

SPREEKWOORDENBOEK

DER

NEDERLANDSCHE TAAL,

OF

VERZAMELING

VAN

NEDERLANDSCHE SPREEKWOORDEN

EN

SPREEKWOORDELIJKE UITDRUKKINGEN

VAN VROEGEREN EN LATEREN TIJD;

DOOR

P. J. HARREBOMÉE,

LID VAN DE MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE TE LEIDEN.

Een spreekwoord, een waar woord.

Dit spreekwoord wordt niet tegengesproken in V. D. WILLIGENS prijsschrift: „Een spreekwoord niet altijd een waar woord," zoo min als door dat werk zelve, daar het spreekwoord zegt: *Misbruik maakt alle ding afkeerig.*

Derde Deel.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1870.

L. S.

Met het in het licht verschijnen der 2 eerste Afleveringen van het derde Deel van mijn *Spreekwoordenboek der Nederlandsche Taal* zijn alle spreekwoorden geplaatst, die geen Naamwoord, maar een Werkwoord ten grondslag hebben, en daarmede alles, wat ik heb kunnen verzamelen. Misschien is, naar de zienswijze van sommigen, het aantal opgenomen spreekwijzen grooter, dan met eene verzameling als deze bestaanbaar is; maar getrouw aan mijn aangenomen beginsel, reeds bij de eerste Aflevering van het 1e. Deel uitgedrukt, heb ik gemeend niet te mogen schrappen, wat voorname verzamelaars als spreekwoorden hebben doen gelden.

Mijnen dank betuigende aan allen, die zijn voortgegaan, om mij in het verzamelen onzer spreekwoorden behulpzaam te zijn, doe ik dat thans ook aan den Heer J. M. MULLER van Utrecht.

De drie volgende verzamelingen van spreekwoorden heb ik nog leeren kennen:

92*. *Verhandeling over het nuttig gebruik der Spreekwoorden, aan Appelen ontleend. Uitgesproken in het departement *** der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, voorkomende in n°. 33, bl. 508-519, en n°. 34, bl. 521-536, van het 3e. Stuk van *Euphonia; een tijdschrift voor den beschaafden stand. Utrecht.* ZIMMERMAN. 1826. 8°.

112. Hierbij komt: *Nieuwe Reeks*, 2e. Deel, 3e. Stuk, bl. 241-254, 2e. Deel, 4e. Stuk, bl. 388-397, 3e. Deel, 1e. Stuk, bl. 78-83. (Alphabetisch tot in de J, maar daarmede het einde; want de schrijver is overleden — en we werden ook op geen vervolg gewezen.) *Leeuw.* SURINGAR. 1858, 1859, 1860. 8e.

168. *Spreekwoorden*, door I. L. I. H., voorkomende, bl. 91-96, in het tijdschrift: *Bibliotheek voor het huisgezin. Gezellig en nuttig onderhoud aan den huiselijken haard. Leeuw.* SURINGAR. 1862. 8e.

Deze ne. zijn aldus aangewezen:

92*. *Appel.*
112. Posthumus *N. R.* II.
óf Posthumus *N. R.* III.
168. *Bibliotheek.*

Tot de vroeger behandelde rubrieken behooren nog de volgende 330 spreekwoorden:

AAL. *Het is eene aalshuid* 1).

AANGEZIGT. *Hij zet een gezigt als drie dagen stormweêr.*

ACHTENTWINTIG. *Dat zit zoo vast als een achtentwintig, voor dat hij versmolten is.*

AFKEURING. *Zit de regtzinnigheid dan in de korte broek? vroeg dominé, toen men met afkeuring op zijne lange broek wees.*

AMSTERDAM. *Die het langst leeft, heeft de heele boêl, en Amsterdam tot een kakhuis.*

ANTIQUITEIT. *Hij behoort tot de antiquiteiten der vorige eeuw.* [Men zegt dit van een' oud' man.]

APPEL. *Appelsop, En daar niets op, Rijstebrij, En daar niets bij: 't Is stokvisch, Die zonder boter is. Die een appeltje kan schillen, zonder breken, Mag een meisje zoenen, zonder spreken* 2). *Geen beter negotie, zei de boer, dan in appels of peren: verkoopt men ze niet, dan eet men ze zelf op. Hij is met een' appel gewonnen, en met eene peer verloren* 3). *Hoe lekkerder appel, hoe leelijker rot* 4). *Koontjes als appeltjes* 5).

ARREST. *Hij heeft huis-arrest.*

AVOND. *Als 't in November 's morgens broeit, De storm door 't bosch des avonds loeit.*

AZIJN. *Als onze buren azijn tappen, moeten wij dan zuur zien?*

---

1) Posthumus *N. R.* II. bl. 391. 2) *Appel* bl. 515-516. 3) *Appel* bl. 522-523. 4) *Appel* bl. 526. 5) *Appel* bl. 512.

B. *Het is een engel met eene B ervoor.* [Dat is: een *bengel.*]

Baan. *Dat is een hondenbaantje.*

Baat. *Hij heeft den zegen te baat.*

Bagijn. *De bagijnen dansen in het hemd.* [De zeeluî zeggen dit, als het water zoo hol gaat, dat de golven schuimend overstorten.]

Band. *Die met doggen omgaat, droomt niet dan van kettingen en halsbanden. Hij legt hem aan den band. Zijne beloften zitten zoo vast als de keleband van eene slaapmuts.*

Bang. *Ben je bang, dat je aan zult wassen?* [Men zegt dit tot kinderen, die niet lang op hunnen stoel kunnen blijven zitten.]

Bed. *De beste kinderen legt men eerst te bed. Hij verkoopt zijn moeders bedstroo.* [Zóó doet de drinkebroêr, om aan een slokje te komen, wanneer zijn geheele boêltje is verteerd.] *Hij zal haar in geene vouw van het beddelaken verliezen.*

Bedelaar. *Het is eene fatsoenlijke bedelpartij.*

Beenen. *Harde woorden breken geene beenen.*

Begeerlijkheid. *Niemand vindt genoegen naar begeerte.*

Bek. *Het is altijd schrab-je om den bek.* [Dat is met een ander spreekwoord: *Schraalhans* (of: *Gierige Hans*) *is keuken-* (of: *kelder-*) *meester.*]

Bellefleur. *Een kleurtje Als een bellefleurtje* 1).

Berg. *Het geloof kan bergen verzetten.* [Dit spreekwoord is ontleend aan *Matth.* xvii : 20.]

Bescheid. *Op alle vijven en zessen kan hij nog bescheid doen.* [Dat is: goed weêrom spreken, waar hij wordt aangevallen.]

Beurs. *Wat goed is voor den mond, is kwaad voor de beurs.*

Beurzensnijder. *Het is hem zoo onmogelijk als een' beurzensnijder, om de handen uit een' vollen zak te houden.*

Bewijs. *Hij heeft er een bewijsje van.* [Van den baard nl., die even begint zigtbaar te worden.]

Bezem. *De oude natuur komt het venster weder in, al keert men ze met den bezem de deur uit.*

Bij. *Daar vliegen witte bijen, riep de neger, die het voor 't eerst zag sneeuwen.*

Bijslaap. *Die geen bijslaap heeft, moet alleen slapen.*

Bil. *Op dikke billen is het goed zitten.*

Bles. *Hij gaat bleskens weg.* [Dat is: midden in het wagenspoor.]

Blijspel. *Daar ligt stof in voor een treur-* (of: *blij-*) *spel* (ook wel: *voor eene preek*).

Blik. *Het is een blikken pannetje.* [Dat wil zeggen: een zwak meisje.]

Bloed. *Al te goed Is andermans bloed.*

1) Appel bl. 812.

Bloem. *De penning-bloemen hebben den besten reuk. Hij zit onder den bloempot.*

Boedel. *Hij is met dien warboêl in de war.*

Boek. *Hij staat bij mij in 't schuldboek.*

Boer. *Dat kan een boeren-jongen ook wel. Een gulden en een boer scheiden niet gemakkelijk. Een heer steekt in zijn' zak, wat een boer weggooit. Goeden morgen zaâm, zei de boer tegen den schoolmeester, die bezig was, den gek op den schoorsteen te herstellen. Hij denkt, dat hij met de gansche wereld kan handelen, als een loterij-jood met de boeren.*

Bogt. *Er zit veel bogt in de schoven.*

Bombarie. *Hij maakt nog al vrij wat bombarie.* [Door *bombarie* verstaat men *beweging.* Het is daarom ligt mogelijk, dat het woord met *bom* en *bombardier* zamenhangt.]

Boord. *Hij is net als de kakketoe: als hij veel heeft, werpt hij het over boord.*

Boter. *Is de boter duur, dan moet smoutje eraan.*

Boterham. *Het behoeft niet dubbel, zei Douwe, en hij lei de kaas van zijne boterham. Iemand eene boterham met zalm geven.* [Dat wil zeggen: een' uitbrander.]

Brand. *Hij schelt, alsof er brand is.*

Bril. *Kinderen-wil Ligt onder den bril.*

Broek. *Zoo lang hij loopt, schimmelt zijne broek niet.*

Brok. *Zijne preek bestaat uit stukken en brokken.*

Brood. *Elke dag een sneedje, zoo raakt het brood aan 't eind.*

Bruiloft. *Gij vraagt mij op uwe bruiloft.* [Een gezegde van eene dame, wanneer een ongetrouwd heer, op een gastmaal, den poot van den stoel op haar' japon zet.]

Bruintje. *Hij laat de bruintjes voordraven.* [Hij gebruikt oude preken.]

Burger. *Hij heeft het burgerregt verkregen.*

Castrol. *De Nijmeegsche mol En de Nijmeegsche knol Hebben gedaan, Dat dokter Castrol uit Nijmegen moest gaan.* [In vroegeren tijd kwam een zeker dokter, castrol genaamd, uit Holland, waar zijne praktijk verloopen was, en vestigde zich te Nijmegen. Uit gebrek aan patiënten, moest hij ook van daar vertrekken; omdat de Nijmeegsche mol (een lekker wit bier) en de beroemde Nijmeegsche lange knol (eene soort van raap) de menschen bij hunne gezondheid bewaarden.]

Communicatie. *Dank je voor de communicatie.*

Dag. *Ben ik een schoft, zei de jongen, dan is mijnheer een halve dag. Hij zoekt acht dagen in eene week. Maart geeft negen zomersche dagen. Van daag de soep, morgen het vleesch.*

Dank. *Dank je voor den zet; ik zal hem maar zakken.*

Darm. *Hij heeft een' doorgaanden darm.* [Zijn

honger is zoo groot, dat hij niet te verzadigen is.]

DEGEN. *Hij wil hem met den degen het haar opmaken.*

DEUGD. *Geene deugd zonder strijd.*

DEUR. *De deur toe, want de kagchel wil uit.*

DIEVERIJ. *Gierigheid is de voedster van dieverij.*

DIJK. *Het zit zoo vast als een dijk.*

DOBBELSTEEN. *Wacht u voor den schout; gij speelt met valsche steenen.*

DOCHTER. *Knappe moeders maken slordige dochters* 1).

DOEK. *Het is een zeer doekje.*

DOKKUMERS. *Wij moeten achteruit, zeiden de Dokkumers.* [Het verhaal wil, dat eenige Dokkumers, voor een groot vuur gezeten, het zoo kwaad kregen, dat zij geen' raad meer wisten. Zij trachtten wel den gloed te matigen, door een' hoop hout op het vuur te gooijen; maar dit hielp slechts voor een' oogenblik. Eindelijk brak het zweet hun uit, tot er gelukkig uitkomst kwam. Zij zagen nl. aan het voorbeeld van een' hond, wat hun te doen stond, en als een lichtstraal schoot het hun te gelijk in: *wij moeten achteruit.* Aan de onnoozelheid der Dokkumers heeft dit spreekwoord zijn aanwezen te danken. Het heeft wel eenige overeenkomst, met hetgeen men van de Kampenaars verhaalt. Zie een der *Kamper stukjes*, bij het spreeekwoord: *Dat is een Kamper stukje*, medegedeeld.]

DOMME. *Hij is te dom, om voor de viool te dansen.*

DOODE. *Hij is op sterven na dood.*

DORST. *Dorstje! lesch — Spoedig op de flesch.* [Daar weten de dronkaards van te spreken.]

DRAAIJER. *Is het gewis, Dat de wereld rond is, Dan is het ook certain, Dat we allen draaijers zijn.*

DRANK. *Hij slacht de dronkaards, die, als zij vol zijn, den drank vervloeken.*

DUBBELTJE. *Een Zeeuw is een dubbeltje meer waard dan een Hollander.* [De waarde van de beide rijksdaalders wordt hier, als eene dubbelzinnigheid, op de personen toegepast. Deze aardigheid zal echter den Zeeuw niet hoogmoedig maken, evenmin als den Hollander in minachting brengen.]

DUIVEL. *Dan mogt men den duivel wel laten arresteren. Het is, of de duivel niet dansen kan, als de vloer niet overal geveegd is.*

EELT. *Hij zal zich geen eelt in de handen werken.*

EEND. *Hij vervult de rol van de tamme eend, die de wilde lokt.* [Men zegt dit van den verleider, die onervaren jonge lieden in 't verderf stort. In de eendenkooijen bezigt men eene tamme eend, om de wilde te lokken.]

EER. *Hij doet den schotel eer aan.*

EI. *Het ganzenei laten varen, en het mierenei naloopen. Hij ziet er uit als eene kip, die een ei moet leggen. — Ei verandert dan in fij.* [Men zegt dit, wanneer men van het eene uiterste tot het andere overgaat.]

EINDE. *Het is aan alle kanten en einden te kort* 1). [Men zegt dit van een' boedel, met schuld overladen.] *Hij is nog aan het einde van het lange touw.* [Zijne inkomsten zijn te klein voor de groote uitgaven, die hij moet doen.] *Hij vat het touwtje net bij het eind.*

EISCH. *Het ijs moet zijn' eisch hebben.* [Dat is: het vordert menschenlevens. Versta *eisch* dus voor *offer.*]

ELF. *Het loopt van elf op zeven.* [Men zegt dit, wanneer de zaken in de war, dat is: achteruit loopen.]

FATSOEN. *Hij gooit zijn fatsoen te grabbelen.*

FILOZOOF. *Hij ziet er zoo berookt uit als de lamp van een' filozoof.*

FLENTERS. *Iets van henters tot flenters scheuren.* [Dat wil zeggen: een' lap, die reeds gescheurd is, nog erger scheuren. *Henters*, dat, zoowel als *flenters*, alleen in 't meervoud gebezigd wordt, is welligt van *end* of *eind*, en beteekent dus een *eindje stof* voor *lapje* of *stukje*, en *flenters* zegt zooveel als *flarden.*]

FOUT. *Het is fout, Jeuker!* [„JEUKER is de naam van een boer, die eens te Borkulo een ander, daar hij twist meê had, dwars over de ijzeren stang van 't kerkhof wierp, zoodat hij een rib in zijn lijf brak, en de patiënt riep: *„'t Is fout, Jeuker!"* dat nog lang als een spreekwoord gebezigd is, om iets uit te drukken, dat mislukt is." Zie J. C. K[OBUS], *Toen of nu*, in de *Geldersche Volksalmanak* van 1862, bl. 104.]

FRANKRIJK. *Dat is eene Fransche soep: er zit kracht noch heerlijkheid in. Hij heeft op de Fransche school leeren parlesanten.*

GANS. *Er is hem eene vette gans in den schotel* (of: *op den schoot*) *gevallen. Hij is voorzien van kennis, als eene gans van sporen.*

GAREN. *Niemand moet zijn eigen want en garen rooken.* [Dat is: geen mensch moet zich zelven een offer toebrengen. *Rooken* is hier *wierooken*, dat is: *reukwerk ontsteken.*]

GATEN. *Ik kan niet in 't gat komen.* [Ik kan de zaak niet begrijpen.]

GATTEN. *Iemand bij 't gat ophalen.* [Dat is: achter den rug kwaad van hem spreken.]

GEBREK. *Geldgebrek is eene lastige ziekte. Gierigheid is de moeder van alle gebreken.*

GEER. *Iemand achter de geeren zitten.* [Wanneer men elders zegt: *Iemand bij de lurven* (ook wel: *de lappen*, *de vodden*, *de mouw*, of: *den kraag*) *krijgen*, heet dit in Zeeland: *Iemand achter de geeren zitten.*]

---

1) Appel bl. 327.

1) Posthumus *N. R.* II. bl, 386,

LEVEN. *Het lieve leventje is er al gaande.*

LICHT. *Hij is voor vuur en licht bewaard.* [Dat wil zeggen: voor ongelukken.]

LIEDEN. *Als arme lui wijn drinken, krijgen ze luizen. Hij heeft een arme lui's lijf.* [Dat is: een lijf, waar alle goed van de gift op past.] *Wrongel met portel is rijke lui's tractatie.*

LIEFHEBBER. *Het is zoo'n liefhebber van muziek, dat hij even graag trappen hoort schuren* 1).

LIJF. *Hij zal het wel uit zijn lijf laten.*

LUCHT. *Hij riekt naar den stal* (of: *Aan hem is een stal-luchtje*).

LUIK. *Hij moet naar Luik, om uitgebrand te worden.* [Men zegt dit, als iemand een of ander ligchamelijk gebrek heeft. Het spreekwoord is oorspronkelijk aan de vele in de Belgische provincie Luik zijnde steenkolen-mijnen.]

MAAN. *Het maantje zal het wel ophalen.* [Dat wil zeggen: het zal niet regenen; daar de betrokken lucht wel helder zal worden, als de maan opkomt.]

MAN. *De stijl is als de man. Wat ik weggeef, ben ik kwijt, zei de man.*

MARTELAAR. *Het is een martelaar in de vroegpreek.*

MAST. *Het gaat vol-op voor den mast.*

MEESTER. *Hij laat zich niet schoolmeesteren.*

MENSCH. *De eene mensch kan niet lijden, dat de andere hem voorbij gaat. Hij schudt den ouden mensch uit, en doet den nieuwen mensch aan.* [Het is zaturdag avond, en hij verschoont zich.]

MES. *Hij zit onder het mes* 2).

MODDER. *Hij ligt onder den zwarten modder* 3).

MOLEN. *De molensteentjes zijn versleten.* [Dat is: de tanden. Men bezigt het van een' oud' mensch.]

MOND. *Aangebrand en niet gaar; Doe je mond open, en eet maar. Hij loopt met lang stroo in zijn' mond; het zal morgen regenen.* [Men zegt dit, als een boer of een kleine jongen met eene lange pijp in den mond loopt. Wanneer *de varkens met lang stroo in den bek loopen*, meent men, dat het regenen zal.] *Zijn mond gaat als een ratel.* [Dat is: hij spreekt altijd, ook door de redenering van anderen heen.]

MOOI. *Ben ik zoo mooi, daar ik straks zoo vuil was? Zij was zoo mooi, dat ze op een stuivertje poepte, zonder de munt te bedekken.*

MORGEN. *Wat is 't vooruitzigt schoon: morgen spinazie!*

MUTS. *Hij is uit zijne muts.* [Dat wil zeggen: uit zijn humeur.] *Hij maakt zijne studie van witte mutsen. Zoo gek staat mij de muts niet.*

NAZARETH. *Het is hier Nazareth.* [Dat is: niets dan ellende.]

NEEF. *Als je ijselijk schudt, dan komt er een neef* (of: *eene nicht*) *uit.* [Men zegt dit van zeer verre bloedverwantschap.]

NEURENBURG. *Te Neurenburg hangt men nie mand, voor men hem heeft.*

NEUS. *Daar hangt smids neus voor. Daar zi eene vlieg op uw' neus.* [Men zegt dit, om ieman te waarschuwen, opdat hij zich niet verspreke, e alzoo het geheim openbare. De vlieg zou het hooren !

NIJMEGEN. *Die is goed voor Nijmegen, o planken te dragen.* [Men zegt dit van eene po zonder hoofd.]

NOTEN. *Hij is zoo oud niet, of hij kan zijn eigene noten wel kraken.* [Hij is nog best in staat om zelf zijne zaken te doen.]

NUCHTER. *Daar moeten we nuchter van blijven* [Dat wil zeggen: van die zaak weten we niets.]

NUL. *Hij staat onder nul.* [Dat is: zijne be schaving, zijne kennis of zijn geldelijk vermoge (want op elke dezer drie zaken wordt de spreekwijz toegepast) is minder dan niets. De spreekwijze i afgeleid van den thermometer, waar 0 het vriespun aanwijst, beide naar RÉAUMUR en CELSIUS. Neem men den thermometer van FAHRENHEIT tot pun van vergelijking, dan is iemand, *die onder nu staat*, al zeer laag gezonken, want deze stelde he vriespunt op 32°.]

ONGELUK. *Hij begaat nog een ongeluk. Ik za mij nog een ongeluk lagchen.*

OOG. *Hij heeft er nog geen oog in gehad.*

ORDE. *Zijne oude tong is nog goed in orde.* [D oude man kan nog goed praten.]

OS. *Laden en lossen: Dat doen de ossen.*

PAAR. *Men mag hem wel een paar stelten aan binden.*

PAARD. *Dat is een duur paard op stal. Da kan een blind paard wel zien. Het paard is ver schrikkelijk aan het kolderen. Hij haalt zijn best paard van stal.* [Dat is: hij doet zijn uiterste best.] *Hij heeft nog andere paarden op stal. Ik ben gee huurpaard, om mij te laten berijden van ieder, die het lust.*

PAAUW. *Hij versiert zich met gevonden paauwen veren* 1).

PADDEN. *Die op padden treedt, schrikt altij voor venijn.*

PANDOER. *Dat is een opgelegden pandoer.* [Da wil zeggen: die zaak kan zich niet dan ten goed schikken. Alle slagen halen, noemt men, in he kaartspel van dien naam, *pandoer*.]

PASCHEN. *Te Paschen zal hij komen of in d pinksterweek.* [Zijne komst is onzeker.]

PATROON. *Dan heet het: patroon! maak je wa vrolijk.*

PAUSSCHAP. *Hij matigt zich het pausschap ove hem aan.*

---

1) *Bibliotheek* bl. 92. 2) *Appel* bl. 514. 3) Posthumus *N. E.* II. bl. 245.

1) *Appel* bl. 514.

PEER. *Hij is geacht als eene rotte peer.*

PEN. *Daar blijft veel aan de pen hangen.*

PIMPEL. *Hij ziet er pimpelmeezig uit.*

PLAATS. *Hij verwisselt te veel van standplaats.* [Hij is wispelturig.]

PLAN. *Zijne plannen hebben schipbreuk geleden.*

POT. *De zegen is in den pot.* [Het deeg is aan het gisten.] — *Blinden pot spelen.*

PUIMSTEEN. *Het is geen puimsteen waard.*

PUNT. *Zet daar eene groote punt* (.) *achter.*

RAMMENAS. *Hij ziet zoo zwart als eene schorseneel* (of: *rammenas*).

RATEL. *Hij is weêr aan den ratel.* [Dat wil zeggen: hij maakt zich meester van het gesprek, en laat niemand aan het woord komen.]

REGEN. *Als de specht lacht, komt er regen.*

ROL. *Hij speelt eene groote rol in de wereld.*

ROOK. *Ergens vuur en rook doen opgaan.* [Dat is: er huis en huishouden hebben. De spreekwijze zegt dus hetzelfde als: *Vuur en rook houden.*]

RUBICON. *Hij is de Rubicon over.* [Dat wil zeggen: hij heeft den beslissenden stap gedaan, en is daardoor de grootste bezwaren te boven. Het spreekwoord ziet op de weifelingen van JULIUS CESAR, toen POMPEJUS had weten te bewerken, dat hij uit zijn stadhouderschap Gallië naar Rome ontboden werd. Aan de rivier de Rubicon, op de grenzen van zijn gebied, gekomen, nam hij het besluit, om naar Rome te gaan; maar als vijand, niet als vriend.]

RUST. *Na spoed Is rust zoet.*

SCHAAMTE. *Zij heeft de schaamte den schop gegeven.*

SCHAAP. *Hij is er schaap afgekomen. Wacht je voor de schaapscheerders: zij weten, waar de wolf woont.*

SCHADUW. *Niemand kan zijne schaduw ontloopen.*

SCHAT. *In elk stadje Een schatje.* [Dat is: overal zijne liefjes hebben.]

SCHOOL. *Hij is te vroeg de school ontloopen.*

SCHOONHEID. *Dat is eene schoonheid zonder smet of vlek.*

SCHOORSTEEN. *Zijn schoorsteen trekt sterk.* [Hij heeft veel noodig.]

SCHOOT. *Het valt iemand maar zoo niet in den schoot.*

SCHOTEL. *Hij heeft uit den schotel gelikt.*

SCHRIK. *Hij heeft den schrik ervan weg.*

SCHULD. *Al arbeidende betaalt men zijne schulden.*

SCHURK. *Een schurk, die 't zegt* (of: *verklapt*).

SLAG. *Dat is een slag in de wonde.*

SLANG. *Hij vervelt als eene slang.*

SLAPER. *Wij houden hier geene slapers.*

SLOF. *Het is een student op sloffen. Hij laat het in zijne sloffen zakken. Zij schiet op sloffen.* [Dat is: zij onthaalt.]

SNEEUW. *Hij is sneeuwblind.*

SNERS. *Hij heeft een snersje weg.* [Dat wil zeggen: hij is een weinig beschonken.]

SNOEK. *Hij schiet toe als een snoek.*

SPEL. *Die het spel schut, wint het spel.*

VRIJER. *Jaag de vrijers niet weg.*

WAARDIG. *Hij is geen aanzien waard. Hij is niet waard, om te ruiken, waar ik geveest heb* 1). *Hij is niet waard, zich te ontschoeijen* 2). (Zie de *Bijlage.*)

---

1) Servilius bl. 86*. 2) *Mots* bl. 31.

De volgende spreekwoorden, zonder aanwijzingen in het *Spreekwoordenboek* opgenomen, behoeven die thans:

BOON. *Het is een heilig boontje* 1).

GETROUW. *Houw en getrouw* 2).

HUIS. *Hij is er als kind in huis* 3).

KRUIS. *Hij kent geen kruis of munt* 4).

RAZEND. *Het is, om razend te worden* 5).

TOON. *Hij zingt den boventoon* 6).

ZEGEL. *Hij drukt er zijn zegel op* 7).

---

1) *Bibliotheek* bl. 91. 2) Posthumus *N. R.* II. bl. 246. 3) Posthumus *N. R.* II. bl. 248. 4) *Appel* bl. 535. 5) Posthumus *N. R.* II. bl. 241. 6) *Bibliotheek* bl. 93. 7) *Bibliotheek* bl. 91.

Aan de bestaande aanwijzingen behooren de thans volgende te worden toegevoegd:

Voor Deel I.

bl. 1. *aanw.* 20: Posthumus *N. R.* II. bl. 391.
bl. 3. „ 17: *Appel* bl. 509. *Bibliotheek* bl. 93.
bl. 17. „ 7: „ bl. 529-536. *aanw.* 8: *Appel* bl. 516-519.
„ 9: „ bl. 527-529. „ 13: „ bl. 536.
„ 15: „ bl. 524. „ 18: „ bl. 514.
„ 31: „ bl. 514-515. „ 33: „ bl. 511, 523.
„ 34: „ bl. 511, 512-514.
bl. 19. „ 9: *Bibliotheek* bl. 91.
bl. 45. „ 9: Posthumus *N. R.* III. bl. 80.
bl. 76. „ 27: „ „ II. bl. 263
bl. 77. „ 22: *Appel* bl. 519.
bl. 181. „ 20: *Bibliotheek* bl. 94.
bl. 269. „ 21: „ bl. 95.
bl. 307. „ 14: „ bl. 91-92.
bl. 309. „ 1: „ bl. 94.
bl. 319. „ 1: Posthumus *N. R.* II. bl. 244. *aanw.* 7: Posthumus *N. R.* II. bl 244. *aanw.* 25: Posthumus *N. R.* II. bl. 243.
bl. 335. „ 1: Posthumus *N. R.* II. bl. 242.
bl. 377. „ 15: *Bibliotheek* bl. 94.
bl. 380. „ 17: v. Lennep bl. 97. *aanw.* 18: Posthumus *N. R.* II. bl. 289.
bl. 388. „ 2: *Bibliotheek* bl. 92.
bl. 403. „ 26: *Appel* bl. 517.
bl. 435. „ 2: *Bibliotheek* bl. 95.
bl. 460. „ 22: „ bl. 94.

Voor Deel II.

bl. 14. *aanw.* 6: *Bibliotheek* bl. 93-94.
bl. 49. „ 3: „ bl. 95
bl. 64. „ 7: *Appel* bl. 510.
bl. 214. „ 8: *Bibliotheek* bl. 92.
bl. 229. „ 5: *Appel* bl. 526-527.
bl. 261. „ 1: „ bl. 516.
bl. 309. „ 8: *Bibliotheek* bl. 92-93.
bl. 320. „ 3: „ bl. 93.
bl. 341. „ 2: „ bl. 94.
bl. 365. „ 9: Posthumus *N. R.* II. bl. 390.
bl. 432. „ 5: *Appel* bl. 514.
bl. 470. „ 16: *Bibliotheek* bl. 94.
bl. 495. „ 1: „ bl. 94

Voor Deel III.

bl. 27. aanw. 9: Posthumus *N. R.* III. bl. 79.

Tot heden kon het afdrukken der drukproeven geregeld voortgaan, zonder dat daarbij eenige stoornis ontstond; maar bij de ontvangst van het vierde halfblad dezer beide Afleveringen, deed ik de treurige ervaring op, dat de copie van het derde halfblad bij den post was weggeraakt. Gelukkig, dat ze gezet was, en ik nog de stof bezat, waaruit de copie was zamengesteld. Ofschoon later veel is bijgewerkt, wat ik niet kan controleren, mag ik wel wat op de doorgaande naauwkeurigheid van den zetter bouwen. Het geval lag ertoe; het verlies was niet te herstellen: de copie was en bleef weg. Met veel zoeken en naslaan was de zaak nog weder in orde te brengen. Ik deed, wat ik kon, en meen thans de overtuiging te mogen koesteren, dat *de zaak behoorlijk in de P is* niet alleen, maar ook *in de S.* Zekerheid heb ik niet, en daarom maak ik er hier melding van.

De 11e. aflevering van Deel II bevat 2347 spreekwoorden, waaronder 1800 als herhaling, en dus 547 voor 't eerst voorkomen. Van de laatste zijn er 345 van aanwijzingen voorzien en 109 uitgelegd, terwijl er 14 in de *Bijlage* zullen vooorkomen.

Volgens Deel II. bl. XL kan ééne uitlegging, in Deel I, vervallen, maar moet daar ééne andere worden bijgevoegd; het aantal blijft dus gelijk. Ook wijst diezelfde bl. aan, dat ééne opname in de *Bijlage*, in Deel II, vervalt, maar tevens ééne, in Deel I, daarin moet worden opgenomen; ook dat aantal blijft dus hetzelfde. Volgens Deel II. bl. LXIV moet, in Deel II, het aantal herhaald wordende spreekwoorden met 2 worden vermeerderd. Volgens Deel II. bl. LXXX moet, in Deel I, het aantal spreekwoorden met 1 worden verminderd, maar tevens het aantal herhaald wordende spreekwoorden daar met 1 worden vermeerderd. Volgens Deel II. bl. LXXXVIII moet, in Deel II, het aantal herhaald wordende spreekwoorden met 3 worden vermeerderd. Door al deze opmerkingen ziet men, dat het aantal spreekwoorden met 1 moet worden verminderd, en het aantal herhaald wordende spreekwoorden 6 grooter wordt. Dit in aanmerking nemende, bevat Deel II 30616 spreekwoorden. Daarvan komen er 19407 als herhaling voor, zoodat het getal spreekwoorden eigentlijk 11209 is. Van deze laatste zijn er 7245 van aanwijzingen voorzien en 1762 uitgelegd, terwijl er 465 in de *Bijlage* zullen voorkomen.

Hierbij komen 2882 spreekwoorden, tot rubrieken behoorende, die reeds behandeld zijn. Van dit aantal moeten er 43 afgetrokken worden, omdat zij eerst later eene aanwijzing of uitlegging of wijziging verkregen, of wel, omdat zij onnoodig zijn opgenomen, daar zij reeds vroeger waren geplaats Deze laatste kunnen alzoo geschrapt worden. Va die 2882 min 43, dat is: 2839 overgeslagen spreel woorden zouden er nog 784 in het 1e. Deel en 19 in het 2e. Deel herhaald moeten worden, en daa enboven nog 1498 uit het 1e. Deel in het 2e. Dee dat is gezamentlijk 4269, zoodat het geheel een g tal van 7108 spreekwoorden uitmaakt. Van de 283 spreekwoorden zonder herhaling zijn er 197 — 1 = 186 van aanwijzingen voorzien (11 waren ree vroeger aangewezen) en 746 — 2 = 744 uitgeleg (bij 2 spreekwoorden, die geschrapt moeten worde stonden uitleggingen), terwijl er 1 in de *Bijla* zal voorkomen. Waren die herhalingen der overg slagen spreekwoorden mede geplaatst, dan zou h 2e. Deel alzoo in 't geheel 37724 spreekwoorde bevatten. Van de **14048** spreekwoorden zond herhalingen, die het 2e. Deel werkelijk opneem zijn er 7504 van aanwijzingen voorzien (waarbij 7 spreekwoorden, die niet zijn overgeslagen, ma eerst in het L. S. hunne aanwijzingen verkregen, - er zijn er zelfs 77, maar 4 waren reeds vroeger aa gewezen) en 2506 uitgelegd, terwijl er 466 in d *Bijlage* zullen voorkomen. Hierbij dient nog worden opgemerkt, dat het spreekwoord: *Zij loop hot en haar, als een zwerm lakkeijen op een gas maal*, bl. XXX, op HOT EN HAAR staat, terwi het, bl. XXVIII, op GAST moest geplaatst zijn, - zoo mede, dat het spreekwoord: *Het is een lievert jammer, dat ze een uur uit het water blijft*, b XLVII, op JAMMER voorkomt, ofschoon het, b XLVI, op GELIEFDE had moeten staan.

Om de rubrieken gemakkelijk te kunnen con pleteren, volgt thans eene opgave voor de 426 spreekwoorden, die als herhaling moeten voork men. De herhaalde spreekwoorden, die tot rubri ken behooren, welke reeds in Deel I voorkome kunnen natuurlijk alleen uit Deel II komen, naa dien die van Deel I reeds geplaatst zijn. De aa wijzing der bladzijde is daarvoor dus genoeg.

ADEL. (Zie bl. lxvi bij ACHTERSTE.)
APRIL. (Zie bl. xlii bij AAR.)
AVOND. (Zie bl. lxvi bij ANTWOORD.)
AZIJN. (Zie bl. ii bij AAP.)
BAK. (Zie bl. ii bij ACHTER.)
BANK. (Zie bl. xxv bij AVOND.)
BED. (Zie bl. lxxxii bij AVOND.)
BEENEN. (Zie bl. ii, xlii en lxxxi bij ARM.)
BELEEFD. (Zie bl. ii bij ASSURANT en bl. lxvi b BARBIER.)
BESTEMMING. (Zie bl. xxvi bij BEF.)
BETALING. (Zie bl. lxvii bij BELEGGING.)
BEURS. (Zie bl. lxvii bij BEDELAAR.)
BIECHT. (Zie bl. ii bij ABSOLUTIE.)

Schakel. (Zie ii. bl. lxx bij EINDE, ii. bl. xxxii bij KETTING en ii. bl. lvi bij REEKS.)
Schaker. (Zie ii. bl. xlv bij ECHTGENOOT.)
Schalk. (Zie ii. bl. vi bij GIERIGAARD.)
Schalkheid. (Zie ii. bl. liv bij ONGERIEF en ii. bl. lxxvii bij OOG.)
Schalm. (Zie ii. bl. lxxiv bij KETTING.)
Schande. (Zie ii. bl. lxvii bij BED, i. bl. xxxvii en ii. bl. xlv bij EER en ii. bl. lxxi bij GEK (2).)
Schapperade. (Zie i. bl. xvii bij BANK.)
Schat. (Zie ii. bl. xlii bij ARME en ii. bl. lxxi bij GEWIN.)
Schavot. (Zie i. bl. xliv bij BEURS en ii. bl. xlviii bij KLEUR.)
Scheede. (Zie ii. bl. lii bij MES.)
Scheef. (Zie ii. bl. lxxi bij GELD.)
Scheen. (Zie ii. bl. lxvi bij BALK.)
Scheermes. (Zie ii. bl. iii bij BEURS.)
Scheet. (Zie i. bl. xix bij AARS, ii. bl. lxx bij EI en ii. bl. xlvi bij GATTEN.)
Schel. (Zie ii. bl. lxxxii bij BEDELAAR.)
Schelling. (Zie i. bl. xiii bij BOER.)
Schelp. (Zie i. bl. lxxii bij JAKOB en ii. bl. lxxvi bij MOSSEL.)
Schelvisch. (Zie ii. bl. lxvi bij BAKHUIS, ii. bl. xxvi bij BELIJDENIS en ii. bl. iv en xxvii bij DAG.)
Schemeravond. (Zie ii. bl. lxv bij AANGEZIGT.)
Schender. (Zie ii. bl. iii bij BOOM.)
Schenker. (Zie i. bl. v bij BAKKER.)
Schep. (Zie ii. bl. lxxi bij GEBRUIK.)
Schepel. (Zie i. bl. lxiii bij CENT en i. bl. xlix bij ERWT.)
Schepen. (Zie i. bl. xlii bij AANGEZIGT, i. bl. xi bij AMSTERDAM en i. bl. xxxvi bij BRIEF.)
Scheur. (Zie ii. bl. lxvi bij ALMANAK en ii. bl. lxxvi bij MAAG.)
Scheut. (Zie i. bl. xi bij AZIJN.)
Schevetje. (Zie ii. bl. liv bij OPROER.)
Schiedam. (Zie i. bl. vi bij BARCELONA.)
Schieman. (Zie i. bl. lxxii bij IJZER.)
Schijn. (Zie i. bl. xxxiv bij APRIL, i. bl. xii bij BELOFTE, ii. bl. iii bij BENGEL, i. bl. lxiii bij DAAD, ii. bl. xxvii bij DAG, ii. bl. viii bij KADET, ii. bl. lxxiii bij KALF en ii. bl. li bij MAAN.)
Schijt. (Zie ii. bl. lxxiv bij KERK.)
Schik. (Zie ii. bl. lxxv bij LEVEN.)
Schil. (Zie ii. bl. xlv bij ERWT, ii. bl. ix bij KOOPMAN en ii. bl. liv bij OOG.)
Schilderij. (Zie i. bl. l bij GEVECHT.)
Schimmel. (Zie i. bl. xlv bij BROOD.)
Schip. (Zie i. bl. xii bij BALLAST, i. bl. lxii bij BOORD, i. bl. lxiv bij DEK, i. bl. xlviii bij DUBBELTJE, i. bl. li bij GROND, i. bl. lxxii bij JAMAÏCA en ii. bl. xlviii bij JOOD.)
Schipbreuk. (Zie ii. bl. xlv bij EER.)
Schipper. (Zie ii. bl. xlix bij LAND.)
Schoen. (Zie ii. bl. lxxxii bij AVOND, i. bl. xxxiv bij BED, i. bl. lxxi bij HOOI en ii. bl. xxxii bij KIND.)
Schoft. (Zie ii. bl. lxix bij DAG.)
Schokland. (Zie ii. bl. lxxxii bij DOMINÉ.)
Schol. (Zie ii. bl. lxxv bij KOE.)
Schonk. (Zie ii. bl. lxxiv bij KAPSTOK.)
Schoof. (Zie i. bl. xliii bij BAND.)
School. (Zie i. bl. lxiv bij DIEPTE, ii. bl. lxxiii bij HOOFD en i. bl. lxxii bij JONGEN.)
Schoonheid. (Zie i. bl. xlviii bij EER.)
Schoorsteen. (Zie ii. bl. lv bij PIS.)
Schoot. (Zie i. bl. iii bij ABRAHAM, i. bl. lxv bij ÉÉN en ii. bl. lxxvi bij LOT.)
Schop. (Zie i. bl. iii bij AALTJE, i. bl. xlii en ii. bl. lxvi bij ACHTERSTE, i. bl. v bij ARMINIUS en ASCH, i. bl. xx bij BED, i. bl. lxiii bij DAG, ii. bl. lxxi bij GELD, i. bl. lxxi bij HUIS en ii. bl. xxxi bij JONGEN.)
Schoppen. (Zie i. bl. iii bij AAS.)
Schort. (Zie ii. bl. xxvi bij BEZEM en ii. bl. lxxiv bij KEUKEN.)
Schot. (Zie i. bl. lxviii bij GROND, ii. bl. xlviii bij KIND en ii. bl. li bij LOT.)
Schotel. (Zie ii. bl. ii bij AAL, i. bl. lxii bij BOTER en BRIJ, i. bl. xviii bij BUIK, i. bl. lxxi bij HOND en ii. bl. lxxvi bij MOES.)
Schouder. (Zie ii. bl. lxviii bij BOER.)
Schouwspel. (Zie i. bl. xlviii bij EINDE.)
Schraalhans. (Zie ii. bl. lxix bij DOMINÉ.)
Schraper. (Zie ii. bl. lxxvii bij POT.)
Schreef. (Zie i. bl. xxxv bij BOER.)
Schrift. (Zie ii. bl. lxix bij DOMME en ii. bl. lv bij PLAATS.)
Schrijver. (Zie ii. bl. xlv bij ECHTGENOOT.)
Schrik. (Zie ii. bl. xlix bij KOORTS.)
Schroef. (Zie ii. bl. xxviii en xlv bij DUIM.)
Schroei. (Zie ii. bl. li bij MAAG.)
Schuif. (Zie ii. bl. lv bij PIEPER.)
Schuim. (Zie ii. bl. xlii bij ADELDOM, i. bl. lx bij BIER en ii. bl. lxix bij DILLE.)
Schuit. (Zie i. bl. xxxiv bij ACHTER, i. bl. xliii bij BARTHOLOMEUS, i. bl. xlvi en ii. bl. iv bij BRUID, ii. bl. lxxxii bij BUIK en i. bl. lxxi bij HOOI.)
Schuld. (Zie ii. bl. lxvii bij BELEGGING en ii. bl. v bij DRUK.)
Schuldig. (Zie i. bl. v bij BAKKER.)
Schurftig. (Zie i. bl. xxxiv bij ARME.)
Schurk. (Zie i. bl. l bij GEZIN.)
Schuur. (Zie i. bl. xiii bij BOER, ii. bl. xliv bij BUURMAN, ii. bl. v bij DEUR en ii. bl. xlvii bij HUIS.)
Sekreet. (Zie ii. bl. lii bij MILD.)
Siam. (Zie i. bl. xviii bij BROEDER.)
Sieraad. (Zie ii. bl. lxv bij AARDE en ii. bl. ix bij KIND.)

WANT. (Zie ii. bl. lxxxiii bij KOUS en ii. bl. lxxxiv bij OOIJEVAAR.)

WAPEN. (Zie ii. bl. xliv bij BURGER, i. bl. l bij GEDULD, i. bl. li bij GRIJS en ii. bl. lxxviii bij SOLDAAT (2).)

WAR. (Zie ii. bl. xxxii bij KLOS en ii. bl. xlviii bij KOEK.)

WARM. (Zie ii. bl. lxxxi bij ANKER.)

WARMTE. (Zie ii. bl. lxxxiii bij KOUDE en ii. bl. lxxxiv bij LIEFDE.)

WAS. (Zie i. bl. xxxix bij GOD, ii. bl. xxxii bij KNEVEL en ii. bl. lxxxv bij STRONT.)

WASCH. (Zie i. bl. xliv bij BODEM, i. bl. xlix bij FRANKRIJK en i. bl. lxviii bij 'S GRAVENHAGE.)

WASCHVROUW. (Zie i. bl. lix bij ANTWOORD.)

WASDOM. (Zie ii. bl. lxxxiv bij LID.)

WASSENAAR. (Zie i. bl. xi bij ARKEL.)

WATER. (Zie i. bl. iii bij AANGEZIGT, i. bl. iv bij AFLOOP, i. bl. xi bij AVOND, i. bl. xii, xliii en lix bij BAK, i. bl. xii bij BEEST, i. bl. xliv bij BESPROEIJING, i. bl. xliv en ii. bl. lxviii bij BOER, ii. bl. xxvii bij BORD, i. bl. xlv bij BRIEF, i. bl. xxxvi, xlv en ii. bl. xliv bij BROOD, i. bl. xxxvi bij CHOCOLADE, ii. bl. lxix bij DEUR, i. bl. lxiv bij DIEPTE, i. bl. xlvii bij DING, ii. bl. lxxxii bij ÉÉN, i. bl. xlix, lxvi en ii. bl. xxviii bij EMMER, ii. bl. xlvii bij GELIEFDE, i. bl. xxxviii bij GELOOF, i. bl. l bij GEWAS, i. bl. lxix en ii. bl. xlvii bij HAND, i. bl. lxxi bij HOND, ii. bl. xlvii bij HOUWITSER, ii. bl. lxxiii bij IJS, ii. bl. viii bij KAAS, ii. bl. xxxii bij KIP, ii. bl. lxxvi bij MEEL en MENSCH, ii. bl. liii bij MUTS, ii. bl. lv bij POMP en ii. bl. lxxviii bij SMOUS.)

WATERVAL. (Zie ii. bl. lxxiv bij KASKENADE.)

WATTE. (Zie ii. bl. lxx bij EEND.)

WEDER. (Zie ii. bl. lxvi bij APRIL en AVOND, i. bl. lxii bij BOTER, ii. bl. xliv bij DAG, i. bl. lxv bij EDAM, ii. bl. lxx bij ERFENIS, ii. bl. xlvi bij GELD, ii. bl. lxxi bij GORKUM, i. bl. lxviii bij 'S GRAVENHAGE en HAAN, ii. bl. lxxxiii bij KOOP, ii. bl. l bij LIKDOREN en ii. bl. lxxxvi bij LUCHT en MOL.)

WEDUWENAAR. (Zie i. bl. lx bij BED.)

WEE. (Zie ii. bl. xxv bij ACH en ii. bl. xlvii bij HART.)

WEEK. (Zie i. bl. xxxvi, lxiii en ii. bl. iv bij DAG, i. bl. xxxvi bij DIJK, i. bl. lxviii bij 'S GRAVENHAGE, ii. bl. viii bij HEMD, ii. bl. xxxi bij JACOBA en KERK, ii. bl. lxxxiii bij KORT-JAKJE en ii. bl. lxxvi bij MAART.)

WEELDE. (Zie i. bl. xlvii bij DOCHTER, ii. bl. lxxiii bij HUIS en ii. bl. ix bij KIND.)

WEÊRGLAS. (Zie i. bl. xlviii bij EKSTEROOG.)

WEET. (Zie ii. bl. lxxxvi bij VRAAG.)

WEG. (Zie ii. bl. xlii bij ADAM, ii. bl. xxv bij ADER, i. bl. xi bij ARBEID, i. bl. xliii bij ARMOEDE, i. bl. xliv bij BERG, BLOK en BOER, i. bl. lxiv bij DING, i. bl. xxxvii bij DOOLHOF, i. bl. l bij GEDULD, i. bl. lxvii bij GEZELSCHAP, ii. bl. lxxii bij HERBERG, i. bl. lxxi bij HOOI, ii. bl. lxxiv bij KAT, ii. bl. ix bij KIES, ii. bl. lv bij PRONK, ii. bl. lxxvii bij ROME en ii. bl. lxxxiv bij SPINAZIE.)

WEGGE. (Zie i. bl. xii bij BAKKERIN.)

WEIDE. (Zie ii. bl. xliii bij BOK, i. bl. l bij GEWAS, i. bl. li bij GRAS, i. bl. lxxi bij HOOI en ii. bl. lxxv bij KOE.)

WEIT. (Zie ii. bl. lxxxiii bij KOEK.)

WEKKER. (Zie ii. bl. xliv bij DEKKER.)

WEL. (Zie i. bl. xxxix bij GOD.)

WELKOM. (Zie i. bl. xliii bij AVOND en i. bl. xxxviii bij GELD.)

WELLUST. (Zie i. bl. iii bij ACHTER.)

WELVAART. (Zie ii. bl. xxv bij ADER en ii. bl. xxx bij HEMEL.)

WEND. (Zie ii. bl. xlv bij EINDE.)

WENSCHER. (Zie ii. bl. lxxxiv bij NIEUWJAAR.)

WERELD. (Zie ii. bl. ii bij ASSURANT, i. bl. xxxv en ii. bl. lxvii bij BEENEN, ii. bl. xliii bij BELOOP en BESJE, ii. bl. xxviii bij DOOS, i. bl. lxiv bij DRIEHOEK, i. bl. lxvi bij FIGUUR, i. bl. xxxviii en ii. bl. lxxi bij GELD, i. bl. lxvii bij GOD, ii. bl. xlix bij KRUIS en LAARS, ii. bl. liv bij OORD en ii. bl. lv bij PLAT.)

WERF. (Zie ii. bl. lxxxiii bij HUIS.)

WERK. (Zie i. bl. x bij AAP, i. bl. xlii bij AARDE, i. bl. iii bij AARS, ii. bl. xlii bij ARBEIDER, i. bl. vi bij BARMHARTIGHEID, ii. bl. lxvii bij BEL, ii. bl. iii bij BEUL, i. bl. xiii bij CONSCIENTIE, ii. bl. iv bij DAG, ii. bl. lxix bij DEUR, i. bl. xxxvii bij DRUKTE en DUIM, i. bl. xlviii bij DUIVEL en ÉÉN, i. bl. lxviii bij HALS, i. bl. lxxi bij HOOI, ii. bl. xlvii bij JAGT, ii. bl. xxxi bij KAPELLAAN, ii. bl. ix bij KERK en KOK en ii. bl. lxxvi bij LUIAARD.)

WERVEL. (Zie ii. bl. lxxxiii bij KOP.)

WESTFAALDER. (Zie i. bl. v bij BAKKER en ii. bl. xliv bij DAG.)

WET. (Zie ii. bl. ii bij ADVOCAAT, i. bl. xii bij BEDROG, ii. bl. xxxi bij KAREL en ii. bl. ix bij KONING.)

WETERING. (Zie i. bl. xlvii bij DREK.)

WEVER. (Zie ii. bl. iv bij DEUR en ii. bl. xxxii bij KNOOP.)

WIEG. (Zie i. bl. xliii bij BED, i. bl. lxv bij ÉÉN en ii. bl. xxxii bij KIND.)

WIEM. (Zie ii. bl. lxxxiv bij SPEK.)

WIEMELPOORT. (Zie ii. bl. xlvii bij HOROLOGIE.)

WIGGEVUUR. (Zie i. bl. xxxviii bij GATTEN.)

WIJF. (Zie i. bl. iii bij ABRAHAM, ii. bl. lxxxi bij ARME, ii. bl. lxvi bij ATLAS en BAKKER, i. bl. xliii bij BED, i. bl. lxi bij BISSE, ii. bl. lxviii bij BOER, i. bl. xviii bij DAAD, ii. bl. xliv bij DEERN, ii. bl. iv bij DEN BERGH, i. bl. xlviii

In den aanvang dezes jaars is bij onze Duitsche broeders een boek in 't licht gekomen, dat in menig opzigt als eene merkwaardige vrucht van onderzoek op het gebied der spreekwoorden te achten is. Merkwaardig voor Duitschland, omdat ik er den voorbode in zie eener verzameling van alle Duitsche spreekwoorden, op soortgelijke wijze, als het mij thans is mogen gelukken voor Nederland tot stand te brengen. Reeds in 1854 uitte men in Duitschland „den lebhaften Wunsch, dass auch für unsere deutschen Sprichwörter eine ähnliche Bearbeitung unternommen werden möge." Zie Deel I, bl. VII van mijn *Spreekwoordenboek*. Merkwaardig voor onze spreekwoorden-literatuur daarenboven, omdat men er als met den vinger vindt aangewezen, dat Duitschland en Nederland, waarop ik reeds vroeger heb gewezen, vele spreekwoorden met elkander gemeen hebben.

Het bedoelde boek heeft ten titel: AGRICOLA'S *Sprichwörter, ihr hochdeutscher Ursprung und ihr Einfluss auf die deutschen und niederländischen Sammler, nebst kritischen Bemerkungen über die Sprichwörter und Sprichwörtersammlungen der Gegenwart.* Het is geschreven door den gymn. docent te Schwerin, den Heer FRIEDRICH LATENDORF, op wien ik reeds in 1856 en 1857 heb gewezen (zie Deel I, bl. XXXIII, XLI en LV), en die mij sedert in verschillende stukken van zijne hand, zoo gedrukt als geschreven, de bewijzen heeft geleverd, dat mijn denkbeeld niet overdreven is, dat hij bovengenoemden levendigen wensch eenmaal zal vervullen, waartoe ik hem vroeger dan ook reeds heb opgewekt.

Men moet het boek van den onvermoeiden schrijver inzien, om er de waarde ook voor Nederland van te beseffen. Ik zal het niet beoordeelen, waartoe ik mij trouwens noch geroepen noch bevoegd acht, en dat hier ter plaatse zeker niet voegen zou, maar ga slechts op eenige zinsneden en uitspraken, daarin voorkomende, wijzen, en wel bepaaldelijk op hetgeen wordt aangemerkt van bl. 83-191, waar de Heer LATENDORF de spreekwoorden, door AGRICOLA aan 't licht gebragt, vergelijkt met de Nederlandsche, in n°. 7 van de *Lijst van werken over Nederlandsche Spreekwoorden* opgeteekend, en door mij met het woord *Campen*, waar 't gedrukt is, in mijn *Spreekwoordenboek* aangewezen. Ofschoon vertaald, neem ik de woorden van den Heer LATENDORF onder aanhalingsteekens op, opdat men ze des te gemakkelijker van de mijne kunne onderscheiden.

Als inleiding zegt de Heer LATENDORF, bl. 80 en 81: „De Nederlanders zijn zeer ijverzuchtig, om, met betrekking tot hunne literatuur, hunne nationale zelfstandigheid in stand te houden en te bewijzen. Ook HARREBOMÉE heeft in zijn *Spreekwoordenboek* meermalen herhaald, dat dit of dat spreekwoord oogenschijnlijk van vreemden oorsprong is, doch niet in der daad; hij doet dit dikwijls met meer ijver en overtuiging dan bewijskracht." Deze schijnbare beschuldiging meen ik te moeten afwijzen, omdat de *„bewijskracht"* alleen in het *voorbeeld* bestaat, wat enkel voor den Nederlander geldt: voor dien alleen kan het Duitsche spreekwoord, dat ook als Nederlandsch bestaat, door het voorbeeld alzoo, een krachtig bewijs zijn.

„Wanneer ik nu het bewijs lever," zoo gaat de Heer LATENDORF, bl. 81, voort, „dat eenige [Nederlandsche] verzamelingen van oude spreekwoorden, en daaronder juist die, welke bij hem de meeste waarde heeft, wat de hoofdzaken aangaat, uit Duitsche bronnen geput zijn, zoo zoude ik, voor het doen vervallen eener geliefkoosde meening, die hem allerdiepst ter harte gaat, hem gaarne voldoende vergoeding geven; en gelukkig is mij dit niet moeijelijk." Is de zienswijze van den Heer LATENDORF juist, dan is de te *Campen* gedrukte verzameling grootendeels uit 't Duitsch vertaald, en bevat het boekje meerendeels geene Nederlandsche spreekwoorden. Ik beken, dat dit heel wat schijn van waarheid heeft; maar als men nagaat, dat vele van de spreekwoorden, die in de verzameling, welke te *Campen* gedrukt is, nog hedendaags onveranderd gehoord worden, dan verliest de redenering veel van hare waarde, en blijft alleen dit denkbeeld over, wat ik altijd heb voorgestaan, en dat mij thans door het werk van den Heer LATENDORF des te meer bevestigd wordt, dat de Nederlanders en Duitschers vele spreekwoorden gemeen hebben. De Nederlandsche verzamelaar, zoo stel ik mij de zaak voor, zag eene verzameling van Duitsche spreekwoorden, en nam daaruit over, wat hij als zijn eigendom kon be-

schouwen, omdat het hem als Nederlandsch bekend was, en voegde die bij andere spreekwoorden, die hij mede als Nederlandsche kende, en die niet in eene Duitsche verzameling voorkomen. Mij dunkt, de Heer LATENDORF, die hier als beschuldiger optreedt, deelt, vreemd genoeg, geheel mijn gevoelen, als hij onmiddellijk op het vorige volgen laat: „Maar hoe innig moeten toch twee volkeren verwant zijn, wanneer juist datgene, wat in hunne oorspronkelijkheid het meest uitkomt, dat wil zeggen: hunne taal en hunne spreekwoorden, door beiden voor hun bijzonder eigendom gehouden wordt." Wat de Heer LATENDORF later beweert, versterkt mij in dat gevoelen. Bl. 128 zegt hij: „Behalve de spreekwoorden, die *Campen* en zijn voorbeeld AGRICOLA met de oudste Nederlandsche verzamelaars gemeen hebben, vindt men eene aanzienlijke rij, die door bijna alle of de meeste Nederlandsche verzamelaars gebruikt zijn. Men kan ze alzoo gerust het gemeenschappelijke erfdeel noemen, dat wij Duitschers even als onze Nederlandsche broeders uit den tijd onzer vaderen hebben overgenomen."

Nog meer: bl. 180 bespreekt de Heer LATENDORF „*Campens* onafhankelijkheid van AGRICOLA," en geeft op deze en de vijf volgende bladzijden het bewijs daarvan in eene menigte spreekwoorden.

Eindelijk geeft de Heer LATENDORF, bl. 190 en 191, AGRICOLA'S *Sprichwörter und ihr Verhältniss zu der Sammlung Campens*, in 4 afdeelingen, als: 1. *Ausschliesslich bei Campen* (*incl.* MEIJER *etc.*), 2. *Bei Campen und anderen Sammlern*, 3. *Von Campen übergangen*, en 4. *Bei* HARREBOMÉE *noch nicht verzeichnet*. De 749 spreekwoorden van AGRICOLA, bij afzonderlijke nommers opgegeven, verdeelen zich aldus: afd. 1 telt 205 spreekwoorden, afd. 2 heeft er 196, in afd. 3 worden er 201 gevonden, en in afd. 4 zijn er 149, dat te zamen 2 spreekwoorden meer is dan het opgegeven getal van AGRICOLA, omdat n°. 21 en 295 dubbel staan aangeteekend. Mij dunkt: bewijzen genoeg, en deze door den Heer LATENDORF zelven geleverd, dat de verzamelaar der te *Campen* gedrukte spreekwoorden wel AGRICOLA gekend heeft; maar deze kennis alleen gebruikt, om er, 'tgeen hem als Nederlandsch bekend was, uit over te nemen, zonder meer.

Bij het spreekwoord: *Twee maaltijden slaan zich niet*, heb ik de verklaring gevoegd: Dat wil zeggen: het een is als het ander. *Zich slaan* wil waarschijnlijk beteekenen: *met elkander strijden* of *in strijd zijn*. „Die verklaring is verkeerd," zegt de Heer LATENDORF, bl. 88, en wel, omdat AGRICOLA eene andere verklaring geeft! Deze zegt: „Dit is een regt Duitsch *Ebriacks* [d. i. *dronkenmans*] spreekwoord; want wij Duitschers zeggen, als iemand tot ons komt, terwijl wij aan 't eten zijn, en hij reeds gegeten heeft: *Zwo malzeyt schluhen sich nicht*, dat wil zeggen: hij mag nog wel eens met ons meeëten. En hoewel ik nu het overdadige eten en drinken van ons Duitschers niet prijzen kan, vind ik het toch wel goed, dat zij anderen lieden geen schade doen. Een Duitscher schaadt niemand dan zich zelven, als hij tweemaal eet. Andere natiën schaden zich zelven en anderen. Zoo zijn dan ook onder die *volle* Duitschers [d. i. *die den buik vol hebben*] niet zooveel gruwelijke en onnatuurlijke zonden als bij andere volken, bijv. Italianen, Franschen en Spanjaarden." Volgens die redenering zou niet alleen mijne verklaring foutief zijn, maar zelfs het spreekwoord niet Nederlandsch kunnen wezen. Ik kan er niets anders op zeggen, dan dat het waarschijnlijke van vroeger mij thans nog niet onwaarschijnlijk voorkomt, en dat hetgeen den Duitschers op eenige wijze past, den Nederlanders toch wel op eene andere wijze passen kan.

Het spreekwoord: *Goed edel, bloed arm*, heb ik aldus verklaard: De aardsche goederen zijn meer gezocht dan de adeldom; welke „verklaring onduidelijk en dubbelzinnig is," zegt de Heer LATENDORF, bl. 93. „Meent HARREBOMÉE den zedelijken, persoonlijken of slechts den adel der geboorte? en wanneer hij den laatsten bedoelt, dan kan deze ons wel ten deel vallen, maar niet door ons *gezocht* worden." Het *gezocht* in de verklaring kan, mijns bedunkens, in onze taal althans, niet anders verstaan worden dan door *begeerd*, en heeft dus voor al, wat de Heer LATENDORF zoekt of begeert, gelijk ik meen, eenen goeden zin.

Wat het spreekwoord: *Prediken voor hoeren verzuimt niet*, bl. 94, betreft: dat is bepaald verkeerd door mij opgegeven. Ik dank den Heer LATENDORF, dat hij er mij opmerkzaam op maakt. Nu kan ik de fout herstellen. Het moet zijn: *Preken hooren verzuimt niet*. Ik had moeten lezen *hoeren* = *hooren*, de *e* als verlengletter beschouwd.

Wat de Heer LATENDORF, bl. 96, veronderstelt, is zoo, nl. dat het spreekwoord: *Zwager, hond*, wordt voorafgegaan door het gelijkbeteekenende: *Zwagers zijn nooit beter vrienden dan ver van elkander*, wat hij trouwens later, bl. 249, zelf heeft opgemerkt.

Het spreekwoord: *God geve hem eer en goed, waar hij is*, is, volgens den Heer LATENDORF, bl. 104, „verkeerd vertaald." „De Nederlandsche overzetter," zegt hij, „heeft het herhalend voornaamwoord *yhr* voor het zelfstandig-naamwoord *Ehre* genomen. AGRICOLA echter stelt de voornaamwoorden onverbonden (naar de spraakkunst) naast elkander." Bij het spreekwoord: *Gott gebe yhm, yhr, gut, wo er, sie ist*, geeft hij nog twee andere voorbeelden, om dat aan te toonen. In de te *Campen* gedrukte verzameling staat: *Godt geue hem eere, guet, woer hy is.*

Als de Heer LATENDORF, bl. 110, van AGRICOLA het spreekwoord: *Ein zaun weret drey jare,* aanhaalt, zegt hij: „HARREBOMÉE heeft dit spreekwoord niet opgeteekend; wel heeft hij een spreekwoord, in de verklaring voorkomende, opgenomen: *Hij leeft met de wilde ganzen in de wadden.*" Uit hetgeen hij verder zegt, besluit ik, dat de te *Campen* gedrukte verzameling hetzelfde heeft als AGRICOLA. Er staat nl.:

Een tuyn duyret III. *Jaer.*	3
Een Hont ouerduyrt III. *tuynen.*	9
Een Peerdt, III. *Honden.*	27
Een mensche, III. *Peerden.*	81
Een Ezel ouerleeft III. *menschen.*	243
Een wilde Gans ouerleeft III. *Esels.*	729
Ick mene du leeuest mit den wildē Gãsen in die wedde.	
Een Kreye ouerleeft III. *wilde Gãsen.*	2187
Een Hert ouerleeft III. *Kreeyen.*	6562 *)
Een Rauen ouerleeft III. *Herten.*	19683
Een Phenix ouerleeft IX. *Rauen.*	177147

Maar is dat nu een spreekwoord?

Het spreekwoord: *Hij is niet waard, dat hij met een' vroom' man uit dezelfde kan drinkt,* heb ik vergezeld doen gaan van de volgende verklaring: Dit spreekwoord wordt al boertende bijgebragt, en toegepast op hem, die de kan van tijd tot tijd lustig aanspreekt, omdat dit geen werk is van *een' vroom' man,* daar deze zich niet in den drank te buiten gaat. *Vrommen man* luidt bij AGRICOLA *bidermanne,* en dat is, zegt de Heer LATENDORF, bl. 112, een *braaf, eerlijk, opregt, vroom man.* Daarom is mijne „verklaring onjuist: het is *niet* iemand, die van tijd tot tijd de kan lustig aanspreekt, maar werkelijk een vroom man." Waarom moet de hier bedoelde persoon „*werkelijk*" vroom zijn? hij is immers niet waard, met den vrome mede te drinken? Ik zie 't niet in.

Bij het spreekwoord: *Draag uwen vriend naar Rome, en zet hem onzacht neder, — dan hebt gij uwen dank weg,* maakt de Heer LATENDORF, bl. 131, deze opmerking: „In dezen vorm van vertaling is de veelbeteekenende uitdrukking *erschlich* niet wedergegeven, wat voor een' Nederlander mogelijker wijze uit een taalkundig misverstand te verklaren is. Dit misverstand vloeit voort uit de Duitsche verzamelaars, die, reeds ten tijde van AGRICOLA — en daaronder de wakkere TAPPIUS vooraan — het aanstootelijke *erschlich* door een onschuldig *erstlich* hebben vervangen. AGRICOLA had echter met voordacht zijn *erschlich* geplaatst in den zin van *rückwärts,* even als de Nederduitsche volkstaal in gelijken zin een stamverwant *rüggårss* kent. Men vergelijke voor deze opvatting AGRICOLA's eigene verklaring: gaan is een groote arbeid, achterwaarts gaan is een nog grootere arbeid, achterwaarts gaan en een ander dragen is een nog grootere arbeid, daarmede naar Rome gaan over hooge bergen en door enge dalen toont zulke groote trouw, dat die weldaad ligtelijk door menschen wordt vergeten, wanneer hun te eeniger tijd een kwaad woord of een zuur gezigt bejegent." In de te *Campen* gedrukte verzameling vindt men: *Datmen v achterwerts hen te Roemen droeghe, eñ wederomme: ende settede v eenmael onsachte neder, soe weeret alles verloren,* bij GRUTERUS daarentegen: *Draegt jemād te Romen, en set hem onsacht neder, zo hebdy al uwen danc verloren,* en, in zijne *Zedezangen, zegt* TUINMAN: *Draagt uw' vriend eens zacht tot Romen, zet hem daar eens onzacht neêr: 't word u qualyk afgenomen,* wat, in zijne *Spreekwoorden,* aldus te lezen staat: *Draagt uwen vriend tot Romen, en zet hem wat onzacht neder, gy hebt uwen dank weg.* De Heer LATENDORF spreekt altijd van *vertalen,* wat toch geenszins zoo zeker is, als hij 't wil doen voorkomen; maar dat zich van zijn standpunt wel laat begrijpen.

Het spreekwoord: *Grijp toe* (of: *Hand aan*): *gij zult gevader worden,* „mankeert bij HARREBOMÉE onder *gevader,*" zegt de Heer LATENDORF, bl. 144. Bij *vader* ontbreekt het spreekwoord echter niet, en het staat dáár, omdat *vader* het algemeene woord is, dat ook voor *gevader* geldt, want een *gevader* is des *vaders* plaatsbekleeder bij den doop van diens kind.

Het spreekwoord: *Het is een proefstuk,* heb ik even zoo verklaard als AGRICOLA. De Heer LATENDORF zegt daarom, bl. 149: „Den bewerker van het *Nederlandsche Spreekwoordenboek* zal de overeenstemming in taal en uitlegging met zijn' Duitschen voorganger niet onwelkom zijn." Dat is dan mijn proefstuk.

Bij SPIEGHEL, GRUTERUS en anderen komt het spreekwoord voor: *Bedelaars erf ligt in alle landen,* niet in de verzameling, te *Campen* gedrukt. Dit doet den Heer LATENDORF, bl. 150, zeggen: „Dit spreekwoord had *Campen* met regt kunnen overnemen, en met niet minder regt eene heele rij andere, waarvan het moeijelijk te begrijpen valt, waarom de Nederlanders in hunne overbrenging grooteren of meer billijken aanstoot zouden hebben moeten vinden dan aan menige der reeds medegedeelde spreekwoorden." Ik neem nota van dit uw oordeel, mijn Duitsche vriend! Hebt gij immers aangetoond, dat *Campen* (ik doe als gij, en wijs den verzamelaar met dit enkele woord aan) zeer naauwkeurig is in zijn overnemen, wat reden zou er dan kunnen bestaan, dat hij in dezelfde zaak op andere plaatsen zoo schroomelijk onachtzaam te werk gaat? Wat anders kan de reden zijn, dat gij te vergeefs ge-

*) Dit getal staat er werkelijk; 't moet echter 6561 zijn.

zocht hebt, naar 'tgeen gij meendet, te moeten vinden, dan dat *Campen* deze niet als Nederlandsche spreekwoorden heeft gekend? Heeft hij dan AGRICOLA vertaald, en zijn de spreekwoorden van *Campen* niet Nederlandsch? Heeft uw ijver U hier niet te ver, veel te ver gevoerd? Doch eerst wil ik U nog verder laten spreken; opdat gij uwe gedachten met de mijne in overeenstemming kunt brengen.

„Ik wil de beslissing," zoo draagt gij uw oordeel op ons Nederlanders over, mede bl. 150, „aan de eigen landslieden van *Campen* overlaten; ik zal hun evenwel geen 80 en meer spreekwoorden, die ik in mijne gedachten heb opgeteekend, voorleggen; daaruit zou eene enkele keuze genoeg zijn. Ik zal mij echter zeer moeten vergissen, wanneer de Nederlanders niet, even als wij, zouden wenschen, deze spreekwoorden in eigen bezit te hebben, of ten minste den schat, die in de verzameling van AGRICOLA ons gelukkigen erven is nagelaten, te erkennen, zonder ze te benijden."

Is het mij geoorloofd, hier voor mijne landgenooten te spreken, dan antwoord ik: elk volk heeft zijne spreekwoorden, wij de onze, ja — wij de onze in zulk een gehalte en zoo groot getal, dat wij van niemand, wie ook, behoeven over te nemen. Gaarne geven wij daarbij verzekering, dat wij onzen Duitschen broeders noch iemand hunnen schat benijden, maar het goede erkennen, waar en bij wie het ook gevonden wordt.

Als de Heer LATENDORF, bl. 153, „de spreekwoorden, die op het hofleven, vorstengunst, enz. zien," bespreekt, krijgt *Campen* weder eene beschuldiging, die ik om gelijke reden moet afwijzen.

De gissing van den Heer LATENDORF is gegrond, als hij, bl. 152, meent, dat AGRICOLA's spreekwoord: *Der ist ein narre, der do redet was ym eynfellet*, bij ZOT zal voorkomen. Dáár staat werkelijk: *Het is een zot, die al spreekt, wat hem invalt of voorkomt.*

De vraag van den Heer LATENDORF, bl. 158, of het van *Campen* opgenomen spreekwoord: *Een paard met vier voeten struikelt wel eens, ik zwijge van een' mensch, die maar twee voeten heeft* (of: *hoeveel te meer de rijder, die erop zit*), aangewezen op bl. 89, op bl. 80 staat, moet ik ontkennend beantwoorden.

Ons spreekwoord: *De duivel voere hem in Noorwegen*, heet bij AGRICOLA: *Der Teufel fuere dich uber Osterrode hynweg.* Naar het Duitsche spreekwoord wenscht men den duivel hoog en ver van zich af; omdat Osterrode, behoorende aan de hertogen van Brunswijk en Lunenburg, zeer hoog gelegen is, zoo hoog, als er zich in dat land iets bevindt. Dit alles volgens AGRICOLA; wat ik zeer wel kan aannemen. Ik daarentegen heb bij het Nederlandsche spreekwoord deze verklaring gevoegd: Even gelijk het spreekwoord: *Hij kijkt als een bok in Noorwegen*, acht ik dit mede van de *invallen der Noormannen*, van 810 tot 891, afkomstig. Maar nu de Heer LATENDORF, bl. 172. Vooreerst zegt hij, dat *Campen* „tot de aanhaling van dit spreekwoord door AGRICOLA genoopt is;" waartoe alleen zijn eenzijdig oordeel hem nopen kon. Had hij zich op een onzijdig standpunt geplaatst, dan had hij ingezien, dat dit volstrekt niet is te bewijzen. En had hij op de plaats, waar 't staat, acht gegeven, dan was hij gemakkelijk tot het besluit gekomen: hier moet *Campen* onafhankelijk van AGRICOLA gewerkt hebben. Ik houd mij daarvan zoo zeer overtuigd, dat ik voor zeker aanneem, dat de Heer LATENDORF tot een ander gevoelen zal overgaan, als hij nogmaals de bedoelde zaak in rijpe overweging neemt. Elk, die op dit punt het boek van den Heer LATENDORF inziet, zal mij dit gewisselijk toestemmen. Ten andere vernemen wij van den Heer LATENDORF, dat mijne „verklaring *daarom* ondoeltreffend is." Maar als de Duitschers het hunne, wij het onze, onafhankelijk van elkander, bezitten, zou dan mijne verklaring *waar* kunnen zijn?

Het verzoek van den Heer LATENDORF, bl. 185, om op dezelfde wijze voort te gaan met de aanwijzing van *Campen*, kan ik gemakkelijk inwilligen; deed ik 't niet, dan werd ik ontrouw aan de op mij genomen taak. Hij zelf zal 't wel reeds hebben ontdekt, gelijk 't hem verder blijken zal uit de spreekwoorden, die bij deze het licht zien.

De 6 vragen, die de Heer LATENDORF, bl. 186, doet, betreffen de vergelijking van *Campen* met andere verzamelaars, en zijn' invloed op anderen. Ik kan daarover kort zijn.

1. *Campen* haalt nergens zijne bronnen aan.
2. De meerdere of mindere verwantschap tusschen AGRICOLA en *Campen* en des laatsten onafhankelijkheid ligt thans geheel en al voor den Heer LATENDORF open. Wanneer hij ook het overige gedeelte van mijn *Spreekwoordenboek* op dezelfde wijze beschouwt, als hij het vorige gedaan heeft, zal hij zelf deze vraag volkomen kunnen beantwoorden; zijne naauwkeurigheid stelt er mij borg voor.
3. Zoo min voor de laatste als eerste bladzijden van *Campen* kan ik eene bron aanwijzen, noch opgeven, of, en zoo ja, waar hij „wezentlijk origineel" is.
4. Mijn oordeel over *Campen*, dat de spreekwoorden, zonder eenige volgorde ten grondslag te leggen, zijn opgegeven, zoo als ik reeds bij de opgave van zijne verzameling deed, is nog steeds onveranderd gebleven.
5. Dat *Campen* met de verzameling der *Prov. seriosa* bekend geweest is, meen ik bepaald te moeten tegenspreken.

een *Spreekwoordenboek van Duitsche spreekwoorden* in het leven te roepen.

De Heer FREDERIK MULLER, Boekhandelaar te Amsterdam, heeft in den *Catal. van de bibliotheken van* W. C. ACKERSDIJCK *en* J. ACKERSDIJCK eene stellige uitspraak gedaan, die wel eerst een naauwkeurig onderzoek had vereischt. Op bl. 304 zegt hij, dat n°. 2 uit het bandje, onder n°. 7060 opgegeven, „zeer zeldzaam is, als zelfs niet vermeld door den Hr. HARREBOMÉE in zijne zoo uitgebreide *lijst*."

Dat het zeldzaam is, neem ik aan; ik althans zag geen tweede exemplaar. Het bewuste bandje is eenigen tijd in mijne handen geweest, ik heb er n°. 1 uit gekopiëerd, en n°. 2, omdat het „spreekwoorden belooft, maar enkel spreuken geeft," zoo als elk ontdekken zal, die 't naauwkeurig inziet, kon in de rij der nommers van de *Lijst van werken over Nederlandsche Spreekwoorden* niet voorkomen. Op bl. III van die *Lijst*, waar ik den titel opgeef, heb ik het boekje als zoodanig doen kennen. Dit geschiedde in 1858. Maar reeds veel vroeger, in 1837 nl., is dat boekje naauwkeurig beschreven door den Heer W. C. ACKERSDIJCK in den *Alg. Konst- en Letterbode*, n°. 40 van dat jaar, gelijk mede in 1840, door den Heer A. DE JAGER, bij de zamenstelling van de oorspronkelijke *lijst*, die den grondslag voor de mijne heeft gelegd, in zijn *Taalk. Magazijn*, III. bl. 460 en 461. Geheel onbekend is het dus niet.

GORINCHEM,
16 Julij 1862. P. J. HARREBOMÉE.

ERRATA IN DEEL II, VROEGER OVERGESLAGEN.

bl.	IX,	kol.	1,	reg.	30	*staat:*	*eene uil*	*lees:*	*een uil*	
„	XX,	„	1,	„	51	„	de duivel	„	den duivel	
„	XXIX,	„	2,	„	48	„	*wijste*	„	*wijsste*	
„	LII,	„	1,	„	37	„	*mezen*	„	*meezen*	
„	LIX,	„	2,	„	22	„	1838	„	1738	
„	LXXIX,	„	2,	„	67	„	bl. 388	„	bl. 383	
„	23,	„	2,	„	33	„	wijste	„	wijsste	
„	24,	„	1,	„	14	„	Dronke	„	Dronken	*)
„	71,	„	2,	„	24	„	mezen	„	meezen	**)

De feil, Deel II. bl. XXIII, geplaatst, dat Deel I, bl. 414, kol. 1, reg. 38 „wijsste" tot „wijste" moet overgaan, gelieve men te schrappen: juist het tegenovergestelde moest er gestaan hebben betreffende de thans opgenomen feil van bl. 23.

Op WAARDIG is overgeslagen de bij KAN en PEER opgenomen spreekwoorden: *Hij is niet waard, dat hij met een' vroom' man uit dezelfde kan drinkt*, en *Hij is geene rotte peer waard.*

Het spreekwoord: *Prediken voor hoeren verzuimt niet*, moet zijn: *Preken hooren verzuimt niet*, en alzoo van HOER op PREEK overgaan.

Het spreekwoord: *Hetzij voor mannen of voor vrouwen: Beter naar 't oor dan 't oog te trouwen*, maakt eene andere lezing: *Trouw naar het oor, en niet naar het oog*, overbodig. Daarom is dat bij OOG dan ook niet opgenomen. Bij OOR is het blijven staan: men gelieve het dáár te schrappen.

*) Dezelfde fout komt mede voor: Deel II, bl. 136, kol. 1, reg. 55.
**) „ „ „ „ „ : „ I, „ 423, „ 1, „ 36.

En voor de aanwijzingen:

bl. 454, aanw. 11 *staat:* Winschooten bl. 2 7. *lees:* Winschooten bl. 217.

L. S.

Tot de *Bijlage* van mijn *Spreekwoordenboek* gevorderd, waarvan bij deze de beide eerste afleveringen het licht zien, herhaal ik, wat ik 28 April 1849 in het *Bericht van Inteekening* heb gezegd: Van enkele verouderde spreekwoorden zullen de woorden dienen opgehelderd te worden; en het is vooral hierin, dat de raad en hulp van den Heer Dr. A. DE JAGER mij te stade komt, die daartoe zijne medewerking niet heeft willen ontzeggen. Gelijk hij jaren lang mij in zoovele opzichten in dezen mijnen arbeid de gewichtigste diensten heeft bewezen, zoo zal hij door die laatste dienst (vast niet gemakkelijk, maar daarom juist aan zijne hand toevertrouwd) aan zijne bemoeyingen de kroon opzetten. Zoover 't *Bericht;* waarbij ik niets heb te voegen dan alleen, dat geschied is, wat beloofd was. Ontvang ik bij voortduring mede vele en goede diensten, ook voor de *Bijlage*, van de Heeren Dr. N. BEETS en Mr. H. J. SWAVING, wat en hoe het er staat, blijft natuurlijk alleen voor mijne rekening.

Welken spreekwoorden eene plaats in de *Bijlage* behoort aangewezen te worden, is bij elk derzelve afzonderlijk aangewezen. Men weet dus, waarvoor men hier alleen iets te wachten heeft.

Het was niet altijd even gemakkelijk te bepalen, wat in de *Bijlage* moest opgenomen worden, wat niet; waarom *ik den knoop wel eens heb moeten doorhakken.* Men zou van meening kunnen verschillen, of een spreekwoord genoeg nuances aanbiedt voor eene opneming, of wel de variatiën belangrijkheid bezitten, om eene plaats te mogen innemen. Is dit ten aanzien van het spreekwoord zelve onmiskenbaar, nog meer is dat het geval met het daarin voorkomende woord. Voor den geletterde behoeft niet één woord eenige opheldering, voor het volk is dikwerf de minste afwijking zonder nadere aanwijzing geheel of gedeeltelijk onverstaanbaar. Daar het *Spreekwoordenboek* niet alleen onder de wetenschappelijke werken is te rangschikken, maar tevens onder de volksboeken eene plaats inneemt, dient men dit bij de beoordeeling der *Bijlage* in het oog te houden.

Nu eenmaal het spreekwoord tot de *Bijlage* behoort, heb ik gemeend, mijne opgaven volledig te moeten maken, door de verschillende voorstellingen van het spreekwoord op te nemen, ook al zijn die gering; opdat men daardoor instaat zij tot eene rechte keuze voor zich.

Weinige dagen, vóór ik het eerste halfblad der *Bijlage* in proef ontving, kwam mij het laatste *Verslag der Redactie van het Nederlandsch Woordenboek*, voorgedragen door Dr. M. DE VRIES, in handen, geschreven in de spelling, voor het genoemde *Woordenboek* „vastgesteld." Met de Redactie „overtuigd, dat eenparigheid van spelling eene der voorwaarden is voor den waarachtigen bloei der taal," was mijn besluit genomen, om de in zekeren zin geheel op zich zelve staande *Bijlage* te schrijven naar de regelen, door de Redactie „vastgesteld." Ik achtte het zelfs plicht, daar ik juist te rechter tijd bekend werd met „de uitkomst eener zorgvuldige overweging zoowel van de algemeene beginselen der orthographie als van hunne toepassing op de bijzondere gevallen," tot dat goede doel mede te werken, teneinde een spellingsysteem te huldigen, voor de Redactie van het Woordenboek „verbindend," en „voor goed tot het hunne gemaakt."

Ondertusschen waren reeds twee halfbladen der *Bijlage* afgedrukt, en nog was het *Ontwerp der Spelling voor het aanstaande Nederlandsche Woordenboek*, waarop uitzicht was gegeven, niet verschenen. En daar ik mij alleen naar voorbeelden, in het *Verslag* voorkomende, moest richten, bracht mijne bemoeying met eene zaak, die ik niet verstond, mij niet weinig in 't naauw. Ik wendde mij toen tot Prof. DE VRIES, en zijne vriendelijkheid verplichtte mij met terechtwijzing en verbetering, tot zoolang het *Ontwerp* mij licht zou schenken, door de vier volgende halfbladen wel te willen corrigeeren.

Dat *alle beginselen zwaar zijn*, ondervond ik, zoowel als *de dief*, *die voor de eerste maal een aanbeeld stal*. Daaraan is het toe te schrijven, dat ik *eenigzins* voor *eenigszins*, *moeyelijk* voor *moeilijk*, *uitgooijen* voor *uitgooyen*, *strooijen* voor *strooyen*, *aannaaijen* voor *aannaayen*, *aangezigt* voor *aangezicht*, *regt* voor *recht*, *togtig* voor *tochtig* en *marcheren* voor *marcheeren* heb geschreven, allen fouten, welke ik later bepaaldelijk zal opgeven. De welwillende lezer zal dit, zooals ik hoop en vertrouw, wel op rekening eener *gewoonte* willen stellen, die tot *eene tweede natuur wordt*.

De beide volgende verzamelingen van spreekwoorden heb ik sedert weder leeren kennen:

164. HENRY G. BOHN. *Dutch Proverbs*, voorkomende, bl. 296-345, in 's verzamelaars *Polyglot of foreign Proverbs comprising French, Italian, German, Dutch, Spanish, Portuguese, and Danish, with English Translations and a general index. London.* BOHN. (1857.) kl. 8°. Het aantal Nederlandsche spreekwoorden bedraagt 949, in alphabetische volgorde. Blijkens het Voorbericht is de Nederlandsche tekst nagezien door „Mr. JOHN VAN BAALEN, of Rotterdam," en toch zijn er vele, zelfs zoo groote fouten in, dat men, in sommige gevallen, het spreekwoord moet kennen, om het hier terug te kunnen vinden. Naar het aantal bladzijden, dat door de spreekwoorden wordt ingenomen, te oordeelen, zouden de Engelschen 3½ maal zooveel spreekwoorden hebben, dan wij bezitten, en 2½ maal zooveel dan de Spanjaarden, die in rang op de Engelschen volgen; terwijl, na de Engelschen en Spanjaarden, al verder de Italianen, Franschen, Duitschers, Denen, Nederlanders en Portugeezen in volgorde voorkomen. Het aantal onzer spreekwoorden schijnt dus in vergelijking met andere natiën niet bijzonder groot te zijn; en toch is het bijna als zeker te stellen, dat mijn *Spreekwoordenboek* voor den Engelschen verzamelaar niet gesloten bleef.

169. *Te verbeteren Spreekwoorden*, voorkomende in *De Huisvriend*, *Gemengde lectuur voor Burgers in Stad en Land*, *verzameld door* J. J. A. GOEVERNEUR. XXI^{ste}. Deel, bl. 47 en 48. *Gron.* VAN BOLHUIS HOITSEMA. 1863. fol. Het is n°. 114 van de *Lijst*, op de dáár behandelde n°. 4, 13, 16, 18, 20, 22 en 23 na, die, naar mijn inzien, evenveel recht hadden als de overige 17, om *overgenomen* en ironisch behandeld te worden. Ook dat ironisch behandelde is grootendeels *nageschreven*. Van de aan het eind van n°. 114 geplaatste „drie *alleen* en *altijd* ware spreekwoorden" worden twee overgenomen, en voor het derde drie andere in de plaats gebracht.

Deze n°. zijn aldus aangewezen:

164. Bohn.
169. *Huisvriend* 1863.

De volgende 555 spreekwoorden behooren tot de nakomers:

AALMOES. *Eene aalmoes is als water in de koorts.*

AANGEZICHT. *Hij ziet zoo kleurig, alsof zijn aangezicht met half gebleekt linnen bekleed is. Is het wel kwalijk te nemen, dat iemand, die een klap voor zijn gezicht krijgt, scheel ziet? Zij is te laat gekomen, toen de mooye gezichten werden uitgedeeld.* [Men zegt dit van een leelijk meisje.] *Zijne conscientie vliegt hem in het aangezicht.*

AANMERKING. *Hij maakt er aanmerkingen en uitleggingen met den degen op.*

AAP. *Dat staat op zijne beenen als een gelaarsde aap.*

AARDE. *Hij draait om haar heen, als de aarde om de zon.*

AARS. *Aan des armen mans kleed veegt de rijke zijn' aars.*

ACHTENVEERTIGPONDER. *Dat zijn achtenveertigponders van den duivel, daar men alles mede over hoop kan blazen.*

ADVIJS. *Het spijt mij, dat ik geen geld bij mij heb, anders zou ik u voor dat verstandig advijs betalen.* [Men zegt dit, al schertsende, van een raad, dien iedereen wel kan geven.]

ADVOCAAT. *Hij heeft eene advocaten-maag, die alles verteeren kan.*

AFVAL. *De afval is grooter dan de koe.*

AFWEZIG. *De afwezigen krijgen altijd de schuld* 1).

AKTEON. *Zoo hem het lot van Akteon maar niet te beurt valt.* [Dat wil zeggen: hij heeft veel kans, door hen om te komen, die hem helpen zouden. AKTEON, kleinzoon van KADMUS, was een beminnaar van de jacht. Eens, van de zijnen afgedwaald, zag hij de godin DIANA, die zich in eene klare beek baadde. DIANA, zeer verbolgen, dat zij naakt door een manspersoon gezien was, zou die daad zoo euvel opgenomen hebben, dat zij AKTEON, door hem eene hand vol water in het aangezicht te werpen, in een hert deed veranderen. Toen diens jachtgenooten en honden den gemetamorphoseerden AKTEON in 't gezicht kregen, werd hij vervolgd, en alzoo door zijne eigene jachthonden gedood.]

ALCORAN. *Dat is ruim zoo gewichtig als de twee hoofdartikels van den alcoran.*

ALMANAK. *Zijn almanak schrijft altijd van mooi weêr.*

1) Bohn bl. 333.

AMBT. *De eerambten veranderen de zeden* 1). *De verstandigen staan naar de ambten, en de domöoren krijgen ze* 2).

AMERSFOORT. *Op het stuk van dankbaarheid is hij zoo teêrgevoelig als een Amersfoortsche kei.*

AMSTERDAM. *Dat is eene Amsterdamsche vraag.* [Aan de Amsterdammers wordt verweten, dat de eerste vraag, die zij aan vreemdelingen en logeergasten doen, altijd deze is: „hoe lang blijft ge?" of nog onbeleefder: „wanneer gaat ge weêr heen?"]

ASSIK. *Assik, Haddik en Wassik waren drie Poolsche generaals, die alle drie klop hebben gehad.* [Met dit zeer naïve spreekwoord teekent men hen, die altijd alles vermogen, en alles zullen voortbrengen, maar die door hunne eigene woorden, hunne daden daargelaten, reeds toonen, dat zij tot niets in staat zijn en niets wezenlijks zullen ten uitvoer brengen. Vandaar de voorwaardelijke uitdrukkingen in het spreekwoord ASSIK = *als-ik*, HADDIK = *had-ik* en WASSIK = *was-ik*, — uitdrukkingen, door klop-krijgende Poolsche generaals vertegenwoordigd. De Polen zijn hier evenwel onschuldig in 't spel gebracht. De door hunne generaals ASSIK, HADDIK en WASSIK gevoerde veldslagen zullen wel geene bloedige offers gevorderd hebben. Wel ken ik den Oostenrijkschen generaal HADDICK, die zich in den *zevenjarigen oorlog*, van 1756-1763, door het ontwikkelen van ongemeene krijgsbekwaamheden grooten roem verwierf, — die het met den *grooten* FRITS meermalen aan den stok kreeg, — maar die geenszins als een toonbeeld van *klop-krijgen* mag afgeschetst worden. En dan nog was hij geen Pool. Polen van dien naam ken ik niet.]

AVOND. *Een weêrshoofd in den avondstond: Leg dan je hoofdje op een zachten grond.* [Een *weêrshoofd* is een *regenboog*.]

BAAN. *Dat is een goed baantje: je moet zien, dat je 't houdt.* [Men zegt dit van eene aangename zaak, die men kosteloos geniet.]

BAARD. *Eene matig lange kling, eene vlugge hand en een moedig hart kunnen der Turken baarden scheeren. Hij durft hem den baard wel afbranden. Met den baard scheert hij hem ook een stuk van de kin af.*

BAARS. *Hij heeft eene vin meer dan een baars.*

BAAT. *Het kan niet schaden, daar baat afkomt, zei de wolf, en hij ving eene mug met den mond.*

BAGIJN. *Kriemeldekriek, zei de bagijn, en zij sch... in een mispel.*

BAKKER. *Wat bruit het mij, of de bakker zijne handen brandt, als zijn brood maar gaar is.*

BAL. *Hij pakt ze als een sneeuwbal op elkander.* [Dat wil zeggen: hij behaalt eene volkomene overwinning op al zijne vijanden. Men zegt het, wanneer alle eerbelagers aan de kaak gezet worden.]

BALANS. *Hij heeft de balans in handen, en kan die doen overslaan, naar welken kant hij wil.*

BALSEM. *Hij wil balsem uit oud linnen stoken.*

BAND. *Als hij over dien band struikelt, draait hij er u een strop van. Men zal het bandje, waaraan dat hondje ligt, wat korter dienen te maken.*

BANK. *Hij heeft het schip op eene bank gezet.*

BED. *Hij is niet bevoegd, om die groote haringkakers naar bed te brengen.* [Dat wil zeggen: hij doet zulke groote dingen niet, maar houdt zich alleen met geringe zaken op. Het spreekwoord is aan de handelingen der vrijbuiters ontleend. Door *haringkakers* verstaat men hier *roovers van schepen ter haringvangst*, *kaker* voor *kaper* genomen, en *naar bed brengen* zegt zooveel als *het licht uitblazen*. Men past dit op den kleinhandelaar toe.]

BEDELAAR. *Een koning steekt in zijn' zak, wat een bedelaar weggooit.* [Dit is eene nuance van het spreekwoord: *Een heer steekt in zijn' zak, wat een boer weggooit.*]

BEDENKING. *Uit eene halve reden spruit somtijds eene geheele bedenking.*

BEDRIEGER. *Hoe minder een bedrieger voor bedriegelijk wordt aangezien, hoe meer men door hem bedrogen wordt.*

BEDROG. *Een bulhond kent geen bedrog. Het eene bedrog doodt het andere.*

BEENDEREN. *Die vele jaren voor hond geloopen heeft, verstaat het beenen-kluiven.*

BEENEN. *Men moet de beenen uitsteken, naar de lakens lang zijn.*

BEER. *Die met beerenhaar bewassen is, vreest voor geen regen. Men groet hem, gelijk men de beeren in Groenland doet.*

BEEST. *Eene koe is wel een groot beest; maar zij kan geene hazen vangen. Men kan aan de huid wel zien, welk beest het is.*

BENGALEN. *Als het in Bengalen dondert, daar dreunen hier geene glazen van.*

BERG. *Als de berg niet tot Mahomed wil komen, moet Mahomed naar den berg toe.* [Men wil met dit spreekwoord zeggen: wanneer eene zaak niet op gewone wijze gaat, dan moet men zich die op ongewone wijze te nutte maken.]

BEURS. *Die het bier en den wijn overvloedig wil ingieten, die moet zijne beurs overvloedig uitgieten. Leg de hand op uw' zak: het is om uwe beurs of uw horologie te doen.*

BEZWEERING. *Hij is er zoo min vatbaar voor als een steenen duivel voor bezweering.*

BIJ. *De honig is zoet; maar het bijtje steekt* 1).

BLAZES. *Geveegd met eene spons van Blazes.*

1) Bohn bl. 294. 2) Bohn bl. 341.

1) Bohn bl. 306.

[Men zegt dit, wanneer men van eene of andere zaak leelijk afkomt. BLAZES is een goochelaar.]

BLOED. *Dat kost bloed.* [Dat wil zeggen: het vordert groote opofferingen.] *Kijk niet op 't goed, Maar wel op 't bloed.* [Zoo wijst de Noord-Hollandsche vrijster den vrijer af, die op zijne schatten boogt, en haar niet aanstaat.]

BLOEM. *Een koude regen brengt geene bloemen voort.* [Dit spreekwoord bevat eene raadgeving, om niet uit boosheid te weenen.]

BOAZ. *Hij is Boaz.* [Dat wil zeggen: hij is rijk. BOAZ is de losser der familie ELIMELECH, en wordt, *Ruth* II : 1, *een man geweldig van vermogen* genoemd. Men past de spreekwijze toe op den kaartspeler, die aanhoudend wint.]

BOER. *Dat is een duivel van een vent, zei de meid, die een boer met zijne tong een gat in eene plank zag boren. Hij heeft er zoo min deel aan als een boerenkleêrmaker aan het verzetten der hooge regeering. Hij is dommer dan een Tyrolsche boer. Hij kijkt zoo benaauwd Als een wanbetalende boer bij het zien van den schout. Hij verstaat het zoo goed als een Westfaalsche boer een Maleisch manuscript.*

BOK. *Het gaat daar al op een dollen bok voort.*

BONT. *Het is niet van vandaag of gisteren, dat vossenvellen bij hem voor het beste bont gehouden worden.*

BOOM. *Ezels, vrouwen en notenboomen Moeten geslagen worden, zal er vrucht van komen. Hij zwerft er om heen als de spreeuwen om een kersenboom.*

BOOS. *Die te goed is, wordt van de boozen verongelijkt* 1).

BORD. *Men heeft al lang gezien, dat hij de steenen buiten het bord gooit.*

BORG. *Die op borg geeft, verliest zijn goed en zijn vriend* 2).

BORST. *Hij krijgt het water in de oogen, in plaats van in de borst.* [Dat wil zeggen: het zal met zijne kwaal nog al zoo erg niet loopen, — als hij uitgeschreid is, wordt het wel beter.]

BOTER. *Hij doet er een boterpekeltje op.* [Hij wacht wat lang met dit of dat.]

BOUT. *Hij kan voor mijn part den bout hachelen.* [Dat wil zeggen: ik zal er mij niet tegen verzetten, indien hij vertrekt, onverschillig, of hij een gevaarlijken tocht doet, of waar hij heengaat. Het werkwoord *hachelen* komt van *hach* (gevaarlijke waging). Het spreekwoord staat met eene *verwensching naar de maan* gelijk.]

BRAK. *Die is zout als brak.* [Men zegt dit van den dronkaard.]

BROEDER. *Als hij noten eet, steekt zijn broêr de schillen in zijn' zak.* [Men zegt dit van een lid eener gierige familie.]

BROK. *Hij verlangt naar een groot' brok: zijne maag kan er tegen.*

BROOD. *Die water noch brood gebrek heeft, is rijk genoeg. Hij wrijft het harde brood der wetenschap in laauw water fijn.* [Dit spreekwoord ziet op mislukte proeven van zoogenaamde populaire schrijvers.] *Op dat land kan niets dan duivelsbrood wassen.*

BRUIDEGOM. *Zij zoenen elkander over en weder als ezels, die de bruidegom zijn.*

BUIDEL. *Niemand zoekt zijn' buidel met koemest te vullen.*

BUS. *Nu zal ik ook een cent in de bus douwen.* [Dat is: *een duit in het zakje leggen.*]

BUURMAN. *Het is niet buurlijk, zijns buurmans kennetje te lokken, om er een eitje van te genieten. Hij maait goed in het koren van zijn' buurman.*

CENT. *Om guldens te maayen, Moet men centen zaayen.*

CHIRURGIJN. *Het geld, dat men aan chirurgijns, schouten en portiers geeft, wordt met het minste pleizier verteerd.*

CONSCIENTIE. *Het gaat daar volgens koopmans conscientie.*

CORPUS-JURIS. *Hij heeft zich niet stikziende gestudeerd in het Corpus-Juris.*

CREDIET. *De maan is haar crediet kwijt.* [Men zegt dit, wanneer de weêrsvoorspellingen, aan de maan ontleend, niet uitkomen.]

CRINOLINE. *Hij zit onder de crinoline.* [Dit staat gelijk met het *zitten onder de pantoffel.*]

DAG. *Alle dagen kan men dragen, Uitgezonderd goede dagen* 1). *De paaschdaagsche mantel schikt beter in de beste vouw dan in den slechtsten lombard. Die bij nacht gewoon is te wandelen, kan bij dag het struikelen kwalijk ontgaan. Die den pot uitlikt, krijgt regen op zijn' trouwdag.*

DAMAST. *Dat is zoo onmogelijk als de maan met zij-damast te behangen.*

DANK. *Een luye muilezel en een koude bakoven behalen evenveel dank.*

DANKBAARHEID. *Hij is zoo vatbaar voor dankbaarheid, als een ezel voor eene lijkpredikatie.*

DANS. *Hij zou wel een contredans maken op de punt van eene paknaald.*

DECLARATIE. *Dat is zoo goed als eene liefdesdeclaratie.* [Men zegt dit, wanneer een ongetrouwd heer voor eene ongehuwde dame op eene partij de kaarten wascht of geeft.]

DERDE. *Hetgeen men tusschen zijn beiden kan uitvoeren, behoeft men geen derde toe te roepen.*

DEUGD. *Wie geen deugds-kleed aan wil trekken,*

1) Bohn bl. 210. 2) Bohn bl. 210.

1) Bohn bl. 207.

behoort naakt te gaan.

DEUR. *Het is de dood over de onderdeur.* [Dit is eene der benamingen voor water en meel, stijf gekookt, en met boter en stroop gegeten. Men bezigt ze te Dordrecht, wellicht ook elders. Andere namen vindt men opgenoemd bij de spreekwijze: *Men eet daar storm- en onweêr-kost.*]

DEURWAARDER. *Een schout en een deurwaarder zouden er zelfs van aan 't schreyen raken.*

DIEF. *Daar zijn meer dieven, dan er opgehangen worden* 1).

DIJK. *Van den oever in den dijk komen.* [Men zegt dit in West-Vlaanderen voor: *van kwaad tot erger komen*, gelijk staande met de diensten, die men hem bewijst, *wien men van den wal in de sloot helpt.*]

DING. *Kostbare dingen doet men in kleine doosjes* 2). *Leer van geleerden, — gij moet de ongeleerden leeren; Dus zal de wetenschap der dingen zich vermeêren* 3).

DOCHTER. *Het is zonde, zei Trijn, en zij hoorde hare dochter zoenen.*

DOEK. *Hij wordt behandeld als een Jood, die een zakdoek gestolen heeft.*

DOKTER. *Hij slacht de doctoren: zuchten en kermen is hem de liefelijkste muziek.*

DOLHEID. *Gramschap is eene korte dolligheid* 4).

DONDER. *Daar kan je duvel* (of: *donder*) *op zeggen.*

DOOD. *Daar werkt al weêr een timmerman meer aan zijne doodkist. Eener vrouwe onwetendheid is eens mans dood. Ik moet eens gaan hooren, welk liedje de doodklok luidt.*

DOODE. *Wie weet, wat ze doet, eer ze van ouderdom dood is!* [Een spottend gezegde bij hetgeen men weet, dat zij *niet* zal doen.]

DOOF. *Vertel die klucht aan dooven.*

DORST. *Dorstje! lesch — Spoedig op de flesch.*

DREK. *Hij wil zien, of hij uit varkensdrek goud kan halen.*

DRIE. *Een oostenwind met regen: Staat hij er drie, dan staat hij er negen. Hij kijkt, of hij geen drie kan tellen.*

DRONKAARD. *Drie dronkaards, drie ganzen en drie vossen maken te zamen eene geheele kermis.*

DRONKENSCHAP. *De dronkenschap is een duivelsche wegwijzer.*

DRUIF. *De wijnstok brengt drieërlei druiven voort: witte, groene en roode.*

DUIM. *Eene leugen om best wil en duimpje op: koopluî zweeren niet. Uit ieder klopje, dat de wevers op hun weefgetouw geven, spruit een kapittel, en door iedere uitschieting met de spoel komt een vers; is het dan wonder, dat ze de Schrift op hunnen duim weten te draayen?*

DUIT. *Die alles wist, die kwam met vier duiten door de wereld. Het verdriet brengt geen duit voordeel aan* 1).

DUIVEL. *Als het kwalijk gaat, houdt de duivel de kaars. De duivel zal hem wegvoeren, als hij in het laken snijdt. De stukken vleesch worden hem van de ribben gehaald, of hij met den duivel gestoeid had. Die den duivel wil scheeren, moet ijzeren knuisten hebben. Die zich bekleedt met een zuiver geweten, wordt van den duivel niet begroet. Het is kwaad gezelschap, daar de duivel de beste is. Hij gaat er meê door als de duivel met een Jezuïet. Hij knipt duiveltjes van papier.*

EED. *Hij heeft een eed gedaan, dat geen wondheeler een penning aan hem verdienen zal.*

EGYPTE. *Daar hij verschijnt, heeft men de Egyptische plagen niet noodig.*

EI. *Hij geeft een ei, om een os te bekomen* 2). *Hij zou om een ei zweeren, dat de hoenders gestolen zijn. Men mag hem wel een ei toevoegen, die er twee waard is. Men moet al zijne eyeren niet in ééne mand doen* 3).

EL. *Geef hem eene talie, en hij zal eene el nemen* 4).

ENGELAND. *Hij is een Engelsche vriend.* [De vriendschap der Engelschen, tegenover andere natiën, is altijd eigenbelangzuchtig.]

ETEN. *Van verre gehaald en duur gekocht is eten voor mevrouwen* 5).

EVERZWIJN. *Een wild en schuimend everzwijn wordt soms door een kleinen hond vastgehouden.*

EZEL. *Geen ezel kan zijne ooren afbijten.*

GAGIE. *Hij vloekt als een officier, die zijne gage verspeeld heeft.*

GEAARDHEID. *Omdat zijn overgrootvader van eene slechte geaardheid was, moet hij daarom een schurk zijn?*

GEBOD. *Houd u aan het elfde gebod, en laat u niet verbluffen.*

GEK. *Die de gekken weet in te volgen, wordt van de wijzen gekroond. Die in de wereld voor wijs wil gehouden worden, moet somtijds een gek wezen. Wie niet wijs is, die is wel dubbel gek, zoo hij niet wil weten, dat hij zot is.*

GELAG. *Aan de schreefjes kent men het gelag.*

GELD. *Daar geld ontbreekt, is meer dan raad van doen. Dat is goed en wel; maar geld is beter* 6). *Dat woord is geld waard. Dat zijn koopluî zonder geld, zei de vrouw, en er vloog eene kip op den groentewagen. Het geld is de zenuw van den krijg* 7). *Het zijn looze plomperds, die door het geld wijs worden. Koopjes Vorderen geldhoopjes. Schoone*

1) Bohn bl. 292. 2) Bohn bl. 281. 3) Bohn bl. 282. 4) Bohn bl. 290.

1) Bohn bl. 286. 2) Bohn bl. 312. 3) Bohn bl. 293. 4) Bohn bl. 318. 5) „ bl. 340. 6) „ bl. 303. 7) „ bl. 288.

woorden en vuil geld. Zijn geld bekleedt bij hem de plaats van wijsheid 1).

GELDERLAND. *Hij heeft nog iets minder te zeggen dan een Geldersche papegaai.* [Die weet, wat het zeggen wil, *ergens voor een oordje t'huis liggen*, verstaat dit spreekwoord.]

GELEGENHEID. *Grijp de gelegenheid, wanneer ze voor u staat; Als ze eens voorbij is, dan begeert gij haar te laat* 2).

GELUID. *Hij slaat al geluid als eene Munstersche klok; maar men weet niet, waar het aan vast is.*

GENEESMIDDEL. *Groote kwalen vorderen groote geneesmiddelen* 3).

GENOEGEN. *Het genoegen is het beste.*

GERECHTIGHEID. *Hij heeft zooveel kennis van de gerechtigheid, als een ketellapper van de navigatie.*

GEWIN. *Den goeden goeddoen is te rekenen voor gewin* 4).

GEZOND. *Het raakt hem niet, of de hemel valt, als hij maar gezond blijft.*

GODIN. *De meeste kakelaars zijn de minste vrienden van de godinne Minerva.*

GOED. *Groot goed, groote zorg* 5). *Hij is van goede voornemens voorzien, als een goochelaar van vaste goederen.*

GOEDE. *Bemin wel andren, maar u zelve boven-al; Wees voor de goeden goed, doch mijd uw ongeval* 6). —— *Hij doet zijn best, om het verloren terrein te herwinnen. Ik heb mijn best al gedaan, zei de man, en hij ging stelen.*

GOLIATH. *Al had hij het ijzeren kamizool van Goliath aan.*

GRAF. *Lekkere lieden graven hun eigen graf met hunne tanden.*

GRAS. *Het groene gras is goed hondskruid. Koeyen, wat een gras!*

GRIEKENLAND. *Zij is zoo naakt als een Grieksche heilige.* [Dat wil zeggen: zij bezit niets. Het spreekwoord wordt toegepast op eene kale bruid.]

GROOT. *Met goede lieden is goed handelen, zei de Jood, die onze Lieve Vrouw voor drie groot verkocht.*

GULZIGAARD. *De gulzigaards hooren gaarne korte predikatiën, en eten gaarne lange braadworsten.*

GUNST. *Kleine kinderen hebben de meeste gunst van doen.*

HAAK. *Daar slaat ge den haak net in den paal. Men slaat hem den haak in de ribben.*

HAAR. *Hij heeft vrij wat uit- en inharen.* [Dat wil zeggen: tegenbedenkingen, om *niet* te doen.]

HAARD. *Kan hij traan uit spijkers koken, ik mag het wel lijden, als het maar over mijn vuur en op mijnen haard niet geschiedt.*

HAAS. *Hij tracteert ze als hazen.*

HALS. *Beter de hand dan den hals uit te strekken* 1). [Beter te bedelen dan te stelen.] *Hij moet pompen, dat hem de hals kraakt. Zij heeft een gestukadoorden hals.*

HAND. *Dat krijgt hij met het verdraayen van zijne hand. Het is de handen van den kok gepasseerd.* [Men zegt dit van schrale spijs, en doet het voorkomen, alsof de kok er het beste voor zich van genomen heeft.] *Hij wordt nog slimmer behandeld, dan dat hij in pachters handen gevallen ware. Neem nooit bij de hand, wat u daarna mocht rouwen* 2). *Wie zijner handen reinigheid beloofd heeft, die moeit zich met het vuile smeer niet.*

HANDEL. *Zijn smokkelhandel geeft goed.*

HANDELING. *Slagen voor pand te krijgen, is kwade handeling gedaan.*

HANDSCHOEN. *Hij leeft met zijne verbintenissen als met zijne handschoenen: die trekt hij uit en aan, gelijk het hem te pas komt.*

HANS. *Sommigen willen 't niet weten, Dat zij Hans heeten. Wij zullen doen als gekke Hans, en leven zoolang, als we kunnen.*

HARING. *Hij zal ze haken als versche haring.*

HART. *Een webrshoofd in den morgen: Laat dan je hartje maar zorgen. Het hart rammelt hem in het lichaam als een oude ketting. Hij heeft een hart van staal. Zijn hart zinkt op zijne teenen.* [Dit teekent schrik, in onderscheiding van het spreekwoord: *Zijn hart zinkt hem in de schoenen*, dat vrees aanduidt.]

HEINING. *Het is kijk over de heining.* [Dit is eene der benamingen, die men aan stijf gekookten meelkost geeft.]

HEK. *Hij staat daar als eene koe voor het hek.*

HEL. *De wijn, het spel en de vrouwen zijn de drie trappen, waarlangs men in de hel afklimt.*

HELD. *Het is een held in de verte.*

HEMEL. *Het is zoo klaar als het licht, dat van den hemel komt. Men komt niet al lachende in den hemel* 3).

HENNIP. *Ter Hennip varen.* [Te Deventer zegt men dit voor: *naar de Velewijk roeyen.* Geen Zuid-Hollandsch of Noord-Brabantsch Hennip zal hier bedoeld zijn; maar wel het voormalige nonnenklooster van dien naam, dichtbij Deventer, aan de Schipbeek, gelegen, dat tegenwoordig eene boeren-hofstede is.]

HERSENS. *Hoe krijgt hij het in zijne hersens!*

HISTORIE. *De vrouwelijke historie is geene onvermakelijke studie.*

HOEN. *Als ik gus! zeg, dan neem ik de beste*

1) Bohn bl. 246. 2) Bohn bl. 330. 3) Bohn bl. 341. 4) Bohn bl. 333.
5) „ bl. 331. 6) „ bl. 300.

1) Bohn bl. 300. 2) Bohn bl. 336. 3) Bohn bl. 338.

hoenderen met de slechtste. Hij is er zoo bang voor als een vos voor een koppel hoenders.

Holland. *Versta je dan geen Hollandsch!*

Hond. *Als de hond bij de kast staat, mag men wel op zijn vleesch passen. Als men eens geproefd heeft, hoe scherp de tanden van den hond zijn, heeft men naderhand zelfs op het zien van zijn' staart. Het schaadt niet, dat de honden bassen, als zij maar niet bijten. Hij houdt zich zoo gek als de hond van den koster. Hij wordt met hondenzalf gesmeerd. Hij ziet zoo benauwd als een hondje, dat overreden is. Omdat de hond geknoopt heeft, wordt der kat het vel afgestroopt.*

Honig. *Het regent daar altijd honig.*

Hoofd. *Als het hoofd ziek is, is 't al ziek* 1). *Het zijn al geene maagden, die den krans op het hoofd hebben. Hij is hem boven het hoofd gegroeid. Zijn hoofd staat zoo vast als een gebroken lantaarnpaal.*

Hooi. *Van iemands ribben eene hooivork maken.*

Hoop. *Ik wil niet van den eenen molshoop op den anderen springen.* [Dat is: van het eene kwaad in het andere vervallen.]

Horen. *Het ware niet goed, dat zulke koeyen lange hoornen hadden.*

Hout. *Bij heete ovens is 't goed warmen; maar zij bederven veel hout.*

Huid. *Eerst de huid af, en dan den lardeerpriem er in.*

Huis. *Daar gaat niet veel in een klein huisje. Dat uwe huisvrouw eene Zeeuwsche maagd zij.* [Dit zegt men in Vlaanderen, wanneer men iemand eene getrouwe gade toewenscht.] *Een klein huis maakt eene groote keuken. Spaar wat; de wolf moet zijn huis ophouden.*

Huwelijk. *Het is verloren, een huwelijk tegen te staan, als het in het paradijs gesloten is, zeggen de voorbestemden.*

Jaar. *Hoe ouder men wordt, hoe schielijker de jaren omvliegen.*

Jan Alleman. *Sommigen slachten Jan Alleman: zij kunnen kwalijk tegen de zon opzien.* [Dat is: sommigen doen, gelijk *alle mannen* gewoon zijn; want wat zij niet kunnen, dat kan niemand. Het spreekwoord heeft ten doel, den *gewonen mensch* te teekenen.]

Jas. *Hij heeft een jas met sous-pieds aan.*

IJzer. *De pretensie, die men op hem heeft, mag men wel in een ijzeren mandje in zee laten zinken. De wereld is geen ijzeren pot. Hij heeft eene ijzeren plaat voor den kop.*

Job. *Dat zou Job niet verdragen hebben.*

Jong. *Als daar jongen van komen, dan wordt het tijd, om de ouden te verzuipen.* [Men zegt dit van een leelijk huwelijks-paar.]

Jongen. *Dat is geen kwâ jongen.* [Men zegt dit van zaken (niet van personen), die blijken goed te zijn.]

Jood. *Zijne tanden staan als een Joden-kerkhof.*

Joost. *Als de paarden zoo kreupel worden, mag Joost den wagen trekken.*

Isis. *Hij wil het met den Isis-sluyer bedekken.* [Isis, ook wel io genaamd, was de schoone dochter van inachus, koning van Argos. Jupiter beminde haar, en veranderde haar in eene koe, om haar voor zijne jaloersche eega juno te beveiligen. Daarom spreekt men van een isis-sluyer, wanneer men iets aan eens anders blikken tracht te onttrekken.]

Kalf. *Daar het kalf verdronk, was water. Hij zou liever het kalf den kop aftrekken, dan dat hij het in de sloot liet liggen. Men trekt altijd zijn eigen kalf het eerst uit de sloot. Men zou veeleer een nuchter kalf op de viool kunnen leeren spelen.*

Kamizool. *Hij heeft zooveel aan den rok te tornen, dat hij om het kamizool niet denkt. Hij ziet mij voor het kamizool aan, dat hij tornen wil.*

Kantoor. *Ik wil u wel tot kantoorknecht hebben: ik hoor, dat gij cijferen kunt.*

Kap. *Ieder zot heeft zijne zotskap* 1).

Kar. *Zij worden allen op Pluto's pestkar geplakt.*

Kat. *Denkt gij, dat men katten met zwavel kan lokken? Het is beter, de kat wat te vieren, dan dat zij het porselein van de tafel vliegt.*

Keel. *Hij lacht, of hem eene speld in de keel stak.*

Kennis. *Een vraagje, welstaanshalve gedaan, voegt wel, om kennis te maken.*

Kies. *Dat geneest geen kiespijn. Hij sukkelt aan de kies des verstands. Men zal hem met een koevoet de kiezen uittrekken.*

Kikvorsch. *Hij zal er aan, al piept hij als een kikvorsch.*

Kind. *Dat is een doodgeboren kind.*

Klapper. *Klappers zijn hunne eigene verraders.*

Klerk. *Men spreekt wel van klerken, en zij kunnen lezen noch schrijven.*

Klok. *De klok is nog niet koud.*

Klophengst. *Hij zuipt als een klophengst.*

Kluchtig. *Hij moet wonder kluchtig zijn, die de vliegen doet lachen.*

Knaap. *Het is een vroolijke knaap op eene trekschuit.*

Knie. *Ik zie liever zijne kuit dan zijne knie.* [Men zegt dit van iemand, dien men ongaarne bij zich ontvangt. In denzelfden zin zegt men van zulk een onwelkomen gast: *Men ziet hem zoo lief gaan als komen*, of wel onder den meer algemeen gebrui-

1) Bohn bl. [illegible].

1) Bohn bl. [illegible].

kelijken term: *Men ziet liever zijne hielen dan zijne teenen.*]

Koe. *Het is zoo krom als eene koe.*

.Koek. *Hij krijgt koek, maar daar is machtig veel peper in.*

Koekoek. *Dat raadt je de koekoek.*

Koelte. *Hoe verder van de zon, hoe meerder koelte.*

Komedie. *Dat is de eenige komedie, waarin hij de hoofdrol vervult.* [Men ziet hier op de lijkplechtigheid van iemand, dien men onder de sloven telt.]

Koorts. *Dan zou men de Rotterdamsche koorts wel krijgen. Hij geeft hem brandzalf voor de koorts.*

Kop. *Een kale kop is gaauw geschoren. Men zou hem onder honderd varkenskoppen wel kennen.*

Koren. *Bij regen en onweêr groeit mijn koren 't best.*

Korf. *Water in een korf putten* 1).

Kruid. *Dat kruid kent hij niet.*

Kruit. *Hij stoort er zich zoo weinig aan als aan het springen van een kruitmagazijn in het onbekende Zuiden.*

Kussen. *Hij helpt zijne vrienden op het kussen. Men acht geen pispot zooveel als een pronkkussen.*

Kwaad. *Het eene kwaad brengt het andere mede* 2).

Laag. *Hij heeft de laag.* [Men zegt dit van den dronkaard.]

Laars. *Hij doet ze krimpen als eene oude laars.*

Lade. *De laadjes uit- en inschuiven.* [Dat wil zeggen: niet veel uitvoeren; over eene zaak lichtelijk heenloopen.]

Lap. *Slordige snijders maken de meeste lappen.*

Laster. *De tijd overleeft den laster.*

Lei. *De waard maakt daar de lei met de tang op.*

Lepel. *Hij heeft hem met een gloeyenden lepel gevoerd, zoodat hem nog langen tijd de lippen zeer zullen doen.*

Letter. *Wacht u voor de wormen, die de letters opeten.*

Leugen. *Leugenzakken worden met pluimen gevuld.*

Leven. *Het leven is kort.*

Liefde. *Blinde liefde doet de schaamte verhuizen.*

Lijnslager. *Hij loopt het lijnslagers paadje.*

Lood. *Hij is geslepen als een looden pook* 3).

Maan. *Ware hij eene zon, hij zou de maan niet verlichten.*

Mal. *Hoe maller, hoe mooyer* 4).

Man. *Dat spulletje begint allen man te vervelen. De pijl treft niet altijd den man, dien hij bedreigt. Hij is zoo nieuwsgierig, dat hem geene mug voorbij kan vliegen, of hij moet eerst weten, of 't manneke of wijfke is. Ik weet niet, zei een geleerd man, wat ik nog zien zal; maar tot nog toe heb ik geen welsprekend' mensch wijs bevonden.*

Mantel. *Hij hangt den mantel aan den predikstoel.* [Men zegt dit in het algemeen van elkeen, die zijne betrekking nederlegt, maar in 't bijzonder van den predikant.]

Markt. *Ga met je visch naar eene andere markt.*

Martelaar. *Hij is een martelaar van zijne zotheid.*

Matroos. *Hij verstaat het bidden nog minder dan een bevaren matroos.*

Mensch. *Het is niet voorzichtig, een razend mensch met zijne vingers de tanden vaneen te breken.*

Moed. *Houd goeden moed In tegenspoed* 1).

Molen. *Datzelfde windje zal ook onzen molen doen draayen. Nu de mosterd hem bij den neus gehad heeft, vervloekt hij zelfs den molen, waarin die gemalen is.*

Mooi. *Zij is er niet mooyer op geworden.* —— *Dat mooi is, verkoopt zich zelve.*

Morgen. *De zon in een nest: Morgen de wind West.*

Mosterd. *Hij loopt om mosterd.* [Vondel gebruikt dit spreekwoord ergens in de beteekenis van: bij zwerft.]

Muilezel. *Het is een oud muilezel met een vergulden toom* 2).

Muis. *Hij vliegt, of hij eene muis gevangen had. Ze verzuipen er als muizen.*

Musch. *Beter één vette spreeuw dan twee magere musschen.*

Naam. *Het mag geen naam hebben.*

Nest. *Langzamerhand volbouwt de vogel zijn nest* 3).

Neus. *Hij wacht, tot het hem voor den neus komt.*

Noorden. *De zon op sporen: Daar is de noordenwind meê geboren.*

Noten. *Ik zou niet gaarne noten met haar eten.*

Oog. *Als hij zijne oogen toedoet, moet zij ook slapen.* [Men zegt dit van de vrouw, die door haren man beheerscht wordt.] *De vrijsters moeten de vrijers met de ooren nemen, maar niet met de oogen.* [Dat wil zeggen: de jonge dochters moeten, bij het aangaan van een huwelijk, naar goeden raad hooren, en niet alleen naar de begeerlijkheid der oogen te werk gaan. Een ander spreekwoord past dit op beide seksen toe, als het zegt: *Hetzij voor mannen of voor vrouwen: Beter naar 't oor dan 't oog te trouwen.*] *Hij lacht, of zijne oogen*

1) Bohn bl. 342. 2) Bohn bl. 322. 3) Bohn bl. 326.
4) *Huisvriend* 1863 bl. 40.

1) Bohn bl. 320. 2) Bohn bl. 315. 3) Bohn bl. 321.

met sterkwater gewasschen zijn. Hij neemt zijne prooi voor ieders oogen tusschen de tanden. Hij verkoopt sterkwater voor zeere oogen. Ik waag er een oog aan. Weg met dat schoone vrouwvolk: men krijgt er pijn in de oogen van.

OOR. *Het is nog verre van lachen, daar men den wolf bij de ooren heeft.*

OS. *Span geen twee ongelijke ossen voor den ploeg.* [Dat wil zeggen: de verstandelijke vermogens der beide echtgenooten moeten niet te veel uiteenloopen, zal er sympathie in het huwelijk bestaan.]

OVERMORGEN. *Hij ziet zoo vroolijk, alsof hij tijding heeft gekregen, dat overmorgen de wereld zal vergaan.*

OVERSLAG. *Die eene sluis wil bouwen, dient overslag te maken.*

PAARD. *Als het paard te snel loopt, moet men den toom aantrekken. Dat paard zal wel altijd hinken. Die het paard kwijt is, mag zich met den toom behelpen. Die met hem te doen heeft, legt den zadel op geen dood paard.* [Men zegt dit van den man, die reden verstaat.] *Sta maar; 's prinsen paarden staan ook.*

PALING. *Hij is zoo naakt als een paling.*

PAUS. *Hij heeft zoo min zijne wedergade als de paus van Rome.*

PELERINE. *Hij heeft een stuk in zijne pelerine.* [Men zegt hier volmaakt hetzelfde, als dat men spreekt van *een stuk in* (of: *een stuk in zijn' kraag*) *hebben.*]

PINK. *Hij wordt heen en weêr gesmeten als eene visschers pink in een vliegenden storm.*

PLAATS. *Hij zou hem het vel in plaats van den rok uittrekken.*

POEDER. *Men zal hem het poeder van zijn rokje vegen.*

POES. *Hij praat als de poes.*

POST. *Niet te post, als 't u belieft; wij hebben den tijd.*

POT. *Het is slinger om den pot.*

PRAAT. *Veel praats en weinig werks* 1).

PROOI. *Als het zoo ver is, dat hij zijne prooi tusschen de tanden heeft, dan zal het met de rest wel gaan.*

PURGATIE. *Hij wil hem met purgaties van de teering genezen.*

RAD. *Hij knort als een ongesmeerd wagenrad.*

REGEN. *Een groote zon en bleek van schijn: Dat zal voorwaar een regen zijn.*

REIS. *Hij komt van de goede reis.* [Men zegt dit al gekkende van den dronkaard.]

REKENING. *Die rekening is gemakkelijk op te maken.*

REMEDIE. *Dat is eene remedie tegen het zweeten.* [Nl. iemand van zijne kleederen berooven, door hem naakt uit te schudden.]

ROK. *Hij laat hem den rok uitkloppen.*

ROL. *Hij speelt zijne valsche rol goed.* [Zijn uiterlijk verraadt zijn innerlijk niet. Men zegt het van den schijnheilige.]

ROOK. *Den rook ontvluchtende, valt hij in 't vuur* 1).

RUS. *Zij pooyen als Russen.*

SCHAAP. *De wolf rooft niet immer het schaap, waarop hij belust is.*

SCHEPEL. *Zij meten elkander de goede woorden bij het schepel uit.*

SCHIP. *Een schip vaart veiligst door een niet al te sterken vliet* 2). *Met zulke scheepjes vaart men in zulke slootjes.*

SCHOUT. *Hij is zoo min te verbidden als een hongerige schout.*

SCHRIK. *Wie kan er van den schrik zwaar blijven!* [Dat wil zeggen: tegen schrik is niets bestand; daarvoor moet alles zwichten. *Zwaar* is hier *zwanger*. Het spreekwoord wordt al gekkende gebruikt, wanneer men schrikt over niets beduidende dingen.]

SCHUIT. *Die geene vracht ontzegt, eer zijne schuit vol is, vaart nooit ledig heen.*

SCHULD. *Die schuld ontkent, schuld bekent* 3). *Verdraag, hetgeen gij door uwe eigene schuld lijdt* 4).

SLOPKOUS. *De wereld is geene slopkous.*

SLOT. *Menig slot werd gewonnen, ware 't wel bevochten.* —— *Hij houdt ze achter 't slot.*

SNAAR. *Dat zijn net de snaren van mijne viool.*

SNIPPER. *Hij heeft een snippertje van de vorst beet.* [Dat wil zeggen: hij heeft te veel sterken drank gebruikt. Men zegt hier dus hetzelfde als met de spreekwijze: *Hij heeft een snipper op.*]

SOLDAAT. *Wat moet, dat moet, zei de soldaat.*

SOP. *Het is nu geen tijd, om uit zeepsop zilver te stoken.*

SPIJKER. *De eene spijker drijft den anderen in* 5).

SPINNEWIEL. *Dat is een sprookje van achter het spinnewiel.*

SPOED. *Hoe meer men haar aanspoort tot spoed, Hoe minder dat zij doet. Hoe meer spoed, hoe minder werk.*

SPONS. *Hij wil de zee met sponsen opdroogen* 6).

SPRAAK. *Daar is spraak van. Die de spraak kent, komt overal te recht* 7). *Hij heeft de spraak alleen. Hij is zijne spraak kwijt. Men kent hem aan zijne spraak.*

SPUL. *Hij zou wel willen, dat hij dat spulletje nooit begonnen had.*

Bohn bl. 341.

1) Bohn bl. 306. 2) Bohn bl. 338. 3) Bohn bl. 310. 4) Bohn bl. 341.
5) ,, bl. 304. 6) ,, bl. 306. 7) ,, bl. 308.

1.

Spurrie. *Hij heeft door de spurrie geloopen.* [Dat wil zeggen: hij is erg bemorst. Men past het op de onzedelijkheid toe zoowel als op de onzindelijkheid.]

Staart. *Als men van den wolf spreekt, ziet men weldra zijn' staart* 1). *Die van dreigen sterft, wordt met een vossenstaart overluid.*

Staat. *Verandering van staat, verandering van trouw.*

Stad. *Hij zal de stad wel uithongeren.*

Stam. *Het is goed griffelen op een goeden stam.* [*Griffelen* is *enten.*]

Stank. *Hij komt er met stank af.*

Stap. *Hij heeft zijne meeste stappen al gedaan.*

Ster. *Waar vindt men de rechte sterren-tellers?*

Stilte. *Wat is er eene stilte, waar niemand spreekt.*

Stoof. *Hij gaat op eene warme stoof zitten.* [Dat is: hij trekt zich terug.]

Storm. *Een groote zon en die verbolgen: Een stormwind zal er op volgen.*

Straat. *De straat is hem te naauw.* [Het zwieren in zijn' gang is de oorzaak van dit zeggen. Hij heeft te veel jenever gebruikt.]

Strik. *Men heeft hem strikken gelegd.*

Stuiver. *Hij keert een stuivertje wel driemaal om, eer hij het uitgeeft.*

Stuk. *Dat is een stuk van sta-vast.* [Dat wil zeggen: er is vrij wat aan te eten. Het heeft dus met de spreekwijze: *Het is stuk sta vast* niets te maken.]

Suiker. *Alles wordt daar met suiker gestoofd.*

Tand. *Vroeg tanden, vroeg een ander.* [Wanneer een zoogend kind, tegen den gewonen loop van zaken in, tanden krijgt, leidt de moeder daaruit af, dat zij weldra een opvolger aan de borst te wachten heeft.]

Teering. *Als dat vlaggetje bleef waayen, stierf de vrijheid aan de teering.*

Termijn. *Hij gaat uit termijnen.* [Dit zegt zooveel als: *Hij loopt op schobberdebonk.*]

Teunis. *Hij heeft Teunis gezien.* [Men zegt dit van den dronkaard.]

Thee. *Dat is andere thee; hoe smaakt u die?*

Tiende. *Hij heeft er de tiend uitgestoken.* [Dat wil zeggen: hij neemt eenige voordeelen voor zijne moeite. De *tiende* of *tiend* is een oud recht, dat niet overal op dezelfde wijze wordt toegepast. Hier zijn de landlieden verplicht, het *elfde* gedeelte van sommige hunner veldvruchten aan den tiendheffer op te brengen, — dáár het *tiende.* Men past het spreekwoord toe op bakkers, die, bij het droogen van vruchten voor anderen, een gedeelte daarvan voor zich achterhouden.]

1) Bohn bl. 299.

Tijd. *De tijd wischt alles uit* 1). *Waar blijft de tijd!*

Tjitte. *Het zal wezen, zei Tjitte.*

Ton. *De kleinste tonnen loopen het eerst over.*

Tong. *De tong is smettelijk en heelzaam.*

Tred. *Hij is geheel uit zijn' tred.*

Trek. *Hij heeft den trek weg.*

Tronie. *Het staat op zijne tronie te lezen.*

Troost. *Dat zal uwe ziel een slechte troost zijn.*

Tuig. *Hij houdt zich met allerlei gemeen tuig op.*

Turf. *Het is geen goede turf, om in te rekenen.*

Turkije. *Men speelt er op zijn Turksch met hem.*

Twijfelachtigheid. *Twijfeling doet vragen.*

Uiterste. *Men heeft het uiterste beproefd.*

Uitkomst. *De uitkomst zal het leeren* 2).

Uye. *Hij verkoopt uyen.*

Uyer. *Het is eene vierkante uyer.*

Vanger. *Betrouw geen vossenvangers.*

Vat. *Daar steekt veel wonders in een wijnvat. Hoe zal ik dat in het vat gieten! Op zolder in het ledige vaatje.* [Een antwoord op de vraag: Waar is dit of dat te vinden? dat zooveel zegt als: nergens.]

Veder. *De schoone veren maken den schoonen vogel* 3). *Hij heeft eene ziel van veren. Hij kruipt in de veren. Hij zit hem achter de veren.* [Dat is: hij gaat zijne handelingen met geweld tegen, en doet dus eveneens als hij, die de kippen uit den tuin jaagt.]

Veêrkracht. *De veêrkracht is er uit.*

Venster. *De zon schijnt door zijn venster niet.*

Vent. *Het is een goede vent, om meê te visschen* (of: *hengelen*).

Verkeerd. *Dat is een harde verkeerde.*

Vermaak. *Het vermaak streelt de zinnen* 4).

Verscheidenheid. *Verscheidenheid behaagt.*

Verstandig. *Den verstandige is een woord genoeg* 5).

Vierentwintigponder. *Hij ziet zoo wreed als een geladen vierentwintigponder.*

Vijzel. *Ik ben in den vijzel.* [Dat is: aan 't medicineeren.]

Visch. *De zee en de visschen verzwelgen* 6). *Zij zouden wel denken, dat zij alleen de visch kunnen schrapen.*

Vleesch. *Die eene stinkende vlieg op zijn vleesch zet, moet zich niet verwonderen, als hij het door de wormen ziet opeten.*

Vleugje. *Er komt weêr een vleugje.* [Men zegt dit van een koopman, wiens neering eenigen tijd niet groot was, en die dan op eens eenige navraag naar handels-artikelen verkrijgt.]

Vlieg. *Het is net eene makke vlieg.*

Vloeker. *Laat den vloeker vloeken.* [Deze spreekwijze is ontleend aan 2 *Sam.* xvi : 10.]

1) Bohn bl. 307. 2) Bohn bl. 307. 3) Bohn bl. 307. 4) Bohn bl. 298.
5) „ bl. 296. 6) „ bl. 307.

VLOER. *Hij heeft meer te vegen dan den vloer.*

VOGEL. *Broedende vogels zingen weinig.*

VOLK. *Onder het klapachtige volkje vindt men de meeste weetnieten.*

VONK. *Men moet blazen, daar vonk is.*

VRIJDAG. *Ze ziet er uit als een vrijdags vrouwtje.* [Te Utrecht bestaat nog de gewoonte, dat de behoeftigen des vrijdags aalmoezen aan de huizen der gegoeden gaan ophalen. En daar dit meestal door in lompen gehulde vrouwen geschiedt, zegt men dáár van een slordig vrouwspersoon: *Ze ziet er uit als een vrijdags vrouwtje.*]

VROUW. *Zijne vrouw rekent al.* [Dat wil zeggen: zij is zwanger.]

VUILNIS. *Hij ligt er voor oud vuil.* [Dat is: veracht en verlaten.] *Ieder veegt zijn vuil aan hem af.*

VUIST. *Men kan ze wel met vuisten dood slaan.* [Dit wordt gezegd van eene afgematte en uitgeputte krijgsmacht.]

WAARHEID. *Met al te veel te kakelen, gaat de waarheid verloren* 1).

WAGEN. *Hij is los voor den wagen.* [Hij houdt weinig stuur in zijne zaken.]

WEDUWE. *Het is een onbestorven weeuwtje.*

WEEK. *Eene goede week, een kwade zaturdag.* [Op zaturdag, als laatste dag, moet de schuld der gansche week worden afgedaan.]

WERELD. *De geheele wereld roept er wraak over. Laat de wereld maar zeggen, wat ze wil.*

WIJS. *Hij is er zoo wijs meê.*

WILD. *Hij ziet alles voor goed wild aan.* [Dat is: hij maakt alles het zijne, gelijk de jager doet, als hij wild onder het schot krijgt.]

WIND. *De wind waait het weg.*

WOEKERAAR. *Is het zonde, dat men een woekeraar bedriegt?*

WOLK. *Duistere wolken verblinden de zon.*

WOND. *Dat is een zalfje voor de wond.*

WOORD. *Hij spreekt woorden als worsten, maar ze zijn zoo vet niet. Ik-kan-niet is een leelijk woord. Waar veel woorden zijn, daar hoort men de zotten.*

WORTEL. *Hij is wortelvast.* [Dat wil zeggen: hij laat zich niet gemakkelijk verplaatsen.]

WRONGEL. *Het is zoo wit als wrongel.*

ZAK. *Het is zoo grof, dat men er wel zakken mede naayen kan. Hij vult zijne zakken.* [Hij verrijkt zich.]

ZALIG. *Ik wou, dat je zalig waart.*

ZALIGHEID. *Daar zou hij zijne zaligheid wel op willen verwedden. Het is, of de zaligheid er van afhangt. Hij zweert bij ziel en zaligheid.*

ZEEP. *Daar moet geen zeep aan gespaard worden.*

ZEER. *Elk voelt zijn eigen zeer het best.*

1) Bohn bl. 323.

ZEGEN. *Hij heeft altijd een zegen vooruit.*

ZELF. *Altijd die goede zelf!* [Dat is: geen ander kan 't hem naar den zin doen.]

ZET. *Dat was een dikke zet.* [Dat wil zeggen: eene goede vangst.] *Dat was een zet — die kon hij voelen. Hij maakt een aardig zetje.* [Hij stelt zich in eene gunstige positie.]

ZIEK. *Ik moet er om lachen, zoo ziek als ik ben. Lust je wat? dat vraagt men den zieken.*

ZIEKTE. *Hij lijdt aan eene slepende ziekte.*

ZINGGLAS. *Hij zal ze als een zingglas te mortelen blazen.*

ZIT. *Dat was me een zit.*

ZOT. *Maak daar de zotten bang meê.*

ZOUT. *Je bent immers niet van zout, dat je smelten zoudt!* [Men zegt dit, als iemand bang is, om door den regen te gaan.]

ZWEEP. *Hij draaft door, alsof hij om eene zweep liep.*

AANZIEN. *Dat is niet meer aan te zien.*

ACHTEN. *Minst geacht, meest verloren.*

BEDRIEGEN. *Die door spreken bedrogen is, mag zich met stilzwijgen troosten.*

BEOORDEELEN. *Hij beoordeelt een ieder naar zich zelve* 1).

BERADEN. *Die wel beraden is, mag zich sprekende gereedmaken.*

BEWAREN. *Hij zal het stilzwijgen bewaren.*

BEZITTEN. *Gij bezit mij.* [Dit is een gezegde van eene dame, wanneer een heer den poot van den stoel op haar kleed zet.]

DENKEN. *Lang gewacht en stilgezwegen: Nooit gedacht en toch gekregen.*

DOEN. *Doe recht, en ontzie niemand* 2). *Het is om de heb te doen. Hij doet het niet minder.*

DREIGEN. *Van dreigen sterft men niet* 3).

GAAN. *Licht gekomen, licht gegaan* 4). *Met vallen leert men zeker gaan* 5). *Zachtjes en zoetjes gaat ver* 6).

GEBOREN WORDEN. *Het wordt verloren, Als 't wordt geboren.*

GENIETEN. *Najagen is meer dan genieten.*

GOEDSPREKEN. *Voor iemand goedspreken.* [Dat wil zeggen: zijn borg zijn.]

HEBBEN. *Daar moet ik het mijne van hebben. Hij heeft genoeg.* [Geestrijk vocht nl., dat hij ten lijve insloeg.] *Hij heeft goed praten* 7). *Hij houdt van de heb.*

HOOREN. *Die bij het weven wil zijn, moet het poffen hooren* 8). *Die veel hoort, hoort veel liegen* 9).

JOKKEN. *Het is goed jokken, daar men 't verstaan wil.*

1) Bohn bl. 325. 2) *N. Bijdr. t. Huisvriend* 1863 bl. 47. 3) Bohn bl. 340. 4) Bohn bl. 338. 5) Bohn bl. 334. 6) Bohn bl. 344. 7) v. Moerbeek bl. 271. 8) v. d. Venne bl. 127. 9) Bohn bl. 311.

KIJKEN. *Hij kijkt te veel omhoog.* [Den dronkaard *laat men naar de sterren kijken.*]

KOMEN. *Dat moet er nog bij komen. Het is goed, als het komt, zoo men 't wenscht. Hij is haar te na gekomen.* [Hij is in oneerbare aanraking met haar geweest.] *Men zal hem zien komen.* [Men doorgrondt zijn doel en zijne handelingen.]

LEVEN. *Leef je nog?* [Men doet deze vraag al schertsende aan hem, dien men in langen tijd niet gezien heeft.]

LEZEN. *Hij kan lezen noch schrijven.* [Men bezigt deze spreekwijze, wanneer men in 't kaartspel geen troefblad bekent.]

LOOPEN. *Laat dat maar loopen.*

MAAYEN. *Die spaarzaam zaait, zal spaarzaam maayen* 1). [Dit spreekwoord is genomen uit 2 *Cor.* IX : 6.]

MAKEN. *Hij maakt zich zoek* 2).

MODDEREN. *Het zal wel modderen.*

OPRAPEN. *Dat is het oprapen niet waard.*

OVERBLIJVEN. *Dat blijft maar over.* [Deze spreekwijze bezigt men in De Beemster voor eene zaak, die niet veel te beduiden heeft, waarvoor men elders zegt: *Laat dat maar loopen.*]

PEUZELEN. *Hij moet achteraf al smuigende peuzelen.*

RAKEN. *Hij heeft hem geraakt.* [Hij is dapper aan 't drinken van sterken drank geweest.]

SCHIETEN. *Ze zullen mij daar niet schieten.* [Ik ga dáár niet.]

SPIEGELEN. *Wie veeltijds spiegelen, zelden spinnen* 3).

STAAN. *Hij heeft hem staan.* [Men zegt dit van den dronkaard.]

VERLIEZEN. *Het is somtijds al kwaad te vinden, dat verloren wil zijn.*

De volgende spreekwoorden, zonder aanwijzingen in het *Spreekwoordenboek* opgenomen, moeten daar thans van voorzien worden:

AANBEELD. *Alle beginselen zijn zwaar, zei de dief, en voor de eerste maal stal hij een aanbeeld* 4).

AANVANG. *Haastigheid is de aanvang — berouw het einde des toorns* 5).

AAP. *Een aap, een paap en eene weegluis Zijn drie duivels in één huis* 6).

ADEL. *De adel der ziel is meer waardig dan alle adel des geslachts* 7).

ADEM. *Hij is te lui, om zijn' adem te halen* 8).

ADVOCAAT. *De beste zaak heeft nog een' goed' advocaat noodig* 9).

ARME. *Of arm of rijk: Elk zijns gelijk* 10).

ARMOEDE. *Als de armoede de deur binnenkomt, vliegt de liefde het venster uit* 1). *De armoede is de moeder van alle kunsten* 2).

BAKKER. *Honderd bakkers, honderd molenaars, honderd kleêrmakers: drie honderd dieven* 3).

BEDELAAR. *Dat is bedelaars kost, zei de vrouw, en zij bakte eijeren met metworst* 4).

BEGIN. *Een goed begin is de helft van het geheel* (of: *is half voltooid*) 5). *Van kleine beginselen komt men tot groote zaken* 6).

BEKER. *Hij heeft liever den beker dan den bijbel in de hand* 7).

BELOFTE. *Hij leeft in het land van belofte* 8).

BETALER. *De goede betaler is meester van eens anders beurs* 9).

BIDDER. *Die heden was een ridder, Wordt morgen wel een bidder* 10).

BIJ. *Die zich zelven honig maakt, wordt van de bijen opgegeten* 11).

BIJBEL. *Hij heeft den bijbel wel in den mond, maar niet in het hart* 12).

BOEK. *Dat is een man uit een boek* 13). *Een groot boek, een groot kwaad* 14).

BOER. *De boer zit op een' cent, als de duivel op eene ziel* 15).

BOOG. *Het is te laat, sta vast te zeggen, als de pijl uit den boog is* 16).

BOOM. *Hij zal den schelvisch in de boomen vangen* 17).

BOTER. *Hij blijft bij zijn woord, als de zon bij de boter* 18).

BRUGGE. *Het wapen van Brugge: een ezel in een' leuningstoel* 19).

BRUID. *Eene bedroefde bruid maakt eene blijde vrouw* 20).

BUIK. *Beter buik geborsten dan goede spijs verloren* 21).

DAG. *Maai liever twee dagen te vroeg dan twee dagen te laat* 22).

DANS. *Gij hebt den dans begonnen, en kunt de muziek betalen* 23).

DEUGD. *De deugd beloont zich zelve* 24). *Koffij heeft twee deugden: ze is warm en nat* 25).

DIAMANT. *Een diamant van eene dochter wordt wel een glas van eene vrouw* 26).

DIEF. *Met dieven vangt men dieven* 27).

DISTEL. *Geef een' ezel haver, hij loopt tot de distels* 28).

DOCHTER. *Dochters moeten wel gezien, maar niet gehoord worden* 29). *Dominé's komen om je wijn, en officiers om je dochters* 30).

---

1) Cats bl. 543. 2) *Campen* bl. 88. 3) Bohn bl. 344. 4) Bohn bl. 296. 5) Bohn bl. 321. 6) Bohn bl. 312. 7) „ bl. 303. 8) „ bl. 326. 9) „ bl. 303. 10) „ bl. 317.

1) Bohn bl. 297. 2) Bohn bl. 303. 3) Bohn bl. 336. 4) Bohn bl. 308. 5) „ bl. 313. 6) „ bl. 340. 7) „ bl. 326. 8) „ bl. 327. 9) „ bl. 305. 10) „ bl. 309. 11) „ bl. 311. 12) „ bl. 336. 13) „ bl. 303. 14) „ bl. 314. 15) „ bl. 303. 16) „ bl. 324. 17) „ bl. 327. 18) „ bl. 325. 19) „ bl. 335. 20) „ bl. 312. 21) „ bl. 300. 22) „ bl. 338. 23) „ bl. 319. 24) „ bl. 304. 25) „ bl. 330. 26) „ bl. 312. 27) „ bl. 334. 28) „ bl. 315. 29) „ bl. 311. 30) „ bl. 312.

Domme. *Hij is te dom, om alleen bij het vuur te zitten* 1).

Dood. *De dertiende man Brengt den dood an* 2). *Het is de dood in den pot* 3).

Dorst. *Wie geen' dorst heeft, wat doet hij bij de fontein* 4)?

Draai. *Het is eene lange laan, die geen' draai heeft* 5).

Dronkaard. *Wat de nuchtere denkt, dat spreekt de dronkaard* 6).

Duivel. *God zendt hem wel de spijzen, maar de duivel kookt ze* 7).

Ei. *Hij telt zijne kiekens, eer de eijers gelegd* (of: *gekipt*) *zijn* 8).

Eik. *Kleine houwen vellen groote eiken* 9).

Einde. *God betaalt alle weken niet, maar Hij betaalt eens op het einde* 10).

El. *Eene talie te kort is zooveel als eene el* 11).

Engeland. *Spreekt zij Engelsch* 12)?

Ezel. *De ezels dragen de haver, en de paarden eten die* 13).

Familie. *Hij is van de familie van Van Kleef: Liever van de heb dan van de geef* 14).

Gans. *Drie vrouwen en ééne gans maken eene markt* 15).

Garen. *Het is goed spinnen van eens andermans garen* 16).

Gaten. *Eene oude rat Vindt ligt een gat* 17).

Geduld. *Een ons geduld is meer dan een pond verstand* 18). *In geluk voorzigtigheid, in ongeluk geduld* 19).

Geld. *Een man zonder geld is een schip zonder zeilen* 20).

God. *Hoe verder van Rome, hoe nader bij God* 21).

Goud. *Die met gouden wapens vecht, Heeft altijd het beste regt* 22). *Ik heb alles van goud en zilver, zelfs mijne koperen ketels, zei de grootspreker* 23). *Spreken is zilver, zwijgen is goud* 24).

Gras. *Vroeg gras, vroeg hooi* 25).

Gulden. *Een stuiver gespaard is beter dan een gulden gewonnen* 26).

Hart. *Uit den overvloed des harten spreekt de mond* 27).

Kaars. *Hij steekt zijne kaars aan beide kanten aan* 28).

Kat. *De kat ziet den keizer wel aan* 29).

Plank. *Hij heeft de plank misgeslagen* 30).

Rekening. *Effen rekeningen maken goede vrienden* 31).

---

1) Bohn bl. 298. 2) Bohn bl. 304. 3) Bohn bl. 332. 4) Bohn bl. 343.
5) „ bl. 333. 6) „ bl. 342. 7) „ bl. 330. 8) „ bl. 337.
9) „ bl. 330. 10) „ bl. 319. 11) „ bl. 313. 12) „ bl. 336.
13) „ bl. 304. 14) „ bl. 306. 15) „ bl. 312. 16) „ bl. 334.
17) „ bl. 315. 18) „ bl. 315. 19) „ bl. 339. 20) „ bl. 315.
21) „ bl. 338. 22) „ bl. 310. 23) „ bl. 330. 24) „ bl. 338.
25) „ bl. 341. 26) „ bl. 316. 27) „ bl. 339. 28) „ bl. 335.
29) „ bl. 314. 30) *Huisvriend* 1868 bl. 47. 31) „ bl. 317.

Beginnen. *Kwalijk begonnen, kwalijk geslaagd* 1).

Ondernemen. *Die te veel onderneemt, slaagt kwalijk* 2).

---

1) Bohn bl. 331. 2) Bohn bl. 310.

De vroeger gedane aanwijzingen moeten thans met de volgende worden vermeerderd:

Voor Deel I.

bl. 1.	*aanw.* 14:	Bohn bl. 306.	*aanw.* 17:	Bohn bl. 316.	*aanw.* 19:
		„ bl. 335.	„ 22:	„ bl. 337.	„ 27:
		„ bl. 321.			
bl. 2.	„ 7:	„ bl. 339.	„ 9:	„ bl. 317.	„ 19:
		„ bl. 304.			
bl. 3.	„ 7:	„ bl. 342.	„ 11:	„ bl. 296.	„ 17:
		„ bl. 306.	„ 25:	„ bl. 332.	„ 26:
		„ bl. 305, 319.	„ 29:	„ bl. 312.	„ 30:
		„ bl. 297.			
bl. 4.	„ 43:	„ bl. 330.			
bl. 5.	„ 14:	„ bl. 344.	„ 21:	„ bl. 308.	„ 24:
		„ bl. 300.			
bl. 6.	„ 17:	„ bl. 339.	„ 20:	„ bl. 342.	„ 27:
		„ bl. 319.	„ 28:	„ bl. 341.	
bl. 9.	„ 3:	„ bl. 302.	„ 8:	„ bl. 317.	
bl. 10.	„ 28:	„ bl. 330.			
bl. 11.	„ 13:	„ bl. 323.			
bl. 12.	„ 14:	„ bl. 308.	„ 21:	„ bl. 319.	
bl. 13.	„ 17:	„ bl. 304.			
bl. 14.	„ 4:	„ bl. 330.	„ 11:	„ bl. 303.	„ 35:
		„ bl. 335.			
bl. 15.	„ 17:	„ bl. 311.	„ 19:	„ bl. 309.	„ 23:
		„ bl. 301.			
bl. 16.	„ 44:	„ bl. 316.			
bl. 17.	„ 8:	„ bl. 307.	„ 13:	„ bl. 315.	
bl. 18.	„ 4:	„ bl. 337.	„ 5:	„ bl. 330.	„ 8:
		„ bl. 344.	„ 14:	„ bl. 314.	„ 25:
		„ bl. 299.	„ 33:	„ bl. 332.	„ 35:
		„ bl. 330.	„ 40:	„ bl. 332.	„ 43:
		„ bl. 335.	„ 48:	„ bl. 319.	„ 50:
		„ bl. 304.			
bl. 19.	„ 1:	„ bl. 299.	„ 2:	„ bl. 299.	„ 17:
		„ bl. 323.	„ 18:	„ bl. 322.	
bl. 20.	„ 7:	„ bl. 300.	„ 8:	„ bl. 300.	„ 14:
		„ bl. 306.	„ 34:	„ bl. 343.	„ 41:
		„ bl. 300.			
bl. 21.	„ 4:	„ bl. 318.	„ 13:	„ bl. 337.	„ 14:
		„ bl. 342.	„ 22:	„ bl. 309.	„ 30:
		„ bl. 311.	„ 45:	„ bl. 341.	
bl. 23.	„ 33:	„ bl. 333.			
bl. 24.	„ 9:	„ bl. 316.			
bl. 25.	„ 15:	„ bl. 336.	„ 21:	„ bl. 344.	
bl. 26.	„ 7:	„ bl. 296.	„ 27:	„ bl. 331.	„ 29:
		„ bl. 317.			
bl. 28.	„ 11:	„ bl. 308.	„ 36:	„ bl. 309.	
bl. 29.	„ 30:	„ bl. 307.			
bl. 30.	„ 36·	„ bl. 339.			
bl. 34.	„ 6:	„ bl. 310.	„ 23:	„ bl. 323.	
bl. 35.	„ 2:	„ bl. 310.	„ 10:	„ bl. 336.	„ 18:
		„ bl. 338.	„ 26:	„ bl. 344.	
bl. 36.	„ 2:	„ bl. 298.	„ 3:	„ bl. 300.	„ 9:
		„ bl. 303.	„ 10:	„ bl. 306.	„ 18:
		„ bl. 331.	„ 16:	„ bl. 323.	
bl. 38.	„ 13:	„ bl. 299.	„ 17:	„ bl. 314.	„ 33:
		„ bl. 338.			
bl. 39.	„ 3:	„ bl. 329.	„ 4:	„ bl. 342.	„ 6:
		„ bl. 297.	„ 8:	„ bl. 300.	
bl. 41.	„ 15:	„ bl. 338, 341.			
bl. 42.	„ 40:	„ bl. 318.			
bl. 43.	„ 7:	„ bl. 296.	„ 19:	„ bl. 301.	„ 17:
		„ bl. 329.	„ 20:	*Huisvriend* 1868 bl. 46.	
	„ 24:	„ bl. 306.	„ 31:	Bohn bl. 332.	
bl. 44.	„ 2:	„ bl. 345.	„ 6:	„ bl. 342.	*aanw.* 13:
		„ bl. 306.	„ 20:	„ bl. 305.	„ 24:
		„ bl. 317.			
bl. 45.	„ 9:	„ bl. 313.	„ 27:	„ bl. 330.	
bl. 46.	„ 14:	„ bl. 300.	„ 20:	„ bl. 339.	„ 22:
		„ bl. 319.	„ 23:	„ bl. 330.	
bl. 47.	„ 16:	„ bl. 296.			
bl. 48.	„ 10:	„ bl. 328.	„ 15:	„ bl. 337.	

bl. 51.	aanw. 19: Bohn bl. 321.		
bl. 52.	„ 14: „ bl. 311.	aanw. 21: Bohn bl. 316.	aanw. 35:
	„ bl. 322.	„ 38: „ bl. 330.	„ 41:
	„ bl. 332.	„ 43: „ bl. 332.	
bl. 53.	„ 16: „ bl. 345.		
bl. 54.	„ 3: „ bl. 335.	„ 6: „ bl. 345.	„ 10:
	„ bl. 335.		
bl. 55.	„ 9: „ bl. 303.	„ 17: „ bl. 314.	
bl. 56.	„ 7: „ bl. 337.	„ 10: „ bl. 341.	„ 18:
	„ bl. 333.	„ 26: „ bl. 342.	„ 28:
	„ bl. 308.		
bl. 57.	„ 3: „ bl. 336.	„ 16: „ bl. 333.	
bl. 58.	„ 8: „ bl. 311.		
bl. 60.	„ 9: „ bl. 336.		
bl. 61.	„ 24: „ bl. 301.		
bl. 62.	„ 18: „ bl. 333.		
bl. 63.	„ 19: „ bl. 334.	„ 21: „ bl. 301.	„ 26:
	„ bl. 319.		
bl. 65.	„ 10: „ bl. 326.	„ 30: „ bl. 338.	
bl. 66.	„ 21: „ bl. 319.		
bl. 69.	„ 24: „ bl. 308.	„ 21: „ bl. 313.	
bl. 70.	„ 1: „ bl. 313.	„ 5: „ bl. 317.	„ 26:
	„ bl. 334.		
bl. 72.	„ 3: „ bl. 332.		
bl. 76.	„ 19: „ bl. 303.	„ 26: „ bl. 338.	
bl. 77.	„ 7: „ bl. 330.	„ 20: „ bl. 302.	„ 22:
	„ bl. 330.	„ 27: „ bl. 304.	
bl. 78.	„ 6: „ bl. 333.	„ 7: „ bl. 338.	„ 8
	„ bl. 338.	„ 9: „ bl. 336.	„ 11:
	„ bl. 333.	„ 21: „ bl. 342.	
bl. 79.	„ 4: „ bl. 325.	„ 24: „ bl. 344.	
bl. 80.	„ 3: „ bl. 338.	„ 6: „ bl. 315.	„ 28:
	„ bl. 317.		
bl. 81.	„ 5: „ bl. 340.	„ 26: „ bl. 331.	
bl. 82.	„ 22: „ bl. 304.	„ 38: „ bl. 310.	„ 37:
	„ bl. 336.		
bl. 83.	„ 2: „ bl. 330.	„ 5: „ bl. 339.	„ 20:
	„ bl. 336.		
bl. 86.	„ 11: „ bl. 335.		
bl. 87.	„ 2: „ bl. 330.		
bl. 88.	„ 13: „ bl. 337.		
bl. 89.	„ 3: „ bl. 327.		
bl. 90.	„ 12: „ bl. 333.	„ 26: „ bl. 341.	
bl. 92.	„ 8: „ bl. 321.		
bl. 93.	„ 25: „ bl. 333.	„ 26: „ bl. 323.	
bl. 94.	„ 17: „ bl. 345.	„ 35: „ bl. 303.	
bl. 97.	„ 14: „ bl. 325.		
bl. 98.	„ 18: „ bl. 303.	„ 24: „ bl. 330.	„ 36:
	„ bl. 316.		
bl. 99.	„ 9: „ bl. 337.	„ 33: „ bl. 309.	
bl. 100.	„ 20: „ bl. 336.		
bl. 101.	„ 2: „ bl. 346.		
bl. 102.	„ 11: „ bl. 306.	„ 17: „ bl. 314	
bl. 103.	„ 1: „ bl. 337.	„ 2: „ bl. 336.	„ 21:
	„ bl. 334.		
bl. 104.	„ 14: „ bl. 329.		
bl. 105.	„ 31: „ bl. 335.		
bl. 106.	„ 1: „ bl. 340.	„ 7: „ bl. 344.	
bl. 107.	„ 3: „ bl. 332.	„ 4: *Huisvriend* 1863 bl. 48.	
	„ 5: „ bl. 333.		
bl. 108.	„ 7: „ bl. 336.		
bl. 109.	„ 2: „ bl. 335.	„ 9: Bohn bl. 338.	aanw. 17:
	„ bl. 316.		
bl. 111.	„ 15: „ bl. 307.	„ 26: „ bl. 337.	„ 21:
	„ bl. 344.		
bl. 112.	„ 9: „ bl. 307.	„ 3: „ bl. 321.	„ 5:
	„ bl. 337.	„ 7: „ bl. 341.	
bl. 113.	„ 22: „ bl. 306.	„ 30: „ bl. 309.	
bl. 114.	„ 2: „ bl. 313.	„ 4: „ bl. 319.	„ 38.
	„ bl. 330.		
bl. 115.	„ 19: „ bl. 336.	„ 32: „ bl. 336.	„ 36:
	„ bl. 337.	„ 30: „ bl. 337.	
bl. 116.	„ 22: „ bl. 332.		
bl. 117.	„ 14: „ bl. 336.	„ 31: „ bl. 339.	„ 39:
	„ bl. 313.	„ 35: „ bl. 341.	„ 34:
	„ bl. 343.		
bl. 118.	„ 1: „ bl. 343.		
bl. 119.	„ 15: „ bl. 342.		
bl. 120.	„ 21: „ bl. 303.		
bl. 122.	„ 9: „ bl. 307.	„ 13: „ bl. 317.	
bl. 124.	„ 14: „ bl. 345.		
bl. 125.	„ 14: „ bl. 340.		
bl. 127.	„ 8: „ bl. 342.	„ 11: „ bl. 301.	„ 34
	„ bl. 336.	„ 27: „ bl. 341.	
bl. 128.	„ 3: „ bl. 321.	„ 4: „ bl. 332.	
bl. 129.	„ 20: „ bl. 306. *Huisvriend* 1863 bl. 47.		„ 38:
	„ bl. 330.		
bl. 130.	aanw. 3: Bohn bl. 302.	aanw. 5: Bohn bl. 311.	aanw. 7:
	„ bl. 312.	„ 14: „ bl. 327. *Huisvriend*	
	1863 bl. 48.	„ 20: „ bl. 334.	
bl. 131.	„ 5: Bohn bl. 305.	„ 6: „ bl. 330.	aanw. 14:
	„ bl. 338.	„ 19: „ bl. 342.	„ 22.
	„ bl. 344.	„ 25: „ bl. 346.	
bl. 132.	„ 1: „ bl. 336.	„ 2: „ bl. 304.	„ 9:
	„ bl. 336.		
bl. 133.	„ 24: „ bl. 327.	„ 26: „ bl. 337.	„ 33:
	„ bl. 327.		
bl. 134.	„ 23: „ bl. 300.		
bl. 135.	„ 2: „ bl. 337.	„ 6: „ bl. 311.	„ 27:
	„ bl. 313.	„ 20: „ bl. 312.	„ 34:
	„ bl. 330.		
bl. 136.	„ 20: de Brune bl. 4.	„ 28: „ bl. 333.	
bl. 137.	„ 6: Bohn bl. 336.	„ 7: „ bl. 340.	„ 18:
	„ bl. 309.	„ 21: „ bl. 344.	
bl. 138.	„ 8: „ bl. 311.	„ 15: „ bl. 307.	„ 20:
	„ bl. 311.	„ 21: „ bl. 312.	
bl. 140.	„ 16: „ bl. 301.	„ 22: „ bl. 321.	
bl. 141.	„ 3: „ bl. 338.	„ 15: „ bl. 316.	
bl. 144.	„ 2: „ bl. 336.	„ 19: *Huisvriend* 1863 bl. 47.	
	„ 21: „ bl. 307.		
bl. 145.	„ 6: „ bl. 316.	„ 16: Bohn bl. 338.	aanw. 32:
	„ bl. 327.	„ 41: „ bl. 339.	
bl. 146.	„ 2: „ bl. 335.	„ 9: „ bl. 341.	„ 29.
	„ bl. 331. *Huisvriend* 1863 bl. 48.		
bl. 147.	„ 7: „ bl. 334.		
bl. 148.	„ 3: „ bl. 307.	aanw. 5: Bohn bl. 342.	„ 7:
	„ bl. 315.	„ 11: „ bl. 327.	„ 16:
	„ bl. 306.		
bl. 149.	„ 12: „ bl. 307.	„ 14: „ bl. 318.	
bl. 151.	„ 4: „ bl. 322.	„ 12: „ bl. 307.	„ 15:
	„ bl. 336.	„ 16: „ bl. 344.	
bl. 152.	„ 14: „ bl. 330.	„ 16: „ bl. 334.	„ 21:
	„ bl. 312.		
bl. 153.	„ 20: „ bl. 337.		
bl. 154.	„ 10: „ bl. 304.		
bl. 155.	„ 6: „ bl. 340.	„ 26: „ bl. 331.	
bl. 156.	„ 1: „ bl. 340.	„ 15: „ bl. 323.	
bl. 157.	„ 2: „ bl. 336.	„ 16: „ bl. 304.	„ 32
	„ bl. 318.		
bl. 158.	„ 2: „ bl. 342.	„ 14: „ bl. 319.	„ 20
	„ bl. 327.		
bl. 159.	„ 2: „ bl. 305.	„ 4: „ bl. 316.	
bl. 160.	„ 6: „ bl. 336.		
bl. 161.	„ 3: „ bl. 334.		
bl. 162.	„ 14: „ bl. 330.		
bl. 163.	„ 7: „ bl. 302.	„ 17: „ bl. 304.	„ 28.
	„ bl. 304.		
bl. 164.	„ 6: „ bl. 304.	„ 10: „ bl. 306.	„ 11:
	„ bl. 333.	„ 18: „ bl. 310.	„ 17:
	„ bl. 314.		
bl. 165.	„ 18: „ bl. 336.	„ 37: „ bl. 327.	
bl. 166.	„ 9: „ bl. 312.	„ 27: „ bl. 305.	„ 28:
	„ bl. 341.		
bl. 169.	„ 15: „ bl. 327.	„ 18: „ bl. 331, 343.	„ 19:
	Oste bl. 302.	„ 20: „ bl. 334.	„ 21:
	Bohn bl. 335.		
bl. 170.	„ 5: „ bl. 336.	„ 20: „ bl. 300.	

Uit plaatsgebrek blijft het vervolg tot nadere gelegenheid achterwege.

De beide eerste afleveringen van Deel III bevatten 5274 spreekwoorden, waaronder 2097 als herhaling, en dus 3177 voor 't eerst voorkomen. Van de laatste zijn er 2203 van aanwijzingen voorzien en 624 uitgelegd, terwijl er 150 in de *Bijlage* zullen voorkomen.

De nakomers, in Deel III geplaatst, thans buiten rekening latende, heeft men in de drie Deelen 20675 + 14048 + 3177 = 37900 spreekwoorden; terwijl daarenboven 7208 + 19407 + 2097 = 28712 spreekwoorden als herhaling geplaatst zijn, en nog 1038 + 4269 = 5307 spreekwoorden moesten herhaald worden. Van de opgenomen spreekwoorden zijn er 13327 + 7504 + 2203 =

23034 van aanwijzingen voorzien, en 2049 + 2506 + 624 = 5179 uitgelegd, terwijl er 809 + 466 + 150 = 1425 in de *Bijlage* zullen voorkomen. De Heer HEKTOR (zie Deel II. bl. XXII) had dus wel recht geoordeeld, als hij zeide, dat „het cijfer" onzer spreekwoorden „niet onwaarschijnlijk meer dan 40,000 zal bedragen." Wat ik toen niet gissen kon, is thans bewaarheid geworden. Wel ontbreken aan het gestelde getal nog 2100 spreekwoorden; maar daarvan is bijna de helft reeds als nakomers geplaatst, een getal, dat, met de onder het volk nog rondloopende, en mij tot heden onbekend gebleven zijnde spreekwoorden, wel voldoende zal wezen, om de gissing te doen gelden.

Nu ik een citaat van den Heer HEKTOR bespreek, moet ik mede met een enkel woord van een werk gewagen, waarvan de eerste aflevering in den aanvang dezes jaars bij F. A. BROCKHAUS te Leipzig in 't licht kwam, en getiteld is: *Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk. Herausgegeben von* KARL FRIEDRICH WILHELM WANDER. Daardoor is een levendige wensch, reeds in 1854 ontstaan, tot verwezenlijking gekomen? Ik durf het niet veronderstellen, veelmin verzekeren. Uit andere talen, zoo ook uit de onze, haalt WANDER spreekwoorden aan, die met de Duitsche overeenkomen, — en de wijze, waarop hij hierin met onze spreekwoorden te werk gaat, doet mij denken, dat onze Duitsche broeders door WANDER hunnen wensch niet zullen vervuld zien. De verzamelaar zegt: „De aanhalingen, die het meest voorkomen, zijn uit het *Spreekwoordenboek*, enz. van HARREBOMÉE, voor zoover mij bekend het eenige werk, dat in aanleg en volkomenheid met mijn Duitsch *Spreekwoordenboek* kan vergeleken worden. Het is niet zonder eenig belang op te merken, dat HARREBOMÉE bij het bewerken van zijn boek geheel volgens hetzelfde plan gewerkt heeft (?) als ik, zonder dat wij eenige kennis van elkanders arbeid hebben gehad. Het werk van HARREBOMÉE wijkt eenigszins van het mijne af, zooals bijv. dat hij de spreekwoorden naar de begrippen (?) van zelfstandige naamwoorden rangschikt, en ieder spreekwoord in zoovele groepen (?) verdeelt, als er begrippen in voorkomen; waardoor het natuurlijk veel (?) grooter geworden is, dan het anders zoude zijn. Het spreekwoord: *De Morgenstond heeft goud in den mond*, dat bij mij alleen onder MORGENSTOND voorkomt, vindt men bij HARREBOMÉE ook onder GOUD en MOND. HARREBOMÉE heeft de aanhaling door cijfers onder den tekst aangewezen, terwijl ik ze terstond na het spreekwoord geef. — Door de gedurige (?) verwijzingen naar HARREBOMÉE'S *Spreekwoordenboek*, heeft dus mijn Duitsch *Spreekwoordenboek* den Nederlandschen spreekwoordenschat [ten deele] voor alle vrienden toegankelijk gemaakt. Voor het Duitsche gedeelte heb ik naar het geleerde werk van LATENDORF verwezen." Lag door zijn werk, volgens de getuigenis van WANDER, onze schat van spreekwoorden voor zijne volksgenooten open, voor hem zelve zal die dan voorzeker wel toegankelijk geweest zijn! Ik heb de 5 eerste bladzijden van zijn werk nagegaan, en bevonden, dat hij op dat kleine getal reeds 12 Nederlandsche spreekwoorden heeft overgeslagen. Bij A onder N°. 2, 8 en 9 (elke rubriek wordt afzonderlijk genommerd) vermeldt WANDER het Duitsche spreekwoord: *Die A zegt, moet ook B zeggen*, dat niet tot onzen schat schijnt te behooren, evenmin als A, 13: *Hij kent nog niet eens de groote A*, A, 16: *Van A tot Z*, AKEN, 1: *Aken en Keulen niet te gelijk*, AAL, 2: *Aal is een kwaad maal, ik wil liever steenen dragen dan eten*, AAL, 8: *Aan een goed' visscher ontglipt wel een aal*, AAL, 12: *Men kan niet weten, waar de aal loopt* (bij ons heeft dit spreekwoord het achtervoegsel: *zei de boer, en hij zette de fuik in het wagenspoor*), AVOND, 1: *Het is aller dagen avond niet*, AVOND, 12: *Het is nog niet aller heiligen avond*, AVONDREDENEN: *Zijne morgen- en zijne avondredenen komen niet overeen*, AVONDS, 2: *Des avonds zonder schulden, des morgens rijk*, en AVONTUUR, 3: *Het avontuur komt niet bij vroeg opstaan*. Alleen bij het spreekwoord, van AKEN bijgebracht, vindt men „*Holl.*" staan. Zulke bijvoegingen zijn niet zeldzaam; daar WANDER overigens (*indien hij dat noodig acht*?) mijn *Spreekwoordenboek* aanhaalt, kon de Duitsche lezer wel eens op de gedachte komen, dat het zóó geteekende spreekwoord bij mij niet voorkomt.

Over taalfouten, bij het overnemen gemaakt, spreek ik niet, — evenmin, of het denkbeeld is volgehouden: „de spreekwoorden naar het eerste hoofddenkbeeld (?) te rangschikken, zonder er op te letten, of dit een substantief, adjectief of adverbe is;" maar wel moet ik protest aanteekenen, dat deze handelwijze een middel zou wezen, waardoor men „een spreekwoord gemakkelijk zal vinden, of een nieuw op zijne plaats er bij voegen."

Doch genoeg; want ik schrijf geene recensie, maar heb slechts willen aantoonen, dat wellicht „een levendige wensch" der Duitschers zal blijven bestaan. Alleen wil ik er nog bijvoegen, dat de Duitschers zelve met WANDER niet wegloopen, gelijk mij onder andere blijkt uit een brief, 8 October 1862 (*) ontvangen, waarin de schrijver een bevoegd beoordeelaar der Duitsche spreekwoordenliteratuur toont te wezen. K. F. W. WANDER gaf

---

*) Den warmen vriend der letterkunde moge hieruit blijken, dat zijne letteren te recht zijn. Tijdgebrek alleen is oorzaak, dat ik nog niet getoond heb, hoezeer ik zijne vereering op prijs stel, zonder de lofuitingen te durven aannemen, die hij mij toezwaait. Weldra hoop ik dit te herstellen.

in 1836: *Allgemeiner Sprichwörterschatz*, welke uitgave niet werd voortgezet, maar bij het 1e. Deel is blijven rusten. Op dit werk doelt de briefschrijver, die het werk van 1863 natuurlijk niet kon kennen. Na verschillende Duitsche verzamelaars van spreekwoorden de revue te hebben laten passeeren, gaat hij aldus voort: „Deze heeren meenen, dat, wat in een boek staat, dat den titel van *Spreekwoordenboek* voert, ook een spreekwoord is, die dientengevolge aan hunne verzameling den daarbij behoorenden titel geven, opdat hunne *spreuken* daardoor de hoedanigheid van wezenlijke *spreekwoorden* zouden verkrijgen, — bah! Zoo komen tallooze *gezegden* als *spreekwoorden* voor, die slechts op het papier stonden, en van het eene papier op het andere overgingen door den schrijfvinger. Dat is dan de *vox populi!* O TEMPORA, O MORES! Zoo wordt het publiek bedrogen, des te lichtgelooviger en argeloozer, omdat de auteurs *) eerst zich zelve hebben bedrogen, en — — — — — — — Daarin heeft WANDER hen allen overtroffen. Niet tevreden, dat hij al het mogelijke, ook het onmogelijke opneemt, vermeerdert hij de massa door eigene uitvinding, eigen fabrikaat. Hij noemt zijne *ipse fecit's* **) nieuwe spreekwoorden. Ontegenzeggelijk iets nieuws! Dat noem ik op de hoogte van zijn' tijd zijn ...... of op de laagte der onnoozelheid!"

Doch ook hiervan genoeg. Men ziet gemakkelijk in, dat wij weinig aan WANDER's boek zullen hebben.

GORINCHEM,
23 April 1863. P. J. HARREBOMÉE.

*) De geestige zinspeling met au-thoren, welks laatste deel *dwazen* beteekent, is in 't Nederlandsch niet weder te geven.
**) *Hij zelve heeft het gedaan.*

ERRATA IN AFLEVERING 1 EN 2 VAN DEEL III.

	bl. III,	kol. 1,	reg. 13	*staat:* DOKKUMERS.	*lees:*	DOKKUMER.
	„ 48,	„ 1,	„ 6	„ *geteld*	„	*gesteld*
	„ 71,	„ 1,	„ 55	„ *det*	„	*dit*
vroeger in Deel I:	„ 8,	„ 2,	„ 21	„ lijdt, voor zijn aars klopt.	„	ligt hem voor den aars te kloppen. *)
	„ 101,	„ 2,	„ 37	„ opengaat	„	opgaat **)
	„ 372,	„ 1,	„ 1	„ kaas	„	kis
				„ ze	„	de kaas

Aan het spreekwoord: *Hij ziet den hemel voor een' doedelzak, en zijne vrouw voor eene jeneverflesch aan*, ontbreekt het laatste deel, zoodat het nog op FLESCH, JENEVER en VROUW moet staan.

*) Dezelfde fout komt mede voor: Deel I, bl. 290, kol. 2, reg. 2.
**) „ „ „ „ „ : „ II, „ 265, „ 1, „ 41.

En voor de aanwijzingen:

	bl. 18,	aanw. 32	*staat:*	de Brune bl. 476.	*lees:*	de Brune bl. 477.
	„ 29,	„ 18	„	*Meryk*	„	*Mergh*
vroeger in Deel I:	„ 132,	„ 2	„	de Brune bl. 26, 115,	„	de Brune bl. 115,
	„ 229,	„ 12	„	de Brune bl. 225, 443.	„	de Brune bl. 226.
	„ 237,	„ 26	„	Zegerus bl. 51.	„	
en in Deel II: L. S. bl. XXV,	kol. 1,	„ 1	„	de Brune bl. 169.	„	
L. S. „ LVI,	„ 1,	„ 3	„	de Brune bl. 202,	„	de Brune bl. 203,
	bl. 233,	„ 1	„	de Brune bl. 72,	„	de Brune bl. 73,
	„ 316,	„ 24	„	de Brune bl. 183.	„	Winschooten bl. 301.

L. S.

Het *Spreekwoordenboek* begint thans zijn einde te naderen, en zal weldra voltooid zijn. De tijd, nog voor de verdere bearbeiding der *Bijlage* noodig, dient dan tevens gebruikt te worden tot de verzameling der nog niet opgeteekende spreekwoorden, opdat het grootst mogelijke getal er van in het boek tot een geheel gebracht worde. Dat doel kan op tweederlei wijze bereikt worden, èn door het vinden van nog niet gebruikte verzamelingen van spreekwoorden, èn door het opsporen der spreekwoorden zelven, hetzij door het excerpeeren uit gedrukte werken (waaronder vooral onze *oude kluchten* en *liederenboeken* eene voorname plaats bekleeden), hetzij door ze uit den mond des volks op te teekenen. Heb ik geenszins te klagen over te geringe ondersteuning, vol vertrouwen doe ik thans een laatste beroep op den ijver van elk, die zich in staat gevoelt, met mij zijne krachten daartoe aan te wenden.

Weder ben ik eene schrede aan het doel genaderd, blijkbaar uit de toevoeging van eenige nommers aan de *lijst van werken over Nederlandsche spreekwoorden*, zoowel als door de verzameling van een aantal spreekwoorden. Aangenaam is het mij, te kunnen vermelden, dat de Heeren T. H. DE BEER van Amsterdam, C. VAN DRIEL van Gorinchem, H. FRIJLINK van Amsterdam, G. W. HUNTER van Philadelphia, G. P. ROOS van Aardenburg, K. SCHRAMM van Her bij Eimbeck in Hannover, Dr. W. H. D. SURINGAR van Leiden en A. WASSENBERGH van Sint Anna Parochie, in 't belang van den nationalen spreekwoordenschat, mij grootelijks aan zich hebben verplicht. Voeg daarbij de groote schaar van belangstellenden, die ik vroeger noemde, en van wie velen bij voortduring mij belangrijke diensten bewijzen, en 't gezelschap mag waarlijk aanzienlijk genoemd worden. Op U allen, mijne letterkundige vrienden! doe ik nogmaals een beroep tot dienstbetooning. Ik wil U zeggen, wat ik zelf gedaan heb.

Met de hieronder medegedeelde nommers beloopen de verzamelingen van Nederlandsche spreekwoorden, die ik gebruikte, een getal van 177, welker titels ik voor en na in de U bekende *lijst* heb opgeteekend. Gij weet dus, welke ze zijn. Een ander aantal van 20 verzamelingen, waarvan ik alleen de titels ken, teekende ik mede op. Daar van dit 20tal er 12 in den vreemde schuilen, heb ik mij onlangs tot den Minister van Buitenlandsche Zaken gewend, Zijner Excellenties hulp inroepende door middel van Neêrlands gezantschappen, en ik ben reeds zoo gelukkig, daardoor het getal gebruikte verzamelingen met 2 te kunnen vermeerderen, hieronder als n°. 13 en 21 opgegeven. De 12 in vreemde bibliotheken schuilende verzamelingen zijn aangewezen onder de n°. 4 en 13, die zich in Duitschland, 28*, dat zich in Engeland, 3, 8, 9, 12, 19, 21 en 44, die zich in België, en 62 en 159*, die zich in Frankrijk bevinden. Door de behandeling van n°. 12* vond ik gereede aanleiding, mij nogmaals tot Prof. C. P. SERRURE te Gent te wenden, die de bezitter is van de verzameling n°. 11, om òf die verzameling mij in bruikleen af te staan, òf ze voor mijne rekening te willen laten afschrijven, òf ze in zijn *Vaderlandsch Museum* te doen afdrukken, evenals met de verzameling van THEYSBAERT is geschied.

En wat ik thans van U verlang, mijne letterkundige vrienden!

1°. Den weg te willen opsporen ter verkrijging der overige mij ontbrekende 6 verzamelingen (want die onder n°. 18 zou eerst uit het Friesch moeten worden overgezet, om te kunnen dienen), aangewezen onder de n°. 20, 45*, 51, 52*, 57 en 76.

2°. Uwe portefeuilles eens te doorsnuffelen naar spreekwoorden, die in mijn boek nog niet zijn opgenomen, en uwe vrienden tot eene dergelijke verrichting aan te sporen.

Voelt iemand zich door mijne aanvrage opgewekt tot de toezending van een grooter of kleiner aantal spreekwoorden, hij zij onbekommerd, of daarvan niet reeds veel eene plaatse onder de duizenden in het *Spreekwoordenboek* zal hebben ingenomen. Dit onderzoek neem ik gaarne op mij, en — ook slechts één enkel spreekwoord is aanwinst.

Zou dat niet een middel zijn, waardoor onze spreekwoordenschat tot de hoogstmogelijke volledigheid kan worden gebracht?

Het antwoord op deze vraag in het midden latende, de beantwoording der volgende vraag zie ik met verlangen te gemoet. Zou de bezitter van TH. VAN RIJSWIJCK'S *Eigenaerdige Verhalen* mij het spreekwoord kunnen opgeven, dat aldus aanvangt: *Al dat gy greinst?* SANCHO-PANÇA getuigt in zijne *Verzameling van ongeveer* 700 *spreekwoorden*, bl. 28, dat „men het overig van die spreuk" in een dier *Verhalen* „vinden kan."

Prof. DE VRIES' *Toespraak tot de Studenten der Leidsche Hoogeschool, bij de vaderlandsche feestviering op den* 19 *November* 1863, en Dr. TE WINKEL'S bijdrage *Over het begrip letter, en de wijze, waarop de letters door de spraakwerktuigen gevormd worden*, in *De Taalgids* V, lezende, heb ik eene gelukkige verandering in het spellingsystheem ontdekt. Had ik mij met anderen deemoedig aangesloten, ook voor 'tgeen ik niet wist te *plooien* [*plooyen*], naar welken kant ik het *draaien* [*draayen*] mocht, ik verheug er mij daarom des te inniger over, dat wij van die akelige *y* verlost zijn. Daarenboven: wat *bemoeiingen* [*bemoeyingen*] in het onderwijs der jeugd is de pas afgesneden; zooveel, waarmede men de leerlingen niet zal hebben te *vermoeien* [*vermoeyen*]!

De thans volgende verzamelingen maken de vorengenoemde voltallig.

12*. *Spreekwoorden, verzameld door* MICHIEL THEYSBAERT. 1594. Deze verzameling is opgenomen in het door Prof. C. P. SERRURE uitgegeven *Vaderlandsch Museum voor Nederduitsche Letterkunde, Oudheid en Geschiedenis.* Vijfde deel, bl. 367-376. *Gent.* HOSTE. 1863. fol. De 69 *Fransche spreekwoorden*, alle aanvangende met A, zoodat de verzameling in de geboorte is gestikt, worden gevolgd door evenzoovele *Nederlandsche.* Daarachter zijn er 12 herhaald, maar alleen in 't *Nederlandsch.*

13. *Parœmiologia Polyglottos: hoc est: Proverbia et sententiæ compluriam linguarum. Ex sacris videlicet Hebræorum fontibus, atq; ex optimis ac probatissimis quibusq; Græcæ & Latinæ linguæ scriptoribus, desumtæ, & in Locos Communes digestæ: & cum Italorum, Hispanorum, Gallorum, Germanorum, Belgarum, Sclavonum, Arabum, Turcarum denique, aliarumq; Nationum sententiosis Proverbiis collatæ. Auctore* HIERONYMO MEGISERO. *Non omnino temere est, quod vulgò dictitant. Lipsiæ. Sumtibus* HENNINGIS GROSII, *Bibliopolæ Lipsiensis. Cvm Sac. Cæs. Maiest. Privilegio ad octennium.* kl. 8°. Achteraan staat: *Lipsiæ* MICHAEL LANTZENBERGER *excudebat Anno* 1605. Het werk wordt in C rubrieken afgedeeld, waarvan de drie eerste zijn: I. DEUS, II. PIETAS ERGA DEUM en III. VIRTUS, en de drie laatste: IIC. CUNCTATIO: FESTINATIO: PROCRASTINATIO, IC. LABOR, DILIGENTIA; DIFFICILIA, QUÆ PULCRA. NOVITAS GRATA en C. NUMERUS. MULTITUDO. De meeste der in den titel opgegeven spreekwoorden worden op den kant benoemd, (ofschoon de Grieksche en Latijnsche naar hunne schrijvers), —uitgezonderd de Germaansche, Belgische en Arabische. Van de Belgische spreekwoorden worden er 220 opgegeven; alle door GRUTERUS overgenomen, op 4 na, die aan de aandacht van den naauwkeurigen compilator schijnen ontsnapt te zijn.

21. R[ICHARDUS] V[ERSTEGEN]. *De Gazette van Nievwe-maren, Van de gheheele vvereldt. Ghemenght met oude Waerheden.*

Die vveten vvilt vvatse moghen vvesen,
Die mach dit Boecxken koopen en lesen,
En soo den Drucker mach sijn vonnis gheven,
'Ten is voor botterioken niet gheschreven.

Hier by is oock ghevoegt eene wederlegginghe van eenighe onbequame Nederlandtsche spreuck-woorden. t'Hantvverpen. VERDUSSEN. 1618. kl. 8°. Van bl. 101-123 vinden hier XIX „onbequame Nederlandtsche spreuck-woorden" eene „wederlegginghe." De schrijver schijnt meer lust tot „wederlegginghe" dan voorraad gehad te hebben; want 9 der „onbequame spreuck-woorden," hier behandeld, heeft hij later, in n°. 22*, onder de „valsche, ydele, ende onstichtighe spreeck-vvoorden" opgenomen. De motieven zijn echter niet geheel en al dezelfde.

25**. MATTHIAS HAVIUS. *Spreek-woorden, Passende op de gelegentheyd der Jonge-lieden*, gevolgd door *Huys-raad, Voor Nieuw gehouwde Jonge-lieden: Dat is: Gedenkweerdige Spreuken en spreek-woorden, rakende de Huyshoudinge met den gevolge van dien*, zijnde bl. 67-115 van het 2°. Deel zijner *Klagende Maechden ende raet voor deselve, beneffens eenige andere, soo stichtige als innige gesangen. Dordrecht.* RAVIUS. 16°. Het 1°. Deel bevat niet dan *Maagde-klagten*, het 2°. Deel heeft vóór de *Spreek-woorden* nog *Liefdes Granaat-Appel* en *Nieuwe Maagde-klagten*, en daarachter *Geluk-wensinge*, enz. De eerste verzameling der *Spreek-woorden* eindigt met de letters J. C., gelijk dan ook het grootste gedeelte der beide verzamelingen uit JACOB CATS is overgenomen.

107. Hierbij komt: A. WASSENBERGH. *Frie-*

sche Spreekwoorden, in den *Nieuwen Frieschen Volks-Almanak*. 1863. bl. 93-102. *Leeuw.* KUIPERS. kl. 8°.

† 159*. *Quelques six mille Proverbes*, etc. *Paris.* 1856. 12°. Van n°. 3769-3861 zijn *Vlaamsche Spreekwoorden*, vergezeld van eene *Fransche* vertaling.

167*. ALOF. *Spreekwoordenboek voor scholen en huisgezinnen. Alkmaar.* COSTER. 1861. kl. 8°. Het aantal spreekwoorden, hier behandeld en voor de jeugd opgehelderd, is 50.

168*. H. MOLEMA. *Nederduitsche Spreekwoorden*, voorkomende in *de Taalgids. Tijdschrift tot uitbreiding van de kennis der Nederl. Taal*, onder red. van L. A. TE WINKEL en J. A. VAN DIJK. 4°. Jaarg. 1862. bl. 236-288, en 5°. Jaarg. 1863. bl. 145-189. *Utrecht.* V. D. POST. 8°. Bij de *Nederduitsche Spreekwoorden* worden de gelijkluidende *Nederlandsche* tevens opgegeven. In de eerste afdeeling komen 45, en in de tweede 34 *Nederduitsche Spreekwoorden* voor, die niet voor *Nederlandsche* worden verklaard, maar het toch werkelijk zijn.

170. *Geschiedenis en uitlegging van Spreekwoorden*, voorkomende in het *Nederlandsch Magazijn* van 1863, bl. 87, 96, 104, 110-111, 116, 124, 207, 224, 232, 236-237, 242-243, 288 en 383-384. Het eerste der XIII stukken is geteekend D, het laatste B. *Amst.* V. ES. fol.

171. P. J. HARREBOMÉE. *Utrechtsche Spreekwoorden*, in den *Utrechtschen Volks-Almanak* voor 1864, bl. 223-229. *Utrecht.* BOSCH en Zoon. kl. 8°.

172. J. C. K[OBUS] *). *Mijne Nieuwjaarswenschen, meestal vervat in Nederlandsche spreekwoorden en spreekwijzen*, in den *Gelderschen Volks-Almanak* voor 1864, bl. 92-115. *Arnhem.* NIJHOFF en Zoon. kl. 8°.

Deze werken zijn aldus aangewezen:

- 12*. Theysbaert.
- 13. Megiserus.
- 21. Verstegen *Gazette.*
- 25**. Havius.
- 107. Wassenbergh V.
- 167*. Alof.
- 168*. Molema.
- 170. *Ned. Mag.*
- 171. Harrebomée *Utrecht.*
- 172. Kobus.

Het aantal spreekwoorden moet weder met de volgende 606 vermeerderd worden:

AAL. *Men kan niet weten, waar de aal loopt, zei de boer, en hij zette de fuik in het wagenspoor* 1).

AAN. *Zoo der an, Zoo der van* 2).

AANBIDDER. *Hij is een aanbidder van het gouden kalf.* [Hij geeft zich met lijf en ziel aan de geldzucht over.]

AANGEZICHT. *Hij heeft een gezicht, dat teekent. Zijn aangezicht mocht wel op een slijpsteen.*

AANSPREKER. *Hij zweet als een aanspreker.*

AAP. *Daar is wel meer een dubbeltje op den aap verkeken. Die meer van apen dan van schapen houën, Die ziet men licht den kalen aars krouwen* 3). *Hij is een ezel onder de apen. Hij is in den aap gelogeerd.* [Hem treft eene slechte ontvangst.]

AARDAPPEL. *Vleesch wat, Aardappels zat* 4). [Hier wordt opgegeven, wat bij den gemeenen man de hoofdschotel van het maal is. Daarvan wordt *zat*, dat is: *tot verzadigens toe*, gegeven; van vleesch daarentegen *wat*, dat is: *iets*. De burgerman zegt in gelijken zin: *Vleesch wat, Maar voorspijs zat.*]

ABC. *Hij heeft wangen als een ABC-boek* 5).

ACHTER. *Hij weet van voren niet, dat hij van achteren leeft* 6).

ACTIE. *Elke actie geeft reactie.*

AFGROND. *Aan het einde van dien weg gaapt een diepe afgrond* 7).

ALARM. *Wat alarm om een struif.* [Dit is oorspronkelijk een Fransch spreekwoord, door ons van hen overgenomen. Een goddeloos voorval deed het ontstaan. VALLÉE, Seigneur DES BARREAUX, was in den vastentijd met ELBENE, een anderen Franschman, zamen, teneinde een struif te eten. Daar kwam een zware donder op, en het stormde zoo sterk, dat het huis dreigde in te storten. DES BARREAUX nam daarop den schotel, wierp dien het venster uit, en riep: *men zie eens, wat alarm er om een struif gemaakt wordt.* Hij wilde hiermede het bijgeloof en de menschelijke instellingen van de Roomschgezinden bespotten; maar liet tevens niet weinig roekeloosheid en verachting voor den Meester der natuur blijken. Hij was toen een atheïst, maar kwam op het einde van zijn leven tot inkeer, en stierf te Chalons in 1672.]

ALGEBRA. *Dat is algebra voor mij.* [Dat wil zeggen: daarvan versta ik niets.]

ALLERHEILIGEN. *Allerhilligen Brengt vorst in de willigen.* [Dit landbouwersspreekwoord geldt in het oosten van Gelderland.]

ALMANAK. *Het zijn al geene sinten, die in den almanak staan* 8).

AMBTENAAR. *Hij is zoo beleefd en voorkomend als een ambtenaar.*

AMSTERDAM. *Je dochters loopen in Amsterdam*

---

* Van denzelfden genialen schrijver komen in vroegere *Geld. Alm.* dergelijke stukjes voor, die niet zijn aangewezen, omdat zij in het hoofd de spreekwoorden onvermeld laten. *Eene aardige ontmoeting in eene trekschuit*, in dien van 18[illegible], en *Zeemansbrief, medegegeven aan Jong Getrouwden*, in dien [illegible], behooren daartoe.

1) Molema bl. 168. 2) Molema bl. 188. 3) Havius bl. 87.
4) „ bl. 180. 5) „ bl. 277. 6) Molema bl. 280
7) Kobus bl. 114. 8) Kobus bl. 105.

met visch te koop. [Men verkrijgt dit tot antwoord bij de beweering: ik *docht*, voor: ik *dacht.*]

ANKER. *Hij giert voor het anker.*

ANTIQUITEIT. *Hij behoort tot de antiquiteiten der vorige eeuw* 1).

ANTWOORD. *Voor mij de vraag, voor u het antwoord.*

APOTHEKER. *Om goed bediend te worden, moet men een jong' chirurgijn, een oud' doctoor en een rijk' apotheker hebben* 2).

APPEL. *Een appel in den Mei Is zoo goed als een ei* 3).

APRIL. *Hij houdt zijn woord als het weêr in April.*

ARBEID. *Arbeid is des lichaams voeder; Arbeid is des geestes hoeder; Arbeid is der deugden moeder* 4). *Die een goeden beet wil smaken, Arbeid moet den eetlust maken* 5).

ARBEIDER. *Die zweet, alvorens hij werkt, is een traag̃ arbeider.*

AREND. *De tijd heeft arendsvleugelen* 6).

AS. *As Komt in den molen te pas* 7). [In Groningen geldt deze spreekwijze als antwoord, wanneer de weinig beteekenende tegenstellingen met *as* voor *als* aanvangen.]

ATTIKA. *Men verkoopt daar geen Attisch zout.*

AUGUSTUS. *Wat Augustus niet kookt, zal September niet braden.*

AVOND. *'s Morgens geluk, 's Middags druk, 's Avonds ongeluk.* [Wanneer onze vrouwen of meisjes eene spin in den hals voelen, zeggen zij dat.]

AZIJN. *Men kan geen malvezij uit een azijnvat tappen.*

BAAN. *Het is een brief als eene lijnbaan.*

BAAS. *Vader is baas over moeder, moeder is baas over mij, en ik ben baas over het kalfje, en dat plaag ik als de drommel* 8).

BAAT. *Alle baat helpt, zei de schipper, en hij p.... in de zee* 9).

BAK. *Groote man, groote bak* 10). *Hij zit aan het zaadbakje.*

BAL. *Het is soep van ellende, en balletjes van narigheid* 11).

BALJUW. *Daar niets is, verliest de baljuw zijne boete* 12).

BAND. *Tot korte kousen lange kousenbanden* 13).

BARMHARTIGHEID. *Bier en barmhartigheid komen bij elkander* 14). [Men zegt dit, wanneer iemand, in dronken toestand, weekhartig wordt, — ook, wanneer de dronkaard aan 't vomeeren raakt.]

BAUKE. *Bauke binnen* 15). [Men zegt dit, als men de eene of andere bezitting verwerft.] *Hij is al Bauke* 1). [Dit is, als het vorige, eene Friesch spreekwijze, die men bezigt in de beteekenis van *Hij is om zeep.*]

BED. *Als hij naar bed gaat, steekt hij de zorge in de pantoffels. Dat heeft de worst gedaan, z de man, toen hij 's nachts het bed uitmoest. Di het geluk heeft, gaat met de bruid naar bed* 2) *Hij krijgt oud bedstroo voor huur. Van de tafel i het bed.*

BEDRUKT. *Hij drinkt genoeg, die bedrukt is* 3)

BEENDEREN. *Werp den hond een been in de kee gij zult hem gemakkelijk paaien* 4).

BEENEN. *Alles komt te recht behalve Lapidoth' beenen* 5). [Dit Utrechtsch spreekwoord wil zeg gen: het zal zich beter schikken, dan gij denkt LAPIDOTH, die met zijne vrouw en verscheiden kinderen, in het begin dezer eeuw, in Utrech woonde, was eertijds Jood geweest, en stond onde de bescherming der Protestanten, die alles voo hem wilden doen; maar .... zijne *kromme beene* niet *recht* konden maken.] *Het zakt hem in d beenen* 6). *Ik heb een bot in het been* 7). [Di spreekwoord bevat eene schertsende verontschul diging jegens de kinderen, wanneer men, op hu aanhouden, niet gaan of komen wil.]

BEEST. *Hij is zoo slim als het beestje, dat m eene E begint.* [Dat hier sprake van een domme *ezel* is, zal men licht beseffen.] *Wat weet een boe van kaneel! dat beest heeft hij nooit gezien.*

BEET. *Een klein beetje, en dat zoet* 8).

BEK. *Hij heeft den leeuw in den bek ge zien* 9).

BERG. *Achter den berg wonen ook menschen* 10) (Dit spreekwoord, dat ik vroeger als een vreem deling had achtergehouden, zie ik thans, dat De I. bl. XII reeds als Nederlandsch geplaatst is.) *H ziet een molshoop voor een berg aan* 11).

BERLIKUM. *Te Berlikum in de koe* 12).

BEUL. *Met dat gebrui, zei de boef tegen de beul, die hem gegeeseld had, zou mijne pijp haa uitgegaan zijn; hij had die aan den voet van de paal neêrgezet.*

BEUN. *Op het onderste beuntje komen* 13). [D wil zeggen: de minste worden, en staat dus gelij met *het onderspit delven.*]

BEURT. *Slomp kan eene beurt krijgen* 14). [A het lot gunstig is, dan wordt het geluk wel do iemand verkregen, wien dat in den regel niet to valt. *Slomp* is eene *morsebel.* In denzelfden zi zegt men mede: *Slomp kan een visch vangen.*] *Z geeft het eene Fransche beurt.* [Dat is: zij do alles ten ruwste. Men zegt het van eene meid, d

1) Kobus bl. 96. 2) Havius bl. 111. 3) Wassenbergh V. bl. 101. 4) „ bl. 112. 5) Kobus bl. 112. 6) Kobus bl. 109. 7) Molema bl. 245. 8) Molema bl. 284. 9) Molema bl. 243. 10) Theysbaert bl. 375, 376. 11) Kobus bl. 96. 12) Theysbaert bl. 372. 13) „ bl. 375, 376. 14) Molema bl. 251. 15) Alof bl. 20.

1) Alof 14. 2) Molema bl. 258. 3) Theysbaert bl. 375, 3 4) Theysbaert bl. 372. 5) Harrebomée *Utrecht* bl. 226. 6) Molema bl. 17 7) Molema bl. 286. 8) Alof bl. 36. 9) Wassenbergh V. bl. 10) Lassenius XXXVII. 11) Molema bl. 177. 12) „ V. bl. 13) Molema bl. 163. 14) „ bl. 167.

wel veel wascht en plast, maar het vuil in hoeken en gaten laat zitten.]

BEZEM. *Het is zoo kroes als een bezemsteel* 1). [In Groningen zegt men dit schertsend van sluik haar.]

BIER. *Die zijn meel laat ouën, En zijn brood laat houën, En zijn bier in tijds laat brouwen, 't Baat hem 's jaars een mond te houën* 2). *Nu eens andere kanne biers.*

BINNEN. *Hij weet van buiten niet, dat hij van binnen leeft.*

BLIND. *Den blinde dient geene kaars* 3).

BLOEMENDAAL. *Hij heeft een neus als eene Bloemendaalsche kruidnoot.*

BLOKSBERG. *Ik wou, dat je op den Bloksberg zat* 4). [Dit staat met eene verwensching als die *naar de Mookerheide* gelijk. De hoogste spits van den Hartz, de Brocken of Bloksberg, om hare uitnemend schoone vergezichten beroemd, heeft eene sloude beruchtheid van tooverij. De tooverkollen, die er hare verzamelplaatsen hadden, hielden, zoo zei men, van hier hare tochten op bezemstelen door de lucht.]

BLOOT. *Om een groote Of om een bloote* 5).

BOEK. *Dat staat niet in zijn woordenboek.*

BOER. *Een boer kan van alles te passe brengen. Wat de boer niet kent, dat eet hij niet* 6).

BOK. *Hij heeft een bok aan het touw* 7). *Hij heeft een bok tot boomsnoeier aangesteld.*

BOKKING. *Harderwijk drijft handel in bokkings en bullen.* [Evenals thans nog aan sommige Duitsche akademiën de waardigheid van doctor te koop is, zoo was zulks mede bij ons aan de te Harderwijk in 1812 opgeheven hoogeschool het geval. Vandaar het spreekwoord.]

BOM. *Bomke boven, zei de burgemeester van Franeker tot prins Maurits* 8). [De Heer WASSENBERGH, die, op mijn verzoek, dit en andere spreekwoorden van Frieschen oorsprong heeft overgezet, schrijft mij, dat het opgegeven *romke* eene drukfout is voor *bomke;* welk woord hij echter verklaart niet te verstaan. Ik kan dus niets meer dan eene gissing bijbrengen; eene gissing evenwel, die ik met alle recht durf wagen, daar ze op een oud stedelijk gebruik steunt. De onderhoorigheden van Franeker, dat is: het rechtsgebied, worden daar, wellicht ook elders in Friesland, de *klokslag* genoemd, wat, zooals ik mij voorstel, naar zijn geluid door Franekers burgemeester *bomke* geheeten wordt, en waarmede hij aan prins MAURITS wilde te kennen geven, dat hij voor en in alles het *recht* der stad wilde gehandhaafd zien.]

BONK. *Die zich voor hond verhuurt, moet de bonken kluiven* 9).

1) Molema bl. 266. 2) Havius bl. 82. 3) Theysbaert bl. 272.
4) „ bl. 262. 5) Molema bl. 161. 6) Molema bl. 183.
7) Alof 41. 8) Wassenbergh V. bl. 97. 9) „ bl. 267.

BOOM. *Het valt den jongen zwaar, als men hem dwingt te fluiten in een boom, volgeladen met rijpe kersen* 1). *Hij slaapt zoo vast, als een boom in den grond staat.*

BOON. *Hij praat als eene zwaluw op een boonstaak* 2).

BORD. *Alle dagen van het bovenste bordje* 3). *De laatste lik maakt het bord schoon* 4). *Een hongerig mensch laat niet graag zijn bord wegnemen.*

BORST. *Met de tafel voor zijn borst Heeft hij altijd dorst.*

BOTJE. *Al te vriendelijk, zei meester Oege, en hij beurde een Philippus-gulden voor een botje* 5).

BOUWING. *Hij draagt mede zijne strootjes aan ter bouwing van het nestje.* [Dit spreekwoord wordt bepaaldelijk in toepassing gebracht, wanneer de vader der bruid tot de huishouding der aanstaande echtelingen het zijne bijdraagt.]

BRAND. *Zijne maag luidt de brandklok.* [Men bezigt dit spreekwoord van een hongerig kind in denzelfden zin, als wanneer men zegt: *Zijne maagklok luidt.*]

BREEDTE. *Kan het niet uit de lengte, dan moet het van de breedte* 6).

BREIN. *Hoog drijven de wolken, maar hooger nog zijn brein.*

BRIEF. *Kunt gij dien brief wel lezen?* [Deze vraag doet men al gekkende aan een kind, dat eene boterham zit te eten. In gelijke omstandigheden vraagt men mede: *Bloedt u de mond?*]

BRIL. *Hij is een paar nommers opgeklommen boven zijn' vroegeren bril. Hij ziet door een beslagen* (of: *zwarten*) *bril* 7).

BROK. *Ik wil eens zien, of er voor mij ook een brok in de pap is.*

BRON. *Hoe meer gij uit eene bron put, des te meer water zal zij voor u opwellen.*

BROOD. *Als hij tarwebrood heeft, past hij voor het roggebrood. Daar is een broodje te verdienen* 8). *Er is geen lekkerder brood, dan hetgeen men zelf heeft gewonnen* 9). *Gerezen brood, vader komt* 10)! *Zware kaas en licht brood* 11).

BRUG. *Hij werkt aan de oude brug.*

BUIDEL. *De een houdt het met den buidel, en de ander met het geld* 12).

BUIS. *Hij zal eene buis krijgen.* [In Vlaanderen zegt men dit voor *een blaauwtje loopen.*]

BUL. *Hij loopt er op in als de bul op den hooiopper* 13).

BURGEMEESTER. *Als ik burgemeester was. Hij stapt, alsof hij een burgemeester was* 14).

BUURMAN. *Mijn buurman is een goed man, een*

1) Kobus bl. 167. 2) Molema bl. 166. 3) Alof bl. 36.
4) Wassenbergh V. bl. 100. 5) Wassenbergh V. bl. 101. 6) Molema bl. 264.
7) Kobus bl. 97. 8) Alof bl. 61. 9) Kobus bl. 109.
10) Wassenbergh V. bl. 101. 11) Havius bl. 110. 12) Molema bl. 262.
13) Molema bl. 279. 14) Alof bl. 43.

heel goed man ook; maar hij noodigt maar eens, zei *Volkert. Trouw je buurmans dochter, en koop je buurmans koe, dan word je niet bedrogen* 1).

COLLEGIE. *Hij is collegie-ziek.*

COMPLIMENT. *De dagen zijn te kort, om veel complimenten te maken.*

CONTRABANDE. *Valsche vlaggen verbergen meestal contrabande.*

DAAROM. *Daarom is geen reden; waarom is geen vraag* 2).

DAG. *Als die dag komt, komt er wel raad* 3). *Dat is het eerste hondje, dat mij van daag een pootje geeft. Dewijl ik mijn' mond dagelijks den kost geef, mag die niet anders spreken, dan ik wil* 4). *Eene stadsreis is eene dagreis* 5). *Geen goeden dag of goeden weg zeggen* 6). *Het is een Poolsche landdag* 7). *Het is kalfsvleesch van overmorgen drie dagen. Het is taartendag. Hij doorsnuffelt het als een hond, die in geen drie dagen eten kreeg. Zulk eene taart bakt moeder elken dag niet.*

DAK. *Vrijer en vrijster onder één dak, Is een groot gemak* 8). [De zaak voor de personen in de plaats gebracht, zegt men: *Vrijen onder één dak, Is een groot gemak.*]

DAME. *Eer de dames gezadeld en gespoord zijn, kan ik mijne pijp nog wel uitrooken.* [Als de dames uit zullen gaan, zijn zij nog zoo dadelijk niet gereed.]

DANS. *Het gaat daar met zang en dans.*

DAUW. *Hij stapt als een kater in den morgendauw* 9).

DEEL. *Hij ziet er uit, of hij zijn erfdeel heeft verkocht.*

DEGEN. *Hij schermt niet met den Rotterdamschen degen.* [Men bezigt dit spreekwoord van iemand, die wel zeer behoeftig is, maar te veel schaamte bezit, om te bedelen.]

DEIK. *Hij is zoo rijk Als magere Deik: Ze kocht eene koe, En die kwam haar niet toe; Ze kocht een kalf, En betaalde het maar half.*

DEKEN. *Het heeft veel van eene lappen-deken* 10).

DEUR. *De deur toe, de Heidens komen* 11).

DIEF. *Wacht je voor dengenen, die een dief is.*

DIEPTE. *Wat moet ik nu roepen, zei de schoolmeester, in het water liggende: hulp! of help! en meteen zonk hij in de diepte weg* 12).

DIK. *Kort en dik is ongeschikt* 13).

DING. *Alle goede dingen komen langzaam* 14). *Een vroom hart is alle ding mogelijk* 15). *Gij wilt de dingen juist op zijn elf-en-dertigst hebben* 16).

1) Molema bl. 173. 2) Molema bl. 161. 3) Molema bl. 287.
4) Kobus bl. 95. 5) „ bl. 169. 6) „ bl. 270.
7) *Ned. Mag.* bl. 124. 8) „ bl. 180. 9) „ bl. 169.
10) Kobus bl. 93. 11) Wassenbergh V. bl. 101. 12) Kobus bl. 113.
13) Molema bl. 287. 14) Molema bl. 343. 15) Theysbaert bl. 371.
16) „ bl. 163.

Mettertijd weet men alle dingen 1). *Praten is niets, maar doen is een ding* 2).

DISTEL. *Op dat pad groeien doornen en distels* 3).

DOM. *Hij loopt met een harmonica achter den dom* 4). [Men zegt dit wegens het plegen van tegennatuurlijke zonden.] *Ik had liever, dat de domtoren te Utrecht viel* 5).

DOMME. *Hij is te dom, om aan het hooi gebonden te worden* 6). *Hij is te dom, om een mensch te zijn* 7).

DONDER. *Na donder komt regen* 8).

DONS. *Dons is beter dan veren* 9).

DOOD. *De dood is niemands vriend. Die wel eet, wel loost, wel rust, Heeft nog tot den dood geen lust* 10). *Het is een vleugje vóór den dood* 11). *Hij had geen lijk sedert geschoren Wijbe's dood* 12).

DOODE. *Ik dacht, dat je dood waart.*

DORP. *Hij heeft een mond met tanden als een afgebrand dorp* 13). *In het dorp Zwaag zijn alle mannen Zwagers.*

DRAAD. *Een knoop in den draad is een steek gespaard.*

DREK. *Hij is zoo fijn als varkensdrek* 14). *Wij storen ons aan geen drek: wij wonen op eene bovenkamer* 15).

DREMPEL. *Hij mag niet over den drempel komen* 16).

DRENTHE. *Mijnen ligt in Drenthe* 17). [Men voegt deze woordspeling in Groningen dengenen toe, die zijne verontschuldiging met *ik mijnde* voor *ik meende* aanvangt. Waarom juist *Drenthe* hier is bijgebracht, blijkt niet.]

DROES. *Dat u de droes niet wil!*

DROMMEL. *Pannekoeken-flik, Maar drie duimen dik, Het spek er in vergeten: Wie drommel kan dat eten!*

DUCO. *Gij zijt er niet, zei Duco, en hij had geen troef* 18).

DUIF. *Het is eene wilde duif.*

DUIMELING. *Het is van de mof in den duimeling.* [Dat wil zeggen: al achteruit.]

DUIT. *Moed hebben als een schelvisch van drie duiten* 19).

DUIVEL. *Als je aan den duivel denkt, dan zie je zijne horens* 20). *Dat is nog uit den tijd van Olim, toen de duivel een kleine jongen was. Hij is den duivel ontkropen* 21). *Vroom voor de lui wezen, en den duivel in den zak hebben* 22).

DUURZAAMHEID. *Een Vlaamsch vuur, Van korten duur.* [De Vlaming brandt hout, vooral

1) Theysbaert bl. 370. 2) Molema bl. 166. 3) Kobus bl. 114.
4) Harrebomée *Utrecht* bl. 289. 5) Harrebomée *Utrecht* bl. 289.
6) Molema bl. 279. 7) Molema bl. 279. 8) *Ned. Mag.* bl. 9[illegible]
9) „ bl. 268. 10) Havius bl. 102. 11) de Brune bl. 439.
12) Wassenbergh V. bl. 97. 13) Kobus bl. 96. 14) Molema bl. 281.
15) Molema bl. 185. 16) Molema bl. 279. 17) „ bl. 156.
18) Wassenbergh V. bl. 97. 19) „ bl. 186. 20) „ bl. 246.
21) Molema bl. 277. 22) „ bl. 166.

takkebossen, dat spoedig uitgebrand is, in tegenstelling van de Hollandsche turf, die langer werk heeft, om te ontvonken, en duurzamer brand geeft. Daarom zegt men mede: *De Vlaamsche glorie en Hollandsche patiëntie.*]

DWAAS. *Dwazen en gekken Schrijven hun namen op alle plekken. Terwijl een dwaas zijn hersens kwelt Om grooter goed en meerder geld, Zoo leeft een wijze vergenoegd, Met wat hem God heeft toegevoegd* 1).

EB. *Hij heeft den vloed zoo wel waargenomen, dat hij de eb gerust kan afwachten* 2).

ECHO. *Zooals het geluid is, zoo is ook de echo* 3).

EÉN. *Dat is er één van 't eerste water* 4). *Dat is er nog één uit het Oude Testament.* —— *Er is één van de vijf uit sprokkelen.*

EENDRACHT. *Door eendracht wordt het huis gebouwd, door tweedracht stort het in* 5).

EER. *In eene vrouw zonder eer Is geene schoonheid meer* 6).

EI. *Daar wordt geen netter kost bereid Dan hoenderciers, versch geleid* 7). *Dat ei is al genoeg bekakeld* 8).

EINDE. *Van ende Tot wende* 9).

EKSTER. *Hij maakt van een ekster- een kraaieoog.* [Hij trekt er nl. met de pen een zwarten kring om.]

EL. *Alles met maten, zei de kerel, en hij sloeg de el op zijn vrouws rug kapot* 10).

ELF-EN-DERTIG. *Men kan niet alles op zijn elf-en-dertigst hebben.* [Waar sprake is van eene handelwijze, waarin eene al te groote voorzichtigheid of liever schroomvalligheid wordt aan den dag gelegd, of eene al te groote naauwkeurigheid wordt gevorderd, daar past men dit spreekwoord toe, en denkt er bij, dat het in 't bestuur der 11 steden en 30 grietenijen in Friesland ook niet altijd overeenkemmend toegaat of toegaan kan. Tot den persoon zelf zegt men in dat geval: *Gij wilt de dingen juist op zijn elf-en-dertigst hebben.*]

ELLENDE. *Een mensch, geboren tot ellend, Wordt nooit rozijn, maar blijft een krent.*

EMMER. *Dat is koffie van een lood op een emmer* 11). *Het regent, alsof het met emmers uit de lucht wordt gegoten* 12).

ENKHUIZEN. *Hoe komt Hoorn dus, zei de man, en hij stond te Enkhuizen voor de poort.* [Om voor de Engelschen onbekend te blijven, had de als gouverneur-generaal naar Indië gezonden JAN PIETERSZOON KOEN, in 1627, zich als konstabel op het Hoornsche schip de Galiasse in zee begeven. Op zekere hoogte scheepsraad belegd zijnde, vertoonde de gewaande konstabel zijne papieren, en werd als gouverneur-generaal erkend. De vlag op het schip Utrecht werd toen ingehaald, en die op de Galiasse, daar KOEN zich op bevond, opgeheschen. Niemand wetende, dat de gouverneur-generaal in de vloot was, bracht zulks eene zoo groote verwondering op alle schepen te weeg, dat men zeide: *Hoe is Hoorn dus.* Later, toen men wellicht den oorsprong van dit zeggen niet meer kende, zei men: *Hoe komt Hoorn dus*, waarbij men voegde: *zei de man, en hij stond te Enkhuizen voor de poort*, en zóó is 't tot een spreekwoord geworden, om zijne verwondering over eene belachelijke of bespottelijke zaak uit te drukken.]

ERWT. *Ziedaar, je heb je erwtje wit.* [Men zegt dit in den zin, als men van iemands *galgenmaal* spreekt.]

EX-TEMPORÉ. *Hij heeft een ex-temporé in zijn' zak.*

EZEL. *Den ezel behooren de slagen toe* 1). *Hij is zoo traag als een ezel* 2).

FLIP. *Hij zit er op met Filip's kwast* 3).

FOLIO. *Hij is een hypocriet in folio.*

FOUT. *Men zal hem op geen taalfout betrappen.*

FRANKRIJK. *Dat is geen Fransche poespas* 4).

FRIES. *Doe wel aan iedereen, al was het ook een Fries* 5).

GALG. *Als de Faling in 't land komt, kijkt hij naar het raadhuis of naar de galg* 6). [Men gebruikt dit spreekwoord, wanneer alles op het spel wordt gezet, om veel te winnen of (als 't ongelukkig uitvalt) veel te verliezen. De *Faling*, ook wel *Velenk* of *Feling* genoemd, is de *Westfaalder*, die zijne waren komt rondventen.]

GANS. *Het scheelt hem niet veel, al gaan de ganzen barrevoets. Hij loopt als eene vette gans.*

GAST. *De tafel is gedekt, de gasten zijn gezeten; Wat of er nog ontbreekt? er is nog niets te eten.*

GATEN. *Beter een lap dan een gat* 7). *Hij is een hoveling der ondeugd, die haar ordelint in zijn knoopsgat draagt. Met het rechteroog in het linkerzakgat kijken* 8). *Oneerlijk gewonnen geld brandt een gat in den zak. Zijne kousen zijn bij de gaten dicht.*

GEBIED. *De zonde en haar gebied Duldt de wijze rede niet.*

GEBRAAD. *Hij zocht een rundergebraad, en is aan een halsknook blijven hangen* 9).

GEBREK. *Die met de traagheid overnacht, Wordt 's morgens bij 't gebrek verwacht* 10).

GEK. *Het is een hebbegek* 11). *Het is een meisjesgek.*

1) Havius bl. 22. 2) Kobus bl. 101. 3) Molema bl. 188.
4) *Ned. Mag.* bl. 207, 242. 5) Alof bl. 27. 6) Havius bl. 71.
7) Havius bl. 109. 8) „ 20. 9) Molema bl. 177.
10) Molema bl. 243. 11) Kobus bl. 94. 12) „ bl. 172.

1) Theysbaert bl. 370. 2) Alof bl. 40. 3) Wassenbergh V. bl. 99.
4) Kobus bl. 95. 5) *Ned. Mag.* bl. 288. 6) Molema bl. 161.
7) Molema bl. 251. 8) Molema bl. 155. 9) „ bl. 257.
10) Kobus bl. 109. 11) Kobus bl. 92.

Gekijf. *In een huis vol gekijf ligt de zegen* (of: *de liefde*) *op sterven.*

Gelaat. *Hij weet zijn gelaat te mommen als de zot in het rederijkersspel.*

Geld. *Gereed geld denkt scherp* 1). *Het is al zoo groote kunst, geld te bewaren, Als geld te vergâren* 2). *Het is gemakkelijker, een rijmwoord te vinden dan een vriend, die u geld leent* 3).

Geluk. *Het geluk is rond: Het rolt den eenen voorbij, en den anderen in den mond* 4). *Het geluk is voor den stoute* 5).

Geschenk. *Kleine geschenken onderhouden de vriendschap* 6).

Geus. *Als den Bosch geus is.* [De stad 's Hertogenbosch, waarvoor prins maurits tweemaal het hoofd had gestooten, werd voor zoo sterk gehouden, dat men meende, dat ze onverwinlijk was. Wilde men dus eene zaak, die als gebeurlijk voorgesteld werd, begekken, dan zeide men: *Als den Bosch geus is*, en dat gelijk stond met: het zal nimmer gebeuren. — Waar van onbekookte voorstellen, die dapper verdedigd werden, sprake was, daar zeide men: *Was het met praten te doen, den Bosch ware al lang geus.* — 's Hertogenbosch noemde men: *De eenige kruk van Spanje, De eenige krak van Oranje*, en paste dat spreekwoordelijk toe op zaken, die den een zoo voordeelig, als den ander nadeelig waren. — Natuurlijk ontstonden die spreekwoorden vóór 1629, toen frederik hendrik, tot verbazing van de geheele wereld, deze sterke stad innam.]

Gezel. *Hooge macht en minnespel Willen nimmer mêtgezel* 7).

Gibbegabbegooi. *Hij woont in het land van Gibbegabbegooi.*

Gild. *Hij behoort tot het gilde der gelapte kousen. Hij wil met hem in één gild staan.*

Glans. *Hij wil er eerst den glans nog afdragen.* [Dat wil zeggen: de zaak zal zoo gaauw nog niet gebeuren. *De glans* (van 't kleed) *afdragen*, beteekent: het nieuwe kleed zoolang dragen, tot het eenigszins oud begint te worden.]

Glas. *Drink uw glaasje uit.* [Men zegt dit tot iemand, die zwaartillend is, om hem op te beuren.]

God. *Dit is: God verhoede het* 8)*! Een Hollander te paard is een martelaar voor God. Wordt iemand ziek, of krijgt hij pijn, Eerst God en dan den medicijn* 9).

Goed. *Het goed wil tot een goede* 10). *Mandeelig goed brengt geene halve rente op. Met wel te willen en wel te sparen, Zoo kan men machtig goed vergâren* 11). *Verboden goed Smaakt altijd goed* 12).

1) Molema bl. 167. 2) Verstegen *Gazette* XVIII. 3) Kobus bl. 105.
4) Kobus bl. 101. 5) Wassenbergh V. bl. 94. 6) *Ned. Mag.* bl. 96.
7) Havius bl. 71. 8) „ V. bl. 101. 9) Havius bl. 99.
10) Theysbaert bl. 371. 11) Havius bl. 82. 12) *Ned. Mag.* bl. 384.

Goud. *Mollen en Mennisten heeft men op goudland* 1).

Gras. *Hij kan het gras hooren wassen* 2).

's Gravenhage. *Bij Neck om naar den Haag.* [Men zegt dit in de Rijp van langdradige gesprekken; omdat van de Rijp naar den Haag langs het bij Purmerende gelegen gehucht Neck een groote omweg is.]

Gruwel. *De oude gruwel is dood, en de jonge heeft nog geen tanden.* [Men zegt dit tot kinderen, die zich *gruwelig*, dat is: *bang voor spoken*, betoonen.]

Haar. *Hij brandt het haar van zijn hart.* [Men zegt dit van iemand, die te heet drinken gebruikt. *Hart* is hier voor *maag* genomen.] *Trek een haar uit mijn' mantel* 3). *Zijn haar krijgt de kleur van peper en zout.*

Hals. *Ik zal het u niet aan den hals hangen* 4).

Hand. *Die zich bemoeit met eens andermans huishouding, steekt zijne hand in een wespennest. Het recht gaat door je rechterhand. Op eene hand vol noten meer of min zal het niet aankomen. Van de hand tot op de lippen Kan een mensch zooveel ontglippen* 5).

Hans van Ballingen. *Spin ik daar zijde bij! spruk Hans van Ballingen.* [Hans van ballingen was, onder hendrik van wisch, baanderheer van de graafschap Zutfen, ten jare 1498, met eene bende tot Deventer genaderd, om het te brandschatten. De Geldersche krijgsoverste belus of bell, die aldaar in bezetting lag, deed een uitval, versloeg de bende, en keerde met 150 gevangenen, onder welke ook van ballingen, binnen de stad terug. Door den bisschop van Utrecht frederik van baden, zijnen raad en de afgezanten van drie Overijselsche steden werd het vonnis geveld, dat alle gevangenen zouden onthoofd, en hunne lijken op raderen gelegd worden. Onder de veroordeelden bevond zich een jongeling, schoon van gelaat en bevallig in zijne manieren, die, voordat de beul aan hem zijn werk zou verrichten, van ballingen, die tegenover hem stond, toeriep: „O, hans! hans! waartoe hebt gij mij gebracht?" waarop deze antwoordde: „*Spin ik daar zijde bij!*" Dit gezegde is langen tijd als spreekwoord in zwang gebleven. Zie bl. 464 van 't *Beknopt Biogr. Hand-Woordenb. van Nederl.* door kobus en de rivecourt, op het artikel hendrik van wisch.]

Hart. *Geen hart Zonder smart. In den schat ligt het harte* 6). *Troostwoorden uit een lieven mond Maken 't droevig hart gezond.*

Haver. *Wat heeft eene koe aan specerij; zij kaauwt nog liever haverstroo.*

Heer. *Al uitstellen, zei heer Rienk* 7). *Beter*

1) Molema bl. 275. 2) Molema bl. 277. 3) Theysbaert bl. 371.
4) „ bl. 241. 5) Kobus bl. 103. 6) „ bl. 372.
7) Wassenbergh V. bl. 97.

kleine heer dan groote knecht 1). *De heeren Moet men eeren* 2).

Hek. *Als hij dat opheeft, kan hij met de honden wel over het hek springen.* [Men bedoelt het been, waaraan men iemand ziet kluiven. In gelijken zin zegt men: *Als gij dat been ophebt, zult gij zoo hard kunnen loopen als de hond* (of: *de koe*).]

Hemd. *Mis! zei de meid, het hemd zit er voor* (of: *het hemd zit verdraaid*) 3).

Hemel. *Hij zoekt de sleutels van de hemelpoort* 4). [Men zegt dit, als een oud man den rug begint te krommen.]

Hi. *Het is met hem te hi of te zwi* 5).

Hoek. *Hij denkt, dat het aan de vier hoeken van zijn lijf kermis is.* [Rondom loopt het hem meê.]

Hoen. *Hij smijt een knuppel onder een hoop hoenders.*

Holland. *Het is Holland op zijn smalst.* [Men zegt dit van dingen, plaatsen en menschen zelfs, welke minder breed zijn dan die van hunne soort. Ofschoon een *Holland op zijn smalst*, ten tijde van hooft, reeds werkelijk bestond, is het spreekwoord ontleend aan het te graven kanaal, dat het IJ met de Noordzee zal verbinden; waartoe in 1863 concessie is verleend, maar dat uit gebrek aan kapitaal vooralsnog mislukt is.]

Hond. *Daar wil ik geen hond in wezen* 6). *De honden op straat zullen u niet kennen.* [Men zegt dit al boertende, als iemand een nieuw kleed aanheeft.] *Die een hond wil hangen, kan altijd wel een touw vinden* 7). *Hij ziet een hond voor een wolf aan. Hij zit op als de hond te Leeuwarden* 8). [Wassenbergh zegt: „Die opzittende hond te Leeuwarden was eigenlijk van zijn geloof een roode leeuw, en bekleedde het ambt van op de kaak en op de geesselpaal te zitten, om het stadswapen vast te houden. De Leeuwarders nu hadden het weleer ver gebragt in het afbeelden van een leeuw, maar wisten bij ongeluk niet regt hoe of zoo'n beest er uit zag. Vandaar was het gekomen, dat het mormeldier veel geleek op een rood geverfden poedel, even als de prachtexemplaren, die thans nog voor de Cancelarij prijken. Geen wonder dus dat de boeren het beest in hunne eenvoudigheid voor een hond aanzagen, en daaraan het spreekwoord ontleenden *hij zit op als de hond te Leeuwarden.* Doch de Leeuwarders wisten het wel beter en vormden hunne spreekwijze: *hy het de luw inne bek ziend* (*hij heeft den leeuw in den bek gezien*), 't welk beteekent *hij is gegeeseld.*"] *Jaagt men een hond weg, men krijgt een rekel weêr* 9). *Ik ben uw hond niet* 10). *Vermop, dan krijg je een hondje.*

1) Molema bl. 230. 2) *Ned. Mag.* bl. 207. 3) Molema bl. 184. 4) Kobus bl. 99. 5) Kobus bl. 94. 6) „ bl. 265. 7) Molema bl. 258. 8) Wassenbergh V. bl. 99. 9) „ bl. 284. 10) „ bl. 258.

Honig. *Zonder werk geen honig* 1).

Hoofd. *Beter krullen om het hoofd dan in het hoofd. Hij heeft een stuk lood op het hoofd* 2). [Men zegt dit van den dronkaard.] *Hij heeft wormen in het hoofd.* [Men zegt dit van den leuteraar.]

Hooi. *Hij heeft niet genoeg aan* (of: *is niet te houden met*) *hooi en water.* [Men zegt dit van iemand, die veel geld heeft, en er ruim van leeft.]

Hoovaardig. *Twee hoovaardigen moeten niet te zamen op één paard rijden; want zij willen beide vooraan zitten* 3).

Hottentot. *Het zijn Hottentotten.* [Dat wil zeggen: onbetaalde wissels. Of deze die benoeming naar een slag van onbeschaafde menschen aan de zuidpunt van Afrika, onder den naam van *Hottentotten* bekend, — aan hunnen stootenden naam, — aan het onbehaaglijk aanzien dier menschen, — aan de gewoonte, bij hen heerschende, om de neuzen hunner kinderen plat te drukken, — of wellicht aan iets anders, te danken hebben, is mij niet bekend.]

Hout. *Die een worm wil braden, heeft niet veel brandhout noodig.*

Huis. *Als de man niet ziet, en de vrouw blind is, blijft het huis in rust* 4). *De zaal is te groot voor het huis. Hij is met die ziekte t'huis gekomen.* [Nl. met de teering in de beurs, waaraan zoovelen kwijnen.] *Zulk eene tafel heeft hij t'huis niet.*

Jaar. *Een uur van onbedachtzaamheid Kan maken, dat men jaren schreit* 5). [Dit spreekwoord is aan van alphen's *Kindergedichtjes* ontleend.] *Hij is met de rijke luî in één jaar.*

Jan. *Des zomers heet hij Johannes en des winters Jan. Men is er te veel met zwarte Jan boven geweest.* [Men zegt dit van slappe thee. *Zwarte* jan is de *waterketel.*]

Jan Kalabas. *Het is een vertelsel van Jan Kalabas.*

IJs. *De naaste weg is over het ijs.*

Incarnatie. *Hij zegt de vleeschelijke tafel van vermenigvuldiging op* (of: *Hij zegt de tafel van vermenigvuldiging op bij wijze van incarnatie*).

Instrument. *Er hangt altijd veel van af, hoe men een instrument aangrijpt* 6).

Jonas. *Hij heeft een Jonas gemaakt* 7).

Jong. *Die jong rijdt, moet oud wel eens loopen* 8). *Jong gewend, Oud gekend* 9).

Jood. *Zijne tanden staan als een Joden-kerkhof* 10).

Kaas. *Men kan van zijn' geel' oker wel kaas maken.*

1) Molema bl. 188. 2) Alof 42. 3) Kobus bl. 102. 4) Havinа bl. 77. 5) Kobus bl. 114. 6) „ bl. 101. 7) Harrebomée *Utrecht* bl. 227. 8) Molema bl. 256. 9) Molema bl. 181. 10) Kobus bl. 98.

Kalf. *Hij jaagt zijn eigen kalf in de sloot. Kindermaat en kalvermaat moet men weten* 1). [Dat wil zeggen: men moet kind en kalf niet maar zooveel laten eten, als ze lusten; maar bepalen, hoeveel ze behoeven.] *Mijn vader sloeg mijne moeder, mijne moeder sloeg mij, en ik sloeg het kalfje.*

Kar. *Iemand op de kar krijgen* 2). [Deze spreekwijze geldt te Groningen voor: *Iemand voor den gek houden.*] *Waar volk is, is neering, zei de schareslijper, en hij schoof met de kar in de kerk* 3).

Karel. *Hij praat, alsof hij in rechte lijn van keizer Karel afstamt.*

Kat. *Als de kat niest, wordt het mooi weêr* 4). *Hij zit te knipoogen als eene kat op eene warme stoof.*

Kennis. *Kennis is macht* 5).

Kerel. *Een hartig woord houdt een kerel van het lijf af* 6).

Kerk. *Wij moesten den kogel maar door de kerk smijten.*

Kerstmis. *Hij heeft een sterk verlangen naar een kerstkoek* 7).

Keuken. *Het is een keuken-Peter.*

Keur. *Hij raakt in de keur verbijsterd* 8).

Kind. *Als je een kind uitstuurt, dan komt er een kind weêrom* 9). *Het is een winterkind. Het is een zomerkind.* [Dat wil zeggen: hij is niet kouëlijk, in tegenstelling van *een winterkind.*] *Kleine kinders, kleine zorgen; groote kinders, groote zorgen* 10). *Machtige lieden hebben zelden goede kinderen* 11). *Men weet niet, of de kinders met ons eten, of wij met de kinders.* [Bij vermeerdering van het huisgezin, schijnt Gods zegen toe te nemen.]

Kleed. *Naar de zeden Draagt hij de kleeden.*

Klein. *Beter klein en kregel Dan een groote vlegel* 12). —— *Lang en klein Is te algemein* 13).

Klomp. *Hij slaapt in de klompen.*

Kluit. *Heeft zij een kluitje, hij zal er een turfje bij leggen.* [Men zegt dit, wanneer de jongelieden, die in 't huwelijk zullen treden, beide niet onbemiddeld zijn.]

Knecht. *'t Is al zoo licht eens omgetast, Als iets aan knecht of meid belast* 14). *Mijn knecht zorgt voor mijn paard, en voor mij zelven ik.* [Men zegt dit in 't bijzonder van een mager paard en zijnen vetten meester, en in 't algemeen van menschen, die alleen om zich zelven denken.]

Knol. *De zuurkool en de knollen — Die hebben mij verdreven; Had mijne moeder vleesch gekookt, Dan was ik wel gebleven.*

Koe. *De koe zal gaauw droog staan. Die koe is taai te melken. Hij heeft koeien noch moeien* 15).

1) Molema bl. 255. 2) Molema bl. 252. 3) Molema bl. 158.
4) ,, bl. 247. 5) Kobus bl. 111. 6) ,, bl. 158.
7) Wassenbergh V. bl. 97. 8) Molema bl. 256. 9) ,, bl. 254.
10) Molema bl. 256. 11) Theysbaert bl. 371. 12) ,, bl. 260.
13) ,, bl. 257. 14) Kobus bl. 111. 15) Molema bl. 271, 258.

Kolf. *Hij heeft met hetzelfde kolfje gekolfd* 1).

Komaf. *Hij is van eene hooge komaf: zijn vader was torenwachter* 2).

Konijn. *Hij heeft een konijntjes-leven.* [Dat is: eene onbezorgdheid voor de toekomst.]

Koning. *Kreupel of koning* 3).

Koop. *Beter kwaden loop Dan kwaden koop* 4).

Koopman. *Loopers Zijn geen koopers* 5).

Koord. *Hij bindt zijne woorden aan geene koord.*

Kop. *Die zaak maalt hem in den kop.*

Kort. *Hij wacht twee korten en twee langen* 6). [Men zegt dit van zeer lang wachten.]

Kost. *Dat is geen droog kostje* 7). *De vogels krijgen wel den kost, Maar zijn van moeite niet verlost* 8).

Kosten. *Elk leert te zijnen koste* 9).

Kraan. *Hij woont in 't zwaantje, En zit gestadig aan 't kraantje.*

Krak. *De eenige kruk van Spanje, De eenige krak van Oranje.*

Krent. *Het is een ventje Als een krentje.*

Kroeg. *Alle kroegen hebben een taptoe* 10).

Krop. *De krop zit hem te hoog.* [Hij is hoogmoedig.]

Kruis. *Dat is het heilige kruis te Sneek* 11).

Kuil. *Hij heeft den voet bij den kuil.* [Dat wil zeggen: hij is daar, waar hij behoort te zijn, op zijne plaats. Het spreekwoord is aan een zeker spel ontleend.]

Kwaad. *Beter zich verbeterd dan kwaad blijven* 12). *Den kwade gebeurt groote schande* 13).

Kwartier. *Hij laat zijn' overjas de zomerkwartieren betrekken.*

Laadstok. *Heeft hij een laadstok doorgeslokt* 14)?

Ladder. *Hij is de toonladder nog niet opgeklommen.* [Dat wil zeggen: hij verstaat weinig van de muziek.] *Hij is zoo fijn, of hij door eene ladder gezift is* 15).

Laken. *Men had wel een laken noodig, om hem om te keeren.* [Men zegt dit van een kleinzeerige.]

Lamp. *Vroolijkheid is de olie in onze levenslamp* 16).

Land. *Hoe lichter land, hoe loozer lieden* 17). [Hoe onvruchtbaarder bodem, hoe meer het verstand gescherpt wordt, om hem vruchtbaar te maken.]

Leed. *De leedstok staat allerlangst* 18). [Dat is, zegt Wassenbergh: „die een ander *leed* is (*in den weg* leeft), leeft het allerlangst." Men zegt mede: *De leiboom staat het langst.*]

1) Kobus bl. 96. 2) Molema bl. 177. 3) Molema bl. 161.
4) Molema bl. 260. 5) ,, bl. 243. 6) ,, bl. 183.
7) Kobus bl. 95. 8) Havius bl. 93. 9) Theysbaert bl. 372.
10) ,, bl. 115. 11) Wassenbergh V. bl. 98. 12) ,, bl. 373.
13) Theysbaert bl. 375, 376. 14) Alof bl. 43. 15) Molema bl. 257.
16) Kobus bl. 107. 17) Molema bl. 273. 18) Wassenbergh V. bl. 99.

LEEUWARDEN. *Onze Lieve Vrouw te Leeuwarden* 1).

LEVEN. *Goede moed is 't halve leven* 2). *Hoe schooner vrouw, hoe korter leven* 3).

LIEDEN. *De lieden van Minnertsga varen vroeg en rijden laat* 4).

LIJF. *Hij heeft stormwind in zijn lijf, om van te schrikken. Hij zal het wel uit zijn lijf laten* 5).

LOOD. *De tijd gaat op looden schoenen.*

LOOPSCHUIT. *Het is eene loopschuit.* [In denzelfden zin zegt men van een meisje, dat te veel uitgaat: *Het is een veldvluggertje* en *Het is eene wilde duif.*]

LUIS. *Hij is zoo kroes als eene luis* 6). [Men zegt dit van een kregelig' mensch.]

MAN. *Andermans zweer Doet hem geen zeer. Hij heeft zijne voeten nog onder geen andermans tafel gestoken. In andermans veen is het goed turf graven* 7). *Nooit moet men van een eerlijk' man Al nemen, wat men krijgen kan* 8).

MAND. *Met iemand in de mande doen* 9).

MEESTER. *Hij is zijn' taalmeester te vroeg ontloopen. Met recht wordt hij gestraft, die zijnen meester niet gehoorzaamt* 10).

MEMORIE. *Hij heeft zijne memorie aan een touwtje gelegd.*

MENSCH. *Een mensch is geen snijboon.* [Dat wil zeggen: men moet niet te veel van hem verwachten.] *Men kan den menschen den mond niet stoppen* 11).

MEUBEL. *De meubels zijn te gering voor de zaal.*

MOEDER. *Eene muis als de moeder: staart en ooren hebben ze allemaal* 12).

MOES. *Lieve tijd! wat is de wereld wijd, wat is de moespot eng, dat er geen stukje spek meer in kan* 13).

MOL. *Hij luistert als een mol.*

MOLEN. *Dat is wind op zijn' molen* 14). *De molensteentjes zijn versleten* 15). *Zij ratelt als een musschenmolentje bij elke windvlaag.*

MOND. *Bloedt u de mond? Hij heeft al zijne tanden uit den mond gepreekt.*

MONNIK. *Monniken hebben veel raad: wat de een niet weet, dat weet de ander* 16).

MOOI. *Op is op; maar mooi is mooi* 17).

MUG. *Wat ware eene mug, zoo het haar ruit niet deed* 18)*?* [WASSENBERGH meent, dat met *ruit* hier de *oogen* zullen bedoeld zijn. Vragenderwijze geeft hij zijne meening over dit *ruit* aldus te kennen: „de *oogen?* die te zamen als 't ware een groot *ruit* uitmaken, en de mug voor vele onaangenaamheden bewaren, door ze voor uit te zien, en, weg te vliegen?"]

MUTS. *Dan mag men zijne slaapmuts wel medebrengen* 1). *Dat mutst hem niet.*

MUUR. *Het is eene taal van achter de muren.*

NAALD. *Die geen speld wil achten, Heeft geen naald te wachten* 2).

NAAM. *Die 't niet beter weet, Schrijft zijn' naam op het sekreet.*

NET. *Om de ziel in de war te brengen, moet men pruiken slikken of een oud net.*

NEUS. *Hij heeft het teeken er van op zijn' neus.* [Nl. van het zich tebuitengaan in den drank.]

NOSKE. *Bombam, Noske is dood* 3). [*Bombam* is het geluid der klokken, die men vroeger en later hier en daar bij dood en begrafenis de gewoonte had te luien.]

NUL. *Die zaak loopt op nul uit.*

ONGEVAL. *Wist iemand, wat geschieden zal, Hij ware vrij van ongeval* 4).

ONSPOED. *Onspoed is de toetssteen der vriendschap.*

OOG. *De dure tijd kijkt hem de oogen uit* 5). [Men zegt dit van een zeer vermagerd gelaat.] —— *Daar kan vrij wat door het oog van eene schaar* 6).

OOR. *Ik krabde mijn oor, en het jukte mij niet; Ik dacht er te trouwen, en het lukte mij niet.*

OPPERHOOFD. *Het is kwaad tegen uw opperhoofd steken* 7).

OS. *Gehad, gehad! dat zei de os ook. Wij hebben onzen os in 't zout.* [In een van VONDEL'S *Hekeldichten* zegt hij, dat dit een oud Hollandsch spreekwoord is, waarmede men te kennen geeft: onze stadhouder, die ons zooveel spels gemaakt heeft, is al dood. Het zou dus zien op den dood van prins WILLEM II.]

OVERDAAD. *Overdaad Schaadt* 8).

PAARD. *Hij eet den ruiter van het paard. Tot een goed paard dient goede wacht* 9). *Wat een paarden, om dat rijtuig te trekken!* [Men zegt dit, wanneer vele omwegen gebruikt worden, om tot het doel te komen.] *Zoo zadel, zoo paard.* [De overeenkomst bestaat in *magerheid.*]

PADDEN. *Pluk eens eene padde de veren uit!*

PAK. *Een pak, dat te hoog gedragen wordt, overlaadt* 10). *Kleine pakjes draagt men licht* 11).

PETTO. *Iets in petto houden* 12).

PLAATS. *Die opstaat, Diens plaats vergaat* 13).

PORTUGAL. *Al zat gansch Portugal verlegen.*

POT. *Het is altijd geen vetpot* 14). —— *Naardat de zalf is, zijn de potjes.* —— *Ik pas voor dat potje.*

---

1) Wassenbergh V. bl. 99. 2) Molema bl. 270. 3) Havius bl. 103.
4) ,, V. bl. 98. 5) Kobus bl. 93. 6) Molema bl. 288.
7) Molema bl. 176. 8) Havius bl. 99. 9) ,, bl. 149.
10) Theysbaert bl. 374. 11) Molema bl. 160. 12) ,, bl. 155.
13) Molema bl. 149. 14) ,, bl. 253. 15) Kobus bl. 98.
16) Wassenbergh V. bl. 102. 17) Kobus bl. 104. 18) Wassenbergh V. bl. 102.

1) Kobus bl. 94. 2) Kobus bl. 104. 3) Wassenbergh V. bl. 101.
4) Havius bl. 95. 5) Molema bl. 277. 6) Molema bl. 284.
7) Theysbaert bl. 371. 8) ,, bl. 246. 9) Theysbaert bl. 375, 376.
10) ,, bl. 375, 376. 11) Theysbaert bl. 374. 12) Kobus bl. 93.
13) Molema bl. 162. 14) Molema bl. 171. Kobus bl. 98.

PRAAT. *Van praat komt praat* 1). [Om aan te wijzen, dat het eene gebabbel het andere voortbrengt, zegt men mede: *Van praten komt praten*, bij de spreekwoorden opgenomen, die geen zelfstandig naamwoord ten grondslag leggen.]

PROCES. *Een vet testament, een vet proces.*

RAT. *Als het schip wrak wordt, zwemmen de ratten er uit. Hebt gij met de rat gevochten* 2)? [Men vraagt dit aan iemand, die er bekrabd of gehavend uitziet.] *Hij ziet zoo zwart als eene waterrat.*

REIS. *Dat is eene Uitersche reis* 3).

ROEK. *Hij is zoo loos als een roek* 4). [Men zegt dit van schrandere kinderen. De *roek* behoort tot de *kraaien*.]

ROGGE. *Als er een roggeschip afvaart, komt er een weiteschip weêrom.* [Men zegt dit bij 't gemis eener zaak, die door eene betere vervangen wordt. Het is in 't bijzonder de kleinhandelaar, die al snoevend zoo spreekt bij 't opzeggen der klandisie.]

ROOS. *Zijn weg is met rozen bestrooid* 5).

ROS. *Dat is een vurig ros gespannen voor een vrachtwagen.*

ROUW. *De rouw zit veeltijds op de slippen van de vreugd* 6).

RUG. *Hij heeft de zeven X's al achter den rug. Hij rijdt mij den rug raauw.* [Men zegt dit van iemand, die dringend aanhoudt in 't verkrijgen van zijn' wil.]

RUIMTE. *Hij is buiten tijd en ruimte.* [Dat wil zeggen: hij weet niet, wanneer en waar hij komen of gaan moet.]

RUST. *Ter wereld is geen rust* 7).

SCHAAR. *Hij zet er de schaar in* 8).

SCHEERING. *Toen schoot zijne spoel door de scheering.* [Er viel niet meer tegen te praten: het werk heeft zijn beslag.]

SCHELM. *Hij betert* (of: *bekeert*) *zich van een kleinen schelm tot een grooten* 9).

SCHERMERHORN. *Bij Schermerhorn om* (of: *Over Schermerhorn*). [Men zegt dit in de Rijp van een pruttelenden koffiepot, en wel, om het stooterige van den weg door Schermerhorn.]

SCHERPENZEEL. *Ik ging nog liever blootsvoets heen en weêr naar Scherpenzeel.*

SCHILDPAD. *Hij loopt als eene schildpad* 10).

SCHIP. *Het is schandelijk, steenen te werpen op een zinkend schip* 11). *Hij praat als eene scheepstrompet. Zijn schip kan geen zee meer bouwen.*

SCHOEN. *De oude schoen knelde hem. Het kost wel veel zoenen, Maar spaart toch veel schoenen.* [Het vrijen nl. onder één dak.]

SCHOORSTEEN. *Het zijn schoorsteen-wissels.* [Dat wil zeggen: wissels, die men kan verbranden; omdat de rekening voldaan is, vóór de wissels vervallen.] *Hier staan, en niet verkoopen: daar kan mijn schoorsteen niet van rooken* 1). [Als zij wil vertrekken, na haren tijd verpraat te hebben, wordt dit spreekwoord, ter harer verontschuldiging, door de vrouw bijgebracht.]

SCHOUDER. *Zoo lang is haar de tong, dat zij die op de schouders kan laten hangen* 2).

SCHOUT-BIJ-NACHT. *Hij gaat den schout-bij-nacht halen.* [Zoo wordt de vroedvrouw benoemd.]

SINT VELTEN. *Het is een Sint Velten's lijden* 3). [Met *een Sint* VELTEN's *lijden* [lees *lyen* voor *lym*] bedoelt men het *ongeluk*, door dien heilige, gelijk men meende, teweeggebracht.]

SLOF. *Het is een student op sloffen* 4).

SLOK. *Ik breek mijn zwavelstokje In tweeën, naar mijn' zin, Opdat ik dus een slokje Door al mijn sparen win.*

SLOMP. *Slomp kan een visch vangen* 5).

SMAAK. *Schoone* (of: *Zoete*) *woorden zijn bitter in den nasmaak.*

SMEER. *Het piept van smeer.* [Men zegt dit van zeer vuil linnengoed.]

SNEEUW. *Als de sneeuwvlokken vliegen* 6).

SNIJKAMER. *Hij ziet er uit, alsof hij van de snijkamer gedeserteerd is.*

SPELD. *Dat is eene wond, of ze met eene speld gehouwen is.*

SPOORWEG. *Dat gaat zoo gaauw als de staatsspoorwegen.* [De staatsspoorwegen, aangenomen bij de wet van 18 Augustus 1860, maken zoo trage vorderingen in Gelderland, Friesland en Groningen, dat daar in 1863 het spreekwoord ontstond, toegepast op zaken, de uiterst langzaam voortgaan.]

SPRAAK. *Men kent hem aan zijne spraak.*

SPRINKHAAN. *Hij heeft het talent van een sprinkhaan.*

STAART. *Als men van den wolf spreekt, ziet men weldra zijn' staart* 7). (Dit spreekwoord, dat ik vroeger als een vreemd heb geschrapt, is mij later gebleken, Nederlandsch te zijn.)

STEEN. *Ieder werpt hem met steenen* 8).

STOEPERT. *Daar komt een stoepert op* 9)! [Men zegt dit in Groningen bij 't bedrijven van daden, die waarschijnlijk slechte gevolgen zullen hebben. Een *stoepert* is een *toeval* in eene ziekte. DE JAGER teekent er bij aan: „Ik houde dit woord één met *stuip*, ook *stoepe*, TEN KATE, II, 426." Zie zijn *Taalk. Magazijn*, II. bl. 341.]

STORM. *Hij heeft den Zuidwester op; daar komt storm.*

---

1) Molema bl. 177. 2) Wassenbergh V. bl. 102. 3) Harrebomée *Utrecht* bl. 228. 4) Molema bl. 148. 5) Kobus bl. 114. 6) Kobus bl. 105. 7) Theysbaert bl. 374. 8) „ bl. 94. 9) Molema bl. 275. 10) Alof bl. 42. 11) Alof bl. 56.

1) Molema bl. 273. 2) Wassenbergh V. bl. 100. 3) Wassenbergh V. bl. 99. 4) Harrebomée *Utrecht* bl. 227. 5) Molema bl. 167. 6) Molema bl. 248. 7) de Brune bl. 265. 8) *Ned. Mag.* bl. 384. 9) „ bl. 180.

STRAFFE. *Den straffe zal men straf zijn* 1).

STRIK. *Ik heb hem al in den strik* 2).

STUDENT. *Het is een eeuwige student* 3). *Het is een student, om op een student toe te geven* 4). *Hij hangt den student uit* 5).

TAAL. *Wacht u voor de taalvitters.*

TABAK. *Dat is me een tabakje. Men kan wel ruiken, welken tabak hij rookt.*

TAFEL. *Hij zit ook aan de tafel, en eet meê.* [Men zegt dit van personen, die ons op kosten jagen.]

TALENT. *Daar heeft hij geen talent van. Daar ligt zijn talent niet. Hij heeft van de vijf maar één talent gekregen. Hij spreekt van talenten, alsof hij er vijf bezat. Hij weet met zijn talent te woekeren.*

TANTE. *Dat is tante Zuurdeeg.*

TAP. *Hij houdt van den tap.*

TAPIJT. *Hij krijgt wat op zijn tapijt.*

TAPTOE. *Het is bij hem nooit taptoe.*

TEEKEN. *Dat is een misselijk teeken. Hij draagt het teeken er van op zijn voorhoofd.*

TEEN. *Als ge eene zweer aan den grooten teen hebt, loop dan eens. Hij is vol tot zijn' grooten teen toe.* [Men zegt dit van den dronkaard.]

TEKST. *Hij is van dien tekst niet af te brengen. Hij is zijn' tekst kwijt.*

TESTAMENT. *Ik sta niet in zijn testament.*

TEUGEL. *Hij heeft zich zelven dien teugel aangelegd. Hij is teugelvrij.* [Dat is: meerderjarig.] *Hij luistert naar geen teugel.*

TIET. *Hij gaat een tietje halen.* [Dat wil zeggen: hij bezoekt moeder, die hij zooeven voor 't eerst verlaten had. Door *tiet* verstaat men *moeders borst.* Men bezigt de spreekwijze van een jongeling, die door zijne moeder verwend is.]

TIJD. *De tijd kruipt, waar hij niet gaan kan. Het zal mijn' tijd wel uithouden. Hij is met zijn' tijd meêgegaan. Hij is zijn' tijd vooruit. Zorg in den tijd en zorg na den tijd blijft altijd zorg.*

TOCHT. *Hij zit op den tocht.* [Dat is: zijne zaken gaan achteruit.]

TOER. *Hij heeft zijn' toer laten voorbijgaan. Hij is zijn' toer kwijt.*

TON. *Hij is zoo vol als eene ton.* [Men zegt dit van iemand, die smoordronken is.]

TONG. *Zij weet hare tong goed te roeren.*

TURF. *Het is een lichte turf.* [Zoo benoemt men eene lichtekooi. Daarom zegt men mede: *Een drooge turf is haast ontvonkt*, wanneer men wil te kennen geven, dat een huwbaar meisje gemakkelijk te verleiden is.] *Wind-turf, Slind-turf.* [Men zegt dit van turf, die spoedig aan den haard verteert. Is integendeel de turf nat en zwaar, dan bezigt men het spreekwoord: *Natte turf en nat hout Maken 't hart benaauwd.*]

UUR. *Het uur op vijf vierendeel loopen* 1). [Bij het maken van een grooten omweg zegt men mede: *Den weg op vijf vierendeel nemen.*]

VADER. *Wat de vader vergadert, verdoet de zoon* 2).

VALK. *Hij heeft een valk gevangen* 3).

VANGST. *De vangst is goed.*

VEL. *Zijn vel kan geen zalf verdragen.*

VELD. *Het is een veldvluggertje.*

VERDERF. *Liever van openbare vijanden in 't verderf gestort, dan van zoogenoemde vrienden langzaam uitgezogen.*

VERSTAND. *Hij heeft zooveel verstand, dat hij er wel een winkel van kan opzetten.*

VERSTANDIG. *Den verstandige is een woord genoeg* 4).

VIJAND. *Leven als vrienden en rekenen als vijanden* 5).

VIJF. *Hij kan geen vijf tellen* 6).

VISCH. *De visch is gevangen.*

VLEDERMUIS. *Het is moeilijk te gissen, wie en wat de vleêrmuizen al navliegen.*

VLOO. *Bind den zak dicht, er zijn vlooien in.* [Heb niet zooveel praats, de zaak heeft haast.] *Hij kijkt, of hij de vloo in het zaad zag.* [Als de aardvloo in het oliezaad is, heeft men een slechten oogst te wachten.]

VOET. *Hij maakt zich uit de voeten* 7). *Zij is niet waardig, de voeten bij hem onder te steken* 8). [Zij verdient niet, zijne vrouw te zijn.]

VOGEL. *Het is een wijf als een vogel.* [Dat wil zeggen: eene vlugge vrouw.]

VRIJDAG. *Ze ziet er uit als een vrijdags vrouwtje* 9).

VRUCHT. *Kwaad zaad, kwade vruchten.*

VUILNIS. *Hij ligt er voor oud vuil* 10).

WAARDIG. *Zij is de zeep niet waard. Zij is het oprapen niet waard.*

WAARHEID. *De waarheid is niet alom welkom* 11).

WAGEN. *Dat is meer, dan men op honderd wagens laden kan.*

WATER. *Dat zijn andre zaken, Dan zijn water maken. Tusschen zeggen en doen ligt een groot water.*

WEG. *Hij heeft op dien weg menige zool versleten, en kan er nog vele op verslijten. Zij kijkt, of zij bij het bakken van den weg was geweest.*

WIEM. *De worsten hangen hem te hoog in de wiem.*

---

1) Theysbaert bl. 270. 2) Wassenbergh V. bl. 97. 3) Harrebomée Utrecht bl. 226. 4) Harrebomée *Utrecht* bl. 227. 5) „ bl. 227.

1) Molema bl. 174. 2) Theysbaert bl. 370. 3) Molema bl. 276. 4) Theysbaert bl. 370. 5) Molema bl. 146. 6) „ bl. 271. 7) Alof bl. 45. 8) Wassenbergh V. bl. 101. 9) Harrebomée *Utrecht* bl. 226. 10) Kobus bl. 97. 11) Theysbaert bl. 374.

WIJS. *Zonder woord en zonder wijze* 1).

WIND. *Hij is een zeil voor alle winden.*

WIT. *Hij mag wel wit zien.*

WOLK. *Hij zit bij hem in de wolken.* [Dat wil zeggen: men heeft er veel met hem op; men heeft het daar goed met hem voor.]

WOORD. *Met de eerste woorden is 't niet te doen* 2).

WORM. *Dat is, om de wormen te verschrikken.* [Zoo spreken de liefhebbers, die 's morgens vroeg een borrel nemen.]

WORST. *Hij heeft zijne worst al beet. Hij kan niet goed slapen, als hij worst eet.*

WORTEL. *Heeft hij wortels geschoten, dan zal hij ook wel groeien.*

ZAAK. *Die zaak Ligt braak. Het is eene goede zaak; was ze maar, waar ze wezen moet. Het is eene zaak van sta vast! Hij is met die zaak gebruid. Hij zit in de zaken.*

ZAK. *Het is platzak bij hem.* [Men zegt dit van den jager, die zonder wild t'huis komt.] *Hij heeft zijn' zak omgekeerd.* [Hij heeft bankeroet gespeeld.] *Zij kruipen in één zak.*

ZALIGHEID. *Daar zou hij zijne zaligheid op willen versnoepen.*

ZANG. *Hoe zoeter zang, hoe meer: pas op!*

ZEDEN. *Zijne zeden Laten zich verkneden.*

ZELFKANT. *Hij woont op den zelfkant.*

ZIEKTE. *Dat is nog al eene goede ziekte.* [Men zegt dit, als iemand goed eet, drinkt en slaapt.]

ZOOL. *Iemand voor het zooltje houden* 3). [Dat doet men in Groningen, als men elders *iemand voor het lapje houdt*. Wien men als *lap* of *schoenzool* acht, dien gebruikt men naar welgevallen.]

ZORG. *Die zotten gaat borgen, Vermeerdert zijn zorgen.*

ZUUR. *Het is eene lichte zure.* [Zoo benoemt men in de Betuwe een lichtzinnig meisje.]

ZWAVELSTOK. *Hij is zoo stijf als een zwavelstok.*

ZWEEP. *Het gaat om de zweep* 4). [Dat is: men zet alles op het spel, en waagt er alles aan. Het is aan de harddraverijen ontleend.]

AANKOMEN. *Daar komen ze met hem aan; ze dragen, dat ze zweeten.*

BEDRIEGEN. *Vlei hem, en hij zal u bedriegen* 5).

BEJAGEN. *Hij moet wagen, Die wil bejagen* 6).

BREKEN. *Wat buigen wil, breekt niet.*

BROUWEN. *Drink, wat gij gebrouwen hebt* 7).

DANSEN. *Pissen gaat voor dansen* 8). [De natuurlijke verrichtingen des lichaams gaan vóór alles; ook de aangenaamste bezigheden moeten wachten, tot daaraan voldaan is.]

1) Molema bl. 270. 2) Theysbaert bl. 374. 3) Molema bl. 263. 4) ,, bl. 146. 5) Havius bl. 73, 95. 6) Havius bl. 89. 7) Theysbaert bl. 370. 8) Molema bl. 165.

DIENEN. *Het is recht, wat u dient* 1).

DOEN. *Wist iemand, wat gebeuren zou, Hij dede schier, al wat hij wou* 2).

DOORSLAAN. *Hij is aan het doorslaan.* [Dat is: hij zegt ongerijmd- of onbetamelijkheden.]

DRAGEN. *Tillen is nog geen dragen.*

ERVEN. *Wat iemand rooft, of vindt of erft Hij laat het al, wanneer hij sterft* 3).

ETEN. *Eet, wat gij gekookt hebt* 4).

GEVEN. *Luttel geven, luttel wegdragen* 5).

HANGEN. *Zoo gevangen, Zoo gehangen* 6).

HEBBEN. *Die wel verdient, die heeft genoeg* 7)

JAGEN. *Lezen en niet verstaan, dat is jagen en niet vangen* 8).

INZEEPEN. *Men heeft hem ingezeept.* [Men bezigt deze spreekwijze voor iemand beetgenomen, of ook wel voor iemand dronken gemaakt hebben.]

JOKKEN. *Hij liegt niet, als hij niet jokt.*

KOMEN. *Als het heilig moeten er maar bij komt* [De bedoeling is: dan vervult men zijn' plicht wel.]

LEZEN. *Hij kan zwemmen noch lezen.*

LIEFHEBBEN. *Die mij liefheeft, volgt mij* 9) [Deze spreekwijze is wellicht aan *Joh.* XII : 26 ontleend.]

LIJDEN. *Toon, wie je zijt, Wanneer je lijdt* 10)

LIKKEN. *Men mocht hem nog wel eens likken.*

NAKOMEN. *Die nakomt, moet het zóó voor lief nemen.*

ONTVALLEN. *Waar niet is, daar ontvalt niet* 11)

OPNEMEN. *Het is wel gesproken, daar 't wel opgenomen wordt* 12).

OPSCHEPEN. *Hij zit met hem opgescheept.*

PAAIEN. *Hij laat er zich mee paaien.*

REPPEN. *Hij kan zich niet reppen of roeren* 13).

SCHIETEN. *Ze mogen daar op mij schieten.*

SLAPEN. *Die slaapt, wint niet* 14).

SPANNEN. *Hij wordt er maar voor gespannen.*

SPIEGELEN. *Wie veeltijds spiegelen, zelden spinnen* 15). (Vroeger had ik dit spreekwoord als vreemd geschrapt, later heb ik het als Nederlandsch leeren kennen.)

TILLEN. *Hij durft er niet aan tillen.*

TOEKOMEN. *Dien iets toekomt, dien komt het toe* 16). [Elk moet het zijne hebben.]

TOLLEN. *Het loopt op tollen uit.* [Zoo gaat het, als er te veel geestrijke drank gedronken wordt.]

VERDONKEREMANEN. *Hij heeft het verdonkeremaand* 17).

VERWORDEN. *Die voortwil, dien verwordt het* 18). [Dat wil zeggen: die te haastig is, zal niets goeds voortbrengen.]

1) Theysbaert bl. 371. 2) Havius bl. 96. 3) Havius bl. 114. 4) ,, bl. 370. 5) Theysbaert bl. 372. 6) *Ned. Mag.* bl. 116. 7) ,, bl. 375, 376. 8) ,, bl. 373. 9) ,, bl. 116. 10) Havius bl. 112. 11) ,, bl. 371. 12) Theysbaert bl. 373. 13) Molema bl. 187. 14) ,, bl. 373. 15) de Brune bl. 276, 277. 16) Wassenbergh V. bl. 100. 17) *Ned. Mag* bl. 124. 18) Wassenbergh V. bl. 100.

WEZEN. *Dat er wezen moet, dat moet er wezen* 1). [Noodzakelijke uitgaven moet men zich getroosten.] *Voor wat moet wat wezen* 2). [Deze spreekwijze, alleen in kwaden zin gebezigd, duidt aan: dwaze handelingen hebben altijd slechte gevolgen.]

WILLEN. *Als 't niet hooger of lager wil* 3).

De volgende spreekwoorden zijn in het *Spreekwoordenboek* zonder aanwijzingen geplaatst, maar moeten daar thans van voorzien worden:

AANGEZIGT. *Het oog wil ook wat hebben, zei de man, en toen sloeg hij zijne vrouw een blaauw gezigt* 4).

ACHT. *Acht is meer dan duizend* 5).

ACHTERSTE. *Alles met maten, zei de snijder, en hij sloeg zijn wijf met de el voor haar achterste* 6).

AKKOORD. *Ons leven is een muziekstuk, daar de zwarte en witte nooten ondereen gemengd zijn, om een goed akkoord te maken* 7).

ALKMAAR. *Van Alkmaar begint de victorie* 8)!

AMBACHTSMAN. *Een ambachtsman op zijne voeten is grooter dan een edelman op zijne kniën* 9).

APOSTEL. *Het zijn niet allen apostelen, die wandelstokken dragen* 10).

ARMOEDE. *Als de armoede de deur binnenkomt, vliegt de liefde het venster uit* 11).

AVOND. *Hoe later op den avond* (of: *de markt*), *hoe schooner volk* 12). *Zijn morgen- en zijn avondzang: Zij geven niet denzelfden klank* (of: *Zijne morgensprookjes en avondpraatjes verschillen magtig*, ook wel: *Zijne morgen- en zijne avondredenen komen niet overeen*) 13).

BALK. *Waar de zuinigheid huishoudt, groeit spek aan den balk* 14).

BEENEN. *Dat krijgt hij aan zijn zeere been* 15). *Het zal afvallen, wanneer gij de beenen onder eens anders tafel steekt* 16). *Men kan op één been niet loopen* 17).

BEGIN. *Een goed begin is de helft van het geheel* (of: *is half voltooid*) 18).

BEITEL. *Het is een zot, die van zijne vuist een' beitel maakt* 19).

BERG. *Die in de laagte blijven staan, zullen nimmer den berg overkomen* 20).

BESCHROOMDHEID. *Beschroomdheid brengt geen' rijkdom aan* 21).

BILEAM. *Hij slacht Bileams ezel: hij spreekt, voor dat hij gevraagd wordt* 22).

BITTER. *Vlied zoetigheid, die keeren kan in bitterheid* 23).

1) Molema bl. 158. 2) Molema bl. 179. 3) Molema bl. 216. 4) ,, bl. 172. 5) ,, bl. 241. 6) ,, bl. 243. 7) Kobus bl. 106. 8) Alof 36. 9) Kobus bl. 109. 10) ,, bl. 104. 11) Molema bl. 244. Kobus bl. 104. 12) Molema bl. 273. 13) ,, bl. 160. 14) Kobus bl. 103. 15) ,, bl. 266. 16) ,, bl. 157. 17) Molema bl. 163. 18) de Brune bl. 183. 19) de Brune bl. 196. 20) Kobus bl. 101. 21) Sevius bl. 59. 22) Kobus bl. 113. 23) de Brune bl. 208.

BOER. *De boer zit op een' cent, als de duivel op eene ziel* 1). *Dominé mag de knollen gerust nemen, zei de boer; want onze varkens lusten ze toch niet meer* 2). *Het is geene kunst, om boer te worden, maar om boer te blijven* 3). *Het ligt geen' boer in 't venster, of een' edelman in de deur* 4). *Het noodigste eerst, zei de boer, toen hem zijne buren haalden, om zijne koe uit de sloot te trekken, en hij stak zijne pijp aan* 5). *Zoo vraagt men den boeren de kunst af* 6).

BOEZELAAR. *De vrouw kan met den boezelaar meer uit het huis dragen, dan de man er met den hooiwagen kan inrijden* 7).

BOEZEM. *Hij is er wel aan, die met zijne quitantie in den boezem slapen gaat* 8).

BOGCHEL. *Men zou zich een' bogchel lagchen* 9).

BOKKING. *Er is geen bokking zoo mager, of er braadt nog vet uit* 10).

BOODSCHAP. *Geen kind om eene boodschap* 11). *Oppassen is de boodschap* 12).

BOON. *Ik ben een boontje, als 't niet waar is* 13).

BREED. *Hij is te breed voor een servet, en te smal voor een tafellaken* 14).

BROOD. *Die altijd met den laatsten oven bakken, het is zelden, dat zij goed brood t'huis krijgen* 15). *Een broodje daags gespaard, maakt een' goeden zak tarwe 's jaars* 16). *Het eet geen brood* 17).

BUIK. *Woorden zijn goed voedsel voor de ooren, maar de buik heeft er niet aan* 18).

CENT. *Ik zing geene twee liedjes voor één' cent* 19). *Pas op de halve centen, het worden guldens in den zak* 20).

DAAD. *Al zijt gij slim bij booze daden: Een muisje kan 't geheim verraden* 21).

DAALDER. *Hij loopt als een paard van een' daalder* 22).

DAG. *De eene dag volgt den anderen; Maar zij gelijken niet op elkanderen* 23). *Het gebed moet zijn de sleutel van den dag en het slot van den nacht* 24). *Het scheelt maar acht dagen, of 't met Kersmis op is of met Nieuwjaar* 25).

DANK. *Stront voor* (of: *Stank Voor*) *dank* 26).

DEUGD. *De deugd is als olie: men mag ze schudden, zooveel men wil, zij drijft altijd boven* 27). *Lui, lekker en ligt Zijn de drie voornaamste deugden van 't hoovaardige Sticht* 28). *Waar de deugd het werk belegt, daar is de fortuin gedienstig* 29).

1) Molema bl. 251. 2) Kobus bl. 110. 3) Kobus bl. 106. 4) ,, bl. 254. 5) ,, bl. 113. 6) Molema bl. 189. 7) ,, bl. 160. 8) ,, bl. 100. 9) ,, bl. 183. 10) Kobus bl. 94. 11) Molema bl. 264. 12) ,, bl. 168. 13) Molema bl. 252, 179. 14) Kobus bl. 115. 15) Kobus bl. 113. 16) Kobus bl. 103. 17) Molema bl. 252. 18) ,, bl. 96. 19) Molema bl. 282. 20) Kobus bl. 113. 21) ,, bl. 101. 22) ,, bl. 156. 23) *Ned. Mag.* bl. 224. 24) ,, bl. 99. 25) Kobus bl. 104. 26) Molema bl. 161. 27) ,, bl. 101. 28) Harrebomée *Utrecht* bl. 226. 29) ,, bl 101.

Deur. *Als de fortuin aan uwe deur klopt, verzuim niet, open te doen* 1). *De honger kijkt bij den vlijtige wel eens de deur in; maar hij durft niet binnenkomen* 2).

Dijer. *Spijers Zijn dijers* 3).

Dik. *Het dik heeft het meeste geld gekost* 4). *Het is zoo klaar als koffijdik* 5). *Hij loopt door dik en dun* 6).

Ding. *Geen ding is er gekker Dan lui en lekker* 7). *Heeft het ding een' kop, dan moet het ook een' staart hebben* 8). *Wacht van hem geen groote dingen, Die zijn tong niet kan bedwingen* 9).

Dochter. *Wie de dochter wil hebben, moet eerst de moeder winnen* 10).

Doedeldop. *Ik heb liever een' kwaadkop dan een' doedeldop* 11).

Dom. *Dan trekt men in drie kwartier den dom om* 12). *Hij mag wel om den dom heenloopen* 13). *Hij wil den dom omp.....* 14). *Men zou eer den dom omhalen* 15). *Zoo hoog als de dom van Utrecht* 16).

Doof. *Men moet al wat hooren, als men niet doof is* 17).

Drank. *Vele zwijnen maken dunnen drank* 18).

Dubbeltje. *Die tot een' stuiver geboren is, wordt nimmer een dubbeltje* 19).

Duister. *Het goud komt uit de duisternis, het woont in de duisternis, en het voert menigeen naar de duisternis* 20).

Duit. *Het is zoo zeldzaam als een Uitersche duit* 21). *Men kan hem eerder een' tand uit den mond trekken, dan een' duit uit den zak kloppen* 22).

Duivel. *De duivel k... meestal op den grootsten hoop* 23). *Hij is den duivel van de kar afgegleden* 24). *Voor geld kan men den duivel laten dansen* 25).

Één. *Twee tegen één is moordenaars werk* 26).

Eend. *Eenen taling uitzenden, om eenen eendvogel te vangen* 27).

Eendragt. *Waar de eendragt ontbreekt, loopt de kracht op krukken* 28).

Einde. *Aan alles komt een einde* 29). *Kwakschulden worden op het einde van het jaar pakschulden* 30).

Ezel. *De eene ezel heet den anderen langoor* 31).

Flesch. *Door in de flesch te diep te kijken, verdrinkt men dikwijls in een glas* 32).

Friesland. *Daar zit een Friesche kop op* 33).

1) Kobus bl. 101. 2) Kobus bl. 112. 3) Molema bl. 168.
4) Molema bl. 170. 5) Molema bl. 262. 6) Kobus bl. 94.
7) Kobus bl. 112. 8) Kobus bl. 115. 9) „ bl. 114.
10) Molema bl. 256. 11) Molema bl. 251. 12) Harrebomée *Utrecht* bl. 227.
13) Harrebomée *Utrecht* bl. 227. 14) „ „ bl. 227.
15) „ „ bl. 227. 16) „ „ bl. 228.
17) Kobus bl. 98. 18) Molema bl. 179. 19) Kobus bl. 112.
20) „ bl. 110. 21) Harrebomée *Utrecht* bl. 229. 22) „ bl. 110.
23) Molema bl. 265. 24) Molema bl. 277. 25) Molema bl. 179.
26) „ bl. 178. 27) „ bl. 184. 28) Kobus bl. 102.
29) „ bl. 172. 30) Kobus bl. 105. 31) de Brune bl. 140.
32) Kobus bl. 114. 33) *Ned. Mag.* bl. 288.

Gauwigheid. *Alles is maar eene wetenschap, behalve vlooijen vangen: dat is eene gauwigheid* 1).

Garen. *Hij spint loopgaren, en haspelt het op de hakken* 2).

Gebrek. *Die jong spaart, lijdt oud geen gebrek* 3).

Gelaat. *Het gelaat is de spiegel der ziel* 4).

Geld. *Bij loterij-geld is geen zegen* 5). *Den een moet men betalen, en den ander geld geven* 6).

Geloof. *Twee gelooven op één peûl, Is één te veul* 7).

Geluk. *Zoo lang 't geluk u dient, Zoo hebt gij menig vriend; Maar is die haan aan 't draaijen, Weg vliegen ze als kraaijen* 8).

Gevaar. *Als men den wolf tot schaapherder maakt, is de kudde in groot gevaar* 9).

Gevel. *Een goede* (of: *schoone*) *gevel versiert het huis* 10).

Goed. *De goederen dezer wereld zijn gelijk aan sneeuwvlokken, die de oogen verblinden, en weldra versmelten* 11). *Zij slachten de raven, die hun inkomen hypothekeren op het goed van een ander* 12).

Goede. *Goed is goed, maar beter is beter* 13).

Gulden. *Elk kind brengt duizend gulden mede* 14).

Haak. *De mensch is geen puthaak; hij kan niet altijd krom liggen* 15).

Haan. *Een goede haan is nooit vet* 16).

Haard. *Eigen vuur en haard kookt best* 17).

Haarlem. *Het zit zoo vast als Haarlem* 18).

Hak. *Hem is geene kar aan de hakken gebonden* 19).

Hand. *Al is een moederhand ook arm, Zij dekt toch warm* 20). *Daar zou ik mijne hand niet voor in 't vuur willen steken* 21). *Die juffer-handen heeft, moet met geene matrozen klap-in-de-hand spelen* 22). *Het staat hem zoo handig als de mot het haspelen* 23).

Handwerk. *Het handwerk beloont zijn' meester* 24).

Haven. *Hij zit op eene goede haven* 25).

Hen. *De klokhen, die maar één kieken heeft, pronkt daar zoowel mede, als eene andere, die er acht heeft* 26).

Herder. *Als de herders twisten, dan dringt de wolf gemakkelijk tot de kudde door* 27).

Hond. *Geef een kind, als het eischt, en een' hond, als hij kwispelstaart: gij zult een kwaad kind en een' goeden hond hebben* 28).

1) Kobus bl. 113. 2) Molema bl. 189. 3) Kobus bl. 112.
4) Alof bl. 19. 5) Alof bl. 60. 6) Molema bl. 161.
7) Molema bl. 174. 8) Kobus bl. 106. 9) „ bl. 260.
10) „ bl. 157. 11) „ bl. 110. 12) Kobus bl. 102.
13) „ bl. 270. 14) Molema bl. 258. 15) „ bl. 107.
16) „ bl. 187. 17) de Brune bl. 272. 18) Molema bl. 262.
19) „ bl. 274. 20) Molema bl. 241. 21) *Ned. Mag.* bl. 267.
22) Kobus bl. 113. 23) „ bl. 250. 24) Molema bl. 273.
25) Molema bl. 165. 26) Kobus bl. 106. 27) de Brune bl. 120.
28) Kobus bl. 107.

Hoofd. *Hij heeft wonderlijke krullen in het hoofd* 1).

Hoop. *De hoop doet leven* 2).

Huis. *Spaarmond koopt Smeermond zijn huis en land af* 3).

Huur. *Er zijn bovenkamers te huur* 4).

Jaar. *Eens wijzen mans oogst duurt het ganscke jaar* 5).

Jan. *Het is een ferme* (*fiksche*, of: *sterke*) *Jan* 6).

IJs. *Kasteelen op het ijs bouwen* 7).

Instrument. *Wijsheid en voorzigtigheid is beter dan alle instrumenten van oorlog* 8).

Kievit. *Hij is zoo gaauw als een kievit* 9).

Klank. *Het zijn al geene echte muntstukken, hoe schel hun klank ook is* 10).

Knoop. *Leg een' knoop in uw' neus* 11).

Kokinje. *Het is zoo uitgerekt als eene kokinje* 12).

Kop. *Die eenen harden kop wil verzachten, moet geoliede woorden gebruiken* 13).

Kost. *Dat is de kost met bedekte schotels opgedischt* 14).

Kraai. *Hij weet er net zooveel van als eene kraai van den zaturdag* 15).

Kruis. *Het zijn al geene ridders, die kruisen dragen* 16).

Kwaad. *De mensch is oorzaak van zijn kwaad* 17). *Een ieder kent eens anders kwaad, Daar hij zijn eigen niet verstaat* 18). *Het kwaad komt met ponden, en gaat weg met oncen* 19).

Lier. *Dat gaat als eene lier op den zondag* 20).

Lijf. *Hij heeft hem bij 't lijf* 21).

Loer. *Iemand een' loer draaijen* 22).

Meerder. *Meer wordt nimmer vol* 23).

Meid. *Die mooi wil wezen, moet pijn lijden, zei de meid, en zij spelde hare muts aan de ooren vast* 24).

Meisje. *De meisjes uit het Sticht Zijn lui, lekker en ligt* 25).

Mensch. *Eigen schuld plaagt den mensch het meest* 26).

Middag. *Dat duurt van twaalf uren tot den middag* 27).

Mode. *Maak je niet dik: dun is de mode* 28).

Moeder. *Hij zit altijd bij moeders pappot* 29).

Mond. *Hij heeft er den mond vol van* 30). *Veel monden maken een' ledigen schotel* 31).

Naald. *Die de naald wel weet te roeren, Kan haar rokje dubbel voeren* 1). *Hij heeft de naald in 't spek gestoken* 2).

Oog. *Zijne oogen verklaren* 3).

P. *Het is behoorlijk in de P* 4).

Paar. *Er is geen paar, Of 't lijkt malkaâr* 5).

Paard. *Een rappig veulen wordt wel een goed paard* 6).

Pil. *Hij krijgt eene vergulde pil* 7).

Pink. *Hij is bij de pinken* (of: *Hij is er als de pinken bij*) 8).

Pot. *Geborsten potten duren het langst* 9).

Pronker. *Een pronker kan niet zooveel verpronken, als een slonser verslonsen* 10).

Prop. *Hij komt ermede op de proppen* 11).

Pruim. *De rijpste pruimen zijn al geschud* 12).

Rust. *Zoo gij wilt in ruste sterven, Laat uw naaste vrienden erven, Als ze 't niet te zeer verkerven* 13).

Spek. *Met eene metworst naar eene zij spek smijten* 14).

Steen. *Daar wordt een oud wijf van den steen gesneden* 15). *Hij zoekt den steen der wijzen* 16).

Streek. *Het is een studenten-streek* 17).

Toren. *Bij hooge torens waaijen veeltijds groote winden* 18).

Trijn van Limpen. *Het is eene regte Trijn van Limpen* 19).

Utrecht. *Die komt van Utrecht* 20).

Utrechtenaar. *Hoed u nu, hoed u dan, Hoed u voor een' Utrechtschman* 21).

Vat. *Het is een leêg vat* 22).

Vrijdag. *Het is wel besteed: die vrijdags lacht, dat hij zondags weent* 23).

Aanregten. *Zoo gij gekookt hebt, regt ook aan* 24).

Blazen. *Wat u niet brandt, blaas dat niet* 25).

Doen. *Doet het geen goed, het doet geen kwaad* 26).

Eten. *Men moet eten, wat men lust, en lijden, wat men kan* 27).

Liggen. *Hij laat hem links liggen* 28).

Loopen. *Laat het loopen, zoo het wil* 29).

Ontpluimen. *Die zich verzuimt, Die wordt ontpluimd* 30).

---

1) Kobus bl. 106. 2) de Brune bl. 415. 3) Kobus bl. 103. 4) *Ned. Mag.* bl. 207. 5) Kobus bl. 104. 6) Alof 13. 7) Kobus bl. 111. 8) „ bl. 104. 9) „ 31. 10) „ bl. 105. 11) „ bl. 99. 12) Kobus bl. 94. 13) „ bl. 108. 14) „ bl. 96. 15) Molema bl. 280. 16) „ bl. 104. 17) de Brune bl. 218. 18) de Brune bl. 370. 19) „ bl. 101. 20) Molema bl. 171. 21) *Ned. Mag.* bl. 194. 22) *Ned. Mag.* bl. 134. 23) „ bl. 278. 24) Molema bl. 347. 25) Harrebomée *Utrecht* bl. 228. 26) „ bl. 187. 27) Molema bl. 177. 28) „ bl. 188. 29) Alof bl. 61. 30) Alof bl. 14. 31) „ bl. 179.

---

1) Kobus bl. 113. 2) Molema bl. 260. 3) Molema bl. 189. 4) Molema bl. 236. 5) „ bl. 269. 6) „ bl. 168. 7) *Ned. Mag.* bl. 104. 8) Kobus bl. 105. 9) *Ned. Mag.* bl. 383. 10) Kobus bl. 104. 11) „ bl. 92. 12) Molema bl. 261. 13) Havius bl. 113. 14) Molema bl. 154. 15) Harrebomée *Utrecht* bl. 228. 16) Kobus bl. 106. 17) Harrebomée *Utrecht* bl. 226. 18) Havius bl. 84. 19) Harrebomée *Utrecht* bl. 225. 20) Harrebomée *Utrecht* bl. 225. 21) „ „ bl. 228. 22) Molema bl. 274. 23) *Ned. Mag.* bl. 234. 24) de Brune bl. 473. 25) de Brune bl. 475. 26) Molema bl. 249. 27) Molema bl. 151. 28) Kobus bl. 97. 29) „ bl. 147. 30) Kobus bl. 109.

De vroeger gedane aanwijzingen moeten nog vermeerderd worden als volgt:

Voor Deel I.

bl. 1. *aanw.* 15: Havius bl. 92. *aanw.* 17: Molema bl. 154.
bl. 2. „ 8: Kobus bl. 102. „ 13: Theysbaert bl. 373.
„ 17: Havius bl. 95. „ 24: Molema bl. 264.
bl. 3. „ 10: Kobus bl. 114. „ 24: Megiserus bl. 35.
„ 26: Molema bl. 269. „ 28: Molema bl. 241.
„ 32: Havius bl. 67, 87.
bl. 4. „ 11: „ bl. 112. „ 17: „ bl. 280.
bl. 5. „ 6: Molema bl. 266. „ 13: Havius bl. 105.
„ 14: Havius bl. 72, 98. „ 21: „ bl. 93. Kobus bl. 109.
bl. 7. „ 28: Alof bl. 56.
bl. 8. „ 4: Molema bl. 155. „ 40: Alof bl. 64. Molema bl.
180. „ 42: Havius bl. 101.
bl. 9. „ 8: Kobus bl. 94. „ 12: Molema bl. 281.
bl. 10. „ 10: Molema bl. 279.
bl. 11. „ 15: Havius bl. 111.
bl. 12. „ 9: Megiserus bl. 233. „ 14: Havius bl. 87. Kobus bl.
105. „ 16: „ bl. 93.
„ 21: Molema bl. 270. „ 23: Kobus bl. 101.
bl. 13. „ 20: „ bl. 153.
bl. 14. „ 9: Megiserus bl. 213. Havius bl. 103. Molema bl. 274. *Ned. Mag.* bl. 237. *aanw.* 11: Kobus bl. 109.
„ 12: Havius bl. 85. Kobus bl. 109. *aanw.* 15: Wassenbergh V. bl. 100. *aanw.* 16: Kobus bl. 109.
„ 22: Wassenbergh V. bl. 100. Alof 16. Molema bl. 174.
„ 28: Kobus bl. 110.
bl. 15. „ 7: Harrebomée *Utrecht* bl. 229. *aanw.* 9: Harrebomée *Utrecht* bl. 229. *aanw.* 19: Molema bl. 256.
bl. 16. „ 13: Kobus bl. 111. „ 44: Megiserus bl. 57.
„ 50: Molema bl. 188.
bl. 17. „ 8: „ bl. 254. „ 10: Molema bl. 258.
„ 12: Wassenbergh V. bl. 94. „ 14: Havius bl. 108, 109.
„ 28: Molema bl. 286. „ 31: Molema bl. 266.
„ 33: „ bl. 282. „ 34: „ bl. 279.
bl. 18. „ 14: Megiserus bl. 205. Molema bl. 249. *aanw.* 20: Havius bl. 111. Molema bl. 247. *aanw.* 21: *Ned. Mag.* bl. 110.
„ 30: Havius bl. 68.
bl. 19. „ 7: Molema bl. 188. „ 23: Havius bl. 106.
„ 28: Megiserus bl. 166.
bl. 20. „ 19: Havius bl. 113. „ 41: „ bl. 93.
„ 49: Kobus bl. 112.
bl. 22. „ 15: Molema bl. 160. „ 16: Molema bl. 160.
„ 20: Kobus bl. 104.
bl. 23. „ 3: Molema bl. 171. „ 17: „ bl. 168.
„ 21: Kobus bl. 104. „ 36: Kobus bl. 102.
„ 37: Havius bl. 97.
bl. 24. „ 9: Alof 38. „ 20: „ bl. 94.
„ 21: Kobus bl. 96. „ 42: Molema bl. 159.
bl. 25. „ 1: Molema bl. 180. „ 17: „ bl. 169.
„ 27: „ bl. 284.
bl. 26. „ 13: Alof 40. „ 29: Theysbaert bl. 373.
„ 38: Kobus bl. 114. „ 40: Havius bl. 100.
bl. 27. „ 9: Molema bl. 252. „ 10: Verstegen *Gazette* XIV.
bl. 28. „ 26: „ bl. 242.
bl. 29. „ 13: Kobus bl. 98. „ 31: Havius bl. 68, 87.
„ 33: *Ned. Mag.* bl. 87. „ 36: Molema bl. 156.
„ 41: Molema bl. 147.
bl. 30. „ 12: Kobus bl. 98. „ 19: „ bl. 253. Kobus
bl. 95. „ 28: „ bl. 184.
bl. 31. „ 3: Molema bl. 276. „ 29: Kobus bl. 110.
„ 31: „ bl. 170. „ 39: Megiserus bl. 51.
bl. 33. „ 8: Havius bl. 79. „ 16: Havius bl. 79.
bl. 34. „ 8: „ bl. 104. Molema bl. 268. *aanw.* 9: Havius bl. 69.
„ 10: Molema bl. 157. *aanw.* 11: Havius bl. 80.
„ 31: Havius bl. 86. „ 33: Molema bl. 279.
bl. 35. „ 5: Molema bl. 160. „ 10: Havius bl. 81. Molema bl.
152. *Ned. Mag.* bl. 104. „ 18: Kobus bl. 102.
„ 22: Havius bl. 88. „ 23: Havius bl. 104.
„ 24: „ bl. 90. „ 26: „ bl. 103.
bl. 36. „ 3: Megiserus bl. 155. „ 6: Wassenbergh V. bl. 92.
„ 33: Verstegen *Gazette* VII.
bl. 37. „ 7: Kobus bl. 101. „ 8: Havius bl. 80.
„ 19: Havius bl. 91.
bl. 38. „ 17: Megiserus bl. 80. „ 29: Alof bl. 12.
bl. 39. „ 2: „ bl. 148. „ 9: Megiserus bl. 106.
„ 14: Theysbaert bl. 374. „ 18: Molema bl. 146.
bl. 40. „ 3: Alof 9. Molema bl. 273. „ 26: Havius bl. 71.
„ 30: Megiserus bl. 28.
bl. 41. „ 15: Molema bl. 150. „ 26: „ bl. 71.
„ 30: Megiserus bl. 28.
bl. 42. „ 12: Molema bl. 275. „ 33: „ bl. 94.
bl. 43. „ 34: Havius bl. 108. „ 36: Molema bl. 272.
bl. 44. „ 21: „ bl. 69, 83. „ 23: Theysbaert bl. 375, 376.
„ 24: Megiserus bl. 91. Molema bl. 268. *aanw.* 27: Havius bl. 98.
bl. 45. „ 9: Theysbaert bl. 372. Megiserus bl. 194. Molema bl. 187.

bl. 46. *aanw.* 5: Kobus bl. 102. *aanw.* 7: Havius bl. 67.
„ 14: Megiserus bl. 32.
bl. 47. „ 18: Molema bl. 249.
bl. 48. „ 5: Alof bl. 67. „ 8: Kobus bl. 97.
bl. 49. „ 14: Megiserus bl. 146.
bl. 50. „ 17: Molema bl. 189. „ 31: Megiserus bl. 180.
bl. 51. „ 5: Alof bl. 54.
bl. 52. „ 10: „ bl. 25. „ 11: Kobus bl. 110.
„ 18: Havius bl. 97. „ 19: Havius bl. 69, 84.
bl. 53. „ 12: „ bl. 73. „ 13: Molema bl. 146.
bl. 54. „ 10: Molema bl. 158. „ 24: Havius bl. 90.
bl. 56. „ 11: Havius bl. 87.
bl. 58. „ 19: Molema bl. 285.
bl. 59. „ 2: Havius bl. 102. „ 3: Molema bl. 161.
„ 7: Molema bl. 182. „ 20: „ bl. 189.
bl. 61. „ 7: Havius bl. 114. „ 9: Megiserus bl. 236.
bl. 62. „ 18: *Ned. Mag.* bl. 236.
bl. 63. „ 11: Havius bl. 78. „ 16: Havius bl. 82.
„ 17: Kobus bl. 102. „ 19: Wassenbergh V. bl. 95.
„ 23: „ bl. 97.
bl. 64. „ 24: Havius bl. 89. Kobus bl. 111. *aanw.* 25: Molema bl. 27
bl. 65. „ 5: „ bl. 85. „ bl. 109. „ 7: Havius bl. 83.
Kobus bl. 108. *aanw.* 10: Kobus bl. 111.
„ 29: Wassenbergh V. bl. 94.
bl. 66. „ 15: Molema bl. 173.
bl. 67. „ 27: Havius bl. 112. „ 31: „ bl. 108.
bl. 68. „ 3: Molema bl. 244, 248. „ 15: „ bl. 101.
bl. 69. „ 7: „ bl. 268. „ 21: Havius bl. 95.
„ 21: „ bl. 186.
bl. 70. „ 12: „ bl. 254. „ 22: Kobus bl. 114.
bl. 71. „ 2: „ bl. 278. „ 22: Molema bl. 263, 26
bl. 72. „ 8: „ bl. 164.
bl. 73. „ 7: Kobus bl. 95.
bl. 74. „ 17: „ bl. 98. „ 29: „ bl. 160.
bl. 76. „ 19: Theysbaert bl. 375, 376. Megiserus bl. 7. Kobus bl. 10
„ 20: Kobus bl. 111. *aanw.* 26: Megiserus bl. 6.
bl. 77. „ 5: Megiserus bl. 11. „ 7: Molema bl. 151. Kob
bl. 106. „ 12: Wassenbergh V. bl. 9
„ 20: „ bl. 181. „ 21: Havius bl. 69.
„ 22: Theysbaert bl. 371. „ 26: „ bl. 112. Molem
bl. 182. „ 27: Theysbaert bl. 374. Al
25. Molema bl. 254.
bl. 78. „ 5: Molema bl. 282. „ 7: Molema bl. 273.
„ 11: Megiserus bl. 175. „ 17: Havius bl. 90. Kobus b
112. „ 20: „ bl. 101.
„ 22: Molema bl. 237.
bl. 79. „ 3: „ bl. 252. „ 19: Molema bl. 179.
„ 20: Alof 2. Molema bl. 283. „ 24: Wassenbergh V. bl. 96.
bl. 82. „ 23: Megiserus bl. 39. „ 28: Megiserus bl. 61.
bl. 83. „ 17: Kobus bl. 98. „ 30: Molema bl. 253.
bl. 84. „ 5: Havius bl. 81. „ 13: Kobus bl. 101.
„ 31: „ bl. 68.
bl. 85. „ 24: „ bl. 68. „ 33: Havius bl. 77.
bl. 86. „ 11: „ bl. 107. „ 14: Verstegen *Gazette* III.
bl. 87. „ 4: „ bl. 93. „ 6: Havius bl. 93.
„ 13: „ bl. 99. „ 17: „ bl. 99.
„ 18: Molema bl. 156.
bl. 88. „ 18: „ bl. 172.
bl. 89. „ 10: „ bl. 153.
bl. 90. „ 1: „ bl. 260. „ 17: Kobus bl. 109.
„ 23: Kobus bl. 96.
bl. 91. „ 3: Havius bl. 113. „ 17: Molema bl. 164. Kob
bl. 101.
bl. 92. „ 18: Molema bl. 243.
bl. 93. „ 2: *Ned. Mag.* bl. 226.
bl. 94. „ 30: Molema bl. 254.
bl. 95. „ 4: „ bl. 262. *Ned. Mag.* bl. 242. *aanw.* 12: Kobus bl. 11
„ 19: Havius bl. 86. *aanw.* 21: Havius bl. 108.
„ 24: „ bl. 83. „ 25: „ bl. 102.
bl. 97. „ 15: Kobus bl. 107. „ 28: „ bl. 107.
„ 33: Molema bl. 161. „ 41: „ bl. 87.
bl. 98. „ 1: Havius bl. 107. „ 6: Molema bl. 185.
„ 18: Alof 7.
bl. 99. „ 23: Havius bl. 68.
bl. 100. „ 2: Kobus bl. 108. „ 20: Havius bl. 85.
„ 30: Megiserus bl. 87.
bl. 102. „ 3: „ bl. 207. „ 10: „ bl. 104.
„ 11: Molema bl. 173. „ 16: „ bl. 82.
bl. 104. „ 8: „ bl. 179. „ 18: Molema bl. 246.
„ 19: Kobus bl. 102.
bl. 106. „ 9: Wassenbergh V. bl. 96. Molema bl. 265. *Ned. Mag.* bl. 2
bl. 108. „ 6: Verstegen *Gazette* XIII.
bl. 111. „ 14: Kobus bl. 98. *aanw.* 23: Megiserus bl. 31.
bl. 112. „ 5: Alof 21. Kobus bl. 113. „ 6: Kobus bl. 112.
„ 34: Kobus bl. 97.
bl. 113. „ 5: Havius bl. 110. Molema bl. 244. *aanw.* 9: Havius bl. 113
„ 14: Megiserus bl. 79. *aanw.* 17: Havius bl. 86.

aanw. 20: Havius bl. 114. aanw. 23. Molema bl. 178.
„ 29: Kobus bl. 113.
bl. 114. „ 2: de Brune bl. 23.
bl. 115. „ 1: Megiserus bl. 123. „ 9: Theysbaert bl. 373.
„ 25: Kobus bl. 97, 99.
bl. 116. „ 11: „ bl. 105. „ 13: Megiserus bl. 145.
„ 14: Alof bl. 43. Molema bl. 287. Kobus bl. 112. aanw. 17: Havius bl. 71. aanw. 19: Kobus bl. 100.
„ 23: Megiserus bl. 218.
bl. 117. „ 1: Molema bl. 287. „ 8: Theysbaert bl. 373.
„ 10: Alof 18. Molema bl. 243. „ 14: Kobus bl. 93.
„ 26: Havius bl. 101. „ 28: „ bl. 99.
„ 30: „ bl. 78.
bl. 118. „ 4: „ bl. 78. „ 30: „ bl. 105.
„ 28: „ bl. 87. „ 33: Havius bl. 79.
bl. 119. „ 9: Molema bl. 180. „ 13: Molema bl. 245.
„ 14: Havius bl. 70. „ 16: Theysbaert bl. 372.
bl. 123. „ 5: Molema bl. 184. „ 27: Alof bl. 62.
bl. 124. „ 6: Havius bl. 84. „ 10: „ 29. Molema bl. 257, 263. „ 11: Molema bl. 271.
„ 14: Theysbaert bl. 270.
bl. 126. „ 27: Havius bl. 79. „ 29: Megiserus bl. 95.
„ 40: Verstegen *Gazette* VI. „ 43: Verstegen *Gazette* XIX.
bl. 127. „ 2: Havius bl. 86. „ 14: Molema bl. 263.
„ 16: Kobus bl. 103.
bl. 128. „ 20: Molema bl. 153. „ 28: Havius bl. 90.
bl. 129. „ 5: „ bl. 161. „ 23: Molema bl. 269.
bl. 130. „ 2: „ bl. 185.
bl. 131. „ 5: „ bl. 286. *Ned. Mag.* bl. 286. aanw. 11: Megiserus bl. 188. aanw. 14: Megiserus bl. 187.
„ 15: Theysbaert bl. 372. „ 21: Theysbaert bl. 373.
bl. 132. „ 30: Havius bl. 99.
bl. 133. „ 28: Molema bl. 243. „ 25: Kobus bl. 108.
bl. 134. „ 21: „ bl. 163. „ 28: Megiserus bl. 81.
bl. 135. „ 9: Havius bl. 102.
bl. 136. „ 16: Megiserus bl. 121. „ 26: Havius bl. 83.
bl. 137. „ 10: „ bl. 220. „ 18: Megiserus bl. 187.
„ 30: Kobus bl. 113.
bl. 138. „ 2: Havius bl. 105.
bl. 139. „ 1: Megiserus bl. 126. „ 7: Havius bl. 96.
„ 9: Havius bl. 86. „ 12: Megiserus bl. 65.
„ 16: Alof bl. 56.
bl. 140. „ 16: „ 11. Molema bl. 249. „ 21: Havius bl. 111.
bl. 141. „ 6: Havius bl. 111. „ 18: Molema bl. 175.
bl. 142. „ 6: Molema bl. 279. *Ned. Mag.* bl. 242.
bl. 143. „ 18: „ bl. 177. aanw. 24: „ bl. 263.
bl. 144. „ 4: „ bl. 253. „ 7: Havius bl. 114.
„ 13: Megiserus bl. 135. Molema bl. 255. aanw. 27: Megiserus bl. 106.
bl. 145. „ 41: Theysbaert bl. 371. Megiserus bl. 58.
bl. 146. „ 2: *Ned. Mag.* bl. 96. aanw. 3: Megiserus bl. 133.
„ 4: Megiserus bl. 133. „ 9: Wassenbergh V. bl. 94.
„ 10: Molema bl. 269. „ 14: Molema bl. 248. *Ned. Mag.* bl. 207. „ 29: de Brune bl. 30, 297. Havius bl. 115.
bl. 147. „ 8: „ bl. 114. „ 11: Molema bl. 253.
„ 12: Molema bl. 253. „ 17: „ bl. 188.
bl. 148. „ 7: „ bl. 256. „ 15: „ bl. 283.
„ 16: *Ned. Mag.* bl. 284.
bl. 149. „ 9: Harrebomée *Utrecht* bl. 229. aanw. 16: Kobus bl. 103.
bl. 150. „ 8: Megiserus bl. 212. Havius bl. 100.
bl. 151. „ 7: Havius bl. 93. aanw. 9: *Ned. Mag.* bl. 110.
„ 12: „ bl. 94.
bl. 152. „ 1: Molema bl. 175. „ 12: Cats bl. 544. *Sel. Prov.* bl. 3. v. Wassberge *Wijn* bl. 12. aanw. 19: Molema bl. 163.
bl. 155. „ 6: Molema bl. 178. aanw. 19: Molema bl. 276.
„ 25: Megiserus bl. 183. „ 26: Megiserus bl. 66.
„ 28: Molema bl. 174.
bl. 156. „ 1: „ bl. 177. „ 12: Molema bl. 184.
„ 13: Megiserus bl. 209. „ 14: Megiserus bl. 212.
„ 16: Molema bl. 189.
bl. 157. „ 12: Havius bl. 96. „ 16: Molema bl. 255. *Ned. Mag.* bl. 288.
bl. 158. „ 10: Molema bl. 175.
bl. 159. „ 1: „ bl. 184. „ 2: „ bl. 255. Kobus bl. 112. „ 16: Verstegen *Gazette* XI.
„ 18: Verstegen *Gazette* bl. 118. Verstegen bl. 80. Alof bl. 41.
bl. 160. „ 8: Molema bl. 162. aanw. 20: Kobus bl. 102.
bl. 162. „ 14: „ bl. 246.
bl. 163. „ 9: Megiserus bl. 186.
bl. 164. „ 17: Kobus bl. 112. „ 26: de Brune bl. 239.
bl. 165. „ 6: Verstegen *Gazette* XV.
bl. 166. „ 10: Molema bl. 180. „ 19: Verstegen *Gazette* bl. 117. Molema bl. 269.
bl. 168. „ 4: Havius bl. 99. „ 11: Havius bl. 70.
bl. 169. „ 8: Molema bl. 156. „ 19: „ bl. 89.
bl. 170. „ 5: Megiserus bl. 160. „ 14: „ bl. 69.

aanw. 18. de Brune bl. 67. aanw. 20: Megiserus bl. 30.
„ 28: Megiserus bl. 239.
bl. 171. „ 3: Bohn bl. 300. „ 5: Bohn bl. 314.
„ 7: „ bl. 316. „ 13: „ bl. 302.
„ 16: „ bl. 317.
bl. 172. „ 5: „ bl. 317. Alof bl. 70. aanw. 23: Bohn bl. 304.
„ 26: Havius bl. 90.
bl. 173. „ 9: Bohn bl. 308. aanw. 7: Megiserus bl. 234.
„ 15: Molema bl. 267. „ 27. Bohn bl. 320.
„ 23: „ bl. 167.
bl. 174. „ 8: Megiserus bl. 158. Molema bl. 145. aanw. 10: Verstegen *Gazette* V. aanw. 12: Havius bl. 73. Bohn bl. 341.
„ 16: Bohn bl. 333. „ 17: „ bl. 71.
„ 19: „ bl. 334. „ 21: Bohn bl. 335.
„ 23: Havius bl. 96. „ 27: „ bl. 340.
„ 34: Bohn bl. 343. „ 37: „ bl. 344.
bl. 175. „ 1: Molema bl. 267. *Huisvriend* 1863 bl. 48. aanw. 6: Kobus bl. 107.
bl. 176. „ 3: Havius bl. 68. Bohn bl. 305. aanw. 7: Bohn bl. 309. Kobus bl. 106. aanw. 9: Havius bl. 72.
„ 12: Molema bl. 185. „ 13: Bohn bl. 313.
„ 15: Havius bl. 94. „ 16: Megiserus bl. 206. Bohn bl. 336.
bl. 177. „ 8: Molema bl. 272. „ 11: Bohn bl. 322. Kobus bl. 105. „ 16: Havius bl. 80. Wassenbergh V. bl. 93. „ 20: Bohn bl. 326.
„ 24: Bohn bl. 327. „ 35: „ bl. 327.
bl. 178. „ 3: „ bl. 313. „ 19: Molema bl. 152.
„ 21: Havius bl. 93. „ 28: „ bl. 153.
bl. 179. „ 1: Bohn bl. 327. „ 4: Havius bl. 89.
„ 9: „ bl. 299. „ 10: Bohn bl. 317.
„ 29: Kobus bl. 115. „ 23: Havius bl. 90. Bohn bl. 296. Molema bl. 241. Kobus bl. 109.
bl. 180. „ 3: Molema bl. 274. aanw. 6: Kobus bl. 114.
„ 9: Bohn bl. 322. Molema bl. 268. Kobus bl. 115.
„ 15: „ bl. 322. aanw. 19: Bohn bl. 324.
„ 21: „ bl. 324.
bl. 181. „ 20: Kobus bl. 102. „ 26: Havius bl. 73.
„ 30: Verstegen *Gazette* XVI. Bohn bl. 304.
bl. 182. „ 14: Molema bl. 162.
bl. 183. „ 2: Havius bl. 105. aanw. 3: Kobus bl. 95.
bl. 184. „ 7: Megiserus bl. 89. „ 8: Bohn bl. 327.
„ 9: „ bl. 150. „ 14: „ bl. 336.
bl. 185. „ 5: Bohn bl. 314. Molema bl. 158. aanw. 15: Bohn bl. 320.
„ 20: Molema bl. 263.
bl. 186. „ 10: „ bl. 260.
bl. 187. „ 5: „ bl. 172. aanw. 8: Bohn bl. 316.
„ 13: Bohn bl. 326. „ 17: Havius bl. 103.
„ 19: „ bl. 300. „ 20: Bohn bl. 301.
bl. 188. „ 16: Kobus bl. 111. „ 17: Havius bl. 69.
„ 19: Bohn bl. 313. Alof 30. „ 21: Molema bl. 271.
„ 23: „ bl. 315. „ 31: Wassenbergh V. bl. 93.
„ 32: Alof bl. 40.
bl. 189. „ 14: Megiserus bl. 106. Molema bl. 176. aanw. 22: Megiserus bl. 174. aanw. 23: Megiserus bl. 26. Kobus bl. 111.
bl. 190. „ 2: Havius bl. 72, 91. „ 19: Bohn bl. 301.
bl. 191. „ 1: Bohn bl. 308. „ 3: „ bl. 319.
„ 4: „ bl. 324. „ 6: „ bl. 324.
„ 20: „ bl. 321. „ 24: Kobus bl. 94.
bl. 192. „ 5: Havius bl. 111. „ 7: Molema bl. 264.
bl. 193. „ 20: „ bl. 83.
bl. 194. „ 13: Kobus bl. 111. „ 15: Theysbaert bl. 374.
„ 23: „ bl. 102.
bl. 195. „ 11: Bohn bl. 312. „ 13: Bohn bl. 325.
bl. 197. „ 8: Havius bl. 70.
bl. 198. „ 7: „ bl. 109. „ 10: Kobus bl. 113.
bl. 199. „ 11: Bohn bl. 318. „ 17: Megiserus bl. 62.
„ 25: Kobus bl. 314.
bl. 200. „ 2: Molema bl. 187. „ 29: Kobus bl. 305.
bl. 201. „ 2: Bohn bl. 306. „ 5: Havius bl. 69, 93. Bohn bl. 315. „ 10: „ bl. 103.
„ 30: „ bl. 323.
bl. 202. „ 6: „ bl. 315. „ 11: „ bl. 86.
„ 13: Kobus bl. 112. „ 19: Kobus bl. 99.
bl. 203. „ 16: Molema bl. 154. „ 24: Bohn bl. 316.
„ 29: „ bl. 188. „ 34: Havius bl. 79.
bl. 208. „ 3: „ bl. 276. „ 11: Bohn bl. 328.
„ 18: Bohn bl. 321.
bl. 209. „ 8: Havius bl. 68. „ 12: Molema bl. 185.
bl. 210. „ 14: Kobus bl. 95. „ 15: Megiserus bl. 135.
„ 16: Bohn bl. 322. „ 19: Molema bl. 269.
„ 30: „ bl. 318.
bl. 211. „ 2: *Huisvriend* 1863 bl. 48. „ 7: Havius bl. 77. Bohn bl. 344. „ 23: Kobus bl. 109.
bl. 212. „ 20: Bohn bl. 314.
bl. 213. „ 2: Havius bl. 70. „ 8: Theysbaert bl. 371.

aanw. 10: Bohn bl. 297. aanw. 11: Megiserus bl. 194. de Brune bl. 410. „ 15: Bohn bl. 305.
„ 20: Molema bl. 266. Bohn bl. 313. „ 21: Wassenbergh V. bl. 95. „ 28: Bohn bl. 313.
bl. 214. „ 6: Megiserus bl. 102. „ 13: „ bl. 335.
„ 27: „ bl. 29. Verstegen *Gazette* I. Molema bl. 283.
bl. 215. „ 3: Molema bl. 282. aanw. 11: Megiserus bl. 31.
bl. 216. „ 3: Megiserus bl. 228. Bohn bl. 329. aanw. 24: Bohn bl. 298. Molema bl. 245.
bl. 217. „ 5: Megiserus bl. 53. aanw. 15: Theysbaert bl. 373.
„ 16: „ bl. 228.
bl. 218. „ 1: Bohn bl. 310. „ 4: Megiserus bl. 180. Molema bl. 264. *Ned. Mag.* bl. 111. aanw. 7: Megiserus bl. 172.
„ 11: Bohn bl. 312. aanw. 17: *Ned. Mag.* bl. 243.
„ 16: Megiserus bl. 48, 58. „ 22: Bohn bl. 319.
„ 26: Bohn bl. 319.
bl. 219. „ 6: Megiserus bl. 169. „ 26: Havius bl. 94.
„ 35: „ bl. 169. Molema bl. 269.
bl. 220. „ 15: Bohn bl. 333. aanw. 20: Bohn bl. 334.
bl. 221. „ 15: Havius bl. 71. „ 22: Verstegen *Gazette* XII.
bl. 222. „ 14: Bohn bl. 337. „ 18: Bohn bl. 337.
„ 24: „ bl. 339.
bl. 223. „ 3: „ bl. 342. „ 8: „ bl. 344.
„ 14: „ bl. 305. Molema bl. 275. „ 18: Verstegen *Gazette* IX.
„ 20: Bohn bl. 319. Molema bl. 269.
bl. 224. „ 16: Bohn bl. 335. „ 19: „ bl. 344.
„ 23: Wassenbergh V. bl. 101. „ 27: Molema bl. 269.
bl. 225. „ 7: Bohn bl. 345. Molema bl. 274. „ 27: Bohn bl. 331. Alof 32.
bl. 226. „ 3: Bohn bl. 299. „ 12: Havius bl. 69.
„ 16: „ bl. 319. „ 23: Bohn bl. 322.
„ 24: Molema bl. 168.
bl. 227. „ 4: Bohn bl. 332.
bl. 228. „ 8: Wassenbergh V. bl. 96. „ 16: Megiserus bl. 163. Bohn bl. 308.
bl. 229. „ 17: Bohn bl. 319. „ 20: Havius bl. 82.
„ 24: Megiserus bl. 25.
bl. 230. „ 6: Bohn bl. 315. „ 7: Bohn bl. 325.
„ 14: „ bl. 334.
bl. 231. „ 4: „ bl. 309. „ 5: „ bl. 319.
„ 6: „ bl. 315.
bl. 232. „ 3: Molema bl. 267. Megiserus bl. 94. „ 11: Theysbaert bl. 371.
bl. 233. „ 4: Kobus bl. 107. „ 9: Alof bl. 45.
bl. 234. „ 7: Havius bl. 67.
bl. 235. „ 10: Megiserus bl. 158. „ 14: Bohn bl. 319.
„ 26: Kobus bl. 100. „ 32: „ bl. 330.
bl. 236. „ 6: Bohn bl. 314. „ 12: Havius bl. 81. Bohn bl. 338. „ 19: „ bl. 86.
„ 24: „ bl. 320.
bl. 237. „ 1: „ bl. 302. Alof bl. 7. „ 14: „ bl. 105.
bl. 238. „ 3: „ bl. 310. „ 6: Kobus bl. 109.
„ 7: Kobus bl. 110. „ 8: „ bl. 110.
„ 9: Molema bl. 255, 262. „ 12: „ bl. 110.
„ 28: „ bl. 272.
bl. 239. „ 13: Havius bl. 68. „ 14: Bohn bl. 314.
„ 26: „ bl. 104.
bl. 240. „ 3: „ bl. 100. Bohn bl. 298. „ 21: Wassenbergh V. bl. 98.
„ 22: „ V. bl. 98.
„ bl. 298. „ 24: Megiserus bl. 10. Wassenbergh V. bl. 98. „ 26: Bohn bl. 298.
„ 28: Bohn bl. 299.
bl. 241. „ 14: Megiserus bl. 3. „ 16: „ bl. 306. Molema bl. 260. „ 18: *Ned. Mag.* bl. 222.
„ 20: Bohn bl. 307. „ 22: Bohn bl. 308.
bl. 242. „ 8: Havius bl. 97. Bohn bl. 312. „ 11: Havius bl. 94.
„ 12: Bohn bl. 333. „ 31: „ bl. 93. Bohn bl. 319. „ 40: Megiserus bl. 115. Bohn bl. 319.
bl. 243. „ 42: Theysbaert bl. 375, 376. Bohn bl. 331. *Ned. Mag.* bl. 222.
bl. 245. „ 27: Molema bl. 185. aanw. 29: Havius bl. 90.
„ 39: Megiserus bl. 202. Havius bl. 95. Bohn bl. 300.
bl. 246. „ 20: Theysbaert bl. 373.
bl. 247. „ 1: Bohn bl. 319. Molema bl. 149. aanw. 5: Havius bl. 96.
„ 6: Megiserus bl. 81, 170. aanw. 9: Bohn bl. 321.
„ 24: Havius bl. 96.
bl. 248. „ 7: Megiserus bl. 185. „ 9: Molema bl. 149.
„ 19: Havius bl. 84. „ 21: „ bl. 162.
„ 25: „ bl. 89. „ 26: Havius bl. 97.
„ 32: „ bl. 87. Wassenbergh V. bl. 94. Molema bl. 178.
bl. 249. „ 17: Verstegen *Gazette* XVII. aanw. 26: Wassenbergh V. bl. 98.
bl. 250. „ 3: Bohn bl. 302. aanw. 7: Kobus bl. 101.
„ 16: Megiserus bl. 206. „ 24: Bohn bl. 334.
bl. 253. „ 1: Bohn bl. 306. *Huisvriend* 1863 bl. 43. aanw. 6. Bohn bl. 314.
„ 9: Havius bl. 115. aanw. 10: Megiserus bl. 203. Havius bl. 68. Bohn bl. 317. *Ned. Mag.* bl. 116.

aanw. 11: Havius bl. 111. aanw. 18: Megiserus bl. 46. Bohn bl. 333, 334. Alof 35.
bl. 254. „ 15: Alof 48.
bl. 255. „ 18: Bohn bl. 330. aanw. 26: Havius bl. 72.
bl. 256. „ 13: „ bl. 302.
bl. 257. „ 20: „ bl. 317. „ 28: Molema bl. 278.
bl. 258. „ 2: „ bl. 336. „ 33: Kobus bl. 96.
bl. 260. „ 1: Havius bl. 84, 103. „ 17: Havius bl. 111.
„ 19: Megiserus bl. 29. Molema bl. 265.
bl. 261. „ 12: Molema bl. 277. aanw. 16: Bohn bl. 338. Molema bl. 170. „ 17: „ bl. 339.
„ 21: Wassenbergh V. bl. 95. „ 22: Havius bl. 73.
„ 23: Havius bl. 91. „ 27: „ bl. 72.
„ 33: „ bl. 83.
bl. 262. „ 1: Theysbaert bl. 371. Molema bl. 246. aanw. 11: Havius bl. 92. Bohn bl. 310. Alof bl. 29. Molema bl. 264.
„ 16: Megiserus bl. 22. „ bl. 340. aanw. 17: Megiserus bl. 200. Bohn bl. 341. Alof bl. 18, 29. Molema bl. 178. aanw. 19 Molema bl. 230.
bl. 263. „ 15: Kobus bl. 105.
bl. 264. „ 10: „ bl. 102. aanw. 20: Bohn bl. 304.
bl. 265. „ 1: „ bl. 342. „ 17: „ bl. 297.
„ 25: Molema bl. 252.
bl. 266. „ 2: Havius bl. 77. „ 12: Megiserus bl. 226. Verstegen *Gazette* bl. 106. Havius bl. 78, 79.
bl. 267. „ 20: Wassenbergh V. bl. 102.
bl. 268. „ 7: Bohn bl. 310. aanw. 10: Megiserus bl. 145.
„ 13: „ bl. 316. Molema bl. 261. aanw. 18: Molema bl. 2…
„ 24: Havius bl. 71, 112.
bl. 269. „ 3: Bohn bl. 334. aanw. 28: Megiserus bl. 145.
bl. 270. „ 3: Havius bl. 109. „ 15: de Brune bl. 310.
„ 16: „ bl. 92.
bl. 271. „ 6: Megiserus bl. 155. „ 12: Bohn bl. 343.
„ 13: Havius bl. 105. „ 16: Havius bl. 68.
„ 23: Megiserus bl. 109. Bohn bl. 334, 338. aanw. 31: Bohn bl. 33…
bl. 272. „ 10: Bohn bl. 334. aanw. 24: Bohn bl. 321.
„ 25: „ bl. 321.
bl. 273. „ 2: Havius bl. 78. „ 27: „ bl. 340. Alof bl. 23, 60.
bl. 274. „ 9: Kobus bl. 106. „ 28: „ bl. 326.
bl. 275. „ 27. Bohn bl. 300. „ 29: Molema bl. 264.
bl. 276. „ 2: Megiserus bl. 56. Alof 27. Molema bl. 244. Kobus bl. 103.
„ 3: Bohn bl. 299, 345. aanw. 7: Megiserus bl. 205. Bohn bl. 301, 316. Molema bl. 280. aanw. 10: „ bl. 302. aanw. 15: Molema bl. 253.
bl. 277. „ 6: Havius bl. 81. „ 12: Havius bl. 95.
„ 14: Megiserus bl. 227. „ 20: Bohn bl. 310.
„ 27: Kobus bl. 103. „ 35: Havius bl. 111.
bl. 278. „ 27: Molema bl. 176.
bl. 281. „ 3: Kobus bl. 112. „ 10: Molema bl. 264.
„ 13: Havius bl. 111. „ 18: Bohn bl. 334.
„ 20: Alof bl. 18, 61. „ 25: Havius bl. 84.
bl. 282. „ 19: Havius bl. 106. „ 30: Bohn bl. 344.
bl. 283. „ 18: Bohn bl. 318.
bl. 284. „ 19: Wassenbergh V. bl. 97. „ 21: Molema bl. 167.
„ 22: Alof 1.
bl. 285. „ 9: Bohn bl. 337.
bl. 286. „ 14: Kobus bl. 101. „ 17: „ bl. 181.
„ 25: Bohn bl. 322.
bl. 287. „ 3: Megiserus bl. 81. „ 9: Havius bl. 82.
„ 17: Kobus bl. 102.
bl. 288. „ 7: Megiserus bl. 220. Bohn bl. 342. Molema bl. 183.
„ 10: Molema bl. 171. aanw. 11: „ bl. 171.
bl. 289. „ 24: Kobus bl. 101. „ 27: Alof bl. 22. Molema bl. 171. „ 29: Havius bl. 71.
bl. 290. „ 6: Bohn bl. 339.
bl. 291. „ 19: Alof 34. Molema bl. 165. „ 20: Bohn bl. 312.
bl. 292. „ 4: Bohn bl. 336. „ 15: Kobus bl. 309.
bl. 293. „ 6: Kobus bl. 110. „ 16: Molema bl. 285. Kobus bl. 106.
bl. 294. „ 5: Wassenbergh V. bl. 93. Bohn bl. 301. aanw. 22: Alof bl. 56
bl. 296. „ 2: Molema bl. 187. aanw. 13: Kobus bl. 345. *Huisvriend* 1863 bl. 48. „ 19: Bohn bl. 302.
„ 27: Kobus bl. 301.
bl. 297. „ 3: Molema bl. 232. „ 17: Wassenbergh V. bl. 101
bl. 299. „ 9: „ bl. 249. „ 10: Molema bl. 249.
bl. 302. „ 3: Megiserus bl. 82. Bohn bl. 332. Molema bl. 273.
„ 16: Molema bl. 168.
bl. 303. „ 21: Havius bl. 71. aanw. 24: Megiserus bl. 119.
bl. 305. „ 7: Megiserus bl. 12. Bohn bl. 303. Molema bl. 259.
„ 18: Molema bl. 261.
bl. 306. „ 3: Bohn bl. 297. aanw. 7: Bohn bl. 333.
„ 13: „ bl. 340.
bl. 307. „ 14: „ bl. 306. Molema bl. 260.
bl. 308. „ 20: Havius bl. 110.
bl. 309. „ 27: Megiserus bl. 146.
bl. 310. „ 22: Molema bl. 241. aanw. 23: Wassenbergh V. bl. 9…
„ 24: Theysbaert bl. 373. Havius bl. 92.

bl. 312. aanw. 19: Theysbaert bl. 273. Havius bl. 79.
bl. 313. „ 13: Alof bl. 56.
bl. 314. „ 5: Molema bl. 182. aanw. 7: Molema bl. 263.
„ 12: Bohn bl. 315. „ 13: Bohn bl. 328. Kobus bl. 111.
bl. 315. „ 11: „ bl. 301. *Huisvriend* 1863 bl. 48. aanw. 18: Bohn bl. 297. aanw. 19: Megiserus bl. 130. „ bl. 298.
bl. 316. „ 4: Molema bl. 258. „ 7: „ bl. 148. „ bl. 301. „ 8: Molema bl. 266.
bl. 317. „ 4: Megiserus bl. 147. Bohn bl. 308, 322. aanw. 11: Alof 4. Kobus bl. 108. aanw. 14: Bohn bl. 312.
„ 15: Megiserus bl. 127. „ 16: „ bl. 318.
„ 23: Havius bl. 94.
bl. 318. „ 1: „ bl. 69. „ 11: Havius bl. 70.
„ 21: Molema bl. 172.
bl. 319. „ 23: „ bl. 249.
bl. 322. „ 3: Havius bl. 111. „ 4: Bohn bl. 298.
„ 23: Bohn bl. 337. „ 26: „ bl. 336.
bl. 323. „ 6: „ bl. 298. „ 10: Megiserus bl. 62. Molema bl. 175. „ 23: Bohn bl. 345. Molema bl. 146, 159.
bl. 323. „ 5: *Ned. Mag.* bl. 124. „ 25: „ bl. 329.
„ 27: „ bl. 237.
bl. 324. „ 1: Megiserus bl. 213. Bohn bl. 330. *Ned Mag.* bl. 237.
„ 3: Molema bl. 274. aanw. 7: Havius bl. 103.
bl. 325. „ 2: Bohn bl. 330. Molema bl. 287. aanw. 6: Megiserus bl. 68.
bl. 326. „ 3: de Brune bl. 407. *Ned. Mag.* bl. 307. aanw. 6: Bohn bl. 315.
„ 7: Bohn bl. 318. aanw. 12: Kobus bl. 98.
bl. 327. „ 17: *Sel. Prov.* bl. 145.
bl. 328. „ 27: Megiserus bl. 172. Bohn bl. 329.
bl. 329. „ 12: Bohn bl. 341, 345. Molema bl. 177. aanw. 13: Havius bl. 77.
„ 14: Molema bl. 182.
bl. 330. „ 9: „ bl. 274. aanw. 11: Kobus bl. 102.
bl. 331. „ 3: „ bl. 274.
bl. 334. „ 1: Megiserus bl. 32. „ 2: Havius bl. 83. Molema bl. 236 *Ned. Mag.* bl. 242. aanw. 4: Molema bl. 241.
„ 7: Bohn bl. 333. aanw. 19: Bohn bl. 343.
bl. 337. „ 8: Havius bl. 84. „ 9: „ bl. 347.
„ 26: Megiserus bl. 136. Bohn bl. 302. aanw. 23: Bohn bl. 335.
bl. 338. „ 13: Molema bl. 255.
bl. 339. „ 8: Bohn bl. 296. aanw. 14: Havius bl. 78.
bl. 340. „ 5: Megiserus bl. 205. „ 8: Megiserus bl. 152.
bl. 342. „ 6: Havius bl. 81. „ 7: Havius bl. 88.
„ 8: Bohn bl. 317, 318. Molema bl. 288. aanw. 9: Megiserus bl. 203. Bohn bl. 314. aanw. 19: Havius bl. 82.
bl. 343. „ 3: Havius bl. 96. „ 29: *Ned. Mag.* bl. 236.
bl. 344. „ 2: Kobus bl. 112. „ 4: Havius bl. 81. Kobus bl. 102. „ 7: „ bl. 100.
„ 19: Havius bl. 82. Kobus bl. 103. aanw. 27: Havius bl. 87. Bohn bl. 336, 339. Alof 44. Molema bl. 162. *Ned. Mag.* bl. 116.
bl. 345. „ 2: Megiserus bl. 288. Bohn bl. 327. aanw. 4: Molema bl. 169.
„ 7: „ bl. 22. „ bl. 340. „ 14: Havius bl. 73.
„ 18: Alof bl. 30.
bl. 346. „ 10: Havius bl. 71, 79. aanw. 17: Bohn bl. 330.
bl. 348. „ 3: „ bl. 78. „ 18: Megiserus bl. 122.
bl. 349. „ 4: „ bl. 91. „ 7: de Brune bl. 97.
„ 12: Bohn bl. 312.
bl. 350. „ 1: Havius bl. 106. Bohn bl. 314. Molema bl. 154. aanw. 5: „ bl. 91. aanw. 6: de Brune bl. 50.
„ 7: „ bl. 105. „ 12: Molema bl. 174.
bl. 351. „ 8: Megiserus bl. 133. „ 14: Havius bl. 88. Kobus bl. 104. „ 25: „ bl. 90.
bl. 352. „ 2: Wassenbergh V. bl. 94. „ 4: Bohn bl. 330.
bl. 356. „ 4: Molema bl. 249.
bl. 359. „ 8: „ bl. 161. „ 19: Molema bl. 248.
„ 21: „ bl. 161.
bl. 360. „ 3: Megiserus bl. 106.
bl. 361. „ 4: „ bl. 106. Bohn bl. 301. aanw. 6: Megiserus bl. 235. Bohn bl. 337. Molema bl. 151. „ 7: Bohn bl. 335.
bl. 362. „ 7: Bohn bl. 323. aanw. 11: Bohn bl. 309.
bl. 363. „ 8: Molema bl. 184. „ 9: „ bl. 330. Kobus bl. 99.
„ 12: Megiserus bl. 126. Kobus bl. 98. aanw. 14: Havius bl. 96.
„ 23: Molema bl. 181. Kobus bl. 110.
bl. 364. „ 7: Bohn bl. 342. Alof 39. Molema bl. 188.
bl. 365. „ 9: Molema bl. 286.
bl. 370. „ 3: „ bl. 259. aanw. 4: Bohn bl. 305.
„ 7: Bohn bl. 306. „ 9: Havius bl. 70.
bl. 373. „ 4: „ bl. 234. „ 12: Verstegen *Gazette* bl. 116. „ bl. 318.
bl. 374. „ 13: Theysbaert bl. 272. Bohn bl. 332. Alof 46. Molema bl. 243.
bl. 375. „ 2: Zegerus bl. 51. aanw. 7: Molema bl. 259.
„ 8: Havius bl. 68.
bl. 377. „ 21: „ bl. 84. „ 23: Havius bl. 80. Bohn bl. 335. Molema bl. 178. *Ned. Mag.* bl. 242. Kobus bl. 105.
bl. 378. „ 10: Bohn bl. 342. Molema bl. 245.
bl. 379. „ 14: „ bl. 305.

bl. 380. aanw. 12: Havius bl. 72, 91.
bl. 381. „ 12: Molema bl. 276.
bl. 382. „ 26: „ bl. 152.
bl. 383. „ 4: Havius bl. 81.
bl. 384. „ 1: „ bl. 86. aanw. 3: Molema bl. 180. Kobus bl. 104. „ 8: Bohn bl. 330.
„ 10: Bohn bl. 297. „ 11: „ bl. 297. Molema bl. 244. „ 14: Molema bl. 247.
„ 16: „ bl. 301.
bl. 385. „ 3: Alof 5. „ 4: Bohn bl. 330. „ bl. 184. „ 9: Havius bl. 90.
„ 13: Havius bl. 92. Bohn bl. 309. aanw. 17: Bohn bl. 314.
bl. 387. „ 3: Bohn bl. 331.
bl. 388. „ 16: Havius bl. 68.
bl. 389. „ 20: Megiserus bl. 215. Havius bl. 83. Bohn bl. 306.
bl. 391. „ 12: Bohn bl. 342. Molema bl. 182.
bl. 393. „ 10: Havius bl. 90. „ bl. 186.
bl. 395. „ 1: Bohn bl. 331.
bl. 396. „ 6: Molema bl. 270. aanw. 16: „ bl. 330.
„ 19: de Brune bl. 485. „ 20: „ bl. 331. Molema bl. 148.
bl. 397. „ 15: Molema bl. 172.
bl. 398. „ 12: Kobus bl. 93.
bl. 400. „ 6: Megiserus bl. 109. Wassenbergh V. bl. 98. Molema bl. 150.
„ 11: „ bl. 71, 96. Bohn bl. 307.
bl. 401. „ 1: Havius bl. 96. aanw. 4: Molema bl. 248.
„ 7: Megiserus bl. 126.
bl. 402. „ 15: Kobus bl. 106. „ 22: Kobus bl. 107.
bl. 403. „ 10: Molema bl. 268. „ 11: Bohn bl 312.
„ 14: Havius bl. 70. „ 26: Molema bl. 172.
bl. 404. „ 4: Megiserus bl. 67. Bohn bl. 322.
bl. 405. „ 1: Molema bl. 285. aanw. 19: Kobus bl. 112.
bl. 406. „ 7: Megiserus bl. 128. „ 11: Wassenbergh V. bl. 95. Molema bl. 148. „ 13: „ V. bl. 95.
„ 21: „ bl. 199. „ 23: Kobus bl. 108.
bl. 407. „ 16: Havius bl. 110. „ 24: Bohn bl. 311.
bl. 410. „ 19: Bohn bl. 339. Molema bl. 175.
bl. 411. „ 12: Molema bl. 252. aanw. 15: Megiserus bl. 96. Bohn bl. 303.
bl. 412. „ 4: Havius bl. 71. „ 13: *Ned. Mag.* bl. 124.
„ 29: „ bl. 84. Bohn bl. 337.
bl. 413. „ 12: Megiserus bl. 200. aanw. 13: Havius bl. 81.
bl. 416. „ 9: Molema bl. 241.
bl. 417. „ 14: Havius bl. 78. „ 20: „ bl. 71.
bl. 418. „ 18: Theysbaert bl. 270.
bl. 419. „ 3: Alof bl. 63.
bl. 420. „ 16: Bohn bl. 306.
bl. 421. „ 19: Havius bl. 73.
bl. 422. „ 8: Molema bl. 254. *Ned. Mag.* bl. 116. aanw. 14: Bohn bl. 303.
bl. 423. „ 8: „ bl. 219.
bl. 424. „ 4: Kobus bl. 95. aanw. 18: Lassenius V.
bl. 426. „ 1: Bohn bl. 333. „ 3: Bohn bl. 324.
bl. 427. „ 2: Molema bl. 247. „ 15: Harrebomée *Utrecht* bl. 237.
bl. 428. „ 4: Kobus bl. 100.
bl. 429. „ 5: Megiserus bl. 204. Bohn bl. 330. aanw. 12: Bohn bl. 323. Alof 47. Kobus bl. 104.
bl. 431. „ 15: Molema bl. 277.
bl. 433. „ 16: „ bl. 259.
bl. 435. „ 5: Havius bl. 97. aanw. 26: Bohn bl. 323.
bl. 436. „ 4: „ bl. 73. „ 9: Havius bl. 110.
bl. 437. „ 11: Molema bl. 275.
bl. 438. „ 9: Alof 23. Molema bl. 169.
bl. 439. „ 10: Havius bl. 95. „ 16: Bohn bl. 307.
bl. 440. „ 8: „ bl. 72. „ 13: „ bl. 335.
bl. 441. „ 11: Kobus bl. 96.
bl. 442. „ 11: Bohn bl. 341. „ 17: Megiserus bl. 208.
„ 20: Havius bl. 105.
bl. 443. „ 6: Bohn bl. 297. „ 7: Bohn bl. 312.
„ 12: Havius bl. 101.
bl. 445. „ 6: „ bl. 113. Bohn bl. 298. aanw. 9: Bohn bl. 304. *Huisvriend* 1863 bl. 48. aanw. 11: Bohn bl. 312.
„ 12: Bohn bl. 313. Molema bl. 266. aanw. 13: Megiserus bl. 152. „ bl. 316.
bl. 446. „ 17: Molema bl. 136. Kobus bl. 93.
bl. 447. „ 14: Megiserus bl. 117.
bl. 448. „ 12: Kobus bl. 104. aanw. 20: Theysbaert bl. 374. Bohn bl. 320.
bl. 449. „ 12: Wassenbergh V. bl. 95. Bohn bl. 308.
bl. 451. „ 9: Alof 17. aanw. 12: *Ned. Mag.* bl 232.
bl. 452. „ 5: Havius bl. 92.
bl. 454. „ 13: Kobus bl. 97.
bl. 455. „ 9: Wassenbergh V. bl. 94. Bohn bl. 316. *Ned. Mag.* bl. 234.
bl. 456. „ 7: *Huisvriend* 1863 bl. 48.
bl. 457. „ 3: Havius bl. 72. aanw. 13: Havius bl. 101.
„ 15: „ bl. 69. „ 20: Verstegen *Gazette* VIII. Molema bl. 272.

bl. 458. *aanw.* 25: Megiserus bl. 24.
bl. 460. „ 10: Havius bl. 106. *aanw.* 11: Havius bl. 69. Bohn bl. 312.
„ 15: Megiserus bl. 87.
bl. 461. „ 9: Bohn bl. 340. „ 10: „ bl. 111.
„ 16: Megiserus bl. 136.
bl. 462. „ 3: Molema bl. 158.

Voor Deel II.

bl. 1. *aanw.* 3: Kobus bl. 102.
bl. 2. „ 1: Megiserus bl. 131. *aanw.* 7: Bohn bl. 301. Molema bl. 250. „ 13: „ bl. 316. „ bl. 267.
bl. 3. „ 12: Havius bl. 85. „ 16: Megiserus bl. 43.
bl. 5. „ 2: Bohn bl. 300.
bl. 7. „ 13: Megiserus bl. 152. „ 18: Wassenbergh V. bl. 96.
bl. 8. „ 10: „ bl. 153. „ 16: Megiserus bl. 153.
bl. 9. „ 8: Wassenbergh V. bl. 100.
bl. 10. „ 15: Molema bl. 256.
bl. 11. „ 10: Megiserus bl. 104.
bl. 12. „ 1: Bohn bl. 324, 340. Alof 37. Molema bl. 176. *aanw.* 4: Molema bl. 145. Kobus bl. 96. *aanw.* 5: Bohn bl. 317.
bl. 13. „ 7: Alof bl. 14, 27. Molema bl. 267.
bl. 14. „ 6: Bohn bl. 337. Alof 43. *Ned. Mag.* bl. 243.
bl. 16. „ 12: Havius bl. 80. Kobus bl. 104. *aanw.* 13: Havius bl. 70.
bl. 17. „ 9: Molema bl. 146.
bl. 18. „ 13: „ bl. 280.
bl. 19. „ 13: Alof 26.
bl. 20. „ 8: Molema bl. 168.
bl. 21. „ 12: de Brune bl. 262.
bl. 23. „ 6: Havius bl. 104. *aanw.* 14: Bohn bl. 300.
bl. 25. „ 6: Bohn bl. 330. „ 8: Verstegen *Gazette* X.
„ 19: Megiserus bl. 177. „ 25: Bohn bl. 337.
bl. 26. „ 4: „ bl. 239.
bl. 27. „ 6: Bohn bl. 306. „ 9: Megiserus bl. 221.
„ 16: „ bl. 318. „ 21: de Brune bl. 41.
bl. 28. „ 9: Havius bl. 72. „ 11: Molema bl. 164. *Huisvriend* 1863 bl. 47.
bl. 31. „ 11: Megiserus bl. 228.
bl. 32. „ 1: de Brune bl. 101.
bl. 34. „ 16: Molema bl. 268. *Huisvriend* 1863 bl. 48.
bl. 35. „ 5: Havius bl. 93. *aanw.* 7: Alof 33.
bl. 36. „ 9: „ bl. 80. „ 23: Molema bl. 161. *Huisvriend* 1863 bl. 48.
bl. 40. „ 7: Molema bl. 251.
bl. 41. „ 7: Bohn bl. 332. „ 8: Megiserus bl. 127.
bl. 42. „ 3: „ bl. 317. „ 9: Havius bl. 102.
„ 19: Havius bl. 102.
bl. 43. „ 1: Megiserus bl. 208.
bl. 46. „ 3: Bohn bl. 334. Molema bl. 153. Kobus bl. 93, 106.
bl. 47. „ 6: Alof bl. 60. *aanw.* 10: Molema bl. 263.
bl. 48. „ 3: *Ned. Mag.* bl. 224.
bl. 51. „ 16: Havius bl. 68.
bl. 52. „ 13: „ bl. 79. „ 21: Bohn bl. 299. Molema bl. 246.
bl. 54. „ 1: Bohn bl. 304. „ 12: Havius bl. 80. Bohn bl. 298.
„ 13: Molema bl. 187. „ 16: Alof bl. 51.
bl. 56. „ 6: „ bl. 267.
bl. 57. „ 7: Harrebomée *Utrecht* bl. 223.
bl. 60. „ 26: Bohn bl. 327.
bl. 61. „ 10: Megiserus bl. 95.
bl. 63. „ 11: Bohn bl. 341.
bl. 65. „ 5: Kobus bl. 102.
bl. 66. „ 6: Megiserus bl. 200. *aanw.* 10: Havius bl. 91.
bl. 67. „ 12: Theysbaert bl. 370.
bl. 70. „ 5: Havius bl. 111. „ 7: Bohn bl. 298.
„ 8: „ bl. 103. Bohn bl. 298. *aanw.* 13: Havius bl. 92.
„ 23: Molema bl. 165.
bl. 71. „ 19: Theysbaert bl. 371. Bohn bl. 296.
bl. 73. „ 3: de Brune bl. 232. *aanw.* 5: Havius bl. 83.
bl. 76. „ 2: Havius bl. 85. „ 7: Molema bl. 165.
bl. 77. „ 4: Molema bl. 184. „ 7: Havius bl. 109. Molema bl. 137.
bl. 78. „ 1: Kobus bl. 99.
bl. 80. „ 8: Megiserus bl. 24. Bohn bl. 315.
bl. 81. „ 20: Kobus bl. 106.
bl. 82. „ 9: Molema bl. 180.
bl. 83. „ 3: Theysbaert bl. 373. *aanw.* 14: Theysbaert bl. 370.
bl. 86. „ 1: Molema bl. 243. „ 10: Bohn bl. 313, 319.
„ 12: Megiserus bl. 31. „ 13: „ bl. 338.
bl. 87. „ 5: Theysbaert bl. 374. „ 14: Havius bl. 73.
bl. 88. „ 17: Bohn bl. 334.
bl. 89. „ 5: de Brune bl. 354.
bl. 90. „ 1: „ bl. 317. „ 2: Molema bl. 171.
„ 6: Molema bl. 156.
bl. 93. „ 9: Bohn bl. 334. „ 15: Kobus bl. 109.
bl. 95. *aanw.* 3: Havius bl. 78. *aanw.* 21: Havius bl. 91.
bl. 96. „ 3: de Brune bl. 105, 106. „ 7: Bohn bl. 322. Alof 19. Molema bl. 250. „ 8: Alof bl. 18.
„ 15: „ bl. 274.
bl. 97. „ 6: Bohn bl. 306. „ 16: Havius bl. 70.
bl. 98. „ 28: Kobus bl. 99.
bl. 99. „ 2: Molema bl. 271. „ 12: Molema bl. 159.
„ 21: Bohn bl. 329.
bl. 100. „ 3: „ bl. 334. „ 6: Bohn bl. 328.
„ 19: Havius bl. 88.
bl. 101. „ 8: Megiserus bl. 150.
bl. 102. „ 3: Bohn bl. 323.
bl. 104. „ 4: Molema bl. 145. „ 10: Havius bl. 87. Bohn bl. 315.
bl. 106. „ 13: Alof bl. 12. Molema bl. 262.
bl. 107. „ 2: Bohn bl. 296. *aanw.* 9: Bohn bl. 340.
bl. 108. „ 6: „ bl. 303.
bl. 110. „ 3: „ bl. 329. „ 8: Alof 40.
„ 12: Molema bl. 265.
bl. 111. „ 21: Bohn bl. 306.
bl. 113. „ 8: „ bl. 313.
bl. 116. „ 6: Havius bl. 72, 78. „ 11: *Ned. Mag.* bl. 224.
bl. 117. „ 6: Molema bl. 261. „ 11: Megiserus bl. 72.
bl. 118. „ 4: Megiserus bl. 72.
bl. 120. „ 5: Havius bl. 84. Bohn bl. 345. Alof 35. Molema bl. 261, 151.
„ 17: „ bl. 88.
bl. 121. „ 10: Theysbaert bl. 370. *aanw.* 12: Theysbaert bl. 373. Megiserus bl. 93. Molema bl. 260. *aanw.* 20: Megiserus bl. 109.
bl. 122. „ 1: Havius bl. 93, 94. Bohn bl. 321. „ 2: Havius bl. 70.
„ 5: „ bl. 102. *aanw.* 7: Alof 45.
bl. 125. „ 7: *Ned. Mag.* bl. 124.
bl. 129. „ 1: Havius bl. 109. „ 11: Molema bl. 159.
„ 17: „ bl. 97.
bl. 130. „ 12: Bohn bl. 338.
bl. 132. „ 9: Theysbaert bl. 370.
bl. 133. „ 4: Bohn bl. 336.
bl. 134. „ 7: Molema bl. 161.
bl. 135. „ 2: „ bl. 163. „ 6: de Brune bl. 268.
bl. 136. „ 10: Bohn bl. 315. Molema bl. 267.
bl. 137. „ 15: Molema bl. 246.
bl. 138. „ 1: Bohn bl. 331, 336. Molema bl. 162. *aanw.* 8: Theysbaert bl. 372. *aanw.* 15: Molema bl. 251.

Uit plaatsgebrek moet het overige der aanwijzingen vooralsnog achterwege blijven.

Behalve op n°. 159* maakt de Heer HUNTER van Philadelphia mij nog op een ander werk opmerkzaam, welks titel hij aldus opgeeft:

JOHN BELLENDER KER. *An Essay on the Archaiology of our Popular Phrases & Nursery Rhymes. London.* LONGMAN. 2 vol. 1835. 12°. Met „bijvoegsels." 1840 en 1842.

„In dit werk," zegt de Heer HUNTER, „doet de schrijver pogingen, om aan te toonen, dat onze [de Amerikaansche] volks-spreekwoorden niets zijn dan vermomde Hollandsche gezegden." Waarin die pogingen bestaan, leeren wij mede door den Heer HUNTER kennen, als hij van des schrijvers handelwijze verder zegt: „Hij geeft een groot aantal voorbeelden, waarvan hij staande houdt, dat de klank in het Hollandsch en Engelsch dezelfde is; waarna hij de beteekenis der Hollandsche woorden, die in den zin voorkomen, opgeeft."

Wel een „zeldzaam" boek, zooals de Heer HUNTER het noemt, en dat Nederland niet weinig tot eer verstrekt; maar waaruit voor onze spreekwoorden volstrekt geene gevolgtrekking kan gemaakt worden. Immers al heeft men in Amerika een spreekwoord, dat geheel uit Hollandsche woorden bestaat, zoo is en blijft het toch alleen een Amerikaansch, en wordt daardoor geenszins een Nederlandsch spreekwoord.

In *het Leeskabinet* (1863. Deel II. bl. 139-141) vond ik andermaal, ook onder het opschrift *Samwelleriana*, eenige spreekwoorden opgegeven. Eene dergelijke verzameling (1856. Deel II. bl. 155-158) had indertijd mede mijne aandacht getrokken. Even vóór de verschijning der tweede verzameling, werd ik aan de eerste herinnerd, en wel door den Heer MOLEMA, die er in zijne onder n°. 168* aangewezen *Nederduitsche Spreekwoorden* een spreekwoord uit aanhaalt. Eenige spreekwoorden had ik reeds in de eerste verzameling aangetroffen, die mij als oude bekenden voorkwamen, en dit was met de tweede verzameling thans weder zoo. Het geheel had ik vroeger als niet Nederlandsch verworpen. Thans wilde ik zekerheid hebben; daarom wendde ik mij tot den redacteur en uitgever van *het Leeskabinet*, den Heer H. FRIJLINK, en verkreeg ik deze inlichting:

„SAM WELLER is, in *Samuel Pickwick* van DICKENS, de knecht, die, even als SANCHO PANSA bij den *Don Quijote*, zijnen ernstigen Heer met allerlei uies komt opvrolijken, wanneer de gelegenheid het medebrengt. Van daar *Samwelleriana*. Wat ik in *het Leeskabinet*, zoo van 1856 als van 1863, mededeelde, is uit het Platduitsch vertaald."

Alzoo zijn het geene Nederlandsche spreekwoorden.

De Heer P. LEENDERTZ WZ. geeft, sedert het jaar 1862, vantijdtottijd in *de Navorscher* eene „*Verklaring van nederlandsche spreekwoorden en spreekwijzen*," op één voorbeeld na uitsluitend spreekwoorden bevattende, die door mij op eene andere wijze zijn uitgelegd. Dat kan dus als een vervolg worden aangemerkt van 'tgeen ik Deel II. bl. LVII-LXII heb gegeven. Gelijk te begrijpen is: de „verklaringen" van den Heer LEENDERTZ zijn van blijvende waarde. Al kan ik vooralsnog niet alles aannemen, gaarne wil ik deze en gene opmerking als mijn gevoelen onderschrijven. Ik hoop dus, dat de Heer LEENDERTZ zijn belangrijk onderwerp zal voortzetten.

Met zijn medeweten en onder zijne goedkeuring deel ik thans mede, dat de Heer K. SCHRAMM, predikant te Her bij Eimbeck in Hannover de beoordeelaar is van WANDER's *Allgemeiner Sprichwörterschatz*. Dat ik alleszins recht had, hem een bevoegd beoordeelaar der Duitsche spreekwoorden-literatuur te noemen, moge onder andere blijken uit eenige zijner geschriften. De Heer SCHRAMM is schrijver van 't *Versuch über das* (*hoch- und platt-*) *deutsche Sprichwort*, in n°. 66 tot en met n°. 69 van het *Hannoversches Magazin* van 1831, alsmede van *Unsere Familiennamen* in n°. 16 tot en met n°. 20 van hetzelfde tijdschrift van 1849. — Of WANDER's *Deutsches Sprichwörter-Lexikon* reeds is voortgezet, is mij niet bekend.

Eindelijk moet ik nog eene zaak bespreken, waarmede ik evenwel niet weinig in 't naauw zit, en wel een handschrift, dat getiteld is:

„AGRICOLA *en* CAMPEN. *Open brief aan den Heer* P. J. HARREBOMÉE *door* FRIEDRICH LATENDORF."

Deze *open brief* was bestemd, om geplaatst te worden in het *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, sedert lang door *de Taalgids* opgevolgd. De Heer LATENDORF, met die verwisseling onbekend, en meenende, dat het eerste tijdschrift nog door den Heer Dr. DE JAGER werd geredigeerd, had zijne repliek op mijne anticritiek opgezonden. Van den Heer DE JAGER kwam de *open brief* aan de redactie van *de Taalgids*, en daar deze bezwaar had in de plaatsing (als een onderwerp bevattende, minder van taalkundig belang, en van eene uitgebreidheid van 55 bladzijden kwarto-schrift), op voorstel van den Heer DE JAGER en onder goedkeuring van den schrijver, in mijne handen. Ik kan dien *open brief* niet in zijn geheel opnemen: ziedaar de moeilijkheid. Ik moet de onvermoeide werkzaamheid des schrijvers en zijn' lust tot onderzoek, blijkbaar in dezen *open brief*, alleszins bewonderen, al is mij een en ander overtuigend gebleken sedert 9 Mei 1856, toen ik voor 't eerst kennis mocht maken met de zaakrijke opmerkingen van mijnen Duitschen vriend. Het zou waarlijk te bejammeren zijn, indien ik niet slaagde met de plaatsing van den *open brief* in een of ander tijdschrift; want dan zou ik mij tot een uittreksel gedrongen zien. In elk geval kom ik later op den inhoud terug. Dit kan ik al vast als zeker stellen (en ik deel dit mede, omdat het mijn' Duitschen vriend evenzeer zal verheugen, als 't mij tot genoegen verstrekt), dat door den *open brief* alle misverstand geheelenal is weggenomen, en wij op dit punt thans eenstemmig zijn: De verzamelaar der te *Campen* gedrukte spreekwoorden heeft voor een groot deel uit AGRICOLA geput; waarbij echter „het Nederlandsch karakter der spreekwoorden niet wordt aangetast," volgens den Heer LATENDORF; — ofschoon „hij alleen overnam, wat hem als Nederlandsch spreekwoord bekend was," volgens mij, — dat immers in den aard der zaak volkomen overeenstemt. Dit voeg ik er gaarne bij: de Heer LATENDORF verdient mijnen hoogsten dank voor al den arbeid, dien hij zich in 't belang der Nederlandsche spreekwoorden getroost heeft; want hij heeft mij daardoor een juister inzicht in menig spreekwoord gegeven.

GORINCHEM,
29 Februari 1864. P. J. HARREBOMÉE.

ERRATA IN AFLEVERING 3 EN 4 VAN DEEL III.

	bl. XLIII,	kol. 1,	reg. 13	*staat:* naïve	*lees:* naïeve
		,, 2,	,, 45	,, gewone	,, ongewone
		,, 2,	,, 46	,, ongewone	,, gewone
	,, XLIX,	,, 2,	,, 47	,, *opdroogen*	,, *opdrogen*
	,, L,	,, 1,	,, 52	,, droogen	,, drogen
	,, LIII,	aanw. 27 (beh. tot bl. 45)		,, Bohn bl. 220.	,, Bohn bl. 320.
	,, 98,	kol. 1,	reg. 46	,, eenigzins	,, eenigszins 1)
		,, 1,	,, 51	,, *aangezigt*	,, *aangezicht* 2)
	,, 100,	,, 1,	,, 1	,, regt	,, recht
	,, 101,	,, 2,	,, 11	,, moeyelijk	,, moeilijk
	,, 103,	,, 2,	,, 40	,, *togtig*	,, *tochtig*
	,, 108,	,, 1,	,, 9	,, *moeyelijkheid*	,, *moeilijkheid* 3)
	,, 109,	,, 2,	,, 32	,, *welligt*	,, *wellicht*
	,, 111,	,, 2,	,, 48	,, *aannaaijen*	,, *aannaayen* 4)
	,, 112,	,, 1,	,, 8	,, *strooijen*	,, *strooyen* 5)
		,, 2,	,, 52	,, *ten* of	,, of *ten*
	,, 114,	,, 1,	,, 23	,, marcheren	,, marcheeren
	,, 115,	,, 1,	,, 44	,, bl. bl.	,, bl.
	,, 119,	,, 2,	,, 6	,, bij	,, op
	,, 122,	,, 1,	,, 35	,, *nau*	,, *naauw*
	,, 123,	,, 1,	,, 9	,, *taaijen*	,, *taayen*
	,, 125,	,, 1,	,, 25	,, *geneugte*	,, *geneuchte* 6)
	,, 128,	,, 1,	,, 36	,, de *scherpste* voor	,, voor de *scherpste*
	,, 136,	,, 1,	,, 51	,, *opregt*	,, *oprecht*
		,, 1,	,, 52	,, *regtop*	,, *rechtop*
	,, 139,	,, 2,	,, 19	,, licht	,, ligt
	,, 144,	,, 1,	,, 22	,, *Bregt*	,, *Brecht*
	,, 150,	,, 2,	,, 46	,, *togt*	,, *tocht* 7)
	,, 175,	,, 1,	,, 48	,, rede	,, reden 8)
		,, 2,	,, 44	,, ook	,, nog
	,, 188,	,, 1,	,, 50	,, *Rheld*	,, *Gheld*
	,, 189,	,, 2,	,, 40	,, *meer*	,, *maer*
vroeger in Deel I:	,, 5,	aanw. 31		,, de Brune bl. 30, 175, 297,	,, de Brune bl. 30,
	,, 167,	kol. 1,	reg. 42	,, *de duit*	,, *den duit*
	,, 196,	,, 2,	,, 4	,, *bajonet*	,, *bajonet van vore*
	,, 286,	,, 1,	,, 45	,, ingewand.	,, éene ingewand h ander 9).
	,, 407,	,, 2,	,, 31, 32	,, (Zie de *Bijlage*.)	,,
en in Deel II:	,, 134,	,, 1,	,, 39	,, 5	,, 5 (Zie de *Bijlage*
	,, 152,	,, 2,	,, 15	,, 9	,, 9 (Zie de *Bijlage*
	,, 255,	aanw. 4		,, v. Alkemade bl. 115.	,,
		,, 4		,, Gales bl. 24.	,,

De beide spreekwoorden *De naarstige hand*, *Geen snoepers tand* en *Een schaarsche mond Is 't hu gezond* zijn één spreekwoord, en behooren alzoo vereenigd te worden.

Bij VRUCHT moet het spreekwoord: *Waar vrucht is*, *daar is ook schaamte*, onderaan staan, va de overige spreekwoorden dier rubriek door eene streep gescheiden, omdat *vrucht* er de beteekenis hee van *vrees*.

---

1) Dezelfde fout komt mede voor: bl. 98, kol. 2, reg. 51; bl. 99, kol. 2, reg. 49; bl. 100, kol. 2, reg. 10.
2) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, 98, ,, 2, ,, 12.
3) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, 111, ,, 2, ,, 51.
4) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, 112, ,, 1, ,, 19.
5) ,, ,, ,, 7 regels lager mede voor.
6) ,, ,, ,, 4 ,, ,, ,, ,,
7) ,, ,, ,, 2 ,, ,, ,, ,,
8) ,, ,, ,, mede voor: bl. 175, kol. 2, reg. 2.
9) ,, ,, ,, ,, ,, ; ,, 361, ,, 2, ,, 9 van Deel I en bl. 20, kol. 2, reg. 35 van Deel II.

L. S.

Mijne aanvrage bij de Hooge Regeering heeft geen verder gevolg gehad dan de beide genoemde n°. 13 en 21; hoewel het mij tot een aangenamen plicht verstrekt, mijne openlijke hulde en dank te brengen aan de opvolgende Ministers van Buitenlandsche Zaken, Hunne Excellenties Jhr. Mr. P. VAN DER MAESEN DE SOMBREFF, W. J. C. Ridder HUYSSEN VAN KATTENDIJKE en Mr. E. J. J. B. CREMERS, voor de vele bemoeiingen, in 't belang van onzen nationalen schat aan den dag gelegd. In Duitschland en België, waar ik voor een gedeelte slagen mocht, heb ik daardoor alles verkregen, wat voorhanden was, — n°. 4 was niet in de Schwarzische Bibliotheek, zooals NOPITSCH vermeldt, evenmin als de n°. 3, 8, 9, 12, 19 en 44 in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, of in de Bibliotheken te Antwerpen en Leuven aanwezig waren, ofschoon MONE dit van de n°. 9 en 44 voor de Univ. Bibl. te Leuven verzekert. Alleen uit Parijs en Londen kon mij niets in bruikleen worden afgestaan; hoewel de afwijzing onder de beleefdste bewoordingen geschiedde. De Engelschman wil mij wel dienst doen „overeenkomstig de bestaande regelen van het Britsch museum;" maar deze verbieden het afgeven van boeken. Alzoo heb ik voor verdere pogingen geen het minste uitzicht. Voor de n°. 28*, 62 en 159* ben ik dus mede niet geslaagd.

Blijven er voor de spreekwoorden-literatuur altijd nog eenige leemten bestaan, het ontbreekt mij evenwel niet aan hulp en ondersteuning. Het is mij daarom recht aangenaam, dat ook Mejuffrouw N. SPEELMAN van Gorinchem, alsmede de Heeren H. VAN BRAAM HZ. van de Lemmer, P. C. D. HELM van Bruchem, H. MOLEMA van Warfum, Mr. J. H. VAN DER SANDE van 's Gravenhage en Dr. E. VERWIJS van Leeuwarden mij zeer aan zich hebben verplicht.

Het aantal werken over Nederlandsche spreekwoorden kan weder met de volgende worden vermeerderd:

55*. JOANNIS CLARISSE. *Liber Proverbiorum quorundam Latinorum cum explicationibus et originibus.* Dit kl. 8°. handschrift (*) bevat 112 *Proverbia* en *Explicationes*, de laatste alleen voor de spreekwoorden in 't Nederlandsch.

170. Hierbij komt: 1864, bl. 88 en 136.

173. *Gemoderniseerde Spreekwoorden*, voorkomende in 't *Humoristisch Album* van 1864, bl. 51. *Rott.* NIJGH. 4°. Hoewel de mededeeler dezer *Gem. Spreekw.* aan het einde zegt: „Ik zou deze serie tot in het oneindige kunnen voortzetten," vindt men, evenals in n°. 169, op twee spreekwoorden na, n°. 114 terug, ofschoon somtijds gemoderniseerd; terwijl thans het opschrift zelfs gelijkluidend is. Over deze *Gem. Spreekw.* wordt in 1864 weinig anders gezegd dan in 1838. Het 9°. en 22°. spreekwoord van n°. 114 vindt men niet opgenomen.

(*) Het behoort aan den Heer Mr. J. T. Bodel Nijenhuis, die er van zegt: „Prof. J. Clarisse, geb. 1770, schijnt dit in zijne jongelingsjaren vervaardigd te hebben. Ik heb 't, 1840, op zijne studeerkamer onder prullen gevonden," en alsoo gered, voeg ik er bij.

Deze verzamelingen zijn aldus aangewezen:

55*. Clarisse.
170. *Ned. Mag.* II.
173. *Hum. Album.*

Met de volgende 650 spreekwoorden kan thans de verzameling worden vermeerderd:

AANGEZICHT. *Hij heeft een gezicht als een doodbidder.* [Dat is: een akelig, bleek, mager gezicht.] *Hij slaat zich met zijne eigene zweep in 't gezicht. Hij trekt een gezicht als de hongersnood. Speel met den ezel, hij zal u met den staart in het aangezicht slaan. Wil hij een leelijk gezicht trekken, laat hij het dan op straat doen. Zij trekt een gezicht als een gescheurde catechismus.*

AANJUK. *Hij moet het aanjuk dragen.* [Dat wil zeggen: hij moet het voornaamste en zwaarste werk doen. Bij boerenwagens kan de knuppel, waaraan de strengen geknoopt worden, en die door eene ijzeren pen aan den dissel bevestigd is, zoo verhaakt

worden, dat hij als hefboom met ongelijke armen werkt; dien kortsten arm noemt men het *aanjuk.*]

AANSPREKER. *Hij is zoo zedig op het oog, als een aanspreker op 't gezicht.*

AAP. *Een zot bewondert zijn eigen werk, gelijk een oude aap zijne jongen. Hij slacht den aap: die scheert zich zelven. Warachtig is een aap in een saaietwinkel.*

AARDAPPEL. *Eene vrouw en een aardappel moet men zelf kiezen. Een mensch is geen aardappel: hij kan niet rollen, waar hij wil.* [Men is van de omstandigheden afhankelijk, en dient zich daarnaar te schikken.]

AARDE. *Een bedelaar past zoo min in een net kleed, als een zilveren lepel in eene aarden kom met karnemelksbrij.*

AARDIG. *Aardig is mooi!* [Repliek op den uitroep: *dat is aardig!* waarmede men juist het tegenovergestelde wil te kennen geven, als door hem, die repliceert, hoewel in schijn, wordt opgevat.]

AARS. *Met den aars onder den arm loopen.* [Achteloos daarheen gaan.]

ABT. *Hij is abt en voogd.*

ACHTERSTE. *Eene kleine regenvlaag kan een grooten wind verdrijven, zei de man, en hij bep.... zijn wijfs achterdeel. Hij gooit het achterste tegen den dissel.* [Men zegt dit van iemand, die begint te dwarsboomen. Het spreekwoord heeft zijn' oorsprong aan de handeling van een achteruitslaand paard in 't gareel.] *Hij zit met zijn achterste in de brandnetels.* [Hij bevindt zich in netelige omstandigheden.]

ADAM. *Dat is geen boon waard, zei Adam, en hij sprong over het Zool.* [Van dezen Frieschen ADAM-*hardrijder* verhaalt men, dat hij 16 ellen (Friesche, waarvan 1 met 0,628 N. el gelijkstaat) in 1 seconde aflegde. Eens zou hij bij de Oude Schouw over 't Zool gesprongen zijn, dat 22 voet wijd was. Toen men daarover zijne verwondering te kennen gaf, zei ADAM: *It is nen bean wirdich (Dat is geen boon waard)*, waardoor het spreekwoord ontstond. — In ADAM's tijd leefde er te Groningen een pottebakkersknecht, die, zooals de Groningers meenden, zijn voorbeeld niet had in 't hardrijden. Zijn baas ontmoette te Groningen in eene herberg een Leeuwarder, en voegde hem toe: de Friezen hebben den naam, de hardste rijders te zijn; maar ik verwed er wat om, als één Fries het mijnen knecht afwint. De Leeuwarder, die ADAM kende, nam de weddingschap aan. De hardrijderij zou op de Groninger stadsgracht gehouden worden. ADAM werd verzocht, den vorigen dag te Groningen te komen, om eerst 's nachts te kunnen uitrusten. Hij werd echter te vergeefs gewacht. Ook den volgenden dag zag men geen ADAM, toen de pottebakkersknecht reeds meer dan een uur tot den wedstrijd was opgekomen. Eerst 's morgens ev[...] vóór 10 uur kwam ADAM in zijn schipperspak[...] heel bedaard aanrijden. Hij had zich verslape[...] maar nu was hij er; men zou maar beginnen. [...] eerste rid verloor ADAM, de tweede won hij eve[...] zoo ook de derde; maar het scheelde zoo weini[...] of de pottebakkersknecht had het gewonnen, d[...] men, volgens het gevoelen der Groningers, eige[...] lijk niet zeggen kon, wie van de twee het hard[...] rijden kon. Ondertusschen had ADAM, om ni[...] verkouden te worden, zeide hij, zijn pakje ma[...] aangehouden; terwijl de pottebakkersknecht zo[...] der opperkleederen zweette, dat het gudste. Om [...] waarheid te zeggen, sprak ADAM, ik heb mij n[...] niet warm gereden; om de aardigheid, wil ik n[...] wel een rid met mijne partij maken, om ook ee[...] warm te worden. Dit ging aan, en thans trok ADA[...] zijne opperkleederen uit. Over dezen rid evenw[...] waren de Groningers voldaan; want toen ADA[...] de baan had afgereden, keerde hij zich om, [...] kwam zijne tegenpartij halverwege te gemoet!]

ADVOCAAT. *Het is ruimer dan eene advocaat[...] mouw.*

AFLOOP. *Zijne goot ligt goed op den afloop.* [H[...] is een liefhebber van een borrel.]

AKADEMIE. *Hij ziet er uit als een wild vark[...] van eene akademie.*

AKKER. *Iemand den boonakker opleiden.* [D[...] is: door harde middelen tot zijn' plicht brenge[...] Door *boonakker*, Oost-Friesch *bona*, heeft m[...] wellicht de plaats te verstaan, waar de misdadig[...] wordt terechtgesteld.]

AMBITIE. *Het is eene ambitie-kneu.* [Dat w[...] zeggen: iemand, die veel zegt, maar weinig doe[...]

ANKER. *Wij zullen het daar voor 't anker gooie[...]* [Wij zullen er wat uitrusten.]

ANTWOORD. *Op eene diepzinnige vraag past e[...] fijn antwoord.*

APPEL. *De appel kan van binnen gaaf zij[...] maar de tanden doen er soms zeer van. De app[...] piepen in de boomen.* [Dat is: ze zijn er schaars[...] toegepast op andere zaken, die in geringe hoeve[...] heid voorhanden zijn.] *Het scheelt hem in den pij[...] appel.* [Daar men in Groningen *pijnappel* bij ove[...] dracht op het *bovenste* of *hoogste* gedeelte van d[...] toren toepast, is het woord hier voor *hoofd* ge[...] men, en bezigt men het spreekwoord voor d[...] halven of heelen gek.] *Het zijn appelkoekjes.* [D[...] wil zeggen: het is fopperij. Eigenaardiger nog z[...] men: *Dat is lak met ouwels.*] *Hij houdt de be[...] appelen lang onder. Hij legt de beste appelen n[...] boven op den korf. Hij weet niet, aan welken k[...] hij den bedorven appel moet aanpakken. Hij [...] op den appelzak.* [Men zegt dit, in Groninge[...] van een jongeling, die aan de verkeerde zijde, d[...] is: aan den rechterkant, van het meisje zit.]

April. *April koel en nat Vult schuur en vat. Danst het lammetje in den Maart, April vat het bij den staart.*

Arm. *Ouders moeten het brood onder den arm houden.* [Dat wil zeggen: *zich niet uitkleeden, voor zij naar bed gaan.*]

Arme. *Van krijgen wordt men niet arm.*

Armoede. *Rijkdom weet niet, wat armoede is.*

Artisjok. *Het gaat verkeerd, als de boeren artisjokken eten.*

Avond. *Het is nog geen avond, zei de kraaivanger.*

Azijn. *Hij maakt den azijn van zijn traktement wat lijviger door de siroop der buitenkansjes.*

Baar. *Als 't nieuwe huis is klaar, Ligt de bouwheer op de baar. Men heeft daar al voor lang de lijkbaar in huis zien dragen.* [De zaken gaan daar hard achteruit.]

Baars. *Een visscher krijgt ook wel een steek in de hand van een meerbaars.*

Baat. *Alle baat helpt, zei de mug, en zij p.... in den Rijn* 1).

Bakhuis. *Ze heeft een bakkes, dat je met geene vaat boter stoppen kunt. Ze houden bakkesje bij.* [Zij kussen elkander.]

Bakker. *Hij is bakker an.* [Hij is beboet.]

Bal. *Men heeft hem een bal in den mond gestopt.* [Hij mag voor zijne gevoelens niet uitkomen.] *Niemand weet, hoelang zijn bal Op 't oneffen veld der wereld rollen zal.*

Balk. *Als hij dat bed afgedorscht heeft, kan hij zijn' vlegel ook wel aan den balk hangen. Hij is zoo blij als de kikvorschen, die zingen: balk is koning.*

Balustrade. *Het is een Lotje zonder balustraden.*

Band. *Het kan beter van de schoof dan van den band. Het moet van den band of van den rok komen. Het zit zoo vast als de slaapmuts van Hans Beuling, die met een dubbelen keleband aan zijn oor vastgespijkerd was. Iemand een snuitband geven.* [Daar men wilde dieren zóó onschadelijk maakt, is dit het beeld van den mond snoeren.]

Bank. *Hij moet zijne toekomst in de bank van leening brengen.*

Baron. *Hij is baron Von Habenichts.*

Batterij. *Iets op de batterij brengen.* [Men bezigt dit in denzelfden zin, als *iets ter tafel* of *op het tapijt brengen.*]

Bed. *Ruimte verkwikt, zei de boer, en hij smeet zijn wijf het bed uit.*

Bediening. *Zijne bediening iemand overgeven* 2).

Beenen. *Die kwaad wordt, moet tusschen de beenen kijken. Hij heeft de beenen onder 't lijf.* [In denzelfden zin zegt men van eene positie in eene of andere zaak aangenomen te hebben: *Hij heeft den voet in den beugel gezet.*] *Hij heeft met een been in de goot gezeten.* [Hij heeft een onecht kind.] *Men kan niet dansen zonder beenen. Ze weten niet, op wat been ze dansen zullen.*

Beer. *Den beer snijden.* [Dit is een term voor het ledigen van 't sekreet.]

Beest. *Hij ziet er zoo vroolijk uit als het beestje van Pallas in den doofpot.*

Begin. *Een goed begin is een daalder waard.*

Bek. *Hij kijkt zoo valsch als eene kat, die men een spiering uit den bek wil halen.*

Beleg. *Dat is zijn beleg.* [Hij is de aanlegger van die zaak.]

Benaauwdheid. *Als eene kat in benaauwdheid zit, doet zij vreemde sprongen.*

Beurs. *Die niet kan betalen met de beurs, moet betalen met de huid. Klinken de Britsche koningen nog in uwe goudbeurs? Zijne beurs staat op het nachtslot, jaar uit, jaar in.*

Beurt. *Als het omkomt, is het kinderbeurt.*

Biefstuk. *Die spek geboren is, wordt nimmer biefstuk. Men kan wel biefstuk van zijne lippen koken.*

Bier. *Zij slachten het Haarlemmer bier, dat over het water moet, en beter in Friesland is dan in de brouwplaats.*

Bies. *Hij geraakt van de klaver tot de biezen.*

Bij. *Zij is zoo vlug als eene bij.*

Bil. *'t Is hard voor billen, Die wel willen.*

Bisschop. *Geen bisschop, geen koning.*

Blaar. *Hij is zoo schoon, of blaartje hem gelikt heeft.*

Blaas. *Hij heeft eene groote blaas.* [Men zegt dit van een zwetser.]

Blad. *Hij lacht als eene magere geit, die een koolblad ziet. Houd je gesloten als eene kool van drie bladen.* [Men zegt dit schertsend voor: klap op maar! gij moogt het wel vertellen.]

Blind. *Als de blinde droomt, dat hij ziet, dan ziet hij ook, wat hij gaarne ziet.*

Bocht. *Hij kent het uit de bocht.* [Hij verstaat die zaak grondig.]

Boeba. *Het is een boeba van een kerel.* [Dat wil zeggen: een norsche vent. *Boeba* is een baugmakers-woord.]

Boedel. *Hij zet den boêl in hokken.* [Er heerscht wanorde in dat huisgezin, uit brooddronkenheid.]

Boeg. *Dat is hem tegen den boeg.* [Dat wil zeggen: tegen de borst.] *Hij doet het uit de boegen.* [Dat is: uit alle macht, met inspanning van alle krachten.]

---

1) [illegible] bl. 242. 2) Clarisse 47.

BOEK. *Hij is het boekje bijster. Zijn memorieboek is als een lamme haas, die dadelijk gevangen is, zonder er een loopje van te nemen.*

BOER. *Een boer is een boer, al was het op een paaschdag.* [In gelijken zin zegt men mede: *Een zot is een zot* (of: *Een aap is een aap*), *al ware het paaschdag.*] *Een edelman speelt anders dan een dronken boer. Het is een slechte tijd, de boer maakt zijne kinderen zelf. Hij heeft een boer aan touw.* [Dat is: iemand, die hem bij voorkomende gelegenheden helpt.] *Hij staat op zijn stuk, als een boer op een bos wortels. Hij trapt hem op den voet met de fluweelen schoentjes van den boer. Ieder zijn meug, zei de boer, en hij at vijgen met stroop.*

BOETE. *Die geslagen is, betaalt de boete* 1).

BOK. *Hij zal van den bok droomen! Hij zit zoo vol complimenten als een bok vol keutels. Men kan niet veel smeer uit een houten bok halen.*

BOKKING. *Dat is een bokking zonder graat.* [Dat wil zeggen: een steek.]

BOKSE. *Dat gaat een boksewammes voort.* [Dat wil zeggen: hij dreunt maar op, alles op denzelfden toon. *Bokse* is *broek*, en *wammes* is *wambuis*; alzoo *boksewammes* = *broek en wambuis aan één stuk.*]

BORST. *Hij zet hem de pistool op de borst.*

BORSTEL. *Men kan van zijn haar wel borstels maken.*

BOT. *Hij zit hem in de botten.*

BOTER. *Dat is zeker: vreet je dekens, dan k.. je wol; maar vreet je boter, je sch.. geen oorlogschepen. Die tast ook nog al diep in de boter.*

BRAND. *Als uws buurmans huis in den brand staat, moet gij op het uwe passen* 2). *Bedaar je, Hillebrand! er mocht brand van komen.*

BRIJ. *Hij kan niet van moeders brijpot af.*

BRIL. *Zet een bril op je oor, al zoudt gij hem van hopman Ulrik leenen.*

BROEDER. *Het gemak is de halve broêr van de luiheid.*

BROEK. *Als er eene broek is, wordt geen rok geteld.* [*Broek* is hier voor *man*, en *rok* voor *vrouw* genomen.] *Het is ééne broek, één wambuis.* [De een is niet beter dan de ander; zij staan gelijk.] *Iemand eene veêr in de broek steken. Zijne broek is zoo leêg van geld, alsof hij buiten Gent in den laatsten stuiver ter herberg geweest is.*

BROOD. *Het is zuur deeg; nu nimmermeer zoet brood. Hij kan nog geen brood dragen.* [Daarmede plaagt men in Groningen jonge menschen, die niet velen kunnen, dat men hun, in zittende positie, de knie drukt.] *Hij pocht van stoet, had hij maar brood.* [Men zegt dit van iemand, die ligt te ronken. *Stoet* is eene soort van wittebrood.] *Hij verdient zijn brood, met wolkjes rook naar de kraaien te blazen. Hij wint zijn brood, door met den schoothond te spelen. Men moet hem den broodkorf wat hooger hangen.* [Hij wordt te dik en te vet.] *Zijn brood is in den honig gevallen.*

BRUG. *Als eens een Jood over de brug is, dan heb je ze allemaal.*

BUFFEL. *Die als buffel naar Rome trekt, komt zelden als paard terug.*

BULT. *Hij jaagt het over de bulten.* [Men zegt dit van den stotteraar.]

BURGER. *Steenen in 't land is burgermest; ze houdt het langste stand.*

BUURMAN. *Het vee van buurman tiert het best.*

COMMISSIE. *Hij gaat op de Kaap met goede commissie.*

CONSCIENTIE. *Hij slaat zijne conscientie op de leest.*

CONSISTORIE. *Hij is zoo vet als een consistorietang.*

DAG. *Dat is een dag met een gaatje.* [Dat wil zeggen: een geluksdag, zinspelende op *een cent* (vroeger *een duit*) *met een gaatje*, waaraan het bijgeloof een of ander geluk toeschreef.]

DEEG. *Het is niet eerder deeg, voor het te ondeeg is.* [Men zegt dit van den vrijer of de vrijster, die gaarne getrouwd is.]

DELFT. *Loop naar Keulen, te Delft, daar zijn hokjes leêg. Zij doen als de klok van Delft: eerst spelen en dan slaan.*

DEUR. *Als men voor de passiën de deur op het nachtslot zet, springen zij het venster uit. Hij zit achter de dikke deuren.* [Dat is: in de gevangenis.] *Ze is goed bij de kelderdeur, om de katten te keeren.* [Men zegt dit van eene leelijke vrouw.]

DIFFERENT. *Dat is een different van een verschil van een onderscheid.* [Daar *different*, *verschil* en *onderscheid* woorden van gelijke beteekenis zijn, geeft men met dit zeggen te kennen, dat de zaken of gezegden, waarbij men het tepasbrengt, in hooge mate contrarieeren.]

DIJTERD. *Dat was raak, zei Dijterd, en hij sloeg zijne vrouw de hersens in.*

DING. *Alle goede dingen komen langzaam. Hij spreekt altijd van groote dingen* 1).

DISSE. *Van disse Op een frissche.* [Met *disse* meent men *deze*, dat is: de *tegenwoordige* of de *bestaande*; die met eene *andere* verwisseld wordt, hier *frissche* geheeten, als beteekenende *gezonde*, *lustige* of *moedige*, met wie 't op nieuw is aan te leggen. Men zegt het van den vrijer, die telkens een ander meisje heeft.]

DISSELBOOM. *Zij zijn er af als Romke van den dissel.* [Men zegt dit in Groningen, als men ergens voor goed af, of het geheel kwijt is.]

1) *Ned. Mag.* II. bl. 88.

2) Clarisse 107.

1) Clarisse 69.

DOBBELSTEEN. *Het meeste ivoor wordt aan valsche dobbelsteenen gebruikt.*

DOCHTER. *Wien eene dochter trouwt, die wint een kind; wien een zoon trouwt, die verliest een kind. Zijne mooie dochters zijn mondig; hij mag wel een nieuwen drempel leggen.*

DOM. *Hij brengt hem achter den dom.* [Men zegt dit te Utrecht voor naar de gevangenis gebracht worden.]

DOOD. *Beter Orthen bij het leven dan den Bosch na den dood.* [Orthen is een klein dorp van nog geen 300 zielen, een half uur van 's Hertogenbosch, de hoofdplaats der provincie Noord-Brabant.] *Hij slacht de gecanoniseerde heiligen, die na hunnen dood meer waard zijn dan in hun leven. Hij ziet er uit als de doodgraver van Willebroek.*

DOORSLAG. *Het is een gaatjepan met een doorslag.* [Alles is hier woordspeling: met een *gaatjepan* bedoelt men eene *gatenpetiel*, evenals met een *doorslag*. Men zegt het van eene spilzieke vrouw, die alles laat doorvloeien.]

DOP. *Zij vechten om de leêge doppen.*

DORP. *Hij is de stuurwold van 't dorp.* [Men zegt dit in Groningen van iemand, die direct of indirect alles bestuurt of beheerscht.]

DRAAD. *Daar loopt draad op.* [Daar komen vele onkosten op.]

DRAAIER. *Hij spreekt als een schroefdraaier.*

DREK. *Hij gelijkt een vlieger, die drek aan zijn' staart heeft.*

DRENTHE. *Dat zijn Drenthsche uren.* [Zoo spreekt de Groningschman, wanneer de afstand van deze of die plaats te gering wordt opgegeven. Of dit komt, omdat de afstanden, die men doorgaans bij de namen der plaatsen op de handwijzers in Drenthe vermeld vindt, te klein zijn aangeduid, zoodat de plaatsen alleen in de opgegeven tijden door sterke loopers te bereiken zijn, — of wel, omdat de Drenthenaars sneller voortgaan dan de Groninger luî, is mij niet bekend.]

DROMMEL. *Het meel van den drommel verandert in zemelen of kaf.*

DRONKAARD. *Hij slacht den dronkenman, die met de kaars in de hand ging kijken, of het donker was.*

DROP. *Hij smeert hem drop op den duim.*

DROUWEN. *Hij is van Drouwen.* [Men zegt dit in Groningen van een draler. Het Drenther gehucht *Drouwen*, dat eene buurtschap is van het dorp Borger, waar het grootste hunnebed gevonden wordt, komt hier alleen als woordspeling voor met het Groningsche woord *drouen*, dat *voornemens zijn* beteekent, vooral in betrekking tot het afleggen van een bezoek.]

DUBBELTJE. *Job en Jille: een paar om een dubbeltje.*

DUC D'ALVA. *Hij slacht duc d'Alf's hond, die spekstruif at op goeden vrijdag.* [In denzelfden zin zegt men mede: *Hij is zoo paapsch als duc d'Alf's hond: die at vleesch in de vasten.*]

DUIM. *Als men eens de lekkere saus van het regeeren geproefd heeft, likt men er duim en vingers na. Hij houdt den duim op den zak.* [Hij zorgt er wel voor, dat hij zijn geld behoudt.]

DUITSCHLAND. *Hij kent Duitsch noch Fransch.*

DUIVEL. *Kwaad worden is menschelijk, maar haten is duivelsch. Soort bij soort, zei de duivel, en hij gooide den smid bij de schoorsteenvegers.*

EÉN. *Ofschoon man en vrouw één zijn, maken zij dikwijls twee gekken uit.* —— *Daar is er één op den loop.* [Nl. één zijner vijf zinnen.] *Dat is ééne Als geene.* [Het is niets waard.]

EEND. *Er vloog eene eend uit zijn gat.* [Hij heeft eene milde bui gehad.]

EER. *Iets in zijne eere en vere laten.* [Men bezigt deze spreekwijze, als men in een gebouw alles zoo laat blijven, als het is.]

EGYPTE. *Is er nog koorn in Egypte?*

EI. *Elke vogel legt zijn eitje.* [In eene verwarde huishouding speelt elk den baas.] *Hij weegt de eieren van de mug in het rag van de spin. Men kan licht een ei geven, als het maar wel uitgebroeid wordt. Pauwen leggen geen uileneieren.*

EINDE. *Hij had gaarne het middelste met de beide einden. Hij is van 't milde eind afgesneden.* [Men zegt dit van den gierigaard.] *Hij kan niet van het einde komen. Hij weet van einden en zwetten.* [Dat wil zeggen: hij is de zaak machtig, en zal haar voor goed afwerken. Het Groningsche woord *zwet* is *grens;* zoodat *einden* en *zwetten*, twee woorden van gelijke beteekenis, hier gebruikt worden, om de bedoelde bemoeienis op het krachtigst voor te stellen.]

EKSTER. *Dat kan hij als de ekster 't huppelen.*

EKSTEROOG. *Het helpt netzooveel als eene eksteroog-pleister bij eene zieke koe.*

EL. *Hij maakt van een spel eene el. Zijn kop is geen el lang.* [Men zegt dit van iemand, die driftig van aard is.]

ELEMENT. *Het is een dood element.*

ENGELAND. *Hij is Engelsch in de hakken.* [Dat wil in Groningen zeggen: hij is verschrikkelijk boos. In gelijken zin bezigt men het spreekwoord: *Hij is tijgersch in de hielen.*]

ENGELSCHMAN. *Indien de Engelschman, die het zoute water zoet kan maken, de geheele zee kon veranderen, zou de riviervisch goedkoop worden.*

ETEN. *Het is een gemeen pot eten.* [Hij is een nietswaardige, een slechte vent.] *Hij zet de vork verkeerd in 't eten.* [Hij eet met tegenzin.]

EZEL. *De ezels klaauwen elkander.*

FAAM. *Een welgesteld gemoed doet de leugenfaam uitlachen* 1).

FIJTJE. *Fij ligt in de goot.* [De zaak is bedorven.]

FLESCH. *Hij slacht de slechte zieken: hij werpt de fleschjes in de gracht.*

FLORT. *Het is een flortje.* [Men zegt dit van eene mislukte zaak, en evenzoo: *Het is een scheetje,* gelijkmede: *Het is een strontje.*]

FORTUIN. *Zoolang fortuin u dient, zal u geen vriend ontbreken; Maar als fortuin eens keert, dan is uw vriend geweken* 2).

FRONT. *Van boven front, Van onder stront.*

FUT. *Daar zit fut in.* [Dat wil zeggen: geestkracht.]

GAAF. *De liefde slacht de kinderen: zij houdt veel van giften en gaven.*

GALG. *De zee noch de galg valt weigerachtig.*

GALJOOT. *Hij is zoo toegetakeld, dat hij geene vlet van een oorlogsgaljoot onderscheiden kan.*

GALOP. *Hij loopt op een galop in zijn verderf.*

GAREN. *Daar heb je de kat in 't garen.* [Dat is: de twist in vollen gang.]

GAST. *Hij is in de wereld te gast.* [Hij leeft er maar vroolijk op heen: lui en lekker.] *Te veel gasten maakt den kok confuus.*

GATEN. *Hij moet het zeegat uit.*

GEBAK. *Het is me een gebakje!*

GEBED. *Kinderen van vele gebeden gaan niet verloren.* [Zoo meent de waarlijk vrome moeder, en grondt zich daarin op *Jacob.* v: 16.]

GEERTJE. *Het is zoo gorrel als Geertjemoei's gort.* [Men zegt dit van eene spijs, die niet gebonden is. Of *gorrel* eene woordspeling met *gort* is, en dus zooveelals *gortig* beteekent, of dat het van het verouderde *gorren = rommelen* afkomt, durf ik niet beslissen.]

GEERTRUIDENBERG. *Het lijkt als een Katwijker schelvisch op een Geertruidenberger steur.*

GEHEMELTE. *Onzichtbare horens dwingen niemand, het gehemelte van zijne koets te verhoogen.*

GEK. *Als het gevaar over is, scheert men den gek met den heilig. Die het eerst kwaad wordt, is de gekste. Hoe meer gekken bij malkander, hoe meer men lacht.*

GELAAT. *Daar veel liefde is, maakt men weinig gelaats. Zijn gelaat belooft geene beursche peren.*

GELD. *Als de vrouwen haar geld kwijt zijn, spelen ze veeltijds om de rest. Hij hangt zijn geld op heggen en struiken.* [Hij neemt geene zekerheid bij 't beleggen van zijn geld.]

GELEGENHEID. *Eene goede gelegenheid vliegt met de ooievaars over de zee.*

GELOOF. *Hij is wat hardlijvig van geloof.*

1) Clarisse 78. 2) Clarisse 38.

GELUK. *Laat u van 't geluk niet bedriegen; Het kan wentelen, zwemmen en vliegen.*

GEMOED. *Beter pijn in de maag dan in 't gemoed.*

GENSDARME. *De gensdarmen worden niet betaald, om vliegen te vangen.*

GERECHTIGHEID. *Al evenveel om een knikker; het spel moet zijne gerechtigheid hebben.* [Wanneer men partij dwingt, tot den laatsten halven cent te betalen, zegt men mede: *Het is niet om de knikkers, maar om het recht van 't spel.*]

GESCHOREN. *Daar is geschoren en ongeschoren.* [Men zegt dit van een gemengd gezelschap.]

GESCHRIFT. *Men moet de geschriften naar den tijd van hun ontstaan beoordeelen.*

GEST. *Zij is op de gest.*

GETIJ. *Het tij dood zeilen.* [Dat is: wanneer het ebt, zoo lang tegen den stroom inzeilen, tot de vloed komt; wat natuurlijk alleen bij gunstigen wind mogelijk is.]

GETUIGE. *Hij loopt voor valsche getuige mee.* [Hij is overcompleet bij een vrijend paar.]

GEWICHT. *Zij is licht Op de wicht.* [Men zegt dit van een meisje, dat niet eerbaar leeft.]

GEWILLIG. *Den gewillige valt niets zwaar* 1).

GOD. *Hij weet van God geen kwaad.* [Het is volstrekt geen profaneeren, wanneer men zegt, dat *iemand van God geen kwaad weet*, daar men er alleen door te kennen wil geven, dat de bedoelde persoon, dien men als een onnoozelen hals wil teekenen, niet in staat is, de verhevenheid van den Schepper op te merken.]

GOED. *Het jonge goedje is dartel.* [Met *het jonge goedje* meent men *jeugdige menschen,* — van het levenslustige van kalvers en veulens afgeleid, die meer bepaald onder dien naam bekend staan.] *Hij heeft zijn goed aan den haak geslagen.* [Dat wil zeggen: te koop gesteld, — overdrachtelijk: hij is bankeroet.] *Klein goed, erg goed.*

GOEDE. *De beste kan wel eens missen* 2).

GORT. *Onze Lieve Heer is geen gortjes-teller.* [Men zegt dit, te zijner geruststelling, als men zich een enkelen keer tebuitengaat.]

GOSSEL. *Hij is goed gossel.* [Dat beteekent in Groningen: hij weet wel, wat hij drijft. *Gossel* komt wellicht van het verouderde *gosselen*, dat *storten* of *gieten* zeggen wil.]

GOUD. *Beter zonder goud Dan zonder zout. Hij meent, dat er goud te graven is, en er is geen spialter te vinden.* [Het zoo hoog geroemde voorwerp is van zeer geringe waarde. *Spialter* is *zink.*]

GRAF. *Hij moet zijne grootmoeder uit het graf halen.* [Hij heeft lange nagels.]

GROND. *Van de hand tot den mond Valt de pap op den grond.*

1) Clarisse 70. 2) Clarisse 5.

GROOTJE. *Het zoude wel passen, dat grootje de oudste was* 1).

HAAN. *De haan moet haan blijven. Hij zou den haan op den toren een lesje kunnen geven.*

HAAR. *Er zit haar aan de klink.* [Die zaak gaat hoogst moeilijk.] *Het is haar, om peen te bossen.* [Dat is: licht, sluik haar.] *Hij heeft wild haar in den nek. Zij heeft haar om de kiezen.* [Men bezigt dit uitsluitend van eene vrouw, die op scherpen en ruwen toon van zich af spreekt. In denzelfden zin zegt men mede: *Hij heeft haar op zijne tanden*, dat niet zeldzaam ook op eene bitse vrouw kan worden toegepast.]

HAARD. *Met Sint Geert Moeten de koolteesten van den heerd.*

HAK. *Hij steekt de hakken uit.* [Hij gaat sterven.] *Hij trekt aan de hakken* (of: *hielen*). [Hij gaat op den loop.] *Men kan haar met geen pols aan de hakken komen.* [Eene uiting van teleurstelling bij den jongeling, wanneer het meisje geen tijd heeft, om naar zijne zoete woordjes te hooren.] *Zij heeft de hakken los.* [Dat wil zeggen: zij kan vrij uitgaan.]

HALS. *Dat is zoo goed als een slag aan den hals.* [Men zegt dit van eene kleine hoeveelheid eten of drinken.] *Men kan hem met eene metworst den hals uitmijden.* [Hij laat zich alles wijsmaken, die sukkel.]

HAMBURG. *Hij kan de luiken van Hamburg op.* [Men zegt in denzelfden zin van iemand, die verbazend veel eten kan: *Hij kan Luik en Hamburg op.*]

HAND. *Dat is handje vertast!* [Misgegrepen!] *Dat is voor handje en wiltje.* [Men zegt dit van tuinvruchten, die als roofgoed beschouwd worden.] *Het is een dood kind met een lam handje.* [Men zegt dit van eene nietswaardige zaak.] *Het is een handje-voormaaier.* [Men zegt dit van den voorbarige.] *Het is wel in de hand, Maar nog niet in den tand* 2). *Het staat mij niet op de handen.* [Ik heb er geene dadelijke behoefte aan.] *Het weêr wil nat om handen hebben.* [Men zegt dit in den herfst of winter, wanneer het ruw weêr is.] *Wensch in de eene hand, en hoest in de andere; zie dan, in welke hand gij het meest hebt. Zij heeft hare handen de zaligheid beloofd.*

HAP. *Hij weet er een hap en een snap van.* [Dat is: van alles wat, en van niets genoeg.]

HART. *De beste muziek is die, waarbij mond en hart overeenstemmen. Het rijkste kleed Is vaak gevoerd met harteleed. In de oogen ligt het hart. Wie den anderen benijdt, Vreet zijn hart en kwist zijn' tijd.*

HEMEL. *Elkeen kan geene evenschoone ster aan den hemel hebben. Hij heeft de sleutels van het hemelrijk.*

HEN. *Als de hen vet is, scheidt zij uit met leggen. De neus loopt hem als eene leggende hen.*

HERBERG. *Hardloopers en zachtloopers komen in dezelfde herberg.* [Dat wil zeggen: *gauw* is *langzaam* niet in allen opzichte vóór. In denzelfden zin zegt men: *Paardrijders en voetgangers komen 's avonds allen in ééne herberg.*]

HERCULES. *Men zegt geen Hercules tegen twee.*

HERSENS. *Hij heeft de kramp in de hersens.*

HES. *Zij vreten als Hessen.* [De Hessen, meesttijds moffen genoemd, staan als groote eters bekend.]

HIEL. *Hij is tijgersch in de hielen.*

HIMPHAMP. *Het helpt zooveelals een himphamp op een mosterdmolen.* [*Himphamp* is wellicht voor *homp*, mogelijk voor *handvat* genomen. Zie DE JAGER's *Verscheidenheden*, bl. 145, waar tevens nog andere beteekenissen van 't woord voorkomen.]

HIPPELKLINK. *Het is eene hippelklink.* [Zoo benoemt men een lichtzinnig meisje. *Hippelen* is *heen en weêr bewegen* — gelijk dat ook de *klink* doet bij 't openen en sluiten der deuren.]

HOEK. *Het is een vierkante regen met achthoekige zonnestralen.* [Men zegt dit van buiig weêr.] *Hij is een stuk om den hoek.* [Dat wil zeggen: een eind op weg met het werk.] *Hij komt uit Kalis' hoek.*

HOER. *Hij komt in geen kerk of hoerhuis. Wat geeft eene hoer om een scheet!*

HOF. *Het is daar eene groote hofhouding.* [Men bezigt dit van eene huishouding, die op grooten voet is ingericht, evenals wanneer men zegt: *Groot is het hof, Veel moet er of.*] —— *Hij verzamelt geen honig uit anderer lieden hof.*

HOK. *Hij komt er mede uit het hok.* [Hij lijdt er geene schade bij, maar heeft er ook geen voordeel van.] *Hij moet in 't pinkenhokje.* [Er is een broêrtje of zusje geboren, nu wordt hij nommer twee.]

HOL. *Hij heeft den wolf uit zijn hol gehaald.* [Hij heeft het in zijne macht, zijn' vijand te treffen.]

HOMMEL. *Daar is een hommel in de wacht.*

HOND. *Bloode honden worden niet vet. Daar wil ik geen hond in wezen.* [Ik wil mij daaraan niet laten kennen.] *Die brrr roept, meent al de honden. Een dolle hond bijt ook zijn' eigen' meester. Het is beter, dat een hond kwispelstaart, dan dat hij bijt. Het is een hondje van een kostje.* [Dat wil zeggen: zeer lekker.] *Hij is zoo bang als 't hondje. Hij is zoo rustig als de hond, die van den eenen stoel op den anderen vliegt. Hij lacht als een hond, dien men mosterd aan de tanden gewreven heeft. Ik kan wel een hond hooren blaffen, licht dat ik hem hoor praten.*

1) Cats 80. 2) *Ned. Mag.* II. bl. 88.

HONGER. *Hij loopt op den hongerkamp. Visschen en jagen Maken hongerige magen.*

HOOFD. *Hij bouwt zich zelven een muur, om er zijn hoofd tegen te stooten. Hij laat zijn hoofd hangen als een oude Zwitser, die zich luist.*

HOOGMOED. *Het kind des hoogmoeds heet schaamte.*

HOOPEN. *Waar gestadig bijkomt en niet afgaat, dat wordt een hoop. Zij rammelen als een hoop kokmeeuwen. Zulken zijn er om twaalf uur nog wel achter den mesthoop te vinden.* [Men zegt dit spottend tegen een jongeling, die van zijn meisje pocht.]

HORLEWIBUS. *Zij heeft den horlewibus.* [Zij is nijdig en speelt op.]

HÔTEL. *Die gelukkige vent, hij logeert in het hôtel le Singe!* [Spottende uitroep; want *le Singe* is *de Aap*, en die in dat hôtel logeeren, treffen geen goed weêr.]

HOUT. *Het is een houten wammes.* [Men zegt dit van een man, die droog is in spreken en doen.] *Het is een houterige vent. Hij is meer dan eens door 't kreupelhout gegaan. Knorrepotten en muggezifters gelijken het vuur, dat het hout wel zwart maakt, maar niet verbranden kan.*

HUID. *Hoedje Is groet-je.* [In Groningen beteekent deze spreekwijze: op ongeploegd land te zaaien, brengt niets voort. *Huid* is in den Groningschen tongval *hoed*. Men zegt dus letterlijk: zoo men op de *huid* (de oppervlakte van den grond) wil zaaien, kan men de vruchten wel *groeten*, dat is: voorbijgaan.]

HUIS. *Beter eene ruit gebroken, dan het huis verloren. Een wrak huis en een wrak schip verlaten de muizen. Hij heeft werk genoeg t'huis, om niet bij een ander te gaan lappen.*

HUISJE. *Het is in 't huisje.* [Dat wil zeggen: het is volmaakt hetzelfde. Men bezigt dit, wanneer partijen in 't spel volmaakt gelijk staan, dat is: evenveel kans op de winst hebben. De spreekwijze is aan de werking der balans ontleend.]

HULP. *De liefde helpt, vóór er hulp gevraagd wordt.*

HUT. *Het snistert er in de hut.* [De kinderen krijgen straf. *Snisteren* is *snorren*.]

JAAR. *Het is een winter als van 't jaar 40, toen de pap op 't vuur bevroor.*

JACHT. *Zij is aan de jacht.* [Men zegt dit van een uitloopend meisje of eene uithuizige vrouw. In denzelfden zin zegt men nog: *Zij is op den rid*, alsmede: *Zij is op de gest.*]

JAN. *Hij staat daar als Jan, van verre. Trek aan, Jan! 't is een bolkalf.* [Men zegt dit schertsend, wanneer men met alle man uit alle macht aan iets trekt.]

JAN PLEIZIER. *De musschen in de tarwe hebben een leventje van Jan Pleizier.*

JAS. *Men kan wel eene luis op zijn' jas knippen.* [Men zegt dit van een kalen mijnheer.]

JOB. *Hij is zoo vroom als Job.*

JOOD. *Hij spreekt van haar als de Joden van het spek.*

JORIS. *Voel je de kneep, Joris?*

KAARS. *Taptoe, de kaars gaat uit.*

KABEL. *Dat kan geen kabel houden.*

KAKEBEEN. *Daar is ruzie in 't kakebeen-straatje.*

KALF. *Het kalf moet uit zijne eigene natuur dansen.*

KAM. *Hij krijgt een kam.* [Dat is: eene schrobbeering of duchtige afrekening, eigenlijk: eene bestraffing, waardoor hij rood van schaamte wordt. Dat *roodworden* is alzoo zijn *kam*.]

KANT. *Op den anderen kant!* [Dat wil zeggen: juist andersom. Het wordt mooier voorgesteld, dan 't is.]

KAPEL. *Kapelletjes vangen en koninkrijken verliezen.*

KAR. *Hij neemt hem op de kruikar.* [Dat is: hij maakt zich vroolijk over hem, evenals men doet, wanneer *men iemand in het ootje neemt*.]

KAT. *Daar is wat aan, dat de kat niet lust.* [Het eten is te heet.]

KATROL. *Lijs verdween op katrollen.*

KEEL. *Iets op de keel af ontkennen. Wat kop en keel lijden kan.* [Dat is: uit alle macht.]

KEREL. *Dat is een kerel van niets. Dat maakt een kerel uit! Man bij kerel. Wat geeft een doode kerel om een schop!*

KERFSTOK. *Men kan niet alles op den kerfstok nemen.*

KERK. *Men ziet hem in kerk noch kluis.*

KIEVIT. *Hij schermt als een kievit.* [Hij praat in 't wild.]

KIKVORSCH. *Hij is er af als de kikker van den staart.* [Daar de vischvormige jongen van den kikvorsch zich voor 't eerst te land begeven, als zij geheel gemetamorphoseerd zijn, en daar al spoedig den staart, die geene wervelen had, door inkrimping verliezen, is het zeer eigenaardig gezegd: *Hij is er af als de kikker van den staart*, wanneer men iets onherstelbaar verloren heeft.]

KIND. *Zij is over 't kinderhalen heen.*

KLAAS VAN KLOENEN. *Hij staat te kijken als Klaas van Kloenen.*

KLEED. *Hij heeft een levantijnen kleed aan.*

KLEP. *Het gaat sommigen menschen als den paarden met oogkleppen: zij zien niets van 't geen bezijden is.*

KLEUR. *Hij mag geen kleur verzaken. Hij moet wel kleur bijspelen.*

KLINK. *Dat past* (of: *helpt*) *als eene klink op een kraaienest.*

KLIP. *Hij vreet tegen de klippen op.*

KLOMP. *Hij speelt op zijn' klomp.* [Dat is: hij speelt den baas.]

KLONT. *Het glijdt zoo glad als een klontje.*

KLOOSTER. *Zij is zoo preutsch als eene kloosterzuster.*

KLOP. *De klop is er al op.* [Dat wil zeggen: het meisje is 28 of meer jaren oud. In gelijken zin zegt men mede: *De stempel is er op* en *Zij heeft den dut.*]

KLUIT. *Hij zit bij de kluit.* [Op Zuid-Beveland zegt men dit van iemand, die geld heeft.] *Hij zit dik in de kluiten.* [Dat wil zeggen: hij heeft veel geld.]

KNIP. *Hij zit op knijmagels.* [Dat is: hij kan van ongeduld niet meer stilzitten.]

KNOL. *Het is een vooze knol.*

KOE. *De koe is stoots* 1). *Een verstandig man raadt gemakkelijk, waar de koe ligt, zoodra hij haren staart maar ziet. Het is melk van de blaauwe koe.* [Zulke melk komt uit de pomp.] *Hij is zoo dom als een koeienpoot. Schuimende koeien worden niet vet.* [Door *schuimers* verstaat men koeien, die haar voeder langs de wegen zoeken.] *Zijn neus geeft meer dan eene vare koe.*

KOEK. *Dat past als eene floddermuts op een oliekoek. De pannekoeken smaken toch, al ligt er eene vlieg in 't meel. Haar volbrengen bleef een koek.*

KOERS. *Dat gaat één koers uit! Hij neemt zijn' koers.*

KOFFER. *Hij kan zijn' koffer wel pakken.* [Men duldt hem niet langer.]

KOK. *Als de kok de spijzen kookt, Ziet men, dat de schoorsteen rookt.*

KONIJN. *Hij zit als een konijn voor de traliën.* [Hij durft niet.] *Zij moet naar den konijnenwaard.* [Zij is eene oude vrijster.]

KOOI. *Hij is zoo vrij als de vogel in de kooi.*

KOOLEN. *Dat is zijne kool.* [Dat wil zeggen: het brengt hem veel geld op. Door *kool* verstaat men het te veld staande *koolzaad.*]

KOORTS. *Een binnenlandsche oorlog is gelijk eene heete koorts. Hij heeft de reutelkoorts.*

KOP. *De kop is hem Oranje.* [Hij is boos of driftig.] *Het kopt hem niet.* [Hij heeft er geen zin in.] *Hij betaalt van kop noch staart.* [Dat is: noch rente, noch huishuur, noch dagelijksche inkoopen, noch jaarlijksche rekeningen.] *Hij heeft eene plak lood op den kop.* [Hij is dronken.] *Hij heeft eene Schiedammer lantaarn in den kop.* [Hij is dronken.] *Hij heeft nog al wat snot in den kop.* [Daar *snot* hier in den zin van iets goeds, wellicht van *brein*, voorkomt, gebruikt men dit spreekwoord voor een schranderen bol.] *Hij houdt hem den kop toe.* [Hij verzet zich tegen hem.] *Nu, dat is ook een pijpenkop!* [Men zegt dit van eene leugen.]

1) Cats bl. 13.

KOREN. *Als men het onkruid te lang laat groeien, vreet het ook het schoonste koren op.*

KORF. *Eene pad in den korf planten.*

KORT. *Hij praat twee korten en twee langen.* [Hij zit aanhoudend te praten.]

KOSTER. *Als de koster van Sint Jakob: al weêr van voren af aan.*

KOUS. *Ik wol, dat ik van die wol een paar kousen had.* [Men voegt dit in Groningen den veelwenscher toe, waar het eene woordspeling is, daar er ik *wou* als ik *wol* wordt uitgesproken.]

KRAAG. *Het gaat om den kraag.*

KRAAI. *Als eene kraai met de ooievaars wil vliegen, tuimelt zij spoedig in zee, en verdrinkt.*

KRAMP. *Hij heeft de kramp in zijne vingers.* [Hij is een dief.]

KRAS. *Alle krassen moeten uit de lei.*

KREGEL. *Het is een slechte kregel, waarbij men zelf schâ heeft.*

KREUK. *Hij lacht de kreuken uit zijne milt.*

KREUPEL. *Hij zuipt als een kreupele.*

KROP. *De sla begint te kroppen.* [Men zegt dit van eene zwangere vrouw.]

KRUIS. *Het is de vraag niet, welk kruis men draagt, maar hoe men het draagt.*

KUIKEN. *Over doode kuikens wordt het langst gebroeid.*

KUIT. *Dat smaakt als kuit en lever.* [Men zegt dit in Groningen van iets, dat heerlijk smaakt.]

KUSSEN. *Die nooit een kussen had, mist het ook niet.*

LAND. *Hij heeft het land in het zaad.* [Zijne vrouw is in gezegende omstandigheden.] *Hij heeft ook schepen op zee en wagens op 't land. Mollen en Mennisten heeft men op goed land* 1). (Dit spreekwoord was reeds, bl. LXIV, onder GOUD, opgenomen; doch daar het woord *goed* op zijn Groningsch als *goud* wordt uitgesproken, staat hier de verbetering.)

LANG. *Het is lang genoeg, als het maar wel genoeg is.*

LAT. *Hij kruipt er mede onder de latten.* [Dat is: hij eigent het zich toe.]

LEDIGGANGER. *Die zich vol zuipt, is geen lediggànger.*

LEELIJK. *Hij is goed, om leelijkers te vangen. Zij is zoo leelijk, dat de melk verzuurt, als zij er een oog op slaat.*

LEKKER. *Lekker is maar een vinger lang.*

LEPEL. *Zij nemen hem den lepel af, voordat hij gegeten heeft.*

LEVEN. *Die zijne liberteit kwijt is, verveelt het leven.*

LICHAAM. *Wat het lichaam verdient, moet het*

1) Molema bl. 275.

lichaam weêr terughebben. [Dit daglooners-spreekwoord beteekent: wat men met de handen verdient, mag men voor zijn levensonderhoud ook verteeren.]

Lief. *Lieven zit op zijn rek.* [Men zegt dit op Zuid-Beveland van den luiaard.]

Lijf. *Hij heeft geen open lijf.* [Dat is: geen zin, om iets te koopen.]

Lot. *Zijt gij met Lotje bezeten* (of: *bedonderd*)? —— *Zij bevelen de zaak aan het noodlot, en nemen den oorlog tot rechter.*

Lucht. *Als men boven in de lucht roeit, wil de schuit niet voort. Daar zit Westerwolde aan de lucht.* [Dat wil zeggen: eene donkere wolkenbank doet ruw weder te gemoet zien. Er wordt hier gezinspeeld met de beide bestanddeelen van den naam van het Groninger dorp *Westerwolde: wolde* (voor *woud*) een beeld van de plaats voor den te wachten *wind*, en *wester* (als regenhoek) de voorstelling van naderende *regenbuien.*] *Noorwegen zit in de lucht.* [*Noorwegen* komt hier als woordspeling met *noordsche buien* voor.]

Maan. *De maan beiert.* [Dat wil zeggen: is aan 't afgaan.]

Maand. *Het maandroosje bloeit.*

Maas. *Dat hangt lang in de mazen.*

Maat. *Mijn maat zit niet voor een scharesllijper.* [Men zegt dit in een of ander kaartspel, wanneer de maat een goeden zet doet. In dat geval zegt de maat: *Ik zit hier niet voor doove neuten.* Men bezigt over en weder mede: *Mijn maat zit hier niet voor doove neuten* en *Ik zit niet voor een schareslijper.*]

Madame. *Het is eene drilmadam.* [Dat wil zeggen: een vrouwelijke drilmeester.]

Man. *De man, die zich te veel onrustig maakt, vindt dikwijls meer, dan hij zoekt. Een half woord is een wijs' man genoeg* 1). *Een man, die van alles voorzien is, moet alles kunnen doen. Gehad is een arrem man; Die 't heeft, is er beter an. Het is een man als een stuk stront. Het komt uit den steenen man.* [Zoo spreekt men te Harlingen van een pasgeboren kind.] *Hij is allemans meester.* [Men zegt dit van den jongen, die over al zijne makkers den baas speelt.] *In andermans veen is goed turf graven. Minderman is veelal ontevreden over 't geen meerderman doet.*

Mand. *Je moeder in een mandje!* [Men zegt dit tot iemand, om aan te duiden, dat men geen geloof aan zijne leugens slaat.]

Mat. *Hij is uit de mat geslagen.* [Van den verblufte zegt men evenzoo: *Hij is uit het veld geslagen.*] *Ze gebruikt hem voor eene vloermat.*

Matroos. *Men kan er nog geen matrozenpak uit maken.* [Zoo spreekt de zeeman van koppen in de lucht.]

Meid. *Met permissie en bezijden de tafel, zeggen onze meiden.*

Meisje. *Het meisje trekt hare melk weêr op.* [Dat is: zij neemt haar gegeven woord aan den vrijer weder terug.]

Mennist. *Hij slacht de Mennonieten: die laten zich doopen, als ze weten, wat ze doen. Mennistenwaarheid raden.* [Dit is zeker pandspel, waarbij de rader van het juiste getal betalen moet.]

Mensch. *Menschen foppen is maar eene weet. Over malle menschen en graauwe turven is geen recht.*

Meubel. *Een waterpot is een goed meubel; maar men kan er toch geen snert in koken.*

Middel. *Zijne middelen raken op* 1).

Mier. *Als de mier vleugels krijgt, is ze haast dood.*

Minnigheid. *Het is lang geene minnigheid!*

Moed. *Zij laat de moedveren zakken.* [Men zegt dit van eene vrouw, wier kleederen aanduiden, dat zij den moed opgeeft, om er weder bovenop te komen.]

Moerdijk. *Hij ligt achter den Moerdijk.* [Hij slaapt nog.]

Molen. *Hij is zoo winderig als een molen.*

Molenaar. *Dat laat ik den molenaars scheiden* 2).

Mond. *Het is, alsof een tamboermajoor in mijn' mond heeft geslapen. Het moet eene rappe spinnekop zijn, die over zijn' mond een web zou weven. Hij heeft een smaak in den mond, of zijn oppasser er in heeft geslapen. Zij kan pruim zeggen, en houden den mond dicht.* [Men zegt dit van een meisje, dat haast niet weet, of zij met iemand spreken wil of niet.]

Mooi. *Zij dijt in 't mooie.* [Men zegt dit van een meisje, dat in lichamelijke schoonheid toeneemt.]

Mosterd. *Kiek is geen mosterdzaad.* [In Groningen, waar men *kiek!* voor *kijk!* zegt, bezigt men dit, als men de fopperij begrijpt, om tot *kijken* dáár geroepen te worden, waar niets te zien is. Wellicht, dat *kiek* als woordspeling voor *kieken* of *kuiken* gebezigd wordt.]

Mouw. *Mouwvegen is bedriegen, en fleemen is kruipen.*

Muur. *Hij acht hem zooveel, alsof hij op den muur geschilderd ware.*

Nek. *Iemand in den nek schoppen.* [Dat is: bedriegen.]

Nest. *Hij houdt geene veêr in 't nest.* [Niets blijft hem over.] *Zij kan geen nest houden.* [Men

---

1) Clarisse 79.

1) Clarisse 81. 2) Clarisse 72.

zegt dit van de meid, die het niet lang in dezelfde dienst kan uithouden.]

Net. *Gij slaat den vogel voor het net. Het is naar wind in 't netje. K..... Gaat voor bakken, Al waar' de oven heet; P..... Gaat voor visschen, Al waar' het net gereed.*

Neus. *Het is zoo pleizierig, dat men er zich niet den neus aan een spijker zou ophangen. Hij zweet onder den neus. Ik wou, dat je neus eene metworst was.* [Men zegt dit tot hem, die nog al wat te wenschen heeft, en dat steeds door ik *wou* voor ik *wilde* uitdrukt.]

Olie. *Hij is zoo vet als olie.* [Het is de dronkaard, dien men aldus teekent.]

Ommezien. *In een ommezien* 1).

Ongelukkig. *Hoe meer wij ons als ongelukkig kennen, hoe meer wij ongelukkig zijn.*

Ons. *Hij neemt een pond op zich, opdat een ander geen ons behoeve te dragen.*

Ontvangst. *Dat is eene ontvangst op het sterfhuis.* [Men zegt dit bij eene gebeurtenis, die de voorbode is van den dood.]

Oog. *De oogen moeten haar gespijld worden.* [Zij is slaperig. *Spijlen* beteekent hier zooveelals *spalken*, dus *met spijlen bezetten* of *met spalken stennen.*] *Die zijne vrouw liefheeft, houdt haar voor oogen.* [Men zegt dit van den schipper, die zijne vrouw het schip laat trekken, en zelf aan het roer staat.] *Het heeft geene oogen.* [Dit is een ontwijkend antwoord op de vraag: laat het mij eens zien?] *Men kan hem den schiedammer wel uit de oogen tappen.* [In denzelfden zin zegt men van het uiterlijk kenmerk der dronkenschap: *Men kan den drank wel uit zijn bakhuis tappen.*]

Ooievaar. *Zij kleppert als een ooievaar.*

Oom. *Daar is zijn oom aan gestorven.* [In denzelfden zin zegt men van den gierigaard: *Hij heeft er een broêr aan dood* (of: *verloren*).]

Oor. *Het is weêr oremus, paters pruik staat op één oor. Hij is tot de ooren toe verliefd. Hij werpt de vloo niet van zich, die hem achter het oor bijt.* [Dat is: hij gaat de kwade gedachten niet te keer, die in hem opkomen.]

Oranje. *Zij laat de oranjevlag waaien.* [Zij vertoont de teekenen der maandstonden. Niet minder eigenaardig zegt men dan mede: *Het maandroosje bloeit.*]

Ordentelijkheid. *Alles met ordentelijkheid!*

Os. *Een osje bollen.*

Oude Gracht. *Het is vuur van de Oude Gracht.* [Dat wil zeggen: vuur, dat spoedig uitdooft. Het is òf aan de Utrechtsche- òf aan de Haarlemsche Oude Gracht ontleend. In beide steden is het spreekwoord gangbaar. Waarom evenwel haar vuur zoo weinig in achting is, kan ik niet bepalen.]

Overhaal. *Dat was een overhaal!* [Dat wil zeggen: een ongeluk, waarvan men met den schrik is vrijgekomen.]

Paard. *Het is de schuld van den zaâl niet, dat het paard achteruitslaat. Hij zit nog niet in den zadel, of hij rijdt al te paard.*

Pak. *Hij steekt hem in 't pak.* [Hij fopt hem.]

Pak-op. *Het is een pak-op.* [Dat wil zeggen: iemand, die verdient, *opgepakt* te worden, dus: een boef of zijn handlanger.]

Pandoer. *Het is een rare Pandoer.* [Een *Pandoer* is een *Hongaarsch soldaat*, hier voor een vreemd uitgedost mensch gebezigd.]

Pap. *Hij moet de pap koelen.* [Hij moet de straf voor al zijne medeplichtigen dragen.]

Part. *Zij kan voor mijn part gestolen worden.* [Dit zegt men van een leelijk meisje.]

Pekela. *Dat is een Pekeler wacht.* [Men zegt dit van een wagen, die propvol geladen is met menschen. De schuit, die voorheen van Pekela op Groningen voer, was gewoonlijk diep geladen, doordien zij veel graan medevoerde.]

Peluw. *Men kan hem al zoo min tot reden brengen, als eene peluw platslaan met een stok.*

Pij. *Hij heeft de pij vol.* [Hij is dronken.]

Pijl. *Hij leert vroeg zijne eigene pijlen schieten.*

Plak. *Hij heeft een plakje.* [Hij is een weinig dronken.]

Plakkert. *Hij heeft het op een plakker.* [Het is niet richtig met hem, hij heeft inzichten bij zijne handelwijze.]

Plicht. *Het is niets meer dan een staaltje van zijn' schuldigen plicht.*

Pot. *De pot gaat te vuur.* [In eene huishouding komt het op één eter meer niet aan.] —— *Het potje wezen.* [Men bezigt deze spreekwijze van den jongste of kleinste van den huize.]

Praat. *Dat is praat als geen.* [Het is geene verstandige redeneering.]

Rad. *Dat is driemaal achterrad; Heb ik u daar niet eerlijk gehad?* [Men zegt dit spottend, wanneer men iemand driemaal hetzelfde heeft laten zeggen.] *Die geen raden wil hebben, kan geen wagen krijgen.* [Die naar geen raad wil hooren, moet op geene verbetering in zijn' toestand rekenen. Het spreekwoord bevat eene woordspeling met het gelijke meervoud van *raad* en *rad.*]

Rak. *Schans Ter Nij, Alle rakken voorbij.*

Rand. *Hij heeft het bij het randje afgehaald.*

Recht. *Probeeren is het naaste recht.*

Redelijkheid. *Ik laat mij in redelijkheid vinden.*

Regel. *Hij is in den regel van verbijstering.*

Regen. *Als de specht roept: giet! giet! dan be-*

---

1) Carimo 206.

driegt hij u; want er komt regen. [Woordspeling met 't geluid, dat de specht maakt, en het werkwoord *gieten*. Als de specht *giet* roept, behoeft men niet te *gieten;* want zijn geroep voorspelt regen.]

REPEL. *Hij speelt voor mal repel.*

REVELAAR. *Hij speelt voor revelaar.* [Dat is: hij wil door snakerij het gezelschap amuseeren. In denzelfden zin zegt men: *Hij speelt voor mal repel.*]

RID. *Zij is op den rid.*

ROER. *Het scheepje van Sint Pieter zal het wel bovenhouden; daar zitten veel grijpvogels aan het roer. Hij is los op het roer.* [Men zegt dit van den lichtzinnige.]

ROOK. *Hij zal zich aan den rook vasthouden.* [In gelijken zin zegt men van iemand, die de hoop op den goeden uitslag zijner onderneming niet opgeeft, ofschoon alle grond er voor ontbreekt: *Hij houdt zich aan de lucht vast.*]

RUIG. *Hij is ruig op de zijde.* [Hij is goed van zakgeld voorzien.]

RUIT. *Hij laat het in de ruiten loopen.* [Dat is: hij stuurt de zaken uit zorgeloosheid of onverschilligheid in de war. Dan *loopt het in de papieren*, zooals men mede zegt; omdat *hij violen zorgen laat.*]

SAUS. *Die de rechte saus maar kent, kan er vele vlekken mede bedekken.*

SCHAAP. *Een dood schaap aan twee touwen binden.*

SCHEET. *Het is een scheetje.*

SCHEPPER. *Hij is schepper en schrijver.* [Dat wil zeggen: hij is het factotum eener corporatie, of *doen en laten bij Peter*. Een *schepper*, verwant met *schepen*, is de *medebestuurder van een waterschap*. In denzelfden zin zegt men: *Hij is abt en voogd.*]

SCHEUVEL. *Hij heeft eene scheuvel aan.* [Men zegt dit in Groningen voor een weinig dronken zijn.]

SCHIJN. *Hij treedt binnen als de zonneschijn.* [Dat is: ongeroepen en zonder spreken.]

SCHOEN. *Hij kan het onder zijne schoenzolen aanschrijven.* [Hij behoeft op geene betaling te hopen.]

SCHOORSTEENVEGER. *De smid verwijt den schoorsteenveger, dat hij zwart is.*

SCHROL. *Hij is nog in de eerste schrol.* [Men zegt dit van een jongen, die de meisjes naloopt. Het verouderde *schrol* beteekent *aanval van krankzinnigheid.*]

SINT ANTHONIE. *Hij is wel tweemaal zoo dik als het varken van Sint Teunis, dat met goede woorden gemest was.*

SINT JAKOB. *Hij slaapt in de Sint Jakob's veren.* [Dat wil zeggen: in het hooi.]

SINT JUTMIS. *Dat gaat Sint Jutten om.* [Dat is: met een grooten omweg.]

SLAK. *Het zal regenen, want de slakken kruipen.* [Men zegt dit bij het zien van een gebochelde.]

SLIJPSTEEN. *Hij slacht den slijpsteen, die een ander scherp maakt, en zelf bot blijft.*

SOEP. *Hij wil de soep heet hebben, als ze kouden koud, als ze heet is.*

SOLDAAT. *Hij is zoo overtollig als een soldaat in vredestijd.*

SPEK. *Dat is warmoes zonder spek.* [Men zegt in gelijken zin: *Het is mager moesje zonder spek.*]

SPELD. *Daar kan geen speld tusschen.*

SPINT. *Drie treden in een spintvat doen.* [Dat wil zeggen: zeer korte stapjes maken. Daar een *spint* een zestiende deel van eene oude mud is, is een *spintvat* eene maat, die met onzen tegenwoordigen vijfkop zoowat overeenkomt.]

SPOOR. *Zij loopt met breed spoor.* [Zij is zwanger.]

SPOT. *Wie verwaand is en zot, Dient zich zelven tot spot.*

SPRONG. *Hij komt uit den sprong.* [Hij gaat achteruit in zijne zaken.]

STAAL. *Ze is beter aan het stuk dan aan het staal* (of: *Het volle stuk is beter dan het staal*). [Men zegt dit, als de nieuwe dienstmeid meêvalt.]

STAART. *Als je één zwijn bij den staart trekt, schreeuwen ze altemaal.*

STATIE. *Zij lachen, om statie te houden.*

STEEK. *Hij gaf een steek onder water, dien men wel met wollen wanten zou kunnen vatten.*

STEEN. *De vereeringen verzachten zelfs de steenen. Elk werpt hem met steenen. Men is niet van steen.* [Men zegt dit, om aan te duiden, dat de mannen niet onverschillig zijn omtrent de vrouwen, evenmin als de schoone sekse hare natuur verraadt, als zij in aanraking komt met het andere geslacht.]

STRONT. *Het is een strontje. Hij tast liever in den stront dan in zijn' zak.*

TAND. *Hij heeft zooveel tanden als eene zeelt. Iemand een tand overeggen.* [Dat wil zeggen: eene duchtige reprimande geven.]

THEE. *De thee is muf.*

TOOM. *Niets over toom krijgen.* [Men zegt dit voor niets eten. De spreekwijze is aan het paard ontleend, dat met den toom in den mond niet goed eten kan.]

TRAAN. *Vrouwentranen zijn goedkoop.*

TRED. *Een langzame treê Gaat er meê.*

TURF. *Hoog veen en lichte turf.*

VARKEN. *Een varken wordt ook wel vet, al werkt het niet.*

VAT. *Hij bomt als een leêg vat.*

VEDER. *Daar vogels vechten, worden veren gelaten.*

VEER. *Daar komt niets meer Over het veer.*

VENT. *Spreek je van den vent, Hij is bij of omtrent.*

VET. *De waarheid kan niet onderblijven; Het vet wil altijd bovendrijven. Ik zal hem wel aan zijn vet voelen.*

VINGER. *Iemand over de vingers houwen.* [Hem op onbeleefde manier eene terechtwijzing geven.]

VISCH. *Braad mij dat vischje.*

VLUCHT. *Zijn volkje is niet van zijne vlucht.*

VOEDER. *Goed roskammen is het halve voeder.* [Dit wordt vooral op de paarden toegepast; ofschoon men 't mede van de koeien zegt.] *Hij bindt het voêr aan.* [Hij drijft de zaak door.]

VOET. *Hij weet niet, op welken voet hij dansen zal. Zij loopt, of zij wieltjes onder de voeten had.*

VOGEL. *Opgezette vogels zingen niet meer.*

VOS. *Hij jankt als een vos.*

VUUR. *Een groot vuur doet deinzen. Hij is zoo heet als een vuur. Zij slachten het vuur, dat nooit genoeg heeft.*

WAARHEID. *Hij liegt nooit, of hij moet waarheid tekortkomen.* [Evenzoo zegt men van den leugenaar van professie: *Hij liegt niet, als hij niet jokt.*]

WANT. *Het is een wantewever.* [Men zegt dit van iemand, die in gedurige beweging is, zonder dat het doel treft.]

WEDER. *Als het regent, is het weêr nat.*

WERELD. *Schik u in de wereld, of scheer u er uit.*

WERK. *Het is een bandig werk.* [Men heeft er de handen aan vol.]

WESP. *Hij is zoo gaauw als eene wesp.*

WIJN. *De wijn, hoewel ingeschonken, Is daarom niet uitgedronken* 1).

WIL. *Een gedwongen wil is ook een wil.*

WOORD. *Uit de oude woorden leert men de oude zaken.*

ZAND. *Iemand op het zand zetten.* [Dat letterlijk beteekent: opmaken. Men bezigt dit voor zooveel gebruiken, dat er eten tekortkomt, gelijkmede voor schaakmat zetten.]

ZEELT. *Hij kijkt zoo scheel als eene zeelt.*

ZEUG. *Hij knort als eene oude zeug.*

ZEVEN. *Hij heeft ze alle zeven niet.* [Men zegt dit van den halven of heelen gek.]

ZODE. *Het is me een zoodje! Pak aan dat zoodje.*

ZOOM. *Zij zal haar zoompje wel schuinen.*

ZOUT. *Wil je wat zout hebben?*

ZUUR. *Daar is wat voor hem in 't zuur.*

AANKOMEN. *Het komt hem aan.* [Men zegt dit van iemand, die tot de ooren toe verliefd is.] *Nu komt het er op aan* 2).

BEJAGEN. *Daar is niets aan bejaagd.* [Men zegt dit van personen, die niet geteld worden, of van zaken, die geene waarde hebben.]

1) *Ned. Mag.* II. bl. 86. 2) Clarisse 27.

BETEREN. *Het zal wel overgaan, als het betert.* [Daar *overgaan* en *beteren* synoniem zijn, zegt men mede: *Het zal wel beteren, als het overgaat.*]

BEZWIJMEN. *Hij kan rijmen, Men zou er van bezwijmen.*

BLIJVEN. *Het blijft bij 't sloeren.* [Men talmt met de uitvoering. *Sloeren* is zooveelals *sleuren*, dus *talmen*.]

BORDUREN. *Als hij wat vertelt, weet hij er altijd wat bij te borduren.*

BORSTELEN. *Hij borstelt er tegen.* [Dat is: hij spant al zijne krachten in.]

DOEN. *Die het doet, moet het weten.* [Die eene zaak ten uitvoer brengt, neemt hare verantwoording op zich.]

EGGEN. *Ik moet met hem eggen en ploegen.* [Dat is: met hem in overleg treden.]

HEBBEN. *Men kan niet hebben en goedshouden.* [Wat men reeds ontvangen heeft, houdt men niet meer te goed.]

KIJVEN. *Koopen wij niet, zoo kijven wij niet.*

KNIKKEREN. *Dat is mis geknikkerd. Hij knikkert wis.* [Hij berekent alles naauwkeurig.]

KNIPPEN. *Het is zoo geknipt, en moet ook zoo gemaakt worden.*

KRIJGEN. *Hij krijgt het weêr.* [Er komen, als weleer, verliefde buien bij hem opzetten.]

KUIEREN. *Laat hem maar kuieren* (of: *loopen*).

KUNNEN. *Hij kan achterwaarts noch vooruit. Niet op of neêr kunnen.* [Aan het bed gebonden zijn.]

LEEREN. *Hij moet omstaan leeren.* [Zijn kop moet gebroken worden, opdat hij zijn' plicht doe.]

LOOPEN. *Het is wel vertrouwd, dat hij los loopt.*

LUCHTEN. *Het wil er gelucht worden!* [*Luchten* beteekent in Groningen, waar deze spreekwijze gangbaar is: stroo van boonen of kool bezigen, om groote ketels met water in de kook te brengen. Men geeft hierdoor dus te kennen, dat iemand in vuur komt of opvliegt.]

MAKEN. *Men kan het iedereen niet van pas maken* 1).

OPDOEN. *Opdoen doet verkoopen.* [Meisjes, die zich fraai optooien, krijgen eerder een vrijer.]

PLUIZEN. *Het zal er pluizen.* [Het zal daar een strafgericht of een twist geven.]

PROESTEN. *Hij zal er tegen proesten.* [Het zal hem moeilijk vallen. *Proesten* wordt voor een losbarstend *lachen*, of voor een hevig *kuchen*, gelijk nog voor een aanhoudend *niezen* gebruikt.]

SLINGEREN. *Het slingert er om.*

SMAKEN. *Dat smaakt hem niet* 2).

WORDEN. *Daar wordt hij niet te beter op.*

1) Clarisse 4. 2) Clarisse 87.

ZIJN. *Hij is koes.* [Dat wil zeggen: tot zwijgen gebracht. Met *koes* of *koest* brengt men een dier, vooral een hond, tot bedaren of tot stilte. *Koes* komt van het Fansche *couche* (d. i. *ga liggen*).]

De beide volgende spreekwoorden, vroeger zonder aanwijzing, verkrijgen die thans:

GELUKKIG. *Hoe zotter, hoe gelukkiger* 1).
ZEGEL. *Hij drukt er zijn zegel op* 2).

1) *Hum. Album* bl. 51. 2) *Ned. Mag.* II. bl. 136.

De volgende aanwijzingen behooren nog te worden opgenomen:

Voor Deel I.

bl. 1. *aanw.* 18: Clarisse 112.
bl. 3. „ 20: „ 10.
bl. 6. „ 16: „ 11.
bl. 9. „ 8: „ 4.
bl. 12. „ 9: „ 50.
bl. 14. „ 28: *Ned. Mag.* II. bl. 136. *aanw.* 29: *Ned. Mag.* II. bl. 136. *Hum. Album* 19.
bl. 19. „ 17: Clarisse 111.
bl. 29. „ 8. „ 74.
bl. 40. „ 3: „ 32. „ 4: Clarisse 12.
bl. 43. „ 30: *Hum. Album* 9.
bl. 44. „ 24: Clarisse 55.
bl. 45. „ 9: „ 83.
bl. 51. „ 11: „ 97.
bl. 55. „ 20: „ 48.
bl. 62. „ 13: „ 102.
bl. 77. „ 27: „ 9.
bl. 92. „ 18: „ 36.
bl. 97. „ 22: „ 87.
bl. 100. „ 17: „ 51.
bl. 118. „ 27: „ 1.
bl. 123. „ 13: *Hum. Album* 12.
bl. 124. „ 11: Clarisse 26.
bl. 127. „ 1: „ 94.
bl. 129. „ 23: *Hum. Album* 2.
bl. 130. „ 14: Clarisse 104.
bl. 131. „ 5: „ 88. „ 24: „ 2.
bl. 132. „ 2: „ 83.
bl. 144. „ 17: *Hum. Album* 6.
bl. 146. „ 29: „ 20.
bl. 150. „ 26: Clarisse 56.
bl. 156. „ 16: „ 16. *Hum. Album* bl. 51.
bl. 158. „ 2: „ 84.
bl. 170. „ 10: „ 83.
bl. 183. „ 10: „ 39.
bl. 205. „ 20: „ 36.
bl. 211. „ 2: *Hum. Album* 21.
bl. 212. „ 8: Clarisse 68. *Hum. Album* 4.
bl. 214. „ 27: „ 34.
bl. 226. „ 14: „ 59.
bl. 232. „ 11: „ 22.
bl. 235. „ 10: „ 41.
bl. 249. „ 27: „ 105.
bl. 253. „ 1: *Hum. Album* 14.
bl. 260. „ 19: Clarisse 34.
bl. 271. „ 1: „ 32.
bl. 272. „ 10: „ 21.
bl. 275. „ 29: „ 31.
bl. 276. „ 2: „ 66. *aanw.* 3: „ 49.
bl. 278. „ 29: „ 110.
bl. 283. „ 16: „ 12.
bl. 291. „ 11: „ 16.
bl. 296. „ 13: *Hum. Album* 18.
bl. 310. „ 22: Clarisse 77. „ 23: „ 65.
bl. 318. „ 11: „ 102. *Hum. Album* 11.
bl. 316. „ 21: „ 12.
bl. 335. „ 4: „ 24.
bl. 341. „ 8: „ 28.
bl. 344. „ 27: „ 101.
bl. 353. „ 10: „ 26.
bl. 359. „ 19: „ 82.
bl. 361. „ 6: „ 45.
bl. 364. „ 7: *Hum. Album* 15.
bl. 370. *aanw.* 4: Clarisse 30.
bl. 371. „ 23: „ 96.
bl. 374. „ 13: „ 8.
bl. 384. „ 16: „ 22.
bl. 390. „ 13: „ 98.
bl. 404. „ 15: „ 19.
bl. 410. „ 12: „ 45.
bl. 414. „ 16: *Ned. Mag.* II. bl. 136.
bl. 423. „ 3: Clarisse 75.
bl. 425. „ 2: „ 46.
bl. 445. „ 7: „ 29. *aanw.* 9: *Hum. Album* bl. 51.
bl. 456. „ 7: *Hum. Album* 12.

Voor Deel II.

bl. 4. *aanw.* 12: Clarisse 106.
bl. 14. „ 6: „ 80.
bl. 17. „ 9: *Hum. Album* 7.
bl. 28. „ 11: „ 5.
bl. 34. „ 16: „ 10.
bl. 36. „ 23: „ bl. 51.
bl. 52. „ 21: Clarisse 44.
bl. 56. „ 7: „ 81.
bl. 59. „ 17: „ 91.
bl. 83. „ 15: „ 64.
bl. 96. „ 7: „ 20.
bl. 102. „ 3: „ 85.
bl. 120. „ 5: „ 73.
bl. 133. „ 4: „ 63.
bl. 135. „ 16: „ 61.
bl. 141. „ 10: Havius bl. 68. *aanw.* 11: Megiserus bl. 152.
„ 14: Bohn bl. 310. „ 15: Havius bl. 36. Bohn bl. 311.
bl. 144. „ 8: Alof bl. 45. „ 12: Clarisse 88.
bl. 146. „ 5: Bohn bl. 212.
bl. 147. „ 4: Molema bl. 172.
bl. 148. „ 7: „ bl. 180.
bl. 149. „ 9: *Ned. Mag.* bl. 111.
bl. 150. „ 1: Molema bl. 170. „ 6: Bohn bl. 226.
bl. 152. „ 2: „ bl. 282. *Ned. Mag.* bl. 124. *aanw.* 9: Verstegen *Gazette* IV. *aanw.* 15: Bohn bl. 343.
bl. 154. „ 2: de Brune bl. 125. „ 12: Molema bl. 279.
17: Bohn bl. 232.
bl. 155. „ 10: Kobus bl. 93. „ 16: Bohn bl. 238.
18: Molema bl. 180. Kobus bl. 98.
bl. 156. „ 6: Kobus bl. 96. *aanw.* 7: Megiserus bl. 131.
10: „ bl. 97. „ 11: Kobus bl. 97.
bl. 157. „ 3: Bohn bl. 227.
bl. 159. „ 5: Molema bl. 180. „ 11: Theysbaert bl. 274.
bl. 161. „ 10: Kobus bl. 102. „ 12: Havius bl. 86.
15: Havius bl. 20.
bl. 162. „ 5: de Brune bl. 254. „ 15: Bohn bl. 221. Molema bl. 272. *Ned. Mag.* bl. 262.
bl. 163. „ 5: Megiserus bl. 128. Havius bl. 110. Bohn bl. 203.
bl. 164. „ 17: Bohn bl. 306.
bl. 165. „ 14: „ bl. 232. *aanw.* 15: Megiserus bl. 144.
„ 17: „ bl. 233.
bl. 166. „ 2: Megiserus bl. 227. Bohn bl. 336. *aanw.* 5: Bohn bl. 337.
bl. 167. „ 4: Alof bl. 15, 42.
bl. 170. „ 16: *Ned. Mag.* bl. 104.
bl. 174. „ 1: Clarisse 28. *aanw.* 6: Megiserus bl. 111.
bl. 176. „ 1: Megiserus bl. 208. „ 2: Havius bl. 72, 77, 110.
„ 6: Bohn bl. 221. Alof 2. Molema bl. 182.
bl. 179. „ 14: Havius bl. 108.
bl. 180. „ 1: „ bl. 110. *aanw.* 13: Molema bl. 188.
bl. 181. „ 3: Clarisse 43. „ 8: „ bl. 271.
bl. 183. „ 4: Molema bl. 284.
bl. 184. „ 6: de Brune bl. 22. „ 10: „ bl. 262.
bl. 186. „ 2: Havius bl. 86. „ 8: Havius bl. 82.
„ 9: Molema bl. 267.
bl. 187. „ 15: Kobus bl. 106.
bl. 189. „ 1: Bohn bl. 315.
bl. 190. „ 15: Theysbaert bl. 272.
bl. 191. „ 7: Molema bl. 151.
bl. 192. „ 2: Kobus bl. 94.
bl. 194. „ 16: Clarisse 15. „ 18: Molema bl. 281.
bl. 196. „ 1: Havius bl. 84. Bohn bl. 314. *aanw.* 8: Bohn bl. 330.
bl. 197. „ 7: Kobus bl. 107.
bl. 199. „ 6: „ bl. 94. *aanw.* 7: Havius bl. 73.
bl. 200. „ 8: Megiserus bl. 77.
bl. 202. „ 5: *Ned. Mag.* bl. 96.
bl. 205. „ 1: Bohn bl. 223.
bl. 207. „ 6: Molema bl. 267. „ 7: Megiserus bl. 23.
bl. 208. „ 1: Havius bl. 94. „ 5: Molema bl. 284, 143.
bl. 210. „ 6: Bohn bl. 315.
bl. 211. „ 18: Havius bl. 77.

bl. 212. aanw. 19: Bohn bl. 296. aanw. 19: Theysbaert bl. 274.
bl. 213. „ 1: Clarisse 86. „ 4: Bohn bl. 334, 335.
Molema bl. 156. „ 7: Molema bl. 165.
bl. 217. „ 2: Havius bl. 27. „ 6: Bohn bl. 339.
„ 15: Bohn bl. 345. Kobus bl. 108.
bl. 220. „ 2: *Huisvriend* 1863 bl. 48. aanw. 11: Havius bl. 92.
bl. 222. „ 1: de Brune bl. 162. „ 5: Bohn bl. 341.
Molema bl. 181.
bl. 223. „ 1: de Brune bl. 55, 163.
bl. 225. „ 17: Havius bl. 72. Bohn bl. 327. Alof 50.
bl. 226. „ 20: „ bl. 72. Alof bl. 54.
bl. 228. „ 6: „ bl. 90.
bl. 229. „ 2: Verstegen *Gazette* 11. Molema bl. 182. aanw. 6: Bohn bl. 311. aanw. 11: Havius bl. 72. Bohn bl. 322.
bl. 230. „ 2: Bohn bl. 307.
bl. 231. „ 1: „ bl. 338.
bl. 232. „ 5: Molema bl. 178.
bl. 237. „ 15: Bohn bl. 316.
bl. 238. „ 1: Megiserus bl. 61. „ 2: Bohn bl. 319.
bl. 239. „ 20: „ bl. 147. Bohn bl. 326.
bl. 240. „ 13: Molema bl. 256. aanw. 15: Megiserus bl. 179.
bl. 241. „ 2: Bohn bl. 325. Alof bl. 64. Molema bl. 265.
bl. 242. „ 6: Megiserus bl. 28.
bl. 245. „ 9: Havius bl. 87.
bl. 246. „ 5: Molema bl. 167. Kobus bl. 104.
bl. 250. „ 2: Havius bl. 84.
bl. 252. „ 18: „ bl. 65. aanw. 21: Molema bl. 263.
bl. 254. „ 2: v. Alkemade bl. 115. Gales bl. 24.
bl. 255. „ 2: Havius bl. 86. Bohn bl. 318. Molema bl. 152. aanw. 4: Bohn bl. 325. *Ned. Mag.* bl. 87.
bl. 257. „ 1: Megiserus bl. 43. *Ned. Mag.* bl. 87.
bl. 258. „ 5: Bohn bl. 302. Alof bl. 33.
bl. 264. „ 1: Megiserus bl. 10. Molema bl. 145. aanw. 13: Bohn bl. 322.
bl. 272. „ 1: Bohn bl. 334.
bl. 274. „ 20: Havius bl. 109.
bl. 275. „ 8: Bohn bl. 340.
bl. 276. „ 10: Molema bl. 268. aanw. 14: Megiserus bl. 112.
bl. 277. „ 12: Bohn bl. 325.
bl. 281. „ 13: Megiserus bl. 130.
bl. 282. „ 5: Molema bl. 181. „ 8: Bohn bl. 328.
„ 11: Megiserus bl. 186.
bl. 285. „ 14: *Campen* bl. 111. „ 27: Theysbaert bl. 274.
bl. 289. „ 8: Havius bl. 102. „ 9: Havius bl. 104.
bl. 290. „ 12: „ bl. 67, 79.
bl. 291. „ 5: Bohn bl. 321. Molema bl. 271. aanw. 6: Alof 10. Molema bl. 179.
bl. 292. „ 13: „ bl. 267.
bl. 293. „ 4: Bohn bl. 322.
bl. 294. „ 9: „ bl. 329.
bl. 300. „ 5: Kobus bl. 114.
bl. 303. „ 6: Molema bl. 174.
bl. 306. „ 11: Havius bl. 95.
bl. 307. „ 7: Molema bl. 187.
bl. 308. „ 4: Havius bl. 92.
bl. 309. „ 9: Kobus bl. 94.
bl. 310. „ 3: Havius bl. 78.
bl. 314. „ 11: Bohn bl. 326. Molema bl. 273.
bl. 315. „ 23: „ bl. 328. aanw. 26: de Brune bl. 182.
„ 21: „ bl. 336. „ 32: Bohn bl. 338.
bl. 317. „ 2: „ bl. 312, 341. Molema bl. 180.
bl. 319. „ 2: Molema bl. 166.
bl. 320. „ 3: Bohn bl. 303. Alof 8. aanw. 11: Havius bl. 67, 98.
bl. 322. „ 11: Havius bl. 97.
bl. 324. „ 16: Bohn bl. 345.
bl. 325. „ 4: Verstegen *Gazette* bl. 110.
bl. 326. „ 9: Clarisse 89.
bl. 327. „ 10: Bohn bl. 330.
bl. 331. „ 8: „ bl. 307. „ 10: Megiserus bl. 132.
„ 17: Havius bl. 73.
bl. 332. „ 23: Bohn bl. 330.
bl. 334. „ 10: Kobus bl. 108. „ 14: Bohn bl. 331.
bl. 336. „ 4: Wassenbergh V. bl. 100.
bl. 338. „ 1: Kobus bl. 114. „ 3: Kobus bl. 114.
bl. 339. „ 3: Havius bl. 71.
bl. 340. „ 7: Alof bl. 15.
bl. 344. „ 1: *Huisvriend* 1863 bl. 47.
bl. 345. „ 6: Bohn bl. 299.
bl. 347. „ 3: „ bl. 329.
bl. 350. „ 10: Clarisse 3. Bohn bl. 317. *Huisvriend* 1863 bl. 48.
bl. 355. „ 1: Harrebomée *Utrecht* bl. 229.
bl. 356. „ 4: Megiserus bl. 65.
bl. 357. „ 3: „ bl. 76. aanw. 9: Alof 12.
bl. 361. „ 11: Molema bl. 273.
bl. 362. „ 13: Havius bl. 83.
bl. 363. „ 9: Kobus bl. 96.
bl. 364. „ 2: Havius bl. 83. „ 4: Havius bl. 95.
„ 6: Bohn bl. 341. „ 11: „ bl. 84.
bl. 366. aanw. 2: Havius bl. 70.
bl. 369. „ 6: Theysbaert bl. 373.
bl. 373. „ 2: Bohn bl. 314.
bl. 375. „ 9: Meijer bl. 109.
bl. 378. „ 7: Megiserus bl. 111. Clarisse 40. Bohn bl. 309. aanw. 8: Bohn bl. 323.
bl. 380. „ 8: Clarisse 76.
bl. 383. „ 9: Molema bl. 180.
bl. 384. „ 9: Bohn bl. 330. aanw. 10: Bohn bl. 321.
bl. 385. „ 8: v. Eijk II. bl. 89. „ 16: Havius bl. 94.
bl. 386. „ 3: Molema bl. 153.
bl. 387. „ 18: Havius bl. 106.
bl. 389. „ 5: „ bl. 67.
bl. 390. „ 6: Bohn bl. 327.
bl. 391. „ 8: „ bl. 329.
bl. 392. „ 4: „ bl. 304. „ 5: „ bl. 92.
bl. 395. „ 4: Wassenbergh V. bl. 93. Bohn bl. 315. aanw. 6: Bohn bl. 337.
bl. 398. „ 8: Megiserus bl. 192. Bohn bl. 324.
bl. 400. „ 2: Theysbaert bl. 370. Clarisse 100. Bohn bl. 307.
„ 12: Bohn bl. 323.
bl. 401. „ 9: Clarisse 98. aanw. 11: „ bl. 336.
bl. 402. „ 9: Bohn bl. 307.
bl. 407. „ 3: „ bl. 296.
bl. 408. „ 1: „ bl. 336. „ 3: Molema bl. 269.
„ 10: „ bl. 301.
bl. 411. „ 6: Havius bl. 99.
bl. 412. „ 4: Megiserus bl. 48. Bohn bl. 325. Kobus bl. 105.
bl. 413. „ 8: „ bl. 88.
bl. 414. „ 4: Havius bl. 97. aanw. 7: Havius bl. 97.
bl. 415. „ 9: Megiserus bl. 57, 197.
bl. 416. „ 9: Havius bl. 88.
bl. 417. „ 6: „ bl. 110. „ 11: Bohn bl. 301.
bl. 421. „ 4: „ bl. 80.
bl. 422. „ 3: „ bl. 79. Bohn bl. 317.
bl. 423. „ 1: „ bl. 77. aanw. 4: Havius bl. 77.
bl. 424. „ 3: Cats bl. 452.
bl. 425. „ 5: Bohn bl. 330. „ 13: Bohn bl. 334.
bl. 426. „ 3: Alof 26.
bl. 429. „ 12: Clarisse 18. Bohn bl. 320.
bl. 430. „ 2: Bohn bl. 311.
bl. 431. „ 8: Molema bl. 261.
bl. 432. „ 3: *Huisvriend* 1863 bl. 48. *Hum. Album* 8.
bl. 433. „ 7: Clarisse 92. aanw. 11: Bohn bl. 331. Molema bl. 267. *Ned. Mag.* bl. 363.
bl. 434. „ 9: Bohn bl. 301.
bl. 437. „ 8: „ bl. 315.
bl. 439. „ 3: Havius bl. 90.
bl. 441. „ 19: Bohn bl. 329. Alof 24. *Ned. Mag.* bl. 243.
bl. 442. „ 5: de Brune bl. 55.
bl. 445. „ 3: Molema bl. 155.
bl. 446. „ 9: „ bl. 158.
bl. 447. „ 9: „ bl. 261.
bl. 450. „ 13: Bohn bl. 308.
bl. 454. „ 16: de Brune bl. 3.
bl. 457. „ 13: Bohn bl. 328.
bl. 460. „ 3: Havius bl. 78. aanw. 4: Megiserus bl. 224.
bl. 461. „ 1: Bohn bl. 296.
bl. 463. „ 9: Megiserus bl. 27. Bohn bl. 345. aanw. 11: Havius bl. 89.
bl. 465. „ 1: Theysbaert bl. 374, 376. Megiserus bl. 26. Bohn bl. 335.
„ 4: Megiserus bl. 89.
bl. 467. „ 1: „ bl. 20. aanw. 3: Havius bl. 90.
bl. 468. „ 13: Alof 15.
bl. 472. „ 1: *Huisvriend* 1863 bl. 47. *Hum. Album* 1. aanw. 5: Bohn bl. 333.
bl. 478. „ 3: „ bl. 297. aanw. 12: de Brune bl. 261.
bl. 481. „ 21: „ bl. 312.
bl. 482. „ 7: Clarisse 14. Bohn bl. 337, 340. Molema bl. 167.
bl. 488. „ 19: Megiserus bl. 151.
bl. 490. „ 2: Molema bl. 186. aanw. 3: *Ned. Mag.* bl. 236.
bl. 495. „ 10: Alof bl. 90.
bl. 496. „ 7: Havius bl. 83. Clarisse 62.
bl. 498. „ 1: „ bl. 92. Bohn bl. 336. aanw. 6: Alof 6.
bl. 501. „ 4: de Brune bl. 467.
bl. 504. „ 10: Bohn bl. 335.
bl. 505. „ 4: Alof 22.

Voor Deel III.

bl. 1. aanw. 15: Molema bl. 155.
bl. 4. „ 4: Megiserus bl. 37. aanw. 17: Molema bl. 273.
bl. 5. „ 2: Molema bl. 249. „ 6: Megiserus bl. 209.
Bohn bl. 310. „ 9: Bohn bl. 322.
„ 21: Megiserus bl. 43. „ 27: Havius bl. 97.
bl. 6. „ 9: Wassenbergh V. bl. 100. „ 15: Molema bl. 267.
„ 26: Havius bl. 89.

bl. 7. *aanw.* 12: Bohn bl. 301. *aanw.* 20: Bohn bl. 296.
bl. 8. „ 21: „ bl. 221. „ 28: „ bl. 324.
„ 30: Havius bl. 68. „ 42: „ bl. 329.
bl. 10. „ 10: Bohn bl. 343.
bl. 12. „ 3: Clarisse 90. Molema bl. 290. *Ned. Mag.* bl. 262.
„ 26: de Brune bl. 475.
bl. 14. „ 3: Bohn bl. 302. Alof bl. 16. *aanw.* 19: Bohn bl. 342.
bl. 15. „ 10: „ bl. 311.
bl. 16. „ 9: Kobus bl. 113. *aanw.* 23: Megiserus bl. 41.
„ 34: Bohn bl. 343. „ 36: „ bl. 163.
bl. 17. „ 11: Kobus bl. 104.
bl. 18. „ 3: Megiserus bl. 89. „ 22: „ bl. 151.
„ 33: Bohn bl. 335.
bl. 19. „ 2: Alof bl. 25, 51. „ 25: Theysbaert bl. 375, 376.
bl. 20. „ 26: Megiserus bl. 185.
bl. 21. „ 23: *Hum. Album* 17. „ 24: Bohn bl. 301.
bl. 22. „ 1: Clarisse 109. Wassenbergh V. bl. 95. Molema bl. 181.
„ 17: Havius bl. 102. *aanw.* 19: Molema bl. 238.
„ 27: „ bl. 88. „ 28: Havius bl. 100.
bl. 23. „ 13: Molema bl. 279. „ 18: Bohn bl. 297.
„ 19: Bohn bl. 290. „ 31: „ bl. 311.
bl. 25. „ 1: Megiserus bl. 189. Bohn bl. 309.
bl. 26. „ 14: „ bl. 118. *aanw.* 23: „ bl. 310.
bl. 27. „ 23: Havius bl. 95. „ 25: „ bl. 319. Molema bl. 270.
bl. 28. „ 4: Alof bl. 27. Molema bl. 271. *Hum. Album* 22.
bl. 29. „ 12: Megiserus bl. 183.
bl. 30. „ 3: Bohn bl. 299. *aanw.* 6: Clarisse 92.
„ 29: Molema bl. 148.
bl. 31. „ 13: Kobus bl. 111. „ 31: Bohn bl. 310.
bl. 32. „ 9: Molema bl. 145. „ 15: Molema bl. 267.
„ 16: Megiserus bl. 36. „ 21: Megiserus bl. 39.
bl. 33. „ 23: Clarisse 54. Bohn bl. 306. Molema bl. 257.
„ 29: Bohn bl. 343. *aanw.* 30: de Brune bl. 485.
bl. 35. „ 2: Havius bl. 73. „ 26: Molema bl. 258.
bl. 36. „ 3: Kobus bl. 111. „ 10: Havius bl. 95.
„ 18: Bohn bl. 309.
bl. 38. „ 13: Megiserus bl. 285. Clarisse 37. Bohn bl. 309. Molema bl. 281.
bl. 40. „ 14: Bohn bl. 331. *aanw.* 20: Molema bl. 158.
bl. 41. „ 5: Molema bl. 272. „ 6: Bohn bl. 310.
bl. 42. „ 4: „ bl. 268, 185. „ 5: Wassenbergh V. bl. 100.
„ 11: „ bl. 145. „ 23: Molema bl. 147.
bl. 43. „ 6: Kobus bl. 103. „ 7: Megiserus bl. 112. Gruterus III. bl. 129. „ 17: Bohn bl. 333. *Huisvriend* 1863 bl. 48. *Hum. Album* 16.
bl. 44. „ 6: *Huisvriend* 1863 bl. 48. *aanw.* 11: Bohn bl. 329. Molema bl. 177. „ 20: Megiserus bl. 223.
„ 24: Molema bl. 156.
bl. 46. „ 4: Alof bl. 6. „ 7: Bohn bl. 345.
bl. 47. „ 19: Bohn bl. 338.
bl. 48. „ 5: Megiserus bl. 26. Bohn bl. 335. *aanw.* 8: Megiserus bl. 38.
bl. 50. „ 13: Havius bl. 91. Wassenbergh V. bl. 100. *aanw.* 16: *Hum. Album* 3.
bl. 51. „ 21: Wassenbergh V. bl. 100.
bl. 52. „ 7: Molema bl. 278.
bl. 56. „ 12: Kobus bl. 96.
bl. 57. „ 2: Bohn bl. 345. Molema bl. 188. „ 18: Theysbaert bl. 370. Clarisse 67.
bl. 59. „ 8: Kobus bl. 106.
bl. 60. „ 5: Clarisse 17. *aanw.* 20: Theysbaert bl. 374.
bl. 62. „ 6: Havius bl. 81. „ 7: Havius bl. 81.
„ 17: Megiserus bl. 19. Clarisse 6. Alof bl. 53.
bl. 63. „ 5: „ bl. 41.
bl. 70. „ 13: Bohn bl. 310.
bl. 72. „ 5: Megiserus bl. 38. *aanw.* 9: Bohn bl. 345.
bl. 75. „ 4: Bohn bl. 217. „ 15: Clarisse 7.
bl. 76. „ 1: Havius bl. 112. „ 25: Havius bl. 67. Bohn bl. 300.
bl. 77. „ 7: Clarisse 71. Molema bl. 264. *Ned. Mag.* bl. 222.
bl. 78. „ 9: Bohn bl. 343.
bl. 79. „ 3: Molema bl. 181. *aanw.* 11: Havius bl. 108.
bl. 82. „ 1: Bohn bl. 303.

Den *Open brief*, tot opschrift dragende AGRICOLA *en* CAMPEN, dien mijn Duitsche vriend, de Heer FRIEDRICH LATENDORF, aan mij richtte, heb ik vroeger, Deel III. bl. LXXIX, besproken, en daarna aan de redactie van *de Tijdspiegel* tot plaatsing aangeboden. Daar, meende ik, was hij juist op zijne plaats; maar ook daar is men van oordeel, dat de inhoud van den *Open brief* „van te specialen aard is," om in dat tijdschrift te worden opgenomen. Ik kan dit niet ontkennen, en wil mij daarom aan meerdere afwijzingen niet wagen. Tegen mijn' wil zie ik mij alzoo gedrongen, eene pennevrucht te bespreken, waarop ik niet kan wijzen, omdat zij vooralsnog geen publiek eigendom is. Aan den Heer LATENDORF zij het verder overgelaten, dien *Open brief* al of niet meerdere publiciteit te geven.

Zooals men weet, bestond de groote quaestie, of de te *Campen* gedrukte verzameling van spreekwoorden uit AGRICOLA's *Sprichwörter* vertaald is of niet, met andere woorden: zijn de spreekwoorden van *Campen* (met dat enkele woord zal ik, om de kortheid, het boek maar weder aanwijzen) Duitsch of Nederlandsch.

Zoo draagt de Heer LATENDORF de quaestie voor: „Al stem ik U nu ook gaarne terstond toe, dat veel van 'tgeen gij zegt reeds later door mij is beaamd, dat ik nl. zonder voldoende redenen hier en daar de naauwkeurigheid van uwe citaten heb betwijfeld, zoo kan ik dit niet toestemmen, wat de hoofdinhoud van mijn boek betreft, dat nl. *Campen* AGRICOLA gevolgd heeft, en het verrast mij inderdaad, dat mijn bewijs, dat toch door bevoegde Hoogduitsche beoordeelaars goedgekeurd is, U niet heeft overtuigd. Maar ik wil niet door den invloed van andere getuigen op U trachten te werken, en wanneer ik uwe eigene vrije openlijke toestemming niet verwerven kan, dan houd ik mijn bewijs voor mislukt. Gij ziet dus, hoe zeker ik van mijne zaak ben, en ik twijfel dan ook geen oogenblik, U diezelfde overtuiging te doen deelen, zoodra gij slechts twee bekentenissen wilt doen, wat gij met een goed geweten kunt en moet. Vooreerst bid ik U, zooveel vertrouwen in mij te stellen, om te gelooven, dat ik al mijne krachten heb aangewend, om het onderzoek zonder persoonlijke vooringenomenheid te doen, en dat ik, zooveel in mij was, vermeden heb, een eenzijdig standpunt, hetzij dan Hoogduitsch of Nederlandsch, te kiezen; ik heb bij deze zaak alles zorgvuldig onderzocht. En hiermede staat het tweede punt in een zeer naauw verband, dat gij nl. het resultaat van mijn' arbeid niet in een ander licht moet doen voorkomen, dan ik zelf gewild heb. Gij hebt nl., om het maar rechtuit te zeggen, mij geheel verkeerd verstaan, als gij uit mijne woorden meent te moeten opmaken, dat ik de door *Campen* gegeven spreekwoorden grootendeels voor niet Nederlandsch hield. Het is wel mogelijk, dat ik door eene of andere uitdrukking hiertoe aanleiding heb gegeven; maar ik protesteer er ernstig tegen. Hoe toch zou ik aan een werk een Nederlandsch karakter kunnen ontzeggen, dat geheel uitsluitend voor het Nederlandsch publiek berekend was, en eeuwen lang onder de kenners als Nederlandsch bekend!"

Noch aan de eerlijke, noch aan de ijverige na-

sporingen van mijn' Duitschen vriend heb ik ooit den minsten twijfel gekoesterd. Dit volmondig bekennende, zijn wij het dan volkomen eens. Ik heb toch reeds, Deel III. bl. XXXIV en XXXV, gezegd: „De Nederlandsche verzamelaar, zoo stel ik mij de zaak voor, zag eene verzameling van Duitsche spreekwoorden, en nam daaruit over, wat hij als zijn eigendom kon beschouwen, omdat het hem als Nederlandsch bekend was, en voegde die bij andere spreekwoorden, die hij mede als Nederlandsche kende, en die niet in eene Duitsche verzameling voorkomen."

De Heer LATENDORF laat thans ook aan *Campen* alle recht wedervaren, als hij verder zegt: „Nadat ik dus voor ieder Duitscher en Nederlander bewezen heb, dat *Campen* in de voornaamste zaken door AGRICOLA geleid werd, wil ik echter een plicht van eerlijkheid vervullen, door aan te toonen, dat *Campen* volstrekt geen gewoon plagiator geweest is, maar dat hij met oordeel en niet zonder een bijzonderen en Nederlandschen zin gebruik gemaakt heeft van de verzameling van AGRICOLA, en dat hij eindelijk in zijne eigene verzameling geen geringen schat van spreekwoorden aanbiedt."

Het verschil alzoo ten genoegen van beide partijen vereffend zijnde, kon de zaak hiermede reeds geschiktelijk voor geëindigd worden gehouden, ware het niet, dat de Heer LATENDORF, in zijn verder betoog (want hij meent nog altijd, dat wij als twee brieschende leeuwen tegenover elkander staan, waartegen ik ten ernstigste protesteer), „die spreekwoorden aanhaalt, welke hij vroeger overgeslagen, of, en dit is wel verre het grootste getal, niet heeft kunnen vergelijken, omdat bij de uitgave van zijn werk het laatste gedeelte van mijn *Spreekwoordenboek* nog niet verschenen was." Daardoor toch vinden wij hier het vervolg of liever de voortzetting van zijn belangrijk werk: AGRICOLA'S *Sprichwörter*, met dezelfde opmerkingsgave en nauwkeurigheid, als wij die in dat werk zelf overal zien uitkomen; zoodat de *Open brief* als literarische vrucht van onderzoek eene afzonderlijke uitgave ten volle waardig is. De ijver dus, door den Heer LATENDORF aangewend, om een bestaand verschil weg te nemen, wordt alzoo rijkelijk beloond, als hij door zijne onvermoeide pogingen, zooals ik, Deel III. bl. LXXIX, reeds opmerkte, „mij een juister inzicht in menig spreekwoord gegeven heeft."

Die aanwinst in de betere kennis van sommige onzer spreekwoorden, die ik aan den Heer LATENDORF te danken heb, hier bepaaldelijk aan te wijzen, is thans het hoofddoel mijner behandeling van den *Open brief*, en daarbij zal mij elk beminnaar van onzen spreekwoordenschat, vertrouw ik, niet van eene te groote uitvoerigheid beschuldigen. Ik volg den schrijver op den voet, maar zal hoofdzakelijk alleen datgene opnemen, waarin verschil van meening tusschen ons bestaan heeft of vooralsnog blijft bestaan, tenzij ik het geluk mocht hebben ook mijn' Duitschen vriend te overtuigen, gelijk hij 't mij heeft gedaan.

Geef eerst, neem eerst. „In elk geval een misverstand van U, mijn vriend!" zegt de Heer LATENDORF, „of reeds van *Campen*. Ik vermoed echter, dat bij den laatste *eers* = *aars* (hd. *arsch*) zal staan. Reeds uit de zaak zelve kan, als het *geven* het eerste is, het *nemen* niet hetzelfde zijn." Als 't een misverstand is, ligt de schuld aan mij; want *Campen* heeft *eers*, dat geen *eerst*, maar òf *anders* òf *achterste* moet wezen. Voor *anders* ken ik de spreekwijze niet, en hoe *achterste*, dat de Heer LATENDORF schijnt te willen, blijkens het opgegeven Hoogduitsche *arsch*, kan gemeend zijn, begrijp ik niet. Ik heb *eerst* genomen; omdat ik de spreekwijze zóó ken, nl. in dezen omschrijvenden zin: *wat eerst gegeven is, mag niet worden teruggenomen*, maar moet als eigendom beschouwd worden. De kinderen zingen dan ook: „Eerst gegeven, blijft gegeven; kijk maar door de glazen!" Wat *eerst gegeven* is, wordt daarna dus ook als eigendom *eerst genomen*.

Ik wind dat kluwen achter de ooren. De Heer LATENDORF meent, „dat ik mijne bron verkeerd heb overgebracht," en hij heeft gelijk; want er staat *gewinne*, dat is: *verkrijge*, en niet *winde*. Alzoo zal *wind* in *win* dienen over te gaan.

De duivel voere hem in Noorwegen. Wat er, Deel III. bl. XXXVII, door mij beweerd werd, dat „alleen een eenzijdig oordeel van den Heer LATENDORF hem nopen kon, om te zeggen, dat *Campen* „tot de aanhaling van dit spreekwoord door AGRICOLA genoopt is,"" en wat ik als gevolgtrekking daarbij heb gevoegd, zie ik thans, dat volstrekt onhoudbaar is. Het doet er nu weinig toe, wat mij tot die fout heeft gebracht; ik wil ze liever zooveel mogelijk herstellen, door te erkennen, dat ik thans volkomen inzie, dat *Campen* zeer wel door een gelijksoortig spreekwoord van AGRICOLA tot het door hem opgegeven Nederlandsche spreekwoord kan gekomen zijn. En als de Heer LATENDORF, in zijne verdere redeneering over mijne vergissing, zegt: „Ik denk, waarde vriend! dat gij mij niet alleen in stilte, maar zelfs openlijk verschooning zult vragen voor het ongelijk, dat gij mij door het verwijt van een eenzijdig standpunt hebt aangedaan," dan gevoel ik, dat ik door mijne overijling deze berisping heb verdiend. Van de verklaring zegt de Heer LATENDORF: „Mijne afkeuring van uwe verklaring was volstrekt ongegrond; dat *ze waar zijn kan*, ontken ik niet, maar dat *ze waar is*, daarvan ben ik nu nog niet overtuigd." Wat zal ik daarop anders antwoorden, dan dat de gegeven

verklaring mij thans nog als de meest waarschijnlijke voorkomt!

Goed edel, bloed arm. „Bij dit spreekwoord," zegt de Heer LATENDORF, „trek ik mijne aanmerking terstond in; ik had geen recht tot dezelve. Doch andere, en, zooals mij toeschijnt, gewichtiger opmerkingen zullen nu volgen. Uwe verklaring geeft volkomen den zin terug, doch loopt over de eigenlijke zwarigheden heen. Het komt immers kortelijk daarop neêr, dat er in dit spreekwoord twee volzinnen zijn uitgedrukt, dat is: *goed* of *vermogen* geldt als *edel*, — *bloed* of *adellijke afkomst* als *arm;* of moet men misschien de beide zinnen van één mensch opvatten: Hij is een *wel edel* man, maar toch geheel zonder geld, *bloed arm?* In het eerste geval zouden *goed* en *bloed* substantieven zijn, in het laatste verhoogen zij slechts de adjectieven *edel* en *arm*. Na het medegedeelde van AGRICOLA, die de moeilijkheid van de verklaring gevoeld, maar niet duidelijk uiteengezet heeft, hel ik over tot de laatste beteekenis." Ik niet; omdat ze mij te gezocht is. De eerste, die ik bij mijne verklaring op het oog had, ligt, naar mijne meening, meer voor de hand. *Goed edel* = de *goederen* dezer aarde maken den mensch, in de schatting zijner begeerige natuurgenooten, tot een *edelman*, — *bloed arm* = het adellijke *bloed* is daarentegen meesttijds niet in tel (*kale adel*, zegt men), als het niet van geld voorzien, maar *arm* is.

Hij is niet waard, dat hij met een vroom' man uit dezelfde kan drinkt. „Gij hebt mij niet begrepen," zegt de Heer LATENDORF, „daar gij gelooft, dat ik geheel en al het gebruik van het spreekwoord in scherts verwerp; maar ik wil ook de verklaring van AGRICOLA laten gelden. Als ik nu zeg: de verklaring van HARREBOMÉE zal dus moeten worden uitgebreid, dan beteekent dat niet anders, dan dat het spreekwoord meer bevat, dan hetgeen AGRICOLA en HARREBOMÉE elk voor zich meenen; beide te zamen geven eerst den geheelen inhoud. Het was dus verre van mij, mijn vriend! uwe verklaring te willen tegenspreken. Mij toch zal niets aangenamer zijn, dan, zoowel hier als in andere belangrijke zaken, de wolken van het misverstand te kunnen uiteendrijven, die zich tijdelijk tusschen ons en onze overtuiging hebben opeengepakt." Daar *vrommen man* bij AGRICOLA *bidermanne* is, en deze, volgens den Heer LATENDORF, voor een *braaf*, *eerlijk*, *oprecht*, *vroom man* gehouden wordt, kan ik nog altijd niet inzien, hoe hij, *die niet waard is* met dezen *uit dezelfde kan te drinken* = *in hetzelfde gelag te deelen*, met recht voor *vroom* kan gehouden worden.

In badplaatsen, barbierswinkels en molens verneemt men alle dingen. Dit spreekwoord luidt bij *Campen* bl. 22: *Weel nye tijdinge wil weten: die verneme sie in Barbiers husen, badstouen, back oven, voer kramen ende in gemeene Taueernen.* De daarin voorkomende *voer kramen* heb ik door *voederkramen* verklaard. Thans zie ik, dat de *e* van *voer* verlengletter is, en *voer* alzoo als *voor* moet gelezen worden. Deze verbetering heb ik aan den Heer LATENDORF te danken. Hij zegt: „MEIJER en HARREBOMÉE vergissen zich, omdat zij het woord *voorkramen*, zonder acht te slaan op het Hoogduitsch, opvatten. Er wordt gesproken van *kraamkamers* of van de *kraam*. *Voor kramen* is echter geen zamengesteld woord; het beteekent eenvoudig *vóór de kraam* of *vóór het kraambed*. Deze beteekenis van *kramen* blijkt zoowel uit de oude literatuur als uit HOFFMANN VON FALLERSLEBEN's *Glossarium Belgicum*." Dit neme men dus in plaats van 't voorkomende Deel III. bl. 113.

„Er blijft nog eene andere bedenking," zegt de Heer LATENDORF. „Gij, mijn vriend! hebt nl. het spreekwoord van AGRICOLA nº. 661: *een tuin duurt drie jaar*, enz., dat *Campen* woordelijk vertaald heeft, niet voor een spreekwoord gehouden, en het daarom verworpen. Dit komt nu geheel overeen met het plan van uw werk; maar hoe zal ik, die nu eens met dit onderwerp bezig ben, kunnen weten, of gij ook geene andere spreekwoorden hebt overgeslagen? En daar voorbeelden altijd sterker spreken dan bloote aanhalingen, vraag ik u rechtstreeks: zou *Campen* niet ook nº. 662, het volgende spreekwoord, uit AGRICOLA vertaald hebben: *Aan alle vijf zinnen overtreffen den menschen sommige dieren*, enz., zonderdat gij dit gezegde als spreekwoord beschouwen kondet? Zou deze volzin bij *Campen* bl. 78 of 92 (want daar heeft hij verscheidene spreekwoorden over *menschen*) voorkomen?" Ja, zoo is het. Mijn Duitsche vriend heeft te recht gedacht: wie eenmaal aan 't uitmonsteren gaat, zal 't waarschijnlijk meermalen gedaan hebben. Er was meer bij *Campen*, dat ik voor geen spreekwoord hield, en alzoo niet opnam. Daaronder behoort op bl. 91:

In allen vijff sinnen ouertreffen den menschen sommige Dyeren.

Die Bijen hebben verstant.

Elephant, gedechtenisse ende veel gueder duechden.

Een Lammeken is gheduldich, woement oock mit hem maeckt.

Een wilt Swijn, hoort beth dan en mensche.

Een Spinne is int geuoelen ende grijpen bouen den menschen.

Een Gyer, int ruycken.

Desgelijcx een Hont int ruycken.

Een Linx siet scherper dan een mensche.

Een Aepe smaeckt beth dan een mensche.

Onder de uitvoerige opgaven, die daarom alleen al geen spreekwoord kunnen zijn, liet ik mede de

beide volgende weg, waarvan het eerste op bl. 36 en het tweede op bl. 38 voorkomt:

Hadden wy alle eenen gelouen,
Godt ende den gemeenen nutt voer ogen
Gueden vrede, ende recht gericht.
Eene elle, mathe ende ghewicht,
Eene munte, ende guet geldt,
Soe weert in aller werldt wel gesteldt.

Thien Jaer een kijndt.
Twintich Jaer een Jongelinck.
Dertich Jaer een man.
Veertich Jaer welghedaen.
Vijftich Jaer stille staen.
Sechtich Jaer, gaet dy tolder an.
Seuentich Jaer een grijs.
Tachtentich Jaer nummer wijs.
tNegentich Jaer der kijnder spot.
Hondert Jaer ghenade dy Godt.

Nog heb ik op bl. 90 de volgende vier opgaven weggelaten, die wellicht eene reeks uitmaken (Meijer telt ze, evenals dat van den *tuin*, onder de spreekwoorden):

Die een wecke wil vaeren wel, die wassche sijn hoeft.
Die een maent wil vaeren wel, die slae een Vercken.
Die een Jaer wil vaeren wel, die neme een wijff.
Die sijn leuen lanck wil vaeren wel, die worde Priester.

Onder de opgaven van minderen omvang heb ik niet onder de spreekwoorden opgenomen:

bl. 54. *Ick heb den seluen also wel gekent, als du*, en *Ja ghy ende ick, wy kennen hem beyde al euen wel.*
bl. 55. *Het is en leuendich vrolick mensche.*
bl. 58. *Hy is onschuldich daer toe gecomen.*
bl. 71. *Ten comt ghien beter.*
bl. 73. *Daer brenge icket v een mael op.*
bl. 75. *Tis soe waer als ick hier stae.*
bl. 84. *Hy isser heel beneffens.*
bl. 100. *Hy is geroert.*
bl. 108. *Hy holdet al by hem.*
bl. 112. *Tis alle beyde guet, Godt ende sijn lieue moeder.*
bl. 120. *Hy isser al ouer ghecoemen.*
bl. 125. *Ick wil v luchten.*

Nog heb ik eindelijk de drie volgende opgaven als spreekwoorden verworpen, ofschoon MEIJER ze als zoodanig opneemt:

bl. 58. *Hy heft langhe daer nae gerunghen.*
bl. 115. *Het gelt my tehants gelijcke veele.*
bl. 123. *Ick en wilder my niet eens meer om stuiren.*

Als ik mij niet vergis, heb ik overigens alles opgenomen.

Dit oordeel over *Campen*, door den Heer LATENDORF geuit, neem ik in zijn geheel over; omdat ik meer en meer inzie, dat er veel waars bij is: „De afhankelijkheid van *Campen* blijft toch altijd zeer groot. Dat hij zijne bron niet noemde, wil ik hem niet ten kwade duiden, in die dagen was de quaestie van literarisch eigendom minder beslist dan thans, ja zelfs edele menschen namen zonder schaamte van anderen over; zij wisten ook, dat dit op hunne beurt met hen zoude geschieden. Maar dit verwijt ik *Campen*, dat zijn oordeel niet scherp genoeg was, dat hij nu eens de zuiver Nederlandsche spreekwoorden verwierp, en dan weder zuiver Hoogduitsche spreekwoorden en fouten van AGRICOLA overnam. Voor beide volgen hier eenige bewijzen, met den oprechten wensch, dat mijne pogingen spoedig door andere in uw land mogen overtroffen worden."

Daarop volgen 5 spreekwoorden, die gezegd worden, geene Nederlandsche te kunnen zijn. Het eerste, bij *Campen* bl. 21, *Weel mochte dat niet? sprack de Abt van Bosen*, geef ik gereedelijk toe, en zal ik schrappen. Het speelt geheel in Duitschland; het *Bosen* voor *Posen* is òf eene schrijf- of drukfout, òf wellicht ook eene eigenaardige meening van den verzamelaar, maar waarvoor ik evenwel geen grond kan vinden. Het spreekwoord heeft, volgens AGRICOLA, een geschiedkundigen grond, en betreft het gebeurde met eene naakte non in al zijne geuren en fleuren; waarop de Posensche abt eene uitspraak doet, die aanleiding tot het spreekwoord geeft. En ofschoon nu dergelijke voorvallen heel goed in Nederland kunnen gebeuren, en, als alle abten hun hart rechtuit spraken, wellicht in Nederland zijn voorgevallen, het is en blijft eene in Duitschland plaats gehad hebbende zaak, die niet gemakkelijk, zonder AGRICOLA's mededeeling, naar Nederland kon overwaaien.

Maar de drie volgende spreekwoorden kan ik nog zoo gemakkelijk niet prijsgeven. Bij *Campen* bl. 46 vindt men alle drie achtereenvolgens aldus opgegeven:

Wan Noerenberch mijn weere, soe wolde ickt toe Bamberch verteren.

Wan Franckfordt mijn weere, soe wolde ickt toe Ments verteren.

Wan Leypzig mijn weere, soe wolde ickt toe Friburch verteren.

Vooreerst zijn de steden *Neurenburg*, *Bamberg*, *Frankfort*, *Mentz*, *Leipzig* en *Freiburg* bij onze kooplui en reizigers volstrekt niet zoo vreemd, dan dat de Duitsche spreekwoorden dier plaatsen niet door ons konden zijn overgenomen; waarom anders ook geene bedenking gemaakt over spreekwoorden, die *Keulen* en *Rome* opnemen, voorzeker meer algemeen bekend dan de genoemde steden, maar toch met andere, ook van minder algemeene bekendheid, die ik alle niet zal behoeven op te noemen, in onze spreekwoorden op- of overgenomen. Ten andere worden die drie spreekwoorden onmiddellijk gevolgd door deze twee, waarvan het eerste geheel Neder-

landsch is, en het tweede den sleutel bevat op de vier voorafgaande:

Wan Amstelredam mijn were, soe wolde ickt toe Vtrecht verteren.

Hier in dese stadt, soldemen t guedt winnen, ende daer in die stadt soldement verteren.

Moet er al twijfel bestaan omtrent de drie evengenoemde spreekwoorden betrekkelijk hun Nederlandsch karakter, deze valt geheel weg bij het bij *Campen* bl. 65 voorkomende spreekwoord: *Een Rijcke ende ghierighe, is Salomons Esel.* Dat dit spreekwoord door AGRICOLA „op zijn' eigen' persoon wordt toegepast," zooals de Heer LATENDORF zegt, doet volstrekt niets af tot het punt in quaestie, tenzij om aan te duiden, dat het geen Hoogduitsch spreekwoord is; hoe menigmaal toch past een schrijver iets op zich zelven toe, zonderdat zulks verhindert, om het ook eveneens voor andere personen, zelfs wel bij andere gelegenheden en omstandigheden te gebruiken. Maar wat hier alles afdoet: nog drie andere verzamelaars nemen hetzelfde spreekwoord op; terwijl de woorden, waarin zij het spreekwoord inkleeden, aantoonen, dat zij *Campen* niet hebben nageschreven. GHEURTZ bl. 17 heeft: *Een karich rijckman is Salomons esel*, in *Sel. Prov.* bl. 30 lezen wij: *Den gierighen is Salomons Esel*, en op 10 *Sept.* 53 staat weder: *Een karig rykman is Salomons ezel.*

Verder tracht de Heer LATENDORF uit eene ontdekte fout, die gewis zeer grof mag heeten, tot het besluit van andere te geraken; omdat hij *Campen* voor een onnoozel naschrijvertje houdt, dat evenwel van zijn standpunt niet zoo zeer te verwonderen is. Daar ik dat gevoelen volstrekt niet met hem deel, ben ik, om ook door den Nederlander verstaan te kunnen worden, genoodzaakt, een groot deel van den *Open brief* af te schrijven. Het zij zoo: de zaak is die moeite waard. Ook zag ik mijn' Duitschen vriend gaarne eene andere overtuiging omhelzen. De Heer LATENDORF zegt:

„Ik weet maar één voorbeeld van fouten van AGRICOLA, die *Campen* heeft overgenomen; maar ik vermoed er nog meer, en daarom wil ik met nadruk op deze verwijzen.

„Eene andere dwaling in de voorrede wil ik in 't voorbijgaan slechts vermelden, in de stille hoop, dat gij U zult geroepen gevoelen, om eene doorloopende beschrijving van *Campen's* boek uit te geven. Het werk van MEIJER bezit ik niet; maar zelfs als die eene voldoende beschrijving geeft, dan is het toch niet compleet. Een terugblik op AGRICOLA is noodzakelijk geworden, en wel vooral op de uitgave van de 750 spreekwoorden, te Hagenau in 1534 gedrukt. De voorrede van deze uitgave komt geheel overeen met den ouderen Hagenauschen druk van 1529, en luidt aldus:

„„Hoe moeilijk het is, Duitsche spreekwoorden niet alleen te verzamelen, maar tevens te verklaren, weten zij, aan wie het bekend is, dat wij Duitschers nog geen werk hebben, waarin dit opgegeven is of geleerd wordt. ERASMUS van Rotterdam heeft uit de schriften van Grieksche en Latijnsche schrijvers eene groote menigte verzameld; doch wij Duitschers hebben dit voorrecht niet. — — Maar dit zal nu eene proeve zijn, waardoor wij zullen leeren, hoe Duitschland er over denkt; zoo het gelukt, dan zullen de andere later volgen, zoo niet, dan doe het een ander, die 't beter kan.

„„Waartoe de spreekwoorden dienen.

„„Van het begin der wereld af, hebben de wijze lieden alle wetten en rechten in korte spreuken zaâmgevat, om die gemakkelijk te kunnen onthouden. God gaf den Joden vele wetten, maar Hij maakte ze alle heel kort, nl. 10 stukken, en daarin is niets vergeten van alles, wat den mensch aan God en zijne medemenschen schuldig is. De Heidenen hebben hun natuurrecht in 3 regelen gegeven. De 1°. is goed te leven, de 2°. niemand schade te doen, en de 3°. ieder te geven, wat hem van rechtswege toekomt. De Grieken hebben slechts 12 tafelen, waarop al hunne wetten geschreven waren," enz.

„Mijne vraag is nu:

„1°. Heeft *Campen* ergens iets uit de voorrede en inleiding aangehaald?

„2°. Heeft hij ook die dwaling behouden, volgens welke de Grieken, en niet de Romeinen, in het bezit der 12 tafelen waren?

„Dit zij nu, zooals het wil. Eéne fout van AGRICOLA heeft *Campen* zeer duidelijk behouden, en deze drukfout schijnt mij gewichtig genoeg, om daaruit een besluit op te maken, welke uitgave hij gebruikt heeft. Dit is de door U op bl. XXXVI opgegevene dwaling: *een hert overleeft 3 kraaien*, 6562 (moest zijn: 6561 = 3 × 2187).

„Dit laatste juiste getal hebben de Hagenauer en Zwickauer uitgaven van AGRICOLA's *Sprichwörter* van 1529, die ik beide bezit. Ik vermoedde echter, dat *Campen*, van wiens critiek ik geene zeer hooge gedachten had, ook hier zijne bron zonder nadenken zou hebben nageschreven. Ik heb mij daarom gewend tot de kon. bibl. te Berlijn, en het genoegen gehad, terstond een vriendelijk antwoord van den Heer SCHRADER te ontvangen, dat aldus luidt:

„„Bij het spreekwoord n°. 661 hebben alle uitgaven, behalve die van Hagenau van 1534, op de bewuste plaats het getal 6561, alleen die uitgave heeft 1562." Dus was *Campen* niet zoo geheel zonder critiek, als ik dacht, de fout in de duizendtallen had hij verbeterd, ofschoon die in de eenheden maar behouden. Of zou werkelijk het besluit, dat

ik hieruit trek, nog te stout zijn? Ik geloof, dat zelfs een wiskunstenaar de waarschijnlijkheid zeer gering zou vinden, dat een Duitsche en Nederlandsche drukker zich juist op eene en dezelfde plaats beide zullen vergissen.

„Ik beken gaarne, dat ik nog iets wenschte bij te brengen voor dit vermoeden; maar de afwijkingen tusschen de Hagenauer uitgaven van 1529 en 1534 zijn, voor zoover ik die ken, bijna alle van dien aard, dat ze voor den Nederlandschen verzamelaar moesten vervallen.

„Het blijft altijd nog mogelijk, dat gij, mijn vriend! deze vraag met ja of neen kunt beslissen, dat *Campen* bl. 1 bij het spreekwoord: *God helpt den sterkste*, ook het toevoegsel van de uitgaaf van 1534 vertaald heeft: *maar er staat geschreven: het is voor God hetzelfde*, enz. Als dit zoo ware, dan zou het een al te groot geluk voor mij zijn."

De voorrede van *Campen* is niet uit AGRICOLA vertaald, maar luidt als volgt:

„An den Leser.

„Gvedtwillighe Leser, Woe nutte ende orberlick dat die ghemeene Spreeckwoorden sijn, ende hoe suyuerlick dat sy een Reden vercyeren ende verbloemen, oeck mede mit corten woorden veele sins ende verstants inbrengen, wanneer sy op bequame tijt ende plaetse recht ende wel ghebruyckt worden, dat bewijsen ons aller geleerder Luiden boecken ende Schriften, sonderlinge des hoochgheleerden D. ERASMI van Rotterdam, die niet alleen veel Duysenden, wt aller gheleerder Mannen boecken, by een vergaedert, mer oeck die selue seer schoon wtgelecht ende verclaert heft. Aldus soe willet desen onsen arbeyt int guede an nemen, ende v in desse ende dier gelijcke Spreckwoorden oeffenen: Ghy sultter ongetwijuelt genuechte ende profijt wt vernemen."

Het spreekwoord op bl. 1 luidt: *Godt helpt den sterkste*, zonder meer.

Na de opnoeming van 2 onzer spreekwoorden, door AGRICOLA opgenomen, zegt de Heer LATENDORF: „zooals deze 2 spreekwoorden ongetwijfeld Nederlandsche zijn, meen ik dit ook van de volgende te mogen beweren, zonderdat zij in uw boek voorkomen. Die bewering is stout, ja dubbel stout voor een man, die nog zelfs de gronden der Nederlandsche taal niet kent; en toch waag ik het, deze spreekwoorden aan ieders oordeel te onderwerpen. Wat toch kan mij hierdoor ergs ten deel vallen; want òf ik heb gelijk, en dan wordt gij, mijn vriend! en uwe landslieden door mij opplettend gemaakt op een overgeslagen eigendom, òf ik heb ongelijk, en dan word ik van eene tijdelijke dwaling genezen."

De spreekwoorden, die mijn Duitsche vriend den Nederlanders de goedheid heeft aan te bieden, opdat zij uitmaken, of zij er recht van eigendom op hebben, zijn de volgende 24 (de voorgevoegde nommers zijn van AGRICOLA):

10. *Ik neem beschikt voor toegedacht.*
27. *Men moet iemand niet houden voor hetgeen hij lijkt.*
43. *Het is voor u in woorden, zooals voor velen in daden.*
111. *Als iemand ligt, dan loopt de geheele wereld over hem heen.*
128. *Er komt geen beter.*
135. *Een boos wijf kan niemand sturen.*
179. *Ik heb het van hooren zeggen.*
188. *Het lukt niet overal.*
302. *Zout is de beste kruiderij.*
327. *Niemand behoeft te vliegen, als hem geene vleugels gegeven zijn.*
340. *Ik wil 't u wel vergeven, maar ik zal er toch aan denken.*
361. *Helpt het niet, het schaadt ook niet.*
401. *Ik heb hem zoo goed gekend als gij.*
556. *Ik wou, dat het u goed ging.*
559. *Ik wil alles doen, wat gij wilt; het is mij niet mogelijk, anders te doen.*
560. *Beveel en gebied.*
561. *Gij hebt mij ten uwent gehouden.*
562. *Waar ik u en de uwen helpen kan, daar doe ik 't gaarne.*
573. *Hoe gaat het? hoe staat het?*
574. *Ik weet niet anders dan goed. Het laat zich nog lijden, zoo het niet erger wordt.*
581. *Het zal niet meer gebeuren.*
592. *Menigeen moet betalen, wat hij niet genoten heeft.*
648. *Niemand moet het op een ander laten aankomen.*
659. *Nadat hij er lang aan gewerkt had, was het toch niets beter.*

Zij het mij vergund, voor mijne landgenooten een antwoord op deze zoo beleefde als welwillende aanbieding te geven, het is dit:

Het eerste: *Ik neem beschikt voor toegedacht*, zou zeer wel een Nederlandsch spreekwoord kunnen zijn, als het zeer groote overeenkomst met ons *Beschikken gaat voor bedenken* heeft. Het is zeer naïef, ik zou het dus wel wenschen. Dat het er een is, kan ik echter, zonderdat het van elders blijkt, niet aannemen.

Het vierde: *Als iemand ligt, dan loopt de geheele wereld over hem heen*, hebben wij niet; maar wel de variant: *Als de hond onderligt: al de wereld wil hem krijten* (of: *bijten*).

Het zevende: *Ik heb het van hooren zeggen*, kennen wij alleen in ontkennenden zin: *Hij heeft het niet van hooren zeggen.*

Het tiende: *Niemand behoeft te vliegen, als hem*

geene vleugels gegeven zijn, is in eenigszins andere bewoordingen ons spreekwoord: *Men kan niet vliegen, voor men vleugels heeft* (of: *Vlieg niet, voor gij vleugels hebt*); maar de Heer LATENDORF weet immers, dat in zeker boekje, bl. 48, staat: *Nyemant en sal vlieghen, ten sy die vederen syn hem dan yerst gewassen?*

Het elfde: *Ik wil 't u wel vergeven, maar ik zal er toch aan denken*, hebben wij, gelukkig! in dezen vorm niet, daar 't al erg genoeg is, dat wij in 't algemeen zeggen: *Wel vergeven, maar niet vergeten.*

Het twaalfde: *Helpt het niet, het schaadt ook niet*, bezitten wij werkelijk; maar wij zeggen: *Baat het niet, het schaadt ook niet.* In het straks bedoelde boekje, bl. 48, staat dan ook: *Helptet niet, soe schaedet doch niet*, alzoo in den vorm van 't Duitsch.

Het twintigste: *Ik weet niet anders dan goed. Het laat zich nog lijden, zoo het niet erger wordt*, dat, volgens den Heer LATENDORF, „een antwoord is op het negentiende: *Hoe gaat het? hoe staat het?*" hebben wij alleen in het laatste gedeelte. Trouwens, de Heer LATENDORF weet dit, daar hij er bij aanhaalt: „*Camp.* 72." Daar staat: *Het moet sich noch lijden es niet arger wort.*

Het éénentwintigste: *Het zal niet meer gebeuren*, is ons eigendom, gelijk dan ook het meergenoemde boekje, bl. 72, te lezen geeft: *Het sal niet meer gheschien.*

Het drieëntwintigste: *Niemand moet het op een ander laten aankomen*, kennen wij niet in den vorm van raadgeving, wel in dien van dadelijk plaatshebbende gebeurtenis: *Hij laat het maar op mij aankomen.*

Wat ik van dit 24tal onbesproken heb gelaten, mogen wij ons niet toeëigenen, daargelaten het al of niet wenschelijke er van. Eene andere zaak is het gedane aanbod. Men staat verbaasd over de schranderheid zoowelals over den geest van onderzoek en den ijver van den schrijver van AGRICOLA's *Sprichwörter*, die gewisselijk wel zoo ver gaan, als men bij mogelijkheid op 't veld van onderzoek komen kan.

Onder de spreekwoorden, die thans volgen, en die de Heer LATENDORF veronderstelt, dat alleen op Duitschen bodem t'huis behooren, groeit ook nog iets op onzen grond, òf als oorspronkelijke plant, òf als overgebrachte vrucht. Deze zijn 't:

Goed en kwaad onder elkander, zooals het komt. Campen bl. 62 heeft: *Wel ende quelliok onder eenander, soe alst coempt.*

Vreet, dat gij het weêrgeven moet, kennen wij niet zóó, wel in dezen vorm: *Hij vreet zoo, dat hij het weder moet uitspuwen.* Bij *Campen* bl. 69 staat het echter in den vorm van 't Duitsche spreekwoord: *Vreet, dat ghyt weder spyen moetst;* zoodat het wel zal zijn overgenomen.

Hij wordt er vet van, hebben wij, gelijkmede *Hij zal gaauw vet zijn*, dat van gelijke beteekenis is. Bij *Campen* bl. 69 lezen wij dan ook: *Hy wort vet daer van.*

Meer geloof ik niet, dat ons toebehoort.

„En zoo ben ik dan," laat de Heer LATENDORF aan de opnoeming der laatste serie volgen, „aan het einde van al mijne nasporingen over AGRICOLA en *Campen.* Er blijft mij nu nog over te wenschen, dat door uwe tusschenkomst, mijn vriend! en die van uwe landslieden het gebrekkige in mijnen arbeid zal weggenomen worden. Maar zoo eerlijk als deze wensch is, en zoo gaarne ik dankbaar alle onderzoek uit de Nederlanden zoude begroeten, waardoor de vraag, op grond van nieuwe daadzaken, beter beantwoord zou worden, evenzoo oprecht en zonder terughouding beken ik ook, dat ik vertrouw, dat mijne methode mij tot het rechte resultaat van mijnen arbeid heeft gebracht, en mij zou inderdaad geene grootere vreugde kunnen ten deel vallen, dan dat ik ook U, mijn vriend! dezelfde overtuiging geschonken had."

Hoe zou ik een ander woord dan van lof kunnen hebben over de wijze van handelen en de verkregen resultaten van mijn' onderzoekenden Duitschen vriend, die zich zoo oneindig veel moeite geeft, om mijne goedkeuring op zijnen arbeid te verwerven. Ik geef hem gaarne de oprecht gemeende verzekering, dat ik in 't algemeen nooit getwijfeld heb aan *Campen's* afhankelijkheid van AGRICOLA, die trouwens ook door niemand met eenigen grond van waarschijnlijkheid kan in twijfel getrokken worden, — maar alleen eene tekleinachting van den arbeid van onzen landgenoot heb meenen te moeten bestrijden. En wat eene opzettelijke behandeling van dit onderwerp betreft .... wellicht dat de Heer LATENDORF in onzen landgenoot, den Heer Dr. W. H. D. SURINGAR, zijne wenschen bevredigd ziet. Ons boekje is reeds ter sprake gebracht op bl. 109 van diens doorwrochte *Verhandeling over de Proverbia Communia, ook Proverbia Seriosa geheeten, de oudste Verzameling van Nederlandsche Spreekwoorden*, waarin ook de naam van den Heer LATENDORF, als schrijver van AGRICOLA's *Sprichwörter*, niet onvermeld is gebleven. Mocht het op diens weg liggen, om aan het verlangen van den Heer LATENDORF te voldoen, èn Nederland èn Duitschland zouden hem er voorzeker dank voor weten.

„Gij behandelt eenigszins spottend," zoo gaat de Heer LATENDORF voort, „dat ik U tot smokkelaar en mij tot medesmokkelaar op 't gebied der Nederlandsche spreekwoorden maak. Ik heb met mijne vrienden te vergeefs getracht, eenigen grond

voor deze bewering te vinden. Toen trof ons uwe vertaling van mijne woorden en de wijze, waarop gij die glosseert. Ik had gezegd: *zoo kan men niet nalaten, de handelwijze eenigszins oppervlakkig te noemen*, enz. *als* HARREBOMÉE, enz. bl. 200. Gij vertaalt: *zoo kan het niet missen, het een uiterlijk en zeker mechanisch smokkelen te noemen*, en gij voegt er verwonderd bij: *eene vreemde soort van die genoemde bastaardij*. Mijn vriend! gij hebt hier den bal geheel misgeslagen: uwe vertaling is iets anders dan het origineel. Maar dewijl gij alleen in schijn met mij handelt, en mij slechts met eene rechtszaak bedreigt, en niet zelf het vonnis ten uitvoer legt, mag ik nu ook gerust met U meêvaren, en de dwaling van uwe vertaling met weinige woorden aanwijzen. Wij Duitschers gebruiken het woord *verfahren* ook wel van waren en goederen, die van de eene streek naar de andere gebracht moeten worden; GÖTHE gebruikt het bijv. van transporteeren van wijn. Veel algemeener is echter een ander gebruik, wanneer wij er eene *handelwijze* mede te kennen geven. Zoo zeggen wij: die man *verfaart* billijk. Dit gebruik is zoo algemeen, dat SANDERS, aan wien ik die aanhaling uit GÖTHE verschuldigd ben, in zijn voortreffelijk *Wörterbuch* juist deze beteekenis van het werkwoord het eerst opgeeft, en door vele voorbeelden duidelijk maakt. Ik bleef dus geheel getrouw aan den geest mijner taal, toen ik sprak van uwe *handelwijze*, dat is in dit geval: van de wijze, waarop gij TAPPIUS gebruikt. Of nu mijne berisping goed of niet goed was, is eene andere vraag, die zich niet zoo kortweg laat behandelen. Ik zou daartoe alle verzamelaars moeten nagaan, die direct of indirect uit ERASMUS overgenomen hebben. Overigens berisp ik ook niet zoo zeer het achterwege laten der citaten als wel dit, dat gij niet vermeld hebt, wat de bron voor vele Nederlandsche verzamelaars kan geweest zijn."

Wat zal ik tegenover een Duitscher en de beteekenis der woorden in zijne taal anders antwoorden, dan dat ik deemoedig beken, dat ik hem niet begrepen heb, en alzoo ook hier alle misverstand is geweken! Als hij nu ook kon aannemen, dat ik ook hier zijne berisping niet verdiend heb, daar ik alles heb opgenomen, wat TAPPIUS heeft, ook met zijn' naam, evenals ik met alle andere verzamelaars doe, dan hadden wij schoon veld.

„Wat nu de lijst over de spreekwoorden-literatuur betreft," zegt de Heer LATENDORF verder, „heb ik U niet rechtstreeks fouten toegeschreven, maar slechts gezegd, dat ze mogelijk waren. Ik spreek van *mogelijke* fouten, en dit kon ik te eer doen, omdat gij zelf het een en ander later terechtgebracht- en andere zaken er bij gevoegd hebt. Mijn wensch was eigenlijk slechts, om de in de verschillende voorredenen aangegevene literatuur op eene plaats bij elkander te hebben. Gij weet, mijn vriend! dat wij menschen, van ADAM af, een ontevreden geslacht zijn, en in plaats U dankbaar te wezen, waartoe wij allen grond hebben, wat de Nederlandsche spreekwoorden-literatuur betreft, door U zoo zorgvuldig aangeteekend, ziet onze gemakzucht nu nog tegen de geringe moeite op, om deze schatten van de verschillende plaatsen te verzamelen."

Ik heb hierop niet anders te zeggen, dan dat ik later alleen datgene „terechtgebracht" heb, wat ik vroeger niet onder de oogen heb gehad, daar het de werken betreft, die met een kruisje aangeteekend zijn. Wat verder het bijeenbrengen en ordenen der geheele *lijst* betreft .... ik ben er door meerderen op gewezen, onder andere door de Heeren Dr. W. H. D. SURINGAR en Dr. A. DE JAGER, en wil er gaarne aan voldoen, daar het eene bepaalde behoefte is geworden. Ik geef daarom hier thans reeds de opeenvolgende nommers met de plaatsen, waar ze te vinden zijn, opdat ik later daarop niet zal hebben terug te komen, en men dan gemakkelijk zien kan, waar een werk voor 't eerst volledig is opgegeven. Waar de nº. 1 tot en met 151 voorkomen, zijn die uit de eerstopgegeven *lijst* genomen. Die volgorde is nu:

1 (1 — Zie ook I. bl. I en IX van 't L. S.).
2 (3* — Zie I. bl. XLI).
3 (5 — Zie ook I. bl. XXXIII).
4 (6).
5 (7).
6 (7* — Zie I. bl. XXXIII).
7 (10).
8 (12* — Zie III. bl. LVIII).
9 (13 — Zie III. bl. LVIII).
10 (14).
11 (15).
12 (16).
13 (16* — Zie I. bl. I van 't L. S.).
14 (17).
15 (18) (*).
16 (21 — Zie III. bl. LVIII).
17 (22).
18 (22* — Zie II. bl. I).
19 (23).
20 (24).
21 (25).
22 (25* — Zie I. bl. XLI).
23 (25** — Zie III. bl. LVIII).
24 (26 — Zie ook I. bl. I. van 't L. S.).

(*) Dit belangrijke *Handschrift* zal niet lang meer een vreemdeling wezen, en in private of openbare Bibliotheken zijn opgesloten; Dr. E. Verwijs heeft mij de gewichtige aanbieding gedaan, door de overbrenging in 't Nederlandsch mij tot de opname in staat te stellen.

25 (27).
26 (28).
27 (29).
28 (30).
29 (31).
30 (32).
31 (33).
32 (35).
33 (36).
34 (37).
35 (38 — Zie I. bl. ii van 't L. S.).
36 (38* (*) — Zie ook I. bl. ii van 't L. S.).
37 (39 — Zie I. bl. x van 't L. S.).
38 (39* — Zie I. bl. ii van 't L. S.).
39 (39** — Zie II. bl. i).
40 (40).
41 (41).
42 (42 — Zie I. bl. x van 't L. S.).
43 (45).
44 (45** (**) — Zie I. bl. x van 't L. S.).
45 (46 — Zie ook I. bl. x van 't L. S.).
46 (47 — Zie I bl. x van 't L. S.).
47 (48).
48 (49).
49 (50).
50 (52).
51 (53).
52 (54).
53 (55).
54 (55* — Zie III. bl. lxxxi).
55 (56).
56 (57* — Zie I. bl. lvii).
57 (58).
58 (59 — Zie ook I. bl. ii van 't L. S.).
59 (60).
60 (61).
61 (64 — Zie I. bl. xxxiii).
62 (65).
63 (66).
64 (67).
65 (68).
66 (69).
67 (70).
68 (71).
69 (72).
70 (73).
71 (74).
72 (75).
73 (77).
74 (78 — Zie ook I. bl. ii van 't L. S.).
75 (79).
76 (80).
77 (81).
78 (82).
79 (83).
80 (84).
81 (85).
82 (86).
83 (87).
84 (88).
85 (89).
86 (90).
87 (91).
88 (92).
89 (92* — Zie III. bl. i).
90 (93).
91 (94).
92 (95).
93 (96).
94 (97).
95 (98).
96 (98* — Zie I. bl. xxxiii).
97 (99).
98 (100).
99 (101).
100 (102).
101 (102* — Zie I. bl. x van 't L. S.).
102 (103).
103 (104).
104 (105).
105 (106).
106 (107 — Zie ook II. bl. xli en III. bl. lviii)
107 (108).
108 (109).
109 (110).
110 (111).
111 (112 — Zie ook II. bl. i en III. bl. i).
112 (113).
113 (114).
114 (114* — Zie I. bl. xli).
115 (115).
116 (116).
117 (116* — Zie I. bl. ii van 't L. S.).
118 (117).
119 (118).
120 (119).
121 (120).
122 (121).
123 (122).
124 (123).
125 (124).
126 (125).
127 (126).
128 (127).
129 (128).
130 (128* — Zie I. bl. xxxiii).
131 (129).
132 (130).
133 (131).

(*) Op de oude lijst staat no. 43.
(**) Verkeerdelijk no. 45* genoemd.

134 (132).
135 (133).
136 (134).
137 (135).
138 (136).
139 (137).
140 (138).
141 (139).
142 (140).
143 (141).
144 (142 — Zie ook I. bl. II van 't L. S. en bl. XIX).
145 (143).
146 (144).
147 (144* — Zie I. bl. II van 't L. S.).
148 (145).
149 (145* — Zie I. bl. II en IX van 't L. S.).
150 (146).
151 (146* — Zie I. bl. II van 't L. S. en II. bl. I).
152 (147).
153 (148).
154 (149).
155 (149* — Zie I. bl. II van 't L. S.).
156 (150).
157 (151).
158 (152 — Zie I. bl. II van 't L. S.).
159 (153 — Zie I. bl. II van 't L. S.).
160 (154 — Zie I. bl. XIX).
161 (155 — Zie I. bl. XIX).
162 (156 — Zie I. bl. XLI).
163 (157 — Zie I. bl. XLI).
164 (158 — Zie I. bl. XLI).
165 (159 — Zie I. bl. XLI).
166 (160 — Zie I. bl. XLII).
167 (161 — Zie I. bl. LVII).
168 (162 — Zie I. bl. LVII).
169 (163 — Zie II. bl. I).
170 (164 — Zie II. bl. XLI en III. bl. XLII).
171 (164* — Zie II. bl. LXV).
172 (165 — Zie II. bl. XLII).
173 (166 — Zie II. bl. LXV).
174 (167 — Zie II. bl. LXV).
175 (167* — Zie III. bl. LIX).
176 (168 — Zie III. bl. I).
177 (168* — Zie III. bl. LIX).
178 (169 — Zie III. bl. XLII).
179 (170 — Zie III. bl. LIX en LXXXI).
180 (171 — Zie III. bl. LIX).
181 (172 — Zie III. bl. LIX).
182 (173 — Zie III. bl. LXXXI).

De mij ontbrekende- en alzoo niet behandelde werken zijn het volgende 17tal: n°. 3, 4, 8, 9, 11, [illegible] 19, 20, 28* (Zie II. bl. XLI), 44, 45* (Zie I. bl. II van 't L. S.), 51, 52* (Zie II. bl. LXV), 57, [illegible] 76 en 159* (Zie III. bl. LIX).

Als vervallen kunnen beschouwd worden de werken, aangewezen onder de volgende n°.: 2 (Zie I. bl. IX van 't L. S.), 34 (Zie I. bl. IX van 't L. S.) en 63 (Zie I. bl. II van 't L. S.).

„Er blijft mij nog één punt over," zegt de Heer LATENDORF ten slotte, „en wel dat, waarbij uwe woorden lijnrecht in strijd zijn met de mijnen. Ik heb in mijn werk den aard van uw *Spreekwoordenboek* in het algemeen trachten aan te toonen, en toen ten slotte aangemerkt, dat het opnoemen van eenige fouten, verkeerde citaten, enz. daar niet op zijne plaats zoude zijn. Gij critiseert al deze uitdrukkingen met uwe aanmerkingen, en voegt er dan ten slotte bij: die te veel bewijst, bewijst niets. Mijn vriend! ik heb zulk eene verdenking (want dat blijft het, al is de inkleeding ook nog zoo welwillend) niet van U verwacht; ik heb ze ook niet verdiend, zooals de volgende aanmerkingen zullen aantoonen. Daarenboven verzeker ik U nog uitdrukkelijk, dat ik zelden de moeite genomen heb, aan te teekenen, als ik in uw werk fouten aantrof. Ik vond te veel te prijzen, en met dankbaarheid aan te nemen, om, met hetgeen niet goed was, mijn overzicht te besluiten. Dus alleen, om niet als een leugenaar voor U te staan, die meer belooft, dan hij geeft, noem ik eenige kleinigheden."

De opgenomen fouten zijn 4 in getal. De eerste fout betreft het spreekwoord: *Lange mijlen leggen Tusschen doen en zeggen*, dat „tweemaal op TWEE staat." Dat is zóó onmogelijk te verstaan; want het moet er niet éénmaal staan, veel minder tweemaal. Maar ik heb nog drie andere lezingen van hetzelfde spreekwoord opgegeven, nl.: *Tusschen doen en zeggen is groot onderscheid*, ook: *Zeggen en doen is twee*, en nog: *Met zeggen en doen paait men er twee.* En nu moet het spreekwoord wel deugdelijk „tweemaal op TWEE" voorkomen, als de laatste lezing op een *persoon* ziet, en de voorlaatste op eene *zaak*, waartusschen op TWEE de afscheidingsstreep staat. Zoo vindt men ook het spreekwoord: *Men moet roeijen met de riemen, die men heeft, zei de riemsnijder, en hij sneed riemen uit eens anders leêr*, tweemaal op RIEM, naar de tweederlei beteekenis van dat woord, beide in 't spreekwoord vertegenwoordigd. Zoo staat het spreekwoord: *Zoet op zoet, zei Joris, en hij zoende zijne vrouw op eene suikerkist*, mede tweemaal op ZOET; het eerste *zoet* van 't spreekwoord toch ziet op JORIS' *vrouw*, en het volgende op de *suikerkist*. De Heer LATENDORF zal thans zeker wel inzien, dat ik hier geene fout heb begaan, wat wel het geval zou zijn, als ik het spreekwoord slechts éénmaal had opgenomen. En waar zou ik in het laatste geval het spreekwoord moeten plaatsen: boven of beneden de afscheidingsstreep?

Ik breng altijd en overal alle lezingen van een spreekwoord over. Slechts éénmaal, voor zoover

ik mij herinner, ben ik daarvan afgegaan, nl. bij het spreekwoord: ***Een beleefd woord*** (ook wel: ***goeden dag zeggen***) ***weegt*** (of: ***kost***) ***geen pond***, dat alleen bij DAG en WOORD in zijn geheel staat; maar omdat POND in tweederlei beteekenis voorkomt, nl. van ***gewicht*** en ***munt***, heb ik bij POND ***kost*** weggelaten, en bij POND GROOT ***weegt***. Zoo kon men zich op beide laatste woorden in het spreekwoord niet vergissen. Anders had men mij wellicht nog minder begrepen dan thans om de dubbele opname van een spreekwoord op TWEE, waar ik niets behoefde weg te laten, naardien ***persoon*** en ***zaak*** buitendien genoegzaam kunnen gekend worden.

De tweede fout betreft het weglaten van twee ***aanwijzingen*** bij evenzoovele spreekwoorden. Bij het spreekwoord: ***Die aan den weg timmert, heeft veel raadslieden*** (of: ***meesters***), zou ik de ***aanw.*** Hoffmann 232 vergeten hebben, en bij het spreekwoord: ***Er komen meer*** (of: ***zooveel***) ***kalfsvellen dan*** (***als***) ***ossenhuiden ter markt***, zou ik evenzoo de ***aanw.*** Hoffmann 77 hebben overgeslagen. Die ***aanwijzingen*** worden werkelijk op de beide genoemde plaatsen gemist, maar moesten er ook niet staan. De eerste ***aanw.*** behoort bij het spreekwoord: ***Die aan den weg timmert, lijdt veel aanstoot*** (of: ***heeft veel beregts***), waar we dan ook de ***aanw.*** vinden: ***Prov. seriosa*** bl. 14, en de tweede bij het spreekwoord: ***Daar komen zoowel kalven als koeijen aan de markt***, waar de ***aanw.*** staat: ***Prov. seriosa*** bl. 5. Op beide plaatsen zijn de n°. van HOFFMANN stilzwijgend aangenomen, en behoefden alzoo geene plaats. Zie Deel I. bl. I van 't L. S. Voor de gronden mijner ***aanwijzingen*** zie men verder Deel III. bl. 99 en 244, waar de beide n°. van HOFFMANN dan ook niet ontbreken. Na deze inlichting zal de Heer LATENDORF wel zoo goed willen zijn, ook deze fout in te trekken.

De derde fout betreft mijne opname onder de spreekwoorden: ***Hij is doen***. De Heer LATENDORF zegt: „Het spreekwoord: ***Hij is doen***, dat gij verklaart door de bijvoeging: Men zegt dit te Groningen van een dronkaard, staat verkeerd op het werkwoord ***doen***. ***Doen***, of, zooals wij Duitschers zouden schrijven, ***dûn***, is hier een bijvoegelijk naamwoord; als zoodanig is het in Noord-Duitschland algemeen bekend, en beteekent hetzelfde als ***dronken***. Wij Meklenburgers zeggen ook nog wel: ***Hij is kneppel-dûn***, en het Nederlandsche spreekwoord: ***Voor een gek en een dronken man moet men met een voeder hooi uitwijken***, luidt in onze volksspraak: ***Een dûnen man moet men met een voeder hooi uit den weg gaan***. Ik zou dus de zinsnede: ***Hij is doen***, niet voor een spreekwoord willen houden." En ik wil 't evenmin. Het is mij ontgaan, mijne fout te herstellen, en daarom doe ik het bij deze. Reeds uit Groningen was ik op de fout gewezen. Ik dank den Heer MOLEMA uit Warfum en thans mijn' Duitschen vriend, den Heer LATENDORF, voor de aanwijzing. Het kan geene spreekwijze zijn, daar er eenvoudig staat: ***Hij is dronken***. ***Hij is doen***, kan alzoo geschrapt worden.

De vierde fout hebben wij wel niet gemeenschappelijk ***binnengesmokkeld***, maar toch gemeenschappelijk begaan. Ook voor de aanwijzing van deze fout zeg ik mijn' Duitschen vriend hartelijk dank. Zoo wordt die door den Heer LATENDORF gespecificeerd: „Het spreekwoord, dat ik nu zal behandelen heb ik, evenzoowel als gij, verkeerd verklaard. Het is het versje, dat door U in de voorrede van het 1°. deel, bl. XLIII, aldus is opgegeven:

Maak van de kaas geene schuit,
Zoo vaart gij niet achteruit;
Noch Bartholomeus van 't brood,
Zoo lijdt gij geen' nood,

dat ik vergeleken heb met het Meklenburgsche spreekwoord:

De my in mynen Teller schnidt,
Uht mynen Käse maackt een' schipp:
Eenen Barthelmeos uht mynen Brod:
Den hef ick in mynem Huse onnood.

Laat ons afzien van de verklaringen, die gij en MANTZEL en ik allen verkeerdelijk gegeven hebben. De ware beteekenis hiervan heb ik vernomen uit een brief van Dr. REINHOLD KÖHLER uit Weimar. Hij verwijst mij eerst naar GRIMM'S ***Wörterbuch*** op het woord ***Bartholomei machen***, welke plaats ik voor U en voor het Nederlandsch publiek zal opgeven: „Er zijn er, die zoo ruw in het brood snijden, dat zij het van buiten bederven, en er een ***Bartholomeus*** van maken, door er de korsten af te snijden, en dus de kruim alleen over te laten," en voegt er bij: „In het ***Neu vermehrten Rathbüchlein***, gewoonlijk het ***Rockenbüchlein*** genaamd (zonder plaatsopgave of jaartal), staat bl. A, 2°.: „Hoe zoudt gij dat verstaan, wanneer gij bij iemand te gast waart, en deze zeide: vriend, maak mij van mijn brood geen BARTEL, en van mijne kaas geen schip? Antw. Ik zou daaronder verstaan, dat hij daarmede mijne lompheid wilde te kennen geven, en dat ik hem zijn brood niet moest afplukken, zooals BARTHOLOMEUS, die van de pokken geschonden was.""

Nog een enkel woord over de verdenking van oneerlijkheid, mijn' Duitschen vriend onwillekeurig en tot mijne spijt aangedaan. Ik vond in weinige woorden eene opsomming van fouten, zonder nadere aanwijzing, vandaar mijn uitval: die te veel bewijst, bewijst niets, dien ik thans, na beter ingelicht te zijn, gaarne terugneem.

Ten slotte hoop ik, dat mijn Duitsche vriend zich tevreden zal kunnen stellen met het betrekke-

lijk weinige, dat ik van zijn' *Open brief* slechts heb kunnen opnemen. En evenwel ben ik uitvoeriger geweest, niet dan ik behoorde te zijn, maar dan mijn boek in deze wellicht veroorlooft. Bij eene zoo grondige wijze, als waarop de Heer LATENDORF zijn belangrijk onderwerp bespreekt, en bij gemis van een stuk, waarop ik wijzen kon, was ik verplicht, mijn' Duitschen vriend, te zijner rechtvaardiging, geheel het woord te verleenen, — maar ook voor zooverre alleen, als er de wetenschap door gebaat konde zijn. Moge ik den juisten middelweg hebben bewandeld! Maar moge ik vooral, op het voorbeeld van den schrijver van AGRICOLA'S *Sprichwörter*, er in geslaagd zijn, alle misverstand te hebben weggenomen! Dat het mij vergund zij, de woorden mijns Duitschen vriends tot de mijnen te maken: „Ik hoop, dat gij in al mijne aanmerkingen niet zult miskennen, dat wij beidén nog dezelfde hoogachting hebben voor ons onderwerp."

GORINCHEM,
24 September 1864. P. J. HARREBOMÉE.

ERRATA IN AFLEVERING 5 EN 6 VAN DEEL III.

	bl. LX,	kol. 1,	reg. 2	*staat:* beweering	*lees:* bewering
		„ 2,	„ 1	„ het	„ de
	„ LXVIII,	„ 2,	„ 35	„ de	„ die
	„ LXXV,	aanw. 35 (beh. tot bl. 199)		„ Kobus	„ Bohn *)
	„ LXXVIII,	„ 5 („ „ „ 120)		„ Alof 35.	„ Alof bl. 35.
	„ 208,	kol. 1,	reg. 51	„ *Weeren*	„ *Weren* **)
		„ 1,	„ 51	„ *verweeren*	„ *verweren*
	„ 210,	„ 1,	„ 36	„ *scheren*	„ *scheeren*
		„ 2,	„ 28	„ *gij*	„ *hij*
	„ 229,	„ 2,	„ 44	„ *beweeren*	„ *beweren*
	„ 232,	„ 1,	„ 52	„ bi.	„ bl.
	„ 257,	„ 1,	„ 35	„ *weeren*	„ het
		„ 2,	„ 9	„ Kiliaan	„ Kiliaen ***)
vroeger in Deel I:	„ 418,	„ 2,	„ 6	„ wind	„ win ****)
gelijkmede in Deel II:	„ 244,	„ 1,	„ 42	„ houdt dikwijls	„ houdt
	„ 393,	„ 2,	„ 52	„ OLIFANT	„ LUIS
en in Deel III:	„ XXXIX,	„ 2,	„ 13	„ bij	„ in
	„ 21,	„ 1,	„ 22	„ het mij	„ het
	„ 97,	„ 2,	„ 26	„ *uitgooijen*	„ *uitgooyen*
	„ 126,	„ 2,	„ 14	„ *aanw.* 4	„ *aanw.* 14.
		„ 2,	„ 24	„ bl. 73*,	„ bl. 73,
		„ 2,	„ 24	„ *Hij*	„ *Hi*
	„ 127,	„ 2,	„ 13	„ bl. 54. *aanw.* 24.	„ bl.53. *aanw.*24.
	„ 129,	„ 2,	„ 15	„ *verwig*	„ *vervig*
	„ 148,	„ 1,	„ 4	„ *regter*	„ *rechter* *****)

Op WAARDIG moet nog staan, het bij ARMOEDE opgenomen spreekwoord: *Die zich niet behelpen kan, is niet waard, dat hij armoë lijdt.*

Aan het spreekwoord: *Bij mijne geestelijkheid, zei de pastoor, ik was liever een levendige kapitein in eene komedie dan een doode vizier in den krijg*, ontbreekt het laatste deel, zoodat het nog op KRIJG moet staan; evenals het spreekwoord: *Hij loopt midden in de sloot, en eet van beide wallen*, het eerste deel mist, en daarom nog op SLOOT moet geplaatst worden; gelijkmede het spreekwoord: *Hij hangt als eene zwaluw aan de latten*, waarvan het middelste deel niet is opgenomen, en dat alzoo nog op ZWALUW moet voorkomen.

Hij is als een paard zoo sterk kan geschrapt worden, omdat er mede staat: *Hij is zoo sterk als een paard.*

De omschrijving van 't woord *voerkramen* (III. bl. 113) moet vervangen worden door 'tgeen Deel III. bl. XCVIII daarvoor in plaats gegeven is, gelijkmede de omschrijving van 't woord BARTHOLOMEUS (I. bl. XLIII) door 'tgeen Deel III. bl. CVI daarvoor in plaats staat.

De beide spreekwoorden: *Wie mogt dat niet? vroeg de abt van Bosen* en *Hij is doen* moeten geschrapt worden.

---

*) Dezelfde fout komt mede voor: bl. LXXV, aanw. 29 (beh. tot bl. 200); bl. LXXVI, aanw. 15 (beh. tot bl. 292), aanw. 13 (beh. tot bl. 296), „ 27 („ „ „ 296).

**) „ „ „ „ „ : Deel III, bl. 257, kol. 1, reg. 34.

***) „ „ „ „ „ : „ III, „ 111, „ 1, „ 39; bl. 116, kol. 2, reg. 36; bl. 257, kol. 2, reg. 9; bl. 265, kol. 1, reg. 12; „ 284, „ 2, „ 21.

****) „ „ „ „ „ : „ II, „ 140, „ 2, „ 30.

*****) „ „ „ „ „ : „ III, „ 154, „ 2, „ 6.

L. S.

Met de 9e. en 10e. Aflevering van Deel III, die heden in 't licht verschijnen, is het geheele *Spreekwoordenboek* afgedrukt, en daarmede de gansche schat van onze spreekwoorden, voor zoover het mij gelukken mocht, dien bijeen te verzamelen, onder elks bereik. Die schat is wel langzamerhand, maar met steeds aangroeiende sterkte groot geworden. Wat men met ingenomenheid begint, waaraan men voortdurend de band houdt, dat wordt zeker al meer en meer volmaakt; toch sta ik zelf verbaasd over den omvang van het boek, dat onzen nationalen schat in zich sluit. Met gerustheid kan ik de getuigenis afleggen, dat ik voortdurend met de uiterste zorgvuldigheid heb verzameld. Moge ik niets verzuimd hebben, om het getal der spreekwoorden te vermeerderen, ik heb mij evenwel gewacht, alleen dáárop bedacht te zijn. Niet één enkel spreekwoord heb ik zelf gefabriceerd of uit den vreemde opgenomen. Wat de verzameling mocht bevatten, dat niet tot hare elementen behoort, het staat er tegen mijnen wil. Vergelijk ik het *Spreekwoordenboek* met de verzameling, waardoor ik met mijn' vriend DE JAGER in kennis mocht komen, het verschil is schier te groot, om aan dezelfde zaak te kunnen denken. Die verzameling (de derde, vierde of vijfde, die ik bijeenbracht) draagt den datum 18 Mei 1824 aan 't hoofd. Toen ben ik begonnen. — Het was wel niet mogelijk, dat ik alleen zulk een werk zou hebben kunnen tot stand brengen. Gij allen, die mij zoo getrouw geholpen hebt in het verzamelen van onzen nationalen schat, die voor of na of wel voortdurend mij zoo belangrijke diensten hebt bewezen, — gij allen, die medegewerkt hebt tot de richtige verklaring van de spreekwoorden, opdat men een helder denkbeeld hebben zou van 'tgeen onze vaderen er mede wilden zeggen, of wij er nog ten huidigen dage door willen te kennen geven, — gij allen, die het mogelijk gemaakt hebt, dat thans een *Spreekwoordenboek der Nederlandsche Taal* bestaat, ontvangt bij vernieuwing mijnen hartelijken dank.

Nog eenmaal zal ik met mijn L. S. tot U moeten komen, bezitters van het *Spreekwoordenboek!* daar ik vooralsnog niet in de gelegenheid ben, de spreekwoorden van n°. 16 der thans op nieuw afgedrukte *lijst van werken over Nederlandsche Spreekwoorden* te geven. Daarom laat ik tevens tot diezelfde gelegenheid over de opgave der woorden, waarvoor de overgeslagen spreekwoorden, in het 3e. Deel voorkomende, moeten herhaald worden. Die opgave is mij gemakkelijker na de plaatsing der thans opgenomen spreekwoorden, waarvan daarenboven anders afzonderlijke opgave moest gegeven worden.

De straks genoemde *lijst* is met 3 nommers vermeerderd, sedert ik haar schema, bl. CIII-CV van dit Deel, heb gegeven. Het zijn de tegenwoordige ns. 3, 22 en 105. De in het schema voorkomende ns. 3-20 staan daardoor nu één nommer hooger; terwijl om dezelfde reden de ns. 21-102 twee, en de ns. 103-182 drie nommers hooger voorkomen.

Tot de thans volgende 1540 spreekwoorden, waarmede de verzameling moet vermeerderd worden, hebben ook de Heeren J. TER GOUW van Amsterdam, J. F. JANSEN van Harlingen en C. KRAMM van Utrecht hun deel geleverd, waarvoor zij mijne dankzegging mogen aannemen. Die spreekwoorden zijn:

AAPJE. *Aaf is dood.* [Dat wil zeggen: de kan is leêg. Men bezigt deze spreekwijze, om aan te duiden, dat er geene gelegenheid meer bestaat, om te drinken. Uit kortswijl geeft men de kan een meisjesnaam.]

AANGEZICHT. *Hij geeft hem een slag in het aangezicht. Hij heeft een gezicht als de eerste koek uit de pan.* [Men zegt dit van iemand met eene bleeke gelaatskleur.] *Hij heeft een gezicht als eene Jan-Hagel-plaat.* [Hij is van de pokken geschonden.] *Hij trekt een gezicht, of hij wormkruid geslikt heeft. Men kan zijn gezicht wel met de el*

uitmeten. [In gelijken zin zegt men: *Hij heeft een gezicht van eene el lang.*] *Op je gezicht, dan kan je halleluja zingen.*

Aanslag. *Hij heeft rare aanslagen. Niet te kijven met de wevers, of zij maken een geklap met den aanslag* 1).

Aanspreker. *Houd u aan mij vast, ik kan zwemmen, zei een aanspreker tot zijn' collega, toen beiden dronken in een plas op straat lagen te spartelen.*

Aanstoot. *Voor één aanstootje is hij niet vervaard.*

Aap. *De slechtste apen verbluffen gemeenlijk de stilste lieden* 2). *Het is net een aangekleede aap.* [Men zegt dit van een afzichtelijk leelijk' mensch.] *Het is voor een aap te veel gewaagd, zijn kale gat aan de knevels van een tijger te vegen. Het leven is geen apenspel. Hij heeft nog een goeden aap aan eene zij. Hij kijkt als een kermisaap. Hij slacht de apen: hij maakt drollige figuren. Wat beeldt dat aapje zich wel in!*

Aar. *Hij heeft veel van eene staande aar. Hij is er niet voor, om eene aar uit de schoof te trekken.* [Dat is: het eene kind aan het andere voor te trekken.]

Aarde. *De aarde is een mierennest: Veel gekrioel en weinig mest.*

Aars. *De Kattenburger Blauwmantels — ze deugen den hond in zijn' naars niet.* [Dit Amsterdamsche spreekwoord is vermoedelijk nog een nagalm uit den Patriotschen tijd.] *Een scheet, zei Fokke, en toen had hij nog een aars. Een stumper heeft geen aars. Wilde kop, makke aars.* [Plannenmakers voeren doorgaans weinig uit.]

Aas. *Het aas is uitgeworpen, de visch zal wel bijten.*

Abc. *Hij zit nog op de AB-bank.*

Abt. *Als de abt van huis is, hebben de monniken vrijaf.*

Achter. *Wacht u voor het voorste van een hond* (of: *stier*), *het middelste van eene jonge meid, en het achterste van een paard.*

Achterste. *Hij is zoo wijs als Salomo's kat, Die drie dagen vóór den regen t'huis kwam, en toch was haar achterste nat.*

Adam. *Wat Adam vóór heeft, heeft Eva achter.* [Nl. de letter A.]

Adel. *Adel zonder geld is een glas zonder wijn.*

Adeldom. *Ieder boer wil van edeldom spreken, omdat hij van het huis te ezeldom gesproten is* 3).

Admiraal. *De admiraal is aan boord.* [Er heerscht stilte.]

Adres. *Hebt gij mijn adresse gezien? vroeg de freule, van het paard vallende met de billen bloot; ja, zei de lakkei, maar ik wist niet, dat de groote lui dat ding zoo noemden.*

Advocaat. *Geld zet ezels in den raad, En roert den bek van d'advocaat. Hij redeneert als een advocaat in een kakstoel. Hij weet des advocaats hand te vullen* 1).

Affaire. *Dat is een man van affaire: hij heeft de pen achter het oor.*

Afgod. *Hij maakt een afgod van zijne ikheid.*

Afkomst. *Hij is van hooge afkomst: hij is op de vliering geboren.*

Afleider. *Hij gebruikt den jenever tot een afleider.*

Afslag. *Hij houdt meer van afslag dan van opslag.*

Akker. *Dat is op zijn' akker niet gewassen.* [Van geestesvoortbrengselen gezegd, niet uit 't eigen brein gevloeid.] *Hij ploegt een andermans akker.*

Akkoord. *Een goed akkoord, daarna geen verschil.*

Alchimist. *Drie dingen zijn niet te vertrouwen: een vette heremiet, een ziekelijke dokter en een arme alchimist.*

Alkmaar. *Dat is er eentje van Alkmaar.* [Men zegt dit van eene vertelling, die den toets der waarheid niet kan doorstaan, of van eene berekening, die weinig te vertrouwen is. Ik ken echter geene enkele daad der Alkmaarders, waardoor zij zich als leugenaars kenmerkten, of als slechte rekenmeesters ten toon konden staan.]

Allegatie. *Uilespiegel wordt wel voor een vermaard' auteur gerekend; hoewel hij weinig allegatiën uit den bijbel heeft* 2). [Wat tegen wet en zedelijkheid strijdt, vindt men in de streken, door Uilespiegel uitgedacht en ten uitvoer gebracht; waarom men, vrij natuurlijk, bij dien snaak geene *allegatiën* (*aanhalingen*) uit den bijbel verwachten kan. Op hen, die *op zijn Uilespiegelsch* leven, wordt het spreekwoord van toepassing gemaakt.]

Allerheiligen. *Van Maastricht naar Allerheiligen.* [Men doelt hier op een onbestaanbaren tijd in even belachlijken zin als bij *Van Aken tot Paschen.*]

Allerlei. *Allerlei is kippenstront.*

Almanak. *Het is, om in de kronijken achterin den almanak te zetten.*

Almkerk. *Het blinkt als Almkerk in de zon.* [Men zegt dit ironisch, en alzoo van voorwerpen, die volstrekt niet blinken, maar integendeel verroest zijn. Meer rechtstreeks uitgedrukt, geldt dan mede: *Het blinkt als verroest Almkerk, dat zeven jaar in den rook heeft gehangen.*]

Altaar. *Hij offert het liefst op zijn eigen altaar.*

1) Burchoorn bl. 62. 2) Burchoorn bl. 86. 3) Burchoorn bl. 86.

1) Burchoorn bl. 78. 2) Burchoorn bl. 62.

AMBACHT. *Die de weelde zat is, en geen ambacht kent, vermenge zich met een boos vrouwmensch, hij zal werk en ongemak genoeg vinden* 1). *Zoo eten en drinken een ambacht waar', Hij schoftte noch zuinde een uur in 't jaar.*

AMBT. *Naar het ambt is, moet de kap zijn* 2).

AMEN. *Amen, zei de kwaker; mijn geest getuigt, dat het etenstijd is.* [Het *amen* alleen is van den kwaker; door den etenslustige, die in het spreekwoord verder zijn eigen idée uitdrukt, slechts aangehaald, omdat *zijne maag de schafklok begint te luien.*] *Hij roept amen, voor de preek uit is.*

AMOR. *Elk moet eens voor Amor te biecht komen.*

AMSTERDAM. *Hij heeft het Amsterdamsche wapen op zijn' rug.* [Men zegt dit van iemand, die 30 jaar oud is; omdat het Amsterdamsche wapen 3 kruisen (XXX) heeft.] *Mijn arme mantele, ik ben jou kwijte, klaagde een Franschman, toen hij hoorde, dat er in den lombard te Amsterdam brand was. Wij gaan een Geldersch reisje doen, om melkossen te zien, zei een Amsterdamsch nufje.*

ANDALUSIË. *Wie als een Kaapsche ezel geboren is, zal geen Andalusisch paard worden.*

ANNA. *Zuster Anna! ziet gij niets komen?* [Het zijn de woorden van de op den dood zittende vrouw van BLAAUWBAARD, uit het sprookje van dien naam, die al gekkende gebruikt worden, wanneer een flauwe lichtstraal eenigszins het uitzicht op de meerdere helderheid van de onderwerpelijke zaak geeft.]

ANTWOORD. *Dat is een negligente omissie, zei de heer tot zijn' knecht, die het rijtuig had omgeworpen; ja, kreeg hij ten antwoord, om-is-sie, maar hoe krijgen we hem weêr op!*

APOTHEKER. *Een apotheker, die vaardig is, Maakt van eene paardevijg, wat een gulden waardig is. Een apotheker en eene klisteerspuit, dat zijn er twee.*

APPEL. *Dat is nog eens een zoet appeltje. Hij gooit zijne appels in de grobbeldegrabbel.* [Men zegt dit in Gelderland voor het niet achten van kleinigheden, wanneer *men in den vollen houw is.*] *Hij is niet veel rotte appelen waard. Hij zwindt om als een verrotte appel.*

ARBEID. *Die bij den arbeid toeschouwer is, wordt niet moede. Eten is kost, maar maaien is arbeid. Kunst maakt zwaren arbeid licht* 3).

ARIE. *Dag, wandelend vlooiennest! zei Arie tegen zijn' hond.*

ARKEL. *Hij gaat over Schelluinen naar Arkel.* [Men zegt dit te Gorinchem van iemand, die zijn werk op omslachtige wijze verricht.]

ARM. *Met de armen over elkaâr, Wordt de armoê zijn vaâr. Zij heeft armen als paaschstoeten En beenen als wagentoeten.* [Men zegt dit in Groningen van eene vrouw met dikke armen en beenen. *Stoet* is *wittebrood*, en dit wordt met Paschen en Kerstmis tot eene aanmerkelijke grootte gebakken. *Toet* heet in Groningen, wat men elders *naaf* noemt, dat is: het *middelrad*, waardoor de wagenas gaat, en dat door spaken met de velg is verbonden.]

ARME. *Die geen geloof of geld en heeft, Is de allerarmste, die er leeft* 1). *Hij is wel arm, die niet te beloven heeft* 2). *Och Heer! een dubbeltje, riep de vrouw in de kerk, toen ze bij vergissing een dubbeltje voor een duit in 't armenzakje liet vallen. Wie den armen tekortdoet, die geeft zijne ziel een doodsteek* 3).

ARMOEDE. *Die met eens andermans eer te stelen, rijk meent te worden, zal zich eindelijk met armoede moeten troosten* 4). *Was het met gapen te winnen, De armoê kwam niet bij hem binnen. Zijn geld in armoede verteeren.*

AS. *Als de molen geene as heeft, kan hij niet malen.* [Dit Friesche spreekwoord bezigt men in gelijken zin als het Groningsche: *As Komt in den molen te pas.*]

ASCH. *Het is altoos geen voorspoed, zei grootje, en de pannekoek viel in de asch. Hij gooit het in het vuur weg, en wil het in de asch terugvinden.*

ASSIETTE. *De hoofdschotel staat mij wel aan, maar de assietten niet.* [De jufvrouw wil den weduwenaar wel huwen, maar zijne kinderen staan haar tegen.]

ATLAS. *Ik heb nog meer te dragen dan Atlas, zei de man, die onder zijn wijf lag.*

ATTIKA. *Attisch zout is bij hem contrabande.*

AVARITIA. *De duivel is eens bij Avaritia te gast geweest, en sedert zijn ze te zamen goede vrienden geworden* 5). [AVARITIA is de persoonsvoorstelling van de *hebzucht* of de *gierigheid.*]

AVOND. *Des avonds geween, des morgens gejuich.* [Dit spreekwoord is genomen uit *Psalm* XXX : 6.]

AVOUS. *Hij is een liefhebber van avousen.*

BA. *Het is een lomperd, die boe en ba zegt.*

BAAN. *De lange baan maakt den vermoeiden knecht. Mijn vader heeft een wandelend baantje, zei de jongen; hij was collecteur in de groote kerk.*

BAARD. *Een lange baard past den schijnheilige wel* 6). *Hij heeft een baard als een Zwitser.*

BAAS. *Die voor knecht niet deugt, moet nooit voor baas spelen. Het is gedaan met de Kezen, de Oranje-klanten zijn de baas. Vroeger baas, nu mijnheer.*

BAD. *Er zijn slechts drie goede vrouwen geweest: de eene is de wereld uitgeloopen, de tweede is in het bad verdronken, de derde zoekt men nog.*

1) Burchoorn bl. 42. 2) Burchoorn bl. 30. 3) *Vad. Spreekw.* V. 5.

1) Burchoorn bl. 25. 2) Burchoorn bl. 86. 3) Burchoorn bl. 79. 4) „ bl. 31. 5) „ bl. 14. 6) „ bl. 84.

Bak. *Als de zwijnen aan den bak gaan.* [Dat is: zonder gebed gaan eten.] *Die aan het zaadbakje zit, heeft vrij pikken. Hij is vlijtig bij den bak. Roep hem aan den bak, hij loopt vlugger dan naar 't hooiland. Stilte in den bak!* [Wellicht uit den schouwburg afkomstig, bezigt men deze spreekwijze, om een huiselijk rumoer te doen bedaren.]

Bakhuis. *Houd je poort en bakhuis open, Dan behoef je niet naar den dokter te loopen.*

Bakker. *Het is gerijfelijk, zich te warmen bij des bakkers oven* 1). *Mijn man heeft een zoet bedrijf, zei Griet, de vrouw van een koekebakker.*

Baksel. *Die is van 'tzelfde baksel.*

Bal. *Dat mocht een oude bal!* [Men zegt dit schertsenderwijze, als men aan eene voorgestelde zaak weinig waarde hecht.] *De goede vermaningen stuiten bij hem af als ballen tegen den muur. De wereld is als een bal: hoe hij hooger opgeheven wordt, hoe hij lager neêrvalt* 2).

Balk. *Eerst de balken en dan den zolder. Hij zal dat niet aan den balk durven schrijven.* [De bewering nl., waaruit blijkt, dat *hij met spek geschoten heeft.*]

Ballast. *Een schip zonder ballast kan geen zee bouwen.* [Men geeft dit den man in den mond, *die een afgod maakt van zijn' buik.*] *Geen grooter ballast dan een grommig wijf.*

Balsem. *Den besten balsem vindt men binnenshuis.*

Bank. *Ik kan niet nader, zei de Mennist, als men iets op zijne waar wilde afdingen, en hij drukte zijn' buik tegen de toonbank.*

Bankeroet. *Wie driemaal bankeroet gespeeld heeft, diens eigen schuld is 't, zoo hij niet rijkelijk leven kan* 3).

Bankeroetier. *Het mag wel een diefachtig bankeroetier genoemd worden, die vlucht, zonder door zijne betrouwers verjaagd te worden* 4). *Hij is niet waardig, een bankeroetier genaamd te worden, die gedwongen wordt, om door te gaan* 5). *Ik moet wel een wijd keelgat hebben, zei de bankeroetier; want daar is een gansche oliemolen doorgeloopen.*

Barometer. *Hij heeft zooveel kwikzilver in zijn lijf, dat hij geen barometer behoeft.*

Bast. *Het is genoeg, zei Lijsbet: één hemd in de wasch, één in de kast en één aan je bast.*

Bed. *Als het bed eens klappen kon! Beter zonder eten naar bed, dan met schulden opstaan. Die zijn bed houdt, is niet wel te pas, zei Jan, en zijn bed werd verkocht. Een kardinaal sterft juist niet altijd op zijn bed. Het bed is zijne zaligheid. Het is net, alsof hij zijne tong aan de beddeplank had laten hangen. Hij gaat met de kippen naar bed, en staat met de kippen weêr op. Hij heeft bed noch bulster. Hij ligt op zijn laatste bed. Hij maakt van de Sint Jakob's veren zijn bed.* [Hij neemt zijne slaapplaats in het hooi.] *Hij zou om eene vloo uit het bed stappen.* [Dat is: hij stoort zich aan kleinigheden.] *Moeder heeft het bed gespreid. Zeven ganzen, zeven jaar — Geeft een bed; maar 't wordt niet zwaar.*

1) Burchoorn bl. 89. 2) Burchoorn bl. 12. 3) Burchoorn bl. 84.
4) „ bl. 83. 5) „ bl. 25.

Bedachtzaam. *Wie zich kittelt, dat hij lacht, Die en is niet wel bedacht* 1).

Bedelaar. *Hij doet als de bedelaar: zoodra die zijn' buik gevuld heeft, gaat hij heen.*

Bedenking. *Uit eene halve reden spruit somtijds eene geheele bedenking* 2).

Bederf. *Land, ver van zijn erf, Is den boer zijn bederf.*

Bedoeling. *Dat was de bedoeling niet van den overledene.*

Bedrieger. *Hoe minder een bedrieger voor bedriegelijk wordt aangezien, hoe meer men door hem bedrogen wordt* 3).

Bedrijf. *Dat bedrijf brengt hem naar Meerenberg.*

Bedroefd. *Beter één bedroefd, dan velen verdrietig* 4).

Bedrog. *Die een ander bedriegt, wordt van het bedrog kort op de hielen gevolgd* 5).

Beenen. *Dat 's één, Zei Van der Steen, En hij brak zijn been. Die zich houdt kleen, Raakt op de been; Die zich houdt groot, Wordt kaal en bloot. Het Jan Hagel is op de been. Hij doet zonde, die den bezwijmenden gierigaard met goud of zilver op de been helpt* 6). *Hij heeft een buitenbeentje. Hij kan op zijne beenen niet staan.* [Deze van den dronkaard gebezigde spreekwijze is onderscheiden van eene gelijksoortige uitdrukking: *Hij kan nog niet op zijne eigene beenen staan*, van den onervaren jongeling gezegd.] *Hij ligt in proces met den ooievaar, wie de dunste beenen heeft.*

Beer. *De beren rooven hem de nachtrust. De beren staan op hem te wachten. Hij diende wel in eene berenhuid te kruipen. Hij heeft meer beren dan dictaten. Hij laat vader* (of: *moeder*) *voor de beren zitten. Hij leeft er maar op los, of er geene beren in 't land waren.*

Beest. *Eene koe is wel een groot beest; maar zij kan geene hazen vangen* 7). *Hij is zoo lustig als een beestje, dat koe heet.* [In denzelfden zin zegt men van den trage: *Hij is zoo vlug als een vogeltje, dat koe heet.*] *Iemand bewijzen, dat zijn hond slechts een beest is* 8). *Ik zal het kwade beest wezen.* [Ik zal de schuld wel krijgen van dit of dat,

1) Burchoorn bl. 20. 2) Burchoorn bl. 58. 3) Burchoorn bl. 46.
4) „ bl. 76. 5) „ bl. 78. 6) „ bl. 86.
7) „ bl. 18. 8) *Ned. Mag.* II. bl. 200.

zoowals men in een gelijk geval van iemand zegt, dat *hij de kwade pier is.*] *Laat het beest zien, zei de paardenkooper, gij hebt geen beter op stal.* [Het paard was blind.]

BEETJE. *Een beetje gewonnen is veel gewonnen.*

BEF. *Hij bezoedelt zijne bef.*

BEGEERLIJKHEID. *Die de begeerlijkheid te veel inhaalt, wordt eindelijk een dief* 1). *Geld voedt begeerte* 2). *Gierige begeerlijkheid kan het lichaam niet veel goed doen* 3). *Niemand vindt genoegen naar begeerte* 4).

BEGIN. *De vrouwen zijn in den beginne licht, later worden zij zwaar.*

BEK. *Elk heeft zijn gebrek: De eene heeft een bochel, de aêr een scheeven bek. Hij doet zijn' bek niet open, of er valt eene leugen uit. Hij heeft een bek als een slagzwaard.*

BELEEFDHEID. *De beleefdheid van een kwaad wijf maakt een man beschaamd* 5).

BELOFTE. *Vrijers beloften zijn vrijsters netten* 6).

BENEDICTIE. *Wie van het credo niet hooren wil, en het paternoster niet acht, die moet met eene benedictie tevreden zijn* 7).

BENT. *Het is een woud van Kalis' bent.*

BERAAD. *Neem in beraad, Wat er in en uit gaat.*

BERG. *Hij valt over eene speld, en springt over een berg.*

BERKEL. *Van heden tot morgen kan er veel water door de Berkel loopen.*

BEROUW. *Hij denkt zijne schuld met berouw te betalen. Na liefde komt berouw* 8).

BESJE. *Ik had wel harder kunnen vallen, zei besje, en zij viel in een verschen hoop koestront.*

BESLAG. *Hij legt beslag op zijn eigen goed.*

BESLUIT. *Hij vraagt raad, en 't besluit is al genomen.*

BESMETTING. *Die zijn eigen vuil met eens andermans besmetting meent af te wasschen, geraakt lichtelijk tot de ooren toe in den allerstinkendsten mesthoop* 9).

BESNIJDENIS. *Hij is zoo supra orthodox, dat hij in alles de wet der Joden volgt, behalve die der besnijdenis.*

BESTEVADER. *Mijn zalige bestevaêr nam de heele wereld op zijne schuifkar, en schoof eene mug met den voet; Toen kwam de kar vol bloed.*

BETHLEHEM. *Hij moet naar Bethlehem.*

BETROUWER. *Die veel schuldig is, en weinig geld heeft, kan zijne betrouwers kwalijk met schelpen tevreden stellen* 10).

BEUL. *Die kuur zal hem het leven kosten, zei de beul, toen hij den patiënt het hoofd afsloeg. Hij is zoo beleefd als de beul.*

1) Burchoorn bl. 45. 2) Burchoorn bl. 79. 3) Burchoorn bl. 40. 4) „ bl. 16. 5) „ bl. 28. 6) „ bl. 85. 7) „ bl. 26. 8) *Ned. Mag.* II. bl. 200. 9) „ bl. 71. 10) „ bl. 25.

BEURS. *Dat is eene bres in de beurs. De wil is altemet goed, mocht het de beurs verdragen* 1). *Die het bier en den wijn overvloedig wil ingieten, die moet zijne beurs overvloedig uitgieten* 2). *Het is bij hem, gelijk altoos, Een beursje klankeloos. Het is kwaad bieden, als de beurs lens is. Hij draagt zijne ziel in de beurs. Hij heeft pijn in zijne beurs. Hij ziet door zijne beurs.* [Men zegt dit van een gierigaard.] *Wat den mond bijzonder smaakt, baart veelal der beurs verdriet. Wie aan 't heilige huisje wil p....., Moet zijne beurs en nog wat missen.*

BEWEGING. *Hij heeft veel beweging op zijn lijf.*

BEZEM. *De jufvrouwen gaan over den bezem, en de meiden over een kopje thee.* [Onder den bezem, dat is: al vegende, worden de jufvrouwen over den hekel gehaald; terwijl op de theekransjes de meiden de revue moeten passeeren.] *Hij heeft van den bezem geproefd.*

BEZIGHEID. *Zijne liefste bezigheid vindt hij aan tafel.*

BIECHT. *Dat zal de biechtstoel niet verklappen. Dat zal hij in de biecht niet vertellen. Hij is ter biecht geweest.* [Men zegt dit van iemand, die voor een zekeren tijd de herberg niet bezoekt, waar hij anders een trouwe comparant is.]

BIER. *Hij loopt met de bierkan aan zijn' hals. Ik heb wel eene bierkan aan het oor, maar niet aan den hals zien hangen, zei de boer, toen hij een dronkaard zag, die zich had opgehangen.*

BIJ. *Hij houdt het met de bijenregeering.* [Hij is monarchaal in 't bestuur van zijn huisgezin.] *Hij is zoo ijverig en ordelijk als eene bij. Hij maakt een bijenkorf van zijn huisgezin. Hij werkt zoo net niet als de bijen.*

BIJBEL. *Dat staat in mijn' bijbel niet. Hij is beter in de herberg dan in den bijbel t'huis. Hij leest gaarne een kapittel uit den bijbel van 52 bladen.*

BIKKEL. *Zij loopt nog met de bikkels in den zak.* [Dat meisje heeft de kinderschoenen nog niet uitgetrokken.]

BIL. *Als de stoof klappen kon, wat meldde ze al gevlamde billen. Men kan wel aan hem zien, dat hij te Parijs veel kikvorschenbilletjes gegeten heeft.* [Men zegt dit van iemand met een vroolijk gezicht.]

BINNEN. *Hij beziet zich van binnen.* [Dat is: hij slaapt.]

BISSCHOP. *Ik drink liever bisschop, dan dat ik bisschop was.*

BLAAR. *Die alle potten en pannen likken wil, krijgt blaren op de tong.*

1) Burchoorn bl. 85. 2) Burchoorn bl. 60.

BLAAS. *Het leven is gelijk eene windblaas: steekt men er met eene speld in, fut! gaat er de wind uit. Hij maakt een geweld als eene blaas vol boonen. Hij wenscht zich eene blaas als het Heidelberger wijnvat.*

BLAD. *De mensch is geen blad, dat vliegt, waar de wind het heenvoert. Tachtig emmers vol water op een koolblad.*

BLANUS. *Geveegd met de spons van Blanus.* [Wanneer aan iemand de eene of andere zaak mislukt, en men zich daarover vroolijk maakt, *veegt* men met de hand over den mond, of zegt eenvoudig: *vegen*, ook wel: *Geveegd met de spons van Blanus.* Deze BLANUS was directeur van een paardenspel.] (Dit komt in de plaats van het Deel III. bl. XLIII en XLIV foutief geplaatste spreekwoord: *Geveegd met eene spons van Blazes*, welks verklaring dáár ook minder nauwkeurig is.)

BLEEKVELD. *Die juffer mocht wel eens op de bleek.*

BLIJDSCHAP. *Die zijn geld met blijdschap uitleent, moet het dikwijls met droefheid weêrom halen* 1). *Hij knijpt zich van blijdschap in de mouw.*

BLIND. *Die blind wil zijn, behoeft geen spiegel* 2). —— *Jan sluit des nachts de vensters en de blinden; Zoo kunnen, zegt hij, de vlooien hem niet vinden.*

BLINDHEID. *De al te nauwziende Momus brengt zijne blindheid niet eer aan den dag, voordat de geestigheid geboren wordt* 3). [De mythologie heeft onder hare persoonsvoorstellingen de *bedilzucht*, *berisping*, *hekelzucht* of *spotternij* door den god MOMUS aangeduid. Deze zit op zijnen troon, en zwaait zijnen schepter overal en bij alle gelegenheden zoolang mogelijk ...... tot hij door 't *verstand* overheerscht wordt. Het spreekwoord dient, om de bedilzucht of de berisping zelve te hekelen of te bespotten, of de hekelzucht of de spotternij zelve te bedillen of te berispen, met andere woorden: om den aanvaller zijne trekken t'huis te geven en betaald te zetten, dat is: met gelijke munt te betalen.]

BLOED. *Goed bloed ontaardt niet* 4). *Het vledermuizebloed is goed voor de oogen, die den klaren dag niet gaarne mogen zien* 5). *Het zit hem in 't bloed.* [Men zegt dit niet slechts van eene of andere ziekte, maar ook van kwade gewoonten of nukken.] *Hij is zoo teêr van hart, dat hij zijn eigen bloed niet zien kan.* [Hij heeft geen moed, om de hand aan zijne eigene verbetering te slaan. In denzelfden zin zegt men: *Hij durft geene zijner luizen te knippen.*]

BLOEM. *De penning-bloemen hebben den besten reuk* 1). *Een bloempje, daar zoovelen aan ruiken, is niet verkieslijk.* [Men wil te recht geen meisje, dat zich door iedereen het hof laat maken.] *Elke dag heeft zijne bloemen en distels. Haar bloemkrans is verwelkt. Hij fladdert als eene kapel van de eene bloem op de andere.* [Hij maakt allen mooien meisjes zijn hof.] *Men zal geene bloemen op haar graf strooien* (of: *planten*).

1) Burchoorn bl. 42. 2) Burchoorn bl. 70. 3) Burchoorn bl. 47.
4) Ned. Mag. II. bl. 200. 5) „ bl. 47.

BLOM. *De bloem is er af, het is enkel zemelen.*

BOCHEL. *Kijk, kijk, zei de jongen, daar loopt een vraagteeken (?), en hij zag een krom gebocheld ventje.*

BOCHT. *Hij wendt en draait het over allerlei bochten.*

BOEDEL. *De boêl gaat op stelten.* [Dat wil zeggen: is fout.]

BOEF. *Daar schuilt menig boefke onder een goed kleed* 2).

BOEK. *Het wordt tijd, het boek toe te slaan: het kapittel is uit.* [Men zegt dit van oude menschen.] *Hij heeft al menig boek, maar niet zich zelven doorgelezen.*

BOEKWEIT. *Dat lijkt wel een boekweiten pannekoek met krenten, zei de boer, toen hij eene juffer zag met mouches op 't gelaat.*

BOEKZAAL. *Het is Boekzaal-nieuws.* [Dat wil zeggen: nieuws, dat elkeen weet.] *Het is eene wandelende boekzaal.*

BOER. *Alles is maar eene weet, zei de boer, en hij bond zijne slaapmuts met een stroohalm vast. Als de boer op de jacht gaat, schiet hij het dak in brand. Breng een boer op den slijpsteen, gij slijpt er toch den boer niet af. Dat doen geen dooien, zei de boer, en hij zag, dat zijn paard zich in de weide wentelde. De hen is niet te koop, maar morgen wel haar ei, zei de boer, die met zijne vrouw op den wagen zat, en wien gevraagd werd: hoe duur die hen? Geen varken, of het kan zwemmen, zei de boer, en hij smeet zijn wijf in het wed. Geld maakt edellui van boeren, En van luie meisjes hoeren. Het is zeker een voornaam heer, zei de boer; want hij schrijft zijn' naam met een krulletje. Hij staat op zijn point d'honneur, als een boer op een paar klompen. Ik lust wel droge melk, zei de boerendochter, toen hare moeder klaagde, dat de koe droog was. Jou leelijk monster! riep de boer, en hij smeet eene krab in 't water, om haar te verdrinken. Wat koud! als de boeren ijs sch...., dan is 't koud. Weet ge, wat erger pijn is dan kiespijn? vroeg de boer; geldpijn. Zelf gewonnen, zelf gesponnen — is eene goede boerendracht. Zeven boeren en een windhond is een half mensch.*

BOK. *Hij trekt zijn' neus zoo vies op als een bok.*

BOKSE. *Dat is één bokse, één wammes.*

1) Burchoorn bl. 16. 2) Burchoorn bl. 28.

Bom. *Hij heeft zijne laatste bom afgeschoten.*

Bont. *Hij heeft het noodig, als de Indiaan het bont.*

Boog. *Elke pees dient niet voor elken boog. Vrouwenschoonheid, de echo in 't woud en regenbogen vergaan spoedig.*

Boom. *Hij is al een tak kwijt, de boom zal weldra volgen. Hij is zoo voorzichtig als een moerbezieboom.* [De voorzichtige komt niet spoedig tot handelen; de moerbezieboom spruit laat uit.] *Hij kijkt zoo verbaasd, alsof hij een walvisch in de boomen zag. Men kan wel aan de vruchtboomen zien, hoe wijs de tuinman is. Veel boomen, veel schaduw.* [Dit spreekwoord ziet op de concurrentie.] *Zij meent, dat de komkommers aan de boomen groeien.*

Boon. *Gij kunt er uwe boontjes op weeken. Hij heeft ranken op zijn lijf als een boonstaak.* [Dat wil zeggen: evenals aan een boonstaak de *ranken* (*scheuten*) der planten zich hechten, heeft hij *ranken* (*listen*), waarmede hij omzet is.] *Hij is zoo stijf als een boonstaak. Wat weet een boonstaak, waar hij goed voor is!*

Boord. *Lieperd komt aan boord.* [Een *lieperd* is in Groningen, waar het spreekwoord geldt, een *schreier*.]

Boosheid. *Een slim wijf kan met boosheid de hoofdigheid van haar' eigen' man niet genezen* 1).

Bord. *Elk moet de pap eten, die op zijn bord ligt. Het gemak voor de eer, zei de meid, en zij zat op het gat de borden te wasschen. Is het bord leêg, vader zal het vullen. Zij zetten er alles op het tinbred.* [Dat is: zij pronken met hunne bezittingen. Een *tinbred* is een *bord* of eene *plank*, waar de *tinnen* voorwerpen op prijken.]

Borrel. *Daar kan een borrel op staan, zei Piet, toen hij twee kroegen voorbij gegaan was, en vóór de derde stond. Het gaat in éénen borrel door.*

Borst. *Hare borsten zijn zoo plat als een stoktisch* (ook wel: *als eene koekepan*). *Hij heeft een orgeltje in de borst.* [Hij heeft eene borstkwaal.]

Borstel. *Dat zal gaan als een schoenborstel, daar in zeven jaar geen smeer in is geweest.*

Bos. *Een bosje stroo achterop en de Beemster in.* [Men zegt dit in Noord-Holland tot eene dienstmeid, die het in geen dienst kan uithouden. *Een bosje stroo achterop* ziet op het stroo, dat de paarden aan den staart dragen, zoolang zij te koop staan, en *de Beemster in* wordt bijgebracht, om haar weder aan een dienst te helpen: de Beemster is vrij uitgestrekt, daar kent haar niemand.]

Boter. *Er is nog niemand in de boter gestikt. Het zal wel boteren. Hij krijgt de boter in den brij. Hij valt met het gat In het botervat. Men behoeft er om de boter niet heen te gaan.* [Het is dáár niet voordeelig.] *Zachte boter smeert het best.*

Boterham. *Het is eene aangekleede boterham.* [Zoo noemt men het avondmaal, waarbij bijzonder wordt uitgehaald, en niet slechts een eenvoudig (naakt) broodje wordt opgezet.] *Hij heeft eene boterham met mosterd gehad.*

Braaf. *De sloten van mijn hek zijn van stroo voor de braven, maar van ijzer voor de snoodaards.*

Brand. *Al is er brand achter den trap, toch zal hij geen voet verzetten.* [Men zegt dit van den luiaard.] *Het is een mooie krap: midden in den nakt, en dan brand, zei Maroos.* [Sedert Marossé, een Franschman, in de wandeling algemeen Maroos genoemd, zich bij een te middernacht uitgebarsten brand uitliet, als het spreekwoord van hem opgeeft, worden alle dergelijke mooie grappen te Gorinchem ironisch opgenomen, en met het opgegeven spreekwoord aangewezen; dat alzoo gebezigd wordt bij een of ander ongeluk, dat niet van de ergste soort is.] *Hij roept al: brand! brand! voor er gevaar is. Is er moord of huisbrand?* [Men vraagt dit bij het maken van veel beweging om eene kleinigheid.] *Wat nu gezongen? vroeg de koster, en de kerk stond in brand.*

Breedte. *Geef hem een duim breedte, en hij zal naar eene el grijpen* 1).

Bremen. *Ik wil u wijzen, waar Bremen ligt.* [Men zegt dit in Groningen, wanneer men iemand met de vlakke handen tegen de ooren drukt, en zoo optilt.]

Bres. *Hij heeft eene duchtige bres in den rijstebrij geschoten.*

Brij. *Al regende het brij, zijn lepel zou weg zijn. Hij is zoo stug als Fokke's mot, die op zondag geen rijstebrij wou eten.*

Bril. *Hij kijkt door een zondagschen bril.* [Hij ziet alles op zijn mooist.] *Hij lonkt haar toe door een gouden bril. Hij ziet door een bril zonder glazen.*

Broek. *Als de doek zit op de broek, Lacht de duivel in een hoek.* [Dat wil zeggen: als de vrouw (door haar kleedingstuk *doek* voorgesteld) over den man (door zijn kleedingstuk *broek* aangeduid) heerscht, speelt de duivel zijn spel.] *Hij dacht, dat zijne broek nieuw was. Hij werkt in zijne onderbroek, om de overbroek te sparen.*

Brok. *Daar is hem een vette brok in den schotel gevallen. Eet met een gek uit denzelfden schotel, hij zal de brokken voor uwen neus wegnemen. Hij blijft in de brokken steken. Hij heeft zich verslikt; was hij den brok maar kwijt.*

Brood. *Daar wordt ook brood gebakken. Die mij dient voor brood, Dient mij niet in nood. Een*

---

1) Burhoorn bl. 38.

1) Bohn bl. 299.

stuk brood in den zak is beter dan eene geheele snede te verwachten. Eerst lokkebrood, Dan stokkebrood. [Dit spreekwoord toont aan, hoe de jongens hunne guitenstreken betaald krijgen. Een van hen had wat uitgevoerd bij buurman of buurvrouw, en wordt door de beleedigde partij met wat lekkers binnengelokt; maar als hij binnen is, wordt hij met den stok gesmeerd. Met het spreekwoord verhaalt hij zijn ongeval aan zijne makkers, die hem natuurlijk het lekkers niet misgunnen.] *Het brood moet zoowel tijd hebben in den onderoven, om te rijzen, als in den bovenoven, om gaar te worden. Hij gunt hem het brood niet* 1). *Hij heeft de kaas van zijn brood gegeten. Hij heeft een hard* (of: *zuur*) *broodje te eten. Ik heb liever stoet dan brood.* [*Stoet* is ook wel *brood*, maar lekkerder dan 't gewone.] *Ik lust geen beschimmeld brood. Mooi in de kleêren, maar geen brood in de kast. Pas op, laat het brood niet verbranden. Wij zullen de broodjes behoorlijk laten rijzen.*

BRUG. *De Friezen hebben in éénen nacht eene brug gelegd.* [In *Friezen*, hier eene voorstelling van den *wintervorst*, vindt men eene woordspeling met het werkwoord *vriezen*.] *Zwem over, dan behoeft gij geen bruggegeld te betalen.*

BRUID. *Die zijne kaas maakt tot eene schuit, En zijne meid tot zijne bruid, Zijn' knecht tot zijn' heer, Die behaalt zelden eer. Jaar in, jaar uit, Onze Griet wordt nooit de bruid.*

BRUILOFT. *Daar heeft eene Jodenbruiloft genoeg aan.*

BRUMMEN. *Hij gaat naar Brummen.*

BUFFEL. *Een vrijerseed duurt zoolang niet als een buffelsche kolder* 2). [*De kolder in den kop* is wel hevig, maar duurt gewoonlijk niet lang; maar spoediger nog is een *vrijerseed* verbroken. Dat men hier bepaaldelijk van den kolder van een *buffel* spreekt, is, omdat de buffel niet alleen een toonbeeld van lompheid geacht wordt te zijn, maar evenzeer van domheid.]

BUI. *Dat is een koud sopje, zei Stijntje, en zij kreeg eene regenbui op haar dak.*

BUIDEL. *Als iemands buidel met duivelshaar gevoerd is, dan is het te vergeefs, er gekruiste penningen in te zoeken* 3). *Niemand zoekt zijn' buidel met koemest te vullen* 4).

BUIK. *Dat buikt mij niet.* [Men zegt dit van kost, *die niet aan de ribben kleeft.*]

BUIKSLOOTER. *Hij heeft den Buikslooter gepraaid.* [Men zegt dit van iemand, die zich in 't een of ander heeft te buiten gegaan.]

BUIT. *Zij moet om een buitje.* [Men zegt dit van eene ongehuwde zwangere dochter.]

BUL. *Lief meisje! geef mij het eerste deel van eene koe, het middelste deel van een bul, en het laatste deel van een os.* [De drie genoemde dierendeelen zijn in hun geheel door elken *vrijer* te recht als eene zeer begeerlijke zaak geacht; men moge vrij van *maar stof* spreken, en met een *afvegen* het werk willen vernietigen.]

BURGEMEESTER. *Ik kan wel eene knappe meid krijgen, al was het ook de dochter van burgemeester Hasselaar.* [Dit spreekwoord bevat de gemoedsuitdrukking van een der gasten op eene jongelui's partij. De bruidegom, een timmerman, trakteert zijne metgezellen, onder welke zich een schoon, oppassend jonkman bevond, die door zijne geestige vroolijkheid veel tot de algemeene vreugde bijbracht. Door een ander was de opmerking gemaakt, hoe hij, die alle mooie meisjes kon vragen, al was het ook de dochter van burgemeester HASSELAAR, nog geene kans gewaagd had! De bedoelde jonkman vat het in scherts uitgedrukte gezegde in ernst op, maakt de woorden des anderen tot de zijne, zegt in zijne opgewondenheid, dat hij smoorlijk verliefd was geworden op de mooiste der dochters van den burgemeester, sedert hij haar onlangs was tegengekomen, en plan had, haar te vragen. Men houdt hem aan zijn woord. Door spreken en weêrspreken komt het tot eene weddingschap, en neemt hij aan, werkelijk naar den burgemeester te gaan, om zijn plan te volvoeren. Mr. GERARD ARNOUD HASSELAAR, in het midden der 18e. eeuw, toen deze historie plaatshad, burgemeester te Amsterdam, stond algemeen in groote achting, maar was tevens als een bulderaar en vloeker van de ergste soort bekend. Zijne dochters, die door schoonheid en lieftalligheid uitmuntten, waren nog ongehuwd. De jonkman, die niet meer terug kon treden, was genoodzaakt, zijn opzet ten uitvoer te brengen. Bij den burgemeester gekomen, vindt hij dezen in een goeden luim, belijdt hem zijne liefde voor diens dochter, en vraagt haar ten huwelijk. Het onderhoud, dat daarop volgde, bracht te weeg, dat de burgemeester naar den jonkman onderzoek zou doen, en deze over 8 dagen terug zou komen. Om kort te gaan: het kwam tot een huwelijk; doch niet met de dochter, maar met de dienstmaagd van den burgemeester, die, zoowel als de dochter, eene mooie en brave meid was. De jonkman kreeg eene jaagschuit van den burgemeester tot huwelijksgift. Onder het opschrift: „*Het onverwachte Huwelijk*," vindt men van de gebeurtenis, die aanleiding tot dit spreekwoord gaf, een omstandig verhaal in SCHELTEMA'S *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, Deel II. Stuk I. bl. 232-241.]

BUURMAN. *Die zelf glazen heeft, moet bij zijn' buurman de ruiten niet inwerpen. Het is niet buurlijk, zijns buurmans hennetje te lokken, om er*

---

1) Vad. Spreekw. IV. 4. 2) Burchoorn bl. 58. 3) Burchoorn bl. 28.
4) Burchoorn bl. 28.

een eitje van te genieten 1). *Het is profijtelijk, te soppen van zijns buurmans vleeschketel* 2). *Ik had toch plan, beneden te komen, zei Jan, toen zijne vrouw hem van de trappen gooide, en zijn buurman hem beklaagde.*

CANAPÉ. *Heb oorlof matstoel: ik heb eene canapé gekregen.*

CAVALLERIE. *Hij heeft lichte cavallerie in huis.* [Dat wil zeggen: luizen.]

CHRISTENDOM. *Hij woont op het eindje van het christendom, waar ze tegen onzen Lieven Heer du zeggen.*

CIPIER. *De man zit in een lastig gevangenhuis, daar de vrouw cipier is* 3).

CLASSIS. *Het is een man als de classis van Dokkum: veel medelijden, maar hij geeft niets.*

COMMENSAAL. *Ziekte is een logeergast; maar, o wee! als ze commensaal wordt.*

COMPLIMENT. *Complimenten! wat zouden ze verminderen, zoo ze geld kostten.*

CONTRACT. *Hij heeft een contract opgemaakt, waarbij de eigenliefde notaris was.*

CONTRARIE. *Het is contrarie van het tegendeel.* [Bij het uiteenloopen van zaken of gezegden zegt men evenzoo: *Dat is een different van een verschil van een onderscheid.*]

CREDITEUR. *Die zijne debiteurs verjaagt, is niet waardig, langer crediteur te zijn* 4).

DAAD. *Niet in daad, maar wel in schijn, Doet er menig droevig zijn* 5).

DAG. *De dagelijksche drup brengt wat aan. Die bij nacht gewoon is te wandelen, kan bij dag het struikelen kwalijk ontgaan* 6). *Dries wenschte vroeger, de duivel mocht zijne vrouw halen, nu wenscht hij haar dagelijks bij onzen Lieven Heer. Het is hartjesdag. Hij doet in twee dagen meer dan in één. Oogen als morgen den heelen dag. Waar de rijkdom voor den dag komt, daar wordt gemeenlijk de gierigheid geboren* 7).

DAK. *Als het regent, worden alle daken nat* (of: *regent het op alle daken wat*). *Beter ééne duif in de hand dan zeven op het dak. Die alleen voor zijn lichaam zorgt, krijgt den duivel op het dak.*

DANK. *Die dank wil oogsten, Moet zich ondank getroosten. Een luie muilezel en een koude bakoven behalen evenveel dank* 8).

DAS. *Hij leeft op zijn vet gelijk de dassen.*

DEEG. *Als het deeg begint te zwellen, Moet zij jak en rok verstellen.*

DEEL. *Der vrekken deel Is nimmer veel* 9).

DEGEN. *Wie heeft hem aan dien degen gebonden?*

DEK. *Het is een kerel aan dek.* [Dit schippersspreekwoord wijst den veelëter aan.]

1) Burchoorn bl. 66. 2) Burchoorn bl. 83. 3) Burchoorn bl. 41.
4) „ bl. 28. 5) „ bl. 26. 6) „ bl. 87.
7) „ bl. 40. 8) „ bl. 33. 9) „ bl. 18.

DEKEN. *Hij trekt hem de dekens over het hoofd.* [Dat is: hij zoekt zijne gebreken te bedekken.]

DEKSEL. *Slimme potten, scheeve deksels* 1).

DERDE. *Hetgeen men tusschen zijn beiden kan uitvoeren, behoeft men geen derde toe te roepen* 2).

DEUGD. *Des vleiers tong geen deugd en doet Aan dien, die hem gelooven moet* 3). *Elk heeft zijne deugden en gebreken: Eten doet zwijgen, en drinken doet spreken. Geduld is ezelsdeugd. Waar de lichtmissen te veel zijn, daar wordt de deugd overweldigd* 4). *Waar de zonden niet gezien worden, daar zijn de deugden in de klem* 5).

DEUN. *Wel Teun! Teun! Gij zoekt een deun Met onze Leun* 6).

DEUR. *God sluit nooit eene deur, of Hij zet weêr een luikje open. Hij is van grooten hause: als de pan op 't vuur staat, steekt de steel de deur uit. Krakeelende vrienden sluiten de vriendschap buiten de deur* 7). *Men behoeft den duivel niet boven de deur te schilderen, hij voegt zich toch lichtelijk binnenshuis* 8). *Staat de laster voor de deur, Schuif er fluks den grendel veur. Waar de dronkenschap plaats neemt, daar vlucht de wijsheid ter deure uit* 9).

DIAKEN. *Oude diakens, slechte kerkgangers.*

DIEF. *Geen slimmer dieven dan de woekeraars, noch grooter fielten dan derzelver liefhebbers* 10). *Hij loopt als een dief. Ik mag een dief zijn, als ze me hier vangen.* [Men zegt dit, als men zich op eene plaats bevindt, waar men onder andere omstandigheden niet komt.] *Men vindt de grootste dieven, daar de beste gelegenheid zich voordoet* 11). *Uit een goed betrouwen spruiten de slimste dieven* 12). *Wanneer het diefachtige volk geboren wordt, hebben ze in de linkerhand een eikeltje, en in de rechterhand een kennepzaadje* 13). [Een *eikeltje* is het zaad van den *eikeboom*, waarvan men het *galghout* maakt, en een *kennepzaadje* brengt het *vlas* voort, dat dient, om er *stroppen* van te fabriceeren. Men zegt hier dus zeer eigenaardig, dat de dief reeds bij de geboorte van zijn kwaad de straf er voor medebrengt.]

DIENST. *Er zijn meer diensten dan kerken, zei Kaatje tegen de jufvrouw.* [KAATJE kon ook wel elders dan bij de jufvrouw terechtkomen, meende zij bij het uiten dezer bedreiging van dienstopzegging.]

DIENSTBODE. *De oogen der huisvrouw koken goed, die der dienstmaagd niet. Die zijne dienstboden beknibbelt, leert ze stelen. Zooals de jufvrouw zingt, wil ook de dienstmaagd zingen.*

DIEPLOOD. *Hij is zoo zorgeloos, dat hij in zee gaat zonder dieplood.*

1) Burchoorn bl. 63. 2) Burchoorn bl. 55, 58. 3) Burchoorn bl. 22.
4) „ bl. 67. 5) „ bl. 35. 6) „ bl. 55.
7) „ bl. 78. 8) „ bl. 11. 9) „ bl. 35.
10) „ bl. 29. 11) „ bl. 30. 12) „ bl. 30.
13) „ bl. 31.

DIEVERIJ. *Gierigheid is de voedster van dieverij* 1). *Zou men de lieden ophangen om suikerstelen? ei neen, het is al te zoete dieverij* 2).

DIJK. *Geld is als slijk; Maar als ge 't niet hebt, komt ge op den dijk. Hij is zoo rijk Als Maai op den dijk. Ik ben niet door de kraaien aan den dijk gesch.....* [Geloof niet, dat ik zoo onnoozel ben.]

DING. *Heerendingen komen trekkende. Het ding is aan 't rollen.*

DINSDAG. *Wat hij 's maandags niet weet, zal hij 's dinsdags niet leeren.*

DISTEL. *Het is eene distel van een wijf.* [Men zegt dit van eene wederspannige vrouw.]

DOCHTER. *Als het dochtertje gekwetst is, moet moêrke de pleister leggen* 3). *Matigheid is de dochter der wijsheid. Zeven dochters — een slagregen gelijk.*

DOEK. *Het is een jager op witte doeken.*

DOKTER. *Beter het geld naar den schoenmaker gebracht dan naar den dokter. Een dokter is een engel, als hij komt, een duivel na Nieuwjaar. Het blinkt als een ebbenhouten wandelstok van een jongen dokter.*

DOLLE. *Van 't een op 't ander, zoo wordt men niet dol* 4).

DOM. *Hij brengt hem achter den dom* 5).

DONDER. *Zij steken de hoofden bijeen als de koeien in de wei, als er donder aan de lucht is.*

DOOD. *Eener vrouwe onwetendheid is eens mans dood* 6). *Hij heeft den dood gekuld. Hij staat aan den oever des doods.*

DOODE. *De dooden klappen niet.*

DOORN. *Als er doornen in 't spel zijn, moet men weten, waar men de hand slaat.*

DOOS. *Het is leêge doozen werk.* [De voorraad is verbruikt.] *Hij zit in de doos* 7).

DOP. *Een ander krijgt het ei, en hij den leêgen dop. Het gaat met stoopen in, en met notendoppen weêr uit. Het kuiken piept al, eer het uit den dop gebroken is.* [Men zegt dit van een jongen, die allemans praats heeft.]

DORP. *Hij gaat niet bij allemans dorp om.* [Dat is: hij zegt het rechtuit, zonder omwegen.] *Hij heeft om zaad op 't roode dorp gezeten.* [Men zegt dit voor: achter de traliën zijn verblijf houden. De cellulaire gevangenis is te Amsterdam, waar het spreekwoord gangbaar is, gebouwd ter plaatse, waar vroeger huizen met roode daken stonden, die er als een dorpje vereenigd waren.]

DOUAAN. *Daar is een douaan aan het vet.* [Dit houdt men voor een teeken, dat er een brief komt.]

DRAAD. *Aan den draad trekken.* [Een minnaar van een borrel zijn.] *Er behoort een fijne draad toe, om van leugen waarheid, en van duisternis licht te weven. Nu het draadje is gesponnen, Heeft zij een vrijer gewonnen. Zijn telegraafdraad is capot.* [Zoo zegt men van den schipper op binnenwateren, die door tegenwind of ander ongeval niet voort kan komen.] *Zij spint haar draadje.* [Zij weet alles naar haren zin te draaien.]

DRANK. *Het is niet om den drank, maar om 't klokken van de flesch, zei dronken Jurriën, en hij kraakte er wel zes.*

DREK. *Geld is als drek; Maar als ge 't niet hebt, staat ge te kijken als een gek.*

DREMPEL. *Bij hem wordt niets over den drempel gegooid.*

DRIE. *Smaak, vermaak en liefde: over deze drie valt niet te twisten.*

DROMMEL. *De drommel en zijne moêr, De paap met eene hoer: Dat zijn vier duivels aan één snoer.*

DRONKAARD. *Als een dronkaard zich t'huis laat kruien, dan mag een nuchtere wel te voet gaan* 1). *Die de dronkaards te gemoet komt, moet helpen of geholpen worden* 2). *Drie dronkaards, drie ganzen en drie vossen maken te zamen eene geheele kermis* 3). *Geveinsde dronkaards zijn wisse weetnieten* 4). *Het is dronkenmans praat. Wie de dronkaards inlaat, die mag de nuchteren wel uitlaten* 5).

DRONKENSCHAP. *De dronkenschap is een duivelsche wegwijzer* 6).

DROOM. *Hij dwaalt maar voort in zijn' droom.*

DRUIF. *De wijnstok brengt drieërlei druiven voort: witte, groene en roode* 7). [Door de kleur der druiven worden de opvolgende toestanden voorgesteld, waartoe het gebruik van den wijn den mensch brengt, te weten: de *matigheid*, *vroolijkheid* en *dolligheid*.] *Liever eene gerimpelde druif dan een gerimpeld vel.*

DRUPPEL. *Eene rivier van woorden, zonder een droppeltje vernuft. Het vet moet boven 't water drijven, Al zou er niet één druppel blijven* 8). *Rampzalig overschot van zooveel lekkere droppels!* [Uitroep bij 't uitschenken van eene flesch wijn.]

DUBBELTJE. *Hij heeft zooveel verstand niet, als op een dubbeltje liggen kan. Hij houdt den duim op de dubbeltjes.*

DUIF. *Dat duifje zal wel op je til vliegen.* [Dat meisje zal u niet ontgaan.]

DUIM. *Een leugen om best wil en duimpje op: kooplui zweren niet* 9). *Hij smeert hem lekkers op den duim. Krijg het eens los, als hij het tusschen duim en vinger heeft! Uit ieder klopje, dat de wevers op hun weefgetouw geven, spruit een kapittel, en door iedere uitschieting met de spoel komt

1) Burchoorn bl. 15. 2) Burchoorn bl. 71. 3) Burchoorn bl. 52. 4) „ bl. 67. 5) Harrebomée *Utrecht* bl. 137. 6) Burchoorn bl. 38. 7) Harrebomée *Utrecht* bl. 138.

1) Burchoorn bl. 37. 2) Burchoorn bl. 37. 3) Burchoorn bl. 37. 4) „ bl. 80. 5) „ bl. 36. 6) „ bl. 39. 7) „ bl. 39. 8) „ bl. 13. 9) „ bl. 53.

een vers; is het dan wonder, dat ze de Schrift op hunnen duim weten te draaien 1)? Zijn glaasje heeft de duimproef doorgestaan. [Men zegt dit, als men zijn glas zoo schoon heeft uitgedronken, dat men, het omkeerende, geen druppel vocht op den duim kan laten glijden.]

Duit. *Beter een duit in eere dan een gulden in oneere.*

Duivel. *Als het kwalijk gaat, houdt de duivel de kaars* 2). *De duivel is in de wilgen. Die voor de hel woont, moet den duivel tot vriend hebben. Door de loopende renten komt de duivel in de tasch, en de kanker in den geest* 3). *Geen man zoo klein, of er is iets van den duivel in. Het goed der gierigaards wordt door eene zeef den duivel te grabbel gegeven* 4). *Het is gemakkelijker tegen den duivel te strijden dan tegen een boos wijf. Het is kwaad gezelschap, daar de duivel de beste is* 5). *Hij is zoo slecht, dat de duivel hem niet wil. Hij slaat er den eenen duivel uit, en den anderen weêr in. Men kan den duivel er wel in, maar niet uit slaan. Men moet den duivel wel eens goeddoen, om zijn kwaaddoen. Waar de vrouw in huis regeert, is de duivel huisknecht. Wie zijne vrouw slaat, jaagt er één duivel uit, maar tien er in.*

Duizend. *Dat dankt u de duizend!* [*Duizend* is hier bij alliteratie voor *duivel* genomen.] *Keelgat! keelgat! hoeveel duizenden hebt gij sommigen wel gekost* 6)*!*

Dwaallicht. *Hij ziet het dwaallicht voor eene ster aan.*

Dwaalster. *Venus behoort tot de dwaalsterren.* [Dat wil zeggen: het meisje is niet standvastig in de liefde.]

Dwaas. *Nooit vindt men zulk een kwaad venijn, Als van een dwaas verbluft te zijn* 7).

Eén. *Hij is nommer één in de keuken* (of: *aan tafel*).

Eer. *Die met eer-stelen en faam-rooven den kost wil winnen, mag rekening maken, om gulzig te leven, en hongerig te sterven* 8). *Omdat de slijpsteen, zelf bot zijnde, wel wat scherp maakt, zoo wil hij somtijds de eer van scherpheid genieten* 9). *Wie eere biedt, is eere waard. Wie zijn' mond en ook zijn' tijd Met het klappen staâg verslijt, Die raakt eer en liefde kwijt* 10). *Zoo iemand komt aan 't schroken, Zoo is zijne eer gebroken* 11). [Wie in verdenking is, dien vertrouwt men niet meer. *Schroken* is *zengen.*]

Eerlijk. *Hij is wel eerlijk en oprecht; Hoor 't aan den man, die zelf het zegt.*

Eerzucht. *De tijd is de wieg der hoop, en het graf der eerzucht.*

Eeuwigheid. *Van eeuwigheid tot Paschen.* [Al spottend van bluffers gezegd, wier groote tijden op eene kleinigheid uitloopen.] *Zijne eeuwigheid duurt wel eene week.*

Egge. *Hij is met de egge op den loop.* [Men zegt dit van iemand, die verbluft of verbijsterd is.]

Ei. *Dat is een koopje, zei Jan Smul, en hij kocht kievitseieren, die het vorige jaar gekookt waren. Eigen hoenders, duurkoop eieren. Het kakelt wel, maar legt geene eieren. Hij bewaart het ei, en laat het kuiken vliegen. Hij doet als de koekoek: hij legt zijne eieren in eens andermans nest. Hij heeft eieren onder de voeten. Hij legt ook een ei meê in den korf.* [In gelijken zin zegt men van den ongeroepen meêprater: *Hij wil ook een duit in de veêl steken.*] *Hij ziet liever het hennetje dan het eitje. Of gij al kakelt en vecht, De hen is de moêr, die de eieren legt.*

Eigenbaat. *Vrouwen, juristen en eigenbaat Helpen menigeen tot slechten staat.*

Eigenwijs. *Hij is zoo eigenwijs, dat hij zich zelven wel in den neus kan spuwen.*

Einde. *Dat is fette soepe, zei de Fransche kok; hij had er een eindje kaars door gehaald. Dat is het liedje zonder ende. De weelde zoekt het einde, en het einde vindt den last* 1). *Elks kloot moet eens ten einde rollen. Het beste pand is somtijds het einde van den raadslag* 2). *Hij blijft aan het langste eind. Ik gaf hem de einden in de hand.* [Ik maakte mij van hem af — ik wilde niet meer met hem te doen hebben — ik troefde hem goed.] *Zulke kuren zal ik je met een eindje touw wel afleeren, zei de matroos, die door een herbergier was beetgenomen.*

Ekster. *Dat is zoo bont als een ekster. Dat paar zul eksters telen.* [Men zegt dit, als een witharig meisje met een zwartharigen jongeling huwt.]

El. *Ik heb maar één stuiver op de el, zei de Mennist, en hij had een stuivertje op de punt van de el gespijkerd.*

Elizabeth. *Daar gaat het heen, zei gekke Bet.* [Men zegt dit, wanneer iemand iets laat vallen.]

Els. *Het is zoo moeilijk te houden als eene els in een zak.*

Emmer. *Hij doet als de dartele koe: hij stoot zijn' emmer omver. Strip, strap, strol, Geef de meid den emmer vol.*

Engel. *De engeltjes snuiten de sterren.* [Het bijgeloof zegt dit van verschietende sterren.] *Het is een engel; ja, maar met een staartje. Het is hem, alsof er een engeltje in zijn oor peutert.* [Hij hoort de voortreffelijke toonen van muziek of zang.] *Op dat pad zal hij geen engel ontmoeten.*

---

1) Burchoorn bl. 61. 2) Burchoorn bl. 34. 3) Burchoorn bl. 38. 4) „ bl. 18. 5) „ bl. 38. 6) „ bl. 43. 7) „ bl. 24. 8) „ bl. 22. 9) „ bl. 10. 10) „ bl. 41. 11) „ bl. 30.

1) Burchoorn bl. 75. 2) Burchoorn bl. 76.

ENKEL. *Bind een hond aan je enkel, dan heb je zes pooten.* [Men zegt dit tegen iemand, die klaagt, niet verder te kunnen loopen.]

EVANGELIE. *En zoo gewannen ze het halve kapittel door, zei de voorlezer, toen hij het tweede vers van het eerste hoofdstuk van Mattheus' evangelie gelezen had.*

EVERT. *Evert heeft hem duchtig beet.* [Hij is zeer verhit.]

EZEL. *Een opgepronkte ezel wordt somtijds voor een uitheemsch paard aangezien* 1). *Zet een ezel op een kussen, hij zal balken.*

FATSOEN. *Het fatsoen is bij den zilversmid te koop.* [Men zegt dit, als iemand op zijne fatsoenlijke afkomst stoft, of spreekt van handelingen, die zijn fatsoen te na zijn.]

FIGUUR. *Hij brengt zooweinig vrucht voort als het verspringen van de figuren in een kaleidoscoop. Hij schildert figuren in zijn hemd.*

FLESCH. *Hij denkt u met ledige flesschen te betalen. Hij schaamt zich voor geene volle flesch. Hij zoekt zijn' troost in de flesch. Zijne flesch kan geen vocht houden.*

FLEUR. *Er is geur noch fleur aan.*

FORTUIN. *Komt de fortuin niet tot u, dan moet gij naar de fortuin toe gaan.*

FRANKRIJK. *Hij behoort tot de Fransche gemeente.* [Dat is: tot de lichte troepen, — tot hen, die het in 't godsdienstige zoo nauw niet nemen.]

FRANSCHMAN. *Dat is met de Franschen in 't land gekomen.* [Men heeft hier het oog op deze of die onbehoorlijke daad of onhebbelijke gewoonte, ook wel op dit of dat afschuwelijk ding, in 't kort op iets ondeugends, onwellevends of afzichtelijks; omdat de Franschen, sedert hunne komst in ons land (1795), ons allerlei rampen hebben aangebracht.]

FRATSEN. *Hij verkoopt fratsen.*

FRUIT. *Hij plukt de fruit, eer ze rijp is.*

GALG. *Als ik mij aan de laatste galg verhang, is 't nog tijds genoeg. Hij is zoo eigenzinnig als Jan Vink, die aan de galg zou, en niet wou. Naarstig ter kerke gaan, maakt den schijnheilige een schut voor de galg* 2).

GAMMEL. *Hij is gammel.* [Men bezigt deze spreekwijze in Friesland van iemand, die sukkelig is. *Gammelig* is in 't Nedersaksisch hetzelfde als ons *gemelijk;* bij KILIAEN ook *gemmelijk.*]

GANS. *Het scheelt hem niet veel, al gaan de ganzen barrevoets* 3). *Hij is voorzien van kennis, als eene gans van sporen* 4).

GAREN. *Hij verstrikt in 't vrouwengaren.*

GARNIZOEN. *Groot garnizoen, zei de Jood, en hij krabde zich achter het oor.*

1) Burchoorn bl. 73. 2) Burchoorn bl. 79. 3) Burchoorn bl. 69.
4) „ bl. 18.

GAST. *De naarstige hand En sparende tand — Die nooden gasten, Als anderen vasten.*

GATEN. *Het eene gat met het andere stoppen. Hij heeft een groot gat in de schaar.*

GATTEN. *Dat is net zoo goed, of dat je gat jeukt, en je krabt den Westertoren.* [Men zegt dit in Amsterdam van vergeefsche moeite doen.] *Het is voor u allen, zei de paap, en hij likte het in zijn gat. Zij heeft meer spullen aan haar gat hangen, dan hare moeder wasschen kan.*

GAUW. *Daar wat te vangen is, dient men gauw te zijn* 1).

GEBRAAD. *Hij zit aan 't gebraad.* [Hij heeft eene voordeelige betrekking gekregen.]

GEBREK. *Gierigheid is de moeder van alle gebreken* 2). *Hij zou zoo stout niet spreken, Kende hij zijne gebreken. Veel woorden, veel gebreken.*

GEHEIM. *De muren zullen het geheim nog verklappen.* [Men bezigt dit spreekwoord, om tot voorzichtigheid aan te sporen, en zegt in gelijken zin: *De muren hebben ooren.*] *Wat voor den een eene wetenschap is, is voor den ander een geheim. Wat voor den een een geheim is, is voor den ander eene wetenschap.*

GEHEUGEN. *Hij heeft zijn geheugen verlegd, en kan het niet terugvinden.*

GEK. *Als de gekken twijfelen, hebben ze 't kunne niet. Als de mensch gek wordt, komt het hem 't eerst in het hoofd aan. De gekken brengen altijd stof genoeg meê, om hun eene kap te maken* 3). *De grootste gekken spreken meest van de wijsheid; maar de ziel draagt er geen kennis van* 4). *De grootste gek wil de beste kap hebben* 5). *Die de gekken weet in te volgen, wordt van de wijzen gekroond* 6). *Dubbel simpel is zooveelals enkel gek. Gekken zijn ook loos. Het is geen gek, die 't voordoet, maar die 't nadoet. Het zijn de grootste gekken, die het meeste gesnap maken* 7). *Hij heeft goed gekscheeren, die geene kiespijn heeft. Hij is een gek, en weet het niet, en zegt men 't hem, dan gelooft hij het niet. Men speelt somtijds den gek om voordeel* 8). *Wie niet wijs is, die is wel dubbel gek, zoo hij niet wil weten, dat hij zot is* 9).

GEKAL. *Vroolijk gekal kort den weg.*

GEKHEID. *Wie steeds de rechte gekheid kent, Die is de wijsheid wel gewend* 10).

GELAAT. *Hij draagt den stempel des tijds op zijn gelaat.*

GELAG. *Aan de schreefjes kent men het gelag* 11). *Die zijn gelag betaalt, mag terugkomen. Hij loopt voor schelm uit het gelag.*

GELD. *Die het minste geld heeft, maakt gemeen-*

1) Burchoorn bl. 32. 2) Burchoorn bl. 14. 3) Burchoorn bl. 27.
4) „ bl. 60. 5) „ bl. 69. 6) „ bl. 24.
7) „ bl. 65. 8) „ bl. 73. 9) „ bl. 60.
10) „ bl. 18. 11) „ bl. 58.

lijk den grootsten en aanzienlijksten meester 1). *Geld geven en een tand laten trekken, doet zeer. Het doode geld maakt eene levende ziel* 2). *Het geld beschimmelt hem in de kast. Het lichaam lijdt veel ongemak, en de ziel veel plagen, om het geld vruchtbaar te maken* 3). *Hij hinkt naar den geldzak, en gaat krom van weelde. Hij legt zijn geld in de week.* [Men zegt dit van uitgegeven geld, hetzij door koopen, hetzij door verteering maken ontstaan.] *Ik mocht dat wel eens op klein geld hebben.* [Een verzoek of bevel, om alles haarfijn uitgelegd, of totin de minste bijzonderheden opgegeven te zien.] *Is de juffer krom of blind, 't Geld maakt, dat ze een vrijer vindt. Men vindt altijd lieden, die de kooplui aan geld helpen* 4). *Moedverlies is erger dan geldverlies. Naast God is 't geld 's lands toeverlaat: Het heelt de wonden van den staat. Schoone woorden voor vuil geld Maken menig man ontsteld* 5).

Gelderschman. *Er uit, vijfenzeventiger! zei de Gelderschman.* [De Gelderschman had vroeger, uit wellevendheid, een wind opgehouden, dat hem eene ziekte op den hals haalde, die hem *f* 75 kostte; sedert deed hij het niet meer, en zeide dan steeds: *er uit, vijfenzeventiger!* dat tot een spreekwoord werd.]

Geleerdheid. *De geleerdheid Brengt verkeerdheid. Het is een pakhuis van geleerdheid.*

Geloof. *Men kan wel aan zijne knieën zien, van welk geloof hij is. — Het pochen en blazen maakt, dat de schijnrijken geloof krijgen* 6). *Waar men pand moet laten, daar is 't geloof uit* 7). [Bij de beide laatstgenoemde spreekwoorden komt *geloof* in de beteekenis van *crediet* voor.]

Geluk. *Die het geluk heeft, kan wel in de schijf schieten. Neem een man, en 't is gedaan met uw geluk. Wie zijn' tijd weet waar te nemen, als 't geluk hem toelacht, die verwacht zijne verbetering* 8).

Gemoed. *Die 't meeste goed bezit, en echter weinig deugt, Is nimmer wel tevreên of in 't gemoed verheugd* 9).

Genoeg. *Genoeg is eene kar vol.*

Gepiep. *Der zwijnen geschreeuw klinkt meer dan der muizen gepiep* 10).

Geslacht. *Het geslacht der Kezen sterft niet uit.*

Getal. *Het getal moet er zijn.* [Dit ziet op het aantal kinderen, dat God den ouders toeschikt.]

Getouw. *Hij is altijd in het touw.*

Gevangen. *Die gevangen wil zijn, mag zich in 't net begeven, dat voor velen gespannen staat* 11).

[Er is hier sprake van het vangnet der meisjes, door dezen uitgezet, opdat de huwelijksfuik niet langer ledig blijve.]

Gevoel. *Die door het gezicht der vrouwen bedrogen is, mag zich met het gevoel tevreden stellen* 1).

Geweer. *Hij heeft een neus als de kolf van een geweer.*

Geweld. *Als het onverstand de jufvrouw, en de zotheid de kamermaagd wil zijn, dan wordt de wijsheid geweld aangedaan* 2). *Waar de onwetendheid eene plaats kiest, daar wordt de rede geweld aangedaan* 3).

Geweten. *Het ligt hem als lood op het hart* (of: *het geweten*). *Hij legt zijn geweten in de suiker.*

Gewicht. *Het is een man van gewicht.*

Gewin. *Kleine handel, klein gewin* 4).

Gewoonte. *Het uitroeien van oude gewoonten gaat moeilijker dan het uittrekken van een tand.*

Gezang. *Wie het gezang der visschen niet hooren wil, die mag wel aan den waterkant gaan, en verwachten den klank van den nachtegaal* 5). [Het spreekwoord dient, om den hoorder van onbestaanbare geluiden te begekken.]

Gezelschap. *De pen is der wijzen gezelschap* 6).

Gierigaard. *Der giergen goed Geeft slechten moed* 7). *Zeer mild in schijn, En gierig zijn, Dat is maar pijn* 8).

Glas. *Het is zoo gevaarlijk als een storm in een glas water. Het kussen van den mond bij 't kussen van het glas Komt op een vriendenmaal zeer zoetelijk te pas.*

God. *Die zijne zaken aan God beveelt, zal zich door den hemel niet bedrogen vinden* 9). *Hij dwaalt niet, die God tot zijn kompas neemt. Wat eene vrouw wil, dat wil God* 10). [Dat wil zeggen: er bestaan geene middelen voor den man, om den wil der vrouw te kunnen weêrstreven, — noch dien der goede vrouwen, omdat de man aan het schoone en zwakke geslacht zoo gaarne zijne hulde brengt, — noch veel minder dien der booze vrouwen, omdat deze zoo halsstarrig zijn, dat de macht van den man er onder bezwijkt. Daarom is de vrouw alvermogend, en staat haar wil gelijk met de goddelijke macht.] —— *Die de goden te vriend heeft, heeft goed biechten. Hij verneukt de goden, en sch.. in den tempel.*

Goed. *Die zijne goederen met woeker gewonnen heeft, heeft voor zijne ziel in den hemel geen winst gedaan* 11). *Het is beter een anders goed dan geen.*

Goede. *Die kwaad wordt, heeft dubbel werk, wil hij weêr goed worden. Het is een goede over schouder.* —— *Het is zoo goed als kwaad. Het is*

1) Burchoorn bl. 74. 2) Burchoorn bl. 59. 3) Burchoorn bl. 41.
4) „ bl. 75. 5) „ bl. 22. 6) „ bl. 84.
7) „ bl. 59. 8) „ bl. 84. 9) „ bl. 27.
10) „ bl. 69. 11) „ bl. 42.

1) Burchoorn bl. 59. 2) Burchoorn bl. 10. 3) Burchoorn bl. 61.
4) *Vad. Spreekw.* V. 3. 5) „ bl. 48. 6) „ bl. 9.
7) Burchoorn bl. 15. 8) „ bl. 14. 9) „ bl. 9.
10) *Ned. Mag.* II. bl. 304. 11) „ bl. 29.

zoo kwaad als goed. Hij is niet lekker, maar lust gaarne wat goeds.

GOUD. *Eene veldmuis past in geene gouden volière. Hij denkt nog, het beloofde land te zien, na het aanbidden van het gouden kalf. Hij kan zijn stokpaardje met geene gouden sporen berijden.* [Hij heeft slechts weinig geld voor zijne liefhebberij te missen.]

GOVERT TEERÖP. *Als ik wist, in haar testament te komen, dan zou ik haar nog eens flikken, zei Govert Teeröp.*

GRAF. *Die nooit gegeeseld wordt, zal vader en moeder al geeselend in 't graf jagen. Er groeit al gras op zijn graf. Het kind is er wel, maar de vader ligt in 't graf.* [Men zegt dit van een gesproken woord, waarvan de spreker onbekend is, bepaaldelijk van een leugen- of lasterwoord.] *Hij wordt naar Haman's graf geleid.* [Dat is: naar de galg.] *Lekkere lieden graven hun eigen graf met hunne tanden* 1).

GRAS. *Het is den os zijne wereld, dat hij volop gras heeft in de wei. Nij gras is rij gras.* [Men geeft door dit Friesche spreekwoord te kennen, dat eene ondernomen zaak voor den ondernemer niet goed uitvalt; omdat iets spoediger verteerd is, dan men had verwacht. *Nij* is *nieuw*, en *rij* beteekent in Friesland zooveelals *onvoordeelig*.]

GREEP. *Daar zijn veel grepen op de luit, die nog nooit gespeeld zijn* 2).

GRIEK. *Hij gaat nog bij de Grieken en Romeinen school.*

GRIET. *Kon de stoof klappen, men zou weten, of Griet eene gestoofde of gebraden huid heeft. Onze Griet Is allemans verdriet; Wijl ze niemand ontziet.*

GRIJS. *Al grijs, En nog niet wijs.*

GROND. *Een tuischers hand, Een slokkers tand, Een zuipers mond — Die gaan te grond. Hij werkt zich in den grond. Op eigen' grond wordt 's meesters voet niet moede.*

GROOTJE. *Hij is naar grootjes kelder.* [Hij is verongelukt.]

GUIT. *Het is guiten-kermis.*

GUNST. *Kleine kinderen hebben de meeste gunst van doen* 3).

HAAG. *Hij loopt achter hagen en kanten.* [Zoo spreekt men in Zeeuwsch Vlaanderen van iemand, die zich tracht te verbergen.]

HAAK. *Noem haak en kruk en die uwe weêrga zijn.*

HAAL-OVER. *Dat is me een haal-over.*

HAAN. *Hij heeft kuiten als een haan. Zoolang 't haantje kraait en 't hennetje legt, Blijft gij in uw volle recht.*

1) Burchoorn bl. 33. 2) Burchoorn bl. 78. 3) Burchoorn bl. 45.

HAAR. *De groote heeren voelen het niet aan 't hoofd, als men den onderdanen het haar uittrekt. Hij deugt van geen huid of haar.*

HAARD. *Dat zijn vertelsels uit het hoekje van den haard. Die bij tijds wat heeft gespaard, Vindt des winters een vuurtje op den haard. Indien gij kennen wilt den waard, Zoo zit wat dikwijls bij zijn' haard* 1). *Wij hebben thans een winter als dien van 't jaar 40, toen de tang stijf in den hoek van den haard stond.*

HAAS. *Dat is een Lochemsche koolhaas.* [Waarom men in de omstreken van Lochem aldus den *ezel* betitelt, blijkt uit het spreekwoord (II. bl. LXX): *Dat is aller hazen moêr, riepen de jagers van Lochem, toen ze een ezel in de kool zagen loopen, en ze schoten hem dood.*] *Hij heeft daar een vetten haas gestrikt.* [Dat is: een rijk huwelijk gedaan.] *Hij heeft haas* (of: *hazevleesch*) *gegeten.* [Zijne lafhartigheid is er het bewijs van.] *Ik volg den haas op 't spoor.*

HAAT. *Als haat en nijd brandhout waren, zou 't hout goedkoop worden.*

HAGEL. *Met musschenhagel doodt men geene wolven.*

HALLELUJA. *Hij heft reeds het halleluja aan, eer de strijd volstreden is.*

HALM. *Dat scheelt zooveelals de helft van een strohalm.*

HAMER. *Het is zoo welkom als een hamerslag op eene porseleinen kom. Iets onder den hamer brengen.* [Dat wil zeggen: ten openbaren verkoop aanbieden.]

HAND. *Het knapt hem bij de handen af. Hij heeft eene taal op zijne eigene hand. Hij kan zijne handen niet t' huis houden. Reis met verstand, Met de kaart in de hand. Smijt den steen uit de hand, dan weet je niet, waar hij soms blijft. Wat beleven wij verlichte tijden, zei de Jood, en hij zat schrijlings op een varken, met eene metworst in de hand. Wie zijne vrouw slaat, slaat met de rechterhand zijne linker. Zet de kannen van u, en douw het met de handen.* [Dit is een antwoord op: *ik kan niet.*]

HANDSCHOEN. *De mensch is geen handschoen, dien men zoo maar aan en uit kan trekken. Hij heeft den handschoen voor hem opgenomen. Hij is zoo zacht als een handschoen.*

HANDVATSEL. *Het is eene mand zonder handvatsels.* [Men zegt dit van een mensch, dien men niet weet aan te pakken.]

HANDWERK. *Hij maakt van eten en drinken zijn handwerk.*

HANS. *Sommigen willen Hans heeten, ofschoon ze Jan gedoopt zijn* 2).

1) Burchoorn bl. 86. 2) Burchoorn bl. 61.

HAP. *Hap! hap! en nog eens hap! Op is de pap.*

HARING. *Dat schikt zich als haring in de ton.*

HART. *Als hij van verre den rook maar ziet, dan gaat zijn hart op.* [Met *den rook* bedoelt men *de nabijheid* van de ouderlijke woning of van het huis der geliefde.] *Waar de voeten licht zijn, daar valt wat te dansen; waar het hart verheugd is, daar valt wat te zingen* 1). *Zijn hart blijft altijd even koud.*

HASPEL. *Hij zal zijn haspeltje wel afspinnen.*

HAVER. *Het paard heeft de haver-ziekte. Hij is zoo bang als een paard voor een spint haver.* [Men zegt dit van eene gemaakte timiditeit.] *Wikken is goed paardenvoêr; maar haver is nog beter.* [Dat wil zeggen: nauwkeurig overleggen, is goed; maar in eens het beste besluit nemen, is nog beter. Het spreekwoord bevat eene woordspeling; want door *wik* verstaat men ook een *paardenvoeder*, dat wel eens in plaats van *stroo* wordt gebruikt.]

HEDEN. *Het is een weêr-profeet, die u morgen zal zeggen, of het heden ook geregend heeft.*

HEER. *Vroolijk in den Heere, ten spijt van schipper Joost.* [Met *schipper* JOOST is de *duivel* gemeend.] — *Als de meid vrouw wordt, jaagt zij den heer het huis uit. De kleêren Vermeeren En eeren Veel heeren* 2). *De wagen gaat er nimmer recht, Waar de knecht is heer, en de heer is knecht. Ik ben heer, zei de man, toen hij onder de tafel zat.*

HEET. *Men moet zich wachten voor degenen, die heet noch koud zijn* 3).

HEG. *Eene leelijke vrouw is eene goede heg om den tuin.*

HEILIGHEID. *Slordigheid is geene heiligheid, zei Lijsje Kladdebels* 4).

HEK. *Daar is een tolhek.* [*Tolhek* wordt hier in de beteekenis van *pleisterplaats* genomen.]

HELFT. *Sommige menschen moeten altemet wat praten, al zou de helft gelogen zijn* 5).

HEMD. *Zij laat het glijden* (of: *kuieren*) *door het hemd en door den rok.*

HEMEL. *Alle pad Loopt niet naar de hemelstad.*

HERDER. *Hij is maar een jongen van een herdersjongen.*

HEREMIET. *Hij leeft als een heremiet.*

HERMINA. *Hermientje, hoest eens!* [Men zegt dit tot een meisje, dat te bleu is, om te praten.]

HERSENS. *Die nog hun eerste warmoes eten, hebben de hersenpan nog niet gesloten* 6). *Hij heeft hersens als een konijn.* [Men zegt dit van iemand, die niet zeer gevat is in eene of andere zaak.]

HOED. *Als het hoeden regent, valt mij nog geen een op den kop. De man is het hoofd, de vrouw zijn hoed. Hij neemt zijn' hoed al af, eer hij gegroet wordt. Hij zit in een slechten hoed.*

HOEN. *Den ouden vos ontvlucht het hoen. Hij zoekt zijne kracht in het hoendernest. Zij stuiven uiteen als een troep hoenders, waartusschen de hond is gevallen.*

HOF. *Daar de vleiers zijn ten hoof, Daar woont Lijsje Lichtgeloof* 1).

HOLLAND. *Hollandsch slecht, Oost-Indisch goed.*

HOMP. *Die snijdt de kaas met hompen.*

HOND. *Daar niets valt te schaffen, Zal men geen hond hooren blaffen. Dat past hem, als een tammen hond de jacht. Die een hond jagen wil, moet zelf loopen. Die zich dood werkt, wordt gemeenlijk van de honden gegeten* 2). [Dat wil zeggen: als men meer doet, dan noodig is, verwerft men daarvoor geen dank, maar haalt zich meestal bespotting op den hals van hen, die er de voordeelen van genieten. *Die zich dood werkt, wordt onder de galg begraven*, is daarentegen een luiaards spreekwoord, te zijner verontschuldiging gebruikt, opdat men zijn dagdieven niet al te zwaar moge opnemen.] *Er was een vreemde hond in de kerk. Het is al verloren, den pot toe te dekken, wanneer de hond het spek weg heeft* 3). *Het is pure vergissing, zei de man, en hij sloeg zijn wijf voor den hond. Hij is zoo wijs als keizer Karel's hond, die opzat voor een kluifje. Jochem's hond lust wel spek, maar hij krijgt het niet. Lag het op den vloer, geen hond zou er aan ruiken.*

HONGER. *Hij ziet scheel* (of: *zwart*) *van den honger.*

HOOFD. *Al zet men hem op 't hoofd, geen penning valt er uit zijne zakken. Een man zonder wijf, Een hoofd zonder lijf. Een woord, dat zacht is, kan een hoofd breken, dat hard is. Het is donkere maan in zijn hoofd. Het zijn al geene maagden, die den krans op het hoofd hebben* 4). *Hij draagt een jong hoofd op oude schouders. Hij draagt een oud hoofd op jonge schouders. Hij heeft het hoofd vol muizenkeuteltjes.* [Men zegt dit van iemand, die zijne vrouw in 't kraambed verlangt.] *Zijn hoofd is zwaar.* [Dat komt, omdat hij te veel sterken drank gebruikt heeft.]

HOOGTE. *Daar kan ik de hoogtè niet van krijgen. Ware het met wenschen te krijgen, Hij zou spoedig in de hoogte stijgen.*]

HOOI. *Het hooi loopt den wagen na. Het is een goed hooijaar.* [Men zegt dit, om iemands baard belachlijk te maken.] *Maart droog en Mei nat: 't Geeft veel hooi en zaad zat.*

HOREN. *Dat beteekent netzooveel als de horens van Mozes. Het ware niet goed, dat zulke koeien lange hoornen hadden* 5).

---

1) Burchoorn bl. 75. 2) Burchoorn bl. 22. 3) Burchoorn bl. 63. 4) „ bl. 20. 5) „ bl. 35. 6) „ bl. 60.

1) Burchoorn bl. 22. 2) Burchoorn bl. 35. 3) Burchoorn bl. 30. 4) „ bl. 32. 5) „ bl. 29.

HOUT. *Bij heete ovens is 't goed warmen; maar zij bederven veel hout* 1). *Hij heeft eene wijsheid op zijn eigen houtje. Op dor hout is 't goed jong vleesch koken.* [Men zegt dit, als een oud man een jong meisje trouwt.]

HUID. *Menig lammeke wordt van de wolven gegeten, eer zijne huid terdeeg met wol bedekt is* 2).

HUIS. *Daar ligt eene lichte vrouw bij haar t' huis.* [Vrij natuurlijk; want zij zelve is de lichte vrouw.] *Die een huis bouwen wil, dient zijne rekening te maken* 3). [Deze voorzichtigheids-maatregel wordt door een bijbelsch spreekwoord ook aldus aangeduid: *Wie een toren wil bouwen, die berekene eerst de kosten.*] *Een klein huis maakt eene groote keuken* 4). *Het is een huisje van houd-aan. Het kantoor is te klein voor het huis. Het komt op hetzelfde straatje t' huis. Het onweert in huis. Hij doet als de musschen: hij maakt zich meester van eens andermans huis.* [Men denkt hier aan den indringer, die eens anders goed als het zijne beschouwt, en vergelijkt hem met de musschen, omdat die dieren het voeder rooven, dat aan de huisvogels gegeven wordt; waarbij zij zooveel stoutmoedigheid betoonen, dat zij zelfs de hoenders en duiven van het voeder afbijten, en zooveel list, dat zij de haver uit de kribbe der paarden weghalen.] *Hij is er aan verbonden, als de slak aan haar huis. Hij is met een nat pak t' huis gekomen.* [Men denkt hier aan den dronkaard.] *Rook in huis Is een tranig kruis. Waar de vrouw zelve huishoudt, groeit het spek aan den zolder. Zij heeft daar een lekker presentje t' huis gekregen.* [Men zegt dit boertend, als de gevolgen van 's meisjes oneerbare handelwijze zich openbaren.] *Zijn huis is geen klooster.* [Reden er van: men vrijt en trouwt er.]

HUISHOUDEN. *Die zich bemoeit met eens andermans huishouding, ziet niet, hoe het ten zijnent gesteld is* 5).

HUL. *Hij snort als eene hul in den pispot.* [Men zegt dit, wanneer iemand snoeft op nietige daden.]

HULP. *Hij roept om hulp, als er niet meer te helpen is.*

HUUR. *De huur is hem opgezegd.* [Hij moet verhuizen naar de woning, van zes planken gemaakt. Men zegt het dus van den doode.]

HUWELIJK. *Dat is een huwelijk zonder krijgsvoorraad. Het huwelijk is eene loterij; weinigen, die daarin het hoogste lot trekken. Het is verloren, een huwelijk tegen te staan, als het in het paradijs gesloten is, zeggen de voorbestemden* 6).

JAAR. *Hij laat het kwaad bij zich verjaren.*

JAMMER. *Er is maar één jammer in de wereld: als een lief huwbaar meisje komt te sterven.*

JAN. *Daar zal Jan niet aan ruiken. Ik zou Salomo voor nog wijzer gehouden hebben, zei Jan, als hij den vader van het kind had aangewezen.* [Dit spreekwoord, dat zinspeelt op SALOMO's *eerste recht*, wordt bijgebracht, als iemand nog wijzer meent te zijn dan wijs, en dit toont door zijne onnoozele of nietswaardige aanmerkingen.]

JAN TAMBOER. *Het gaat er toe als bij Jan Tamboer.* [Bij JAN TAMBOER speelt elk op zijn' poot.]

JAN VAÂR. *Hij gaat bij Jan Vaâr in de klimmende leeuwen in den kost.* [Dit was te Amsterdam een term voor den bezoeker van den „Weelderigedwang" in 't rasphuis. Voorheen lagen daar *leeuwen* boven de poort van 't rasphuis, en JAN VAÂR was de *vader* = *cipier*. Zie J. TER GOUW, in het *Maandblad van het N. O. G.*, 1864, bl. 103, alsmede den 2en. druk zijner *Wandeling in Amsterdam in de zeventiende eeuw*, bl. 132.]

JENEVER. *De jenever is niet voor de varkens gebrouwen.*

IJSBEER. *Hij slaapt als een ijsbeer.*

IJZER. *Dat is een man met een krakeelijzer.* [Zoo benoemt men een veldwachter, politie-agent of soldaat.]

INSTRUMENT. *Wat hij in het schild voert, is met geen blaasinstrument te bespelen.*

INTERIM. *Dat interim, dat heeft wat in.* [Dat wil zeggen: eene voorloopige schikking is nog geene vaststelling, en kan, eer 't zoover komt, tot veelvuldige moeilijkheden aanleiding geven. Het spreekwoord is wellicht ontleend aan den in 1532 te Neurenberg gesloten zoogenaamden *interimvrede* (*voorloopigen vrede*), waarbij eene soort van wapenstilstand werd vastgesteld tusschen den keizer van Duitschland en de Protestantsche vorsten, die in het vorige jaar het *Schmalkaldische verbond* hadden gesloten. En inderdaad deze *voorloopige vrede* (alleen uit nood gesloten: de Turken hadden hunne invallen in Duitschland herhaald) hield het vuur smeulende, en beteekende niets voor een *godsdienstvrede*, die dan ook eerst 23 jaar later, in 1555, te Augsburg tot stand kwam.]

INVENTARIS. *Hij maakt een inventaris van vuile meubels, die hij gaarne wil behouden.* [Men brenge zijne *vuile meubels* als *valsch berouw* in rekening.]

JONGEN. *Als moeder geen olie heeft, dan p... ze in de lamp, zei de kwâ jongen. Het is een jongen als eene vlag. Het is een kalf van een jongen. Hij is zoo beteuterd als een jongen, wiens vlieger is afgeknipt. Kijk, kijk, een vogel op stelten! riep de jongen, toen hij een ooievaar zag loopen. Men kan niet weten, waarvoor de kinderen in de wieg zijn gelegd, zei de man, en hij gaf zijnen jongens vorstelijke namen. Moeder! geef mij wat keukenzand, zei de jongen, en hij meende bruine suiker. Ook*

1) Burchoorn bl. 34. 2) Burchoorn bl. 28. 3) Burchoorn bl. 34.
4) „ bl. 33. 5) „ bl. 29. 6) „ bl. 36.

al weêr goed, *zei de arme jongen*, *en hij kreeg niets.*

Jood. *Breek je neus*, *is een Jodenvloek. Het is Jodenlak: het houdt niet. Hij heeft een Jood vermoord.* [Men zegt dit, als iemand eene menigte centen onder zijn geld heeft.] *Hij komt uit het Jodenkwartier.* [Men zegt dit, als iemand zich achter de ooren krabt.]

Judas. *Dat is een Judas-lach.*

Jufvrouw. *Het zijn gauwe meisjes*, *die eene keie en lekkere jufvrouw van pas weten te dienen* 1).

Kaars. *Men moet haar bij de kaars bezien.* [Van eene vrouw, wier schoonheid het daglicht niet kan doorstaan, zegt men in gelijken zin: *Zij is schoon bij de kaars.*]

Kaart. *Het is kaart.* [Men zegt dit, als men eenig voordeel behaald, of eene aangename ontmoeting gehad heeft.]

Kabinet. *Men heeft geen mand noodig*, *om haar kabinet leêg te dragen. Zij is in de punten*, *alsof ze uit een kabinet kwam.*

Kadaster. *Het zit in de war als het kadaster.* [Dit spreekwoord ziet op den verwarden staat, waarin zich vroeger de kadastrale registers bevonden, die òf te zoek waren, òf niet behoorlijk waren bijgeschreven. Daarmede worden andere verwarde zaken vergeleken.]

Kajuit. *Die veel zit in de kajuit*, *Kijkt weinig naar het roer uit.*

Kalf. *Als het kalf is jong*, *Doet het meen'gen sprong. De kalveren bulken al zoo makkelijk als de koe. Een dronken mensch en een nuchter kalf vallen zich niet zeer. Hij is zoo nuchter als een kalf. Je bent geen kalf*, *maar een kind van de koe. Wat natuurlijk! als het kalf zijne moêr likt*, *dat is natuurlijk.* [Men zegt dit, wanneer iemand zijne redeneering door het woord *natuurlijk* klem tracht bij te zetten; ofschoon zijne bewering allen grond van *natuurlijkheid* mist.]

Kalis. *Het staat Kalis vrij*, *zijne verbetering te zoeken* 2).

Kamer. *Zijne bovenkamer is goed gemeubeleerd.*

Kantoor. *Hij is daar aan een goed kantoor.*

Kap. *Hoe menige wijze kap werd met zotten gevoerd* 3). *Onder de monnikskap huizen ook wel buizen.*

Kapitein. *De klad komt in 't kapiteinschap*, *nu de trekschuit-schippers ook kapitein genoemd worden.*

Kapoen. *Wie met straatslijpen den kost meent te krijgen*, *die behoeft geen rekening te maken*, *om kapoenen*, *maar om stokvisch te eten* 4).

Karakter. *Er ligt eene plooi in zijn karakter.*

Karwei. *Hij heeft een karweitje aan haar.*

Kat. *De kat*, *die zich het muizen schaamt*, *moet verhongeren. Het is muizenvreugd: de kat zit in de val.*

Keel. *Hij schreeuwt*, *alsof men hem de keel afsneed.*

Keizer. *Als de keizer van Marokko een meisje was*, *dan was hij keizerin geweest.*

Kelder. *De zon schijnt bij hem in den kelder. Het is de kwaadste kelder niet*, *daar de wijn op zijn koelst blijft* 1). *Hij zit op den zolder of in den kelder.*

Kennis. *Een vraagje*, *welstaanshalve gedaan*, *voegt wel*, *om kennis te maken* 2). *Menigeen*, *die het in de kombof verdient*, *maakt kennis met de ra.*

Kerel. *Het is een kerel*, *of hij geregend is. Zooveel en een eerlijk kerel scheiden niet licht. Zoo wijf*, *zoo kerel.* [Dat is: deugt de vrouw niet, dan wordt ook haar man licht bedorven.]

Kerk. *Alle wegen zijn geen kerkwegen. Het is een pilaar in de kerk. Hij heeft al lang met dien naam in de kerk gegaan.*

Kermis. *De kermis heeft ook hare naweeën. Het is een meisje*, *om kermis meê te houden.*

Kers. *De kers is nog niet rijp genoeg*, *om er den mond aan te slaan.* [Men zegt dit van jonge meisjes.]

Ketel. *Dat is tijdverdrijf bij den worstketel. Hij slaat aan den ketel.*

Keuken. *Als de keuken klappen kon*, *wist men*, *waar de klieken bleven.*

Keulenaar. *Het is naar der Keulschen zin: Groote schotels en weinig daarin.*

Keur. *Terwijl men keur heeft*, *en niet kiest*, *zoo verliest men zijn' tijd* 3).

Keutel. *De muizenkeutels zijn geen peper* 4).

Kies. *Waar de kies ons hindert*, *daar trekt de tong naar toe.* [Men spreekt altijd van 'tgeen kwelt.]

Kijk. *Hij komt op een kijkje.* [Dat is: hij doet onderzoek, of hij ook eene vrouw kan krijgen.]

Kikvorsch. *Kikvorschen hebben ook vet.*

Kind. *Er is eene bijzondere voorzienigheid voor dronken menschen en kleine kinderen. Het is gevaarlijk*, *kinderen met vuur te laten spelen.* [Men bezigt dit spreekwoord, om aan te duiden, dat het onvoorzichtig is, wanneer belangrijke zaken of groote geldsommen aan onmondige, onkundige of niet genoeg vertrouwen bezittende personen in bewaring of te hunner verantwoording worden gegeven.] *Hoe zal dat kind ter wereld komen? Is 't niet goed voor 't kindeke*, *dan is 't goed voor 't minneke. Rijke vrouwen — arme kinderen. Ze gelijken op elkander in doen en laten als weeskindertjes.*

Klaas. *Al staat onze Klaas op 't leêge net te kijken*, *hij is daarom de slechtste visscher niet* 5).

1) Burchoorn bl. [illegible] 2) Burchoorn bl. 34. 3) Burchoorn bl. 24. 4) „ bl. 57.

1) Burchoorn bl. 58. 2) Burchoorn bl. 53. 3) Burchoorn bl. 16. 4) „ bl. 19. 5) „ bl. 25.

Klaas Jans. *Het is een man van krab na je Klaas Jans.*

Klap. *Dat smaakt als een klap om de ooren.* [Men zegt dit bij 't ontvangen van een onaangenaam bericht.]

Klapper. *Klappers zijn hunne eigene verraders* 1).

Kleed. *Door de tong en de kleêren werd menigeen misleid* 2). *Geen kleed staat eene vrouw beter dan zwijgen. Het opperkleed Bedekt al't leed. Hij zal hem dat in zijne kleêren naaien.* [Hij neemt wraak.] *Raakt het zijne koude kleêren niet, dan raakt het toch zijn vel. Schoone vrouwen en lange kleêren blijven graag hangen.*

Klepel. *Het blijft aan de klok of aan de klepel hangen.*

Klerk. *Het zijn niet al klerken, die de pen achter het oor steken. Men spreekt wel van klerken, en zij kunnen lezen noch schrijven* 3).

Klok. *Het is al raad, Wat de klok slaat.*

Klomp. *Hij komt met de klompen in 't spel.*

Kloot. *Hij weet er de klooten van.*

Kluchtig. *Hij moet wonder kluchtig zijn, die de vliegen doet lachen* 4).

Kluit. *Het is net zoo goed, of je een olifant een kluitje geeft.*

Kluwen. *Het kluwen loopt eindelijk af.*

Knecht. *Dat is me een pretje met de knechts van den winkel. Die zich zelven bedient, is altijd over zijn' knecht tevreden.*

Knie. *Hij ligt al op zijne knieën, eer hij geslagen wordt.*

Knijsoor. *Wie zou daar een knijsoor voor willen wezen!* [Men zegt dit van welgevallige zaken.]

Knoop. *Hij zal zoolang knoopen draaien, tot hij er zich zelven in gedraaid heeft.*

Koe. *Die al zijn leven de vliegen van de koeien gekeerd heeft, verstaat zich op het kompas, gelijk een os zich op het vliegen doet* 5). [Die altijd een gering en onaanzienlijk baantje heeft bekleed, is gemeenlijk tot geen uitstekend werk in staat. Om de tegenstelling des te grooter te maken, wordt de *vliegenverdrijver*, die in zijn werk gelijk gesteld wordt met een *os* in zijne handelingen, tegenover den *ervaren zeeman* (den man, *die zich op het kompas verstaat*) gesteld. Daarenboven vindt men hier eene woordspeling met *vliegen* (zekere *insekten*) en *vliegen* (een *werk*).] *Eene bulkende koe krijgt wel wat, als de andere zich stilhouden. Gij de koe, en ik de melk. Het scheelt altijd aan 't een of aan 't ander: de koe is blind, of zij heeft maar één oog* 6). *Hij maakt zuchten als koeiescheten. Hij onthoudt zijne koeien het stroo, en gaat er zelf op liggen.*

Koek. *De menschen houden veel van mij; ze zouden mij wel willen opeten, als ik een pannekoek was, zei Neeltje. Hij doet als de koekkramers* (of: *Het is net een koekkramer*). [Hij spreekt beide partijen naar den mond.]

Koekoek. *Hebt gij den koekoek wel in Mei hooren roepen?* [Eene dubbelzinnigheid: de koekoek roept niet de woorden: *in Mei*, maar zijn' eigen' naam.]

Koelte. *Hoe verder van de zon, hoe meerder koelte* 1).

Koffie. *Het is geen zuivere koffie.*

Kogel. *De kogel vindt den vogel wel.*

Komkommer. *Daar steekt zooveel verband in als tusschen de maan en een komkommer.*

Kooi. *Hij heeft eene kooi. Hij is niet kooivast.*

Koolen. *Dat maakt de kool ook niet vet.*

Koop. *De rug gewend, De koop geschend.* [Dat wil zeggen: als de kooper heengaat, is de verkooper vrij. Men bezigt in denzelfden zin: *Als de kooper zich wendt, Heeft de koop een end.*] *Een gestoffeerd leugentje — dat koopmanschapt wel* 2). *Het zijn de mallen, die hunne tong te koop stellen* 3). *Hij heeft niets te koop. Zij loopt met hare schande te koop.*

Koopman. *De waar goed uitgestald, lokt de koopers.*

Koorts. *Het weêr heeft de anderdaagsche koorts.* [Men zegt dit, wanneer het om den anderen dag regent of waait.] *Hij geraakt van de koorts in de teering.*

Kop. *Hij heeft een kop als een okshoofd. Hij zit hem op den kop. Hij zou wel willen, dat al zijne luizen en vlooien éénen kop hadden. Loop met den kop tegen de zuil.* [Men zegt dit, om iemands boosheid te begekken.]

Koren. *Hij heeft zijn koren nog niet gemaaid.* [Hij is niet bij kas.] *Zijn koren groeit op gestolen mest.* [Zoo spreken de wangunstigen van iemands koren of andere veldvruchten, als er weliger groei is dan bij hen; zonder te bedenken, dat Gods zegen en eigene vlijt er de oorzaak van is.]

Korf. *Hij zal het niet over den korf gooien.*

Kost. *Gemeene kost smaakt hem niet* 4).

Kosten. *Hij ziet niet op de kosten, maar op de uitkomsten.*

Koster. *Het is den voorlezer vergeten, dat hij koster was* 5). [Daar het voorlezersambt geene opvolgende betrekking op het kosterschap is, hebben wij ons de beide baantjes in denzelfden persoon voor te stellen. Hij, die zooeven kosterdienst heeft

---

1) Burchoorn bl. 44. 2) Burchoorn bl. 55. 3) Burchoorn bl. 60. 4) „ bl. 44. 5) „ bl. 61. 6) „ bl. 17.

1) Burchoorn bl. 63. 2) Burchoorn bl. 84. 3) Burchoorn bl. 36. 4) „ bl. 51. 5) „ bl. 39.

gedaan, is zijne nederige betrekking vergeten, als hij op eene verhevenheid vóór den lessenaar met autoriteit staat voor te lezen.] *Wat de koster niet weet, dat weet de pastoor.*

Kous. *Het is eene Westfaalsche kous: die kan engen en wijden.*

Kozak. *Het is Kozakken-thee.* [Zoo benoemt men jenever met peper.]

Kraak. *Eet kraakporselein, dan k. . je scherven.*

Kraam. *Geen kraam, Of zij heeft haar' naam.* [Elk in-de-kraam-liggen kenmerkt zich door bijzondere gevallen; zoo zegt men in Groningen, waar dit spreekwoord gangbaar is.]

Krab. *Hij ziet zoo scheel als eene krab.*

Kraker. *De notekrakers zijn versleten.*

Kruid. *Het goede kruid wordt verdrukt, Zoo 't kwade niet wordt uitgerukt.*

Kruis. *Het is een knappe vent: hij kan op een stuivertje sch. . . . , dat je geen kruis of munt kunt zien.*

Kruit. *Hij is niet vervaard voor eene pistool met los kruit.*

Krul. *Hij heeft krul in zijn' staart.* [In denzelfden zin zegt men van een machtigen mijnheer: *Hij heeft poeder in de pruik.*]

Kussen. *Men acht geen pispot zooveel als een pronkkussen* 1).

Kwaad. *Het kwaad toe te laten, is het kwaad doen* 2).

Kwast. *Daar mocht wel een verfkwastje op.* [Men zegt dit niet alleen van een verfloos huis, maar ook, gelijk hier, van een kleurloos' mensch.]

Laars. *Oude laarzen knellen niet.*

Lading. *Hij heeft de lading binnen.* [Hij is smoordronken.] *Zinkt het schip, dan zinkt ook de lading.* [De broodwinner neemt alles meê in 't graf.]

Lak. *Daar is geen lak of smak aan.* [*Lak* komt hier in den zin van *laf*, en *smak* in dien van *smakelijk* voor. Men zegt dus: het ongezouten en het wel toebereide is beide niet op te merken.]

Laken. *Het is het beste laken niet, daar de springwol in zit* 3). *Hij draagt krimpvrij laken.* [Hij behoeft zich niet te bekrimpen.] *Men ziet eene vloo eer op wit dan op zwart laken.*

Land. *Het is een stille in den lande. Hij laat het land voor eene vogelweide liggen.* [Dat wil zeggen: hij bebouwt het niet.]

Lap. *Slordige snijders maken de meeste lappen* 4).

Last. *Hij buigt den schouder naar den last.*

Leelijk. *Men neemt het leelijke als makersloon.*

Lekker. *Altijd wat lekkers in den mond, Dat is den mensche niet gezond* 5).

Leven. *Dat is een leventje van Piet Smul.*

Lever. *Wevers zijn levers, de spinners niet te na gesproken* 1). [Dat is: wevers weten, *hoe* te leven; de spinners niet. Een *lever* is iemand, die *leeft*.] —— *Hij is zoo dicht als lever.*

Lichaam. *Geen ongenadiger verklapper van lichaam en ziel dan spiegel en wijn. Wie zijne vrouw slaat, treft zijn eigen lichaam.*

Lid. *Hij kermt, alsof er geen lid aan hem is heel gebleven.*

Lied. *Dat liedje is meer gezongen. De troostmannen zingen meestal hetzelfde liedje. Hij zal dat liedje niet uitzingen.*

Lieden. *Een waard moet maken, dat hij waardig geacht wordt; anders zouden de lieden hem niet veel waard rekenen* 2). *Lachende lieden zijn geene verraders. Men moet met geen lichte lui zware negotie doen. Trotsche lieden zonder macht Ziet men zeldzaam veel geacht* 3).

Lijf. *Te veel in de maag, geeft weinig aan het lijf* 4).

Lijs. *Zoo heeft het gezeten, zei malle Lijs, en zij paste de scherven van een gebroken pispot aan elkander.*

Lijst. *Men moest haar in een lijstje zetten.*

Lood. *De tijd geeft vleugels aan 't vermaak, maar looden schoenen aan de smart.*

Loof. *Iemand het loof uit de oogen strijken.* [Men zegt dit in Groningen voor: hem de baas zijn.]

Loog. *Hij heeft niet lang genoeg in de loog gelegen.* [Men zegt dit van een plomp' mensch.]

Look. *Hij heeft look in de oogen.* [Dat wil zeggen: zijn schreien is geveinsd.]

Loop. *Wat gaat er al om, daar 't verstand op den loop is* 5)*!*

Luis. *De slaapluizen bijten hem.* [Men zegt dit van een slaperig kind.] *Hij durft geene zijner luizen te knippen. Ook al goed, zei de vlooienvanger; toen greep hij eene luis.*

Luttel. *Je moet er maar een lutje van laten kijken!* [Dat wil zeggen: een weinig van toonen. Men geeft dien vleienden raad, opdat, door de opvolging er van, het oogmerk bereikt worde.]

Maag. *Een volle maag Studeert niet graag* 6).

Maan. *Volle maan op vrijdag.* [Men zegt dit van eene prutlip.]

Maander. *Wanneer de maanders hunne schuldenaars te hard vallen, worden ze gemeenlijk met de schoenzolen eensvooral betaald* 7).

Maat. *Het is krap maatjes werk.* [Men zegt dit van een kleed, dat nauwelijks uit de voorhanden zijnde stof gemaakt kan worden.]

Macht. *De voorspoed heeft de macht, om de vroomheid te dooden* 8). [Wel te verstaan: niet

1) Burchoorn bl. 48. 2) Burchoorn bl. 79. 3) Burchoorn bl. 76. 4) „ bl. 60. 5) „ bl. 53.

1) Burchoorn bl. 62. 2) Burchoorn bl. 37. 3) Burchoorn bl. 63. 4) „ bl. 33. 5) „ bl. 36. 6) *Ned. Mag.* II. bl. 221. 7) „ bl. 25. 8) „ bl. 40.

eens anders vroomheid, maar die van den voorspoedige zelven.]

Man. *De man moet wel alles eten, Maar niet alles weten. Een vrouw en is niet schoon, die zuur ziet op haar' man, En zij en leelijkt niet, die vriendlijk wezen kan. Het is een dapper man in den schotel. Hij heeft het zoo druk als 't mannetje. Hij is een uitnemend man, als er wat te nemen valt. Hij is zoo nieuwsgierig, dat hem geene mug voorbij kan vliegen, of hij moet eerst weten, of 't manneke of wijfke is* 1). *Hij trekt andermans tanden, om voor de zijnen wat te bijten te hebben. Hij wil wel, maar kan geenen eerlijken mans plaats bezitten* 2). *Waarom zou ik treuren? ik heb nog geenen man.* [Men legt deze woorden het meisje in den mond, die zegt, dat zij geen vrijer wil hebben — maar in al hare handelingen toont, dat zij gaarne gevrijd zou worden.] *Wat de vrouw spaart, is zoo goed, als wat de man wint. Zoo de taal is, is de man.*

Mand. *Dat zijn vogeltjes, die dáár geen zaad vreten, zei de student, en hij wierp de onbetaalde rekeningen in de snippermand.*

Manier. *Die naar Rome toe wil gaan, Moet ook Romes manieren verstaan.*

Mantel. *Hij slaat het onder den mantel.*

Markt. *Het is Spaansche varkensmarkt.*

Masker. *Hij laat het masker vallen.*

Matroos. *Hij vaart meê voor blind' matroos.*

Meel. *Hij slaat het varken niet genoeg met den meelzak om de ooren. In zijn' meelzak hebben de meelwormen geen tier.*

Meester. *Zelf gemaakt is een meesterstuk.*

Meisje. *Dwing mij, zei het meisje, dan doe ik geene zonde. Gooi hem eene meid op zijn' rug, hij schudt haar toch af. Het is een meisje, om er de wereld meê uit te loopen; als men maar wist, waar men er dan meê zou aanlanden. Hij heeft liefst een meisje van duizend weken.* [Het is de Groninger jonkman, op wien men dit spreekwoord toepast, en die heeft liefst eene achttienjarige. Wie nu dáár die berekening gemaakt moge hebben — de vader der schoone, de trouwlustige vrijgezel of .... — zeker is het facit niet al te juist: 1000 *weken* = 18 *jaren;* maar .... zóó nauw zullen het ook in Groningen de beide partijen niet nemen.] *In zulke strikken laat zich geen meisje vangen.*

Melk. *Dat komt langzaam aan, als den os de melk. Hij is zoo dood als karnemelk.* [Alle geestkracht is er uit.] *Hoe zindelijk is Neel! zij wascht de melk.*

Mennist. *Ga vrij Mennisten hooren preken; Maar wacht je van Mennisten-streken.*

Mensch. *Alle menschen hebben niet éénen zin: De eene gaat voorbij, de andere komt er in. De eene mensch kan niet lijden, dat de andere hem voorbijgaat* 1). *De mensch is zich zelven een wonder. Door den schijn werd menig mensch bedrogen* 2). *Een mensch is geen molensteen. Een mensch kan niet klappen, wat hij niet weet. Geen mensch zoo rijk, Of hij is aan 't zwijn gelijk.* [Naar zijn lichaam behoort de mensch, evenals het zwijn, tot het dierenrijk; zoodat beide, de mensch evenzeerals 't zwijn, dierlijke behoeften te vervullen hebben. Dit spreekwoord heeft alzoo geene verachtelijke vergelijking ten doel, maar dient, om de hoovaardij te breidelen.] *Men moet de menschen maar pundeeren.* [Dat wil zeggen: hen totin de diepste schuilhoeken van 't hart onderzoeken. *Pundeeren* is in Gelderland, waar het spreekwoord gangbaar is, *naar aal steken.*] *Op zulke wegen ontmoet men zulke menschen.*

Mes. *Het is een loos volk, dat in een onnoozel straatje scharen en messen verkoopt* 3).

Metaal. *Hij is als metaal.* [Hij heeft geen geld. De spreekwijze spreekt niet van *metaal bezitten*, maar van *zoo hard zijn als metaal.*]

Middel. *Zij leeft van eigen middelen.* [Men zegt dit van eene lichtekooi; want die zet haar lichaam op interest: *hoer* toch is zooveelals *vrouw te huur.*]

Middelmaat. *De middelmaat, De beste straat.*

Mijl. *Het moet een goed ruiter zijn, die zeven mijlen tegen den wind ruikt* 4).

Mode. *Het schamen is uit de mode.*

Moeder. *Dat had hij van moeders schoot af. Het is aller muizen moêr, zei Naatje, en zij zag eene rat loopen. Pak maar aan; het is uwe moeder niet.*

Mond. *Als men wist, wat men at, men zou er geen mond aan zetten. Het is hem vóór den mond ontglipt. Het mondje boven water hebben. Het mos groeit totaan zijn' mond.* [Men zegt dit van den jongeling, die kneveltjes draagt.] *Ieder kookt naar zijnen mond* 5).

Mooi. *Altijd mooi is nooit mooi. Dat mooi is, verkoopt zich zelf* 6).

Mosterd. *Hij duikt naar een mosterdzaadje.*

Mouw. *Hij weet er geene mouwen aan te passen.*

Musch. *Beter één vette spreeuw dan twee magere musschen* 7). *Zij leven als musschen in 't zand.*

Muts. *Hij heeft vliegen in zijne slaapmuts.*

Muzikant. *Die gedanst heeft, moet de muzikanten betalen.*

Naald. *De naald moet gesmeerd worden.* [Men vlast op een fooitje.] *Ik wed om eene naald, zei Uilespiegel, dat ik dien pot vol pap opeet.* [Toen hij zijne bekomst had, gaf hij de weddingschap verloren.]

---

1) Burchoorn bl. 38. 2) Burchoorn bl. 30.

1) Burchoorn bl. 10. 2) Burchoorn bl. 85. 3) Burchoorn bl. 29.
4) „ bl. 80. 5) „ bl. 80. 6) „ bl. 85.
7) „ bl. 41.

NAT. *Zij laten hem drijven in zijn eigen nat.*

NEST. *Als de vogel is uitgevlogen, kent hij zijn eigen nest niet meer.*

NET. *Dat is hem toevallig in het net gekomen. Hij werpt geene netten uit, voor hij visschen ziet.*

NEUS. *Als gij wedden wilt, wed dan, dat gij uw' neus niet zult afbijten. Die hem bij den neus wil krijgen, moet vroeg opstaan. Iemand iets uit den neus stooten.* [Hem van zijne inkomsten berooven, door hem de gelegenheid tot geld-verdienen te benemen.] *Iets naar snotneus brengen.* [Dat is: naar den lombard.]

NIJD. *Hij kan niet groeien van nijd.*

NOODIG. *Eerst het noodigste en dan het allernoodigste.*

NOORDEN. *De noordenwind heeft over hunne vriendschap gewaaid.*

NOORDWESTER. *Hij zet den noordwester op.* [Dat is: hij wapent zich tegen guur weêr. Door den *noordwester* verstaat men een *schippershoed.*]

NOORWEGEN. *Hij woont achter de schutting van Noorwegen.* [Dat is: ver weg. Het spreekwoord dagteekent wellicht uit den tijd, toen de Amsterdammers, waar 't spreekwoord gangbaar is, in Bergen en Drontheim hunne kantoren hadden.]

NUT. *Het is zoo vervelend als eene Nuts-verhandeling.* [Met het *Nut* meent men de *Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen.*]

ONDERDANIGHEID. *De onderdanigheid groeit niet in den vrouwentuin.*

ONDEUGD. *Het is een reus in de ondeugd.*

ONGEGUND. *Ongegund smaakt ook goed.*

ONGELUK. *Die de zoeker van zijn eigen ongeluk is, moet gewisselijk in het vinden zijne oogen natmaken* 1). *Een ongeluk is gauw gekomen. Een ongeluk zit op eene kleine plaats.*

ONGEVOELIG. *Hij is meer dan ongevoelig, die iets meent te voelen van hetgeen een ander niet zien of voelen kan* 2).

OOG. *De vrijsters moeten de vrijers met de ooren nemen, maar niet met de oogen* 3). *Die met kwade oogen gekweld zijn, kunnen het glinsteren van de zon niet verdragen* 4). *Het oog ziet altijd van zich zelf af. Hij heeft een pruikenmakers oog: het kijkt altijd naar boven. Hij is met open oogen te foppen. Hij ziet liever een paar blauwe oogen, dan dat hij ze krijgt. Schoon in 't oog maakt aangenaam* 5). *Weg met dat schoone vrouwvolk: men krijgt er pijn in de oogen van* 6). *Zijn oog staat lodderig.* [Hij heeft te veel geestrijk vocht in.]

OOIEVAAR. *Hij doet als de ooievaars: hij komt op zijn' tijd, en hij gaat op zijn' tijd.*

OOM. *Het is oompje voor en oompje na.*

1) Burchoorn bl. 28. 2) Burchoorn bl. 49. 3) Burchoorn bl. 32.
4) „ bl. 61. 5) „ bl. 32. 6) „ bl. 51.

OOR. *Men kan van varkensooren geene zijde spinnen.*

OORLOG. *Het roert hem niet, dat de oorlog zoo lang duurt.*

OOSTEN. *Zijne voeten zullen naar het Oosten liggen.* [Hij zal begraven worden.]

OS. *Het is een bromos. Hij schaamt zich niet voor eene gebraden ossenrib.*

OTTER. *Hij stinkt als een otter.*

OUDE GRACHT. *Het is vuur van de Oude Gracht* 1).

OVEN. *Die bakken wil, moet voor den oven staan. Zijn oven is koud geworden.*

OVERWINNING. *Hoe zwaarder de strijd, hoe grooter de overwinning.*

PAAL. *Puntje bij 't paaltje.*

PAARD. *Dat is een houpaard.* [Dat wil zeggen: een familielid, dat men voortdurend ten zijnen laste heeft.] *Dat is me een ruiter: til je hem aan de eene zijde op het paard, dan valt hij er aan de andere zijde weêr af. Die het paard kwijt is, mag zich met den toom behelpen* 2). *Door den tol te ontrijden, heeft hij zijn paard verloren. Een jong paard kan sterven, maar een oud paard moet sterven.* [Van menschen, op wie dit spreekwoord mede toepasselijk is, zegt men in denzelfden zin: *De jongen kunnen, maar de ouden moeten sterven.*] *Een wijf kan onder hare schort meer wegdragen, dan zeven paarden kunnen trekken. Hij eet het paard van den zadel.* [Men zegt dit van iemand, die de suiker van de rijstebrij schept.] *Hij roert zich als een paard zonder toom. Hij spant zijne eigene paarden aan.* [Hij gaat te voet.] *Hij waardeert het paard naar den vergulden zadel. Hij wil den Parnassus op met een huurpaard.*

PADEN. *Hij vraagt naar het kundige pad.* [Dat doet de Groninger, waar anderen *naar den bekenden weg vragen.*]

PAK. *Hij draagt een pak, dat hij nooit ziet.* [Men zegt dit van een bochel.] *Zoo pakje, zoo pet.*

PAND. *Het pand is bezwaard.* [Het jonge vrouwtje moet vóór den tijd in de kraam.]

PAP. *Hij heeft het verstand nog niet, om pap te eten zonder slabben.*

PAPIER. *Hij heeft daar papieren van.* [Op gelijke wijze zegt men van de schriftelijke bewijzen van eenig recht: *Hij heeft er schrijvens van.*]

PARIJS. *Hij gaat over Rome naar Parijs.* [Men zegt dit van iemand, die zeer langwijlig in zijn spreken is.]

PATRIJS. *Hij loopt als een aangeschoten patrijs.* [Dat is: moeilijk en al trekkebeenend.]

PATROON. *Hij is de patroon van kwade zaken.*

PAUW. *Hij stapt* (of: *pronkt*) *als een pauw.*

1) Harrebomée *Utrecht* bl. 138. 2) Burchoorn bl. 22.

PEER. *De peren zijn geschud.* [Dat wil zeggen: zijn boêltje is op.]

PEKEL. *Laat dat maar onder de pekel; dan bederft het niet.*

PEN. *Waar de pen te hoog loopt, daar moet de rede haar tegengaan* 1). —— *Gij moet daar de pennen maar vastslaan.*

PERCEEL. *Dat is me een perceeltje; ik zou het wel willen ruilen.* [Men zegt dit van eene ongemakkelijke jufvrouw, òf ten aanzien van haar' echtgenoot, òf ten opzichte van hare dienstboden.]

PERK. *Rusten en werken Heeft zijne perken.*

PIER. *Hij is de kwade pier.*

PIETJE. *Hij is zoo blind als een pietje.* [De spreekwijze ziet op de afgesleten zevendhalfjes of pietjes, bij welke munt het afgesleten zijn bijna regel was.]

PIJN. *Het doet hem pijn, Als anderen vroolijk zijn.*

PIL. *Dat helpt netzooveel, alsof je eene vloo pillen wilt laten slikken.*

PILAAR. *Daar staat zij als een zoutpilaar.* [Deze van LOTH's huisvrouw afgeleide spreekwijze doelt op den onnatuurlijk stijven stand van het meisje, op wie men het oog heeft.]

PINK. *Dat weet mijn kleine pink wel. Hij zal er geen pink om uitsteken. Ik kan hem met mijn' pink wel omduwen.*

PLAATS. *Hij is op eene kleine plaats te houden. Hij kan kwalijk eene eerlijke plaats bezitten* 2).

PLEISTER. *Geene wond zoo diep, of er is eene pleister voor.*

PLEIZIER. *Dat pleizier zal hem opbreken.*

PLOOI. *Oude plooien laten zich moeilijk glad strijken.*

POEDER. *Het is poeder van sympathie.* [In Zeeuwsch Vlaanderen noemt men het *vereischte tot de kennis der zwarte kunst* met den naam van *poeder van sympathie.*] *Hij heeft poeder in de pruik.*

POEPER. *Hij heeft zijn' poeper toegeknepen.* [Hij is gestorven.]

POMP. *Dat is zoo klaar als pompwater. Loop naar de pomp, en vang stekelsporen.*

POP. *Als dat poppetje groot is, wil ik er wel meê dansen.*

POT. *Kijk-in-den-pot! rookt het er ook in? Ze moeten hun potje maar koken, zoo ze 't eten willen.* —— *Hij is te prijzen, die van zulk eene zalf een potje vol heeft gespaard.* [Er is hier sprake van de wereldsche vermaken, die in alle eer en deugd genoten worden.]

POTSLOOT. *Het is uit de Potsloot gehaald.* [Zoo spreekt men te Ruinen of Runen, een dorp in Drenthe, van een pas geboren kind.]

PRAAT. *Een geveinsd praatje schijnheiligt wel* 1). *Een schoon praatje bedriegt wel* 2).

PREEK. *Hij keert zijn' preek-stapel nog eens om.*

PUT. *Het is daar een zinkput.*

RAAD. *Hij vraagt wel raad, maar is niet geneigd, dien te volgen.*

RAADSMAN. *Die zijne tong niet bedwingen kan, dient geen raadsheer te zijn* 3).

RACHEL. *Dat is Racheltjes wasschop.* [Men zegt dit van eene feestelijke aangelegenheid, die niet veel te beteekenen heeft. RACHEL's *bruiloft* toch was niet bijzonder omslachtig: zie *Gen.* XXIX: 28. De *maaltijd*, waarvan zes verzen vroeger gesproken wordt, was niet voor haar, maar voor hare zuster LEA. *Wasschop* is *bruiloft.*]

RAK. *Er moet maar geen rakje in 't zeil komen.*

RAND. *Hij vindt de zilveren randen aan de wolken.* [Dat wil zeggen: hij bekijkt de goede zijde der gebeurtenis. Eene zwarte wolk aan de lucht is wel eens met een lichten, glinsterenden rand omzet.]

REGEN. *De meeste regen valt bezijden.*

REKENING. *Iemand voor zijne rekening nemen.*

RIJKE. *Wie wordt van geven rijk!*

RIJN. *Daar kan nog veel water door den Rijn loopen.* [Er zal nog vrij wat moeten gebeuren, eer 't zoover is. Men zegt dit, als moeilijk tot stand te brengen zaken licht geacht worden.] *Gij kunt ons wel wijsmaken, dat in den Rijn geen water is.*

RING. *Elke ring is geen trouwring. Zij is den ring kwijt.* [Haar engagement is af.]

ROOMSCH. *Ik ben niet goed Roomsch.* [Zoo spreekt hij, die van nature, door ouderdom, ingevolge eenig lichamelijk gebrek of uit onwil niet knielen kan.]

ROOS. *De rozentijd is bij hem uit* (of: *Daar bloeien voor hem geene rozen meer*).

ROOVER. *De tijd is een listig en onverzadelijk roover.*

ROZIJN. *Hij pikt er de rozijntjes uit.*

RUG. *Dat is alweder achter den rug. Had ik het op mijn' rug, ik smeet het in 't water.* [Er is hier sprake van de eene of andere moeilijkheid, waar men niet af kan komen.] *Hij heeft den rug niet gewend, of het hagelt.* [Zoo spoedig hij vertrokken is, wordt er een boekje van hem opengedaan.] *Hij heeft het spit in den rug.* [Men zegt dit van den luiaard, die steeds uitvluchten zoekt, en ingebeelde kwalen voorwendt, om van het werk vrij te komen.] *Hij heeft ruggesmeer noodig.*

SAUS. *De saus moet het hem doen.*

SCHAAF. *Hij is nog niet onder de schaaf geweest. Hij mocht nog wel eens onder de schaaf.*

SCHAAKBORD. *De wereld is een schaakbord.*

SCHAAMTE. *Wie geen schaamte heeft, behoeft*

1) Burchoorn bl. 45. 2) Burchoorn bl. 71.

1) Burchoorn bl. 79. 2) Burchoorn bl. 73. 3) Burchoorn bl. 32.

zich niet dood te werken 1). *Zij heeft alle schaamte uitgeschud.*

Schaap. *Het schaap is er ellendig aan, dat onder de wolven komt te wonen* 2). *Het zijn getelde schapen.* [Men zegt dit van eetwaar, die afgepast is, als waarschuwing, om er af te blijven.] *Schaap! schaap! zei de vos, dat ge zooveel grooter zijt dan ik, en dat ge niet meer verstand hebt* 3)*!*

Schaats. *Hij heeft eene vuile schaats gereden.*

Schade. *Het is alles geene schade, wat men voor schade rekent.*

Schaduw. *Daar is schijn noch schaduw van. Niemand kan zijne schaduw ontloopen* 4).

Schande. *Men kan lichtelijk eene vrouw bedriegen; maar hoe lichter, hoe schandelijker* 5).

Schelm. *Een schelm weet, hoe een schelm te moede is.*

Schijf. *Hij is los in de smeerschijven.* [Men zegt dit van iemand, die met de armen slingert.] —— *Als hij schiet, staat men het veiligst bij de schijf.*

Schijn. *Veel woelen Doet voelen Den schijn Van 't zijn* 6).

Schip. *Daar zal 't schip niet van zinken. Hij heeft meer met dat schip gevaren.* [In gelijken zin voert men den man van ondervinding aldus sprekende in: *Ik heb met die bijl al zoo lang* (of: *dikwijls*) *gehouwen.*]

Schoen. *Die op zijn' schoen gaat p....., Die kan het smeer wel missen. Hij maakt een grooten schoen voor een kleinen voet.* [Men zegt dit, als iemand met grooten omhaal van woorden eene geringe zaak bepleit.]

Schot. *Hij loopt schotje.* [Zoo spreekt men van den klaplooper, die van het eene schot naar het andere loopt.]

Schotel. *Hij kijkt in de schotels, die door anderen en voor anderen zijn klaargemaakt.* [Aldus teekent men den bemoeial.] *Hoe schooner vrouw', hoe slechter schotels.*

Schouder. *Zijne schouders moeten het misgelden.*

Schout. *Ik heb het nooit gezegd, maar wel honderdmaal gedacht, zei Teunis, toen de schout hem vroeg, of hij hem voor een schurk had uitgemaakt.*

Schreef. *Hij gooit de schreef mis.*

Schrift. *Dat is niet naar de Schriften.*

Schrijver. *Kwam ieder vogel om zijne veren, hoe suf keek menig schrijver.*

Schuim. *Hij is zoo valsch als het schuim op het water.*

Schuimspaan. *Hij heeft het verstand beet, een schuimspaan vol; maar het beste gaat er door.*

Schuldig. *Die door 't spreken schuldig is geworden, kan niet altijd met zwijgen betalen* 7).

1) Burchoorn bl. 79. 2) Burchoorn bl. 29. 3) Burchoorn bl. 18.
4) „ bl. 10. 5) „ bl. 74. 6) „ bl. 40.
7) „ bl. 31.

Slag. *Felle slagen en kwade woorden zijn geen bedanken waard* 1). *Men kan er niet te stoot of te slag komen.* [Er is geen aan- of bijkomen aan.]

Slampamper. *Slampampers teeren op hun laatste zoodje spiering* 2).

Sleutel. *Daar is slot noch sleutel aan. Hij heeft den sleutel van het slot verloren.*

Slijk. *Wat een ander in het slijk gooit, durft hij oprapen.*

Slip. *Hij zit haar gestadig op de slip.*

Slof. *Hij loopt op sloffen.*

Sloot. *Men moet niet eerder springen, voordat men bij de sloot is.*

Slot. *Menig slot werd gewonnen, ware 't wel bevochten* 3).

Snaar. *Hij roert daar eene teedere snaar aan.*

Snoer. *Hij haalt alles aan zijn snoer.*

Sok. *Ben je niet goed bij je sokken?* [Dat wil zeggen: mankeert het je in 't hoofd?]

Spanjaard. *Het moet maar op, eer de Spanjolen komen.*

Spek. *Hij is zoo rauw als spek. Hij zal aan dat spek niet barsten. Spek voor 't spinnen.* [Dat is: eene koopwaar met eene andere betalen, — *spek* geven voor 't *gesponnen vlas.*]

Spel. *Hij heeft vrij spel.*

Spier. *Zoo'n spiertje is ook netzooveelals niets.*

Spijt. *Hij zou zijne spijt wel willen verkoopen.*

Spoor. *Hij steekt zich zoo spoedig met sporen.* [Hij wordt zoo gauw kwaad.] —— *Hij gaat in het wagenspoor jagen en visschen.*

Staart. *Hij zal zijn staartje niet laten staan.* [Het is een liefhebber van den sterken drank. Door *staartje* verstaat men hier het *laatste gedeelte* (in het glas).] *Mij het varken, u het staartje. Wie een varken aan het loopen wil hebben, moet het bij den staart trekken.*

Staat. *Verandering van staat, verandering van trouw* 4).

Stal. *Het beste vee staat op stal. Hij zit op stalvoêr.* [Hij is altijd t' huis.]

Standaard. *Hij moet bij zijn' standaard blijven.* [Dat is: zich tot zijn vak bepalen.]

Stede. *Hij kan in steê zien.* [Hij krijgt geene betaling.]

Steen. *Men kan wel vuur slaan uit twee koude steenen.* [Men brengt dit spreekwoord ter verschooning bij, als twee oudjes nog aan een huwelijk denken.]

Stek. *Hij steekt er een stekje bij.* [Dat wil zeggen: hij doet de zaak ophouden.] *Hij trekt de stekken op.* [Hij voldoet niet aan zijne belofte, maar trekt zijn woord weder in.]

1) Burchoorn bl. 38. 2) Burchoorn bl. 34. 3) Burchoorn bl. 58.
4) „ bl. 39.

Stelten. *Op stelten loopen duurt niet.*

Stevel. *Hij heeft een stevel aan.* [Hij is dronken.]

Stijfsel. *Verdroogde stijfsel deugt niet, om te plakken.* [Men zegt dit van oud mal.]

Stok. *Hij moet aan den stok.* [Men zegt dit in Noord-Holland, wanneer iemands inboedel publiek zal verkocht worden. Bij de voorwerpen, die te koop staan, wordt een *stok* geplaatst, en deze van een *bosje stroo* voorzien.]

Stokvisch. *Geen langer visch dan stokvisch.* [Diens lengte wordt geacht *van Noorwegen* (waar de *kop* is) *tot hier* (waar zich de *staart* bevindt).]

Strijkijzer. *Hij heeft voeten als een strijkijzer.*

Strik. *Hoe dichter bij den strik, hoe eerder gevangen.*

Stroo. *Elk moet een vriend hebben, al zou hij hem van eene stroowisch maken* 1). *Hij slaapt op stroo* (of: *op lange veren*). [Hij is zoo arm, dat hij geen bed heeft.] *Hij zit op stroo.* [Hij heeft alles verloren.] *Laat u niet met stroo binden, zoolang er touw is. Men zet hem op stroo.* [Men zegt dit, wanneer iemand, hetzij met of buiten zijne schuld, van zijne bezittingen beroofd wordt. Nog bezigt men deze spreekwijze, als iemands bondgenoot de met hem gesloten verbintenis verbreekt, en hem aan zijn lot overlaat.]

Strooiing. *Haar is veel strooiing noodig.* [In gelijken zin zegt men van eene vrouw, die veel behoeft: *Een wit paard heeft veel stroo noodig.*]

Stuk. *Alles op stuk hebben.* [Dat is: volgens de mode of zooals 't gebruik dat vordert.] *Dat zijn tiepelstukken. Zij zitten op stuk te redeneeren.* [Dat wil zeggen: spreken logisch of dragen in goeden stijl voor.]

Suiker. *De suiker zoet wel* 2).

Taal. *Die tegenwoordig maar ééne taal kent, mag niet meêvaren, zonder de vracht te betalen* 3). [Die niet *van alle markten t' huis* is, kan er op rekenen, *het gelag te zullen betalen.*]

Taks. *Hij staat op taks.*

Tand. *Ofschoon gij ruikt, wat een ander eten zal, zoo dienen daarom uwe tanden niet te wateren* 4).

Tandenpeuter. *Hij ziet den grooten toren voor een tandenpeuter aan.* [Het gezicht van den dronkaard is beneveld.]

Tang. *Het is eene tang van een wijf.*

Tantum. *Hij heeft zijn tantum.* [Dat wil zeggen: hij heeft genoeg gedronken, om niet *over zijn theewater te geraken.*]

Tapijt. *Dat is in lang niet op het tapijt geweest.*

Tekst. *Hij kan den tekst niet vinden.* [Men zegt evenzoo van den aanvankelijk uit eene ziekte herstellende: *Hij kan niet op zijn verhaal komen.*] *Zij zal hem den tekst wel lezen.* [Men zegt dit van de vrouw, die haren man naar hare hand zet.]

Teut. *Het is een teutje bij het vlonder.* [Men zegt dit van eene praatachtige vrouw.] *Wij zullen hem een teut geven.* [Dat is: het zal er lustig toegaan. *Teut* beteekent in Groningen, waar men de spreekwijze gebruikt, *veel.* Zie de Jager's *Taalk. Magazijn,* IV. bl. 686. In het voorgaande spreekwoord heeft *teut* de gewone beteekenis van *talmer.*]

Tiepel. *Dat is tiepelwerk.* [Zoo spreekt men in Groningen van overbodig, onnoodig, weinig beteekenend werk; elders noemt men dat *monnikenwerk.* En inderdaad *tiepelen* beteekende oudtijds *knutselen,* en *tiepelwerk* alzoo niet anders dan *knutselwerk.* Zie Weiland op *tepel.* In dien zin spreekt men in Groningen dan ook van *tiepelstukken,* waarmede men *kleine stukjes hout* bedoelt, die *uit elkander genomen, en weêr ineengezet* kunnen worden, en past dat toe op elk geduldwerk.]

Tijd. *Die al te mal praat, verliest zijn' toehoorder, en verkwist zijn' tijd* 1). *Die altijd den tijd heeft, komt altijd tijd te kort. Die den tijd tot vriend heeft, behoeft zijne vijanden niet te vreezen. Het veinzen geldt niet; de tijd en de zon maken alles openbaar* 2). *In geene tijdstijden.* [Men bezigt dit in Groningen voor in langen tijd niet.] *Tijd te verliezen, is niet noodzakelijk* 3).

Tijdverdrijf. *Als zij wat krijt, dan heeft ze tijdverdrijf.* [Men zegt dit, wanneer een meisje of eene vrouw schreit over nietsbeduidende dingen.]

Tik. *Hij is boven den tik.* [Dat is: boven de 50 jaren. De spreekwijze is afgeleid van het Jassenforceeën, waar men, bij 't behalen van 50 oogen, een *tik* geeft, als bewijs, dat men 't spel heeft gewonnen.]

Tol. *Zij moet tol betalen.* [Dat is: bij haar vertrek door elk van 't mannelijke gezelschap zich een kus laten geven.]

Tong. *Hij heeft een fijn tongetje.* [Hij houdt van lekker eten.]

Toonbank. *Zoo toonbank, zoo winkel.*

Touw. *Dat is de wijze: 't varken brak en 't touw liep los.* [Men zegt dit, als iemand van de wijs raakt.] *Ik ben zonder touw gebonden.* [Dat wil zeggen: door mijn' ambtelijken plicht genoodzaakt.] *Men houdt hem aan het lange touw.* [Dat is: men zoekt hem te paaien, zonder het voornemen te hebben, aan zijnen wil te voldoen.] *Zij trekken elk aan een bijzonder touwtje.*

Tralie. *Hij zit achter de traliën* 4).

Trooster. *Daar hangt hij, zei de weduwvrouw;*

---

1) Burchoorn bl. 42. 2) Burchoorn bl. 74. 3) Burchoorn bl. 74. 4) „ bl. 80.

1) Burchoorn bl. 38. 2) Burchoorn bl. 80. 3) Burchoorn bl. 70. 4) Harrebomée Utrecht bl. 128.

maar de trooster is er uit. [De broek van haar' overleden man hing over een stoel.]

TUIN. *Die gooit het ook niet over den tuin.*

TURK. *Hij gaat aan als een Turk.* [Dat is: hij tiert en raast en scheldt en vloekt op eene verschrikkelijke manier.]

UIL. *De uil wordt bespot, doch meest van lichte vogels.*

UUR. *Zij komen er nog ter elfder ure.* [Dit spreekwoord is ontleend aan *Matth.* XX : 6.]

VAL. *Wilt gij 't al, Gij raakt voorzeker in de val* 1).

VANGER. *Betrouw geen vossenvangers* 2).

VARKEN. *Dat varken zal ik wel wasschen, zonder warm water. Zij heeft een varken gewonnen.* [Men zegt dit van eene meid, die buitenstijds uit hare dienst is gejaagd.]

VAT. *Daar steekt veel wonders in een wijnvat* 3). *Zij loopt met het zoutvat.*

VEDER. *Hij wordt uit de veren gejaagd.*

VEEGE. *De zieke lijdt, De veege schreit.*

VEER. *Het is een gereed veer.*

VEL. *Hij zal nog van weelde uit zijn vel springen.*

VENSTER. *Daar ligt bij haar wat op 't venster.* [Men zegt dit van eene meid met groote borstên.]

VERANDERING. *Verandering is aangenaam.*

VERGIETTEST. *Zijne woorden mochten wel eens op eene vergiettest.*

VERWACHTING. *Zij is in blijde verwachting.* [Dat wil zeggen: zij staat moeder te worden.]

VETTE. *Die vies is, wordt niet vet.* [Men zegt in gelijken zin: *Vieze varkens worden niet vet.*]

VINGER. *Het is op alle vingers.* [Er is groote drukte.] *Hij is zoo zat, dat hij 't met den vinger voelen kan. Hij zal er zijne vingers niet aan branden.*

VINK. *Het zijn vinken, Die meer pikken dan zij drinken.*

VISCH. *Dat is een gevonden vischje. Er zwemt nog even goede visch in de zee, als ooit werd gevangen.* [Men zegt dit, als iemand een ander meisje heeft gevonden, na een blauwtje te hebben geloopen.]

VLOER. *Hij haalt veel te veel over den vloer.*

VLOO. *Beter eene vloo vangen dan stilzitten.*

VOEDSEL. *Vreemd volk, vreemd voedsel* 4).

VOET. *Fluit op de voeten, dan heb je nog niets. Hij komt onder het voetvolk.* [Hij wordt voor den gek gehouden of uitgelachen.]

VOGEL. *Waar de vogel niet vliegt, wordt hij niet geschoten.*

VOLK. *Onder het klapachtige volkje vindt men de meeste weetnieten* 5). *Van eigen volk word je 't best gediend.*

1) *Vad. Spreekw.* V. 6. 2) Burchoorn bl. 30, 33. 3) Burchoorn bl. 37.
4) Burchoorn bl. 61. 5) „ bl. 44, 86.

VOOGD. *Hij moet onder voogden.*

VOORDEEL. *Voorzichtigheid baart voordeel* 1). *Waartoe gezwegen, als men met spreken voordeel kan doen* 2)?

VRACHT. *Eigen wageñ, dure vracht.*

VREDE. *De vrede is geteekend. Wie iedereen in vreê laat gaan, Die vindt den vrede voor zich staan* 3).

VRETER. *Er worden geene vreters geboren, maar wel gemaakt.*

VRIEND. *De vrienden van onze vrienden zijn eveneens onze vrienden* 4). *Vrienden zeggen elkander de waarheid.*

VRIJER. *Als eene vrijster uit zeven vrijers er geen kiest, zoo moet ze zeker wachten, tot de achtste haar te gemoet komt* 5).

VROUW. *Eene vrouw verzwijgt alleen, wat zij niet weet. Elke vrouw wil liever schoon dan vroom zijn. Het weenen der vrouwen is heimelijk lachen.*

VUIST. *Hij houdt zijne vuisten onder het wambuis.*

VUUR. *Die wellust meent met wellust te versussen, Zoekt vlammend vuur met zwavel uit te blusschen. Hij laat er geen vuur op* (of: *over*) *uitgaan.* [*Hij smeedt het ijzer, terwijl het heet is,* zooals men met een ander spreekwoord zegt.] *Hoe verder van 't vuur, hoe verder van 't zengen.*

WAARDIG. *Elk krijgt, naardat hij waard is.*

WAAROM. *Hij zou wel het waarom van het waarom willen weten.*

WAGEN. *Hij zal den wagen moeten trekken.*

WAKKER. *Als ik wakker ben, dan slaap ik niet.*

WANWAAR. *Die wanwaar koopt, die wanwaar heeft.*

WATER. *Hij wil wel onder water.* [Dat wil zeggen: hij doet gaarne meê in eene joolige partij, en is er niet gemakkelijk toe te krijgen, om een recht vroolijk gezelschap te verlaten.]

WEG. *Hij zal zijn' weg wel vinden. Op komenden wege wezen.*

WEGSMIJTER. *Het is een wegsmijter.* [Dat wil zeggen: iemand, die tot niets wil deugen.]

WEIDE. *Hij loopt in de weide* (of: *vetweide*). [Hij heeft een lui en lekker leven.] *Zijne weide is kaal gevreten.* [Daar valt bij hem niet meer te bikken.]

WELKOM. *Wêlkom hier! wanneer ga je weêr heen?*

WERELD. *Die heeft al wat in de wereld gebrouwd. Het zijn maar wereldsche zaken; zij ridderen zich zelven.*

WERK. *Het is jonge wijven werk.* [Men zegt dit, als de vrouw in gezegende omstandigheden is.]

1) Burchoorn bl. 77. 2) Burchoorn bl. 62. 3) Burchoorn bl. 31.
4) *Ned. Mag.* II. bl. 240. 5) „ bl. 55.

Het is nog nieuw werk. [De jongeluî zijn pas getrouwd.] *Het werk is er af.* [Men zegt dit van iemand, wiens krachten hem door onderdom begeven.] *Wil men elkander niet verstaan, Dan blijft het werk onafgedaan.*

WERKWOORD. *Hij heeft het werkwoord sparen nog niet leeren conjugeeren.*

WIEG. *Daar is zij niet voor in de wieg gelegd. Zij zijn voor elkander in de wieg gelegd.*

WIERDRAAD. *Het is, of hij in wierdraden hangt.* [Waarom men dit van een lenig' persoon zegt, is mij niet duidelijk.]

WIJF. *Die een slim wijf begeert, behoeft niet lang te zoeken* 1).

WIJS. *Doe, als een wijze is.* [Dat wil zeggen: houd u aan het algemeene gebruik.] *Hij is wijs, die niet al te wijs is.*

WIND. *Hij gaapt tegen den wind. Hij zou niet weten, hoe de wind waait!*

WOLK. *Duistere wolken verblinden de zon* 2).

WOORD. *Hij heeft altijd het voorwoord. Men kan geen wijs woord met hem spreken. Waar veel woorden zijn, daar hoort men de zotten* 3). [Dit spreekwoord is wellicht ontleend aan *Pred.* v. 2.]

WORM. *Hij krijgt wormen.* [Het begint hem bang te worden.]

ZAAK. *Van de zekere zaken is twijfelen het zekerst.*

ZAK. *De zak is hem niet stuk.* [Hij is rijk.] *Hij steelt* (of: *liegt*) *in zijn' eigen' zak.*

ZEE. *Het kookt als eene zee. Het regent als de zee.*

ZEELAND. *Het is Zeeuwsche zonde.* [Dat wil zeggen: het is nog al zoo erg niet. Voor eene nietige zaak bezigen de Zeeuwen het woord *zonde*, dat zij als stopwoord gebruiken.]

ZEGEN. *Iemand zegen geven.* [Dat wil zeggen: het bod aannemen of den koop toeslaan.]

ZIEL. *Ik wil er mijne ziel niet in meten.* [Zoo spreekt de eerlijke handelaar.]

ZIN. *Een zwijn heeft ook een zin. Het is beter, geene vijf zinnen te kwellen* 4). *Hij weet het wel zoo te draaien, dat hij zijn' zin krijgt.*

ZON. *Het is naar de zon grijpen.*

ZWIJN. *Hij is zoo brommig als een zwijn. U zullen de zwijnen bejegenen.*

AANBIEDEN. *Hij gaapt al, eer hem iets aangeboden wordt.*

AANBLIJVEN. *We zullen er maar niet veel van zeggen; want dan blijft er niet veel van aan.* [Men zegt dit van eene bepaald slechte zaak.]

AANDURVEN. *Hij durft er wel op aan.* [Hij is niet bevreesd voor sterven.]

AANHALEN. *Daar is geen aanhalen aan.*

AANKLOPPEN. *Om te leenen, behoeft men bij hem niet aan te kloppen.*

AANSLINGEREN. *Dat slingert aan.*

AANSPREKEN. *Hij heeft hem geducht aangesproken.* [Nl. de flesch.]

AANWAAIEN. *Dat is hem niet aangewaaid.* [Hij heeft het niet zonder blokken verkregen.]

AFDOEN. *Wij willen dat maar voor afgedaan houden.*

AFSTELLEN. *Uitstellen is geen afstellen.* [Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord AFSTEL aldus: *Uitstel is geen afstel* (of: *kwijtschel*).]

AFTROEVEN. *Zij heeft hem duchtig afgetroefd.* [Dat is: oude en nieuwe waarheid onder den neus gewreven; om hem alzoo af te schrikken, en verder van boord te houden. De spreekwijze is aan het kaartspel ontleend.]

BEDENKEN. *Bedenkt, Voordat gij schenkt.* [Dit is eene waarschuwing tegen het onbedachtzaam wegschenken van gunsten en gaven.]

BEDILLEN. *Hij zou niet alles bedillen, Was er maar wat te villen.*

BEDRIEGEN. *Wie een ander bedriegt, die verleidt zich zelven* 1).

BEGINNEN. *Die is al klaar, eer hij begon.*

BEGRAVEN. *Hij zal vrij wat kosten van begraven.*

BEHEKSEN. *Zij gaat, of ze behekst is.*

BEHELPEN. *Wij kunnen ons hier aardig behelpen.* [Men zegt dit jokkend, als men aan eene welvoorziene tafel zit.] *Zich behelpen is geen zat eten.*

BEKIJKEN. *Hij is bezig, zich van binnen te bekijken.* [Hij slaapt.]

BEKLADDEN. *Wie overal vindt dit of dat, Die wordt van ieder vuil beklad* 2).

BEKLIJVEN. *Wat gij schrijft, Dat beklijft.*

BEKOOPEN. *Hij zal het duur moeten bekoopen.*

BEKRIMPEN. *Beter bekrimpen Dan beschimpen.*

BEVELEN. *Het is gemakkelijker te bevelen dan te gehoorzamen.*

BEZIEN. *Het is dikwijls beter, zich zelven te bezien dan een ander* 3).

BIDDEN. *Hij denkt het met bidden te winnen.*

BIEDEN. *Met loven en bieden komt men bij elkander.*

BIJSTAAN. *Hij laat zich foppen, daar hij bijstaat.*

BIJTEN. *Beet het, men at het niet.*

BLAZEN. *Men behoeft het voor hem niet te blazen.* [Men bezigt deze spreekwijze van den dronkaard in denzelfden zin, als wanneer men zegt: *Hij heeft hem koud gebruikt.*]

---

1) Burchoorn bl. 42. 2) Burchoorn bl. 9. 3) Burchoorn bl. 43.
4) „ bl. 68.

1) Burchoorn bl 46. 2) Burchoorn bl. 17. 3) Burchoorn bl. 36.

Bovenkomen. *Daar zal hij mal* (of: *leelijk*) *van bovenkomen.*

Breken. *Breekt het niet, het slijt toch.*

Bruien. *Brui heen; ik laat mij niet vrijen.*

Bukken. *Met bukken en krommen Moet men er kommen.*

Dansen. *Terwijl men danst, drinkt men zich niet dronken.*

Deelen. *Daar niets valt te deelen, Is niets te verhelen.*

Dobbelen. *Met stelen gewonnen, met dobbelen verloren.*

Doen. *Die trouwt, doet goed; die niet trouwt, doet beter* 1). [Dit spreekwoord is ontleend aan 1 *Cor.* VII : 38.] *Eigen doen is gemeenlijk aangenaamst* 2). *Het is met lachen niet gedaan. Hoe harder het regent, hoe spoediger het gedaan is. Niets wordt beter gedaan, dan wat men zelf verricht.*

Dragen. *Neem niet meer, dan gij dragen kunt.*

Drinken. *Goed gedronken En nog eens ingeschonken.*

Droomen. *Dat had hij niet gedroomd.* [Men zegt dit, wanneer iemand een onverwacht geluk ten deel valt.]

Dwalen. *Beter eens gedwaald, dan nog nooit teruggekeerd.*

Erven. *Op sterven rijmt erven; maar 't volgt niet altoos.*

Eten. *Praat maar voort, ik zal eten.*

Foppen. *Die mij foppen wil, moet vroeg opstaan.*

Gaan. *Daar gaan ze met hem heen.* [Nl. dronken naar huis, of dood naar het kerkhof.] *Gaat het goed, dan gaat het goed.* [Het is vooraf niet te zeggen, hoe eene ondernomen zaak zal uitvallen.]

Gebeuren. *Daar het gebeurd is, daar is 't waar.*

Geboren worden. *Hij is hoog geboren.* [Men bedoelt hier hetzelfde, als wanneer men zegt: *Hij is van hooge afkomst: hij is op de vliering geboren.*]

Gelden. *Waar men veel verteert, daar moet men veel gelden* 3). [*Gelden* staat hier in den zin van *betalen.*]

Gelooven. *Al wat gij ziet, en oordeel 't niet; al wat gij hoort, geloof het niet. Wilt gij 't niet gelooven, dan moet gij 't maar voelen.*

Grijpen. *Kan hij 't niet grijpen, dan laat hij het slippen.* [Hij geeft den moed verloren.]

Hangen. *Beter half geschoren dan heel gehangen. Een van beide moet er maar hangen.*

Hebben. *Dat hebt gij goed. Hij heeft genoeg.* [Hij is dronken.] *Wie iets hebben wil, dat niet te krijgen is, die mag zoolang zoeken, tot hij 't vindt* 4).

1) *Ned. Mag.* II. bl. 394. 2) Burchoorn bl. 73. 3) Burchoorn bl. 75.
4) Burchoorn bl. 17.

Helpen. *Hij is niet te helpen, die niet geholpen wil zijn* 1).

Hooren. *Het is kwalijk gehoord, als het beter gezien wordt* 2).

Houden. *Krijgen is krijgen; maar houden heeft meer in.*

Indraaien. *Waar hij zich heeft ingedraaid, weet hij zich wel weder uit te draaien.*

Inpalmen. *Hij is aan 't inpalmen.*

Inzouten. *Hij is ingezouten.*

Kakken. *Het laat zich slecht kakken, als men niet geladen is.*

Kapittelen. *Hij kapittelt, die zelf moest gekapitteld worden.*

Keeren. *Hij laat zich wenden en keeren.* [Hij heeft geene vaste grondbeginselen.]

Kennen. *Wat men niet kent, dat koopt men niet. Zou ik hem niet kennen — wij hebben te zamen geslapen.* [In deze jokkernij is volstrekt geen sprake van *slapen op één bed.*]

Kijken. *Hij zou ook raar kijken, als hij eens terugkwam.*

Klappen. *Hij liegt, dat het klapt.*

Knippen. *Hij is zoo geknipt, en moet zoo versleten worden.*

Komen. *Van mallen Komt vallen. Van weten komt weten.*

Koopen. *Hetgeen men om niet kan krijgen, behoeft men niet te koopen* 3).

Krijgen. *Als er iets te krijgen valt, hebt gij hem maar te roepen. Als ik het gekregen had, dan had ik het gestolen.* [Dat wil zeggen: ik ben een eerlijk mensch. Het is een schertsend antwoord op de vraag: van wien hebt gij dat gekregen? Het *gekregen* der vraag is in deze woordspeling *geschonken*, in het antwoord *weggenomen.*] *Hij zal er geen kwaad varen van krijgen.*

Kruipen. *Al zou hij er naar toe kruipen.*

Lachen. *Daar lacht hij groen van. Het schreien staat hem nader dan het lachen. Hij kan lachen en schreien te gelijk.*

Leeren. *Hij leert, die een ander leert.*

Leven. *Die het 't laatst verteld heeft, leeft nog. Het leeft al, wat aan hem is. Hij leeft en sterft er.* [Men vindt hem daar altijd.]

Liefhebben. *Die men liefheeft, plaagt men.*

Liegen. *Wie veel praat, moet veel weten of veel liegen.*

Liggen. *Die veel omvademen wil, moet ook veel laten liggen.*

Loopen. *Hij is niet vertrouwd, dat hij los loopt. Verre loopen doet lichtelijk verdwalen* 4). *Verre loopen doet wel rusten* 5).

1) Burchoorn bl. 42. 2) Burchoorn bl. 48. 3) Burchoorn bl. 74.
4) „ bl. 76. 5) „ bl. 53.

MAAIEN. *Hij zal nalezen, waar een ander heeft gemaaid* 1).

MEENEN. *Hij meent, dat het meenens is.*

MOETEN. *Het is er voor, Het moet er door.*

MONSTEREN. *Zij monsteren, wie het winnen zal.*

NAAIEN. *Zooals het gesneden is, moet het ook genaaid worden.*

NAKOMEN. *Die nakomt, moet toezien.*

NEDERVALLEN. *Die hard nedervalt, kan kwalijk zacht opstaan* 2).

NIFFELEN. *Hij steelt niet, maar hij niffelt.* [*Niffelen* of *nijfelen* is *op eene bedekte wijze naar zich toehalen.*]

OMGAAN. *Zeg mij, met wien gij omgaat, en ik zal u zeggen, wie gij zijt.*

OPDROGEN. *Het kan bij hem niet opdrogen.* [Hij is altijd met den bek in 't nat.]

OPHOUDEN. *Hoe harder het regent, hoe eerder het ophoudt.* [Wanneer iemand al zijne krachten in den beginne te veel op een zelfde doel richt, zegt men mede: *Hoe harder het regent, hoe spoediger het gedaan is.*]

OPSCHAFFEN. *Schaf eens op, als er niets op te schaffen is.*

OPZETTEN. *Men zal haar laten opzetten.* [Men zegt dit van eene pronkzieke vrouw. Als men haar opzet, gelijk men de vogels om hunne fraaie vederen doet, dan kan men haar ook na haren dood bekijken, gelijk zij zich zelve bij haar leven laat doen.]

PIJPEN. *Of je pijpt of trommelt.* [Dat wil zeggen: geen middel is in staat, je oogmerk te bereiken.]

PREKEN. *Hij preekt zich zelven.*

RAKEN. *Ik zal hem raken.* [Ik zal het er goed van nemen — het mij recht vroolijk maken.] *Raak je mij, ik raak je weêr.*

REGENEN. *Als het regent, dan is het nat. Het regent maar eens.* [Dat is: onophoudelijk; zoodat het voortdurende als één geheel kan beschouwd worden.]

REKENEN. *Zij rekent al.* [Men zegt dit, wanneer de vrouw *in blijde verwachting is.*]

RIJDEN. *Wie goed smeert, die rijdt goed.*

ROEPEN. *Ik zal u wel roepen.* [Men bezigt deze spreekwijze als eene afwijzing tot den ongevraagden inmenger.]

SCHADEN. *Als het schaadt, Is 't te laat.*

SCHEEREN. *Lang gewassen, kaal geschoren.*

SCHIJNEN. *Niets zijn en niets schijnen is geheel niets.*

SCHIKKEN. *Hij weet er zich aardig in te schikken.* [In de dingen nl., die juist zoo gaan, als hij ze wenscht.]

1) *Ned. Mag.* II. bl. 200. 2) Burchoorn bl. 31.

SMEEREN. *Die goed smeert, die goed vaart.* [Dat is: wees niet karig met het geven van fooien.]

SMEULEN. *Het heeft daar al lang gesmeuld.*

SPELEN. *Hij laat niet met zich spelen.*

SPREKEN. *Hij is niet wel te spreken.* [Hij is uit zijn humeur.] *Veel spreken is nog geen wel spreken.*

STELEN. *Steelt ge, steel u dan in eens rijk.*

STERVEN. *Wij zullen niet te gelijk sterven.* [Evenzoo zegt men tot iemand, met wien men te gelijker tijd hetzelfde zegt: *Wij leven allebei nog zeven jaar.*]

TOEGAAN. *Het gaat daar roezemoezig toe.*

TRAPPEN. *Hij laat zich maar trappen.*

UITPOMPEN. *Hij zal mij niet uitpompen.* [Hij zal van mij niets aan de weet komen.]

VERANTWOORDEN. *Die niet zwijgen kan, heeft veel te verantwoorden* 1).

VERLANGEN. *Wachten doet verlangen* 2).

VERLIEZEN. *Aan hem is niets verloren.*

VOORSPELEN. *Speel mij dat nog eens voor.*

WILLEN. *Het zit er wel in, maar het wil er niet uit.*

WORDEN. *Hij wordt er beter van.* [Hij heeft er voordeel op. In het tegenovergestelde geval zegt men: *Daar wordt hij niet te beter op.*]

ZEGGEN. *Wat valt er veel te zeggen, waar men zwijgen moet* 3)*!*

ZIEN. *Zij zien elkander niet.* [Zij brengen elkander geen bezoek.]

ZIJN. *Het is alles en nog meer* (of: *alles en alles*). *Hij is goed af.* [Hij heeft alles, wat hij wenscht.] *Hij is op.* [Zijne physike krachten zijn verspild.] *Hij is weg.* [Dat is: hij heeft zijne bezinning verloren — zoowel van den dronkaard gebezigd, als van den man gezegd, die zijne verdediging mist of van zich zelven valt.] *Hij is zoo heel.* [In Groningen zegt men dit voor lomp of onhandig, elders voor achterhoudend of hoogbartig.] *Zij is de eerste niet, en zal de laatste ook wel niet zijn.* [Men zegt dit, als een meisje in de kraam moet.]

ZITTEN. *Het zit er bij hem dun op. Hij laat hem er voor zitten.*

De volgende spreekwoorden, zonder aanwijzing opgenomen, moeten thans aangewezen worden:

AUGIAS. *Den stal van Augias zuiveren* 4).

BIER. *Het schort meest aan het boenen van de ton, dat het bier vaatsch wordt* 5).

DAK. *Het groote dak van de kerk dekt wel veel, maar smoort niet alles* 6).

DUIF. *Men ziet aan de veren wel, dat een kerkuil geene duif is* 7).

EKSTER. *De ekster danst in vreemde vederen* 8).

1) Burchoorn bl. 32. 2) Burchoorn bl. 74. 3) Burchoorn bl. 33.
4) *Ned. Mag.* II. bl. 204. 5) „ bl. 40. 6) „ bl. 56.
7) Burchoorn bl. 61. 8) „ bl. 21.

Geregt. *Het is een slechte maaltijd, daar de stokvisch het laatste geregt is* 1).

Kop. *Zich op den kop laten zitten* 2).

Pan. *Hij gaat naar 't panneken* 3).

Poort. *Dan moet hij maar op de poort* 4).

Toren. *Zet hem in den toren* 5).

Veder. *Elk moet er eene veêr laten* 6).

1) Burchoorn bl. 69. 2) *Ned. Mag.* II. bl. 234. 3) Harrebomée *Utrecht* bl. 126. 4) Harrebomée *Utrecht* bl. 126. 5) „ bl. 129. 6) Burchoorn bl. 89.

De volgende aanwijzingen behooren mede opgenomen te worden:

Voor Deel I.

bl. 2. aanw. 27: *Vad. Spreekw.* I. 2.
bl. 12. „ 1: *Ned. Mag.* II. bl. 208.
bl. 17. „ 20: *Vad. Spreekw.* II. 5.
bl. 18. „ 8: Burchoorn bl. 21. aanw. 14: *Ned. Mag.* II. bl. 208.
bl. 22. „ 46: „ bl. 73.
bl. 23. „ 22: „ bl. 11, 85.
bl. 32. „ 36: *Vad. Spreekw.* IV. 5.
bl. 37. „ 5: Burchoorn bl. 78.
bl. 42. „ 26: „ bl. 21.
bl. 44. „ 24: „ bl. 55.
bl. 45. „ 9: *Vad. Spreekw.* III. 2.
bl. 52. „ 15: „ II. 2. „ 26: Burchoorn bl. 73.
bl. 53. „ 7: Burchoorn bl. 86. „ 8: „ bl. 26.
bl. 61. „ 7: „ bl. 88.
bl. 62. „ 22: „ bl. 61.
bl. 74. „ 23: „ bl. 76.
bl. 76. „ 19: „ bl. 68.
bl. 77. „ 7: *Vad. Spreekw.* V. 7.
bl. 87. „ 20: *Ned. Mag.* II. bl. 202.
bl. 92. „ 3: *Vad. Spreekw.* I. 3.
bl. 95. „ 13: Burchoorn bl. 51.
bl. 102. „ 2: „ bl. 14.
bl. 112. „ 14: „ bl. 34.
bl. 122. „ 29: Harrebomée *Utrecht* bl. 126.
bl. 123. „ 24: Burchoorn bl. 88.
bl. 125. „ 23: „ bl. 22.
bl. 135. „ 25: *Vad. Spreekw.* IV. 2.
bl. 158. „ 1: „ II. 4.
bl. 159. „ 18: Burchoorn bl. 77.
bl. 165. „ 17: „ bl. 12.
bl. 169. „ 26: „ bl. 24.
bl. 172. „ 15: „ bl. 15.
bl. 204. „ 20: „ bl. 16.
bl. 205. „ 27: *Vad. Spreekw.* V. 4.
bl. 222. „ 28: Burchoorn bl. 56.
bl. 232. „ 17: *Vad. Spreekw.* I. 5.
bl. 242. „ 16: *Ned. Mag.* II. bl. 208.
bl. 252. „ 16: Harrebomée *Utrecht* bl. 126.
bl. 258. „ 1: *Ned. Mag.* II. bl. 240.
bl. 265. „ 13: „ II. bl. 234.
bl. 268. „ 17: Burchoorn bl. 47.
bl. 272. „ 1: „ bl. 83.
bl. 275. „ 3: *Vad. Spreekw.* III. 1.
bl. 279. „ 7: „ V. 2.
bl. 297. „ 3: *Ned. Mag.* II. bl. 200.
bl. 301. „ 15: „ II. bl. 200.
bl. 302. „ 14: „ II. bl. 240. aanw. 15: *Ned. Mag.* II. bl. 200.
bl. 307. „ 24: *Vad. Spreekw.* III. 6.
bl. 327. „ 11: „ II. 3. „ 18: Burchoorn bl. 28.
„ 20: *Ned. Mag.* II. bl. 208.
bl. 339. „ 15: Burchoorn bl. 55.
bl. 340. „ 4: „ bl. 33.
bl. 342. „ 17: *Ned. Mag.* II. bl. 204. „ 18: *Ned. Mag.* II. bl. 234.
bl. 373. „ 14: Burchoorn bl. 18. *Ned. Mag.* II. bl. 208.
bl. 382. „ 5: „ bl. 85.
bl. 385. „ 20: Franck bl. 140*.
bl. 397. „ 15: *Vad. Spreekw.* IV. 6.
bl. 398. „ 6: *Ned. Mag.* II. bl. 208.
bl. 402. „ 28: „ II. bl. 240.
bl. 405. „ 11: Burchoorn bl. 68.
bl. 409. „ 19: *Vad. Spreekw.* III. 7.
bl. 422. „ 1: Franck bl. 15*. aanw. 11: Franck bl. 74.
bl. 423. „ 7: *Vad. Spreekw.* I. 4.
bl. 452. „ 13: Burchoorn bl. 76.

Voor Deel II.

bl. 12. aanw. 1: Burchoorn bl. 82.
bl. 41. „ 3: „ bl. 78.
bl. 51. „ 23: *Vad. Spreekw.* I. 7.
bl. 65. „ 23: *Ned. Mag.* II. bl. 200.
bl. 70. „ 7: Burchoorn bl. 20.
bl. 83. „ 8: „ bl. 78. aanw. 15: *Vad. Spreekw.* IV. 3.
bl. 118. „ 4: „ bl. 56.
bl. 122. „ 4: *Vad. Spreekw.* III. 4.
bl. 128. „ 6: Burchoorn bl. 62.
bl. 144. „ 13: *Ned. Mag.* II. bl. 228.
bl. 155. „ 16: Kobus bl. 98.
bl. 170. „ 6: Bohn bl. 340.
bl. 184. „ 7: *Ned. Mag.* II. bl. 204.
bl. 186. „ 9: *Vad. Spreekw.* III. 3.
bl. 194. „ 16: Burchoorn bl. 86.
bl. 199. „ 4: „ bl. 38.
bl. 212. „ 10: „ bl. 38.
bl. 215. „ 1: „ bl. 12.
bl. 220. „ 14: *Vad. Spreekw.* II. 7.
bl. 221. „ 1: „ I. 1.
bl. 228. „ 4: Burchoorn bl. 62.
bl. 240. „ 12: „ bl. 26.
bl. 271. „ 8: „ bl. 26.
bl. 276. „ 14: Franck bl. 16.
bl. 298. „ 15: Burchoorn bl. 40.
bl. 342. „ 15: *Ned. Mag.* II. bl. 222.
bl. 343. „ 3: Harrebomée *Utrecht* bl. 128.
bl. 344. „ 9: *Vad. Spreekw.* II. 1.
bl. 348. „ 6: Burchoorn bl. 75. *Vad. Spreekw.* IV. 7.
bl. 378. „ 8: *Ned. Mag.* II. bl. 200.
bl. 402. „ 9: Burchoorn bl. 22, 43.
bl. 412. „ 3: *Ned. Mag.* II. bl. 234.
bl. 441. „ 19: Burchoorn bl. 21.
bl. 454. „ 16: Franck bl. 66*.
bl. 462. „ 9: Burchoorn bl. 42.
bl. 470. „ 14: *Vad. Spreekw.* IV. 1. aanw. 16: *Vad. Spreekw.* V. 1.
bl. 496. „ 7: „ III. 5.

Voor Deel III.

bl. 5. aanw. 21: Burchoorn bl. 74.
bl. 11. „ 1: „ bl. 80.
bl. 16. „ 25: „ bl. 46.
bl. 26. „ 33: *Ned. Mag.* II. bl. 222.
bl. 28. „ 28: Burchoorn bl. 28. *Vad. Spreekw.* I. 6.
bl. 34. „ 9: *Ned. Mag.* II. bl. 200.
bl. 58. „ 28: „ II. bl. 208.
bl. 63. „ 1: *Vad. Spreekw.* II. 6.

Deel II. bl. LVII-LXII heb ik de bedenkingen medegedeeld, die er tegen sommige mijner verklaringen van spreekwoorden gemaakt zijn. Wat mij sedert is voorgekomen, moge, als een vervolg daarop, hier eene plaatse vinden. Niet de minst belangrijke bedenkingen zijn die van den Heer LEENDERTZ. Ik sprak er reeds van Deel III. bl. LXXIX, en vind thans eene gepaste gelegenheid, ze bij de andere in het *Spreekwoordenboek* neêr te leggen als bouwstof voor later gebruik, door mij of mijn' opvolger te verarbeiden, indien eenmaal een tweede druk mochte noodig zijn. Ik onthoud mij van anticritiek, daar ik die reeds eenmaal geleverd heb; maar zeg alleen, dat het mij voorkomt, dat de hooge waarde, die de bedenkingen hebben, hier en daar wel eenigszins vermindert door de nog grootere stoutheid, waarmede de uitspraken worden gegeven, als deze alleen op meeningen gebouwd zijn. Daarenboven wil ik den Heer LEENDERTZ opgemerkt hebben, dat de in het *Spreekwoordenboek* opgeteekende spreekwoorden, die in *oude verza-*

melingen voorkomen, niet altijd uit deze zijn opgenomen, maar mij voor een groot deel reeds bekend waren, alvorens ik die verzamelingen leerde kennen. *Daarom* komen ze ook niet altijd met deze geheelenal overeen. Mij dunkt, dat dit uit de redeneering in de *Bijlage* wel had kunnen blijken. De Heer LEENDERTZ is evenwel *niet* van die meening; anders toch zou hij, dunkt mij, niet zoo stoutweg van *mijne vertaling* en van *zijne betere vertaling* gesproken hebben. De vier afdeelingen, waarin de bedenkingen door den Heer LEENDERTZ zijn bijeengebracht, zijn alle in *De Navorscher* geplaatst, en daar te vinden Deel XII. bl. 279 enz., 314 enz., Deel XIII. bl. 314 enz., 343 enz. — Wat tusschen haakjes van de Heeren Dr. N. BEETS, Dr. A. DE JAGER, Dr. W. H. D. SURINGAR en Mr. H. J. SWAVING voorkomt, staat er op mijn verzoek.

Aarde wil van aarde niet, *'t Spek wil van den zwaarde niet* (of: *Onkruid uit den gaarde niet*, ook wel: *De kat wil uit den gaarde niet*, *En zij laat haar muizen niet*). GHEURTZ bl. 1 heeft dit spreekwoord, dat bij hem luidt:

Aert wil van aerde, *niet*
doncruyt will uyt die gaerde, *niet*,

van TAPPIUS overgenomen, die bl. 7ª zegt: *Art wil von arde nicht*, *dat onkruyt will vyth dem gardenn nicht*. Hier kan niet aan *aarde* gedacht worden, maar aan de *aangeboren natuur*, aan de *soort van 't karakter*. TAPPIUS gebruikt dit spreekwoord tot verklaring van het Latijnsche: *Al drijft men de natuur uit met eene hooivork*, *toch keert zij terug*. LATENDORF.

Ademhalen is 't werk. De beide afleveringen 3 en 4 van Deel III van het *Spreekwoordenboek* van den heer HARREBOMÉE zullen ongetwijfeld door allen, die in dit gedeelte der nederlandsche taalkunde belang stellen, met genoegen ontvangen zijn. Zij bevatten, behalve een aantal spreekwoorden en spreekwijzen, nu eerst ter kennisse van den geachten verzamelaar gekomen, het eerste gedeelte der *bijlage*. Die *bijlage* bestaat uit aanteekeningen op sommige spreekwoorden, die dienen moeten, òf om de verschillende vormen te doen kennen, waaronder een spreekwoord of spreekwijze opgegeven wordt, òf om den zin daarvan te verklaren. Ik laat het bij deze korte inhoudsopgave, en onthoud mij van beoordeeling dezer twee afleveringen. *De Navorscher* toch is geen recenserend tijdschrift. Het doorloopen echter daarvan geeft mij aanleiding, om mijne verklaring van spreekwoorden en spreekwijzen voort te zetten. — *Ademhalen is 't werk.* De heer H. teekent er bij aan: „GRUTERUS III. bl. 168 heeft: *t' Sicken ist werk*. Kan *t' sicken* met *snikken* in verband staan, daarvan afgeleid of wel verbasterd zijn, dan staat het met *ademhalen* gelijk. Het is echter bloot gissing." Die gissing is niet geheel juist. Men heeft hier niet te denken aan *snikken*. *Sicken* is een ander woord, dat *ademhalen* beteekent: de Friezen noemen dat nog *sikje*. Men zou de spreekwijze bij GRUTERUS daarom een weinig anders in onze tegenwoordige taal moeten overbrengen, namelijk: *het ademhalen is werk*, d. i. kost groote inspanning. Of echter deze spreekwijze in zulk een nieuwerwetschen vorm ooit in gebruik is geweest, weet ik niet. Terwijl in sommige spreekwoorden een verouderd woord door een ander is vervangen, zijn andere geheel buiten gebruik geraakt, toen een enkel woord, dat er in voorkwam, verouderd was. LEENDERTZ.

De beste mest op den akker is des meesters oog en voet. GHEURTZ bl. 10 zegt: *Dald' best mest upten acker is des heeren vuetstoff*. Zou het niet kunnen zijn, dat hier moet gedacht worden aan *voetstap*? Dit is slechts een vermoeden. GHEURTZ heeft TAPPIUS bl. 170ᵇ nageschreven: *Es düngt*, *oder mistet keyn mist den acker so wol*, *als der dreck*, *den der herr mit seinen fussen daruff tregt*. Ik geloof niet, dat hier bij *stoff* aan *dreck* te denken is. LATENDORF. [Ook ik niet; maar evenmin aan *voetstap*. *Voetstof*, het *stof* van des meesters *voeten*, drukt de bedoeling recht goed en geestig uit. Het is slechts *stof*, en geen *mest*, en toch de beste *meststof*; waarom? omdat niets den akker zoo zeer voor verwaarloozing bewaart, dan het gedurig bezoek van den eigenaar. BEETS. — *Voetstof* = stof door het gaan met de voeten meêgebragt. De zin is dus: het drukke bezoek van den meester op den akker doet alles het beste groeijen. DE JAGER. — De redenering van LATENDORF is niet te begrijpen. Indien hij overtuigd is, dat GHEURTZ met zijn *vuetstoff* TAPPIUS heeft nageschreven, die van *der dreck* spreekt, welken de heer aan zijne schoenzolen naar het land draagt, als hij zijn werkvolk gaat nazien, dan moet hij ook aannemen, dat *vuetstoff* niet anders beteekenen kan dan het stof van de voeten, d. i. de drek. Het spreekwoord wordt reeds vermeld door ARISTOTELES (*Oeconom.* 1, 6.), die alleen van *voetstappen* spreekt; en COLUMELLA, die over den Akkerbouw geschreven heeft, spreekt van de *oogen* en de *voetstappen* (IV. 18.). Doch beider bedoeling is natuurlijk *het toezicht*, dat de eigenaar over zijn goed houdt; waarom PLINIUS (XVIII. 8. 2.) alleen van *het oog des meesters* spreekt. Wanneer nu de vraag gesteld wordt: *Wat is het heilzaamste voor den akker*, dan moet het antwoord zijn: *Dat de eigenaar van tijd tot tijd komt kijken*. Doch indien dezelfde vraag zoo wordt ingekleed: *Wat is de beste mest voor een land*, dan is het antwoord: *het oog en de voetstappen van den heer* ontoereikend. Men antwoordt alsdan: *Die mest*, *welken de heer zelf naar het land draagt*;

niet in zijn *oog* natuurlijk, maar aan de *zolen zijner schoenen*. Ook dit hebben de Ouden bedoeld, als zij in dit geval van *voetstappen* spreken. SURINGAR.]

Roer je gat, Amelia! Waarom geene verklaring gegeven van deze woorden? Of geeft WITSEN ze niet? Waarom in uwe *Bijlage* geene uitlegging gegeven van zoo menig spreekwoord, waar ik geen kop of staart aan kan vastmaken? Liever — voor mij ten minste — dan breedvoerig te vermelden, hoe JAN of PIET hetzelfde spreekwoord uitdrukt. Het *gat* van AMELIA zou voor mij aberacadabera geweest zijn, indien ik niet toevallig in de *Koddige Opschriften*, uitgave van 1731, IV. 108, het volgende gevonden had: „Discours van de princesse d'ORANJEN met den admiraal TROMP, het schip *de princes Amilia*.

„Haar hoogheid vroeg aan TROMP: Mijn Heer, zij wilt mij zeggen,
„Wat dochtje midden in dien slag, zo voor als na?
„TROMP had zijn antwoord rê; Mevrouw! 'k zal 't u uitleggen,
„Ik dagt: *Roert nou je gat princes Amilia!*"

AMILIA is hier de gemalin van prins FREDERIK HENDRIK; de admiraal MARTEN HARPERTSZ. TROMP. KOBUS. [In zijnen ijver, om mij te helpen — en ik erken het gaarne, ik ben recht veel aan dien ijver verplicht — draaft mijn vriend KOBUS wel een weinigje door. Den uitval op de *Bijlage* daargelaten, geloof ik, dat deze ook haar nut heeft in de mededeeling der verschillende lezingen van een zelfde spreekwoord, of wil men: in „breedvoerig te vermelden, hoe JAN of PIET hetzelfde spreekwoord uitdrukt." En wat betreft de uitlegging van spreekwoorden, die er geene ontvingen, ik zeide, I. bl. XXIX, reeds: „Ik beken, dat er onverklaard gebleven spreekwoorden in mijn *Spreekwoordenboek* zijn opgenomen, die wel eene verklaring behoefden. Maar ik verstond de bedoelde spreekwoorden slechts bij gissing, of in 't geheel niet; waarom zou ik 't verzwijgen?" Dan het moge zijn, zoo 't wil: dat velen mij zóó op de vingers tikken! HARREBOMÉE.]

Hoe meerder haast, hoe minder spoed, zei Arie Kerse, en hij liep zonder schoenen langs straat. Het laatste gedeelte vindt men er alleen bijgevoegd in ANNA FOELIE. In dat boekje komt, naar mijn oordeel, menig zoogenoemd spreekwoord voor, dat nooit spreekwoord geweest is, maar niets anders is dan eene aardigheid, door den schrijver uitgedacht, menig ander, waarvan alleen de eerste helft spreekwoord is, de laatste er door den schrijver bijgevoegd. Zoo is het ook hier. De man heeft het spreekwoord, waar hij dat laffe bijvoegsel aanhechtte, niet eens begrepen. Hij meende, *spoed* gaf hier een snel vooruitgaan te kennen. Doch het beteekent iets anders, namelijk *goede spoed*, zoo als in eene andere verzameling gelezen wordt, *voorspoed*, en de zin is: hoe meer wij ons met eene zaak haastten, hoe slechter zij zal uitkomen, hoe minder zij ons gelukken zal. LEENDERTZ.

Groote heeren (of: *Koningen*) *hebben lange handen* (of: *armen*). *Groote heeren hebben lange handen*, geloof ik niet, dat een nederlandsch spreekwoord is, al komt het in eenige verzamelingen voor. Duidelijk is het vertaling van het latijnsche *An nescis longas regibus esse manus.* Wel weet ik, dat er uit het Latijn vertaalde spreekwoorden zijn, die inderdaad bij ons als spreekwoord gegolden hebben en nog gelden. Maar daartoe zal dit wel niet behooren. Om iemands magt te kennen te geven, zeggen wij van hem, dat hij ver reiken kan. Daartoe doet de lengte der hand niet veel af: de hand van den eenen mensch is niet zoo heel veel langer dan die van den anderen, en om ver te reiken, komt het op het uitstrekken van den arm vrij wat meer dan van de hand aan. Wij zeggen daarom ook van den magtige: *hij heeft een langen arm*, en drukken ons dan beter uit dan de latijnsche dichter met zijne *longae manus.* Van iemand *met lange handen* heb ik in tropische beteekenis ook nooit hooren spreken; wel *met lange vingers*, maar dat beteekent heel wat anders. LEENDERTZ. [Wanneer OVIDIUS (*Heroid.* XVII. 166.) van de lange *handen* der koningen spreekt, dan bedoelt hij daarmede de *armen;* evenals dit het geval is bij HERODOTUS (VIII. 140.), wien het Grieksche spreekwoord voor den geest schijnt gezweefd te hebben, hetgeen door APOSTOLIUS (XI. 7ª.) wordt opgegeven. Dit is echter geen reden, om in ons spreekwoord *handen* in *armen* te gaan veranderen; te minder, omdat in zoo vele Verzamelingen de *handen* behouden zijn, dat het niet wel betwijfeld kan worden, of dit spreekwoord is oudstijds aldus gebruikt. Zoo toch vindt men bij SERVILIUS bl. 285: *Der heeren handen reicken in allen landen;* ZEGERUS bl. 12, 31: *Der heeren handen, reycken in alle landen;* SARTORIUS I. 2. 45: *Des Vorsts handt, is soo groot als 't landt;* SPIEGHEL, 23 *Aug.*: *Sheeren hand, rekt zo veer alst land;* DE BRUNE bl. 340: *Der princen, of der heeren hand,*
Kan reycken door gheheel het land.
Ook TAPPIUS bl. 91ª verklaart, dat de Westphalen zeiden: *Herren handt, reycket in alle landt.* En dit is later algemeen geworden in Duitschland; vandaar heeft ook SEYBOLD bl. 282: *Herren Hand reicht in alle Land.* En toch wil ik daarmede de *armen* niet afwijzen. Ten tijde van ERASMUS sprak men van *lange armen.* Waar deze geleerde (*Adag.* chil. I. c. 2. n. 3.) den boven aangevoerden regel van OVIDIUS verklaart, laat hij daarop volgen: *Etiam vulgo in ore est: „A regibus cavendum, quod*

eis praelonga sint brachia," hetgeen volgens TAPPIUS l. c. bij de Westphalen luidde: *Man sall sick vor herren vnd koninge hoeden, want sie hebben lange arme.* SURINGAR.]

De armoede en de middelstand gaan altijd ledig heen en *De beschaamde* (of: *durfniet*) *gaat altijd ledig heen.* Bij het eerste spreekwoord zegt de heer H.: „GRUTERUS III. bl. 138 heeft het spreekwoord aldus: *Die schamele & middele, gaan altyts ydele.* Voor *middele* zouden wij nu zeggen *middelste*, dat is: *middelstand* of *burgerstand;* hier bij de *schamele* = *arme* gevoegd. Die gaan altijd *ydele* = *ledig*, in vergelijking van de *aanzienlijken* of *adellijken:* den *hoogeren stand.*" Zoo op bl. 110. Daarentegen lezen wij op bl. 125 een spreekwoord: *De beschaamde* (of: *durfniet*) *gaat altijd ledig heen*, met de verklaring: „Door MEIJER bl. 71 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *De schamele ende midele, gaet altyts ydele.* Het midden-Nederlandsche woord *midel* beteekent *bedeesd. Ydele* is *ijdel*, dat is: *ledig.* Het spreekwoord, bij MEIJER voorkomende, is kennelijk hetzelfde, als hetgeen wij bij GRUTERUS III. bl. 138 vinden, dat aldus luidt: *Die schamele & middele, gaan altyts ydele;* het is uit dezelfde bron geput. Ik heb het echter gescheiden; omdat *middele* op *middelste*, dat is: *middelstand*, schijnt te doelen." Wij zullen de vrijheid nemen, het spreekwoord *de armoede* enz. te schrappen. Het is niets dan hetzelfde spreekwoord, dat later voorkomt, + eene drukfout. Heeft de Heer H. niet gezien, dat *middele* en *ydele* niet rijmen? Bovendien is de daar gegevene verklaring geheel verkeerd. *Middele* voor man uit den middelstand is nooit in gebruik geweest, ja, wat meer is, het kan niet in gebruik geweest zijn. Er bestaat geen adjectivum *middel*, en het heeft nooit bestaan. *Middelste* is een adjectivum in superlativo, dat geenen positivus heeft, maar gemaakt is van het adverbium *midden*, even als *bovenste*, *onderste*, *overste*, *uiterste* gemaakt zijn van de adverbia *boven*, *onder*, *over*, *uit.* Eindelijk schuilt er nog eene fout in de verklaring. *Schamel* heeft de beteekenis niet van *arm;* dat men het er in onzen tijd nu en dan voor vindt, is een misbruik, gevolg van onkunde. *Schamel* is hij, die zich schaamt. Nu sprak men in vroegere eeuwen wel van *schamele armen*, doch het waren geene *arme armen*, maar armen, die zich hunne armoede schaamden, en deze daarom zochten te bedekken, in tegenoverstelling van onbeschaamde bedelaars. Het woord *schamel* echter raakte hoe langer hoe meer buiten gebruik, en toen het niet meer gebruikt werd dan alleen nog bij het subst. *arme*, begon men de ware beteekenis te vergeten, men vermoedde er iets anders in, en sprak daarom, vrij dwaas, van een *schamele hut*, een *schamel kleed*, enz. Wanneer dat misbruik begonnen is, weet ik niet juist aan te wijzen, ik gis, in de laatste helft der vorige eeuw; doch zeker is het, dat het nog niet in zwang was in den tijd, toen het spreekwoord ontstond, zelfs nog niet, toen het in de door den Heer H. genoemde verzamelingen werd opgenomen. LEENDERTZ.

Wat van het avondmaal overblijft, is den volgenden morgen goed voedsel. Geen spreekwoord, maar vertaling door den heer H. van het oude *'s Avonds orten zijn goed voer 's morgens* of *Savonts oirten zijn smorgens goed voer.* Is het spreekwoord in gebruik gebleven, nadat het woord *orten* verouderd was (in Friesland is het dit nog niet), dan heeft toch zeker nooit eene huismoeder dat zoo deftig en stijf en langwijlig vertaald, als hier geschiedt. Zij zal dan gezegd hebben: *kliekjes van 's avonds zijn goed voor 's morgens* of iets dergelijks. LEENDERTZ.

Hij buigt den boom (of: *neigt naar den boom*), *daar hij baat van heeft.* Het oude spreekwoord *Men buycht* (of *nighet*) *den boom daermen die bate af hevet* (of *daermen te bet van heeft*) wordt beter vertaald: *men buigt voor den boom, daar men voordeel van heeft.* Ik vermoed, dat het spreekwoord verouderd is, ik heb het althans nooit hooren gebruiken; maar de beteekenis zal deze zijn: men maakt buigingen, men toont zich beleefd en onderdanig jegens den magtige, om het voordeel, dat men van hem trekt, even als men buigt voor den vruchtboom, om de vruchten, die er afgevallen zijn, op te rapen. Dat buigingen maken geschiedt dus volgens het spreekwoord niet uit eerbied of toegenegenheid, maar om voordeels wille. LEENDERTZ. [Dat voordeel bestaat echter niet slechts in de afgevallen vruchten, welke men opraapt; maar evenzeer, zoo niet alleen, of althans voornamelijk in de verkwikkende schaduw, die de boom ons aanbiedt. Zoo althans heeft de Verzamelaar van de *Proverbia Seriosa* of *Communia* dit spreekwoord (n°. 486) begrepen, toen hij het aldus vertaalde: *Arbor honoretur, cuius nos umbra tuetur.* SURINGAR.]

In badplaatsen, barbierswinkels en molens verneemt men alle dingen. Ook dit spreekwoord is niet juist. In de oude verzamelingen wordt gesproken van *stoven*, *barbierhuysen end muelenen. Stoven* zijn echter iets anders dan *badplaatsen.* Door het laatste woord verstaan wij steden of dorpen, waar men heen reist, om te baden. LEENDERTZ. [Door *badplaatsen* verstaan wij (t. w. *nu*) steden of dorpen, waar men heen reist, om te baden: doch vroeger noemde men dit *naar de baden reizen*, en beteekende *badplaats* de plaats, hetzij huis of hof, waar gelegenheid bestond om te baden. Voor *badplaatsen* zeide men ook *badstoven*, zonder onderscheid; en dit is het, wat in dit spreekwoord bedoeld wordt: niet de steden en de dorpen. Men vergelijke de opgaaf van GOEDTHALS (bij MEIJER

bl. 81 en bij GRUTER. III. 152): *In stouen, barbiershuysen ende muelenen verneemt men alle dinghen*, Campen bl. 22: *Weel nye tijdinge wil weten: die verneme sie in Barbiers husen, badtstouen, back ouen* enz. en Tappius bl. 17: *In den badtstuben vnnd bei den scherern erfgret man alle zeit ettwas newes*. SURINGAR.]

Zoekers van kunsten zijn vinders van den bedelzak. Bij dit spreekwoord merkt de verzamelaar op: „GRUTERUS II. bl. 141 geeft ons juist het tegenovergestelde te lezen, als hij *broodzak* voor *bedelzak* opgeeft. Hij zegt: *Een soeker der kunst, een vinder des brootsax.*" Integendeel, 't is precies hetzelfde. *Broodzak* is bedelzak, de zak, dien de bedelaar over den schouder draagt, en waarin hij het opgebedelde brood bewaart. Zelfs komt bij onze ouden *brootsak* als scheldwoord voor, = *bedelaar*. LEENDERTZ.

Men late den edellieden hun wildbraad, den boeren hunne kermis en den honden hunnen hoogtijd (*hunne bruiloft*, of: *hun been*), *zoo blijft men ongedeerd.* In de opgave bij *Campen* bl. 57: *Men late den Edelluyden haer wildtbraet, den Buyren haer kermisse, den Honden haer hoochtijt, soe blijft men ongeropt*, zegt gij, dat *ongeropt* eigenlijk *onbesproken* is. Deze verklaring is mis. *Ongeropt* is het Hoogduitsche *ungerauft*, dat wil zeggen: *ongedeerd, vrij van slagen*. AGRICOLA 425 heeft: *Man lasz den Edelleutten yhr wilpret, den Bawren yhr kirchweyk, den hunden yhr hochzeyt, so bleibt man ungerauft.* LATENDORF.

Daar 't begrip groot is, is de liefde (of: *vriendschap*) *klein.* „*Begrip*," zegt de heer H., „is hier niet genomen voor *verstandelijke bevatting*, maar voor *bevatting* of *omvatting* in eigenlijken zin, dus voor *kring*." Maar het spreekwoord komt ook anders voor, namelijk: *daer 't begrijp nau is, daer is die vrientscap cleyn.* De heer H. weet dat wel te vereenigen. Hij zegt: „Wanneer 't *begrijp* of *begrip* is *nau* = *naauw*, dat is: *klein*, dan is er niet veel gelegenheid voor vriendschapsbetooning; is 't *begrijp* of *begrip* daarentegen *groot*, dan geeft de groote uitgebreidheid òf te veel afleiding, òf wel worden er de krachten zoo door verdeeld, dat het moeilijk is, de ware vriendschapsblijken te betoonen: per slot van rekening komt het dus op hetzelfde neêr." Mij dunkt integendeel, dat hier het eene spreekwoord juist het tegenovergestelde zegt van het andere, zoo wij althans *begrijp* door *kring* verklaren. Maar die verklaring is ten eenenmale onjuist. *Begrip*, voor kring van menschen, onder wie men leeft en verkeert, is niet in gebruik, en was het vroeger evenmin. Ook staat er in de meeste en vooral in de oudste verzamelingen *begrijp*, en dit is iets anders dan *begrip*. Het eene is eene afleiding van het praesens, het andere van het participium praeteritum. Het eene geeft de *handeling van begrijpen* te kennen, het andere *het begrepene*. De beteekenis van *begrijp* is de door MEIJER aangewezene, maar onbegrijpelijkerwijze door den heer H. verworpene van *berisping, vitterij*. Met die beteekenis komt het werkwoord *begrijpen* bij onze ouden zeer dikwijls voor. En nu ziet men, dat *groot* en *nau* hier nagenoeg hetzelfde te kennen geven. *Groot* of *naauw begrijp* is een gedurig nauwlettend toezien en vitten op elkanders handelingen, en zeker waar dit geschiedt, is de vriendschap klein. LEENDERTZ. [*Begrip* kan hier moeilijk in een anderen zin genomen worden dan van *gisping, berisping*, welke vroeger zeer algemeen was. Zie o. a. de plaatsen, aangehaald in het glossarium van *Der leken spieghel* op *Begrijp, Begripen, Begriper*. SWAVING. — Dat *begrijp* moet genomen worden in de beteekenis van *berisping*, zien wij duidelijk uit de Latijnsche vertaling, die de Verzamelaar van de *Proverbia Seriosa* of *Communia* daaraan heeft toegevoegd (n°. 160): *Est ibi parvus amor, ubi tam leviter reprehendor.* Met een enkel woord had ik dit reeds in mijn *Glossarium* aangeduid. Later kom ik op die plaats terug. SURINGAR.]

Zij lekt blaren, omdat zij gaarne gelekt wordt. Blaren komt bij dit spreekwoord niet te pas. In oude verzamelingen vindt men *Leckt blare, omdat zy geerne gelect ware. Blare* is de *blare koe*. Al was er niets anders, wat bewees, dat men *blare* en niet *blaren* lezen moet, dan zou het rijm het bewijzen. LEENDERTZ.

Men moet een ongeluk geen' bode zenden. Beter: *Men behoeft een ongeluk geen bode te zenden.* Ieder zal gevoelen, dat de oude lezing *darf*, dat is: *behoeft* (niet zoo als de heer H. meent *mag*), beter is dan *moet*, zooals TUINMAN heeft. LEENDERTZ.

Het is al zuivere boter voor de sponde. De oude verzamelingen spreken van *roo boter*, „verkorte schrijfwijze," zegt de Heer H., „òf voor *rood* òf voor *room*. Voor *rood*, waarvoor men hier en daar nog *roo* zegt, kan de beteekenis van *zuiver* niet opgaan, wel voor *room*, ofschoon het verkorte *roo* mij voor dat woord niet bekend is." Met reden, niemand heeft ooit *room* tot *roo* verkort. *Roo boter* is ook geen *roomboter*, maar *roode boter*, en dat is de beste soort. *Rood* toch beteekent hier de kleur, die de zuivere grasboter heeft, eene goudkleur. Het is waar, *wij* noemen dat *geel*, niet *rood*, evenmin als wij het goud rood zullen noemen. Onze voorvaderen echter deden dat wel: in de 17de. eeuw en vroeger vindt men zeer dikwijls van *rood* goud en *roode* boter gesproken. Door *sponde* zou ik hier liever de *spaan*, dan, zoo als de heer H., de *spinde*, spijskast, verstaan. LEENDERTZ.

De bout vindt de kerf wel. Bij het spreekwoord „*die bout vint die mese wel*," twijfelt de heer HAR-

REBOMÉE, of hier gedacht moet worden aan *mees*, den bekenden vogel, of aan „*meete* een verouderd woord, waarvoor wij thans *kerf* zeggen." Dat dit laatste woord nog niet verouderd is, kunnen onze jongens getuigen, die bij het knikkeren, hinkelen, haasje over springen en andere spelen een *meet* trekken, en van wie wij de spreekwijzen „hij begint van meet af" en „hij gaat over de meet" afgeluisterd hebben. De *meet* kunnen wij echter in deze spreekwijze niet gebruiken. De *s* gaat zoo gemakkelijk niet in *t* over, bovendien het woord luidde in den tijd, waaruit de verzamelingen zijn, in welke wij het lezen, en luidt ook nu nog, *meet*. Zooals dus het spreekwoord door den heer H. opgegeven wordt, „*de bout vindt de kerf wel*," is het niet goed. Men leze „*de bout vindt de mees wel.*" Het spreekwoord is verouderd. De tijd toch, dat men bouten gebruikte, om meezen te schieten, is reeds lang voorbij. Zelfs zullen er velen zijn, die niet meer weten, wat een bout is. Voor hen teekenen wij hier aan, dat het eene soort van pijl is, die men in sommige prentwerken der 17ᵉ. eeuw, b. v. in ROEMER VISSCHERS *Zinnepoppen*, afgebeeld kan vinden. Sedert men geene bouten meer, maar kruid en lood gebruikt, is voor dit spreekwoord een ander, meer overeenkomstig met de zeden van den lateren tijd, in de plaats getreden, namelijk: *de kogel vindt den vogel wel*. LEENDERTZ. [De *mees* geldt hier voor iederen *kleinen* vogel, die in dit spreekw. gezegd wordt zelfs wel door een zwaren pijl (*bolt* of *bout*) te zullen getroffen worden. De Verzamelaar van de *Prov. Ser.* of *Comm.* vertaalt dus zeer goed, en daaruit kan tevens de zekerheid van deze verklaring ontleend worden: *Saepe, licet parva sit avis, perit illa vagittâ*. SURINGAR.]

Hij domineert als Bouwens' geest en *Het spookt als Bouwens' geest* (II. bl. III). Aan het willen terugvinden van bekende personen in spreekwoorden en spreekwijzen hebben wij de verklaring te danken, welke de heer HARREBOMÉE geeft van de spreekwijze *hij domineert als Bouwens geest*. Hij teekent daarbij aan: „hij domineert of overheerscht anderen door de wijze, waarop hij zijn gevoelen te kennen geeft, even gelijk LEENERT BOUWENS deed. Deze, vroeger rederijker, werd in 1551 Oudste bij de Doopsgezinden. Een man van gestrenge beginselen, deed hij zich, op verschillende plaatsen, als ijverig evangeliedienaar kennen, waarin hij zoo bezig was, dat alleen door hem ruim 10 duizend personen zijn gedoopt. — Daar men de Doopsgezinden met de Wederdoopers verwarde, hebben zij eene bloedige vervolging moeten verduren. Dit maakte hen naauwgezet, maar gestreng jegens dezulke, die niet in allen deele met hen overeenstemden, over wie het banvonnis werd uitgesproken. In het bannen overtrof BOUWENS al zijne tijdgenooten, en bragt het daarin zelfs zoo ver, dat hij eene vrouw wilde bannen, omdat zij haren gebannen man niet wilde verlaten." In mijne beoordeeling van het *Spreekwoordenboek* in de *Vaderl. Letteroefeningen* van 1859, bl. 575, heb ik aangewezen, dat deze verklaring niet juist is. Tot mijne verwondering antwoordde de heer HARREBOMÉE daarop in de bijlage bij de 4ᵉ. en 5ᵉ. aflevering van het tweede deel: „De Heer LEENDERTZ noemt het „eene zeer ongelukkige gissing," dat ik in dit spreekwoord LEENERT BOUWENS heb aangewezen als den man, die „zou gemeend zijn;" want „hij was de man niet, die zoo zeer de aandacht des volks trok, dat het in zijne spreekwijzen zijnen naam zou vereeuwigen." Dat is eene zeer ongelukkige conclusie: het volk heeft wel andere personen in zijne spreekwoorden opgenomen dan een' man, die alleen 10 duizend personen doopte, en die zulk een baas was in het bannen, dat hij al zijne tijdgenooten daarin overtrof. Is het LEENERT BOUWENS niet, wie is 't dan? Dit zegt de Heer LEENDERTZ niet." Tot mijne verwondering, zeg ik, las ik dit, want vooreerst heb ik niet beweerd, dat LEENERT BOUWENS een te weinig bekend of beroemd persoon was, om in eene spreekwijze voor te komen. Men behoeft daartoe niet bekend of beroemd te zijn. Integendeel terwijl de spreekwoorden en spreekwijzen van een groot aantal uitstekende mannen zwijgen, spreken zij dikwijls van zeer onbeduidende personen. Hoe het komt? omdat het volk in zijne spreekwoorden opneemt, al wat in groote mate zijne aandacht trekt, en is dit somtijds iets inderdaad merkwaardigs, somtijds ook is het iets, wat weinig te beduiden heeft. En ik geloof, dat elk, die het karakter van het nederlandsche volk met aandacht heeft gade geslagen, en begrijpt, hoe spreekwoorden en spreekwijzen ontstaan, mij toestemmen zal, dat LEENERT BOUWENS de man niet was, om daartoe stof te leveren. Maar ten anderen en vooral verwondert het mij, dat de heer HARREBOMÉE van de drie bewijzen, die ik gegeven heb slechts dit ééne, verreweg het minst afdoende, heeft vermeld, maar van de beide andere, die de daad buiten twijfel stellen, heeft gezwegen. Misschien ligt de schuld bij mij, die in eene beoordeeling van eene groote verzameling spreekwoorden mij niet lang genoeg bij een enkel kon ophouden, om mijne meening duidelijk uiteen te zetten. Ik heb dan in de eerste plaats opmerkzaam gemaakt op het woord *domineren*. De heer HARREBOMÉE neemt dit in de beteekenis van *overheerschen*. Zeker zou het latijnsche *dominari* dat kunnen beteekenen. Maar men weet toch, dat bastaardwoorden in onze taal wel eens heel wat anders beteekenen dan in de taal, waaruit zij genomen zijn. Zoo is het met *domineren*. Het beteekende in de 17ᵉ. eeuw niet *heerschen*, maar

zich woest, ruw, baldadig gedragen, de beest spelen, op zijn poot spelen. Zoo zegt b. v. PIETER JANSZ. TWISCK, *Ondergangh der Tyrannen* (Hoorn, 1620), bl. 1257: „In dese tijdt soo voor en na, heeft desen wreeden Tyran PIETER TITTELMAN, Deken van Ronsen, *ghedomineert*, is gheweest den voornaemsten Inquisiteur in Vlaenderen, die veel menschen om de Religie omgebraght heeft;" en bl. 949 zegt hij van paus LEO X: „Hem wierden veel feylen (ook na het ghetuyghenisse van de Catholycke Schrijvers selven) toegheeygent, als dat hij hem tot des lijfs wellusten ganschelijck overgheghevens heeft, gulsich, onmatich, hem behelpende met groote bancketten, snarenspel, muzycken, jaghen, voghelen ende sulcke *dominatie* meer." In deze zelfde beteekenis is *domineren* in Noordholland nog in gebruik: in die van *heerschen* is het mij nooit voorgekomen. Maar ik heb nog eene aanmerking, die althans niet minder afdoet. In de 16e. eeuw niet alleen, maar nog lang daarna hadden hier te lande de niet adellijken nog geenen familienaam. Zij hadden slechts éénen naam, en voegden, om zich te onderscheiden van anderen, die denzelfden naam droegen, dien van hunnen vader er bij. De man, wien de heer HARREBOMÉE in deze spreekwijze meent weder te vinden, heette eenvoudig LEENART, zijn vader heette BOUWEN, en om niet met andere LEENARTS verward te worden, noemde hij zich LEENART BOUWENS, d. i. de zoon van BOUWEN. En noemde men, waar geene vreeze voor verwarring bestond, iemand dikwijls alleen bij zijnen eigenen naam, nooit noemde men hem alleen bij dien zijns vaders. Stonden de mannen van de 16e. eeuw uit hunne graven op, zij zouden hartelijk lagchen om de onkunde der auteurs van biographische woordenboeken en registers, die ons LEENART BOUWENS en WILLEM BEUKELSZOON op de *b* en MENNO SIMONS op de *s* laten zoeken. BOUWENS, zonder meer, kan dus LEENART BOUWENS niet zijn. Ten slotte verlangt de heer HARREBOMÉE, dat ik zeggen zal, wie dan die BOUWENS, in deze spreekwijze vermeld, is. Gelukkig kan ik aan dat verlangen voldoen, en dat ik het kan, heb ik aan den heer HARREBOMÉE zelven te danken. In eene vroegere aflevering (no. 1-3 van het 2e. deel) vermeldt hij de spreekwijze: *het spookt als Bouwens' geest*, en voegt er bij: In de „*Bes. v. Heusden*, f. 52," leest men, volgens V. ALKEMADE: „Gedurende den Geldersen oorlogh, die ao. 1497 begon en 1528 eijndigde, vielen de Geldersen onder haeren Overste BOUDEWIJN in 't land van Heusden, maer wierden daer geslagen en begraven, welke plaats BOUDEWIJNS-*kerkhof* genoemd is, daermen seijde, dat et vreeslijk spookte, waer van dit spreekwoord in de wereld is gekomen." Mij dunkt, na hetgeen ik aangaande de beteekenis van het woord *domineren* gezegd heb, ziet ieder, dat *hij domineert als Bouwens geest* en *het spookt als Bouwens geest* ééne en dezelfde spreekwijze is, en dat wij hier niet te denken hebben aan LEENART BOUWENS, maar aan den gelderschen overste BOUDEWIJN of BOUWEN, wiens geest in het begin der 16e. eeuw op een kerkhof in het land van Heusden spookte (of, wat hetzelfde is, domineerde), en dat mogelijk nu nog wel doet. LEENDERTZ.

Het is een man als Cats, en Cats was een vent als eene onderdeur. De heer HARREBOMÉE geeft in zijn *Spreekwoordenboek*, dl. I. bl. 106, het spreekwoord *het is een kerel als Kas* op deze wijze op: *het is een man als Cats, en Cats was een vent als eene onderdeur*, en voegt er de volgende verklaring bij: „CATS was de man van 't volk. Zijn naam heeft dus zeer zeker tot persiflage aanleiding gegeven, althans men duidt door dit spreekwoord iemand aan, die klein van gestalte is." Omtrent de beteekenis dezer spreekwijze ben ik het met den heer HARREBOMÉE eens, ook ik heb die altijd op iemand, die klein van persoon was, hooren toepassen; omtrent den vorm en den oorsprong echter ben ik van een ander gevoelen. In Friesland heb ik altijd hooren zeggen: *het is een kerel als Kas, en Kas was een vent als een onderdeur;* te Amsterdam: *het is een kerel als Kas, en die kwam van onderen en van boven uit zijn broek.* Dit verschil doet mij vermoeden, dat het met deze spreekwijze gegaan is, zooals met veel andere, dat men er namelijk, om haar duidelijker of aardiger te maken of om welke andere reden ook, later iets heeft bijgevoegd, wat er oorspronkelijk niet toe behoorde, dat zij dus in den beginne alleeen bestaan heeft uit wat nu het eerste gedeelte is, *het is een kerel als Kas.* Maar wie is KAS? Is het vader CATS, zooals de heer HARREBOMÉE meent? Ik geloof het niet. Want ik heb altijd hooren zeggen: *het is een kerel als Kas*, niet *als Cats*, en dat niet enkel te Amsterdam, waar men, zooals in geheel Holland, de *t* vóór eene *s* dikwijls weglaat, en spreekt van *koes, mus, groos, hossen, klessen* voor *koets, muts, grootsch, hotsen, kletsen*, maar ook in Friesland, waar die *t* altijd zeer duidelijk wordt uitgesproken. Bovendien CATS was wel bij onze voorouders als dichter hoog in eere, maar hij heeft niet uitgemunt in datgene, waarom men iemand, in onderscheiding van anderen, een *kerel* noemt, in ligchaamsgrootte, spierkracht, stoutheid, vastberadenheid en vaardigheid in het handelen. Daarentegen ontbraken deze hem ook weder niet zoozeer, dat men hem *per ironiam* een *kerel* zou noemen. Wij moeten hier dus lezen KAS, niet CATS. Maar aan welken KAS moeten wij dan denken? Ik geloof, dat men in den beginne aan geenen persoon gedacht heeft. In de 17e. eeuw treffen wij meermalen eene uitdrukking aan *als kaks*, in dezelfde beteekenis waarin men nu zegt

kwansuis. Er wordt mede te kennen gegeven, dat iets wel schijnt zoo te wezen, maar inderdaad zoo niet is, of dat men schijn aanneemt van iets te doen, wat men toch inderdaad niet doet. Zoo lezen wij bij HOOFT, *Warenar*, (BILD.) dl. I. bl. 209:

Men zalder als kacx 't aevont op het hylik zitte,
En de vrienden alsdan tot de bruit worden vergaert.

dat is: de familie zal ten huize van de bruid zamenkomen, om het huwelijk in orde te maken, doch alleen voor de leus, want het huwelijk is al lang klaar. Ald. bl. 219:

Dat blijkt an dezen Rijkert, die staet als kacx nae de meit,
Maer hij heeft 'et er voorzeeker op toe eleit
Om me de pot behendigh t' ontmorssen.

dat is: Rijkert houdt zich, alsof het hem om mijne dochter te doen is, maar inderdaad is het hem te doen, om mij de pot met goud te ontkapen.
BREDERO, *Klucht van de koe:*

En dese guytse Wisselaers, die dus onder haer vieren loopen,
Die komen als ick met een degelyck kleed onder 't volck,
En een is als kacx een Fransman, en 't ander is zijn Tolck.

dat is: de eene doet zich voor, alsof hij een Franschman, de andere, alsof hij de tolk van dezen is. — Meer voorbeelden vindt men bij DE VRIES op *Warenar*, bl. 132, DE JAGER, *Magaz.* II. bl. 500, 501, en OUDEMANS, *Woordenboek op Bredero*, bl. 18. — Oorspronkelijk nu, vermoed ik, zal de spreekwijze geluid hebben *hij is een kerel als kaks,* d. i. hij doet zich voor als een kerel, hij wil voor een kerel gehouden worden, en toch is hij het niet. Maar later kwam er verandering in de uitspraak: men zeide niet meer *als kacx*, maar *als kas.* Dit gaf reeds dubbelzinnigheid. Van nu af kon men de spreekwijze opvatten, alsof daarin van eenen zekeren KAS (KASPER) gesproken werd. Nog later raakte de uitdrukking *als kas* in gebruik. In Noordholland leeft zij nog voort, maar elders heb ik haar nooit hooren bezigen. Toen het er zooverre mede gekomen was, kon men bijna niet anders dan *kas*, in de spreekwijze *een kerel als Kas*, voor eenen persoonsnaam houden, waarin de persoon, op wien men deze spreekwijze toepaste, met dien KAS overeen kwam, voegde men er bij, *en die kwam van onderen en van boven uit zijn broek* of *en Kas was een vent als een onderdeur.* Hier bleef het niet bij. Er waren er, die van dezen KAS meer wilden weten. Hij moest, dachten zij, een bekend persoon zijn, anders zou die spreekwijze zijnen naam niet vereeuwigd hebben. En dit deed hun de ongelukkige gissing wagen, dat men hier op JACOB CATS het oog had. Ik noem het eene ongelukkige gissing, want ons volk kende CATS te goed, om te meenen, dat hij een man was geweest *als een onderdeur*, en had te veel eerbied voor hem, om van hem de flaauwe aardigheid te vertellen, dat hij *van onderen en van boven uit zijn broek kwam.* Dat die gissing ontstaan is in een deel van ons land, waar men van *mussen* en *schaassen, koessiers* en *messelaars* spreekt, is duidelijk. Nog ten huidigen dage zal zich geen Fries, die *s* en *ts* behoorlijk onderscheidt, laten wijs maken, dat het vader CATS is, wien men in deze spreekwijze laat optreden. LEENDERTZ.

Ik haat een' achterdochtig' deelgenoot in 't gelag (I. bl. XLVI) is weder geene nederlandsche spreekwijze, maar eene onjuiste vertaling van eene reeds niet zeer gelukkige vertaling. De heer H. heeft het vertaald uit het oude Hollandsch en, zoo als ik zeide, onjuist, want daar luidt het: *Ick haet een indachtich laegghenoot*, en *indachtig* is niet *achterdochtig.* Indachtig wordt hier de kameraad genoemd, die een woord, in een halven of heelen roes zonder erg uitgeworpen, onthoudt, en als in ernst gesproken opvat. Het oude hollandsche is weder eene al te letterlijke en daardoor stijve en gebrekkige vertaling van het grieksche *μισῶ μνήμονα συμπότην.* LEENDERTZ.

Mondje toe (of: *Tand voor de tong*) *is goed devies.* In dit spreekwoord vond de heer H. in eenige verzamelingen niet *devies* maar *advijs.* „Beide," zegt hij, „geeft een goeden zin: *devies* is *zinnebeeld* of *zinspreuk*, en' *advijs* beteekent *raadgeving*, ook wel *bescheid* of *bericht.* In het eerste geval zegt men: bescheiden zwijgen (door *mondje toe* of *tand voor de tong* aangewezen) is altijd goed door 't leven: houd dat dus in alle omstandigheden voor oogen (laat dat uw *devies* zijn). In het laatste geval geeft men te kennen: bescheiden zwijgen is een goede raad: neem dien ter harte (is een *goed advijs*). Ik heb aan het eerste de voorkeur gegeven; omdat ik het krachtiger van uitdrukking vond." Deze geheele redenering echter is overtollig, want *advies* beteekende in de 17ᵉ eeuw en vroeger wat wij nu door *devies* uitdrukken. Zoo zegt P. J. TWISCK, *Onderg. der tyrannen*, bl. 1203, van KAREL IX: „Dese coninghs *advijs* was: Met goedertierenheit ende gerechticheyt wil ick regieren; maer aen sijn wercken ende daden heeft ghenoeghsaem gebleken, dat de Coningen wel dickwils een *Advijs* voeren daer na sy haer leven geensins en reguleren noch aen en stellen," en menigte van voorbeelden vindt men in het 2ᵉ. deel der *Apophthegmata Christiana* van BAUDARTIUS, waarin deze, zoo als hij zegt, „de Apophthegmata, Symbola, Devijsen of Advijsen aller Fransche Koningen, van den eersten tot den laatsten" en van nog vrij wat andere vorsten opgeeft, die hij nu eens *spreuk*, dan *advijs*, dan weder *devijs* noemt. LEENDERTZ.

Eenen ontrouwe en eenen dief vindt men eer dan den getrouwe, waarnaar men zoekt. Menigeen zal zich misschien verwonderd hebben, toen hij op de lijst van den heer H. het spreekwoord vond *Eenen ontrouwe en eenen dief vindt men eer dan den getrouwe, waarnaar men zoekt.* Die laatste woorden toch zijn geheel overtollig, en zulke overtolligheden passen nergens zoo kwalijk als in een spreekwoord, tot welks eigenschappen kortheid en puntigheid behooren. Maar wanneer wij dit spreekwoord in zijnen ouden echten vorm onder de oogen krijgen, dan houdt onze verwondering op. Wij zien dan, dat ieder woord hier zijne beteekenis heeft, doch dat de heer H. het spreekwoord niet heeft verstaan, en ten gevolge daarvan verkeerd vertaald. Het luidt in de oude verzamelingen aldus: *Een ontrouwe, ende een Dief, vindet eer dan mens trouwelick soeckt. Dat is, Hy steeldet.* „Men kan dit," lezen wij in de *Bijlage*, „tweezins opvatten: òf als zocht men naar den ontrouwe en den dief, òf zij zoeken zelve. In het eerste geval *vindt men die eer dan den getrouwe, waarnaar men zoekt*, in het laatste geval *vinden zij het eer dan hij, die getrouwelijk zoekt.* Tot beide lezingen geeft de constructie aanleiding. Ik heb aan de eerste de voorkeur gegeven, omdat zij mij natuurlijker voorkomt. — De bijvoeging: *Dat is, Hy steeldet*, zal hier, naar mijn inzien, weinig tot recht begrip van het spreekwoord kunnen afdoen." Mij dunkt integendeel, zij doet zeer veel af. Gevoegd bij het spreekwoord, zoo als de heer H. het vertaalt, is zij louter onzin. Maar verkiest men de door hem verworpene opvatting, die naar zijn gevoelen evenwel mogelijk is, dan is het een bijvoegsel, dat tot verklaring dient. Doch al laat men dit bijvoegsel weg, dan is die laatste opvatting, de ware, de alleen mogelijke. Bij het praedicaat *vindet* behoort een subject, en er is hier geen ander te vinden dan *een ontrouwe en een dief;* verder *trouwelick* is een adverbium, geen adjectivum substantive positum, daartoe ontbreekt er onder anderen een verbuigingsuitgang en een artikel aan: eindelijk *mens* is *men des*, en *des* is de genitivus van een aanwijzend, niet van een betrekkelijk voornaamwoord. Men zou het in de taal van onzen tijd op de volgende wijze moeten vertalen: *Een oneerlijke en een dief vindt eerder* (wat hij wenscht of noodig heeft), *dan wanneer men het op eene eerlijke wijze zoekt.* Van eene uitlating van het voegwoord, zoo als hier plaats heeft, treft men bij onze ouden meer voorbeelden aan. Zoo ver de Heer LEENDERTZ. Ook de Heer LATENDORF is hoofdzakelijk van diens gevoelen. Hij zegt: Gij twijfelt, of een *ontrouwe* hier subject of object is, en beslist eindelijk voor het laatste, naar AGRICOLA is het echter 1°. naamval. Deze plaats is geheel te vinden in de verklaring van AGRICOLA op n°. 104: *Finden vnter einer vngekerten banck.* Een ontnemer of een dief vindt eerder, wat men ijverig zoekt, dat wil zeggen: hij steelt. AGRICOLA heeft hierbij voornamelijk het oog op de ontrouwe dienstboden. Zie de geheele plaats bl. 89 van mijn boek. Ter genoemde plaatse vindt men tot opheldering van het spreekwoord: „Dat beteekent: eene dieverij op eene fatsoenlijke wijze plegen. Een trouw gezel houdt dat niet voor gevonden, wat de kinderen en lieden in huis bij toeval hebben laten vallen of weggeworpen. Veel liever veegt hij het huis, en doorzoekt hij alle hoeken; en als er iets ligt, dan brengt hij het weder op zijne plaats. Een ontrouw mensch of een dief vindt eerder dan iemand, die getrouw zoekt, dat is: hij steelt het, en zegt toch, dat hij het ergens gevonden heeft."

Hij zingt als een distelvink onder de doornen. Den *distelvinken* wordt door u deze naam gegeven (II. bl. 383), omdat ze „hunnen zang (zij zingen niet) *meest altijd* van tusschen de distels laten hooren." Dit is zoo niet. Zij heeten *distelvinken* (hier *putters*), omdat ze azen op het zaad van de distels, bijzonder van de kaarddistels. En hebt gij wel ooit een vogel hooren fluiten, als hij aan 't eten was? KOBUS.

Hij is lang dood, die verre af sterft. Wat het spreekwoord moet beteekenen *Hij is lang dood, die verre af sterft*, zou mij en misschien menig ander een raadsel zijn, indien hetgeen daarover in de *Bijlage* gezegd wordt, ons niet deed zien, dat de geachte verzamelaar ook hier het oude spreekwoord niet verstaan, en ten gevolge daarvan verkeerd vertaald heeft. Hij zegt: „GHEURTZ bl. 40 heeft: *Hy is lange doodt de verde sterft. Verde* is een oude vorm voor *verre.* GRUTERUS III. bl. 152 zegt: *Hy is lange doot, die verrent starf.* Ook *verrent* werd vroeger voor *verre* geschreven. Bij MEIJER bl. 75 staat: *Hy is langhe doot, die veerent sterf. Veerent* gebruikte men oudtijds almede voor *verre. Verde, verrent* en *veerent* zijn verwante vormen. — In *Prov. seriosa* bl. 25 leest men: *hi is lanc doot die tjaer starf. Tjaer*, eigenlijk *t'jaer* voor *te jaar*, beteekent *over* of *voor een jaar.* Ook bij HOFFMANN 405 vindt men: *Hi is lanc doot, diet jaer starf.* — Op *Delf* bl. 24 staat weder: *hi es langhe doot die veerent sterf;* waaruit blijkt, dat *sterven voor een jaar* oudtijds voor *verre af sterven* gebruikelijk was." Ik vrees, dat de heer H. hier, waar hij verzekert, dat men voor *verre af sterven* oudtijds zeide *sterven voor een jaar* even veel ongeloovigen zal vinden als CLARISSE, toen hij in de aanteekeningen op MAERLANTS *Wapene Martijn* beweerde, dat *coude* in dit gedicht de beteekenis heeft van *hitte.* En zeker men heeft reden, hier ongeloovig te zijn. Er zijn bij de verklaring twee fouten gemaakt. Voorcerst is *sterf* of *starf* aange-

zien voor *sterft*. Doch *sterf* of *starf* is niet tegenwoordige, maar verleden tijd. *Sterven*, *werpen*, enz. hadden oorspronkelijk in het enkelvoud van den verleden tijd *starf*, enz. De *a* van deze praeterita ging over in *e*, de *e* weder in de spreektaal meestal in *u* of *o*, in de schrijftaal meestal in *ie*. De tegenwoordige tijd van *sterven* heeft wel eene *e* maar geen *a*, en de derde persoon van dien tijd, zoowel van *sterven* als van alle andere regelmatige werkwoorden, gaat uit op *t* (*sterft*). Ten anderen wordt wel naar waarheid gezegd, dat *verde* een oude vorm is voor *verre;* maar *verrent* of *veerent* is dat niet. Het is een bijwoord, dat eene andere beteekenis heeft. Het adject., waar het van afkomt, is goth. *fairnis*, oudhoogd. *virni*, angels. *fyrn*, en beteekent *oud;* doch in het middelhoogd. heeft het bijwoord *vern* reeds eene eenigzins gewijzigde beteekenis, namelijk die van *verleden jaar*. In den *Teuthonista* wordt *vernne* nog verklaard als *verjairt;* elders echter komt *verend* met paragogische *d* voor = tot het vorige jaar behoorende, en *vernewijn* door onze hoogduitsche naburen *firnewein* geheeten = wijn van verleden jaar. *Verent* is dus juist hetzelfde als *t' jaer*, zooals eene andere verzameling heeft, en dat de heer H. goed verklaart door „voor of over een jaar." Het heeft hier de eerste van deze twee beteekenissen. Het spreekwoord beteekent derhalve: *hij is lang dood, die verleden jaar stierf*, d. i. de doode wordt spoedig vergeten. Nog geen jaar is hij dood, of er wordt al zoo weinig meer aan hem gedacht, dat het is, of hij lang geleden gestorven was. LEENDERTZ. [Voor *veerent* schrijft KILIAEN *vaerent*, *verent*, en meent dat het is = *ver-iaerent*. Hij verklaart het door *anno praeterito*, *anno superiori*. De zekerheid voor deze verklaring vindt men in de Latijnsche vertaling van de *Prov. Ser.* of *Comm.* (n°. 405): *Mortuus ille diu defunctus quisque per annum*. Reeds was dit door mij in mijn *Glossarium* opgegeven. SURINGAR.]

Dat is hem een doorn in het vleesch. Iemand loopt wel een doorn in den voet is geen variant van *'t Is hem een doorn in het vleesch*. Het eerste zal beteekenen: men loopt wel eens een ongeluk op. Maar *een doorn in het vleesch* is iets, wat iemand bij voortduring kwelt. Deze laatste spreekwijze is genomen uit 2 Cor. XII vs. 7. LEENDERTZ.

Hij is van Drouwen (III. bl. LXXXV). In Drenthe gebruikt men veel een werkwoord *drouwen*, wellicht aan 't hoogd. *drohen* verwant, in den zin van *talmen*, *dralen*. Daarom heet iemand, die wat talmachtig en treuzelig is uitgevallen, *van Drouwen te zijn*. Met dit *Drouwen* zinspeelt men, zooals te recht door u is gezegd, op de buurtschap van dien naam bij Borger, waar niet een *hunnebed*, maar een *hunebed* te zien is. De Groninger zegt dit echter niet alleen en uitsluitend, maar de Drent[h] zelf gebruikt dien term menigmaal. LESTURGEO[N]

Hij is naar de pieleendjes (II. bl. XLV). In [het] graafschap Zutphen zegt men: *Hij is naar [de] pieltjes*. *Tamme* en *wilde eenden* worden daar *p[ie]len* of *pieleendjes* genoemd. Als men van iem[and] zegt: *Hij is naar de pieltjes*, geeft men daard[oor] te kennen: hij is verdwenen (niet: hij is doo[d]) even als de *pieleendjes*, wanneer zij duiken, bij[zon]der de *wilde*, die het lang onder water kunnen [uit]houden, en op een aanmerkelijken afstand w[eer] boven komen, waar men ze niet zou verwa[cht] hebben. KOBUS. [*Hij is naar de pielletjes* heb[ik] nooit anders gehoord dan in den zin van *hij is do[od]*. SWAVING.]

Vier gelouterde zuivere kievits-eijeren op é[én] hoek lands in één nest. Dat schibboleth had, du[nkt] mij, in 't Boeren-friesch moeten worden opge[ge]ven. In 't Hollandsch is 't geen schibboleth me[er]. Door de vertaling verliest het zijne eigenaardighe[id] en naïfheid. Zoo is 't ook met menig plat Geldersc[h] spreekwoord. Doch de beste stuurlui staan dikwij[ls] aan wal. KOBUS. [De Heer KOBUS, die zoo me[]nigmaal recht goed stuurt, is hier wellicht de wa[] stuurman. Mogelijk wel ware 't beter geweest, d[] ik die *vier gelouterde zuivere kievits-eieren* ma[] stillekens in 't *nest* had laten liggen. HARRE[]BOMÉE.]

Het einde des jaars zal men eerst heilig love[n]. In eene der oude verzamelingen, waaruit dit spree[k]woord vertaald is, staat: *tenden iaers salmen ee[rst] hilic louen*. In eene andere staat insgelijks *hili[c]* in de derde, waarin het voorkomt, *huwelic*, [] nogtans beweert de heer H. in strijd met alle r[e]gelen der grammatica, dat *hilic* is = *hijlic* [] *heilig*. Immers zoowel *i* en *ei* als *c* (dat is *k*) en [] worden in onze taal scherp van elkander onde[r]scheiden, en het is slechts bij zeldzame uitzond[e]ring, dat de eene in de andere overgaat. *Hi[lic]* kan onmogelijk *heilig* beteekenen. Maar ook h[] is eene tweede fout. *Tenden* is niet *het einde*, w[ant] het woord *einde* wordt in den accusativus niet d[oor] eene *n* gesloten. *Tenden* is de dativus door de pr[ae]positie *te* voorafgegaan, en dit *tenden* werd d[oor] onze ouden gebruikt als praepositie, met de bet[ee]kenis *aan het einde van*, *na*. Het spreekwoord [] dus zeggen: eerst na het einde van een jaar zal n[] een huwelijk prijzen, een huwelijk moet eerst [] jaar geduurd hebben, eer men kan zeggen, dat [] een gelukkig huwelijk is. LEENDERTZ. [Het wo[] *hilic* is wel eens in *heilig* verbasterd; zoo alth[] meen ik dat zekere plaatkoek, die *hilicmaeker* m[] heeten, thans *heiligmaker* genoemd wordt. D[] in het spreekwoord *Teynden iaers salmen y[] hylich louen* (—zoo staat in de uitgaaf van de *P[rov.] Ser.* of *Comm.* n°. 640. welke HOFFMANN h[]

laten herdrukken —) kan dit niets anders beteekenen dan *huwelijk*. Daarom vertaalt de Verzamelaar dan ook: *Laudetur thorus primo dum transiit annus*. Op gelijke wijze vind ik onder de Hoogd. spreekwoorden, door GRUTERUS II. 90. uit FRANCK medegedeeld: *Ubers jahr lobt man erst die Freye.* SCHRINGAR.]

Hij leeft als God in Frankrijk. In *Maria Theresia en de Pandoeren-overste Franz von der Trenck*, door L. MÜHLBACH (Deel 2, bl. 112 der Holl. vertaling), vindt men een Fragment uit de aanspraak van TRENCK aan zijne Pandoeren, aan den oever van den Rijn: „Frankrijk is het beloofde land, dat overvloeit van melk en honig, en waar de beste wijn, de schoonste vrouwen en de smakelijkste vruchten zijn. Het is het land, tot 'twelk de lieve God, als het Hem in den hemel bij al de brave en kuische engelen begint te vervelen, nederdaalt, om genot van 't leven te hebben; daardoor komt het ook, dat men, als men zich bijzonder pleizierig gevoelt, zegt: „*ik leef zoo gelukkig en aangenaam als God in Frankrijk.*"" Ik geloof, dat men eer aan de oude Gothen heeft te denken. MOLEMA. [Zie de verklaring van dit spreekwoord, door den Heer LEENDERTZ gegeven, en door mij overgenomen Deel II. bl. XXXIX. HARREBOMÉE.]

Kinderen van vele gebeden gaan niet verloren (III. bl. LXXXVI). Mag ik u hierbij de opmerking maken, dat deze spreekwijze allerwaarschijnlijkst afkomstig is van het vertroostend woord, door zekeren bisschop tot MONICA of MONNICA, de moeder van den beroemden kerkvader AUGUSTINUS, gesproken, toen deze nog een weg ten verderve bewandelde: *een zoon van zooveel tranen kan niet verloren gaan!* Zie daarover 't boekje van Ds. FRANCKEN van Rotterdam: *De biecht voor God een groot man* (Amst. KIRBERGER. 1857), bl. 60 en 61. LESTURGEON.

Ik wil het u wel vergeven; maar ik zal mij voor uws gelijken wachten. Bij *Campen* bl. 45 staat: *Ick wilt v wel vergeuen: mer ick wilt ws gelijck wel gedencken.* Gij vertaalt: *Ik zal mij voor uws gelijken wachten.* Dit is, zoo ik geloof, verkeerd. *Gelijck wel* is één woord, gelijk aan het Hoogduitsche *gleichwohl. Uws* is hier niet het bezittelijk, maar de datief van het persoonlijk voornaamwoord, waarbij eene *'s* gevoegd is in plaats van eene *'t*. De vergelijking met AGRICOLA 340 zal u ook overtuigen: *Ick wil dirs wol vergeben, ich wil dirs aber gleichwol gedencken.* Gij geeft van dit spreekwoord, III: bl. CII, eene andere verklaring; misschien stemt gij nu toe, dat het een Nederlandsch spreekwoord is. Bij *Campen* heb ik het niet verstaan. Gij kondet licht dwalen, daar *Campen* de tweede *es* reeds met *wilt* uitgedrukt heeft. Overigens geloof ik, dat *Campen* zooals ook de Noordduitsche vertaler (zie bl. 21 van mijn boek) dikwerf den Hoogduitschen vorm behouden heeft, waar hij *es*, *het* of *'t* had moeten zetten. Zoo verklaar ik mij ook *Campen* bl. 6: *Ey doets hem niet: hy heft breue, datmen sijner niet spotten sol*, dat bij AGRICOLA 48 luidt: *Es thut es yhm nicht, er hat brieff dat men sijner niet spotten soll.* Evenzoo *Campen* bl. 81: *Een wijff en cans* enz. LATENDORF.

Het hoofd is hem op geloof gegeven. Campen bl. 101, die opgeeft: *Thoeft is hem op gheloue gedaan*, houd ik hier voor geheel op zich zelven staand; maar ik kan eene andere verklaring niet verwerpen, zonder eerst uw oordeel daarover te vernemen, nl. *hoofd* = *hoofdsom*, *kapitaal*, en *gedaan*, zooals in het Hoogduitsch en Nederduitsch, = *gegeven*, *voorgeschoten;* dus ongeveer alzoo: *de som is hem op goed geloof geleend.* LATENDORF. [Hoe vernuftig de vinding van 't woord *hoofd* als *hoofdsom*, en hoe natuurlijk de verklaring van het spreekwoord moge wezen, strijdt het gebruik van de beteekenis der beide woorden *hoofd* en *gedaan* bij ons met die, welke hier daaraan gegeven wordt, althans zijn mij daarvan geene voorbeelden bekend; terwijl dit voor het eerste woord eveneens in de Hoogduitsche en Nederduitsche taal beide schijnt te zijn, blijkens de verzekering, bij het tweede woord gedaan. Maar er is meer. Bij denzelfden verzamelaar gaat aan dit spreekwoord onmiddellijk vooraf: *Thoeft is hem wt den schranck*, dat is: *uit het rustpunt*, waar *hoofd* onmogelijk de beteekenis van *hoofdsom* hebben kan. HARREBOMÉE.]

God is geene wel (I. bl. XXXIX). Dit spreekwoord, door GHEURTZ bl. 25 aldus opgegeven: *Godt en is geen wael*, bestaat, voor zoover ik weet, niet in Duitschland; toch meen ik het uit het Duitsch te kunnen verklaren. *Gott ist kein Wahle*, dat is: niet zoo trouwloos als de Italianen. Thans nog geldt *wälsch* bij ons voor een onwelvoeglijk schepsel. Zie bij SANDERS op het woord *Grim* voor *deutsch*, 1048, de uitdrukking: *ein deutscher Wahl* voor *een levendigen duivel.* N.B. Ik hoop zeer, dat ik gelijk heb. Misschien zijn ook bij u de Walen niet zoo bemind en geëerd als wij Duitsche naburen. LATENDORF. [Het is mij niet bekend, dat een *Waal* bij ons in eene of andere spreekwijs in een ongunstig licht geplaatst wordt. Zonder dat of zonder aanvoering van een of ander historisch feit, dat aanleiding geeft, om hier aan den volksnaam te denken, zie ik geen reden, om *waal* bij GHEURTZ anders op te vatten, dan het woord elders bij hem voorkomt. Ook de kleine hoofdletter pleit voor die opvatting. DE JAGER.]

De goederen, die de heeren verdienen, zijn goedkoop, maar duur, die men hun gunt. Campen bl. 35 zegt: *Der Heeren gueder sijnt niet dier, die sie verdienen, mer dier diemen sie gand.* MEIJER

en gij dwalen beide in het woord *dier; dier* is niet *duur*, maar de 2e. naamval meervoud, dat wil zeggen: de goederen behooren aan hen. Dit is dezelfde uitgang als bij *dijnre* en *sijnre*, waarvan het Hoogduitsche *deiner* en *seiner*. Ik houd mij overtuigd, dat gij na vergelijking met AGRICOLA uwe verklaring zult terugnemen. AGRICOLA 267 zegt: *Der herren guetter sind nicht der die sie verdienen, sonder den man sie gand.* AGRICOLA (en ook *Campen*) wil zeggen, dat de grooten dezer aarde hunne genade-bewijzen niet altijd naar verdienste uitdeelen, en menigeen beloond wordt, die het niet verdient. LATENDORF.

Zij blinkt gelijk eene hespe. Bij de verklaring, van dit spreekwoord gegeven, kan gevoegd worden, dat op sommige plaatsen in de graafschap Zutphen het *hieltje* of de *hakke* van eene ham 't *epsen-peutje* genoemd wordt. KOBUS. [De *hakke* of het *hieltje* is het onderste gedeelte van den achterpoot van het varken; het *epsen-peutje* daarentegen is de voorpoot. SWAVING.]

Het is eene hippelklink (III. bl. LXXXVII). Kan het lichtzinnige meisje ook zóó heeten, omdat haar natuur overeenkomt met die van een *sprinkhaan*? Dat vlugge diertje wordt in sommige streken van Drenthe *huppelklinke* genaamd. Zie *Dr. Volksalm.*, 1839. Ik geloof niet, dat er bij de samenstelling van dit woord aan een *deurklink* gedacht is. LESTURGEON.

Als de eene wolf den anderen eet, zoo is er honger in het land (of: *woud*). Als gij dit spreekwoord in dezen vorm citeert: *Als d'een wolf den andern et, zo isser honger int woud*, zegt gij, dat *et*, „eene verharde uitspraak voor *eet*," Hoogduitsch is; maar *et* met eene verkorte uitspraak (verharde) is *geen Hoogduitsch*, maar *Nederduitsch* en ook in de Meklenburgsche volkstaal. In 't Hoogduitsch zeggen wij: *Er iszt* (*Hij eet*). LATENDORF.

Pefroen met het schaapshoofd: zij zullen het niet weêr willen nemen. Van het kluchtspel: *Pefroen met het schaapshoofd*, kwam in 1691 de tweede, herziene druk te Amsterdam in 't licht, in 1711 de derde. Het is eene navolging van POISSON's *Lubin ou le sot vengé.* PEFROEN, door zijne vrouw tot welstand gekomen, laat zich geheel door haar beheerschen; terwijl hij het daarenboven stilzwijgend aanziet, dat zij het met een ander houdt. Eens zendt LIJSJE haren man naar den slager om een *schaapshoofd*. Maar hij brengt geen vleesch naar haren zin, waarom zij hem beveelt, het naar den slager terug te brengen, zeggende:

'k Stuur je om een jong, een lekker lamshoofd,
En jij brengt hier een hoornig ramshoofd.

PEFROEN wil daar niet aan, en maakt telkens de tegenbedenking: *hij zal het niet weêr nemen willen.* Schreiende gaat hij eindelijk heen, nogmaals de woorden herhalende, ofschoon zijne vrouw hem die reeds spottende had nagebootst: *hij zal het niet weêr nemen willen.* HARREBOMÉE.

Het snistert er in de hut (III. bl. LXXXVIII). *Snisteren* noemt men hier het geluid, dat men bij 't pannekoeken-bakken hoort. Dus voor de kinderen de aangenaamste muziek. KOBUS.

Het worden geene kabuiskoolen, dan als ze verplant worden. De *kabuis* van een schip staat hiermede niet in de minste betrekking. *Kabuis-* of *kaboeskool* is de naam van de *kool*, daar men *zuurkool* van maakt. De *kabuiskoolen* gelukken zeer goed, zonder dat ze verplant worden, soms beter. KOBUS. [Het volksgeloof, dat de *kabuiskoolen* eerst *goed*, althans *beter worden* door *'t verplanten*, moet toch hier of daar hebben bestaan; anders kon dit spreekwoord niet zijn ontstaan. HARREBOMÉE. — Dat geloof bestaat nog wel; maar de ondervinding leert het anders. KOBUS.]

Dat is een zoet karweitje. Ik meende, dat door een *zoet* karweitje een werk verstaan werd, dat *naar wensch* afloopt. KOBUS. [Dat is ook zoo, maar men heeft de spreekwijze ironisch op te vatten. HARREBOMÉE.]

Het is voor een morsig (of: *lui*) *wijf eene groote verschooning, dat zij een klein kind heeft.* Als GHEURTZ bl. 34 heeft:

Het is den löyen een verlegge guet
Dat se een kleyn kindeken vuet,

zou *verleggen goed* dan ook kunnen beteekenen: een *gegeven* of *geschonken goed*? Het rijm is, zoowel hier als op vele andere plaatsen, het werk van GHEURTZ. TAPPIUS bl. 29a heeft de Westfaalsche uitdrukking: *Idt is der fûylen eyn gût beschûtt, dat se eyn kleyn kindtken hefft;* zoo ook in 't Hoogduitsch bl. 139b: *Es ist der faulen ein gut beschütz, das sie eyn kleyns kindlin hat.* LATENDORF. [*Verlegge guet* schijnt niet anders te zijn dan *een goed excuus* met het bijv. naamw. (zooals dikwijls voorkomt) achteraan geplaatst. *Verleggen* in den zin van *excusare* vindt men o. a. vermeld in de *aanteekeningen* van VAN HASSELT op KILIAEN in voce. Overigens hoort men het spreekwoord: *Het is der vrouw een goed beschut, dat zij een klein kind heeft*, ook in den zoogenaamden achterhoek van Gelderland. SWAVING.]

Wanneer die kinderen niet zoo lief geacht werden, zoo zouden zij beter opgevoed worden. In de voordracht van *Campen* bl. 92: *Wan die kinder niet soo lief weeren, soe werden sy langsaem opgetoegen*, is *weren* = *duren*, Hoogduitsch *währen*, niet mogelijk; het is hier veeleer het Hoogduitsche *wären* (het Nederlandsche *waren*), de verleden tijd der aanvoegende wijs. AGRICOLA 695 zegt: *Wenn kinder nicht so lieb weren, so wurden sie langsam erzogen.* Juist uit den vorm van de aanvoegende

wijs maak ik het besluit op, dat hier aan *weren* = *duren* niet te denken is. *Werden* bij *Campen* zal wel *worden*, dat is: *zouden worden*, beteekenen. *Langzaam* opvoeden is *moeilijk*. De kinderen zouden slechts moeilijk tot hunnen manlijken leeftijd komen, wanneer de ouders hen niet met hartelijke liefde in hunne zwakheid ondersteunden: „zoo is de zwakheid van een kind nooit zoo groot, of men draagt haar gaarne." (AGRICOLA.) LATENDORF.

De wijn is voor de koeijen niet gewassen. Als *Campen* bl. 116 deze beide spreekwoorden op elkander laat volgen: *Die Wijn is voer die Koenen niet gewassen* en *Het Bier is voer die Gansen niet gebrouwen*, dan meen ik, dat bij de *Koenen* van het eerste aan dieren moet gedacht worden. Maar de vermelding der *ganzen* doet mij twijfelen, of hier, evenals in het spreekwoord: *Sy wachten nae malckanderen, als die Koenen int gras*, aan *koeien* kan gedacht worden. Wat mij betreft, ik houd het eerder voor een zekeren vogel, en wel voor een *troet* of *kalkoenschen haan*, die toen pas in Europa was overgebracht. Wij Meklenburgers noemen deze dieren kortweg *koenen*. Zoudt gij niet misschien een dergelijk gebruik kennen; zoodat die vogels nl. zoowel *latekoenen* als *koenen* genoemd werden? Dit woord verklaart SANDERS zeer goed als een klanknabootsend woord; met hem is het eens mijn collega Dr. C. SCHILLER, die in zijn werk *Zum Thier- und Kräuterbuch des meckl. Volkes* (Heft III. Schwerin. 1864. 4°. bl. 17 en 18) zeer belangrijke historische en literarische zaken medegedeelt. Ik wensch hierover Dr. DE JAGER'S oordeel te kennen, zoowelals over GHEURTZ' *Godt en is geen wael.* LATENDORF. [Ik zou meenen, dat bij *koenen* aan *koeijen* moet gedacht worden: 1°. Omdat die meervoudsvorm elders insgelijks voor *koeijen* voorkomt. 2°. Omdat niets belet, aan *koeijen* te denken. 3°. Omdat de *ganzen* van het volgende spreekwoord niets bewijzen, aangezien ieder spreekwoord geheel op zich zelf staat en zonder zamenhang met andere. 4°. Omdat het volk in zoodanig spreekwoord liefst een *bekend* en *gewoon* dier zal nemen, wat wel het geval is met *koeijen*, maar niet met den vogel, die *koene* zou heeten. Men denke ook aan het gewone: *De jenever is niet voor de* VARKENS *gebrouwen.* 5°. Omdat *koenen* in anderen zin dan *koeijen* bij ons onbekend is. DE JAGER.]

Hij speelt voor koesenslepper (II. bl. LXXV). Uwe verklaring van *koesenslepper* komt mij minder juist voor. In Drenthe heeft men daarvoor de benaming *koddesleper*. *Kodde* is hetzelfde als *koese*, d. i. *knods, knuppel, stok.* „Het is de derde persoon, die optreedt, om een huwelijk tot stand te brengen. Hij vraagt voor den vrijer acces, en vergezelt dezen — na zulks bekomen te hebben — meest op vrijdag (daar ligt nog iets Heidensch in) naar het meisje; wanneer er in zijne tegenwoordigheid, en doorgaans in bijzijn van de naaste vrienden der vrijster, van vader en moeder, gevrijd wordt. Voor de tweedemaal vergezelt de *koddesleper* wel den vrijer, doch laat beiden bijeen. Voor de derdemaal gaat de vrijer alleen naar 't huis van het beminde voorwerp; en deze derde bijeenkomst afgeloopen zijnde, wordt er een dag bepaald, waarop hij moet terugkomen, meestal na verloop van zes weken. Indien het meisje nu geen zin heeft aan den vrijer, schrijft zij binnen drie weken aan den *koddesleper*, dat zij van den jongeling afziet. Ontvangt deze geen brief, dan rijst de hoop bij den knaap tot de zekere verwachting van het jawoord te zullen erlangen. Alsdan gaat de *koddesleper* bij de ouders, vraagt de toestemming tot het huwelijk der dochter, en regelt de huwelijksvoorwaarden. Op den bepaalden dag vergezelt hij den aanstaanden bruidegom, ontvangt voor en met dezen het verlangde ja, en ziet alsdan zijne functiën geëindigd. De *koddesleper* is misschien eene soort van *steward* of *zedevoogd*, die bij de Germanen en Batavieren in hunne gezelschappen voorzat." Dus letterlijk uit het tijdschrift *de Schouwburg*, voor 1805, bl. 80 enz. Nu heb ik wel eens opgemerkt, dat, als een boer in de graafschap Zutphen er op uitgaat, om eene — naar zijne gedachten — gewigtige zaak uit te voeren, hij dan zijn' *stok* of *koese* — zonder welken hij nooit uitgaat — niet regtstandig voor zich houdt, of er op leunt, maar dien — met de regterhand op den rug — aan een lederen band vasthoudt, en zoo laat *naslepen*. KOBUS.

Hij heeft hier een kruikje gebroken. Als TAPPIUS bl. 106[b] zegt: *Du heffst hier een krüykessken tho brocken*, dan verklaart gij *tho brocken* door *te breken;* dus is dat dan eene onbepaalde wijs. Het moet echter verbonden- en als verleden deelwoord opgenomen worden, zooals eene plaats uit PLAUTUS (Cistell. II. 1. 27) bewijst: *confregisti tesseram* (gij hebt een pot gebroken). LATENDORF. [*Thobrocken* kan hier niet anders zijn dan het verleden deelwoord. De vorm *tebrokken* voor *gebroken* is in het dialect der graafschap Zutfen zeer algemeen. SWAVING.]

Het is een doove kwartel (of: *Hij is zoo doof als een kwartel*). Goed! als men het opneemt voor: hij houdt zich doof, Jaques, luikes, Oost-Indisch doof. De kwartel houdt zich doof, als het kwartelbeen, dat het geluid van het wijfje (de sije) nabootst, valsche toonen slaat. KOBUS.

Rakette en maankop vindt men in alle landen. Niet het *zaad* uit den maankop of papaver, maar het *sap* uit de plant heeft een slaapwekkend vermogen; daar wordt de opium uit bereid. KOBUS. [Ik meen thans ook, dat men bij den papaver wel

aan het *sap* te denken heeft; ofschoon eigenlijk niet „uit de plant," maar uit van den zaadbol geperst. HARREBOMÉE.]

Hij heeft vrij wat Piet Lut op zijn lijf (*). *Wat heeft hij een piet lut!* wordt gezegd, zoo als, *Nav.* IV. bl. 166, zeer juist is uitgedrukt, „van iemand, die over eene geringe zaak, een onbeduidend leed, 'tzij reeds aanwezig, 'tzij te gemoet gezien, veel drukte maakt." De vrager dacht daarbij een oogenblik aan zekeren PIETER LUT, eenen enkhuizer scheepskapitein, van wien wij lezen, dat hij volk aanwierf, om de duinkerker kapers van de kust te verdrijven, en die genoemd wordt „een stout zeeman, van wien men vertrouwde, dat hij gelijk de oude Enkhuizers in dapperheid zijnen vijand niet zou toegeven." Hij voegt er echter bij: „Ik twijfel er zeer aan, dat het karakter van dezen man aanleiding tot het spreekwoord zal hebben gegeven. Immers dan diende men nog iets meer en geheel anders van hem te vinden." De heer HARREBOMÉE is (*Spreekwoordenboek*, dl. II. bl. 31) van een ander gevoelen. Hij zegt: „*Lut*, *luttel* is *weinig*, *gering*, en deze beteekenis kan zeer wel, zonder het bestaan van een' historisch' persoon aan te nemen, de persoonsvoorstelling PIET LUT hebben voortgebragt. Vele spreekwoorden bewijzen dat, en PIET is een algemeene naam. En toch ben ik, juist door hetgeen ons van het karakter van PIETER LUT is medegedeeld, zonder „meer of anders," gansch niet vreemd aan het denkbeeld, om het spreekwoord in een' eigentlijken zin op te vatten. De geopperde twijfel toch is wel weg te nemen, als men bedenkt, dat vele spreekwoorden op kleinigheden worden toegepast, zonder dat de bekende afleiding van die spreekwoorden zulks zoude doen onderstellen. Naar mijn inzien is het gansch niet onwaarschijnlijk, dat men de bedrijvigheid van den stouten PIETER LUT zoo groot heeft geacht, om ze over te brengen op elke uitgebreide drukte, al is die drukte dan ook van minder belangrijken aard." — Het komt mij voor, dat de heer HARREBOMÉE deze spreekwijze nooit heeft hooren gebruiken, maar die alleen uit mededeeling van anderen kent. Hij zou die anders beter verstaan. Immers *piet lut hebben* of *veel piet lut op zijn lijf hebben* wordt niet gezegd van iemand, die veel drukte *heeft*, maar die veel drukte *maakt*. *Veel drukte maken*, *veel beweging maken*, *lawaai maken*, *purim maken*, *veel vieren en vijven hebben*, *wind maken* of, zooals men in vroegeren tijd zeide, *wind breken*, ziedaar eenige synonimen van *piet lut hebben*. *Piet lut* is, wat de Friezen noemen *folle sok*, de Engelschen *much ado about nothing*, de Franschen *beaucoup de bruit et peu de besogne*. Maar indien er iets is, waarvan onze dappere oude hollandsche zeelieden, zooals PIETER LUT er ook een schijnt geweest te zijn, afkeerig waren, dan is het wel in de eerste plaats van drukte maken, piet lut hebben. Het waren mannen, die kloeke daden verrigtten, maar er zoo weinig ophef mogelijk van maakten. Men zie maar eens de brieven, die wij nog bezitten van DE RUYTER, CORN. TROMP en anderen: wat ons daarin het meest treft, is, dat zij van gebeurtenissen en daden, die de geschiedschrijvers uitvoerig en met blijkbare ingenomenheid vermelden, spreken zonder omhaal, zonder beweging, zoo eenvoudig en bedaard, of het dagelijks voorkomende zaken waren. Wij nemen daarom afscheid van PIETER LUT: bij de verklaring van deze spreekwijze kunnen wij hem niet gebruiken. — Wat ons beter te pas komt, is de opmerking, dat men wel benoorden het IJ *piet lut*, maar ten zuiden daarvan, te Amsterdam en in Zuidholland, *putlut* zegt. Moet men hierbij, zooals de heer HARREBOMÉE gist, want ook deze verklaring schijnt hem niet onaannemelijk, aan *luttel* denken? Mij dunkt, deze tweede verklaring is niet beter dan de eerste, want wij begrijpen daarbij noch hoe wij aan de eerste lettergreep van *putlut* gekomen zijn, noch waar de laatste van *luttel* gebleven is. Het woord luidt toch *luttel* en niet *lut*. Bovendien wie *putlut* heeft, is niet iemand, die *luttel*, maar die *veel* drukte maakt. Ik geloof veeleer, dat wij hier een van de talrijke spreekwijzen voor ons hebben, aan den Bijbel ontleend. Wij lezen daar, Ezechiël 30 vs. 5, volgens de statenvertaling: „Moorenland en Put en Lud en al de gemengde hoop en Kub en de kinderen van het land des verbonds zullen met hen vallen door het zwaard." *Put* en *Lud* zijn namen van volken. Misschien echter zijn deze woorden, die door gelijkheid van klank het volk aantrokken, in de plaats getreden van andere, die men minder gaarne uitsprak. Misschien ook vindt de spreekwijze hare verklaring enkel in den lust van het volk, om met namen te spelen. Als het b. v. van den beschonkene zegt: „*hij weet van Teeuwis noch Meeuwis*," dan beteekenen Teeuwis en Meeuwis in deze spreekwijze juist zooveel als Put en Lud in gene. Vooral aangaande namen, in den Bijbel voorkomende, valt dit op te merken. Ik zal hier niet spreken van „*hij weet wel, waar Abraham den mosterd haalt*," omdat ik niet zeker ben, of hier de aartsvader ABRAHAM gemeend is. Maar waarom noemt men hem of haar, die een groot

(*) Hierbij worden tevens achtereenvolgends opgenomen de spreekwoorden: *Hij weet van Teeuwis noch Meeuwis* — *Hij weet wel, waar Abraham den mutsaard haalt* — *Het is een kind van Naboth: vroeg groot en laat wijs* — *Het is een kalf Mozes* — *Het is vee van Laban* (II. bl. LXXV) — *Job in het elfde*, *Altijd hetzelfde* (I. bl. LXVI) — *Hij doet het om Mozes en de profeten*. — *Zij hebben Mozes en de profeten* (II. bl. LIII) — *Hij heeft Abraham gezien* (II. bl. XLII), die, zonder in gedurige herhalingen te vervallen, niet afzonderlijk waren op te nemen. Ook worden er niet op mijne opvatting van elk dezer spreekwoorden aanmerkingen gemaakt.

ligchaam en een klein verstand heeft, een „*kind van Naboth?*" Want van zulk eenen heb ik het altijd hooren bezigen, niet, zooals de heer HARREBOMÉE meent, van eenen stijfhoofdigen gek. Waarom heet de goedhartige, wien wij ook dikwijls een kalf noemen, somtijds een „*kalf Mozes?*" De heer HARREBOMÉE merkt zeer juist aan, dat MOSIS hier genitivus is, maar om het aan *Exod.* XXXII vs. 20 ontleend te achten, daarvoor zie ik niet de minste reden. Waarom heet een troep deugnieten „*vee van Laban?*" Ik geloof, de namen MOZES en LABAN dienen hier alleen, om den titel wat langer te maken, waardoor het mogelijk wordt, dien met meer klem uit te spreken dan de monosyllaba *kalf* en *vee*. In „*Job in 't elfde, altijd hetzelfde*" beteekent het eerste gedeelte niets, en is alleen bijgevoegd om den wille van het rijm. — Nog een paar voorbeelden, hoe het volk bijbelsche gezegden, waarin eigennamen voorkomen, uit zijn verband rukt, en er eene beteekenis aan geeft, die het weet en ziet, dat zij niet hebben kunnen. Bij den heer HARREBOMÉE vinden wij „*hij doet het om Mozes en de profeten*" met deze verklaring: „Hij doet het, opdat men hem voor een' godsdienstig' man zal aanzien." Deze is echter de beteekenis niet. Het beteekent „hij doet het om het geld." Men zegt ook „*hij heeft Mozes en de profeten*" d. i. hij heeft geld. De spreekwijze is ontleend aan *Luc.* XVI vs. 29. Verstond men deze plaats verkeerd? Neen, want zij is zoo duidelijk, dat dit naauwelijks mogelijk is; het was met opzet en tegen beter weten aan, dat het volk aan deze woorden de beteekenis gaf, die zij nu als spreekwijze hebben. — 't Is even zoo met eene andere, door den heer HARREBOMÉE niet (*) opgeteekend, deze namelijk „*hij heeft Abraham gezien.*" Zij beteekent „hij is boven de vijftig jaren." *Joh.* VIII vs. 57 heeft er blijkbaar aanleiding toe gegeven. Men vergelijke die plaats, en men zal weder bewezen zien, dat het volk er dikwijls behagen in schept, een gezegde uit zijn verband te rukken, en er geheel willekeurig de beteekenis aan te geven, die het goedvindt. LEENDERTZ.

Iets laten pokken en mazelen (II. bl. LII), wordt ook toegepast op zulke fleschen, die langen tijd in den wijnkelder hebben vertoefd, zoodat haar tijd, waarin de kinderen pokken en mazelen, lang voorbij is. KOBUS.

Het is haast gedaan met den mensch, en hij kan toch zoo regt veel goed doen. De laatste woorden van dit spreekwoord, zooals het voorkomt bij *Campen* bl. 26: *Het is haest gedaen om een menschen, ende hy cost doch so recht veele op te brengen*, verklaart gij verkeerd: *cost* is niet *kon*, maar het Hoogduitsche *kostet* (*kosten*), en *opbrengen* is niet *teweegbrengen*, *voortbrengen* of *doen*, maar *voeden*, *opvoeden*. AGRICOLA 204 heeft: *Es ist bald geschehen umb einen menschen, vnd er kostet doch so recht viel zu erziehen.* LATENDORF.

Zie, hoe hangt hem de muil; ik wil hem de toornigheid afsnijden. Als wij bij *Campen* bl. 43 lezen: *Siet, hoe hangt hem den muyl, Ick wil hem den toorn braden afsnijden*, dan beteekent *toorn braden* niet de *wenkbrauwen*, maar de *opgetrokken lippen*. Bij AGRICOLA 323 luidt dit: *Sihe wie henckt er das maul, ich wil im den zorn braten abschneiden.* Hierbij voeg ik nog de verklaring: „toornbraden is het vleesch, dat zichtbaar is van beide lippen, — en het beste vleesch van ossen en varkens wordt tot gebraad afgesneden." LATENDORF.

Hij zeide niet eens: blaauw is uw oog. Ik meende, dat dit de klagte was van een coquet meisje, dat gedurig hoorde: *wat heb je schoone blaauwe oogen.* KOBUS.

Toevallig mijn oom. Als bij *Campen* bl. 77 staat: *Slump mijn Oem*, dan is *slump* niet *toevallig;* het beteekent een *gelukkig toeval.* AGRICOLA 647 heeft: *Schlump mein öhem.* Ik had deze spreekwijze bij *Campen* overgeslagen; maar hare goede en duidelijke verklaring vindt men bl. 166 van mijn boek. LATENDORF. Daar leest men met de woorden van AGRICOLA: „*slump* is *zonder nagedachte*, *ongekunsteld* en *onvoorziens.* Wanneer iemand bijna iets gelukt, en anderen hem dat geluk niet gunnen, dan zeggen deze: het is zijne schuld niet, dat het gelukt is, *Slump mijn Oom*, dat is: het geluk is hem ten deel gevallen. Slechte geneesheeren denken, wanneer hun eenmaal iets gelukt is, dat zij nu in alles slagen zullen. Daarom willen zij dan met ééne pleister en ééne zalf alle ziekten genezen, en als het nu gelukt, dan is het niet door hunne kunst, maar louter slump en geluk. Mijn lieve vriend PHILIPPUS MELANCHTON heeft mij verteld, dat te Tubingen een dokter geweest is, die vele menschen genas. Deze had de gewoonte, des avonds veel te drinken, en onder het drinken zijne recepten te schrijven, en naar den apotheker te sturen. Als nu de menschen in de apotheek kwamen, om hunne dranken te halen, dan deelde de knecht die naar de rij af uit, en zeide: God geve u het goede; dat een ieder krijge, wat hem nuttig is! Deze dokter had een oom, SCHLUMP geheeten, zoo als er veel zijn. Dus is hier niets door kunst geschied."

Hij zit (of: *Het loopt in de pruimen*). Zou dit ook zien op den roodeloop, die soms door het gebruik van vele pruimen ontstaat? KOBUS.

De vrouwen drijven al haren wandel met den raad des spiegels (of: *Eene vrouw kan niet nalaten, zich zelve te zien, als zij voorbij den spiegel gaat*).

(*) Is niet eene schrijffout voor *mode?* het spreekwoord is opgenomen: zie de noot op de vorige bladzijde.

Als *Campen* bl. 81 zegt: *Een wijff en cans niet laten, wanneer sie voer een spiegel heengaet, sie moet het lelick ansien*, vereenigt gij in uwe eerste verklaring de woorden *het lelick* tot een gemeenschappelijk object. Deze moeten echter gescheiden worden. *Het* slaat op *spiegel*, die bij AGRICOLA manlijk, maar bij *Campen* en ook in de Nederduitsche volkstaal onzijdig is. *Lelick* is hier een bijwoord. AGRICOLA 683 heeft: *Es kans kein weib lassen, wenn sie vor einem spiegel vbergeht, sie mus jn heslich ansehen.* LATENDORF.

Men zal hem met roggestaarten buigen. Het spreekwoord: *Men solde hem mit vuyl eyeren smijten, mit gruepen dreck smijten, mit honden wtder stadt hessen mit Ruchchen sterten stupen*, dat bij *Campen* bl. 4 voorkomt, is in 't Hoogduitsch niet. Zoude *gruepen dreck* misschien ook de *roest* zijn, die zich aan de *grapen*, dat is: aan de *ijzeren potten* hecht? LATENDORF.

Liever Turksch dan Spaansch. Ik meen, dat de leus was: *Liever Turksch dan Paapsch.* KOBUS. [De *leus* ja; maar kan daarom het *spreekwoord* niet van *Spaansch* spreken? V. D. HULST heeft het althans zoo. HARREBOMÉE.]

Spijkers op laag water zoeken. Op dit spreekwoord en de verklaring van den Heer VAN LENNEP daarop, bij U vermeld, waag ik het, eene bedenking te maken. Dat duiken bij een gestrand schip komt mij wel wat gezocht voor. Natuurlijker, hoewel het gronddenkbeeld hetzelfde is, schijnt mij, den oorsprong daarin te zoeken, dat bij steden aan rivieren gelegen, vooral waar eb en vloed gaat, bij zeer laag water vele plaatsen toegankelijk worden, die anders door de rivier beschermd zijn. Zoo heeft men in mijne vaderstad Dordrecht, en ook wel elders, een goed deel der stad, waarvan de achterhuizen dadelijk aan de rivier uitkomen, zonder eenige kaai of weg tusschenbeiden. Bij lage tijen nu ziet men daar op het drooggeloopene dikwerf van dat volkje, dat gewoon is op sprokkelen of maraude uit te gaan, zoekende naar uit de huizen verloren zaken, en misschien ook wel naar eene gelegenheid, om iets weg te kapen. Bij achterdocht omtrent hunne verrigtingen zal dan wel de uitvlugt gereed zijn, dat zij daar *spijkers zoeken op laag water.* VAN DER SANDE.

Het is eene schoone toog. Is *toog* hier niet voor *portaal* genomen? welk woord in dien zin dikwijls voorkomt in den *Catalogus van portretten* van FRED. MULLER. KOBUS.

Met zeil en treil (of: *Zoo als het treilt en zeilt*). *Zeilen* en *treilen* zijn bij de zoogenoemde oudelandsche boeren bekende namen. Wat *zeilen* is, weet ieder, maar *treilen* schijnt minder algemeen bekend. Men *treilt* op tweeërlei wijze, òf met de lijn òf wel anderheid met den kloet. Het zoogenoemde treiltouw bestaat uit eene lange lijn met een korten schoot; de beide benedeneinden worden aan den vóór- en achtersteven van het vaartuig vastgemaakt; op die wijze wordt het vaartuig door één man bestuurd en voortgetrokken. — Meerder oefening en bedrevenheid is er noodig, om een bekwaam treiler te zijn met den kloet. Men plaatst den kloet met het ondereinde achter in het schuitje, de praam of de boot tegen de overzijde van het boord in diervoege, dat de kloet aan deze zijde tegen het uitstekend kromhout of een daartoe aangebragten klamp aansluit; de treiler houdt het boveneinde in de hand, en duwt nu op zijn gemak het vaartuig snel langs den oever voorwaarts, en weet het zoo juist en regelmatig te sturen, dat een onervarene het met verwondering aanziet. BOUMAN.

Hij is zoo slim (*listig*, of: *loos*) *als een vos.* Als gij daarbij hebt gebracht: *Hy is tot een vos gheworden*, dat bij *Campen* bl. 67 voorkomt, dan geloof ik, dat het er niet mede vereenigd moet worden, wat uit de bloote opgaaf van *Campen* moeilijk is op te maken. Het heeft nl. betrekking op den dood. AGRICOLA 510 zegt: *Er ist zum Fuchs worden.* Bij het spreekwoord: *Er hat mit der haut bezalt*, heb ik gezegd (zie mijn boek bl. 141), dat wij Duitschers veel figuurlijke uitdrukkingen hebben, om het sterven van een mensch uit te drukken, waaronder mede: *Er ist zum fuchse worden.* Vossen hebben holen, waarin zij zich verbergen, zoo ook heeft de mensch zijn graf. LATENDORF.

Hij zit op zwart zaad. De stelling, dat de vogels in 't gemeen het witte zaad boven het zwarte verkiezen, gaat niet op, en heeft alleen somtijds plaats bij de kanarievogels, die gewoonlijk met zwart en wit zaad (daarom kanariezaad genoemd), ondereen gemengd, gevoed worden. Buiten kennen de vogels geen wit zaad. Ik geloof niet, dat hier een man bedoeld wordt, die met schulden overladen is, maar iemand, die door ongelukkige omstandigheden tot armoede is vervallen, en nu in plaats van wittebrood zwart roggebrood moet eten. KOBUS.

Hij praat zich zelven in den zak. Kan dat ook beteekenen: hij weet met mooi praten zijn' eigen' zak te vullen? KOBUS.

Zijt gij zestig (of: *zeventig*)? De spreekwijze *zijt gij zestig!* hoort men hier ten platten lande zeer dikwijls; men zegt dan: *ben je zestig!* Het wordt altijd met nadruk uitgesproken in de beteekenis: *zijt gij niet wijs!* en dus schier gelijkstaande met andere gemeene spreekwijzen *ben je mal! ben je gek! scheelt het je in den bol!* Het is eene dadelijke regtstreeksche berisping van eene handeling van iemand, die dwaas en onverstandig te werk gaat. Het schijnt mij toe, dat deze spreekwijze eene verkorting is van de bestraffende spreekwijze: *ben je al zestig, en nog niet wijzer!* Eene soortgelijke

spreekwijze komt hier ook meermalen voor: *ben je niet goed bij je sokken!* dat is: niet wel bij uwe zinnen! Nooit hoorde ik: *ben je zeventig!* BOUMAN.

Ik wil het niet eeuwig laten droomen. Het bij GHEURTZ bl. 42 voorkomende spreekwoord: *Ick wildt my niet eēv laeten droomen*, heeft in zijne beide laatste woorden een Germanisme. Wij zeggen: *ik laat het mij gelusten*, *invallen*, *droomen*, enz. Zie SANDERS II. 32. kol. 1. LATENDORF.

Ik wist niet, wat mij geschiedde, noch hoe ik te moede was. Het spreekwoord bij *Campen* bl. 52: *Ick wust niet, woe my gheschach, hoe my te moede was*, luidt in zijn eerste deel bij AGRICOLA 381: *Ich wust nicht wie mir gheschach.* Daarom is de verklaring: *woe* is *wat*, eenigermate te veranderen. Ook deze spreekwijze bij *Campen*, evenals *Schlump mein öhem*, had ik overgeslagen. LATENDORF.

Die valt, een ieder loopt straks over hem. Dit spreekwoord, dat bij *Campen* bl. 15 voorkomt, houd ik voor eene vertaling van AGRICOLA 111: *Wer da ligt, uber den lauffet alle welt hin.* Ik betwijfel daarom uwe opgave III. bl. CI, kol. 2. LATENDORF. [Die twijfel is gegrond. Toen ik de 24 aangeboden spreekwoorden voor het recht van eigendom onderzocht, vond ik niet, wat ik zocht; vandaar mijne uitspraak: wij hebben het niet. Thans zie ik, dat *het verloren schaap te recht is.* HARREBOMÉE.]

Daar ze piepen, moet men ze niet zoeken. Ik zou zeggen: *wel* zoeken, wijl het piepend geluid aantoont, dat er iets aanwezig is; bijv. als de kuikens nog in den dop zitten, maar spoedig staan uit te breken. KOBUS. [Die *piepen* kan, zal wel voor den dag komen, al ware hij een *kuiken*, en behoeft alzoo niet gezocht te worden. Zoo laat men zich niet verschalken; wat men met het spreekwoord zeggen wil. HARREBOMÉE.]

In nº. 1 van *het Leeskabinet* van'1865 vindt men, bl. 37-39 van het *bibliographisch album*, eene beoordeeling van den *Utrechtschen Volks-almanak* van 1865, in welke beoordeeling mijn daarin voorkomend *Vervolg over de Utrechtsche Spreekwoorden* door den Heer N. T. aldus ter sprake wordt gebracht: „De heer P. J. HARREBOMÉE levert eene korte beschouwing van een drietal *spreekwoorden*, door hem *Utrechtsche* genoemd, en wel: *Het is goud uit de Gortsteeg*, *Hij brengt hem achter den dom* en *Het is vuur van de Oude Gracht.* Wat het laatste spreekwoord betreft, dit wordt gebezigd, wanneer in een komfoor of test eene kool wordt gedaan, die reeds uitgedoofd is. De heer HARREBOMÉE zegt, den oorsprong van dit spreekwoord niet te kunnen opsporen, noch zelfs te gissen; wij zijn gelukkig genoeg, hem in deze op den weg te kunnen helpen. Wat namelijk te Utrecht, te Haarlem of elders *Oude Gracht* heet, draagt te Leiden, te Alkmaar en misschien nog in andere plaatsen van ons vaderland, den naam van *Oude Vest* (ofschoon de Alkmaarsche naam de officieele is, wordt zij ook wel *Oude Gracht* genoemd; ref. heeft er acht jaren gewoond). Nu weet men, dat, waar eene *oude* stads-gracht of vest bestaat, ook eene *nieuwe* moet zijn, die in plaats van de oude gekomen is. Eene stads-gracht of vest diende voorheen, om den vijand af te weren, en wel door stukken geschut, dat in het gewone spraakgebruik *vuur* wordt genoemd. Is nu eene oude gracht of vest, bij de uitlegging eener stad, door eene nieuwe vervangen, dan zou het *vuur*, indien men zich daarvan nog op de oude wilde bedienen, natuurlijk geheel doelloos zijn. Dit geschiedt echter niet meer, waarom het spreekwoord „het is vuur van de oude gracht" eenvoudig te kennen geeft „het is vuur, dat niet bestaat, of uitgedoofd is." — Bij *Gortsteeg* is de *t* ten onregte ingeslopen; *gorstech*, dat hier ook aangehaald wordt, is de ware lezing. *Gorre* (*sordidus*, KIL.) is *vuil*, *morsig;* ons *goor* is er uit overgebleven. De beteekenis van het spreekwoord is: „*Het is goud uit de Achterstraat*, of *den Stinkhoek*, of zoo iets." — Als men zich langen tijd gepijnd heeft met een vruchteloozen arbeid, als alle onderzoek heeft schipbreuk geleden en alle nadenken door geen gelukkig idée wordt gevolgd, dan zal men zich te recht verheugen, als de gebraden duiven u zoo op eens in den mond komen vliegen. Ik was dan ook werkelijk zeer verblijd, te lezen, dat de Heer N. T. „gelukkig genoeg was, mij in deze op den weg te kunnen helpen." Toen ik echter ten einde toe gelezen had, riep ik uit: nu weet ik ten minste, wat men meent, dat de oorsprong van het spreekwoord is. Wat de Heer N.T. schrijft kan toch onmogelijk waar wezen. *Gracht* en *vest* zouden synoniem zijn! *gracht* is *gegraven vaart*, *vest* is *schans*, alzoo precies hetzelfde! Maar waarin vindt de Heer N. T. die gelijkheid? Vooreerst in hare ligging: in sommige steden heeft men eene *gracht*, en in andere eene *vest;* wat in de eene zus genoemd wordt, heet in de andere zoo. Kan dat waar zijn, dan moet de ligging van *gracht* en *vest* daarvan getuigenis geven; en de eene ligt in verschillende richting, minder of meerder van den omtrek of het midden verwijderd, terwijl de andere natuurlijk nergens anders ligt dan aan den omtrek. Al moge daarenboven de *vest* het water als een verdedigingsmiddel tevens meestal in zich opnemen, zal dit toch wel, meen ik, niet overal en altijd het geval zijn, — zeker is 't, dat het, om *vest* te zijn, niet volstrekt noodzakelijk is. Maar Alkmaar zal ons op den weg helpen. Ik geloof juist, dat Alkmaar voor den Heer N. T, de steen des aanstoots is geweest, die hem van den weg afleidde. Ik heb mede vijf jaren te

Alkmaar gewoond, en weet ook, dat de *Oude Vest*, waar ik die vijf jaren heb doorgebracht, mede wel eens, ofschoon zeldzaam, *Oude Gracht* wordt geheeten; doch ten onrechte, daar de eigenlijke naam is *Oude Vest-gracht*, en *Oude Gracht* daarvan slechts als eene verkorting kan worden aangemerkt. *Oude Vest-gracht* is de *gracht*, *aan de Oude Vest*. — En waarom „zou het *vuur*, indien men zich daarvan nog op de *oude* wilde bedienen," als „eene *oude gracht* of *vest*, bij uitlegging eener stad, door eene *nieuwe* is vervangen, natuurlijk geheel doelloos zijn?" Zeker alleen daarom, omdat men *nieuwe grachten* graaft, om *vuur* te verplaatsen? Hoe hangt dat dan met *het uitleggen der stad* te zamen? Vooralsnog kan ik alleen dit als zeker aannemen, dat we eene andere verklaring van het spreekwoord dienen af te wachten, om met dat uitleggen in 't reine te komen. — Verder durf ik, op de bloote verzekering van den Heer N. T., niet aannemen, dat *goud uit de Gortsteeg* = *goud uit de Achterstraat* zoude zijn: de *Gortsteeg* te Utrecht is geen achterstraat. Evenmin = *goud uit den Stinkhoek:* ik ben die steeg honderden malen doorgegaan, zonder ooit noodig gehad te hebben, den doek voor den neus te houden. Echter is „de *t* ten onregte bij *Gortsteeg* ingeslopen?" Zulke *onrechtvaardigheden* of *ongerechtigheden* zullen dan, vrees ik, in honderd andere gevallen bestaan. De *t* wordt in de volkstaal nog heden ten dage menigmaal weggelaten. Maar dat *gorre* = *vuil*, *morsig*, past toch zoo uitmuntend bij „*Stinkhoek*." Voor we dien *vuilen* of *morsigen* uitweg ter verklaring ons kunnen laten opdringen, diende, dunkt mij, althans eerst te zijn aangetoond, waarom die *zilversmid* en die *stuvers*, die ik in de *Gortsteeg* heb gebracht, zoo maar stillekens zijn weggedragen. Eerlijk of oneerlijk, men diende ze in 't verhoor te nemen; omdat ik eene aanklachte tegen hen heb ingebracht. Als men daarenboven weet, dat de *Haverstraat* te Utrecht niet zoo heel ver van de *Gortsteeg* verwijderd is, dat zij met deze kan samengaan (Haverstraat en Gortsteeg toch zijn *een*), dan houd ik het voor niet onmogelijk, om te gereeder van *haver* op *gort* te komen, als men zelfs buiten Utrecht menschen aantreft, *die elkander van haver tot gort kennen*, althans gemakkelijker dan van *haver* op *gorre* = *vuil, morsig*.

GORINCHEM,
30 December 1865. P. J. HARREBOMÉE.

ERRATA IN AFLEVERING 7 EN 8 VAN DEEL III.

	bl. XCI,	kol. 2,	reg. 31	*staat:* PLAKKERT.	*lees:* PLAKKER.
	„ CI,	„ 2,	„ 8	„ *duden.*	„ *zinnen.*
			„ 23, 24	„ *het is mij niet mogelijk, anders te doen.*	„ *als het mij mogelijk is.*
	„ CVI,	„ 2,	„ 24	„ *Barthelmeos*	„ *Barthelmeus*
			„ 46	„ *van de pokken*	„
	„ 298,	„ 2,	„ 36	„ beweeren	„ bewerer *)
	„ 366,	„ 1,	„ 48	„ bij het	„ bij
en vroeger in Deel I:	„ LI,	„ 1,	„ 33	„ *de*	„ *den*
	„ 315,	„ 1,	„ 17	„ BOL.	„ BOLLE.
	„ 404,	„ 2,	„ 7	„ holletje	„ bolletje
				„ bolletje	„ holletje
gelijkmede in Deel II:	„ V,	„ 2,	„ 16	„ DUISTERNIS.	„ DUISTER.
	„ LXXV,	„ 1,	„ 10	„ SLUYTER.	„ SLUITER.
en in Deel III:	„ XLIII,	„ 2,	„ 51	„ BEZWEERING.	„ BEZWERING.
			„ 52	„ *bezweering.*	„ *bezwering.*
	„ XLV,	„ 1,	„ 51	„ *zweeren*	„ *zweren*
	„ LXXVI,	„ 1,	„ 28	„ *aanw.* 22: Wassenbergh V. bl. 101.	„
	„ XC,	„ 1,	„ 17	„ het	„ de
				„ dorp	„ landstreek.
	„ 110,	„ 2,	„ 2	„ *adelijken*	„ *adellijken*
	„ 125,	„ 2,	„ 53	„ *gaen*	„ *gaan*

Op SLAAP mist men de drie volgende bij MUTS opgenomen spreekwoorden: *Als de hemel valt, krijgt men eene blaauwe slaapmuts op, — Hij heeft de blaauwe slaapmuts op*, en *Hij is zoo mak als een schaap; je kunt hem wel onder je slaapmuts vangen*, die daar nog moeten voorkomen; ook op TAND moet nog staan, het bij HAND opgenomen, en thans met een ander vereenigd spreekwoord (zie Deel III. bl. LXXX): *De naarstige hand, Geen snoepers tand, Een schaarsche mond Is 't huis gezond;* gelijkmede op WEET het bij ACHTERSTE opgenomen spreekwoord: *Alles is maar eene weet, zei de boer, en hij haalde eene pier uit zijn achterste, en bond er zijne schoenen mede vast.*

Aan het spreekwoord: *'t Is wel geklaard: Het goed vergaârd, De eer bewaard En kost gespaard,* ontbreekt de eerste helft, zoodat het nog op GOED moet staan; evenals het spreekwoord: *Het geld: Dat stelt Den held In 't veld*, het laatste deel mist, en daarom nog op VELD moet geplaatst worden; ook is bij het spreekwoord: *Bezie eerst u zelven, alvorens gij een ander moeit*, het laatste deel niet opgenomen, waarom het nog op MOEIJEN moet staan.

De spreekwijze *Met de warme hand* en hare verklaring moeten aldus gelezen worden: *Iets met de warme hand overbrengen.* [Dit wordt gezegd, als iemand het geschonken vertrouwen misbruikt, en dadelijk aan den vijand meêdeelt, wat hem in vertrouwen gezegd is, terwijl zijne hand nog warm is van den handdruk.]

Op WEG staat: *Hij zoekt veel* (of: *duizend*) *uit-* (*bij-*, of: *om-*) *wegen, om er vrij van te komen;* daarom kunnen *Hij zoekt omwegen* bij OMWEG, en *Overal weten zij uitwegen op* bij UITWEG geschrapt worden. Ook op GEK kan geschrapt worden: *Hij houdt hem voor den gek*, naardien daar mede voorkomt: *Men houdt hem voor het lapje* (of: *voor den gek*).

Deel III, bl. XV, kol. 1 moet, tusschen reg. 7 en 8, ingevoegd worden: LUST-NIET. (Zie ii. bl. lxxiv bij KERKHOF.)

Nog moet in Deel III. bl. LXXVIII de *aanw.* 15 van bl. 96 tot bl. 97 overgaan.

Eindelijk behooren, Deel III. bl. 172, bij het spreekwoord: *Hij slacht den duivel: hij vertrekt met stank*, behalve het op *Campen* bl. 52 opgegevene, mede voor te komen de beide varianten: *Die Duvel leth steets enen stanck nae hem* en *Ey wat een duyuelschen stanck is dat*, die op *Campen* op dezelfde bladzijde staan.

*) Dezelfde fout komt mede voor: Deel III, bl. 276, kol. 2, reg. 7; bl. 291, kol. 2, reg. 22, 23.

L. S.

De Friesche spreekwoorden, in n°. 16 van de *lijst van werken over Nederlandsche Spreekwoorden* genoemd, hebben langer opgehouden, dan ik mij in den beginne had voorgesteld, en nog is de zaak niet geheel in orde. Of ze 't zal worden, zal de tijd leeren. De Heer Dr. E. VERWIJS is naar alle waarschijnlijkheid het oorspronkelijke handschrift op 't spoor, waaruit de verzameling van VAN BURMANIA en de copie van Prof. WASSENBERGH en DE CHALMOT is ontstaan. Onder de papieren van VIGLIUS moet eene spreekwoorden-verzameling schuilen, denkelijk bijeengebracht door eenen BOGERMAN, en deze verzameling bevindt zich te Göttingen. Het onderzoek daarnaar is nog niet afgeloopen; maar wordt de moeder-verzameling ontdekt, dan zal daaruit waarschijnlijk zich veel laten verklaren, wat nu nog duister blijft, en er gevolg kunnen gegeven worden aan het plan, bij den Heer VERWIJS en mij bestaande, die Friesche spreekwoorden beide in 't Friesch en in 't Nederlandsch uit te geven. Maar het *Spreekwoordenboek* moet ten einde worden gebracht, en daarom is van VAN BURMANIA's verzameling opgenomen, wat te verstaan was; later zal dan het ontbrekende uit de oudere bron kunnen worden bijgevoegd. De aanwinst is toch reeds belangrijk en groot. — Behalve deze spreekwoorden kunnen nog eenige Zeeuwsche mede in laatste vrachtreis scheep gaan. Ze zijn van den Heer VAN DALE, gelijk aanstonds blijken zal. Er is nog meer. Ook Vlaamsche spreekwoorden heb ik kunnen opnemen, gelijk almede uit het vervolg der *lijst van werken over Nederlandsche Spreekwoorden*, hier volgende, blijken zal. Uit nog een paar andere verzamelingen is voor de laatste lading geput; terwijl eindelijk het groote boek der samenleving mij mede geen onaanzienlijk deel er van heeft geleverd. Zoo zal de laatste aanvulling, ten getale van 1183 spreekwoorden, het geheel tot eene hoogte van 42540 spreekwoorden brengen, allen thans in het *Spreekwoordenboek* geplaatst.

Zouden we nu, met die laatste aanvulling, kunnen zeggen, dat alle Nederlandsche spreekwoorden in het *Spreekwoordenboek* zijn opgenomen, en zou alzoo het verzamelen ten einde zijn? Ik heb mijn best gedaan, niet één spreekwoord te laten verloren gaan, en toch durf ik niet zeggen, dat ik later niet nog andere Nederlandsche hooren of lezen zal, of deze mij zullen worden opgegeven. Mij dunkt, alleen deze laatste vracht bewijst, dat er nog wel iets te verzamelen zal overblijven. Welke voorraad kan er daarenboven nog schuilen in het 15tal verzamelingen, Deel III. bl. 472 genoemd, die ik nog niet kon inzien? En dan zijn er nog geheele provinciën onzes vaderlands, waar ik geene gelegenheid had, navraag te doen, en waaruit niemand mij iets toezond. Uit Groningen, Holland, Utrecht en Gelderland heb ik nog al goede gelegenheid gehad van verschillende zijden het daar als spreekwoord rondloopende op te nemen, uit Friesland, Drenthe en Zeeland ook wel het een en ander; maar uit Overijsel en Noord-Brabant weinig of bijna niets. Of zouden daar geene eigene, maar alleen de elders mede gangbare spreekwoorden bekend zijn? 't Is niet waarschijnlijk. Dus is de verzameling onzer spreekwoorden wellicht nog zeer incompleet; dat kan althans zeer mogelijk wezen. Bij dezen toestand moest mij dus het denkbeeld, reeds voor eenigen tijd door den Heer G. P. ROOS uit Aardenburg mij aan de hand gedaan, hoogst welkom zijn: het *Spreekwoordenboek* door een *Spreekwoordenblad* te doen opvolgen, en dit eenmaal 's jaars, bijvoorbeeld in October, als er ten minste stof is voor een half blad, in den vorm van het *Spreekwoordenboek*, uit te geven. Dit kon dan na een 10tal jaren min of meer een boekdeeltje opleveren. Zoo blijven we (want ik hoop dan op dezelfde medewerking, als ik tot heden mocht ondervinden) wakker op post staan, en laten niets of weinig doorglippen. Mijne ondervinding zegt mij, dat dit volstrekt geene illusiën zijn. De enkele vrienden, die ik het plan mededeelde, juichten

het allen toe, en de uitgevers van het *Spreekwoordenboek* zijn bereid, het *Spreekwoordenblad* op dezelfde wijze uit te geven. En de bezitters van het *Spreekwoordenboek?* Ik kan mij niet voorstellen, dat er één onder hen zijn zal, die het plan niet alleen niet zal goedkeuren, maar met mij den Heer ROOS zal dankzeggen voor zijne inventie.

Zal men het als eene onomstootelijke waarheid moeten erkennen, dat het verzamelen van onze spreekwoorden ons volkskarakter, onze zeden en de kracht van onze taal meer doet uitkomen en beter doet kennen, en tevens, dat we met het verzamelen nog niet aan het einde zijn gekomen, maar er mede behooren voort te gaan, ja zelfs alle middelen dienen te gebruiken, die er toe kunnen leiden, dan dienen we te kunnen beoordeelen, wat we reeds hebben gedaan, met andere woorden, dan moeten we kunnen zien, of een spreekwoord al of niet in het *Spreekwoordenboek* is opgenomen. Dit nu is en blijft eene moeilijke, maar toch geenszins eene onoverkomelijke zaak. De reden, die mij zoo dikwijls, ofschoon ten onrechte, werd opgegeven, die ik zelfs wel eens gedrukt zag, „dit of dat spreekwoord is te vergeefs in het *Spreekwoordenboek* gezocht," — die reden zit voornamelijk in de verschillende voorstellingen van een zelfde spreekwoord. Om onder velen slechts één voorbeeld te noemen, dat mij daar zoo in de gedachte komt. Is het spreekwoord opgenomen? ***Men kan uit een azijnvat geen wijn tappen***, of? ***Wie zal er wijn tappen uit een azijnvat!*** of? ***Hij wil wijn tappen uit een azijnvat***, of? ***Wijn tapt men niet uit een azijnvat***, of? ***Uit een azijnvat tapt niemand wijn***, of? ***Hij meent wijn te tappen uit een azijnvat***, of? ***Kan iemand wijn tappen uit een azijnvat?*** of? ***Een azijnvat kan geen wijn voortbrengen***, of? doch genoeg; want misschien heb ik in de 8 verschillende opgaven van een zelfde spreekwoord nog slechts de helft dier voorstellingen gegeven. En nu het antwoord op de gestelde vraag. Gewis is dit spreekwoord opgenomen. Deel III. bl. LX staat: ***Men kan geen malvezij uit een azijnvat tappen.*** Voor dit spreekwoord bestaan drie redenen, waarom men meent, dat het niet is opgenomen: 1°. de verschillende woorden, waarmede het spreekwoord aanvangt, terwijl men het alleen onder éénen vorm kent, 2°. een gelijkbeteekenend woord, niet het woord zelf, is opgenomen, 3°. het staat onder de nakomers. Maar ook al kan er slechts van ééne dier drie redenen sprake wezen, nog is de genoemde meening volstrekt niet zeldzaam. Onmogelijk kan ik dit bezwaar geheel en al wegnemen, het is individueel; maar zooveel ik kan, wil ik het trachten te doen. Op de 1°. reden heeft de meeste stranding plaats. Men dient de verschillende voorstellingen, die een spreekwoord kan aannemen, zich voor den geest te brengen en te toetsen, en met een weinig zoeken bereikt men zijn oogmerk. Gelukt het niet, en bevat het spreekwoord meer dan één naamwoord, dan zoeke men op een ander woord dan de eerste maal; met het woord, dat de minste spreekwoorden bevat, heeft men de meeste kans van slagen, en daar vindt men zonder moeite het eerste alphabetische woord achter het spreekwoord staan. Wat de 2°. reden aanbelangt: het zoeken op een ander dan het eerste alphabetische woord heeft mede de gewenschte uitkomst. En wat de 3°. reden betreft: ik heb, Deel II. bl. XIII tot XX, de spreekwoorden, in het L. S. van Deel I alleen voor het eerste alphabetische woord voorkomende, voor de overige woorden van A tot K opgegeven, — en, Deel III. bl. VIII tot XXXIV, voor de overige woorden van L tot Z alsmede voor de woorden van alle letteren van Deel II, en doe dat thans op gelijke wijze voor alle nakomers in Deel III; terwijl ik daarachter eene opgave heb gevoegd van alle spreekwoorden, die in het L. S. van al de deelen van het *Spreekwoordenboek* voor het eerste alphabetische woord voorkomen.

Het is mij een aangename plicht, te melden, dat de Heer J. H. VAN DALE van Sluis medewerkt, om onzen spreekwoordenschat te vergrooten.

Op de *lijst van werken over Nederlandsche Spreekwoorden*, Deel III. bl. 446—469 geplaatst, behooren nog de volgende voor te komen:

16. Aan hetgeen van dit nommer gezegd is, moet nog worden toegevoegd: Het afschrift van DE CHALMOT bevat 1177 spreekwoorden, waaronder 43, die dubbel voorkomen. Bij de 1133 spreekwoorden, door WASSENBERGH opgeteekend, komen nog 57 in een *Aanhangsel;* zoodat er in 't geheel 1190 spreekwoorden voorkomen, waaronder 32 dubbele. Onder de 1177 — 43 = 1134 spreekwoorden van DE CHALMOT, zijn er 281, die bij WASSENBERGH niet gevonden worden; terwijl WASSENBERH onder de 1190 — 32 = 1158 spreekwoorden er 305 heeft, die bij DE CHALMOT niet voorkomen. Alzoo is het gemeenschappelijk aantal spreekwoorden bij beide afschrijvers 853, en bevat het geheel van beide handschriften 1439 spreekwoorden. Van dat aantal vervallen er 27, die ik gemeend heb niet als spreekwoord te kunnen opnemen. Van de overblijvende 1412 blijven er voor nader onderzoek nog 84 over; zoodat nu reeds 1328 spreekwoorden zijn geplaatst. Achter den naam

v. Burmania-Verwijs,

waarmede deze spreekwoorden zijn aangewezen, is de bladzijde van DE CHALMOT en de letter en het nommer van WASSENBERGH opgenomen.

168*. *Spreekwoordenspel*, voorkomende in de *Kinder-Courant*, Deel V, Blad 20 van 1856. *'s Grav.* v. WEERDEN. fol. Plaat 20 en 22, bij het *Spreekwoordenspel* behoorende, bevatten elk 81 gelijkluidende spreekwoorden. Elk 81tal is in 9 verschillende kaartjes verdeeld, die tegen elkander geplakt worden, 9 spreekwoorden in Romeinsche letters aan de ééne zijde, en 9 spreekwoorden in cursief-letters aan de andere zijde. De spreekwoorden zijn met

de Nommers der kaartjes

aangewezen, het eerste nommer is dat van het kaartje met Romeinsche letters, en het daarachter tusschen haakjes geplaatste nommer dat van het kaartje met cursief-letters gedrukt.

186. *Over Spreekwoorden en snedige Gezegden, door* IJ, voorkomende, bl. 270—274, in het *Nederlandsch Museum. Geschied- en Letterkundige Merkwaardigheden, Natuurbeschrijvingen, Aardrijkskundige Bijzonderheden, Historische en Romantische Verhalen. Amst.* LAARMAN. 1865. fol. De schrijver heeft meer vreemde dan Nederlandsche spreekwoorden als voorbeelden bijgebracht, en weet meestijds niet, of de eerste al of niet tot de laatste behooren. Alleen wat als Nederlandsch spreekwoord bekend is, is aangewezen onder den naam

Museum,

onverschillig of het al of niet als zoodanig is opgegeven.

187. J. H. VAN DALE. *Nederduitsche Spreekwoorden*, voorkomende in *De Taalgids. Tijdschrift tot uitbreiding van de kennis der Nederl. Taal*, onder redactie van L. A. TE WINKEL en J. A. VAN DIJK. 7e. Jaarg. 1865. bl. 204—213, en 8e. Jaarg. 1866. bl. 107—118. *Utrecht.* V. D. POST. 8°. Het is eene *nalezing* op MOLEMA'S *Nederd. Spreekw.* (zie n°. 180), „en dat wel met betrekking tot gelijksoortige of verwante zegswijzen, die gang hebben in *Zeeuwsch-Vlaanderens westelijk deel.*" De spreekwoorden, in deze *nalezing* geplaatst, zijn aangewezen met den naam

v. Dale,

waarachter I of II, naarmate de spreekwoorden in de eerste of tweede bijdrage voorkomen.

188. *Spreekwoorden*, geplaatst bij elken dag des jaars, voorkomende in *Schild en Vrind! Volksalmanak voor* 1866, *uitgegeven door de „Klauwaarts" te Brugge. Brugge.* DE LAROIÈRE. kl. 8°. De hier voorkomende spreekwoorden zijn op den datum aangewezen, dus van

1 *Jan.* tot en met 31 *Dec.*,

waarachter het jaartal 66 is gevoegd, ten einde onderscheiden te zijn van de n°. 11, 158 en 164.

Thans volgt de opgave der genoemde 1183 spreekwoorden:

AANGENAAM. *Nieuw is aangenaam* 1).

AANGEZICHT. *Als de haan kraait, de molen draait, de wind waait en de klok slaat, blijft uw gezicht zoo staan* 2). *Bijt mij den neus niet af; mijn gezicht zou er door geschonden worden* 3). *Hij heeft een gezicht als een November-nacht. Hij trekt een gezicht als een roggebroodje, dat van achteren lam geslagen is* 4). *Hij trekt een gezicht als het achterste van een dooden soldaat* (of: *van een arm' mensch*) 5). *Hij trekt een gezicht als vijf dagen slecht vet* 6). *Hij zet een gezicht als drie dagen stormweer* 7). *Voor een bang gezicht heeft men het* 8). *Zij trekt een gezicht als een gescheurde catechismus* 9).

AANSPREKER. *Hij zweet als een aanspreker.*

AAP. *Dat is ook, alsof de aap in den bijbel kijkt. Hij heeft zijn' aap wel geluisd* 10). *Iemand voor den aap houden* 11). *Ik heb den aap in den arm. Ouden apen leert men geen muilen trekken* 12). *Pas op den aap. Willen wij den aap deelen?*

AARD. *Ongelijke aard Dient niet gepaard.*

1) v. Burmania-Verwijs bl. 229. N. 7. 2) v. Dale I. bl. 208. 3) „ bl. 26. B. 34. 4) „ II. bl. 112. 5) v. Dale II. bl. 112. 6) v. Dale II. bl. 112. 7) v. Dale II. bl. 112. 8) „ II. bl. 116. 9) „ II. bl. 112. 10) v. Burmania-Verwijs bl. 117. H. 67. 11) „ II. bl. 115. 12) 7 *Jan.* 66.

AARDAPPEL. *Een jong mensch is ook geen aardappel.* [Men zegt dit, wanneer een liefdehandel is aangeknoopt door iemand, dien men niet dacht, dat naar eene vrouw omzag.] *Hij bluft altijd met zijne tafel, en hij vreet aardappelen met schillen.*

AARDE. *Dat zal niet gebeuren, al zou hemel en aarde vergaan* 1). *Gerke viel van den toren op de kerk, van de kerk op de aard, En toch was Gerke niet vervaard* 2). *Het scheen, of hemel en aarde vergaan zou* 3). *Hij hangt tusschen hemel en aarde* 4).

AARS. *Besch.. gij u van vreugde, dan hebt gij een raren aars* 5). *Drek, zei Koen, en hij likte Hauk om de aarsspleet* 6). *Hebt gij daarvan uw hemd besch...., dan hebt gij een slechten aars* 7). *Hij sch.. door een veegen aars* 8). *Hij sch.. op den kloet, en veegt den aars aan het dwarshoutje* 9). [Dit *dwarshoutje* is de *kruk* of het *hand-*

1) v. Burmania-Verwijs bl. 34. *Aanh.* D. 2.
2) „ bl. 100. G. 11.
3) „ T. 93.
4) „ bl. 120. H. 77.
5) „ bl. 30. *Aanh.* B. 8.
6) „ bl. 197.
7) „ bl. 111.
8) „ bl. 140. H. 149.
9) „ S. 45.

vatsel, bovenaan den kloet.] *Hij trekt er den aars uit* 1). *Zij is niemand trouw dan haar' eigen' aars* 2). *Zij zoekt eene hand vol smeer in een muggenaars* 3).

Aas. *Hij heeft het aas beet.* [Hij is ingepakt. Men zegt het van hem, die zich tot eenige handeling heeft laten verlokken of verleiden.]

Abc. *Hij is zoo geleerd als de Latijnsche heer Aern, die 't A B kon* 4). [Eene persiflage op zekeren pastoor van Wijns (een dorp, een uur van Leeuwarden af), en aern geheeten, die zich machtig veel op zijne kennis van de Latijnsche taal liet voorstaan, maar er niet veel meer dan de letters van kon noemen.] *Hij zit nog op de AB-bank.*

Abe. *Abe zal wel geweerd worden* 5).

Abe Sjuksma. *Dat zijn de luimen van Abe Sjuksma* 6).

Absolutie. *Daar de paap spreekt miserere, is geen absolutie* 7). [Als door de hoogere macht eene afwijzing wordt gedaan, is geene vergiffenis mogelijk. *Miserere* beteekent *heb medelijden met mij.* Het is de aanhef van een kerkgezang: *Miserere mei, Domine!*] *Eene kwade biecht maakt eene kwade absolutie* 8).

Abt. *Hij is al abt, eer hij in 't klooster komt* 9).

Ach. *Hij zegt* (of: *spreekt, ach noch wach.* [Men zegt het van iemand, die volstrekt geen geluid geeft. *Wach*, thans verouderd, was eertijds als eene versterkte uitdrukking van *ach* bekend.]

Achter. *Achter ziet gij mij laatst* 10). *Hebt gij hem van voren gezien, bezie hem ook van achteren* 11). *Hij weet van voren niet, dat hij van achteren leeft* 12).

Achterste. *Hij zoekt naar de blom, en valt met zijn achterste in het gruis* 13). [Dit spreekwoord ziet in het algemeen op den al te kieskeurige, die later tot het weinig aanbevelenswaardige overgaat, waar hij eertijds het veel betere had verworpen, — en bepaaldelijk op den vrijer, die eindelijk, zooals een spreekwoord zegt, *met zijn' spot naar bed gaat*, ofschoon dit laatste meer op de vrijster dan op den vrijer wordt toegepast.]

Advocaat. *Die zijn eigen advocaat wil zijn, voorziet zijn' cliënt van een zot.*

Afslag. *We verkoopen van daag geene koeien bij afslag en opbod.*

Afstand. *Het is een goede jongen; maar op een afstand.*

Age Jajes. *Dat is tot daaraantoe, zei Age Jajes, en hij mende den wagen in de sloot* 1).

Aken. *Hij zou Keulen en Aken verzetten* 2). [Dat is: alles, zelfs het bijna onmogelijke, aanwenden, om zijn doel te bereiken.]

Akker. *Daar vele kinderen zijn, daar versmalt de akker* 3).

Almanak. *Het zijn geen brieven, maar almanakken* 4). [Men geeft dit antwoord al gekkende op de vraag: *wat blief je?* alsof het onderzoek over *brieven* liep.]

Ananas. *Hij zit in de drukte als eene ananas in de blåren.*

Andla. *Dokter Andla is er buiten, en was er juist midden in* 5).

Angst. *Angst is niet te beteren* 6). *Het is maar een bloedemans angst* 7).

Anthonie. *Dat is eene fraaiigheid, om in te verbijsteren, zei Toon de kruier.*

Appel. *Een appel in den Mei Is zoogoed als een ei* 8). *Het is moeders oogappel.*

Arend. *Slakken kunnen geen arenden volgen.*

Arm. *Ik heb een been in mijn' arm* 9).

Arme. *Konden de rijken de armen opeten, zij zouden ze niet in schoon water sch....* 10).

Armoede. *Die alleen woont, lijdt armoede. Hoe meer goed, Hoe meer armoed.* [Dit spreekwoord geeft hetzelfde te kennen als: *Hoe meer koeien, Hoe meer moeien;* waarin het *moeien* op de zorgen des levens ziet, die van onaangenamen aard zijn.]

As. *As Komt in den molen te pas* 11).

Asch. *Asch is verbrand hout en gevonkte kooltjes* 12). [Men zegt hiermede in Zeeuwsch-Vlaanderen hetzelfde als elders met *Asch is verbrande turf.*] *Hij gaat met de beenen in de warme asch zitten.*

Athene. *Hij zendt uilen naar Athene* 13).

Auk. *Hemel, Bauk! Welk eene scheur heeft onze Auk* 14).

Azijn. *Men kan geen malvezij uit een azijnvat tappen* 15).

Ba. *Zeg boe of ba* 16).

Baas. *Als de kater van huis is, dan is onze kat baas* 17).

Baat. *Alle baat helpt, zei de mug, en zij p.... in den Rijn* 18).

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 133. H. 109.
2) „ bl. 178. I. 68.
3) „ bl. 181. I. 77.
4) „ S. 54.
5) „ bl. 5. A. 10.
6) „ bl. 4. A. 5. Wassenbergh V. bl. 96.
7) „ bl. 67.
8) „ Q. 3.
9) „ bl. 147. H. 170.
10) „ T. 9.
11) „ bl. 108.
12) v. Dale II. bl. 114.
13) „ I. bl. 212.

1) v. Burmania-Verwijs bl. 34. *Aanh.* D. 1. 2) v. Dale I. bl. 210.
3) „ bl. 64. D. 105. 4) „ I. bl. 211.
5) „ bl. 75. 6) v. Burmania-Verwijs bl. 83.
7) „ T. 63.
8) „ bl. 87. E. 13. 9) v. Dale II. bl. 108.
10) „ bl. 126. K. 25.
11) v. Dale I. bl. 210. 12) v. Dale I. bl. 210. 13) *Museum* bl. 274.
14) v. Burmania-Verwijs bl. 210. M. 9.
15) v. Dale II. bl. 110. 21 *Jan.* 68.
16) v. Burmania-Verwijs S. 13.
17) „ bl. 7. *Aanh.* A. 8.
18) v. Dale I. bl. 211.

BAKKER. *Wat is er al te doen in eene bakkers-kooischuur* 1)?

BAL. *Een wentelende sneeuwbal groeit altijd aan.* [De laster, rondgaande, wordt al grooter en grooter.]

BALK. *Houd je binnen de balken, dan wordt ge niet geschoten* 2).

BALLAST. *Een schip ligt het best op 't water, als het goed geballast is.* [Na het eten is het goed, een middagslaapje te nemen, zeggen de liefhebbers, en zij beroepen zich op dit spreekwoord.]

BAMIS. *Hij heeft zijn Bamis betaald.* [Dat wil zeggen: het is een soliede man. In sommige streken van Noord-Brabant is het gebruikelijk, dat de verschillende koopers het op publieke verkoopingen gekochte bij den notaris moeten voldoen op den eersten October, dat is: te *Sint Bavo.* Dat noemt men *zijn Bamis* = *Bavomis betalen.*]

BANG. *Hij is bang voor zijne eigene schaduw* 3).

BARMHARTIGHEID. *Bier en barmhartigheid komen bij elkander* 4).

BAUK. *Hemel, Bauk! wat zeg je* 5)?

BED. *Billert en Wab, koster en Lolk: 't Is al één volk; Seger en Ded: Op één bed* 6). *Gemak voor eer, zei de begijn, en zij ging op paters bed liggen* 7). *Het is goed, dat er twee in één bed slapen; hoe zou anders één alleen warm worden! Hij gaat met den kapiteinsrang naar bed.* [Men zegt dit op Texel van iemand, die zich in den vierden graad van dronkenschap bevindt.] *Zijn bed wordt hem onder zijn gat verkocht.*

BEDAARD. *Braaf en bedaard* 8).

BEDELAAR. *Jonge luiaards, oude bedelaars* 9).

BEDRIEGER. *Die een bedrieger bedriegt, verdient een stoel in den hemel.*

BEENDEREN. *De buik vol beenen, de schort vol tranen* 10). [Als de misdaad gepleegd is, en de gevolgen niet uitblijven, rest meestal weinig anders dan 't gepleegde kwaad te beschreien. Het spreekwoord ziet op een zwanger meisje.] *De hond krijgt wel een been, dat hem niet toegedacht was* 11). *Het vleesch naast het been smaakt het best* 12). *Hij gooit er met een been naar.*

BEENEN. *Daar gaat geen kraai op één been* 13). *De eieren gaan nu op gouden beenen* 14). *Hij heeft strooien beenen.* [Men zegt dit te Beveren en Rouselare, beide in de nabijheid van Kortrijk, van een dronkaard.] *Ik heb een bot in het been* 15).

1) v. Burmania-Verwijs bl. 160.
2) „ H. 3.
3) „ bl. 128. H. 111.
4) „ T. 2.
5) „ bl. 210. M. 8.
6) „ bl. 24 en 194. B. 25.
7) „ bl. 96. G. 3.
8) „ bl. 235. 9) 6 Mei 66.
10) „ bl. 62.
11) „ bl. 79. D. 144.
12) „ T. 14.
13) „ bl. 65.
14) „ bl. 40. D. 23. 15) v. Dale II. bl. 108.

BEEST. *Daar zal ik geen beest in zijn* 1). [Wanneer iemand zich in deze of gene zaak niet wil afzonderen, vooral indien het eene geldelijke opoffering betreft, zegt de Zeeuwsch-Vlaanderman: *Daar zal ik geen beest in zijn*, waar elders gangbaar is: *Daar wil ik geen hond in wezen.*] *Hij zegt noch hond noch beest* 2). *Ik wil dat grijze hoen niet hebben, zei de vos, en hij kon het beestje niet krijgen* 3).

BEGEERLIJKHEID. *Naar wensch en begeerte* 4).

BEGIJN. *Dat komt van 't lange preeken, zei de begijn, en zij sch... in den buikzak* 5). *Werken is zalig, zei het begijntje, en ze telde grutten* 6).

BEGIN. *Alle ding heeft een begin en een einde, behalve God en zijne genade* 7).

BEK. *Hij is hard in den bek.* [*Jonker* GELDELOOS nl., van wien men mede zegt: *Hij is zoo hard als een spijker.*]

BEL. *De bokken met bellen zijn bij de rijke lui het meest* 8). *Het is de kat, daar de bel aan hangt.* [De hoofdpersoon, de man, die 't kan beslissen nl.] *Hij hangt alles* (of: *heel zijn vermogen*) *aan de bel* 9).

BELOFTE. *Wat men tegen de beloften doet, dat behoeft geene plaats* 10).

BENAUWD. *Die op God vertrouwt, Is nooit benauwd* 11).

BERAAD. *Het is geen beraad waardig* 12).

BERG. *Wij zullen nog eens zuchten, zei Mozes, toen hij den berg opging.* [Een gezegde, onder drinkebroers gangbaar.]

BERLIKUM. *Te Berlikum in de koe* 13).

BESCHEID. *Alle ding heeft zijn bescheid* 14). *Als de hond komt tot heer, Dan weet hij bescheid noch eer* 15). *In alle zaken is bescheid* 16).

BEURS. *Het is eene kunst: te weten, wat een ander in de beurs heeft* 17). *Verhuizen is beursluizen, sprak een snijder, en hij timmerde eene deur* 18).

BEWIJS. *Eene openbare zaak behoeft geen bewijs* 19).

BEZEM. *De zachte bezems vegen wel zacht, maar ze maken geen vaart* 20). *Het is zoo kroes als een bezemsteel* 21). *Zijn haar krult als een bezemstok* 22).

BIER. *De voerlui, die geen wijn of bier lusten, moeten niet op den wagen, maar op het rad zitten* 23). *Praat gaat te bier; wijsheid gaat naar de waar-*

1) v. Dale I. bl. 212. 2) v. Dale I. bl. 109. 3) v. Dale I. bl. 213.
4) v. Burmania-Verwijs W. 42.
5) „ bl. 79. D. 145. 6) 27 Juni 66.
7) „ bl. 17. Aanh. A. 24.
8) „ bl. 58. 9) v. Dale I. bl. 205-206.
10) „ bl. 81. 11) „ II. bl. 212.
12) „ T. 62. 13) v. Burmania-Verwijs T. 85.
14) „ bl. 12. A. 21.
15) „ bl. 228. O. 12.
16) „ bl. 187. 17) v. Burmania-Verwijs T. 61.
18) „ bl. 126. H. 164.
19) „ bl. 188. 20) v. Burmania-Verwijs bl. 54.
21) v. Dale II. bl. 117. 22) v. Dale II. bl. 118.
23) v. Burmania-Verwijs bl. 51. Aanh. D. 20.

heid 1). *Twee ton bier, hoeveel tot het maal* 2)? *Uw mout is nog niet tot bier geworden* 3).

Bij. *Als de bijenkorf eerst aan het winnen is, dan wint ze sterk.* [Wanneer de eerste kinderen spoedig na elkander komen, krijgt men ras een groot gezin.] *Als de witte bijen vliegen* 4).

Bil. *Vier nakende billen brengen ze samen* 5).

Bilkert. *Maak dat een Bilkert wijs* 6). [Het Bilt is eene gemeente in Friesland, in het arrondissement Leeuwarden gelegen. De bewoners, meest Hollanders van oorsprong, munten uit in geestbeschaving en bevattelijkheid; zoodat zij voor slimme donders doorgaan.]

Binnen. *Kroes van buiten en kroes van binnen* 7).

Blaas. *Die blaas zal spoedig barsten.*

Blad. *Als een kikvorsch op een pompeblad: er op of er onder.* [Men zegt dit van wispelturige menschen, die dikwijls niet weten, wat zij willen. Een *pompeblad*, of eigenlijk een *plompeblad*, is het zeer breede *blad eener waterplant.*] *Hij beeft als een esscheblad, dat door den herfstwind bewogen wordt.*

Blaffer. *Daar is meer dan één hond, die blaffer heet* 8).

Bliksem. *Hij brengt den donder voor den bliksem* 9).

Blind. *Bij het volk is de nering, zei de blinde* 10). *De blinde moet wel staan, Zoolang als de leider wil gaan* 11). [*Staan* zal hier als *stand houden*, dat is: *vol houden*, te nemen zijn, in den zin dus van zijne vroegere beteekenis, die wij nog kennen in het spreekwoord: *Die sta, zie toe, dat hij niet valle.*] *De blinde raakt den leeuwerik wel* 12). [Op gelijke wijze zegt men van een toevallig treffen: *De blinde schiet wel een vogel.*] *Ik wou wel gaarne zien, zei de blinde, dat men oogen uitdeelde* 13). *Nu komen wij er om samen, hoe men den blinde de oogen zal uitscheuren* 14). *Tegen den blinde is het goed schermen* 15).

Bloed. *Arme bloed! loop uit den regen* 16). *Het is een arme bloed, die niet sch.... kan zonder scheuren* 17). — *Wie rood wordt, heeft bloed* 18).

Blood. *Als de karige begint te geven, en de bloode te slaan, dan weten ze beide van geen ophouden* 19).

Boedel. *Als men de steden bij boëlgoed verkoopen zal, zal dat een mooi stuivergeld opbrengen* 1). [Dat wil zeggen: bij de publieke veiling van zoo groote vastigheden moet er vrij wat opgeld betaald worden. Door *boëlgoed* verstaat men *publieke veiling*, en *stuivergeld* is *opgeld.*] *Het is een oudwijven-boël.*

1) v. Burmania-Verwijs P. 11. 2) v. Burmania-Verwijs T. 12.
3) „ bl. 80. D. 149.
4) „ bl. 15. *Aanh.* A. 16.
5) „ bl. 94. 6) v. Burmania-Verwijs S. 57.
7) Molema bl. 288. v. Dale II. bl. 117.
8) v. Burmania-Verwijs bl. 66.
9) „ bl. 112. H. 48.
10) „ bl. 28. B. 21.
11) „ bl. 40. D. 94.
12) „ bl. 41. D. 95.
13) „ bl. 173. I. 53.
14) „ bl. 238. N. 26.
15) „ T. 114. 16) v. Burmania-Verwijs S. 3.
17) „ T. 41. 18) 7 *Dec.* 66.
19) „ bl. 298. O. 11.

Boeg. *Hij ziet er uit, of ze hem in den boeg gevaren hebben.*

Boek. *Boeken en bokken: hoeveel scheelt het* 2)? *De woorden zijn goed, zei de uil, en hij zag in het psalmboek* 3). *Vele boeken niet te lezen: Kan men zóó wijs wezen* 4)? *Zoo zitten de boeken.*

Boer. *Den boeren diende men wel te zeggen, of de zieken veeg waren of niet; dan behoefden zij er geen kosten meer aan te doen* 5). *De steelui zeggen sekreet, de boeren zeggen kakhuis, en als 't al voor de heeren komt, is 't een winkel van papier en lorren* 6). *Hij is te voren als een boer, die een jaar pacht ten achteren is* 7).

Bok. *Hij lacht als een bok, die saffraan eet.*

Bolster. *Hij haalt er den bolster af.*

Bom. *Bomke boven, zei de burgemeester van Franeker tot Prins Maurits* 8).

Bonk. *Die zich voor hond verhuurt, moet de bonken kluiven* 9).

Boom. *De boomen beletten het bosch te zien. Men kapt een boom zoolang, dat hij omvalt* 10).

Boon. *Bange boonen breken als brij* 11). [*Bange boonen* zijn *weekgemaakte boonen*, evenals men zegt: de erwten laten schrikken, als men er koud water bij doet.] *Hij heeft al boonen met hem gegeten* 12).

Boord. *Hij heeft niet meer te zeggen dan een loop-in-'t lijntje aan boord.*

Boos. *Vele doorjagers zijn in de veerschepen geraakt; daar houden zij den booze als in eene kist, maar ze laten hem loopen, waar hij wezen wil* 13).

Bord. *De laatste lik maakt het bord schoon* 14). *Hij ziet er uit als de dood, gedeserteerd van 't ganzenbord* 15).

Boter. *Altijd boter in den brij, zei malle Gerben; hij roomde ze er boven af, en kreeg elken keer likken toe* 16). [Die toekrijgende *likken* zullen hem wel niet *in* den mond zijn gekomen, maar *op* een ander deel zijns lichaams, dat wil zeggen: ze zullen hem als *slagen* zijn toegeteld.] *Boter, brood en kaas is goede huismans spijs* 17). *Boter in den brij is wel van mijne gading* 18). *Boter in den*

1) v. Burmania-Verwijs bl. 17. *Aanh.* A. 23.
2) „ bl. 29. *Aanh.* B. 5.
3) „ bl. 78. D. 143.
4) „ bl. 97. 5) v. Burmania-Verwijs bl. 54.
6) „ bl. 56. 7) „ bl. 123.
8) „ bl. 33. B. 69. 9) v. Dale II. bl. 117.
10) „ bl. 214. M. 25.
11) „ bl. 19. B. 3.
12) „ bl. 157. 13) v. Burmania-Verwijs bl. 93.
14) „ bl. 45. D. 55. 15) v. Dale II. bl. 112.
16) „ bl. 8. *Aanh.* A. 9.
17) „ bl. 31. B. 53.
18) „ bl. 31. B. 60.

brij is zoo kwaad niet 1). *Hij is van daag als de boter. Is dat je boter, dan mag je je brood wel droog eten* 2). *Kon het rommelen in den buik zooveel boter opbrengen als het rommelen in de karn, het zou hard op een rommelen gaan* 3). *Laat ons de boter opeten, zoo zal het mooi weer worden* 4). *Mater! wat is dat een stuk boter, zei het wijf uit de Wouden, en zij vond eene kat in de karn* 5). *Men kan niet alles steken* (of: *spanen*) *als boter. Voor geld koopt men de boter* 6).

Botje. *Al te mooi, zei meester Oege, en hij kreeg een Philippus-gulden voor een botje* 7). Dit spreekwoord komt in de plaats van het Deel III. bl. LXI aldus opgegevene: *Al te vriendelijk, zei meester Oege, en hij beurde een Philippus-gulden voor een botje. Dien mij, ik heb botjes* 8). *Maak de botjes niet te veel* 9).

Bouwheer. *Een goed bouwmeester legt een stevig fondament.*

Boxum. *Mannen van Boxum: dat waren mannen* 10)!

Brand. *Laat de dief iets, De brand laat niets* 11). [Wel waar; maar tegenover een nog erger' vijand geldt ook het spreekwoord: *Brand laat iets, Maar water niets.*]

Breedte. *Het komt in de lengte of breedte* 12).

Brems. *Er komt somtijds wel een oorlog tusschen de koe en de brems* 13). [*Bremsen* zijn *horzels*, ook als *paardenvliegen* bekend, eene plaag voor koeien en paarden.]

Breskens. *Een goed geloof en eene kurken ziel: dan kan men te Breskens overvaren* 14). [Evenals men elders zegt: *Een goed geloof en eene kurken ziel: dan drijft men de zee over* (of: *altijd boven*), wanneer de bewijsgronden voor eene stelling niet zeer krachtig blijken te wezen, geldt in Zeeuwsch-Vlaanderens westelijk deel: *Een goed geloof en eene kurken ziel: dan kan men te Breskens overvaren;* omdat het groote overzetveer van- en naar Vlissingen te Breskens gevonden wordt.]

Brij. *De brij is op, het best van den dag is weg* 15). *De brij is zoo hard, dat er wel eene muis op zou kunnen dansen* 16). *Die gaarne brij eten, trekken veel van de gort* 17). *Hij kookte hem den brij van zijn eigen meel* 18).

Bril. *Die den bril om den hals heeft, die ziet ook door* 19).

v. Burmania-Verwijs bl. 21. *Aanh.* B. 10.
„ bl. 180. I. 74.
„ bl. 197.
„ bl. 205. L. 28.
„ bl. 211. 6) 1 *Oct.* 66.
„ bl. 12. A. 26. Wassenbergh V. bl. 101.
„ T. 112.
„ bl. 211. M. 12.
„ bl. 226. 11) v. Burmania-Verwijs bl. 205. L. 29.
„ T. 78. 13) v. Burmania-Verwijs bl. 68.
Buie I. bl. 211. 15) v. Burmania-Verwijs bl. 41. D. 25.
Burmania-Verwijs bl. 72. D. 119. 17) v. Burmania-Verwijs bl. 65.
„ bl. 156. H. 206. 19) „ bl. 57.

Broeder. *Ik wil mijn' broeder tot peet wezen* 1).

Broek. *Als mijne broek een peperzak is* 2). *Hij heeft een mond, dat men er wel eene broek in spoelen kan* 3). *Hij moet eene vrouw hebben of eene grootere broek* 4). *Waar broeken zijn, gelden geen doeken.* [Daar *broek* het symbool van den *man*, *doek* dat der *vrouw* is, zegt men met dit spreekwoord, dat in gemeene samenkomsten mannen stem uitbrengen, en vrouwen daartoe geen macht hebben.]

Brood. *Die kinderbrood eet, zit er met schande* 5). *Het is geluksbrood* 6). *Hij kan den broodzak niet uit het huis keren* 7). *Kon hij nu menschen eten, hij gebruikte den een voor vleesch, en den ander voor brood* 8). *Wie zoolang brood genoeg had* 9)! *Zij heeft brood op de plank.* [Doelende op de groote borsten eener dienstmeid, zegt men evenzoo: *Daar ligt bij haar wat op 't venster* en *Zij heeft gezonde melkkannetjes.*] *Zuur brood eet men meest* 10).

Brug. *Hij breekt de brug af. Hij is tot eene brug gebruikt.*

Bruid. *Gij moogt de bruid wel eischen* 11). *Men zal het wel schikken, dat de bruid een goeden schotel krijgt* 12).

Bui. *Hoe mooi weer is het nu bij hen; maar zie wel toe, dat er geen donderbui* (of: *regen*) *na komt* 13).

Buidel. *Daar mijn buidel opengaat, daar rookt de schoorsteen* 14).

Buik. *Dikke buik, slapende voet* 15). *Een leege buik kan kwalijk den slaap vinden* 16). *Men zou hem wel eene luis op den buik knippen* 17).

Bul. *Als de koe tochtig is, dan ziet ze het haar van den bul niet aan* 18). *Daar de bullen spelen, mogen de hokkelingen wel mesten* 19). *De bul is gebraden; vader komt* 20). Dit spreekwoord komt in de plaats van het Deel III. bl. LXI aldus opgegevene: *Gerezen brood, vader komt! Die de bullen heeft bij den hoop, krijgt de koeien voor niet* 21). *Hij is een recht stuursche bul* 22). *Hij loopt er op in als de bul op den hooiopper* 23). *Hij ziet als een Twenther bul* 24).

1) v. Burmania-Verwijs bl. 176. I. 57.
2) „ bl. 13. A. 38.
3) „ bl. 136. H. 123.
4) „ bl. 136. H. 124.
5) „ bl. 60. D. 90.
6) „ bl. 204. L. 22.
7) „ bl. 133. H. 110.
8) „ bl. 197. 9) v. Burmania-Verwijs W. 58.
10) „ S. 48.
11) „ bl. 177. I. 60.
12) „ bl. 219. M. 46.
13) „ bl. 146. H. 167.
14) „ bl. 70. 15) 8 *Febr.* 66.
16) „ bl. 88. E. 21.
17) „ bl. 219. M. 45.
18) „ bl. 17. *Aanh.* A. 23.
19) „ bl. 56.
20) „ bl. 26. B. 35. Wassenbergh V. bl. 101.
21) „ bl. 61. D. 94.
22) „ bl. 126.
23) „ bl. 26. B. 36. 24) v. Burmania-Verwijs bl. 126.

BUNZING. *Men vangt somtijds ook wel bunzings in rattenvallen* 1).

BUURMAN. *Buren-wee verlicht wel* 2). [Zoo wij op de tegenheden van onze naasten zien, kunnen we de onzen te beter dragen. In denzelfden zin zegt men: *Buurmans leed troost.*] *Hij gaat bij de buren de kooltjes dooven, en laat ze t'huis vergaan.*

BUURT. *De kinderen uit de buurt weten dat wel* 3).

CELI. *Zuster Celi kent geen kruid voor gras* 4).

COLLEGE. *De Hondsbossche zeewering ware te leggen geweest met de overblijfselen van de overdadige dijkscollegemaaltijden.*

CONTREMINE. *Hij arbeidt in de contremine.* [Dat wil zeggen: hij zet list tegen list. *Contremine*, aan de belegeringskunst ontleend, beteekent dan ook *list tegen list;* zijnde *mineeren* en *contramineeren* = *mijnen graven* en *tegenmijnen.*]

COURANT. *De krant schrijft er van.* [Zoo zei men vroeger van eene belangrijke tijding, ten tijde nl., toen de kranten minder algemeen waren dan thans, en niet alle dagen het nieuws aanbrachten.]

DAAD. *Een gezegd woord is geen gedane daad* 5). *Veel praatjes, Weinig daadjes.*

DADER. *De kwade rader en de kwade dader zullen met gelijke pijn gepijnigd worden* 6).

DAG. *Die gisteren zijn schip verloren heeft, zou het van daag graag weerom hebben. Een eeuwig varkenskot, zei Jasper, en het brak den volgenden dag* 7). *Geen goeden dag of goeden weg zeggen* 8). *Het heugt mij zoogoed als de dag van gisteren* 9). *Het is alle dagen geen hooiweer, al schijnt de zon* 10). *Het is alle dagen geen vetpot. Het is beter dan kom alle dagen* 11). *Het is heden een dag van den zomer* 12). *Hij kijkt op klaren dag de sterren uit de lucht.* [Men zegt dit van een trotsch' mensch.] *Hij raast als de derdendaagsche koorts. Ik pijpte gisteren al den dag, Dat ik heden niet meer mag* 13). *Ik wou dat ik mijn' goeden dag terughad* 14)! *Ita, zei Wouter, en hij had drie dagen op school gegaan* 15). [Het Latijnsche woord *ita* beteekent *ja.* WOUTER had dus in drie dagen *ja* leeren zeggen, of liever: had zijne kennis in de Latijnsche taal door dat woord op eene pedante wijze te luchten gehangen.] *Maak dag en weg evenlang* 16). *Maak mij dat niet wijs: ik heb drie dagen in de stad gewoond* 17). *Muizen, die zoo vroeg piepen, daar wil op den*

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 214.
2) „ bl. 27. B. 41.
3) „ bl. 41. Aanh. D. 10.
4) „ S. 47.
5) „ bl. 59. E. 26.
6) „ bl. 61. 7) v. Burmania-Verwijs bl. 84.
8) v. Dale II. bl. 108. 9) „ T. 24.
10) v. Burmania-Verwijs T. 23. 11) „ T. 26.
12) „ T. 126.
13) „ bl. 174. I. 47. 14) v. Dale II. bl. 109.
15) „ bl. 184. I. 90.
16) „ bl. 212. M. 23.
17) „ S. 59.

dag de kat gaarne mee weg 1). *Sint Margriet wil het gaarne weten, vóór of na of op den rechten dag* 2). *Wordt gij gewaar, dat het dag is* 3)?

DAK. *Hij heeft de dakvensters nog niet open.* [De slaap zit hem nog in de oogen.] *Zend hem om de dakschaar* 4).

DAM. *Hij heeft zoo menigen hobbeligen dam overgeklommen* 5).

DANS. *Hij waagt er zijn' zomerdans wel aan* 6).

DARTEL. *Hij is zoo dartel, als hij lang is* 7).

DEEG. *Al genoeg koek van één deeg* 8). *Komt gij nu mee, gij week deeg* 9)? *Men zou van hetzelfde deeg een koek bakken* 10).

DEEL. *Heler en steler hebben evengoed deel* 11). *Hij krijgt altijd het leeuwendeel.* [Dat is: het grootste deel, of liever den ganschen buit. Het spreekwoord is ontleend aan de fabel van de jachtpartij, die de leeuw met andere dieren gehouden heeft. Van daar de *societas leonina* (het *leeuwenverbond*), waarvan de oude rechtsgeleerden spreken.]

DEKEN. *Gij zit niet onder de deken* 12).

DE NOORDZEE. *Ik wou, dat je in de Noordzee lag* 13).

DEUR. *Blauwe Fedde staat om den hoek van de deur* 14). *Buiten deur gesloten, is gauw vergeten* 15). *Daar is de deur! De deur toe, de Heidens komen* 16). *Hij heeft achter de deur gestaan, toen de schaamte uitgedeeld is* 17). *Hij kan het goed niet uitkeren, al stond hij met een stok in de deur* 18). *Ik heb wel blazen gehoord, maar 't was voor de smidsdeur* 19). *Ik kan die slijkerige stokken niet best voor mijne deur lijden* 20). [Dit wordt van crediteurs gezegd.] *Men moet zijne dooden niet met het vuilnis de deur uitdragen.* [Te Harlingen, waar dit spreekwoord gangbaar is, begraaft de geringere stand, uit eerbied voor zijne afgestorvenen, de lijken niet op Zaterdag, maar bij voorkeur op Zondag.] *Men weet niet, waar zijne deuren keeren* 21). *Wie in de deur vaak naar het gat gewezen wordt, dien is het niet bijster ruim* 22). *Zij is zoo brutaal als eene hooischuur* (of: *schuurdeur*). *Zingen voor eens dooven mans deur* 23).

DIEF. *Het stond hem zoo na, als een jongen dief het hangen* 24). *Hij liegt als een paardendief* 25).

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 222. M. 61.
2) „ S. 69. 3) v. Burmania-Verwijs W. 23.
4) „ S. 9. 5) „ bl. 112. H. 71.
6) „ bl. 119. H. 74.
7) „ bl. 146. H. 172.
8) „ bl. 10. A. 23.
9) „ bl. 195. 10) v. Burmania-Verwijs bl. 219.
11) „ bl. 110. H. 38.
12) „ bl. 251. 13) v. Dale II. bl. 115.
14) „ bl. 29. B. 47.
15) „ bl. 28. B. 44.
16) „ bl. 42. D. 20. 17) v. Dale II. bl. 111.
18) „ bl. 125. H. 97. 19) v. Burmania-Verwijs bl. 172.
20) „ bl. 172. I. 43.
21) „ bl. 224. M. 65.
22) „ bl. 68. 23) v. Burmania-Verwijs S. 21.
24) „ T. 106. 25) v. Dale II. bl. 112.

DIENST. *Had hij geld tot zijn' dienst, hij zou den paus wel stillen* 1).

DIER. *Daar kermt geen dier dan uit nood* 2). *De wilde dieren worden ook wel getemd* 3).

DIK. *Kort en dik is ongeschikt* 4).

DING. *Die alle dingen kent, behalve zijne eigene, wordt gauw verslagen* 5). *Gauw en goed zijn twee dingen. Gekken lui is geen ding weliger dan wijsheid* 6). *In alle dingen is het hunne eene punt* 7).

DOCHTER. *Vader vliegt nog al hoog* (of: *is nog al wijs*) *met zijne dochter.* [Dat is: hij geeft niet gemakkelijk zijne toestemming tot een huwelijk met haar, maar doet nog al hooge eischen aan den aanstaanden schoonzoon.]

DOKTER. *Men zou eer een dokter voor de pleiters, dan een kok voor de zoet-eters maken* 8).

DOMINÉ. *De dominé predikt maar eens* (of: *geen tweemaal*) *voor zijn geld* 9).

DOMME. *Hij is te dom, om een mensch te zijn* 10).

DOOD. *Als men den gemesten kalven de kransen omhangt, en ze met de trom door de stad laat voeren, is hun dood nabij* 11). *Het is kwaad vasten op eens andermans dood* 12). *Hij had geen lijk sedert geschoren Wijbe's dood* 13). *Hij sterft duizend dooden. Hij zal een harden dood hebben.* [Het bijgeloof zegt dit van iemand, die de gewoonte heeft van in-zich-zelven te spreken.] *Hoe na zijt gij om den bitteren dood uitgeweest* 14)! *Wacht naar des duivels dood: hij is nog niet ziek* 15).

DOODE. *Dooden nemen dooden mee.* [Het bijgeloof zegt, dat het kind sterven zal, als het naar een doode benoemd is.] *Hoe eer dood, hoe eer begraven. Hopedooden leven lang* 16). *Zoo zoudt gij u wel houden, al was ik dood* 17).

DOOS. *Aan alles komt een einde, zei de man, en zijne snuifdoos was leeg.*

DORDRECHT. *Willen we samen maar naar Dord gaan?* [Zoo vraagt te Gorinchem bij het kruisjassen een der tegenspelers aan zijn' maat, wanneer het blijkt, dat ze beide slechte kaarten hebben, waarmede hij voorstelt: zich voor overwonnen te verklaren. Die vraag duidt wellicht aan, dat men zich voor gek wil aangeven, en te Dord in het krankzinnigenhuis aanmelden; *gek* dan als *onnoozel* genomen, als willende zeggen: wij hebben geen kracht van tegenstandbieding. Het kan echter ook zijn, dat het voorstel, om *à d'autre te gaan*, in de wandeling *naar Dord gaan* is geworden, evenals *op de koe staan* van *coup de grace* is gekomen. De vraag, om *samen naar Dord te willen gaan* komt ook elders in het commercen voor, wanneer alle spelers *passez* gezegd hebben, behalve de twee laatsten, die niet kunnen kleuren. Die twee doen dan over, en gaan nu een van beiden op.]

DORSCH. *Hij is hier op den dorsch* 1).

DORST. *Daar de kok van honger sterft, en de schenker van dorst, daar gaat het niet goed* 2). *Daar is honger gebakken, en dorst gebrouwen* 3).

DRAAD. *Hij spint er nog een draadje bij.* Hij is een dapper werkman, als er kwaad gesproken wordt.]

DRAGER. *Hij is zoo dronken als een pakdrager.* [Deze Vlaamsche spreekwijze is aan de slechte gewoonte der sjouwerlieden, om zich aan sterken drank te buiten te gaan, ontleend.]

DREK. *Het zijn drekeieren* 4). *Hij zal nog in den hennedrek verzuipen* 5). *Hoe meer de zon op den drek schijnt, hoe meer ze stinkt* 6).

DREMPEL. *Hij mag niet over den drempel komen* 7).

DROES. *De droes spijkerde ze den hoed op den kop, die hem niet eerden* 8). *Hard tegen hard, zei de droes, en hij beet in den steel* 9).

DROOG. *Hij zit als een visch op het droge.* [Dat is: volstrekt niet op zijn gemak.]

DROOM. *Wat die droom beduidt* 10)?

DRUK. *Druk Is nimmer geluk* 11).

DUBBELTJE. *Hij is bekend als de kwade dubbeltjes* 12).

DUCO. *Gij zijt er niet, zei Duco, en hij had geen troef* 13).

DUIM. *Een lik op de duimen, Dat de nagels schuimen* 14).

DUIVEL. *Als je aan den duivel denkt, dan zie je zijne horens* 15). *De duivel en zijne moer zouden hem niet vinden* 16). *De duivel en zijne moer zouden het niet bedenken* 17). *De oude vrijers hebben den duivel gezien* 18). *Hadt gij eerder gesproken, De duivel had u den nek gebroken* 19). *Hij gaat bij den duivel te markt. Hij gooit met duivels.* [Men zegt dit van den vloeker.] *Hij telt ze bij den roes, als de duivel de monniken* 20). *Je kunt er wel jonge duvels vangen.* [Men zegt dit, als het ergens buitengewoon vol is.] *Loop den duivel het oog uit* 21). *Loop voor een duivel, en laat*

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 112. H. 41.
2) „ bl. 67. 3) v. Burmania-Verwijs bl. 58.
4) v. Dale II. bl. 117. 5) v. Burmania-Verwijs bl. 59.
6) v. Burmania-Verwijs bl. 233. M. 63.
7) „ bl. 156. 8) v. Burmania-Verwijs bl. 215.
9) v. Dale II. bl. 116. 10) v. Dale II. bl. 113.
11) v. Burmania-Verwijs bl. 15. *Aanh.* A. 15.
12) „ T. 69. 13) v. Burmania-Verwijs bl. 118. H. 70.
14) „ bl. 159. H. 193. 15) v. Dale II. bl. 111.
16) Molema bl. 274. v. Dale II. bl. 111.
17) v. Burmania-Verwijs bl. 76. D. 133.

1) v. Burmania-Verwijs bl. 161.
2) „ bl. 63. D. 99.
3) „ bl. 66. 4) v. Burmania-Verwijs bl. 197.
5) „ bl. 154. H. 201.
6) „ bl. 128. 7) v. Dale II. bl. 112.
8) „ bl. 39. *Aanh.* D. 9.
9) „ bl. 135. H. 120. 10) v. Burmania-Verwijs bl. 106.
11) „ bl. 75. D. 128. 12) v. Dale I. bl. 211.
13) „ bl. 233. N. 25.
14) „ bl. 89. E. 25. 15) „ I. bl. 210.
16) „ bl. 42. *Aanh.* D. 11.
17) „ bl. 42. D. 29.
18) „ bl. 34. D. 1. 19) „ II. bl. 117.
20) „ bl. 154. 21) v. Burmania-Verwijs R. 4.

je wegen 1). *Waar God huisvest, kan de duivel niet wonen. Ziedaar, kerels! hoe kunnen die duivels-stronten zwemmen* 2)?

DUIZEND. *Nog een duizend, Klaasoom* 3)!

EED. *Een kwade eed Is Gode leed. Van honderd eeden niet één te houden, maakt een valsch einde* 4).

EÉN. *Eén alleen kan geen rei maken* 5). — *Dat is er één, die kan je voelen* (of: *proeven*) 6)! *Hij staat daar, of hij geen ééntje kan tellen* 7).

EEND. *Het is eene eend.* [Dat wil zeggen: eene groote leugen. Men bezigt de spreekwijze ook wel van een domkop; ofschoon men in dat geval veelal zegt: *Hij is zoo stom als eene eend.*]

EER. *Die zijne eer voor het gerecht moet halen, dien komt het duur te staan* 8). *Eer is een groote schat* 9). *Hij heeft nog geene lieve kinderen over het eerepad* 10). *Hij meent, dat hij alle eer wel waardig is* 11). *Om der eere wil moet men veel overzien* 12).

EERLIJKHEID. *Eerlijkheid is meer dan rijkdom* 13).

EGGE. *Het is mijn ploeg en mijne egge* 14).

EI. *Als wij t'huis zijn, kunnen wij onze eigen eiers eten* 15). *Eiers met zout* 16). *Het zijn geen eiers* 17). [Men zegt dit in Zeeuwsch-Vlaanderen bij den uitroep *ei!*] *Hij zoekt Lukas-eieren* 18). *Krijg je mij niet, dan krijg je mijn ei wel* 19). *Niet kakelen, maar eieren leggen. Welke eieren kan hij leggen* 20)? *Zij hebben hem op vuile eieren gezet* 21).

EINDE. *Gij houdt altijd uw einde, als alle gekken* 22). *Het einde bezuurt het al* 23). *Hij krijgt de einden in de hand. 't Is ellende Zonder ende. 's Werelds loon zal hij in het einde nog krijgen* 24).

EKSTER. *De ekster vliegt zoover niet, of de staart moet evenwel volgen* 25).

EL. *Ik heb die el te vaak gemeten* 26).

EMMER. *Dat doet den emmer overloopen.*

ENDYMION. *Hij slaapt Endymion's slaap.* [De mythologie zegt, dat DIANA, wanneer zij als LUNA of SELENE voorkomt (en dus niet met jachtgereedschap, maar met het teeken der wassende maan wordt afgebeeld), op den schoonen ENDYMION

1) v. Burmania-Verwijs R. 5. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 206.
3) „ bl. 188. 4) „ bl. 91.
5) „ bl. 84. E. 3. 6) v. Dale II. bl. 112.
7) v. Dale II. bl. 109. 8) v. Burmania-Verwijs bl. 54.
9) v. Burmania-Verwijs bl. 91. E. 31.
10) „ bl. 186. H. 212.
11) „ bl. 146. H. 168. 12) v. Burmania-Verwijs O. 22.
13) 27 *Jan.* 66. 14) v. Burmania-Verwijs T. 59.
15) v. Burmania-Verwijs bl. 6. *Aant.* A. 2.
16) „ bl. 7. *Aant.* A. 7. 17) v. Dale I. bl. 211.
18) „ bl. 141. 19) v. Burmania-Verwijs bl. 196. K. 29.
20) „ bl. 104. H. 13.
21) „ bl. 164. I. 9.
22) „ bl. 77. D. 136.
23) „ bl. 42. D. 33. 24) v. Burmania-Verwijs W. 46.
25) „ bl. 40. D. 22.
26) „ bl. 171. I. 36.

verliefde, hem op den berg Latmus in slaap bra[cht] en in zijn' slaap aanhoudend en dapper kuste. [Voorts] dert wijdde de Carische jonge edelman ENDY[MION] den dag aan den slaap; terwijl hij zich ge[durende de] nachten op Latmus bezighield met de jacht, w[aar-] van hij een vurig beminnaar was. Zijn slaap [deed] het spreekwoord ontstaan, dat toegepast word[t op] hem, die er van houdt, om bij dag te slapen.]

ENGEL. *Al praat gij met engelsche tonge[n]* [Voor *engelentongen* zei men voorheen *enge[lsche] tongen*, evenals men sprak van *de engelsche b[ood]schap* voor *de boodschap des engels.*]

ENGELSCHMAN. *Hij is zoo grillig als een [En]gelschman.*

ETEN. *Hebt gij het niet van het eten, zoo [...] het van het nat* 2). *Weinig volk, lekker ete[n]* [Men zegt dit, als velen genoodigd, en slechts w[ei]nigen gekomen zijn.]

EVEN. *Gelijk is even* 4).

EZEL. *Hij maakt een ezel Van een kw[ezel]* [Men geeft dien dubbelzinnigen lof in Vlaand[eren] en op deszelfs grenzen aan de mannelijke oor[zaak] van den val van een vroom zusje. Zij was [een] *kwezel*, en hij maakte haar door zijn ondeug[end] gedrag tot een *ezel*, omdat er nu voortaan op ha[ar] gereden wordt. Weet zij zich voor het oog der w[e]reld goed te houden, maar *knijpt zij de kat in [het] donker*, dan zegt men: *Kwezel, Bij gebrek aa[n] ezel.*] *Krauw den ezel zijn' staart, hij loont [u] met een scheet. Kwezel, Bij gebrek aan ezel* 5).

FATSOEN. *Dat is voor mij geen fatsoen; Daar[om] laat ik het u doen* 6).

FEEST. *Hij is op de hoogte van 't feest.*

FLAUWTE. *Die van flauwte bezwijmt, di[ent] bij hem niet te zitten* 7).

FLESCH. *Hij heeft de flesch duchtig aan[ge]sproken.*

FLIP. *Hij zit er op met Filip's kwast* 8).

FLORIS GIJL. *Met een Floris Gijl kan hij [...] afleggen* 9).

FOLIO. *Het is een man in folio.*

FRANKRIJK. *Fransche ratten Rolt uw m[a]ten* 10). *Hij liegt als een leger Fransche soldaten* 1[1]).

FUIK. *Achterin de fuik vang je de meeste [pa]ling. De fuik is hier al geledigd* 12).

GABBE. *Het is zoo kwaad niet, als heer Ga[bbe] wel preekt* 13).

GADING. *Mager vet, allemans gading* 14).

GAL. *Daar ligt hem de gal* 15). *Het is z[oo] bitter als gal* 16).

1) v. Burmania-Verwijs bl. 10. A. 26.
2) „ bl. 102. H. 5. 3) v. Dale II. bl. 108.
4) „ bl. 7. *Aant.* A. 5. 5) 26 *Jan.* 66.
6) v. Dale II. bl. 117. 7) v. Burmania-Verwijs bl. 64. D. 104.
8) v. Burmania-Verwijs S. 18.
9) „ bl. 211. M. 13. 10) 16 *Jan.* 66.
11) v. Dale II. bl. 112. 12) v. Burmania-Verwijs bl. 44. D.
13) v. Burmania-Verwijs T. 71. 14) „ bl. 224. M
15) „ bl. 66. 16) „ S. 36.

Galg. *Evengoed hier biechten als onder de galg* 1).

Gang. *Men kan het aan zijnen gang wel zien* 2).

Gans. *De ganzen melken* 3). *Gij verstaat er niet op, waarmee de gans p . . .* 4). *Hij ziet er uit als de gans uit de kruik* 5).

Gast. *Zulke waard, zulke gasten* 6).

Gaten. *Als het regent, loopen alle gaatjes vol. Heb jij een gat, ik zal er een spijker in slaan.* [Wat gij ook zegt, ik zal u het antwoord niet schuldig blijven.] *Hij ziet door negen muizengaten* 7). *Hoe zou men er een gat in maken* 8)?

Gatten. *Als een spreeuw meer sch . . . . wil dan een ooievaar, barst zijn gat. Je kunt je gat niet vertrouwen.*

Geblaas. *Aan de Maas Te veel geblaas.* [Dit ziet op de Rotterdamsche bluffers.]

Gebrek. *Bij gebrek van goede menschen* 9).

Geduld. *Geduld is der ziele spijs* 10).

Gegons. *Wat zou eene mug zijn, als het haar gegons niet deed* 11)? Dit spreekwoord vervange het Deel III. bl. lxvii geplaatste: *Wat ware eene mug, zoo het haar ruit niet deed?* en waarmede ook de dáár gegeven verklaring vervalt.

Geheel. *Noch ten halve, noch ten heele* 12).

Geheugen. *Hij heeft een geheugen als pek.*

Gek. *De wijn in het hoofd maakt vaak den gek in den mond* 13). *Die kleine kinderen hebben, behoeven geen gekken* 14). *Groote gekken vindt men meest* 15). *Het is te veel, twee gekken in één huis* 16). *Hij zal niet roekeloos gek worden: hij heeft zooveel verstand* 17). *Sta niet als een gek, als er wat te doen is* 18). *Zij hebben hem de gekskap al mee aangetrokken* 19). *Zijt gij gek, dan moet gij van den wagen* 20). [Dit spreekwoord komt in zin overeen met: *Geen' zottepraat, of gij moet de kar af.*]

Gekheid. *Gekheid om gekheid* 21). *Gekheid en raak* 22). *Het is gekheid, zei Nolletje, en hij zag den priester op zijn wijf* 23). *Lachen en giggelen is vaak maar gekheid maken* 24).

Geld. *Als de kinderen geld hebben, hebben de kramers nering* 25). *De lavendelkist van zijn aanstaande vrouwtje zal wel eene tasch met geld te voorschijn brengen. Hem komt nog geld in handen* 1). *Ik heb genoeg van je spijt; geef mij nu wat van je geld* 2). *Vertrouw aan geen geldsnoeier uwe gezonde zeeuwen.*

Gelderland. *Doe net als ik, en word vroedmeester bij de Geldersche schutterij.*

Geleerdheid. *Geleerdheid is eene lichte vracht.*

Gelijk. *Dat gij de mijne waart, hoe gelijk waart gij mij* 3).

Gelijkheid. *Gelijk komt op ongelijk* 4). *Op gelijk en ongelijk* 5).

Geloof. *Het geloof maakt menig mensch gezond* 6). [*Geloof* zal hier wel in de oude beteekenis van *crediet* staan.]

Geluk. *De uil en de ooievaar hebben geen evengroot geluk* 7).

Gemak. *Oude lieden zoeken hun gemak* 8).

Gest. *Een hoofd vol gest Verdraait op 't lest* 9).

Geur. *Dat is ook geen rozegeur en maneschijn.*

Gewis. *We zullen het wisse voor het onwisse nemen* 10).

Gezond. *Wat de zieke niet mag, daar gaat de gezonde mee weg* 11).

Gierigaard. *De gierigaard is als eene jonge vrouw, die met vreugde ontvangt, en met pijn baart. Hebben doet gierig zijn* 12).

Gisteren. *Kom morgen weer, wij bakten gisteren* 13).

Glas. *Hij kan wel eene kan door een glas smijten* 14). *Wat beteekent dat gooien in de glazen* 15)?

Glorie. *Hij heeft de glorie al in 't hoofd* 16).

God. *Het is een volk, daar God zijne hand voor houdt* 17).

Goed. *Altijd vragen de rijke lui, hoe de arme lui aan 't goed komen* 18). *Heeft hij het niet aan goed, Zoo heeft hij het aan moed* 19). *Het eene goed sluit het andere niet uit* 20). *Is uw goed niet beschadigd* 21)?

Goede. *De goede vergrijpt zich, de kwade verdwaast zich* 22). *De kwaden moet men toegeven, omdat ze kwaad doen; de goeden laat men loopen, omdat ze goed zijn* 23). *Ik zal wel zoo vroeg komen als de beste* 24). *Ruiten en rooven is*

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 11. A. 27.
2) „ bl. 222. M. 58 en T. 102.
3) „ bl. 45. D. 40.
4) „ bl. 77. D. 128.
5) „ bl. 122. 6) v. Burmania-Verwijs S. 31.
7) „ bl. 159.
8) „ bl. 144. H. 160.
9) „ bl. 177. I. 63. 10) 21 *Mei* 66.
11) „ bl. 109. H. 23. Wassenbergh V. bl. 102.
12) „ bl. 294. N. 29.
13) „ bl. 85. 14) v. Burmania-Verwijs bl. 69.
15) „ bl. 99. G. 7.
16) „ T. 72. 17) „ bl. 128.
18) „ S. 41. 19) „ bl. 164. I. 7.
20) „ bl. 25. *Aanh.* B. 2.
21) „ bl. 14. A. 43.
22) „ bl. 14. A. 42.
23) „ bl. 16. A. 46.
24) „ bl. 190. 25) v. Dale I. bl. 210.

1) v. Burmania-Verwijs bl. 133. H. 112.
2) „ bl. 171. I. 37.
3) „ bl. 39. D. 19.
4) „ bl. 206. L. 31. 5) v. Burmania-Verwijs O. 33.
6) „ bl. 48. D. 54.
7) „ bl. 56. D. 81.
8) „ bl. 3. A. 3. 9) „ bl. 169.
10) „ bl. 293. N. 34.
11) „ bl. 106. H. 19. 12) 20 *Jan.* 66.
13) „ bl. 192. K. 14.
14) „ bl. 126.
15) „ bl. 155. H. 204.
16) „ bl. 116. H. 61. 17) v. Burmania-Verwijs T. 38
18) „ bl. 14. A. 29.
19) „ bl. 109. H. 22. 20) „ T. 7
21) „ bl. 188. I. 83.
22) „ bl. 45. D. 43.
23) „ bl. 85. 24) „ bl. 175.

geen schande, Dat doen de besten van den lande. [In de 14e., 15e. en 16e. eeuw was men in ons vaderland zooweinig voor den overval van boeven beveiligd, dat de eerzame burger aan gedurige berooving blootstond, zonderdat de regeeringen der verschillende steden hiertegen iets vermochten, of de gedurig herhaalde plakkaten tegen de roovers eenige verbetering teweegbrachten. En geen wonder: groote heeren onderhielden hunne onderlinge veeten door eene partij vagebonden aan te nemen, die zoogenaamd als krijgsknechten dienst bewezen. Werden deze nu afgedankt of niet naar eisch betaald, dan stond er niets voor hun zoogenoemd recht van schadeloosstelling. Geen woningen der huislieden, geen kerken of kloosters zelfs waren veilig. Het opgegeven spreekwoord, uit die tijden dagteekenende, toont aan, hoe algemeen het *ruiten en rooven* moest zijn doorgedrongen, daar het zelfs *geen schande* geacht werd: *de besten van den lande* toch gaven er zich aan over.] — *Is hem wat goeds toegedacht, Dat wordt hem gezonden of gebracht* 1).

GOOCHELAAR. *Voor oogen zien is geen goochelspel* 2).

GOOT. *Pas op, dat je niet in de goot loopt.* [Men zegt dit tot den vrijer, die onder het voortgaan zijne vrijster gedurig in 't gezicht ziet.]

GORRE. *Er zijn wel meer gorren dan in 't Gorreveen* 3). [Dat wil zeggen: overal zijn armen, ze zijn aan geene plaats gebonden. *Gorre* of *gors* is eigenlijk *aangeslibd land*, en wordt veelal in de beteekenis van *armoedig* genomen. Het moerassige Gorreveen (uitmakende de wei- en koornlanden van de gemeente Opsterland, gelegen in de provincie Friesland, in de nabijheid van Heereveen) komt hier alleen als woordspeling voor.]

GORT. *Zij heeft gort en meel in haar hoofd* 4). [Men zegt dit van eene weduwe.]

GOUVERNEUR. *Hij is gouverneur.* [Men zegt dit te Brugge van een dronkaard.]

's GRAVENHAGE. *Als je den Haag maar gezien hebt.* [Dit zegt zooveelals: dan zal je 't geluk wel toevallen.]

GROND. *Ware hij zeven voeten onder den grond, hij ware niet veel uit den weg* 5). *Zooals de grond is, is het water.* [De zoon deugt evenmin als de vader.]

GROOTE. *Als ik opsta, word ik grooter* 6). *Wil je niet groot wezen, zoo laat je klein hangen* 7). [Tot den spotter met de gebreken des ouderdoms zegt men in denzelfden zin: *Wilt gij niet oud worden, laat u jong hangen.*] — *De kleintjes vallen van 't jaar niet groot. Die het kleine versmaadt, wordt het groote niet meester* 8).

1) v. Burmania-Verwijs bl. 185. I. 98.
2) " S. 13. 3) v. Burmania-Verwijs bl. 68.
4) " bl. 100 en 159. G. 10 en I. 73.
5) " W. 16. 6) v. Burmania-Verwijs S. 46.
7) " W. 27. 8) " bl. 73. D. 122.

GUNST. *Het is niet om de kunst, Maar om de gunst.*

HAAN. *Als Hubert's haan koning is, dan kraait hij hard* 1). *Hij loopt als een haan, die vuil tusschen zijne pooten heeft.* [In denzelfden zin zegt men van een trotschaard: *Hij loopt als een haan, die in den stront getrapt heeft.*] *Loop voor de hoenderen, en kam den haan* 2). *Zulk een vetten vogel* (ook wel: *haan*) *zal hij zich niet laten ontglippen.*

HAAR. *Dat is Sint Lammert's haar* 3). *Ik za je vastbinden aan het haar* 4). *Krulhaar, Du haar* 5).

HAAS. *Een goed jager schiet geen haas in zij leger.*

HAIE. *Wubbe kent Haie wel* 6).

HAK. *Op kromme hakken te dansen, kan mis selijk uitvallen* 7).

HALS. *Hij heeft het met den hals gehaald* 8) *Wat behoeven we ons den halster om den hals t halen! Wat heeft die hals gebloed!* [Men zegt di bij het leegschenken van de wijnflesch.]

HAND. *De hand biedt zoen* 9). *De handen wa ren hem toen niet schoon* 10). *Hij heeft er de han den aan gebrand. Hij krijgt hem op zijne hand Hij stopt* (of: *vult*) *hem de handen. Ik meende dat ik een vroom man bij de hand hield* 11). *I moet de handen wasschen; dan meent de mond, da hij ontbijten zal* 12). *Mans handen liegen niet* 13) *Wij moeten elkanders hand houden* 14).

HARING. *Nog eens haring* 15).

HARKE. *Harke zit op de kerk; hij luister zoolang, tot hem het eene oor afviel* 16). [*Op kerk zitten* is wel het toppunt van het *hoog lui teren.* Het spreekwoord dient, om de kerkga gers bespottelijk voor te stellen, die er wel k men, maar geen deel aan de godsdienstoefeni nemen. Daar de *luisteraar* HARKE heet, en *har* ook *luisteren* beteekent, heeft men daarenbov aan eene woordspeling te denken.]

HART. *Al zijn mijne kleeren gescheurd, h hart is gelukkig heel* 17). *Die hart heeft, he alles. Mijn hart bloedt er vrij om* 18). *Wat k de mond al spreken, dat het hart niet denkt* 19).

HAVER. *Hij schreit om een haverklap.*

1) v. Burmania-Verwijs bl. 15. Aanh. A. 19.
2) v. Dale II. bl. 115. 3) v. Burmania-Verwijs S. 64.
4) v. Burmania-Verwijs bl. 157. 5) v. Dale II. bl. 117.
6) " W. 14. 7) v. Burmania-Verwijs bl. 220.
8) " bl. 117. H. 62.
9) " bl. 104.
10) " bl. 46. D. 45.
11) " bl. 173. I. 48.
12) " bl. 184. I. 94.
13) " bl. 210. M. 7.
14) " W. 53. 15) " bl. 158.
16) " bl. 104. H. 12.
17) " bl. 15. A. 44.
18) " bl. 230. M. 49.
19) " bl. 167.

HEER. *Hij zoekt den Heer een neus aan te draaien. Kinderen zijn een zegen des Heeren; Maar zij houden de mot uit de kleeren* 1). *Kom ik tot u, onze Heer zal tot u niet komen* 2). — *Alles rook, zei heer Rienk* 3). Dit spreekwoord komt in de plaats van het Deel III. bl. LXIV aldus opgegevene: *Al uitstellen, zei heer Rienk. Daar ligt heer Klaas met alles en alles* 4). *Eene heerenkat heeft geen slecht muizen* 5). *Het is eene kunst, twee heeren wel te dienen* 6).

HEET. *Heet bij koud Is jong bij oud* 7).

HEIDELBERG. *Zelfs het Heidelberger vat komt eenmaal ledig, als er in eens te veel voorraad uit getapt wordt.*

HEILIGE. *Hij gelijkt zooveel op een heilige, als een ooievaar op eene mossel.*

HEIN. *Dat is de brave Hendrik.* [Naar aanleiding van ANSLIJN'S *Brave Hendrik* (een aldus getiteld schoolboekje) wordt de overdreven vrome zoo genoemd.]

HEL. *Hij heeft hem de hel al vrij heet gestookt.*

HÉLENA. *Waar men Héléna ziet, daar ziet men Troje branden.*

HELFT. *Ik ben al over de betere helft* 8).

HEMDROK. *Een roode hemdrok van een pondgroot, dat door het land betaald wordt, daar zullen geen muggen opkomen, wil de kleermaker* 9).

HEMEL. *Als de hemel viel, wat zouden er een oude pispotten breken* 10). *Daar is geen bidden voor, al kwam Sint Pieter zelf uit den hemel* 11). *Hij is naar den Mennisten-hemel vertrokken.*

HEN. *Zij klimmen bovenop den hoop evenals de hennen* 12).

HETTO. *Slok, slok is gauw op, zei Hetto* 13).

HOED. *Is je de hoed op het hoofd gespijkerd* 14)?

HOEK. *In den hoek van den schoorsteen is het niet het slechtst* 15).

HOEPEL. *Zijn uwe hoepels vast* 16)?

HOKKELING. *Die dansen wil zonder speelman, doet als de hokkelingen en kalven* 17).

HOND. *Daar de hond zijn' staart legt, daar is 't schoon geveegd* 18). *Daar wil ik geen hond in wezen* 19). *Dat neme een hond op zijne ziel* 20). *Die met honden ploegen wil, moet teven vooraan spannen* 1). *Een hond is het, die een hond verkoopt* 2). *Een mensch is er slim aan toe, die een hond tot voorganger heeft* 3). *Een Turk zou op haar verlieven, als een hond op de zweep. Heb je hier een hond zien geeselen* 4)? *Hij is er van voorzien als een hond met vlooien. Hij loopt haar na, als de hond de zieke merrie* 5). *Hij ziet als de hond in de heete sop* 6). *Hij zit op als de hond te Leeuwarden* 7). *Om mij niet, zei de hond, maar het kalf is best gevild* 8). *Streel den hond, en je krijgt vlooien. Wie wil des honds hoofd vieren* 9)?

HONIG. *Hij heeft de honig opgesnoept, en de kat er van beschuldigd.*

HOOFD. *De rijke lui strooien meel op 't hoofd* 10). *Het hoofd raakt hem uit de muts.* [Hij is gramstorig.] *Het is beter naar het hoofd dan naar de voeten te gaan* 11). *Het is goed voor het hoofdzeer* 12). *Hij is voor het hoofd geslagen* 13). *Hoe meer ik smeek, des te steeger hoofd heeft hij gekregen* 14). *Ik heb het al in 't hoofd* 15). *Krab mij niet op het hoofd* 16). *Maak mij het hoofd niet krank* 17).

HOOGLAND. *Hij is bewaard als eene Hooglandsche koe in het water* 18). *Potmarge is Hooglandsche visch* 19).

HOOI. *Het is geen hooikoop.* [Het is duur.]

HOOPEN. *De schuur spreekt op den mesthoop* 20). [Waar de mesthoop voor schuur dient, daar heeft de verwaarloozing de overhand.] *Zij zullen bij hoopen samenkomen* 21).

HOREN. *Hij ziet, of hij gebrande horens gegeten heeft* 22).

HOUT. *Als je hout hakt, heb je splinters.* [Die getrouwd is, heeft een kind te wachten.] *Hoe bitter is de houtreuk* 23). *We komen met de kraaien in 't hout.* [Men zegt dit, wanneer men met het vallen van den avond t'huis komt.]

HUID. *Had ik nu de huid van onze oude merrie* 24)!

HUIS. *Als het hard waait, lijden de groote huizen 't meest* 25). *Dat kleine kantoortje heeft het groote huis gemaakt. Dat komt op zijn' eigen' kop t'huis. De eerste zomervogel is een oud wijf in de*

---

1) v. Dale II. bl. 116. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 196. K. 30.
3) v. Burmania-Verwijs bl. 11. Aanh. A. 12. Wassenbergh V. bl. 97.
4) „ bl. 69. 5) v. Burmania-Verwijs bl. 111.
6) „ T. 55. 7) „ bl. 130.
8) „ bl. 163. I. 26.
9) „ bl. 187.
10) „ bl. 34. D. 2.
11) „ bl. 17 en 70. A. 46.
12) „ bl. 26 en 165. B. 45 en I. 10.
13) „ bl. 203.
14) „ bl. 151. I. 76.
15) „ bl. 23. Aanh. B. 12.
16) „ bl. 22. B. 27.
17) „ bl. 60.
18) „ bl. 62. D. 26. 19) v. Dale I. bl. 212.
20) „ bl. 38. D. 6.

1) v. Burmania-Verwijs bl. 81. 2) v. Burmania-Verwijs E. 27.
3) „ bl. 167.
4) Molema bl. 276. v. Dale II. bl. 111.
5) v. Burmania-Verwijs bl. 151. H. 157.
6) „ bl. 149. H. 151.
7) „ S. 16.
8) „ bl. 236. O. 3.
9) „ W. 44. 10) „ bl. 53.
11) v. Dale II. bl. 115. 12) v. Burmania-Verwijs T. 56.
13) v. Burmania-Verwijs bl. 122. H. 85.
14) „ bl. 149.
15) „ bl. 172. I. 39.
16) „ bl. 191. K. 10.
17) „ bl. 212. M. 14.
18) „ bl. 121. 19) v. Burmania-Verwijs P. 4.
20) „ bl. 51. D. 67.
21) „ bl. 167. I. 29.
22) „ bl. 116. H. 59.
23) „ bl. 143. H. 154. 24) „ bl. 114.
25) „ bl. 16. Aanh. A. 21.

zon onder de huisluifel 1). *De huislui zijn als de kaarsen: hoe meer men ze snuit, des te lichter branden zij* 2). *De meester is daar van huis* 3). [Dat wil zeggen: de zaken gaan er niet geregeld voort; omdat het toezicht ontbreekt. Men zegt dan insgelijks: *Vader en moeder zijn* (of: *De baas is*) *van huis* (of: *honk*).] *Die kinderen uitzendt, krijgt kinderen t'huis* 4). *Die nu wel te pas ja kan zeggen, zal mee van huis* 5). *Die op de maan wacht, komt zelden vroeg t'huis. Ga uit en bid; ga naar huis en lijd* 6). *Gauw heen en onlangzaam weer t'huis* 7). *Hij heeft kind noch huis* 8). *Hooge huizen worden gekweld met rookende schoorsteenen, stinkende privaten en kwade wijven* 9). *Niet in huis* 10). *Niet t'huis!* [Zoo zegt iemand, die van eene besprokene zaak niets weten wil.] *Zij drijven de zon van het huis* 11).

HUISJE. *Het is juist in 't huisje* 12).

HULP. *Hij roept al zijne hulptroepen te wapen.*

HUWELIJK. *Houd je stemmig: een goed huwelijk kan je niet ontgaan* 13).

IETS. *Iets Of niets* 14).

IJS. *Daar zou geen luis op hechten, al was zij met ijssporen beslagen* 15). *Het ijs is gebroken. Op glad ijs valt men licht. Te Pinksteren op het ijs* 16).

INWONER. *Het zijn inwoners van Zwijgland.* [Zij praten niet veel.]

JAAR. *Alle jaar wat nieuws* 17). *Het andere jaar met liefde* 18). *Het jaar is langer dan de twaalf nachten* 19). [Hiermede zullen voorzeker de feestdagen van Kerstmis tot Driekoningen worden bedoeld.] *Kinderen van één jaar en kinderen van tien jaar zijn evenwijs* 20). *Zeven jaar slooft men om één goed jaar* 21).

JAGER. *Jagers en visschers liegen veel* 22).

JAN. *Het gaat naar* (of: *is voor*) *Jan met den langen lepel.* [Dat wil zeggen: gaat naar of is voor den lombard. Vroeger stak een lepel door de tralies der pandjeshuizen heen; terwijl ook thans nog bij lombard-verkoopingen de lange lepel gebruikt wordt door den bode, die het geld ophaalt.]

JENEVER. *Hij lust wel jenever; maar 't moet niet naar koper smaken.* [Dat is: mits het hem geen centen kost.]

1) v. Burmania-Verwijs bl. 37. D. 10. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 53.
3) „ bl. 46. D. 57.
4) „ bl. 61. D. 91.
5) „ bl. 66.
6) „ bl. 101. 7) „ G. 12a.
8) „ bl. 120. H. 76.
9) „ bl. 108. H. 8.
10) „ bl. 229. N. 6.
11) „ bl. 163. I. 2.
12) „ bl. 152. 13) „ bl. 102.
14) „ bl. 12. Aanh. A. 14.
15) „ bl. 71. D. 117.
16) „ T. 36. 17) v. Burmania-Verwijs bl. 8. A. 17.
18) „ T. 131. 19) „ T. 25.
20) „ bl. 20. R. 7.
21) „ S. 1. 22) N°. 8 (1).

JEUGD. *De ouderdom en de jeugd komen niet overeen* 1).

JONG. *Beter een goed oud dan een slecht jong* 2). *Dat zou een uil zijnen jongen niet toedragen* 3). *Eindelijk, zei de wink, en hij had maar één jong* 4). *Er muizen geen katten, eer ze jongen hebben* 5). *Jong heeft hij het verjaagd, oud zal hij het weer begeeren* 6). *Kwaad oud, kwaad jong* 7). *Mal jong, mal oud* 8). *Zoo de meer is, zoo zijn de jongen* 9).

JONGEN. *Als het geen meisje is, dan is het een jongetje.* [Men zegt dit, als een dubbelzinnig antwoord gegeven wordt.] *Dat weet mijn kleine jongen wel. Het is een rechte Pandoer van een jongen.* [Men zegt dit van een knaap, daar een recht jongenshart in zit: voor wien geen boom te hoog, geen sloot te breed is.]

JONKER. *Edele jonkers, Kale pronkers* 10).

KAAS. *De beste kazen hebben vaak de meeste maden* 11).

KAATS. *Geef mij kaatsruimte* 12).

KABEL. *Dat is geen kabel of touw gelijk.* [Dat wil zeggen: het gelijkt nergens naar.]

KABELJAUW. *Men ziet op geen spiering, als men een kabeljauw denkt te vangen.*

KALF. *Een kalf is het, die een kalf koopt* 13). *Hebt gij onze kalven niet gezien* 14)? *Hij loopt de kalfjes na, en laat de koeien loopen. Hoe wel kent het kalf zijne moer* 15). *Laat gij het kalf gebonden staan* 16)? *Met een verdronken kalf is het goed wagen* 17).

KAM. *Zij zijn allemaal met éénen kam gekamd* 18).

KAN. *De kan wil gedragen zijn* 19). *Ik heb een kwaad oog: in wat kan ik zie, daar blijft niets in* 20). *Zij heeft gezonde melkkannetjes.*

KANT. *Aan den lijkant aangaan* 21). *Men moet al de wol niet naar eenen kant scheren.*

KAP. *Hij is al jong in de kap gekomen* 22).

KAR. *Hij heeft het oude karrepad verlaten. Hij heeft te veel op zijne kar geladen.*

KARN. *Alle vaten vol en de karn opgegoten* 23). [Dat wil zeggen: alles is in orde; er ontbreekt

1) v. Burmania-Verwijs bl. 79.
2) „ bl. 22. B. 14.
3) „ bl. 38. D. 16. en Aanh. D. 6.
4) „ bl. 84. E. 1.
5) „ bl. 70. 6) v. Burmania-Verwijs bl. 158.
7) „ Q. 3. 8) „ M. 4.
9) „ S. 29. 10) 17 Jan. 66.
11) „ bl. 55.
12) „ bl. 150 en 159. I. 71 en K. 5.
13) „ bl. 90.
14) „ bl. 108. H. 4.
15) „ bl. 130. 16) v. Burmania-Verwijs bl. 207.
17) „ bl. 212. M. 16.
18) „ bl. 184. I. 22.
19) „ bl. 47. D. 52.
20) „ bl. 182. I. 58.
21) „ O. 25.
22) „ bl. 168. H. 174.
23) „ bl. 7. Aanh. A. 4.

niets, om de zaak uit te voeren of voort te zetten. *De karn opgegoten* beteekent: zij is *klaar, om te karnen.*]

KAT. *Benauwde katten maken benauwde sprongen. Die met een kater in den zak loopt, zou vaak wel meenen, dat het eene kat was* 1). *Hij is zoo glad Als eens visschers kat* 2). *Hij kan geen kat zien eten* 3). *Hij kan geen verzadigde kat zien* 4).

KATER. *Hij heeft den kater laten snorren.* [Dat is: een wind gelaten.]

KEREL. *Dat 's één op nieuw, zei de kerel, en hij sloeg zijn wijf op Paaschmaandag* 5). *Geef mij drie woorden, en ik laat den kerel hangen.*

KERK. *De kerk van Ootmar gaat uit.* [Men zegt dit van menschen, die achter elkander aan loopen. OOTMAR was pastoor te Haarlem; de parochianen liepen bij hem achter elkander de trappen af.] *Ik heb dat kruis al naar de kerk gebracht* 6). *Wie loopt er in met eene kerkspar* 7)?

KERMIS. *De kermis komt.* [Men zegt dit van den vrijer, die geen geld heeft, om met zijn meisje kermis te houden, en daarom tegen kermis haar laat loopen.]

KERSTMIS. *Hij heeft een sterk verlangen naar een kerstkoek* 8).

KETELLAPPER. *Kibbelen als een ketellapper* 9).

KEUKEN. *Hij schendt zijne keuken niet* 10).

KEURIG. *Beter wat de keurige houdt, dan wat de keurige geeft* 11).

KEUTEL. *Dat zijn de keutels, die ik zoek* 12). *Harde keutels zijn kwaad te klieven* 13).

KIES. *Dat kan hij aan zijne kiezen niet velen. Het is eene harde kies* 14).

KIJKER. *Kijkers zijn geene koopers* 15). *Meer kijkers dan koopers* 16). *Veel kijkers en weinig koopers* 17).

KIKVORSCH. *De kikkers zouden er om huilen* 18).

KIND. *Als de kinderen kinderen beginnen te maken, mogen de ouden er wel uitscheiden* 19). *Beter goed gestorven, Dan vijf en twintig kinders verdorven* 20). *Daar zou men wel groote lui's kinderen mee stillen* 21). *Daar zullen de kinderen in de wieg van spreken* 22). *De kinderen op straat weten er van te spreken* 23). [In denzelfden zin zegt men van algemeen bekende zaken: *Dat weten de kinderen op de straat wel* en *De kinderen uit de buurt weten dat wel.*] *Het is een Laban's kind.* [Men zegt dit van iemand, die niet gevlekt, maar blank van huid is, en doelt op *Gen.* XXX: 32 en 33.] *Het smaakt zoo goed, dat een kind het zou verkoopen* 1). *Hij schreeuwt als een kind* 2). *Met een kind zou hij spreken* 3). *Niemand verdrinke zijne kinderen: zij mochten nog eens tot een grooten staat komen* 4). *Zoo heeft het gezeten* (of: *Zoo is het geweest*), *zeggen de kinderen.*

KLAAS. *Het is een schamele Klaas* 5). *Klaas, Klaas! gaat er de mond* 6)?

KLAPPENBURG. *Pas op, dat gij niet te Klappenburg komt.* [Dat is: ontwijk de plaats, waar klappen uitgedeeld worden.]

KLEED. *Oude kleeren manen niet* 7).

KLEIN. *Lang en klein Is te algemein* 8).

KLIMMER. *De hoogste klimmers en de diepste zwemmers blijven het allereerst* 9).

KLOK. *Het accordeert als twee gescheurde klokken* 10). *Hij luidt de klok.* [Dat wil zeggen: hij spaart geene moeite, om de aandacht te trekken, en preekt zijne waar op luiden toon aan. Men zegt het bijzonderlijk bij het doen van boekaankondigingen.] *Met kleine klokken is het haast te zamen geluid* 11).

KLOMP. *Die heeft klompen aan: je kunt hem hooren aankomen* 12). *Koud warmoes uit de klompen* 13).

KLUCHT. *Kluchten zou men er van verhalen* 14).

KNECHT. *Meester, pas op je knecht* 15).

KOE. *Wij zouden wel eene koe vangen, hadden wij maar sop* 16).

KOEK. *Hij is van koek.* [Men zegt dit te Breda van den dronkaard.] *Lik mij om den mond, ik heb koek gegeten* 17).

KOEKOEK. *De koekoek roept hier nooit vóór Mei* 18). [Dat wil zeggen: het gaat hier gelijk overal. Het is eene aardigheid van dezelfde soort als in het spreekwoord: *De kleintjes vallen van 't jaar niet groot.*]

KOEL. *Meer kort dan koel.*

KOELTE. *Morgen vroeg in de koelte, dan bijten je de paardenvliegen niet* 19).

KOMMER. *Hij geeft geen kommer* 20).

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 88. 2) v. Burmania-Verwijs S. 51.
3) „ bl. 127. H. 106.
4) „ bl. 127.
5) „ bl. 26. D. 7.
6) „ bl. 183. I. 89.
7) „ W. 11.
8) „ bl. 100. G. 9.
9) „ bl. 190. K. 6.
10) „ bl. 115. H. 88.
11) „ bl. 21. B. 12.
12) „ bl. 27. D. 12.
13) „ bl. 126. 14) „ T. 42.
15) v. Dale I. bl. 208. 16) v. Dale I. bl. 209.
17) „ I. bl. 209. 18) v. Burmania-Verwijs bl. 71.
19) v. Burmania-Verwijs bl. 12. *Aanh.* A. 15.
20) „ bl. 30. *Aanh.* B. 7.
21) „ D. 115. 22) v. Burmania-Verwijs bl. 70.
23) „ bl. 41. D. 27.

1) v. Burmania-Verwijs T. 100. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 96.
3) „ bl. 212. M. 17.
4) „ bl. 230. N. 11.
5) „ S. 2. 6) „ bl. 190.
7) „ bl. 4. A. 6.
8) v. Dale II. bl. 117. 9) v. Burmania-Verwijs bl. 44. D. 39.
10) v. Burmania-Verwijs T. 1.
11) „ bl. 223. M. 60. 12) v. Dale II. bl. 112.
13) „ bl. 189. K. 2.
14) „ bl. 97. 15) v. Burmania-Verwijs bl. 217.
16) „ W. 27. 17) „ S. 24.
18) „ bl. 50. D. 65.
19) „ bl. 221. M. 53.
20) „ bl. 119. H. 75.

KOOŁEN. *Iemand eene kool aandraaien.* [Dat is: hem foppen.]

KOOP. *Hij gaat de koopmanschap met hem aanleggen.* [Dat is: hij zal met hem in overeenstemming komen.] *Hij ziet, of hij vorken te koop heeft* 1). *Ik wil hier niet te koop zitten.* [Dat is: in 't gezicht van elkeen.] *Met loven en bieden wordt de koop gesloten.* [Men zegt in denzelfden zin: *Met loven en bieden komt men bij elkander.*]

KOOPMAN. *Loopers Zijn geen koopers* 2).

KOP. *Het is beter, naar den kop dan naar den staart te gaan* 3). *Hij heeft het den kop ingeknepen.* [Dat wil zeggen: kort en goed een einde aan de zaak gemaakt. Het spreekwoord is aan de wijze van dooden van kleine vogels ontleend.] *Hij wil met den kop door den muur. Volle krop, Dolle kop* 4). *Wat meen je, dat ik uit een paardekop praat* 5)?

KOREN. *Hij heeft verbrand koren gegeten* 6). [Dat wil zeggen: hij is dronken van den brandewijn.] *Hij plukt zijn koren groen* 7).

KORST. *Hij kan zelf zijne korst wel bijten* 8).

KOSTEN. *Kosten gewonnen is veel gewonnen* 9).

KOT. *Die door de varkens niet omgewroet wil worden, moet uit het varkenskot blijven* 10).

KOUS. *Het is minder dan eene vloo in je kous.*

KRAAG. *Al zou het mij mijn' kraag kosten* 11).

KRAUWEL. *Eer zijn pot kookt, en zijn krauwel valt* 12).

KRIB. *Als de kribbe leeg is, bijten de paarden elkander.*

KRIJN. *Neuswijze Krijn, allemans vijand* 13).

KROP. *De krop zit hem te hoog* 14).

KRUID. *Ik ken het kruid.*

KRUIK. *Dat is Sint Jan's kruik* 15).

KRUIS. *Dat is het heilige kruis te Sneek* 16). *Spuwpot van mij, heilig kruis aan mij* 17). — *Niemand wil het kruis dragen* 18).

KRUL. *Het is krul; als het maar niet gauw pruiken regent.* [Men zegt dit, als iemand overdreven vriendelijk ontvangen wordt; maar denkt daarbij aan eene tegenovergestelde handelwijze, die waarschijnlijk volgen zal.]

KUNST. *Het leven is eene moeilijke kunst: men raakt er nimmer in uitgestudeerd.*

KUSSEN. *Hij wil hem op het kussen binden* 19).

1) v. Burmania-Verwijs bl. 126. 2) v. Dale I. bl. 209.
3) v. Dale II. bl. 115. 4) 9 *Febr.* 66.
5) v. Burmania-Verwijs bl. 108. H. 26.
6) „ bl. 116.
7) „ bl. 135. H. 122.
8) „ bl. 153. 9) „ II. bl. 106.
10) „ bl. 69.
11) „ bl. 10. A. 24.
[illegible] bl. 73 en 92.
[illegible] bl. 225. 14) v. Burmania-Verwijs bl. 143.
[illegible] 65.
[illegible] 111. H. 40. 17) „ S. 60.
[illegible] 222. N. 18.
[illegible] 144. H. 158.

Hoe na meent ge mij op het kussen te binden 1)?

KWAAD. *Spoedig kwaad, is gauw weer over: het zijn de beste lui* 2).

KWIK. *Hij is als kwik zoo vlug.*

LAARS. *Hij heeft zijns vaders laarzen aan.* [Men zegt dit te Kortrijk van een dronkaard; terwijl deze elders alleen maar *eene laars aanheeft*, onverschillig van wien ook.]

LAAT. *Het is goed, om het laatste te betalen* 3). [De winst, die men eerst heeft ontvangen, dient, om de latere verliezen te voldoen.]

LAATDUNKENDHEID. *Hij is van laatdunkendheid gebeten* 4).

LADE. *Hij gaat naar de laai.* [Deze spreekwijze behoort, met hare varianten: *Hij gaat naar de pijp*, *Hij gaat naar 't panneken*, *Hij moet in de schuif*, *Hij wordt achter smidsneus geplakt*, *Hij zit in de doos* en dergelijke, tot de uitdrukkingen, die men voor den gevangen man bezigt.]

LADING. *Hij heeft er eene scheepslading vol van. Ik krijg zachtjes aan de lading* 5).

LAKEN. *Het is eene leelijke scheur in een mooi laken* 6).

LAND. *Als ik dit win en het Heilige Land, zoo zal ik zalig sterven* 7). *Het is landsvreugde* 8). *Hij mag, als Mozes, het Beloofde Land wel zien, maar er niet intrekken. Hij zou mij het land opjagen. Onzeker, of wij elkander in het land der levenden zullen ontmoeten, zei eens iemand. Wat wil je bij het land doen* 9)? *Zij kijken als landsvreugde* 10).

LANG. *Lang en smal Bederft het al* 11).

LANGZAAM. *Hier ligt langzaam begraven.* [Men zegt dit, gaande op of rijdende over een zandigen weg.]

LANTAARN. *Alle officiën zijn smerig, zei de lantaarnschoonmaker, en hij nam het overschot van de olie mee.*

LAP. *Iemand achter de vodden* (of: *lappen*) *zitten.*

LEED. *De leedstok staat allerlangst* 12). *Leedschade, kwade winst* 13). *Spijt al degenen, dien het leed is* 14).

LEEK. *Het is den leeken niet alles te beduiden, wat de Schrift inheeft* 15).

LEER. *Dat zal mij hierna wel eene leer wezen* 16).

LEEUW. *Hij kijkt, of hij leeuwen en tijgers wil verscheuren.*

1) v. Burmania-Verwijs bl. 144. 2) v. Burmania-Verwijs R. 13.
3) v. Dale II. bl. 109. 4) v. Burmania-Verwijs bl. 205. L. 27.
5) „ II. bl. 111. 6) „ T. 29.
7) v. Burmania-Verwijs bl. 229. O. 16.
8) „ bl. 165 en 199. I. 11 en L. 2.
9) „ H. 34. 10) v. Burmania-Verwijs bl. 207.
11) v. Dale II. bl. 117.
12) v. Burmania-Verwijs bl. 48 en 200. D. 53 en L. 6.
13) „ bl. 200. 14) v. Burmania-Verwijs S. 61.
15) „ T. 51. 16) „ T. 29.

LEEUWARDEN. *Onze Lieve Vrouw te Leeuwarden* 1).

LEK. *Hij ziet er uit, of hij een lek gekregen heeft.*

LEKKER. *Ik ben niet zoo lekker, of ik lust wel, wat goed smaakt* 2).

LEPEL. *De lepel is daar niet te scheutig* 3). *Geen lepel, om uit te eten, wordt hem gelaten.*

LES. *Hij schrijft er negen lessen van* 4).

LEUGEN. *Hij kan eene leugen bij den voet opnemen, en werpen ze een man onder de oogen* 5).

LEVEN. *Raadt gij het zoo niet, zoo raadt gij het van zijn leven niet* 6).

LID. *De oogleden zijn hem al gebroken* 7). [Hij ligt op sterven, en kan al niet onderscheidenlijk meer zien.]

LIEDEN. *Blanke lui zijn teer, ze kunnen geen natte turf verteren* 8). *De lieden van Minnertsga zadelen vroeg en rijden laat* 9). *Gij houdt altijd u zelven, als alle gekke lui* 10). *Malle lui hebben malle vreugde: ze sch...., dat ze suizebollen* 11). *Oude lieden moeten het van de tafel halen* 12). *Tijg niemand aan dan de lui* 13).

LIEFDE. *Het is van liefde, dat ze elkander bijten* 14).

LIJF. *Rijd niemand over het lijf, al hebt ge een eigen paard* 15). *Wat brengen zij mee als een leeg lijf en een scherp mes* 16)*!*

LIJS LAARS. *Het is een Lijs Laars.*

LIK. *De zalige rekt den maaltijd, de onzalige de likken* 17).

LILLO. *Die weet ook van niets: hij komt van Lillo* 18).

LINIE. *Hij is de linie gepasseerd.* [Men zegt dit van den dronkaard. Ook van hem, die zijn compliment aan de dames heeft gemaakt.]

LIP. *Hij lust hem met slappe lippen.* [Hij kan veel sterken drank verdragen.]

LOOD. *Hij hangt het met hem in 't lood* 19). *Hij hangt vrij in 't lood* 20).

LOOP. *De wereld is op den loop* 21). *Men moet de natuur haren loop laten.*

LUNS. *Hij zoekt de luns* 22).

MAAG. *Magen willen ook wat* 23). [*Magen* zijn hier *bloedverwanten*, en deze kunnen het ons wel eens lastig maken; terwijl we in nood weinig van hen te wachten hebben.]

MAAIER. *Hij is zoo moe als een maaier.*

MAAR. *De mare was te goed* 1). [De hoofdletter van het woord *Meer = Mare*, waarmede het Friesche spreekwoord gespeld wordt, maakt het waarschijnlijk, dat met de *mare* de *merrie* zal gemeend zijn.]

MAARSCHALK. *Het is een slecht soldaat, die den maarschalksstaf niet met zich in den ransel draagt.*

MAAT. *Nooit om de maat gedacht, zei de man, en hij was aan het brouwen* 2).

MACHT. *Groot onrecht moet men met macht keeren* 3).

MAJOOR. *Hij zit zoo diep in de schulden als een majoor.*

MAL. *Zijt gij mal; laat mij liever wat wijzer wezen* 4).

MAN. *Als je tante een man was, was ze je oom geweest. Dat is de rechte man* 5). *Dat is geen man geslagen.* [Dat wil zeggen: de zaak is met geen manslag gelijk te stellen. Men bezigt het van eene weinig beteekenende zaak.] *Er ploegt niemand beter dan de man zelf* 6). *Gehad is een arrem man; Die 't heeft is er beter an* 7). *Het is allen man niet gegeven, op toffels te gaan* 8). *Het is de oorlog tusschen man en tafel: zit aan* 9). *Hij heeft hem beluid; de overledene was een goed man.* [Men spreekt hier van de uitgedronken flesch.] *Kwansuis, wat een man ben ik* 10). *Potmarge is de man* 11). *Ze slachten het meisje, dat zeer gaarne een man had, en tegen haren voogd zeide: doe het maar, doe het maar* 12).

MARKT. *Ik zal u prijzen op alle markten, daar geen volk is* 13).

MAST. *Dat is om den mast gedraaid.* [Dat wil zeggen: de rechten er van zijn onbetaald gebleven. Men zegt het van sluikwaar.]

MEEL. *Hij ziet er uit als de muis uit de meelpot* 14).

MEESTER. *Dat was eene meesterstreek* 15). [Men zegt dit van eene zeer verstandige handeling of een vernuftigen zet. De spreekwijze is aan het schaatsenrijden ontleend, in welke kunst de Friezen zoozeer uitmunten.] *Dat was een meesterstuk* 16).

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 201. L. 11. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 169.
3) " bl. 49. D. 61.
4) " bl. 136.
5) " bl. 153. H. 199.
6) " R. 13.
7) " bl. 55. D. 78.
8) " bl. 30. B. 49.
9) " bl. 40. D. 20 en S. 7.
10) " bl. 77. D. 136.
11) " bl. 234 en 235.
12) " bl. 4. A. 7.
13) " T. 110. 14) v. Burmania-Verwijs T. 30.
15) " R. 2.
16) " bl. 106. H. 16.
17) " bl. 53. D. 71. 18) v. Dale II. bl. 115.
19) " bl. 124. H. 90.
20) " bl. 123. 21) v. Burmania-Verwijs bl. 63.
22) " bl. 139. 23) " bl. 230.

1) v. Burmania-Verwijs bl. 49. *Aanh.* D. 17.
2) " bl. 229. N. 8.
3) " bl. 101.
4) " bl. 25. B. 31.
5) " bl. 36. *Aanh.* D. 4.
6) " bl. 63. D. 103. 7) 22 *Juli* 66.
8) " T. 116. 9) v. Burmania-Verwijs T. 39.
10) " Q. 6. 11) " P. 2.
12) Witsen 229. 13) v. Dale II. bl. 116.
14) v. Burmania-Verwijs bl. 123. H. 108.
15) " bl. 38.
16) " bl. 38. D. 17.

[Afgeleid van het voortbrengsel van een meester in 't schilderen of in eenige andere kunst, wellicht uit den tijd der gilden afkomstig, heeft deze spreekwijze gelijke beteekenis met *Dat was eene meesterstreek.*] *Juist, meester! juist een voet te kort* 1).

MEISJE. *Ik neem de pen op, om u te schrijven, zei het meisje. Wat kon een naakt meisje doen* 2)*!*

MEMORIE. *Hij heeft een memorie als eene zeef.*

MENSCH. *Des menschen zinnen moeten werk hebben* 3). *Een mensch mag de warme ziel niet behouden* 4). *Een mensch moet spuwen, die er om denkt* 5). *Hij ziet geen kleine menschen* 6). *Zagen en boren Is menschen-moorden; Maar die dat niet doet, Maakt zijn werk niet goed. Zooals de menschen dat willen* 7).

MERG. *Ik heb al merg gegeten* 8).

MES. *Hij liep door de messen* 9).

MIER. *Der jonge mieren is veel paardestront in den weg* 10).

MIETJE. *Pas op, als Mie komt met de natte nasch!* [Men zegt dit te Gorinchem voor: dat zal niet gebeuren.]

MIJDER. *Die mijder Verwint den strijder* 11).

MIJL. *Het stinkt zeven mijlen voor Sint Elizabeth* 12).

MIST. *Het verdwijnt als Westkappel in den mist.*

MOERDER. *Hij heeft het sop van zijne moer gezopen* 13). *Zij heeft een snoertje Van haar moertje* 14).

MOLEN. *Dat is wind op zijn' molen* 15).

MOMUS. *Het is zoo wel gedaan, dat Momus het niet zou durven berispen* 16).

MOND. *De mond is haar niet beklemd* 17). [Met een ander spreekwoord van gelijke beteekenis: *Zij heeft haar mondje goed tot haar' wil.*] *Die wil gewinnen, Moet met den mond beginnen* 18). *Hij mag den mond wel dichthouden* 19). *Met dien mond moet je muizen vangen* 20). *Wij willen het met een zoeten mond deelen* 21). *Zij heeft haar mondje goed tot haar' wil. Zij vegen zich om den mond, en gaan dan heen* 22).

MONNIK. *Het weder zal veranderen: de monniken zijn op het veld* 23). *Monniken hebben veel raad: wat de eene niet weet, dat weet de andere* 24).

1) v. Burmania-Verwijs I. 84. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 160.
3) 24 *Aug.* 66. 4) v. Burmania-Verwijs bl. 225. M. 68.
5) v. Burmania-Verwijs bl. 222. M. 57. 6) v. Dale II. bl. 109.
7) „ S. 28.
8) „ bl. 170. I. 32.
9) „ bl. 151. H. 190.
10) „ bl. 47. D. 49.
11) „ bl. 49. D. 55.
12) „ T. 105. 13) v. Dale II. bl. 107.
14) v. Dale II. bl. 108. 15) v. Dale I. bl. 211. 16) Witsen 290.
17) v. Burmania-Verwijs bl. 49. D. 60.
18) 16 *Mei* 66. 19) v. Burmania-Verwijs bl. 122.
20) v. Burmania-Verwijs bl. 236. 21) „ W. 49.
22) „ bl. 163. I. 4.
23) „ T. 127.
24) „ bl. 234. M. 66.

MOOI. *Als gij niet te mooi zijt, doe het zelf* 1). — *Mooi is het, nog mooier wordt het gemaakt* 2).

MOOR. *Daar heb ik een moor aan zien sterven.*

MOP. *Dat is minder dan een mop.*

MORAAL. *Hij houdt niet van zwartrokken-moraal.* [Men zegt dit van iemand, wien men te vergeefs aan zijnen plicht herinnert; omdat het zedepreeken of moraliseeren tot de bemoeiingen der zwartrokken behoort.]

MORGEN. *Hij loochent het als de uil den morgen* 3).

MOSTERD. *Daar is zooveel mosterd te malen* 4). *Hij had zooveel mosterd te malen* 5). *Hij maalde daar zooveel mosterd op* 6).

MOUW. *Mouwvegen is bedriegen, en fleemen is kruipen* 7). *Wij zullen zien, of er geene mouw aan te passen is.*

MUG. *Het zijn malle muggen* 8).

MUIS. *De muis zeit: Lust je niet, waar ik in bijt, Eet, waar ik in sch...* [Dit wordt tegen viesneuzen gezegd, ziende op het koren, waarin de muis hare behoefte heeft gedaan.]

MUSKAAT. *Het riekt hier niet gelijk muskaat* 9).

MUUR. *Hij zit als tusschen vier muren.*

NACHT. *Het zijn vreemde vogels, die in een zomerschen nacht zijn komen aanvliegen.*

NAPELS. *Van buiten Napelsche rokken; Van binnen Spaansche pokken* 10).

NAPOLEON. *Het is een Napoleon.* [Men zegt dit van een heerschzuchtige, in onderscheiding van *Dat is Bonaparte*, waarmede men alleen de eerste of voornaamste aanduidt, bepaaldelijk van *Spadille* gezegd.]

NATHALS. *Als het zacht regent, wordt men ook nat.*

NEK. *Een gescheurde nek is gauw geraakt* 11).

NERING. *Hij is tering en nering* 12).

NEST. *Is er voor mij van datzelfde soort ook nog één in 't nest? Twee nesten warm te houden, komt er op aan* 13).

NEURENBURG. *Te Neurenburg hangt men niemand, voor men hem heeft.* [Dit zal wel overal het geval zijn, en zou dus van elke plaats kunnen gezegd worden. Het spreekwoord heeft echter een historischen grond, en dient ter bespotting der Neurenburgers. Te Neurenburg toont men eene vlak in den vorm van een hoefijzer, zichtbaar op den muur des burgs aldaar. Eene legende schrijft die vlak toe aan een hoefijzer van het paard van

1) v. Dale II. bl. 117. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 166. I. 13.
3) v. Burmania-Verwijs bl. 152. H. 194.
4) „ bl. 67.
5) „ bl. 147. H. 109 en W. 17.
6) „ bl. 147. 7) 5 *Febr.* 66.
8) „ bl. 209. M. 2.
9) „ T. 91. 10) v. Burmania-Verwijs bl. 98.
11) „ S. 6. 12) „ bl. 122.
13) „ T. 130.

den Ridder EPPELIN VON GAILINGEN. Deze edelman, die het slot Gailersreuth, daar in de nabijheid, bewoonde, leefde in gedurigen oorlog met de Neurenburger kooplieden; want hij was een stout roofridder, en had het bovenal op hunne bezittingen voorzien. Alle door hen aangewende pogingen, om hem in hunne macht te krijgen, leden schipbreuk op de sluwheid des Ridders. Eindelijk toch gelukte het hun, den gevreesden vijand jubelend als gevangene binnen hunne muren te brengen. Het doodvonnis werd al spoedig over hem uitgesproken, zonderdat de jeugdige gade van den Ridder door hare smeekingen en aanzienlijke aanbiedingen als losprijs op de te recht verbitterde rechters van Neurenburg in deze hunne uitspraak iets vermocht. Vóór den dag der uitvoering van het vonnis mocht de veroordeelde een verzoek doen. Naar overoud gebruik kon die wensch niet geweigerd worden. EPPELIN verzocht, dat men hem op zijn trouw strijdros, waarop hij gebonden in zijne gevangenis was gebracht, ongebonden op het burgplein zou laten rondrijden. De rechters lachten om dat zonderlinge verzoek, stonden het toe, maar zorgden toch, de poort goed gesloten te houden, en overal op het burgplein de noodige wachtposten te plaatsen. In galop reed hij met het dier rond, gaf het, vóór den muur gekomen, de sporen, liet den teugel vallen, en greep het dier aan de manen. Het ros neemt een vreeselijken sprong, die het met zijn' ruiter op het plat van den muur bracht; daar stond het een oogenblik slechts, als om nieuwe kracht te verzamelen, deed een tweeden niet minder stouten sprong, die het met den Ridder aan de overzijde van de slotgracht voerde. Toen de verbaasde wachten bovenop den muur kwamen, zagen zij den ruiter met vliegend haar in vollen ren wegijlen, hun spottend met de hand zijn' afscheidsgroet brengende. EPPELIN VON GAILINGEN was door zijn paard gered. De vroolijke roofridders van den omtrek zeiden toen spottende: *Te Neurenburg hangt men niemand, voor men hem heeft.* Dit gezegde is onder ons tot spreekwoord geworden, dat men gebruikt, wanneer een gevreesd onheil nog verre van de wezenlijkheid verwijderd is.]

NEUS. *Hij heeft er een neus gehaald. Hij loopt met zijn' neus in den wind. Hij stoot zijn' neus. Hij wordt achter smidsneus geplakt.*

NOSKE. *Bombam, Noske is dood* 1).

NOTEN. *Ik heb een nootje met u te kraken* 2).

OJEMINI. *Als ze maar van Ojemini bevrijd is.* [Dat wil zeggen: als zij maar niet zoo weinig van schoonheid bedeeld is, dat men verwonderend kan uitroepen: *ojemini, wat eene leelijke meid!* OJEMINI is een uitroep van medelijdend beklag.]

1) v. Burmania-Verwijs bl. 28. B. 42. 2) v. Dale II. bl. 106.

OLIE. *Men kan er geen olie van slaan* 1).

OMSTANDIGHEID. *Zij is in gezegende omstandigheden.* [Zij moet in de kraam.]

ONGELUK. *Het eene ongeluk verwacht het andere niet* 2).

ONWEDER. *Het verliefd worden komt op als eene verkoudheid* (ook wel: *als een onweer*). *Hij staat daar, alsof hij van 't onweer geslagen is* 3).

OOG. *Het deed hem zoogoed, of hij een slag met de zweep in het oog kreeg* 4). *Het vuur is hem al in de oogen* 5). *Hoe kwam die vuist in dat oog* 6)? *Ledige oogen hebben veel te bezien* 7). *Men kan het uit zijne oogen scheppen* 8). *Met wijde oogen nauw te zien: kan dat niet gaan* 9)? *Til hem eens op het oog* 10). *Wat baat mij een oog, als ik er niet mee zien kan* 11)? *Zij zag mij met uilenoogen aan* 12). *Zooveel niet, als in mijn oog kan* 13).

OOIEVAAR. *Dat zoh.. je een ooievaar toe.* [Dit wordt van eene kleinigheid gezegd.] *Hij beklaagt hem, als de ooievaar de pad* 14). *Wat klepperen die ooievaars!* [Men zegt dit van het rammelen der lepels op de borden bij het eten.]

OOR. *Gij hebt ook ooren en pooten* 15). [Dit wordt gezegd tegen iemand, wiens bevelen men niet wil opvolgen.] *Hij werd met een oor aangezien. Hoe zit hij daar met roode ooren* 16)? *Kleine wannen hebben ook ooren* 17). [Om tot voorzichtigheid in doen en spreken in 't bijzijn van kinderen aan te sporen, zegt men, evenals van de *wannen*, ook van de *potjes* en *keteltjes*: *Kleine potjes* (of: *keteltjes*) *hebben ooren; Kunnen ze niet veel zien, ze kunnen toch veel hooren.*]

OORKONDE. *Eene oorkonde, die niet aangenaam is, staat te gelooven* 18).

OPSLAG. *Hij krijgt van den opslag* 19).

ORDE. *Orde is het halve werk.*

OS. *De zwarte os is u nog niet op den voet geweest* 20). [Men zegt hier hetzelfde als met het spreekwoord: *De bonte os heeft hem niet getreden.*]

OUD. *Daar steekt een oude in* 21). — *Daar zal wel een goed oud uit wassen* 22).

OUDEHUIS. *Hij staat op zich zelven als Oudehuister turf* 23).

1) v. Burmania-Verwijs bl. 215. M. 27.
2) „ T. 6. 3) v. Dale II. bl. 110.
4) „ T. 129. 5) v. Burmania-Verwijs T. 8.
6) „ bl. 143. H. 155.
7) „ bl. 200. L. 5.
8) „ bl. 215. M. 30.
9) „ bl. 216. 10) „ T. 26.
11) „ bl. 105. H. 14.
12) „ bl. 167. L. 20.
13) „ S. 22.
14) „ bl. 151. H. 189. 15) v. Dale II. bl. 117.
16) „ bl. 150.
17) „ bl. 202. L. 15.
18) „ bl. 91. 19) v. Burmania-Verwijs bl. 129.
20) „ bl. 58. D. 74.
21) „ bl. 72. D. 118.
22) „ bl. 79. D. 147.
23) „ bl. 141. H. 144.

heen te praten, en onderwijl daarmee zijn eigenbelang beoogt.]

Stok. *Het liep alles na, wat maar stok dragen kon* 1).

Stom. *De stomme zal het wel zeggen* 2).

Strik. *Ik heb hem al in den strik* 3).

Stroo. *Het is er niet in het stroo* 4).

Struik. *De bevroren struiken zal men niet uithalen* 5).

Stuiver. *Als het allerlangst geleefd is, zoo is het toch om iemands stuivers te doen* 6).

Stuk. *Gebeden stukken zijn gauw op* 7). *Zij vragen ze op de stukken* 8).

Stulp. *Zij laat het niet aan de stulp branden.* [Met zuinigheid en overleg houdt zij huis. *Stulp* is *potdeksel.*]

Tafel. *Mijne voeten staan onder ieders tafel* 9).

Tand. *Hij wilde hem op de tanden nemen* 10). *Zij zouden den een het warmoes wel uit de tanden likken, en den ander gunnen ze niet, dat hij het uitwerpt* 11).

Teen. *Die veel omhoog ziet, stoot zich aan de teenen* 12).

Tering. *Hij is de tering te boven.*

Testament. *Dat is een eeuwig testament* 13).

Tevreden. *Die niet tevreden is, die is niet te helpen* 14).

Tijd. *Beter bij tijds weerom gekeerd dan slecht voortgegaan* 15).

Tol. *Hebben en geven: de tol is van ons* 16).

Toren. *Hooge torens vallen het allerhardst* 17).

Touw. *Men is nog niet gehangen, als men van touw spreekt.*

Trap. *Zij zijn van de trappen gerold* 18). [Dat is in Zeeland: hunne huwelijksgeboden zijn afgekondigd. Elders zegt men ook van hem, wiens haar geknipt is: *Hij is van de trappen gevallen.*]

Trillehei. *Ben je van Trillehei? roep je je woord terug* 19)? [*Trillehei* is slechts een gefingeerde naam, hier als afkomstplaats van den wispelturige voorgesteld; omdat *trillen*, evenals *drillen*, waarmede het verwant is, te kennen geeft: *bij de minste aanraking in beweging gebracht worden.* Het spreekwoord wordt dan ook op den wispelturige toegepast.]

Turf. *Ik woon in het eerste vak, daar de turf ligt* 20).

Turk. *Hij gaat aan als een Turk* 1). *Hij is zoo jaloersch als een Turk.*

Twee. *Gooi die twee in een zak, en wie zal er bovenkomen?* [Antwoord: een kwade, gelijk ons het spreekwoord leert: *Als gij ze in één zak doet, krijgt gij altijd een kwade bij den kop.*]

Uil. *Hij is van een* (of: *geen*) *uil uitgebroed* 2). *Hij is zoo dom als een uil.*

Vaderland. *Het vaderland is nooit te klein* 3).

Val. *Hij waagt het al, Het klimmen of den val* 4).

Varken. *Als de varkens vliegen* 5). *Een varken wordt ook vet gemaakt, al werkt het niet* 6). *Hij is nog minder dan een varken; want dat knort nog* 7). [Men zegt dit van den onbeleefde, die niet teruggroet.] *Hij laat zooveelals een wintervarken* 8).

Vasten. *Hij is zoo welkom als de eerste Vrijdag in de vasten* 9). *Hij is zoo welkom als de eerste Zondag in de vasten* 10).

Vat. *Het zaadvat heeft veel noodig* 11).

Veder. *Verhandel geen veeren: daar stuift te veel weg* 12).

Vel. *Hij groeit binnen kort uit zijn vel* 13).

Veld. *Hij wil al te veel veld beslaan* 14).

Vent. *Spreek je van den vent, Hij is bij of omtrent* 15).

Vergelijking. *Alle vergelijkingen gaan mank.*

Vers. *Het is het oude vers* 16).

Verstand. *De wind is West: Elk verstand op 't best* 17). *Elk verstand in 't best: Die klopt, die meent het lest* 18).

Vies. *Hoe vuiler, hoe viezer.*

Vijand. *Zijn daarmee al uwe vijanden verslagen* 19)?

Vijf. *Hij kan geen vijf tellen* 20).

Vinger. *Hij legt den vinger op de wond. Iemand met den vinger aanwijzen.*

Visite. *Houd je visite?*

Vlas. *Half schoon is goed vlas* 21). *Wij kunnen allemaal niet spinnen, al hadden wij het vlas om niet* 22).

Voet. *Uwe voeten zullen er niet van verslijten* 23). *Zij is niet waardig, de voeten bij hem onder te steken* 24).

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 189. H. 213.
2) „ bl. 52. D. 72.
3) „ bl. 171. I. 34. 4) v. Burmania-Verwijs T. 74.
5) „ bl. 89 en 83. *Aanh.* D. 7.
6) „ O. 37.
7) „ bl. 19. B. 1.
8) „ bl. 163. I. 2.
9) „ bl. 232. M. 86. 10) v. Burmania-Verwijs bl. 129.
11) „ bl. 163. I. 22.
12) „ bl. 64. W. 60.
13) „ bl. 36. 14) „ D. 103.
15) „ bl. 20. B. 10. 16) „ bl. 102.
17) „ bl. 104. H. 10. 18) v. Dale I. bl. 206-207.
19) „ bl. 33. *Aanh.* B. 13.
20) „ bl. 173. I. 82.

---

1) *Museum* bl. 274. 2) v. Dale II. bl. 113. 3) 31 *Jan.* 66.
4) v. Burmania-Verwijs bl. 142. H. 150.
5) „ bl. 15. *Aanh.* A. 17. 6) 6 *Febr.* 66.
7) v. Dale II. bl. 109. 8) v. Burmania-Verwijs bl. 131. H. 102.
9) v. Burmania-Verwijs bl. 127.
10) „ bl. 127. H. 177.
11) „ T. 93. 12) v. Burmania-Verwijs bl. 97.
13) „ bl. 115. H. 54.
14) „ bl. 142. H. 151. 15) v. Dale I. bl. 210.
16) „ T. 76.
17) „ bl. 55. D. 79.
18) „ bl. 86.
19) „ bl. 23. B. 23.
20) „ T. 94. v. Dale II. bl. 100.
21) „ bl. 103. H. 9.
22) „ W. 39. 23) v. Burmania-Verwijs bl. 80.
24) „ bl. 179. I. 63.

VOGEL. *Die vogel verveert geheel en al* 1). *Hij denkt den vogel afgeschoten te hebben.* [Dat wil zeggen: het spel gewonnen te hebben.] *Hij heeft een vogeltje hooren fluiten* 2). *Ik ga liever den vogelenzang op.* [Dat is: de vrijheid. Zoo spreekt de arme, die zich niet verbinden wil, maar liever den loosen teugel viert.]

VOL. *Hij is voor 't volle geweest.* [Zoo zegt men te Amsterdam van den misdadiger, die op 't schavot te pronk heeft gestaan.]

VOLK. *Het is volkje: tap ze, maar borg ze niet. Verkocht je volk?* [Men zegt dit, als er een knoop aan de broek los is of ontbreekt. Evenzoo geldt hier: *Houd je visite?*]

VON BISMARCK. *Het is een Von Bismarck.* Dat wil zeggen: een heerschzuchtig man. Deze spreekwijze is aan de in 1866 en later betoonde heerschzuchtige handelingen van den Pruisischen eersten minister van dien naam ontleend.]

VONK. *Ik ben aan zulke vonken niet gewend* 3).

VOORDEEL. *Gij hebt ons al een voordeel afgezien* 4).

VOORZORG. *Gebruik voorzorg, dan zijt gij voor nazorg bewaard.*

VOREN. *Hij heeft er een vorentje van gestreken* 5).

VOS. *Hij wil den vos niet bijten* 6). *Looze vossen worden ook wel gevangen* 7).

VRAAGTEEKEN. *Het is een wandelend vraagteeken* (?).

VREUGDE. *Het is eene dartele vreugde* 8).

VRIJER. *Het is zulk een slaperige vrijer* 9). *Zij leest zoo, omdat er voor haar geen vrijer is.*

VUIL. *Vuil raakt vuil* 10).

VUIST. *Hij maakt eene vuist in zijn' zak.* [Men zegt dit, als iemand zijne woede niet durft uiten.]

VUUR. *Ben je om vuur gekomen* 11)? *Die het dichtst bij het vuur is, brandt zich het eerst* 12). *Die met vuur speelt, kan zich branden* 13).

WAAR. *Men weet niet altijd, of het echte waar is* 14).

WAARD. *De nieuwe waarden zijn vaak heel vroom* 15).

WAAROM. *In alle zaken is een onzeker waarom* 16).

WAGEN. *Beter dat de wagen gaat, Dan dat de wagen staat* 17).

WAGER. *De wager is de winner* 18). [Dit komt geheel overeen met het eerste deel van het spreekwoord: *Die waagt, die wint; Die zoekt, die vindt.*]

WATER. *Dat zal wel boven water komen.*

WATTE. *Het is geen watte, maar wolle* 1). *Watte verkoopt men in den winkel* 2). [Deze beide spreekwijzen gaan in Zeeuwsch-Vlaanderen op de vraag *watte?* voor *wat?* Elders luidt dan het antwoord: *Watten Zijn eendengatten.*]

WEDER. *Het is goed droog weer, als 't niet regent* 3). *Hij heeft wind en weer voor zich* 4). *Na mooi weer komt leelijk weer* 5). *Wat zal er nakomen als mooi weer* 6)? *Wind en weer hebben wij tot onzen wil* 7).

WEE. *Klaag niet, eer 't u wee wordt* 8).

WERELD. *De wereld is een winkel* 9). *De wereld is op 't hoogst* 10). *De wereld is op 't laatst* 11). *De wonderen zijn de wereld nog niet uit. Het komt er op aan, hoelang de wereld staat* 12).

WERK. *Luister niet naar woorden; zie eerst de werken* 13).

WIEL. *Het valt in mijn wiel* 14).

WIJS. *Maak hem niet wijzer, dan hij is* 15).

WIJSHEID. *Zij hebben daar alles van wijsheid* 16).

WIJTZE. *Wacht je voor Wijtze* 17).

WIL. *Willeke woont hier niet* 18). [Dat is: zijn wil wordt niet opgevolgd.]

WIND. *Hij weet wel, hoe de wind staat.*

WINTER. *Het is verre vermaard, dat het 's winters koud is* 19).

WOORD. *Korte woorden, diepe zin. Korte woorden zijn de beste* 20). *Zij hebben hooge woorden.*

WOUDEN. *Hij dient niet in de Wouden, die het hooien niet lijen mag* 21). [Wouden, zooals het in de wandeling genoemd wordt, is Zevenwouden, eene boschachtige landstreek in Friesland, in 10 grietenijen verdeeld, en waar Slooten er 1 van is.]

ZAAK. *Geen zaak zoo goed, Als die men zelf doet. Veege zaken gaan u aan* 22).

ZAK. *Men slaat hem op den zak, om te zien, of hij ook stuiven wil.*

ZALIG. *Al gelooft men 't niet, men kan wel zalig worden* 23).

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 71. 2) v. Dale II. bl. 111.
3) " bl. 169. I. 26.
4) " bl. 177. I. 89.
5) " bl. 120.
6) " bl. 143. H. 153.
7) " bl. 206. L. 33.
8) " bl. 51. D. 62. 9) v. Burmania-Verwijs T. 123.
10) " bl. 95. F. 11.
11) " bl. 31. B. 22.
12) " bl. 72. D. 120. 13) 23 *Jan.* 66.
14) " bl. 214. 15) v. Burmania-Verwijs bl. 63.
16) " bl. 187.
17) " bl. 21. B. 13.
18) " bl. 54. D. 76.

1) v. Dale I. bl. 211. 2) v. Dale I. bl. 211.
3) v. Burmania-Verwijs T. 54. 4) v. Burmania-Verwijs bl. 118. H. 69.
5) " bl. 220. N. 5.
6) " bl. 106. H. 99.
7) " W. 57.
8) " bl. 190. K. 7. 9) 20 *Jan.* 66.
10) " bl. 56.
11) " bl. 55. D. 80.
12) " T. 120. 13) 8 *Jan.* 66.
14) " T. 13.
15) " bl. 211. M. 10.
16) " bl. 164. 17) v. Burmania-Verwijs W. 61.
18) " W. 35. 19) " bl. 186.
20) " bl. 193.
21) " bl. 141. H. 147.
22) " bl. 93. F. 1.
23) " bl. 6. A. 15.

Zee. *Het ligt in de zee te drijven.*

Zet. *Gekke zetten worden duur betaald.*

Ziel. *Dien valt het op de ziel* 1).

Zodde. *Het is zoo mak als eene zodde.* [Men zegt dit van een dood mak paard of ander dier. In Drenthe, waar de spreekwijze gangbaar is, is *zodde* eene *veenachtige zelfstandigheid*, die als brandstof gebezigd wordt.]

Zwart. *Hij bijt niemand, al is hij zwart* 2).

Aangaan. *Zij gingen al mooi hard aan* 3).

Aankomen. *Komt het op het doen aan, dan moeten zij toegeven* 4). *Men moet zich goed voordoen, als men aankomt, en niet, als men weggaat* 5).

Aanzien. *Gij ziet hem geheel van buiten aan* 6).

Achteruitgaan. *Stilstaan is achteruitgaan.*

Afvallen. *Hij is er achter afgevallen* 7).

Bakken. *Er bakt of er brouwt niemand voor een ander* 8).

Behagen. *Wat iemand eens behaagd heeft, dat mag hem niet weer mishagen* 9).

Behooren. *Neem het, daar het is, en breng het, daar het behoort* 10).

Behouden. *Wel gevochten en wel behouden* 11).

Beluien. *Hij heeft hem beluid.* [Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord man aldus: *Hij heeft hem beluid; de overledene was een goed man.*]

Betalen. *Bied weer, dan is 't betaald* 12). [Dat is: doe er nog wat bij, dan is 't verkocht.] *Die gaarne betaalt, geeft dubbel* 13).

Bloeien. *Het moet groeien en bloeien* 14).

Denken. *Het was te denken, dat het los zou barsten; het had al zoolang gehangen.*

Deugen. *Als het doen niet deugt, is het laten best* 15).

Doen. *Doe mij goed, ik doe u kwaad, is een oud zeggen* 16). *Wat hij doet, dat is gedaan* 17).

Durven. *Vroeger kon ik niet, later dorst ik niet* 18).

Eten. *Al sparende, kan men wel zat eten* 19). *Kook het, zooals gij het eten wilt* 20).

Gaan. *Die niet komt, behoeft niet heen te gaan* 21).

Gelooven. *Wilt gij 't niet gelooven, zoo onderzoek het* 22).

Geraken. *Het is niet goed, als men zich zelve moet kittelen, om aan het lachen te geraken.*

Hebben. *Die wat heeft, dien komt wat mee* 1). *Hebben is zeker* 2). *Heb je het, zoo houdt het* 3). *Ik wil die voor 't schoonmaken niet hebben.* [Me heeft hier 't oog op eene stad, die bij de schoon maak van de bezittingen harer bewoners blijk zou geven, dat de schulden de bezittingen overtreffen.

Hoonen. *Hoe hoont gij hem daarmede* 4)*!*

Houden. *Hij houdt zich, of hij nergens ge weest was* 5).

Keeren. *Wie kan het keeren* 6)*!*

Kibbelen. *Dat kibbelt, dat leeft* 7).

Kijken. *Ik heb er achterover gekeken.* [Me zegt dit, als men een borreltje heeft gedronken.]

Komen. *Dat is al voorbij, Wat er van komt i nij* 8). [Het oude maakt plaats voor het nieuwe *Nij is nieuw.*] *Die iets komt, die komt iets* 9) [Dat wil zeggen: die vordert, al is 't weinig, gaa toch vooruit.] *Die nergens wezen wil, kan nergen komen* 10). *Die te laat komt, die miszit of mis het* 11). *Hij kan van het eene tot het andere nie komen* 12). *Hij komt al, die nakomt* 13). *Hi kwam om lang en om laat* 14). *Hij speelt op zie komen. Laat al komen, die meewil* 15). *N het zoo gekomen is, moet men het prijzen* 16).

Lachen. *Hij zal daar niet wit om lachen* 17)

Laten. *Ik wil er mijn slapen niet om laten* 18)

Leggen. *Zij neemt het hier, en legt het daar* 19)

Loopen. *Die vooruit loopt, loopt alleen. Hi laat het ongemerkt loopen* 20). *Luid zingen en har loopen komt niet overeen* 21).

Maken. *Groot is 't, en nog grooter maak gij 't* 22).

Medemoeten. *Wij moeten mee, al zouden wi meezwemmen* 23).

Metselen. *Hij kan timmeren en metselen.*

Naspelen. *Hij speelde mij dat na* 24).

Nemen. *Daar het naar is, moet men het naa nemen* 25). *Daar het ruim is, mag men het rui*

---

1) v. Burmania-Verwijs bl. 50. *Aanh.* D. 18.
2) „ bl. 119. 3) v. Burmania-Verwijs bl. 163.
4) „ bl. 191. 5) „ bl. 223.
6) „ bl. 177. I. 61.
7) „ bl. 120. H. 78.
8) „ bl. 60. D. 89. 9) „ bl. 160.
10) „ bl. 253. N. 23.
11) „ W. 30.
12) „ bl. 19. B. 5.
13) „ bl. 83. 14) „ T. 81.
15) „ bl. 16. A. 47.
16) „ bl. 75. 17) „ bl. 109.
18) „ bl. 85. E. 8.
19) „ bl. 11. A. 23.
20) „ bl. 193. K. 15. 21) v. Dale II. bl. 106.
22) „ W. 23.

1) v. Burmania-Verwijs bl. 71. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 105.
3) „ bl. 105.
4) „ bl. 145. H. 161.
5) „ bl. 160.
6) „ W. 9. 7) „ bl. 83.
8) „ bl. 78. D. 143.
9) „ bl. 72. D. 123. Wassenbergh V. bl. 100.
10) „ D. 110.
11) „ bl. 74. D. 125.
12) „ bl. 125. H. 93.
13) „ bl. 122. H. 104.
14) „ bl. 236. O. 2.
15) „ bl. 203. L. 17.
16) „ bl. 222. N. 21.
17) „ bl. 156. H. 211.
18) „ bl. 175. I. 54.
19) „ bl. 166. I. 18.
20) „ bl. 131. H. 103.
21) „ bl. 204. L. 25.
22) „ bl. 90. G. 6.
23) „ W. 19.
24) „ bl. 86. E. 6.
25) „ bl. 78. D. 124.

wnen 1). *Ik had het wel zoo goed genomen* 2).

Omzien. *Eer men omzag, had hij het op* 3).

Ontwapenen. *Hij is ontwapend.*

Ophebben. *Hij zag, of hij er al één ophad, en de andere er aan zou* 4).

Pissen. *Mis gepist, en toch is 't nat.*

Praten. *Veel praten, weinig zeggen* 5).

Rooken. *Het rookt wel, maar stinkt niet.* [Men zegt dit, als men voor eene zaak nog al goed geld geeft, zonderdat het in 't overdrevene loopt.]

Samenkomen. *Wij zullen er om samenkomen* 6).

Schrijven. *Dat zou men schrijven* 7). *Hij vergeet veel, die niet schrijven kan* 8).

Slijten. *Die vrijt, Die slijt.*

Smeren. *Die goed smeert, er goed bij vaart.* [Wil men iemand op zijne hand krijgen, moet men hem de handen stoppen.]

Snijden. *Het is alles op, dat gesneden was* 9).

Spreken. *Hij zou niet spreken, al viel hij over je* 10). *Stout gesproken is half gewonnen* 11).

Stilzwijgen. *Wat kan ik zeggen, en zwijge stil* 12)!

Terugkomen. *Hij komt nog eens terug* 13). De onbeleefde nl., die voorbijgaat, zonder te groeten.

Toeëigenen. *Zij heeft het hare zich al toegeëigend* 14).

Trouwen. *Trouw maar, trouw maar; eer 't verboden wordt.* [Men zegt dit van hen, die onbedacht zich in 't huwelijk begeven.]

Vallen. *Die hoog vliegt, kan diep vallen* 15). *Gewoonlijk vallen zij laag, die zoo hoog willen vliegen* 16).

Varen. *Wij willen dat laten varen* 17).

Verbieden. *Niemand is verboden* 18).

Verworden. *Die voortwil, dien verwordt het* 19).

Vliegen. *Hoe hooger men vliegt, des te lager ligt men* 20).

Warmen. *Die armelijk zit, die warmt zich rijkelijk* 21). [Die gedrongen zit, zit warm.]

Wegnemen. *Zijt gij geheel en al weggenomen* 22)? [*Weggenomen* komt hier in den zin van *verbijsterd* voor. De spreekwijze komt in beteekenis overeen met *het spoor bijster zijn.*]

1) v. Burmania-Verwijs bl. 73.
2) " bl. 153. I. 87.
3) " bl. 84. E. 4.
4) " bl. 137. H. 128. 5) 28 *Jan.* 66.
6) " W. 26.
7) " bl. 39. D. 18.
8) " bl. 158. H. 205.
9) " T. 31. 10) v. Dale II. bl. 109.
11) 19 *April* 66. 12) v. Burmania-Verwijs bl. 107. H. 22.
13) v. Dale II. bl. 108. 14) " bl. 178. L. 65.
15) 18 *Jan.* 66. 16) " bl. 96. G. 1.
17) v. Burmania-Verwijs W. 28. 18) v. Burmania-Verwijs bl. 230.
19) " bl. 72. D. 121 en W. 4.
20) " bl. 167. H. 22.
21) " bl. 39. D. 86.
22) " bl. 24. B. 28.

Weten. *Moet ik het niet weten, zoo wil ik het niet weten* 1).

Wezen. *Het wil niet wezen* 2). *Nu, nu, het moet al wezen* 3). *Wat men gemeenlijk zegt, wil gemeenlijk waar wezen* 4). [In denzelfden zin zegt men mede: *Wat alle man zegt, is gemeenlijk* (of: *gaarne*) *waar.*]

Wijsmaken. *Men kan hem wijsmaken, wat men wil* 5).

Willen. *Niemand wil er aan* 6).

Zien. *Hij ziet zoo laag niet* 7).

Zijn. *Dien is men liever kwijt dan rijk. Is het erger, dan 't geweest is* 8)? *Is het u goed, het is mij niet kwaad* 9).

Zitten. *Er zit wat voor hem op.*

De volgende spreekwoorden, die zonder aanwijzing in het *Spreekwoordenboek* zijn opgenomen, behooren mede van eene aanwijzing voorzien te zijn:

Aangezigt. *Hij heeft eene snee door den neus* (of: *het gezigt*) 10).

Asch. *Asch ligt aan den haard* 11).

Avond. *Hoe later op den avond* (of: *de markt*), *hoe schooner volk* 12).

Bajum. *Het is zoo groot als de Bajumer doopvont* 13).

Bang. *Hij is niet bang voor een beetje* (of: *Hij ziet tegen geen klein beetje op*) 14).

Bijbel. *Toen de man uit den Bijbel zijn volk telde, verloor hij* 15).

Bloed. *Koude wijn maakt warm bloed* 16).

Boer. *De boer zit op een' cent als de duivel op eene ziel* 17). *Het ligt geen boer in 't venster, of een' edelman in de deur* 18).

Dag. *Had je me gisteren gehuurd, zoo was ik van daag uw knecht* (of: *in uwe dienst*) *geweest* 19).

Ding. *Beproef alle dingen, en behoud het goede* 20).

Eend. *Eenen taling uitzenden, om eenen eendvogel te vangen* 21).

Elleboog. *Ik kan met mijn' elleboog niet in mijn' zak komen* 22).

Galg. *Dat is het galgenmaal* 23). *Hij besch.. de galg* 24).

Gang. *Dat gaat met gang* (of: *met stoom*) 25).

1) v. Burmania-Verwijs bl. 221. 2) v. Burmania-Verwijs bl. 189.
3) " bl. 222. N. 22.
4) " bl. 37. *Aanh.* D. 5.
5) " bl. 317. M. 35.
6) " bl. 231. N. 14. 7) " H. 182.
8) " bl. 183. I. 82.
9) " bl. 181. I. 60.
10) v. Dale II. bl. 110. 11) v. Dale I. bl. 210. 12) v. Dale II. bl. 121.
13) v. Burmania-Verwijs bl. 20. B. 46.
14) " bl. 123. H. 80. 15) *Museum* bl. 272.
16) " bl. 129. K. 1. 17) v. Dale II. bl. 114.
18) v. Dale I. bl. 211. 19) v. Dale II. 116. 20) Witsen 235°.
21) v. Burmania-Verwijs bl. 136. H. 125. 22) v. Dale II. bl. 106.
23) " bl. 140. H. 176.
24) " bl. 136. H. 126. 25) *Museum* bl. 271.

bl. 178. *aanw.* 24: v. Burmania-Verwijs O. 28 (*).
bl. 179. „ 11: „ bl. 130. H. 99.
„ 19: „ bl. 5. A. 13.
„ 22: „ bl. 8. A. 19.
„ 23: v. Dale I. bl. 209.
bl. 181. „ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 169. I. 29.
bl. 182. „ 10: „ bl. 94. F. 4.
bl. 186. „ 10: „ bl. 249. T. 22.
bl. 187. „ 3: 3 *Dec.* 66.
bl. 188. „ 18: 9 *Jan.* 66. *aanw.* 19: N°. 1 (6). *aanw.* 23: 30 *Juni* 66.
„ 28: v. Dale II. bl. 113.
bl. 189. „ 29: 24 *Maart* 66.
bl. 190. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 22. B. 19.
bl. 193. „ 8: „ bl. 196. K. 27. 28 *Juli* 66.
„ 11: „ bl. 186. *aanw.* 16: 15 *Dec.* 66.
bl. 198. „ 4: „ bl. 290. N. 13.
bl. 200. „ 30: 24 *Febr.* 66.
bl. 201. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 113. H. 46.
„ 12: „ bl. 121. H. 82.
bl. 203. „ 25: 31 *Mei* 66. *aanw.* 31: N°. 6 (2).
bl. 205. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 130. H. 99.
„ 17: „ bl. 76. D. 131. *aanw.* 21: 24 *Juli* 66.
bl. 209. „ 1: „ bl. 179. „ 26: 28 *Sept.* 66.
bl. 210. „ 1: „ bl. 231. N. 16.
„ 8: 5 *Aug.* 66.
„ 19: v. Burmania-Verwijs T. 27. 28 *Nov.* 66.
bl. 211. „ 7: 11 *Mei* 66.
bl. 212. „ 3: v. Burmania-Verwijs bl. 8. A. 18.
bl. 213. „ 10: „ bl. 9 en 17. A. 22. N°. 4 (4). 28 *Sept.* 66. *aanw.* 21: 7 *April* 66.
bl. 214. „ 27: v. Dale II. bl. 107.
bl. 215. „ 3: „ II. bl. 115. *aanw.* 7: v. Burmania-Verwijs bl. 44. D. 28. 9 *April* 66. *aanw.* 11: 7 *Juli* 66.
bl. 216. „ 24: v. Dale I. bl. 210.
bl. 218. „ 4: „ I. bl. 212. *aanw.* 11: 14 *Maart* 66.
„ 17: *Museum* bl. 273. „ 26: 3 *Juli* 66.
bl. 219. „ 7: v. Burmania-Verwijs R. 16. *aanw.* 24: v. Burmania-Verwijs bl. 112. H. 41. *aanw.* 29: v. Dale I. bl. 212.
bl. 220. „ 7: v. Burmania-Verwijs bl. 211 en 226. M. 11.
bl. 221. „ 4: 12 *Dec.* 66. *aanw.* 22: v. Burmania-Verwijs bl. 193. K. 17. 5 *Juni* 66. „ 26: 16 *Oct.* 66.
bl. 222. „ 13: 17 *Sept.* 66. „ 14: 28 *Febr.* 66.
bl. 223. „ 19: 11 *Dec.* 66.
bl. 224. „ 16: v. Burmania-Verwijs bl. 201. L. 2.
bl. 225. „ 27: N°. 7 (1). v. Dale II. bl. 110. 29 *Aug.* 66.
bl. 226. „ 4: 18 *Febr.* 66. *aanw.* 8: N°. 6 (8).
„ 19: v. Burmania-Verwijs bl. 14. A. 40. *aanw.* 20: 13 *Jan.* 66.
bl. 227. „ 11: „ bl. 209. M. 3. „ 18: 27 *April* 66.
bl. 228. „ 6: „ bl. 103. H. 7.
„ 8: „ bl. 212. M. 18.
bl. 229. „ 8: *Museum* bl. 271.
bl. 230. „ 8: 4 *Maart* 66.
bl. 231. „ 6: 5 „ 66. *aanw.* 9: 21 *Juni* 66. *aanw.* 15: N°. 8 (7).
bl. 232. „ 3: v. Dale II. bl. 108, 109.
„ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 236. O. 1.
bl. 235. „ 10: 16 *Maart* 66. *aanw.* 25: v. Dale II. bl. 110.
bl. 236. „ 10: 18 *Juni* 66. „ 11: 12 *Nov.* 66.
bl. 237. „ 1: *Museum* bl. 271. „ 22: 15 *Sept.* 66.
bl. 238. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 100. 3 *Maart* 66.
bl. 239. „ 24: „ bl. 3. A. 1. N°. 3 (7).
bl. 240. „ 18: „ bl. 36. D. 8.
„ 24: „ bl. 13. A. 27.
bl. 241. „ 12: „ W. 52. *aanw.* 23: 31 *Aug.* 66.
bl. 242. „ 26: „ bl. 98. G. 2. „ 31: 3 *Juni* 66.
bl. 243. „ 32: „ bl. 74. D. 127. Wassenbergh V. bl. 101.
„ 42: N°. 1 (9).
bl. 244. „ 23: v. Burmania-Verwijs bl. 145.
bl. 245. „ 29: „ bl. 21. B. 11. N°. 8 (5). 7 *Febr.* en 17 *Nov.* 66.
bl. 246. „ 26: *Museum* bl. 272.
bl. 248. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 209. M. 5. *aanw.* 21: 3 *Sept.* 66.
„ 32: „ bl. 94. F. 3.
bl. 249. „ 19: „ bl. 30. B. 48.
„ 26: „ bl. 45. D. 44. 18 *April* 66.
„ 35: 12 *Aug.* 66. *aanw.* 37: 4 *Sept.* 66.
bl. 252. „ 21: v. Burmania-Verwijs bl. 29. *Aanh.* B. 4.
bl. 253. „ 1: N°. 5 (3). 22 *Mei* 66.
„ 10: v. Burmania-Verwijs bl. 88. K. 9. 18 *April* 66.
„ 12: „ bl. 66.
„ 18: „ T. 34.
bl. 257. „ 1: „ bl. 64.
„ 16: „ bl. 238. O. 14. 6 *Oct.* 66.
„ 22: „ T. 3 en 97.

(*) Zie de opmerking omtrent het hier geplaatste spreekwoord Deel III. bl. CXLVI.

bl. 257. *aanw.* 23: v. Burmania-Verwijs bl. 30 en 91. *Aanh.* B. 9.
bl. 260. „ 19: „ bl. 75. D. 120. v. Dale II. bl. 107.
bl. 261. „ 12: v. Dale II. bl. 111.
„ 16: v. Burmania-Verwijs S. 43. N°. 8 (4). 18 *Nov.* 66.
„ 25: „ W. 16.
bl. 263. „ 1: „ bl. 213. M. 20 14 *April* 66.
„ 7: „ bl. 239. O. 18.
„ 11: „ W. 2. 4 *April* 66.
„ 17: „ T. 119. 12 *Nov.* 66.
bl. 265. „ 8: „ T. 82.
bl. 266. „ 12: „ T. 128.
„ 32: „ bl. 125. H. 119.
bl. 267. „ 20: „ S. 37.
bl. 268. „ 18: „ bl. 194. K. 21. v. Dale II. bl. 117.
bl. 269. „ 3: 22 *Maart* 66. *aanw.* 11: v. Burmania-Verwijs bl. 213. M. 21.
„ 26: v. Burmania-Verwijs bl. 46. *Aanh.* D. 16.
bl. 270. „ 19: „ bl. 33. B. 56.
bl. 271. „ 10: 22 *Juni* 66. *aanw.* 27: v. Burmania-Verwijs bl. 141. H. 145.
bl. 272. „ 10: N°. 8 (3). 26 *Juli* 66.
„ 11: v. Burmania-Verwijs D. 116. *aanw.* 2': v. Dale II. bl. 110.
bl. 273. „ 9: 15 *Oct.* 66.
bl. 275. „ 5: v. Burmania-Verwijs bl. 117. H. 64.
„ 21: „ S. 33.
„ 27: „ bl. 31. B. 51. *aanw.* 29: 26 *April* 66.
bl. 276. „ 2: 1 *Nov.* 66. *aanw.* 7: N°. 4 (7). *Museum* bl. 273. 16 „ 66.
„ 14: v. Burmania-Verwijs T. 50.
bl. 277. „ 13: 8 *Mei* 66. *aanw.* 27: 28 *Dec.* 66.
bl. 279. „ 4: v. Burmania-Verwijs bl. 145. H. 168.
„ 7: „ bl. 153. H. 191.
„ 25: „ S. 40.
bl. 280. „ 16: „ bl. 189. L. 72.
bl. 281. „ 10: 11 *Oct.* 66. *aanw.* 13: v. Burmania-Verwijs bl. :–5.
„ 16: 5 *Juli* 66. „ 18: „ bl. 213. M. 22.
bl. 282. „ 21: v. Burmania-Verwijs bl. 108. H. 26.
„ 30: „ bl. 247. S. 8. 17 *Oct.* 66.
bl. 283. „ 2: „ S. 22.
bl. 284. „ 19: „ bl. 203. L. 19.
bl. 285. „ 7: „ bl. 175. I. 51.
„ 9: „ bl. 244.
„ 14: „ bl. 183. I. 59.
bl. 286. „ 2: „ bl. 144. H. 159.
bl. 287. „ 3: 26 *Sept.* 66.
bl. 288. „ 6. v. Burmania-Verwijs T. 19.
„ 7: „ bl. 107. H. 21. *aanw.* 8: 21 *Febr.* 66.
bl. 289. „ 24: 27 *Maart* 66.
bl. 290. „ 5: v. Burmania-Verwijs bl. 107. H. 21. N°. 6 (1).
„ 6: 30 *Mei* 66. *aanw.* 29: v. Burmania-Verwijs T. 15.
bl. 291. „ 8: v. Burmania-Verwijs bl. 180. I. 75. *aanw.* 19: 23 *Mei* 66.
bl. 292. „ 18: „ bl. 178. I. 64.
bl. 293. „ 16: v Dale II. bl. 116.
bl. 294. „ 4: 21 *Dec.* 66. *aanw.* 5: v. Burmania-Verwijs bl. 22. B. 17.
bl. 295. „ 2: 9 *Nov.* 66. „ 4: „ bl. 247. S. 62.
„ 13: N°. 2 (4).
bl. 297. „ 3: v. Dale II. bl. 115.
„ 17: v. Burmania-Verwijs bl. 46. D. 47. *Museum* bl. 272.
bl. 298. „ 9: 23 *Juli* 66.
bl. 299. „ 10: N°. 5 (9).
bl. 300. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 140. H. 129.
bl. 301. „ 16: „ T. 115.
bl. 302. „ 3: „ bl. 161. T. 23. *Museum* bl. 272.
bl. 305. „ 7: „ bl. 50. *Aanh.* D. 19. N°. 6 (7). 22 *Jan.* 66. *aanw.* 12: v. Burmania-Verwijs bl. 251. W. 2.
bl. 306. „ 7: 2 *Oct.* 66.
bl. 309. „ 24: v. Burmania-Verwijs S. 52.
bl. 310. „ 3: 26 *Febr.* 66. *aanw.* 11: v. Burmania-Verwijs bl. 34. *Aanh.* D. 2. *aanw.* 22: N°. 9 (6). v. Dale I. bl. 226. 27 *Nov.* 66.
„ 23: v. Burmania-Verwijs O. 21.
bl. 311. „ 4: v. Dale II. bl. 114. *aanw.* 6: v. Dale II. bl. 115.
„ 7: „ II. bl. 115.
bl. 313. „ 15: v. Burmania-Verwijs W. 62.
bl. 314. „ 7: v. Dale I. bl. 212.
bl. 315. „ 11: 12 *Juni* 66.
bl. 316. „ 8: v. Dale II. bl. 116.
„ 28: v. Burmania-Verwijs bl. 46. D. 46.
bl. 317. „ 4: 7 *Aug.* 66. *aanw.* 11: v. Burmania-Verwijs bl. 114 en 162. H. 80. *aanw.* 12: 11 *Juli* 66. *aanw.* 15: N°. 7 (7).
„ 17: N°. 2 (9).
bl. 319. „ 14: v. Burmania-Verwijs bl. 217. M. 26.
„ 22: v. Dale I. bl. 221.
bl. 321. „ 23: v. Burmania-Verwijs bl. 247. S. 25.
„ 26: „ bl. 4. A. 4.
bl. 322. „ 10: 7 *Nov.* 66. *aanw.* 15: Burchoorn bl. 19.
bl. 324. „ 8: v. Burmania-Verwijs bl. 146. H. 163.
bl. 325. „ 2: v. Dale II. bl. 117.
bl. 326. „ 13: v. Burmania-Verwijs bl. 222. M. 55.
„ 23: v. Dale II. bl. 116.
bl. 327. „ 2: v. Burmania-Verwijs bl. 126.

bl. 37. aanw. 18: N°. 3 (6).
bl. 38. „ 2: v. Burmania-Verwijs bl. 60. D. 88. 7 Juni 66.
„ 4: „ bl. 226. M. 69.
bl. 39. „ 3: „ T. 118.
bl. 40. „ 3: „ T. 83. 25 Aug. 66.
„ 4: „ H. 37.
„ 27: „ P. 3.
bl. 42. „ 23: 12 April 66. aanw. 26: v. Burmania-Verwijs bl. 49. D. 63.
„ 28: v. Burmania-Verwijs O. 24.
bl. 43. „ 7: „ bl. 6. A. 14. v. Dale I. bl. 209.
„ 26: „ bl. 42. D. 23.
bl. 44. „ 4: „ bl. 62. D. 96.
„ 19: v. Dale I. bl. 211. aanw. 24: 28 Maart 66.
bl. 45. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 88 en 92. E. 20. 26 Nov. 66.
„ 23: v. Dale I. bl. 207-208.
bl. 46. „ 14: v. Burmania-Verwijs O. 30. 24 Sept. 66.
„ 20: 7 Maart 66.
„ 24: v. Burmania-Verwijs bl. 120.
bl. 47. „ 18: 9 Mei 66. aanw. 19: v. Burmania-Verwijs bl. 19. B. 6.
bl. 48. „ 15: v. Burmania-Verwijs bl. 244. R. 8.
bl. 50. „ 17: N°. 5 (7).
bl. 52. „ 22: v. Burmania-Verwijs bl. 173 en 188. I. 45.
bl. 54. „ 10: „ bl. 229. N. 9. N°. 3 (9). 1 Jan. 66.
bl. 55. „ 13: „ bl. 49. D. 59.
bl. 56. „ 7: 17 Juni 66. aanw. 23: N°. 4 (9).
bl. 58. „ 19: v. Dale II. bl. 116.
bl. 59. „ 3: No. 9 (2). „ 7: 2 Aug. 66.
bl. 60. „ 12: N°. 2 (5).
bl. 61. „ 14: 12 Mei 66.
bl. 62. „ 1: 26 Dec. 66.
„ 7: v. Burmania-Verwijs bl. 120 en 215. H. 79 en M. 28.
„ 12: „ bl. 76. D. 134. aanw. 18: 16 Nov. 66.
bl. 63. „ 19: „ bl. 228 en 235. N. 4.
bl. 64. „ 24: 6 Juli 66. aanw. 28: v. Burmania-Verwijs O. 21.
bl. 65. „ 7: 4 „ 66.
„ 30: v. Burmania-Verwijs bl. 144 en 162. H. 157.
bl. 66. „ 26: „ bl. 110. H. 38.
bl. 68. „ 3: 3 Jan. 66.
bl. 69. „ 24: 8 Juni 66. aanw. 30: v. Burmania-Verwijs bl. 90. E. 30.
bl. 70. „ 28: v. Burmania-Verwijs T. 111.
bl. 72. „ 5: „ T. 108.
bl. 73. „ 18: „ bl. 179. I. 70 en S. 42.
„ 25: „ bl. 21. B. 15.
bl. 75. „ 5: „ T. 73.
bl. 76. „ 19: 12 Jan. 66.
bl. 77. „ 7: N°. 4 (8). aanw. 21: v. Burmania-Verwijs T. 48.
bl. 78. „ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 152. H. 192. aanw. 9: N°. 7 (6). 28 Aug. 66. aanw. 10: v. Burmania-Verwijs bl. 174. I. 80.
„ 11: v. Burmania-Verwijs bl. 218. M. 40.
„ 22: v. Dale I. bl. 212.
bl. 79. „ 3: 23 Mei 66. aanw. 4: v. Burmania-Verwijs T. 28.
„ 14: v. Burmania-Verwijs bl. 226.
„ 20: „ bl. 24. B. 29. v. Dale II. bl. 116.
„ 24: „ bl. 64. W. 59.
bl. 80. „ 10: „ bl. 116 en 164. H. 60 en I. 8.
bl. 81. „ 5: N°. 1 (5).
bl. 82. „ 23: 2 Juni 66.
„ 24: v. Burmania-Verwijs bl. 96. F. 14. N°. 7 (2).
bl. 83. „ 30: 2 Mei 66.
bl. 84. „ 8: v. Burmania-Verwijs bl. 168.
bl. 85. „ 17: „ bl. 12. A. 24.
bl. 86. „ 8: „ bl. 221. M. 51.
bl. 89. „ 6: „ bl. 176. I. 56.
bl. 90. „ 1: v. Dale I. bl. 212.
„ 19: v. Burmania-Verwijs bl. 118 en 162. H. 47.
„ 26: „ bl. 113. H. 49. aanw. 26: N°. 9 (5).
bl. 91. „ 30: 21 Maart 66.
bl. 92. „ 12: 3 Febr. 66. aanw. 18: v. Burmania-Verwijs bl. 7. Aanh. A. 8.
bl. 93. „ 10: v. Burmania-Verwijs bl. 196. K. 21. aanw. 14: 16 Juli 66.
„ 15: „ R. 14.
„ 25: „ bl. 249. T. 40. 1 Febr. 66.
bl. 94. „ 22: „ bl. 20. B. 9.
„ 25: „ bl. 27. B. 40.
„ 31: „ bl. 194. K. 22.
bl. 95. „ 6: „ W. 55.
bl. 96. „ 21: „ bl. 172. I. 41.
bl. 97. „ 10: „ bl. 181. I. 78. aanw. 12: 20 Sept. 66.
„ 14: „ bl. 199. L. 4. „ 28: 12 Maart 66.
„ 24: „ bl. 216. M. 48.
„ 35: „ bl. 2. A. 2. aanw. 40: 17 Juli 66.
bl. 98. „ 9: „ T. 60.
„ 12: „ bl. 147. H. 172.
bl. 99. „ 3: 6 Sept. 66. aanw. 6: v. Burmania-Verwijs bl. 6. Aanh. A. 1.
bl. 100. „ 3: v. Burmania-Verwijs T. 52.
„ 12: „ bl. 89 en 229. E. 24 en O. 22.
bl. 102. „ 17: 1 Maart en 8 Sept. 66.
„ 40: v. Burmania-Verwijs bl. 201. L. 6.

bl. 103. aanw. 7: v. Burmania-Verwijs bl. 138. H. 133.
bl. 104. „ 18: N°. 6 (3).
bl. 105. „ 4: 27 Juli 66. aanw. 9: N°. 1 (3).
„ 23: v. Burmania-Verwijs bl. 134. H. 118. 1 Dec. 66.
„ 31: 3 Aug. 66.
bl. 106. „ 12: Museum bl. 272.
bl. 108. „ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 108. H. 27. 8 Nov. 66.
bl. 111. „ 26: „ R. 3.
bl. 112. „ 5: N°. 3 (1). aanw. 11: v. Dale I. bl. 211.
„ 22: N°. 6 (5). „ 25: v. Burmania-Verwijs T. 96.
bl. 113. „ 6: 19 Nov. 66. „ 12: 30 Oct. 66.
bl. 115. „ 28: v. Burmania-Verwijs bl. 127.
„ 33: „ bl. 135. H. 191.
bl. 116. „ 14: „ bl. 194. K. 24.
bl. 117. „ 1: „ bl. 221. M. 52.
„ 10: „ R. 11. v. Dale I. bl. 209.
„ 26: „ bl. 63.
bl. 118. „ 19: „ bl. 115. H. 55.
„ 27: „ bl. 66.
bl. 119. „ 13: „ bl. 6 en 229. Aanh. A. 3 en O. 17.
„ 16: „ bl. 88. E. 17. 19 Maart 66.
bl. 121. „ 3: 2 April 66. aanw. 4: 20 Dec. 66.
bl. 122. „ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 233. N. 27. aanw. 15: N°. 7 (9).
bl. 123. „ 8: „ bl. 51. D. 66. 10 Nov. 66.
„ 13: „ bl. 9. A. 21.
bl. 125. „ 14: 22 Aug. 66. aanw. 15: 28 Jan. 66. aanw. 26: 13 Maart 66.
bl. 126. „ 20: 27 Dec. 66. „ 31: 13 Mei 66. „ 43: 26 Juni 66.
bl. 127. „ 1: v. Burmania-Verwijs bl. 115. H. 87.
bl. 128. „ 18: „ bl. 132. H. 107.
bl. 129. „ 22: N°. 9 (4).
bl. 130. „ 2: v. Burmania-Verwijs W. 54. 1 Sept. 66.
„ 14: „ bl. 86. E. 11. aanw. 20: 4 Oct. 66.
bl. 132. „ 1: „ bl. 19. B. 2. „ 5: 27 Sept. 66.
bl. 133. „ 24: 9 Maart 66.
bl. 134. „ 8: 20 Juli 66. aanw. 25: 25 Juni 66. „ 31: 15 Juli 66.
bl. 135. „ 13: 4 Nov. 66. „ 24: v. Burmania-Verwijs bl. 61. D. 92.
„ 27: v. Burmania-Verwijs bl. 232 en 235. N. 19.
bl. 136. „ 11: 18 Juli 66. aanw. 29: 6 Aug. 66.
bl. 138. „ 9: 13 Aug. 66.
bl. 140. „ 3: v. Burmania-Verwijs bl. 176. I. 55. aanw. 16: 28 Mei 66.
bl. 142. „ 6: v. Dale II. bl. 112.
bl. 143. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 126.
„ 18: „ bl. 125. H. 96.
„ 24: v. Dale II. bl. 116.
bl. 144. „ 13: v. Burmania-Verwijs bl. 41. D. 28. v. Dale I. bl. 212. 23 Aug. 66.
„ 19: „ bl. 89. E. 22.
bl. 146. „ 9: „ bl. 95. F. 7. 21 Sept. 66.
„ 14: v. Dale I. bl. 210.
„ 16: v. Burmania-Verwijs bl. 11. A. 29.
„ 29: Museum bl. 271.
bl. 147. „ 16: v. Burmania-Verwijs bl. 120 en 215. H. 79 en M. 28.
bl. 148. „ 4: Museum bl. 273.
„ 16: v. Burmania-Verwijs bl. 68 en 80. D. 100.
bl. 149. „ 4. „ bl. 109 en 112. H. 31.
„ 5: „ bl. 128. H. 134.
„ 15: „ T. 122.
bl. 150. „ 2: v. Dale II. bl. 116.
bl. 151. „ 1: v. Burmania-Verwijs T. 90.
bl. 152. „ 7: „ W. 22.
bl. 154. „ 19: „ bl. 29. Aanh. D. 8.
bl. 155. „ 6: „ bl. 94. F. 6. aanw. 26: 7 Oct. 66.
bl. 156. „ 18: „ W. 24.
bl. 157. „ 7: „ bl. 90. E. 28.
„ 16: v. Dale I. bl. 212.
bl. 158. „ 2: Museum bl. 274. aanw. 15: v. Dale I. bl. 211.
bl. 159. „ 2: 13 Juli 66.
bl. 160. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 124. H. 93.
bl. 162. „ 11: 15 Aug. 66. aanw. 14: v. Dale I. bl. 210.
bl. 163. „ 7: 20 Mei 66. „ 8: v. Burmania-Verwijs D. 114.
bl. 164. „ 9: 24 Dec. 66. „ 11: 30 Aug. 66. aanw. 13: 18 Dec. 66.
bl. 165. „ 9: v. Dale II. bl. 114. aanw. 26: v. Dale II. bl. 114.
bl. 166. „ 19: Museum bl. 274.
bl. 168. „ 23: 25 Dec. 66.
bl. 169. „ 6: 16 Aug. 66. aanw. 14: 17 Mei 66. aanw. 18: 20 Dec. 66.
bl. 170. „ 5: 10 Maart 66. „ 15: v. Burmania-Verwijs bl. 157. H. 120.
bl. 171. „ 10: v. Dale I. bl. 211. 26 Aug. 66. aanw. 13: v. Dale I. bl. 212.
bl. 172. „ 2: v. Burmania-Verwijs T. 75. „ 5: 26 Maart 66.
bl. 173. „ 3: 17 April 66. aanw. 15: v. Dale I. bl. 108.
„ 29: v. Burmania-Verwijs T. 18.
bl. 174. „ 2: 6 Nov. 66.
„ 8: v. Burmania-Verwijs bl. 199. L. 1. N°. 2 (3). 9 Juli 66.
„ 22: „ bl. 91. E. 23.
bl. 175. „ 15: „ bl. 112. D. 112 en H. 42.
bl. 177. „ 8: 9 Juni 66. aanw. 16: v. Burmania-Verwijs bl. 242. Q. 4.
bl. 178. „ 3: v. Burmania-Verwijs bl. 128.
„ 5: „ bl. 212. M. 19.
„ 8: v. Dale II. bl. 106.

bl. 178. *aanw.* 24: v. Burmania-Verwijs O. 28 (*).
bl. 179. „ 11: „ bl. 130. H. 99.
„ 19: „ bl. 5. A. 13.
„ 22: „ bl. 8. A. 19.
„ 23: v. Dale I. bl. 209.
bl. 181. „ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 169. I. 29.
bl. 182. „ 10: „ bl. 94. F. 4.
bl. 186. „ 10: „ bl. 249. T. 22.
bl. 187. „ 3: 3 *Dec.* 66.
bl. 188. „ 18: 9 *Jan.* 66. *aanw.* 19: N°. 1 (6). *aanw.* 23: 30 *Juni* 66.
„ 28: v. Dale II. bl. 113.
bl. 189. „ 22: 24 *Maart* 66.
bl. 190. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 22. B. 19.
bl. 193. „ 8: „ bl. 195. K. 27. 28 *Juli* 66.
„ 11: „ bl. 186. *aanw.* 16: 15 *Dec.* 66.
bl. 198. „ 4: „ bl. 290. N. 13.
bl. 200. „ 30: 24 *Febr.* 66.
bl. 201. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 113. H. 46.
„ 12: „ bl. 121. H. 82.
bl. 203. „ 25: 31 *Mei* 66. *aanw.* 31: N°. 6 (2).
bl. 205. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 130. H. 99.
„ 17: „ bl. 76. D. 131. *aanw.* 31: 24 *Juli* 66.
bl. 209. „ 1: „ bl. 179. „ 28: 28 *Sept.* 66.
bl. 210 „ 1: „ bl. 231. N. 16.
„ 8: 5 *Aug.* 66.
„ 19: v. Burmania-Verwijs T. 27. 28 *Nov.* 66.
bl. 211. „ 7: 11 *Mei* 66.
bl. 212. „ 3: v. Burmania-Verwijs bl. 8. A. 18.
bl. 213. „ 10: „ bl. 9 en 17. A. 22. N°. 4 (4). 28 *Sept.* 66. *aanw.* 21: 7 *April* 66.
bl. 214. „ 27: v. Dale II. bl. 107.
bl. 215. „ 3: „ II. bl. 115. *aanw.* 7: v. Burmania-Verwijs bl. 44. D. 38. 9 *April* 66. *aanw.* 11: 7 *Juli* 66.
bl. 216. „ 24: v. Dale I. bl. 210.
bl. 218. „ 4: „ I. bl. 212. *aanw.* 11: 14 *Maart* 66.
„ 17: *Museum* bl. 273. „ 26: 2 *Juli* 66.
bl. 219. „ 7: v. Burmania-Verwijs R. 16. *aanw.* 24: v. Burmania-Verwijs bl. 112. H. 41. *aanw.* 29: v. Dale I. bl. 212.
bl. 220. „ 7: v. Burmania-Verwijs bl. 211 en 226. M. 11.
bl. 221. „ 4: 12 *Dec.* 66. *aanw.* 22: v. Burmania-Verwijs bl. 192. K. 17. 5 *Juni* 66. „ 28: 16 *Oct.* 66.
bl. 222. „ 13: 17 *Sept.* 66. „ 14: 23 *Febr.* 66.
bl. 223. „ 19: 11 *Dec.* 66.
bl. 224. „ 16: v. Burmania-Verwijs bl. 201. L. 9.
bl. 225. „ 27: N°. 7 (1). v. Dale II. bl. 110. 29 *Aug.* 66.
bl. 226. „ 4: 18 *Febr.* 66. *aanw.* 8: N°. 6 (8).
„ 19: v. Burmania-Verwijs bl. 14. A. 40. *aanw.* 29: 13 *Jan.* 66.
bl. 227. „ 11: „ bl. 209. M. 3. „ 18: 27 *April* 66.
bl. 228. „ 6: „ bl. 103. H. 7.
„ 8: „ bl. 212. M. 18.
bl. 229. „ 8: *Museum* bl. 271.
bl. 230. „ 8: 4 *Maart* 66.
bl. 231. „ 6: 5 „ 66. *aanw.* 9: 21 *Juni* 66. *aanw.* 15: N°. 8 (7).
bl. 232. „ 3: v. Dale II. bl. 108, 109.
„ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 236. O. 1.
bl. 235. „ 10: 16 *Maart* 66. *aanw.* 25: v. Dale II. bl. 110.
bl. 236. „ 10: 18 *Juni* 66. „ 11: 12 *Nov.* 66.
bl. 237. „ 1: *Museum* bl. 271. „ 22: 15 *Sept.* 66.
bl. 238. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 100. 3 *Maart* 66.
bl. 239. „ 24: „ bl. 3. A. 1. N°. 3 (7).
bl. 240. „ 18: „ bl. 36. D. 8.
„ 24: „ bl. 13. A. 37.
bl. 241. „ 12: „ W. 52. *aanw.* 33: 31 *Aug.* 66.
bl. 242. „ 26: „ bl. 98. G. 2. „ 31: 3 *Juni* 66.
bl. 243. „ 32: „ bl. 74. D. 127. Wassenbergh V. bl. 101.
„ 42: N°. 1 (9).
bl. 244. „ 23: v. Burmania-Verwijs bl. 145.
bl. 245. „ 29: „ bl. 21. B. 11. N°. 8 (5). 7 *Febr.* en 17 *Nov.* 66.
bl. 246. „ 26: *Museum* bl. 273.
bl. 248. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 209. M. 5. *aanw.* 21: 3 *Sept.* 66.
„ 32: „ bl. 94. F. 3.
bl. 249. „ 19: „ bl. 30. B. 48.
„ 26: „ bl. 45. D. 44. 18 *April* 66.
„ 35: 12 *Aug.* 66. *aanw.* 37: 4 *Sept.* 66.
bl. 252. „ 21: v. Burmania-Verwijs bl. 29. *Aanh.* B. 4.
bl. 253. „ 1: N°. 5 (3). 22 *Mei* 66.
„ 10: v. Burmania-Verwijs bl. 85. K. 9. 15 *April* 66.
„ 12: „ bl. 66.
„ 18: „ T. 34.
bl. 257. „ 1: „ bl. 64.
„ 15: „ bl. 236. O. 14. 6 *Oct.* 66.
„ 22: „ T. 3 en 97.

(*) Zie de opmerking omtrent het hier geplaatste spreekwoord Deel III. bl. CXLVI.

bl. 257. *aanw.* 23: v. Burmania-Verwijs bl. 30 en 31. *Aanh.* B. 9.
bl. 260. „ 19: „ bl. 75. D. 130. v. Dale II. bl. 107.
bl. 261. „ 12: v. Dale II. bl. 111.
„ 16: v. Burmania-Verwijs S. 43. N°. 8 (4). 18 *Nov.* 66.
„ 25: „ W. 16.
bl. 262. „ 1: „ bl. 212. M. 30 14 *April* 66.
„ 7: „ bl. 229. O. 18.
„ 11: „ W. 2. 4 *April* 66.
„ 17: „ T. 119. 13 *Nov.* 66.
bl. 265. „ 8: „ T. 82.
bl. 266. „ 12: „ T. 123.
„ 22: „ bl. 125. H. 119.
bl. 267. „ 20: „ S. 37.
bl. 268. „ 18: „ bl. 194. K. 21. v. Dale II. bl. 117.
bl. 269. „ 3: 23 *Maart* 66. *aanw.* 11: v. Burmania-Verwijs bl. 213. M. 21.
„ 26: v. Burmania-Verwijs bl. 46. *Aanh.* D. 16.
bl. 270. „ 19: „ bl. 33. B. 58.
bl. 271. „ 10: 28 *Juni* 66. *aanw.* 27: v. Burmania-Verwijs bl. 141. H. 145.
bl. 272. „ 10: N°. 8 (3). 26 *Juli* 66.
„ 11: v. Burmania-Verwijs D. 116. *aanw.* ?: v. Dale II. bl. 110.
bl. 273. „ 9: 15 *Oct.* 66.
bl. 275. „ 5: v. Burmania-Verwijs bl. 117. H. 64.
„ 21: „ S. 33.
„ 27: „ bl. 31. B. 51. *aanw.* 29: 26 *April* 66.
bl. 276. „ 2: 1 *Nov.* 66. *aanw.* 7: N°. 4 (7). *Museum* bl. 273. 16 „ 66.
„ 14: v. Burmania-Verwijs T. 80.
bl. 277. „ 13: 8 *Mei* 66. *aanw.* 27: 28 *Dec.* 66.
bl. 279. „ 4: v. Burmania-Verwijs bl. 145. H. 162.
„ 7: „ bl. 152. H. 191.
„ 25: „ S. 40.
bl. 280. „ 16: „ bl. 189. L. 72.
bl. 281. „ 10: 11 *Oct.* 66. *aanw.* 12: v. Burmania-Verwijs bl. ‥5.
„ 16: 5 *Juli* 66. „ 18: „ bl. 213. M. 22.
bl. 282. „ 21: v. Burmania-Verwijs bl. 108. H. 26.
„ 30: „ bl. 247. S. 8. 17 *Oct.* 66.
bl. 283. „ 2: „ S. 22.
bl. 284. „ 19: „ bl. 203. L. 19.
bl. 285. „ 7: „ bl. 175. I. 51.
„ 9: „ bl. 244.
„ 14: „ bl. 183. I. 58.
bl. 286. „ 2: „ bl. 144. H. 159.
bl. 287. „ 3: 26 *Sept.* 66.
bl. 983. „ 6: v. Burmania-Verwijs T. 19.
„ 7: „ bl. 107. H. 21. *aanw.* 8: 21 *Febr.* 66.
bl. 289. „ 24: 27 *Maart* 66.
bl. 290. „ 5: v. Burmania-Verwijs bl. 107. H. 21. N°. 8 (1).
„ 6: 30 *Mei* 66. *aanw.* 29: v. Burmania-Verwijs T. 15.
bl. 291. „ 8: v. Burmania-Verwijs bl. 180. I. 78. *aanw.* 19: 23 *Mei* 66.
bl. 292. „ 18: „ bl. 178. I. 64.
bl. 293. „ 16: v. Dale II. bl. 116.
bl. 294. „ 4: 21 *Dec.* 66. *aanw.* 5: v. Burmania-Verwijs bl. 22. B. 17.
bl. 296. „ 2: 9 *Nov.* 66. „ 4: „ bl. 247. S. 62.
„ 13: N°. 2 (4).
bl. 297. „ 3: v. Dale II. bl. 115.
„ 17: v. Burmania-Verwijs bl. 46. D. 47. *Museum* bl. 273.
bl. 298. „ 9: 23 *Juli* 66.
bl. 299. „ 10: N°. 5 (9).
bl. 300. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 140. H. 129.
bl. 301. „ 16: „ T. 115.
bl. 302. „ 3: „ bl. 161. T. 23. *Museum* bl. 273.
bl. 305. „ 7: „ bl. 50. *Aanh.* D. 19. N°. 6 (7). 22 *Jan.* 66. *aanw.* 12: v. Burmania-Verwijs bl. 251. W. 2
bl. 306. „ 7: 2 *Oct.* 66.
bl. 309. „ 24: v. Burmania-Verwijs S. 53.
bl. 310. „ 3: 26 *Febr.* 66. *aanw.* 11: v. Burmania-Verwijs bl. 34. *Aanh.* D. 2. *aanw.* 22: N°. 9 (6). v. Dale I. bl. 206. 27 *Nov.* 66.
„ 23: v. Burmania-Verwijs O. 79.
bl. 312. „ 4: v. Dale II. bl. 114. *aanw.* 6: v. Dale II. bl. 115.
„ 7: „ II. bl. 115.
bl. 313. „ 15: v. Burmania-Verwijs W. 62.
bl. 314. „ 7: v. Dale I. bl. 213.
bl. 315. „ 11: 12 *Juni* 66.
bl. 316. „ 8: v. Dale II. bl. 116.
„ 25: v. Burmania-Verwijs bl. 46. D. 46.
bl. 317. „ 4: 7 *Aug.* 66. *aanw.* 11: v. Burmania-Verwijs bl. 114 en 162. H. 59. *aanw.* 12: 11 *Juli* 66. *aanw.* 15: N°. 7 (7).
„ 17: N°. 2 (9).
bl. 319. „ 14: v. Burmania-Verwijs bl. 217. M. 36.
„ 22: v. Dale I. bl. 221.
bl. 321. „ 23: v. Burmania-Verwijs bl. 247. S. 25.
„ 26: „ bl. 4. A. 4.
bl. 322. „ 10: 7 *Nov.* 66. *aanw.* 15: Burchoorn bl. 12.
bl. 324. „ 3: v. Burmania-Verwijs bl. 146. H. 165.
bl. 325. „ 2: v. Dale II. bl. 117.
bl. 326. „ 13: v. Burmania-Verwijs bl. 222. M. 55.
„ 23: v. Dale II. bl. 115.
bl. 327. „ 2: v. Burmania-Verwijs bl. 153.

bl. [illegible]. *aanw.* 6: v. Burmania-Verwijs bl. 115 en 149. H. 56 en 180.
bl. [illegible]. „ 6: „ bl. 142. H. 149.
„ 14: „ bl. 163. I. 1.
bl. [illegible]. „ 11: 20 *April* 66.
bl. [illegible]. „ 8: 7 *Sept.* 66.
bl. [illegible]. „ 18: v. Burmania-Verwijs bl. 220. M. 47.
bl. [illegible]. „ 5: „ S. 65. *aanw.* 7: N°. 8 (6).
bl. [illegible]. „ 19: „ bl. 190. H. 179 en K. 9.
bl. [illegible]. „ 26: „ bl. 66.
bl. [illegible]. „ 5: „ bl. 237. O. 9.
bl. [illegible]. „ 8: „ bl. 86. 5 *Sept.* 66.
bl. [illegible]. „ 24: „ bl. 124. H. 91 en O. 27.
bl. [illegible]. „ 2: „ bl. 121.
bl. [illegible]. „ 5: 6 *Maart* 66. *aanw.* 6: v. Burmania-Verwijs bl. 128. H. 125.
„ 10: v. Burmania-Verwijs bl. 216. M. 81.
„ 27: „ bl. 5. A. 12. N°. 1 (1).
bl. [illegible]. „ 18: *Museum* bl. 271.
bl. [illegible]. „ 9: N°. 2 (6). *aanw.* 10: 18 *Oct.* 66.
bl. [illegible]. „ 14: v. Burmania-Verwijs bl. 50. D. 64.
bl. [illegible]. „ 11: „ bl. 80. D. 150.
„ 13: „ bl. 87. E. 16.
bl. [illegible]. „ 1: „ bl. 198.
bl. [illegible]. „ 7: v. Dale II. bl. 110.
bl. [illegible]. „ 4: v. Burmania-Verwijs bl. 20. B. 8.
bl. [illegible]. „ 9: „ bl. 140. H. 143.
„ 16: „ T. 16.
„ 17: „ S. 68.
„ 19: „ T. 87.
bl. [illegible]. „ 1: „ bl. 243. Q 1 en 5.
„ 7: „ bl. 106. H. 18. N°. 1 (2). 8 *April* 66.
bl. [illegible]. „ 12: v. Dale II. bl. 110.
bl. [illegible]. „ 4: v. Burmania-Verwijs bl. 46. D. 48. N°. 8 (2).
„ 15: „ S. 55.
bl. [illegible]. „ 5: „ bl. 47. D. 81 en S. 19.
„ 8: 17 *Febr.* 66. *aanw.* 20: v. Burmania-Verwijs T. 27.
bl. [illegible]. „ 14: v. Burmania-Verwijs T. 5. *aanw.* 19· N°. 6 (6).
bl. [illegible]. „ 13: „ O. 19. N°. 4 (6). 21 *April* 66.
bl. [illegible]. „ 8: „ bl. 44. D. 36.
„ 24: „ bl. 197. T. 77.
„ 30: „ bl. 120.
bl. [illegible]. „ 10: „ bl. 140. H. 140.
bl. [illegible]. „ 5: „ bl. 189. K. 3. *aanw.* 10: 15 *Jan.* 66.
bl. [illegible]. „ 9: 28 *April* 66.
bl. [illegible]. „ 12: v. Dale II. bl. 111.
bl. [illegible]. „ 9: 1 *Juli* 66.
bl. [illegible]. „ 8: 14 *Febr.* 66.
„ 16: v. Burmania-Verwijs bl. 26 en 238. B. 33 en N 1.
bl. [illegible]. „ 4: 21 *Juli* 66.
bl. [illegible]. „ 7: v. Burmania-Verwijs bl. 188.
bl. [illegible]. „ 3: 6 *Dec.* 66. *aanw.* 12: v. Burmania-Verwijs bl. 150. H. 182.
„ 18: v. Burmania-Verwijs bl. 107. H. 24.
bl. [illegible]. „ 24: „ bl. 188.
bl. [illegible]. „ 12: „ S. 35.
bl. [illegible]. „ 12: „ D. 106. N°. 2 (7).
bl. [illegible]. „ 10: „ bl. 9. A. 20.
bl. [illegible]. „ 11: „ bl. 106. H. 17.
„ 16: „ bl. 87. D. 83.
bl. [illegible]. „ 20: N°. 3 (8).
bl. [illegible]. „ 15: v. Burmania-Verwijs bl. 249. T. 36. N°. 2 (3). 14 *Juni* 66.
bl. [illegible]. „ 19: 14 *Mei* 66.
bl. [illegible]. „ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 219. M. 44.
„ 11: „ S. 11.
bl. [illegible]. „ 7: 14 *Aug.* 66. *aanw.* 20: v. Burmania-Verwijs bl. 28. D. 14.
bl. [illegible]. „ 11: N°. 1 (7).
bl. [illegible]. „ 4: 11 *Aug.* 66.
bl. [illegible]. „ 7: v. Burmania-Verwijs bl. 187. H. 210.
„ 29: „ bl. 28. B. 58 en *Aanh.* B. 11.
bl. [illegible]. „ 11: „ bl. 201 en 208. L. 10. N°. 4 (2).
„ 15: „ bl. 209.
bl. [illegible]. „ 8: N°. 7 (8). *aanw.* 10: N°. 9 (1).
bl. 411. „ 15: *Museum* bl. 274. 10 *Febr.* 66.
bl. [illegible]. „ 10: 29 *Nov.* 66. *aanw.* 12: v. Burmania-Verwijs T. 112.
bl. [illegible]. „ 13: v. Burmania-Verwijs bl. 190. K. 8.
„ 17: v. Dale I. bl. 208.
bl. [illegible]. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 134. H. 115. v. Dale I. bl. 205.
bl. [illegible]. „ 8: 1 *Mei* 66. *aanw.* 10: v. Burmania-Verwijs bl. 47. D. 80.
„ 14: 28 *Febr.* 66.
bl. [illegible]. „ 4: v. Dale II. bl. 114.
„ 5: v. Burmania-Verwijs bl. 113. H. 45.
„ 8: „ bl. 205. L. 26.
bl. [illegible]. „ 9: 3 *Nov.* 66. *aanw.* 11: v. Dale II. bl. 114.
bl. [illegible]. „ 2: v. Dale I. bl. 210.
„ 11: v. Burmania-Verwijs bl. 150. H. 182.
bl. [illegible]. „ 12: N°. 9 (3).
bl. [illegible]. „ 15: v. Dale II. bl. 111, 112.
bl. [illegible]. „ 16: v. Burmania-Verwijs T. 103.
bl. [illegible]. „ 11: v. Dale II. bl. 111.

bl. 438. *aanw.* 1: v. Burmania-Verwijs S. 28. *aanw.* 2: 11 *Febr.* 66.
„ 4: v. Dale II. bl. 112.
bl. 439. „ 3: „ I. bl. 211.
bl. 440. „ 13: 16 *Dec.* 66.
bl. 441. „ 3: v. Burmania-Verwijs bl. 195. K. 26.
bl. 445. „ 7: N°. 3 (2). *aanw.* 17: 16 *Juni* 66.
bl. 447. „ 16: N°. 5 (6).
bl. 448. „ 20: 28 *Juni* 66.
bl. 450. „ 3: N°. 9 (9). 16 *Febr.* 66.
„ 11: v. Burmania-Verwijs T. 46.
bl. 455. „ 9: „ bl. 85. E. 7.
bl. 456. „ 2: v. Dale II. bl. 113.
bl. 457. „ 20: 2 *Jan.* 66.
bl. 458. „ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 92 en 170. I. 28.
„ 19: 28 *Oct.* 66. *aanw.* 20: 21 *Oct.* 66.
bl. 459. „ 7: v. Burmania-Verwijs bl. 218. M. 29.
bl. 461. „ 9: 26 *Juli* 66.

Voor Deel II.

bl. 2. *aanw.* 13: v. Burmania-Verwijs bl. 109 en 202. H. 20 en L. 16. 10 *Mei* 66.
bl. 5. „ 7: „ bl. 58. D. 84.
bl. 6. „ 5: 23 *Oct.* 66. *aanw.* 10· v. Burmania-Verwijs W. 40.
bl. 7. „ 18: v. Burmania-Verwijs bl. 199. L. 3.
„ 24: „ bl. 221. M. 54.
bl. 9. „ 10: 13 *Febr.* 66.
bl. 13. „ 1: v. Burmania-Verwijs T. 57. 4 *Febr.* 66. *aanw.* 16: 10 *Aug.* 66.
bl. 14. „ 6: *Museum* bl. 272. 10 *Jan.* 66.
bl. 16. „ 13: 20 *Juni* 66.
bl. 18. „ 2: N°. 2 (8). *aanw.* 13: v. Dale II. bl. 113.
„ 19: 31 *Maart* 66.
bl. 23. „ 9: 12 *April* 66.
bl. 24. „ 18: 26 *Sept.* 66. *aanw.* 25: v. Burmania-Verwijs T. 104.
bl. 25. „ 6: v. Burmania-Verwijs bl. 185. I. 96. 25 *Oct.* 66.
bl. 27. „ 9: 5 *Jan.* 66.
bl. 30. „ 14: v. Burmania-Verwijs T. 79.
bl. 31. „ 7: „ bl. 209. M. 1.
bl. 33. „ 10: v. Dale II. bl. 115.
bl. 34. „ 4: 4 *Jan.* 66. *aanw.* 16: v. Dale II. bl. 109. 4 *Dec.* 66.
bl. 35. „ 7: v. Burmania-Verwijs R. 9.
bl. 36. „ 2: „ bl. 164. I. 6.
bl. 40. „ 7: v. Dale I. bl. 211. *aanw.* 14: v. Burmania-Verwijs bl. 117. H. 62. *aanw.* 15: v. Burmania-Verwijs bl. 118. H. 69.
bl. 41. „ 7: v. Burmania-Verwijs bl. 210. M. 6.
„ 8: „ bl. 214. M. 24.
bl. 50. „ 22: „ W. 36.
bl. 51. „ 7: „ T. 67.
bl. 52. „ 6: v. Dale I. bl. 208.
„ 12: v. Burmania-Verwijs bl. 10. *Aanh.* A. 12.
„ 15: „ bl. 74. D. 126.
„ 21: „ bl. 237. O. 8. 12 *Febr.* en 28 *Nov.* 66.
bl. 54. „ 12: 15 *Maart* 66.
bl. 55. „ 11: v. Burmania-Verwijs bl. 75. D. 129.
bl. 56. „ 6: N°. 6 (1). v. Dale II. bl. 108. *aanw.* 21: 30 *Juli* 66.
bl. 58. „ 4: v. Burmania-Verwijs bl. 72. B. 54.
bl. 59. „ 21: 15 *Nov.* 66.
bl. 60. „ 8: v. Burmania-Verwijs bl. 127. H. 127.
bl. 63. „ 22: „ bl. 87. D. 11. 2 *Dec.* 66.
bl. 68. „ 4: N°. 1 (4).
bl. 70. „ 12: v. Burmania-Verwijs bl. 84. E. 5.
bl. 72. „ 3: „ W. 13. 1 *Aug.* 66.
bl. 74. „ 8: „ bl. 94. F. 5.
bl. 76. „ 3: „ bl. 249. T. 45.
„ 7: „ bl. 241.
bl. 78. „ 4: „ bl. 201. L. 12.
bl. 79. „ 6: „ bl. 220. M. 50.
bl. 80. „ 16: „ S. 62.
bl. 82. „ 16: „ S. 34.
bl. 84. „ 6: 18 *Aug.* 66. *aanw.* 7: v. Burmania-Verwijs W. 29 en 46.
bl. 87. „ 9: 24 *Mei* 66.
bl. 90. „ 9: v. Burmania-Verwijs bl. 206. L. 33.
bl. 92. „ 5: „ W. 25.
„ 6: „ bl. 112. H. 42.
bl. 94. „ 6: „ S. 30.
bl. 96. „ 7: „ bl. 20. *Aanh.* B. 1. N°. 6 (4). 19 *Aug.* 66.
bl. 97. „ 15: v. Dale II. bl. 110.
bl. 98. „ 18: „ II. bl. 110.
„ 28: v. Burmania-Verwijs bl. 114 en 161. H. 53.
bl. 99. „ 2: v. Dale II. bl. 109.
„ 12: v. Burmania-Verwijs bl. 126. H. 121.
„ 16: „ W. 33.
bl. 100. „ 2: „ bl. 212. M. 15.
bl. 102. „ 3: 5 *April* 66.
bl. 104. „ 11: v. Burmania-Verwijs bl. 69.
bl. 106. „ 13: v. Dale II. bl. 115. *aanw.* 23: *Museum* bl. 272.
bl. 109. „ 2: v. Dale II. bl. 111.

lijst van de woorden, waarop die spreekwoorden mede moeten voorkomen, die, zooals reeds is opgemerkt, samen een getal van 4661 herhalingen uitmaken. Hierbij moet nog worden opgemerkt, dat het spreekwoord: *Hij laat zijn' overjas de zomerkwartieren betrekken*, bl. LXVI, op KWARTIER staat, terwijl het, bl. LXV, op JAS moest geplaatst zijn, — gelijkmede het, bl. LXVI, op LADDER voorkomende spreekwoord: *Hij is zoo fijn, of hij door eene ladder gezift is*, bl. LXIII, op FIJN had moeten staan, — evenals het spreekwoord: *Zoo toonbank, zoo winkel*, dat, bl. CXXXII, op TOONBANK geplaatst is, ofschoon het, bl. CXII, op BANK had dienen voor te komen.

AARS. (Zie bl. lix bij AAP.)
ACHTERSTE. (Zie bl. clix bij AANGEZICHT.)
AERN. (Zie bl. clx bij ABC.)
ARM. (Zie bl. clix bij AAP en bl. lxxxii bij AARS.)
ARMOEDE. (Zie bl. cxi bij ARM.)
ARTIKEL. (Zie bl. xlii bij ALCORAN.)
AUTEUR. (Zie bl. cx bij ALLEGATIE.)
BANK. (Zie bl. cx en clx bij ABC.)
BAUK. (Zie bl. clx bij AUK.)
BED. (Zie bl. lxxxiii bij BALK.)
BEDELAAR. (Zie bl. lxxxii bij AARDE.)
BEDRIJF. (Zie bl. cxii bij BAKKER.)
BEENDEREN. (Zie bl. clx bij ARM.)
BEENEN. (Zie bl. xlii bij AAP, bl. cxi bij ARM en bl. clx bij ASCH.)
BEET. (Zie bl. lx bij ARBEID.)
BEGIJN. (Zie bl. clxi bij BED.)
BEK. (Zie bl. cx bij ADVOCAAT.)
BELOFTE. (Zie bl. ii bij BAND.)
BETROUWER. (Zie bl. cxii bij BANKEROETIER.)
BEURT. (Zie bl. xlii bij AKTEON.)
BEVOEGD. (Zie bl. xliii bij BED.)
BIECHT. (Zie bl. cxi bij AMOR.)
BIER. (Zie bl. lx bij BARMHARTIGHEID en bl. xliii bij BEURS.)
BIJBEL. (Zie bl. clix bij AAP en bl. cx bij ALLEGATIE.)
BIL. (Zie bl. cx bij ADRES.)
BILLERT. (Zie bl. clxi bij BED.)
BLAD. (Zie bl. clx bij ANANAS en bl. cxiii bij BIJBEL.)
BLAUWMANTEL. (Zie bl. cx bij AARS.)
BLOED. (Zie bl. cxiii bij BESTEVADER.)
BLOM. (Zie bl. clx bij ACHTERSTE.)
BLOOD. (Zie bl. clx bij ANGST.)
BLOOT. (Zie bl. cxii bij BEENEN.)
BOCHEL. (Zie bl. cxiii bij BEK.)
BOE. (Zie bl. cxi en clx bij BA.)
BOEDEL. (Zie bl. i bij AMSTERDAM.)
BOEF. (Zie bl. lx bij BEUL.)
BOEK. (Zie bl. lix bij ABC.)
BOER. (Zie bl. cx bij ADELDOM, bl. i bij APPEL bl. lxxxiii bij ARTISJOK en BED, bl. cxii bi BEDERF, bl. lx bij BEEST, bl. cxiii bij BIER e bl. cxiv bij BOEKWEIT.)
BOETE. (Zie bl. lx bij BALJUW.)
BOK. (Zie bl. clxi bij BEL en bl. clxii bij BOEK.)
BOOM. (Zie bl. lxxxii bij APPEL en bl. lxi bij BOK.
BOON. (Zie bl. lxxxii bij ADAM en AKKER en b cxiv bij BLAAS.)
BOORD. (Zie bl. cx bij ADMIRAAL.)
BOS. (Zie bl. lxxxiv bij BOER.)
BOSCH. (Zie bl. i bij AVOND en bl. clxii bij BOOM
BOT. (Zie bl. lx bij BEENEN.)
BOTER. (Zie bl. i bij APPEL en bl. lxxxiii bij BAI HUIS.)
BOUWHEER. (Zie bl. lxxxiii bij BAAR.)
BRAND. (Zie bl. cxi bij AMSTERDAM en bl. cx bij BOER.)
BRES. (Zie bl. cxiii bij BEURS.)
BRIEF. (Zie bl. clx bij ALMANAK en bl. lxii l BAAN.)
BRIJ. (Zie bl. lxxxii bij AARDE, bl. i bij APPEl bl. clxii bij BOON, bl. cxv en clxii (3) bij B TER en bl. cxv bij BRES.)
BRITTANJE. (Zie bl. lxxxiii bij BEURS.)
BROEK. (Zie bl. i bij AFKEURING.)
BROOD. (Zie bl. clix bij AANGEZICHT, bl. lxxi bij ARM, bl. xliii bij BAKKER, bl. lxi bij BI en bl. clxii en clxiii bij BOTER.)
BROUWERIJ. (Zie bl. lxxxiii bij BIER.)
BRUID. (Zie bl. lx bij BED.)
BUIK. (Zie bl. cxii bij BANK en BEDELAAR, clxi bij BEENDEREN en BEGIJN en bl. clxiii BOTER.)
BUITEN. (Zie bl. lxi en clxii bij BINNEN.)
BUL. (Zie bl. lxi bij BOKKING.)
BULSTER. (Zie bl. cxii bij BED.)
BURGEMEESTER. (Zie bl. lxi bij BOM.)
BUURMAN. (Zie bl. i bij AZIJN en bl. lxxxiv BRAND.)
CATECHISMUS. (Zie bl. lxxxi bij AANGEZICHT
CENT. (Zie bl. xliv bij BUS.)
CLIËNT. (Zie bl. clx bij ADVOCAAT.)
COLLECTEUR. (Zie bl. cxi bij BAAN.)
COLLEGA. (Zie bl. cx bij AANSPREKER.)
COMPLIMENT. (Zie bl. lxxxiv bij BOK.)
CONSCIENTIE. (Zie bl. xlii bij AANGEZICHT.)
CONTRABANDE. (Zie bl. cxi bij ATTIKA.)
CREDO. (Zie bl. cxiii bij BENEDICTIE.)
DAALDER. (Zie bl. lxxxiii bij BEGIN.)
DAG. (Zie bl. i en clix bij AANGEZICHT, bl bij ACHTERSTE, bl. clx bij AFSLAG, bl. cx ARIE, bl. cxiv bij BLINDHEID, BLOED BLOEM, bl. lxxxiv bij BOER, bl. xliv bij BO bl. lxi bij BORD, bl. clxiii bij BOTER en B bl. ii bij BROOD en bl. lxii bij COMPLIMENT.

bij HEBBEN.)
KOOPEN. (Zie bl. cxxxv bij KENNEN en bl. xciii bij KIJVEN.)
KOSTEN. (Zie bl. cxxxiv bij BEGRAVEN.)
KRIJGEN. (Zie bl. li bij DENKEN en bl. cxxxv bij HEBBEN, HOUDEN en KOOPEN.)
KROMMEN. (Zie bl. cxxxv bij BUKKEN.)
KUNNEN. (Zie bl. clxxx bij DURVEN.)
LACHEN. (Zie bl. cxxxv bij DOEN en bl. clxxx bij GEBRAKEN.)
LADEN. (Zie bl. cxxxv bij KAKKEN.)
LATEN. (Zie bl. clxxx bij DEUGEN en bl. lxx bij ERVEN.)
LEENEN. (Zie bl. cxxxiv bij AANKLOPPEN.)
LEEREN. (Zie bl. li bij GAAN.)
LEVEN. (Zie bl. clxxx bij KITTELEN.)
LEZEN. (Zie bl. lxx bij JAGEN.)
LIEGEN. (Zie bl. li bij HOOREN, bl. lxx bij JOKKEN en bl. cxxxv bij KLAPPEN.)
LOOPEN. (Zie bl. xciii bij KUIEREN.)
LOSBARSTEN. (Zie bl. clxxx bij DENKEN.)
LOVEN. (Zie bl. cxxxiv bij BIEDEN.)
MAKEN. (Zie bl. xciii bij KNIPPEN.)
MALLEN. (Zie bl. cxxxv bij KOMEN.)
MEDEWILLEN. (Zie bl. clxxx bij KOMEN.)
MEDEZWEMMEN. (Zie bl. clxxx bij MEDEMOETEN.)
MISHAGEN. (Zie bl. clxxx bij BEHAGEN.)
MISSEN. (Zie bl. clxxx bij KOMEN.)
MISZITTEN. (Zie bl. clxxx bij KOMEN.)
MOETEN. (Zie bl. lxx bij KOMEN.)
NAJAGEN. (Zie bl. li bij GENIETEN.)
NAKOMEN. (Zie bl. clxxx bij KOMEN.)
NALEZEN. (Zie bl. cxxxvi bij MAAIEN.)
NEMEN. (Zie bl. clxxx bij BEHOOREN, bl. cxxxv bij DRAGEN, bl. clxxx bij LEGGEN en bl. lxx bij NAKOMEN.)
OMSTAAN. (Zie bl. xciii bij LEEREN.)
OMVADEMEN. (Zie bl. cxxxv bij LIGGEN.)
ONDERZOEKEN. (Zie bl. clxxxv bij GELOOVEN.)
ONTZIEN. (Zie bl. li bij DOEN.)
OORDEELEN. (Zie bl. cxxxv bij GELOOVEN.)
OPHEBBEN. (Zie bl. clxxxi bij OMZIEN.)
OPSTAAN. (Zie bl. cxxxv bij POPPEN en bl. cxxxvi bij NEDERVALLEN.)
OVEREENKOMEN. (Zie bl. clxxx bij LOOPEN.)
OVERGAAN. (Zie bl. xciii bij BETEREN.)
PISSEN. (Zie bl. lxx bij DANSEN.)
PLAGEN. (Zie bl. cxxxv bij LIEFHEBBEN.)
PLOEGEN. (Zie bl. xciii bij EGGEN.)
POFFEN. (Zie bl. li bij HOOREN.)
PRATEN. (Zie bl. cxxxv bij ETEN, bl. li bij HEBBEN en bl. cxxxv bij LIEGEN.)
PRIJZEN. (Zie bl. clxxx bij KOMEN.)
REGENEN. (Zie bl. cxxxv bij DOEN en bl. cxxxvi bij OPHOUDEN.)
RIJMEN. (Zie bl. xciii bij BEZWIJMEN en bl. cxxxv bij ERVEN.)
ROEPEN. (Zie bl. cxxxv bij KRIJGEN.)
ROEREN. (Zie bl. lxx bij REPPEN.)
ROOVEN. (Zie bl. lxx bij ERVEN.)
RUSTEN. (Zie bl. cxxxv bij LOOPEN.)
SCHENKEN. (Zie bl. cxxxiv bij BEDENKEN.)
SCHEREN. (Zie bl. cxxxv bij HANGEN.)
SCHOONMAKEN. (Zie bl. clxxx bij HEBBEN.)
SCHREIEN. (Zie bl. cxxxv bij LACHEN (2).)
SCHRIJVEN. (Zie bl. cxxxiv bij BEKLIJVEN en bl. lii bij LEZEN.)
SLAPEN. (Zie bl. cxxxv bij KENNEN en bl. clxxx bij LATEN.)
SLIJTEN. (Zie bl. cxxxv bij BREKEN.)
SLIPPEN. (Zie bl. cxxxv bij GRIJPEN.)
SLOEBEN. (Zie bl. xciii bij BLIJVEN.)
SMEREN. (Zie bl. cxxxvi bij RIJDEN.)
SMUIGEN. (Zie bl. lii bij PEUZELEN.)
SNIJDEN. (Zie bl. cxxxvi bij NAAIEN.)
SPAREN. (Zie bl. clxxx bij ETEN.)
SPELEN. (Zie bl. clxxx bij KOMEN.)
SPINNEN. (Zie bl. lii en lxx bij SPIEGELEN.)
SPREKEN. (Zie bl. li bij BEDRIEGEN en BERADEN en bl. lxx bij OPNEMEN.)
STAAN. (Zie bl. cxxxv bij LACHEN.)
STELEN. (Zie bl. cxxxv bij DOBBELEN en KRIJGEN en bl. cxxxvi bij NIPPELEN.)
STERVEN. (Zie bl. li bij DREIGEN, bl. lxx en cxxxv bij ERVEN en bl. cxxxv bij LEVEN.)
STILSTAAN. (Zie bl. clxxx bij ACHTERUITGAAN.)
STILZWIJGEN. (Zie bl. li bij BEDRIEGEN, BEWAREN en DENKEN.)
STINKEN. (Zie bl. clxxxi bij ROOKEN.)
TEGENHOUDEN. (Zie bl. xciii bij HEBBEN.)
TERUGKEEREN. (Zie bl. cxxxv bij DWALEN.)
TERUGKOMEN. (Zie bl. cxxxv bij KIJKEN.)
TILLEN. (Zie bl. lxx bij DRAGEN.)
TIMMEREN. (Zie bl. clxxx bij METSELEN.)
TOEGEVEN. (Zie bl. clxxx bij AANKOMEN.)
TOEZIEN. (Zie bl. cxxxvi bij NAKOMEN.)
TOONEN. (Zie bl. lxx bij LIJDEN.)
TROMMELEN. (Zie bl. cxxxvi bij PIJPEN.)
TROOSTEN. (Zie bl. li bij BEDRIEGEN.)
TROUWEN. (Zie bl. cxxxv bij DOEN.)
UITDRAAIEN. (Zie bl. cxxxv bij INDRAAIEN.)
UITLOOPEN. (Zie bl. lxx bij TOLLEN.)
UITSTELLEN. (Zie bl. cxxxiv bij AFSTELLEN.)
VALLEN. (Zie bl. li bij GAAN, bl. cxxxv bij KOMEN en bl. clxxxi bij SPREKEN.)
VANGEN. (Zie bl. lxx bij HANGEN en JAGEN.)
VAREN. (Zie bl. cxxxv bij KRIJGEN en bl. cxxxvi en clxxxi bij SMEREN.)
VECHTEN. (Zie bl. clxxx bij BEHOUDEN.)
VERBIEDEN. (Zie bl. clxxxi bij TROUWEN.)
VERDIENEN. (Zie bl. lxx bij HEBBEN.)
VERDWALEN. (Zie bl. cxxxv bij LOOPEN.)

Ten einde alle in het *Spreekwoordenboek* opgenomen artikels voor de nakomers gemakkelijk te kunnen vereenigen, volgt hier de lijst der in het L. S. opgenomen spreekwoorden, ook met aanwijzing der verschillende plaatsen van dezelfde spreekwoorden, waaruit dan tevens kenbaar wordt, waar een spreekwoord noodeloos is opgenomen, en alzoo kan geschrapt worden, en waar dit om aanwijzing of uitlegging is geschied. De tusschen haakjes geplaatste getallen duiden het aantal spreekwoorden aan; waar de getallen tusschen haakjes gemist worden, vindt men slechts één spreekwoord.

1) III. bl. i komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. li staat, en III. bl. lix een, dat reeds I. bl. lii gevonden wordt.

---

1) I. bl. lviii en III. bl. clix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xvii staat, en III. bl. clix twee, die reeds III. bl. i en lxxxi gevonden worden; terwijl het spreekw.: *Zijn gezicht zal vliegen vangen*, II. bl. xlii voorkomende, vervalt, daar I. bl. 26 op BAKHUIS staat: *Zijn bakhuis zal vliegen vangen.*

2) I. bl. xxxiv, II. bl. ii en III. bl. clix komt een aangew. spreekw. voor, die elk reeds I. bl. iii staan.

3) III. bl. clx staat hetzelfde spreekw. als III. bl. cx.

4) III. bl. clx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. ii staat.

5) I. bl. xxxiv, II. bl. ii en III. bl. lix en clx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. iii staat; zoo ook vindt men I. bl. xxxiv en xlii een aangew. spreekw., dat reeds I. bl. xi geplaatst is; gelijk nog II. bl. xxv een aangew. spreekw. is opgeteekend, dat reeds I. bl. xi gevonden wordt; alsmede III. bl. clx een, dat reeds II. bl. ii voorkomt; terwijl eindelijk II. bl. ii twee aangew. spreekw. bevat, die reeds I. bl. xxxiv en lviii te lezen zijn.

1) I. bl. lviii staat hetzelfde spreekw. als I. bl. xlii.

2) II. bl. ii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lviii staat.

1) III. bl. lix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxxi staat.
2) II. bl. ii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. iv staat.
3) III. bl. lx „ „ „ „ „ „ „ III. bl. i „
4) III. bl. lx „ „ „ „ „ „ „ I. bl. xi „
5) III. bl. clx „ „ „ „ „ „ „ III. bl. lx „

1) III. bl. clx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lx staat.
2) I. bl. lix staat een zelfde spreekw. als I. bl. xvii.
3) III. bl. clx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. v staat.

1) III. bl. clx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lx staat.
2) I. bl. lix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xi staat.
3) III. bl. lxxxiii en clx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxvi staat.
4) Het I. bl. v voorkomende spreekw. van BAGGE vervalt.
5) III. bl. lx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xii staat.
6) Het I. bl. xliii voorkomende spreekw. van BALK vervalt.

1) III. bl. clxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lx staat.
2) I. bl. lx komen twee aangew. spreekw. voor, die beide reeds I. bl. xxxiv staan; terwijl II. bl. lxvii een zelfde spreekw. gevonden wordt als II. bl. xlii.
3) III. bl. cxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xliii staat.

1) III. bl. cxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xliii staat.

2) III. bl. clxi komen twee aangew. spreekw. voor, die reeds II. bl. xliii en III. bl. lx staan.

3) *Het is een mager beestje*, voorkomende II. bl. xxvi, vervalt, daar het I. bl. 43 gevonden wordt, gelijk II. bl. xliii een zelfde spreekw. staat als I. bl. lx; terwijl III. bl. cxii een aangew. spreekw. is opgeteekend, dat reeds III. bl. xliii gelezen wordt.

4) III. bl. cxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. ii staat.

1) Het eerste der I. bl. lx van BERG geplaatste spreekw. vervalt, daar I. bl. 47 is opgenomen: *Dat is eene vervloeking, waarvan de haren op het hoofd te berge rijzen*; terwijl III. bl. lx een aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds I. bl. xii staat, en een ander, dat reeds II. bl. lxvii gevonden wordt.

2) III. bl. clxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lx staat.

1) III. bl. cxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xliii staat.
2) III. bl. clxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxi staat.
3) II. bl. iii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lx staat.
4) III. bl. xliii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xliv staat.

1) II. bl. iii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxi staat.
2) Het III. bl. xliii voorhangende spreekw. van BLAZES vervalt.
3) II. bl. xxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xlii staat.
4) III. bl. cxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. ii staat.

1) I. bl. xliv staat een zelfde spreekw. als I bl. xxxv; terwijl III. bl. lxi een aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds I. bl. lxi gevonden wordt.

2) III. bl. lxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xx staat.

3) III. bl. clxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xx staat.

4) III. bl. clxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxi staat.

1) III. bl. clxii komen twee aangew. spreekw. voor, die reeds I. bl. xvii en III. bl. lxi staan.

2) II. bl. lxviii komt een verkl. spreekw. voor, dat reeds II. bl. iii staat, en III. bl. clxiii een aangew. spreekw., dat reeds I bl. lxii gevonden wordt.

3) I. bl. lxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xx staat.

4) I. bl. xviii staat een zelfde spreekw. als I. bl. xlii.

1) III. bl. cxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xliii staat.
2) III. bl. clxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxi staat.
3) II. bl. iii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lx staat.
4) III. bl. xliii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xliv staat.

1) II. bl. iii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxi staat.
2) Het III. bl. xliii voorhangende spreekw. van BLAZEN vervalt.
3) II. bl. xxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xiii staat.
4) III. bl. cxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. ii staat.

1) I. bl. xliv staat een zelfde spreekw. als I bl. xxxv; terwijl III. bl. lxi een aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds I. bl. lxi gevonden wordt.
2) III. bl. lxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xx staat.
3) III. bl. clxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxi staat.
4) III. bl. clxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxi staat.

1) III. bl. clxii komen twee aangew. spreekw. voor, die reeds I. bl. xvii en III. bl. lxi staan.
2) II. bl. lxviii komt een verkl. spreekw. voor, dat reeds II. bl. iii staat, en III. bl. clxiii een aangew. spreekw., dat reeds I. bl. lxii gevonden wordt.
3) I. bl. lxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xx staat.
4) I. bl. xviii staat een zelfde spreekw. als I. bl. xiii.

1) III. bl. cxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xliv staat.

2) I. bl. lxiv staat een zelfde spreekw. als I. bl. xlvii.

3) III. bl. clxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxii staat.

4) II. bl. xxviii staat een zelfde spreekw. als II. bl. v.

5) III. bl. clxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xxxvi staat.

6) III. bl. lxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxiv staat.

7) III. bl. cxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. iii staat.

1) II. bl. xxviii komt een verkl. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xlvii staat.

2) I. bl. lxiv en III. bl. lxii en clxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xxxvii staat.

3) III. bl. lxxxiv staat een zelfde spreekw. als III. bl. lxii.

4) I. bl. lxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xx staat.

5) I. bl. lxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xlvii staat; terwijl II. bl. xxviii een zelfde spreekw. gevonden wordt als I. bl. xxxvii.

6) III. bl. lxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xlvii staat, en III. bl. cxviii een, dat reeds III. bl. lxxxv gevonden wordt.

7) III. bl. clxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxii staat.

8) III. bl. xlv staat een zelfde spreekw. als II. bl. v

1) III. bl. lxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. v staat, III. bl. cxviii een, dat reeds III. bl. xlv gevonden wordt, alsmede III. bl. clxv een, dat reeds III. bl. lxii te vinden is.
2) III. bl. cxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxix staat.
3) III. bl. lxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxix staat.
4) III. bl. xlv staat een zelfde spreekw. als III. bl. iii.
5) I. bl. lxiv staat een zelfde spreekw. als I. bl. xxxvii.
6) III. bl. clxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxiv staat.

1) III. bl. clxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxii staat.
2) I. bl. xlviii komt een verkl. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xx staat.
3) III. bl. cxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlv staat.
4) III. bl. cxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlv staat.
5) III. bl. cxviii komt een aangew. en tevens verkl. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlv staat.
6) I. bl. lxv staat een zelfde spreekw. als I. bl. xlviii.
7) III. bl. clxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxii staat.
8) III. bl. cxviii komen twee aangew. spreekw. voor, die reeds III. bl. xlv staan.

1) III. bl. lxii en clxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xxxvii staat, en III. bl. cxix twee, die reeds III. bl. xlv gevonden worden.
2) III. bl. lxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxx staat.
3) I. bl. lxv en II. bl. lxx komt een aangew. spreekw. voor, gelijkmede II. bl. v een, die beide reeds I. bl. xlviii staan, evenals III. bl. lxiii een, dat reeds II. bl. lxxxii gevonden wordt.
4) III. bl. lxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. xxviii staat.
5) I. bl. lxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xxxvii staat, en III. bl. lxiii een, dat reeds I. bl. xlviii gevonden wordt.

1) I. bl. lxv komt een aangew. spreekw. voor, gelijkmede III. bl. [illegible] een, die beide reeds I. bl. xlviii staan.
2) III. bl. lxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. xlv staat; terwijl III. bl. lxxxv een zelfde spreekw. gevonden wordt als I. bl. lxv.
3) III. bl. clxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. [illegible] staat.
4) III. bl. lxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. [illegible] staat, en een, dat reeds II. bl. lxx gevonden wordt.

1) III. bl. lxiii komt een verkl. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxvi staat.
2) III. bl. lxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xxxviii staat.
3) III. bl. clxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxiii staat.

1) III. bl. lxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxx staat.
2) III. bl. clxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xxxviii staat.
3) III. bl. cxx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxiii staat, en een, dat reeds III. bl. iii gevonden wordt.
4) III. bl. clxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. xlix staat.
5) III. bl. lxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. vi staat.

1) Daar I. bl. xxxviii staat: *Hij heeft de kriewel in 't gat*, vervalt I. bl. lxvii: *Hij heeft de krevel in 't gat*.
2) III. bl. cxx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. iii staat.
3) I. bl. lxvii staat een zelfde spreekw. als I. bl. l.
4) III. bl. cxx komen twee aangew. spreekw. voor, die beide reeds III. bl. xlv staan.

1) III. bl. cxx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlv staat.
2) III. bl. xlv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxvii staat, en III. bl. lxiv een, dat reeds II. bl. lxxi gevonden wordt.
3) III. bl. lxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxi staat, en een, dat reeds I. bl. l gevonden wordt.
4) III. bl. xlvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxvii staat.

1) III. bl. lxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. vi staat.
2) Het II. bl. vi voorkomende spreekw. van GEWICHT vervalt; terwijl II bl. xxix een aangew. spreekw. gevonden wordt, dat reeds I. bl. l staat.
3) III. bl. clxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. xxix staat.

1) I. ol. lxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. li staat.
2) III. bl. lxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. li staat.
3) I. bl. lxvii staat een zelfde spreekw. als I. bl. li; terwijl het II. bl. lxxi geplaatste spreekw. vervalt, daar het I. bl. 267 is opgenomen.
4) Daar II. bl. 303 staat: *Zij mag wel op een blauw steentje wateren*, vervalt I. bl. lxvii: *Je moet op een blauw steentje wateren, dan word je weêr goed*; terwijl II. bl. xxix een aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds I. bl. li is opgenomen.
5) Het III. bl. lxiv voorkomende spreekw. van GOUD vervalt.

1) III. bl. cxxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlvi staat.

2) III. bl. cxxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlvi staat.

1) II. bl. vii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxviii staat.

2) Daar I. bl. 261 staat: *Ik zal er mijne hand niet om verdraaien* (of: *voor omleggen*), vervalt I. bl. lxix: *Ik zou er mijne hand niet om willen verdraaien*; evenals *Iets bij de hand nemen*, voorkomende II. bl. vii, almede vervalt, daar het I. bl. 260 gevonden wordt; terwijl III. bl. lxiv een aangew. spreekw. opgeteekend wordt, dat reeds II. bl. vii te lezen is.

3) III. bl. iv staat een zelfde spreekw. als I. bl. lxix.

1) III. bl. cxxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. iv staat.
2) III. bl. cxxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxx staat.

1) III. bl. lxv komt eene aangew. spreekw. voor, die reeds II. bl. lxxii staat.
2) Het II. bl. viii voorkomende spreekw. van HOF vervalt, daar het II bl. xxx eene uitbreiding verkrijgt.

1) II. bl. xlvii staat een zelfde spreekw. als I. bl. lxx; terwijl III. bl. lxxxvii en clxix een verkl. en aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds III. bl. lxv gevonden wordt, en III. bl. clxix twee aangew. spreekw., die reeds II. bl. lxxii en III. bl. lxv geplaatst zijn.

2) II. bl. viii staat een zelfde spreekw. als I. bl. lxxi; terwijl III. bl. cxxiii een aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds III. bl. xlvii gevonden wordt.

3) II. bl. viii komt een aangew. spreekw. voor, gelijkmede II. bl. xxx een, die beide reeds I. bl. lxxi staan.

4) III. bl. lxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds I. bl. lxxi staat.

5) III. bl. cxxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlvii staat.

6) II. bl. xlvii staat een zelfde spreekw. als II. bl. xxvi; terwijl III. bl. cxxiv een aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds III. bl. xlvii gevonden wordt.

1) *Mal uit en simpel t'huis*, voorkomende II. bl. xxxi, vervalt, daar het I. bl. 344 gevonden wordt; terwijl III. bl. cxxiv een aangew. spreekw. opgeteekend is, dat reeds III. bl. xlvii staat.

2) III. bl. clxx komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxxxviii staat.

3) III. bl. cxxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlvii staat.

4) *Kraakije is geen breekije*, dat II. bl. lxxiii voorkomt, vervalt, daar het I. bl. 359 staat.

1) III. bl. lxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxiii staat.
2) III. bl. lxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlvii staat.

1) II. bl. lxxiii komt een verkl. spreekw. voor, dat reeds II. bl. xlviii staat.

1) III. bl. lxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. v staat, en III. bl. cxxv een, dat reeds III. bl. xlvii gevonden wordt.

2) III. bl. clxxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxvi staat.

3) III. bl. cxxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. v staat.

1) III. bl. clxxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. xlviii staat.

2) III. bl. xlvii staat een zelfde spreekw. als II. bl. xlviii; terwijl III. bl. lxvi een aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds II. bl. xxxii gevonden wordt.

3) III. bl. cxxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlvii staat.

4) III. bl. clxxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxvi staat.

5) III. bl. cxxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlvii staat.

1) III. bl. cxxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlvii staat.
2) III. bl. lxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxv staat.
3) III. bl. cxxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlviii staat.

1) II. bl. xxxii staat een spreekw., dat III. bl. lxvi aangew. is, en reeds II. bl. ix gevonden wordt.
2) III. bl. lxvi en clxxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. xlix staat.
3) II. bl. xlix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. xxxii staat; terwijl nog twee andere spreekw.: *Zet het zeven voeten van u, dan hebt ge geen' nood, dat het u voor den kop springt* en *Zoo'n kop zou ik ook hebben*, die mede II. bl. xlix gevonden worden, beide reeds I. bl. lxxi opgeteekend zijn, maar met *hoofd* in plaats van *kop*.

1) III. bl. clxxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxvi staat.
2) III. bl. clxxii vervalt het bij KRUID opgenomen spreekw., daar I. bl. 453 staat: *Ik ben dat kruid.*
3) III. bl. clxxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxvi staat.
4) III. bl. cxxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlviii staat.

1) II. bl. xlix staat een zelfde spreekw. als II. bl. xxxii.
2) III. bl. clxxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. xlix staat.
3) III. bl. lxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxxiii staat.
4) III. bl. cxxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlviii staat.
5) III. bl. clxxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxvi staat.

1) III. bl. clxxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxvii staat.

2) III. bl. clxxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxvii staat.

3) III. bl. vi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. l staat.

4) III. bl. lxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. vi staat.

1) Het II. bl. li voorkomende spreekw. van LOTERIJ vervalt; naardien het II. bl. xxix op GELUK staat.

1) III. bl. cx staat een zelfde spreekw. als III. bl. lxvii; terwijl III. bl. cxxviii een aangew. spreekw. voorkomt, dat reeds III. bl. xlviii gevonden wordt, en III. bl. clxxiii een, dat reeds III. bl. xc te lezen is.
2) III. bl. lxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lii staat.
3) III. bl. cxxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. vi staat.
4) III. bl. vi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxvi staat.

1) III. bl. vi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lii staat.
2) III. bl. lxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. vi staat, en III. bl. clxxiv een, dat reeds III. bl. lxvii gevonden wordt.
3) *Hij gaat er een lekkeren mond halen* (of: *Het is hem om een smeerigen mond te doen*), voorkomende II. bl. liii, vervalt, daar het II. bl. 98 gevonden wordt.
4) III. bl. clxxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III bl. lxvii staat.
5) III. bl. lxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxvi staat, en III. bl. cxxviii een, dat reeds III. bl. xlviii gevonden wordt.
6) III. bl. clxxiv komt een aangew. spreekw. voor dat reeds III. bl. xc staat.

1) III. bl. cxxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlviii staat.

2) III. bl. lxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxxiv staat.

3) III. bl. clxxiv komt een verkl. spreekw. voor, dat reeds III. bl. vi staat.

4) II bl. lxxvii staat een zelfde spreekw. als II. bl. liii.

1) III. bl. clxxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxvii staat.

2) III. bl. cxxix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlviii staat, en een, dat reeds III. bl. xlix gevonden wordt.

1) III. bl. clxxv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. liv staat.

2) III. bl. cxxix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xci staat.

3) III. bl. cxxix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlix staat.

1) III. bl. clxxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. cxxix staat.

2) III. bl. lxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxvii staat.

III.

1) III. bl. clxxvi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxviii staat.

2) *Probeeren is het naaste recht*, III. bl. xci op RECHT voorkomende, vervalt, daar het II. bl. 214 gevonden wordt.

3) III. bl. lxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. lxxxiv staat.

1) *Waar rook is, is ook vuur*, voorkomende III. bl. clxxvii, vervalt, daar II. bl. [illegible] staat: *Waar de rook is, daar is het vuur.*

2) III. bl. lxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxxiv staat.

3) III. bl. cxxxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl.

1) III. bl. clxxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxviii staat.

2) III. bl. clxxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxviii staat.

3) De spreekw. van SCHROEI, II. bl. lxxviii opgenomen, vervalt, naardien zij II. bl. li op MAAG staat.

4) III. bl. clxxvii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxviii staat.

1) III. bl. lxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. vii staat.

2) III. bl. cxxxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xlix staat.

1) De spreekw.: *Het is een spotvogel*, II. bl. lxxviii opgenomen, vervalt, naardien zij II. bl. 400 op VOGEL staat.

2) III. bl. lxviii staat een zelfde spreekw. als III. bl. xlix.

3) III. bl. lxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. l staat.

4) III. bl. cxxxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. l staat.

1) III. bl. clxxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxix staat.

2) III. bl. lxix komen drie aangew. spreekw. voor, die reeds II. bl. lxxxv staan.

1) III. bl. cxxxii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxxv staat.

2) III. bl. clxxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. cxxxiii staat.

3) III. bl. l komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxxv staat.

1) III. bl. cxxxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. l staat.
2) III. bl. cxxxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. l staat.
3) III. bl. clxxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds II. bl. lxxxv staat.
4) III. bl. clxxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. xcii staat.
5) III. bl. lxix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. l staat.

1) III. bl. clxxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxix staat.
2) III. bl. clxxviii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxix staat.
3) III. bl. cxxxiii komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. li staat.
4) III. bl. lxix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. li staat.

1) III. bl. lxix komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. li staat.

1) III. bl. cxxxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. li staat.
2) III. bl. cxxxiv komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. li staat.

1) III. bl. clxxxi komt een aangew. spreekw. voor, dat reeds III. bl. lxx staat.

WIJSMAKEN. III. bl. clxxxi.
WILLEN. III. bl. lxxi, bl. cxxxvi, bl. clxxxi.
WORDEN. III. bl. xciii, bl. cxxxvi.
ZEGGEN. III. bl. cxxxvi.
ZIEN. III. bl. cxxxvi, bl. clxxxi.
ZIJN. III. bl. xciv, bl. cxxxvi (6), bl. clxxxi (3).
ZITTEN. III. bl. cxxxvi (2), bl. clxxxi.

De volgende spreekwoorden, allen in het laatste L. S. van Deel III voorkomende, behooren tot de

SPREEKWOORDEN,

DIE OP ANDERE PLAATSEN ÒF GEHEEL ÒF NADER VERKLAARD OF OPGEHELDERD WORDEN,

die, Deel III. bl. 478 tot 491, elk op zijne plaats moeten worden ingevoegd:

BAAS.

Vader en moeder zijn (*of:* De baas is) van huis (*of:* honk). III. bl. CLXX.

BED.

Zij gaat met haar' spot naar bed. III. bl. CLX.

BLIND.

De blinde schiet wel een vogel. III. bl. CLXII.

BONAPARTE.

Dat is Bonaparte (II. bl. XLIII). III. bl. CLXXIV.

BRAND.

Brand laat iets, Maar water niets. III. bl. CLXIII.

BUURMAN.

Buurmans leed troost (II. bl. IV). III. bl. CLXIV.

BUURT.

De kinderen uit de buurt weten dat wel. III. bl. CLXXI.

DONKER.

Hij knijpt de kat in het donker. III. bl. CLXVI.

DOOS.

Hij zit in de doos. III. bl. CLXXII.

EEND.

Hij is zoo stom als eene eend. III. bl. CLXVI.
Watten Zijn eendengatten (II. bl. LXX). III. bl. CLXXIX.

EZEL.

Kwezel, Bij gebrek aan ezel (III. bl. CLXVI). III. bl. CLXVI.

GELOOF.

Een goed geloof en eene kurken ziel: dan drijft men de zee over (*of:* altijd boven). III. bl. CLXIII.

GROOTE.

De kleintjes vallen van 't jaar niet groot (III. bl. CLXVIII). III. bl. CLXXI.

HAAN.

Hij loopt als een haan, die in den stront getrapt heeft. III. bl. CLXVIII.

HOND.

Daar wil ik geen hond in wezen. III. bl. CLXI.

HOOGLAND.

Potmarge is Hooglandsche visch (III. bl. CLXIX). III. bl. CLXXVI.

JONG.

Wilt gij niet oud worden, laat u jong hangen. III. bl. CLXVIII.

KAN.

Zij heeft gezonde melkkannetjes (III. bl. CLXX). III. bl. CLXIII.

KETEL.

Kleine potjes (*of:* keteltjes) hebben ooren; Kunnen ze niet veel zien, ze kunnen toch veel hooren. III. bl. CLXXV.

KIND.

Dat weten de kinderen op de straat wel. III. bl. CLXXI.

KOE.

Hoe meer koeien, Hoe meer moeien. III. bl. CLX.
Op de koe staan. III. bl. CLXV.

LAARS.

Hij heeft eene laars aan. III. bl. CLXXII.

MAN.

Potmarge is de man (III. bl. CLXXIII). III. bl. CLXXVI.
Wat alle man zegt, is gemeenlijk (*of:* gaarne) waar. III. bl. CLXXXI.

MEESTER.

Dat was eene meesterstreek (III. bl. CLXXIII). III. bl. CLXXIV.

MOND.

Zij heeft haar mondje goed tot haar' wil (III. bl. CLXXIV). III. bl. CLXXIV.

NEUS.

Hij wordt achter smidsneus geplakt (III. bl. CLXXV). III. bl. CLXXII.

PAN.

Hij gaat naar 't panneken. III. bl. CLXXII.

PIJP.

Hij gaat naar de pijp (III. bl. CLXXVI). III. bl. CLXXII.

SCHADE.

Die de schade heeft, heeft de schande toe. III. bl. CLXXVII.

SCHUIF.

Hij moet in de schuif (III. bl. CLXXVII). III. bl. CLXXII.

SPIJKER.

Hij is zoo hard als een spijker. III. bl. CLXI.

STADHUIS.

Hij komt van het stadhuis (III. bl. CLXXVII). III. bl. CLXXVII.

TRAP.

Hij is van de trappen gevallen. III. bl. CLXXVIII.

VENSTER.

Daar ligt bij haar wat op 't venster (III. bl. CXXXIII). III. bl. CLXIII.

VISITE.

Houd je visite (III. bl. CLXXVIII)? III. bl. CLXXIX.

WATTE.
Het is geen watte, maar wolle (III. bl. CLXXIX).
III. bl. CLXXIX.
BIEDEN.
Met loven en bieden komt men bij elkander (III. bl. CXXXIV).
III. bl. CLXXII.
LIEGEN.
Die zóó liegt, kan ook stelen. III. bl. CLXXVI.
STAAN.
Die sta, zie toe, dat hij niet valle. III. bl. CLXII.

De Heer LEENDERTZ heeft de geheele *Bijlage* van het *Spreekwoordenboek*, die hij vroeger gedeeltelijk had doorloopen en gecritiseerd, thans nog eens van voren af aan op gelijke wijze behandeld in *De Navorscher*, Deel XVI. bl. 52, enz., bl. 79, enz., bl. 246, enz. en bl. 370, enz. geplaatst. Ze komen daar in dezelfde volgorde voor, als ik ze hier als een tweede vervolg (het eerste staat Deel III. bl. CXXXVII tot CLIII) van anderer bedenkingen tegen mijne verklaring van spreekwoorden opneem, alleen met dit verschil, dat ik de beide spreekwoorden van PLANK, waarmede de eerste afdeeling aanvangt, en dat van MOORD, als nº. 2 in de 2e. afdeeling geplaatst, en welke niet in de *Bijlage* voorkomen, in hunne alphabetische volgorde heb ingevoegd, alsmede de beide spreekwoorden: *Al haast bevallig genoeg, die men liefheeft* en *Kleine willen dragen groote gewigten weg*, die door den Heer LEENDERTZ vóór de daaraan voorgaande geplaatst waren. Achter de tweede afdeeling, en evenzoo achter de derde, komen enkele medewerkers van *De Navorscher* en de Heer LEENDERTZ zelf op die bedenkingen terug. Dat heb ik op zijne plaats tusschen teksthaken achtergevoegd. Zonder mij in alles met den Heer LEENDERTZ te kunnen vereenigen, zeg ik er thans niets anders van, dan dat ik hem hartelijk bedank, niet juist voor de wijze van mededeeling en den toon, soms door hem daarin gevoerd, maar voor de mededeeling zelve, daar ze gestrekt heeft tot een juister inzicht in menig spreekwoord, welks inkleeding mij minder helder was. Dit kan ook met anderen 't geval wezen; zoodat de bedenkingen blijvende waarde hebben.

Aarde wil van aarde niet, *'t Spek wil van den zwaarde niet* (of: *Onkruid uit den gaarde niet*, ook wel: *De kat wil uit den gaarde niet*, *En zij laat haar muizen niet*). Op bl. 5 vinden wij op het artikel AARDE het spreekwoord *Aarde wil van aarde niet*. Het tweede gedeelte daarvan luidt *'t Spek wil van den zwaarde niet* of *Onkruid uit den gaarde niet* of *De kat wil uit den gaarde niet*, *En zij laat haar muizen niet*. De heer HARREBOMÉE heeft dit spreekwoord hier geplaatst; doch uit hetgeen hij in de *Bijlage* zegt, blijkt, dat hij niet geheel zeker is, of het wel op de regte plaats staat. Hij vond het op verschillende wijze opgegeven, namelijk:

Aarde wil van aarde niet,
Aert laet van aert niet,
Aert wil van aerde niet,
Aerd en wil van aerde niet,

en acht het ook voor vier verschillende beteekenissen vatbaar, t. w.: wat van de aarde is, verzaakt zijne aardsche afkomst niet; de aard verzaakt zich zelven niet; AERT (mansnaam) blijft aan het aardsche hangen, en de aard blijft zijnen zetel op aarde bezetten, daar de aard op aarde gevestigd is, laat zij van haar niet los. De derde acht hij onwaarschijnlijk, de vierde vrij gedwongen. De tweede beveelt zich daardoor aan, dat in de oudste verzamelingen het eerste woord *aard* luidt. „Maar," zegt hij, „daar alle volgende verzamelaars geheel of ten deele aan *aarde* (*aardkloot*) gedacht hebben, en niemand aan *aard* (*inborst*) alleen, heb ik aan *aarde* (*aardkloot*) de voorkeur gegeven, en het spreekwoord op dat woord geplaatst." Deze keuze is niet gelukkig. Merken wij in de eerste plaats op, dat er overal gelezen wordt van *aarde* of *aard*, zonder lidwoord. Dit lidwoord nogtans kon niet uitgelaten worden, wanneer er aan de *aarde* gedacht werd. *Aarde* moet dus iets anders zijn, en het is hier buiten allen twijfel de verbogen naamval, de dativus, van *aard*. Bij gevolg moet ook, zal het spreekwoord eenen gezonden zin hebben, het eerste woord niet *aarde* zijn, maar *aard*, zoo als men in de oudste verzamelingen dan ook vindt. Dat de schrijfwijze van sommigen daarvan, *aert*, geen verschil maakt, omdat vroeger allen, en zelfs nog in de 17de. eeuw velen aan het einde van al dergelijke woorden eene *t* schreven, is bekend. Wat wil nu het spreekwoord zeggen? In den tijd, toen het ontstond, want het is blijkbaar oud, had *aard* een veel uitgebreider beteekenis dan nu. Als wij evenwel het tweede gedeelte er van in aanmerking nemen, dan zien wij, dat de tweede der verklaringen, door den heer HARREBOMÉE gegeven, „de aard houdt aan zich zelven vast, of de aard verzaakt zich zelven niet," de ware is. Het spek, dat niet van den zwaarde (d. i. van het zwoord) wil, het onkruid, dat men niet uit den tuin kan houden, de kat, die het muizen niet laten kan, het zijn alle voorbeelden van het „Naturam expellas furca, tamen usque recurret." LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 52.

Mond, aars en teerling is het bederf van alle goed. Een ander spreekwoord, dat op eene verkeerde plaats geraakt is, is *Mont, eers en teerlinc is des goets bederffelinck*. „*Bederffelinc*," zegt de heer H., „is *bederver*. De meening is, dat *het goede, de zedelijkheid*, door mond, aars en teerling *ten verderve* gaat." Maar hij voegt er bij: „Neemt men *bederven* in den zin van *verslinden*, dan zou het

spreekwoord kunnen beteekenen: mond, aars en teerling zijn de *verslinders* van de bezittingen, de goederen, die men bezit. Ik heb het spreekwoord op *goed*, *goede* geplaatst, — in het laatste geval zou het naar *goed*, *goederen* moeten verhuizen." In dit laatste geval bevinden wij ons inderdaad. *Bederven* toch werd bij onze ouden gewoonlijk in eene andere beteekenis gebruikt dan bij ons. Intrans. was *het ongelukkig worden*, *te gronde gaan*, *omkomen*. Zoo zeggen *Lekensp.* II. c. 19 vs. 59 de priesters in Egypte: indien wij JESUS niet aanbidden,

Het sal ons lichte te quade vergaen:
Wi mochten lichte *bederven* also,
Alse wilen *bederf* PHARAO
In Egypten ende sine liede.

d. i. dan zouden wij misschien omkomen even als PHARAO en zijn volk. In *der Minnen loep* II. 323 zegt HERO tot LEANDER:

Mer dattu werven souds den doot
Daer waer ic ymmer bij *bederft*.

d. i. kwaamt gij op uwen zwemtogt om, dat zou mij ongelukkig maken. Het werd ook van zaken gezegd, b. v. HILDEGAERSBERCH, fol. 24:

Tis menich schip in zee *bedorven*.

d. i. vergaan, en in den *Partonopeus* bl. 18 lezen wij „tlicht *bedarf*," d. i. ging uit. Transitief is het: ongelukkig maken, van daar somtijds: doen omkomen, om het leven brengen. Deze laatste beteekenis heeft het b. v. *Lekensp.* b. I. c. 48 vs. 67, waar van de Joden gezegd wordt:

Ende si laten ooc al voort
Dat ter Joodscap niet en behoort,
Ende dat zouden si al *bederven*,
Hadden sijs macht, ende doen sterven.

en MAERLANT, *Rijmbijb.*, als hij van SIMSONS dood spreekt, vs. 8216:

Den colommen ghaf hi sulken stoot,
Dat dat huus viel up hem allen,
Ende vele meer, dus horic callen,
Bleven doot als hi starf,
Dan hiere in al sijn lijf *bedarf*.

d. i. dan hij er gedurende zijn gansche leven doodsloeg. Somtijds ook beteekende het iemand ongelukkig maken, door hem van zijne bezittingen te berooven, arm maken. Zoo vinden wij in de eerste helft der 17e. eeuw meermalen *bedorven* in den zin van geruïneerd. B. v. WARENAR zegt (in HOOFTS spel van dien naam 4e. bedr. 3e. toon.) als zijn pot met goudstukken hem ontstolen is:

Wat komt my over, ick bin een *bedurven* man.

En in den *Schynheiligh* zegt RIEUWERT, die vreest, dat zijn broeder nog eens zal komen opdagen, en het deel der nalatenschap, dat hem toekomt, vragen: „want dat hy nog eens opdonderde en quam met my 't goedt deelen! wat sal ick u meer seggen — jck waer een *bedorven* man." Voorts is *des goeds* de genitivus van *het goed* en niet van *het goede*. Het spreekwoord wil dus zeggen, dat het daarin genoemde drietal het goed, de bezittingen vernielt, met andere woorden, de beurs plat maakt. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 53. [Voor menigen lezer zou het waarschijnlijk niet onwelkom geweest zijn, indien hem ware opgegeven, wat hier door *aars* moet verstaan worden. Immers, indien dit woord in de gewone beteekenis van *anus* of *posteriora* genomen wordt, dan zie ik niet, hoe de *aars* evenzeer als de *mond* en het *dobbelspel* iemands bezittingen kan vernietigen. De oplossing van het raadsel zal men kunnen vinden door vergelijking van het Latijnsche spreekwoord, zoo als dit in de middeleeuwen in zwang was; t. w.

Alea, vina, Venus, tribus his sum factus egenus.

waarop anderen deze variatie gemaakt hebben:

Alea, vina, Venus faciunt ut turpis egestas
Accipiat multos in sua vincla viros.

en anderen wederom aldus:

Alea, Bacchus, amor meretricum fecit egentem;
Nunquam, qui sequitur haec tria, dives erit.

Hieruit blijkt dus, dat niet de *anus*, maar de *penis* tot dit drietal behoort; hetgeen die dichters fatsoenlijk hebben uitgedrukt door *Venus* of *amor meretricum*. SURINGAR.]

Ligtelijk scheidt men van den goede, Maar van den beminde is 't armoede. Te gelijk met dit spreekwoord zal een ander, dat op hetzelfde artikel staat, behooren te verhuizen, namelijk: *Ligtelijk scheidt men van den goede, maar van den beminde is 't armoede.* Uit de *Bijlage* leeren wij, dat in den roman van *Limborch*, de eenige plaats, waar het schijnt voor te komen, gelezen wordt: *lichteleo es sceden van goede, maer van minnen eist armoede.* De heer H. geeft daar ook van het laatste deel van het spreekwoord eene andere en betere verklaring, zeggende: „*van minnen* of *van min* is *van de min*, niet *van den beminde*." Maar dan is het reeds daarom waarschijnlijk, dat het daartegen overstaande *van goede* ook niet op eenen persoon, maar ook op eene zaak zal zien. Zoo is het inderdaad; *van goede* beteekent niet, en kan ook niet beteekenen *van den goede*, maar *van goed*, van bezitting, van rijkdom: de regelen der declinatie leeren dit. Het spreekwoord moet dus niet op het adj. *goed*, maar op het subst. *goed* staan. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 54.

Die weldoet: de baat is zijn. In het door den heer H. opgegeven spreekwoord *Die weldoet: de baat is zijn* is eene kleine verandering noodig. Men moet daar lezen *Die wel doet*. *Weldoen* is weldaden bewijzen, *wel doen*, goede daden doen, zich goed gedragen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 54. [In de *Prov. Comm.*, waaruit dit spreekwoord is overgenomen, staat werkelijk no. 308 *Die wael doet, die baet is syn*, hetgeen de verzamelaar, in over-

eenstemming met die schrijfwijze, aldus in het Latijn heeft overgezet:

Res bene quisquis agens lucra sit inde ferens.

Dezelfde verzamelaar bezigt herhaaldelijk de uitdrukking *die wael doet* (zie n°. 245, 246, 247), welke hij telkens vertaalt door *bene facere* of *laude digna facere*. SURINGAR.]

Bedelaars erf ligt in alle landen. 't Is vreemd, dat de heer H. het spreekwoord dus opgeeft. In alle werken, waarin hij het vond, staat: *Bidermans erf.* Hij begreep, dat hij voor dit woord, dat niet meer in gebruik is, een ander moest geven; maar ofschoon hij nu erkent, dat het „meest voor *braaf* of *eerlijk* man genomen" wordt, vertaalt hij het door *bedelaar*, omdat TUINMAN zegt, dat het ook deze beteekenis heeft. Maar wie TUINMAN uit zijne werken kent, weet, dat de man ruimer voorzien was van pedanterie dan van kennis en gezond oordeel, en mij toestemmen, dat het wat gewaagd zou zijn, iets zoo onwaarschijnlijks op zijne autoriteit aan te nemen. Ik vermoed, dat hij hier *biderman* met *bedelman* heeft verward. Het is bekend, wat *biedermann* in het Hoogduitsch beteekent; in diezelfde beteekenis vinden wij het ook, waar wij het in onze taal aantreffen. Zoo in de 15°. eeuw bij DIRC POTTER, *Minnel.* I. 1837, in de 16°. bij KILIAAN, in de 17°. bij SPIEGHEL, als hij in zijnen *Byspraax almanack* dit spreekwoord opgeeft. Want dat ook deze aan een vroom man, en niet aan een bedelaar dacht, zal ik beneden aantoonen. Wij moeten hier dus den bedelaar de deur wijzen, en aan den *biderman*, den vromen man, de plaats gunnen, door genen wederregtelijk ingenomen. De beteekenis van het spreekwoord verklaart P. VLAMING in zijne aanteekeningen op SPIEGHEL bl. 276 aldus: „Overal zijn vroome menschen, want *Bider* is in 't Saxisch *vroom*." 't Is inderdaad een aardige verklaring. Hij vat *Bidermanserf* als plaatsnaam op, of wel (ik durf hier niet beslissen) hij neemt *erf* in de beteekenis van werf, heim, huisstede. Blijkbaar evenwel heeft SPIEGHEL in het spreekwoord iets anders gevonden. Op den 6en. april heeft hij eene reeks van spreekwoorden, die alle in de hoofdzaak hetzelfde te kennen geven, namelijk:

Die weldoet, wel vint.

Zo een man doet, zo ghatet hem.

De kreupel sprak tot den blinden, die wel doet, die zal wel vinden.

Bidermans erf, leyt in alle landen.

Recht vindt zich.

't Schalcxken loont zijn meester.

Ontrou slaat haar eyghen heer.

De heiligen komen om haar was.

Trouw heeft brood, als ontrou leyt in nood.

Zij geven alle te kennen: men vindt loon naar werk. Ook dit spreekwoord beteekent dus, naar zijn gevoelen: in alle landen, waar hij komt, zal de vrome de belooning vinden, die hij verdient, die hem toekomt. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 54. [Stellig mag hier niet aan den *bedelaar* gedacht worden, maar aan den *eerlijken man*, die overal ter wereld zijn brood zal kunnen vinden. De Nederlandsche verzamelaars, die dit spreekwoord vermelden, zijn ter markt geweest bij AGRICOLA, die, n°. 723 dit spreekwoord aldus vermeldende *Biddermans erbe ligt ynn allen landen*, daaraan toevoegt: *Eines biddermans erbe vnd sitz, das ist, ehre vnd tugent, ligt vnd gilt ynn allen landen*, en verder: *Ein redlicher man, der widder ehre sein leben lang nie gehandelt hat, der ist seiner ehren halben an allen ortten daheymen, vnd wo er zuuor gewesen ist, da mag er mit ehren widder hynkommen.* Ook thans nog schijnt dit spreekwoord bij onze naburen in zwang te zijn, en wordt even gelijk vermeld door SIMROCK in zijne *Deutsche Sprichwörter* (2e. Aufl.) bl. 57 *Biedermanns Erbe liegt in allen Landen.* SURINGAR.]

Iemand aan zijn' kwaden bek de waarde weder geven. De heer H. heeft deze spreekwijze bij SARTORIUS gevonden, waar zij dus voorkomt: *Een aen sijn quaden beck, waer weder daer aen geven*, en hij voegt er bij: „het is niet zeer duidelijk, wat SARTORIUS met de woorden: *waer weder daer aen geven* zeggen wil, waarschijnlijk: *daaraan* (*aen sijn quaden beck* nl.) *de waarde weder* (dat is: *terug*) *geven*, mogelijk ook: *zoo ware weder één daaraan overgegeven.* In het eerste geval beteekent het spreekwoord, en komt dan met het opgegevene overeen: iemand zijne onbeschofte taal op gelijke wijze teruggeven; hem iets betaald zetten; met gelijke munt betalen; in het andere geval: is er één aan den lastermond overgegeven, zoo volgen er meer." In het eerste geval echter zou men eene drukfout moeten aannemen (*waer* voor *waerde*); maar dit is en blijft toch het laatste hulpmiddel, dat men niet te baat mag nemen, eer het duidelijk blijkt, dat de woorden, zoo als zij er staan, geen gezonden zin opleveren; doch ook al verandert men *waer* in *waerde*, het loopt dan nog niet goed los. En in het andere geval zouden wij moeten meenen, dat onze voorvaderen al eene bijster slechte taal hadden gesproken. Zoo krom spreekt zelfs geen Franschman, die een half jaar in Holland heeft gewoond. De verklaring der spreekwijze is, dunkt mij, niet moeielijk. Ik heb haar nooit hooren gebruiken, maar zeker bezigde men haar van iemand, die een ander, die hem met woorden beleedigd had, met een oorveeg betaalde. De woorden *aen sijn quaden beck* behooren in parenthesi te staan, als tot opheldering bijgevoegd. De spreekwijze luidt dan *eenen waer weder daeraen geven.* Wanneer men van eenen winkelier, slager, bakker, enz. geld te vorderen

heeft, maar niet ontvangt, en dus besluit, zich met hetgeen men uit zijnen winkel noodig heeft te laten betalen, zegt men in sommige deelen van ons vaderland: „ik zal er maar winkelwaren, vleesch, brood aan halen." *Er aan*, dat is: in ruiling daarvoor. De werkwoorden, die eene ruiling beteekenden, hadden in vroegeren tijd het voorzetsel *aan* bij zich, b. v. HOOFT, *Gedicht.* bl. 65:

Der Ingas schat verheert van Spaegnes wreetste knechten
Door hulp van 't vlugge loot, en 't bose buldercruidt,
Soud jck een arrem-ring daer van haer blonde vlechten
Aen ruilen? of aen al d' oost-jndiaensche buit?

De spreekwijze is dus ontleend aan den koopman of winkelier, die zijne schuld niet met geld, maar met waren afdoet, en wil zeggen: iemand, die ons een kwaden mond gegeven heeft, *waar* weder daaraan (in ruiling daarvoor) geven, hem betalen met een oorveeg, die wel *waar*, d. i. iets wezenlijks heeten mag in vergelijking met woorden, die, zoo als het spreekwoord zegt, maar wind zijn. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 54.

Als men vertrekt op Gods beschikking. Ik geloof niet, dat iemand, die dit in het *Spreekwoordenboek* leest, het zal verstaan. In de *Bijlage* wordt er van gezegd: „SARTORIUS *pr.* VII. 19 zegt: *Als men vertreckt op Godts gewouw.* Gewouw of gewoud, thans *geweld*, beteekende oudtijds *vermogen, macht.*" Deze verklaring brengt ons echter niet veel verder. Het woord, dat hier in de eerste plaats verklaring behoefde, is *op.* Het beteekent: steunende, vertrouwende op. En waarschijnlijk — wist ik, welke latijnsche spreekwijze SARTORIUS nevens de hollandsche opgeeft, ik kon dan met meer zekerheid spreken — maar zeer waarschijnlijk toch beteekent deze spreekwijze: als men vertrekt, zonder te weten waarheen, maar vertrouwende op Gods magt, zich verzekerd houdende, dat Hij ons op eene goede plaats kan en zal doen aankomen. Men zou, dit in de taal van onzen tijd overbrengende, misschien het best zeggen: *Als men vertrekt — God weet waarheen.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 55. [Onder 't nalezen dezer opmerkingen van den geachten bestuurder, raadpleegde ik de *Adagia* van JOANNES SARTORIUS, en vond de voorgestelde gissingen meerendeels bevestigd. Bij het spreekwoord: *als men vertreckt op Godts gewouw* (bl. 55) voegt SARTORIUS I, 7, n°. 19 't latijnsche: *Phocensium amolitio*, en verhaalt, dat de Phocaeërs hun vaderland verlieten, zonder te weten waarheen, geheel op 't blinde fortuin af (*quo melior fortuna ferebat*), en dat ze, in het Narboneesche aangeland, later Marseille stichtten. Duidelijk is derhalve de beteekenis van dit gezegde, gelijk de bestuurder het opgeeft: „als men vertrekt, zonder te weten waarheen, maar vertrouwende op Gods magt, zich verzekerd houdende, dat Hij ons op eene goede plaats kan en zal doen aankomen." CONSTANTER *Nav.* XVI. bl. 145.]

Wie zijne ouders niet volgen wil, die moet den beul volgen, al doet hij het niet gaarne. In de spreekwoordenverzamelingen, waarin dit voorkomt, wordt gelezen: *Wye sijn olders niet volgen wil, die moet den diefhanger volghen, daer hijs niet geerne doet.* De laatste woorden beteekenen: *naar de plaats, waarheen hij hem niet gaarne volgt.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 55. [Aan die laatste woorden zou ik zulk eene beteekenis niet durven hechten. Mijns inziens strekken zij slechts tot versterking van de bedreiging *die m o e t den diefhanger volghen* d. i. willens of onwillens, in 't Latijn *sive velit sive nolit* of, zoo als men gemeenlijk spreekt, *nolens volens.* De andere beteekenis zou ik toelaten, indien er stond *daer hij niet geerne gaet* of *volght* of *koemt* of *wilt syn.* SURINGAR.]

Groote beuzelingen: men behoeft geen uithangbord, daar goede wijn te koop is. Deze spreekwijze zou geheel onverstaanbaar zijn zonder hetgeen de heer H. daar bijvoegt: „bij SERVILIUS bl. 28 vindt men het spreekwoord op deze wijze: *Groote vneselen. Men derf geenen wis utsteken daer goeden wijn te coope is. Vnesel* of *fnezel* is hetzelfde als *fnazel*, thans *vezel*, dat is: *afgerafeld draadje* of *vlokje.* Eene *wisch uitsteken* komt in beteekenis overeen met een *uithangbord uithangen.*" Hierdoor wordt ons de spreekwijze wel niet verklaard, maar zij wordt ons medegedeeld in haren ouden en echten vorm. Het ware te wenschen, dat dit overal geschied ware (*). Want vooreerst zie ik niet, waartoe het dient, spreekwoorden, die niet meer in gebruik zijn, en ook niet gemakkelijk weêr in gebruik zullen komen, een nieuwerwetsch pakje aan te trekken; maar ten anderen er zijn daaronder verscheidene, die de Heer H. niet verstaan heeft, maar toch in een nieuweren vorm gegoten, en die in dezen vorm of geheel onverstaanbaar zijn, of eene andere beteekenis gekregen hebben, dan zij oorspronkelijk hadden. Het eerste is hier het geval. *Men behoeft geen uithangbord, waar goede wijn te koop is*, dit is duidelijk; maar hoe staat daarmede het eerste gedeelte van de spreekwijze, *groote beuzelingen*, in verband? De zaak is deze: de heer H. heeft het laatste deel wel verstaan, en, omdat het uitsteken van stroowisschen, waar men wijn verkoopt, niet meer in gebruik is, van dien stroowisch een uithangbord gemaakt. Hij zou dat niet gedaan hebben, indien hij ook de eerste woorden verstaan had. *Vnesel* is hetzelfde als *vnase* en *vase.* Dit beteekent dik-

(*) Is aan dien wensch dan niet voldaan?

wijls een draadje; maar de beteekenis is algemeener: een draadje, een haartje, een velletje, een snipper, dat alles heet *vase*, *vese*, *vesel*, *vnasel*, *vnesel*. Zoo wordt het onder anderen ook gezegd van een stroohalm. Onder de beteekenissen van *vase* geeft KILIAAN op *festuca*. Deze is het, die hier te pas komt. Het gebruik, om te kennen te geven, dat voorwerpen te koop zijn, door er een bosje stroo aan te binden, is in ons land nog algemeen. In vroegere dagen schijnt het, dat hij, die wijn verkocht, dat ook door het uitsteken van een bosje stroo te kennen gaf; waarschijnlijk zal dat stroo verbonden geweest zijn aan de flesch, die buiten de deur hing. Deze spreekwijze wijst op den wijnkooper, die, om de opmerkzaamheid te trekken, een bijzonder lange stroowisch uithangt, waarschijnlijk, omdat hij begrijpt, dat zijn wijn niet deugt, en er dus wat vertooning moet gemaakt worden, om koopers te lokken. De spreekwijze beteekent dus *Een lange stroowisch! Maar waar goede wijn te koop is, is het niet eens noodig een stroowisch uit te steken.* Goede wijn behoeft geen krans. Goede waar prijst zich zelven. Veel geschreeuw, maar weinig wol. Veel vlaggen, weinig boter. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 55. [Die eerste woorden van SERVILIUS heeft de Hr. L. evenmin verstaan als de Hr. H., zoodat die ingebeelde *vnezelen*, hetzij men ze voor draadjes of voor stroohalmen gelieft te verklaren, mijnenthalve ten vure mogen gaan, nadat ik gezien heb, wat SERVILIUS schreef. In diens boekje vind ik namelijk t. a. p. als kantteekeningen, op elkander volgende, deze twee spreekwoorden: *Groote bueselen* en *Men derf geenen wis wtsteken, daer goeden wyn te coope is.* Het eerste staat naast het Latijnsche *Bullatae nugae;* het tweede naast *Vino vendibili suspensa hedera nihil est opus.* Wel staan beide spreekwoorden zoo gedrukt, als of al die woorden bij elkander behoorden; maar die het daarnevens staande Latijn inziet, zal dadelijk bespeuren, dat het twee afzonderlijke spreekwoorden zijn; hoewel het niet te ontkennen is, dat zij in eenig verband tot elkander staan, en nagenoeg dezelfde strekking hebben. In het woord *bueselen* is de schrijfwijze gevolgd van den tijd, toen men schreef *buel* voor *beul*, *luegen* voor *leugen*, enz. De vergissing van den Hr. H. zal echter niemand hard mogen vallen, die in de gelegenheid geweest is te zien, hoe onduidelijk die kantteekeningen in het boekje van SERVILIUS gedrukt zijn; bij de afgesletene Gothische letter, die daarvoor gebruikt werd, is dikwijls geen onderscheid te zien tusschen *v* en *b*, terwijl *u* en *n* bijna volkomen gelijk zijn. SURINGAR.]

Al haast bevallig genoeg, die men liefheeft. De heer H. teekent hierbij aan: „Zoo staat er op *Campen* bl. 81 en bij MEIJER bl. 37: *Al haeste suyuerlick genoech, diemen liefgenoech is. Haeste* beteekent hier *spoedig*, en *suyuerlick* = *zuiverlijk* = *zuiver* is *rein*, *schoon*." Men zou zich dus nader aan den ouden vorm van het spreekwoord houden door te zeggen: *Wien men lief genoeg is, dien is men ook al spoedig schoon genoeg.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 55.

Malle lui en rotte peren, Boeken, die geen deugden leeren, Vuile eijeren op een' hoop: Hoe meer om 't geld, hoe slechter koop. In

Malle luy, en verrotte peren,
Boeken, die geen duecht en leeren
Vuyle eieren over hoop,
Hoe meer om gelt, hoe quader koop,

vervangt H. in den derden regel *over hoop* door *op een hoop.* Dit is niet geheel juist. *Overhoop* beteekent „in het algemeen," even als het hoogduitsche *überhaupt*, of „alle te zamen." Zoo b.v. bij D. HEINSIUS, *Ned. Poëmata* (1616) bl. 58:

Al ghy Goden over hoop,
Die wilt koopen goede koop, enz.

Het verwondert mij, dat de lezing van het spreekwoord, die TUINMAN geeft, hem niet op het verkeerde van zijne vertaling opmerkzaam heeft gemaakt:

Vuile eyeren, rotte peeren, en boeven over hoop,
Hoe meer voor uw geld, hoe quaader koop;

want vuile eieren en rotte peeren op een hoop te smijten, gaat wel: maar boeven? LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 56.

Gij zoudt wel brouwen zonder borstel. Met verwondering had ik in het *Spreekwoordenboek* de zegswijze gezien: *Gij zoudt wel brouwen zonder borstel.* Ik begreep niet, waarom die borstel in de brouwerij zoo onmisbaar was. De *Bijlage* echter heeft mij uit den droom geholpen. Daar lees ik: „SARTORIUS *sec.* III. 94 heeft: *Ghy soudt wel brouwen sonder bostel. Bostel* voor *borstel* wordt nog dikwerf gehoord; de uitlating der *r* achter sommige letters is niet vreemd." Die laatste opmerking nu is op zich zelven zeer juist, maar zij is hier niet op hare plaats. Want hier is geene *r* uitgelaten: men moet hier niet lezen *borstel* maar *bostel.* Bij KILIAAN vindt men: „*boosts, boostele j. pelle.* Siliqua, folliculus, *boisste. Gal. cistula.*" Het woord komt niet veel voor, maar ik kan er toch een paar voorbeelden van aanwijzen. In de *Gesta Romanorum* vindt men het cap. 9, waar gezegd wordt: „Want ghelijk dat bostel end drec is spijse die [l. der] varckens, alsoe is oncuyscheyt ende gulsicheyt spijse der duvelen." — Men vindt het ook in de bekende klucht van OOSTER, *Teeuwis de boer.* TEEUWIS heeft er spijt van, dat hij aan de juffrouw zijn wagen en paarden kwijt geraakt is, en gaat naar een advocaat, hopende, dat die hem den weg zal aanwijzen, om ze weer te krijgen. Hij vertelt hem de

geheele historie, maar zonder namen te noemen. De advocaat zegt daarop: „Maer de vrouw die u paerden het, sal ick oock wel dienen te kennen Om seeckere redenen." Maar TEEUWIS, die vermoedt, dat de advocaat daar andere bedoelingen meê heeft, antwoordt: „Ja om ons alle bey mit jou spytige tong te schennen, Of om op de selfde borstel (heerschap) aa te brouwen." In de uitgave, die ik gebruikt heb, staat *borstel;* het lijdt echter geen twijfel, of het moet *bostel* zijn. De in het *Spreekwoordenboek* opgenomen zegswijze schijnt mij toe op den grootspreker te doelen. Om het met zekerheid te zeggen, zou ik het Latijn, dat bij SARTORIUS daarnevens staat, moeten vergelijken. Maar ik bezit dat boek niet meer, en de heer H. deelt ons maar zelden dat Latijn meê, wat ons toch dikwijls op den goeden weg zou helpen, en waarvoor wij menige andere aanteekening zouden willen missen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 56. [Minder juist is de gissing, dat het spreekwoord: *ghy soudt wel brouwen sonder bostel* „op den grootspreker" doelt. SARTORIUS geeft het op als de vertaling van: *ranis vinum praeministrare te decet*, d. i. je zoudt een goede schenker voor de kikvorschen wezen, — terwijl hij ter verklaring er bijvoegt: dit spreekwoord past voor hen, die al te veel water in hun wijn doen, zoodat wat zij drinken eerder water dan wijn is. Ik denk daarom eer bij dit spreekwoord aan gierigaards dan aan bluffers. CONSTANTER *Nav.* XVI. bl. 145. — Ik heb dit woord [nl. *bostel*] verklaard, omdat ik meende, dat het verouderd was. Het is mij later gebleken, dat het nog in gebruik is uit de *Haarl. courant* van 9 april ll. [d. i. 1866], waarin onder het opschrift „Veevoeder" wordt bekend gemaakt: „De bostel van de brouwerij de Witte raaf te Haarlem is te koop." LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 180. — Hetgeen de Hr. H. op naam van SARTORIUS geeft *Ghy soudt wel brouwen sonder bostel* is eigenlijk slechts de redactie van SCHREVELIUS, die dat boekje op nieuw uitgaf (Lugd. Bat. 1656). Maar in de oorspronkelijke uitgaaf van SARTORIUS (Antv. 1561) staat *Ghy soudt wel brouwen sonder buijstel.* En dit woord vind ik aldus in KILIAAN opgegeven: „*Buystel*, j. booste, boostel. Siliquae." Het is dus: brouwen zonder de noodige ingrediënten; zoo als men zegt: „Gij zoudt wel brood willen bakken, maar liefst het meel willen sparen." Men zal hierbij dus veeleer aan den gierigaard, dan aan den grootspreker moeten denken. SURINGAR.]

Die zien door brillen, Purgeren met pillen, En leven van medicijn: Het leven wordt hun pijn. In

Die moet zien met brillen,
Purgeren met pillen,
En boeleren met medecyne:
Zyn leven wort hem pyne,

heeft de heer H. de derde regel vervangen door *en leven van medicijn*, want, zegt hij: „*Boeleeren*, thans alleen voor *in overspel leven* gebruikelijk, had oudtijds eene beteekenis ten goede, nl. die van *liefhebben:* hier zegt het woord zooveelals *zich in sterke mate overgeven.*" Zijne verklaring is goed, maar de toepassing daarvan op het spreekwoord niet. *Boeleren* behoudt hier wel degelijk de beteekenis van *minnen*. De zin is: „wie niet kan zien dan met behulp van brillen, niet kan purgeren dan met behulp van pillen, niet kan minnen dan met behulp van medicijnen," enz. *Leven van medicijn* is dus geheel iets anders, dan in het spreekwoord bedoeld wordt. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 56.

De bruid wilde vermeerderd zijn, en zij p.... in de kerk. Heeft de heer H. elders meermalen eene fout meenen te vinden, die niet bestond, het omgekeerde is hier het geval. Hier heeft hij verzuimd, eene blijkbare fout (deze keer echter geen drukfout) te verbeteren. De woorden, *de bruid wilde vermeerderd zijn*, leveren geen goeden zin. Want *vermeerderen* is *meer*, *grooter maken:* eene andere beteekenis heeft het niet. Welk woord hier behoort te staan, is niet twijfelachtig. In plaats van vermeerderd vindt men elders *vernoemt* en *vernaemt.* Wat het laatste beteekent, leeren we uit hetgeen HOOFT schrijft aan zijnen zwager BAAK (*Brief* 208): „'t Verschil, dat UE. zoekt te weeten tusschen *voorneemst* en *vernaemst*, kont bezeffen, wanneer UE. die woorden, dewelke nu staan in den hoogsten stant [Superlativus gradus], stelt in den laeghsten [Positivus], ende zegt: een *voorneemen* ende *vernaemt man*, bij gelijkenis. Want alhoewel gemeenlijk, 't geen *voorneemen* is, ook *vernaemt* is, nochtans kan 't eerste, dat in Latijn *principael* heet, bestaen zonder 't laeste, dat in die tael genoemt wordt *fameus* of *celebris.*" *Vernaemt* is dus beroemd, bekend, en *vernoemt* insgelijks: het laatste heb ik nog wel in die beteekenis hooren gebruiken. Deze variant wijst ons den weg. Zij leert ons, dat *vermeerdert* bedorven moet zijn uit *vermeert*, d. i. *vermaard*. De zin is dus: de bruid wilde vermaard zijn, zij wilde, dat er van haar gesproken werd. Herinneren wij ons, dat *vermeerderd* oudtijds veelal uitgesproken en geschreven werd *vermeerret*, dan begrijpen wij, dat de fout, die wij hier vinden, zeer gemakkelijk ontstaan kon. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 57. [Dat *vernoemt* of *vernaemt syn* kan niet anders beteekenen dan genoemd zijn, opspraak maken, verlangen dat er over haar gesproken wordt. De verzamelaar, die deze spreekwoorden in niet al te beste Latijnsche verzen heeft overgebracht, gebruikte daarvoor *nosci*, hetgeen zeer juist is: *Sponsa volens nosci, defedavit sacra templi.* Hetzelfde woord is behouden door BEBEL, die deze rijmverzen in draaglijk proza overbracht, somtijds onder toevoeging van de noodige uitleg-

ging. Zoo zegt hij te dezer plaatse (p. 129) *Sponsa ut nosceretur, cacavit in templum. In eos dicitur, qui cum scelere et insania* (infamia?) *cupiunt esse famigerati; uti Herostratus* cet. Alle twijfel eindelijk wordt opgeheven door TUNNICIUS, die een groot gedeelte van de *Prov. Seriosa* heeft overgenomen in zijne in het Munstersche dialect geschrevene *Monosticha*, waar hij c. 111 (n. 297) schrijft: *De bruyt schyst yn de kyrch. dat sy b e k a n t worde*, hetgeen hij aldus vertaalt: *Sponsa ut nota foret, sub templo fecit oletum.* Naar mijn inzien had de Hr. H. wel beter gedaan deze algemeene lezing op te geven dan die, welke slechts in ééne van de tien Edities gevonden wordt t. w. in de Swollana, die de jongste is (1497); doch dat in die variant *vermeerdert zyn* eene drukfout zou schuilen, durf ik niet toegeven. Onze voorvaders gebruikten *vermeerdert worden* o. a. niet slechts in de beteekenis van *ditari* d. i. vermeerderd worden in bezittingen, maar ook in die van *augeri* of *celebrari* d. i. vermeerderd worden in roem. SURINGAR.]

Laat geen' duivel in uwen buik wassen. De heer H. heeft overal, waar hij in spreekwoorden en spreekwijzen verouderde woorden en uitdrukkingen vond, deze daaruit weggenomen, en ze vervangen door die, welke men in onze dagen daarvoor bezigt. Of hij er wel aan gedaan heeft, is eene vraag, die ik hier niet zal behandelen. Ik wil hier alleen opmerken, dat nu hij het in andere spreekwoorden en spreekwijzen doet, hij het in deze niet had mogen nalaten. Wat zij beteekent, blijkt uit de varianten bij MEIJER: *Ick en late ghienen duyuel in myn buyck wassen, ick segget mit eenen adem wt*, en bij DE BRUNE: *Laet in uw hert gheen droes wassen*, namelijk, voed in uw hart geen haat of wrok tegen iemand, maar zeg hem liever in het aangezigt, wat gij tegen hem hebt. De duivel, waarvan hier gesproken wordt, wast in ons *hart*, en daarom als *wij* zeggen: *laat geen duivel in uwen buik wassen*, dan zeggen wij iets ongerijmds, want bij ons zit het hart niet in den buik. Maar was dit dan bij onze voorouders wel het geval? Ja. Bij hen zat het hart in den buik. FERGUUT zegt in den roman van dien naam, vs. 2141:

Ic wilde stappans een ridder quame
Ende hi mi dat leven name,
Ende trake uten *buke* dat herte.
So waer ic quite vander smerte.

En bij dieren was het even zoo. In de *Gesta Roman.* cap. 121 wordt verhaald: „Doe die ridder dat wist so stont hij self vroech op ende ghinc met sinen boghe totten vijchboem ende schoot den nachtegael doot: hi wan dat hert uten *buke* ende toendet sijn wijf." De armen zaten bij hen aan den buik.

...rde hi hare afdroech
...e die rechterhant
Dat si nederviel int sant,

lezen wij *Ferguut* vs. 3405. En in den *Walewein* vs. 6587:

Sulc hadde verloren nese ende oghen,
Sulke voete, sulke hande,
Sulc die kinnebacke toten tanden,
Sulc die arme toten *buke* [*Sulc* is deze-die].

Het hoofd stond op den buik. MAERLANT verhaalt *Rijmb.* vs. 28869:

Daer een bi Josephuse stoet [stond]
Quam hem een mangen steen [een steen uit een werptuig] int ghemoet
Die hem thooft vanden *buke* sloech.

En de dichter van den *Limborch* IV. vs. 1127:

Doe hief hi tswert wellichlike
Ende slouchene soe vromelike [en sloeg hem zoo dapper]
Dat hem thoeft van den *buke* spranc.

Zelfs nog in VONDELS dagen was het zoo. Deze toch zegt *Ovid. herschepp.* b. VIII. vs. 1045:

Hij keert de kerfbijl van den boom en heilgen struik
Den man toe, houwt hem 't hooft wraekgierigh van den *buik*.

Onze voorouders nogtans hadden een ligchaam juist zoo als het onze. Maar het woord *buik* had bij hen een andere beteekenis; het beteekende het geheele ligchaam met uitzondering van hoofd, armen en beenen, wat wij noemen de *romp*. De heer H. had dus *buik* in dit spreekwoord door een ander woord b. v. *lijf* moeten vervangen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 57.

Collatie is geen vast gebruik. Zoo er een spreekwoord in het boek van den heer H. gevonden wordt, dat vreemd klinkt, dan zeker dit. Immers collatie is wel degelijk een vast gebruik. Zij is gegrond op een *regt*, dat men, hetzij door erfenis, hetzij door koop, hetzij op andere wijze, verkregen heeft. Van dat regt maakt de collator gebruik bij iedere vacature, en na zijnen dood gaat het over aan dengenen, die hem opvolgt in het bezit van het goed of in het ambt, waaraan het verbonden is. Vraagt men, hoe is dan dit spreekwoord ontstaan? Op deze wijze. De heer H. vond een spreekwoord, dat hem niet regt duidelijk was. Om het duidelijk te maken, veranderde hij van de vijf woorden, waaruit het bestaat, de drie voornaamste, het werkwoord *collacien* in het zelfst. n. w. *collatie*, het zelfst. n. w. *vasten* in het bijv. n. w. *vast* en het deelwoord *gebroken* in het zelfst. n. w. *gebruik*. Op deze wijze zeker kan men van alles alles maken. Het is dan ook niet vreemd, dat het spreekwoord geheel iets anders zegt, dan de heer H. meent. Het luidt aldus: *collacien is gheen vasten ghebroocken. Collacien* beteekent ontbijten — doch in den zin, waarin men oudtijds dat woord opvatte. Men noemde toen

ontbijt alles, wat geen maaltijd was, een eenvoudig stuk brood, hetzij dat 's morgens of in den voormiddag of 's avonds genuttigd werd. En men wilde met dit spreekwoord zeggen: door een klein stukje te nemen, breekt men de vasten niet, want dat is geen eten, 't is maar proeven. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 58.

Der ouden raad, *Der jongen daad*, *Der mannen moed Is altijd goed.* Eene kleine aanmerking moet ik maken op de redactie van een ander spreekwoord, te weten:

Der ouden raad,
Der jongen daad,
Der mannen moed,
Is altijd goed.

Men zegt, een spreekwoord is een waar woord; maar was de lezing, die de Heer H. ons geeft, zuiver, dan zouden wij hier weer bewezen vinden, dat er geen regel is zonder uitzondering. Want de dingen, die hier genoemd worden, zijn wel *zeer dikwijls*, maar niet *altijd* goed. Er zijn hier verscheidene lezingen; daaronder evenwel maar twee, die wij in aanmerking behoeven te nemen, namelijk:

Der ouden raad,
Der jonghen daad,
Der mannen moed,
Is al te ghoed.

en

Der jongers daet
Der mannen raet,
Der ouders moet
Is altijt goet.

De heer H. heeft wel gedaan met in de eerste drie regels de laatstgenoemde lezing te verwerpen. Immers daar wordt, hetgeen aan den ouderdom eigen is, aan den mannelijken leeftijd toegekend, en omgekeerd. Reeds dit zou doen vermoeden, dat ook de laatste regel daar bedorven was. Maar bovendien bevat, gelijk wij reeds opmerkten, indien wij lezen *altijd*, het spreekwoord eene onwaarheid, en is het ook reeds, op zich zelven beschouwd, waarschijnlijker, dat *altijd* uit *al te* ontstaan is dan omgekeerd. *Al te* werd door onze ouden ook gebruikt als intensivum. B. v. in *der Minnen loep* II. 3667 zegt de vrouw tot den schildknaap:

Nu biddic u *alte* vriendelic,
Dat ghi u maket mijns ghelijck
Ende doet mine cleder an.

dat is: zeer vriendelijk. *Al te* werd later in deze beteekenis niet meer gebruikt, en het is niet te verwonderen, dat men er, toen men het niet meer verstond, *altijd*, een woord, dat er maar in de laatste letters van verschilt, voor in plaats zette. *Al te* geeft hier een goeden zin. Want dat hetgeen in de eerste drie regels van dit spreekwoord genoemd wordt *zeer goed* is, zal niemand ontkennen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 58. [Dat *altijd* heeft m. i. ten onrechte aanstoot gegeven. In spreekwoorden toch moet niet ieder woord in zijne volle lengte uitgemeten worden, evenmin als in de dagelijksche spreektaal. Wanneer ik b. v. zeg *Eene wandeling na het eten is altijd gezond*, zal immers niemand mij met recht toevoegen, dat zulks *niet altijd* het geval is, vermits die raad zeer nadeelig zou zijn voor hem, die met de koorts te bed ligt. — Op gelijke wijze zou men het voorgeslagene *al te* in zijne beteekenis kunnen overdrijven. Wanneer ik b. v. zeg: *Uw aanbod is al te vriendelijk*, dan bedoel ik niets meer dan te zeggen, dat het *zeer vriendelijk* is; maar geenszins, dat ik dit aanbod voor overdreven, walgelijk houd. — Overigens zou ik, uit de onderscheidene redacties, die van dit spreekwoord gevonden worden, verreweg de voorkeur geven aan die van DE BRUNE bl. 330:

Der jongen daed, Der mannen raed,
Der ouden wensch, Zijn goed den mens.

In die redactie toch alleen vindt men de gedachte terug van den ouden Griekschen dichter HESIODUS, den eersten, die dit spreekwoord gebezigd heeft, wiens vers door ERASMUS (Adag. Chil. III. 5. 2) aldus vertaald is:

Vota senum, consulta virorum, et facta iuventae. Waaruit wij zien, dat *wensch* hier de beteekenis heeft van *gebed*. En dan pas krijgt men voor de drie leeftijden drie onderscheidene zaken, terwijl in de andere redacties, wel beschouwd, slechts twee zaken worden opgegeven, vermits *daad* en *moed* hetzelfde zijn. SURINGAR.]

Beter één heb - dat dan tien maal barsten. Dus vertaalt de heer H. *beter eenèn hauerdas dan thiene creuetoy*. Hij voegt er de verklaring bij: „*Hauerdas* is eene verbastering van het Hoogduitsche *hab er das* = *heb dat; creuetoy* is het Fransche *crève toi* = *barst.*" Ik gis (maar ik geef het ook voor niet meer dan eene gissing), dat de verklaring deze zal zijn: *Creve toy* is eene verwensching. *Haverdas* zal hetzelfde zijn als *habe du das*, welk gezegde onder het volk nog in gebruik is als subst. in de beteekenis van *oorveeg*. Het spreekwoord zal dan zeggen: het is beter eenmaal een *habe du das*, een oorveeg, te ontvangen, dan tien maal verwenscht te worden. Of misschien wordt hier niet van ontvangen, maar van geven gesproken, maar in de beteekenis: één oorveeg werkt meer uit dan tien verwenschingen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 58. [Indien dat *creve toi* werkelijk eene verwensching bevat, dan vordert ons taalgebruik daarvoor, niet *Barst!* maar *Verrek!* En bij het geven van een oorveeg zullen ook onze jongens wel eens zeggen: *Daar heb je er een! Houd hem vast!* Intusschen heeft GOEDTHALS, uit wiens verzameling (bl. 141) dit spreekwoord overgenomen is, eene vrij wat kalmere beteekenis

aan die woorden gehecht; hij voegt daaraan namelijk deze Fransche vertaling toe: *Un tien vaut mieux que dix fois tu l'auras*, waarvan de zin nagenoeg overeenkomt met den Latijnschen regel, door PEDER LOLLES (Samling af danske og latinske Ordsprog n. 537) vermeld:

Iudicio plebis non fallit Habes sed Habebis.

alwaar ik vermoed, dat *Habe* zal moeten staan. Wel zou ik immers kunnen toegeven, dat *Tien!* gebezigd kan worden bij het toedienen van eene oorveeg; maar ik betwijfel het zeer, of *Tu l'auras* de bedreiging van *Ik zal je!* in zich bevat. In den geest van GOEDTHALS zal dit spreekwoord dus moeten beteekenen: *Beter eens gegeven, dan tienmaal beloofd.* SURINGAR.]

Hoenders, die veel grazen, leggen weinig eijers. Hierbij vinden wij deze aanteekening: ,,In *Sel. Prov.* bl. 141 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Huner die veel gazen leggen weynich eyers. Huner* is Hoogduitsch voor *hoenders;* bij *gazen* is wellicht eene *r* uitgelaten, en zoo zou het voor *grazen* staan. Zie bijv. *bostel* voor *borstel* gezegd in het spreekwoord: *Gij zoudt wel brouwen zonder borstel*, gelijk wij mede *pékens* voor *peerkens* vonden in het spreekwoord: *Hij slacht de suikerboontjes* (of: *groene erwtjes*): *hij heeft zijn' tijd* (of: *zijne beste dagen*) *gehad*(*). Maar *gazen* kan ook een Hoogduitsch woord zijn, en dan zegt het zooveelals *kakelen;* dat voorzeker een goeden zin aan 't spreekwoord geeft. Mogelijk zelfs zou dit laatste verkieslijker zijn; daar in de bijgebrachte voorbeelden de uitgelaten *r* achter een klinker staat, en niet, gelijk bij *grazen*, er vóór, dat minder gewoon is." Ik acht het niet alleen mogelijk, dat dit laatste verkieslijker is, maar begrijp zelfs niet, hoe men daaraan kan twijfelen: 1°. Omdat het spreekwoord, zoo als het staat op de plaats, waar de heer H. het gevonden heeft, eenen zeer goeden zin oplevert, en er dus niet de minste reden bestaat om eene fout te vermoeden. Want dat *gazen* geen hollandsch, maar een hoogduitsch woord is, maakt hier geen bezwaar. Uit *huner*, dat ook een hoogduitsch woord is, blijkt reeds, dat het spreekwoord in de *Sel. Prov.* uit die taal overgenomen is; en dat de man, die niet eens de moeite nam *huner* in *hoenders* te veranderen, de veel grootere verandering van *gazen* in *kakelen* niet gemaakt heeft, is waarlijk niet vreemd. 2°. Omdat de uitlating eener *r* in dit woord wel niet onmogelijk, maar toch onwaarschijnlijk is. Het zou mogelijk zijn, dat *grazen* eerst was omgezet tot *garzen*, en dat vervolgens de *r* in de uitspraak was verloren gegaan. Maar waar in de uitspraak zulk eene *r* verloren gaat, daar hoort men toch op de plaats, waar zij gestaan heeft, eene zeer flaauwe toonlooze vocaal. Van daar dat die *r* in het schrift hare plaats blijft behouden, b. v. in de friesche woorden *bern*, *tjerne*, *Harns*, *Tirns*, enz. 3°. Hoenders, die veel grazen, leggen niet minder eijeren, dan die zich met een wandeling in den loop en het pikken in den kalen grond moeten vergenoegen. Wanneer men ze vrij laat loopen en naar hartelust gras eten, en daarbij behoorlijk van voêr voorziet, zullen zij gezonder zijn en althans niet minder eieren geven, dan wanneer men ze vast houdt. De heer H. heeft zeker nooit kippen gehouden. — De lezing *gazen* moet dus behouden worden. Het spreekwoord is dan in half hoogduitsche taal nagenoeg hetzelfde als dat, wat wij *Spreekwoordenb.* I. bl. 177 aantreffen: *Het hoen, dat het meest kakelt, geeft de meeste eijers niet.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 58. [De lezing *gazen*, welke ik zie, dat hier in bescherming genomen wordt, is evenzeer foutief als het te recht afgekeurde *grazen*. Dat het *gatzen* moet zijn, leert ons reeds TAPPIUS, die p. 211 aan het spreekwoord *Qui vitat molam, vitat farinam* het volgende toevoegt: ,,Dicunt et hodie vulgo: Qui quaerit ova, gallinarum *cacalismum*, ut vulgo vocant, Latini *glocire* dicunt, ferat oportet, Wer eyer will hebben, der moeth der hennen kackelen (quod superior Germania *gatzen* vocat) lyden." En zoo vindt men dit woord gebezigd bij de oude Duitsche schrijvers; b. v. FRANCK, Sprichwörter I. 74[b]. *Hennen die vil gatzen, legen wenig eyer.* I. 80[b]. *Wann die henn jr gatzen liesz, so wiszt man nit das sie gelegt het.* Tegenwoordig zegt men daarvoor *gackren;* immers diezelfde spreekwoorden worden door SIMROCK bl. 242 aldus opgegeven: *Hennen, die viel gackern, legen wenig Eier. Wenn die Henne ihr Gackern liesze, so wüste man nicht, wo sie gelegt hat.* SURINGAR.]

Hoe erger keel, hoe beter gat. Wie weet mij te zeggen, wat dit beteekent? Ik weet er niets van te maken. Wij vinden echter ook hier weder geen spreekwoord, maar de vertaling van een spreekwoord door den heer H.: het luidt:

Hoe ergher slok,
Hoe beter lok.

Hoe die vertaling ontstaan is, blijkt uit de aanteekening. ,,*Slok* is hier wellicht voor *keel* genomen, de werking voor het werktuig; of met *slok* is mogelijk ook de *slokdarm* gemeend. *Lok*, of eigenlijk *logh* of *loch*, is *gat* of *hol*." Ik heb tegen de genoemde vertaling, behalve, gelijk ik reeds zeide, dat zij, althans voor mij, onverstaanbaar is, nog dit, dat *slôk* en *lôk* niet rijmen. Daar wij nu niet kunnen lezen *slòk*, omdat zulk een woord in onze taal niet bestaat, moet het laatste woord gelezen worden *lók*, en dit is dus niet *gat* (want dat spreekt men uit *lòk*), maar *luk*, d. i. *geluk*, welk woord

(*) Voor wie het verband der woorden ,,*pékens* voor *peerkens*" met het genoemde spreekwoord minder duidelijk mocht zijn, zij gezegd, dat het aangevoerde in de *Bijlage* bl. 177 terugslaat op 'tgeen bl. 141 is gezegd.

wij meermalen met *o* geschreven aantreffen. De beteekenis van het spreekwoord weet ik niet op te geven. Zij hangt af van de beteekenis van het woord *slok*, en dit heeft er verscheidene. *Keel* kan het hier niet zijn: althans ik zie niet, hoe het in dien zin hier zou passen. Is het *slokop?* Dan zou het dus te verklaren zijn: hoe leelijker slokop, hoe gulziger of inhaliger iemand is, hoe grooter deel hij krijgt. Maar ik verwacht niet, dat deze verklaring de ware zal zijn. Is het dan de handeling van slikken, zoodat het beteekent: hoe bezwaarlijker iets te slikken is, hoe beter het slikken gelukt, namelijk omdat men als het bezwaarlijker is, er ook meer dan anders zijn best toe doet? Of is *slok* hetgeen men in éénen teug inslikt? Het spreekwoord zou dan beteekenen: hoe leelijker drankje, hoe meer goed het doet, en het gevoelen uitdrukken van velen, ook nog van een deel des volks in onzen tijd, die van eenen geneesdrank dan vooral eene goede werking verwachten, als hij een walgelijken smaak en een afschuwelijken reuk heeft. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 59. [De taalnavorsching is misschien nergens nader aan het missen ten gevolge van gissen, en aan het zoeken naar knoopen in biezen, dan bij het behandelen van spreekwoorden en spreekwoordelijke zegswijzen. De beteekenis van de hier bedoelde twee regels is vrij eenvoudig. De kortheid aan de welvoegelijkheid van uitdrukking opgevende, omschrijf ik het aldus: „Hoe matiger men is in het gebruik van spijs en drank, des te geregelder heeft die natuurwerking plaats, welke eene voorwaarde is der gezondheid." Die verklaring wordt niet wedersproken door de „vertaling," of eigenlijk het „vertaalde:"

Hoe ergher slok,
Hoe beter lok.

Slok is hier altijd *keel*, en 'tzij men *lok* als *loch* of als *geluk* opvat, altijd blijft de zin dezelfde; doch dat „ergher" een bedorven variant is voor „engher" behoeft naauwelijks gezegd te worden. Een „enge keel" voor eene „sobere tafel" gaat even goed als het meer bekende: „hij heeft een wijd keelgat," voor: „hij lust goed zijn natje en zijn droogje." Ik twijfel niet, of de geachte redacteur zal zijne afleiding voor de bovenstaande laten varen. H. M. C. VAN OOSTERZEE. *Nav.* XVI. bl. 123. — Hetgeen de heer VAN OOSTERZEE aanvoert, heeft mij nog eens doen nadenken over het gemelde spreekwoord; doch dit nadenken heeft er mij niet toe gebracht, om mijne verklaring te laten varen, maar integendeel er mij in bevestigd, dat zij, wat de hoofdzaak betreft, juist is. De heer v. O. beweert: „dat *ergher* een bedorvene variant is voor *engher*, behoeft naauwelijks gezegd te worden." Ik zou integendeel meenen, dat dit behoorde bewezen te worden. Indien het spreekwoord, zoo als het in de verzamelingen gevonden wordt, onzin opleverde, ja, dan zouden wij eene drukfout moeten onderstellen. Doch dit is het geval niet. Er is niets, wat hier eene drukfout waarschijnlijk, wel iets, wat die onwaarschijnlijk maakt. Het is dit: De heer HARREBOMÉE heeft het spreekwoord gevonden in twee verzamelingen, en in *beide* wordt gelezen *ergher*. De eene, die van GRUTERUS ken ik niet; de andere daarentegen ken ik zeer goed, het is de *Byspraax almanack* van SPIEGHEL, gedrukt achter zijnen *Hertspieghel*. Dit boek is met zorg en naauwkeurigheid uitgegeven. Aan het einde zijn de drukfouten aangeteekend, zelfs zoodanige, die ieder lezer van zelven opmerkt en verbetert. In dit spreekwoord echter wordt daar geene drukfout aangewezen. Daaruit blijkt, dat wij niet *engher*, maar *ergher* lezen moeten, wat bovendien blijkt uit de spreekwoorden, welke SPIEGHEL daarnevens stelt, en die ik zoo aanstonds zal opgeven. Dat wij hier te doen hebben, niet met *lòk* = gat, maar met *lòk* = luk, geluk, blijkt uit het rijm. Want niet het eerste, maar wel het laatste rijmt op *slok*. Letten wij nu op de spreekwoorden, welke SPIEGHEL op 9 novemb. bij elkander stelt. Het zijn:

Hoe ergher slok, hoe beter lok.
De gheel en de scheel, krijghen 't beste deel.
Hoe vuylder zoch, hoe groter drek.
Hoe ergher boef, hoe beter avontuur.

Vergelijken wij het eerste en het laatste dezer spreekwoorden, dan zien wij, dat zij groote overeenkomst hebben. *Lok* en *avontuur* beteekenen hetzelfde. Het verschil bestaat dus hierin, dat in het eene een *slok*, in het andere een *boef* genoemd wordt. *Slok* zal hier dus de beteekenis moeten hebben, die ik bl. 59 minder waarschijnlijk achtte, van *slokop*, *inhalige*. — Indien het tweede dezer spreekwoorden door den heer HARREBOMÉE, die het ook in andere verzamelingen gevonden heeft, juist opgegeven wordt, *Geel en scheel, krijgen 't beste deel* (*), dan zal het, denk ik, beteekenen: leelijke meisjes doen het beste huwelijk. Dat een varken veel mest maakt, is een teeken, dat het hem naar den vleesche gaat. Alle vier de spreekwoorden komen dus op hetzelfde neêr, en SPIEGHEL heeft ze te regt bij elkander geplaatst. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 123.]

Daar sla geluk toe, God woud's. Deze spreekwijze is niet in een nieuwerwetsch pakje gestoken, omdat de heer H. meende: „*God woudts* = *God woud's* is *God wilde des;* wij zeggen nog: *als God het wil.*" Hij heeft dit woord evenwel niet begrepen. Hij is de eerste niet, wien dat gebeurd is. HUYDECOPER is hem daarin voorgegaan. Deze verklaart, op MELIS STOKE dl. II. bl. 548, de woorden *alst God woude*, en zegt, dat zij, even

(*) Gruterus II. bl. 124 heeft: *Die geel en scheel, die krygen t' beste deel*; terwijl de beide andere verzamelingen niet in aanmerking komen: de 3e. heeft uit de 1e, de 4e. uit de 3e. geput.

als het Fransch *comme Dieu a voulu*, veeltijds gebruikt werden, als iemand ter rechter tijd, wel van passe, ergens verscheen. Hierin heeft hij gelijk: *woude* is daar de verl. tijd van *willen*. Maar hij dwaalt, als hij er bijvoegt: „Men heeft het naderhand bekort tot één woord, *Godwouds*." Had *Godwouds* dezen oorsprong, dan zou het woord in de spreekwijze, waarover wij nu handelen, kwalijk passen; want *God wilde des* kan nooit beteekenen, wat de heer H. meent, dat het hier beteekenen zal: *als God het wil*. Vooreerst toch zou het praeteritum van den indicativus hier dan in de plaats staan van het praesens van den conjunctivus, wat uitermate vreemd zou zijn, en ten anderen, het werkwoord *willen* kan wel eenen genitivus bij zich hebben, maar dan is het een partitive genitivus, en een zoodanige genitivus komt hier niet te pas. In *Godwouds* d. i. *God woude des* is *woude* iets anders, namelijk praesens conjunct. van het werkwoord *wouden*, *wield*, *gewouden*, goth. valdan (vaivald), ohd. waltan, wialt, ags. waldan, weold. Het is een intransitief werkwoord, dat in het Gothisch den dativus, in het oudhoogd., ags. en ook in het nederlandsch den genitivus bij zich heeft, en *magt hebben*, *bestuur hebben*, *regeren*, *beschermen* beteekent. In onze taal heb ik het nooit anders aangetroffen dan in de praes. subjunct, of in den infinitivus met *moeten*. — *Godwouds* geeft dan te kennen, dat men eenen persoon of eene zaak aan Gods bestuur aanbeveelt; het wil dus zeggen, waar het op een persoon betrekking heeft: God bescherme hem; waar het op eene zaak betrekking heeft: God geve dat het goed afloope. Zie *Limborch* I. 989. MARGRIETA is te Athene aangekomen, en nu zegt de dichter:

God onse here moete haers wouden,

d. i. God bescherme haar, en hij zegt dit met het oog op de groote gevaren, die haar daar bedreigen zullen. In het V[e]. boek vs. 1056 zegt hij van twee ridders, die op een gevaarlijken togt uitgegaan waren:

Nu moete God [haer] wouden
Ende behoudense in hare eere.

In het *Belg. Mus.* dl. VI. bl. 406 ziet de ekster, terwijl de vos haar door listige praatjes zoekt te bedriegen, eenen jager met zijne honden aankomen, en denkt bij zich zelven: als God het wil gedoogen, zult gij loon naar werken ontvangen,

Nu wouts God hoet varen zal!

Men vergelijke nog: *Belg. Mus.* VI. bl. 185 vs. 28, bl. 193 vs. 263, *Limb.* I. vs. 989, V. vs. 1836, VI. vs. 2280, *Der minnen loep* I. vs. 3189, II. vs. 3725, *Partonopeus* b. 60 vs. 16. In laatstgenoemd gedicht bl. 92 vs. 5—10 wordt van den naam *Melior* gezegd:

Miel dats honech, *yor* dats gout,
Alse men dese te gadere wout,
Honech ende gout, soe es u name
Melior,

en dit *wout* brengt MASSMANN, in de woordenlijst, tot *wouden*, dominari. Dit geeft echter geenen goeden zin. Er zal hier eene fout zijn in het hs., en men zal voor *wout* moeten lezen *vout* (van *vouwen*) of *hout* (van *houden*). Het werkwoord *wouden* is geheel verouderd. De heer HARREBOMÉE, die het zich ten regel gesteld heeft, de verouderde woorden in de spreekwoorden en spreekwijzen door andere, die thans in gebruik zijn, te vervangen, had dus ook hier voor *Godwouds* iets anders in de plaats moeten stellen. *God geve het* zou hier misschien de beste vertaling zijn. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 79. [Verkeerdelijk heeft de heer H. tot één spreekwoord gemaakt, hetgeen stellig twee spreekwoorden zijn, ofschoon wel nagenoeg van dezelfde beteekenis. Bij SERVILIUS bl. 214* vindt men het eerste *Daer slae geluc toe* als vertaling nevens het Latijnsche *Bene sit*; het tweede *Godt woudts* nevens *Adsint dii boni*. Dat dit laatste de beteekenis heeft van *God besture zulks*, *God beschikke er over*, *zorge er voor*, was reeds voorlang opgegeven in mijn Glossarium op de *Prov. Comm.* in v. *Wolts*, waarbij ik de woorden van TAPPIUS heb aangehaald, die ook hier ter plaatse zouden passen. De heer H. heeft zich laten verleiden door SARTORIUS *tert.* VII. 78, waar deze beide spreekwoorden vereenigd worden opgegeven, als verklaring van boven genoemde *Bene sit*, doch slechts door de ouderwetsche comma gescheiden zijn, waar een punt behoorde te staan. SURINGAR.]

Het is beter acht te geven, dan in de gevangenis te geraken. Wat de beteekenis is van *acht* in *Beter in der acht dan in der hacht*, is niet twijfelachtig. Vooreerst gebruikt men bij *acht*, aandacht, overleg, nooit een lidwoord; men zegt: *acht slaan*, *in acht nemen*, enz. Voorts zegt men wel *in acht nemen*, maar niet *in acht zijn*. *Acht* moet dus beteekenen *ban* (*): zoo heeft het spreekwoord ook een goeden zin, en komt dan overeen met

Beter in der vogelen zang
Dan in der ijzeren klank.

De heer H. heeft dit niet (**); wel:

Beter in der vogelen zang
Dan in der heeren klank.

LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 80.

Kleine willen dragen groote gewigten weg. In *kleine wielen dragen groote gewigten weg* vind ik geene reden, om voor *wielen* te lezen *willen*. Op alle drie de plaatsen, waar het voorkomt, vindt men *wielkens*, wat eenen goeden zin geeft. *Wegdragen* kan zeer goed van eenen wagen gezegd worden. Ik vind ook geene reden, om aan eene woordspeling

(*) „Maar *acht* komt ook voor in de beteekenis van *ban*." Zoo staat er.

(**) Maar toch wel: *Liever in der vogelen zang Dan in der ijzeren klank*, en dat zal zoo machtig veel verschil niet baren.

met *willen* te denken. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 80.

Bij den vreê Is God meê. De heer H. heeft hier den zin niet geheel juist uitgedrukt van het korte en kernachtige *Vreê is God mee.* Het beteekent niet, zoo als in eene der aangehaalde verzamelingen te lezen staat: *waar vrede of eendragt is, daar woont God;* maar *vrede hebben is God mede hebben.* d. i. wie vrede heeft, die heeft God aan zijne zijde, heeft God tot zijne hulp. Dat SPIEGHEL het zoo verstond, blijkt uit het spreekwoord, dat hij op 11 Junij nevens dit plaatst: *Buur hout, God hout.* Doch ook dit heeft de heer H. niet verstaan, zoo als uit de spelling *houdt* (met *dt*) blijkt. Wij hebben hier echter niet het werkwoord *houden*, maar het bijv. naamw. *houd*, in onze taal niet meer, maar in het Hoogduitsch nog in gebruik, d. i. gunstig, genegen. Het spreekwoord beteekent: *wien zijn buurman genegen is, dien is God genegen.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 80.

Dat wilde God. Er staat in de verzameling, waaruit deze spreekwijze overgenomen is: *Dat wolde God.* Het is hetzelfde werkwoord, dat wij boven aantroffen in *Godwouds.* Men leze hiervoor dus: *dat beschikke God, dat geve God.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 81.

De goederen, die de heeren verdienen, zijn goedkoop, maar duur, die men hun gunt. Op de twee plaatsen, waar de heer H. dit gevonden heeft, komt het aldus voor: *Der heeren gueder sijnt niet dier, die sie verdienen, mer dier diemen sie gand.* Hij teekent er bij aan, dat *dier* dialectverschil is van *duur*, en dat het naïve van het spreekwoord zit in de tegenoverstelling van *verdienen* en *gunnen.* Doch *dier* is hier geen adject. maar de genitivus van *die*, en het spreekwoord beteekent dus: *der heeren goederen zijn niet dergenen, die ze verdienen, maar dergenen, wien men ze gunt. Der heeren gueder* zijn hier de goederen, die men van de heeren ontvangt, giften, ambten of wat anders het ook zij, en deze, zegt ons spreekwoord, deelen zij niet uit naar verdienste, maar naar gunst. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 81. [Hetgeen de Hr. L. betoogt, wordt ten volle bevestigd door AGRICOLA, van wien dit spreekwoord overgenomen is door den verzamelaar, die zijn boekje te *Campen* heeft uitgegeven. Bij AGRICOLA n. 267 leest men het aldus: *Der herrn güter sind nicht der die sie verdienen, sondern den man sie gand*, waaraan deze uitlegging wordt toegevoegd: *Muncher dienet viel vnd trewlich, vnd erlanget wenig, Widderümb so dienet offt einer nicht halb so trewlich, vnd erlanget viel, den der herrn güter sind der den man sie günnet, vnd nicht der die sie verdienen. Was die herrn thun, das thun sie aus gnaden, was aber gnade ist, das ist geschenckt vnd nicht verdienst.* De heer H. is op 't dwaalspoor gebracht door de aanteekening van Prof. MEIJER, bl. 17, die klaarblijkelijk dit spreekwoord niet verstaan heeft. SURINGAR.]

Hoe ruimer weide, hoe meer neiging naar gras. Hierbij vinden wij de volgende aanteekening: „GHEURTZ bl. 40 geeft het spreekwoord op deze wijze op: *Hoe ruymer weyde hoe noper gras.* Van het werkwoord *nopen*, dat zooveel zegt als *aanmoedigen*, *aanzetten*, *aansporen*, is hier in *noper* een bijvoeglijk naamwoord in den vergrootenden trap gemaakt: *noper* zal dus zooveel willen zeggen als *meer aanzetting hebbend*, dat is: *grooter overhelling bezittend*, waarachter men dan, om er een goeden zin van te maken, het voorzetsel *naar* zal dienen te laten volgen. *Noper* zou echter ook eenvoudig *dichter*, dat is: *opeengedrongen* kunnen beteekenen." Zulk een adjectivum *noop* echter bestaat niet, en al bestond het, dan zou het noch *ruim* noch *opeengedrongen* kunnen beteekenen, want *nopen* is steken, prikken. In deze eigenlijke beteekenis is het nu niet meer in gebruik, maar bij onze schrijvers uit de middeleeuwen vindt men het nog zoo, b. v. bij MAERLANT, *Rijmb.* 22061, waar hij van de Phariseën zegt:

Haer cleeder waren ghevaest beneden [van onderen van franje voorzien]
Daer si some [sommigen van hen] an binden deden
Doorne, om dat si der wet
Ghedincken souden vele bet,
Als sise noopten ende staken.

Lorreinen II. 632:

Hi noepte sijn ors met sporen.

Dat het spreekwoord moeielijk te verstaan is, wordt veroorzaakt door eene drukfout: voor *noper* moeten wij lezen *noder.* De zin is: hoe ruimer weide de koe heeft, hoe onaangenamer, hoe minder smakelijk zij het gras vindt. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 81.

Het is eene grondelooze wel. In de verzameling, waaruit deze spreekwijze overgenomen is, staat niet *wel*, maar *wael.* De heer H. meent, dat dit hetzelfde is, doch ten onregte. Eene *waal* is niet eene *wel*, maar eene *kolk.* Hoewel beide woorden waarschijnlijk van denzelfden oorsprong zijn, is het verschil nog al groot. Uit eene wel borrelt het water op, in eene waal of kolk zinkt, wat er in raakt. De wel geeft, de waal neemt. *'t Is een grondelooze waal* of *kolk* wordt gezegd van den zorgelooze of den verkwister, die, hoeveel men hem ook moge geven, arm blijft. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 81.

Die van den hond gebeten is, moet van hetzelfde haar daarop leggen. Van dit spreekwoord herinner ik mij, dat BILDERDIJK (ik meen in zijne aanteekeningen op HUYGHENS) deze verklaring geeft: de hond, hier bedoeld, is de oude kelderhond, de

oude wijn uit den kelder, welken men vroeger zoo noemde. 't Is zoo niet. Wel (en dit heeft waarschijnlijk tot deze verklaring aanleiding gegeven) gebruikt men het spreekwoord meestal, om dengenen, die de gevolgen ondervindt van zijn overmatig drinken van den vorigen avond, aan te sporen, op nieuw het glas aan te spreken, maar nu als geneesmiddel. Doch 't heeft in iets anders zijnen oorsprong, namelijk in een oud bijgeloof, dat wie door een hond gebeten is, de wond het best genezen kan door eenig haar van dienzelfden hond er op te leggen. Dat bijgeloof is nog niet uitgestorven; ik heb er nog wel in Noordholland ontmoet, die van een kwaden hond eenen beet ontvangen hebbende, er het allereerst aan dachten, hem zeer behendig een vlokjen haar af te knippen, om daarmede de wond te heelen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 81. [Gedurende het verblijf van den vermaarden reiziger en kunstschilder CORNELIS DE BRUYN te Moscow in 1702, vergezelde hij PETER *den Groote*, met groot gevolg, op zijn' togt naar Woronesch. Meestentijds bij den czaar in de slede gezeten, alwaar het drinken geenzins vergeten werd, en waartegen hij op den duur niet bestand bleek te zijn, keerde hij, in wankelende gezondheid, vroeger dan de czaar, naar Moscow terug; doch zoodra was deze niet teruggekeerd, of hij bezocht DE BRUYN, en vernemende, dat de oorzaak zijner ongesteldheid aan het onmatig drinken werd toegeschreven, gaf hij den raad, *om het haar van den hond op de wonde te leggen*. Met reden mistrouwde DE BRUYN dezen raad, en koos de meer veilige *rust en onthouding*. Zie SCHELTEMA, *Peter de Groote*. J. L. A. I. *Nav.* XVI. bl. 146.]

Zich voor dich: trouw wordt weinig gevonden, zei de hond tegen den haas. De Heer H. zegt hierbij onder anderen: „Ook in 't *Mergh* bl. 45 leest men: *Zich voor dich, trouw is misselijk*, welke voorstelling ook door GRUTERUS II. bl. 168 wordt gegeven, echter met de misstelling *ziet* voor *zich*. — DE BRUNE bl. 144 geeft alleen het gevolg op:

Daer is geen trouwe meer op eerd',
Trouw is gheheel en al gheweert."

Daaruit, dat wat het laatste deel van het spreekwoord zegt, het *gevolg* geheeten wordt van hetgeen in het eerste deel genoemd wordt, dat *ziet* voor *zich* eene misstelling wordt geheeten, en dat dit laatste verouderde woord onvertaald gelaten is, schijnt mij te blijken, dat de heer H. *zich* aangezien heeft voor pronom. reflexivum. Het is iets anders: het is de oude imperativus van *zien*, die bij onze middeleeuwsche schrijvers nog meermalen voorkomt. De eerste woorden beteekenen dus: *zie voor u.* Reeds de spreekwoorden, in welker gezelschap dit spreekwoord bij SPIEGHEL op 9 *febr.* voorkomt, hadden het den heer H. kunnen doen vermoeden, namelijk:

Ziet wie ghy by de hand neemt.
Ziet voor u(*), 't is zoo licht oft dagh waar.
Koopt geen kat in een zak.
Alle koopers en zijn geen kenners.

LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 81. [Dit spreekwoord wordt het eerst gevonden bij AGRICOLA n. 15, en wel aldus: *Sihe fur dich, trew ist mislich*, met de kantteekening *Nusquam tuta fides* en *Rara fides.* De strekking van het spreekwoord is, om ieder voorzichtigheid aan te raden bij het kiezen van vrienden. AGRICOLA zegt in zijne verklaring: *Die welt ist voller vntrew, vnnd dis wort ist eyne warnung das man fur sich sehe, vnd niemand leichtlich trawe.* SURINGAR.]

Het is daar: hoeren, komt uit! Er staat bij GHEURTZ bl. 66: *Tis daer huerensen comt uyt.* De heer H. staat in twijfel, wat dit *huerensen* beteekent. 't Is evenwel volstrekt niet twijfelachtig. De laatste woorden *comt uyt*, bevatten eene uitdaging om te vechten. Reeds dit doet vermoeden, dat hier niet tot vrouwen, maar tot eenen man gesproken wordt. Zoo is het ook, want *huerensen* kan niet anders zijn dan *hoerenzoon*, een zeer geliefkoosd scheldwoord in de middeleeuwen. De geheele spreekwijze doet ons aan dien tijd denken, zoo als hij ons vooral in de Arthurromans geschilderd wordt. Een ridder is op weg; zijne schoone wapenrusting en het uitmuntende paard, waarop hij gezeten is, wekken de begeerte op van eenen roofridder, die hem ziet voorbij gaan. Deze begint met hem te beschimpen, en als de ridder dit niet onbeantwoord laat, is de verlangde aanleiding tot twist gevonden, hij roept hem toe „hoerenzoon," en misschien nog menig ander scheldwoord er bij, „kom uit!" de speren worden opgeheven, en het gevecht neemt een aanvang (**). LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 82.

Somtijds hom, somtijds kuit. Hierbij wordt aangeteekend: „SARTORIUS *pr.* IX. 34 heeft: *Somtijt hop, somtijt kuyt.* SARTORIUS is zeer naauwkeurig, waarom men moeilijk aan eene vergissing van *hop* voor *hom* denken kan; en evenwel weet ik niet, hoe *hop* tegenover *kuit* kan gesteld worden, en met dit in vergelijking gebracht zou zijn." Wij zullen hier ook aan geene vergissing moeten denken: *hop*, zoo als bij SARTORIUS gelezen wordt, levert eenen goeden zin op, eenen beteren zelfs dan *hom*. Want *kuit* en *hop* beide zijn namen van soorten van bier. *Kuit* was eene soort van dun bier; misschien was het wel bier zonder hop. *Hop* is, zoo als ieder weet, eene graansoort, die door de brouwers gebruikt

(*) En waarom niet *Sich voor dich*? *Sich voor dich trou is weinich* staat er vlak onder.

(**) Het zou den lezer zeker aangenaam geweest zijn, en hem wellicht tot overtuiging gebracht hebben, indien de Heer Leendertz de plaats hadde aangewezen, waar dit kibbelpartijtje met de aangehaalde woorden te lezen staat. Wie het fabrieken wel eens aan Bilderdijk heeft ten laste gelegd, zal boven die onedele handelwijze natuurlijk verre verheven zijn!

wordt: maar hier zal het eene soort van goed, krachtig bier moeten beteekenen, dat met hop bereid werd. Op zich zelven is mij het woord in deze beteekenis nooit voorgekomen; maar dat het die gehad heeft, blijkt uit den familienaam HOPPENBROUWER. Ook KUITENBROUWER bestaat nog als familienaam. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 82. [Tot bevestiging mijner verklaring van de spreekwijze: *somtijds hop, somtijds kuit*, kan ik nog mededeelen, dat ik eene soort van bier met den naam van *hoppenbier* vermeld heb gevonden in eene oorkonde van 1430, bij WAGENAAR, *Amsterdam*, dl. I. bl. 130. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 124. — *Somtijt hop, somtijt kuyt* (bl. 82) is bij SARTORIUS de vertaling van *nunc pluit, et claro nunc Jupiter aethere surgit.* Hij omschrijft het ook verder als synoniem met: *'t kan altijt niet voor de wint wesen; met vallen ende opstaen raecktmen door de werelt.* Wij zouden zeggen: *'t is alle dagen geen vetpot.* Bewijs genoeg, dat de bestuurder gelijk had, toen hij *hop* voor extra lekker bier, en *kuyt* voor een schraal kostje hield. CONSTANTER. *Nav.* XVI. bl. 145. — Reeds in het Glossarium Belgicum, dat door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN uit KILIAAN en eenige andere Lexicographi te zamen gelapt is (Hannov. 1856) leest men bl. 60 uit PLANTIN: *Kuyt, dun bier. Cerevisia tenuis.* SURINGAR.]

Hij heeft het hoofd vol muizenessen. De heer H. heeft hier ten onregte de *muizenesten* willen uitroeijen. Ik geef hem gaarne toe, dat men oorspronkelijk gezegd heeft *muizenissen*, d. i. inbeeldingen, grillen. Dat men er *muizenesten* van gemaakt heeft, is eene woordspeling, eene aardigheid van het volk, doch die al vrij oud is, want men vindt haar reeds in de eerste helft der 16ᵉ. eeuw. Reeds als zoodanig heeft zij regt, om eene plaats in te nemen onder onze volksspreekwijzen; maar bovendien de meesten in onzen tijd, die haar gebruiken, hebben nooit iets van dat verouderde woord gehoord, maar denken inderdaad aan *muizenesten.* Wil de heer H. het oorspronkelijke woord behouden, het staat hem vrij, maar dan vervalt de reden, waarom het gezegde eene plaats in zijn *Spreekwoordenboek* verdient. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 82.

Met kalling te maken, krijgt men altijd wat. Het is vreemd, dat de heer H. dit spreekwoord dus verandert. Zoo als het bij GRUTERUS staat: *Met calange te maken, crygtmen altyts wat*, is het wel verstaanbaar. Immers *calange maken* zegt men nog wel in dezelfde beteekenis, waarin het daar voorkomt. De heer H. zegt: „indien *calange* hier in zijne oorspronkelijke beteekenis moet opgevat worden, dan zegt het *gepraat*, dat is: *gekal* of *kalling.* Zie BILDERDIJK's *Verkl. Geslachtlijst* op het woord. Maar men kan er naar de beteekenis, die het later verkreeg, ook *twist* door verstaan." 't Ware te wenschen geweest, dat BILDERDIJK die ongelukkige afleiding van *calange* maar in de pen gehouden had: want wat hij voor het overige van het woord zegt, is zeer goed. *Calange* is niet, zoo als hij voorgeeft, met *kallen* verwant: deed de onduitsche uitgang er niet reeds aan twijfelen, de beteekenis zou het voldoende bewijzen. Van de andere beteekenis, welke BILDERDIJK er aan toekent (die van *kalling*) is geen spoor te vinden. Waar *calangieren* bij onze ouden voorkomt, heeft het altijd eene der beteekenissen, welke het nog in KILIAANS dagen had, namelijk berispen, beboeten, in beslag nemen, enz. De oorsprong van het woord is duidelijk: *calange* komt van het latijnsche *calumnia*, even als *vendange* van *vindemia*, *singe* van *simia*, *songe* van *somnium.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 82.

Mogen de roemers het doen, de kamers zullen het wel houden. Bij GRUTERUS staat: *Mogen de roemers het doen, de kumers sullent wel houden.* In de *Bijlage* zegt de heer H., dat *kumers* kan beteekenen *klagers*, en *roemers, pogchers;* zoodat het spreekwoord ook onveranderd een goeden zin kan hebben. „Maar," vervolgt hij, „*kumers* kan eene drukfout zijn voor *kamers. Roemers* zijn dan *drinkglazen. Gedoen* wil zeggen: *voortbrengen* of *opleveren.* Dan zou men het spreekwoord aldus kunnen verstaan: *de kamers zullen* (van het gedruisch of gedans) *het langer uithouden dan de drinkglazen*, of *wat de drinkglazen mogen voortbrengen* of *opleveren* (dat wil zeggen: welke beweging er door de drinkglazen ontstaat), *de kamers zullen er niet door bezwijken.*" Doch waarom zouden wij hier aan eene drukfout denken? Er is niets, wat die waarschijnlijk maakt. De woorden *kumen* en *roemen* zijn reeds door den heer H. verklaard. *Doen* is hier gebruikt, zoo als zeer dikwijls bij onze ouden, om eene onaangename herhaling van het werkwoord te voorkomen. De zin is dus: Kunnen de pogchers het uithouden, de klagers zullen het zeker wel uithouden. Het is dan bijna hetzelfde als: *klagers hebben geen nood, pogchers hebben geen brood.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 83.

Het is voor een morsig (of: *lui*) *wijf eene groote verschooning, dat zij een klein kind heeft.* Hierbij geeft de heer H. de lezing op bij GHEURTZ bl. 34:

Het is den löyen een verlegge guet
Datse een kleyn kindeken vuet,

en zegt daaromtrent: „*Verleggen* of *verliggen* beteekende oudtijds *verborgen zijn;* zoodat een *verleggen goed* = een *verborgen goed* hier eene *bezitting van ongekende waarde* aanduidt. Zeer natuurlijk: het kind, dat een lui wijf voedt (d. i. dat zij aan de borst heeft), is een verborgen goed voor haar; want het moet hare luiheid bedekken." In deze verklaring kunnen wij evenwel niet berusten.

Vooreerst, dat *verliggen* oudtijds de beteekenis had van *verborgen zijn*, is mij niet bekend. Ten anderen, al ware dit zoo, vat ik niet, hoe *een verborgen goed* zou kunnen beteekenen eene *bezitting van ongekende waarde*. Ten derden, het deelwoord van *verliggen* is niet *verlegge*, maar *verlegen*. Eindelijk, voor *een verlegge guet* lezen wij op alle andere plaatsen, waar dit spreekwoord voorkomt, eene *goede verschooning* of een *goed beschut*, en dit reeds doet vermoeden, dat *verlegge* hier een zelfst. naamw. is, in beteekenis overeenkomende met die beide andere substantiva. Tot de beteekenissen van het werkw. *verleggen* behoort ook die van *wederleggen* (zie KILIAAN). *Verleg* is dus wederlegging, verontschuldiging, en een *goed verleg* juist hetzelfde als eene *goede verschooning* of een *goed beschut*. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 83. [Volgens de oudste redactie van dit spreekwoord kan hier slechts sprake zijn van een *lui wijf*, zoo als blijkt uit de Latijnsche vertaling (*Prov. Comm.* n. 728) *Est pigrae parvus Lisae defensio servus.* Op gelijke wijze vinden wij dit in de verzameling van *Proverbia Germanica Collecta* a I. L. W., uitgegeven door GRUTER achter zijn *Florilegium* T. III. p. 32: *Es ist den Faulen ein guter schatz, dasz sie ein klein kindlein haben*, alwaar voor *schatz* waarschijnlijk *schutz* zal moeten gelezen worden. Een wijf, dat zich aan den arbeid onttrekt onder voorwendsel, dat zij voor haar klein kind te zorgen heeft, is een *lui* wijf, doch daarom nog niet *vuil* of *morsig;* van zulk een zou men verwachten, dat zij tot voorwendsel nam òf de afgelegenheid der beek, òf de diepte der put, òf de duurte der zeep. Het blijkt dus, dat de latere verzamelaars eene gebrekkige vertaling geleverd hebben. SURINGAR.]

Die de pelzen dragen zijn doorgaans knorrig. In de oude verzamelingen luidt dit spreekwoord: *wat sal een pelser hi en sij crijtich.* Hierbij wordt deze aanteekening gevoegd: „Door *crijtich zijn* verstaat men *gemelijk wezen;* iemand, die *crijtich* is, dat wil zeggen: die doorgaans *crijt*, is dus een *gemelijk* mensch. Een *pelser* is òf een *pelsdrager*, een *grijsaard*, òf bloot een *pelswerker* of *bontwerker*. Het eerste denkbeeld geeft grond door de eigenschap *gemelijk*, die in verbintenis met *grijsaard* zeer natuurlijk is. Maar waarom men aan een *bontwerker* meer dan aan iemand anders een *gemelijk* humeur zou kunnen toeschrijven, is mij niet bekend." Doch behalve dat een pelsdrager eerder aan een rijk man, dan aan een grijsaard zou doen denken, *pelser* beteekent niet *pelsdrager*, maar alleen *bontwerker*. En *crytich* komt niet van het werkwoord *krijten*, maar van het zelfst. nw. *krijt*, en wil dus zeggen *met krijt besmet.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 83. [De verklaring van den Hr. L. is volkomen juist, en wordt bevestigd door de Latijnsche vertaling (*Prov. Comm.* n. 745), ofschoon de lezing daar zeer foutief aldus luidt: *Non sunt pellifices qui cretoveste carentes.* Immers zal daar moeten gelezen worden: *Non sunt pellifices, cretata veste carentes.* In denzelfden geest zouden wij kunnen zeggen: „Het is geen ware grutter (of: molenaar), zoo hij geen witte jas draagt." SURINGAR.]

Hij heeft hier een kruikje gebroken. De heer H. geeft op deze wijze de spreekwijze: *Du hefst hier een krüykesken tho brooken*, goed weder. Maar in de *Bijlage* leidt hij ons weer op den dwaalweg, zeggende: „*tho* = *the; brooken* = *breken*. Het kruikje is dus niet reeds *gebroken;* maar het wordt als een voorrecht voorgesteld, dit *te mogen* of *te kunnen doen*, zonder daardoor in ongenade te vallen." Want vooreerst, *hij heeft daar een kruikje te breken*, zou wel kunnen beteekenen: „bij *moet* daar een kruikje breken," maar niet: „bij *mag* daar een kruikje breken." En ten anderen, *broken* is geen breken; maar *tebroken* is het deelwoord van *tebreken*. Dit voorvoegsel *te*, dat wij bij onze oude schrijvers dikwijls aantreffen, leeft nog voort in het Friesch, en geeft eene sterkere beteekenis aan het werkwoord, waarmede het is zamengesteld, eene minder sterke evenwel dan het voorvoegsel *ver*. Laat ik het door een paar voorbeelden ophelderen. Eene prent, waar eene scheur in is, is *gescheurd*, eene, die vol scheuren is, *tescheurd; verscheurd* heet zij, wanneer zij aan stukken gescheurd is. Wie zijne hand even in aanraking heeft gebragt met den gloeijenden kachel, heeft zijne hand *gebrand*, wie er een stroom kokend vocht over heeft gestort, zoodat er overal brandwonden ontstaan zijn, heeft zijne hand *tebrand;* van eene *verbrande* hand zou men misschien in het verhaal van MUCIUS CORDUS kunnen spreken. Eene kruik is dus *gebroken*, ook wanneer er maar een stuk van den rand of een oor aan ontbreekt, en zij dus nog wel bruikbaar is; maar zij is *tebroken*, wanneer zij aan verscheidene stukken ligt. Het is dus duidelijk, dat bij sommige werkwoorden de beteekenis van *te* en *ver* dezelfde moet zijn. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 83.

Wij zullen versteenen met een koel kuitje. Wij zouden waarlijk niet weten, wat wij van deze spreekwijze moesten maken, indien de heer H. ons niet in zijne *Bijlage* op den goeden weg hielp, door ons mede te deelen, dat bij SARTORIUS, aan wien hij haar ontleende, gelezen wordt: *Wy sullen petreren met een koel kuytken.* En hij zelve, tot twijfel gebragt aan de juistheid zijner vertaling, geeft ons daar de keuze uit drie. Hij zegt: „*petreeren* of *petrificeeren*, het Fransche *pétrifier*, is *versteenen*. *Versteenen*, in de beteekenis van *tot groote koude overgaan*, op een *koel kuitje* overgebracht, zal wellicht eene groote mate van *verkoeling* der *kuit* moeten aanduiden. — Maar *petreeren* kan ook *pitte-*

reeren zijn, dat voor *drinken* gebruikt werd. *Met een koel kuitje* zou dan *in de koelte*, dus: *zonder verhitting* kunnen beteekenen. — Nog zou *petreeren* voor *impetreeren* kunnen staan, dat is: *zijn' wensch verkrijgen*, dat als rechtsterm gebruikt, gelijk ook van wichelaars gezegd werd. Dit op een *koel kuitje* toegepast, zou dan de *koele*, dat is: de *onverschillige* of *bedaarde* gesteldheid van den persoon kunnen beduiden." Ik geloof niet, dat ik de laatste hier gegevene verklaring behoef te weerleggen: de weglating der eerste syllabe van *impetreeren* zou niet bevreemden bij eenen onkundige, die bastaardwoorden gebruikt, waarvan hij niets begrijpt, maar bij eenen man als SARTORIUS kunnen noch mogen wij zoo iets onderstellen. Wat de eerste betreft, zoo men *petrifier* in het Hollandsch had overgenomen, zou men er *petrifieeren*, en niet *petreeren* van gemaakt hebben; daarenboven is *petrifier* een transitief werkwoord, *tot steen maken*: het zou dus, in onze taal overgenomen, de beteekenis niet kunnen hebben van het intransitive *versteenen* = tot steen worden. Alleen dus het *petreeren*, door den heer H. in de tweede plaats genoemd, blijft ons over. En nemen wij dit niet in de beteekenis van *drinken*, maar van *sobrie epulari*, zoo als KILIAAN opgeeft, dan past daarbij uitnemend het *koele kuitje*, dat wil zeggen: hetzelfde dunne biertje, dat wij zoo even in eene andere spreekwijze hebben ontmoet. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 84. [Bij *Cereri sacrificabimus*, d. i. wij zullen offeren aan CERES, bij welke offerande nooit geen (*) wijn mogt gebruikt worden, zet SARTORIUS III, 9, n°. 54 als het nederlandsche aequivalent: *wy sullen petreren met een koel kuytken.* 't Is alsof we in onzen tijd zeiden: *we zullen er een ganzenwijntje bij putteren* of *een glas onversneden duinwater bij gebruiken.* — Onder het doorbladeren van SARTORIUS viel mijn oog nog op de zegswijze onder n°. 52 van I, 3 aangevoerd: *den goeden peeteroly*, als vertaling [?] van 't spreekwoord: *Deorum manus.* De zin is: wat goed zal zijn, moet van verre komen. Aardig, dat reeds in de eerste helft der 16e. eeuw [?] de petroleum zoo goed onder ons volk bekend was, dat er een spreekwoord van bestond (**). CONSTANTER. *Nav.* XVI. bl. 145.]

Al ben ik van het land — ik wil niet gesold worden. „GRUTERUS," voegt de heer H. hierbij, „zegt, II. bl. 124: *Al ben ik vant lant, ick wilt niet gepild wesen. Pillen* of *pellen* beteekende oudtijds *den doopeling kleeden* of *kleeden voor den doop*; zoodat men hier wellicht door *gepild wezen* zal willen zeggen: *als een klein kind behandeld worden.* Het zou echter ook kunnen zijn, dat men hier aan *den hals breken* te denken had, in welken zin *pillen* bij Vlaamsche schrijvers meermalen voorkomt; wellicht naar het Fransche *piler*, dat *stampen* of *kneuzen* wil zeggen." De eerste der hier voorgestelde verklaringen past, op zich zelven, wel voor hetgeen men met deze spreekwijze wil te kennen geven, en hoewel ik *pillen* in zoodanige beteekenis nooit ontmoet heb, het is toch niet onmogelijk, dat het die heeft; maar *pillen* zou dan eene beteekenis hebben, geheel verschillend van *sollen*, en wij mogen het toch waarschijnlijk achten, dat beide deze woorden hetzelfde moeten uitdrukken. Minder gelukkig is de andere verklaring: zoo ruw en barbaarsch waren onze vooronders toch niet, dat zij eenen onnoozelen bloed goedsmoeds den hals zouden breken (*). Er is voor *pillen* misschien nog wel eene andere beteekenis te vinden, niet verschillend van die, welke *sollen* heeft, wanneer het ons duidelijk is, wat dit laatste zeggen wil. De heer H. heeft het woord onvertaald gelaten, en daaruit maak ik op, dat hij het opvat in den zin, dien men er tegenwoordig dikwijls aan geeft. *Met iemand sollen* noemt men, iemand voor den gek houden, hem allerlei ongerijmdheden op de mouw spelden, hem van Pontius naar Pilatus, van 't kastje tot den muur sturen, hem om aprilsboodschappen uitzenden, enz. Maar, en dat gezegde en de beteekenis, die het heeft, zijn van lateren tijd. Oudtijds zeide men, zooals wij ook in deze spreekwijze bij GRUTERUS lezen, *iemand sollen. Sollen* is, volgens KILIAAN, in sublime jactare pilam, en *solle*, sphaerula lora jaculabilis, pila amentata. *Sollen* is dus een spel van vroegeren tijd, hetwelk hierin bestond, dat men den bal, met eenen riem er aan, bij dien riem in de hoogte wierp. Hij moest dan zeker door de tegenpartij hetzij opgevangen en op dezelfde wijze teruggeworpen, hetzij teruggeslagen worden. Het had derhalve eenige overeenkomst met het kaatsen. Men zou dit ook mogen opmaken uit een der gedichten van HOOFT (uitg. 1636) bl. 280.

Even, als het waters beven
Zonneschijn te rug gedreven
  Nu beneên, nu boven plaetst,
'T waterspel van 't lichte lóóghje [vlammetje]
Dat' er flikkert in uw óóghje
  Met mijn zeeziek zieltje *kaetst.*
Ach oft ghij dat stujten staekte,
En te grond mijn zieltje raekte,
  En uw hartjen het ontfink!

(*) Dat wil zeggen: altijd? De Heer Constanter kent immers den regel: *Twee ontkenningen maken eene bevestiging!*

(**) De Heer Leendertz hecht hier immers zijn zegel aan? Indien in dat geval de Heer Constanter liefhebberij heeft in zulk soort van aardigheden, dan kan ik hem in de gelegenheid stellen, om den volke te gaan verkondigen, dat het thans zoo algemeene gebruik van *stalen pennen* niets nieuws is, vermits reeds de Dichter Cats daarvan gesproken heeft, o. a. Deel I. bl. 35 b. (Amst. Diederichs. 1828):

Ick heb op dit geval een soete spreuck gelesen,
Die met een stale pen is weert te zijn geset.

(*) Maar wel *opeten?* dat wellicht door den Heer Leendertz voor niet „zoo ruw en barbaarsch" in de *ouders* en *broeders* van den tegenwoordigen tijd zal gehouden worden. *Eet mij niet op!* nooit gehoord?

Die, op zulke holle baeren,
Lijfloos moet *te solle'* vaeren,
Kan niet beter gaen als t' zink.

Te solle vaeren is zoo varen, dat men door de golven telkens wordt *gesold*, dat is: omhoog geworpen, even als de bal bij het kaatsen; want men ziet, dat hier door *gekaetst* en *gesold worden* dezelfde beweging wordt aangeduid. Wat is nu *sollen* in onze spreekwijze? Het is, wat onze hollandsche jongens nu *jonassen* heeten. Men schaart zich in eene dubbele rij, strekt de armen uit, waarop de patient wordt neergelegd, en heft het koor aan: „Toen JONAS in de walvisch lag, van een, twee, drie." Bij dat *drie* wordt hij in de hoogte geworpen, en weer op de armen opgevangen. Het spreekt van zelven, dat men dit herhaalt, zoo dikwijls men goedvindt. JONAS, ieder weet het, is bij ons volk de naam van den ongeluksvogel, van hem, die *de dupe van de historie* is. Hij, die *gejonast* wordt, is ook altijd of een onnoozele stumper, ten wiens koste men zich eens vrolijk wil maken, of een knaap, die algemeen gehaat is, of met wien verscheidene zijner kameraden een appeltje te schillen hebben, en met wien op deze wijze de rekening wordt vereffend. Dit *sollen* evenwel geschiedde in vroegere dagen soms een weinigjen anders. In plaats van den jonas op de armen te nemen, legde men hem ook wel eens op een laken of deken, die men bij de slippen vasthield, en deed hem zoo zijne luchtsprongen maken. Vergis ik mij niet, dan wordt dit door het woord *pillen* aangeduid. *Pelle*, een woord van latijnschen oorsprong, hetzij dan van *pellis*, hetzij, wat mij waarschijnlijker voorkomt, van *pallium*, komt bij KILIAAN voor als *baarkleed;* ook nog bij MARIN, die er echter bijvoegt, dat het in zijnen tijd in deze beteekenis weinig meer in gebruik was. De „tue diere pellen," waar MELIS STOKE, I. 941 van spreekt, zijn „duo pallia pretiosa," twee kostbare kleederen. Nog is *pellegoed* de naam van gebloemd tafellinnen. In het algemeen schijnt *pelle* dus te beteekenen eene groote lap geweven stof. *Pellen* of *pillen* zou dan kunnen beteekenen op een kleed leggen, en op die wijze jonassen. Ik geef echter deze verklaring van *pellen* voor niet meer, dan het is, namelijk eene gissing. Eene overgang van *e* in *i*, zoo als hier dan zou hebben plaats gehad, komt zelden voor. Is *pillegift*, zoo als o. a. ACKERSDIJCK in het *Taalk. Mag.* II. bl. 186 en volgg. beweert, = *pellegift*, dat is: gift, die den doopeling aangeboden wordt, in plaats van eene *pelle*, d. i. een *doopkleed*, dan is dit bezwaar weggenomen. Maar die afleiding acht ik niet boven allen twijfel verheven: te meer, omdat ACKERSDIJCK daar wel spreekt van „het *doopkleed*, 'tgeen men *dooppelle* genoemd heeft," maar op zulk eene wijze, dat ik niet weet, of hij dit als een feit of als eene gissing vermeldt. Is *pelle* of *dooppelle* in deze beteekenis in gebruik geweest of nog in gebruik? Waarschijnlijk zullen er wel onder de lezers van den *Navorscher* zijn, die mij hieromtrent kunnen en willen inlichten. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 84. [Te recht twijfelt, naar 't mij voorkomt, de Redacteur op bl. 85 aan de juistheid van ACKERSDIJCK'S vermoeden, dat het woord *pillegift* één zou zijn met *pellegift*, en een gift voor 't „doopkleed" beteekenen. Het is blijkbaar van *pil*, voor 't Latijnsch-Fransche *pupil* (*pupillus*), herkomstig, dat door VAN HASSELT in zijn *Arnhemsche Oudheden*, III. bl. 164, vermeld wordt: „uyt beveel mynre gen. vrouwe, oire *pill*, HENRICKS BOTTEKEN dochter, tot eynen rock ij goldg." — *Pillen* of *pellen*, in de spreekwijs van GRUTERUS (XVI. bl. 84) laat zich, dunkt mij, waarschijnlijker in den zin van *afpellen*, *plukken* ('t fransche *piller*) dan in dien van *jonassen* verklaren; tenzij men 't in den zin van *doeken* (*bedotten*) nam, en dus *pellen* van *pelle*, gelijk *kleeden* van *kleed*, afleidde, zoodat het dan niet *af-*, maar *in*-pellen (*inwikkelen*) zijn zou. V. *Nav.* XVI. bl. 147. — Het artikel van den heer LEENDERTZ lezende, waarin de woorden *Pelle*, *Pille* voorkomen, bewonder ik zijne flinke lezingen onzer ouden, en ben wel eens boos op mij zelven, dat ik soms zoo slecht lees, daar ik boven den heer HARREBOMÉE de Zvl. sprake in mijn voordeel heb. Het Godwoonds, huerensen, nopen, verleggen, crijtig, hop en kuit zijn zoo duidelijk verklaard, dat al wie een weinig nadenkt, ze toestemmen moet niet alleen, maar zich vaak zijne onnadenkendheid bij het lezen moet verwijten. Bovenal beviel mij sollen, het jonassen. Een overgang van e en i komt zelden voor (als in *pellen* en *pillen*); in Vl. en Zvl. gebeurt dit toch. Wij hebben eene spreekwijze: „i boft altiis op z'n tafel en i freet eereppels mee pellen en schellen (Hij bluft altijd met zijn tafel en hij vreet aardappelen met pellen en schillen)." I peldege ze, zegt de Vlaming even dikwijls als, i peeldege ze (hij schilde ze). — Pel of pil beteekent in Zvl. iets anders dan schel of schil. Het afschillen van appelen, peren, aardappelen, enz., door ze reepswijze raauw van de schil te ontdoen, geeft *schellen* of *schillen*. Deze vruchten, gekookt in de schillen, worden echter *gepeld*, van haar geheele kleed ontdaan. Eene *schil* is een lang en smal, eene *pel* een meer rond bekleedsel. *Pellen* en *schellen* noemt men ook de voorwerpen van geringe waarde, afval, enz. Vrage: pelgrim, pelgrijn, pellerin? Wat is het oudste? zou men den bedevaartganger ook peldrager kunnen noemen? of de pel als een eigenaardig bedevaartkleed kunnen beschouwen? G. P. ROOS *Nav.* XVI. bl. 180. — *Pelgrim* is van het latijnsche *peregrinus* = vreemdeling. Met verandering der *r* in *l*, waarvan meer voorbeelden

zijn, werd het ital. *pellegrino*, fransch *pelerin*, hoogd. *pilgrim*, *pilger*, nederl. *pelgrim*. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 180. — In mijne jeugd noemden wij jongens, een dolle kastanje met een eindje touw er aan, waarbij wij hem snel ronddraaiden en dan in de hoogte wierpen, een „hane sol." BEETS.]

De gespaarde mond geeft eene goede rente, maar maakt ter markt slecht vertier. Er staat in de spreekwoorden-verzamelingen:

Ghesparighen mondt is een goede rente:
Maer maeckt ter marckt quade vente,

en de heer HARREBOMÉE twijfelt, wat *ghesparig* hier beteekent, *gespaard* of *sparende*. Het beteekent noch het eene noch het andere. *Ghesparig* is *spaarzaam*. *Ghesparen* is nagenoeg hetzelfde als *sparen*. *Karel ende El.* vs. 1028:

So langhe alse u God ghespaert,

en *sparig* komt bij HUYGHENS in de beteekenis van *spaarzaam*, *sparigheid*, bij HOOFT in die van *spaarzaamheid* voor. Een mond, die weinig verslindt, die goedkoop te onderhouden is, wordt hier een *sparige*, *spaarzame* mond genoemd, even als onze huismoeders eenen kachel en eene lamp, die weinig brandstof behoeven, eenen *zuinigen* kachel en eene *zuinige* lamp noemen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 246.

Het is haast gedaan met den mensch, en hij kan toch zoo regt veel goed doen. Als wij bij den heer H. het spreekwoord lezen: *het is haast gedaan met den mensch, en hij kan toch zoo regt veel goed doen*, dan zouden wij meenen, dat de beteekenis was: 's menschen leven is kort, en hij kan toch in dien korten tijd veel goeds verrigten. Maar als wij zijne aanteekening daarbij lezen, dan zien wij, dat het spreekwoord geene lofreden, maar eene klagt bevat. Die aanteekening luidt aldus: „op *Campen* bl. 26 en bij MEIJER bl. 13 vindt men het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Het is haest gedaen om een menschen, ende hy cost doch so recht veele op te brengen*. Het woordje *om* had vroeger meermalen de beteekenis van ons tegenwoordig *voor; voor een mensch is 't haast gedaan* zegt dan: *'t is haast uit met den mensch* (naardien hem de krachten begeven). *Kost* hoort men nog dikwijls in de volkstaal bezigen voor *kon*. *Opbrengen* zal hier zooveel zijn als *teweegbrengen* of *voortbrengen*, of blootelijk *doen*." — Maar hoe komt *opbrengen* aan die beteekenis? Elders heeft het die niet en hier ook niet. De heer H. zat er meê verlegen, omdat hij het woord *kost* in eene verkeerde beteekenis had opgevat. Dit kan hier de verl. tijd van *kunnen* niet zijn. *Kunnen* heeft den infinitivus zonder *te* achter zich, en reeds hieruit, dat wij hier niet lezen *opbrengen*, maar *op te brengen*, blijkt, dat *kost* in dit spreekwoord niet de verl. tijd van *kunnen*, maar de tegenw. tijd van *kosten* is. *Opbrengen* komt in vroegeren tijd veel voor in de beteekenis van *opvoeden*, *grootbrengen*, b. v. Statenbijbel. *Ezech.* XIX. 2: Sy [nml. de leeuwinne] bracht hare welpen op in 't midden der jonge leeuwen. *Jes.* XXIII. 4: Ick en hebbe geen jongelingen groot gemaeckt, noch geene jonge dochters opgebracht. Het spreekwoord beteekent dus: het is spoedig gedaan met een mensch, en het kost toch zoo heel veel hem groot te brengen. Laat ik er bijvoegen, dat hier niet gesproken wordt van de moeite of de zorg, maar alleen van het geld, dat daaraan te koste gelegd moet worden. Als wij zeggen: *hij* of *het kost veel van* bedoelen wij daarmede altijd, dat het op onze beurs aankomt. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 246.

Daar gestadige min plagt te zijn, blijft nog wel een worteltje van over.

Daar goe minne plagh te zyn,
Blyft zo geern een wortelkin.

Voor dit laatste woord leest men elders *vonkelkijn*. Beide lezingen passen hier even goed. De eerste kende men reeds in 1486, toen CLAES WILLEMSZ. onder zijn afschrift van *Der minnen loep* schreef:

Daer reyne liefte plach te zijn
Daer blijft noch gaern een wortelkijn.

LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 247.

Des zomers een wambuis en des winters eene pij doet den molen goed, en bakt op zijn' tijd. De heer H. teekent hierbij aan: „GRUTERUS III. bl. 168 geeft op:

Somers een scabbe, swinters een pye:
Doet ter molene, en baet te tye.

Scabbe = *schabbe* is *wambuis*, maar wordt ook wel voor *mantel* gebezigd; *doet* zegt zooveel als *voldoet; ter molene* is *op den molen*, en *te tye* beteekent *op zijn' tijd*. GRUTERUS' opgave doet, door zijne dubbele punt, in den tweeden regel des spreekwoords eene opheldering van den eersten veronderstellen; vandaar de opgegeven constructie. — MEIJER bl. 78 zegt:

Somers een scabbe, ende swinters een pye;
Doet ter muelene, ende backt te tye.

Hiermede moge nu volmaakt hetzelfde gezegd zijn, MEIJER's opgave doet, door zijne puntkomma, aan twee afzonderlijke uitdrukkingen denken. Bestaan die, dan zou men kunnen lezen: *'s zomers een* (licht) *wambuis of een* (lichten) *mantel, 's winters eene* (dikke) *pij; doet op den molen, en bakt op zijn' tijd*, waar *doet* en *bakt* dan gebiedende wijzen zijn." Noch de eene verklaring evenwel, noch de andere helpt ons hier te regt. Wij hebben hier, in weerwil van de puntkomma, niet twee afzonderlijke uitdrukkingen, maar eene enkele, en dit zal ons duidelijk worden, wanneer wij de beteekenis van enkele woorden wel begrijpen. Een *schabbe* is een kleed van dunne stof (*toga levis*, zegt KILIAAN), en even als een pij, die van dikkere stof gemaakt was, en

dus in den winter gedragen werd, een eenvoudig, weinig kostbaar kleedingstuk. *Doen* is niet *voldoen*. Het is iets anders: het is *plaatsen*, *maken dat iets op eene plaats komt*, *op eene plaats brengen*. Zoo zeggen wij b. v.: Ik zal mijn zoon op de kostschool doen; hij heeft dien jongen bij den kleêrmaker gedaan; doe dien hoed in de doos. In vroegeren tijd gebruikte men het woord in dezelfde beteekenis in zinnen, waarin wij het niet meer zouden gebruiken. B. v.: *Carel ende Eleg.* vs. 134:

Het was altoos sine sede,
Datmen sine wapen dede
Ten bedde daer hi lach.

d. i.: dat men zijne wapenen daar plaatste. *Der minnen loep*, IV. 1408 var.:

Si voer dairwaert hoirre vairde
Om him te helpen doen ter aerde.

d. i.: hem te helpen ter aarde bestellen, begraven. *Ter molene doen* is alzoo, wat wij noemen: naar den molen brengen, en het spreekwoord wil zeggen: wie in den zomer eene schabbe, en in den winter eene pij draagt, derhalve, wie zich met eenvoudige kleeding tevreden stelt, niet veel geld aan zijne kleeding te koste legt, kan koorn naar den molen brengen, en op zijnen tijd bakken. Het behoort nog tot den tijd, toen men het brood niet bij den bakker kocht, maar ieder het zelve bakte. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 247.

[Somers een schabbe, swinters een pije:
Doet ter muelene, en bakt te tije.

Zou de zin daarvan wezen, *die weinig geld aan zijne kleêren ten koste legt*, *kan koorn naar den molen brengen*, *en op zijn tijd bakken?* Ik zou meenen, dat het op een gezondheidsmaatregel doelt, en wat het eerste lid dezer spreuk betreft, gelijk staat met deze, ook nog in gebruik:

Buisje uit, buisje an
dat behoudt den man.

Het tweede lid dezer spreuk: *doet ter meulene*, *en bakt te tije*, zou ik dan aldus willen wedergeven: maakt dat wij op zijn tijd kunnen ter molen doen, en bakken. Eene andere spreuk heldert dit op:

Die zich voor ziekte wacht
houdt tot zijn voeding kracht.

Of kan het genoemde spreekwoord ook beduiden: Die zich naar het getijde regelt, doet alles op zijn tijd? B. J. D. *Nav.* XVI. bl. 343. — De Heer B. J. D. deelt in den *Navorscher*, XVI. bl. 343, eenige aanmerkingen mede op de verklaringen van spreekwoorden en spreekwijzen, door mij bl. 246 en verv. gegeven. Hij meent dat,

Somers een scabbe en swinters een pye
Doet ter molene en bact te tye,

eene vermaning bevat om zich naar den tijd van het jaar te kleeden, omdat men zoo doende maakt dat men gezond blijft en op zijnen tijd zijn werk kan doen. Ik geloof niet, dat hij hier goed gezien heeft. Vooreerst toch behoort het naar der molen brengen en bakken niet tot den arbeid van den man, die bij hem hoofdzaak is, waar hij van leeft. Ware dit gemeend, dan zou er van andere dingen gesproken zijn. Het zijn bijkomende huiselijke bezigheden, die hij in zijne tusschenuren verrigt. Is hij ziek, dan zullen deze toch daarom niet stilstaan, want er wordt dan wel een medelijdende vriend of buurman gevonden, die zijnen zak naar den molenaar draagt. Het bakken werd toch, geloof ik, meestal tot het huiswerk gerekend, dat aan de vrouw was opgedragen. Er wordt dus niet gesproken van hetgeen den man in staat stelt zijnen arbeid te verrigten, maar van hetgeen maakt, dat hij brood heeft, dat hij geen gebrek lijdt aan het noodige. Spaarzaamheid, die vooral blijkt in het dragen van eene eenvoudige, weinig kostbare kleeding, komt dan inzonderheid in aanmerking; maar zich te kleeden naar den tijd van het jaar, behoort niet tot de zaken, die men daartoe in de eerste plaats zal aanbevelen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 370.]

Heb je van den moord gehoord? en *Hij weet van den moord af.* Op het artikel *moord* vinden wij: *heb je van den moord gehoord?* en *hij weet van den moord af*, dezelfde spreekwijze in tweederlei vorm. Zoo als de heer H. die echter geeft, is zij verkort. Oorspronkelijk was het: *gehoord hebben* of *weten van den moord van Parijs.* Zoo vinden wij het b. v. gebruikt door VAN EFFEN, *Spectator* I. bl. 53. Men zal daarbij wel gedacht hebben aan den bekenden moord in den Bartholomeusnacht van 1572. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 80.

Die nooit een oud paard bereed, *is geen goed paardrijder*. De heer H., die het spreekwoord dus opgegeven had, zegt later in de *Bijlage:* „De *goede paardrijder* wordt alleen bij gevolgtrekking gekend, maar niet bepaald genoemd. Zoo bij GHEURTZ bl. 40: *Hy bereedt noyt guedt peerdt*, *die gheen oudt peerdt en bereedt*, en bij GRUTERUS III. bl. 138 en MEIJER bl. 102: *Die noit oud paard en bered*, *en red noit goet paard. Red* en *bered* voor *reed* en *bereed* is zeker naar een bovenlandsch dialect. — DE BRUNE spreekt niet van 't *berijden* van een *goed*, in tegenstelling van een *oud paard*, maar van zijne *waarde*. Bl. 354 doet hij dat in deze woorden:

Die noyt en zat op 't oude peerd,
Weet niet, *wat een goed peerd is vveerd*,

en bl. 355 als volgt:

Die noyt op een oud peerd en zat,
Wat een goed peerd is, *niet en vat.*"

Doch er wordt hier niet van een goed paardrijder gesproken (*); er wordt daar ook niet aan gedacht.

(*) Wie heeft dat ook beweerd .... ik? Of moet mijn stellen van een spreekwoord aan hoofd en mijne opgaven van spreekwoorden, zoals die in deze en gene verzameling van spreekwoorden voorkomen, hier weder bewij-

DE BRUNE heeft om den wille van het rijm het spreekwoord wat veranderd, maar de zin is daarom, althans ter laatst aangehaalde plaatse, geheel dezelfde gebleven. Het is deze: wie nooit anders dan op goede paarden gezeten heeft, is zoo keurig, dat er geen paard is, of hij heeft er iets op aan te merken, hij berijdt er nooit een, dat hem naar den zin, dat in zijn oog goed is; maar wanneer hij eens een oud, slecht paard moet berijden, wordt het anders, dan prijst hij de paarden, die hij te voren laakte, dan erkent hij, dat zij goed zijn, die hij vroeger bereed, doch toen niet voor goed hield. 't Spreekwoord wil zeggen, dat men het goede dan eerst naar waarde leert schatten, wanneer men zich met het minder goede behelpen moet. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 247. [Is de zin ook deze: *die niet met gebrekkige werktuigen iets goeds kan daarstellen, is geen goed werkman?* Op jonge en rappe paarden toch leert men niet goed rijden, maar wel op oude, die ligt struikelen, en daarom eene geoefende hand behoeven, terwijl er tevens eene ervarene hand noodig is, om hen een goed figuur te laten maken. B. J. D. *Nav.* XVI. bl. 343. — Tegen de verklaring van den Heer B. J. D. zou niets in te brengen zijn, indien het spreekwoord zoo luidde. Doch het wordt nergens zoo gevonden. Overal, waar het voorkomt, wordt van een *goed paard*, maar niet van een *goed paardrijder* gesproken. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 371.]

Een goed paard is zoo haast verzuimd. Bij MEIJER luidt dit spreekwoord: *een goet peert is so vullincs versuymt.* Deze verzamelaar verklaart het laatste woord door *ademloos gemaakt.* De heer HARREBOMÉE heeft zich daardoor van het spoor laten brengen. Hij zegt: „Heeft MEIJER goed gelezen, dan kan GRUTERUS met zijn *versuymt*, hoewel niet onjuist overgebracht, toch wel eene te eenzijdige voorstelling aan 't woord gegeven hebben; want er zou dan meer grond zijn, om aan *bezwijmen* in den zin van *in flaauwte vallen*, dan in dien van *verzuimen* te denken." Doch er is hier geene reden tot twijfel: de heer H. had het spreekwoord goed opgegeven; slechts had hij, die gewoon is, de verouderde woorden door thans gebruikelijke woorden te vervangen, voor *verzuimd* een ander woord moeten kiezen: *bedorven* was hier misschien het beste geweest. Want dat *verswymen* de beteekenis kan hebben van *in flaauwte vallen*, is mij niet gebleken (KILIAAN geeft het alleen op in die van *hallucinari*), en buitendien heb ik nooit gehoord, dat die kwaal zoo bijzonder eigen is aan paarden, en dat goede paarden er het meeste gevaar van loopen. *Ademloos maken* beteekent het zeker niet. *Verswymen* is hier eenvoudig eene andere spelling van *verzuimen*. Dat het in de 17de. eeuw meermalen zoo geschreven werd, heeft Dr. DE JAGER in zijn *Taalk. Magazijn*, dl. I. bl. 47 aangetoond, en reeds in geschriften van de 15de. eeuw heb ik er meermalen voorbeelden van aangetroffen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 248.

Hij rijdt, (*springt*, of: *is spoedig*) *op zijn paardje.* De heer H., die de spreekwijze dus had opgegeven, zegt in *de Bijlage*, dat de eerste vorm, *hij rijdt op zijn paardje*, bij geen der verzamelaars voorkomt. Dat deze vorm ook niet kan voorkomen (*), blijkt uit den oorsprong der spreekwijze. Zij verplaatst ons onder de ridders in de middeleeuwen. Wanneer zij streden, hetzij in den oorlog, hetzij in een kamp tegen eenen anderen ridder, waren zij altijd te paard gezeten. Wie te paard zat, was gereed tot den strijd. Hieraan is deze spreekwijze ontleend. Van iemand, die bij de minste beleediging toornig wordt, en gereed is te twisten, zegt men: *hij is spoedig op zijn paardje.* Men zeide ook, zoo als uit sommige verzamelingen blijkt, *hij springt seffens op zijn paardje*, wat hetzelfde beteekent, met dit onderscheid slechts, dat in de eerste spreekwijs de man als reeds te paard gezeten, in de laatste als er op gaande zitten wordt voorgesteld. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 248. [*Hij rijdt op zijn paardje* is wel degelijk in gebruik; hetzelfde als: *op zijn stokpaardje*, m. a. w. *hij spreekt weêr over zijne lievelingsdenkbeelden*, doch is geheel verschillend van: *Spoedig op zijn paardje*, d. i. *ligt geraakt zijn.* B. J. D. *Nav.* XVI. bl. 344.]

Men mag bonte paarden wel overladen. 't Moet een onbarmhartig man geweest zijn, zal men zeggen, die dit spreekwoord heeft uitgedacht. 't Is altijd wreed, een paard te overladen, het moge dan bont zijn of anders van haar. Doch het spreekwoord zegt dat ook niet. Het luidt in de *Prov. seriosa:* „*men mach bonten peerden wel verweghen.*" *Mogen* nu had oudtijds de beteekenis van *kunnen*. In de taal van onzen tijd overgebragt, moest het spreekwoord dus luiden: *Men kan bonte paarden wel te zwaar beladen.* Waarom hier juist van bonte paarden gesproken wordt, weet ik niet. Meende men misschien in vroegeren tijd, dat zij sterker waren dan andere? LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 248. [*Men kan bonte paarden wel overladen.* Is dit ook *zeld-*

---

zen, niet, dat ik het spreekwoord verkeerd heb *vertaald*, dat ging nu niet; maar toch, dat ik het eerst na inzage van Gheurtz, Gruterus en De Brune zoo gesteld heb, als het aan hoofd staat? althans dat het zóó wel nooit door iemand zal zijn gebruikt of immer zal kunnen worden gebruikt (de Heer Leendertz hoorde 't immers zóó nooit!) en zóó dus geen spreekwoord kan zijn? Ik heb, om redenen bl. cxxxvii van dit deel opgegeven, stellig voorgenomen, mij van anticritiek te onthouden. Alleen wil ik de vreemde wijze van gevolgtrekking maken, die den Heer Leendertz bezielt, even aanstippen, en herinneren aan *den man met zijn ezeltje: selden pas.* Bij den *moord* van zooeven bijvoorbeeld mocht ik geen twee verschillende spreekwoorden geven, want het was er slechts één, — nu bij het *paard* mag een toevoegsel aan een spreekwoord geene plaatse vinden, en met het overige mede als spreekwoord gelden; terwijl *Parijs* volstrekt bij dien *moord* dient opgenomen te worden, maar geen *rijder* dit *paard* mag besturen!

(*) En toch komt ze voor. De Heer Leendertz losse dus het raadsel eens op: hoe iets, dat voorkomt, niet kan voorkomen!

zame, in den zin van *uitnemende* paarden? Bonte paarden toch worden maar zelden gevonden. B. J. D. *Nav.* XVI. bl. 344. — Dat *bonte* hier zou beteekenen *zeldzame* in den zin van *uitnemende*, geloof ik niet. Het komt hier niet op de kleur, de schoonheid of de zeldzaamheid, maar op de kracht van het paard aan. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 371. — Een oud spreekwoord, dat waarschijnlijk reeds door GOEDTHALS vermeld is, of althans als zoodanig voorkomt bij GRUTER III. bl. 127, zegt *Bont paard zelden goet*, *oft zeer goed*. Wanneer nu eenig voorwerp zeer goed kan zijn, doch zelden goed is, dan bestaat de mogelijkheid, dat men zich bij den aankoop daarvan deerlijk vergist, en dus veel te veel betaalt. Dit nu wordt geleerd in het spreekwoord *men mach bonten peerden wel verweghen*, hetwelk de verzamelaar van de *Prov. Comm.* n. 490 dan ook aldus vertaalde: *Quamvis equus varius, non pro nimio sit emendus.* Dat *verweghen* beteekent hier dus niet *overladen* of *te zwaar beladen*, maar *te duur betalen;* men kan, zegt het spreekwoord, voor bonte paarden licht te veel geld uitgeven, omdat ze slechts zelden goed zijn. Voor *verweghen* vindt men in de verzameling, die te Campen verscheen, *overweghen* in het spreekwoord op bl. 4: *Een vroem wyff*, *can men mit golde niet vergelden oft overweghen.* En wat die woorden beteekenen, leert ons de gemoedelijke AGRICOLA, wanneer hij nº. 86 aan het spreekwoord *Ein frommes weib kan man mit Golde nicht vberwegen* deze verklaring toevoegt: ,,Den man hat Gott woll beseliget, dem er ein fromes weib bescheret. Es ist auch kein grössere selickeit auff erdenn, denn so ein man ein wol gezogen, gehorsam züchtig weib vberkömpt. — — Sintmael aber ein fromes weib also ein grosser schatz ist welchenn Gott allein gibt, *so kan diesen schatz widder keuffen noch bezalen*, *widder gold noch gelt*, Denn golt ist zugering dazu, ein einige vnd die geringste Gottes gab zubezalen." SURINGAR.]

Hij heeft de plank misgeslagen en *Hij is de plank mis.* In dit werk [het *Spreekwoordenboek*] vinden wij op het woord *plank* twee spreekwijzen, die hetzelfde te kennen geven: *hij heeft de plank misgeslagen* en *hij is de plank mis.* Beide heeft de heer H. alleen in verzamelingen uit lateren tijd gevonden. De laatste is een goede en bekende spreekwijze, zij stelt ons iemand voor, die over een plank moet loopen, maar de plank mistreedt, die, in plaats van op de plank, bezijden de plank stapt. Zij is ontleend aan de plank, over eene sloot liggende, die den toegang verleent tot een erf aan de andere zijde gelegen, of aan die, welke men gebruikt, om van den wal op een vaartuig te komen. De andere spreekwijze echter kan men gerust schrappen (*). Zij heeft geenen zin, want er is geen werk, geene oefening, geen spel (mij is er althans geen bekend), waarbij het slaan naar eene plank te pas komt, of ten minsten iets afdoet. Want in het eenige mij bekende jongensspel, waarin men een plankje (een *houtje* of *plankje*, niet eene *plank*, ook dit is niet onverschillig) slaat, komt het niet aan op het raken van dat plankje, maar op het vangen van den bal door de tegenpartij, enz. De heer HARREBOMÉE heeft die ook slechts in een paar verzamelingen van lateren tijd gevonden, en geen wonder: want zij heeft haar ontstaan alleen te danken aan verwarring van twee spreekwijzen, waarmeê men nagenoeg hetzelfde wil uitdrukken, namelijk *hij is de plank mis* en *hij slaat den bal mis*, de laatste aan het kaatsen of een ander balspel ontleend. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 52.

Hij is niet voor de poes. Bij *hij* of *het is niet voor de poes* teekent de heer H. aan: ,,VAN EIJK II. bl. 43 geeft nog het tegenovergestelde op: *Het is voor de kat;* ofschoon hij er in dat geval (mij dunkt: te onrecht) eene andere beteekenis aan hecht, die nl. van *verloren*, in plaats van *eene kleinigheid.*" Hij vergist zich hier evenwel. De spreekwijze *het is voor de poes* bestaat inderdaad, en is nog veel in gebruik; zij beteekent: *het is verloren*, voor goed verloren, zoo dat er geene kans bestaat, om het terug te erlangen. Past men haar op een persoon toe, en zegt *hij is voor de poes*, dan beteekent zij: *hij is dood. Hij* of *het is niet voor de poes* en *hij* of *het is voor de poes* behooren dus als twee verschillende spreekwijzen in het *Spreekwoordenboek* te worden opgenomen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 248.

Geen pot zoo krom, *of hij vangt zijne schijven.* Er staat bij GRUTERUS: *Noit pot so slim*, *hy en vand zyn schyve. Slim* is *krom. Vand*, zegt de heer H., zou van het werkwoord *vanden*, d. i. *bezoeken* kunnen zijn. Hij schijnt echter van oordeel te zijn, en te regt, dat het hier ter plaatse iets anders moet zijn. ,,Indien *vanden*," dus gaat hij voort, ,,mede voor ons *vonden* van *vinden* kan genomen worden, en in dien zin hier voorkomt, dan zou *schijve*, als eigenlijk een *platrond bord*, wel voor *potdeksel* moeten gelden, en het spreekwoord alzoo hetzelfde zijn als: *Er is geen pot zoo scheef*, *of er past een dekseltje op.* Als men echter de verschillende lezingen van dit spreekwoord aandachtig nagaat, dan vindt men niet alleen geen *vanden*, of *vonden* als men wil, maar *vinden*, zoowelals de andere werkwoorden *passen*, *moeten wezen* en *krijgen* alle in den tegenwoordigen tijd. Dit geeft wel een gegronden twijfel, het genoemde spreekwoord in dezen vorm weder

(*) Tegen het schrappen van deze zeer natuurlijke spreekwijze (aan eene *plank*, niet aan een *plankje* ontleend) teeken ik protest aan. Het is echter waar, dat ik ze niet ,,slechts" uit ,,een paar verzamelingen van lateren tijd," maar zelfs uit *geene* verzameling leerde kennen (de *eenige* aanteekening is van 1863: zie III. bl. liii).

te vinden. Kan daarentegen *vanden* ook *vangen* wezen, waarvan ik echter geene voorbeelden ken, dan zal *schijve* voor *geld* genomen zijn, en aan het spreekwoord: *geen pot zoo krom, of hij vangt zijne schijven*, gedacht moeten worden." Tegen die verklaring bestaat meer dan een bezwaar. *Vand* voor *vangt* heeft de heer H. niet gevonden, en hij zal het ook wel nergens vinden. Het moet dus zijn, of de tegenwoordige tijd van *vanden*, die hier niet te pas komt, of de verleden tijd van *vinden*. Verder staat er niet *schijven*, maar *schijve* in het enkelvoud. En men zegt wel *schijven* voor *geld*, even als men daarvoor *moppen*, *pitten*, *kluiten* zegt, maar alleen in het meervoud. Een *mop*, een *pit*, een *kluit*, voor een stuk geld, is niet in gebruik: een *schijf* ook niet. Het spreekwoord is dus geen ander dan: *geen pot zoo scheef, of er past een deksel op*. Dat overal elders de tegenwoordige, hier de verledene tijd gevonden wordt, geeft geen bezwaar. Een spreekwoord is eene stelling, die door de ervaring gebleken is, waar te zijn. Het is dus vrij wel hetzelfde, of hetgeen het vermeldt voorgesteld wordt als iets, wat de ervaring geleerd heeft, of als iets, wat wij ten gevolge daarvan voor waar moeten houden, of het spreekwoord zegt (met verl. tijd) *er is nooit een pot zoo scheef geweest, of er paste een deksel op*, of (met den tegenw. tijd) *er is geen pot zoo scheef, of er past een deksel op*. Wil men door een voorbeeld bewezen zien, dat de zwarigheid, door den heer H. gemaakt, niet bestaat, men sla in zijn werk het spreekwoord op: *geen beter bode dan de man zelf*, waar overal (in tien of twaalf verzamelingen) het werkwoord in den tegenwoordigen tijd bij staat of bij gedacht moet worden, terwijl nogtans CATS zegt, *Spiegel v. d. O. en N. T.* bl. 109 (folio-uitg. v. 1655):

> *Geen bood' en was 'er oyt so goet*
> *Gelijck de meester sellefs doet.*

LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 248.

Reden is goed tot het spel. De aanteekening bij dit spreekwoord luidt: „GRUTERUS III. bl. 167 heeft het spreekwoord aldus: *Reden is goet t'allen spelen*. Voor *t'allen spelen* zouden wij zeggen: *bij elk spel*." Neen, wij zouden zeggen: *bij elke gelegenheid*, *bij al wat er gebeurt*. In deze beteekenis komt *t' allen spele* bij onze middeleeuwsche schrijvers menigmaal voor. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 249. [*Reden is goed tot het spel, of 't allen spelen.* Is spel hier ook handeling, zoo als men gewoon is te zeggen: hij speelt een gevaarlijk spel, zoodat de spreuk aanduiden wil: verstand te gebruiken is goed bij alle handelingen? B. J. D. *Nav.* XVI. bl. 344. — *Reden is goed t' allen spele. Spel* beteekent nooit *handeling*, ook niet in de zegswijze „hij speelt een gevaarlijk spel." *t' Allen spele* beteekende, zoo als ik reeds opmerkte, *altijd* of *overal*, en komt in die beteekenis bij onze oude schrijvers zeer dikwijls voor. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 371.]

Hij mijdt den regen, en valt in de sloot. In het spreekwoord, door DE BRUNE aldus medegedeeld:

> *Zulck een die meent een plas te mijden,*
> *En valt vvel in de gracht bezijden,*

worden de laatste woorden door den heer H. verklaard: „*aan de zijde der gracht*, dus: niet *in het midden* derzelve." Doch het beteekent iets anders, namelijk in de gracht, die ter zijde van den plas is. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 249.

Die in roet handelt, maakt zijne vingeren vet. De aanteekening hierbij luidt: „Zoo bij TUINMAN II. bl. 189: *Die roet handelt, maakt zyne vingeren vet*. Verder wordt van een liefhebberij-werk gesproken. GRUTERUS III. bl. 139 zegt: *Die t' ruet handelt maact geern zyn vingeren vet*. Bij *ruet* heeft de gewone klankwisseling met *roet* plaats. Ook MEIJER bl. 79 heeft: *Die 'troot handelt, maeckt gheerne syne vingheren vet*. *Root* is Nedersaksisch voor *roet*. MODDERMAN bl. 137 heeft *hanteeren* voor *handelen*: *wie roet hanteert, maakt de vingers vet*." Hierop valt vooreerst aan te merken, dat het spreekwoord, zoo als het door den heer H. opgegeven wordt, niet juist zou zijn. Door met roet om te gaan, kan men de vingers *vuil* maken, maar niet *vet*. Hieruit blijkt, dat wij *roet* hier niet moeten nemen in de beteekenis van schoorsteenroet, maar in die van talk, ongel, welke het te voren ook had, en dat wij dus niet aan den schoorsteenveger, maar aan den kaarsemaker moeten denken. Ten anderen wordt hier, zoo als ik reeds zeide, aan kaarsemakers of gebruikers van kaarsen gedacht, niet aan kooplieden in talk. Want *in iets handelen* en *iets handelen* beteekent niet hetzelfde. Vreemd is het, dat de wijze, waarop MODDERMAN het spreekwoord opgeeft, den heer H. in dit opzigt niet op den goeden weg heeft gebragt. *Iets handelen* is iets met de hand aanraken, in de hand nemen, verder iets behandelen. Zoo b. v. *Lekensp.* II. 34. 13:

> Ende daer en dorste niement eten,
>
> . . . .
>
> Spise handelen noch broot sniden.

HOOFT, *Gedicht.* dl. I. bl. 44:

> Dat ghij door vrese van u eijgen smert of hoon
> Mijn hart handelen soudt met meerder mededoogen.

Het spreekwoord is dus hetzelfde als: *wie met pek omgaat, wordt er mede besmet*, met dit onderscheid alleen, dat daar van eene andere klevende stof wordt gesproken. Ten derden zegt de heer H., dat bij GRUTERUS en MEIJER van een liefhebberij-werk gesproken wordt. Doch van die smerige liefhebberij verdenkt de heer H. de kooplieden in talk onder onze voorvaderen geheel ten onregte. Want dat zij *gaarne* de vingers vet maken, wil alleen zeg-

gen, dat zij dit *ligtelijk*, *gewoonlijk* doen. Om het met een enkel voorbeeld te bewijzen, bij CATS, *Spiegel van den ouden en nieuwen tijdt*, staat boven de prent op bl. 48 (Amst. 1655. fol.): „Als de peere rijp is, soo valtse *geerne* in 't slick." Hetzelfde drukt hij in het gedicht, dat daaronder staat, op deze wijze uit:

Siet! als de peere bloost, dan *plachtse licht* te vallen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 249. [*Die roet handelt, maakt gaarne zijne vingers vet.* Ik zoude *gaarne*, in de beteekenis van *graag*, willen behouden, en zoude de spreuk aldus willen weêrgeven: als er voordeel mede te behalen is, verrigt men gaarne het smeerigst werk. B. J. D. *Nav.* XVI. bl. 344. — Mijne verklaring van dit spreekwoord wordt bevestigd door den vorm, waarin het bij TUINMAN, in wiens tijd het nog in gebruik schijnt geweest te zijn, voorkomt, „Die roet handelt maakt zijne vingeren vet." Wij spreken liever van eene andere kleverige stof en zeggen „wie met pek omgaat, wordt er mee besmet." LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 371. — Ik ben het over de beteekenis van het woord *gheerne* in dit spreekwoord zoo zeer met den heer L. eens, dat het mij moeite kost te begrijpen, hoe die opvatting, eens geuit, in ernst door iemand kan worden betwijfeld. SWAVING.]

Die met de schop werkt, wil altijd steken. „GRUTERUS III. bl. 167 zegt: *Scheppers gaan altyts besteken.* De *scheppers* zullen de *aardwerkers* zijn, zij, die in de aarde *scheppen*, dat is: *steken*, met schop of spade. Den grond *besteken* kan ook niet anders zijn dan daar*in steken*. Wiens werk het is te steken, die steekt dus, dat wil zeggen: men kan van iemand niet anders verwachten, dan dat hij doet, waartoe hij eene hebbelijkheid heeft. Maar iets *besteken* beteekent ook iets *ondernemen*, of wel het *plan* (*bestek*) tot iets *maken*. Nog kan *besteken* eene woordspeling zijn, en dan zou het spreekwoord op hen terugslaan, die *een steek* (onder water) *geven*." Zoo luidt de aanteekening van den heer H. Het woord *besteken* heeft hem moeite gegeven. Zijne eerste verklaring daarvan is niet gelukkig: want *besteken* zou wel kunnen beteekenen, den eenen steek na den anderen in den grond maken, doch dat doet de aardwerker niet, hij steekt er de aarde uit. Ook de tweede niet: want bestekken maken is ook het werk van den aardwerker niet. En het is wel mogelijk, dat hij ons nu of dan eenen steek onder water geeft; maar er bestaat geene reden, om die van hem meer dan van anderen te verwachten. Dat de heer H. de juiste beteekenis van dit woord niet gevonden heeft, is ook niet vreemd, want hij is bij den verkeerden man aangeland. De *schepper* toch is niet de *aardwerker*, maar de *kleermaker*. Hieruit volgt, dat *besteken* iets anders moet zijn. Wat evenwel, durf ik niet met zekerheid zeggen, omdat ik het spreekwoord nooit heb hooren gebruiken, en er de beteekenis niet van ken. *Besteken* kan de infinitivus, maar kan ook het verleden deelwoord zijn; men weet, dat het deelwoord van *steken* in vroegeren tijd *gesteken* was, en dat deze vorm nog in de eerste helft der 17ᵉ. eeuw zeer dikwijls gevonden wordt. Ik vermoed, dat wij hier dit laatste hebben. Misschien wil het spreekwoord zeggen, dat den kleermaker altijd een paar naalden in de mouw steken, derhalve dat men altijd aan de wijze, waarop iemand zich vertoont of voordoet, zien kan, wie hij is. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 250. [In het betoog van den heer L. mist men het bewijs, dat *schepper* voor *kleermaker* kan genomen worden. Wellicht ware het beter geweest te verwijzen naar de *schippers*, die gewoon zijn de diepte te peilen, d. i. den grond door het dieplood te betasten. Vermoedelijk zal het raadsel kunnen opgelost worden uit de Fransche vertaling van GOEDTHALS, uit wiens boekje dit spreekwoord door GRUTER ontleend is. SURINGAR.]

Veel spreken verwekt toorn, en heeft er menigeen bedorven. Hierbij wordt aangeteekend: „HOFFMANN bl. XXXVIII geeft op: *vele spreken heeft in meneghen stonden diewile beraden toren; bi vele spreken is die meneghe verloren. Beraden*, dat hetzelfde is als *bereeden*, beteekent zooveelals *bereiden*, dat is: *toeschikken* of *beschikken*." *Beraden* is een geheel ander woord dan *bereeden*. De beteekenis daarvan heeft de heer H. nagenoeg gevat; zij is *bezorgen*, *verschaffen*. Op deze wijze komt het bij onze oude schrijvers dikwijls voor, o. a. bij MAERLANT, *Rijmbijb.* vs. 3124, waar JOSEPHS dienaar aan de broeders, die hem verhalen, dat zij het geld in hunne zakken weergevonden hebben, antwoordt:

Ic wane u God dit beriet.

De *Hist. Scholast.* heeft daar: Deus vester dedit vobis eam. *Theophil.* vs. 110:

Hoe vele vintmen achter lande,
Die goede lieden beraden scande.

Wat echter maakt, dat de heer H. het spreekwoord verkeerd begrepen heeft, is vooral, dat hij het woord *toorn* opgevat heeft in de beteekenis, die het in den tegenwoordigen tijd heeft, die van *gramschap*. In den tijd, toen het spreekwoord ontstond, beteekende het woord ook nog iets anders, namelijk *verdriet*. B. v. In *Der minnen loep*, I. 3104 zegt HECUBA:

doet als ic hebbe gesproken
Dat onse toern werde ghewroken,

d. i. het verdriet, het leed, dat ons, Trojanen, aangedaan is. Ald. IV. 1961:

Die menich wil den anderen doren,
Het comt hem selven te groten toren,

d. i. het wordt hem zelven eene oorzaak van veel verdriets. Het spreekwoord zegt dus niet, dat veel

spreken toorn verwekt bij hem, die het hoort, maar dat veel spreken dikwijls veel verdriets verschaft heeft aan den spreker zelven. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 250. [De verklaring van den heer L. is mijns inziens zeer juist. Hij, die veel spreekt, d. i. die veel over anderen te zeggen heeft, zal maken, dat hij de berisping van anderen niet kan ontgaan. De waarheid daarvan leerde reeds TERENTIUS (Andr. V. 4. 17) *Si mihi pergit, quae volt dicere, ea, quae non volt, audiet;* uit welke woorden, die reeds door HIERONYMUS als een algemeen spreekwoord erkend zijn, ERASMUS dit adagium gemaakt heeft (Adag. Chil. I. 1. 27): *Qui quae vult dicit, quae non vult, audiet.* En van dezen werd dit overgenomen door AGRICOLA n. 159: *Wer da redet was yhn gelüstet, der mus offt hören, das er nicht gerne höret.* SURINGAR.]

Hij draait als (of: *is ongestadiger dan*, ook wel: *staat zoo vast als*) *een weêrhaan op den toren.* Bij de spreekwijze: *Het is een recht wendehoycke* wordt gezegd: „eene *wendehoycke* = *wendehuik* is eene zoodanige *huik*, die zich naar alle zijden *wendt* of *keert.*" Doch het woord geeft niet de huik te kennen, maar de persoon, die haar draagt (*). Even als *brekespel* niet is een spel, dat breekt, maar de persoon, die het spel breekt (**), en *spilpenning* niet een penning, die spilt, maar iemand, die gewoon is zijne penningen te verspillen, zoo is ook *wendehuik* iemand, die zijne huik nu naar den eenen, dan naar den anderen kant wendt, iemand, die, zoo als wij het nu uitdrukken, *de huik naar den wind hangt.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 251.

Haast u niet: men zal er nog twee nat maken, eer men u scheert. Volgens de aanteek. staat op *Campen* bl. 60 en bij MEIJER bl. 28: *haest niet, men salder noch twee netten, eermen v scheeren sal. Netten* is, zoo als te regt gezegd wordt, *nat maken.* Doch in onzen tijd zou men anders spreken, en zeggen: *men moet er nog twee inzeepen, eer men u scheert.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 251.

Zonder voeten den weg overgaan. De aanteek. hierbij luidt: „SARTORIUS *pr.* VIII. 34 zegt: *Sonder voeten ondergaet hy hem den wech.* De zegswijze: *aan iemand den weg ondergaan*, gebruikte men vroeger, om aan te duiden, dat *men een korteren weg ging.* Deze uitdrukking is thans ongewoon; wij spreken alleen van *over den weg gaan* of *den weg overgaan.*" Of het laatste gedeelte dezer aanteekening dienen moet, om den vorm, waaronder deze spreekwijze opgegeven is, te regtvaardigen, dan of het eene andere strekking heeft, weet ik niet. Ik wil er niet naar gissen, maar alleen aanmerken, dat *iemand den weg ondergaan* eene andere beteekenis heeft, dan de heer H. er aan toekent. Het beteekent namelijk dat, wat men dikwijls door het gaan van eenen korteren weg bewerken wil, namelijk: *iemand den weg afsluiten, den pas afsnijden.* Het komt bij schrijvers van vroegeren tijd meermalen voor. De dichter van *Der minnen loep* zegt II. 944 van graaf FLORIS IV:

My dunct dat hy nauwelic heeft
Der minnen eerste graet beleeft,
Want hem die wech wert ondergaen
Doe hi te clymmen hadde bestaen.

MOLL, *Joh. Brugman*, II. 189:

So wie in swaren sonden leeft
God laets hem wel versynnen
Dat hy sich keert ter doechden waert
Eer hem den weg die doet ondergaet.

d. i. eer de dood hem den weg afsluit. Iemand den weg *onderloopen* en *onderdringen* vindt men eveneens, het eene bij HILDEGAERSBERCH hs. f. 24. v. 4, het andere bij STOKE, II. 574. In plaats van den weg vindt men ook wel de plaats genoemd, waarheen iemand de weg *ondergaan*, afgesloten wordt. MAERLANT, *Rijmbijb.* bl. 29485:

Vespasiaen senddere die sine,
Ridders, ende voetgangers mede,
Die nachts onderghingen hem die stede.

d. i. hun den weg naar de stad afsloten. *Limb.* X. 1124 vlugt de draak zoo snel hij kan voor den ridder, die hem gewond heeft:

In den put hadt gherne gewesen,
Maer die ridder onderghinc hem desen.

Iemand den weg *zonder voeten* ondergaan, wordt, volgens SARTORIUS, van dengenen gezegd, „qui viribus imbecillior, arte atque ingenio vincit potentiorem." LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 251.

Het zijn vogels, die opgemaakt zijn. Wij lezen in de aanteekening hierop: „SARTORIUS *pr.* III. 45 heeft: *Deze vogel die is uyt gemaeckt. Uitmaken* is bij KILIAEN *toemaken*, dat is: *toebereiden;* maar *uitmaken* wordt bij onze oude schrijvers ook in den zin van *opmaken* gebruikt, dat in 't algemeen mede als *toebereiden* kan genomen worden, ofschoon nog als *opzetten.* Ter zelfde plaatse luidt SARTORIUS' opgave in onbepaalde voorstelling: *Vogels die uyt gemaeckt zijn.*" Gaat het andere lezers als mij, dan zal die aanteekening hun het woord niet veel duidelijker gemaakt hebben. 't Schijnt wel, dat de heer H. zelve hier niet zeker is omtrent de beteekenis, en ons de keuze laat tusschen *toebereiden*, *opmaken* en *opzetten.* Wij behoeven hier echter niet te twijfelen; want SARTORIUS, die de spreekwijze mededeelde, voegde er de noodige inlichting bij. Er was, zegt hij, in Lybië een man,

(*) Blijkt dit dan ten eerste niet, alleen door de opname dezer spreekwijze bij het aan hoofd gestelde spreekwoord? Blijkt dit dan ten andere niet, uit de overige 21 spreekwoorden of spreekwijzen, in de *Bijlage* opgegeven, die allen een *persoon* noemen? Blijkt dit dan ten derde niet buiten allen twijfel, uit Meijer's opgave, die bij de *wendehoycke*, als met dit een geheel uitmakende, onmiddellijk volgen doet: *hy weeyt mit allen wynden?*

(**) Hoe zou *brekespel* anders aan het *manlijke* geslacht komen?

met name PSAPHO, wien de lust bekroop, om voor eenen God gehouden te worden. Ten einde zijnen wensch vervuld te zien, ving hij een aantal van eene soort van vogels, wie men praten kan leeren, en deze leerde hij zeggen: PSAPHO is een groot God. Toen zij dat lesje wel geleerd hadden, liet hij ze vliegen. De vogels onthielden, hetgeen zij geleerd hadden, zoo goed, dat zij, waar zij kwamen, het lieten hooren, en toen het volk nu op onderscheidene plaatsen de vogels hoorde vertellen, dat PSAPHO een God was, meenden zij, dat er niet aan te twijfelen viel, en bewezen hem inderdaad goddelijke eer. Van hier de spreekwijze: *Psaphonis aves*, door SARTORIUS vertaald (*): *vogels, die uytgemaeckt zijn*. Men zegt het, zoo voegt hij er bij, „cum aliquis subornat, a quibus laudetur, aut per quos rem suam collaudatam, ac probe curatam cupit, ad rem etiam emendam vel vendendam (**).” Het zijn dus heimelijk toegeruste, afgerigte, tot een bepaald doel uitgezondene vogels. KILIAAN vertaalt *uitmaken* wel door *toemaken*, maar voegt er bij *subornare*, *clam submittere*, en daaruit blijkt, in welken zin hij dit *toemaken* bedoelt. Men vindt het in dien zin o. a. bij HOOFT, *Ned. Hist.*, B. 26. bl. 1165 (uitg. 1672): „Ten naasten morghenstonde quam een man binnen Sluis, die uitgemaakt van den Ooverste RUSSEL om 't leegher te bespieden, vier oft vyf daaghen, als zoetelaar, onder de Kooningschen verkeert had.” — Niet altijd evenwel geeft het woord een *heimelijk* toemaken, toerusten te kennen. B. v. *Gesta Roman.* cap. 110: „Soe hyetede hi dat men soudenyers vergaderen soude wt allen steden ende dorpen. Soe gheboerde dat oec dat land, dat dorp, bescreven wert, daer sijn twee kinderen in opghevoet werden, dat si mosten twee vrome ghewapende mannen wt maken.” HOOFT, *Ned. Hist.* B. 7. bl. 287, waar van de burgers van Naarden gezegd wordt: „Dus maaken zij, eenen burghermeester genaemt meester MARTEN LAURENSZOON met eenen scheepen GERRET PIETER AARTSZOON, uit, om t' onderstaan, oft 'er noch plaats tot draghlyke daadinge zyn moghte.” LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 251.

Hij is niet waard, zich te ontschoeijen. In de verzameling van fransche spreekwoorden met hollandsche daarnevens, de eenige, waar de heer H. deze spreekwijze vond, staat: *hy en is niet weerdt hem te ontschoeyen*. Maar is dit *hem* nu te regt door *zich* vervangen of niet? Moet men *zich* lezen, dan weet ik er geene andere verklaring op dan deze, dat men hier denken moet aan de gewoonte der Israëliten, om het schoeisel uit te doen, wanneer men eene heilige plaats zou betreden, hoewel die verklaring nog al ver gezocht is, en de spreekwijze dan eigenlijk iets anders zegt, dan zij meent; want iemand moge zoo slecht zijn, dat hij niet verdient eene heilige plaats te betreden, maar wie is te slecht om zijne eigene schoenen uit te trekken? Leest men daarentegen *hem*, dan komt de spreekwijze overeen met eene andere, ook in het *Spreekwoordenboek* opgenomen, *hij is niet waardig, diens schoenriem vast te binden*. Er is wel een klein verschil, in de eene wordt van het aandoen, in de andere van het uitdoen van het schoeisel gesproken, doch het is beide het werk van denzelfden persoon, van den slaaf, en beide spreekwijzen willen hetzelfde zeggen, namelijk: *hij is niet waard zijn slaaf, zijn dienaar te zijn*. Mij komt de laatste verklaring verreweg de meest verkieselijke voor, vooreerst omdat zij een goeden zin geeft, eenen veel beteren zin dan de andere, en ten tweeden omdat zij ons den weg wijst, om den oorsprong der spreekwijze te vinden. Het is dan eene bekende bijbelplaats, die zoo als honderd andere eene algemeen gebruikelijke spreekwijze is geworden, namelijk *Joan.* I: 27, „Wien ick niet weerdigh en ben dat ick sijnen schoenriem soude ontbinden.” Mij dunkt, de lezing *hem* geeft een zooveel beteren zin dan de lezing *zich*, en de overeenkomst met de aangehaalde bijbelplaats is zoo klaarblijkelijk, dat wij hier *hem* als demonstrativum zouden moeten opvatten, al werd ook in het Fransch *se* gelezen, wat door vergissing van den zetter in ééne letter ontstaan zou kunnen zijn. Maar hoe leest men daar? Ik weet het niet. Wel wordt aan het slot der aanteekening gezegd: Het overeenkomstige Fransche spreekwoord: „*Il n'est pas digne de le* (*) *deschasser*, waarin met *déschasser* wel *déchausser* gemeend zal zijn, sluit evenzeer een tweeden persoon uit.” Maar men ziet, dit loopt niet los: er moet hier de eene of andere drukfout schuilen. Doch welke? Ik hoop, dat zij den heer H. in het oog moge vallen, en op de lijst van drukfouten, die wij zonder twijfel achter de laatste aflevering van het werk vinden zullen, verbeterd worden. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 252. [De strekking van het spreekwoord kan geene andere zijn dan om aan te duiden, dat twee personen zoo hemelsbreed van elkander in waarde verschillen, dat zij niet op denzelfden dag te noemen zijn, en dat de een niet waardig geacht wordt zelfs den geringsten dienst aan den anderen te bewijzen. Dat dit spreekwoord slechts in ééne van onze verzamelingen (*Motz*) opgenomen werd, is zooveel meer te verwonderen, omdat het — als aan den Bijbel ontleend — gerekend mag worden zeer algemeen bekend te zijn geweest. En dat dit ten tijde van

(*) O, is dat vertalen!

(**) Staat dat dan ook niet als de verklaring van het spreekwoord opgegeven (II. bl. 400)? Behoorde wellicht het vertelseltje omtrent *Psapho* er bij? Of zou het Nederlandsche spreekwoord met dat vertelseltje niets te maken hebben?

(*) Het Fransche spreekwoord heeft *le*, niet *se*.

Erasmus werkelijk het geval was, leert ons de groote man, waar hij (Adag. Chil. I. 5. 94) aan de verklaring van *Indignus qui illi matellam porrigat* het volgende toevoegt: „Extat et hodie vulgo tritissimus sermo: *Indignus est, qui illi calceos detrahat.* Quod adagium usurpatum est in literis Euangelicis [Marc. I. 7. Luc. III. 16. Joh. I. 27] a Joanne Baptista. Quin etiam negant eodem die nominandos (i. e. dicunt *non eodem die nominandos*) quos admodum inaequales volunt videri." Waar Tappius p. 64* de woorden van Erasmus overneemt, voegt hij daar deze vertaling bij: „*Er ist nit werdt das er jm die schüch ausziehen, oder vfflösen solt.*" Klaarblijkelijk moet dus bij dit spreekwoord gedacht worden aan het ontschoeien *van een ander*, niet *van zich zelven*. Suringar.]

Die wel doet, zal geene wisch uitsteken. In de aanteek. deelt de heer H. ons mede, dat in de verzamelingen, waar hij dit spreekwoord vond, gelezen wordt: *die wel doet en darf gheen wisch wtsteken.* „*Darf*," voegt hij er bij, „is de tegenwoordige tijd van het oude *darven*, thans *durven*, doch voor ons *mogen* genomen." Het oude *derven* echter beteekende niet *mogen*, maar *behoeven*, en het spreekwoord moet dus luiden: *die wel doet, behoeft geen wisch uit te steken.* Leendertz *Nav.* XVI. bl. 252. [*Die weldoet behoeft geene wisch uit te steken.* Waarom niet? Dit wordt door P. L. Wz. er niet bijgevoegd. Ik vraag alleen: is het ook, omdat de wisch, die uitnoodigt tot koopen, niet noodig is, als iemand zich als verkooper, door eerlijkheid, aanbeveelt? B. J. D. *Nav.* XVI. bl 344. — Wat het uitsteken van die wis beteekent, is vroeger reeds in den *Navorscher* verklaard. Leendertz *Nav.* XVI. bl. 371.]

Ongaarne sterft hij, die meest moet achterlaten. De heer H. teekent hierbij aan: „Gruterus I. bl. 117 geeft op: *Noiest sterft; die meest moet achterlaten.* *Noiest* is een oude vorm voor *noi*, dat is: *noode*, en nog wel als *noô* gehoord, in dien vorm bij ons als *ongaarne* bekend." *Noiest* echter is niet een oude vorm van *noode*, maar de superlativus daarvan. Het spreekwoord wil dus zeggen: *hem valt het sterven het zwaarste, hij heeft er het meeste tegen, die het meeste moet achterlaten.* Leendertz *Nav.* XVI. bl. 252.

Wat baat het kleven, als het niet vestigen wil! In de *Prov. seriosa* luidt dit: *wat baet gecleeft daert niet vesten en wil.* Daar nu in onzen tijd *kleven* alleen in intransitive, en *vestigen* alleen in transitive beteekenis gebruikt wordt, zou ik beter achten te zeggen: *wat baat het plakken, als het niet houden wil.* Eene andere verzameling heeft: *wat batet gheclest daert niet vaten en wil*, en de heer H. meent hier het werkw. „*klessen* of *kletsen*, d. i. *werpen* of *gooien*, zooals de kalk op de muren gedaan wordt," te vinden. Zouden wij hier niet eerder aan eene drukfout, *gheclest* voor *ghecleft*, moeten denken? Leendertz *Nav.* XVI. bl. 252. [*Wat baat het gheclest, daar 't niet vaten wil.* Is het beeld ook ontleend van de *klessen* of *klissen*, die zich aan sommige dingen hechten, aan andere niet, en wil de spreuk dus ook zeggen: wat baat het met klissen werpen tegen dingen, waarop zij niet vatten willen? Hetzelfde als in het Latijn: *oleum et operam perdere;* of in het Nederduitsch: *den Moriaan schuren*, of *aan eens dooven mans deur kloppen.* B. J. D. *Nav.* XVI. bl. 344. — *Wat baat het gekleft, daar 't niet vaten wil.* Het werpen met klissen, dat altijd dient, om iemand te beleedigen of te bespotten, komt, dunkt mij, in dit spreekwoord minder goed te pas. Het werkwoord *klessen* heb ik ook nooit in zoodanige beteekenis aangetroffen, hoewel het niet onmogelijk is, dat het bestaat. Eindelijk, de door mij voorgestelde verklaring, om namelijk *geclest* voor drukfout te houden, is zeker de eenvoudigste. In het schrift van de 17de. eeuw en vroeger verschillen *ft* en *st* zoo weinig, dat men zich daarin gemakkelijk kon vergissen. Leendertz *Nav.* XVI. bl. 371. — „Zouden wij hier niet eerder aan eene drukfout *gheclest* voor *ghecleft* moeten denken?" vraagt de heer Leendertz. Ik antwoord: dit vermoeden is zeer gegrond. In mijn afschrift van de negende editie van de *Prov. Comm.* (*Delf*) zie ik *gheclest* staan, doch opzettelijk met eene lange f geschreven, als wilde ik bij het afschrijven reeds aanduiden, dat hier waarschijnlijk eene drukfout schuilde. Later ben ik in die meening bevestigd geworden door vergelijking van de derde editie (*Daventriensis tertia*), mij door Prof. Serrure en uit de stads-bibliotheek te Lubeck ten gebruike verstrekt. In beide exemplaren staat zeer duidelijk: (n. 742) *Wat batet ghecleft daert niet vesten en wilt.* Dat het ww. *cleuen* de algemeene beteekenis heeft van *vastmaken* (affigere), blijkt uit de Latijnsche vertaling: *Non affigatur ibi res quo stare negatur.* En *vesten* wordt in de beteekenis van *vast blijven*, *blijven zitten* zelfs nog door Cats gebruikt, o. a. waar hij zegt D. I. bl. 257. A. (Amst. 1828): *Nu, vrienden, laet de tucht in uwen boesem vesten.* Zie ook D. II. bl. 163. B. Suringar.]

Zuinig gezien is genoeg gebedeld. Het eerste woord *zuinig* heeft de heer H. overgenomen uit eene andere spreekwijze, die hij hier als variant bijvoegt, maar die hier niet behoort, namelijk: *de omstanders keken bitter zuinig.* Het spreekwoord, waar wij hier mede te doen hebben, schijnt alleen bij Tuinman voor te komen. Dat er daar evenwel geen drukfout in is, blijkt hieruit, dat het eerste gedeelte nog eens bij Tuinman voorkomt, en dat op beide plaatsen *zundig* gelezen wordt, en uit de verklaring, door dien schrijver er bij gevoegd, op de eene plaats:

„dat wil zeggen, *zondig*, voor *schuldig*, als een *schuldige*, die een *overtuigt*, *beschaamt* en *treurig gelaat* vertoont, om ontferming te verwekken;" op de andere plaats: „*treurig* en *neêrslagtig*, als een verwezen misdadiger." Dat deze verklaring juist is, bewijst de spreekwijze, die men nog dikwijls hoort: *hij staat te kijken als een arme zondaar*. *Zundig* behoeft hier dus niet door *zuinig* vervangen te worden. Ik geloof, dat hetzelfde spreekwoord in het woordenboek van den heer H. nog eens voorkomt. Wij vinden daar namelijk op eene andere plaats: *Jaemerlick gesien, is haest genoech ghebeden*. *Jammerlijk* is daar hetzelfde, wat *zundig* hier is, en *bedelen* en *bidden* zullen waarschijnlijk ook hetzelfde beteekenen, want dit laatste werd vroeger dikwijls, en wordt in sommige gedeelten van ons vaderland nog wel voor *bedelen* gezegd. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 253. [In de oudste verzameling van Nederlandsche spreekwoorden (*Prov. Comm.* n°. 428) staat: *Jammerlick ghesien es ghenoech ghebeden*, met deze Latijnsche vertaling (die wel niet al te best geslaagd is): *Dum videat quasi flens facies, petit hic erubescens;* doch waarin het *quasi flens* genoegzaam verklaart, wat door *jammerlick ghesien* moet verstaan worden. Daarvoor schreef GOEDTHALS bl. 14 (bij MEIJER bl. 67): *Deerelick ghesien is half ghebeden*, dat is: met een *smeekend gezicht*, in welke beteekenis dit woord zelfs nog door CATS gebruikt wordt, o. a. D. II. bl. 238. A: *Hy weert de jonge vrou, hoewel sy deerlyck siet*, d. i. een smeekend gelaat tot hem opheft. Zie ook D. II. bl. 540. B. SURINGAR.]

Beschikken gaat voor bedenken. Tot de spreekwoorden, in het werk van den heer HARREBOMÉE voorkomende, die, dunkt mij, wel eenige verklaring behoefden, behoort *beschikken gaat voor bedenken*. Wie het spreekwoord nooit heeft hooren gebruiken, zal meenen, dat het beteekent: het is beter, dat men ons iets toeschikt, dan dat men er alleen over denkt, of iets dergelijks. De heer H. zegt wel in zijne *Bijlage*, dat *bescheeren*, beschikken of toebedeelen beteekent, en zoo is het ook, maar hij maakt in het spreekwoord eene verandering, die mij doet twijfelen, of hij de beteekenis wel begrepen heeft. Hij geeft op *Beschikken gaat voor bedenken*. Doch in de spreekwoordenverzameling staat *bescheert voor bedacht*. Ik meen, dat het beteekent, wat God ons beschoren heeft, is beter dan hetgeen wij zelve bedacht hebben. Het spreekwoord bevat dus eene vermaning om tevreden te zijn met hetgeen God over ons beschikt, omdat dit beter is dan hetgeen wij zelve voor ons wenschelijk achten. Dat het deze beteekenis heeft, blijkt, dunkt mij, uit de spreekwoorden, in wier gezelschap het bij SPIEGHEL voorkomt, namelijk:

Laat God raden.
Laat Goods water over Goods akker gaan.
Zoo 't God voeght, my genoeght.

Wij weten, dat SPIEGHEL in zijnen *Byspraecx Almanack* op iederen dag eenige spreekwoorden of spreekwijzen bijeen voegt, die hetzelfde of nagenoeg hetzelfde te kennen geven. Daardoor kan dit boekje ons licht geven omtrent menig spreekwoord, dat nu niet meer in gebruik is, en omtrent welks beteekenis men anders in twijfel zoude zijn. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 371.

Dien 't misvalt, men bedreigt hem gaarne. Er staat in den *Roman van Limborch:* Dient mesvalt men mesbiet hem gherne. En de heer H. verbetert dan ook in de *Bijlage* zijne vertaling, door te vermelden, dat *misvallen* beteekent *tegenloopen*, en *mesbieden*, *kwalijk bejegenen* of *onbehoorlijk behandelen*, ofschoon *het misvalt mij* niet zoo zeer beteekent *het loopt mij tegen*, d. i. ik ondervind voortdurend tegenspoed, als wèl, er overkomt mij iets kwaads, ik krijg een ongeluk. Hij vergist zich echter, wanneer hij meent, dat in *misvallen* de klemtoon op *mis* valt. Ware dit zoo, dan zou het in het praesens zijn *het valt mis*, in het praeteritum *het viel mis:* doch men zeide integendeel *het misvalt*, *het misviel*. Zoo b. v. bij MAERLANT, *Rijmb.*, vs. 32740,

> Want Symoene [en] mesfalt mede.
> Of hi becoopt dat hi verdient.

en *S. Franciscus leven*, vs. 9802,

> Doe hi kint was, mesvel hem so
> Als hi woonde met sinen vader,
> Dat hi binnen te scuerde algader.

LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 371.

Bij zien is menigeen bedrogen. Zoo heeft de heer H. vertaald, en goed vertaald, wat hij in eene verzameling vond, *bi sien is die meneghe bedrogen*. In de *Bijlage* echter geeft hij eene andere verklaring en zegt: „*Menighe* is nu *menigte;* zoo zei men *hooge* nu *hoogte*, gelijk *oude* van *oudte*." Op de volgende bladzijde vermeldt hij eene dergelijke spreekwijze, *bi licht gelooven es die meneghe bedrogen*, „waarin" zegt hij „*meneghe* weder *menigte* is." Reeds als wij zien, hoe elders gelezen wordt, *wie lichtelyk gheloofft wordt lichtelijck bedroghen*, *die gheringhe ghelooft is haest bedrogen*, zien wij, dat *menigeen* hier beter past dan de *menigte*. Maar er komt bij, dat *menige* wel *menigte* kan beteekenen, en inderdaad enkele malen in deze beteekenis bij oude schrijvers voorkomt, doch van *die menige* in den zin van *de menigte*, *de groote hoop*, heb ik bij hen nooit een voorbeeld gevonden. Daarentegen vinden wij *menige* met het lidwoord er voor zeer dikwijls in de beteekenis van *menig een*, b. v. *Minnenl.* I. 728,

> Ach! wat quader ganc
> Gaet die menighe mit sienden oghen,
> Dat hi him brinct in scarpen doghen

Ende meynt te bouwen enen sconen gaert,
Daer dicke een netelbusch of waert.

Hi en *him* in het volgende vers bewijzen, dat *die menighe* hier *menigeen* beteekent. Beteekende het *de menigte*, dan zou er *si*, *haer*, gestaan hebben. *Lekensp.*, I. 28. 16:

Ghiericheit brinct ooc voort
Diefte, crachte ende ooc moort,
Lieghen, smeken ende verraden,
Ende brinct den menighen in scaden.

den menighen is mannelijke accusativus en kan dus niet komen van *menige* = menigte. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 372.

Hij kan het wel droomen. Bij *Hij kan het wel droomen* voegt de heer H. als synonyme spreekwijzen: *het heft hem gedroomt* en *hy droomt.* Doch het zijn drie verschillende spreekwijzen. De eerste beteekent: hij weet het zoo goed, dat hij het droomende wel zeggen of doen kan; de tweede, waarvoor wij, die *droomen* als persoonlijk werkwoord bezigen, zeggen zouden: *hij heeft het gedroomd*, beteekent: het is niet, zoo als hij meent, hij verbeeldt het zich maar; de derde beteekent: hij spreekt als een droomende, zonder zamenhang, of zoo, dat het is, alsof hij niet hoort of ziet, wat er gesproken en gedaan wordt. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 253.

Daar gaat niets voor weldoen. Er zal in plaats van *weldoen* moeten gelezen worden *wel doen.* Het spreekwoord komt reeds in oude verzamelingen voor. In dien tijd kende men *weldoen* nog niet in dien zin, waarin wij het nu bezigen, namelijk *weldadigheid bewijzen;* maar alleen in dien van *goede, edele, dappere* daden bedrijven. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 372.

Hij hindert wel, die 't niet gebeteren kan. De heer H. meent, dat, wat bij TUINMAN gelezen wordt, *die kan 't niet gebeteren*, het laatste gedeelte van deze spreekwijze is. Doch dit is zoo niet. Want overal vond hij: *hi hindert wael die niet gehelpen* of *die niet ghebaten en can,* dat wil zeggen: wie niet helpen kan, hindert gewoonlijk, staat gewoonlijk in den weg. Van *gebeteren* wordt daar niet gesproken. Wat wij bij TUINMAN lezen, *die kan 't niet gebeteren*, zegt zooveel als: hij kan het niet helpen, wat eigenlijk beteekent: hij kan er niets aan doen, maar ook dikwijls gebezigd wordt in de beteekenis van: hij heeft er geen schuld aan. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 253.

Hij had gaarne, dat men veel van hem hield. De heer H. heeft deze spreekwijze gelaten zooals hij haar vond; maar het gevolg daarvan zal zijn, dat zij door de meesten verkeerd verstaan wordt. *Veel van iemand houden* wordt in onzen tijd gebezigd voor behagen in iemand vinden, hem liefhebben. Zelfs wordt het gezegd van levenlooze voorwerpen of handelingen. Maar vroeger had het eene andere beteekenis. De leenman in de middeleeuwen *hield* het leen van zijnen leenheer. Dezen erkende hij dus als zijnen meerdere, wien hij eerbied en gehoorzaamheid schuldig was. Vandaar dat *van iemand houden* de beteekenis kreeg van eerbied, ontzag voor iemand hebben. Zoo vinden wij het nog in de 17e. eeuw; o. a. bij HOOFT, *Gedicht.* bl. 6.

O Juppiter vergeeft het mijn,
Soo 'ck weinich van u houwe,
U blixems niet soo crachtich sijn
Als d'oogen van mijn vrouwe.

De tweede regel beteekent: „zoo ik weinig ontzag voor u heb." En de spreekwijze: *hij had gaarne dat men veel van hem hield*, beteekent eveneens: „hij had gaarne dat men veel ontzag voor hem had," wat bovendien blijkt uit de gelijkbeteekenende spreekwijze, die in de verzameling, waaruit zij den heer H. bekend werd, daarnevens staat: *Hij weere geern nauwe geviert.* LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 372.

Hij kastijdt zich wel, die zich bij een ander kastijdt. Ook het spreekwoord, *hij kastijdt zich wel, die zich bij een ander kastijdt*, heeft veel kans verkeerd te worden verstaan. De heer H. heeft er blijkbaar in den beginne mede verlegen gezeten. In de bijlage toch zegt hij: „Zoo in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes: Hi castijt sich wael, die hem bi enen anderen castijt.* In *Prov. seriosa* bl. 26 staat *hem* voor *zich*, dat tot dezelfde constructie kan leiden, omdat men vroeger *hem* schreef, waar wij thans *zich* gebruiken; maar evenzeer in *kastijder* en *gekastijde* niet denzelfden persoon zou behoeven te zoeken. Het Latijnsche spreekwoord leidt ons echter op den rechten weg. Letterlijk zegt het: *Gelukkig is hij, dien eens anders gevaren voorzichtig maken. Eens anders straf is eene lichte boete.* Men zou het dus gelijk kunnen stellen met het spreekwoord: *Die zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht.* Het laatste deel van het opgegeven spreekwoord, *die zich bij een ander kastijdt*, zullen wij dan aldus moeten verstaan: *die bij eens anders kastijding de zijne zoekt*, of meer letterlijk: *die zich bij* of *door middel van een ander kastijdt;* alzoo met behoud van *zich* voor beide deelen des spreekwoords. Immers die zich zóó kastijdt, voelt er zelf niets van." De heer H. is dus door de hulp van het in de *Prov. serios.* bijgevoegde latijnsche vers op den weg gebragt, maar heeft toch de beteekenis van het spreekwoord nog niet geheel juist gevat. Want hij blijft staan bij de beteekenis, die het woord *kastijden* nu heeft, en deze kunnen wij hier niet gebruiken. Het beteekende in de middeleeuwen ook nog iets anders, namelijk *leeren*, *onderwijzen*. MAERLANT verhaalt in *S. Franciscus Leven*, dat deze zich eens bevond onder arme lieden, die allerlei onheil geleden hadden, hun vee was door wolven en ander ongedierte verscheurd,

hunne wijngaarden en bouwlanden door hagelslag vernield. Als hi, zegt de dichter vs. 4631,

Als hi desen castien soude,
Die scade adden dus menichfoude
Seide hi hem dustanich wort, enz.

Castien beteekent hier leeren — *praedicare* staat in het Latijn. FRANCISCUS, zoo verhaalt hij elders (vs. 1219),

begonste hem properlike
Castien vele van hemelrike.
Ende hoe men soude hebben onwaerde,
Tallen dinghen hier op d'aerde.

Ook hier is het *leeren*, praedicare, even als *Rijmb.* 23349, waar hij van JEZUS zegt:

Ende hi es in een scip gheghaen,
Ende hi castiede uten scepe kine,
Alse Matheus doet anschine.
Tfolc stont upten over vele.

waarvoor het Latijn heeft: ascendens naviculam docebat de eo turbas stantes in litore. *Bij* staat bij werkwoorden, die *leeren* beteekenen, om het middel te kennen te geven, waardoor men iets leert. Zoo wil de schrijver van de oudnederlandsche verzameling van fabelen, die onder den naam van *Esopet* bekend is, zijne lezers „bi beesten ende bi voghele leeren," en een bekend spreekwoord zegt: *by kleyne lapjes leert den hondt leer eeten* (SARTORIUS, — SPIEGHEL heeft *aan*). Het *spreekwoord*, dat wij behandelen, wil dus zeggen: hij onderrigt zich wel, die zich onderrigt door middel van het voorbeeld van anderen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 372.

Doe wel en zie niet om. Een spreekwoord, dat dikwijls gebruikt, maar ook zeer dikwijls niet verstaan wordt. Of de heer H. het verstaan heeft? Men zou het meenen, als men bij hem leest: „Dit spreekwoord vertoont ons de beeltenis der oprechtheid en rechtschapenheid, leert ons *recht door zee gaan*, toont ons aan, dat

Heusch van mond en trouw van handen
Vrij mag gaan door alle landen."

Maar men zou er weêr aan twijfelen, als men verder leest: „en dat het *beter is, onrecht te lijden, dan onrecht te doen*, daar *een goed geweten beter is dan duizend getuigen*, en dat gevolgelijk evenzeer aanbevelenswaardig is: *beproef alle dingen, en behoud het goede*, of met andere woorden: *Doe wel en zie niet om* staat lijnrecht tegenover *doe alleen u zelven wel*, dat is: kuip, zooveel gij kunt, om u en de uwen er doorheen te werken, en tot het gewenschte eeredoel te leiden, niet angstvallig rondziende naar middelen, die u daartoe kunnen dienen." Om de beteekenis van het spreekwoord te vatten, moeten wij in de eerste plaats vragen, hoe wordt het in de oude verzamelingen opgegeven? Daar nu lezen wij: „Die wel doet en derf niet omsien." Merken wij nu vooreerst op, dat *wel doet* in alle verzamelingen, waarin het spreekwoord voorkomt, in twee woorden geschreven staat, en dat wij dus niet te denken hebben aan het bewijzen van weldaden, maar aan *wel doen*, dat is goed doen, zijnen pligt doen, en ten anderen dat *derf* niet, zoo als de heer H. beweert „komt van *durven* in den verouderden zin van *mogen*," want in dien zin hebben onze voorvaderen het nooit gebruikt, maar dat het hier, zoo als op een menigte andere plaatsen de beteekenis heeft van *behoeft*, dan wordt het spreekwoord duidelijk. *Doe wel en zie niet om*, „doe uwen pligt en zie niet om, bekommer u niet over het oordeel van anderen over uwe daden, vrees niet, of zij die prijzen of laken." SPIEGHEL heeft „Doet wel en ziet niet el," en voegt er bij „Daad zonder roemen." LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 373.

Het zal u nog uitgekorreld worden. Bij deze spreekwijze heeft de heer H. de volgende aanteekening gevoegd: „Voor *uitkorrelen* vindt men *uitkornen*, dat eveneens van *korrel* zal zijn afgeleid. Zoo zegt GHEURTZ bl. 62: *Tsal hem wel uyt ghekornt worden*, en heeft SARTORIUS *tert.* VII. 52: *Het sal u noch uyt gekorrent worden.* Daar *uitkorrelen* of *uitkornen* wel zal moeten beteekenen: de *korn*, *kern* of *pit* ergens uithalen, zal de spreekwijze willen zeggen: eene bedoelde zaak zal dezen of dien persoon geheel, tot de kiem toe, worden ontnomen. — Nog spreekt SARTORIUS *pr.* VIII. 14 van *uitkorenen: 't Sal u noch uytgekorent werden*, en wijst daarmede voorzeker op dezelfde afleiding." In deze verklaring kunnen wij niet berusten. Behalve dat de heer H. hier twee woorden met elkander verwart, die wel verwant zijn, maar toch en in vorm en in beteekenis verschillen, namel. *kern* (oudhoogd. kerno, oudnoordsch kiarni) en koren, korrel (goth. kaurns, oudnoordsch en oudhoogd. korn), is *iemand iets uitkernen* voor iemand iets geheel, tot den kern toe ontnemen, eene zoo vreemde uitdrukking, dat ik er deugdelijke bewijzen voor zou moeten hebben, om te kunnen gelooven, dat zij ooit in gebruik was geweest. Wij moeten dus naar eene andere verklaring omzien, en de beste weg daartoe is SARTORIUS op te slaan en te zien, welke latijnsche of grieksche spreekwijzen van dezelfde beteekenis hij opgeeft. Tweemaal komt onze spreekwijze bij hem voor, eens als vertaling van *Oetaeus genius*, met de verklaring er bij: „ajunt Oetaeum genium ferocitatem et arrogantiam non sinere inultam;" eens als vertaling van *canis vindictam.* „Subaudiendum *patieris*, aut aliquid commodius," voegt hij er bij, en zegt, dat deze spreekwijze haren oorsprong heeft van hetgeen den dichter EURIPIDES was overkomen, die, nadat hij menschen, die een van 's konings honden doodgeslagen hadden, van de straf daarvan had weten te bevrij-

den, door de honden van dienzelfden koning verscheurd werd. De zin van de spreekwijze moet dus zijn, het zal u betaald gezet, het zal op u gewroken worden. De vraag is nu, hoe kan *uitkornen* dat beteekenen? *Kornen* wordt door den heer OUDEMANS in zijn *Woordenboek op Bredero* verklaard door „slaan, kloppen, even als ons *karnen*," en bij haalt daarbij eene plaats aan uit den *Spaanschen Brabander*, waar eene vrouw, toornig omdat men haar voor *veugel* gescholden had, zegt:

Ick sel jou dat veughelen noch kornen uyt je gat.

Deze beteekenis past voor onze spreekwijze voortreffelijk: de eenvoudigste, minst omslagtige en bij het volk meest gewone manier om zich op iemand te wreken is, dat men hem een pak slagen toedeelt. De heer OUDEMANS vergist zich echter, wanneer hij *kornen* voor hetzelfde woord houdt als *karnen*, en de beteekenis, die het heeft, afleidt van het slaan of stooten van de melk in de karn. Vreemd is het, dat hij er niet aan gedacht heeft, dat *kornen* in verband zou kunnen staan met het woord, dat hij in zijn *Woordenboek* onmiddellijk daaraan laat voorafgaan, namelijk *korn*. Hij verklaart dit door *lijf*, *lichaam*, *romp*, en zegt, na eene plaats uit BREDERO aangehaald en naar eene uit den *Lancelot* en eene uit den *Reinaert* verwezen te hebben, dat het eene verbastering is van *carogne*. Het is waar, er bestaat zulk een woord. KILIAAN geeft op: Korne *vetus* j. karonie. En op de aangewezene plaats uit den *Lancelot* wordt het gebruikt. De held is gevangen genomen, en in een akeligen put geworpen vol vergiftige slangen. Hij meent nu, dat zijne laatste ure haast komen zal, en klaagt:

ander liede, cleine ende groet
Keren ter erden in haere doet
Ende men graeftse ter erden dan;
Mar ic ben soe ongevallech man
Dat die erde, die, alsmen seegt,
Al die liede tontfane pleegt,
Minen *corne* heeft soe ontwert, [l. onweert]
Dat sise niet tontfane begeert,
Mar si geeftse den vulen slangen,
Die mijn vlesch hebben bevangen
Hen te peysteren daer mede.

Corne beteekent hier duidelijk lijk, dood lichaam. Doch in de plaats uit den *Reinaert* kan het dat niet beteekenen. Men oordeele! De wolvin komt bij een put. In dien put ziet zij den vos zitten. Zij vraagt, hoe hij daar komt? Reinaert antwoordt (vs. 6440):

Ik heb so veel geten
Visschen, al hier in den borne,
Dat mi spliten mach die korne.

Zegt hij: ik heb hier in het water zoo veel visschen gegeten, dat ik vrees, dat mijn *lijk*, mijn *kreng* splijten zal? Op zulk eene wijze zou hij toch niet van zijn eigen dierbaar lichaam spreken. Ook het aangehaalde vers van BREDERO laat zich zoo niet verklaren. Er wordt daar (in de *Griane*) van een bekenden vechtersbaas gezegd:

Guts wolven! hoe is die karel geteyckent in zijn wangen!
Nou lestent quamer een diefleyer tot zynent kuyeren
Hy veterde hem na zijn korn, en hy leyden hem in de luyeren.

Ook hier wordt van een *levend* mensch gesproken: en aan het lichaam van een levend mensch geeft men, met hoeveel verachting men er van moge spreken., den naam van lijk of kreng niet. Wij moeten dus naar eene betere verklaring omzien, en deze zullen wij niet vruchteloos zoeken. In den *Teuthonista* wordt op bl. 46 opgegeven: „Carfkern, klyck, incisura." Hierin is eene drukfout. Er moest staan „Carf, kern" enz., wat bevestigd wordt door hetgeen op bl. 138 gelezen wordt „Kern *in* C. Carf." Nog eens vinden wij het in datzelfde woordenboek bl. 49 op *Clave*, wat verklaard wordt door „reete, splete, spalde, glyppe, kernne, schram, scissura, ruptura, fissura, laceratura, rima, rimula, rimella." Het beteekent dus reet, spleet. En waaraan wij op de beide genoemde plaatsen te denken hebben, maakt ons EPKEMA duidelijk, die in zijn *Woordenb.* op GIJSBERT JAPICX bl. 237 zegt: „Van *kerne* heeft men nog in Friesland *earskerne*, de snede tusschen de beide billen, KILIAAN *aers-kerf*." Wij begrijpen nu, wat REINAERT voorgaf te vreezen als gevolg van zijn onmatig vischeten, en dat de spreekwijze, die in BREDEROOS *Griane* gebruikt wordt, geheel hetzelfde beteekent als die, welke wij in zijnen *Spaanschen Brabander* uit den mond van eene amsterdamsche spinster hooren:

Mijn eer! mijn eer! die sal hy my verbeteren,
Of ick sal hem, sie daer, met dat mes na syn gat veteren.

Uitkornen ziet dus op de executie, waarmede ondeugende kinderen plegen gedreigd te worden. Het zal u nog uitgekornt worden, is: het kwaad, dat gij gedaan hebt, zal u met eene dragt slagen betaald gezet worden, zoo gevoelig, dat het kwaad er uit zal zijn, dat gij het niet meer zult durven ondernemen. LEENDERTZ *Nav.* XVI. bl. 373.

Hij haalt garen uit. In HOOFTS vertaling van den Misogamos van HUYGHENS komen de volgende regels voor:

Al evenwel men vraeght, hoe 't bijkomt dat zijn verwe
Verandert is op 't vel, en hoe hij zoo drulloort zit,
En haeld hem gaeren ujt, wil ick u dat eens zeggen?

Een eenigh nachjen hem zijn ooghen heeft geopent enz.

Op „En haeld hem gaeren ujt" zegt BILDERDIJK: „*Garen uithalen* is bedrukt zitten; maar eigenlijk eene verzachting van zich de *hairen uithalen.*" Dat deze verklaring kant noch wal raakt, ziet men, zoodra men de woorden met eenige aandacht beschouwt. Want er staat vooreerst *haeld* niet *haelt*. Er is in dit woord eene fout, het is waar; maar het is altoos waarschijnlijker dat de afschrijver of letterzetter achter *haeld* het weglatingsteeken vergeten, dan dat hij *d* in *t* veranderd zal hebben. Maar ten anderen, BILDERDIJK ziet bij zijne verklaring het woord *hem* over het hoofd, dat de dichter er toch niet zonder reden bijgevoegd heeft. De beteekenis is eene andere dan BILDERDIJK meende. Iemand *uithalen* is iemand uithooren, met moeite, met list uit hem halen wat hij wilde of moest verzwijgen. *Haeld' ujt*, te dezer plaatse, hangt ook niet, zoo als BILDERDIJK meende, af van *hij* in het voorgaande vers, maar van *men*, dat een vers vroeger voorkomt. Men vraagt, zegt de dichter, hoe hij zoo van kleur veranderd is en zoo druiloorig zit en men zou hem gaarne uithalen, men zou dit gaarne van hem te weten komen. Daarop vervolgt de dichter: wil ik u dat eens zeggen? en wijst er de oorzaak van aan. — In het Spreekwoordenboek van den heer HARREBOMÉE vind ik dl. I. bl. 202, de spreekwijze: *hij haalt garen uit.* Ter verklaring wordt er bijgevoegd: „dat wil zeggen: hij zit te druilen, hij ziet er bedrukt uit. *Garen uithalen* of ontwarren is een werktuigelijk werk." Er wordt daar geene verzameling aangewezen, die deze spreekwijze bevat, en de woorden, welke de heer HARREBOMÉE gebruikt, komen zoo zeer overeen met die, welke BILDERDIJK in zijne aanteekening heeft, dat zij mij doen vermoeden, dat hij die daar alleen gevonden heeft. Wij weten, dat BILDERDIJK er geen bezwaar in vond, een woord of spreekwijze uit te denken en als bestaande op te geven, wanneer dit in zijne kraam te pas kwam. Ik vraag daarom, bestaat de spreekwijze *garen uithalen* (*) in de genoemde beteekenis inderdaad in onze taal of is zij door BILDERDIJK uitgedacht om de aangehaalde regels van HOOFT te verklaren? LEENDERTZ *Nav.* XVIII. bl. 118.

Nadat blad 38, waarin de bedenkingen van den Heer LEENDERTZ aanvangen, reeds was gezet, werd ik opmerkzaam gemaakt op hetgeen door dien Heer, Deel XVI. bl. 370, enz., nog was geleverd. Ik had toen alleen gelegenheid, de bladzijden op te teekenen. Bij inzage ontdekte ik, dat de vier eerst behandelde spreekwoorden: *Beschikken gaat voor bedenken*, *Dien 't misvalt, men bedreigt hem gaarne*, *Bij zien is menigeen bedrogen* en *Daar gaat niets voor weldoen* vóór eenige vroeger behandelde spreekwoorden moesten voorkomen, die daarom in hunne alphabetische volgorde zijn geplaatst. Dien ten gevolge kon de laatste der opgenomen bedenkingen niet meer op hare plaats worden opgenomen. Ze komt daarom aan het einde voor. — Wat niet uit *De Navorscher*, maar van de Heeren Dr. N. BEETS, Dr. W. H. D. SURINGAR en Mr. H. J. SWAVING tusschen teksthaken voorkomt, staat er op mijn verzoek.

Terwijl ik toch aan het overnemen uit *De Navorscher* ben, komen mij de verklaringen van een paar spreekwoorden, (de eerste Deel XV, bl. 244, de andere Deel XV, bl. 368 geplaatst, en beide van den Heer C. KRAMM) belangrijk genoeg voor, om ze hier eene plaatse te geven.

Al kondet gij kallen als Brugman. Dit spreekwoord wordt door P. J. HARREBOMÉE in zijn *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal* enz. aldus verklaard: „De welbespraakte monnik JAN BRUGMAN, zich in 1462 te Amsterdam gevestigd hebbende, kreeg daar zooveel toeloop, dat men zijn' persoon als model van overreding stelde." Redenaars als deze zijn er legio geweest, zonder dat hunne namen mede tot een dergelijk spreekwoord zijn geworden. Doch men heeft vergeten de hoofdzaak zijner krachtsontwikkeling te vermelden. In de *Handvesten* enz. *der stad Amsterdam*, Ibid, 1662, in fol. vindt men op de *Naamlijst van de Schouten*, *Burgemeesteren*, enz. eenige hoogst merkwaardige historische bijzonderheden, als kantteekeningen, er bijgevoegd; onder anderen het volgende op het jaar 1462: „Den 22 November is BRUGMAN, wesende van de oorden der Minne-broeders, in dese stad gekomen, en *tegen de wille der Heeren Magistraten in de stad gebleven*, door zijn welsprekenheyd aan de devote gemeente, waarvan nog een spreekwoord is gebleven: *Al kost gij praten als Brugman.*" Nu is reden te vinden voor dat spreekwoord, dat na vier eeuwen thans nog van kracht is gebleven. Bij WAGENAAR, in zijne *Geschiedenis der stad Amsterdam*, kan men verder van zijne predikatiën lezen; zoodat men hier niet aan een kallenden monnik, maar eerder van een soort van LACORDAIRE of SPURGEON van dien tijd te denken heeft. Wat de uitlegging van dat spreekwoord door TUINMAN, in zijne *Nederduitsche spreekwoorden*, enz. I. bl. 56, betreft, die slaat den bal geheel mis, daar hij BRUGMAN eene eeuw later in de spaansche woelingen laat spreken, en hem te gelijk met broer KORNELIS van Brugge vergelijkt.

Het is goud uit de Gortsteeg. De verklaring daarvan in den *Navorscher* [X. bl. 84] gegeven, strekt zich niet verder uit, dan dat er ten tijde van bisschop

(*) Hoe ik aan deze spreekwijze kom, kan ik niet zeggen; maar ze is door mij althans niet van Bilderdijk overgenomen.

DAVID VAN BOURGONDIë, omstreeks 1482, meer dan waarschijnlijk te Utrecht in de Gortsteeg looden noodmunten zijn geslagen; betreffende het te Utrecht gebruikelijke spreekwoord: ***goud uit de Gortsteeg***, door vroegere bewijzen gestaafd, vindt men niets. Looden noodmunten en legpenningen in benarde omstandigheden van 's lands geldmiddelen, op last van de rekenkamer geslagen, kunnen toch tot geen bedrog leiden; men wist, dat men eene mindere waarde bezat, dan de beeldenaar aanwees. Zelfs koning FREDERIK II van Pruisen heeft in bijna gelijke omstandigheden evenzoo gehandeld, en maakte van drie millioen zilver, dat hij van Engeland leende, elf millioen, met de bepaling, die nieuwe munt op 's rijks kantoren niet aan te nemen, vóór dat al het goede oude geld in zijne schatkist op dezelfde wijze was hermunt. Daardoor verkreeg dat pruisische zilvergeld den naam „dat het rood van schaamte werd," doelende op het verhevenste deel der munt, het hoofd, en bepaaldelijk de wang, die bij de behandeling het meest rood werd. Het artikel ***goud uit de Gortsteeg***, door wijlen mijn vriend N. VAN DER MONDE, voor zijne ***Beschrijving van Utrechts pleinen, straten***, enz., voor de pers gereed zijnde, werd, zooals gewoonlijk, eerst aan mij ter lezing gezonden, en toen reeds maakte ik de opmerking, dat er geen bewijs voor de oudheid der bedoelde spreuk te vinden was, en alles bloot op gissingen berustte. Ik, die vooral met het gild der goud- en zilversmeden in het begin dezer eeuw te Utrecht van nabij bekend was, deelde hem mede, dat het bewuste feit geheel persoonlijk was geweest, en noemde hem den man, die mij door den oudsten keurmeester, destijds met al de geruchtbarende omstandigheden zeer bekend en als lid der kamer door hem behandeld, genoemd was. Hier was het alleen het goud, dat ongehoord lage waarde had, en door dien man in de Gortsteeg verkocht werd, dat, zooals het meestal gaat, meer bij den wederverkoop dan bij den inkoop gewaardeerd werd. Dit vond plaats, en die ontdekking werd algemeen bekend, zoodat, en waarlijk geen wonder, de nering van dien man geheel verliep. De keurkamer was natuurlijk in de zaak betrokken, als die de voorwerpen ter goeder of ter kwader trouw gekeurmerkt had. Alles werd in het werk gesteld, om een en ander te sussen, doch de kasbouders waren bij den inkoop van goud zeer op hunne hoede, om vooral op het jaar en naammerk van dat bewuste ***goud uit de Gortsteeg*** te letten, en vonden zij een voorwerp van dezen beruchten leverancier, dan waren zij zoo beleefd, om, wegens de achtbare familie, zijn naam niet te noemen, maar eenvoudig te zeggen: ***goud uit de Gortsteeg***, en gaven bij gevolg slechts de ware goudwaarde op, die het voorwerp had. Een dergelijk geval over zilverwerk, dat tot meerdere ruchtbaarheid aanleiding gaf, had omstreeks dien zelfden tijd te Schoonhoven plaats, doch daar waren de voornaamste zilversmeden keurmeesters, en het was daar, dat de fabrieken van zoogenoemd grootwerk zich meer en meer uitbreidden, terwijl dit werk door het geheele land tegen zulke lage prijzen werd afgezet, dat niemand daartegen kon wedijveren. De achterdocht deed den bommel uitbreken, en de straf voor dit feit was, dat Schoonhoven het regt tot keuren had verbeurd, en verpligt was, al het daar gemaakte werk ter keurkamer te Utrecht te doen keuren, zoo als dan ook heeft plaats gehad. Een natuurlijk gevolg hiervan was, dat al het zilver met Schoonhovensch merk, bij het oude zilver in den handel ten verkoop gebragt, steeds afzonderlijk gewogen werd, en daarvoor zooveel minder aan waarde, dan het keurmerk daarop uitdrukte, werd betaald. Even als met het bovengenoemde goud, werd alsdan aan den verkooper gezegd, b. v. van een tabaksdoos, ***een Schoonhovenaar***; zoodat dit zilver uit Schoonhoven en het goud uit de Gortsteeg, mijns inziens, wel als eenen gelijken oorsprong hebbende, mogen worden beschouwd, en mitsdien de gedachte spreuk van veel later tijd dan dien van DAVID VAN BOURGONDIë, want men moet hier alleen denken aan vervalschingen, niet aan geheel valsch metaal; het zou alsdan verguld of verzilverd geweest zijn, en hier is sprake van goud. Ook is het spreekwoord hier niet doelende op verguld koperen sieraden, maar op het fransche goudwerk, dat in het begin dezer eeuw begon ingevoerd te worden, en door den fatsoenlijken stand, wegens het groote onderscheid van kleur (rood goud), bij voorkeur werd gedragen, en zich alzoo van het zoogenoemde boeren- of geel goud kennelijk onderscheidde. Dit had nog ten gevolge, dat de burgers en boeren van dat ***goud uit de Gortsteeg***, dat de boeren ***fransch goud*** noemden, niets wilden weten. Het is, voor zoover mij bekend is, sedert het in gebruik komen van fransch goud, dat de toen nog zoo versch in het geheugen liggende geschiedenis uit de Gortsteeg, niet zuinig en als het ware met een alarmkreet, werd opgedischt, om dien franschen goudhandel zooveel mogelijk tegen te gaan.

Nog heb ik eene mededeeling te doen omtrent ***Jan Rap en zijn maat***. Sinjeur JAN RAP heb ik, Deel II. bl. LXII, voorgesteld als een in 1692 bekend personage. Sedert is mij bekend geworden, dat deze ***schurfte Doorluchtigheid*** reeds in 1615 zijne rol speelde. In ***De Tijdspiegel*** van April 1866, bl. 521, zegt G. VAN GORKOM, dat een der geleerden hem mededeelde: „De oudste schrijver, bij wien ik van JAN RAP gevonden heb, is S. COSTER. In zijn „***Spel van Tiisken van den Schilden***, Delf,

1615," komen onder de spelende personen ook JAN RAP en *Jan Rapsmaat* voor. Daar ter plaatse zijn het roovers. Hij voert hem echter ook wel eens in als type, wel is waar, van den lageren stand, doch zonder zoo sterk op het gemeene en verachtelijke te drukken."

In November 1866 schreef mijn vriend Dr. DE JAGER mij, door aankoop eigenaar geworden te zijn van het Handschrift *Verschijden Spreekwijsen en desselfs oorspronk*, vroeger in 't bezit van den Heer J. SCHOUTEN te Dordrecht. Zooals altijd ontving ik het direct ter kennisneming, om er eene en andere opheldering, in 't belang van onzen spreekwoordenschat, uit over te nemen. Daar het nog onzeker is, of — en zoo ja, welk gebruik mijn vriend van den inhoud van dit zeer belangrijke Handschrift zal maken, meld ik er niets van, om het werk van waarde te doen blijven, maar maak ik alleen van de mij gegeven vergunning een dankbaar gebruik door eenige der belangrijkste ophelderingen in uittreksel mede te deelen. Van die vergunning, mij zoo ruim mogelijk, immers „casu quo," verleend, heb ik zeker niet schaarsch gebruik gemaakt, gelijk blijken zal, en toch hoop ik niet indiscreet, maar alleen in 't belang eener betere kennis aan onze spreekwoorden te hebben gehandeld. Vooraf meld ik nog, dat de 242 folio-bladzijden, in de omschrijving van het Handschrift opgegeven (zie n°. 35, Deel III. bl. 453) met 2 behooren verminderd te worden (2 bladzijden zijn blank gebleven), en de 491 spreekwoorden met 2 vermeerderd (de n°. 225* en 261*), waarvan ik alleen het laatste in de lijst opgegeven vond, ofschoon het eerste een bekend spreekwoord is. Daartegenover staat, dat 5 spreekwoorden dubbel zijn opgegeven (de n°. 70 en 358, 235 en 464, 270 en 412, 286 en 428, 354 en 465); zoodat het aantal spreekwoorden eigenlijk 488 is. Van deze heb ik gemeend, een getal van 22 (de n°. 43, 106, 112, 138, 146, 148, 166, 173, 177, 197, 251, 257, 261*, 278, 294, 329, 396, 398, 430, 450, 451 en 484) om eene of andere reden niet te moeten opnemen. Alleen van n°. 329 ben ik, na inzage der opheldering, tot een ander gevoelen gekomen. Dat spreekwoord is thans op bl. CLXXIII opgenomen; terwijl de opheldering er van op n°. 329 zelf zal voorkomen. Dan ter zake. Wat er volgt, is een uittreksel uit het Handschrift. Wat ik heb bijgevoegd, is tusschen vierkante haken geplaatst. De voorgezette nommers zijn de nommers, waarmede de spreekwoorden in het Handschrift zijn aangewezen.

1. *Hij is het katje van de baan.* Dit spreekwoord is afgeleid van de „Katten of Batavieren," en wordt toegepast op „iemand, die uitmuntend is in persoon, of dapper en onvermoeid in 't uitvoeren van zwaarwichtige zaken." [Of de beteekenis naar de afleiding is geregeld, of wel dat het spreekwoord werkelijk vroeger de opgegeven beteekenis had, kan ik niet beslissen. Thans is de beteekenis anders, en wordt alleen van eene *zij*, niet van een *hij* gebezigd. Zie de verklaring van het spreekwoord: *Het is geen katje, om zonder handschoenen aan te tasten.*]

2. *Gelijk op Maurits Willemsz.* Een boer, met Prins MAURITS sprekende, hield den hoed op het hoofd. De Prins nam den zijnen af, dat toen ook de lomperd deed. En als de Prins daarna aanhield: „wees gedekt, huisman! wees gedekt," bezigde „de kneukel" de woorden, die sedert tot spreekwoord werden, dat men bezigt, wanneer men „het in 't opzetten der hoeden met malkanderen niet eens kan worden, of dat de een voor den ander daarin de eerste niet wil zijn." [Het spreekwoord is dus wel van Prins MAURITS, maar heeft een anderen grond, dan die mij in de verklaring „niet onwaarschijnlijk" voorkwam.]

11. *Zoo moet je zeggen.* [Hierbij wordt dezelfde historie ten grondslag gelegd, die ik opgaf bij het spreekwoord: *Gij werpt het hier, gij legt het daar: Koentje mist zijn varken*, en waaraan ik herinnerde bij het spreekwoord: *Zeg, dat u het varken ontdreven is.*]

12. *Koop is koop.* Zeker jonkman ging op recommandatie uit vrijen naar een meisje, dat hij niet kende. Toen hij het jawoord gekregen had, en zij van haren stoel was opgestaan, zag hij, dat zij kreupel ging. De liefde was niet zeer groot; zoodat hij, haar gebrek ziende, uitriep: „ik schei er uit! Want zulks hebben ze mij niet gezegd." Zijne verloofde liet zich echter daarmede niet afzetten, maar zeide: „*koop is koop*," dat sedert eene spreekwijze is geworden, „als men tegen menschen spreekt, die door haastigheid of [uit] onkunde iets besproken hebben, 'tgeen hun naderhand schijnt te berouwen, en dat men te kennen wil geven, dat al hetgeen er gedaan is, in waarde moet blijven."

15. *Een ander is voor hem in den vijver gedaald.* Dit spreekwoord bezigt men „van alle trage of bloohartige laatkomers, of die door andere manieren des gedrags eenige voordeelen ontberen," en is ontleend aan het gezegde van „een mensch, welke 38 jaren aan het water van Bethesda krank had gelegen," en die door den Heere JEZUS genezen werd [Joh. V: 2—9].

27. *Tijd gewonnen, veel gewonnen.* ANTONIUS MARINUS, om manslag ter dood verwezen, „verzocht aan den vorst pardon, onder beding, dat hij zijn' olifant in den tijd van 10 jaren zou leeren spreken." Als op die voorwaarde „hem het leven was toegezegd," vroegen zijne vrienden hem, „hoe hij zulke bespottelijke en onmogelijke zaak kwam te ondernemen," waarop hij ten antwoord gaf: „*tijd*

gewonnen, veel gewonnen; want òf de vorst òf ik òf het beest zullen in dien tijd mogelijk al dood zijn." Zoo ontstond het spreekwoord, dat toegepast wordt, „als iemand in pijnlijke of andere zwaarwichtige voorvallen een verzekerd uitstel van tijd bekomt." [Dezelfde „ware" gebeurtenis wordt door LUBLINK ten grondslag gelegd van het spreekwoord: *Inmiddels sterft de keizer, de olifant of ik;* waarbij echter de naam van den misdadiger niet is genoemd, en 3 in plaats van 10 jaren wordt opgegeven.]

31. *Laat het ongemerkt doorgaan.* ARNOUT VAN OVERBEEK had eenige goederen liggen in het pakhuis van de Oost-Indische Compagnie te Batavia. Toen een van de bedienden hem vroeg, „wiens ongemerkte pakken en vaten hij daar vond," antwoordde hij: „is er iets ongemerkt, zoo verzoek ik: *laat het ongemerkt doorgaan.*" Hiervan is de spreekwijze oorspronkelijk, die men gebruikt, „als men hoort, dat eenige dingen zullen onderzocht worden, waarvan men zich bewust vindt, dat ze niet zijn naar eisch der zaak, en echter kans ziet, om alles met een mooi praatje af te leggen." [Deze handelaar draagt denzelfden naam als de Haagsche dichter, van wien het spreekwoord geldt: *Al at je als Overbeke.* — De verschillende voorstellingen van de spreekwijze vindt men in de *Bijlage* III. bl. 378.]

32. *Het is beter benijd dan beklaagd.* Een voormaals welgesteld visscher was zoozeer achteruit geraakt in zijne zaken, dat hij zich als knecht moest verhuren. Daarover werd hij door den schipper dikwijls *beklaagd.* Eens eene zekere soort van visch vangende, „die men *benijd* noemt," vereerde hij die aan den schipper. Deze, „die visschen beter kennende dan de visscher, zeide: mijn vriend! wat heb ik aan *benijd?* Ja, schipper! sprak de ander, wat heb ik aan *beklaagd?* want van het mijne is vrij wat meer genot te trekken dan van het uwe; derhalve dunkt mij, dat ik reden heb, om te zeggen: *het is beter benijd dan beklaagd.*" Het „schijnt niet onwaarschijnlijk," dat de spreekwijze „van dezen vischvanger haren oorsprong heeft;" want „hij keurde *benijd* van meerder nuttigheid dan mond-*beklag*, die met geen handengaaf vermaatschapt gaat." [Het spreekwoord is in zijn geheel: *Zooals het God behaagt: Beter benijd dan beklaagd.*]

33. *Daar is geen zwarigheid.* Als de broodwegers bij zekeren bakker diens brood te licht bevonden, vielen daarover zulke harde woorden, dat de buren er op uitkwamen, om bij den bakker te vernemen, wat er gaande was. Deze gaf ten antwoord: „kinders! gaat vrijelijk naar uwe huizen; want *hier en is geen zwarigheid*, en paaide alzoo de lieden met zijne *lichtigheid.*" Hierdoor ontstond de spreekwijze, die men gebruikt, „als iemand zijne zaken niet durft blankstellen; maar integendeel dezelve tracht te bemantelen." [Zooals de spreekwijze daar wordt opgegeven, komt ze niet dan ten deele voor. Den oorsprong niet kennende, heb ik er aanwijzing van gedaan bij het spreekwoord: *Hij zoekt zwarigheden, daar ze niet te vinden zijn.* Thans zie ik, dat ze beter zou gepast hebben bij het spreekwoord: *Het heeft geene zwarigheid, zei de bakker, en hij had zijn brood te licht gebakken.*]

34. *Ezels komen mee op 't kussen.* „Als PIERO, raadsbode te Leiden, met de heeren in zeker vaartuig was, werd hij van een derzelve verzocht, om het een of ander tijdverdrijf voor den dag te brengen." Hij had niets dan „een raadseltje," dat hij „aan den voorzittenden heer" aldus opgaf: „wat hij liever was: een rijk' mans paard of een ezel?" Deze, eerst „wonderlijk verzet," gaf de voorkeur aan het paard; omdat dit weinig werk deed, en veel eten kreeg, — terwijl de ezel zwaar moest werken, en veel slagen afwachten. Alle heeren waren van dezelfde meening; maar PIERO zeide, dat *de ezels van rijke lieden op het kussen kwamen*, en de paarden niet, en dus, „mij aangaande," vervolgde hij, „ik was liever een ezel." Daardoor ontstond het spreekwoord, dat men gebruikt, „als men vermeent, dat plomperds het roer der regeering in de hand wordt gegeven." [De stadsbode is dezelfde PIERO, van wien het onder n°. 13 opgegeven spreekwoord geldt: *Hij slacht Piero van Leiden.* In n°. 293 komt almede een spreekwoord voor, dat zijn aanzijn aan dienzelfden snaak te danken heeft.]

37. *Goede waar prijst zich zelve.* Iemand eischte in eene herberg „een goeden dronk wijn." De hospes gaf hem slechten wijn, en zeide toch: „mijnheer! daar geef ik u een heerlijken dronk." Ze beviel hem niet, en hij wilde „wat beter wijn" hebben. Deze werd hem gegeven, „zonder een eenig woord te spreken." Naar de reden gevraagd zijnde, waarom hij den eersten wijn had geprezen, en van den tweeden niets gezegd, sprak de hospes, „dat de eerste prijs van noode had; maar dat *goede waar zich zelve prees.*" Hiervandaan heeft het spreekwoord zijn' oorsprong, waardoor men aanduidt, „dat men bij de allerdeugdelijkste koopmanschappen de allerminste praatjes komt te maken."

39. *Hij is van zijne eigene honden gebeten.* „OVIDIUS, in 't beschrijven zijner verdichtselen, voert ook onder andere in die van AKTÉON en DIANA." AKTÉON, met zijne knechten en honden op de jacht zijnde, kwam en zag de badende DIANA. Zij had thans geen ander wapen tegen haren bespieder dan het water, waarin zij zich baadde, en daarmede besproeide zij „het hoofd van dezen nieuwsgierigen kijker; zoodat er aanstonds hoornen kwamen uit te groeien, en [hij] daarbenevens ganschelijk veranderde in de gedaante van een hert." In deze gestalte hitsten zijne knechten zijne eigene honden

op hem aan, „welke hem ook alzoo ter dood brachten.” Daarom bezigt men dit spreekwoord „van iemand, die van zijne eigene huisgenooten beleedigd is.” [Het spreekwoord: *Zoo hem het lot van Aktéon maar niet te beurt valt* (III. bl. XLII) heeft gelijken oorsprong.]

67. *Doe naar mijne woorden, en niet naar mijne werken.* Het zou wel mogelijk kunnen zijn, en „in 't geheel niet te verwerpen,” dat dit spreekwoord afkomstig is „van de klokken, welke de lieden ter kerke roepen, en zelven daarbuiten blijven, — òf van de houten handen, die den reizigers de wegen aanwijzen, doch dezelve nimmermeer bewandelen, — òf van de slijpsteenen, die het staal scherpen, maar zelven plomp en bot blijven.” Men zou het spreekwoord ook „te huis [kunnen] brengen op den kreeft van ESOPUS, welke van zijne jongen een rechten gang afvorderde, daar hij zelf kwalijk voorging.” De naaste oorsprong ligt evenwel „in het woord van dien van ouds vermaarden Pater PLANK, wiens tong meer van de deugd wist te spreken, dan de andere ledematen des lichaams kwamen te betrachten. Doch als hij eens van iemand over zijn kwaad leven berispt werd, toen rolde van zijne lippen, hetgeen wij op heden tot eene spreekwijze hebben behouden: *doe naar mijne woorden, en niet naar mijne werken.*” [Ik heb, III. bl. 453, het spreekwoord ontleend geacht aan *Matth.* XXIII: 3, en kan ook thans „den naasten oorsprong” van het spreekwoord nog niet „in het woord van een pater,” hoe „vermaard” ook, vinden; omdat diens „woord” wel van lateren datum zal wezen dan dat van den Heer.]

76. *Hij heeft genoeg in de melk te brokken.* Zeker man, wiens dochter ten huwelijk werd gevraagd, had een vriend, wien hij verzocht, naar „de deugd mitsgaders het kapitaal des jonkmans” te onderzoeken. Deze was mede een vriend van den vrijer, en raadde dien aan, dat hij op morgen, wanneer de vader van zijne beminde van zijne deugd en geldmiddelen zou ingelicht worden, „zich zoude voorzien, om te hebben den bijbel op zijn' schoot, nevens aan zijne zijde te hebben een goed gedeelte brood tot een weinigje melks, met toezegging, dat hij al het andere dan bij den vader wel zou opschikken. En eveneens als het huwelijks-bedrog was bestevend, zoo werd het ook bezeild; want de uitgezondene verhaalde aan den vader, dat de jongeling geheel deugdelijk van aard was, zijnde vergezeld van den bijbel; en het kapitaal aangaande, daarvan, zeide hij, kan ik getuigen, dat hij genoeg heeft, *om in de melk te brokken.*” Hieruit schijnt het spreekwoord zijn' oorsprong genomen te hebben. Het wordt op „kapitalisten” toegepast. [TUINMAN bevestigt de hier gegeven afleiding, als hij zegt: „Men verhaalt, dat dit gesproten is van een vryer, die een wittebrood in zynen zak had gesteken, en zich bij zyne vryster hier door aanprees, dat *hy ook wat in de melk had te brokken.*” Toch kan ik nog niet aannemen, dat de oorsprong van het spreekwoord juist op bedriegerij, en wel van een aanstaanden schoonzoon, moet gegrond wezen. Zouden dan de boeren eerst sedert het genoemde „huwelijks-bedrog” malkanders rijkdom aldus hebben leeren uitdrukken? Ook thans geldt het spreekwoord nog van goedbezit, want over de beteekenis van het spreekwoord zal wel geen twijfel bestaan; maar niemand denkt dan aan eene bedriegelijke handelwijze.]

87. *Het zijn nieuwe Geuzen.* Als de Prins van Oranje „den slag in Vlaanderen deed,” ontstond er een groot oproer onder de Spaansche soldaten, van wie velen tot den Prins overliepen. Deze werden *Nieuwe Geuzen* genoemd, en er is „in dien tijd een spreekwoord van gekomen,” waarmede men in 't vervolg alle „soldaten, die van den koning van Spanje afvielen, en tot het leger van den Staat overkwamen” benoemde.

92. *Het is zoo goed gedaan als gedacht.* Zekere boerin, ter biecht komende, beleed, „dat hare gedachten dikwijls naar onkuischheid hadden heengeloopen.” De priester zeide haar, „dat denken en doen eveneens was.” Zeer wel, heeroom! hernam de boerin, ik had gedacht, u een vaatje boter te vereeren; „maar zal mij nu aan uwe verklaring houden, en zeggen, als gij zegt: *'t is zoo goed gedaan als gedacht.*”

93. *Die de zee weet leeg te drinken, die kan droogvoets aan land komen.* Men heeft wel eens gemeend, den oorsprong van het spreekwoord te vinden in „het tallooze getal van Koning XERXES' heirleger, hetwelk men zegt door zijne menigte geheele rivieren zou leeggedronken hebben.” Liever brengen we het terug tot „het woord van den roemruchten zeeheld„ onder de Nederlanders bekend geweest met den naam *mooi* LAMBERT.” De wreedheid der Spanjaarden was te zijnen tijde zoo groot, dat ze de overwonnen „scheepslieden” zonder uitzondering over boord wierpen, waarom „de Hollanders besloten, dat men geweld met geweld zoude afkeeren.” Zoo had Kapitein *mooi* LAMBERT eenige overwonnen Duinkerkers rug aan rug te zamen laten binden, om ze zoo in zee te laten werpen. Als „een van die zuchtende zielen tegen den Hopman zeide: „Mijnheer! ik bid u, spaar mij toch bij het leven,” antwoordde de Bevelhebber: „Kameraad! *indien je de zee kunt leegdrinken*, zoo beloof ik u, dat *gij droogvoets aan land zult komen.*” Men past het spreekwoord toe, „als men met iemand spreekt, die in de alleruiterste benauwdheid gekomen is, en aan wien men te verstaan wil geven, hoe bereidwillig men zich behoort aan te stellen omtrent zulke

gevallen, die men toch niet ontgaan kan, en waarbij men nog de zonneklaarste blijken kan aantoonen, dat het onmogelijk is, om eenige redding of ontkoming voor dezelve te zien of te bedenken." [Het spreekwoord *Het was mooi Lambert's kwartier*, onder n°. 467 opgegeven, heeft denzelfden oorsprong. Men bezigt het, „als men een verhaal wil doen van scherpe gevechten, en wel inzonderheid van dezulke, daar men de overwonnenen zonder genade ter dood bracht."]

99. *Hij kan knoopen ontbinden.* Dat het spreekwoord ontstaan zou zijn „van den Koning Beltsazar, welke Daniël noemt: eenen, *die knoopen ontbindt*, als te zien is in het boek van dien profeet, kap. V: 16," is niet aan te nemen, daar het „van de grillen der Finlanders" oorspronkelijk is. Deze waren zoo vol „waan-geloof en ongeoorloofde dingen," dat ze „aan de lieden koorden verkochten, waarin verscheiden knoopen waren gedaan, zoo ze voorgaven tot zulke en zulke winden dienstig, gelijkerwijs een iegelijk die dacht van noode te hebben, na welke losmaking of ontbinding der knoopen de winden zich moesten aanstellen." Men gebruikt het spreekwoord, „als men van iemand spreken wil, die geloofelijke verdichtselen of dergelijke verborgenheden zoekt aan den dag te brengen."

126. *Hij heeft geene vrees voor den duivel of voor zijne moer.* Als de „Geldersche Edelman, Maarten Van Rossem, in het adellijke huis te Nijmegen verscheidene gedenk-beelden had laten oprichten, wilde hij er ook eenige aan de poort en haren ingang hebben." En als er reeds vele gesteld waren, bleef er nog ééne plaats over, waarvoor de kunstenaar geen beeld wist te bedenken. Maarten Van Rossem zeide toen: „zet er den duivel en zijne moer op!" De kunstenaar verbaasd vragende, „wat zulks te beduiden zou hebben," kreeg ten antwoord: „omdat *ik ze niet en vrees.*" Hieruit is het spreekwoord oorspronkelijk, dat men toepast op hem, „die zoo onversaagd is, dat hij geen schrik of schroom voor iemand schijnt te hebben."

143. *Ik heb stroo en voeder tot uwen beste.* Dit spreekwoord is afkomstig van Mozes' verhaal, *Gen.* XXIV: 25, alwaar wij lezen, „dat Eliézer van Rebekka toegezegd werd een gansch beleefd onthaal; doch dat zij maar enkel uitdrukte onder deze woorden: *ik heb stroo en voeder tot uwen beste*, onder welke manier van spreken zij alles begreep, waarmede men een overgekomen vriend of reiziger behoort te bejegenen." Men gebruikt het spreekwoord, „als men goede vrienden met weinig woorden wil te kennen geven: het goede hart en het voornemen, dat men heeft, om ze te herbergen en te spijzigen."

147. *Bij de handeling van het geld is geen verlies.* Hoewel het „kennelijk is, dat de meeste spreekwijzen op goede gronden gevestigd zijn," zoo „achten we deze immers zoo onwaar als gemeen," en toch „zullen de meeste gedachten van derzelver bronader" in het volgende te zoeken zijn: „zeker man, vergaderende de aalmoezen der armen, werd door eene oude vrouw in dezer voege aangesproken en gevraagd: hebt gij al mee een officie gekregen?" waarop hij ten antwoord gaf: „ik heb aan zulk een officie niet veel voordeel. Doch zij zeide andermaal: mijn vriend! *bij de handeling van het geld is geen verlies.*" Men gebruikt het spreekwoord, „als men iemand tracht aan te moedigen tot het aannemen van deze of gene bediening, en inzonderheid, daar men eenig geld moet regeeren." [Ik meen, als zeker te kunnen stellen, dat de geheele redeneering over dit spreekwoord aan misbegrip zal moeten toegeschreven worden. Vooreerst is het denkbeeld valsch, dat er *onware* spreekwoorden zouden zijn. Het ligt maar in de juiste toepassing van een spreekwoord, alsmede in de kennis aan de beteekenis ten goede of ten kwade, die er aan moet worden toegekend. Ten andere is aan de gestelde afleiding wellicht gedacht; omdat er oude vrouwen zijn, wier hebzucht met de jaren niet is afgenomen, en zulk eene matrone daarom sprekende is ingevoerd. Daarop zal dan de toepassing gebouwd zijn, maar die toepassing is ten eenenmale een grof misbruik. Mogelijk kan ook omgekeerd het misbruik van het spreekwoord tot de veronderstelde afleiding hebben gebracht. Eindelijk is uit de overige verzamelaars van dit spreekwoord, wier meening men eenigszins kan leeren kennen, Tuinman en Bogaert, volstrekt niet op te maken, dat er aan eene *oneerlijke handeling*, maar veeleer aan eene *verdiende ontvangst* moet gedacht worden. Voor *handeling* wordt dan ook meestal *ontvangst* gezegd. Van de ware afleiding des spreekwoords weet ik niets; maar deszelfs beteekenis is kennelijk gelijk aan die van het spreekwoord: *Gereed geld lijdt geen kommer.* Wie weet niet, dat *men voor geld en goede woorden overal te recht kan komen!* Die dus *gereed geld heeft* of *ontvangt*, verliest niet noch lijdt gebrek. — Zie de verschillende voorstellingen van het spreekwoord in de *Bijlage* III. bl. 187.]

176. *Die aan God geen woord houdt, houdt geen woord aan menschen.* Keizer Konstantinus, willende „onderzoeken, hoe getrouw en standvastig zijne hovelingen (Christenen zijnde) op hunne religie waren," zeide, dat elk, die in zijne gunst en aan zijn hof wenschte te blijven, den Christelijken godsdienst met den Heidenschen moest verwisselen. Op den tot het onderzoek bestemden dag vroeg de Vorst, „wie van hen genegen was te blijven of te gaan, stellende de standvastigen ter eener, en de afvalligen ter anderer zijde. En dus in twee hoopen

staande, zeide hij tot de standvastigen: gij zult mijne dienaren blijven! Maar gij, verzakers van uwen God! gij zult voor altoos van mijn aangezicht verbannen zijn; want *gij, die niet getrouw zijt aan uwen God, hoe zult gij mij*, die maar een mensch ben, *getrouw kunnen blijven!*" Hieruit is het spreekwoord oorspronkelijk.

185. *Die door de deugd sterft, diens naam vergaat niet.* Hoewel velen twisten over den oorsprong van dit spreekwoord, houden wij het afkomstig „van de eerste edellieden uit den huize van EGMOND." Deze hadden op hunne wapenschilden „zes strepen, te weten rood en verguld," die zes deugden voorstelden, namelijk: „gerechtigheid oefenen, dapper vechten, matig leven, voorzichtig handelen, arbeidzaam zijn en beleefdheid gebruiken." De edellieden betuigden: „hoe ze liever wilden sterven, dan tegen een dezer loffelijke stukken eenigszins komen te misdoen;" terwijl ze „tot een spreekwoord hadden, dat *die om zijne deugden kwam te sterven, diens naam nimmermeer versterven kon.*" Men gebruikt het spreekwoord, „als men iemand de deugd der christelijke, burgerlijke of oorlogs-daden tracht aan te prijzen."

204. *De buik heeft geene ooren.* Keizer KAREL V, in Afrika oorlog voerende, kwam „niet tijdig genoeg, om zijne soldaten te betalen," en deze waren daarop aan 't „rooven en plunderen" gegaan. Hierover ontstonden klachten, waarop de Keizer niet anders antwoordde, „dan dat *de buik geene ooren had*, alsof hij wilde zeggen: een soldaat, die geen geld heeft, om te koopen, is genoodzaakt, om op andere middelen bedacht te wezen, ter oorzaak, dat beloften en toezeggingen geen ooren werden geleend bij eene ledige maag." Hierdoor ontstond het spreekwoord, dat men te passe brengt, „als men de menschen, die door honger geprangd zijn, meer belooft dan geeft." [Zóó komt het spreekwoord in nog zeven andere verzamelingen voor, in drie er van zelfs dubbel. In twee van die zeven verzamelingen wordt in het spreekwoord ook van *een hongerigen* of van *een ledigen buik*, gewaagd, — dat voor *hongerige* in nog vier andere verzamelingen gevonden wordt, en voor *ledige* in nog ééne, waar men echter *maag* voor *buik* leest. Eindelijk wordt het spreekwoord in ééne verzameling op deze beide wijzen voorgesteld: *Hongerige buiken luisteren niet* en *Er helpt geen reden voor hongerige buiken.*]

215. *Het is beter man zonder goed dan goed zonder man.* Zeker man, wiens dochter „van twee jonkmans te gelijk gevrijd werd," van welken „de eene rijk, en de andere vroom was," vroeg zijnen vrienden raad, wien hij zijne dochter zoude aanraden. De meeste kozen den rijke, hij eindelijk „den deugdzame;" waarvoor hij deze reden gaf: „ik heb liever, dat *mijne dochter een man krijgt, dien goed ontbreekt, dan dat ze goed krijgt, 'tgeen een man ontbreekt.*" Hierdoor ontstond het spreekwoord. [Deze man (zooals de Heer SURINGAR mij mededeelt) was THEMISTOCLES, gelijk verhaald wordt door CICERO *de Offic.* II. 20. — Welke verklaring beter, eenvoudiger, natuurlijker is, deze of de door mij waarschijnlijk geachte, durf ik ook thans nog niet beslissen.]

224. *Wiens hoofd van boter is, die moet uit de braderij blijven.* Als „de dappere Kapitein RUT MAXIMILIAAN" in den jare 1665 tegen de Engelschen „in zee zou gaan," zeide men tegen hem: „Mijnheer! het zal er wat heet toegaan;" waarop de zeeman alleen ten antwoord gaf: „*Wiens hoofd van boter is, die moet uit de braderij blijven*, alsof hij wilde zeggen: een iegelijk moet weten, wat hij onderneemt." Hieruit is het spreekwoord ontstaan, dat men bezigt van „manmoedige en onversaagde helden, die de harde en heete oorlogsrampen als voorbijzien," gelijk ook [integendeel] van degenen, „welke voorgeven, dat ze zich voor al zulke gevaren zullen blootstellen; maar als het er op aankomt, dan niet anders vertoonen dan een blooden en weekachtigen aard." [Zóó komt het spreekwoord in geene andere verzameling voor. Maar ik heb *branderij* geschreven, niet *braderij;* mogelijk was *bakkerij* beter geweest. Of *braderij* een goed woord is, valt te betwijfelen, en is het dat werkelijk, of het dan niet veeleer de *handeling* van *het braden* beteekent, en geenszins de plaats, waar *gebraden* wordt, hetgeen wel 't geval is met *branderij.* — In vijf verzamelingen leest men: *Die een hoofd van boter heeft, moet bij geen oven komen*, en in twee andere: *Die een hoofd van boter heeft, moet geen bakker worden*, in ééne dezer zelfs tweemaal.]

227. *Holland in last.* Ten tijde der grafelijke regeering torschten „de Hollanders ondragelijke lasten op de schouderen;" want „de eene graaf had zijn' staat en zijne bloedzucht in toppunt nauwelijks geëindigd, of de volgende trad straks op het eigen spoor." Hierdoor ontstond het spreekwoord, waarmede men wilde zeggen: „'t gaat, zoo 't gaat, 't komt al weer op de Hollanders aan; want ze moesten geduriglijk met het zwaard aan de heup en met de schenen voor 't vuur." Men gebruikt het spreekwoord, „als men iemand een zwaar voorval wil afbeelden, en daarnevens tracht aan te toonen, dat het iets is, dat meermaals gebeurde, en daar men de uitkomst wat bezwaarlijk van te gemoet ziet." [Wellicht is de afleiding van het spreekwoord, door TUINMAN bijgebracht, nader aan de waarheid, en wat de toepassing aangaat: men bezigt het spreekwoord, in den tegenwoordigen tijd althans, geheel en alleen van kleinigheden; zoodat men meestal laat voorafgaan: *als hem eene vloo bijt.* Zoo zegt TUIN-

MAN, en MARTINET en BRAAKËNBURG nemen dit in substantie van hem over: „Dit zegt men, als een zaak in de grootste nood en verlegentheid geraakt is. Zo was 't gestelt met het Land door watersnood, wanneer in 't jaar 1562 een penning geslagen wierd, vertoonende een schip, dat van hevige stormwinden en watergolven geslingert, en op 't zinken was. Hier op stonden mannen, die met de handen op hunne hoofden, volgens 't omschrift, baden: *Domine, salva nos, perimus,* [d. w. z.] Heere! behoud ons, wy vergaan [woorden van de discipelen tot JEZUS, zie *Matth.* VIII. 25]. Een bange toestand van zaaken! Maar men past dat schertzende toe op zulke, die van een beuzeling groot beslag maken. Dus zegt men: *Als hem een vloo byt, is Holland in last.*"]

233. *Zijn er ook laarzen onder gerekend?* Als iemands dochter ten huwelijk was gevraagd door een jonkman, dien hij niet kende, nam hij een vriend in den arm, en verzocht dien, naar den jonkman te willen onderzoeken. Maar alzoo deze vriend „nog grooter vriend van den jonkman dan van des vrijsters vader" was, gaf hij den vrijer te kennen, waartoe hij was afgezonden, en besloten zij samen, het kapitaal op 20 duizend gulden te stellen, als 8 duizend gulden in goederen, die konden aangewezen worden, en de overige 12 duizend gulden voor „twee oude laarzen, die op den zolder waren." Bij den vader gekomen, sprak de afgezant van eene bezitting van 20 duizend gulden, 't welk hem alles was aangewezen; uitgezonderd, dat twee laarzen wat te hoog gerekend waren." De vader, onbewust van het gepleegde bedrog, zeide: „het zal op zulk eene vodderij niet aankomen," en gaf zijne toestemming tot het huwelijk zijner dochter met hem, die om hare hand aanzoek had gedaan. Maar toen men naderhand „kennis kreeg, dat de laarzen zoo hoog in rekening waren gebracht," is daaruit het spreekwoord ontstaan, dat men bezigt „tegen de opgevers van hun eigen, of tegen narichtgevers van anderer lieden kapitaal."

235. *Alzoo te strijden, ben ik niet gewend.* Het spreekwoord is oorspronkelijk uit DAVID's gezegde tegen Koning SAUL, als deze wilde, dat hij zich van zijn kleed en zijne wapenrusting zoude bedienen in 't bestrijden van den Reus GOLIATH. Toen toch sprak DAVID tot den Koning: „ik en kan in deze niet gaan; want alzoo en heb ik 't nooit verzocht, gelijk men leest 1 *Sam.* XVII : 39." Men past het spreekwoord toe, „als iemand iets moet uitvoeren door andere middelen, dan hij te gebruiken gewoon is, en te kennen wil geven, dat hij, door de verandering der werktuigen, heel licht zijn doel zal komen te missen." [N°. 464 is hetzelfde spreekwoord, met gelijken oorsprong, doch met deze genuanceerde toepassing: Men bezigt het spreekwoord, „als iemand zich in eene buitengewone gestalte bevindt, of hem iets ongewoons gevergd wordt, en [hij] zich zoetelijk daarvan zoekt af te maken."]

241. *Zwijgen best.* Zekere gewaande gek, gezien hebbende, „dat de regenten zijner stad zoo niet handelden, gelijk het betaamde," liep „met een ledigen kruiwagen" heen en weder over de markt, „stootende dan den een en dan den ander der magistraatspersonen daarmede tegen de beenen," niet anders roepende dan: *de wagen gaat niet recht.* Over dit gedrag kwam hij in de gevangenis, en daar ondervraagd wordende over zijn gedrag, gaf hij steeds ten antwoord: *zwijgen best.* Daar men hem voor gek verklaarde, kwam hij weder op vrije voeten. Ondertusschen is hieruit de spreekwijze ontstaan, die men gebruikt, als „deze of gene zaken zoo niet worden geregeerd, als men meent, dat het behoort; doch daar men evenwel van bespeurt, dat men met derzelver openlijke berisping meer schade en schande dan voordeel of eer behalen zal." [Zie de verschillende voorstellingen van het spreekwoord in de *Bijlage* III. bl. 394. — Het spreekwoord *de wagen gaat niet recht*, onder n°. 388 opgegeven, heeft denzelfden oorsprong. Men bezigt het, als „deze of gene zaken zoo niet worden behandeld, als het behoort, en men derzelver faalgrepen niet volmondig kan of wil tegenspreken; doch waarbij men evenwel niet voornemens is, om er geheel van te zwijgen."]

247. *Het zijn de vaders van het oude testament.* Zeker vader had een ongehoorzamen zoon, over wien hij de „opzieners" van „zeker klooster in Brabant" tot „voogden" had aangesteld. De zoon bad zijn' vader om vergiffenis en tot „het maken van een ander testament, met belofte, om zich voortaan beter aan te stellen." De vader gaf gehoor aan de bede zijns zoons, en maakte een ander testament. Na zijn overlijden „zijn de monniken in het sterfhuis gekomen; maar als ze hun gezag meenden te toonen, wees de zoon hun het gat van de deur." De „broederkens," het testament vertoonende, riepen den jongeling voor het gerecht. Maar deze vertoonde een later testament; waarom de rechters „de kloosterbroers" afwezen met het gezegde: *„gij zijt maar vaders van het oude testament."* Sedert zou er aan hun klooster geschreven zijn: „Hier wonen de vaders van het oude testament." Dit is de oorsprong van het spreekwoord, dat men toepast op „zulke voogden, die in een vroeger testament tot opzieners over boedels of kinderen waren aangesteld; maar in wier plaats men naderhand, in een ander geschrift, andere lieden heeft verkozen." [Aan de scheiding der spreekwoorden van het woord TESTAMENT is te zien, dat ik eene andere meening was toegedaan. Den oorsprong van het spreekwoord kennende, zoo

moet *Oude Testament* in *oude testament* overgaan, en het spreekwoord tot beneden de streep dalen.]

249. *Het geld is de gesp van het harnas.* Als Willem I, ,,hoogloffelijker gedachtenisse, ,,zich in 1572 tot de Staten des lands wendde om geld tot de onderneming van ,,eenige belegeringen," zeide hij, ,,wel in dienst te hebben welwillende en manmoedige soldaten; doch evenwel zoodanige, dien de moed haast zoude ontzakken in kas van wanbetaling, — sluitende zijne reden met deze woorden: *het geld is de gesp van het harnas*, alsof hij wilde zeggen: de soldaten willen wel in 't geweer; maar ze binden zich zelven aan zelen der geld-liefde." Hierdoor is het spreekwoord ontstaan, dat men gebruikt, om aan te toonen, ,,dat der krijgslieden dienstlust nergens anders op leunt dan op hooge en prompte betaling."

254. *Hij is scherpzichtiger dan Lynceus.* Zekere ,,Lynceus zoude zulk een uitmuntend scherp gezicht gehad hebben; waardoor hij van het eiland Sicilië de stad Carthago (die, zoo sommigen zeggen, 50 mijlen daarvandaan lag) niet slechts zou hebben kunnen zien, maar vandaar onderscheidenlijk de schepen kunnen tellen, welke uit derzelver haven in zee liepen." Anderen vertellen nog ongeloofelijker dingen, en daarvan is de spreekwijze ontstaan, die men ,,al spotsgewijze" bezigt van ,,leugenachtige of grootsprekende menschen," die voorgeven, dat zij ,,dus en zoo verre zien" kunnen. [Deze verklaring zal voor de gegevene in de plaats dienen te komen, en *scherpzinniger* dáár in *scherpzichtiger* moeten overgaan.]

256. *Hij zal de grammatica krijgen.* Onder al de boeken, waaruit ,,de schoolkinderen" lessen moeten leeren, is er geen ,,moeilijker" dan de ,,letterkonst," met ,,een Nederduitschen naam," en die, ,,ten deele naar de Grieksche en ten deele naar de Latijnsche talen, grammatica" is geheeten. Hierin willen sommigen den oorsprong van het spreekwoord zoeken; omdat men het gebruikt, ,,als men iemand bedreigen wil, of hem zal zoeken aan te toonen, dat de begane misslagen zoo licht of gemakkelijk niet zullen worden opgenomen, als men het wel wenschte of zich schijnt te verbeelden; maar integendeel, dat het onderzoek of de straf veel zwaarder zal uitvallen, als men in 't eerst overdacht had." Anderen, en met evenveel recht, geven het ontstaan van het spreekwoord aldus op: Ouders, die willen onderzoeken, ,,of hetgeen er door de kinderen [illegible] van wel zal kunnen [illegible] school- [illegible] zal gedaan [illegible] tegen [illegible] zal niet [illegible] school- [illegible]), maar uw vader zal het doen uit de letterkonst of grammatica."

260. *Elk ding is, zoo men 't acht.* In eene van Esopus' *Fabelen* ,,stond de haan in een mesthoop te krabbelen," en vond er ,,een kostelijken diamant." Doch nadat hij er in ,,gepikt, maar geen smaak gevonden had, sprak hij: wat nut kan mij toch dit juweel doen? het was mij beter een tarwegraan daarvoor te hebben. En zulks gezegd hebbende, bedekte hij het weder met aarde." Hieruit is de spreekwijze ontstaan, die men toepast op ,,onwetende menschen, die de beuzelachtige dingen voor goede konsten of iets, dat in de natuur aanminnelijk is, verkiezen en aannemen." [Ik heb de spreekwijze aldus opgegeven: *Alle ding is, zoo men 't acht*, en zie thans, dat ik mede heb opgenomen: *Een ding is alzoo, naardat men 't acht*, dat kennelijk hetzelfde is, en alzoo geschrapt kan worden.]

263. *Men kan niet vliegen, voor men vleugels heeft.* Toen Uilespiegel te Meiborg woonde, verzochten de inwoners, dat hij ,,iets wonderlijks" mochte doen. Hij beloofde het hun, zeggende, dat hij ,,van het opperste des huizes over de stad ginds en weder zou vliegen." En als op den bepaalden tijd de stedelingen waren opgekomen, om zulks te zien, ,,begon hij, na veel bespottingen, tegen hen te zeggen: *men kan niet vliegen, voor men vleugels heeft.*" Hieruit is het spreekwoord oorspronkelijk, dat men gebruikt, om ,,aan te toonen de onmogelijkheid van eeniger zake uitvoering, en wel inzonderheid, wanneer men doelt op des bedrijvers onkunde of zijne haastigheid." [Zie de verschillende voorstellingen van het spreekwoord in de *Bijlage* III. bl. 352. — Onder de ,,veel bespottingen," in Uilespiegel's redeneering tot de gapende menigte te Meiborg, was ook deze: ,,ik meende, dat er in de stad geen grooter zotten waren dan ik; maar nu zie ik, dat *één zot veel zotten maken kan*;" waaruit het spreekwoord ontstond: *Eén zot maakt er veel*, onder n°. 270, waaraan ook n°. 412 gelijk is, opgegeven. Men bezigt dat spreekwoord, als een ,,grillenmaker, door leugens of beuzelachtige vertellingen, het oor en oog van een iegelijk tot zich trekt." Niet op zot, maar op gek, heb ik dat spreekwoord aldus opgegeven: *Eén gek maakt tien* (of: *veel*) *andere gekken.*]

269. *Heb den Franschman tot uw' vriend, maar niet tot uw nabuur.* Het is lang en breed bekend, dat de Franschen ,,geveinsde vriendschappen en trouwelooze handelingen" betoonden ,,tegen de Hollandsche Batavieren en andere landschappen," en zulks reeds ,,van de geboorte van den Heiland; want meest al de Roomsche (zoowel Heidensche als Christen-) keizers hebben van deze lieden (die eerst Franken zijn genaamd, en zich naderhand in Frankrijk hebben neergeslagen) velerlei oproer en

afvalligheid moeten waarnemen." En wat hierin „nog het merkwaardigste is, dat is, dat zulke overdadigheden geschied zijn in tijde van vrede." Daarvan komt het, „dat er al in dien tijd geen staat werd gemaakt op der Franschen eeden en beloften," waaruit dan ook het spreekwoord vrij natuurlijk zijn oorsprong heeft genomen. [En toch acht ik het meer natuurlijk, de bron van het spreekwoord eenige eeuwen later te stellen, gelijk ik in de verklaring er van, I. bl. 105, heb gedaan.]

274. *Hij weet van 't loon.* Te Amsterdam woonde voor langen tijd „een vermaard lijnslager, die genaamd werd *oude* JOOST." Deze gaf „aan zijne knechts het arbeidsloon niet zoozeer naar verdienste als wel naar staat en gelegenheid des persoons; want vrijers, getrouwde mannen, mannen met één of meer kinderen, elk der zoodanigen stond het loon op zijn' bezetten prijs." Toen nu eens een knecht om werk kwam, vroeg de baas, „of hij wel wist, wat er te verdienen was?" waarop de ander antwoordde: „*ik weet van 't loon*, als willende te kennen geven, dat hij tevreden was met de orde, die de baas met zijne knechts hield." Daaruit ontstond de spreekwijze, die men toepast op hem, die „zich liever met de gemaakte orden" tevreden stelt, „dan te doelen, om andere te maken, of die voorzichtig is, om zulke dingen voor te komen, in welker uitslag niet anders dan schade of schande te behalen is."

287. *Hij bewandelt de paden van Jericho.* De „ongemanierdheid in de regeering der Joden," ten tijde des Zaligmakers, en „de ongebondenheid onder de menschen van dien tijd waren zoogroot, dat de rechters de wegen van Jeruzalem naar Jericho niet wilden of konden beveiligen; want bij de algemeene stoutheid, die er toenmaals dagelijks in zwang ging, hoorde men ook van schrikkelijke moorderijen, gelijk men zulks lezen kan in 't evangelie van LUKAS, kapittel 10." Hieruit is het spreekwoord ontstaan, dat men toepast op hem, „die den weg des kwaads tot zijn vermaak gekozen heeft, en dien het niet verschilt, hoe het gaat, noch vreeze schijnt te hebben voor God of goede reden." [Ik heb den oorsprong van het spreekwoord in een of ander voorval uit JOZUA's geschiedenis gezocht; de hier gegeven afleiding is waarschijnlijk beter.]

293. *Wijnkoopers zijn brouwers.* Burgemeesteren van Leiden hadden aan „PIERO" gelast, „al de brouwers te doen bovenkomen." Maar als hij „de boodschap aan de wijnkoopers had gegeven," en deze bovenkwamen, „vroegen de heeren, wie hen geroepen had? waarop zij zeiden: PIERO." Aan PIERO gevraagd zijnde, waarom hij de wijnkoopers, en niet de brouwers ontboden had, antwoordde hij, „dat hij geen grooter brouwers kende dan de wijnkoopers; want, zeide hij, zij doen den ganschen dag anders niet dan mengen en brouwen." Hierdoor is het spreekwoord ontstaan.

300. *Het zijn mannen van naam.* MOZES, „de enakim of reuzen" beschrijvende, noemt ze „*mannen van naam*, [zie] *Gen.* VI : 4." Daardoor ontstond de spreekwijze, die men toepast op „sterke, onversaagde en dappere mannen."

302. *Hij ruikt naar den brief.* Ten gewaanden tijde, toen de beesten spraken, werd er onder de honden geraadpleegd, eenige van hen naar Italië af te zenden, om te onderzoeken, „of het de waarheid was, dat men daar de natuur haar' vollen loop geeft." En indien dit zoo was, zou een der afgezanten door de overige worden teruggezonden met een brief, „waaruit ze dan zouden te weten komen, wat [er] van die zaken was." Als sedert dien tijd de eene hond den anderen tegenkomt, „zoo ziet men gemeenlijk, dat ze den neus onder elkanders staart komen te steken." Hieruit ontstond het spreekwoord, dat men „op het gedrag van jonge minnaars" toepast.

327. *Ze deden, gelijk ze geleerd waren.* Om des Heeren opstanding te bestrijden, hadden „de overpriesters aan de wachters en oppassers van CHRISTUS' graf veel geld gegeven, om door leugenaars te doen zeggen, dat de Heer door zijne discipelen gestolen was. Als nu het verdrag gesloten was, zijn deze menschen met hun geld en hunne leugenles heengegaan, en, zegt de heilige MATTHEUS in zijn evangelie, kap. 28 vers 15, *zij deden, gelijk ze geleerd waren.*" Hieruit ontstond het spreekwoord, dat men toepast op hen, „die geene andere uitwerksels weten te vertoonen dan juist de zoodanige, als ze maar van andere lieden gehoord of gezien hebben."

328. *Het geld verantwoordt alles.* Men wil den oorsprong van dit spreekwoord zoeken in „de godspraak van Delfi, die den Koning PHILIPPUS aanried, zijne oorlogen te beginnen met gouden lansen (dat is: met stukken gelds)." Hoe min „ongerijmd" dit moge wezen, willen we het spreekwoord liever afleiden van SALOMO, die in zijn' *Prediker*, „kap. X : 19, aanteekent, dat *het geld alles verantwoordt*, met welke woorden hij zonneklaar tracht aan te toonen, dat de maaltijden geen meerder oorzaak van lachen kunnen zijn, of de wijn aan de levenden geene meerdere verheuging geeft, dan het geld bekwaam is, om allerlei zaken te beslechten." Men bezigt het spreekwoord als eene troostreden, dat geldbezit het beste bezit is, als men „geen raad weet," om uit „deze of gene ongelegenheid" te geraken. [Men zegt ook: *Geld vermag alles* alsmede *Geld maakt alles goed.*]

329. *Doe het maar, doe het maar.* Zekere jonge dochter werd gevrijd, en wilde gaarne trouwen.

Daarom vroeg zij haren voogd, „of hij zich wilde verledigen, met degenen, die daarin te zeggen hadden, verder te spreken." En als er in deze handeling eenig verschil begon te rijzen, daar er van de zijde des bruidegoms iets „gevorderd werd, dat de voogd niet kon inwilligen," werd „de jonge dochter over de zorgvuldigheid des voogds met zulk eene vreeze geslagen, dat ze meende, dat de bruidegom er zou uitscheiden, als wanneer ze tegen haren voogd zeide: *doe het maar*, *doe het maar*, alsof ze wilde zeggen: al hetgeen je daar te zamen verhandelt en beknibbelt, zullen geene beweegredenen zijn, die mij van het trouwen zullen doen afstaan." Hierdoor ontstond de spreekwijze, die men bezigt van „menschen, die geen macht of wijsheid hebben, om iets naar behooren uit te voeren, en alle voorzichtige voorwending en raadgeving van geene waarde achten; maar veeleer met hunne zotte driften komen voort te varen." Men zegt dan: „ze slachten het meisje, dat zeer gaarne een man had, en tegen haren voogd zeide: *doe het maar, doe het maar*." [Thans heb ik het spreekwoord opgenomen. Deszelfs oorsprong niet kennende, kwam het mij vroeger daartoe te onbeduidend voor.]

339. *Al evenwel gek*. Zekere dorpsbewoners, in den Haag komende, om een verzoek „aan den Staat" te doen, begaven zich alvorens naar eene herberg, om daar te bespreken, hoe ze de zaak zouden aanleggen. Een Hagenaar, die hunne overleggingen hoorde, zeide tot hen: „mijne vrienden! 'tgeen je daar beraadslaagt, is niet goed; op welk zeggen een der boeren zei: kerel! je bent gek! want wat raakt u onze zaak! Doch de bestrafte gaf daarop ten antwoord: ik ben geen gek, maar een gestudeerd persoon! Doch fluks zeide een andere boer: kerel! *je bent evenwel gek*!" Hierdoor ontstond de spreekwijze, die men toepast op menschen, „die zich zoo lichtelijk met anderer lieden zaken zoeken te bemoeien, al is het, dat ze al wijs meenen te zijn, ja hunne onbedachtzaamheid volstandig trachten voor te spreken."

346. *Het is geen kleine zaak, eens konings schoonzoon te zijn*. Toen SAUL kennis droeg, dat DAVID tot toekomstigen koning van Israel bestemd was, „was hij voor SAUL's doel het voorwerp des verderfs; en onder de talrijke rampspoeden, die voor hem gesmeed werden, was geen der minste, dat hij (om SAUL's dochter ten wijve te genieten) aan dien godvergeten Vorst 100 voorhuiden der Filistijnen ten bruidschat moest aanbrengen. Als nu DAVID's liefhebberen dit gevaarlijk heldenstuk aan hem zochten af te raden, zeide hij: *het is geen kleine zaak, eens konings schoonzoon te zijn!* alsof hij wilde zeggen: die wat grootsch wil genieten, die moet er wat grootsch voor doen." Hierdoor ontstond het spreekwoord, dat men bezigt van iemands „manmoedig uitwerksel, uitgevoerd door eene gevaarlijke bezeiling, die een ander voor hem, of hij bij zich zelven bestevend had; ten einde daardoor een schatteloozen rijkdom of een hoogachtbaren staat machtig te worden."

355. *Ik ben gepikt en gedreven*. Wat men „voor water, weer en wind bewaren wil," zooals „schepen" en „bruggen," dat „komt men in deszelfs samenvoegselen met eene goede stof aan te vullen, en, zulks gedaan zijnde, de plaatsen met pek te overstrijken, niet alleen, om iets kwaads voor te komen, maar ook, om bekwaam te zijn, ten einde te kunnen uitvoeren alles, wat er moet geleden worden." En ofschoon men „deze woorden niet ordentelijk naar de kunst uitspreekt, omdat men eerst drijft en dan pekt," toch is de spreekwijze hieruit oorspronkelijk. „Wanneer men bij een vriend is te gast geweest, en de schafheer vraagt, of men zich genoegzaam heeft te goede gedaan," dan geeft men „de deugd des onthaals mitsgaders de bekwaamheid, die het lichaam, om een harden stoot uit te staan, ontvangen heeft," door deze spreekwijze te kennen.

360. *God dank! de korf is ree*. Zekere mandenmaker wilde, dat zijne vrouw bij iederen korf, dien hij gemaakt had, telkens zeggen zou: „*God dank! de korf is ree*." Daar zij dit niet verkoos te doen, wilde hij niet werken, en raakten beide „mond- en handgemeen." Een heerschap, daarop aankomende, ging met dit nieuws naar huis, en vertelde „dit krabbelvuistje" aan zijne vrouw. Maar deze zeide: „de mandenmakersvrouw heeft groot gelijk; want als het mijne zaak was, ik zelve, ik zou het ook niet willen zeggen, naardien het der mannen plicht is, in het zweet huns aanschijns het brood te winnen." Dit leidde tot eene zelfde uitkomst: de verhaler behandelde zijne vrouw als de mandenmaker de zijne, en beide „kregen malkanderen bij de ooren." Als nu de knecht, die de tafel zou bedienen, deze vechtpartij aanzag, vertrok hij naar de keuken. Ook daar had de vertelling een gelijk gevolg: knecht en meid „kregen malkanderen bij den kop." Hierdoor is het spreekwoord ontstaan, dat men bezigt bij „het eindigen en voltrekken van eenige zaken."

361. *Men vindt ze alzoo*. Toen „de vermaarde schilder DROOGSLOOT, in eene boerenkermis, zeker boertje mismaakt had afgemaald," vroeg men hem, „hoe hij dat menschje zoo knoddig had kunnen bedenken? Doch hij gaf ten antwoord: *men vindt ze alzoo*!" Hierdoor ontstond de spreekwijze, die men gebruikt, als men „in menschen of zaken eenige wangestalten bespeurt ('tzij het gebreken der leden of der zeden zijn)." Men zegt dan: „'t is, zooals DROOGSLOOT zegt: *men vindt ze alzoo*." [Ik heb het spreekwoord bij DEUGEN en VINDEN aldus opgenomen: *Deugt hij niet, men vindt er meer*; maar

't had eigenlijk op DROOGSLOOT moeten staan, wat uit de opgave evenwel niet bleek.]

367. *Hij loopt op schuifjes.* In den allereersten tijd, dat de tabak bekend werd, was het gebruik er van niet alleen iets ongemeens, maar „vond men zes, ja meer personen over ééne pijp te zuigen." Men zat dan in 't rond, en elk deed op zijne beurt een paar haaltjes. Dat noemde men: „elk een schuifje om." Indien men nu „menschen vond, die, om de kosten te ontgaan, zich zelven zoo hier en daar op het behendigst wisten in te voegen, daar die vliegende boterham rondging, en daarbenevens bespeurde, dat dezulken zoowel hunne gierigheid als hunnen damplust lieten blijken, dan zeide men: *hij loopt op schuifjes*, alsof men zeggen wilde: hij zoekt wel wat te hebben, maar tracht niets te geven." Hieruit is de spreekwijze oorspronkelijk, die men toepast op hem, „die niets voor anderen overheeft, maar veeleer met behendige streken zich overal weet bij te voegen, waar wat voor niet te krijgen is." [Welke opheldering de ware is: deze of de reeds gegevene, durf ik niet beslissen.]

369. *Het is de rechte deur ingekomen.* Dit spreekwoord is ontleend aan „*Joh.* kap. 10, alwaar het hoofd der leeraars al zijne getrouwe dienaars en lievelingen komt voor te stellen en te vergelijken bij den trant eens goeden herders, wiens manier het niet is, om van elders, maar door de rechte deur in den schapenstal in te komen." Men gebruikt het spreekwoord van dengenen, „die tot eenige waardigheid verheven is, en daartoe geene (ten minste geene onrechtmatige) middelen, om tot dat eereambt te geraken, heeft aangewend." [Men zegt ook: *Hij is ter rechter deure ingegaan* alsmede in ontkennenden zin: *Het is niet door de rechte deur ingebracht.*]

371. *Die nog schoot.* Toen Prins MAURITS uit Zwol zijne reize door Gelderland zonde voortzetten, „deed hij zulks over het stedeke Hattem; maar alzoo de op- en doortocht zoo schielijk geschiedde, waren de Hattemers in geen staat, om zijne excellentie met hun geschut naar behooren te begroeten." De Prins wachtte niet, maar zette zijne reize voort. En als nu en raad en burgerij „zich over die onvoorzichtigheid stond te beklagen," riep er een uit den hoop: „*die nog schoot*, alsof hij wilde zeggen: hebben we het eerbewijs niet te bekwamer tijd gedaan, zal het evenwel nog beter zijn, dat men zulks laat dan nimmer zal doen." Hieruit is de spreekwijze oorspronkelijk, die men toepast op dengenen, „die tijd of zaken niet naar behooren behandelt, maar veeleer door onvoorzichtigheid of een kwaad leven verwaarloosd heeft, en den zoodanigen daarover bestraft, en tot beter gedachten tracht te brengen, met hem aan te wijzen, dat men schuldig is, de begane misslagen te verbeteren." [De reeds gegeven opheldering is, wat den grond der zaak betreft, juist. Maar de aanleidende oorzaak van het spreekwoord niet kennende, is „de vijand" ten onrechte bijgebracht.]

379. *Het is een gehuurd scheermes.* Dat deze spreekwijze van „goddelijke herkomst" is, kan men zien uit *Jez.* VII: 20, „alwaar de geest Gods den koning van Assyrië noemt: *een gehuurd scheermes.*" Men past de spreekwijze toe, „als men eene nette [*nette* in de beteekenis van *juiste* genomen] beschrijving wil doen van vreemde soldaten of van den dienst onzer dienstboden (die toch allen enkel maar om loon, en niet uit liefde dienen)."

384. *Sterven, om te leven.* Men verhaalt van den vogel „feniks," dat, „als dit beest der dagen oud en zat is, het dan zich zelven (door eene verbranding) doodt, om een ander met een nieuw frisch leven te voorschijn te doen komen." Hierdoor ontstond de spreekwijze, die men in den mond legt van „moedige strijdhelden, die, om een eeuwigdurenden naam te verwerven, hun leven ten dienste des vaderlands hebben opgeofferd."

390. *Het is lichter te berispen dan te verbeteren.* MOMUS zag „alle dingen niet anders dan met wangunst en lastering" aan; zoodat „niet alleen de menschelijke, maar ook de goddelijke werken van hem werden beknibbeld." Daardoor zijn „van dezen kwaadspreker verscheidene spreekwijzen voortgekomen. Eerstelijk komt men alle lichtvaardige berispers MOMUS te noemen. Ten andere, als men iets heeft uitgewrocht, 't geen men aan het daglicht vertoonen mag, dan zegt men van hetzelve: *Het is zoo wel gedaan, dat Momus het niet zou durven berispen* [thans op bl. CLXXIV als spreekwoord opgenomen]. Maar ten laatste is ook dit [nl. het aan het hoofd van het nommer staande spreekwoord] van hem afkomstig," dat men van dengenen gebruikt, „die het zonnelicht van eens anders uitwerksel met wangunstige oogen aanziet, en evenwel geen raad weet, om meerder siersel aan het uitgewrochte bij te brengen; maar veeleer (als deze MOMUS) hetzelve staat te lasteren of te beknibbelen."

399. *De zon is wel tien graden teruggegaan.* Dit spreekwoord is oorspronkelijk uit 'tgeen we „in de godspraken van JESAJA" lezen, „dat de zon op ACHAZ' zonnewijzer tien graden rugwaarts zou gaan, gelijk men ziet in 't boek van dien voorzegger, kap.38." Men bezigt het spreekwoord, „als men verhalen wil van de vermindering van iemands vriendschap of het afnemen van 's lichaams krachten, alsook het teruggaan wegens de tijdelijke middelen, mitsgaders wat meer van dezelfde nature mag zijn."

416. *Speel je spel.* Als FREDERIK HENDRIK, Prins van Oranje, in den jare 1632 „de stad Maastricht had belegerd, had hij SAINTE CROIX, als

opperhoofd der Spanjaarden, aan de eene zijde, en PAPENHEIM, van den keizer, ter andere zijde. Als nu deze twee veldoversten, mitsgaders die van de stad, hadden beraadslaagd, om den Prins op te slaan, stelden ze de plaats, vanwaar, en den tijd, wanneer men zulks werkstellig zou maken. Maar alzoo PAPENHEIM bij zich zelven vol ingebeelden moed was (meenende met den Prins te doen, als hij had gedaan aan kleine Zweedsche troepen) viel hij niet slechts aan als iemand, die verwoed was; maar daarenboven buiten het bestek van den gestelden tijd. En dewijl SAINTE CROIX geen genoegen nam in dien vroegen aanval, en daarenboven middagklaar begreep, dat zoo de Prins werd opgeslagen, PAPENHEIM met de eerekroon naar Duitschland zou zijn heengetrokken, zoo bleef hij des te meer met zijn gansche leger stilliggen. De slag van PAPENHEIM gaat evenwel voort; doch die met hem niet gesneuveld waren, moesten met bloedige koppen de vlucht nemen. Als SAINTE CROIX van deze zware nederlaag de tijding kreeg, speelde hij in 't verkeerbord, en na de voornaamste omstandigheden gehoord te hebben, zeide hij: ik dacht wel, dat hij (te weten PAPENHEIM) geen Moffen (dat is: Zweden) voor had. En dit gezegd hebbende, sprak hij tegen den heer, met wien hij speelde: *speel je spel!* of speel maar voort, alsof hij wilde zeggen: 't is de moeite niet waard, om daar verder naar te luisteren." Hieruit is de spreekwijze oorspronkelijk, die men gebruikt, „als men met iemand in eenige bezigheden is, en de tusschenspraak, die van ter zijde als komt invallen, ons weinig schijnt ter harte te gaan."

431. *Honny soit qui mal y pense.* Toen aan „Gravin JOHANNA de kouseband ontviel, terwijl ze met ARTHUR, den Engelschen koning, danste, zoo bukte Zijne Majesteit neder, en raapte dezelve op. Doch alzoo de hand van den Vorst zeer schielijk verdween onder den stootkant van den rok der Gravin, begonnen eenige edellieden hartelijk te lachen. Maar de Koning, zulks bemerkende, zeide daarop: *Honny soit qui mal y pense,* 'twelk, zoo de taalkundigen zeggen, zooveel zoude te kennen geven, als dat het ergheid of zotheid is desgenen, die kwaad denkt [eigenlijk: *Die erg denkt, voedt* (of: *vaart*) *erg in het hart*]." Hieruit is het spreekwoord ontstaan, dat men bezigt, als „iemands middelmatig of eenvoudig gedrag met argwaan wordt opgevat."

435. *Het is eene dikke duisternis.* Men meent deze spreekwijze oorspronkelijk van de duisternis „onder de noorderpool," waar „de lieden zes maanden nacht achter malkanderen hebben." Met meer recht evenwel leiden we de spreekwijze af van „den Heiligen MOZES, die in zijn tweede boek, kap. X vers 22, de Egyptische donkerheid met deze eigene benaming komt te doopen." Men past de spreekwijze toe op „eene buitengewone donkerheid, waardoor men geen zon-, maan- of sterrenlicht bemerken kan; maar waarin het veeleer schijnt, alsof er een zwart gordijn voor het gewelf des hemels is geschoven." [Is dit goed gezien, waarvoor alle grond schijnt te bestaan, dan kunnen de spreekwijzen: *Het is eene dikke duisternis* en *Het is eene Egyptische duisternis* als eene en dezelfde worden beschouwd.]

436. *Hij heeft ze meegebracht, die het omstieten.* Zekere „jongeling, zijnde uit vrijen gegaan, had zulk eene stoute inborst, dat hij alles durfde voorslaan, wat hem in de gedachte kwam; om welker oorzaak wille de dochter hem haar' persoon en de verdere verkeering volstrektelijk afsloeg. En wanneer iemand haar vroeg: hoe het kwam, dat het huwelijk niet doorging, antwoordde zij: *hij heeft ze meegebracht, die het omstieten.*" Hieruit is het spreekwoord oorspronkelijk, dat men toepast op dengenen, „die door zijn gedrag veroorzaakt heeft, om het gewenschte doel te missen."

439. *De eene mensch is des anderen duivel.* Men verhaalt, dat de duivel in een gezelschap kwam, waar verschillende landaarden bij elkander waren. Men vond er Engelschen, Franschen, Spanjaarden, Portugeezen, Italianen en Hollanders. De Engelschen vroegen hem, in wat tijd van 't jaar hij bij hen dacht te komen; dat hij hun bekend maakte. Desgelijks vroegen ook de anderen. Maar „ten laatste, als het de Hollander vroeg, zeide hij: daar kom ik nimmermeer; niet alleen, omdat men mij in uw land bijna buiten geloof stelt, maar ook om den kwelduivel te spelen, behoef [ik] daar niet te voorschijn te komen; want, zeide hij, in Holland *is de eene mensch des anderen duivel.*" Hieruit is het spreekwoord oorspronkelijk, dat men gebruikt, „als men spreken wil van de boosheid, de kwelling en het verdriet, dat de een den ander komt aan te doen." [Voor *duivel* zegt men ook wel *wolf.*]

443. *Het is eene zorgvuldige Martha.* Deze spreekwijze is oorspronkelijk uit *Lukas* X: 39 en 40, „alwaar men zien kan, dat terwijl de Zaligmaker sprekende was van de dingen der zaligheid, en MARIA (de zuster van LAZARUS) als eene vlijtige toehoordster aan de voeten van JEZUS nederzat, dat toen de grootste bekommering van hare zuster MARTHA was, om den keukendienst en de schafferij op te passen." Men past de spreekwijze toe „op der vrouwe zorgdragendheid, inzonderheid die van het keukenbelang."

446. *Hij is zoo zot als Melstides.* Onder de zotten brengt men „mede ter baan eenen MELETIDES, onder wiens talrijke zottigheden men ook deze bespeurde, dat hij zeide, niet te weten, of zijn vader of zijne moeder hem had ter wereld gebracht, als ook, dat hij eens des avonds, als hij van de vlooien gebeten werd, de kaars uitdompte, met de gedach-

te, dat deze bijters hem dan niet zouden kunnen vinden." Hierdoor ontstond de spreekwijze, die men toepast op dengenen, „wiens woorden en werken de klaarste tolken van eene redelooze beseffing te kennen geven." [Ik heb *zat* voor *zot* geschreven, dat ik thans zie, dat op een misbegrip steunt.]

448. *Het zal je in de oogen druipen.* Men leest, „dat die van Kabo Verde niet alleenlijk van ouds, maar, naar het getuigenis van geloofwaardige lieden, nog voor een gebruik hebben, dat ze dengenen, die den eed zullen afleggen, drie droppelen water in de oogen druipen, waarmede zij te verstaan willen geven, dat de straffe des Hemels evenzoo op den meineedige zal nederkomen, gelijk dat verbondswater in de oogen des eeddoeners nederdruipt." Hierdoor ontstond het spreekwoord, dat men gebruikt, „als men aan iemand dreigt, om eenig kwaad werkstellig te maken." [Als Kabo Verde wat dichter bij huis was, of wij er wat meer mee in betrekking stonden of gestaan hadden, zou deze afleiding voorzeker zeer in aanmerking behooren genomen te worden; nu houd ik den gegeven oorsprong, al mist die ook een geschiedkundigen grond, voor vrij wat natuurlijker.]

456. *Die in den oogst slaapt, die leeft ter schande.* Sommigen zoeken den oorsprong van dit spreekwoord in hetgeen den krekel wedervoer, als hij van den „dorren winter beloopen was," en niets te eten had. Bij „de zorgdragende mier" om spijze bedelende, wordt hij niet alleen afgewezen, maar „nog ernstig berispt, ter oorzaak hij zijn' schoonen oogst zoo had verwaarloosd." Met meer recht evenwel leiden we het spreekwoord af van „de woorden van den wijsten der koningen in zijne *Spreuken*, kap. X : 5, alwaar hij zegt: die in den zomer vergadert, is verstandig; maar die in den oogst vast slaapt, zal beschaamd worden, met welke manier van spreken hij wil te kennen geven, dat die in den oogst (dat is: den tijd des verzamelens) geen zorg draagt, dat die in de dagen der onvruchtbaarheid niets zal te eten vinden." Men bezigt het spreekwoord, „als men iemand over de lui- en ledigheid tracht te berispen, en te kennen wil geven, dat er niets zoo noodzakelijk is, dan wel waar te nemen den tijd des bedrijfs, mitsgaders dat de spaarzaamheid de sterkste krukken zijn, om den kommerlijken ouderdom het allerzachtst te onderschragen."

462. *Ik heb met de lakeien in den raad gezeten.* Eenige „voortreffelijke heeren (wier namen beter gedachtenis dan vermelding verdienen), in zekere zending gezonden zijnde, voerden aldaar zoodanige taal, dat er om dezelve (in stilte) voorgenomen werd, om ze in de naaste vergadering in bewaring te doen stellen. Doch een der dienaren of lakeien, die onder een praatje naricht had ontvangen, wat zwarigheid den afgezanten boven het hoofd hing (zijnde hem zulks kenbaar geworden door een dienaar of lakei der heeren, die het voorstel mee zou helpen werkstellig maken), nam de vrijheid, om zijne heeren hiervan kennis te geven. En dewijl ze dezen slag niet geheel buiten verwachting stelden, zoo vroegen ze hem des te ernstiger naar de reden van wetenschap, waarop hij in het eerst niet anders antwoordde dan : *ik heb met de lakeien in den raad gezeten*; maar als hij zich hierover wat nader verklaarde, toen zijn ze in stilte weggetrokken, en door deze roemwaarde kennisgeving hunne gevangenis voorgekomen." Hierdoor is het spreekwoord ontstaan, dat men bezigt, „als men aan iemand eenig bijzonder nieuws verhaalt, en waarvan de toehoorder als met verwondering vraagt, hoe hij aan de kennisse deszelven gekomen is."

463. *Roer je gat, Amelia!* Als „de roemruchte Zeeheld Marten Harpertz. Tromp tegen de Spanjaarden en Duinkerkers met zijn waterkasteeltje (genaamd de *Prinses Amelia*) slaags was, en zich van de vijanden vond geprangd, toen zeide die manmoedige soldaat: *roer je gat, Amelia!* alsof hij zeggen wilde: elk moet nu het zijne doen. De Zeevoogd t'huis gekomen zijnde, en aan Frederik Hendrik, Prins van Oranje, een kort verslag van den zeeslag doende, zoo vroeg hem de Prins, wat hij onder die bliksemvlammen gedacht had; waarop [deze] tot antwoord [be-] kwam, dat hij verscheiden malen had gezegd: *roer je gat, Amelia!* welk zegswoord door den Vorst met zulk een genoegen werd opgenomen, dat men er in dien tijd een zoet loopje op had." Hierdoor ontstond het spreekwoord, dat men „onder eene eerbare boerterij" bezigt, „als men iemand, maar inzonderheid een vrouwspersoon, over iets, dat moeilijk schijnt, zal op- of overhelpen." [Hierdoor wordt de door den Heer Kobus gegeven verklaring, III. bl. CXXXIX, bevestigd.]

466. *Die wel gediend wil zijn, die moet zijn eigen knecht worden.* Als het koorn rijp was, „vlogen de oude leeuweriken eens om voedsel uit," maar belastten alvorens aan de jongen, „van wel zorg te dragen, om te vernemen, wat er in hun afwezen mocht voorvallen, ten einde ze bij hunne tehuiskomst daarvan verslag mochten doen." Nauwelijks waren de ouden weg, of de eigenaar des akkers zegt tot zijnen zoon: „verzoek onze buren, dat ze morgen komen, en helpen ons het koorn afmaaien." De oude leeuweriken, op het nest terugkomende, kregen door de jongen hiervan bericht, maar zeiden toen: „kinderen! weest niet vervaard; want buren zijn zoo ten eerste niet gereed!" en zij hadden goed gezien; want er kwamen geen buren, om te helpen. Toen zeide de boer tot zijn' zoon: „verzoek tegen morgen onze bloedvrienden, en dan zullen we

maaien." Ook van dit voornemen kregen de oude leeuweriken bericht, maar benamen den jongen de „nog grootere vreeze," door te zeggen: „bloedvrienden zijn geen vluggere gehoorzamers dan buren." En wederom liep het af, gelijk de oude leeuweriken voorzien hadden; want ook de „bloedvrienden" lieten te vergeefs op zich wachten. Wanneer de landman ook van deze teleurstelling de ondervinding opdeed, „zeide hij in toornigheid: ik zal de buren en vrienden niet meer verzoeken; maar morgen — dan zullen wij het zelf afmaaien." Als nu de oude leeuweriken van dit laatste voornemen des akkermans onderricht werden, zeiden zij: „kinderen! nu is 't onze tijd, om een ander nest te zoeken." Uit deze fabel is het spreekwoord oorspronkelijk, dat men gebruikt, „als men iemand ernstig vermanen wil, om de dingen wel en te bekwamer tijd gedaan te zien, en dat men tracht aan te wijzen, dat men zaken van aangelegenheid niet op een ander moet laten aankomen."

468. *Hij windt er geen doekjes om.* Twee jongens, die op eenen winkel werkten, waren beide lui, en kregen dien ten gevolge slagen. De een trok zich zijn lot meer aan dan de ander, en overdacht, hoe hij de straf voor zijne traagheid best zou ontloopen. Daartoe deed hij „doeken en windsels om zijne handen, en klaagde over de pijnlijkheid derzelve [der handen]; waardoor hij een geruimen tijd van het werken verschoond bleef." De ander ontving om zijn achterblijven voortdurend straf, en moest daarenboven hooren, „dat zijns makkers verzuim ten goede was te houden, vermits de gebrekkelijkheid zijner handen. Doch deze knaap zeide daarop: ja, baas! hij kan zoowel arbeiden als ik, al zoek ik het zoomin als hij; maar ik ben zoo niet, dat *ik er doekjes om windt*, alsof de stoutert zeggen wilde: ik spreek mijne zaak vrijborstig uit." Hieruit is het spreekwoord oorspronkelijk, dat men toepast op hem, „die zijne fout zonder schrik en schroom durft opzeggen, en derzelver straf manmoedig meent te verwachten." [TUINMAN wil blijkbaar aan een dergelijken oorsprong gedacht hebben, als hij zegt: „hy zoekt het niet te bewimpelen, of verbergen, gelijk men wel een doekje om een vinger, of iets diergelijks, doet." De verschillende voorstellingen van het spreekwoord vindt men in de *Bijlage* III. bl. 163.]

469. *Dat loont u onze Heer! dat gij mijn' ouden mond gedachtig zijt.* In Brabant was eens een gezelschap jonge lieden bij elkander, waar „de jongelingen in den plicht van het mondgekus geen schuldenaars bleven. En terwijl zekere stokoude vrouw zich zelve uit den voeten-tred en slag-arm der omdansers in een hoek der kamer had nedergeslagen, toen gebeurde het, dat een der jongelingen schielijk den trans verliet, en fluks naar deze matrone liep, omarmende haar, en zeggende: moederkelief! ik moet u ook een kusje geven. Doch zoohaast als ze iets op die oude keveltjes smaakte, 'tgeen ze mogelijk in lang niet had geproefd, zoo zeide ze daarop: *dat loont u onze Heer! dat gij mijn' ouden mond gedachtig zijt.*" Hieruit is het spreekwoord oorspronkelijk, dat men toepast, „als men iemand onverwachts een kus of glas wijn of iets, dat aanminnelijk is, toebrengt." [Daar ik de afleiding van het spreekwoord niet kende, en bij *ouden mond gedachtig zijn* niet aan *kussen*, maar aan *spijzigen* dacht, gaf ik het spreekwoord aldus op: *Dat loone u onze Heer, dat gij mij, ouden arme, spijzigt.* Maar de jolige jongeling en het interessante moederke hebben mij tot andere gedachten gebracht.]

478. *Het is nu geen tijd, dat Bertha spint.* Zekere boer, „(die eene dochter had, BERTHA genaamd), vroeg aan zijn' landheer, wanneer het hem gelegen kwam, om te eten; [waarop] hij ten antwoord kreeg, dat hij voort zou heengaan, en maken, dat alles gereed was, tegen dat hij kwam. Maar komende, vond hij deze dochter spinnen. En alzoo het heerschap dacht, dat men hem beter moest oppassen, zoo zeide hij: *'t is nu geen tijd, dat Bertha spint*, alsof hij wilde zeggen: het spinnen is wel eene prijzenswaardige voordeeligheid voor het huisgezin; echter moet het geen beletsel aan het noodwendigste doen." Hierdoor ontstond het spreekwoord, dat men bezigt, „als men ziet, dat iemand eenige zaken ontijdig behandelt, en dat men denzelven te kennen wil geven, dat men op onbehoorlijke tijden niet moet doelen, om deftige dingen te doen."

Door onvoorziene omstandigheden is het slot van het boek, buiten de schuld van den verzamelaar, later in 't licht verschenen, dan zijn plan was.

Gorinchem, P. J. HARREBOMÉE.
2 Juni 1869.

ERRATA.

Voor Deel I.

In het ongepagineerde L. S. is vóór den naam des Heeren NEPVEU de titel Mr. weggevallen. Verder leze men (voor schudblad) schutblad, (voor Purme-rende) Purmer-ende en (voor JONCBLOET) JONCKBLOET, alsmede aan de keerzijde, reg. 10, (voor die) dien.

Bl.	I,	kol.	1,	reg.	18	*staat:*	Deutsche	*lees:*	Deutschen
,,	II,	,,	1,	,,	39	,,	12°.	,,	kl. 8°.
,,	VI,	,,	1,	,,	19	,,	145	,,	146
,,	VII,	,,	2,	,,	15	,,	Wünsch	,,	Wunsch
,,	XI,	,,	2,	,,	31	,,	*de*	,,	*den* (1)
,,	XXXIII,	,,	2,	,,	18	,,	Holländsche Sprickwörter	,,	Holländische Sprüchwörter
,,	XXXVIII,	,,	1,	,,	49	,,	naauweliks	,,	naauwelijks
,,	XXXIX,	,,	1,	,,	14	,,	hen	,,	hun
,,	XLI,	,,	1,	,,	15	,,	mondelingsche	,,	mondelinge
,,	XLVI,	,,	1,	,,	25	,,	*een*	,,	*eene*
,,	XLVII,	,,	1,	,,	8	,,	1855 en	,,	1854 tot
,,	LIX,	,,	2,	,,	52	,,	*lekkere mosselen*	,,	*lekker morselen*
,,	LXXII,	,,	1,	,,	38	,,	*Arcadia*	,,	*Arkadia*
,,	4,	,,	1,	,,	27	,,	bij een aap.	,,	bij een' aap.
,,	6,	,,	1,	,,	36	,,	riek	,,	ruik
,,	7,	,,	1,	,,	25	,,	voor de aars (*of*: de buik).	,,	vóór den aars (*of:* den buik).
				,,	30	,,	schotels	,,	sleutels
			2,	,,	24	,,	teljoors	,,	tellenaars (2)
,,	8,	,,	2,	,,	13	,,	lag	,,	leide
				,,	21	,,	lijdt, voor zijn aars klopt.	,,	ligt hem voor den aars te kloppen. (3)
,,	9,	,,	2,	,,	36	,,	konvent	,,	convent (4)
,,	15,	,,	2,	,,	29	,,	geene	,,	geen' (5)
,,	18,	,,	2,	,,	39	,,	zijne	,,	zijnen (6)
,,	25,	,,	2,	,,	44	,,	*den*	,,	*de*
,,	26,	,,	1,	,,	2	,,	de kindertjes	,,	den kindertjes
				,,	28	,,	behouwen	,,	behouën

(1) Dezelfde fout komt mede voor: Deel I, bl. LI, kol. 1, reg. 33; Deel II, bl. 116, kol. 2, reg. 11.
(2) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, I, ,, 44, ,, 2, ,, 45.
(3) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, I, ,, 290, ,, 2, ,, 3.
(4) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, I, ,, 53, ,, 1, ,, 40.
(5) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, I, ,, 34, ,, 1, ,, 36.
(6) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, I, ,, 118, ,, 1, ,, 31.

Bl.	27,	kol.	1,	reg.	49	*staat:*	korstwijl	*lees:*	kortswijl
,,	28,	,,	1,	,,	44	,,	pottebakkers	,,	pottenbakkers
,,	45,	,,	1,	,,	46	,,	BEKIJKS.	,,	BEKIJK.
,,	50,	,,	2,	,,	44	,,	ondergeschikste	,,	ondergeschikte
,,	64,	,,	1,	,,	7	,,	brandenetels	,,	brandnetels
,,	65,	,,	1,	,,	25	,,	den bodem	,,	de bodem
,,	81,	,,	1,	,,	17	,,	splissen	,,	splitsen
,,	98. De aanwijzer 19 moet 1 regel hooger staan.								
,,	101,	kol.	2,	reg.	37	*staat:*	opengaat	,,	opgaat (1)
,,	108,	,,	2,	,,	39	,,	gecomsumeerd	,,	geconsumeerd
,,	115,	,,	1,	,,	10	,,	dronkemans	,,	dronkenmans
,,	116,	,,	2,	,,	38	,,	hondsvod	,,	hondsvot (2)
,,	117,	,,	2,	,,	2	,,	mijne - en	,,	mijne —
,,	125,	,,	2,	,,	4	,,	Dankbare	,,	Dankbaren
,,	135,	,,	1,	,,	18	,,	gramschap	,,	hoofdpijn
,,	140,	,,	1,	,,	22	,,	eene	,,	een
,,	160,	,,	2,	,,	25	,,	ter	,,	ten
,,	164,	,,	1,	,,	38	,,	het	,,	de (3)
,,	167,	,,	1,	,,	42	,,	*de duit*	,,	*den duit*
,,	168,	,,	1,	,,	52	,,	afsnijdt	,,	afrijdt
,,	176,	,,	2,	,,	43	,,	houd	,,	hout (4)
,,	183,	,,	2,	,,	7	,,	men	,,	men wel
,,	187,	,,	2,	,,	2	,,	*rerrade*	,,	*verrade*
				,,	10	,,	me	,,	ge
,,	189,	,,	2,	,,	18	,,	dorst	,,	eerst dorst
,,	192,	,,	1,	,,	26	,,	114	,,	113
,,	196,	,,	2,	,,	4	,,	*bajonet*	,,	*bajonet van voren*,
,,	201,	,,	2,	,,	21	,,	der wijven	,,	den wijven
,,	208,	,,	1,	,,	46	,,	Eene	,,	Een (5)
,,	214,	,,	2,	,,	48	,,	dronke	,,	dronken
,,	218,	,,	1,	,,	19	,,	(*ook wel:* dan olie)	,,	
,,	223,	,,	2,	,,	24	,,	wijsten	,,	wijssten
,,	228,	,,	1,	,,	12	,,	alle	,,	allen
				,,	16	,,	6	,,	6 (zie de *Bijlage.*)
,,	230,	,,	1,	,,	38	,,	maken	,,	geven
,,	232,	,,	1,	,,	40	,,	knwaeter	,,	knewater
,,	239,	,,	2,	,,	6	,,	een kwade	,,	een' kwaden (6)
,,	240,	,,	2,	,,	12	,,	de tekst	,,	den tekst
,,	251,	,,	2,	,,	26	,,	water	,,	water om
,,	261,	,,	2,	,,	13	,,	zijn voet	,,	hij zeven voet (7)
,,	270,	,,	1,	,,	36	,,	Tast.	,,	Fast.
,,	286,	,,	1,	,,	45	,,	ingewand.	,,	ééne ingewand het ander. (8)
,,	287,	,,	2,	,,	31	,,	in	,,	is
,,	301,	,,	1,	,,	8	,,	dagvaart	,,	dagvaardt
,,	305,	,,	2,	,,	29	,,	vaats	,,	vaatsch
,,	315,	,,	1,	,,	17	,,	BOL.	,,	BOLLE.
,,	321,	,,	2,	,,	21	,,	*of:* wolven,	,,	
,,	323,	,,	1,	,,	44	,,	HONDSVOD.	,,	HONDSVOT.

(1) Dezelfde fout komt mede voor: Deel II, bl. [illegible], kol. 1, reg. 41.
(2) „ „ „ „ „ : „ I, „ 161, „ 2, „ 37; Deel I, bl. [illegible], kol. 1, reg. 5; Deel I, bl. [illegible], kol. 1, reg. 45.
(3) „ „ „ „ „ : „ III, „ LX, „ 2, „ 1; „ III, „ XC, „ 1, „ 17.
(4) „ „ „ „ „ : „ I, „ [illegible], „ 1, „ 33; „ II, „ 184, „ 1, „ 18; terwijl het spreekwoord, Deel I, bl. [illegible], van de 1e. tot de 2e. kolom moet overgaan.
(5) Dezelfde fout komt mede voor: Deel I, bl. [illegible], kol. 2, reg. 4.
(6) „ „ „ „ „ : „ II, „ 173, „ 1, „ 19.
(7) „ „ „ „ „ : „ II, „ 187, „ 1, „ 21; Deel II, bl. [illegible], kol. 1, reg. 21; terwijl daarenboven ter laatste plaatse het spreekwoord van de eene beteekenis van VOET tot de andere moet overgaan.
(8) Dezelfde fout komt mede voor: Deel I, bl. 361, kol. 2, reg. 9; Deel II, bl. 20, kol. 2, reg. 38.

Bl.	325,	kol. 2,	reg. 43	*staat:*	bout	*lees:* boud
,,	330,	,, 2,	,, 38	,,	De een	,, Den een (1)
				,,	de ander	,, den ander (1)
,,	335,	,, 1,	,, 37	,,	HOUD.	,,
,,	341,	,, 1,	,, 12	,,	brengt	,, brengt toch
,,	344,	,, 1,	,, 27	,,	walligt	,, wallegt
,,	352,	,, 2,	,, 20	,,	Dit	,, Dat
,,	354,	,, 2,	,, 1	,,	JAN DE WIT.	,, JAN DE WITT.
			,, 2	,,	Jan de Wit.	,, Jan de Witt. (2)
			,, 3 en 11	,,	JAN DE WIT	,, JAN DE WITT (2)
,,	357,	,, 1,	,, 6	,,	GEANDE	,, GENADE
,,	372,	,, 1,	,, 1	,,	kaas	,, kis
				,,	ze	,, de kaas
,,	392,	,, 2,	,, 18	,,	pond	,, pond van
,,	404,	,, 2,	,, 7	,,	bolletje	,, bolletje
				,,	bolletje	,, bolletje
,,	406,	,, 1,	,, 32	,,	kooplîêns	,, kooplîên
			,, 48	,,	Lieve	,, Lieven
		,, 2,	,, 28	,,	scheele	,, schele
,,	407,	,, 2,	,, 31	,,	(Zie de *Bijlage.*)	,,
,,	418,	,, 2,	,, 6	,,	wind	,, win (3)
,,	421,	,, 2,	,, 19	,,	zemelenknooper	,, zemelknooper
			,, 48	,,	Hij	,, Men
,,	423,	,, 1,	,, 36	,,	mezen	,, meezen (4)
,,	435,	,, 2,	,, 55	,,	Het	,, Hij (5)
,,	444,	,, 1,	,, 16	,,	kousen	,, roode kousen
,,	445,	,, 2,	,, 26	,,	vogels	,, de vogels
,,	457,	,, 2,	,, 10	,,	leidt	,, leit
			,, 38	,,	Goede	,, Goeden

Voor de aanwijzingen van Deel I.

Bl. XI, kol. 1,	aanw. 4	*staat:*	de Brune bl. 21, 22, 160.	*lees:*	de Brune bl. 21, 22.
Bl. XIV, aanw. 7 (beh. tot bl. 77)		,,	*Adag. quædam* bl. 46.	,,	*Adag. quædam* bl. 40.
Bl. XXXV, kol. 2,	aanw. 13	,,	l. 132.	,,	bl. 132.
,, XXXVI, ,, 2,	,, 11	,,	eurtz	,,	Gheurtz
,, XLV, ,, 1,	,, 10	,,	*Sel. Prov.* bl. 15.	,,	Gheurtz bl. 15.
,, L, ,, 1,	,, 2	,,	*Veeteelt* bl.	,,	*Veeteelt* bl. 122.
,, 2,	,, 1	,,	. 23	,,	bl. 23.
	,, 4	,,	212	,,	bl. 212.
,, LI, ,, 2,	,, 10	,,		,,	*Sel. Prov.* bl. 11.
	,, 11	,,		,,	*Sel. Prov.* bl. 97.
Bl. LV, aanw. 18 (beh. tot bl. 223)		,,	*Sel. Srov.*	,,	*Sel. Prov.*
Bl. LXXIV kol. 2,	aanw. 2	,,	*Kind*	,,	*Kind*
Bl. 1,	,, 26	,,	bl. 181.	,,	181.
,, 2,	,, 9	,,	bl. 30.	,,	30.
,, 3,	,, 25	,,	bl. 19.	,,	19.
,, 4,	,, 40	,,	bl. 133.	,,	bl. 113.
,, 5,	,, 9	,,	*Bergh*	,,	*Mergh*
	,, 15	,,	*Huisvriend*	,,	*Huisvriend* II.
	,, 31	,,	de Brune bl. 30, 175, 297,	,,	de Brune bl. 30,
,, 6,	,, 16	,,	Gales VI. bl. 16.	,,	Gales bl. VI, 16.
,, 7,	,, 16	,,	bl. 361.	,,	361.

(1) Dezelfde fout komt mede voor: Deel II, bl. 287, kol. 1, reg. 32.
(2) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, I, ,, 364, ,, 2, ,, 38.
(3) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, II, ,, 149, ,, 2, ,, 30.
(4) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, II, ,, LII, ,, 1, ,, 37; Deel II, bl. 71, kol. 2, reg. 24.
(5) ,, ,, ,, ,, ,, : ,, II, ,, 291, ,, 2, ,, 10.

Bl.	9,	aanw.	26	*staat:*	bl. 81.	*lees:*	bl. 181.
„	18,	„	18	„	Tuinman II. 95.	„	Tuinman II. bl. 95.
„	21,	„	24	„	bl. 7.	„	bl. 77.
„	23,	„	36	„	*Hand.*	„	*Ernst en Luim*
„	25,	„	21	„	*Motz* bl. 61, 75.	„	*Motz* bl. 34, 61, 75.
„	26,	„	37	„	bl. 422.	„	422.
„	28,	„	17	„	cheltema	„	Scheltema
„	37,	„	18	„	bl. 37.	„	37.
„	40,	„	34	„	Sarvilius	„	Servilius
„	43,	„	9	„	bl. 15.	„	bl. 45.
„	45,	„	22	„	VIII.	„	VII.
„	49,	„	28	„	35.	„	85.
„	74,	„	10	*staat wat onduidelijk:*	I. nal. 69.		
„	85,	„	29	*staat:*	VIII.	„	VII.
„	100,	„	19	„	I.	„	II.
„	125,	„	14	„	II. 46.	„	II. bl. 46.
„	127,	„	26	*staat wat onduidelijk:*	III. bl. 137.		
„	132,	„	2	*staat:*	de Brune bl. 36, 115,	„	de Brune bl. 115,
„	138,	„	4	„	VII.	„	VI.
„	152,	„	21	„	Cat	„	Cats
„	163,	„	20	„	II. 5.	„	II. bl. 5.
„	178,	„	19	„	de Brune bl. 346. Dit moet tot bl. 176, aanw. 18 overgaan.		
„	200,	„	2	„	II.	*lees:*	I.
„	214,	„	20	„	Cats bl. 479, 520.	„	Cats bl. 520.
„	243,	„	27	„	de Brune bl. 136.	„	
„	265,	„	32	„	l. 102.	„	bl. 102.
„	270,	„	5	„	de Brune bl. 353.	„	de Brune bl. 353, 355.
„	291,	„	3	„	bl. 170.	„	bl. 171.
„	296,	„	19	„	*Adag. Thesaurus* bl. 44.	„	
„	300,	„	4	„	Sartorius *sec.* I. 42. Dit moet tot aanw. 3 overgaan.		
„	302,	„	3	„	Serviliu	*lees:*	Servilius
„	314,	„	20	„	bl. 3	„	bl. 30.
„	316,	„	9	„	de Brune bl. 173, 230,	„	de Brune bl. 173,
„	329,	„	12	„	de Brune bl. 225, 443.	„	de Brune bl. 225.
„	331,	„	1	„	Idinau bl. 29	„	Idinau bl. 297.
„	336,	„	1	„	*Campe*	„	*Campen*
		„	2	„	29.	„	bl. 29.
		„	3	„	inschooten	„	Winschooten (1)
„	337,	„	26	„	Zegerus bl. 51.	„	
„	344,	„	6	„	*Sel. Prov.* bl. 150.	„	*Sel. Prov.* bl. 151.
„	346,	„	25	„	*Sel. Prov.* bl. 35.	„	*Sel. Prov.* bl. 23, 35.
„	363,	„	5	„	Fakkel	„	*Fakkel*
„	406,	„	24	„	bl. 2 8.	„	bl. 258.
„	456,	„	13	„	18.	„	bl. 18.

Voor Deel II.

Bl.	v,	kol.	2,	reg.	16	*staat:*	DUISTERNIS.	*lees:*	DUISTER.
„	IX,	„	1,	„	30	„	*eene uil*	„	*een uil*
„	XX,	„	1,	„	51	„	de duivel	„	den duivel
„	XXIX,	„	2,	„	48	„	*wijste*	„	*wijsste* (2)
„	XLVII,	„	1,	„	47	„	Met	„	Men
„	XLIX,	„	2,	„	45	„	het Zuid-Hollandsche gehucht	„	de streek van Noord-Brabandsche dorpen,
				„	46	„	Langstraat	„	Langstraat genoemd

(1) ...de zijn de nummers der aanw. 1, 2 en 3 op regel 1, 2 en 5 weggevallen.

(2) ...de voor: Deel II, bl. 27, kol. 2, reg. 38; zoodat de fout voor Deel I, bl. 414, kol. 1, reg. 38 (Deel II, bl. XXIII in tegen-

Bl.	LIX,	kol. 2,	reg. 22	*staat:*	1838	*lees:*	1738
			„ 54	„	titel	„	voorhandschen titel
„	LXXV,	„ 1,	„ 10	„	SLUYTER.	„	SLUITER.
„	LXXVI,	„ 2,	„ 28	„	*mijn*	„	*mijne*
„	LXXIX,	„ 2,	„ 67	„	bl. 388.	„	bl. 383.
„	20,	„ 1,	„ 11	„	lijdt	„	leidt
„	24,	„ 1,	„ 14	„	Dronke	„	Dronken (1)
„	44,	„ 1,	„ 46	„	zwel	„	zwil
„	52,	„ 2,	„ 53	„	verstoteling	„	verstooteling
„	75,	„ 1,	„ 48	„	leggen	„	liggen
„	86,	„ 1,	„ 17	„	diep	„	midden van het diep
„	108,	„ 2,	„ 10	„	(Zie de *Bijlage.*)	„	
„	134,	„ 1,	„ 39	„	5	„	5 (Zie de *Bijlage.*)
„	144,	„ 2,	„ 19	„	*irotische*	„	*erotische*
„	152,	„ 2,	„ 15	„	9	„	9 (Zie de *Bijlage.*)
„	173,	„ 1,	„ 21	„	eene kwade	„	een' kwaden
„	190,	„ 1,	„ 45	„	uw	„	uwe
„	244,	„ 1,	„ 42	„	houdt dikwijls	„	houdt
„	330,	„ 2,	„ 47	„	doe	„	doet
„	348,	„ 1,	„ 48	„	met	„	met goed
„	382,	„ 2,	„ 24	„	*uitsteekt*	„	*uitblaast*
				„	*gezang*	„	*slag*
„	383,	„ 1,	„ 11	„	*vleugelen*	„	*borst*
„	393,	„ 2,	„ 52	„	OLIFANT.	„	LUIS.
„	394,	„ 1,	„ 18	„	*tijden*	„	*tijde*
„	439,	„ 1,	„ 36	„	Die water deert,	„	Dien water deert,

Voor de aanwijzingen van Deel II.

Bl.	XXV,	kol. 1,	aanw. 1	*staat:*	de Brune bl. 160.	*lees:*	
„	LVI,	„ 1,	„ 3	„	de Brune bl. 202,	„	de Brune bl. 262,
Bl.	13,		„ 14	„	de Brune bl. 461. Dit moet tot aanw. 13 overgaan.		
			„ 15	„	I. bl. 63. *Aug.* 10. Dit moet tot aanw. 14 overgaan.		
„	108,		„ 6	„	de Brune bl. 458. Dit moet tot bl. 109, aanw. 9 overgaan.		
„	120,		„ 5	„	Gruterus III. bl. 144.	*lees:*	
				„	Fokke 2e. dr. bl. 214, 215.	„	Fokke 2e. *dr.* bl. 214.
„	130,		„ 7	„	bl. 1 5.	„	bl. 135.
„	189,		„ 14	„	bl. 2 1.	„	bl. 251.
„	206,		„ 10	„	bl. 1 8.	„	bl. 138.
„	208,		„ 14	„	4 *Aug.*	„	4 *Aug.* 53.
„	223,		„ 1	„	de Brune bl. 72,	„	de Brune bl. 73,
„	234,		„ 4	„	I. 29.	„	I. 29, VIII. 21.
„	255,		„ 4	„	v. Alkemade bl. 115.	„	
				„	Gales bl. 24.	„	
„	316,		„ 24	„	de Brune bl. 182.	„	Winschooten bl. 301.
„	332,		„ 2	„	Gruteru	„	Gruterus
„	334,		„ 3	„	Cats bl. 446.	„	
„	484,		„ 11	„	Winschooten bl. 2 7.	„	Winschooten bl. 217.

Voor Deel III.

Bl. III, kol. 1, reg. 13 *staat:* DOKKUMERS. *lees:* DOKKUMER.

„ XV, „ 1 moet, tusschen reg. 7 en 8, ingevoegd worden: LUST-NIET. (Zie ii. bl. lxxiv bij KERKHOF.)

„ XXXIX, „ 2, reg. 13 *staat:* bij *lees:* in

(1) Dezelfde fout komt mede voor: Deel II, bl. 136, kol. 1, reg. 55.

Bl. xliii,	kol. 1,	reg. 13	*staat:* naïve	*lees:*	naïeve
	„ 2,	„ 45	„ gewone	„	ongewone
		„ 46	„ ongewone	„	gewone
		„ 51	„ Bezweering.	„	Bezwering.
		„ 52	„ *bezweering.*	„	*bezwering.*
„ xlv,	„ 1,	„ 51	„ *zweeren*	„	*zweren*
„ xlix,	„ 1,	„ 46	„ *teering*	„	*tering* (1)
	„ 2,	„ 47	„ *opdroogen*	„	*opdrogen*
„ l,	„ 1,	„ 38	„ Teering.	„	Tering.
		„ 52	„ droogen	„	drogen
„ lx,	„ 1,	„ 2	„ beweering	„	bewering
„ lxvii,	„ 1,	„ 5	„ *varen*	„	*zadelen*
„ lxviii,	„ 1,	„ 34	„ Scheering.	„	Schering.
		„ 35	„ *scheering.*	„	*schering.*
	„ 2,	„ 35	„ de	„	die
„ xc,	„ 1,	„ 17	„ dorp	„	landstreek
„ xci,	„ 2,	„ 31	„ Plakkert.	„	Plakker.
„ ci,	„ 2,	„ 8	„ *daden.*	„	*zinnen.*
		„ 23, 24	„ *het is mij niet mogelijk, anders te doen.*	„	*als het mij mogelijk is.*
„ cvi,	„ 2,	„ 24	„ *Barthelmeos*	„	*Barthelmeus*
		„ 46	„ *van de pokken*	„	
„ cx,	„ 2,	„ 43	„ *belachlijken*	„	*belachelijken*
„ cxi,	„ 1,	„ 26	„ blaauwbaard	„	blauwbaard
	„ 2,	„ 19	„ *verteeren*	„	*verteren* (2)
		„ 28	„ weduwenaar	„	weduwnaar
„ cxii,	„ 1,	„ 12	„ koekebakker	„	koekenbakker
„ cxiii,	„ 2,	„ 46	„ *kikvorschenbilletjes*	„	*kikvorschebilletjes*
„ cxv,	„ 1,	„ 18	„ *boonstaak*	„	*boonenstaak* (3)
		„ 40	„ *koekepan*	„	*koekenpan*
„ cxx,	„ 2,	„ 38	„ *gekscheeren*	„	*gekscheren*
„ cxxi,	„ 1,	„ 9	„ verteering	„	vertering
„	„ 2,	„ 2	„ dezen	„	deze
„ cxxiii,	„ 2,	„ 49	„ belachlijk	„	belachelijk
„ cxxv,	„ 1,	„ 42	„ *goed*	„	*slecht*
„ cxxvii,	„ 1,	„ 15	„ *notekrakers*	„	*notenkrakers*
		„ 50	„ Leelijk.	„	Leelijkheid.
„ cxxix,	„ 1,	„ 24	„ waar	„	bij wie
	„ 2,	„ 8	„ *ossenrib*	„	*osserib*
„ cxxxi,	„ 2,	„ 4	„ *teeren*	„	*teren*
„ cxxxiii,	„ 1,	„ 20	„ *veren*	„	*veeren* (4)
	„ 2,	„ 36	„ joolige	„	jolige
„ cxxxvi,	„ 1,	„ 49	„ Scheeren.	„	Scheren.
	„ 2,	„ 1	„ Smeeren.	„	Smeren.
„ cl,	„ 1,	„ 2	„ uit van	„	uit
„ clxxi,	„ 1,	„ 40	„ *vijf en twintig kinders*	„	*wijf en kind*
„ clxxiii,	„ 2,	„ 41	„ *uit de*	„	*uit den*
		„ 43	„ *eene*	„	*een*

„ clxxxviii, „ 2 moet, tusschen reg. 16 en 17, ingevoegd worden: Braaf. (Zie bl. clxi bij bedaard.)

„ 21,	„ 1,	reg. 22	*staat:* het mij	*lees:*	het

(1) Dezelfde fout komt mede voor: Deel III, bl. L, kol. 1, reg. 39; Deel III, bl. CXXVI, kol. 2, reg. 33; Deel III, bl. 398, kol. 1, reg. 37; Deel III, bl. 440, kol. 1, reg. 26 en 34

(2) Dezelfde fout komt mede voor: Deel III, bl. 479, kol. 1, reg. 20; Deel III, bl. 485, kol. 2, reg. 30.

(3) „ „ „ „ in den volgenden regel voor, en in reg. 23 tweemaal.

(4) „ „ „ „ voor: Deel III, bl. 481, kol. 2, reg. 33; Deel III, bl. 486, kol. 2, reg. 53.

Bl.	48,	kol.	1,	reg.	6	*staat:*	*geteld*	*lees:*	*gesteld*
„	71,	„	1,	„	55	„	*det*	„	*dit*
„	97,	„	2,	„	26	„	*uitgooijen*	„	*uitgooyen*
„	98,	„	1,	„	46	„	eenigzins	„	eenigszins (1)
				„	51	„	*aangezigt*	„	*aangezicht* (2)
„	100,	„	1,	„	1	„	regt	„	recht
„	101,	„	2,	„	11	„	moeyelijk	„	moeilijk
„	103,	„	2,	„	40	„	*togtig*	„	*tochtig*
„	108,	„	1,	„	9	„	*moeyelijkheid*	„	*moeilijkheid* (3)
„	109,	„	2,	„	32	„	*welligt*	„	*wellicht*
„	110,	„	2,	„	2	„	*adelijken*	„	*adellijken*
„	111,	„	2,	„	48	„	*aannaaijen*	„	*aannaayen* (4)
„	112,	„	1,	„	8	„	*strooijen*	„	*strooyen* (5)
„		„	2,	„	52	„	*ten* of	„	of *ten*
„	114,	„	1,	„	23	„	marcheren	„	marcheeren
„	115,	„	1,	„	44	„	bl. bl.	„	bl.
„	119,	„	2,	„	6	„	bij	„	op
„	122,	„	1,	„	35	„	*nau*	„	*naauw*
„	123,	„	1,	„	9	„	*taaijen*	„	*taayen*
„	125,	„	1,	„	25	„	*geneugte*	„	*geneuchte* (6)
		„	2,	„	53	„	*gaen*	„	*gaan*
„	126,	„	2,	„	14	„	*aanw.* 4.	„	*aanw.* 14.
				„	24	„	73*,	„	bl. 73,
						„	*Hij*	„	*Hi*
„	127,	„	2,	„	13	„	bl. 54. *aanw.* 24.	„	bl. 53. *aanw.* 24.
„	128,	„	1,	„	36	„	de *scherpste* voor	„	voor de *scherpste*
„	129,	„	2,	„	15	„	*veruig*	„	*vervig*
„	136,	„	1,	„	51	„	*opregt*	„	*oprecht*
				„	52	„	*regtop*	„	*rechtop*
„	139,	„	2,	„	19	„	licht	„	ligt
„	144,	„	1,	„	22	„	*Bregt*	„	*Brecht*
„	148,	„	1,	„	4	„	*regter*	„	*rechter* (7)
„	150,	„	2,	„	46	„	*togt*	„	*tocht* (8)
„	175,	„	1,	„	48	„	rede	„	reden (9)
		„	2,	„	44	„	ook	„	nog
„	188,	„	1,	„	50	„	*Rheld*	„	*Gheld*
„	189,	„	2,	„	40	„	*meer*	„	*maer*
„	208,	„	1,	„	51	„	*Weeren*	„	*Weren* (10)
						„	*verweeren*	„	*verweren*
„	210,	„	2,	„	28	„	*gij*	„	*hij*
„	229,	„	2,	„	44	„	*beweeren*	„	*beweren* (11)
„	232,	„	1,	„	52	„	bi.	„	bl.
„	257,	„	1,	„	35	„	*weeren*	„	het
		„	2,	„	9	„	Kiliaan	„	Kiliaen (12)
„	302,	„	1,	„	38	„	*neering*	„	*nering* (13)

---

(1) Dezelfde fout komt mede voor: Deel III, bl. 98, kol. 2, reg. 51; Deel III, bl. 99, kol. 2, reg. 49; Deel III, bl. 100, kol. 2, reg. 10.
(2) „ „ „ „ „ : „ III, „ 98, „ 2, „ 12.
(3) „ „ „ „ „ : „ III, „ 111, „ 2, „ 51.
(4) „ „ „ „ „ : „ III, „ 112, „ 1, „ 19.
(5) „ „ „ 7 regels lager mede voor.
(6) „ „ „ 4 „ „ „ „
(7) „ „ „ mede voor: Deel III, bl. 154, kol. 2, reg. 6.
(8) „ „ „ 2 regels lager mede voor.
(9) „ „ „ mede voor: Deel III, bl. 175, kol. 2, reg. 2.
(10) „ „ „ „ „ : „ III, „ 257, „ 1, „ 34.
(11) „ „ „ „ „ : „ III, „ 276, „ 2, „ 7; Deel III, bl. 291, kol. 2, reg. 22; Deel III, bl. 293, kol. 2, reg. 36.
(12) „ „ „ „ „ : „ III, „ 111, „ 1, „ 39; „ III, „ 116, „ 2, „ 36; „ III, „ 265, „ 1, „ 13; Deel III, bl. 284, kol. 2, reg. 31.
(13) Dezelfde fout komt mede voor: Deel III, bl. 302, kol. 2, reg. 10, 22 en 25; Deel III, bl. 434, kol. 1, reg. 28 en 29; Deel III, bl. 465, kol. 2, reg. 39.

Bl.	366,	kol. 1,	reg. 48	*staat:* hij het	*lees:* hij
„	370,	„ 1,	„ 52	„ *Bescheeren,*	„ *Bescheren,*
„	399,	„ 1,	„ 10	„ *paardenkeutels*	„ *paardekeutels*
				„ paardenvijgen	„ *paardevijgen*
		„ 2,	„ 14	„ *eikenboom*	„ *eikeboom*
„	420,	„ 2,	„ 38	„ Vinckens	„ Vinckers
„	422,	„ 2,	„ 5	„ *bescheeren*	„ *bescheren*
„	433,	„ 2,	„ 26	„ *de de*	„ *de*
„	438,	„ 1,	„ 8	„ *scheeren*	„ *scheren* (1)
„	450,	„ 1,	„ 30	„ nº. 112	„ nº. 110
„	462,	„ 2,	„ 29	„ zamengebracht	„ samengebracht
„	476,	„ 2,	„ 48	„ vlooien-sprong	„ vlooiesprong
„	478,	„ 1,	„ 18	„ drooge	„ droge (2)
		„ 2,	„ 43	„ vrouwenaam	„ vrouwennaam
„	479,	„ 1,	„ 23	„ het fut	„ de fut
„	483,	„ 1,	„ 10	„ schafklok	„ schaftklok
„	484,	„ 1,	„ 54	„ de loon	„ het loon
„	485,	„ 2,	„ 10	„ muggezifter	„ muggenzifter
			„ 29	„ NEERING.	„ NERING.
„	486,	„ 2,	„ 19	„ weduwenaars	„ weduwnaars
„	487,	„ 1,	„ 54	„ de rosmarijn	„ den rosmarijn

Voor de aanwijzingen van Deel III.

Bl.	LIII,	aanw. 27	(beh. tot bl. 45)	*staat:* Bohn bl. 220.	*lees:* Bohn bl. 320.
„	LXXIV,	„ 12	(„ „ „ 77)	„ Wassenbergh V. bl. 98.	„ Wassenbergh V. bl. 99.
„	LXXV,	„ 35	(„ „ „ 199)	„ Kobus	„ Bohn (3)
„	LXXVI,	„ 22	(„ „ „ 224)	„ Wassenbergh V. bl. 101.	„
„	LXXVIII,	„ 15	(„ „ „ 96)	„ Molema bl. 274. Deze aanw. moet van bl. 96 tot bl. 97 overgaan.	
		„ 5	(„ „ „ 120)	„ Alof 35.	*lees:* Alof bl. 35.
„	CXXXVII,	„ 12	(„ „ „ 429)	„ *Spreekw.*	„ *Spreekw.*
„	CLXXIII,	kol. 1, aanw. 22		„ bl. 139.	„ bl. 139 en 167. I. 19.
„	CLXXXIV,	aanw. 25	(beh. tot bl. 261)	„ v. Burmania-Verwijs W. 16.	*lees:*
„	CLXXXV,	„ 10	(„ „ „ 335)	„ bl. 190. H. 179 en	*lees:* bl. 149 en 190.
			Bl. 18, aanw. 32	„ de Brune bl. 476.	„ de Brune bl. 477.
			„ 29, „ 18	„ *Mergk*	„ *Mergh*

Spreekwoorden, die *geschrapt* moeten worden.

ABT en BOSEN. *Wie mogt dat niet? vroeg de abt van Bosen.* Zie de reden er van Deel III. bl. XCIX.

DING. *Een ding is alzoo, naardat men 't acht.* Op DING komt mede voor: *Alle ding is, zoo men 't acht.*

DUISTER. *Het is eene dikke duisternis.* Op DUISTER komt mede voor: *Het is eene Egyptische duisternis*, dat wel eene zelfde spreekwijze zal zijn: zie Deel III. bl. CCXCII.

GEK. *Hij houdt hem voor den gek.* Op GEK komt mede voor: *Men houdt hem voor het lapje* (of: *voor den gek*).

HOUT. *Zij verkoopt klaphout.* Op KLAPHOUT komt mede voor: *Hij verkoopt klaphout.*

HUIS. *Met hangende wieken t'huis komen.* Op HUIS komt mede voor: *Hij komt met hangende wieken t'huis.*

OMWEG. *Hij zoekt omwegen.* Op WEG staat: *Hij zoekt veel* (of: *duizend*) *uit-* (*bij-*, of: *om-*) *wegen, om er vrij van te komen.*

---

(1) De fout voor bl. [illegible], kol. 1, reg. [illegible] (Deel III, bl. CVIII in tegenstelling opgegeven) vervalt.

(2) Dezelfde fout komt mede voor: Deel III, bl. [illegible], kol. 1, reg. [illegible].

(3) „ „ „ „ „ : op dezelfde bl., aanw. [illegible] (beh. tot bl. [illegible]); op de volgende bl. aanw. 15 (beh. tot bl. [illegible]); nog aldaar aanw. 13 (beh. tot bl. [illegible]); alsmede aanw. 27 (beh. tot bl. [illegible]).

OOR. *Trouw naar het oor, en niet naar het oog* (dat alleen op OOR staat, niet op OOG). Op MAN komt mede voor: *Hetzij voor mannen of voor vrouwen: Beter naar 't oor dan 't oog te trouwen.*

PAARD. *Hij is als een paard zoo sterk.* Op PAARD komt mede voor: *Hij is zoo sterk als een paard.*

UITWEG. *Overal weten zij uitwegen op.* Hier geldt dezelfde reden als bij de spreekwijze van OMWEG.

DOEN. *Hij is doen.* Zie de reden er van Deel III. bl. CVI.

Spreekwoorden, die *foutief* zijn opgegeven.

ACHTER. *Te regt zoo acht men 't slimme katten, Die van voren lekken en van achter kratten.* In plaats van dit is, Deel I. bl. XXXIV, op ACHTER een ander spreekwoord opgegeven, nl.: *Wacht u voor de labben, Die vóór lekken en achter krabben.*

HEER. *Dat loont u onze Heer! dat gij mijn' ouden mond gedachtig zijt.* In plaats van dit spreekwoord is op ARME opgenomen: *Dat loone u onze Heer, dat gij mij, ouden arme, spijzigt,* dat geen spreekwoord is. Zie de reden er van Deel III. bl. CCXCIV.

MELETIDES. *Hij is zoo zot als Meletides.* In de spreekwijze staat *zat,* dat *zot* moet zijn: zie Deel III. bl. CCXCII en CCXCIII.

PREEK. *Preken hooren verzuimt niet.* In plaats van dit spreekwoord is op HOER opgegeven: *Prediken voor hoeren verzuimt niet,* dat geen spreekwoord is. Zie de reden er van Deel III. bl. XXXV.

Spreekwoorden, die *verplaatst* moeten worden.

KAPITTEL. *Hij heeft ook eene stem* (of: *een woord*) *in het kapittel.* Dit spreekwoord moet van de overige van KAPITTEL door eene streep gescheiden worden. Zie de reden er van Deel II. bl. XXXVII.

KEIJE. *Het is een Kei* en *Kei is koning.* Zie de reden, waarom deze spreekwijzen niet op KEI behooren te staan, Deel II. bl. XXXVII.

KORNELIS. *Als de haan van Kees eijeren legt, dan heb je alle dag wat versch, — Het is een regte Kees* en *Is dat een land; het vergaat van de Kezen.* Op KORNELIS zijn ook andere spreekwoorden van KEES opgenomen. Deze drie behooren dus niet afzonderlijk op KEES te staan. Voor het spreekwoord: *Nu is 't uit met de keesjes; nu komen de kardoesjes,* Deel III. bl. V opgegeven, moet KEES blijven.

SLAG. *Daar staat water in den slag.* Dit spreekwoord moet, om de alphabetische volgorde, boven het daaraan voorgaande geplaatst worden.

TESTAMENT. *Het zijn de vaders van het oude testament.* Dit spreekwoord moet van boven tot beneden de afscheidingsstreep dalen, en *Oude Testament* in *oude testament* overgaan. Zie de reden er van Deel III. bl. CCLXXXVII en CCLXXXVIII.

VRUCHT. *Waar vrucht is, daar is ook schaamte.* Dit spreekwoord moet van de overige van VRUCHT door eene streep gescheiden worden; omdat *vrucht* er de beteekenis heeft van *vrees.*

Spreekwoorden, die *overgeslagen* zijn.

DROOGSLOOT. *Het is, zooals Droogsloot zegt: men vindt ze alzoo.* Het spreekwoord is bij DEUGEN aldus opgenomen: *Deugt hij niet, men vindt er meer,* waarvan het kennelijk onderscheiden is. Zie de reden der verkeerde opname Deel III. bl. CCXC en CCXCI.

DUIVEL. *Die Duuel leth steets enen stanck nae hem* en *Ey wat een duyuelschen stanck is dat.* Deze beide varianten, voorkomende op *Campen* bl. 52, behooren in de *Bijlage,* Deel III. bl. 172, bij het spreekwoord: *Hij slacht den duivel: hij vertrekt met stank* te worden opgenomen.

ERFENIS. *Al maakt men nog zooveel legaten, Het vierde erfdeel moet men laten.* Op de overige woorden, ook op DEEL, komt het voor.

GANGER. *Paardrijders en voetgangers komen 's avonds allen in ééne herberg.* Op de overige woorden wordt het aangetroffen.

HIERNAMAALS. *Een koets vol gouds, een kar vol steens, Dat zal hiernamaals zijn al eens.* Op de overige woorden staat het.

MAL. *Mal uit, mal t'huis.* Op HUIS is het te vinden.

MORDE. *Ik ben al moe van het rijden, zei Tijs, en hij reed naar de galg.* Op de overige woorden is het opgenomen.

SLAAP. *Als de hemel valt, krijgt men eene blaauwe slaapmuts op, — Hij heeft de blaauwe slaapmuts op* en *Hij is zoo mak als een schaap; je kunt hem wel onder je slaapmuts vangen.* Deze drie spreekwoorden staan alle op MUTS, het eerste daarenboven op HEMEL, en het laatste op SCHAAP.

SNOEPER en TAND. *De naarstige hand, Geen snoepers tand, Een schaarsche mond Is 't huis gezond.* Op HAND komt alleen de eerste helft van het spreekwoord voor, op HUIS en MOND de laatste helft. Voor HAND, HUIS en MOND moet het dus ook nog volledig gemaakt worden.

WAARDIG. *Die zich niet behelpen kan, is niet waard, dat hij armoê lijdt*, — *Hij is geene rotte peer waard*, — *Hij is geen oliezaad waard* en *Hij is niet waard, dat hij met een' vroom' man uit dezelfde kan drinkt.* Het eerste spreekwoord staat op ARMOEDE, het tweede op PEER, het derde op OLIE en ZAAD, het vierde op KAN en MAN.

WEET. *Alles is maar eene weet, zei de boer, en hij haalde eene pier uit zijn achterste, en bond er zijne schoenen mede vast.* Op de overige woorden wordt het gevonden.

Spreekwoorden, die slechts *gedeeltelijk* voorkomen.

AARDE. *Peterselie* (of: *Peper*) *helpt de mannen te paard, en de vrouwen onder de aarde.* Op AARDE is het woord *Peper* weggelaten. Voor de overige woorden is het spreekwoord volledig opgenomen; ook op PEPER staat het.

ALMANAK. *Hij drukt almanakken, en het is nog geen Nieuwjaar.* Het laatste deel ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op NIEUWJAAR moet staan.

ARUM. *Summa summarum, Van Pingjum naar Arum.* Het laatste deel ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op ARUM en PINGJUM moet staan.

BANK. *Al maakt de duivel u de bank nog zoo glad: hij heet toch Heintje Pik.* Op BANK ontbreekt het laatste deel; op de overige woorden is het spreekwoord volledig.

BEGIN. *Alle ding heeft een begin en een einde, behalve God en zijne genade.* Op GENADE ontbreekt het spreekwoord geheel, op elk der overige woorden ten deele; daar op BEGIN en DING staat: *Alle dingen moeten een begin hebben*, en nogmaals op DING alsmede op EINDE en GOD: *Alle ding heeft een einde, behalve God.*

BOEKWEIT. *De boekweit mag den Mei niet zien, Dat zeggen alle wijze liên.* Het laatste deel ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op LIEDEN moet staan.

DOEDELZAK. *Hij ziet den hemel voor een' doedelzak, en zijne vrouw voor eene jeneverflesch aan.* Het laatste deel ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op FLESCH, JENEVER en VROUW moet staan.

DUIVEL. *De duivel en zijne moêr zouden het niet bedenken.* Aan het spreekwoord ontbreekt het laatste deel.

EER. *'t Is wel geklaard: Het goed vergaârd, De eere bewaard En kosten gespaard.* De eerste helft ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op GOED moet staan. Op EER en KOSTEN is het spreekwoord aldus opgegeven: *Eere bewaard En kosten gespaard.*

GEESTELIJKHEID. *Bij mijne geestelijkheid, zei de pastoor, ik was liever een levendige kapitein in eene komedie dan een doode vizier in den krijg.* Het laatste deel: *in den krijg* ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op KRIJG moet staan.

GELD. *Het geld: Dat stelt Den held In 't veld.* Het laatste deel ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op VELD moet staan. Op GELD en HELD is het spreekwoord aldus opgegeven: *Alleen het geld, Dat maakt den held.*

GRIMMIG. *Hij zoekt den wolf, en vindt den grimmige.* De laatste helft ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op GRIMMIG moet staan.

HAND. *Iets met de warme hand overbrengen.* Op HAND staat alleen: *Met de warme hand.*

HOEN. *De hoenders krijgen wel den kost, en die scharrelen* (of: *schrabben*) *al achterwaarts* en *Loop voor de hoenderen: die hebben korte pootjes.* Op HOEN zijn deze beide spreekwoorden aldus opgegeven: *Hoenders scharrelen* (of: *schrabben*) *al achterwaarts* en *Loop voor de hoenderen;* zoodat het eerste spreekwoord nog op KOST, en het tweede op POOT moet staan.

HOORN. *Hij komt van Hoorn: hij heeft den tijd.* Op HOORN ontbreekt het laatste deel, op TIJD is het spreekwoord volledig.

LAT. *Hij hangt als eene zwaluw aan de latten.* Het middelste deel ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op ZWALUW moet staan.

LEUGEN. *Hij is van de eerste leugen niet gebarsten, en om de tweede niet opgehangen.* Aan het spreekwoord ontbreekt de laatste helft.

MOND. *Zij is niet op haar mondje gevallen, en zoo zij er op gevallen is, is ze er niet op blijven liggen.* Op MOND staat alleen de eerste helft, en wel aldus: *Hij is niet op zijn mondje gevallen;* zoodat daarenboven *Hij* en *zijn* in *Zij* en *haar* moet overgaan.

SLOOT. *Hij loopt midden in de sloot, en eet van beide wallen.* Op WAL staat alleen de laatste helft, en wel aldus: *Hij eet van twee wallen.* Het spreekwoord moet dus nog op SLOOT staan; terwijl op WAL, behalve de aanvulling, daarenboven *twee* in *beide* moet overgaan.

STAART. *Die vlieger zal niet opgaan: de staart is te kort.* De laatste helft ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op STAART moet staan.

BEZIEN. *Bezie eerst u zelven, alvorens gij een ander moeit.* De laatste helft ontbreekt; zoodat het spreekwoord nog op MOEIJEN moet staan.

GEVEN. *Houd wat en geef wat, zoo moogt gij gevende blijven.* Aan het spreekwoord ontbreekt de laatste helft.

Spreekwoorden, die *verkeerd verklaard* zijn.

BAD. *In badplaatsen, barbierswinkels en molens verneemt men alle dingen.* De beteekenis, bij de behandeling van het spreekwoord in de *Bijlage*, Deel III. bl. 118, aan het woord *voerkramen* gegeven, moet vervangen worden door 'tgeen, Deel III. bl. XCVIII, daarvoor in plaats gegeven is.

BARTHOLOMEUS. *Maak van de kaas geene schuit, Zoo vaart gij niet achteruit; Noch Bartholomeus van 't brood, Zoo lijdt gij geen' nood.* De beteekenis, bij de opgave van het spreekwoord, Deel I. bl. XLIII, aan den naam BARTHOLOMEUS gegeven, moet vervangen worden door 'tgeen, Deel III. bl. CVI, daarvoor in plaats staat.

CANEGHEM. *Hij komt van Caneghem.* De verbeterde verklaring dezer spreekwijze, vroeger op den omslag geplaatst, vindt men Deel II. bl. LXII.

ENGELAND. *Spreekt zij Engelsch?* Ook van deze spreekwijze, evenals de vorige vroeger op den omslag geplaatst, is de verbeterde verklaring Deel II. bl. LXII te vinden.

FRANKRIJK. *Hij leeft als God in Frankrijk.* De verklaring, aan dit spreekwoord gegeven, moet vervangen worden door 'tgeen, Deel II. bl. XXXIX, daarvoor in plaats gegeven is.

HAND. *Iets met de warme hand overbrengen.* De verklaring, aan de spreekwijze *Met de warme hand* gegeven, moet door de volgende vervangen worden: [Dit wordt gezegd, als iemand het geschonken vertrouwen misbruikt, en dadelijk aan den vijand meêdeelt, wat hem in vertrouwen gezegd is, terwijl zijne hand nog warm is van den handdruk.]

HOER. *Hij loopt bij hoeren en snoeren.* De verklaring van dit spreekwoord moet geschrapt worden. Zie de reden er van Deel II. bl. XXXIX.

JERICHO. *Hij bewandelt de paden van Jericho.* De verklaring, aan dit spreekwoord gegeven, moet vervangen worden door 'tgeen, Deel III. bl. CCLXXXIX, daarvoor in plaats gegeven is.

KAART. *Hij vaart maar op eene platte kaart.* De verbeterde verklaring van dit spreekwoord vindt men Deel II. bl. LXII.

KAREL. *Als keizer Karel erin is, dan is het mis.* De verbeterde verklaring van dit spreekwoord is Deel II. bl. XL geplaatst.

LOUIS. *Hij zit daar als verdomde Louis.* De verbeterde verklaring van dit spreekwoord is Deel II. bl. LXII te vinden.

LYNCEUS. *Hij is scherpzichtiger dan Lynceus.* De verklaring, aan dit spreekwoord, Deel III. bl. CCLXXXVIII, gegeven, moet in de plaats komen van de gegevene; daarenboven moet, in het spreekwoord, *scherpzinniger* in *scherpzichtiger* overgaan.

MAURITZ WILLEMSZ. *Gelijk op, Maurits Willemsz.* De verklaring, aan dit spreekwoord gegeven, moet gewijzigd worden naar het, Deel III. bl. CCLXXXII, daarvan gegevene.

SCHIETEN. *Die nog schoot!* De verklaring, aan dit spreekwoord gegeven, moet gewijzigd worden naar 'tgeen, Deel III. bl. CCXCI, daarvan gegeven is.

Spreekwoorden, wier *verklaring* is *overgeslagen*.

AANSTOOT. *Hij is een steen des aanstoots.* [Deze spreekwijze is wellicht aan *Jes.* VIII: 14 ontleend.]

ARBEIDER. *Een arbeider is zijn' loon waardig.* [Dit spreekwoord is genomen uit *Matth.* X: 10, *Luk.* X: 7 en 1 *Tim.* V: 18.]

BIES. *Het hoofd moet niet hangen als eene bies.* [Dit spreekwoord is vermoedelijk ontleend aan *Jes.* LVIII: 5.]

MAN. *Ze slachten het meisje, dat zeer gaarne een man had, en tegen haren voogd zeide: doe het*

maar, doe het maar (Deel III. bl. CLXXIII geplaatst). Zie de verklaring Deel III. bl. CCLXXXIX en CCXC.

MOMUS. *Het is zoo wel gedaan, dat Momus het niet zou durven berispen* (Deel III. bl. CLXXIV geplaatst). Zie de verklaring Deel III. bl. CCXCI.

ALPHABETISCH REGISTER

VAN HET VOORNAAMSTE, DAT IN HET L. S. DER III DEELEN VAN HET SPREEKWOORDENBOEK VOORKOMT (*).

(*) Het eerste L. S. bestaat uit twee ongepagineerde bladzijden, waarvan de eerste met I. bl. 0, en de tweede met I. bl. 0* is aangeduid.

NEDERLANDSCHE SPREEKWOORDEN.

AANBINDEN.

Hij is kort aangebonden.

AANBRANDEN.

Aangebrand en niet gaar: hoe kan 't zoo treffen!
Hij is gaauw aangebrand.
Hij is mooi aangebrand!

[*Dat wil zeggen: hij heeft eene Venusziekte opgeloopen.* Hij is gaauw aangebrand, *wil enkel zeggen: hij wordt over eene kleinigheid dadelijk boos.*]

AANDOEN.

Hij doet het zich zelven aan. 1 (Zie de *Bijlage.*)

AANDRAAIJEN.

Drijf het zelf door, wat gij zelf hebt aangedraaid. 2

AANGAAN.

Die mij liefheeft, heeft ook lief, wat mij aangaat.

AANGORDEN.

Hij heeft zich aangegord. 3

AANGRIJPEN.

Dapper aangegrepen is half gevochten. 4

[*Een moedig begin is eene halve overwinning. Wie zelfs den vijand vrees weet aan te jagen, is reeds half meester van het slagveld; daarom zegt men ook:* Stout gesproken is half gevochten.]

Hij heeft hem ongewaarschuwd aangegrepen. 5

AANHALEN.

Het haalt wat aan. 6
Ik ben met hem aangehaald. 7

AANHANGEN.

Waar gij mede omgaat, dat hangt u aan. 8

AANHOUDEN.

Aanhouden doet verkrijgen.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* AANHOUDER *aldus:* Een aanhouder wint.]

AANKALKEN.

Iemand aankalken.

AANKANTEN.

Zich ergens tegen aankanten. 9

AANKLAMPEN.

Iemand aanklampen. 10

AANKLEEDEN.

Hij is aangekleed.

[*Men zegt dit van een' beschonken man.*]

AANKLOPPEN.

Ik zal nog eens bij hem aankloppen.

AANKOMEN.

Daar is geen aankomen aan. 11
Het is mij langzamerhand aangekomen. 12 (Zie de *Bijlage.*)
Hij is er klakkeloos aangekomen.
Hij komt er vrij lomp en bot meê aan.
Hij laat het maar op mij aankomen. 13
Wie laat aankomt, herbergt te slechter. 14

AANKUNNEN.

Als je hem niet aankunt, dan moet je hem maar groeten.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* MAGTIG *aldus:* Groet ze maar, die u te magtig zijn.]

AANLADEN.

Hij is aangeladen.

[*Dat wil zeggen: door dronkenschap heeft hij zijne bewustheid min of meer verloren. Deze spreekwijze is van de werking der vuurroeren oorspronkelijk.*]

AANLANDEN.

Hij is daar aangeland. 15

AANLEGGEN.

Het is niet altijd raak, dat wel aangelegd is. 16
Hij legt het hoog (*of:* te breed) aan. 17

---

1 Servilius bl. 128*. Sartorius *pr.* VII. 15.
2 Sartorius *pr.* II. 29.
3 Schaberg bl. 65, 71.
4 de Brune bl. 493.
5 *Campen* bl. 59. Meijer bl. 28.
6 v. Lennep bl. 2.
7 v. Moerbeek bl. 240.
8 *Campen* bl. 87. Meijer bl. 40.
9 Winschooten bl. 100.
10 Winschooten bl. 109. v. Lennep bl. 2.
11 Winschooten bl. 120.
12 *Campen* bl. 127. Meijer bl. 61.
13 v. Moerbeek bl. 240.
14 Gruterus III. bl. 174. Tuinman II. bl. 177.
15 Winschooten bl. 133. v. Eijk I. *nal.* bl. 19. v. d. Meer bl. 128.
16 v. Alkemade bl. 102.
17 v. Lennep bl. 2.

AANLEUNEN.

Hij laat het zich maar aanleunen. 1 (Zie de *Bijlage.*)

AANLOOPEN.

Hij zal ertegen aanloopen.

AANMAKEN.

Hij is slecht aangemaakt. 2

AANMERKEN.

Men kan niemand regt kennen, voor en aleer men zich zelven aanmerkt. 3

AANNEMEN.

Die het krimpen aanneemt, moet zich het gieren getroosten. 4

Hij is goed van aannemen. 5

AANREGTEN.

Zoo gij gekookt hebt, regt ook aan.

[*Gij zegt veel, maar laat het aan bewijzen ontbreken.*]

AANRIJDEN.

Het is maar: rijd aan; niemand zegt: hola!

[*Men zegt dit van menschen, die niets uit zich zelven vermogen; altijd moet hun alles worden voorgedaan.*]

Hij rijdt ertegen aan.

AANROEIJEN.

Roei aan: gij zult meêvaren. 6

[*Men zegt dit, al boertende, van iemand, dien men wel in de pret laat meêdeelen; maar die daarvoor al het werk alleen voor zijne rekening krijgt.*]

AANSCHIETEN.

Hij is aangeschoten.

[*Dat is: verliefd, ook: een weinig dronken. Deze spreekwijze is aan het jagtbedrijf ontleend.*]

AANSMEREN.

Iemand iets aansmeren.

AANSPANNEN.

Hij is goed aangespannen.

AANSPREKEN.

Iets aanspreken. 7

[*Dien men* aanspreekt, *die wordt meesttijds als mindere, als afhankelijke beschouwd; daarom beteekent* iets aanspreken: *iets ten gebruike bestemmen, of als eigendom beschouwen.*]

AANSTOOTEN.

Stoot eens aan!

AANTASTEN.

Hij heeft hem wel aangetast.

[*Hij heeft zich dapper geweerd in den strijd met den sterken drank!*]

AANTREKKEN.

Die het zich aantrekt, die is het. 8

[*Die eene medegedeelde bijzonderheid op zich zelven toepast, is de schuldige.*]

Hij trekt het zich niet aan. 9

AANVALLEN.

Nu wakker daar aangevallen. 10

AANWILLEN.

Hij loert, of hij 't eene opheeft, en 't andere weêr aanwil.

AANWITTEN.

Hij is aangewit.

[*Hij is half dronken.*]

AANZETTEN.

Dat kan niet aanzetten. 11

[*Dat kan geen voordeel opleveren.*]

AANZIEN.

Aanzien doet gedenken.

[*Deze spreekwijze komt reeds als deel van twee spreekwoorden voor op de woorden* HOEN *en* MAN *aldus:* Aanzien doet gedenken, zei de vos tegen de hoenderen; toen noodde hij haar op een ontbijt *en* Aanzien doet gedenken, sprak de man, en hij zette een' geschilderden oven op het venster.]

Aanzien doet vrijen. 12

[De min Komt door de oogen in, *zegt het spreekwoord, en daarom is het eene vrij natuurlijke zaak, dat bij den vrijer het zien eener maagd zijne zinnen bepalen kan, en* aanzien vrijen doet.]

Hij zag hem aan, of hij hem levend wilde verscheuren. 13

Hij ziet het maar aan. 14 (Zie de *Bijlage.*)

Hij ziet niemand aan. 15 (Zie de *Bijlage.*)

Ik zal het nog eens aanzien. 16

Men kan haar niet genoeg aanzien.

Men kan het hem aanzien.

Wij willen malkander eens regt van voren aanzien. 17

Zie mij daarvoor (*of:* voor zulk een') niet aan. 18

AARDEN.

Gelijk geaard, Gelijk gepaard.

AARZELEN.

Aarzel of zie terug, wat daar volgt. 19

Beter aarzelen dan kwalijk springen.

ABSOLVEREN.

Kwalijk gebiecht, kwalijk geabsolveerd. 20

ACHTEN.

Acht, wat u acht. 21

Daar men mede omgaat, wordt men mede geacht. 22

Het is niet al gewonnen, wat men gewonnen acht. 23

Hij is er wel gezien, maar niet geacht. 24

[*Hier speelt eene dubbelzinnigheid met* gezien *voor* ergens aangenaam zijn *en* gezien *voor* aanschouwd zijn. *Den schijn aannemende, alsof men het eerste bedoelt, wordt het laatste gemeend. Men bezigt dus deze spreekwijze van iemand, die alleen welstaanshalve ergens geduld wordt.*]

Men hoort genoeg, werd het maar geacht. 25

Men moet zich zelven niet te groot of te klein achten. 26

Zooveel als gij hebt, zooveel wordt gij geacht.

ACHTERAANKOMEN.

Hij zal achteraankomen, en vragen, waar het is. 27

---

1 *Campen* bl. 126.
2 Tuinman I. bl. 333, *nal.* bl. 23.
3 v. d. Venne bl. 30.
4 *Drenthe* bl. 209.
5 Everts bl. 228.
6 Tuinman I. *nal.* bl. 9. Bogaert bl. 88.
7 Tuinman I. bl. 340.
8 Gruterus III. bl. 137.
9 Witsen 220. Bogaert bl. 87.
10 Sartorius *sec.* IX.
11 Winschooten bl. 252.
12 Zegerus bl. 3. Gruterus II. bl. 126. Cats bl. 416. *Mergh* bl. 3. v. Waesberge *Vrijen* bl. 63.
13 Everts bl. 316.
14 *Campen* bl. 107, 125. Tuinman II. bl. 111.
15 *Campen* bl. 6, 99, 106.
16 *Campen* bl. 12.
17 *Campen* bl. 99. Meijer bl. 46.
18 Sartorius *sec.* VI. 23.
19 v. d. Venne bl. 130.
20 Tuinman I. bl. 26. Sancho-Pança bl. 23.
21 v. d. Venne bl. 7.
22 Gruterus I. bl. 95.
23 *Prov. seriosa* bl. 38.
24 Tuinman I. bl. 71. v. Waesberge *Vrijen* bl. 53.
25 v. d. Venne bl. 255.
26 v. d. Venne bl. 49.
27 Sartorius *sec.* X. 29.

ACHTERHALEN.

Ik wil er niet om achterhaald zijn.

[*Ik verlang in geene moeijelijkheden te komen, om 'tgeen ik zeg.*]

ACHTERHOUDEN.

Hij houdt niets voor hem achter. 1

Hij houdt nog wat achter voor het vragen. 2 (Zie de *Bijlage.*)

Hij kan zich niet achterhouden. 3

ACHTERLATEN.

Ongaarne sterft hij, die meest moet achterlaten. 4 (Zie de *Bijlage.*)

ACHTERUITGAAN.

Veel uitgaan is achteruitgaan.

ACHTERUITKRABBEN.

Hij krabt achteruit.

ACHTERUITZEILEN.

Hij zeilt achteruit. 5

AFBIJTEN.

Hij bijt van zich af.

AFBRASSEN.

Hij brast af. 6

[*Een der aan de ra verbonden touwen heet* bras, *dienende, om de daaraan verbonden zeilen eene willekeurige rigting te geven.* Afbrassen *is het aanhalen der zeilen met den bras. Die* nu afbrast, *heeft plan, om voort te zeilen, en daarom gebruikt men deze spreekwijze van iemand, die zich uit de voeten maakt, en verder niets van zich laat hooren. Men zegt het van hem, over wiens afwezen de overblijvenden zich verheugen.*]

AFBREKEN.

Het moet houden of afbreken. 7

AFDINGEN.

Die nooit afdingen, verliezen gaarne. 8 (Zie de *Bijlage.*)

Wat men afdingt, is het eerst gewonnen. 9

Wat men heeft afgedongen, heeft men 't eerst betaald. 10

AFDOEN.

Zeg het mij vrij: het zal evenveel afdoen. 11

AFDRINGEN.

Hij zal zich niet laten afdringen. 12 (Zie de *Bijlage.*)

AFDROOGEN.

Hij heeft hem afgedroogd.

AFGAAN.

Het ging hem zoo dood (droog, *of:* koeltjes) af. 13

Waar afgaat en niet bijkomt, dat mindert. 14

AFHOUDEN.

Hij begint wat af te houden. 15

AFKOMEN.

Alles komt af, behalve pompen. 16

[*Men bezigt dit spreekwoord van eene zaak, waarvan men het vooruitzigt heeft, dat ze als een last ons altijd zal blijven drukken. Wat er te scheep ook aan een einde komt,* pompen *blijft altijd noodig.*]

Gij zult er zoo genadig (gemakkelijk, *of:* goedkoop) niet afkomen. 17

Hij is er blaauw afgekomen.

[Is hij er blaauw afgekomen, *dan is alle hoop op een' goeden uitslag voor hem vervlogen.*]

Hij is van een' goeden kom-af.

Hij zal er bekaaid (bekakt, vuil, *of:* kaal) afkomen. 18

AFKORVEIJEN.

Hij heeft het hier afgekorveed.

[*Hij heeft zijn werk op aarde voleind. Hij is dood.* Korvejen, *afkomstig van het Fransche* corvée, *is ruw en omloopend werk verrigten.*]

AFLEGGEN.

Hij heeft het afgelegd. 19

AFLOODEN.

Hij heeft het wat naauw afgelood.

AFLOOPEN.

Het zal spoedig met hem afloopen.

[*Zijn leven is aan 't einde der baan.*]

Hoe zal dat afloopen? 20

AFLOSSEN.

Hij is afgelost.

[*Hij staat niet meer op post. Hij is dood.*]

AFMAAIJEN.

Gij zult daar niet veel afmaaijen. 21

AFMAKEN.

Ik heb het met hem afgemaakt. 22

AFMARCHEREN.

Hij is afgemarcheerd.

[*Zijn levenstogt is ten einde toe afgelegd.*]

AFNEUZEN.

Hij neust alles af. 23

AFPOEIJEREN.

Hij heeft hem duchtig afgepoeijerd.

Hij zal dat wel afpoeijeren.

AFREKENEN.

Het is net afgerekend en wel betaald. 24

AFRIJDEN.

Het moet er zoo op afrijden. 25

AFSCHEPEN.

Iemand ergens mede afschepen. 26

AFSCHIETEN.

Wel spannen helpt niet; het hangt al aan wel afschieten.

AFSLAAN.

Zij slaat niemand af. 27

Zoet afslaan is half toezeggen. 28

AFSNOEPEN.

Dat is hem afgesnoept.

AFSPINNEN.

Het is niet al gewonnen, Al is het afgesponnen. 29

---

1 *Campen* bl. 30. Sartorius *sec.* I. 96, III. 31.
2 *Campen* bl. 98. Sartorius *pr.* III. 43. Tuinman II. bl. 120. Meijer bl. 46. Harrebomée *Tijd* bl. 298.
3 Sartorius *tert.* VII. 4.
4 Gruterus I. bl. 117.
5 v. Lennep bl. 5.
6 v. Lennep bl. 6.
7 v. Eijk III. bl. IV.
8 Gruterus III. bl. 138. Meijer bl. 102.
9 v. d. Hulst bl. 18. *Vrijmoedige* bl. 79.
10 Schaberg bl. 67.
11 *Campen* bl. 48. Meijer bl. 20.
12 *Campen* bl. 44, 47. Meijer bl. 22.
13 *Campen* bl. 7. de Brune bl. 462. Sartorius *tert.* I. 8. Winschooten bl. 114.
14 v. Waesberge *Geld* bl. 164.
15 v. Eijk I. *nal.* bl. 21.
16 Witsen bl. 482. Winschooten bl. 194. v. Lennep bl. 167.
17 Everts 5. *Blijg.* bl. 115.
18 Sartorius *sec.* IX. 20. Witsen bl. 483. Witsen 179. Winschooten bl. 18, 97, 226. Tuinman I. bl. 24, 123, 282. v. Moerbeek bl. 344, 259. v. Zutphen *Duivel* bl. 709. v. Waesberge *Vrijen* bl. 64. *Huisvriend* II. bl. 159. Sancho-Pança bl. 44. v. Lennep bl. 23.
19 Tuinman II. bl. 235. v. Moerbeek bl. 241.
20 Tuinman I. *nal.* bl. 24. v. Lennep bl. 7.
21 Sartorius *pr.* V. 12.
22 v. Moerbeek bl. 241.
23 Winschooten bl. 166. Tuinman I. bl. 188.
24 Tuinman I. *nal.* bl. 13.
25 Winschooten bl. 208 Tuinman I. *nal.* bl. 23.
26 Winschooten bl. 5. Tuinman II. bl. 82. v. Eijk I. bl. 50. v. Lennep bl. 7. Harrebomée *Kind* bl. 226.
27 *Adag. quædam* bl. 56.
28 Zoet bl. 15. v. Alkemade bl. 12.
29 Gheurtz bl. 69.

AFSTUIVEN.

Daar kan wel wat op afstuiven.

AFTAKELEN.

Hij begint af te takelen. 1

AFTROEVEN.

Dat is hem afgetroefd.

AFTUIGEN.

Hij tuigt af. 2

[*Dat wil zeggen: zijne ziels- of ligchaamskrachten begeven hem, ook wel: zijn geldelijk vermogen vermindert. In gelijken zin zegt men:* Hij begint af te takelen. *Een afgetuigd of afgetakeld schip, dat is: een vaartuig, waarvan het staand en loopend want is afgenomen, is niet meer voor de vaart geschikt.*]

AFVALLEN.

Als men te veel voorop laadt, valt het er achter weêr af.

Ga achterop zitten, dan val je er vóór niet af.

Gij zult voorop rijden, dan valt gij er achter niet af.

Wat schielijk groeit, valt schielijk af.

AFVUREN.

Hij heeft afgevuurd.

AFWINNEN.

Hij heeft het hem afgewonnen.

AFZAGEN.

Het is al geheel afgezaagd.

[*Het is een oud, versleten, nietswaardig ding. De spreekwijze is afgeleid van eene oude viool, die, door het vele strijken* (zagen *genoemd*) *haren liefelijken klank heeft verloren.*]

AFZAKKEN.

Hij zakt af.

[*Op het woord* ANKER *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Zijn anker houdt niet: hij zakt af.]

AFZIEN.

Gij moet lang zien, eer gij mij wat afziet. 3

[*Men zegt dit tot iemand, die ons herhaaldelijk aanziet, zonder dat er eenige reden voor is. Die met dit zeggen geen genoegen neemt, antwoordt dan:* Hij zal er het mooi niet afkijken.]

ANTWOORDEN.

Kwalijk verstaan doet kwalijk antwoorden. 4

Zoet vragen maakt zoet antwoorden. 5

[*Men geeft hier op gelijke wijze te kennen, dat men eene goede ontvangst te wachten heeft, wanneer men zelf iemand vriendelijk te gemoet treedt, als zulks geschiedt door het spreekwoord:* Zoete aanval maakt zoet antwoord.]

APEGAPEN.

Hij ligt op het apegapen.

[*Hij ligt op sterven.*]

ARBEIDEN.

Goed gebeden is half gearbeid.

Hij heeft er niet zeer om gearbeid. 6

Naardat hij er al lang aan gearbeid heeft, is het daarom niet te beter. 7

AVONTUREN.

Die niet avontuurt, die niet heeft. 8

Die niet avontuurt, wint ook niet. 9

BADEN.

Gij moet springen of baden. 10

[*Dat wil zeggen: de nood is ten top gerezen, of gelijk het spreekwoord zegt:* De nood gaat (*of:* komt) aan den man. *Er blijft dan niets anders over dan* van twee kwaden (*of:* kwalen) het (de) geringste te kiezen (*of:* het (de) grootste te vermijden).]

Men moet zich niet gaan baden, voor men zwemmen kan.

BAKEREN.

Hij is te haastig (*of:* te heet) gebakerd. 11 (Zie de *Bijlage.*)

[*Men zegt dit van een' heethoofd en een' driftkop.* „*Hoe* bakeren *daar te pas komt, is my duister,*" *zegt* TUINMAN; *echter is het klaar, dat men hier al gekkende de oorzaak van 's mans opvliegendheid bij zijne* baker *zoekt, alsof deze hem door haar voorbeeld zulks zou geleerd hebben.*]

BAKKEN.

Als ik kom, is er altijd gebakken, of men zal er bakken. 12

[*Men zegt dit, wanneer ons alles tegenloopt, en men altijd of te vroeg of te laat komt.*]

Dat heeft hij hem gebakken.

Het is al gebakken.

Hij is week gebakken.

Ik zal dat wel bakken. 13

Laat hem bakken en brouwen; bemoei u niet met hem. 14

Zij kijkt, alsof zij gebakken had.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* GERUST *aldus:* Zij is zoo gerust, alsof zij gebakken had.]

BALLASTEN.

Hij heeft te zwaar geballast. 15

[*Men zegt dit van den gulzigaard.*]

BARSTEN.

Beter te buigen dan te barsten. 16

Dat wint, dat 't barst.

[*Dat is eene winst, die met verlies gelijk staat.*]

Het moet buigen of barsten. 17 (Zie de *Bijlage.*)

Hij eet, om ervan te barsten. 18

Hij liegt, dat het barst. 19 (Zie de *Bijlage.*)

Hij zou zich te barsten lagchen (*of:* Hij zou barsten van 't lagchen). 20

BASSEN.

Is het er niet in gewassen, Men zal het er niet in bassen. 21 (Zie de *Bijlage.*)

---

1 v. Eijk I. bl. 136, *nal.* bl. 52. v. Lennep bl. 6.
2 v. Eijk I. *nal.* bl. 21.
3 *Campen* bl. 47.
4 *Mots* bl. 59, 69. Gruterus II. bl. 161. *Mergh* bl. 37.
5 *Wijsheid* bl. 141.
6 *Campen* bl. 66.
7 *Campen* bl. 78.
8 27 en 31 *Oct.* Gruterus I. bl. 99. Sancho-Pança bl. 27.
9 *Mots* bl. 60. Zegerus bl. 61. Gruterus II. bl. 167. *Mergh* bl. 44. *Adag. quaedam* bl. 21. *Adag. Thesaurus* bl. 12, 21.
10 Gruterus III. bl. 148. Tuinman II. bl. 201.
11 *Campen* bl. 101. Gheurtz bl. 36. Winschooten bl. 179. Tuinman I. bl. 291. v. Moerbeek bl. 242. Meijer bl. 47. v. Waesberge *Vrijen* bl. 58.
12 *Campen* bl. 47. Meijer bl. 22.
13 Tuinman I. bl. 364, *nal.* bl. 23.
14 Sartorius *sec.* V. 29.
15 v. Eijk I. *nal.* bl. 26. v. Lennep bl. 20.
16 v. d. Venne bl. 68. de Brune bl. 121. Tuinman II. bl. 201. Everts bl. 244.
17 Tuinman I. bl. 149, II. bl. 201. v. Moerbeek bl. 242. Gales bl. 26. Wassenbergh III. bl. 100. v. Waesberge *Wijn* bl. 15. v. Eijk III. bl. IV. Modderman bl. 124.
18 *Campen* bl. 69.
19 *Campen* bl. 57. v. Moerbeek bl. 271.
20 Sancho-Pança bl. 47.
21 Gruterus III. bl. 156. Meijer bl. 107.

Pikken zonder krassen; Kluiven zonder bassen. 1 (Zie de *Bijlage.*)

BATEN.

Baat het niet, het schaadt ook niet. 2 (Zie de *Bijlage.*)

Dat hij veel keft, schaadt noch baat. 3

Het schaadt of baat, Met wien men gaat.

Wat baat het, dat gij leelijk ziet? 4

Wat baat het kleven, als het niet vestigen wil! 5 (Zie de *Bijlage.*)

Wat schaadt, Dat baat; Wat deert, Dat leert.

BEDANKEN.

Die ongenood (*of:* ongeroepen) komt, moet onbedankt weg gaan. 6

Hij maakt het zoo, dat niemand hem bedankt. 7

Ik heb er niemand voor te bedanken.

Ik zou er hem niet voor bedanken. 8

Men moet laten bedanken voor het vragen.

[*Dat wil zeggen: de man is dood.*]

BEDELEN.

Beter te bedelen dan te stelen. 9

Niemand geve zooveel weg, dat hij daarna zelf bedelen moet. 10

Zuinig gezien is genoeg gebedeld. 11 (Zie de *Bijlage.*)

BEDENKEN.

Beschikken gaat voor bedenken. 12 (Zie de *Bijlage.*)

Gij moet u beter bedenken. 13

BEDERVEN.

Daar is weinig aan te bederven. 14

Goed getrouwd is half bedorven; Slecht getrouwd is heel verkorven.

Niemand bederft zich om een ander. 15

BEDILLEN.

Hij kan 't al bedillen, wat er komt. 16

BEDOEN.

Men zou zich bedoen! 17

BEDREIGEN.

Dien 't misvalt, men bedreigt hem gaarne. 18 (Zie de *Bijlage.*)

BEDRIEGEN.

Bij zien is menigeen bedrogen. 19 (Zie de *Bijlage.*)

Die altijd gedwee verdraagt, Wordt bedrogen en geplaagd.

Die anderen meent te bedriegen, bestiere eerst zich zelven. 20 (Zie de *Bijlage.*)

Die goed gemeten heeft en gewogen, Zal zelden missen of worden bedrogen.

Die ligt gelooft, wordt ligt bedrogen. 21 (Zie de *Bijlage.*)

Die te hoog zijn gevlogen, Vonden zich ligt bedrogen. 22

Die trouwelijk mint, vindt zich somtijds bedrogen. 23

Die verre gaat vrijen, bedriegt of wordt bedrogen. 24

Die zich valsch voordoet, bedriegt zich zelven 't meest.

Hij meent een ander te bedriegen, en hij wordt zelf bedrogen. 25

Met schoon voordoen wordt er veel bedrogen. 26

Niemand wordt bedrogen, dan die betrouwt. 27 (Zie de *Bijlage.*)

Om hem te bedriegen, moet gij vroeger opstaan. 28

Te hoog Bedroog.

Zie om, zoo wordt ge niet bedrogen. 29

BEDRIJVEN.

Hij slaapt genoeg, die niets bedrijft. 30

BEDRUIPEN.

Het beregent den een en bedruipt den ander.

[*In gelijken zin zegt men van dingen, die aan verschillende menschen een gelijk nadeel veroorzaken:* De regen valt op den een, en druipt op den ander.]

Hij kan zich zelven wel bedruipen. 31

BEDUIDEN.

Het hangt al aan een goed beduiden. 32

Het heeft daartegen niet te beduiden. 33

BEDWINGEN.

Hij is genoeg bedwongen, die niet pissen kan. 34

BEETHEBBEN.

Hij heeft hem beet. 35

[*Dat wil zeggen: hij is ergens aan vastgeraakt, 'tzij in zijn voor-, 'tzij in zijn nadeel. Men bezigt het dus, wanneer iemand een ander onder zijne magt heeft, of wanneer iemand onder den invloed van het geestrijke vocht is gekomen. ,,'t Is ontleent," zegt* TUINMAN, *,,van een visch, die aan een hengelaars aas byt, en dus aan den angel vast geraakt."*]

BEGAPEN.

Hij begeert meer, dan hij begapen kan.

Hij wil alles begapen. 36

BEGEEREN.

Al begeerd, al verloren. 37

Begeer genoeg; gij zult toch niet veel krijgen. 38 (Zie de *Bijlage.*)

Die meer begeert, dan hem betaamt, Mist dikwijls, wat hij had geraamd. 39

Die niets dan begeeren geleerd heeft, dien is het kwalijk geven te leeren. 40

---

1 *Mergh* bl. 54. *Sel. Prov.* bl. 172. v. Alkemade bl. 82.
2 *Campen* bl. 48. Witsen 296. Winschooten bl. 341. Tuinman I. bl. 172, 346. v. Zutphen II. 30.
3 Sartorius *tert.* III. 96. *Euphonia* bl. 514.
4 *Campen* bl. 41.
5 *Prov. seriosa* bl. 45.
6 Gruterus II. bl. 135. *Mergh* bl. 11. Tuinman I. bl. 349, II. bl. 33. Meijer bl. 63. Modderman bl. 115.
7 Sartorius *sec.* I. 88, *tert.* VII. 58. Tuinman I. bl. 86.
8 v. Moerbeek bl. 243, 270.
9 Hooft bl. 56.
10 Gruterus III. bl. 168. Meijer bl. 103.
11 Tuinman I. bl. 311, II. bl. 101. Everts bl. 347.
12 13 *Dec.* Gruterus I. bl. 94. Harrebomée IV. bl. 340.
13 Servilius bl. 200*.
14 v. Moerbeek bl. 243.
15 v. d. Venne bl. 87.
16 *Campen* bl. 34.
17 Tuinman I. bl. 222, *nal.* bl. 20.
18 v. d. Bergh bl. 270.
19 Hoffmann bl. XXXVIII.
20 Gruterus III. bl. 134. Meijer bl. 109.
21 *Prov. seriosa* bl. 19. Servilius bl. 66. *Campen* bl. 2. Zegerus bl. 17. 8 *Febr.* Gruterus I. bl. 99, II. bl. 167. de Brune bl. 144, 189, 494. *Mergh* bl. 44. Witsen 156. v. Alkemade bl. 35. Tuinman I. bl. 247. *Adag. Thesaurus* bl. 12. *B. Studeerk.* II. 5. *Magazijn* 68. *Wijsheid* bl. 135. Everts bl. 346. Willems VIII. 159. Hornstra 23. Meijer bl. 73. Hoffmann bl. XXXVIII. Schrant bl. 277. Modderman bl. 95. 8 *Febr.* 53. *Veeteelt* bl. 111.
22 Cats bl. 511.
23 Gruterus III. bl. 139.
24 Tuinman II. bl. 56. Modderman bl. 101.
25 *Mots* bl. 77.
26 Cats bl. 466. *Sel. Prov.* bl. 186.
27 *Mots* bl. 32, 49, 61. Gruterus III. bl. 128. Cats bl. 504. *Sel. Prov.* bl. 111. Richardson bl. 20. *Adag. quaedam* bl. 12. *Adag. Thesaurus* bl. 19. Willems III. 25.
28 Sartorius *sec.* X. 100.
29 v. d. Venne bl. 12.
30 *Mots* bl. 4.
31 Gheurts bl. 33. Zegerus bl. 31. v. Moerbeek bl. 243.
32 2 *Febr.* Gruterus I. bl. 107. de Brune bl. 476, 482.
33 Servilius bl. 85. Sartorius *tert.* III. 70. Tuinman I. bl. 2. v. Zutphen I. 2.
34 Sartorius *sec.* IX. 97.
35 Tuinman I. bl. 296. v. Moerbeek bl. 242.
36 *Campen* bl. 117. Meijer bl. 56.
37 Willems III. 29.
38 Servilius bl. 195. Gruterus II. bl. 127. *Mergh* bl. 4.
39 Cats bl. 460.
40 Willems VIII. 126.

Het begeeren is meer dan het hebben.
Hij begeert meer, dan hij begapen kan. (Zie BEGAPEN.)
Hoe meer men heeft, hoe meer men begeert.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* DROMMEL *aldus:* Hoe meer de drommel heeft, hoe meer hij hebben wil.]
Hoe min gezien, hoe meer begeerd. 1
Van alles, wat men begeeren zou. 2
Wat duur geveild wordt, is meest begeerd.
Wensch aan niemand erger, dan gij zelf begeert. 3

BEGEKKEN.

Die gekt, wordt begekt. 4

BEGIETEN.

Hij is begoten.
[*Nl. met geestrijk vocht. Men past dit dus op den dronkaard toe.*]

BEGINNEN.

Al is het begonnen, Het is nog niet gesponnen. 5
Beginnen is nog geen eindigen.
Beginnen is wat; maar volhouden is meer. 6
Beter onbegonnen dan ongeëind. 7
Beter wel verbeiden, dan dwaaslijk beginnen. 8
Die veel beginnen, eindigen weinig. 9
Eerlijk: wel beginnen; heerlijk: wel eindigen. 10
Half verzonnen Is lomp begonnen.
Het is al goed, Wat hij doet, Dien men bemint; Het is al kwaad, Dien men haat, Wat hij begint. 11
Het moet eenmaal begonnen zijn. 12
Hij heeft niet gedaan, die eerst begint. 13
Kwalijk begonnen, kwalijk geëindigd. 14
Kwalijk begonnen, kwalijk geslaagd.
Verzint, Eer gij begint. 15
Vroeg begonnen, Veel gewonnen.
Wel begonnen, Haast gesponnen. 16
Wel begonnen, Half gewonnen. 17

BEGRAZEN.

Hij zal hem nu wel goed laten begrazen. 18 (Zie de *Bijlage.*)
[*Als* grazen *is: in 't gras weiden, dan zal* begrazen *willen zeggen: rondom of de gansche weide rond het gras tot op den laatsten stengel afeten, en niet, zoo als* WEILAND *zegt: „met gras bedekken." Ook toont dit spreekwoord aan, dat dezelfde taalkundige te veel zegt, als hij beweert, dat van het werkwoord* begrazen *„alleen het verled. deelw.* begraasd *in gebruik is." Men bezigt het spreekwoord van iemand, die niet gemakkelijk zijn vertrouwen schenkt, althans niet, voor hij de bewijzen ervoor in handen heeft.*]

BEGRIJPEN.

Dat kan je begrijpen!
Hij heeft het niet op hem begrepen.
Wat hij begrijpt, begrijpt hij.

BEHAGEN.

Dat moeijelijk is, behaagt ons 't meest.
Elk wil, wat hem behaagt.
[*Men bezigt dit spreekwoord, wanneer er verschillende wenschen over het weder worden geuit, en de een bijvoorbeeld regen wil op denzelfden tijd, als de ander helderen zonneschijn verlangt.*]
Wat veroorloofd is, mishaagt; wat verboden is, behaagt. 19
Zij behaagt niemand, die zich zelve te veel behaagt. 20
[*Ofschoon de overige verzamelaars dit spreekwoord op den man toepassen, bezigt* CATS, *en mij dunkt teregt, het alleen van de jonge dochter.*]

BEHALEN.

Ik wil er niet in behaald zijn. 21

BEHALSTEREN.

Hij moet nog behalsterd worden. 22
[*Dat is: hij moet, gelijk het veulen, het halster omhebben, opdat hij zich aan orde en tucht leere gewennen.*]

BEHELPEN.

Behelp u, met hetgeen gij hebt. 23
Behelp u met u zelven. 24
Wij moeten ons behelpen, zoo wij best kunnen, niet, zoo wij willen. 25

BEHOEVEN.

Al wat men niet behoeft, dat is te duur gekocht. 26
Die aan een ander wat geeft, behoeft zijns.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* HULP *aldus:* Die den ander wat geeft, behoeft zijne hulp.]
Die ze minst behoeft, is er best aan. 27
[*Hij heeft de meeste rust, die zich zelven kan helpen, en niet van anderen behoeft af te hangen. Er is hier sprake van dienstboden.*]
Hij behoefde wel iemand, die hem troostte. 28

BEHOOREN.

Het is, zoo als het is, maar niet, zoo als het behoort. 29

---

1 Gruterus III. bl. 150. de Brune bl. 454. Meijer bl. 92.
2 Servilius bl. 36*.
3 v. d. Venne bl. 261.
4 Gruterus III. bl. 136.
5 Gruterus III. bl. 123. Meijer bl. 88.
6 *Veeteelt* bl. 113.
7 *Prov. seriosa* bl. 9. Gruterus III. bl. 127.
8 *Mots* bl. 48.
9 Zegerus bl. 17. 6 *Maart*. Gruterus I. bl. 100, II. bl. 137. de Brune bl. 204, 278, 483, 494. *Mergh* bl. 13. *Sel. Prov.* bl. 112. Tuinman II. bl. 169. *Magazijn* 77.
10 Cats bl. 541.
11 23 *Junij*. Gruterus I. bl. 110. Cats bl. 459. *Sel. Prov.* bl. 16. v. Alkemade bl. 7. Tuinman I. bl. 89, 231. Willems VIII. 29. Modderman bl. 101. Bogaert bl. 60.
12 *Campen* bl. 34.
13 *Mots* bl. 36. de Brune bl. 6.
14 Servilius bl. 88*. Zegerus bl. 50. Gruterus II. bl. 161. *Mergh* bl. 37. Tuinman II. bl. 174. *Adag. quaedam* bl. 54. *Adag. Thesaurus* bl. 56.
15 *Campen* bl. 8. Zegerus bl. 61. 1 *Maart*. Gruterus I. bl. 121, II. bl. 165, III. bl. 149. Cats bl. 534. de Brune bl. 288. *Mergh* bl. 41. *Sel. Prov.* bl. 55. Sartorius *pr.* VIII. 60, *sec.* I. 73, IV. 44, *tert.* V. 6, IX. 96. v. Alkemade bl. 103. Tuinman bl. 79, I. bl. 297. *Adag. quaedam* bl. 64, 66. Folqman bl. 127. *Adag. Thesaurus* bl. 4. *Wijsheid* bl. 141. *Euphonia* bl. 525. v. Zutphen II. bl. 69. Everts bl. 346. Willems III. 1. Wassenbergh III. bl. 90. v. Waesberge *Vrijen* bl. 56. Gulkema II. 2. *Spreuk* XIV. Sancho-Pança bl. 33. Modderman bl. 43. Bogaert bl. 85. 1 *Maart* 53. *Gent* bl. 127. Schaberg bl. 67.
16 Wassenbergh bl. 94. Hoeufft LVII. Modderman bl. 107.
17 Servilius bl. 9*, 194. Gheurtz bl. 4. Zegerus bl. 61. 7 *Maart*. Gruterus I. bl. 93, 122. de Brune bl. 159, 184. *Sel. Prov.* bl. 159. Sartorius *pr.* II. 83. v. Alkemade bl. 98. Tuinman I. bl. 7, 174, II. bl. 174. Everts bl. 347. Willems VIII. 4. Bruyn bl. 138. *Vrijmoedige* bl. 86. Bogaert bl. 95. 7 *Maart* 53.
18 Sartorius *tert.* III. 48.
19 *Adag. Thesaurus* bl. 64.
20 Servilius bl. 229*. Zegerus bl. 29. Gruterus II. bl. 158. Cats bl. 470. *Mergh* bl. 35. *Sel. Prov.* bl. 23.
21 v. Moerbeek bl. 213.
22 *Veeteelt* bl. 134.
23 Servilius bl. 17.
24 Sartorius *tert.* VII. 85.
25 v. d. Venne bl. 245. Sartorius *pr.* IX. 11, *sec.* II. 97. Winschooten bl. 207. Tuinman I. bl. 242.
26 Cats bl. 501. Willems VIII. 36.
27 v. Alkemade bl. 47.
28 *Campen* bl. 66.
29 Gruterus II. bl. 153. de-Brune bl. 485. *Mergh* bl. 29. Tuinman I. bl. 356.

Het staat te verdienen, wat verdiend behoort te zijn. 1
[*Men zegt dit van luiaards en ledigloopers, die den schijn aannemen, alsof zij wonder wat uitvoeren.*]
Men behoort voor een ander als voor zich zelven te zijn. 2

BEHOUDEN.

Behoud dat zelf. 3
Hij is behouden.
Ik behoud, wat ik heb: het krijgen is moeijelijk.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* KUNST *aldus:* Ik houd, wat ik heb: krijgen is de kunst.]
Niet te veel betrouwen, Heeft er veel behouën. 4

BEIDEN.

Beiden is dikwijls onprofijtelijk. 5
Beter vroeg geworpen dan te laat gebeid. 6
[*Dat wil zeggen: liever de hand vroeg aan 't werk geslagen, dan te* beiden, *dat is: te vertoeven of te* wachten, *tot het te laat is. Daar* V. HALL *zegt, dat dit spreekwoord „door de kooplieden, zeevarenden en visschers en de kustbewoners der Nederlandsche gewesten nog dagelijks gebezigd en alom verstaan wordt," gis ik, dat men hier aan het tijdig* uitwerpen van het anker *te denken hebbe; ofschoon hij mede zegt, dat het spreekwoord „tot het regt kan worden gebragt."*]
Het verdriet iemand zeer, als hij lang beiden moet. 7
Hij beidt lang, die niet komt. 8

BEKAKKEN.

Hij meende te vijsten, en hij bekakte zich. 9
[*„Hoewel dit spreekwoord," zegt* TUINMAN, *„van den besten geur niet is, hebben veele dat in den mond, om uit te drukken, dat ymand in zyne meining gefeilt heeft."*]

BEKENNEN.

Wie bekent, heeft half geboet. 10

BEKIJKEN.

Van voren bezien en van achteren bekeken, is het toch mis.

BEKLAGEN.

Beter benijd dan beklaagd.
[*Op het woord* GOD *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Zoo als het God behaagt: Beter benijd dan beklaagd.]

BEKLEMMEN.

Te ruim maakt beklemd. 11
[*Men past dit toe op slenteraars, die met hunnen ledigen tijd geen' weg weten.*]

BEKLIJVEN.

Blijven Doet beklijven. 12 (Zie de *Bijlage.*)
Die niet en blijft, Ook niet beklijft. 13

BEKNIKKEREN.

Hij heeft het beknikkerd.

BEKOMEN.

Het zal hem kwalijk (*of:* niet wel) bekomen. 14
[*Men zegt, in denzelfden zin, van iemand, die de wrange vruchten van zijnen arbeid plukt:* Het zal hem zuur (*of:* bitter) opbreken.]
Vóór gedaan en na berouwd, is menigeen kwalijk bekomen. 15

BEKOOPEN.

Na lang loopen, Moet men 't toch bekoopen. 16

BEKOREN.

Zoo gij iets vindt, laat u dat niet bekoren; Maar geef het weêr aan hem, die 't heeft verloren. 17

BEKUIPEN.

Hij zal het bekuipen. 18

BELANDEN.

Waar zal hij ten laatste nog belanden? 19

BELASTEN.

Aan veel belust, wordt 't minst gedaan; Want de een laat 't op den ander staan. 20

BELEGGEN.

Houd vast en beleg. 21
Niet veel zeggen; Maar houden en beleggen. 22

BELETTEN.

Belet, Wat u ontzet. 23

BELIEGEN.

Die hem prijst, beliegt hem leelijk. 24

BELIEVEN.

Wat het ons alzoo belieft. 25

BELLEN.

Klop of bel, eer gij binnentreedt. 26

BELOONEN.

Die al zittende werkt, wordt al steunende beloond.
Die kampt, wordt niet terstond gekroond; Maar kampt hij regt, hij wordt beloond.
Voor wel gedaan, kwalijk beloond. 27
Wieden en delven Beloont zich zelven. 28

BELOOPEN.

Daar men naar tracht, dat moet men beloopen. 29
Dat men beloopt, mag men dat bezitten? 30

BELOVEN.

Dat ik u beloof, zal ik houden. 31
De een geeft, en de ander belooft. 32
Hij belooft veel, maar houdt weinig. 33

BELUIJEN.

Ik zal hem nog wel beluijen.

BEMANTELEN.

Hij bemantelt het. 34

BEMINNEN.

Bemin zoowel vóór als achter. 35
Beter bemind dan gevreesd. 36

---

1 v. d. Venne bl. 263.
2 v. d. Venne bl. 207.
3 *Campen* bl. 65.
4 *Mergh* bl. 54. *Sel. Prov.* bl. 111. v. Waesberge *Vrijen* bl. 55.
5 Gruterus III. bl. 126.
6 v. Hall bl. 208-210.
7 *Motz* bl. 78.
8 Gruterus II. bl. 148. *Mergh* bl. 23. Tuinman II. bl. 200. Mulder bl. 423.
9 Servilius bl. 186*. *Campen* bl. 111. Gruterus II. bl. 128. *Mergh* bl. 14. Tuinman I. bl. 176.
10 *Campen* bl. 72. Willems VIII. 80. Meijer bl. 33.
11 v. d. Venne bl. 209.
12 21 *Sept.* Gruterus I. bl. 123, III. bl. 139. Cats bl. 498. v. d. Venne bl. 110. de Brune bl. 330. *Mergh* bl. 48. *Sel. Prov.* bl. 177. v. Moerbeek bl. 244, 247. Meijer bl. 87. Bogaert bl. 107.
13 Servilius bl. 31. Gheurts bl. 7. Gruterus II. bl. 136. de Brune bl. 66. *Mergh* bl. 12. Sartorius *tert.* V. 52.
14 Sartorius *sec.* II. 91. Tuinman I. bl. 104.
15 Gruterus II. bl. 166.
16 *Adag. quaedam* bl. 50. Bogaert bl. 61.
17 *Magazijn* 45.
18 Tuinman I. bl. 252.
19 v. Moerbeek bl. 244.
20 Cats bl. 509. de Brune bl. 283. *Mergh* bl. 57. *Sel. Prov.* bl. 123. *Veeteelt* bl. 129.
21 Cats bl. 458. Winschooten bl. 19. Bogaert bl. 85. v. Lennep bl. 24, 86.
22 Cats bl. 458. *Sel. Prov.* bl. 172. *Zeepl.* bl. 73-74.
23 *Adag. quaedam* bl. 45.
24 Servilius bl. 119. de Brune bl. 188. Sartorius *sec.* VII. 67. Tuinman I. bl. 206.
25 Servilius bl. 227.
26 Gruterus II. bl. 154. *Mergh* bl. 30. Tuinman I. bl. 157.
27 v. Hall bl. 250.
28 v. Hall II. bl. 2.
29 v. d. Venne bl. 247.
30 v. d. Venne bl. 244.
31 Tuinman I. bl. 78. v. Waesberge *Geld* bl. 163.
32 *Motz* bl. 45.
33 *Mergh* bl. 24.
34 Tuinman I. bl. 11.
35 v. d. Venne bl. 237.
36 v. d. Venne bl. 57.

Die om weinig haat, heeft nooit veel bemind. 1

Die wel wil zijn bemind, Laat het al, gelijk hij 't vindt.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* DING *aldus:* Die wil wezen wel bemind, Laat een ding, gelijk hij 't vindt (*of:* Brengt de dingen, waar hij ze vindt).]

Die zeer bemint, spade vergeet. 2

Het is al goed, Wat hij doet, Dien men bemint; Het is al kwaad, Dien men haat, Wat hij begint. (Zie BEGINNEN.)

Het is al te veel bemind, als men daarvan sterft. 3

Schenden of beminnen scheelt veel. 4

BEMOEIJEN.

Die weleer heeft leeren roeijen, Laat dien zich met varen moeijen. 5 (Zie de *Bijlage.*)

Laat hem bakken en brouwen; bemoei u niet met hem. (Zie BAKKEN.)

Zoo elk zich met het zijne bemoeide, zoude het goed zijn. 6 (Zie de *Bijlage.*)

BENADEELEN.

Hij benadeelt wel, die niet zou kunnen helpen. 7

BENEMEN.

Het hollen is hem al benomen. 8

BENIJDEN.

Beter benijd dan beklaagd. (Zie BEKLAGEN.)

Die mij benijden En niet geven, Moeten mij lijden En laten leven. 9

Dien het welgaat, die wordt benijd. 10

Die wel gedijt, Die wordt benijd. 11

Het is beter, benijd te worden dan te benijden. 12

Men kan niet welvaren, zonder benijd te worden. 13

Niet hebben doet benijden. 14

BEPROEVEN.

Wie kan het weten, voor hij het beproefd heeft! 15

BERADEN.

Eerst beraân, Dan bestaan. 16

BERAKEN.

Gij moogt het niet beraken. 17 (Zie de *Bijlage.*)

[*Gij begint eene zaak, die gij niet ten einde zult brengen.*]

BEREGENEN.

Het beregent den een en bedruipt den ander. (Zie BEDRUIPEN.)

BEREGTEN.

Hij zal wel een ander beregten. 18

BERGEN.

Hij is geborgen.

BERISPEN.

Het valt ligter (*of:* is eerder) te berispen dan te verbeteren. 19

BEROUWEN.

Beter verkocht en berouwen, dan gehouden en berouwen. 20 (Zie de *Bijlage.*)

Haast getrouwd, Lang berouwd. 21 (Zie de *Bijlage.*)

Men doet haast (*of:* Het is haast gedaan), wat lang berouwt. 22

Veel betrouwd, Ligt berouwd. 23

Vóór gedaan en na berouwd, is menigeen kwalijk bekomen. (Zie BEKOMEN.)

Vroeg getrouwd, Vroeg berouwd. 24 (Zie de *Bijlage.*)

Weldoen berouwde nooit. 25

Zwijgen heeft nooit iemand berouwd. 26

BESCHAMEN.

Die hooger klimmen wil, dan hem betaamt, Wordt eindelijk door een elk beschaamd. 27

BESCHANSEN.

Wij lagen wel beschanst. 28

BESCHIETEN.

Dat beschiet niet veel. 29

De een beschiet, Maar de aâr geniet. 30

[*De een bereikt het doel, en komt met moeite zoo ver, dat hij eene zaak verkrijgt, terwijl de ander er het genot van heeft.*]

BESCHIJTEN.

Beter een ander bespogen dan zelf bescheten. 31

Die ze beschijten, hebben zooveel, als die ze schoonmaken. 32

Hij is bescheten uitgekomen. 33

BESCHIKKEN.

Beschikken gaat voor bedenken. (Zie BEDENKEN.)

Het is een ander toegedacht, en mij beschikt. 34

Het was mij beschikt, al krijgt het een ander. 35

BESCHOUWEN.

Het is alles heel goed; maar men moet het niet van achteren beschouwen.

BESCHULDIGEN.

Beschuldigen doet vrijen. 36

Die zich verontschuldigt, beschuldigt zich. 37

BESCHUTTEN.

Die planten wil, moet beschutten. 38 (Zie de *Bijlage.*)

Hij doet veel, maar luttel beschut hij. 39

BESLABBEN.

Gij zult u daaraan niet beslabben. 40

Hij heeft zich zelven beslabd. 41

BESLAPEN.

Ik zal er mij eens op beslapen. 42 (Zie de *Bijlage.*)

---

1 Cats bl. 466.
2 *Mots* bl. 67.
3 *Mots* bl. 11.
4 v. d. Venne bl. 180.
5 Cats bl. 466. v. d. Venne bl. 159. de Brune bl. 64.
6 Gruterus III. bl. 162. de Brune bl. 33. *Adag. quædam* bl. 47. *Adag. Thesaurus* bl. 47. Meijer bl. 110.
7 *Mots* bl. 77.
8 Sartorius *tert.* I. 65. Winschooten bl. 337.
9 Tuinman I. bl. 172. Modderman bl. 145. Bogaert bl. 79.
10 15 *April.* Gruterus I. bl. 101.
11 Cats bl. 518. Richardson bl. 24.
12 Witsen 230.
13 Servilius bl. 161. *Sel. Prov.* bl. 144.
14 Sartorius *tert.* I. 85.
15 Gruterus III. bl. 174. Meijer bl. 103.
16 *Gent* bl. 127.
17 Sartorius *pr.* V. 2.
18 Sartorius *pr.* VII. 55.
19 Gheurtz bl. 64. Gruterus II. bl. 151. Cats bl. 439. *Mergh* bl. 28. Witsen 390. v. Alkemade bl. 120. Bogaert bl. 9.
20 14 *Sept.* Gruterus I. bl. 94. v. Alkemade bl. 118. Tuinman II. bl. 123.
21 *Mots* bl. 59. 23 *Sept.* Gruterus I. bl. 110. de Brune bl. 259. *Mergh* bl. 28. *Sel. Prov.* bl. 134. Richardson bl. 32. Tuinman I. bl. 87. *Adag. quædam* bl. 66. *Mei* 15. v. Waesberge *Vrijen* bl. 56. Modderman bl. 76.
22 21 *Maart.* Gruterus I. bl. 114, II. bl. 151. *Sel. Prov.* bl. 67. v. Alkemade bl. 103.
23 Cats bl. 437. de Brune bl. 144.
24 Meijer bl. 81.
25 Gruterus II. bl. 167. *Mergh* bl. 43.
26 *Campen* bl. 26.
27 *Adag. quædam* bl. 30.
28 Winschooten bl. 223.
29 Winschooten bl. 230. Tuinman II. bl. 129. v. Moerbeek bl. 246.
30 Cats bl. 423. Sartorius *pr.* IV. 61.
31 Zoet bl. 15. v. Alkemade bl. 5.
32 Gruterus III. bl. 175.
33 *Campen* bl. 96. Tuinman I. *nal.* bl. 16.
34 *Campen* bl. 2.
35 *Campen* bl. 2. Meijer bl. 2.
36 *Campen* bl. 52. 28 *Sept.* Gruterus I. bl. 94. Meijer bl. 26.
37 de Brune bl. 216. Harrebomée *Esopus* bl. 263.
38 *Mots* bl. 56. Gruterus III. bl. 138. Meijer bl. 6.
39 Gheurtz bl. 22.
40 Winschooten bl. 259.
41 Sartorius *pr.* IV. 16.
42 Servilius bl. 70*. *Campen* bl. 12, 110. Gheurtz bl. 42. Zegerus bl. 26. Idinau bl. 270. *Mergh* bl. 26. Sartorius *sec.* III. 17. Winschooten bl. 225. Tuinman I. bl. 41, 172. v. Moerbeek bl. 246. v. Zutphen I. bl. 75.

[*Dat wil zeggen: alvorens ik tot de zaak besluit, zal ik mij rijpelijk daarop bedenken. Zoo deed ook* FREDERIK HENDRIK, *gelijk blijkt uit het spreekwoord:* Hij zal er zich met Frederik Hendrik een nachtje op beslapen.]

Wil u hier niet op beslapen. 1 (Zie de *Bijlage.*)

[*Dat is: hier geldt het eene zaak, die geen uitstel kan lijden; maar waar door eene dadelijke handeling alleen eene goede uitkomst te verkrijgen is.*]

BESMETTEN.

Daar men bijzit, wordt men mede besmet. 2

Daar men mede omgaat, wordt men mede besmet.

BESNAPPEN.

Hij mag het al besnappen, dat daar is. 3

BESPUGEN.

Beter een ander bespogen dan zelf bescheten. (Zie BESCHIJTEN.)

BESTAAN.

Eerst beraân, Dan bestaan. (Zie BERADEN.)

Wat heerlijks bestaan, Is veel gedaan. 4

Wel bestaan, Half gedaan. 5

BESTEDEN.

Het is aan hem besteed. 6 (Zie de *Bijlage.*)

BESTERVEN.

Hij is mooi bestorven. 7

[*Dat is: hij heeft eene rijke erfenis nagelaten. Dr.* J. H. HALBERTSMA *zegt in* de Gids *van* Febr. 1856: „*Er wordt hier gespeeld met den dubbelen zin der spreekwijze. In sommige lijken misvormen zich de gelaatstrekken schier onherkenbaar voor de naastbestaanden; deze dooden zijn* leelijk bestorven; *anderen, kalm en geheel onveranderd, vertoonen zich in de kist even natuurlijk, of zij er liggen te slapen; deze dooden zijn* mooi bestorven. *De doode echter, die zijne erven een paar tonnetjes nalaat, is altijd* mooi bestorven, *al had zijn gelaat de gelijkenis van den levendigen satan in de doodkist aangenomen.*"]

BESTEVENEN.

Men kan niet altijd bezeilen, hetgeen men bestevende. 8

Wat men bestevent, mag men bezeilen. 9

[„*Daer de voor-steven na toestreckt, als het schip met uitgespannen zeilen vlot is,*" *zegt* WITSEN, „*daer kan men met de zelfde wint na toe zeilen; te verstaan by goet weer en geen groote zee.*" *Het spreekwoord geeft dus te kennen, dat men zijn oogmerk bereikt, en niet, zoo als* V. EIJK *wil, dat* „*men zoekt te verkrijgen, wat men bedoelt.*" *Ondertusschen toont de voorwaarde, door* WITSEN *gesteld, dat* men niet altijd bezeilen kan, hetgeen men bestevende, *dat is: de zaken komen niet altijd zoo uit, gelijk men die had berekend; daar de bijomstandigheden daarin grootelijks kunnen tegenwerken.*]

BESTIEREN.

Die anderen meent te bedriegen, bestiere eerst zich zelven. (Zie BEDRIEGEN.)

BESTUIVEN.

Hij is mooi bestoven! 10

[„*Om dit wel te verstaan,*" *zegt* V. EIJK, „*moet men zich een vaartuig voorstellen, dat in een' holle zee of op een' onstuimige rivier zwaar zeilt, zoo dat het water over het dek stuift, en al, wat zich daarop bevindt, door en door nat maakt. Oogenblikkelijk vindt men er dan het beeld van een' beschonken man in.*" *Het ligt evenwel nog niet zoo geheel voor de hand, om, met* V. EIJK, *het genoemde beeld te vinden. Als men 't er niet zoo parforce in zoeken wil, komt men al ligt langs eenvoudiger weg tot het doel. De drinkebroêrs nemen het althans zoo hoog niet op, als zij hun verlangen naar den sterken drank aldus te kennen geven:* Laat het komen, al was het zoo digt als stofregen.]

BETALEN.

Als het lang geborgd is, moet het ten laatste betaald worden (*of:* Die borgt, moet ook betalen). 11

Betaal, en gij zult weten, wat gij hebt. 12

Die niet te betalen is, regt fatsoenlijk.

Die noode trekt, betaalt wel. 13

Die wat geeft, wil betalen. 14

Die wel betaalt, mag weder borgen. 15

Eens betaalt het al. 16

Greppen en delven Betaalt zich zelven. 17 (Zie de *Bijlage.*)

Het eene halen, Het andere betalen.

Het is al betaald, dat daaraan is. 18

Het is al eens, waar men 't krijgt, als 't betaald wordt. 19

[*Men legt dit spreekwoord aan hem in den mond, die er weinig om geeft, hoe hij aan geld komt.*]

Het is ligter te koopen dan te betalen. 20

Het is net afgerekend en wel betaald. (Zie AFREKENEN.)

Het zal hem nog eenmaal betaald worden. 21

Hij heeft betaald, wat hij schuldig was. 22

Hij is ruim van halen, Maar slecht van betalen.

[*Dit* halen *ziet op de winkelwaren. Als soortgelijke klanten, als hier bedoeld worden, de gewoonte hebben, om hunne vorige schuld eerst af te doen, maar tevens weder nieuwe schuld maken, zegt men:* Het eene halen, Het andere betalen.]

Hij leent van den een, om den ander te betalen. 23

Ik zal het hem wel betaald zetten. 24

---

1 *Campen* bl. 115. Tuinman I. bl. 173. Meijer bl. 55.
2 4 *Julij.* Gruterus I. bl. 95.
3 Sartorius *pr.* V. 90, X. 71.
4 Sartorius *sec.* IX. 31.
5 8 *Maart.* Gruterus I. bl. 94. Sartorius *pr.* II. 82. *Adag. Thesaurus* bl. 70. Willems VIII. 5.
6 *Campen* bl. 69. Tuinman I. bl. 343. Meijer bl. 32.
7 de Wendt-Posthumus II. bl. 64.
8 Sartorius *sec.* VIII. 63, *tert.* I. 97. Witsen bl. 891. Winschooten bl. 21. Tuinman I. bl. 143. d'Escury bl. 20. Modderman bl. 65. v. Lennep bl. 26.
9 de Brune bl. 462. Sartorius *sec.* VIII. 63. Witsen bl. 487. Witsen 875. Winschooten bl. 289. v. Moerbeek bl. 246. v. Eijk I. *nal.* bl. 27.
10 Tuinman I. bl. 120. v. Eijk I. *nal.* 27. v. Waesberge *Wijn* bl. 18.
11 *Campen* bl. 45. de Brune bl. 101.
12 *Sel. Prov.* bl. 154, 179.
13 *Motz* bl. 64.
14 Gruterus III. bl. 129.
15 *Prov. seriosa* bl. 15. Gheurtz bl. 15. de Brune bl. 447. 23 *Dec.* 53.
16 Tuinman I. bl. 25, 161, 343, II. bl. 215. Bogaert bl. 61.
17 Tuinman II. bl. 114. v. Hall II. bl. 2. *Landbouwer* bl. 73.
18 Sartorius *sec.* X. 1.
19 Zoet bl. 13. v. Alkemade bl. 15.
20 de Brune bl. 334.
21 *Campen* bl. 95.
22 *Campen* bl. 64.
23 v. Moerbeek bl. 265.
24 v. Alkemade bl. 125.

Misrekenen is geen betalen. 1

[*Dat wil zeggen: de zaak komt al heel gek uit. Men bezigt het van iemand, die hoog van zich zelven opgeeft, en daardoor groote verwachtingen doet ontstaan, terwijl het op niets uitloopt.* TUINMAN *zegt: „'t Word echter dikwyls voor goede betaling aangerekent door eene* Blankenbergsche rekening, *aan die den* regel Falsi *en de* Kasserekening in 't gebroken *niet verstaan."*]

Naauw te dingen, en wel te betalen, dat is niemand verboden (dat kan wel, *of:* dat schikt wel, *ook:* dat is goed). 2

Wat men heeft afgedongen, heeft men 't eerst betaald. (Zie AFDINGEN.)

Zoet gedronken, zuur betaald. 3

[*Dat wil zeggen: de zonde is zoet; maar derzelver gevolgen zijn zuur.*]

BETAMEN.

Die hooger klimmen wil, dan hem betaamt, Wordt eindelijk door een elk beschaamd. (Zie BESCHAMEN.)

Die hooger klimt, dan hem betaamt, Valt lager, dan hij had geraamd. 4 (Zie de *Bijlage.*)

Die meer begeert, dan hem betaamt, Mist dikwijls, wat hij had geraamd. (Zie BEGEEREN.)

BETEREN.

Als het op zijn ergst is, zal het beteren. 5

Die misdaan heeft, moet zich beteren. 6

Het moet eerst erger worden, zal het beteren.

Het zal wel beteren, als het overgaat.

In het sterven zal het wel beteren. 7

Kwalijk leeft hij, die zich niet betert. 8

Met slapen zal het wel beteren. 9

Weinig gezegd is haast gebeterd. 10

BETRAPPEN.

Eéns betrapt, negen- (*of:* tien-) maal gedaan. 11 (Zie de *Bijlage.*)

BETROUWEN.

Betrouw niet, dat al hurkende pist. 12

Betrouw u niet aan dengenen, dien gij kwaad gedaan hebt. 13

Niemand wordt bedrogen, dan die betrouwt. (Zie BEDRIEGEN.)

Niet te veel betrouwen, Heeft er veel behouën. (Zie BEHOUDEN.)

Te veel betrouwěn, heeft het naloopen. 14

Veel betrouwd, Ligt berouwd. (Zie BEROUWEN.)

BEVALLEN.

Het beviel mij daar niet; daarom draaide ik er mij spoedig weder uit. 15

Het moet hem daar zeker goed bevallen, hij blijft zoo lang uit. 16

Wie kan aan allen Altijd bevallen. 17

BEVELEN.

Die moet leeren bevelen, moet eerst leeren gehoorzamen.

Gij hebt veel te bezorgen, maar weinig is u bevolen. 18

Heel, en beveel, niemand te heelen. 19

Ik heb vergeten, dat ik u niet beval, dat gij spoedig zoudt terugkomen. 20

BEVINDEN.

Hij is gewogen, maar te ligt bevonden. 21

[*Dit spreekwoord is genomen uit* Dan. V : 27.]

BEWAREN.

Dat is er een, die het zwijgen bewaart. 22

Het is kwaad bewaren, daar velen op uit zijn. 23

Het is kwaad bewaren, dat zich zelven niet bewaren wil. 24

Hij is voor het stutten bewaard.

[*Hij is rijk genoeg, en behoeft geene* ondersteuning.]

Men kan hem niet te wel bewaren. 25

Men moet iets niet te lang sparen, noch te wel bewaren. 26

BEWEGEN.

Stil staan beweegt. 27

BEWIJZEN.

Die te veel bewijst, bewijst niets.

Die zegt, moet bewijzen. 28

Wat men niet bewijzen kan, daar mag men wel van zwijgen. 29

BEWIMPELEN.

Hij bewimpelt het. 30

[*Een* wimpel *is eene* lange, smalle strook vlaggedoek, *veelal in twee punten uitloopende;* bewimpelen *beteekent dus:* met wimpels versieren, omhangen, bedekken, *dat te scheep bij feestelijke gelegenheden wordt gedaan. In overdragtelijken zin wil* bewimpelen *niets anders dan* bedekken *of* verbloemen *zeggen, ofschoon het vroeger meermalen in den eigentlijken zin van* omwinden *of* omsluijeren *gebezigd werd.*]

Hij komt er onbewimpeld voor uit. 31

[*Dat wil zeggen: hij draagt de zaak voor, zoo als ze heeft plaats gehad, zonder iets te verbergen.* Onbewimpeld *wil oorspronkelijk niet anders zeggen dan* ongesluijerd. *Men zegt in gelijken zin:* Hij spreekt onbewimpeld, *en in beide gevallen wil men niet anders te kennen geven dan:* Hij windt er geene doekjes om.]

Hij spreekt onbewimpeld.

BEZEEREN.

Veel kraauwen zeert, Veel spreken deert. 32 (Zie de *Bijlage.*)

BEZEILEN.

Hij heeft het bezeild. 33

Men kan niet altijd bezeilen, hetgeen men bestevende. (Zie BESTEVENEN.)

Wat men bestevent, mag men bezeilen. (Zie BESTEVENEN.)

---

1 *Prov. seriosa* bl. 32. Gruterus III. bl. 163. Tuinman II. bl. 117.
2 Gruterus II. bl. 153. *Meryh* bl. 34. Tuinman II. bl. 109. Meijer bl. 90.
3 de Brune bl. 164. Rabener bl. 16.
4 5 *Junij.* Gruterus I. bl. 99. Cats bl. 511. de Brune bl. 136, 137, 167. 7 *Junij* 53.
5 v. Alkemade bl. 110.
6 Gruterus III. bl. 138.
7 Sartorius *sec.* IV. 100.
8 *Mots* bl. 47.
9 Sartorius *tert.* V. 4.
10 Richardson bl. 26.
11 Gruterus II. bl. 140, III. bl. 144. *Meryh* bl. 16. Tuinman II. bl. 214. Moddermans bl. 111.
12 Gruterus III. bl. 127.
13 *Sel. Prov.* bl. 111.
14 v. d. Venne bl. 261.
15 *Campen* bl. 61.
16 *Campen* bl. 60.
17 de Brune bl. 257, 258. Willems VIII. 65.
18 *Campen* bl. 33. Meijer bl. 16.
19 Gheurts bl. 31.
20 *Campen* bl. 61. Meijer bl. 29.
21 Tuinman I. bl. 5. Brakkenburg I. 27. Koning bl. 11. v. Eijk bl. 8. v. Sandwijk 2.
22 Sartorius *sec.* I. 51.
23 Gruterus III. bl. 155. Meijer bl. 91.
24 Gruterus III. bl. 155.
25 Gruterus III. bl. 159.
26 Tuinman II. bl. 44.
27 *Adag. quaedam* bl. 53.
28 v. Hall bl. 310.
29 v. Hasselt bl. 6.
30 v. Eijk I. bl. 62. *nal.* bl. 27.
31 v. Lennep bl. 23.
32 *Mots* bl. 79. de Brune bl. 106. Willems VIII 102.
33 v. Eijk I. bl. 61. v. Lennep bl. 29.

BEZIEN.

Bezie eerst u zelven. 1
Dat zal te bezien staan. 2
Die het niet gelooven wil, moet het bezien. 3
Of men het van voren of van achteren beziet, het blijft toch hetzelfde.
Onbezien, het zal u rouwen.

[*Op het woord* HANDEL *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Koop onbezien, het zal u rouwen, En meest in handel met de vrouwen.]

Van voren bezien en van achteren bekeken, is het toch mis. (Zie BEKIJKEN.)

BEZIGEN.

Beter kwalijk getrouwd dan wel gebezigd.

BEZINNEN.

Kent en bezint, Eer dat gij mint. 4

BEZITTEN.

Dat men beloopt, mag men dat bezitten? (Zie BELOOPEN.)
Hij bezit niet meer, dan hij om en aan heeft.
Niemand zonder dat, Dan die 't al bezat. 5

[*Geen mensch is zonder gebreken; God alleen is volmaakt.*]

BEZOEKEN.

Bezoeken is 't naauwst. 6 (Zie de *Bijlage.*)

BEZOETEN.

Dat gij bezoet, heeft een ander bezuurd. 7
Die wil bezoeten, moet bezuren. 8
Wat men niet bezuurt, bezoet men niet. 9

BEZORGEN.

Gij hebt veel te bezorgen, maar weinig is u bevolen. (Zie BEVELEN.)
Gij hebt veel te bezorgen, maar weinig uit te regten. 10
Hij is bezorgd.

[*Men zegt dit zoowel van den bezitter van aardsche goederen, als van hem, die zich vol gedronken heeft.*]

Men kan het kwalijk al bezorgen. 11

BEZUREN.

Dat gij bezoet, heeft een ander bezuurd. (Zie BEZOETEN.)
Die wil bezoeten, moet bezuren. (Zie BEZOETEN.)
Hij zal het moeten bezuren. 12
Wat men niet bezuurt, bezoet men niet. (Zie BEZOETEN.)

BEZWEREN.

Hoe vaster bezworen, hoe eerder gebroken. 13

BIDDEN.

Bedrukt gezien, is half (*of:* haast genoeg) gebeden. 14 (Zie de *Bijlage.*)
Bidden en koopen. 15
Bid en werk. 16
Daar valt niets aan te doen, dan hard voor te bidden.
Dat heeft hij met bidden niet gekregen.
Dat met bidden verkregen wordt, is duur gekocht. 17
Die bidt, dat niet te geven is, ontzegt zich zelven. 18
Die redelijk bidt, behoort niet ontzegd te zijn. 19
Goed gebeden is half gearbeid. (Zie ARBEIDEN.)
Hij laat er zich niet tweemaal om bidden.
Hij wil erom gebeden wezen. 20
Zie, waak en bid. 21

BIECHTEN.

Kwalijk gebiecht, kwalijk geabsolveerd. (Zie ABSOLVEREN.)

BIEDEN.

Als men ervoor staat, moet men waar bieden.
Hij biedt spot. 22
Ik bied u meer dan vol. 23

BIJBOETEN.

Er moet bijgeboet worden. 24

[*Dat is: er moeten nieuwe bijdragen voor deze of gene zaak of inrigting gedaan worden, om haar in stand te houden.* v. EIJK *zegt, dat deze spreekwijze „afkomstig is van het herstellen, digten en aanvullen der verscheurde en onbruikbaar gewordene netten." Het is ligt mogelijk, ofschoon het even zoowel zijn kan, dat men hier aan doode planten te denken hebbe, waarvoor andere in de plaats gezet worden, mede* bijboeten *genoemd.*]

BIJBRENGEN.

Daar schuilde niet: ik was bijgebragt. 25

[*Dit spreekwoord legt men den persoon in den mond, die in zijne hoop bedrogen wordt: groote dingen verwachtende, en slechts beuzelingen vindende.*]

Dat is nog bij te brengen. 26
Die veel heeft, kan meer verliezen, dan die niet bij kan brengen. 27
Die wat bijbrengt, mag meê spelen. 28
Het brengt niet bij. 29
Men moet alles bijbrengen, waardoor men zich lief kan maken. 30

BIJDRAAIJEN.

Hij draait bij. 31

[Bijdraaijen *heet te scheep: onder den wind draaijen, met een marszeil vol en een tegen, ten einde een schip te doen stil liggen. Men past deze spreekwijze toe op den persoon, die niet meer in zijne meening blijft volharden, maar zich bij die van partij voegt.*]

BIJKOMEN.

Waar afgaat en niet bijkomt, dat mindert. (Zie AFGAAN.)

---

1 Servilius bl. 193*. Gheurtz bl. 4. Gruterus II. bl. 127. de Brune bl. 377. *Mergh* bl. 4. Witsen 358. Tuinman I. bl. 79.
2 v. d. Venne bl. 263. v. Moerbeek bl. 246. Gales bl. 19.
3 v. d. Venne bl. 239.
4 Cats bl. 464. *Adag. quaedam* bl. 44. *Adag. Thesaurus* bl. 42. Bogaert bl. 16, 17, 55. *Gent* bl. 123.
5 Gheurtz bl. 58. Sartorius *sec.* X. 51, *tert.* II. 65, IV. 45. v. Duyse bl. 208. 1 *Mei* 56.
6 *Prov. seriosa* bl. 9. *Campen* bl. 114. 25 *Jan.* Gruterus I. bl. 94. Cats bl. 458. Meijer bl. 55.
7 Sartorius *pr.* IV. 98.
8 Cats bl. 460, 475. de Brune bl. 136. *Sel. Prov.* bl. 138. Sartorius *pr.* VII. 25. Willems III. 151. Modderman bl. 57. Bogaert bl. 89.
9 *Campen* bl. 115. 15 *Febr.* Gruterus I. bl. 122. Cats bl. 458, 535. Meijer bl. 56. 15 *Febr.* 53.
10 *Campen* bl. 34.
11 18 *Maart*, 10 *Sept.* Gruterus I. bl. 111, 114. Cats bl. 522.
12 Harrebomée *Kind* bl. 185.
13 Tuinman II. bl. 221.
14 *Prov. seriosa* bl. 26. *Campen* bl. 98. Gheurtz bl. 44. 30 *Sept.* Gruterus I. bl. 97, II. bl. 160. Cats bl. 464. de Brune bl. 493. *Mergh* bl. 36. Meijer bl. 46, 67.
15 Gheurtz bl. 4.
16 de Brune bl. 133. *Magazijn* 9. *Vrijmoedige* bl. 90-91.
17 Zegerus bl. 33. 30 *Sept.* Gruterus I. bl. 110. de Brune bl. 330, 335. Tuinman I. bl. 170. Modderman bl. 81.
18 v. d. Bergh bl. 272.
19 Gruterus I. bl. 100.
20 *Campen* bl. 29.
21 10 *Dec.* Gruterus I. bl. 124.
22 Everts bl. 230.
23 Sartorius *tert.* III. 54.
24 v. Eijk III. bl. 74.
25 Sartorius *pr.* IX. 99.
26 Sartorius *tert.* I. 11.
27 v. d. Venne bl. 243.
28 v. d. Venne *Voorb.* bl. 11.
29 *Campen* bl. 121.
30 Cats bl. 416.
31 *Scheeps-Spreekw.* bl. 133. Kerkhoven bl. 54. v. Eijk I. bl. 71. v. Dam bl. 135. v. Lennep bl. 48.

BIJLEGGEN.

Wij zullen moeten bijleggen. 1

[*Men spreekt te scheep van* bijleggen, *als de wind zeer hard waait en tegen is. Om dan te zorgen, dat het tuig niet van boven neder of het schip uit elkander gewerkt wordt, houdt men, onder klein zeil met digt gereefde zeilen en aangebraste ra's, het schip zoo na mogelijk aan den wind. Dit heet* bijleggen. *Wanneer het schraal omkomt, en men zich dus met eene kleine portie eten dient te vergenoegen, dan zegt de een tegen den ander:* Wij zullen moeten bijleggen. *Zoo verstaan het ook* WINSCHOOTEN *en* TUINMAN. V. EIJK *houdt* bijdraaijen *en* bijleggen *voor synoniem, en wil daarom de spreekwijzen dezer beide woorden, doch voorzeker met weinig redelijken grond, op dezelfde wijze verklaard hebben.*]

BIJLICHTEN.

Ik zal u bijlichten. 2

Licht eens bij, dan kan men zien, wat het worden moet.

[*Men zegt dit van den vlasbaard.*]

Licht hem eens bij, om te kunnen zien, wat hij zeggen wil.

BIJLOEVEN.

Hij loeft scherp bij. 3

BIJSLAPEN.

Dat zij mij een bijslapen schuldig ware, ik wilde het haar wel kwijtschelden. 4

Die niet bijslapen kan, moet zich laten scheren.

BIJSPELEN.

Hij speelt links bij. 5

[*Al wat niet op de regte wijze geschiedt, heet* averegts *of* links; *daarom zegt men van iemand, die in zijne affaire allerlei dwaze stappen doet, door verkeerde inkoopen, schadelijke verbindtenissen en wat dies meer zij:* Hij speelt links bij.]

Hij speelt ook niet slim bij. 6

BIJSPIJKEREN.

Dat spijkert weêr wat bij.

BIJSTAAN.

Hij moet hebben, wat er bijstaat. 7

Hij wordt verkocht, daar hij bijstaat. 8

Laat bijstaan. 9

Van het bijstaan krijgt men ligtelijk wat mede. 10

[*Door zich in den twist der strijders te mengen, blijft men zelf niet ongedeerd.*]

BIJTEN.

Al is men gebeten, Men is niet gegeten. 11

[*Al is het op het uiterste gekomen, moet men daarom den moed nog niet opgeven; immers* kan de kans spoedig keeren, *en ligt, dat het nog eens beter worde. Te regt zegt dus het spreekwoord:* Die onderligt, kan wel eens bovenkomen.]

Als men slaapt, bijt men niemand.

Het keft wel, maar bijt niet.

Hij bijt, aleer hij nog geslagen wordt. 12

Hij heeft te bijten noch te breken. 13

Hij komt er met krabben en bijten. 14 (Zie de *Bijlage.*)

[*Men zegt dit, als iemand ja vorderingen in de eene of andere zaak maakt, maar deze zoo gebrekkig zijn, dat ze dien naam niet verdienen.*]

Hij wil daar niet aan bijten. 15

Hij zou kussende bijten. 16

[*Dit is het beeld van menschen, die handelen als* JOAB *en* JUDAS.]

Iemand eruit bijten. 17

Leelijk zien bijt niet. 18

Of 't walgt, of 't bijt. 19

[*Er is hier sprake van de pluimstrijkerij.*]

Op iemand gebeten zijn. 20

Wat niet bijt, geneest ook niet.

Wijd gapen bijt niet; Fel blazen smijt niet. 21

BIJZEN.

Hij gaat bijzen. 22

[Bijzen, biezen *of* bissen, *voor het togtig zijn van koeijen gebruikelijk, beteekent eigentlijk:* een blazend geluid geven; *daarom zegt men van iemand, die zich uit de voeten maakt, als blaasde hij den aftogt, en bestaat er geene kans, dat hij immer zal terugkomen:* Hij gaat bijzen.]

BIJZETTEN.

Die winnen (spelen, dobbelen, troeven, wedden, *of:* minnen) wil, moet bijzetten. 23

Hij heeft niet meer, om bij te zetten. 24

BIJZITTEN.

Daar men bijzit, wordt men mede besmet. (Zie BESMETTEN.)

Daar men bijzit, wordt men mede gerekend. 25

BIKKEN.

Daar is niet te bikken. 26

BINNENTREDEN.

Klop of bel, eer gij binnentreedt. (Zie BELLEN.)

BLADEREN.

Hij zal er nog al wat van bladeren.

[*Dat wil zeggen: hij zal er nog al vrij wat voordeel van weten af te halen.*]

BLAMEREN.

Die een ander blameert, condemneert zich zelven. 27

Niemand genoemd, niemand geblameerd. 28 (Zie de *Bijlage.*)

BLATEN.

Daar valt niet tegen te blaten.

---

1 Winschooten bl. 24. Tuinman II. bl. 40. v. Moerbeek bl. 249. v. Eijk I. bl. 71.
2 Campen bl. 125.
3 Tuinman I. bl. 325.
4 Campen bl. 73.
5 Tuinman I. bl. 262.
6 Tuinman I. bl. 263.
7 Tuinman I. bl. 263, 296.
8 Sartorius tert. I. 54. *Adag. quaedam* bl. 29, 30.
9 Witsen bl. 484. Winschooten bl. 24.
10 Sartorius *pr.* I. 67. Winschooten bl. 24. Tuinman I. bl. 94.
11 Gheurtz bl. 2, 3. Gruterus III. bl. 125. Sartorius sec. I. 12. Meijer bl. 71.
12 *Euphonia* bl. 522.
13 Campen bl. 83. Tuinman II. bl. 96. de Jager bl. 450.
14 Sancho-Pança bl. 21.
15 v. Moerbeek bl. 249.
16 Tuinman I. bl. 186.
17 Tuinman I. bl. 201.
18 Campen bl. 42. 16 *Junij.* Gruterus I. bl. 113. Cats bl. 521. de Brune bl. 230, 251. Tuinman I. bl. 278.
19 v. Alkemade bl. 53.
20 Tuinman I. bl. 273.
21 Cats bl. 521. *Mergh* bl. 55. Tuinman II. bl. 151.
22 Sartorius sec. VI. 22.
23 27 *Oct.* Gruterus I. bl. 101, II. bl. 137. Cats bl. 426, 450. v. d. Venne bl. 26. de Brune bl. 54, 213, 427, 450, 491. *Mergh* bl. 12, 25. *Sel. Prov.* bl. 173. Tuinman II. bl. 120. *Jan. &. Wassenbergh* IV. bl. 101. v. Wassbergen *Geld* bl. 164. Frijen bl. 56. Bogaert bl. 24. 25 *Oct.* 53.
24 Campen bl. 54.
25 5 *Julij.* Gruterus I. bl. 96.
26 Tuinman I. bl. 334, II. bl. 46. Bogaert bl. 39.
27 Mots bl. 73.
28 Gruterus III. bl. 163. Tuinman I. bl. 294, II. bl. 74. *B. Studewrk.* I. bl. 244, II. bl. 124. Bogaert bl. 10.

BLAZEN.

Het is toeten en blazen.

[*Dat is: niet dan praats maken.*]

Het zal wel koelen zonder blazen. 1

[*Men zegt dit van malle liefdedrift en andere dwaze bejagingen.*]

Hij is geblazen.

[*Hij is dood.*]

Hij kan poffen en blazen. 2

[*Dat is: hij kan van alles. Die* blaast, *brengt een geluid voort, dat met het woord* pof *overeenkomt, en die in het dammen* blaast, *zegt* pof.]

Hij weet van toeten noch blazen. 3 (Zie de *Bijlage.*)

[*Dat wil zeggen: hij is een mensch, die tot niets bruikbaar is.* TUINMAN *zegt: „Het toeten op hoornen, en blaazen op trompetten dient, om eenig teken te geven. Onwetende verstaan dat niet."*]

Hij wil te gelijk slorpen en blazen. 4

Ik heb wel hooren pogchen en blazen. 5

Kan je dammen, dan kan je ook blazen.

Slorpen en blazen komt niet overeen. 6

Toeten is zoo goed als blazen.

Wat u niet brandt, blaas dat niet.

[*Dat wil zeggen: maak geen' nutteloozen omslag of ongegronde aanmerkingen. Het spreekwoord is van heete spijs of drank afgeleid.*]

Wijd gapen bijt niet; Fel blazen smijt niet. (Zie BIJTEN.)

BLIJKEN.

Laat het hier eens blijken, wat gij kunt. 7

Laat 't hier blijken, Eer ze ons ontwijken. 8

BLIJVEN.

Als het al geloopen is, moet men stil blijven. 9

[*Dit ziet, zegt* V. ALKEMADE, *„op de sterfelijkheid."*]

Als men niemand roert, zal men ongeroerd blijven. 10

Blijven Doet beklijven. (Zie BEKLIJVEN.)

Daar men 't goed heeft, moet men blijven.

Dat niet zijn mag, moet blijven. 11

Die gaarne blijft, is ligt te trekken. 12

Die niet en blijft, Ook niet beklijft. (Zie BEKLIJVEN.)

Elk blijv' bij 't zijn, Om wel te zijn.

Hier gezegd en hier gebleven. 13

Hij moet er blijven. 14

Ik ben hem niets schuldig gebleven. 15

Laat hem blijven: hij wil niet volgen. 16

Laat het bij u blijven. 17

Laat het onder u niet blijven. 18

[*Toon u erkentelijk.*]

Of men het van voren of van achteren beziet, het blijft toch hetzelfde. (Zie BEZIEN.)

Onder ons gezegd en gebleven.

Wat er verboden wordt, kakken en trouwen blijft altijd geoorloofd.

Wat te hoog of te vast of te diep is, dat moet men laten blijven. 19

Wij hebben het zoo gevonden, wij moeten het ook zoo laten blijven. 20

Wij willen het er maar bij laten blijven. 21

BLIKKEN.

Hij weet van blikken noch blozen. 22

[Blikken *is* verbleeken, *dat is:* bleek worden, *en* blozen *is* een' blos krijgen, *dat is:* rood worden. *Ontroering doet bleek worden, en schaamte maakt rood.* Hij weet van blikken noch blozen, *zegt dus: hij is in de ondeugd zoo geoefend, dat hij erdoor verhard is, en daarom draagt hij de gewone kenteekenen, aan het kwaaddoen verbonden, niet meer in het aangezigt.*]

BLINKEN.

Die heeft, wat er blinkt (*of:* klinkt), Krijgt, wat er springt. 23

[*Die* blinkend *of* klinkend *geld heeft, kan alles krijgen, wat hij verlangt.*]

Wat blinkt, Dat wringt. 24

BLOEDEN.

Dat zal wel dood bloeden. 25

[*Dat wil zeggen: die zaak zal uit zich zelve wel ten einde komen en te niet gaan. Wien het bloed uit de aderen vloeit, die neemt in krachten meer en meer af, en sterft.*]

Hij zal ervoor moeten bloeden. 26

[*Dat is eigentlijk: hem staat straf te wachten, en wel door roede of zwaard. Men past het evenwel meesttijds alleen toe op het betalen van zware geldelijke offers.*]

BLOEIJEN.

Ik kan groeijen noch bloeijen, omdat gij mij zoo lastert. 27

BLOZEN.

Hij weet van blikken noch blozen. (Zie BLIKKEN.)

BLUSSCHEN.

Dat u niet brandt, blusch dat niet. 28

BOEGSEREN.

Hij is erbinnen geboegseerd. 29

[*Hij is er half dronken binnengekomen.* Boegseren *is door middel van de boot van plaats veranderen; en dat gaat een weinig* schuins.]

BOETEN.

Wat men zelf doet, Wat men zelf boet. 30

Wie bekent, heeft half geboet. (Zie BEKENNEN.)

Wie misdoet, Die boet. 31

BOFFEN.

Hij is weêr aan 't boffen.

---

1 Tuinman I. bl. 96, II. bl. 66. *Mei* 23. v. Waesberge *Vrijen* bl. 54. Modderman bl. 123. Bogaert bl. 36.
2 *Campen* bl. 121.
3 *Campen* bl. 106. Gheurtz bl. 36. Zegerus bl. 30. v. Alkemade bl. 117, 178. Tuinman I. bl. 261. v. Zutphen I. bl. 31. Everts bl. 284. Sancho-Pança bl. 23. Modderman bl. 96.
4 de Brune bl. 20. Tuinman I. bl. 186, 187.
5 Gheurtz bl. 43.
6 Gheurtz bl. 59.
7 Servilius bl. 28*. v. Alkemade bl. 85.
8 Sartorius *tert.* V. 96.
9 v. d. Venne bl. 95. v. Alkemade bl. 56.
10 v. d. Venne bl. 22.
11 v. d. Bergh bl. 271.
12 v. d. Venne bl. 261.
13 Servilius bl. 207*. Gales bl. 22.
14 Sartorius *sec.* VIII. 54.
15 Sartorius *sec.* III. 57.
16 *Campen* bl. 30.
17 *Campen* bl. 40.
18 Sartorius *pr.* VIII. 66.
19 v. d. Venne bl. 213.
20 *Campen* bl. 31.
21 *Campen* bl. 123.
22 de Brune bl. 234. Tuinman I. bl. 311. v. Moerbeek bl. 247. Gales bl. 35. Everts bl. 345. Posthumus I. bl. 88.
23 Gheurtz bl. 76. 12 *Oct.* Gruterus I. bl. 99. de Brune bl. 91. *Sel. Prov.* bl. 78. Tuinman I. bl. 117, 255. *Dec.* 8. v. Waesberge *Geld* bl. 160. v. Eijk III. bl. 104. Mulder bl. 417. Bogaert bl. 103.
24 Cats bl. 518. Richardson bl. 29.
25 Tuinman I. bl. 261. *Adag. quædam* bl. 60, 61. *Adag. Thesaurus* bl. 64. v. Moerbeek bl. 247.
26 Tuinman I. bl. 77, II. bl. 230.
27 *Campen* bl. 42, 69. Meijer bl. 20.
28 Bogaert bl. 102.
29 v. Lennep bl. 35.
30 12 *Jan.*, 8 *Junij.* Gruterus I. bl. 124.
31 12 *Jan.* Gruterus I. bl. 123. Cats bl. 459. v. Hasselt bl. 5. Willems II. 31. *Gent* bl. 123.

[*Dat wil zeggen: hij heeft weêr een voordeel behaald. Men zegt het van iemand, wien 't geluk altijd mede is.*]

BOGCHELEN.

Het bogchelt mij niet (*of:* Wat kan 't mij bogchelen); ik doe het toch.

BOLLEN.

Dat bolt hem. 1

BOMMELEN.

Hij moet bommelen.

[*Dat is: vallen, in den zin van ten verderve komen.*]

BOREN.

Hij weet er wel doorheen te boren.
Zij zochten hem te boren. 2

BORGEN.

Als het lang geborgd is, moet het ten laatste betaald worden (*of:* Die borgt, moet ook betalen). (Zie BETALEN.)
Borgen Maakt (Geeft, *of:* Verwekt) zorgen. 3
Die borgen wil, zal niet lang dingen. 4
Die wel betaalt, mag weder borgen. (Zie BETALEN.)
Hij zal alles borgen en lortsen. 5

[*Dat is: hij koopt maar, alsof hij daartoe in staat was; maar de wijze hoe? is verre van eerlijk te zijn. Zie verder het spreekwoord:* Sint Lors eene kaars ontsteken.]

Laat ze zorgen, Die ons borgen. 6
Lang borgen is niet kwijtgescholden.
Lang borgen is nog geen schenken.

[*De beide laatste spreekwoorden vindt men reeds op het woord* SCHULD *aldus:* Met lang te borgen scheldt men de schuld niet kwijt.]

Tap ze, maar borg ze niet. 7

BOUWEN.

Daar is niet op te bouwen. 8
Veel bouwen Doet rouwen. 9

Goed gebouwd is beter dan slecht gemest. 10
Hij bouwt achteruit. 11

BOVENHOUDEN.

Hij houdt het met pompen boven. 12

BOVENKOMEN.

Die onderligt, kan wel eens bovenkomen. 13

BRADEN.

Zij schaffen ons gezoden en gebraden. 14

BRANDEN.

Beter te trouwen dan te branden.

[*Dit spreekwoord is genomen uit* 1 Cor. VII : 9.]

Dat u niet brandt, blusch dat niet. (Zie BLUSSCHEN.)
Die zelden uitgaat, wascht of brandt zich.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* GATTEN (I. *bl.* LXVI) *aldus:* Die zelden uitgaat, die wascht het gat, of die brandt het.]

Eens gebrand, haast gevlamd. 15
Het brandt er. 16
Het is hangen en branden.
Hij heeft zich daar leelijk aan gebrand. 17
Hij warmt zich te na, die zich brandt.

[*Men zegt dit, wanneer iemand zich te groote gemeenschap met groote heeren heeft veroorloofd, en daardoor in ongenade is gevallen.*]

Ik heb mij eens gebrand. 18

[*Dat is: ik heb daar ondervinding van. In gelijken zin zegt men:* Ik heb mij daar eenmaal aan gestooten *en* Ik heb mij eens geklemd.]

Wat u niet brandt, blaas dat niet. (Zie BLAZEN.)
Wat u niet brandt, dat koelt niet. 19

BRANDMERKEN.

Iemand brandmerken. 20

BREIJEN.

Men moet praten en breijen te gelijk. 21

BREKEN.

De een maakt, de ander breekt het. 22
Het buigt wel, dat niet breekt. 23
Het is beter buigen dan breken. 24
Het moet buigen of breken. 25
Hij heeft te bijten noch te breken. (Zie BIJTEN.)
Hij heeft te eten noch te breken.

[*Dat is: hij heeft volkomen gebrek.* BILDERDIJK *verklaart deze spreekwijze, in zijne* Aant. *op* C. HUYGENS' Koren-bloemen, VI. *bl.* 258. *„'t Eerste," zegt hij, „ziet op de schotelspijs, 't laatste op het brood, als hetgeen in overouden tijd niet gesneden, maar doorgebroken werd."* Hij heeft te bijten noch te breken, *wil volmaakt hetzelfde zeggen.*]

Hij houdt nog iets over voor het breken.
Hoe vaster bezworen, hoe eerder gebroken. (Zie BEZWEREN.)
Met scheuren en breken komen wij er.
Speel daarmede, maar breek het niet. 26

[*Dat is, met een ander spreekwoord:* Men moet jokken zonder zeer doen.]

Zij hebben gebroken. 27

BRENGEN.

Het is haal op en breng meer. 28 (Zie de *Bijlage.*)
Hij brengt, daar 't niet noodig is. 29
Hij heeft het met strijken en flikflooijen al ver gebragt.
Niemand komt in lijden, of hij brengt er zich zelven in.
Op alle lijden brengen. 30

---

1 Winschooten bl. 31. Tuinman I. bl. 305. v. Moerbeek bl. 248.
2 Winschooten bl. 32.
3 Gruterus II. bl. 128. *Mergh* bl. 5. Sartorius *pr.* VII. 61. Richardson bl. 36. v. Alkemade bl. 147. Tuinman II. bl. 134. *Adag. quædam* bl. 8. *Winterv.* bl. 46. 25 *Junij* 53. Zwitsers bl. 79.
4 *Prov. seriosa* bl. 15. Gheurts bl. 77. Gruterus III. bl. 134. de Brune bl. 334.
5 Sartorius *pr.* VIII. 100. Tuinman I. bl. 32.
6 Servilius bl. 167*, 250, 262*. *Campen* bl. 58. Gruterus I. bl. 109. *Mergh* bl. 31. Sartorius *tert.* III. 89. Tuinman I. bl. 118, 320, II. bl. 35. *Jan.* 25. v. Waesberge *Wijn* bl. 13. Modderman bl. 134. Bogaert bl. 29.
7 Gruterus II. bl. 153. *Mergh* bl. 39. Tuinman II. bl. 138. v. d. Hulst bl. 14. v. Waesberge *Geld* bl. 165.
8 *Campen* bl. 25.
9 *Adag. Thesaurus* bl. 67.
10 *Landbouwer* bl. 76.
11 v. Eijk III. bl. 26.
12 v. Eijk I. bl. 111. v. Lennep bl. 167.
13 8 *Nov.* Gruterus I. bl. 100. *Sel. Prov.* bl. 9. Sartorius *sec.* I. 13. Tuinman I. bl. 56. Gales bl. 13. Bogaert bl. 94. 1 *Nov.* 58.
14 Winschooten bl. 270.
15 *Adag. quædam* bl. 25. Bogaert bl. 61.
16 Tuinman I. bl. 370.
17 v. Moerbeek bl. 254.
18 *Campen* bl. 45.
19 19 *Aug.* Gruterus I. bl. 122. *Sel. Prov.* bl. 50. Harrebomée IV. bl. 340.
20 Tuinman II. bl. 204.
21 v. d. Hulst bl. 14. *Vrijmoedige* bl. 79.
22 Gruterus III. bl. 143.
23 Gruterus III. bl. 127.
24 *Motz* bl. 35. de Brune bl. 123, 351, 461. Willems III. 143.
25 *Campen* bl. 27. *Adag. quædam* bl. 8.
26 Gruterus II. bl. 163. *Mergh* bl. 29. Tuinman II. bl. 15.
27 Tuinman II. bl. 205.
28 *Campen* bl. 84.
29 Witsen 94.
30 Sartorius *sec.* II. 3.

BROEIJEN.

Het broeit vroeg, dat netelen zal.

[*In de jeugd wordt de grond voor het volgende leven gelegd.*]

BROKKEN.

Brok niet meer, dan gij eten wilt. 1

Gij hebt het erin gebrokt, en zult het ook zelf eten. 2

Ik heb het gebrokt, En een ander geschokt. 3

[*De zin van dit spreekwoord is: een ander heeft zijn voordeel gehad aan mijn verlies.* Schokken *is zooveel als* tassen, ophoopen. *In denzelfden zin bezigt men het spreekwoord:* Ik heb het varken gemest, en hij is met het spek onder het bed.]

Zij koken en brokken, gelijk zij het eten willen. 4

BROMMEN.

Hij zit te brommen.

[*Men zegt dit van hem, die op de eene of andere wijze van zijne vrijheid is beroofd.*]

BROUWEN.

Daar wordt wat gebrouwen. 5

Hij heeft het hem gebrouwen.

Laat hem bakken en brouwen; bemoei u niet met hem. (Zie BAKKEN.)

Men moet het in hem brouwen. 6

BUFFELEN.

Hij kan goed buffelen.

[*Men zegt dit van den gragen eter. Ik gis, dat men hier aan den lompen, onbeschoften* buffel *te denken hebbe.*]

BUIGEN.

Beter te buigen dan te barsten. (Zie BARSTEN.)

Het buigt wel, dat niet breekt. (Zie BREKEN.)

Het is beter buigen dan breken. (Zie BREKEN.)

Het is voort een buigen. 7 (Zie de *Bijlage.*)

Het moet buigen of barsten. (Zie BARSTEN.)

Het moet buigen of breken. (Zie BREKEN.)

BUITENDIJKEN.

Hij is buitengedijkt. 8

[*Dat wil zeggen: hij doet niet meê; men heeft hem van de verbindtenis uitgesloten.* TUINMAN *zegt: „Dit word overgebragt van landen, die men binnen den gemeenen dijkring niet bevat, maar afzondert."*]

BUKKEN.

Als men overheerd wordt, moet men wel bukken. 9

[*Men zegt hier hetzelfde als in het spreekwoord:* Die overheerd wordt, moet lijden.]

CONDEMNEREN.

Die een ander blameert, condemneert zich zelven. (Zie BLAMEREN.)

CONSENTEREN.

Die zwijgt, consenteert. 10

CONVERSEREN.

Daar men meê converseert, Daar men van leert. 11

DAMMEN.

Eerst dammen, dan hozen.

Kan je dammen, dan kan je ook blazen. (Zie BLAZEN.)

DANKEN.

Wie een ander dient, denke niet, dat men hem danken zal. 12

DANSEN.

Gij danst niet, naar gij pijpt. 13

Haar is haast genoeg gepijpt, die gaarne danst. 14

Hij mogt pijpen of dansen, hij moest eraan. 15

Hij zou een ander wel doen dansen, gelijk hij zelf schuifelen wil. 16

Men zal hem wel anders leeren dansen. 17

Na het schransen Gaat men dansen. 18

Wil zij dansen, hij wil vêlen.

Zij hansen en dansen. 19

[Hansen *is: den heer spelen, dus: veel geld verteren, en* dansen: *er zijn vermaak van nemen. Men zegt dit van hen, die het leven doordartelen, en zich verder om niets bekommeren.*]

Zoo hij pijpt, zoo moet men dansen. 20

Zoo vóór gepijpt, zoo na gedanst. 21

DEBALLOTTEREN.

Hij is gedeballotteerd.

[*Hij is weggejaagd.*]

DEELEN.

Elk wat, deelt het schoonst.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op de woorden* DEEL *en* MAN *aldus:* Elk zijn deel Is niet te veel *en* Alle man wat, deelt het best.]

Hij wordt dood gedeeld. 22

[*Hij wordt voor dood gehouden, en krijgt dus bij 't ronddeelen niets.*]

Kies of deel; die vooruit neemt, heeft reeds gekozen. 23 (Zie de *Bijlage.*)

[BILDERDIJK, *in zijne* Aant. *op* C. HUYGENS' Koren-bloemen, VI. *bl.* 317, *zegt, dat* „Gy moet kiezen of deelen, *meermalen verkeerdelijk gebruikt wordt, waar niets te* deelen, *maar alleen een deel te* kiezen *is, even als of ('t geen de onderscheidende copula-zelve tegenspreekt)* kiezen *en* deelen *eenerlei was. De grond dezer uitdrukking ligt in het oude Hollandsche Recht, volgens 't welke, by een scheiding van erfenis of andere gemeenschap tusschen twee personen, de een de verdeeling maakte, en de ander de keuze had; maar* deelen *en* kiezen *niet in de zelfde hand mocht zijn. Dit beteekent het* kies of deel." GRUTERUS *en* MEIJER, *als puttende uit dezelfde bron, hebben ook het bijvoegsel:* die nemt voren heeft gekoren, *en dat zal willen zeggen, dat het* kies of deel *in dat geval noodeloos wordt, of mogelijk ook, om het* kies of deel *nader aan te dringen.*]

---

1 Gruterus II. bl. 128. *Mergh* bl. 5.
2 Servilius bl. 186*. *Campen* bl. 105. Zegerus bl. 9. Idinau bl. 107. Gruterus II. bl. 129. de Brune bl. 268, 493. *Mergh*, bl. 6. Tuinman I. bl. 105. Meijer bl. 50. Modderman bl. 162.
3 Sartorius *sec.* X. 78.
4 *Campen* bl. 105. Tuinman II. bl. 39. Meijer bl. 50. Sancho-Pança bl. 30.
5 Tuinman I. bl. 247.
6 *Campen* bl. 83.
7 *Campen* bl. 81.
8 Tuinman I. bl. 256. Mulder bl. 427.
9 *Euphonia* bl. 523. Everts bl. 344.
10 de Brune bl. 324. *Euphonia* bl. 514. v. d. Hulst bl. 7. *Sermoen* bl. 50. v. Hall bl. 253, 263-286.
11 (Sartorius *tert.* VI. 75.)
12 *Campen* bl. 50. Meijer bl. 24.
13 Sartorius *pr.* VI. 6.
14 *Prov. seriosa* bl. 26. Gheurtz bl. 40. Gruterus III. bl. 149. Sartorius *sec.* I. 23. Modderman bl. 79.
15 Wassenbergh II. bl. 123.
16 Bogaert bl. 46.
17 Tuinman I. bl. 176, II. bl. 165.
18 Gruterus III. bl. 162.
19 Willems *J. en H.* bl. 167.
20 Gheurtz bl. 60.
21 12 *Jan.* Gruterus I. bl. 125. Cats bl. 425. de Brune bl. 468. *Sel. Prov.* bl. 97. Sartorius *tert.* IX. 94. Bogaert bl. 65.
22 Tuinman I. bl. 103.
23 Gruterus III. bl. 136. Sartorius *tert.* I. 74. Engelen 2. v. Hasselt bl. 12. Meijer bl. 97.

DEINZEN.

Het is goed achterwaarts te deinzen, om beter te springen. 1 (Zie de *Bijlage.*)

DEKKEN.

Die u dekt, die ontdekt u.
Hij is helder gedekt. 2
Ik ben genoeg gedekt.
Zij dekken hem heerlijk. 3

DELVEN.

Greppen en delven Betaalt zich zelven. (Zie BETALEN.)
Wieden en delven Beloont zich zelven. (Zie BELOONEN.)

DEMPEN.

Zij slempen En dempen. 4
[*Dat wil zeggen: zij gaan door hunne gasterijen en brasserijen te gronde. Zij* slempen, *dat is: zij* smullen; *zij* dempen, *dat is: zij* verslinden.]

DENKEN.

Als gij wat hoort, dat gij te voren niet hoordet, en wat ziet, dat gij te voren niet zaagt, dient gij te denken, wat gij te voren niet dacht. 5
Als het u wel gaat, zoo denk om ons ook. 6
[*Dit spreekwoord is ontleend aan* Gen. XL:14.]
Al zegt hij niet veel, hij denkt niet te minder. 7
Beter veel te denken dan te spreken. 8
Dat gaat zoo schielijk niet, als gij wel denkt.
Denk bij alles, wat gij zegt; maar zeg niet alles, wat gij denkt. 9
Denk niet, wat erin was. 10
[*Beoordeel de zaken en personen, naar 'tgeen ze thans zijn.*]
Denk vrij, dat hij niet weinig weet, Die weinig zegt en weinig eet. 11
Denk, wat men van u zal zeggen. 12
Die denken kan, Is goed daaran.
Die hetzelfde denken, zullen niet te gelijk sterven.
Die kwaad denkt, die kwaad spreekt (*of:* doet).
Die kwaad van anderen zeggen wil, behoort eerst op zich zelven te denken. 13
Eerst denken, dan doen.
Eerst denken en dan spreken.
Eet, wat gij vindt; denk, wat gij wilt. 14
Elk denkt aan zich zelven. 15
Gij kunt wel zooveel denken.
Het is zoo goed gedaan als gedacht. 16
Hij dacht hem vervaard te maken; maar 't scheen zoo.
Hoed u voor het opklimmen, eer gij dacht. 17
Ik denk er het mijne van. 18
Spreken vóór denken is schieten zonder zien. 19
Wie een ander dient, denke niet, dat men hem danken zal. (Zie DANKEN.)
Zij denken, dat er geen doorkomen aan is. 20
Zooveel te meer zeg ik het, als ik het denk. 21
Zwijgen en denken Kan niemand krenken. 22

DEREN.

Dat niet en weet, dat niet en deert.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op de woorden* HART *en* LEED *aldus:* Hetgeen men niet weet, kan het hart niet deren *en* Wat men niet weet, Doet ons geen leed.]
Een luttel iets kan maar luttel deren. 23
Hij zet hem in zijn deren. 24
Ik zet hem in mijn deren. 25
[SARTORIUS *zegt, dat deze beide spreekwijzen de hoogst mogelijke verachting aantoonen.*]
Men voelt, dat deert, En niet, dat smeert.
[*De ongemakken des levens worden wel bejammerd; maar de geriefelijkheden niet geprezen.*]
Veel kraauwen zeert, Veel spreken deert. (Zie BEZEEREN.)
Wat kan deren, Moest men weren.
Wat schaadt, Dat baat; Wat deert, Dat leert. (Zie BATEN.)

DERVEN.

Derven Is geen erven. 26

DEUGEN.

Al te haastig deugt niet. 27
Dat niet deugt, dat werpt men weg. 28
Deugt hij niet, men vindt er meer. 29
Die een ander niet vertrouwt, deugt zelf niet.
Die voor zich zelven niet deugt, deugt ook voor een ander niet. 30
Het deugt niet, en is zijn straffen niet waardig. 31
Hij zal beginnen te deugen. 32
Niemand behoeft te deugen, als hij niet wil.
Te veel spreken deugt niet. 33
Van elkander mogen zij niet, en bij elkander deugen zij niet.
[*Men zegt dit van twee personen, die zeer verschillende geaardheid bezitten, en toch elkanders gezelschap zoeken.*]
Wat niet kost, dat deugt niet. 34
Wien zal hij deugen, die zich zelven niet deugt! 35

DIENEN.

Die daar dient, die dient daar (*of:* Die dient, moet dienen). 36
Die niet gediend heeft, kan niet gebieden. 37
Dien, om weêr gediend te worden. 38
Die wel dient, eischt met stilzwijgen. 39
Die zich zelven dient, dient zich 't best (*of:* Wilt gij wel gediend zijn, dien u zelven). 40

---

1 *Mots* bl. 38.
2 v. Moerbeek bl. 250.
3 Winschooten bl. 42.
4 de Brune bl. 56. Winschooten bl. 260.
5 *Sel. Prov.* bl. 189.
6 *Campen* bl. 71.
7 Tuinman I. bl. 150.
8 v. d. Venne bl. 16.
9 de Brune bl. 280. Sartorius *sec.* I. 21. Hornstra 9.
10 v. Alkemade bl. 60.
11 Cats bl. 459.
12 *Adag. quaedam* bl. 17. *Adag. Thesaurus* bl. 20.
13 *Mots* bl. 59.
14 20 *April.* Gruterus I. bl. 104. de Brune bl. 473.
15 Servilius bl. 193.
16 Witsen 22.
17 Gheurts bl. 28.
18 v. d. Willigen 12.
19 *Sel. Prov.* bl. 169.
20 v. Waesberge *Geld* bl. 166.
21 *Campen* bl. 99. Meijer bl. 46.
22 *Campen* bl. 20. Gheurts bl. 58. 20 *Mei.* Gruterus I. bl. 125. Cats bl. 461. de Brune bl. 325. *Sel. Prov.* bl. 172. Richardson bl. 26. Tuinman II. bl. 212. Martinet bl. 50. *Wijsheid* bl. 142. *Euphonia* bl. 514. Willems III. 22. Koning bl. 29. Meijer bl. 10. *Gent* bl. 128.
23 Meijer bl. 111.
24 Sartorius *sec.* V. 41.
25 Sartorius *sec.* V. 42.
26 v. d. Venne bl. 30.
27 Witsen 197. *Magazijn* 62. Everts bl. 315.
28 Gruterus III. bl. 129.
29 Servilius bl. 204*. Sartorius *tert.* I. 15. Witsen 361. Posthumus I. bl. 92.
30 *Prov. seriosa* bl. 14. Gheurts bl. 77. Tuinman II. bl. 155.
31 Sartorius *sec.* VIII. 10.
32 Sartorius *tert.* X. 66.
33 Hoffmann bl. XXXVIII.
34 *Campen* bl. 117. 15 *Febr.* Gruterus I. bl. 12. Cats bl. 535. Richardson bl. 29. Bogaert bl. 15.
35 Gruterus II. bl. 168. *Mergh* bl. 44.
36 *Campen* bl. 119. Gruterus III. bl. 135.
37 *Mots* bl. 66.
38 v. d. Venne bl. 7.
39 Cats bl. 464. de Brune bl. 82, 153, 478.
40 *Sel. Prov.* bl. 23.

Het dient hem niet, en evenwel leent hij het niet gaarne aan een ander. 1
Waartoe dient hij, die zich zelven niet dient? 2
Wat men hem geeft, die getrouwelijk dient, is alles te weinig. 3
Wat men hem geeft, die ontrouwelijk dient, is alles te veel. 4
Wie een ander dient, denke niet, dat men hem danken zal. (Zie DANKEN.)

DIEPEN.

Het kan daar niet diepen of droogen. 5
[WINSCHOOTEN *zegt, dat dit* „*eigendlijk beteekend: of er soo veel meer of minder Modder of Sand leit, daar is weinig aangeleegen, oneigendlijk: die saak is van weinig belang.*" *Men bezigt dit spreekwoord van zaken, die noch voordeel noch nadeel kunnen aanbrengen, en waarmede men dus noch voorwaarts kan komen, noch achteruit geraken.*]
Het zal wel droogen of diepen.

DIJEN.

Dat moet veel dijen, zal het goed dijen.
Men kan er alles niet aan koopen: het moet er wat aan dijen. 6

DIJKEN.

Die niet wil dijken, Moet wijken.

DINGEN.

Daar een ander op dingt, dat behoort men niet te koopen. 7
Die borgen wil, zal niet lang dingen. (Zie BORGEN.)
Naauw te dingen, en wel te betalen, dat is niemand verboden (dat kan wel, *of:* dat schikt wel, *ook:* dat is goed). (Zie BETALEN.)
Wat zal men dingen, als men toch niet wil koopen! 8

DOBBELEN.

Die winnen (spelen, dobbelen, troeven, wedden, *of:* minnen) wil, moet bijzetten. (Zie BIJZETTEN.)

DOEN.

Aan beter gedaan dan gelaten: zooveel. 9
[*Bij het opmaken der rekening worden de verschillende posten geboekt. Daarom trekt men in 't verrekeningsboek van 't verloopen leven den post uit:* Aan beter gedaan dan gelaten: zooveel; *waarmede men te kennen geeft, dat men ook verantwoording verschuldigd is, van 'tgeen men* niet *heeft verrigt, als men ertoe in staat was, zoowel als van 'tgeen men* wel *heeft gedaan.*]
Aan veel belast, wordt 't minst gedaan; Want de een laat 't op den ander staan. (Zie BELASTEN.)
Al doende leert men. 10
Als het op is, is het koken gedaan. 11
[*Die geen geld heeft, is vrij van 't bereiden der spijze. Ziet het op den inslag van nieuwen voorraad, dan zegt men:* Als het op is, is het koopen gedaan.]
Als het op is, is het koopen gedaan.
Als het te doen is, heeft hij daar niemand gezien. 12
Als je liegt, moet je het goed doen.
[*Al spottend voegt men dit den aartsleugenaar toe; omdat deze zijne grove leugens nog voor waarheid wil doen doorgaan.*]
Als iemand moet: Zie, wat hij doet. 13
Als men maar moet, kan men veel doen.
Altijd heeft het een ander gedaan. 14
Beter gek gesproken dan gek gedaan.
Betrouw u niet aan dengenen, dien gij kwaad gedaan hebt. (Zie BETROUWEN.)
Daar is wat te doen.
[*Men zegt dit, wanneer een kind de wereld staat in te treden.*]
Daar is weinig voor te doen, maar veel voor te laten.
Daar valt niets aan te doen, dan hard voor te bidden. (Zie BIDDEN.)
Daar zal niets gedaan worden, voor dat ik er ben. 15
Dan zult gij met mij te doen krijgen. 16
Dat gedaan is, moet gedaan blijven. 17
Dat geschied is, kan men niet te niet doen. 18
Dat zal zeer doen.
[*Die zaak is pijnlijk.*]
Deden wij, dat wij zouden, Wij hadden, dat wij wouën. 19
Die den eenen hoort spreken, heeft nog maar half gedaan. 20
Die doet, wat hij wil, doet niet, wat hij moet. 21
Die er niet te doen heeft, komt er niet. 22
Die goed doet, Dien goed ontmoet. 23
Die het zegt, die moet het doen. 24
Die kwaad denkt, die kwaad spreekt (*of:* doet). (Zie DENKEN.)
Die niet doet, feilt niet, en die niet feilt, verbetert zich niet. 25
Die u schreijen doet, doet u goed.
Die voor een ander niet van sparen weet, zal het vervolgens voor zich zelven ook niet doen. 26 (Zie de *Bijlage.*)
Die wel doet, die zal wel hebben.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* BLIND *aldus:* Die wel doet, die zal wel vinden, Zoo sprak de kreuple tot den blinde.]
Doe het al weenende, en gij zult het al lagchende verkrijgen. 27
Doe mij goed, ik doe u kwaad. 28
[*Aan iemand goed te doen, en daarvoor kwaad te ontvangen, is de gewone loop der wereldsche zaken.*]
Doet het geen goed, het doet geen kwaad.
Doe, wat gij moet, daar kome van, Wat dat er ook van komen kan.
Doe, zoo als ge zegt, dan liegt ge niet.

---

1 Sartorius *pr.* X. 84.
2 Servilius bl. 296°. Zegerus bl. 61. Gruterus II. bl. 166. *Mergh* bl. 48. *Sel. Prov.* bl. 24. Tuinman II. bl. 155. *Adag. quaedam* bl. 70.
3 *Campen* bl. 87.
4 *Campen* bl. 87.
5 Winschooten bl. 43, 51. Tuinman I. bl. 151. v. Moerbeek bl. 261. Mulder bl. 415. v. Lennep bl. 54.
6 v. Eijk III. bl. 17.
7 v. d. Venne bl. 266.
8 *Prov. serieus* bl. 45.
9 Tuinman I. bl. 135.
10 Servilius bl. 20°. *Mots* bl. 16. *Campen* bl. 121. Zegerus bl. 4. 6 *Jan.* Idinau bl. 188. Gruterus I. bl. 91. de Brune bl. 61, 483. Sartorius *pr.* VI. 93. v. Alkemade bl. 8. Tuinman bl. 51, II. bl. 173, 174. *Adag. quaedam* bl. 2. *Adag. Thesaurus* bl. 1. Gales bl. 12. *Wijsheid* bl. 124. Reddingius 23. Everts bl. 227. Hornstra 25. Sancho-Pança bl. 29. Bogaert bl. 81. 6 *Jan.* 53.
11 Sancho-Pança bl. 35. Bogaert bl. 88.
12 Sartorius *tert.* V. 8.
13 Cats bl. 526. *Sel. Prov.* bl. 200.
14 v. Alkemade bl. 77.
15 Witsen 103.
16 Tuinman II. bl. 188. Bogaert bl. 87.
17 Servilius bl. 202°.
18 v. Hasselt bl. 9.
19 *Mots* bl. 59. 7 *Dec.* Gruterus I. bl. 122. Tuinman II. bl. 225. Willems VI. 5. Modderman bl. 104.
20 Gruterus III. bl. 135. de Brune bl. 80, 139. Meijer bl. 96.
21 *Sel. Prov.* bl. 25.
22 Gruterus III. bl. 134.
23 Modderman bl. 25.
24 16 *April.* Gruterus I. bl. 101.
25 *Mots* bl. 61.
26 Gruterus III. bl. 139. Meijer bl. 85.
27 *Sel. Prov.* bl. 158.
28 *Campen* bl. 26.

Eéns betrapt, negen- (*of:* tien-) maal gedaan. (Zie BETRAPPEN.)
Eerst denken, dan doen. (Zie DENKEN.)
Eer 't meer doet. 1
Elk doet wat. 2
Elk heeft genoeg te doen met zich zelven (*of:* het zijne). 3
Elk moet doen, hetgeen hem opgelegd is.
Gelijk men anderen doet, wordt men weêr gedaan. 4
Graag gedaan is half gedaan.
Het bogchelt mij niet (*of:* Wat kan 't mij bogchelen); ik doe het toch. (Zie BOGCHELEN.)
Het doet zoo zeer niet, als 't wel diep ingaat. 5
Het eene moet men doen, en het andere niet nalaten. 6
[*Dit spreekwoord is ontleend aan* Matth. XXIII : 23 *en* Luk. XI : 42.]
Het heugt mij wel, dat men 't plagt te doen. 7 (Zie de *Bijlage.*)
Het is al goed, Wat hij doet, Dien men bemint; Het is al kwaad, Dien men haat, Wat hij begint. (Zie BEGINNEN.)
Het is al om niet, dat ik het doe. 8
Het is eerder (*of:* gemakkelijker) gezegd dan gedaan. 9
Het is erom te doen.
Het is goed te lijden, dat geen zeer doet. 10
Het is hem om het hebben te doen.
Het is kwaad te doen, niet goed te weigeren. 11
Het is kwaad te weigeren, wat men gaarne doet. 12
Het is kwalijk gedaan, dat men dien draagt, die zelf (*of:* alleen) kan gaan. 13 (Zie de *Bijlage.*)
Het is ligt gezegd; maar doen is iets anders.
Het is maar zitten, en niet doen. 14
Het is met hard loopen niet te doen. 15
Het is met zeggen niet te doen. 16
Het is te vergeefs gepreekt voor hem, die geen goed wil doen.
Het is tot het doen toe gekomen. 17
Het is zeer wel gezegd; maar zoek iemand, die het doet. 18
Het is zoo goed gedaan als gedacht. (Zie DENKEN.)
Het was zoo haast niet gezegd, of het was nog spoediger gedaan. 19
Het wil van elk een niet gedaan zijn. 20
Hij doet af en aan. 21
[*Men past deze spreekwijze toe op den persoon, die in zijne redeneringen telkens op het vorige terugkomt, en daardoor in gedurige herhalingen vervalt. „Het is," zegt* V. EIJK, *„ontleend van een schip, 't welk, alvorens de haven in te zeilen, om de gelegenheid, nu eens nadert, dan weder terugwijkt."*]
Hij doet genoeg, die gaat en wederkeert. 22
Hij doet veel, maar luttel beschut hij. (Zie BESCHUTTEN.)
Hij doet zich eens regt te goed.
Hij heeft aanstonds gedaan. 23
Hij heeft niet gedaan, die eerst begint. (Zie BEGINNEN.)
Hij is doen.
[*Men zegt dit te Groningen van een' dronkaard.*]
Hij is er doen en laten.
[*Deze spreekwijze vindt men reeds als spreekwoord op het woord* PIETER *aldus:* Hij is doen en laten bij Peter.]
Hij is in goeden doene. 24
Hij kan het ermeê doen.
[*Dat wil zeggen: hij heeft genoeg gedronken, om zijne bewustheid te verliezen.*]
Hij kan het goed doen.
[Die het goed doen kan, *heeft ruime middelen van bestaan, zoowel als hij*, die in goeden doene is.]
Hij weet het wel; maar hij doet het niet. 25
Hij zal daar niet veel zeer aan doen.
Hij zal ze dood doen!
Hoog opgenomen is niet al gedaan. 26
Ieder weet, wat hij te doen heeft. 27
Ik doe niemand kwaad.
[*Men zegt dit, als men achter de hand in het omberspel eene ligte vraag heeft.*]
Kan het erbij, doe het erbij.
[*Men zegt dit al gekkende, wanneer iemand zeer ongelijksoortige zaken tot een geheel brengt.*]
Laten is goed, als men het niet doen kan. 28
Men doet haast (*of:* Het is haast gedaan), wat lang berouwt. (Zie BEROUWEN.)
Men kan daar noch af noch aan doen. 29
[*Die zaak is voor geene verbetering vatbaar; maar zal wel altijd slecht blijven.*]
Men moet alles ter dege doen.
Men moet daar wat toe doen. 30
Men moet jokken zonder zeer doen. 31
Men moet niet al doen, wat men mag (*of:* kan). 32 (Zie de *Bijlage.*)
Niets doen leert kwaad doen. 33
Noode gedaan is ook gedaan. 34 (Zie de *Bijlage.*)
Om één meer of min, noch gedaan, noch gelaten. 35
Om goed te doen, is 't nooit te laat. 36
Regt uit te gaan, Is best gedaan.
Veel doens doet doen laten. 37
Vóór gedaan en na berouwd, is menigeen kwalijk bekomen. (Zie BEKOMEN.)
Vóór gedaan is na geleerd. 38

---

1 v. Alkemade bl. 50.
2 Zoet bl. 6. v. Alkemade bl. 4.
3 Gruterus II. bl. 143. v. d. Venne bl. 93. *Mergh* bl. 18. *Sel. Prov.* bl. 66.
4 v. d. Venne bl. 269. de Brune bl. 240.
5 Gheurts bl. 65.
6 v. Eijk bl. 13.
7 Servilius bl. 107.
8 Sartorius *tert.* IV. 49.
9 Gheurts bl. 69.
10 Gheurts bl. 65.
11 Sartorius *tert.* II. 76.
12 Gheurts bl. 65. Gruterus III. bl. 155. 12 *Maart* 53.
13 *Campen* bl. 73. 14 *Mei.* Gruterus I. bl. 111. Tuinman II. bl. 167. Meijer bl. 33.
14 Wassenbergh II. bl. 118.
15 v. Moerbeek bl. 266.
16 v. Alkemade bl. 57. Tuinman II. bl. 206. Scheltema II. bl. 17.
17 3 *April.* Gruterus I. bl. 111.
18 *Mots* bl. 11.
19 Servilius bl. 98.
20 Witsen 118.
21 v. Eijk I. *nal.* bl. 20.
22 Gruterus III. bl. 151.
23 Meijer bl. 80.
24 Tuinman I. bl. 116, 303.
25 *Campen* bl. 30.
26 Sartorius *tert.* I. 97.
27 *Mots* bl. 10.
28 Gruterus II. bl. 155. de Brune bl. 423. *Mergh* bl. 31. v. Nyenborgh bl. 134. Tuinman I. bl. 76.
29 Servilius bl. 222*.
30 Sartorius *sec.* VII. 80.
31 25 *Mei.* Gruterus I. bl. 110, II. bl. 150. de Brune bl. 494. *Mergh* bl. 27. *Sel. Prov.* bl. 167. Tuinman II. bl. 15.
32 *Campen* bl. 106. Gheurts bl. 6. 28 *Junij.* Gruterus I. bl. 115. de Brune bl. 226, 267, 476. Richardson bl. 35. *Adag. quaedam* bl. 66. Wijsheid bl. 135. Willems VIII. 60.
33 Cats bl. 502. *Mergh* bl. 54. Tuinman I. bl. 140, II. bl. 184. v. Zutphen II. bl. 68. Bogaert bl. 78.
34 Gruterus II. bl. 159. *Mergh* bl. 35. v. d. Bergh bl. 272. Sancho-Pança bl. 31.
35 Gruterus III. bl. 165.
36 Richardson bl. 38. *Adag. Thesaurus* bl. 52.
37 v. d. Venne *Voorb.* bl. 11.
38 Gruterus II. bl. 165. v. d. Venne bl. 111, 125. *Mergh* bl. 41.

Voor wel gedaan, kwalijk beloond. (Zie BELOONEN.)
Was het met zeggen te doen! 1
Wat gij alleen kunt doen, roep daar geen ander bij.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* HULP *aldus:* Wat gij alleen kunt doen, roep daar geene hulp van anderen bij.]
Wat gij niet wilt, dat u geschiedt, Doe dat dan ook een ander niet. 2
[*Dit spreekwoord komt in bevestigenden zin voor in* Matth. VII : 12 *en* Luk. VI : 31, *gelijk het zóó mede in eenige verzamelingen van spreekwoorden is opgenomen.*]
Wat heerlijks bestaan, Is veel gedaan. (Zie BESTAAN.)
Wat helpt het, of hij het al weet, als hij het toch niet doet! 3
Wat helpt veel weigeren, als het gedaan moet zijn? 4
Wat kan ik eraan (*of:* ertegen) doen! 5
Wat maar eens gebeurt, doe dat.
Wat men uit best wil doet, is wel gedaan. 6
Wat men zelf doet, Wat men zelf boet. (Zie BOETEN.)
Wel bestaan, Half gedaan. (Zie BESTAAN.)
Wel gedaan is veel gedaan. 7
Wel hier, wel dáár: Doe het hier, indien 't is waar. 8
Wie zich zelven geen goed doet, hoe zoude die een ander goed doen? 9
[*Er is niets goeds te verwachten van den man, die zijne eigene zaken veronachtzaamt. Daarom vraagt men op gelijke wijze:* Waartoe dient hij, die zich zelven niet dient? *of bezigt men den twijfelenden uitroep:* Wien zal hij deugen, die zich zelven niet deugt!]
Wij doen het ons zelven. 10
Wij hebben 't altijd gedaan. 11
Wij zullen het maar voor ongedaan houden.
[*Dat is: vergiffenis schenken.*]
Zeggen is goed; maar doen is beter. 12
[*Men past dit spreekwoord toe op menschen, die wel* zeggen, *dat ze dit of dat* zullen doen; *maar waarvan niets komt. Altijd is het bij hen* tot het doen toe gekomen. *Daarom zegt een ander spreekwoord:* Het is met zeggen niet te doen.]
Zelf doen, zelf hebben. 13 (Zie de *Bijlage.*)
Zelf gedaan is wel gedaan. 14
Zelf gedaan, niemand te wijten. 15
Zie, wat gij doet, en niet, wat een ander doet. 16
Zij deden, gelijk hun geleerd was (*of:* gelijk zij geleerd waren). 17
Zij doen niet dan lossen en laden. 18
[*Dit van vrachtschepen afgeleide spreekwoord wordt op de vrouwen, ten aanzien van haar kroost, gelijk ook op onmatige eters toegepast. In het laatste geval zegt men mede:* Laden en lossen: Dat doen de ossen.]
Zijn best gedaan is genoeg gezorgd. 19
Zoo gezegd, zoo gedaan. 20
Zoo gij doet, Zoo ge outmoet. 21 (Zie de *Bijlage.*)

DOKKEN.

Dok je niet, dan heb je niet.
Het is dokken of snijden. 22

DOLEN.

Die veel vraagt, doolt veel. 23
Die wel verbeidt, doolt niet geheel. 24
Het wordt donker, waar hij doolt. 25
[*Men zegt dit van een' geestig' man.*]
Hij doolt (*of:* dwaalt) niet geheel, die ten halve keert. 26 (Zie de *Bijlage.*)
Hoe meerder men twijfelt, hoe dieper men doolt. 27

DOMPELEN.

Zij hebben hem al onder gedompeld. 28
[*Spreek je van dien man?* zij hebben hem al onder gedompeld, *dat is: zij hebben hem al begraven; hij bestaat niet meer. Het spreekwoord is aan de scheepsgebruiken bij 't begraven ontleend.*]

DONDEREN.

Als het wel gedonderd heeft, zoo moet het wel regenen. 29
Het regent zoo hard niet, als het dondert. 30
[*Men zegt dit van snoevers.*]

DOODEN.

Hij heeft hem in eens gedood.
[*Dat wil zeggen: van de ongegrondheid zijner bewering overtuigd.*]

DOODVERWEN.

Hij wordt ermede gedoodverwd.
[*Dat wil zeggen: hij wordt algemeen aangewezen als de persoon, die eene of andere betrekking zal verkrijgen. Indien de schilder zijn ontworpen portret met eene grijze loodachtige kleur afzet, dan* zet hij het in de doodverw (*grondverw voor een schilderstuk*).]

DOORDRAVEN.

Hij draaft er maar op door. 31

DOORDRIJVEN.

Drijf het zelf door, wat gij zelf hebt aangedraaid. (Zie AANDRAAIJEN.)

DOORGAAN.

Het zal met één stoken doorgaan. 32
Hij laat veel ongemerkt doorgaan. 33 (Zie de *Bijlage.*)

DOORKAMMEN.

Ik heb hem wel zoo doorkamd, dat ik hem wel ken. 34

---

1 v. d. Venne bl. 99.
2 de Brune bl. 139. *Vers.* 10. Willems VIII. 223. Hornstra 29. Koning bl. 35. Gulkema II. 50. Bogaert bl. 75. Schaberg bl. 68, 72.
3 *Campen* bl. 30. Meijer bl. 14.
4 Gruterus III. bl. 173.
5 v. d. Willigen 16. Modderman bl. 63.
6 v. d. Venne bl. 223.
7 *Prov. seriosa* bl. 45. 2 *April.* Gruterus I. bl. 122. Willems VIII. 6.
8 Folqman bl. 127.
9 *Campen* bl. 75. de Brune bl. 83, 86. Meijer bl. 34.
10 v. Alkemade bl. 171.
11 *Adag. quaedam* bl. 69.
12 *Gent* bl. 128.
13 *Prov. seriosa* bl. 47. Zegerus bl. 51. 10 *Febr.* Gruterus I. bl. 124, III. bl. 175. de Brune bl. 369.
14 Servilius bl. 71*. de Brune bl. 368.
15 v. Alkemade bl. 113.
16 20 *Jan.* Gruterus I. bl. 124. de Brune bl. 27, 146. v. Alkemade bl. 103.
17 Witsen 227.
18 Winschooten bl. 131, 145. Fischer bl. 103.
19 *Zeepl.* bl. 79.
20 Gales bl. 111. Everts bl. 316. Bogaert bl. 37.
21 Witsen 286, 424. Zoet bl. 242. Sancho-Pança bl. 38.
22 v. Waesberge *Geld* bl. 165.
23 7 *Febr.* Gruterus I. bl. 100.
24 Gruterus III. bl. 140. Meijer bl. 106.
25 Idinau bl. 138.
26 *Prov. seriosa* bl. 13. Servilius bl. 252*. *Campen* bl. 89. Gheurtz bl. 15, 37. Zegerus bl. 34. 14 *Maart.* Idinau bl. 231. Gruterus I. bl. 108, III. bl. 139. v. d. Venne bl. 1. Sartorius *pr.* X. 1. Tuinman I. bl. 111, *nal.* bl. 5, II. bl. 171. Gales bl. 18. *Euphonia* bl. 524. Meijer bl. 41. Bogaert bl. 68.
27 Gruterus III. bl. 150. Meijer bl. 70.
28 Winschooten bl. 45. v. Lennep bl. 56.
29 *Motz* bl. 57.
30 *Sel. Prov.* bl. 141.
31 Tuinman I. bl. 163. Kerkhoven bl. 58. v. Eijk I. *nal.* 2. Harrebomée IV. bl. 353.
32 Winschooten bl. 16.
33 *Campen* bl. 28, 103. Witsen 31. Winschooten bl. 156. Meijer bl. 48.
34 *Campen* bl. 2. Meijer bl. 2.

DOORKOMEN.

Zij denken, dat er geen doorkomen aan is. (Zie DENKEN.)

DOORLOOPEN.

Het loopt bij hem door.

[*Hij ijlt; zijn verstand heeft hem begeven.*]

Hij zal er wel mede doorloopen.

DOORNEMEN.

Hoe zou men ze doornemen? 1

DOORROLLEN.

Hij zal er wel doorrollen.

DOORSCHRIJVEN.

Ik had u al doorgeschreven. 2

[*Men zegt dit van iemand, dien men zedelijk verloren acht; ofschoon het mede wordt toegepast op den gast, die lang op zich liet wachten. Het spreekwoord is afgeleid van de rekeningen, waardoor men de pen haalt, omdat men op geene betaling meer kan hopen.*]

DOORSLAAN.

Hij zal er wel doorslaan. 3

DOORSLEPEN.

Hij heeft er hem doorgesleept.

DOORSTAAN.

Hij wil het laten doorstaan. 4

[*Men zegt dit van den onverschrokken of ook wel van den stijfhoofdigen man, die niet wil zwichten, maar zich tegen alle moeijelijkheden aankant, even gelijk de moedige, maar niet altijd even voorzigtige zeeman, die zijn zeil in top voert, hoe 't ook moge waaijen.* „Door laeten staen," *zegt* WITSEN, *beteekent:* „*zonder zeil te minderen, voort zeilen, by harde wint, ofte oock, in plaets van iemandt te wachten, voort zeilen.*"]

DOORSTEKEN.

Hij heeft hem heimelijk doorgestoken. 5

DOORTREKKEN.

Hij trekt ervan door. 6

DRAAIJEN.

Beter te draaijen dan te tuimelen. 7

Grof gesponnen en fijn (*of:* slap) gedraaid, is onsterk. 8

Het beviel mij daar niet; daarom draaide ik er mij spoedig weder uit. (Zie BEVALLEN.)

Hij draait zoo lang, als ik sla.

Hoe hij zich draait of wendt, hij moet er toch aan gelooven.

Met draaijen valt men neder. 9

DRAGEN.

Dat hij haat, dat draagt hij. 10

Die niet draagt, dien ontvalt niet. 11

Het is kwalijk gedaan, dat men dien draagt, die zelf (*of:* alleen) kan gaan. (Zie DOEN.)

Het is zoo hoog gekomen, dat het zich zelf niet langer dragen kan. 12

Hij draagt dubbel, die onwillig draagt.

Hij laadt meer, dan hij dragen kan.

Hij mag het zoo wat dragende houden. 13

Kwalijk verkregen, draagt niet ver. 14 (Zie de *Bijlage.*)

Wij moeten goed en kwaad te zamen dragen. 15

Zoo iemand zich zwaar laadt, hij moet ook zwaar dragen.

[*Die zich onnoodige bezwaren in het hoofd haalt, moet den ballast zelf torschen.*]

DRAVEN.

Die doet loopen, moet zelf draven. 16

Die niet stappen kan, moet wel draven. 17 (Zie de *Bijlage.*)

Hij zal hem wel eens anders doen draven. 18

DREIGEN.

Die dreigt en niet slaat, die vreest. 19

Die dreigt, slaat niet. 20

Het dreigt, dat vallen zal.

[*Er gaan kenteekenen vooraf, wanneer iemand eer en goeden naam, aanzien en invloed verliest.*]

Menigeen dreigt, die zelf vreest. 21

DRIJVEN.

Dat hij drijft, dat drijft hij. 22

Hij is gepikt en gedreven. 23

Iemand laten vlotten en drijven. 24 (Zie de *Bijlage.*)

Ik zal 't er hem nog eenmaal weder in drijven. 25

Kwalijk verkregen, omverre gedreven; kwalijk vergaârd, onlangs verjaard. 26

DRILLEN.

Men zal hem wel drillen.

DRINKEN.

Die meê wil drinken, Moet ook meê klinken. 27

Die minst drinkt, geldt meest. 28

Eens gedronken en eens gepist, en dan gekeken, hoe laat het is. 29

Eerst drinken en dan praten.

Eten en drinken Doet klinken. 30

Het is beter, dat het drinkt, Dan dat het stinkt.

[*Beter te sterk gezouten dan te gering.*]

Het is nat: ik drink het, voor dat het is. 31 (Zie de *Bijlage.*)

Het kan niet missen: Die veel drinkt, moet ook veel pissen. 32

Kleed u warm, eet sober, drink redelijk, en gij zult lang leven. 33

Men moet niemand toespreken, terwijl hij drinkt. 34

Veel drinken en eten Doet weinig weten. 35

Waar men goed op drinkt, dat valt gewoonlijk goed uit.

Zoet gedronken, zuur betaald. (Zie BETALEN.)

---

1 Sartorius *tert.* I. 30.
2 de Brune bl. 471. Sartorius *tert.* X. 96. Tuinman I. bl. 45.
3 Tuinman II. bl. 137.
4 Witsen bl. 488. Tuinman I. bl. 149.
5 Servilius bl. 260*.
6 Sancho-Pança bl. 47.
7 Scheltema I. bl. 23. Modderman bl. 145.
8 Tuinman I. bl. 134, II. bl. 141.
9 Gruterus III. bl. 161.
10 *Campen* bl. 85.
11 *Mots* bl. 70.
12 *Campen* bl. 27.
13 Witsen bl. 489. Winschooten bl. 48. Tuinman I. *nal.* bl. 23.
14 Gruterus III. bl. 167. de Brune bl. 496. Meijer bl. 69.
15 Sartorius *sec.* I. 82.
16 v. d. Venne bl. 296.
17 *Prov. seriosa* bl. 16.
18 Sartorius *sec.* IX. 69.
19 *Sel. Prov.* bl. 145.
20 Bogaert bl. 97.
21 Gruterus III. bl. 161.
22 de Brune bl. 412. Winschooten bl. 50, 303. Tuinman I. bl. 5.
23 Witsen 255.
24 *Campen* bl. 123. Witsen bl. 496. Winschooten bl. 339. Tuinman I. bl. 153, *nal.* bl. 29. Gales bl. 35. v. Eijk I. bl. 74, *nal.* bl. 54. Meijer bl. 60. v. Eijk II. *nal.* bl. IV. Modderman bl. 106. v. Lennep bl. 61, 343.
25 *Campen* bl. 95. Meijer bl. 44.
26 Gruterus II. bl. 161. *Mergh* bl. 37.
27 v. Moerbeek bl. 261.
28 Gruterus III. bl. 162.
29 Gruterus III. bl. 144.
30 Gruterus III. bl. 145.
31 *Campen* bl. 20. Meijer bl. 10.
32 Gruterus II. bl. 143. *Mergh* bl. 19. Tuinman I. bl. 128. Folie I. 226.
33 *Mots* bl. 80.
34 Gruterus III. bl. 160. Meijer bl. 102.
35 *Wijsheid* bl. 142.

Zoo kwalijk varen zij, die 't tappen, als die 't drinken. 1

DROOGEN.

Daar het druipt, zal het niet droogen.

[*Waar de bron van 't goede vloeit, brengt zij 't goede voort.*]

Hang op en laat droogen. 2

Het heeft lang gedroogd, het moest eens regenen. 3

Het kan daar niet diepen of droogen. (Zie DIEPEN.)

Het zal wel droogen of diepen. (Zie DIEPEN.)

Hij hangt zich te droogen. 4

DROOMEN.

Al, wat men droomen mag. 5

Hij kan het wel droomen. 6 (Zie de *Bijlage.*)

Hij zal er nog van droomen.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds als spreekwoord op het woord* NACHT *aldus:* Hij zal er 's nachts nog van droomen.]

Ik wilde niet, dat ik dat droomde. 7

Ik wil het mij niet eeuwig laten droomen. 8 (Zie de *Bijlage.*)

DRUIPEN.

Daar het druipt, zal het niet droogen. (Zie DROOGEN.)

Hij druipt, waar hij gaat.

Hij is gedropen. 9

[*Bij* DE JAGER *leest men omtrent deze spreekwijze het volgende: „In het* Maandschrift voor Christenen, I. 412, *zegt de heer* RIEHM: *„Zou hiermede (t. w. met het* doorvloeijen, Hebr. II : 1) *ook ons* druipen, *in de beteekenis van* in eenig onderzoek niet bestaan, *overeenkomen? In het Hoogduitsch bezigt men, in dezen zin,* durchfallen." *Ik zou echter in bedenking geven, of het woord niet zoo veel zegt als* druipstaarten, *van de dieren ontleend, die met een'* druipstaart *wegloopen. Deszelfs beteekenis ligt dan in de verlegenheid van den weggezondene."*]

DRUKKEN.

Het is zoo duidelijk, of het gedrukt is.

Hij liegt, of het gedrukt is. 10

[SANCHO-PANÇA *merkt op: „als deze uitdrukking voor de eerste mael ingevoerd is geweest, bestonden er zeker nog geene dagbladeren."*]

Men moet zetten, vóór men drukt.

DRUPPELEN.

Regent het dáár, het zal hier haast druppelen. 11

DUCHTEN.

Hopen en duchten Doet velen verzuchten. 12

DUIKEN.

Duiken en genoegen. 13

[*Men moet zijne zaken afdoen, zonder daarbij veel beweging te maken.*]

Duik, wijk, laat overgaan.

[*Op het woord* BUI *komt dit spreekwoord reeds als deel van een ander aldus voor:* Daar komt eene bui: duik, laat overgaan.]

Hij kan duiken noch zwemmen. 14

Wilt gij niet geschoten worden, duik neder. 15 (Zie de *Bijlage.*)

DUIMELEN.

Gij zult daarvan niet veel duimelen.

DUNKEN.

Dunkt het u goed, het dunkt mij niet kwaad. 16

Elk dunkt het zijne 't best. 17

Het dunkt hem, dat niemand iets weet, dan hij alleen. 18

Hij laat hem dunken, dat hij 't al vermoorden zal. 19

DUREN.

Al zoetjes woelen, zoo kan het duren. 20

Dat zal niet duren, maar u spoedig ontslippen. 21

Hetgeen te lang duurt, verveelt.

Hij kan rusten noch duren.

Wat eeuwig duren moet, Dat is alleen maar waarlijk goed.

Wat lang duurt, wordt goed. 22

Wat veel kost, duurt lang.

DURVEN.

Die niet weet en niet durft, wat zegt hij, als hij uit vrijen gaat? 23

DWALEN.

Beter ten halve gekeerd, dan geheel gedwaald. 24

[*Men zegt in gelijken zin:* Hij doolt (*of:* dwaalt) niet geheel, die ten halve keert, *en drukt erdoor uit, dat een slecht mensch nog wel op het pad der deugd kan terugkeeren.*]

Hij doolt (*of:* dwaalt) niet geheel, die ten halve keert. (Zie DOLEN.)

Wie dwaalt, maar haastig wederkeert, Die heeft daar beter door geleerd. 25

DWINGEN.

Het schijnt, dat hij 't al dwingen zal. 26

Hij laat zich wel leiden, maar niet dwingen. 27

Men kan het niet dwingen.

EBBEN.

Na ebben Komt hebben, Na hebben Komt ebben.

ECLIPSEREN.

Hij is geëclipseerd.

[*Dat wil zeggen: hij heeft zich uit de voeten gemaakt. De spreekwijze komt van* eclips, *dat is:* verduistering. *Zij wordt ook op den gestorvene toegepast.*]

---

1 *Prov. seriosa* bl. 6.
2 Servilius bl. 141.
3 Zoet bl. 27. v. Alkemade bl. 24.
4 v. Waesberge *Wijn* bl. 18.
5 Sartorius *pr.* VIII. 54.
6 *Campen* bl. 75. Sartorius *tert.* IV. 59. Tuinman I. bl. 285. Meijer bl. 34.
7 Zegerus bl. 36. Sartorius *pr.* IV. 12.
8 Gheurts bl. 42.
9 Gheurts bl. 3. Tuinman I. bl. 296. v. Eijk II. *nal.* 37. de Jager *Bijdr.* bl. 123 en n°. 8.
10 Gales bl. 63. Sancho-Pança bl. 44.
11 Gruterus III. bl. 123. Tuinman I. bl. 370, *nal.* bl. 23.
12 Gruterus III. bl. 151. Meijer bl. 106.
13 v. Alkemade bl. 52.
14 de Wendt-Posthumus I. bl. 51.
15 Cats bl. 539. *Sel. Prov.* bl. 122. Halbertsma bl. 31.
16 de Brune bl. 460. Sartorius *sec.* II. 5.
17 Servilius bl. 228*. Gheurts bl. 18.
18 Servilius bl. 86.
19 Servilius bl. 28*.
20 v. d. Venne bl. 212.
21 Sartorius *sec.* III. 15.
22 *Winterv.* bl. 46. *N. Bijdg.* 18.
23 *Prov. seriosa* bl. 19. Gruterus III. bl. 128. Meijer bl. 110.
24 de Brune bl. 431. v. Alkemade bl. 109. Folie II. 6. v. d. Hulst bl. 8. Brakkenburg VI. 4. Koning bl. 31. *Sermoen* bl. 53. *Spreuk* bl. 63. Manvis bl. 123. Raven XXIX. v. Hall bl. 201.
25 Cats bl. 534.
26 Servilius bl. 159*.
27 Scheltema II. bl. 45.

EEREN.

Daar men meê verkeert, Wordt men meê geëerd. 1

EGGEN.

Er is met hem eggen noch ploegen. 2 (Zie de *Bijlage.*)

Men moet weten te ploegen en te eggen. 3

EINDIGEN.

Beginnen is nog geen eindigen. (Zie BEGINNEN.)

Beter onbegonnen dan ongeëind. (Zie BEGINNEN.)

Die veel beginnen, eindigen weinig. (Zie BEGINNEN.)

Eerlijk: wel beginnen; heerlijk: wel eindigen. (Zie BEGINNEN.)

Kwalijk begonnen, kwalijk geëindigd. (Zie BEGINNEN.)

EISCHEN.

Die wel dient, eischt met stilzwijgen. (Zie DIENEN.)

Om gelijk te krijgen, eischt men dikwijls ongelijk. 4

Schoon gevleid is half geëischt. 5

Tot een stout eischen zet men een vrij ontzeggen tegen. 6

ENTEREN.

Hij zal hem wel enteren.

ERVAREN.

Ervaren wij 't niet nieuw, dan ervaren wij het oud. 7

ERVEN.

Derven Is geen erven. (Zie DERVEN.)

Die laatst leeft, zal alles erven. 8

Je moet zeker nog van mij erven.

[*Men zegt dit, als men met den poot van een' stoel op den japon eener dame zit.*]

Men kent niemand regt, of men moet eerst met hem geërfd hebben.

Sterven Is ons aller erven. 9

ETEN.

Al is men gebeten, Men is niet gegeten. (Zie BIJTEN.)

Als hij eet, spreekt hij van niemand kwaad.

Brok niet meer, dan gij eten wilt. (Zie BROKKEN.)

Daar smaakt niets beter, dan wat men zelf eet.

Denk vrij, dat hij niet weinig weet, Die weinig zegt en weinig eet. (Zie DENKEN.)

Die gaarne ziet werken, moet ook zoowel zien eten. 10

Die het al eet, die schijt het al. 11

Die langst eet, zal langst leven. 12

Die niet werkt, zal niet eten. 13

[*Dit spreekwoord is genomen uit* 2 Thess. III : 10.]

Die nooit at, hongerde nooit. 14

Die nooit at, weet niet, wat eten vermag. 15

Die te gader eten, moeten te gader spreken. 16

Die veel wil weten, Moet luttel eten. 17

Die wel kookt, die wel eet. 18

Die zich niet zat eet, zal zich niet zat likken. 19 (Zie de *Bijlage.*)

Die zich schaamt te eten, die schaamt zich te leven. 20

Eet daar eens van! 21

[*Men bezigt deze spreekwijze van adellijke titels en eereposten, of van mooije voorwerpen, die alleen voor pronk en praal dienen. In dergelijken zin zegt men mede:* Wat gaat men eraf eten?]

Eet ik mede, ik zwijg. 22

[*Als ik in de voordeelen van 't geheim mag deelen, dan zal ik u niet verklappen.*]

Eet, wat gij vindt; denk, wat gij wilt. (Zie DENKEN.)

Elk ete, eer hij uitga. 23 (Zie de *Bijlage.*)

Eten en drinken Doet klinken. (Zie DRINKEN.)

Eten En vergeten. 24

Eten verbiedt eten. 25

Gij hebt het erin gebrokt, en zult het ook zelf eten. (Zie BROKKEN.)

Hebben wij niet wel gegeten, Zoo hebben wij toch droog gezeten. 26

Het weten Doet eten. 27

[*Die wat geleerd heeft, wint daarmede den kost.*]

Hij eet, om ervan te barsten. (Zie BARSTEN.)

Hij eet veel, die weinig eet. 28

[*Die matig leeft, onderhoudt zijn leven op de beste wijze.*]

Hij eet zich dood.

[*Daar hij alles door de keel jaagt, zal hij van armoede omkomen.*]

Hij heeft te eten noch te breken. (Zie BREKEN.)

Hij kan het eten noch kaauwen.

Hij praat goed, maar eet beter.

Hij vast genoeg, die kwalijk eet. 29

Hij weet niet, wat daar te eten is. 30

Hij zou eten, dat het sta! zegt.

Ik wilde liever met haar eten dan kijven (*of:* vechten).

Kleed u warm, eet sober, drink redelijk, en gij zult lang leven. (Zie DRINKEN.)

Klein van eten en groot van kakken.

Men eet, om te leven, en men leeft niet, om te eten. 31

Men moet eten, wat men lust, en lijden, wat men kan.

---

1 Gruterus II. bl. 129. Cats bl. 410. v. d. Venne bl. 77. *Mergh* bl. 6. *Sel. Prov.* bl. 59. Sartorius *tert.* VI. 75. Witsen 391. v. Alkemade bl. 108. Tuinman I. bl. 360, II. bl. 75, 76. *Adag. quaedam* bl. 4, 13. *Adag. Thesaurus* bl. 7. Wassenbergh bl. 88. v. Moerbeek bl. 252. *Magazijn* III. bl. 161. v. d. Hulst bl. 18. Willems III. 113. Kerkhoven bl. 55. Modderman bl. 5. Bogaert bl. 67. 5 *Julij* 53. *Gent* bl. 125.

2 Sartorius *sec.* V. 56, X. 36. Gales bl. 26. v. Eijk III. bl. 27.

3 *Landbouwer* bl. 70.

4 Sartorius *sec.* III. 100.

5 Gruterus III. bl. 167. Meijer bl. 76.

6 Cats bl. 469. de Brune bl. 367.

7 *Campen* bl. 60. Meijer bl. 23.

8 Tuinman I. bl. 319.

9 29 *Nov.* Gruterus I. bl. 119, III. bl. 168. Tuinman I. bl. 318.

10 v. d. Venne bl. 245.

11 *Mots* bl. 63.

12 Gruterus II. bl. 135. *Mergh* bl. 11. *Sel. Prov.* bl. 2. Tuinman I. bl. 72, 160. *April* 19.

13 Gheurtz bl. 74. Gruterus II. bl. 135, III. bl. 128. de Brune bl. 192. *Mergh* bl. 12. Witsen 440. Winschooten bl. 357. Tuinman bl. 114. I. bl. 125, 326. *Jan.* 7. v. Zutphen II. bl. 84. Modderman bl. 123. Bogaert bl. 88.

14 *Campen* bl. 86. 6 *Febr.* Gruterus I. bl. 100, III. bl. 128. Tuinman I. bl. 331.

15 *Mots* bl. 70.

16 Gruterus III. bl. 139.

17 Cats bl. 544. *Sel. Prov.* bl. 1.

18 Gheurtz bl. 36. Gruterus II. bl. 137. *Mergh* bl 13.

19 Gheurtz bl. 12. v. d. Venne bl. 116. de Brune bl. 9. Harrebomée V. bl. 306.

20 *Mots* bl. 67.

21 Tuinman I. bl. 106, II. bl. 57.

22 *Prov. serieus* bl. 20. Gheurtz bl. 20. Gruterus III. bl. 145.

23 *Campen* bl. 9. 4 *Jan.* Gruterus I. bl. 104. Meijer bl. 5.

24 *Adag. Thesaurus* bl. 22.

25 Gruterus III. bl. 145. v. d. Venne bl. 157. Tuinman II. bl. 223.

26 *Campen* bl. 109. Meijer bl. 53.

27 Cats bl. 501.

28 Cats bl. 542. *Sel. Prov.* bl. 2.

29 de Brune bl. 478.

30 Tuinman II. bl. 167.

31 v. d. Venne bl. 38. Tuinman II. bl. 27.

Men moet zoo eten, dat men etende kan blijven. 1
Naauw gezeten Is half kwalijk gegeten. 2
Sla dengenen, dien gij te eten geeft. 3
Slapen is zoo goed als eten.
Tweemaal kwalijk gegeten, is half gevast. 4
Veel drinken en eten Doet weinig weten. (Zie DRINKEN.)
Veel gapen Wil eten of slapen. 5
Wat gaat men eraf eten? 6
Wat ontbreekt hem, die wel slaapt en eet? 7
Zien eten doet eten.
Zij koken en brokken, gelijk zij het eten willen. (Zie BROKKEN.)
Zij wachten hem al etende. 8

FALEN.

Dat zijn moet, mag niet falen. 9
Die wanen, het zekerst te zijn, falen dikwijls het meest. 10

FALIEVOUWEN.

Dat is maar falievouwen. 11
[TUINMAN *zegt, dat* falievouwer „*verbastert kan zyn van* faalvouwer, *die ymands faalen of feilen op eene pluimstrijkende wijze bedekt, verschoont.*" *Ondertusschen brengt* v. D. HULST *het spreekwoord tot die, welke* „*van Kleeding*" *ontleend zijn, en dit zal wel het ware gezigtspunt zijn; ook* WEILAND, *op het woord* falie, *denkt daaraan.* Falie *is* sluijer, *thans veelal met het Fransche woord* voile *genoemd, en dus zal* falievouwen *letterlijk willen zeggen:* met de falie bedekken, *om alzoo het voorwerp, dat daaronder verborgen is, onkenbaar te maken. Zoo wordt* falievouwen *te regt overdragtig gebruikt voor* geveinsd handelen, *waarvan* foppen *en* vleijen, *in welken zin men de spreekwijze mede gebruikt, nuances zijn.*]

FEILEN.

Die niet doet, feilt niet, en die niet feilt, verbetert zich niet. (Zie DOEN.)
Feilen doet wel leeren. 12

FLIKFLOOIJEN.

Hij heeft het met strijken en flikflooijen al ver gebragt. (Zie BRENGEN.)

FLUITEN.

Gij hebt goed fluiten. 13
Het is reeds lang, dat hij daarop fluit.
Hij gaat ermede fluiten.
Hij kan er lang naar fluiten. 14
[*Dat is: hij mag alle mogelijke moeite aanwenden, om het voorwerp zijner begeerte magtig te worden, het zal te vergeefs zijn.* Men fluit naar den vogel, *en* men fluit hem niet na, *zoodat* nafluiten, *zoo als het in het spreekwoord meestal genomen wordt, mij minder juist voorkomt.*]
Hij kan wel mooi fluiten; maar hij smijt niet, waar hij wenkt. 15
Hij laat hem fluiten.
Hoor hem eens liefelijk fluiten.

FOKKEN.

Met iemand fokken. 16
[*Dat wil zeggen: hem heimelijk uitlagchen.*]

FONDEREN.

Gij zijt kwalijk gefondeerd. 17

GAAN.

Allengskens gaat men ook ver. 18
Als het u wel gaat, zoo denk om ons ook. (Zie DENKEN.)
Als het wel gaat, is het goed raden. 19
Als hij gaande is, kan hij niet weder ophouden. 20
[*Men zegt dit van een' praatäl.*]
Beschikken gaat voor bedenken. (Zie BEDENKEN.)
Daar gaat niets voor weldoen. 21 (Zie de *Bijlage.*)
Daar ga je nu meé heen.
Daar is wat gaande. 22
Dat gaat mank (*of:* kreupel). 23
Dat gaat, of 't gesmeerd is.
Dat gaat u voor. 24
Dat gaat zoo schielijk niet, als gij wel denkt. (Zie DENKEN.)
Dat heeft al zoo lang goed gegaan. 25
Dat moet erop staan: het gaat, hoe het gaat. 26
[*Dat wil zeggen: om de zaak door te zetten, willen wij niets ontzien, maar het uiterste wagen, daar moge dan van komen, wat wil.* TUINMAN *geeft als oorsprong van dit spreekwoord op:* „*De gelykenis is van een schip, wiens zeilen in top gehyst zyn, en daar men 't, zonder zwichten, mede wil laten doorstaan.*"]
Dat zal er wakker op los gaan! 27
Die gaan, komen er eer, dan die loopen. 28
Die knipen wil, moet rond gaan. 29
Die langzaam gaat, stoot zich niet ligt. 30
Die niet weet en niet durft, wat zegt hij, als hij uit vrijen gaat? (Zie DURVEN.)
Die ongenood (*of:* ongeroepen) komt, moet onbedankt weg gaan. (Zie BEDANKEN.)
Die verre gaat, mag stijf liegen. 31 (Zie de *Bijlage.*)
Eénmaal gaat nog, maar kom een andermaal niet wederom. 32
Eer men heen en weder ging. 33
Ergens mede zwanger gaan.
Ga, daar men u zendt; kom, als men u roept. 34
Ga eenvoudig, om niet kwalijk te varen. 35
Ga maar zoo voort; gij zult er wel komen, maar het zal wat laat zijn. 36

---

1 Tuinman II. bl. 28.
2 Gruterus III. bl. 163. Meijer bl. 87.
3 Servilius bl. 194.
4 Gruterus III. bl. 170. Meijer bl. 82.
5 *Sel. Prov.* bl. 206.
6 Sartorius *tert.* VII. 9.
7 Gruterus III. bl. 173.
8 Andriessen bl. 229.
9 *Mots* bl. 10.
10 Gruterus III. bl. 128, 176. Meijer bl. 100.
11 Winschooten bl. 345. Tuinman I. bl. 215. Gales bl. 16. v. d. Hulst bl. 14. Harrebomée V. bl. 302.
12 *Mots* bl. 16. *Campen* bl. 121.
13 *Euphonia* bl. 517.
14 Tuinman I. bl. 129, II. bl. 128. Gales bl. 38. Beddingius bl. 108. Everts bl. 234. Harrebomée *Tijd* bl. 306.
15 Guikema II. 12.
16 Sartorius *pr.* VIII. 90.
17 Sartorius *pr.* V. 15.
18 Gruterus I. bl. 92. de Brune bl. 203, 206. Willems III. 27.
19 Servilius bl. 35*. Zegerus bl. 2. 26 *Nov.* Gruterus I. bl. 93. de Brune bl. 127, 471, 498.
20 *Campen* bl. 57.
21 *Prov. seriosa* bl. 10, 45. Gheurtz bl. 14. Gruterus I. bl. 116. de Brune bl. 363. v. Alkemade bl. 98. Meijer bl. 84. Sancho-Pança bl. 39.
22 Tuinman I. bl. 247.
23 Tuinman I. *nal.* bl. 20.
24 Tuinman I. bl. 46. v. Zutphen I. bl. 90.
25 v. d. Willigen 15.
26 Tuinman I. bl. 102, 149, *nal.* bl. 23.
27 v. d. Hulst bl. 16.
28 Tuinman II. bl. 22.
29 v. Alkemade bl. 63.
30 de Brune bl. 206.
31 Gruterus III. bl. 139. de Brune bl. 187, 189, 190. Tuinman I. bl. 191, II. bl. 56. Meijer bl. 91.
32 *Campen* bl. 45. Meijer bl. 22.
33 *Campen* bl. 59.
34 Gruterus III. bl. 146.
35 v. d. Venne bl. 246.
36 Winschooten bl. 341. Tuinman I. *nal.* bl. 21.

Ga, waar gij moogt, en sterf, waar gij moet. 1
Gelukt het de eerste maal niet, een andermaal zal het beter gaan. 2
Gij behoeft niet uit hooijen te gaan.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* HOOI *aldus:* Het is geen hooitijd.]
Gij behoeft voor mij niet mank te gaan.
[*Op het woord* KREUPEL *komt dit spreekwoord reeds als deel van een ander aldus voor:* Gij moet voor mij niet mank gaan: ik heb al mijn leven in de kreupelstraat gewoond.]
Het gaat er alles hobbel-de-bobbel.
[*De hier bedoelde wilde, ruwe handelwijze is van de baren der zee genomen.*]
Het gaat er al op 't groeten. 3
[*De beleefdheid bepaalt zich alleen tot uitwendigheden.*]
Het gaat er bij hem nu ruim uit. 4
Het gaat er links en regts overheen. 5
Het gaat hem heun.
[*Dat is: hij is in droevige omstandigheden.* Heun *wordt in de beteekenis van* bedroefd, *of van* sober, *ook wel van* rouw *gebezigd, en geldt als zoodanig nog heden in de provincie Groningen.*]
Het gaat kwalijk, daar niemand ontgaat. 6
Het gaat niet regt toe. 7
Het hangen gaat vóór 't wurgen. 8
Het is kwalijk gedaan, dat men dien draagt, die zelf (*of:* alleen) kan gaan. (Zie DOEN.)
Het schaadt of baat, Met wien men gaat. (Zie BATEN.)
Het vallen gaat vóór 't zeerdoen. 9
Het willen gaat vóór 't kunnen. 10
Het zal wel gaan, als 't begint te gaan.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* BEENEN *aldus:* Het zal wel gaan, als het aan het gaan is, zei de man, en het kind had maar één been.]
Het zien gaat vóór 't zeggen. 11
Hij doet genoeg, die gaat en wederkeert. (Zie DOEN.)
Hij druipt, waar hij gaat. (Zie DRUIPEN.)
Hij gaat in zich zelven. 12
Hij gaat uit schieten. 13
Hij is bui gegaan.
[*Deze spreekwijze is ontleend aan een' vlieger, waarvan het touw breekt, en die daardoor verloren gaat. Men past het op een' oneerlijken knecht toe.*]
Hij is gaande en staande.
Hij kan het zoo wat gaande houden. 14
Hij laat het gaan, zoo als het wil. 15
Hij moet uit visschen gaan.
Hij sterft, daar hij gaat. 16
Hij vaart nu wel, het gaat hem nu voorwaarts. 17
Hij vliegt, daar hij gaat. 18
Ik kom nog al gaande vroeg genoeg. 19
Ik weet niet, of ik vooruit of achteruit ga. 20
Kakken gaat voor. 21
Kan ik er niet gaan, ik zal er kruipen. 22
Men moet langzaam gaan en ver zien. 23
[*Deze voorzigtigheids-maatregel komt ook aldus voor:* Zacht te gaan en ver te zien, Is een daad van wijze liên.]
Men weet wel, wanneer men gaat, maar niet, wanneer men wederkeeren zal. 24
Men wint meer door gaan dan door springen. 25
Men zal het zoo haast gaan als loopen. 26
Men ziet hem zoo lief gaan als komen. 27
Met vragen gaat men ver. 28
Regt uit te gaan, Is best gedaan. (Zie DOEN.)
Zien gaat boven hooren zeggen. 29
Zij gaat, of zij vernageld was. 30
Zoo als ik ga en sta.

GAPEN.

Hij gaapt niet, of hij liegt. 31
Hij gaapt te wijd.
[*Deze spreekwijze vindt men reeds als spreekwoord op het woord* KAAK *aldus:* Hij gaapt zich de kaak uit het lid.]
Veel gapen Wil eten of slapen. (Zie ETEN.)
Wijd gapen bijt niet; Fel blazen smijt niet. (Zie BIJTEN.)

GASTEREEREN.

Die veel uitgast, moet veel ingasten. 32

GEBETEREN.

Hij hindert wel, die 't niet gebeteren kan. 33 (Zie de *Bijlage.*)
[*Hier wordt, even als bij het spreekwoord:* Hij hindert wel, die geene baat aanbrengt, *gezinspeeld op de* nadeelen, *die kunnen worden aangebragt, en die als* negatieve voordeelen *te beschouwen zijn.*]
Hij ziet er uit als iemand, die het niet gebeteren kan. 34

GEBEUREN.

Het gebeurde, toen het geschied is. 35
Het is overal gebeurd.
[*Even gelijk bij het spreekwoord:* Te Leiden is het geschied, en te Delft een jaar geleden, *geeft men hier te kennen, dat men de verhaalde anecdote voor eene oude bekende houdt.*]
Het zal niet weêr gebeuren. 36
Is 't niet gebeurd, het kan gebeuren.
[*Men bezigt deze uitdrukking, wanneer men iemands vertelsel niet gelooft.*]
Van gebeuren zegt men wat. 37

---

1 *Mots* bl. 79. de Brune bl. 296, 478.
2 *Campen* bl. 105. Meijer bl. 49.
3 Meijer bl. 81.
4 Sartorius *tert.* VII. 27.
5 Tuinman I. bl. 291.
6 Gruterus III. bl. 150.
7 *Campen* bl. 60.
8 Sartorius *pr.* V. 80.
9 Sartorius *pr.* V. 80.
10 v. d. Venne bl. 196.
11 *Campen* bl. 75. 25 *Jan.* Gruterus I. bl. 124. de Brune bl. 458. Sartorius *pr.* II. 42, *sec.* VII. 20. v. Alkemade bl. 166. *Adag. quadam* bl. 61. *Adag. Thesaurus* bl. 64. Meijer bl. 34. 25 *Jan.* 52.
12 Sartorius *pr.* VII. 50.
13 Winschooten bl. 230. v. Eijk III. bl. 66.
14 Tuinman I. *nal.* bl. 22.
15 *Campen* bl. 107.
16 *Campen* bl. 69.
17 Sartorius *sec.* VII. 96.
18 *Campen* bl. 55.
19 *Campen* bl. 110. Meijer bl. 52.
20 *Adag. quadam* bl. 41.
21 v. Alkemade bl. 164.
22 Tuinman I. bl. 371.
23 4 *Maart.* Gruterus I. bl. 123. de Brune bl. 207. *Mergh* bl. 56. Tuinman II. bl. 22. *Wijsheid* bl. 142.
24 Gruterus III. bl. 160. de Brune bl. 176.
25 *Veeteelt* bl. 106.
26 *Campen* bl. 12. 23 *Maart.* Gruterus I. bl. 115. Cats bl. 512. de Brune bl. 207, 479. *Sel. Prov.* bl. 66. Tuinman II. bl. 177.
27 *Campen* bl. 109.
28 Gruterus III. bl. 162.
29 *Prov.' seriosa* bl. 46. Servilius bl. 97*. Gheurtz bl. 58. Zegerus bl. 50. v. d. Venne bl. 129. de Brune bl. 294. *Adag. quadam* bl. 58. *Adag. Thesaurus* bl. 61.
30 Winschooten bl. 161.
31 Sartorius *quart.* 77.
32 19 *Sept.* Gruterus I. bl. 100.
33 *Prov. seriosa* bl. 24. Gruterus III. bl. 151. Tuinman I. bl. 368. Meijer bl. 83.
34 Sancho-Pança bl. 53.
35 Tuinman I. bl. 251.
36 *Campen* bl. 72.
37 v. d. Venne bl. 256.

Wat gebeurd is, blijft geschied.
Wat maar eens gebeurt, doe dat. (Zie DOEN.)

GEBIEDEN.

Die gehoorzamen kan, kan gebieden.
Die niet gediend heeft, kan niet gebieden. (Zie DIENEN.)

GEBOREN WORDEN.

Die geboren is, om te hangen, verdrinkt niet. 1 (Zie de *Bijlage.*)
Die tot werken is geboren, Moet werken, of hij gaat verloren. 2
Die zot geboren wordt, geneest daar nimmer van. 3
Het is, alsof hij ervoor geboren is.
Hij is er gewonnen, geboren, geworpen en gemaakt (*of:* gesmakt). 4
Hij wil niezen, eer hij geboren is.

[*Men zegt dit ter beschaming eener vermetele voorbarigheid.*]

Ik ken hem niet, dat hij geboren is. 5
Niet met wien gij geboren wordt, maar met wien gij verkeert.
Wel hem, die wel geboren is. 6

GEBRUIKEN.

Dat eerlijk gewonnen is, moet matig gebruikt worden.
Hij heeft hem koud gebruikt.

[*De dronkaard behoeft zijn slokje niet te warmen.*]

GEDENKEN.

Aanzien doet gedenken. (Zie AANZIEN.)
Het gedenkt hem nog: hij is er eens kwalijk geweest. 7

GEDIJEN.

Dat men zelf wint, gedijt best. 8
Die wel gedijt, Die wordt benijd. (Zie BENIJDEN.)

GEDUREN.

Hij kan daar noch van noch bij geduren. 9

GEESELEN.

Zoo gij eens gegeeseld waart, gelijk ik het verdiend had! 10

GEEUWEN.

Als er één geeuwt, zoo geeuwen ook de anderen. 11
Hij kan nokken noch geeuwen.

[*Dat is: hij heeft tot niets de minste geneigdheid; maar is een toonbeeld van onaandoenlijkheid.* Nokken *is een bewijs van overstelpende droefheid, en* geeuwen (gapen) *van verveling.*]

GEGERD ZIJN.

Hij is ermede gegerd. 12

[„Gegerd," *zegt* WINSCHOOTEN, „*schijnt mij te zijn het selve met het woord* gegord, *van* gorden, *waar van een* gordel, *naademaal het in de saak oover een komt; want* gegerd te sijn, *beteekend: zoo* stijf vertuid, *dat het Schip niet swaajen kan; waar van het spreekwoord:* hij is 'er mee gegerd, *of, gelijk sommige het uitspreeken,* gesjerd, [*dat wil zeggen:*] *hij is 'er meede opgescheept, hij is aan 't teefje vast.*"]

GEHOORZAMEN.

Die gehoorzamen kan, kan gebieden. (Zie GEBIEDEN.)
Die moet leeren bevelen, moet eerst leeren gehoorzamen. (Zie BEVELEN.)

GEHOUDEN ZIJN.

Hij is aan mij gehouden. 13

GEKKEN.

Die gekt, wordt begekt. (Zie BEGEKKEN.)
Weder gekken was nooit verboden. 14

GELDEN.

Daar men niet gerekend wordt, behoeft men niet te gelden. 15
Die minst drinkt, geldt meest. (Zie DRINKEN.)
Het zal er gelden. 16
Hij wilde wel, dat het veel gold, en dat hij het won. 17
Mompen geldt mede. 18
Nabij schieten helpt niet: treffen geldt. 19
Van hooren zeggen geldt niet. 20
Wat het hoogst is, moet het meest gelden.
Wat nu is, geldt!

[*Men voegt dit den persoon toe, die met groote opgeblazenheid van zijne vroegere daden spreekt; indien zijne tegenwoordige handelingen daarmede in strijd zijn.*]

Zij is zoo duur verkocht, als zij gelden mag. 21

[*Zij heeft zulk eene goede partij gedaan, dat is: zij is zoo goed gehuwd of verloofd, als zij wenschen of hopen kan.*]

GELIJKEN.

Het is zoo mooi niet, als het wel lijkt.
Wil je me lijken, Eerst moet ik kijken.

GELOOVEN.

Al gelooft gij het niet, gij zult er nogtans niet om verdoemd zijn.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* ZALIGHEID *aldus:* Al gelooft gij het niet, de zaligheid is er niet aan verbonden.]

Die het niet gelooven wil, moet het bezien. (Zie BEZIEN.)
Die ligt gelooft, wordt ligt bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)
Gevoelen doet gelooven. 22
Hij gelooft het niet, of hij moet het zelf zien. 23
Hij geloove, die 't geloove, ik geloof het niet. 24
Hoe hij zich draait of wendt, hij moet er toch aan gelooven. (Zie DRAAIJEN.)
Hoe hooger gezworen, hoe minder geloofd. 25
Ik wil het liever gelooven, dan dat ik het zoude gaan vragen (*of:* gaan zien). 26
Simpellijk gelooven en weldoen. 27
Wat men zelf ziet, kan men best gelooven. 28
Wilt gij 't niet gelooven, dan moet gij ongeloovig sterven. 29 (Zie de *Bijlage.*)

---

1 Gruterus II. bl. 124, 137. *Mergh* bl. 10, 13. Tuinman I. bl. 353.
2 v. d. Venne bl. 92. Tuinman I. bl. 306.
3 *Mots* bl. 64.
4 Folie I. 127.
5 Sartorius *pr.* VII. 64.
6 Gruterus III. bl. 173.
7 Sartorius *sec.* IV. 42.
8 v. d. Venne bl. 233.
9 Servilius bl. 22*. Zegerus bl. 46.
10 *Adag. quædam* bl. 63.
11 de Brune bl. 24, 493.
12 Winschooten bl. 66.
13 Sartorius *pr.* VIII. 9.
14 Gruterus III. bl. 173. Meijer bl. 78.
15 v. d. Venne bl. 255.
16 Tuinman II. bl. 150.
17 *Campen* bl. 94. Meijer bl. 43.
18 *Mergh* bl. 24.
19 *Campen* bl. 49.
20 v. Hall bl. 297.
21 Tuinman I. bl. 87.
22 *Prov. seriosa* bl. 47. Gruterus III. bl. 148.
23 de Brune bl. 144. Andriessen bl. 233.
24 v. Alkemade bl. 58.
25 Gruterus II. bl. 148. *Mergh* bl. 25.
26 *Campen* bl. 49. Meijer bl. 23.
27 4 *April.* Gruterus I. bl. 119.
28 v. d. Venne bl. 144.
29 *Campen* bl. 49.

Wilt gij 't niet gelooven, zoo moogt gij 't loopen vragen. 1

Zoude men het niet gelooven, als gij het zegt! 2

GELUKKEN.

Gelukt het de eerste maal niet, een andermaal zal het beter gaan. (Zie GAAN.)

Gelukt het met den een niet, dan gelukt het met den ander. 3

Het is luk raak (*of:* Luk wel, raak wel). 4

Het lukt beter, dan 't geschoren was. 5

Na lang tornen, is het toch eindelijk gelukt.

GENEEREN.

Die zich geneert met stelen, moet zich getroosten met hangen. 6

GENEZEN.

Dat geneest niet.

Die zot geboren wordt, geneest daar nimmer van. (Zie GEBOREN WORDEN.)

Wat niet bijt, geneest ook niet. (Zie BIJTEN.)

Wel verrezen, Maar niet genezen.

GENIETEN.

De een beschiet, Maar de aâr geniet. (Zie BESCHIETEN.)

Die wil genieten, Moet ook meê schieten. 7

Laat het u niet verdrieten, Dat een ander u moet genieten. 8

GENOEGEN.

Duiken en genoegen. (Zie DUIKEN.)

GERAKEN.

Hij geraakt aan het malen. 9

Hij geraakt daar goed te zit.

Hij geraakt eronder.

Hij is erachter geraakt. 10

GESCHIEDEN.

Als iets is geschied, Zoo helpt het klagen niet. 11

Al wat zijn zal, moet geschieden. 12

Dat geschieden moet, zal men gaarne lijden. 13

Dat geschied is, kan men niet te niet doen. (Zie DOEN.)

Dat men zich zelven oplegt, plagt gewoonlijk te geschieden. 14

Dat noodig is, moet geschieden. 15

Geschiedt het, Men ziet het. 16

Het gebeurde, toen het geschied is. (Zie GEBEUREN.)

Ik wist niet, wat mij geschiedde, noch hoe ik te moede was. 17 (Zie de *Bijlage.*)

Niemand weet, wat hem zal geschieden. 18

Ongezien Kan geschiên. 19

Waar geschiedde het? ik weet het niet. 20

Wat gebeurd is, blijft geschied. (Zie GEBEUREN.)

Wat gij niet wilt, dat u geschiedt, Doe dat dan ook een ander niet. (Zie DOEN.)

GETROOSTEN.

Die het krimpen aanneemt, moet zich het gieren getroosten. (Zie AANNEMEN.)

Die zich geneert met stelen, moet zich getroosten met hangen. (Zie GENEEREN.)

GEVEN.

Aanstonds weigeren is half geven.

Als hij beter heeft, zal hij beter geven. 21

Borgen Maakt (Geeft, *of:* Verwekt) zorgen. (Zie BORGEN.)

Dat is te geef.

De een geeft, en de ander belooft. (Zie BELOVEN.)

Die aan een ander wat geeft, behoeft zijns. (Zie BEHOEVEN.)

Die bidt, dat niet te geven is, ontzegt zich zelven. (Zie BIDDEN.)

Die heeft, dien zal gegeven worden (*of:* Men geeft, Die heeft). 22

[*Dit spreekwoord is genomen uit* Matth. XIII : 12 *en* XXV : 29, Mark. IV : 25 *en* Luk. VIII : 18 *en* XIX : 26.]

Die mij benijden En niet geven, Moeten mij lijden En laten leven. (Zie BENIJDEN.)

Die mij geeft, die leert mij geven. 23 (Zie de *Bijlage.*)

Die niet en heeft, Ook niet en geeft (*of:* Niemand geeft, Wat hij niet heeft). 24

Die niet geeft, Die niet heeft. 25

[*Dat wil zeggen: die de benoodigde onkosten voor eene zaak niet maken wil, kan op geene groote voordeelen rekenen. Men past dit spreekwoord vooral op het voederen der koeijen toe.*]

Die niet nemen wil, durft niet geven. 26

Die niets dan begeeren geleerd heeft, dien is het kwalijk geven te leeren. (Zie BEGEEREN.)

Dien men ontziet, dien geeft men het zijne. 27

Dien men vreest, geeft men het zijne. 28

Die wat geeft, wil betalen. (Zie BETALEN.)

Geef eerst, neem eerst. 29

Geven of nemen. 30

Geven, wat men kwijt wil zijn. 31

Gij komt, als 't gegeven is. 32

Haastelijk gegeven is dubbel gegeven (*of:* Die spoedig geeft, geeft dubbel). 33

Het geeft genoeg, zoo lang iemand leeft. 34

Het geeft of neemt niet. 35

Het is zaliger, te kunnen geven, dan te moeten ontvangen. 36

[*Dit spreekwoord is ontleend aan* Hand. XX : 35.]

Hij gaf hem genoeg te ruiken. 37

Hij gaf hem niet, dat hij uitspuwt. 38

Hij geeft, Wat hij niet heeft. 39

---

1 *Campen* bl. 49.
2 Servilius bl. 28.
3 Gales bl. 34.
4 1 *Nov.* Gruterus I. bl. 113. v. Alkemade bl. 121. Tuinman I. *nal.* bl. 10.
5 Sartorius *sec.* X. 55.
6 *Adag. quædam* bl. 13.
7 *Sel. Prov.* bl 160.
8 Sartorius *pr.* II. 85.
9 Winschooten bl. 150. v. Eijk III. bl. 28.
10 Tuinman I. bl. 233.
11 2 *Maart.* Gruterus I. bl. 92.
12 v. d. Bergh bl. 272.
13 Zegerus bl. 19. Gruterus II. bl. 129. *Mergh* bl. 6.
14 Gruterus II. bl. 130. *Mergh* bl. 7. Meijer bl. 88.
15 Gruterus III. bl. 129.
16 *Campen* bl. 62.
17 *Campen* bl. 52. Meijer bl. 25.
18 Gruterus III. bl. 162.
19 *Prov. seriosa* bl. 35. Gheurtz bl. 55. 8 *Nov.* Gruterus I. bl. 117. Cats bl. 466. v. d. Venne bl. 80. Sartorius *sec.* VI. 75, *quart.* 13. Tuinman I. bl. 241. (Folie I. 367.)
20 *Campen* bl. 56.
21 Sartorius *tert.* VII. 72.
22 Cats bl. 523. de Brune bl. 72, 73, 162. *Sel. Prov.* bl. 196.
23 Servilius bl. 220*, 222*. Gheurtz bl. 13. Zegerus bl. 5, 11. Gruterus II. bl. 125. de Brune bl. 115. *Mergh* bl. 11. *Sel. Prov.* bl. 121. *Adag. quædam* bl. 20. Willems III. 119.
24 20 *Oct.* Gruterus I. bl. 100. (Folie I. 265.) Willems VIII. 9.
25 *Veeteelt* bl. 119.
26 *Prov. seriosa* bl. 19. Gruterus III. bl. 128.
27 *Prov. seriosa* bl. 16.
28 Gruterus III. bl. 137.
29 *Campen* bl. 20.
30 Engelen 3. v. Hasselt bl. 12.
31 Sartorius *pr.* X. 75.
32 Sartorius *pr.* X. 21, *tert.* IV. 26.
33 Servilius bl. 171. Zegerus bl. 30. Gruterus II. bl. 147. *Mergh* bl. 22. *Adag. quædam* bl. 25. *Adag. Thesaurus* bl. 34.
34 *Campen* bl. 59. Meijer bl. 28.
35 *Campen* bl. 121. Winschooten bl. 42. v. Lennep bl. 54.
36 Lublink *Verh.* bl. 108. Harrebomée I. bl. 279.
37 Winschooten bl. 330. Tuinman I. bl. 185, 190.
38 de Brune bl. 469. Sartorius *tert.* IV. 27, VIII. 45.
39 de Brune bl. 32. *Adag. quædam* bl. 20.

Hij geeft zich gevangen.
Hij heeft het eraan moeten geven.
[*Hij is dood.*]
Hij is goed geefs.
Hij leeft, Die 't al geeft.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* GOD *aldus:* God leeft, Die 't alles geeft.]
Hij weet te nemen en te geven. 1
Houd wat en geef wat. 2
Ik geef er zooveel niet om. 3
Ik geef het u gewonnen. 4
Koop ik duur, ik geef ernaar. 5
Koud en nat Geeft nog altijd wat. 6
Men kan zeggen, wat men niet weet, maar niet geven, wat men niet heeft. 7
Men moet niet al zeggen, wat men weet, noch al geven, wat men heeft. 8
Men moet zoo geven, dat men gevende kan blijven. 9
Men zal niet geven om weder geven. 10
Niemand geeft veel, om 'tgeen hij heeft.
Niemand kan geven en houden. 11
Schrijf, eer dat gij geeft; ontvang, eer dat gij schrijft. 12
[*Dit spreekwoord bevat een regel van voorzigtigheid voor den koopman.*]
Sla dengenen, dien gij te eten geeft. (Zie ETEN.)
Spoedig geven is eerlijk geven.
Van geven sterft men. 13
[,,*Verstaat: niet van liefdegiften te geven, maar van den geest te geven,*" *zegt* TUINMAN. *Zóó wordt het echter, ofschoon, mijns inziens, verkeerd, door* V. WAESBERGE *niet begrepen, daar hij deze spreekwijze den vrek in den mond legt.*]
Van zien geeft men niet. 14
Wat hij geeft, dat stinkt. 15
Wat men hem geeft, die getrouwelijk dient, is alles te weinig. (Zie DIENEN.)
Wat men hem geeft, die ontrouwelijk dient, is alles te veel. (Zie DIENEN.)
Wij geven het malkander blindelings van boven neêr. 16
Wij zullen 't haar te neem of te geef zetten. 17

GEVOELEN.

Al gevoelende verga ik. 18
Dan gevoelt men 't zoo niet.
[*De te doene uitgaven nl., die niet in klinkende munt geschieden.*]
Die koopt en verkoopt, gevoelt niet, wat hij uitgeeft. 19
Gevoelen doet gelooven. (Zie GELOOVEN.)

GEWENNEN.

Alzoo te strijden, ben ik niet gewend. 20

GEZEGGEN.

Die men gezeggen kan, mag men raden. 21

GEZIND ZIJN.

Die wel wint, Is wel gezind. 22

GIEREN.

Die het krimpen aanneemt, moet zich het gieren getroosten. (Zie AANNEMEN.)

Hij zal er wel op los gieren.

GIETEN.

Men kan het er niet in gieten.
Wie haastig giet, Houdt dikwijls niet. 23

GIJPEN.

Hij ligt op het gijpen.
[*Dat is: hij snakt naar den laatsten ademtogt.*]

GISSEN.

Al met gissen. 24
Gissen Kan (Doet, *of:* Is) missen. 25

GLIJDEN.

Hij laat het glijden. 26
Hoe beter gesmeerd, hoe beter gegleden.

GOEDVINDEN.

Beter hebben dan goedvinden. 27
Men kan niet hebben en goedvinden. 28

GOOIJEN.

Hij gooit alles het onderste boven.

GRABBELEN.

Daar valt weinig of niets te grabbelen.
[*Dat wil zeggen: daar is niet veel voor 't mes.*]
Die meest grabbelt, die meest grijpt. 29 (Zie de *Bijlage.*)

GREPPEN.

Greppen en delven Betaalt zich zelven. (Zie BETALEN.)

GRIJPEN.

Al wat hij grijpen en vangen kan. 30
Die een ander meent te grijpen, wordt zelf gevat.
Die meest grabbelt, die meest grijpt. (Zie GRABBELEN.)
Die te veel te gelijk grijpt, maakt het ligt te grof.
Grijpt, Als 't rijpt. 31
[*Dat wil zeggen: als eene zaak haar beslag heeft, moet men niet talmen, met andere woorden: men moet te regter tijde toetasten. Het spreekwoord is aan de vruchten ontleend, die men moet plukken of inzamelen, als ze rijp zijn. Het bevat een' raad aan ouders, om hunne dochters in tijds uit te huwen.*]
Grijp wat, dan hebt ge wat. 32
Hij heeft het maar voor 't grijpen. 33

GROEIJEN.

Hij groeit erin (*of:* ervan). 34

---

1 Gheurts bl. 29. *Scheeps-Spreekw.* bl. 134.
2 (Folie I. 466.)
3 Servilius bl. 33*. Tuinman I. bl. 172, 311.
4 *Campen* bl. 71. Sartorius *pr.* X. 49. v. Alkemade bl. 182.
5 *Campen* bl. 21.
6 v. Eijk III. bl. 87.
7 *Mots* bl. 49. Gruterus III. bl. 159. Meijer bl. 90.
8 v. d. Venne bl. 137. de Brune bl. 387. Richardson bl. 25.
9 Gheurts bl. 21. Sartorius *pr.* III. 13, *tert.* II. 30. Tuinman I. bl. 224.
10 *Prov. seriosa* bl. 23.
11 Mattheus 5.
12 *Sel. Prov.* bl. 178.
13 Tuinman I. bl. 78. v. Waesberge *Geld* bl. 163.
14 Gruterus III. bl. 170.
15 *Campen* bl. 54.
16 Sartorius *tert.* VI. 84, VII. 29.
17 Sartorius *tert.* I. 74.
18 Servilius bl. 142.
19 *Sel. Prov.* bl. 174.
20 Witsen 236, 464.
21 *Prov. seriosa* bl. 16. Gheurtz bl. 77. Gruterus III. bl. 137.
22 Cats bl. 504.
23 Cats bl. 437. Hoeufft bl. 24.
24 Servilius bl. 235*.
25 17 *Jan.* Gruterus I. bl. 106. Cats bl. 459. Witsen 372. Zoet bl. 4. v. Alkemade bl. 3. Tuinman bl. 82. v. Moerbeek bl. 255. *Wijsheid* bl. 135. Willems III. 24. Modderman bl. 13.
26 Tuinman II. bl. 152.
27 Sancho-Pança bl. 26.
28 Sancho-Pança bl. 27.
29 *Prov. seriosa* bl. 31.
30 Tuinman II. bl. 50.
31 Cats bl. 438. Willems VIII. 30.
32 Modderman bl. 132.
33 Harrebomée *Tijd* bl. 286.
34 *Campen* bl. 69.

Ik kan groeijen noch bloeijen, omdat gij mij zoo lastert. (Zie BLOEIJEN.)
Wat schielijk groeit, valt schielijk af. (Zie AFVALLEN.)

GROETEN.

Als je hem niet aankunt, dan moet je hem maar groeten. (Zie AANKUNNEN.)
Gelijk gij groet, zoo zult gij gegroet worden. 1
Het gaat er al op 't groeten. (Zie GAAN.)
Hij groet hem.

[*Hij wil voortaan niets meer met hem te doen hebben.*]

GROOTSPREKEN.

Grootspreken en pogchen — daar zal het hem niet aan ontbreken. 2

GUNNEN.

Ik gun het je wel, maar houd het liever zelf.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* BEEST (I. *bl.* XXXV) *aldus:* Mijn hondje, mijn beestje! ik gun het je wel, maar houd het graag zelf.]

HAASTEN.

Die haast, Komt laatst. 3

[*Die alleen denkt, om maar vooruit te komen, vergeet de bijomstandigheden, die hem in zijne werkzaamheden kunnen voorkomen, en doet daardoor zijne zaken niet goed.*]

Haast u langzaam. 4
Haast u niet: gij komt nog vroeg genoeg. 5 (Zie de *Bijlage.*)
Het is hier: haast je, spoed je.

HAKEN.

Altijd een haken en verweren. 6
Het moet vroeg krommen, dat haken zal (*of:* Het kromt haast, dat haken wil).

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* HAAK *aldus:* Het moet vroeg krommen, zal het een goede hoepel (reep, *of:* puthaak) worden.]

Waar er één over valt, daar haken ze allen op. 7

HAKKEN.

Hij hakt erin.

[*Hij doet groote uitgaven.*]

HALEN.

Daar is niets meer te halen. 8
Dien men noodt, roept men; dien men haalt, wil men. 9
Haal je niet, zoo heb je niet. 10
Het eene halen, Het andere betalen. (Zie BETALEN.)
Het is daar altijd op en haal meer.

[*In denzelfden zin zegt men:* Het is haal op en breng meer, *waarmede men te kennen geeft, dat men maar zorgeloos voortleeft, zonder zich over de toekomst te bekommeren.*]

Hij is graag, waar wat te halen is.
Hij is ruim van halen, Maar slecht van betalen. (Zie BETALEN.)
Hij kan bij hem niet halen. 11

[*Hij mag met hem in geene vergelijking gesteld worden.*]

Hij weet het wel, als hij 't maar halen mogt.
Ik wil noch daaruit halen, noch daarin schieten. 12
Men weet niet, waar de een het laat, en waar de ander het van daan haalt.

[*Er is hier sprake van geld.*]

Wat men verre haalt, dat smaakt het zoetst. 13

HANDELEN.

Al praten wij wat gek, wij willen nogtans wijselijk handelen. 14
Zoo als er een handelt, zoo zegt men 't hem na. 15

HANGEN.

Dat hangt er anders in!
Die het breed (*of:* lang) heeft, laat het breed (lang) hangen. 16
Het hangt al aan een goed beduiden. (Zie BEDUIDEN.)
Het hangt noch kleeft. 17
Hij hangt het te luchten.
Hij is eraan blijven hangen.
Wel spannen helpt niet; het hangt al aan wel afschieten. (Zie AFSCHIETEN.)

Die geboren is, om te hangen, verdrinkt niet. (Zie GEBOREN WORDEN.)
Die het ontloopen kan, laat zich niet hangen. 18
Die zich geneert met stelen, moet zich getroosten met hangen. (Zie GENEREN.)
Eer men leert hangen, is men half gewurgd. 19
Heeft hij gestolen, dan moet hij hangen.

[*Men zegt dit, indien men wil beproeven, of eene zaak ten goede of ten kwade zal uitloopen. De waag, in de toepassing van dit spreekwoord, blijkt echter niet zoo groot te zijn, als 't wel lijkt; want het spreekwoord wordt bepaaldelijk gebruikt, wanneer men in het kaartspel een' stouten trek speelt.*]

Het hangen gaat vóór 't wurgen. (Zie GAAN.)
Het is hangen en branden. (Zie BRANDEN.)
Hij is gehangen. 20
Laten is goed tegen het hangen. 21

[„*Verstaat: niet het* bloedlaaten *met een vlym uit de aderen, maar het* laaten van 't steelen," *zegt* TUINMAN. „*Dan zal men,*" *zoo gaat hij voort,* „*niet stikken in den strop, waar aan dieven opgehangen en geworgt worden.*" *Men ziet daaruit, dat er eene dubbelzinnigheid schuilt, en men het spreekwoord schertsender wijze heeft op te vatten.*]

Meê gevangen, Meê gehangen.
Men kan niemand hangen, eer men hem heeft. 22

---

1 Zegerus bl. 27.
2 *Campen* bl. 6. Meijer bl. 4.
3 de Brune bl. 203, 206, 410.
4 de Brune bl. 203, 205, 207. Tuinman II. bl. 177. *Magazijn* II. bl. 203. Willems VIII. 72. *N. Blijg.* 23. v. Waesberge *Vrijen* bl. 61. *Spreuk* X. *Veeteelt* bl. 113.
5 *Campen* bl. 13.
6 Idinau bl. 258.
7 Sartorius *tert.* II. 64.
8 Sartorius *sec.* IV. 33.
9 v. d. Venne bl. 226.
10 v. Lennep bl. 78.
11 v. Moerbeek bl. 271.
12 Sartorius *pr.* VII. 25.
13 *Prov. seriosa* bl. 11. *Campen* bl. 28. Gheurts bl. 14. Gruterus III. bl. 129. Meijer bl. 13. Schrant bl. 276.
14 *Campen* bl. 97. Meijer bl. 45.
15 *Campen* bl. 52. Meijer bl. 25.
16 *Campen* bl. 34. 22 *Oct.* Gruterus I. bl. 101. de Brune bl. 480. Tuinman I. bl. 92. Folie II. 96. v. d. Willigen 18. Meijer bl. 16. v. Eijk II. 50, *nal.* 95. de Jager *Bijdr.* bl. 128. Harrebomée II. bl. 254. Sancho-Pança bl. 28. 29 *Maart* 53.
17 de Brune bl. 468. Sartorius *tert.* X. 51. Tuinman I. bl. 290, II. bl. 18.
18 *Sel. Prov.* bl. 164.
19 *Prov. seriosa* bl. 20. Gheurts bl. 20.
20 v. Moerbeek bl. 256.
21 Winschooten bl. 329. Tuinman I. bl. 76, II. bl. 133. *April* 24.
22 Tuinman I. bl. 139, II. bl. 133. Reddingius bl. 108. v. Zutphen I. bl. 8², II. bl. 63.

Tusschen hangen en worgen. 1

HANSEN.

Hij zal mogen hansen. 2

[*Hij zal „het gelag betalen," zegt* WILLEMS.]

Zij hansen en dansen. (Zie DANSEN.)

HANTEREN.

Ik ken u niet, zoo ik u niet hantere. 3

HAPPEN.

Hij heeft te diep gehapt.

HARDEBOLLEN.

Zij hardebollen met elkander. 4

HATEN.

Dat hij haat, dat draagt hij. (Zie DRAGEN.)

Die om weinig haat, heeft nooit veel bemind. (Zie BEMINNEN.)

Gehaat te worden, is erg; maar veracht te worden, nog erger.

Het is al goed, Wat hij doet, Dien men bemint; Het is al kwaad, Dien men haat, Wat hij begint. (Zie BEGINNEN.)

HAVENEN.

Iemand havenen. 5

HEBBEN.

Als hij beter heeft, zal hij beter geven. (Zie GEVEN.)

Als wij 't hebben, dan mogen wij 't tellen. 6

Als ze hem is opgeleid, dan zal hij ze hebben.

[*Het meisje nl., waarmede hij huwen zal. Is er sprake van iemands lotsbedeeling, dan zegt men tot hem:* Wat u opgeleid is, zult gij wel krijgen.]

Al wat gij liefst hebt. 7

Behelp u, met hetgeen gij hebt. (Zie BEHELPEN.)

Betaal, en gij zult weten, wat gij hebt. (Zie BETALEN.)

Beter hebben dan goedvinden. (Zie GOEDVINDEN.)

Beter te hebben dan te leenen. 8

Daar men 't goed heeft, moet men blijven. (Zie BLIJVEN.)

Dat is heb; nu op een ander. 9

Dat men aan zich zelven heeft, behoeft men niet te koopen. 10

Dat niet en heeft, dat niet en smeert. 11

Deden wij, dat wij zouden, Wij hadden, dat wij wouën. (Zie DOEN.)

Die alles wil hebben, krijgt gemeenlijk niets. 12 (Zie de *Bijlage.*)

Die alles wil hebben, raakt alles kwijt.

Die daarvan hebben wil, laat het mijne staan. 13

Die genoeg heeft, om mede te doen, leeft gerust. 14

Die heeft, dien zal gegeven worden (*of:* Men geeft, Die heeft). (Zie GEVEN.)

Die heeft, wat er blinkt (*of:* klinkt), Krijgt, wat er springt. (Zie BLINKEN.)

Die hem laatst spreekt, heeft hem eerst. 15

[*Hij speelt met elk mooi weêr, en draait als een weêrhaan.*]

Die het breed (*of:* lang) heeft, laat het breed (lang) hangen. (Zie HANGEN.)

Die het zijne opheeft, heeft nooit wat gehad. 16

Die het zijne verpruilt, die heeft er niets van. 17

Die langst leeft, Alles heeft. 18

[*Men zegt ook in gelijken zin:* Die laatst leeft, zal alles erven, *en wil ermede zeggen: als allen gestorven zijn, heeft hij geene mede-ërfgenamen te vreezen, en is de erfenis voor hem alleen. Men bezigt dit spreekwoord al gekkende, wanneer er eene berekening gemaakt wordt, die men bijna zeker is, dat niet verwezentlijkt zal worden.*]

Die meest plukt, die meest heeft. 19 (Zie de *Bijlage.*)

Die niet avontuurt, die niet heeft. (Zie AVONTUREN.)

Die niet en heeft, Ook niet en geeft (*of:* Niemand geeft, Wat hij niet heeft). (Zie GEVEN.)

Die niet geeft, Die niet heeft. (Zie GEVEN.)

Die niet heeft, vast genoeg. 20

Die niets heeft, dien ontvalt niets. 21

Die niets heeft, kan ligt vasten.

Die niets heeft, wat kan hij verliezen? 22 (Zie de *Bijlage.*)

Dien niemand wederspreekt, die heeft altijd gelijk. 23

Die veel heeft, kan meer verliezen, dan die niet bij kan brengen. (Zie BIJBRENGEN.)

Die veel heeft, waagt veel. 24

Die veel weet, moet veel hebben. 25

Die wat hebben wil, moet er om uitzien. 26

Die wat heeft, die taste toe; die niet heeft, die zie toe. 27

Die wat houdt, die wat heeft. 28

Die wat spaart, die wat heeft.

[*Op het woord* HAM *komt dit spreekwoord reeds als deel van een ander aldus voor:* Die wat spaart, heeft (*of:* vindt) wat; maar als het hammetje gekloven is, is het sparen gedaan.]

Die wat verdient, moet wat hebben. 29

[*Daar moet afrekening gehouden worden voor het bedrijven van ondeugende daden.*]

Die wel doet, die zal wel hebben. (Zie DOEN.)

Die ze beschijten, hebben zooveel, als die ze schoonmaken. (Zie BESCHIJTEN.)

Die zooveel heeft, dat hij wel leven kan, wat wil hij meer!

Dok je niet, dan heb je niet. (Zie DOKKEN.)

Elk heeft gaarne het zijne. 30

Gij hebt gelijk; maar ik zal het winnen.

Gij hebt goed fluiten. (Zie FLUITEN.)

---

1 *Campen* bl. 69, 130. Gheurtz bl. 67. Sartorius *pr.* I. 51. Tuinman I. bl. 265. *Adag. quædam* bl. 60. Folqman bl. 136. *Adag. Thesaurus* bl. 68. v. Moerbeek bl. 286. Meijer bl. 63. Posthumus IV. bl. 307.

2 Willems *J. en H.* bl. 167.

3 *Motz* bl. 25.

4 de Brune bl. 468. Sartorius *tert.* VIII. 7. Tuinman I. *nal.* bl. 22. v. Eijk II. 78.

5 Winschooten bl. 77.

6 Sartorius *pr.* V. 77.

7 Sartorius *quart.* 28.

8 Sartorius *pr.* III. 67.

9 de Brune bl. 455. Sartorius *tert.* VII. 22.

10 v. d. Venne bl. 275.

11 Bogaert bl. 29.

12 *Prov. seriosa* bl. 17. *Campen* bl. 15. 6 *Oct.* Gruterus I. bl. 96. de Brune bl. 72, 150, 339, 465. *Sel. Prov.* bl. 32. Sartorius *tert.* IV. 14. Witsen 382. Tuinman bl. 29, I. bl. 238. Willems III. 41. 3 *Oct.* 53.

13 Sartorius *tert.* VIII. 42.

14 Gruterus III. bl. 136. Meijer bl. 97.

15 Gheurtz bl. 6. Sartorius *pr.* II. 36.

16 Gruterus II. bl. 138. *Morgh* bl. 14.

17 26 *Jan.* Gruterus I. bl. 100.

18 Gruterus II. bl. 135. *Morgh* bl. 11.

19 Gruterus III. bl. 137. Sartorius *sec.* X. 6, *tert.* VIII. 71.

20 de Brune bl. 82. *Sel. Prov.* bl. 103.

21 *Prov. seriosa* bl. 15. Gheurts bl. 77. Zegerus bl. 16. 20 *Oct.* Gruterus I. bl. 100. de Brune bl. 366, 494. Tuinman II. bl. 176, 212.

22 *Prov. seriosa* bl. 15. Gruterus III. bl. 138. *Adag. Thesaurus* bl. 14.

23 Tuinman I. bl. 229.

24 *Sel. Prov.* bl. 112.

25 Servilius bl. 103.

26 v. Alkemade bl. 118.

27 *Campen* bl. 120. Meijer bl. 58.

28 Gheurts bl. 15.

29 *B. Studeerk.* II. bl. 234. Everts bl. 214. Sancho-Pança bl. 22. Modderman bl. 135. Bogaert bl. 35.

30 Gruterus I. bl. 104.

Gij hebt hem nu: nijp hem. 1
Gij hebt zooveel van zitten als van staan. 2
Grijp wat, dan hebt ge wat. (Zie GRIJPEN.)
Haal je niet, zoo heb je niet. (Zie HALEN.)
Had-ik komt altijd te laat (*of:* Als hadden komt, is hebben te laat). 3 (Zie de *Bijlage.*)
Had ik mij hierdoor, ik zoude mij wachten. 4
Heb je niet, zoo krijg je niet.
Het begeeren is meer dan het hebben. (Zie BEGEEREN.)
Het is alleen voor den heb en den hou.
Het is om het hebben te doen. (Zie DOEN.)
Het waait te hard, of 't is te stil: Daar 's niemand, die mij hebben wil. 5
Het was: hier had ik u, daar verloor ik u. 6

[„*Dit zegt men van ymand, dien men zo vast heeft als een paling by den steert; of die nu dus, dan zo praat, zo dat men uit zyne woorden geen besluit kan maken,*" *zegt* TUINMAN, *en hij heeft den twijfelaar, gelijk men dien door dit spreekwoord aanwijst, naar waarheid geteekend. Maar als hij daarbij voegt:* „*Ik zoude schier twyfelen, of dit niet wil zyn eene nabootzing van de woorden des Heilands,* Joh. XVI : 16," *dan is zijn twijfel van allen grond ontbloot.*]

Hij bezit niet meer, dan hij om en aan heeft. (Zie BEZITTEN.)
Hij geeft, Wat hij niet heeft. (Zie GEVEN.)
Hij had gaarne, dat men veel van hem hield. 7 (Zie de *Bijlage.*)
Hij heeft dubbel en dwars genoeg gehad. 8

[Dubbel en dwars *is eene uitdrukking voor* van alle kanten, *of* op alle mogelijke wijzen. *Men past dit toe op alle zaken, waarvan men overvloed ontvangt, hetzij ten goede, hetzij ten kwade.*]

Hij heeft er schrijvens van.

[*Dat wil zeggen: zwart op wit.*]

Hij heeft gelijk achterover.

[*Dat is: hij heeft ongelijk.*]

Hij heeft het maar voor 't grijpen. (Zie GRIJPEN.)
Hij heeft het nakijken. 9
Hij heeft het naloopen.
Hij heeft het niet te breed. 10
Hij heeft het niet van hooren zeggen. 11

[*Dat wil zeggen: het is een man, die duchtig onder handen genomen is. Men bezigt het ook van den dronkaard.*]

Hij heeft het niet vast. 12

[*Dat is: hij praat maar, zonder erbij te denken.*]

Hij heeft het van niemand vreemds.

[*Dat wil zeggen: zijn vader en zijne moeder zijn als hij. Men bezigt dit zoowel van goede als kwade zaken.*]

Hij heeft minder dan niets. 13
Hij heeft niet meer, om bij te zetten. (Zie BIJZETTEN.)
Hij heeft van den dieën.
Hij heeft waarvan (*of:* waarmede). 14

[*Hij heeft ze,* waarvan *hij ruim teeren kan; hij heeft ze,* waarmede *hij goede sier kan maken; hij is rijk. Ook hij,* die van den dieën heeft, *is een man, die over ruime middelen beschikken kan.*]

Hij heeft zooveel, als hij pikken en maaijen kan. 15

[Pikken en maaijen *komen hier in overdragtigen zin voor, en beteekenen zooveel als* naar zich toehalen. *Daarom heeft* TUINMAN, *in onderscheiding van* V. BIJK, *die aan overvloed denkt, waarschijnlijk gelijk, als hij het verstaat van iemand,* „*die het krap heeft, om aan den kost te komen.*"]

Hij mag wel weenen, die niemand heeft, die hem paait. 16
Hij moet hebben, wat er bijstaat. (Zie BIJSTAAN.)
Hij weet niet, hoe hij het heeft. 17
Hij wil alles zuiver gelijk hebben. 18
Hij zal ervan hebben! 19
Hoe meer men heeft, hoe meer men begeert. (Zie BEGEEREN.)
Hoe meer men heeft, hoe meer men hebben wil.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* DROMMEL *aldus:* Hoe meer de drommel heeft, hoe meer hij hebben wil.]

Houd vast, wat gij hebt. 20
Ieder heeft wat, daar hij zich op steunt. 21
Ik behoud, wat ik heb: het krijgen is moeijelijk. (Zie BEHOUDEN.)
Ik had het wel, ik vind het wel. 22
Ik had liever, dat het vloog. 23
Ik heb dit, gij moogt ernaar zien. 24
Ik weet, wat ik heb; maar niet, wat ik krijgen zou. 25
Ik zal hem hebben! 26
Kijken heb je voor niet.

[*Dit staat tegenover:* Koopen kost geld.]

Koop je wat, dan heb je wat.
Krijgen is geen hebben.
Kuip je niet, zoo heb je niet. 27
Laat hem spreken, wat hij wil; hij heeft daarom niet, wat hij wil. 28
Loop je niet, zoo heb je niet. 29
Men heeft hem weg gehad.
Men heeft het voor het nemen.
Men heeft niet veel om niet. 30
Men heeft zooveel van wenschen als van vijsten. 31

---

1 Winschooten bl. 166. Tuinman I. bl. 120. v. Eijk I. *nal.* 28. v. Waesberge *Wijn* bl. 14.
2 *Campen* bl. 108.
3 15 *Oct.* Gruterus I. bl. 92, II. bl. 125. v. d. Venne bl. 55, 174, 186. *Mergh* bl. 2. *Sel. Prov.* bl. 224. Tuinman I. bl. 175. v. Waesberge *Geld* bl. 165. Harrebomée *Kind* bl. 105.
4 Sartorius *sec.* X. 54.
5 Gruterus II. bl. 166. *Mergh* bl. 42. Tuinman I. bl. 166.
6 de Brune bl. 178. Sartorius *pr.* IX. 90, *tert.* IV. 24, *quart.* 34. v. Alkemade bl. 155. Tuinman I. bl. 230, *nal.* bl. 31.
7 *Campen* bl. 42.
8 v. Eijk II. *nal.* 92.
9 Tuinman I. *nal.* bl. 15, II. bl. 135. Mulder bl. 426.
10 Tuinman I. bl. 106, 140. v. Eijk II. 50.
11 *Campen* bl. 24. Sartorius *tert.* II. 98.
12 Tuinman I. bl. 272. Reddingius bl. 74.
13 Sartorius *pr.* I. 61, *tert.* X. 12.
14 Sartorius *pr.* III. 54. Tuinman I. bl. 84.
15 Tuinman I. bl. 105. v. Eijk III. bl. 28.
16 *Mots* bl. 4.
17 *Adag. quædam* bl. 27.
18 *Campen* bl. 126.
19 Tuinman I. bl. 41, II. bl. 145.
20 *Campen* bl. 50. v. Moerbeek bl. 258.
21 v. d. Venne bl. 234.
22 Sartorius *tert.* VII. 56.
23 Tuinman I. bl. 231.
24 *Campen* bl. 11.
25 *Campen* bl. 11. Gheurts bl. 43. de Brune bl. 149. Sartorius *sec.* X. 62.
26 Tuinman II. bl. 145.
27 Winschooten bl. 130.
28 *Campen* bl. 41.
29 Tuinman I. bl. 46. v. Zutphen I. bl. 80. Hoodbuijsen bl. 127.
30 Gruterus III. bl. 155.
31 *Campen* bl. 132.

Menigeen heeft te veel, niemand genoeg. 1
Men kan niemand hangen, eer men hem heeft. (Zie HANGEN.)
Men kan niet hebben en goedvinden. (Zie GOEDVINDEN.)
Men kan zeggen, wat men niet weet, maar niet geven, wat men niet heeft. (Zie GEVEN.)
Men moet het somtijds zoet, somtijds zuur hebben. 2
Men moet niet al zeggen, wat men weet, noch al geven, wat men heeft. (Zie GEVEN.)
Men moet niet te veel willen hebben. 3
Men weigert somtijds, dat men wel gaarne had. 4
Na ebben Komt hebben, Na hebben Komt ebben. (Zie EBBEN.)
Niemand geeft veel, om 'tgeen hij heeft. (Zie GEVEN.)
Niemand vrage: van waar hebt gij dat? maar gij moet het hebben. 5
[*Men zegt dit van schraapzuchtige menschen.*]
Niet hebben doet benijden. (Zie BENIJDEN.)
Niet hebben doet wel sparen. 6
Nu hebt gij hem vast. 7
Nu heeft hij het, daar hij zoo lang om heeft geloopen. 8
Nu heeft hij het sober. 9
Nu weet ik, hoe gij het gaarne hadt. 10
Sluit, wat gij hebt. 11
Sparen, als men heeft, en sparen, als men niet heeft, is altijd sparen. 12
Steel wat, zoo hebt gij wat; maar laat ieder het zijne. 13
[Stelen *komt hier in den zin van* naar zich toe nemen, *wat men door anderen goed ziet doen, dat is: hun* eene kunstgreep afzien.]
Teel wat, zoo hebt gij wat. 14
Valt het wel, zoo hebt gij 't wel. 15
Waag je niet, zoo heb je niet. 16
Wat heeft men voor niet? 17
[*Men past dit toe op den gevangene, die op water en brood zit, en dan nog voor sluiten en ontsluiten betalen moet.*]
Wat men niet noodig heeft, dat is altijd te duur. 18
Wie veel heeft, heeft zelden genoeg.
Wij hebben hem binnen. 19
Wilt gij hebben, dat men van u spreekt? trouw of sterf. 20
Zal ik het hebben, zoo zal ik het wel krijgen. 21
Zelf doen, zelf hebben. (Zie DOEN.)
Zij spelen: raak wel, zoo hebt gij wel. 22
Zooveel als gij hebt, zooveel wordt gij geacht. (Zie ACHTEN.)

HEELEN.

Heel, en beveel, niemand te heelen. (Zie BEVELEN.)

HEERSCHEN.

Verdeel en heersch.

HEETEN.

Dat heet ik je kolven.
Wat men hem verbiedt, dat heet men hem.

HEFFEN.

Dat is u te zwaar, om te heffen. 23
Hij kan het heffen noch tillen. 24
Ik kan dat niet heffen of leggen. 25

HEIJEN.

Daar is ganschelijk niet op te heijen. 26

HELPEN.

Als het wel wil, is 't hem goed te helpen. 27
Als iets is geschied, Zoo helpt het klagen niet. (Zie GESCHIEDEN.)
Begeerig willen kan zelden helpen. 28
Daar is geen helpen aan. 29
Die men raden mag, mag men helpen. 30
Die niet te raden is, is niet te helpen. 31
Die zich zelven helpt, wordt het best geholpen.
Elk helpt de zijnen. 32
Gij hebt hem fijn geholpen, daar hij wezen wilde. 33
Help u zelven, en vertrouw niet op anderen.
Het helpt, wat het kan. 34
Het is beter, zich zelven te helpen dan te schenden. 35
Het kan altemaal niet helpen, waar het komt. 36
[*Het is al nuttelooze arbeid, wanneer men daar eenige verbetering zou willen aanbrengen; er is daar geen goed te doen.*]
Hij benadeelt wel, die niet zou kunnen helpen. (Zie BENADEELEN.)
Hij helpt er hem boven op.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* PAARD *aldus:* Hij helpt hem op het (*of:* te) paard.]
Hij kan het niet helpen, dat alles zoo duur is.
Hij zal u met niets helpen. 37
Hij zit, of hij het niet helpen kan.
[*In denzelfden zin zegt men van den bloed:* Hij ziet er uit als iemand, die het niet gebeteren kan.]
Ik help het je wenschen.
Ik zal er u af of aan helpen. 38
Ik zal mij zelven wel helpen. 39
Nabij schieten helpt niet: treffen geldt. (Zie GELDEN.)
Wat helpt het, of hij het al weet, als hij het toch niet doet! (Zie DOEN.)
Wat helpt veel weigeren, als het gedaan moet zijn? (Zie DOEN.)
Wel spannen helpt niet; het hangt al aan wel afschieten. (Zie AFSCHIETEN.)

---

1 de Brune bl. 75. Tuinman I. bl. 74, 99. Bogaert bl. 112.
2 de Brune bl. 27. Sartorius *tert.* VII. 3.
3 Bogaert bl. 91.
4 Gruterus III. bl. 160. Meijer bl. 100.
5 de Brune bl. 84, 162, 163. Tuinman I. bl. 78.
6 Gheurts bl. 53. Zegerus bl. 45. *7 Sept.* Idinau bl. 267. Gruterus I. bl. 116, III. bl. 158. v. d. Venne bl. 13. Tuinman I. bl. 76. *Adag. quaedam* bl. 49. *Adag. Thesaurus* bl. 51.
7 Sartorius *pr.* V. 53.
8 Sartorius *pr.* X. 87.
9 Servilius bl. 89, 234*. Sartorius bl. 149.
10 *Campen* bl. 98.
11 v. d. Venne bl. 242.
12 de Wendt-Posthumus III. bl. 133.
13 16 *Febr.* Gruterus I. bl. 119. Tuinman I. bl. 77. v. Waesberge *Geld* bl. 171.
14 Gruterus I. bl. 120.
15 Gruterus III. bl. 170.
16 *Campen* bl. 17, 63. de Brune bl. 126, 366, 490, 494. *Sel. Prov.* bl. 174. Winschooten bl. 345. Bogaert bl. 85.
17 Zoet bl. 13. v. Alkemade bl. 10.
18 v. d. Willigen bl. 77.
19 Sartorius *sec.* VI. 49.
20 Tuinman I. bl. 95.
21 *Campen* bl. 63.
22 Sartorius *pr.* X. 9, *sec.* V. 7, *tert.* V. 35. v. Alkemade bl. 55. Tuinman I. bl. 267.
23 Sartorius *tert.* V. 34. Modderman bl. 83.
24 Winschooten bl. 311.
25 Tuinman II. bl. 21.
26 *Campen* bl. 23. Meijer bl. 12.
27 *Prov. seriosa* bl. 2. Gruterus III. bl. 125.
28 v. d. Venne bl. 174.
29 Sartorius *sec.* I. 63.
30 *Prov. seriosa* bl. 16. Gheurts bl. 77.
31 *Campen* bl. 3. 23 *Febr.* Gruterus I. bl. 100. Tuinman I. bl. 261. 23 *Febr.* 53.
32 Gheurts bl. 17.
33 Sartorius *pr.* VI. 76, *tert.* VI. 94.
34 *Campen* bl. 48.
35 v. d. Venne bl. 71.
36 *Campen* bl. 84.
37 Sartorius *tert.* VI. 74.
38 Sartorius *sec.* VIII. 25.
39 Sartorius *sec.* I. 10.

Zuur zien helpt niet. 1

HENGELEN.

Ergens naar hengelen.
Hij komt bij mij hengelen.
Zou hij hengelen, en niet vangen!

HERBERGEN.

Wie laat aankomt, herbergt te slechter. (Zie AANKOMEN.)

HEUGEN.

Het heugt mij wel, dat men 't plagt te doen. (Zie DOEN.)

HIJSCHEN.

Hij is weêr aan 't hijschen.

[*Hij is bezig met borrels te drinken tot zulk een getal, dat hem weldra al zijne krachten zullen begeven.*]

HIKKEN.

Daar er één op hikt, daar hikken ze allen op. 2

HINDEREN.

Hij hindert wel, die 't niet gebeteren kan. (Zie GEBETEREN.)
Niemand roert het, wat een ander hindert. 3
Wat nooit hindert, kan nooit schaden.

HINKEN.

Het eene moet hinken, Of het andere stinken.

HITTEN.

Het moest wel hitten. 4

[*Dat wil zeggen: het is toevallig.* Hitten *is hier voor* treffen, passen, voegen, *dat is:* raak zijn, *genomen, waarvoor het in oud Nederlandsch bekend is.*]

HOBBEN.

Er is met hem vrij wat te hobben en te tobben.
Hij komt er na veel hobben en tobben.
Men laat hem maar hobben en tobben. 5

HOEDEN.

Hoed u voor het eerste uitleggen. 6
Hoed u voor het klappen. 7
Hoed u voor het opklimmen, eer gij dacht. (Zie DENKEN.)

HOEPELEN.

Hij hoepelt hem wat.
Loop hoepelen!

HOESTEN.

Als gij het niet kunt, zoo hoest eens. 8

[*Dat is: laat het niet blijken, dat gij niet gereed zijt. Ondertusschen gebruikt men dit spreekwoord schertsender wijze, wanneer nl. dat niet gereed zijn reeds ten duidelijkste gebleken is.*]

Hij hoest hem wat. 9

HOKKEN.

Het hokt er.
Mag men niet trouwen, dan moet men hokken. 10

[*Zoo spreekt de zich aan wet noch orde storende man, om zijn onzedelijk gedrag te vergoelijken.*]

HOLLEN.

Het hollen is hem al benomen. (Zie BENEMEN.)
Het is hollen of stil staan. 11

HONGEREN.

Die nooit at, hongerde nooit. (Zie ETEN.)

HOOIJEN.

Gij behoeft niet uit hooijen te gaan. (Zie GAAN.)
Het is hooijen en weder hooijen. 12
Hij hooit ermede. 13

[*Men zegt dit, wanneer iemand iets voor zeer geringen prijs verkoopt.*]

HOOPEN.

't Mag hoopen, Maar zal niet knoopen.

[*Oneerlijk verkregen goed brengt geen voordeel aan.*]

HOOREN.

Als gij wat hoort, dat gij te voren niet hoordet, en wat ziet, dat gij te voren niet zaagt, dient gij te denken, wat gij te voren niet dacht. (Zie DENKEN.)
Die elk zegt, wat hij wil, moet ook van elk hooren, wat hij niet wil. 14 (Zie de *Bijlage.*)
Die niet hooren wil, moet voelen. 15
Die schoon wil hooren, spreke schoon. 16
Die wil vragen, wat hij niet behoort, die moet hooren, wat hij niet gaarne hoort. 17
Het is gezien noch gehoord. 18
Hij laat hooren, dat hij er is. 19 (Zie de *Bijlage.*)
Hooren en zien vergaat.

[*Er is een verschrikkelijk gedruisch.*]

Hoor en zegen u. 20
Hoort, ziet, zwijgt en verdraagt, Zoo weet niemand, wat u jaagt. 21
Hoort, zwijgt en ziet; Muist, maar maauwt niet. 22
Hoor veel, spreek weinig.
Ik heb het niet gezien, maar wel gehoord. 23
Laat hooren, om te hooren. 24
Men hoort genoeg, werd het maar geacht. (Zie ACHTEN.)
Men moet hooren en wederhooren. 25
Men moet hooren, wie het zegt. 26 (Zie de *Bijlage.*)
Snel in het hooren, traag in het spreken. 27
Toen ik dat hoorde, ontwaakte ik. 28
Veel hooren doet veel weten. 29
Wie regeren wil, die moet hooren en niet hooren, zien en niet zien. 30
Wie spreekt, die zaait; Wie hoort, die maait. 31

---

1 *Campen* bl. 41.
2 6 *Junij.* Gruterus I. bl. 96. Cats bl. 530.
3 v. d. Venne bl. 175.
4 Tuinman I. bl. 267.
5 Winschooten bl. 83.
6 *Campen* bl. 10.
7 30 *April.* Gruterus I. bl. 105. *Sel. Prov.* bl. 168. Tuinman II. bl. 13. 30 *April* 53. v. Hall bl. 301.
8 de Brune bl. 128. Sartorius *sec.* X. 22. Tuinman I. bl. 45.
9 Everts bl. 313.
10 v. Eijk III. bl. 7.
11 Tuinman II. bl. 176.
12 Gheurtz bl. 38. de Brune bl. 459. Sartorius *sec.* IV. 32. Tuinman I. bl. 265. v. Eijk III. bl. 27.
13 v. Eijk III. bl. 27.
14 *Campen* bl. 21. Zegerus bl. 13. Gruterus II. bl. 133, 137. *Mergh* bl. 9, 12. Tuinman I. bl. 198. *Adag. quædam* bl. 14. Folqman bl. 123. *Adag. Thesaurus* bl. 19.
15 *Magazijn* 50. v. Zutphen II. bl. 82. *Vers.* 43. *Sermoen* bl. 56. *Vrijmoedige* bl. 86. *Spreuk* bl. 58. Modderman bl. 134.
16 Gruterus II. bl. 128, III. bl. 140. *Mergh* bl. 14.
17 *Sel. Prov.* bl. 168.
18 Sartorius *quart.* 49.
19 *Campen* bl. 42.
20 *Motz* bl. 16.
21 21 *Mei.* Gruterus I. bl. 109. Cats bl. 477. de Brune bl. 121. *Mergh* bl. 52. *Sel. Prov.* bl. 172. Bogaert bl. 93. Schaberg bl. 67.
22 *Prov. seriosa* bl. 32. *Campen* bl. 122. Gheurtz bl. 26. Zegerus bl. 43. 1 *Mei.* Gruterus I. bl. 115. Cats bl. 477. de Brune bl. 62, 81, 193. *Mergh* bl. 52, 56. *Sel. Prov.* bl. 169, 172. Sartorius *tert.* IX. 14, 63. v. Alkemade bl. 160. *Adag. quædam* bl. 34. v. Moerbeek bl. 266. *Wijsheid* bl. 136. Willems III. 20. v. Eijk I. *nal.* 65. Bogaert bl. 93. *Gent* bl. 128. Harrebomée *Kind* bl. 215.
23 *Campen* bl. 24.
24 v. d. Venne bl. 16.
25 v. Hall bl. 310.
26 Witsen 172. Zoet bl. 4. v. Alkemade bl. 3. Folkke 2e. *dr.* bl. 122.
27 Gruterus II. bl. 163. de Brune bl. 80. *Mergh* l. l. 33. Richardson bl. 26. *Wijsheid* bl 140.
28 *Campen* bl. 75.
29 v. d. Venne bl. 187.
30 *Campen* bl. 29. *Sel. Prov.* bl. 124.
31 Cats bl. 461. *Sel. Prov.* bl. 167. Willems III. 21

HOPEN.

Hopen en duchten Doet velen verzuchten. (Zie DUCHTEN.)

HORTEN.

Hij komt er met horten en stooten.

HOTTEN.

Het wil niet hotten. 1

HOUDEN.

Als men wel is, kan men zich daar niet houden. 2
Beter verkocht en berouwen, dan gehouden en berouwen. (Zie BEROUWEN.)
Daar is geen houden aan.
Daar men op spuwt, dat houdt men liefst zelf.
Dat ik u beloof, zal ik houden. (Zie BELOVEN.)
Die wat houdt, die wat heeft. (Zie HEBBEN.)
Die wel is, houde zich daar. 3
Die wel is, moet zich wel houden. 4
Die wil, dat men van hem houdt, Maakt, dat men van hem kout. 5
Het is al: houd mij! houd mij! ik wil vechten.
Het is alleen voor den heb en den hou. (Zie HEBBEN.)
Het is niet goed, om te houden, noch om weg te werpen. 6
Het moet houden of afbreken. (Zie AFBREKEN.)
Hij belooft veel, maar houdt weinig. (Zie BELOVEN.)
Hij had gaarne, dat men veel van hem hield. (Zie HEBBEN.)
Hij houdt veel van hem, maar meer van zich zelven. 7
Hij houdt zich dom.
Hij houdt zich groot.
Hij houdt zich luikes.
Hij houdt zich stemmig. 8
Hij houdt zich stiekum.
Hij is aan mij gehouden. 9
[*Hij zit onder mij.*]
Hij is lief en waard gehouden. 10
Hij kan het zoo wat gaande houden. (Zie GAAN.)
Hij mag het zoo wat dragende houden. (Zie DRAGEN.)
Hij wil het staande houden. 11
Hij wordt kort gehouden.
Houd, dat houdbaar is. 12
Houd je maar zoo leuk niet, je weet het immers wel.
Houd je wat laagjes, zoo val je niet hoog. 13
Houd u digt.
Houd u gesloten. 14
Houd u laag, zoo wordt gij niet geschoren. 15
Houd u laag, zoo wordt gij niet geschoten. 16
Houd u maar geregen.
[*Word maar niet boos.*]
Houd u zoo vreemd niet, van 'tgeen ik u zeg. 17
Houd wat en geef wat. (Zie GEVEN.)
Ik gun het je wel, maar houd het liever zelf. (Zie GUNNEN.)
Niemand kan geven en houden. (Zie GEVEN.)
Niet veel zeggen, Maar houden en beleggen. (Zie BELEGGEN.)
Trouwen Is houën.
Wat hij u zegt en houdt, dat is gewis. 18
Wie haastig giet, Houdt dikwijls niet. (Zie GIETEN.)
Wij zullen het maar voor ongedaan houden. (Zie DOEN.)

HOUWEN.

Daar is niet aan te houwen.
Men is gehouwen of geslagen. 19
[*Dat wil zeggen: het komt altijd slecht uit. Het is de voorstelling van een gevecht, waarin of gehouwen of geslagen wordt.*]

HOZEN.

Eerst dammen, dan hozen. (Zie DAMMEN.)

HUILEN.

Zij huilen al met malkanderen. 20

HURKEN.

Betrouw niet, dat al hurkende pist. (Zie BETROUWEN.)

JAGEN.

Die een ander jaagt, leeft zelden gerust. 21
Die een ander jaagt, zit (*of:* staat) zelf niet stil (rust zelf niet, *ook wel:* wordt zelf gejaagd, *of:* moet zelf hard loopen). 22
Die loopt, is ligtelijk te jagen (*of:* wordt gejaagd). 23
Die niet jaagt, vangt niet.
Die vaak een ander jaagt, Wordt zelf het eerst geplaagd.
Die zich zelven jaagt, moet altijd vlugten. 24
Hij jaagt hem door, En loopt zelf voor. 25
Hij weet wel, wat hij jaagt.
Hoort, ziet, zwijgt en verdraagt, Zoo weet niemand, wat u jaagt. (Zie HOOREN.)
Is ze vraag-vrij, Ze is ook jaag-vrij.
[*Men zegt dit van een meisje, wier eerbaarheid niet zeer hoog staat aangeschreven.*]
Niemand jaagt ons. 26
Wat moet hij hier jagen?

JEUKEN.

Daar het jeukt, moet gekrabd worden. 27
Dat u niet jeukt, kraauwt niet.
Gij kittelt hem, waar het hem jeukt. 28
Hij kraauwt zich zoo, dat het hem jeukt. 29
Ik weet wel, waar het hem jeukt.
Menigeen kraauwt zich, daar het niet jeukt. 30
Wie niet jeukt, moet zich krabben.

IJKEN.

Dat is geijkt.

INBEELDEN.

Wie niets is, en zich niets inbeeldt, is tweemaal niets.

INBINDEN.

Hij zal wat moeten inbinden.
[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* REEF *aldus:* Hij bindt een reefje in.]

INBROKKEN.

Hij heeft er veel bij ingebrokt.

---

1 *Campen* bl. 104. Witsen 265. Tuinman I. bl. 152.
2 de Brune bl. 201. Meijer bl. 71.
3 Gruterus III. bl. 140.
4 de Brune bl. 491.
5 Gruterus III. bl. 140.
6 Sartorius *pr.* VII. 17, *sec.* VIII. 90.
7 Sartorius *sec.* VI. 22.
8 *Campen* bl. 7.
9 Sartorius *pr.* VIII. 19.
10 *Campen* bl. 71.
11 Tuinman I. *nal.* bl. 22, 24.
12 v. d. Venne bl. 19.
13 Winschooten bl. 131.
14 v. Moerbeek bl. 255.
15 Tuinman II. bl. 142.
16 Gruterus I. bl. 109. Sartorius *tert.* I. 66. Winschooten bl. 350.
17 Sartorius *sec.* X. 45.
18 *Campen* bl. 88.
19 Tuinman I. *nal.* bl. 7.
20 *Campen* bl. 102.
21 *Prov. seriosa* bl. 17. Zegerus bl. 16.
22 *Campen* bl. 104. Zegerus bl. 16. 8 *Junij.* Gruterus I. bl. 96. de Brune bl. 240, 494. Sartorius *pr.* X. 85. Winschooten bl. 90. Tuinman bl. 41, I. bl. 245, II. bl. 151. *Adag. quædam* bl. 68. *Febr.* 24. *B. Studeerk.* I. 6. *Wijsheid* bl. 137. Meijer bl. 49. v. Eijk III. bl. 63. 3 *Mei* 53.
23 *Campen* bl. 104. *Magazijn* 30. Meijer bl. 49.
24 v. d. Venne bl. 197.
25 Gheurtz bl. 32.
26 Servilius bl. 270*. Sartorius *tert.* IV. 86.
27 Sancho-Pança bl. 31.
28 de Brune bl. 21. v. Moerbeek bl. 258.
29 de Brune bl. 463. Sartorius *tert.* X. 4.
30 *Prov. seriosa* bl. 43. *Campen* bl. 44. Zegerus bl. 41. Idinau bl. 266. Gruterus II. bl. 157. *Mergh* bl. 33. Tuinman II. bl. 106. v. Vloten bl. 369.

INDRAAIJEN.

Hij weet er zich wel in te draaijen.

INDRAGEN.

Die veel indraagt, draagt ook veel uit. 1

INDRINGEN.

Hij weet zich overal in te dringen.

INFLIKKEN.

Hij weet zich overal in te flikken.

[*Dat is: toegang te verwerven.*]

INGAAN.

Ga tot u zelven in. 2

Het doet zoo zeer niet, als 't wel diep ingaat. (Zie DOEN.)

Het gaat hem niet zeer wel in. 3

INHAKKEN.

Hij hakt er maar op in.

INHALEN.

Die achter komt, moet inhalen.

Hij speelt: haal in. 4

INHAPPEN.

Hij heeft er erg ingehapt.

INHUREN.

Hij heeft weêr ingehuurd.

INKOMEN.

Het komt hem al slapende in. 5

Hij komt driedubbel in. 6

Ligt ingekomen, Ligt weggenomen.

INKRIMPEN.

Hij zal zich moeten inkrimpen. 7

INKRUIPEN.

Smijt mij er op, ik kruip er wel in. 8

INKUIPEN.

Hij heeft hem ingekuipt.

INLOOPEN.

Hij is er ingeloopen.

INNEMEN.

Hij kan goed innemen (*of:* Hij is goed van innemen).

[*Dat wil zeggen: hij lust zijn nat en zijn droog wel. Men zegt het mede van den dronkaard.*]

INPAKKEN.

Hij heeft hem netjes ingepakt.

INPALMEN.

Hij palmt alles in. 9

INPEPEREN.

Hij zal het hem wel inpeperen. 10

INPOMPEN.

Dat is er ingepompt.

INREKENEN.

Hij is ingerekend.

[*Dat wil zeggen: hij is dronken, dat is: door geestrijk vocht bedwelmd, — ook wel: men heeft hem beet, dat is: onder kwinkslagen tot zwijgen gebragt, — of: hij is alles kwijt, dat is: men heeft hem van zijne fortuin beroofd, — nog: men heeft hem vastgezet, dat is: hij is van zijne vrijheid beroofd, — en eindelijk: hij wordt niet meer onder de levenden geteld, dat is: hij is of zedelijk of natuurlijk dood en begraven.*]

INRUIMEN.

Zij hebben haar al te veel ingeruimd. 11

INRUKKEN.

Hij is ingerukt.

[*Hij is het doodenrijk ingegaan.*]

Hij kan inrukken.

[*Men zegt dit van iemand, dien men gaarne verwijderd ziet.*]

INSCHOPPEN.

Hij is er ingeschopt.

[*Dat wil zeggen: hij is met kracht en geweld, of eigentlijk willekeurig, in de eene of andere betrekking geplaatst, en niet om zijne verdiensten daarin gesteld.*]

INSLOKKEN.

Dat men eens uitspuwt, moet men niet weder inslokken. 12

INSMIJTEN.

Smijt mij er in, ik kruip er wel uit. 13

[*Het zomergraan, sprekende ingevoerd, zegt:* Smijt mij er in, ik kruip er wel uit, *het wintergraan daarentegen:* Smijt mij er op, ik kruip er wel in. „*Zoo redeneren de looze en slimme Drentsche boeren,*" *zegt de verzamelaar der* Spreekwijzen en opmerkingen betrekkelijk den Landbouwer en zijn bedrijf; „*waarmede zij te kennen geven,*" *aldus gaat hij voort,* „*dat men het gezaaide wintergraan niet te veel, doch het zomergraan des te meer moet eggen.*" *Als reden dezer handelwijze geeft* V. HALL *op: omdat,* „*wegens de meerdere droogte van grond en lucht in het voorjaar, zomergraan in den regel meer met aarde bedekt moet worden dan wintergraan.*"]

INSPANNEN.

Hij is goed ingespannen. 14

Wel ingespannen is half gereden. 15

INSTAAN.

Daar staat niets van in.

INSTAMPEN.

Hij zocht hem dat in te stampen. 16

INSTEKEN.

Daar steekt niet in. 17

Men moet er wat insteken, zal men er wat uithalen. 18

Steekt er wat in, laat het er uitkomen.

INTASTEN.

Zij zullen even diep intasten. 19

INVALLEN.

Hij klapt, gelijk het hem invalt.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* MOND *aldus:* Hij klapt, zoo het hem in den mond valt.]

INWACHTEN.

Die uitgeeft, moet weêr inwachten. 20

Uitleenen doet inwachten. 21

INWRIJVEN.

Ik zal hem wel inwrijven.

INZEILEN.

Hij was heel ingezeild, en wist er niets tegen te zeggen. 22

---

1 14 *Mel.* Gruterus I. bl. 100. de Brune bl. 494.
2 Sartorius *sec.* VI. 12.
3 *Campen* bl. 20.
4 Sartorius *tert.* I. 7.
5 Gheurtz bl. 65.
6 Sartorius *tert.* VI. 61.
7 v. Lennep bl. 88.
8 v. Hall II. bl. 3. *Landbouwer* bl. 79.
9 Tuinman I. bl. 167, *nal.* bl. 27, II. bl. 122. v. Lennep bl. 89.
10 Gheurtz bl. 42. Sartorius *pr.* I. 70. Winschooten bl. 186. Tuinman I. bl. 114. *Adag. quædam* bl. 41. *Adag. Thesaurus* bl. 39. v. Moerbeek bl. 269.
11 Winschooten bl. 215.
12 v. d. Venne bl. 290.
13 v. Hall II. bl. 3. *Landbouwer* bl. 79.
14 Tuinman I. bl. 158.
15 Sancho-Pança bl. 37. Bogaert bl. 96.
16 Winschooten bl. 286.
17 Servilius bl. 151.
18 Tuinman I. bl. 74. Bogaert bl. 98.
19 *Adag. quædam* bl. 56.
20 v. d. Venne bl. 239.
21 v. d. Venne bl. 130.
22 Sartorius *quart.* 26. Winschooten bl. 94.

[*Hij weet zich volstrekt niet meer te verdedigen.*]

JOKKEN.

Jokken is onzoet. 1
Men moet jokken zonder zeer doen. (Zie DOEN.)
Van verre is het goed jokken.
Wie jokt, Die lokt. 2

KAAUWEN.

Daar is nog al wat aan te kaauwen.
Hij kan het eten noch kaauwen. (Zie ETEN.)
Men moet het voor hem kaauwen, en nog slikt hij niet. 3

KAKELEN.

Hij kakelt vroeg, maar legt laat.
Ik versta uw kraaibekken en uw kakelen wel. 4
[*Ik merk het wel, dat gij niets dan dwaasheden voor den dag brengt.*]

KAKKEN.

Het is pleizierig kakken, als het goed volgen wil. 5
Het trouwen komt op als kakken. 6
Hij ziet zoo benaauwd, of hij kakken moet. 7
Kakken gaat voor. (Zie GAAN.)
Klein van eten en groot van kakken. (Zie ETEN.)
Men heeft hem te kakken gezet. 8
Wat er verboden wordt, kakken en trouwen blijft altijd geoorloofd. (Zie BLIJVEN.)

KALEFATEREN.

Ik zal dat wel kalefateren. 9

KALLEN.

Die veel kalt, Dien veel ontvalt. 10 (Zie de *Bijlage.*)
Men kan zoo mal niet kallen, Of het kan zoo vallen.

KAMMEN.

Hij is braaf gekamd. 11
Zelden kammen, zeer kammen. 12 (Zie de *Bijlage.*)

KAMPEN.

Die kampt, wordt niet terstond gekroond; Maar kampt hij regt, hij wordt beloond. (Zie BELOONEN.)
Ik wil erom kampen. 13

KANTELEN.

Het is aan het kantelen. 14

KAPEN.

Er valt niet veel te kapen.

KAPITTELEN.

Hij is braaf gekapitteld. 15
[*Dat wil zeggen: hem is de les opgelezen; hij heeft eene bestraffing ondergaan. Wanneer men in de kloosters* kapittel hield, *was men vergaderd met het doel, om elkanders gebreken aan te wijzen, of zelven die te belijden.*]
Zij kapittelen elkander.

KARAMBOLEREN.

Zij karamboleren. 16

KARNEN.

Zij karnen wel; maar het wil niet ronnen.

KASTIJDEN.

Hij kastijdt zich wel, die zich bij een ander kastijdt. 17 (Zie de *Bijlage.*)

KAVELEN.

Beter kiezen dan kavelen. 18 (Zie de *Bijlage.*)
[*Dat wil zeggen: het is beter, de keus te hebben, dan bij het lot bedeeld te worden.*]

KEEREN.

Als gij op het naast zijt, zoo keer niet om. 19 (Zie de *Bijlage.*)
Beter te lijden dan te keeren. 20
Beter ten halve gekeerd, dan geheel gedwaald. (Zie DWALEN.)
Beter ten halve gekeerd, Dan geheel onteerd. 21
Het is zeer met mij gekeerd. 22
Hij doolt (*of:* dwaalt) niet geheel, die ten halve keert. (Zie DOLEN.)
Hij weet zich niet te keeren of te wenden.
Vrij komen, vrij keeren. 23

KEFFEN.

Dat hij veel keft, schaadt noch baat. (Zie BATEN.)
Het keft wel, maar bijt niet. (Zie BIJTEN.)

KEGELEN.

Die mede kegelen wil, moet ook opzetten. 24

KENNEN.

Als niet komt tot iet, Kent het vaak zich zelven niet.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* MAN *aldus:* Als niet komt tot iet, Is het allemans verdriet.]
Al viel ik over hem, ik zou hem toch niet kennen. 25
Dat kent mij niet. 26
[*Dat is: „daar heb ik geen verstand van," zegt de verzamelaar van de* Drenthsche Spreekwijzen en Spreekwoorden. *In deze spreekwijze heeft men dus subject en object met elkander verwisseld.*]
Die mij koopt, kent mij niet. 27
Die u kent, zal u niet koopen. 28
Die u niet kent, die mag u koopen. 29
Die u wel kent, die neemt u niet. 30
Die zich wel spiegelt, ziet zich wel; die zich wel ziet, kent zich zelven wel. 31
Iemand groot noch klein kennen. 32
Iemand kennen, of men in hem gezeten hadde.
Ik heb hem wel zoo doorkamd, dat ik hem wel ken. (Zie DOORKAMMEN.)
Ik ken hem niet, dat hij geboren is. (Zie GEBOREN WORDEN.)
Ik ken hem van binnen en van buiten. 33
[*Gelijk men in allen opzigte met iemands doen en laten bekend is,* dien men van binnen en van buiten kent, *of* dien men kent, of men

1 v. d. Venne bl. 241.
2 Cats bl. 465.
3 de Brune bl. 159.
4 Sartorius *pr.* VII. 83.
5 Folie I. 30.
6 Tuinman I. bl. 86.
7 Witsen 460.
8 Tuinman II. bl. 112.
9 Winschooten bl. 99. v. Moerbeek bl. 290. v. Eijk I. bl. 83. v. Lennep bl. 96.
10 *Campen* bl. 28. 6 *Mei.* Gruterus I. bl. 100, II. bl. 137. Cats bl. 469, 477, 807. *Morgh* bl. 13. *Sel. Prov.* bl. 170. Sartorius *pr.* III. 44, *tert.* VIII. 83. Richardson bl. 26. v. Alkemade bl. 163. Tuinman II. bl. 212. Folqman bl. 123. Martinet bl. 70. Löhr 2. *Euphonia* bl. 514. *Vers.* 26. Willems III. 17. Koning bl. 26. *Sermoen* bl. 58. Sancho-Pança bl. 39.
11 Tuinman II. bl. 9.
12 *Prov. seriosa* bl. 47. Gruterus III. bl. 173.
13 Smids VII.
14 Tuinman II. bl. 161.
15 Tuinman I. bl. 323, II. bl. 195. v. Moerbeek bl. 260. v. Eijk II. *nal.* 75. v. Waesberge *Vrijen* bl. 64. de Jager *Bijdr.* bl. 127.
16 v. Waesberge *Wijn* bl. 18.
17 *Prov. seriosa* bl. 26.
18 Gruterus III. bl. 127. Tuinman I. bl. 296. Meijer bl. 72. v. Waesberge *Geld* bl. 165.
19 Sartorius *pr.* I. 12.
20 *Campen* bl. 29. Gheurtz bl. 63.
21 14 *Maart.* Gruterus I. bl. 94. de Brune bl. 321. Sartorius *pr.* II. 84, X. 1.
22 Servilius bl. 234.
23 Gruterus III. bl. 173.
24 *Campen* bl. 17. de Brune bl. 186. Tuinman I. bl. 263, II. bl. 110.
25 Sancho-Pança bl. 46.
26 *Drenthe* bl. 206.
27 v. Alkemade bl. 48.
28 Gheurtz bl. 11. *Sel. Prov.* bl. 50.
29 Servilius bl. 246. de Brune bl. 61.
30 de Brune bl. 61.
31 *Mots* bl. 67.
32 Sartorius *pr.* VII. 63.
33 *Campen* bl. 26.

in hem gezeten hadde, *zoo is er integendeel volstrekt het minste niet bekend van den persoon*, dien men groot noch klein kent.]

Ik ken hem zoo wel, alsof ik hem zelf gemaakt had. 1

Ik ken u niet, zoo ik u niet hantere. (Zie HANTEREN.)

Ik ken uw weeuwen wel. 2

[TUINMAN *geeft den volgenden oorsprong van dit spreekwoord op: „Een opgehangen dief hing door den wind aan de galg en beyerde, en de lappen van zijne klederen waaiden op. Zyn wyf, dat ziende, riep hem toe:* Ik ken uw weeuwen wel.*" Op de uitlegging van* TUINMAN *afgaande, zou* weeuwen *met* wuiven *verwant zijn.*]

Ik zou hem niet kennen, al viel ik over hem.

Kent en bezint, Eer dat gij mint. (Zie BEZINNEN.)

Ken u zelven.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds als spreekwoord op de woorden* HAND *en* LIEDEN *aldus:* Een ieder legge zijne hand op het hart, en kenne zich zelven *en* Ken u zelven liever, dan dat u de lieden kennen.]

Leer wat, zoo kent gij wat. 3 (Zie de *Bijlage.*)

Men kan niemand regt kennen, voor en aleer men zich zelven aanmerkt. (Zie AANMERKEN.)

Men kent niemand regt, of men moet eerst met hem geërfd hebben. (Zie ERVEN.)

Prijs noch misprijs, wat gij niet kent. 4

Spreek, opdat ik u kenne.

Wij kennen malkander van ouds.

Wij kennen malkander wel. 5

KERVEN.

Hij is gekorven.

KETSEN.

Het zal met u ketsen. 6

KIELHALEN.

Iemand kielhalen. 7

Zij zal beginnen te kielhalen. 8

[V. EIJK *zegt, dat dit „van eene vrouw gebezigd wordt, om aan te duiden, dat zij aan het schoonmaken van haar huis zal gaan."*]

KIEZEN.

Beter kiezen dan kavelen. (Zie KAVELEN.)

Hij kiest niet, die ontleent. 9

Kies of deel; die vooruit neemt, heeft reeds gekozen. (Zie DEELEN.)

Men wint of verliest, Naardat men kiest. 10

KIJKEN.

Daar is geen kijken naar.

Daar komt wat kijken.

Eens gedronken en eens gepist, en dan gekeken, hoe laat het is. (Zie DRINKEN.)

Ergens blaauw over staan kijken.

Hij kijkt, alsof hij er vijf (zeven, negen, *of:* tien) ophad. 11

[*Men zegt dit van den mensch, wiens wreedaardigheid hem de oogen uitkijkt. Het getal* 5 *heeft aanleiding gegeven, dat men dit spreekwoord op den cycloop* POLYPHEMUS *heeft toegepast. Deze had reeds* 4 *reisgezellen van* ULYSSES *opgegeten, en kondigde hem aan, dat hij zich op zijn' persoon als nageregt zou vergasten. Maar* ULYSSES *stak* POLYPHEMUS, *na hem dronken gemaakt te hebben, het ééne oog uit, dat hij slechts bezat, en verhinderde alzoo diens verder opzet. Dit gevoelen wordt door* TUINMAN, V. ZUTPHEN *en* V. D. VIJVER *voorgestaan. De beide eersten denken, voor het getal* 7, *aan de* 7 *magere koeijen in* FARAO'S *droom, die het spreekwoord zouden hebben doen ontstaan.* V. DUYSE *deelt in dat gevoelen. Zeker is 't, dat eene der beide verklaringen de regte niet kan wezen. Maar beide moeten vervallen, als men bedenkt, dat* SARTORIUS, *de eerste verzamelaar, behalve* DE BRUNE, *die het spreekwoord opneemt, van de getallen* 5, 7, 9 *en* 10 *gewaagt; waaruit ten duidelijkste blijkt, dat men dit spreekwoord in het algemeen behoort op te vatten, en geene gebeurtenis ten grondslag kan leggen, waarin één dier getallen bepaaldelijk wordt opgenomen.*]

Hij komt pas kijken.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* WERELD *aldus:* Hij komt eerst in de wereld kijken.]

Hij stond en keek. 12

Kijken heb je voor niet. (Zie HEBBEN.)

Kom erin en kijk eruit.

Wat kijkt hij meukel (*of:* leuk).

Wil je me lijken, Eerst moet ik kijken. (Zie GELIJKEN.)

Zij kijkt, alsof zij gebakken had. (Zie BAKKEN.)

KIJVEN.

Ik wilde liever met haar eten dan kijven (*of:* vechten). (Zie ETEN.)

Kijven doet geen zeer.

[*Op het woord* HART *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Schelden (*of:* Kijven) doet geen zeer, en slaan heb je 't hart niet.]

Men kan alleen niet kijven. 13

Wacht u voor het eerste kijven. 14

Wilt gij vechten, eer gij kijft! 15 (Zie de *Bijlage.*)

KIKKEN.

Hij durft niet eens kikken. 16

Hij kikt noch mikt. 17

[*Dat is: hij houdt zich stil, en maakt volstrekt geen geluid.*]

KITTELEN.

Die zich zelven kittelt, lacht, als hij wil (*ook wel:* lacht graag, *of:* om niet). 18

Gij kittelt hem, waar het hem jeukt. (Zie JEUKEN.)

Hij kittelt zich zelven, dat hij lacht. 19

KLADDEN.

Hij kladt ermede. 20

---

1 *Campen* bl. 26.
2 Tuinman I. bl. 65. *Aug.* 26.
3 16 *Febr.* Gruterus I. bl. 112. Modderman bl. 132. 16 *Febr.* 53.
4 *Sel. Prov.* bl. 212.
5 Tuinman II. bl. 65.
6 v. Moerbeek bl. 261.
7 Witsen bl. 496. Winschooten bl. 103. v. Eijk I. bl. 90. v. Lennep bl. 102.
8 v. Eijk I. bl. 90.
9 *Mots* bl. 37.
10 Cats bl. 504.
11 de Brune bl. 462. Sartorius *sec.* VI. 16, VII. 64, VIII. 68, X. 73, *tert.* IV. 91. Tuinman I. bl. 2. v. Zutphen I. 1. v. d. Vijver bl. 212. v. Duyse bl. 197. Harrebomée II. 6.
12 Tuinman I. *nal.* bl. 24.
13 v. d. Venne bl. 249.
14 21 *Mei.* Gruterus I. bl. 123. *Sel. Prov.* bl. 169. 21 *Mei* 53.
15 Tappius bl. 39.
16 Gheurts bl. 38. Sartorius *pr.* VIII. 70, *sec.* II. 56.
17 Tuinman I. bl. 288, 289. *Adag. quaedam* bl. 31.
18 *Prov. seriosa* bl. 14. Gheurts bl. 77. Zegerus bl. 14. 23 *Jan.* Idinau bl. 30. Gruterus I. bl. 98. v. d. Venne bl. 25. Tuinman I. bl. 127, 306. Bogaert bl. 6.
19 *Campen* bl. 121. Gheurts bl. 28, 29. Zegerus bl. 23. de Brune bl. 221. Sartorius *tert.* X. 4. v. Alkemade bl. 161. Meijer bl. 89.
20 Tuinman II. bl. 123.

KLAGEN.

Als iets is geschied, Zoo helpt het klagen niet. (Zie GESCHIEDEN.)
Klaag niet, voor dat ge zijt genepen. 1
Zoowel klaagt hij, dien 't wel is, als dien 't wee is. 2

KLAPPEN.

Die het niet weet, zal het niet klappen. 3
Die veel klappen, liegen gaarne. 4 (Zie de *Bijlage.*)
[*Wat hier van de* klappers *gezegd wordt, dat ze nl.* leugenaars *zijn, geldt mede van de* luisteraars *in het spreekwoord:* Die veel luisteren, plegen veel te liegen.]
Die vraagt, leert klappen. 5
Hij klapt, gelijk het hem invalt. (Zie INVALLEN.)
Hoed u voor het klappen. (Zie HOEDEN.)
Klap van mij niet, ik zal van u niet preken.
Regel vrij regt, en laat klappen, die wil. 6
Wie zal het klappen?

KLAREN.

Ik zal dat wel klaren. 7

KLEEDEN.

Kleed u warm, eet sober, drink redelijk, en gij zult lang leven. (Zie DRINKEN.)
Rein gekleed, En niet te breed. 8

KLEMMEN.

Ik heb mij eens geklemd. 9

KLEVEN.

Het hangt noch kleeft. (Zie HANGEN.)
Hij kleeft niet.
Hij moet er blijven kleven. 10
Wat baat het kleven, als het niet vestigen wil! (Zie BATEN.)

KLIMMEN.

Die hooger klimmen wil, dan hem betaamt, Wordt eindelijk door een elk beschaamd. (Zie BESCHAMEN.)
Die hooger klimt, dan hem betaamt, Valt lager, dan hij had geraamd. (Zie BETAMEN.)
Hij moet hoog klimmen, die laag vallen zal. 11
Ze winnen zelden veel, die hoog willen klimmen.

KLINKEN.

Dat is geklonken. 12
Dat is van klink. 13
Die heeft, wat er blinkt (*of:* klinkt), Krijgt, wat er springt. (Zie BLINKEN.)
Die meê wil drinken, Moet ook meê klinken. (Zie DRINKEN.)
Eten en drinken Doet klinken. (Zie DRINKEN.)
Het klinkt niet. 14
Hij is van van klinktem voorzien.
[*Hij heeft geld.*]

KLOPPEN.

Die zullen wij erin kloppen.
[*De leugen nl., die verteld wordt; dan zit zij vast.*]
Klop of bel, eer gij binnentreedt. (Zie BELLEN.)

KLOUWEN.

Daar is wat aan te klouwen. 15
Het is klouwen en weêrklouwen. 16

KLUIVEN.

Hij zal daar genoeg aan te kluiven hebben. 17
[*Dat is: hem wordt eene zaak opgedragen, waaraan hij niet gemakkelijk voldoen kan, of die hem alleronaangenaamst is. Een voorbeeld daarvan vinden wij in de woede der baldadige oproerlingen onder het* Kaas- en Broodsvolk, *ten jare* 1492, *die zoo verre ging, dat men te Haarlem den schout* KLAAS VAN RUIVEN *doodsloeg, zijn lijk aan stukken kapte, en onder dit schimpend opschrift in eene mand aan zijne vrouw zond:*
„O Vrouwken VAN RUYVEN!
Aen deze boutkens zuldy kluyven."]
Pikken zonder krassen; Kluiven zonder bassen. (Zie BASSEN.)

KLUIZEN.

Het zal daar kluizen. 18

KNAAUWEN.

Hij geeft hem wat te knaauwen. 19

KNIKKEN.

Zij kan haar knikken niet laten. 20

KNIKKEREN.

Loop knikkeren!

KNIPPEN.

Hij is geknipt. 21

Het is, alsof het voor u geknipt was.
Zij moet dat opnaaijen, zoo als het geknipt is.

KNOOPEN.

'tMag hoopen, Maar zal niet knoopen. (Zie HOOPEN.)
Men kan niet veteren, dat niet knoopen wil. 22
[*Dat is: niemand kan het onmogelijke ten uitvoer brengen. Als men een voorwerp heeft, dat* men niet kan knoopen, *dan is 't niet mogelijk, om het* met een' veter vast te maken.]
Men moet splitsen en knoopen. 23
[*Dat wil zeggen: men moet zuinig zijn. De touwen worden* gesplitst, *dat is:* losgemaakt *of* gespleten, *om ze daarna weder* te knoopen, *dat is:* aan elkander te vlechten.]

KOEKELOEREN.

Gij zit daar mooi te koekeloeren. 24
[*Wanneer iemand eene zeer donkere kamer tot zijne verblijfplaats heeft, en volstrekt geen uitzigt, of in het algemeen: wanneer hij een eenzaam werkeloos leven leidt, dan zegt men, dat* hij daar mooi zit te koekeloeren. *Het geluid, dat de hanen maken, heet bepaaldelijk* koekeloeren, *en beteekent eigentlijk: heimelijk loeren. Dit zal aanleiding tot de spreekwijze gegeven hebben.*]

KOELEN.

Het zal wel koelen zonder blazen. (Zie BLAZEN.)
Wat u niet brandt, dat koelt niet. (Zie BRANDEN.)

KOGELEN.

Wij zullen hem kogelen. 25

---

1 v. d. Venne bl. 101.
2 13 *Oct.* Gruterus I. bl. 125. Cats bl. 473.
3 v. d. Venne bl. 44. Winschooten bl. 278. Tuinman I. bl. 127. Modderman bl. 112.
4 *Campen* bl. 28. Gheurts bl. 14. v. Waesberge *Vrijen* bl. 53. 25 *Julij* 53. v. Hall bl. 296, 297.
5 *Adag. quædam* bl. 20.
6 *Mots* bl. 71.
7 Winschooten bl. 107. Tuinman I. bl. 80.
8 *Gent* bl. 127.
9 *Campen* bl. 45.
10 Sartorius *sec.* VIII. 54, IX. 49.
11 *Campen* bl. 27. 5 *Junij*, 5 *Nov.* Gruterus I. bl. 106. *Sel. Prov.* bl. 133. *Wijsheid* bl. 127. Meijer bl. 13.
12 Winschooten bl. 106, 110. v. Alkemade bl. 147. Tuinman I. bl. 254, *nal.* bl. 28. v. Moerbeek bl. 262. Gales bl. 36.
13 Tuinman I. bl. 254.
14 *Campen* bl. 25.
15 v. Eijk I. *nal.* bl. 40. v. Lennep bl. 106.
16 Gheurts bl. 5.
17 v. Moerbeek bl. 262.
18 v. Moerbeek bl. 262.
19 Sartorius *tert.* VIII. 46.
20 *Campen* bl. 126.
21 Tuinman I. bl. 243.
22 Winschooten bl. 113.
23 v. Lennep bl. 206.
24 Tuinman II. bl. 150.
25 Winschooten bl. 114.

[*Wij zullen hem uit ons gezelschap verwijderen.*]

KOKEN.

Als het op is, is het koken gedaan. (Zie DOEN.)
Die wel kookt, die wel eet. (Zie ETEN.)
Hij kan wel doen zieden, maar niet doen koken.
Koken moet kosten.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* FLIP *aldus:* Koken moet kosten, zei Flipje, en hij had eene roggelever te vuur.]

Kookt men 't wel, zoo smaakt het wel. 1

[*Het wel slagen van eene voordragt of van een voorgenomen plan hangt alleen of althans hoofdzakelijk af van de wijze, die men aanwendt, om de zaak aannemelijk te maken. In gelijken zin zegt men:* Maakt men 't wel, zoo smaakt het wel.]

Ondertusschen koken ze gaar.
Wat lang kookt, verkookt geheel. 2
Zij koken en brokken, gelijk zij het eten willen. (Zie BROKKEN.)
Zoo gij gekookt hebt, regt ook aan. (Zie AANREGTEN.)

KOKEREN.

Ik laat mij zoo niet kokeren.

[Kokeren *komt hier in den zin van* bedriegen *voor.*]

KOLDEREN.

Hij begint te kolderen.

KOLVEN.

Dat heet ik je kolven. (Zie HEETEN.)

KOMEN.

Als het zoo komt, zal men het wel zien. 3
Als ik kom, is er altijd gebakken, of men zal er bakken. (Zie BAKKEN.)
Als niet komt tot iet, Kent het vaak zich zelven niet. (Zie KENNEN.)
Als 't is gekomen, Is 't weggenomen. 4

[*Het geluk nl., dat wuft is.*]

Als ze komen, zoo komen ze niet; maar als ze niet komen, zoo komen ze. 5

[*Dat wil zeggen: de elkander bestrijdende krachten kunnen niet te gelijker tijd bestaan.* TUINMAN *geeft dit spreekwoord eene bepaalde beteekenis, ofschoon het algemeen wordt toegepast. Hij zegt, dat „de zin is: komen de ganzen, zo komen de krijgers niet; en komen de krijgers, zo komen de ganzen niet, dewyl die dan van de moeskoppers opgevangen worden." In hoeverre zijn verder beweren waarheid bevat, dat „*TYL UILENSPIEGEL *hier van de uitvinder was," kan ik niet beoordeelen. Onder anderen kan men dit spreekwoord ook nog aldus toepassen, gelijk de boer deed, die de vogels en zijne pas gezaaide erwten laat* komen *en* niet komen: Als ze (*de vogels*) komen, zoo komen ze (*de erwten*) niet; maar als ze (*de vogels*) niet komen, zoo komen ze (*de erwten*).]

Daar komt wat kijken. (Zie KIJKEN.)
Daar men niet komt, wordt men niet gekweld.
Daar men niet komt, wordt men niet gerekend. 6
Daar men niet komt, wordt men niet geschoten.
Daarna, als het komt. 7
Dan moet het nog erger komen.
Dat komt aan u. 8
Dat komt er niet bij. 9
Dat komt ertoe.
Dat komt van het lange preken. 10
Dat zal u goed komen. 11
Die achter komt, moet inhalen. (Zie INHALEN.)
Die altijd vroeg genoeg komt, komt veeltijds te laat. 12 (Zie de *Bijlage.*)
Die eerst komt, die eerst maalt (*of:* maant). 13 (Zie de *Bijlage.*)

[*Dat is: die het eerst verschijnt, wordt ook het eerst geholpen.* Maal *of* male *is een verouderd woord, dat men gebruikte als de benaming der* plaats, waar men bijeenkwam, om over landszaken te beraadslagen; *waardoor* malen *hier de beteekenis van* regtspreken *verkrijgt. Dat het hier een* verschijnen voor den regter, *en niet een' zak* meel brengen bij den molenaar *geldt, komt mij het waarschijnlijkst voor. Zie, behalve* PAGENSTECHER, V. HASSELT *en* V. HALL, *in de aanwijzingen genoemd,* de Taalgids *van Dr.* A. DE JAGER *en Dr.* L. A. TE WINKEL, III. *bl.* 306-316. *Zeker is die oorsprong evenwel niet; want* DE BRUNE, TUINMAN, HOEUFFT, *de schrijver van de* Verzameling van Spreekwoorden en Zegswijzen, WILLEMS, WASSENBERGH (II. *bl.* 120) *en* V. EIJK *denken aan den* molenaar, *en de oudste der bekende verzamelingen van spreekwoorden, gelijk ook de daarop volgende, in de aanwijzingen opgegeven, hebben beide:* die eerst ter molen comt, maelt eerst. *Dat men voor* maalt *ook* maant *zegt, schijnt van lateren tijd te zijn; want nergens vind ik van* maant *gewag gemaakt, dan in de* Selecta Proverbia, *en wel onder deze woorden:* Die d'eerste maent, die d'eerste maelt, *zoodat daaruit niets te bewijzen is. Vreemd mag het ondertusschen genoemd worden, dat men thans nog aan den* molenaar *denkt, als men in aanmerking neemt, dat* manen *wel in regtszaken voor* malen *gebruikt wordt, maar geenszins voor* meel malen, *terwijl men tegenwoordig toch vrij algemeen zegt:* Die eerst komt, die eerst maant.]

Die er niet te doen heeft, komt er niet. (Zie DOEN.)
Die gaan, komen er eer, dan die loopen. (Zie GAAN.)
Die haast Komt laatst. (Zie HAASTEN.)
Die laat komt, komt er ook. 14
Die niet komt, wordt niet gerekend. 15
Die ongenood (*of:* ongeroepen) komt, moet onbedankt weg gaan. (Zie BEDANKEN.)
Die spade komt, wordt kwalijk gelogeerd. 16

---

1 Gruterus III. bl. 156.
2 de Brune bl. 475.
3 *Campen* bl. 61.
4 Willems VI. 24.
5 Tuinman I. bl. 75.
6 Gruterus III. bl. 128.
7 *Campen* bl. 61.
8 ...torius *pr.* VIII. 17.
9 ...rius *sec.* VII. 16, 54, *tert.* II. 5. Tuinman ... bl. 12.
10 ... *sec.* II. 66. Tuinman I. bl. 60, 373, II. bl. 282. *Aug.* 3. Folie I. 460. v. Duyse bl. 223.
11 Sartorius *pr.* IX. 97.
12 *Prov. seriosa* bl. 15. Ghesrts bl. 15. 10 *Maart.* Gruterus I. bl. 98. Cats bl. 446, 475. Bogaert bl. 86.
13 *Prov. seriosa* bl. 15. *Mots* bl. 65. *Campen* bl. 60. Ghesrts bl. 10, 15. Zegerus bl. 16. 12 *Maart.* Idinau bl. 29. Gruterus I. bl. 99. de Brune bl. 31, 184. *Sel. Prov.* bl. 224. Winschooten bl. 33. Smids bl. 219. Pagenstecher VII. Tuinman I. bl. 141, 174. *Adag. quardam* bl. 13. Folqman bl. 123. *Adag. Thesaurus* bl. 20. Wassenbergh bl. 87. v. Hasselt bl. 3, 14. *Wijsheid* bl. 127. Hoeufft XI. *Vers.* 19. Everts bl. 229. Willems VIII. 48. v. Eijk I. bl. 69. Wassenbergh II. bl. 120. v. Eijk III. bl. 23. Harrebomée IV. bl. 253. v. Hall bl. 304-306. v. Lennep bl. 40, 176. Sartissere bl. 80.
14 Tuinman I. bl. 175, II. bl. 177. Martinet bl. 44. Reddingius bl. 19. Koning bl. 17. Wassenbergh I. bl. 91. Bogaert bl. 86.
15 Gruterus II. bl. 135. *Mergh* bl. 18.
16 *Mots* bl. 65.

Doe, wat gij moet, daar kome van, Wat dat er ook van komen kan. (Zie DOEN.)
Er moge van komen, wat er wil. 1
Ga, daar men u zendt; kom, als men u roept. (Zie GAAN.)
Ga maar zoo voort; gij zult er wel komen, maar het zal wat laat zijn. (Zie GAAN.)
Gij komt, als 't gegeven is. (Zie GEVEN.)
Gij komt na noch bij. 2
Gij komt, of gij geroepen waart.
Gij zult het wel zien, als ik kom. 3
Gij zult wel komen, daar gij 't vindt. 4
Haast u niet: gij komt nog vroeg genoeg. (Zie HAASTEN.)
Had-ik komt altijd te laat (*of:* Als hadden komt, is hebben te laat). (Zie HEBBEN.)
Het is er niet in, en toch komt het eruit. 5
[*Men past dit toe, zegt* V. ALKEMADE, *„op verstanden, die met arbeijd en naerstigheijd werden opgewakkert."*]
Het is haast gekomen, als het wezen wil. 6
Het is op zijn hoogst gekomen: het moet vallen. 7
Het is tot het doen toe gekomen. (Zie DOEN.)
Het is tot staan gekomen.
Het is zoo hoog gekomen, dat het zich zelf niet laager dragen kan. (Zie DRAGEN.)
Het kan altemaal niet helpen, waar het komt. (Zie HELPEN.)
Het komt al, dat ten laatste komt. 8
Het komt hem niet naauw toe. 9
Het komt niet in mij, al zag ik, wat gij zegt. 10
Hij beidt lang, die niet komt. (Zie BEIDEN.)
Hij is er, of hij komt er.
Hij is leelijk te pal gekomen. 11
Hij kan er niet door komen. 12
Hij kan het niet te boven komen. 13
Hij kan 't al bedillen, wat er komt. (Zie BEDILLEN.)
Hij komt al haast weêrom. 14
[*Men bezigt deze spreekwijze, wanneer men van iemand hoort spreken, alsof hij nog in het land der levenden ware, ofschoon hij lang gestorven is. Het bijgeloof stelde, dat de schimmen der gestorvenen bij de levenden kwamen spoken. Waar men niet op dat bijgeloof doelt, maar in allen ernst spreekt, zegt men:* Hij komt ook niet weêrom.]
Hij komt altijd te vroeg of te laat. 15
Hij komt er met horten en stooten. (Zie HORTEN.)
Hij komt er met krabben en bijten. (Zie BIJTEN.)
Hij komt ook niet weêrom.
Hij laat zich lang wachten, die niet komt.
Hij ziet er uit als iemand, die weêrom komt. 16
Hoe wilt gij 't nog ontwarren, het komt u zoo zwart! 17 (Zie de *Bijlage.*)
Iemand te na komen.
Ik kom nog al gaande vroeg genoeg. (Zie GAAN.)
't Is gedurig: dan en dan; Maar hoe weinig komt ervan!
Kom ik eens, gij zult weten, dat ik er geweest ben. 18
Komt hij hier niet, ik kom daar niet. 19
Kwam 't, Ik nam 't. 20
Laat komen, wat naderen moet. 21
Men heeft hem zien komen. 22
Men moet het nemen, als het komt. 23
Men moet niets verzeggen; men kan niet weten, waartoe men komen kan.
Men zal wel komen, daar men sterven zal. 24
Men ziet hem zoo lief gaan als komen. (Zie GAAN.)
Met scheuren en breken komen wij er. (Zie BREKEN.)
Schuw, hetgeen gij behoort te schuwen, daar kome van, dat mag. 25 (Zie de *Bijlage.*)
Stoot mij, daar ik wezen wil, ik kom er toch wel (*of:* ik val er anders van zelf). 26 (Zie de *Bijlage.*)
Tot alle (*of:* onlijdelijk) lijden komen. 27
Van pas komen is het al.
[*Deze spreekwijze vindt men reeds als spreekwoord op het woord* NIEMENDAL *aldus:* Van pas maken (*of:* komen) is het al, Anders krijgt men niemendal.]
Vrij komen, vrij keeren. (Zie KEEREN.)
Wij zijn daar niet al lagchende aan gekomen. 28
Zoo als het komt, zoo moet het wezen.
Zoo het kwam, zoo het voer.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* VLOER *aldus:* Het staat geschreven op den vloer: Zoo het kwam, zoo het voer.]

KONFIJTEN.

Hij is erin gekonfijt. 29

KOOIJEN.

Zij kooijen bij elkander. 30

KOOPEN.

Als het op is, is het koopen gedaan. (Zie DOEN.)
Al wat men niet behoeft, dat is te duur gekocht. (Zie BEHOEVEN.)
Bidden en koopen. (Zie BIDDEN.)
Daar een ander op dingt, dat behoort men niet te koopen. (Zie DINGEN.)
Dat de een niet wil, dat koopt de ander. 31
Dat men aan zich zelven heeft, behoeft men niet te koopen. (Zie HEBBEN.)
Dat met bidden verkregen wordt, is duur gekocht. (Zie BIDDEN.)
Dat vreemd en zeldzaam is, dat koopt men duur. 32
Die koopt en verkoopt, gevoelt niet, wat hij uitgeeft. (Zie GEVOELEN.)
Die mij koopt, kent mij niet. (Zie KENNEN.)
Die u kent, zal u niet koopen. (Zie KENNEN.)
Die u niet kent, die mag u koopen. (Zie KENNEN.)
Het is ligter te koopen dan te betalen. (Zie BETALEN.)

---

1 Andriessen bl. 229.
2 Sartorius *pr.* VI. 99.
3 *Campen* bl. 40.
4 *Campen* bl. 14. Sartorius *pr.* I. 55, II. 24.
5 v. Alkemade bl. 61.
6 *Campen* bl. 63. 1 *Nov.* Gruterus I. bl. 110. Sartorius *tert.* III. 12. Meijer bl. 30.
7 *Campen* bl. 27.
8 Gheurtz bl. 63. 11 *Maart.* Gruterus I. bl. 112. de Brune bl. 465, 477. Sartorius *tert.* I. 36. Tuinman I. bl. 25. (Folie II. 454.)
9 Sartorius *sec.* VII. 51.
10 Sartorius *sec.* VIII. 33.
11 de Brune bl. 465. Sartorius *tert.* VII. 71, IX.
19. Winschooten bl. 184.
12 Sartorius *pr.* IX. 86.
13 Tuinman II. bl. 234.
14 Tuinman I. bl. 251.
15 *Campen* bl. 46.
16 Sancho-Pança bl. 60.
17 Gheurtz bl. 31.
18 *Campen* bl. 40. Meijer bl. 19.
19 Sartorius *sec.* V. 29.
20 Gheurtz bl. 56. Zegerus bl. 49. de Brune bl. 69. Willems VIII. 131.
21 v. d. Venne bl. 285.
22 Tuinman I. bl. 133. v. Waesberge *Geld* bl. 161.
23 Servilius bl. 311.
24 Gruterus III. bl. 160. Meijer bl. 83.
25 *Mots* bl. 20.
26 *Campen* bl. 43. Gruterus II. bl. 163. *Mergh* bl. 29. Sartorius *pr.* II. 90, III. 97, *sec.* VIII. 58. v. Alkemade bl. 170. Tuinman I. bl. 85. Folie I. 280. *Liggen* bl. 286. Meijer bl. 23. v. Waesberge *Vrijen* bl. 54.
27 Sartorius *sec.* VI. 60, *tert.* I. 55, II. 49, III. 3.
28 Sartorius *pr.* VI. 42.
29 v. Moerbeek bl. 263.
30 Winschooten bl. 119. Tuinman I. *nal.* bl. 29. v. Eijk III. 68.
31 Gruterus III. bl. 129.
32 Servilius bl. 3°. Gruterus II. bl. 120. *Mergh* bl. 7.

Koop je wat, dan heb je wat. (Zie HEBBEN.)
Koop ik duur, ik geef ernaar. (Zie GEVEN.)
Koop, zoo gij het beste kunt. 1
Loopen en koopen wil niet te zamen. 2
Men kan er alles niet aan koopen: het moet er wat aan dijen. (Zie DIJEN.)
Proef, eer gij koopt.
Wat men duur koopt, verliest men noode. 3
Wat zal men dingen, als men toch niet wil koopen! (Zie DINGEN.)

KORTWIEKEN.

Hij is gekortwiekt.
[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* WIEK *aldus:* Zijne wieken zijn gekort.]

KOSTEN.

Daartoe heb ik al te veel gekost van wiegen. 4 (Zie de *Bijlage.*)
Goed voederen kost veel, maar slecht voederen nog meer. 5
Heinde bij kost niet. 6
Het heeft even en oneven gekost. 7
Het koste, wat het wil (*of:* Het kost, wat het kost).
Het zal nog eerst kosten. 8
Hij zal veel kosten van omstooten, als hij staande sterft.
[*Men past dit spreekwoord toe op den persoon, die zich bekwamer of wijzer aanstelt, dan hij werkelijk is.*]
Koken moet kosten. (Zie KOKEN.)
Wat niet kost, dat deugt niet. (Zie DEUGEN.)
Wat veel kost, duurt lang. (Zie DUREN.)

KOTEN.

Hebt ge gekoot, of zult ge nog koten? 9
Hij koot niet meer. 10
[*Zie hem toch voor zoo min niet aan: hij is een man, en speelt niet meer met de kinderen!*]
Niet te koten ware best; Maar vrij beter eerst dan lest. 11
[Koten *heeft in dit spreekwoord de beteekenis van* lichtmissen.]

KOUTEN.

Die wil, dat men van hem houdt, Maakt, dat men van hem kout. (Zie HOUDEN.)

KRAAIBEKKEN.

Ik versta uw kraaibekken en uw kakelen wel. (Zie KAKELEN.)

KRAAIJEN.

Dat heet eerst kraaijen.
[*Men zegt dit, als een spel buitengewoon medevalt.*]
Zij kan wakker kraaijen. 12

KRAAUWEN.

Dat u niet jeukt, kraauwt niet. (Zie JEUKEN.)
Hij kraauwt zich, daar het hem het zachtste is. 13
Hij kraauwt zich zoo, dat het hem jeukt. (Zie JEUKEN.)
Kraauwt gij mij, ik kraauw u weêr. 14
Menigeen kraauwt zich, daar het niet jeukt. (Zie JEUKEN.)
Veel kraauwen zeert, Veel spreken deert. (Zie BEZEEREN.)

KRABBEN.

Daar het jeukt, moet gekrabd worden. (Zie JEUKEN.)
Hij komt er met krabben en bijten. (Zie BIJTEN.)
Hij krabt achteruit.
Te veel krabben en praten Moet men beide laten.
Wie niet jeukt, moet zich krabben. (Zie JEUKEN.)

KRAKEN.

Het is zoo net, dat het kraakt.
Het vriest, dat het kraakt. 15
Te meer het vriest, te meer het kraakt.
[*Het verdriet moet zich lucht geven.*]
Zij kraakt al.
[*Men zegt dit van eene zwangere vrouw, als zij op bevallen staat.*]

KRASSEN.

Pikken zonder krassen; Kluiven zonder bassen. (Zie BASSEN.)

KRENGEN.

Hij moet krengen. 16

KRENKEN.

Zwijgen en denken Kan niemand krenken. (Zie DENKEN.)

KREUKEN.

Kreuk niet, al lig je onder. 17
[*Men moet zich in verdriet niet aan jammerklagten overgeven, maar het hoofd trachten boven te houden.*]

KRIJGEN.

Begeer genoeg; gij zult toch niet veel krijgen. (Zie BEGEEREN.)
Dat heeft hij met bidden niet gekregen. (Zie BIDDEN.)
Dat heeft hij met stil zitten niet gekregen.
Dat kostelijk is, is moeijelijk te krijgen. 18
Die alles wil hebben, krijgt gemeenlijk niets. (Zie HEBBEN.)
Die heeft, wat er blinkt (*of:* klinkt), Krijgt, wat er springt. (Zie BLINKEN.)
Die zich niet schaamt, die krijgt wat. 19
Heb je niet, zoo krijg je niet. (Zie HEBBEN.)
Het is al eens, waar men 't krijgt, als 't betaald wordt. (Zie BETALEN.)
Het was mij beschikt, al krijgt het een ander. (Zie BESCHIKKEN.)
Hij krijgt ervan langs.
[*Dat is: hij heeft groote moeijelijkheden te overkomen; ofschoon het ook voor vinnig doorhalen, en zelfs voor slagen krijgen gebezigd wordt.*]
Hij krijgt het taai.
Hij krijgt links en regts.
Hij krijgt te veel, om te sterven, en te weinig, om te leven. 20
Hij neemt het, daar hij het krijgen kan. 21
Hij weet het te krijgen, zelfs daar 't niet is. 22
Hoe gij het vouwt en plooit, gij krijgt het niet regt.
Hoe krijgt hij het zoo krom! 23
[*Hoe kan hij het zoo averegts zeggen of doen!*]
Ik behoud, wat ik heb: het krijgen is moeijelijk. (Zie BEHOUDEN.)

---

1 *Adag. quaedam* bl. 44.
2 Gruterus I. bl. 113. de Brune bl. 474.
3 Gruterus I. bl. 96.
4 *Campen* bl. 27.
5 v. Hall I. bl. 6, II. bl. 4. *Voetsoit* bl. 109.
6 17 *Jan.*, 20 *Nov.* Gruterus I. bl. 107.
7 Sartorius *tert.* IX. 68.
8 Sartorius *sec.* IX. 45.
9 *Mergh* bl. 23. Tuinman II. bl. 12.
10 Tuinman I. bl. 166.
11 Gruterus II. bl. 159. Cats bl. 412. *Mergh* bl. 25, 55. *Sel. Prov.* bl. 4. Bogaert bl. 110.
12 v. Moerbeek bl. 263. v. Eijk II. *aal.* bl. 21.
13 *Campen* bl. 102. Meijer bl. 48.
14 Richardson bl. 31.
15 Sancho-Pança bl. 60.
16 Tuinman I. bl. 147.
17 v. d. Venne bl. 272.
18 Servilius bl. 65.
19 Servilius bl. 119*.
20 Tuinman II. bl. 41. Gales bl. 26.
21 v. Alkemade bl. 186.
22 v. Alkemade bl. 186.
23 v. Moerbeek bl. 263.

Ik kan het niet spits krijgen.
Ik weet, wat ik heb; maar niet, wat ik krijgen zou. (Zie HEBBEN.)
Krijgen is geen hebben. (Zie HEBBEN.)
Krijg ik het niet, zoo ontvalt het mij niet. 1
Men kan hem niet verder krijgen, dan men hem schuift (*of:* werpt). 2
Neem, wat gij krijgen kunt. 3
Om gelijk te krijgen, eischt men dikwijls ongelijk. (Zie EISCHEN.)
Van het bijstaan krijgt men ligtelijk wat mede. (Zie BIJSTAAN.)
Vraag te veel, om genoeg te krijgen. 4
Wat u opgeleid is, zult gij wel krijgen.
Wij zullen hem wel klein krijgen.
[*Wij zullen hem dat praats maken wel afleeren.*]
Zal ik het hebben, zoo zal ik het wel krijgen. (Zie HEBBEN.)

KRIJTEN.

Die lijdt, Die krijt.
Luid gekreten, Haast vergeten (*of:* Hoe harder gekreten, Hoe eerder vergeten). 5

KRIMPEN.

Die het krimpen aanneemt, moet zich het gieren getroosten. (Zie AANNEMEN.)

KROMMEN.

Het moet vroeg krommen, dat haken zal (*of:* Het kromt haast, dat haken wil). (Zie HAKEN.)

KROONEN.

Die kampt, wordt niet terstond gekroond; Maar kampt hij regt, hij wordt beloond. (Zie BELOONEN.)

KROPPEN.

Hij kan het niet kroppen.

KRUIPEN.

Beter erdoor geloopen Dan erdoor gekropen.
[*De bedoeling is: door het leven.*]
Die kruipt, valt niet. 6
Die loopt, valt ligter, dan die kruipt. 7
Kan ik er niet gaan, ik zal er kruipen. (Zie GAAN.)

KRUISEN.

Hij kruist en zegent zich. 8
[*Men zegt dit van iemand, die zeer verschrikt is over de eene of andere hem onverwacht overgekomen gebeurtenis.*]

KUIPEN.

Die kuipen wil, moet rond gaan. (Zie GAAN.)
Hij verstaat zich op het kuipen. 9
Kuip je niet, zoo heb je niet. (Zie HEBBEN.)

KUNNEN.

Als gij het niet kunt, zoo hoest eens. (Zie HOESTEN.)
Daar kan niemand tegen. 10
[*Dat wil zeggen: die zaak is voor elk een te magtig.*]
Dat kan er niet door. 11
Die niet wil, als hij kan, die kan niet, als hij wil. 12
Elk oefene zich, in 'tgeen hij kan. 13
Het helpt, wat het kan. (Zie HELPEN.)
Het is al eens, waar hij zit, die 't wel kan. 14
Het kan erin, als 't maar wel gestouwd is. 15
[*Men overkomt vele moeijelijkheden, als men zijn best doet.*]
Het willen gaat vóór 't kunnen. (Zie GAAN.)
Hij kan er goed bij.
[*Nl. bij de geldmiddelen: hij is een rijk man.*]
Hij kan er wel tegen. 16
[*Nl. tegen de moeijelijkheden des levens. Men zegt dit van een' man, die niet spoedig verlegen wordt, al is het, dat hij van verschillende kanten wordt aangevallen.*]
Hij kan noch af noch aan. 17
Hij laat het loopen, zoo als het kan. 18
Hij weet niets en kan niets. 19
Hij wil meêdoen, maar hij kan niet. 20
Ik laat het voor een ander over, die beter kan. 21
Kan het erbij, doe het erbij. (Zie DOEN.)
Kan ik niet meer, zoo wil ik er toch zuur om zien. 22
Kon hij meer, hij nam meer.
Koop, zoo gij het best kunt. (Zie KOOPEN.)
Kunt gij niet, wat gij wilt, wil, wat gij kunt. 23
Laat het hier eens blijken, wat gij kunt. (Zie BLIJKEN.)
Men kan al, wat men wil, als men al wil, wat men kan.
Men moet eten, wat men lust, en lijden, wat men kan. (Zie ETEN.)
Men moet niet al doen, wat men mag (*of:* kan). (Zie DOEN.)
Naauw te dingen, en wel te betalen, dat is niemand verboden (dat kan wel, *of:* dat schikt wel, *ook:* dat is goed). (Zie BETALEN.)
Pis eens, als je niet kunt!
Wat iemand kan, dat kan hij ook een ander leeren. 24
Wij moeten ons behelpen, zoo wij best kunnen, niet, zoo wij willen. (Zie BEHELPEN.)

KUSSEN.

Hij zou kussende bijten. (Zie BIJTEN.)

KWELEN.

Die steelt, Die kweelt. 25

KWELLEN.

Daar men niet komt, wordt men niet gekweld. (Zie KOMEN.)

KWIJNEN.

Beter dat het schijnt, Dan dat het kwijnt. 26

KWIJTRAKEN.

Die alles wil hebben, raakt alles kwijt. (Zie HEBBEN.)

KWIJTSCHELDEN.

Dat zij mij een bijslapen schuldig ware, ik wilde het haar wel kwijtschelden. (Zie BIJSLAPEN.)
Lang borgen is niet kwijtgescholden. (Zie BORGEN.)

LAARZEN.

Iemand laarzen. 27
[WINSCHOOTEN *zegt:* „*Dewijl* laarsen te

1 Campen bl. 63.
2 Campen bl. 106. Sartorius sec. II. 74. Meijer bl. 50.
3 Servilius bl. 238*.
4 *Adag. quaedam* bl. 64.
5 Witsen 44. (Folie I. 414.)
6 Cats bl. 512. v. Alkemade bl. 39.
7 de Brune bl. 167, 207. *Sel. Prov.* bl. 68.
8 Tuinman II. bl. 193.
9 Winschooten bl. 120.
10 Sartorius *pr.* VIII. 11, *tert.* I. 2. Tuinman II. bl. 147.
11 Martinet 48. Koning bl. 31.
12 de Brune bl. 340. *Sel. Prov.* bl. 203.
13 Servilius bl. 273*.
14 *Prov. seriosa* bl. 41.
15 Witsen bl. 493. *Scheeps-Spreekw.* bl. 133. *Zeepl.* bl. 77.
16 Tuinman I. bl. 202.
17 Gheurts bl. 31, 32. Sartorius *pr.* IV. 67.
18 *Campen* bl. 107.
19 Servilius bl. 111.
20 Tuinman I. bl. 256. v. Zutphen *Dutsel* bl. 418.
21 Sartorius *pr.* II. 82.
22 *Campen* bl. 41. Gruterus II. bl. 153. *Mergh* bl. 29.
23 Cats bl. 470. de Brune bl. 81. Guikema II. 41. Modderman bl. 70. Bogaert bl. 99.
24 *Campen* bl. 51.
25 *Adag. quaedam* bl. 20.
26 Gruterus II. bl. 150. *Mergh* bl. 27.
27 Winschooten bl. 132.

draagen *ridderlijk is, en sulks ieder niet gebeuren mag, soo segt men spots gewijs:* iemand laarsen, *als men hem met het nattegat voor de mast set, en met een endje dags, dat is: endje touws,* ridder slaat, *het welk van sommige (op sijn Engels)* bridsen *genaamd werd; want niet op de bloote billen, maar op een dun broekje, dat den misdaadiger aan heeft, geslaagen werd." Verder vindt deze spreekwijze ruime toepassing bij ligchamelijke en zedelijke kastijdingen.*]

LADEN.

Als men te veel voorop laadt, valt het er achter weêr af. (Zie AFVALLEN.)

Hij heeft hem geladen.

[*Hij heeft zijn ligchaam vol geestrijk vocht gegoten.*]

Hij heeft het op mij geladen. 1

Hij laadt meer, dan hij dragen kan. (Zie DRAGEN.)

Ik heb geladen, daar ik meê overmoet. 2

Wij zien niet, wat wij zelven geladen hebben. 3

Zij doen niet dan lossen en laden. (Zie DOEN.)

Zoo iemand zich zwaar laadt, hij moet ook zwaar dragen. (Zie DRAGEN.)

LAGCHEN.

Die het laatst lacht, lacht het best (*of:* Beter na dan vóór lagchen). 4

Die ligtelijk lagchen, schreijen ligtelijk. 5

Die na lagchen, lagchen zoowel, als die vóór lagchen. 6 (Zie de *Bijlage.*)

Die zich zelven kittelt, lacht, als hij wil (*ook wel:* lacht graag, *of:* om niet). (Zie KITTELEN.)

Doe het al weenende, en gij zult het al lagchende verkrijgen. (Zie DOEN.)

Gij zult haar lang slaan, eer zij lagchen zal. 7

Het is al veel, om te lagchen. 8

Het lagchen zal hem wel vergaan.

Hij kittelt zich zelven, dat hij lacht. (Zie KITTELEN.)

Hij lacht, dat hij schudt. 9

Hij lacht, omdat een ander lacht.

Hij lacht zoo witjes; wat mag hij gevonden hebben? 10

[Wit *geldt hier voor* blank, *dat is:* rein *of* onbezoedeld, *en niet, zoo als* MEIJER *zegt, voor* ,,haastig, eensklaps." Wit lagchen *is zoo hartelijk lagchen, dat de tanden zigtbaar worden. Men bezigt dit spreekwoord dan ook van een' blijmoedig', opgeruimd' en vriendelijk' mensch; terwijl men iemand, die te voorbarig zich verheugt, toespreekt met de spreekwijze:* Lach niet te wit.]

Hij zou zich te barsten lagchen (*of:* Hij zou barsten van 't lagchen). (Zie BARSTEN.)

Ik lach wat met je. 11

Kunt gij het wel zonder lagchen zeggen? 12

Lach niet te wit. 13

Men zou zich dood lagchen. 14

[*Van hem, wiens lachspieren zoo zijn aangedaan, dat hij er in eene zenuwachtige aandoening door geraakt, zegt men, dat* hij zich dood zou lagchen.]

Wij zijn daar niet al lagchende aan gekomen. (Zie KOMEN.)

Ze zullen wel na weenen, die vóór gelagchen hebben. 15

LAKEN.

Het is beter te laken Dan na te maken. 16

Ik kan (*of:* wil) het prijzen noch laken. 17

LAPPEN.

Het is bijeen gelapt. 18

Ik zal hem dat wel lappen.

LASTEREN.

Ik kan groeijen noch bloeijen, omdat gij mij zoo lastert. (Zie BLOEIJEN.)

Wie alles lastert, verstaat gewoonlijk niets.

LATEN.

Aan beter gedaan dan gelaten: zooveel. (Zie DOEN.)

Daar is weinig voor te doen, maar veel voor te laten. (Zie DOEN.)

Daar men 't wel gelaten heeft, daar vindt men 't niet kwalijk weder. 19

Die wel wil zijn bemind, Laat het al, gelijk hij 't vindt. (Zie BEMINNEN.)

Het is goed, dat men 't laten mag. 20

Hij is er doen en laten. (Zie DOEN.)

Iets blaauw, blaauw laten.

Ik zal het daar laten. 21

[Daar *doelt op dit leven, in onderscheiding van hiernamaals, en dan beteekent de spreekwijze: ik moet alles, waaraan ik hier meerder of minder waarde hechtte, achterlaten, als de dood mij uit dit leven roept. Maar* daar *ziet ook op eene in onderhandeling zijnde zaak, en dan zegt men met deze spreekwijze: ik wil mijn hoogste regt niet zoeken, daar ik van kibbelen een' afkeer heb.*]

Laat ieder, voor hetgeen hij is. 22

Laat wat, voor die nog nakomen. 23

Laten is goed, als men het niet doen kan. (Zie DOEN.)

Laten is goed tegen het hangen. (Zie HANGEN.)

Men vindt hem niet, waar men hem laat. 24

Men weet niet, waar de een het laat, en waar de ander het van daan haalt. (Zie HALEN.)

Om één meer of min, noch gedaan, noch gelaten. (Zie DOEN.)

Steel wat, zoo hebt gij wat; maar laat ieder het zijne. (Zie HEBBEN.)

Te veel krabben en praten Moet men beide laten. (Zie KRABBEN.)

Veel doens doet doen laten. (Zie DOEN.)

Wij laten het maar la, la. 25

Zij kan haar knikken niet laten. (Zie KNIKKEN.)

LAVEREN.

Hij laveert. 26

[*De beweging, welke een zeilend schip maakt,*

---

1 Tuinman II. bl. 149. v. Moerbeek bl. 264.
2 Winschooten bl. 121. v. Lennep bl. 121.
3 Sartorius *pr.* VII. 54.
4 de Brune bl. 476. *Wintery.* bl. 47. *Sermoen* bl. 49. 19 *Mei* 53.
5 *Prov. seriosa* bl. 28. Zegerus bl. 17. 5 *Maart.* Idinau bl. 51. Gruterus I. bl. 99. de Brune bl. 162, 483. 5 *Maart* 53.
6 *Campen* bl 64. Gruterus I. bl. 110. v. d. Venne *Voorb.* bl. 3. Tuinman I. bl. 307.
7 *Campen* bl. 56. Meijer bl. 27.
8 *Campen* bl. 80.
9 Sartorius *sec.* VII. 14. *Adag. quædam* bl. 23.
10 *Campen* bl. 121. Tuinman I. bl. 198. Meijer bl. 59.
11 Tuinman I. bl. 307.
12 *Campen* bl. 7. *Adag. quædam* bl. 56.
13 *Campen* bl. 64.
14 Sartorius *tert.* IX. 61.
15 *Sermoen* bl. 49.
16 Sartorius *sec.* III. 58.
17 *Campen* bl. 29, 33, 67.
18 Gales bl. 46.
19 v. d. Venne bl. 113, 234.
20 *Campen* bl. 83.
21 *Campen* bl. 116. Winschooten bl. 238.
22 v. d. Venne bl. 263.
23 Sartorius *pr.* III. 51.
24 de Brune bl. 466. Sartorius *tert.* IV. 43.
25 Everts bl. 233.
26 Tuinman I. bl. 144. v. Eijk I. bl. 97. v. Waerberge *Wijn* bl. 18. Modderman bl. 106. Bogaert bl. 55. *Vesteeit* bl. 133.

dat men beurtelings over den eenen en anderen boeg doet wenden, heet laveren. *Men bezigt deze spreekwijze van iemand, die zich, in nood, naar de omstandigheden weet te schikken; maar ook van den dronkaard.*]

LEENEN.

Beter te hebben dan te leenen. (Zie HEBBEN.)
Het dient hem niet, en evenwel leent hij het niet gaarne aan een ander. (Zie DIENEN.)
Hij leent van den een, om den ander te betalen. (Zie BETALEN.)

LEEREN.

Al doende leert men. (Zie DOEN.)
Daar men meê converseert, Daar men van leert. (Zie CONVERSEREN.)
Die moet leeren bevelen, moet eerst leeren gehoorzamen. (Zie BEVELEN.)
Die niets dan begeeren geleerd heeft, dien is het kwalijk geven te leeren. (Zie BEGEEREN.)
Die wel onderscheidt, leert wel. 1
Feilen doet wel leeren. (Zie FEILEN.)
Gij, die anderen leert, leer eerst u zelven. 2
Het is kwaad sterven, voor die het niet geleerd heeft. 3 (Zie de *Bijlage.*)
Hij zal daarbij geleerd wezen. 4
Leer wat, zoo kent gij wat. (Zie KENNEN.)
Niets doen leert kwaad doen. (Zie DOEN.)
Oefenen doet leeren.
Vóór gedaan is na geleerd. (Zie DOEN.)
Waar men bij zit, waar men bij leert. 5
Wanneer men 't een of 't ander mist, Dan leert men, wat men nog niet wist. 6
Wat iemand kan, dat kan hij ook een ander leeren. (Zie KUNNEN.)
Wat let, dat leert. 7
Wat schaadt, Dat baat; Wat deert, Dat leert. (Zie BATEN.)
Wat verzeert, Dat leert. 8
Wie dwaalt, maar haastig wederkeert, Die heeft daar beter door geleerd. (Zie DWALEN.)
Wou je ze loopen leeren?
Zij deden, gelijk hun geleerd was (*of:* gelijk zij geleerd waren). (Zie DOEN.)
Zoo lang men leeft, leert men. 9

LEGGEN.

Hij kakelt vroeg, maar legt laat. (Zie KAKELEN.)
Ik kan dat niet heffen of leggen. (Zie HEFFEN.)

LEIDEN.

Hij laat zich wel leiden, maar niet dwingen. (Zie DWINGEN.)

LEPELVLIEGEN.

Hij lepelvliegt.
[*Dat wil zeggen: hij is zijne beminde kwijt. Men zegt dit te Gent. Zie het* Belgisch Museum, 1844, *bl.* 18.]

LETTEN.

Wat let, dat leert. (Zie LEEREN.)

LEUTEREN.

Begint het u te leuteren?

LEVEN.

Alles leeft, wat aan hem is.
Alsof het leefde. 10
Die dan leeft, die dan zorgt! 11
Die een ander jaagt, leeft zelden gerust. (Zie JAGEN.)
Die genoeg heeft, om mede te doen, leeft gerust. (Zie HEBBEN.)
Die laatst leeft, zal alles erven. (Zie ERVEN.)
Die langst eet, zal langst leven. (Zie ETEN.)
Die langst leeft, Alles heeft. (Zie HEBBEN.)
Die mij benijden En niet geven, Moeten mij lijden En laten leven. (Zie BENIJDEN.)
Die niet kan vragen, kan niet leven. 12
Die zich schaamt te eten, die schaamt zich te leven. (Zie ETEN.)
Die zooveel heeft, dat hij leven kan, wat wil hij meer! (Zie HEBBEN.)
Het geeft genoeg, zoo lang iemand leeft. (Zie GEVEN.)
Hij heeft sterk geleefd.
Hij kan leven noch sterven. 13
Hij krijgt te veel, om te sterven, en te weinig, om te leven. (Zie KRIJGEN.)
Hij leeft, als men het leven noemen mag.
Hij leeft, Die 't al geeft. (Zie GEVEN.)
Hoe blijder leven, hoe droever sterven. 14
Kleed u warm, eet sober, drink redelijk, en gij zult lang leven. (Zie DRINKEN.)
Kwalijk leeft hij, die zich niet betert. (Zie BETEREN.)
Leef als voorheen, spreek als nu. 15
Leef, zoo als gij sterven wilt. 16
Men eet, om te leven, en men leeft niet, om te eten. (Zie ETEN.)
Men moet leven en laten leven. 17
Men moet zoo leven, dat men het kan uithouden.
Niets voor een goed leven en zalig sterven. 18
Sterven, om te leven. 19
Wel leven doet wel sterven. 20 (Zie de *Bijlage.*)
Wel leven is tweemaal leven. 21
Wie leeft er onbenijd! 22
Zeg mij, met wien gij leeft, ik zal u zeggen, hoe gij leeft.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* AARD *aldus:* Zeg mij, met wien dat gij verkeert, Zoo heb ik uwen aard geleerd.]
Zoo lang men leeft, leert men. (Zie LEEREN.)
Zulk een leven, zulk een sterven.

LEVEREN.

Het is verkocht, maar nog niet geleverd.
Hij is al verkocht; ware hij maar geleverd. 23
Hij is reeds geleverd.
Lever mij, zoo lever ik u. 24
Wat iemand verkocht heeft, dat moet hij leveren. 25

LEZEN.

Dat kan lezen en schrijven. 26

---

1 v. d. Hulst bl. 92.
2 de Brune bl. 158. *Adag. quædam* bl. 29.
3 *Motz* bl. 19. Gruterus I. bl. 111. de Brune bl. 296. *Sel. Prov.* bl. 194. Willems V. 11.
4 Sartorius *pr.* I. 64, *sec.* VI. 74.
5 Sartorius *sec.* I. 46, *tert.* III. 27.
6 Cats bl. 460.
7 Cats bl. 531.
8 Servilius bl. 252°. 15 *Febr.* Gruterus I. bl. 122. Cats bl. 459, 535. *Sel. Prov.* bl. 7. Richardson bl. 29. Willems VIII. 2.
9 *Sel. Prov.* bl. 151. *Adag. quædam* bl. 37.
10 Sartorius *sec.* IV. 24.
11 *Sermoen* bl. 54. v. Lennep bl. 277.
12 *Sel. Prov.* bl. 169.
13 *Campen* bl. 69.
14 *Sel. Prov.* bl. 195.
15 Tuinman I. bl. 339.
16 27 *Nov.* Gruterus I. bl. 112. *Sel. Prov.* bl. 194. 9 *Nov.* 58.
17 Tuinman II. bl. 108. Rabener bl. 116. *Euphonia* bl. 523. Everts bl. 313. Kerkhoven bl. 56. v. Waesberge *Geld* bl. 170. *N. Blijg.* 17.
18 Gruterus III. bl. 164.
19 Witsen 384.
20 *Motz* bl. 59. Gruterus II. bl. 137, 167. de Brune bl. 16, 478. *Mergh* bl. 13, 43. Tuinman I. bl. 220. *Adag. Thesaurus* bl. 68. *Wijsheid* bl. 143. v. Eijk III. 55.
21 *Sel. Prov.* bl. 4.
22 15 *April.* Gruterus I. bl. 123.
23 *Campen* bl. 111. Meijer bl. 53.
24 Gruterus III. bl. 157.
25 Winschooten bl. 135.
26 Tuinman I. bl. 340.

[*Men zegt dit van een kleeding- of meubelstuk, dat langen tijd goede diensten heeft gedaan, en nog overal tegen kan. In vroegeren tijd was het iets zeldzaams, dat iemand lezen en schrijven kon, en werd hij, welke die kunst zich had eigen gemaakt, boven anderen geroemd en geprezen.*]
Het is diepgrondig, en wil wel gelezen zijn. 1
Het is droevig, om te lezen.

LICHTMISSEN.

Ik zal eens lichtmissen.
[*Men zegt dit, wanneer men eene te ligte vraag in het omberspel doet.*]

LIEFHEBBEN.

Die mij liefheeft, heeft ook lief, wat mij aangaat. (Zie AANGAAN.)
Elk prijst, wat hij liefheeft. 2

LIEGEN.

Als je liegt, moet je het goed doen. (Zie DOEN.)
Dat lieg je; Stuif je op, zoo vlieg je.
Dat liegt er niet om. 3
[*„Dus drukt men uit,” zegt* TUINMAN, *„dat iets goed is, en voldoet, 't geen men daar van verwachtte en begeerde. 't Geen dus niet liegt, bedriegt niet.” Mij dunkt, dat deze verklaring natuurlijk is.* BILDERDIJK *is van gevoelen, dat men* ligt *in plaats van* liegt *moet lezen. In zijne* Aant. *op* C. HUYGENS' Koren-bloemen, V. *bl.* 255, *zegt hij:* „'t Ligt aan dit of dat, *is: De oorzaak of hapering is daaraan (daarby, daarin) gelegen. Echter heeft men dit* ligt *wel met* liegt *verward, hetgeen* te loor stelt *en* bedriegt *is. Als by voorb. wanneer men in gewone spreekwijze zegt:* Het liegt er niet om, *tot lof of goedkeuring van iets. 't Zeggen is:* Het LIGT er niet OM, *d. i. 't is niet omme en by, 't is* de zaak-zelve, *het juiste punt, waar 't op aankomt.*”]
Die veel klappen, liegen gaarne. (Zie KLAPPEN.)
Die veel luisteren, plegen veel te liegen. 4 (Zie de *Bijlage.*)
Die veel spreekt, liegt veel. 5
Die verre gaat, mag stijf liegen. (Zie GAAN.)
Die zóó liegt, kan ook stelen.
Doe, zoo als ge zegt, dan liegt ge niet. (Zie DOEN.)
Gij zult niet liegen. 6
Goed vrijen is zachtkens praten en hard liegen.
Het schijnt somtijds gelogen, wat nogtans waar is. 7
Hij gaapt niet, of hij liegt. (Zie GAPEN.)
Hij kan liegen en verzaken. 8
Hij liegt, dat het barst. (Zie BARSTEN.)
Hij liegt, dat het rookt. 9
Hij liegt, dat men het voelen en tasten kan.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* LEUGEN *aldus:* Die leugen kan men voelen en tasten.]
Hij liegt, of het gedrukt is. (Zie DRUKKEN.)
Leer mij liegen, ad mendacem. 10
[*Dat is: ik wil nog grover leugens zeggen, dan de leugenaar voortbrengt. Om den leugenaar te overbluffen, moet men sterker liegen dan hij.*]
Van hooren zeggen liegt men veel (*of:* Hooren zeggen is half gelogen). 11 (Zie de *Bijlage.*)
Van verre liegt men veel.

LIEVEN.

Lang wachten doet wel lieven.
Wat men lieft, dat volgt men na.

LIGGEN.

Als een ander valt, dan ligt hij reeds.
Daar ligt het hem. 12
Die valt, die ligt, En wordt van niemand opgerigt. 13
Het ligt ertoe. 14
[*Dat wil zeggen: het is niet meer te veranderen. Deze spreekwijze is genomen van de geworpen dobbelsteenen. In gelijken zin zegt men:* Het zit ertoe, *dat van een aan den grond geraakt vaartuig is afgeleid.*]
Hij heeft het daar slecht (*of:* leelijk) laten liggen. 15
Hij laat hem links liggen.
Hij ligt op het gijpen. (Zie GIJPEN.)
Hij moet er krom om liggen.
Hij zal daar onder of boven liggen. 16
Wie wil daarvoor niet krom liggen!
[*Dat is: iets opofferen. Er is hier sprake van een groot voorregt.*]
Wij lagen wel beschanst. (Zie BESCHANSEN.)

LIJDEN.

Als men 't lijden mag, zoo zal men 't loven. 17
Beter eens te lijden, dan altijd te vreezen. 18
Beter te lijden dan te keeren. (Zie KEEREN.)
Dat geschieden moet, zal men gaarne lijden. (Zie GESCHIEDEN.)
Die kan lijden en verdragen, Weet van alles zonder vragen. 19
Die lijdt, Die krijt. (Zie KRIJTEN.)
Die mij benijden En niet geven, Moeten mij lijden En laten leven. (Zie BENIJDEN.)
Die mint, vindt een heimelijk lijden. 20
Die overheerd wordt, moet lijden. 21
Die overwinnen wil, die leere lijden. 22 (Zie de *Bijlage.*)
Elk meent zijn lijden 't zwaarst. 23
Geen verblijden Dan na 't lijden (*of:* Na het lijden Komt verblijden). 24
Het is goed te lijden, dat geen zeer doet. (Zie DOEN.)
Het laat zich nog lijden, zoo het niet erger wordt. 25
Hij lijden leert, Die is verheerd. 26

---

1 Sartorius *pr.* VI. 92.
2 Zoet bl. 14.
3 *Campen* bl. 131. Tuinman I. bl. 340. v. Moerbeek bl. 265. Meijer bl. 63.
4 *Prov. seriosa* bl. 12.
5 v. Hall bl. 286.
6 *N. Bijdg.* 7.
7 Gruterus I. bl. 118.
8 *Mergh* bl. 9.
9 Sartorius *pr.* X. 44.
10 Sartorius *tert.* VI. 27.
11 *Prov. seriosa* bl. 24, 44. *Campen* bl. 34. Gheurtz bl. 39, 72. Zegerus bl. 33. 12 *Mei.* Gruterus I. bl. 120, II. bl. 137, 149. de Brune bl. 188. *Mergh* bl. 13, 20. Tuinman I. bl. 194, 201, II. bl. 219. Reddingius 55. Willems III. 124. *Sermoen* bl. 50. Modderman bl. 66. 12 *Mei* 53. v. Hall bl. 297.
12 Sartorius *pr.* IV. 19, *tert.* III. 99. Tuinman I. bl. 239, 367.
13 *Campen* bl. 15. de Brune bl. 164.
14 Tuinman I. bl. 151, 263. v. Moerbeek bl. 265. Gales bl. 24.
15 Tuinman I. bl. 95, 181, 300. Sancho-Pança bl. 51.
16 Sartorius *sec.* VIII. 25, *tert.* V. 88, VI. 19.
17 *Prov. seriosa* bl. 3. *Campen* bl. 67. 19 *Aug.* Gruterus I. bl. 93. Witsen 423. Meijer bl. 31. Harrebomée IV. bl. 340.
18 *Sel. Prov.* bl. 6.
19 *Adag. Thesaurus* bl. 20.
20 Gruterus II. bl. 135. *Mergh* bl. 11.
21 v. Alkemade bl. 73.
22 Zegerus bl. 16. 4 *Junij.* Gruterus I. bl. 101, II. bl. 136, 137. *Mergh* bl. 12, 13.
23 Gruterus III. bl. 144.
24 2 *Nov.* Gruterus I. bl. 116. Cats bl. 429. *Sel. Prov.* bl. 9. *Adag. quaedam* bl. 28. *Adag. Thesaurus* bl. 48. *Magasijn* 59. Willems VI. 2. Modderman bl. 150. *Gent* bl. 128.
25 *Campen* bl. 72. Meijer bl. 33.
26 Sartorius *sec.* VI. 76.

Lijd en mijd. 1
Lijden overwint. 2
Men moet eten, wat men lust, en lijden, wat men kan. (Zie ETEN.)
Men moet veel lijden, of vroeg sterven. 3
Niemand komt in lijden, of hij brengt er zich zelven in. (Zie BRENGEN.)
Op alle lijden brengen. (Zie BRENGEN.)
Tot alle (*of:* onlijdelijk) lijden komen. (Zie KOMEN.)
Vrijen Is lijën. 4

LIKKEN.

Die zich niet zat eet, zal zich niet zat likken. (Zie ETEN.)
Hij heeft hem schoon gelikt. 5
[*Men zegt dit van den man, die zijn' evennaaste heeft opgeligt, of door bedrog van het zijne beroofd.*]
Hij kan schoon likken.
[*Men zegt dit van den dronkaard.*]
Hij zal daar niet aan likken. 6

LOENEN.

Het loent hem niet. 7
[*Dit wil in Drenthe zeggen: hij heeft er geen' trek in.*]

LOEREN.

Hij loert, of hij 't eene opheeft, en 't andere weêr aanwil. (Zie AANWILLEN.)

LOGEREN.

Die spade komt, wordt kwalijk gelogeerd. (Zie KOMEN.)

LOKKEN.

Wie jokt, Die lokt. (Zie JOKKEN.)

LOOPEN.

Als het al geloopen is, moet men stil blijven. (Zie BLIJVEN.)
Beter erdoor geloopen Dan erdoor gekropen. (Zie KRUIPEN.)
Daar loopt niet op. 8
Dat loopt mij te hoog. 9
[*Dat beteekent: ik begrijp er niets van; ook wel: het is mij te duur.*]
Dat zal wel los loopen.
Die doet loopen, moet zelf draven. (Zie DRAVEN.)
Die een ander jaagt, zit (*of:* staat) zelf niet stil (rust zelf niet, *ook wel:* wordt zelf gejaagd, *of:* moet zelf hard loopen). (Zie JAGEN.)
Die gaan, komen er eer, dan die loopen. (Zie GAAN.)
Die loopt, is ligtelijk te jagen (*of:* wordt gejaagd). (Zie JAGEN.)
Die loopt, valt ligter, dan die kruipt. (Zie KRUIPEN.)
Die valt, een ieder loopt straks over hem. 10
Die wil leeren vliegen, moet eerst leeren loopen.
Het is met hard loopen niet te doen. (Zie DOEN.)
Het loopt alleen straks even slecht door. 11
Het loopt daar heet.
Hij jaagt hem door, En loopt zelf voor. (Zie JAGEN.)
Hij laat het loopen, zoo als het kan. (Zie KUNNEN.)
Hij loopt er los over heen.
Hij loopt er niet hard om.
Hij loopt erop.
Hij loopt van het een op het ander. 12
Hij loopt zich zelven voorbij.
Hij zal zich wel dood loopen. 13
Ieder wake op het zijne, en loope niet zeer. 14
Ik zal u laten binnen loopen. 15
[*Men zegt dit spottender wijze tot iemand, die zich in eens anders gezelschap opdringt.*]
Laat het loopen, zoo het wil.
Loopen, dat het stuift. 16
Loopen en koopen wil niet te zamen. (Zie KOOPEN.)
Loop je niet, zoo heb je niet. (Zie HEBBEN.)
Men kan wel over hem loopen.
Men zal het zoo haast gaan als loopen. (Zie GAAN.)
Na lang loopen, Moet men 't toch bekoopen. (Zie BEKOOPEN.)
Nu heeft hij het, daar hij zoo lang om heeft geloopen. (Zie HEBBEN.)
Wou je ze loopen leeren? (Zie LEEREN.)

LORREDRAAIJEN.

Hij lorredraait. 17
[*Dat is: hij hangt van bedriegerijen aan elkander.* Lorredraaijen, *zegt* TUINMAN, „*eigent men toe op het sluiken of smokkelen van koopwaaren, zonder behoorlyke aangeving en betaling van 's Lands tol; en mede op het handel dryven met ongeoorloofde waaren, of op verboden plaatzen en wyzen.*"]

LORTSEN.

Hij zal alles borgen en lortsen. (Zie BORGEN.)

LOSBARSTEN.

Beter losbarsten dan scheuren. 18 (Zie de *Bijlage.*)

LOSSEN.

Zij doen niet dan lossen en laden. (Zie DOEN.)

LOVEN.

Als het redelijk is, moet men het loven.
Als men 't lijden mag, zoo zal men 't loven. (Zie LIJDEN.)
Duur geloofd is niet verkocht. 19
Hij looft veel, die minnen wil. 20
Men moet duur loven, wat men duur verkoopen wil. 21

LUCHTEN.

Hij hangt het te luchten. (Zie HANGEN.)
Hij mag hem zien noch luchten. 22 (Zie de *Bijlage.*)

LUISTEREN.

Daar er twee luisteren, is de derde verraden.
Die veel luisteren, plegen veel te liegen. (Zie LIEGEN.)
Het luistert naauw. 23

LUSTEN.

Die lust, die plukke. 24
Hij heeft hem goed gelust.
Hij lust ze wel koud.

---

1 Gheurts bl. 46. Zegerus bl. 36. 1 *Junij.* Gruterus I. bl. 113. Cats bl. 509, 517. de Brune bl. 121, 122, 123. Sartorius *sec.* VII. 89. Witsen 134. v. Alkemade bl. 100. v. d. Hulst bl. 18. Willems VII. 24.
2 *Campen* bl. 29. Gruterus II. bl. 155. *Mergh* bl. 22.
3 *Campen* bl. 29. 4 *Junij.* Gruterus I. bl. 114. 4 *Junij* 53.
4 *Mergh* bl. 27.
5 v. Moerbeek bl. 265.
6 Tuinman I. bl. 323.
7 *Drenthe* bl. 207.
8 Gheurts bl. 7. Sartorius *sec.* II. 6, IV. 25, VI. 58, X. 23, *tert.* IV. 5.
9 v. Moerbeek bl. 266.
10 *Campen* bl. 15. de Brune bl. 165, 217.
11 Sartorius *pr.* X. 73.
12 *Campen* bl. 19.
13 Witsen bl. 488. Winschooten bl. 46, 362. Tuinman I. bl. 227, *nal.* bl. 23.
14 *Campen* bl. 19. Meijer bl. 9.
15 Sartorius *sec.* VIII. 61.
16 Sartorius *sec.* VI. 53. Tuinman I. *nal.* bl. 18.
17 Tuinman II. bl. 110.
18 *Sel. Prov.* bl. 213.
19 *Prov. seriosa* bl. 17.
20 Gheurts bl. 40.
21 *Prov. seriosa* bl. 30. Gheurts bl. 51.
22 *Campen* bl. 109. Winschooten bl. 146. Tuinman I. bl. 171. Gales bl. 44. v. Waesberge *Vrijen* bl. 65.
23 Winschooten bl. 118.
24 *Mergh* bl. 43. Tuinman II. bl. 196.

Hij zal er nog van lusten.
Men moet eten, wat men lust, en lijden, wat men kan. (Zie ETEN.)

MAAIJEN.

De een zaait, En de ander maait. 1
[*Dit spreekwoord is ontleend aan* Matth. XXV : 24, Luk. XIX : 21 *en* Joh. IV : 37.]
Die dik zaait, Die dun maait. 2
[*Dit spreekwoord ziet op de* rogge, *en beteekent, dat men ze noch te digt moet zaaijen, noch te diep ondereggen.*]
Die luttel zaait, zal luttel maaijen. 3
Die niet zaait, zal ook niet maaijen. 4
[*De luiaard krijgt niets.*]
Die veel zaaijen, Zullen veel maaijen. 5
Hij heeft zooveel, als hij pikken en maaijen kan. (Zie HEBBEN.)
Ik heb dat niet gezaaid, ik zal het ook niet maaijen.
[*Dit is een zeggen van hem, die zich vleit, dat hij niet in de gevolgen van een kwaad zal deelen, dat hij niet medegepleegd heeft.*]
Men moet zaaijen, Wil men maaijen.
Rijk zaaijen En arm maaijen. 6
[*Volgens het* Letterkundig Magazijn, *in de aanwijzing genoemd, geeft men hierdoor te kennen: „Wanneer men zeer veel land bezaait, zoo zaait men rijkelijk uit; doch dewijl men meer onder den ploeg heeft, dan het landgoed gedoogt, en men bemesten kan, is de oogst slecht.”*]
Wat men zaait, zal men maaijen. 7 (Zie de *Bijlage.*)
[*Dit spreekwoord is genomen uit* Gal. VI : 7.]
Wie spreekt, die zaait; Wie hoort, die maait. (Zie HOOREN.)

MAAUWEN.

Hoort, zwijgt en ziet; Muist, maar maauwt niet. (Zie HOOREN.)

MAKEN.

Borgen Maakt (Geeft, *of:* Verwekt) zorgen. (Zie BORGEN.)
De een maakt, de ander breekt het. (Zie BREKEN.)
De een zal den ander nog krom maken. 8
Die iemand overrompelen wil, moet haast maken. 9
Die niets is, moet zich iets maken.
Die te veel te gelijk grijpt, maakt het ligt te grof. (Zie GRIJPEN.)
Die wil, dat men van hem houdt, Maakt, dat men van hem kout. (Zie HOUDEN.)
Het is te lang gesponnen, zonder nat te maken.
[*De dronkaard denkt al heel spoedig, dat hij lang gewacht heeft, met zich de keel te spoelen.*]
Hij dacht hem vervaard te maken; maar 't scheen zoo. (Zie DENKEN.)
Hij is er gewonnen, geboren, geworpen en gemaakt (*of:* gesmakt). (Zie GEBOREN WORDEN.)
Hij is geheel tot vloeken en zweren gemaakt. 10
Hij is zoo gemaakt, hij moet ook zoo versleten worden. 11
Hij maakt er weinig van.
Hij maakt hem in het voorkijven. 12
Hij maakt het te bont. 13
Hij maakt het zoo, dat niemand hem bedankt. (Zie BEDANKEN.)
Hij maakt wel, dat hij niet tekortkomt. 14
Hij zal er niet veel aan vuil maken. 15
Iemand stinkend maken.
[*Deze spreekwijze is genomen uit* Gen. XXXIV : 30.]
Iemand versuft maken. 16
Iemand zwart maken. 17
Ik ken hem zoo wel, alsof ik hem zelf gemaakt had. (Zie KENNEN.)
Ik zal er mij niet dik om maken.
Ik zal het rustig en eel maken. 18
Maak het niet te grof. 19
Maakt men 't wel, zoo smaakt het wel. 20
Maak u vrolijk, met hetgeen er is. 21
Men moet alles bijbrengen, waardoor men zich lief kan maken. (Zie BIJBRENGEN.)
Niemand heeft zich zelven gemaakt. 22
Van pas maken is het al.
[*Deze spreekwijze vindt men reeds als spreekwoord op het woord* NIEMENDAL *aldus:* Van pas maken (*of:* komen) is het al, Anders krijgt men niemendal.]
Zie, dat gij ze niet te veel maakt. 23

MALEN.

Hij geraakt aan het malen. (Zie GERAKEN.)

Die eerst komt, die eerst maalt (*of:* maant). (Zie KOMEN.)

MALLEN.

Die veel wil mallen, Moet eenmaal (*of:* Zal haastig) vallen. 24
Er moet vóór of na gemald worden. 25
Men mag wel wat rallen, Maar niet mallen.

MANEN.

Die eerst komt, die eerst maalt (*of:* maant). (Zie KOMEN.)

MANGELEN.

Het een voor het ander mangelt wel.
[*Dat is: die twee dingen zijn volmaakt gelijk, en daarom kan men het eene voor het andere in de plaats stellen.* Mangelen *is* ruilen.]

MEDEBRENGEN.

Hij brengt ze meê, die het omstooten. 26

MEDEDOEN.

Die genoeg heeft, om mede te doen, leeft gerust. (Zie HEBBEN.)
Die niet meer kan mededoen, moet uitscheiden.
Hij wil meêdoen, maar hij kan niet. (Zie KUNNEN.)

MEDEËTEN.

Die niet toelegt, zal niet medeëten. 27

---

1 Cats bl. 543. v. Hasselt bl. 17.
2 *Landbouwer* bl. 80.
3 *Mots* bl. 70. Gruterus III. bl. 137.
4 *Verz.* bl. 57. *Landbouwer* bl. 77.
5 Gheurts bl. 9.
6 *Lett. Mag.* bl. 546. de Jager *N. Bijdr.* bl. 38.
7 Zegerus 3e. *dr.* bl. 30. Gruterus II. bl. 169. Cats bl. 543. de Brune bl. 4, 388. v. Eijk III. bl. 28. de Wendt-Posthumus I. bl. 61. v. Hall bl. 306 307.
8 *Campen* bl. 89.
9 Tuinman II. bl. 135.
10 Sartorius *pr.* III. 29.
11 *Mergh* bl. 25. Tuinman I. bl. 356, II. bl. 90.
12 Servilius bl. 7*.
13 Tuinman II. bl. 90, 245. v. Waesberge *Vrijen* bl. 65. *Huisvriend* II. bl. 128. Harrebomée *Kind* bl. 223.
14 Harrebomée *Kind* bl. 223.
15 Sancho-Pança bl. 42.
16 Sartorius *pr.* IV. 50.
17 Tuinman I. bl. 198, 203.
18 Sartorius *tert.* VII. 55.
19 Sartorius *sec.* VII. 11. Tuinman I. bl. 77.
20 *Prov. seriosa* bl. 29. Gheurtz bl. 51.
21 Servilius bl. 238*.
22 Gruterus III. bl. 163. v. d. Venne bl. 12.
23 Servilius bl. 194*.
24 Cats bl. 437. *Mergh* bl. 58. Bogaert bl. 68.
25 Gruterus II. bl. 158. de Brune bl. 201. *Mergh* bl. 34. Tuinman II. bl. 12.
26 Witsen 436. Tuinman I. bl. 86, 250. *Junij* 16 Muller bl. 422. Bogaert bl. 76.
27 Zout bl. 13. v. Alkemade bl. 15

MEDEGAAN.

Al té Gaat nergens meê.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* MAAT *aldus:* Niet al té: houd maat (*of:* Men moet zijne maat weten).]

Je zult meêgaan, als ik uit geweest ben.

MEDENEMEN.

Ik zal het van hier niet medenemen. 1

Voort medenemen is beter dan nabrengen. 2

MEDERIJDEN.

Zit op, wil je meêrijden. 3

[*Dat is: indien men in eene onderneming slagen wil, moet men niet talmen, maar voortmaken. Het spreekwoord is afgeleid van de opwekking des voermans aan de reizigers, om in den wagen te klimmen, waarmede hij hen ter bestemde plaatse zal brengen. In gelijken zin zegt men:* Scheep, die meê wil, *dat eene aansporing van den schipper is, om aan boord te komen.*]

MEDEVAREN.

Roei aan: gij zult meêvaren. (Zie AANROEIJEN.)

MEENEN.

Als gij meent, op het naast te zijn, zoo zult gij er het verst van verwijderd wezen. 4

Die niet en weet, meent, dat hij wel wat weet. 5

Elk meent zijn lijden 't zwaarst. (Zie LIJDEN.)

Gij meent altijd, dat gij verraden zijt. 6

Hij meent er geen één van. 7

Hij meent het zoo kwaad niet. 8

Hij zegt het regt uit, gelijk hij het meent. 9 (Zie de *Bijlage.*)

Hij zegt het van een ander, en meent zich zelven. 10

Ik meen, dat hij er geweest is. 11

Meenen Doet dikwijls weenen.

Meenen mist. 12

Meent of mijdt. 13

[*Die het niet goed met iemand voorheeft, moet niet met hem omgaan. Deze spreekwijze bevat eene waarschuwing aan jonge lieden van beiderlei kunne, om eerlijk met malkander om te gaan.*]

Mikken meent. 14

MEESTEREN.

Het wordt gemeesterd, als ik u zeide. 15

[*Dit spreekwoord bevat eene begekking van het meesterschap des kwakzalvers.*]

MELKEN.

Hij is aan 't melken.

[*Hij pakt langzamerhand alles in.*]

MENGEN.

Hij mengt het een onder het ander. 16

MESTEN.

Die mist, mist niet; maar die niet mist, die mist. 17

[*Dit spreekwoord bevat eene woordspeling met de woorden* misten *of* mesten, *dat is: de landerijen van mest voorzien, en* missen, *dat is: geene vruchten genieten, geene voordeelen van zijn' akker trekken.*]

Goed gebouwd is beter dan slecht gemest. (Zie BOUWEN.)

METEN.

Die goed gemeten heeft en gewogen, Zal zelden missen of worden bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)

Hij meet anderen naar zich zelven. 18

Meet driemaal, eer gij ééns snijdt. 19

Zoo gij meet, zoo wordt gij gemeten.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* MAAT *aldus:* Met de maat, waarmede gij inmeet, zult gij worden uitgemeten.]

METSELEN.

Hij metselt droog. 20

[*Hij eet, zonder erbij te drinken.*]

Hij wordt erin gemetseld.

Ik heb zooveel van steigeren als van metselen. 21

[*Dat is: ik heb een gelijk voordeel van de voorbereidende werkzaamheden als van het werk zelf. Het is dus niet zoo zeer eene gelijkstelling van verdiensten, waarvan alle aanteekenaars van dit spreekwoord gewagen, die daarom van een gelijk loon voor den knecht spreken, als wel eene bewijsgeving, dat een werk, dat doorgaans weinig voordeel aanbrengt, thans met een ander gelijkstaat. Wel verre dus, dat dit „een onvergenoegde manier van spreeken is: dewijl het loon van steigeren (als gevaarlijker) dubbeld is," gelijk* WINSCHOOTEN *erbij voegt, is het veeleer een zekere roem van voldaanheid over de onderneming.*]

Nu wederom aan het metselen en timmeren.

MIEREN.

Ik weet wel, waar het hem miert.

MIJDEN.

Die schamen en mijden, Staan dikwijls bezijden.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* ZIJDE *aldus:* Die schamen en mijden, Staan dikwijls ter zijden.]

Lijd en mijd. (Zie LIJDEN.)

Meent of mijdt. (Zie MEENEN.)

MIKKEN.

Hij kikt noch mikt. (Zie KIKKEN.)

Hij mikt het zoo naauw niet. 22

[*Dat is: hij geeft weinig acht, op 'tgeen hij denkt of doet. Het is ontleend aan de handeling van een' slecht' schutter. In gelijken zin zegt men:* Hij neemt het zoo naauw niet.]

Mikken meent. (Zie MEENEN.)

Schikken en mikken. 23 (Zie de *Bijlage.*)

Waar hij mikt, schiet hij niet.

Zij mikken al op één. 24

[„*In Waesland* [*het Land van Waas, gelegen in O. Vlaanderen, oostwaarts van Gent*]," *zegt* V. ALKEMADE, „*is een gebruijk, dat de Gildebroers van schutterije aenregten een banket; en alles, wat in dat banket is, werd ge-*

---

1 *Campen* bl. 116.
2 *Drenthe* bl. 210.
3 Tuinman I. bl. 141.
4 Sartorius *sec.* III. 47.
5 *Sel. Prov.* bl. 219.
6 Sartorius *tert.* IX. 63.
7 Gales bl. 29.
8 v. Waesberge *Vrijen* bl. 64.
9 Servilius bl. 96, 172, 173*. Winschooten bl. 213.
10 Sartorius *tert.* VI. 31.
11 *Campen* bl. 47.
12 v. d. Venne bl. 9.
13 v. d. Venne bl. 64.
14 v. d. Venne bl. 122.
15 Sartorius *sec.* VII. 35.
16 *Campen* bl. 58.
17 Tuinman I. bl. 74. *April* 23. v. Eijk III. bl. 29. v. Hall II. bl. 3. Bogaert bl. 98. *Landbouwer* bl. 73.
18 Folqman bl. 125.
19 Cats bl. 528. de Brune bl. 288. *Mergh* bl. 54. *Sel. Prov.* bl. 69, 184. Tuinman II. bl. 177. Bogaert bl. 85.
20 *Mots* bl. 31.
21 Winschooten bl. 289. Tuinman I. *nal.* bl. 21. Mulder bl. 423. v. Lennep bl. 213.
22 Tuinman II. bl. 155. v. Eijk III. bl. 66.
23 Gruterus III. bl. 167. Everts bl. 231.
24 v. Alkemade bl. 59.

schildert op wit papier, en in het midden een verguld en Duijvel an de pen, daer sij nae schieten en mikken; en elk, wat hij raekt van dit geschildert banket, werd hem terstond gegeven; maer die de gulden Duijvel treft, krijgd soo veel geld, als et op geteld was; te kennen gevende, dat et de mensch niet om nooddruft, maer overal om geld te doen is."]

MINDEREN.

Waar afgaat en niet bijkomt, dat mindert. (Zie AFGAAN.)

MINNEN.

Die mint, vindt een heimelijk lijden. (Zie LIJDEN.)
Die trouwelijk mint, vindt zich somtijds bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)
Die winnen (spelen, dobbelen, troeven, wedden, *of:* minnen) wil, moet bijzetten. (Zie BIJZETTEN.)
Hij looft veel, die minnen wil. (Zie LOVEN.)
Kent en bezint, Eer dat gij mint. (Zie BEZINNEN.)
Min mij niet te veel, maar min mij lang.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* LIEFDE *aldus:* Beter minder bemind, als de liefde maar lang duurt.]

MISDEELEN.

Men misdeelt, dien 't misgaat. 1

MISDOEN.

Die misdaan heeft, moet zich beteren. (Zie BETEREN.)
Wie misdoet, Die boet. (Zie BOETEN.)

MISGAAN.

Men misdeelt, dien 't misgaat. (Zie MISDEELEN.)

MISHAGEN.

Wat veroorloofd is, mishaagt; wat verboden is, behaagt. (Zie BEHAGEN.)

MISPRIJZEN.

Dat men niet weet, misprijst men gaarne. 2
Prijs noch misprijs, wat gij niet kent. (Zie KENNEN.)

MISREKENEN.

Misrekenen is geen betalen. (Zie BETALEN.)

MISSEN.

Daar verliest niemand minder, dan die niet te missen heeft. 3
Die goed gemeten heeft en gewogen, Zal zelden missen of worden bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)
Die meer begeert, dan hem betaamt, Mist dikwijls, wat hij had geraamd. (Zie BEGEEREN.)
Die mist, mist niet; maar die niet mist, die mist. (Zie MESTEN.)
Eens hier gemist, is heel gemist. 4
Gissen Kan (Doet, *of:* Is) missen. (Zie GISSEN.)
Het kan niet missen: Die veel drinkt, moet ook veel pissen. (Zie DRINKEN.)
Het moet er maar op los, raak of mis.
Niemand is zoo zeker, of hij kan missen. 5 (Zie de *Bijlage.*)
Nog heeft hij niet gemist, die nog te werpen heeft. 6
Wanneer men 't een of 't ander mist, Dan leert men, wat men nog niet wist. (Zie LEEREN.)
Weinig gemist Is veel gevischt. 7

[*Van hem, die eene kleinigheid waagt, om daardoor veel te verkrijgen, en die dus handelt als de hengelaar, die met zijn aas de visschen vangt, zegt men:* Weinig gemist Is veel gevischt. *In gelijken zin bezigt men het spreekwoord:* Een' schelvisch (aal, *of:* spiering) uitwerpen, om een' kabeljaauw te vangen.]

MISVALLEN.

Dien 't misvalt, men bedreigt hem gaarne. (Zie BEDREIGEN.)

MISZEGGEN.

Die zwijgt, miszegt niet. 8 (Zie de *Bijlage.*)

MOETEN.

Als het moet, dan moet het.
Als iemand moet, Zie, wat hij doet. (Zie DOEN.)
Als je moet, dan wil je wel.
Als men maar moet, kan men veel doen. (Zie DOEN.)
Die doet, wat hij wil, doet niet, wat hij moet. (Zie DOEN.)
Die erin is, die moet erdoor.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* HAAG *aldus:* Ik ben erin en moet erdoor, Al waren er duizend hagen voor.]

Doe, wat gij moet, daar kome van, Wat dat er ook van komen kan. (Zie DOEN.)
Ga, waar gij moogt, en sterf, waar gij moet. (Zie GAAN.)
Het is ervoor, Het moet erdoor. 9
Het moet er maar op los, raak of mis. (Zie MISSEN.)
Het moet eronder of -over (eronder of -boven, *ook wel:* erop of -onder). 10
Het moet niet op, al smaakt het lekker.
Hij moet eronder. 11
Hij mogt pijpen of dansen, hij moest eraan. (Zie DANSEN.)
Wij moeten daaraan. 12

MOGEN.

Dat mag wel. 13

[*In Drenthe beteekent dit, blijkens de aanwijzing: „het is mogelijk; maar ik geloof het niet," en bezigt men het daar dus van iets onwaarschijnlijks. Elders, althans voor zoo ver mij bekend is, zegt het: men kan dat wel toestaan, er zal geen nadeel uit ontstaan, en gebruikt men het alzoo voor onverschillige zaken.*]

Die uit is, die uit mag.
Ga, waar gij moogt, en sterf, waar gij moet. (Zie GAAN.)
Het mogt hem niet voorbij. 14
Hij mag mede. 15
Men moet niet al doen, wat men mag (*of:* kan). (Zie DOEN.)
Schuw, hetgeen gij behoort te schuwen, daar kome van, dat mag. (Zie KOMEN.)
Van elkander mogen zij niet, en bij elkander deugen zij niet. (Zie DEUGEN.)
Varen, gelijk het mag. 16

---

1 *Sel. Prov.* Gruterus I. bl. 101. Cats bl. 530. Ri- [illegible] 22. [illegible] bl. 129. [illegible] 230. [illegible] 9. [illegible] III. bl. 153. *Mergh* bl. 35.

7 *Sel. Prov.* bl. 197.
8 Gruterus II. bl. 128, 167. de Brune bl. 234. *Mergh* bl. 14, 33. Tuinman II. bl. 212. Martinet bl. 50. *Euphonia* bl. 514.
9 Sancho-Pança bl. 46.
10 Tuinman I. bl. 149. Gales bl. 36. v. Eijk I. bl. 105, *nal.* bl. 45. *Vrijmoedige* bl. 89-90. v. Eijk III. bl. IV. Modderman bl. 134.

11 (Folie I. 21.)
12 Sartorius *tert.* VII. 23.
13 *Drenthe* bl. 209.
14 *Campen* bl. 58.
15 Gheurtz bl. 27.
16 Gruterus III. bl. 171.

Wij mogen daar niet af. 1
[*Dat is: het moet geschieden. Men zegt hier hetzelfde als met de spreekwijze:* Wij moeten daaraan.]

Wil, wat gij moogt. 2

MOLLEN.

Hij gaat mollen. 3
[Mollen *zegt hier: de verblijfplaats der mollen nemen, en dus* hij gaat mollen: *hij gaat sterven. Zoo althans verklaart het* TUINMAN; *anders wil* mollen *niet zeggen:* dood gaan, *maar:* iemand dooden.]

MOMPEN.

Mompen geldt mede. (Zie GELDEN.)

MONSTEREN.

Ik durf wel tegen hem monsteren.

MUFFEN.

Daar mag men op muffen.

MUIZEN.

Hij muist goed. 4
[*Dat is: hij doet als de katten, die weinig gerucht maken, als zij op de muizevangst gaan. Hij eet goed voort, terwijl anderen praten.*]

Hoort, zwijgt en ziet; Muist, maar maauwt niet. (Zie HOOREN.)

MUNTEN.

Het is op hem gemunt. 5

NAÄPEN.

Het is nageaapt. 6

NABRENGEN.

Voort medenemen is beter dan nabrengen. (Zie MEDENEMEN.)

NABRIEVEN.

Dat moet ik eens nabrieven.

NADENKEN.

Voorzien doet nadenken. 7

NADEREN.

Laat komen, wat naderen moet. (Zie KOMEN.)

NAGAAN.

Ga mij zoo lang na, als ik u voorgegaan ben. 8

NAKAARTEN.

Men moet nooit nakaarten.

NAKEN.

Die waakt, Die naakt. 9
[*Dat wil zeggen: die op zijne zaken past, komt wel vooruit in de wereld. In gelijken zin zegt men:* Het goed hem naakt, Die werkt en waakt.]

NAKIJKEN.

Hij heeft het nakijken. (Zie HEBBEN.)

NAKOMEN.

Ga juist voor, als ge zelf zoudt willen nakomen. 10

Laat wat, voor die nog nakomen. (Zie LATEN.)

Laat ze ook zorgen, die nakomen. 11

NALATEN.

Het eene moet men doen, en het andere niet nalaten. (Zie DOEN.)

NALEEREN.

Voorgedaan is nageleerd. 12

NALOOPEN.

Hij heeft het naloopen. (Zie HEBBEN.)

Te veel betrouwen, heeft het naloopen. (Zie BETROUWEN.)

NAMAKEN.

Het is beter te laken Dan na te maken. (Zie LAKEN.)

NAMETEN.

Hij meet na.
[*Hij geeft over.*]

NASPOREN.

Men moet scherp nasporen. 13
[*Dat is: met ijver eene zaak onderzoeken.*]

NAVERTELLEN.

Hij zal er niet veel van navertellen.
[*Men zegt dit van den domme, die niet veel van de zaak heeft begrepen, of van den doode, die wel zwijgen moet.*]

NAVLOOIJEN.

Hij zal dat wel navlooijen. 14

NAVOLGEN.

Wat men lieft, dat volgt men na. (Zie LIEVEN.)

NAWERPEN.

Men zal het u niet nawerpen. 15

NAZEGGEN.

Zoo als er een handelt, zoo zegt men 't hem na. (Zie HANDELEN.)

NEDERLEGGEN.

Hij heeft er zich bij neêrgelegd.

NEDERSTOOTEN.

Hij stoot niemand neder en helpt niemand op. 16
[*Met dit spreekwoord teekent men den onverschillige.*]

NEDERVALLEN.

Met draaijen valt men neder. (Zie DRAAIJEN.)

NEDERZETTEN.

Eilieve, zet hem toch zacht neder. 17

NÉGEREN.

Gij moet hem of négeren of negéren.

Hij wordt genégerd.
[*Hij wordt als neger, als slaaf, behandeld.*]

NEGÉREN.

Gij moet hem of négeren of negéren. (Zie NÉGEREN.)

NEMEN.

Daar het naauw is, daar neemt men het naauw. 18
[*Dat is: als er geene gelegenheid voor groote zaken is, welnu, dan zullen we ons met geringe dingen behelpen. Men bezigt dit spreekwoord al spottende, en past het toe op iemand, die geene grootere zonden bedreef, omdat hij daartoe niet in de gelegenheid was. Zoo zegt men ook:* Daar het naauw is, daar neemt men het naauw, zei de bruid, en zij liet zich zoenen door de traliën.]

Die niet nemen wil, durft niet geven. (Zie GEVEN.)

Die u wel kent, die neemt u niet. (Zie KENNEN.)

Geef eerst, neem eerst. (Zie GEVEN.)

Geven of nemen. (Zie GEVEN.)

Het geeft of neemt niet. (Zie GEVEN.)

Het is al, gelijk men het neemt.
[*Dat wil zeggen: er wordt in de wereld al vrij wat geplooid, ja verdraaid en verwrongen,*

---

1 Sartorius *tert.* VII. 29.
2 20 *Maart.* Gruterus I. bl. 123.
3 Tuinman II. bl. 234.
4 Tuinman I. bl. 104. v. Rijk II. bl. 64.
5 Tuinman I. bl. 246. v. Moerbeek bl. 254, 271.
6 Witsen 194.
7 v. d. Venne bl. 1.
8 *Campen* bl. 61.
9 *Sel. Prov.* bl. 159.
10 v. d. Venne bl. 198.
11 *Campen* bl. 55. 18 *Maart*, 10 *Sept.* Gruterus I. bl. 112. Bogaert bl. 27.
12 Sancho-Pança bl. 23.
13 Sartorius *tert.* IX. 75.
14 v. Eijk II. *nal.* bl. 54.
15 *Campen* bl. 89.
16 *Campen* bl. 107. Meijer bl. 51.
17 *Campen* bl. 43.
18 *Prov. seriosa* bl. 10. Gheurtz bl. 77.

om eene zaak te doen zijn, zoo als men die hebben wil.]

Hij neemt al, wat mede wil. 1

Hij neemt het, daar hij het krijgen kan. (Zie KRIJGEN.)

Hij neemt het er goed van.

Hij neemt het zeer naauw. 2

Hij neemt het zoo naauw niet. 3

Hij weet te nemen en te geven. (Zie GEVEN.)

Kies of deel; die vooruit neemt, heeft reeds gekozen. (Zie DEELEN.)

Kon hij meer, hij nam meer. (Zie KUNNEN.)

Kwam 't, Ik nam 't. (Zie KOMEN.)

Men heeft het voor het nemen. (Zie HEBBEN.)

Men moet het nemen, als het komt. (Zie KOMEN.)

Men moet het nemen, zoo als het valt. 4

Neem daar wat uit. 5

Neem, wat gij krijgen kunt. (Zie KRIJGEN.)

Wij zullen 't haar te neem of te geef zetten. (Zie GEVEN.)

NETELEN.

Het broeit vroeg, dat netelen zal. (Zie BROEIJEN.)

NEURIËN.

Wie pocht er niet op eigen neuriën!

NEUZEN.

Ik heb hem al geneusd.

NIEZEN.

Hij wil niezen, eer hij geboren is. (Zie GEBOREN WORDEN.)

Is dat niet wel geniesd?

Naar niezen moet men wachten.

[*Men zegt dit tot iemand, die ongeduldig wordt bij eene zaak, waarnaar men wachten moet, even als naar het uitproesten der kitteling in den neus bij het niezen.*]

NIJPEN.

Gij hebt hem nu: nijp hem. (Zie HEBBEN.)

Klaag niet, voor dat ge zijt genepen. (Zie KLAGEN.)

NIKKEN.

Hij is genikt. 6

[TUINMAN *zegt, dat men deze spreekwijze gebruikt van iemand, die gekrenkt is, wiens kracht is gebroken. Hij wil, dat „'t genomen is van visschen, die men nikt, of den nek breekt, om hen 't spartelen te benemen."*]

NOEMEN.

Hij leeft, als men het leven noemen mag. (Zie LEVEN.)

Ik kan hem anders wel honderdmaal noemen.

Niemand genoemd, niemand geblameerd. (Zie BLAMEREN.)

NOKKEN.

Hij kan nokken noch geeuwen. (Zie GEEUWEN.)

NOODEN.

Achterna zal hij ze nooden. 7

Daar men wezen wil, is men haast genoeg genood. 8

Dien men noodt, roept men; dien men haalt, wil men. (Zie HALEN.)

Die ongenood (*of:* ongeroepen) komt, moet onbedankt weg gaan. (Zie BEDANKEN.)

Hij noodt zich zelven.

Men behoeft hem niet lang te nooden.

NOPPEN.

Haal op, als het nopt.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* VISCH *aldus:* Haal op, als het vischje bijt (*of:* onderhaalt).]

NOTEN.

Noten en ploten.

[*Een regtsterm uit het oude regt.*]

OEFENEN.

Elk oefene zich, in 'tgeen hij kan. (Zie KUNNEN.)

Oefenen doet leeren. (Zie LEEREN.)

OMBOLLEN.

Hij is omgebold.

[*Dat wil zeggen: hij is van partij veranderd, waarvoor de spreekwijze, in Gelderland, vrij algemeen gebruikt wordt.*]

OMGAAN.

Daar men mede omgaat, wordt men mede besmet. (Zie BESMETTEN.)

Daar men mede omgaat, wordt men mede geacht. (Zie ACHTEN.)

Daar zal wel wat anders omgaan. 9

Hij gaat daar al te grof mede om. 10

Waar gij mede omgaat, dat hangt u aan. (Zie AANHANGEN.)

OMKIJKEN.

Die omkijkt, die is het. 11

OMSPRINGEN.

Hij springt al wonderlijk met hem om. 12

OMSTOOTEN.

Hij brengt ze meê, die het omstooten. (Zie MEDEBRENGEN.)

Hij zal veel kosten van omstooten, als hij staande sterft. (Zie KOSTEN.)

OMVADEMEN.

Veel omvâmen, Weinig verzâmen. 13

OMVALLEN.

Dat is, om ervan om te vallen.

OMZIEN.

Daar is geen omzien naar. 14

Die niet omziet, Is haast te niet. 15

Doe wel en zie niet om. 16 (Zie de *Bijlage.*)

Eer gij eens omziet. 17

Pak u weg, zonder omzien. 18

Rijd voort, maar zie om!

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* VOERMAN *aldus:* Rijd voort, voerman! maar zie om!]

Zie om, zoo wordt ge niet bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)

Zwijg of zie om. 19

ONDERDOEN.

De een wil voor den ander niet onderdoen.

---

1 Sartorius *sec.* IV. 10, V. 88.
2 Sartorius bl. 105.
3 Tuinman I. bl. 236, II. bl. 93, 155.
4 *Campen* bl. 62. Winschooten bl. 207.
5 Sartorius *pr.* V. 27, *sec.* IX. 13.
6 Tuinman I. bl. 353.
7 Servilius bl. 272.
8 *Campen* bl. 48.
9 Sartorius *sec.* IX. 45.
10 Sartorius *pr.* VII. 24.
11 Gruterus III. bl. 128. Tuinman II. bl. 169.
12 Tuinman I. bl. 353.
13 6 *Maart*, 6 *Oct.* Gruterus I. bl. 100. Cats bl. 486, 503. de Brune bl. 43, 75, 405. *Sel. Prov.* bl. 130. Richardson bl. 24. Willems VIII. 40. 6 *Maart* 53.
14 Tuinman I. bl. 344.
15 *Adag. quædam* bl. 20.
16 *Prov. seriosa* bl. 15. Gheurtz bl. 15. Zegerus bl. 15. 1 *April.* Gruterus I. bl. 101, II. bl. 137. *Mergh* bl. 13. *Sel. Prov.* bl. 161. v. Alkemade bl. 96. Tuinman I. bl. 344, II. bl. 169. Lassenius XII. *Magazijn* 72. *Vers.* 11. Everts bl. 248. Modderman bl. 24. 1 *April* 53. Schaberg bl. 72.
17 Servilius bl. 93.
18 Sartorius *pr.* IV. 75. Tuinman II. bl. 199. *Adag. quædam* bl. 56.
19 30 *Mei.* Gruterus I. bl. 125.

ONDERHOUDEN.

Die onder is, dien houdt men onder. 1

ONDERLIGGEN.

Die onderligt, kan wel eens bovenkomen. (Zie BOVENKOMEN.)
Kreuk niet, al lig je onder. (Zie KREUKEN.)

ONDERNEMEN.

Die te veel onderneemt, slaagt kwalijk.

ONDERSCHEIDEN.

Die wel onderscheidt, leert wel. (Zie LEEREN.)

ONDERSTRIJKEN.

Gij moet onderstreken zijn. 2
[WITSEN *zegt, dat men hiermede oneigentlijk te kennen geeft: „dat yemant behoore stil te zwijgen.”*]

ONDERWINDEN.

Zich al te veel onderwinden. 3

ONTBEREN.

Wij kunnen malkander niet ontberen. 4

ONTBOLSTEREN.

Hij is geheel ontbolsterd.

ONTBREKEN.

Aan het zeggen zal het hem niet ontbreken. 5
Daar niets overschiet, ontbreekt gewoonlijk nog. 6
[*Dat is: die weinig heeft, dien komt zijne kleine bezitting nog geringer voor, dan zij werkelijk is. Men zegt in gelijken zin:* Daar niets overschiet, komt meesttijds tekort.]
Grootspreken en pogchen — daar zal het hem niet aan ontbreken. (Zie GROOTSPREKEN.)
Wat ontbreekt hem, die wel slaapt en eet? (Zie ETEN.)

ONTDEKKEN.

Die u dekt, die ontdekt u. (Zie DEKKEN.)

ONTEEREN.

Beter ten halve gekeerd, Dan geheel onteerd. (Zie KEEREN.)

ONTGAAN.

Het gaat kwalijk, daar niemand ontgaat. (Zie GAAN.)

ONTGELDEN.

Gij zult het moeten ontgelden. 7

ONTGINNEN.

Niet wel gewonnen, Niet wel ontgonnen. 8

ONTKENNEN.

Hij zal het mij niet ontkennen. 9

ONTKOMEN.

Nu kunt gij 't niet ontkomen. 10

ONTLASTEN.

Hij zal er hem wel van ontlasten. 11

ONTLEENEN.

Hij kiest niet, die ontleent. (Zie KIEZEN.)

ONTLOOPEN.

Die het ontloopen kan, laat zich niet hangen. (Zie HANGEN.)
Die het ontloopt, is vrij. 12
Ontloop u zelven niet. 13
Zij zullen malkander niet ontloopen. 14

ONTMASKEREN.

Hij is ontmaskerd.

ONTMOETEN.

Die goed doet, Dien goed ontmoet. (Zie DOEN.)
Ik zal hem wel eens ontmoeten.
Zoo gij doet, Zoo ge ontmoet. (Zie DOEN.)

ONTPLUIMEN.

Die zich verzuimt, Die wordt ontpluimd.

ONTSCHIETEN.

Het is hem geweldig ontschoten. 15

ONTSLIPPEN.

Dat zal niet duren, maar u spoedig ontslippen. (Zie DUREN.)

ONTSTAAN.

Wat haast ontstaat, Ook haast vergaat. 16

ONTVALLEN.

Die niet draagt, dien ontvalt niet. (Zie DRAGEN.)
Die niets heeft, dien ontvalt niets. (Zie HEBBEN.)
Die veel kalt, Dien veel ontvalt. (Zie KALLEN.)
Krijg ik het niet, zoo ontvalt het mij niet. (Zie KRIJGEN.)

ONTVANGEN.

Die wil uitgeven, moet ook weder ontvangen. 17
Het is zaliger, te kunnen geven, dan te moeten ontvangen. (Zie GEVEN.)
Schrijf, eer dat gij geeft; ontvang, eer dat gij schrijft. (Zie GEVEN.)

ONTVLIEDEN.

Ontvlied nimmer, hetgeen gaarne gevangen is. 18

ONTVLIEGEN.

Het is hem al ontvlogen. 19

ONTWAKEN.

Die slapen gaat, weet niet, hoe hij ontwaken zal. 20
Toen ik dat hoorde, ontwaakte ik. (Zie HOOREN.)

ONTWARREN.

Hoe wilt gij 't nog ontwarren, het komt u zoo zwart! (Zie KOMEN.)

ONTWIJKEN.

Laat 't hier blijken, Eer ze ons ontwijken. (Zie BLIJKEN.)

ONTWORDEN.

Wat haast wordt, haast ontwordt. 21

ONTZEGGEN.

Dat nooit gevergd was, is nog niet ontzegd. 22
Die bidt, dat niet te geven is, ontzegt zich zelven. (Zie BIDDEN.)
Die redelijk bidt, behoort niet ontzegd te zijn. (Zie BIDDEN.)
Tot een stout eischen zet men een vrij ontzeggen tegen. (Zie EISCHEN.)

ONTZEILEN.

Je zult me niet ontzeilen.

ONTZETTEN.

Belet, Wat u ontzet. (Zie BELETTEN.)

ONTZIEN.

Dien men ontziet, dien geeft men het zijne. (Zie GEVEN.)
Indien gij van velen ontzien wordt, hebt gij ook velen te vreezen.

OORLOVEN.

Wat er verboden wordt, kakken en trouwen blijft altijd geoorloofd. (Zie BLIJVEN.)

---

1 Sartorius *sec.* VI. 76, *tert.* II. 64.
2 Witsen bl. 492.
3 Sartorius *sec.* III. 25.
4 Sartorius *pr.* II. 4.
5 *Campen* bl. 29. Meijer bl. 46.
6 Gruterus III. bl. 128. Meijer bl. 97.
7 Tuinman II. bl. 150.
8 de Brune bl. 86. Wassenbergh IV. bl. 97.
9 *Campen* bl. 75.
10 Sartorius *pr.* V. 54.
11 Winschooten bl. 171.
12 Tuinman II. bl. 133.
13 Servilius bl. 193*.
14 *Campen* bl. 77.
15 Winschooten bl. 172.
16 *Campen* bl. 14. de Brune bl. 205, 426.
17 *Campen* bl. 21.
18 v. d. Venne bl. 226.
19 *Campen* bl. 52.
20 Gruterus I. bl. 100.
21 5 *Maart.* Gruterus I. bl. 122. de Brune bl. 410, 483. Tuinman II. bl. 8.
22 Gruterus III. bl. 129. Meijer bl. 97.

OPBIECHTEN.

Hij biecht zuiver op. 1

OPBOSSEN.

Ik zal het maar wat opbossen.

OPBREKEN.

Het zal hem zuur (*of:* bitter) opbreken. 2

OPDIEPEN.

Dat kan niet veel opdiepen.

OPDIGGELEN.

Zij is heel opgediggeld.

OPDIRKEN.

Men zal hem wat opdirken.

[*Eene* dirk *is te scheep een* looper; *zoo heeft men eene* dirk van de gaffel *en eene* dirk van den giekboom. *Of eene dezer tot grondslag dezer spreekwijze dient, durf ik niet verzekeren. De spreekwijze wordt gebruikt, wanneer iemand mooi wordt aangekleed.*]

OPDOKKEN.

Hij zal het moeten opdokken. 3

[*Dat is: hij zal het moeten opbrengen, het geld nl., door zijne beurs te ontsluiten.* Opdokken *is* het dok openen, *om het schip in de vaart te brengen.* TUINMAN *zegt, dat* opdokken *„verbastert is van* opduiken*," en „de gelykenis genomen is van duikelaars, die dus iets van den grond ophalen en boven brengen;" hoewel, mijns inziens, voor die verbastering geene noodzakelijkheid bestaat, daar ook zonder verbastering de spreekwijze een zeer natuurlijk ontstaan kan hebben.*]

OPDONDEREN.

Hij is nog niet opgedonderd. 4

OPDRAAIJEN.

Hij is ervoor opgedraaid. 5

[*Elke mislukking in zijne onderneming is* een opdraaijen *voor de zaak, afgeleid van het ongelukkig draaijen of wenden der schepen. Het wordt mede op iemands dood toegepast.* Die iemand ergens voor laat opdraaijen, *laadt al de moeijelijkheden, aan deze of gene zaak verbonden, op diens schouders.*]

Hij laat er hem voor opdraaijen.

OPENDOEN.

Die wel sluit, zal wel opendoen. 6

OPËTEN.

Hij ziet, of hij mij op wil eten. 7

Ze zullen je niet opëten.

OPFRISSCHEN.

Daar zou je niet van opfrisschen.

OPFRUIJEN.

Hij is fraai opgefruid.

[*Dat is: opgetooid.*]

OPGEVEN.

Hij geeft er breed van op. 8

Hij heeft het opgegeven.

[*Men zegt dit van den doode.*]

OPHALEN.

Haal op, als het nopt. (Zie NOPPEN.)

Het is haal op en breng meer. (Zie BRENGEN.)

OPHANGEN.

Hang op en laat droogen. (Zie DROOGEN.)

Men kan zich zelven maar eens ophangen. 9

OPHEBBEN.

Die het zijne opheeft, heeft nooit wat gehad. (Zie HEBBEN.)

Hij heeft wat op.

[*Hij heeft wat veel sterken drank gebruikt.*]

Hij heeft zeer veel met zich zelven op.

Hij kijkt, alsof hij er vijf (zeven, negen, *of:* tien) ophad. (Zie KIJKEN.)

Hij loert, of hij 't eene opheeft, en 't andere weêr aanwil. (Zie AANWILLEN.)

Men heeft veel met hem op. 10

OPHELPEN.

Hij stoot niemand neder en helpt niemand op. (Zie NEDERSTOOTEN.)

OPHEMELEN.

Hij is daar zeer mede opgehemeld.

OPHOEPELEN.

Hij kan ophoepelen.

[*Dat is: hij moet maar spoedig maken, dat hij weg komt; want men wil niets met hem te doen hebben. Hij kan als een hoepel wegrollen. Men bezigt deze spreekwijze mede van iemand, die op sterven ligt.*]

OPHOESTEN.

Hij kan ophoesten. 11

[*Volgens de aanwijzing wil dat in Drenthe zeggen: „hij heeft veel geld; hij is een vermogend man."*]

OPHOUDEN.

Als hij gaande is, kan hij niet weder ophouden. (Zie GAAN.)

Waren wij hierdoor, zoo werden wij nergens opgehouden. 12

OPKERVEN.

Ik zal dat wel opkerven. 13

OPKIJKEN.

Hij stond er nuchter van op te kijken.

OPKLIMMEN.

Hoed u voor het opklimmen, eer gij dacht. (Zie DENKEN.)

OPKLUWEN.

Ik zal dat wel opkluwen. 14

[*Volgens* MEIJER *wil* opkerven *zooveel zeggen als* opteekenen, onthouden, *en* opkluwen, *zegt hij, is* opwinden. *Dat evenwel* opkerven, *eigentlijk* op den kerfstok aanschrijven, *„bijkans hetzelfde beteekent" als* opkluwen, *komt mij minder juist voor, al worden deze beide spreekwijzen in denzelfden zin gebezigd, nl. in dien van: het gaat mij niet uit het geheugen, daar zal ik voor zorgen.*]

OPKOMEN.

Het trouwen komt op als kakken. (Zie KAKKEN.)

Het zal wel opkomen, maar niet wassen.

Hij is van niet opgekomen. 15

Het is, alsof er geen opkomen aan is.

---

1 Tuinman I. bl. 26. v. Duyse bl. 222.

2 Sartorius *pr.* V. 50, *sec.* II. 91, VIII. 64. Winschooten bl. 160. Tuinman I. bl. 114. *Adag. quadam* bl. 12. Guikema I. 25.

3 Winschooten bl. 45. Smids XXI. Tuinman II. bl. 138. v. Eijk I. bl. 107. v. Lennep bl. 158.

4 Winschooten bl. 46.

5 v. Lennep bl. 155.

6 *Motz* bl. 64.

7 Servilius bl. 168. Sartorius *tert.* VIII. 49. Tuinman I. bl. 2, 278, II. bl. 136. v. Zutphen I. bl. 1.

8 Tuinman II. bl. 204.

9 v. Alkemade bl. 74.

10 Tuinman I. bl. 198, II. bl. 158.

11 *Drenthe* bl. 208.

12 *Campen* bl. 17. Meijer bl. 8.

13 *Campen* bl. 40. Meijer bl. 19.

14 *Campen* bl. 40. Meijer bl. 19.

15 Servilius bl. 225. *Adag. quadam* bl. 65.

OPKRABBELEN.

Hij krabbelt er weêr langzaam boven op.

OPKRAMEN.

Hij kraamt op. 1

OPKRASSEN.

Hij is opgekrast.

[*Dat wil zeggen: hij heeft alles vaarwel gezegd, dat is: hij is stil heen gegaan, — of: hij heeft de wereld en al hare bewegingen verlaten, dat is: hij is gestorven.*]

OPKRIJGEN.

Hij kan het niet opkrijgen. 2

OPLAVEREN.

Hij zal dat wel oplaveren.

OPLEGGEN.

Als ze hem is opgeleid, dan zal hij ze hebben. (Zie HEBBEN.)

Dat men zich zelven oplegt, plagt gewoonlijk te geschieden. (Zie GESCHIEDEN.)

Elk moet doen, hetgeen hem opgelegd is. (Zie DOEN.)

Wat u opgeleid is, zult gij wel krijgen. (Zie KRIJGEN.)

OPMONTEREN.

Hij montert er heel van op.

OPNAAIJEN.

Zij moet dat opnaaijen, zoo als het geknipt is. (Zie KNIPPEN.)

OPNEMEN.

Hoog opgenomen is niet al gedaan. (Zie DOEN.)

OPPASSEN.

Pas op, om wat te raken. 3

OPRAPEN.

Die het zijne stort, kan alles niet weder oprapen. 4

[*Met dit spreekwoord wordt het schadelijke der spilzucht aangeduid.*]

Die zich zelven wegsmijt, wordt zelden opgeraapt. 5

OPRIGTEN.

Die valt, die ligt, En wordt van niemand opgerigt. (Zie LIGGEN.)

OPSCHEPPEN.

Het is hier niet opgeschept. 6

Hij heeft het daar braaf opgeschept.

Wij zullen ten volle opscheppen. 7

OPSCHORTEN.

Waar men veel opschort, daar zal nog altijd wat aan schorten. 8

OPSMIJTEN.

Smijt mij er op, ik kruip er wel in. (Zie INKRUIPEN.)

OPSNIJDEN.

Hij snijdt geweldig op. 9

OPSOLVEREN.

Hij zal hem dat wel opsolveren.

[*Dat wil zeggen: hij zal hem dat geheel en al bedriegelijk opdringen.* Solveren *is oplossen, nog gebruikelijk in* insolvent zijn, *dat is: onvermogend, om te kunnen betalen;* opsolveren *is zóó oplossen, dat er niets overschiet. In Zeeland gebruikt men* opsolveren *voor* opscheppen, belasten. *Zie* VAN EOK, *in* DE JAGERS Archief voor Nederl. Taalk., II. *bl.* 177.]

OPSPELEN.

Hij heeft ter dege opgespeeld.

[*Dat is: met razen en vloeken de beest gespeeld.*]

OPSPRINGEN.

Als hij opspringt, waagt het al. 10

Hij zal er nog naar opspringen. 11

OPSTAAN.

Daar staat hij niet voor op.

Die niet valt, behoeft niet op te staan. 12 (Zie de *Bijlage.*)

Hij is te vroeg opgestaan. 13

Hij staat al te laat op. 14

Met vallen en opstaan.

[*Op het woord* BOER *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Met vallen en opstaan, zei manke Gijsje, zoo raakt men door de wereld, en hij viel van eene moddersloot in een boeren-kakhuis.]

Om hem te bedriegen, moet gij vroeger opstaan. (Zie BEDRIEGEN.)

Om hem te overtuigen, moet gij vroeger opstaan.

OPSTAPPEN.

Hij is opgestapt.

[*Hij is vertrokken, nl. naar het schimmenrijk.*]

OPSTEKEN.

Hij zal er niet veel van opsteken.

OPSTIKKEN.

Iets opstikken. 15

[*Dat wil zeggen: eene zaak uit den grond, waarin ze verborgen was, ophalen of te voorschijn brengen. ,,De gelijkenis,'' zegt* TUINMAN, *,,is overgebragt van 't stikken of steken der palingen met een aalscheer [aalgeer].''*]

OPSTROOPEN.

Hij zal ervoor opstroopen.

OPSTUIVEN.

Dat lieg je; Stuif je op, zoo vlieg je. (Zie LIEGEN.)

OPTAKELEN.

Hij is mooi aan het optakelen.

[*Dat is: hij herstelt van zijne kwalen; hij betert goed aan.*]

OPTORNEN.

Hij zal ervoor optornen. 16

OPVIJZELEN.

Hij is hem aan het opvijzelen.

OPWASSEN.

Zij zijn tegen malkander opgewassen.

OPWINDEN.

Hij laat zich gemakkelijk (*of:* al heel spoedig) opwinden.

OPZEILEN.

Hij zal dat niet kunnen opzeilen. 17

OPZETTEN.

Die mede kegelen wil, moet ook opzetten. (Zie KEGELEN.)

Hij zet hem op.

Ik win het opzetten. 18

---

1 Tuinman I. bl. 159.
2 *Campen* bl. 66. Tuinman I. bl. 110, 235, *nal.* bl. 23, II. bl. 21.
3 Tuinman I. bl. 246.
4 24 *Nov.* Gruterus I. bl. 100. Winschooten bl. 201.
5 v. d. Venne bl. 44.
6 Winschooten bl. 228.
7 Servilius bl. 171*. *Sel. Prov.* bl. 40.
8 v. d. Venne bl. 260.
9 Winschooten bl. 267.
10 Servilius bl. 219*. *Campen* bl. 83. Gheurts bl. 1. Zegerus bl. 3. Idinau bl. 146. Sartorius *pr.* V. 66, *sec.* III. 52, *tert.* V. 40. Tuinman I. bl. 139, 263, II. bl. 42. Meijer bl. 28.
11 Tuinman I. bl. 109.
12 *Prov. seriosa* bl. 14. *Campen* bl. 89. Gheurts bl. 77. Zegerus bl. 16. Idinau bl. 75. Gruterus II. bl. 136. de Brune bl. 321, 478, 485. *Mergh* bl. 12. Folie I. 75. Meijer bl. 41. 1 *Mei* 23.
13 Tuinman II. bl. 178.
14 Sartorius *pr.* V. 28.
15 Tuinman I. bl. 244.
16 v. Lennep bl. 157.
17 Winschooten bl. 180.
18 *Campen* bl. 44.

OPZITTEN.

Hij zal hem wel leeren opzitten.

Zit op, wil je meêrijden. (Zie MEDERIJDEN.)

OPZOUTEN.

Hij moet het maar opzouten.

OVERDENKEN.

Al is het overdenken goed, Het óverdenken is onvroed.

Die wel wil spreken, behoort zich wel te overdenken. 1

ÓVERDENKEN.

Al is het overdenken goed, Het óverdenken is onvroed. (Zie OVERDENKEN.)

OVERDRAGEN.

Die veel vragen, Zullen gemeenlijk veel overdragen. 2

OVEREENKOMEN.

Slorpen en blazen komt niet overeen. (Zie BLAZEN.)

OVERGAAN.

Duik, wijk, laat overgaan. (Zie DUIKEN.)

Het zal wel beteren, als het overgaat. (Zie BETEREN.)

OVERGEVEN.

Ik geef hem een ander over. 3

OVERHALEN.

Dat haalt het over. 4

Gij haalt hem over. 5

OVERHEERSEN.

Als men overheerd wordt, moet men wel bukken. (Zie BUKKEN.)

Die overheerd wordt, moet lijden. (Zie LIJDEN.)

OVERHOUDEN.

Hij houdt nog iets over voor het breken. (Zie BREKEN.)

OVERKOMEN.

Gij zijt nog niet overgekomen. 6

Wat mij overkomt, komt u over. 7

OVERKUIJEREN.

Ik kan je wel driemaal overkuijeren.

OVERLATEN.

Ik laat het voor een ander over, die beter kan. (Zie KUNNEN.)

OVERLOOPEN.

Hij heeft het ten ruwste overgeloopen. 8

Wij zullen hem niet overloopen. 9

OVERMOETEN.

Ik heb geladen, daar ik meê overmoet. (Zie LADEN.)

OVERPEINZEN.

Overpeinzen leert overzien. 10

OVERROMPELEN.

Die iemand overrompelen wil, moet haast maken. (Zie MAKEN.)

OVERSCHIETEN.

Daar niets overschiet, komt meesttijds tekort. 11

Daar niets overschiet, ontbreekt gewoonlijk nog. (Zie ONTBREKEN.)

Hij is er niet te veel; maar hij schiet er toch over. 12

OVERTUIGEN.

Om hem te overtuigen, moet gij vroeger opstaan. (Zie OPSTAAN.)

OVERVAREN.

Men moet geen hei roepen, voor men overgevaren is.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op de woorden* BERG *en* BRUG *aldus:* Roep geen hei, voor gij over de brug (*of:* op den berg) zijt.]

OVERVLEUGELEN.

Hij zal hem overvleugelen.

OVERWINNEN.

Die altoos verdraagt en zwijgt, Overwint eens en verkrijgt.

Die overwinnen wil, die leere lijden. (Zie LIJDEN.)

Lijden overwint. (Zie LIJDEN.)

OVERZEILEN.

Hij zal mij overzeilen. 13

OVERZIEN.

Overpeinzen leert overzien. (Zie OVERPEINZEN.)

PAAIJEN.

Hij mag wel weenen, die niemand heeft, die hem paait. (Zie HEBBEN.)

PAKKEN.

Hij heeft ze oud gepakt.

[*De borreltjes nl.; want men zegt van den dronkaard, dat* hij ze oud gepakt heeft.]

PAREN.

Gelijk geaard, Gelijk gepaard. (Zie AARDEN.)

PARLESANTEN.

Hij weet wel te parlesanten. 14

[*Dat wil zeggen: hij staat te tieren en te vloeken. „'t Stamt af," zegt* V. DUYSE, *„van 't Spaensche* par los santos, *dat de Kastilianen by ons duchtig hebben doen klinken. Zy gebruiken in hunne spreuken," gaat hij voort, „veel de* heiligen; *de Franschen* God; *wy den* duivel."]

PASSEN.

Hij past ervoor.

[*Zijn spel is uit. Hij is dood.*]

Hij past goed op zijn tellen. 15

Niets en kan er beter passen, Dan dat zamen is gewassen. 16

PASSEREN.

Het kan passeren. 17

PEILEN.

Ik had hem dadelijk gepeild.

[*Ik had zijne bekwaamheden of gevoelens terstond geschat.*]

PEINZEN.

Peins veel, spreek luttel, schrijf min. 18

PEIZEN.

Als gij welvaart, peis op ons. 19

PEREN.

Hij heeft goed gepeerd.

[*Dat is: stout gedronken.*]

PIEPEN.

Daar ze piepen, moet men ze niet zoeken.

PIEREMAGOOCHELEN.

Je zult mij niet pieremagoochelen.

[*Dat is: met al je kunstenarijen foppen.*]

PIEREN.

Hij is gepierd. 20

---

1 *Mots* bl. 68.
2 *Adag. quadam* bl. 26. *Adag. Thesaurus* bl. 28.
3 Gheurtz bl. 42.
4 Tuinman I. bl. 358.
5 *Campen* bl. 118.
6 *Campen* bl. 64.
7 Sartorius *sec.* I. 82.
8 Servilius bl. 128*. Sartorius *pr.* IV. 82.
9 *Campen* bl. 89.
10 v. d. Venne bl. 200.
11 Tuinman II. bl. 41.
12 Tuinman I. bl. 71.
13 Witsen bl. 503. Winschooten bl. 176. Modderman bl. 107.
14 v. Eijk II. *nal.* 64. de Jager *Bijdr.* bl. 124. v. Duyse bl. 457.
15 Everts bl. 233. *Sermoen* bl. 48. Kerkhoven bl. 53. *Zeespl.* bl. 76. v. Waesberge *Geld* bl. 169, *Vrijen* bl. 67.
16 *Gent* bl. 126.
17 Tuinman I. bl. 274.
18 *Sel. Prov.* bl. 172.
19 *Adag. quadam* bl. 4. *Adag. Thesaurus* bl. 7.
20 Tuinman II. bl. 112. v. Eijk I. *nal.* 4, 83.

PIJNIGEN.

Als wij het wel gepijnigd hebben, zijn wij nog al even na. 1

PIJPEN.

Gij danst niet, naar gij pijpt. (Zie DANSEN.)

Haar is haast genoeg gepijpt, die gaarne danst. (Zie DANSEN.)

Hij mogt pijpen of dansen, hij moest eraan. (Zie DANSEN.)

Is dat niet wel gepijpt?

Schijt gij, of pijpt gij? 2

Zoo hij pijpt, zoo moet men dansen. (Zie DANSEN.)

Zoo vóór gepijpt, zoo na gedanst. (Zie DANSEN.)

PIJPKANNEN.

Hij is ermede gepijpkand.

PIKKEN.

Daar, waar men schaart, moet men ook pikken. 3

[*Dat is: die het werk doet, heeft regt op de voordeelen, die het aanbrengt. Het spreekwoord is afgeleid van het bedrijf der hennen, in het opnemen van haar voedsel.*]

Hij heeft zooveel, als hij pikken en maaijen kan. (Zie HEBBEN.)

Hij is gepikt en gedreven. (Zie DRIJVEN.)

Pikken zonder krassen; Kluiven zonder bassen. (Zie BASSEN.)

PISSEN.

Als er één tegen pist, pissen er meer tegen.

Betrouw niet, dat al hurkende pist. (Zie BETROUWEN.)

Dat is niet gepist, en toch nat.

Eens gedronken en eens gepist, en dan gekeken, hoe laat het is. (Zie DRINKEN.)

Het kan niet missen: Die veel drinkt, moet ook veel pissen. (Zie DRINKEN.)

Hij is genoeg bedwongen, die niet pissen kan. (Zie BEDWINGEN.)

Hij pist links.

Pis eens, als je niet kunt! (Zie KUNNEN.)

Zij heeft hem zien pissen. 4

Zij zoude hem niet laten ruiken, waar zij gepist heeft. 5

PLAGEN.

Die altijd gedwee verdraagt, Wordt bedrogen en geplaagd. (Zie BEDRIEGEN.)

Die vaak een ander jaagt, Wordt zelf het eerst geplaagd. (Zie JAGEN.)

PLANTEN.

Die planten wil, moet beschutten. (Zie BESCHUTTEN.)

PLATNEUZEN.

Hij gaat platneuzen.

[*Dat is: met zijn' neus vlak tegen de winkelglazen staan, om naar het mooïs te kijken.*]

PLEGTEN.

Met een regten en plegten. 6

[*Men zegt dit bij het aanwenden van middelen, om zich van een andermans goed meester te maken.*]

PLEISTEREN.

Daar valt wel iets te zalven en te pleisteren.

PLEITEN.

Het is goed, alleen te pleiten.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* PARTIJ *aldus:* Hij heeft goed pleiten, die pleit zonder wederpartij.]

PLOEGEN.

Er is met hem eggen noch ploegen. (Zie EGGEN.)

Men moet weten te ploegen en te eggen. (Zie EGGEN.)

PLOOIJEN.

Hij weet het wel te plooijen.

Hoe gij het vouwt en plooit, gij krijgt het niet regt. (Zie KRIJGEN.)

PLOTEN.

Noten en ploten. (Zie NOTEN.)

PLUKKEN.

Die lust, die plukke. (Zie LUSTEN.)

Die meest plukt, die meest heeft. (Zie HEBBEN.)

Hij heeft hem geplukt. 7

[*Dat is: op eene beleefde wijze zooveel van hem afgehaald, als hij maar bij mogelijkheid kon.*]

Hij ziet er geplukt uit. 8

Zij rukken en plukken. 9

POEIJEREN.

Hij is gepoeijerd.

[*Dat wil zeggen: hij is met* poeder *bestrooid. Men bezigt deze spreekwijze van den drinkebroêr. Het is overbekend, uit welke stof diens* poeder *bestaat.*]

POETSEN.

Hij poetst hem. 10

Poets, wederpoets. 11

POFFEN.

Hij kan poffen en blazen. (Zie BLAZEN.)

POGCHEN.

Grootspreken en pogchen — daar zal het hem niet aan ontbreken. (Zie GROOTSPREKEN.)

Ik heb wel hooren pogchen en blazen. (Zie BLAZEN.)

Wie pocht er niet op eigen neuriën! (Zie NEURIËN.)

POMPEN.

Alles komt af, behalve pompen. (Zie AFKOMEN.)

Hij houdt het met pompen boven. (Zie BOVENHOUDEN.)

Laat ze pompen, die niet kunnen zwemmen.

Men moet pompen of verzuipen. 12

POOIJEN.

Hij is braaf aan 't pooijen.

[*Hij drinkt zich dronken.*]

PRAAIJEN.

Hij heeft gepraaid. 13

PRATEN.

Al praten wij wat gek, wij willen nogtans wijselijk handelen. (Zie HANDELEN.)

Dat was uit en in gepraat. 14

[*Men zegt dit van de taal des ijlhoofdigen.*]

Eerst drinken en dan praten. (Zie DRINKEN.)

Goed vrijen is zachtkens praten en hard liegen. (Zie LIEGEN.)

Hij praat goed, maar eet beter. (Zie ETEN.)

Hij praat zich zelven voorbij.

Men moet praten en breijen te gelijk. (Zie BREIJEN.)

Te veel krabben en praten Moet men beide laten. (Zie KRABBEN.)

Van praten komt praten.

PREKEN.

Dat komt van het lange preken. (Zie KOMEN.)

---

1 Sartorius *sec.* II. 21.
2 Sartorius *pr.* III. 97.
3 v. Eijk II. *nal.* bl. VIII.
4 Gheurts bl. 60.
5 Gheurts bl. 45, 60. Sartorius *sec.* X. 68. Tuinman I. bl. 84. Folie I. 272.
6 Sartorius *tert.* VII. 96.
7 v. Eijk III. bl. 20.
8 v. Moerbeek bl. 254.
9 Winschooten bl. 215.
10 Tuinman I. bl. 197.
11 Sancho-Pança bl. 21. Bogaert bl. 26.
12 v. Eijk I. bl. 111. v. d. Meer bl. 128. Modderman bl. 105. v. Lennep bl. 167.
13 v. Eijk I. *nal.* bl. 45. v. Dam bl. 185. v. Lennep bl. 169.
14 Tuinman I. bl. 335, *nal.* bl. 21, II. bl. 142.

Het is te vergeefs gepreekt voor hem, die geen goed wil doen. (Zie DOEN.)
Klap van mij niet, ik zal van u niet preken. (Zie KLAPPEN.)
Men kan zich wel zalig, maar niet rijk preken.

PRIEMEN.

Hij werd van hem gepriemd. 1

PRIJZEN.

Als niemand prijst, moet men zich zelven prijzen.
De een verwijst, Wat de ander prijst.
Die hem prijst, beliegt hem leelijk. (Zie BELIEGEN.)
Elk prijst, wat hij liefheeft. (Zie LIEFHEBBEN.)
Het is noodig, dat het geprezen worde. 2
Het zal zich zelven wel prijzen. 3
Hij is te prijzen, die wel verheelt. 4

[*Die weet te zwijgen, en wien men alzoo een geheim kan toevertrouwen, verdient daardoor een ieders achting.*]

Hij ware gaarne geprezen. 5
Iets tot stinkens toe prijzen. 6
Ik kan (*of:* wil) het prijzen noch laken. (Zie LAKEN.)
Prijs niet, eer gij 't geproefd hebt. 7
Prijs noch misprijs, wat gij niet kent. (Zie KENNEN.)

PRIKKEN.

Prik ik je? ik voel er niets van.

PROEVEN.

Die eens geproefd hebben, willen meer.
Het is kwaad, wat men niet proeven mag. 8
Het schijnt al zoet, wat men nooit geproefd heeft. 9
Hij heeft meer dan geproefd.
Prijs niet, eer gij 't geproefd hebt. (Zie PRIJZEN.)
Proef, eer gij koopt. (Zie KOOPEN.)
Van buiten aan proeven. 10
Wat schaadt het geproefd, dat niet smart? 11 (Zie de *Bijlage.*)

PROTESTEREN.

Die protesteert, is het kwijt.

PURGEREN.

Hij is sterk aan het purgeren.

RADBRAKEN.

Hij kan wel radbraken.

RADEN.

Als het wel gaat, is het goed raden. (Zie GAAN.)
Die men gezeggen kan, mag men raden. (Zie GEZEGGEN.)
Die men raden mag, mag men helpen. (Zie HELPEN.)
Die niet te raden is, is niet te helpen. (Zie HELPEN.)
Die zich te haast laat raden, laat zich ook haast verraden.
Gij zult het niet weêr eerst raden. 12

RAKEN.

Die weldoet, dien raakt het niet, wie 't ziet. 13
Door het vele roeren raakt men iemand. 14

[*Wiens hart in gedurige beweging gebragt wordt, die wordt wel eens tot medelijden bewogen. Men zegt het van iemand, die zich eindelijk laat verbidden.*]

Het is luk raak (*of:* Luk wel, raak wel). (Zie GELUKKEN.)
Het moet er maar op los, raak of mis. (Zie MISSEN.)
Pas op, om wat te raken. (Zie OPPASSEN.)
Wij raken malkander niet. 15
Zij spelen: raak wel, zoo hebt gij wel. (Zie HEBBEN.)

RALLEN.

Men mag wel wat rallen, Maar niet mallen. (Zie MALLEN.)

RAMEN.

Die hooger klimt, dan hem betaamt, Valt lager, dan hij had geraamd. (Zie BETAMEN.)
Die meer begeert, dan hem betaamt, Mist dikwijls, wat hij had geraamd. (Zie BEGEEREN.)

RAMMEIJEN.

Hij rammeit alles onder elkander.

[*Dat is: hij smijt den boêl over hoop.* Rammeijen *is met den stormram* openloopen.]

RAPEN.

Het zoekt al te rapen. 16

RAZEN.

Het raast meer, dan het wint.

REDDEN.

Gewaarschuwd is half gered.

REEDEN.

Hij reedt daar mede aan. 17

[*Dat is: hij bemoeit zich met die zaak.* Reeden *is* gereed maken, *dat van schepen bepaaldelijk door* uitrusten, *van linnen door* vervaardigen *wordt uitgedrukt. Op beide kan de spreekwijze betrekking hebben.*]

REGELEN.

Regel vrij regt, en laat klappen, die wil. (Zie KLAPPEN.)

REGENEN.

Als het wel gedonderd heeft, zoo moet het wel regenen. (Zie DONDEREN.)
Het heeft lang gedroogd, het moest eens regenen. (Zie DROOGEN.)
Het regent zoo hard niet, als het dondert. (Zie DONDEREN.)
Het waait er wel, maar het regent er niet. 18
Regent het dáár, het zal hier haast druppelen. (Zie DRUPPELEN.)
Zoo lang waait het, tot het regent. 19

REGEREN.

Die niet kan simuleren, Kan niet regeren. 20
Die wil regeren, Moet simuleren. 21

[*Dat wil voor dit spreekwoord zeggen: die anderen goed wil besturen, moet zich terugtrekken, of hij verliest zijn ontzag; en voor het vorige: die niet kan veinzen, kan ook niet heerschen. Dit schijnt aan velen het toppunt van staatswijsheid te zijn.* Simuleren, *hoewel meerdere beteekenissen hebbende, kan hier alleen in den zin van* veinzen *genomen worden.*]

Wie regeren wil, die moet hooren en niet hooren, zien en niet zien. (Zie HOOREN.)

REGTEN.

Die niet te betalen is, regt fatsoenlijk. (Zie BETALEN.)
Die wel verstaat, regt wel. 22

1 Winschooten bl. 197.
2 *Campen* bl. 29, 33.
3 *Campen* bl. 33.
4 Hoffmann bl. XXXIX.
5 *Campen* bl. 78.
6 Sartorius *pr.* VI. 63.
7 *Sel. Prov.* bl. 213.
8 Gruterus II. bl. 153. *Mergh* bl. 20.
9 v. d. Venne bl. 49.
10 Sartorius *pr.* X. 63.
11 *Campen* bl. 114. Gruterus II. bl. 167, III. bl. 173. *Mergh* bl. 43. Meijer bl. 55, 109.
12 Tuinman II. bl. 129.
13 *Motz* bl. 66.
14 v. d. Venne bl. 248.
15 Sartorius *pr.* VIII. 42.
16 Zoet bl. 6. v. Alkemade bl. 1.
17 Tuinman I. bl. 240.
18 Gruterus III. bl. 173. Meijer bl. 109.
19 *Motz* bl. 76.
20 *Sel. Prov.* bl. 49.
21 *Adag. Thesaurus* bl. 11.
22 de Brune bl. 140.

Kwaad spreken regt niet. 1
Met een regten en plegten. (Zie PLEGTEN.)
Regt genadig, zoo kunt gij het lang uithouden. 2

RENENEN.

Daar men bijzit, wordt men mede gerekend. (Zie BIJZITTEN.)
Daar men niet gerekend wordt, behoeft men niet te gelden. (Zie GELDEN.)
Daar men niet komt, wordt men niet gerekend. (Zie KOMEN.)
Die niet komt, wordt niet gerekend. (Zie KOMEN.)
Hij kan goed rekenen.
Hij rekent naar zich toe.

REKKEN.

Hij ging rekken.
[*Dat is: hij liep weg.*]

RENNEN.

Zoo gewonnen, Zoo geronnen. 3
[*Dit spreekwoord beteekent, dat eene verkregen winst even zoo spoedig weder verloren gaat, als ze ontstond. Voor* geronnen *zegt men thans* gerend. *In de eerste uitgaaf zijner* Gedichten *schreef* TOLLENS *nog* geronnen. *In den* Verjaardag *begon hij aldus:* Nimmer moêgeronnen Tijd. *In gelijken zin zegt men:* Zoo gewonnen, zoo verloren, *of:* Zoo gewonnen, zoo verteerd, *alsmede:* Zoo gewonnen, Zoo verslonnen.]

REPPEN.

Dat is: rep je, scheer je!

RIBBEZAKKEN.

Hij heeft hem duchtig geribbezakt. 4

RIJDEN.

Gij zult voorop rijden, dan valt gij er achter niet af. (Zie AFVALLEN.)
Ik wil hem dood rijden. 5
Rijd voort, maar zie om! (Zie OMZIEN.)
Vroeg zadelen, laat rijden. 6
Wel ingespannen is half gereden. (Zie INSPANNEN.)

Hij rijdt eruit.
[*Hij is bankeroet.*]
Hij zal eraan rijden. 7
[*Dat wil zeggen: het zal op zijn' kop aankomen. Men bezigt het vooral van koopgoederen, waaraan groote verliezen geleden worden. Deze beide spreekwijzen, aan de scheepvaart ontleend, zijn genomen van een schip, dat in storm voor anker ligt.*]

RIJPEN.

Grijpt, Als 't rijpt. (Zie GRIJPEN.)
Het rotten volgt na 't rijpen. 8

RIJZEN.

Daar niets is, daar rijst niets. 9

RINGELOOREN.

Iemand ringelooren. 10

ROEIJEN.

Die weleer heeft leeren roeijen, Laat dien zich met varen moeijen. (Zie BEMOEIJEN.)
Hij roeit eraan (*of:* -onder). 11
Zij roeijen gelijk. 12
Zij zijn uit roeijen geweest. 13

ROEPEN.

Dien men noodt, roept men; dien men haalt, wil men. (Zie HALEN.)
Die ongenood (*of:* ongeroepen) komt, moet onbedankt weg gaan. (Zie BEDANKEN.)
Ga, daar men u zendt; kom, als men u roept. (Zie GAAN.)
Gij komt, of gij geroepen waart. (Zie KOMEN.)
Men moet geen hei roepen, voor men overgevaren is. (Zie OVERVAREN.)
Roep geen hei, al eer gij over zijt.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op de woorden* BERG *en* BRUG *aldus:* Roep geen hei, voor gij over de brug (*of:* op den berg) zijt.]
Roep het niet zoo luid. 14
Wat gij alleen kunt doen, roep daar geen ander bij. (Zie DOEN.)

ROEREN.

Als men niemand roert, zal men ongeroerd blijven. (Zie BLIJVEN.)
Dat roert u niet. 15
Door het vele roeren raakt men iemand. (Zie RAKEN.)
Hij durft het naauwelijks roeren. 16
Hij kan zich goed roeren.
[*Dat wil zeggen: hij zit er warmpjes in.*]
Niemand roert het, wat een ander hindert. (Zie HINDEREN.)
Wat heeft hij het weêr geroerd!

ROESTEN.

Beter te slijten dan te roesten. 17
Dat rust, roest.
[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* ROEST *aldus:* Rust maakt roest.]

ROKKENEN.

Dat hij gerokkend heeft, dat moet hij zelf spinnen. 18
De een rokkent, wat de ander spint. 19
Het is gerokkend; ware het gesponnen. 20
Werd er niet gerokkend, daar zou niet gesponnen worden. 21

ROLLEN.

Om en om rollen. 22

RONKEN.

Zij slapen allen niet, die ronken. 23 (Zie de *Bijlage.*)

ROOIJEN.

Hij kan het wel rooijen.
[*Hij is nog al bemiddeld.*]
Wel rooijen doet wel spoeden. 24 (Zie de *Bijlage.*)

ROOKEN.

Het rookt er. 25
[*Daar is twist.*]
Hij liegt, dat het rookt. (Zie LIEGEN.)

---

1 Gruterus III. bl. 168.
2 Wassenbergh I. bl. 92.
3 Witsen S. v. Alkemade bl. 111. Tuinman II. bl. 127. Folqman bl. 127. *Magazijn* 18. *Vers.* 36. Guikema II. 15. Modderman bl. 88. *Veeteelt* bl. 121. Roodhuijsen bl. 118-136.
4 Tuinman II. bl. 149.
5 Winschooten bl. 46.
6 *Veeteelt* bl. 124.
7 Winschooten bl. 206.
8 Tuinman bl. 88.
9 *Prov. seriosa* bl. 11. Zegerus bl. 16.
10 Tuinman I. bl. 40, 267. v. Zutphen I. bl. 72. v. Eijk I. *nal.* 49.
11 v. Eijk I. bl. 115. v. Lennep bl. 178.
12 *Sel. Prov.* bl. 52.
13 Winschooten bl. 210.
14 *Campen* bl. 123.
15 Tuinman I. bl. 277.
16 Sartorius *pr.* X. 65.
17 Tuinman I. bl. 140.
18 Servilius bl. 186*, 188. *Campen* bl. 105. Gheurts bl. 38. Zegerus bl. 9, 54. Gruterus II. bl. 129. *Mergh* bl. 6. Sartorius *pr.* II. 27. Tuinman I. bl. 124, II. bl. 141. *Adag. quadam* bl. 16. *Adag. Thesaurus* bl. 20. v. Moerbeek bl. 254. Meijer bl. 50.
19 Servilius bl. 222*. Gheurts bl. 36. Idinau bl. 25. de Brune bl. 135.
20 Gheurts bl. 66.
21 v. d. Venne bl. 126.
22 Winschooten bl. 170.
23 *Prov. seriosa* bl. 47. *Campen* bl. 129. Gheurts bl. 58. Zegerus bl. 51. 9 *Julij.* Gruterus I. bl. 124. de Brune bl. 160, 479. *Sel. Prov.* bl. 138. Sartorius *sec.* I. 30, VII. 31. Tuinman I. bl. 49. *Adag. quadam* bl. 58. *Wijsheid* bl. 140.
24 Gruterus III. bl. 174.
25 Tuinman I. bl. 94. Modderman bl. 46. Bogaert bl. 47.

ROTTEN.

Het rotten volgt na 't rijpen. (Zie RIJPEN.)

ROUWEN.

Onbezien, het zal u rouwen. (Zie BEZIEN.)
Veel bouwen Doet rouwen. (Zie BOUWEN.)

RUGGESTEUNEN.

Hij wordt geruggesteund.

RUIKEN.

Die niet stinkt, ruikt best. 1
Hij durft er niet aan ruiken. 2
Hij gaf hem genoeg te ruiken. (Zie GEVEN.)
Hij zal er niet aan ruiken.
Hij zal het ruiken. 3
Hij zoude hem niet eens laten ruiken, dat hij geveest had. 4
Wie kan dat ruiken?
Zij kunnen malkander ruiken. 5
[*De eene schelm kent den anderen.*]
Zij zoude hem niet laten ruiken, waar zij gepist heeft. (Zie PISSEN.)

RUKKEN.

Zij rukken en plukken. (Zie PLUKKEN.)

RUNNEN.

Zij karnen wel; maar het wil niet runnen. (Zie KARNEN.)

RUSTEN.

Dat rust, roest. (Zie ROESTEN.)
Die een ander jaagt, zit (*of:* staat) zelf niet stil (rust zelf niet, *ook wel:* wordt zelf gejaagd, *of:* moet zelf hard loopen). (Zie JAGEN.)
Hij kan rusten noch duren. (Zie DUREN.)
Weet of rust. 6

SABELEN.

Hij wordt gesabeld.

SCHADEN.

Baat het niet, het schaadt ook niet. (Zie BATEN.)
Dat hij veel keft, schaadt noch baat. (Zie BATEN.)
Dat schaadt u niet!
[*Men zegt dit al jokkende voor: het is uwe eigene schuld.*]
Het schaadt of baat, Met wien men gaat. (Zie BATEN.)
Wat nooit hindert, kan nooit schaden. (Zie HINDEREN.)
Wat schaadt, Dat baat; Wat deert, Dat leert. (Zie BATEN.)
Wat schaadt, dat niet schaadt? 7
Wat schaadt het geproefd, dat niet smart? (Zie PROEVEN.)

SCHAFFEN.

Zij schaffen ons gezoden en gebraden. (Zie BRADEN.)

SCHAKELEN.

Zij zijn vast aaneen geschakeld. 8
[*Zij komen in gevoelens en handelingen met elkander overeen.*] .

SCHAMEN.

Die schamen en mijden, Staan dikwijls bezijden. (Zie MIJDEN.)
Die zich niet schaamt, die krijgt wat. (Zie KRIJGEN.)
Die zich schaamt te eten, die schaamt zich te leven. (Zie ETEN.)

SCHAREN.

Daar, waar men schaart, moet men ook pikken. (Zie PIKKEN.)
Lang vergaârd, Haast geschaard.

SCHEIDEN.

Adieu, wij beiden moeten scheiden. 9
Daar moet gescheiden zijn.
Een scherp vergaderen maakt een vriendelijk scheiden. 10
Het vergaderen is zoet; maar het scheiden is bitter. 11
Zij scheiden daar ligtelijk van. 12
Zij zijn wel te scheiden.
[*Dat is: gemakkelijk weder te verzoenen.*]

SCHELDEN.

Schelden doet geen zeer.
[*Op het woord* HART *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Schelden (*of:* Kijven) doet geen zeer, en slaan heb je 't hart niet.]

SCHELEN.

Altijd scheelt er het een of het ander aan.
Dat scheelt wijd en breed. 13
Het scheelt even en oneven. 14
Schenden of beminnen scheelt veel. (Zie BEMINNEN.)

SCHEMEREN.

Het schemert hem niet.
Nu begint het hem te schemeren.

SCHENDEN.

Het is beter, zich zelven te helpen dan te schenden. (Zie HELPEN.)
Schenden of beminnen scheelt veel. (Zie BEMINNEN.)

SCHENKEN.

Dat schenk ik je.
Gij zijt voorbij geschonken. 15
Lang borgen is nog geen schenken. (Zie BORGEN.)

SCHEREN.

Dat is: rep je, scheer je! (Zie REPPEN.)
Die niet bijslapen kan, moet zich laten scheren. (Zie BIJSLAPEN.)
Het is er slecht geschoren. 16
Het lukt beter, dan 't geschoren was. (Zie GELUKKEN.)
Het scheert daar scherp.
Hij is daarmede geschoren. 17
Houd u laag, zoo wordt gij niet geschoren. (Zie HOUDEN.)
Iemand droog scheren. 18
Men scheert of wordt geschoren. 19
Na het schrabben valt er niet meer te scheren.
[*Als eene zaak totaal bedorven is, is ze niet meer te regt te brengen. Men zegt dit van linksche of averegtsche menschen.*]
Scheer je me wat? 20
Wel gewasschen is half geschoren. 21 (Zie de *Bijlage.*)
Wij hebben hem lustig geschoren. 22

---

1 v. d. Venne bl. 247.
2 v. Moerbeek bl. 240.
3 Sartorius *pr.* VII. 44.
4 Servilius bl. 228.
5 de Brune bl. 470. Sartorius *tert.* X. 63.
6 20 *Jan.*, 28 *Febr.* Gruterus I. bl. 122. Cats bl. 514. de Brune bl. 64.
7 *Prov. seriosa* bl. 27. Zegerus bl. 65.
8 Winschooten bl. 221.
9 Sartorius *sec.* VIII. 14.
10 Gruterus III. bl. 143. Meijer bl. 107.
11 v. d. Venne bl. 269.
12 Sartorius *tert.* VI. 41. Tuinman II. bl. 208.
13 Sartorius *sec.* I. 42.
14 Sartorius *sec.* VII. 16.
15 Gheurts bl. 24.
16 Tuinman II. bl. 140.
17 Tuinman I. *nal.* bl. 22, 33. v. Eijk I. *nal.* 63. Sancho-Pança bl. 90.
18 Sartorius *pr.* V. 28. Tuinman I. *nal.* bl. 22.
19 v. d. Venne bl. 251.
20 Tuinman I. bl. 347, *nal.* bl. 22.
21 Gruterus III. bl. 173. Tuinman II. bl. 174. *Adagia quaedam* bl. 63.
22 Winschooten bl. 226.

SCHERPEN.

Versch gescherpt, snijdt het best.

SCHEUREN.

Beter losbarsten dan scheuren. (Zie LOSBARSTEN.)

Met scheuren en breken komen wij er. (Zie BREKEN.)

SCHIEMANNEN.

Hij schiemant er al raar in rond.

[*Hij gaat al zonderling te werk. Zie het* schiemannen *beschreven, op het woord* IJZER (I. *bl.* LXXII), *bij het spreekwoord:* Ik zal je door malkander schiemannen als oud ijzer.]

SCHIETEN.

Daar men niet komt, wordt men niet geschoten. (Zie KOMEN.)

Dat is mis geschoten.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* SCHOT *aldus:* Dat schot is mis.]

Die nog schoot! 1

[*Dat wil zeggen: hij doet vergeefsche moeite, daar hij zijne krachten aanwendt, wanneer de gelegenheid daartoe voorbij is. Als de vijand geweken is, is de beraadslaging, om hem te beschieten, onnut.*]

Die wil genieten, Moet ook meê schieten. (Zie GENIETEN.)

Die wis schiet, die slaat wis en zeker. 2 (Zie de *Bijlage.*)

Hij gaat uit schieten. (Zie GAAN.)

Hij schiet te kort. 3

Houd u laag, zoo wordt gij niet geschoten. (Zie HOUDEN.)

Ik wil noch daaruit halen, noch daarin schieten. (Zie HALEN.)

Ik zal dat wel rond schieten. 4

Nabij schieten helpt niet: treffen geldt. (Zie GELDEN.)

Schieten en slaan. 5

[*Dat is: zijnen vijand op eene onbehoorlijke wijze aanvallen.*]

Spreken vóór denken is schieten zonder zien. (Zie DENKEN.)

Ver af is goed voor het schieten.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op de woorden* MAN *en* MIJL *aldus:* Ver van den man (*of:* Drie mijlen daaraf), is goed voor het schieten.]

Waar hij mikt, schiet hij niet. (Zie MIKKEN.)

Wilt gij niet geschoten worden, duik neder. (Zie DUIKEN.)

SCHIJNEN.

Beter dat het schijnt, Dan dat het kwijnt. (Zie KWIJNEN.)

Het schijnt al zoet, wat men nooit geproefd heeft. (Zie PROEVEN.)

Het schijnt, dat hij al vermoorden zal, wat daaromtrent is. 6

Het schijnt, dat hij 't al dwingen zal. (Zie DWINGEN.)

Het schijnt somtijds gelogen, wat nogtans waar is. (Zie LIEGEN.)

Hij dacht hem vervaard te maken; maar 't scheen zoo. (Zie DENKEN.)

SCHIJTEN.

Die het al eet, die schijt het al. (Zie ETEN.)

Hij ging ervoor schijten.

[*Dat is: op den loop.*]

Kunt gij 't eruit schijten, Dan behoeft gij 't er niet uit te smijten.

Schijt gij, of pijpt gij? (Zie PIJPEN.)

SCHIKKEN.

Het schikken is 't al. 7

Hij weet het wonder wel te schikken.

Nauw te dingen, en wel te betalen, dat is niemand verboden (dat kan wel, *of:* dat schikt wel, *ook:* dat is goed). (Zie BETALEN.)

Schikken en mikken. (Zie MIKKEN.)

Wat men ligt schikt, dat weegt nooit zwaar. 8

SCHILDEREN.

Gelijk gij mij ziet, moogt gij mij schilderen. 9

Men zal hem wat schilderen. 10

SCHOKKEN.

Ik heb het gebrokt, En een ander geschokt. (Zie BROKKEN.)

SCHOONMAKEN.

Die ze beschijten, hebben zooveel, als die ze schoonmaken. (Zie BESCHIJTEN.)

SCHORTEN.

Ik weet, waar het u schort.

Schort je wat, zeg het al niet. 11

Waar men veel opschort, daar zal nog altijd wat aan schorten. (Zie OPSCHORTEN.)

SCHOTELEN.

Hij heeft het geschoteld. 12

[*Eigentlijk: hij heeft het in den schotel gedaan; oneigentlijk: hij is oorzaak van het kwaad.*]

SCHOUWEN.

Hij zal 't wel vuil schouwen. 13

Iemand vlak schouwen.

[*Dat is: niet regt vertrouwen.*]

Iets schoon schouwen. 14

SCHRABBEN.

Na het schrabben valt er niet meer te scheren. (Zie SCHEREN.)

SCHRANSEN.

Na het schransen Gaat men dansen. (Zie DANSEN.)

SCHRAPEN.

Hij schraapt alles naar zich toe. 15

SCHREEUWEN.

Dat schreeuwt. 16

Hard geschreeuwd en gaauw vergeten.

Hij schreeuwt al, eer hij geslagen wordt. 17

SCHREIJEN.

Die ligtelijk lagchen, schreijen ligtelijk. (Zie LAGCHEN.)

Die naschreit, schreit zoowel, als die vóórschreit. 18

Die u schreijen doet, doet u goed. (Zie DOEN.)

Het is beter, dat hij schreit, dan dat ik schrei. 19

SCHRIJVEN.

Dat geschreven is, dat is geschreven. 20

[*Dat wil zeggen: het staat vast; er is niets aan te veranderen. Dit spreekwoord zal wel genomen zijn van* PILATUS' *gezegde:* Joh. XIX : 22.]

---

1 Witsen 271. Tuinman bl. 67, I. bl. 67. *Oct.* 12.
2 *Adag. quaedam* bl. 17.
3 Tuinman I. bl. 292. v. Moerbeek bl. 254.
4 Winschooten bl. 230, 286. Tuinman I. bl. 355. Mulder bl. 433.
5 Bogaert bl. 92.
6 Servilius bl. 27*.
7 29 *Maart.* Gruterus I. bl. 118. 31 *Maart* 53.
8 v. d. Venne bl. 19.
9 Tuinman I. bl. 139. Mulder bl. 421.
10 Tuinman I. bl. 189.
11 v. d. Venne bl. 270.
12 Bogaert bl. 18.
13 Sartorius *pr.* VI. 15.
14 Sartorius *pr.* VI. 13, 14.
15 v. Lennep bl. 193.
16 Tuinman I. bl. 2. v. Duyse bl. 197.
17 de Brune bl. 236, 313. Tuinman II. bl. 94. *Adag. quaedam* bl. 26. *Adag. Thesaurus* bl. 28. Sancho-Pança bl. 23.
18 *Prov. seriosa* bl. 3.
19 Gheurtz bl. 69.
20 Witsen 243.

Dat kan lezen en schrijven. (Zie LEZEN.)
Dat moet ik schrijven. 1
Die niet wel schrijven kan, moet veel vergeten. 2
Geen zwijgen werd ooit geschreven. 3
Het is beter, niet getapt dan niets geschreven.
Het staat geschreven. 4
[*Men geeft hierdoor te kennen, dat eene zaak niet te wederspreken is.* v. DUYSE *teekent aan, dat het „wil zeggen: 't staet in den Bijbel."*]
Hij heeft er schrijvens van. (Zie HEBBEN.)
Hij heeft wat laat geschreven.
[*Zijne oogen zijn bevangen door 't vele schrijven. Hij schrijft nl. rekeningen over de vochtmaat, en werkt, tot de kan leêg is.*]
Peins veel, spreek luttel, schrijf min. (Zie PEINZEN.)
Schrijf, eer dat gij geeft; ontvang, eer dat gij schrijft. (Zie GEVEN.)

SCHUDDEN.

Hij lacht, dat hij schudt. (Zie LAGCHEN.)

SCHUIFELEN.

Hij zou een ander wel doen dansen, gelijk hij zelf schuifelen wil. (Zie DANSEN.)

SCHUILEN.

Daar moet wat anders achter schuilen. 5
Daar schuilde niet: ik was bijgebragt. (Zie BIJBRENGEN.)

SCHUIMEN.

Hij is aan 't schuimen.

SCHUIVEN.

Men kan hem niet verder krijgen, dan men hem schuift (*of:* werpt). (Zie KRIJGEN.)
Schuiven gaat hij. 6
[*Dat is: hij durft de zaak niet aan, en sluipt stilletjes weg. Men bezigt de spreekwijze mede van iemand, die dood is.*]

SCHUTTEN.

Daar het waait, daar schut het.
Dat schut ik. 7
[*Dat wil zeggen: ik zal het tegenhouden, zoo lang ik kan.* TUINMAN *houdt de spreekwijze „van 't* verkeerspel *ontleent," en* WINSCHOOTEN *teekent erbij aan: „misschien daarom oovergenoomen tot het* verkeeren, *om te kennen te geeven, dat men niet lijden wil, dat iemand, wiens spel soo verloopen is, met speelen sal voort vaaren, ten waar hij den* schutter *sijn regt van* schutten *geliefde te voldoen."*]

SCHUWEN.

Schuw, hetgeen gij behoort te schuwen, daar kome van, dat mag. (Zie KOMEN.)

SEINEN.

Hij heeft verkeerd geseind. 8

SIMULEREN.

Die niet kan simuleren, Kan niet regeren. (Zie REGEREN.)
Die wil regeren, Moet simuleren. (Zie REGEREN.)

SJORREN.

Ergens mede gesjord zitten. 9

SLAAN.

Bijna sloeg niemand dood. 10
Daar zullen ze me niet voor slaan.
Die dreigt en niet slaat, die vreest. (Zie DREIGEN.)
Die dreigt, slaat niet. (Zie DREIGEN.)
Die wis schiet, die slaat wis en zeker. (Zie SCHIETEN.)
Dun geslagen is baast geslepen. 11 (Zie de *Bijlage.*)
Eerst geslagen, half gewonnen.
[*Men wil hiermede tot voortvarendheid aansporen.*]
Gij zult haar lang slaan, eer zij lagchen zal. (Zie LAGCHEN.)
Het is hier al geslagen of gevangen. 12
Het is verloren, daar men het al in slaan zal. 13
Hij bijt, aleer hij nog geslagen wordt. (Zie BIJTEN.)
Hij draait zoo lang, als ik sla. (Zie DRAAIJEN.)
Hij heeft hem dood geslagen.
[*Dat is: door kracht van redenen tot zwijgen gebragt.*]
Hij is bont en blaauw geslagen. 14
[ALEWIJN *wil in* bont *eene verbastering van* blond *zien. „Het* bonte, *dat eene verscheidenheid van verwen is, sluit het* blaauwe *mede in," zegt hij, en „aan* blond en blaauw *zijn alle builen en striemen toch voornamelijk te kennen;" terwijl hij eene phrase uit* VAN DEN VONDEL *aanhaalt, die voor zijne zienswijze pleit.*]
Hij is er niet van daan te slaan.
Hij meent te smijten, en hij slaat dood. 15
Hij schreeuwt al, eer hij geslagen wordt. (Zie SCHREEUWEN.)
Hij slaat achteruit.
Hij slaat erin.
Men is gehouwen of geslagen. (Zie HOUWEN.)
Schieten en slaan. (Zie SCHIETEN.)
Sla dengenen, dien gij te eten geeft. (Zie ETEN.)
Weder slaan is niet verboden. 16
[*Van den loop der wereldsche zaken verstaan, is dit spreekwoord eene algemeen erkende waarheid, door den regter in praktijk gebragt: aangevallen wordende, is het geoorloofd, zich te verdedigen. Voor de regtbank der zedekunde vindt het spreekwoord geen verhoor. Het wordt ondertusschen niet zelden verkeerd toegepast, en werkt dan de wraakzucht in de hand.*]

SLABAKKEN.

Hij begint te slabakken.

SLAGEN.

Die te veel onderneemt, slaagt kwalijk. (Zie ONDERNEMEN.)
Het is al eens, wie dat het waagt, Als het maar slaagt.
Het slaagt niet allerwegen. 17
Hij is niet wel (*of:* Hij is kwalijk) geslaagd. 18
Hij slaagt daar wel bij (*of:* in). 19
Kwalijk begonnen, kwalijk geslaagd. (Zie BEGINNEN.)
Zonder wagen, Zelden slagen.
[*Op het woord* OORDEEL (II. *bl.* LXXVII) *komt dit spreekwoord reeds als deel van een ander aldus voor:* Zonder oordeel, Weinig voordeel; Zonder wagen, Zelden slagen.]

SLAPEN.

Als men slaapt, bijt men niemand. (Zie BIJTEN.)
Die niets te verliezen heeft, slaapt gerust. 20

---

1 *Campen* bl. 128.
2 *Campen* bl. 45.
3 *Mets* bl. 49.
4 v. Duyse bl. 437.
5 *Campen* bl. 60.
6 Winschooten bl. 241. Tuinman II. bl. 151.
7 Winschooten bl. 244. Tuinman I. bl. 268. v. Lennep bl. 196.
8 *Schoepe-Spreekw.* bl. 133.
9 v. Lennep bl. 197.
10 *Campen* bl. 49. Meijer bl. 23.
11 *Prov. seriosa* bl. 17.
12 Sartorius *pr.* IV. 90.
13 *Campen* bl. 17. Meijer bl. 36.
14 Alewijn bl. 103. Everts bl. 314.
15 *Mets* bl. 76.
16 Segerus bl. 62. Gruterus II. bl. 167. *Meryh* bl. 61.
17 *Campen* bl. 25. Meijer bl. 12.
18 Tuinman II. bl. 100.
19 Tuinman II. bl. 145.
20 *Mets* bl. 4. de Brune bl. 263, 347.

Die slapen gaat, weet niet, hoe hij ontwaken zal. (Zie ONTWAKEN.)
Hij slaapt, waar hij staat. 1
Hij slaapt genoeg, die niets bedrijft. (Zie BEDRIJVEN.)
Hoe meer men slaapt, hoe meer men slapen wil.
[*Op het woord* DING *komt dit spreekwoord reeds als deel van een ander aldus voor:* Alle ding is maar eene gewoonte: hoe meer men slaapt, hoe meer men slapen wil.]
Men kan niet goed slapen en zich zelven wiegen te gelijk. 2
Men mag daar niet op slapen. 3
Met slapen zal het wel beteren. (Zie BETEREN.)
Slaapt gij, als men soppen zal? 4
Slapen is zoo goed als eten. (Zie ETEN.)
Veel gapen Wil eten of slapen. (Zie ETEN.)
Wat ontbreekt hem, die wel slaapt en eet? (Zie ETEN.)
Zij slapen allen niet, die ronken. (Zie RONKEN.)

SLEMPEN.

Zij slempen En dempen. (Zie DEMPEN.)

SLIJPEN.

Die is fijn geslepen.
Dun geslagen is haast geslepen. (Zie SLAAN.)
Effen is haast geslepen.
Hij is erop geslepen. 5
Hij kan meesterlijk slijpen en wenden. 6

SLIJTEN.

Beter te slijten dan te roesten. (Zie ROESTEN.)

SLIKKEN.

Die kan hij slikken.
Hij slikt alles naar binnen.
[*Hij gelooft alles, wat men hem vertelt; men kan hem alles wijsmaken.*]
Men moet het voor hem kaauwen, en nog slikt hij niet. (Zie KAAUWEN.)

SLIPPEN.

Hij laat hem slippen. 7
[*Dat is: hij laat hem loopen, en wil niet meer met hem te doen hebben. Deze scheepsspreekwijze, zegt* v. D. MEER, *„schijnt afgeleid te moeten worden van de omstandigheid, dat het anker in den grond niet houdt, en alzoo uitsluipt; waardoor dan ook niet zelden het schip in gevaar geraakt."* v. LENNEP *deelt mede, dat* het touw te laten slippen, *beteekent: „het uit het kluisgat te laten wegglijden; 't geen gebeurt, wanneer men, een goed heenkomen zoekende, geen tijd heeft, om het anker te winden, en liever het touw laat slippen, om los te komen."* v. EIJK *verklaart de spreekwijze op gelijke wijze.*]

SLOEREN.

Het moet zoo wat heen sloeren. 8

SLOKKEN.

Het is bij hem: slok op, slok in.

SLORPEN.

Hij wil te gelijk slorpen en blazen. (Zie BLAZEN.)
Slorpen en blazen komt niet overeen. (Zie BLAZEN.)

SLUITEN.

Die wel sluit, zal wel opendoen. (Zie OPENDOEN.)
Het sluit wel, dat sticht.
Houd u gesloten. (Zie HOUDEN.)
Sluit, wat gij hebt. (Zie HEBBEN.)

SMAKEN.

Al te veel smaakt kwalijk. 9
Daar smaakt niets beter, dan wat men zelf eet. (Zie ETEN.)
Dat smaakt origineel.
Het moet niet op, al smaakt het lekker. (Zie MOETEN.)
Het smaakt meerig.
[*Dat wil zeggen: naar meerder.*]
Kookt men 't wel, zoo smaakt het wel. (Zie KOKEN.)
Maakt men 't wel, zoo smaakt het wel. (Zie MAKEN.)
Wat men verre haalt, dat smaakt het zoetst. (Zie HALEN.)

SMAKKEN.

Hij is er gewonnen, geboren, geworpen en gemaakt (*of:* gesmakt). (Zie GEBOREN WORDEN.)

SMARTEN.

Wat schaadt het geproefd, dat niet smart? (Zie PROEVEN.)

SMELTEN.

Hij zal niet smelten.

SMEREN.

Dat gaat, of 't gesmeerd is. (Zie GAAN.)
Dat niet en heeft, dat niet en smeert. (Zie HEBBEN.)
Hoe beter gesmeerd, hoe beter gegleden. (Zie GLIJDEN.)
Men voelt, dat deert, En niet, dat smeert. (Zie DEREN.)
Zij teren en smeren. 10

SMIJTEN.

Hij kan wel mooi fluiten; maar hij smijt niet, waar hij wenkt. (Zie FLUITEN.)
Hij meent te smijten, en hij slaat dood. (Zie SLAAN.)
Kunt gij 't eruit schijten, Dan behoeft gij 't er niet uit te smijten. (Zie SCHIJTEN.)
Leelijk zien smijt niet. 11
Wijd gapen bijt niet; Fel blazen smijt niet. (Zie BIJTEN.)

SMULLEN.

Hij heeft ervan gesmuld.
[*Men neemt dit al jokkende op, en bedoelt, dat hij eene ondervinding in zijn nadeel heeft opgedaan.*]

SNAPPEN.

Vóór tappen, Achter snappen.
[*Men doelt hier op de stille knippen.*]

SNEEUWEN.

Als 't weêr sneeuwt.
[*Met deze spreekwijze scheept men iemand af, wien men niet wel gezind is.*]

SNIJDEN.

Dien het niet zeerdoet, die mag vrij villen en snijden.
[*Men past dit spreekwoord op belangzuchtige menschen toe.*]
Het is dokken of snijden. (Zie DOKKEN.)
Hij snijdt hem fijn.

---

1 *Campen* bl. 106.
2 Tuinman I. bl. 187.
3 *Adag. quaedam* bl. 47. *Adag. Thesaurus* bl. 47.
4 Gheurtz bl. 88.
5 Tuinman I. bl. 322. v. Moerbeek bl. 254.
6 *Campen* bl. 102. Meijer bl. 48.
7 v. Eijk I. *nal.* bl. 50. v. d. Meer bl. 131. v. Lennep bl. 200.
8 Winschooten bl. 261. v. Lennep bl. 201.
9 Servilius bl. 194. Zegerus bl. 57. *5 Oct.* Gruterus I. bl. 91. de Brune bl. 496.
10 Winschooten bl. 260, 265, 309. Tuinman I. bl. 102, II. bl. 34. v. Waesberge *Geld* bl. 165. v. Lennep bl. 225.
11 Zegerus bl. 38. de Brune bl. 321, 492.

Meet driemaal, eer gij ééns snijdt. (Zie METEN.)
Versch gescherpt, snijdt het best. (Zie SCHERPEN.)

SNOEPEN.

Hij heeft vooraf gesnoept.
[*Wanneer er van oneerbare handelingen vóór het huwelijk sprake is, vindt dit spreekwoord zijne toepassing.*]

SNUITEN.

Hij heeft mij gesnoten. 1
[*Dat is: hij heeft mij bij dien koop te veel geld afgenomen.*]

SOEZEN.

Hij soest.
[*Het klanknabootsende woord* soezen *gebruikt men, om er den dwaas of den dronkaard door aan te duiden;* soezen *toch zegt zooveel als* zachtkens ruischen, suizelen, bedwelmd zijn.]

SOLLEN.

Hij laat zich maar sollen.

SOPPEN.

Dat is vet soppen!
Hij zal niet ruim soppen.
Slaapt gij, als men soppen zal? (Zie SLAPEN.)

SPANNEN.

Het spant er. 2
Wel spannen helpt niet; het hangt al aan wel afschieten. (Zie AFSCHIETEN.)
Zoo spant het er niet.

SPAREN.

Beter te sparen, dan daarna te vragen. 3
Die voor een ander niet van sparen weet, zal het vervolgens voor zich zelven ook niet doen. (Zie DOEN.)
Die wat spaart, die wat heeft. (Zie HEBBEN.)
Die wat spaart, vindt wat.
[*Op het woord* HAM *komt dit spreekwoord reeds als deel van een ander aldus voor:* Die wat spaart, heeft (*of:* vindt) wat; maar als het hammetje gekloven is, is het sparen gedaan.]
Hoe eer gespaard, Hoe eer vergaârd. 4
Men moet iets niet te lang sparen, noch te wel bewaren. (Zie BEWAREN.)
Niet hebben doet wel sparen. (Zie HEBBEN.)
Ontijdig sparen Doet niet vergâren.
Sparen, als men heeft, en sparen, als men niet heeft, is altijd sparen. (Zie HEBBEN.)
Sparen Boven gâren. 5
Wat men spaart, is het eerst gewonnen. 6
Zonder sparen Kan niemand vergâren. 7

SPARTELEN.

Hij spartelt ertegen. 8 (Zie de *Bijlage.*)

SPELEN.

Daar zoude meer dan één meê spelen. 9
Die speelt, Die steelt. 10
Die wat bijbrengt, mag meê spelen. (Zie BIJBRENGEN.)
Die winnen (spelen, dobbelen, troeven, wedden, *of:* minnen) wil, moet bijzetten. (Zie BIJZETTEN.)
Hij loopt met hem spelen.
Hij speelt al inwaarts. 11
Hij speelt: haal in. (Zie INHALEN.)
Hij speelt: la, la.
Hij speelt primo mihi. 12
[*Dat wil zeggen: eerst voor mij. De spreekwijze ziet op de baatzuchtigen, die altijd hun eigen ik op den voorgrond plaatsen.*]
Hij zal het wel klaar spelen.
Men mogt dat wel wat minder spelen. 13
[*Dat wil zeggen: het zou wel met minder afkunnen; daar behoeft zooveel omhaal niet bij; het laat zich binnen engere grenzen bepalen.*]
Speel daarmede, maar breek het niet. (Zie BREKEN.)
Ziet men 't, zoo speel ik; Ziet men 't niet, zoo steel ik. 14
Zij spelen: dobbe dobbe dob.
[*De aanmatiging der Russische ambassade had te onzent tot menigvuldige moeijelijkheden aanleiding gegeven. Eene maand na de begrafenis van* FREDERIK HENDRIK *kwam het tot dadelijkheden, daar het Haagsche gemeen met de Moscoviters den spot dreef. De geschiedenis van dat gezantschap mededeelende, geeft* SCHELTEMA, *in zijn* Rusland en de Nederlanden, I. *bl.* 194, *de aanleiding tot grootere moeijelijkheden aldus op: „Hunne kleeding en hun gedrag hadden eenen gestadigen toevloed van nieuwsgierigen om en voor hunne woning veroorzaakt; en daar het woord* dobbre, dobbre! goed, *veel van hen gebruikt werd, en dit het eenigste woord was geworden, hetwelk het Haags gemeen verstond, zoo werd hen hetzelve dikwijls nageroepen." In die woorden meent* SCHELTEMA *eene verklaring der spreekwijze te zien, als hij in eene noot vraagt: „Zoude dit geene opheldering geven van het spreekwoord:* dobbe dobbe dob te spelen, *bij* WAGENAAR *vermeld, D.* XVI, *bl.* 237, — alles goedkeuren, ja en amen zeggen?"]
Zij spelen: raak wel, zoo hebt gij wel. (Zie HEBBEN.)

SPENEN.

Men moet hem wat spenen. 15

SPEUREN.

Die kwalijk speurt, kwalijk vindt. 16 (Zie de *Bijlage.*)

SPIEGELEN.

Die zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. 17
Die zich wel spiegelt, ziet zich wel; die zich wel ziet, kent zich zelven wel. (Zie KENNEN.)
Elk spiegele zich. 18

SPIESEN.

Hij wordt gespiesd.

SPINNEN.

Al is het begonnen, Het is nog niet gesponnen. (Zie BEGINNEN.)

---

1 Winschooten bl. 268. Tuinman I. bl. 23. v. Moerbeek bl. 255.
2 Tuinman I. bl. 252. v. Waesberge *Vrijen* bl. 57. Harrebomée *Kind* bl. 215.
3 *Sel. Prov.* bl. 163.
4 (Folie I. 283.)
5 v. Alkemade bl. 142.
6 Cats bl. 501. *Fakkel* bl. 194. *Vrijmoedige* bl. 86.
7 Cats bl. 500. de Brune bl. 200.
8 Tuinman II. bl. 100.
9 Tuinman I. bl. 40, 295. v. Zutphen *Duivel* bl. 121.
10 Gruterus III. bl. 129.
11 Gheurts bl. 31.
12 de Brune bl. 458. Bogaert bl. 40.
13 de Brune bl. 465. Sartorius *tert.* VII. 24.
14 *Prov. seriosa* bl. 38. Gheurtz bl. 61. *Adag. Thesaurus* bl. 59.
15 Winschooten bl. 274.
16 *Motz* bl. 69.
17 Servilius bl. 253. Zegerus bl. 21. 21 *Febr.* Idinau bl. 223. Gruterus I. bl. 99, 106. Cats bl. 525. de Brune bl. 33. *Sel. Prov.* bl. 96. Sartorius *sec.* IV. 13, X. 48. Witsen 237. Winschooten bl. 276. v. Alkemade bl. 117. Tuinman I. bl. 150. *Adag. quaedam* bl. 26, 33, 37. Folqman bl. 128. *Adag. Thesaurus* bl. 28, 35. Gales bl. 14. *Magazijn* II. bl. 40. *Euphonia* bl. 525. *Vers.* 36. *Fakkel* bl. 191. Hornstra bl. 46. *Sermoen* bl. 53. v. Eijk I. bl. 56. *Zeepl.* bl. 76. v. Waesberge *Geld* bl. 170, *Wijn* bl. 16. Sancho-Pança bl. 38. Modderman bl. 8. Bogaert bl. 109. 21 *Febr.* 63.
18 1 *Jan.* Gruterus I. bl 111. Cats bl. 466, 491. *Sel. Prov.* bl. 49. *Sermoen* bl. 36. Modderman bl. 99.

Beter gesponnen Dan niets gewonnen. 1
Dat hij gerokkend heeft, dat moet hij zelf spinnen. (Zie ROKKENEN.)
De een rokkent, wat de ander spint. (Zie ROKKENEN.)
Die is fijn gesponnen.
[*Men zegt dit, als iemand een' fijnen zet doet.*]
Grof gesponnen en fijn (*of:* slap) gedraaid, is onsterk. (Zie DRAAIJEN.)
Het is gerokkend; ware het gesponnen. (Zie ROKKENEN.)
Het is te lang gesponnen, zonder nat te maken. (Zie MAKEN.)
Hij spint te grof. 2
Kwalijk gewonnen, Kwalijk gesponnen. 3
Wel begonnen, Haast gesponnen. (Zie BEGINNEN.)
Werd er niet gerokkend, daar zou niet gesponnen worden. (Zie ROKKENEN.)

Spitten.

Hij spit niet diep.

Splitsen.

Men moet splitsen en knoopen. (Zie KNOOPEN.)

Spoeden.

Het is hier: haast je, spoed je. (Zie HAASTEN.)
Wel rooijen doet wel spoeden. (Zie ROOIJEN.)

Spoken.

Het spookt er.

Spotten.

Spotten leert gek verstaan. 4

Spreken.

Als hij eet, spreekt hij van niemand kwaad. (Zie ETEN.)
Beter gek gesproken dan gek gedaan. (Zie DOEN.)
Beter gezwegen dan oneerlijk gesproken. 5
Beter veel te denken dan te spreken. (Zie DENKEN.)
Dat is te boud gesproken. 6
Die den eenen hoort spreken, heeft nog maar half gedaan. (Zie DOEN.)
Die hem laatst spreekt, heeft hem eerst. (Zie HEBBEN.)
Die kort spreekt, spreekt goed.
Die kwaad denkt, die kwaad spreekt (*of:* doet). (Zie DENKEN.)
Die kwalijk spreekt, heeft anders niet dan een goed zwijgen verbeurd. 7
Die schoon wil hooren, spreke schoon. (Zie HOOREN.)
Die te gader eten, moeten te gader spreken. (Zie ETEN.)
Die veel spreekt, liegt veel. (Zie LIEGEN.)
Die wel wil spreken, behoort zich wel te overdenken. (Zie OVERDENKEN.)
Eerst denken en dan spreken. (Zie DENKEN.)
Gij moogt hem doen spreken, maar kunt hem niet doen zwijgen. 8
Het is een goed spreken, dat een goed zwijgen verbetert.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* SPREKER *aldus:* Het is een goed spreker, die een' goed' zwijger verbetert.]
Het is te dom, om ervan te spreken. 9
Hij heeft er wel van hooren spreken. 10
Hij heeft hem gesproken.
[*Dat wil zeggen: hij is erg dronken.*]
Hij spreekt onbewimpeld. (Zie BEWIMPELEN.)
Hij spreekt zich zelven voorbij.
Hij weet te zwijgen noch te spreken. 11
Hij weet, wanneer (*of:* waar) hij zwijgen en spreken moet. 12
Hoor veel, spreek weinig. (Zie HOOREN.)
Kwaad spreken regt niet. (Zie REGTEN.)
Laat hem spreken, wat hij wil; hij heeft daarom niet, wat hij wil. (Zie HEBBEN.)
Leef als voorheen, spreek als nu. (Zie LEVEN.)
Men kan het zoo niet zeggen zonder spreken.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* DING *aldus:* Men kan alle dingen zoo niet zeggen zonder spreken.]
Men kan wel te gelijk zingen, maar niet te gelijk spreken.
Men moet altijd ten beste spreken. 13
Men spreekt stouter voor anderen dan voor zich zelven. 14
Peins veel, spreek luttel, schrijf min. (Zie PEINZEN.)
Snel in het hooren, traag in het spreken. (Zie HOOREN.)
Spreek, opdat ik u kenne. (Zie KENNEN.)
Spreek, opdat ik u zie. 15
Spreek uw laatste spreken. 16
Spreken vóór denken is schieten zonder zien. (Zie DENKEN.)
Stout gesproken is half gevochten. 17
Te veel spreken deugt niet. (Zie DEUGEN.)
Veel kraauwen zeert, Veel spreken deert. (Zie BEZEEREN.)
Wie spreekt, die zaait; Wie hoort, die maait. (Zie HOOREN.)
Wilt gij hebben, dat men van u spreekt? trouw of sterf. (Zie HEBBEN.)
Zoo als iemand spreekt, zoo is het.
Zoo kort, als ik er nu over gesproken heb. 18
Zwijgen of wel spreken. 19

Sprietoogen.

Hij sprietoogt.
[*Dat wil zeggen: hij ziet wel scherp, maar dubbel.* Sprietoogen, *zegt* WINSCHOOTEN, *op het woord* spriet, „*is* staroogen; *om dat de schippers haar oogen geduurig omhoog naa de spriet gestrekt houden.*"]

Springen.

Beter aarzelen dan kwalijk springen. (Zie AARZELEN.)
Die heeft, wat er blinkt (*of:* klinkt), Krijgt, wat er springt. (Zie BLINKEN.)
Gij moet springen of baden. (Zie BADEN.)
Het is goed achterwaarts te deinzen, om beter te springen. (Zie DEINZEN.)
Hij moet springen, of hij wil of niet. 20
[*Die tegen zijnen wil tot springen genoodzaakt wordt, heeft weinig vermaak van zijne*

---

1 v. Aken 8. Harrebomée *Kind* bl. 234.
2 Campen bl. 80. Tuinman I. bl. 179, 259, 301.
3 Wassenbergh IV. bl. 97.
4 v. d. Venne bl. 45.
5 Gruterus II. bl. 137, III. bl. 127. *Mergh* bl. 4.
6 de Brune bl. 76.
7 *Prov. seriosa* bl. 14. *Campen* bl. 21. Gheurtz bl. 77. Meijer bl. 11.
8 Sartorius *pr.* I. 49, VII. 99.
9 Gales bl. VIII.
10 Sartorius *pr.* X. 58.
11 *Campen* bl. 59, 106.
12 *Campen* bl. 30. *Adag. quaedam* bl. 31. *Adag. Thesaurus* bl. 33.
13 *Adag. quaedam* bl. 46. *Adag. Thesaurus* bl. 47.
14 v. d. Venne bl. 249.
15 Tuinman II. bl. 12.
16 Sartorius *tert.* III. 86.
17 Gruterus II. bl. 163. v. d. Venne bl. 207. *Mergh* bl. 39. *Wijsheid* bl. 140. Sancho-Pança bl. 32, 37. Bogaert bl. 95.
18 *Campen* bl. 59. Meijer bl. 28.
19 Gruterus III. bl. 176.
20 v. Waesberge *Geld* bl. 167.

vlugheid. Men bezigt dit spreekwoord van iemand, die door eigene schuld bankbreukig wordt.]

Ik wil eens zien, hoe ver ik springen kan. 1

Men wint meer door gaan dan door springen. (Zie GAAN.)

Of hij al hoog of laag (*ook wel:* op of neêr) sprong. 2

Spring er eens naar! 3

[*Dat wil zeggen: die zaak is buiten bereik.* TUINMAN *gist, dat „dit ontleent zal zyn van de honden, die men zich te vergeefs naar een stuk broods moede laat springen."*]

SPUWEN.

Daar men op spuwt, dat houdt men liefst zelf. (Zie HOUDEN.)

Hij spuwt er niet in.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* NAT *aldus:* Hij spuwt ook niet in het lieve nat.]

STAAN.

Aan veel belast, wordt 't minst gedaan; Want de een laat 't op den ander staan. (Zie BELASTEN.)

Als men ervoor staat, moet men waar bieden. (Zie BIEDEN.)

Daar hij staat, daar staat hij. 4

[*Men zegt dit van een' mensch, die uit zich zelven tot geen besluit komt; maar tot alles moet aangedreven worden. In gelijken zin gebruikt men de spreekwijze:* Daar hij zit, daar zit hij.]

Daar sta ik voor stil.

[*Dat wil zeggen: die zaak is mij zoo onbegrijpelijk, dat ik niet verder kan.*]

Dat is er een van sta vast.

Dat moet erop staan: het gaat, hoe het gaat. (Zie GAAN.)

Die daarvan hebben wil, laat het mijne staan. (Zie HEBBEN.)

Die een ander jaagt, zit (*of:* staat) zelf niet stil (rust zelf niet, *ook wel:* wordt zelf gejaagd, *of:* moet zelf hard loopen). (Zie JAGEN.)

Die schamen en mijden, Staan dikwijls bezijden. (Zie MIJDEN.)

Die sta, zie toe, dat hij niet valle. 5

Een weinig weigerens staat wel. 6

Gij hebt zooveel van zitten als van staan. (Zie HEBBEN.)

Gij zult hem al staande verliezen. 7

Het is dikwijls moeijelijk, om te weten, waar men staan moet.

Het is hollen of stil staan. (Zie HOLLEN.)

Het is tot staan gekomen. (Zie KOMEN.)

Het staat al krap met hem. 8

Het stond zus of zoo. 9

Hij heeft daar niet geheel gestaan. 10

Hij is gaande en staande. (Zie GAAN.)

Hij slaapt, waar hij staat. (Zie SLAPEN.)

Hij staat hem. 11

Hij staat nergens voor.

[*Hij weet voor alle dingen raad.*]

Hij staat, of hij geen tien kan tellen.

[*Op het woord* MOUW *komt dit spreekwoord reeds als deel van een ander aldus voor:* Die zien, of zij geen drie (*of:* vijf) kunnen tellen, terwijl zij er wel tien achter (*of:* in) de mouw hebben.]

Hij staat scherp.

[*Hij heeft honger.*]

Hij stond bekaaid. 12

[*Dat is: hij heeft schade behaald.* Bekaaid *komt van* kaai *of* wal.]

Hij stond en keek. (Zie KIJKEN.)

Hij wil het staande houden. (Zie HOUDEN.)

Hij zegt, waar het op staat. 13

Hij zou eten, dat het sta! zegt. (Zie ETEN.)

Hij zuipt, dat het sta! zegt. 14

[*Als de dronkaard het hoogste punt van zuipen heeft bereikt, om zijne bezinning geheel en al kwijt te raken, zegt men:* hij zuipt, dat het sta! zegt. *Wanneer* iets tot staan gekomen is, *is het tot het uiterste gevoerd.*]

Ik sta u half.

Men moet weten, waar het op staat. 15

Staat het u zoo naauw? 16

Sta vast: het zal er waaijen. 17

Stil staan beweegt. (Zie BEWEGEN.)

Vechten, dat het sta! zegt. 18

Wil je voortgaan, Blijf niet staan. 19

Zij staat er vrij links bij.

Zoo als ik ga en sta. (Zie GAAN.)

STALLEN.

Het is hier goed, om te stallen.

Zij stallen niet met elkander.

STAPPEN.

Die niet stappen kan, moet wel draven. (Zie DRAVEN.)

Hij gaat stappen.

[*Hij maakt zich uit de voeten.*]

Hij stapt daar heel parmantig heen. 20

STEENIGEN.

Dan zou men hem steenigen.

STEIGEREN.

Ik heb zooveel van steigeren als van metselen. (Zie METSELEN.)

STEKEN.

Daar steekt niets in hem. 21

Daar steekt wat achter.

Hij blijft erin steken. 22

Hij heeft het ervoor laten steken.

[*Hij is gestorven.*]

Hij steekt wijd daarnevens. 23

Ik heb hem al gestoken. 24

[*Ik ken zijnen smaak al.*]

Laat steken, wat te houvast is. 25

Steek dat bij u. 26

---

1 Campen bl. [illegible].
2 Everts bl. [illegible].
3 Tuinman I. bl. [illegible].
4 Campen bl. 106.
5 Tuinman I. bl. [illegible]. Roodhuijzen bl. [illegible].
6 Gheurts bl. 18.
7 Sartorius tert. II. 74.
8 Gheurts bl. 62.
9 Sartorius tert. VII. 54. Winschooten bl. [illegible]. Tuinman I. bl. [illegible], [illegible]. *Adag. quaedam* bl. 61. *Adag. Thesaurus* bl. 64. Sancho-Pança bl. [illegible].
10 Campen bl. 125. Sartorius sec. II. [illegible].
11 Tuinman II. bl. 148.
12 Winschooten bl. 18. Smids XXIII. v. Waesberge *Vrijen* bl. 64.
13 Sartorius sec. V. 8, 12. Tuinman I. bl. [illegible], II. bl. 205. *Sermoen* bl. 50.
14 Tuinman I. bl. 308.
15 v. Waesberge *Vrijen* bl. 60.
16 *Adag. quaedam* bl. [illegible].
17 v. Lennep bl. 254.
18 Winschooten bl. 125.
19 v. d. Venne bl. [illegible].
20 Servilius bl. 27v.
21 Sartorius sec. IV. 25.
22 Winschooten bl. 255. Sancho-Pança bl. 44.
23 Servilius bl. 1v.
24 Sartorius *pr.* X. 6.
25 v. d. Venne bl. [illegible].
26 Winschooten bl. 25.

STELEN.

Als ik steel, wil ik stelen, dat degelijk is. 1
Beter te bedelen dan te stelen. (Zie BEDELEN.)
Dat is, om te stelen.
Die speelt, Die steelt. (Zie SPELEN.)
Die steelt, Die kweelt. (Zie KWELEN.)
Die zich geneert met stelen, moet zich getroosten met hangen. (Zie GENEREN.)
Die zóó liegt, kan ook stelen. (Zie LIEGEN.)
Heeft hij gestolen, dan moet hij hangen. (Zie HANGEN.)
Het is niet gestolen. 2
Men zal haar niet stelen.
[*Dat meisje is leelijk, en daarom geene begeerlijke partij.*]
Steel wat, zoo hebt gij wat; maar laat ieder het zijne. (Zie HEBBEN.)
Ziet men 't, zoo speel ik; Ziet men 't niet, zoo steel ik. (Zie SPELEN.)

STELLEN.

Hij kan het wel stellen. 3
Hij stelt zich blank. 4
[*Hij is onpartijdig.*]
Hij stelt zich schrap.
[*Hij is op tegenweer bedacht.*]

STEMMEN.

Hij stemt tegen hem. 5

STERVEN.

Die hetzelfde denken, zullen niet te gelijk sterven. (Zie DENKEN.)
Ga, waar gij moogt, en sterf, waar gij moet. (Zie GAAN.)
Het is al te veel bemind, als men daarvan sterft. (Zie BEMINNEN.)
Het is kwaad sterven, voor die het niet geleerd heeft. (Zie LEEREN.)
Hij kan leven noch sterven. (Zie LEVEN.)
Hij krijgt te veel, om te sterven, en te weinig, om te leven. (Zie KRIJGEN.)
Hij sterft, daar hij gaat. (Zie GAAN.)
Hij sterft wel, die allengs van te voren sterft. 6
Hij zal veel kosten van omstooten, als hij staande sterft. (Zie KOSTEN.)
Hoe blijder leven, hoe droever sterven. (Zie LEVEN.)
Ja, wilde zij nog eenmaal weder sterven. 7
In het sterven zal het wel beteren. (Zie BETEREN.)
Kunt gij sterven, gij kunt vergeten worden.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* GEK *aldus:* Er is niemand zoo lief, is hij zoo gek, dat hij sterft, of hij wordt vergeten.]
Leef, zoo als gij sterven wilt. (Zie LEVEN.)
Leer sterven, eer gij sterft, zoo kunt gij sterven, als gij sterft. 8
Men kan maar eens sterven.
[*Op het woord* DOODE *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Men kan maar eens sterven: het duurt zoo lang, dood te zijn.]
Men moet toch eenmaal sterven. 9
Men moet veel lijden, of vroeg sterven. (Zie LIJDEN.)
Men zal wel komen, daar men sterven zal. (Zie KOMEN.)
Niemand sterft gaarne. 10
Niets voor een goed leven en zalig sterven. (Zie LEVEN.)
Ongaarne sterft hij, die meest moet achterlaten. (Zie ACHTERLATEN.)
Sterven Is ons aller erven. (Zie ERVEN.)
Sterven, om te leven. (Zie LEVEN.)
Van geven sterft men. (Zie GEVEN.)
Wel leven doet wel sterven. (Zie LEVEN.)
Wie sterft, eer hij sterft, sterft niet, als hij sterft. 11
Wilt gij hebben, dat men van u spreekt? trouw of sterf. (Zie HEBBEN.)
Wilt gij 't niet gelooven, dan moet gij ongeloovig sterven. (Zie GELOOVEN.)
Zulk een leven, zulk een sterven. (Zie LEVEN.)

STEUNEN.

Die al zittende werkt, wordt al steunende beloond. (Zie BELOONEN.)
Ieder heeft wat, daar hij zich op steunt. (Zie HEBBEN.)

STEVENEN.

Hoog gestevend, laag gezeild.

STICHTEN.

Het sluit wel, dat sticht. (Zie SLUITEN.)

STIKKEN.

Stikken is u zingen. 12
[*Dat is: gij zingt te vergeefs. Men zegt dit, wanneer volharding toch niets baat.*]

STILZWIJGEN.

Die wel dient, eischt met stilzwijgen. (Zie DIENEN.)

STINKEN.

Die niet stinkt, ruikt best. (Zie RUIKEN.)
Het eene moet hinken, Of het andere stinken. (Zie HINKEN.)
Het is beter, dat het drinkt, Dan dat het stinkt. (Zie DRINKEN.)
Het zal er geducht stinken. 13
[*Het zal daar ongemakkelijk toegaan.*]
Hij stinkt daar.
[*Hij is er niet gezien.*]
Iets tot stinkens toe prijzen. (Zie PRIJZEN.)
Vijst niet, of het zou stinken. 14
Wat hij geeft, dat stinkt. (Zie GEVEN.)

STOFFEREN.

Hij kan het meesterlijk stofferen. 15

STOKEN.

Het zal met één stoken doorgaan. (Zie DOORGAAN.)
Hij stookt eronder. 16

STOMEN.

Hij heeft gestoomd.
[*Men bezigt deze spreekwijze, wanneer de damp van den dronkaard afstuift.*]

STOOTEN.

Die langzaam gaat, stoot zich niet ligt. (Zie GAAN.)
Hij komt er met horten en stooten. (Zie HORTEN.)
Ik heb mij daar eenmaal aan gestooten. 17
Stoot mij, daar ik wezen wil, ik kom er toch wel (*of:* ik val er anders van zelf). (Zie KOMEN.)

---

1 Servilius bl. 197*. Gruterus II. bl. 126. *Mergh* bl. 2.
2 Sartorius *pr.* VIII. 55.
3 Winschooten bl. 290.
4 Tuinman I. bl. 190.
5 Sartorius *tert.* VIII. 18.
6 Gruterus III. bl. 174. Meijer bl. 96.
7 *Campen* bl. 84.
8 27 *Nov.* Gruterus I. bl. 113. *Sel. Prov.* bl. 194.
9 Richardson bl. 39.
10 *Campen* bl. 68.
11 Tuinman I. bl. 330. *Fakkel* bl. 196. v. Eijk III. 55.
12 Sartorius *pr.* VII. 1.
13 Tuinman I. bl. 232, *nal.* bl. 16. Bogaert bl. 44, 47.
14 *Campen* bl. 124.
15 *Campen* bl. 56.
16 Tuinman I. bl. 291. Bogaert bl. 25.
17 *Campen* bl. 45.

STOOTSCHAVEN.

Hij gaat stootschaven. 1

[*Volgens* TUINMAN *past men deze spreekwijze toe op iemand, „die naar den trant der veenboeren met het hoofd voor uit al bukkende en als duwende voortgaat, als of hy 't postuur van een schaaver vertoonde."*]

STOREN.

Ligt gestoord, ligt vergeten. 2

STORTEN.

Daar niets is, daar stort men niet. 3

Die het zijne stort, kan alles niet weder oprapen. (Zie OPRAPEN.)

STOUWEN.

Het kan erin, als 't maar wel gestouwd is. (Zie KUNNEN.)

Hij kan vrij wat stouwen. 4

[*Men zegt dit van een' grooten drinker, die den drank in zijn ligchaam, naar 't schijnt, ineen duwt, alsof het eene vaste stof ware.*]

STOVEN.

Onder stooft men ze gaar.

STRAFFEN.

Het deugt niet, en is zijn straffen niet waardig. (Zie DEUGEN.)

Met datgeen, waarmede men zondigt, wordt men gestraft.

STRANDEN.

Hij kan het wel stranden. 5

[*Dat is, zegt* POSTHUMUS: *„hij leeft in ruime omstandigheden; hij is er goed bij, wat zijn geldelijken toestand betreft." Wat de afleiding dezer spreekwijze aangaat, dobbert hij tusschen „het strand over, te boven, kunnen komen, in tegenstelling van* op it strân sitte, *uit zijn goed, arm, zijn," en „zich door het opgeworpen strand verzekerd, of beveiligd, te hebben tegen armoede en gebrek." Hij stelt het gelijkbeteekenend met het spreekwoord:* Hij heeft zijne schaapjes op het droogе; *mij dunkt:* Hij kan het wel stellen.]

STREELEN.

Zij strooken en streelen. 6

STRIJDEN.

Alzoo te strijden, ben ik niet gewend. (Zie GEWENNEN.)

STRIJKEN.

Het is strijk en zet. 7

[*Dat wil zeggen: hetzelfde voordeel komt telkenmale weder binnen.* TUINMAN *acht het „ontleent van de dobbelbank, daar men* by zet, *en door een gelukkigen worp den pot na zich* strykt."]

Hij gaat ermeê strijken. 8

Hij heeft het met strijken en flikflooijen al ver gebragt. (Zie BRENGEN.)

Hij is ervoor gestreken.

[*Dat wil zeggen: hij is dood. De spreekwijze zal wel van een onttakeld schip zijn afgeleid.*]

Hij laat alles strijken en zeilen.

STROOIJEN.

Hij is niet gestrooid.

[*Dat is: men kan het hem wel aanzien, dat hij geene aangename ontmoeting heeft gehad.* Strooijen *wil hier zeggen:* bloemen, enz. voor de voeten werpen, *gelijk men bruid en bruidegom doet. Men bezigt deze spreekwijze, wanneer iemand zich vrij gemelijk betoont.*]

STROOKEN.

Zij strooken en streelen. (Zie STREELEN.)

STUDEREN.

Men moet zich niet zot studeren. 9

STUITEN.

Hij stuit niet veel. 10

[*„Dat is," zegt* TUINMAN: *„hy heeft niet veel, om op te roemen of pochen;" terwijl* BILDERDIJK, *in zijne* Aant. *op* C. HUYGENS' Koren-bloemen, VI. *bl.* 262, *den oorsprong dezer spreekwijze doet kennen als „by overdracht naamlijk van den kaatsbal, die niet deugt, dan naar mate hy* opstuit."]

STUIVEN.

Ik weet niet, waar het gestoven of gevlogen is. 11

Loopen, dat het stuift. (Zie LOOPEN.)

STUTTEN.

Hij is voor het stutten bewaard. (Zie BEWAREN.)

TALEN.

Hij taalt er niet naar. 12

TAMBOEREN.

Hij heeft er genoeg op getamboerd.

TANEN.

Hij ziet er uit, of hij getaand was. 13

TAPPEN.

Het is beter, niet getapt dan niets geschreven. (Zie SCHRIJVEN.)

Tap ze, maar borg ze niet. (Zie BORGEN.)

Vóór tappen, Achter snappen. (Zie SNAPPEN.)

Zoo kwalijk varen zij, die 't tappen, als die 't drinken. (Zie DRINKEN.)

TASTEN.

Die kwalijk ziet, zal te beter tasten. 14

Hij liegt, dat men het voelen en tasten kan. (Zie LIEGEN.)

Tast en voel. 15

TAXEREN.

Iemand willen taxeren.

TEGENSTAAN.

Goedkoop verkregen, Staat elk een tegen.

TEGENZETTEN.

Tot een stout eischen zet men een vrij ontzeggen tegen. (Zie EISCHEN.)

TEKORTKOMEN.

Daar niets overschiet, komt meesttijds tekort. (Zie OVERSCHIETEN.)

Hij maakt wel, dat hij niet tekortkomt. (Zie MAKEN.)

TELEN.

Teel wat, zoo hebt gij wat. (Zie HEBBEN.)

TELLEN.

Als wij 't hebben, dan mogen wij 't tellen. (Zie HEBBEN.)

Hij past goed op zijn tellen. (Zie PASSEN.)

---

1 Winschooten bl. 290. Tuinman I. aanl. bl. 28, II. bl. 151.
2 v. d. Venne bl 22.
3 Gruterus II. bl. 129. *Mergh* bl. 6.
4 v. Lennep bl. 2:7.
5 de Wendt-Posthumus III. bl. 129-130.
6 Winschooten bl. 301.
7 Sartorius *sec.* II. 86, VII. 65, *tert.* VII. 42. Tuinman I. bl. 264. v. Eijk III. bl. 86.
8 Tuinman I. bl. 264.
9 Tuinman I. bl. 274, II. bl. 2.
10 Campen bl. 91. Tuinman I bl. 296.
11 Tuinman II. bl. 127.
12 Tuinman II. bl. 240.
13 Winschooten bl. 306.
14 *Prov. serioes* bl. 18.
15 25 *Jan.* Gruterus I. bl. 120.

Hij staat, of hij geen tien kan tellen. (Zie STAAN.)
Tel, wat ik zeg. 1

TEPASBRENGEN.

Hij zal 't hem wel tepasbrengen. 2

TEPASKOMEN.

Die wat weet, dien komt het tepas. 3
Het kan weêr tepaskomen. 4

TEREGTKOMEN.

Gij kunt bij mij teregtkomen.
Het komt wel teregt.

[*Op de woorden* DOCHTER *en* DUBBELTJE *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van de spreekwoorden:* Het komt teregt, beter dan verzopen dubbeltjes: of men moet de dochter van den kastelein trouwen, *en* Alles komt teregt, behalve de potloodjes en verzopen dubbeltjes.]

TEREN.

Hij teert achteruit. 5
Zij teren en smeren. (Zie SMEREN.)

TERGEN.

Hij tergt, om weder te tergen. 6
Te veel te vergen, Is maar tergen.

TERUGKOMEN.

Ik heb vergeten, dat ik u niet beval, dat gij spoedig zoudt terugkomen. (Zie BEVELEN.)

TILLEN.

Hij kan het heffen noch tillen. (Zie HEFFEN.)
Hij tilt niet zwaar. 7

TIMMEREN.

Die achter den ander timmert, moet wel achter hem wonen. 8
Hij timmert niet hoog. 9
Nu wederom aan het metselen en timmeren. (Zie METSELEN.)

TOBBEN.

Er is met hem vrij wat te hobben en te tobben. (Zie HOBBEN.)
Hij is erdoor getobd. 10
Hij komt er na veel hobben en tobben. (Zie HOBBEN.)
Men laat hem maar hobben en tobben. (Zie HOBBEN.)
Zij heeft al veel tobbens verdragen. 11
Zij tobben en tornen. 12

TOEBEHOOREN.

Het heeft al een ander toebehoord, en het zal al een ander toebehooren. 13

TOEDEKKEN.

Hij heeft hem goed toegedekt.

[*Hij heeft hem gestreng berispt.*]

TOEDENKEN.

Het is een ander toegedacht, en mij beschikt. (Zie BESCHIKKEN.)

TOEGAAN.

Dat gaat er schots en scheef naar toe. 14

[*Dat is: de zaken liggen verward door elkander.* Schots *is* lomp, ruw, wild. *Het denkbeeld, dat* „Schotsch" *hier* „hardnekkig vechten" *beteekent, en van de* „Schotten" *is ontleend, wordt door Prof.* BOSSCHA, *in zijne* Neêrl. Heldendaden te Land, I. *bl.* 195, *voorgestaan. Het is echter niet waarschijnlijk, dat de Schotten deel aan dit spreekwoord hebben. Zie* DE JAGER.]

Het gaat er hol toe. 15
Het gaat er scherp toe.
Het gaat er schouw toe.
Het gaat er slim genoeg toe. 16
Het gaat er vreemd genoeg toe. 17
Het gaat er warm toe.
Zij weten niet, dat het er zoo regtvaardig toegaat. 18

TOEKOMEN.

Het komt hem niet regt naauw toe. 19
Het moet vroeg toekomen, dat lang oud zal zijn. 20

TOELEGGEN.

Die niet toelegt, zal niet medeëten. (Zie MEDEËTEN.)

TOENEMEN.

Het neemt toe; Men weet niet: hoe? 21

TOESPREKEN.

Men moet niemand toespreken, terwijl hij drinkt. (Zie DRINKEN.)

TOESTAAN.

Wie het eene toestaat, die moet ook het andere toestaan. 22

TOETAKELEN.

Hij heeft hem deerlijk toegetakeld. 23
Hij is al wonderlijk toegetakeld. 24

TOETASTEN.

Anderen zien toe, hij heeft toegetast. 25
Die wat heeft, die taste toe; die niet heeft, die zie toe. (Zie HEBBEN.)

TOETEN.

Het is toeten en blazen. (Zie BLAZEN.)
Hij weet van toeten noch blazen. (Zie BLAZEN.)
Toeten is zoo goed als blazen. (Zie BLAZEN.)

TOEZEGGEN.

Zoet afslaan is half toezeggen. (Zie AFSLAAN.)

TOEZIEN.

Anderen zien toe, hij heeft toegetast. (Zie TOETASTEN.)
Die sta, zie toe, dat hij niet valle. (Zie STAAN.)
Die wat heeft, die taste toe; die niet heeft, die zie toe. (Zie HEBBEN.)
Ik win het toezien. 26
Men kan niet alom toezien. 27

TOOVEREN.

Het is hier om te leeren tooveren.

TORNEN.

Daar behoeft men niet aan te tornen.
Daar valt wat aan te tornen. 28
Hij is getornd. 29

[TUINMAN *wil, dat men dit van een' Christen zegt, die tot het Mahomedaansche geloof is overgegaan, en zoekt het in de besnijdenis; ofschoon hij er bijvoegt, en dit zal wel de ware*

---

1 v. Alkemade bl. 50.
2 Tuinman II. bl. 236.
3 v. d. Venne bl. 209, 235. v. Alkemade bl. 58. Tuinman I. bl. 80, 127.
4 Tuinman I. bl. 258.
5 Winschooten bl. 7.
6 Sartorius sec. VIII. 76.
7 Kerkhoven bl. 38. Roodhuijzen bl. 27.
8 *Prov. serioes* bl. 16.
9 Anton bl. 58.
10 Sancho Pança bl. 25.
11 *Campen* bl. 84.
12 Sartorius *tert.* VIII. 10.
13 *Mots* bl. 78.
14 v. Eijk II. *nal.* 65. de Jager *Bijdr.* bl. 124-125 en n°. 9.
15 v. Lennep bl. 84.
16 Sartorius *sec.* VII. 3, VIII. 30.
17 Sartorius *sec.* VII. 3.
18 Tuinman I. bl. 77.
19 Sartorius (*sec.* IX. 36,) *tert.* III. 3.
20 Sartorius *pr.* III. 2.
21 *Adag. quædam* bl. 63.
22 Tuinman I. bl. 45. v. Moerbeek bl. 239.
23 v. Eijk I. bl. 136. v. Lennep bl. 227.
24 v. Eijk I. bl. 136. v. Lennep bl. 227.
25 Gruterus II. bl. 126. *Mergh* bl. 3. Tuinman II. bl. 144.
26 *Campen* bl. 44.
27 Gruterus III. bl. 150.
28 v. Lennep bl. 228.
29 Tuinman I. *nal.* bl. 4.

reden zijn, „*dat het is van 't Latynsche* tornare *of Fransche* tourner [*d. i.*] omdraayen, omwenden, omkeeren." *In denzelfden zin*, *ofschoon juist niet bij den overgang van Christen tot Mahomedaan*, *zegt men:* Hij heeft zijn rokje omgekeerd.]

Na lang tornen, is het toch eindelijk gelukt. (Zie GELUKKEN.)

Zij moeten aan mij niet tornen. 1

Zij tobben en tornen. (Zie TOBBEN.)

TRACHTEN.

Daar men naar tracht, dat moet men beloopen. (Zie BELOOPEN.)

TREDEN.

Daarin zal niet getreden worden.

TREFFEN.

Aangebrand en niet gaar: hoe kan 't zoo treffen! (Zie AANBRANDEN.)

Nabij schieten helpt niet: treffen geldt. (Zie GELDEN.)

TREILEN.

Zoo als het treilt en zeilt.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* TREIL *aldus:* Met zeil en treil.]

TREKKEN.

Die gaarne blijft, is ligt te trekken. (Zie BLIJVEN.)

Elk trekt van elk. 2 (Zie de *Bijlage.*)

Die noode trekt, betaalt wel. (Zie BETALEN.)

TREUREN.

Daarom niet getreurd.

[*Op de woorden* BIL (II. *bl.* LXVII) *en* BROEK (I. *bl.* XIII) *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van de spreekwoorden:* Daarom niet getreurd, al is het hemd gescheurd; als de billen maar heel zijn, *en* Daarom niet getreurd, Al is de broek gescheurd.]

Die ligt versleurt, Ook ligtlijk treurt. 3

Hij zingt uit een treuren. 4

[*In dit spreekwoord is* treuren *niet* droefheid betoonen, *maar* uit volle borst zingen, *en alzoo* vrolijk zijn, *in plaats van* droefgeestig wezen. *Men zegt veelal* uit den treuren, *zoo als men 't mede bij al onze schrijvers aantreft*, *die zelfs somtijds van* uiten treuren *gewagen*; *maar als dit zou willen zeggen:* zonder treuren, *gelijk* WEILAND, *op het woord*, *verzekert*, *diende zulks nader aangewezen te worden.*]

TROEVEN.

Die winnen (spelen, dobbelen, troeven, wedden, *of:* minnen) wil, moet bijzetten. (Zie BIJZETTEN.)

Hij wist hem goed te troeven. 5

[*Dat is: hij heeft hem op eene krachtige wijze tot zwijgen gebragt*, *hetzij door het bijbrengen van onomstootelijke bewijzen*, *hetzij door overbluffen*, *dat dikwijls met ruwe woorden*, *ja niet zelden zelfs met scheldwoorden gepaard gaat*, *hetzij eindelijk door het toedienen van slagen. In elk geval zal het wel aan het kaartspel ontleend zijn.*]

TROOSTEN.

Hij behoefde wel iemand, die hem troostte. (Zie BEHOEVEN.)

TROUWEN.

Beter kwalijk getrouwd dan wel gebezigd. (Zie BEZIGEN.)

Beter te trouwen dan te branden. (Zie BRANDEN.)

Goed getrouwd is half bedorven; Slecht getrouwd is heel verkorven. (Zie BEDERVEN.)

Haast getrouwd, Lang berouwd. (Zie BEROUWEN.)

Het trouwen komt op als kakken. (Zie KAKKEN.)

Mag men niet trouwen, dan moet men hokken. (Zie HOKKEN.)

Men is er niet aan getrouwd.

Trouwen Is houën. (Zie HOUDEN.)

Vroeg getrouwd, Vroeg berouwd. (Zie BEROUWEN.)

Wat er verboden wordt, kakken en trouwen blijft altijd geoorloofd. (Zie BLIJVEN.)

Wilt gij hebben, dat men van u spreekt? trouw of sterf. (Zie HEBBEN.)

TUIGEN.

Hij kan dat wel (*of:* kwalijk) tuigen. 6

Hij tuigt vroeg, en hij vaart laat. 7

Hoog (*of:* Laag) getuigd zijn. 8

TUIMELEN.

Beter te draaijen dan te tuimelen. (Zie DRAAIJEN.)

TURVEN.

Hij heeft al wel geturfd. 9

[*Dat wil zeggen: hij heeft zooveel overgegaard, dat hij onbezorgd leven kan. Hij heeft zijnen winter-voorraad van turf op den zolder of in de schuur.*]

Hij turft erop.

[*Hij deelt klappen uit.*]

TWIJFELEN.

Die niet weet, twijfelt niet. 10

Hoe meerder men twijfelt, hoe dieper men doolt. (Zie DOLEN.)

UITBAKKEN.

Nu heeft hij uitgebakken. 11

[*Hij heeft alles opgemaakt.*]

UITBAZUINEN.

Hij heeft uitgebazuind.

UITBLAZEN.

Hij mag wel eens uitblazen.

UITBLIJVEN.

Het moet hem daar zeker goed bevallen: hij blijft zoo lang uit. (Zie BEVALLEN.)

UITBOONEN.

Hij is er uitgeboond. 12

UITBOREN.

Hij zal er hem wel uitboren.

UITDRAGEN.

Die veel indraagt, draagt ook veel uit. (Zie INDRAGEN.)

Hij zal daar wel uitgedragen worden.

[*Men zegt dit van een' oud' man, die het huis niet meer zal verlaten, maar er blijven, tot men hem naar het kerkhof brengt.*]

---

1 Winschooten bl. 314. Tuinman I. *nal.* bl. 30. Gales bl. 41.

2 v. d Venne bl. 11, 155, 168.

3 Zoet bl. 239.

4 Sartorius *tert.* III. 21. Tuinman I. bl. 180. Gales bl. VI.

5 Winschooten bl. 14. v. d. Hulst bl. 15.

6 Winschooten bl. 320.

7 v. Lennep bl. 237.

8 Winschooten bl. 67.

9 Schoockius bl. 169. Smids II. v. Eijk II. 9.

10 6 *Febr.* Gruterus I. bl. 100. de Brune bl. 179. 493.

11 Servilius bl. 225. Sartorius *pr.* X. 13.

12 v. Eijk II. *nal.* bl. VIII, III. bl. 39.

UITDROOGEN.

Hij droogt uit. 1

UITGAAN.

Die zelden uitgaat, wascht of brandt zich. (Zie BRANDEN.)
Elk ete, eer hij uitga. (Zie ETEN.)
Hij weet niets, die er niet op uitgaat. 2
Men gaat dikwijls uit, dat men niet vangt. 3
Veel uitgaan is achteruitgaan. (Zie ACHTERUITGAAN.)

UITGEVEN.

Die koopt en verkoopt, gevoelt niet, wat hij uitgeeft. (Zie GEVOELEN.)
Die uitgeeft, moet weêr inwachten. (Zie INWACHTEN.)
Die wil uitgeven, moet ook weder ontvangen. (Zie ONTVANGEN.)
Het is kwaad, iets uit te geven, daar het niet is.

UITHALEN.

Hoog (*of:* Laag) uithalen. 4
Men moet er wat insteken, zal men er wat uithalen. (Zie INSTEKEN.)

UITHASPELEN.

Hij heeft er zich uitgehaspeld. 5

UITHOESTEN.

Hij zal hem wat uithoesten.

UITHOLLEN.

Hij zal wel haast uitgehold hebben.

UITHOUDEN.

Men moet zoo leven, dat men het kan uithouden. (Zie LEVEN.)
Regt genadig, zoo kunt gij het lang uithouden. (Zie REGTEN.)

UITKALLEN.

Hij zou ligtelijk uitgekald hebben. 6

UITKLEEDEN.

Men moet zich niet geheel uitkleeden voor een ander. 7
[*Dat is: men moet, om een ander te helpen, zich niet geheel en al van zijne eigene bezittingen ontdoen. Zoo zegt men, om aan te duiden, dat men al zijne goederen niet aan zijne kinderen moet afstaan vóór zijn sterven:* Men moet zich niet uitkleeden, voor men naar bed gaat (*of:* eer men zich te slapen legt).]
Zij hebben hem geheel (*of:* naakt) uitgekleed.

UITKNIJPEN.

Hij is uitgeknepen.
[*Hij is dood.*]

UITKOMEN.

Hij is bescheten uitgekomen. (Zie BESCHIJTEN.)
Hij komt bekaaid uit. 8
Hij komt er onbewimpeld voor uit. (Zie BEWIMPELEN.)
Hij komt er ridderlijk (*of:* ruiterlijk, *ook wel:* rondement) voor uit. 9
Steekt er wat in, laat het er uitkomen. (Zie INSTEKEN.)

UITKORRELEN.

Het zal u nog uitgekorreld worden. 10 (Zie de *Bijlage.*)
[*Door een ander te bevrijden, brengt gij u zelven in leed.*]

UITKRAMEN.

Hij kan er wat uitkramen.

UITKRUIPEN.

Hij is er stilletjes uitgekropen.
[*Men zegt dit van den doode.*]
Smijt mij er in, ik kruip er wel uit. (Zie INSMIJTEN.)

UITLEENEN.

Uitleenen doet inwachten. (Zie INWACHTEN.)

UITLEGGEN.

Gij zijt niet heel uitgelegd. 11
[*Dat is: gij hebt nog meer te zeggen. De spreekwijze is aan het eijerleggen der hennen ontleend, en wordt dus alleen in een' goeden zin gebezigd.*]
Hoed u voor het eerste uitleggen. (Zie HOEDEN.)

UITLEKKEN.

Het is uitgelekt. 12

UITLOOPEN.

Alles is op niets uitgeloopen.
Dat loopt smal uit.

UITLUCHTEN.

Hij is leelijk uitgelucht. 13

UITLUIJEN.

Hij zal hem uitluijen. 14

UITMAKEN.

Hij is uitgemaakt. 15
Hij maakt hem leelijk uit (*of:* Hij maakt hem uit voor al, wat leelijk is). 16

UITMERGELEN.

Hij heeft hem geheel en al uitgemergeld. 17

UITMONSTEREN.

Hij wordt uitgemonsterd. 18

UITPOEPEN.

Hij is uitgepoept.

UITPRATEN.

Die weinig weet, is haast uitgepraat. 19

UITPURGEREN.

Hij heeft uitgepurgeerd.

UITPUTTEN.

Hij is geheel en al uitgeput.

UITRAZEN.

Men zal hem laten uitrazen. 20

UITREGTEN.

Gij hebt veel te bezorgen, maar weinig uit te regten. (Zie BEZORGEN.)

UITSCHEIDEN.

Die niet meer kan mededoen, moet uitscheiden. (Zie MEDEDOEN.)

UITSCHUDDEN.

Hij heeft hem naakt uitgeschud.
Hij schudt het al te zamen teneenenmale teffens uit. 21
Hij schudt in eens niet alles uit. 22 (Zie de *Bijlage.*)

UITSLAPEN.

Hij is goed uitgeslapen.
[*Men teekent met deze spreekwijze den man, die voor zijne zaak berekend is. Hij is het tegenbeeld van den droomer.*]

---

1 Tuinman I. *nal.* bl. 34.
2 *Mots* bl. 38.
3 Gruterus III. bl. 156.
4 Witsen bl. 494. v. Lennep bl. 222.
5 Tuinman II. bl. 141.
6 Sartorius *sec.* VII. 52.
7 Everts bl. 344.
8 Tuinman I. bl. 342, 366.
9 Tuinman I. bl. 290. Gales bl. 38.
10 Gheurtz bl. 62. Sartorius *pr.* VIII. 14, *tert.* VII. 52.
11 de Brune bl. 465. Sartorius *tert.* VII. 55.
12 Tuinman I. bl. 344. Everts bl. 317.
13 Winschooten bl. 146, 148. Tuinman I. bl. 301.
14 Winschooten bl. 147, 334. Tuinman I. bl. 301.
15 Sartorius *tert.* X. 11.
16 Tuinman I. bl. 196, II. bl. 204. Bogaert bl. 32.
17 Tuinman I. *nal.* bl. 34.
18 Tuinman I. bl. 274.
19 *Sel. Prov.* bl. 163.
20 *Euphonia* bl. 519. Everts 6.
21 *Campen* bl. 30. Meijer bl. 14.
22 *Campen* bl. 98. Meijer bl. 46.

Uitsloven.

Gij hebt u braaf uitgesloofd. 1

[*Gij hebt u veel moeite gegeven voor niemendal.*]

Uitsnijden.

Hij snijdt uit.

[*Dat is: hij gaat heen, en bemoeit zich niet met de zaken, wier belang roeping en pligt hem opleggen. Men zegt het ook van iemand, die op sterven ligt.*]

Uitsnuiten.

Hij is uitgesnoten.

[*Zijn leven is ten einde.*]

Uitspuwen.

Dat men eens uitspuwt, moet men niet weder inslokken. (Zie INSLOKKEN.)

Hij gaf hem niet, dat hij uitspuwt. (Zie GEVEN.)

Hij vreet zoo, dat hij het weder moet uitspuwen. 2

Uitstaan.

Hij heeft veel uitgestaan. 3

Uitstappen.

Hij is uitgestapt.

[*Hij is heengegaan, en heeft zijne bezittingen verlaten. Men zegt het van den doode.*]

Uitstellen.

Lang wachten doet uitstellen.

Uitstuderen.

Hij is uitgestudeerd.

Uitteekenen.

Ik zal er een voor u uitteekenen.

[*Zoo wijst men iemand af, aan wiens begeerte men kan noch wil voldoen.*]

Uitvallen.

Waar men goed op drinkt, dat valt gewoonlijk goed uit. (Zie DRINKEN.)

Uitvragen.

Hij heeft hem al te naauw uitgevraagd. 4

Uitzien.

Die wat hebben wil, moet er om uitzien. (Zie HEBBEN.)

Het ziet er bar uit. 5

Het ziet er donker voor hem uit.

Het ziet er verdacht uit.

Hij ziet er geplukt uit. (Zie PLUKKEN.)

Hij ziet er kapitaal uit.

Hij ziet er mottig uit. 6

Hij ziet er pierstekig uit. 7

Hij ziet er vrij snugger uit.

Uitzingen.

Hij kan het goed uitzingen.

[*Dat wil zeggen: de zaak is vrij kostbaar; maar hij heeft middelen genoeg, om ten einde toe vol te kunnen houden. Waar anderen de tranen over de wangen zouden rollen, zingt hij zijn lied.*]

Uitzuipen.

Hij is uitgezopen. 8

[*Deze spreekwijze heeft met den dronkaard niet te maken. Volgens* TUINMAN *„zegt men dit van ymand, die door andere gepluimt en berooit gemaakt is, zo als geschied door woeker, enz."* Uitgezopen *voor* leêggedronken, *dat is:* van vocht (*hier* levenssap) beroofd, *geeft eene natuurlijke verklaring; waarom ik* TUINMANS *„vermoeden, dat* uitgezopen *verbastert is van* uitgezogen: *gelyk men dus een mergbeentje uitzuigt," niet kan deelen.*]

Vaandelen.

Daar valt niets te vaandelen.

[*Dat wil zeggen: er is daar niets te halen. Men steekt daar geen vaandel op.*]

Vallen.

Al naar het valt.

[*Op het woord* BESJE *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Naar het valt, zei Uilespiegel, en besjes neus droop over het beslag.]

Als een ander valt, dan ligt hij reeds. (Zie LIGGEN.)

Al viel ik over hem, ik zou hem toch niet kennen. (Zie KENNEN.)

Beter eens te vallen, dan altijd te waggelen.

Daar gaat niets verloren, dan wat bezijden valt. 9

Die hooger klimt, dan hem betaamt, Valt lager, dan hij had geraamd. (Zie BETAMEN.)

Die kruipt, valt niet. (Zie KRUIPEN.)

Die laag zit, valt niet hoog.

Die loopt, valt ligter, dan die kruipt. (Zie KRUIPEN.)

Die niet valt, behoeft niet op te staan. (Zie OPSTAAN.)

Die sta, zie toe, dat hij niet valle. (Zie STAAN.)

Die valt, die ligt, En wordt van niemand opgerigt. (Zie LIGGEN.)

Die valt, een ieder loopt straks over hem. (Zie LOOPEN.)

Die veel wil mallen, Moet eenmaal (*of:* Zal haastig) vallen. (Zie MALLEN.)

Het dreigt, dat vallen zal. (Zie DREIGEN.)

Het is op zijn hoogst gekomen: het moet vallen. (Zie KOMEN.)

Het vallen gaat vóór 't zeerdoen. (Zie GAAN.)

Het valt niet al, dat waggelt. 10 (Zie de *Bijlage.*)

Hij moet hoog klimmen, die laag vallen zal. (Zie KLIMMEN.)

Hij zal over mij niet vallen. 11

Houd je wat laagjes, zoo val je niet hoog. (Zie HOUDEN.)

Ik zou hem niet kennen, al viel ik over hem. (Zie KENNEN.)

Men kan zoo mal niet kallen, Of het kan zoo vallen. (Zie KALLEN.)

Men moet het nemen, zoo als het valt. (Zie NEMEN.)

Met vallen en opstaan. (Zie OPSTAAN.)

Stoot mij, daar ik wezen wil, ik kom er toch wel (*of:* ik val er anders van zelf). (Zie KOMEN.)

Vallen is geen vervallen. 12

Valt het wel, zoo hebt gij 't wel. (Zie HEBBEN.)

Waar er één over valt, daar haken ze allen op. (Zie HAKEN.)

Wat laag is, kan niet hard vallen. 13

Zie voor u, en gij zult niet vallen. 14

Vangen.

Al wat hij grijpen en vangen kan. (Zie GRIJPEN.)

---

1 Tuinman I. bl. 158, II. bl. 178.
2 *Campen* bl. 69.
3 de Méry *Flam.* 2.
4 *Adag. quædam* bl. 40.
5 v. Moerbeek bl. 212.
6 v. Eijk II. bl. 62.
7 v. Eijk II. *nal.* bl. 41.
8 Tuinman I. *nal.* bl. 34.
9 Gruterus II. bl. 129. *Mergh* bl. 5. Tuinman I. bl. 163.
10 Gruterus III. bl. 150. Meijer bl. 72. *Gent* bl. 128.
11 Sartorius sec. III. 20.
12 v. d. Venne bl. 238.
13 Cats bl. 529. *Sel. Prov.* bl. 132.
14 *Sel. Prov.* bl. 211.

Die niet jaagt, vangt niet. (Zie JAGEN.)
Gij zult niet vangen. 1
Het is hier al geslagen of gevangen. (Zie SLAAN.)
Het is kwaad te vangen, wat er vliegt. 2
Hij meent te vlieden, en wordt gevangen. 3
Hij vangt bot. 4

[*Volgens* WINSCHOOTEN *beteekent dit: „slip krijgen, misdobbelen;" volgens* V. ALKEMADE: *„dat ijmand zijn oogwit gemist heeft;" volgens* TUINMAN: *„hy zal afgewezen worden;" volgens den Verhandelaar in de* Letteroef.: *„den neus stooten, den wind van voren krijgen, leelijk ter haring varen, of eene onaangename teleurstelling, eene onverwachte afwijzing, hekeling of smadelijke bejegening ondergaan door woorden of daden, of beide te gelijk;" volgens* V. EIJK: *„slecht in zijn oogmerk slagen," en eindelijk volgens* DE JAGER: *„slaag krijgen." Alles waar; maar* „bot vangen *heeft met den* visch bot *niets gemeen," zoo als* DE JAGER *aanteekent, omdat* V. EIJK *het onder de spreekwoorden der genoemde* vischsoort *had opgenomen. Dat deed ook de Verhandelaar in de* Letteroef., *waarom hij geen' goeden zin aan de spreekwijze wist te geven, en verwonderd vraagt: „hoe is ze ooit in de wereld gekomen?"* TUINMAN *spreekt van „de dubbelzinnigheid van 't woord* bot, *dat eigentlijk een* platvisch *beduid en ook een* bots *of wederstuiting, van* botten, botzen." *Maar* bot vangen, *als men aan* visch *denkt, kan immers niets onaangenaams zijn! Wij vinden dan ook reeds bij* WINSCHOOTEN: *dat* „bot *hier beteekend* botmis, *gants en gaar niet."*]

Meê gevangen, Meê gehangen. (Zie HANGEN.)
Men gaat dikwijls uit, dat men niet vangt. (Zie UITGAAN.)
Ontvlied nimmer, hetgeen gaarne gevangen is. (Zie ONTVLIEDEN.)
Zou hij hengelen, en niet vangen! (Zie HENGELEN.)

VAREN.

Die weleer heeft leeren roeijen, Laat dien zich met varen moeijen. (Zie BEMOEIJEN.)
Ga eenvoudig, om niet kwalijk te varen. (Zie GAAN.)
Het is kwalijk met hem gevaren. 5
Hij tuigt vroeg, en hij vaart laat. (Zie TUIGEN.)
Hij vaart en vlet. 6

[*Dat wil zeggen: hij brengt de lading niet alleen nabij den wal (met zijn schip), maar ook aan den wal (met een' vlet, als het schip niet aan den wal kan komen). De toepassing is op den man, die alles zelf waarneemt, en geene vreemde hulp behoeft. Hoe* SARTORIUS *dus aan 't denkbeeld komt, dat det gezegd wordt van iemand, die om winst zich aan allerlei gevaren blootstelt, begrijp ik niet.*]

Hij vaart nu wel, het gaat hem nu voorwaarts. (Zie GAAN.)
Hij vaart (*of:* zeilt) achteruit. 7
Hij veert vroeg, en vaart laat. 8

[*Dat is: hij maakt een toestel, alsof hij u terstond helpen zal; maar laat u lang wachten, als hij u eenmaal in zijne magt heeft. Zoo doet de schipper, die aan het veer alles vroeg voor de afvaart gereed houdt, maar des niet tegenstaande laat van wal steekt. Ook* V. EIJK *neemt het spreekwoord in die beteekenis; maar bij hem heet het:* hij vaart vroeg en hij vaart laat, *en zoo kan het, althans in de opgegeven beteekenis, niet zijn.*]

Hoe vaart gij? 9

[*Deze wijze, om naar iemands gezondheid te vragen, toont aan, dat wij altijd veel met de scheepvaart ophadden.*]

Hoe zijt gij daar gevaren? 10

[*In hoeverre zijt gij al of niet in uwe onderneming geslaagd?*]

Ik wil liever goed zitten dan kwalijk varen.
Laat hem maar meê varen. 11
Vaar er wel mede. 12
Vaar ik met u niet, dan vaar ik met een ander. 13
Vaar wel, zeil wel.
Varen, gelijk het mag. (Zie MOGEN.)
Zoo het kwam, zoo het voer. (Zie KOMEN.)
Zoo kwalijk varen zij, die 't tappen, als die 't drinken. (Zie DRINKEN.)
Zoo moet hij varen. 14

VASTEN.

Daar is wel naar te wachten, maar niet (*of:* kwaad) naar te vasten. 15 (Zie de *Bijlage.*)
Die niet heeft, vast genoeg. (Zie HEBBEN.)
Die niets heeft, kan ligt vasten. (Zie HEBBEN.)
Hij vast genoeg, die kwalijk eet. (Zie ETEN.)
Tweemaal kwalijk gegeten, is half gevast. (Zie ETEN.)

VASTHOUDEN.

Hij is houvast (*of:* vasthoudend).
Houd vast en beleg. (Zie BELEGGEN.)
Houd vast, wat gij hebt. (Zie HEBBEN.)
Men kan iemand niet vasthouden, voor men hem ziet. 16

VATTEN.

Daar is geen vat aan. 17
Die een ander meent te grijpen, wordt zelf gevat. (Zie GRIJPEN.)

VECHTEN.

Dapper aangegrepen is half gevochten. (Zie AANGRIJPEN.)
Het is al: houd mij! houd mij! ik wil vechten. (Zie HOUDEN.)
Het is beter, eerlijk geweken dan schandelijk gevochten.
Ik wilde liever met haar eten dan kijven (*of:* vechten). (Zie ETEN.)
Stout gesproken is half gevochten. (Zie SPREKEN.)
Vechten, dat het sta! zegt. (Zie STAAN.)
Wilt gij vechten, eer gij kijft! (Zie KIJVEN.)

---

1 Tuinman I. bl. 245, 323.
2 v. d. Venne bl. 230. v. Eijk III. bl. 75.
3 *Mets* bl. 77.
4 Winschooten bl. 26, 261. v. Alkemade bl. 123. Tuinman I. bl. 80, 240, 245. Gales bl. 42. *Letteroef.* bl. 480-483. v. Eijk II. bl. 11, *nal.* bl. 4. de Jager *Bijdr.* bl. 160.
5 Winschooten bl. 177. v. Eijk I. bl. 141, 142. v. Lennep bl. 297.
6 Sartorius *tert.* II. 25.
7 Witsen bl. 481. Winschooten bl. 7, 351. Tuinman I. bl. 56, 175. v. Eijk I. bl. 142, 163. v. Lennep bl. 278.
8 Tuinman I. bl. 141. *Juliij* 1. v. Eijk I. bl. 142.
9 Winschooten bl. 321. *Bijg.* bl. 114, 115. v. Eijk I. bl. 140, II. *nal.* bl. IV. v. Lennep bl. 296. Roodhuijsen bl. 4. Andriessen bl. 296.
10 Sartorius *sec.* VIII. 92. *Adag. quadam* bl. 38. *Adag. Thesaurus* bl. 35.
11 Tuinman I. bl. 75.
12 *Campen* bl. 71. Gales bl. III.
13 v. d. Meer bl. 132.
14 Winschooten bl. 321. v. Zutphen II. bl. 95.
15 *Campen* bl. 110. v. Alkemade bl. 102. Tuinman II. bl. 200. Everts bl. 233. Bogaert bl. 95.
16 *Campen* bl. 3. Meijer bl. 2.
17 Winschooten bl. 306.

VEDELEN.

Wil zij dansen, hij wil vêlen. (Zie DANSEN.)

VEESTEN.

Hij zoude hem niet eens laten ruiken, dat hij geveest had. (Zie RUIKEN.)

VEILEN.

Wat duur geveild wordt, is meest begeerd. (Zie BEGEEREN.)

VERACHTEN.

Dat is niet te verachten. 1

Gehaat te worden, is erg; maar veracht te worden, nog erger. (Zie HATEN.)

Hij veracht zulken, daar hij naderhand naar zoekt. 2

VERANDEREN.

Het is zeer met mij veranderd. 3

Men verandert zich wel, maar verbetert zich zelden. 4

VERANTWOORDEN.

Die niet veel zegt, heeft luttel te verantwoorden. 5

Die veel weet, heeft veel te verantwoorden. 6

Die veel zegt, heeft veel te verantwoorden. 7

[*Na over het* zwijgen *eenige regtsspreekwoorden te hebben aangehaald, en die uit de regtsbeginselen en de regterlijke gebruiken te hebben verklaard, komt* V. HALL *tot het tegenovergestelde, nl. het* spreken. „*De beide spreukachtige gezegden:* Die veel zegt, heeft veel te verantwoorden, *en* Die veel spreekt, liegt veel,” *zegt hij*, „*brengen waarheden mede, die, zoo zij al geene volstrekte regtswaarheden in zich bevatten, vermaningen behelzen, die op de praatziekte en veelschrijverij van onzen tijd niet minder dan op die van vroegere dagen kunnen worden toegepast.*”]

Hij zal het kwaad te verantwoorden hebben. 8

Zwijgen verantwoordt veel. 9

VERBABBELEN.

Hij had zich bijna verbabbeld. 10

VERBAKEREN.

Als gij het zelf wilt verbakeren, dan kan er niets van worden. 11

VERBAKKEN.

Hij moet noodig eens verbakken worden.

[*Dat is: de verandering zal al ligt iets beters van hem kunnen maken; want hij zit vol gebreken.*]

VERBEIDEN.

Beter wel verbeiden, dan dwaaslijk beginnen. (Zie BEGINNEN.)

Die wel verbeidt, doolt niet geheel. (Zie DOLEN.)

VERBETEREN.

Die niet doet, feilt niet, en die niet feilt, verbetert zich niet. (Zie DOEN.)

Het is een goed spreken, dat een goed zwijgen verbetert. (Zie SPREKEN.)

Het valt ligter (*of:* is eerder) te berispen dan te verbeteren. (Zie BERISPEN.)

Men verandert zich wel, maar verbetert zich zelden. (Zie VERANDEREN.)

Zwijgen kan niet verbeterd worden.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* SPREKER *aldus:* Er is geen spreker, die het eenen zwijger verbeteren kan.]

VERBEUREN.

Die kwalijk spreekt, heeft anders niet dan een goed zwijgen verbeurd. (Zie SPREKEN.)

Met zwijgen verbeurt men niet. 12

VERBIEDEN.

Daar is verbied aan.

[*Van die zaken moet men afblijven.*]

Eten verbiedt eten. (Zie ETEN.)

Naauw te dingen en wel te betalen, dat is niemand verboden (dat kan wel, *of:* dat schikt wel, *ook:* dat is goed). (Zie BETALEN.)

Wat er verboden wordt, kakken en trouwen blijft altijd geoorloofd. (Zie BLIJVEN.)

Wat men hem verbiedt, dat heet men hem. (Zie HEETEN.)

Wat veroorloofd is, mishaagt; wat verboden is, behaagt. (Zie BEHAGEN.)

Weder gekken was nooit verboden. (Zie GEKKEN.)

Weder slaan is niet verboden. (Zie SLAAN.)

VERBIJTEN.

Hij zit zich te verbijten. 13

VERBLIJDEN.

Geen verblijden Dan na 't lijden (*of:* Na het lijden Komt verblijden). (Zie LIJDEN.)

Men moet zich niet te gaauw verblijden.

VERBLOEMEN.

Hij verbloemt het. 14

Iets verbloemd zeggen. 15

[Iets verbloemd zeggen *is in* verbloemden stijl spreken, *dat wil zeggen: met geheimzinnige uitdrukkingen. Het beteekent dus hetzelfde als:* iets verbloemen, *dat hij doet, die eene zaak* verbloemt.]

VERBRANDEN.

Driemaal verhuisd is zoo goed als ééns verbrand. 16

Hij meende zich maar te warmen, en hij verbrandt zich. 17

Iemand levend verbranden.

VERBRASSEN.

Gij zult u niet verbrassen. 18

[*Dat wil zeggen: de voorraad levensmiddelen, daartoe noodig, is niet voorhanden. Het is er schraalhans, en waar deze gebied voert, daar is magerman kok.*]

VERDEELEN.

Verdeel en heersch. (Zie HEERSCHEN.)

VERDENKEN.

Het ziet er verdacht uit. (Zie UITZIEN.)

VERDIENEN.

Die wat verdient, moet wat hebben. (Zie HEBBEN.)

Het staat te verdienen, wat verdiend behoort te zijn. (Zie BEHOOREN.)

Zoo gij eens gegeeseld waart, gelijk ik het verdiend had. (Zie GEESELEN.)

---

1 *Campen* bl. 23.
2 Gruterus I. bl. 101.
3 Servilius bl. 26.
4 17 *Aug.*, 24 *Dec.* Gruterus I. bl. 114. *Sel. Prov.* bl. 64. Tuinman I. bl. 256. Harrebomée *Tijd* bl. 307.
5 Gruterus II. bl. 135. *Mergh* bl. 12.
6 v. d. Willigen 15.
7 *Euphonia* bl. 514. Everts bl. 215. *Sermoen* bl. 30. v. Hall bl. 256.
8 Tuinman I. bl. 225.
9 *Campen* bl. 26. 29 *Mel.* Gruterus I. bl. 115. de Brune bl. 325, 475, 477. *Sel. Prov.* bl. 172, 222. v. Nyenborgh bl. 133. Tuinman II. bl. 212. Galee bl. 23. Martinet 33. *Euphonia* bl. 514. Koning bl. 22.
10 *Campen* bl. 100.
11 Sartorius *sec.* VII. 59.
12 Servilius bl. 267.
13 Tuinman I. bl. 275.
14 Tuinman I. bl. 11. v. Zutphen I. 11.
15 v. d. Vijver bl. 220.
16 v. d. Hulst bl. 18. v. Waesberge *Geld* bl. 156.
17 *Motz* bl. 78. de Brune bl. 344.
18 Sartorius *sec.* X. 73.

VERDOEMEN.

Al gelooft gij het niet, gij zult er nogtans niet om verdoemd zijn. (Zie GELOOVEN.)

VERDRAGEN.

Die altijd gedwee verdraagt, Wordt bedrogen en geplaagd. (Zie BEDRIEGEN.)
Die altoos verdraagt en zwijgt, Overwint eens en verkrijgt. (Zie OVERWINNEN.)
Die kan lijden en verdragen, Weet van alles zonder vragen. (Zie LIJDEN.)
Die verwinnen wil, die leere verdragen. 1
Hoort, ziet, zwijgt en verdraagt, Zoo weet niemand, wat u jaagt. (Zie HOOREN.)
Verdraag u zelven. 2
Zij heeft al veel tobbens verdragen. (Zie TOBBEN.)

VERDRIETEN.

Het verdriet iemand zeer, als hij lang beiden moet. (Zie BEIDEN.)
Laat het u niet verdrieten, Dat een ander u moet genieten. (Zie GENIETEN.)

VERDRINKEN.

Die geboren is, om te hangen, verdrinkt niet. (Zie GEBOREN WORDEN.)

VERDUWEN.

Hij kan het niet verduwen. 3

VEREN.

Hij veert vroeg, en vaart laat. (Zie VAREN.)

VERGAAN.

Al gevoelende verga ik. (Zie GEVOELEN.)
Het lagchen zal hem wel vergaan. (Zie LAGCHEN.)
Hooren en zien vergaat. (Zie HOOREN.)
Wat haast ontstaat, Ook haast vergaat. (Zie ONTSTAAN.)

VERGADEREN.

Die veel vergadert, kan veel verliezen. 4
Een scherp vergaderen maakt een vriendelijk scheiden. (Zie SCHEIDEN.)
Het vergaderen is zoet; maar het scheiden is bitter. (Zie SCHEIDEN.)
Hoe eer gespaard, Hoe eer vergaârd. (Zie SPAREN.)
Kwalijk verkregen, omverre gedreven; kwalijk vergaârd, onlangs verjaard. (Zie DRIJVEN.)
Lang vergaârd, Haast geschaard. (Zie SCHAREN.)
Ontijdig sparen Doet niet vergâren. (Zie SPAREN.)
Sparen Boven gâren. (Zie SPAREN.)
Wie niet vergadert, die verstrooit. 5

[*Dit spreekwoord is genomen uit* Matth. XII : 30.]

Zonder sparen Kan niemand vergâren. (Zie SPAREN.)

VERGALOPPEREN.

Hij heeft zich vergaloppeerd.

VERGANZEN.

Hij moet verganzen. 6

[*Men bezigt deze spreekwijze, zegt* TUINMAN, „*wanneer ymand ergens* [*nl. in een gezelschap*] *voor de eerste maal komt,*" *en als lid wordt ingelijfd.* „*'t Wil zyn,*" *zegt hij verder:* „*hy moet uit den* hensbeker [*d. i.* den beker, ter eere van Hans] *drinken.*" *Hoe en waarom* verganzen „*van* verhanzen *of* verhenzen *verbastert is,*" *blijkt niet; terwijl zijne* Fakkel, *werwaarts* TUINMAN *verwijst, geen meerder licht verspreidt.*]

VERGAPEN.

Hij heeft zich leelijk vergaapt.
Men vergaapt er zich aan, waar men aan wurgt. 7 (Zie de *Bijlage.*)

VERGEN.

Dat nooit gevergd was, is nog niet ontzegd. (Zie ONTZEGGEN.)
Te veel te vergen, Is maar tergen. (Zie TERGEN.)

VERGETEN.

Daar is niets aan vergeten. 8
Die niet veel weet, Niet veel vergeet. 9
Die niet wel schrijven kan, moet veel vergeten. (Zie SCHRIJVEN.)
Die zeer bemint, spade vergeet. (Zie BEMINNEN.)
Eten En vergeten. (Zie ETEN.)
Hard geschreeuwd en gaauw vergeten. (Zie SCHREEUWEN.)
Het is al vergeten, wat verleden is. 10
Het zal vergeven en ook vergeten zijn. 11
Hij heeft er niet veel van vergeten. 12
Ik heb vergeten, dat ik u niet beval, dat gij spoedig zoudt terugkomen. (Zie BEVELEN.)
Kunt gij sterven, gij kunt vergeten worden. (Zie STERVEN.)
Ligt gestoord, ligt vergeten). (Zie STOREN.)
Luid gekreten, Haast vergeten (*of:* Hoe harder gekreten, Hoe eerder vergeten. (Zie KRIJTEN.)
Wat hij hier ziet, is hij ginder vergeten. 13
Wel vergeven, maar niet vergeten. 14
Werwaarts gij ook ziet, Ons vergeet gij niet! 15

VERGEVEN.

De eerstemaal is 't u vergeven. 16
Het is hem te vergeven: hij weet niet beter. 17
Het zal vergeven en ook vergeten zijn. (Zie VERGETEN.)
Wel vergeven, maar niet vergeten. (Zie VERGETEN.)

VERGOOIJEN.

Zij vergooit zich.

VERGRIJPEN.

Hij heeft zich vergrepen. 18

VERHAKSTUKKEN.

Daar valt wat te verhakstukken. 19

VERHANSELEN.

Hij wordt verhanseld.

VERHEEREN.

Hij lijden leert, Die is verheerd. (Zie LIJDEN.)

VERHEFFEN.

Is het zwaar, verhef je niet. 20

[Verheffen *is hier* vertillen, *niet* verhoogen. *De spreekwijze geeft te kennen, dat men zich niet moet* verheffen (verhoogen) *in zaken, waaraan men zich* verheffen (vertillen) *zou.*]

VERHELEN.

Hij is te prijzen, die wel verheelt. (Zie PRIJZEN.)

---

1 *Prov. seriosa* bl. 16.
2 v. d. Venne bl. 202.
3 *Campen* bl. 100. Tuinman I. bl. 110, II. bl. 21. Gales bl. 43.
4 v. d. Venne bl. 227.
5 Cats bl. 548.
6 Tuinman I. bl. 44.
7 *Prov. seriosa* bl. 43. v. Vloten bl. 369.
8 Sartorius *tert.* II. 16, *quart.* 33.
9 de Brune bl. 62.
10 Gruterus III. bl. 123.
11 *Campen* bl. 45. Tuinman II. bl. 203.
12 *Campen* bl. 52.
13 Sartorius *sec.* X. 32.
14 Gheurts bl. 63. v. d. Willigen 3.
15 Sartorius *tert.* VI. 93.
16 Servilius bl. 162*, 248*. Gheurts bl. 9.
17 Tuinman I. bl. 10. v. Duyse bl. 196.
18 Sartorius *sec.* VII. 63.
19 Tuinman II. bl. 153.
20 v. d. Venne bl. 264.

VERHOOGEN.

Die zich vernedert, zal verhoogd worden; maar die zich verhoogt, zal vernederd worden. 1 (Zie de *Bijlage*.)

[*Dit spreekwoord is genomen uit* Matth. XXIII : 12 *en* Luk. XIV : 11 *en* XVIII : 14.]

VERHUIZEN.

Driemaal verhuisd is zoo goed als ééns verbrand. (Zie VERBRANDEN.)

Hij is verhuisd.

VERHUREN.

Die verhuurd is, die is verkocht. 2

VERJAREN.

Je zult ervan verjaren.

Kwalijk verkregen, omverre gedreven; kwalijk vergaârd, onlangs verjaard. (Zie DRIJVEN.)

VERKASSEN.

Hij is verkast.

[*Dat wil zeggen: hij heeft zijne aardsche woning ledig gelaten. Men zegt het van den doode. In gelijken zin gebruikt men de spreekwijze:* Hij is verhuisd.]

VERKEEREN.

Daar men meê verkeert, Wordt men meê geëerd. (Zie EEREN.)

Niet met wien gij geboren wordt, maar met wien gij verkeert. (Zie GEBOREN WORDEN.)

VERKERVEN.

Goed getrouwd is half bedorven; Slecht getrouwd is heel verkorven. (Zie BEDERVEN.)

Hij heeft het verkorven. 3

Hij kan het niet gemakkelijk verkerven. 4

VERKETELBOETEN.

Wij zullen het wat verketelboeten. 5

[*De beteekenis dezer spreekwijze is in het algemeen: eene zaak herstellen. Zij wordt al gekkende op slechte verzen toegepast.*]

VERKIEZEN.

Die niet verkiezen, Mogen niet verliezen. 6

Verkiezen Doet verliezen. 7

VERKIJKEN.

Het is verkeken.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* SPEL *aldus:* Het spel is verkeken.]

VERKLAPPEN.

Hij heeft zich zelven verklapt. 8

VERKNIJPEN.

Hij zit zich te verknijpen.

VERKNOLLEN.

Hij heeft het verknold. 9

[*Sedert* men knollen voor citroenen is gaan verkoopen, *is de* knol *in minachting geraakt, en verstaat men door* verknollen: *iets bederven door verkeerd spreken of handelen; daarom begrijp ik niet, hoe* TUINMAN *vragen kon: „Maar waarom zegt men:* Hij heeft het verknolt, *voor verkerft, verhoetelt, verdorven?" evenmin als dat* V. EIJK *zegt, dat het „onbekend schijnt, van waar dit zijn oorsprong heeft."*]

VERKOKEN.

Wat lang kookt, verkookt geheel. (Zie KOKEN.)

VERKOOPEN.

Beter verkocht en berouwen, dan gehouden en berouwen. (Zie BEROUWEN.)

Die koopt en verkoopt, gevoelt niet, wat hij uitgeeft. (Zie GEVOELEN.)

Die verhuurd is, die is verkocht. (Zie VERHUREN.)

Duur geloofd is niet verkocht. (Zie LOVEN.)

Het is verkocht, maar nog niet geleverd. (Zie LEVEREN.)

Hij is al verkocht; ware hij maar geleverd. (Zie LEVEREN.)

Hij wordt verkocht, daar hij bijstaat. (Zie BIJSTAAN.)

Indien ge daarop winnen wilt, moet ge 't terstond verkoopen.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* SCHADE *aldus:* Als ge dat zonder schade verkoopen wilt, moet ge er spoedig toe besluiten (*of:* gaauw bij zijn).]

Men kan hem verraden en verkoopen.

Men moet duur loven, wat men duur verkoopen wil. (Zie LOVEN.)

Schoon voorgedaan is half verkocht.

[*Op het woord* BAKKER *komt dit spreekwoord reeds als deel van een ander aldus voor:* Schoon voorgedaan is half verkocht, zei de bakker, en hij stelde geschilderd brood op 't venster.]

Wat iemand verkocht heeft, dat moet hij leveren. (Zie LEVEREN.)

Zij is zoo duur verkocht, als zij gelden mag. (Zie GELDEN.)

VERKOUTEN.

Men zal zich eer verkouten dan verzwijgen.

VERKRIJGEN.

Aanhouden doet verkrijgen. (Zie AANHOUDEN.)

Dat met bidden verkregen wordt, is duur gekocht. (Zie BIDDEN.)

Die altoos verdraagt en zwijgt, Overwint eens en verkrijgt. (Zie OVERWINNEN.)

Doe het al weenende, en gij zult het al lagchende verkrijgen. (Zie DOEN.)

Goedkoop verkregen, Staat elk een tegen. (Zie TEGENSTAAN.)

Kwalijk verkregen, draagt niet ver. (Zie DRAGEN.)

Kwalijk verkregen, omverre gedreven; kwalijk vergaârd, onlangs verjaard. (Zie DRIJVEN.)

VERKROPPEN.

Hij kan het niet verkroppen.

VERLANGEN.

Daar men naar verlangt, dat ziet men gaarne. 10

VERLATEN.

Op wien ik mij verliet, Die was 't, die mij verried. 11

[*In* Psalm XLI : 10 *vindt men het denkbeeld, door dit spreekwoord uitgedrukt.*]

Wie zich op anderen verlaat, is verlaten. 12

VERLEEREN.

Het is hem heuschelijk verleerd. 13

VERLEGGEN.

Wel gevonden, fijn verlegd. 14

---

1 Gruterus II. bl. 165. *Meyh* bl. 41. v. Eijk bl. 14. Schaberg bl. 68.

2 Sartorius sec. IV. 20.

3 Winschooten bl. 104. Tuinman I. bl. 96, 187, II. bl. 195.

4 Harrebomée *Kind* bl. 221.

5 Sartorius *pr.* VI. 55.

6 14 *Dec.* Gruterus I. bl. 100.

7 15 *Jan.* Gruterus I. bl. 121. 15 *Jan.* 53.

8 Servilius bl. 183*.

9 Tuinman II. bl. 19. v. Eijk III. bl. 47.

10 v. d. Venne bl. 6.

11 Sartorius sec. II. 99.

12 Servilius bl. 43. *Campen* bl. 77.

13 Sartorius sec. VI. 74.

14 Sartorius *pr.* VII. 26, sec. IX. 55.

VERLEKKEREN.

Hij is er geheel op verlekkerd. 1

VERLIEZEN.

Al begeerd, al verloren. (Zie BEGEEREN.)

Alzoo lief verlies ik het, als ik het win. 2

Al zou ik nog eens zooveel verliezen. 3

Daar elk zich zelven zoekt, gaat niemand verloren. 4

Daar gaat niets verloren, dan wat bezijden valt. (Zie VALLEN.)

Daar verliest niemand minder, dan die niet te missen heeft. (Zie MISSEN.)

Die niets heeft, wat kan hij verliezen? (Zie HEBBEN.)

Die niets te verliezen heeft, slaapt gerust. (Zie SLAPEN.)

Die niet verkiezen, Mogen niet verliezen. (Zie VERKIEZEN.)

Die nooit afdingen, verliezen gaarne. (Zie AFDINGEN.)

Die veel heeft, kan meer verliezen, dan die niet bij kan brengen. (Zie BIJBRENGEN.)

Die veel vergadert, kan veel verliezen. (Zie VERGADEREN.)

Gij zult hem al staande verliezen. (Zie STAAN.)

Het is al verloren, als het niet wezen wil. 5

Het is verloren, daar men het al in slaan zal. (Zie SLAAN.)

Het was: hier had ik u, daar verloor ik u. (Zie HEBBEN.)

Hij meent te winnen, maar verliest. 6

Hij zoekt, daar 't niet verloren is. 7

Kwalijk gewonnen, kwalijk verloren. 8

Ligtelijk gewaagd doet bezwaarlijk verliezen. 9

Ligtelijk gewonnen, ligtelijk verloren. 10

Men moet zoeken, daar men 't verloren heeft. 11 (Zie de *Bijlage.*)

Men wint of verliest, Naardat men kiest. (Zie KIEZEN.)

Niemand verliest, hetgeen een ander wint. 12 (Zie de *Bijlage.*)

Verkiezen Doet verliezen. (Zie VERKIEZEN.)

Verliezen leert vinden. 13

Wagen wint en wagen verliest. 14

Wat men duur koopt, verliest men noode. (Zie KOOPEN.)

Wie verliest, die zoekt het naauw.

Zoo gewonnen, zoo verloren. 15

Zoo gij iets vindt, laat u dat niet bekoren; Maar geef het weêr aan hem, die 't heeft verloren. (Zie BEKOREN.)

VERMETEN.

Dat niemand zich vermeet, Daar hij niet van weet. 16

VERMOGEN.

Die nooit at, weet niet, wat eten vermag. (Zie ETEN.)

Eenig vermag veel. 17

VERMOORDEN.

Het schijnt, dat hij al vermoorden zal, wat daaromtrent is. (Zie SCHIJNEN.)

Hij laat hem dunken, dat hij 't al vermoorden zal. (Zie DUNKEN.)

VERNAGELEN.

Zij gaat, of zij vernageld was. (Zie GAAN.)

VERNEDEREN.

Die zich vernedert, zal verhoogd worden; maar die zich verhoogt, zal vernederd worden. (Zie VERHOOGEN.)

VERNESTELEN.

Iemand vernestelen. 18

[*Dat is: op zijn nest betrappen.*]

VERONTSCHULDIGEN.

Die zich verontschuldigt, beschuldigt zich. (Zie BESCHULDIGEN.)

VEROORLOVEN.

Wat veroorloofd is, mishaagt; wat verboden is, behaagt. (Zie BEHAGEN.)

VERPIKKEN.

Men zou het verpikken. 19

VERPRATEN.

Verpraat u zelven niet. 20

VERPRUILEN.

Die het zijne verpruilt, die heeft er niets van. (Zie HEBBEN.)

VERRADEN.

Daar er twee luisteren, is de derde verraden. (Zie LUISTEREN.)

Die zich te haast laat raden, laat zich ook haast verraden. (Zie RADEN.)

Gij meent altijd, dat gij verraden zijt. (Zie MEENEN.)

Het is al verraden: om en om. 21

Hij is evenwel daartoe verraden geworden. 22

Men kan hem verraden en verkoopen. (Zie VERKOOPEN.)

Op wien ik mij verliet, Die was 't, die mij verried. (Zie VERLATEN.)

VERRIJZEN.

Er zal wat verrijzen. 23

[*Men zegt dit, wanneer er iets nieuws of wonderlijks te wachten is.*]

Wel verrezen, Maar niet genezen. (Zie GENEZEN.)

VERROEREN.

Die wel is, verroere zich niet. 24 (Zie de *Bijlage.*)

VERSCHANSEN.

Hij weet zich goed te verschansen. 25

VERSCHEUREN.

Hij zag hem aan, of hij hem levend wilde verscheuren. (Zie AANZIEN.)

VERSCHIMMELEN.

Hij zal niet ligt verschimmelen. 26

VERSLAPEN.

Hij heeft zich verslapen.

---

1 Servilius bl. 115*.
2 *Campen* bl. 116.
3 *Adag. quædam* bl. 4.
4 Servilius bl. 257*. *Campen* bl. 72. Gheurts bl. 18. 10 *Febr.* Gruterus I. bl. 95, II. bl. 142, 150. Cats bl. 523. *Mergh* bl. 15, 27. *Sel. Prov.* bl. 34, 49, 68. Richardson bl. 35. Tuinman II. bl. 42. Meijer bl. 23. Modderman bl. 53.
5 1 *Nov.* Gruterus I. bl. 110.
6 *Mots* bl. 77.
7 Sancho-Pança bl. 30.
8 *Prov. seriosa* bl. 36.
9 v. d. Venne bl. 66.
10 *Prov. seriosa* bl. 28. Gruterus III. bl. 167.
11 *Campen* bl. 4. 29 *Jan.* Gruterus I. bl. 115. v. d. Venne bl. 198. de Brune bl. 478.
12 *Mots* bl. 50.
13 v. d. Venne bl. 125.
14 *Campen* bl. 68.
15 *Campen* bl. 18. de Brune bl. 86. *Mergh* bl. 39.
16 de Brune bl. 69, 226. Sartorius *sec.* III. 56.
17 10 *Junij.* Gruterus I. bl. 104.
18 Tuinman I. bl. 269.
19 Tuinman I. bl. 276.
20 Servilius bl. 167*.
21 Sartorius *tert.* VI. 89.
22 *Campen* bl. 59. Meijer bl. 28.
23 Sartorius *sec.* VII. 3.
24 *Mots* bl. 67.
25 v. d. Hulst bl. 15.
26 *Campen* bl. 34.

Versleuren.

Die ligt versleurt, Ook ligtlijk treurt. (Zie treuren.)

Verslijten.

Eer wij wat weten, Zijn wij versleten. 1
Hij is zoo gemaakt, hij moet ook zoo versleten worden. (Zie maken.)
Ik heb hem daarvoor versleten. 2
Ik wil hem verslijten, voor dat hij is. 3

Verslinden.

Hij moet het winnen, Dat zij zal verslinnen. 4
Zoo gewonnen, Zoo verslonnen. 5

Verslingeren.

Hij is op haar verslingerd. 6

Verspreken.

Beter versproken dan vertast. 7
Met zwijgen verspreekt zich niemand.

Verstaan.

Die wel verstaat, regt wel. (Zie regten.)
Hij verstaat het zich, gelijk ik 't u zeide. 8
Hij verstaat zich op het kuipen. (Zie kuipen.)
Ik versta uw kraaibekken en uw kakelen wel. (Zie kakelen.)
Kwalijk verstaan doet kwalijk antwoorden. (Zie antwoorden.)
Spotten leert gek verstaan. (Zie spotten.)
Wie alles lastert, verstaat gewoonlijk niets. (Zie lasteren.)

Versteken.

Hij heeft zich verstoken. 9

Verstoren.

Die verstoord is, verstoort er meer. 10

Verstrooijen.

Wie niet vergadert, die verstrooit. (Zie vergaderen.)

Vertasten.

Beter versproken dan vertast. (Zie verspreken.)

Vertellen.

Het is goed, als men 't vertellen mag. 11
Laat mij toch vertellen. 12 (Zie de *Bijlage.*)

Verteren.

Kwalijk gewonnen, kwalijk verteerd. 13
Ligtelijk gewonnen, ligtelijk verteerd. 14
Wel winnen doet wel verteren. 15
Zoo gewonnen, zoo verteerd. 16

Vertrekken.

Hij is vertrokken.

[*Van hier nl., dat is: uit dit leven. De spreekwijze wordt op den doode toegepast.*]

Vertrouwen.

Die een ander niet vertrouwt, deugt zelf niet. (Zie deugen.)
Help u zelven, en vertrouw niet op anderen. (Zie helpen.)
Ik vertrouw hem niet verder, dan ik hem zie.

Vervallen.

Vallen is geen vervallen. (Zie vallen.)

Vervelen.

Hetgeen te lang duurt, verveelt. (Zie duren.)
Te veel verveelt. 17

Vervuilen.

Hij wil het zouten, opdat het niet vervuile. 18

[*Hij wil het als eene rariteit bewaren.*]

Verwarmen.

Men verwarmt zich wel met werken. 19

Verwegen.

Hij kan zich verwrikken noch verwegen.

Verwekken.

Borgen Maakt (Geeft, *of:* Verwekt) zorgen. (Zie borgen.)

Verweren.

Altijd een haken en verweren. (Zie haken.)

Verwijderen.

Als gij meent, op het naast te zijn, zoo zult gij er het verst van verwijderd wezen. (Zie meenen.)

Verwijzen.

De een verwijst, Wat de ander prijst. (Zie prijzen.)

Verwinnen.

Die verwinnen wil, die leere verdragen. (Zie verdragen.)
Die volhardt, die verwint. 20

Verwrikken.

Hij kan zich verwrikken noch verwegen. (Zie verwegen.)

Verzadigen.

Hij is niet te verzadigen. 21

Verzaken.

Hij kan liegen en verzaken. (Zie liegen.)
Met zwijgen zal men zich niet verzaken. 22
Zij kunnen malkander niet verzaken. 23

[*Men zegt dit van menschen, die in doen en laten overeenstemmen, gelijk mede van zaken, die men zonder voordeel of schade voor elkander in ruil kan nemen.*]

Verzamelen.

Veel omvâmen, Weinig verzâmen. (Zie omvademen.)

Verzeggen.

Men moet niets verzeggen; men kan niet weten, waartoe men komen kan. (Zie komen.)

Verzeilen.

Hoe komt gij hier verzeild? 24

[*Men roept dit verwonderd uit, als men iemand op eene plaats vindt, waar men hem volstrekt niet dacht te ontmoeten.*]

Verzellen.

Beter alleen dan kwalijk verzeld. 25 (Zie de *Bijlage.*)

Verzeren.

Wat verzeert, Dat leert. (Zie leeren.)

Verzinken.

Hij zoude liever willen verzinken. 26

---

1 Cats bl. 546. *Mergh* bl. 50. *Sel. Prov.* bl. 219.
2 Tuinman II. bl. 90.
3 *Campen* bl 105.
4 Sartorius *pr.* V. 41.
5 Gheurts bl. 58. de Brune bl. 161. Lassenius XXI.
6 Winschooten bl. 261.
7 *Dronthe* bl. 208.
8 Sartorius *pr.* X. 81.
9 *Campen* bl. 67. Meijer bl. 31.
10 v. d. Venne bl. 132.
11 Gruterus III. bl. 154. Meijer bl. 79.
12 Sartorius *tert.* VI. 27.
13 Servilius bl. 237*. Gheurts bl. 56. *Zegerus* bl. 49. Gruterus II. bl. 161. Cats bl. 486. *Mergh* bl. 37. Sartorius *pr.* VIII. 49. *Adag. quædam* bl. 54. *Adag. Thesaurus* bl. 56. Wassenbergh IV. bl. 97.
14 Gheurts bl. 47. Zegerus 3°. *dr.* bl. 29. de Brune bl. 86. Willems III. 48.
15 *Motz* bl. 80. de Brune bl. 89.
16 *Campen* bl. 84. Cats bl. 489, 503. de Brune bl. 89, 86, 162. Richardson bl. 31. Tuinman II. bl. 137. *B. Studeerk.* II. bl. 12. Willems VIII. 129, 183. Sancho-Pança bl. 34, 37.
17 *Gent* bl. 128.
18 *Campen* bl. 129.
19 Gruterus III. bl. 160.
20 Gruterus II. bl. 137. *Mergh* bl. 12.
21 Winschooten bl. 218.
22 de Brune bl. 102.
23 *Campen* bl. 77. Meijer bl. 28.
24 Sartorius *pr.* I. 88. Winschooten bl. 261. Tuinman I. bl. 4.
25 Cats bl. 431, 525. de Brune bl. 26. Richardson bl. 26. Modderman bl. 145. *Gent* bl. 126. *Verzeelt* bl. 126.
26 Sartorius *tert.* II. 27.

VERZINNEN.

Half verzonnen Is lomp begonnen. (Zie BEGINNEN.)
Hij ziet zich zelven blind, Die al te lang verzint. 1
Verzint, Eer gij begint. (Zie BEGINNEN.)

VERZOEKEN.

Laat een ander het zoo lang verzoeken, als ik het verzocht heb. 2 (Zie de *Bijlage.*)

VERZOUTEN.

Hij heeft het achterna al verzouten. 3

VERZUCHTEN.

Hopen en duchten Doet velen verzuchten. (Zie DUCHTEN.)

VERZUIMEN.

Die zich verzuimt, Die wordt ontpluimd. (Zie ONTPLUIMEN.)

VERZUIPEN.

Men moet pompen of verzuipen. (Zie POMPEN.)
Zeilen of verzuipen. 4

VERZWIJGEN.

Men zal zich eer verkouten dan verzwijgen. (Zie VERKOUTEN.)

VESTIGEN.

Wat baat het kleven, als het niet vestigen wil! (Zie BATEN.)

VETEREN.

Men kan niet veteren, dat niet knoopen wil. (Zie KNOOPEN.)

VIEREN.

Hij wordt gaarne naauw gevierd. 5
Iets bot vieren. 6

[*„Dat is,” zegt* TUINMAN: *„ymand involgen en toegeven,” erbij voegende: „'t is een gelijkenis van Walvisschen, enz., waar aan een ruime lijn word gegeven, om voort te schieten, als zy van 't harpoen getroffen zyn.” Als hij echter zijne reden aldus vervolgt: „zo geeft men ook een touw bot,” dan is zijne vraag niet bevreemdend: „maar wat is dat* bot *te zeggen?” want* bot *is het* touw *zelf, of liever* een eind van hetzelve, *gelijk* DE JAGER *uit verschillende schrijvers bewijst in zijn* Taalkundig Magazijn, III. *bl.* 53. *Dáár en op de voorgaande bladz. wordt mede aangetoond, dat* bot vangen *is* slaag krijgen.]

VIJSTEN.

Hij meende te vijsten, en hij bekakte zich. (Zie BEKAKKEN.)
Men heeft zooveel van wenschen als van vijsten. (Zie HEBBEN.)
Vijst niet, of het zou stinken. (Zie STINKEN.)

VILLEN.

Dien het niet zeerdoet, die mag vrij villen en snijden. (Zie SNIJDEN.)

VINDEN.

Daar men 't wel gelaten heeft, daar vindt men 't niet kwalijk weder. (Zie LATEN.)
Deugt hij niet, men vindt er meer. (Zie DEUGEN.)
Die kwalijk speurt, kwalijk vindt. (Zie SPEUREN.)
Die waagt, die wint; Die zoekt, die vindt. 7 (Zie de *Bijlage.*)

[*Het tweede deel van dit spreekwoord is genomen uit* Matth. VII : 8 *en* Luk. XI : 10.]

Die wat spaart, vindt wat. (Zie SPAREN.)
Die wel wil zijn bemind, Laat het al, gelijk hij 't vindt. (Zie BEMINNEN.)
Eet, wat gij vindt; denk, wat gij wilt. (Zie DENKEN.)
Gij zoekt aan een ander, dat men bij u zoude vinden. 8
Gij zult wel komen, daar gij 't vindt. (Zie KOMEN.)
Het is goed vinden, waar men gewezen wordt. 9

[*Men zegt dit, al gekkende, van menschen, wier eigen wil niet meer in aanmerking komt, van hen nl., die naar het tuchthuis gebragt worden.*]

Het is vast gezocht, dat gevonden moet zijn. 10
Het is wel gevonden. 11
Het laat zich anders vinden. 12

[*Die zaak is zoo niet; hare bewijsgronden falen.*]

Hij heeft het daar goed gevonden. 13
Hij kan wel zoeken, maar kwalijk vinden. 14 (Zie de *Bijlage.*)
Hij lacht zoo witjes; wat mag hij gevonden hebben? (Zie LAGCHEN.)
Ik had het wel, ik vind het wel. (Zie HEBBEN.)
Menigeen zoekt, dat hij niet vinden wil. 15
Men vindt er niet veel. 16
Men vindt hem niet, waar men hem laat. (Zie LATEN.)
Men vindt nog erger. 17
Verliezen leert vinden. (Zie VERLIEZEN.)
Wel gevonden, zijn verlegd. (Zie VERLEGGEN.)
Wij hebben het zoo gevonden, wij moeten het ook zoo laten blijven. (Zie BLIJVEN.)
Zij hebben malkander wel gevonden. 18 (Zie de *Bijlage.*)

[*Men zegt dit, wanneer twee personen, die, naar ligchaam of naar ziel, gelijkelijk besmet zijn, dezelfde zaak bewerken of ten uitvoer brengen.*]

Zoo gij iets vindt, laat u dat niet bekoren; Maar geef het weêr aan hem, die 't heeft verloren. (Zie BEKOREN.)

VINKEN.

Er valt niet te vinken.

VISSCHEN.

Gij zult mij niet visschen. 19
Hij moet uit visschen gaan. (Zie GAAN.)
Hij vischt ernaar. 20
Weinig gemist Is veel gevischt. (Zie MISSEN.)

VLAMMEN.

Eens gebrand, baast gevlamd. (Zie BRANDEN.)
Hij vlamt daarop. 21

---

1 *Gent* bl. 127.
2 *Campen* bl. 61.
3 Servilius bl. 33*. de Brune bl. 480.
4 v. Lennep bl. 278.
5 *Campen* bl. 43. Meijer bl. 21. v. Lennep bl. 243.
6 Winschooten bl. 5, 127. Tuinman I. bl. 241. de Jager *Bijdr.* bl. 100.
7 27 *Jan.*, 9 *Dec.* Gruterus I. bl. 123, II. bl. 136. Cats bl. 458, 502. v. d. Venne bl. 73, 106. *Mergh* bl. 12. Sartorius *pr.* II. 69. Winschooten bl. 345. v. Alkemade bl. 34, 164. Tuinman bl. 90, I. bl. 125, 213, 286, II. bl. 106, 110. Kerkhoven bl. 57. Hoffmann bl. XXXVIII. Martijn bl. 2-5. v. Eijk bl. 19. *Verkl.* 19. Sancho-Pança bl. 29. Bogaert bl. 26, 65. 28 *Jan.*, 5 *Dec.* 53. *Landbouwer* bl. 74.
8 Sartorius *pr.* VI. 70.
9 Zoet bl. 13. v. Alkemade bl. 10.
10 v. d. Venne bl. 43.
11 v. Alkemade bl. 170.
12 *Campen* bl. 56.
13 Gheurtz bl. 33. Sartorius *sec.* VIII. 33.
14 *Mots* bl. 23. Gruterus II. bl. 165. *Mergh* bl. 41.
15 Gruterus III. bl. 161.
16 Servilius bl. 245*.
17 Sartorius *tert.* I. 15.
18 *Campen* bl. 15. Sartorius *pr.* II. 69, IV. 3, *sec.* I. 44, VI. 73, *tert.* II. 82. Meijer bl. 8.
19 Sancho-Pança bl. 42.
20 Winschooten bl. 333. Everts bl. 344. v. Eijk I. *nal.* bl. 4, III. bl. 73.
21 Tuinman I. bl. 237. v. Waesberge *Vrijen* bl. 55.

VLEIJEN.

Schoon gevleid is half geëischt. (Zie EISCHEN.)
Vleijen weet wat. 1

VLETTEN.

Hij vaart en vlet. (Zie VAREN.)

VLIEDEN.

Hij meent te vlieden, en wordt gevangen. (Zie VANGEN.)

VLIEGEN.

Dat lieg je; Stuif je op, zoo vlieg je. (Zie LIEGEN.)
Die te hoog zijn gevlogen, Vonden zich ligt bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)
Die wil leeren vliegen, moet eerst leeren loopen. (Zie LOOPEN.)
Het is kwaad te vangen, wat er vliegt. (Zie VANGEN.)
Hij laat het vliegen. 2
Hij vliegt, daar hij gaat. (Zie GAAN.)
Hij vliegt over alles heen.
Hij wil al te hoog vliegen. 3
Ik had liever, dat het vloog. (Zie HEBBEN.)
Ik weet niet, waar het gestoven of gevlogen is. (Zie STUIVEN.)

VLOEKEN.

Hij is geheel tot vloeken en zweren gemaakt. (Zie MAKEN.)

VLOTTEN.

Het wil niet vlotten. 4
Iemand laten vlotten en drijven. (Zie DRIJVEN.)

VLUGTEN.

Die zich zelven jaagt, moet altijd vlugten. (Zie JAGEN.)

VOEDEN.

Het is al goed, wat wel doet voeden. 5

VOEDEREN.

Goed voederen kost veel, maar slecht voederen nog meer. (Zie KOSTEN.)

VOEGEN.

Dat welstaat, voegt niet kwalijk. 6
Goedschiks voegt wel. 7

VOELEN.

Die niet hooren wil, moet voelen. (Zie HOOREN.)
Hij liegt, dat men het voelen en tasten kan. (Zie LIEGEN.)
Men voelt, dat deert, En niet, dat smeert. (Zie DEREN.)
Prik ik je? ik voel er niets van. (Zie PRIKKEN.)
Tast en voel. (Zie TASTEN.)

VOLGEN.

Aarzel of zie terug, wat daar volgt. (Zie AARZELEN.)
Die zwijgt, die volgt. 8
Het is pleizierig kakken, als het goed volgen wil. (Zie KAKKEN.)
Het rotten volgt na 't rijpen. (Zie RIJPEN.)
Laat hem blijven: hij wil niet volgen. (Zie BLIJVEN.)
Wel voorgaan doet wel volgen. 9

VOLHARDEN.

Die volhardt, die verwint. (Zie VERWINNEN.)

VOLHOUDEN.

Beginnen is wat; maar volhouden is meer. (Zie BEGINNEN.)
Men moet volhouden. 10

VOLSTAAN.

Laat dat volstaan. 11

VOORDIENEN.

Voorgezet is voorgediend.

VOORDOEN.

Die zich valsch voordoet, bedriegt zich zelven 't meest. (Zie BEDRIEGEN.)
Met schoon voordoen wordt er veel bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)
Schoon voorgedaan is half verkocht. (Zie VERKOOPEN.)
Voorgedaan is nageleerd. (Zie NALEEREN.)

VOORGAAN.

Ga juist voor, als ge zelf zoudt willen nakomen. (Zie NAKOMEN.)
Ga mij zoo lang na, als ik u voorgegaan ben. (Zie NAGAAN.)
Wat noodig is, moet voorgaan.
Wel voorgaan doet wel volgen. (Zie VOLGEN.)

VOORKAAUWEN.

Dat is hem voorgekaauwd. 12

VOORKIJVEN.

Hij maakt hem in het voorkijven. (Zie MAKEN.)

VOORSTAAN.

Daar staat mij wel iets van voor. 13
Hij laat er zich nog al wat op voorstaan.

VOORTDRIJVEN.

Men moet hem voortdrijven. 14

VOORTGAAN.

Dat gaat vlot voort. 15
Die niet wachten kan, moet voortgaan. 16
Wil je voortgaan, Blijf niet staan. (Zie STAAN.)

VOORTPORREN.

Men zal hem wel voortporren. 17

VOORTZEGGEN.

Dat noodig dient geweten te worden, zal men vlijtig voortzeggen. 18

VOORWINNEN.

Het is hem al voorgewonnen. 19

VOORZETTEN.

Voorgezet is voorgediend. (Zie VOORDIENEN.)

VOORZIEN.

Hij is er dubbel en dwars van voorzien. 20
Hij is van van klinktem voorzien. (Zie KLINKEN.)
Voorzien doet nadenken. (Zie NADENKEN.)

VOUWEN.

Hoe gij het vouwt en plooit, gij krijgt het niet regt. (Zie KRIJGEN.)

VRAGEN.

Beschroomd vragen leert weigeren. 21
Beter te sparen, dan daarna te vragen. (Zie SPAREN.)

---

1 v. Alkemade bl. 58. Tuinman I. bl. 342.
2 Winschooten bl. 338.
3 v. Moerbeek bl. 287.
4 Winschooten bl. 339.
5 v. d. Venne bl. 129.
6 v. d. Venne bl. 56.
7 v. d. Venne bl. 27.
8 *Prov. serioso* bl. 18. *Campen* bl. 26.
9 Servilius bl. 81*. Gheurts bl. 74. Zegerus bl. 64. de Brune bl. 53, 117. *Sel. Prov.* bl. 97. Sartorius *pr.* IX. 69. Witsen 142. v. Alkemade bl. 181. *Adag. quaedam* bl. 70. Martinet 18. *Euphonia* bl. 515. Everts bl. 222. Willems VIII. 32. Koning bl. 17. v. Waesberge *Vrijen* bl. 54, *Wijn* bl. 16. Modderman bl. 7. 27 *Junij* 58.
10 v. Lennep bl. 249.
11 v. Lennep bl. 249.
12 de Brune bl. 8.
13 Sartorius *pr.* IV. 14.
14 Sartorius *pr.* II. 91.
15 Winschooten bl. 60. v. Waesberge *Vrijen* bl. 62.
16 v. d. Venne bl. 222.
17 Sartorius *pr.* II. 91.
18 v. d. Venne bl. 167.
19 *Campen* bl. 66.
20 Gales bl. 39.
21 Cats bl. 465. de Brune bl. 317. Tuinman I. bl. 26, II. bl. 101. v. Waesberge *Vrijen* bl. 62.

Die kan lijden en verdragen, Weet van alles zonder vragen. (Zie LIJDEN.)
Die niet kan vragen, kan niet leven. (Zie LEVEN.)
Die veel vraagt, doolt veel. (Zie DOLEN.)
Die veel vragen, Zullen gemeenlijk veel overdragen. (Zie OVERDRAGEN.)
Die vraagt, leert klappen. (Zie KLAPPEN.)
Die weten wil, moet vragen. 1
Die wil vragen, wat hij niet behoort, die moet hooren, wat hij niet gaarne hoort. (Zie HOOREN.)
Gij wordt niet gevraagd (*of:* Het wordt je niet gevraagd).
[*Zoo scheept men den voorbarige af.*]
Het is altijd weêr aan: 't oude vragen. 2
Het vragen staat vrij; Maar 't weigeren erbij. 3
Hij houdt nog wat achter voor het vragen. (Zie ACHTERHOUDEN.)
Hij vraagt nergens naar. 4
Hij zal achteraankomen, en vragen, waar het is. (Zie ACHTERAANKOMEN.)
Ik vraag naar u niet. 5
Ik wil het liever gelooven, dan dat ik het zoude gaan vragen (*of:* gaan zien). (Zie GELOOVEN.)
Is ze vraag-vrij, Ze is ook jaag-vrij. (Zie JAGEN.)
Men moet laten bedanken voor het vragen. (Zie BEDANKEN.)
Met vragen gaat men ver. (Zie GAAN.)
Niemand vrage: van waar hebt gij dat? maar gij moet het hebben. (Zie HEBBEN.)
Niets zonder vragen. 6
Te veel vragen is niet goed. 7 (Zie de *Bijlage.*)
Vraag het hiernaast.
Vraag te veel, om genoeg te krijgen. (Zie KRIJGEN.)
Wilt gij 't niet gelooven, zoo moogt gij 't loopen vragen. (Zie GELOOVEN.)
Zoet vragen maakt zoet antwoorden. (Zie ANTWOORDEN.)

VREEZEN.

Beter bemind dan gevreesd. (Zie BEMINNEN.)
Beter eens te lijden, dan altijd te vreezen. (Zie LIJDEN.)
Die dreigt en niet slaat, die vreest. (Zie DREIGEN.)
Dien men vreest, geeft men het zijne. (Zie GEVEN.)
Doe wel en vrees niemand. 8
Hij vreest voor zich zelven. 9
Indien gij van velen ontzien wordt, hebt gij ook velen te vreezen. (Zie ONTZIEN.)
Menigeen dreigt, die zelf vreest. (Zie DREIGEN.)
Weldoen doet niet vreezen. 10

VRETEN.

Hij vreet zoo, dat hij het weder moet uitspuwen. (Zie UITSPUWEN.)
Zuipen en vreten Doet luttel weten. 11

VRIEZEN.

Als het hard vriest. 12
[*De spreekwijzen:* Als het hard vriest *en* Als het eens een harde winter is, *worden beide gebruikt als zekere voorwaardelijke uitdrukking eener gebeurtenis.* BILDERDIJK *noemt ze „een oud zeggen, om een buitengewoon toeval uit te drukken."*]
Het vriest, dat het kraakt. (Zie KRAKEN.)
Te meer het vriest, te meer het kraakt. (Zie KRAKEN.)

VRIJEN.

Aanzien doet vrijen. (Zie AANZIEN.)
Beschuldigen doet vrijen. (Zie BESCHULDIGEN.)
Die niet weet en niet durft, wat zegt hij, als hij uit vrijen gaat? (Zie DURVEN.)
Die verre gaat vrijen, bedriegt of wordt bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)
Ergens om vrijen.
[*Zijn best doen, om een ding tot zijn' eigendom te maken, en wel door zulke middelen, die de* vrijers *gebruiken, om zich bij het voorwerp hunner liefde bemind te maken.*]
Goed vrijen is zachtkens praten en hard liegen. (Zie LIEGEN.)
Vrijen Is lijën. (Zie LIJDEN.)
Zij is heet te vrijen.

VRIJSTAAN.

Het vragen staat vrij; Maar 't weigeren erbij. (Zie VRAGEN.)

VUILEN.

Het wil er met hem vuilen. 13

WAAIJEN.

Daar het waait, daar schut het. (Zie SCHUTTEN.)
Het is stil, daar het (*of:* als het er) niet waait. 14
Het waait er niet in; het waait er niet uit.
Het waait er wel, maar het regent er niet. (Zie REGENEN.)
Het waait te hard, of 't is te stil: Daar 's niemand, die mij hebben wil. (Zie HEBBEN.)
Laat het maar waaijen. 15
Sta vast: het zal er waaijen. (Zie STAAN.)
Wat waait het!
Zoo lang waait het, tot het regent. (Zie REGENEN.)

WAARNEMEN.

Hij heeft hem goed waargenomen.
[*Hij heeft hem een duchtig pak slaag gegeven.*]

WAARSCHUWEN.

Gewaarschuwd is half gered. (Zie REDDEN.)
Hij heeft hem ongewaarschuwd aangegrepen. (Zie AANGRIJPEN.)

WACHTEN.

Daar is wel naar te wachten, maar niet (*of:* kwaad) naar te vasten. (Zie VASTEN.)
Die niet wachten kan, moet voortgaan. (Zie VOORTGAAN.)
Had ik mij hierdoor, ik zoude mij wachten. (Zie HEBBEN.)
Het is noodig; maar het kan wachten.
[*Het laatste gedeelte dezer spreekwijze toont aan, dat het eerste in tegengestelden zin bedoeld wordt. Men zegt dit, wanneer iemand tot eene zaak aanspoort, waaraan men geen gevolg wil geven.*]

---

1 Zoet bl. 3. v. Alkemade bl. 1.
2 de Brune bl. 465. Sartorius *tert.* I. 24.
3 Gruterus I. bl. 121. v. d. Venne bl. 5. Tuinman I. bl. 84, II. bl. 62.
4 *Adag. quaedam* bl. 27. *Adag. Thesaurus* bl. 35.
5 Tuinman I. bl. 277.
6 *Adag. quaedam* bl. 59. *Adag. Thesaurus* bl. 51.
7 *Mots* bl. 79. Zegerus bl. 65.
8 Gruterus II. bl. 133. v. d. Venne bl. 222. *Mergh* bl. 14.
9 *Campen* bl. 101. Meijer bl. 47.
10 *Adag. Thesaurus* bl. 70.
11 26 *April.* Gruterus I. bl. 125. *Sel. Prov.* bl. 87. Sartorius *tert.* VI. 96. 28 *April* 53.
12 Bilderdijk IV.
13 Tuinman I. *nal.* bl. 16.
14 Tuinman I. bl. 79, 94. Sancho-Pança bl. 37. Bogaert bl. 23.
15 Everts bl. 316.

Hij laat zich lang wachten, die niet komt. (Zie KOMEN.)
Lang wachten doet uitstellen. (Zie UITSTELLEN.)
Lang wachten doet wel lieven. (Zie LIEVEN.)
Naar niezen moet men wachten. (Zie NIEZEN.)
Wacht je voor anderen; want niemand zal u wachten. 1

[*Dit ziet op de meisjes, die weinig kans hebben, om gevrijd te worden.*]

Wacht u voor het eerste kijven. (Zie KIJVEN.)
Wacht u, voor hetgeen er nog niet is.
Zij wachten hem al etende. (Zie ETEN.)

WAGEN.

Die veel heeft, waagt veel. (Zie HEBBEN.)
Die waagt, die wint; Die zoekt, die vindt. (Zie VINDEN.)
Eerst wikken, dan wagen (*of:* Wik, eer gij waagt). 2
Het is al eens, wie dat het waagt, Als het maar slaagt. (Zie SLAGEN.)
Het moet gewaagd zijn. 3
Ligtelijk gewaagd doet bezwaarlijk verliezen. (Zie VERLIEZEN.)
Moedig (*of:* Stout) gewaagd is half gewonnen. 4 (Zie de *Bijlage.*)
Waag je niet, zoo heb je niet. (Zie HEBBEN.)
Wagen wint en wagen verliest. (Zie VERLIEZEN.)
Zij zijn aan malkander gewaagd.
Zonder wagen, Zelden slagen. (Zie SLAGEN.)

Als hij opspringt, waagt het al. (Zie OPSPRINGEN.)

WAGGELEN.

Beter eens te vallen, dan altijd te waggelen. (Zie VALLEN.)
Het valt niet al, dat waggelt. (Zie VALLEN.)

WAKEN.

Die waakt, Die naakt. (Zie NAKEN.)
Ieder wake op het zijne, en loope niet zeer. (Zie LOOPEN.)
Zie, waak en bid. (Zie BIDDEN.)

WALGEN.

Of 't walgt, of 't bijt. (Zie BIJTEN.)

WANEN.

Beter weten dan wanen. 5
Die wanen, het zekerst te zijn, falen dikwijls het meest. (Zie FALEN.)

WARMEN.

Het behoeft voor hem niet gewarmd te worden.

[*De sterke drank nl. Men zegt ook in gelijken zin:* Hij lust ze wel koud.]

Hij meende zich maar te warmen, en hij verbrandt zich. (Zie VERBRANDEN.)
Hij warmt zich te na, die zich brandt. (Zie BRANDEN.)

WARREN.

Hij zoekt het warren. 6

WASSCHEN.

Die zelden uitgaat, wascht of brandt zich. (Zie BRANDEN.)
Hij zegt het hem ongewasschen. 7
Wel gewasschen is half geschoren. (Zie SCHEREN.)

WASSEN.

Al wat van zelf wast, behoeft men niet te zaaijen.

[*Dit van het onkruid ontleende spreekwoord wordt toegepast op zaken en personen, die weinig deugdelijks bezitten.*]

Het zal wel opkomen, maar niet wassen. (Zie OPKOMEN.)
Is het er niet in gewassen, Men zal het er niet in bassen. (Zie BASSEN.)
Niets en kan er beter passen, Dan dat zamen is gewassen. (Zie PASSEN.)

WATERTANDEN.

Hij watertandt ervan (*of:* ernaar). 8

WEDDEN.

Al te duur wedden. 9

[*Dit* wedden *staat met* wagen *gelijk, zoodat* al te duur wedden, *zooveel zeggen wil als: al te veel wagen, dat is: bij eene weddenschap te veel op het spel zetten.*]

Die winnen (spelen, dobbelen, troeven, wedden, *of:* minnen) wil, moet bijzetten. (Zie BIJZETTEN.)
Het is erom gewed. 10

[*Dat is: het kan ten goede, maar ook ten kwade uitloopen, even als zulks in eene weddenschap plaats heeft.*]

WEDERGEVEN.

Zoo gij iets vindt, laat u dat niet bekoren; Maar geef het weêr aan hem, die 't heeft verloren. (Zie BEKOREN.)

WEDERHOOREN.

Men moet hooren en wederhooren. (Zie HOOREN.)

WEDERKEEREN.

Hij doet genoeg, die gaat en wederkeert. (Zie DOEN.)
Men weet wel, wanneer men gaat, maar niet, wanneer men wederkeeren zal. (Zie GAAN.)
Wat voorbij is, keert nimmer weder. 11
Wie dwaalt, maar haastig wederkeert, Die heeft daar beter door geleerd. (Zie DWALEN.)

WEDERKLOUWEN.

Het is klouwen en weêrklouwen. (Zie KLOUWEN.)

WEDERKOMEN.

Die daar eens kwalijk geweest is, komt niet gemakkelijk weder. 12
Éénmaal gaat nog, maar kom een andermaal niet weder. (Zie GAAN.)
Ik ben er geweest, en kom er niet weder. 13

WEDERPOETSEN.

Poets, wederpoets. (Zie POETSEN.)

WEDERSPREKEN.

Dien niemand wederspreekt, die heeft altijd gelijk. (Zie HEBBEN.)

WEENEN.

Doe het al weenende, en gij zult het al lagchende verkrijgen. (Zie DOEN.)
Hij mag wel weenen, die niemand heeft, die hem paait. (Zie HEBBEN.)
Meenen Doet dikwijls weenen. (Zie MEENEN.)
Ze zullen wel na weenen, die vóór gelagchen hebben. (Zie LAGCHEN.)

WEEUWEN.

Ik ken uw weeuwen wel. (Zie KENNEN.)

---

1 v. d. Venne bl. 123.
2 4 *Jan.*, 1 *Maart.* Gruterus I. bl. 104. Cats bl. 528. Witsen 36. Tuinman I. bl. 267. *Wijsheid* bl. 142. Modderman bl. 114. Bogaert bl. 88.
3 *Campen* bl. 17, 62.
4 Martijn bl. 2-5. 7 *Julij* 52.
5 4 *Jan.* Gruterus I. bl. 94. *Wijsheid* bl. 134. Modderman bl. 82. Zwitsers bl. 80.
6 Sartorius *sec.* VIII. 76.
7 Sartorius *pr.* VIII. 41. Tuinman I. bl. 11, 282. v. Zutphen I. 10. Bogaert bl. 46.
8 Tuinman II. bl. 30. v. Eijk II. aanl. 50. de Jager *Bijdr.* bl. 124. v. Eijk III. bl. 103.
9 Sartorius *pr.* VI. 78.
10 Tuinman I. bl. 237.
11 v. d. Venne bl. 112.
12 Sartorius *sec.* V. 97.
13 *Campen* bl. 61. Tuinman I. bl. 109.

WEGEN.

Die goed gemeten heeft en gewogen, Zal zelden missen of worden bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)
Hij is gewogen, maar te ligt bevonden. (Zie BEVINDEN.)
Hij weegt niet zwaar.
[*Dat wil zeggen: zijne kennis is gering.*]
Men moet wikken en wegen. 1
Wat men ligt schikt, dat weegt nooit zwaar. (Zie SCHIKKEN.)
Zwaar bij iemand wegen.
[*Dat is: door hem voor een' diepdenkend' mensch gehouden worden.*]

WEGGAAN.

Het ging gripgrap weg. 2
[*Dat wil zeggen: die waren zijn zeer gewild, en daarom spoedig aan den man gebragt.* Gripgrap *beteekent:* met een' vluggen greep, *van* grijpen *en* grappen.]

WEGGEVEN.

Niemand geve zooveel weg, dat hij daarna zelf bedelen moet. (Zie BEDELEN.)

WEGHEBBEN.

Men heeft hem weg. 3

WEGKOMEN.

Hij is goed weggekomen.

WEGKRIJGEN.

Hij heeft het weggekregen.

WEGLEGGEN.

Men zoude haar niet dan zoenen en wegleggen. 4

WEGLOOPEN.

Het loopt immers niet weg.
Hij loopt met hem weg.

WEGMOFFELEN.

Hij moffelt alles weg. 5

WEGNEMEN.

Als 't is gekomen, Is 't weggenomen. (Zie KOMEN.)
Ligt ingekomen, Ligt weggenomen. (Zie INKOMEN.)

WEGPAKKEN.

Pak u weg, zonder omzien. (Zie OMZIEN.)

WEGSMIJTEN.

Die zich zelven wegsmijt, wordt zelden opgeraapt. (Zie OPRAPEN.)

WEGVLIEGEN.

Met iemand wegvliegen.

WEGWERPEN.

Dat niet deugt, dat werpt men weg. (Zie DEUGEN.)
Het is niet goed, om te houden, noch om weg te werpen. (Zie HOUDEN.)
Hij heeft zich zelven weggeworpen. 6

WEIDEN.

Dat is te ruim geweid. 7

WEIGEREN.

Aanstonds weigeren is half geven. (Zie GEVEN.)
Beschroomd vragen leert weigeren. (Zie VRAGEN.)
Een weinig weigerens staat wel. (Zie STAAN.)
Het is kwaad te doen, niet goed te weigeren. (Zie DOEN.)
Het is kwaad te weigeren, wat men gaarne doet. (Zie DOEN.)
Het vragen staat vrij; Maar 't weigeren erbij. (Zie VRAGEN.)
Men weigert somtijds, dat men wel gaarne had. (Zie HEBBEN.)
Wat helpt veel weigeren, als het gedaan moet zijn? (Zie DOEN.)

WELDOEN.

Daar gaat niets voor weldoen. (Zie GAAN.)
Die weldoet, dien raakt het niet, wie 't ziet. (Zie RAKEN.)
Doe wel en vrees niemand. (Zie VREEZEN.)
Doe wel en zie niet om. (Zie OMZIEN.)
Doe wel; Wijk snel.
Simpellijk gelooven en weldoen. (Zie GELOOVEN.)
Weldoen berouwde nooit. (Zie BEROUWEN.)
Weldoen doet niet vreezen. (Zie VREEZEN.)

WELGAAN.

Dien het welgaat, die wordt benijd. (Zie BENIJDEN.)

WELSTAAN.

Dat welstaat, voegt niet kwalijk. (Zie VOEGEN.)

WELVAREN.

Als gij welvaart, peis op ons. (Zie PEIZEN.)
Men kan niet welvaren, zonder benijd te worden. (Zie BENIJDEN.)

WENDEN.

Hij kan meesterlijk slijpen en wenden. (Zie SLIJPEN.)
Hij weet zich niet te keeren of te wenden. (Zie KEEREN.)
Hoe hij zich draait of wendt, hij moet er toch aan gelooven. (Zie DRAAIJEN.)

WENKEN.

Hij kan wel mooi fluiten; maar hij smijt niet, waar hij wenkt. (Zie FLUITEN.)

WENSCHEN.

Dat laat nog al wat te wenschen over.
Ik help het je wenschen. (Zie HELPEN.)
Men heeft zooveel van wenschen als van vijsten. (Zie HEBBEN.)
Wensch aan niemand erger, dan gij zelf begeert. (Zie BEGEEREN.)
Wie wenscht het niet! 8

WEREN.

Wat kan deren, Moest men weren. (Zie DEREN.)

WERKEN.

Bid en werk. (Zie BIDDEN.)
Die al zittende werkt, wordt al steunende beloond. (Zie BELOONEN.)
Die gaarne ziet werken, moet ook zoowel zien eten. (Zie ETEN.)
Die niet werkt, zal niet eten. (Zie ETEN.)
Die tot werken is geboren, Moet werken, of hij gaat verloren. (Zie GEBOREN WORDEN.)
Hij werkt er lang aan; het zal goed worden. 9
Men verwarmt zich wel met werken. (Zie VERWARMEN.)

WERPEN.

Beter vroeg geworpen dan te laat gebeid. (Zie BEIDEN.)
Hij is er gewonnen, geboren, geworpen en gemaakt (*of:* gesmakt). (Zie GEBOREN WORDEN.)
Men kan hem niet verder krijgen, dan men hem schuift (*of:* werpt). (Zie KRIJGEN.)
Nog heeft hij niet gemist, die nog te werpen heeft. (Zie MISSEN.)

WETEN.

Als ge nog wat weet. 10

---

1 v. Lennep bl. 263.
2 Tuinman I. bl. 133, 237, *nal.* bl. 10. *Jan.* 22.
3 Tuinman I. bl. 263, *nal.* bl. 13, II. bl. 118.
4 Sartorius *tert.* VII. 73.
5 Tuinman II. bl. 237.
6 Tuinman I. bl. 87.
7 Sartorius *sec.* VII. 43. Tuinman I. bl. 23.
8 Zoet bl. 6. v. Alkemade bl. 5.
9 *Campen* bl. 73.
10 Sancho-Pança bl. 23.

Betaal, en gij zult weten, wat gij hebt. (Zie BETALEN.)
Beter weten dan wanen. (Zie WANEN.)
Dat gij alleen wilt weten, zeg het niemand. 1
Dat men niet weet, misprijst men gaarne. (Zie MISPRIJZEN.)
Dat men niet weten mag, dient beter gezwegen. 2
Dat niemand zich vermeet, Daar hij niet van weet. (Zie VERMETEN.)
Dat niet en weet, dat niet en deert. (Zie DEREN.)
Dat noodig dient geweten te worden, zal men vlijtig voortzeggen. (Zie VOORTZEGGEN.)
Dat weet niemand beter dan ik. 3
Denk vrij, dat hij niet weinig weet, Die weinig zegt en weinig eet. (Zie DENKEN.)
Die het niet weet, zal het niet klappen. (Zie KLAPPEN.)
Die het weet, mag (*of:* moet) het zeggen. 4
Die kan lijden en verdragen, Weet van alles zonder vragen. (Zie LIJDEN.)
Die niet en weet, meent, dat hij wel wat weet. (Zie MEENEN.)
Die niet veel weet, Niet veel vergeet. (Zie VERGETEN.)
Die niet weet en niet durft, wat zegt hij, als hij uit vrijen gaat? (Zie DURVEN.)
Die niet weet, twijfelt niet. (Zie TWIJFELEN.)
Die nooit at, weet niet, wat eten vermag. (Zie ETEN.)
Die slapen gaat, weet niet, hoe hij ontwaken zal! (Zie ONTWAKEN.)
Die 't niet weet, zondigt niet.

[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* TROUW *aldus:* Die ter goeder trouw dwaalt, zondigt niet.]

Die veel weet, heeft veel te verantwoorden. (Zie VERANTWOORDEN.)
Die veel weet, moet veel hebben. (Zie HEBBEN.)
Die veel wil weten, Moet luttel eten. (Zie ETEN.)
Die voor een ander niet van sparen weet, zal het vervolgens voor zich zelven ook niet doen. (Zie DOEN.)
Die wat weet, dien komt het tepas. (Zie TEPASKOMEN.)
Die weinig weet, is haast uitgepraat. (Zie UITPRATEN.)
Die weten wil, moet vragen. (Zie VRAGEN.)
Eer wij wat weten, Zijn wij versleten. (Zie VERSLIJTEN.)
Gij zult het mij wel laten weten, wanneer ik het win. 5
Had ik dat geweten! 6
Het dunkt hem, dat niemand iets weet, dan hij alleen. (Zie DUNKEN.)
Het is dikwijls moeijelijk, om te weten, waar men staan moet. (Zie STAAN.)
Het is hem te vergeven: hij weet niet beter. (Zie VERGEVEN.)
Het is nog een wie weet 't? 7

[*Er is nog niets van hem te zeggen; men weet nog niet, wat er van hem worden zal.*]

Het neemt toe; Men weet niet: hoe? (Zie TOENEMEN.)
Het weten Doet eten. (Zie ETEN.)
Hij weet af en aan. 8
Hij weet daar groot noch klein van. 9
Hij weet goed en kwaad. 10
Hij weet het wel, als hij 't maar halen mogt. (Zie HALEN.)
Hij weet het wel; maar hij doet het niet. (Zie DOEN.)
Hij weet niet, hoe hij het heeft. (Zie HEBBEN.)
Hij weet niets, die er niet op uitgaat. (Zie UITGAAN.)
Hij weet niets en kan niets. (Zie KUNNEN.)
Hij weet niet, wat daar te eten is. (Zie ETEN.)
Hij weet te zwijgen noch te spreken. (Zie SPREKEN.)
Hij weet van blikken noch blozen. (Zie BLIKKEN.)
Hij weet van toeten noch blazen. (Zie BLAZEN.)
Hij weet, wanneer (*of:* waar) hij zwijgen en spreken moet. (Zie SPREKEN.)
Hij weet wel, hoe laat het is. 11
Hij weet wel, wat hij jaagt. (Zie JAGEN.)
Hij weet zelf niet, wat hij zegt. 12
Hij wil het wel weten.
Hij zal wel zwijgen, wat hij niet weet. 13
Hoe wèl wil hij het weten. 14

[*Dat wil zeggen: hij matigt zich aan, de kennis te bezitten van groote mannen, door deze in 't uitwendige na te doen. Maar laat iemand blijken, dat zijne eigenliefde gestreeld is, als hij geprezen wordt, dan zegt men:* Hij wil het wel weten.]

Hoort, ziet, zwijgt en verdraagt, Zoo weet niemand, wat u jaagt. (Zie HOOREN.)
Houd je maar zoo leuk niet, je weet het immers wel. (Zie HOUDEN.)
Ieder weet, wat hij te doen heeft. (Zie DOEN.)
Je moet het maar weten, graag of traag.
Ik weet het wel aan mij zelven. 15
Ik weet niet, of ik vooruit of achteruit ga. (Zie GAAN.)
Ik weet niet, of ik zal of niet zal. 16 (Zie de *Bijlage.*)
Ik weet niet, waar het gestoven of gevlogen is. (Zie STUIVEN.)
Ik weet, waar het u schort. (Zie SCHORTEN.)
Ik weet, wat ik heb; maar niet, wat ik krijgen zou. (Zie HEBBEN.)
Ik weet wel, waar het hem jeukt. (Zie JEUKEN.)
Ik weet wel, waar het hem miert. (Zie MIEREN.)
Ik wist niet, wat mij geschiedde, noch hoe ik te moede was. (Zie GESCHIEDEN.)
Is dat al, wat gij weet?
Kom ik eens, gij zult weten, dat ik er geweest ben. (Zie KOMEN.)
Menigeen weet het wel, maar kan het niet zeggen. 17
Men kan zeggen, wat men niet weet, maar niet geven, wat men niet heeft. (Zie GEVEN.)
Men mag niet zeggen, wat men weet; maar men moet weten, wat men zegt.
Men moet niet al zeggen, wat men weet, noch al geven, wat men heeft. (Zie GEVEN.)
Men moet niets verzeggen; men kan niet weten, waartoe men komen kan. (Zie KOMEN.)
Men moet weten, waar het op staat. (Zie STAAN.)

---

1 *Campen* bl. 26. *Zegerus* bl. 13. Gruterus II. bl. 130. de Brune bl. 386. *Mergh* bl. 6. *Sel. Prov.* bl. 219.
2 v. d. Venne bl. 14.
3 *Campen* bl. 51.
4 Zoet bl. 4. *Euphonia* bl. 517. *Sermoen* bl. 50. Modderman bl. 112.
5 *Campen* bl. 44. Meijer bl. 21.
6 Tuinman I. bl. 175, II. bl. 55, 167. Bogaert bl. 87.
7 de Wendt-Posthumus I. bl. 54-55.
8 Gheurts bl. 29.
9 Sartorius *pr.* X. 57.
10 Sartorius *pr.* VII. 62.
11 *Serpl.* bl. 53.
12 *Campen* bl. 58.
13 v. Alkemade bl. 143.
14 Sartorius *sec.* IV. 4.
15 Servilius bl. 49.
16 Servilius bl. 234.
17 Gruterus III. bl. 161.

Men weet niet, waar de een het laat, en waar de ander het van daan haalt. (Zie HALEN.)
Men weet wel, wanneer men gaat, maar niet, wanneer men wederkeeren zal. (Zie GAAN.)
Niemand weet, hoeveel hij niet weet.
Niemand weet, wat hem zal geschieden. (Zie GESCHIEDEN.)
Nu weet ik, hoe gij het gaarne hadt. (Zie HEBBEN.)
Veel drinken en eten Doet weinig weten. (Zie DRINKEN.)
Veel hooren doet veel weten. (Zie HOOREN.)
Vleijen weet wat. (Zie VLEIJEN.)
Waar geschiedde het? ik weet het niet. (Zie GESCHIEDEN.)
Wanneer men 't een of 't ander mist, Dan leert men, wat men nog niet wist. (Zie LEEREN.)
Wat helpt het, of hij het al weet, als hij het toch niet doet! (Zie DOEN.)
Wat men weet, kan men best zwijgen.
[Zwijgen *veronderstelt* weten.]
Weet niet, wat gij weet. 1
Weet of rust. (Zie RUSTEN.)
Welaan, moet ik het niet weten, zoo wil ik het ook niet weten. 2
Wetende of onwetende. 3
Weten doet weten. 4
Wie kan alles weten! 5
Wie kan het weten, voor hij het beproefd heeft! (Zie BEPROEVEN.)
Wie weet, of het waar is? 6
Wie weet, waar het is? 7
Wist gij wat, gij zoudt zwijgen. 8
Zij weten niet, dat het er zoo regtvaardig toegaat. (Zie TOEGAAN.)
Zuipen en vreten Doet luttel weten. (Zie VRETEN.)

WEZEN.

Alle wezen mag (*of:* moet) wezen. 9
Daar het goed is, wil men wezen.
Daar men wezen wil, is men haast genoeg genood. (Zie NOODEN.)
Gij hebt hem fijn geholpen, daar hij wezen wilde. (Zie HELPEN.)
Het heeft zoo moeten wezen. 10
Het is al verloren, als het niet wezen wil. (Zie VERLIEZEN.)
Het is haast gekomen, als het wezen wil. (Zie KOMEN.)
Hij kan er wezen.
[*Men zegt dit van den man, die goed bij kas is.*]
Hij wil eraf wezen. 11
Hij wil niet wezen, waar ik wil. 12
Niet te lang op een wezen.
[*Op het woord* DOLLE *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Niet te lang bij ééne zaak, dan wordt gij niet dol.]
Stoot mij, daar ik wezen wil, ik kom er toch wel (*of:* ik val er anders van zelf). (Zie KOMEN.)
Wat wezen mag, mag worden; maar wat zijn moet, moet zijn. 13
Wees, wat gij zijt. 14
Wij zijn nog niet, waar wij wezen moeten.
Zoo als het komt, zoo moet het wezen. (Zie KOMEN.)

WIEDEN.

Wieden en delven Beloont zich zelven. (Zie BELOONEN.)

WIEGEN.

Daartoe heb ik al te veel gekost van wiegen. (Zie KOSTEN.)
Hij behoeft niet gewiegd te worden. 15
Hij is daarmede kwalijk gewiegd. 16
Men kan niet goed slapen en zich zelven wiegen te gelijk. (Zie SLAPEN.)

WIJKEN.

Die niet wil dijken, Moet wijken. (Zie DIJKEN.)
Doe wel; Wijk snel. (Zie WELDOEN.)
Duik, wijk, laat overgaan. (Zie DUIKEN.)
Het is beter, eerlijk geweken dan schandelijk gevochten. (Zie VECHTEN.)

WIJTEN.

Die zich zelven zeerdoet, kan het geen ander wijten. 17
Zelf gedaan, niemand te wijten. (Zie DOEN.)

WIJZEN.

Eéne gewezen, tweemaal gezegd. 18
Het is goed vinden, waar men gewezen wordt. (Zie VINDEN.)
Wijs hem een ander toe. 19

WIKKEN.

Eerst wikken, dan wagen (*of:* Wik, eer gij waagt). (Zie WAGEN.)
Men moet wikken en wegen. (Zie WEGEN.)

WILLEN.

Als het niet wil, dan wil het ook niet. 20
Als het wel wil, is 't hem goed te helpen. (Zie HELPEN.)
Als je moet, dan wil je wel. (Zie MOETEN.)
Begeerig willen kan zelden helpen. (Zie HELPEN.)
Beter die niet wil, dan die niet zal.
Dat de een niet wil, dat koopt de ander. (Zie KOOPEN.)
Deden wij, dat wij zouden, Wij hadden, dat wij wouën. (Zie DOEN.)
Die doet, wat hij wil, doet niet, wat hij moet. (Zie DOEN.)
Die eens geproefd hebben, willen meer. (Zie PROEVEN.)
Die elk zegt, wat hij wil, moet ook van elk hooren, wat hij niet wil. (Zie HOOREN.)
Die mij goed wil, doet mij rood worden; die mij kwaad wil, doet mij wit worden. 21 (Zie de *Bijlage.*)
Die niet en wil, die niet en zal.
Die niet wil, als hij kan, die kan niet, als hij wil. (Zie KUNNEN.)
Dien men noodt, roept men; dien men haalt, wil men. (Zie HALEN.)
Die 't niet anders wil, die 't niet anders zal. 22

---

1 Gheurtz bl. 74.
2 *Campen* bl. 60.
3 Sartorius *pr.* III. 97.
4 v. d. Venne bl. 79.
5 Tuinman I. *nal.* bl. 35.
6 v. d. Venne bl. 90.
7 v. Alkemade bl. 58.
8 Gheurtz bl. 75.
9 v. d. Venne *Voorb.* bl. 5. v. Waesberge *Vrijen* bl. 51.
10 *Magazijn* 58. v. d. Willigen 16.
11 *Campen* bl. 123. Sartorius *sec.* III. 96, *tert.* X. 23. Meijer bl. 60.
12 *Campen* bl. 98.
13 Gruterus I. bl. 96.
14 de Brune bl. 160, 234. v. Alkemade bl. 53. Tuinman I. bl. 347.
15 Tuinman I. bl. 326.
16 Idinau bl. 245.
17 21 *Jan.* Gruterus I. bl. 99. Sartorius *pr.* I. 92. 21 *Jan.* 53.
18 v. Alkemade bl. 129.
19 Sartorius *pr.* VIII. 42.
20 *Campen* bl. 63.
21 *Mots* bl. 64.
22 *Campen* bl. 89. Gheurtz bl. 14. 28 *Jan.* Gruterus I. bl. 100. de Brune bl. 494. de Wendt-Posthumus I. bl. 61. 26 *Jan.* 53.

[Die naar geen' goeden raad wil hooren, moet de gevolgen zijner halsstarrigheid ondervinden.]
Die wil, dat men van hem houdt, Maakt, dat men van hem kout. (Zie HOUDEN.)
Die zich zelven kittelt, lacht, als hij wil (*ook wel:* lacht graag, *of:* om niet). (Zie KITTELEN.)
Die zooveel heeft, dat hij wel leven kan, wat wil hij meer! (Zie HEBBEN.)
Eet, wat gij vindt; denk, wat gij wilt. (Zie DENKEN.)
Elk wil, wat hem behaagt. (Zie BEHAGEN.)
Er moge van komen, wat er wil. (Zie KOMEN.)
Het koste, wat het wil (*of:* Het kost, wat het kost). (Zie KOSTEN.)
Het willen gaat vóór 't kunnen. (Zie GAAN.)
Het wil zoo niet, als ik wil. 1
Hij laat het gaan, zoo als het wil. (Zie GAAN.)
Hij moet springen, of hij wil of niet. (Zie SPRINGEN.)
Hij neemt al, wat mede wil. (Zie NEMEN.)
Hij weet hem niet te willen. 2 (Zie de *Bijlage.*)
[Bij TUINMAN *leest men, dat dit zeggen wil: „hy kent zich niets aan hem verschuldigt; hy wil hem niets te wille, om hem te believen, of om zynen t' wille doen." Ik heb het echter nooit anders dan in dezen zin hooren gebruiken: hij zal hem wel leeren, deszelfs wil aan den zijne te onderwerpen.]*
Hij wilde wel, dat het veel gold, en dat hij het won. (Zie GELDEN.)
Hij wil niet voorwaarts. 3
Hij wil niet wezen, waar ik wil. (Zie WEZEN.)
Ik wilde en ik wilde niet. 4
Ik wilde niet, dat ik dat droomde. (Zie DROOMEN.)
Ik wilde wel, dat zij ervoor zou zitten. 5
Kunt gij niet, wat gij wilt, wil, wat gij kunt. (Zie KUNNEN.)
Laat hem spreken, wat hij wil; hij heeft daarom niet, wat hij wil. (Zie HEBBEN.)
Laat het loopen, zoo het wil. (Zie LOOPEN.)
Loopen en koopen wil niet te zamen. (Zie KOOPEN.)
Men kan al, wat men wil, als men al wil, wat men kan. (Zie KUNNEN.)
Niemand behoeft te deugen, als hij niet wil. (Zie DEUGEN.)
Regel vrij regt, en laat klappen, die wil. (Zie KLAPPEN.)
Voorwaar, ik wilde, dat het niet zoo was. 6
Wat gij niet wilt, dat u geschiedt, Doe dat dan ook een ander niet. (Zie DOEN.)
Wij moeten ons behelpen, zoo wij best kunnen, niet, zoo wij willen. (Zie BEHELPEN.)
Wil de een niet, de ander wil gaarne. 7
Willen is onwaard. 8
Willens of onwillens. 9
Wil, wat gij moogt. (Zie MOGEN.)

WINNEN.

Alzoo lief verlies ik het, als ik het win. (Zie VERLIEZEN.)
Beter gesponnen Dan niets gewonnen. (Zie SPINNEN.)
Daar is niet op te winnen. 10 (Zie de *Bijlage.*)
Daar zou men zeggen, wie het gewonnen had.
Dat eerlijk gewonnen is, moet matig gebruikt worden. (Zie GEBRUIKEN.)
Dat men zelf wint, gedijt best. (Zie GEDIJEN.)
Dat wint, dat 't barst. (Zie BARSTEN.)
Die niet avontuurt, wint ook niet. (Zie AVONTUREN.)
Die waagt, die wint; Die zoekt, die vindt. (Zie VINDEN.)
Die wel wint, Is wel gezind. (Zie GEZIND ZIJN.)
Die winnen (spelen, dobbelen, troeven, wedden, *of:* minnen) wil, moet bijzetten. (Zie BIJZETTEN.)
Eerst geslagen, half gewonnen. (Zie SLAAN.)
Gij hebt gelijk; maar ik zal het winnen. (Zie HEBBEN.)
Gij zult het mij wel laten weten, wanneer ik het win. (Zie WETEN.)
Het is niet al gewonnen, Al is het afgesponnen. (Zie AFSPINNEN.)
Het is niet al gewonnen, wat men gewonnen acht. (Zie ACHTEN.)
Het raast meer, dan het wint. (Zie RAZEN.)
Hij is er gewonnen, geboren, geworpen en gemaakt (*of:* gesmakt). (Zie GEBOREN WORDEN.)
Hij meent te winnen, maar verliest. (Zie VERLIEZEN.)
Hij moet het winnen, Dat zij zal verslinnen. (Zie VERSLINDEN.)
Hij wilde wel, dat het veel gold, en dat hij het won. (Zie GELDEN.)
Ik win het opzetten. (Zie OPZETTEN.)
Ik win het toezien. (Zie TOEZIEN.)
Indien ge daarop winnen wilt, moet ge 't terstond verkoopen. (Zie VERKOOPEN.)
Kwalijk gewonnen, Kwalijk gesponnen. (Zie SPINNEN.)
Kwalijk gewonnen, kwalijk verloren. (Zie VERLIEZEN.)
Kwalijk gewonnen, kwalijk verteerd. (Zie VERTEREN.)
Ligtelijk gewonnen, ligtelijk verloren. (Zie VERLIEZEN.)
Ligtelijk gewonnen, ligtelijk verteerd. (Zie VERTEREN.)
Men wint meer door gaan dan door springen. (Zie GAAN.)
Men wint of verliest, Naardat men kiest. (Zie KIEZEN.)
Moedig (*of:* Stout) gewaagd is half gewonnen. (Zie WAGEN.)
Niemand verliest, hetgeen een ander wint. (Zie VERLIEZEN.)
Niet wel gewonnen, Niet wel ontgonnen. (Zie ONTGINNEN.)
Vroeg begonnen, Veel gewonnen. (Zie BEGINNEN.)
Wagen wint en wagen verliest. (Zie VERLIEZEN.)
Wat men afdingt, is het eerst gewonnen. (Zie AFDINGEN.)
Wat men spaart, is het eerst gewonnen. (Zie SPAREN.)
Wel begonnen, Half gewonnen. (Zie BEGINNEN.)
Wel winnen doet wel verteren. (Zie VERTEREN.)
Wij zullen hem wel winnen. 11
Winnen is het zoetst. 12

---

1 *Campen* bl. 104.
2 Tuinman I. bl. 238.
3 *Campen* bl. 104. Sartorius *pr.* II. 17, *sec.* VII. 35.
4 de Brune bl. 461. Sartorius *sec.* VIII. 56.
5 Winschooten bl. 255.
6 *Campen* bl. 72.
7 Tuinman I. bl. 86. v. Waesberge *Vrijen* bl. 66.
8 Tuinman II. bl. 196.
9 Sartorius *pr.* III. 97.
10 Sartorius *pr.* V. 6, VIII. 10, *sec.* VII. 7, *tert.* V. 2.
11 Winschooten bl. 364.
12 29 *Oct.* Gruterus I. bl. 123.

Ze winnen zelden veel, die hoog willen klimmen. (Zie KLIMMEN.)
Zoo gewonnen, Zoo geronnen. (Zie RENNEN.)
Zoo gewonnen, zoo verloren. (Zie VERLIEZEN.)
Zoo gewonnen, Zoo verslonnen. (Zie VERSLINDEN.)
Zoo gewonnen, zoo verteerd. (Zie VERTEREN.)

WOEDEN.

Als 't buiten woedt, Is 't binnen zoet. 1

WOELEN.

Al zoetjes woelen, zoo kan het duren. (Zie DUREN.)

WONEN.

Die achter den ander timmert, moet wel achter hem wonen. (Zie TIMMEREN.)
Hij mag er wel wonen. 2
Woon bij u zelven.

[*Dat wil zeggen: heb aan u zelven genoeg, vind er uwe ruste en uw onderhoud, en gij zult vrede hebben met uw geweten. De spreekwijze:* Ken u zelven, *heeft gelijke beteekenis.*]

WORDEN.

Als gij het zelf wilt verbakeren, dan kan er niets van worden. (Zie VERBAKEREN.)
Die mij goed wil, doet mij rood worden; die mij kwaad wil, doet mij wit worden. (Zie WILLEN.)
Het is hem niet zuur geworden. 3
Het laat zich nog lijden, zoo het niet erger wordt. (Zie LIJDEN.)
Het moet eerst erger worden, zal het beteren. (Zie BETEREN.)
Het wordt donker, waar hij doolt. (Zie DOLEN.)
Hij laat het hem zuur worden. 4
Hij werkt er lang aan; het zal goed worden. (Zie WERKEN.)
Licht eens bij, dan kan men zien, wat het worden moet. (Zie BIJLICHTEN.)
Wat haast wordt, haast ontwordt. (Zie ONTWORDEN.)
Wat lang duurt, wordt goed. (Zie DUREN.)
Wat niet en is, dat kan nog worden.
Wat wezen mag, mag worden; maar wat zijn moet, moet zijn. (Zie WEZEN.)

WOUTEREN.

Het wil niet wouteren.

[*Het thans geheel verouderde werkwoord* wouteren *beteekent:* gelukken, slagen.]

WRIJVEN.

Zich aan iemand wrijven. 5

WRINGEN.

Dat blinkt, Dat wringt. (Zie BLINKEN.)

WROETEN.

Te veel gewroet En is niet goed. 6

WURGEN.

Eer men leert hangen, is men half gewurgd. (Zie HANGEN.)
Het hangen gaat vóór 't wurgen. (Zie GAAN.)
Men vergaapt er zich aan, waar men aan wurgt. (Zie VERGAPEN.)
Tusschen hangen en wurgen. (Zie HANGEN.)

ZAAIJEN.

Al wat van zelf wast, behoeft men niet te zaaijen. (Zie WASSEN.)
De een zaait, En de ander maait. (Zie MAAIJEN.)
Die dik zaait, Die dun maait. (Zie MAAIJEN.)
Die luttel zaait, zal luttel maaijen. (Zie MAAIJEN.)
Die niet zaait, zal ook niet maaijen. (Zie MAAIJEN.)
Die veel zaaijen, Zullen veel maaijen. (Zie MAAIJEN.)
Het is er dun gezaaid. 7 (Zie de *Bijlage.*)
Ik heb dat niet gezaaid, ik zal het ook niet maaijen. (Zie MAAIJEN.)
Ik heb er niet gezaaid. 8
Men moet zaaijen, Wil men maaijen. (Zie MAAIJEN.)
Rijk zaaijen En arm maaijen. (Zie MAAIJEN.)
Wat men zaait, zal men maaijen. (Zie MAAIJEN.)
Wie spreekt, die zaait; Wie hoort, die maait. (Zie HOOREN.)

ZADELEN.

Die het minst gereed zijn, zullen eerst zadelen. 9 (Zie de *Bijlage.*)
Hij is al vroeg gezadeld.
Vroeg zadelen, laat rijden. (Zie RIJDEN.)

ZAKKEN.

Hij laat zich zakken.

[*Hij verlaat het gezelschap, zonder dat men 't bemerkt.*]

ZALVEN.

Daar valt wel iets te zalven en te pleisteren. (Zie PLEISTEREN.)

ZEERDOEN.

Dien het niet zeerdoet, die mag vrij villen en snijden. (Zie SNIJDEN.)
Die zich zelven zeerdoet, kan het geen ander wijten. (Zie WIJTEN.)
Het vallen gaat vóór 't zeerdoen. (Zie GAAN.)
Kijven doet geen zeer. (Zie KIJVEN.)
Schelden doet geen zeer. (Zie SCHELDEN.)

ZEGENEN.

Hij is gezegend.

[*Zegenen duidt hier zooveel aan, als zich te goed doen; van daar, dat men het bezigt van den dronkaard. Maar deze doet zich op dezelfde wijze te goed als de zeug, die zich in het slijk wentelt.*]

Hij kruist en zegent zich. (Zie KRUISEN.)
Hij zegent zich zelven eerst. 10
Hoor en zegen u. (Zie HOOREN.)

ZEGGEN.

Aan het zeggen zal het hem niet ontbreken. (Zie ONTBREKEN.)
Al zegt hij niet veel, hij denkt niet te minder. (Zie DENKEN.)
Alzoo goed gezegd als gezongen. 11
Daar is niets van te zeggen.
Daar zou men zeggen, wie het gewonnen had. (Zie WINNEN.)
Dat gij alleen wilt weten, zeg het niemand. (Zie WETEN.)
Dat is wat te zeggen. 12
Dat konden zij korter zeggen.
Dat laat ik hem zeggen.
Dat wilde ik juist gezegd hebben.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds als spreekwoord op het woord* MOND *aldus:* Gij haalt mij de woorden uit den mond.]

---

1 Modderman bl. 70.
2 Tuinman I. bl. 302. *Meert* 4.
3 *Campen* bl. 66.
4 *Campen* bl. 115.
5 Tuinman I. bl. 293.
6 (Folie I. 391.)
7 Servilius bl. 245, 245*. Sartorius *sec.* III. 24. *Adag. quædam* bl. 57. v. Eijk III. bl. 33.
8 Gheurts bl. 42.
9 *Prov. seriosa* bl. 14. Gheurts bl. 15.
10 Sartorius *tert.* VI. 8.
11 *Prov. seriosa* bl. 4.
12 Tuinman I. bl. 225.

Dat zegt niet veel.
Denk bij alles, wat gij zegt; maar zeg niet alles, wat gij denkt. (Zie DENKEN.)
Denk vrij, dat hij niet weinig weet, Die weinig zegt en weinig eet. (Zie DENKEN.)
Denk, wat men van u zal zeggen. (Zie DENKEN.)
Die elk zegt, wat hij wil, moet ook van elk hooren, wat hij niet wil. (Zie HOOREN.)
Die het weet, mag (*of:* moet) het zeggen. (Zie WETEN.)
Die het zegt, die moet het doen. (Zie DOEN.)
Die kwaad van anderen zeggen wil, behoort eerst op zich zelven te denken. (Zie DENKEN.)
Die niet veel zegt, heeft luttel te verantwoorden. (Zie VERANTWOORDEN.)
Die niet weet en niet durft, wat zegt hij, als hij uit vrijen gaat? (Zie DURVEN.)
Die veel zegt, heeft veel te verantwoorden. (Zie VERANTWOORDEN.)
Die wat te zeggen heeft, moet hij zwijgen? 1
Die zegt, moet bewijzen. (Zie BEWIJZEN.)
Doe, zoo als ge zegt, dan liegt ge niet. (Zie DOEN.)
Eéns gewezen, tweemaal gezegd. (Zie WIJZEN.)
Half en half is zoo goed als heel gezegd. 2
Het is al te kittig gezegd. 3
Het is eerder (*of:* gemakkelijker) gezegd dan gedaan. (Zie DOEN.)
Het is ligt gezegd; maar doen is iets anders. (Zie DOEN.)
Het is maar: rijd aan; niemand zegt: hola! (Zie AANRIJDEN.)
Het is met zeggen niet te doen. (Zie DOEN.)
Het is niet al waar, Wat men zegt openbaar. 4
Het is, om er niets van te zeggen.
Het is u niet te zeggen. 5
Het is zeer wel gezegd; maar zoek iemand, die het doet. (Zie DOEN.)
Het komt niet in mij, al zag ik, wat gij zegt. (Zie KOMEN.)
Het was zoo haast niet gezegd, of het was nog spoediger gedaan. (Zie DOEN.)
Het wil van hem gezegd zijn.
Het wordt gemeesterd, als ik u zeide. (Zie MEESTEREN.)
Het zien gaat vóór 't zeggen. (Zie GAAN.)
Hier gezegd en hier gebleven. (Zie BLIJVEN.)
Hier gezegd, niet gezegd. 6
Hij heeft het niet van hooren zeggen. (Zie HEBBEN.)
Hij heeft het zelf gezegd. 7
Hij kan zingen noch zeggen. 8
Hij verstaat het zich, gelijk ik 't u zeide. (Zie VERSTAAN.)
Hij was heel ingezeild, en wist er niets tegen te zeggen. (Zie INZEILEN.)
Hij weet zelf niet, wat hij zegt. (Zie WETEN.)
Hij wil er wat van gezegd hebben.
Hij zegt hem wel het naaste, maar niet het allernaaste.
Hij zegt het hem ongewasschen. (Zie WASSCHEN.)
Hij zegt het hem ongezouten. 9
Hij zegt het regt uit, gelijk hij het meent. (Zie MEENEN.)
Hij zegt het van een ander, en meent zich zelven. (Zie MEENEN.)
Hij zegt kik noch mik. 10
Hij zegt, waar het op staat. (Zie STAAN.)
Hij zou eten, dat het sta! zegt. (Zie ETEN.)
Hij zuipt, dat het sta! zegt. (Zie STAAN.)
Houd u zoo vreemd niet, van 'tgeen ik u zeg. (Zie HOUDEN.)
Iets verbloemd zeggen. (Zie VERBLOEMEN.)
Ik durf er niet veel van zeggen.
Ik hoor het je zeggen.
Ik wil er goed noch kwaad van zeggen. 11
Ik zal het hem degelijk zeggen. 12
Is het zoo niet, dan heb ik het niet eens gezegd. 13
Kunt gij het wel zonder lagchen zeggen? (Zie LAGCHEN.)
Licht hem eens bij, om te kunnen zien, wat hij zeggen wil. (Zie BIJLICHTEN.)
Menigeen weet het wel, maar kan het niet zeggen. (Zie WETEN.)
Men kan het zoo niet zeggen zonder spreken. (Zie SPREKEN.)
Men kan zeggen, wat men niet weet, maar niet geven, wat men niet heeft. (Zie GEVEN.)
Men mag niet zeggen, wat men weet; maar men moet weten, wat men zegt. (Zie WETEN.)
Men moet hooren, wie het zegt. (Zie HOOREN.)
Men moet niet al zeggen, wat men weet, noch al geven, wat men heeft. (Zie GEVEN.)
Niet veel zeggen, Maar houden en beleggen. (Zie BELEGGEN.)
Nu kunnen we zien, wat we zeggen.
Onder ons gezegd en gebleven. (Zie BLIJVEN.)
Onder ons gezegd en gezwegen. 14
Schort je wat, zeg het al niet. (Zie SCHORTEN.)
Tel, wat ik zeg. (Zie TELLEN.)
Van gebeuren zegt men wat. (Zie GEBEUREN.)
Van hooren zeggen geldt niet. (Zie GELDEN.)
Van hooren zeggen liegt men veel (*of:* Hooren zeggen is half gelogen). (Zie LIEGEN.)
Van niets kan men niet wel iets zeggen. 15
Vechten, dat het sta! zegt. (Zie STAAN.)
Voorwaarts, gelijk ik u zeide. 16
Was het met zeggen te doen! (Zie DOEN.)
Wat behoeft men te zwijgen, dat gezegd moet zijn? 17
Wat eenmaal gezegd is, blijft altijd gezegd. 18
Wat hij u zegt en houdt, dat is gewis. (Zie HOUDEN.)
Weinig gezegd is haast gebeterd. (Zie BETEREN.)
Zeggen is goed; maar doen is beter. (Zie DOEN.)
Zeg het mij vrij: het zal evenveel afdoen. (Zie AFDOEN.)
Zeg mij, met wien gij leeft, ik zal u zeggen, hoe gij leeft. (Zie LEVEN.)
Zeg mij, wie ik ben, en niet, wie ik geweest ben.
Zeg nu, wat gij zoo even zeidet. 19
Ze zeggen zoo niet. 20
Zien gaat boven hooren zeggen. (Zie GAAN.)
Zoo gezegd, zoo gedaan. (Zie DOEN.)
Zoo moet je zeggen. 21

---

1 v. d. Venne bl. 282.
2 v. d. Venne bl. 203.
3 Sartorius *tert.* IV. 8.
4 Gruterus III. bl. 150.
5 *Campen* bl. 51.
6 Servilius bl. 207*.
7 Gheurts bl. 28.
8 Sartorius *pr.* V. 73, 91.
9 Winschooten bl. 272. Tuinman I. bl. 11, 133. v. Zutphen I. 10. v. d. Vijver bl. 214. Bogaert bl. 25.
10 Everts bl. 229.
11 *Campen* bl. 30.
12 v. Moerbeek bl. 250.
13 *Campen* bl. 123.
14 Roodhuijsen bl. 46.
15 Verstegen I. de Brune bl. 192. Tuinman II. bl. 212.
16 Sartorius *sec.* VI. 8.
17 v. d. Venne bl. 77.
18 de Brune bl. 105, 107. Willems III. 32.
19 *Campen* bl. 100. Meijer bl. 47.
20 Witsen 62.
21 Witsen 11.

Zooveel te meer zeg ik het, als ik het denk. (Zie DENKEN.)
Zoude men het niet gelooven, als gij het zegt! (Zie GELOOVEN.)

ZEILEN.

Gij moet wat zachter zeilen. 1
Hij laat alles strijken en zeilen. (Zie STRIJKEN.)
Hij vaart (*of:* zeilt) achteruit. (Zie VAREN.)
Hij weet wel af en aan te zeilen. 2
Hij zeilt. 3
[*Een vaartuig door middel van het zeil in voortgaande beweging brengen, noemt men zeilen. Dat gaat niet altijd even gelijkmatig; daarom wordt die beweging op den gang van den dronkaard toegepast.*]
Hij zeilt midden door. 4
Hij zeilt te hoog (*of:* te laag). 5
Hoog gestevend, laag gezeild. (Zie STEVENEN.)
Vaar wel, zeil wel. (Zie VAREN.)
Zeilen of verzuipen. (Zie VERZUIPEN.)
Zeil zacht. 6
Zich voorbij laten zeilen. 7
Zoo als het treilt en zeilt. (Zie TREILEN.)

ZENDEN.

Ga, daar men u zendt; kom, als men u roept. (Zie GAAN.)

ZENGEN.

Ver af is goed voor 't zengen. 8

ZETTEN.

Dat zet mij geweldig ten achteren. 9
Het is strijk en zet. (Zie STRIJKEN.)
Het zet niet.
[*Het komt er niet op aan.*]
Hij mag hem nog al zetten.
[*Dat wil zeggen: hij is hem goed gezind; hij geeft hem eene plaats in zijne genegenheid.*]
Hij zal het ten onderste boven zetten. 10
Hij zet zich schrap. 11 (Zie de *Bijlage.*)
Iemand pal zetten. 12
Ik zal het hem wel betaald zetten. (Zie BETALEN.)
Men heeft hem te kakken gezet. (Zie KAKKEN.)
Men moet zetten, vóór men drukt. (Zie DRUKKEN.)
Wij zullen 't haar te neem of te geef zetten. (Zie GEVEN.)

ZEULEN.

Dat moet zoo wat heen zeulen. 13

ZIEDEN.

Hij kan wel doen zieden, maar niet doen koken. (Zie KOKEN.)
Zij schaffen ons gezoden en gebraden. (Zie BRADEN.)

ZIEN.

Aarzel of zie terug, wat daar volgt. (Zie AARZELEN.)
Als gij wat hoort, dat gij te voren niet hoordet, en wat ziet, dat gij te voren niet zaagt, dient gij te denken, wat gij te voren niet dacht. (Zie DENKEN.)
Als het te doen is, heeft hij daar niemand gezien. (Zie DORN.)
Als het zoo komt, zal men het wel zien. (Zie KOMEN.)
Als iemand moet, Zie, wat hij doet. (Zie DOEN.)
Bedrukt gezien, is half (*of:* haast genoeg) gebeden. (Zie BIDDEN.)
Bij zien is menigeen bedrogen. (Zie BEDRIEGEN.)
Daar men naar verlangt, dat ziet men gaarne. (Zie VERLANGEN.)
Daar zit van zie-dit en zie-dat.
[*Er is geld voorhanden.*]
Die kwalijk ziet, zal te beter tasten. (Zie TASTEN.)
Die weldoet, dien raakt het niet, wie 't ziet. (Zie RAKEN.)
Die zich wel spiegelt, ziet zich wel; die zich wel ziet, kent zich zelven wel. (Zie KENNEN.)
Elk ziet uit, niemand in. 14
[*Op anderer handelingen wordt naauwlettend toegezien, terwijl op eigene leefwijze weinig acht wordt geslagen.*]
Gelijk gij mij ziet, moogt gij mij schilderen. (Zie SCHILDEREN.)
Geschiedt het, Men ziet het. (Zie GESCHIEDEN.)
Gij moet lang zien, eer gij mij wat afziet. (Zie AFZIEN.)
Gij zult het wel zien, als ik kom. (Zie KOMEN.)
Het is er gezien noch gehoord. (Zie HOOREN.)
Het komt niet in mij, al zag ik, wat gij zegt. (Zie KOMEN.)
Het zien gaat vóór 't zeggen. (Zie GAAN.)
Hij begint scheel te zien.
Hij gelooft het niet, of hij moet het zelf zien. (Zie GELOOVEN.)
Hij heeft er niemand gezien. 15
Hij heeft hem ook weêr gezien.
[*Hoe weinig de dronkaard moge zien, het glas houdt hij zoo lang mogelijk in 't oog.*]
Hij heeft niet meer gezien, dan er was. 16
Hij is er wel gezien, maar niet geacht. (Zie ACHTEN.)
Hij is er zeer gezien. 17
Hij mag hem zien noch luchten. (Zie LUCHTEN.)
Hij ware wel gaarne gezien. 18
Hij ziet bril. 19
Hij ziet donker. 20
Hij ziet dubbel.
[*De dronkaard ziet er één voor twee aan.*]
Hij ziet effen. 21
Hij ziet er uit als iemand, die het niet gebeteren kan. (Zie GEBETEREN.)
Hij ziet er uit als iemand, die weêrom komt. (Zie KOMEN.)
Hij ziet er uit, of hij getaand was. (Zie TANEN.)
Hij ziet, of hij mij op wil eten. (Zie OPËTEN.)
Hij ziet zich zelven blind, Die al te lang verzint. (Zie VERZINNEN.)
Hij ziet zoo benaauwd, of hij kakken moet. (Zie KAKKEN.)
Hij zoude wel gaarne hoog zien. 22
Hoe min gezien, hoe meer begeerd. (Zie BEGEEREN.)
Hooren en zien vergaat. (Zie HOOREN.)
Hoort, ziet, zwijgt en verdraagt, Zoo weet niemand, wat u jaagt. (Zie HOOREN.)
Hoort, zwijgt en ziet; Muist, maar maauwt niet. (Zie HOOREN.)

---

1 Sartorius *quart.* 72.
2 v. Dam bl. 137.
3 v. Waesberge *Wijn* bl. 18.
4 v. Eijk I. *nal.* bl. 56.
5 Witsen bl. 501. Winschooten bl. 250.
6 Witsen bl. 516.
7 Sartorius *sec.* VIII. 1, *tert.* V. 51. Winschooten bl. 251.
8 Gheurts bl. 71.
9 Winschooten bl. 206.
10 *Adag. quadam* bl. 31.
11 Sartorius *pr.* I. 58. Winschooten bl. 250. Tuinman I. bl. 279. v. Waesberge *Wijn* bl. 17.
12 Winschooten bl. 184. v. Lennep bl. 161.
13 Winschooten bl. 253.
14 12 *Julij.* Gruterus I. bl. 105.
15 Gheurts bl. 31. Sartorius *tert.* X. 27.
16 *Campen* bl. 47.
17 *Campen* bl. 56.
18 *Campen* bl 27.
19 Winschooten bl. 38. Tuinman I. *nal.* bl. 24.
20 Tuinman I. bl. 198.
21 Tuinman I. *nal.* bl. 31.
22 *Campen* bl. 27.

Ik heb dit, gij moogt ernaar zien. (Zie HEBBEN.)
Ik heb hem wel gezien. 1
Ik heb het niet gezien, maar wel gehoord. (Zie HOOREN.)
Ik vertrouw hem niet verder, dan ik hem zie. (Zie VERTROUWEN.)
Ik wil eens zien, hoe ver ik springen kan. (Zie SPRINGEN.)
Ik wil het liever gelooven, dan dat ik het zoude gaan vragen (*of:* gaan zien). (Zie GELOOVEN.)
Ik zie u niet, en gij ziet mij niet. 2
Ik zoude wel eens gaarne iemand zien, die dat gezien had. 3
Kan ik niet meer, zoo wil ik er toch zuur om zien. (Zie KUNNEN.)
Laat u zoo niet zien. 4
Leelijk zien bijt niet. (Zie BIJTEN.)
Leelijk zien smijt niet. (Zie SMIJTEN.)
Licht eens bij, dan kan men zien, wat het worden moet. (Zie BIJLICHTEN.)
Licht hem eens bij, om te kunnen zien, wat hij zeggen wil. (Zie BIJLICHTEN.)
Mag ik je eens zien!
[*Men bezigt deze spreekwijze, als men met het glas in de hand staat, om iemands gezondheid te drinken.*]
Men kan iemand niet vasthouden, voor men hem ziet. (Zie VASTHOUDEN.)
Men kan wel zien, dat wij niet kwaad op elkander zijn.
[*Bij gelegenheid, dat twee personen te gelijk hetzelfde zeggen, wordt dit door den een aan den ander toegevoegd.*]
Men moet langzaam gaan en ver zien. (Zie GAAN.)
Men zal dat in 't kort wel zien. 5
Men zal niet naauw zien. 6
Men ziet hem zoo lief gaan als komen. (Zie GAAN.)
Nu kunnen we zien, wat we zeggen. (Zie ZEGGEN.)
Spreek, opdat ik u zie. (Zie SPREKEN.)
Spreken vóór denken is schieten zonder zien. (Zie DENKEN.)
Van zien geeft men niet. (Zie GEVEN.)
Wat baat het, dat gij leelijk ziet? (Zie BATEN.)
Wat hij hier ziet, is hij ginder vergeten. (Zie VERGETEN.)
Wat men zelf ziet, kan men best gelooven. (Zie GELOOVEN.)
Wel, dat is altijd zoo; dat heb ik nooit anders gezien! 7
Werwaarts gij ook ziet, Ons vergeet gij niet! (Zie VERGETEN.)
Wie regeren wil, die moet hooren en niet hooren, zien en niet zien. (Zie HOOREN.)
Wij zien niet, wat wij zelven geladen hebben. (Zie LADEN.)
Zie, dat gij ze niet te veel maakt. (Zie MAKEN.)
Zien gaat boven hooren zeggen. (Zie GAAN.)
Zie op u zelven. 8
Ziet men 't, zoo speel ik; Ziet men 't niet, zoo steel ik. (Zie SPELEN.)
Zie voor u, en gij zult niet vallen. (Zie VALLEN.)
Zie, waak en bid. (Zie BIDDEN.)
Zie, wat gij doet, en niet, wat een ander doet. (Zie DOEN.)
Zoo als gij zien moogt. 9
Zuinig gezien is genoeg gebedeld. (Zie BEDELEN.)
Zuur zien helpt niet. (Zie HELPEN.)

ZIJN.

Aanstonds weigeren is half geven. (Zie GEVEN.)
Al is het overdenken goed, Het óverdenken is onvroed. (Zie OVERDENKEN.)
Alles leeft, wat aan hem is. (Zie LEVEN.)
Als er niemand tegen is. 10
Als gij meent, op het naast te zijn, zoo zult gij er het verst van verwijderd wezen. (Zie MEENEN.)
Als gij op het naast zijt, zoo keer niet om. (Zie KEEREN.)
Als het op is, is het koken gedaan. (Zie DOEN.)
Als het op is, is het koopen gedaan. (Zie DOEN.)
Als het op zijn ergst is, zal het beteren. (Zie BETEREN.)
Als het redelijk is, moet men het loven. (Zie LOVEN.)
Als het wel gaat, is het goed raden. (Zie GAAN.)
Als ik steel, wil ik stelen, dat degelijk is. (Zie STELEN.)
Als men wel is, kan men zich daar niet houden. (Zie HOUDEN.)
Als 't buiten woedt, Is 't binnen zoet. (Zie WORDEN.)
Als wij het wel gepijnigd hebben, zijn wij nog al even na. (Zie PIJNIGEN.)
Al wat zijn zal, moet geschieden. (Zie GESCHIEDEN.)
Beginnen is nog geen eindigen. (Zie BEGINNEN.)
Beginnen is wat; maar volhouden is meer. (Zie BEGINNEN.)
Daar het goed is, wil men wezen. (Zie WEZEN.)
Daar het naauw is, daar neemt men het naauw. (Zie NEMEN.)
Daar het naauw is, moet men het naauw zoeken. 11
Daar is geen aankomen aan. (Zie AANKOMEN.)
Daar is geen helpen aan. (Zie HELPEN.)
Daar is geen omzien naar. (Zie OMZIEN.)
Daar is geen vat aan. (Zie VATTEN.)
Daar is verbied aan. (Zie VERBIEDEN.)
Daar niets is, daar rijst niets. (Zie RIJZEN.)
Daar niets is, daar stort men niet. (Zie STORTEN.)
Daar zal niets gedaan worden, voor dat ik er ben. (Zie DOEN.)
Daar zal niet weinig aan vast zijn.
Dan is dan, en nu is nu.
Dat gij zweet, totdat gij 't moede zijt. 12
Dat is achterop.
Dat is buiten mij. 13
Dat is er een, die het zwijgen bewaart. (Zie BEWAREN.)
Dat is er een van sta vast. (Zie STAAN.)
Dat is erop of eronder.
Dat is heb; nu op een ander. (Zie HEBBEN.)
Dat is heel geweest!
[*Dit is men gewoon te zeggen bij het breken van een of ander voorwerp.*]
Dat is kamp op. 14
Dat is mij te hoog.
Dat is niet gepist, en toch nat. (Zie PISSEN.)
Dat is nog al van 't minste. 15
Dat is, om ervan om te vallen. (Zie OMVALLEN.)
Dat is, om te stelen. (Zie STELEN.)

---

1 Sartorius *pr.* X. 36.
2 *Campen* bl. 102.
3 *Campen* bl. 24.
4 Sartorius *pr.* VII. 56.
5 Servilius bl. 38*.
6 Sartorius *pr.* VI. 56.
7 v. d. Willigen 5.
8 Servilius bl. 229. *Spreuk* III.
9 *Campen* bl. 67.
10 Sartorius *pr.* VI. 42.
11 Gruterus III. bl. 129.
12 Sartorius *sec.* IX. 80.
13 v. Moerbeek bl. 249.
14 Tuinman II. bl. 147. v. Moerbeek bl. 280.
15 Sartorius *sec.* I. 26.

Dat is: rep je, scheer je! (Zie REPPEN.)
Dat is te geef. (Zie GEVEN.)
Dat is tot daaraantoe. 1
Dat is u te zwaar, om te heffen. (Zie HEFFEN.)
Dat is van klink. (Zie KLINKEN.)
Dat kostelijk is, is moeijelijk te krijgen. (Zie KRIJGEN.)
Dat moeijelijk is, behaagt ons 't meest. (Zie BEHAGEN.)
Dat niet zijn mag, moet blijven. (Zie BLIJVEN.)
Dat noodig is, moet geschieden. (Zie GESCHIEDEN.)
Dat vreemd en zeldzaam is, dat koopt men duur. (Zie KOOPEN.)
Dat was raak. 2
Dat zij mij een bijslapen schuldig ware, ik wilde het haar wel kwijtschelden. (Zie BIJSLAPEN.)
Dat zijn moet, mag niet falen. (Zie FALEN.)
Denk niet, wat erin was. (Zie DENKEN.)
Die daar eens kwalijk geweest is, komt niet gemakkelijk weder. (Zie WEDERKOMEN.)
Die denken kan, Is goed daaran. (Zie DENKEN.)
Die erin is, die moet erdoor. (Zie MOETEN.)
Die het minst gereed zijn, zullen eerst zadelen. (Zie ZADELEN.)
Die het ontloopt, is vrij. (Zie ONTLOOPEN.)
Die het zich aantrekt, die is het. (Zie AANTREKKEN.)
Die is ook niet zonder.
Die niet omziet, Is haast te niet. (Zie OMZIEN.)
Die niets is, moet zich iets maken. (Zie MAKEN.)
Die omkijkt, die is het. (Zie OMKIJKEN.)
Die onder is, dien houdt men onder. (Zie ONDERHOUDEN.)
Die protesteert, is het kwijt. (Zie PROTESTEEREN.)
Die uit is, die uit mag. (Zie MOGEN.)
Die wanen, het zekerst te zijn, falen dikwijls het meest. (Zie FALEN.)
Die wel is, houde zich daar. (Zie HOUDEN.)
Die wel is, moet zich wel houden. (Zie HOUDEN.)
Die wel is, verroere zich niet. (Zie VERROEREN.)
Die ze minst behoeft, is er best aan. (Zie BEHOEVEN.)
Eens gedronken en eens gepist, en dan gekeken, hoe laat het is. (Zie DRINKEN.)
Elk blijv' bij 't zijn, Om wel te zijn. (Zie BLIJVEN.)
Er is niets meer te goed. 3
Ga maar zoo voort; gij zult er wel komen, maar het zal wat laat zijn. (Zie GAAN.)
Gehaat te worden, is erg; maar veracht te worden, nog erger. (Zie HATEN.)
Geven, wat men kwijt wil zijn. (Zie GEVEN.)
Goed vrijen is zachtkens praten en hard liegen. (Zie LIEGEN.)
Grof gesponnen en fijn (*of:* slap) gedraaid, is onsterk. (Zie DRAAIJEN.)
Had-ik komt altijd te laat (*of:* Als hadden komt, is hebben te laat). (Zie HEBBEN.)
Het begeeren is meer dan het hebben. (Zie BEGEEREN.)
Het deugt niet, en is zijn straffen niet waardig. (Zie DEUGEN.)
Het een moet naar het ander zijn. 4
Het gedenkt hem nog: hij is er eens kwalijk geweest. (Zie GEDENKEN.)
Het had erger kunnen zijn.
Het is al betaald, dat daaraan is. (Zie BETALEN.)
Het is al eens, waar bij zit, die 't wel kan. (Zie KUNNEN.)
Het is al eens, waar men 't krijgt, als 't betaald wordt. (Zie BETALEN.)
Het is al eens, wie dat het waagt, Als het maar slaagt. (Zie SLAGEN.)
Het is al, gelijk men het neemt. (Zie NEMEN.)
Het is al goed, Wat hij doet, Dien men bemint; Het is al kwaad, Dien men haat, Wat hij begint. (Zie BEGINNEN.)
Het is al goed, wat wel doet voeden. (Zie VOEDEN.)
Het is al: houd mij! houd mij! ik wil vechten. (Zie HOUDEN.)
Het is alleen voor den heb en den hou. (Zie HEBBEN.)
Het is alles heel goed; maar men moet het niet van achteren beschouwen. (Zie BESCHOUWEN.)
Het is al om niet, dat ik het doe. (Zie DOEN.)
Het is al op, en niet zat. 5
Het is, alsof er geen opkomen aan is. (Zie OPKOMEN.)
Het is, alsof het voor u geknipt was. (Zie KNIPPEN.)
Het is, alsof hij ervoor geboren is. (Zie GEBOREN WORDEN.)
Het is altijd het een of het ander met hem. 6
Het is altijd weêr aan: 't oude vragen. (Zie VRAGEN.)
Het is al veel, om te lagchen. (Zie LAGCHEN.)
Het is al vergeten, wat verleden is. (Zie VERGETEN.)
Het is al weêr zoo laat.

[*Dat wil zeggen: die zaak doet zich al weder voor. Men past het toe op voorvallen, die vroeger meermalen plaats hadden, bepaaldelijk op de zwangerschap der vrouw.*]

Het is beter, benijd te worden dan te benijden. (Zie BENIJDEN.)
Het is beter, dat het drinkt, Dan dat het stinkt. (Zie DRINKEN.)
Het is beter, eerlijk geweken dan schandelijk gevochten. (Zie VECHTEN.)
Het is beter, niet getapt dan niets geschreven. (Zie SCHRIJVEN.)
Het is beter, zich zelven te helpen dan te schenden. (Zie HELPEN.)
Het is bij hem: slok op, slok in. (Zie SLOKKEN.)
Het is daar altijd op en haal meer. (Zie HALEN.)
Het is daar niet pluis. 7
Het is daar onklaar. 8
Het is daar op, en niets te goed.
Het is diepgrondig, en wil wel gelezen zijn. (Zie LEZEN.)
Het is dikwijls moeijelijk, om te weten, waar men staan moet. (Zie STAAN.)
Het is dokken of snijden. (Zie DOKKEN.)
Het is droevig, om te lezen. (Zie LEZEN.)
Het is een goed spreken, dat een goed zwijgen verbetert. (Zie SPREKEN.)
Het is er niet breed.
Het is er niet in, en toch komt het eruit. (Zie KOMEN.)

---

1 Tuinman I. bl. 193. Gales bl. 88.
2 Tuinman I. bl. 267, II. bl. 130.
3 Tuinman I. bl. 116.
4 Witsen 310.
5 *Campen* bl. 84.
6 *Campen* bl. 113.
7 Winschooten bl. 192. Tuinman I. bl. 147, 180.
8 Tuinman I. bl. 147, 180.

Het is er nu verre af, van 'tgeen het plagt te zijn. 1
Het is ervoor, Het moet erdoor. (Zie MOETEN.)
Het is goed, alleen te pleiten. (Zie PLEITEN.)
Het is goed, als men 't vertellen mag. (Zie VERTELLEN.)
Het is goed, dat men 't laten mag. (Zie LATEN.)
Het is bangen en branden. (Zie BRANDEN.)
Het is hier goed, om te stallen. (Zie STALLEN.)
Het is hier goed zijn. 2
Het is hier: haast je, spoed je. (Zie HAASTEN.)
Het is hier, om te leeren tooveren. (Zie TOOVEREN.)
Het is kwaad bewaren, daar velen op uit zijn. (Zie BEWAREN.)
Het is kwaad, iets uit te geven, daar het niet is. (Zie UITGEVEN.)
Het is kwaad, wat men niet proeven mag. (Zie PROEVEN.)
Het is ligter te koopen dan te betalen. (Zie BETALEN.)
Het is ligt gezegd; maar doen is iets anders. (Zie DOEN.)
Het is maar: rijd aan; niemand zegt: hola! (Zie AANRIJDEN.)
Het is minder dan niets waardig. 3
Het is nat: ik drink het, voor dat het is. (Zie DRINKEN.)
Het is niet al mis.

[*Op het woord* HOND *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Dat is niet al mis, zei de jongen, en hij wierp een' steen voorbij den hond, maar tegen de scheenen van zijne stiefmoeder.]

Het is niet altijd raak, dat wel aangelegd is. (Zie AANLEGGEN.)
Het is niet al waar, Wat men zegt openbaar. (Zie ZEGGEN.)
Het is niet goed, om te houden, noch om weg te werpen. (Zie HOUDEN.)
Het is nog een wie weet 't? (Zie WETEN.)
Het is noodig, dat het geprezen worde. (Zie PRIJZEN.)
Het is noodig; maar het kan wachten. (Zie WACHTEN.)
Het is, om er niets van te zeggen. (Zie ZEGGEN.)
Het is reeds lang, dat hij daarop fluit. (Zie FLUITEN.)
Het is stil, daar het (*of:* als het er) niet waait. (Zie WAAIJEN.)
Het is strijk en zet. (Zie STRIJKEN.)
Het is te dom, om ervan te spreken. (Zie SPREKEN.)
Het is ten halve of ten heele. 4
Het is toeten en blazen. (Zie BLAZEN.)
Het is voort een buigen. (Zie BUIGEN.)
Het is weêr mis met hem.
Het is zaliger, te kunnen geven, dan te moeten ontvangen. (Zie GEVEN.)
Het is, zoo als het is, maar niet, zoo als het behoort. (Zie BEHOOREN.)
Het is zoo duidelijk, of het gedrukt is. (Zie DRUKKEN.)
Het is, zoo het was. 5
Het is zoo mooi niet, als het wel lijkt. (Zie GELIJKEN.)
Het is zoo net, dat het kraakt. (Zie KRAKEN.)
Het moest zoo zijn. 6
Het moet vroeg toekomen, dat lang oud zal zijn. (Zie TOEKOMEN.)
Het schijnt, dat hij al vermoorden zal, wat daaromtrent is. (Zie SCHIJNEN.)
Het schijnt somtijds gelogen, wat nogtans waar is. (Zie LIEGEN.)
Het schikken is 't al. (Zie SCHIKKEN.)
Het waait te hard, of 't is te stil: Daar 's niemand, die mij hebben wil. (Zie HEBBEN.)
Het was: hier had ik u, daar verloor ik u. (Zie HEBBEN.)
Hier zijn wij vast. 7
Hij brengt, daar 't niet noodig is. (Zie BRENGEN.)
Hij heeft betaald, wat hij schuldig was. (Zie BETALEN.)
Hij heeft niet meer gezien, dan er was. (Zie ZIEN.)
Hij is aan 't melken. (Zie MELKEN.)
Hij is aan 't schuimen. (Zie SCHUIMEN.)
Hij is al te laat op. 8
Hij is blut. 9
Hij is braaf aan 't pooijen. (Zie POOIJEN.)
Hij is doen. (Zie DOEN.)
Hij is eraan vast.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds als spreekwoord op het woord* TEEF *aldus:* Hij is aan het teefje vast.]

Hij is er doen en laten. (Zie DOEN.)
Hij is er geweest.

[*Dat wil zeggen: hij is dood. Men past het ook toe op voorwerpen, die breken.*]

Hij is er goed voor.

[*Men kan hem, zonder vrees voor schade, krediet verleenen.*]

Hij is er heet op. 10
Hij is er los van.
Hij is er mooi meê. 11
Hij is er niet te veel; maar hij schiet er toch over. (Zie OVERSCHIETEN.)
Hij is er, of hij komt er. (Zie KOMEN.)
Hij is er oud achter. 12
Hij is er plat achter.
Hij is er rijkelijk bij.
Hij is eruit! 13
Hij is er weder geheel boven op. 14

[*Dat is: hij heeft zich van zijne geleden verliezen kunnen herstellen. „Dit spreekwoord,” zegt* TUINMAN, *„zal ontleent zyn van 't verbeelde omwentelende gelukrad.” Het is echter niet onwaarschijnlijk, dat men hier den geoefenden paardrijder voor oogen had. Zie het spreekwoord:* Hij helpt hem op het (*of:* te) paard (*ook wel:* Hij helpt er hem boven op).]

Hij is goed geefs. (Zie GEVEN.)
Hij is graag, waar wat te halen is. (Zie HALEN.)
Hij is haar te digt bij geweest.

[*Er is hier sprake van eene oneerbare handeling.*]

Hij is hem.

[*Hij is de dood in eigen' persoon.*]

Hij is hem aan het opvijzelen. (Zie OPVIJZELEN.)

1 Servilius bl. 167.
2 Witsen 164.
3 Sartorius sec. IV. 76.
4 Campen bl. 130.
5 17 Aug. Gruterus I. bl. 111. Tuinman I. bl. 256.
6 v. Alkemade bl. 88.
7 Sartorius tert. X. 18.
8 Sartorius sec. IV. 28, IX. 94, tert. VI. 86, X. 22.
9 Tuinman II. bl. 138.
10 Winschooten bl. 81.
11 v. Moerbeek bl. 268.
12 Gales bl. 28.
13 Servilius bl. 64. Sartorius sec. III. 96, VIII. & Tuinman I. bl. 6.
14 Sartorius tert. VI. 98. Tuinman I. bl. 130.

Hij is in goeden doene. (Zie DOEN.)
Hij is nooit ver genoeg.
Hij is pis encore.
[*Dat wil zeggen: hij is nog erger, naar de woorden:* pis = slimmer, *en* encore = nogmaals. *Men duidt er den dronkaard door aan.*]
Hij is ruim van halen, Maar slecht van betalen. (Zie BETALEN.)
Hij is sterk aan het purgeren. (Zie PURGEREN.)
Hij is verre van daar. 1
Hij is weêr aan 't hijschen. (Zie HIJSCHEN.)
Hij kan goed innemen (*of:* Hij is goed van innemen). (Zie INNEMEN.)
Hij kan het niet helpen, dat alles zoo duur is. (Zie HELPEN.)
Hij kraauwt zich, daar het hem het zachtste is. (Zie KRAAUWEN.)
Hij laat hooren, dat hij er is. (Zie HOOREN.)
Hij maakt hem leelijk uit (*of:* Hij maakt hem uit voor al, wat leelijk is). (Zie UITMAKEN.)
Hij mag het al besnappen, dat daar is. (Zie BESNAPPEN.)
Hij weet het te krijgen, zelfs daar 't niet is. (Zie KRIJGEN.)
Hij weet wel, hoe laat het is. (Zie WETEN.)
Hij zal achteraankomen, en vragen, waar het is. (Zie ACHTERAANKOMEN.)
Houd, dat houdbaar is. (Zie HOUDEN.)
Je zult meêgaan, als ik uit geweest ben. (Zie MEDEGAAN.)
Ik ben de eerste niet, en zal de laatste niet zijn. 2
Ik ben erdoor! 3
Ik ben er geweest, en kom er niet weder. (Zie WEDERKOMEN.)
Ik meen, dat hij er geweest is. (Zie MEENEN.)
Ik wil hem verslijten, voor dat hij is. (Zie VERSLIJTEN.)
Ik wist niet, wat mij geschiedde, noch hoe ik te moede was. (Zie GESCHIEDEN.)
Jokken is onzoet. (Zie JOKKEN.)
Is dat al, wat gij weet? (Zie WETEN.)
't Is gedurig: dan en dan; Maar hoe weinig komt ervan! (Zie KOMEN.)
Is het zoo niet, dan heb ik het niet eens gezegd. (Zie ZEGGEN.)
Is het zwaar, verhef je niet. (Zie VERHEFFEN.)
Is 't anders niet? 4
Is 't niet raak, dan is 't mis. 5
Kom ik eens, gij zult weten, dat ik er geweest ben. (Zie KOMEN.)
Krijgen is geen hebben. (Zie HEBBEN.)
Kwijt is weg. 6
Laat ieder, voor hetgeen hij is. (Zie LATEN.)
Laat ons stil zijn. 7
Laat steken, wat te houvast is. (Zie STEKEN.)
Maak u vrolijk, met hetgeen er is. (Zie MAKEN.)
Men behoort voor een ander als voor zich zelven te zijn. (Zie BEHOOREN.)
Men is niet altijd even wel gezind. 8
Men kan wel zien, dat wij niet kwaad op elkander zijn. (Zie ZIEN.)
Naardat hij er al lang aan gearbeid heeft, is het daarom niet te beter. (Zie ARBEIDEN.)
Naauw te dingen, en wel te betalen, dat is niemand verboden (dat kan wel, *of:* dat schikt wel, *ook:* dat is goed). (Zie BETALEN.)
Niemand is zoo zeker, of hij kan missen. (Zie MISSEN.)
Niets is zoo kwaad, of het is ergens goed voor.
[*Dit spreekwoord vindt men reeds op het woord* DING *aldus:* Daar kan geen ding zoo kwaad zijn, of het is nog wel ergens goed voor (*ook wel:* of het heeft toch zijne goede zijde).]
Niet te koten ware best; Maar vrij beter eerst dan lest. (Zie KOTEN.)
Nu zijt gij nog even ver (*of:* even na). 9
Om goed te doen, is 't nooit te laat. (Zie DOEN.)
Op wien ik mij verliet, Die was 't, die mij verried. (Zie VERLATEN.)
Roep geen hei, al eer gij over zijt. (Zie ROEPEN.)
Slapen is zoo goed als eten. (Zie ETEN.)
Sparen, als men heeft, en sparen, als men niet heeft, is altijd sparen. (Zie HEBBEN.)
Spoedig geven is eerlijk geven. (Zie GEVEN.)
Spreken vóór denken is schieten zonder zien. (Zie DENKEN.)
Te veel gewroet En is niet goed. (Zie WROETEN.)
Te veel vragen is niet goed. (Zie VRAGEN.)
Toeten is zoo goed als blazen. (Zie BLAZEN.)
Trouwen Is houën. (Zie HOUDEN.)
Vallen is geen vervallen. (Zie VALLEN.)
Van pas komen is het al. (Zie KOMEN.)
Van pas maken is het al. (Zie MAKEN.)
Van verre is het goed jokken. (Zie JOKKEN.)
Van voren bezien en van achteren bekeken, is het toch mis. (Zie BEKIJKEN.)
Ver af is goed voor het schieten. (Zie SCHIETEN.)
Voor een ander gereed zijn. 10
Voort medenemen is beter dan nabrengen. (Zie MEDENEMEN.)
Voorwaar, ik wilde, dat het niet zoo was. (Zie WILLEN.)
Wacht u, voor hetgeen er nog niet is. (Zie WACHTEN.)
Waren wij hierdoor, zoo werden wij nergens opgehouden. (Zie OPHOUDEN.)
Wat eeuwig duren moet, Dat is alleen maar waarlijk goed. (Zie DUREN.)
Wat het hoogst is, moet het meest gelden. (Zie GELDEN.)
Wat hij u zegt en houdt, dat is gewis. (Zie HOUDEN.)
Wat laag is, kan niet hard vallen. (Zie VALLEN.)
Wat men hem geeft, die getrouwelijk dient, is alles te weinig. (Zie DIENEN.)
Wat men hem geeft, die ontrouwelijk dient, is alles te veel. (Zie DIENEN.)
Wat men niet noodig heeft, dat is altijd te duur. (Zie HEBBEN.)
Wat niet en is, dat kan nog worden. (Zie WORDEN.)
Wat noodig is, moet voorgaan. (Zie VOORGAAN.)
Wat nu is, geldt. (Zie GELDEN.)
Wat te hoog of te vast of te diep is, dat moet men laten blijven. (Zie BLIJVEN.)
Wat uit is, dat zweert niet meer (*of:* zal niet zweren). 11

---

1 Servilius bl. 1.
2 v. d. Willigen 16. v. Waesberge *Vrijen* bl. 65.
3 Servilius bl. 251. Sartorius *pr.* III. 24, *tert.* I. 17.
4 Tuinman II. bl. 55.
5 *Euphonia* bl. 518. Harrebomée IV. bl. 340.
6 Tuinman II. bl. 36.
7 *Campen* bl. 122. Meijer bl. 59. *Drenthe* bl. 206.
8 Gruterus III. bl. 169.
9 Sartorius *pr.* V. 57, *sec.* II. 8.
10 Sartorius *pr.* I. 84.
11 Servilius bl. 209. de Brune bl. 475, 479.

[*Dat wil zeggen: genees de zaak in den grond; dan hebt gij naderhand voor geene kwade gevolgen te vreezen.*]

Wat voorbij is, keert nimmer weder. (Zie WEDERKEEREN.)

Wat wezen mag, mag worden; maar wat zijn moet, moet zijn. (Zie WEZEN.)

Wat zijt gij bij hem? 1

Wees, wat gij zijt. (Zie WEZEN.)

Wel, dat is altijd zoo; dat heb ik nooit anders gezien! (Zie ZIEN.)

Wel hier, wel dáár: Doe het hier, indien 't is waar. (Zie DOEN.)

Wie niets is, en zich niets inbeeldt, is tweemaal niets. (Zie INBEELDEN.)

Wie weet, of het waar is? (Zie WETEN.)

Wie weet, waar het is? (Zie WETEN.)

Wij zijn nog niet, waar wij wezen moeten. (Zie WEZEN.)

Winnen is het zoetst. (Zie WINNEN.)

Zeggen is goed; maar doen is beter. (Zie DOEN.)

Zeg mij, wie ik ben, en niet, wie ik geweest ben. (Zie ZEGGEN.)

Ze zijn 't al eens onder malkander. 2

Zij denken, dat er geen doorkomen aan is. (Zie DENKEN.)

Zij zijn uit roeijen geweest. (Zie ROEIJEN.)

Zoo als iemand spreekt, zoo is het. (Zie SPREKEN.)

Zoo elk zich met het zijne bemoeide, zoude het goed zijn. (Zie BEMOEIJEN.)

Zoowel klaagt hij, dien 't wel is, als dien 't wee is. (Zie KLAGEN.)

ZINGEN.

Alzoo goed gezegd als gezongen. (Zie ZEGGEN.)

Beter gezongen dan gezucht. 3

Hij kan het wel zingen.

Hij kan zingen noch zeggen. (Zie ZEGGEN.)

Hij zal wel klein leeren zingen. 4

Hij zingt uit een treuren. (Zie TREUREN.)

Je moet er maar eens voor komen zingen.

[*Men zegt dit, als men zich van eene aanmaning tot de volbrenging eener belofte of de betaling eener schuld met eene aardigheid wil afmaken.*]

Men kan wel te gelijk zingen, maar niet te gelijk spreken. (Zie SPREKEN.)

Stikken is u zingen. (Zie STIKKEN.)

ZINKEN.

Hij is wel diep gezonken.

ZITTEN.

Beter zit op dan zit af. 5

Daar het eene zit, kan het andere niet zitten.

Daar hij zit, daar zit hij. 6

Daar zit niet op. 7

Daar zit van zie-dit en zie-dat. (Zie ZIEN.)

Dan zit het er dood op.

[*Deze spreekwijze vindt men reeds op het woord* DOOD (II. *bl.* XLIV) *aldus:* Daar zit de dood op.]

Die al zittende werkt, wordt al steunende beloond. (Zie BELOONEN.)

Die een ander jaagt, zit (*of:* staat) zelf niet stil (rust zelf niet, *ook wel:* wordt zelf gejaagd, *of:* moet zelf hard loopen). (Zie JAGEN.)

Die laag zit, valt niet hoog. (Zie VALLEN.)

Ergens mede gesjord zitten. (Zie SJORREN.)

Ga achterop zitten, dan val je er vóór niet af. (Zie AFVALLEN.)

Gij hebt zooveel van zitten als van staan. (Zie HEBBEN.)

Hebben wij niet wel gegeten, Zoo hebben wij toch droog gezeten. (Zie ETEN.)

Het is al eens, waar hij zit, die 't wel kan. (Zie KUNNEN.)

Het is maar zitten en niet doen. (Zie DOEN.)

Het zit er niet diep.

[*Op het woord* GROND *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Het zit er niet dieper, zei de loods, en hij peilde den grond (*of:* de vleeschkuip).]

Het zit er niet net.

[*Dat wil zeggen: die zaak is slecht, niet in orde; of wel: er is verschil van meening.*]

Het zit ertoe. 8

Het zit scheef. 9

Hij blijft erin zitten.

Hij geraakt daar goed te zit. (Zie GERAKEN.)

Hij heeft het erbij laten zitten. 10

[*Die vlugt of sterft laat alles achter, even als een verzeild schip, dat door den stuurman verlaten is.*]

Hij heeft het met stil zitten niet gekregen. (Zie KRIJGEN.)

Hij zit erin.

[*Dat wil zeggen: in de benaauwdheid.*]

Hij zit er warmpjes in. 11

[*Dat is: hij heeft veel geld en goed, en daardoor een onbekommerd leven. In denzelfden zin zegt men:* Hij is er rijkelijk bij, *gelijk mede:* Hij kan er goed bij.]

Hij zit hoog en droog.

[*Op het woord* HOOFD *komt deze spreekwijze reeds als deel voor van het spreekwoord:* Hij zit hoog en droog, de kraaijen zullen hem niet op het hoofd sch.....]

Hij zit, of hij het niet helpen kan. (Zie HELPEN.)

Iemand kennen, of men in hem gezeten hadde. (Zie KENNEN.)

Ik wilde wel, dat zij ervoor zou zitten. (Zie WILLEN.)

Ik wil liever goed zitten dan kwalijk varen. (Zie VAREN.)

Ik zit er niet in.

[*Eene verontschuldiging van den koopman, wanneer het inwendige eener koopwaar tegenvalt.*]

Lang gezeten en rijkelijk warm. 12

Men laat hem zitten. 13

Naauw gezeten Is half kwalijk gegeten. (Zie ETEN.)

Waar men bij zit, waar men bij leert. (Zie LEEREN.)

ZOEKEN.

Daar elk zich zelven zoekt, gaat niemand verloren. (Zie VERLIEZEN.)

Daar het naauw is, moet men het naauw zoeken. (Zie ZIJN.)

---

1 *Adag. quaedam* bl. 68.
2 Servilius bl. 48*. *Sel. Prov.* bl. 52.
3 (Folie I. 446.)
4 Tuinman I. bl. 115, 259.
5 Gruterus I. bl. 94.
6 *Campen* bl. 106.
7 Gheurts bl. 12.
8 Tuinman I. bl. 151.
9 Sancho-Pança bl. 51.
10 Tuinman I. bl. 151. Sancho-Pança bl. 51. Bogaert bl. 111.
11 Winschooten bl. 255. Tuinman I. bl. 84. Everts bl. 227. Bogaert bl. 111. *Vesteeli* bl. 123.
12 Richardson bl. 23.
13 Winschooten bl. 255. Tuinman I. bl. 151.

Daar ze piepen, moet men ze niet zoeken. (Zie PIEPEN.)
Die waagt, die wint; Die zoekt, die vindt. (Zie VINDEN.)
Gij zoekt aan een ander, dat men bij u zoude vinden. (Zie VINDEN.)
Het is vast gezocht, dat gevonden moet zijn. (Zie VINDEN.)
Het is zeer wel gezegd; maar zoek iemand, die het doet. (Zie DOEN.)
Hij kan wel zoeken, maar kwalijk vinden. (Zie VINDEN.)
Hij veracht zulken, daar hij naderhand naar zoekt. (Zie VERACHTEN.)
Hij zoekt, daar 't niet verloren is. (Zie VERLIEZEN.)
Hij zoekt zich zelven. 1 (Zie de *Bijlage.*)
Iemand zoeken op iets.
Menigeen zoekt, dat hij niet vinden wil. (Zie VINDEN.)
Men moet zoeken, daar men 't verloren heeft. (Zie VERLIEZEN.)
Wie verliest, die zoekt het naauw. (Zie VERLIEZEN.)
Zij zoekt het zelve. 2

[*Men zegt dit van een meisje, die alle moeite aanwendt, om met de jongens in aanraking te komen.*]

ZOENEN.

Hij zou wel altijd zoenen. 3

[*Men zegt dit van den wellusteling.*]

Men zoude haar niet dan zoenen en wegleggen. (Zie WEGLEGGEN.)

ZOETEN.

Die niet zuurt, die zoet niet. 4 (Zie de *Bijlage.*)
Het zal wel zoeten. 5

[*Volgens* TUINMAN *moet deze spreekwijze in tegengestelden zin verstaan worden. „De zoetigheid en 't nieuwtje zal 'er wel afgaan," zegt hij. Mij dunkt, dat de spreekwijze eigentlijk moet opgenomen worden, daar ze eene zaak betreft, die daarom het aanbrengen van iets zoets niet behoeft, omdat deze het zoete in zich zelve heeft, of volgens hare natuur verkrijgt.*]

ZONDIGEN.

Die 't niet weet, zondigt niet. (Zie WETEN.)
Met datgeen, waarmede men zondigt, wordt men gestraft. (Zie STRAFFEN.)

ZORGEN.

Al te verre zorgen. 6
Borgen Maakt (Geeft, *of:* Verwekt) zorgen. (Zie BORGEN.)
Die dan leeft, die dan zorgt! (Zie LEVEN.)
Laat mij daarvoor zorgen. 7
Laat ze ook zorgen, die nakomen. (Zie NAKOMEN.)
Laat ze zorgen, Die ons borgen. (Zie BORGEN.)
Zijn best gedaan is genoeg gezorgd. (Zie DOEN.)

ZOUTEN.

Het is te slap gezouten. 8
Het is wel gezouten. 9

[*Dat wil zeggen: die koop is hem duur aangesmeerd. Wat den oorsprong dezer spreekwijze betreft: „Op de smaak of bewaring, denk ik niet," zegt* TUINMAN, *„dat gezinspeelt word;" ofschoon hij, niet wetende, „hoe dat daar op ter snede komt," vraagt: „Is 't, om dat zout een stuk vleesch door de pekel zwaarder doet wegen?" Die vraag zal wel ontkennend beantwoord moeten worden; vrij natuurlijk toch heeft men aan een kostbaar voorwerp te denken, dat dus ook goed dient bewaard te worden. Daarom zegt men ironisch:* Het is wel gezouten.]

Hij wil het zouten, opdat het niet vervuile. (Zie VERVUILEN.)
Hij zegt het hem ongezouten. (Zie ZEGGEN.)

ZUCHTEN.

Beter gezongen dan gezucht. (Zie ZINGEN.)

ZUIGEN.

Hij is gezogen. 10

[*Dat is: men heeft hem grootelijks benadeeld. Volgens* TUINMAN *„kan dit ontleent zyn van den zalm, die uitgezogen word van de palingen, wanneer hy in de fuik gevangen is;" maar ook aan „meer en grooter bloedzuigers" denkende, zegt hij, dat „men 't ook kan brengen tot de echelen, die ymand het bloed afzuigen."*]

Zuigt gij mij wat? 11

ZUIPEN.

Hij zuipt, dat het sta! zegt. (Zie STAAN.)
Zuipen en vreten Doet luttel weten. (Zie VRETEN.)

ZULLEN.

Beter die niet wil, dan die niet zal. (Zie WILLEN.)
Deden wij, dat wij zouden, Wij hadden, dat wij wouën. (Zie DOEN.)
Die niet en wil, die niet en zal. (Zie WILLEN.)
Die 't niet anders wil, die 't niet anders zal. (Zie WILLEN.)
Ik weet niet, of ik zal of niet zal. (Zie WETEN.)

ZUREN.

Die niet zuurt, die zoet niet. (Zie ZOETEN.)

ZWAAIJEN.

Daar zwaait niet. 12
Het zwaait daar regts en links.

ZWEETEN.

Dat gij zweet, totdat gij 't moede zijt. (Zie ZIJN.)
Ik kan hem wel zweeten.

[*Dat wil zeggen: mijne meerderheid boven hem te bewijzen, valt mij al zeer gemakkelijk.*]

Zwijg, dat gij zweet. 13

ZWEMMEN.

Hij kan duiken noch zwemmen. (Zie DUIKEN.)
Laat ze pompen, die niet kunnen zwemmen. (Zie POMPEN.)
Men moet zich niet gaan baden, voor men zwemmen kan. (Zie BADEN.)

ZWEREN.

Bij hoog en bij laag zweren.
Bij iemand zweren.
Hij is geheel tot vloeken en zweren gemaakt. (Zie MAKEN.)
Hoe hooger gezworen, hoe minder geloofd. (Zie GELOOVEN.)

---

1 Zegerus bl. 37. 13 *Julij.* Idinau bl. 347. Gruterus I. bl. 106. Sartorius *pr.* IV. 43.
2 Sartorius *tert.* II. 72.
3 Sartorius *sec.* VII. 70.
4 Zegerus bl. 19. Gruterus III. bl. 136. Tuinman II. bl. 39. *Adag. quadam* bl. 70. v. d. Bergh bl. 270.
5 Tuinman II. bl. 66.
6 Sartorius *tert.* VI. 40.
7 Servilius bl. 72.
8 Bogaert bl. 20, 21.
9 Winschooten bl. 272. Tuinman I. bl. 133.
10 Tuinman I. bl. 181.
11 Tuinman I. bl. 181.
12 Tuinman I. bl. 117, II. bl. 47.
13 Bogaert bl. 93.

Wat uit is, dat zweert niet meer (*of:* zal niet zweren). (Zie ZIJN.)

ZWICHTEN.

Zwijg en zwicht. 1

ZWIJGEN.

Beter gezwegen dan oneerlijk gesproken. (Zie SPREKEN.)
Daar zal men maar van zwijgen.
Dat men niet weten mag, dient beter gezwegen. (Zie WETEN.)
Die altoos verdraagt en zwijgt, Overwint eens en verkrijgt. (Zie OVERWINNEN.)
Die kwalijk spreekt, heeft anders niet dan een goed zwijgen verbeurd. (Zie SPREKEN.)
Die van zich zelven niet zwijgt, zal van een ander ook niet zwijgen. 2
Die wat te zeggen heeft, moet hij zwijgen? (Zie ZEGGEN.)
Die zwijgt, consenteert. (Zie CONSENTEREN.)
Die zwijgt, die volgt. (Zie VOLGEN.)
Die zwijgt, miszegt niet. (Zie MISZEGGEN.)
Eet ik mede, ik zwijg. (Zie ETEN.)
Geen zwijgen werd ooit geschreven. (Zie SCHRIJVEN.)
Gij moogt hem doen spreken, maar kunt hem niet doen zwijgen. (Zie SPREKEN.)
Het is een goed spreken, dat een goed zwijgen verbetert. (Zie SPREKEN.)
Hij weet te zwijgen noch te spreken. (Zie SPREKEN.)
Hij weet, wanneer (*of:* waar) hij zwijgen en spreken moet. (Zie SPREKEN.)
Hij zal wel zwijgen, dat hij niet weet. (Zie WETEN.)
Hoort, ziet, zwijgt en verdraagt, Zoo weet niemand, wat u jaagt. (Zie HOOREN.)
Hoort, zwijgt en ziet; Muist, maar maauwt niet. (Zie HOOREN.)
Met zwijgen verbeurt men niet. (Zie VERBEUREN.)
Met zwijgen verspreekt zich niemand. (Zie VERSPREKEN.)
Met zwijgen zal men zich niet verzaken. (Zie VERZAKEN.)
Onder ons gezegd en gezwegen. (Zie ZEGGEN.)
Wat behoeft men te zwijgen, dat gezegd moet zijn? (Zie ZEGGEN.)
Wat men niet bewijzen kan, daar mag men wel van zwijgen. (Zie BEWIJZEN.)
Wat men weet, kan men best zwijgen. (Zie WETEN.)
Wist gij wat, gij zoudt zwijgen. (Zie WETEN.)
Zwijg, dat gij zweet. (Zie ZWEETEN.)
Zwijgen best. 3 (Zie de *Bijlage.*)
Zwijg, en een ander zal ook zwijgen. 4
Zwijgen en denken Kan niemand krenken. (Zie DENKEN.)
Zwijgen heeft nooit iemand berouwd. (Zie BEROUWEN.)
Zwijgen kan niet verbeterd worden. (Zie VERBETEREN.)
Zwijgen of wel spreken. (Zie SPREKEN.)
Zwijgen verantwoordt veel. (Zie VERANTWOORDEN.)
Zwijg en zwicht. (Zie ZWICHTEN.)
Zwijg of zie om. (Zie OMZIEN.)

ZWIKKEN.

Hij zwikt regts en links.
[*Hij kust de meisjes, naast welke hij gezeten is, aan zijne beide zijden.*]

---

1 v. Alkemade bl. 145.
2 Sel. Prov. bl. 221.
3 Prov. serioes bl. 43. Gheurtz bl. 61. Gruterus III. bl. 176. Mergh bl. 29. Witsen 261. Tuinman I. bl. 203, 289. Gales bl. 14.
4 Sel. Prov. bl. 222.

BIJLAGE.

BIJLAGE VAN HET EERSTE DEEL.

bl. 1. *aanw*. 9. (Zie ook bl. LII en II. bl. X.)

Aan een' goed' visscher ontglipt wel een aal. Zoo bij Cats bl. 458, 523, in 't *Mergh* bl. 51, *Zeepl.* bl. 69, 84, bij v. Eijk II. bl. 1 en Mulder bl. 409.

Voor *Aan een' goed' visscher* heeft v. Alkemade bl. 32 *De gaauste Visser*, en voor *ontglipt* staat in *Sel. Prov.* bl. 135 *ontsnapt*.

In *Motz* bl. 6 luidt het spreekwoord aldus: *Groote visschers ontsluypen de alen*, en Cats bl. 460 zegt:

Hoe! siet men dit niet menighmael?
Aen Gaeutje ontglipt oock wel een ael.

Eindelijk geeft de Brune bl. 61 het spreekwoord zoo op:

Een visscher, die hem wel verstaet,
Een ael oock uyt de hant ont-gaet,

en bl. 394 op deze wijze:

Gheen visscher, naer het oud verhael,
Die zomtijds niet ont-glipt een aal.

bl. 1. *aanw*. 17. (Zie ook het eerste L. S. aan de keerzijde, bl. VI, XIV, LII, LXXIV en II. bl. X, LVI, LXXIX.)

Een' schelvisch (*aal*, of: *spiering*) *uitwerpen, om een' kabeljaauw te vangen.* Slechts voor één der drie uitgeworpen visschen komt het spreekwoord overal voor.

In onze tegenwoordige dagen spreekt men meestal van *een schelvisch uitwerpen*, minder van *een spiering* en in 't geheel niet meer, ofschoon bij onze ouden algemeen, van *een aal*.

Lublink *Verh. bl.* 98 *werpt een schelvisch uit*, zoo ook Everts 2, bl. 231, die van *schelvischje* spreekt, Bruyn bl. 187, die het aldus opneemt:

ik wil een schelvisch missen
Om op een kabiljaauw te visschen,

en Manvis bl. 128, die *uitgooijen* heeft.

Zegerus bl. 23 spreekt van *Eenen ael wtworpen om eenen cabeliau weder te cryghen.* Idinau bl. 168, de eenigste, die geen *kabeljaauw vangt*, zegt: *Een aelken vverpen, om eenen snoeck te vangen.* Bij Gruterus II. bl. 139 en in 't *Mergh* bl. 15 vindt men: *Een aal wtworpen om een kabeliau te vangen.* Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 197 aldus: *Een aal wtwerpen om een kabbeliau te vangen.*

Het *uitwerpen van een spiering* vindt meer voorstanders dan dat van *een schelvisch* en *een aal* te zamen. Zoo op 27 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 114, waar men *om me te vangen* vindt, in *Sel. Prov.* bl. 41, waar van *spirinckskens* gesproken wordt, bij Winschooten bl. 276, v. Alkemade bl. 102, Tuinman bl. 92, I. bl. 135, 240, de eerste maal aldus: *Hij weet een braaven kabeljauw met een spieringje te vangen*, in *Adag. quædam* bl. 24, bij v. Moerbeek bl. 259, in *Fakkel* bl. 189, bij Kerkhoven bl. 55, die de zaak aanprijst op deze wijze: *werp soms een spiering uit om een kabeljaauw te vangen*, bij v. Eijk I. *nal.* bl. 4, II. bl. 82, Modderman bl. 4, aldus voorgesteld: *Dat men, om kabeljaauw te vangen, in 't water slechts een spiering smijt*, bij Bogaert bl. 98, v. Lennep bl. 93, 207, Roodhuijzen bl. 8 en Andriessen bl. 231, welke beide laatsten van *uitgooijen* spreken.

Sancho-Pança bl. 25 heeft *schelvisch*, *aal* noch *spiering*, maar *klein vischken*, aldus: *Een klein vischken uitgoeijen om eenen kabeljouw te vangen.*

bl. 1. *aanw*. 20. (Zie ook bl. VI, XIV, XXXIX, LXXIV, II. bl. X en III. bl. VII.)

Hij heeft eenen gladden aal (of: *paling*) *bij den staart.* Niet voor beide, maar voor *aal* of *paling* komt het spreekwoord overal voor.

Aal komt het eerst en het laatst, gelijk ook het

meest voor. Gheurtz bl. 29, 37, Sartorius *pr.* V. 52, Winschooten bl. 1, v. Alkemade bl. 60, Posthumus *N. R.* II. bl. 391, v. Eijk II. bl. 1 en de Jager *N. Bijdr.* bl. 47 spreken allen van *een gladden aal.* Bij v. Moerbeek bl. 239 vindt men: *Hy houdt den aal by den staart*, gelijk Everts bl. 344 ook alleen maar van *aal* spreekt, zonder hare *gladheid* te gedenken: *zij wilden eene aal bij den staart houden.*

Tuinman I. bl. 113, II. bl. 120 spreekt van *een gladden paling*, de laatste maal aldus: *Zo gaat het niet, als men een gladden paling by den steert heeft.*

Voorts is het blootweg een *paling*. Idinau bl. 14 zegt: *Den paelinck by den steerte houden.* Ook de Brune bl. 176 aldus:

Die by den steert een palingh houdt,
En op een vrouwes woorden bouwt;
Die magh wel zegghen met verdriet,
't Is al maer wind, 'k en hebbe niet,

en bl. 213 op deze wijze:

Ghy doet een dinghen lacchens weerd,
Ghy grijpt den palingh by de steert,

Tuinman I. bl. 131, 310, 367, *nal.* bl. 31, de eerste en laatste maal in deze vergelijking: *Hy heeft dat zo vast, als een paling by den steert*, de derde keer ook zoo, maar in tegengestelden zin: *Hy heeft het zo vast niet, die een paling by den steert grypt*, en in *Adag. quædam* bl. 26 en *Adag. Thesaurus* bl. 28, beide mede in vergelijking, op deze wijze: *Gy hebt hem als een palinck by den steert.*

bl. 2. *aanw.* 7. (Zie ook bl. XXXIX, LXXIV.)

Tusschen den hamer en het aanbeeld. Zoo bij Gheurtz bl. 68 en Tuinman I. *nal.* bl. 6.

Bij v. Moerbeek bl. 239 komt het aldus voor: *Hy is tusschen den hamer en het aambeeld.* In het woord *aambeeld* gaat de *n*, om de volgende *b*, in de uitspraak tot *m* over.

In *Motz* bl. 15 wordt de zaak tegenovergesteld voorgedragen, waardoor zij echter geene andere beteekenis verkrijgt: *Tusschen den aenbilt ende den hamer.* Het woord *aenbilt* of *anbilt*, één der verouderde vormen van dit woord, komt door eene gewone letterwisseling van het Angelsaksische *anfilt.*

bl. 2. *aanw.* 17.

De beurze plooit wel, die eerst vol was; En 't aanzigt rimpelt, dat eerst bol was. Zoo bij v. Waesberge *Wijn* bl. 15, ofschoon in eenigzins anderen vorm:

de beurs krijgt plooijen, die eertijds vol was:
het aangezigt krijgt rimpels dat eertijds bol was.

Bij de Brune bl. 89 *rimpelt* de *beurs* zoowel als het *aangezigt:*

De beurze rimpelt, die wel vol was,
En 't aenzicht rimpelt, dat vvel bol was.

Datzelfde geschiedt ook bij Cats bl. 504, die daarenboven het laatste als een gevolg van het eerste voorstelt:

Een beurs vol rimpels, die eerst vol was,
Maeckt rimpelt vel, dat eertijts bol was.

bl. 2. *aanw.* 30.

Groote eters hebben roode aangezigten.

Het spreekwoord komt alleen voor bij Gruterus III. bl. 149, en wel onder deze woorden: *Groote pensaards hebben d'anschyn root.* Een *pensaard* is iemand, die *eene groote pens* heeft, anders *pens-zak* geheeten, — en *d'anschijn*, *het aanschijn*, is *het aangezigt.*

bl. 3. *aanw.* 11. (Zie ook bl. VI, LII en II. bl. X.)

Een aanhouder wint (of: *Aanhouden doet verkrijgen*). Niet voor beide vormen, maar slechts voor één vorm komt de spreekwijze overal voor.

Een aanhouder wint, vindt men bij Gruterus II. bl. 132 en in 't *Mergh* bl. 8 aldus: *Den anhouder verwint*, bij Sartorius *sec.* I. 83 en Winschooten bl. 364 op deze wijze: *Den aenhouder die wint*, bij v. Alkemade bl. 9, die van *Den Aanhouwer wint* spreekt, bij Tuinman I. bl. 87 aldus: *De aanhouder overwint*, in *Euphonia* bl. 517, waar het op deze wijze voorgesteld wordt: *wie aanhoudt overwint*, bij Everts bl. 345 zoo: *die aanhoudt wint*, bij Bruyn bl. 140, met vermelding wanneer: *Wie aanhoudt zal op 't laatst verwinnen*, en eindelijk bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 65, de eenige, die de spreekwijze op de gewone wijze opgeeft.

Gruterus III. bl. 132 heeft *anlegger* voor *aanhouder*, en Sartorius *tert.* III. 81 vermeldt *De stadige aenhouder.*

Aanhouden doet verkrijgen. Zoo bij Cats bl. 419, 465, 486, in *Sel. Prov.* bl. 185, bij Sartorius *pr.* II. 56, X. 15, *sec.* III. 27, *tert.* III. 81, Reddingius 27, Modderman bl. 15 en Bogaert bl. 100. V. Alkemade bl. 141 heeft: *Anhouden doen verkrygen*, en Modderman bl. 5: *Wie aanhoudt zal ligt iets verkrijgen.*

Op *Campen* bl. 114, 15 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 93 heeft men *Anstaen* voor *Aanhouden.*

De Brune bl. 158 heeft de spreekwijze aldus:

Aen-houden steeds, ghelyck een klis,
De moeder van de wijsheyd is,

en bl. 429 op deze wijze:

Die haest een zaeck wilt zien ghedaen,
Die moet gheduerigh houden aen.

In *Sel. Prov.* bl. 29 heeft men het eerste deel van den tweeden vorm der spreekwijze bij het laatste deel van den eersten vorm gevoegd, aldus: *Aenhouden doet verwinnen.* Servilius bl. 90* heeft het mede zoo, maar eenigzins gewijzigd, en voor *aanhouden* het ontkennende *niet ophouden*, op deze wijze: *Die nz op en houdt, verwint ten lesten.* Voor *niet* schreef men vroeger *nz en* of *niet en.*

bl. 3. *aanw.* 17. (Zie ook bl. XXXIX, LII en III. bl. VII.)

Die aan den weg timmert, lijdt veel aanstoot (of: *heeft veel beregts*). Slechts voor één der beide vormen komt het spreekwoord overal voor. Twee verzamelaars hebben alleen de premisse, zonder de conclusie op te nemen. Bij Gheurtz bl. 4 heet het: *By den wech timmeren*, bij Everts bl. 347: *zij hadden aan den weg getimmerd*, en in *Bibliotheek* bl. 92: *die aan den weg timmert*. Sartorius *tert.* X. 47 daarentegen heeft alleen de conclusie, maar vermeldt de premisse niet, aldus: *Hy heeft veel aenstoots.*

Die aan den weg timmert, lijdt veel aanstoot. Zoo in 't *Mergh* bl. 13 en *Euphonia* bl. 515. Ook bij Winschooten bl. 296, maar onder veranderden vorm, aldus: *die aan den weg timmerd, heeft veel aanstoot.*

Die aan den weg timmert, heeft veel beregts. Zoo op *Campen* bl. 133 en bij Meijer bl. 64 op deze wijze: *Weel by den wech timmert, die heft voele berichts. Weel* is Saksisch dialect voor *wie*. Ook bij Gheurtz bl. 77, Cats bl. 523, in *Sel. Prov.* bl. 170, bij v. Nyenborgh bl. 131 en Wassenbergh II. bl. 114 spreekt men van *berichts*. Alleen v. d. Hulst bl. 15 heeft het spreekwoord op de gewone wijze.

Voor *heeft beregts* heeft de Brune bl. 232 *wert bericht*, aldus:

Die aen den weghe bouwt of sticht,
Die wert van yder een bericht,

terwijl *berispens* voor *beregts* gevonden wordt op 24 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 98 en Gales bl. 24, waarvoor in *Sel. Prov.* bl. 67 *berisping* staat, aldus: *Die aan den wege timmert moet allemans berisping verwachten.*

In *Prov. seriosa* bl. 14 wordt de *zaak* tot *personen* overgebracht, en van *berichters* gesproken, op deze wijze: *die byden weghe tymmert heeft veel berichters.* Zoo ook bij Hoffmann 232, terwijl op *Delf* bl. 14 weder van *berechs* melding wordt gemaakt. Tuinman I. bl. 229, 355 en Mulder bl. 434 gewagen van *berispers.*

Bij de Brune bl. 232 komt het spreekwoord aldus voor:

Die daer bouwt in yders oogh,
Bouwt te leeghe of te hoogh,

gelijk mede op deze wijze:

Het is een wijs en oud ghezegh,
Gheen quader buyr-man als de wegh,

wat Tuinman bl. 3 alzoo voorstelt:

Die timmert aan den weg
hoor' allemans gezeg,

Modderman bl. 15 in deze woorden: *wie aan den weg timmert moet ook het praten hooren* en op *Appel* bl. 509 als volgt: *Wie aan den weg timmert, moet opspraak lijden.*

bl. 3. *aanw.* 26. (Zie ook het eerste L. S. aan de keerzijde, bl. LXXIV en II. bl. X.)

Aanwenst (of: *Gewoonte*) *wordt* (of: *is*) *eene tweede natuur.* Voor beide *aanwenst* en *gewoonte* komt het spreekwoord alleen voor bij v. Alkemade bl. 9, die zegt: *Wennis of gewoonte is de tweede natuer.* De woorden *aanwensel*, *aanwenning*, *aanwenst*, *gewenning*, *gewente* en *gewoonte* hebben volmaakt dezelfde beteekenis.

Op 7 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 93 komt *aanwenst* voor. Daar staat: *Anwenst wert een twede natuur.*

Overigens wordt van de *gewoonte* gesproken. Tuinman I. bl. 366 en Bogaert bl. 60 hebben *wordt*, terwijl *is* voorkomt bij Richardson bl. 23, Witsen 102, Rabener bl. 119-171, v. Moerbeek bl. 255, Martinet 67, in *Euphonia* bl. 525, bij Koning bl. 23, in *Zeepl.* bl. 69, bij Manvis bl. 123 en Modderman bl. 77.

Servilius bl. 183 heeft mede *is;* doch spreekt niet van eene *tweede natuur*, maar van de *natuur* zelve. Hij zegt: *Gewoonte is natuer.*

bl. 3. *aanw.* 30. (Zie ook bl. XIV, LII.)

Als apen hooge klimmen willen, Dan ziet men vaak hun naakte billen. Zoo berijmd komt het spreekwoord voor bij Cats bl. 459, in *Sel. Prov.* bl. 28 en bij Bogaert bl. 83, die echter *straks*, door de beide eersten *stracx* gespeld, voor *vaak*, en *kale* voor *naakte* hebben. Cats bl. 507 heeft *eerst* voor *vaak.*

Ook de Brune bl. 155 berijmde het spreekwoord, als natuurlijk is; want hij bracht alle spreekwoorden op rijm, of, als hij daartoe geene kans zag, stelde hij ze toch op maat. Al vond hij dus het spreekwoord zóó bij Cats, toch moest hij het op zijne wijze berijmen. Daarvandaan hier de beide volgende voorbeelden:

Te meer de simme klimt om hoogh,
Te meer haer naectheyd valt in d'oogh,

en:

Te meer de simm' om hooghe treckt,
Te meer haer naecktheyd wert ontdeckt.

Sim is het Latijnsche *simia*, voor *aap.* In *Motz* bl. 75 wordt dat mede gebruikt. Daar staat: *Ghi doet ghelijck de simme, hoe die meer opwaerts gaet, hoe die meer haren eers thoont*, waarin *eers* eene andere uitspraak is van *aars.*

Gelijk hier, wordt het spreekwoord verder overal in onrijm opgegeven, maar door elk der verzamelaars op eenigzins andere wijze. Winschooten bl. 327 geeft het spreekwoord aldus op: *hij slagt de aapen, die, hoe sij hooger klimmen willen, hoe men meerder siet haar naakte billen.* Tuinman I. bl. 257 zegt: *Als de aapen hoog klimmen, dan ziet men hunne naakte billen.* Op *Junij* 31 staat: *De apen die klimmen, die toonen hun billen.* Gales bl. 45

scheen er, mogelijk welstaanshalve, niet regt voor uit te durven komen, of hij achtte 't onnoodig, omdat hij het spreekwoord genoegzaam bekend meende te kunnen onderstellen, als hij slechts 't begin aangaf, althans bij zegt: *als de aapen hoog klimmen willen*, en 't geen 'er meer volgd. In *Euphonia* bl. 516 wordt gezegd: *als men dan maar niet te hoog wil klimmen, als de apen, die, bij zoodanig eene gelegenheid, hunne naakte posteriora zien laten*, waarin *posteriora* de Latijnsche vertaling is van *achterste*. In *Sermoen* bl. 52 heet het: *apen, die te hoog willen klimmen, toonen hunne naakte billetjes*. V. Eijk II. bl. 5 vermeldt: *Als apen hoog willen klimmen, ziet men hun naakte billen.*

bl. 3. *aanw.* 37. (Zie ook het eerste L. S. aan de keerzijde en bl. VI, LII.)

De aap gooit de kastanjes in het vuur, en laat ze er de kat met de pooten weêr uithalen. Zoo bij v. Eijk II. bl. 3 en de Jager *Bijdr.* bl. 99, ofschoon met weglating der woorden *met de pooten weêr*.

Verder is Tuinman bl. 75 de eenigste, die *aap* en *kat* vermeldt, het spreekwoord aldus opgevende: *Het aapje krabt met katjes poot kastanjes uit het vier*, waarin *vier* eene andere uitspraak is van *vuur*.

Zonder die vermelding geeft Tuinman I. bl. 58 het spreekwoord op deze wijze op: *Met een anders pooten de kastanjes uit het vuur halen*, ofschoon hij in de verklaring op *aap* en *kat* wijst.

Deze verklaring wordt door den verzamelaar der spreekwoorden van *Hond* bl. 122 veroordeeld. „Geen *katten*pooten," zegt hij, „gelijk Tuinman meende, maar *honden*pooten waren het, waarmede eenmaal kastanjes uit het vuur gehaald waren, daar dit geval zeer omstandig, en daarenboven in een print, in de *Emblemata* I *Sambuci in Nederlantsche tale getrouwelijk overgezet* en te Antwerpen ghedruct by Christoffel Plantijn An. M. D. LXVI met Privilegie, in deze zestien regelen is opgegeven.

„Te Bergen op 't Zoom dede onlangs geleden
Een simme dees cluchte om belacchen weert,
De welcke hebbende gesien na d'oude seden
Castanien om braeijen ligghen in den heert,
Heeft begonnen d'asschen te reuren al verweert,
Vreesende dat se haer verbarren sou schiere
Dus greep se den poot, sijnde in loosheijt expeert,
Van eenen *hont* die lach en sliep aen den viere
En langde se daer me wt met vremden bestiere.
T is eere dat men hem door eens anders quaet
Leert wachten, maar 't is een quaey maniere
Een ander te beschadigen met looser daet,
So soecken, die met bedroch omgaen, haer eijgen
Met groter schaden en verlies der goeden [baet
Want gellet de ghemeijnte vroech en laet
Als de sotte Princen rasen en woeden."

Intertusschen toont de Jager *Bijdr.* bl. 99 aan, dat Tuinmans meening niet verkeerd was. Het spreekwoord aanhalende, zoo als het door v. Eijk II. bl. 3 is opgegeven, zegt hij: „Dit wordt genoemd „een vertelseltje," waarbij had moeten gevoegd worden: „ontleend uit de fabel," zie b. v. Fables de Lafontaine, Livre IX, fab. XVII."

Zoo als Tuinman I. bl. 58 het spreekwoord opgeeft, komt het mede voor op *Oct.* 9, bij Martinet 58, Koning bl. 38, v. Eijk II. bl. 75 en Modderman bl. 14, bij den laatsten eenigzins gewijzigd aldus: *die halen het liefst met eens anders pooten de kastanjes uit het vuur.*

Zonder de wijze *hoe* te vermelden, wordt het spreekwoord opgegeven door Idinau bl. 214 op deze wijze: *Kastanien uyt d'asschen schrabben;* ofschoon hij in de verklaring wel degelijk op de afleiding ziet, en daarbij mede aan den *hond* denkt. Hij zegt:

„De simme kastanien uyt den viere track,
Met des *hondts* poot, daer neffens slapende.
So doen som profijt, met t' meeste ghemack,
Met eens anders perijckel; daer-op gapende
Godt is de schalkaers oock wel be-trapende."

Ook Everts bl. 317 geeft niet op, *hoe* de daad verricht werd, als hij zegt: *hij kon niemand oploopen, die voor hem de kastanjes uit het vuur haalde.* Dien persoon schijnt de verzamelaar der spreekwoorden van den *Landbouwer* bl. 86 gevonden te hebben, als hij in algemeene termen het spreekwoord aldus opgeeft: *De kastanjes voor een ander uit het vuur halen.*

Het zijn dus *honden*- noch *katten*pooten meer, maar blijkbaar *menschen*pooten, waaraan hier gedacht moet worden, dat nog meer uitkomt bij Sancho-Pança bl. 24, als hij zegt: *Met iemands pootjes kastaniën uit het vuer halen*, en dat buiten allen twijfel verheven is, als wij van *eens anders handen* gewag gemaakt vinden, zoo als Gales bl. 41 doet, als hij zegt: *anders was het niet kwalijk gevonden. om door een anders handen de Castanjes uit het vuur te haalen*, gelijk ook Bogaert bl. 108, die het spreekwoord aldus opgeeft: *Zy halen de kastaniën uit het vuer met eens anders hand.*

In *Euphonia* bl. 523 wordt zelfs van *andermans handen* gesproken. Daar staat te lezen: [*men*] *tracht met andermans handen de kastanjes uit het vuur te halen.*

bl. 4. *aanw.* 7. (Zie ook bl. VI, LII.)

Een aap is een aap, al draagt hij eene gouden huif (of: *al had hij gouden rokken aan*).

Witsen 135 heeft enkel: *Een aap is een aap*, wat bij Servilius bl. 78, Zegerus bl. 24, Gruterus II. bl. 141 en in 't *Mergh* bl. 17 heet: *Een simme blijft altijt een simme.*

De *gouden huif* komt voor op 11 *Aug.*, bij Gruterus I. bl. 102, Cats bl. 424 en in *Sel. Prov.* bl. 200.

Van de *gouden rokken* wordt geen gewag gemaakt; maar Idinau bl. 95 spreekt van *gouden kleederen.* Het spreekwoord luidt bij hem: *De sim blijft sim, al hadde sy goude kleederen aen.*

De Brune bl. 240, het *purper* vermeldende, zegt:

Een simm' in 't purper blijft een simm,
Ghelijck zy was, zoo blift-ze slim'.

bl. 5. *aanw.* 2.

Bastaarden slaan altijd uit den aard.

Gruterus III. bl. 126 geeft het spreekwoord aldus op: *Bastaarden nemen altyts wte van aarden. Uitnemen* beteekende voorheen *uitzonderen*, waarvan nog *uitgenomen.* Bastaarden *nemen uit* (*wte*) beteekent derhalve: *maken uitzondering*, namelijk *van aarden*, dat is: op *hunnen aard* of *hunne afkomst.*

bl. 5. *aanw.* 16. (Zie ook bl. VI, XXXIX.)

Aarde wil van aarde niet, 't Spek wil van den zwaarde niet (of: *Onkruid uit den gaarde niet*, ook wel: *De kat wil uit den gaarde niet, En zij laat haar muizen niet*).

Op 30 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 91 staat: *Aarde wil van aarde niet, de kat wil uyt de ghaarde niet:* of, *en laat haar muyzen niet*, waarin tweemaal van *aarde*, dat is *aardkloot*, gewag wordt gemaakt. *Aarde wil van aarde niet*, zal willen zeggen: *wat van de aarde is, verzaakt zijne aardsche afkomst niet.*

Op *Campen* bl. 18 heet het: *Aert laet van aert niet. Die Katte laet haer muysen niet*, waarin tweemaal *aert* voorkomt, zoodat men dus aan *aard*, dat is: *inborst*, *karakter*, denken zou. *Aert laet van aert niet*, kan dan beteekenen: *de aard houdt aan zich zelven vast* of *de aard verzaakt zich zelven niet.*

Gheurtz bl. 1 zegt:

Aert wil van aerde, niet
donoruyt will uyt die gaerde, niet,

waarin eens van *aart* en een andermaal van *aarde* gesproken wordt. Bij *aart* zou men aan een mansnaam kunnen denken, *aarde* kan weder op niets anders dan op *aardkloot* zien. *Aert wil van aerde niet*, zou dus eene woordspeling kunnen zijn, en zooveel willen zeggen als: *Aart blijft aan het aardsche hangen.*

In 't *Mergh* bl. 1 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld:

Aerd en wil van aerde niet,
het spek wil van den zwaerde niet,

waarin *aard* en *aarde* voorkomt. Het eerste zou aan *inborst*, *karakter* kunnen doen denken, het laatste staat bepaald voor *aardkloot.* Door *Aerd en wil van aerde niet*, zou dan verstaan kunnen worden: *De aard blijft zijn zetel op aarde bezetten*, dat is: *daar de aard zich op de aarde gevestigd heeft, laat hij van haar niet los.*

Ook Tuinman I. bl. 371 heeft het begin als in 't *Mergh* bl. 1, ofschoon het einde als bij Gheurtz bl. 1. Hij zegt:

Aard en wil van aarde niet,
onkruid wil uit den gaarde niet.

Welk van die vier verschillende denkbeelden is nu waar? Het eerste en tweede is beide natuurlijk, het derde, dunkt mij, onwaarschijnlijk, het vierde, en dit zal elkeen moeten zeggen, vrij gedrongen.

Tusschen het eerste en tweede denkbeeld zal zeker moeyelijk te kiezen zijn. Dat van *aard* (*inborst*) is ouder dan van *aarde* (*aardkloot*); en de overige spreekwoorden, in de te *Campen* gedrukte verzameling voorkomende, hetzij op 't eene of 't andere woord betrekking hebbende, heb ik allen voor beteekenis en spelling beide vergeleken, wat als zeker moet doen stellen, dat hier aan *inborst* gedacht is. *Aarde* zou dus eene verbastering kunnen zijn. Daar evenwel alle volgende verzamelaars geheel of ten deele aan *aarde* (*aardkloot*) gedacht hebben, en niemand aan *aard* (*inborst*) alleen, heb ik aan *aarde* (*aardkloot*) de voorkeur gegeven, en het spreekwoord op dat woord geplaatst.

Het toevoegsel, aan het spreekwoord gegeven, is: *De kat wil uit den gaarde niet*, waarin *gaard*, *gaarde* = *eene ingesloten plaats, een tuin*; maar *gaard* geldt ook voor *baan voor dieren* = *diergaard.*

In plaats daarvan zegt men ook: *De kat laat haar muizen niet.* Dit wordt ook afzonderlijk als spreekwoord opgegeven. Zoo bij Servilius bl. 145*, Zegerus bl. 18, Gruterus II. bl. 134, de Brune bl. 470 en in 't *Mergh* bl. 11, waarvoor v. Eijk II. bl. 48 zegt: *De kat kan het muizen niet laten.*

Zoo vereenigd, als het toevoegsel is opgegeven: *De kat wil uit den gaarde niet, En zij laat haar muizen niet*, komt het niet voor. Op 30 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 91 staat wel beide, maar ieder afzonderlijk.

Nog luidt het toevoegsel: *Onkruid wil uit den gaarde niet.* Gheurtz bl. 1 schrijft *doncruyt*, dat is: *d' oncruyt* = *het onkruid.*

Eindelijk wordt het toevoegsel aldus opgegeven: *'t Spek wil van den zwaarde niet*, waarin *zwaarde*, als slaande op *aarde*, om het rijm, bij klankverwisseling, voor *zwoerd*, *zwoord* genomen is.

bl. 5. *aanw.* 29. (Zie ook bl. XXXIX.)

Een ondankbaar mensch is niet waard, dat hem de aarde draagt (of: *De aarde draagt geen' snooder' last dan een' ondankbaar' mensch*).

Servilius bl. 56 heeft: *Hi en is nz weerdt dz hem die aerde draghet*, waarin *nz* voor *niet* en *dz* voor *dat* staat, zoo als men oudtijds meermaals schreef. Zoo komt het spreekwoord mede voor op *Campen* bl. 5 en bij Gheurtz bl. 35, waarvoor de Brune bl. 112 heeft:

hy is niet weerd,
Dat hy ghedraghen vvert van d'eerd.

Wie dat niet waard is, ziet men op 12 *April* en bij Gruterus I. bl. 103 aldus:

Een ondanckbaar mensch is niet waart,
dat hem draagh de aard.

Tuinman II. bl. 108 geeft dat op naar de tweede wijze van voorstelling des spreekwoords.

Servilius bl. 215 zegt alleen: *Die snootste, die op aerden gaen mach.*

bl. 6. *aanw.* 6.

Hij weet van hemel noch aarde.

In *Motz* bl. 33 vindt men deze spreekwijze aldus: *Hy en is in hemel noch op eerde*, waarin *eerde* eene andere uitspraak is van *aarde*, vroeger meesttijds gebruikt, en dat wil zeggen: *Hij is* (met zijne gedachten) *overal absent.*

bl. 6. *aanw.* 19.

Vrouwen, paauwen en paarden Zijn de trotschte (of: *stoutste*) *dieren der aarde.*

Op *Campen* bl. 81 wordt alleen van *paarden* en een *wijf*, maar niet van *paauwen* gesproken. Daar staat: *Ghien stolter Dier op eerden dan een Peert, ende een wijff. Stolt* is blootelijk een andere dialectvorm van *stout*, gelijk *voldig* of *vuldig* van *voudig*, enz.: de *l* versmelt achter den korten *o*-klank.

bl. 6. *aanw.* 28. (Zie ook bl. XXXIX.)

Hij zal aarde gebrek hebben. Zoo bij Sartorius *sec.* I. 6.

Op *Campen* bl. 16 heet het: *Eerde sal v noch ghebreecken. Gebreken* is verouderd, en staat voor *ontbreken.*

Gheurtz bl. 38 heeft: *Hy sorgt Dat hem eerde ghebreecken sal.* Zoo ook Tuinman I. bl. 320, met uitzondering van den genoemden verouderden vorm.

bl. 7. *aanw.* 16.

Die het te kwaad heeft, mag zijn' aars kraauwen, zei Jaap Krijne, en hij zat er sommigen met den vochtel achterna.

Folie I. 361 geeft dit spreekwoord aldus op: *Die 't te quaad heeft, mach sijn naars krouwen,* (*sey Jaap Kryne*) *en hy sat 'er sommige met de Vochtel achter her. Vochtel*, bij onze vroegere schrijvers niet onbekend, is het Hoogduitsche *fuchtel*, dat is: *degen* of *rapier. Her* is *heen.*

bl. 7. *aanw.* 19.

Drie dingen moet men doen, of zij doen het zich zelven: zijnen staat maken, zijne dochter uithuwen, en zijnen aars wisschen.

Op 11 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 101 is dit spreekwoord bijna gelijkluidend, opgegeven. Er staat: *Drie dingen moetmen doen, of zy doen haar zelven: staat maken, dochter uythuwen, en aars wissen.*

Cats bl. 438 heeft: *Drie dingen moet men doen, of sy doen 't sich selven: sijn staet maken, sijn dochter besteden, sijn hinderste wissen. Besteden* is *bezorgen*, en gold weleer voor *ten huwelijk geven. Hinderste* is *achterste*, waarvan wij nog *hinderlaag* voor *achterlaag* hebben.

In 't *Mergh* bl. 48 is het spreekwoord aldus voorgesteld: *Drie dingen moetmen doen of zy doent selve: zijn staet maecken, zijn Dochter uytgeven, en zijn hinderste wisschen.* Hier wordt van *zijn Dochter uytgeven* gesproken. *Uitgeven* is, even als *besteden, bezorgen* of ook wel *aanwenden.* Men bezigt het ook blootelijk voor *in andere handen brengen*, en zoo kwam het eertijds menigmaal voor *uithuwen* in de plaats.

bl. 7. *aanw.* 20. (Zie ook bl. VI.)

Een aars zonder bedwang: dat dient niet.

In *Prov. seriosa* bl. 39 wordt dit spreekwoord aldus opgegeven: *ten docht geen eers sonder bedwanc*, bij Hoffman 647 op deze wijze: *Ten dooch gheen eers sonder bedwanc*, en op *Delf* bl. 39 als volgt: *ten doech gheen eers sonder bedwanck.* Zoo ook bij Servilius bl. 30*: *Gheen ersgat en dooghet sonder bedwanc*, en bl. 158: *Ten doech geenen ers sonder bedwanck*, terwijl Hoffmann bl. XXXVIII zegt: *en dooch gheen eers sonder bedwanc.* Het oude *dogen* is thans *deugen.*

Meest overeenkomstig met de opgave komt het spreekwoord bij de Brune bl. 461 voor, aldus: *Gheen aers en dienter zonder dwangh*, en bij Sartorius *pr.* III. 7, *sec.* VIII. 2 op deze wijze: *Ten dient geen aers sonder bedwang.*

Bij Gruterus II. bl. 144 en in 't *Mergh* bl. 19 staat: *Geen aers-gat doet goet zonder dwang. Goed doen* komt met *deugen* op hetzelfde neêr.

Het spreekwoord is door de Brune bl. 158 aldus berijmd:

Dat woord is waer van over-langh,
Gheen aers is goed, als met bedwangh.

Servilius bl. 150* zegt blootelijk: *Gheen ersgat sonder bedwanc.*

bl. 7. *aanw.* 28.

Groote aarzen hebben wijde broeken noodig. Aldus op *Campen* bl. 117: *Tot een grooten eers behoeftmen een wijde broeck*, en bij Wassenbergh bl. 88 en Hoeufft XXI op deze wijze: *Groote aarsen hebben wijde broeken van noden.*

Sartorius *tert.* III. 24 heeft *groote* voor *wijde*, als hij zegt: *Groote aersen behoeven groote broecken.*

Cats bl. 488 heeft dat ook, en maakt daarenboven twee spreekwoorden tot één:

Groote naersen, groote broecken,
Groote koppen, groote doecken.

Zoo ook de Brune bl. 238:

Een grooten aers, een groote broeck,
Een groote kop, een grooten doeck.

In 't *Mergh* bl. 51 is dit mede het geval:

Groote billen, groote broecken,
groote koppen, groote doecken.

Modderman bl. 82 heeft *laarzen* voor *aarzen*. Hij zegt: *groote laarzen vorderen wijde broeken.*

bl. 7. *aanw.* 33. (Zie ook bl. VI, XXXIX.)

Het geluk is rond: Het valt den eenen in de hand (of: *den aars*), *en den anderen in den mond.*

Voor *hand* komt het spreekwoord voor, gelijk 't wordt opgegeven, bij Tuinman I. bl. 87 en Modderman bl. 82. Zoo ook bij Sartorius *tert.* VII. 47, die *avontuur* voor *geluk* heeft. Hij zegt:

Het avontuyr is rondt,
het loopt de een in de hant, ende de ander in de mont.

Voor *aars* vindt men het spreekwoord bij Servilius bl. 101* en Gheurtz bl. 63, die beide *loopet* voor *valt* hebben, en Gruterus II. bl. 145, die van *vlieget* spreekt.

Zegerus bl. 56 heeft: *Tgheluc is ront, den eenen loopet tegen, den anderen inden mont*, en in 't *Mergh* bl. 20 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld: *t Gheluck is ront, d'een vlieghet van achter, d'ander in den mont.*

bl. 7. *aanw.* 40. (Zie ook bl. VI, XIV, XXXIX en II. bl. X.)

Hij haalt (of: *maakt*) *eene roede voor zijn' eigen' aars.*

Voor *haalt* komt het spreekwoord voor bij Servilius bl. 186, 186* aldus: *Een roede tot zijn selfs eers gehaelt*, en bij Tuinman I. bl. 293, 331 op deze wijze: *Zo doen zy ook, die een roede halen tot hun eigen aars.*

Voor *maakt* vindt men het spreekwoord in *Prov. seriosa* bl. 31 aldus: *menich maeckt een roe tot zijns selfs eers.* Zoo ook bij Hoffmann 504 en op *Delf* bl. 30. Gheurtz bl. 51 spreekt mede van *menigeen* op deze wijze: *Mennich maeckt een ruede tot syn selfs neers.* De spelling met *ue* of *u*, in plaats van *oe*, is alleen dialectverschil. Ook bij Meijer bl. 97 vindt men het spreekwoord zoo. Hij heeft: *Menich maect eene roede tsyns selfs eersse.* De *t*, als verkorting van *te*, *ten* of *tot*, werd vroeger aan verschillende woorden gehecht.

Op *Campen* bl. 96 vindt men de gewone opgave bijna terug: *Hy maeckt een roede tot sijn selfs eers*, wat bij Gheurtz bl. 35 heet: *Hy heeft een rhue tot syn selfs neers ghemaeck.* Sartorius *pr.* I. 91 geeft de gewone opgave geheel en al, als hij zegt: *Hy maeckt een roede tot sijn eygen aers*, gelijk mede v. Alkemade bl. 177 in deze woorden: *Hy heeft een roede tot zyn eyge naars gemaakt.*

Zoo ook vindt men het spreekwoord in *Adag. quædam* bl. 39 en *Adag. Thesaurus* bl. 36 aldus: *Hy maeckt een Roede voor sijn eijgen aers.*

Zegerus bl. 24 geeft het spreekwoord in het algemeen op op deze wijze: *Een roede maken tot sijnen eyghen neers.* Zoo ook Tuinman I. bl. 236: *een roede voor zyn eigen aars maken.*

Sartorius *sec.* II. 55 geeft de zaak slechts op: *Een roey tot sijn eygen aers. Roei* is nog de volksuitspraak van *roede.* Op eene andere plaats zegt Sartorius *sec.* V. 30: *Een roede tot haer eygen aers.*

Bij Gruterus II. bl. 165 en in 't *Mergh* bl. 40 wordt de in het spreekwoord aangeduide zaak tot meerdere personen uitgebreid. Daar heet het: *Veel maken een roede tot haer eygen aars.*

Servilius bl. 287 wijst de zaak met den vinger aan, als hij zegt: *Dese roede is tot minen aers ghemaeckt.*

Sartorius *sec.* IV. 51 raadt de zaak bepaald af, op deze wijze: *Maeckt geen roede tot u selfs aers*, of voorwaardelijk *tert.* II. 36 aldus: *Dat hy geen roede tot sijn eygen aers maeckt;* terwijl hij het in 't onmogelijke stelt *pr.* II. 28, als hij zegt: *Niemant maeckt een roede tot sijn eygen aers.*

Koopen komt in de plaats van *halen* of *maken* bij Sartorius *sec.* IV. 62 op deze wijze: *Hy heeft een roede tot syn eygen aers gekocht.*

bl. 7. *aanw.* 41.

Hij heeft den aars buiten de dekens gehouden.

In plaats van *gehouden* vindt men *vergeten* op *Campen* bl. 111 en bij Meijer bl. 53, waar het spreekwoord aldus wordt opgegeven: *Hy heft den eers buyten die deecken vergheten.*

bl. 7. *aanw.* 42.

Hij heeft den storm in den aars (of: *de muts*).

Alleen voor *aars*, niet voor *muts*, komt het spreekwoord voor, en wel op *Campen* bl. 34 op deze wijze: *Hy heft die bisse inden eers. De bisse hebben*, is hetzelfde als *bissen* of *biezen*, dat is: *togtig zijn.*

bl. 8. *aanw.* 6.

Hij is te lui, om zijn' eigen' aars te besch.....

Op *Campen* bl. 108 en bij Meijer bl. 51 staat: *Hy is so loy, hy mach sijn eyghen eers niet schijten draeghen. Loy* is hier of daar eene volksuitspraak voor *lui.* De uitdrukking *schijten draeghen* zegt zooveel als *dragen, ten einde* of *om te schijten.*

bl. 8. *aanw.* 19.

Hij zaait de straat met aarzen.

Op *Campen* bl. 108 en bij Meijer bl. 51 vindt men: *Hy seeyt die strate mit eers billen. Seeyt* is eene volksuitspraak voor *zaait.*

bl. 8. *aanw.* 22.

Honden-muilen, mans aarzen en vrouwen-kniën zal men zelden warm zien.

Gruterus III. bl. 151 heeft:

Honden mulen
mans kulen
vrouwe knien,
zalmen zelde warme zyen.

Muul en *muil* is slechts een dialectverschil. Het niet zeer kiesche *kulen* staat voor *aarzen* in de plaats. *Zyen* is *zien*, om 't rijm tot twee lettergrepen gemaakt:

kni-en,
zy-en.

bl. 8. *aanw.* 23.

Iemand bij de broek (of: *den aars*) *ophalen.*

Voor *bij de broek ophalen* heeft Tuinman I. bl. 289: *de broek opnestelen. Nestelen* komt van *nestel*, *veter*, en zoo is *opnestelen*, *opveteren*, zooveel als *opbinden*, *ophalen*. Voor *bij de broek* schijnt men vroeger alleen *de broek* gezegd te hebben.

By den aars op te halen komt voor bij Tuinman I. bl. 186, II. bl. 206.

bl. 8. *aanw.* 33.

Mond, aars en teerling is het bederf van alle goed.

In *Motz* bl. 7 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Mont, eers ende teerlinc is des goets bederffelinc. Bederveling* is *bederver.*

De meening is, dat *het goede, de zedelijkheid*, door mond, aars en teerling *ten verderve* gaat. — Neemt men *bederver* in den zin van *verslinder*, dan zou het spreekwoord kunnen beteekenen: mond, aars en teerling zijn de *verslinders* van de bezittingen, *de goederen, die men bezit.* Ik heb het spreekwoord mede op *goed*, *goede* geplaatst, — in het laatste geval zou het naar *goed*, *goederen* moeten verhuizen.

bl. 8. *aanw.* 44.

Zijn hart ligt hem voor den aars te kloppen.

Bij Servilius bl. 277* komt het spreekwoord aldus voor: *Sijn herte leet hem voor sinen aers en clopt.* De uitdrukking *Sijn herte leet en clopt* geeft hetzelfde te kennen als *Zijn hart ligt te kloppen.* Oudtijds zei men: *hij zit en praat* voor *hij zit te praten. Leet = leit = ligt.* Het spreekwoord teekent *angst*, en ziet op den *bloodaard.*

bl. 9. *aanw.* 12. (Zie ook II. bl. x.)

Hij weet wel, waar Abraham den mutsaard haalt.

Bij v. Eijk I. *nal.* 22 leest men: *Hij weet wel waar Abram den mosterd haalt*, ofschoon hij, in de verklaring, op „*mutzaard*" wijst. Maar had *mosterd* in *mutsaard* moeten veranderd zijn, voor *Abram* had ook *Abraham* moeten staan, want de naamsverwisseling had toen reeds plaats gehad.

Bij de Jager *Bijdr.* bl. 473 komt het spreekwoord ontkennend voor. Er staat: „*hij weet niet, waar Abraham den mosterd* (lees *mutserd*, het hout namelijk om Isaak te offeren) *haalt.*" De Jager neemt dit van den Hoogleeraar Siegenbeek over, maar voegt erbij: „De Heer Hoeufft, *Bredaasch Taaleigen*, bl. 400, vermeldt het spreekw. *hij weet wel waar Bartel den mostaard haalt* (dat is den *mutsaard*), met toespeling op den beruchten St. Bartelsnacht." In *Euphonia* bl. 518 is het spreekwoord mede zoo opgegeven. Daar leest men: *Zij weten wel, waar Barteld den mostaard haalt*, zonder dat het echter blijkt, dat er aan *mutsaard* gedacht is.

Bij v. Duyse bl. 195 leest men *mostaerd* in het spreekwoord, maar hij zegt in de verklaring, dat het „uit *mutsaerd* verbasterd" is.

Ook Schaberg bl. 70 denkt aan *mutsaard*, ofschoon hij *mosterd* mede opneemt. Hij geeft het spreekwoord aldus op: *hij weet wel, waar Abraham den mosterd* (*mutsaard*) *haalt.*

Verder wordt er van niets anders gesproken en aan niets anders gedacht dan *mosterd.* Zelfs, wat te verwonderen is, Lublink, beide *Verh.* bl. 110 en *Br.* bl. 86, doet dat.

Gales bl. 34 zegt: *hij weet dog waar Abraham de mostert haald*, Everts bl. 313: *D. wist, waar Abraham de mostaard haalde*, Manvis bl. 123: *die wist beter waar Abram den mosterd haalde*, en Modderman bl. 134: *die weet, waar Abraham den mosterd haalt.*

bl. 9. *aanw.* 15.

Als de abt de teerlingen geeft, dan mogen de monniken wel dobbelen. Zoo bij Tuinman I. bl. 261, v. Eijk II. *nal.* 15, III. bl. 84, v. Duyse bl. 226 en Modderman bl. 115.

In *Prov. seriosa* bl. 7 staat: *als dapt taerlingen draecht so mogen de moniken dobbelen*, dat bij Hoffmann 101 luidt: *Als die abt terlinghe draecht, mogen moniken dobbelen*, en op *Delf* bl. 6: *als die abt terelinghen draecht moghen die monicken dobbelen.*

bl. x. kol. 2. *aanw.* 6.

De chirurgijns kunnen den patiënt niet altijd helpen; Want de accidenten zijn somtijds meer, dan hunne kunst in 't stelpen.

Het spreekwoord komt voor in *Adag. quaedam* bl. 48, waar bij de *chirurgijns* ook de *medicijnen* = *medicijnmeesters* worden opgenomen. Er staat:

Medicijnen en Chirurgijnen konnen den patient
niet altijt helpen,
want d'accidenten somtijds meer zijn, als hun
konst int' stelpen.

Zoo geschiedt het ook in *Adag. Thesaurus* bl. 47, waar het spreekwoord aldus geschreven staat: *Medecynen en Chirurgynen konnen den patient niet altyt helpen, want de sieckte somtyts hun verstant te boven gaet.*

bl. LVIII. kol. 2. *aanw.* 1. (Zie ook II. bl. II. kol. 1. *aanw.* 9.)

Hij kust van voren, maar krabt van achteren. Zoo bij de Brune bl. 160 met dit onderscheid, dat hij *krauwt* voor *krabt* heeft. Hij zegt: *Hy kust van voor, en krauwt van achter.*

Servilius bl. 12* heeft, naar eene verkeerde uitspraak of door misverstand, *verre* voor *voren*. Bij hem is het spreekwoord aldus opgenomen: *Hy kust van verre, maer hy crabt van achter.*

bl. XI. kol. 1. *aanw.* 4. (Zie ook bl. XXXIV. kol. 1. *aanw.* 17, bl. XLII. kol. 1. *aanw.* 7.)

Te regt zoo acht men 't slimme katten, Die van voren lekken en van achter kratten. Zoo bij Cats bl. 461. *Kratten*, voor *krabben*, staat er om het rijm; ook zonder dat evenwel was 't niet ongewoon.

Gheurtz bl. 74 heeft het spreekwoord op deze wijze:

Wacht u voir der katzen
de voir lecken en achter kratzen.

Voir staat voor *voor*, de *i* als verlengletter beschouwd. Om het rijm zeide men voor ons *krabben* het Hoogduitsche *kratzen*, en voor *kat* het Hoogduitsche *katze*.

Katzen en *kratzen* vindt men ook bij Cats bl. 494 op deze wijze:

't Zijn slimme katzen,
Die van voren lecken, en achter kratzen.

Zoo mede bij de Brune bl. 21 aldus:

Wacht, met verdacht, de snoode katsen,
Die vooren lecken, achter kratsen,

en bl. 22 als volgt:

Dat zijn van d'allerslimste katsen,
Die vooren lecken, achter kratsen.

In 't *Mergh* bl. 56 op gelijke wijze. Daar staat:

't Zijn snoode katzen,
die voor lecken achter kratsen.

In *Sel. Prov.* bl. 12 geschiedt dat ook, en wel met deze woorden:

T' zyn slimme katsen
Tis van vooren lecken und achter kratsen,

en bl. 138 aldus:

T' syn slimme katsen,
die van vooren lecken, und' achter kratzen.

Bij de Brune bl. 22 vindt men nog:

De kat is weerdigh dood ghetrapt,
Die vooren lect, en achter crapt.

Tuinman I. bl. 186 zegt enkel: *die gelijk de katten voor lekken, en achter krabben.*

bl. 10. *aanw.* 23. (Zie ook bl. VI.)

Toen Adam spitte en Eva span, Waar vond men toen den edelman? Zoo op *Campen* bl. 35, bij Meijer bl. 17 en v. Duyse bl. 194 op deze wijze:

Doe Adam spittede ende Eua span,
wie was doe een Edelman?

Doe is verouderd voor *toen*. *Span* is het oude imperfect van *spinnen*, nu *spon*.

Bij Gruterus II. bl. 125 en in 't *Mergh* bl. 2 staat het spreekwoord aldus:

Als Adam groef en Eva span,
waar was doen den edelman?

bij Richardson bl. 36:

Toen Adam spit en Eva span,
Waar was doen den Edelman?

(waar *spit* eene foutieve opgave is voor *spitt'*) bij Tuinman I. bl. 12:

Doe Adam spitte, en Eva span,
waar vond men doe den Edelman?

bij v. Hasselt bl. 13:

Doe Adam spitte en Eva span,
Waar was doe den Edelman,

en bij Gales bl. 45:

toen Adam spitte en Eva span,
waar vond men toen den Edelman?

In *Prov. seriosa* bl. 47 zijn de beide rijmregels van het spreekwoord omgezet. Er staat:

wie was doe edelman
doe adam groef ende eua span.

Ook bij Hoffmann 778, waar het spreekwoord aldus wordt opgegeven:

Wie was die edelman,
doe Adam groef ende Eva span?

Op *Delf* bl. 46 heet het:

wie was doe die edel man
doe adam groef ende eua span.

bl. 10. *aanw.* 36.

Ademhalen is 't werk.

Gruterus III. bl. 168 heeft: *t' Sicken ist werk.* Kan *t' sicken* met *snikken* in verband staan, daarvan afgeleid of wel verbasterd zijn, dan staat het met *ademhalen* gelijk. Het is echter bloot gissing.

De spreekwijze krijgt daardoor deze juiste beteekenis, naar 't mij voorkomt: er is zoo veel en zoo hard te werken, dat men naar zijn' adem staat te hijgen.

bl. 11. *aanw.* 6.

De schurftige is haast adergelaten (of: *heeft haast zijn bloed gestort*).

In *Prov. seriosa* bl. 12 heet dit: *die schurfte is haest gebloetreyst*, bij Hoffmann 201: *Die schorfte is haest ghebloetreist*, en op *Delf* bl. 12: *die scorfste es haest ghebloetreyst. Bloedreizen* of *bloedrijzen* is zoo wonden, dat er bloed gestort wordt.

Gruterus III. bl. 131 heeft: *De schurfde is haast*

gebloelaad. Bloedlaten is *aderlaten.*

Meijer bl. 80 zegt: *De schurfde is haest ghebloelaet; waren spot, swaren.* Dat zijn twee spreekwoorden, hier tot één gemaakt. Meijer doet dat zeer dikwijls, en menigmaal zonder dat er eenige grond voor kan gevonden worden. Met overspringing van één of meer spreekwoorden zelfs is die verbinding meermalen door hem ten uitvoer gebracht. Het laatste deel, van 'tgeen hij hier geeft, gevoegd achter het spreekwoord: *De schurfde is haest ghebloelaet*, nl. *waren spot, swaren*, zal wel het spreekwoord

Ware spot,
Zware spot,

wezen, een spreekwoord, dat mede, maar afzonderlijk, voorkomt in Gruterus' 3ᵉ. deel, dat uit dezelfde bron geput is, als waaraan het tweede gedeelte van Meijers verzameling is ontleend.

bl. 12. *aanw.* 9. (Zie ook bl. VI, XIV, XXXIX en II. bl. X.)

Keulen en Aken niet te gelijk (of: *zijn niet op éénen dag gebouwd*).

Keulen en Aken niet te gelijk. Zoo in *Magazijn* 20 en bij Guikema I. 10.

Keulen en Aken zijn niet op éénen dag gebouwd.

Gheurtz bl. 45 zegt: *Kölen en Aken worden up gheen eenen Dach ghetimmert.* Ook in 't *Mergh* bl. 30 wordt van *getimmerd* gesproken. Daar staat: *Keulen en Aken zijn op een dagh niet getimmert.*

Zegerus bl. 7 heeft *gemaakt.* Hij zegt: *Cuelen en Aken en syn op eenen dach nz gemaect.* Zoo ook Idinau bl. 156: *Ceulen en Aken, en vvaren op eenen dagh niet gemaeckt.*

Het *gebouwd*, in de opgave opgenomen, komt voor op 11 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 112: *Kuelen en Aken zijn op gheen een dagh ghebout.* Ook v. Nyenborgh bl. 130 zegt: *Ceulen en Aken zijn op een dach niet gebout.* Zoo staat het mede bij v. Alkemade bl. 134, Tuinman I. bl. 174, in *Adag. quædam* bl. 9, *Adag. Thesaurus* bl. 10, bij Gales bl. 12, in *Euphonia* bl. 524, bij Everts bl. 227, v. Eijk I. *nal.* 8 en Sancho-Pança bl. 35.

V. Duyse bl. 458 heeft de opvolging der steden andersom. Hij zegt: *Aken en Keulen zijn niet op éénen dag gebouwd.*

Modderman bl. 24 heeft *gesticht.* Bij hem luidt het spreekwoord: *Keulen en Aken zijn niet op éénen dag gesticht.*

In *Prov. seriosa* bl. 10 wordt alleen van *Keulen*, niet van *Aken*, gesproken. Daar heet het: *colen en wert nye ghetymmert op enen dach.* Zoo ook bij Hoffmann 152: *Colen en wart nie ghemaect op enen dach.* Op *Delf* bl. 9 komt het mede op gelijke wijze voor: *Coelen en wart nyet ghemaect op eenen dach.* Alzoo ook op *Campen* bl. 37: *Collen wordt op enen dach niet ghesticht.*

Bij de Brune bl. 232 staat *Rome* in de plaats van *Keulen.* Hij zegt:

Roomen en de stad van Aken,
Was niet op een dagh te maken.

bl. 12. *aanw.* 14. (Zie ook bl. VI, XXXIX.)

De beste mest op den akker is des meesters oog en voet. Zoo bij Cats bl. 491 en Bogaert bl. 100.

Voor *voet* komt *hand* bij Cats bl. 502, die zegt:

Geen beter mist komt op het lant,
Als 's meesters oogh, en 's heeren hant.

Ook in 't *Mergh* bl. 51 komt het op dezelfde wijze voor, met dit onderscheid, dat *meesters* en *heeren* met elkander verwisseld worden.

Door Gruterus II. bl. 130 en in 't *Mergh* bl. 7 wordt alleen het *oog*, niet de *voet*, genoemd. Daar leest men: *De beste mist die op den acker komt, is s' Heerens oog.* Zoo ook door v. Eijk III. bl. 29, die zegt: *De beste mest is des heeren oog.*

Juist tegenovergesteld handelt de Brune bl. 368; die niet het *oog*, maar alleen den *voet* vermeldt. Hij zegt:

Geen beter mist men oyt en vond,
Als 's heeren voeten op zijn grond.

Zoo ook Tuinman II. bl. 107, door wien het spreekwoord aldus wordt opgegeven: *de voet des meesters is de beste mest op den akker.*

V. Hall III. bl. 1 doet dat mede, maar spreekt van *voetzolen.* Men leest bij hem: *Aan de voetzolen des meesters hangt de beste mest.*

Gheurtz bl. 10 spreekt van *vuetstoff* = *voetstof.* Hij zegt: *Dald' best mest upten acker is des heeren vuetstoff. Dald'* is verkorting voor *dalder* = *de aller. Voetstof* is het *stof, dat de heer*, die den akker bezoekt, *opstuift* of *medebrengt.*

bl. 13. *aanw.* 12.

Na Allerheiligen deelt men de varkens uit.

Gruterus III. bl. 163 geeft het spreekwoord aldus op: *Nach alderheilgen deelt men die sawen aus. Saw* is het Hoogduitsche *sau* of het Engelsche *sow*, het Nederlandsche *zeug.*

bl. 13. *aanw.* 21. (Zie ook bl. XXXIX.)

Het is geen heilige: hij zal geene roode letter in den almanak krijgen.

Zoo komt het spreekwoord niet voor: alleen het eerste of tweede deel wordt afzonderlijk opgegeven.

Gheurtz bl. 24 zegt: *Ghy sijt niet heylich*, en Sartorius *pr.* IX. 5: *Ghy zijt niet heylich, niet kostelijck.*

Bij Tuinman I. bl. 22 leest men: *Hy zal geen roode letter in den Almanach krijgen.*

Bij v. Duyse bl. 212 staat juist het tegenovergestelde. Hij zegt: *Hy staet met een roode letter in den Almanak.*

bl. 14. *aanw.* 27.

Hij gaat, daar de paus (of: *keizer*) *te voet* (of: *zonder lakkei*) *gaat* (of: *geen' ambassade kan zenden*).

Voor *paus* en *keizer* vereenigd, maar alleen voor *ambassade*, en niet voor *voet* of *lakkei*, komt het spreekwoord voor in *Motz* bl. 23, waar het aldus wordt opgegeven: *Ick wil gaen daer de paus oft keyser Gheenen ambassaet en connen gheseynden. Gheseynden* is een oude vorm van *zenden*.

Op *Campen* bl. 125 komt het spreekwoord op deze wijze voor: *Ick wil gaen, daer ick niemant senden can.*

bl. 14. *aanw.* 29.

Die het ambt kan, krijgt het verstand daartoe.

Tuinman I. bl. 257 heeft: *ambt, geeft verstand*, Rabener bl. 23-42: *Wien de Hemel een ampt geeft, dien geeft hy'er het verstand by*, dat met andere woorden ook alzoo in *N. Blijg.* 20 voorkomt, waar het spreekwoord op deze wijze wordt opgegeven: *als God een ambt geeft, dan geeft Hij ook het verstand.* Kerkhoven bl. 57 zegt: *'t Verstand komt met het ambt*, en Modderman bl. 51: *met het ambt wordt ook het verstand verkregen.*

Bij de Brune bl. 155 komt het spreekwoord in tegenovergestelden zin voor. Hij zegt:

Ampten werden vvel ghegheven,
Maer gheen breyn om vvel te leven,

zoo als het mede bij Willems II. 12 voorkomt. Nog zegt de Brune bl. 156:

Ampten werden toe-gheleyt,
Maer gheen wijsheyt of beleyt.

bl. 14. *aanw.* 35.

Nooit ambtje zoo klein, of het is beter dan geen.

Gruterus III. bl. 164 geeft het spreekwoord aldus op:

Noit amptken zoo kleen,
t'en was beter dan neg-heen.

Ne-gheen (niet *neg-heen*, drukfout) is het oude woord voor ons *geen*. Het voorgevoegde *ne* was de gewone ontkennings-versterking: *ne-gheen* = *niet geen.*

bl. 15. *aanw.* 13. (Zie ook bl. VI.)

De angel trekt wel onwillige visschen uit het water.

Zoo bij Zegerus bl. 16 onder deze woorden: *Den anghel treckt wel onwillige visschen wt den water.*

Voor *water* staat *grond* op 25 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 102: *Een anghel treckt wel onwillighe visschen uyt de grond.*

De zaak wordt alleen opgegeven, zonder plaatsbenoeming, bij Gruterus II. bl. 132 en in 't *Mergh* bl. 8: *Den angel trect wel onwillige vischen.* Dit doet ook de Brune bl. 339, die daarbij *lijn* voor *angel* heeft. Hij zegt:

Men treckt wel dickwils met de lijn,
De vissen, die on-willigh zijn.

Tuinman I. bl. 296 heeft het mede op deze wijze, maar bij hem is de *angel* een *hengel*. Zoo staat er: *De hengel trekt wel ongewillige visschen op.*

bl. 15. *aanw.* 17.

Die angst heeft van de bladeren (of: *alle bladeren ontziet*), *die jage* (of: *ga*) *niet in het bosch.*

Die angst heeft van de bladeren, die ga niet in het bosch. Zoo komt het spreekwoord in *Motz* bl. 67 aldus voor: *Die anxt heeft vande bladeren, en gae niet ten bossche.* Verder wordt er niet van *angst* gesproken, als alleen in zoo verre, dat de Brune bl. 172 den *angst* tot het werkwoord *vreezen* overbrengt. Hij zegt:

Die vreest de bluren van het woud,
Dat hy van daer zich zelven houd,

gelijk mede op deze wijze, waar de *angst* in *vrees* overgaat:

Die vreeze van de bladers heeft,
Die schouw het bos, zoo langh hy leeft.

In dezen vorm komt het spreekwoord met *jage* niet voor.

Die alle bladeren ontziet, die jage niet in het bosch.

• Zoo komt het spreekwoord in *Prov. seriosa* bl. 16 aldus voor:

die alle telgheren ontsiet
en vaert ten wolde iaghen niet,

dat bij Hoffmann 264 op deze wijze staat:

Die alle telghen ontsiet,
en vare tot walde jaghen niet,

en op *Delf* bl. 16 zoo:

die alle telgheren ontsiet
en vare te woude iaghen niet.

Telgeren is het oude meervoud voor *telgen*, zoo als het eenmaal zelfs voorkomt, ons *takken. Wold* of *wald* is *woud*, zoo als het ook eenmaal staat uitgedrukt. *Varen jagen* was vroeger zeer gewoon voor *gaan jagen*, zoo als nog *spelevaren* voor *gaan spelen.*

Bij Gruterus III. bl. 134 en Meijer bl. 95 wordt het spreekwoord mede zoo opgegeven. Er staat:

Die alle bladeren ontziet,
en vare jagen inden woude niet.

Met *ga* komt het spreekwoord in dezen vorm niet voor.

bl. 15. *aanw.* 19. (Zie ook II. bl. X.)

Keur baart angst (of: *Die de keur heeft, heeft de kwel*).

Keur baart angst. Zoo bij v. Alkemade bl. 46 en Tuinman I. bl. 226.

Op 5 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 99 staat hetzelfde op deze wijze: *Die kuer heeft, heeft anghst.* Daar de *ue* vroeger voor *oe* gold, is *koer* een oud dialect voor *keur*. Ook de Brune bl. 494 heeft het spreekwoord mede zoo. Hij zegt: *Die keure heeft, die heeft oock anghst.*

Tuinman II. bl. 98 stelt het spreekwoord in ontkennenden zin voor. Hij zegt: *Dan baart keur geen angst.*

In *Euphonia* bl. 521 staat *keus* voor *keur* op deze wijze: *wie keus heeft, heeft angst.*

Die de keur heeft, heeft de kwel. Zoo komt het spreekwoord voor op *Campen* bl. 112 en bij Meijer bl. 54 op deze wijze: *Weel die coer heft, die heft die quael. Quael* is hier *last, moeyelijkheid* of *kwelling.*

bl. 16. *aanw.* 28. (Zie ook bl. LXXIV en II. bl. X.)

Hij maakt van zijn' neus een anker. Zoo bij Tuinman I. bl. 122, op *Dec.* 12, bij v. Eijk I. bl. 52, *nal.* bl. 23, v. Waesberge *Wijn* bl. 18 en Mulder bl. 426.

Winschooten bl. 8 geeft de zaak slechts in 't algemeen op. Hij zegt alleen: *van sijn neus een anker maaken.* Zoo ook v. Alkemade bl. 28 en v. Lennep bl. 12.

Folie I. 51 zegt: *Die niet te vroeg van sijn neus een Anker maakt kan veel sien.*

V. Moerbeek bl. 241 ontraadt de zaak, in het spreekwoord uitgedrukt, op deze wijze: *Men moet van zijne neus geen anker maaken.*

bl. 16. *aanw.* 48. (Zie ook bl. VII.)

Op alle reden (ook wel: *woord*, of: *vraag*) *dient geen antwoord.*

Voor *reden* vindt men de spreekwijze op 29 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 118 en Hoeufft bl. 64 aldus: *Op alle reen eighent geen antwoord.* Ook bij Tuinman I. bl. 111 en Wassenbergh II. bl. 113, die de spreekwijze op dezelfde wijze vermelden, als ze is opgegeven.

Voor *woord* heeft men in *Motz* bl. 74 de spreekwijze aldus: *Alle woorden en behoeuen gheen antwoorde.* Op *Campen* bl. 28 en bij Meijer bl. 14 staat: *Op alle woorden, eeghet ghien antwoordt. Eeghet* is eene andere uitspraak van *eigent.* Bij de Brune bl. 472 vindt men:

Op yder vvoord
gheen andvvoord hoort.

Halbertsma bl. 30 geeft aan de spreekwijze eene meer bepaalde strekking; hij spreekt nl. van een *kwaad woord* op deze wijze: *Een kwaad woord zal men niet beantwoorden.*

Voor *vraag* geeft Zegerus bl. 49 de spreekwijze aldus op: *Op alle vraghen en salmen niet antwoorden.* Zoo vindt men mede bij Gruterus II. bl. 160 en in 't *Mergh* bl. 36: *Op alle vragen behoeft geen antwoord.*

bl. 16. *aanw.* 50. (Zie ook bl. VII, XXXIX, LII.)

Zoo groet (of: *vraag*), *zoo antwoord.*

Voor *groet* vindt men de spreekwijze op 15, 26 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 125. Daar leest men: *Zulken groet, zulken antwoord.* Zoo ook bij Sartorius *sec.* X. 79, die mede heeft: *Sulcke groet, sulck antwoort.* Tuinman II. bl. 208 heeft de spreekwijze gelijk aan de opgave.

In plaats van *zoo* vindt men in *Prov. seriosa* bl. 22 *goed.* Daar staat: *goede gruete maect een goet antwoert. Antwoert* = *antwoord*, de *e* als verlengletter beschouwd. Zoo ook bij Hoffmann 368: *Goede groete maect goe antwoort*, en op *Delf* bl. 22: *Goede groete maect goede antwoerde.*

Servilius bl. 181* heeft mede: *Goede groete brenghet goede antwoorde.* Op *Campen* bl. 21 staat: *Guede gruete maeckt guet antwoordt*, bij Gheurtz bl. 25: *Guede gruet maeckt guedt antwoordt*, gelijk mede bl. 63: *Tot gue gruet hoord gue antwoort*, bij Zegerus bl. 27: *Goede groete maect goede antwoorde*, op 15 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 106: *Ghoe groet, maakt ghoe antwoord*, bij Sartorius *pr.* I. 63: *Goede groet maeckt goedt antwoordt*, en bij Tuinman II. bl. 208: *Goede groet maakt goede andwoord.*

Door de Brune bl. 240 vindt men de spreekwijze aldus voorgesteld:

Ghelijck ghy groetenisse doet;
Zoo zult ghy werden weer ghegroet.

Voor *vraag* vindt men de spreekwijze bij Gruterus II. bl. 169 en in 't *Mergh* bl. 45. Daar leest men: *Zulke vrage, zulke antwoort.* Ook in *Sel. Prov.* bl. 169 aldus: *Sulcke vraegh, sulcke antwort.*

De Brune bl. 367 drukt dat op deze wijze uit:

Op yemands vraegh, die steect en bijt,
Een andwoord, die oock niet en mijdt.

bl. 17. *aanw.* 20. (Zie ook bl. VII.)

Het is somtijds beter eenen appel gegeven dan gegeten. Zoo bij Tuinman I. bl. 135 en Bogaert bl. 98.

In plaats van *somtijds* komt *bij wijlen* op *Campen* bl. 39 en bij Meijer bl. 19 aldus: *Het is bywijlen beter, en appel gegheuen dan gegeten.* Zoo ook op 21 *April*, bij Gruterus I. bl. 110 en op 20 *April* 53 op deze wijze: *'t Is by wijl beter een appel gegeven als ghegeten.*

V. Eijk III. bl. 35 neemt den tijd niet in aanmerking, als hij zegt: *'t Is beter een appel gegeven dan gegeten.*

Sartorius *tert.* III. 59 vermeldt zelfs den *appel* niet, daar hij het spreekwoord aldus voorstelt: *Daer 't beter gegeven dan gehouden was.*

bl. 17. *aanw.* 32.

Koop er appelen voor.

Op *Campen* bl. 71 wordt de spreekwijze aldus opgegeven: *Coopter appelen omme. Ironia. Omme* heeft hier den zin van *voor;* wij zeggen nog: iets *om* niets doen.

bl. 17. *aanw.* 34. (Zie ook bl. VII, LXXIV en III. bl. VII.)

Men moet door een' zuren appel heen bijten.

Bij v. Eijk III. bl. 34 en op *Appel* bl. 512-514 komt het spreekwoord zoo voor. Er staat: *Men moet door een zuren appel bijten.* Op *Appel* bl. 511 vindt men: *Ik zal zeker door eenen zuren appel moeten bijten.*

Sancho-Pança bl. 52 stelt de zaak algemeen dus voor: *Door eenen zuren appel byten.*

V. Moerbeek bl. 241 doet dat ook, en neemt het spreekwoord daarenboven minder krachtig van uitdrukking, daar hij *door* met *in* verwisselt: *In een zuuren appel byten.*

Tuinman I. bl. 2 benoemt de zaak alleen. Hij zegt: *'t Is een zuure Appel, om in te bijten.* Zoo ook v. Duyse bl. 197 en Bogaert bl. 107.

Modderman bl. 146 zegt: *dan moge er al soms een appel worden opgezet, die zuur is om in te bijten.*

Bogaert bl. 19 stelt het spreekwoord vragender wijze voor in dezer voege: *is dit niet een zure appel om op te eten?*

bl. 18. *aanw.* 18.

De Mei (of: *Lente*) *koel en nat, Koren in het vat* (of: *Als de Mei is koel en wak, Brengt ze koren in den zak*, ook wel: *Maart droog en April nat, Geeft veel koren in het vat*).

De Mei koel en nat, Koren in het vat. Gruterus III. bl. 156 heeft het spreekwoord aldus:

Koelen Mey en nat,
veel corns, en vol vat.

Zoo ook Tuinman II. bl. 95:

Koele Mey en nat,
veel koorens, en een vol vat.

Bij v. Eijk II. *nal.* bl. VIII vindt men het spreekwoord mede zoo; maar hij spreekt eerst van *boter*, daarna van *koren*. Hij zegt:

De Mei koel en nat
geeft boter (ook wel *koren*) *in het vat.*

Lente koel en nat, Koren in het vat. Zoo bij v. Hall II. bl. 5, met dit onderscheid, dat hij *koud* voor *koel* heeft, aldus:

Lente koud en nat
Koren in het vat.

Sartorius *pr.* I. 80 geeft het spreekwoord op deze wijze op: *Koudt ende nat, brenght het koren in de sack.*

Als de Mei is koel en wak, Brengt ze koren in den zak. V. Hall II. bl. 5 heeft het spreekwoord op dezelfde wijze. Hij zegt:

Wanneer de Mei is koel en wak,
Brengt zij veel koren in den zak.

Ook Modderman bl. 120 vermeldt het zoo.

Maart droog en April nat, Geeft veel koren in het vat. Zoo bij v. Hall II. bl. 6.

bl. 18. *aanw.* 19.

Een drooge Maart en natte April Is den boeren naar hunn' wil. Zoo bij Lublink *Verh.* bl. 116, die zegt:

Een drooge Maart en een natte April,
dan hebben de boeren hun wil.

V. Eijk III. bl. 56 vermeldt het spreekwoord, gelijk 't is opgegeven. V. Hall I. bl. 8 geeft het aldus:

Een drooge Maart en een natte April,
Dan doet de landman wat hij wil.

Zoo ook Modderman bl. 120.

Bij de Brune bl. 50 vindt men ook een *koelen Mei* in het spreekwoord opgenomen op deze wijze:

Een drooghe Maert, een nat April,
Een koele May, 't is wensch en wil.

bl. 19. *aanw.* 5. (Zie ook bl. VII en II. bl. X.)

Laat de dooden rusten, zei de arend tot de raaf, en hij verslond eene levende duif. Zoo bij v. Nyenborgh bl. 131, die zegt: *Laet de doode rusten, seyd' de Arent, tot de Raaf, en verslont een levendighe Duyf.*

Gruterus II. bl. 154 vermeldt alleen: *Laat de dooden rusten.* Zoo ook in *'t Mergh* bl. 31, bij Tuinman II. bl. 240 en v. d. Hulst bl. 18. V. Alkemade bl. 185 doet dat mede onder deze woorden: *Men moet de Dooden laaten rusten.*

Ook op *Campen* bl. 68 en bij Meijer bl. 32 vindt men het spreekwoord op dezelfde wijze; maar met redegeving waarom? Daar staat: *Laet die dooden rusten: want leefde hy noch ghi solt villicht wel stille swijghen. Solt = sout*, dat is *zoudt: l* en *u* zijn wisselletters. *Villicht = welligt*, dat is *mogelijk* of *misschien.*

Bij de Brune bl. 141 vindt men het spreekwoord aldus:

Dooden, en die zijn absent,
Wacht, dat ghy-ze niet en schendt.

bl. 19. *aanw.* 17. (Zie ook bl. XXXIX.)

Hoe meerder haast, hoe minder spoed, zei Arie Korse, en hij liep zonder schoenen langs straat. Zoo bij Folie I. 482.

Gruterus I. bl. 108 heeft alleen: *Hoe meerder haest, hoe minder spoet.* Zoo ook bij de Brune bl. 473, Tuinman II. bl. 177 en in *Magazijn* II. bl. 203.

Sartorius *tert.* VI. 38 zegt: *De meeste haest, is de meeste spoet niet.*

Richardson bl. 35 heeft: *Meer haast dan goeden spoet.*

In *Prov. seriosa* bl. 22 wordt van *groote haast* en *onspoed* gesproken. Daar staat: *groten haest is dicwijl onspoet.* Zoo ook bij Hoffmann 372: *Groot haest is dicwijl onspoet*, en op *Delf* bl. 22: *Grote haest es dicrwile onspoet.*

Ook Gheurtz bl. 25 heeft het zoo. Hij zegt:

Grote haest is dick onspuedt. Onspuedt = *onspoed;* want *ue* gold oudtijds voor *oe.* Zoo vindt men het spreekwoord mede bij Gruterus III. bl. 149: *Groote haste is dicwyls onspoet.*

Gheurtz bl. 22 zegt: *Grooten haest vordert niet.*

bl. 19. *aanw.* 23.

Groote heeren (of: *Koningen*) *hebben lange handen* (of: *armen*).

Groote heeren hebben lange handen. Witsen 133 heeft *groote* ook voor *lange.* Bij hem leest men: *Groote heeren hebben groote handen.*

Bij Idinau bl. 246 staat: *Heeren handen reycken verre.*

Groote heeren hebben lange armen. Gales bl. 13 heeft: *Groote Heeren hadden lange armen.*

Koningen hebben lange handen. Zoo bij Tuinman I. bl. 294 en Gales bl. 42.

Koningen hebben lange armen, komt niet voor.

bl. 20. *aanw.* 44. (Zie ook bl. VII, XIV, XXXIX en II. bl. X.)

Armoede zoekt list (of: *De arme man zoekt list, Daar de rijke niet op gist*).

Servilius bl. 217* heeft: *Aermoede suect liste,* en Gheurtz bl. 1: *armue suect list.* Ook Zegerus bl. 3 zegt: *Armoede soect list,* gelijk mede Idinau bl. 76, Sartorius *pr.* V. 82, Witsen 370, Zoet bl. 9, v. Alkemade bl. 82, 97 en Tuinman I. bl. 322, zoo wel als dit gezegd wordt in *Adag. quædam* bl. 3 en *Adag. Thesaurus* bl. 6. Zegerus bl. 20 heeft: *Ermoede soect list.*

In *Prov. seriosa* bl. 5 staat: *armoede suect nauwen list.* Zoo ook bij Hoffmann 71: *Armoede soect nauwe list,* en op *Delf* bl. 5: *armoede zuect nauwen list.*

Op *Campen* bl. 115 en bij Meijer bl. 55 heeft men:

Dye arme man soeckt list,
daer die rijcke niet op en ghist.

Op 24 *Julij* 53 staat het spreekwoord, zoo als het is opgegeven.

Op 16 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 93 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

Armoe zoekt list,
daar de rijke niet op en ghist.

Zoo ook bij Sartorius *tert.* IX. 88 en v. Alkemade bl. 9; terwijl Tuinman II. bl. 27 heeft:

Armoede zoekt list,
daar de ryke niet van en wist.

bl. 20. *aanw.* 48.

De armoede en de middelstand gaan altijd ledig heen.

Gruterus III. bl. 138 heeft het spreekwoord aldus: *Die sohamele & middele, gaan altyts ydele.* Voor *middele* zouden wij nu zeggen *middelste,* dat is *middelstand* of *burgerstand;* hier bij de *schamele* = *arme* gevoegd. Die gaan altijd *ydele* = *ledig,* in vergelijking van de *aanzienlijken* of *adelijken:* den *hoogeren stand.*

bl. 21. *aanw.* 11.

Ligtelijk scheidt men van den goede, Maar van den beminde is 't armoede.

Bij v. d. Bergh bl. 270 luidt het spreekwoord: *Lichtelec es sceden van goede, Maer van minnen eist armoede. Van minnen* of *van min* is *van de min,* niet *van den beminde.*

bl. 21. *aanw.* 20. (Zie ook bl. VII, XXXIX.)

Die een' gouden wagen volgt (of: *naar een' gouden wagen staat*), *krijgt er wel eene as* (*een rad,* of: *een' nagel*) *van.*

Die een' gouden wagen volgt, krijgt er wel eene as van, komt bij geen der verzamelaars voor, even min als: *Die een' gouden wagen volgt, krijgt er wel een rad van.*

Die een' gouden wagen volgt, krijgt er wel een' nagel van. Zoo bij Tuinman I. bl. 84 en op *Mei* 9. Ook bij Gales bl. 36 wordt het gevonden op deze wijze: *die doch een gouden wagen volgd, krijgt er ligt een gouden nagel van.* Bij Modderman bl. 123 komt het mede voor. Die zegt: *Wie eenen gouden wagen volgt, krijgt er somtijds wel eenen nagel van.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 55 heeft het spreekwoord aldus: *zij volgen de goude wagen in de hoop er een nagel van te krijgen.*

Die naar een' gouden wagen staat, krijgt er wel eene as van, komt bij geen der verzamelaars voor, wel met *as of nagel.* Zoo heeft het Sartorius *sec.* III. 99 op deze wijze: *Staat nae een gouden wagen, ghy krijght een as of een nagel.*

Ook Gheurtz bl. 14 spreekt van *as of nagel,* en heeft daarenboven *houdt aan* voor *staat naar.* Zoo staat er: *Die hem houdt aen gouden waghen crygt daer af een ass off een naghel.*

Die naar een' gouden wagen staat, krijgt er wel een' nagel van, dus met *nagel* afzonderlijk, komt voor in *Prov. seriosa* bl. 19. Daar leest men: *die na een gulden waghen staet crijchter gaerne een nagel af.* Zoo ook bij Hoffmann 315: *Die nae enen gulden waghen staet, crighet gheern enen naghel af,* en op *Delf* bl. 19: *die nae een gulden waghen staet crijcht daer geerne een naghel af.*

Servilius bl. 195 heeft het spreekwoord mede zoo. Hij zegt: *Die na eenen gouden waghen staet dye crycht ten minsten eenen nagel daervan.* Zegerus 3ᵉ *dr.* bl. 20 heeft: *Die na eenen gulden waghen staet, crijcht daer geerne eenen naghel af.* Bij Gruterus II. bl. 135 en in 't *Mergh* bl. 11 staat: *Die na een gouden wagen staet, krygt ten minsten een nagel daer van.* Bij de Brune bl. 126 komt het spreekwoord aldus voor:

Die naer een gouden waghen staet,
Een naghel crijght daer van te baet.

Die naar een' gouden wagen staat, krijgt er wel een rad van. Zoo op *Campen* bl. 114 en bij Meijer bl. 55. Daar leest men: *Weel nae een gulden waeghen steet, hy crijchtter wel een Radt van.*

Bilderdijk I geeft het spreekwoord mede zoo op met dit onderscheid, dat hij *koets* voor *gouden wagen*, en *wiel* voor *rad* heeft. Hij zegt: *Die zich een koets belooft* (of, *die naar een koets staat*) *krijgt er nog wel eens een wiel van.* Met weglating van het *of*, komt het even zoo voor in *Vrijmoedige* bl. 88-89: *Die zich eene koets belooft, krijgt er nog wel eens een wiel van.*

bl. 21. *aanw.* 22.

Beloopt de slijkige voet iets, de asschige niets. Zoo bij Hoeufft VI en Wassenbergh I. bl. 89. Modderman bl. 108 heeft het mede zoo. Hij zegt: *de slijkerige voet beloopt iets, de asscherige niets.*

Niet van den *asschigen*, maar alleen van den *slijkigen voet* wordt in *Prov. seriosa* bl. 18 melding gemaakt. Daar staat: *die slijkighe voet wint ymmer wat.* Zoo ook bij Hoffmann 289: *Die slikighe voet wint immer wat*, en op *Delf* bl. 17: *die slikeghe voet wint emmer wat.*

Ook de Brune bl. 469 heeft het spreekwoord zoo. Hij zegt: *Beslijckte voet vindt altijds wat.*

Wassenbergh bl. 86 heeft: *Beloopt de naarstige voet iet, de draalende niet*, dat eigenlijk de verklaring van het spreekwoord is, minder het spreekwoord zelf.

bl. 22. *aanw.* 14.

Des avonds leeuwen, des morgens kapelletjes.

In *Motz* bl. 40 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Tsauonts leeuwen, smorghens pepels.* Het met dit overeenkomende Fransche spreekwoord heeft *papillons*, en dat is ons *kapelletjes.* Dat komt overeen, met hetgeen het Nederlandsch Woordenboek van Kiliaan vermeldt. Het heeft *pepel* voor *kapel*, in 't Latijn *papilio.*

bl. 22. *aanw.* 16. (Zie ook bl. VII.)

Des avonds 't zonnetje rood, Des morgens water in de sloot. Zoo komt het spreekwoord in geene verzameling voor.

Bij Gruterus II. bl. 168 en in *'t Mergh* bl. 44 leest men het spreekwoord op deze wijze:

t' Zavons rood,
's morgens water in de sloot.

Zoo ook bij Tuinman II. bl. 94 en Modderman bl. 121.

V. d. Hulst bl. 17 heeft in den eersten rijmregel van het spreekwoord, wat bij de overige verzamelaars ontbreekt; maar spreekt hier noch in den volgenden rijmregel van den tijd. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Zonnetje rood,
water in de sloot.

bl. 23. *aanw.* 1. (Zie ook II. bl. X.)

Heilig avond hebben (of: *houden*).

Heilig avond hebben. Zoo bij Tuinman I. bl. 25.

Bij de Brune bl. 458 komt de spreekwijze aldus voor: *Hier mede hebt ghy heyligh-avond.* Zoo ook bij Sartorius *sec.* VII. 56.

Heilig avond houden, komt bij geen der verzamelaars voor.

Sartorius *pr.* II. 77 zegt: *Nu ist heylich avont.* Witsen 90 heeft alleen: *'t Is heilig avond.* Zoo ook v. Alkemade bl. 176.

Sartorius *pr.* VI. 12 spreekt van *Sijn heyligh-avont af wercken*, en vermeldt daar tevens: *wy hebben ons heyligh avont af.*

Bij v. Zutphen *Duivel* bl. 425 leest men: *hiermede nemen wij heilig avond.*

bl. 23. *aanw.* 17.

Wat van het avondmaal overblijft, is den volgenden morgen goed voedsel.

Gruterus III. bl. 126 geeft het spreekwoord aldus op: *s'Avons hoirten zyn goet voor s'morgens.* Door *hoirten* of *oirten*, dat is *orten*, verstaat men *het op-zij-schuiven* of *verwerpen van het voêr* door het vee. Zie Dr. A. de Jagers *Archief voor Nederl. Taalk.*, IV. bl. 345 en 346. Meijer bl. 75 stelt het spreekwoord op deze wijze voor: *Sauonts oirten syn smorghens goet voer.* Tuinman I. bl. 106 bezigt het werkwoord. Hij zegt: *'t Geen men heden ort, is morgen goed voeder.*

bl. 25. *aanw.* 8. (Zie ook bl. VII, XIV, XXXIX.)

Hij wil onzen Heer een' vlassen (of: *strooijen*) *baard maken* (*vlechten*, of: *aannaaijen*).

Hij wil onzen Heer een' vlassen baard maken. Zoo bij Gheurtz bl. 35 op deze wijze: *Hy meent god eenen vlasschen baert te maecken.*

Sartorius *pr.* VI. 12 heeft *aanmaken* voor *maken.* Hij zegt: *Godt een vlassen baert willen aen maecken.*

Hij wil onzen Heer een' vlassen baard vlechten, komt bij geen der verzamelaars voor.

Hij wil onzen Heer een' vlassen baard aannaaijen. Zoo bij Tuinman I. bl. 19, die zegt: *Hy wil God een vlasschen baard aannaayen.* Ook v. Duyse bl. 205 heeft het op gelijke wijze.

Voor *aannaaijen* heeft Meijer bl. 91 *aanzetten.* Hij zegt: *Onsen Heere eenen vlassenen baard aensetten.*

Ook Gruterus III. bl. 155 doet dat; terwijl hij tevens op de moeyelijkheid der onderneming wijst. Zoo zegt hij: *t'Is quaad onsen Heere een vlassenen baard ansetten.*

Hij wil onzen Heer een' strooijen baard maken (*vlechten*, of: *aannaaijen*) komt voor geene der drie opgegeven werkingen bij een der verzamelaars voor.

Niet op onzen Heer uitsluitend, maar mede op den medemensch, wordt het in het spreekwoord genoemde werk aangewend.

Op *Campen* bl. 82 wordt dit gedaan voor *maken*, beide voor een *vlassen* en een *strooijen baard*. Daar leest men: *Hy maeckt hem een vlassen baert*, gelijk mede: *Hy maeckt hem eenen baert van stroe. Stroe* = *stroo*, de *e* als verlengletter gebruikt.

Sartorius *tert.* IV. 72 spreekt alleen van *vlas*, niet van *stroo*. Hij zegt: *Een vlassen-baert maecken.*

Voor *vlechten* vindt men het spreekwoord zoo bij Servilius bl. 116*, beide voor een *vlassen* en *strooijen baard*. Hij doet dat aldus: *Eenen vlasschen baert vlechten*, gelijk ook op deze wijze: *Eenen stroijen baert vlechten.*

Voor *aannaaijen* komt het spreekwoord zoo voor bij de Jager *N. Bijdr.* bl. 35-37, den *baard* van *vlas* en *stroo* in één spreekwoord opgenomen. Hij zegt: *Een strooijen of vlassen baard aannaaijen.*

In 't *Mergh* bl. 24 wordt alleen van een *vlassen baard* gesproken. Daar staat: *Hy naeyt hem een vlassen baart aen.*

Sancho-Pança bl. 43, alles overigens gelijk, spreekt van *aanbinden* op deze wijze: *iemand eenen vlas-baerd willen aenbinden.*

Zoo ook in *Adag. quædam* bl. 40, maar met *aanhangen*. Daar luidt het spreekwoord: *Imant eenen vlasschen baert aenhangen.*.

In alles gelijk de vorige opgave, komt het spreekwoord in *Adag. Thesaurus* bl. 39 voor met vermelding van een *valschen baard* voor een *vlassen*. Er staat: *Imant eenen valschen baert aenhangen.*

bl. 25. *aanw.* 21. (Zie ook bl. xiv en II. bl. x.)
Wie tegen wind spuwt, maakt zijn' baard vuil.

Zoo bij Cats bl. 487, v. Alkemade bl. 38, in *Adag. quædam* bl. 13, *Adag. Thesaurus* bl. 19 en bij Bogaert bl. 75. Bij de Brune bl. 349 vindt men het spreekwoord mede zoo, en wel op deze wijze:

Die spuyghssel uyt-werpt teghen wind,
Het spuyghssel in zijn baerd hy vindt,

gelijk nog aldus:

Die tegen winde spouwt in 't breed,
Hy maeckt zijn baerd vuyl en zijn kleed.

In *Motz* bl. 34, 75 wordt de zaak slechts opgegeven, zonder haar gevolg te vermelden. Daar leest men: *Hy spout teghen den windt.*

In *Motz* bl. 61 wordt het spreekwoord op deze wijze opgegeven: *Die teghen den windt spouwt, die spouwt teghen sijn aensicht.*

bl. 25. *aanw.* 31. (Zie ook bl. xiv.)
Hij speelt den baas (of: *meester*).

Hij speelt den baas. Zoo bij Tuinman I. bl. 289 en Modderman bl. 107.

De zaak wordt slechts algemeen opgegeven door Tuinman I. bl. 291, als hij zegt: *den baas spelen.*

Bogaert bl. 25 neemt, bij den *baas*, ook den *man* op, als hij zegt: [*die*] *voor man en baas speelt.*

Hij speelt den meester, komt bij geen der verzamelaars voor. Wel, de zaak in 't algemeen uitgedrukt. Zoo heeft Winschooten bl. 154: *Den Meester speelen.* Ook bij Tuinman I. bl. 291 en in *Adag. quædam* bl. 16 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor.

Nog heeft Tuinman I. bl. 289 een bijzonder persoon, nl. Jan Rap, aan wien hij de werking, in de spreekwijze uitgedrukt, toeschrijft. Hij zegt: *Jan Rap speelt den meester.*

bl. 26. *aanw.* 13. (Zie ook bl. xxxix en II. bl. x.)
De kosten moeten vóór de baat uit.

In *Prov. seriosa* bl. 9 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *cost moet dic voer die baet gaen.* Zoo ook bij Hoffmann 150: *Cost moet dic voor die bate gaen*, en op *Delf* bl. 9: *Cost moet dicke voer die bate gaen. Cost*, dat vroeger in het enkelvoud voorkwam, wordt thans alleen in het meervoud gebruikt: *de kosten;* echter zegt men nog: *te koste leggen. Dic* of *dicke* is *dikwijls.*

Zoo komt het spreekwoord mede voor bij Gheurtz bl. 5: *Cost muet voï die baete gaen. Voï* is eene verkorte schrijfwijze van *voir* = *voor.*

Op 27 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 96 staat: *De kost moet voor de baat uyt.* Zoo ook bij Winschooten bl. 122 en v. Alkemade bl. 55.

bl. 26. *aanw.* 17.
Die weldoet: de baat is zijn.

In *Prov. seriosa* bl. 19 komt dit spreekwoord aldus voor: *die wal doet die baet is zijn.* Hoffmann 308 heeft: *Die wael doet, die baet is sijn*, wat op *Delf* bl. 18 op deze wijze staat: *die wel doet die baet es sijn. Wal* of *wael* is een dialectvorm voor *wel.*

bl. 26. *aanw.* 22.
Hij buigt den boom (of: *neigt naar den boom*), *daar hij baat van heeft.*

Hij buigt den boom, daar hij baat van heeft. Zoo op *Campen* bl. 102 en bij Meijer bl. 48. Daar staat: *Hy buycht den boom, daer hy baethe van heft.*

Op 22 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 94 wordt het spreekwoord aanprijzender wijze aldus voorgesteld: *Buight de boom, daar u ghoed af schien kan. Daar af* staat voor *daarvan* = *van welke*, en *schien* = *geschieden* beteekent *gebeuren*, dat is: *te beurt vallen ten of deel vallen.*

Hij neigt naar den boom, daar hij baat van heeft.

In *Prov. seriosa* bl. 30 staat: *men nighet den boem darmen baet afheft*, bij Hoffmann 486: *Men nighet den boom, daer men die bate af hevet*, en op *Delf* bl. 29: *men nighet den boom daermen baat of heeft. Nighen* = *nijgen*, dat is: *buigen;* of mogelijk *neigen* (van waar nog *toegenegen*) naar het oude gebruik: zie te Winkel, *Taalgids*, I. bl. 159. *Boem* = *boom*, de *e* als verlengletter gebruikt.

Gruterus III. bl. 160 en Meijer bl. 75 geven het spreekwoord aldus op: *Men nygt onder den boom daarmen te bet van heeft. Te bet* = *te baat*, dat is: *eenig voordeel.*

bl. 26. *aanw.* 27. (Zie ook bl. VII, LIII.)

Snelle raad Doet zelden baat. Zoo bij Tuinman II. bl. 23.

Op 21 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 119 en op 21 *Maart* 53 heeft men het spreekwoord aldus:

Snelle raad
zelden baat.

Zoo mede bij Cats bl. 512, in 't *Mergh* bl. 56, *Sel. Prov.* bl. 212 en bij Bogaert bl. 82.

Op *Campen* bl. 12 heet het: *Snelle raedt, nye guet wardt. Nye* = *nooit* en *wardt* = *wordt.*

Bij de Brune bl. 330 vindt men het spreekwoord op deze wijze voorgesteld:

Een snelle raed,
Veel rouwe laet.

bl. 26. *aanw.* 29. (Zie ook bl. LIII.)

Voor de ziekte is soms baat (of: *Voor alle ding is nog eens baat*), *Maar voor den dood is geen raad.*

Voor de ziekte is soms baat, Maar voor den dood is geen raad. Zoo bij v. Nyenborgh bl. 134.

Voor alle ding is nog eens baat, Maar voor den dood is geen raad.

Op *Campen* bl. 91 staat: *Tot alle dinck is raedt, behaluen tot den Doodt*, en bij Sartorius *tert.* VIII. 99: *Tot alle dingh is raet, dan tot de doot alleen.*

In *Sel. Prov.* bl. 194 vindt men het spreekwoord op deze wijze: *Voor al is raedt behalven voor de doot.*

In *Motz* bl. 1 leest men *remedie* voor *raad.* Er staat: *Tot alle dinck is remedie, behaluen totter doot.*

bl. 27. *aanw.* 1.

In badplaatsen, barbierswinkels en molens verneemt men alle dingen.

Zoo komt het spreekwoord voor bij Gruterus III. bl. 152 en Meijer bl. 81. Daar staat: *In stoven, barbier-huysen end muelenen, verneemt men alle dingen. Stoven* zijn *badkamers* en *muelenen* = *moelenen* zijn *molens.*

Op *Campen* bl. 22 heeft men, bij de *Barbiers husen* = *barbierswinkels*, den *back ouen* = *bakoven* of *oven*, hier *bakkerij*, de *voer kramen* = *voederkramen*, dat is: *kramen* of *winkels*, *waar men eetwaren bekomt*, (en niet, zoo als Meijer bl. 11 wil, *kermiskramen:* zijne redeneering over de afleiding van 't woord is minder juist), en *taueernen* = *herbergen.* Voor de *badplaatsen* vindt men er *badtstouen*, dat is: *badkamers;* de *molens* worden er niet vermeld. Zoo staat er: *Weel nye tijdinge wil weten: die verneme sie in Barbiers husen, badtstouen, back oven, voer kramen ende in gemeene Taueernen. Weel* = *wie; nye* = *nieuwe.*

bl. 27. *aanw.* 3.

Zoowel een groot, als een klein bad.

Op *Campen* bl. 116 staat: *Soe wel een badt, als een baedtyen. Baedtyen* is de diminutiefvorm *baadje* van *bad*, gelijk *vaatje* van *vat.*

bl. 27. *aanw.* 4.

Al eene lucht, zei de bagijn, en de paap liet er een vliegen. Zoo bij Folie II. 371.

Op *Campen* bl. 112 komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor. Er staat: *Tis al een lucht.*

Meijer bl. 54 heeft: *Tis al een broer Proeuen. tis als een lucht.* Hierbij moet ik twee dwalingen van Meijer aanwijzen. Vooreerst maakt hij, wat op *Campen* als twee verschillende spreekwijzen wordt opgegeven, tot één, eene vrijheid, die hij zich menigmaal veroorlooft, en ten andere schrijft hij *als* voor *al*, eene fout, waardoor de spreekwijze onkenbaar wordt, en in verbinding met de eerste onverstaanbaar.

bl. 27. *aanw.* 6.

Daar heb je het al, zei de bagijn, en zij spoog het hart uit haar lijf.

Op *Campen* bl. 84 komt dit spreekwoord aldus voor: *Daer hebt ghy tleste. seyde die Baghijne. Doe speech sie therte. Nv moecht ghy rusten. of opholden. Speech* is een dialectvorm voor *spoog; moecht* = *moogt*, de *e* als verlengletter gebruikt; *opholden* = *ophouden.*

Meijer bl. 38 laat het laatste gedeelte van 't spreekwoord weg, ik geloof: zonder hinder; ook de andere verzamelaars hebben dat niet. Verder maakt hij de fout, *y* voor *ij* te schrijven. Zoo leest men: *Daer hebt ghy tleste, seyde die baghyne, doe speech sie therte.* Zoo ook v. Duyse bl. 226, die het spreekwoord aldus opgeeft: *Daer hebt gy 't leste, zeide de beggijn: toen spoog zy 't herte.*

Tuinman I. bl. 374 heeft *wijf* voor *bagijn:* misschien om 't rijm. Hij zegt:

Daar hebje 't al, zei 't wyf,
en spoog het hart uit haar lyf.

Folie I. 105 vermeldt *besje* voor *bagijn.* Men leest er: *Daar hebje 't al, (sey Besje) en sy spoog het Hart uyt haar lijf.* Zoo ook v. Waesberge

Wijn bl. 11, die zegt: *daar hebben we het al, zei Besje, en zij spoog het hart uit haar lijf.*

bl. 27. *aanw.* 29. (Zie ook bl. LXXIV.)

Hij is van stuurboord naar bakboord gezonden. Zoo bij v. Eijk I. *nal.* bl. 30.

Bij v. Eijk I. bl. 65 vindt men het spreekwoord in den bedrijvenden vorm. Daar zegt hij: *hij, of men heeft hem van stuurboord naar bakboord gezonden.*

Tuinman I. bl. 283 drukt het onbepaald uit. Hij heeft: *Ymand van stuurboord naar bakboord zenden.* Zoo ook Martinet 21, Koning bl. 26 en v. Lennep bl. 221.

Tuinman I. bl. 59 neemt *tot* voor *naar*. Bij hem leest men: *Ymand van stuurboord tot bakboord zenden.*

Winschooten bl. 304 heeft daarenboven *sturen* voor *zenden*. Zoo zegt hij: *iemand stuuren van stuurboord tot bakboord.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 60 behoudt *naar* en den lijdenden vorm, maar neemt *slingeren* voor *zenden*, en geeft het spreekwoord ontkennend op. Hij heeft: *die niet van stuur- naar bakboord geslingerd wordt.*

Witsen bl. 512 doet zijn volk in tegengestelde richting marcheren. Hij zegt: *Van back-boort tot stierboort jemandt zenden.* Zoo ook v. Lennep bl. 18, bij wien men leest: *Iemand van Bakboord naar Stuurboord zenden.*

Modderman bl. 6 zegt: *Van bakboord soms naar stuurboord gaan.*

bl. 28. *aanw.* 12.

Geef tijd, zei de koekebakker, en hij ging bankeroet. Zoo bij v. Waesberge *Geld* bl. 167.

Op *Aug.* 15 wordt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord opgenomen. Daar staat: *Geeft tijd, zei de Koekebakker.*

Zoo ook bij Tuinman I. bl. 64, die daarenboven het gemeen- tot een eigen naamwoord maakt. Hij zegt: *Geeft tijd, zei Koekenbakker.*

bl. 28. *aanw.* 21. (Zie ook bl. XIV.)

Schenk eens rond, zei de bakker, en hij zat alleen.

Bij v. Waesberge *Wijn* bl. 18 wordt het spreekwoord zoo gevonden. Hij zegt: *even als de bakker, in den morgenstond ontwakende, zegt: Komt, jongens! schenkt nog eens in, hoe wel hij alleen zit.*

Tuinman I. bl. 64 maakt het gemeen- tot een eigen naamwoord. Hij zegt: *Schenk eens rond, zei Bakker, en hy zat alleen.*

Op *Aug.* 12 geschiedt dat ook, waar men daarenboven den man *Bikker* genoemd vindt. Er staat: *Schenk rond, zei Bikker, en hij zat alleen.*

Bij (Folie I. 561) vindt men dat evenzoo; maar het blijkt niet, dat aan een eigen naamwoord wordt gedacht. Zoo leest men: *Schenk rond (zei bikker) en hy zat alleen.*

bl. 28. *aanw.* 24. (Zie ook bl. VII.)

Hij is er gezien: in de bakkerij zoowel als in de brouwerij.

Zoo op *Campen* bl. 90 en bij Meijer bl. 41, waar, zoo als dat voorheen gebruikelijk was, *bakkerij* en *brouwerij* met *bakhuis* en *brouwhuis* wordt benoemd. Zoo leest men: *Hy isser gesien int backhuys als int brouwhuys.*

Sartorius *quart.* 48 geeft het spreekwoord in ontkennenden zin op: *Wy zijnder ghesien noch in 't back-huys noch in 't brouw-huys.*

Tuinman I. bl. 349 zegt: *Hy mag in 't bakhuis, noch in 't brouwhuis.*

Op *Campen* bl. 130 vindt men: *Tis soe voele int backhuys, als int brouwhuys.*

bl. 29. *aanw.* 17.

Zij geven malkander den bal op. Zoo bij Sartorius *pr.* VIII. 65.

Bij v. Eijk III. bl. 86 wordt de spreekwijze slechts voor één persoon opgegeven. Daar staat: *Hij geeft den bal op.*

Tuinman I. bl. 15, 265 doet de spreekwijze onbepaald voorkomen. Hij zegt alleen: *den bal opgeven.* Zoo ook v. Zutphen I. bl. 43 en Wassenbergh I. bl. 94.

Sartorius *sec.* III. 46 heeft de spreekwijze aldus: *De bal eerst op geven.*

bl. 29. *aanw.* 18. (Zie ook bl. XXXIX en II. bl. XI.)

Zij kaatsen elkander de ballen toe. Zoo bij v. Eijk III. bl. 86.

Servilius bl. 209 spreekt slechts van één *bal*. Hij zegt: *Si kaetsen malcanderen den bal toe.* Zoo ook Gheurtz bl. 58 op deze wijze: *Sy kaetsen malcanderen den bal tue. Tue = toe, ue* geldt voor *oe*. V. Alkemade bl. 119 en Tuinman I. bl. 265 hebben de spreekwijze mede zoo.

Winschooten bl. 116 beperkt daarenboven het meervoud tot twee, als hij zegt: *die twee kaatsen malkander de Bal toe.*

Tuinman II. bl. 163 spreekt in 't algemeen; maar geeft eene uitbreiding, die de beteekenis der spreekwijze wijzigt. Hij zegt: *men kaatst malkanderen den bal van een anders dak toe.*

Reddingius bl. 63 stelt het werk gebiedend of aanbevelend voor. Bij hem leest men: *Kaatst malkander den bal toe.*

Zegerus bl. 39 geeft de spreekwijze onbepaald op. Men vindt er: *Malcanderen den bal toe kaetsen.* Zoo ook Idinau bl. 42 en Wassenbergh I. bl. 94.

Sartorius *tert.* II. 77 heeft *toerollen* voor *toekaatsen*. Hij zegt: *Sy rollen malkanderen de bal toe.*

Bij Sartorius *pr.* II. 82 wordt van *toesollen* gesproken. Onbepaald stelt hij de spreekwijze op deze wijze voor: *Elckander de Bal toe sollen.*

bl. 29. *aanw.* 43. (Zie ook bl. VII, LXXIV en II. bl. XI.)

Schrijf dat aan den balk (of: *Teeken het hoog aan*), *dan zullen de kalveren het niet uitlekken.*

Schrijf dat aan den balk, dan zullen de kalveren het niet uitlekken. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Sancho-Pança bl. 54 heeft slechts het eerste gêdeelte van het spreekwoord. Hij zegt: *Schryf dat aen den balk.*

Ook v. Moerbeek bl. 242 heeft het zoo, zonder evenwel het voorwerp zoo bepaald aan te wijzen. Hij zegt: *Schryf het aan den balk.*

Schaberg bl. 66 stelt de zaak geheel onbepaald voor. Bij hem heet het: *aan den balk schrijven.*

Bogaert bl. 103 neemt al de bemoeyingen onder den naam *goedvind* op, als hij zegt: *schryf uwen goedvind aen den balk.*

Tuinman I. bl. 237 heeft daarentegen alleen het laatste deel van het spreekwoord. Hij zegt: *Dat zullen de kalveren niet uitlekken.*

De Jager *N. Bijdr.* bl. 42 doet dat ook, maar geeft daarbij de plaats op, waar de zaak voorvalt. Hij zegt: *Daar zullen 't de kalveren niet uitlekken.*

Teeken het hoog aan, dan zullen de kalveren het niet uitlekken.

Zoo vindt men het spreekwoord op *Campen* bl. 45 en bij Meijer bl. 21 opgeteekend met dit onderscheid, dat het laatste deel van het spreekwoord niet zoozeer als het gevolg van het eerste wordt voorgesteld, maar meer als het oogmerk, waarom het werk volbracht, of de voltooying eener zaak geschied is. Er staat: *Teeckendet ommer hoghe an, dattet die Calueren niet wtlicken.*

bl. 30. *aanw.* 18. (Zie ook bl. XXXIX, LIII en II. bl. XI.)

Het is kwaad, oude honden aan banden te leggen. Zoo bij Cats bl. 409, Richardson bl. 23, Wassenbergh I. bl. 94 en Modderman bl. 104.

Op 7 *Jan.* vindt men het spreekwoord mede zoo, maar met bepaalde aanduiding van den *band.* Er staat: *'t Is quaed ouwe honden an band leggen.* Zoo ook bij Gruterus I. bl. 111 en op *Hond* bl. 123. Tuinman I. bl. bl. 90 doet dat nog bepaalder, als hij zegt: *'t Is quaad oude honden aan den band te leggen.* Ook de Brune bl. 210 op deze wijze:

Ouw' honden, naer het oude zegghen,
Zijn qualick aen den band te legghen.

Zoo komt het spreekwoord mede voor bij Willems IV. 11.

Bij v. Alkemade bl. 9 vindt men de moeilijkheid der zaak meer nog aangeduid, als hij het *zwaar-vallen* voor het *kwaad-zijn* in de plaats brengt. Zoo staat er: *t' Valt zwaar oude honden aan den band te leggen.*

Sartorius *pr.* III. 4 noemt de zaak slechts, en geeft ze daarenboven onbepaald op. Hij zegt: *Oude Honden aen den bandt leggen.* Zoo doet ook v. Alkemade bl. 168.

Aan banden leggen wordt verwisseld met *in banden leeren gaan*, dat eene andere uitdrukking voor dezelfde zaak is. Zoo bij Zegerus bl. 56, die zegt: *Tes quaet oude honden in die banden leeren gaen.*

Zoo komt het spreekwoord mede voor bij Servilius bl. 126*, maar met bepaalde aanduiding van den *band.* Hij zegt: *Tis quaet oude honde inden bant leeren gaen.*

Idinau bl. 46 stelt de zaak, die hij alleen benoemt, onbepaald voor. Hij heeft: *Oude honden leeren in banden gaen.*

Met vervanging van *in banden* door *aan een band* komt het spreekwoord voor bij Sartorius *tert.* IV. 98. Bij hem leest men: *Het is quaet oude Honden aen een bandt te leeren gaen.* Zoo ook bij de Jager *Bijdr.* bl. 103 en v. Eijk II. *nal.* bl. 16.

Gheurtz bl. 54 zegt: *Oude honden is qvaet aen banden leeren gaen*, Bogaert bl. 63: *'t Is moeijelijk oude honden aen den band te leeren gaen*, en Sartorius *pr.* III. 3, alleen de zaak opgevende: *Die een ouden Hondt aen den bandt wil leeren gaen.*

In *Prov. seriosa* bl. 35 vindt men alleen van *leeren* gewaagd op deze wijze: *olde honden zijn quaet bant te leren. Olde* = *oude.*

Hoffmann 576 heeft *bandig maken*, eene andere uitdrukking voor *in banden leeren gaan.* Hij zegt: *Olde hont sijn quaet bandich te maken.* Zoo ook op *Delf* bl. 34 aldus: *oude honden sijn quaet bandich te maken.*

In *Sel. Prov.* bl. 90 vindt men de beide verrichtingen *wennen of leggen.* Daar staat: *T'is quaet oude honden aen den bandt te wennen of legghen.*

Bij v. d. Bergh bl. 270 heeft men *doen gaan.* Hij geeft het spreekwoord op deze wijze:

Het es pine menegherande
Den ouden hont doen gaen in bande.

Ande = *hande*, de *h*, als stom, slechts weggelaten.

bl. 30. *aanw.* 19.

Het is zoo vast als eene muts met zeven kelebanden. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Tuinman I. bl. 85 spreekt slechts van *één* in plaats van *zeven* kelebanden, zonder er zelfs nog bepaald op te drukken. Hij zegt: *Dat is zo vast als een mutsje met een keelband.*

Zoo ook Tuinman I. bl. 131, maar onbepaald. Daar staat: *Zo vast als een mutsje met één keelband.*

Sterker uitgedrukt, door de tusschenvoeging van het woordje *ruim*, vindt men het spreekwoord bij Tuinman I. bl. 59 aldus voorgesteld: *Dit was ruim zoo vast, als een mutsje met een keelband.*

Ontkennend, maar tevens met opgave van de zaak, welke het geldt, staat het spreekwoord bij Modderman bl. 149. Hij zegt: *de vreugde is niet zoo vast als een mutsje met een keelband.*

Voor *zeven* vindt men bij Folie I. 146 *negen en negentig* kelebanden. Zoo staat er: *'t Is soo vast als een Muts met negen-en-negentig Kélebanden.*

bl. 30. *aanw.* 27. (Zie ook bl. VII, LXXIV.)

Hij loopt in het lijntje (of: *aan den leiband*, ook wel: *aan zijn snoer*).

Hij loopt in het lijntje. Zoo bij Tuinman I. bl. 75 en v. Eijk I. bl. 101.

Onbepaald uitgedrukt vindt men de spreekwijze bij Tuinman I. bl. 240. Hij zegt: *in 't lyntje loopen.*

Mede zoo, maar met vervanging van *in het lijntje loopen* met *aan het lijntje krijgen*, daarenboven met vermelding van het voorwerp, vindt men de spreekwijze bij Tuinman I. bl. 240 aldus: *Ymand aan 't lijntje krijgen.*

Hij loopt aan den leiband. Zoo bij Modderman bl. 251, maar wat sterker uitgedrukt. Daar staat: *wij loopen nog altijd aan den leiband.*

Hij loopt aan zijn snoer. Zoo wordt de spreekwijze bij geen der verzamelaars aangetroffen.

Winschooten bl. 176 heeft *krijgen* voor *loopen*, in onbepaalde uitdrukking, maar met opgave van het voorwerp. Hij zegt: *iemand aan sijn snoer krijgen.* Zoo ook bij Tuinman I. bl. 240, v. Eijk I. *nal.* 75 en v. Lennep bl. 204.

Op *Campen* bl. 104 vindt men *hebben* voor *loopen*, en *voor* in plaats van *aan*. Zoo leest men: *Sy hebben hem nv voer den snoer. Voer* = *voor*, de *e* als verlengletter genomen.

bl. 31. *aanw.* 5.

Gesleten banieren vereeren den kapitein. Zoo bij Gruterus III. bl. 148 en Meijer bl. 94 op deze wijze: *Gesleten bannier vereert den Capitein.*

In *Motz* bl. 6 staat *oude* voor *gesleten*. Zoo leest men: *Oude baniere hootsmans eere. Hoot* is oud voor *hooft* of *hoofd; hootsman* is dus *hoofdman*, dat is: *kapitein.*

bl. 34. *aanw.* 7.

Die niet beter kan, gaat met zijne oude kween te bed.

In *Motz* bl. 69 vindt men het spreekwoord op deze wijze: *Die niet badt en mach, gaat met sijn oude quene te bedde. Badt* is eene andere uitspraak van *bet*, voor *beter. Quene* of *kween* beteekent *vrouw;* zoo ook het Engelsche *queen*, hoewel met de gewijzigde beteekenis van *konings-vrouw* = *koningin.*

Gruterus III. bl. 138 heeft: *Die niet bet en mag, slaap by zyn oudere. Zijne oudere* is *iemand, die ouder is dan hij. Bij zijne oudere slapen* en *met zijne oude kween te bed gaan* drukt dus volmaakt hetzelfde uit.

bl. 34. *aanw.* 8. (Zie ook bl. XIV.)

Droomen zijn bedrog: K.. je in je bed, je vindt het 's morgens nog. Zoo bij Tuinman I. bl. 325 op deze wijze: *Droomen is bedrog: maar k... in 't bed, gy vind het 's morgens noch.* Ook bij Bogaert bl. 66 aldus: *Droomen is bedrog, maer k... in uw bed dan vindt gy 't nog.*

Bij Gruterus I. bl. 101 staat dit zoo: *Droom is droch: pist int bed, ghy zullet vinden. Droch* is hetzelfde als *bedrog.*

Cats bl. 544 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, maar met omschrijving. Hij zegt:

Past op geen droom, het is bedrogh:
Soo is 't geweest, soo is het nogh.

Op *Campen* bl. 75 vindt men enkel: *Droem is droch. Droem* = *droom*, de *e* als verlengletter genomen. Zoo ook op 17 *Jan.* Tuinman I. bl. 2, 295 heeft: *Droomen is bedrog.* Zoo ook in *Adag. Thesaurus* bl. 12. V. Zutphen I. bl. 5, 6, *Duivel* bl. 702 zegt: *Droomen zijn bedrog.*

Sartorius *tert.* III. 7 heeft bij het eerste gedeelte van het spreekwoord eene voorwaardelijke tegenstelling. Bij hem leest men: *Droom is bedrogh, nochtans seytse somtijts wat.*

Op *Campen* bl. 75 staat: *Droomen sijnt lueghen. Ue* = *oe*, dus *lueghen* = *loegen*, eene andere uitspraak van *leugen.*

bl. 34. *aanw.* 36.

Hij laat het fust zorgen: zijn bed is zijn eigen.

Sartorius *pr.* VIII. 89 heeft het spreekwoord aldus: *Fuys laten sorgen, sijn bed is sijn eygen. Fuys* of *fuis* is *fust*, volgens Weiland. Het schijnt echter aan bedenking onderhevig. Sartorius schrijft *fuys*, niet *het fuys*. Bij Kiliaan wordt *fust* wel door *fuyst*, maar niet door *fuys* aangeduid. Daar de *f* en *p* wisselen, zou *fuis* = *puis* = *poes* kunnen zijn.

bl. 35. *aanw.* 7. (Zie ook bl. LIII.)

Maak uw bed, zoo als gij slapen wilt. Zoo op 10 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 113, waar men leest: *Maakt u bed zo ghy slapen wilt.* Ook bij Cats bl. 491 staat: *Maeck uw bedde, soo gy slapen wilt*, in 't *Mergh* bl. 54: *Maeckt u Bedde sooje wilt slapen*, in *Sel. Prov.* bl. 23: *Maeckt u bedt soo ghy daer op slapen wilt*, en bij Tuinman II. bl. 123: *Maak uw bedde, zo als gy slapen wilt.*

Ook de Brune bl. 288 heeft het zoo. Hij zegt:

Maect uw bedde reed en claer,
Zoo ghy slaepen wilt daer naer.

In *Prov. seriosa* bl. 3 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld: *also een zijn bedde maect mach hi daer op slapen.* Zoo ook bij Hoffmann 41 en op *Delf* bl. 3.

Gruterus III. bl. 125 zegt: *Alzo een syn bed maact, zal hy slapen*, en bl. 148: *Gereed u bed, alzo ghy slapen wilt.*

bl. 35. *aanw.* 13. (Zie ook bl. XXXIX.)

Om te vijsten of te wenschen, behoeft men niet uit zijn bed op te staan. Zoo bij Tuinman I. bl. 231.

In *Prov. seriosa* bl. 34 komt *wenschen* vóór *vijsten*, en wordt *van den bedde gaan* voor *uit zijn bed opstaan* in de plaats gebracht; waardoor evenwel de uitdrukking van het spreekwoord volmaakt dezelfde blijft. Er staat: *om wensen of vijsten en darf niemant vanden bedde gaen. Derven* beteekende oudtijds *behoeven; darf = derf* is de derde persoon van den tegenwoordigen tijd. Wij hebben daarvan nog *nooddurft* of *nooddruft*, dat is: *wat men voor den nood behoeft.*

Zoo ook bij Hoffmann 561: *Om wonschen noch om vijsten en derf niemant van den bedde gaen*, en op *Delf* bl. 34: *om weynschen noch om vijsten. en derf niemant vanden bedde gaen. Wonschen* en *weynschen* zijn dialectvormen van *wenschen.*

Gheurtz bl. 55 geeft, bij een gelijk gevolg, eene wel onnoodige, maar tegenovergestelde oorzaak op, daar hij *te bedde gaan* voor *uit zijn bed opstaan* of *van den bedde gaan* in de plaats brengt. Hij zegt: *Om wenschen noch vysten derfmen niet te bedde gaen.*

bl. 35. *aanw.* 25. (Zie ook bl. LIII.)

Wie paard of vrouw zonder gebreken zoekt, zal stal en bed wel altijd ledig zien. Zoo bij Cats bl. 464 op deze wijze:

Wie paert, of wijf, soeckt sonder gebreken,
Die mag het werck wel laten steken,
En dencken dat hy sijn bed en stal
Voor eeuwigh ledigh houden sal.

Ook de Brune bl. 276 heeft het aldus. Hij zegt:

Wie zoeckt een vrouwe zonder vleck,
Of wel een peerd met gheen ghebreck,
Die dencke, dat hy bed en stal,
Voor eeuwich ledigh houden zal.

In *Veeteelt* bl. 110 komt het spreekwoord mede zoo voor. Daar leest men:

Zoekt ge een vrouw of paard en wilt gij geen gebreken,
Zoo zijt ge een dwaas! en moogt het werk wel laten steken,
En denken dat uw bed en stal
Wel eeuwig ledig blijven zal.

Bij de Brune bl. 276 vindt men van geen *stal en bed* of *bed en stal* gewag gemaakt, maar de *zotternij* alleen als gevolg der handelwijze aangewezen. Hij heeft:

Wie peerd, of vvijf vvilt zonder vleck,
Hy thoont zyn zotheyd en ghebreck.

Bij de Méry *Holl.* 4 valt het gevolg geheel en al weg. Hij zegt slechts: *Van vrouwen en paerden en zynder geen sonder gebrek.*

Ook bij de Brune bl. 354 is dat zoo, en dan nog alleen op de *paarden*, niet op de *vrouwen* toegepast. Daar leest men:

Gheen peerd op heel het aerdrijck leeft,
Dat gheen ghebreck of vleck en heeft.

bl. 35. *aanw.* 27.

Zedig ter strate, aandachtig in de kerk, blijde in huis, vriendelijk te bed.

Gruterus III. bl. 175 geeft het spreekwoord aldus op: *Zebaar ter straten, andachtig inde kerk, blyde in huys, vrindelic te bedde. Zebaar* is eene verkorting van *zedebaar*, waarvoor wij thans *zedig* zeggen; van dezelfde vorming is *eerbaar.*

bl. 26. *aanw.* 3.

Bedelaars erf ligt in alle landen.

Op 6 *April* wordt het spreekwoord op deze wijze opgegeven: *Bidermans erf, leyt in alle landen.* Tuinman geeft voor de beteekenis van *biderman* ook die van *bedelaar* op; maar het woord wordt meest voor *braaf* of *eerlijk man* genomen. Gruterus I. bl. 94 heeft het spreekwoord mede zoo.

Ook Tuinman II. bl. 101 zegt: *Bidermans erf ligt in alle Landen.* Zoo mede bij Mulder bl. 418.

bl. 36. *aanw.* 33. (Zie ook bl. XIV, LIII en II. bl. XI.)

Zoekers van kunsten zijn vinders van den bedelzak. Zoo bij Gruterus III. bl. 168, Verstegen XI, v. Alkemade bl. 112, Tuinman I. bl. 170, in *Adag. quædam* bl. 58 en bij Bogaert bl. 81.

Gruterus II. bl. 141 geeft ons juist het tegenovergestelde te lezen, als hij *broodzak* voor *bedelzak* opgeeft. Hij zegt: *Een soeker der kunst, een vinder des brootsax.* Zoo mede in 't *Mergh* bl. 17 en *Sel. Prov.* bl. 28.

bl. 37. *aanw.* 20.

Op leugen en bedrog leeft men het gansche jaar.

In *Motz* bl. 12 krijgt men het spreekwoord aldus te lezen: *Op liegerije en bedriegerije Leeftmen al diaer lanc. Al diaer = al d'iaer* is *al 't jaar.*

bl. 38. *aanw.* 2. (Zie ook bl. XIV, XXXIX.)

Daar geen dwang is, is geene eer, zei de koster, en hij sloeg de beelden in de kerk. Zoo bij Tuinman II. bl. 159, die van des *kosters kerk* spreekt. Hij zegt: *Daar geen dwang is, is geen eer, zei de Koster, en hy sloeg de beelden in zyn kerk.* Ook v. Duyse bl. 194 heeft het spreekwoord op die wijze.

Modderman bl. 113 heeft *riep* voor *zeide: Waar geen dwang is, is geen eere, riep de koster, en hij sloeg de beelden in de kerk.*

Bij Folie I. 89 vindt men *daar moet ontzag wezen* in de plaats van *daar geen dwang is, is geene eer*, en *geeselen* voor *slaan* gebruikt. Men leest er: *Daar moet ontsag wesen, (sey de Koster) en hy geesselde de Beelden.*

Gheurtz bl. 75 neemt *heiligen* voor *beelden*. Zoo staat er: *Waer gheen dwang is daer is gheen eer sprack de koster en sluech die heylighen. Sluech = sloeg: ue* gold vroeger voor *oe*.

In *Prov. seriosa* bl. 10 wordt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord vermeld. Men leest er: *daer gheen dwanck en is daer en is gheen eer.* Zoo mede bij Hoffmann 159. Ook op *Delf* bl. 10, waar men *bedwang* voor *dwang* vindt. Er staat: *Daer gheen bedwanc en es daer en es gheen eere.*

Ook Zegerus bl. 15 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Hij zegt: *Daer gheen bedwanc en is, daer en is geen eere.* Zoo mede op 12 *Junij*, 25 *Julij* en 12 *Aug.*, bij Gruterus I. bl. 95 en op 8 *Junij* 53: *Daar geen dwangh is, daar is geen eer*, en in *Adag. quædam* bl. 21: *Daer geen bedwanck en is daer is geen eer.*

Bij de Brune bl. 130, 132 vindt men het eerste gedeelte des spreekwoords aldus:

Gheen eer duert langh,
Als met bedwang,

en bl. 492 op deze wijze: *Daer dwangh ontbreect, daer is geen eer.*

Willems VII. 26 zet een ander spreekwoord voorop, en doet dan het eerste gedeelte van dit spreekwoord als premisse voorkomen. Hij zegt:

Bedwingt het rysjen, jong en teer.
Waer geen bedwang is, is geen eer.

bl. 38. *aanw.* 6. (Zie ook II. bl. XI.)

Zij is zoo schoon als een beeld. Zoo bij Sartorius *pr.* IV. 53, maar met verwisseling van een *hij* voor eene *zij*: *Hy is soo schoon als een beeldt.*

V. Alkemade bl. 178 laat het in het midden, wien of wie het geldt, daar hij onbepaald spreekt: *Zoo Schoon als een beeld.*

Op *Campen* bl. 81 staat, met verwisseling van *schoon* voor *zuiver*: *Sie is soe suyuerlick, als oftet een beelde waere. Suyuerlick = zuiverlijk = zuiver*, dat is: *rein, schoon.*

bl. 38. *aanw.* 10.

Als de hond een been heeft, dan heft hij zijn' staart op. Zoo bij Tuinman II. bl. 196 en de Jager *Bijdr.* bl. 104.

Gruterus III. bl. 125 en Meijer bl. 99 hebben het spreekwoord mede zoo: *Als den hont t'been heeft, zo heft hy zynen steirt. Steirt* is eene andere uitspraak van *staart*.

In *Prov. seriosa* bl. 6 vindt men den *staart* niet *opgeheven* maar *in den mond gehouden*. Zoo staat er: *als die hont dat but knaghet soe heeft hi die stert in die mont. But* is een dialectverschil met *bot = been*, en *stert* met *staart*. Zoo mede bij Hoffmann 90: *Als de hont dat been heeft, so heeft hi den staert in den mont.*

Op *Delf* bl. 6 komt het spreekwoord als in de opgave voor: *als die hont dbeen heeft so heft hi sinen staert.*

bl. 38. *aanw.* 17.

Een hond, aan een been, kent geene vrienden. Zoo bij v. Eijk II. bl. 32.

Gruterus II. bl. 139 spreekt bij den hond van *knagen: Een hont die t'been knaagt en kent geen vrinden.* Zoo ook in 't *Mergh* bl. 16. Gruterus III. bl. 141 heeft het spreekwoord op gelijke wijze: *Een hont diet been knaagt, en kent geen vrinden*, gelijk mede Tuinman II. bl. 196: *Een hond, die aan een been knaagt, kent geen vrienden.*

Cats bl. 461, 498 spreekt bij den mensch van *ontnemen: Een hont die men een been ontneemt, en kent geen vrienden.* Zoo ook v. Alkemade bl. 32: *Een hond dien men een been ontneemt, kend geen Vrienden.* Bij de Brune bl. 250 vindt men het spreekwoord op deze wijze:

Den hond zijn alle vrienden vreemt,
Als yemant hem zijn been ont-neemt.

In *Sel. Prov.* bl. 14 staat daarenboven *houdt geen vriendschap* in de plaats van *kent geene vrienden*. Er wordt gezegd: *Den hondt diemen een been ontneemt, en houdt gheen vriendtschap.*

Cats bl. 498 zegt alleen: *'t Is quaet den hont een been te ontnemen.*

Ook de Brune bl. 88 doet dat aldus:

't Is quaed een hond een been t'ont-trecken,
En niet tot byten hem verwecken,

alsmede op deze wijze:

't Is quaed een hond, die knaeght of leckt,
Dat yemant hem een been ont-trect.

bl. 38. *aanw.* 23. (Zie ook bl. XXXIX.)

Het is vel over been. Zoo komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Tuinman II. bl. 228 zegt: *Hij heeft maar 't vel over de beenen.*

Gruterus III. bl. 152 heeft het mede zoo, maar met vermelding, van wien men dat zegt. Zoo staat er: *Hy is wel mager, die niet dant vel over de beenen heeft.*

Servilius bl. 175 heeft: *Daer en is nz dan vel ende beenen aen hem. Nz* is eene verkorte schrijfwijze voor *niet*. Gheurtz bl. 35 zegt: *Hy is niet Dan vel en been.*

bl. 38. *aanw.* 26. (Zie ook bl. LXXV.)

Hij heeft hem een been in den mond gegeven, om te kluiven; daar zal hij genoeg aan te doen hebben.

Zoo op *Campen* bl. 96 en bij Meijer bl. 45 op deze wijze: *Hy heft hem daer een butt in den mont gegeuen te cluyuen, daer sal hy ghenoech an te doene hebben.*

V. Moerbeek bl. 243 laat het gevolg weg, en vermeldt alleen de oorzaak aldus: *Ik zal hem een been te kluiven geeven.*

Zoo ook komt het spreekwoord voor in *Motz* bl. 34, waar daarenboven *knagen* voor *kluiven* staat. Men vindt er: *Hy heeft my een been te knaghen ghegeuen.*

Van dit gedeelte van het spreekwoord wordt in *Motz* bl. 9 alleen de zaak genoemd. Daar leest men: *Het is een been wel herdt om knaghen.*

bl. 39. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LIII en II. bl. XI.)

Men late den edellieden hun wildbraad, den boeren hunne kermis en den honden hunnen hoogtijd (hunne bruiloft, of: *hun been), zoo blijft men ongedeerd.*

Vooreerst komt het spreekwoord aldus voor: *Men late den edellieden hun wildbraad, den boeren hunne kermis en den honden hunnen hoogtijd, zoo blijft men ongedeerd.* Zoo vindt men het spreekwoord op *Campen* bl. 57 en bij Meijer bl. 27 aldus: *Men late den Edelluyden haer wildtbraet, den Buyren haer kermisse, den Honden haer hoochtijt, soe blijft men ongeropt. Buyren* staat voor *bueren* = *boeren*, omdat *ue* vroeger voor *oe* gold; *soe* = *zoo*, de *e* als verlengletter gebezigd; *ongeropt* = *ongerept*, dat is: *ongedeerd*, eigenlijk: *onbesproken.*

De tweede voorstelling van het spreekwoord is: *Men late den edellieden hun wildbraad, den boeren hunne kermis en den honden hunne bruiloft, zoo blijft men ongedeerd.* Zoo komt het bij geen der verzamelaars voor.

Cats bl. 489 laat de conclusie weg. Hij geeft het spreekwoord aldus op: *Men moet den edelen hun wiltbraet, den boeren hun kermis, en den honden hunne bruyloft laten.* Ook in *Sel. Prov.* bl. 60 komt het spreekwoord zoo voor.

In 't *Mergh* bl. 53 blijft de conclusie mede weg. Daar vindt men het spreekwoord op deze wijze opgegeven: *Laat den Edelen haar Wiltbraet, den Boeren haer Kermis, en den honden haer Bruyloft houden.* Zoo ook bij v. Alkemade bl. 89 aldus: *Laat de Eedelen haar wiltbraat, de boeren haar kermis, en de honden haar bruloft.*

Ten derde eindelijk wordt het spreekwoord op deze wijze opgegeven: *Men late den edellieden hun wildbraad, den boeren hunne kermis en den honden hun been, zoo blijft men ongedeerd.* Ook deze wijze van voorstelling wordt bij geen der verzamelaars gevonden.

Tuinman I. bl. 116 neemt niet alleen de conclusie niet op, maar laat daarenboven de *edellieden* buiten spel, en spreekt alleen van de *boeren* en *honden.* Hij zegt: *Men laate den hond zyn been, en den boeren hunne kermissen.*

Behalve dat alles, vervallen ook de *boeren*, en blijven alzoo alleen de *honden* over bij Tuinman I. bl. 287, II. bl. 196. Hij heeft: *Ontneem den hond zyn been niet.* Zoo ook bij *Hond* bl. 122. Nog stelt Tuinman II. bl. 30 dit aldus voor: *De hond houde zyn been*, en II. bl. 196 op deze wijze: *Men late den hond zyn been.*

bl. 39. *aanw.* 14.

De beenhouder heeft zooveel als de schaapviller.

Gruterus III. bl. 175 en Meijer bl. 72 geven het spreekwoord aldus op: *Zo veel heeft hy die t' beenken houd, als die t' schaepken vlaed. Vlaeden* of *vladen* is Vlaamsch, en beteekent *villen.*

bl. 39. *aanw.* 22.

Gebroken beenen en eerbare vrouwen Moeten stoel en kamer houën (of: *moeten het huis bewaren*).

Gebroken beenen en eerbare vrouwen Moeten stoel en kamer houën. Zoo bij Folie I. 376.

Gebroken beenen en eerbare vrouwen moeten het huis bewaren.

Tuinman I. bl. 162 begrijpt er *alle vrouwen* onder, en niet de *eerbare* alleen, als hij zegt: *Een vrouw, en gebroken been, moeten 't huis bewaren.* Zoo ook Modderman bl. 46, terwijl de Brune bl. 277 dat op deze wijze doet:

Een vrouw, en een ghebroken been,
In huys te zijn, is haer ghemeen.

Cats bl. 468, 500 heeft *kwade* voor *gebroken* beenen, en *goede wijven* voor *eerbare vrouwen.* Hij zegt:

Quade beenen, en goede wijven,
Dienen wel in huys te blijven.

Dat doet ook v. d. Venne bl. 108, en neemt daarenboven de *verslonste kleederen* mede op. Zoo komt het spreekwoord bij hem voor: *Een goet Wijf, en quaet Been, en verslonste Kleeren doen de Wooning bewaren.*

bl. 39 *aanw.* 23.

Hadt gij het aan uw been, wat ik u toegewenscht heb, gij zoudt nergens heengaan (of: *niet ver loopen*).

Op *Campen* bl. 65 vindt men het spreekwoord aldus voorgesteld: *Hadde ghyt an een been, dat ick v gewunschet hebbe, ghi en soldt nerghens hen gaen. Ghy soldt niet veer lopen. Wunschen* is eene andere uitspraak van *wenschen; hen* is *heen*, en *veer* is *ver.*

Meijer bl. 30 heeft het spreekwoord, zoo als het hier is voorgesteld, overgenomen op het laatste deel na: *Ghy soldt niet veer lopen*, en daardoor de tweede voorstelling van het spreekwoord niet vermeld. Wie het dus uit Meijer wil leeren kennen, kan dit slechts ten deele en onvolledig.

bl. 39. *aanw.* 30.

Het is wel aan de kous (of: ***de broek***) ***te zien, waar het been gebroken is.***

Het is wel aan de kous te zien, waar het been gebroken is. Zoo bij Tuinman I. bl. 166.

In *Prov. seriosa* bl. 31 vindt men het spreekwoord op deze wijze voorgesteld: ***men siet wel aen die hose waer tbeen omtwe is. Hose, hooze, hoos*** voor ***kous*** is in sommige streken onzes vaderlands nog geldig. *Omtwe*, eigenlijk ***ontwee***, is ***aan twee***, dat is: ***aan stukken.*** Zoo ook bij Hoffmann 509: ***Men siet wael aen die hose, waert been ontwee is.***

Op *Delf* bl. 31 leest men: ***men siet wel aen die couse waert been ontwee es.*** Zoo ook bij v. Vloten bl. 369.

Bij Tuinman I. bl. 166 draait de zaak geheel en al om, daar hij ons aldus te lezen geeft: ***Men ziet aan 't been, waar de kous een gat heeft.***

Het is wel aan de broek te zien, waar het been gebroken is. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

bl. 39. *aanw.* 31.

Het kost al been, dat ter stokke rijdt.

In *Prov. seriosa* bl. 42 leest men: ***tcost àl been datmen te stocke rijt.*** Men zegt hier: dat men te stokke rijdt, ***kost been***, dat is: ***daar lijdt het been door*** of ***dat komt op het been aan.*** Dit komt met het opgegevene volmaakt overeen. In ***dat ter stokke rijdt*** komt ***dat*** voor als de persoon, die in ***dat men te stokke rijdt*** door ***men*** wordt aangeduid, en ***dat*** is dan het verbindingswoord.

Ook bij Hoffmann 694 komt het spreekwoord zoo voor: ***Tcost al been dat men te stoc rijt***, gelijk mede op *Delf* bl. 41: ***tkost al been datmen tstocke rijt.***

bl. 40. *aanw.* 3. (Zie ook bl. XIV, XXXIX, LIII en II. bl. XI.)

Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen. Zoo bij Gheurtz bl. 68: ***Tsyn stercke beenen de weelde draeghen connen***, en bij Cats bl. 471: ***'t Zyn stercke beenen, die weelde dragen kunnen.*** In 't *Mergh* bl. 39, bij v. Alkemade bl. 142, Tuinman I. bl. 102, II. bl. 166, Lublink *Verh.* bl. 115, Martinet bl. 10, Braakënburg VI. 3, Koning bl. 24 en in *Vrijmoedige* bl. 79 vindt men het spreekwoord mede zoo.

In *Euphonia* bl. 523 wordt de uitdrukking versterkt door bijvoeging van het woordje *altoos*: ***het zijn sterke beenen, die altoos de weelde kunnen dragen.***

Hornstra 16 stelt de zaak eenigszins twijfelachtig voor, als hij zegt: ***Het moeten sterke beenen zijn, die de weelde kunnen dragen.*** Zoo ook in *Zeepl.* bl. 86. Modderman bl. 5 zegt dit zoo: ***hij moet sterke beenen hebben, die juffrouw Weelde dragen moet.***

Dragen wordt ***verdragen*** in *Sel. Prov.* bl. 211: ***T'syn stercke beenen, die de weelde konnen verdragen.*** V. Eijk III. bl. 104 heeft dit mede zoo. Hij zegt: ***het waren sterke beenen die de weelde verdroegen.***

Kunnen dragen gaat in werkelijk ***dragen*** over in *Adag. quædam* bl. 63: ***T'syn stercke Beenen die welde draegen. Welde*** is eene andere uitspraak voor ***weelde.*** Ook in *B. Studeerk.* II. 2 komt het spreekwoord zoo voor. Daar staat: ***'t Zyn sterke Beenen die de Weelde dragen.*** Bij Everts bl. 234 op dezelfde wijze.

Op 20 *April* en 17 *Oct.* komen ***weeldige dagen*** in de plaats van de ***weelde*** zelve. Daar staat: ***'t Zijn starke benen, die weelighe daghen draghen.*** Zoo ook bij Gruterus I. bl. 124 en op 14 *Oct.* 53.

Op *Campen* bl. 10 wordt van ***goede dagen*** gesproken, en ***verdragen*** voor ***dragen*** genomen. Zoo leest men er: ***Het moeten stercke beenen sijn, die guede daghe verdraegen connen. Guede*** = ***goede, ue*** gold vroeger voor ***oe.***

bl. 42. *aanw.* 4.

Het is wel een verloren hof, daar de beesten niet paren, de vrouw brast, de zoon dobbelt, de dochter loopt, en de meid zwanger is.

Gruterus III. bl. 156 geeft het spreekwoord aldus op: ***t' Is wel een verloren hof, daar de beesten niet en paren, de vrou schost, de sone dobbelt, de dochter loopt, en t' jong wyf gaat met kinde. Schossen***, ook wel ***schrossen***, werd voorheen gebruikt voor ***brassen. Jongwijf*** is mede verouderd voor ***meid***, en ***met kinde gaan*** voor ***zwanger zijn.***

Meijer bl. 87 neemt alleen de ***beesten*** op, zoodat ***vrouw, zoon, dochter*** en ***meid*** onvermeld blijven. Hij zegt: ***Verloren hof daer de beesten niet en paren.***

bl. 42. *aanw.* 11.

Hij speelt de beest. Zoo bij Tuinman I. bl. 291 en v. Eijk II. bl. 9.

Ofschoon het vrouwelijke gebruik van ***beest*** oud en echt is, zegt Everts bl. 348: ***Hij speelde den beest.***

Winschooten bl. 60 doet dat ook, en versterkt de uitdrukking door de opneming van het woordje ***lustig.*** Bij hem heet het: ***hij speeld lustig den beest.***

Sancho-Pança bl 44 geeft de spreekwijze aldus op: ***'T is van de beest.*** Zijn zeggen komt met de opgave op hetzelfde neêr. Hij geeft er nl. door te kennen: ***het geldt eene zaak, alsof ze van de beest ware***, terwijl de opgave wil zeggen: ***hij handelt als een beest.***

bl. 42. *aanw.* 37.

Die zonder mes ter tafel gaat, verliest menigen beet. Zoo, maar met een toevoegsel aan het eind, komt het spreekwoord voor bij Gruterus III. bl. 140 en Meijer bl. 108. Zij zeggen:

Die zonder mes ter tafelen gaat,
verliest menich bete, waar hy staat.

Ook Tuinman II. bl. 34 heeft het zoo:

Die zonder mes te tafel gaat,
Verliest menigen beet, waar hy staat.

Niet hetzelfde toevoegsel aan het eind, maar eene andere bijvoeging wordt bij De Brune bl. 12 aangetroffen, die daarenboven *tafel* met *maaltijd* heeft verwisseld, waardoor echter het spreekwoord niet wezenlijk verandert. Hij geeft het ons aldus te lezen:

Die zonder mes ter maeltijd gaet,
Verliest veel beetjes, tot zijn schaed.

bl. 42. *aanw.* 39. (Zie ook bl. XIV, LIII en II. bl. XI.)

Een lekker beetje smaakt wel, al is het gestolen. Gruterus III. bl. 142 en Meijer bl. 91 hebben het spreekwoord aldus: *Een lecker beetken smaakt zo wel gestolen. Zo wel = hoewel.*

In *Sel. Prov.* bl. 116 wordt alleen van een *gestolen*, niet van een *lekker beetje* gewag gemaakt: *Een ghestolen beedtjen smaeckt wel.* Zoo ook bij Tuinman I. bl. 294. Bij De Brune bl. 492 vindt men het *beetje* in 't meervoud: *Ghestolen beetjens smaken wel.*

V. Alkemade bl. 132 heeft *best* voor *wel.* Hij zegt: *Een gestoole beetje smaakt best.* Zoo mede bij Folie I. 355: *Een gestôle Beetje smaakt best*, en in *Adag. quædam* bl. 22 en *Adag. Thesaurus* bl. 25: *Een gestoolen beetien smaeckt best.*

bl. 43. *aanw.* 26. (Zie ook bl. XIV, XXXIX, LIII, LXXV en II. bl. XI.)

Een goed begin heeft een goed behagen (of: *Het beginsel mag behagen*), *Maar het einde zal den last dragen.*

Een goed begin heeft een goed behagen, Maar het einde zal den last dragen. Zoo op *Campen* bl. 35 en bij Meijer bl. 16, met verwisseling van *heeft* in *is* en *zal* in *moet*, aldus:

Een guedt begin, is een guedt behaghen,
mer t Eynde moet den last draghen.

Ook, maar met kleine wijziging, komt het spreekwoord zoo voor bij Zegerus bl. 25:

Goet beghin, goet behaghen,
het eyndeken sal den last draghen,

bij Gruterus II. bl. 139 en in 't *Mergh* bl. 15:

Een goet begin, heeft een goet behagen,
maer d'eyndeken moet doch den last dragen,

bij Gruterus II. bl. 146 en in 't *Mergh* bl. 21:

Ghoe begin, ghoe behagen:
d'eyndeken sal den laste dragen,

bij De Brune bl. 182:

Een goed begin, een goed behaghen,
Maer 't eynde moet den last al draghen,

in *Sel. Prov.* bl. 113:

Goet begin maeckt goet behagen,
Maer t' eynde moet den last al draghen,

bij Sartorius *pr.* III. 88:

Een goet begin, is goet behagen,
Maer 't eynde dat moet de last dragen,

bij v. Alkemade bl. 8:

Een goed begin, een goed behaagen
maar t'eynd moet de last draagen,

bij Tuinman I. bl. 39:

Een goed begin heeft een goed behagen:
maar het einde moet den last dragen,

en in *Adag. quædam* bl. 25:

Een goet begin is goet behaegen,
maer het eynde sal den last draegen.

Bij Zegerus komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor. Hij zegt bl. 20: *Een goet beghin is goet behaghen*, en bl. 24: *Goet beghin, goet behaghen.*

Het beginsel mag behagen, Maar het einde zal den last dragen. Zoo bij Gruterus III. bl. 126 en Meijer bl. 84, met verwisseling van *zal* in *moet*, op deze wijze:

't Beginsel mach behagen,
maar d'eyndeken moet den last dragen.

In *Adag. quædam* bl. 23 vindt men wel *beginsel*, maar het spreekwoord overigens op gelijke wijze als vroeger. Zoo staat er:

Een goet beginsel heeft goet behaeghen,
maer het eynde sal den last draegen.

Verder komt alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord voor, en wel in driederlei vormen. Vooreerst heeft Servilius bl. 95*: *Deynde sal den last draghen.* Zoo ook bij Zegerus bl. 18 en Idinau bl. 155: *Het Eyndeken sal den last draghen*, bij Gruterus II. bl. 142 en in 't *Mergh* bl. 18: *d'Eindeken zal den last dragen*, bij Tuinman II. bl. 115: *het einde zal den last dragen*, gelijk mede bij Everts 4, v. Waesberge *Geld* bl. 172 en Guikema I. 49.

Den tweeden vorm vindt men in *Prov. seriosa* bl. 39: *tende moet die last dragen.* Zoo ook bij Hoffmann 641: *Teinde moet den last draghen*, op *Delf* bl. 38 en bij v. Vloten bl. 369: *teynde moet den last draghen*, bij Servilius bl. 88*: *Het eynde moet den last dragen*, bij Gheurtz bl. 10: *Deynd muet die last draeghen* (waar *muet* voor *moet* genomen is), bij Gheurtz bl. 69: *Teynde muet die last draeghen*, op 31 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 105: *'t End moet de last dragen*, bij Sartorius *pr.* III. 88: *'t Eynde moet de last dragen*, en bij Tuinman II. bl. 22: *Het einde moet den last dragen.*

Den derden vorm eindelijk heeft Servilius bl. 223: *Dz eynde draecht den last* (waarin *dz* eene verkorte schrijfwijze is voor *dat*), De Brune bl. 484: *Het eynde draeght altijds de last*, Winschooten bl. 57: *het end draagt den last*, en Tuinman I. bl. 138, 240, 373: *het einde draagt den last*. Zoo ook bij v. Moerbeek bl. 252, in *Spreuk* xx en bij Modderman bl. 22.

Nog vindt men het spreekwoord op deze wijze bij De Brune bl. 184:

't Is alles wel, als 't eynd' is wel,
Want 't eynde maeckt ons dickwils spel.

bl. 44. *aanw.* 4. (Zie ook bl. XXXIX en II. bl. XI.)

Daar 't begrip groot is, is de liefde (of: *vriendschap*) *klein.*

Daar 't begrip groot is, is de liefde klein. Zoo op 24 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 95 op deze wijze: *Daar 't begrijp groot is, is de lieft kleyn.* *Begrijp*, hetzelfde als *begrip*, is hier niet genomen voor *verstandelijke bevatting*, maar voor *bevatting* of *omvatting* in eigenlijken zin, dus voor *kring*. Zoo zeggen wij nog: die menschen zijn onder dat getal *begrepen*, enz. *Lieft* of *liefd* is *liefde;* de *d* oordeelde men vroeger te zacht, om eene lettergreep te sluiten, gelijk thans nog de *v* en *z*. Ook v. Alkemade bl. 104 heeft het zoo. Hij zegt: *Daart begryp groot is, is de liefde kleyn.*

Bij Tuinman I. bl. 231 nemen de zaken eene andere richting, daar hij oorzaak en gevolg met elkander doet verwisselen. Hij zegt: *Daar de liefde klein is, is 't begryp groot.*

Daar 't begrip groot is, is de vriendschap klein. Zoo bij Gheurtz bl. 14 aldus: *daer tbegrip groot is daer is de vriendtschap cleyn.*

In *Prov. seriosa* bl. 10 komt *nau* voor *groot* in de plaats. Er staat: *daer 'tbegrijp nau is daer is die vrientscap cleyn.* Wanneer 't *begrijp* of *begrip* is *nau* = *naauw*, dat is: *klein*, dan is er niet veel gelegenheid voor vriendschapsbetooning; is 't *begrijp* of *begrip* daarentegen *groot*, dan geeft de groote uitgebreidheid òf te veel afleiding òf wel worden er de krachten zoo door verdeeld, dat het moeilijk is, de ware vriendschapsblijken te betoonen: per slot van rekening komt het dus op hetzelfde neêr. Zoo komt het spreekwoord ook voor bij Hoffmann 160: *Daer dat begrijp nauwe is, daer is die vrientschap clein*, en op *Delf* bl. 10: *Daer dbegrijp nauwe es daer es die vrienscap cleen.* Ook Meijer bl. 93 heeft: *Daer tbegryp nauwe is, daer is de vrientschap cleyne.* Dat *begrip*, naar de oude beteekenis van 't woord, voor *vitterij*, *berisping* zou staan, zoo als Meijer wil, komt met den zin van 't spreekwoord, gelijk 't hier voorkomt, niet overeen.

Sancho-Pança bl. 38 zegt: *Daer men zoo nauw ziet is de vriendschap klein.*

bl. 44. *aanw.* 6.

Wapenen, vrouwen en boeken behoeven dagelijksche behandeling.

In *Prov. seriosa* bl. 47 staat:

wapen vrouwen ende boec
behoeuen dagelicx versoec.

Verzoek is eigenlijk *proefneming*. Zoo zeide David, 1 *Sam.* XVII : 39, dat hij Saul's kleederen en wapenen nooit *verzocht* had, dat is: er geen *proef* of *ondervinding* van had gehad, ze te dragen. Zoo vindt men het spreekwoord mede bij Hoffmann 779:

Wapen, vrouwen ende tboec
behoeven daghelics tversoec,

en op *Delf* bl. 46:

wapen vrouwen ende tboec
behoeuen daghelicst versoec.

Wapen en *boek* staan in alle drie genoemde verzamelingen in 't enkelvoud, alleen *vrouw* wordt in 't meervoud opgegeven. Bij Gruterus III. bl. 173 en Meijer bl. 111 vindt men ook *vrouw* in 't enkelvoud. Zoo schrijven zij:

Wapen, vrou en boeck,
behoeven daagelix verzoec.

Bij elk der verzamelaars vindt men *dagelics*, *dagelix* of *dagelicx*, alle vormen, die het niet kenbaar maken, of men aan ons *dagelijks* of *dagelijksch* te denken hebbe; want de schrijfwijze der ouden laat beide toe. Voor het eene of andere geval ondergaat hèt spreekwoord wel eene kleine wijziging, echter geene noemenswaardige verandering in de beteekenis.

bl. 44. *aanw.* 18. (Zie ook bl. XXXIX, LXXV en II. bl. XI, LXXIX.)

Op eenen groven kwast heeft men eenen scherpen beitel (of: *eene scherpe bijl*) *noodig.*

Op eenen groven kwast heeft men eenen scherpen beitel noodig.

Gheurtz bl. 62 heeft het spreekwoord voor een *scherpen beitel*, maar met verwisseling van een *groven* in een *harden kwast*. Zoo zegt hij: *Teghen een harde qvast, suectmen een scherpe beytel.* Ook vindt men 't zoo bij Tuinman II. bl. 134, v. Eijk II. bl. 96 en Bogaert bl. 62: *Tot een harden quast, behoort een scherpe beitel*, alsmede bij v. d. Hulst bl. 14: *Voor een harden kwast is een scherpe beitel noodig.* Bij Tuinman I. bl. 216 leest men mede: *op een harden quast past een scherpe beitel.* Nog heeft Tuinman I. bl. 299 het zoo, maar met een *beitel*, die niet alleen *scherp*, maar ook *hard* moet zijn. Hij zegt: *tot een harden quast, behoeft men een harden en scherpen beitel.*

De *harde kwast* wordt een *harde knoest* genoemd, wat alleen eene andere benaming voor dezelfde zaak is, door v. Moerbeek bl. 262. Zoo leest men bij hem: *Tot een harden knoest moet een scherpe beitel*

zyn. Ook De Jager bl. 420 heeft het spreekwoord op dezelfde wijze. Hij zegt: *tot eenen harden noest moetmen eenen scherpen beytel gebruycken. Noest* is niets anders dan *knoest* voor *kwast.*

Tuinman II. bl. 172 spreekt alleen van een *harden beitel*, die vroeger mede, of alleen *scherp* was. Zoo zegt hij: *Op een harden quast past een harde beitel.* V. Alkemade bl. 114 spreekt mede van een *harden beitel*, maar gebruikt dien voor een *taaijen kwast.* Aldus stelt hij het spreekwoord voor: *Tot taye kwasten, harde beytels.*

Mulder bl. 482 heeft ook met een *harden kwast* te doen, doch gebruikt er, om zijn werk te voltooyen, geen *scherpen*, maar een *sterken beitel* toe. Bij hem heet het: *voor een harde kwast heeft men een sterken bijtel noodig.*

Op *Campen* bl. 44 en bij Meijer bl. 21 leest men juist het tegenovergestelde van 'tgeen het spreekwoord zegt, daar voor het eene *kwaad* een ander *kwaad* wordt aangewend. Het moeilijk werk wordt er met de verrichting aldus opgegeven: *Tot een quaden nuest, moetmen eenen quaden beytel soecken.*

Op eenen groven kwast heeft men eene scherpe bijl noodig. Zoo in *Magazijn* 66 en bij Modderman bl. 114: *Op een groven kwast behoort eene scherpe bijl*, gelijk mede bij Everts bl. 347: *op een groven kwast past een scherpe bijl.*

Door de verwisseling van eene *scherpe* met eene *harde bijl*, wordt de *grove* tot eene *kwade kwast* gemaakt. Zoo De Brune bl. 479: *Tot een quae quast, een harde bijl.*

Beide zijn *hard*, de *kwast* zoowel als de *bijl*, bij Gheurtz bl. 68: *Tot een harde qvast behueftmen een herde bijl.*

Op 15 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 120 vindt men het spreekwoord in omgekeerden zin, daar *kwast* en *bijl* thans beide *kwaad* zijn. Zoo staat er: *Tot een qua quast, een qua bijl.*

bl. 45. *aanw.* 4. (Zie ook bl. XXXIX.)

Hij is bek af. Zoo bij v. Eijk II. bl. 9.

Scheltema I. bl. 47 zegt: *Dat was bij den bek af.* Tuinman II. bl. 173 heeft: *bek af helpen*, en II. bl. 238: *Bek af spelen.* Op dezelfde plaats zegt hij: *een paard den bek, en den hals afryden.* Deze spreekwijzen hebben echter niet dezelfde beteekenis.

Gheurtz bl. 49 doet de spreekwijze eenige besnoeying ondergaan, daar hij alleen vermeldt: *Mond af.*

bl. 45. *aanw.* 8.

Iemand aan zijn' kwaden bek de waarde weder geven.

Zoo zegt Sartorius *sec.* V. 55: *Een aen sijn quaden beck, waer weder daer aen geven.* Het is niet zeer duidelijk, wat Sartorius met de woorden: *waer weder daer aen geven* zeggen wil, waarschijnlijk: *daaraan* (*aen sijn quaden beck* nl.) *de waarde weder* (dat is: *terug*) *geven*, mogelijk ook: *zoo ware weder één daaraan overgegeven.* In het eerste geval beteekent het spreekwoord, en komt dan met het opgegevene overeen: iemand zijne onbeschofte taal op gelijke wijze teruggeven; hem iets betaald zetten; met gelijke munt betalen; in het andere geval: is er één aan den lastermond overgegeven, zoo volgen er meer.

bl. 45. *aanw.* 9. (Zie ook bl. XIV, XXXIX, LIII, II. bl. XI en III. bl. VII.)

Men moet geen gegeven paard in den bek zien. Zoo bij v. Eijk II. bl. 9, 70. Ook Posthumus *N. R.* III. bl. 80 heeft het spreekwoord op dezelfde wijze, maar in deze constructie: *een gegeven paard moet men niet in den bek zien* (hoe oud het is).

In *Veeteelt* bl. 111 staat: *Gegevene paarden worden niet in den bek gezien.*

Wassenbergh bl. 89 zegt: *Een gegeeven paard ziet men niet in den bek.* Zoo ook Scheltema II. bl. 18.

Gruterus III. bl. 175 heeft: *Ziet geen gegeven paard in den bee*, en Kerkhoven bl. 57: *Zie nimmer in den bek van 't u geschonken paard.*

De 7 genoemde verzamelingen zijn de eenige, waar in bij dit spreekwoord de *bek* vermeld wordt; in 16 andere, en daaronder bijna al de oudste, spreekt men van *mond.* Het denkbeeld, om het *paard*, dat edele dier, niet als andere een *bek* en *pooten*, maar een *mond* en *beenen* te geven, is niet van deze dagen, ofschoon het dier daardoor geenszins in schatting is gedaald. In *Jak.* III: 3 leest men: *Ziet, wij leggen den paarden toomen in de monden.* Wij spreken nog van *mondstuk* voor *bit.*

Servilius bl. 200, Gheurtz bl. 48, Zegerus bl. 43 en Sartorius *tert.* X. 64 zeggen: *Men sal geen gegeuen paert inden mont sien;* in *Motz* bl. 1 heet het: *Een gheschoncken peerdt en suldy niet inden mondt sien;* terwijl men op *Campen* bl. 127 en bij Gheurtz bl. 25 leest: *Gegheuen Peerden en salmen niet inden mont sien.* Zegerus bl. 26 heeft: *Gegeuen peerden en salmen inden mont nz sien*, waarin *nz* eene gewone verkorte schrijfwijze der ouden voor *niet* is. In *Sel. Prov.* bl. 40 heet het: *Men sal het gegeven peerdt niet in den mondt sien.*

In *Prov. seriosa* bl. 29 wordt de zaak wel ten deele, maar dan toch toegelaten, daar er van *niet te naauw*, dat is: *niet te naauwkeurig* gesproken wordt. Zoo staat er: *men en sal den gegeuen paerden niet te nau in die mont sien.* Bij Hoffmann 480 heet dit: *Men en sal den ghegheven peert niet nau in den mont sien*, en op *Delf* bl. 29: *men en sal den ghegeuen peerden niet nauwe inden mont sien.*

Tuinman I. bl. 258 zegt: *Men moet geen gegeven paarden in den mond zien;* in *Adag. quædam* bl.

25 leest men: *Een gegeven peert magh men in den mont niet sien;* bij Hoeufft XVI en op 18 *Julij* 58 staat: *Een gegeeven Paard ziet men niet in den mont;* terwijl in *Euphonia* bl. 515 wordt gezegd: *gij ziet toch ook een gegeven paard niet in den mond.*

V. Alkemade bl. 142 zegt alleen: *Geen gegeeve Paard inde mond zien.*

Bij De Brune bl. 356 wordt ook van de *tanden* gewag gemaakt, doch noodeloos; want waarom ziet men in den mond? Zoo vindt men het spreekwoord:

Een peerd dat yemant schenct om niet,
In mond, of tanden niet en ziet.

Sancho-Pança bl. 30 spreekt van *bakhuis*, en vermeldt zelfs, dat men „t' Antwerpen *bakkes* zegt." Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Men mag geen gegeven paerd in zyn bakhuis zien.*

bl. 47. *aanw.* 24.

De bergen zouden baren, en een muisje voortbrengen. Zoo bij Tuinman I. bl. 88 aldus: *de bergen zouden baaren, en 'er quam een muisje voort.* Tuinman I. bl. 273 heeft het spreekwoord nog op deze wijze: *De bergen zouden baaren, en daar quam belachelyk een muisje te voorschyn.* Lublink *Verh.* bl. 111 zegt: *De bergen zullen baren, en er komt eene muis voor den dag.*

Min of meer afwijkend in vorm, maar geenszins in beteekenis, wordt het spreekwoord door de volgende verzamelaars voorgesteld.

Cats bl. 522 zegt: *Het baren van bergen komt uyt op een muys,* De Brune bl. 229:

't Schijnt dat berghen zullen baeren,
En daer zal een muys uyt-varen,

Tuinman bl. 29: *Bergen, die een muisje baaren,* Everts bl. 344: *de berg zal een muis baren,* Scheltema I. bl. 4: *Wanneer de bergen zullen kalven (baren), dan wordt het kalf eene muis,* en Kerkhoven bl. 53: *Soms heeft de hoogste berg niets dan een muis gebaard.*

Door Lublink *Br.* bl. 87 wordt enkel gezegd: *de bergen zullen baaren.*

bl. 48. *aanw.* 13. (Zie ook bl. XXXIX, LIII, LXXV.)

Nooit berg zoo hoog, of hij daalde wel.

Tappius bl. 234 heeft het spreekwoord op deze wijze: *Het wz nie gheen berg so hoge, he daelde wol. Wz* is eene vroeger gebruikelijke wijze van verkorting voor *was*, en *wol* is eene andere uitspraak van *wel.*

[illegible]vilius bl. 102* zegt: *Noyt soo hoghen berch,* [illegible] *heeften wel sien dalen. Heeften,* of eigenlijk [illegible], is eene verkorte schrijfwijze voor *heeft* [illegible] wordt het spreekwoord mede gevonden [illegible] bl. 47, Gruterus II. bl. 159 en in 't [illegible] bl. 95 leest men: *Daar was noyt zo hogen berg, of hy daelde,* en bij Sartorius *pr.* II. 25: *Noyt bergh soo hoogh, hy daelden wel.*

Het onovertrefbare wordt in vergrootenden zin uitgedrukt door Meijer bl. 91. Hij zegt: *Men heeft hooghere berghen ghesien dalen.*

Winschooten bl. 40 en v. Moerbeek bl. 250 stellen de zaak alleen in 't mogelijke. Zij hebben: *hooge Bergen kunnen daalen.*

Gheurtz bl. 52 wijkt van de gewone wijze van uitdrukking geheel en al af. Bij hem leest men:

Nie berg so hooghe,
hy en had een dal int bethooge.

Betoog is hier *het toonen; in 't betoog hebben* is dus *vertoonen.*

bl. 48. *aanw.* 17. (Zie ook bl. LIII.)

Beter bloô Jan dan doô Jan, zei de schutter, en hij kroop achter een' hooiberg. Zoo wordt het spreekwoord bij geen der verzamelaars gevonden; alleen het eerste gedeelte komt bij allen voor.

Op 17 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 94 leest men: *Beter blood Jan, als dood Jan,* bij Cats bl. 431, Tuinman I. bl. 283, II. bl. 153 en Modderman bl. 142: *Beter bloô Jan dan doô Jan,* in *Sel. Proc.* bl. 192: *Beter bloo Jan, als doo Jan,* bij Wassenbergh bl. 87: *Beter blô Jan, als dô Jan,* en bij Willems VIII. 211:

Beter bloode jan,
Dan doode jan.

In 't *Mergh* bl. 31 staat: *Liever bloo Jan, dan doo Jan.*

Zoo ook bij Gruterus II. bl. 155 met dit onderscheid, dat *Jan* in *Ariaan* overgaat. Hij heeft: *Liever bloo Arian, dan doo Ariaan.*

bl. 48. *aanw.* 22.

Bergen ligt in Noorwegen.

In 't *Mergh* bl. 4 wordt in het spreekwoord zelf de verklaring er van opgenomen. Zoo leest men:

Bergen in Noorwegen,
Selden dagh sonder regen,
Lange nachten, groote vorst,
Vele drincken sonder dorst,
Swaren arbeyt weynigh loon,
Die hebben in bergen de grootste kroon.

bl. 49. *aanw.* 4.

Berouw kwam nooit te laat. Zoo bij Gruterus I. bl. 94 aldus: *Berou quam noit te laat.* Bij De Brune bl. 493 staat dit op deze wijze: *Berouw quam nimmermeer te laet.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 59 zegt juist het tegenovergestelde, maar dat daarom niet minder waar kan zijn. Men leest bij hem: *als het berouw komt is het te laat.*

Modderman bl. 55 zeilt tusschen beide denkbeel-

den door, en toch is bij hem de spreekwijze mede waar. Hij zegt: *'t Berouw komt ligt te laat.*

bl. 49. *aanw.* 11. (Zie ook bl. XXXIX.)
Naberouw is vrouwen berouw.

Voor *naberouw* heeft men bij alle verzamelaars *narouw*, en *rouw* voor *berouw*. Zoo zegt Sartorius *tert.* VII. 29: *De nae rouw, der Vrouwen rouw.*

Verder wordt overal daarenboven *wijf* voor *vrouw* gevonden. In *Prov. seriosa* bl. 33 leest men: *narou is der wiuen rou.* Zoo ook bij Hoffmann 540: *Naerouwe is der wiven rouwe*, op *Delf* bl. 32: *Na rouwe es der wiuen rouwe*, op *Campen* bl. 11: *Nae rouw, is wijue rouw*, bij Gheurtz bl. 53: *Na rouwe is Der wyven rouwe*, op 2 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 97: *De na-rouw, is der wijven rouw*, bij Cats bl. 534: *Naerou, wijven rou*, en in 't *Mergh* bl. 54: *Nae rouw, Wyven rouw.*

Sartorius *pr.* I. 66 heeft de *dwazen* voor de *vrouwen* in de plaats gebracht. Hij zegt: *De na-rouw, is der dwasen rouw.*

bl. 49. *aanw.* 14. (Zie ook bl. LIII.)
Van vogelen, honden, wapenen en vrouwen: Voor ééne vreugd wel duizend rouwen.

In *Motz* bl. 13 wordt het spreekwoord zoo gevonden, maar *geneugte* staat voor *vreugd.* Men leest er:

Van honden, van voghelen, wapenen, vrouwen
Voor een ghenuechte duysent rouwen.

Voor *ghenuecht* zou men thans *geneugte* schrijven.

Verder komen de *wapenen* niet meer voor. Cats bl. 442 zegt:

Van vogelen, honden, en vrouwen,
Voor één genuchte, duysent rouwen.

Zoo ook in 't *Mergh* bl. 57.

Bij Cats bl. 461 worden niet alle *vrouwen* gemeend, maar alleen de *lichte vrouwen*, dat is: *de lichtekooyen* aangewezen. Hij zegt:

Van vogelen, honden, en lichte vrouwen,
Voor één genuchte, duysent rouwen.

Door Gruterus II. bl. 165 en in 't *Mergh* bl. 40 wordt het besnoeyen der *rouwen* op groote schaal verricht, daar *duizend* tot *zeven* gebracht wordt. Zoo leest men:

Van voglen, honden en vrawen,
voor een vreugd seven rawen.

Vrawen en *rawen*, of eigenlijk *vrauwen* en *rauwen*, is slechts eene Hoogduitsche uitspraak van *vrouwen* en *rouwen.*

Ook bij Meijer bl. 82 komt het zoo voor. Daar staat:

Van voghelen, van honden ende van vrauwen,
voor eene vreugd seuen rauwen.

In *Sel. Prov.* bl. 21, 106 heeft men 't mede zoo. Er wordt aldus gelezen:

Van voghelen, honden, en vrouwen,
Voor een vreugde seven rouwen.

Sartorius *sec.* X. 99 laat de *vogelen* en *honden* mede weg, en spreekt alleen van de *vrouwen*; daarenboven vervalt de vergelijking, daar er van de *ééne vreugd* geene melding wordt gemaakt, terwijl bij de *rouwen* nog *duizend* met *veel* verwisseld wordt. Hij geeft het spreekwoord dus op:

Van Vrouwen
Veel rouwen.

bl. 49. *aanw.* 16. (Zie ook bl. LIII.)
Zijn paard, zijn zwaard, zijn wijn en vrouw — Die prees geen man dan met berouw. Zoo bij Cats bl. 425 aldus:

Sijn paert, sijn swaert, sijn wijn en vrou,
En prees noyt man dan met berou.

In 't *Mergh* bl. 55 komt het mede zoo voor. Daar staat:

Sijn paerd, sijn swaerd, sijn wijn en vrouw,
dat prees noyt Man als met berouw.

Ook Bogaert bl. 57 vermeldt het spreekwoord op gelijke wijze. Hij zegt:

Zyn peerd, zyn zweerd, zyn wyn, zyn vrouw,
En pryst nooit man, zonder berouw.

In *Veeteelt* bl. 111 wordt het *niet prijzen* met eene aanbeveling tot *wel bewaren* verwisseld. Men leest er:

Uw paard, uw zwaard, uw wijn, uw vrouw,
Bewaar dat wel of 't baart berouw.

De *wijn* verdwijnt bij Cats bl. 434, en *in 't algemeen* van de overige ingrediënten, en niet van *het eigen* sprekende, komen van de *vrouwen* alleen de *schoone* op het tapijt, terwijl daarenboven het *prijzen* in *uitleenen* overgebracht wordt. Zoo staat er:

Een swaert, een paert, een schoone vrou,
Leent niemant uyt dan met berou.

In alles aan het vorige gelijk, behalve dat voor de *schoone vrouwen* de *lieve vrouwen* in de plaats treden, komt het spreekwoord voor bij Cats bl. 459. Dus leest men bij hem:

Een paert, een swaert, een lieve vrou,
Leent niemant uyt dan met berou.

bl. 49. *aanw.* 20.
De beschaamde (of: *durfniet*) *gaat altijd ledig heen.*

Door Meijer bl. 71 wordt dit spreekwoord aldus opgegeven: *De schamele ende midele, gaet altyts ydele.* Het midden-Nederlandsche woord *midel* beteekent *bedeesd. Ydele* is *ijdel*, dat is: *ledig.*

Het spreekwoord, bij Meijer voorkomende, is kennelijk hetzelfde, als hetgeen wij bij Gruterus III. bl. 138 vinden, dat aldus luidt: *Die schamele & middele, gaen altyts ydele*; het is uit dezelfde bron geput. Ik heb het echter gescheiden; omdat *middele*

op *middelste*, dat is: *middelstand* schijnt te doelen. De laatste beteekenis vindt men aangewezen bij het spreekwoord: *De armoede en de middelstand gaan altijd ledig heen.*

bl. 49. *aanw.* 29.

Als men vertrekt op Gods beschikking.

Sartorius *pr.* VII. 19 zegt: *Als men vertreckt op Godts gewouw. Gewouw* of *gewoud*, thans *geweld*, beteekende oudtijds *vermogen*, *macht.*

bl. 50. *aanw.* 25.

Drie vroedvrouwen, drie besteedsters en drie waschvrouwen zijn te zamen negen koppelaarsters.

Bij Gruterus II. bl. 139 en in 't *Mergh* bl. 14 vindt men het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Drie vroed-vrouwen, drie besteedsters, drie waschersen; zyn negen coppelersen. Waschérse, coppelérse* zijn verouderde vrouwelijke vormen, die vroeger zeer gewoon waren; nu zou men er voor zeggen: *wasscherés*, *koppelarés*, anders *waschster*, *koppelaarster.*

bl. 51. *aanw.* 11. (Zie ook bl. XIV, XL, LXXV en II. bl. XI.)

Hij gaat bij den drommel (of: *beul*) *te biecht.* Zoo, voor beide *duivel* (niet: *drommel*) en *beul*, komt het spreekwoord voor bij Zegerus bl. 55: *Tegen den buel biechten, oft tegen den duyuel. Buel* is de oude schrijfwijze voor *beul.* Tuinman I. bl. 26 zegt: *Hy gaat by den Duivel, of by den beul, te biegt*, en v. Duyse bl. 231: *By den duivel* (of *den beul*) *te biechte gaen.*

Hij gaat bij den drommel te biecht. Zoo bij v. d. Hulst bl. 13. V. Moerbeek bl. 269 drukt dat onbepaald uit, als hij zegt: *By den drommel te biegt gaan.*

De *drommel* treedt weder onder den naam van *duivel* op bij (Folie I. 518.) Daar staat: *Hy gaet by de Duyvel te biegt.* Zoo ook bij v. Moerbeek bl. 247 en v. Zutphen *Duivel* bl. 416, 700-701. V. Alkemade bl. 180, 198 drukt dat onbepaald uit, zeggende: *By de Duyvel te biegt gaan.* In *Adag. quædam* bl. 7 wordt dat mede gedaan, waar het naamwoord *biecht* daarenboven in het werkwoord *biechten* overgaat. Er staat: *By den Duyvel te biechten gaan.* Zoo ook bij Sancho-Pança bl. 27.

Hij gaat bij den beul te biecht. Zoo bij v. Zutphen *Duivel* bl. 700-701. Ook op *Campen* bl. 111 en bij Meijer bl. 53 aldus: *Hy gaet teghen den Buel te bijchte*, en bij De Brune bl. 470 op deze wijze: *Hy gaet te biechte by den beul.*

Sartorius *tert.* X. 70 stelt de spreekwijze algemeen voor. Hij zegt: *Tegen de beul te biecht gaen.* Zoo ook Gheurtz bl. 62, die daarenboven het naamwoord *biecht* tot het werkwoord *biechten* maakt. Hij heeft: *Teghen die böl te biechten gaen.*

Door Gruterus II. bl. 152 en in 't *Mergh* bl. 29 wordt gezegd, dat dit een *kwaad werk* is. Er staat: *t' Is quaad tegen de beul te biechte gaan.* Ook bij De Brune bl. 27 vindt men dat zoo op deze wijze:

Die by den beul te biecht moet gaen,
En isser niet ten besten aen.

Servilius bl. 123* geeft den *beul* den naam van *hangdief*, dat is *hanger der dieven*, of de *man*, *die dieven hangt*, een naam, vroeger zeer gewoon. Hij zegt: *Hen by den hancgdief biechten.* Zoo ook Zegerus bl. 1 aldus: *Aen den hanckdief te biechten gaen.*

bl. 51. *aanw.* 4.

Hij zit onder beuls handen.

De *beul* wordt, behalve *hangdief*, ook *hangeman* of *hangman* genoemd, en dat is weder de *man, die dieven hangt*, ofschoon het tweede gedeelte der zamenstelling den persoon geldt, die *doet hangen*, en niet den persoon, die *gehangen wordt*, zoo als bij *hangdief.* En toch, van eene andere zijde de zaak bekeken: beide, *man* en *dief*, *hangen* — de eerste *den dief*, de laatste *aan de galg*. Zoo doet Servilius bl. 73*, zeggende: *Hij sit onder des hanghemans handen.* Nog heeft hij het bl. 74* aldus: *Ic sitte gelijck oft ic onder des hangmans handen sate.*

bl. 51. *aanw.* 22.

Wie zijne ouders niet volgen wil, die moet den beul volgen, al doet hij het niet gaarne.

Met dit onderscheid, dat de *beul* met den naam van *diefhanger* benoemd wordt, vindt men het spreekwoord op *Campen* bl. 76, bij Meijer bl. 35 en Schrant bl. 276 op deze wijze: *Wye sijn olders niet volgen wil, die moet den diefhanger volghen, daar hijs niet geerne doet. Olders = ouders. Hijs*, of eigenlijk *hij's*, is eene verkorting van *hij des* = *hij dat.*

Op *Campen* bl. 13 vindt men het spreekwoord aldus opgeteekend: *Weel sijn Olders niet volcht, noch gehoersaem is inder iuecht, die moet den diefhangher volghen ende gehoer gheuen int older. Gehoersaem* = *gehoorzaam* en *gehoer* = *gehoor*; *iuecht*, oude schrijfwijze voor *jeugd*; *older* = *ouder*, thans *ouderdom.*

bl. 52. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LIII.)

Alle harten zijn gezusters, alle beurzen geen gebroêrs. Zoo bij v. d. Venne bl. 225 aldus: *Alle Harten zijn Ghesusters, Alle Beursen geen Ghebroers.*

Bij Gruterus II. bl. 125, in 't *Mergh* bl. 2 en bij Tuinman I. *nal.* bl. 8, II. bl. 55 vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Zoo staat er: *Alle herten zyn gesusters.*

Idinau bl. 226 verwisselt de *gezusters* met de *gebroêrs*, of zet dé *harten* en *beurzen* voor elkander in de plaats. Zoo zegt hij: *Alle herten zijn ghebroeders, maer de borsen niet ghesusters. Bors* is alleen eene andere uitspraak van *beurs*. Zoo ook komt het spreekwoord in *Sel. Prov.* bl. 18 voor. Daar leest men: *Alle herten zyn broeders; maer alle beursen niet ghesusters.*

bl. 52. *aanw.* 38. (Zie ook bl. LIII.)

Kleine dieven hangt men aan de keel, maar groote aan de beurs. Zoo bij Tuinman I. bl. 77.

Gruterus II. bl. 131 heeft het op gelijke wijze met verwisseling van *hals* voor *keel*. Hij zegt: *De kleine dieven hangt men anden hals, de groote ande borse.* Zoo komt het spreekwoord mede voor in 't *Mergh* bl. 7 en *Sel. Prov.* bl. 115.

Nog wordt het *strafmiddel* voor het *lichaamsdeel* in de plaats gebracht, dat is: *galg* voor *keel*. Zegerus bl. 11 doet dat, zeggende: *Die cleyn diefkens hanctmen aen die galghe, die groote in die tessche. Tessche* is eene andere uitspraak van *tasch*, waaronder *geldtasch* verstaan wordt.

Ook Idinau bl. 154 geeft het spreekwoord zoo, met dit onderscheid, dat hij het woord *dieven* als bekend veronderstelt, en daarom weglaat. Hij zegt: *De kleyne aen de galghe, de groote aen den riem.* Met *riem* wordt de *geldriem* bedoeld, dien men vroeger veelal, en thans nog wel, gebruikte.

bl. 53. *aanw.* 9. (Zie ook bl. LIII.)

Rasch ter muts, traag ter beurs. Zoo bij Gruterus III. bl. 167 en Meijer bl. 93 op deze wijze: *Ras ter bonnette, traagh ter borse. Bonnêt* geldt thans nog voor *kap* of *muts*.

Den *hoed* met de *muts* verwisselende, vindt men het spreekwoord in *Sel. Prov.* bl. 5, waar het daarenboven als een raad aan de jonkheid voorkomt. Zoo staat er:

Ick achte voor den Jonckheyt goet
Een traghe beurs, een rappen hoet.

Die raad wordt daarenboven in zijne goede gevolgen aangetoond door Gruterus II. bl. 164 aldus:

Traag ande bors, snel anden hoet,
heeft opgeholpen menig bloet.

Zoo ook in 't *Mergh* bl. 39 en *Sel. Prov.* bl. 128, 132.

De Brune bl. 59 stelt de zaak vergelijkenderwijze voor, als hij zegt:

De hand ghereeder aen den hoet,
Als aen de beurze wezen moet.

bl. 53. *aanw.* 22.

Groote beuzelingen: men behoeft geen uithangbord, daar goede wijn te koop is.

Bij Servilius bl. 28ᵛ vindt men het spreekwoord op deze wijze: *Groote vneselen. Men derf geenen wis wtsteken, daer goeden wijn te coope is. Vnesel* of *fnezel* is hetzelfde als *fnazel*, thans *vezel*, dat is: *afgerafeld draadje* of *vlokje*. Eene *wisch uitsteken* komt in beteekenis overeen met een *uithangbord uithangen*.

bl. 53. *aanw.* 23.

Al haast bevallig genoeg, die men lief heeft.

Zoo staat er op *Campen* bl. 81 en bij Meijer bl. 37: *Al haeste suyuerlick genoech, diemen liefgenoech is. Haeste* beteekent hier *spoedig*, en *suyuerlick* = *zuiverlijk* = *zuiver* is *rein*, *schoon*.

bl. 54. *aanw.* 24.

Eens oorlof gegeven is een bevel tot tweemaal wederom komen.

Bij Gruterus III. bl. 144 en Meijer bl. 86 vindt men dit spreekwoord aldus opgegeven: *Eens orlof gegeven, is geheeten tweewarf wedercomen. Orlof* of *oorlof* is *afscheid*.

bl. 53. *aanw.* 26.

Buiten den stok is het goed snelle bewegingen te maken.

Bij Gruterus II. bl. 128 en in 't *Mergh* bl. 5 wordt het spreekwoord op de volgende wijze voorgesteld: *Buyten den stoc ist goet heydingen. Heiding* is *snelle* of *schemerende beweging;* daarvan zal het werkwoord *heidingen* afgeleid zijn, dat dan dus het maken van zulke bewegingen beteekent.

bl. 53. *aanw.* 27.

Een schraal lijf wil geene beweging lijden.

Cats bl. 532 zegt: *Een meeps lijf wil geen beweeghingh lijden. Meeps* is *onpasselijk*, *kwalijk*, en komt in dien zin bij Cats meermalen voor.

bl. 54. *aanw.* 5.

Hij is te grof, om hem met bezems te schrobben.

Op *Campen* bl. 80 en bij Meijer bl. 37 leest men: *Hij is te grof, mit Cuyckens te schrubben.* De hier genoemde *cuyckens* zullen wel niet anders zijn dan *jonge zachte bezems*, waar aan men, althans te Groningen, den naam van *kiekens* geeft. Zoo toch krijgt het spreekwoord eenen gezonden zin, dezen nl.: hem met jonge zachte bezems te reinigen, dat is: door zachte woorden te verbeteren, zou niet gaan, — daartoe behoort een scherpe, ruwe borstel, dat wil zeggen: zeer ernstige vermaningen. — Denkt men integendeel aan de *dierensoort*, die wij onder den naam van *kuikens* kennen, zoo verkrijgt het spreekwoord eene gedwongenheid in de verklaring, die minder natuurlijk is. Dan toch zou de beteekenis van het spreekwoord moeten zijn: hij gaat te grof, dat is: te ruw te werk, die teedere kiekens wil

schrobben. *Mit* of *met*, en dit noem ik minder natuurlijk, krijgt in het laatste geval de beteekenis van *om*.

bl. 55. *aanw.* 6.

Als ik dood ben, zoo kook mij een potje met bier en brood.

In *Motz* bl. 66 staat: *Als ik doot ben, maeckt my een suypen. Suipe = drinken* is één met *soep* en *sop*. Te Breda is *suipe* hetzelfde als eene soort van *kandeel*. Zie Hoeufft, in De Jager's *Taalk. Magazijn*, I. bl. 158 en 159. In Gelderland verstaat men door *zuipen* algemeen eene *melkpap*, uit *melk en bier* bestaande; in Friesland geven de boeren aan *karnemelk* den naam van *zuip*. Dat *bier-en-broodpap* ergens als *zuipen* bestempeld wordt, is mij niet bekend.

bl. 56. *aanw.* 29.

Eéne bij is beter dan eene hand vol vliegen.

In *Prov. seriosa* bl. 3 leest men: *Also goet goet is een bye als een hant vol vlieghen. Goet goet* is *bezitting van waarde.* Het is een woordspel met de tweederlei beteekenis van *goed*, als zelfstandig naamwoord en bijvoegelijk naamwoord.

Hoffmann 39 heeft *goet* slechts éénmaal. Men leest bij hem: *Also goet is een bie als een hant vol vlieghen.* Zoo ook op *Delf* bl. 3: *Also goet is een bye als een hantvol vlieghen.*

bl. 57. *aanw.* 9. (Zie ook bl. XL.)

De lompste timmerlieden moeten de scherpste bijl hebben. Zóó komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Tuinman I. bl. 343 heeft, met de *lompste timmerlieden*, ook de *hoetelaars* opgenomen. *Hoetelaars* of *stoetelaars*, ook wel *stoethaspels* genoemd, zijn *broddelaars* of *knoeyers* in hun vak. Nog geeft hij de *scherpste* voor de *beste bijl.* Zoo leest men bij hem: *de lompste timmerlieden en hoetelaars moeten de beste byl hebben.*

Gruterus III. bl. 133 spreekt mede van de *beste bijl*, en heeft daarenboven den *kwaadsten* (lees: *ergsten*) *werkman* voor de *lompste timmerlieden.* Hij stelt het spreekwoord volgenderwijze voor: *Den quaatsten werkman geeftmen de beste byl.* In *Prov. seriosa* bl. 11 vindt men het spreekwoord mede zoo: *den quaetsten werck man gheeftmen den besten bijl.*

Hoffmann 183 geeft het tegengestelde op, als hij de *kwaadste* (lees: *ergste*) in plaats van de *beste bijl* gebruiken doet. Zoo zegt hij: *Den quaetste wercman gheeft men die quaetste bile.* Zoo ook op *Delf* bl. 11: *Den quaetst wercman gheeftmen die quaetste bijle*, gelijk mede bij Gheurtz bl. 14 en Meijer bl. 93.

bl. 58. *aanw.* 2.

Al zwoer de man ook bij zijn billen, Hij mag niets, dan wat vrouwen willen.

Gruterus III. bl. 124 heeft, bij de *billen*, ook de *lanken* opgenomen. *Lanken* zijn *de weeke zijden van het lichaam: lanken* en *billen* staan dus tegenover elkander. Zoo zegt hij:

Al zwoeren de mans by lanken, by billen,
zy mogen niet doen dan vrouwen en willen.

bl. 58. *aanw.* 18. (Zie ook II. bl. XI.)

Kermisgaan (of: *Spelevaren*, ook wel: *Zulk eene geneugte*) *is een' bilslag waard.*

Kermisgaan is een' bilslag waard. Zoo komt het spreekwoord voor bij Tuinman I. bl. 22, II. bl. 45, 144: *kermisgaan is wel een bilslag waardig.*

Bogaert bl. 30 heeft *eene kermis* voor *kermisgaan*, en stelt de waardeering daarvan zoo hoog, dat hij het niet met een *bilslag*, maar met eene *geeseling* (d. i. met eene *kwispeling met de roede*) betalen wil. Zoo zegt hij: *dan is een kermis wel een geeseling weerd.*

Spelevaren is een' bilslag waard. Zoo bij Winschooten bl. 274: *speele vaaren is een bilslag waard.*

Voor *spelevaren* heeft De Brune bl. 47 *spelen gaan.* Zoo zegt hij:

Spelen gaen te lande-waert,
Dat is wel een bil-slagh waerd.

Ook v. Alkemade bl. 24 heeft dat, terwijl hij daarenboven den tijd van duur bepaalt. Bij hem heet het: *Een avond Speelen gaan, is een bil-slag waard.*

Bij De Brune bl. 47 vindt men ook alleen *spelen*, en wel bepaald voorgesteld, aldus:

Die speelt, en zoo zijn werck verpoost,
Die moet een bil-slagh zijn ghetroost.

Zoo ook bij Cats bl. 465 op deze wijze: *Die spelen wil moet sich een bilslagh getroosten.*

Zulk eene geneugte is een' bilslag waard. Zoo op *Campen* bl. 81 en bij Meijer bl. 37 aldus: *Sulcke genuecht is wel een eersslagh weert.*

bl. 58. *aanw.* 21. (Zie ook bl. XL.)

Ongewoonte in 't rijden brengt (of: *Nieuwe ruiters hebben ligt*) *smartende billen.*

Ongewoonte in 't rijden brengt smartende billen.

In *Prov. seriosa* bl. 34 vindt men het spreekwoord aldus: *Ongewone te riden maect enen seren aers*, bij Hoffmann 565 op deze wijze: *Onghewoon riden maket den eers seer*, en op *Delf* bl. 34 met deze woorden: *Onghewo en riden maect den eers zeer.* Ook Gheurtz bl. 55 heeft het zoo. Hij zegt: *Onghewoondt ryden maeckt den eers seer.*

Bij De Brune bl. 67 leest men:

Die niet zijn ghewoon te rijden,
Van achter pijn en smerte lijden.

Nieuwe ruiters hebben ligt smartende billen.

Tuinman I. bl. 177 heeft: *Nieuwe ruiters ryden lichtelyk een blikaars.* Door *blikaars* verstaat men een *aars*, *waar van het vel*, door het rijden, *beschadigd is.*

Gruterus III. bl. 165 en Meijer bl. 72 zeggen: *Ongewoone reysers hebben smertende billen. Reyser* is verouderd voor *reiziger;* waarbij men dient te verstaan: *te paard.*

Nog geeft De Brune bl. 290 het spreekwoord op de volgende wijze op:

Magher' peerden, on-ghedaen,
Doen den aers veel smerte aen.

bl. 59. *aanw.* 4.

Tast toe: het zal u geene blaren bijten.

Op *Campen* bl. 77 leest men: *Tast vry toe, ten sal v ghien blaren wringen. Ten sal v niet bijten. Wringen* is *nijpen* of *knijpen.*

Meijer bl. 35 heeft het laatste gedeelte van het spreekwoord weggelaten. Hij zegt alleen: *Tast vry toe, ten sal ū ghien blaren wringhen.*

bl. 59. *aanw.* 5. (Zie ook bl. XIV.)

Zij lekt blaren, omdat zij gaarne gelekt wordt.

Gruterus III. bl. 157 en Meijer bl. 80 zeggen:

Lekt blare,
om dat zy geerne geleet ware.

Meijer verklaart *Leckt blare* door *de koe likt.* Op zich zelve genomen is deze verklaring juist; want *blare* is eigenlijk *blaarkoe*, maar wordt ook wel zelfstandig gebruikt voor *koe.* Hier is dit minder aannemelijk. Zoo doende toch maakt men het object tot subject, althans zooals de constructie van 't spreekwoord zich in logische orde denken laat. Die moeilijkheid voorkomt men door aan de *blaar eener wond* te denken. Zoo wordt het *likken* zeker zeer overdreven voorgesteld; maar uitgaande van het meisje, drukt het dan als woordspeling een juist beeld van haar gewond hart uit.

bl. 59. *aanw.* 7. (Zie ook bl. XIV, XL, LIII en II. bl. XI, LXXIX.)

Men scheldt geene koe blaar, of daar is wat wits aan (of: *Men noemt nooit eene koe bont, of zij heeft wel één vlekje*).

Men scheldt geene koe blaar, of daar is wat wits aan. Zoo bij Gheurtz bl. 51 op deze wijze: *Men scheldt gheen kue blaere of sy heeft wat wit*, en bij Sartorius *quart.* 40 aldus: *Men schelt geen koe blaer, of hy heeft wat wits.* Ook Tuinman I. bl. 203 heeft het spreekwoord op dezelfde wijze, op wien Loosjes *Vee* bl. 136 en v. Eijk II. bl. 51 beide wijzen. Eene *blaarkoe* is eene zoodanige, die den kop zóó gevlekt heeft, dat er om beide oogen eene ronde vlek gevonden wordt, en de kop voor het overige, althans van voren, wit is. Zoo is de koe *roodblaar*, *zwartblaar*, *vaalblaar*, *grijsblaar* of, hoewel zeldzaam, ook *blankblaar*, als de kringen om de oogen *rood*, *zwart*, *vaal*, *grijs* of *wit* zijn. In *blaar* ligt dus het *wit* reeds opgesloten; zoodat het *schelden* of *benoemen* van *blaar*, het *wit* natuurlijk doet aanwezig zijn.

In *Prov. seriosa* bl. 31 leest men: *men heet gheen coe blaer si heeft wat wits*, bij Hoffmann 499: *Men en heit gheen coe blare, si hevet wat wits*, en op *Delf* bl. 30: *men en heet gheen koe blare si en heeft een wit hooft.* Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 101: *Men heet gheen koey blaer, of sy heeft wat wits.*

Op *Campen* bl. 7 vindt men *bont* voor *wit* in de plaats, dat op hetzelfde uitkomt, want *bont* is *veelverwig*, en die eigenschap zal dus ook wel op *blaar* toepasselijk zijn. Zoo staat er: *Men hiet ghien Koe blare, off sie hebbe al wat bonts.* Zoo ook bij Gheurtz bl. 49: *Men hiet gheen kue blaer of sy en heeft wat bonts*, gelijk mede op 15 *Julij* 53.

In 't *Mergh* bl. 33 wordt van eene *bonte plek* gesproken: *Men heet gheen koe blaar, of sy heeft een bonte plek.*

Op 10 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 114 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld:

Men heet gheen koe blaar,
zy en hebbe plek of haar.

Voor *blaar* staat *kol* in *Prov. seriosa* bl. 31, en daar men door *kol* bepaaldelijk eene *witte* plek voor den kop verstaat, ligt het *wit* even als bij *blaar* in den naam. Zoo staat er:

men heet geen koe col
sie heeft wat wits voer horen bol.

Ook bij Hoffmann 500 is dat zoo:

Men heit gheen coe col,
si en hevet wat wits voor haren bol,

gelijk mede op *Delf* bl. 30:

men heet gheen koe colle
si en heeft wat wits voer haren bolle.

Niet zoo bepaald zeker, maar toch hoogstwaarschijnlijk wordt de zaak op *Campen* bl. 52 voorgesteld, daar in het spreekwoord het woord *zelden* is opgenomen. Zoo leest men er: *Men hietet selden een Koe blare, sie hebbe dan eenen bonten vlecke.*

Zelfs wordt de zaak als onrechtvaardig voorgesteld op *Campen* bl. 7 en bij Meijer bl. 4. Zoo staat er: *Men hiet wel een Koe blare, die nochtans niet wits en heft.*

Men noemt nooit eene koe bont, of zij heeft wel een vlekje. Zoo bij v. Aken 1: *Men heet de koe niet bont, of zij heeft een vlekje*, in *Euphonia* bl. 525: *er is ook geene koe zoo bont, of zij heeft een vlekje*, bij Loosjes *Vee* bl. 136: *men noemt geen koe bont, of er is een vlak aan*, bij v. d. Willigen 21 en in *Veeteelt* bl. 119: *Men noemt geene koe bont, of zij heeft wel eene vlek*, bij Bruyn bl. 137: *Geen koe heet bont of ze is met vlekken*, in *Sermoen* bl. 50: *men*

noemt geene koe bont, of zij heeft eene vlek, bij v. Eijk II. bl. 51: *Men noemt geen koe bont, of er is een vlekje aan*, bij Guikema II. 23 en in *Verkl.* 7: *Men noemt geene koe bont, of zij heeft een vlekje*, bij Modderman bl. 66 en v. Hall bl. 296-297: *Men noemt geene koe bont, of zij heeft wel een vlek*, bij Schaberg bl. 67: *men noemt geene koe bont of er is wel eene vlek aan*, en bij Andriessen bl. 232: *wij noemen geen koe bont of er is een vlek aan.*

Daar men ook van *zwartblaar* spreekt, is het niet onnatuurlijk, dat het *bont* met *zwart* verwisseld wordt. Zoo doet men in *Magazijn* I. bl. 3, waar men vindt: *men noemt geene koe zwart, of 'er is een plekje aan.*

Raven XXV heeft zelfs *wit* voor *bont*, dat dezelfde beteekenis aan het spreekwoord laat; want in een enkel geval wordt mede van *blankblaar* gewaagd. Hij zegt: *Geene koe zoo wit of er is wel een vlekje aan.*

Tuinman is de laatste verzamelaar, die den ouden vorm van het spreekwoord heeft, behoudens ééne enkele uitzondering. De nieuwe vorm is sedert de eenig gangbare, een vorm, waarin men blijkbaar hetzelfde denkbeeld voorstaat, ofschoon er het tegenovergestelde door wordt uitgedrukt.

bl. 59. *aanw.* 12. (Zie ook bl. LXXV.)

Hij laat zich door geene blaas met boonen verjagen (of: *voeten maken*).

Hij laat zich door geene blaas met boonen verjagen.

Tuinman I. bl. 296 heeft het spreekwoord op deze wijze: *men is voor geen blaas met boonen vervaart.*

Zoo komt het verder niet voor. Het tegenovergestelde op velerlei wijze. De veronderstelling, dat er bloodaards zijn, bestaat dus vrij wat meer, dan de gedachte aan den man van moed.

Op *Campen* bl. 101 leest men: *Men solde hem wel verueeren mit en blase vol bonen. Verueeren* = *vervaren* is *bevreesd* of *bang maken.*

Sartorius *pr.* VI. 28 heeft: *Men sou hem met een blaes vol boonen voort jagen.*

Sartorius *sec.* IX. 24 stelt het spreekwoord mede aldus voor: *Men soude hem met een blaes vol boonen wegh jagen.* Hij doet het voorafgaan door de woorden: *Een bloode guyl*, welke woorden hier zelfs als spreekwoord voorkomen. Hoe men 't ook neemt, door *een bloode guil* verstaat men hem, *die men met een blaes vol boonen soude wegh jagen:* een *guil* toch is een *slecht paard*, en een *bloode guil* werd ook voor een *laffen kerel* genomen.

Tuinman zegt I. bl. 46, 280: *die loopen voor een blaas met boonen*, en II. bl. 151: *die laten zich door een blaas met boonen verjagen.* Bij v. Moerbeek bl. 247 lezen wij: *Men kan hem met eene blaas vol boonen wegjaagen*, en v. Zutphen I. bl. 90 heeft mede: *die loopen voor eene blaas met boonen*, terwijl v. Eijk III. bl. 40 zegt: *Hij is met een blaas met boonen te verjagen.* Dat *een blaas met boonen* een *kinderspel* is, zooals v. Eijk opmerkt, is volkomen waar: de kinderen spelen ermede; hier, in het spreekwoord, zal het echter wel voor eene soort van bangmaker moeten gelden.

Hij laat zich door geene blaas met boonen voeten maken. Zoo bij Tuinman II. bl. 146 en v. Eijk II. bl. 97, die, voor *voeten laat maken*, mede *bang laat maken* heeft.

Sartorius *pr.* V. 26 zegt alleen: *'t Is met u een blaes vol boonen*, en Tuinman bl. 31 geeft het spreekwoord aldus op: *Daar komt een blaas met boonen, loopt! loopt!*

Sartorius *tert.* III. 23 noemt de zaak slechts, zonder meer. Zoo staat er: *Een blaes met boonen.* Wat hij er door verstaan wil hebben, is moeilijk uit te maken, daar hij er als variant nevens zet: *Een vijgh op u neus.*

Servilius bl. 120* heeft enkel *blaas.* Hij zegt: *Ik soudse al met een blase wech taghen. Taghen* versta ik niet, het zal waarschijnlijk eene drukfout voor *iaghen* = *jagen* zijn.

Bij De Brune bl. 171 vindt men eene *blaas vol erwten* als den bangmaker voorgesteld. Hij zegt:

Men zoud' hem, zonder veel te waghen,
Wel met een blaes vol erten jaghen.

bl. 59. *aanw.* 24. (Zie ook II. bl. XI.)

Het blaadje is omgekeerd (of: *omgeslagen*).

Het blaadje is omgekeerd. Zoo bij Tuinman I. bl. 151, 251 aldus: *'t Bladje is omgekeert.*

Bogaert bl. 77 stelt de spreekwijze voorwaardelijk. Hij zegt: *dan zal het blaedje omgekeerd zyn.*

In *Motz* bl. 74 wordt de zaak aangeraden. Daar staat: *Keert dbladt om.* Zoo ook op *Campen* bl. 132: *Kiert het bladt omme*, en bij Gales bl. 39: *keeren wij nu het blaadje om.*

Sartorius *pr.* VII. 21, X. 31 draagt de zaak onbepaald voor. Hij zegt: *'t Bladt om keeren.* Zoo ook v. Alkemade bl. 182: *Het blad omkeeren.*

Het blaadje is omgeslagen. Zoo komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Winschooten bl. 169 raadt de zaak aan. Hij zegt: *slaa het blaadje om.*

Sartorius *tert.* III. 45 geeft de zaak onbepaald op. Hij heeft: *Het bladt om slaen.*

bl. 60. *aanw.* 21.

Tuk wat: daar is eene blei aan.

Op *Campen* bl. 109 en bij Meijer bl. 52 staat: *Tuck wat, daer is een Bley an.* Dat komt volmaakt met de opgave overeen. Ware het dus niet, dat Meijer *Bley* door *lood* verklaard had, het spreekwoord

behoefde hier geene plaats. Het zal toch vrij wat natuurlijker zijn, hier aan *blei* (*zekeren visch*) dan aan *bly* (*lood*) te denken. *Tuk* (= *trek*) *wat: daar is eene blei aan* (*uw' hengel*), laat zich zeer goed verstaan.

bl. 61. *aanw.* 28.

De onbekende is de blinde.

Bij Gruterus III. bl. 131 vindt men het spreekwoord aldus:

De onbekende,
is de blende,

waarin *blende* op zijn Hoogduitsch om het rijm voor *blinde* staat. Bilderdijk heeft nog *blendwolk* voor *blindwolk*.

bl. 62. *aanw.* 1. (Zie ook bl. XIV, XL.)

Die wel doet, die zal wel vinden, Zoo sprak de kreuple tot den blinde. Zoo bij Sartorius *pr.* IX. 47. Ook op 6 *April* en bij Gruterus I. bl. 96 komt het spreekwoord zoo voor, met omzetting der beide rijmregels, dat is: met de origine voorop. Men leest er:

De kreupel sprak tot den blinden,
die wel doet, die zal wel vinden.

Verder komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor, dus zonder het bijvoegsel: *sprak de kreuple tot den blinde.* Zoo in *Prov. seriosa* bl. 15: *Die wel doet sal wel vinden*, gelijk mede op *Delf* bl. 15, in *Motz* bl. 67 en *Adag. quædam* bl. 15. Gheurtz bl. 15 heeft: *De wel Duet sal wel vinden.*

Bij Hoffmann 245 staat: *De wael doet, sal wael vinden. Wael* = *waal* is eene andere uitspraak van *wel.*

Op 6 *April*, bij Gruterus I. bl. 101 en op 5 *April* 53 vindt men: *Die weldoet, wel vint*, bij Richardson bl. 33: *Die wel doet, die wel vint*, en bij Folqman bl. 124: *Die wel doet, die zal wel vinden.*

De Brune bl. 6 geeft het spreekwoord op deze wijze:

Die wel-doet met een goed ghemoed,
Die vind oock wel, waer dat hy 't doet,

terwijl hij op bl. 116 zegt:

Die wel doet,
Vind oock goed.

Voor *vinden* staat *hebben*. Zoo bij Servilius bl. 220*: *Doedy wel, so suldy wel hebben*, bij Gheurtz bl. 9: *De wel duet sal wel hebben*, bij Zegerus bl. 11: *Die wel doet sal wel hebben*, bij Gruterus II. bl. 137 en in 't *Mergh* bl. 13: *Die wel doet, die zal wel hebben*, bij v. d. Venne bl. 113: *Wel doen, moet oock wel hebben*, bij De Brune bl. 26: *Doet wel, wilt ghy 't oock hebben wel*, en bij Tuinman I. bl. 344: *Die wel doet, zal 't wel hebben.*

De Brune bl. 4 neemt bij het spreekwoord ook het tegenovergestelde op. Zoo staat er:

Die qualick doet, die heeft ghequel,
Die wel-doet, die zal hebben wel.

Lossius bl. 193-240 heeft *ontmoeten* in plaats van *vinden*. Zoo zegt hij:

Die wel doet,
wel ontmoet.

bl. 62. *aanw.* 13. (Zie ook bl. XIV en II. bl. XI.)

Hij slaat ernaar als de blinde naar het ei. Zoo bij Servilius bl. 1, 40: *Hi slaet daer nae gelijc die blinde na dat eye.* Ook v. Eijk II. bl. 18, Sancho-Pança bl. 25 en Bogaert bl. 7 hebben 't op dezelfde wijze.

Op *Campen* bl. 123 vindt men: *Ick slae daer nae als die blinde nae tEy*, bij Zegerus bl. 27: *Ghelijck die blinde nae het eye slaet*, bij Idinau bl. 66: *Den blinden slaet naer d'ey*, in 't *Mergh* bl. 40: *Veel slaander na, als die blinde na d'ey*, bij Sartorius *tert.* VIII. 37: *Nae slaen, als de blinden nae het ey*, bij Tuinman I. bl. 225, 267: *Men slaat ergens na, gelijk de blinde naar 't ei*, en II. bl. 120: *Zo slaat de blinde naar 't ei*, in *Adag. quædam* bl. 36: *Hij slaet gelyck eenen blinden naer een ey*, en bl. 55: *Slaen gelyck een blinden naer een ey*, bij Sancho-Pança bl. 39: *Naer iets slaen gelyk een blinde naer d'ei*, en bij Modderman bl. 152: *die slaan naar de tevredenheid, als een blinde naar het ei.*

Bij Gruterus II. bl. 165 staat: *Veel slaender nae, als die blinden nae d'en*, waar *en* blijkbaar eene drukfout is voor *ey* = *ei.*

Voor *slaan* komt *raden* in de plaats bij v. d. Hulst II. bl. II. Zoo heeft hij: *Gij raadt er naar, als de blinde naar het ei.*

Bij v. Alkemade bl. 152 wordt *slaan* weggelaten. Hij zegt: *Als een blinde na 't ey.*

Sartorius *tert.* I. 14, VI. 64 heeft alleen: *Hy slaet daer na*, en *tert.* VIII. 37: *Hy slaeter nae.*

bl. 62. *aanw.* 18. (Zie ook bl. XL, LXXV.)

In het land der blinden is Eénoog koning. Zoo bij Tuinman bl. 42, v. Moerbeek bl. 247 en 30 *Mei* 53 aldus: *In 't land der blinden, zal Eenoog Koning zyn*, bij Tuinman I. bl. 364, II. bl. 14: *In 't land der blinden is Een-oog Koning*, bij Reddingius 48, in *Vergel. Spreekw.* bl. 67, bij Guikema I. 46 en Modderman bl. 132: *In 't land der blinden is éénoog koning.*

Sartorius *sec.* III. 66, *tert.* V. 74 heeft: *In 't Landt der Blinden, is Koppen een-oogh Koningh. Koppe* is van ouds de benaming van den *haan.* Zoo heeft men ook het spreekwoord: *Zijn haan moet koning kraayen* (of: *is koning*).

In *Motz* bl. 17 komt de bezitting voor den persoon in de plaats, dat is: *één oog hebben* voor *Eénoog zijn.* Zoo staat er: *Int landschap der blinde de*

ghene die maer een ooghe en heeft die is daer coninck. Zoo ook bij Gheurtz bl. 10: *De een oog heeft is der blinden köninck.*

Voor *koning* zegt men ook *heer.* Zoo in *Motz* bl. 60: *Die niet meer dan een ooghe en heeft, wordt heere gheheeten int landt der blinden.*

Monseigneur of *monsieur*, de Fransche benaming van *mijnheer*, vindt men mede in *Motz* bl. 2: *Int lant der blinden die maer een ooghe en heeft die wordt daer Monseur gheheeten.*

bl. 63. *aanw.* 10.

Hij wordt als bloed onder de oogen.

Op *Campen* bl. 74 leest men: *Hy wardt, als een bloet, onder ogen. Wardt* is *wordt.*

Nog staat er op *Campen*, ter zelfde bladzijde: *Hy wardt vuyrroot onder ogen, oft Hy wardt so root als een vuyr.*

bl. 63. *aanw.* 29. (Zie ook bl. XIV.)

Het zijn blaauwe bloempjes. Zoo bij Tuinman II. bl. 83: *'t zyn blaauwe bloemen.*

In *Sermoen* bl. 48 vindt men *hebben* voor *zijn.* Zoo staat er: *al heeft men allerlei blaauw bloempjes.*

De meeste verzamelaars vullen de spreekwijze aan met de woorden *wijs maken;* wellicht, om daardoor eene bloeying zonder vruchtvoortbrenging aan te duiden. Zoo zegt Tuinman I. bl. 191, 234: *Blaauwe bloemtjes wijs maken*, v. Eijk II. 4: *Hy maakt ons blaauwe bloempjes wijs*, Sancho-Pança bl. 49: *Iemand blauwe bloemekens wysmaken*, en Bogaert bl. 44: *om haren man blauwe bloemekens wys te maken.*

Gales bl. 23 spreekt van *vertellen*, en wel in ontkennenden zin. Zoo zegt hij: *ik kan hun geene blaauwe bloemtjes vertellen.*

bl. 64. *aanw.* 5.

Op schoone bloemen en vrouwen is niet te rekenen: beider eer is teêr.

Zoo vindt men het spreekwoord bij Cats bl. 459 en in 't *Mergh* bl. 55:

Op schoone bloemen
Is niet te roemen;
Op schoone vrouwen
Is niet te bouwen;
Want beyder eer
Is wonder teer.

bl. 64. *aanw.* 24. (Zie ook bl. XL, LIII, LXXV.)

De beste bode is de man zelf. Zoo bij Tuinman I. bl. 164, Hornstra 37, Modderman bl. 110 en Zwitzers bl. 79.

Gheurtz bl. 22 heeft: *Gheen bode beter dan een man self;* Zegerus bl. 27 zegt: *Gheen beter bode in die man selue;* op 10 *Febr.*, bij Gruterus I. bl. 5 en op 10 *Febr.* 53 staat: *Gheen bo zo ghoed als een man self;* bij Cats bl. 491 en in *Sel. Prov.* bl. 35 leest men:

Geen bode soo goet,
als de man self doet;

De Brune bl. 372 stelt het spreekwoord op de volgende wijze voor:

Gheen bood' en isser oyt zoo goed,
Ghelijck de man, die 't zelve doet;

in 't *Mergh* bl. 20 wordt gezegd: *Geen beter bode als de man self;* in *Sel. Prov.* bl. 23 heet het: *Gheen bode soo goet als den man self*, en Sartorius *pr.* II. 62 geeft het spreekwoord aldus op: *Geen bode beter dan den man selfs.*

Voor *man* komt *meester* bij Cats bl. 502:

Geen bode was 'er oyt soo goet
Gelijck de meester sellef doet,

bij De Brune bl. 373:

Gheen boo' zoo goed, nooch zoo ghewis,
Ghelijck de meester zelve is,

en bij Willems VIII. 21:

Geenen bode, ooit zoo goed,
Die het als zyn' meester doet.

Alle vergelijking valt weg, dat is: er is alleen van den *bode* sprake bij Gruterus III. bl. 164: *Niet voor de bode zellef*, en bij Meijer bl. 98: *Niet voor de bode selue te syn.*

bl. 64. *aanw.* 29. (Zie ook bl. XL.)

Het is een goede bode, om den dood te halen.

Sartorius *tert.* II. 81 zegt: *Een goet bode om te senden om de doot.*

De *bode* blijft weg, en de man zelf treedt op. Zoo op *Campen* bl. 61: *Men solde v wan rechts, om den doot wtsenden.*

Gheurtz bl. 54 doet eene onbepaalde opgave. Hij zegt alleen: *Om die Doot seynden. Seynden* is eene oude spelling voor *zenden.*

bl. 64. *aanw.* 30. (Zie ook II. bl. XI.)

Hij is een Jobs bode. Zoo in *Verz.* 7, waar de zaak daarenboven onbepaald voorgesteld wordt, en wel op deze wijze: *een Jobs bode zijn.*

Schaberg bl. 69 heeft: *gij zijt voor hem een Jobsbode.*

Door v. Alkemade bl. 178 wordt gezegd, dat de zaak, in het spreekwoord uitgedrukt, niet behoeft plaats te hebben. Zoo leest men bij hem: *t' Is onnoodig Jobs booden te senden.*

Bij Sartorius *sec.* II. 75, die den persoon als een heilige voorstelt, moet alleen het noemen van den naam voor spreekwijze gelden. Hij zegt slechts: *Sint Jobs bode.*

bl. 65. *aanw.* 3. (Zie ook bl. XL, LIII.)

Men moet een ongeluk geen' bode zenden. Zoo bij Tuinman I. bl. 331.

Voor *moet* komt *hoeft*, dat is: *behoeft*, in *Sel. Prov.* bl. 6: *Men hoeft gheen ongheluck bode senden.*

Gheurtz bl. 48 heeft *darf*, dat zooveel zegt als *mag*, terwijl hij de redegeving mede in het spreekwoord opneemt. Hij zegt: *Men darf gheen ongheluck boo seynden tcomt van selfs wel.*

Voor *ongeluk* heeft men *ongeval*, dat dezelfde beteekenis heeft. Zoo leest men op 1 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 114: *Men derf gheen ongheval bo zenden. Derf* is eene andere uitspraak van *darf.* Zoo ook zegt Sartorius *tert.* IX. 93: *Men derft over een ongeval geen bode senden.*

Nog wordt, door de opname van den *ongevallige* = den *ongelukkige*, de persoon voor de zaak genomen. Zoo bij Zegerus bl. 42: *Men derf den ongevalligen geen bode senden.*

De Brune bl. 215 en Willems II. 35 spreken van het *kwaad*, en zeggen tevens, waarin de waarschuwing, die het spreekwoord bevat, haren grond heeft. Zoo lezen wij:

Men hoeft het quaed geen bo' te zenden,
't Zal vroegh ghenoegh by ons belenden.

bl. 65. *aanw.* 26.

Die noch boeven noch hoeren in zijn geslacht heeft, steke den vinger op. Zoo bij Gruterus III. bl. 138 en Meijer bl. 99.

Op *Campen* bl. 46 vindt men allen twijfel weggenomen, dat iemand te vinden is, *die den vinger zou* kunnen of durven *opsteken*; vandaar, dat van die zaak niet gesproken wordt. Zoo leest men: *Der en is ghien gheslachte soe guet, men vindter wel huer of dief in. Guet = goed, huer = hoer,* naar de uitspraak van *oe* voor *ue*. *Dief* staat er voor *boef.*

bl. 65. *aanw.* 39. (Zie ook bl. XIV, XL, LIII en II. bl. XI.)

Hoe kwader schalk (*slimmer boef*, of: *snooder hoer*), *hoe beter geluk.*

Hoe kwader schalk, hoe beter geluk. Zoo bij Wassenbergh bl. 89 en Hoeufft XXIV.

Op *Campen* bl. 1 leest men:

Hoe argher schalck (*oft sluck*)
hoe beter gheluck.

Sluck is genomen van het Hoogduitsche *schluck*, dat bij ons *slok* was, en zooveel als *tafelschuimer* beteekende.

Hoe slimmer boef, hoe beter geluk. Zoo bij Tuinman bl. 53, I. bl. 202 aldus: *Hoe slimmer boef, hoe meer geluk.*

Zegerus bl. 32 heeft: *Hoe quader boeue, hoe meerder gheluck.* Zoo ook bij Gruterus II. bl. 149, De Brune bl. 471 en in *'t Mergh* bl. 26.

Gheurtz bl. 41 zegt: *Hue meerder buef, hue beter gheluck. Hue = hoe, buef = boef.*

Cats bl. 467 maakt twee spreekwoorden tot één. Zoo zegt hij:

Hoe krommer hout, hoe beter kruck,
Hoe slimmer boef, hoe beter luck.

Luck, dat is: *geluk*, is hier om de maat ingevoegd; ofschoon het buitendien gebruikt werd. Wij hebben nog de spreekwijze: *Luk raak*, of *Luk wel, raak wel.*

Op 9 *Nov.*, bij Gruterus I. bl. 108 en in *Sel. Prov.* bl. 9 staat: *Hoe ergher boef, hoe beter avontuur.*

Hoe snooder hoer, hoe beter geluk. Zoo bij v. Alkemade bl. 24 aldus: *Hoe snoder Hoer, hoe beter luk.*

Bij Gruterus II. bl. 148 en in *'t Mergh* bl. 25 gaat nog een ander spreekwoord vooraf. Zoo staat er:

Hoe krommer houd, hoe beter kruc:
hoe snooder hoer, hoe meerder gluck.

In *Adag. quædam* bl. 36 komt noch een *kwade schalk*, noch een *slimme boef*, noch eene *snoode hoer* voor, maar eene of andere *zorgelooze ziel*, dat is: *onnoozele hals.* Men leest er: *Hoe meerder siel, hoe meerder geluck.*

bl. 66. *aanw.* 1.

Hoeren en boeven zijn één gespan. Zoo bij Servilius bl. 256 en Sartorius *sec.* VIII. 27 aldus: *Hoeren ende boeuen is een gespan.*

Bij Gruterus II. bl. 149 en in *'t Mergh* bl. 26 vindt men: *Hoeren en boeven, een gespin. Gespin* levert zoowel een goeden zin als *gespan: één gespin = eenerlei weefsel*, dat hier voor *dezelfde werkzaamheid* of *gelijken toeleg* geldt. Het kan echter ook verbasterd of eene drukfout zijn.

bl. 66. *aanw.* 3.

Ik prijs hem, dewijl hij vroom is; maar wanneer hij een boef wordt, zoo laak ik hem.

Op *Campen* bl. 26 en bij Meijer bl. 13 leest men: *Ick looue eenen, die wijl hy vrom is, mer wan hy en boeue wordt, soe schelde ick hem. Vrom* is eene andere uitspraak van *vroom*, *mer* van *maar*, en *wan* beteekent hetzelfde als *wanneer.*

bl. 66. *aanw.* 5.

Jong een heer, oud een boef.

Gruterus III. bl. 153 heeft: *Jong heere, oud ribaud. Ribaud* is het Fransche woord. Wij zeggen *rabauw* of *rabaut*, dat is: *boef* of *gaauwdief.*

bl. 66. *aanw.* 7.

Men zal geene boeven zalven.

In *Prov. seriosa* bl. 30 staat: *men en sal geen bouen olyen. Bouen* is eene misstelling voor *bouven* of *boeven; olyen* of *oliën* is *met olie bestrijken* of *zalven.* Ook Hoffmann 489 heeft: *Men en sal gheen boeven olien*, en op *Delf* bl. 29 vindt men: *men en sal ghcen boeuen olyen.*

neer zij meest effect maakt. Men leest er:

Wie van een ander quaat wil spreken,
moet zijn hand in den boesem steken.

Servilius bl. 169 gebruikt *hebben*, en stelt de spreekwijze onbepaald voor. Hij zegt: *De hant in den boesem hebben.*

bl. 73. *aanw.* 16. (Zie ook bl. XIV, LIII.)

Hij broedt (of: *voedt*, ook wel: *koestert*) *eene slang in zijnen boezem, die hem het hart zal afsteken.*

Hij broedt eene slang in zijnen boezem, die hem het hart zal afsteken. Zoo bij Tuinman I. bl. 91 en Bogaert bl. 71.

Tuinman I. bl. 47 geeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, en laat dus de uitwerking achterwege. Hij heeft: *Hy broed een slang in den boezem.* Zoo ook Modderman bl. 135, die het echter als meer zeldzaam doet voorkomen. Hij zegt: *men broedt wel eens eene slang in den boezem.*

Hij voedt eene slang in zijnen boezem, die hem het hart zal afsteken.

Zoo komt het spreekwoord alleen voor het eerste gedeelte voor bij v. Eijk II. bl. 81: *Hij voedt een slang in zijn boezem.*

Ook Kerkhoven bl. 56 heeft het zoo, met verwisseling van *boezem* in *borst: ge voedt in uw borst een slang.*

Hij koestert eene slang in zijnen boezem, die hem het hart zal afsteken. Zoo bij Tuinman II. bl. 103 aldus: *men koestert een slang in den boezem, die naar 't hert steekt.*

Gales bl. 14 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, dat hij door het gebruik van het woord *doorgaans* bijna tot eene algemeenheid maakt. Hij zegt: *zij koesteren doorgaans eenen slang in hunnen boezem.*

Ook in *Veeteelt* bl. 121 wordt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord opgenomen, verduidelijkt door eene wederkeerige werking. Zoo staat er: *Die koestert zich een' slang in eigen boezem.*

Folqman bl. 124 heeft *broeden*, *voeden* noch *koesteren*, maar *opkweeken: Gy queekt een slang op in uwen boezem.*

Lublink *Verh.* bl. 99 heeft *kweeken*, en wel in onbepaalden zin: *een slang in den boezem kweeken.*

In *Motz* bl. 33 vindt men *dragen*, en de *slang* met het *serpent* verwisseld. Zoo staat er: *Hy draecht tserpent in den boesem.*

bl. 74. *aanw.* 10.

Hij is zoo opregt' als een bokshoorn. Zoo bij Tuinman II. bl. 91 en v. Eijk I. *nal.* 69.

In plaats van *opregt* vindt men in *Gedachten* bl. 752 *regtop: hij is zoo regtop als een bokshoorn.* De voorstelling is dan figuurlijk te verstaan.

Sartorius *pr.* V. 33 heeft eene andere figuurlijke uitdrukking: hij spreekt van *droog*. Zoo leest men bij hem: *Hy is soo droogh als een boxhoorn.*

bl. 75. *aanw.* 9.

Bij de pijpen hoort eene bom.

In *Prov. seriosa* bl. 39 leest men: *ter pipen hoert een bomge.* Het Fransche woord voor *bom* is *bombe*. wij bezigen nog wel *bomme*, en vroeger zei men *bomge:* het is eene benaming, waarvoor wij thans *trommel* zeggen.

Hoffmann 643 heeft: *Ter pipen hoort een bonghe.* Het oorspronkelijke woord voor *bom* is *bonge*, zooals het van ouds voorkomt, en bij Maerlant gevonden wordt. Ook op *Delf* bl. 38 vindt men 't zoo: *ter pypen hoert een bonghe.*

bl. 75. *aanw.* 11. (Zie ook II. bl. XI.)

De pijp moet naar de bom zijn. Zoo bij Gruterus II. bl. 136 en in 't *Mergh* bl. 12 aldus: *Die pyp moet nae de bom zyn.* Ook Cats bl. 428 zegt: *De pijp moet naer den bom zijn*, v. Alkemade bl. 33: *De Pyp moet na de Bom syn*, gelijk mede Modderman bl. 101.

In *Prov. seriosa* bl. 34 staat: *nader bommen salmen pipen*, en bij Hoffmann 556: *Nae der bonghen sal men pipen*, gelijk het zoo mede op *Delf* bl. 33 voorkomt.

bl. 76. *aanw.* 7. (Zie ook bl. XL.)

Er is geen ekster, of hij heeft wat bonts.

In *Prov. seriosa* bl. 38 leest men: *ten is geen aecster sij heuet wat bonts. Aakster* is eene andere uitspraak van *ekster*, die nog geldt. Hoffmann 631 heeft mede: *Tis gheen exter, si en hevet wat bonts*, en op *Delf* bl. 38 staat: *ten is gheen hexter si en heeft wat bonts. Hexter* wordt hier en dáár voor *exter* of *ekster* gebruikt, daar de *h* alleen eene scherpe uitblazing van den adem is, die men willekeurig hier wegliet en dáár bijvoegde, of omgekeerd. Ook De Brune bl. 473 heeft: *Gheen exter of zy heeft wat bonds.*

Voor *bont* komt *wit* bij Gheurtz bl. 11: *Daer en is gheen exter sy en heeft wat wits*, en bij Zegerus bl. 41: *Men vint gheen exter sy en heeft wat widts.* Dit doet het spreekwoord niet van beteekenis of toepassing veranderen: men heeft het beest alleen op eene andere wijze bezien.

bl. 76. *aanw.* 17.

De boof is geborgen. Zoo bij Sartorius *sec.* II. 80 aldus: *De boof is geberght.* Het woord *boof* schijnt de Nedersaksische uitspraak voor ons *boef* te zijn. Maar *boef* gebruikte men vroeger niet alleen in een kwaden zin, maar mede in de beteekenis van *knaap*, zoo als het Hoogduitsche *bube* en het Engelsche *boy* thans nog beteekenen. Het Latijnsche

spreekwoord bij Sartorius geeft aanleiding, om *Amor* voor den hier bedoelden *knaap* te houden. Zoo zou *de boof is geborgen* kunnen beteekenen: *de liefde is gered.*

bl. 77. *aanw.* 1.

Hij laat de lip hangen als de merrie van Booi.

Op *Campen* bl. 43 staat: *Hoe laat hij die lippen hanghen, als Boysters merrye.* Even als *Boy* of *Boi*, waarvoor wij *Booi* zeggen, is ook *Boyster* of *Boister* een woord van Engelschen oorsprong, waardoor een *zuurziende, leelijke, ruwe, wilde kerel* wordt aangeduid.

bl. 77. *aanw.* 5. (Zie ook bl. XIV.)

Als de peer rijp is, valt zij van den boom. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 6: *als die peer rijp is so valt se van den boem*, bij Hoffmann 92: *Als die pere rijp is, so valt si van den boom*, op *Delf* bl. 6: *Als die pere rijp es valt si vanden boem*, en bij Gruterus III. bl. 124: *Als de peir ryp is, zo valtse vanden boom.*

Bij De Brune bl. 32 vindt men het spreekwoord op deze wijze:

Een rijpe peer,
valt haest ter neer.

Zoo ook bij Willems VIII. 113.

In *Motz* bl. 83 wordt daarenboven de spoed uitgedrukt, waarmede de val plaats heeft. Zoo leest men: *De pere valt subijtelick als sij rijp is. Subijtelick* is een bastaardwoord, waarvoor wij nog *subiet* zeggen, en dat zooveel beteekent als *plotseling, gezwind.*

In *Adag. quædam* bl. 66 wordt bij de *rijpe peer* ook de *volwassen appel* opgenomen. Zoo staat er:

Volwassen Appel, en rijpe Peer
valt light te neer.

bl. 77. *aanw.* 6.

Als Januarij stof maakt, dan groeit het koren als een eikenboom.

In *Motz* bl. 57 komt het spreekwoord op de volgende wijze voor: *Als Louwmaent stof maeckt, soe wordt tgreyn ghelijck als eycken.* Oudtijds zei men *grein* voor *graan*, naar de Fransche uitspraak van *graine. Eik* is natuurlijk *eikenboom.*

bl. 77. *aanw.* 7. (Zie ook bl. XIV, LIII.)

Buig het rijsje (of: *takje*), *terwijl het jong is; als het een boom geworden is, is het te laat.*

Buig het rijsje, terwijl het jong is; als het een boom geworden is, is het te laat.

Cats bl. 408 heeft: *Jonck rijs is te buygen, maar geen oude boomen.* Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 89, bij v. Eijk III. bl. 52 en Bogaert bl. 63.

In 't *Mergh* bl. 53 heet dit: *Jong Rijs, kanmen buygen, maer geen oude Bomen.*

Cats bl. 451 zegt:

Vrient! zijt gy wijs,
Buyght jeughdigh rijs,
Want d'oude stam
Is al te stram.

Zoo ook Modderman bl. 131.

Verder komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor. Zoo bij Gruterus III. bl. 124: *Als de rysen jong zyn moetmen zy buygen*, bij Tuinman I. bl. 90 en op *Mei* 20: *Buigt het rysje, terwijl het jong is*, en bij Guikema I. 12: *Men moet het rijske buigen, terwijl het jong is.*

Het *jonge* wordt door het *kleine rijsje* vervangen op 25 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 94: *Buight het rijsken, terwijl het klein is.*

Nog wordt het *rijsje* als *zwak* voorgesteld in *Sel. Prov.* bl. 89: *Terwyl het rysje swack is, moet men t' buyghen.* Zoo ook door Richardson bl. 23, Wassenbergh I. bl. 94 en Bogaert bl. 63.

Eindelijk wordt ons een *teêr rijsje* gegeven door Wassenbergh bl. 85: *Als het rijsje teêr is, moet men het buigen*, en door Martinet 28: *men moet het rijsje buigen terwijl het teêr is*, gelijk het zoo mede voorkomt in *Magazijn* III. bl. 179, *Fakkel* bl. 183 en bij Koning bl. 28.

De Brune bl. 130, 132 wil zich met geen *buigen* bemoeyen, maar spreekt van *bedwingen*, terwijl de voorgestelde werking daarenboven door een nieuw spreekwoord wordt aangedrongen, met dit als één geheel voorgesteld. Zoo staat er:

Bedwinght het rijsjen jonck en teer,
Daer gheen bedwanck is, is gheen eer.

Zoo ook bij Willems VII. 26.

Buig het takje, terwijl het jong is; als het een boom geworden is, is het te laat.

Alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord wordt door v. d. Hulst bl. 11 opgenomen. Hij zegt: *Men moet het takje buigen als het jong is.*

Niet het *rijsje* of *takje*, maar het *boompje* zelf moet gebogen worden, zooals het in *Geschenk* bl. 2-4 wordt voorgesteld: *Men moet het boompje buigen, terwijl het jong is.* Zoo ook in *Adag. quædam* bl. 40, waar daarenboven tot spoed wordt aangespoord. Men leest er:

Ionge Boomen moet men boogen,
eer dat sij droogen.

Boogen voor *buigen*, hier om het rijm, komt echter meermalen voor.

In *Sel. Prov.* bl. 93 wordt de moeilijkheid van het tegenovergestelde uitgedrukt van 'tgeen in het spreekwoord is aangewezen: *Een oude boom is quaet te buyghen.*

Tuinman bl. 63 spreekt van een *ouden stam*, en zegt, dat geene aangewende moeite daarop baten kan: *Men poogt vergeefs een ouden stam te buigen naar zijn zin.*

Raven II noemt de zaak slechts op. Zoo zegt hij: *De man, die een' ouden boom wil buigen.*

bl. 77. *aanw.* 20. (Zie ook bl. XIV, LIII.)

Een boom, die gedurig verplant wordt, gedijt zelden (of: *draagt zelden goede vrucht*, ook wel: *kan geene wortelen schieten*).

Een boom, die gedurig verplant wordt, gedijt zelden.

Op 21 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 94 heeft men: *Bomen dicmen veel verplant, dyen zelden wel*, en bij Cats bl. 493 en in 't *Mergh* bl. 48 staat: *Boomen die men veel verplant, gedeyen selden.*

Zelden wordt met *niet* verwisseld door Guikema I. 35: *Een boom, die dikwijls verplant wordt, gedijt niet.*

Bogaert bl. 107 heeft daarenboven *groeyen* voor *gedijen* in de plaats gebracht: *Boomen die veel verplant worden, groeijen niet.*

Zegerus bl. 49 bepaalt zijne bemoeying tot het *planten verzetten* in plaats van *een boom verplanten.* Hij zegt: *Planten die dicwils verset worden, beclyuen selden.* Het werkwoord *beklijven* is nog niet geheel verouderd. Het beteekent: *vast*, of *bestendig*, of *van duur zijn*, en komt dus met *gedijen* overeen. Ook bij Gruterus II. bl. 161 en in 't *Mergh* bl. 37 komt het spreekwoord zoo voor.

Beklijven wordt op zijn Duitsch voorgesteld als *beklijben* in *Adag. quædam* bl. 53 en *Adag. Thesaurus* bl. 55: *Planten die dickwils versedt worden, becleyben selden.*

Een boom, die gedurig verplant wordt, draagt zelden goede vrucht. Zoo in *Motz* bl. 4 op deze wijze: *Den boom die dic versedt wordt brengt selden goede vrucht*, en op *Campen* bl. 34 aldus: *Een boom die dicwils versettet wordt, draecht selden guede vrucht.*

Een boom, die gedurig verplant wordt, kan geene wortelen schieten. Zoo bij Tuinman I. bl. 127.

Het zelfstandig naamwoord *wortelen* wordt in *Sel. Prov.* bl. 177 met het werkwoord van dien naam verwisseld. Zoo staat er: *Bomen, die men veel verplant, wortelen selden.*

Door De Brune bl. 380 wordt het spreekwoord nog aldus voorgesteld:

Een boom, die dicwils wert verplant,
En vat niet licht, maer wert tot schand,

gelijk mede op deze wijze:

Boomen, die-men veel verplant,
Noyt en zijns' in goede stand.

bl. 77. *aanw.* 24. (Zie ook bl. XIV.)

Een kwezel, een ezel en een notenboom moeten door slagen goed worden. Zoo bij v. Eijk II. *nal.* bl. VII.

Door De Brune bl. 314 wordt de *kwezel* in eene *vrouw* gemetamorphoseerd. Hij zegt:

Ezel, note-boom, en vrouw,
't Slaen dat is haar vvis behouvv.

(Folie I. 288) doet ook de *ezel* verdwijnen. Men leest er: *De wyven en Notebomen, (zullen ze goed zyn,) moeten geslagen worden.*

Eindelijk blijft de *notenboom* alleen over in *Adag. Thesaurus* bl. 11. Daar vindt men:

Den notten-boom sal vruchten draegen
Is 't dat gy hem kastydt met slaegen.

Ook der *vrouw* is men alleen gedachtig. Zoo staat op *Campen* bl. 61: *Sy slacht den Noeteboom. sy betert niet dan mit slaghen.*

bl. 77. *aanw.* 27. (Zie ook bl. XIV, XL, LIII en II. bl. XI.)

Geen eikenboom viel ooit van éénen slag (of: *op den eersten slag*), *zei de specht, en hij pikte daarin.*

Geen eikenboom viel ooit van éénen slag, zei de specht, en hij pikte daarin.

Het eerste gedeelte van het spreekwoord komt slechts voor. Zoo leest men bij Servilius bl. 31: *Noyt en viel eenen eyken boem van eenen slach*, bij Zegerus bl. 46: *Noyt en vieler eycken boom met eenen slach*, bij Gruterus II. bl. 143 en in 't *Mergh* bl. 18: *Eyken boom viel noyt van eenen slach*, bij De Brune bl. 279, 472: *Daer viel noyt eyck van eene slagh*, en bij Everts bl. 345: *De eikenboom valt niet met eenen slag.*

Vervolgens wordt alleen van *boom* gesproken, zonder de soort te noemen. Zoo vindt men op *Campen* bl. 114: *Die boom en valt niet van eenen slach*, en in *Sel. Prov.* bl. 29: *Daer en viel noyt boom van eenen slagh.*

Geen eikenboom viel ooit op den eersten slag, zei de specht, en hij pikte daarin.

Zoo vindt men het spreekwoord bij v. Nyenborgh bl. 324, met dit onderscheid, dat er slechts van *boom*, niet van *eikenboom* gesproken wordt. Hij zegt: *nooyt viel een Boom met de eerste slagh, seyde den specht, en pickte daer in.*

Verder vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, maar dan voor den *eikenboom.* Bij Gruterus II. bl. 159 en in 't *Mergh* bl. 35 leest men: *Noyt viel eyken boom ten ersten slach*, bij De Brune bl. 66:

De eyck, die vast ghewortelt staet,
De eerste slagh niet neer en slaet,

en in *Magazijn* 78: *De eikenboom valt niet op den eersten slag.*

De verdere verzamelaars spreken niet meer van een *eikenboom*, maar strekken hunne opmerkingen tot *alle boomen* uit. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 12: *die boem en valt niet ten eersten slaghen*, bij Hoffmann 200: *Den boom en valt niet ten iersten slaghe*, op *Delf* bl. 12: *den boom en valt ten eersten slaghe*

niet, in *Motz* bl. 5: *Met den eersten slach en valt den boom niet*, bij Gheurtz bl. 11 en Sartorius *pr.* IX. 63: *Daer valt gheen boom ten eersten slaeghe*, bij Gheurtz bl. 18: *Een boom valt ten eersten slaeghe niet*, op 15 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 96: *De boom en valt ten eersten slage niet*, bij Idinau bl. 279: *Den boom en valt metten eersten slaghe niet*, bij Gruterus II. bl. 132 en in 't *Mergh* bl. 8: *Den boom en valt niet met den eersten slag*, bij Cats bl. 426 en in *Sel. Prov.* bl. 185: *Geen boom en valt ten eersten slagh*, in 't *Mergh* bl. 7: *De boom valt met der eerster slagh niet*, bij De Brune bl. 66: *Den boom valt niet met d'eerste slagh*, en bl. 434:

Gheen boom, die met de eerste slagh,
Hoe sterck hy was, oyt neder-lagh,

bij v. Alkemade bl. 141, Tuinman I. bl. 87, in *Adag. Thesaurus* bl. 28, bij Reddingius bl. 55, Modderman bl. 145 en Raven VII: *Geen boom valt met de eerste slag*, bij Tuinman I. bl. 247 en Modderman bl. 5: *een boom valt niet met den eersten slag*, in *Adag. quædam* bl. 26 en *Wijsheid* bl. 134: *Geen boom valt op den eersten slagh*, bij Gales bl. 35: *geen boom valt dog in den eersten slag*, bij Kerkhoven bl. 57: *Geen boom, bij d' eersten slag valt neder op den grond*, bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 63: *een boom valt nooit op den eersten slag*, bij v. Eijk III. bl. 36: *Een boom valt niet bij den eersten slag*, bij v. d. Bergh bl. 270: *Niet en valt die boom ten iersten slage*, bij Sancho-Pança bl. 33: *De boom valt nooit den eersten slag*, bij Bogaert bl. 100: *Geen boom valt ten eersten slag*, en op 15 *Maart* 53: *De boom en valt by den eersten slag niet.* Waarlijk, hier mag men wel zeggen: welk eene verscheidenheid bij zooveel overeenstemming!

In *Adag. quædam* bl. 29 vindt men het worden en vergaan vereenigd, en alzoo twee spreekwoorden verbonden. Zoo staat er:

Geen boom wast op eenen dagh,
geen boom valt den eersten slagh.

bl. 77. *aanw.* 33.

Het schijnt, dat hij van den kersenboom gevallen is.

Servilius bl. 142 zegt: *Tschynt dz hy van den kerselaer gheuallen is.* *Kerselaar* staat naar eene vroeger zeer gewone vorming voor *kersenboom*, even als *appelaar* voor *appelboom*, *notelaar* voor *notenboom*, enz.

bl. 78. *aanw.* 12. (Zie ook bl. XL en II. bl. XI.)

Men moet geene oude boomen (of: *palen*) *verzetten.*

Men moet geene oude boomen verzetten. Zoo bij v. d. Hulst bl. 11.

Verzetten wordt verwisseld met *verplanten* door Wassenbergh bl. 86: *oude boomen moet men niet verplanten.*

Tuinman II. bl. 231 en v. Eijk III. bl. 39 geven tevens te kennen, dat uit den aard der zaak geene groeying kan plaats hebben. Zij zeggen: *Oude boomen laten zich niet verplanten.*

Guikema II. 38 stelt de zaak niet geheel ondoenlijk, ofschoon hij het moeilijke er van erkent. Hij heeft: *Oude boomen laten zich niet ligt verplanten.*

Tuinman I. bl. 90 voegt het *buigen* bij 't *verplanten.* Zoo leest men: *oude boomen laten zich niet buigen, noch verplanten.*

Op 27 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 93 vindt men bij de opgave de reden der daarin uitgedrukte waarheid gevoegd. Zoo staat er: *Alsmen ouwe bomen verplant, gaanse veel uyt.* *Uitgaan* zegt hier zooveel als *sterven.*

Bij Gheurtz bl. 54 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor, met dit onderscheid, dat *veel* met *gaarne* verwisseld wordt, dat wil zeggen: het meesttijds plaatsgrijpende wordt een bijna zeker gebeuren, daar dit in den aard van het voorwerp licht. Hij zegt: *Ouwe boomen verplant gaen gheerne uyt.*

Sartorius *pr.* (III. 4), V. 1 noemt de zaak alleen. Hij heeft slechts: *Oude boemen verplanten.*

Men moet geene oude palen verzetten. Zoo bij v. d. Willigen 14: *Men moet oude palen niet verzetten*, bij Modderman bl. 18: *men moge al geene oude palen verzetten kunnen*, en bij Schaberg bl. 67, 71 weder: *men moet de oude palen niet verzetten.*

V. Eijk bl. 24 voegt de woorden achter het spreekwoord, die ook de spreukschrijver (*Spreuk.* XXII: 28) er bij voegt. Hij zegt: *geene oude palen verzetten, die de vaderen gemaakt hebben.*

De *oude palen* zijn hier *grenspalen*, en die deze *verzet*, verrijkt zich op eene eerlooze wijze met eens anders grondeigendom.

Geen oude boomen te verzetten, is in 't belang van hun leven en hunne vruchtbaarheid. Men past dit toe op oude menschen.

De beteekenis der beide hier vereenigde spreekwoorden loopt dus nog al uiteen.

bl. 78. *aanw.* 22. (Zie ook II. bl. XI.)

Wie keurboom zoekt, moet dikwijls met vuilboom tevreden zijn (of: *die vuilboom vindt*).

Wie keurboom zoekt, moet dikwijls met vuilboom tevreden zijn. Zoo bij Gruterus II. bl. 136 en in 't *Mergh* bl. 12 aldus: *Die te lang soeckt den Kuerboom, moet dicwyls metten Vuylboom te vreden zyn.*

Wie keurboom zoekt, die vuilboom vindt.

V. Alkemade bl. 46 zegt: *Die te keurboom gaat, komt dik tot vuylboom.*

Tuinman I. bl. 63, 263, 342, *nal.* bl. 6 en Mulder bl. 436 stellen de zaak onbepaald voor: *Van keurboom tot vuilboom komen.*

Gruterus II. bl. 135 maakt van de zelfstandige naamwoorden *keurboom* en *vuilboom* de werkwoorden *keurboomen* en *vuilboomen*, wat onze taal, even-

als van eene menigte andere, ook van deze toelaat. Hij zegt: *Die Kuerboomen wilt, Vuylboomt gern.* Zoo ook in 't *Mergh* bl. 11.

bl. 78. *aanw.* 30. (Zie ook bl. XIV.)

Als de boonen bloeijen, De zotten groeijen. Zoo bij v. Eijk III. bl. 40.

Bij Gruterus II. bl. 125 en in 't *Mergh* bl. 2 heeft men:

Als de boonen bloyen,
beginnen de sotten te groyen.

Bloyen = *bloeyen; groyen* = *groeyen.* Gruterus III. bl. 124 zegt ook:

Als de boonen bloyen
de zotten groyen.

In 't *Mergh* bl. 7 en bij Meijer bl. 92 vindt men:

De boonen bloeyen,
de sotten groeyen.

In *Adag. quædam* bl. 1 wordt het spreekwoord op deze wijze voorgesteld:

Als de Boontiens bloeyen,
dan siet men de Sottekens groeijen.

Bij Gruterus II. bl. 130 staat:

De boonen boyen,
de zotten groyen.

Boyen geeft geen zin, 't is blijkbaar eene drukfout voor *bloyen* = *bloeyen.*

Op *Campen* bl. 97 leest men: *Als de Bonen bloeyen, soe en sint die gecken niet wijs. Sint* = *zijn*, volgens het Hoogduitsch.

Op dezelfde bladzijde wordt mede gezegd: *Die Bonen bloeyen mit hem.* Ook De Jager *Bijdr.* bl. 484 zegt slechts: *de boonen bloeijen.*

bl. 79. *aanw.* 3. (Zie ook bl. LIII.)

Boontje Komt om zijn loontje. Zoo in *Magazijn* 11, bij v. d. Hulst bl. 40, v. Waesberge *Geld* bl. 167, v. Eijk III. 22, Guikema I. 2, Modderman bl. 76 en in *Landbouwer* bl. 70.

Winschooten bl. 273 heeft een meer bepaald onderwerp. Hij zegt:

het boontje
komt om sijn loontje.

Zoo ook in *Landbouwer* bl. 81.

Braakënburg bl. 59 heeft het mede zoo, de uitdrukking nog versterkt door de invoeging van het woordje *toch.* Hij zegt:

Het boontje
toch komt om zijn loontje.

In *Verz.* bl. 43 wordt, in plaats van aan *boontje*, de bepaling aan *loontje* gegeven, waardoor echter de betrekking tusschen *boontje* en *loontje* vervalt. Zoo staat er:

boontje
komt om het loontje.

Everts bl. 232 stelt het spreekwoord in den verleden tijd voor. Zoo leest men:

boontje
kwam om zijn loontje.

Sancho-Pança bl. 34 keert het spreekwoord om, en verandert daardoor oogenschijnlijk van regeering. Men vindt bij hem:

Loontje
Koomt om zijn boontje.

Dit kan mede een goeden zin geven, als men 't op deze wijze verstaat: *Loontje komt* (d. i. verschijnt of is aanwezig) *om* (d. i. ten gevolge van) *zijn boontje*, met andere woorden: het loontje blijft niet achter, waar 't de vergelding van zijn boontje betreft.

bl. 79. *aanw.* 4. (Zie ook bl. LIII en II. bl. XI.)

Dat is zooveel als eene boon in den brouwketel. Zoo in *Motz* bl. 9 op deze wijze: *Tis een boone in eenen brouwketel*, en bij Sartorius *sec.* IX. 5 aldus: *Het is een boon in een brouw-ketel.*

V. Eijk III. bl. 39 duidt de geringheid aan door de invoeging van het woordje *maar.* Hij zegt: *Het is maar een boon in een brouwketel.*

Nog wordt de geringheid aangewezen door de woorden *helpt niet.* Zoo leest men op *Campen* bl. 84: *Ten helpt niet meer, dan een boone in een brouwketel*, bij Gruterus II. bl. 139 en in 't *Mergh* bl. 15: *Een boone in eenen brauketel helpt niet*, bij Wassenbergh II. bl. 128 op zijn Friesch: *'t Helpt nin meer as ien boan yne broutjettel*, en in *Landbouwer* bl. 81: *Dat helpt niet meer, dan ééne boon in den brouwketel.*

Ofschoon het woordje *niet* gemist wordt, geeft de wijze van uitdrukking toch evenwel de geringe hoeveelheid der aangebrachte hulp te kennen. Zoo zegt Winschooten bl. 271: *dat helpt soo veel, als een boon in een brouwkeetel*, Tuinman I. bl. 372: *Dat helpt, als een boon in een brouwketel*, Gales bl. 37: *het zal hem helpen als een boon in de brouwketel*, en Modderman bl. 136: *alles helpt dikwijls als eene boon in den brouwketel.*

Bij Gruterus II. bl. 167 en in 't *Mergh* bl. 42 wordt het spreekwoord vragenderwijze voorgesteld. Zoo leest men: *Wat helpt een boon in een brouketel?*

Tuinman I. bl. 131 spreekt van *vullen: 't Vult als een boon een brouwketel.*

Sartorius *tert.* II. 22 maakt van *werpen* gewag, waardoor echter de geringheid in uitdrukking vervalt. Hij heeft: *Ghy werpt een boon in een brouwketel.*

Dat vervallen maakt zelfs plaats voor de aanduiding eener wezenlijkheid, wanneer men van *aanbieden* spreekt. Men doet dat in *Euphonia* bl. 515 op deze wijze: *ik heb uwe Euphonia nu en dan eens eene boon in haar' brouwketel aangeboden.*

Bij v. Alkemade bl. 153 wordt onbepaald gesproken: *Een boon in een brouwketel werpen.*

Idinau bl. 291 noemt de zaak alleen. Hij zegt:

Een boon in eenen brauwv-ketel. Op dezelfde wijze handelt Tuinman I. bl. 325, terwijl v. Waesberge *Wijn* bl. 15 heeft: *zoo veel als een boon in een brouwketel.*

Sancho-Pança bl. 25 maakt de *boon* tot eene *vlieg.* Zoo vindt men het spreekwoord voorgesteld: *Dat geeft zoo veel als eene vlieg in eenen brouwers-ketel.*

bl. 79. *aanw.* 21.

Hij slacht de suikerboontjes (of: *groene erwtjes*): *hij heeft zijn' tijd* (of: *zijne beste dagen*) *gehad.*

Hij slacht de suikerboontjes: hij heeft zijn' tijd gehad. Zoo bij v. Eijk III. bl. 40 aldus: *Hij gelijkt de princesse of suikerboontjes; hij heeft zijn tijd gehad.*

Sancho-Pança bl. 46 heeft *pekens* dat is: *peertjes* voor *boontjes.* Door eene niet ongewone uitlating der *r* aan 't slot eener lettergreep is *pékens* gezegd voor *peerkens.* Daarenboven geeft hij het spreekwoord onbepaald op. Hij zegt: *Zynen tyd gehad hebben gelyk de suikerpekens.*

Hij slacht de suikerboontjes: hij heeft zijne beste dagen gehad. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Hij slacht de groene erwtjes: hij heeft zijn' tijd gehad. Zoo bij Tuinman I. bl. 13 op deze wijze: *Gy hebt uw tijd gehad: gy slacht de groene ertjes.*

Hij slacht de groene erwtjes: hij heeft zijne beste dagen gehad.

Alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord komt voor bij Tuinman I. bl. 316, met verwisseling van *hebben* in *leven.* Hij zegt: *hy heeft zyn beste dagen geleeft.* Zoo mede II. bl. 44: *Zulke hebben hun beste dagen geleeft.*

bl. 80. *aanw.* 32. (Zie ook bl. XL, LXXV.)

Eerst in de boot, keur van riemen. Zoo in 't *Mergh* bl. 50, bij Witsen bl. 490, Winschooten bl. 33, 207, Smids XII, v. Moerbeek bl. 248, Fischer bl. 107, v. Eijk I. bl. 69 en v. Lennep bl. 40.

Tuinman I. bl. 141, d'Escury bl. 18 en Modderman bl. 115 hebben: *Die eerst in de boot is, heeft keur van riemen;* Tuinman I. bl. 174 en Wassenbergh II. bl. 120 zeggen: *Die eerst in de boot komt, heeft keur van riemen;* op *Julij* 2 staat: *'t Eerst in de boot, keur van riemen;* terwijl in *Verz.* bl. 45 en bij v. Hall bl. 308-310 te lezen is: *die eerst in de boot springt, heeft keur van riemen.*

Cats bl. 458 heeft *keur* met *keus* verwisseld. Hij zegt: *Eerst in de boot keuse van riemen.* Ook v. Lennep bl. 176 heeft het zoo.

Gruterus III. bl. 136 spreekt van *royers* = *roeyers* in plaats van *riemen*, en heeft dus de *werkers* voor de *werktuigen* genomen; maar het kan ook zijn, dat men *royers* = *roeders* te nemen hebbe, en dan is 't de naam, dien in 't Hoogduitsch nog de *roeiriemen* dragen, waardoor in dat geval de zaak dezelfde blijft. Hij zegt: *Die eerst inden boot is heeft keur van royers.*

bl. 80. *aanw.* 35. (Zie ook bl. XL, LIII en II. bl. XI.)

Hij zoude eer eene hulk verteren, dan dat hij eene boot zoude winnen. Zoo bij Tappius bl. 79 aldus: *He söüde er een hulck vertheren dann een both winnen. Both* voor *boot* geeft eene onregelmatige spelling. Ook Gheurtz bl. 32 heeft op dezelfde wijze: *Hy sou eer een hulck verteeren dan een boot winnen*, gelijk Sartorius *sec.* V. 47: *Hy soude eer eene Hulck verteeren, eer hy een Boot soude winnen*, en v. Alkemade bl. 183: *Hy zouw eer een hulk verteeren, als een boot winnen.*

Sartorius *tert.* I. 39 noemt tevens de lui, op wie het spreekwoord past. Hij zegt: *Een hoop deughnieten, daermen eer een hulck mede soude verteeren, dan een boot winnen.*

Gruterus II. bl. 152 toont in de vergelijking, die hij maakt, dat hij zijne lui op 't oog had, ofschoon hij ze niet noemt. Hij heeft: *t' Is lichter een hulc verteeren, dan een boot winnen.* Ook in 't *Mergh* bl. 28 vindt men 't zoo.

bl. 81. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LIII, LXXV.)

Van de boot komt men in het schip.

Cats bl. 411 heeft *raken* = *geraken* in de plaats van *komen.* Hij zegt: *Van de boot raeckt men in het schip.* Zoo ook in 't *Mergh* bl. 57, *Sel. Prov.* bl. 69, 214, bij Tuinman I. bl. 167, Modderman bl. 116 en Bogaert bl. 61.

Modderman bl. 5 zegt, dat het gaauw gaat. Zoo heeft hij: *van het bootje raakt men spoedig in 't schip.*

Tuinman II. bl. 173 spreekt van *klimmen*: *Men klimt uit de boot in 't schip.*

Cats bl. 465 stelt het spreekwoord aldus voor: *Daer dient eerst soo wat van de boot gesproken, om allenghskens aen het schip te geraken.*

Het *schip* wordt tot eene *schuit* gemaakt door v. Eijk I. bl. 68 en v. Lennep bl. 40, 194. Zij zeggen: *Van de boot komt men in de schuit.* Zóó heeft het spreekwoord veel van zijne kracht verloren.

bl. 81. *aanw.* 6.

Die zijn tijdje weet te gissen, En zijn touwtje weet te splitsen, En zijn glas te roere staan, Mag wel voor een' bootsman gaan. Zoo bij Cats bl. 458 aldus:

Die sijn tijtjen weet te gissen,
En sijn toutjen weet te splissen,
En sijn glas te roere staen,
Magh wel voor een bootsman gaen.

Tijtjen kan men beide op *tij*, dat is: *getij*, en *tijd* t'huis brengen: Cats spelt dan eens *tijd* met eene *t* en dan weder met eene *d*. Op beide kan het spreekwoord van toepassing zijn.

In *Zeepl.* bl. 70-85 wordt aan *tijd* gedacht. Zoo leest men er:

Die zijn tijdjen weet te gissen;
En zijn touwtjen weet te splissen;
En zijn glas te roere staan,
Mag wel voor een bootsman gaan.

In 't *Mergh* bl. 49 vindt men de redeneering op deze wijze:

Die zijn tijtjen wel gist,
en zijn touwtjen wel splist,
en zijn glas kan te roere staen,
die magh wel voor een Boots-man gaen.

bl. 81. *aanw.* 8.

De bordjes (of: *hekken*) *zijn verhangen.*

De bordjes zijn verhangen.

Bij v. d. Hulst bl. 77 komt de spreekwijze in den verleden tijd voor. Hij zegt: *De borretjes waren verhangen.*

De hekken zijn verhangen. Zoo bij v. Eijk III. bl. 21.

Tuinman I. bl. 151, 251 heeft: *De hekkens zyn verhangen*, Gales bl. VI: *de hekken zijn thans merkelijk verhangen*, en bl. 40: *de hekken zijn ten eenemaal verhangen*, v. Waesberge *Vrijen* bl. 65: *dan is het aan u om de hekken te verhangen*, Modderman bl. 18: *hoe de hekken worden verhangen*, en Bogaert bl. 77: *het hekken zal verhangen zyn.*

Scheltema II. bl. 25 geeft het spreekwoord eene uitbreiding, waardoor blijkt, in welk geval vooral de toepassing te vinden is. Hij zegt: *De hekken zijn verhangen, zeide Jarich Hottinga: eerst was ik, en nu is mijne vrouw baas.*

bl. 81. *aanw.* 14.

Hij zit na (ook wel: *hoog*, of: *boven*) *aan het bord.*

Hij zit na aan het bord en *Hij zit hoog aan het bord.*

Op *Campen* bl. 56 zijn beide deze spreekwijzen verbonden tot één geheel, met verwisseling van *zitten* in *zijn*. Zoo staat er: *Hy is nae ant brett, Hy is hooch ant brett. Bret*, dat het Hoogduitsch nog voor *bord* bezigt, is, door verplaatsing der *r*, *berd*, en dit alleen een klankverschil met *bord.*

Hij zit boven aan het bord. Zoo op *Campen* bl. 56 aldus: *Hy sit bouen ant brett.*

bl. 81. *aanw.* 15.

Ik heb eenen goeden steen op het bord.

Op *Campen* bl. 56 en bij Meijer bl. 27 vindt men het spreekwoord aldus: *Ick heb eenen gueden steen int brett. Steen* is hier *dobbelsteen.* De voorzetsels *in* en *op* worden wel eens met elkander verwisseld, naarmate het denkbeeld van voorwerp of werking meer bij de oppervlakte blijft of eenigzins tot het voorwerp of de werking indringt. Zoo staat bijvoorbeeld *in den naam* en *op den naam van iemand handelen* in denkbeeld volmaakt gelijk, en evenzoo zal voor eene zaak eenig geld *inbrengen* of *opbrengen* geen verschil in de beurs gebracht worden. Daarom vindt men hier *op* met *in* verwisseld: *int* = *op het.*

bl. 81. *aanw.* 19.

Vóór herberg, achter bordeel.

Gruterus III. bl. 171 heeft: *Voren taverne, achter bordeel. Taverne*, in onze Bijbelvertaling *taberne*, was vroeger zeer gewoon voor *herberg.*

Sartorius *sec.* VII. 72 zegt: *Hy houdt voor stoof, achter bordeel. Stoof*, voor *badstoof*, oudtijds ook in den zin van *taverne* gebezigd.

Bij denzelfden verzamelaar komt het spreekwoord nog eens op dezelfde wijze voor, maar onbepaald uitgedrukt. *Tert.* X. 17 staat: *Voor stoof, achter Bordeel houden.*

bl. 81. *aanw.* 29.

Ik zou hem wel een' knapzak vol hooi toevertrouwen, had ik borg voor het ledr. Zoo bij v. Eijk II. *nal.* 10. Ook Tuinman II. bl. 138 heeft het aldus: *Ik zoude hem wel een knapzak vol hooi toevertrouwen, had ik maar borge voor het ledr*, en Modderman bl. 116 op deze wijze: *wie men wel een knapzak vol hooi zou toevertrouwen, als men borg had voor het leer.*

In 't *Mergh* bl. 26 gaat, als voorzichtigheidsmaatregel, een ander spreekwoord vooraf, en komt het in zijn geheel op de volgende wijze voor: *Ick salder my te nacht op beslapen, ick wil hem een wetscher met hoy vertrouwen, als ik borge voor 't leer hebbe. Wetscher* of *watscher* gold vroeger voor *een lederen zak*, dienende tot *reiszak* of *valies.*

bl. 82. *aanw.* 15.

Gij zoudt wel brouwen zonder borstel.

Sartorius *sec.* III. 94 heeft: *Ghy soudt wel brouwen sonder bostel. Bostel* voor *borstel* wordt nog dikwerf gehoord; de uitlating der *r* achter sommige letters is niet vreemd.

bl. 82. *aanw.* 22. (Zie ook bl. LIII.)

De bosschen hebben ooren, en de velden oogen. Zoo in 't *Mergh* bl. 7 en bij v. Eijk III. bl. 2.

De beide in het spreekwoord genoemde zaken worden in omgekeerde volgorde opgegeven. Zoo staat er in *Motz* bl. 46: *T'velt heeft ooghen ende dbosch heeft ooren*, en bij Gruterus II. bl. 165 en in 't *Mergh* bl. 41: *t'Velt heeft oogen, en t'bosch heeft ooren.*

Oogen en *ooren hebben* wordt door De Brune bl.

129 als *geoogd* en *geoord zijn* voorgesteld. Hij zegt:
Doet altijds, als een man behoort,
't Velt is gheooght, het bos gheoort.

Op *Campen* bl. 108 en bij Meijer bl. 48 staat *wolt* = *woud* voor *bosch*. Men leest er: *tVelt heft ogen, tWolt heft oren.*

Gruterus II. bl. 130 spreekt van geene *oogen*, bij hem hebben en *bosschen* en *velden* beide *ooren*.. Hij heeft: *De boschen hebben ooren, en de velden ooren.* Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 170 op deze wijze: *T'velt heeft ooren. De bosschen hebben ooren.*

Tuinman I. bl. 70, behalve dat hij het *woud* in plaats van het *bosch* doet *hooren*, schenkt de *ooren* slechts aan ééne der beide partijen. Hij geeft het spreekwoord dus op: *'t Veld, of 't woud heeft ooren.*

In het *bosch* wordt niets vernomen, het geluid dringt alleen tot het *veld* door. Zoo op 30 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 121: *'t Veld heeft oren.*

bl. 83. *aanw.* 7.
Zoo men in het bosch roept, zoo roept het daar weder uit.

Op *Campen* bl. 21 vindt men het spreekwoord dus voorgesteld: *Soe men in den busch roepet, soe roeptet daer weder wt. Busch*, dat slechts eene andere uitspraak van *bosch* is, was voorheen mannelijk. Zoo leest men nog in den Statenbijbel van *den doornenbosch, den braambosch*, enz.

bl. 83. *aanw.* 24.
Boter maakt zoeten zin.

In *Prov. seriosa* bl. 8 staat: *botter maect sueten zin. Suet* = *zoet*. Hoffmann 124 heeft: *Botter maect soeten sin*, en op *Delf* bl. 8 leest men: *boter maect sueten sin.*

bl. XLV. kol. 1. *aanw.* 10.
Die goeden botertijd heeft, heeft de boter naar zijn' zin.

Gheurtz bl. 15 heeft: *de guedtz tijt botter heeft de botter synen vin. Guedts* = *goeden. Vin* is eene misstelling voor *zin*.

bl. 84. *aanw.* 8. (Zie ook bl. XL.)
Het is al zuivere boter voor de sponde.

Op *Campen* bl. 120 en bij Meijer bl. 58 vindt men: *Tis al roe botter voer die sponde. Roe* = *roo* is eene verkorte schrijfwijze òf voor *rood* òf voor *room*. Voor *rood*, waarvoor men hier en daar nog *roo* zegt, kan de beteekenis van *zuiver* niet opgaan, wel voor *room*, ofschoon het verkorte *roo* mij voor dat woord niet bekend is. *Roô-boter* moet bepaaldelijk iets goeds wezen, blijkbaar uit een ander spreekwoord met dat woord: *Het is altijd geene roô-boter voor den spaan*, waarvan de verzamelaar der *spreekwijzen betrekkelijk de veeteelt* bl. 124 zegt: „Niet altijd heeft men het goed zonder tegenspoed, en het beste en smakelijkste voor het opscheppen.” *Sponde* is in sommige streken onzes vaderlands nog voor *spinde* in gebruik, en *spinde*, thans en vroeger als *spijs-* of *broodkast* bekend, beteekende van ouds ook *room-*, *boter-* of *kaaskamer*. Ook Gheurtz bl. 65 heeft: *Tis al roo butter voï spont. Voï* zal hier voor *voir*, dat is: *voor* staan.

bl. 85. *aanw.* 18. (Zie ook bl. XL.)
De bout vindt de kerf wel.

In *Prov. seriosa* bl. 12 leest men: *die bout vint die mese wel. Meete* is een verouderd woord, waarvoor wij thans *kerf* zeggen. Of *mees* daarvoor ook gebruikt werd, is mij niet gebleken. Zoo niet, dan zal men aan den *vogel* van dien naam moeten denken. Hoffmann 197 zegt mede: *Den bolt vint die mese wael*, en op *Delf* bl. 12 heet het: *den bout vint die meese wel.* Ook Gheurtz bl. 15 heeft: *De bout vindt de meese wel.*

bl. 86. *aanw.* 2.
Iemand in een' bouw brengen.

Sartorius *pr.* IV. 50 heeft: *Een in een bauv brengen. Bauv* = *bauw*, dat ook voor *baauw* of *bouw* geldt, staat in betrekking tot het werkwoord *verbaauwen*, waarvoor wij thans nog *verbouwereeren* zeggen.

bl. 86. *aanw.* 8.
Hij is daaruit te winnen als honig uit eene braam.

Bij De Brune bl. 460 komt het spreekwoord onbepaald voor: *'T is heunigh uyt de braemen halen.* Zoo ook bij Sartorius *sec.* II. 26: *Hoonich uyt den braem halen.*

In *Prov. seriosa* bl. 41 vindt men: *tis daer wt te winnen als thonich wt den breems. Breems* is eene andere uitspraak van *bramen*.

Hoffmann 683 zegt: *Tis daer uut te winnen als honich uten bremmen. Bremmen* is alleen eene klankwisseling met *bramen*. Ook op *Delf* bl. 41 staat: *tes daer wt te winnen als honich wten bremme.*

Bij *breems* en *bremmen* zou men hier ook aan *horzels* of *wespen* kunnen denken. Deze geven geen *honig*, gelijk de *bijen* doen.

Tuinman I. bl. 9, 286 spreekt van geene *honig*. Hij zegt alleen: *'t Is uit den braam gehaalt.*

bl. 86. *aanw.* 14. (Zie ook II. bl. XI.)
Hoe ouder, hoe zotter Brabander; Hoe ouder, hoe botter Hollander. Zoo bij Tuinman II. bl. 12.

In *'t Mergh* bl. 25 vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord: *Hoe ouwer, hoe sotter Brabander.*

Bij Gruterus II. bl. 149 heeft men daarvoor: *Hoe ouwer, hoe zoeter Brabander. Zoeter* zal wel eene drukfout zijn voor *zotter*.

Verstegen X spreekt van geen *Brabander*, maar strekt zijne redeneering tot alle menschen uit. Hij heeft in 't algemeen: *Hoe ouder, hoe sotter.* Zoo ook Tuinman I. bl. 307, II. bl. 12.

Het laatste gedeelte van het spreekwoord komt mede afzonderlijk voor bij Gruterus II. bl. 149 en in 't *Mergh* bl. 26. Er staat: *Hoe ouwer hoe botter Hollander.*

bl. 87. *aanw.* 16.

Gebluschte brand ontsteekt spoedig weder.

Gruterus III. bl. 146 zegt: *Gebluston brant, onsteekt zaan. Zaan* of *saan* is een verouderd bijwoord voor *spoedig*; in 't Engelsch nog *soon.*

bl. 89. *aanw.* 1.

Bregt is gestorven maagd, Omdat het haar niet is gevraagd. Zoo bij v. Nyenborgh bl. 324 aldus:

Breght is ghestorven Maeght,
om dat het haer niet was ghevraeght.

Bij Gruterus II. bl. 156 en in 't *Mergh* bl. 32 staat:

Maleyeren is gestorven maecht,
om dattet haer niet en is gevraecht.

De moeilijkheid, waarin *Bregt* zich bevond, wordt dus tot *Maleyeren* overgebracht, door welke *maagd* blijkbaar eene *malloot* = *mal vrouwspersoon* wordt verstaan. Zoo zegt men van iemand, die zich onvoegzaam gedraagt: *Hij maakt het als eyeren, die uitloopen.*

bl. 89. *aanw.* 10. (Zie ook II. bl. LVI.)

Ik laat het werk mij niet uit de hand nemen: mijn vader is geen Bremer geweest.

Everts 9 heeft alleen: *Mijn vader is geen Bremer.*

Bilderdijk XI geeft het spreekwoord dus op: *Ik ben geen Bremer*, en zegt, dat *Bremer* verbasterd is van *bramer.* Ook De Jager *Bijdr.* bl. 123 heeft het zoo, en wijst daarbij op Bilderdijk; terwijl v. Eijk II. *nal.* 36 en Mulder bl. 432 het mede op dezelfde wijze opgeven.

Winschooten bl. 6 zegt slechts: *een Breemer zijn.*

Koning bl. 6 spreekt van *breeuwer.* Zoo leest men bij hem: *Ik ben geen breeuwer die het werk uit zijne handen geeft.* Ook Roodhuijzen bl. 7 denkt aan *breeuwer.* Men vindt bij hem: „Zoo hooren wij wel eens zeggen: *mijn vader was geen Bremer*, in plaats van: *mijn vader was geen breeuwer.*"

Zie over *bramer, Bremer* en *breeuwer* de verklaring van het spreekwoord.

bl. 90. *aanw.* 9.

Spot niet met hem: hij heeft vrijbrieven.

Op *Campen* bl. 6 en bij Meijer bl. 4 staat: *Ey doets hem niet: hy heft breue, datmen sijner niet spotten sol. Doets* = *doet des*, dat is: *doet dit; breue* = *brief; sol* = *zal.*

bl. 90. *aanw.* 20.

Hij gaat vast om den brij heen.

Op *Campen* bl. 98 vindt men: *Hy gaet vast om den bry heer. Om heer* = *om her*, dat is: *om heen.*

bl. 91. *aanw.* 3.

Die zien door brillen, Purgeren met pillen, En leven van medicijn: Het leven wordt hun pijn.

Gruterus III. bl. 138 en Meijer bl. 82 hebben het spreekwoord aldus:

Die moet zien met brillen,
purgeren met pillen,
en boeleren met medecyne:
zyn leven wort hem pyne.

Boeleeren, thans alleen voor *in overspel leven* gebruikelijk, had oudtijds eene beteekenis ten goede, nl. die van *liefhebben:* hier zegt het woord zooveel als *zich in sterke mate overgeven.*

Cats bl. 429 heeft de *medicijnen* in de apotheek gelaten, maar het *pijnlijke leven* tot een *verspillen des levens* overgebracht. Zoo zegt hij:

Al die haer billen
Gewennen tot pillen,
Haer neus tot brillen,
Die mogen wel stillen
Haer malle grillen;
't En zy sy willen
Haer leven spillen.

Zoo ook bij Tuinman II. bl. 25.

bl. 92. *aanw.* 4.

Het is een likkebroêr.

Tuinman I. bl. 118 zegt: *'t Is een kittebroêr.* Eene *kit* is eene *herberg* van slechten naam, anders gezegd: eene *kroeg;* men verstaat er ook een *bordeel* door. Een *kittebroêr*, anders een *broeder van de natte gemeente*, is dus een *borreltjesdrinker*, en dat is een *likkebroêr* ook, ofschoon de laatste nog andere functiën verricht.

bl. 93. *aanw.* 7. (Zie ook bl. LXXV.)

Hij komt met de kous (of: *broek*) *op het hoofd t'huis.*

Hij komt met de kous op het hoofd t'huis. Zoo bij v. d. Hulst bl. 13 en Anton bl. 39-44.

Bij v. Moerbeek bl. 263 komt het spreekwoord in den verleden tijd voor. Hij heeft: *Hy kwam met de kous op het hoofd t'huis.* Zoo ook bij Gales bl. 15, 46. Nog verder verwijderd heeft v. Eijk I. *nal.* 31: *Hij is met de kous op het hoofd te huis gekomen.* Zoo ook bij Mulder bl. 428.

Tuinman I. bl. 59, 152 heeft: *hy kwam met de kous op 't hoofd weer 't huis.*

Bij *wie* men komt, zegt Tuinman I. *nal.* bl. 22: *zulke komen hunne moêr met de kous op 't hoofd t'huis.*

Winschooten bl. 123 spreekt onbepaald: *met de kous op het hoofd 't huis koomen.* Ook Modderman bl. 152: *met de kous op het hoofd te huis gekomen.*

V. Lennep bl. 115 heeft *terugkeeren* voor *komen: Met de kous op het hoofd terugkeeren.*

Modderman bl. 67 spreekt van *wederkeeren* en wel met eene *groote kous.* Zoo zegt hij: *wie wederkeeren met een groote kous op 't hoofd.*

Kop voor *hoofd* genomen, komt het spreekwoord voor bij Everts bl. 316: *hij krijgt nog eens de kous op den kop*, en bl. 317: *Met de kous op den kop kwam hij terug.*

Hij komt met de broek op het hoofd t'huis. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Sancho-Pança bl. 44 heeft *kous* noch *broek*, maar *kans.* Hij zegt: *Met de kans op den kop naer huis komen.* De bijgevoegde verklaring toont aan, dat hij evenwel het spreekwoord op dezelfde wijze verstaat als zij, die een der beide kleedingstukken tot optooying gebruiken. Die verklaring toch luidt: „in eene onvoorzichtige onderneming niet gelukt hebben."

bl. 93. *aanw.* 13.

Men zal hem van datzelfde laken een pak (of: *een' rok en eene broek*) *maken.*

Men zal hem van datzelfde laken een pak maken. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Men zal hem van datzelfde laken een' rok en eene broek maken. Zoo bij Tuinman II. bl. 16 aldus: *Men zal hem van dat zelve laken een rok en broek maken*, gelijk mede bij v. Eijk III. 69 en in *Gedachten* bl. 757.

Geen *broek* er bij, maar een *rok* alleen wordt uitgedeeld door Bogaert bl. 36: *Nu hebt gy van 't zelfde laken eenen rok.*

Ook de *broek* komt zonder *rok* voor bij Tuinman I. bl. 67: *hy zoude hem eens een broek van 't zelve laken maken*, bij v. Zutphen *Duivel* bl. 707: *onze oude luidjes ontvingen van hetzelfde laken eene broek*, en bij Sancho-Pança bl. 37: *Van het zelfde laken eene broeken krygen.*

bl. 94. *aanw.* 31.

De kunst gaat om brood, En wij gaan naar den dood. Zoo bij v. Nyenborgh bl. 133 aldus:

Const gaet om broodt,
En wy gaen nae de doodt.

Verder komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor. Zoo bij Gruterus III. bl. 130: *De kunste gaat om broot*, bij Witsen 78: *De konst gaat om brood*, gelijk mede bij Winschooten bl. 354 en Tuinman I. bl. 170, II. bl. 18.

Tuinman II. bl. 122 zegt: *dat doet de konst om brood gaan.*

Cats bl. 461 heeft een ander tweede gedeelte, waardoor juist het tegenovergestelde wordt uitgedrukt. Hij zegt:

Kunst gaet om broot,
Maer helpt ter noot.

bl. 95. *aanw.* 24.

Groen hout, heet brood en nieuwe wijn: Dat kan voor 't huis niet dienstig zijn. Zoo bij Cats bl. 501 aldus:

Groen hout, heet broot, en nieuwe wijn,
En kan voor 't huys niet dienstigh zijn,

gelijk mede in 't *Mergh* bl. 51, bij Richardson bl. 30 en Tuinman II. bl. 24.

Door De Méry *Holl.* 17 wordt geen *nieuwe wijn* geschonken, maar in plaats daarvan den man een *jong wijf* tot eega gegeven; het *heete brood* wordt bovendien *week* genoemd, en opdat alle vroolijkheid zij uitgesloten, maakt hij het *huis* zelfs *tot een woud.* Zoo staat er:

Jong wyf, week brood, een groen hout
maken het huys tot een woud.

bl. 96. *aanw.* 23.

Hij maakt hem uit (of: *Hij ziet er uit*), *zoodat de honden er geen brood van zouden eten* (of: *lusten*).

Hij maakt hem uit, zoodat de honden er geen brood van zouden eten. Zoo bij v. Eijk II. 75 aldus: *Hij maakt hem zoo uit, dat de honden er geen brood van zouden willen eten*, en bij Bogaert bl. 36 op deze wijze: *Gy maekt iedereen uit dat de honden van hun geen brood willen eten.*

Bij Tuinman I. bl. 198 en op *Hond* bl. 121 komt het spreekwoord onbepaald voor. Men leest er: *Ymand uitmaken, zo dat 'er de honden geen brood van zouden willen eeten.*

Winschooten bl. 146 heeft *uitluchten* voor *uitmaken: iemand uitlugten, dat de honden geen Brood van hem souden willen eeten*, en bl. 335 *uitluiden: ik heb hem uitgeluid, dat de honden geen brood van hem sullen willen eeten.*

Op *Hond* bl. 125 wordt van *afbeelden* gesproken. Zoo staat er: *aftebeelden, dat de honden er geen brood van zouden eten.*

Nog komt het spreekwoord op deze wijze bij Sancho-Pança bl. 50 voor: *Aen iemand zyn garen zitten dat d'honden er geen brood zouden van eten.*

Hij maakt hem uit, zoodat de honden er geen brood van zouden lusten. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Hij ziet er uit, zoodat de honden er geen brood van zouden eten. Ook in dezen vorm wordt het spreekwoord bij geen der verzamelaars aangetroffen.

Hij ziet er uit, zoodat de honden er geen brood van zouden lusten. Zoo bij v. Eijk II. bl. 36 op deze wijze: *Hij ziet er uit, dat de honden er geen brood van zouden lusten.*

bl. 97. *aanw.* 25. (Zie ook bl. LIII.)

Met drie dingen is men in huis verlegen: Met rook, een kwaad wijf en met regen; Maar 't vierde is nog het grootste kruis: Veel kinders en geen brood in huis. Zoo in 't *Mergh* bl. 34 aldus:

Met drie dingen ismen in 't huys verleegen,
met rook, een quaedt wijf, en met regen:
maer 't vierde is noch het grootste kruys,
veel kinders en gheen broodt in 't huys.

In *Sel. Prov.* bl. 8 komt alleen het *grootste kruis* voor, dat als *geen kwaad zoo groot* wordt voorgesteld, terwijl niet de geheele voorraad is uitgeput, maar nog eene *kleinigheid* is overgebleven. Zoo leest men:

Gheen quaet soo groot,
als veele kinders, en weynigh broot.

Sancho-Pança bl. 32 geeft het spreekwoord op deze wijze: *'Tis een gesukkel, het huis vol kinderen en geen brood.*

bl. 97. *aanw.* 28. (Zie ook bl. LIII.)

Neem brood van een' dag, meel van eene week (of: *maand*) *en wijn van een jaar.*

Neem brood van een' dag, meel van eene week en wijn van een jaar.

Cats bl. 545 heeft de genoemde ingrediënten tot een drievoud doen aangroeyen door de bijvoeging van zes verschillende tijdperken. Zoo staat er: *Ey van een uyr, Broot van een dagh, Meel van een weeck, Biggen van een maent, Gans van drie, Wijn van een jaer, Visch van tien, Een maeght van twintigh, Een vrient van hondert.* Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 47.

Van de *vier goede dingen*, in *Motz* bl. 81 opgegeven, komt slechts één overeen, terwijl er één veranderd is, en voor de derde twee andere in de plaats worden gebracht. Het spreekwoord wordt aldus opgegeven: *Een ey van eender ure, Een broot van eenen daghe, Vleesch van eenen iare, Visch van thien, dat sijn vier goede dingen.*

Bij De Brune bl. 13 komt het spreekwoord mede zoo voor, maar met weglating der beide laatste voorwerpen. Hij heeft:

Ey van een uer voor 't beste houd,
Het brood een dach moet wezen out.

Neem brood van een' dag, meel van eene maand en wijn van een jaar. Zoo bij Tuinman II. bl. 24 op deze wijze: *Brood van een' dag, meel van een Maand, wyn van een jaar.*

bl. 99. *aanw.* 12.

Als men de bruid bidt, zoo pieraarst ze. Zoo op *Campen* bl. 39 en bij Meijer bl. 19 aldus: *Als men die bruydt bidt soe piereerstse. Piereerzen* is alleen klankwisselend van *pieraarzen* onderscheiden. Dit werkwoord was voorheen in gebruik voor: uit trotschheid of onwil *eene draayende beweging met het achterlijf maken.* Ook op 24 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 92 vindt men: *Alsmen de bruid bid, zo pieraarstse*, en bij Tuinman II. bl. 235: *Als men de Bruid bid, pieraarst ze.*

bl. 99. *aanw.* 20.

De bruid wilde vermeerderd zijn, en zij p.... in de kerk.

In *Prov. seriosa* bl. 12 vindt men: *die bruyt wolde vermeerdert zijn ende si seycte inden kerck. Zeiken*, thans alleen in de onbeschaafde volkstaal in gebruik, was vroeger de gewone uitdrukking voor *waterlozing* van mensch of dier.

Bij Hoffmann 191 wordt *vermeerderen* tot *vernoemen* gemaakt: *Die bruut wolde vernoemt sijn ende seicte in de kerc.* Zoo ook op *Delf* bl. 12: *de bruyt wolde vernaemt sijn en seycte in die kerke.*

bl. 100. *aanw.* 7.

Liever bij de wijnkan, dan bij de bruid gezeten: U wel te kussen, en mij wel te eten. Zoo bij Gruterus III. bl. 157.

Meijer bl. 104 maakt hier twee spreekwoorden van, en dat, niettegenstaande Gruterus, die hier met hem uit dezelfde bron put, dat is: beide de overname uit Goedthals doen, het eerste gedeelte van het spreekwoord met eene dubbele punt eindigt, en het tweede zonder hoofdletter aanvangt. Het eene spreekwoord luidt bij hem: *Lieuer byder wyncanne, dan byder bruyt te sitten*, en het andere: *U wel te cussene, ende my wel tetene. Tetene = t'etene = te eten.*

bl. 100. *aanw.* 9.

Men ziet aan den bruidleider wel, wat bruid het is. Zoo bij Gruterus III. bl. 161 aldus: *Men ziet wel an de bruy-leider wat bruyd dat het is. Bruy-leider = bruidleider.*

Meijer bl. 79 zegt: *Men siet wel aen den bruleyden, wat bruyt dat het is. Bruleyden* zal wel eene drukfout bij Goedthals of eene schrijffout van Meijer zijn voor *bruleyder*, dat, zoowel als *bruy-leider*, voor *bruidleider* in gebruik was.

Tuinman II. bl. 64 heeft het spreekwoord op deze wijze: *Aan den Bruidleider kent men de bruid.*

bl. 100. *aanw.* 20. (Zie ook bl. LIII.)

Als de kat van huis is, dan hebben de muizen den vollen loop (of: *houden de muizen bruiloft*).

Als de kat van huis is, dan hebben de muizen den vollen loop. Zoo bij Cats bl. 502, in *Sel. Prov.* bl. 84 en bij Wassenbergh III. bl. 100 aldus: *Als de kat van huys is, dan hebben de muysen haren vollen loop*; in *Fakkel* bl. 195 op deze wijze: *wanneer de kat van huis is, dan hebben de muisjes een' vrijen*

loop; terwijl bij Mulder bl. 411 en Bogaert bl. 69 te vinden is: *Als de kat van huis is, hebben de muizen vrij loopen.* Ook v. Eijk II. bl. 46 heeft het op gelijke wijze, maar met dit achtervoegsel: *ook wel knaauwen.*

Modderman bl. 108 geeft het spreekwoord aldus op: *als de kat weg is, loopen de muizen overal.*

Als de kat van huis is, dan houden de muizen bruiloft. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

In *Motz* bl. 57 laat men *de muizen dansen.* Zoo staat er: *Als de catte nz thuys en is, so danssen de muysen. Nz* was eertijds de gewone verkorte schrijfwijze voor *niet.* Ook De Brune bl. 47 heeft het spreekwoord op gelijke wijze, terwijl hij de *rat* mede laat *dansen.* Hij zegt:

Wanneer de kat is buytens huys,
Zoo danst en springht de rat en muys.

Nog voegt hij op dezelfde bladzijde de *dansende muizen* en de *slapende kat* aldus te zamen:

Wanneer de katte slaept en rust,
De muyzen danssen, naer haer lust.

De Brune bl. 281 laat al verder *rat* en *muis* te zamen *spelen:*

Als de katte is van huys,
Speelt in vryheyd rat en muys.

Ook de *rat speelt* zonder *muis* bij De Brune bl. 146:

Daer de katte niet en woont,
Speelt de ratte naer gheivoont;

terwijl hij eindelijk op dezelfde bladzijde de *rat* een *groot gedruis* doet maken:

Als de katte is van huys,
Maect de ratte groot ghedruys.

Sartorius *sec.* VIII. 2 zegt: *Als de kat van Huys is, soo heeft de muys haer vollen.* Als aan het einde het woord *loop* niet bij ongeluk in de pen des schrijvers of in de letterkast des zetters is gebleven, dan zal *haar vollen hebben* moeten beteekenen: *haar volle genoegen hebben* of *volop hebben, wat zij begeert.*

Bij Gruterus III. bl. 124 en Meijer bl. 71 komt het spreekwoord op deze wijze voor:

Als de katte is van huys,
zo krevelt de muys.

Krevelen is *krieuwelen* of *krabbelen,* dat is: met de pooten *in drukke beweging zijn.*

bl. 102. *aanw.* 26.

Hij draagt den windel nog aan den buik, en hij wil preken.

Servilius bl. 10 zegt: *hi draecht den wendel noch aende buyck, en wil preken. Wendel,* alleen in uitspraak van *windel* onderscheiden, is eigenlijk *omwindsel,* dat is: *luyer,* die men den zuigeling aandoet.

bl. 102. *aanw.* 29.

Hij heeft er den buik van vol. Zoo bij Tuinman I. bl. 108 aldus: *Ik heb myn buik daar van vol,* en II. bl. 36 op deze wijze: *Hy heeft zyn buikje vol.*

Sartorius *sec.* IX. 50 verbindt de spreekwijze met eene andere toteen. Zoo zegt hij: *Dat ghy sweet, Tot dat ghy moede zijt, V buyck vol.*

bl. 102. *aanw.* 37.

Laat geen' duivel in uwen buik wassen. Zoo op 11 *Dec.* en bij Gruterus I. bl. 112: *Laat gheen duyvel in u buik wassen,* gelijk mede bij Tuinman I. bl. 276 en v. Zutphen *Duivel* bl. 417, 705-706.

Op *Campen* bl. 99 staat: *Ick en late ghienen Duyuel in mijn buyck wassen,* dat Meijer bl. 46 met eene andere spreekwijze aldus toteen doet vloeyen: *Ick en late ghienen duyuel in myn buyck wassen, ick segget mit eenen adem wt,* hetwelk door v. Duyse bl. 229 mede alzoo wordt overgenomen: *Ik laet geenen duivel in mijnen buik wassen: ik zeg het met éénen adem uit.*

Bogaert bl. 44 zegt het tegenovergestelde: *Trien laet een duivel in haren buik wassen.*

Servilius bl. 184* heeft *blijven* voor *wassen: Ten sal geenen duyuel in sijnen buyck bliuen.* Ook De Brune bl. 219 doet dat op deze wijze: *Gheen duyvel blijfter in zijn buyck.*

Nog wordt van *vernachten* gesproken door De Brune bl. 220. Hij zegt:

Daer zal wanneermer wilt op achten,
Gheen duyvel in zijn buyck vernachten.

Eindelijk verwisselt De Brune bl. 466 *buik* met *hart,* terwijl zijne ontrading den een of anderen metgezel van den *duivel* betreft. Zoo heeft hij: *Laat in uw hert gheen droes vernachten.*

bl. 102. *aanw.* 41. (Zie ook bl. LIII.)

Men moet geen' wolf in het hart (of: *den buik*) *smoren.*

Men moet geen' wolf in het hart smoren. Zoo bij v. d. Hulst bl. 16.

Men moet geen' wolf in den buik smoren. Zoo bij v. Eijk II. bl. 98 en in *Gedachten* bl. 753.

De Brune bl. 466, terwijl hij *smoren* met *wassen* verwisselt, ontraadt dat volgenderwijze: *Laet in uw buyck gheen vvolf oyt vvassen.* Zoo ook Sartorius *tert.* VIII. 82 aldus: *Laet in uwen buyck geen Wolf wassen.*

Gheurtz bl. 38 zegt het tegenovergestelde, als hij *hebben* voor *niet laten wassen* bezigt. Zoo staat er: *Hy heeft een wulf in syn buyck. Wulf* is alleen eene andere uitspraak van *wolf.*

bl. 102. *aanw.* 42.

Men zal den lieven buik op zijn gemak vullen.

In *Prov. seriosa* bl. 30 vindt men: *men sal den*

buyc met staten vollen. Met staten, eigenlijk *met stade*, is oud Nederlandsch voor *op zijn gemak* of *langzaam aan*, ook wel voor *van pas*, *te gelegener tijd* of *te regter stond*. De Jager handelt over de verschillende verbindingen met het woordje *stade* in zijn *Taalk. Magazijn*, IV. bl. 59-62. Bij Hoffmann 498 staat: *Men sal den buuc mit staden vullen*, en op *Delf* bl. 30 leest men: *men sal den lieuen buyck met staden vullen*. Ook Meijer bl. 74 heeft: *Men sal den lieuen buyck met stade vullen.*

Gruterus III. bl. 160 zegt: *Men zal den lieven buyk niet stade vollen*, waarin *niet* wel eene drukfout voor *met* zal zijn.

bl. 103. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LIII.)

Op eenen vollen buik staat een vrolijk hoofd (of: *Als het buikje vol is, is het hoofd blij*).

Op eenen vollen buik staat een vrolijk hoofd. Zoo op *Campen* bl. 73 en bij Meijer bl. 33 aldus: *Op eenen vollen buyck, staet een vrolick hoeft. Hoeft* = *hoofd*, de *e* als verlengletter gebezigd. Ook bij Cats bl. 473, in *Sel. Prov.* bl. 87, bij Tuinman I. bl. 123, II. bl. 36 en v. Waesberge *Wijn* bl. 12 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor.

De Brune bl. 16 geeft het spreekwoord aldus op:

Wanneer de buyck is vol en zoet,
Een vrolijck hooft steeckt in de hoet.

Als het buikje vol is, is het hoofd blij. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 1: *als die buyc vol is so is dat hooft blyde*, bij Hoffmann 5: *Als die buuc vol is, so is dat hooft blide*, op *Delf* bl. 1: *Als die buyck vol es so es dat hooft blide*, bij Gheurtz bl. 3: *Als de buyck vol is so ist hooft blije*, en bij Gruterus III. bl. 124: *Als den buyc vol is, zo is t' hooft bly.*

Bij De Brune bl. 16 komt het spreekwoord op de volgende wijze voor:

Op een buyckjen soet en vol,
Daer op staet een blyde bol.

Tuinman II. bl. 36 heeft *hart* voor *hoofd*. Hij zegt: *Als 't buikje vol is, is 't hertje bly.* Zoo ook v. Waesberge *Wijn* bl. 12: *is het buikje vol, dan is het hartje blij.*

Op 1 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 92 komt het spreekwoord mede zoo voor, terwijl men er daarenboven *zat* voor *vol* vindt. Zoo staat er: *Als de buik zat is, zo is 't herte vro. Vro* is het eigenlijke bijvoegelijk naamwoord, waarvan ons *vroolijk* afkomstig is.

bl. 103. *aanw.* 6.

Builen en blaauwe plekken hoeden dikwijls voor ongeval.

Op 15 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 94 staat:

Buylen en blawe maal,
hoeden dik voor ongheval.

Maal komt bij onze vroegere schrijvers meermalen voor in den zin van *vlek*.

bl. 103. *aanw.* 7. (Zie ook bl. LIII.)

Hij slaat builen met oorkussens. Zoo bij Gheurtz bl. 29, Sartorius *tert.* III. 47 en Halbertsma bl. 30.

Gheurtz bl. 59 laat de vrouw ook eens bluffen. Hij zegt: *Sy slaet buylen met oorcussens.*

Bij De Brune bl. 466 wordt van *groote builen* gesproken. Zoo staat er: *Hy slaet met kussens groote buylen.*

In 't *Mergh* bl. 9 worden nog een paar andere zaken opgenoemd, en het geheel als een verstandig handelen voorgesteld. Zoo leest men:

Die mette honden kan huylen,
en met het kussen kan werpen buylen.
die liegen kan en oock versaken:
die zal wel door de werelt raken.

bl. 104. *aanw.* 7.

Het moet galgen of burgemeesteren.

Door v. Eijk III. bl. IV komt de spreekwijze onbepaald voor: hij noemt slechts de beide uitersten volgender wijze op: *Galgen of burgemeesteren.*

Tuinman I. bl. 291 vergelijkt de beide werkingen met elkander, en doet de eerste de overwinning behalen. Men leest bij hem: *Dat galgt beter, dan het Borgemeestert.* Ook v. Eijk II. 18 zegt: *Het galgt beter dan het Burgemeestert.*

bl. 104. *aanw.* 10. (Zie ook II. bl. XI.)

Een vergeten burger, een gerust leven. Zoo bij Koning bl. 34.

V. Waesberge *Geld* bl. 171 maakt het spreekwoord niet ten allen tijde, maar toch meesttijds tot een gevolg van handeling. Hij zegt: *niet zelden heeft een vergeten burger een gerust leven.*

Een *gerust* wordt een *blij leven* genoemd door Tuinman II. bl. 103: *Vergeten borger, bly leven.*

Op *Campen* bl. 27 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Een vergeten burgher, isser alder best an;* terwijl v. Alkemade bl. 124 alleen maar zegt: *Een vergeete burger best.*

bl. 108. *aanw.* 1.

Een Christen zal arbeiden, alsof hij eeuwig leven wilde, en toch gezind zijn, alsof hij dit uur zoude sterven. Zoo op *Campen* bl. 13 en bij Meijer bl. 7 aldus: *Een Christen sal arbeyden, als ofte hy wolde eewich leuen, ende doch ghesinnet zijn als oft hy solde dese vre steruen.*

In 't *Mergh* bl. 15 wordt *altijd* voor *eeuwig* in de plaats gebracht, benevens *moet leven* voor *gezind zijn* en *alle uur* voor *dit uur*. Daar staat: *Een Christen moet arbeyden al soud hy altijdt leven,*

en moet leven of hy alle ure most sterven. Al is eene misstelling voor *als*. Ook v. Duyse bl. 228 heeft het aldus: *Een Christen moet arbeiden als zou hy altijd leven, en moet leven alsof hy elk uur moest sterven.*

Sartorius *pr.* II. 85 spreekt in 't algemeen, en dus van geen *Christen*, terwijl *gezind zijn* met *zorgen*, en *dit uur* met *morgen* verwisseld wordt. Hij geeft het spreekwoord daarenboven in den Hoogduitschen tongval op. Zoo zegt hij: *Wir sollen arbeiten, als solten wir ewig leben: vnd sorgen, als solten wir morgen sterben.*

Servilius bl. 112ᵛ vermeldt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Hij heeft: *Wi sullen arbeyden al souden wij eewelijck leuen.* Ook hier komt de misstelling *al* voor *als* voor.

bl. 108. *aanw.* 6. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI.)

Hoe digter bij den paus (of: *bij Rome*), *hoe slechter Christenen.*

Hoe digter bij den paus, hoe slechter Christenen. Zoo bij v. Eijk II. 51.

In *Prov. seriosa* bl. 48 staat: *so nader den paeus so quader kersten*, bij Hoffmann 798: *So nare den paus, so quader kristen*, op *Delf* bl. 47: *zo nader den paeus so quader kersten*, en bij Gruterus III. bl. 150: *Hoe naarder den Paus, zo quader kersten.*

Hoe digter bij Rome, hoe slechter Christenen. Zoo bij v. Eijk II. 51 en Sancho-Pança bl. 83.

Gheurtz bl. 26 heeft: *hue naerder romen hue qvaeder kersten;* Verstegen V zegt: *Hoe naerder Roomen, hoe quader Christenen*, en bij v. d. Hulst bl. 13, v. Duyse bl. 216 en op 27 *Julij* 53 staat: *Hoe nader bij Rome hoe slechter christenen.*

V. Alkemade bl. 196 heeft: *Hoe naader aan Romen, hoe slimmer Christen*, en Tuinman I. bl. 80 zegt: *Hoe nader Romen, hoe slimmer Christen.*

V. Duyse bl. 216 geeft nog deze lezing: *Hoe nader by Rome, hoe meerder geus.*

bl. XLVI. kol. 1. *aanw.* 9.

Collatie is geen vast gebruik.

Gheurtz bl. 5 heeft: *Collacien is gheen vasten ghebroocken. Collacien = collatie; gebroocken = gebruik.* Zoo is het spreekwoord aldus te verstaan: het recht tot de begeving van eene zekere standplaats (collatie) geeft geen recht ook voor andere plaatsen, of leidt niet tot de gevolgtrekking, dat het elders ook zoo behoort te gaan, dat wil zeggen: *een gebruik hier (collatie) is geen gebruik voor overal (geen vast gebruik).* — Minder aannemelijk en meer gedrongen komt het mij voor, *collacien* door *collation* te verklaren, en dan het spreekwoord aldus te verstaan: *door eene koude tafel (collation) wordt de vasten niet gebroken.* Er bestaat toch immers geene bepaling voor de *vasten:* eene verboden spijs of drank wel te mogen gebruiken, mits *niet aan den gewonen maaltijd?*

bl. 111. *aanw.* 14. (Zie ook bl. XIV, LIV.)

Der ouden raad, Der jongen daad, Der mannen moed Is altijd goed. Zoo in *Wijsheid* bl. 139 en op 24 *Febr.* 53.

Op 24 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 98 is in den laatsten rijmregel eene kleine verandering. Men leest er:

Der ouden raad,
der jonghen daad,
der mannen moed,
is al te ghoed.

Zoo ook op *Man* bl. 334.

Willems VII. 8 heeft *altijd* noch *al te* (de laatste woorden op *Man* aaneen geschreven), maar *meestal*. Zoo staat er:

Der ouden raed,
Der jongen daed,
Der mannen moed,
Zyn meestal goed.

Bij De Brune bl. 254 vindt men alleen de beide eerste rijmregels.

Ouden en *mannen* vervullen voor *raad* en *moed* elkanders plaatsen, zonder dat zulke het spreekwoord eenige de minste verandering in beteekenis geeft. Zoo bij Servilius bl. 14ᵛ en in *Sel. Prov.* bl. 56:

Der iongers daet
der mannen raet,
der ouders moet
is altijt goet.

Gelijk *der jongers* beteekent *der jongeren* of *jongen*, is *der ouders* = *der ouderen* of *ouden: oud* staat hier tegen *jong* over. Zoo ook bij Zegerus bl. 17, maar met *des* voor *der* bij *ouders*. In *Adag. quædam* bl. 21 vindt men het mede zoo.

Bij De Brune bl. 330 staat *wensch* voor *moed;* waardoor hij wel een ander rijmpje krijgt, maar het spreekwoord wordt er niet te fraaijer door. Hij zegt:

Der jongen daed,
Der mannen raed,
Der ouden wensch,
Zijn goed den mens.

bl. 111. *aanw.* 30.

Wat baat het, schoon gezegd? aan de daad ligt de magt.

In *Prov. seriosa* bl. 45 vindt men: *Wat batet sooen geseyt an die daet licht an die macht. An* is hier zeker eene misstelling voor *al*, welk woordje bij Hoffmann 747 gevonden wordt. Die zegt:

Wat batet schoon ghesacht?
aen die daet licht al die macht.

Ghesacht is, om het rijm, naar een Hoogduitsche

tongval voor *gezegd*. Op *Delf* bl. 44 wordt het woordje *al* gemist. Er staat: *wat batet schoen gheseyt aen die daet leyt die macht.*

Bij Gruterus II. bl. 166 en in 't *Mergh* bl. 42 wordt *schoon* mede weggelaten: *Wat batet geseyt? aen de daet ligt de macht.*

Geparodiëerd laat De Brune bl. 230 het spreekwoord op deze wijze met de andere lezingen medegaan:

Wat zijn woorden zonder daet?
Niet als leughens zonder baet.

bl. 112. *aanw.* 7.

Al ligt de waarheid in het duister, zij komt toch aan den dag.

Cats bl. 516 zegt:

De waerheyt die in 't duyster lagh,
Die komt met klaerheyt aen den dagh.

Zoo ook in 't *Mergh* bl. 49.

De Brune bl. 303 stelt het spreekwoord op deze wijze voor:

De dagh de waerheyd open-stelt,
En brenght-ze in het ruyme veld.

bl. 112. *aanw.* 8.

Als de sneeuw valt op natte slijk, Geeft na drie dagen een' vasten dijk. Zoo bij v. Eijk III. bl. 59.

Tuinman I. *nal.* bl. 28, II. bl. 94 heeft het spreekwoord op deze wijze:

Sneeuw op slik,
is den derden dag dik.

Zoo ook bij Modderman bl. 120.

Nog wordt het spreekwoord door v. Eijk III. bl. 59 aldus opgegeven:

sneeuw op slijk
is een vorstje zekerlijk.

bl. 112. *aanw.* 15.

Daarentegen dag en raad. Zoo bij Tuinman I. bl. 331.

Op *Campen* bl. 12 komt *morgen* voor: *Morghen comt dach ende raedt.*

Sartorius bl. 128 bezigt *dan* voor *daarentegen: Dan dagh ende raedt.*

Servilius bl. 253* heeft alleen: *Dach ende raet.*

bl. 112. *aanw.* 16.

Daar hij 's nachts van droomt, dat heeft hij over dag. Zoo bij Tuinman I. bl. 101 aldus: *Daar hy 's nachts van droomt, heeft hy op den dag.*

Bogaert bl. 60 heeft het mede zoo, maar algemeen voorgesteld, door *hij* met *het* te verwisselen. Hij zegt: *daer het 's nachts van droomt, heeft het op den dag.*

Op *Campen* bl. 28 vindt men het laatste gedeelte van het spreekwoord op tweederlei wijze gevariëerd. Zoo staat er: *Wat hem snachts droomt, dat derf hy seggen* (oft *dat doet hy*).

bl. 112. *aanw.* 19.

Daarna worde het dag.

Op *Campen* bl. 75 staat: *Ja Ja, daer nae worde het dach.*

Meijer bl. 34 verbindt de spreekwijze met eene andere; waartusschen op *Campen* deze staat: *Het is hem in den slaep geschiet.* Het is weder eene van de vele vrijheden, waarvan Meijer's handelingen overvloeyen. Op zulke fabrieken komt men evenwel niet licht tot de voltooying van een werk, dat den toets der waarheid eenigszins zal kunnen doorstaan. Hij maakt er van: *Het heft hem gedroomt; ja, ja, daernae worde het dach.*

bl. 113. *aanw.* 5.

De dagen, die lengen, Zijn dagen, die strengen. Zoo in *Motz* bl. 8.

Bij Zegerus 3ᵉ. *dr.* bl. 40 heet het: *Linghende daghen, strenghende daghen. Lingen* is eene niet ongewone klankwisseling van *lengen.* Gruterus III. bl. 129 en Cats bl. 546 hebben:

Dagen die lengen,
dagen die strengen;

terwijl Winschooten bl. 137 zegt:

De daagjes die daar lengen,
Sijn daagjes die daar strengen.

Meijer bl. 76 geeft het spreekwoord een ander slot, en doet het daardoor van aard veranderen. Zoo staat er:

De dagen die linghen,
syn die ons dwinghen.

bl. 114. *aanw.* 34.

Heden is heden; maar morgen is een onbegrijpelijke dag. Zoo bij Scheltema II. bl. 44.

Op *Campen* bl. 12 staat: *Huyden ende morgen is oock een dach.* Het vroeger zeer gewone *huyden* voor *heden* leeft thans nog in de gewone spreekmanier *ten huidigen dage.*

bl. 116. *aanw.* 13. (Zie ook bl. LIV.)

Klein paard, kleine dagreize. Zoo bij Zegerus bl. 7 aldus: *Cleyn peert, cleyn dachreyse,* en bij Gruterus I. bl. 112 op deze wijze: *Kleine paard, kleine daghreys.*

In *Prov. seriosa* bl. 10 staat:

cleyn pert
cleyn dachuert.

Vert is hier genomen in den zin van *togt* of *reis.*

Hoffmann 154 heeft: *Clein peert clein dachvaert. Vaart* geldt hier mede voor *togt* of *reis.* Zoo ook op *Delf* bl. 9:

Cleen paert
cleen dachuaert.

Bij Cats bl. 457 en in *Sel. Prov.* bl. 149 vindt men mede:

Kleyn paert
Kleyne daghvaert.

bl. 117. *aanw.* 10. (Zie ook bl. LIV.)

Rome, zoo oud, Is op één' dag niet gebouwd. Zoo bij De Brune bl. 232 aldus:

Romen, zijnde nu zoo oud,
Wiert niet op een dagh ghebout.

In *Magazijn* 20 staat alleen: *Rome is niet op eenen dag gebouwd.* Zoo ook bij Reddingius bl. 55, Everts bl. 231 en Guikèma I. 10.

Bouwen wordt *maken* genoemd in *Motz* bl. 71: *Roome en was op eenen dach niet ghemaeckt*, gelijk mede in *Sel. Prov.* bl. 214: *Romen is op eenen dagh niet ghemaeckt.*

Modderman bl. 5 spreekt van *ontstaan: Rome ontstond niet op één dag.*

Op *Campen* bl. 37 wordt van een *jaar* gewag gemaakt: *Romen wordt op een Jaer niet ghebout.*

bl. 117. *aanw.* 11. (Zie ook bl. LIV.)

Schade, zorg (of: *Onregt*) *en klage Wassen alle dage.*

Schade, zorg en klage Wassen alle dage. Zoo bij Zegerus bl. 52 aldus:

Schade, sorge, ende clage
Wassen alle daghen,

gelijk mede bij Gruterus II. bl. 162 en in 't *Mergh* bl. 38 op deze wijze:

Schade, sorge, & klage,
wassen alle dage.

Bogaert bl. 104 heeft de zaken tot hare werkingen overgebracht, en verwisselt daarenboven *schade* met *sparen:*

Sparen, zorgen, klagen,
Wassen alle dagen.

Onregt en klage Wassen alle dage.

In *Prov. seriosa* bl. 35 komt *meerderen* voor *wassen* in de plaats:

onrecht ende clage
meerdert alle dage.

Zoo ook bij Hoffmann 572, op *Delf* bl. 34 en bij Gheurtz bl. 55.

bl. 117. *aanw.* 17.

Tot den jongsten dag zal hij leven.

Sartorius *pr.* VII. 29 heeft: *Tot domsdach sal hy leven. Domsdag*, waarvoor men mede *dooms-* of *doemsdag* gebruikt, is *oordeelsdag*, van *domen* of *doemen*, dat is: *oordeelen;* nog zeggen wij *verdoemen*, dat wil zeggen: *veroordeelen.*

Sartorius *sec.* II. 30 zegt mede: *Hy leeft tot doomsdagh.*

bl. 117. *aanw.* 25. (Zie ook II. bl. XI.)

Versche visschen en namagen Stinken al ten derden dage (ook wel: *Een gast is gelijk de visch: hij stinkt op den derden dag*).

Versche visschen en namagen Stinken al ten derden dage. Zoo bij Tuinman I. bl. 162, 303, II. bl. 33.

De *namagen* worden gezift, en alzoo tot *verre magen* teruggebracht door Gruterus III. bl. 171 en Meijer bl. 84, terwijl zij daarbij de *drie dagen* tot *één* of *twee* inkrimpen. Zij zeggen:

Versche visschen, en verre magen,
Stinken binnen dry dagen.

Een gast is gelijk de visch: hij stinkt op den derden dag. Zoo bij Gruterus II. bl. 139 en in 't *Mergh* bl. 15 op deze wijze: *Een gast, gelyc de visch, stinkt den derden dag.*

De Brune bl. 408 zegt wel het tegenovergestelde, maar toch in beteekenis hetzelfde:

Een gast, of visch,
En deught niet, die niet vers en is.

De bedoelde *gasten* worden als *slemp-gasten* aangeduid, om ze daardoor van de *genoodigden*, die hier zijn uitgesloten, te onderscheiden, terwijl de *kermis-vrienden* hun worden toegevoegd, de optelling zonder vergelijking geschiedt, en ten laatste de soort van *stank* bepaaldelijk wordt opgegeven. Zoo bij v. d. Venne bl. 227: *Kermis-Vrienden, ende Slemp-Gasten, en verse Vis stincken ten derden dage doodtachtigh.*

Sartorius *tert.* IX. 55 laat de *stinkende visch* achterwege, en spreekt alleen van den *gast*, waardoor mede de vergelijking wegvalt. Hij zegt: *Een gast stinckt op den derden dagh.* Zoo ook bij v. Alkemade bl. 161 en in *Adag. quædam* bl. 28.

Op *Campen* bl. 122 wordt alleen van het *stinken* van den *visch* gewaagd, waardoor niet alleen geene vergelijking bestaat, maar de hoofdgedachte van het spreekwoord wordt verleid. Zoo leest men: *Een Visch, als hy dree daegen oldt is, soe beghint hy te stincken. Dree* maakt alleen een dialect-verschil met *drie.*

bl. 117. *aanw.* 35.

Wel lieve nijpaars, het wordt den ganschen dag wijder.

Op *Campen* bl. 129 en bij Meijer bl. 62 vindt men het spreekwoord aldus voorgesteld: *Wel enge, lieue loockeers: het wijdet al den dach. Loken* of *luiken* is *sluiten*, dat met *nijpen* of *knijpen* voor *klemmen* in beteekenis overeenkomt; zoodat *loockeers* met *nijp-aars* gelijkstaat.

bl. 119. *aanw.* 13.

Als het hek van den dam is, loopen de schaapjes (of: *koeijen*) *de wei uit.*

Als het hek van den dam is, loopen de schaapjes de wei uit.

Reddingius 22 zegt: ***Als het hek van den dam is, loopen de schaapjes overal***, en Wassenbergh III. bl. 99 op zijn Friesch: ***as dy hicke fenne daam is, rinne de schiep yn 't wyld.***

Het ***lam*** loopt met het ***schaap*** mede de ***wei*** uit. Zoo bij Wassenbergh bl. 92 en Hoeufft XLI: ***Om dat het hek van den Dam is, loopt overal Schaap en Lam***, bij Scheltema II. bl. 32: ***Wanneer de hek van den dam is, dan loopen de schapen en lammeren overal***, bij Wassenbergh III. bl. 99 op zijn Friesch:

> ***Ont de hicke iz fenne daam***
> ***rint oeral schiep in laam,***

en bij Modderman bl. 48:

> ***Zijn immers de hekken van den dam,***
> ***overal loopen de schapen en het lam.***

Als het hek van den dam is, loopen de koeijen de wei uit. Zoo bij Mulder bl. 411.

In ***Euphonia*** bl. 523 wordt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord vermeld, en alzoo de gevolgen verzwegen van de voorgestelde zaak. Men leest er: ***het hek is van den dam.*** Zoo ook bij Everts bl. 281, maar in den verleden tijd: ***het hek was van den dam.***

bl. 119. ***aanw.*** 16. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI.)

Een hond is stout op zijn' eigen' dam (of: ***in zijn eigen nest***).

Een hond is stout op zijn' eigen' dam. Zoo bij Gheurtz bl. 16, op 17 ***Junij***, bij Gruterus I. bl. 102, De Brune bl. 469, Sartorius ***tert.*** X. 30, v. Alkemade bl. 183, op ***Hond*** bl. 123, 124, bij De Jager ***Bijdr.*** bl. 104 en v. Eijk II. ***nal.*** bl. 21.

Voor ***dam*** leest men ***erf*** bij Gheurtz bl. 19: ***Een hond is stout up syn eyghen erf.*** Ook op 30 ***Aug.*** 53 vindt men: ***Een hond is stout op zyn eigen erf.***

Sancho-Pança bl. 23 spreekt van ***werf***, dat, even als ***erf***, hier de beteekenis van ***dam*** heeft. Hij zegt: ***Een hond is stout op zynen werf.***

Bij v. Alkemade bl. 157 vindt men alleen: ***Op zyn eygen dam***, zonder dat er sprake is ***van wat*** en ***door wien.***

Een hond is stout in zijn eigen nest. Zoo bij Tuinman I. bl. 242. Op ***Campen*** bl. 122 mede op gelijke wijze, maar met verwisseling van het synoniem ***koen*** voor ***stout***. Men leest daar: ***Een Hont op sijn eyghen nest is koen.***

Voor ***nest*** wordt ***hol*** in de plaats gebracht in ***Prov. seriosa*** bl. 19: ***die hont is stolt voer zijn eyghen hol***, bij Hoffmann 313: ***Die hont is stolt voor sijn eighen hol***, en op ***Delf*** bl. 19: ***die hont es stout voer sijn eyghen hol.***

Verder komen voor ***nest*** onderscheiden bewoordingen voor, die alle verouderd zijn, en thans door ***mesthoop*** worden verstaan, als: ***mesthof***, ***messie***, ***missingh*** en ***misput;*** maar waardoor de eigenaardigheid van het spreekwoord, naar de tegenwoordige begrippen er van, geheel en al verloren gaat. Hetzij dus, dat de huishouding der ***honden***, naar de toenmalige gebruiken der maatschappelijke inrichting bij de menschen, van dien aard was, dat men die dieren gewoonlijk op een ***mesthoop*** vond, om er zich met beenen-kluiven bezig te houden, hetzij dat men den ***mesthoop*** wil bijgebracht hebben, om daardoor eene verachting uit te drukken voor een dier, dat eene ***stoutheid*** aan den dag legt, die men alleen duldt, zonder ze te kunnen beletten: in onze tegenwoordige dagen zeggen we niet: ***een hond***, maar wel: ***een haan is stout op zijn' eigen' mesthoop.*** De laatste verzameling, waarin men dit van den ***hond*** zegt, is van 1727.

Vooreerst dan komt de ***mesthoop*** zelf voor. Zegerus bl. 22 zegt: ***Een hont is stout op sijnen mesthoop;*** Idinau bl. 74 heeft: ***Eenen hondt is stout op sijnen mest-hoop;*** bij Gruterus II. bl. 140 gelijk mede in 't ***Mergh*** bl. 16 vindt men: ***Een hond is stout op zyn eygen misthoop***, en in ***Adag. quædam*** bl. 26 staat: ***Een Hondt is stout op synen mest-hoop.***

Servilius bl. 26 spreekt van ***mesthof: Een hond is stout op sijn mesthof.***

In ***Motz*** bl. 14 wordt van ***messie*** gewaagd: ***De hondt maeckt hem stout op sijn messie.***

Bij De Brune bl. 76 vindt men ***missingh:***

> ***Een hond is koen, en wonder stout,***
> ***Als hy hem op zijn missingh hout,***

gelijk ook bl. 250:

> ***De hond is op zijn missingh stout,***
> ***Byzonder als hy knaeght een bout.***

Misput eindelijk wordt door De Brune nog op dezelfde bladzijde vermeld:

> ***De hond al is hy bloot en koud,***
> ***Hy is op zynen misput stout.***

bl. 120. ***aanw.*** 7. (Zie ook bl. LIV.)

Draag uwen vriend naar Rome, en zet hem onzacht neder, — dan hebt gij uwen dank weg. Zoo bij Tuinman I. bl. 30 aldus: ***Draagt uwen vriend tot Romen, en zet hem wat onzacht neder, gy hebt uwen dank weg.***

Nog vermeldt Tuinman bl. 73 het spreekwoord met een genuanceerd slot, op deze wijze: ***Draagt uw' vriend eens zacht tot Romen, zet hem daar eens onzacht neêr: 't word u qualyk afgenomen.***

De ***vriend*** wordt een ***willekeurig persoon.*** Zoo bij Gruterus II. bl. 138 en in 't ***Mergh*** bl. 14: ***Draegt jemand te Romen, en set hem onsacht neder, zo hebdy al uwen danc verloren.*** Zoo ook in ***Sel. Prov.*** bl. 41.

Bij De Brune bl. 116 vindt men het spreekwoord mede zoo voorgesteld, ofschoon het ***dragen*** niet ***naar Rome*** geschiedt. Hij heeft:

> ***Draegt yemant veer,***
> ***En zet hem neer,***

Niet al te zacht,
Geen danck en wacht.

Op *Campen* bl. 50 en bij Meijer bl. 24 vordert het *dragen* grootere bemoeying: het gaat *achterwaarts*, — en duurt langer: niet alleen *heen* maar ook *terug*. Zoo wordt het spreekwoord opgegeven: *Datmen v achterwerts hen te Roemen droeghe, ende wederomme: ende settede v eenmael onsachte neder, soe weeret alles verloren.*

Tuinman II. bl. 215 vermeldt alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord. Hij zegt: *Hy heeft zynen dank weg.*

bl. 120. *aanw.* 31. (Zie ook II. bl. XI.)

Daar behoort meer ten dans dan een paar dansschoenen. Zoo bij Tuinman I. bl. 260 en v. Eijk III. bl. 82.

Modderman bl. 19 geeft het spreekwoord zoo op, dat men aan *benoodigdheden* in 't algemeen moet denken, en geenszins bepaald aan die, welke men voor den *dans* mocht behoeven. Hij zegt: *er is meer noodig dan een paar dansschoenen voor den dans.*

Zoo ook in *'t Mergh* bl. 6, waar daarenboven alleen van *schoenen* gesproken wordt, zonder aan *dansen* te denken. Men leest er: *Daer hoort meer toe dan als een paer schoenen.*

Naar het spreekwoord op *Campen* bl. 33 zijn de *roode dansschoenen* een eerst vereischte, waaruit tevens blijkt, dat de *dansschoenen* oudtijds *rood* waren. Zoo staat er: *Der hoert meer totten dantz dan rode schoen. Schoen* is het meervoud van *schoe*, dat voorheen het enkelvoud was.

V. Alkemade bl. 49 veronderstelt de kennis van het *noodzakelijke*, en laat het daarom onvermeld. Hij zegt alleen: *Daar hoord meer ten dans.*

bl. 121. *aanw.* 2. (Zie ook bl. LIV.)

Eén alleen kan geen' ronde- (of: *katten-*) *dans maken.*

Eén alleen kan geen' rondedans maken. Zoo bij Tuinman I. bl. 260 aldus: *Een alleen kan geen ronden dans maken.* Ook v. Eijk III. bl. 82 geeft het spreekwoord op gelijke wijze op. Nog zegt Tuinman I. bl. 312: *Een alleen maakt geen ronden dans,* en I. bl. 352: *Een maakt geen ronden dans.*

Eén alleen kan geen' kattendans maken.

V. Eijk II. *nal.* bl. 26 zegt: *Een' katten dans kan men alleen niet doen.*

Tuinman I. *nal.* bl. 18 spreekt van *springen*, en dan onbepaald. Hij heeft: *Een kattendans springen.*

Tuinman I. bl. 126 geeft alleen maar op: [*dat*] *was de kattendans der toveressen.*

Nog heeft Tuinman I. *nal.* bl. 18 *sprong* voor *dans* genomen. Hij zegt: *een kattensprong doen.*

Verder wordt slechts van *dans* gesproken, zonder de soort derzelve te bepalen; terwijl *een man* in de plaats van *één alleen* komt. In *Prov. seriosa* bl. 20 en bij Hoffmann 326 leest men: *een man en can ghenen dans maken.* Ook Gheurtz bl. 20 heeft: *Een man can gheen dans maecken,* en Zegerus bl. 22 zegt: *Een man en can gheenen dans alleen gemaeken.*

Sancho-Pança bl. 35 geeft het spreekwoord aldus op: *Hy kan den dans alleen niet maken.* Zoo ook Idinau bl. 133, maar onbepaald uitgedrukt. Men leest daar: *Eenen dans alleen maken.*

Op *Delf* bl. 20 heet het: *een man en kan ghenen dank allene maken. Dank* zal wel eene drukfout zijn voor *dans.*

bl. 121. *aanw.* 16. (Zie ook II. bl. XI.)

Die de dante (of: *een doetje*) *Trouwt om de wante* (*haar goedje*), *Verliest de wante* (*het goedje*), *En houdt de dante* (*het doetje*).

Die de dante Trouwt om de wante, Verliest de wante, En houdt de dante. Zoo bij De Jager *Bijdr.* bl. 120-121 en v. Eijk II. *nal.* 4. Ook Meijer bl. 86 en Schrant bl. 277 hebben het spreekwoord aldus:

Die de dante
traut om de wante,
verliest de wante,
behaudt de dante.

Traut voor *trouwt*, en *behaudt* voor *behoudt* is naar eene Hoogduitsche uitspraak. Bij Cats bl. 428 lezen wij:

En die een dant
trout om haer want,
Verliest de want,
en hout de dant;

v. Alkemade bl. 131 zegt:

Die een Dant,
troud om de wand:
verliest de Want,
en hout de Dant,

en Modderman bl. 101 heeft:

die eene dante
trouwt om haar wante,
verliest de wante
en houdt de dante.

Tuinman II. bl. 61 heeft nog twee rijmregels aan het spreekwoord toegevoegd. Hij zegt:

Die de dante
trouwt om de wante,
verliest de wante,
en houd de Dante.
Want als de wante is verteert,
dan blyft de dante by den haerd.

Gruterus III. bl. 134 heeft mede de twee nieuwe rijmregels, maar voor twee andere in de plaats. Zoo leest men:

Die de dante
trouwt om de wante;
als de wante is verteirt,
zo zite de dante byden heirt.

Cats bl. 470 zet een ander spreekwoord voorop, en sluit met eene zedeles. Men vindt bij hem:

Sy die een sot
trout om sijn kot,
Mist licht het kot,
en hout den sot;
En die een dant
trout om haer want,
Mist licht de want,
en hout de dant:
Des wilt gy trouwen t'uwer vreught,
Soeckt boven al de ware deught.

Bij De Brune bl. 393 wordt het spreekwoord zonder de beide laatste rijmregels opgegeven, en dan niet voorwaardelijk, maar op den man af. Zoo geeft hij ons te lezen:

Hy trouwt de dant',
Maer om de want'.

In 't *Mergh* bl. 48 schijnt aan den tweeden rijmregel een woord ontvallen te zijn. Men vindt er:

Die een Dant
om haer want,
verliest de wantt
en hout de Dantt.

Visscher bl. 212 geeft het spreekwoord bepaald verkeerd op, door in de beide laatste rijmregels *wante* en *dante* met elkander te verwisselen. Zoo zegt hij:

Die de dante
trouwt om de wante,
verliest de dante
en houdt de wante.

Die een doetje Trouwt om haar goedje, Verliest het goedje, En houdt het doetje.

Bij Gruterus II. bl. 158 en in 't *Mergh* bl. 34 vindt men de beide laatste rijmregels van het spreekwoord door twee andere vervangen. Zoo staat er:

Neemt geen duetken
om haer guetken:
Als het guetken ist verteert,
zit het duetken by den heert.

bl. 121. *aanw.* 19.

Klein, maar dapper.

Op *Campen* bl. 126 vindt men het synoniem *koen* voor *dapper*. Zoo wordt de spreekwijze opgegeven: *Kleyn man koen man.*

Lublink *Verh.* bl. 121 spreekt mede niet van *dapper*, maar gebruikt een paar andere zinverwante woorden. Hij zegt: *klein maar kiddig, of wakker.*

bl. 121. *aanw.* 23.

Die matig den darm vult, van pas den nek warm houdt, en zijne vrouw verre van zijne zijde verwijdert, leeft in gezondheid.

Gruterus III. bl. 137 en Meijer bl. 73 geven het spreekwoord op deze wijze:

Die met stade, volt zynen darm,
zynen necke van pas houd warm,
zyn wyf verre vander zye,
die leeft in gesondichye.

Met stade = *op zijn gemak* = *langzaam aan* = *van pas* = *te gelegener tijd* = *te regter stond*, zooals vroeger is opgemerkt. *Gesondichye* = *gesondigheyd* = *gezondheid.*

bl. 122. *aanw.* 4. (Zie ook II. bl. XI.)

Dartelheid doet dolen.

Bij Gruterus III. bl. 130 en Meijer bl. 80 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

Die voolt,
die doolt.

Volen, gewoonlijk *folen* geschreven, is *op eene wellustige wijze betasten.*

bl. 123. *aanw.* 8. (Zie ook bl. LIV.)

Niemand zonder een ditje of een datje.

Everts bl. 230 heeft *mankeeren*. Hij zegt: *of er nog een ditje of datje aan mankeerde.*

Bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 64 vindt men *haperen*. Hij heeft: *er hapert een ditje of een datje aan u.*

Niet één van twee, maar beide mankementen of haperingen treft men aan bij v. Waesberge *Geld* bl. 169: *zij hebben zelven hun ditjes en hun datjes*, gelijk mede bij Bogaert bl. 8: *zij hebben altyd een ditje met een datje.*

Verder verdwijnt het *ditje*, en strekt de bemoeying zich alleen tot het *datje* uit. In *Prov. serioes* bl. 83 leest men: *niemant en is sonder dat*, bij Hoffmann 545: *Nieman en is sonder dat*, en op *Delf* bl. 83: *Niemant en es sonder dat.* Ook Gheurtz bl. 9 heeft: *Daer en is niemant sonder dat*, en op 11 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 116 vindt men: *Niemand zonder dat.*

Gheurtz bl. 52 heeft eene andere uitdrukking ter versterking vooraf. Hij zegt: *Niemant sonder alte niemandt sonder dat. Alte*, als *alté* uitgesproken, beteekent eene *overdrijving.*

In *Sel. Prov.* bl. 50 wordt mede eene versterking aan de spreekwijze gegeven; maar daar geldt de uitdrukking afzonderlijk mede voor spreekwijze. Zoo staat er: *Elck heeft een sotjen: niemandt sonder dat.*

bl. 123. *aanw.* 8. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI.)

Assurante (of: *Onbeschaamde*) *menschen hebben het derde deel* (of: *de helft*) *van de wereld.*

Assurante menschen hebben het derde deel van de wereld.

Niet *assurant*, maar het synoniem *stout* vindt men op 17 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 119 aldus: *Stoute luy hebben 't darde deel vande wereld. Darde* voor *derde* wordt hier en daar naar de volkspraak

gezegd. Zoo ook vindt men het spreekwoord op 13 *Junij* 53. Sartorius *tert.* IX. 8 zegt mede: *Stoute lieden hebben het derde deel van de Werelt*, en v. Alkemade bl. 84 heeft: *Stoute luy hebben het derdedeel vande Wereld in.*

Assurante menschen hebben de helft van de wereld. Voor dezen vorm van 't spreekwoord vindt men *stoutaard* = *stouterd* = *stoutmoedige*, mede een synoniem van *assurant*. Zoo leest men in *Sel. Prov.* bl. 33: *Den stoutaert heeft de helft vande werelt in.*

Onbeschaamde menschen hebben het derde deel van de wereld. Zoo bij Tuinman I. bl. 69, Gales bl. 29 en v. Eijk III. 67. Ook Sartorius *tert.* II. 41 heeft: *De onbeschaemde hebben het derdendeel des werelts*, Tuinman II. bl. 102: *Onbeschaamde menschen hebben het derde deel van de wereld in*, v. Waesberge *Vrijen* bl. 56: *onbeschaamde menschen toch, hebben het derde deel van de wereld in*, en Modderman bl. 88: *onbeschaamde menschen hebben in alle tijden het derde van de wereld in.*

Bij v. Alkemade bl. 153 vindt men *onbeschaamd zijn.* Op deze wijze geeft hij het spreekwoord op: *Die onbeschaamd is, heeft het derde deel van de wereld in.*

Het tegenwoordige *onbeschaamd* was vroeger *onschamel*, een woord, dat thans de *niet schamele* of *niet arme*, dat is: de *rijke* zou beteekenen. Zoo leest men op *Campen* bl. 114, bij Meijer bl. 55 en Schrant bl. 277: *Die onschamelen hebben t dordendeel van der werlt. Dordendeel* is mede in sommige streken onzes lands naar de volkstaal voor *derdedeel* gezegd. Zoo ook op 25 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 117: *Onschamel luy, hebben 't derde deel van de werelt.*

Tuinman I. bl. 258 heeft het spreekwoord eenigszins anders, daar hij van de *ondankbaren* spreekt, wier deel hij zelfs onbepaald grooter neemt. Wij lezen bij hem: *Ondankbaare menschen hebben 't derde deel der wereld in; ja vry meerder.*

Onbeschaamde menschen hebben de helft van de wereld. Zoo bij Gruterus II. bl. 160 en in 't *Mergh* bl. 36 op deze wijze: *Onbeschaamde luy'besitten de helft vande werelt.*

Het te verkrijgen deel onbepaald latende, spreekt v. d. Venne bl. 150 alleen van *meer*, en dan voor *enkele gevallen. Onbeschaemde Luyden krijghen somtijdts meer als andere*, zegt hij.

De *eer* er bij voegende, heeft De Brune bl. 234 de *schaamte* voor het *onbeschaamd zijn* in de plaats gebracht, terwijl hij daarbij van *spoediger* spreekt. Hij zegt:

Een, die geen schaemt' en heeft noch eer,
Krijght, wat hy wilt, daer deur, veel eer.

bl. 123. *aanw.* 9.

De wereld is een schouwtooneel; Elk speelt zijn rol, en krijgt zijn deel. Zoo bij Tuinman I. bl. 269. Willems VIII. 46 neemt *hebben* voor *spelen*, en *spelen* voor *krijgen;* waardoor het lijdelijk handelen dadelijk aanvangt, en meer op den voorgrond treedt. Men leest bij hem:

De wereld is een schouwtooneel;
Elk heeft zyn rol, en speelt zyn deel.

Winschooten bl. 213 spreekt van *speeltooneel* in plaats van *schouwtooneel*, en plaatst door die veranderde benaming de vertooners = spelers = handelaars dadelijk op den voorgrond. Men vindt het spreekwoord aldus:

De weereld is een speel tonneel,
Elk speeld sijn rol, en krijgt sijn deel.

Gales bl. 19 heeft alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord, en de beide deelen er van als oorzaak en gevolg voorgesteld. Zoo zegt hij: *Heb ik mijnen rol wel gespeeld, dan krijg ik mijn deel.*

Tuinman II. bl. 184 doet evenzoo, en neemt daarenboven den speler voor zijn spel in plaats. Zoo heeft hij: *Hy speelt zyn personagie.*

bl. 123. *aanw.* 13. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI.)

Elk zijn deel Is niet te veel (ook wel: *Elk het zijne* (of: *Alle man wat*) *deelt het best*).

Elk zijn deel Is niet te veel. Zoo in *Wijsheid* bl. 141.

Lassenius XI zegt: *Een ieder vind zyn deel.*

Elk het zijne deelt het best. Zoo bij Tuinman II. bl. 115 aldus: *Elk het zyne, dat deelt best.*

Schoonst voor *best* genomen, vindt men de spreekwijze bij Sartorius *tert.* VI. 100 aldus: *Elck het sijn, dat deelt schoonst.*

Tuinman II. bl. 115 heeft de spreekwijze mede zoo, en daarenboven *wat wils* in plaats van *het zijne.* Hij zegt: *Elk wat wils, dat deelt schoonst.*

Met weglating van het woordje *wils*, komt de spreekwijze voor op *Campen* bl. 112 en bij Meijer bl. 53: *Elck wat, dat deelt schoonst*, bij Gheurtz bl. 20: *Elck wat deeldt scoonste*, bij Zoet bl. 7: *Elk wat dield schoonst*, bij v. Alkemade bl. 4: *Elk wat, dat deeld schoonst*, en bij Meijer bl. 77: *Mallick wat, dat deelt schoone.*

Verder vindt men alleen het eerste gedeelte der spreekwijze. Zoo in *Wijsheid* bl. 141: *Elk het zyne*, en in *N. Blijg.* 13: *ieder het zyne.*

Bogaert bl. 51 heeft de spreekwijze insgelijks zoo, en spreekt daarbij van *geven*: *wy geven iedereen 't zyne.* Bl. 90 heeft Bogaert de spreekwijze nogmaals zoo, maar doet dan *moeten* aan *geven* voorafgaan: *men moet iedereen het zyne geven.*

Ook bij Servilius bl. 253* vindt men alleen het eerste gedeelte van de spreekwijze, maar met bijvoeging van het woordje *in: Een iegelic in het sijne.*

Alle man wat deelt het best.

Met verwisseling van *best* in *schoon* vindt men de spreekwijze in *Prov. seriosa* bl. 4: *alle man wat*

dat deylt scoon, bij Hoffmann 59: *Alleman wat: dat deelt schoon*, en op *Delf* bl. 4: *alleman wat dat deelt schoen.*

bl. 123. *aanw.* 20.

Die God tot deelgenoot heeft, zal spoedig rijk worden.

Op *Campen* bl. 63 en bij Meijer bl. 29 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Die Godt tot een masschap hadde, solde op een oort rijcke worden. Masschap* zal zooveel willen zeggen als *maatschap*, dat is: *compagnon.*

V. Duyse bl. 203 heeft: *Die God tot een maegschap hadde, zou op een kort rijk worden.* Het spreekwoord, door v. Duyse van Meijer overgenomen, heeft *maegschap* voor *masschap*. Het zou kunnen zijn, dat v. Duyse naar waarheid overbracht. Het komt mij echter voor, dat *deelgenoot* hier het best te kiezen woord is, èn naar vorming en zamenstelling van het woord *masschap*, waarvan het afgeleid is, èn als een woord tegenover God te gebruiken (*compagnon* dient beter voor handels-vennootschappen — en *maagschap:* wij zijn dat immers, naar *Hand.* XVII: 28 en 29, volgens geboorte, en dus ten allen tijde en in elke bemoeying), èn voor de beteekenis van het spreekwoord zelf: een *deelgenoot* wordt met meer liefde voortgeholpen dan een *compagnon* (die verondersteld wordt geene bijzondere hulp van den *compagnon* te behoeven) of een *familielid* (men denke aan het spreekwoord: *Als je het van je familie hebben moet, kom je er niet*).

bl. XLVI. kol. 2. *aanw.* 15.

Ik haat een' achterdochtig' deelgenoot in 't gelag.

Gheurtz bl. 44 heeft het spreekwoord aldus: *Ick haet een indachtich laegghenoot. Laegghenoot* = *gelag-genoot*, dat is: iemand, *die het gelag met een ander deelt. Indachtig* schijnt hier in de beteekenis van *achterdochtig* genomen, hoewel het anders *gedachtig* beduidt.

bl. 124. *aanw.* 6. (Zie ook II. bl. XI.)

Strek Naar 't dek. Zoo op 11 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 119 aldus:

Strek
na de dek,

gelijk mede bij De Brune bl. 31 op deze wijze:

Elck zich streck,
Naer zijn deck,

en bij Tuinman II. bl. 26, 123 als volgt:

strek
naar dek.

Servilius bl. 238 heeft *deksel* voor *dek.* Hij zegt: *Streck v na v decsel.*

Bij De Brune bl. 475 vindt men de *deken* vermeld. Hij heeft: *Men moet sich strecken nae zijn deken.*

Verder wordt voor *strekken* steeds *rekken* gebruikt. Zoo zeggen Cats bl. 479 en v. Alkemade bl. 81:

Reck
nae deck,

gelijk mede Cats bl. 501 en Modderman bl. 82:

Reck
Naer deck.

bl. 124. *aanw.* 11. (Zie ook bl. LXXV.)

Er is geen pot zoo scheef, of er past een dekseltje op. Zoo bij Tuinman I. bl. 359 aldus: *Geen zo scheeven pot, of men vind 'er noch wel een dekzel toe*, en bij v. Moerbeek bl. 250 op deze wijze: *Geen pot zo scheef, of men vind 'er een deksel toe.*

Tuinman bl. 26 zegt, dat beide, *pot* en *deksel*, *scheef* zijn: *Tot eenen scheeven pot moet scheef het dekzel wezen.*

Verder wordt steeds van *scheel*, diminutief *scheeltje*, gesproken, een woord, dat nog in verschillende streken van ons land gangbaar is, en dat niets anders dan *deksel* beteekent. Zoo in *Adag. quœdam* bl. 14: *Daer en is noijt soo scheeven Pot, oft men vint daer een scheeltien toe*, in *Adag. Thesaurus* bl. 19: *Daer en is geen pot of daer past een scheeltjen op*, en bij Sancho-Pança bl. 27: *Daer en is geen potteken of daer past een scheeltje op.*

Sancho-Pança bl. 38 zegt verder: *Elk potje vindt zyn scheltje*, waarin *scheltje* eene verbasterde schrijfwijze is van *scheeltje.*

Nog vindt men *scheef* door *slum* of *slim* aangeduid, woorden, die niets anders beteekenen dan *krom* of *verdraaid*, dat is: *scheef.* Zoo zegt Zegerus bl. 28: *Gheen so slummen pot men vinter een sceel toe*; op 2 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 105 staat: *Gheen zo slimmen pot, men vinter een scheel toe*; terwijl v. d. Venne bl. 238 heeft: *Slimme Potten krijgen wel kromme Decksels.*

Eindelijk nog wordt het *potje* met een *schijfje* of *schijfken* toegedekt. En daar *schijf* eigenlijk ieder *platrond bord* is, kan het wel op een *potdeksel*, dat dien vorm heeft, overgebracht worden. Zoo leest men bij Bogaert bl. 16: *Elk potje vindt zyn schyfje*, en andermaal op deselfde bladzijde: *Daer is geen potteken of daer past een schyfken op.*

bl. 125. *aanw.* 3.

Zij jagen den derde.

Op *Campen* bl. 113 staat: *Sy iaeghen den dorden. Dorde* wordt in sommige streken onzes vaderlands in de volksspraak voor *derde* gezegd.

Meijer bl. 54 zegt: *Sy iaeghen thaesken mit malcanderen; sy iaeghen den dorden.* Als men dat als

spreekwoord bij Meijer vindt, en niet weet, hoe hij er aan komt, dan zal men nog al wat moeilijkheid hebben, om *dat ééne haasje*, dat door verschillende personen gejaagd wordt, met *den derde* in verband te brengen. Die moeite zal echter blijken, te vergeefs geweest te zijn, als men weet, dat Meijer hier weder, gelijk hij zoo menigmaal te onrecht doet, twee spreekwoorden verbindt, zonder dat het ooit blijkt, welke reden hij voor die verrichting heeft.

bl. 127. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI.)
Achter de keukendeur (of: *spinde*) *ziek liggen.*

Achter de keukendeur ziek liggen. Zoo bij Tuinman I. bl. 314, II. bl. 98 aldus: *hy had achter de keukendeur ziek gelegen.*

Bij v. Alkemade bl. 163 vindt men *keuken* en niet *keukendeur*. Hij zegt: *Hy heeft agter de keuken ziek geleegen.*

Achter wordt *voor* in *Sel. Prov.* bl. 123. Daar staat: *Hy heeft voor de keuckendeur syck ghelegen.*

Verder is 't niet de *keukendeur*, maar weder de *keuken* zelve, die genoemd wordt. Zoo bij Gheurtz bl. 28, 36: *Hy heeft voï die coocken sieck gheleeghen. Coocken = keuken.* Ook bij Idinau bl. 171 staat: *Voor de keucken sieck ligghen*, en bij Tuinman I. bl. 314 vindt men: *die hebben voor de keuken ziek gelegen.*

Achter de spinde ziek liggen. Zoo komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Voor staat weder in de plaats van *achter* op *Campen* bl. 69. Men leest daar: *Hy heft voer die Cabuise, of Spinde crane ghelegen. Cabuise* of *kabuis* is *scheepskeuken*; *spinde* is *voorraad-* of *etens-kast.*

bl. 127. *aanw.* 14. (Zie ook bl. LIV, LXXV.)
Dat is aan eens dooven mans deur geklopt. Zoo in *Euphonia* bl. 516.

Modderman bl. 15 heeft het spreekwoord mede zoo, maar met de bijvoeging *meestal*. Hij zegt: *het is meestal aan doofmans deur geklopt.*

Verder is 't niet alleen het *geklop*, dat vermeld wordt, ook den bewerker er van vindt men aangeduid. Zoo bij Tuinman I. bl. 169: *men klopt aan een doof mans deur*, bij Gales bl. 39: *de vriend klopt aan een doofmans deur*, bij Everts bl. 347: *gij klopt aan een dooven mans deur*, en bij Bogaert bl. 29: *zy klopte aen eens dooven mans deur.*

De *armoede* treedt als handelend persoon op. Zoo zegt v. Waesberge *Geld* bl. 163: *armoede klopt bij hem aan een doven mans deur.*

Manvis bl. 123 duidt het noodelooze der handelwijze aan. Hij zegt: *wat baat het geklop aan eens dooven mans deur.*

Bogaert bl. 12 legt nog eenige hoop van baat aan den dag, ofschoon die gering blijkt te zijn. Hij heeft: *mogten zy niet kloppen aen doove mannen deuren.*

In *Adag. Thesaurus* bl. 10 wordt het spreekwoord onbepaald uitgedrukt. Men leest er: *Cloppen aen een doof-mans deur.*

Vervolgens staat er *voor*, niet *aan*. Zoo bij Gheurtz bl. 38: *Hy clopt voï een doofmans doï. Doï = doir = door = deur.* Ook bij Tuinman I. bl. 253, 340, II. bl. 207 staat: *Hy klopt voor een doof mans deur*, en op *Junij* 27 leest men: *Gy klopt voor een doof mans deur.*

V. Moerbeek bl. 251 geeft alleen het *geklop* op, zonder de oorzaak er van te noemen. Hij zegt: *Het is voor een doof mans deur geklopt.*

In *Adag. quædam* bl. 9, wordt het spreekwoord mede zoo, maar onbepaald opgegeven. Men leest er: *Cloppen voor een Doof-mans Deur.*

Sartorius *pr.* V. 45 spreekt van geen *kloppen*, maar van *zijn*. Hij zegt alleen: *'t Is voor een dooff mans deur.*

In *Adag. Thesaurus* bl. 27 vindt men *op*, niet *aan* of *voor*, en *dood* voor *doof*. Het kan zijn, dat dit laatste eene drukfout is; men behoeft daaraan echter niet per force te denken, want met *dood* heeft het spreekwoord mede een goeden zin. Zoo staat er: *Gy klopt op een doodts mans deur.*

bl. 127. *aanw.* 22. (Zie ook bl. LIV.)
De open deur roept den dief. Zoo bij Cats bl. 434 aldus: *Een open deure roept den dief.* Ook op *Gent* bl. 126 wordt het spreekwoord op dezelfde wijze opgegeven.

In 't *Mergh* bl. 50 staat *zoeken* voor *roepen*; terwijl een tweede spreekwoord met dit toteen verbonden wordt. Men leest er:

Een open deure soeckt een dief,
een dertel Meysjen wil een Lief.

Bij De Brune bl. 218 komt eene andere verwisseling voor, nl. *gat* voor *deur*, waaraan hij eene andere oorzaak verbindt; terwijl hij het gevolg mede met eene zaak vermeerdert. Zoo zegt hij:

Het groot ghemaeck, en 't open gat,
Dat roept den dief, en wijst de padt.

De veranderingen *open* in *achter* en *roepen* in *maken* komen op dezelfde bladzijde bij De Brune voor. Hij heeft: *De achter-deure maeckt den dief.*

bl. 127. *aanw.* 24. (Zie ook bl. LIV.)
De weg loopt voorbij de deur. Zoo bij Gruterus II. bl. 131 en in 't *Mergh* bl. 8 aldus: *De weg loopt verby de deure*, en bij De Brune bl. 478 op deze wijze: *De wegh die loopt voor-by de deur.*

Sartorius *tert.* III. 42 geeft het spreekwoord eenige uitbreiding. Hij zegt: *Aen my niet verhangen, de wegh loopt verby de deur.*

Met *gaan* voor *loopen* komt het spreekwoord bij Gheurtz bl. 14 voor. Hij heeft: *De wech gaet voïby die döre.* Dat *voï* voor *voir = voor* geschreven

wordt, schijnt eene eigenaardigheid van Gheurtz te zijn, die niet telkens behoeft aangewezen te worden. *Döre* of *dorre* is alleen een dialectverschil met *deur.*

bl. 127. *aanw.* 30.

Eene zotte vrijster en eene dronken vrouw zijn twee open deuren. Zoo bij Cats bl. 438 aldus: *Een versotte vryster, en een droncke vrou, zijn twee open deuren.*

Gruterus III. bl. 172 vermeldt alleen de *tweede deur.* Hij zegt:

Wachter vore,
een dronke vrouwe is een open dore.

Dore = *deur* staat hier om het rijm met *vore* = *voor.*

bl. XXXVI. kol. 2. *aanw.* 12.

Gij kent de deur niet, die aan het hek dient.

Gheurtz bl. 21 zegt: *Ghy kent die doï niet de aen theoken dient. Doï* = *doir* = *door* = *deur,* zooals vroeger is opgemerkt.

bl. 128. *aanw.* 14.

Hij is hem gelijk eene spiets achter de deur. Zoo op *Campen* bl. 71 aldus: *Hy is hem ghelijck een spiesse, achter der dueren.*

Volgens de gewoonte van Meijer bl. 33 zijn weder twee spreekwoorden aaneen gehecht; terwijl er in 't eigenlijke spreekwoord, wat mede niet zeldzaam is, niet minder dan drie willekeurige veranderingen door hem worden gemaakt. Zoo zegt hij: *Hy is hem, ghelyck een spiesse achter der deuren; hy is syn anderde handt.*

bl. 128. *aanw.* 23. (Zie ook bl. LXXV.)

Hij wil visch voor eene visschers-deur vangen. Zoo bij v. Eijk II. bl. 89. Ook bij Tuinman I. bl. 239 en op *Febr.* 6 komt het spreekwoord aldus voor: *Hy wil visch voor visschers deur vangen,* gelijk mede bij Bogaert bl. 94 op deze wijze: *Zy willen visch vangen voor eene visschersdeur.*

Gruterus III. bl. 155 geeft tevens het moeilijke der zaak op. Hij zegt: *t' Is kunst visch vangen voor visschers deure.*

Cats bl. 503 duidt het onmogelijke der zaak aan. Hij heeft:

Wie visch voor visschers deur wil vangen,
Die moght sijn net wel elders hangen.

Meijer bl. 87 stelt het spreekwoord onbepaald voor, en verbindt het daarenboven met een ander toteen. Naar Gruterus te oordeelen, zou wederom de schuld dezer verkeerde handelwijze bij Meijer liggen. Ik kan het niet beoordeelen, daar ik Goedthals niet ken; maar de combineering bestaat wel uit recht vreemde bestanddeelen. Het spreekwoord wordt door Meijer aldus opgegeven: *Visch vanghen voor svisschers deure; der extere een ey nemen.*

Verder wordt van *visschen* voor *visch vangen* gesproken. Zoo bij Winschooten bl. 332: *die vissen voor een vissers deur,* bij v. Eijk I. *nal.* bl. 5, III. bl. 74: *voor een visschers deur gevischt, en niets gevangen!* bij Sancho-Pança bl. 35: *Hy vischt voor visschers deur,* en bij v. Lennep bl. 244: *Voor eens visschers deur visschen.*

bl. 128. *aanw.* 24.

Hij zal den ring wel aan de deur laten.

Op *Campen* bl. 36 en bij Meijer bl. 17 leest men: *Hy wert den rinck oock an die doer laten. Werden* voor *zullen* is Hoogduitsch. *Doer* = *door* = *deur.*

bl. 129. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LXXV.)

Ongenoode gasten zijn zelden welkom (of: *zet men achter de deur*).

Ongenoode gasten zijn zelden welkom. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Ongenoode gasten zet men achter de deur. Zoo bij v. Moerbeek bl. 253.

V. Waesberge *Vrijen* bl. 67 heeft het spreekwoord als een bevel voorgesteld. Hij zegt: *zet alle ongenoodde gasten achter de deur.*

Tuinman II. bl. 39 spreekt van *hoofsche gasten.* Hij heeft: *Die ongenood ten hove komt, zit achter de deur.*

Zoo ook in *Prov. seriosa* bl. 16 en op *Delf* bl. 16, waar *ongebeden* staat, dat oud is voor *ongenoodigd,* van *bidden,* dat is: *noodigen.* Men leest er: *die ongheboden te houe comt sit achter die dore.* Bij Hoffmann 268 vindt men: *Die onghebeden tot hove comt, sit achter die dore,* en bij Gruterus III. bl. 138: *Die ongebeden komt te Hove, sit achter de deure.*

De Brune bl. 408 drukt dit aldus uit:

Die niet te hoof' en is ghenoot,
Die stae bezijden, buyten schoot.

Nog heeft De Brune bl. 12 willen aantoonen, dat den *ongenooden gast* niet eens eene plaats gegeven wordt. Hij doet dat op deze wijze:

Die comt te gaste on-ghebeden,
Die magh zijn stoel wel brenghen mede.

Zoo ook bl. 408:

Een stout en on-ghebeden gast,
Brengh' mé zijn stoel, of dat hij vast.

Daarenboven toont De Brune bl. 19 aan, dat den *ongenooden gast* zelfs geene gelegenheid gelaten wordt, voor zijne eigene plaats te zorgen. Zoo zegt hij:

Die komt te gaste onghenoot,
Zie toe, datm' hem niet wyt en stoot.

Daarom raadt De Brune bl. 408 de zaak af. Dat doet hij aldus:

Gae niet ter maeltijd, tot uw spijt,
Als ghy daer niet ghenoot en zijt.

bl. 129. *aanw.* 13. (Zie ook bl. LIV.)

Mondje toe (of: *Tand vóór de tong*) *is goed devies.*

Mondje toe is goed devies. Zoo bij Gruterus III. bl. 162 op deze wijze: *Mondeken toe, is goe devise.*

Tand voor de tong is goed devies. Zoo bij De Brune bl. 326 aldus: *Tand voor tongh, is goed devijs.*

Verder vindt men *advijs*, in plaats van *devies*. Zoo bij Gruterus II. bl. 168 en in *'t Mergh* bl. 39 op deze wijze: *Tant voor de tonge, is goet advijs*, en in *Sel. Prov.* bl. 221 aldus: *Tandt voor tongh' is goet advys.*

Beide, *devies* en *advijs*, geeft een goeden zin: *devies* is *zinnebeeld* of *zinspreuk*, en *advijs* beteekent *raadgeving*, ook wel *bescheid* of *bericht*. In het eerste geval zegt men: bescheiden zwijgen (door *mondje toe* of *tand voor de tong* aangewezen) is altijd goed door 't leven: houd dat dus in alle omstandigheden voor oogen (laat dat uw *devies* zijn). In het laatste geval geeft men te kennen: bescheiden zwijgen is een goede raad: neem dien ter harte (is een *goed advijs*). Ik heb aan het eerste de voorkeur gegeven; omdat ik het krachtiger van uitdrukking vond. Ik had daarbij het oordeel der verzamelaars op mijne hand. Gruterus uit zich niet, daar hij *advijs* en *devies* beide heeft. Er blijft dus alleen De Brune over, en die heeft *devies*. De verzamelaar van 't *Mergh* behoeft niet geteld te worden, daar hij Gruterus naschrijft, en die der *Sel. Prov.* heb ik eerst leeren kennen, nadat ik mijn oordeel had uitgedrukt, welk oordeel echter na die kennismaking niet veranderd is.

bl. 129. *aanw.* 22.

De gelegenheid maakt een' dief. Zoo bij Richardson bl. 38 en v. Hall bl. 275-276 aldus: *Gelegentheyt maact den dief*, bij Tuinman I. bl. 366, II. bl. 59 en *Winterv.* bl. 46 op deze wijze: *Gelegentheid maakt een dief*, bij Folqman bl. 124, Lassenius XXXII, Lublink *Verh.* bl. 97 en in *N. Blijg.* 2 als volgt: *Gelegenheyd maakt dieven;* terwijl in *B. Studeerk.* I. 9 staat: *De Geleegentheid maakt den Dief.*

In *Adag. quædam* bl. 10 en *Adag. Thesaurus* bl. 20, 52 vindt men voor *gelegenheid* het gelijkbeteekenend *ocoasie: De occasie maeckt den Dief.*

Bij De Brune bl. 293 leest men:

Bequaem gherief,
Dat maect een dief.

Gruterus III. bl. 168 stelt het spreekwoord aldus voor: *Schoon stelen maect den dief. Schoon stelen* zal hier gezegd zijn voor *vrij stelen;* zooals wij nog zeggen: *gij hebt schoon praten* voor *vrij praten.*

Eindelijk heeft De Brune bl. 293 de zaak voor den persoon genomen: *diefte* voor *dief.* Hij zegt:

Ghelegentheyd,
Tot diefte leyt.

bl. 130. *aanw.* 8.

Een dief past nergens beter dan aan de galg. Zoo bij Tuinman I. bl. 365.

Ook bij De Brune bl. 209 vindt men het spreekwoord op dezelfde wijze. Hij zegt:

Een dief can nerghens beter zijn,
Als aen een galgh, of kennep-lijn.

Op *Campen* bl. 42 wordt het spreekwoord mede zoo voorgesteld, daarenboven met redegeving der uitdrukking. Zoo leest men: *Een dief is nergens beter dan ander galgen daer heftmen vrede voer hem.*

Nog geeft De Brune bl. 48 het spreekwoord aldus op: *Den dief die hoort de galghe toe.*

bl. 130. *aanw.* 10.

Eenen ontrouwe en eenen dief vindt men eer dan den getrouwe, waarnaar men zoekt.

Op *Campen* bl. 14 en bij Meijer bl. 7 staat: *Een ontrouwe, ende een Dief, vindet eer dan mens trouwelick soeckt. Dat is, Hy steeldet.* Men kan dit tweezins opvatten: òf als zocht men naar den ontrouwe en den dief, òf zij zoeken zelve. In het eerste geval *vindt men die eer dan den getrouwe, waarnaar men zoekt*, in het laatste geval *vinden zij het eer dan hij, die getrouwelijk zoekt.* Tot beide lezingen geeft de constructie aanleiding. Ik heb aan de eerste de voorkeur gegeven, omdat zij mij natuurlijker voorkomt. *Men zoekt naar een eerlijk' man en vindt een dief* is licht mogelijk niet alleen, maar het is zelfs de gewone loop der gebeurtenissen. Dat daarentegen *een dief eerder iets vindt dan een eerlijk man*, is wel mogelijk, omdat hij listig is, en het zoeken hem eene tweede natuur is geworden; maar overigens moeten de hem omringende zaken daartoe medewerken, en geldt het dus bij uitsluiting alleen van den zoogenoemden *bekenden dief.* In vele gevallen kan men immers met recht verwachten, dat een eerlijk man eer iets vindt dan een dief; daarom is die voorstelling niet algemeen, en daarenboven minder natuurlijk, omdat er geene voorwaarden aan de uitdrukking verbonden worden. De bijvoeging: *Dat is: Hy steeldet*, zal hier, naar mijn inzien, weinig tot recht begrip van het spreekwoord kunnen afdoen.

bl. 130. *aanw.* 14. (Zie ook bl. LIV, LXXV en II. bl. XI.)

Elk is een dief in zijne nering, zei de prediker, en hij stootte aan den zandlooper.

Het spreekwoord komt bij Tuinman I. bl. 366 voor, met verwisseling van *stooten* in *schudden.* Zoo zegt hij: *Elk is een dief in zyne neering, zeide de Prediker, en hy schudde aan den zandlooper.*

Bij Folie II. 33 vindt men het spreekwoord op deze wijze voorgesteld: *Elk is een Dief in sijn Nering* (*sey laatst onse geestelyke Waarheyt ver-*

kooper) mijn dochter bevind het ook aan jou (sey fyne Gerrit) want se siet je geduurig aan de Sandlooper schudden.

Verder komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor. Op 13 *Sept.* staat: *Elk is een dief in zijn nering.* Zoo ook bij Gruterus I. bl. 104, De Brune bl. 492, in 't *Mergh* bl. 18, bij Sartorius *tert.* VII. 97, Tuinman I. bl. 126, II. bl. 8, v. Moerbeek bl. 251, Fokke 1, in *Euphonia* bl. 516, bij v. d. Hulst bl. 14, v. d. Willigen 17 en Anton bl. 15.

Gheurtz bl. 20 zegt: *Elck is een dief synder neeringe;* Winschooten bl. 95 heeft: *elk werd gesegt te sijn, een dief in sijn neering;* bij v. Alkemade bl. 83 staat: *Ider is een dief in zyn nering;* in *Adag. quædam* bl. 24 vindt men: *Elck is een dief in sijn neiringh*, en bl. 40 leest men: *Ieder is eenen dief in sijn eygen neiringe;* terwijl bij v. Waesberge *Geld* bl. 161 gevonden wordt: *elk hunner is een dief in zijne nering.*

In *Prov. seriosa* bl. 4 vindt men: *alle man is een dief na zijnre neringhe,* bij Hoffmann 56: *Alleman is een dief van sijnre neringhen*, en op *Delf* bl. 4: *alle man es een diefvan sijnre neeringhe.*

Voor *nering* schrijft Servilius bl. 236* *ambacht.* Hij zegt: *Elck is een dief in sijn ambacht.* Zoo ook bij Zegerus bl. 23, Idinau bl. 134 en in *Sel. Prov.* bl. 24. In *Adag. Thesaurus* bl. 38 staat: *Ieder is eenen dief in zyn ambacht.*

Bij De Brune bl. 382 vindt men het aldus:

Elck in zijn ambacht is een dief,
Zijn neeringh streckt tot zijn gherief.

bl. 131. *aanw.* 14. (Zie ook bl. LIV.)

Tijd en plaats doen den dief stelen. Zoo bij Tuinman I. bl. 366 aldus: *Tijd en plaats doet een dief steelen.*

Voor *plaats* vindt men *stede*, dat volmaakt hetzelfde zegt: men denke aan *stedehouder* voor *plaatsbekleeder.* Zoo bij Zegerus bl. 59 aldus: *Tijt ende stede maken dieuen.* Ook op 11 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 120, II. bl. 164 en in 't *Mergh* bl. 40 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor.

Gheurtz bl. 56 heeft *tijd* met *stonde* verwisseld, dat is: slechts een gedeelte van den *tijd* genomen, want *stond* is *oogenblik.* Zoo zegt hij: *Plaets en stonde duet den dief steelen.*

Beide veranderingen, *stede* voor *plaats* en *stonde* voor *tijd*, komen voor in *Prov. seriosa* bl. 87 aldus: *stede ende stonden doen den dief stelen*, bij Hoffmann 614 op deze wijze: *Stede ende stonde doet den dief stelen*, op *Delf* bl. 37 als volgt: *stede ende stonde doen den dief stelen*, terwijl bij Gruterus II. bl. 163 en in 't *Mergh* bl. 39 staat: *Stede en stond doet den dief stelen.*

bl. 131. *aanw.* 18. (Zie ook bl. LIV.)

Voor den dief kan men zich wachten; maar wacht u eens voor den leugenaar! (of: *Liever bij een' dief dan bij een' leugenaar*).

Voor den dief kan men zich wachten; maar wacht u eens voor den leugenaar!

Zich wachten wordt door *zijne deur sluiten* aangeduid. Zoo bij Sartorius *sec.* VII. 4 op deze wijze: *Voor een Dief kan men sijn deur sluyten, maer niet voor een Leugenaer.*

In *Sel. Prov.* bl. 74 komt het spreekwoord mede zoo voor, maar met verwisseling van *leugenaar* in *lasteraar.* Zoo staat er: *Voor een Dief kanmen zyn deur sluyten; maer niet voor eenen lasteraer.*

Liever bij een' dief dan bij een' leugenaar.

Gruterus III. bl. 158 en Meijer bl. 102 hebben: *Liever ontrent eenen dief, dan ontrent eenen luegenaar*, en bij Tuinman II. bl. 217 staat: *Liever omtrent een dief, dan omtrent een leugenaar.*

bl. 132. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LIV, LXXV en II. bl. XI.)

Aangeboden dienst is zelden aangenaam. Zoo in *Euphonia* bl. 524. Ook bij v. Moerbeek bl. 239 vindt men: *Aangebodene diensten zyn zelden aangenaam*, en bij v. Eijk II. bl. 27 staat: *Aangebodene diensten zelden aangenaam.*

Verder vindt men *onweert* voor *aangenaam* in de plaats gebracht. *Onweert* = *onwaard* is *onwaardig* of beter nog *zonder waarde.* En daar het woord *zelden* is weggelaten, heeft men natuurlijk eene tegenovergestelde beteekenis. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 8, bij Hoffmann 123, op *Campen* bl. 89, bij Gheurtz bl. 24, Zegerus bl. 26, in *Adag. quædam* bl. 26 en bij Meijer bl. 41: *gheboden dienst is onweert*, op *Delf* bl. 8: *gheboden dienst es onwaert*, bij Servilius bl. 56: *Gheboden dienst is altoos onweerdt*, bij Gheurtz bl. 22: *Gheblooden dienst is ghemeenlyck onweert*, en bl. 25: *Gheblooden dienst is dick onweerdt*, op 24 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 105: *Gheboden dienst, is dik onwaart*, bij Gruterus I. bl. 93, v. Alkemade bl. 181 en Tuinman II. bl. 113: *Angeboden dienst is onwaart*, en bij Cats bl. 423 en Sartorius *pr.* X. 24: *Geboden dienst is onwaert.*

De Brune bl. 370 spreekt van *stinken:*

Gheen vriendschap yemant over-dringht,
Gheboden dienst ghemeen'lick stinckt,

zoo ook bl. 439 van *niet achten:*

Wanneer-men zelfs zijn dienst aen-biedt,
Al is het veel, men acht het niet,

gelijk mede bl. 492 van *geen dienst doen:*

Gheboden dienst
en doet gheen dienst,

of wel bl. 116 van *geen dank verdienen:*

Een dienst, die aen-gheboden wert,
Verdient gheen danck, of danckbaer hert.

Servilius bl. 6* spreekt van *geen dank hebben*, en heeft daarenboven *ongebeden* voor *aangeboden*

in de plaats gebracht. *Ongebeden* is *ongevergd* of *ongevraagd*. Zoo zegt hij: *Onghebeden dienst en heeft gheenen danck.*

In *Adag. quædam* bl. 51 en *Adag. Thesaurus* bl. 53 leest men van *opgedragen dienst*. Zoo staat er: *Opgedraeghen dienst behaeght alderminst.*

Eindelijk vindt men het spreekwoord door De Brune bl. 439 nog aldus opgegeven:

De besten dienst, en waere stinckt,
Als yemant die van zelfs aen-bringht.

bl. 132. *aanw.* 15. (Zie ook bl. LIV.)

Honden en katten wenschen om roekelooze dienstboden.

Bij Gruterus III. bl. 151 en Meijer bl. 95 leest men: *Honden en katten wenschen om roekeloose maarten. Maarte* was vroeger bij ons eene zeer gewone benaming voor de *dienst-* of *huismeid*. Men leidt haar af van de dienstvaardige *Martha*, wier bemoeyingen uit de Evangeliën bekend zijn. In *Sel. Prov.* bl. 126 vindt men het spreekwoord mede zoo, maar de *katten* worden er eerst genoemd. Zoo staat er: *Katten en honden wenschen om roeckeloose maerten.*

Nog wordt het spreekwoord in *Sel. Prov.* bl. 146 aldus opgegeven: *Honden en catten wenschen om roeckeloosen maechen.* Met *maechen* = *magen* zullen wel *maagden*, dat is: *dienstmaagden* bedoeld zijn: oudtijds werd meermalen *maag* = *bloedverwant* en *maagd* = *meisje* op dezelfde wijze geschreven, dat is: zonder *d*.

bl. 132. *aanw.* 20.

De hond is een getrouw dier.

Op *Campen* bl. 81 staat: *Het is een getrouw Dyer, om een Hondt.* Het woordeke *om* schijnt hier eene gelijkwaardigheid aan te duiden, zooals men zegt: *Het is lood om oud ijzer*, dat is: het eene is in waarde gelijk aan het andere.

bl. 133. *aanw.* 19.

Alle ding, daar het behoort: de pispot op het trezoor. Zoo bij Tuinman I. bl. 368. Ook bij Gruterus II. bl. 124 en in 't *Mergh* bl. 1 vindt men mede: *Alle ding daert hoort, de pispot op tresoor.*

Op *Campen* bl. 111 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *All dinck is gheduen, die Pispot is op die Tresoore.*

bl. 133. *aanw.* 30.

Alle ding heeft een ommezien. Zoo bij Sartorius *sec.* IV. 90 aldus: *Alle dingh heeft een omsien.*

De persoon wordt voor de zaak genomen door De Brune bl. 469 en Sartorius *tert.* IX. 19, als zij zeggen: *Hy heeft altijd een omme-zien.*

bl. 134. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LIV.)

Alle ding is mogelijk; maar het regent geen geld. Zoo bij Gruterus II. bl. 124 en in 't *Mergh* bl. 1 aldus: *Alle ding is mogelyc: maer t' en regent geen gelt*, en in *Sel. Prov.* bl. 157 op deze wijze: *Alle dinck is mogelyck, maer ten regent geen gelt.*

Bij Folie I. 279 wordt het spreekwoord aan *Maarten* in den mond gelegd. Zoo staat er: *Alle ding is mogelijk, (sey Maarten) maar het wil geen Geld régenen.*

V. Nyenborgh bl. 132 stelt ironisch de *mogelijkheid* in een enkel geval aldus voor: *Het moet al heel wel ghelucken, alst gelt regenen sal.*

bl. 134. *aanw.* 13. (Zie ook bl. LIV.)

Alle ding met maten, Mag men doen en laten (of: *Die dat kan, 't zal baten*).

Alle ding met maten, Mag men doen en laten. Zoo bij Gruterus II. bl. 125, in 't *Mergh* bl. 2, *Sel. Prov.* bl. 192 en *Wijsheid* bl. 138 aldus:

Alle dingen met maten,
machmen doen en laten.

Alle ding met maten, Die dat kan, 't zal baten. Zoo bij Gruterus II. bl. 125 en in 't *Mergh* bl. 2 aldus:

Alle dingen met maten:
diet kan t' zal hem veel baten,

en in *Sel. Prov.* bl. 192 op deze wijze:

Alle dingen met maten,
Diet' kan, sal hem wel baten;

terwijl bij Sartorius *pr.* VII. 60 staat:

Alle dinck op maten,
Die dat kan, het zal hem baten.

Nog vindt men het spreekwoord door Sartorius *sec.* II. 46 volgenderwijze voorgesteld:

Liefst op maten,
die 't kan het wil hem baten.

Zegerus bl. 3, 4 heeft alleen den eersten rijmregel van het spreekwoord. Hij zegt: *Alle dinck met maten.* Ook bij Gheurtz bl. 51 vindt men het op deze wijze: *Maet in allen Dingen.*

bl. 134. *aanw.* 25. (Zie ook bl. LIV.)

Als een ding is gedaan, Dan moet men 't in de beste vouw slaan. Zoo bij Sartorius *sec.* IV. 46 aldus:

Als een dinck is gedaen.
Moet men 't inde beste vouw slaen.

Op 14 *Dec.*, bij Gruterus I. bl. 92 en op 7 *Dec.* 53 vindt men het spreekwoord op de volgende wijze opgegeven: *Als iet is geschiet, zoo zalment in de beste vou slaan.*

Verder komt alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord voor. Zoo op *Campen* bl. 72 en bij Meijer bl. 33 aldus: *Men moetet in die beste volde slaen. Volde* = *voude*, de *l* en *u* zijn wisselletters,

en *voude* is gevormd van den verleden tijd van *vouwen*. Bij Gruterus III. bl. 124 komt het spreekwoord mede op gelijke wijze voor: *Alle zaaken zalmen inde beste vaw slaan*. *Vaw* is op zijn Hoogduitsch voor *vouw*. Ook bij Tuinman I. bl. 307 en op *Maart* 17 vindt men: *Men moet het in de beste vouw slaan*.

Door Gheurtz bl. 59 wordt het spreekwoord in den wenschenden vorm gebracht. Hij zegt: *Slaetet in die beste vouwen*. Ook v. d. Venne bl. 237 doet dat volgenderwijze: *Slaet, en laet alle dingh inde beste Vouw*. Bij Bogaert bl. 23 vindt men mede: *slaet dat in eene goede vouw*.

Tuinman I. bl. 224 geeft het spreekwoord onbepaald op. Hij heeft: *alles in de beste vouw te slaan*.

Tuinman I. bl. 367 schetst eindelijk menschen, die alle waarschuwingen in den wind slaan. Hij zegt: [*Zij*] *plegen niets in de beste vouw te slaan*.

bl. 134. *aanw*. 28.

Beloven en volbrengen zijn twee dingen.

Bij Gruterus II. bl. 127 en in 't *Mergh* bl. 4 vindt men het spreekwoord aldus:

Beloven en verleesten
zyn twee geesten.

Verleesten, van *leesten*, *leysten*, in 't Hoogduitsch nog *leisten*, is oud voor *volvoeren*, *volbrengen*. *Geesten* zijn *daden*, *bedrijven*, in 't Latijn *gesta*. Ook Meijer bl. 72 en Schrant bl. 277 hebben:

Belouen ende verleesten
syn twee gheesten.

bl. 135. *aanw*. 13. (Zie ook bl. LIV.)

Een ding is eer berispt dan verbeterd. Zoo in *Wijsheid* bl. 134.

Met *gebeterd* voor *verbeterd* vindt men het spreekwoord op 24 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 102 en op 24 *Mei* 53. Zoo staat er: *Een ding is eer berispt als gebetert.*

Met *doen* in plaats van *verbeteren* gebracht, en tevens met een ander spreekwoord verbonden, staat in *Sel. Prov.* bl. 66: *Corte tacken, langhen wynoogst, maer Eer berispt als ghedaen.*

Met de veranderingen van *berispen* in *straffen* en *verbeteren* in *nadoen*, komt het spreekwoord bij Servilius bl. 209* voor. Hij heeft: *Een dinck is haesteliker ghestraft dan na gedaen.*

bl. 135. *aanw*. 34. (Zie ook bl. LIV.)

Goede dingen moeten tijd hebben.

Met verwisseling van *moeten* in *willen*, vindt men bij Gruterus II. bl. 146 en in 't *Mergh* bl. 21: *Goede dingen willen tijt hebben.*

Cats bl. 464 heeft het spreekwoord op dezelfde wijze, maar voegt de *groote dingen* bij de *goede*. Hij zegt: *Goede en groote dingen willen tijt hebben.* Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 184. Bogaert bl. 82 doet dezelfde opgave, maar de *groote dingen* stelt hij voorop. Hij heeft: *Groote en goede dingen willen tyd hebben.*

Bij De Brune bl. 33 worden *fraaye en goede dingen* in 't gezicht gebracht. Hij zegt:

Dat zal vverden fraey en goed,
Moet eerst hebben tijd en moet.

Op *Campen* bl. 78 en bij Meijer bl. 85 treft men slechts een gedeelte van den *tijd* aan: men spreekt er van *wijle*. Zoo staat er: *Guedt dinck wil wijle hebben.*

Verder bepaalt men zich niet alleen tot de *goede*, maar spreekt men van *alle dingen*. Zoo in *Motz* bl. 74 en op *Campen* bl. 37: *Alle dinck wilt sijnen tijt hebben*, op *Campen* bl. 53: *Een yegelick dinck heft sijnen tijt*, en bl. 77: *Een yegelick dinck wil sijnen tijt hebben.*

Witsen 262 zegt: *Alles heeft zyn' tyd*, en Tuinman II. bl. 8 heeft: *Alles moet zynen tyd hebben.* De Brune bl. 435 drukt dat volgenderwijze uit:

't Heeft al zijn tijd:
Nu droef dan blijd.

Op *Campen* bl. 79 leest men: *Het wil sijn tijt hebben.*

bl. 136. *aanw*. 31.

Men kan maar één ding te gelijk doen.

Gruterus III. bl. 159 geeft het spreekwoord aldus op: *Men kan maar een ding s' maals wel gedoen.* Het vroeger zeer gebruikelijke bijwoord *'s maals* beteekent *per maal*, *in één maal*, dat is: *in eens.* Wij zeggen nog: *'s weeks*, *'s jaars* voor *per week* of *jaar*. Meijer bl. 76 heeft: *Men can maer een dinck smaels doen.*

bl. 137. *aanw*. 10. (Zie ook bl. LIV.)

Vier dingen laten zich niet verbergen (of: *houdt men niet onder met geweld*): *vuur*, *geld*, *hoest en liefde.*

Vier dingen laten zich niet verbergen: vuur, geld, hoest en liefde.

Met *schurftheid* voor *geld* in de plaats gebracht, vindt men het spreekwoord op *Campen* bl. 92 en bij Meijer bl. 42. Daar staat: *Vier dingen laten sich niet bergen. Vuyr Schorfthz Hoest ende Liefte.*

Folqman bl. 123 spreekt van *verborgen blijven*, en geeft slechts *de helft* der genoemde *dingen* op, wier getal hij dus natuurlijk onaangeroerd laat. Hij zegt: *De min en de hoest konnen niet verborgen blyven.*

Bij Meijer bl. 86 vindt men het spreekwoord mede zoo, behalve dat er van *gedekt blijven* gesproken wordt. Hij heeft: *Hoeste noch liefde en can niet ghedeckt blyuen.*

Voor *vuur* en *hoest* de *pijn* in plaats gebracht,

worden *drie dingen* in *Sel. Prov.* bl. 17 opgegeven. Men leest er:

Liefde, geld en pyn
en konnen niet verhoolen syn.

Vier dingen houdt men niet onder met geweld: vuur, geld, hoest en liefde. Zoo bij Cats bl. 418 aldus:

Vuyr, hoest, gelt, en heete min,
En hout men noyt ter degen in,

en in 't *Mergh* bl. 57 op deze wijze:

Vyer, hoest, geldt en heete Min,
die houdtmen noyt ter dege in.

Vuur met *rook* verwisseld, vindt men het spreekwoord op 23 *Oct.*, bij Gruterus I. bl. 113 en op 20 *Oct.* 53 aldus opgegeven:

Liefde hoest rook en gheld,
men houtze niet onder met gheweld.

Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 20 volgenderwijze:

Liefde, hoest, roock, en ghelt
Men houtse niet sonder ghewelt.

Nog worden slechts *twee* van de *vier dingen* door Cats bl. 418 in deze woorden opgegeven:

Hoe dat gy gelt of liefde sluyt,
Het wil, hct sal, het moet 'er uyt.

Deel II. bl. XXVIII. kol. 1. *aanw.* 1.

Die steenen hebben het vervloekt, goed te doen. Sartorius *pr.* V. 93 geeft het spreekwoord aldus op: *Die steenen hebben u verlooft goed te doen. Verlooven* beteekende oudtijds *verbieden* of *weigeren*, en bij overdrijving, wanneer men zijn' afkeer op eene zeer sterke wijze wilde uitdrukken, ook *vervloeken.*

bl. 138. *aanw.* 13.

Het is eerst nog om de steenen gedobbeld. Zoo op *Campen* bl. 125 aldus: *Tis noch eerst om die steenen gedobbelt.*

Meijer bl. 60 heeft weder twee spreekwoorden doen zamenvloeyen. Dit geeft hij als één spreekwoord op: *Tis noch eerst om die steenen gedobbelt; den lesten cloet en licht noch niet.*

In *Prov. seriosa* bl. 43, bij Hoffmann 712 en op *Delf* bl. 42 leest men: *tis noch al om den steen gedobbelt.* Sartorius *sec.* I. 62 zegt: *Dit is eerst om de steen gedobbelt.*

Servilius bl. 3 geeft *teerling* op voor *steen*, dat mede de benaming is van *dobbelsteen.* Zoo zegt hij: *Tis noch ierste om den teerlinck gheworpen.*

bl. 138. *aanw.* 18. (Zie ook bl. LIV.)

De waarheid is eene dochter van den tijd. Zoo in *Wijsheid* bl. 141. Bij De Brune bl. 301, 303 vindt men het spreekwoord mede op deze wijze:

Waerheyd die gheen nacht en lijdt,
Is de dochter van de tijd.

De Brune bl. 302 geeft den *vader* voor de *dochter* op; waardoor men evenwel tot geene andere familiebetrekking verplicht wordt. Zoo zegt hij:

De tijd is waerheyds rechte vader,
En voor de mensch een goed berader.

Servilius bl. 137 maakt den *tijd* tot *moeder.* Hij zegt: *den tijt brenget voort de waerhz. Waerhz* is eene verkorte schrijfwijze voor *waerheit.* Ook bij Gruterus II. bl. 132, in 't *Mergh* bl. 9 en *Sel. Prov.* bl. 234 staat: *Den tijt brengt de waerheyt voort.*

bl. 139. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI.)

Hij wil twee schoonzoons met ééne dochter maken. Op *Campen* bl. 119 en bij Meijer bl. 58 leest men: *Hy wil twee Swagers mit eene Dochter maecken. Zwager* was oudtijds ook voor *schoonzoon* of *behuwdzoon* gebruikelijk. Ook Gheurtz bl. 33 heeft: *Hy wil met een dochter twee swaghers maeken.*

De Brune bl. 279, 398 heeft het spreekwoord op deze wijze:

Hy woude met een dochter wel,
Tvvee svvaghers maecken, cond hy 't spel.

Verder wordt het spreekwoord onbepaald opgegeven. Zoo bij Servilius bl. 132: *Twee swagers mz eener dochter maken. Mz* is eene verkorte schrijfwijze voor *met.* Bij Gruterus II. bl. 157 en in 't *Mergh* bl. 33 vindt men: *Met een dochter twee swagers maken.* Sartorius *pr.* VII. 68 en v. Alkemade bl. 180 hebben: *Twee Swagers met een Dochter maken.* Tuinman I. bl. 274 zegt: *Met eene dochter twee zwagers te maken.*

Servilius bl. 23 spreekt van *behoude*, dat is: *behuwde zonen.* Zoo zegt hij: *Met eender dochter.ij. behoude sonen crijgen.*

bl. 139. *aanw.* 11.

Vlugge moeders maken trage dochters. Gruterus III. bl. 148 en Meijer bl. 80 geven het spreekwoord aldus op: *Gerasse moeders, hebben lege dochters. Gerasse = rasse = vlugge; lege = ledige = luye.* Ook bij Tuinman II. bl. 69 komt het spreekwoord op deze wijze voor: *Rasse moeders hebben leuye dochters.*

bl. 140. *aanw.* 3. (Zie ook bl. LXXVI.)

Hij windt er geene doekjes om. Zoo bij Witsen 468 en Tuinman I. bl. 200, II. bl. 205. Ook Sartorius *sec.* III. 79 zegt: *Hy wint daer geen doecxkens om.*

Bij Winschooten bl. 214 vindt men: *ik wind daar geen doekjes om.* Zoo ook bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 60.

Bogaert bl. 32 heeft: *Zy windt er geen doekskens om.*

In *Sermoen* bl. 49 staat: *Laat mij er maar geene doekjes om winden.*

Sartorius *pr.* I. 74 stelt het spreekwoord onbepaald voor. Zoo zegt hij: *Sonder doecxkens om te winden.* Ook v. Moerbeek bl. 251 heeft het op dezelfde wijze; terwijl men bij Everts bl. 344 leest: *zonder doekjes er om te winden.*

Sancho-Pança bl. 24 heeft juist het tegenovergestelde. Hij zegt: *Doekskens om iets winden.*

Verder vindt men *doen* voor *winden*. Zoo in *Adag. quædam* bl. 35 aldus: *Hy heeft daer geen doecktiens om gedaen*, en bij Bogaert bl. 10 op deze wijze: *wy zullen er geen doekskens aen doen.*

Eindelijk verdwijnen de *doekjes*, maar strekt zich de bemoeying weder tot het *winden* uit. Zoo op *Campen* bl. 30: *Hy en wijndt der niet omme*, en bl. 90: *Ick en wilder niet omme wijnden. Wijndt* en *wijnden* verschillen alleen in uitspraak met *windt* en *winden.*

bl. 140. *aanw.* 16. (Zie ook bl. LIV en II. bl. LVI.)

Beter een half ei (of: *een dojer*) *dan een ledige dop.*

Beter een half ei dan een ledige dop. Zoo bij Tuinman I. bl. 111, 178, Lublink *Verh.* bl. 102, v. Eijk II. bl. 16, Guikema I. 4, 5 en Bogaert bl. 97. Ook op 20 *Oct.*, bij Gruterus I. bl. 94, Hoeufft bl. 46 en Wassenbergh IV. bl. 99 vindt men: *Beter een half ey, als een leghe dop*, in *Sel. Prov.* bl. 175: *Beter een half ey, als leghe doppen*, in *Euphonia* bl. 516: *beter een half ei dan leêge dop*, bij Everts bl. 234: *liever een half ei te hebben, dan een legen dop*, bij v. d. Hulst XV: *'t Is beter een half ei dan een lege dop*, in *Sermoen* bl. 53: *nog beter een half ei, dan een leege dop*, en bij v. Hall bl. 291-294: *Een half ei is beter dan een ledige dop.*

Tuinman bl. 94 spreekt van *kiezen: Een ei, dat half is, moet men kiezen in stede van een leêgen dop.*

Kerkhoven bl. 55 vraagt: *Is niet de helft van 't ei meer dan de leêge dop?*

Verder wordt *ledig* door *ijdel* aangewezen. Zoo op *Campen* bl. 11: *T'is beter een half ey dan een ydel doppe*, bij Gheurtz bl. 64: *Tis beter een half ey dan een yelen dop*, en bij Zegerus bl. 58: *Tis beter een half ey, dan eenen ydelen dop.*

Voor *dop* komt *schalen* in *Sel. Prov.* bl. 192: *Beter een half ey, als leghe schaelen.*

Beter een dojer dan een ledige dop.

Met *ijdel* voor *ledig* genomen, vindt men het spreekwoord in *Prov. seriosa* bl. 8 aldus: *beter enen doyer dan den ydelen dop*, en bij Hoffmann 128 op deze wijze: *Beter enen dojer dan enen idelen dop.*

Op *Delf* bl. 8 wordt van een *halven dojer* gesproken, en die tegenover eene *heele schaal* gezet. Zoo staat er: *beter eenen haluen doyer dan een heel schale.*

Op 20 *Aug.* 53 vindt men *sop* voor *dop*. Men leest er: *'t Is beter een half ei dan een ydle sop.*

bl. 141. *aanw.* 1.

Het is beter, ter dood verwezen te zijn door zeven doctoren, dan door den jongsten schepen. Zoo bij Tuinman II. bl. 235 aldus: *'t Is beter, ter dood verwezen te zyn van zeven Doctoren, dan van den jongsten Schepen*, en bij Gales bl. 43 op deze wijze: *'t is immers beeter ter dood verweezen te worden door zeven Doctoren dan door één jongsten Scheepen.*

Medicijns = *medicijnmeesters* voor *doctoren* genomen, en het aantal *schepenen* mede op *zeven* gesteld, komt het spreekwoord bij Meijer bl. 85 voor. Zoo staat er: *Lieuer verwesen van seuen medecyns, dan van seuen schepenen.*

Gruterus III. bl. 158 heeft het mede zoo, maar hij spreekt van *tien medicijns*. Hij zegt: *Liever verwesen van thien medecyns, dan van seven Schepens.*

bl. XLVII. kol. 2. *aanw.* 2.

Ik had liever, dat de domtoren te Utrecht viel.

Bij Gheurtz bl. 11 leest men: *De duemthoorn tuytert viel my lievere. Duem*, anders ook *doem*, voor *dom* is naar eene Hoogduitsche uitspraak. Ook de constructie: *hij viel mij liever* voor: *ik had liever, dat hij viel*, is wellicht niet rechtstreeks op Nederlandschen bodem ontstaan. *Tuytert*, of eigenlijk *t'uytert*, dat is: *te uitert*, is naar de volksspraak voor *te Utrecht* gezegd.

bl. 143. *aanw.* 16.

Donder op den naakten tek, 't Heele jaar geen nat gebrek.

Bij v. Hall I. bl. 7 en Modderman bl. 120 vindt men:

Donder op de kale toeg,
't Heele jaar regen genoeg.

Toeg is naar het oudduitsche *zuig*, waarvan het Hoogduitsche *zweig*, het Nederlandsche *twijg*, dat wij voor *tak* bezigen.

bl. 143. *aanw.* 21.

Hij knijpt de kat in het donker. Zoo bij Loosjes *Kat* bl. 193 aldus: *zij knijpen de kat in 't donker*, en bij v. Eijk II. bl. 44 op deze wijze: *Hij knijpt de kat in den donker;* terwijl bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 57 staat: *zij knijpen de kat in den donker.*

Met *duister* voor *donker* genomen, vindt men bij de Wendt-Posthumus II. bl. 64 daarenboven van *gelijken* gesproken. Zoo leest men: *Hij gelijkt op de kat in het duistere.*

In *B. Studeerk.* II. bl. 439 heeft men *zoenen*. Men vindt het spreekwoord aldus opgegeven: *Hy zoent de Kat in 't donker.*

bl. 145. *aanw.* 4.

Eenen drank na den dood bereiden.

Bij De Brune bl. 328 leest men *medicijn* voor *drank*. Zoo staat er:

Naer den dood, de Medecijn,
Als-er zieckt' en is, noch pijn.

Bij Tuinman I. bl. 111 vindt men het spreekwoord op gelijke wijze opgegeven, daarenboven met *gestorven zijn* voor *dood*. Zoo staat er: *medeçyne te bereiden, na dat de kranke gestorven is.*

Verder komt *remedie* voor *drank* in plaats. Zoo bij Sancho-Pança bl. 38 en Bogaert bl. 95 aldus: *'T is remedie na de dood.*

Eindelijk wordt de *drank* door een *zuipen* aangeduid. Een *zuipen*, hier en daar nog voor *drinken*, zoowel voor 't werkwoord als zelfstandig naamwoord, in gebruik, werd voorheen inzonderheid van een *geneesdrank* gezegd. Zoo bij Gruterus III. bl. 156, die het te laat noemt: *t' Is te laat een suypen na de doot maken*, bij Zegerus bl. 44, die het aanprijst: *Maect my een suypen na mijn doot*, bij Meijer bl. 91, die het onbepaald opgeeft: *Een suypen nae de doot maeken*, en bij Idinau bl. 33, die de zaak slechts noemt: *Een suypen naer sijn doodt.*

bl. 145. *aanw.* 21.

Het is een dwaas, die zich betrouwt op eens andermans dood. Zoo bij Zegerus bl. 61, Gruterus II. bl. 151 en in 't *Mergh* bl. 27 aldus: *Tis een dwaes die hem betrout op eens anders mans doot*, en in *Adag. quædam* bl. 63 en *Adag. Thesaurus* bl. 65 op deze wijze: *T'is een dwaesen die sigh betrouwt op een ander Mans doodt.*

De *dwaas* wordt *niet wijs* genoemd, en daarenboven *verlaten* in plaats van *betrouwen* geschreven. Zoo op *Campen* bl. 67: *Hy en is niet wijs, die hem verlaet op eens anders doot.*

Bij De Brune bl. 298 vindt men het spreekwoord volgenderwijze opgegeven:

Hy is een gheck en onverlaet,
Die zich op anders dood verlaet.

Gruterus III. bl. 152 spreekt van *zot*, en maakt de vergelijking met *een quekelhoot*. Door *quekelhoot*, anders gewoonlijk *queknoot* geschreven, wordt *vee* gemeend. Zie Prof. De Vries op het woord in de *Taalgids* III. bl. 193-203. Zoo leest men bij Gruterus:

Hy is zotter dan een quekelhoot,
die hem verlaat op een anders doot.

bl. 145. *aanw.* 39.

Leugen, zonder nood, Brengt de ziel ter dood. Zoo op 13 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 103 aldus:

Een loghen sonder nood,
brengt de ziel ter dood,

en bij Meijer bl. 107 op deze wijze:

Lueghene sonder noot,
brengt de siele ter doot.

Bij Gruterus II. bl. 155 en in 't *Mergh* bl. 31 worden rechtstreeks wel geene *leugens* gesproken; maar het *liegen* evenwel wordt zoo weinig vergeten, dat dit zelfs aan het hoofd van twee andere verrichtingen geplaatst is, om een recht ondeugend werk te voltooyen. Zoo staat er:

Liegen, bedriegen, en stelen zonder noot,
brengt, eylas, de ziele ter doot.

bl. 145. *aanw.* 41. (Zie ook bl. LIV.)

Men kent den vriend in nood, Den rijke na den dood. Zoo bij Cats bl. 498 aldus:

Den vrient die kent men in der noot,
Den rijcken kent men nae de doot,

bij Willems III. 106 op deze wijze:

Vrienden kent men in den nood,
Ryken kent men na de dood,

en bij Meijer bl. 94 als volgt:

Men kent den vrient in der noot,
den rycken nae de doot.

Bij De Brune bl. 38 komt het spreekwoord mede zoo voor met dit onderscheid, dat eerst van den *rijke* en daarna van den *vriend* gesproken wordt. Zoo staat er:

Den rijcken kent-men naer zijn dood;
En vrienden kent-men in de nood.

Cats bl. 507 spreekt van *niet kennen* voor den *vriend* en van *wel kennen* voor den *rijke*. Hij zegt:

Men kent geen vrient dan in der noot,
Den rijcken nae den doot.

Bij Gruterus II. bl. 156 en in 't *Mergh* bl. 32 vindt men van beide, *vriend* en *rijke*, in ontkennenden zin gesproken. Men leest er:

Men kent geen vrind dan inder noot:
noch ryken dan naer de doot.

Verder komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor. Zoo op 20 *Junij*, bij Gruterus I. bl. 109 en op 16 *Junij* 53: *In noot kentmen de vrienden*, bij De Brune bl. 222:

Wanneermen is in noot of pijn,
Dan kentmen, wie de vrienden zijn,

bij Witsen 217: *In den nood kent men een vriend*, en in *Adag. quædam* bl. 40 en *Adag. Thesaurus* bl. 38: *In den noot kentmen de Vrienden.*

V. d. Bergh bl. 271 geeft het spreekwoord aldus op: *Ter noet mach men den vrient bekinnen.*

In *Adag. quædam* bl. 43 wordt het ware der zaak nader aangewezen. Zoo staat er:

In den Noot, kentmen alderbest eenen Vriendt,
ist dat hij u dan bijstaet, en getrouwelyck dient.

De Brune bl. 37 spreekt van *gekend worden*, en strekt dat daarbij nog tot eene andere zaak uit. Zoo zegt hij:

Een vriend die wert ghekent in nood,
Een stercke pot, door harde stoot.

In *Fakkel* bl. 192 wordt van den *waren vriend* gesproken. Zoo leest men: *de ware vriend wordt eerst in den nood gekend.*

Het *kennen* wordt een *leeren kennen*. Zoo bij Servilius bl. 21 en Zegerus bl. 37: *inder noot leertmen die vrienden kennen*, bij Gruterus II. bl. 166 en in 't *Mergh* bl. 42: *Vrienden leertmen inden noot kennen*, in *Sel. Prov.* bl. 14: *In de noot leertmen de vrienden kennen*, en in *Verz.* 5: *In den nood leert men zijne vrienden kennen.*

In *Motz* bl. 5 spreekt men van *zien* voor *kennen: In de noot sietmen wie vrient is.*

Bij Gruterus I. bl. 124 vindt men *bijstaan* in plaats van *kennen: t' Zijn ghoe vrinden, die ter noot bystaen.*

Het spreekwoord wordt overigens in ontkennenden zin opgegeven. Zoo in *Motz* bl. 5: *Men kent geenen vrient dan inder noot*, bij Zegerus bl. 44: *Men kent gheenen vrint dan inder noot*, en bij Sancho-Pança bl. 39: *Men kent geenen vriend als in den nood.*

Eindelijk komt de *beproeving*. V. d. Hulst bl. 18 zegt: *Een vriend beproeft men in nood*, en Modderman bl. 150 heeft: *Een vriend wordt in den nood beproefd.*

De Brune bl. 37, die nog eene andere *proef* met die des *vriends* vereenigt, geeft het spreekwoord aldus op:

Het gout wert door het vier beproeft,
Een vriend, als yemand hem behoeft.

Ook den *rijke* gedenkt men afzonderlijk. Zoo zeggen Cats bl. 507 en Richardson bl. 34: *Men kent een mans rijckdom, als hy doot is.*

Bij die ééne *kennis* worden door de Brune bl. 97 nog vijf andere gevoegd, die hij tot een geheel aldus doet zamenvloeyen:

Men kent mans rijckdom na zijn dood;
Zijn ned'righeyd, als hy is groot;
Zijn goed ghedult, in groote nood;
Zijn stercte, uyt een groote stoot;
Zijn wijsheyd, als hy is een hooft;
Zijn trouwe, als hy is ghelooft.

Zoo ook Willems VIII. 176 op deze wijze:

Men kent 's mans rykdom na zyn dood,
Zyn nedrigheid, als hy is groot,
Zyn goed geduld, in grooten nood;
Zyn sterkte uit een grooten stoot;
Zyn wysheid, als hy is aen 't hoofd,
Zyn trouw, wanneer hy wordt geloofd.

In 't *Mergh* bl. 54 vindt men het spreekwoord al mede zoo; maar van de *sterkte* wordt niet gerept, en de *trouw* wordt door *betalen* voldaan. Zoo staat er:

Men kent een mans wijsheyt als hy een hooft is,
zijn betalen als hy ghelooft is,
zijn gedult als hy in nood is,
zijn nedrigheyt als hy groot is,
zijn rijckdom als hy dood is.

bl. 146. *aanw.* 4.

Niets is zekerder dan de dood, niets onzekerder dan het uur. Zoo bij Gruterus III. bl. 164 aldus: *Niet zekerder dan de doot: niet onzekerder dan de ure.*

Bij Meijer bl. 96 leest men: *Niet sekerder dan de doot, onsekerder dan de huire*, en daarbij deze redeneering: „*huire, huur;* het leven met eene *huishuur* vergeleken.” Hoe zonderling, al was 't ook waar, dat men hier aan *huishuur* te denken had. De fout van Prof. Meijer is daarenboven allervreemdst, daar de voorvoeging der *h* aan een woord, dat met een klinker aanvangt, overbekend mag geacht worden. *Huire* = *uire* = *uure* = *uur.*

bl. 146. *aanw.* 10.

Voor den dood (of: *die kwaal*) *is geen kruid gewassen.*

Voor den dood is geen kruid gewassen. Zoo in 't *Mergh* bl. 41. Ook op *Campen* bl. 91 leest men: *Voer den Doodt en is ghyen cruyt ghewassen*, bij Richardson bl. 38: *Daar is geen kruyt voor de doodt gewasschen*, bij Tuinman I. bl. 314: *Daar is geen kruid tegen de dood gewassen*, en bl. 318: *Tegen de dood is geen kruid gewasschen;* terwijl in *Verz.* 6 staat: *Voor den dood is geen kruidje gewassen.*

Servilius bl. 203 zegt: *Voor den doot en isser geen cruyt om eten.*

Voor *dood* heeft men *doodelijke krankheid*, en *medicijn* voor *kwaal*, terwijl de *medicijnmeester* mede genoemd wordt. Zoo in *Motz* bl. 1: *Tot doot-licke crancheyt en helpt medecijn nooh medecijne.* Door *medecijn* verstaat men den *medicijnmeester* en door *medecijne* zijn *medicament*. Het is bekend, dat men oudtijds den *medicijnmeester* en het *geneesmiddel* beide door hetzelfde woord *medicijn* aanwees. Ook De Brune bl. 261 heeft het spreekwoord op dezelfde wijze. Zoo zegt hij:

Daer ghelt doctoor, noch medecijn,
Voor ziecten, als zy sterflick zijn.

Voor die kwaal is geen kruid gewassen. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

bl. 146. *aanw.* 25.

Den doode zal men niet driemaal dragen.

Hoffmann 495 vermeldt het spreekwoord: *Men zal voor geen' doove twee missen zingen*, in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes*, op deze wijze: *Men sal geinen doven tzwa missen singhen Men sal ouch geynen doden dreysszen dragen. Tzwa* voor *twee* is naar eene Oudduitsche en Angelsaksische schrijfwijze; ook het Friesch heeft *twa*. *Dreysszen* is Hoogduitsch voor *driemaal.*

bl. 146. *aanw.* 29. (Zie ook bl. LIV.)

Heden rood, Morgen dood. Zoo bij Cats bl. 546, in *Sel. Prov.* bl. 194, bij Tuinman II. bl. 97, in *N. Blijg.* 21 en bij v. Waesberge *Wijn* bl. 11.

In *Motz* bl. 82 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

Men mach wel dencken op de doot
Heden ghesont ende morghen doot.

Ook De Brune bl. 175 doet dat op deze wijze:

Heden noch ghezont in 't leven,
Morghen erghens dood ghebleven,

gelijk mede als volgt:

Heden goede çiere maecken,
Morghen onder d' aerd gheraken.

bl. 146. *aanw.* 38. (Zie ook bl. LIV.)

Hij is lang dood, die verre af sterft.

Gheurtz bl. 40 heeft: *Hy is lange doodt de verde sterft. Verde* is een oude vorm voor *verre*. Gruterus III. bl. 152 zegt: *Hy is lange doot, die verrent starf.* Ook *verrent* werd vroeger voor *verre* geschreven. Bij Meijer bl. 75 staat: *Hy is langhe doot, die veerent sterf. Veerent* gebruikte men oudtijds al mede voor *verre. Verde, verrent* en *veerent* zijn verwante vormen.

In *Prov. seriosa* bl. 25 leest men: *hi is lanc doot die tjaer starf. Tjaer*, eigenlijk *t' jaer* voor *te jaar*, beteekent *over* of *voor een jaar*. Ook bij Hoffmann 405 vindt men: *Hi is lanc doot, diet jaer starf.*

Op *Delf* bl. 24 staat weder: *hi es langhe doot die veerent sterf;* waaruit blijkt, dat *sterven voor een jaar* oudtijds voor *verre af sterven* gebruikelijk was.

bl. 147. *aanw.* 6.

Men zal met de levenden de dooden vergeten. Zoo bij Servilius bl. 146 op deze wijze: *Men sal met de leuende die dooden vgheten. Vgheten* is eene verkorte schrijfwijze voor *vergeten.* Ook bl. 207* wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Men sal de doode metten leuende vergeten.*

Gruterus III. bl. 159 versterkt de uitdrukking, door *moeten* in plaats van *zullen* te gebruiken. Zoo zegt hij: *Men moet de dooden met de levende vergeten.*

bl. 148. *aanw.* 1.

Dat is hem een doorn in het vleesch. Zoo bij Tuinman I. bl. 6 aldus: *'t Is hem een doorn in 't vleesch.*

V. Eijk bl. 11 noemt de zaak slechts. Hij heeft: *een doorn in zijn vleesch.*

Met *voet* voor *vleesch* en *loopen* voor *zijn* in de plaats gebracht, zegt Tuinman I. bl. 6: *Ymand loopt wel een doorn in de voet.*

Ook in *Adag. quædam* bl. 24 vindt men 't zoo, maar onbepaald. Er staat: *Eenen dooren in den voet loopen.*

bl. 148. *aanw.* 16. (Zie ook bl. LIV.)

Die de pit wil hebben, moet den dop (of: ***de noot***) ***kraken*** (of: ***Die noten wil smaken, Die moet ze kraken***).

Die de pit wil hebben, moet den dop kraken.

Met *kern* voor *pit*, komt het spreekwoord voor op 27 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 98 en in *Wijsheid* bl. 137. Daar leest men: *Die de kern wil hebben moet de dop kraken.*

Ook bij v. Zutphen II. bl. 56 komt het spreekwoord mede op dezelfde wijze voor, die daarenboven *schil* voor *dop* heeft. Zoo zegt hij: *die de kern der noot wil eten, moet de harde schil kraken.*

Die de pit wil hebben, moet de noot kraken. Zoo bij v. d. Hulst bl. 8 aldus: *Die de pit wil hebben moet eerst de noot kraken.*

Keern of *keerne*, dat *kern* is, wordt verder voor *pit* in plaats gesteld. Zoo bij Idinau bl. 158: *Die de keern vvilt eten, die moet de note kraken*, bij De Brune bl. 136:

Zoo ghy wilt de keerne smaken,
Ghy moet eerst de note kraken,

en bij Willems III. 58:

Zoo gy wilt de kerne smaken,
Gy moet eerst de note kraken.

Het *zoet* van de *kern* tegenover het *bitter* van de *noot* gesteld, komt het spreekwoord mede op gelijke wijze voor in *Adag. quædam* bl. 13:

Die de soete keirne begeirt te smaken,
die moet de bittere Note eerts kraecken,

en in *Adag. Thesaurus* bl. 18:

Den welcken de soete keirn begeirt te smaecken,
Die moet de bitterste Note voor eerst kraecken.

Tuinman bl. 95 heeft *notenschelp* in plaats van *noot.* Hij zegt:

Die de kerne graag zou smaaken,
Moet de nootenschelp eerst kraaken,

Zoo ook komt het spreekwoord voor in *Sel. Prov.* bl. 157, waar alleen van *schelpen* gesproken wordt. Men leest er: *Die de kern wil hebben moet de schelpen kraken.*

Voor *kraken* vindt men *breken* bij Zegerus bl. 14. Hij heeft: *Die de keerne wil eeten, die moet eerst dye note breken.*

Gheurtz bl. 6 heeft *korl*, dat is: *korrel*, voor *pit: De die korl begheert muet die noot craecken.*

Die noten wil smaken, Die moet ze kraken. Zoo bij Wassenbergh II. bl. 121, Modderman bl. 24 en Bogaert bl. 88. Ook bij Wassenbergh bl. 88 en Hoeufft XII staat: *Die de neut wil eeten, moetze kraaken*, gelijk v. Hall bl. 306 mede heeft: *Die de noot wil eten, moet ze kraken.* Op zijn Friesch zegt Wassenbergh II. bl. 120: *Der de nawt wol yte motze kreake.*

bl. 148. *aanw.* 19.

Het is een dopmaker.

Op *Campen* bl. 66 leest men: *Het is een Dop-*

maker. Een opmaker.

Meijer bl. 31 verbindt weder een ander spreekwoord met dit tot een. Hij zegt: *Heft hy veel eyeren, hi sal wel veel doppen maken, het is een dopmaker.*

bl. 149. *aanw.* 11.

Beter vrede met het dorp dan strijd met Rome.

Het spreekwoord: *Het is beter met den uil gezeten, dan met den valk gevlogen*, wordt door Hoffmann 688, in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes*, aldus opgegeven: *It is besser dorpsch vreed dan roemsch strijt. Roemsch* voor *roomsch* zegt: *met Rome.*

bl. 149. *aanw.* 13.

Er is geen dorpje zoo klein, of er is eenmaal 's jaars kermis.

Bij De Brune bl. 15 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven:

Gheen dorp zoo cleyn, of zoo benout,
Daer niet eens 's Jaers men Kermis houdt,

en bij v. Duyse bl. 220 op deze wijze: *Geen Dorpken zoo klein, of 't wordt 's jaers kermis daerin.*

De Brune bl. 15 heeft *slecht*, in den zin van *gering*, in plaats van *klein:*

Gheen dorp zoo slecht ter weereld is,
Daer 't niet eens 's Jaers is kerremis.

Op *Campen* bl. 45 en bij Meijer bl. 22 wordt het spreekwoord op de volgende wijze voorgesteld: *Ten is ghien Dorpken soe cleyn, het wort des Jaers een mael Kerckwyinge daer in. Kerkmis* of *kermis* is in haren oorsprong *mis*, die gehouden werd bij gelegenheid der *kerkwijding*, van den *heilige der kerk* of bij andere plechtige verrichtingen. Iedere *kerk*, ja elke *kapel* had de hare. Daarin ligt de historische oorsprong onzer *kermissen*, die door dit spreekwoord bevestigd wordt.

Tot den oorsprong terug tredende, vindt men dan ook *kapel* voor *dorp* in plaats. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 38: *ten is geen capel so cleyn si heeft een kermisse des iaers*, bij Hoffmann 626: *Tis gheen cappel so clein, si en hevet een kermisse des jaers*, op *Delf* bl. 37: *Ten es gheen capel so clene si en heeft eens kermisse tsiaers*, en bij Gruterus II. bl. 144 en in 't *Mergh* bl. 20: *Geen zo kleine kapelleken, of t'isser eens s'jaers kermis.*

bl. 149. *aanw.* 15. (Zie ook II. bl. XI.)

Het is een slecht (of: *arm*) *dorp, waar het nimmer kermis is.*

Het is een slecht dorp, waar het nimmer kermis is. Zoo bij v. Eijk III. bl. 4. Ook in 't *Mergh* bl. 29 leest men: *'t Is een quaat dorp daar 't nimmermeer kermis is*, bij Zoet bl. 24: *'t Is een slegt Dorp daar 't niet eens Kermis is*, en bij v. Alkemade bl. 20: *t' Is een slegt Dorp, daar 't noyt eens kermis is.*

Tuinman I. bl. 22 spreekt van *eens in 't jaar: 't Is een slecht dorp, daar 't niet eens in 't jaar kermis is.* Zoo ook Modderman bl. 148 en Bogaert bl. 37.

Bij Gruterus II. bl. 151 en in 't *Mergh* bl. 28 wordt de kring wat ruimer gesteld: er staat *land* voor *dorp*. Zoo leest men: *t' Is een quaat land daar nemmer kermis is.*

Het is een arm dorp, waar het nimmer kermis is. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Op *Campen* bl. 46 en bij Meijer bl. 22 wordt het spreekwoord tot den oorsprong teruggebracht; daarom wordt er van *kerk* in plaats van *dorp* gesproken. Zoo staat er: *Tis een arme Kercke, daert nummer kermisse en is.* Ook v. Duyse bl. 220 heeft: *'t Is een arme kerke, daer nimmer kermis en is.*

Sartorius *sec.* X. 11 heeft *parochie*, dat is: *kerspel* of *kerkelijke afdeeling*. Zoo zegt hij: *'t Is een arme Parochie, daer 't nimmermeer kermisse is.*

bl. 150. *aanw.* 25. (Zie ook bl. LIV.)

De naaister, die geen' knoop in den draad legt, verliest een' steek.

Niet van de *naaister*, maar van den *naayer*, dat is: van den *kleêrmaker* wordt door alle verzamelaars gesproken. Zoo bij Tuinman I. bl. 174: *De naayer die geen knoop in den draad legt, verliest een steek.*

Verder vindt men alleen den *knoop* en niet den *draad* tevens vermeld. Zoo bij Cats bl. 527, in *Sel. Prov.* bl. 67 en bij Wassenbergh III. bl. 98: *De naeyer die geen knoop en leyt, verliest sijn steeck*, bij Tuinman I. bl. 358: *De naayer die geen knoop en legt, verliest den steek*, en bij Bogaert bl. 82: *De naeijer die geenen knoop legt, verliest eene steek.*

bl. 153. *aanw.* 9. (Zie ook II. bl. XI.)

Eene rijpe peer valt ligtelijk in den drek, en wordt van de slakken gegeten. Zoo bij Tuinman I. bl. 85 aldus: *Een rype peer valt dikwyls in den drek, en word van de slekken gegeten*, en II. bl. 176 op deze wijze: *als men eene rype peer te lang aan den boom laat hangen, dan valt ze in den drek, en word van de slekken gegeten.*

Het laatste gedeelte van het spreekwoord wordt verder gemist. Zoo bij Zegerus bl. 2: *Als die pere rijp is so valtse geerne inden drec*, en bij De Brune bl. 30:

Een rijpe peer heeft dat ghebreck,
Zy valt zeer gheeren inden dreck.

Bij Gruterus II. bl. 125 en in 't *Mergh* bl. 2 wordt het aan 't toeval overgelaten, waar de *peer valt*: *Als de peir ryp is, valtzij zoo haest in dreck, als daar uyt.*

Met *slijk* voor *drek* genomen, komt het spreek-

woord voor bij Cats bl. 438: *Als de peere rijp is, soo valt se gaerne in 't sliok*, en bij v. Alkemade bl. 105: *Als de peer ryp is, valt ze int slyk.*

In *Adag. quædam* bl. 1 is dit niet altijd het geval. Zoo leest men: *Als de peire rijp is, sy valt soo geirne int' slijck als daer neven.*

Cats bl. 438 spreekt alleen van den *val*, zonder zijne plaats op te geven. Hij zegt:

Een rijpe peer
Valt light ter neêr.

bl. 154. *aanw.* 22. (Zie ook II. bl. XI.)

Heeft de droes het paard, hij neme ook den toom daarbij. Zoo bij v. Eijk II. bl. 71 en v. Duyse bl. 230. Ook bij Tuinman I. bl. 178 en v. Zutphen *Duivel* bl. 416, 698-700 staat: *Heeft de Droes het paard, hy neme ook den toom daar toe.*

Door de redeneering van v. Alkemade bl. 161 wordt de betooning van onverschilligheid tot een gewillig overgeven gebracht. Zoo zegt hij: *Als de Duyvel t' paard heeft, geeft hem den toom toe.*

Het overblijfsel wordt zelfs verworpen. Dat doet Zoet bl. 26, als hij zegt: *Als de droes het paard heeft, zoo heb ik de brui van 't toom*, gelijk mede v. Alkemade bl. 23, als hij te lezen geeft: *Als de Droes 't paard heeft, heb ik de bruy vanden toom.*

Het *hebben* en *nemen* wordt beide een *eten* genoemd. Zoo bij De Brune bl. 392:

Indien de droes heeft 't peerd gheeten,
Hy magh de zael en toom oock vreten.

In 't *Mergh* bl. 23 wordt het eerste *eten* wellicht verondersteld, maar het laatste als zeker opgegeven. Zoo staat er: *Heeft de duyvel het paard, hy eter den toom toe. Eter* kan men aan *ete er* of *eet er* gelijk stellen, dat is: de werking voorwaardelijk of stellig uitdrukken. Het eerste is waarschijnlijk bedoeld, omdat het overeenkomt met de overige vormen van het spreekwoord.

bl. 155. *aanw.* 6. (Zie ook bl. LIV.)

Veel handen maken ligt werk, maar zijn de droes in den schotel. Zoo bij Tuinman II. bl. 22 en v. Duyse bl. 230. Ook bij Servilius bl. 43ᵛ leest men: *Veel handen maken licht werc mer tis de duyuel in die scotel*, bij Zegerus bl. 63: *Veel handen maken licht werck, maer tis die duyuel in die schotel*, bij Sartorius *sec.* IV. 69: *Veel handen maecken licht werck, maer 't is de Donder in een schotel*, bij Tuinman I. bl. 244: *Veele handen maken licht werk; doch 't is de Droes in de schotel*, en bij Modderman bl. 110: *vele handen maken ligt werk, al zijn ze de droes in den schotel.*

Den *droes* vindt men verder t' huis gelaten. Zoo op 22 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 120: *Veel handen maken licht werck, maar leghe schotels*, en bij De Brune bl. 278:

Veel handen maecken licht den last,
Maer zulcks de schotel niet en past.

Nog wordt het spreekwoord door De Brune bl. 412 aldus opgegeven:

Veel handen maecken licht het werck:
Maer wenschs' aen tafel niet te sterck.

Alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord wordt door de volgende verzamelaars opgenomen. Zoo op *Campen* bl. 10: *Voele handen lichten twerck*, bij Idinau bl. 88, Richardson bl. 30, Tuinman I. bl. 355, in *Adag. quædam* bl. 64, 67, bij Folqman bl. 127, in *Magazijn* 69, bij Hornstra 23, in *Ernst en Luim* 1 en *Verkl.* 11: *Veel handen maken licht vverck*, bij v. d. Venne bl. 213: *Veel handen lichten swaer werck*, bij De Brune bl. 412:

Veel handen vveeren 't onghemack,
En maecken licht een wichtigh pack,

en bl. 486: *Veel handen maecken licht het werck*, in *Euphonia* bl. 516: *vele handen zouden ligt werk maken*, bij Bruyn bl. 139: *Veel handen kunnen 't werk verligten*, en bij Modderman bl. 14: *vele handen maken het werk ligt.*

Nog zegt De Brune bl. 278 hetzelfde; maar toont door zijn bijvoegsel, dat hij eene algemeene toepassing niet altijd plichtmatig acht. Zoo zegt hij:

Veel handen maecken lichter werck,
Maer vvenschtze niet alom te sterck.

Eindelijk wordt het spreekwoord door Gheurtz bl. 71 aldus opgegeven: *Veel honden maecken licht werck.* Indien *honden* geen schrijffout is voor *handen*, zal het spreekwoord bij de lange jacht t'huis behooren. Het levert dan mede een goeden zin.

bl. 155. *aanw.* 26. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI, LXXIX.)

Kwaad ei, kwaad kuiken: of zou het ei beter wezen dan het hoen? Dat zou de drommel doen. Zoo bij v. d. Hulst bl. 6 en nº. V en v. Eijk II. bl. 15.

In *Prov. seriosa* bl. 36 vindt men slechts het eerste gedeelte van het spreekwoord: *quaet ey quaet cuyken.* Zoo ook bij Hoffmann 601: *Quaet ei quaet cuken*, op *Delf* bl. 36: *quaet ey quaet kyeken*, bij Servilius bl. 216, Zegerus bl. 49, in *Adag. quædam* bl. 54, *Adag. Thesaurus* bl. 56 en bij De Jager bl. 419: *Quaet ey, quaet kiecken*, bij Gheurtz bl. 56: *Qvaet ey qvaet kiecken*, op 12 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 118: *Quaad ey quaad kuycken*, bij Cats bl. 425: *Quaet ei, quaet kiecken*, in *Sel. Prov.* bl. 91: *Quaet eij, quaet kycken*, bij Sartorius *pr.* IX. 94: *Quaet ey quaet kuycken*, bij Tuinman I. bl. 281, II. bl. 69: *Quaad ei, quaad kieken*, en op 22 *Sept.* 53: *Kwaed ei, kwaed kieken.* Ziedaar hetzelfde spreekwoord op elfderlei wijze van schrijven onderscheiden, een verschil, dat ik overigens niet noodig acht, altijd te doen opmerken, maar dat ik hier alleen als eene bijzonderheid heb bijgebracht.

Bij Gruterus II. bl. 161 en in 't *Mergh* bl. 37 wordt een ander spreekwoord met dit eerste gedeelte tot een geheel zamengebracht. Zoo staat er:

Quaad ey, quaad kuiken,
qua stront, qua ruyken.

Sartorius *pr.* VI. 96 geeft het eerste gedeelte van het spreekwoord aldus op: *Vyt een quaet Ey quam noyt goet Kuycken.* In *Adag. quædam* bl. 64 leest men mede: *Uyt een quaet Eij comt noeijt goet Kiecken;* terwijl bij Folqman bl. 127 staat: *Uyt een quaad ey quam nooit goed kieken.*

Bogaert bl. 64 heeft *slecht* voor *kwaad: Slecht ei, slecht kieken.*

V. d. Venne bl. 239 spreekt van *vuil: Vuyl Ey, vuyl Kuycken.*

Tuinman bl. 65 laat elke hoedanigheid weg. Hij zegt alleen: *Zo 't ei is, is het kieken.*

Modderman bl. 142 heeft het tweede gedeelte van het spreekwoord gevariëerd met het eerste verbonden. Zoo zegt hij: *Al is het ei ook wijzer dan de hen, kwaad ei, kwaad kuiken.*

Bij Tuinman I bl. 6 vindt men alleen het tweede gedeelte van het spreekwoord: *zou 't ei beter zyn dan 't hoen?* Zoo ook bij Wassenbergh I. bl. 93.

Bij Modderman bl. 18 gaat de vraag in eene stellige verzekering over; waardoor men weet, wie der beide partijen de overwinning behaalt. Daarenboven voegt hij er het woordje *veelal* bij, en verwisselt hij *beter* met *wijzer.* Hij zegt: *het kieken is veelal wijzer dan de hen.*

Beter blijft, maar *zijn* gaat in *wil wezen* over. Zoo bij De Brune bl. 27 op deze wijze:

Het ey wilt, met een zot fatsoen,
Veel beter wesen, als het hoen.

Ook bl. 159, maar *beter* wordt daar *kloeker:*

Het ey wilt, met een zot fatsoen,
Veel kloecker zijn, als zelf het hoen.

Verder vindt men het tweede en derde gedeelte van het spreekwoord vereenigd. Zoo bij Winschooten bl. 188:

sou' het ei beeter weesen, als het hoen:
dat zou de drommel doen?

bij v. Alkemade bl. 107:

Zou t'ey beeter zyn, als t' hoen,
dat zou de Duyvel doen,

en bij Tuinman I. bl. 92:

Zou 't ei beter zyn dan 't hoen,
dat zou de Droes doen;

terwijl v. Waesberge *Vrijen* bl. 53 wederom heeft:

zou het ei beter wezen dan het hoen?
dat zou de drommel doen.

Voor *beter* heeft Tuinman I. bl. 361 *anders* genomen. Zoo zegt hij:

Zou 't ei anders zyn dan 't hoen,
dat zou de Droes doen.

bl. 156. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LIV, LXXVI en II. bl. XI.)

Veel geschreeuw, maar weinig wol, zei de drommel, en hij schoor zijne varkens. Zoo bij Lublink *Verh.* bl. 108, *Br.* bl. 88 aldus: *Veel geschreeuw en weinig wol, zei de duivel, en hij scheerde de varkens*, bij v. d. Hulst bl. 17 op deze wijze: *Veel geschreeuw maar weinig wol, zeide de drommel, en hij schoor varkens*, en in *Veeteelt* bl. 131 als volgt: *Veel geschreeuw en weinig wol, zei de drommel en hij schoor varkens.*

In 't *Mergh* bl. 41 staat *gekrijts* voor *geschreeuw: Veel ghekrijts en weynigh wolle, sey de Nicker en schoor het vercken*, en in *Landbouwer* bl. 85 vindt men *gegier: Veel gegier en weinig wol, zei de drommel en hij schoor varkens.*

Bij Folie I. 140 wordt van *ruigs* gesproken; terwijl daarenboven de *paap* voor den *drommel* optreedt. Zoo staat er: *Veel ruygs en weynig wol, (sey de Paap) en hy schoor het Varken.*

Verder komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor. Zoo leest men bij De Brune bl. 496, Tuinman bl. 27, I. bl. 228, 346 en Folqman bl. 127: *Veel gheschreeuws, en vveynig vvol*, bij Tuinman I. bl. 140, Fokke 2°. *dr.* bl. 232 en in *Spreuk* XVII: *veel geschreeuw, maar weinig wol*, bij v. Eijk II. bl. 96, Guikema II. 27 en Sancho-Pança bl. 45: *Veel geschreeuw en weinig wol*, en bij v. Lennep bl. 246: *veel geschreeuw, en weinig wols.*

In *Euphonia* bl. 517 staat: *het is dikwijls veel geschreeuw en weinig wol*, en v. Waesberge *Vrijen* bl. 58 heeft: *het is bij hen veel geschreeuw maar weinig wol.*

Voor *weinig* vindt men *luttel.* Zoo bij Cats bl. 430, 502: *Veel geschreeuws en luttel wolle*, en bij v. Alkemade bl. 121: *Veel geschreeuw, luttel wol.*

Ook in *Motz* bl. 21 vindt men het spreekwoord mede op dezelfde wijze, maar voor *geschreeuw* staat *gerucht: Groot gherucht ende luttel wolle.*

De Brune bl. 229 heeft *getier;* terwijl hij eene andere vergelijking met de eerste doet zamenvloeyen. Zoo staat er:

Groot ghetier, en weynigh wol,
Veel beslaghs en y'len bol.

Nog wordt er van *geblaat* gesproken. Zoo door Everts bl. 344: *veel geblaat maar weinig wol*, en door v. Eijk II. bl. 96: *Veel geblaat en weinig wol.*

Eindelijk leest men in *Sel. Prov.* bl. 142: *Veel gheruchts en luttel wel.* Zoo *wel* geen misstelling is voor *wol*, kan het beteekenen *welzijn* of *voorspoed*, en levert dan mede een goeden zin.

bl. 156. *aanw.* 10.

Voermans ontbijt, dronkaards paternoster.

Bij Meijer bl. 67 vindt men het spreekwoord

aldus opgegeven: *Waghenaers imbyt; dronckaerts pater noster*. *Wagenaar*, vroeger meer algemeen, wordt hier en daar nog wel voor *voerman* gebruikt; *imbijt* is verouderd voor *ontbijt*.

Bij v. Duyse bl. 216 leest men: *Wagenaers inbijt, dronkaerds Pater noster*. *Ontbijt* werd vroeger *inbijt*, zoowel als *imbijt* geschreven.

Gruterus III. bl. 140 heeft alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord: *Dronkaars Pater noster*.

bl. XXXVII. kol. 1. *aanw*. 9.

Hij is zoo droog, dat hij rammelt.

Bij Gheurtz bl. 31 vindt men de spreekwijze aldus opgegeven: *Hy is so Drooch dat hy rystelt*. *Rijsclen* of *rijstelen* is een verouderd woord, dat wij nu *risselen* of *ritselen* noemen, dat is: *rammelen*.

bl. XXXVII. kol. 1. *aanw*. 10.

Dat is droog en ruig.

Gheurtz bl. 13 geeft de spreekwijze op deze wijze op: *Dats drooghe om ruychene*. *Ruychene* of *ruigene* is een verlengde vorm van *ruig*. Het woordje *om* zal wellicht willen aanduiden, dat de beide genoemde eigenschappen in gelijke mate tot eene zelfde zaak behooren, alsof men zeide: dat voorwerp is *even zoo droog, als het ruig is*.

bl. 157. *aanw*. 11.

Men zegt: droomen beduiden niets.

In *Prov. seriosa* bl. 32 staat: *men sacht droom en beduyet niet*. *Sacht* is Hoogduitsch voor *zegt*.

Bij Hoffmann 532 vindt men: *Men seit, droom en bediet niet*, en op *Delf* bl. 32: *men seit droem en bediet niet*.

bl. 157. *aanw*. 31.

Het is een kleine lendedrukker.

Sartorius *tert*. VI. 35 heeft: *Een kleyne elsendrucker*, en, naar de verklaring, die hij er van geeft, geldt dit een standbeeld van eene te korte gestalte, of, met andere woorden, dat te laag van stand is, en dus als ineengedrukt kan beschouwd worden. Hoe deze verrichting moet worden overgebracht, met andere woorden: hoe dit *ineendrukken* met *lendedrukken* zamenhangt, weet ik niet.

bl. 159. *aanw*. 2. (Zie ook bl. LIV.)

De gebraden ganzen (duiven, snippen, leeuweriken, of: patrijzen) komen u niet in den mond vliegen.

De gebraden ganzen komen u niet in den mond vliegen. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

De gebraden duiven komen u niet in den mond vliegen. Zoo bij Cats bl. 475 en in *Sel. Prov.* bl. 157 aldus: *Niemant en komen de gebrade duyven in den mont gevlogen*, bij De Brune bl. 134 op deze wijze:

Niemand die ghebraden duyven,
Vlieghen in de mond te kluyven,

en bij Sartorius *pr*. VI. 80 als volgt: *V sullen geen gebraede Duyven in de mondt vliegen*, alsmede *sec*. X. 60 in dezen vorm: *V sal geen gebraden Duyf in de mont vliegen;* terwijl bij Reddingius 33 en Modderman bl. 81 staat: *Niemand komen de gebraden duiven in den mond vliegen*.

Bij De Brune bl. 135 wordt het spreekwoord als eene *leugen* voorgesteld. Hij zegt:

Dat ghebrade duyven vloghen,
Oyt in iemants mond, 't is loghen.

De gebraden snippen komen u niet in den mond vliegen.

De Brune bl. 344 heeft *vallen* voor *vliegen*. Hij geeft het spreekwoord aldus op:

Hy meende dat ghebraden snippen,
Hem zouden vallen op zijn lippen.

De gebraden leeuweriken komen u niet in den mond vliegen. Ook deze vorm van het spreekwoord komt bij geen der verzamelaars voor.

De gebraden patrijzen komen u niet in den mond vliegen. Zoo bij Tuinman I. bl. 124 aldus: *Gebraden patryzen komen niemand in den mond vliegen*, en bij Gales bl. 35 op deze wijze: *gebraade patrijzen komt nooit iemand in den mond vliegen*.

Eene zesde soort van *gebraden vogels* komt bij De Brune bl. 135 voor, nl. de *vink*. Hij heeft daarenboven *zinken* voor *vliegen*. Zoo zegt hij:

Niemand oyt ghebrade vincken,
Konnen in den monde zincken.

Tuinman bl. 91 vermeldt als zevende soort het *gebraden hoen*, waarvan hij niet zijn *vliegen*, maar zijn *loopen* opgeeft. Hij heeft: *'t Gebraaden hoen zal u niet in den mond loopen*.

Op *Campen* bl. 13 wordt van geen *gebraad* gesproken. Men vindt er alleen: *Het en sal v van selfs inden mont niet vlieghen*.

bl. 162. *aanw*. 14. (Zie ook bl. LIV en II. bl. LXXIX.)

Als men van den duivel spreekt, dan is hij nabij (of: *dan rammelt reeds zijn gebeente*, ook wel: *dan ziet men zijn' staart*).

Als men van den duivel spreekt, dan is hij nabij.

Gheurtz bl. 9 geeft het spreekwoord aldus op: *Daermen vanden duvel sprek is hy gheerne omtren;* De Brune bl. 268 doet dat op deze wijze:

Daer-men van de duyvel spreect,
Zelden dat hy daer ont-breect;

Tuinman I. bl. 258 heeft het als volgt: *als men van den Duivel spreekt, is hy 'er omtrent, of hy was 'er geerne;* bij Folie I. 22 wordt het in dezen

vorm voorgesteld: *Als men van de Drommel spreekt, dan is hy 'er dichte by;* terwijl v. Eijk II. 49 zegt: *Spreekt gij van den Duivel, dan is hij digt bij u,* en Andriessen bl. 228 heeft: *wij spreken van den drommel en hij is nabij.*

Als men van den duivel spreekt, dan rammelt reeds zijn gebeente. Zoo bij v. Eijk II. 49 aldus: *Spreekt gij van den Duivel, dan rammelt zijn gebeente.*

Als men van den duivel spreekt, dan ziet men zijn' staart. Zoo bij v. Duyse bl. 228 aldus: *Als ge van den duivel spreekt, ge ziet zijnen staert,* en bij Sancho-Pança bl. 33 op deze wijze: *Als men van den duivel spreekt, dan ziet men zynen steert.*

bl. 163. *aanw.* 11.

De duivel geeft luttel om eene leugen, als hij kwaad kan stoken tusschen man en vrouw.

Hoffmann bl. XXXVIII zegt: *di viant gheeft luttel om een lieghen om toren te maken tuschen man ende wijf.* Met den *vijand* wordt hier de *duivel* gemeend; het werkwoord *liegen* is als zelfstandig gebruikt, en *toorn maken* zegt zooveel als *vertoornen.*

bl. 163. *aanw.* 22. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI.)

De duivel is zoo zwart niet, als hij wel geschilderd wordt (of: *Men moet den duivel niet erger afmalen, dan hij is*).

De duivel is zoo zwart niet, als hij wel geschilderd wordt. Zoo bij Witsen 46 aldus: *De duivel is zoo zwart niet alsmen hem schildert,* bij Tuinman I. bl. 198 en v. Duyse bl. 230 op deze wijze: *de Duivel is zo zwart niet, als men hem wel schildert,* bij v. d. Hulst bl. 103 als volgt: *de duivel wordt zwarter geschilderd, dan hij is,* en bij v. Duyse bl. 455 in dezen vorm: *De duivel is zoo zwart niet dan men hem afschildert.*

Verstegen III stelt het spreekwoord aldus voor: *Den duyvel en is soo swert niet als men hem schildert, ende laet hem soo swert zijn als hy wesen wilt, hy en can niet swerter zijn dan een Craeye.*

Zwart wordt *leelijk* genoemd. Zoo bij Gruterus II. bl. 130, in 't *Mergh* bl. 7 en bij v. Duyse bl. 230: *De duijvel is so leelyc niet alsmen hem wel schildert.*

In *Sermoen* bl. 50 heeft men *uitteekenen* in de plaats van *schilderen* gebracht: *De duivel is nooit zoo zwart, als hij wordt uitgeteekend.*

In *Sel. Prov.* bl. 33 vindt men het spreekwoord aldus voorgesteld: *Men schildert den duyvel leelycker dan hy is.*

Sancho-Pança bl. 30 spreekt van *zijn* voor *geschilderd worden,* en zegt het van den *mensch* in vergelijking met den *duivel.* Men leest bij hem: *Zoo duivel niet zyn als men zwart ziet.*

Men moet den duivel niet erger afmalen, dan hij is. Zoo bij Folqman bl. 126.

bl. 164. *aanw.* 12.

Den duivel en God in één glas bannen.

Servilius bl. 6 geeft het spreekwoord op deze wijze op: *Den duyuel ende godt in een gelas bannen.* *Gelas* voor *glas* was vroeger zeer gewoon; men vindt het nog meermalen bij Cats.

bl. 165. *aanw.* 27. (Zie ook bl. LIV en II. bl. XI.)

Hij slacht den duivel: hij vertrekt met stank.

Met *scheiden* voor *vertrekken* komt het spreekwoord voor bij Servilius bl. 135*: *Hy scheyt met stanc gelijc dye duyuel,* en bij De Brune bl. 384:

Hy scheydt met stanck, en vuyl fatsoen,
Ghelijck de duyvel placht te doen.

Ook bij Servilius bl. 209 komt het spreekwoord op gelijke wijze voor, maar onbepaald uitgedrukt. Zoo zegt hij: *Met stancke scheyden gelijck die duyuel.*

Op *Campen* bl. 52 en bij Meijer bl. 25 wordt van *ruimen* gesproken. Zoo staat er: *Hy ruymt mit een stanck, hy slachtet die Duyuel.*

Nog wordt het spreekwoord aldus bij De Brune bl. 384 gevonden:

Hy gaet daer in des duyvels gangh,
Hy scheyter uyt met vuyle stanck.

Tuinman I. bl. 31 spreekt alleen van den *duivel* en niet van zijne *volgers.* Hij zegt: *De Duivel wierd het moede, en scheidde met een stank.*

Verder wordt van den *duivel* niet meer gerept. Zonder hem spreekt men vooreerst van *scheiden.* Zoo bij Gheurtz bl. 35: *Hy scheyde met eenen stanck,* in 't *Mergh* bl. 23, bij Tuinman I. bl. 24 en v. Duyse bl. 232: *Hy scheyt met een stanck,* in 't *Mergh* bl. 24: *Hy scheyter met een stanck uyt,* bij Sartorius *tert.* VIII. 15: *Hy scheydt altijdt met een stanck,* en in *Adag. quædam* bl. 31: *Hij scheijdt met stanck.*

Vervolgens wordt *ruimen* bijgebracht. Zoo in *Adag. quædam* bl. 59 en *Adag. Thesaurus* bl. 61: *Sij sijn al met stanck geruijmt.*

Ook Sartorius *pr.* I. 40 heeft het spreekwoord op gelijke wijze, maar in onbepaalden zin. Hij zegt: *Met een stanck ruymen.* Bij v. Alkemade bl. 167 staat mede: *Met stank ruymen.*

Eindelijk vindt men *weggaan.* Zoo in *Adag. Thesaurus* bl. 33: *Hy gaetweg met stank.*

bl. 166. *aanw.* 8. (Zie ook bl. LIV.)

Jonge engeltjes zijn gemeenlijk oude duiveltjes. Zoo bij Servilius bl. 148* en in *Sel. Prov.* bl. 90. Ook vindt men het spreekwoord op gelijke wijze in *Motz* bl. 13: *Een ionck enghelken een oudt duyuelken,* op *Campen* bl. 86, bij Meijer bl. 29 en

Schrant bl. 276: *Vroe Engelkens worden ionge Duuelkens*, bij Gheurtz bl. 43: *Jonge engelkens ouwe duvelkens*, bij Gruterus I. bl. 110: *Jong engel, ouwe duyvel*, bij De Brune bl. 176:

Een jonghen enghel, op zijn tijd,
Een ouden duyvel wel ghedijt,

mede bl. 253:

Een jonghen enghel, metter tijd,
Een ouden duyvel wel ghedijt,

en bl. 494: *Jonghen enghel, ouden duyvel*, in *Sel. Prov.* bl. 4: *Jongh' Engeltiens outt duyveltiens*, en bij v. Duyse bl. 209: *Vroege engelkens worden jonge duvelkens.*

bl. 167. *aanw.* 12.

Het zal geen' langen duur hebben.

Op *Campen* bl. 27 leest men: *Ten mach ghien geduer hebben.*

Meijer bl. 13 daarentegen heeft: *Tis so hoooh gecomen, ten mach ghien gheduer hebben.* Meijer vond deze 3 spreekwoorden: 1. *Tis so hoooh gecomen: ten can sich selfs niet langer draeghen*, 2. *Tis opt thoochste, tmoet vallen*, 3. *Ten mach ghien geduer hebben.* Hiervan nam hij precies de helft, dat wil zeggen: anderhalf spreekwoord. *Dat* is *zijn* spreekwoord geworden.

bl. 167. *aanw.* 15.

Beloven zonder geven, is de dwazen troosten.

In *Motz* bl. 56 staat het spreekwoord aldus: *Ghelouen sonder gheuen is den dwasen troosten.* Het Fransche spreekwoord heeft *promettre*, dat is: *beloven*, en niet *geloven*; maar *geloven* voor *beloven* komt meer voor: men denke aan *gelofte* voor *belofte.*

bl. 168. *aanw.* 3. (Zie ook bl. LIV.)

Die eenen gek uitzendt, krijgt eenen dwaas weder.

In *Prov. seriosa* bl. 13 vindt men: *die een ghec wt seynt comt een dwaes weder*, bij Hoffmann 217: *Die enen ghec uutsent, hem comt een dwaes weder*, op *Delf* bl. 13: *die eenen ghec wtseyndt hem comt een dwaes weder*, bij Gheurtz bl. 15: *De een gheck uytseyndt cryght een dwaes weedrom*, en bij Gruterus III. bl. 135 en Meijer bl. 98: *Die eenen geck vvetsend, hem comt eenen dvvaas vveder.*

De *dwaas* wordt mede een *gek* genoemd op *Campen* bl. 97 en bij Meijer bl. 45: *Weel een Gheck wtsendt, die crijcht een Gheck weder.*

Vervolgens worden de beide *gekken* evenzoovele *zotten.* Zoo in *Motz* bl. 68: *Die eenen sot wtseyndt, vwacht eenen sot weder. Vwacht* is eene verkorte schrijfwijze voor *verwacht.*

Eindelijk komt voor één der *zotten* een *nar* in de plaats, terwijl het *uitzenden* tot *uitreizen* wordt overgebracht. Zoo bij Tuinman I. bl. 158: *Reist dan een nar uit, daar komt een zot weder.*

bl. 168. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LIV.)

Die meest krijten, zijn de grootste dwazen.

Met eene zedekundige inleiding en dito slot vindt men het spreekwoord op 4 *April* en bij Gruterus I. bl. 112 op deze wijze:

Laat de werld razen,
doet ghy alle menschen recht,
want die meest krijten zijn de grootste dwazen,
leeft nu Goods woord simpel en slecht.

Slecht beteekende vroeger *eenvoudig.* Ook bij Cats bl. 525 staat:

Laet vry al de werelt rasen,
Gy, doet maer een yeder recht:
Die meest krijten zijn de dwasen;
Best eenvoudigh vroom en slecht.

In *Sel. Prov.* bl. 101 komt het spreekwoord mede zoo voor. Daar staat:

Laet vry al de wereldt raesen
Ghy doet maer een yeder recht,
Die meest kryten syn de dwasen.
Syt eenvoudich, en slecht.

bl. 168. *aanw.* 18.

Het is een dwaas, die wel anderer gebreken kent (of: *berispt*), *maar zijne eigene vergeet.*

Het is een dwaas, die wel anderer gebreken kent, maar zijne eigene vergeet.

Bij De Brune bl. 377 vindt men het spreekwoord op deze wijze:

Het is een dvvaes, die daer vergheet,
Zijn zelfs ghebreck, en anders vveet.

In *Adag. quædam* bl. 29 wordt niet van het *vergeten* van *eigene gebreken*, maar alleen van het *kennen* van die van *anderen* gesproken. Zoo staat er:

Gemeenelijck een volcomen geck,
siet in een ander sijn gebreck.

Het is een dwaas, die wel anderer gebreken berispt, maar zijne eigene vergeet.

In *Motz* bl. 20 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Hy is dwaes die van eenen anderen misseyt ende en siet niet op hem seluen.*

bl. 168. *aanw.* 23. (Zie ook bl. LIV.)

Met kwade dwazen is het geen gekken, noch met sterke worstelen. Zoo bij Meijer bl. 101 aldus: *Met quade dwasen en salmen niet ghecken, noch met stercke worstelen.*

Verder komen alleen de beide gedeelten van het spreekwoord elk afzonderlijk voor. Het eerste gedeelte vindt men in *Prov. seriosa* bl. 29, bij Hoffmann 473 en op *Delf* bl. 28: *mit quaden dwasen en salmen niet ghecken*, en bij Gheurtz bl. 51 en Gruterus III. bl. 161: *Mit quaede dwaesen salmen niet ghecken.*

De *kwade dwazen* worden *kwade zotten* genoemd, en het *gekken* heet *spotten.* Zoo bij De Brune bl. 195:

't Is niet te spotten,
Met quade zotten.

Bij Willems VII. 17 komt het spreekwoord wenschenderwijze voor. Zoo staat er:

Wilt niet spotten
Met kwade zotten!

Vervolgens worden de *zotten* verondersteld *kwaad* te zijn, zonder dat men zulks opgeeft; waarbij men daarenboven niet van *gekken*, maar van *boerden* spreekt. Zoo bij Zegerus bl. 40: *Met sotten ist quaet boerden. Boerden* is eigenlijk *boerten.* Zoo komt het spreekwoord voor op 25 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 115, Tuinman I. bl. 274, II. bl. 15 en op 25 *Mei* 53: *Met zotten is quaad boerten*, en bij De Brune bl. 471, 477: *Met zotten ist niet wel te boerten.*

Nog vindt men van *boetsen* gewaagd. *Boetsen* of *bootsen* is *potsen maken.* Zoo in *Sel. Prov.* bl. 170: *Met sotten ist quaet boetsen.*

Ook de *gekken* krijgen hunne beurt, en wel in 't gezelschap van *dwazen;* maar hier als een werk voorgesteld. Zoo bij Cats bl. 521 en in *Sel. Prov.* bl. 112: *Met gecken en moet men niet dwasen.*

Het tweede gedeelte van het spreekwoord vindt men mede in *Prov. seriosa* bl. 29: *mit starcken dwasen ist quaet worstelen*, bij Hoffmann 476: *Mit starken dwasen is quaet worstelen*, op *Delf* bl. 29: *met stercken dwasen eest quaet worstelen*, bij Gheurtz bl. 51: *Mit stercke dwaesen is qvaedt worstelen*, en bij Gruterus III. bl. 162: *Met sterke dwasen zalmen niet worstelen.*

Daar men in *Prov. seriosa*, de oudste der bekende verzamelingen van Nederlandsche spreekwoorden, geene aaneenhechting der beide gedeelten vindt, waaraan volstrekt niet valt te twijfelen, daar er twee spreekwoorden tusschen geplaatst zijn, en Gruterus, die, even als Meijer, uit Goedthals put, hier mede twee spreekwoorden opgeeft, zoo bestaat er een sterk vermoeden, dat men oorspronkelijk aan twee spreekwoorden te denken heeft: men weet toch, uit onnaauwkeurige overnemingen en willekeurige zamenvloeyingen, dat Meijer als autoriteit volstrekt geen gezag heeft. Ik heb hem hier alleen gevolgd, omdat de beide spreekwoorden zooveel overeenkomstigs hebben, èn in vorm èn in toepassing, dat het geen bezwaar inheeft, ze als één spreekwoord te vermelden.

bl. 169. *aanw.* 14.

Zoo God een land straffen wil, zendt Hij het een' dwingeland.

Op 26 *Nov.* 53 vindt men het spreekwoord aldus:

Wil God straffen een land
hy zendt hem een dwingeland.

Op *Campen* bl. 16 wordt tevens de handeling van den *dwingeland* opgegeven niet alleen, maar het spreekwoord wordt op dezelfde wijze vooraf gegaan en in verbinding gebracht met de beschrijving van *zegen.* Daardoor verkrijgt men eene uitvoerigheid, die men slechts zeldzaam in een spreekwoord kan toelaten. Zoo staat er: *Wanneer Godt een Lant segent, soe gift hi hem een wijsen Vorsten, die vrede holt. Wederom wanneer Godt en lant straffen ende plaghen wil, so gift hi hem een Tyran, ende wooder, diet al sonder raedt, mit der vuyst wil wtrichten.*

bl. 169. *aanw.* 19.

't Mag vloed zijn of ebben: Die niet waagt, zal niet hebben.

Bij Cats bl. 458 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

't Magh vloeyen, 't magh ebben,
Die niet en waeght en sal niet hebben.

De beide werkingen *vloeyen* voor *vloed zijn* en *ebben* voor *eb wezen* worden tegenwoordig nog wel gehoord.

Vloed zijn of *vloeyen* wordt door *waayen* en *stil zijn* vervangen, zoodat er dus drie werkingen worden opgegeven. Zoo bij Bogaert bl. 84:

't Mag waeijen, stil zyn of ebben,
Die niet en waegt en zal niet hebben.

Ook bij Cats bl. 503 komt het spreekwoord mede op dezelfde wijze voor; maar *vloeyen* wordt niet vergeten, zoodat er dus van vier werkingen sprake is. Zoo leest men:

't Magh wayen, stil zijn, vloeyen of ebben.
Die niet en waeght en sal niet hebben.

Willems VIII. 208 heeft het spreekwoord mede zoo; maar daarenboven wordt *wagen* door *waayen* vervangen. Zoo staat er:

'T mag waeien, stil zyn, vloeien, ebben,
Wie niet en waeit, die zal niet hebben.

bl. 170. *aanw.* 2.

Het is een edelman van Ter Gou.

Bij De Brune bl. 462 staat: *Het is een eel-man van der Gouw. Eel-man*, of eigenlijk *edlman*, is eene zamentrekking van *edelman. Der Gouw* of *Ter Gou* is eene andere benaming van *Gouda.*

Bij Sartorius *sec.* IX. 3 valt de woordspeling met *Gouda* weg. Ook geeft hij alleen de benaming, en doet alzoo de spreekwijze eene aanmerkelijke besnoeying ondergaan. Hij zegt slechts: *Een goudts Edelman.*

bl. 170. *aanw.* 22.

Eén doet, wat tien tegenstaat.

Bij Gruterus III. bl. 140 en Meijer bl. 92 vindt men: *Een doet dat thien te weds hebben. Te weds*, eene zamentrekking van het Nedersaksische *to wedders* of het Hoogduitsche *zuwider*, zegt zooveel als: *tegen. Te weds hebben* is dus *tegenhebben.*

bl. 170. *aanw.* 28.

Twee kunnen (*weten*, of: *zien*) *altijd meer* (ook wel: *zijn wijzer*) *dan één alleen.*

Twee kunnen altijd meer dan één alleen. Zoo komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Twee weten altijd meer dan één alleen. Zoo bij Everts bl. 348 aldus: *twee weten meer dan een.*

Twee zien altijd meer dan één alleen. Zoo bij Gruterus II. bl. 164 en in 't *Mergh* bl. 40 op deze wijze: *Twee sien meer dan een.*

Nog wordt er, als vierde werking, van *mogen* gesproken. Zoo op *Campen* bl. 125: *Twee moegen meer dan eene.*

Twee zijn wijzer dan één alleen. Zoo bij Gruterus III. bl. 169 aldus: *Tween lien zyn wyser dan een alleen.*

Bij Gruterus II. bl. 165 en in 't *Mergh* bl. 40 wordt *twee* door *veel lieden* vervangen. Zoo staat er: *Veel lieden zyn wyser dan een.*

bl. 171. *aanw.* 3.

Beter één heb-dat dan tien maal barsten.

Bij Meijer bl. 80 wordt de spreekwijze aldus opgegeven: *Beter eenen hauerdas dan thiene creuetoy. Hauerdas* is eene verbastering van het Hoogduitsche *hab er das* = *heb dat; creuetoy* is het Fransche *crève toi* = *barst.*

bl. XXXVII. kol. 2. *aanw.* 13.

Hij geeft een' taling om een' eendvogel.

Gheurtz bl. 30 heeft: *Hy gheeft een teeling om een entvöghel. Teeling* wordt tegenwoordig meest als *taling* uitgesproken, ofschoon Weiland nog *teling* heeft.

Voor den *taling* vindt men den *paling* bij Gheurtz bl. 19; waarschijnlijk eene schrijffout, ofschoon het spreekwoord voor den *paling* ook zin kan hebben. Het is daarenboven onbepaald opgegeven. Zoo staat er: *Een palinck om een endvoghel gheeven.*

bl. 172. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LIV.)

Laat de hen (of: *eend*) *eerst op hare eijeren komen.*

Laat de hen eerst op hare eijeren komen. Zoo bij De Brune bl. 466, Sartorius *tert.* III. 92, V. 58, De Jager *Bijdr.* bl. 103, v. Eijk II. *nal.* bl. 15 en Bogaert bl. 9.

Bij Sartorius *tert.* VI. 13 wordt het woordje *eerst* gemist. Men leest er: *Laet de Hin op haer eyeren komen.*

Met nog eene rede voorop, komt het spreekwoord in stelligen zin, en dan als aandrang tot die voorafspraak voor bij Sartorius *pr.* X. 100. Men vindt er: *Hy neemt het safkens op, ende laet de hin wel op haer eyeren komen.*

Laat de eend eerst op hare eijeren komen.

Ook hier wordt een woordje vooraf gevonden, in denzelfden geest als de straks genoemde rede. Zoo komt het spreekwoord voor bij Gruterus II. bl. 127, in 't *Mergh* bl. 4 en *Sel. Prov.* bl. 69. Er staat: *Beid wat, laat d'ente op d'eyren komen.*

bl. 172. *aanw.* 15.

Achter in heeft geene eer. Zoo op *Campen* bl. 53 aldus: *Achter in heft ghien eere.*

Meijer bl. 25 heeft het spreekwoord met een ander doen zamenvloeyen. Zoo zegt hij: *Achter in heft ghien eere; der is een guede wech voerby hene.*

bl. 173. *aanw.* 7.

Eene goede vrouw is alle eer waard. Zoo bij Gruterus II. bl. 139 en in 't *Mergh* bl. 15 aldus: *Een goe vrou is alle eer waard*, en bij Gruterus III. bl. 141 op deze wijze: *Een goede vrou is alle eer waardig.*

Wat van eene *goede vrouw* gezegd wordt, strekt Gruterus III. bl. 142 tot alle *jonge dochters* uit. Hij heeft: *Een jonge dochter is aller eeren waard.*

bl. 173. *aanw.* 20.

Eerpijn is erger dan tandpijn.

Bij Gruterus III. bl. 144 komt het spreekwoord aldus voor: *Eersweir is arger dan tantsweir. Sweir* = *zweer*, thans gebruikelijk voor eene *etterende verhevenheid der huid*, gold vroeger ook voor *pijn*, en vond eene algemeene toepassing; vandaar zoowel *eerzweer* voor *eerpijn* als *tandzweer* voor *tandpijn.* Ook bij Meijer bl. 69 leest men: *Eersweere is ergher dan tantsweere.*

bl. 173. *aanw.* 27. (Zie ook bl. LIV.)

Goed verloren, niet verloren; Moed verloren, veel verloren; Eer verloren, meer verloren; Ziel verloren, al verloren. Zoo in *Wijsheid* bl. 185.

In *Sel. Prov.* bl. 26 vindt men het spreekwoord mede op dezelfde wijze, behalve dat *veel* tot *iets* wordt overgebracht. Zoo leest men:

Goet verlooren, niet verlooren,
Moedt verlooren, iedt verlooren,
Eer verlooren, meer verlooren,
Syel verlooren, al verlooren.

Ook bij Gruterus II. bl. 146 en in 't *Mergh* bl. 22 komt het spreekwoord zoo voor; maar men vindt ook *meer* tot *veel* overgebracht. Zoo staat er:

Goet verloren, niet verloren:
moet verloren, iet verloren:
eer verloren, veel verloren:
ziel verloren, al verloren.

Op 9 *Oct.*, bij Gruterus I. bl. 107 en Willems VIII. 18 worden de beide eerste stellingen verbonden, en de hoofdzaken er van met elkander in vergelijking gebracht, door de eene als gevolg van de

andere voor te stellen; terwijl *al* bovendien in *heel* overgaat. Men vindt het spreekwoord aldus:

Ghoed verloren, moed verloren,
eer verloren, meer verloren,
ziel verloren, heel verloren.

Verder komt het spreekwoord zonder de derde stelling voor bij Zegerus bl. 26, in *Adag. quædam* bl. 29 en *Adag. Thesaurus* bl. 29:

Goet verloren niet verloren,
moet verloren veel verloren,
siel verloren al verloren.

Gheurtz bl. 21 heeft alleen de beide eerste stellingen, en brengt daarenboven *veel* voor *niet* en *al* voor *veel* in plaats. Zoo staat er:

Ghuet verlooren veel verlooren,
muet verlooren al verlooren.

Nog worden de beide eerste stellingen met elkander in vergelijk gebracht, en van deze alleen gesproken. Zoo bij v. d. Venne bl. 229:

Beter Goedt verloren
Dan Moedt verloren.

Gheurtz bl. 20 heeft alleen de beide laatste stellingen, en neemt bovendien, wat natuurlijk is, *veel* voor *meer*. Hij zegt:

Eer looren veel loore,
maer siel vloore al vlooren.

Looren voor *verloren* is eene verkorte zegswijze, en *vlooren* voor *verloren* eene verkorte schrijfwijze.

Eindelijk komt alleen de derde stelling voor; terwijl voor *meer*, dat natuurlijk niet kan voorkomen, *al* gezet wordt. Zoo vindt men het spreekwoord bij Gruterus II. bl. 142, in 't *Mergh* bl. 18 en bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 56. Men leest er: *Eer verloren, al verloren.*

bl. 174. *aanw.* 4.

Ik ben een man gelijk een ander man; alleen dat mij God de eere gunde.

Op *Campen* bl. 35 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

Ick bin een man, ghelijck een ander man,
alleen dat my Godt der eeren gan.

Gan is de oude onvolmaakt verleden tijd van *gonnen* of *gunnen*, thans *gunde*.

bl. 174. *aanw.* 8. (Zie ook bl. LIV.)

's Lands wijs, 's lands eer. Zoo bij Gales bl. 13 en v. d. Hulst bl. 13. Ook bij Servilius bl. 208* leest men: *Des landts wijse is des lants eere*, op *Campen* bl. 76, in 't *Mergh* bl. 31 en op 1 *Julij* 53: *Landts wijse, Landts eere*, bij Gheurtz bl. 46 en Witsen 333: *lants wys lants eer*, op 14 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 112 en Sartorius *tert.* VII. 33: *Lands wijze, lands eer*, bij Tuinman I. bl. 182, 365: *'s Lands wyze, 's lands eere*, en bij v. Hall [illegible]10: *'s Lands wijze, 's Lands eer.*

In *B. Studeerk.* I. bl. 39 wordt het spreekwoord vragenderwijze voorgesteld: *s' Lands Wyse? s' Lands Eer?*

Voor *wijs* vindt men *zeden* in de plaats gebracht. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 28: *landes zede landes eer*, bij Hoffmann 452: *Lants sede is lants ere*, en op *Delf* bl. 27 en bij Gheurtz bl. 46: *Lands zeede lands eere.*

bl. 176. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LV.)

Den ekster wordt ook wel een ei ontnomen. Zoo bij Zegerus bl. 8: *Die exter wort oock wel een ey ghenomen*, op 24 *Jan.*, bij Gruterus I. bl. 96 en in *Sel. Prov.* bl. 135: *De exter wort ook wel een ey genomen*, en bij De Brune bl. 48:

Den exter wert oock wel een ey,
Ghenomen, alsmen eertijds zey'.

Gruterus III. bl. 154 zegt, dat dit niet gemakkelijk is. Zoo staat er: *t' Is kunst de exter een ey nemen. Gever, nemer.* De ekster is een dief onder de vogelen: alles sleept hij in zijn nest. Daarom geven de achter het spreekwoord gevoegde woorden te kennen: zoo is de *nemer* op zijne beurt (hoewel dan ook zijns ondanks) *gever* geworden.

Ontnemen, of, gelijk het hier gebruikt is, *nemen* wordt door De Brune bl. 48 met *lichten* verwisseld. Zoo staat er:

De exter zelve wert oock licht
Wt haren nest een ey ghelicht.

Naar de gewoonte van Meijer bl. 87, heeft hij twee spreekwoorden aaneen gesmeed, zooals reeds bij het spreekwoord: *Hij wil visch voor eene visschers-deur vangen*, is opgemerkt. Zoo zegt hij: *Visch vanghen voor swisschers deure; der extere een ey nemen.* Hoe is 't mogelijk, mag men vragen, dat Meijer in die bijeenvoeging één spreekwoord heeft kunnen zien? Zoo worden zijne combinatiën waarlijk raadsels.

Verder vindt men *ontstelen* in plaats van *ontnemen*. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 11: *der aexter is een ey ontstolen*, en bij Gheurtz bl. 14: *Der exteren, is een ey ontstoolen.*

Ook *stelen* komt voor. Zoo bij Hoffmann 185: *Der exter is een ei ghestolen*, en op *Delf* bl. 11: *Den hexteren es een ey ghestolen.* Bij *hexteren* vindt men de gewone voorgevoegde *h*.

Gheurtz bl. 9 spreekt van *nestei*. Zoo leest men: *Der exteren ist nest-eij ontstoolen.*

bl. 176. *aanw.* 9. (Zie ook bl. LV en II. bl. XI.)

Die met vossen te doen heeft (of: *Die vossen rondom zijn slot heeft*), *moet zijn hoenderkot sluiten, zei de wezel, en zij at de eijers op, omdat er anders kwade kiekens uit zouden komen.*

Die met vossen te doen heeft, moet zijn hoenderkot sluiten, zei de wezel, en zij at de eijers op,

omdat er anders kwade kiekens uit zouden komen.

Modderman bl. 147 heeft het spreekwoord zoo, maar met verwisseling van *kot* in *hok* en *opeten* in *leêgeten*. Zoo staat er: *Die met vossen te doen heeft, moet zijn hoenderhok sluiten, zei de wezel, en zij at de eijeren leeg, opdat er geene kwade kuikens uit zouden komen.*

Verder vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Zoo in *Sel. Prov.* bl. 115: *Die met vossen te doen heeft, moet zyn hoenderkot sluyten*, en bij v. Eijk II. bl. 48: *Wie met vossen te doen heeft, moet zijn hoenderkot sluiten.*

Sluiten wordt *letten* genoemd bij Cats bl. 467 en Bogaert bl. 102: *Die met vossen te doen heeft, moet op sijn hoenderkot letten*, en bij Tuinman I. bl. 233 en Willems *Reinaert* bl. 301: *hebt gy met vossen te doen, let op uw hoenderkot.*

V. Alkemade bl. 38 spreekt van *passen*. Hij zegt: *Die met Vossen te doen heeft, moet op syn hoenderkot passen.*

In *Sel. Prov.* bl. 44 leest men *hoenderen* voor *hoenderkot*, dat zeker eene schrijffout is. Zoo staat er: *Die met vossen te doen heeft, moet syn hoenderen sluyten.*

Die vossen rondom zijn slot heeft, moet zijn hoenderkot sluiten, zei de wezel, en zij at de eijers op, omdat er anders kwade kiekens uit zouden komen.

Alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord wordt vermeld bij Cats bl. 436:

Siet gy een vos ontrent uw slot,
Gae sluyt dan vry uw hoenderkot,

in 't *Mergh* bl. 52:

Hebt ghy een Vos ontrent u slott,
soo sluyt dan vry u Hoender-kot,

bij v. Eijk II. bl. 94:

Hebt gij een vos rondom uw slot,
zoo sluit terdeeg uw hoenderkot,

en bij Bogaert bl. 102:

Ziet gy een vos omtrent uw slot,
Sluit dan vry uw hoenderkot.

bl. 176. *aanw.* 10.

Eén ei is geen ei; twee-ei is één ei; drie-ei is 't regte paaschei. Zoo bij Tuinman I. bl. 244 aldus: *Een ei is geen ei. Twee eyeren is een ei. Drie eyeren zyn een Paaschei.*

Bij v. Eijk II. *nal.* bl. 9 en in *Gedachten* bl. 754 wordt de waarde van *twee-ei* tot op *de helft* verminderd. Zoo staat er: *Eén ei is geen ei, twee ei is een half ei, drie is een paaschei.*

bl. XLVIII. kol. 2. *aanw.* 15.

Hoenders, die veel grazen, leggen weinig eijers. In *Sel. Prov.* bl. 141 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Huner die veel gazen leggen weynich eyers. Huner* is Hoogduitsch voor *hoenders;* bij *gazen* is wellicht eene *r* uitgelaten, en zoo zou het voor *grazen* staan. Zie bijv. *bostel* voor *borstel* gezegd in het spreekwoord: *Gij zoudt wel brouwen zonder borstel*, gelijk wij mede *pêkens* voor *peerkens* vonden in het spreekwoord: *Hij slacht de suikerboontjes* (of: *groene erwtjes*): *hij heeft zijn' tijd* (of: *zijne beste dagen*) *gehad.* Maar *gazen* kan ook een Hoogduitsch woord zijn, en dan zegt het zooveel als *kakelen;* dat voorzeker een goeden zin aan 't spreekwoord geeft. Mogelijk zelfs zou dit laatste verkieslijker zijn; daar in de bijgebrachte voorbeelden de uitgelaten *r* achter een klinker staat, en niet, gelijk bij *grazen*, er vóór, dat minder gewoon is.

bl. 178. *aanw.* 12.

Kakel gij: de hoenders leggen de eijeren. Zoo bij v. Eijk II. bl. 30. Ook Tuinman I. bl. 226 heeft: *Kakel gy, de hennen leggen de eyeren.*

Zonder den persoon toe te spreken, wordt het *kakelen* daarenboven als eene nietswaardigheid aangeduid. Zoo bij Gruterus II. bl. 153 en in 't *Mergh* bl. 29: *Kakel is kakel, de hoenders leggen d'eyeren.*

bl. 178. *aanw.* 19. (Zie ook bl. LV en II. bl. XI.)

Men moet geene struif om een ei bederven. Zoo bij Winschooten bl. 341, Tuinman I. bl. 107, op *Nov.* 7, bij Gales bl. 37 en v. Eijk II. bl. 15. Ook vindt men het spreekwoord mede op dezelfde wijze voorgesteld op 8 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 114 en Sartorius *pr.* VI. 89: *Men sal gheen struif om een ey bederven*, bij v. d. Venne bl. 38: *Bederf geen Struyf om een Ey*, bij Winschooten bl. 47: *hij sal geen Struif bederven om een Ei*, bij Tuinman I. bl. 303: *Zulke zullen geen struif om een ei bederven*, en bij Bogaert bl. 98: *Men moet geene struif voor een ei bederven.*

Tuinman I. bl. 361 zegt: *Zulk een ei moet uit de struif blyven, of het zou die bederven.*

Bij v. Alkemade bl. 141 en Modderman bl. 114 komt het spreekwoord onbepaald voor. Zij hebben: *Geen struyf om een ey bederven.*

Verder vindt men *vlade* in de plaats van *struif* gebracht. Zoo bij Servilius bl. 222: *Men en zal geen vlade om een eye bederuen*, en bij Sartorius *pr.* VI. 89: *Men sal geen goede vlade om een ey bederven.*

Ook een *zuipen* wordt opgegeven, een woord, dat in sommige streken onzes vaderlands nog voor *vlade* genomen wordt. Zoo komt het spreekwoord voor bij Zegerus bl. 39: *Men en sal gheen suypen om een ey verderuen*, bij Gruterus II. bl. 157 en in 't *Mergh* bl. 33: *Men zal geen suypen om een ey verderven*, en in *Sel. Prov.* bl. 162: *Men moet het suype om een ey niet verderven.*

Sancho-Pança bl. 23 geeft het spreekwoord be-

vestigend, maar onbepaald op. Hij zegt: *Het zuipen om een ei bederven.*

Eindelijk wordt de *pap* voorgebracht. Zoo bij Idinau bl. 255, die daarenboven het spreekwoord mede bevestigend en onbepaald opgeeft. Hij heeft: *De pap om een ey bederuen.*

bl. 179. *aanw.* 3.

Beter ei dan fij. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 8 aldus: *beter ij dan tfy.*

Hoffmann 119 heeft *i* voor *ei* of *ij*, gelijk 't woordje wordt geschreven, maar dit *i* als *één* gemeend, blijkbaar uit de voor- en achtergevoegde stippen, gelijk men oudtijds op die wijze de getallen placht aan te wijzen. Zoo staat er: *Beter .i. dan tfy.* Op *Delf* bl. 7 is het aan geen twijfel onderworpen, wat de meening is: daar vindt men de *één* werkelijk. Men leest er: *beter een dan tfy.*

bl. 180. *aanw.* 12.

Het einde des jaars zal men eerst heilig loven.

In *Prov. seriosa* bl. 39 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *tenden iaers salmen eerst hilic louen. Hilic = hijlic = heilig.* Maar *hijlik* beteekende oudtijds ook *huwelijk;* waarvan nog een gebak, als *hijlikmaker* bekend, dat tot *heiligmaker* verbasterd is. Ook bij Hoffmann 640 staat: *Teinden jaers sal men ierst hilic loven.*

Op *Delf* bl. 38 vindt men *huwelijk* voor *hijlik* werkelijk in de plaats gebracht: *teynden iaers salmen eerst huwelic louen.*

bl. 181. *aanw.* 7.

Korte woorden hebben een einde. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 10 aldus: *oorte woerden hebben eynde*, en bl. 27 op deze wijze: *korte woerden hebben een eynde.* Ook bij Hoffmann 445 leest men: *Corte woorde hebben einde*, en op *Delf* bl. 27 staat: *korte woerden hebben eynde.*

Voor *hebben* vindt men *geven.* Zoo bij Hoffmann 151: *Corte woorde gheven einde*, en op *Delf* bl. 9: *Corte woerde gheuen eynde.*

bl. 181. *aanw.* 16.

Twee eindjes kaars zijn eene kaars waard. Zoo in *Motz* bl. 14 aldus: *Twee keerseynden sijn een keersse weerdt.* Het spreekwoord is duidelijk genoeg, en behoeft alzoo geenerhande opheldering of verklaring. Ook wijkt het in geen enkel opzicht van de opgave af. Maar het bijgevoegde Fransche spreekwoord heeft *moucheron*, dat is: *kaarspit;* waardoor men op de gedachte kon komen, om hier mede *kaarspitten* voor *eindjes kaars* te lezen. Een verschil van een enkel woord kan in twee onderscheiden talen voor een zelfde spreekwoord zeer wel bestaan; als zoodanig kan dus *eindjes kaars* blijven staan. Maar daarenboven is het spreekwoord met deze natuurlijker dan met *kaarspitten*, daar de *kaarspitten*, alleen genomen, voor 't gebruik tot niets dienen, terwijl de *eindjes kaars* zeer goed te gebruiken zijn.

bl. 181. *aanw.* 18.

Wie zich aan God houdt, diens einde zal wel goed zijn.

Bij v. Duyse bl. 203 vindt men *gelegen laten* voor *houden.* Met *gelegen laten* bedoelt men *gelegen laten liggen*, waarvan het eene verkorte wijze van uitdrukking is. Zoo staat er: *Wie zich aen God gelegen laet, diens einde is goed.*

Op *Campen* bl. 104, bij Meijer bl. 49 en v. Duyse bl. 203 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld:

Weel sich an Godt laet,
des eynde wert wel goet raedt.

Laten zal ook hier voor *gelegen laten liggen* staan; *zich aan God gelegen laten liggen*, krijgt dan de beteekenis van *God niet te vergeten, en zijne geboden te onderhouden.*

bl. 181. *aanw.* 20. (Zie ook bl. LV, LXXVI, II. bl. XI en III. bl. VII.)

Zij trekken ééne lijn, maar ieder aan een einde. Zoo bij v. Eijk III. 58. Ook bij Sartorius *tert.* IV. 55 leest men: *Sy trocken een lijn, maer elck op een eyndt*, bij v. Alkemade bl. 155, Tuinman I. bl. 180, II. bl. 132 en Mulder bl. 437: *Zy trekken eene lyn, maar elk aan een eynd*, en bij Bogaert bl. 42: *Zy trekken aen een lyn, maer ieder aen een einde.*

Modderman bl. 47 geeft bepaaldelijk op: *wie trekken*, maar stelt daarom het *hoe* der werking alleen voor enkele gevallen. Hij zegt: *man en vrouw trekken eene lijn, ofschoon soms ieder aan een eind.*

Het spreekwoord wordt alleen voor het eerste gedeelte opgegeven in *Bibliotheek* bl. 94; waardoor tevens een tegenovergesteld gevoelen wordt uitgedrukt. Er staat: *Zij trekken in alles ééne lijn met u.*

In gelijken zin, maar onbepaald voorgesteld, wordt het spreekwoord opgegeven door Gheurtz bl. 19 aldus: *Een lynde trecken*, en door v. Lennep bl. 133 op deze wijze: *Eene lijn trekken.*

De *lijn* wordt een *zeel* genoemd. Zoo in *Adag. quædam* bl. 56: *Sij trecken wel een zeel, maer ieder op een eijndt.*

Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 52, maar met eene *koord* bij een *zeel* gevoegd; ofschoon alleen voor het eerste gedeelte van het spreekwoord. Men leest er: *Sy trecken een koorde, een seelken.*

bl. 181. *aanw.* 27.

Wolven-saus tot honde-vleisch: Dat is spijze naar den eisch.

Bij De Brune bl. 240 vindt men het spreekwoord op deze wijze:

Wolven-saus tot honde-vlees,
Dat is spijze nae den heesch.

Heesch = *eesch*, met de vrij gewone voorvoeging der *h*, en *eesch* is eene andere uitspraak van *eisch*.

Alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, en met overgang van de *saus* mede in *vleesch*, vindt men in *Motz* bl. 1 als volgt: *Tot wolfs vleesch hoort hondt vleesch.*

Bij De Brune bl. 55 wordt de *hond* in een *hoen* herschapen; welke metamorphose echter alleen bij overijling kan hebben plaats gehad. Het spreekwoord moge dan geen misgeboorte zijn, een wanschapen schepsel, dat is: een wangedrocht, zal het voorzeker wel wezen. Zoo staat er:

Wolven-zaus tot hoender-vleesch.
Dat is spijze, naer den eesch.

bl. 182. *aanw.* 9.

Hij krijgt een' neus van eene el lang (of: *een' langen neus*).

Hij krijgt een' neus van eene el lang.

Bij De Brune bl. 235 staat *wegdruipen*, dat is: *afdruipen*, voor *krijgen*. Zoo leest men:

Hy druypte wegh, beschaemt en bangh,
Met eene neus een elle langh.

Hij krijgt een' langen neus. Zoo bij Tuinman I. bl. 169 aldus: [*Zy*] *krygen wel een langen neus*, en I. bl. 250 op deze wijze: *Hy heeft een langen neus gekregen.*

Bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 64 vindt men *halen* voor *krijgen: gij haaldet een' langeneus.*

In *Neus-Spreekw.* 80 wordt van *afzakken* gesproken, en de spreekwijze onbepaald voorgesteld. Zoo leest men: *Met een' langen neus afzakken.*

De zaak wordt alleen maar opgegeven; waardoor de spreekwijze eene aanmerkelijke besnoeying ondergaat. Zoo in *Neus-Spreekw.* 3: *Een' langen neus.*

Lang ziet men in *schoon* overgaan in *B. Studeerk.* I. bl. 419, waar het spreekwoord vragenderwijze wordt voorgesteld: *hy kreeg daar een schoone Neus?*

Verder spreekt men alleen van *een neus*, zooals de spreekwijze ook nog menigmaal gehoord wordt. Zoo bij Winschooten bl. 165: *hij kreeg sulk een neus.*

Met *afkomen* voor *krijgen*, leest men in *Neus-Spreekw.* 69: *Hij is er met een' neus afgekomen.*

In *B. Studeerk.* I. bl. 419 vindt men *zijn: dat was een Neus!*

Eindelijk komt men met *hebben* voor den dag. Zoo bij Sancho-Pança bl. 29, die de spreekwijze in onbepaalden zin aldus opgeeft: *eenen neus hebben.*

bl. 184. *aanw.* 9. (Zie ook bl. LV en II. bl. XI.)

Zend de kat naar Engeland, en ze zegt miau, als ze t'huis komt. Zoo bij v. d. Hulst bl. 16 aldus: *Men stuurt een kat* (*Cats*) *naar Engeland, en ze zeid maauw als ze te huiskomt.* Over dien Cats zijn er meer gestruikeld dan v. d. Hulst. Ook v. Eijk vindt in de *kat* eene satire op Cats. Maar Cats heeft zelf het spreekwoord! En wat nog 't meest afdoet: het spreekwoord bestond reeds vóór de geboorte van Cats.

Op 30 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 124 wordt het spreekwoord op deze wijze opgegeven: *Zent een kat in Engeland die zeit paeuw alsze weer komt.* Het *paauwen* is in het Nedersaksisch bekend als het geluid van sommige dieren, bijv. kalkoenen; ook het geluid van kinderen wordt zoo benoemd. Hier is het op de *kat* toegepast.

Evenzoo, met *wederkomen* voor *t'huis komen*, zegt Cats bl. 425: *Sent een kat in Engeland, sy seyt maeuw als se weder komt.* Ook in *Sel. Prov.* bl. 199 vindt men: *Sendt een kat naer Engelandt, sy seyt mauw alse weder comt;* bij v. Alkemade bl. 103 treft men aan: *Zent een kat na Engeland, zy zeit Maaw alsse weerkomt;* Tuinman I. bl. 67, 158 heeft: *zend een kat naar Engeland, zy zal maauw zeggen als zy weder komt;* terwijl Modderman bl. 18 zegt: *zendt een kat naar Engeland, ze zegt miaauw als ze wederkomt.*

Nog vindt men bij Tuinman I. bl. 26: *gelijk een kat die naar Engeland word gezonden, en maauw zegt, als zy weer komt.*

Ook van *terugkomen* spreekt men. Zoo bij Loosjes *Kat* bl. 194: *Zij zijn katten naar Engeland gezonden, die miaauw zeggen, als zij terugkomen,* en bij v. Eijk II. bl. 44: *Zend een kat naar Engeland, miaauw zegt zij als zij terug komt.*

Verder is 't geen *zenden* meer, maar *sturen*. Zoo bij Anton bl. 19-25: *Stuurt eene kat naar Engeland, ze zegt maauw als ze terug komt.*

Nog spreekt men van *brengen*. Zoo bij Gheurtz bl. 1:

Al brengdy een kat in engelant
van peuwen heftse guet verstant.

Peuwen = *peeuwen* = *paauwen.*

Vervolgens is er sprake van *voeren*. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 29: *men voert een cat in ynghelant se sal mauwen*, bij Hoffmann 482: *Men voer een cat in Enghelant, si sal mauwen*, en op *Delf* bl. 29: *men voere een catte in enghelant si sal mauwen.*

Ook is de *reis* naar *Rome* in plaats van naar *Engeland.* Zoo bij Sancho-Pança bl. 28: *Zend eene kat naer Roomen, zy zal nog miau zeggen als zy 'thuis komt.*

Eindelijk laat men *mijnheer* voor de *juffrouw* op *reis* gaan. Zoo doet Tuinman bl. 48, door nl. van *kater* en niet van *kat* te spreken. Zoo zegt hij:

Zend naar Engeland een kater, keert hy weêr, maauw zal wezen d'eerste groet.

Bij de achttien verschillende *reizen*, die de *kat* hier doet, waarvan zij zeventien maal naar *Engeland* en ééns naar *Rome* gaat, verdient het vooral opmerking, dat, terwijl men den kater hoort *maauwen*, men de kat bij hare *t'-huis-komst* moeilijk schijnt te kunnen verstaan: zesmaal hoort men haar *maauw* zeggen (het ééne *maeuw* daaronder gerekend), tegen viermaal *mauw*, driemaal *miaauw*, tweemaal *paeuw* en ééns òf *maaw*, òf *miau*, òf *peuw:* juffrouw de poes bracht dus niet altijd hetzelfde geluid voort, althans volgens 'tgeen men van haar meende te hooren.

bl. XLIX. kol. 1. *aanw.* 3.

Die kwaad is, en zijn eten verpruilt, wie heeft hij als zich zelven!

In *Sel. Prov.* bl. 145 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *Die quaet is, en verprat zyn eten wie heeft hy als syn selve.* Het oude *pratten* staat gelijk met ons *prutten*, waarvan *pruttelen*, het maken van zekere geluiden en het aannemen van zekere houding uit ontevredenheid. *Verpratten* komt dus in beteekenis met *verpruilen* overeen.

bl. 187. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LV.)

Sterke lieden hebben sterk euvel.

Gheurtz bl. 61 heeft: *Starcke luyden hebben stercke evelen. Evel = euvel* is bekend voor *gebrek* of *kwaal.* Ook bij Gruterus III. bl. 168 leest men: *Sterke lien, hebben sterk evel.*

In *Prov. seriosa* bl. 37 staat: *stercke luden hebben stercke ouelen. Ouel* is slechts eene andere uitspraak van *evel* voor *euvel.* Ook Hoffmann 615 heeft: *Starke luden hebben starc ovel.* Op *Delf* bl. 37 vindt men weder: *sterke lieden hebben sterk evel.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* wordt *starc ovel* door *starcke krenckden* aangeduid, dat dan ook in 't Hoogduitsch dezelfde beteekenis heeft. Bij ons gold *krenckde* voor *krankte*, dat is: *ziekte.*

bl. 187. *aanw.* 18.

Als men den ezel zadelt, dan slepen de riemen langs den grond.

In *Motz* bl. 60 leest men: *Die den ezel sadelt, so slèypt de cingel op deerde. Cingel*, nog niet geheel verouderd, was vroeger de gewone benaming van *riem* of *gordel*, waarmeê de zadel werd vastgemaakt onder den buik van het dier; die dus *sleept*, als het dier laag op de pooten is.

bl. 188. *aanw.* 19. (Zie ook bl. LV en II. bl. LVI.)

Een ezel stoot zich geen twee malen aan één' steen. Zoo bij Tuinman I. bl. 370, v. d. Hulst bl. 11 en Bogaert bl. 68. Ook vindt men het spreekwoord mede op dezelfde wijze voorgesteld bij Witsen 278: *Daar de ezel hem eens stoot, daar wacht hy zich de tweede maal*, bij Tuinman II. bl. 171: *dit is eene wysheid van de Ezels, dat zy zich geen tweemaal aan eenen steen stooten*, bij v. Eijk I. *nal.* 74: *Een Ezel mijdt altoos den steen, waaraan hij zich eens heeft gestoten*, bij v. Eijk II. bl. 22, v. Sandwijk 28 en Roodhuijzen bl. 54, 91-100: *Een Ezel stoot zich geen tweemaal aan denzelfden steen*, bij Sancho-Pança bl. 23, 37: *Daer een ezel zich eens aen stoot, wacht hy zich voor den tweeden keer*, en in *Verteelt* bl. 117:

Een ezel stoot zich in 't gemeen,
Geen tweemaal aan denzelfden steen.

In *Sermoen* bl. 51 is men zoo zeker van de waarheid, in het spreekwoord vervat, dat men uittartenderwijze uitroept: *Zegt het mij, of een ezel zich wel tweemalen aan eenen steen stoot.*

Lublink *Verh.* bl. 98 gaat zoo zeker niet; daarom voegt hij er nog een stoot bij. Hij zegt: *Waar zich een ezel twee malen stoot, wacht hij zich voor de derde maal.*

bl. 188. *aanw.* 21. (Zie ook bl. LV.)

Een haastig (of: jagtig) man moet op geen' ezel rijden.

Een haastig man moet op geen' ezel rijden. Zoo bij Gruterus II. bl. 139, in 't *Mergh* bl. 15, bij Tuinman I. bl. 275 en in *Wijsheid* bl. 136. Nog wordt het spreekwoord op dezelfde wijze gevonden in *Prov. seriosa* bl. 23, bij Hoffmann 386 en op *Delf* bl. 23: *haestich man en sal genen esel riden*, bij Zegerus bl. 23: *Een haestich man en sal op gheenen esel rijden*, bij Gruterus III. bl. 149: *Haastig man en zal geen ezel ryden*, en bij De Brune bl. 203:

Een haestigh man, die niet kan lijden,
En moet op gheenen ezel rijden.

Cats bl. 528 zegt juist het tegenovergestelde: hij beveelt aan, wat anderen afraden; maar beide kan goed effect teweegbrengen. Zoo leest men: *Een haestigh mensch moet op een esel rijden.* Ook in *Sel. Prov.* bl. 69 vindt men het spreekwoord op deze wijze: *Een haestigh man moet op een Esel ryden.*

Een jagtig man moet op geen' ezel rijden. Zoo bij Tuinman I. bl. 174 aldus: *Die jagtig is, moet op geen ezel ryden.*

Wederom wordt het tegenovergestelde denkbeeld voorgestaan door Cats bl. 512. Hij zegt: *Jachtige menschen dienen op esels te rijden.*

Met redenen omkleed, komt het spreekwoord nogmaals voor bij Cats bl. 465. Daar leest men: *Laet jachtige luyden op esels rijden, soo leeren sy wat hun noodigh is.*

Wien de bemoeying geldt, mede in bevestigende

zin, vindt men bij De Brune bl. 205 op deze wijze opgegeven:

Die niet wat uytstel en kan lijden,
Die moet op eenen ezel rijden.

bl. 188. *aanw.* 24.

Elk mag loopen, zoo als hij wil; maar hij houdt zijn' tred, — hij slacht den ezel. Zoo op *Campen* bl. 107 en bij Meijer bl. 51 aldus: *Elck mach loopen, hoe dat hy wil, mer Hy holt sijnen tredt. hy slacht den Ezel,* en bij v. Eijk II. bl. 21 op deze wijze: *Elk mag loopen zoo als hy wil, maar hij houde zyn tred, hy slachte den Ezel.*

Tuinman I. bl. 175 heeft alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord volgenderwijze: *die als de ezels niet uit kunnen tred gaan.* Zoo ook Reddingius bl. 19 aldus: *die gaat als de ezels niet uit haren tred.*

Vervolgens wordt niemand meer met den *ezel* vergeleken, maar treedt het dier zelve op den voorgrond. Zoo zegt De Brune bl. 470: *Den ezel gaet niet uyt zijn tred,* Sartorius *tert.* IX. 24: *Een Ezel gaet uyt sijn tret niet,* en Tuinman I. bl. 275: *De ezel gaat niet buiten zynen tred.*

Verder laat men den *ezel* zijn werk niet meer voltooyen, maar komt de mensch weder als handelend persoon voor den dag, al wil men hem, door de beschrijving van zijne handeling, den lof toezwaayen, dat zijn doen op *ezels*-werk gelijkt. Zoo leest men bij Sartorius *sec.* IV. 93: *Men mach hem van den ouden tret niet krijgen.*

Op dezelfde wijze, maar onbepaald uitgedrukt, vindt men het spreekwoord bij Sartorius *pr.* IV. 29. Hij heeft: *Sijn ouden tret houden,* gelijk mede: *Niet uyt sijn tret gaen.*

Met *gang* voor *tred,* zegt Winschooten bl. 63: *deselve gangen gaan.*

bl. 188. *aanw.* 31.

Het is beter, met den uil (of: *ezel*) *gezeten, dan met den valk gevlogen.*

Het is beter, met den uil gezeten, dan met den valk gevlogen. Zoo bij Tuinman I. bl. 83, 360, II. bl. 116. Ook vindt men het spreekwoord op dezelfde wijze op 6 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 94: *Beter by een uil ghezeten, als by een valck gevlogen,* bij Cats bl. 430: *Beter by een uyl geseten, dan met een valck gevlogen,* en bij Modderman bl. 74: *'t Is evenwel beter met den uil gezeten, dan met den valk gevlogen.*

Cats bl. 460 tracht bij de opgave het nut derzelve aan te dringen. Hij zegt:

Kint! dit dient gy wel te weten,
Jae te schrijven aen den balk,
Beter by den uyl geseten,
Dan te vliegen met den valck.

Tuinman I. bl. 205 stelt het spreekwoord vragenderwijze aldus voor: *Is 't niet beter, met den Uil gezeten, dan met den valk gevlogen?*

Verder vindt men *wippen* voor *vliegen.* Door *wippen* verstaat men hier een *opstijgen* of *opvliegen met ongelijke gangen,* dat is: dan op-, dan nederwaarts. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 42 en bij Hoffmann 688: *tis beter biden vle te sitten dan biden valc te wippen,* en op *Delf* bl. 41: *tes beter biden vle te sitten dan biden valcke te wippen.*

Het is beter, met den ezel gezeten, dan met den valk gevlogen. Zoo bij v. Eijk II. bl. 22 aldus: *Beter met een Ezel gezeten, dan met een Valk gevlogen.*

bl. 189. *aanw.* 9.

Hij is beladen gelijk een lastezel.

Meijer bl. 73 zegt: *Gheladen ghelyck eenen burdesele. Burd* of *bord* beteekende eertijds *last,* gelijk nog het Engelsche *burden.*

bl. 189. *aanw.* 14. (Zie ook bl. LV.)

Hij springt van den os op den ezel. Zoo bij Tuinman I. bl. 370, Lublink *Br.* bl. 93, Loosjes *Vee* bl. 142 en v. Eijk II. bl. 22. Ook op *Campen* bl. 19 vindt men het spreekwoord aldus: *Hy springt vanden Osse opten Ezel.*

Gales bl. 12 zegt: *men loopt gevaar van den Os op den Ezel te springen,* en bij Gruterus II. bl. 152 en in *'t Mergh* bl. 29 komt het spreekwoord op deze wijze voor: *t'Is schande vanden os opden esel springen.*

Verder wordt het spreekwoord onbepaald opgegeven. Zoo bij Alewijn bl. 103 en *Verkl.* 4: *Van den os op den ezel springen;* terwijl Everts bl. 227 in ontkennenden zin zegt: *niet van den os op den ezel te springen.*

Met verwisseling van *springen* in *vallen,* komt het spreekwoord voor bij Sancho-Pança bl. 34, 36 en Bogaert bl. 11. Zij hebben: *Van den os op den ezel vallen.*

Nog noemt men de zaak slechts. Zoo bij Gheurtz bl. 71: *Vanden os upten ezel,* bij Zegerus bl. 62, Idinau bl. 30 en Sartorius *pr.* VII. 95: *Vanden os op den ezel,* en in *Adag. quædam* bl. 64, 67: *Vander Os op den Ezel.*

Alewijn, Lublink en v. Eijk zeggen, dat het spreekwoord den *orse* (het *paard*) moest vermelden in plaats van den *os,* — Loosjes twijfelt; terwijl de schrijver van de *Verklaring van een vijfentwintigtal Vaderlandsche Spreekwoorden* zelfs mededeelt, dat „men vroeger *ors* (of *orse*) zeide.” Doch ten onrechte, meen ik, wil men in het spreekwoord eene verbastering zien. De Nederlandsche schilder Van Berghem, die in de XVII^de^. eeuw leefde, heeft in de meeste zijner compositiën, zoowel op schilderijen

als etsen, beelden op ossen geplaatst. Een bewijs, dat men vroeger den os niet alleen als trekdier, maar ook onder den man gebruikte. In Noord-Brabant is dit zelfs thans nog gansch niet vreemd. Evenwel vindt men bij Servilius bl. 62, de eerste, die het spreekwoord vermeldt: *Van dat paert opten ezel;* waarbij men moeilijk anders dan aan eene letterlijke vertaling van het Latijnsche spreekwoord denken kan. De Latijnen mochten vrij *van den orse op den ezel* springen, — de Nederlander neemt zijne bemoeying anders: hij springt *van den os op den ezel.*

bl. 189. *aanw.* 22. (Zie ook bl. LV.)

Men roept den ezel niet ten hove, dan als hij lasten dragen moet. Zoo bij Tuinman I. bl. 257 aldus: *Om lasten te dragen, roept men ezels ten hove*, in *Wijsheid* bl. 185 op deze wijze: *Men roept geen ezel ten hove, dan om lasten te draagen*, en bij Modderman bl. 115 als volgt: *men roept geene ezels ten hove dan om lasten te dragen.*

De *lasten* worden met *zakken* verwisseld. Zoo bij Gheurtz bl. 49: *Men ruept gheen esel ten hove dan om sack draegen*, op 5 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 114: *Men roept geen ezel ten hoof, als om zakke dragen*, bij Cats bl. 460:

Het hof sal naer geen esel vragen,
Dan als 'er sacken zijn te dragen,

bij De Brune bl. 156 en Willems *Reinaert* bl. 299:

Men zal te hoof gheen ezels daghen,
Dan als-er zacken zijn te draghen,

in *Sel. Prov.* bl. 34: *Men roept gheen Esels ten hove, dan om sacken te draghen*, alsmede bl. 129: *Men rust den Esel niet ten hove, hy moet den sack draghen*, en op 16 *Julij* 53: *Men roept geen ezel ten hove dan om zakken te dragen.*

Nog wordt er van *pakken* gesproken. Zoo in *Veeteelt* bl. 116:

Het hof zal naar geen ezels vragen,
Ten zij er pakken zijn te dragen.

Men laat eindelijk het voorwerp onbenoemd, maar zegt alleen, dat er *wat gedragen wordt.* Zoo in *Prov. seriosa* bl. 29: *men roept den esel niet ten houe dan als hi wat dragen moet*, bij Hoffmann 479: *Men roept den esel niet tot hove dan als hi wat draghen moet*, op *Delf* bl. 29: *men roept den ezel niet te houe dan als hi wat dragen moet*, en bij Cats bl. 506 en Meijer bl. 95: *Men roept den esel niet te hove, dan als hy wat dragen moet.*

De Brune bl. 363 spreekt alleen van *dragen*, zonder zich inbetminst met hetgene *gedragen wordt*, te bemoeyen. Hij zegt:

Men roept gheen ezel oyt in 't hof,
Als om te draghen aen en of.

Cats bl. 506 doet *te gast nooden*, zonder te zeggen *waar.* Zoo heeft hij:

Men noot geen esel oyt te gast,
Of hy en draeght 'er pack, of last.

Bij De Brune bl. 65 wordt er ook niet meer *ten hove genoodigd*, maar *te feest.* Zoo zegt hij:

Als d'ezel wert te feest ghenoot,
't Is om te draghen hout of brood.

Eindelijk is er slechts sprake van *roepen.* Zoo bij Willems *Reinaert* bl. 298: *Men roept geen ezel dan om zakken te dragen.*

bl. 196. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LV.)

Bij den Nederlander vindt men één mes, bij den Schot twee, en bij den Franschman geen. Zoo in 't *Mergh* bl. 48 aldus: *By een Nederlander een mes, by een Schott twee, by een Franschman geene*, en bij Tuinman II. bl. 33 op deze wijze: *By den Nederlander vind men een mes, by een Schot twee, en by een Franschman geen.*

Bij Cats bl. 457 en in *Sel. Prov.* bl. 152 vindt men van alles honderdvoud. Zoo staat er: *Hondert Nederlanders, hondert messen, Hondert Françoisen, sonder messen, Hondert Schotten, twee hondert messen.*

bl. 198. *aanw.* 3.

Het regte regt ziet gunst noch gaven, vriendschap noch eigen nut aan. Zoo op *Campen* bl. 8 op deze wijze: *Dat rechte Recht. siet gonst noch gauen, vruntschap noch eyghen nutt an.*

Ook het tegenovergestelde, dat is: wat het *onrechte recht* doet, wordt ter zelfder plaatse gevonden. Zoo staat er: *Dat onrechte Recht. richtet na gonst, gauen, ende eyghen bathe, ende holdt dat voer Recht, dat inder waerhz onrecht is. Waerhz* is eene verkorte schrijfwijze voor *waarheid.*

bl. 199. *aanw.* 35. (Zie ook bl. LV.)

Onder de galg is elk prediker. Zoo bij Gruterus II. bl. 140, in 't *Mergh* bl. 16 en bij v. Duyse bl. 223 aldus: *Een ieder is prediker onder de galge.*

In *Sel. Prov.* bl. 194 staat: *Een ieder is predicker op de galge.* Het voorzetsel *op* werd in vroegeren tijd dikwijls gebruikt in 't geval, waar wij nu *bij* gebruiken. Men schreef en zeide bijv. *op den put*, wanneer men meende: *bij den put.*

Bij Gruterus III. bl. 166 wordt den *predikers* de naam van *predikanten* gegeven, en daarenboven aangewezen, tot welke personen zich de bemoeying van het spreekwoord uitstrekt: de *dieven* nl., hier, gelijk veelal, *patiënten* genoemd, omdat zij de *lijdende partij* zijn. Zoo leest men: *Patienten werden alle predikanten onder de galge.*

bl. 200. *aanw.* 7. (Zie ook bl. LV.)

Die verre loopt, En luttel koopt, Dien is de weg lang, En hem berouwt de wedergang.

In *Prov. seriosa* bl. 12 leest men:

die veer loopt
ende luttel coopt.
is die wech lanc
soe rouwet hem die wederganck;

op *Campen* bl. 34 en bij Meijer bl. 16 staat:

Wie veer loopt
ende luttel coopt,
die is den wech lanck,
ende hem berouwt den weederganck;

terwijl bij Gruterus II. bl. 137 en in 't *Mergh* bl. 13 gevonden wordt:

Die verre loopt,
en luttel koopt:
is de wech te lang,
zo berout hem den wedergang.

Verder is 't geen *wedergang*, maar eenvoudig een *gang*, waarvan gesproken wordt. Zoo bij Hoffmann 194:

Die verre loopt
ende luttel coopt,
is die weeh lanc,
so rouwet hem den ganc,

op *Delf* bl. 12:

die verre loopt
ende luttel coopt
es die wech lanc
so berout hem die ganck,

en bij Gheurtz bl. 77:

Wie verde loopt,
ende luttel coopt
is hem de wech lang,
so beroudt hem syn gangh.

bl. 200. *aanw.* 12.

Hij gaat den slakkengang.

Niet van den persoon, maar van de zaak wordt de spreekwijze door v. Eijk II. bl. 58, *nal.* bl. 45 opgegeven. Zoo staat er: *Het gaat den slakkengang.*

In *Adag. quædam* bl. 36 en *Adag. Thesaurus* bl. 34 vindt men *kruipen* voor *gaan* in de plaats gebracht; terwijl niet van *gang* gesproken wordt, maar bij de *slak* ook haar *huis* voorkomt. Men leest er: *Hij kruypt gelyck een slecke met haer huys.*

bl. 200. *aanw.* 14.

Hij moet zijnen gang gaan. Zoo bij Winschooten bl. 63 aldus: *hij gaat sijn gang.*

Sartorius *sec.* VIII. 14 heeft een gelijkbeteekenend spreekwoord tot aandrang vooraf, en sluit met eene dito uitdrukking. Hij zegt: *Het en baet lieve Moeder noch lieve Vader, Ick gae mijn gange, adieu al te gader.*

Op *Campen* bl. 116 spreekt men van de zaak, niet van den persoon. Zoo staat er: *Het moste sijn ganck gaen.*

Ouder gewoonte heeft Meijer bl. 56 twee spreekwoorden aaneengekoppeld. Hij zegt: *Ten conde ghien touwe onthολden; het moste syn ganck gaen.*

bl. 203. *aanw.* 2.

De tafel in 't rond: hoe minder gasten, hoe beter onthaal.

Gruterus III. bl. 169 geeft het spreekwoord aldus op: *Tafel ronde: hoe minder hoop, zo beter chiere. Chiere*, van het Fransche *chère*, is, wat wij nu voor *sier* zeggen, als in: *goede sier maken*, dat is: *goed onthalen* of *vroolijk zijn.* De *hoop*, waarvan hier sprake is, zal wel op de hoeveelheid aanzittende *gasten* zien.

bl. 203. *aanw.* 3.

De vos en de kraan hebben elkander te gast. Zoo bij Tuinman I. bl. 109, 282, op *Nov.* 24, bij Willems *Reinaert* bl. 300 en v. Eijk II. bl. 93.

Tuinman II. bl. 11 doet ons kennen, waarin de *gasterijen* der *goede-sier-makers* bestaan, als hij het spreekwoord aldus opgeeft: *de vos en kraan bedrogen malkanderen, elk op hun beurt.*

Bij Zegerus bl. 11 leest men van slechts éénen *gastheer.* Hij zegt: *De vos heeft den craen ghenoot.* Zoo ook bij Tuinman bl. 35 op deze wijze: *Eens had de Vos de Kraan te gast.*

Idinau bl. 36 doet de beide slimmerts van rollen wisselen, door den *waard tot gast* en den *gast tot waard* te maken. Zoo heeft hij: *De kraen heeft den vos ghenoodt.*

Bogaert bl. 36 maakt de *kraan* tot eene *kraai.* Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Nu hebben de vos en de kraei malkanderen te gast.*

bl. 203. *aanw.* 28. (Zie ook bl. LV en II. bl. XI.)

Zoo als de waard is, beschikt God hem de gasten.

Voor *beschikken* vindt men *beraden.* Het woord *beraden* zegt zooveel als *bereeden*, wat hetzelfde is als *bereiden*, dat is: *toeschikken* of *beschikken.* Zoo bij Servilius bl. 255*, 256: *Alsoo die weert is, so beraet hem god gasten*, bij Gheurtz bl. 58: *So de weerd is beraed hem God gasten*, bij Gruterus I. bl. 124: *Zo de waerd is, beraat hem God gasten*, en bij v. Duyse bl. 206: *Zoo als de weerd is, zoo beraedt hem God de gasten.*

Op *Campen* bl. 87 en bij Meijer bl. 40 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Soe als die weert is, soe beraedt Godt om die gasten. Om* zou hier voor *um* of *hum*, dat is: *hem*, kunnen staan; of *om* zou een voorzetsel kunnen blijven, maar in de beteekenis van ons tegenwoordig *voor*, *over* of *wegens.*

Sartorius *pr.* II. 65 heeft het spreekwoord op deze wijze: *Soo die waert is, soo beraet hem Godt om gasten.* Hier kan *om* geene der beide gegiste beteekenissen hebben: *hem* kan 't niet zijn, want

dat woord wordt reeds in het spreekwoord aangetroffen, en *voor*, *over* of *wegens* kan 't niet wezen, want dat laat de constructie van het spreekwoord niet toe. Men moet hier volstrekt tot eene verbastering besluiten, of *om* moet eene misstelling zijn voor *de* of *die*.

Op 2 *Julij* wordt *bereiden* gevonden. Zoo staat er: *Zo de waard is, bereit hem God gasten.*

Verder leest men *verleenen*. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 33: *nadat die weert is verleent hem god gasten*, bij Hoffmann 539: *Nae dien dat die weert is, verleent hem god gasten*, op *Delf* bl. 32 en bij v. Vloten bl. 369: *Nadien dat die waert es, verleent hem god gaste*, en bij Gheurtz bl. 2: *Also de weerdt is verleendt hem godt gasten.*

Eindelijk wordt *zenden* vermeld. Zoo bij Zegerus bl. 58: *So den weert is sulcken gast sent hem god thuis.*

Ook heeft men het spreekwoord alleen voor de gelijkstelling van *waard* en *gast;* terwijl er van een *beraden*, *bereiden*, *verleenen* of *zenden* van *God* geene sprake is. Zoo bij Zegerus bl. 51, Gruterus II. bl. 169 en in 't *Mergh* bl. 45: *Sulcken weert, sulcken gasten*, en bij v. Alkemade bl. 183: *Zulke waard, zulke gasten.*

Bij Cats bl. 474 vindt men het spreekwoord op gelijke wijze; maar bij doet er *paard* en *last* als gelijkstelling mede zamenvloeyen. Zoo heeft hij:

Gelijck de waert, soo is de gast:
Gelijck het paert, soo is de last.

De Brune bl. 227 heeft het spreekwoord mede zoo; maar bij hem is er *dief* en *bast* aan vastgekoppeld. Zoo zegt hij:

Zulcke weerden, zulcke gasten;
Zulcke dieven, zulcke basten.

Basten zijn hier *stroppen*, om er de dieven mede te hangen.

bl. 204. *aanw.* 14.

De nagel heeft het zoo kwaad als het gat. Zoo bij Tuinman II. bl. 151 aldus: *Zo quaad heeft het de nagel, als 't gat.*

In *Prov. seriosa* bl. 6, bij Hoffmann 86, op *Delf* bl. 6, bij Gruterus III. bl. 175 en Meijer bl. 100 leest men: *alsoo wee wort den naghel als den gate. Wee* voor *pijnlijk* is thans in 't geheel niet buiten gebruik; nog menigmaal spreekt men van *een wee gevoel.*

bl. 205. *aanw.* 1.

Hij gedraagt zich niet anders, dan of hij in een verbeurd gat zat.

Op *Campen* bl. 66 en bij Meijer bl. 31 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *Hy tijert hem niet anders, dan of hi in een verbuert guet sate.* Het wederkeerig werkwoord *zich tieren* komt bij onze ouden voor in den zin van *zich gedragen.* Een *verbuerd guet* = een *verbeurd goed* is een *landgoed, dat men niet meer bezit* of *waardig is.*

bl. 205. *aanw.* 19. (Zie ook bl. LXXVI.)

Hij ziet er geen gat in. Zoo bij v. Moerbeek bl. 258 aldus: *Ik zie 'er geen gat in.*

Sartorius *tert.* V. 72 dringt de spreekwijze door een voorvoegsel nader aan. Hij heeft: *Of ick my voor heer of achter, ick sie daer geen gat in.*

Tuinman I. bl. 248 begint met eene tegenstelling. Hij zegt: *men steekt zyn hoofd in iets, waar in men geen gat ziet.*

Kerkhoven bl. 58 geeft de spreekwijze vraagsgewijze. Zoo staat er: *ziet ge ook geen gat erin.*

Volgens de opgave van Sartorius *sec.* VII. 24 vindt men de spreekwijze volgenderwijze: *Daer is geen gat in te vinden.*

Sartorius *sec.* VIII. 53, *tert.* VI. 33 en Tuinman I. bl. 247 nemen de spreekwijze omgekeerd. Zoo hebben zij: *Ick sie daer een gat in.*

Bij Sartorius *tert.* VI. 73 komt de spreekwijze mede zoo voor, maar onbepaald, met *vinden* in plaats van *zien.* Zoo staat er: *Een gat in een dingh vinden.*

Servilius bl. 116 eindelijk spreekt van *door* voor *in*, mede in bevestigenden zin. Zoo leest men: *Ick sier enen gat doer. Sier*, of eigenlijk *sie'r*, is *zie er*, en *doer* is *door.*

bl. 205. *aanw.* 20.

Hoe erger keel, hoe beter gat.

Op 9 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 108 staat het spreekwoord aldus:

Hoe ergher slok,
hoe beter lok.

Slok is hier wellicht voor *keel* genomen, de werking voor het werktuig; of met *slok* is mogelijk ook de *slokdarm* gemeend. *Lok*, of eigenlijk *logh* of *loch*, is *gat* of *hol.*

bl. 206. *aanw.* 5.

Die het eerst ruikt, Heeft zijn gat gebruikt.

Gruterus II. bl. 134 geeft het spreekwoord zoo op:

Die eerst ruyct,
eerst zyn buyl opluyct.

Opluiken beteekent *ontsluiten*, dat is: *openen*, en *buil*, dat is: *buidel*, is metonymice voor *darm.*

In 't *Mergh* bl. 10 wordt het spreekwoord volgenderwijze voorgesteld:

Die eerst ruyckt,
eerst zijn beurs opluyckt.

Ook *beurs*, naar het Fransche *bourse*, zal, zoowel als *buil*, voor *darm* moeten gelden.

bl. 207. *aanw.* 2.

Hij vraagt mij het hemd van het gat. Zoo bij

De Brune bl. 465 aldus: *Hy vraeght een 't hemde van den aers.*

Sartorius *sec.* VI. 70, *tert.* IV. 12 heeft *uit* voor *van*. Zoo staat er: *Hy vraeght een 't hemdt uyt den aers.* Ook Tuinman I. *nal.* bl. 19 heeft het spreekwoord op dezelfde wijze. Hij zegt: *Hy vraagt my het hemd uit den aars.*

bl. 209. *aanw.* 25.

Het gebrek (of: *De hoovaardij*) *is in den mensch; was het in het varken: men zou het er uitsnijden.*

Het gebrek is in den mensch; was het in het varken: men zou het er uitsnijden. Zoo bij Gruterus III. bl. 146 en Meijer bl. 85 aldus: *t' Gebreck is inde menschen: waert inde verkens men snedet wt.*

Bij v. d. Venne bl. 98, die *kwaad* voor *gebrek* heeft, wordt alleen van de *varkens*, en niet van de *menschen* gesproken. Zoo staat er: *Waer het Quaet al tsamen in de Varckens, men mochtet dan uytsnijden.*

De hoovaardij is in den mensch; was het in het varken: men zou het er uitsnijden. Zoo bij Winschooten bl. 267 op deze wijze: *was de hoovaardij soo wel in een varken, als in een mens; men konse daar gemakkelijk uitsnijden!*

Gruterus I. bl. 109 spreekt van geen *uitsnijden*, maar brengt daarentegen de *hoovaardij* niet veronderstellend, maar wezenlijk in het *varken*. Zoo zegt hij: *Hoovaard is so wel inde varken als inde menschen.*

bl. 209. *aanw.* 29.

Mager is geen gebrek.

In *Adag. Thesaurus* bl. 45 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *Maeger en is geen mincke. Mink* voor *gebrek* is bij onze vroegere schrijvers bekend; wij zeggen nog van iets, dat gebroken is: het is *verminkt.*

bl. 210. *aanw.* 19. (Zie ook bl. LV, LXXVI.)

Gedachten zijn tolvrij. Zoo op *Campen* bl. 20, bij Gheurtz bl. 21, 24, v. d. Venne bl. 174, in 't *Mergh* bl. 21, bij Rabener bl. 222-336, Lublink *Verh.* bl. 119, v. Moerbeek bl. 270, in *Wijsheid* bl. 135, *Euphonia* bl. 515, bij Everts bl. 315, v. d. Willigen 12, in *Blijg.* bl. 113 en bij v. Hall bl. 300-301.

Bij De Brune bl. 326 vindt men de spreekwijze aldus:

Ghedachten, diem' in 't hert bewaert,
Zijn tol-vry, al van ouds verklaert.

Op 30 *April*, bij Gruterus I. bl. 105, in *Sel. Prov.* bl. 168, bij Tuinman II. bl. 14 en op 30 *April* 58 vindt men, als ter waarschuwing, eene andere spreekwijze met deze vereenigd. Zoo staat er: *Gedachten zijn tolle vry, hoet u voort klappen. Voort*, of eigenlijk *voor't*, is *voor het.*

Gruterus III. bl. 147 heeft de spreekwijze op deze wijze: *Gepeins is vry: geeft geen tol. Peinzen* is *denken*, dus zegt *gepeins* zooveel als *gedachte;* eigenlijk verstaan wij erdoor: *denken met eenige inspanning.*

Bij De Brune bl. 326 vindt men *geen straf dragen* voor *vrij zijn* in de plaats gebracht. Zoo zegt hij:

Gheen mensch, of cleyn of groot van macht,
En draeghter straf van zijn ghedacht.

bl. 211. *aanw.* 1.

Geduld is Leidens troost. Zoo bij Everts bl. 232 aldus: *geduld was nu Leijdens troost.*

In *Euphonia* bl. 517 staat voor de stad *Leiden* het werkwoord *lijden* in plaats. Zoo leest men: *geduld is lijdens troost.*

Bij Gruterus II. bl. 150, in 't *Mergh* bl. 27 en bij Witsen 301 vindt men slechts deze onbepaalde uitdrukking: *In lyden geduldig.*

bl. 211. *aanw.* 2.

Geduld overwint alles. Zoo bij v. d. Hulst bl. 8, in *N. Blijg.* 24, bij v. Hall I. bl. 10 en Modderman bl. 25.

Niet *alles* maar *veel* wordt op *Campen* bl. 29 opgegeven. Zoo staat er: *Mit gedult ouerwintmen voele.*

bl. 211. *aanw.* 7.

Wijsheid in mans, geduld in vrouwen: Dat kan het huis in ruste houën. Zoo bij Cats bl. 499 en in 't *Mergh* bl. 58.

Op 2 *Jan.* 58 vindt men *rust* door *vrede* vervangen. Zoo leest men:

Wysheid in mans, geduld in vrouwen,
kan het huis in vrede houën.

Bogaert bl. 24 geeft het spreekwoord aldus op:

Wysheid en mans geduld in 't trouwen
Het huis kan in rust houên.

In 't trouwen zegt: *gedurende het getrouwd zijn*, dat is: *in 't huwelijk.* Daartoe behooren twee zaken, waarvan de eene is *wijsheid* en de andere *geduld*, en beide moeten *in 't trouwen* bij de *mannen* aanwezig zijn. Het kan ook zijn, dat *en* eene drukfeil is voor *in*, en dan ziet de *wijsheid* niet op het *huwelijk.*

Bij De Brune bl. 276 wordt de laatste rijmregel van het spreekwoord gemist, en *wijsheid* in *voorzichtigheid* veranderd. Zoo staat er:

By de man, voor-zichtigheyd;
By de vrouw, gheduldigheyd.

bl. 212. *aanw.* 2.

Kunst is om niet, als de geest gegeven is.

Bij v. Nyenborgh bl. 134 wordt het spreekwoord

aldus opgegeven: *Konst is om sonst, als den geest gegeven is.* Dat *om sonst* of *om zonst* zooveel zegt als *te vergeefs*, is reeds bij het spreekwoord: *Geen konst Om zonst* opgemerkt.

bl. 212. *aanw.* 3. (Zie ook bl. LV.)

Men zal allen geesten niet gelooven. Zoo bij Gheurtz bl. 51. Ook in *Prov. seriosa* bl. 30, bij Hoffmann 494 en op *Delf* bl. 30 vindt men: *men en sal alle gheesten niet gelouen*, en op *Campen* bl. 3 staat mede: *Men sal allen geesten niet gheloeuen.*

Meijer bl. 2 heeft verkeerd gelezen. Hij geeft op: *Men sal allen yeesten niet gheloeuen.* Zijne opmerking over *yeesten* als *geschiedverhaal* moet dus vervallen.

bl. 212. *aanw.* 14.

Daar ter plaatse is 't geheim.

Op 22 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 95 leest men: *Da heim ists gheheim.* Het Hoogduitsche woord *daheim* beteekent *te huis.*

bl. 212. *aanw.* 20.

Een leugenaar moet een goed geheugen hebben. Zoo in *Magazijn* 12 en bij Mulder bl. 418.

Tuinman I. bl. 194, II. bl. 219 heeft *geheugenis* voor *geheugen: Een leugenaar moet een goede geheugenis hebben*, en bij Richardson bl. 32 vindt men er *memorie* voor in plaats gebracht: *Een leugenaar moet een goede memorie hebben.*

Voor *geheugen*, ofschoon niet als zaak, maar als werking, komt het spreekwoord aldus bij De Brune bl. 438 voor:

Een die met leughens omme-gaet,
Moet wel gheheughen, wat hy praet.

Met *geheugenis*, als *heugenis* opgegeven, wordt het spreekwoord door De Brune bl. 188 op deze wijze voorgesteld:

Die wilt een leugh'naer zijn ghewis,
Moet hebben een goed heughenis.

Voor *memorie* leest men op *Campen* bl. 25: *Die lieghen wil, moet een guede memorie hebben;* terwijl Sartorius *sec.* IV. 48 heeft:

Is 't leugen, is het waer,
memory behoeft een leugenaer.

Nog zegt De Brune bl. 438:

Een leughenaer moet zijn ghehandt,
Van gheest, memory, en verstand.

Onthand zegt men nog voor *beroofd* of *niet voorzien;* dus beteekende *gehand zijn* zooveel als *ergens van voorzien zijn.*

bl. 213. *aanw.* 11.

Als de kinderen vroeg wijs worden, leven zij niet lang, of daar worden gekken uit.

Door Gruterus I. bl. 111 wordt het spreekwoord op deze wijze opgegeven: *Kinderen die tyelik wyzen, leven niet lang, of daer worden gecken uyt.* Het oude *tyelik* = *tijdelijk* is ons *tijdig*, dat is: *vroeg* of *bijtijds.* *Wijzen* schijnt vroeger gezegd te zijn voor *wijs worden*, gelijk wij nog *grijzen* gebruiken voor *grijs worden.*

bl. 214. *aanw.* 2. (Zie ook bl. LV.)

Elk heeft een vreemd gekje, dat hem kwelt.

Servilius bl. 119* zegt: *Een iegelic heeft een vreemde gheestken dat hem quelt.* *Gheestken* of *geestje* is van *geest* genomen, in den zin van *schim*, die gezegd werd, iemand altijd te vergezellen. Ook in *Sel. Prov.* bl. 50 vindt men het spreekwoord aldus: *Elck heeft een vrembt gheestien dat hem quelt.*

bl. 214. *aanw.* 17.

Hij is gek met hem.

Servilius bl. 63* heeft de spreekwijze op deze wijze: *Hi houdt sinen gheck met mi*, en Sartorius *pr.* III. 23 zegt: *Ghy houdt u geck met my.*

bl. 214. *aanw.* 20. (Zie ook bl. LV en II. bl. XL.)

Hij kan den gek in de mouw niet houden (of: *De gek kijkt uit de mouw*).

Hij kan den gek in de mouw niet houden. Zoo op *Campen* bl. 89 en bij Meijer bl. 41 aldus: *Hy en can den Geck in der mouwen niet holden*, bij Gruterus II. bl. 156 en in 't *Mergh* bl. 32 op deze wijze: *Men kan de gec altyt niet inde mou houden*, en bij v. Nyenborgh bl. 131 als volgt: *Men kan de geck niet altoos in de mouwe houden.*

Tuinman I. bl. 270 heeft het spreekwoord mede zoo, maar met verwisseling van *gek* in *nar: hy kan den nar niet in de mouw houden.*

Ook bij Sartorius *sec.* V. 3 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor, maar *binnen* staat er voor *in de mouw* in plaats: *Men kan de geck niet altijdt binnen houden.*

Gheurtz bl. 48 verzacht de zaak grootelijks, als bij al plooyende het *kan niet* tot een *mag niet altijd* heeft overgebracht. Zoo zegt hij: *Men mach den gheck altijt niet inden mouw houwen.* Ook bij Zegerus bl. 42 vindt men: *Men mach den ghec altijt nz in die mow-houden.*

De Brune bl. 197 gaat veel verder, als hij het *niet kunnen* tot een *niet moeten* verplooyen doet. Zoo zegt hij:

Men moet niet altijds met een touw,
Den gheck behouden in de mou.

Verder wordt het spreekwoord als eene wezenlijkheid opgegeven. Zoo bij De Brune bl. 484 aldus: *Hy hout het gheckjen in de mouw*, en bij Tuinman I. bl. 43, op *Sept.* 27, bij De Jager *Bijdr.* bl. 123 en v. Eijk II. *nal.* 19 op deze wijze: *Hy houd den gek in de mouw.*

Bogaert bl. 17 doet dat mede onder deze woorden: *Men weet het geksken in de mouw te houden.*

Ook Sartorius *pr.* VII. 77 heeft het zoo; maar *binnen* vindt men in plaats van *in de mouw*. Zoo zegt hij: *Hy houdt de geck nooh binnen.*

Nog geeft Sartorius *pr.* IV. 62 het spreekwoord in de gebiedende wijs. Zoo heeft hij: *Houdt die geck binnen.*

Met *hebben* voor *houden* komt het spreekwoord mede aldus voor bij De Brune bl. 202:

Een yder die op aerden leeft,
Een gheckjen in zijn mouwe heeft.

Op 30 *April* en bij Gruterus I. bl. 105 vindt men de zaak alleen maar opgegeven. Zoo leest men er: *Ghek in de mouw.*

Eindelijk heeft Cats bl. 520 het spreekwoord op deze wijze voorgesteld:

Tast oock den wijsen in de mou,
Daar sit een geckjen in de vou.

De gek kijkt uit de mouw. Zoo bij Tuinman I. bl. 166.

Idinau bl. 170 heeft het op dezelfde wijze; maar *zot* staat er voor *gek*. Hij zegt: *Het sotteken kijckt uyt de mauwe.*

Verder vindt men *laten kijken*. Zoo op *Campen* bl. 89 aldus: *Hy laet den Geck wt der mouwe kijcken*, en bij Sartorius *tert.* IX. 6 volgenderwijze: *Hy liet de geck uyt de mouw kijcken.*

Ook bij Sartorius *tert.* IV. 73 vindt men het op dezelfde wijze; maar van de *mouw* wordt niet gerept. Hij heeft: *Sy laten de geck uyt kijcken.*

Nog komt het spreekwoord mede zoo voor bij Sartorius *sec.* V. 46, maar onbepaald uitgedrukt. Hij zegt: *De geck uyt laten kijcken.*

Vervolgens wordt de raad gegeven, waarom dit *niet* te doen. De Brune bl. 271 doet dat aldus:

Laet de gheck zoo niet uyt-kijcken,
Dat uw zotternijen blijcken.

Zoo ook Sartorius *sec.* VI. 21; ofschoon de redegeving wegblijft: *Laet de geck niet heel uyt kijcken.*

Ten laatste wordt de zaak geforceerd voorgesteld, daar het niet bij *kijken* blijft, maar tot *springen* komt; ofschoon 't niet blijkt, dat zulks veel vermoeyends inheeft. Zoo bij v. Alkemade bl. 164 en Tuinman I. bl. 21: *Hy laat de gek uit de mouw springen.*

bl. 216. *aanw.* 3. (Zie ook bl. LV.)

Twee hanen in één huis, De kat met de muis, Een oud man en een jong wijf Geeft eeuwig gekijf. Zoo bij Mensinga bl. 215. Ook bij Meijer bl. 108 vindt men het spreekwoord op deze wijze:

Twee hanen in een huys,
een catte ende de muys,
een oudt man ende ionckwyf,
is eeuwelick ghekyf.

Met eene kleine wijziging in den laatsten rijmregel vindt men het spreekwoord bij Gruterus II. bl. 164 en in 't *Mergh* bl. 40 mede aldus:

Twee hanen in een huys:
de katte ende de muys:
een oudman en jong wyf,
zyn zelden sonder gekyf.

In *Wijsheid* bl. 136 wordt nog *ééne kat* aan het spreekwoord toegevoegd, om daardoor een tweede paar te voltooyen. Zoo leest men:

Twee haanen in een huis,
Twee katten by een muis,
Een oud man en een jong wyf,
Zyn zelden zonder gekyf.

Verder hoort men alleen het laatste gedeelte des spreekwoords; terwijl de *hanen*, de *kat* en de *muis* zich met de zaak *niet* bemoeyen, hun spel *niet* medespelen. Zoo in 't *Mergh* bl. 60 aldus:

Een oudt Man met een jeughdigh wijf,
dat is een eeuwigh huys gekijf,

en bij Bogaert bl. 22 en op *Gent* bl. 126 op deze wijze:

Een oud man met een jong wyf
Is niets dan eeuwig huisgekyf.

Ook Cats bl. 430 heeft het spreekwoord gelijkluidend, maar in uitgebreiden zin. Zoo staat er:

Een out man met een jeudigh wijf,
Is niet dan eeuwigh huysgekijf.
Hoort oude luytjens wie gy zijt,
Het trouwen hat eens sijnen tijt;
Nu waer het beter niet getrout,
Of immers geensints jonck en out.

Bij De Brune bl. 284 staat dit:

Een huys hoe groot oock, om te mijden,
En kan niet vvel twee honden lijden.

Waarschijnlijk heeft hier verbastering plaats, en zal men *twee hanen* voor *twee honden* te lezen hebben.

bl. 216. *aanw.* 22.

Alle waar is naar haar geld. Zoo bij Tuinman I. bl. 20, II. bl. 109.

V. Waesberge *Geld* bl. 161 denkt niet aan eene juffrouw, maar spreekt van een mannelijken metgezel. Hij zegt: *alle waar is naar zijn geld.*

Gruterus I. bl. 124 geeft het spreekwoord aldus op: *Zo gelt, zo waar.*

bl. 217. *aanw.* 7.

Bij de ontvangst van het geld is geen verlies.

Bij Tuinman I. bl. 165 en Bogaert bl. 103 komt het spreekwoord zoo voor, zonder dat het *geld* er bij genoemd wordt; ofschoon bij beiden blijkt, dat zij er dat toch door verstaan. Zoo zeggen zij: *By den ontfang is geen verlies.*

Witsen 147 heeft *handeling* voor *ontvangst*, maar

zeker toch in die beteekenis. Bij hem leest men: *By de handeling van 't geld is geen verlies.*

Ook Gruterus III. bl. 125 en Meijer bl. 110 geven het spreekwoord mede zoo op; evenwel met weglating van *'t geld*, en verwisseling van *bij* in *aan*. Zoo staat er: *Ande handelinge is geen verlies.*

Met behoud van *bij*, maar met *handel* voor *handeling* vindt men het spreekwoord bij Gruterus II. bl. 128 en in *'t Mergh* bl. 5: *By den handel en is geen verlies.* Ook v. d. Venne bl. 31 heeft: *By den handel is gheen verlies.*

bl. 218. *aanw.* 5.

Door geld wordt menige strik gelegd.

Op *Campen* bl. 78 en bij Meijer bl. 86 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Dat gelt wort mennigen strick gelecht.* De ouden wilden, door de woorden in den derden naamval te zetten, meermalen eene eigenaardige uitdrukking geven, wat dikwijls zeer doeltreffend is. Het is dan ook zeer waar, dat *aan het geld menige strik gelegd*, dat is: *gespannen wordt.* Ook v. Nyenborgh bl. 129 heeft: *Het Geldt wort menighen strick gheleyt.*

bl. 218. *aanw.* 18. (Zie ook bl. LV.)

Geen geld meer, geene vrienden meer (of: *Geldeloos, vriendeloos*).

Geen geld meer, geene vrienden meer. Zoo bij Tuinman II. bl. 125.

Servilius bl. 217 heeft: *Nu meer gelt, niet meer ghesellε.* *Gezel*, dat is: *metgezel*, is hier zooveel als *makker* of *vriend*. Zoo ook leest men op 14 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 116: *Niet meer gheld, niet meer ghezelle.*

Op *Campen* bl. 9 vindt men: *Nummer geldt, nummer gesel*, waar *nummer* eene andere uitspraak is voor *nimmer*.

Gheurtz bl. 21 heeft: *Gheen ghelt gheen ghesel.*

Voor *gezel* vindt men *gezelschap* bij Gheurtz bl. 53. Zoo zegt hij: *Niet meer gheldts niet meer ghezelscaps.*

Geldeloos, vriendeloos. Zoo bij Zegerus bl. 29, Sartorius *sec.* IX. 58, in *Adag. quædam* bl. 30 en *Adag. Thesaurus* bl. 29.

bl. 219. *aanw.* 7. (Zie ook bl. LV en II. bl. LXXIX.)

Geld (of: *Goed*) *bluscht* (of: *stopt*) *geene gierigheid.*

Geld bluscht geene gierigheid. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Geld stopt geene gierigheid. Zoo bij Witsen 57 en Folqman bl. 124. Ook op 10 *Oct.*, bij Gruterus I. bl. 105 en in *Sel. Prov.* bl. 81 leest men: *Rheld en stopt gheen ghiericheid.*

Goed bluscht geene gierigheid. Zoo bij Tuinman I. *nal.* bl. 12.

Goed stopt geene gierigheid. Zoo bij Gruterus II. bl. 146 en in *'t Mergh* bl. 21 aldus: *Goed en stopt geen giericheid.*

Bij De Jager bl. 419 leest men: *veel goets en stopt geen giericheyt.*

Geen *geld* of *goed*, maar *rijkdom* is 't, waarvan verder gesproken wordt. Zoo op *Campen* bl. 16 aldus: *Rijcdom en stopt ghien ghiericheyt*, en bij Halbertsma bl. 30 op deze wijze: *Rijkdom stopt geen gierigheid.*

Gruterus III. bl. 171 en Meijer bl. 98 zeggen: *Veel hebbens en stopt geen giericheit.*

bl. 219. *aanw.* 29. (Zie ook bl. LV.)

Het beste geloof is gereed geld (of: *een gelders geloof*).

Het beste geloof is gereed geld. Zoo bij Tuinman I. bl. 30, 255, v. Waesberge *Geld* bl. 160 en Bogaert bl. 102.

Bij De Brune bl. 191 vindt men deze woordspeling:

Gheloove ghelt,
Meer als reed ghelt.

Reed, om de maat, staat voor *gereed*.

Voor *gereed* leest men *baar* op *Campen* bl. 2. Zoo staat er: *Gheloofst is beter dan baargheldt.* *Gheloofst* is eene verkorte uitdrukking voor *geloofd zijn* of *worden*.

Het beste geloof is een gelders geloof.

Bij Servilius bl. 132*, 223*, Gheurtz bl. 24, Zegerus bl. 29, Gruterus II. bl. 144, in *'t Mergh* bl. 20, bij Sartorius *pr.* VIII. 96 en v. Duyse bl. 223 krijgt het spreekwoord eene aanmerkelijke besnoeying, naardien alleen de zaak wordt genoemd. Zoo leest men er: *Gelders gheloof.*

bl. 221. *aanw.* 5.

Hij heeft liever een' warwinkel dan gereed geld.

Sartorius *tert.* IV. 89 zegt: *Die liever een war heeft, dan reet gelt.* *War* = *verwarring* is *twist*; in 't Engelsch is *war* nog *oorlog*. *Reet* is eene verkorte uitdrukking voor *gereed*.

Bij Sartorius *sec.* V. 5 vindt men: *Deze heeft liever wer, dan gereedt.* *Wer*, eene andere uitspraak van *war*, is dus mede *twist*. Met *gereedt* bedoelt men *gereed geld*.

bl. 221. *aanw.* 9.

Hij is wel beregt voor zijn geld. Zoo bij Tuinman I. bl. 68 en op *Aug.* 21.

Op *Campen* bl. 127 leest men: *Hy bericht hem nae sijn gelt.* *Berichten* is eene andere uitspraak van *berechten*, en *iemand berechten naar zijn geld* zegt zooveel als *hem bedienen, naar mate hij betaalt.* Naar Tuinman is *iemand berechten voor zijn geld* hetzelfde als *hem door koopwaren bedriegen.* Ofschoon nu het spreekwoord in den vorm, zoo-

als 't op *Campen* opgegeven is, wel niet bepaaldelijk tot *bedriegen* leidt, schijnt men toch moeilijk aan iets gunstigs te kunnen denken, of zal het ironisch moeten worden opgevat; zoodat het mij voorkomt, dat de beteekenis van het eene spreekwoord als nuance van die des anderen te beschouwen is.

bl. 221. *aanw.* 18.

Ik schaamde mij 't verjaren, en nam nu het geld wel.

Bij Sartorius *sec.* VII. 78 leest men: *Ick schaemde my 't jarent, ende nam nu het geldt wel.* De uitdrukking *'t jarent* of *het jaren* zegt zooveel als *het verleden jaar* of *een jaar geleden*, dat is: *het jaar te voren* of *het jaar, dat voorbij is.* Ook Tuinman I. bl. 69 heeft: *Ik schaamde my t' jaarent, nu nam ik 't geld wel.*

bl. 221. *aanw.* 20.

Jook mij gelleken: 't is wel mijn wil.

Servilius bl. 23 zegt: *Jooct my Gielleken tis wel minen wille.* Ik heb geen anderen grond, om *gelleken* voor *Gielleken* te lezen (als eene andere uitspraak van hetzelfde woord), dan dat het spreekwoord eene *begeerlijkheid* uitdrukt, waarop ook de overige spreekwoorden bij Servilius op dezelfde bladzijde zien. Of *Gielleken* nog iets anders zou kunnen zijn, is mij niet bekend.

bl. 222. *aanw.* 9. (Zie ook bl. LV.)

Niet om haar velleken, Maar om haar gelleken.

In tegengestelde orde voorgesteld vindt men het spreekwoord bij Cats bl. 432, in 't *Mergh* bl. 55, *Sel. Prov.* bl. 78, 187 en bij Tuinman II. bl. 62 aldus:

Om haer gelleken,
Niet om haer velleken,

en bij Sartorius *quart.* 29 op deze wijze: *Om haer geldeken, niet om 't velleken.*

Servilius bl 21* spreekt daarbij van *liefhebben.* Zoo zegt hij:

Hy heeft lief, niet haer velleken,
maer haer ghelleken.

Op *Campen* bl. 79 wordt van *vrijen* gewaagd. Zoo staat er: *Hy vrijet haer niet om haer velleken, maer om haer geldeken.* Ook bij Gheurtz bl. 35 vindt men:

Hy vrydt hoï ghelleken,
en niet hoï velleken.

Hoï, verkorte schrijfwijze voor *hoir*, is *hoor*, eene andere uitspraak van *haar.*

Sartorius *tert.* III. 55 vermeldt het *trouwen.* Zoo heeft hij: *Om haer gelleken trout ghyse, niet om haer velleken.*

Verder blijft het *velleke* achterwege, dat is te zeggen: in de benaming, maar niet metterdaad. Zoo bij Servilius bl. 167: *Hi heuet haer gelt getrouwet niet haer*, of in tegenovergestelde orde bl. 244*: *Hi en trouwet haer niet, maer haer gelt.*

De Brune bl. 393 stelt het spreekwoord op deze wijze voor:

Hŷ trouwt het wijf,
Niet om haer lijf,
Maer om haer gheld,
Zoo breed vermelt.

In *Adag. Thesaurus* bl. 52 wordt de *vrijster* aldus toegesproken:

Om uw gelt wordt gy bemint,
Anders geenen vriendt en vindt.

Daar het spreekwoord evenwel van den *man* zoowel als van de *vrouw* geldt, is het dikwijls dubieus, wie in de toespraak gemeend is. Bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 56 is dit geenszins twijfelachtig; ofschoon het uit het spreekwoord zelve niet blijkt, dat hij zich tot de „*Lieve Maagden*" richt. Zoo zegt hij:

zulken komen wèl om uw gelletje
maar niet om uw velletje.

Dat het spreekwoord niet alleen de *vrouw*, maar ook den *man* geldt, dat het niet uitsluitend op *liefde*, *vrijen* en *trouwen*, en dus op het *huwelijk* van toepassing is, maar mede op de *vriendschap*, blijkt ten duidelijkste uit Servilius bl. 214. Men leest bij hem: *Hi en soecket nz sijn velleken, maer sijn geldeken.*

Bij Gruterus II. bl. 156 en in 't *Mergh* bl. 32 wordt het zelfs in 't midden gelaten, wie in de gewichtige regeering van 't geld den eerezetel zal bezetten: een heer of eene juffrouw. Zoo staat er:

Meer lieven t' gelleken
dan t' velleken.

Ook Bogaert bl. 18 geeft het spreekwoord aldus op: *Om het geldeken maer niet Om het velleken;* terwijl Meijer bl. 111 in tegenovergestelde orde zegt: *Niet om tvelleken, meer om tgheldeken.*

bl. 222. *aanw.* 11.

Om gelds wille is 't al te doen. Zoo bij Servilius bl. 197*, Gruterus II. bl. 160, in 't *Mergh* bl. 36 en bij v. Nyenborgh bl. 131.

Met weglating van *wil*, vindt men bij Sartorius bl. 155: *Om het geldt is 't al te doen.*

In *Adag. Thesaurus* bl. 51 wordt het *goed* bij 't *geld* gevoegd, aldus:

Om het gelt ende goedt,
Is 't dat men alles doet,

en bl. 52 op deze wijze:

Om het gelt ende goedt,
Siet wat den mensch al doet.

In *Adag. quædam* bl. 26 en *Adag. Thesaurus* bl. 28 eindelijk spreekt men van *gereed geld;* terwijl

men er een ander spreekwoord aan verbindt. Zoo staat er: *Gereet gelt is de bloem, met gereet gelt is t' al te doen.*

bl. 224. *aanw.* 16. (Zie ook bl. LV.)

Men vindt geen schoon gevangenhuis of leelijk lief. Zoo bij Tuinman I. bl. 83 en Modderman bl. 76 aldus: *Men vind geen schoon gevangenhuis, noch lelyk lief*, en bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 61 op deze wijze: *Men vindt geen schoon gevangenhuis en leelijk lief.*

Richardson bl. 37 doet de opnoeming andersom. Hij heeft: *Noyt leelick lief, noch schoone gevanckenis.*

Idinau bl. 136 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Hij zegt: *M'en vandt noyt schoon vanghenis. Vangenis* staat voor *gevangenis*, gelijk *ge* vroeger vóór een woord meermalen werd weggelaten.

Ook het laatste gedeelte van het spreekwoord komt afzonderlijk voor. Zoo bij Zegerus bl. 40, op 15 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 114 en in *Sel. Prov.* bl. 16: *Men vant noyt leelijc lief*, en bij Idinau bl. 139: *Men vondt noyt leelijck lief.*

Bij De Brune bl. 475 leest men: *Men vint noyt gheen bescheten lief.*

Met *zien* voor *vinden* in de plaats gebracht, en tevens in verbinding met een ander spreekwoord, zegt v. d. Bergh bl. 272: *Men sach noit leliic lief, ende men vraget oec niet, godeweet, waer der scoender liede huus steet, maer waer die goede liede woenen. Godeweet* is een tusschenwerpsel of stopwoord voor *God weet het!*

Tappius bl. 82 zegt: *Men findt gheen leelick boelcken. Boelke* is het verkleinwoord van *boel*, een woord, thans alleen in verachtelijken zin gebezigd, dat vroeger eene meer algemeene en ook goede beteekenis had. Nog is het woord gemeenslachtig, ofschoon men ook in 't vrouwelijke *boelin* zegt. *Boelke* is hier in eene goede beteekenis genomen voor *minnaar* of *minnares*. En ofschoon *lief* mede voor beide gelden kan, heeft het spreekwoord bij uitsluiting betrekking op het vrouwelijke geslacht.

Bij Gheurtz bl. 52, Zegerus bl. 44, Gruterus II. bl. 159, in 't *Mergh* bl. 35 en bij Sartorius *pr.* II. 58 wordt het spreekwoord op de volgende wijze opgegeven: *Niemants lief is leelijck.*

bl. 224. *aanw.* 22.

Gelijk bij gelijk bevordert den vrede. Zoo in *Wijsheid* bl. 135.

In *Prov. seriosa* bl. 23 komt *maken* voor *bevorderen*. Zoo staat er: *ghelijc bi ghelijc maect veel vreden.* Ook Hoffmann 374 heeft het spreekwoord aldus: *Ghelijk bi ghelijc maket vele vreden.*

Op *Delf* bl. 22 wordt dit op het *huwelijk* toegepast. Zoo leest men: *Ghelijck huwelijck maect veel vreets. Vreets* is een vrij harde vorm voor *vredes*, de tweede naamval van *vrede*. Gelijk men nog zegt: *veel gelds*, zei men vroeger ook: *veel vredes.*

Bij Gruterus II. bl. 144 en in 't *Mergh* bl. 20 vindt men *vrede* door het woord *goeden* voorafgegaan. Men leest er: *Gelyc by gelyc maect goeden vrede.*

Zoo ook bij Zegerus bl. 25, met nog eene tweede toepassing door de bijvoeging van *parture*. Hij heeft: *Gelic by gelijc maect goeden vrede of parture.*

Verder vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, dus zonder toepassing. Zoo bij Cats bl. 480: *Gelijck by gelijck*, en bij Bogaert bl. 67: *Gelyken by gelyken.*

Bogaert bl. 20 heeft een woord als ter aanprijzing vooraf. Hij zegt: *Daerom is het best, gelyke by gelyke.*

De Brune bl. 241 geeft tevens op, *wie* de bedoelde personen zijn:

Ghelijck by lijck,
't Zy arm of rijck.

Lijk staat voor *gelijk*, gelijk men ook *luk* zeide voor *geluk.*

Partijen kiezen zelve, en oefenen alzoo een recht uit, dat de wederpartijen natuurlijk achten. Zoo bij De Brune bl. 240:

Arm by arm, en rijck by rijck,
Want lijck wilt vveзen by ghelijck.

Die *gelijkheid* wordt, ter voltooying van een gelukkig „houwelick," door De Brune bl. 259 aangeraden, als hij zegt:

Of arm, of rijck,
Neemt uws ghelijck.

Ook Servilius bl. 255* doet dit; maar met het werkwoord *zoeken*, en zonder opgave van personen. Hij zegt alleen: *Suect ws gelijcke.*

bl. 224. *aanw.* 25. (Zie ook bl. LV.)

Gelijk mint gelijk. Zoo bij Gheurtz bl. 25, op 1 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 106, in *Sel. Prov.* bl. 61 en *Wijsheid* bl. 135. Ook in *Prov. seriosa* bl. 22 staat: *ghelijc mint zijn ghelijc*, bij Hoffmann 365: *Ghelijc mint sijns ghelijc*, en op *Delf* bl. 22: *Ghelijck mint sijns ghelijck.*

Hoffmann 365 geeft in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* nog op: *Gelych suygt sin gelych. Zuigt* is hier zeer eigenaardig gezegd.

Op *Campen* bl. 79 leest men: *Gelijck ende gelijck gesellet sich geerne. Gesellet* is *vergezelschapt*, dat is: *verbindt.*

bl. 224. *aanw.* 27. (Zie ook bl. LV.)

Gelijk zoekt zich, gelijk vindt zich. Zoo bij Tuinman I. bl. 359, II. bl. 75 en in *Magazijn* 85.

Op *Campen* bl. 14 vindt men het spreekwoord

mede zoo; maar *zoeken* staat in den verleden tijd, ofschoon *vinden* in den tegenwoordigen tijd voorkomt. Men leest er: *Ghelijck socht sich*, *Ghelijck vindt sich*.

Everts bl. 344 geeft het spreekwoord aldus op: *gelijk zoekt gelijk, en vindt gelijk*.

Verder heeft men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, zoodat er slechts van *zoeken*, en niet van *vinden* wordt gewaagd. Zoo bij Servilius bl. 255: *Ghelijck suect ghelijck*. Ook bij Zegerus bl. 28, in *'t Mergh* bl. 20 en bij Sartorius bl. 154 wordt hetzelfde gezegd, maar met eene andere spelling: *soect* voor *suect*.

Op *Campen* bl. 87 vindt men: *Ghelijck socht sijns ghelijck*, en bij Gheurtz bl. 21: *Ghelyck sueet syns ghelijck*.

In *Adag. quædam* bl. 3 en *Adag. Thesaurus* bl. 7 leest men: *Altyt soeckt een ieder syns gelijck*, en in *Adag. quædam* bl. 34 en *Adag. Thesaurus* bl. 34: *Het is soo geweest het sal soo syn, dat jder sal syns gelycks soecken*.

Gruterus II. bl. 145 zegt: *Geluc zoect gelyc*. Indien *geluk* geen drukfout is voor *gelijk*, blijft toch het spreekwoord in dezelfde beteekenis, maar met de bijzondere toepassing op den *gelukkige*, dat mede zeer eigenaardig mag genoemd worden.

Voor *zoeken* komt *paren* in plaats. Zoo bij De Brune bl. 241: *Ghelijck paert gheeren met ghelijck*.

Vinden vindt men mede afzonderlijk. Zoo op 2 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 106: *Ghelijk vint zich*. Ook Servilius bl. 255 heeft het spreekwoord op gelijke wijze. Hij zegt: *Gelijc vint men by gelijck*.

De Brune bl. 241 past dit op den *leelijken* echtgenoot toe, die eene *gelijke* eega *vindt*. Hij zegt:

Die leelick is, 't zy arm, of rijck,
Vindt oock een leelick zijns ghelijck.

bl. 225. *aanw*. 1.

Ik wil het u wel vergeven; maar ik zal mij voor uws gelijke wachten.

Op *Campen* bl. 45 en bij Meijer bl. 22 komt het spreekwoord aldus voor: *Ick wilt v wel vergeuen: mer ick wilt ws gelijck wel gedencken*. *Gedenken* is *in gedachten houden*.

bl. 225. *aanw*. 2.

Kwade wijven zijn zonder gelijken. Zoo bij Gruterus III. bl. 166 aldus: *Quae wyven zyn zonder gelyke*. Ook Hoffmann 603 heeft: *Quade wijf sijn sonder gheliken*, en op *Delf* bl. 36 staat mede: *quade wiuen sijn sonder ghelike*.

In *Prov. seriosa* bl. 37 vindt men het spreekwoord aldus: *quade wiuen en zijn gheenre geliken*. *Gheenre* = *geener* = *van geene*. *Van geene gelijken zijn* is *geene gelijken hebben*, evenals *van geen waarde zijn* zooveel zegt als *geen waarde hebben*.

bl. 225. *aanw*. 19.

Het hoofd is hem op geloof gegeven.

Op *Campen* bl. 101 en bij Meijer bl. 47 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Thoeft is hem op gheloue gedaen*. *Doen* voor *maken* is niet vreemd; zoodat *gedaan* hier zooveel als *gemaakt* kan wezen. *Doen* kan echter ook voor *volvoeren* genomen zijn, dat is: *ten uitvoer brengen* of *zijn beslag geven*; wanneer *gedaan* wil zeggen: *volvoerd, ten uitvoer gebracht* of *zijn beslag gegeven*.

bl. 225. *aanw*. 27. (Zie ook bl. LV en II. bl. XII.)

Ledige vaten geven het meest geluid (of: *gerammel*, ook wel: *bommen meest*).

Ledige vaten geven het meest geluid. Zoo op 10 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 113, in *Sel. Prov.* bl. 171, *Wijsheid* bl. 142 en op 10 *Mei* 53.

Voor *geluid geven* heeft men *luiden*, gelijk *ijdel* voor *ledig* genomen is. Zoo bij Zegerus bl. 37: *Iidele vaten luyden wel;* terwijl bij Gruterus II. bl. 142 en in *'t Mergh* bl. 18 *eilen*, en bij Gruterus II. bl. 168 en in *'t Mergh* bl. 44 *ijle* voor *iidele* staat.

Zoet bl. 5 heeft *klinken: Leege vaten klinkken 't meest*. Zoo ook op *Campen* bl. 28; maar waar eerst over de *volle vaten* gehandeld wordt: *De vaten die der vol sijn, en geuen ghienen clanck van sich. mer die ledighe vaten clincken seer.*

Ledige vaten geven het meest gerammel. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Ledige vaten bommen meest. Zoo bij v. Alkemade bl. 3, 127, Tuinman I. bl. 116 en op *Dec*. 6. Ook bij Cats bl. 469, in *Sel. Prov.* bl. 188 en bij Richardson bl. 26 leest men: *'t Zijn ledige vaten, die meest bommen*, en Tuinman bl. 28 zegt: *De ledge vaten bommen meest.*

Bij De Wendt-Posthumus I. bl. 54 staat minder eigenaardig *brommen* voor *bommen*. Zoo leest men: *Ledige vaten brommen meest.*

Met *ledig* door *ijdel* vervangen, vindt men het spreekwoord bij Cats bl. 521: *Een ydel vat bomt aldermeest*, en in *Sel. Prov.* bl. 141: *Het ydel vat bomt t' meest.*

De Brune bl. 220 heeft het mede zoo, maar doet eene andere vergelijking als ter verklaring voorafgaan. Zoo zegt hij:

Te meer ghesnap, te weynigh gheest;
Want 't ydel vat bomt alder-meest.

Cats bl. 499 en Richardson bl. 26 geven de werking in ontkennenden zin, daar zij van *volle vaten* spreken: *Volle vaten bommen niet*. Ook De Brune bl. 324 doet dat op deze wijze:

Volle vaten bommen niet,
Alsmen daer niet uyt en ghiet.

In *Sel. Prov.* bl. 171 komt het spreekwoord

mede zoo voor; maar 't is de *ton* en niet het *vat*, waarvan gesproken wordt: *Een volle ton eñ bomt niet.*

bl. 226. *aanw.* 4.

Beter een ons geluk dan een pond wijsheid. Zoo bij v. Eijk II. 11. Ook Tuinman I. bl. 263 zegt: *Beter is een onçe geluk, dan een pond wijsheid*, en Modderman bl. 43 heeft: *Beter is één once geluk, dan een pond wijsheid.*

Bij De Brune bl. 366 vindt men het spreekwoord op gelijke wijze. Hij zegt:

Een onç' ghelucx, wat datmen relt,
Meer als een pond van wijsheyd gheld.

Met *verstand* in plaats van *wijsheid* vindt men het spreekwoord bij Tuinman I. bl. 267 aldus: *een onçe geluk is beter, dan een pond verstand*, bij Sancho-Pança bl. 38 op deze wijze: *Een ons geluk is meer weerd als een pond verstand*, bij Bogaert bl. 85 als volgt: *beter een once geluk dan een pond verstand*, en op 6 *Oct.* 53 onder deze woorden: *Een once geluk is meer dan een pond verstand.*

Bij De Brune bl. 96 wordt niet het *geluk*, maar *zilvergeld* of *goud* met *oncen* opgewogen. Voor het eerste zegt hij:

Een pond verstands zoo veel niet gheld,
Als doet een onç van zilver gheld,

en voor het tweede:

Een once gouds dat haelt ter neer,
Een pond verstands, al waer het meer.

De *fortuin*, bij *droppelen* verzameld, in plaats van bij *oncen* gewogen, en met de *wijsheid* een *vat* gevuld, en niet ter zwaarte van een *pond* genomen: zoo komt het spreekwoord bij De Brune bl. 366 voor. Hij heeft:

Een drop Fortuyns, wat dat-men smaelt,
Een vat van wijsheyd over-haelt.

Nog geeft De Brune bl. 126 het spreekwoord op deze wijze:

Gheluckich zijn, met wijsheyds schijn,
Is beter als heel wijs te zijn.

bl. 226. *aanw.* 6.

Daar sla geluk toe, God woud's. Zoo bij Sartorius *tert.* VII. 78 aldus: *Daer slae geluck toe, Godt woudts. God woudts = God woud's* is *God wilde des;* wij zeggen nog: *als God het wil.*

Servilius bl. 214* splitst de spreekwijze in tweeën. Afzonderlijk geeft hij op: *Daer slae geluc toe*, alsmede: *Godt woudts.*

Sartorius *tert.* III. 57 heeft alleen het eerste gedeelte der spreekwijze, en wel op deze wijze: *Godt slae daer luck toe.*

Dat doet Sartorius *pr.* II. 17 mede, doch niet als wenschend, maar als eene gebeurde zaak. Zoo zegt hij: *Daer slaet geluck toe.*

Op *Campen* bl. 70 wordt mede *God* niet genoemd; maar de uitdrukking zelve komt, onder verschillende bewoordingen, dubbel voor. Zoo staat er: *Geluck toe, Geluck sy daer by.*

bl. 226. *aanw.* 9. (Zie ook bl. LV.)

Des eenen geluk is des anderen ongeluk. Zoo bij Gheurtz bl. 8. Ook op 11 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 98 leest men: *Des eenen gheluk, is des anders ongheluk.*

Servilius bl. 102* heeft *man.* Hij zegt: *Deens mans ghelue is des anders onghelück.*

Bij De Brune bl. 215 vindt men het spreekwoord in eene tegengestelde orde opgenoemd, maar daardoor ook tot eene tegengestelde beteekenis gebracht. Zoo staat er:

Het on-gheluck van d'eene mensch,
Is dickwils d'anders luck en wensch.

Gruterus III. bl. 133 heeft het mede op dezelfde wijze; maar het *ongeval* treedt voor het *ongeluk* op, en de *welvaart* neemt de plaats van het *geluk* in. Zoo leest men: *Des eenens ongeval is des anders welvaart.*

Nog komt het spreekwoord bij De Brune bl. 215 aldus voor:

Heeft yemant een gheluckigh huer,
't Gheschiet, dat d'ander die bezuer.

Huer = uur: de *h* slechts als aanblazing, de *e* als verlengletter gebruikt; welk laatste ook voor *bezuer = bezuur* past.

bl. 226. *aanw.* 24.

Het geluk is rond: die het krijgt, die heeft het. Zoo op *Campen* bl. 63 aldus: *t Gheluck is rondt: Diet crijcht, die heftet. Heftet = heft'et* is *heeft het*, naar eene andere uitspraak.

Op *Campen* bl. 25 komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor, maar door een woord als ter verklaring achtervolgd. Zoo staat er: *Tgeluck is rondt. off mislick. Mislick = misselijk*, vroeger veel in gebruik voor: *dat missen kan.* Ook Meijer bl. 12 heeft: *Tgeluck is rondt oft mislick.*

Met *avontuur* voor *geluk* leest men op *Campen* bl. 63: *Het auentuer is rondt*, en op 1 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 93: *'t Avontuur is ront.*

bl. 228. *aanw.* 6. (Zie ook bl. LV en II. bl. LVI.)

Hij komt immer aan zijn gemak. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 23 aldus: *Hi comt ymmer an zijn ghemac.*

Verder heeft men voor *hi = hij* steeds *hak* geschreven; waardoor het spreekwoord niet van aard of beteekenis verandert, maar de algemeene toepassing eene bijzondere wordt, als geldende nu een bepaald persoon. Door *hak* verstond men vroeger een *handelaar in slechte koopmanschap.* Zoo bij

Hoffmann 380: *Hac comt immer in sijn ghemac*, en op *Delf* bl. 23: *Hack comt ommer aen sijn ghemack*.

Gheurtz bl. 39 heeft het spreekwoord mede zoo, maar gebruikt *geraken* in plaats van *komen*. Zoo zegt hij: *Hack gheraeckt aen syn ghemack*.

Ook bij v. Alkemade bl. 185 komt het op dezelfde wijze voor, maar met *zoeken*. Zoo heeft hij: *Hak zoekt zyn gemak*.

bl. 228. *aanw*. 9. (Zie ook bl. LV.)

Op zijn gemak komt men ook ver (of: *raakt men ook voort*).

Op zijn gemak komt men ook ver.

Op *Campen* bl. 12 staat: *Mit gueden gemaeke, geet men oock veer*. *Gemaeke* = *gemaak* is eene andere uitspraak van *gemak*.

Gruterus III. bl. 162 en Meijer bl. 72 hebben: *Met stade gaatmen ooc verre*.

Op zijn gemak raakt men ook voort. Zoo op 23 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 115, Cats bl. 512 en in *Sel. Prov*. bl. 68 op deze wijze: *Met ghoed ghemak raaktmen ook voort*, en bij De Brune bl. 477 aldus: *Met goed ghemack zoo raectm' oock voort*.

De Brune bl. 207 heeft eene tegenstelling voorop. Zoo zegt hij:

De snelheyd is niet zonder lack,
Men raect oock voort, met goed gemack.

Lak kan genomen zijn voor *strik*, in het Fransch *lacs*; maar *lak* kan hier ook *laauw*, *bedriegelijk* of *gebrekkig* wezen, zooals in de spreekwijze: *Elk heeft een lak* (of: *Geen mensch zonder lak*).

Op dergelijke wijze komt het spreekwoord andermaal bij De Brune op dezelfde bladzijde voor:

De voortgangh wert door haest gestoort:
Met goed gemack zoo raecktmen voort.

Nog wordt het spreekwoord in *Sel. Prov*. bl. 68 in wenschenden of aanmoedigenden zin voorgesteld: *Gaet met ghemack, soo comdy binnen*.

bl. 228. *aanw*. 10.

Op zijn gemak wordt men het liefst rijk.

Bij Gruterus III. bl. 162 en Meijer bl. 71 wordt het spreekwoord op deze wijze gevonden: *Met stade wortmen zaligst ryke*. *Zalig* bezigde men vroeger in den zin van *in hooge mate*, en diende ter versterking van het woord, waarop het betrekking had, en waarbij het geplaatst, of waarmede het verbonden was; *zaligst rijk* is dus *hoogst rijk* of *schatrijk*.

bl. 229. *aanw*. 12.

Die niet door het land rijdt, weet niet, wat genengte is.

In *Motz* bl. 65 geeft men het spreekwoord aldus op: *Die te landenz en rijdt, en weet nz wat ghenuechte is*. *Nz* was in vroegeren tijd de verkorte schrijfwijze voor *niet;* en daar de woorden daarenboven vrij willekeurig aan elkander werden geschreven, is *landenz* = *lande niet*. Het daarop volgende woordje *en* dient, om de ontkenning te maken, die men oudtijds door *niet en* op eene dubbele wijze aanduidde. *Genuechte* = *genoechte* is eene andere uitspraak van *geneuchte*.

bl. 229. *aanw*. 17. (Zie ook II. bl. XII.)

Genoeg is meer dan overvloed. Zoo bij v. d. Venne bl. 57.

Bij v. Alkemade bl. 52 leest men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord: *Genoeg is meer*. Bij uitdrukkingen als deze, waarbij de tegenstelling ontbreekt, werd ze als bekend verondersteld, of toegepast op de zaak, waarbij men de uitdrukking bezigde.

In *Motz* bl. 48 wordt het spreekwoord op deze wijze opgegeven: *Tis beter genoech dan te vele*.

Eindelijk zegt v. d. Venne bl. 154: *Ghenoech is meer als hoop-werck*. Door *hoopwerk* verstaat men: *wat bij hoopen is; opgehoopt veel* zouden wij wellicht zeggen.

bl. 229. *aanw*. 22. (Zie ook bl. LXXVI en II. bl. XII.)

Het genoegen is 't al (of: *gaat boven al*).

Het genoegen is 't al. Zoo bij Sartorius *sec*. IV. 50. Ook v. Alkemade bl. 174 heeft: *Genoegen ist al*.

Witsen 193 zegt: *Een goed genoegen is 't al*.

Op 14 *Dec*. en bij Gruterus I. bl. 96 wordt het zelfstandig naamwoord *genoegen* tot een gelijkluidend werkwoord gemaakt. Zoo staat er: *De ghenoeght ist al*.

Het genoegen gaat boven al. Zoo bij v. Moerbeek bl. 270 aldus: *Genoegen gaat boven alles*.

Op 2 *Oct*. en bij Gruterus I. bl. 102 vindt men de spreekwijze op deze wijze: *Een ghoed ghenoeghen, gaat boven al*.

Gruterus III. bl. 173 stelt de spreekwijze vragenderwijze voor: *Wat gaat voor genoechte?*

bl. 230. *aanw*. 7. (Zie ook bl. LV.)

Het slechtste rad maakt het meeste geraas. Zoo bij Tuinman II. bl. 172, Martinet 39, Koning bl. 32, Mulder bl. 422 en in *Veeteelt* bl. 188. Ook in *Euphonia* bl. 518 leest men: *het slechtste rad maakt dan het meeste geraas*, en Modderman bl. 105 zegt: *al maakt het slechtste rad het meeste geraas*.

Bij De Brune bl. 220 wordt van het *kwaadste wiel* voor het *slechtste rad*, en van *gerucht* voor *geraas* gesproken. Zoo staat er:

Het quaedste wiel, en meest beducht,
Dat maeckt altijds het meest gherucht.

Gerucht staat hier wellicht niet alleen om 't rijm; want vroeger gebruikte men dit woord ook in den zin van *geraas* als het geluid van harde dingen,

die tegen elkander of tegen andere zaken aanwrijven. Thans wordt het alleen toegepast op 't geluid van mensch of dier.

Ook zegt De Brune op dezelfde bladzijde:

Het quaedste wiel van koets of karr',
Dat maeckt altijds het meest ghesnar.

Gesnar, waarvoor men ook wel *gesnor* zegt, is het gelnid van het draayende wiel.

In *Motz* bl. 46 lezen wij: *Darchste radt vanden waghen crieert altoos. Crieert*, van het werkwoord *criëeren*, in het Fransch *crier*, beteekent *piept* of *schreeuwt*, zooals men van een wiel zegt.

bl. 230. *aanw.* 21.

Er gaat veel gerijfs in een' zak. Zoo op 28 *Junij*, bij Gruterus I. bl. 95 en Tuinman I. bl. 342, II. bl. 163. Ook De Brune bl. 493 heeft: *In een zack gaet veel gheriefs.*

In *Prov. seriosa* bl. 22 staat: *ghenoechs gaet veel in een sack.* Men zou hier al licht aan eene drukfout denken, en *ghenoechs* in *gheuoechs*, dat is: *gevoegs* (iets, dat goed *voegt*,) veranderen, een woord, dat zoowat met *gerijfs* overeenkomt, ware het niet, dat de beide hiermede overeenkomende drukken hetzelfde vermeldden. Zoo heeft Hoffmann 359: *Ghenoechs gaet vele in den sac*, en op *Delf* bl. 21 staat: *Ghenoechs gaet vele inden sack.* Wij dienen dus *ghenoechs* te behouden, en zullen door het woord moeten verstaan: eene *verzameling van voorwerpen, die men voor eene bedoelde zaak behoeft.*

bl. 231. *aanw.* 6. (Zie ook bl. LV.)

Een oude wolf is wel gerucht gewend.

Met *gewoon* voor *gewend* vindt men op 7 *Jan.*, 24 *Febr.*, bij Gruterus I. bl. 103, Sartorius *pr.* VII. 3, *tert.* II. 7, Tuinman I. bl. 177, II. bl. 146, Willems *Reinaert* bl. 207 en v. Eijk II. bl. 97 het spreekwoord op deze wijze: *Een ourc wolf is wel gherucht gewoon.*

Voor *gewend* leest men ook *vervaard*, bij Gheurtz bl. 17 aldus: *Een out wolf is voï gheen cleyn gherucht verveert*, en op 27 *Oct.* 53 volgenderwijze: *Een oud wolf is voor geen klein gerucht vervaerd.*

Sartorius *sec.* I. 61 heeft enkel: *Een oud Wolf.*

Verder wordt het spreekwoord nog in tegenovergestelden zin gebezigd, dat is: met eene ontkenning, maar dan ook met verwisseling van *oud* in *jong*. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 41: *tis een ionc wolf die nie gerucht en hoerde*, bij Hoffmann 680: *Tis een jonc wolf, die nie gheruft en hoorde*, op *Delf* bl. 41: *tes een ionck wolf die nie gherucht en hoerde*, en bij Sartorius *sec.* I. 61: *'t Is een jonge Wolf die noyt gerucht hoorde.*

bl. 231. *aanw.* 15.

Die in geschil gaat, gaat in zijn leed.

Gruterus III. bl. 136 en Meijer bl. 67 geven het spreekwoord aldus op:

Die gaat int gescheed,
gaet in zyn leed.

Gescheed = *gescheid*, dat is: *scheiding* of *geschil.*

bl. 232. *aanw.* 24. (Zie ook bl. LXXVI.)

Het tij wacht naar niemand. Zoo bij Tuinman I. bl. 55, op *Oct.* 19, bij v. Eijk I. bl. 138, Modderman bl. 165 en v. Lennep bl. 231.

Bij De Brune bl. 31 wordt het spreekwoord ook in gelijken zin opgegeven. Men leest er:

't Ghety, wanneer daer is de tijd,
Gheen uytstel, of vertoef en lijdt.

Door *ghety* verstaat men (*water*)*getij*, gewoonlijk *tij* genoemd.

Richardson bl. 38 neemt den *tijd* mede op. Zoo zegt hij: *Tijdt en getye bijdt niemant. Bijdt* staat voor *beidt*, dat is: *toeft voor* of *wacht op.*

De Brune bl. 31 spreekt alleen van den *tijd:*

De tijd is trots, en niet en wacht,
Hoe groot oock yemand zy van macht.

Dat Richardson *tijd* en *tij* beide opneemt, toont, dat het geen misverstand van De Brune is, als hij van *tijd* spreekt, te meer blijkbaar, daar hij op dezelfde bladzijde ook van *tij* gewaagt; maar toont veeleer, dat men in de toepassing den *tijd* te beschouwen hebbe als den grooten machthebber, dien men begroeten moet, als hij belieft te verschijnen, zal men voordeel van hem kunnen trekken, — met andere woorden: dat men de gelegenheid tot iets goeds moet waarnemen, en niet ongebruikt laten voorbijgaan. En dat is ook de toepassing van het spreekwoord met *tij.*

bl. 232. *aanw.* 29. (Zie ook bl. LXXVI.)

Laat men zich den goeden wind over het hoofd waaijen: het getijde verloopt. Zoo bij Tuinman II. bl. 113 volgenderwijze: *laat men zich den goeden wind wel over 't hoofd waayen, 't getyde verloopt.*

Verder vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Zoo bij Tuinman I. bl. 110 aldus: *Men moet den goeden wind niet over 't hoofd laten waayen*, en bij Bogaert bl. 86 als volgt: *zoo moet men den goeden wind niet over 't hoofd laten waeijen.*

Ook het laatste gedeelte van het spreekwoord komt afzonderlijk voor. Zoo bij v. Eijk I. bl. 137 van den *man: Zyn ty is verloopen*, en bij Tuinman I. bl. 63 van de *vrouw: haar getyde was verloopen.*

V. Eijk I. bl. 138, *nal.* bl. 53 wijt dit aan eigen schuld: *Hy laat zyn ty verloopen.*

V. d. Hulst bl. 78 stelt de zaak als onherstelbaar voor: *hij had het tij reeds te ver laten verloopen.*

V. d. Venne bl. 198 geeft de oorzaak mede op: *Lange druylen doet Gety verloopen. Druilen* is *talmen*, zooals het nog tegenwoordig gebruikt wordt.

bl. 234. *aanw.* 9.

Het is beter acht te geven, dan in de gevangenis te geraken.

Gruterus I. bl. 94 heeft het spreekwoord aldus:

Beter in der acht,
dan in der hacht.

Acht is *oppassing* of *zorg; in der acht* wil dus zeggen: *in achting zijn* of *achtgeven.* Maar *acht* komt ook voor in de beteekenis van *ban; in der acht* zou dan zooveel zijn als *verbannen. Hacht* is *gevangenis* of *klem; in der hacht* wil dus zeggen: *in hechtenis geraken.*

bl. 235. *aanw.* 22.

Wat met geweld verkregen wordt, duurt niet lang.

Bij De Brune bl. 304 komt het spreekwoord volgenderwijze voor:

'T gheen' wert ghedwonghen met gheweld,
'Ten duert niet langh, of 't wert verstelt.

Nog stelt De Brune bl. 305 het spreekwoord op deze wijze voor:

Een dingh ghedwonghen en verkracht,
En duert niet langh, hoe zeer gheacht.

In *Motz* bl. 9 wordt gezegd: *Een dinck datmen doet by foortse, en dooch nz een schorsse.* Het hiermede overeenkomende Fransche spreekwoord heeft *force* voor *foortse*, dat is: *geweld; forcie* gebruiken wij nog voor *geweld. Schors* is *boomschil*, dus zooveel als niets.

bl. 235. *aanw.* 25.

Door zijn geweten kan wel eene koets met vier (of: zes) paarden rond rijden.

Voor het *geweten* de *conscientie* in plaats gebracht, en die omschreven, en voor eene fraaye *koets* een gewonen *wagen* genomen, maar zonder het aantal *paarden* te bepalen, terwijl er van *doorvaren* en niet van *rondrijden* sprake is, zoo komt het spreekwoord voor op *Campen* bl. 94 en bij Meijer bl. 43. Daar staat: *Hy heft een guede ruyme conscientie: men solder mit waghens mit Peerden doer vaeren.* Voor elk *vervoer* gebruikte men vroeger *varen;* dat dus zoowel op *wagens* als in *schuiten* geschiedde.

bl. 235. *aanw.* 31. (Zie ook bl. LXXVI.)

Kleine willen dragen groote gewigten weg.

Gruterus III. bl. 130 geeft het spreekwoord aldus op: *De kleine wielkens dragen de groote gewichten. Wielkens* is eene andere uitspraak van, of woordspeling met *willekens*, dat is: *kleine willen.* In *Sel. Prov.* bl. 10 leest men mede: *Kleyne wieltjens draghen groot ghewicht*, en bij Meijer bl. 91 staat: *Cleyne wielkens draghen groote ghewichten wech. Wielkens* zou ook voor *wieltjes* kunnen blijven staan, dat is: *radertjes;* ofschoon het *wech* van Meijer hiertegen schijnt te pleiten.

bl. 235. *aanw.* 34. (Zie ook bl. LXXVI.)

Een klein gewin houdt de hoofdsom te zamen.

Bij Hoffmann 145 vindt men het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Cleyn ghewin holt den groten hooftstoel te samen. Hoofdstoel*, ook wel *hoofdschat* geschreven, was vroeger bij ons en in verschillende Hoogduitsche dialecten gangbaar voor *hoofdsom* of *kapitaal.*

Op *Delf* bl. 9 leest men: *Cleen ghewin hout den groten hoestoel tsamen. Hoestoel* = *hoostoel* was eene verkorte schrijfwijze voor *hoofstoel* of *hooftstoel.*

In *Prov. seriosa* bl. 9 staat: *cleyn ghewyn holt den groten hoefstel te samen. Hoefstel* = *hoofstel* is eene andere uitspraak van *hooftstoel.*

Gheurtz bl. 5 heeft: *Cleyn ghewin houdt den hooftstal tsaemen.* Ook *hooftstal* wil hetzelfde zeggen als *hooftstoel.*

bl. 237. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LXXVI en II. bl. XII.)

Kwade gezelschappen (ook wel: *redenen*) *bederven goede zeden* (of: *doen dolen*).

Kwade gezelschappen bederven goede zeden. Zoo in *Magazijn* 24, *Vrijmoedige* bl. 85 en bij v. Lennep bl. 163. Ook Modderman bl. 47 heeft: *kwaad gezelschap bederft goede zeden.*

Kwade gezelschappen doen dolen. Zoo bij v. d. Hulst bl. 18 en in *Zeepl.* bl. 74 aldus: *Kwaad gezelschap doet dolen.*

De Brune bl. 345 geeft het spreekwoord op deze wijze op:

Met quaed ghezelschap veeltijds scholen,
Dat doet den mensche leelick dolen.

Ook het *gezelschap*, zonder dat het als *kwaad* geteekend is, wordt genoegzaam geacht, om de bedoelde uitwerking te veroorzaken. Zoo op *Campen* bl. 87, 4 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 106, in *Sel. Prov.* bl. 58 en bij Tuinman I. bl. 76, 360, II. bl. 76 aldus: *Geselschap doet doolen*, bij Gheurtz bl. 69 op deze wijze: *Tgheselscap duet doolen*, en bij Witsen 5 als volgt: *'t Gezelschap doet dolen.*

In *Adag. Thesaurus* bl. 27 wordt het *goed* en *kwaad gezelschap* beide opgenomen. Zoo staat er:

Goet geselschap ieder buet,
Quaet geselschap leert ons quaet.

Verder wordt het spreekwoord als een raad opgegeven. Zoo door Richardson bl. 25: *Wacht u voor quaat geselschap*, en door v. Alkemade bl. 184: *Wagt uw voor kwaad gezelschap.*

Kwade redenen bederven goede zeden. Zoo in 't *Mergh* bl. 37 en bij Erasmus VIII aldus:

Quade reden
bederven goede zeden.

Sartorius *sec.* I. 47 laat *bederven* weg, en heeft daardoor het geheel tot denzelfden persoon overgebracht, dat anders meesttijds als van den een op den

ander overgaande bedoeld wordt. Zoo heeft hij:

Quade reden,
quade zeeden.

Richardson bl. 26 heeft *boos* voor *kwaad* in plaats gebracht; dat de regeering wel eenigszins van aard, maar daarom geenszins van wezen doet veranderen. Zoo zegt hij:

Boose reden,
bederven goede zeden.

Bij De Brune bl. 102 vindt men weder *bederven* weggelaten, en *kwade* met *vuile* verwisseld. Er staat:

Vuyle reden,
Vuyle zeden.

Lublink *Verh*. bl. 108 en Schaberg bl. 71 geven *zamensprekingen* voor *redenen* op. Men vindt bij hen: *Kwade zamensprekingen bederven goede zeden*.

Hornstra 18 neemt *kwaad* en *reden* in het ééne woord *kwaadsprekendheid*. Zoo leest men bij hem: *Kwaadsprekendheid bederft de goede zeden*.

Eindelijk vindt men in *Adag. Thesaurus* bl. 54 het spreekwoord nog aldus opgegeven: *Onnuttelyke en schandeleuse samen-spraecken veranderen goede manieren in vuyle gebreken*.

Kwade redenen doen dolen. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

bl. 237. *aanw*. 7.

Schoone verwen verblijden het gezigt.

Gruterus III. bl. 168 heeft: *Schoon varven verblyden t' gesichte. Varven* = *verven*.

bl. 237. *aanw*. 27.

Het is eene regte giermaag.

Op *Campen* bl. 16 leest men: *Het is een rechte ghijermaeghe. Ghijer* voor *gier* is niet vreemd; men vindt ook *gijerig* voor *gierig*, enz.

bl. 239. *aanw*. 9.

Ik was gisteren op eene plaats, daar uwer gedacht werd.

Bij Meijer bl. 33 komt het spreekwoord aldus voor: *Ick was gisteren op een stede, daer wart dynre ghedacht*. Het vroegere *wart* luidt thans als *werd*. *Dynre*, eigenlijk *dijnre*, zoo als Meijer naar zijn voorbeeld had moeten schrijven, is *dijner;* de letterkeer in de woorden is gansch niet vreemd, en *dijner* is de tweede naamval van *dij:* wij zeggen thans *uwer*.

Op *Campen* bl. 73 wordt aan het spreekwoord eene groote uitbreiding gegeven, en vindt men voor en na nog andere zaken tevens vermeld. Zoo staat er: *Ick was gisteren, op een stede, daer waer stu oock, Daer wart dijnre ghedacht, daer saetestu oock mede ouer tafel, du aetst ende dronckest mit ons. Waerstu* is *du waerst*, zoo als *saetestu* hetzelfde is als *du saetest*, en deze met *du aetst* en *du dronckest* zijn vervoegingen uit het tijdvak, toen de tweede persoon van het enkelvoud nog niet was afgeschaft, zooals thans, nu wij daarvoor zeggen: *gij waart, gij zaat, gij aat* en *gij dronkt*.

bl. 240. *aanw*. 26. (Zie ook II. bl. XII.)

Als God niet wil, dan kan de sant niet. In *Motz* bl. 57 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Als God niet en wilt, so en can de sant niet*, op *Campen* bl. 133 op deze wijze: *Als Godt niet en wil, so en can die Sanct nyet*, en bij v. Alkemade bl. 197 als volgt: *Als God niet wil, kan de Sant niet*.

Gruterus III. bl. 125 neemt de *heiligen* voor den *sant* in plaats, en verwisselt *willen* met *believen*, en *kunnen* met *mogen*. Zoo zegt hij: *Alst God niet belieft, zyn Heyligen en mogens niet*.

Bij Meijer bl. 99 en v. Duyse bl. 211 wordt het spreekwoord aan het einde nog wat uitgebreid. Of Meijer daaraan schuld heeft, of dat hij „het niet ghebeteren ende cunne," kan ik, bij gemis van het origineel, niet beslissen. Uit vroegere ondervinding kan ik ook hier aan geene voltooying denken, en durf ik hem geen lof toezwaayen. Zoo hebben zij: *Als het Gode niet en belieft, syne Heylighen en moghens niet ende cunnen het niet ghebeteren*.

bl. 240. *aanw*. 27. (Zie ook bl. LXXVI.)

Als het der geheele wereld verdriet, verdriet het God mede.

Het spreekwoord wordt in *Prov. seriosa* bl. 3 aldus opgegeven: *alst al die werlt verdriet so verdrietet god*, bij Hoffmann 35 op deze wijze: *Alst alder werlt verdriet, verdrietet god*, en op *Delf* bl. 3 als volgt: *Alst alder werelt verdriet verdrietet gode*; terwijl bij Gruterus III. bl. 124 en Meijer bl. 99 staat: *Alst al de werelt verdriet, zo verdrietet God mede*. Het komt in zin overeen met een ander spreekwoord, dat dus luidt: *Des volks stem is Gods stem*.

Op 16 *Dec*., bij Gruterus I. bl. 93 en v. Duyse bl. 202 vindt men het spreekwoord juist omgekeerd. Zoo leest men: *Als 't God verdriet, zoo verdrietet al de werelt*. Dat de oorzaak hier de plaats van het uitwerksel heeft ingenomen, is echter slechts eene schijnbare verandering des spreekwoords; daar toch alles aan den wil des Scheppers gehoorzamen moet, is het natuurlijk, dat, wanneer eene zaak God verdriet, zij geen voortgang heeft, en al de wereld zich daarin dient te schikken, dat is: het verdriet ook haar.

Met verwisseling van *wereld* in *menschen* komt het spreekwoord mede voor bij Gheurtz bl. 1. Hij heeft: *Alst God verdriet verdrietet alle menschen*.

Servilius bl. 284* zegt het van dat deel der menschen, dat zich door godsvrucht van de overigen onderscheiden heeft, of althans als zoodanig

gedacht wordt, dat is: van de *heiligen*. Wij lezen bij hem: *Alst godt verdriet so verdrietet alle sijn heyligen.*

bl. 241. *aanw.* 4.

Bij den vreê Is God meê. Zoo op 11 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 121 aldus:

Vre,
is God me,

en bij v. Duyse bl. 201 op deze wijze:

Vreê
is God meê;

terwijl Tuinman I. bl. 94 zegt: *daar vrede is, is God.*

Gruterus III. bl. 128 neemt het synonieme woord *pais* mede op. Hij heeft:

Daar pays is en vrede,
dar is God mede.

Op *Campen* bl. 42 wordt de keuze gelaten tusschen *vrede* en *eenigheid*, en *wonen* voor *zijn* gebezigd. Zoo staat er: *Waer vrede oft eenicheyt is, daer woent Godt.*

V. d. Venne bl. 201 heeft het eerste *zijn* met *huishouden*, en het andere met *wonen* verwisseld; terwijl er van *God* geene sprake is, maar *Gods zegen* voor *God* zelve in de plaats wordt gebracht. Zoo zegt hij: *Alwaer de Vrede huyshoud, daer woont Gods Zegen mede.*

bl. 241. *aanw.* 7.

Daar baat geen: God helpe u!

Met *vallen* voor *baten* in de plaats gebracht, vindt men de spreekwijze bij Sartorius *quart.* 73 aldus: *Daer geen Godt-help-u op valt*, en bij v. Duyse bl. 207 op deze wijze: *Iets daer geen God help! op valt.*

Op dezelfde bladzijde heeft v. Duyse zijn onderwerp willen voltooyen door ook het tegenovergestelde aan te nemen. Hij zegt mede: *'t Zal zijn: God help!*

Ook Sartorius *pr.* V. 46 heeft het zoo, maar roept het niet uit. Zoo leest men: *'t Zal zijn Godt helpt.*

Tuinman II. bl. 218 geeft vragenderwijze op, wien die uitroep niet dienen kan. Er staat: *Wat heeft 'er de bedelaar aan, al zegt men, God help u?*

bl. 241. *aanw.* 11.

Dat wilde God. Zoo op *Campen* bl. 73 aldus: *Dat wolde Godt. Wolde = woude* zei men vroeger; thans bezigt men daarvoor *wilde*. De spreekwijze staat dus gelijk met de voormalige uitdrukking *God woud's.*

Op dezelfde bladzijde vindt men op *Campen* ook het tegenovergestelde der spreekwijze, en wel op deze wijze: *Dat wolde Godt nummermeer.*

bl. 241. *aanw.* 19.

Des winters regent het overal, des zomers — daar God het wil laten nedervallen.

In *Motz* bl. 17 komt *willen* alleen voor, zoodat *laten nedervallen* is weggelaten. Zoo staat er: *Inden winter reghenet ouer al, inden somer daer God wilt. Reghenet* is eene zamentrekking van *regent het.*

Gruterus III. bl. 169 heeft *den val gunnen* voor *willen laten nedervallen*. Hij zegt:

Te winter regenet overal;
somers daar God gunt den val.

Meijer bl. 94 geeft het spreekwoord aldus op:

Te winter reghenet ouer al,
des somers daert Got iont den val.

Iont komt van *jonnen*, dat thans *gonnen* of *gunnen* is. Ook v. Duyse bl. 204 heeft het spreekwoord zoo. Men leest bij hem:

Te winter regent het overal,
Des zomers, daer God jont den val.

Verder vindt men de beide jaargetijden niet genoemd. Zoo in *Motz* bl. 46: *Daer god wilt daer reghenet.*

Bij De Brune bl. 152 komt het zelfstandig naamwoord *regen* in plaats van het werkwoord van dien naam. Zoo staat er:

Den reghen valt,
Daer 't God ghevalt.

Ook Willems I. 18 heeft:

De regen valt,
Waer 't God gevalt.

bl. 241. *aanw.* 33.

Dien God bewaart, die is wel bewaard. Zoo bij Martinet 50, in *Magazijn* 76, *Verz.* 8, bij Koning bl. 21, Modderman bl. 70 en v. Sandwijk 41.

In *Fakkel* bl. 192 wordt het spreekwoord daardoor sterker van uitdrukking, dat alle andere personen, dan die het spreekwoord noemt, bepaaldelijk worden uitgesloten. Er staat: *Alleen hij, die God bewaart, is wel bewaard.*

Gruterus III. bl. 129 neemt de *zaak* voor den *persoon;* ofschoon uit zijn bijgevoegd naïeve slot blijkt, dat de toepassing allereerst op *personen* plaats vindt. Zoo zegt hij: *Dat God bewaart is wel bewaart; als arme luy kinderen.*

Op *Campen* bl. 1, bij Sancho-Pança bl. 38 en op 26 *Oct.* 53 komt het spreekwoord mede zoo voor, doch zonder het genoemde slot. Zoo leest men: *Wat Godt bewaert, is wel bewaert.*

Op 6 *Dec.*, bij Gruterus I. bl. 99, Willems I. 3 en v. Duyse bl. 201 wordt *bewaren* door *behoeden* vervangen. Men vindt er: *Die God behoet, is wel behoet.*

bl. 241. *aanw.* 34.

Dien God bezoekt, die is zelden rijk in koeijen.

In *Prov. seriosa* bl. 16 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *die god verleeft is selden koesalich.* Wat het oude werkwoord *verleven* eigenlijk beteekent, is niet met juistheid op te geven; het overeenkomende Latijnsche spreekwoord, dat *tentor* heeft, en bij ons in *tenteeren* voortleeft, doet echter aan *beproeven* of *bezoeken* denken. *Koe-zalig* is *rijk in koeyen*, gelijk *ramp-zalig* nog *rijk in rampen* is. Ook bij Hoffmann 267 heeft men: *Die god verleeft, wort selden coesalich*, en op *Delf* bl. 16 staat mede: *die gode verleeft wort selden coe salich.*

bl. 242. *aanw.* 4. (Zie ook bl. LXXVI.)

Eén God, Eén pot. Zoo bij Gruterus I. bl. 102 aldus:

Een God,
een pot.

Ook in 't *Mergh* bl. 28 en bij v. Duyse bl. 206 staat:

't Is een God
een pot.

Bij De Brune bl. 35 vindt men, behalve *geen pot*, mede *geen mensch* opgenomen. Zoo zegt hij:

Wy leven al by eenen God
Niet by een mensch, of eenen pot.

Bij Gruterus II. bl. 141 en in 't *Mergh* bl. 17 staat de volgorde juist andersom. Zoo lezen wij:

Een pot,
een God.

Gheurtz bl. 16 heeft: *Een gat een pot.* Men kan hier wel als zeker stellen, dat *gat* voor *God* eene schrijffout zal zijn.

bl. XXXIX. kol. 1. *aanw.* 10.

God is geene wel.

Gheurtz bl. 25 heeft: *Godt en is geen wael. Wael* = *waal* voor *wel* als dialectverschil is geene zeldzaamheid. Eene *wel* stopt men, waardoor hare vloeying ophoudt, en met deze hare verwoestende werking. Wellicht ook geldt *waal* hier voor *wiel* of *diepte*, anders *draaikolk*, van *walen*, *wielen*, dat is: *draayen.*

bl. 243. *aanw.* 34. (Zie ook bl. LXXVI.)

God wreekt, Daar Hij niet (of: *Eer Hij*) *spreekt.*

God wreekt, Daar Hij niet spreekt. Zoo bij Tuinman I. *nal.* bl. 35, Martinet 60, in *Magazijn* II. bl. 80, bij Koning bl. 22 en v. Sandwijk 44. Ook bij Zegerus bl. 28, Gruterus II. bl. 146, Cats bl. 460, in 't *Mergh* bl. 21, *Sel. Prov.* bl. 236 en *Adag. quædam* bl. 29 staat:

Godt wreect
daer hy niet en spreect.

Nog vindt men op *Campen* bl. 95 en bij Meijer bl. 44 het spreekwoord aldus voorgesteld: *Godt die wreckt al, al en spreckt hy niet. Wrekken* en *sprekken* voor *wreken* en *spreken* zijn vormen, die menigmaal voorkomen.

De Brune bl. 350 doet *wreken* door *straffen* voorafgaan. Zoo zegt hij:

God straft en vvreect,
Als hy oock dickwils niet en spreect.

Ook Willems I. 6 heeft het zoo. Bij hem leest men:

God straft en wreekt,
Waer hy niet spreekt.

God wreekt, Eer Hij spreekt. Zoo bij Sartorius *sec.* VII. 13.

In *Prov. seriosa* bl. 22 treft men eene andere lezing aan. Daar staat: *god wreect al ist lanck.* Bij *al is het lang* moet verstaan worden: *al is het lang daarna.* Zoo ook leest men bij Hoffmann 358: *God wrict, al ist lanc. Wrikt* is een dialectvorm van *wreekt.* Op *Delf* bl. 21 vindt men mede: *God wreect al eest lanck.* De uitdrukking *eest* voor *is het* was vroeger niet ongewoon.

Alleen in vorm, maar geenszins in beteekenis van de vorige opgave verschillende, zegt Gheurtz bl. 25: *Godt wreect al beydt hy lange. Beiden* is *vertoeven* of *wachten.*

bl. 243. *aanw.* 41. (Zie ook bl. LXXVI en II. bl. XII.)

Hand aan den ploeg, zoo zal 't God vorderen. Zoo bij Cats bl. 475.

In *Sel. Prov.* bl. 161 leest men: *Handt aen de ploech so salt Godt voorderen. Voorderen*, als bedrijvend werkwoord, beteekende voorheen *bevorderen.*

Ook De Brune bl. 136 heeft, met eene kleine uitbreiding, het spreekwoord op dezelfde wijze. Hij zegt:

Hand aen de ploegh, met blyde moed,
God zal dan voord'ren, wat ghy doet.

Voor *vorderen* heeft Bogaert bl. 100 *zegenen.* Hij zegt: *Hand aen de ploeg, zoo zal 't God zegenen.*

Bij het eerste gedeelte van het spreekwoord het werkwoord *slaan* gevoegd, terwijl het laatste gedeelte achterwege blijft, zoo wordt het vervolgens opgegeven. Sartorius *sec.* III. 55 doet dat aldus: *Men moet de handt aen de ploech slaen*, en v. Eijk III. bl. 24 op deze wijze: *Men moet de handen maar aan den ploeg slaan.*

V. Alkemade bl. 80 versterkt de uitdrukking door de bijvoeging van het woord *eigen.* Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Elk moet de hand aan syn eigen ploeg slaan.*

V. Eijk bl. 11 drukt het spreekwoord onbepaald uit. Hij heeft: *zijne hand aan den ploeg slaan.* Ook Schaberg bl. 66, 71 doet dat. Hij zegt: *de hand aan den ploeg slaa*".

Modderman bl. 67 heeft het spreekwoord op deze wijze:

Geen betere artsenij voor rampen, die ons kwellen,
Als handen aan den ploeg, om zaken te herstellen.

De Brune bl. 135 zegt:

Hand aen de ploegh,
Zoo ist ghenoegh.

In *Adag. quædam* bl. 5 en *Adag. Thesaurus* bl. 8 staat:

Als u Godt gesontheijt geeft en verstant,
aerbeijt dan, en neemt de ploegh by d'hant.

Eindelijk vindt men bij Sartorius *sec.* VII. 50: *Ick moet altijdt in de ploegh.*

bl. 244. *aanw.* 1.

Het is kwaad, met God te spotten; want Hij kan wel wenken. Zoo op *Delf* bl. 43 aldus: *tes quaet met god te spotten want hi can wel wencken.*

Ook Hoffmann 727 zegt: *Tis quaet, mit god spotten, want hi can wael wenken. Wael*, dat reeds meermalen voorkwam, zal ook hier voor de vroeger zeer gewone uitspraak van ons *wel* gehouden moeten worden.

In *Prov. seriosa* bl. 44 wordt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord gevonden. Zoo staat er: *tis quaet met god te spotten.*

bl. 244. *aanw.* 37.

Ik stal het leer, en geef de schoenen om Godswil.

Het spreekwoord wordt door alle verzamelaars verkeerd begrepen, en op *stelen* in plaats van *stallen*, dat is: *uitstallen* of *te koop stellen*, toegepast.

Tuinman I. bl. 135 zegt: *Hy stal het leêr, en gaf de schoenen om Gods wil.* Was het spreekwoord goed verstaan, dan moest er *stalde* in plaats van *stal* gestaan hebben, of *stalt*, indien men *gaf* in *geeft* verandert. Wil men dus de dubbelzinnigheid behouden, waarvan de spreekwoorden zoo menig voorbeeld geven, dan dient men het werkwoord in den eersten persoon van den tegenwoordigen tijd te schrijven.

Op *Schoen* bl. 222 leest men: *hiet ik niet Sint Crispijn het leer steelen en de schoenen om Gods wil geven.* Hier komt meteen de dief uit; maar er is geen de minste grond, om den looyer *Sint Crispijn* van diefstal te beschuldigen.

Ook Bogaert bl. 108 heeft aan diefstal gedacht, en in zijne fictie dien mede op *Sint Crispijn* als dief overgebracht. Zoo heeft hij: *Beter deed s. Krispyn, want hy stal het leer en gaf de schoenen om Gods wil.*

bl. 246. *aanw.* 13.

Beveel het eigen goed den trage niet.

In *Prov. seriosa* bl. 47 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *selfs goet en beuelet den trage niet*, bij Hoffmann 788 op deze wijze: *Selfs goet en bevele den traghen niet*, en op *Delf* bl. 47 als volgt: *zelues goet eñ beueel den traghen niet.* Het is opmerkelijk en toevallig, dat van een zelfde spreekwoord uit eene eensluidende verzameling, het werkwoord *bevelen* bij drie verschillende drukkers op drie onderscheiden wijzen: *bevelet*, *bevele* en *beveel* voorkomt. Opmerkelijk mag het genoemd worden, omdat het tot drie verschillende voorstellingen van een zelfde spreekwoord leiden kan, en wel door den verhalenden, voorwaardelijken en wenschenden woordvorm. Kan dit denkbeeld, volgens onze tegenwoordige constructie, opgaan, toevallig mag men 't dan heeten, dat een zelfde handschrift of afschrift er van in een zelfden tijd tot driederlei opvattingen aanleiding geeft, zeker zonder dat men zulks wilde of bedoelde. De laatste der drie constructiën zal wel de eenig ware zijn.

bl. 246. *aanw.* 16.

De goederen, die de heeren verdienen, zijn goedkoop, maar duur, die men hun gunt.

Op *Campen* bl. 35 en bij Meijer bl. 17 komt het spreekwoord aldus voor: *Der Heeren gueder sijnt niet dier, die sie verdienen, mer dier diemen sie gand. Gueder* is een Hoogduitsche meervoudsvorm voor *goederen*; *dier* is een dialectverschil met *duur*; *gand* komt van *gunnen*, en is eveneens verschil van uitspraak. Het naïeve van het spreekwoord zit in de tegenoverstelling van *verdienen* en *gunnen*. Meijer verklaart *dier* door „*duur*, *dierbaar* en *kostbaar*." Meent hij, dat de drie vertolkingen van dat ééne woord elk afzonderlijk kunnen genomen worden, dan had bij *of* en niet *en* moeten schrijven; terwijl *dierbaar* eene geheel andere beteekenis heeft dan *duur* en *kostbaar*, en hier zeer zeker vervallen moet.

bl. 247. *aanw.* 6. (Zie ook II. bl. XII.)

Goed Maakt moed. Zoo bij Servilius bl. 228, op *Campen* bl. 7, 9 *Oct.*, bij Gruterus I. bl. 106, Cats bl. 459, Sartorius *tert.* VIII. 31, v. Alkemade bl. 159 en Rabener bl. 172-181.

In *Adag. quædam* bl. 28 en *Adag. Thesaurus* bl. 29 staat:

Goet
maecht moet.

Met *maecht* zal men wel *maeckt* meenen; de verwisseling der letters *h* en *k* heeft meermalen plaats.

Idinau bl. 230 heeft:

Het goedt,
maeckt den moedt.

De Brune bl. 142 voegt aan het spreekwoord een ander toe. Hij zegt:

Goed
maeckt moed,

Vol
maeckt dol.

Zegerus bl. 64 doet evenzoo, maar in tegenovergestelde volgorde:

Vol
maect dol,
goet
maect moet.

Zoo mede Servilius bl. 79ᵛ:

Vol
maket dol,
Goet
maket moet.

Maket is eene zamentrekking van *maakt het.*

In *Adag. quædam* bl. 30 wordt aan het spreekwoord eene zeer groote uitbreiding gegeven, waardoor men in eene aaneenschakeling van niet minder dan negen vergelijkende stellingen van kwaad tot erger komt, en toch eindelijk nog een goed slot vindt; daar de beide laatste vergelijkende stellingen den verdoolde terechtbrengen: deemoedig betreedt hij weder het goede pad. Zoo wordt dit kettingspreekwoord opgegeven: *Goet maeckt moedt, moedt maeckt over-moedt, over-moedt maeckt den hooghenmoedt, hoogh moedt maeckt neijt, neijt maeckt den streijt, den streijt maeckt de onvrede, onvrede maeckt aermoede, aermoede maeckt oodtmoedt, en oodtmoedt is der zielen goet.*

bl. 247. *aanw.* 14.

Het goed is gegaan, gelijk het gekomen is.

Slechts een paar maal vindt men van het *goed* gewaggemaakt, nl. op *Campen* bl. 4 en bij Meijer bl. 3, en wel onder deze bewoordingen: *Tguedt is vaeren ende coemen. Varen* had van ouds meer algemeen (en in sommige provinciën onzes vaderlands, bepaaldelijk in Gelderland, is dit nog het geval) de beteekenis van *vertrekken. Varen* beteekent hier *gevaren*, en *coemen* = *komen* zegt zooveel als *gekomen:* het voorgevoegde *ge* bij de verleden deelwoorden werd vroeger meermalen weggelaten. Zoo krijgt het spreekwoord gelijken zin met de opgave. Het kan echter ook zijn, dat er van *varen* en *komen*, en niet van *gevaren* en *gekomen* sprake is; *het goed is varen en komen* zal dan willen zeggen: *het goed is onzeker.*

Verder wordt door de verzamelaars het *goed* niet genoemd, maar als bekend verondersteld. Zoo bij Servilius bl. 286, 287ᵛ en Sartorius *pr.* VIII. 49: *Het gaet, so het ghecomen is*, op *Campen* bl. 18: *Ghelijck alst ghecomen is, soe gaedet weder hen*, en bij Sartorius *pr.* VIII. 47: *'t Is gegaen soo 't gekomen was.*

De Brune bl. 448 past het spreekwoord niet uitsluitend op *zaken*, maar mede op *personen* toe. Zoo leest men bij hem:

Al wat oyt een beghinssel nam,
't Gaet alles heen, van daer het quam.

Bij v. d. Venne bl. 91 vindt men nog een verklarend toevoegsel. Hij zegt:

Het gaet soo 't quam:
Wat gaf dat nam.

Voor *gaan* heeft De Brune bl. 162 *wegnemen.* Zoo staat er bij hem:

Alst is ghecomen,
Ist wegh ghenomen.

bl. 247. *aanw.* 17.

Het goed trekt het goed.

Gruterus III. bl. 149 heeft: *t' Goet trect te goede. Te* is *tot* of *naar het;* waarlijk zeer eigenaardig gezegd.

Bij Meijer bl. 102 vindt men: *Deen goet wint dandere; tgoed treckt te goede.* Van bl. 67 tot het einde kan ik Meijer niet beoordeelen; maar in de 64 eerste bladzijden, waar ik hem kan nagaan, is hij mij verre van naauwkeurig voorgekomen. Dit doet mij vermoeden, dat *Deen goet wint dandere* een afzonderlijk spreekwoord is, dat hij met een ander toteen smeedde, gelijk mede, dat hij *wint* foutief voor *vint* geschreven heeft; want dan vind ik het spreekwoord bij Gruterus III. bl. 141, die zegt: *d'Een goet vind d'ander.* Dan behoort ook het spreekwoord op GOEDE, en niet op GOED te staan, waarom ik dáár opnam: *De eene goede vindt den anderen*, terwijl ik Gruterus en Meijer beide in de aanwijzing heb opgenomen. Ik meld dat, omdat ik mij in mijn oordeel over Meijer hier kan vergissen. De gelukkige, die Goedthals kan inzien, kan 't beoordeelen; mij is dat tot heden niet mogen gelukken. Het eenige bestaande exemplaar, voor zoo ver ik weet, is in handen van Professor Serrure te Gent (Professor Meijer heeft mij indertijd medegedeeld, dat hij het zijn' ouden leerling, op zijn verzoek, afstond), en die kan niet besluiten, het mij ter inzage te leenen.

bl. 248. *aanw.* 12.

Meer goed dan tijd.

Gruterus III. bl. 158 geeft de spreekwijze aldus op: *Meer goets dan tyts. Goeds* en *tijds* waren vroeger zeer gewone tweede naamvals vormen, die thans minder voorkomen. Wij zeggen evenwel nog: *veel gelds.*

Meijer bl. 84 zegt: *Niet voor wel doen, meer goets dan tyts.* Het zijn twee spreekwijzen, die Meijer heeft doen zamenvloeyen.

bl. 248. *aanw.* 14.

Men kan wel goed goed te veel koopen.

Gruterus III. bl. 159 vermeldt het spreekwoord op deze wijze: *Men mach wel goed goet te veel koopen. Mogen* voor *kunnen* te bezigen, was vroeger niet vreemd. Het Fransch doet dit somwijlen nog.

bl. 248. *aanw.* 17.

Met oorlof neem ik dat naar mij toe (of: *neem ik wel al uw goed*).

Met oorlof neem ik dat naar mij toe. Zoo op *Campen* bl. 65: *Met oorlof, neem ick dat nae my.*

Met oorlof neem ik wel al uw goed. Zoo op *Campen* bl. 65 op deze wijze: *Met oerlof, neem ick wel al v guet.*

Tuinman I. bl. 231 heeft het spreekwoord nog al eenigszins doen besnoeyen, daar hij enkel zegt: *met oorlof.* Op dezelfde bladzijde heeft hij mede: *Met verlof.* De woorden *oorlof* en *verlof* beteekenen hetzelfde, nl. *vrijheid.*

Tuinman I. bl. 68 heeft nog: *Met verlof, een wever.*

bl. 248. *aanw.* 19.

Of meerder goed, Of minder moed. Zoo bij Cats bl. 502.

De Brune bl. 42 heeft het spreekwoord op deze wijze:

Hy hoorde t'hebben meerder goed,
Of wel te hebben minder moed.

Nog vindt men het spreekwoord bij De Brune bl. 360 aldus:

Hy moest of hebben meerder goed,
Of hebben niet zoo grooten moed.

Cats bl. 470 zegt hetzelfde, maar in omgekeerde volgorde:

Of minder moets;
Of meerder goets.

Moeds en *goeds* zijn tweede naamvals vormen.

Servilius bl. 228 geeft het spreekwoord als volgt: *Tis schade dz hy niet meer goets oft min moets en heuet.*

bl. 248. *aanw.* 25. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII.)

Tusschen mal en vroed Wint men 't meeste goed. Zoo bij Tuinman I. bl. 135. In *Sel. Prov.* bl. 174 staat mede:

Tusschen mal, en tusschen vroet
Wintmen wel het meeste goet.

Ook op 8 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 120 vindt men het spreekwoord op dezelfde wijze, maar *meeste* wordt weggelaten. Zoo staat er:

Tusschen mal en vroed,
wintmen 't ghoed.

Cats bl. 503 heeft eene verklarende omschrijving vooraf. Zoo zegt hij:

Al te wijs kan niet beginnen,
Al te geck kan niet versinnen;
Tusschen mal, en tusschen vroet,
Wint men wel het meeste goet.

Ook v. Alkemade bl. 99 heeft het spreekwoord op gelijke wijze. Zoo leest men:

Al te wys kan niet beginnen:
Al te gek niet verzinnen:
Tussen mal en tussen vroed:
Wint meenig man zyn goed.

In 't *Mergh* bl. 47 vindt men hetzelfde; maar door 't weglaten van het lidwoord vóór *goed*, wordt dat woord van zelfstandig naamwoord tot bijwoord gemaakt, — ofschoon men 't ook evenzoo verstaan kan, als stond er het lidwoord. Er wordt gezegd:

Al te wijs kan niet beginnen,
al te sot kan niet versinnen,
maer tusschen mal en vroet,
soo wintmen goed.

Cats bl. 431 geeft het spreekwoord nog aldus op:

Al te wijs kan niet beginnen,
Al te sot kan niet versinnen;
Daerom tusschen wijs en vroet
Wint men wel het meeste goet.

Het laatste *wijs* zal eene drukfout zijn voor *mal.*

Bogaert bl. 97 zegt: *Tusschen zot en bot wint men het meest.* Indien *zot* of *bot* niet bij vergissing voor een woord van tegenovergestelde beteekenis is genomen, en men dus aan geene misstelling denken moet, gelijk ik meen, dat 't geval is, dan zal men willen zeggen, dat *Hans door zijne domheid voortkomt.*

In plaats van het spreekwoord op het *winnen van 't goed* toe te passen, vestigt v. Moerbeek bl. 267 de aandacht op den *mensch*, en teekent ons alzoo een der halve of heele sloven, wiens bemoeyingen ter verkrijging van het goed met recht moeilijk eenig goeds verwachten doen. Zoo geeft hij 't spreekwoord op: *Hy is tusschen mal en vroed.*

bl. 248. *aanw.* 32. (Zie ook bl. LXXVII.)

Ver van huis (of: *van zijn goed*), *digt bij zijne schade.*

Ver van huis, digt bij zijne schade. Zoo bij Wassenbergh bl. 88, Hoeufft XVIII, v. d. Hulst bl. 8, 18, Scheltema II. bl. 42 en in *Vrijmoedige* bl. 79. Ook bij Gruterus II. bl. 165 en in 't *Mergh* bl. 41 leest men: *Verre van huys, naaby zyn schade,* bij Gruterus III. bl. 139:

Die verre van huys gaat,
naadert zyn schaad,

bij Meijer bl. 92: *Die verre van huys gaet, comt naerder syne schade*, bij v. Waesberge *Geld* bl. 167: *ver van huis is digtst bij zijn schade*, en bij Modderman bl. 49: *hij, die ver van huis is, is digt bij zijn schade.*

Ver van zijn goed, digt bij zijne schade. Zoo bij De Brune bl. 86 aldus:

Een man die verr' is van zijn goed,
Na by zijn schade wezen moet,

in *Sel. Prov.* bl. 204 en bij Sartorius *tert.* IX. 3 op deze wijze: *Verre van syn goet, naer by syn*

schaede, bij Sartorius *pr.* II. 62 en Tuinman I. bl. 164 onder deze woorden: *Die verr' is van sijn goet, is na by sijn schade*, en bij Scheltema II. bl. 42 als volgt: *Hoe verder van zijn goed, hoe nader bij zijne schade.*

Everts bl. 231 zegt: *wijl hij zelf ver van zijn goed bleef, was hij digt bij zijne schade.*

Verder voegt men de reden waarom? aan 't spreekwoord toe. Zoo doet Cats bl. 502 op deze wijze:

Ver van sijn goet, naby sijn schade:
Want hoe men haest, men komt te spade,

en in 't *Mergh* bl. 57 wordt dat gedaan als volgt:

Ver van zijn goed nae by zijn schaede,
hoemen sich ylt men komt te spaede.

Eindelijk wordt het *van huis* of *van zijn goed zijn* door *van de hand zijn* aangeduid. Zoo op *Campen* bl. 9. Daar leest men: *Wie veer vander handt is, die is nae by sijn schade.*

bl. 248. *aanw.* 34.

Waren de goederen dezer wereld gemeen, Zoo werd de hel te kleen.

Gruterus III. bl. 154 geeft het spreekwoord aldus:

Is t' goet der werelt niet gemein,
zo werd de Helle te klein,

en Meijer bl. 97 op deze wijze:

Is tgoet van der werelt niet ghemeene,
so wert dhelle te cleene.

Bij *is* dient men het woordje *omdat* vooraf te laten gaan, en *zoo* zal in den zin van *dan* moeten verstaan worden. Het eerste heeft bij de uitdrukkingen der ouden menigmaal plaats, die het redegevend voegwoord kortheidshalve maar weglieten, — en het laatste is in onze dagen nog geene zeldzaamheid. Neemt men dit niet aan, dan moet het woordje *niet* worden geschrapt. Om toch aan te nemen, dat men zoude bedoelen: „als de goederen ongelijk verdeeld zijn, steelt de een van den ander, wat niet plaats heeft, als alles gemeen is," komt men tot eene gedrochtelijke stelling, of — men moet zich Nederland als het oude Sparta voorstellen; en wie doet dat! het is immers niet waar?

bl. 249. *aanw.* 13.

Die met den goede omgaat, verbetert zich gaarne.

In *Prov. seriosa* bl. 14 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *die mitten goeden ommegaet wort gheerne ghebetert*, bij Hoffmann 230 op deze wijze: *Die mitten goeden omgaet, wordes gherne ghebetert*, en op *Delf* bl. 14 als volgt: *Die metten goeden omme gaet wort des geerne ghebetert.*

Vervolgens wordt het woordje *gaarne* weggelaten; maar daardoor het *beteren*, dat wij thans *verbeteren* zouden schrijven, onafhankelijk van den persoon gemaakt, en als zeker gesteld. Zoo bij Zegerus bl. 35, Gruterus II. bl. 148 en in 't *Mergh* bl. 23, waar men leest: *Hy betert hem seer die mz den goeden om gaet. Mz* is eene verkorte schrijfwijze voor *met.*

De Brune bl. 344 drukt dat op deze wijze uit:

Die met de goe' verkeeren zal,
Zal wezen haest van dat ghetal.

bl. 249. *aanw.* 26. (Zie ook II. bl. XII.)

Men kan een gewillig paard (of: *den goede*) *te veel vergen.*

Men kan een gewillig paard te veel vergen. Zoo bij Tuinman II. bl. 173.

Met *zal* voor *kan*, en dus in ontkennenden zin, vindt men het spreekwoord op 26 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 123: *Willighe paarden salmen niet te veel verghen.*

Op *Campen* bl. 82 leest men: *Men sal willighe Peerden niets te veele an verghen.* Bij het werkwoord *vergen* schijnen de ouden nog een *aanvergen* bezeten te hebben, gelijk wij bij *porren* nog een *aanporren* hebben.

Tuinman I. bl. 161 heeft *moet: Men moet een gewillig paard niet al te veel vergen.*

Nog wordt het spreekwoord onbepaald opgegeven. Zoo door Tuinman I. bl. 357: *zonder gewillige paarden te veel te vergen.*

Voor *vergen* komt *vermoeyen.* Zoo in *Prov. seriosa* bl. 31: *men sal willighe paerden niet te seer vermoeyden.*

Verder schrijft men *vermoeden* voor *vermoeyen*, wat vroeger zeer gewoon was. Zoo bij Hoffmann 510: *Men sal die willighe peerde niet seer vermoeden*, op *Delf* bl. 31: *men sal die willeghe paerden niet seer vermoeden*, en bij Gruterus III. bl. 160: *Men zal een gewillich peerd niet te zeer vermoeden.*

Nog spreekt men van *overrijden.* Zoo doet Cats bl. 457 en Richardson bl. 33 aldus: *Een willigh paert en moet men niet overrijden*, Cats bl. 492 op deze wijze: *Een willigh paert dient niet overreden*, en De Brune bl. 80 als volgt:

Een willigh peerd dat moetmen mijden,
En niet moed-willens over-rijden.

Ook zegt De Brune bl. 48:

Men moet een peerd niet meer doen trecken,
Als al zijn krachten konnen strecken.

Men kan den goede te veel vergen. Zoo bij Tuinman I. bl. 275 aldus: *Men kan goede lieden wel te veel vergen.*

Met *mogen* voor *kunnen*, vroeger eene zeer gewone zaak, komt het spreekwoord voor op 13 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 114: *Men magh de goede wel te veel verghen.*

Gheurtz bl. 48 heeft *zal* voor *kan*, en alzoo met eene ontkenning: *Men sal die willighen niet te veel verghen.*

Bij v. Alkemade bl. 179 wordt *moeten* vermeld:

Men moet de goede niet te veel vergen.

Sartorius *tert.* X. 94 spreekt van *behooren: Men behoort den goeden niet al te veel te vergen.*

Nog vindt men het spreekwoord onbepaald opgegeven. Zoo bij Sartorius *pr.* VI. 30: *Den goeden al te veel vergen.*

Op 9 *Junij* 53 wordt *eischen* in de plaats van *vergen* gebracht: *Men kan van de goeden wel te veel eischen.*

Eindelijk spreekt Zegerus bl. 42 van *porren*, dat is: *aanzetten, aandrijven.* Zoo staat er: *Men sal den goeden niet te veel porren.*

bl. 250. *aanw.* 7.

Die het goede ziet, en het kwade neemt, is zelf oorzaak zijner schade. Zoo bij De Brune bl. 113 op deze wijze:

Die 't goede ziet, en neemt het quaed,
Is zot, en oorzaeck van zijn schaed.

In *Motz* bl. 69 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld: *Die tgoet siet ende tquaet neempt die doet al wetens als een dwaes.*

bl. 250. *aanw.* 18.

Het gedwongen goede is onwaard.

Gruterus III. bl. 147 geeft het spreekwoord aldus op: *Genood goet is onweird. Genood* staat hier in den zin van *gedwongen* of *opgedrongen*, gelijk men *noodigen* vroeger meermalen als *dwingen* of *opdringen* deed voorkomen. *Onweird* is eene andere uitspraak van *onwaard*, en *onwaard* beteekent *veracht.* Vroeger gebruikte men ook het werkwoord *veronwaarden* in den zin van *verachten.*

bl. 250. *aanw.* 37.

Hij ziet het voor goed aan.

Sartorius *pr.* VI. 14 drukt het spreekwoord onbepaald uit, en bindt er eene andere evenzoo gestelde uitdrukking als ter verklaring aan vast. Zoo zegt hij: *Voor goet aensien, Schoon schouwen.* Daar *schouwen* in 't algemeen *schatten, achten* is geworden, kan het aan verschillende bedrijven ontleend zijn.

Juist het tegenovergestelde van de spreekwijze, geheel en al op dezelfde wijze gevormd, vindt men bij Sartorius *pr.* VI. 15. Zoo staat er: *Niet voor goet aensien, Vuyl schouwen.*

bl. 250. *aanw.* 55.

Wie mogt dat niet, ik nam het ook aan, als het mij ten goede mogt komen.

Op *Campen* bl. 22 wordt het spreekwoord op deze wijze voorgesteld: *Ey wie mochte dat niet? Ick naeme dat oeck an, wannet my soe guedt mucht worden. Wannet* is eene zamentrekking van *wanneer het:* men schreef nl. *wan* voor *wanneer.* Onze dichters zeggen nog *wen*, en in het Engelsch heeft men *when. Mucht* is eene andere uitspraak van *mocht.*

Meijer bl. 11 laat het eerste gedeelte van het spreekwoord, de vraag behelzende, weg. Zoo leest men bij hem: *Ick naeme dat oeck an, wannet my soe guedt mucht worden.*

bl. 253. *aanw.* 2.

Die met gulden netten visschen, Zullen zeker nimmer missen. Zoo bij De Brune bl. 71 op deze wijze:

Die met gulde netten vissen,
Die en zullen nimmers missen.

Servilius bl. 197 heeft het laatste gedeelte van het spreekwoord niet; terwijl hij daarenboven eene onbepaalde uitdrukking geeft. Zoo zegt hij: *Met eenen gouden net visschen.*

Bij Gruterus II. bl. 153 en in 't *Mergh* bl. 29 vindt men, dat dit *zorglijk* is. Zoo staat er: *t' Is sorglyc met een gouwe net vischen.*

bl. 253. *aanw.* 9. (Zie ook II. bl. XII.)

Een koets vol gouds, een kar vol steens, Dat zal hiernamaals zijn al eens.

Cats bl. 546 heeft:

Een koets vol gout, een kar vol steens,
Dat sal hier namaels zijn alleens.

Alleens is eene zamentrekking van *al eens*, evenals *alleen* van *al een.*

In 't *Mergh* bl. 50 wordt gezegd:

Een kouts vol goud een karr' vol steens,
dat sal hier naemaels zijn alleens.

Kouts = *kous* behoeft geene drukfout te zijn: *eene kous maken* geldt bij de zeelieden voor *geld met varen overwinnen*, en vandaar het spreekwoord: *Hij gaat naar Oost-Indië, om eene kous te maken.* Het zou echter wel kunnen zijn, dat er *koets* gemeend was; want *ou* vindt men wel meer voor *oe.* De druk van 1660 heeft werkelijk *koets.*

Gruterus III. bl. 143 heeft nog:

Een pont gouts, en eenen steen,
werden al geacht ten Oordele een.

bl. 253. *aanw.* 11.

Er komt geen muis in 't land, Of zij laat een' gouden tand (ook wel: *Er is geen muizen-tand, Of zij brengt goud in 't land*).

Er komt geen muis in 't land, Of zij laat een' gouden tand. Zoo bij Cats bl. 546 aldus:

Daer en quam noyt een muys in 't lant,
Of liet 'er wel een gouden tant,

bij v. Eijk III. bl. 8 op deze wijze:

Er komt geen muis in het land
of hij laat een' gouden tand,

en bij v. Hall II. bl. 2 als volgt:

De muis in 't land
Geeft een gouden tand.

Gruterus I. bl. 95 heeft *goud* tegen *zilver* ingewisseld. Hij zegt:

Daer quam nemmer muys int lant,
zy lieter een silvren tant.

Er is geen muizen-tand, Of zij brengt goud in 't land. Zoo bij v. Hall II. bl. 2 op deze wijze:

De muizentand
Geeft goud in 't land.

De verzamelaar zegt, dat de andere lezing van het spreekwoord „minder goed" is. Deze is zeker duidelijker of liever begrijpelijker; maar het verdient toch opmerking, dat de andere en vroegere verzamelaars alleen die „minder goed"-gekeurde lezing vermelden.

bl. 253. *aanw.* 16.

Het gelijkt erop als koper op goud.

Op *Campen* bl. 74 en bij Meijer bl. 34 staat: *Het siet euen daer tegen, als messinck tegen goldt. Messing* is *geel koper*, dat is: *rood koper* met half zooveel *zink. Daer tegen* = *daartegenover*, ter vergelijking geplaatst.

bl. 253. *aanw.* 19.

Het is nobel (of: *zuiver*) *goud.*

Het is nobel goud.

Sartorius *tert.* III. 35, IX. 48 geeft alleen de zaak op. Hij zegt: *Nobel goudt.*

Het is zuiver goud.

Servilius bl. 118 zegt: *Tis gepureert gout. Gepureerd* is *gezuiverd*, van het Fransche *épurer* of *purifier*, dat beide *reinigen*, *zuiveren* of *louteren* beteekent, en waarvan wij nog *puur*, in den zin van *zuiver*, *klaar* of *louter*, gebruiken.

Sancho-Pança bl. 57 heeft: *Zoo juist als goud. Juist* bezigen wij in den zin van *eveneens* of *netzoo*, en kan hier ook wel voor *zuiver* gelden. Nog zeggen wij: de *zuivere* waarde voor *juiste.*

bl. 254. *aanw.* 18.

Oud hout, Oud goud.

Gruterus III. bl. 165 heeft:

Oud haud,
oud gaud.

Haud en *gaud* voor *hout* en *goud* is volgens eene Hoogduitsche uitspraak. De spreekwijze zal waarschijnlijk willen zeggen: Oud hout is 't meeste geld waard.

bl. 256. *aanw.* 20.

Wind in den nacht Is water in de gracht.

Gruterus III. bl. 174 en Meijer bl. 79 geven het spreekwoord aldus op:

Wint op de nacht,
is borren inde gracht.

Op den nacht = *gedurende den nacht* gaat even goed als *op den dag*; thans zeggen wij: *in den nacht. Borren* is eene andere uitspraak van *born*, en dit, een letterkeer van *bron*, beteekent zooveel als *water*; nog zeggen wij *bronwel*, dat is: *waterwel.*

bl. 257. *aanw.* 7.

Maar eenen halven pais te maken; geen meerder leed of spijt dan niet gram worden. Zoo bij Meijer bl. 105 aldus: *Maer eenen haluen pays te maken, gheen meerder leedt oft spyt, dan niet gram werden.*

Gruterus III. bl. 146 heeft alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord. Hij zegt: *Geen meerder leet of spyt, dan niet gram werden.*

bl. LI. kol. 2. *aanw.* 3.

Hoe ruimer weide, hoe meer neiging naar gras.

Gheurtz bl. 40 geeft het spreekwoord op deze wijze op: *Hue ruymer weyde hue noper gras.* Van het werkwoord *nopen*, dat zooveel zegt als *aanmoedigen*, *aanzetten*, *aanporren*, is hier in *noper* een bijvoegelijk naamwoord in den vergrootenden trap gemaakt: *noper* zal dus zooveel willen zeggen als *meer aanzetting hebbend*, dat is: *grooter overhelling bezittend*, waarachter men dan, om er een goeden zin van te maken, het voorzetsel *naar* zal dienen te voegen. *Noper* zou echter ook eenvoudig *dichter*, dat is: *opeengedrongen* kunnen beteekenen.

bl. 258. *aanw.* 4.

Wanneer het paard te oud is, spant men het voor de kar, of slagt het voor de honden, en werpt het in het gras.

Op *Campen* bl. 15 staat: *Wanneer dat Peert toe oldt is, soe spannet ment in der karen, of slecht het voer die honden, ende in dat gras. Toe* is *te; karen* is *karren*, zonder dat de *r* verdubbeld is; *slecht* is *slacht*, naar een dialectverschil; terwijl *in dat gras* stilzwijgend een verachtelijk *smijten* houdt opgesloten.

bl. 258. *aanw.* 14. (Zie ook II. bl. XII.)

Op eenen goeden grond is het goed jokken, zei de man, en hij kittelde zijn wijf met een' greep. Zoo bij Tuinman I. bl. 305, op *Maart* 12 en bij (Folie I. 557).

Verder vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Zoo op 24 (of 25) *Mei* en bij Gruterus I. bl. 110 aldus: *'t Is ghoed jokken daar ghoed grond is*, en bij v. Alkemade bl. 19, 104 en Tuinman I. bl. 274 op deze wijze: *t' Is goed jokken, daar een goede grond is.*

Cats bl. 461 heeft een verzachtend toevoegsel. Zoo zegt hij:

't Is goet jocken daer goede gront is,
Maer maeckt het dat het niet te bont is.

Gheurtz bl. 13 heeft *gekken* voor *jokken.* Hij

geeft het spreekwoord aldus op: *Daer is guet gheoken daer guet grond is.*

bl. 258. *aanw.* 28.

Men moet dat met een greintje zout opnemen.

Men heeft bij dit spreekwoord *graantje* voor *greintje* gebruikt. Een *greintje* is eene kleine hoeveelheid, en in dien zin is hier ook *graantje* gemeend. Oudtijds gebruikte men wel *grein* voor *graan*. Zoo bij Tuinman I. bl. 11 als volgt: *Men moet dat met een graantje zouts opnemen*, en bij Bogaert bl. 92 op deze wijze: *Men moet alle zaken met een graentje zout opnemen.*

bl. 260. *aanw.* 19. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII.)

Dronken mond Spreekt 's harten grond. Zoo bij Löhr 5. Ook bij Witsen 127 leest men:

Een dronken mond
spreekt 's harten grond,

alsmede in *Veeteelt* bl. 130:

Een dronken mond
spreekt harten grond.

Verder schrijft men *hert* voor *hart*. Zoo doet Zegerus bl. 21:

Eenen droncken mont,
spreeckt tsherten gront,

Idinau bl. 124:

Den droncken mondt
spreeckt s'herten grondt,

Gruterus II. bl. 139 (in 't *Mergh* bl. 15 komt het spreekwoord evenzoo voor):

Dronken mont
spreeckt 's herten gront,

en Sartorius *pr.* VII. 83, v. Alkemade bl. 140 en Tuinman I. bl. 323:

Een droncken mont,
Spreeckt 's herten gront.

In *Adag. Thesaurus* bl. 25 komt mede voor:

Eenen droncken mondt
spreekt des herten gront.

Door *spreek* voor *spreekt* te schrijven, heeft het den schijn, alsof men in *Sel. Prov.* bl. 88 de zaak gebiedend wil voorstellen. Zoo staat er:

Droncken mondt
spreeck s'herten grondt.

In *Adag. quædam* bl. 22 wordt door 't bijvoegen van het woordje *dikwijls* de zaak min of meer twijfelachtig voorgesteld, althans niet als zeker opgegeven. Men leest er:

Een droncken mont
spreeckt dickwils des herten gront.

Nog wordt het spreekwoord in *Adag. quædam* bl. 64 aldus voorgesteld:

Uyt den droncken Mont
comt des Herten grondt,

en in *Adag. Thesaurus* bl. 4 op deze wijze:

Aen het spreken van den mondt,
Kont gij kennen s'herten grondt.

Bij Gheurtz bl. 16 vindt men *hertzen*. Hij zegt:

Een droncken mond
sprect shertzen grond.

Servilius bl. 173 spreekt mede van *hartzen*, en heeft *dol* in plaats van *dronken*. *Dol* is niet juist *dronken*, maar *onverstandig* of *onbedachtzaam*. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Een dollen mont,
seyt shartzen grondt.

bl. 260. *aanw.* 22.

Het is eene grondelooze wel.

Gheurtz bl. 18 zegt, terwijl hij de zaak slechts opgeeft: *Een grondeloose wael. Wael* voor *wel* te schrijven, is bij denzelfden verzamelaar reeds gebleken bij de behandeling van de spreekwijze: *God is geene wel.*

bl. 261. *aanw.* 17.

Tusschen lepel en mond Valt het sop te grond.

In *Motz* bl. 18 komt het spreekwoord op deze wijze voor: *Tusschen den mont ende den lepel compt dic groot beledt. Dic* voor *dikwijls* te schrijven, is geene zeldzaamheid. *Belet* is *hinderpaal*, *belemmering.*

bl. 261. *aanw.* 27. (Zie ook bl. LXXVII.)

Zoo gij geen roer hebt aan uw schip (of: *geen want hebt naar uw schip*), *Gij moet te grond of op een klip.*

Zoo gij geen roer hebt aan uw schip, Gij moet te grond of op een klip. Zoo in 't *Mergh* bl. 55.

Zoo gij geen want hebt naar uw schip, Gij moet te grond of op een klip. Zoo bij Cats bl. 480 en Willems VIII. 41 aldus:

Soo gy geen want hebt naer het schip,
Gy moet te grond', of op een klip,

en bij v. Eijk I. bl. 149 en Modderman bl. 105 op deze wijze: *Wie geen want heeft naar het schip, moet te gronde gaan, of op een klip vervallen.*

Bij v. Lennep bl. 257 komt het spreekwoord zonder het laatste der beide gevolgen voor. Zoo staat er: *Die geen want heeft naar het schip, moet te gronde gaan.*

Bogaert bl. 20 heeft *voor* in plaats van *naar*. Zoo zegt hij:

Zoo gy geen wand hebt voor uw schip,
Gy moet ten gronde of op een klip.

Verder wordt er van *roer* noch *want* gesproken, maar een *groot zeil* daarvoor in plaats gebracht; terwijl het *schip* als *klein* voorkomt. Zoo bij Cats bl. 458, in *Sel. Prov.* bl. 27 en bij Bogaert bl. 83 aldus:

Een groot seyl op een kleyn schip
Moet in de gront of op een klip,

en in *Sel. Prov.* bl. 138 en *Zeepl.* bl. 83-84 op deze wijze:

Een groot zeyl op een kleyn schip
Moet te grond of op een klip.

bl. 261. *aanw.* 28.

Hij vangt ook visch, die grondels vangt.

In *Prov. seriosa* bl. 25 leest men: *hi vanct oec visch die gronten vanct.* Het oude *gront*, waarvoor men ook *grondte* zei, is niets anders dan het tegenwoordige *grondel* of *grondeling.*

Hoffmann 407 heeft: *Hi vanct ooc vische, die een grunt vanct. Grunt* is alleen als dialectverschil van *gront* onderscheiden.

Op *Delf* bl. 24 vindt men het spreekwoord aldus: *hi vaet oec visch die gouie vaet. Vaen* is eene zamentrekking van *vangen*, vroeger niet ongewoon. *Govie* is afgeleid van het Latijnsche *gobio* (in het Fransch zegt men *govjon*), dat zooveel beteekent als *katvisch*, dus *gemeene visch.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat *grondelin* voor *grondel.* Het kan eene verbastering zijn van *grondeling* of ook wel het verkleinwoord *grondeltje;* want *lin* = *lijn* was vroeger de verkleinings-uitgang.

bl. 261. *aanw.* 30.

Al zijne schellingen zijn dertien grooten waard.

In *Motz* bl. 72 staat: *Sijnen schellinck doet derthien penningen.* Het Fransche spreekwoord heeft *sol* = *stuiver*, in plaats van *schelling.* Hoe nu de oude Fransche *stuiver* tot den *penning* stond, is mij onbekend, en daarom weet ik de *dertien penningen* niet te plaatsen. Neemt men de *penningen* voor *grooten*, zoo als ik het spreekwoord ken, dan heeft het zin; want een *schelling* is 12 *grooten:* de snoever neemt er 1 op een gewoon' mensch voor.

bl. 262. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII.)

Het is kwaad kersen eten met de grooten; want zij tasten naar de rijpste, en gooijen met de steenen.

Op *Campen* bl. 2 vindt men *heeren* voor *grooten* en *schieten* voor *gooyen.* Zoo leest men: *Mit Heeren is quaet kerssen te eten, want sy tasten nae die rijpsten, ende schieten mit die steenen.*

Bij Cats bl. 489 en in *Sel. Prov.* bl. 60 wordt van *groote heeren* gesproken; terwijl *kiezen* voor *tasten* alsmede *grootste* voor *rijpste* staat, en *schieten* weder voor *gooyen* in de plaats komt. Zoo staat er: *Met groote heeren is 't quaet kersen eten, sy kiesen de grootste en schieten met de steenen.*

Zoo ook bij De Brune bl. 341 en in *Adag. Thesaurus* bl. 62, waar daarenboven de geheele zaak voor eene *zotheid* en *vermetelheid* verklaard wordt, in plaats van ze blootweg een *kwaad* te noemen. Aldus leest men:

't Is zotheyd, en een zaeck vermeten,
Met groote heeren kerssen t'eten:
Zy kiezen eerst de grootst daer van,
En schieten met de steenen dan.

V. Alkemade bl. 132 en Tuinman II. bl. 116 hebben het spreekwoord mede zoo, alleen spreken zij van *beste* en niet van *grootste.* De eene zegt: *Met groote Heeren ist kwaad kerssen te eeten, zy kiezen de beste, en schieten met de steentjes*, en de andere: *'t Is quaad met groote heeren kerssen te eeten: want zy kiezen de beste, en schieten met de steenen.*

Verder is er van *tasten* of *kiezen*, noch naar de *rijpste*, noch naar de *grootste*, noch naar de *beste*, eenige sprake meer, als alleen inzooverre, dat Tuinman I. bl. 113 als verklaring opneemt: *want zy kiezen de grootste, en schieten met de steenen.* In het spreekwoord zelve zegt hij enkel: *'t Is niet goed, kerssen te eeten met groote Heeren.*

Het schieten met de steenen wordt overigens behouden. Zoo bij Tuinman bl. 66: *Gij, die kersen eet met Heeren, weet, zy schieten met den steen;* bij Gales bl. 42, die *pitten* voor *steenen* heeft: *het is kwaad kerssen eeten met groote Heeren, want zij schieten met de pitten;* bij Martinet 55, die van *smijten* spreekt: *Het is kwaad kersen te eten met de Grooten: zij smijten met de steenen;* bij v. d. Hulst bl. 13, die laat *gooyen: Het is kwaad kersen eten met de grooten, want zij gooijen met de steenen;* bij Modderman bl. 5, 115, die mede *gooyen* doet: *eet geen kersen met de grooten, zij gooijen met de steenen ligt*, en eindelijk bij v. Eijk III. bl. 46, die *werpen* heeft: *Met groote Heeren is kwaad kersen eten, zij werpen op 't laatst met de steenen.*

Ook Everts bl. 313 heeft het spreekwoord op gelijke wijze, zonder de *grooten*, de *heeren* of de *groote heeren* te noemen; uit zijn verhaal blijkt echter, dat hij een hunner bepaaldelijk bedoelt. Hij zegt: *zij waren bang met hem kersen te eten, wijl hij altoos met de steenen gooide.*

Door de volgende verzamelaars wordt alleen de zaak opgegeven, zonder van een *schieten*, *smijten*, *gooyen* of *werpen* met de *steenen* te gewagen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 40: *tis met heren quaet keersen eten*, bij Hoffmann 669: *Tis mit heren quaet kersen eten*, op *Delf* bl. 40 en bij v. Vloten bl. 369: *tes met heeren quaet kersen teeten*, bij Servilius bl. 73 en Sartorius *sec.* V. 86: *Tis quaet mz grooten heeren kersen eten*, bij Servilius bl. 282: *Met groten heren ist quaet kerssen eten*, bij Gheurtz bl. 49, in 't *Mergh* bl. 33 en bij Sartorius *pr.* IV. 48: *Met heeren is qvaet kerssen eeten*, bij Zegerus bl. 56,

op 14 *Aug.*, bij Gruterus I. bl. 111 en op 15 *Aug.* 53: *T'is quaet met heeren kersen eten*, bij Sartorius *pr.* VIII. 56: *'t Is quaet Kerssen met Heeren te eeten*, bij v. Alkemade bl. 4 en Gales bl. 12: *T'Is kwaat kerssen te eeten met groote Heeren*, en in *Euphonia* bl. 522: *het is kwaad kersen eten met de zoogenaamde groote heeren.*

Voor *kwaad* vindt men *niet goed.* Zoo op *Nov.* 28: *'t Is niet goed kersen met groote heeren te eeten.*

Door De Brune bl. 128 wordt niet opgegeven, dat de zaak *kwaad* is, ofschoon hij ze ontraadt. Hij zegt: *Wilt met gheen Heeren kerssen eten.*

Kerkhoven bl. 56 ontraadt het mede, en wijst daarbij op de gevolgen. Hij heeft: *eet* (*'t bekomt u slecht*) *nooit kersen met de grooten.*

Tuinman I. bl. 360 stelt de waaghalzen voor, als hij zegt: *die willen met groote Heeren kerssen eeten.*

Idinau bl. 60 heeft *krieken* voor *kersen.* Zoo zegt hij: *T'is quaet met groote heeren kriecken eten.*

In *Adag. quædam* bl. 14 en *Adag. Thesaurus* bl. 19 wordt daarenboven de onversaagde geteekend. Zoo staat er: *Die met Heeren kriecken Eet, vreest de steenen niet.*

De Brune bl. 200 spreekt van *krieken of peren*, en noemt de geheele zaak *zotheid.* Zoo heeft hij:

't Is zotheyd met de groote heeren,
Te eten kriecken, ofte peeren.

Bij Gruterus II. bl. 152 en in *'t Mergh* bl. 29 worden alleen de *peren* genoemd. Zoo staat er: *t'Is quaad met heeren peren eten, sy tasten na de rijpste.*

bl. 262. *aanw.* 11. (Zie ook bl. LXXVII.)

Die het kleine niet eert (of: *niet begeert*, ook wel: *keert*), *Is het groote niet weerd.*

Die het kleine niet eert, Is het groote niet weerd. Zoo bij De Wendt-Posthumus I. bl. 52.

Die het kleine niet begeert, Is het groote niet weerd. Zoo bij Tuinman I. bl. 126, 167, 258, II. bl. 114, *Verz.* 21, Sancho-Pança bl. 32, 39, Bogaert bl. 90 en 31 *Julij* 53.

Die het kleine keert, Is het groote niet weerd.

Gheurtz bl. 15 heeft *onweerd* in plaats van *niet weerd.* Zoo luidt het spreekwoord:

De cleyne keerdt
is tgroote onweerdt.

Het *keeren* heeft betrekking op *goede*, niet op *kwade* zaken. Daardoor wordt het spreekwoord van gelijke beteekenis bij het bezigen van *keeren*, als bij het gebruiken van *niet eeren* en *niet begeeren.*

In *Motz* bl. 69 wordt van *niet voeden* gesproken; men dacht daarbij dus aan het opkweeken van dieren. Zoo staat er: *Die tcleyn niet en voet, en sal nimmermeer tgroot hebben.*

Bij Cats bl. 503 vindt men: *niet letten.* Zoo leest men:

Soo gy op 't kleyntjen niet en let,
Het groote wort u los geset.

Cats bl. 503 en Willems III. 71 hebben *niet achten.* Zoo zeggen zij:

Wie wort 'er tot yets groots gebraght,
Die eerst het kleyntjen niet en acht?

Bij De Brune bl. 311 staat *niet in waarde hebben.* Op deze wijze geeft hij het spreekwoord op:

Die 't kleyne niet en heeft in waerd,
't Is zelden, dat hy rijckdom gaert.

Tuinman bl. 94 spreekt van *niet te rade houden.* Aldus luidt zijne opgave: *Houd gy het kleine niet te raade, gy zyt het groote dan niet waard.*

Alle verdere verzamelaars hebben *versmaden.* Op *Campen* bl. 10 staat: *Wye tcleyne versmaet, die en sal tgroote niet hebben;* terwijl men op 4 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 100, Sartorius *pr.* III. 47, in *Wijsheid* bl. 137 en bij v. Waesberge *Geld* bl. 171 leest: *Die 't kleyn versmaat, is 't groot niet waart*, en in *Euphonia* bl. 515 vindt: *die het kleine versmaden, en het groote dus niet waard zijn.*

V. Moerbeek bl. 271 heeft het mede zoo, maar verbindt er een ander spreekwoord aan vast. Zoo zegt hij: *Wie 't kleintje versmaadt, is 't groote niet waard: wie een' duit niet agt, zal nooit een' gulden bekomen.*

bl. 263. *aanw.* 12. (Zie ook II. bl. XII.)

Vroeg hengst, vroeg guil. Zoo op 5 *Febr.*, bij Gruterus I. bl. 121, Cats bl. 413, 444, 453, De Brune bl. 482, v. Alkemade bl. 34, 118 en Tuinman I. bl. 161, II. bl. 8. *Vroeg* met *ue* gespeld, zoo vindt men het mede bij Gheurtz bl. 71. Er staat: *Vruech hengst vruech guyl.*

In *'t Mergh* bl. 57 gaat een ander spreekwoord vooraf, daarmede op deze wijze verbonden:

Vroegh valck, vroegh uyl,
vroegh hengst, vroegh guyl.

Sartorius *pr.* III. 2 zegt: *Langh heynst, vroegh guyl. Lang* reeds geweest voor *vroeg* geworden, kan wel de beteekenis zijn. *Heynst* is slechts eene andere uitspraak van *hengst.*

Bij Gruterus III. bl. 169 en Meijer bl. 71 vindt men: *Tilic paard, tilic guyle. Tilic* = *tij-e-lijk*, dat is: *tijdig.* Dat men *paard* voor *hengst* zegt, behoeft nog geene reden te zijn, dat men het spreekwoord ook op de *merrie* toepast: een *hengst* is toch immers een *paard.*

bl. 263. *aanw.* 21.

Hij slaat hondekens guldens.

Op *Campen* bl. 54 en bij Meijer bl. 26 staat: *Hy slaet hundekens Guldens. Hundeke* voor *hondeke* is nog niet vreemd in sommige dialecten.

Gheurtz bl. 28 heeft: *Hy slaet hondges guldens.*

Hondge voor *hondje* hoort men nog menigmaal in de volkstaal zeggen.

bl. 264. *aanw.* 4.

Die van den raad zijn, maar niet van de gunst.

Sartorius *pr.* I. 47 heeft: *Die van den raedt zijn, maer niet van de gauste.* Daar Sartorius hierbij een ander spreekwoord aanhaalt, dit namelijk: *Vrienden daer men niet voor beschaemt en is*, wekt zulks het vermoeden op, dat hij *gauste* in de beteekenis van *gunst* zal genomen hebben. Dat het daarvoor kan doorgaan, durf ik echter niet verzekeren. In het tegengestelde geval zal *gauste* voor *gaauwste*, dat is: *slimste*, moeten gelden.

bl. 264. *aanw.* 19. (Zie ook bl. LXXVII.)

Alle havens (of: *hagen*) *schutten wind.*

Alle havens schutten wind. Zoo bij v. Eijk I. bl. 81. Ook Mulder bl. 411 zegt: *Alle havens schutten den wind.*

Bij v. Lennep bl. 81, 265 vindt men juist het tegenovergestelde. Hij heeft: *Alle havens schutten geen wind.*

Alle hagen schutten wind. Zoo bij Gruterus III. bl. 124, Tuinman I. bl. 373 en v. Duyse bl. 212.

Meijer bl. 83 heeft het spreekwoord mede zoo; maar hij verbindt er, op zijne gewone wijze van doen, weêr een ander spreekwoord aan vast. Bij Gruterus komt het althans als een afzonderlijk spreekwoord voor. Meijer zegt: *Hy hindert wel, die nyet ghebaten en can; alle haghen schutten windt.*

Voor *hagen* heeft v. Eijk I. bl. 81 *heiningen.* Hij zegt: *Alle heiningen schutten wind.*

bl. 265. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LXXVII.)

De wereld is vol haken en oogen.

Tuinman I. bl. 227, II. bl. 16 heeft voor *wereld* slechts *een enkel' persoon*, als hij zegt: *Hy is vol haaken en oogen.*

Op *een bijzonder' persoon*, die elders spreekwoordelijk voorkomt, wordt door Tuinman II. bl. 84 het spreekwoord mede toegepast. Zoo leest men er: *Kruidje roer my niet, vol haaken en oogen.*

Ook op *zaken* wordt het spreekwoord door Tuinman I. *nal.* bl. 27 t'huis gebracht. Zoo heeft hij dáár: *'t Is vol haaken en oogen.*

Die *zaken* worden blootweg alleen maar opgenoemd door Winschooten bl. 74, 173, v. Moerbeek bl. 255 en v. Lennep bl. 77, als zij zeggen: *het sijn Haaken en Oogen.*

Gruterus III. bl. 125 heeft: *Altyt een haken of een weeren. Weer* geldt voor *eelt* of andere *harde plaatsen. Weeren* kan evenwel ook voor *verweeren*, dat is: *verdedigen*, in den zin van *tegenstreven* of *tegenstribbelen*, genomen zijn.

bl. 265. *aanw.* 8. (Zie ook bl. LXXVII.)

Het moet vroeg krommen, zal het een goede hoepel (*reep*, of: *puthaak*) *worden.*

Het moet vroeg krommen, zal het een goede hoepel worden. Zoo bij Martinet 28, in *Magazijn* 88 en bij Koning bl. 28.

Modderman bl. 4 zegt: *Zal 't eens een goede hoepel worden buig vroeg dan reeds het rijsje krom.*

Sartorius *pr.* II. 95 heeft: *'t Moet vroeg buygen, dat goede hoop werden sal*, waar *hoop* wel eene misstelling voor *hoep*, dat is: *hoepel*, wezen zal.

Het moet vroeg krommen, zal het een goede reep worden. Zoo bij Modderman bl. 131. Ook bij Cats bl. 409 en in *Sel. Prov.* bl. 89 leest men: *'t Moet vroegh krommen dat een goede reep worden sal.*

Bogaert bl. 63 heeft *buigen* voor *krommen.* Hij zegt: *'t Moet vroeg buigen dat eenen goeden reep worden zal.*

Het moet vroeg krommen, zal het een goede puthaak worden. Zoo bij Tuinman I. bl. 90 aldus: *'t Moet vroeg krommen, dat een goede puthaak zal worden.*

De overige verzamelaars hebben alleen *haak* en niet *puthaak.* Zoo wordt bij Servilius bl. 62* gezegd: *Het moet vruech crommen, dz goet haec sal worden*, bij Gheurtz bl. 64: *Tmoet vruech crommen dat guet haeck worden sal*, in *Sel. Prov.* bl. 199: *Dat een haeck sal worden, kromt hem in tyts*, en bij Modderman bl. 25: *het moet vroeg krommen wat eens een goede haak zal worden.*

Met *buigen* voor *krommen* vindt men het spreekwoord mede zoo op *Campen* bl. 86 en bij Meijer bl. 39, waar men leest: *Tmoet vroe buyghen, dat een guet haecke werden sal.*

Verder vindt men voor het zelfstandig naamwoord *haak* het werkwoord *haken* in de plaats gebracht. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 42 en bij Hoffmann 698: *tmoet vroech crommen dat haecken sal.*

Ook bij Gruterus I. bl. 115 vindt men het werkwoord *haken.* Daar staat: *t' Moet tydlijc krommen, dat wel haken zal. Tydlijc* beteekent, evenals *tilic*, *tijdig.* Zoo mede bij Gruterus II. bl. 154 en in *'t Mergh* bl. 30: *t' Kromt haest wat haken wil*, en bij Winschooten bl. 74, v. Moerbeek bl. 255 en v. Lennep bl. 78, 117: *het moet vroeg krommen, dat Haaken sal.*

Op *Delf* bl. 42 leest men: *tmoet vroech crommen dat te hake sal*, waarin *te hake*, in plaats van het werkwoord *haken*, veeleer *tot haak* zal kunnen beteekenen; bij *zal* moet men dan *worden* veronderstellen, dat er, naar de uitdrukking der ouden, wel in kan liggen opgesloten. Zoo ook vindt men bij v. d. Bergh bl. 270: *Het cromt vrouch dat te hake sal.*

bl. 266. *aanw.* 12. (Zie ook bl. LXXVII.)

Het is in huis een groot verdriet, Daar 't ken-

netje kraait en 't haantje niet. Zoo bij Tuinman II. bl. 84. Ook op *Campen* bl. 89 en bij Meijer bl. 41 vindt men:

Tis den huyse groot verdriet,
Daer die Henne kreyt, ende die Haene niet.

Kreyen is slechts een dialectverschil met *kraayen.* Bij Gheurtz bl. 65 heeft men mede:

Tis den huyse groot verdriet
Daer de hen krayt en de haen niet,

en bij Mensinga bl. 217:

Dat is in huis een groot verdriet,
als 't hennetje kraait en 't haantje niet.

Met weglating van *huis* vindt men het spreekwoord op gelijke wijze bij Gruterus II. bl. 150, in 't *Mergh* bl. 27 en bij Meijer bl. 88 aldus:

t' Is al te groot verdriet,
daar t' hinneken krayt en t' haenken niet,

en bij Cats bl. 428, in *Sel. Prov.* bl. 104 en bij Bogaert bl. 24 op deze wijze:

Het is gewis een groot verdriet,
Daer 't hennetje kraeyt en 't haentje niet.

In *Motz* bl. 55 wordt gesproken van *een arm huis* in plaats van *een groot verdriet*, en dat te recht, want daar zulk kraayen eene regeering aanduidt, waar het schepter-zwaayen aan de orde is, zal er wel veel met een sluyer te bedekken, maar weinig te plooyen vallen; zoodat de uitdrukkingen *een arm huis* en *een groot verdriet* hier voor synoniem te houden zijn. Zoo staat er: *Tis een arm huys daer de hinnen crayen, ende den haen swijght.*

Ook bij Cats bl. 500, Bogaert bl. 24 en op *Gent* bl. 126 vindt men wederom van *huis* gewaagd, en daarenboven van *verdraayen* gesproken. Zoo heeft men:

't Is in huys geheel verdraeyt,
Daer 't haentjen swijght, en 't hentje kraeyt.

De Brune heeft mede *huis*, en spreekt daarbij van *bekaaid.* Zoo zegt hij bl. 233:

Het moet zyn in dat huys bekaeyt,
Daer 't haentje swijght, en 't hoentje kraeyt,

en bl. 260:

Het gaet in zulcken huys bekaeyt,
Daer 't haentjen swyght, en d'hinne kraeyt.

In *Motz* bl. 82 wordt niet van *huis* gesproken, maar vindt men van *mishagen* gewaagd. Men leest er: *Tis een dinck dat my seer mishaecht Als de haen swijcht ende de hinne die craeyt.*

Modderman bl. 44 zegt het tegenovergestelde, niet der werking, maar van haar gevolg. Zoo kan men echter moeilijk de gewone beteekenis van het spreekwoord terugvinden. Bij hem heet het:

Waar het hennetje kraait en het haantje niet,
is daarom juist nog geen ongeluk of verdriet.

bl. 267. *aanw.* 18. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII.)

Zijn haan moet koning kraaijen (of: *is koning*).

Zijn haan moet koning kraaijen. Zoo bij v. d. Hulst bl. 11, v. Eijk II. bl. 26 en Mensinga bl. 216. Ook Gales bl. 26 heeft: *zijn haan moet altoos koning kraaijen*, en Everts bl. 313: *zijn haan moest koning kraaijen.*

Bij Martinet 26 en Koning bl. 26 wordt de werking tot een dadelijk plaatshebben overgebracht. Zij zeggen: *Zijn haan kraait Koning.* Ook Modderman bl. 44 heeft: *zijn haan kraait altijd koning.*

Bij Manvis bl. 123 vindt men de werking in den verledenen tijd. Men leest bij hem: *zijn haan kraaide koning.*

Sancho-Pança bl. 30 heeft die in den toekomenden tijd. Hij zegt: *Zyn haen zal koning kraeijen.*

In *Euphonia* bl. 514 wordt van *meenen* gesproken. Zoo staat er: *meent gij, dat uw haan reeds koning kraait.*

In *Vergel. Spreekw.* bl. 67 behoort dezelfde *kraayer* aan meerderen toe. Er wordt gezegd: *waar hun haan koning kraaijen kan.* Ook bij Bogaert bl. 24 leest men: *Elk haen wil koning kraeijen.*

Al verder doet Anton bl. 25 de juffrouw als handelende persoon optreden. Hij zegt: *haar haan had koning gekraaid.*

Men vindt ook *koning* met *boven* verwisseld. Zoo voor den man bij Tuinman I. bl. 278: *Zyn haan moet boven kraayen*, en voor de vrouw bij Gales bl. 42: *vrouws haan kraaide boven.*

Ten laatste wordt door Gheurtz bl. 19 gezegd: *Een die haen crayde.*

Zijn haan is koning. Zoo bij v. Alkemade bl. 89.

Sartorius *sec.* VIII. 5 heeft het in den verledenen tijd. Hij zegt: *Het is al weer, hoe sijn Haen Koningh was.*

Tuinman I. bl. 278 spreekt van *moeten.* Zoo leest men: *Zyn haan moet Koning zyn.*

Bij v. Moerbeek bl. 262 vindt men *meenen.* Zoo staat er: *Hy meent, dat zyn haan koning is.*

Gheurtz bl. 49 vermeldt den eersten persoon: *Myn haen is köninck.*

Gheurtz bl. 54 en Sartorius *pr.* III. 50 doen dat mede, maar in 't meervoud, aldus: *Onse haen is köninck.*

Bij De Brune bl. 464 eindelijk wordt dezelfde *kraayer* aan verschillende personen toegekend, en wel op deze wijze: *Yders haen wilt koningh zijn.*

bl. 268. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII.)

De een scheert de schapen, en de ander de varkens, zei Jan: Ik heb er het haar, en hij er de wol van. Zoo bij (Folie II. 389).

Bij alle verdere verzamelaars wordt het bijvoegsel gemist, en alleen van *het scheeren van schapen*

en varkens gesproken. Zonder *den persoon van Jan* te noemen, komt dan vooreerst het spreekwoord geheel met de opgave overeen, en wel bij v. Eijk II. bl. 80, die zegt: *Hij scheert de schapen en ik de varkens.* Zoo ook bij Sartorius *pr.* IX. 42, die heeft: *Een ander scheert de schapen, ick de verkens.*

Ofschoon de voorstelling in den derden, en niet in den eersten persoon geschiedt, is de uitdrukking toch geheel dezelfde bij Servilius bl. 46, die zegt: *Den anderen scheert die schapen ende hi de vercke-nen.* Zoo mede bij Gheurtz bl. 31, die heeft: *Hy scheert die veeckens dander die schaepen. Veeckens* toch zal wel eene misstelling zijn voor *verckens.* Ook Sartorius *tert.* III. 40, die *die* voor *hij* heeft, begrijpt het zoo. Men leest nl. bij hem: *Die de Verckens scheert, en een ander de Schapen.*

Lijnrecht in beteekenis daartegenover staande, is de opgave op *Campen* bl. 119, waar men vindt: *Hy scheert die Schapen, ende een ander die scheert die Vercken.* Zoo ook bij Tuinman I. bl. 140, 346, die zegt: *die scheeren de schaapen, en laten voor andere de verkens.* Everts bl. 232 heeft het mede zoo. Hij zegt: *die zelve de schapen schoren en hem de varkens lieten scheren.*

Verder wordt geen nadeel aangewezen of voorkeur toegekend, hetzij de *schapen* vooroptreden of achteraan worden gezet.

De *schapen* worden eerst genoemd bij Idinau bl. 100, in *Sel. Prov.* bl. 180, bij v. Alkemade bl. 169, in *Verkl.* 9 en *Veeteelt* bl. 125, 131 aldus: *D'een scheert de schapen, en d'ander de verckens;* bij Gruterus II. bl. 141 en in *'t Mergh* bl. 17 op deze wijze: *d'Een scheyrt de schapen, en d'ander de verkens,* waar *scheyren* eene andere uitspraak is van *scheren;* bij De Brune bl. 87 gelijk volgt:

De een de schapen scheert, en smeert,
De ander maer de verckens scheert,

en bij Tuinman bl. 55, die zegt: *D'een scheert het schaap, en d'ander 't zwyn,* gelijk mede op eene andere plaats bij Tuinman II. bl. 117, waar hij heeft: *Zo scheert de eene de schaapen, en de ander de verkens.*

Sartorius *pr.* V. 92 noemt de *varkens* eerst. Zoo zegt hij: *d'Een scheert de Verckens, d'ander de Schapen.*

Eindelijk worden alleen de *varkens*, en niet meer de *schapen geschoren.* Zoo bij Sartorius *sec.* VIII. 67: *Ghy scheert de Verckens,* bij v. Alkemade bl. 150: *Hy scheert de varkens,* en bij Tuinman I. bl. 209: *in plaats van schaapen, de verkens scheeren.*

bl. 268. *aanw.* 7.

Die van den hond gebeten is, moet van hetzelfde haar daarop leggen. Zoo bij De Brune bl. 169 op deze wijze:

Zijt ghy ghebeten van een hond,
Neemt van het zelve hayr terstond.

Ofschoon niet uitdrukkelijk genoemd, wordt bij Gruterus II. bl. 137 en in *'t Mergh* bl. 13 *hetzelfde haar* gemeend. Zoo staat er: *Die vandem hond gebeten is, moet van t' haar daar op leggen.*

Verder wordt van het *bijten van den hond* niet meer gewaagd. Zoo leest men op *Hond* bl. 124, maar met *zoeken* voor *opleggen: Dan zoeckt men 's anderdaechs 't hayr van den selfden hont.*

Bij gemis van *denzelfden hond* of *hetzelfde haar*, wordt weder van *opleggen* gesproken door Witsen 108, v. Eijk II. bl. 32 en De Jager *Bijdr.* bl. 104: *Leg er het hair van den hond op,* en bij Tuinman I. bl. 34 en op *Hond* bl. 121: *'t Hair van den hond daar weder opleggen.*

Met *zoeken* en *opleggen* beide leest men bij Tuinman II. bl. 98: *zulke zoeken 't hair van den hond, om 'er dat op te leggen.*

Met *zoeken* alleen vindt men op *Hond* bl. 124: *Dit volck soekt recht het hayr van den hont.*

Nog wordt de *oude hond* vermeld. Met *opleggen* in *'t Mergh* bl. 38: *Men moeter 't hayr van den ouden hondt oplegghen,* — en met *opzetten* op *Hond* bl. 125: *die het hair van den ouden hond 'er gansch boven opzetten.*

bl. 268. *aanw.* 19.

Geloof geen' monnik, of gij hebbe haar in de hand. Zoo bij Tuinman I. bl. 27 en v. Duyse bl. 225.

Voor *monnik* komt *niemand* op *Campen* bl. 2: *Gheloeft nyemant hy en hebbe hayr inde handt,* — of *een enkel persoon* bij Mulder bl. 421: *Geloof hem niet of hij hebbe haar in de hand.*

Sartorius *sec.* I. 86 heeft weder *niemand*, maar daarentegen *ruig zijn* voor *haar hebben.* Zoo zegt hij: *Ghelooft niemandt of hy zy ruych in de handt.*

Met *betrouwen* in de plaats van *gelooven* gebracht, zegt Gheurtz bl. 4: *Betrout niemant dan de haer in die hand heeft.* Zoo ook bij De Brune bl. 145, maar met *wassen* voor *hebben:*

Gheen mensch vertrout van heel het land,
Dan die daer hayr wascht in de hand,

gelijk mede bij Gruterus II. bl. 127 en in *'t Mergh* bl. 4, ofschoon met *ruig zijn* in plaats van *haar hebben: Betrout niemant of hy sy ruyg inde hant.*

bl. 268. *aanw.* 25.

Het is een haarklover. Zoo op *Campen* bl. 94 aldus: *Tis een recht hayr cloeuer.*

Meijer bl. 43 hecht er weder eene andere spreekwijze aan vast. Hij heeft: *Hy is heel neghen oocht, tis een recht hayr cloeuer.*

Met *kliever* voor *kloover* zegt Tuinman I. bl. 9: *Deze gelijkt niet qualijk naar een hairkliever.*

bl. 271. *aanw.* 12.

Die twee hazen te gelijk wil vangen, krijgt geen van beide (of: *den eenen verliest hij, den anderen laat hij*).

Die twee hazen te gelijk wil vangen, krijgt geen van beide. Zoo in *Wijsheid* bl. 136.

Met verwisseling van *willen vangen* in *jagen* zegt Richardson bl. 24: *Die twee Hasen gelijck jaaght, krijght geen van beyden.*

Zoo ook vindt men het spreekwoord, maar daarenboven met *vangen* voor *krijgen*, bij Gruterus II. bl. 137 en in 't *Mergh* bl. 13 op deze wijze: *Die twee hazen jaagt, vangt geene van beyden*, en bij v. Eijk II. bl. 28, III. bl. 63 aldus: *Die op twee hazen te gelijk jaagt, vangt geen van beide.*

Cats bl. 493 heeft: *Wie twee hasen jaeght, vanght 'er veeltijts geen*, en Bogaert bl. 96: *Die twee hazen jaegt, vangt er dikwyls geen.*

Tuinman bl. 88 zegt: *Hy, die twee haazen zevens jaagt, die vangt ze geen van tween. Zevens* staat voor *tevens*, zooals men ook *seffens* zei voor *teffens*.

Bij De Brune bl. 381 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven:

Die naer twee hazen loopt en hijght,
Van beyde dickwils gheen en krijght.

Die twee hazen te gelijk wil vangen, den eenen verliest hij, den anderen laat hij.

Met *jagen* voor *willen vangen* komt het spreekwoord voor in *Motz* bl. 63: *Die twee hasen iaecht, den eenen verliest hy, den anderen laet hy.*

Bij De Brune bl. 20 vindt men het spreekwoord op deze wijze voorgesteld:

Die jaeght twee hazen, later een,
En soo en krijght hy dickwils gheen.

In *Adag. Thesaurus* bl. 30 wordt *het niet krijgen* of *het niet vangen*, gelijk mede *het verliezen en laten* in algemeene termen uitgedrukt. Zoo staat er:

Hy, die naer twee Haesen jaegt,
Dikwils zynen tydt beklaegt.

bl. 271. *aanw.* 23. (Zie ook bl. LXXVII.)

Het is kwaad hazen (of: *vogels*) *met trommels vangen.*

Het is kwaad hazen met trommels vangen. Zoo bij Cats bl. 476 en v. Eijk II. bl. 28.

Bogaert bl. 93 heeft *moeilijk* voor *kwaad*. Zoo zegt hij: *'t Is moeijelyk hazen met trommels te vangen.*

Niet als *kwaad* of *moeilijk*, maar als *kunst* wordt de zaak door v. Nyenborgh bl. 134 voorgesteld. Zoo zegt hij: *'t Is konst met trommels hasen, vangen.*

Bij Gruterus II. bl. 157 en in 't *Mergh* bl. 33 wordt daarentegen alle uitzicht op de mogelijkheid der uitvoering geheel weggenomen. Zoo leest men: *Men vangt geen hazen met trommelen.* Ook in *Sel. Prov.* bl. 172 staat: *Met trommelen en vangtmen geen hasen*, gelijk mede bij Tuinman I. bl. 246 en v. Eijk III. bl. 76: *Men vangt geen haazen met een trommel.*

De Brune bl. 349 geeft het spreekwoord aldus op:

Met trommels haes te vvillen vanghen,
't En zijn gheen goede jaghers ganghen.

Gheurtz bl. 49 stelt de zaak tegenover andere onuitvoerbare dingen. Zoo zegt hij: *Men sou eer een haes met trommen vangen.* Ook De Brune bl. 17 doet dat volgenderwijze:

Men zou, met zoo te blijven hanghen,
Eer hazen, met een trommel vangen.

Winschooten bl. 318 geeft de zaak onbepaald op, als hij zegt: *haasen met trommelen vangen.*

Verder vindt men *tamboer* voor *trommel*. Het Fransch gebruikt dat nog, maar in dien zin is 't bij ons verouderd. Zoo vindt men bij Gruterus II. bl. 152 en in 't *Mergh* bl. 29: *t' Is quaad hazen met tamboeren vangen.*

Zoo mede bij De Brune bl. 20, bij wien de mogelijkheid der voorgestelde zaak geheel wordt weggenomen. Hij zegt: *Men vanght den haes met gheen tamboer.*

Ook op *Delf* bl. 32 vindt men het spreekwoord zoo, waar de bedoelde zaak tegenover andere onuitvoerbare dingen wordt gesteld. Zoo staat er: *men soude eenen hase eer met eender tamburen vaen. Vaen* is eene zamentrekking van *vangen.*

Nog vermeldt men *bonge* voor *trommel*, dat mede verouderd is. Zoo staat bij Meijer bl. 107:

Tis quaet in vreese stille staen,
oft hasen met bonghen vaen.

Ook tegenover andere zaken gesteld, die niet tot stand gebracht kunnen worden, vindt men het spreekwoord met dit verouderde woord op *Campen* bl. 128 en bij Meijer bl. 61, waar men leest: *Ghy solt eer een Hase mit en bonge vangen.*

Voor dezelfde verrichting, maar met een derde verouderd woord, nl. *bom*, dat vroeger mede *trommel* beteekende, wordt het spreekwoord door Zegerus bl. 41 opgegeven, die zegt: *Men soude eer hasen met bommen vanghen.*

In *Prov. seriosa* bl. 32 wordt eene *klok* genoemd: *Men zou eenen haas eer met eene klok vangen*, zooals het spreekwoord ook bij Hoffmann 533 voorkomt.

Het is kwaad vogels met trommels vangen. Zoo bij v. Nyenborgh bl. 134 op deze wijze: *Met trommels is 't quaet Vogel-vanghen.*

bl. 272. *aanw.* 8.

Men weet nooit, hoe eene koe een' haas vangt. Zoo bij Kerkhoven bl. 57 op deze wijze: *Men weet niet hoe een koe somtijds een' haas kan vangen*, en in *Zeepl.* bl. 72 aldus: *Gij kunt nooit weten, hoe eene koe eenen haas vangt.*

Niet de manier *hoe*, maar de plaats, *waar* de zaak

voorvalt, wordt door v. Eijk II. *nal.* bl. 28 in het spreekwoord opgegeven. Zoo zegt hij: *Men kan nooit weten waar eene koe een' haas vangt.*

Door Bogaert bl. 85 wordt het spreekwoord vragenderwijze voorgesteld: *Wie weet hoe de koe eenen haes vangt?*

Mede tot het *waar* voor 't *hoe* strekt de bemoeying van Winschooten bl. 167 en Gales bl. 35 zich uit. Zij vragen: *wie weet waar een koe een haas vangt?*

Folie I. 195 zegt: *Als 't lukken wil, een Koe sou een Haas vangen.*

Tuinman I. bl. 244 heeft voorwaardelijk: *indien al een koe een haas ving.*

Modderman bl. 81 schrijft veronderstellenderwijze: *Al vangt de koe somtijds een haas.*

Bij De Brune bl. 485 wordt zelfs verzekerd: *Men vangkt gheen haze met een koe.*

Tuinman bl. 81 eindelijk sluit de al afdalende rij der voorstellingen met een dollemanswerk: *Met een koe een haas te jagen is een werk van onverstand.*

Op *Campen* bl. 63 en bij Meijer bl. 30 leest men: *Mislick woer een Koe een Haese vangt*, en zoo komt men van de thans gewone op de verouderde voorstelling van het spreekwoord. Het vroeger zeer gewone woord *mislijk* beteekent: *wat licht missen kan*, dus: *wat onzeker* of *wisselvallig is.* Ook bij Gruterus II. bl. 152 en in 't *Mergh* bl. 28 vindt men: *'t Is misselyk waar een koe een haas vangd.*

Door De Brune bl. 18 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

't is enckel raes,
Te vanghen met de koe een haes.

Raes = *dolheid*, thans *razernij.*

Voor de *koe* treedt de *os* in plaats. Zoo bij Servilius bl. 8: *Met ossen hasen tagen.* Het woord *tagen* is, in den Nedersaksischen tongval, het Oud-Nederlandsche *taken*, dat is: *nemen*, *vangen.* Ook De Brune bl. 210 heeft: *'t Is quaed met ossen hazen vanghen.*

Eindelijk verwisselt v. Eijk II. bl. 27 van rollen, dat is: van jacht, daar hij zegt: *Men kan nooit weten, waar een haas een koe vangt.*

bl. 272. *aanw.* 14.

Zich voor dich: trouw wordt weinig gevonden, zei de hond tegen den haas. Zoo komt het spreekwoord bij v. Nyenborgh bl. 324 voor, onder deze woorden: *Zich voor dich, trou is misselijck, zeyde den Hont teghen den Haes.*

Verder vindt men het achtervoegsel van het spreekwoord niet meer. Op *Campen* bl. 2, bij Meijer bl. 2 en Schrant bl. 275 staat: *Sich voer dich, Trouw is weynich.* Zoo mede op 9 *Febr.*, 10 *April* en bij Gruterus I. bl. 124: *Zich voor dich trou is weinich.* Ook in 't *Mergh* bl. 45 leest men: *Zich voor dich trouw is misselijk*, welke voorstelling ook door Gruterus II. bl. 168 wordt gegeven, echter met de misstelling *ziet voor sich.*

De Brune bl. 144 gaat een stapje verder, en prijst de oorzaak aan, om des gevolgen wille. Hij zegt:

Speelt ghedurigh, zich voor dich,
Want de trouw is misselich.

Op 4 *Jan.*, 1 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 119 vindt men alleen de oorzaak: *Sich voor dich.*

Nog eens vindt men dezelfde voorstelling bij Gruterus I. bl. 121, maar met een ander spreekwoord verbonden. Zoo staat er: *Verzint eer ghy beghint. Zich voor dich.*

De Brune bl. 144 daarentegen geeft alleen het gevolg op:

Daer is geen trouwe meer op eerd',
Trouw is gheheel en al gheweert,

gelijk ook onder deze woorden:

Daer is gheen trouw,
Noch vast ghebouw,

en nog eens aldus:

De trouw is uyt de weereld gans,
Daer is gheen trouwe meer althans.

bl. 274. *aanw.* 14.

De beste zwemmers verdrinken meest, en de beste klimmers breken meest den hals. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 12 aldus: *die beste swemmers verdrencken meest ende die beste olimmers breken meest den hals*, op *Delf* bl. 11 in deze woorden: *Die beste swemmers verdrincken meest. Ende die meeste climmers breken den hals meest*, en op *Campen* bl. 27 als volgt: *Die hoghe olimmers vallen geerne, dye guede swemmers verdrencken geerne.*

Hoffmann maakt van dit eene spreekwoord er twee, niettegenstaande hij het tweede met *Ende* begint, en het Latijnsche weder in zijn geheel plaatst. Waarom hij zulks doet, blijkt niet. Ik zie dan ook in die afwijking van den oorspronkelijken verzamelaar geene andere reden, dan dat het laatste gedeelte van het spreekwoord in deze verzameling later werkelijk nog afzonderlijk voorkomt. Het moet echter gezegd worden, dat ook andere verzamelaars in dit eene spreekwoord er twee hebben gezien. Zoo vermeldt Gheurtz mede de beide deelen als afzonderlijke spreekwoorden, terwijl bij Zegerus, Gruterus, De Brune en in 't *Mergh* alleen het eerste gedeelte afzonderlijk als spreekwoord wordt opgegeven.

Men vindt het eerste gedeelte des spreekwoords bij Hoffmann 186 onder deze woorden: *De beste swemmers verdrenken meest*, bij Gheurtz bl. 14 aldus: *De beste swemmers verdrincken eerst*, bij Zegerus bl. 15, Gruterus II. bl. 133 en in 't *Mergh* bl. 10 op deze wijze: *Die beste swemmers verdrincken meest*, en bij De Brune bl. 56 als volgt:

Hoe goede swemmers datm' oyt vond,
Zy zijn nooh wel ghegaen te grond,
gelijk mede bl. 61 zoo:
Goe swemmers, oock de alderbest,
Verdrincken al noch op het lest.

Het tweede gedeelte des spreekwoords wordt daarentegen aangetroffen in *Prov. seriosa* bl. 18 op deze wijze: *die beste climmers breken meest den hals*, bij Hoffmann 187 aldus: *Ende die meeste climmers breken meest den hals*, gelijk mede 291 in deze woorden: *Die beste climmer brict dicste den hals* (waarin *brict*, anders *brect*, een vreemde tongval is voor *breekt*, en *dicste*, de overtreffende trap van *dic*, eene verkorting voor *dikwijls*, zooveel zegt als *meest dikwijls* of enkel *meest*), op *Delf* bl. 17 zoo: *de beste climmer breect meest den hals*, en bij Gheurtz bl. 14 volgenderwijze: *De hoogste climmers vallen eerst.*

bl. 275. *aanw.* 16.

Op hals en kraag. Zoo bij Tuinman I. bl. 301, *nal.* bl. 20.

In *Adag. quædam* bl. 56 wordt dit wel in eenigszins anderen vorm, maar toch in gelijke beteekenis aldus opgegeven: *Sij waegen daer hals en kraegh om.*

bl. 275. *aanw.* 23.

Het is een hals, een Jan achter 't lam.

Dit spreekwoord wordt door Gheurtz bl. 68 op deze wijze voorgesteld: *Tis een duypen, een Jan achter lam.* Een *Duypen* is *iemand, die met gebukten hoofde daar heengaat*, of *verlegen heendruipt.*

bl. 275. *aanw.* 29. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII, LVII.)

Die wat spaart, heeft (of: *vindt*) *wat; maar als het hammetje gekloven is, is het sparen gedaan.* Alleen in *Magazijn* 75 en bij Everts bl. 233 wordt het spreekwoord zoo gevonden, en wel voor *heeft*, niet voor *vindt.*

Vervolgens komen de beide deelen des spreekwoords elk afzonderlijk voor.

Die wat spaart, heeft wat. Zoo bij Tuinman II. bl. 38. Verder hebben v. d. Venne bl. 93, v. Alkemade bl. 46, Wassenbergh bl. 85, v. d. Willigen bl. 77 en Wassenbergh IV. bl. 98: *Die wat spaert, die wat heeft.*

Tuinman I. bl. 74 stelt het wenschenderwijze voor, als hij zegt: *Spaar wat, zo hebje wat*, gelijk mede v. Waesberge *Geld* bl. 172 op deze wijze: *spaart wat, dan heb je wat.*

Witsen 409 geeft het ontkennenderwijze aldus op: *Die niet en spaart, die niet en heeft.* Dat doet ook Gruterus III. bl. 138, maar met *gaart* voor *heeft:*

Die niet en spaart,
niet en gaart.

Op *Delf* bl. 14 vindt men *houdt* voor *spaart* op deze wijze: *Die wat hout heeft wat.* Zoo mede in *Prov. seriosa* bl. 14 met de wisselletter *l* voor *u* in 't woord: *die wat holt heeft wat.*

Hoffmann 234 schrijft: *Die wat helt, die hoeft wat*, waarin *helt* denkelijk voor *halt* staat, van 't Hoogduitsche *halten* voor *houden.*

V. d. Venne bl. 93 eindelijk heeft een ander gezichtspunt: bij stelt het *sparen* afhankelijk van het *hebben*, en geeft alzoo het omgekeerde der gewone voordracht. Zoo zegt hij: *Die wat heeft, die wat spaert.*

Die wat spaart, vindt wat. Zoo op 30 *Nov.* 53. Ook Sancho-Pança bl. 36, 49 heeft: *Die wat spaert die vindt wat.*

Als het hammetje gekloven is, is het sparen gedaan. Zoo bij v. Eijk II. bl. 28, Mulder bl. 418 en Bogaert bl. 105. Ook bij Tuinman II. bl. 38 treft men het zoo aan, onder deze woorden: *Als 't hammetje gekloven is, is 't spaaren te laat.*

Zoo komt het mede bij Gruterus II. bl. 153 en in 't *Mergh* bl. 29 voor, maar met omzetting der beide deelen, waaruit het spreekwoord bestaat. Zoo staat er: *t' Is te laat gespaart, als t' hammeken op is.*

Tuinman I. bl. 114, v. Zutphen II. 16 en v. Eijk II. bl. 28 hebben alleen: *'t Hammetje is gekloven*, Modderman bl. 26: *het hammetje is weldra gekloven*, v. Moerbeek bl. 262: *De ham is geklooven*, v. Alkemade bl. 156 en Tuinman I. bl. 374: *t' Hammetje is op*, en Sartorius *tert.* VI. 18: *Het hammeken is heel op.*

Sartorius *tert.* X. 87 heeft den bedrijvenden voor den lijdenden vorm: *Hy heeft het hammeken op.* Zoo ook *pr.* X. 13, daarenboven met vermelding van tijd: *Nu heeft hy 't hammeken op.*

Eindelijk vindt men bij Sartorius *tert.* X. 87 nog eene onbepaalde voorstelling: *'t Hammeken op kluyven.*

bl. 276. *aanw.* 3.

Als men iemand den vinger geeft, neemt hij de geheele hand. Zoo bij Servilius bl. 73 op deze wijze: *Gheefdy eenen den vinger, so wilt hi de geheel hant hebben*, bij Zegerus bl. 12 aldus: *Die den vingher crycht, die wilt oock hebben die heele hant*, bij Idinau bl. 213 zoo: *Gheeft haer den vingher, sy neemt de handt*, bij Tuinman I. bl. 167 als volgt: *Geeft men hem den vinger, hy grypt naar de geheele hand*, alsmede I. bl. 325 in deze woorden: *die, wanneer men hem den vinger geeft, naar de geheele hand grijpen*, in *Adag. quædam* bl. 1 volgenderwijze: *Als men hem den Vinger geeft, dan neemt hy d'heele handt*, alsmede bl. 16 in dezen vorm: *Die den vinger crijght, wilt oock de heele handt*, in *Euphonia* bl. 523 op deze wijze: *als men hun den vinger geeft, nemen ze de heele hand*, bij Everts bl. 350 aldus:

als hij de vinger geeft neemt men de geheele hand, bij v. Zutphen *Duivel* bl. 705 zoo: *Wanneer men hem den vinger geeft, grijpt hij naar de geheele hand*, en bij Sancho-Pança bl. 27 als volgt: *Als g'hem den vinger geeft, neemt hy de geheele hand.*

De Brune bl. 228 heeft *vuist* voor *hand*. Zoo zegt hij:

Wanneer ghy hem de vingher biet,
Hy vvilt de vuyst, en minder niet.

Servilius bl. 154 wil de aanbieding aan den *nar* gedaan hebben. Zoo zegt hij: *Gheefdy den narre een viger hi sal dye heele hant willen hebben* (waarin *viger* wel eene drukfout voor *vīger*, dat is: *vinger*, zijn zal). Zoo mede Cats bl. 521, die aan den *zot* wil gedacht hebben, en daarenboven *vuisten* voor *handen* in de plaats heeft gebracht. In dezen eenigszins veranderden vorm stelt hij het spreekwoord voor:

Soo gy een sot de vingers biet,
't Is vreemt neemt hy de vuysten niet.

Ook in *Sel. Prov.* bl. 112 denkt men aan den *gek*, en wel op deze wijze: *Als men den geck den vinger biedt, soo wil die d'heele handt hebben.*

bl. 276. *aanw.* 7. (Zie ook II. bl. XII.)

Beter één vogel in de hand (of: *in 't net*) *dan twee* (of: *tien*) *in de lucht* (of: *over 't land*).

Beter één vogel in de hand dan twee in de lucht. Zoo in *Sermoen* bl. 53. Ook bij Gheurtz bl. 4 leest men: *Beter een voghel in die handt Dan twee in die lucht.*

Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht. Zoo in *Fakkel* bl. 193, bij v. Eijk II. bl. 91, III. bl. 75, Guikema II. 30, in *Verkl.* 16, bij Modderman bl. 83 en op *Gent* bl. 127. Ook Winschooten bl. 146 heeft: *het is beeter een Voogel in de hand, als tien in de lugt*, v. Alkemade bl. 139 en Folqman bl. 122: *Beeter een vogel in de hand, als tien in de lugt*, en Tuinman bl. 93: *Een vogel in de hand is beter, dan tien, die zweven door de lucht*, alsmede I. bl. 131, II. bl. 176: *Beter is een vogel in de hand, dan tien in de lucht.*

Bogaert bl. 97 noemt geene *plaats* waar, maar wel de soort van *beweging*, dat is: bij spreekt niet van *de lucht*, maar wel van *vliegen*. Zoo heeft hij: *Beter een vogel in de hand dan tien die vliegen.* Ook Raven XVII zegt: *Eén vogel in de hand is beter dan tien die er vliegen.*

Voor *twee* of *tien* vindt men ook andere getallen bijgebracht. Zoo wordt op 11 *Sept.* 53 van *drie* gesproken. Aldus leest men: *Beter één vogel in de hand dan drie in de lucht.*

Zeven wordt mede opgegeven. Zoo door Idinau bl. 98: *Beter eenen voghel inde handt, dan seuen inde locht*, en door Sancho-Pança bl. 33: *'T is beter een vogel in d' hand als zeven in de lucht.* Ook in *Adag. Thesaurus* bl. 9, maar met *vliegen* voor *lucht*, staat: *Beter is het eenen vogel in d' hand, als seven die vliegen.*

De Brune bl. 179 heeft *zeven en meer*; maar 't zal om 't rijm zijn. Zoo zegt hij:

Een voghel in de hand veel eer,
Als zeven in de locht, en meer.

Bij Zegerus bl. 6 eindelijk vindt men het getal zelfs tot *duizend* gebracht. Zoo leest men: *Beeter is eenen voghel inder hant, dan duysent inder locht.*

Beter één vogel in de hand dan twee over 't land. Met *bosch* voor *land* komt het spreekwoord bij Richardson bl. 35 voor: *Een vogel in de handt is beter als twee in 't Bosch.*

Beter één vogel in de hand dan tien over 't land. Zoo bij Gruterus II. bl. 127 en in 't *Mergh* bl. 4 aldus: *Beter een vogel in der hant dan tien over t' lant*, en in *Sel. Prov.* bl. 23 op deze wijze:

Beter is een voghel inde handt
Dan thien over t' landt.

Ook De Brune bl. 279 heeft het op gelijke wijze, maar met *in* voor *over*; terwijl hij daarenboven bij het *land* het *woud* mede opgeeft. Zoo staat er:

Een voghel beter in de hand,
Als thien in 't woud, of in het land.

Beter één vogel in 't net dan twee (of: *tien*) *in de lucht* (of: *over 't land*).

Van de vierderlei voorstelling met *net* komt alleen de tweede voor in *Prov. seriosa* bl. 9, waar men leest: *beter enen voghel int net: dan x. in die lucht*, bij Hoffmann 135, die zegt: *Beter enen voghel in dat net dan tien in die lucht*, en op *Delf* bl. 8, waar staat: *beter eenen voghel ondert net dan x. in de lucht.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Beter enen vogel in dem netz dan X in der locht.*

bl. 276. *aanw.* 10.

Daar het zeer is, daar is de hand. Zoo bij Sartorius *sec.* III. 18. Ook Gruterus III. bl. 129 heeft: *Daar zeer, daar hand*, alsmede Tuinman II. bl. 100: *Daar 't zeer is, is de hand.*

De Brune bl. 165 drukt dit aldus uit:

De hand wilt wezen op het zeer,
Al is het lid oock noch zoo teer.

Bij de verdere verzamelaars wordt het gevolg in plaats van de oorzaak opgegeven, dat wil zeggen: ze gewagen van *pijn* of *wee* en niet van *zeer*.

De Brune bl. 163 spreekt van *pijn* in deze woorden: *Daer de pijn is, is de hand*, en Idinau bl. 303 vermeldt het gelijkbeteekend *wee* volgenderwijze: *Daer vvee, daer hant.*

Wien het *wee* treft, vindt men almede opgegeven. Zegerus bl. 18 doet dat op deze wijze: *Daer den mensche wee doet, daer heeft hi die hant.* Zoo ook

op 14 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 95: *Daart een mensche we doet daar heeft hy de hand*, bij Gruterus II. bl. 129 en in 't *Mergh* bl. 6: *Daer 't den mensch wee doet, daer heft hy de hant* (waarbij we niet aan *heffen* (*oplichten*), maar aan het oude *heven* voor *hebben* te denken hebben), en in *Sel. Prov.* bl. 8: *Daert' den mensche weedoet, daer heeft hy de handt.*

bl. 276. *aanw.* 13. (Zie ook II. bl. XII.)

Dat heeft er geen handwater bij. Zoo bij Bilderdijk VII aldus: *'t Heeft er geen handwater by.*

De verdere verzamelaars hebben den *persoon* voor de *zaak*. Zoo bij Winschooten bl. 80 en Mulder bl. 423: *hij heeft daar geen handwaater bij.* Ook Tuinman I. bl. 6 zegt: *Hy heeft 'er geen handwater by.*

V. Alkemade bl. 178 vermeldt den eersten persoon. Hij zegt: *Ik heb 'er geen handwaater by.*

bl. 276. *aanw.* 14.

Dat heeft handen en voeten. Zoo bij Tuinman I. bl. 364.

Servilius bl. 178* geeft aan de spreekwijze een *sprekend* toevoegsel. Hij zegt: *Theeft handen ende voeten tgeene dat hij spreect.*

Op *Campen* bl. 88 vindt men mede een toevoegsel; maar 't luidt van *doen*, niet van *spreken*. Zoo staat er: *Het heft handen ende voeten wat hy doet.*

Sartorius *tert.* IX. 15 laat de *zaak* varen, maar vermeldt den *persoon*, wien 't geldt. Zoo heeft hij: *Ick heb selfs handen ende voeten.*

bl. 277. *aanw.* 10.

Des heeren (of: *Des vorsten*) *hand Is zoo groot* (of: *Reikt zoo ver*) *als 't land.*

Des heeren hand Is zoo groot als 't land. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Des heeren hand Reikt zoo ver als 't land. Zoo op 23 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 107 op deze wijze:

's Heeren hand,
rekt zoo veer alst land.

Met *in* voor *als* vindt men het spreekwoord bij Servilius bl. 285 en Zegerus bl. 12. Zoo zeggen zij:

Der heeren handen,
reicken in allen landen.

Ook Zegerus bl. 29 heeft:

Heeren handen
reycken in alle landen.

In *Adag. quædam* bl. 18 komt het spreekwoord mede zoo voor, maar bij *handen* en *reiken* beide worden *ooren* gevoegd, de laatste met weglating der aspiratie, dat wil zeggen: *ooren* geldt dáár voor *hooren*. Zoo staat er:

Des Heeren ooren en handen,
ooren en Reijcken in alle Landen.

In gaat in *over* over bij Gheurtz bl. 14. Zoo zegt hij:

Der heeren handen,
reycken over alle landen.

Des vorsten hand Is zoo groot als 't land. Zoo bij Sartorius *pr.* II. 45.

Des vorsten hand Reikt zoo ver als 't land. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Met *prinsen* voor *vorst* en *door* voor *als* in de plaats gebracht, komt de vierde en tweede vorm van het spreekwoord gezamenlijk voor bij De Brune bl. 340. Zoo zegt hij:

Der princen, of der heeren hand,
Kan reycken door gheheel het land.

bl. 278. *aanw.* 18. (Zie ook bl. LXXVII.)

Het is een heet handijzer, om aan te tasten.

Met *aanvatten* voor *aantasten* komt het spreekwoord voor bij Hoeufft bl. 143. Hij zegt: *het is een heet handyzer om aan te vatten.*

Met *ijzer* voor *handijzer* vindt men het spreekwoord bij Tuinman I. bl. 40, op *Sept.* 19, bij v. Moerbeek bl. 240, 256, v. Zutphen I. 31, v. d. Vijver bl. 209 en v. Eijk III. 49. Daar leest men: *'t Is een heet yzer om aan te tasten.* Behalve op *Sept.* en bij v. Moerbeek, waar de afleiding niet blijkt, en bij v. Eijk, die blijkbaar de ware afleiding niet gekend heeft, hebben allen, bij het noemen van *ijzer*, aan *handijzer* gedacht.

Bogaert bl. 107 heeft het mede zoo, maar met *aanvatten* voor *aantasten*. Zoo staat er: *Het is een heet yzer om aen te vatten.*

In *Sel. Prov.* bl. 203 wordt enkel gezegd: *Het yser is heet.*

Gheurtz bl. 64 heeft *ijzeren hand* voor *handijzer;* terwijl van hare *heetheid* niets blijkt. Zoo zegt hij: *T is een ysere hand om aen te tasten.*

bl. 278. *aanw.* 22.

Het is in behouden hand. Zoo op *Campen* bl. 121 aldus: *Tis in beholdender handt.* Met de gewone verwisseling van *u* in *l* staat *beholdender* voor *behoudender*, waar het achtervoegsel *er* geene vergrooting, maar een tweeden naamval aanwijst: *behoudender hand* = *hand van behoud.*

Meijer bl. 59 heeft, ouder gewoonte, weder twee spreekwoorden aaneengesmeed. Zoo zegt hij: *Het is al in dichten vaten. Tis in beholdender hant.*

bl. 279. *aanw.* 13.

Hij groeit er eene hand (of: *een' vinger*) *dik spek in.*

Hij groeit er eene hand dik spek in.

Tuinman II. bl. 35 zegt: *Hy groeit daar van een hand dik spek.*

Hij groeit er een' vinger dik spek in.

Op *Campen* bl. 69 leest men: *Hy settet der vinger dicke speck van.*

Meijer bl. 32 heeft: *Tis der wel an bestadet, hy settet der vinger dicke speck van.* Op *Campen* wordt mede als spreekwoord opgegeven: *Tis der wel an bestadet, wat hy eet;* zoodat Meijer hier niet alleen vereenigt, wat volstrekt niet bij elkander behoort, maar daarenboven verminkt.

bl. 280. *aanw.* 24.

Hoe hij het aanlegt, het is al troef voor de hand.

Op *Campen* bl. 70 en bij Meijer bl. 32 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld: *Hoe hyt anstelt, tis al truyf voer die hant, mit hem.* Naar de gewone verwisseling der ouden van *oe* met *ui*, is *truyf* = *troef.*

Op *Campen* vindt men op eenigen afstand achter het spreekwoord staan: *achter de handt*, dat zeggen wil, dat het ook voor deze woorden geldt, die dan natuurlijk in de plaats komen van de woorden *voer die hant;* zoodat het in zijn geheel aldus luidt: *Hoe hyt anstelt, tis al truyf achter de handt, mit hem*, en dat het tegenovergestelde uitdrukt.

Wat doet Meijer bl. 33 nu? Een nieuw bewijs van ongetrouwe overbrenging gevende, voegt hij dit middeldeel eens spreekwoords achter het voorste deel van een ander spreekwoord, en maakt het zóó tot een geheel. Hij zegt nl.: *Wat hy anslaet, tis al mit hem achter die hant.* Nadat men op *Campen* eerst nog een ander spreekwoord opgegeven vindt, leest men er: *Wat hy anslaet, tis al mit hem voor den windt.* Achter dit spreekwoord staan op eenigen afstand de woorden: *tegen den windt;* zoodat het spreekwoord, waarvan Meijer het zijne maakt, luidt: *Wat hy anslaet, tis al mit hem tegen den windt.*

bl. 281. *aanw.* 16. (Zie ook II. bl. XII.)

Men kan geen ijzer met handen breken. Zoo in *Euphonia* bl. 523, bij Everts bl. 231, v. d. Hulst bl. 12, in *Sermoen* bl. 56 en bij Modderman bl. 65. Ook bij Martinet bl. 51 en Koning bl. 21 vindt men: *IJzer kan men niet met handen breken*, en bij Sancho-Pança bl. 29: *men kan geen yzer met d'handen breken.*

V. Alkemade bl. 174 heeft: *Hy wil t'yzer met handen breeken*, en Bogaert bl. 94 zegt: *Zy willen yzer met handen breken.*

Verder wordt niet meer van *ijzer*, maar van *ijs* gesproken. Zoo zegt Tuinman I. bl. 141: *Men kan geen ys met handen breken.*

Sartorius *pr.* X. 78 heeft: *Ghy wilt het IJs met de handen breecken.*

Nog komt het spreekwoord in onbepaalde uitdrukking voor bij Gheurtz bl. 11, die zegt: *Dijs metten handen breecken*, en bij Sartorius *sec.* VI. 19, *tert.* II. 87, die heeft: *Het ys met de handt breecken.*

bl. 281. *aanw.* 18. (Zie ook II. bl. LVII.)

Men lokt geene haviken met ledige handen. Zoo bij Tuinman I. bl. 181. Ook Hoeufft XXXVI, Wassenbergh IV. bl. 100 en Modderman bl. 114 hebben: *Met leege handen is het kwaad havikken vangen.*

De Brune bl. 437 spreekt in 't algemeen, dus van *vogels.* Zoo zegt hij:

Die met een ledigh hand wilt gaen,
En zal gheen voghels locken aen.

Wassenbergh bl. 91 vermeldt de *snoeken.* Hij heeft: *Met ledige handen is het kwaad snoeken vangen.* Om zijne *snoeken* te verdedigen, zegt hij: „'er staat [in het Handschrift nl., waarin hij het spreekwoord vond,] *hauken*, waar van wij niet anders weeten te maaken als *snoeken.*" Hoeufft ondertusschen heeft ook „*Haucken*," en staaft voldoende, dat dit „*Havikken*" moet zijn.

De verdere verzamelaars hebben *ijdel* = *ledig*, dat de oude en echte beteekenis van het woord is. Het zijn dan ook alle oude verzamelaars, die van *ijdel* spreken; alleen vindt men eene enkele uitzondering in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes*, waar het spreekwoord dus wordt opgegeven: *Myt ledigher hant is it quaid haviken vanghen*, terwijl De Brune tusschen *ijdel* en *ledig* dobbert. Heeft hij het spreekwoord, gelijk wij boven zagen, met *ledig*, — bl. 218 geeft hij het met *ijdel:*

't Is quaed, en 't werck van domme bocken,
Met ydel' handen havicks locken.

Zoo staat in *Prov. seriosa* bl. 31: *met ydelre hant ist quaet hauicken locken*, bij Hoffmann 512: *Mit ideler hant is quaet havicken locken*, op *Delf* bl. 31: *met ydelre hant eest quaet hauicke locken*, bij Zegerus bl. 40: *Met ydelder hant ist quaet hauick locken*, op 2 *Sept.*, bij Gruterus I. Bl. 115 en Wassenbergh IV. bl. 100: *Met yle handen, is quaad havikken lokken*, en bij Cats bl. 426, 480, in *Sel. Prov.* bl. 175 en bij Wassenbergh IV. bl. 101: *Met ydele handen is quaet havicken locken.*

Bij v. d. Bergh bl. 271 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

Hets quaet in elc lant
Havicke locken met ydelre hant.

Idinau bl. 276 eindelijk zegt eenvoudig: *Met ydelder handt havicken locken.*

bl. 281. *aanw.* 25.

Men zaait met handen, En niet met manden. Zoo bij De Brune bl. 280. Ook Cats bl. 483 heeft: *Men moet met handen, en niet met manden zaeijen*, en in *Adag. quædam* bl. 46 en *Adag. Thesaurus* bl. 46 staat: *Men moet met handen, maer niet met manden zaeijen.*

Cats bl. 502 en Willems VII. 15 stellen het spreekwoord als eene raadgeving voor. Zij zeggen:

Saeyt met handen,
Niet met manden.

Eindelijk wordt het in *Sel. Prov.* bl. 192 dus opgegeven: *Men moet met handen, en niet met tanden saeyen*, waarin *tanden* wellicht eene misstelling voor *manden* zal zijn: het *zaayen met tanden* weet ik althans niet te plooyen en tot een eenigszins dragelijken zin te brengen.

bl. 282. *aanw.* 5.

Nering (of: *IJver*), *zonder verstand, Is schade voor de hand.*

Nering, zonder verstand, Is schade voor de hand. Zoo bij v. d. Hulst bl. 8, 18, v. Waesberge *Geld* bl. 171 en Modderman bl. 133.

Met *verlies* voor *schade* vindt men het spreekwoord bij Tuinman I. bl. 176, 261 en Bogaert bl. 81, die zeggen:

Neering zonder verstand,
is verlies voor de hand.

Behalve dat wordt in *Adag. quædam* bl. 9 nog *koopmanschap* voor *neering* in de plaats gebracht. Zoo staat er:

Coopmanschap sonder verstant,
is verlies voorde handt.

Zoo ook bij Everts bl. 232, 233, maar met *negotie* in plaats van *neering*. Zoo heeft hij:

negotie zonder verstand
is verlies voor de hand.

IJver, zonder verstand, Is schade voor de hand. Zoo in *Spreuk* VI.

bl. 283. *aanw.* 13.

Koop onbezien, het zal u rouwen, En meest in handel met de vrouwen. Zoo bij Cats bl. 415.

Bij Gruterus II. bl. 160 en in 't *Mergh* bl. 36 wordt het laatste gedeelte van het spreekwoord gemist. Zoo staat er: *Onbezien, het zal u rouwen.*

Ook v. d. Venne bl. 182 heeft almede slechts het eerste gedeelte van het spreekwoord, maar in tegengestelden zin. Zoo zegt hij: *'t Is best, onbesien onberouwen.*

bl. 283. *aanw.* 29. (Zie ook II. bl. XII.)

Het is een heet hangijzer. Zoo bij v. Alkemade bl. 152 en Tuinman I. bl. 40.

Sartorius *tert.* IX. 26 geeft tevens den bezitter op, en toont daarbij, dat de bezitting gereed is. Zoo staat er: *Ghy hebt een heet hang-yser by de hant.*

Modderman bl. 24 zegt daarenboven nog, wie de zaak aandurft. Zoo heeft hij: *de vrouw is niet al te bang voor een heet hangijzer.*

Winschooten bl. 81 geeft aan de spreekwijze een toevoegsel. Hij zegt: *het is een heet hangijser om aan te tasten.* Zoo ook Gales bl. 12, die heeft: *het is zekerlijk een heet hang-ijzer om aan te tasten.*

Everts bl. 227 vermeldt een ander, maar gelijkbeteekenend toevoegsel. Zoo heeft hij: *het is een heet hangijzer om aan te pakken.*

Sartorius *tert.* I. 76 heeft zijn toevoegsel onder meer algemeene bewoordingen. Zoo zegt hij: *Het is een heet hangh-yser aen te gaen.* Zoo ook *pr.* VII. 41, maar met opgave van den handelenden persoon, die thans geen vrouw is, gelijk vroeger, maar haar eega. Daar leest men het spreekwoord op deze wijze: *Hy gaet een heet hangh-yser aen.*

Onder veranderd, maar mede in algemeene termen uitgedrukt, toevoegsel vindt men bij Sartorius *tert.* VI. 91 het spreekwoord in dezen vorm, beide door eene juffrouw zoowel als door een heer gezegd: *Ick weet dat ick een heet hang-yser aen slae.*

bl. 284. *aanw.* 10.

Hans in alle straten.

Op *Campen* bl. 34 staat: *Hans in allen gassen. Gas*, in 't Hoogduitsch *gasse*, is *straat.* Hooft gebruikte het woord nog, en te Nijmegen is het thans nog in bloeyend gebruik voor elke *steeg.*

bl. 285. *aanw.* 9. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII, LXXIX.)

Roep geen haring, eer gij ze in het net (of: *gevangen*) *hebt* (ook wel: *voor ze in de ton is*).

Roep geen haring, eer gij ze in het net hebt. Zoo bij Hoeufft XLVII.

Met *voor dat* in plaats van *eer* vindt men het spreekwoord bij Wassenbergh bl. 93 en Scheltema II. bl. 20 aldus: *Roep geen haring, voor dat gijze in het net hebt,* — gelijk ook met *alvorens* op *Landbouwer* bl. 83, waar men leest: *Roept geen haring, alvorens gij ze in 't net hebt.*

Nog vindt men *zijn* voor *hebben* in de plaats gebracht bij Gruterus II. bl. 162, Cats bl. 458 en in 't *Mergh* bl. 38 op deze wijze: *Roept gheen harinc eer hy int net is*, bij De Brune bl. 204 aldus:

En roept gheen haringh al te bly,
Voor dat hy eerst in 't net en zy,

en bij Bogaert bl. 108 als volgt: *Roep dan geen haring eer hy in 't net is.*

Zoo ook, maar met de onbepaalde voorstelling in plaats van de wenschende, op *Sept.* 16 in deze woorden: *Geen haring roepen voor dat ze in't net is*, en bij Modderman bl. 114 zoo: *geen haring roepen voor ze in 't net is.*

Tuinman I. bl. 39 heeft het spreekwoord in den verhalenden vorm. Hij zegt: *Men moet geen haring! roepen, voor dat hy in 't net is.*

Sartorius *pr.* V. 59, De Jager *Bijdr.* bl. 102 en v. Eijk II. *nal.* bl. 14 geven geen raad, maar stellen de zaak als zeker. Zij hebben: *Niemant roept*

haringh eer hy in 't net is. Zoo ook v. Alkemade bl. 104, die zegt: *Niemand roep haring, voor dat ze int net is.*

Bij Gheurtz bl. 22 vindt men juist het tegenovergestelde. Zoo leest men: *Ghy ruept al hering eer hy int net is.* Bij Sartorius *pr.* VIII. 22 staat mede: *Ghy roept al harinck eer hy in 't net is.*

Zegerus bl. 32 zegt dat ook, maar in onbepaalde uitdrukking. Zoo heeft hij: *Harinc roepen eer hy int net is.*

Roep geen haring, eer gij ze gevangen hebt.

Met *zijn* voor *hebben* vindt men het spreekwoord in *Sel. Prov.* bl. 69. Daar staat: *En roept niet herinck, eer hy ghevanghen is.*

Servilius bl. 95 zegt juist het tegenovergestelde. Zoo heeft hij: *Gi roept al harinc eer hi gheuangen is.*

Zoo ook vindt men het spreekwoord bij De Jager bl. 418, maar in onbepaalde voorstelling. Men leest er: *roepende harinck eer hy gevangen is.*

Roep geen haring, voor ze in de ton is. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Men heeft voor *net*, (waarin men de haring vangt) of *ton* (waarin men ze pakt en verzendt) ook *zak;* waaruit schijnt te blijken, dat men vroeger de haring daarin placht te verzamelen of bergen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 31 in deze woorden: *men sel niet harinc roepen men heeft hem in die sac*, en op *Campen* bl. 64 en bij Meijer bl. 30 aldus: *Roept ghien herinck, eer ghise in den sack hebt.*

Eindelijk nog worden de *manden* genoemd, ter verzameling of berging van de haring. Zoo zegt Hoffmann 506: *Men sal niet herinc roepen, men en hebben in der manden*, en op *Delf* bl. 30 staat: *men sal niet heerinc ropen men en hebben inder manden*, waarin *ropen* eene andere uitspraak is van *roepen.*

bl. 286. *aanw.* 13.

Behalve het hart en de lever sterkt het ééne ingewand het ander.

Op *Delf* bl. 8 leest men: *behaluen thert ende die leuer sterct deen ingheweïde dander.* Dat teeken boven de *i* bij *ingheweide* is eene misstelling; er is daar niets uitgelaten. *Ingeweide*, dat nog bij Weiland voorkomt, is het Hoogduitsche *eingeweide*, dat is: *ingewand*, ook als zoodanig door onze ouden gebruikt. *De een den ander* bezigden de ouden voor ons *elkander.* Met het spreekwoord geeft men dus te kennen, dat de genoemde deelen *elkander (onderling) sterken*, dat is: *versterken.* In *Prov. seriosa* bl. 9 staat mede: *behaluen thert ende de leuer sterct de ingheweyde dat ander*, gelijk bij Hoffmann 137: *Behalven dat hert ende de lever sterct den ingheweide dat ander.*

bl. 287. *aanw.* 12.

Een hart onder den riem steken. Zoo bij De Jager *Bijdr.* 43 en Mulder bl. 418. Ook Tuinman I. bl. 283 heeft: *Een hert onder den riem steken.*

Winschooten bl. 289 neemt ook den persoon op. Hij zegt: *iemand het hart onder de riem steeken.*

De overige verzamelaars hebben mede eene bepaalde voorstelling aan het spreekwoord gegeven. Zoo zegt Sartorius *tert.* III. 38: *Daer steeckt ghy my 't hert weder onder den riem*, Tuinman I. bl. 155: *die een hert onder den riem gesteken wierd*, en Gales bl. 43: *sommigen steeken hem een hart onder den riem.*

„Omgekeert en verkeert hoort men wel zeggen," zoo leest men te recht bij Tuinman: „*Een riem onder 't hert steken.*" En niettegenstaande dat, geeft Everts bl. 316 toch als spreekwoord op: *Zij staken hem een riem onder het hart.* Maar hij moge de eenige verzamelaar van spreekwoorden zijn, die hier een misbegrip heeft, hij is daarom nog de eenige dwalende niet. Nog menigmaal hoort men in onze tegenwoordige dagen dit spreekwoord „omgekeert en verkeert" gebruiken.

bl. 288. *aanw.* 11.

Het hart zinkt hem in de schoenen. Zoo bij Tuinman I. bl. 101, v. d. Hulst bl. 16, v. Eijk I. *nal.* 23 en De Jager *Bijdr.* bl. 497. Ook Tuinman I. bl. 300 heeft: *'t Hert zinkt hem in de schoenen.*

Nog vindt men bij Winschooten bl. 254: *het hart sinkt mij in de schoenen*, en bij Tuinman I. bl. 282: *Zyn hert zinkt in zyn schoenen.*

Bij persoons-voorstelling leest men op *Schoen* bl. 222: *Hoe zou zijn fiere moet hem in de schoenen zinken*, als mede: *Een onverschrokkenheid, die de dapperheid zelve 't hart in de schoenen zou doen zinken.*

In den verleden tijd treft men het spreekwoord aan bij Folqman bl. 124, die zegt: *Het hart is hem in de schoenen gezonken.* Zoo ook op *Schoen* bl. 222, waar men vindt: *hem is het hart in de schoeijen gezonken. Schoeyen* is het meervoud van *schoe*, zoo als men oudtijds voor *schoen* zeide.

Zonder opgave van persoon, leest men op *Schoen* bl. 221: *'t Hart sinckter in de schoen.*

Bij v. Zutphen I. bl. 91 staat juist het tegendeel. Hij heeft: *geen Vaderlander zinkt het hart in de schoenen.*

Mulder bl. 418 heeft *zakken* voor *zinken.* Zoo staat er: *'t hart zakt in de schoenen.*

Gheurtz bl. 63 heeft de *broek* voor de *schoenen* in de plaats gebracht. Hij zegt: *Thert is hem in die brueck ghesoncken.*

bl. 290. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LXXVII.)

Uit het oog, uit het hart. Zoo bij Folqman bl. 127.

Bij De Brune bl. 295 leest men:

Die verr' is uyt der oogh ghestelt,
Is verr' uyt 't hert, en on-ghemelt.

Met het meervoud van *oog* treft men het spreekwoord aan bij Tuinman I. *nal.* bl. 9, II. bl. 240 aldus: *Uit de oogen, uit het herte*, bij v. Moerbeek bl. 269 als volgt: *Uit de oogen, uit het hart*, en bij Sancho-Pança bl. 32 op deze wijze: *Uit er oogen, uit er harte.*

Ook zelfs met *hart* in 't meervoud leest men bij Servilius bl. 10*: *Wt den ooghen wter herten*, bij Zegerus bl. 63, Gruterus II. bl. 168 en in 't *Mergh* bl. 44: *Wt der ooghen, wt der herten*, bij Idinau bl. 203: *Vyter ooghen, uyt der herten*, in *Sel. Prov.* bl. 15: *Uter ooghen uter herten*, bij Sartorius *pr.* III. 22 en Richardson bl. 37: *Uyt der oogen, uyt der herten*, en in *Adag. quædam* bl. 67: *Uyt der Hoogen, uyt der Herten.* Bij *Hoogen* vindt men de bijvoeging der *h*, in woorden, met een klinker aanvangende, zeer gewoon.

Met eene vervorming der twee deelen van de spreekwijze tot voorstellen, vindt men in *Prov. seriosa* bl. 10: *Die vten oghen is die is vter herten*, bij Hoffmann 166: *Die uten oghen is, is uten herten*, op *Delf* bl. 10: *Die vten oghen es. isvter herten*, op *Campen* bl. 71: *Die wt den ogen is die is oeck wten herten*, bij Gheurtz bl. 9: *De uytten ooghen is, is uyter herten*, alsmede bl. 77: *Wie uyten ooghen is de is uyter herten*, op 24 *April* en bij Gruterus I. bl. 101: *Die uyt den ooghen is, is uyter herten*, en bij Sartorius *sec.* IV. 60: *De uyt de oogen is, is uyt der herten.*

Voor het tweede *uit* leest men bij v. d. Venne bl. 132 *buiten*. Zoo staat er: *Wt de ooghen, buyten 'thart.*

Eindelijk vindt men bij De Brune bl. 294 om het rijm *zin* voor *hart*. Zoo heeft hij:

Uyt der ooghen, uyt de zin;
En 't en can niet wezen min.

bl. 290. *aanw.* 32.

Haspelen in zakken en hoeren in schuiten zullen altijd boven anderen uitmunten.

Bij Gruterus II. bl. 147, in 't *Mergh* bl. 22 en bij Tuinman II. bl. 163 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven:

Haspelen in zacken, en hoeren in schuyten,
zullen altoos boven andre wtmuyten.

Uitmuiten, vroeger zeer gewoon, is verouderd voor *uitmunten*, en *uitmunten* heeft wel de beteekenis van *uitsteken, uitblinken*, maar niet altijd in de beteekenis van *voortreffelijker zijn*, wel in den zin van *voortreffelijker willen schijnen.*

Met verandering van *zullen* in *plachten* en *altoos* in *veeltijds*, terwijl de eigenaardigheid der vergelijking wordt gemist, komt het spreekwoord bij Cats bl. 460 op deze wijze voor:

Haspels in sacken, en hoeren in schuyten,
Die plachten veeltijts uyt te muyten.

bl. 291. *aanw.* 3.

Verlengde rijkdom is eene goede (of: *staande*) *have.*

Verlengde rijkdom is eene goede have.

In *Prov. seriosa* bl. 47 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *verlanc rijc is goede haue.* Het hierbij gevoegde Latijnsche spreekwoord doet aan *een van lieverlede aangroeyenden rijkdom* denken, en toch schijnt *verlanc* wel ons *verleng* te zijn, ofschoon ik geen voorbeeld van *verlengde rijkdom* weet bij te brengen.

Verlengde rijkdom is eene staande have.

Hoffmann 784 geeft het spreekwoord zoo op: *Verlanc rijc, dat is staende have.* Ook op *Delf* bl. 47 leest men: *verlanc rijc dats staende haue;* terwijl Gruterus III. bl. 171 heeft: *Verlangen ryke, dat is staande have.*

bl. 294. *aanw.* 14.

Die een' penning (of: *eene plakke*) *niet acht, wordt geen stuiver-heer.*

Die een' penning niet acht, wordt geen stuiver-heer. Zoo op 4 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 98 aldus: *Die een penning niet en acht, wert gheen stuyver heer*, in 't *Mergh* bl. 43 op deze wijze: *Wie den penningh niet acht, en wort den stuyver geen heere*, en bij Tuinman I. bl. 167 als volgt: *Wie een penning niet acht, word van een stuiver geen heer.*

Voor *achten* komt *meester zijn* bij v. Waesberge *Geld* bl. 171. Zoo zegt hij: *hij, die geen meester over eenen penning is, zal nimmer heer over een' stuiver worden.*

Met *gulden* voor *stuiver* komt het spreekwoord voor bij Cats bl. 485: *Die geen penningh en acht, en wort geen guldens heer*, bij De Brune bl. 88:

Die gheen penningh hout in eer,
Die en wert gheen guldens heer,

gelijk mede:

Die een penningh niet en acht,
Krijght noyt gulden in zijn macht,

bij Willems III. 76:

Wie geen penning houdt in eer,
Wordt ook nooit een guldens heer,

en bij Bogaert bl. 90: *Die eenen penning niet acht en wordt nooit een gulden heer.*

Door De Brune bl. 311 wordt de latere bezitting alleen onder het algemeene woord *veel* uitgedrukt. Zoo zegt hij:

Die eenen penningh niet en acht,
En krijghter noyt veel in zijn macht.

Die eene plakke niet acht, wordt geen stuiver-heer.

Op *Campen* bl. 10, bij Meijer bl. 5 en Schrant bl. 275 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *Weel een placke niet en achtet, die en sal ghien stuuer heer worden. Weel* is Saksisch dialect voor *wie.* Eene *plakke* was voorheen eene kleine munt, zoo omtrent ter waarde van een *duit*, zooals is op-

gemerkt bij het spreekwoord: *Hij krijgt twee plakken en eene dunne.*

bl. 294. *aanw.* 18.

Een fel landvorst wordt heer van land-uit. Zoo bij Gruterus III. bl. 141.

Nog zegt Gruterus III. bl. 157: *Landsheere fel zyn lien, en dyt niet. Dijt* is *gedijt*, zoodat *niet gedijen* zooveel zegt als *geen voorspoed hebben.*

bl. 295. *aanw.* 9.

Heeren zijn als de hoeren: zij huilen met malkander. Zoo leest men op *Campen* bl. 2: *Heeren sijn huyren, sy huylen mit malcanderen. Uy* voor *oe* placht oudtijds meermalen gebruikt te worden; zoodat *huyren* = *hoeren* te lezen is, — hier zelfs zeer natuurlijk en de oudste spelling; want *hoer* is niet anders dan eene *vrouw, die te huur is.*

bl. 295. *aanw.* 13.

Het is een korzelig heer.

Servilius bl. 30 zegt: *T is een geheel korschaert.* Een *korschaard* is een *korzelhoofd*, iemand, die *korzelig van aard* is.

bl. 295. *aanw.* 23.

Met groote heeren kleine kennis. Zoo op 3 *Aug.*, bij Gruterus I. bl. 115, Cats bl. 489, Witsen 447 en Tuinman II. bl. 116.

In *Sel. Prov.* bl. 60 staat: *Met groote heeren kleyne kermisse.* Eene andere hand, bekend met het spreekwoord, gelijk het hier is opgegeven, heeft in het handschrift *kermisse* in *kennisse* veranderd. Het is daarom nog niet zeker, dat het woord werkelijk fout geschreven was; dit is althans zeker, dat het een zeer eigenaardig spreekwoord zou zijn: *kermis* voor *vroolijkheid* of *feesthouding* gedacht.

bl. 296. *aanw.* 19.

Laat liggen, wat u te heet of te zwaar is. Zoo in *Adag. quædam* bl. 45 aldus: *Laet liggen dat te eet oft te swaer is.* De *h* is vóór *eet* weggelaten, dat niets ongewoons is, zoowel in onze tegenwoordige dagen als in vroegeren tijd; *eet* staat dus voor *heet.*

Bij Witsen 192 komt het spreekwoord op gelijke wijze voor, maar in den verhalenden vorm. Zoo staat er: *Dat te heet of te zwaar is, moet men laten liggen.*

Verder wordt niet meer van *te heet*, maar alleen van *te zwaar* gesproken. Bij Gruterus II. bl. 130 en in 't *Mergh* bl. 6 aldus: *Dat te swaar ist, laat liggen.*

De volgende verzamelaars geven tevens het *waartoe* op, dat is: zij hebben de bijvoeging: *om te heffen.* Zoo bij Cats bl. 479: *Dat u te swaer om te heffen is dat laet liggen*, bij De Brune bl. 368:

Wat u om heffen is te swaer,
Indien ghy wijs zijt, laet het daer,

in *Sel. Prov.* bl. 130: *Dat u te swaer om heffen is laat dat ligghen*, bij Sartorius *pr.* VII. 32: *Dat ons te swaer is te heffen, dat willen wy laten liggen*, alsmede *sec.* VI. 26: *Dat u te swaer is te heffen, laet dat liggen*, bij Modderman bl. 82: *Wat haar te zwaar is om te heffen, dat laat ze liggen*, en bij Bogaert bl. 83: *Dat u te zwaer om heffen is, dat laet ge liggen.*

Tuinman I. bl. 357 voegt er *hoog* bij, als hij den raad geeft: *Onderneem niet dat te hoog, of te zwaar voor u zoude zyn.*

bl. 296. *aanw.* 20.

Vroeg koud, vroeg heet. Zoo bij Cats bl. 413 en in 't *Mergh* bl. 57.

In *Sel. Prov.* bl. 68 staat: *Vroegh kout, vroegh heedt*, waarin *hout* waarschijnlijk eene schrijtfout voor *kout* zal zijn.

De Brune bl. 205 geeft aan de spreekwijze een toevoegsel, waarin hij een tusschenweg voor *heet* en *koud* schijnt te zoeken. Zoo zegt hij:

Haest heet, haest koud,
Of wel verflout.

bl. 297. *aanw.* 12.

Het is eene ledige kas: het heiligdom is eruit gestolen.

Alleen bij Gheurtz bl. 64 wordt van *gestolen* gewaagd. Hij geeft het spreekwoord aldus op: *Theylichdom is uyt die casse ghestoolen.*

Voor *ledig* vindt men het oorspronkelijke *ijdel.* Zoo heeft men op *Campen* bl. 3 en bij Meijer bl. 3: *Het is een ydel kasse, tHillichdoem isser wt*, en bij v. Duyse bl. 220: *Het is een ijdel kasse: 't heiligdom is er niet.*

(Sartorius *sec.* IV. 25) doet het spreekwoord eene aanmerkelijke besnoeying ondergaan. Hij vermeldt blootweg *een ijdele kas.*

Verder wordt slechts op het fraaye gezien, als men *ledig* of *ijdel* door *schoon* vervangen ziet. Zoo bij Sartorius *pr.* VII. 74, *sec.* IX. 72, Tuinman I. bl. 21 en v. Duyse bl. 219, die zeggen: *Een schoone kasse sonder heylighdom.* De Brune bl. 195 geeft het spreekwoord aldus op:

Het is een kas van schoon beslagh,
Zoo daer maer heylighdom in lagh.

Nog vindt men het spreekwoord door Sartorius *sec.* X. 52 en v. Duyse bl. 219 op deze wijze voorgesteld: *Het heylighdom ben ick quijt, de kasse is blijven staen.*

Tuinman I. bl. 21 zegt alleen: *'t Heiligdom is 'er uit.*

bl. 298. *aanw.* 3. (Zie ook II. bl. XII.)

Hij gelooft geene heiligen, of zij moeten mirakelen doen. Zoo bij Tuinman I. bl. 32. Ook Servi-

lius bl. 285* heeft: *Men en gelouet genen heyligen, oft sij en doen eerste myrakelen;* terwijl op *Campen* bl. 43 staat: *Du geloeuest niet, eer die hillighen mirakel doen* (waarin *hillig* de Nedersaksische uitspraak is voor *heilig*), wat door Gheurtz bl. 23 aldus wordt opgegeven: *Ghy ghelooft gheen heilighen eerse mirakel duen*, alsmede bl. 41 in deze woorden: *Hy en ghelooft gheen heylighen sy en due miracul*, gelijk nog bl. 51 aldus: *Men ghelooft gheen heilighen eerse mirakel duen*, daarentegen door v. Alkemade bl. 195 als volgt: *Ik geloof geen Heyligen of zy moeten mirakelen doen*, en eindelijk door Bogaert bl. 44 onbepaald op deze wijze: *geen heiligen willen gelooven of zy moeten mirakelen doen.*

Voor inheemsche *heiligen* geeft men uitheemsche *santen*. Zoo bij Zegerus bl. 39, Gruterus II. bl. 156 en in 't *Mergh* bl. 32 op deze wijze: *Men ghelooft gheen santen sy ende doen mirakel*, wat door De Brune bl. 144 aldus wordt voorgesteld:

Den Santen gheen gheloof men gheeft,
Dan alsmen van 't mirakel beeft.

Het wel eens domme *gelooven* wordt tot het eerwaardige *achten* overgebracht door Meijer bl. 89 in deze woorden: *Ten syn gheene Santen gheacht, sy en doen miracule*, en door v. Duyse bl. 218 op deze wijze: *'t En zijn geen santen geacht, ten zij dat zy mirakelen doen.*

bl. 298. *aanw.* 9.

Kleine heiligen hebben ook magt. Zoo op 25 *Aug.*, bij Gruterus I. bl. 112, v. Duyse bl. 212 en op 25 *Aug.* 53.

Met het woord *heiligen* in den Nedersaksischen tongval, vindt men op *Campen* bl. 101 en bij Meijer bl. 48 het spreekwoord mede zoo. Daar staat: *Cleyne hilligen hebben oock macht.*

Gheurtz bl. 5 zegt juist het tegenovergestelde: *Cleyne heylighen hebben gheen macht.*

bl. 299. *aanw.* 10. (Zie ook II. bl. XII.)

Als het regent en de zon schijnt, is het kermis (of: *kermen*) *in de hel.*

Voor *kermen* wordt het spreekwoord bij geen der verzamelaars gevonden; allen spreken van *kermis.* Tuinman I. bl. 308 heeft het spreekwoord volgens de opgave. Ook bij Gruterus II. bl. 126 en in 't *Mergh* bl. 3 leest men: *Alst regent end de Sonne schynt, ist in de helle kermis*, gelijk bij Verstegen XVIII: *Als het reghent ende dat de Sonne schijnt, soo is 't in de hel Kermis*, en bij De Jager *Bijdr.* bl. 122-123, v. Eijk II. *nal.* 16 en v. Duyse bl. 209 staat mede: *Als 't regent en de zon schijnt, dan is het kermis in de hel.*

Mulder bl. 411 noemt de beide verschijnselen in omgekeerde orde op, zonder dat daardoor het spreekwoord eenigszins verandert. Zoo zegt hij: *Als de zon schijnt en 't regent, is 't kermis in de hel.*

Op *Maart* 20 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Als 't regent en de zon schijnt, is 't kermis in de Hal.* Of men bij *Hal* aan eene vergissing of aan eene verbastering te denken hebbe, is moeilijk uit te maken; wellicht ook is 't alleen woordspeling. Wat eene verbastering betreft: Tuinman brengt een tegenovergesteld gevoelen te berde, dat *hel* nl. uit *hal* zijn aanwezen zou genomen hebben; maar hij schijnt aan *de hal* en niet aan *het hal* te denken, en dat gevoelen zal wel van geen groot gewicht zijn. Men heeft in het spreekwoord over het algemeen, vrij zeker vroeger, en nog heden is dit veelal het geval, aan niets anders gedacht dan aan de plaats der verdoemden; maar dat deze „'t Oude *Halla* of *Wahalla*, het Doodenverblijf der Noordelijke Volken" zoude zijn, gelijk Bilderdijk, in zijne *Verkl. Geslachtlijst* op het woord *hel* meent, zal wel op eene vergissing steunen.

bl. 300. *aanw.* 4.

Hij mag in hemel noch in hel. Zoo bij Tuinman I. bl. 349. Zoo mede bij Bogaert bl. 34, die van eene *vrouw* spreekt: *Zy mag in hemel noch in hel.*

Sartorius *pr.* II. 14 en v. Duyse bl. 210 zeggen het van eene *zaak*, niet van een *persoon;* terwijl zij eerst *hel* en daarna *hemel* opgeven. Zoo staat er: *Dat mach in Hel noch in Hemel.*

bl. 301. *aanw.* 3.

Onder den helm dagvaardt men den oorlog.

In *Prov. seriosa* bl. 35 leest men: *Onder den helm dach vaertmen doerloch.* In *dach vaertmen* zal de scheiding wel verkeerd zijn voor *dachvaert men.* Goed gescheiden komt het spreekwoord dan ook voor bij Hoffmann 579: *Onder den helm dachvaert men doorloghe.* Op *Delf* bl. 35 staat alles aaneen, wat men vroeger meermaals deed: *onder den helm dachuaertmen doorloghe.* De schrijfwijze van *doerloch* = *doorloghe* voor *d'oorlog* = *den oorlog* is niet vreemd. Gheurtz bl. 55 heeft mede: *Onder den helm, dachvaertmen oorlooghen.*

bl. 301. *aanw.* 14.

Hij is in een vrouwehemd gedoopt.

Gheurtz bl. 26 geeft dit spreekwoord aldus op: *Hy is in een vrouwen hemdt ghekerstent.* Ons *kerstfeest* is *krist-feest*, dat wil zeggen: *Christus-feest; kerstenen* staat alzoo gelijk met *kristenen*, dat is: *kristen maken*, en van daar *doopen.*

bl. 304. *aanw.* 7.

De hen is Als haar ven is. Zoo op 12 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 96.

Cats bl. 409 en Modderman bl. 131 hebben:

De hen is
als haer wen is.

Wen, voor *weide*, is gezegd voor *ven*, dat met ons *veen* hetzelfde woord zal wezen.

bl. 305. *aanw.* 7. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. LVII.)

De kruik gaat zoo lang te water, tot zij breekt (of: *barst*, ook wel: *tot er het hengsel afvalt*).

De kruik gaat zoo lang te water, tot zij breekt. Zoo op 22 *Nov.*, bij Gruterus I. bl. 96, in 't *Mergh* bl. 7, bij v. d. Hulst bl. 8, Horustra 33 en Raven X. Ook in *Sel. Prov.* bl. 40, 44, bij Sartorius *sec.* V. 89, Folqman bl. 123, in *B. Studeerk.* II. bl. 240, bij v. Moerbeek bl. 264, in *Winterv.* bl. 47, bij v. Eijk II. bl. 25, Sancho-Pança bl. 32 en Roodhuijzen bl. 101-110 staat: *De kruyck gaet soo langhte water, tot datse breeckt.* Op 8 *Nov.* 58 leest men mede: *De kruik gaet zoo lang te water dat ze breekt.*

In *Fakkel* bl. 191 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *wie weet of dan de kruik niet zoo lang te water zal gaan, tot dat zij breekt.*

In *Prov. seriosa* bl. 3 vindt men: *also lange gaet den cruyck te water datse brect*, en op *Delf* bl. 3: *Also langhe gaet die cruyke te water dat si brect*, waarin *brect* een verharde vorm van *breekt* is. Dit is ook met *brict* het geval, door Hoffmann 42 opgegeven: *Also langhe gaet die cruuc tot water dan si brict.*

Met bijvoeging van het woordje *ten laatste* komt het spreekwoord bij Servilius bl. 285* voor: *De cruyck gaet so langhe ten water, dat sij ten lesten breket.*

Met het bijgevoegde *eenmaal* leest men op *Campen* bl. 95: *Die cruycke geet wel soe lange te water, datsie een mael breet*, en bij Mauvis bl. 124: *Zoo gaat de kruik zoo lang te water tot zij eenmaal breekt.*

Ook *eens* wordt bijgevoegd. Zoo staat bij Zegerus bl. 14: *Die cruycke gaet soo langhe te water dat sy eens breeckt*, bij Winschooten bl. 187: *eeven wel gaat de kruik nog wel somtijds soo lang te waater, dat sij eens breekt*, bij Richardson bl. 24, Tuinman I. bl. 25, 161, 243, II. bl. 214, Martinet bl. 5 en n°. 68 en Koning bl. 32: *De kruyck gaat soo langh te water, tot datse eens breeckt*, en in *Magazijn* 23: *De kruik gaat zoo lang te water, tot zij eens breekt.*

Ten laatste vindt men *eindelijk* bijgevoegd in *Sermoen* bl. 47, 48, 50: *De kruik gaat zoo lang te water, tot dat ze eindelijk breekt.*

Bij De Brune bl. 350 treft men geen bijvoegsel van *tijd*, maar een bijvoegsel tot het *breken* aan. Zoo zegt hij:

De kruyck zoo langh te water gaet,
Tot dat zy breeckt, en scherven laet.

Idinau bl. 37 heeft enkel: *De kruyck breeckt ten eynden eens.*

In plaats van de *kruik* wordt in *Motz* bl. 82 de *pot* genomen, waar men daarenboven een ander spreekwoord aan dit verbindt. Zoo staat er: *So langhe vliecht de vlieghe dat sij gheuangen is Soe langhe gaet de pot te water tot dat hy ghebroken is.*

Ook gebruikt men de *kan* voor de *kruik*. Zoo staat bij Cats bl. 437, in *Adag. quædam* bl. 10 en op *Gent* bl. 126: *De kanne gaet soo lange te water, tot se eens breeckt*, en in *Adag. Thesaurus* bl. 17 en bij Bogaert bl. 68: *De kanne gaet soo lang te water tot dat zy eens breekt.*

De kruik gaat zoo lang te water, tot zij barst. Zoo bij Everts bl. 316. Ook in *Geschenk* bl. 7-8 staat: *De kruik gaat zoo lang te water, dat zij berst*, en bij Modderman bl. 108 leest men mede: *de kruik gaat zoo lang te water, tot dat ze berst.*

Noch een *breken* noch een *barsten*, maar een *zinken* vindt men in *Euphonia* bl. 519 opgegeven. Daar staat: *het kruikje gaat zoo lang te water tot het zinkt.*

De kruik gaat zoo lang te water, tot er het hengsel afvalt. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Een ander gevolg der handeling wordt in *Motz* bl. 74 opgegeven, waar daarenboven het *water* tot den *put* overgebracht wordt, als men er het spreekwoord aldus vindt voorgesteld: *So langhe gaet de cruycke te putte, dat sij daer de oore laet.*

Gheurtz bl. 7 heeft weder een ander gevolg te berde gebracht. Zoo zegt hij:

Die cruyck sietmen so lange te water gaen
datse schört ofte comt aen diggelen plaen.

Schört = *scheurt*; *plaen* is een oud bijwoord, dat zooveel zegt als *geheel*, *volkomen*.

Eindelijk wordt door v. d. Bergh bl. 271 nog een ander gevolg vermeldt, als hij het spreekwoord op deze wijze opgeeft: *die cruke gheet soe langhe te watre, dat mense ontwee sleet. Ontwee*, een woord, dat nog in den Statenbijbel voorkomt, is hetzelfde als *aan twee* of *in tweeën*.

bl. 305. *aanw.* 10.

Het hooi volgt den hengst niet. Zoo bij Gruterus I. bl. 108.

Voor den *hengst* heeft De Brune bl. 476 de *paerden*. Hij zegt: *Het hoy en volght de peerden niet.*

Gheurtz bl. 60 stelt het spreekwoord schertsenderwijze, en wel in den vragenden vorm aldus voor: *Sal thoy nu totten peerden gaen?*

bl. 305. *aanw.* 18.

De waarheid vindt zelden herberging. Zoo leest men in *Magazijn* 52, bij Everts bl. 343 en Modderman bl. 154: *De waarheid vindt zelden herberg.*

Voor *zelden* komt bij Tuinman I. bl. 223 *dikwijls geen* in de plaats. Zoo zegt hij: *De waarheid kan dikwyls geen herberge vinden.*

Ook *niet altijd* vindt men opgenomen in *Sermoen* bl. 47, waar staat: *de waarheid kan niet altijd herberg vinden.*

Door v. Waesberge *Wijn* bl. 10 wordt bij de opgave van het spreekwoord tevens eene tegenstrijdige handelwijze uitgedrukt. Zoo heeft hij: *Men noemt de waarheid goed en men ontzegt haar herberg.*

Servilius bl. 172 doet het naamwoord *herberg* tot het gelijkluidend werkwoord *herbergen* overgaan. Zoo staat er: *De waerheyt en mach nergens herberghen.*

Bij de verdere verzamelaars is het uit, om de *waarheid* bij persoonsverbeelding zich voor te stellen, en is het de mensch, die als handelend wezen optreedt. Zoo op *Campen* bl. 100, bij Meijer bl. 47 en Schrant bl. 276 aldus: *Weel die waerheyt secht, mach nergens herberge crijghen.*

Zoo mede, maar met het werkwoord *herbergen*, leest men in *Prov. seriosa* bl. 17: *die de waerheyt segghen wil en mach nerghent herbergen*, en bij Zegerus bl. 19: *Die de waerheyt wilt segghen en can nergens herberghen*, wat door Hoffmann 282 aldus wordt opgegeven: *Die al waer wil segghen, en can nerghens herberghen*, waarin *al waer* zooveel zegt als *al het ware*, *al wat waar is*, *alle waarheid.* Ook op *Delf* bl. 17 vindt men het spreekwoord zoo, behalve dat *herberghen* in het versterkte *gheherberghen* overgaat. Bij Gruterus III. bl. 134 en Meijer bl. 95 leest men weder: *Die al waar zeggen wil, en kan nergens herbergen.*

Op 20 *Dec.* en bij Gruterus I. bl. 98 staat: *Die de waarheid zeit, magh niewers banken. Niewers* (*niewaarts*) voor *nergens*, gelijk *iewers* (*iewaarts*) voor *ergens*, wordt in onze volkstaal nog gehoord; zooals ook *banken* voor *verblijf hebben*, eigenlijk: *op de bank zitten*, mede nog in zwang is.

bl. 306. *aanw.* 8.

Het huis is een herder waard.

In 't *Mergh* bl. 26 staat: *'t Huys is een harder waart. Harder* voor *herder* is eene gewone wisseling van den klank.

Gruterus II. bl. 149 zegt: *t' Huys is een harter waard. Harter* is verscherpt op zijn Hoogduitsch, dat *hirt* zegt.

bl. 307. *aanw.* 9.

Hij hield het zoo lang, als Hertgert de vaars hield.

Op *Campen* bl. 116 leest men: *Hy hieldet soe lange: als Hertgert die Vierse hielt. Vierse* zal voor *varse*, *verse* of *veerse* staan, en dus *vaars* beteekenen.

bl. 307. *aanw.* 14. (Zie ook bl. LXXVII, II. bl. XII en III. bl. VII.)

De pot verwijt den ketel (of: *heugel*), *dat hij zwart is.*

De pot verwijt den ketel, dat hij zwart is. Zoo in *Sel. Prov.* bl. 66, bij Folqman bl. 122, in *B. Studeerk.* II. 3, bij v. Moerbeek bl. 261, Martinet 43, in *Wijsheid* bl. 139, *Euphonia* bl. 519, bij Scheltema II. bl. 29, Koning bl. 33, v. Eijk II. 57, Guikema I. 8, Bogaert bl. 32, op 8 *Julij* 53 en in *Bibliotheek* bl. 91-92.

Met bijvoeging van het woordje *wil*, zeggen Winschooten bl. 103, v. Alkemade bl. 119, Tuinman I. *nal.* bl. 19 en Reddingius 20 mede: *de pot wil de keetel verwijten dat hij swart is!*

Ook bij Sancho-Pança bl. 33, maar met *ziet* voor *is*, leest men: *De pot verwijt den ketel dat hy zwart ziet*, gelijk mede bij v. Waesberge *Geld* bl. 167, die daarenboven het woordje *hier* invoegt: *de pot verwijt hier den ketel, dat hij zwart ziet.*

Modderman bl. 45 geeft mede de plaats op, maar zegt dan het tegenovergestelde: *daar verwijt de pot den ketel niet, dat hij zwart is.*

Dat *niet* wordt door Tuinman I. bl. 79 aangeraden, als hij zegt: *De pot moet den ketel niet verwijten, dat die zwart is*, gelijk mede door Everts bl. 315 in deze woorden: *laat de pot den ketel niet verwijten, dat hij zwart is.*

Het *verwijten* gaat bij Tuinman bl. 31 in een *kijven* over. Zoo zegt hij: *De pot en ketel keven: gy zwarte!*

Het onderling verwijten wordt door Mauvis bl. 123 op de *dwazen* overgebracht, waarbij de *ketel* vrijblijft, en de *pot* het moet ontgelden. Zoo staat er: *de dwazen verwijten den pot dat hij zwart is.*

Eindelijk doen de overige verzamelaars van rollen wisselen. Zoo in *Adag. quædam* bl. 14 op deze wijze: *Den Ketel wilt den Pot verwyten dat hy swart is.*

Scheltema II. bl. 28 geeft tevens op, waaruit de opgegeven handeling ontstaat. Hij zegt: *Als de Ketel de Pot verwijt, dat hij zwart is, dan zijn beide niet schoon.*

Op *Campen* bl. 118 vindt men alleen: *Die Ketel verwijt den Pot*, gelijk mede bij Idinau bl. 143: *Den ketel vervvijt den pot.*

De pot verwijt den heugel, dat hij zwart is. Zoo wordt het spreekwoord bij geen der verzamelaars gevonden.

In *Adag. Thesaurus* bl. 17 leest men daarentegen: *Den Pot wilt de schyve verwyten dat zy swart is. Schijf* kan hier voor *pottenbakkersschijf* genomen zijn, de *schijf* alzoo, *waardoor de pot gevormd wordt*, en dan heeft het *verwijten* eene hoogere beteekenis, daar het niet van gelijken geldt, maar van het maaksel tot zijn' formeerder. De vraag,

of de natuurlijke kleur van de pottenbakkersschijf *zwart* is? zou men wellicht met ja kunnen beantwoorden, daar *zwart* hier wel voor *vuil* zal kunnen doorgaan. — Maar *schijf* kan ook *deksel* zijn (waarvoor de gronden vroeger zijn opgegeven), en dan behoeft er geen twijfel te bestaan, of beide, de *pot* en zijn *deksel*, zijn aan dezelfde *zwartheid* onderhevig.

bl. 307. *aanw.* 19. (Zie ook II. bl. XII.)

Heusden mijn, Mechelen dijn. Zoo bij v. Eijk II. 5.

Smids IX zegt juist het tegenovergestelde:

Mechelen my,
Heusden dy,

en beroept zich op Kommelyn's *Aanteekening over Amsteldam*, bl. 139, die ik niet kan nazien. Zoo doet ook v. Alkemade bl. 41, als hij zegt: *Hy speeld Mechelen my, Heusden dy*, waarbij hij aanteekent: „Ziet de *kronijk van holland*," waaraan ik evenmin gevolg kan geven. Ik beroep mij, voor de opgave, onder anderen op Wagenaar's *Vaderl. Historie*, 3e. Deel, bl. 290, en Arend's *Alg. Gesch. des Vaderlands*, 2e. Deel, 2e. Stuk, bl. 245. Thans is de vraag: welke bronnen stellen de zaak in het ware licht?

bl. 308. *aanw.* 5.

Zijn moed zakt hem in de kniën (of: *hielen*).

Zijn moed zakt hem in de kniën.

Met *zinken* voor *zakken* komt dit spreekwoord bij Sartorius *pr.* IX. 39 aldus voor: *Mijn moet sonck mij in mijn knie.*

Voor *moed* heeft Gheurtz bl. 49 daarenboven *hart*. Hij zegt: *Myn hert was in myn knie ghesoncken.*

Zijn moed zakt hem in de hielen. Zoo bij Tuinman I. bl. 282.

V. Waesberge *Vrijen* bl. 64 geeft eene waarschuwing, als hij *zinken* voor *zakken* aldus in de plaats brengt: *laat den moed niet in de hielen zinken.*

Winschooten bl. 172 spreekt van *knieën* noch *hielen*, maar zegt alleen: *de moed ontsinkt mij.*

bl. 308. *aanw.* 19.

Van het zwijgen Kan men geen' kinder krijgen. Sartorius *tert.* V. 81 zegt dit op deze wijze:

Van swijgen
kanmen geen kinder krijgen.

V. d. Venne bl. 268 geeft het spreekwoord vragenderwijze aldus op:

Wie kan van swijgen
Dock kinder krijgen?

Sartorius *pr.* IX. 70 zegt het tegenovergestelde:

Van swijghen
kanmen oock wel kinder krijgen.

bl. 309. *aanw.* 24.

Hij is zoo op-regt als een hoefijzer. Op Campen bl. 13 en bij Meijer bl. 7 leest men: *Hy is soe oprecht als een hoeffyser*, en bij Gales bl. 28: *zy zijn zoo oprecht als een hoefijzer.*

Tuinman II. bl. 92 geeft de spreekwijze in 't algemeen dus op: *Zoo oprecht als een hoefyzer.*

Met *recht-op* in plaats van *op-recht*, en dus dat woord omgekeerd geschreven, komt het spreekwoord voor in *Gedachten* bl. 752, waar het aldus luidt: *hij is zoo regtop als een hoefijzer.*

Weder in 't algemeen, en daarenboven met *krom* voor *op-recht*, zegt Gheurtz bl. 80: *Crom als en huefijser.*

bl. 310. *aanw.* 24.

De slapende vos vangt geene hoenders (of: *krijgt niets in den muil*).

De slapende vos vangt geene hoenders.

Met *wild* in plaats van *hoenders* wordt door De Brune bl. 136 het spreekwoord aldus opgegeven:

De vos, die s' morghens langhe slaept,
Vergheefs naer eenigh wild hy gaept.

De slapende vos krijgt niets in den muil.

Met *vallen* voor *krijgen* zegt Cats bl. 475: *Den slapenden vos en valt niet in den muyl*, en heeft Bogaert bl. 99: *Den slapenden vos valt niets in den muil.*

Bij De Brune bl. 135 vindt men het spreekwoord op deze wijze:

De vos, die uyt zyn hol niet ruymt,
Zyn muyl en wert hem niet bepluymt,

en bl. 136 aldus:

De vos, die leuy light in de kuyl,
Gheen jught en vult hem in de muyl.

Jught is geen woord; 't zal eene misstelling zijn voor *jaght*, evenals *vult* voor *valt*.

Wassenbergh I. bl. 89 neemt nog een ander gevolg op, dat wel wordt ontloopen, maar om daardoor het bestaande gevolg des te meerder te doen uitkomen. Zoo zegt hij:

De vos, die sit en geeut, of luijert in den kuijl,
Hout wel de pooten droog, maar krijght niet in den muijl.

Met *mond* in plaats van *muil* leest men in *Mot.* bl. 3: *Eenen slapenden vos hem en valt nz in den mondt.*

Verder wordt een gelijkbeteekenend spreekwoord tevens opgenomen en met het opgegevene tot een geheel gemaakt. Dat doet Cats bl. 503 op deze wijze:

Een stille molen maeckt geen meel,
Een vos die slaept, een drooge keel,

aldus door De Brune bl. 318 gevariëerd:

Een stille meulen maeckt gheen meel:
Een vos die slaept, en vanght niet veel.

bl. 311. *aanw.* 10.

Aan der honden hinken, Aan der hoeren winken, Aan des kramers zweren, En des wijfs begeeren, Zal men zich niet keeren.

Met eene geringe omzetting en daarenboven met *weenen* voor *begeeren*, komt het spreekwoord aldus voor in *Sel. Prov.* bl. 108:

Aen der honden hincken,
hoeren wincken,
wiever weenen, en kramers sweeren
moet sich niemant keeren.

Op eene dergelijke wijze vindt men het mede op *Hond* bl. 124. Daar staat:

Aan honden hinken
Aan hoeren winken,
Of vrouwen lammenteeren
Of kramers eeden sweeren
Moet hem geen wijs man keeren.

Winken, dat als rijmwoord op *hinken* slaat, is hetzelfde als *wenken*.

Met weglating van twee der genoemde oorzaken, leest men op *Campen* bl. 31, bij Meijer bl. 15 en Schrant bl. 276:

An der Honde hincken, ende koopluyden sweren, sal sich niemant keren.

bl. 311. *aanw.* 12.

Als de hoeren schreijen, Wacht u voor haar vleijen.

In 't *Mergh* bl. 47 worden nog twee andere dieren en hunne geluiden opgenomen, te zamen als een geheel vereenigd. Zoo staat er:

Als een hond begint te knorren, de Slange te kissen, en Hoeren te schreyen, wacht op haer bijten, haer steken en vleyen.

Met *bedriegen* voor *vleyen* vindt men het spreekwoord op dezelfde wijze voorgesteld in *Sel. Prov.* bl. 108. Daar leest men: *Als een hondt begint te knorren, de Slange te hissen, & d'hoere te schreyen. D'eerst wil byten, de tweede steken, de derde bedrieghen. Kissen*, dat in 't *Mergh* voorkomt, en *hissen*, dat men in *Sel. Prov.* vindt, zijn evenzeer geluidnabootsende woorden als het meer gebruikelijke *sissen*.

bl. 312. *aanw.* 6.

Een oud wijf, die in haren jongen tijd hoer is geweest, wordt eene koppelaarster, of zij verkoopt kaarsen in de kerk. Zoo in *Motz* bl. 80 op deze wijze: *Een oudt wijf die in haren ionghen tijt hoere geweest heeft, die wort een copplersse oft sie verkoopt keerssen inde kercke.*

Gheurtz bl. 20 heeft het laatste gedeelte van het spreekwoord niet. Hij zegt alleen: *Een oude huer is een gue coppelaerssche. Gue* staat voor *goe*, en dit weder voor *goede*. Eene *goede* koppelaarster is iemand, die het koppelen *goed* verstaat, die *goed* kan koppelen, dus die *door en door* eene koppelaarster is.

Tuinman I. bl. 12 heeft het in dezen vorm: *Jong een hoer, oud een koppelster.*

bl. 312. *aanw.* 8.

Het is daar: hoeren, komt uit!

Gheurtz bl. 66 zegt: *Tis daer huerensen comt uyt. Huerensen* = *hoerensen* kan enkel *hoeren* beteekenen: *se* of *sen*, *sche* of *schen* werd vroeger meermalen achter vrouwelijke woorden geplaatst, ook al diende het niet, dat ze, zonder dat achtervoegsel, mannelijk zouden zijn, maar enkel om eene vloeyende uitspraak teweeg te brengen; maar *hoerensen* kan ook *hoerenaanhangster* zijn, dat is: eene vrouw, die wel niet als *hoer* bekend staat, maar deze bevorderlijk is in hare oneerbare handelwijze, of die althans met haar bevriend is, — of wel *hoerenaanhanger*, dat is: de man, die met haar heult; doch *hoerensen* kan mede voor *hoerenzoon* in de plaats staan, gelijk die vorm nog geldt in de eigennamen *Janssen*, *Klaassen*, dat is: *Janszoon*, *Klaaszoon* en anderen.

bl. 313. *aanw.* 17.

Voor eene hoofsche leugen raakt hij zijne kleur niet kwijt.

Op *Campen* bl. 57 en bij Meijer bl. 27 leest men: *Voer een hoefsche luegen, en verschiet hy sijn verwe niet seer.* Zijne *verf verschieten* is *van kleur verschieten*, dat is: *verbleeken.*

bl. 313. *aanw.* 19.

Weer de vijanden van het hof, zij zullen wel spoedig het land verlaten.

Gruterus III. bl. 173 heeft het spreekwoord op de volgende wijze: *Weert de vianden wt den hove; zy komen wel zaan wt den lande.* Het Oud-Hollandsche woord *zaan* was zeer gewoon voor *spoedig.*

bl. 313. *aanw.* 33.

Men mag hem noch huizen noch hoven. Zoo in *Adag. quædam* bl. 47.

In *Adag. Thesaurus* bl. 47 staat: *Men mag hem nog huysen nog logeren. Logeeren* gebruikte men vroeger meermaals ook in den zin van *hoffelijk handelen* of *hoven.*

bl. 314. *aanw.* 13. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII.)

Het is eene arme muis, die maar één hol heeft (of: *weet*).

Het is eene arme muis, die maar één hol heeft. Zoo bij Gruterus II. bl. 151, in 't *Mergh* bl. 27, *Sel. Prov.* bl. 13, bij Sartorius *quart.* 68, Winschooten bl. 159, v. Alkemade bl. 51, Tuinman I. bl. 245, II. bl. 119, in *Adag. quædam* bl. 63, bij Folqman bl. 125, Folie I. 277, in *Adag. Thesaurus* bl. 65, bij v. Moerbeek bl. 268, in *Wijsheid* bl. 139 en bij v. Eijk II. bl. 63. Ook Servilius bl.

18, 75, 239 zegt: *Tis een arme muys, die maer een hol en heuet*, Zegerus bl. 60: *Tis een erm muys die maer een hol en heeft*, en Idinau bl. 85: *Arm muysken, dat maer een hol en heeft.*

De Brune bl. 48 heeft het spreekwoord op deze wijze:

Het moet wel zijn een arme muys,
Die maer een hol heeft in het huys.

Met *slechte*, ofschoon in de beteekenis van *arme*, en met verwisseling van *gat* voor *hol*, zegt De Brune bl. 389:

Het moet wel zijn een slechte muys,
Die maer een gat heeft in het huys.

Het is eene arme muis, die maar één hol weet. Bij Gheurtz bl. 68 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Tis een arme muys de maer een hol weet*, en bij Meijer bl. 97 volgenderwijze: *Het is een arme muys, die maer een hol en weet.*

De Brune bl. 288 haalt er ook de *rat* bij, en spreekt daarenboven van *willen hebben;* terwijl hij weder *gat* voor *hol* heeft. Zoo zegt hij:

een muys of rat,
Elk wilt meer hebben als een gat.

V. d. Venne bl. 278 eindelijk heeft *mol* voor *muis:*

Tis een arme Mol
Die maer heeft een Hol.

bl. 315. *aanw.* 4.

Eene koe op holsblokken.

Gheurtz bl. 16 doet zijne opgave in deze woorden: *Een kue op hölften. Hölften* zal waarschijnlijk vervormd zijn van *holsters*, een woord, dat hier en daar nog in zwang is voor *holsblokken* of *klompen.*

bl. 315. *aanw.* 6.

Somtijds hom, somtijds kuit.

Sartorius *pr.* IX. 34 heeft: *Somtijt hop, somtijt kuyt.* Sartorius is zeer naauwkeurig, waarom men moeilijk aan eene vergissing van *hop* voor *hom* denken kan; en evenwel weet ik niet, hoe *hop* tegenover *kuit* kan gesteld worden, en met dit in vergelijking gebracht zou zijn.

bl. 315. *aanw.* 11. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII.)

Alle blaffende (of: *keffende*) *honden bijten niet.*

Alle blaffende honden bijten niet. Bij Sartorius *tert.* VIII. 78, v. Alkemade bl. 159, v. Moerbeek bl. 247, in *Euphonia* bl. 523, bij Everts bl. 344 en in *N. Blijg.* 12 staat: *Blaffende honden bijten niet*, en v. Eijk II. bl. 34 heeft: *Een blaffende hond bijt nog niet.*

Op *Hond* bl. 124 wordt dat aldus uitgedrukt: *De honden die 't luitste blaffen, die weten van geen bijten.*

Tuinman I. bl. 279 spreekt van *blaffers.* Hij zegt: *Blaffers byten niet.*

Alle keffende honden bijten niet. Bij v. Eijk II. *nal.* bl. 20 staat: *Keffende honden bijten niet.*

V. d. Venne bl. 199 spreekt van *keffers*, en neemt de *zwijgers* mede op, die hij er tegenover stelt. Zoo zegt hij: *Keffers bijten niet, Swijgers hoortmen niet.*

Verder is 't geen *blaffen* of *keffen*, maar het meer met het bangmaken overeenkomende *bassen*, dat de overige verzamelaars doen hooren. Zoo zegt Servilius bl. 120*: *Bassende honden biten selden.* Idinau bl. 142: *Honden die veel bassen, bijten selden*, en Gruterus II. bl. 127, gelijk 't zoo mede in 't *Mergh* bl. 4 en *Sel. Prov.* bl. 11, 170 voorkomt: *Bassende honden byten selden.* Ook bij Sancho-Pança bl. 23 en op 17 *Dec.* 53 vindt men: *Bassende honden byten niet.*

De Brune bl. 230 drukt dit aldus uit:

Een hond die vreest, en steenen mydt,
Veel stercker bast, als hy vvel byt,

en bl. 320 op deze wijze:

Weest met een snapper niet belaen,
Een hond die bast, en zal niet schae'n.

De *zwijgers* worden mede opgenomen, en zulks, om de tegenstelling te doen uitkomen. Zoo bij De Brune bl. 249 op deze wijze:

Een hond en byt niet, die veel bast;
Maer een die swijght, zeer licht verrast,

en bl. 250 aldus:

Svvijghend' honden, voor u ziet;
Bassend' honden bijten niet.

Ook de *dreigers* worden tegenover de *bassers* gesteld. Dat doet De Brune bl. 321 als volgt:

Bassend' honden bijten niet,
Dreyghers die en smijten niet.

Willems VIII. 189 neemt ook de *dreigers*, zonder ze bepaald tegenover de *bassers* te stellen. Zoo zegt hij:

Alle honden byten niet,
Alle drygers smyten niet.

bl. 316. *aanw.* 1.

Als men den hond hangen wil, zoo heeft hij leêr gegeten. Zoo op *Campen* bl. 103 en bij Meijer bl. 49, waar men leest: *Alsmen den Hont hangen wil, soe heft hy leer gegeten.*

Met het minder sterke *slaan* voor *hangen* vindt men het spreekwoord in *Prov. seriosa* bl. 3: *als men den hont slaen wil so heeft hi leer ghegheten*, bij Hoffmann 34: *Als men den hont slaen wil, so hevet hi leder gheten*, op *Delf* bl. 3: *Alsmen den hont slaen wilt so heeft hi leer gheten*, en bij Gheurtz bl. 2:

Als men den hond slaen wil
Dan heeft hy leer gheeten stil.

bl. 316. *aanw.* 9. (Zie ook II. bl. XII.)

Bloode honden blaffen veel.

Met *bassen* voor *blaffen* leest men bij Servilius bl. 120*: *Bloy honden bassen veel*, op 16 *Junij*, bij Gruterus I. bl. 94 en op *Hond* bl. 123: *Blo honden, bassen veel*, en bij Cats bl. 461, 521, De Brune bl. 493, in *Sel. Prov.* bl. 140, bij Richardson bl. 27, Reddingius bl. 69 en op *Gent* bl. 127: *Bloode honden bassen veel.*

De Brune bl. 321 heeft het spreekwoord op gelijke wijze; maar doet het met eene toepassing zamenvloeyen. Zoo zegt hij:

Bloode honden bassen veel:
Vrecke lieden tassen veel.

Nog geeft De Brune bl. 249 het spreekwoord aldus op:

Daer kentmen aen een blooden hond;
Hy bast, maer bijt niet met de mond.

V. Alkemade bl. 83 spreekt van *baffen*. Hij zegt: *Blode honden baffen 't meest.*

Met verzwijging van het klanknabootsend geluid, zegt De Brune bl. 173:

Een bloode hond,
Roert meest de mond.

Met verwisseling van *bloode* in *vervaarde*, zegt Zegerus 3*. *dr.* bl. 72: *Verueerde honden maken meest ghebas*, en in *Adag. quædam* bl. 67 staat: *Vervaerde honden maecken meest gebas.*

bl. 317. *aanw.* 11. (Zie ook bl. LXXVII.)

Die te laat komt, vindt den hond in den pot.

Met *spa* voor *laat* zegt Gruterus III. bl. 139: *Die te spa komt, vind den hont inde pot.*

Verder komt alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord voor. Zoo zegt Servilius bl. 272: *Ghi hebt den hont inden pot geuonden;* terwijl Gheurtz bl. 28 en Sartorius *tert.* IX. 46 hebben: *Ghy sult den hond inden pot vinden.* Bij Sartorius *pr.* X. 23 staat: *Ghy vint de hondt in de pot*, en bij Tuinman I. bl. 109, op *Nov.* 23, bij (Folie I. 342), op *Hond* bl. 121, bij v. Eijk II. bl. 32, Guikema I. 31, Modderman bl. 46 en v. Sandwijk 39 leest men: *Hy vind den hond in de pot.*

Gheurtz bl. 12 en v. Moerbeek bl. 257 drukken dat onbepaald uit. Zij zeggen: *Den hond inden pot vinden.*

Sartorius *tert.* III. 9 laat *vinden* weg, en noemt de zaak slechts. Hij heeft: *De hondt in de pot.*

Sartorius *tert.* X. 61 duidt tevens de plaats aan. Zoo zegt hij: *Ghy sult daer de hont in de pot vinden.*

In *Sermoen* bl. 55 wordt van den tijd gesproken. Daar staat: *eindelijk vindt men den hond in den pot.*

Nog vindt men den persoon genoemd door Tuinman II. bl. 38. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *niet zelden vinden zulke den hond in de pot.*

Bogaert bl. 86 vereenigt een ander spreekwoord met het opgegevene toteen. Zoo zegt hij: *Die altijd vroeg genoeg komt, komt veeltyds te laat, en dan vindt hy den hond in den pot.*

Voor *pot* komt *hutspot* in de plaats in *Adag. quædam* bl. 26. Daar staat: *Gy vint den hont in den huspot.*

Idinau bl. 15 drukt dit onbepaald uit, als hij zegt: *Den hondt in den huts-pot vinden.* Zoo vindt men het mede in *Adag. quædam* bl. 11, *Adag. Thesaurus* bl. 19 en bij Sancho-Pança bl. 42.

Ook de *brijpot* wordt voor den dag gebracht. Zoo bij Tuinman I. *nal.* bl. 35, bij wien men leest: *die hebben den hond in den brypot gevonden.*

bl. 318. *aanw.* 7.

Gebrande honden (of: *katten*) *vreezen ook koud water.*

Gebrande honden vreezen ook koud water. Zoo bij Tuinman I. bl. 189. Ook Cats bl. 535 zegt: *Een gebrande hont vreest oock het kout water*, en bij Bogaert bl. 68 staat: *Gebrande honden vreezen ook 't koud water.*

In *Motz* bl. 41 vindt men het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Den hondt die versohoudt is heeft anxt van oout water.* Het werkwoord *verschouden* of *verschauden*, van het Fransche *échauder* gemaakt, beteekent: zich *aan heet water branden.* Zóó komt de kracht van het spreekwoord in het helderste licht.

Gebrande katten vreezen ook koud water. In *Sel. Prov.* bl. 65 leest men: *De verbrande Cat vreest oock het kout water.*

In *Sermoen* bl. 51 wordt het spreekwoord vragenderwijze voorgesteld: *En vreest niet eene gebrande kat het koude water?*

In *Sel. Prov.* bl. 65 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven:

De verbrande Cat
vreest het koude nat.

Eindelijk komt voor juffrouw *poes* haar eega, heer *kater*, op 't tooneel. Zoo leest men in *Sel. Prov.* bl. 65:

Den verbranden Cater
Vreest het koude water.

bl. 319. *aanw.* 4. (Zie ook II. bl. XII.)

Het viel een' witten hond met een' zwarten. Zoo bij Sartorius *tert.* I. 98, De Jager *Bijdr.* bl. 108 en v. Eijk II. *nal.* bl. 17.

Gheurtz bl. 67 zegt: *Tis een witten en een swerten hond. Swert* is eene andere uitspraak van *zwart.*

V. Alkemade bl. 139 noemt de zaak slechts: *Een witte hond met een zwarte.*

bl. 319. *aanw.* 14. (Zie ook II. bl. XII.)

Hij heeft de schaamschoenen uit- en de honds-

schoenen aangetrokken. Tuinman II. bl. 210 zegt: *niet weinige hebben de schaamschoenen uit, en de hondsschoenen aangedaan.*

Op *Hond* bl. 122 wordt het spreekwoord onbepaald opgegeven. Daar staat: *De schaamschoenen uit en de hondsschoenen aangedaan.*

De verdere verzamelaars hebben de *schoenen* niet bij dubbeltallen, maar passen slechts een der beide paren aan. Tuinman bezit wel beide, maar loopt toch op ieder paar bij afzonderlijke gelegenheden.

Wat de *schaamschoenen* betreft, Servilius bl. 119* zegt: *Hi heeft zijne scaem scoenen wt gedaen.*

Bilderdijk II neemt den tijd mede in acht, maar spreekt slechts van één schoen. Hij zegt: *die heeft zijnen schaemschoen overlang uytghedaen.*

Tuinman I. bl. 202 maakt er wel een paar van, maar spreekt onbepaald. Hij zegt: *de schaamschoenen uitdoen.*

Voor *uitdoen* heeft Tuinman II. bl. 101 *t'huis laten;* terwijl hij het spreekwoord op bijzondere personen toepast. Zoo heeft hij: *de aanhoudende truggelaars plegen de schaamschoenen t'huis te laten.* Een *truggelaar* of *troggelaar* is een *bedelaar;* iemand iets *aftroggelen*, is nog gansch niet vreemd.

In *Adag. quædam* bl. 10 worden geene *schoenen* genoemd, en daarom kan er, strikt genomen, geene sprake van *uitdoen* zijn; ofschoon de vermelding van *niet insteken*, het denkbeeld van *schoenen* en *uitdoen* beide, als het ware, insluit. Zoo staat er: *Daer en steeckt geen schaemte meer in.*

Verder komt het tegenovergestelde denkbeeld voor den dag, als er van *aandoen* in plaats van *uitdoen* gewaagd wordt. Zoo doet Halbertsma bl. 30, die daarenboven *onbeschaamd* voor *schaamte* heeft. Zoo zegt hij: *Men moet soms de onbeschaamde schoenen aandoen.*

Ook Gheurtz bl. 23 staat dat denkbeeld voor, heeft daarenboven *onschamel*, en spreekt van *aantrekken.* Zoo leest men bij hem: *Ghy muet donschamel schuenen aentrecken.*

Zoo doet v. Alkemade bl. 148 mede, die van *schaamteloos* op deze wijze in onbepaalde uitdrukking gewaagt: *Schaamteloose schoenen aantrekken.*

Wat de *hondsschoenen* aangaat, Tuinman I. bl. 202 zegt: *Hy heeft de honds schoenen aangetrokken.* Zoo ook vindt men het spreekwoord op *Hond* bl. 121, bij v. Eijk I. *nal.* 41 en Mulder bl. 424.

Gheurtz bl. 27 heeft het spreekwoord mede zoo, maar op onbepaalde wijze voorgesteld, en met *aanhebben* voor *aantrekken;* ofschoon het denkbeeld van één schoen vervalt, naardien *schoen* het vroegere meervoud is van *schoe.* Zoo staat er: *Hondsschuen aen hebben.*

bl. 321. *aanw.* 21.

Men late den hond in, hij gaat op de karn.

In *Prov. seriosa* bl. 31 leest men: *men late die hont in hi gaet op die quaern*, bij Hoffmann 503: *Men laet den hont in, hi gaet op die quern*, en op *Delf* bl. 30: *men laet den hont inne hi gaet op die quaerne. Quaern, quern, queern* is *handmolen.* Men vindt het woord nog in onzen *Statenbijbel*, kantteekening op *Matth.* XXIV, aant. 50. Het woord *kern* (*karn*) wordt door Ihre, volgens Weiland, op het woord *kern*, van *quern* (*molen*) afgeleid.

bl. 321. *aanw.* 25.

Men zal geen spek zoeken in het nest van den hond, of worsten in den hondenstal. Zoo bij v. Eijk II. bl. 34.

Verder worden het *spek* en de *worst* niet te gelijk gezocht, maar ieder afzonderlijk, als alleen door den verzamelaar der *Sel. Prov.* bl. 124: maar die vindt de laatste mede in het *nest*, niet in den *stal.* Zoo staat er: *Men sal gheen speck oft worsten soecken in s'honts nest.* Zoo ook Gheurtz, maar ieder afzonderlijk. Bl. 43 zegt hij: *In thonds nest worst suecken*, en bl. 60: *Sueckt gheen speck in thonden nest.* Zegerus doet dat mede, maar in *nest* en *stal* beide. Bl. 41 zegt hij: *Men sal gheen worsten soecken inden honden stal*, en aldaar nog: *Men sal gheen speck soecken in thonts nest.*

Het *spek* komt vervolgens afzonderlijk voor bij Winschooten bl. 332 op deze wijze: *men kan geen spek haalen uit een honds nest*, bij Tuinman I. bl. 102, 287 en op *Hond* bl. 121 aldus: *zoekt geen spek in 't hondennest*, bij Tuinman I. bl. 165, II. bl. 140 als volgt: *Men zoeke geen spek in 't hondennest*, en bij Bogaert bl. 94 zoo: *Zy willen spek zoeken in den hondsnest;* terwijl Tuinman I. bl. 140 in onbepaalde bewoordingen het spreekwoord volgenderwijze heeft: *spek in 't hondennest te zoeken.*

V. d. Venne bl. 254 eindelijk geeft het spreekwoord aldus op: *Wilmen in 't Honds Nest een stuck Speck soecken, men vindt maer knorren.* Door *knor* verstaat men *het harde en kraakbeenachtige deel der beenderen;* wij zeggen meestal *knorbeen.*

De *worst* komt nog afzonderlijk voor bij Gruterus II. bl. 157 en in 't *Mergh* bl. 33 op deze wijze: *Men zal geen worsten soeken in honden stal.*

Bij De Brune bl. 49 wordt daarbij van *nest* gesproken: *Men vond noyt worst in honde-nest*, en bl. 210 van *kot:*

Ghy zoeckt, ghelijck een nar of zot,
Braed-worsten in een honde-kot.

Servilius spreekt van *spek* noch *worst*, maar van *vet.* Bl. 61 zegt hij: *Hi soect vet in des honts stal.* en bl. 121: *Ghi soect vet in enen honts stal.*

bl. 322. *aanw.* 10. (Zie ook II. bl. XII.)

Twee kwade (of: *grimmige*) *honden bijten elkander niet* (of: *vreezen elkander*).

Twee kwade honden bijten elkander niet. Zoo b-

Gheurtz bl. 63, op 15 *Junij*, bij Gruterus I. bl. 120, Cats bl. 475, Sartorius *pr.* II. 67, *sec.* IV. 37, Witsen 25, v. Alkemade bl. 135, Tuinman I. bl. 280, op *Hond* bl. 123, bij De Jager *Bijdr.* bl. 103, v. Eijk II. *nal.* bl. 16, Bogaert bl. 21 en op 11 *Junij* 53. Ook bij Zegerus bl. 57 staat: *Twee quade honden en byten malcanderen nz*, in *Adag. quædam* bl. 60 en *Adag. Thesaurus* bl. 64: *Twee quaede honden en beijten malcanderen niet*, en op *Hond* bl. 124: *Twee qua honden en bijten malkaer niet.*

Bogaert bl. 38 noemt geen getal. Hij zegt: *Kwadle honden byten malkanderen niet.*

De Brune bl. 242 spreekt weder van *twee*. Hij doet dat aldus:

Twee quade honden, alsmen ziet,
En byten d'een den ander niet.

Ook bl. 346 vindt men het spreekwoord zoo, maar met verandering van *kwade* voor *booze*.

Twee kwade honden vreezen elkander, wordt bij geen der verzamelaars gevonden, zoomin als *Twee grimmige honden bijten elkander niet.*

Twee grimmige honden vreezen elkander.

Bij v. d. Venne bl. 256 komt het spreekwoord voor zonder opgave van getal. Hij zegt: *Grimmende Honden vreesen malkander.*

V. d. Venne bl. 265 heeft het spreekwoord, ten aanzien van de *honden*, juist omgekeerd. Zoo staat er: *Twee goede Honden bijten malkander niet.*

Bij De Brune bl. 278 wordt een derde *hond* het slachtoffer der twee *bijtende honden*. Vrageuderwijze drukt hij dat aldus uit:

Ist vremd, dat honden met haer tvveen,
Verbyten eenen hond alleen?

bl. 322. *aanw.* 14.

Wat men spaart uit den mond, Krijgt dikwijls kat of hond.

Men vindt dit spreekwoord bij De Brune bl. 58 en Willems VIII. 110 op deze wijze:

Men spaert vvel zomtijds uyt de mond,
Het gheen de kat eet, of de hond,

in *Adag. quædam* bl. 14 aldus:

Dat men spaert uyt sijn Mont,
Eet gemeynelijck Kat oft Hont,

in *Adag. quædam* bl. 21 en *Adag. Thesaurus* bl. 21 volgenderwijze:

Dat gij spaert uyt uwen mondt,
is voor de Kat oft voor den Hont,

en bij Sancho-Pança bl. 37 in deze woorden:

Dat men spaert uit zynen mond
Is dikwils voor kat of hond.

In plaats van *uit* schrijft men *voor*. Zoo op 20 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 122 en op *Hond* bl. 123 aldus:

Watmen spaart voor de mond,
krijgt de kat of de hond,

bij Tuinman I. bl. 98, 366, II. bl. 44 en op *Hond* bl. 122 in deze woorden:

't Geen men spaart voor den mond,
eet de kat of de hond,

in *Wijsheid* bl. 140 als volgt:

Wat men spaart voor den mond,
krygt dikwils kat en hond,

en bij De Jager *Bijdr.* bl. 104 en v. Eijk II. *nal.* bl. 19 zoo:

Wat men spaart voor den mond
is voor de kat of den hond.

Sartorius *tert.* II. 60 heeft het spreekwoord op deze wijze:

Het gebrade voor onse mont,
Ontjaeght ons de kat of de hont.

bl. 323. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LXXVII.)

Hij schermt in de lucht (ook wel: *in het honderd, in den wind*, of: *in het wilde*).

Hij schermt in de lucht en *Hij schermt in het wilde.*

Tuinman I. bl. 38 geeft de eerstgenoemde spreekwijze onbepaald aldus op: *in de lucht te schermen.*

De laatstopgegeven spreekwijze komt voor bij Everts bl. 316, en wel op deze wijze: *het was in het wild geschermd.*

Tuinman I. bl. 282 doet de beide genoemde spreekwijzen op deze wijze zamenvloeyen: *die schermt in 't wilde of in de lucht.*

Hij schermt in het honderd.

Niet van *schermen*, maar van *werpen* leest men op *Campen* bl. 58. Daar staat: *Hy werpt dat hundert, int duysent.* De bedoeling zal waarschijnlijk zijn: hij werpt dat *in 't honderd* of *in 't duizend.*

Sartorius *sec.* V. 7 spreekt van *slaan*. Hij zegt: *Van boven neer in 't hondert slaen, raeck wel, heb wel. Scherm-slagen.* Het laatste deel der spreekwijze komt op zich zelve mede als spreekwijze voor in deze woorden: *Zij spelen: raak wel, zoo hebt gij wel.* Het bijvoegsel: *Scherm-slagen* zal zeker willen aanduiden, hoe men de spreekwijze heeft te verstaan.

V. Moerbeek bl. 257 geeft *praten* op. Hij heeft: *Hy praat in 't honderd.*

Gales bl. 32 heeft *beweeren*, en daarenboven de spreekwijze in ontkennenden zin. Hij zegt: *dit beweeren zij niet zo maar in 't honderd.*

Bij Kerkhoven bl. 53 vindt men *gaan*. Zoo staat er: *In uwe zaken gaat dan alles in het honderd.*

Bij Posthumus IV. bl. 313 eindelijk wordt van *loopen* gesproken. Zoo leest men: *Het loopt in 't honderd.* Bij Modderman bl. 106 geschiedt dat evenzoo. Er staat: *die laten den boedel in het honderd loopen.*

Hij schermt in den wind, treft men bij geen der verzamelaars aan.

bl. 323. *aanw.* 10.

Als de eene wolf den anderen eet, zoo is er honger in het land (of: *woud*).

Met *land* heeft Tuinman I. bl. 97 het spreekwoord aldus: *de honger moet in 't land al zeer groot zyn, wanneer de eene wolf den anderen eet.*

Met *woud* vindt men bij Gruterus III. bl. 125: *Als d'een wolf den andern et, zo isser honger int woud*, waarin *et* eene verharde uitspraak is voor *eet*. Het Hoogduitsch heeft die verharding nog. Meijer bl. 77 zegt: *Als deen wolf den anderen eedt, so isser honghere in der waude.*

In *Prov. seriosa* bl. 2 leest men *bijt* voor *eet*. Zoo staat er: *als die een wolf den anderen bijt so isser honger inden wolde.* Bij Hoffmann 31 staat weder: *Als deen wolf de anderen et, so is hongher in den wolt*, en op *Delf* bl. 2 mede: *Als een wolf den anderen eet so es hongher inden woude.*

Gheurtz bl. 7 spreekt van *aast*, met *stout*, om het rijm op *woud*, bijgevoegd. Zoo zegt hij:

Daer moet groote honger syn int wout
daer deen wolf van dander aest stout.

Geen *land* of *woud*, maar een *bosch* wordt verder als de plaats der gebeurtenis bijgebracht. Zoo bij Zegerus bl. 1 op deze wijze: *Als den eenen wolf den anderen eet, soo isset grooten honger inden bosch*, en in *Adag. quædam* bl. 6 mede: *Als den eenen Wolf den anderen Eet, dan is 'er grooten honger in den Bosch.*

De Brune bl. 13 laat de kampplaats onbeslist, als hij zegt:

De honger moet wel wezen wreed,
Als d'eene wolf den ander eet.

bl. 323. *aanw.* 20.

Die honger voedt Is half verwoed. Men leest bij Gruterus III. bl. 135:

Die den honger voed,
is half verwoed.

Meijer bl. 93 heeft het spreekwoord zoo:

Die den hongher voedt,
is half verhoedt.

H en *w* zijn geen wisselletters; *verhoedt* voor *verwoedt* gaat dus niet. Als nu *verhoedt* niet genomen is van *verhoetelen*, dat *verwarren* of *bederven* beteekent, zal het wel eene drukfout, of wellicht ook eene schrijffout van Meijer wezen: Gruterus en Meijer putten uit dezelfde bron, — Gruterus is zeer naauwkeurig, dat van Meijer niet kan gezegd worden.

bl. 324. *aanw.* 5.

Honger ziet wel struif voor taarten aan. Bij Tuinman I. bl. 97 en op *Nov.* 2 staat: *Honger ziet struif voor taart aan.*

Sartorius *tert.* VII. 32 wil blijkbaar hetzelfde denkbeeld uitdrukken, dat in het spreekwoord ten grondslag ligt; maar hij doet dat in deze woorden: *Honger siet struyf noch taert aen.* In beide gevallen zegt men: die honger heeft, kijkt er niet naar, wat hij eet.

In *Fakkel* bl. 195 vindt men: *De eetlust zag daar wel struif voor taarten aan*, waarmede men weder hetzelfde zeggen wil.

Modderman bl. 82 stelt een ander denkbeeld voor, als hij zegt: *tevredenheid ziet struif voor taart aan*, dat beteekent: die tevreden is, dien is alles wel.

bl. 325. *aanw.* 2. (Zie ook II. bl. XII.)

Komt men over de Hont, dan komt men ook over den staart. Bij Koning bl. 6, v. Eijk I. bl. 84, *nal.* bl. 37 en in *Vrijmoedige* bl. 78, 87-88 staat: *Kom ik over de Hont, dan kom ik over den staart.*

Martinet 34 heeft: *Kom ik over den hond, zoo kom ik over den staart*, en v. Sandwijk 24 mede: *Kom ik over den hond, dan kom ik over den staart.* Beide zeggen, dat *hond* (het dier) hier *de Hond* of *Hont* moet zijn, en geven alzoo aan het spreekwoord de juiste afleiding.

De overige verzamelaars vermelden allen den *hond* (het dier), zonder aan iets anders te denken. Zoo zegt v. Alkemade bl. 129: *Die komt over de hond, komt over de staart*, en hebben Tuinman I. bl. 107 en Bogaert bl. 98: *Die over den hond komt, komt ook wel over den steert;* terwijl in *Euphonia* bl. 517 staat: *Komt men over den hond, dan komt men ook over den staart*, en in *Spreuk* bl. 61: *die over den hond komt, komt ook over den staart.*

Met *kunnen* voor *komen* leest men bij Sancho-Pança bl. 23: *Als 't over den hond kan, kan 't ook over den steert.*

bl. 325. *aanw.* 23.

Die een hoofd van een pintje heeft, moet geene kan willen drinken. Zoo bij Tuinman II. bl. 48, op *Dec.* 19 en bij v. Waesberge *Wijn* bl. 15.

Modderman bl. 49 verwisselt *van* met *voor*. Hij heeft: *wie een hoofd heeft voor een pintje, moet geen kan willen drinken.*

(Sartorius *sec.* VIII. 72) laat de gevolgtrekking weg, en zegt alleen: *Ick hebbe een hooftken van een pint.*

Tuinman I. bl. 3 neemt een *muddetje* (in de beteekenis van het meer gewone *mudsje*) voor een *pintje*, en heeft daarenboven een *pintje* in de plaats van eene *kan* gebracht. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Die maar een hoofd van een muddetje heeft, moet geen pintje drinken.*

bl. 326. *aanw.* 6. (Zie ook II. bl. XII.)

Een schurftig hoofd vreest den kam (of: *Schurft kan den kam niet aanzien*).

Een schurftig hoofd vreest den kam. Cats bl. 532 zegt: *Een schurft hooft dat vreest de kam*, v. Alkemade bl. 32 en Bogaert bl. 11 hebben: *Een schurft hoofd vreesd de kam*, en bij Tuinman II. bl. 14 staat: *Zo vreest ook een schurft hoofd de kam.*

In *Motz* bl. 36 leest men *niet liefhebben* voor *vreezen*. Zoo wordt het spreekwoord opgegeven: *Nimmermeer en zal schorfthooft cam liefhebben.*

Verder vindt men *ontzien*. Zoo bij Cats bl. 460:

Dit vond' ick, waer ick immer quam:
Een schurrift hooft ontsiet de kam,

en aldus in *Sel. Prov.* bl. 65 en bij Richardson bl. 31: *Een schurft hooft ontsiet den kam.*

In *'t Mergh* bl. 49 wordt van *haten* gewaagd. Zoo leest men: *Een schurft hoofd, haet de kamme.*

Eindelijk heeft Tuinman I. bl. 203 *niet willen lijden*. Hij zegt: *Een schurft hoofd wil de kam niet lijden.*

Schurft kan den kam niet aanzien.

Gruterus III. bl. 131 en Meijer bl. 92 vermelden de *kwaal* voor het *werktuig*, en hebben daarenboven *luchten* in plaats van *aanzien*. Zoo staat er: *De schurfte mach den kam niet geluchten.*

bl. 326. *aanw.* 39.

Het valt moeijelijk, veel hoofden onder ééne kaproen te bergen.

Met *brengen* in plaats van *bergen* leest men bij Tuinman I. bl. 280, v. Eijk III. 53 en Modderman bl. 18: *'t Valt moeyelyk, veel hoofden onder een kaproen te brengen.*

Gales bl. 24 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *het is zeer moeijelijk om onderscheiden hoofden onder een caproen te brengen.*

Tuinman bl. 15 stelt het spreekwoord vragenderwijze voor: *Wie bragt al die koppen onder een kapproen?*

Bogaert bl. 8 spreekt van *kap* in plaats van *kaproen*. Hij zegt: *'t Valt moeijelyk veel hoofden onder ééne kap te brengen.*

De Brune bl. 480 geeft de zaak slechts op. Hij zegt alleen: *Twee hoofden onder een kapproen.*

Men vindt het spreekwoord mede zoo bij Zegerus bl. 56, Gruterus II. bl. 164 en in *'t Mergh* bl. 40, maar met *in* in plaats van *onder*. Zoo staat er: *Twee hoofden in eenen capproen.*

bl. 327. *aanw.* 8.

Hij heeft het hoofd vol muizenessen.

Manvis bl. 123 is de eenige, die *muizenessen* in het spreekwoord opneemt. Zoo leest men bij hem: *hij verjoeg er de muizenissen meê.*

In *Opheld.* bl. 624 vindt men wel: *Hij heeft muizenesten in het hoofd*, maar met de opmerking: „Het woord *muizenesten* is eene verbasterde uitspraak van het oude woord *muizenis.*"

V. Eijk II. bl. 64 geeft het spreekwoord aldus op: *Hij heeft muizen-nesten in het hoofd*, en wijst in zijne verklaring op het „verward en leelijk uitzien van een *muizenest.*" De Jager *Bijdr.* bl. 110-111 geeft daarover zijne „bevreemding" te kennen, zeggende: „Het is toch overbekend, dat het woord hier niet is *muizennesten*, maar *muizenessen* of *muizenissen*, beteekenende *muizenis gepeins, mijmering.*" V. Eijk II. *nal.* bl. 36, daardoor bekeerd, neemt zijne vroeger gegeven verklaring terug, en geeft er eene verbeterde voor in de plaats.

Verder denkt men aan niets anders dan aan *muizennesten*. Servilius bl. 169 heeft: *Hi heeft veel muyse nesten int hooft*, en in *'t Mergh* bl. 24 staat: *Hy heeft het hoofd vol muyse-nesten;* terwijl Tuinman I. bl. 273 zegt: *Hy heeft muizennesten in 't hoofd*, dat hij II. bl. 16 aldus voorstelt: *Hy heeft zyn hoofd vol muizennesten.*

Idinau bl. 135 duidt de zaak slechts aan. Hij zegt alleen: *Muyse-nesten in t' hooft.*

Tuinman bl. 93 stelt het spreekwoord vragenderwijze voor: *Wat muizenesten in uw hoofd?*

Sartorius *sec.* II. 77 noemt de personen op, wien het spreekwoord geldt. Hij zegt: *Trepelaers, die veel muyse-nesten in 't hooft hebben. Trepelaar* komt van *trepelen*, en *trepelen* zegt zooveel als *trippelen, dribbelen*, dat is: *ongedurig heen en weêr gaan.*

Tuinman II. bl. 105 zoekt de oorzaak in de *spinnewebben*. Zoo drukt hij dat uit: *spinnewebben in de tas maken den kop vol muizenesten.*

bl. 327. *aanw.* 13. (Zie ook bl. LXXVII.)

Hij heeft veel vizevazen in het hoofd.

Als *visemetenten* de beteekenis van *vizevazen* kan hebben, dan vindt men het spreekwoord bij Gheurtz bl. 29. Zoo leest men bij hem: *Hy heeft veel visemetenten int hooft.* Zie over *visepetent* of *visemetent* Dr. De Jager's *Nieuw Archief voor Nederl. Taalk.*, bl. 439-443, waar het gevoelen van *nietswaardig voorwerp* wordt voorgestaan. Is die beteekenis de ware, dan kan die van *vizevaze* voor *gril, hersenschim* niet opgaan. Zie de beteekenis van *vizevaze* bij dienzelfden schrijver in zijne *Verscheidenheden*, bl. 176-179, en *Latere Verscheidenheden*, bl. 465-466.

Winschooten bl. 322 en v. Lennep bl. 235 zeggen enkel: *het sijn maar viese vaasen.* Tegen de scheiding van het woord *vizevazen* in twee woorden, waardoor *viese* of *vieze* tot bijvoegelijk naamwoord wordt gemaakt, schijnt te pleiten, wat Dr. De Jager t. a. p. zegt: „Met geheel voorbijzien van de bloote klankwisseling van *i* en *a*, hebben de meeste taalkenners het eerste lid van *viezevaze* voor het adj. *vies* gehouden." Ook Tuinman I. bl. 273 en v. Eijk I. *nal.* 46 schrijven: *'t Zyn vieze vaazen.*

Sartorius *pr.* IV. 15 echter heeft het woord aaneen. Hij zegt: *Om een visevaes.*

bl. 328. *aanw.* 2. (Zie ook bl. LXXVII.)

Hij speelt met zijn hoofd (of: *Hij is zoo stout*), *als hadde hij nog een lijf in de kist.*

Hij speelt met zijn hoofd, als hadde hij nog een lijf in de kist. Tuinman I. bl. 213 zegt: *die speelt met zyn kop, als had hy noch een lijf in de kist.*

V. Moerbeek bl. 257 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord: *Hy speelt met zyn hoofd.*

De Brune bl. 469 daarentegen geeft het tweede gedeelte van het spreekwoord, en maakt alzoo met het vorige te zamen één geheel. Hij zegt: *Hy heeft een lijf noch in de kist.* Zoo ook leest men in *Sel. Prov.* bl. 33: *Recht of hy noch een lyf in de kisse hadde* (waarin *kisse* eene misstelling is voor *kiste*), en bij Sartorius *tert.* VIII. 93: *Recht of sy noch een lijf in de kist hadden.*

Hij is zoo stout, als hadde hij nog een lijf in de kist. Tuinman II. bl. 201 en v. Eijk II. *nal.* 7 hebben: *Hy is zo stout, als of hy noch een lyf in de kist had.*

Bij Tuinman I. bl. 278 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *die snorken als of zy noch een lyf in de kist hadden.*

Sartorius *sec.* IV. 29 zegt juist het tegenovergestelde. Zoo staat er: *Men moet daer aen of men noch een lijf in de kist hadde.*

Bij Sartorius *tert.* VIII. 68 vindt men alleen het laatste gedeelte van het spreekwoord; daarenboven noemt hij de zaak slechts, en verwisselt hij *lijf* met *hoofd.* Zoo zegt hij: *Noch een hooft in de kist.*

bl. 328. *aanw.* 14.

Hij zal mij de ooren nog van het hoofd eten. Tuinman I. bl. 324 zegt: *Gy zoud my de ooren wel van 't hoofd eeten.*

In *Neus-Spreekw.* 46 wordt de *neus* mede genoemd, en daarenboven van bepaalde personen gesproken. Zoo staat er: *De jongens eten mij de ooren en neus van den kop.*

bl. 329. *aanw.* 11. (Zie ook II. bl. XII.)

Van vroeg ontbijten en laat huwen kwam nooit hoofdpijn.

Cats bl. 465 zegt: *Van vroeg ontbijten, en laet te trouwen, en krijght men niet licht hooftsweer,* in *Sel. Prov.* bl. 184 leest men: *Van vroech t' ontbyten, en laet te trouwen en krygtmen niet licht hooftsweer,* en bij v. Alkemade bl. 37 staat: *Van vroeg ontbyten, en laet trouwen, krygt men niet ligt hoofdsweer. Hoofdzweer* was vroeger een zeer gewoon zeggen voor *hoofdpijn.*

Bij De Brune bl. 259 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven:

Vroegh ont-bijten, laete trouwen,
Weert den hooft-pijn, mans en vrouwen.

Gruterus III. bl. 170 zegt: *Van tilic t'ontbyten, en late houwen, en quam noit hooftzweer. Tilic* is *tijdelijk,* dat is: *vroegtijdig,* en *houwen* is eene andere uitspraak van *huwen.*

Meijer bl. 69 en Schrant bl. 277 hebben: *Van tilick imbyten, en late huwen, en quam noid hooftsweere. Inbijten, imbijten* zeide men vroeger voor ons tegenwoordig *ontbijten.*

bl. 329. *aanw.* 12. (Zie ook bl. LXXVII en II. bl. XII.)

Veel hoofden, veel zinnen. Zoo op 19 *Julij,* bij Idinau bl. 181, Gruterus I. bl. 121, v. d. Venne *Voorb.* bl. 11, in *Sel. Prov.* bl. 52, bij Tuinman bl. 15, (Folie I. 1), Gales bl. 24, in *Magazijn* 26, *Wijsheid* bl. 136, *Euphonia* bl. 516, bij v. Eijk III. 53, Modderman bl. 37 en Zwitzers bl. 80. Ook in *Prov. seriosa* bl. 3, bij Hoffmann 46 en op *Delf* bl. 3 staat: *Also menich hooft so menige sin,* bij Servilius bl. 14: *Hoe veel hoofden, so veel sinnen,* op *Campen* bl. 76: *Soe mennich hoeft, soe mennigen sin,* bij Gheurtz bl. 61: *So mennich hooft so mennich sin,* bij Zegerus bl. 61: *Waer veel hoofden sijn, sijn veel sinnen,* bij Gruterus II. bl. 166 en in *'t Mergh* bl. 42: *Waar veel hoofden zyn, daar zyn veel zinnen,* bij Gruterus II. bl. 160, in *'t Mergh* bl. 38, 45, bij Sartorius *pr.* III. 53, Richardson bl. 34, v. Alkemade bl. 106, Tuinman bl. 4, I. bl. 230, Folqman bl. 127, Modderman bl. 152 en op 20 *Julij* 53: *Zo veel hoofden, zo veel sinnen,* in *Adag. quædam* bl. 55 en *Adag. Thesaurus* bl. 60: *Soo menigh hooft soo menigh sin,* en bij Everts bl. 313: *vele hoofden maken vele zinnen.*

De Brune bl. 43 en Willems IV. 17 geven het spreekwoord een toevoegsel. Zoo zeggen zij:

Zoo veel hoofden, zoo veel zinnen,
Ist niet buyten, 't is van binnen.

Voor *hoofden* vindt men *menschen* bij Gheurtz bl. 59 en Cats bl. 509 op deze wijze: *So veel menschen so veel sinnen,* en in *Sel. Prov.* bl. 52 aldus: *Soo menich mensch, soo menich sin.*

De Brune bl. 224 drukt dit volgenderwijze uit:

Zoo veel menschen, alsser leven,
Elck is met een zin ghedreven.

Nog geeft De Brune bl. 225 het spreekwoord een toevoegsel, als bij zegt:

Zoo veel menschen, zoo veel zinnen,
Zoo veel kinders, zoo veel minnen.

bl. 330. *aanw.* 3.

Zonder het hoofd kan men niet leven.

Gruterus III. bl. 176 zegt: *Zonder 't hout en kanmen niet geleven. Hout* kan eene drukfout voor *hoot* zijn, of wellicht eene verbastering van dat

woord, en *hoot* werd oudtijds meermalen voor *hoofd* gebruikt, gelijk *geleven* voor *leven*.

bl. 330. *aanw.* 6.

Des zomers is het goed hoofsch zijn.

Meijer bl. 76 zegt: *Tis te somer goet hoosch syn.* *Hoosch* is, door verzachting der *f*, van *hoofsch*, *hovesch*, waarvan *heusch*, dat is: *hoffelijk*.

Gruterus III. bl. 156 geeft het spreekwoord aldus op: *t'Is somers goet huesch zyn.* *Heusch*, vroeger *huesch* gespeld, van *hovesch*, *hoofsch*, *hoffelijk*.

bl. 331. *aanw.* 1. (Zie ook bl. LXXVIII.)

Eene naald in een voeder hooi zoeken.

Tuinman I. bl. 367 geeft het spreekwoord meer bepaald op, als hij zegt: *Hy zoekt een naald in een voeder hooi.*

Bogaert bl. 94 stelt het voornemen tot de zaak voor in deze woorden: *Zy willen eene naeld in een voer hooi zoeken.*

Dat de zaak niet gemakkelijk te volvoeren is, wordt door Gruterus II. bl. 153 en in 't *Mergh* bl. 29 aldus uitgedrukt: *t'Is swaar een naelde in een voyer hoys zoeken*, en door Tuinman II. bl. 140 op deze wijze: *'t Is ook al bezwaarlyk, een naalde in een voeder hooi te zoeken.*

Idinau bl. 297 heeft *hooi-tas*, dat is: *hooi-hoop* of *hoop hooi*, voor *voeder hooi*, en het spreekwoord onbepaald, gelijk in de opgave. Hij zegt: *Een naelde in eenen hoy-tas soecken.*

Everts bl. 346 spreekt van *hooimijt*, dat is: *hooiberg* of *hooi-stapel;* terwijl hij de zaak volgenderwijze ontraadt: *Zoek geene naald in eene hooimijt.*

De ongerijmdheid van het voorgestelde *zoeken* gaat in het onmogelijke *vinden* over, wat men dus ironisch heeft op te vatten. Zoo op *Campen* bl. 94 en bij Meijer bl. 43 op deze wijze: *Hi solde wel een naelde in een voer hoeys vijnden*, bij Sartorius *tert.* VII. 98 aldus: *Ghy hadt wel een Naelde in een Voeder Hoy gevonden*, en bij Tuinman I. bl. 165 als volgt: *eerder zoude men een naald in een voeder hooi vinden.*

Modderman bl. 88 noemt de zaak op, welke het geldt. Hij zegt: *dat leerzame is dikwijls te vinden, als eene naald in een voer hooi.* Evenzoo geschiedt in *Veeteelt* bl. 108, zonder dat juist de zaak bepaaldelijk wordt opgegeven. Zoo staat er: *Het is er te vinden als een naald in een voer hooi.*

V. Eijk III. bl. 45 eindelijk spreekt van *zoeken* noch *vinden*. Hij zegt blootweg: *Het is een naald in een voer hooi.*

bl. 331. *aanw.* 2.

Het hooi is in de kribbe, het paard zal weldra gestald zijn.

Gheurtz bl. 68 geeft het spreekwoord aldus op: *Tsa hoy inder krebben tpeerd sal saen ghestalt syn.* *Tsa* is een thans nog niet onbekend tusschenwerpsel tot aanmoediging. *Saen* gebruikte men vroeger in plaats van ons tegenwoordig *spoedig*.

bl. 334. *aanw.* 2. (Zie ook bl. LXXVIII en II. bl. XII.)

Dien de koe toekomt, die vat haar bij de hoornen (of: *bij den staart*).

Dien de koe toekomt, die vat haar bij de hoornen. Zoo bij Martinet bl. 23 aldus: *dien de koe toekomt, vat ze bij de horens*, gelijk mede in *Euphonia* bl. 517 op deze wijze: *wien de koe toekomt, vat ze bij de horens.*

Met *zijn* in plaats van *toekomen* zeggen Tuinman I. bl. 163 en Loosjes *Vee* bl. 137: *Wiens de koe is, die vatze by de hoornen.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 67 heeft *behooren*. Zoo staat er: *wien de koe behoort vat ze bij de hoornen.*

V. Hall bl. 306 spreekt van *willen* op deze wijze: *Die de koe wil, vat haar bij de horens.*

Op *Landbouwer* bl. 77 en in *Veeteelt* bl. 119 vindt men wel *toekomen*, maar *pakken* in plaats van *vatten*: *wie de koe toekomt pakt ze bij de horens.*

Met voorbijzien der premisse, komt verder de conclusie alleen voor. Zoo bij Tuinman I. bl. 238 en v. Eijk II. bl. 51 op deze wijze: *Hy heeft de koe by de hoornen*, en bij Loosjes *Vee* bl. 144 aldus: *Men heeft de koe bij de horens.*

Everts bl. 232 stelt het spreekwoord in deze woorden voor: *Willembaas zou nu gaarn zelf de koe bij de horens vatten.*

Niet enkel van de *hoornen*, maar van het geheele *hoofd*, spreken Tuinman I. bl. 163 en Loosjes *Vee* bl. 137 in deze woorden: *Wiens de koe is, die vatze by 't hoofd.*

Dien de koe toekomt, die vat haar bij den staart.

Met *zijn* voor *toekomen* vindt men bij Gruterus II. bl. 133 en in 't *Mergh* bl. 10: *Die de koe zyn is, die vaetse by den staert*, bij v. Alkemade bl. 133: *Die de koe zyn is, vatze byde staart*, en bij Tuinman I. bl. 163, Loosjes *Vee* bl. 137 en v. Eijk II. bl. 52: *Wiens de koe is, die vat ze by den steert.*

Met *toebehooren* voor *toekomen* en daarbij met *nemen* voor *vatten* leest men in *Prov. seriosa* bl. 15: *die de koe toebehoort die neemse biden stert.*

Zoo vindt men het spreekwoord mede bij Hoffmann 251, maar met *zijn*, niet met *toebehooren: Die de coe is, neemse bi den steert.* Ook op *Delf* bl. 15 staat: *diens die coe es die neemse biden staerte.*

Met *aangaan* in plaats van *toekomen* gelijk ook met *grijpen* in plaats van *vatten* zegt Cats bl. 491, 493: *Die de koe aangaat, die grijpt se by den staert*, en staat er in *Sel. Prov.* bl. 36: *Die de koey aengaet die grypse byde steert.*

Nog vindt men het spreekwoord zoo bij Cats bl.

502, maar met *zijn*, niet met *aangaan: Die de koe sijn is, grijpt se by den staert*, gelijk mede bij De Brune bl. 373, maar met *hebben* of *begeeren:*

Die de Koe heeft, of begheert,
Moetze grijpen by de steert.

Sancho-Pança bl. 25 spreekt wel van *aangaan*, maar hij heeft *pakken* voor *grijpen* in de plaats gebracht. Zoo zegt hij: *Die de koei aengaet, pakt ze by den steert.*

De Brune bl. 374 heeft het spreekwoord mede zoo, maar voor *koe* of *os;* terwijl hij daarenboven van *slaan* gewaagt. Zoo zegt hij:

Die de koe, of oss' aen-gaet,
Aen de steert de handen slaet.

Gales bl. 87 vermeldt alleen de conclusie, terwijl de premisse achterblijft. Zoo leest men bij hem: *hij heeft de koe bij den staart gevat.*

De Brune bl. 146 eindelijk spreekt van *hoornen* noch *staart*, maar van *koord;* terwijl hij den *os* en niet de *koe* opneemt. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Die den osse toe-behoort,
Houdt hem vaste by de koord.

bl. 337. *aanw.* 6.

Wanneer de timmerman lang om het hout wandelt, zoo vallen er geene spaanders van.

In *Sel. Prov.* bl. 158 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld: *Wan den Timmerman langh om t' hoet spazieren gaet, soo vallen geen spaenders daer van. Wan = wanneer;* onze dichters zeggen nog *wen. Hoet* zal eene schrijffout voor *holt* zijn, en het Hoogduitsche *holz* voor *hout* wezen. *Spazieren* is een Hoogduitsche vorm; wij zeggen *spanceeren* in den zin van *wandelen.*

bl. 337. *aanw.* 26.

Er komen meer (of: *zooveel*) *kalfsvellen dan* (*als*) *ossenhuiden ter markt.*

Er komen meer kalfsvellen dan ossenhuiden ter markt. Zoo bij Tuinman I. bl. 316, Loosjes *Vee* bl. 143, v. Eijk II. bl. 42 en Mulder bl. 420.

Tuinman II. bl. 233 spreekt van *kalfs* in plaats van *kalfsvellen*, als hij zegt: *daar komen meer kalfs, dan ossenhuiden te markt.* Hij zal wel *kalfs-*, dat is: *kalfshuiden*, bedoeld hebben.

Er komen zooveel kalfsvellen als ossenhuiden ter markt.

Op *Campen* bl. 67 en bij Meijer bl. 31 worden de *vellen* mede als *huiden* opgegeven. Zoo staat er: *Der coemen so veel Caluer huyden te marct als Ossen huyden.* Ook op 29 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 95 leest men: *Daar komen zoo veel kalver huiden, als ossen huiden ter merkt.*

Met *zoowel* voor *zooveel* vindt men in *Sel. Prov.* bl. 195: *Daer komen soo wel kalver vellen, als ossen huyden te merckt.* Ook De Brune bl. 296 heeft het spreekwoord zoo, en wel op deze wijze:

Men ziet op yder merckt zoo wel,
Het kalver, als het osse vel.

Gheurtz bl. 61 heeft *calver* in plaats van *kalfsvellen*, maar meent zeker *calver-*, dat is: *calverhuyden.* Zoo zegt hij: *So veel calver als ossen huyden commen ter merck.*

De Brune bl. 252 geeft het spreekwoord aldus op:

Het lams-vel comt zoo vvel ter merct,
Als 't beyten-vel daer vvert ghemerct.

Wat een *beyten-vel* is, weet ik niet.

Meijer bl. 73 geeft het spreekwoord aldus op: *So vele calueren huden commen ter maerckt, als coeyen.* Ter verklaring voegt hij er bij: „*Huden*, heden of *huiden;* de beteekenis van dit spreekwoord is: er sterven thans zoo vele jongen als ouden." Doch die redeneering is verre van juist. Zijn *huden* voor *heden*, oudtijds *huiden*, zooals wij nog van *ten huidigen dage* spreken, bracht hem geheel van het pad. Neen, *huden* is wel *huiden*, maar in de beteekenis van *omkleedsel.* Zoo vervalt zijn *thans*, en wil men met het spreekwoord te kennen geven, dat de jonge beesten zoowel aan den slager gaan als de volwassen dieren. En dit wordt dan verder op het sterven der menschen in de jeugd en in den ouderdom toegepast.

bl. 338. *aanw.* 15. (Zie ook bl. LXXVIII en II. bl. XII.)

Hij hangt de huik naar den wind. Zoo bij Witsen 420, v. Alkemade bl. 109, Tuinman I. bl. 10, 248, II. bl. 161, op *Junij* 10, bij (Folie I. 278, v. d. Hulst bl. 14, Guikema II. 35, Anton bl. 37-38 en Mulder bl. 423. Ook Servilius bl. 13 heeft mede: *die de huyke na den wint hange,* Gheurtz bl. 30: *Hy hangt die heuyck na die wind* (waarin *heuyck* eene andere spelling is van *huik*), en Gales bl. 29: *zij hangen den huik naar den wind.*

Gales bl. 16 zegt juist het tegenovergestelde. Zoo staat er: *veel min hangen zij den huik naar den wind.*

Verder vindt men het spreekwoord onbepaald opgegeven. Zoo zeggen Servilius bl. 253*, Zegerus bl. 17, Idinau bl. 10, Sartorius *pr.* II. 38, Wisschooten bl. 213, 345, v. Alkemade bl. 167, Tuinman I. bl. 144 en v. Moerbeek bl. 255: *De huyck na de wint hanghen*, gelijk het zoo mede in *Adag. quædam* bl. 15 wordt opgegeven; terwijl v. Lennep bl. 180 heeft: *zijn huik naar den wind hangen.*

V. Alkemade bl. 186 spreekt van *kunnen hangen.* Zoo zegt hij: *Hy kan de huyk naar de wind hangen.*

Tuinman II. bl. 162 heeft hetzelfde, maar in ontkennenden zin: *zulk een kan dan de huik niet naar den wind hangen.*

In *Zeepl.* bl. 78 vindt men *willen zetten* voor *hangen*. Zoo leest men: *uw bootsman wil de huik naar den wind zetten!*

Tot hiertoe was de verrichting, in het spreekwoord uitgedrukt, altijd minder of meerder afgekeurd, dat is: de voordracht gaf aan het spreekwoord eene beteekenis ten kwade. De overige verzamelaars gaan van een tegenovergesteld standpunt uit, en prijzen de zaak aan, dat is: zij verstaan het spreekwoord in een goeden zin.

Met *zullen hangen* leest men in *Prov. seriosa* bl. 31: *men sal die hoeyc na die wint hangen* (waarin *hoeyc* eene andere uitspraak is van *huik*), bij Hoffmann 507: *Men sal die huike nae den wint hanghen*, en op *Delf* bl. 30 en bij v. Vloten bl. 369: *men sal die heuke na den wynt hanghen* (waarin *heuke*, evenals het vorengenoemde *heuyck*, een andere vorm is voor *huik*).

Met het nog sterker uitgedrukte *moeten hangen* vindt men op *Campen* bl. 101: *Men moet die hoycke nae den wijnt hanghen* (waarin *hoycke*, evenals het bovengenoemde *hoeyc*, eene andere uitspraak is van *huik*), en bij Gruterus II. bl. 156 en in 't *Mergh* bl. 82: *Men moet de huyc na de wint hangen.*

Kerkhoven bl. 54 geeft het spreekwoord als een bevel op in deze woorden: *hangt naar den wind uw huik;* terwijl Sartorius *sec.* X. 30 dat mede doet, en er daarenboven een bewijs van goedkeuring aan verbindt, op deze wijze:

Hanght de heuyck nae de wint,
soo zijt ghy mijn kint.

Voor de *huik* vindt men den *mantel* opgegeven. Zoo zegt Manvis bl. 123: *hij hing den mantel naar den wind.*

In *Euphonia* bl. 522 wordt dit niet als eene algemeenheid, maar als eene bijzonderheid voorgesteld. Er staat: *sommigen hangen den mantel naar den wind.*

Everts bl. 233 noemt den persoon, wien het geldt, als hij zegt: *Visser mogt nu den mantel hangen naar dat de wind waaide.*

Lassenius XVII stelt de zaak als plicht, bovenal als voorzichtigheids-maatregel voor hovelingen voor. Hij geeft het spreekwoord aldus op:

Die aan het Hof wil leven en vragen,
Moet den Mantel na den wind dragen.

bl. 339. *aanw.* 18.

Daar vele lieden in huis zijn, is er één, die ze allen overkan.

Gruterus III. bl. 128 en Meijer bl. 98 geven het spreekwoord in deze woorden:

Daar veel liens woonen in huys,
is wel een die sè al maact confuys.

Confuys, wij zeggen: *confuus*, is *verward* of *verlegen.*

bl. 341. *aanw.* 3.

Een lui paard is geen beslaan waard; het brengt toch zijnen meester t'huis.

Door Gruterus III. bl. 142 en Meijer bl. 97 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Een ley paard en is niet verleggens waard, het brengt zynen meester thuys. Ley* zei men vroeger voor *lui; verleggen* kan wellicht *beslaan* zijn, ofschoon de beteekenis niet met zekerheid is op te geven.

bl. 342. *aanw.* 10.

Hij gaat (of: *raakt*) *hoe langer hoe verder van huis.*

Voor geen der beide vormen komt het spreekwoord bij een der verzamelaars voor.

Met *loopen* zegt Sartorius *sec.* II. 84: *Hy loopt al te ver van huys.*

Met *zijn* vindt men op *Campen* bl. 49: *Ghy sijt veer van huys.*

Van *zaken*, niet van *personen*, geeft Zegerus bl. 60 de spreekwijze op dezelfde wijze. Hij heeft: *Tis noch verre van huys.*

bl. 344. *aanw.* 2.

In Luilekkerland zijn de huizen met pannekoeken gedekt, en met worsten ingeregen.

Alleen voor het eerste gedeelte van het spreekwoord vindt men in 't *Mergh* bl. 27: *In 't luy lekkerlant zijn de huysen met pannekoecken gedeckt.*

Verder wordt er van *Luilekkerland* niet meer gerept. Overigens treft men het spreekwoord in zijn geheel bij Sartorius *tert.* III. 49 aan. Hij zegt: *De huysen zijn daer met panne-koecken gedeckt, ende met worsten ingeregen.*

Op *Campen* bl. 85 en bij Meijer bl. 39 wordt slechts het eerste gedeelte daarvan opgegeven, en dan in ontkennenden zin. Zoo staat er: *Die huysen sinnen nerghens mit pannecoecken gedeckt. Sinnen* kent men nog in de volksuitspraak als *zijnen* voor *zijn.*

De Brune bl. 142 heeft *vlaên* = *vladen* in plaats van *pannekoeken;* terwijl hij de *worsten* wel opneemt, maar alleen aan den *muur*. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Elck huys is daer met vlaen ghedeckt,
De muyr met worsten dick ghespeckt.

bl. 344. *aanw.* 6.

Kom, waar gij wilt, gij zult er altijd den waard t'huis vinden.

Op *Campen* bl. 85 en bij Meijer bl. 39 vindt men het spreekwoord in bewoordingen, meest overeenkomstig met de opgave en geheel in oorspronkelijke taal. Zoo staat er: *Du coemest waer du wilst, soe werdstu den weerdt toe huys vijnden. Du coemest, du wilst* en *du werdst* zijn oude en echte (nu, helaas!

verdrongen) vormen van den tweeden persoon des enkelvouds.

Vrij na aan de opgave geeft ook Cats bl. 453 het spreekwoord op, en wel in deze woorden: *Gelooft het, waer dat men komt daer vint men sijn waert t'huys.* Zonder Cats' inleiding leest men mede in *Sel. Prov.* bl. 151: *Waer datmen komt daer vintmen synen weert t'huys.*

Het *komen* wordt door een dubbel *loopen* vervangen. Zoo bij Gheurtz bl. 46: *loopt daer ghy loopt ghy sult die weert thuys vinden.*

Het *ziet*, waarmede Servilius bl. 75 het spreekwoord aanvangt, schijnt tot eene ironische opvatting aanleiding te geven. Zoo staat er: *Siet dat ghi uwen weert nz eens thuys en vindet. Nz* is eene verkorte schrijfwijze voor *niet.*

Vrij na aan 't oorspronkelijke blijvende, zou men zeggen, dat De Brune bl. 129 dit bij Servilius gevonden heeft. Hij heeft het spreekwoord althans in deze woorden berijmd:

Ziet toe, in 't ghene ghy verzint,
Dat ghy uw weerd niet t'huys en vint.

Zonder die inleiding, en met verwisseling van *altijd* in *overal*, leest men bij Tuinman I. bl. 117 en op *Dec.* 9: *Men vind den waard over al t'huis.*

Noch *tijd* noch *plaats* vindt men door de overige verzamelaars opgegeven. Zoo zegt Servilius bl. 187: *Ghij sullet uwen weert thuys vinden*, Gheurtz bl. 22: *Ghy sulter die weert thuys vinden*, De Brune bl. 129: *Ghy zult uw weerd te huys noch vinden*, en Sartorius *pr.* I. 55: *Ghy sult u waert t'huys vinden.*

Bij Zegerus bl. 10 vindt men eene onbepaalde voorstelling van het spreekwoord, aldus: *Den weert thuys vinden.*

Sartorius *pr.* II. 24 geeft het spreekwoord een toevoegsel, waardoor de waarheid er van des te beter uitkomt, en tevens het nut, er door teweeggebracht, in de oogen springt. Zoo zegt hij: *Ghy sult u waert t'huys vinden, wilt gy hem wat, hy sal u daer wel waer aen leveren.*

bl. 345. *aanw.* 2.

Rook, stank en een kwaad wijf drijven den man uit zijn huis. Zoo bij Tuinman I. bl. 93 en Bogaert bl. 56. Ook bij Gruterus II. bl. 162, in 't *Mergh* bl. 38 en *Sel. Prov.* bl. 107 leest men:

Roock stank en quade wyven,
zyn die de mans uyt den huyse dryven,

en Meijer bl. 96 heeft:

Roock, stanck, ende quade wyuen,
synt die mans wten husen dryuen.

Voor *stank* staat *schoone kleeding* bij v. d. Venne bl. 108. Hij zegt: *Een boose Vrouwe, en schoone Kleedingh, en vuylen Roock doen het Huys ruymen.*

Nog wordt *stank* door *gelek* vervangen. Zoo bij De Brune bl. 260 op deze wijze:

Roock, gheleeck, en quade wijven,
Konnen mans uyt 't huys verdryven.

Gheleeck is eene andere uitspraak van *gelek*, dat is: *gedruip* (*lekkage*).

bl. 345. *aanw.* 6.

Tot pogchers huis Ligt niemand t'huis.

Op 24 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 120 leest men:

Tot bogchers huis,
leit niemand t'huis.

Op iets bogen is tegenwoordig nog *roem dragen op iets;* zoodat een *boger* de persoon is, die dat doet.

bl. 346. *aanw.* 14. (Zie ook II. bl. XII.)

Huitemetuit, Hoed u voor den weêromstuit. Zoo bij Tuinman I. bl. 207 op deze wijze:

Huitmetuit
hoed u voor de weêrstuit.

Over de beteekenis van de spreekwijze: *'t Is een huttemetutje*, leest men bij Tuinman: „Dit zegt men van een klein onnozel mannetje. Maar wat drukt het uit? De Heer Hoofd verhaalt in 't eerste Boek zyner *Nederlandsche Historien*, bladz. 59, een geval, waar by Meester Henrik, geweest Borgemeester van Amsterdam, deze woorden gebruikte: *Huitmetuit hoed u voor de weêrstuit.* Dit, gaat die Schryver voort, *is een oudfrensch spreekwoord, waar van 't eerste by zommigen gehouden word voor een gekrompen laschwoord, van drie stemmen, Huiden, maat, uit.* Ik kan daar aan myne toestemming wel geven, om dat men geen minder verbastering in meer andere spreekwoorden vind. Of dat daar toe behoort, kan men overdenken. Doch de toepassing is dan van 't hedendaagsch gebruik veel verandert: 't geen men ook wel meer bespeurt." Zoover Tuinman in 1726; doch die is geen geschiedkundige. Maar wist Hooft niet (die in 1628 zijne *Nederlandsche Historiën* begon te bewerken, waarvan in 1642 het eerste gedeelte in 't licht kwam), wat *huitemetuit* eigenlijk beduidt, ik weet het ruim 200 jaar later nog minder.

Op 28 *Aug.*, 2 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 110 vindt men het straks genoemde „gekrompen laschwoord, van drie stemmen," in het spreekwoord opgenomen. Zoo staat er:

Huid maat uyt,
hoet u voor de weerstuit.

V. Alkemade bl. 101 heeft het spreekwoord weder, wat het woord *huitemetuit* betreft, meer naar den tegenwoordigen vorm, en geheel overeenkomstig de „woorden, die Meester Henrik gebruikte. Zoo zegt hij:

Huy met uyt,
hoed u voor de weerstuyt.

bl. 346. *aanw.* 17.

Goed regt behoeft dikwijls goede hulp.

Op 13 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 106 wordt het spreekwoord, zonder het woord *dikwijls* op te nemen, aldus opgegeven: *Goed recht, behoeft goe hulp.*

In *Motz* bl. 7 en op *Campen* bl. 119, zonder de *hulp* mede *goed* te noemen, leest men: *Goet recht behoeft hulpe.*

Ook bij het *recht* wordt geene omschrijving gevoegd door Gruterus III. bl. 167, die daarenboven wel het woord *dikwijls* opneemt, maar *gebrek hebben* voor *behoeven* in de plaats heeft gebracht, en alzoo in zeker opzicht hetzelfde zegt, maar eigenlijk opgeeft, *waarom* het in de opgave genoemde spreekwoord waarheid behelst, met andere woorden: *dit* kan als oorzaak gelden, wanneer men *dat* als gevolg aanziet. Zoo zegt hij: *t' Recht heeft dicvvyls hulp gebreck.*

In *Prov. seriosa* bl. 11 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *dat recht heeft dicwyl hulpe noot.* Het vroegere *nood hebben* is ons tegenwoordige *van noode hebben* of *noodig hebben.* Ook bij Hoffmann 180 leest men: *Dat rechte hevet dicwijl hulpe noot*, gelijk mede 604: *Recht heeft dicwijl hulpe noot*, en op *Delf* bl. 36: *Recht heeft dicwil hulpen noot.*

Voor *hulpe* vindt men *helpe* op *Delf* bl. 11. Daar staat: *Dat recht heeft dicwil helpe noot.* Ook bij Gheurtz bl. 69 leest men: *Trecht heeft dick helpens noot.*

In *Prov. seriosa* bl. 37 staat *te doen hebben* voor *noodig hebben;* wij zeggen thans: *van doen hebben.* Men vindt er het spreekwoord op deze wijze: *Recht heeft dicwijl hulpe te doen.*

bl. 346. *aanw.* 23.

Vraag geene hulp van een kind, en trouw geene weduwe.

In *Sel. Prov.* bl. 35 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *En vraeght gheen hulpe van een kindt, noch en trout aen een weduwe niet.* Het onzijdige *trouwen aan iemand* was vroeger niet ongewoon voor ons bedrijvende *iemand trouwen*, dat eigenlijk dubbelzinnig is.

bl. 348. *aanw.* 14.

Ja en neen is een lange strijd. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 26, bij Hoffmann 427, op *Delf* bl. 26, 23 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 109, in *Sel. Prov.* bl. 169, bij Tuinman I. bl. 238, in *Wijsheid* bl. 137, bij Mulder bl. 415, Sancho-Pança bl. 21 en op 23 *Mei* 53.

Gheurtz bl. 44 heeft: *Ja en neen is een wijt scheel.* Het zelfstandig naamwoord *scheel* is verouderd voor *verschil* of *onderscheid;* het werkwoord *scheelen* kennen wij nog voor *verschillen. Wijd* of *ver* gebruikte men oudtijds, waar wij nu *groot* of *ruim* zeggen.

De Brune bl. 120 bezigt zelfs *verschil* in de ruimste beteekenis, als hij zegt:

Van al 't verschil, men vinter gheen,
Dat niet en comt, uyt iae en neen.

Nog vindt men ter zelfde plaatse het spreekwoord aldus opgegeven:

Om jae en neen
't Wist elck end' een,

waarin *'t Wist* wel eene misstelling voor *Twist* zal wezen.

bl. 349. *aanw.* 7.

Die rijk wil worden binnen een jaar, maakt, dat hij hangt binnen zes maanden. Zoo in *Motz* bl. 58 in deze woorden: *Die rijck wilt worden binnen een iaer Die maect dat hy hangt binnen ses maenden.*

De Brune bl. 97 en Willems VI. 34 drukken dit aldus uit:

Die rijckdom in een Iaer wilt vanghen,
Die wert voor 't halve Iaer ghehangen.

Op dezelfde bladzijde luidt De Brune's opgave in den eersten rijmregel nog:

Die binnen 's Iaers zich rijck wilt prangen,

terwijl de tweede dezelfde is.

In *Sel. Prov.* bl. 115 wordt het spreekwoord in deze woorden opgegeven: *Die op een iaer wilt ryck worden hangtmen in het midden*, en bl. 176 als volgt: *Die ryck wil zyn op een Jaer, die laet hem hanghen in t' midden.* Achter de woorden *in het midden* moet men verstaan: *van het jaar;* waardoor men tot *zes maanden* of *een half jaar* komt.

Nog geeft De Brune bl. 97 het spreekwoord volgenderwijze op:

Die rijck wilt wezen in een Iaer,
Raect aen een galghe voor of naer.

bl. 349. *aanw.* 13.

Een jaar is aan geen' staak gebonden. Zoo bij Tuinman II. bl. 226, v. Eijk II. 43, Mulder bl. 418 en Bogaert bl. 99. Ook op 11 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 102 leest men: *Een jaar is an geen staak gebonden*, en bij De Brune bl. 484 meer bepaald: *Het jaer is aen gheen staeck ghebonden.*

In *Prov. seriosa* bl. 38, bij Hoffmann 628 en op *Delf* bl. 38 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven:

ten zijn geen stonden
an staken gebonden.

Stond is eene *wijle tijds*, maar kan ook vòor *uur* genomen zijn, zooals nog in 't Hoogduitsch plaats heeft.

Hoffmann vermeldt, dat in de *Lesarten des Nie-*

derrheinischen druckes voor *aen staken* gezegd wordt: *an einen steckel. Steckel* staat, naar een Hoogduitschen tongval, voor *stok* of *staf*, gelijk men dien in 't Hoogduitsch nog heden *stecken* heet.

bl. 350. *aanw.* 11.

Het is een vriendeloos jaar: elk zie wel toe, dat hij zelf wat hebbe.

Zoo wordt dit spreekwoord op *Campen* bl. 9 opgegeven: *Tis een vrendeloes Jaer, elck sie wel toe, dat hy selfs wat hebbe. Elck eete eer hy wt gae.* Het laatste gedeelte, *Elck eete eer hy wt gae*, staat hier kennelijk als eene afzonderlijke spreekwijze, gelijk ze ook bij andere verzamelaars als zoodanig voorkomt; waarom ik ze als spreekwijze afzonderlijk heb opgegeven. Meijer bl. 5 denkt er anders over: hij doet die spreekwijze met het eerste gedeelte van het opgegeven spreekwoord zamenvloeyen, als hij ons vertelt, dat dit een spreekwoord is: *Tis een vrendeloes jaer, elck eete eer hy wtgae. Vrend*, voor *vriend*, is eene verkorte uitspraak van dit woord, gelijk het onder ons meer gewone *vrind* er mede eene is. Het Engelsch spreekt ook *frend* uit. *Loes* is *loos*, de *e* als verlengletter genomen.

bl. 352. *aanw.* 6.

Het is een oude katsjager.

Loosjes *Kat* bl. 185 geeft de naam slechts op, en verbindt er dien van *kaasjager* aan, als hij zegt: *een oude kats- of kaasjager.*

Dat *katsjager* en *kaasjager* hetzelfde is, wordt door Tuinman verzekerd. Hij kan hierin wel gelijk hebben; want een *kaasjager* en een *hoerenjager* worden op ééne lijn gesteld, als zijnde van hetzelfde allooi, — en eene *hoer* wordt ook wel *kat* genoemd. Tuinman I. bl. 208, *nal.* bl. 7 geeft als spreekwijze alleen op: *'t Is een oude kaasjager.*

bl. 358. *aanw.* 6.

Half wijs, half mal, dat past der jeugd wel.

Op *Campen* bl. 97 en bij Meijer bl. 45 leest men:

Half wijs half mal,
Dat iuecht wal.

Iuecht = *jeugdt* is de praesens van het werkwoord *jeugden*, dat is: *aan de jeugd passen. Wal*, ofschoon 't als eene andere uitspraak van *wel* menigmaal voorkomt, staat hier wellicht alleen om 't rijm.

Sartorius *tert.* I. 58 spreekt niet van *half om half* voor *wijs* en *mal*, maar van een geheel *mal*, dat zeker ook zeer eigenaardig is; ofschoon de spreekwijze dan meer iets ongunstigs schijnt aan te duiden, dan bij de zamenvloeying van 't *half wijs* en *half mal* plaats heeft, dat te recht de voltooying van 't *jeugden* uitdrukt. Zoo zegt Sartorius: *Mal houdt wel jeucht;* waarin de uitdrukking *jeugd houden* hetzelfde als *jeugden* zal beteekenen.

bl. 358. *aanw.* 12.

Van ouderdom wordt niemand ijdel.

Zoo geeft Gruterus III. bl. 170 de spreekwijze op: *Van ouddé werd niemant blootere. Ouddé* beteekent niets, en zal dus wel eene drukfout zijn; maar *oudde* of *oude* zei men voorheen voor *oudte*, dat is: *ouderdom*, zooals *hooge* en *hoogde* voor *hoogte*, *lengde* voor *lengte*, enz. *Bloot* voor *bloode* en *ijdel*, dat is: *ledig*, komen op hetzelfde neêr. *Blootere* zal gezegd zijn voor *blooder*, dat is: *meer bloode.* Ook Meijer bl. 71 zegt: *Van oudde en werdt niemant blootere.*

bl. 359. *aanw.* 12.

Men gaat niet over ijs van één' nacht. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Gruterus III. bl. 153 heeft wellicht hetzelfde denkbeeld willen uitdrukken met zijn *t' Is broosch op een ys vernacht zitten. Vernacht* is onnaauwkeurig, maar zal *varnacht* moeten zijn. *Var* is eene zamentrekking van *van der;* zoodat *varnacht* dan beteekent *van der nacht*, dat zooveel zegt als *van den* (*vorigen*) *nacht.*

Met *var* in plaats van *ver* vindt men het spreekwoord bij Meijer bl. 86; ofschoon hij de *broosheid* onvermeld laat, en enkel zegt: *Sitten op een ys var nacht.* Het is dus onbepaald uitgedrukt, waardoor in het midden wordt gelaten, of dit *zitten* werkelijk plaats heeft.

Gheurtz bl. 54 heeft wel *gaan*, maar mede onbepaald voorgesteld; ofschoon het thans meer stellig blijkt, dat dit *gaan* werkelijk geschiedt. Zoo zegt hij: *Op eender nacht ijs gaen.*

bl. 361. *aanw.* 3.

In 't koningrijke van de min Mag nimmer staal of ijzer in. Zoo bij Cats bl. 465 op deze wijze:

In 't koninckrijcke van de min,
En magh noch stael, noch yser in.

In *'t Mergh* bl. 52 heeft het spreekwoord een gewichtig slot, waardoor bij de zaken, die geweerd dienen te worden, tevens datgene wordt opgegeven, wat door hem, die in 't genoemde *koninkrijk* zijn' schepter wil zwaayen, wel daarin moet gebracht worden. Zoo staat er:

In 't Rijck van de Min,
magh stael noch yser in:
Maer zijde woordekens,
fluweele boordekens
en sachte koordekens.

De *boordekens* of *boordjes* dienen wellicht aan de mouwen aangebracht te worden; zoodat men bij *fluweelen boordjes* aan *zachte handen* zal te denken hebben.

Door Gruterus III. bl. 174 wordt de reden vermeld, waarom de opgegeven zaken niet tot de

bemoeying van den schepter-zwaayer behooren. Zoo leest men: *Yser end staal doet minne vergaan.*

bl. 361. *aanw.* 8.

Onze koe is van ijzer.

Gheurtz bl. 55 geeft dit spreekwoord op: *Onse kue is vanden ijse. IJse* kan geen *ijzer* zijn, tenzij door eene schrijffout de *r* bij *ijse* in de pen is gebleven; of het moest verward zijn met het Hoogduitsche *eisen*, dat *ijzer* is. Zooals het spreekwoord daar is opgegeven, staat er letterlijk: *Onze koe is van het ijs.* Maar wat beteekent dat? *onze koe is gered* of *het gevaar te boven?* Wellicht is dat aannemelijk, onnatuurlijk is 't altbans niet. In dat geval behoort het bij de op het woord *ijzer* opgegeven spreekwoorden dan volstrekt niet t'huis. Het spreekwoord *Onze koe is van ijzer* beteekent geheel iets anders, — dat zegt: onze bezitting is onvervreemdbaar. Zie de verklaring van het spreekwoord: *IJzer-vee sterft niet.*

bl. 361. *aanw.* 20.

Pen en inkt laten zich schrijven.

Gruterus III. bl. 166 geeft het spreekwoord aldus op: *Penne en inct laat hem schryven.* Men zou dit aldus kunnen lezen: (*Ziedaar*) *pen en inkt, nu kan hij aan het schrijven gaan*, uitgedrukt door: *laat hem schrijven.* Men denke echter, dat de schrijfwijze van *laat* voor *laten* zelfs in onzen tijd niets ongewoons is, als het onderwerp, gelijk hier, uit twee enkelvoudige woorden bestaat; zooals ook het gebruik van *hem* voor *zich* even weinig ongewoons heeft. Zóó is de constructie geheel in orde.

bl. 363. *aanw.* 8.

Dat oud is, knort graag; — dat jong is, speelt graag. Zoo bij v. d. Hulst bl. 18.

Alle overige verzamelaars hebben zich met den *knorrepot* niet willen bemoeyen, maar houden het alleen met de verrichtingen der *spelende jeugd*, dat is: zij hebben slechts het laatste gedeelte van het spreekwoord opgenomen. Zoo zegt Gruterus III. bl. 123: *Al dat jong is, en zoekt niet dan spel;* terwijl Tuinman II. bl. 80 heeft: *Dat jong is, speelt geerne*, en Modderman bl. 134 opgeeft: *Wat jong is speelt graag.*

Nog vindt men door Gruterus III. bl. 123 het laatste gedeelte van het spreekwoord onder deze woorden gebracht: *Al dat jong is, is vermakelc. Vermakelc* is de oudere vorm van *vermakelijk.*

bl. 363. *aanw.* 9.

De jongen kunnen, maar de ouden moeten sterven. Zoo bij Tuinman I. bl. 316 volgenderwijze: *de jongen konnen, en de ouden moeten sterven.* Nog geeft Tuinman II. bl. 233 het spreekwoord in deze woorden: *Jonge lieden konnen, maar oude lieden moeten sterven*, en Modderman bl. 150, ofschoon in tegengestelde volgorde, aldus: *oude lieden moeten sterven, jonge menschen kunnen sterven.*

Gruterus III. bl. 130 zegt: *De jongers mogen sterven, de ouders moeten wech. Mogen* voor *kunnen* was vroeger niet ongewoon, gelijk nog in de uitdrukking *'t mag zijn. Ouders* is in vorm geheel analogisch met *jongers;* doch niet verkieslijk, omdat wij daarbij aan *vader en moeder* denken.

bl. 363. *aanw.* 12.

De jongen zal men leeren, De ouden eeren, De wijzen vragen, De zotten verdragen. Zoo bij Gruterus II. bl. 134 en in 't *Mergh* bl. 11. Ook bij Gruterus III. bl. 158 en Meijer bl. 96 vindt men:

Jonge zalmen leeren,
de oude eeren,
de wyze vragen,
de zotten verdragen.

Op 24 *Febr.*, bij Gruterus I. bl. 97 en Willems VII. 7 wordt het spreekwoord op dezelfde wijze opgegeven, maar de beide eerste stellingen worden voor elkander in de plaats gebracht. Zoo staat er:

De oude zalmen eeren,
de jonghe salmen leeren,
de wijze zalmen vragen,
de zotten zalmen verdraghen.

In *Wijsheid* bl. 137 vindt men het spreekwoord weder in de gewone volgorde; maar de *gekken* zitten op de zetels der *zotten*, zoodat de regeering wel even narrig zal blijven. Zoo staat er:

De jongen zal men leeren,
De ouden eeren,
De wyzen vraagen,
En de gekken verdraagen.

Verder vindt men bij de overige verzamelaars alleen de tweede der vier opgegeven stellingen. Zoo heet het in *Prov. seriosa* bl. 11 en bij Hoffmann 182: *den olden salmen eeren*, op *Delf* bl. 11 en bij Gheurtz bl. 14: *Een ouden salmen eren*, en bij Sartorius *sec.* IX. 28:

De ouden
moetmen in eeren houden.

Nog wordt aan de *ouden* toegeschreven, wat anders door de *wijzen* placht te worden verricht. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 11 in deze woorden: *den olden salmen raet vraghen*, bij Hoffmann 181 aldus: *Den olden sal men raets vraghen*, en op *Delf* bl. 11: *Den ouden salmen raetsvraghen.*

De beide verrichtingen, aan de *ouden* toegeschreven, worden op *Delf* in tegengestelde volgorde opgegeven als in *Prov. seriosa* en bij Hoffmann.

bl. 363. *aanw.* 16. (Zie ook II. bl. XII.)

Er zijn weinig jongen, die het den ouden ver-

beteren zullen, zei de paap, en men vroeg hem, of hij van den nieuwen of ouden rijnschen wijn wilde drinken. Zoo bij Folie I. 492 in deze woorden: *Daar komen selden jonge die de ouwe verbéteren, (sei de Paap) en men vroeg hem of hy van de nieuwe of ouwe Rinse-Wijn wouw drinken.*

De overige verzamelaars laten het achtervoegsel weg, en bepalen zich alleen tot het eerste gedeelte van het spreekwoord. Zoo bij v. d. Willigen 14 op deze wijze: *Er zijn weinig jongen, die het den ouden verbeteren.*

Nog wordt de kleine hoeveelheid weggelaten, maar door de invoeging van het woordje *zelden* de uitdrukking vrij gelijk gemaakt. Zoo leest men in *'t Mergh* bl. 38 en bij Witsen 56: *Selden jonghe die de oude verbeteren,* gelijk mede bij v. Alkemade bl. 152: *Daar koomen zelden jongen, die de oude verbeeteren.*

Voor *zijn weinig* vindt men *komen geen* in de plaats gebracht, en daardoor de mogelijkheid van bestaan geheel afgesneden. Zoo op 17 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 95 aldus: *Daar komen gheen jonghen, die d'oude verbeteren,* en bij v. Waesberge *Wijn* bl. 13 volgenderwijze: *er komen geen jongen, die het de ouden verbeteren.*

Eindelijk wordt door een eenvoudig *niet* de onmogelijkheid aangeduid. Zoo bij Sartorius *tert.* I. 77, Tuinman I. bl. 35 en in *B. Studeerk.* II. bl. 384 op deze wijze: *De jonge verbeteren d'oude niet.*

bl. 363. *aanw.* 19.

Hij is jong, maar hem heugen oude zaken.

Servilius bl. 174ᵛ heeft dit spreekwoord zoo: *Hi is ionc mer hem gedenct van outs. Gedenken,* als onpersoonlijk werkwoord voor *heugen, herinneren,* is nog niet geheel buiten gebruik.

bl. 363. *aanw.* 30.

Met jongen ten krijg, met ouden ten raad. Zoo in *Sel. Prov.* bl. 56 aldus: *Met ionghen t'en kryghe, met d'ouden te raede.*

Voor de zelfstandige naamwoorden *krijg* en *raad* worden verder de werkwoorden *krijgen* en *raden* in de plaats gebracht. Zoo bij Cats bl. 513 op deze wijze: *Met jongen te krijgen, Met ouden te raden,* en bij Richardson bl. 35 als volgt: *Met jongen te krijgen, maar met oude te raden.*

Sartorius *tert.* V. 80 geeft de volgorde andersom. Hij zegt:

Met den ouden salmen raen,
Met den jongen salmen te strijden gaen.

Bij Servilius bl. 164 vindt men het spreekwoord volgenderwijze: *Ten oorloge ionghe luyde, ten rade, oude.*

De Brune bl. 257 laat het *krijg voeren* varen en dus de *jongen* t'huis, om zijne bemoeying alleen tot den *raad* der *ouden* uit te strekken. Zoo zegt hij:

Beraed u met alzulcke lien,
Dien d'ouderdom heeft wel doen zien.

bl. 365. *aanw.* 17.

Hij heeft ditmaal door zijne jonkvrouw veel moed gekregen.

Servilius bl. 111 geeft dit spreekwoord aldus op: *Hi is te male ceer van zijn ioncfrou moeden ghedaen.* De uitdrukking *moeden doen* of *moed doen* zal wellicht *moed krijgen* willen zeggen; dit kan althans de beteekenis zijn.

bl. 368. *aanw.* 2.

Ver gehaald en duur gekocht, Dat is 't, wat mijn juffrouw zocht. Zoo bij De Brune bl. 336 op deze wijze:

Verr' ghehaelt, en dier gekocht,
Dat is dat mijn juffrouw zocht.

Richardson bl. 34 bepaalt zich niet tot gewone *juffrouwen,* maar past de verrichting op gewichtiger *dames* toe, als hij van *jonkvrouwen* spreekt. Het spreekwoord wordt door hem onder deze woorden gebracht: *Van verre gehaalt en dier gekocht, is eten voor Mevrouwen, (of edel-Juffrouwen).*

bl. 368. *aanw.* 14.

Een kwaad wijf is een kwaad juweel (of: *kleinood*).

Voor *juweel* zegt Gheurtz bl. 16: *Een qvaet wijf een qvaet iuweel,* en Sartorius *pr.* III. 78: *Een quaet Wijff, is een quaet Iuweel.*

Zegerus bl. 22 heeft de *vrouw* voor het *wijf* in de plaats gebracht, en geeft tevens op, *waar* men verplicht is, hare verrichtingen te dulden. Zoo zegt hij: *Een quade vrouwe is een quaet iuweel in huis.*

Voor *kleinood* vindt men op 24 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 103 en De Brune bl. 492: *Een quaad wijf, is een quaad kleinood.*

Servilius bl. 143ᵃ spreekt van *juweel* noch *kleinood,* maar stelt de waarde als een *schat* voor. Zoo zegt hij: *Een quaet wijf is eenen quaeden schat.*

Men heeft de spreekwijze voorzeker ironisch op te vatten; welke waarde toch is er aan een *juweel* of *kleinood,* dat *kwaad* is! Bij *schat* zelfs, wanneer die *kwaad* is, is het niet moeilijk aan eene verrichting te denken, die ten verderve brengt. Daarom spreekt Servilius bl. 98 van geen *juweelen, kleinooden* of *schatten,* maar van dingen, die in innerlijke waarde meer overeenstemmen met de zaken der vergelijking. Zoo leest men bij hem: *Een quaet wijf is een quade weer. Weer* is *kwast* of *eelt;* voorzeker meer zichtbaar voor den man, die *een kwaad wijf* tot eega heeft, dan *juweelen, kleinooden* of *schatten!*

bl. 370. *aanw.* 1.

Als met een kaars in 't open veld, Zoo is het met den mensch gesteld. Zoo bij Cats bl. 537. Ook in *'t Mergh* bl. 47 leest men:

Als een Keers in 't open Veldt,
soo is het met den Mensch gestelt.

In *Sel. Prov.* bl. 127 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven:

Als met een haes in 't open velt
Soo isset metden mensch ghestelt.

Haas voor *kaars* behoeft geene schrijffout te zijn: de vergelijking met *haas* en *kaars* kan beide. De *kaars* gaat *in 't open veld* spoedig uit, — en de *haas* is daar, uit schuwheid, niet minder spoedig uit het gezicht verdwenen.

bl. 370. *aanw.* 4.

De kaars, die vóórgaat, licht best. Zoo bij Cats bl. 528, 534 en Tuinman I. bl. 229. Ook leest men op *Campen* bl. 116 en bij Meijer bl. 56: *Die keerse die voer gheet, die lichtet best*, bij Gheurtz bl. 14: *De voigaende keers licht best*, op 13 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 96: *De kaars die voor ghaat, die licht best*, bij De Brune bl. 482, 492: *De kaers, die voor-gaet, licht wel best*, in *Sel. Prov.* bl. 51: *De kers die voorgaet licht best*, alsmede bl. 55: *De keerssen die voorgaen lichten best*, gelijk nog bij Modderman bl. 8: *De kaars, die voorgaet, licht het best. Keers* en *kers* voor *kaars* zijn uitspraken, die men nog dagelijks hooren kan.

In *Adag. quædam* bl. 16 en *Adag. Thesaurus* bl. 20 wordt de vergelijking nog een trap sterker genomen. Daar staat: *De Keirse die voorgaet licht alderbest. Keirse = keerse*, de *i* als verlengletter beschouwd.

Al verder wordt opgegeven, *waar* het licht zich verspreidt. Zoo bij Zegerus bl. 15 in deze woorden: *Die keerse die voorgaet licht achter best*, en bij Gruterus II. bl. 134 en in *'t Mergh* bl. 11 op deze wijze: *De kaars die voor gaet licht achter best.*

Idinau bl. 41 heeft *wel* voor *best*: *Een keerse die veur gaet, die licht wel.*

Eindelijk wordt nog van een *schoon licht* gewag gemaakt. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 12: *die keerse die voer gaet licht scoen*, bij Hoffmann 192: *Die kerse die vore gaet die licht schoon*, en op *Delf* bl. 12: *de kerse die voergaet die licht schone.*

bl. 370. *aanw.* 7. (Zie ook II. bl. XII.)

De mug (of: *vlieg*) *zwerft zoo lang om de kaars, totdat zij er ten laatste invalt* (*zich brandt*, of: *hare vleugelen zengt*).

De mug zwerft zoo lang om de kaars, totdat zij er ten laatste invalt.

Met *eens* voor *ten laatste* en *inkomen* in plaats van *invallen* leest men het spreekwoord aldus bij Tuinman I. bl. 25: *De mug zwerft zo lang om de kaars, tot dat zy 'er eens in komt.*

De mug zwerft zoo lang om de kaars, totdat zij zich brandt.

Met *vliegt* voor *zwerft* zegt v. Eijk II. bl. 25, 62: *De mug vliegt zoo lang om de kaars tot dat zij zich brandt.*

Behalve de genoemde verandering, heeft Bogaert bl. 68 *verbranden* voor *branden* in de plaats gebracht. Het spreekwoord luidt bij hem: *de mug vliegt zoo lang om de keers tot dat zy zich verbrandt.*

De mug zwerft zoo lang om de kaars, totdat zij hare vleugelen zengt.

De meer gewone verrichting van de *mug*, haar *vliegen*, wordt hier mede voor het onbestemde, meer vermoeyende *zwerven* in de plaats gebracht. Zoo bij Cats bl. 444 aldus: *De mugge vlieght soo langh om de kaers, tot dat se eens haer vleugelen senght*, in *Sel. Prov.* bl. 22 volgenderwijze: *De mugghe vlieght soo langs' om de kers, tot dats' eens haer vleughels senght*, en bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 63 in deze woorden: *De mug vliegt zoo lang om de kaars tot ze haar vleugels zengt.*

Modderman bl. 74 verandert ook het tweede werkwoord, door het meer krachtige *verzengen* voor het minder sterke *zengen* in de plaats te brengen; waardoor de kracht van uitdrukking in het spreekwoord tot voltooying wordt gebracht. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *De mug vliegt wel eens zoo lang om de kaars, tot dat ze de vleugels verzengt.*

De drie genoemde gevolgen van het *zwerven* of *vliegen* worden met een vierde vermeerderd. Die drie gevolgen liepen alle op *branden* uit. Thans wordt het eene gerichtszaak, een *gevangen zijn;* waarbij men lichtelijk zal inzien, dat hierdoor, als gevolg voor een lichtvaardig gedrag, mede een *branden* wordt aangeduid. Zoo bij Gruterus II. bl. 131 en in *'t Mergh* bl. 8, waar men leest: *De mug vliecht so lang om de kaars tot datse gevangen is.*

Met een *zweven* als oorzaak en een *hoogst waarschijnlijken dood* als gevolg wordt het spreekwoord door Cats bl. 437 en op *Gent* bl. 126 volgenderwijze opgegeven:

De mugh die om de keerse sweeft,
't Is wonder soo die lange leeft.

In *Adag. quædam* bl. 16 wordt oorzaak en gevolg in ééne werking aldus opgegeven: *De Mugge vlieght ten laesten eens in de Keirse.*

V. Moerbeek bl. 268 past de handeling van de *mug* op den *mensch* toe; en ofschoon hij de gevolgen verzwijgt, brengt de opgegeven verrichting deze noodzakelijk met zich mede. Zoo vindt men het spreekwoord voorgesteld: *Hy vliegt als de mug om de kaars.*

Voor de *vlieg* komt alleen de eerste der drie op-

gegeven vormen van het spreekwoord voor. Zoo staat op *Campen* bl. 95 en bij Meijer bl. 44: *Een Vlieghe die vlocht soe langhe om die keerse, datsie daer ten lesten een mael in valt. Vlocht* voor *vliegt* komt overeen met het Angelsaksisch, dat *flogan* voor *vliegen* zegt.

bl. 371. *aanw.* 3.

Wij dansen wel bij ongelijke kaarsen.

Op *Campen* bl. 120 en bij Meijer bl. 58 leest men: *Wy dansen wel by ongel keersen. Ongel* is *gesmolten vet van slachtbeesten;* dus zijn *ongel-kaarsen* voor *vetkaarsen* te houden, tenzij het *gesmolten* vet hier een beletsel is. Zie de verklaring van het spreekwoord: *Hij zal kaarsen van ongel maken.* Dat *ongel* hier eene verkorting zou zijn voor *ongelijke*, is echter niet waarschijnlijk.

bl. 371. *aanw.* 8.

Die het spel niet verstaat, moet het niet spelen (of: *moet de kaart niet schudden*).

Die het spel niet verstaat, moet het niet spelen.

Met *kunnen* voor *verstaan* komt het spreekwoord bij Gruterus II. bl. 136 en in 't *Mergh* bl. 12 aldus voor: *Die t' spel niet kan, die spelet niet*, bij Tuinman I. bl. 261, II. bl. 110, v. Eijk III. bl. 79 en Modderman bl. 101 op deze wijze: *Die 't spel niet kan, moet het niet spelen*, bij Tuinman II. bl. 118 in deze woorden: *Die 't spel niet kan, spele niet mede*, en in *Wijsheid* bl. 140 volgenderwijze: *Die het spel niet kan, speele het niet.*

Zoo mede bij De Brune bl. 124; doch zonder dat daar van *spelen* gesproken wordt. Zoo staat er:

Die 't spel niet kan,
Die blijf ter van.

Ook bij Sartorius *pr.* III. 18 leest men:

Die 't spel niet kan,
die blijf daer van,

en bij Willems VII. 25:

Wie het spel niet kan,
Die blyft er van.

Met *kennen* voor *kunnen* vindt men het spreekwoord nog opgegeven; waarbij dan wederom het werkwoord *spelen* wordt gebracht. Zoo bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 60: *die het spel niet kent, mag niet mee spelen*, bij v. Eijk III. bl. 79: *Die 't spel niet kent moet het niet spelen*, en bij Bogaert bl. 81: *Die 't spel niet kent, moet niet spelen.*

Servilius bl. 278 spreekt van *weten.* Hij geeft het spreekwoord op deze wijze: *Die des spels rechte niet en weet, dye en sal nz spelen.*

Verder wordt het *spel* niet genoemd, en dus als bekend ondersteld, dat ook wel kan uit aanmerking van het bijgevoegde werkwoord *spelen.* Zoo bij Gheurtz bl. 10 volgenderwijze: *Diet niet en can de en speeles niet*, bij Zegerus bl. 12 in deze woorden: *Dies niet en can die en speels niet*, op 28 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 101 aldus: *Die niet en kan, en speles niet*, en bij De Brune bl. 124, 493 op deze wijze: *Die 't niet en can, en speel' het niet.*

Daar v. d. Venne bl. 84 van de verrichting zoo weinig rept, als bij de zaak noemt, waartoe ze behoort, dat is: van *spelen* evenmin als van het *spel* spreekt, zoo kan men zijne opgave alleen uit andere lezingen verstaan; tenzij het spreekwoord in het algemeen opgevat, en dus op alle zaken en hare werkingen overgebracht wordt. Hij zegt:

Wie niet en kan,
Die blijfter van.

Die het spel niet verstaat, moet de kaart niet schudden. Zoo bij Rabener bl. 16.

bl. 372. *aanw.* 1.

Het is te laat kis gezegd, als de kaas gegeten is. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 44 aldus: *tis te laet kis gesecht als die kase gegeten is*, en bij Hoffmann 723 volgenderwijze: *Tis te laet kis gheseit, als die kes gheten is.* Ook op *Delf* bl. 43 staat: *tes te laet kist gheseit als die kase gheten es*, waarin het tusschenwerpsel *kis* tot *kist* wordt overgebracht. Men hoort ook wel *kiest* zeggen; alle uitroepen, die men hier bezigt, om *de kat van de kaas te verjagen.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat *kyes*, beide voor *kis* en *kaas;* gelijk Hoffmann *kyes* dan ook voor *kis* en *kaas* beide verstaat.

bl. 372. *aanw.* 8.

Niemand is het goed, veel kaas te eten.

Gruterus III. bl. 132 geeft van het spreekwoord deze constructie op: *Den kees en is niemand goet veel geten*, waarin *geten* (*ge-eten*) de oude en echte deelwoordsvorm is, waarvoor wij thans *gegeten* zeggen, een vorm, die dan ook oudtijds steeds zoo voorkomt.

bl. 372. *aanw.* 18. (Zie ook II. bl. XII.)

Dat is een kabel op zolder. Zoo bij v. Eijk I. bl. 87. Ook v. Moerbeek bl. 259 heeft: *Het is een kabel op zolder.*

Winschooten bl. 96 en v. Lennep bl. 94 zeggen: *hij heeft een Kaabel, maar die leit op solder.*

V. Dam bl. 137 heeft het spreekwoord in gelijken zin, maar gebruikt *kabel* in 't meervoud. Zoo luidt zijne opgave: *die heeft kabels op zolder.*

De Brune bl. 490 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *'t Is een kabel t' huys op zolder.*

Bij Tuinman I. bl. 148, 266, 360, II. bl. 95, 108 en Mulder bl. 418 vindt men eene onbepaalde opgave. Zij hebben alleen: *Een kabel op zolder.*

bl. 373. *aanw.* 4.

Met der tijd bijt de muis een' kabel in stukken.

Zoo bij Tuinman I. bl. 174. Ook bij Cats bl. 528 wordt het spreekwoord op deze wijze opgegeven: *Metter tijt bijt de muys een kabel aen stucken*, bij De Brune bl. 313 in deze woorden:

De muys allengskens, metter tijd,
Een kabel in twee stucken bijt,

bij Kerkhoven bl. 56 aldus: *De muijs bijt met er tijd een kabeltouw aan stukken*, en bij Bogaert bl. 82 volgenderwijze: *Met tyd byt de muis een kabel in stukken.*

In *Sel. Prov.* bl. 69 vindt men door zamenvoeging twee spreekwoorden toteen gebracht. Zoo leest men:

Een muys die langhe knaeght,
die kan den kabel breken.
Een key wort utgeholt,
daer staghe droppels leeken.

bl. 374. *aanw.* 13. (Zie ook II. bl. XII, LVII, LXXIX.)

Als het kalf verdronken is, wil men den put dempen. Zoo bij Martinet 59, Lublink *Br.* bl. 87, Hornstra 2, Koning bl. 37 en in *Veeteelt* bl. 122. Ook op 2 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 93 en op 23 *Sept.* 53 leest men: *Alst kalf verdroncken is, zoo demptmen de put*, bij (Folie I. 306), Raven XVI en Schaberg bl. 67: *Als het kalf verdronken is, dempt men de put*, bij Hoeufft bl. 153: *als het kalf verdronken is, zoekt men den put te dempen*, in *Euphonia* bl. 524: *Dan wil men den put dempen; maar het kalf is verdronken*, bij Everts bl. 347: *zij dempen den put als het kalf is verdronken*, bij v. Eijk II. bl. 41: *Men dempt den put, als het kalf verdronken is*, bij Guikema I. 48 en v. Sandwijk 38: *Hij dempt den put, als het kalf verdronken is*, bij Schaberg bl. 73: *als het kalf verdronken is, gaat men den put dempen*, en bij Andriessen bl. 232: *wij dempen den put als 't kalf verdronken is.*

Voor *dempen* wordt *vullen* in de plaats gebracht. Zoo bij Zegerus bl. 3 volgenderwijze: *Als het calf verdroncken is, dan vueltmen den put*, bij Gruterus II. bl. 126, in *'t Mergh* bl. 3 en *Sel. Prov.* bl. 225 aldus: *Als 't kalf verdronken is, zo vultmen den put*, bij Tuinman I. bl. 111 in deze woorden: *Zo vult men een put, wanneer het kalf verdronken is*, alsmede I. bl. 321 als volgt: *Als 't kalf verdronken is, wil men den put vullen*, gelijk nog in *Geschenk* bl. 5-6 op deze wijze: *Als het kalf verdronken is, vult men den put.*

Door Loosjes *Vee* bl. 141 wordt van *dempen* en *vullen* beide gesproken. Zoo staat er bij hem: *hij gaat eerst denken, als het kalf verdronken is, aan het put dempen of vullen.*

Sartorius *pr.* I. 63 heeft *dekken.* Zoo zegt hij: *Als 't kalf verdroncken is, soo decktmen den put.* Wassenbergh III. bl. 100 heeft het spreekwoord mede zoo. Op zijn Friesch zegt hij: *Ont et keal fordroncken iz soo deckt me de saed.*

Het spreekwoord dient, om de *te laat* aangebrachte hulp als eene volstrekt nuttelooze vermoeyenis aan te wijzen. Dat wordt door Gruterus II. bl. 152 zelfs in het spreekwoord opgenomen. Men leest bij hem: *t'Is te spa den put gevult alst kalf verdronken is.* In *'t Mergh* bl. 29 vindt men het spreekwoord mede zoo. Ook Cats bl. 482 en Bogaert bl. 105 geven het spreekwoord aldus op: *'t Is te laet den put gevult, als 't kalf verdroncken is*, en Tuinman bl. 87 volgenderwijze: *O 't is te laat den put gevult, is 't kalf daar in verzoopen.*

In *'t Sermoen* bl. 53 wordt alleen het nuttelooze van zulk eene bemoeying opgegeven. Zoo staat er: *te vergeefs, den put te dempen, als het kalf verdronken is.*

Kerkhoven bl. 55 drukt zijne vrees uit, dat men zich te vergeefs zal vermoeyen, als hij zegt: *ligt dempt gij de put als 't kalf verdroncken is.*

Modderman bl. 126 geeft daarom te recht den raad, in tijds te zorgen. Hij doet dat in deze woorden: *Men zorge den put te dempen, eer het kalf verdronken zij.*

Nog geeft Modderman bl. 45 het tegenovergestelde van het spreekwoord op. Zoo zegt hij: *men dempt de put niet als het kalf verdronken is.*

Verder wordt het spreekwoord onbepaald opgegeven. Voor *dempen* door Lublink *Verh.* bl. 97: *De put dempen, wanneer het kalf verdronken is*, door v. Moerbeek bl. 250 en Roodhuijzen bl. 82-90: *Den put dempen, als het kalf verdronden is*, en in *Verkl.* 24: *Als het kalf verdronken is, den put dempen.*

Voor *vullen* zegt Zegerus bl. 12: *Den put vullen als het calf verdroncken is.*

Voor *stoppen* heeft Idinau bl. 12: *Den put stoppen, als t' kalf verdroncken is.*

Het niet vervullen van den plicht, om te gepasten tijde te handelen, bepaalde zich in vroegeren tijd niet alleen tot het *kalf*, maar strekte zich zelfs tot het *kind* uit. Daarom spreken de oudste verzamelaars alleen van het *kind.* De laatste onder hen is Zegerus, die van *kalf* en *kind* beide gewaagt. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 2 van *stoppen: als tkint verdroncken is so stop men den put.* Ook Hoffmann 15 zegt: *Als dat kint verdronken is, so stopt men den put*, en op *Delf* bl. 1 staat: *Als tkint verdroncken es so stoptmen den put.*

Verder spreekt men van *vullen.* Zoo bij Servilius bl. 89 in deze woorden: *Als tkint verdroncken is, so vult men den put*, alsmede bl. 253 volgenderwijze: *Als tkint verdroncken is, so vullet men di putte*, en bij Zegerus bl. 3 aldus: *Als het kint verdroncken is, dan vueltmen den put.*

Nog leest men op *Campen* bl. 111 van *dekken.*

Zoo staat er: *Alst kijndt verdroncken is, soe deckt-men den Putte.*

Eindelijk vindt men ook hier eene onbepaalde voorstelling. Met *vullen* heeft Servilius bl. 271ᵛ: *Den put vulle alst kint verdroncken is.*

Gheurtz bl. 6 bezigt *dempen*, als hij zegt: *Den put demmen alst tkint verdroncken is. Demmen* voor *dempen* te gebruiken, is niet vreemd: de *mp* tot de dubbele *m* verzacht.

bl. 375. *aanw.* 2.

Daar komen zoowel kalven als koeijen aan de markt. Zoo bij v. d. Hulst bl. 14. Ook in *Adag. quædam* bl. 59 leest men: *Soo veel Kalveren comen te merckt als Koeijen*, en bij v. Waesberge *Geld* bl. 162 staat: *er komen zoo wel kalveren als koeijen aan de markt.*

In *Prov. seriosa* bl. 5 worden de *koeyen* als *oud* opgegeven. Zoo vindt men het spreekwoord vermeld: *also veel calueren comender te merct als olde koyen. Koyen* staat voor *koeyen*, en is slechts dialectverschil. Ook bij Zegerus bl. 51 wordt gelezen: *So veel calueren comender ter merct, als oude coyen.*

Door Hoffmann 77 wordt het woordje *huden* = *huiden* = *heden* ingevoegd. Zoo zegt hij: *Also vele calver comen huden ter merct als older coeijen.* Zoo ook leest men op *Delf* bl. 5: *also veel caluer comen huden te merct als ouder koyen.* De constructie van het spreekwoord laat hier gereedelijk toe, om *huden* door *heden* te verklaren, dat het geval niet was met de opgave van Meijer bij het spreekwoord: *Er komen meer* (of: *zooveel*) *kalfsvellen dan* (*als*) *ossenhuiden ter markt.* Daar werd dat spreekwoord, zooals wij toen zagen, aldus opgegeven: *So vele calueren huden commen ter maerckt, als coeyen.* De plaatsing van *huden* achter *calueren* doet deze beide woorden zamenvloeyen tot een geheel; wat geen plaats kon hebben, als *huden* achter *commen* stond, of liever: wanneer *commen* tusschen *calueren* en *huden* in geplaatst was.

bl. 375. *aanw.* 8. (Zie ook II. bl. XII.)

De vreemde koe likt het vreemde kalf. Zoo in 't *Mergh* bl. 8, bij Sartorius *pr.* IV. 99, v. Alkemade bl. 140, Lublink *Verh.* bl. 112 en v. Eijk I. bl. 5. Ook op *Campen* bl. 9 leest men: *Die vreemde Koe, lickt het vreemde Kalf*, gelijk mede in *Veeteelt* bl. 119 staat: *Vreemde koeijen likken vreemde kalveren.*

De overige verzamelaars zeggen juist het tegenovergestelde. Zoo vindt men bij Tuinman I. bl. 164, Loosjes *Vee* bl. 144 en Mulder bl. 417: *De vreemde koe lekt het vreemde kalf niet*, en bij v. Eijk II. bl. 55: *Het vreemde koetje likt het vreemde kalfje niet.* Nog geeft de druk van 1660 van 't *Mergh* het spreekwoord mede op die wijze; terwijl Lublink en v. Eijk, ter eerst opgegeven plaatse, vermelden, dat het woordje *niet* aan het spreekwoord moet toegevoegd worden. Ik heb echter in het 4ᵉ. spreekwoord van mijn (*Eerste*) *Twaalftal Nederlandsche Spreekwoorden* de redenen bijgebracht, waarom men geenszins tot die bijvoeging verplicht is.

Op 18 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 97 wordt *kwalijk* voor *niet* in de plaats gebracht. Zoo staat er: *De vreemde koe likt het vreemde kalf qualijk.* Ook in *Wijsheid* bl. 137 leest men: *Een vreemde koe, likt het vreemde kalf kwaalyk.*

Door Cats bl. 492 wordt van het *kalf* alleen gezegd, dat het *vreemd* is; ofschoon het spreekwoord daardoor geene verandering in beteekenis kan ondergaan. Hij heeft: *De koe en liet geen vreemt kalf.* Zoo ook door v. Alkemade bl. 80 volgenderwijze: *Geen koe lekt een vreemd Kalf*, en door Bogaert bl. 103 aldus: *De koe lekt geen vreemd kalf.*

De Brune bl. 374 laat een *vreemd* spreekwoord vooraf gaan. Hij zegt:

Tot anders zeer, waer toe mijn zalf?
De koe en leckt gheen anders kalf.

bl. 377. *aanw.* 3.

Met kalling te maken, krijgt men altijd wat.

Gruterus III. bl. 161 geeft het spreekwoord aldus op: *Met calaenge te maken, crygtmen altyts wat.* Indien *calange* hier in zijne oorspronkelijke beteekenis moet opgevat worden, dan zegt het *gepraat*, dat is: *gekal* of *kalling*. Zie Bilderdijk's *Verkl. Geslachtlijst* op het woord. Maar men kan er naar de beteekenis, die het later verkreeg, ook *twist* door verstaan; waarvan wij nog zeggen: *in calange komen*, dat is: *in twist* of *in geschil geraken.*

bl. 377. *aanw.* 9.

Een schurft-paard vreest den roskam. Zoo bij Cats bl. 532, in *Sel. Prov.* bl. 65, bij Tuinman I. bl. 203 en Bogaert bl. 11. Ook in *Veeteelt* bl. 110 leest men: *Een schurftig paard vreest de roskam.*

De Brune bl. 486 drukt dit aldus uit: *Een schurfdigh peerd gheen kam en lijdt. Niet lijden* is *niet kunnen verdragen*, en komt dus hier met *vreezen* in beteekenis overeen.

In *Motz* bl. 11 vindt men juist het tegenovergestelde gezegd. Daar staat: *Een schorft peert en heeft gheen achte datment kemme. Geen acht hebben* is *geen zorg hebben.* Het spreekwoord zegt dus: een schurft-paard is niet bezorgd, dat men hem kammen zal.

bl. 377. *aanw.* 22. (Zie ook II. bl. XII.)

Het oog van den meester maakt het paard (of: *de kudde*) *vet, En dat van het vrouwtje de kamer net.*

Het oog van den meester maakt het paard vet.

En dat van het vrouwtje de kamers net. Zoo bij De Brune bl. 372 op deze wijze:

De meesters oogh maect 't peerd heel vet,
De vrouwves oogh, de camer net,

in *Fakkel* bl. 194 aldus:

Het oog van den meester maakt de paarden vet,
en het oog van de vrouw houdt de kamer niet

(waarin *niet* eene drukfout is voor *net*), en v. Eijk II. bl. 72 als volgt:

Het oog van den meester maakt de paarden vet,
en dat van het vrouwtje de kamer net.

Bogaert bl. 100 doet de beide deelen des spreekwoords elk afzonderlijk als een geheel voorkomen. Hij heeft: 1. *Het oog van den meester maekt de peerden vet,* 2. *Het oog van de vrouw maekt de kamer net.*

De Brune bl. 373 heeft een *goede haard* voor eene *nette kamer* in de plaats gebracht. Zoo zegt hij:

De meesters oogh maect vet het peerd,
De vrouwes oogh een goeden heert.

Door De Brune bl. 399 wordt het tweede gedeelte van het spreekwoord niet opgenomen; maar des *meesters* bemoeying strekt hij daarentegen verder uit, als hij een anderen plicht daarbij opneemt, die wij als afzonderlijk spreekwoord in deze woorden kennen: *Des meesters voeten verbeteren het land.* Volgenderwijze geeft De Brune het spreekwoord op:

Des meesters ooghe voed het peerd,
Zijn voeten misten [versta: *mesten*] *oock de eerd,*

gelijk nog in deze woorden:

Des meesters ooghe voet het peerd,
Zijn voeten maecken vet de eerd.

Nog heeft De Brune bl. 353 het eerste gedeelte des spreekwoords zonder bijvoeging, aldus: *Des meesters ooghe voet het peerd.* Zoo ook bij Witsen 123, Lublink *Verh.* bl. 111, v. Hall II. bl. 4 en op *Landbouwer* bl. 76 op deze wijze: *Het oog van den meester maakt het paard vet,* bij Tuinman I. bl. 164, 326, II. bl. 107 en Modderman bl. 49 als volgt: *'t Oog des meesters maakt het paard vet,* bij Kerkhoven bl. 54 in deze woorden: *Niets dat als 's meesters oog het paard weet vet te maken,* en bij v. Waesberge *Geld* bl. 166 volgenderwijze: *het oog van den meester maakt de paarden vet.*

Bij Cats bl. 491, 500, Reddingius bl. 54 en in *Veeteelt* bl. 109 leest men *heer* in plaats van *meester.* Zoo staat er:

Het ooge van den heer dat maeckt de paerden vet,
Het ooge van de vrou dat maeckt de kamer net.

Ook Modderman bl. 72 zegt:

maakt het oog van den heer de paarden vet,
het oog van de vrouw houdt de kamers net.

Het tweede gedeelte van het spreekwoord wordt wederom weggelaten. Zoo in *Motz* bl. 45 aldus: *Sheeren ooghe maeckt tpeert vet,* bij Zegerus bl. 34 op deze wijze: *Heeren ooghen maken schoon peerden,* en bij De Brune bl. 471 als volgt: *Des heeren oogh maeckt vet het peerd.*

Niet de *meester* of *heer* wordt genoemd, maar de *baas* door v. Alkemade bl. 113 voor hen in de plaats gebracht. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Het ooge van den Baas, dat maakt de paarden vet:
En t' ooge van de Vrow, dat hout de kamers net.

Ook het tweede gedeelte des spreekwoords komt afzonderlijk voor. Zoo in *Sel. Prov.* bl. 35 in deze woorden: *D'ooghe vande vrouw maeckt de kamer net,* en bij Bogaert bl. 57 volgenderwijze: *Het oog van de vrouw maekt de kamer schoon.*

Het oog van den meester maakt de kudde vet, En dat van het vrouwtje de kamers net. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

bl. 378. *aanw.* 6.

Mogen de roemers het doen, de kamers zullen het wel houden.

Zoo geeft Gruterus III. bl. 162 dit spreekwoord op: *Mogen de roemers gedoen, de kumers sullent wel houden. Kumen* of *kuymen* was oudtijds *klagen, zwichten;* zoodat met de *kumers* de *klagers* zullen bedoeld zijn. De *roemers,* dat is: de *pochers,* tegenover de *klagers* te stellen, geeft aan het spreekwoord een goeden zin. Maar *kumers* kan eene drukfout zijn voor *kamers. Roemers* zijn dan *drinkglazen. Gedoen* wil zeggen: *voortbrengen* of *opleveren.* Dan zou men het spreekwoord aldus kunnen verstaan: *de kamers zullen* (van het gedruisch of gedans) *het langer uithouden dan de drinkglazen,* of *wat de drinkglazen mogen voortbrengen* of *opleveren* (dat wil zeggen: welke beweging er door de drinkglazen ontstaat), *de kamers zullen er niet door bezwijken.*

bl. 379. *aanw.* 14. (Zie ook II. bl. XII.)

De kap maakt geenen monnik, En de mutse geen' kanonik.

Door alle verzamelaars wordt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord vermeld. Zoo leest men op *Campen* bl. 117: *Die cappe en maeckt den Monnick niet,* bij Cats bl. 424: *De kap en maeckt den monnick niet,* bij Richardson bl. 37: *De kap maackt geen Monnick,* bij v. Alkemade bl. 197: *De kap maakt de Monnik niet,* bij Bruyn bl. 137: *De kap toch maakt den monnik niet,* en bij Modderman bl. 123: *de kap alleen maakt den monnik niet.*

Verder vindt men verschillende òf verouderde òf dialectische vormen van het woord *monnik,* als: *mönick, moninck, monik, munnick* en *meunick.* Zoo vindt men bij Gheurtz bl. 9: *De cap en maect die mönick niet,* bij Zegerus bl. 8: *Die cappe en*

maect den moninck niet, op 9 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 96 en Tuinman I. bl. 106, 179: *De kap maakt de Monik niet*, bij De Brune bl. 496: *De kap en maeckt den Munnick niet*, en in *Sel. Prov.* bl. 138: *De Cap en maeckt den meunick niet.*

Alvorens tot de opgave van het spreekwoord te komen, stelt Willems VIII. 170 niet minder dan drie paar bemoeyingen van den mensch vooraf, teneinde daardoor het spreekwoord recht helder te doen uitkomen. Hij zegt:

Vry waer men rust en waer men gaet,
Of waer men loopt, of waer men staet,
Of wat men hoort, of wat men ziet,
De kap en maekt den monnik niet.

Vervolgens is 't de *kap* niet meer, maar het *kleed*, dat wordt opgegeven. Zoo in *Adag. Thesaurus* bl. 32: *Het kleedt en maekt den Monink niet.*

Naar de beteekenis van het Fransche woord *habit*, wordt het *kleed* ook *habijt* genoemd. Zoo in *Motz* bl. 44: *Thabijt en maeckt den monick niet*, en bij Gheurtz bl. 68: *Thabijt en maeckt die mönick niet.*

V. Duyse bl. 225 begeeft zich niet in de moeilijkheid eener keuze tusschen *kap* en *habijt*, maar vermeldt beide. Hij zegt: *De kap of het habijt maekt den monnik niet.*

bl. 381. *aanw.* 3. (Zie ook II. bl. XII, LVII.)

Gelijke monniken, gelijke kappen. Zoo bij v. Alkemade bl. 122, 197, Martinet II, Braakënburg V. 4, Koning bl. 13, v. Duyse bl. 225, Modderman bl. 107, v. Hall bl. 301-304 en Roodhuijzen bl. 21-33.

Met *mönick* zegt Gheurtz bl. 25: *Ghelycke mönicke ghelycke cappen;* met *monik* vindt men op 3 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 106, in *Sel. Prov.* bl. 153, bij Sartorius *pr.* V. 75, *sec.* I. 15, X. 35 en Tuinman I. bl. 27, 117: *Ghelijke Moniken, ghelijke kappen*, en met *munnik* staat bij v. Alkemade bl. 169, in *Magazijn* 36, *Winterv.* bl. 45, bij Everts bl. 348 en v. d. Hulst bl. 13: *Gelyke Munnikken, gelyke kappen.*

Op *Campen* bl. 112 leest men: *Gelijcke Monnicken draegen gelijcke cappen.*

In *Adag. quædam* bl. 27 worden de *kappen* vóór de *monniken* gebracht; maar die voorrang van het kleedingstuk boven zijn' drager moge eene beeltenis des gewonen levens zijn, hij doet het spreekwoord geen de minste verandering in beteekenis ondergaan. Zoo staat er: *Gelijcke kappen, gelijcke monincken.*

[illegible] 12. (Zie ook II. bl. XII.)

[illegible] *k hooren luiden; maar hij weet* [illegible] *je staat* (of: *waar de klepel*

Voor beide, het *staan* van het *kapelletje* en het *hangen* van den *klepel*, komt het spreekwoord bij Tuinman I. bl. 196 aldus voor: *Hy heeft een klokje hooren luiden; maar hy weet niet waar 't kapelletje staat, of de klepel hangt*, en bij v. Duyse bl. 220 volgenderwijze: *Hy heeft het klokske hooren luiden, maer weet niet waer 't kapelleken staet*, of: *de klepel hangt.*

Afzonderlijk komt de moeilijkheid betrekkelijk het *kapelletje* niet voor; maar wel de uitdrukking van een recht van preferentie, dat is: het spreekwoord wordt in tegenovergestelden zin opgegeven. Zoo bij Gales bl. 29, die zegt: *zoo ras zij de klok hooren luiden, weeten zij waar 't kapelletje staat.*

Het *klepelhangen* placht doorgaans het groote struikelblok der menschelijke kennis te zijn. Zoo zegt Manvis bl. 123, 124: *Hij hud de klok hooren luiden, maar wist niet wáár de klepel hing*, Sancho-Pança bl. 21: *Hy heeft het klokske hooren luijen, maer hy weet niet waer de klepel hangt*, en Bogaert bl. 7: *zy hebben een klokje hooren luiden; maer zy weten niet waer de klepel hangt.*

Verder wordt wel het *luyen* opgegeven, maar de *klok* niet genoemd. Zoo komt het spreekwoord voor bij Everts bl. 316: *die wel wat hadden hooren luiden, maar niet regt wisten waar de klepel hong*, en bij Manvis bl. 123, 124: *deze had wel het luiden gehoord, maar wist niet wáár de klepel hing.*

In *Euphonia* bl. 517 wordt alleen over het *klepelhangen* gehandeld, maar op eene wijze, die het midden houdt tusschen weten en niet weten, met andere woorden: er wordt weder een recht van preferentie bijgebracht. Zoo staat er: *als of ik niet wist waar de klepel hing.*

Vervolgens is er van den *klepel* geene sprake meer, maar bepaalt zich het *hangen*, zoowel als het *luyen*, alleen tot de *klok*. Zoo bij v. Alkemade bl. 143 aldus: *Hy heeft het luyen gehoort, maar weet niet waar de klok hangt*, en bij Guikema I. 34 volgenderwijze: *Hij heeft eene klok hooren luiden, maar weet niet waar zij hangt.*

Nog is 't een *luyen* alleen, dat besproken wordt, maar met eene twijfeling tusschen hooren en niet hooren, waardoor het recht van preferentie op den spreker overgebracht wordt. Zoo bij Tuinman II. bl. 188, die het spreekwoord aldus opgeeft: *ik denk niet, dat die man ooit zulk een klokje had hooren luiden.*

Eindelijk spreekt Tuinman II. bl. 66 nog van een bijzonder *klokje*, dat geluid wordt op het feest, waarbij de liefkoozingen van sommige metgezellen wel eenigszins op het geven van paardenzoenen gelijken. Zoo geeft bij het spreekwoord op: *Hy had een klokje van de Saturnalia hooren luiden.* De *Saturnalia* waren bij de Romeinen de *Decemberfeesten*, ter eere van Saturnus. Zij kunnen verge-

leken worden met onze *Carnavals-partijen*, waarbij het, zoowel als op de *Saturnalia*, nog al vrij dartel en woest kon toegaan.

bl. 382. *aanw.* 24. (Zie ook II. bl. XII.)

Hij is zoo beschaamd als een paard, dat zijns meesters kar omsmijt. Zoo bij Folie I. 168, De Jager *Bijdr.* bl. 112 en v. Eijk II. *nal.* bl. 40. Ook Modderman bl. 106 heeft: *die staan zoo beschaamd te kijken, als een paard, dat zijns meesters kar omsmeet.*

Verder is het niet de *kar* des *meesters*, maar die van het *paard*, welke wordt opgegeven. Zoo bij De Brune bl. 234 op deze wijze:

Hy is beschaemt, ghelijck een peerd,
Dat los zijn karr' om verre keert,

alsmede bl. 355 in deze woorden:

Hy is beschaemt, ghelijck een peerd,
Het gheen zijn karr' om verre keert,

bij v. Alkemade bl. 89 aldus: *Soo beschaamd als een Paard, die zyn kar omsmyt*, bij Tuinman I. bl. 69 volgenderwijze: *Hy schaamt zich als een paard dat de kar omgeworpen heeft*, gelijk nog I. bl. 131, II. bl. 98 in dezen vorm: *Hy is beschaamt als een paard, dat de kar omgeworpen heeft.*

Beschaamd zijn of *zich schamen* wordt eindelijk nog door *zijn best doen* vervangen. Zoo bij Gruterus III. bl. 161 op deze wijze: *Menig doet zyn beste, als t' peert dat die karre omwerpt*, en bij Meijer bl. 98 in deze woorden: *Syn beste doen, ghelyck tpeert dat die karre omwerpt.*

bl. 383. *aanw.* 9.

Het is te veel: twee kassen in ééne kerk (of: *Twee kassen in ééne kerk dienen niet*).

Het is te veel: twee kassen in ééne kerk. Zoo bij Cats bl. 419.

Twee kassen in ééne kerk dienen niet. Zoo bij Tappius bl. 204 en Zegerus bl. 57 op deze wijze: *Thenne dienene gheen twe cassen inne een kerck.*

In *Sel. Prov.* bl. 53 wordt een tweede paar tevens opgegeven. Zoo staat er: *Twee kassen in een kerck, twee maters in een Convent en dienen niet.*

Nog een derde paar wordt door Cats bl. 510 bij het reeds vermelde viertal gebracht. Zoo zegt hij: *Twee kassen in één kerck, twee maters in één convent, twee groote masten op één schip, en dienen niet.*

Met *passen* voor *dienen* in de plaats gesteld, vindt men het spreekwoord op 26 *Aug.*, bij Gruterus I. bl. 120, v. Duyse bl. 219 en op 26 *Aug.* 53, en wel in deze woorden: *Twee kassen in een kerck, past niet.*

In *Sel. Prov.* bl. 125 wordt van *overeindstellen* gesproken; terwijl daarenboven weder een tweede paar bij het eerste wordt gebracht. Zoo leest men:

Twee kassen in een kerck, en twee Maters in een convent,
stellent' al over endt.

Nog geeft De Brune bl. 284 *niet lijden* op; waarbij hij bovendien weder nog een derde paar met het opgegeven viertal tot een geheel doet zamenvloeyen. Zoo zegt hij:

Twee kassen in een kerck by een,
Twee maters in convent ghemeen,
Pastoor en koster bey te zaem,
De een en lijdt niet d'anders naem.

Eindelijk heeft Gheurtz bl. 64 het laatste gedeelte des spreekwoords afgesneden, en het daardoor zulk eene besnoeying doen ondergaan, dat het enkel eene opgave van den naam bevat. Hij heeft slechts: *Twee kassen in een kerck.*

bl. 384. *aanw.* 19.

Daar is eene zwarte kat tusschen gekomen. Zoo bij Tuinman I. bl. 14, v. Eijk II. bl. 46 en Mulder bl. 420. Ook op *Campen* bl. 115 leest men: *Der can lichtelic een swarte Katte tusschen coemen*, en Bogaert bl. 97 heeft: *er komt wel eens eene zwarte kat tusschen.*

Loosjes *Kat* bl. 191 zegt, dat *Hymen de zwarte kat is, die er tusschen kwam. Hymen* is de *Huwelijksgod*, en bij overdracht het *huwelijk* zelve. Loosjes teekent daardoor dus een ongelukkig huwelijk; want *waar eene zwarte kat tusschen kwam*, dat is: waar men zulk een dier op zijnen weg ontmoette, daar, meende het bijgeloof, kon geen geluk bestaan.

Meijer bl. 55 heeft weder zijne gewone wijze van doen in toepassing gebracht, door twee spreekwoorden tot één te doen zamenvloeyen, met overspringing van een ander spreekwoord, dat daartusschen staat. Zoo luidt Meijer's spreekwoord: *Wilt hyer niet op slapen; der can lichtelick een swarte katte tusschen coemen.*

Met *loopen* voor *komen* in de plaats gebracht, zegt Gheurtz bl. 12: *Daer is een swarte kat tusschen gheloopen.*

bl. 385. *aanw.* 4. (Zie ook II. bl. XII.)

Dat van katten komt, muist wel (of: *Kattenkinderen vangen graag muizen*).

Dat van katten komt, muist wel. Zoo bij Tuinman I. bl. 6 op deze wijze: *Al wat van katten komt, wil muizen*, in *B. Studeerk.* II. 12 aldus: *Dat van Katten komt, Muist graag*, bij Loosjes *Kat* bl. 185 in deze woorden: *wat van katten komt muist gaarne*, bij v. Eijk II. bl. 48 volgenderwijze: *Wat van katten komt, wil wel muizen*, en bij Modderman bl. 122 in dezen vorm: *al wat van katten komt is tot muizen gezind.*

In *Motz* bl. 60 wordt niet van het *dier*, maar

van een *persoon* in deze woorden gezegd: *Die van catten compt, muyst wel.*

De Brune bl. 47 spreekt van *maauwen* in plaats van *muizen*, voor welk werk hij het gelijkluidend zelfstandig naamwoord opgeeft; terwijl hij er daarenboven de *ratten* heeft bijgebracht. Zoo zegt hij:

Al watter oyt van katten quam,
Het meeuwd', en rat', en muyzen nam.

Winschooten bl. 159 doet met dit een gelijkbeteekenend spreekwoord zamenvloeyen. Zoo leest men:

Al wat van Aapen komt, dat is gewend te luisen.
Al wat van katten komt, dat is gewend te muisen.

Ook in *Sel. Prov.* bl. 90 wordt het spreekwoord zoo verbonden, maar in tegengestelde orde opgegeven. Zoo staat er:

Al dat van Catten comt, wilt muysen
Al dat van Apen comt, wilt luysen.

Tuinman bl. 48 heeft mede:

Wat van katten komt, wil muizen.
Wat van aapen komt, wil luizen.

De Brune bl. 358 neemt nog drie andere voorwerpen met hunne respectieve werkingen op, waarvan wij slechts één (het middelste) als spreekwoord kennen. Het geheel luidt aldus:

Het springht, al watter komt van vloo'n,
Het stinckt, al watter komt van doo'n,
Het schraeft, al watter komt van 't hoen,
Het muyst al wat de katten broe'n.

Katten-kinderen vangen graag muizen. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor; maar wel met het zelfstandig naamwoord *muizen* tot werkwoord overgebracht. Bij Zegerus bl. 37, Cats bl. 425, De Brune bl. 47, in 't *Mergh* bl. 53 en bij Tuinman II. bl. 74 leest men: *Katten kinderen muysen gheerne;* terwijl op 30 *Jan.*, bij Gruterus I. bl. 111, De Brune bl. 477 en Tuinman I. bl. 92 staat: *Katte kindren muyzen wel*, wat door De Brune bl. 358 aldus wordt uitgedrukt:

Katten kinders, in de huyzen,
Leeren altezaem wel muyzen.

In *Prov. seriosa* bl. 9 wordt gezegd: *Catten kinderen musen gaern. Musen* is eene andere uitspraak van *muizen*.

Hoffmann 143 heeft: *Cattenkinder musen gheern*, waarin *kinder* een dialectvorm van *kind* is, zooals men dien vorm oudtijds gebruikte. Ook op *Delf* bl. 9 leest men: *Catten kinder die muysen ghaerne.*

Gheurtz bl. 53 heeft eene uitdrukking vooraf gesteld, zeker met het doel, om daardoor het spreekwoord in zijne uitdrukking te versterken of te verduidelijken. Zoo zegt hij: *Natuer nateyt, katten kinden muysen gheerne.* Het woord *nateyt* versta ik niet. Wellicht dat hier het oude *tijden*, ook *tijen* of *tijgen* geschreven, bedoeld wordt, en dat zooveel zegt als *trekken;* of dit woord met *na* werd zamengesteld, of dat *na* hier als herhaling van hetzelfde woord (*natuur* begint mede met *na*) gebezigd is, kan ik niet uitmaken. *Natuer nateyt* zou dan zooveel willen zeggen als: *natuur trekt na*, dat is: *de natuur vertoont zich* of *de natuur komt uit;* en zoo zou het werkelijk eene versterking aan het spreekwoord geven. *Kinden* zei men oudtijds wel voor *kinderen*, een meervoudsvorm, die in 't Hoogduitsch nog aanwezig is.

In *Adag. quædam* bl. 44 zijn het geen *katten-kinderen*, maar *menschen-kinderen*, die met de *katten* zamen het onderwerp van het spreekwoord uitmaken. Zoo staat er: *Katten en Kinders muijsen geirne.*

Met *jongen* voor *kinderen* in de plaats gebracht, komt het spreekwoord bij Gheurtz bl. 45 aldus voor: *Katten iongen muysen gheern.*

Zoo ook in 't *Mergh* bl. 53, in vereeniging met een gelijkbeteekenend spreekwoord. Men vindt er:

Katte jongen willen muysen,
Apen willen altijdt luysen.

Cats bl. 467 heeft *jongens*, een meervoudsvorm, waar men *jongen* (niet *jonge*) als enkelvoud had. *Jongen* gebruiken wij thans nog als enkelvoudig zelfstandig naamwoord. Ook voor de *apen* stelt hij hunne *jongens*. Hij zegt:

Katte jongens willen muysen,
Ape-jongens willen luysen.

Zoo vindt men het spreekwoord mede bij Bogaert bl. 64, maar in tegengestelde orde opgenoemd. Hij heeft:

Apenjongens willen luizen;
Kattejongens willen muizen.

In *Sel. Prov.* bl. 186 worden aan de *katten* en *apen* beide *jongers* gegeven, een meervoudsvorm, die tegenwoordig nog menigmaal voorkomt; waarbij *ers*, zoowel als *eren*, als achtervoegsel gebruikt wordt. Zoo leest men:

Katte iongers willen muysen
Apen iongers willen luysen.

Nog komt een variant van den eersten vorm des spreekwoords voor op *Campen* bl. 86, bij Winschooten bl. 159, v. Alkemade bl. 54, v. Moerbeek bl. 268 en in *Adag. quædam* bl. 34, waar men vindt: *Twil al muysen, dat van Catten compt.* Zoo ook staat op 30 *Jan.*, bij Gruterus I. bl. 123, Cats bl. 424, Witsen 378, Wassenbergh I. bl. 93, v. Waesberge *Vrijen* bl. 53 en op 24 *Oct.* 53: *'t Wil al muyzen wat van katten komt*, bij De Brune bl. 484: *Het muyst al, wat van katten comt*, en bij Folie I. 28: *'t Wil Muysen al dat van Katten komt;* terwijl De Brune bl. 358 dit aldus uitdrukt:

'T wilt al muyzen, hoem' het nomt,
Al vvat dat van katten komt.

bl. 385. *aanw.* 9.

De kat wil de visch uit de tobbe wel; maar ...

verkiest hare pooten niet nat te maken. Zoo bij Tuinman I. bl. 125 volgenderwijze: *als de Kat, die den visch uit de tobbe wel begeert, maar haare pooten daarom niet wil nat maken.*

Verder drukt Cats bl. 484 de *begeerte der kat naar visch* en *haar onwil om de pooten nat te maken* aldus uit: *De kat wou wel visch eten, maer geen poot nat maken*, gelijk nog bl. 503 op deze wijze:

De kat wou wel den visch genaken,
Maer vreest haer poten nat te maken;

De Brune bl. 186 als volgt:

De Kat die wenscht de vis te smaecken,
Maer vreest haer pooten nat te maecken;

Tuinman II. bl. 59 in deze woorden: *De kat wil den visch wel, maar zy wil 'er haare pooten niet om nat maken*, en Modderman bl. 81 volgenderwijze: *slechts de kat wil visch eten, zonder hare pooten nat te maken;* terwijl Bogaert bl. 89 weder zegt: *De kat wil wel visch eten, maer geen poot nat maken.*

V. Eijk II. bl. 43 zegt hetzelfde van den *mensch*, in vergelijking met de *kat.* Zoo staat er: *Hij slacht de kat, die wel visch wil eeten, maar de pooten ongaarne nat maakt.*

Nog worden de beide handelingen als oorzaak en gevolg voorgesteld. Zoo door Tuinman bl. 95 op deze wijze:

Wil de kat haar' poot niet doopen
in het nat; zy moet niet hopen
op het vangen van den vis,

gelijk nog I. bl. 239 als volgt: *De kat die haare pooten niet wil nat maken, krijgt den visch niet*, alsmede bij Gales bl. 35 aldus: *een kat die zijne pooten niet durft nat maaken, krijgt de vis niet.*

Vervolgens wordt het *schuwen van het water* voor het *natmaken der pooten* in de plaats gebracht. Zoo door De Brune bl. 138 volgenderwijze:

De kat eet wonder gheeren vis,
Maer schouwt het water, daer z'in is,

alsmede bl. 136 in deze woorden:

De kat, hoewel zy vis bemint,
In 't water gheen vermaeck en vint,

in *Sel. Prov.* bl. 158 aldus: *De kat heeft den visch lief, maer sy wilt in 't water niet*, en bij Richardson bl. 32 op deze wijze: *De Kat wil visch eten, maar sy wil het water niet raken.*

Het gevolg blijft weg, doch wordt wellicht verondersteld; alleen de oorzaak wordt opgegeven. Zoo bij Gruterus III. bl. 130 en in *Sel. Prov.* bl. 24 in deze woorden: *De kat en maakt niet geern haar pooten nat.*

Gheurtz bl. 10 stelt de *kat* met de edele dieren, *paard* en *hond*, gelijk, door ze *voeten* in plaats van *pooten* te geven. Zoo zegt hij:

De visschen sietmen beminnen de kat
maer sij en wil hoï vueten niet maecken nat.

Hoï is eene verkorte schrijfwijze van *hoir* of *heur*, dat is: *haar*, en *vueten* is *voeten.*

Op Campen bl. 121 en bij Meijer bl. 59 komt het spreekwoord op gelijke wijze voor; maar van den *mensch* gezegd, in vergelijking met de *kat.* Zoo staat er: *Hy slacht die Katte, Hy solde geerne Vis eeten mer Hy solde die voeten niet geerne nat maecken.*

bl. 385. *aanw.* 11.

De mei-katten deugen niet.

Door Gruterus III. bl. 131 en Meijer bl. 80 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *De Meyerlingen en duegen niet.* Een *meyerling* is *iemand uit Mei* of *iemand, die in Mei geboren is;* gelijk *iemand uit het Oosten* een *Oosterling* genoemd wordt. Meijer teekent hierbij aan: „dit zegt men van de *katten,*" nl., dat die in *Mei* ter wereld komen, de beste niet zijn. Ieder dier echter, hetzij *kat* of niet, kan dan *meyerling* genoemd worden.

bl. 386. *aanw.* 7.

Het is een katje.

Sartorius *pr.* VI. 91 zegt: *Dit is 't Katjen*, en v. Eijk II. bl. 44 heeft: *Zij is eene kat.*

In *B. Studeerk.* II. bl. 439 wil men de natuurlijke geaardheid der *kat* tot voltooying voeren, door haar de hoedanigheid *groot* toe te kennen. Zoo staat er: *'t is een groote Kat!*

In Loosjes *Kat* bl. 184 worden slechts namen opgenoemd. Op zekere dames toegepast, wordt de naam van *kat* gegeven, en deze afgewisseld met de betiteling van het verkleinende *katjes* en het recht sierlijke *poesjes;* ja zelfs haar, door de bijvoeging van een epitheton, tot *kamerkatjes* gemaakt.

Sartorius *pr.* III. 13 spreekt van *Een schale Kat*, dat hij verklaart door *een schadele kat*, en dit weder door *Een schadelijcke kat.* Welke grond voor die verklaring bestaat, is mij niet bekend.

bl. 386. *aanw.* 11.

Het zal op katjesspel uitloopen: die niet slaan kan, moet bijten en krabben.

Gruterus III. bl. 156 geeft het spreekwoord aldus op: *Katte-spel: die niet geslaan en kan, moet byten en kratzen. Geslaan* is *slaan;* het voorvoegsel *ge* werd oudtijds meer gebezigd, waar wij 't weglaten. *Kratzen* is Hoogduitsch voor *krabbelen.*

Verder vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, en wel met de verwisseling van *worden* voor *uitloopen.* Zoo zegt Tuinman I. bl. 368: *'t Zal katjes spel worden;* terwijl in *Adag. quædam* bl. 10 en *Adag. Thesaurus* bl. 17 staat: *Dit sal Kattekens spel worden*, en men bij Sancho-Pança bl. 45 vindt: *'T zal kattekens-spel worden.*

Bij Loosjes *Kat* bl. 190 wordt daarenboven op-

gegeven, op wien men het spreekwoord kan toepassen; want de *echte lieden* zijn het niet alleen, die hier in aanmerking komen. Zoo leest men: *het wordt ook al eens katjesspel tusschen de echte lieden.*

Tuinman's verdere opgaven doen aan eene voorwaardelijke bemoeying denken, en wel voorwaardelijk bevestigend I. bl. 268 in deze woorden: *Anders word het niet zelden katjesspel*, gelijk mede voorwaardelijk ontkennend II. bl. 15 volgenderwijze: *op dat het geen ernst, en katjesspel worde.*

Nog wordt *zijn* voor *uitloopen* in de plaats gebracht. Zoo door v. Eijk II. bl. 48 in deze woorden: *Het is katjesspel.*

V. Waesberge *Wijn* bl. 17 spreekt van *uitdraayen*, als hij zegt: *Dáár draait het doorgaans op kattenspel uit.*

bl. 387. *aanw.* 3.

Hij koopt kat in den zak. Zoo bij v. Eijk II. bl. 45 en n°. 24, *nal.* bl. 24. Ook bij Loosjes *Kat* bl. 186 staat: *veelal, ja bijna altijd koopt men kat in den zak*, en bij Bogaert bl. 110 vindt men: *Zy beginnen met katten in zakken te koopen.*

Die handelwijze wordt verder ontraden op *Campen* bl. 110 volgenderwijze: *Men sal die Katte, niet inden sack kopen*, op 9 *Febr.*, bij Gruterus I. bl. 112 en De Brune bl. 494 aldus: *Koopt gheen kat in een zak*, bij Cats bl. 415 in deze woorden: *Men moet geen katten in sacken koopen*, bij Tuinman I. bl. 132 en op *Jan.* 20 als volgt: *Men moet geen kat in een zak koopen*, en op 9 *Febr.* 53 op deze wijze: *Koop geen katten in zakken.*

In *Motz* bl. 21 vindt men zelfs opgenomen, dat dit *dwaasheid* is. Zoo staat er: *Het is dwaesheyt een catte inden sack te coopen.*

Ook bij Tuinman bl. 59 wordt de afkeuring der handelwijze in het spreekwoord zelve opgenomen. Zoo leest men: *Katten in een zak te koopen, is een blinde koopmanschap.*

Verder wordt het spreekwoord onbepaald opgegeven. Zoo door Richardson bl. 39, die zegt: *Een kat in een sack koopen*, en door Sancho-Pança bl. 30, die heeft: *De kat in den zak koopen.*

V. Waesberge *Geld* bl. 161 doet het spreekwoord nog al eenige besnoeying ondergaan, door alleen de zaak slechts op te geven. Zoo staat er: *kat in den zak.*

Vervolgens vindt men het spreekwoord in tegenovergestelden, dat is: in ontkennenden zin. Zoo bij De Brune bl. 334 op deze wijze:

Gheen kat men koopt,
In zack gheknoopt,

in 't *Mergh* bl. 32 en *Sel. Prov.* bl. 189 als volgt: *Men koopt geen katte in den sak*, en in *Euphonia* bl. 515 aldus: *gij koopt geene kat in den zak.*

Door Loosjes *Kat* bl. 187 wordt dit onbepaald opgegeven. Hij zegt: *geen kat in den zak te koopen.*

Gruterus III. bl. 160 spreekt van *verkoopen* in plaats van *koopen*, en dit in ontkennenden zin. Zoo zegt hij: *Men verkoopt geen katten in sacken.*

Nog wordt er van *vinden* gewaagd, en wel op bevestigende wijze. Zoo door Everts bl. 348 in deze woorden: *zij vonden de kat in den zak.*

bl. 389. *aanw.* 8.

Met de katijven ligt men het schip. Zoo bij Hoffmann 526 op deze wijze: *Mitten caltiven licht men dat schip. Katijf* of *katief*, vroeger meest *keitijf* gespeld, is hetzelfde met het Fransche *chétif*, van het Latijnsche *captivus*, dat *gevangene* beteekent, doch bij uitbreiding een *ellendige* of *ongelukkige* in het algemeen.

In *Prov. seriosa* bl. 32 vindt men het spreekwoord mede zoo; maar *richten* is voor *lichten* in de plaats gebracht. Men leest er: *mitten kattiuen richtment schip.* Ook op *Delf* bl. 32 staat: *met den ketiuen rechtmen tscip.*

bl. 389. *aanw.* 20.

Eene lekkere keel Kost veel. Zoo in *Wijsheid* bl. 137. Ook bij Gruterus II. bl. 155 staat: *Leckeren keilen kosten veel*, en in 't *Mergh* bl. 31 vindt men: *Leckere keelen kosten veel.*

De Brune bl. 193 laat eene tegenstelling vooraf gaan; opdat daardoor het spreekwoord des te krachtiger zal uitkomen. Zoo staat er:

Den hongher, die en kost niet veel,
Maer vele kost een lecker keel.

Verder wordt *lekker* verzwegen, wellicht verondersteld. Zoo heeft Cats bl. 501:

De keel
kost veel.

Ook in 't *Mergh* bl. 49, *Sel. Prov.* bl. 124 en bij Richardson bl. 30 staat hetzelfde.

Bogaert bl. 30 geeft daarbij eene omschrijving der *keel*. Hij zegt: *De keel, al is zy klein, kost veel.*

V. d. Venne bl. 273 heeft *hals* voor *keel*. Zoo staat er: *Den Hals kost veel van onder-houwen. Onderhouwen*, dat is: *onderhouden*, beteekent hier *te eten geven.*

Nog spreekt v. d. Venne bl. 114 van *lekkere monden*. Hij zegt: *Leckere Monden kosten veel van houden. Houden* kan voor *onderhouden* staan (vroeger liet men een voorvoegsel wel eens weg, waar wij 't thans plaatsen), of ook *hebben*, dat is: *er op nahouden;* maar met *houden* kan ook *behouden* gemeend zijn (zooals wij het thans nog wel gebruiken). In de beide eerste gevallen zegt men: lekkere monden moet men te eten geven, dat is: zij vorderen telkens nieuwen toevoer; in het laatste geval geeft men te kennen: lekkere monden zal men behouden, dat is: zij blijven lekkere monden, en vorderen dus

voortdurend voldoening. In alle gevallen drukt men dus hetzelfde denkbeeld uit.

bl. 390. *aanw.* 16.

Veel kouten droogt de keel.

Met weglating van de *keel*, die hij wellicht niet noodig achtte te noemen, leest men bij Gruterus III. bl. 171: *Veel koutens droogt zeere. Zeer* geeft hier eene versterkte uitdrukking aan *droogt.*

Meijer bl. 93 heeft weder twee spreekwoorden doen zamenvloeyen; althans Gruterus geeft het laatste deel van Meijer's spreekwoord mede afzonderlijk op. Zoo zegt Meijer: *Veel cautens drooght seere; eens ghedroncken, ende daernaer raed.*

bl. 390. *aanw.* 21.

Het is de wend tegen den keer. Zoo bij Winschooten bl. 356 en Tuinman I. bl. 249.

Sartorius *pr.* III. 62 heeft er het woordje *hier* bij gebracht. Zoo zegt hij: *'t Is hier de wendt tegen de keer.*

Nog geeft Sartorius *sec.* VII. 57 te kennen, wien het spreekwoord geldt. Zoo heeft hij: *Het is met u de wendt tegen de keer.*

Op *Junij* 14 wordt *wind* voor *wend* in de plaats gebracht. Zoo staat er: *'t Is de wind tegen de keer.* Dat men *wind* voor *wend* schreef, zou geen ongewone klankwisseling zijn; doch men kan ook aan *wind* gedacht hebben, wat een genoegzaam gelijken zin oplevert, — te meer kan men dat, dewijl een andere verzamelaar mede hetzelfde woord bezigt. Sartorius *pr.* VII. 94 nl., die daarenboven een gelijkbeteekenend spreekwoord met dit doet zamenvloeyen, zegt mede: *'t Is de Windt tegen de keer, Die Kuyckens boven de Wou.* In den druk van 1561 staat *weyn* voor *wind.* Wellicht zal *wein*, naar de oude beteekenis van het woord, hier *pijn* of *smart* willen zeggen, dat mede een goeden zin geeft; waarschijnlijk echter is 't eene misstelling.

bl. 391. *aanw.* 9.

Men kan wel een' keisteen (of: *koolstronk*) *koken, dat het sop goed is.*

Men kan wel een' keisteen koken, dat het sop goed is. Zoo bij Tuinman II. bl. 26, op *Nov.* 9 en bij v. Eijk I. *nal.* 85.

Met *smakelijk* voor *goed*, zegt Tuinman I. bl. 106: *men kan wel een keisteen zo koken, dat het sop smaakelyk is.*

Nog heeft Modderman bl. 80 *lekker* voor *goed* in de plaats gebracht. Zoo staat er: *men kan een keisteen koken dat het sop lekker is.*

Men kan wel een' koolstronk koken, dat het sop goed is.

Met *toemaken* voor *koken*, en *smaken* voor *goed zijn*, terwijl het laatste van den *koolstronk* zelve en niet van zijn *sop* gezegd wordt, vindt men het spreekwoord op *Campen* bl. 19 en bij Meijer bl. 10. Men leest er: *Men solde wel een koolstronck so toemaeken, dat hy wel smaecken solde.*

bl. 392. *aanw.* 12.

Die vele kennissen heeft, moet veel opdisschen.

Gruterus III. bl. 139 en Meijer bl. 109 geven het spreekwoord aldus op: *Die veel kennisse heeft doogt veel afstekens. Doogen = gedoogen* is *dulden. Afsteken* is *aftappen*, thans nog zeer gewoon. Weiland spreekt, op het woord, van *een vat wijn afsteken.* In dien zin spreekt men mede van *opsteken*, een woord, dat Weiland niet afzonderlijk vermeldt, ofschoon hij het onder de zamenstellingen van *steken*, bij dat woord, opgeeft.

bl. 392. *aanw.* 18.

Als het water over de kerven gaat, zal men het schip hozen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 5 aldus: *alst water ouer die keruen gaet salment schip osen. Ozen* voor *hozen* schijnt het oudste en ware woord te zijn.

Hoffmann 80 heeft *korven* in plaats van *kerven*, een woord, dat mede als aanwijzingsteeken gebruikt wordt, tot hoe hoog het water zonder gevaar mag komen; komt het daarboven, dan moet het uitgehoosd worden. Zoo zegt hij: *Alst water over die corven gaet, sal ment schip osen.* Ook op *Delf* bl. 5 staat: *alst water ouer die corue gaet salmen tscip osen.*

bl. 393. *aanw.* 12.

Daar ligt de stront, zei de koster, en hij sch... in de kerk. Zoo bij Folie II. 51. In eene andere druk staat *drek* voor *stront* in plaats.

Op *Campen* bl. 14 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Daer licht die schijte, seyde de Coster. Doe ontviel hem die Pace. Pace* (eene Latijnsche uitdrukking) beteekent: *met verlof!*

bl. 393. *aanw.* 22.

Het is moeijelijk te zien, wie des anderen zwager is, daar de kerk vol lieden is.

Bij Gruterus II. bl. 152 en in 't *Mergh* bl. 23 leest men: *t'Is misselyc wie des andern swager is, daar de kerk vol luy is. Misselijk* is *wat licht missen kan*, dus: *wisselvallig, onzeker.*

bl. 396. *aanw.* 20.

Kleine potjes (of: *keteltjes*) *hebben ooren; Kunnen ze niet veel zien, ze kunnen toch veel hooren.*

Kleine potjes hebben ooren; Kunnen ze niet veel zien, ze kunnen toch veel hooren.

Het laatste gedeelte van het spreekwoord wordt niet opgenomen; maar het eerste gedeelte afzon-

derlijk vindt men op 25 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 112 volgenderwijze: *Kleine potkens hebben oren*, bij Gruterus III. bl. 156 aldus: *Kleyne potkens hebben ooc ooren*, bij v. d. Venne bl. 248 onder deze woorden: *Kleyne Potjes hebben so wel Ooren als de Groote*, op *April* 11 en in *Huisvriend* II. bl. 359 op deze wijze: *Kleine potjes hebben ooren*, bij Sancho-Pança bl. 33 in dezen vorm: *Kleine potten hebben groote ooren*, en bij Modderman bl. 136 als volgt: *kleine potjes hebben ook ooren.*

Kerkhoven bl. 56 richt zijne beschouwing niet uitsluitend tot eene enkele soort van *potten*, maar strekt zijne bemoeying over de geheele fabriek uit. Hij heeft: *potten hebben ooren.* Ook Mulder bl. 420 doet dat, als hij zegt: *de potjes hebben ooren.*

Bij Cats bl. 452 en in *Sel. Prov.* bl. 94 wordt eene opvoedkundige grondstelling ten grondslag gelegd, en daardoor tevens aangewezen, wanneer het spreekwoord gewoonlijk zijne toepassing vindt. Zoo staat er:

Laet geen kint vuyle reden hooren,
Want kleyne potten hebben ooren.

Zoo mede bij Bogaert bl. 65, die den plicht der voorzichtigheid voor *alle kinderen* wil aangewend hebben. Ook De Brune bl. 81 doet dat in deze woorden:

Let op Kinders naer behooren,
Kleyne potjes hebben ooren.

Gales bl. 38 heeft eene andere toepassing van het spreekwoord, als hij zegt: *de Schuldëischers gelijken de klijne potjes, en die hebben ooren.*

Kleine keteltjes hebben ooren; Kunnen ze niet veel zien, ze kunnen toch veel hooren.

Ook hier wordt, door het weglaten van het laatste gedeelte des spreekwoords, als bekend verondersteld, wie men met de *keteltjes* bedoelt. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 9 aldus: *cleyn-ketelkijns hebben oren*, bij Hoffmann 147 volgenderwijze: *Clein ketelkens hebben oren*, op *Delf* bl. 9 in dezen vorm: *Cleen keetelkens hebben oeren*, op *Campen* bl. 87 als volgt: *Cleyne ketelkens hebben ooren*, bij Gheurtz bl. 5 onder deze woorden: *Cleyn ketelkens hebben ooc ooren*, en bij Tuinman I. bl. 70 op deze wijze: *Kleine keteltjes hebben ooren.*

bl. 399. *aanw.* 1.

Hij heeft de schapen geweid om de keutels. Zoo bij v. Eijk II. bl. 80.

Verder vindt men *gewacht*, dat is: *bewaakt* of *gehoed*, voor *geweid* in de plaats gebracht. Zoo bij Tuinman I. bl. 95 en v. Eijk II. bl. 80 op deze wijze: *Hy heeft de schaapen gewacht om de keutels.*

Gales bl. 15 zegt: *hij heeft de schaapen geagt*, (*'t zij met verlof gezegd*) *om de keutels.* Ook *achten*, in den zin van *zijn voordeel zoeken*, kan zeer wel bestaan, maar zal hier toch waarschijnlijk eene misstelling voor *wachten* zijn.

V. Waesberge *Geld* bl. 169 heeft het spreekwoord volgenderwijze: *bij de laatsten* (er is hier sprake van *oude oomen*) *verwacht men te vergeefs de schapen om de keutels.* Daar *wachten*, in den zin van *bewaken* of *hoeden*, geheel iets anders is dan *verwachten*, dat men ook wel voor *wachten* bezigt, zal het stellen van dit woord wel alleen aan een misbegrip te wijten zijn.

bl. 399. *aanw.* 6.

Hij moet door de keuvelen loopen.

Bij Gheurtz bl. 37 leest men: *Hy muet doï die kövelen loopen. Kövel* = *keuvel* is een hoofddeksel in 't algemeen, veelal tot dracht aan de monniken gegeven, en daarom wel met *kap* verwisseld. Wellicht bestond er vroeger een strafgericht, waarbij een cordon van *keuvelen*, hier voor *keuveldragers* genomen, geformeerd werd, waardoor de misdadiger moest loopen, om zoo te worden getuchtigd. Maar *keuvelen* zou ook als woordspeling kunnen genomen zijn; wanneer de beteekenis van 't spreekwoord zou wezen: hij wordt bekeuveld, dat is: bebabbeld.

bl. 400. *aanw.* 11.

Zet een' kikvorsch op een' stoel, Hij wil weêr naar den modderpoel. Zoo in 't *Mergh* bl. 55 en bij v. Eijk II. bl. 50. Ook bij Cats bl. 425 en in *Sel. Prov.* bl. 199 staat:

Set een kickvorsch op een stoel,
Sy wil weder naer den poel,

en Modderman bl. 146 heeft:

al zet men eenen kikvorsch op een stoel,
hij wil toch weer naar den poel.

Met *springen* voor *willen* in de plaats gebracht, leest men in *Prov. seriosa* bl. 30 en bij Hoffmann 484:

men set den vors op enen stoel
hi sprinct weder in sinen poel,

op *Delf* bl. 29:

men sette een vorsch op een stoel
hi sprinct weder in sinen poel,

bij Sartorius *pr.* VII. 75:

Set een Vorsch op een stoel,
Hy springht terstont weder in den poel,

en in *Adag. quædam* bl. 58:

Sedt m'een vorsch hoogh op den Stoel,
hij springht weer naer den Poel.

Cats bl. 460 en Willems IV. 4 geven het spreekwoord mede zoo, maar met het immediatieve werkwoord *zitten* in plaats van het causatieve *zetten*; waarbij zij een *gouden* zetel hebben aangebracht, alsof er sprake was van regeeren en schepter zwaayen. Zoo staat er bij den een:

De vors springht weder naer den poel,
Al sit hy op een gulden stoel,

en dit bij den ander:

De vorsch springt weder naer zyn poel
Al zat hy op een' gulden stoel.

Zoo ook vindt men het spreekwoord bij Gheurtz bl. 7, maar met *huppelen.* Hij heeft:

De vorsche huppelt weder in den puel
al waerse gheseeten up een gulden stuel.

Puel en *stuel* zijn dialectische vormen van *poel* en *stoel.*

Met het primitieve werkwoord *huppen* van het frequentatieve *huppelen* zegt Tappius bl. 27*:

Die vorsch huppet weder in den pol,
Wan he ook sethe vp een gulden stol.

Pol en *stol* zijn woorden, die alleen een dialectverschil uitmaken met *poel* en *stoel.* Ook Gruterus I. bl. 97 heeft:

De vorsch huppet weder inde poel,
wan hij ook sate op een gulden stoel.

Bij De Brune bl. 482 is geen sprake van *zitten* of *zetten*, noch van *springen*, *huppelen* of *huppen*, maar bloot van *willen*, en dit in den zin van *blijven*, niet van *wederkeeren;* terwijl er geen zweem is van kronen en tronen. Zoo staat er: *De puyt en wilt niet uyt de poel. Puit* is de Zeeuwsche naam voor *kikvorsch.*

bl. 401. *aanw.* 2.

Als de lieden bijster worden, worden zij weder kinderen.

Gruterus III. bl. 124 geeft het spreekwoord aldus op: *Als de liens bystier worden, beginnen zy te kinderen. Bystier* is hetzelfde als *bijster*, dat hier *verward* of *beroofd van zinnen* beteekent. *Kinderen* zegt men voor *kindsch worden.*

bl. 401. *aanw.* 7.

Beter dat het kind weent dan de vader (of: *moeder*).

Beter dat het kind weent dan de vader. Zoo op 25 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 94 en op 25 *Sept.* 53.

Met *huilen* in plaats van *weenen* vindt men in *Wijsheid* bl. 134: *Beter dat het kind huilt, dan de Vader.*

Beter dat het kind weent dan de moeder.

Schreyen wordt in de plaats van *weenen* gebracht door Cats bl. 451, op deze wijze:

't Is wel (naer mijn begrip,) in ouden tijt geseyt:
't Is beter dat het kint, dan dat de moeder schreyt,

in *Sel. Prov.* bl. 92 aldus: *T'is beter dat het kindt schreyt, als de moeder*, en op *Gent* bl. 125 als volgt: *'t Is beter dat het kind dan de moeder schreit.*

Tuinman I. bl. 90 spreekt van *vader* en *moeder* beide. Zoo zegt hij: *t' is beter, dat het kind schreit, door behoorlyke tucht, dan vader en moeder.* Ook Modderman bl. 135 heeft: *'t is beter, dat het kind schreit, dan vader en moeder*, en Bogaert bl. 62, hoewel vragenderwijze: *Is het dan niet beter dat het kind schreit dan vader en moeder.*

Idinau bl. 199 neemt *vader* en *moeder* te zamen, dat wil zeggen: hij spreekt van de *ouders.* Zoo heeft hij: *Beter ist dat de kinders schreyen, dan d'ouders.*

Op *Campen* bl. 77 wordt dat mede gedaan, daar er met de *oude lieden* wel niemand anders dan de *ouders* bedoeld zullen zijn. Zoo leest men: *Het is beter kinder schreyen, dan olde luyde.*

Bij Zegerus bl. 59 komt het niet uit, dat er aan de *ouders* gedacht wordt; want hij spreekt van *alle menschen.* Daar men evenwel niet licht tot de veronderstelling komt, dát vreemden over de verkeerdheden van anderer kinderen tot schreyends toe zullen bewogen worden, behoeft men geenszins te plooyen, wanneer men zich het recht voorbehoud, om *oude* voor *alle* te lezen, en alzoo tot eene drukfeil de toevlucht te nemen. Zoo zegt hij: *Tis beter dat die kinderen schreyen dan alle menscen.*

Ook Meijer bl. 110 vermeldt het spreekwoord op dezelfde wijze; ofschoon *de vader* als *een oud man* wordt voorgesteld. Zoo staat er: *Beter eest, dat tkint schreyt, dan een oudt man, oft de moedere.*

In *Prov. seriosa* bl. 8 en bij Hoffmann 129 is 't alleen *een oud man*, die genoemd wordt. Men leest er: *beter ist dat een kint screyt dan een olt man.* Ook op *Delf* bl. 8 wordt gezegd: *beter eest dat een kint screit dan een out man.*

Weder met *weenen*, niet met *schreyen*, geeft De Brune bl. 180 het spreekwoord volgenderwijze op:

't Is beter dat het kindje weent,
Als dat de oud man zucht en steent.

Op *Campen* bl. 76 wordt *vader* of *moeder*, want aan beide kan hier gedacht worden, sprekende ingevoerd. Zoo verantwoorden zij zich over de moeilijkheid, waarin zij gebracht zijn: *Tis beter dat het kijnt schreye, dan ick.*

bl. 402. *aanw.* 5.

De roê Maakt het kind vroê. Zoo op 25 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 97 aldus:

De roed,
maaktet kind vroed,

en bij De Brune bl. 495 volgenderwijze:

De roed,
die maeckt de kinders vroet.

Met *goed* voor *vroed* in de plaats gebracht, zegt Servilius bl. 252ᵃ: *Roeden maken goede kijnderen,* heeft De Brune bl. 469:

De roed',
die maect de kinders goed,

en vindt men in *Sel. Prov.* bl. 91:

Danck heb die roed,
sy maeckt de kinders goet.

Servilius bl. 153 heeft het spreekwoord op de-

zelfde wijze, maar doet de *knechten* in de voorrechten der afstraffing deelen; met welke inzichten van lijfstraffelijke rechtspleging onze tegenwoordige maatschappelijke inrichting niet licht dwepen zal. Zoo staat er: *Die roede maect kinders ende knechten goet.*

Gheurtz bl. 7 spreekt van *zedig*. Zoo heeft hij het spreekwoord: *De ruede maect seedighe kinderen.*

bl. 402. *aanw.* 13.

Die kinderen heeft, moet ze voeden (of: *onderhouden*).

Die kinderen heeft, moet ze voeden. Zoo in 't *Mergh* bl. 11. Ook Zegerus bl. 15 en Gruterus II. bl. 135 zeggen: *Die kinderen heeft die moetse voeden.*

Verder wordt er van *holden* = *houden* in de beteekenis van *voeden* gesproken; terwijl *winnen* voor *hebben* in de plaats wordt gebracht, een term voor vermeerdering van geslacht, vroeger zeer gewoon, toen men sprak van *kinderen winnen*, waar wij nu *kinderen krijgen* zeggen, maar dien wij thans uitsluitend van toepassing op de dieren maken; hoewel het thans nog niet zoo geheel ongewoon is in dien zin van *overgewonnen* te spreken. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 14 op deze wijze: *die kinderen wint moet kinderen holden*, en bij Hoffmann 226 aldus: *Die kinder wint, moet kinder holden*, zooals het spreekwoord mede op *Delf* bl. 14, ofschoon in eenigszins veranderde spelling, voorkomt.

Die kinderen heeft, moet ze onderhouden.

Niet met *hebben*, maar met *winnen*, en daarenboven met *wachten*, in den zin van *bewaken* of *verzorgen*, voor *onderhouden* in de plaats gebracht, komt het spreekwoord voor bij Gheurtz bl. 77. Zoo zegt hij: *Wie kinderen windt, kinderen wacht.*

bl. 402. *aanw.* 15.

Die niet oogluiken kan, en zien door de vingers, dient niet te heerschen over stad of kinders. Zoo op 11 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 100.

Op *Campen* bl. 40 wordt het *oogluiken* vervangen door *voor ooren en oogen laten gaan*, dat is: *voorbij laten gaan, zonder dat men het wil hooren of zien;* terwijl het *heerschen*, hier als *regeeren* opgegeven, algemeen wordt voorgesteld, dat is: de onderdanen blijven buiten den gezichtkring. Zoo staat er: *Weel niet can laten voer oren ende oghen gaen, ende doer die vinger sien, die can oock niet regieren.* Dat *regieren*, zooals men van ouds altijd schreef, hier als een dialectische vorm van *regeeren* voorkomt, wijst ons op het scherplange der *e*.

Op 11 *Aug.* 58 komt alleen een gedeelte van de oorzaak voor; terwijl het gevolg geheel wordt weggelaten. Zoo leest men: *Men moet door de vingeren kunnen zien.*

bl. 402. *aanw.* 16.

Een arm man verliest zooveel aan zijne koe, als een rijke aan zijn kind.

Het *verliezen* wordt een *sterven* genoemd, dat ook de beteekenis is, hier aan 't woord gehecht; terwijl de verbinding *zooveelals* wegvalt, en daarmede de vergelijking niet schijnt te bestaan, die evenwel verondersteld wordt. Zoo bij Tuinman II. bl. 236 en Mulder bl. 417 volgenderwijze: *Een arm man sterft zyn koe, en een ryk man zyn kind.* Met weglating van het woordje *en*, komt het spreekwoord bij Loosjes *Vee* bl. 143 en v. Eijk II. bl. 51 op gelijke wijze voor.

Cats bl. 490 geeft het spreekwoord eveneens op, alleen worden de *verliezen* in tegengestelde orde opgenoemd; ofschoon de tegenstelling daardoor wel eenigszins in kracht verliest. Zoo zegt hij: *Een rijck man sterft sijn kint, Een arrem man sijn koe.* Ook in 't *Mergh* bl. 50 staat: *Een rijck man sterft sijn kind, en d'arme Man zijn koe.*

De constructie van De Brune bl. 267 geeft wel aanleiding, om te denken, dat hij het spreekwoord niet recht begrepen heeft. Zoo leest men:

Een arm mans Koe, een rijck mans Kind,
Zy sterven, eerm' het nau verzint.

bl. 402. *aanw.* 20.

Een kind, dat met wijn wordt opgevoed, eene vrouw, die Latijn spreekt, en eene zon, die te vroeg schijnt, maken zelden eene goede rekening.

Zoo vindt men het spreekwoord bij Gruterus II. bl. 140 en in 't *Mergh* bl. 16 opgegeven:

Een kint opgevoet met wyn:
een vrou die spreekt Latyn:
een son die te vroege baart,
doen selden goede dachwaart.

Baren is *zich vertoonen, verschijnen.* Als *waart* hier geene misstelling is, dan beteekent het *eene richting* van of tot iets; zoodat *dagwaart* of *dagrichting* zooveel zal willen zeggen als *eene reis, die een dag duurt.*

In *Sel. Prov.* bl. 105 wordt het spreekwoord op dezelfde wijze voorgesteld, uitgezonderd eene omzetting der beide eerste rijmregels; terwijl *dagvaart* voor *dagwaart* in de plaats wordt gebracht. *Dagvaart* is eigenlijk *tocht* of *reis, die men in een dag aflegt, dagreis* derhalve; zoodat *dagvaart* met *dagwaart* in beteekenis volmaakt overeenkomt. Zoo staat er:

Een vrou, die spreeckt latijn,
Een kindt opevoet met wyn.
Een Sonne die te vroech baert
Doen selden goede dagvaert.

Opevoet, dat men nog wel hoort zeggen, is *opgevoed*, met de gewone weglating der *g*.

In 't *Mergh* bl. 17 vindt men het spreekwoord mede zoo, doch met *verbaren* voor *baren*, dat eene

versterkte uitdrukking van hetzelfde woord is; maar weder met *dagwaart*, en niet met *dagvaart*. Zoo leest men:

Een vrouw sprekende Latijn:
een kint opghevoedt met wijn:
een sonne die te vroegh verbaart;
doen selden goeden daghwaart.

Ook Gruterus II. bl. 142 zegt hetzelfde, alleen heeft hij *opgewoet* in plaats van *opghevoedt*, dat wel voor niets anders dan eene drukfout zal moeten gehouden worden.

bl. 402. *aanw.* 22.

Een kind is gelijk wit papier: wanneer men er kwaad inprent, wordt het besmet.

Cats bl. 450 en Modderman bl. 131 geven het spreekwoord aldus op:

Een kint is als een wit papier,
Dus let op dit onnoosel dier;
Want soo daer yemant quaet in prent,
Soo is dat edel wit geschent.

Het *kind* niet bij een *onnoozel dier* vergeleken, maar zelve een *onnoozel dier* geheeten, is gegrond op de gewoonte, die ten tijde van Cats bestond, om *kinderen*, vooral *meisjes*, aldus te benoemen, een naam, die zooveel zegt als *liefje*. *Geschend* voor *geschonden*, hier om 't rijm, placht men vroeger en later wel te gebruiken.

bl. 402. *aanw.* 26.

Een kind zou hem wel verkoopen.

Op *Campen* bl. 117 en bij Meijer bl. 57 leest men: *Een kijndt soldt soe wel vercopen. Soldt* = *zoudt*, *soe* = *zoo;* dus: *een kind zou* (*het*) *zóó wel verkoopen*, wat gezegd zal moeten worden van een onhandig verkooper, een handelaar, die geene genoegzame kennis zijner handelswaren heeft, — of: *een kind zou* (*hem*) *zoowel verkoopen*, wat men zou kunnen zeggen van den man in 't algemeen, die in verstand tegen een gewoon kind zelfs niet is opgewassen. In beide gevallen bezigt men het van een mensch, die van nature dom, ongeleerd of onervaren is.

bl. 403. *aanw.* 2.

Een oud man en een jong wijf Zijn kinders al hun lijf. Zoo in 't *Mergh* bl. 15 op deze wijze:

Een oud man een jongh wijf,
Zijn kinders al haer lijf.

Voor de recht naïeve uitdrukking *kinders al hun lijf* vindt men het niet minder karakterestieke *gewisse kinders* in de plaats gebracht. Zoo op *Campen* bl. 79: *Een oldt man, een ionck wijff, gewisse kinder.*

Bij de opnoeming aan de *vrouw* den voorrang gevende, zegt De Brune bl. 258:

Een jonghe vrouw, een oude man
Ghewisse kinders krijghtmer van.

Nog vindt men, den *man* weder eerst genoemd, het spreekwoord aldus bij De Brune bl. 457:

Een oude man, een jonghe vrouw,
't Is een ghewisse kinder-bouw.

bl. 404. *aanw.* 11.

Het is voor een morsig (of: *lui*) *wijf eene groote verschooning, dat zij een klein kind heeft.*

Het is voor een morsig wijf eene groote verschooning, dat zij een klein kind heeft.

Met *goede* voor *groote*, en *jong* voor *klein* zegt Tuinman II. bl. 69: *'t Is voor een morssig wyf een goede verschooning, dat zy een jong kind heeft.*

Voor *morsig* is *vuil*, en voor *groote verschooning* is *goed beschut* in de plaats gebracht door Gruterus II. bl. 151 en in 't *Mergh* bl. 27: *t'Is der vuylen een goet beschut, datze een klein kindeken heeft.*

Het is voor een lui wijf eene groote verschooning, dat zij een klein kind heeft.

Zoo vindt men het spreekwoord bij Gheurtz bl. 34:

Het is den löyen een verlegge guet
Datse een kleyn kindeken vuet.

Löyen = *luyen*, *guet* = *goed*, *vuet* = *voedt. Verleggen* of *verliggen* beteekende oudtijds *verborgen zijn;* zoodat een *verleggen goed* = een *verborgen goed* hier eene *bezitting van ongekende waarde* aanduidt. Zeer natuurlijk: het kind, dat een lui wijf voedt (d. i. dat zij aan de borst heeft), is een verborgen goed voor haar; want het moet hare luiheid bedekken.

Bij Hoffmann 728 wordt *leeg* = *ledig* voor *lui* in de plaats gebracht, gelijk mede, als vroeger, een *goed beschut* voor eene *groote verschooning*. Zoo staat er: *Tis den leghen wiven een goet beschut, dat si een clein kint hevet.* Ook op *Delf* bl. 48 leest men: *tes den leghen wiue een goet bescut dat si een cleen kint heeft.*

In *Prov. seriosa* bl. 44 wordt slechts van een *kind*, niet juist van een *klein kind* gewaagd: *tis den legen wiue een goet bescut dat si een kint heeft.* Zoo ook in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes: It is den leuwen wyuen eyn goed beschut dat si eyn kynt hauen. Leuwen* is *loomen*, *tragen*, en *hauen* is *hebben.*

bl. 404. *aanw.* 26.

Het zotste, dat men vindt, Is eene moeder met haar eerste kind. Zoo bij Tuinman I. bl. 89 en Modderman bl. 130.

Verder is er geen sprake van *'s moeders eerste kind*, maar enkel van *haar kind;* terwijl *zot* niet in den overtreffenden, maar in den vergrootenden trap voorkomt, en, door het noemen van *ding*, daarenboven van zelfstandig naamwoord tot bijvoegelijk

naamwoord overgaat. Zoo staat er bij Zegerus bl. 27: *Gheen sotter dinck dan die moeder en tkint*, bij Idinau bl. 161, Gruterus II. bl. 144 en in 't *Mergh* bl. 20: *Gheen sotter dinck dan moeder en kindt*, in *Sel. Prov.* bl. 16: *Gheen sotter dinck als moer en kindt*, en in *Adag. quædam* bl. 29: *Geen sotter dinckt, als een moeder met haer kint.*

Gheurtz bl. 69 doet de *zotheid*, of eigenlijk *malligheid*, zooals hij heeft, van de *moeder* op de *bestemoder* = *bestemoeder* = *bestemoêr* = *grootmoeder* overgaan. Zoo zegt hij:

Tmalste dinch datmen vindt
is de beste moder mit hoï kind.

bl. 405. *aanw.* 7.

Hij koopt (of: *zorgt voor*) *de wieg, eer het kind geboren is.*

Hij koopt de wieg, eer het kind geboren is. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Hij zorgt voor de wieg, eer het kind geboren is.

In onbepaalde uitdrukking geeft Servilius bl. 95 het spreekwoord aldus op: *Voor die wiege sorgen eer dz kint geboren is*, en Gheurtz bl. 71 op deze wijze: *Voï die wieg sorghen eer tkind ghebooren is.*

De Brune bl. 178 spreekt van *bezorgen* in plaats van *zorgen*. Zoo heeft hij het spreekwoord:

Hy heeft bezorght de wiegh te vooren,
Langh eer het kind hem was gheboren.

Verder komen *hebben*, *zijn*, *gewinnen* en viermaal *maken* voor *geboren worden* in plaats.

Voor *hebben* leest men het spreekwoord op *Campen* bl. 55 en bij Meijer bl. 26 volgenderwijze: *Hy sorcht voer die weeghe, eer hy t kijndt heft. Weeghe* staat voor *wieg*, en *heft* voor *heeft*.

Met *zijn* vindt men het spreekwoord bij Gruterus II. bl. 156 en in 't *Mergh* bl. 32 in ontkennenden zin: *Men sorgt voor de wieg niet, eer t'kint daar is.*

Voor *gewinnen* (in bijbeltaal spreekt men van *gewan*) komt het spreekwoord ontradenderwijze in *Sel. Prov.* bl. 69 aldus voor: *En sorgt niet voor de wieghe, eer t'kindt ghewonnen is.*

Met *maken* wordt het spreekwoord door Sartorius *sec.* VI. 85 en Tuinman I. bl. 88 aldus opgegeven: *Hy koopt de wiegh, eer 't kint gemaeckt is*, en bij Halbertsma bl. 31 op deze wijze: *Hij zorgt voor de wieg, eer het kind gemaakt is;* terwijl het spreekwoord bij Sartorius *tert.* II. 75 in onbepaalde uitdrukking nog aldus voorkomt: *Voor de wiegh sorgen, eer het kint gemaeckt is.*

Wanneer men nu het spreekwoord met zijne verschillende termen overziet, dan bevindt men, dat Servilius, de oudste verzamelaar, die het spreekwoord vermeldt, van *geboren worden* spreekt, wat in volgorde aldus voortgaat: de verzamelaar der te *Campen* gedrukte spreekwoorden (gelijk Meijer, die ze van hem overneemt, natuurlijk ook) heeft *hebben*, Gheurtz weder *geboren worden*, Gruterus (gelijk natuurlijk ook zijn navolger in 't *Mergh*) *zijn*, De Brune nog eens *geboren worden*, de verzamelaar der *Sel. Prov.* *gewinnen*, en eindelijk Sartorius (tweemaal), Tuinman en Halbertsma *maken*. *Hebben*, *zijn* en *gewinnen* komen met *geboren worden* vrij wel in beteekenis overeen, *maken* wijkt daarvan af. En hoewel men nu in eersten tijd uitsluitend van *geboren worden* en eerst later algemeen van *maken* spreekt, komt het mij toch voor, dat het laatste, althans naar onze tegenwoordige gebruiken, niet alleen veel eigenaardiger, maar het eenige bestaanbare, het eenige ware is. Immers *vóór de geboorte van het kind* de wieg te koopen, of voor de wieg te zorgen, is *niet voorbarig*, maar veeleer *nutte zorg;* doch *vóór het kind gemaakt is:* dat is wat anders.

bl. 406. *aanw.* 7. (Zie ook II. bl. XIII.)

Kleine kinderen worden groot (of: *oud*).

Kleine kinderen worden groot. Zoo bij v. Moerbeek bl. 261.

Bij Cats bl. 453 en in *Sel. Prov.* bl. 5 vindt men een gelijkbeteekenend spreekwoord als ter versterking vooraf. Zoo staat er:

Groene kersen worden root,
Kleyne kinders worden groot.

Modderman bl. 146 voegt eene aardigheid aan het spreekwoord toe. Zoo zegt hij: *zachtjes aan worden de kinderen groot en de profetiën uit de kraamkamer geheel vervuld of verijdeld.*

Kleine kinderen worden oud. Zoo in 't *Mergh* bl. 30.

Voor *oud* vindt men *oude lieden.* Zoo bij Servilius bl. 30ᵛ aldus: *Cleyn kinders worden oude luyden*, en bij Gruterus II. bl. 154 volgenderwijze: *Kleine kindren worden oude luid. Luid* is eene verkorting voor *luiden*, gelijk wij nog van *lui* en in zamenstelling van *oude-* en *jongelui* spreken.

De Brune bl. 180 heeft het spreekwoord mede zoo, maar *kleine* blijft weg; terwijl eene bijvoeging moet aanduiden, dat de werking langzamerhand geschiedt:

Vyt kinders werden oude lien,
Al can-men 't alle daegh niet zien.

Wel met *kleine*, maar bij uitlating van *oude*, komt het spreekwoord nogmaals bij De Brune bl. 181 voor; hoewel thans met een tegenovergesteld achtervoegsel:

Kleyne kinders werden lien,
Als-men alle daegh can zien.

Beide toevoegingen kunnen waar zijn, al naarmate men zich de zaak voorstelt.

Weder met de opgave van *kinderen* in 't algemeen, evenals van *lieden*, vindt men in *Motz* bl.

16: *Kinderen worden lieden*, gelijk op *Campen* bl. 92 staat: *Wt Kijnderen werden oock luyden.*

Voor *lieden* worden *mannen* in de plaats gebracht bij Gruterus II. bl. 153 en in 't *Mergh* bl. 30: *Kinderen worde mannen.*

De Brune bl. 181 voegt er te recht de *vrouwen* bij: bij *lieden* waren zij niet uitgesloten, bij *mannen* natuurlijk wel. Zoo heeft hij:

Kinders werden mans en vrouwen,
En bequaem om uyt te houvven.

Uythouwen is hetzelfde als *uithuwen*, *uithuwelijken.*

bl. 407. *aanw.* 7.

Rijker, grooter en wijzer lieden kinderen gedijen zelden.

Op *Campen* bl. 85, bij Meijer bl. 17 en Schrant bl. 276 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Rijcker, Groter, Wijser lude kinder gheraden selden wel. Luden* is eene andere uitspraak van *luiden*, *lieden*. Door *geraden* verstond men van ouds *slagen* of *gedijen*. In 't Hoogduitsch zegt men nog *gerathen.*

De Brune bl. 179 laat de *kinderen* der *grooten* en *wijzen* buiten spel, alleen over die der *rijken* handelt hij. In woordspeling geeft hij het spreekwoord aldus op:

Rijcke luyden, met veel goed,
Zelden kinders wijs, en goed.

bl. 407. *aanw.* 18.

Wanneer die kinderen niet zoo lief geacht werden, zoo zouden zij beter opgevoed worden.

Zoo vindt men op *Campen* bl. 92 en bij Meijer bl. 42 het spreekwoord opgegeven: *Wan die kinder niet soo lief weeren, soe werden sy langsaem opgetoegen. Weeren* kan eene andere uitspraak van *waren* wezen, of *weeren* kan een oud woord zijn, waarvoor wij thans *duren* zeggen, in den zin van *voortvaren te zijn*, dat is: *blijven;* beide beteekenissen kunnen hier worden toegepast. *Opgetoegen = opgetogen*, het verleden deelwoord van het oude werkwoord *optiegen* of *optijgen*, komt hier in de beteekenis voor van *opgevoed;* zoodat *langzaam opgetogen* zooveel zal willen zeggen als *zacht*, dat is: *toegeeflijk opgevoed.*

bl. 407. *aanw.* 26.

Zal een kind gedijen, zoo mag hem de vader ligt iets laten; maar het is te veel, wat hij hem laat, al liet hij hem ook niets.

Op *Campen* bl. 66 leest men: *Sal een Kint gedyen, soe mach hem dye vader licht yetwes laten, Jae het is te veele, wat hy hem laetet, ende wan hy hem schoon niet liete. Yetwes* is *iets*, in 't Hoogduitsch *etwas; wan* is *wanneer.*

Meijer bl. 31 heeft het laatste gedeelte van het spreekwoord niet, maar zegt alleen: *Sal een kint gedyen, soe mach hem dye vader licht yetwes laten.*

bl. 409. *aanw.* 18.

Hij slacht milden Sint Egbert: hij geeft noten met klaauwen.

Op *Campen* bl. 54 en bij Meijer bl. 26 vindt men het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Hy slacht die milde sanct Engbert, hy geeft noeten mit crauwelen.* Kiliaan verklaart *crauwelen* door *klaauwen;* maar *crauwelen* zijn ook *vleeschhaken* of *vorken, om het vleesch uit den ketel te halen*, zooals het woord op verschillende plaatsen in het Oude Testament voorkomt. Zie De Jager's *Taalk. Handl. tot de Staten-overzetting des Bijbels.* Ook v. Duyse bl. 215 zegt: *Hy slacht die milde St. Egbert: Hy geeft noten met krauwelen.*

Gheurtz bl. 30 laat het eerste gedeelte van het spreekwoord weg; terwijl hij aan het laatste gedeelte een gelijkbeteekenend spreekwoord aldus verbindt: *Hy gheeft nooten met crauwelen en boonen met vorcken*, waar de *crauwelen*, om de bijgevoegde *vorken*, ons alleen op *vleeschhaken* wijzen.

bl. 410. *aanw.* 4.

Zij hangen als klissen (of: *kladden*) *aan malkander.*

Servilius bl. 196 geeft de beide spreekwijzen niet elk afzonderlijk, maar gebruikt ze beide in onderling verband als één geheel, en wel volgenderwijze: *Ick sal hem aen sijn cladden hanghen ghelijck een clesse.*

Zij hangen als klissen aan malkander. Zoo bij Winschooten bl. 221 op deze wijze: *sij hangen aan malkander als klitsen.*

Sartorius *sec.* IX. 42 laat de wederzijdsche werking weg, en brengt die op een bepaald individu over. Zoo zegt hij: *Sy hangen een aen als klissen.*

Ook Servilius bl. 226* heeft het zoo, en brengt het subject mede tot een bepaald' persoon. Zoo staat er: *Hi hangt hem aen gelijk een clis.*

Nog vindt men bij Sartorius *quart.* 47 de spreekwijze in deze woorden opgegeven: *Houdt aen als een klis.*

Zij hangen als kladden aan malkander.

Erasmus X geeft ook geen wederzijdsche werking op, en laat ze mede op een bepaald individu overgaan. Zoo heeft hij: *Sy hangen een aen als kladden.*

Gheurtz bl. 59 doet hetzelfde, maar laat de vergelijking weg, als hij zegt: *Sy hangen aen als cladden.*

bl. 410. *aanw.* 14.

Zijn mond gaat als een Lazarus-klap.

Met *tong* voor *mond* genomen, vindt men de spreekwijze in onbepaalde uitdrukking aldus door

Sancho-Pança bl. 55 opgegeven: *Eene tong hebben als een Lazaruskleppe.* Door *Lazarus-klap* verstaat men de *klap*, waarmede de bedelende *Lazarus-zieken* zich aanmeldden.

Den naam slechts opgevende, vindt men in *Adag. quædam* bl. 22 en *Adag. Thesaurus* bl. 25 alleen maar staan: *Een tonge als een Lazarus kleppe.*

Sartorius *pr.* X. 71, *tert.* VII. 66 spreekt wel van den *mond*, maar laat de *Lazarus-klap* achterwege, ofschoon zijne uitwerking wordt medegedeeld. Zoo zegt hij: *Sijn mont staet nimmermeer stil.*

bl. 411. *aanw.* 15. (Zie ook II. bl. XIII, LVII.)

De kleederen maken den man: Die ze heeft, trekke ze an. Zoo op 24 *Oct.*, bij Gruterus I. bl. 96 en in 't *Mergh* bl. 7. Ook bij Gheurtz bl. 6 staat:

De cleere maecken een man,
diese heeft de treckse an,

en bij Zoet bl. 28 alsmede bij v. Alkemade bl. 26 leest men:

't Kleed maakt de Man,
die het heeft die trekt het an.

De Brune bl. 352 doet de *juffrouw* deelen in de waardeering van haar' persoon naar hare fraayigheden. Zoo heeft hij:

De kleeren maecken vrouw of man,
Diez' heeft en wilt, die treckze aen.

Voor *maken* wordt *zijn* in de plaats gebracht. Servilius bl. 80* doet dat aldus:

Tcleedt is de man,
diet heeft trecket aen,

en Sartorius *tert.* II. 38 volgenderwijze:

De kleederen zijn de Man,
Diese heeft die treckتse an.

Verder wordt het laatste gedeelte van het spreekwoord weggelaten, daar niemand der volgende verzamelaars zich verplicht acht, met het *aantrekken der kleederen* zich te bemoeyen. Zoo leest men in *Motz* bl. 39; bij Tuinman bl. 111 en in *Winterv.* bl. 46: *Tcleedt maeckt den man*, op *Campen* bl. 117: *Die cleederen maecken den man*, bij Witsen 91, v. Alkemade bl. 2, Tuinman I. bl. 255, in *B. Studeerk.* I. bl. 367, bij Rabener bl. 48-52, in *Magazijn* 6, bij Schaberg bl. 67 en Roodhuijzen bl. 143-149: *De kleeren maken den man*, bij Lublink *Verh.* bl. 120: *Kleederen maken den man*, bij Everts bl. 230: *de kleederen maakten den man*, bij Bruyn bl. 137: *'t Is 't kleed dat hier de man kan maken*, bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 57: *bij hen maken de kleeren den man*, en bij Modderman bl. 123: *Kleeren maken wel den man.*

Op *Man* bl. 334 wordt van geen *kleederen*, maar in 't algemeen van *kleeding*, en wel bepaald van *schoone kleeding* gesproken. Zoo staat er:

Men segt te recht nu en dan
Een schoone kleeding maeckt den man.

In *Motz* bl. 71 wordt *versieren* voor *maken* in de plaats gebracht. Zoo wordt het spreekwoord voorgesteld: *Tcleedt verchiert den man seer.*

Cats bl. 459 spreekt in 't algemeen, en wil zich dus met geen *man* afzonderlijk bemoeyen. Met *vereeren* voor *maken* geeft hij het spreekwoord aldus op:

Kleeren
vereeren.

Voor 't *kleed* stelt men de *kap* in plaats. Zoo in 't *Mergh* bl. 7: *De kap maakt den man.*

V. Alkemade bl. 2 heeft het spreekwoord op den *boer* en zijn *aanzien* overgebracht. Zoo zegt hij: *'t Kleed maakt den Boer gesien.*

bl. 411. *aanw.* 28.

Een kleed, dat niet en past, Strekt wel tot grooten last.

Bij Cats bl. 483 en in *Sel. Prov.* bl. 79 wordt het *kleed* bepaald een *flodder-kleed* genoemd, een *kleed* dus, dat niet alleen *niet en past*, maar dat zijne draagster (want 't is uitsluitend eene juffrouw, van wie hier sprake is, hoewel de plaat bij Cats een man voorstelt) als *slordig* doet kennen; want *flodderen* staat gelijk met *slodderen*. Zoo wordt het spreekwoord opgegeven:

Een flodder-kleet dat niet en past
En is niet anders dan een last.

bl. 414. *aanw.* 6.

Hij zet hem eene klem op zijn' neus (of: *staart*).

Hij zet hem eene klem op zijn' neus.

Sancho-Pança bl. 41 geeft de spreekwijze onbepaald aldus op: *Iemand de klem op den neus zetten.*

Verder wordt de *klem* een *karpeson* = *neusnijper* genoemd, mede eene *klem*, die men op den neus der paarden zet, wanneer ze wat wild zijn, teneinde hen te betoomen. Zoo zegt Tuinman I. bl. 333: *dien men een karpeson op den neus zet*, en II. bl. 148: *Hy heeft een karpeson op den neus gekregen.*

Ook Gales bl. 31 spreekt van den *neusnijper*, door hem *caperson* = *kaproen* genoemd, dat een naam is, mede voor *karpeson* gebezigd. Zoo staat er: *die goede menschen een caperson op de neus te zetten.*

Hij zet hem eene klem op zijn' staart. Zoo bij v. Eijk II. *nal.* bl. 47.

Vervolgens vindt men den *knip* voor de *klem* in de plaats gebracht. De *knip* is mede een *knijper* of *nijper*. Zoo geeft Tuinman I. bl. 288, II. bl. 148 de spreekwijze onbepaald op: *Ymand een knip op den steert zetten.*

Daarenboven wordt het voorwerp, dat men in toom wil houden, ongenoemd gelaten. Dat doet Winschooten bl. 38 in deze woorden: *de knip op de staart setten*, en Tuinman I. bl. 348 volgenderwijze: *een knip op den steert te zetten.*

bl. 414. *aanw.* 8.

Kwâ klok, kwâ klepel; Kwâ pot, kwâ lepel. Zoo bij Gruterus II. bl. 161 en in 't *Mergh* bl. 37.

V. Nyenborgh bl. 324 geeft slechts een der beide in vergelijking gebrachte paren op; maar doet daarmede een nieuw tweetal zamenvloeyen: *quaed' klock, quaklepel, quaet voer, quaet bont.* Door *voer* zal men hier *voering* moeten verstaan; waarvoor men het niet alleen vroeger, maar thans nog wel gebruikt.

bl. 414. *aanw.* 18.

Hij wordt leverkleurig onder de oogen.

Voor *kleurig* vindt men op *Campen* bl. 74 *vervig* in de plaats gebracht; terwijl het spreekwoord door de woorden: *ik zag wel,* wordt voorafgegaan, als om daardoor meer kracht bij te zetten aan 'tgeen er volgt. Zoo wordt het spreekwoord opgegeven: *Ick sach wel, ghi wordet oeck eens deels, leuervarwich onder ogen.*

bl. 414. *aanw.* 19.

Houd uwe kleur maar.

In deze woorden vindt men de spreekwijze op *Campen* bl. 7 opgegeven: *Verschiet v verwe niet.* Tegenover *kleur houden* staat *verschieten*, dat is: *verbleeken*, dus *kleur verliezen;* zoodat *kleur houden* en *niet verschieten* volmaakt hetzelfde is. *Verwe* = *verve* = *verf* is *kleur.*

bl. 414. *aanw.* 20.

Zijne kleur verandert er niet eens van.

Op *Campen* bl. 114 staat: *Hy ontsettet sijn verwe der niet eens van. Ontzetten* is hier *verwrikken*, dat met *veranderen* in beteekenis geheel overeenstemt.

bl. 416. *aanw.* 7.

Een vrijer weet wel, wat de klok heeft.

Op 23 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 102 leest men: *Een boeler weet wel wat de klook heeft.* Hoewel het woord *boel* gemeenslachtig is, gebruikt men het thans meestal uitsluitend van den man, en zegt in 't vrouwelijke *boelin*, *boeleerster*, ofschoon in 't mannelijke ook nog *boeler*, *boeleerder*. Tegenwoordig kennen wij *boeleeren* alleen voor *in ontucht leven*, en *boeler* voor *een ontuchtig' man.* Maar *boeleeren* bezigde men vroeger voor *liefhebben* in goeden zin, gelijk *boeler* voor *minnaar*, dat is: *vrijer.*

bl. 417. *aanw.* 8.

De laatste kloot ligt nog niet. Zoo op *Campen* bl. 64 en bij Meijer bl. 30 aldus: *Den lesten cloot en licht noch niet.* Ook op *Campen* bl. 125 leest men nog: *Den lesten cloet en licht noch niet.*

Dat Meijer bl. 60 weder oudergewoonte is te werk gegaan, als hij twee spreekwoorden volgenderwijze doet zamenvloeyen: *Tis noch eerst om die steenen gedobbelt; den lesten cloet en licht noch niet,* is reeds opgemerkt bij de behandeling* van het spreekwoord: *Het is eerst nog om de steenen gedobbeld.* Maar er is meer: naar Meijer's meening, zou men *cloot* door *dobbelsteen* moeten overzetten. Hij zegt dat op bl. 30, waar hij het spreekwoord afzonderlijk vermeldt. Deze combinatie kan dat beweeren geenszins bewijzen; waarvoor ook volstrekt geen grond is. Neen, *kloot* zal hier vrij natuurlijk voor *bal* genomen moeten worden, en komt in vele oude spelen voor, op één waarvan in dit spreekwoord gedoeld wordt.

bl. 418. *aanw.* 6. (Zie ook II. bl. XIII.)

Hij wil kluiten voor turven tellen.

Met *zullen* in plaats van *willen*, en het spreekwoord in tegenovergestelden zin, leest men bij Sartorius *tert.* IX. 5: *Ick sal u geen kluyten voor Turven tellen*, en bij v. Alkemade bl. 165: *Ik zal geen kluyten voor turven tellen.*

Wel in bevestigenden zin, maar in onbepaalde bewoordingen, zegt Sartorius *tert.* VII. 5: *Kluyten voor Turven tellen.*

V. Alkemade bl. 145 doet het spreekwoord nog grootere besnoeying ondergaan, als hij de zaak slechts noemt, en alleen maar opgeeft: *Kluyten voor turven.*

Verder worden de *kluiten* steeds *britten* genoemd, een woord, dat nog niet geheel verouderd is, daar het hier en daar nog als de gewone benaming voor *brokken* of *stukken turf* voorkomt. Tuinman I. bl. 132 neemt zelfs de beteekenis van het woord op, als hij het spreekwoord aldus opgeeft: *britten, dat is brokkelingen, voor turven verkoopen, en in de hand duwen.*

Dat *verkoopen* houdt men te recht voor een moeilijk te volbrengen plicht, als men 's koopmans bemoeyingen tot sluiting van den koop tracht te rechtvaardigen, hoe weinig dit ook op de waardeering van zijn zedelijk beginsel uitzicht geeft. Daarom zegt Gruterus II. bl. 152: *t' Is kunst britten voor turven vercoopen.* Ook in 't *Mergh* bl. 28 wordt het spreekwoord zoo opgegeven.

In onbepaalden zin leest men bij (Sartorius *tert.* VI. 17): *Britten voor turuen tellen.*

Op *Campen* bl. 82 en bij Meijer bl. 37 vindt men van *breten* gewaggemaakt, een woord, dat alleen een dialectisch verschil met *britten* oplevert. Zoo staat er: *Hy wil hem al breten voer toruen tellen.* Ook *torven* is alleen in uitspraak van *turven* onderscheiden.

Gheurtz bl. 4 spreekt nog van *brieten*, mede alleen een dialectische vorm: *Brieten voï turven tellen.*

Schoockius bl. 169 eindelijk geeft den dialectischen vorm *bratten* op, als hij zegt: *Bratten voor turven verkoopen.*

bl. 419. *aanw.* 7. (Zie ook II. bl. XIII.)

Vroeg meester, laat knecht. Zoo op 5 *Febr.*, bij Gruterus I. bl. 121 en Tuinman I. bl. 367.

De Brune bl. 482 heeft *spade* voor *laat*, welk woord meesttijds bij *vroeg* gebruikt wordt, waartegenover het staat. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Vroech meester maect een spaede knecht.*

Met *heer* voor *meester* leest men bij v. d. Bergh bl. 270: *Vrouch here es langhe knecht. Es* voor *is* te schrijven, was vroeger zeer gewoon. *Lang* werd oudtijds meermalen, en thans is 't zelfs nog zoo geheel vreemd niet, gebruikt in den zin, waar wij nu *laat* bezigen. Die verwisseling is zelfs vrij natuurlijk. De begrippen van *lang* en *laat* zijn toch zeer naauw verwant: als iets *lang* duurt, moet het wel *laat* worden.

Vervolgens wordt *laat* door *vroeg* vervangen, en daardoor juist het tegenovergestelde gezegd. Doch dit geldt den vorm slechts, maar geenszins de wezenlijkheid. Immers het *vroege* meesterschap, dat wil zeggen: een meesterschap, aanvaard zonder kennis of middelen, leidt tot een *laat* of *lang* knechtschap; zoodat wanneer het eerste *te vroeg* is aanvaard, het laatste noodwendig volgen moet, en dus gewis *te vroeg* verschijnt, daar het altijd behoorde uit te blijven, dat is: men moet geen meesterschap aanvaarden, dan zóó van kennis en middelen voorzien, dat men 't vol kan houden. Zoo zegt v. Alkemade bl. 50: *Vroeg meester, vroeg knegt.*

Wederom met *heer* in plaats van *meester*, verbindt Cats bl. 413 eene tweede vergelijking aan de eerste, die mede als spreekwijze gebruikt wordt. Zoo heeft hij:

Vroegh sneegh, vroegh slecht.
Vroegh heer, vroegh knecht.

Sneêg of *snedig* (*schrander*) staat tegenover *slecht* (*eenvoudig*, eene beteekenis, vroeger algemeen geldig) als *meester* tegenover *knecht*. Ook in 't *Mergh* bl. 57 vindt men het spreekwoord op dezelfde wijze.

Voor de ééne bijgevoegde vergelijking worden vijf andere in de plaats gebracht, waarvan de beide eerste, die de gegevene voorafgaan, te zamen een spreekwoord vormen, en waarvan de drie laatste, volgende op de gegevene, evenzoovele spreekwijzen uitmaken. Zoo komt het spreekwoord voor in *Sel. Prov.* bl. 68, waar men leest:

Vroegh wijs, vroegh sot,
Vroegh ryp, vroegh rot,
Vroegh heer, vroegh knecht,
Vroegh lief vroegh leedt,
Vroegh hout, vroegh heedt,
Vroegh vuer, vroegh asschen.

Hout zal eene misstelling zijn voor *koud*. Het staat tegenover *heet*, en de spreekwijze heeft ook *koud*, en niet *hout*.

bl. 420. *aanw.* 16.

Nood doet oude knollen (of: *een oud wijf*) *draven.*

Nood doet oude knollen draven. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Nood doet een oud wijf draven. Zoo bij De Brune bl. 469 op deze wijze: *De nood doet oude wijven draven*, en bij Tuinman I. bl. 315 aldus: *De nood doet een oud wyf draven.*

Om het spreekwoord des te krachtiger van uitdrukking te maken, toont Cats bl. 526 aan, tot hoeverre de macht van den nood in 't *draven* gebracht kan worden. Zoo zegt hij:

De noot die doet een out wijf draven
Oock over slooten, over graven.

De Brune bl. 452 toont het vermogen, dat de nood bezit, totin het uiterste, als hij een metamorphoseeren mocht voltooyen, dat een rimpelig vel tot lichaamsschoonheid doet overgaan. In deze woorden doet hij ons het spreekwoord kennen:

Door nood zoo draeft het oude wijf,
En krijgt een kloeck en jeugdigh lijf.

Vervolgens worden de *wijven* in haar *draven* door *kwenen* vervangen; en daar dat woord onder andere mede de beteekenis heeft van *vrouwen*, wordt daardoor aan het spreekwoord geene verandering toegebracht. Zoo hebben Gheurtz bl. 52, Gruterus III. bl. 164, Tuinman II. bl. 201, Meijer bl. 73 en Schrant bl. 277: *Nood Duet oude queenen Draeven.*

De Brune bl. 314 geeft het spreekwoord mede zoo op, maar doet het zamenvloeyen met soortgelijke handelingen, die echter tot eene tegenovergestelde uitkomst leiden. Zoo heeft hij:

De nood doet oude quenen draven,
En maect van heeren oock wel slaven.

bl. 421. *aanw.* 13.

Het is een zemelknooper. Zoo bij Tuinman I. bl. 209.

De Brune bl. 464 geeft het *knopen* zelve op; zoodat hij het werk op den voorgrond stelt, dat den persoon zijn' naam deed krijgen. Zoo zegt hij: *'t Is of hy woude zemels knoopen.*

Dat werk wordt alleen maar genoemd, en daardoor aan de spreekwijze eene aanmerkelijke besnoeying toegebracht. Zoo doet Sartorius *pr.* V. 36. *sec.* X. 93, als hij slechts opgeeft: *Zemel-knooper.*

Het *knopen* zal op *Campen* bl. 109 wel niet tot een *gastereeren* worden overgebracht, al wordt er van een *gast* gesproken. Zoo staat er: *T'is een recht Semelgast.*

bl. 421. *aanw.* 15.

Die de pelzen dragen, zijn doorgaans knorrig.

In *Prov. seriosa* bl. 45 leest men: *wat sal een pelser hi en sij crijtich.* Door *crijtich sijn* verstaat men *gemelijk wezen;* iemand, die *crijtich* is, dat wil zeggen: die doorgaans *crijt*, is dus een *gemelijk* mensch. Een *pelser* is òf een *pelsdrager*, een *grijsaard*, òf bloot een *pelswerker* of *bontwerker*. Het eerste denkbeeld geeft grond door de eigenschap *gemelijk*, die in verbintenis met *grijsaard* zeer natuurlijk is. Maar waarom men aan een *bontwerker* meer dan aan iemand anders een *gemelijk* humeur zou kunnen toeschrijven, is mij niet bekend.

Voor *crijtich* wordt bij Hoffmann 745 *critich* opgegeven, dat alleen in uitspraak er van verschilt. Vragenderwijze heeft hij: *Wat solde een pelser, hi en ware critich?*

Op *Delf* bl. 44 staat: *wat soude een pelier hi en ware critich. Pelier* is wellicht eene verbastering van het Fransche *pelletier* of *bontwerker*.

bl. 422. *aanw.* 8.

De beste koeijen (of: *paarden*) *vindt men op den stal, en slimme krengen langs den weg.*

De beste koeijen vindt men op den stal, en slimme krengen langs den weg.

Het achtervoegsel, zooals dat hier voorkomt, wordt door alle verzamelaars weggelaten. Het eerste gedeelte van het spreekwoord geeft Tuinman I. bl. 93 als een geheel aldus op: *de beste koeyen vind men op den stal.*

Met *zijn* voor *vinden* zegt De Brune bl. 476: *De beste koeyen zijn op stal.*

Gruterus I. bl. 107 heeft *goede* voor *beste*, en *zoeken* voor *vinden* in de plaats gebracht. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Goede koeyen soectmen op den stal.*

Met behoud van *beste*, komt het spreekwoord mede zoo voor in *Sel. Prov.* bl. 188; maar met een aanhangsel, dat voor tegenstelling zal moeten dienen. Volgenderwijze wordt het spreekwoord opgegeven:

De beste koeyen soecktmen op stal,
en viskens over al.

Viskens kan wel niet anders beteekenen dan *kleine visschen;* wellicht dat men hier of daar dien naam aan *krengen* of *slechte beesten* geeft.

De beste paarden vindt men op den stal, en slimme krengen langs den weg. Zoo bij v. d. Venne bl. 244 op deze wijze: *De beste Paerden vindmen op Stal, en slimme Krengen langs de Wegh.*

Met een ander, maar gelijkbeteekenend toevoegsel vindt men het spreekwoord in *Adag. quædam* bl. 16. Daar leest men:

De beste peerden vindt men op stal,
de sleghste overal.

bl. 422. *aanw.* 13.

De koe trekt hare melk op. Zoo bij Tuinman I. *nal.* bl. 13 en v. Eijk II. bl. 51.

Zinspelende op de *koeyen*, leest men in *Euphonia* bl. 517 van de *menschen: de meesten trekken de melk weêr op.*

Sartorius *sec.* V. 57 geeft het spreekwoord een toevoegsel, teneinde de *opgehaalde melk*, die hij voor de *opgetrokkene* in de plaats heeft gebracht, als nutteloos te doen kennen; waardoor de beteekenis, die het spreekwoord heeft, des te klaarder wordt. Zoo zegt hij: *Hy haelt sijn melck op, die nu soo veel niet gelden sal.*

bl. 423. *aanw.* 1.

De wijn is voor de koeijen niet gewassen.

De Brune bl. 54, die er een ander spreekwoord mede doet zamenvloeyen, stelt het geheel aldus voor:

En gheeft een os, of koe, gheen wijn;
Noch werpt oock peerels voor het swijn.

Op *Campen* bl. 116 en bij Meijer bl. 56 staat: *Die Wijn is voer die Koenen niet gewassen.* Meijer stelt voor *koenen* stoutweg *koeyen* in de plaats, zonder eenige redegeving, wellicht op grond van een ander *koenen*, in het spreekwoord: *Sy wachten nae malckanderen, als die Koenen int gras.* Daar toch kan *koenen* wel door niets anders dan door *koeyen* worden overgebracht. Ik kan er bij voegen, dat de verzamelaar der te *Campen* gedrukte spreekwoorden op het spreekwoord van den *wijn* onmiddellijk volgen doet: *Het Bier is voer die Gansen niet gebrouwen*, dat wel eenigen grond geeft, tot de veronderstelling: gelijk het *bier* op de *ganzen* wijst, bij den *wijn* aan de *koeyen* te denken. Vermoedelijk zal *koenen* dus eene misstelling zijn voor *koeyen.* Maar daar de *dapperen* geen *wijn* behoeven tot opwekking van hunnen *moed*, zooals de *lafhartigen*, zou, met behoud van *koenen*, het spreekwoord zeer wel te verstaan zijn.

bl. 423. *aanw.* 3.

Die koe geeft veel melk, maar stoot ze weder om. Zoo bij Tuinman I. bl. 124, Loosjes *Vee* bl. 140 en v. Eijk II. bl. 51.

Servilius bl. 33* kleedt het spreekwoord in den vorm van eene vraag van bewondering, als hij zegt: *wat batet dat de koe veel melcx geeft, als sijt weder om stoot. Sijt*, eigenlijk *sij 't*, is *zij het.* Ook Gheurtz bl. 75 heeft: *Wat baet ist dat de kue melck gheeft - - - - - - omstoot*, waar de streepjes op weggesneden woorden wijzen. Zegerus bl. 64 geeft mede op: *Wat batet dat die koe veel melx gheeft, alsset weder om stoot;* terwijl Cats bl. 489 en Modderman bl. 82 ook hebben: *Wat baet het of de koe veel melcks gheeft, als se die weder omstoot*, en Sartorius *pr.* X. 91 insgelijks zegt: *Wat baet dat*

de Koe veel Melckx geeft, als sy die weder om stoot.

In *Sel. Prov.* bl. 40 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Wat baet het dat de koey veel romen gheeft, als syse weder omstoot. Romen* = *room* is *het vette gedeelte der melk*, of wel *de vette melk* zelve; ofschoon *rome* thans nog in sommige streken onzes vaderlands een naam is, waarmede alle *melk* wordt benoemd, ook zelfs die, welke *gegeeseld* is, en waarvan dus wel *water*, maar geenszins eigenlijk gezegde *room* van kan worden afgeschept.

Gheurtz bl. 76 geeft tevens op, waardoor het *omstooten* wordt veroorzaakt, als hij zegt: *Wat baetet dat de kue veel melcx gheeft als syse met die vuet om stoot. Kue* en *vuet* zijn dialectische vormen van *koe* en *voet*.

Raven XIII, hoewel hij een *emmer* heeft bijgebracht, doet het spreekwoord in wezenlijkheid nog al eenige besnoeying ondergaan, daar hij de zaak slechts noemt. Zoo staat er: *De koe die den melkemmer omstoot.*

Voor *omstooten* wordt *omstorten* in de plaats gebracht. Zoo op *Campen* bl. 116 en bij Meijer bl. 56 op deze wijze: *Wat baettet, dat die Koe voele melcks geeft, als sijt weder omme stortet*, en bij Gruterus II. bl. 167 en in 't *Mergh* bl. 42 aldus: *Wat helpt dat de koe veel melcs geeft, als zyt weder omstort?*

De Brune bl. 210 doet ons het spreekwoord in dezen vorm kennen:

Wat voordeel van de melck ons wort,
Als weer de koe die omme-stort?

Nog vindt men van *omschoppen* gewaggemaakt, terwijl *emmer* en *poot* dienen, om te integreeren; waarbij tevens de *mensch* optreedt, die zijne handelingen naar die van de *koe* richt, dat is: de toepassing van het spreekwoord wordt in het spreekwoord zelve opgenomen. Zoo in *Veeteelt* bl. 121. Daar leest men: *Hij is als de koe, die wel veel melk geeft, doch den emmer met haar eigen poot om schopt.*

bl. 423. *aanw.* 6.

Die nooit eene oude koe gemolken heeft, kan nog niet goed melken.

Gruterus III. bl. 138 geeft het spreekwoord aldus te lezen: *Die noyt en molk ouwe koe, en molk noyt goede koe*, en Meijer bl. 74 volgenderwijze: *Die noid en malck oude koe, en malck noyt goede koe.* Beide vormen verschillen alleen in uitspraak. Zoowel *malk* als *molk* is de onvolmaakt verleden tijd van het ongelijkvloeyende werkwoord *melken;* evenals men bijvoorbeeld *halp* en *holp* van *helpen* vroeger mede door malkander gebruikte en voor elkander in de plaats bracht.

bl. 423. *aanw.* 8. (Zie ook II. bl. XIII.)

Die pleit om eene koe, Geeft er eene toe. Zoo bij Loosjes *Vee* bl. 137 en v. Eijk II. bl. 52.

Door Gruterus II. bl. 164 wordt het tweede gedeelte van het spreekwoord niet als een gevolg, maar als eene aanbeveling voorgesteld, en met kracht van woorden aangeraden. Zoo zegt hij:

Te pleyten om een koe, begint hét nemmermeer,
geefter liever een toe, onthoud dese leer.

Zoo mede in 't *Mergh* bl. 39.

Ofschoon zonder omhaal van woorden, terwijl de aanrading niet zoo geheelenal voor de hand ligt, vindt men in *Veeteelt* bl. 126 eigenlijk volmaakt hetzelfde gezegd. Zoo staat er:

Die pleit om eene koe,
geeft liever een toe.

Met *brengen* voor *geven* in de plaats gebracht, zegt v. Alkemade bl. 137:

Wie pleyt om een koe,
die brengt 'er nog een toe.

Naar de constructie van het spreekwoord, wordt het *brengen* van eene *tweede koe* schijnbaar aangeraden, in plaats van als een gevolg van het *pleiten* om de *eerste* voorgesteld. Zoo doet Tuinman I. bl. 225, als hij zegt:

Wilt gy pleiten om een koe,
breng 'er noch een toe,

gelijk mede I. bl. 237, waar hij heeft:

Die pleiten wil om een koe,
breng 'er noch een toe.

bl. 423. *aanw.* 10. (Zie ook II. bl. XIII.)

Eéne koe k... zooveel als zeven (of: *honderd*) *meezen.*

Eéne koe k... zooveel als zeven meezen. Zoo bij Folie I. 74, De Jager *Bijdr.* bl. 106 en v. Eijk II. *nal.* bl. 27.

Met *meer* in plaats van *zooveel*, heeft v. Alkemade bl. 123: *Eene koe kakt meer dan zeeven meesen.*

Tuinman I. bl. 243 heeft ook *meer*, en daarenboven 84 in plaats van 7, dat is: een 12maal grooter getal. Men gaat met die getallen-opgaven nog al eigendunkelijk te werk; zoodat men die rekenmeesters maar niet te naauwkeurig moet nacijferen. Zoo geeft Tuinman het spreekwoord op: *Een koe kakt in den Mei meer, dan zeven meezen in een gansch jaar.*

Eéne koe k... zooveel als honderd meezen.

Winschooten bl. 187 heeft bij 't nog grootere getal mede *meer* voor *zooveel.* Zoo zegt hij: *dan schijt een koe meer in een reis, als honderd meesen.*

bl. 423. *aanw.* 12.

· *Eer zoudt gij eene koe op stelten doen gaan.* Zoo bij v. Eijk II. *nal.* bl. 27. Ook Sartorius *tert.* VI. 21 en De Jager *Bijdr.* bl. 106 zeggen: *Ghy soudt eer een Koe op stelten doen gaen*, en Tuinman I.

bl. 161 en v. Zutphen II. bl. 88 mede: *Men zou eer een koe op stelten doen gaan.* Nog leest men in *Adag. quædam* bl. 27: *Gy soudt eerder een koije op stelten doen gaen. Koije* is dialectverschil met *koeye*.

In *Adag. Thesaurus* bl. 29 wordt gezegd: *Gy soud eerder een Koy met kloessen doen gaen. Kloes*, dialectverschil met *klos*, is hier *klamp*, dat is: *een stuk hout, waarmede men iets verbindt* of *aaneenhecht*, zooals men *klos* nog tegenwoordig gebruikt. Hier zal dus op de *klossen* of *klampen* gedoeld worden, die aan de *stelten* verbonden zijn, en waarop men staat; en het deel voor het geheel nemende, bedoelt men met de *klossen* de *stelten* zelve.

Zegerus bl. 23 en Idinau bl. 132 hebben *zien gaan* voor *doen gaan* in de plaats gebracht, en het spreekwoord daarenboven onbepaald voorgesteld, zoodat alle vergelijking vervalt. Zoo staat er: *Een koe sien op stelten gaen.*

Voorts is het bloot een *gaan*, mede zonder vergelijking. Zoo zegt Servilius bl. 10: *Die koye gaet op stelten*, en Gheurtz bl. 8: *De kue gaet up stelten.*

Modderman bl. 103 spreekt van *leeren loopen* in deze woorden: *men zal eene koe eerder op stelten leeren loopen.*

bl. 424. *aanw.* 2.

Hij drinkt als eene koe met teugjes van een' vadm.

Niet met *vadm* of *vadem*, eene lengte, gelijk aan hetgeen een man, met de beide armen uitgestrekt, kan afmeten, maar met *vaan*, eene oude vochtmaat, gelijk aan 4 mingelen, komt het spreekwoord voor. Beide kunnen tot afmeting voor een ongewoon of gulzig drinken strekken, de eene in oneigenlijken, de andere in eigenlijken zin. Zoo zegt Tuinman I. *nal.* bl. 15: *Zy drinkt als een koe, dat is, met een teugje seffens, goelykjes van een vaan*, en Loosjes *Vee* bl. 147: *zij drinkt als een koe, dat is met teugjes, teffens, goelijkjes van een vaan. Seffens* of *teffens* is *tevens*, dat is: *te gelijker tijd.* Voor *goelijkjes* zouden wij zeggen: *aardigjes, liefjes.*

bl. 424. *aanw.* 16.

Houd den man, de koe wil bissen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 25, bij Hoffmann 408 en De Jager *Bijdr.* bl. 469 op deze wijze: *holt den man die koe wil bissen. Holt* is *houd:* de *l* en *u* zijn wisselletters.

Op *Delf* bl. 24 staat *vechten* in plaats van *bissen*. Het *bissen*, dat is: het *driftig rondloopen* der koeyen, wanneer ze *tochtig zijn*, kan lichtelijk tot *vechten* overslaan; zoodat dit eene zeer natuurlijke woordverandering is. Zoo staat er: *hout die man die koe wil vechten.* Ook bij Gheurtz bl. 40 leest men: *Houdt die man de kue wil vechten.*

bl. 425. *aanw.* 2. (Zie ook III. bl. VII.)

Men moet geene oude koeijen uit de sloot halen. Zoo bij Tuinman II. bl. 203, v. Eijk II. bl. 54 en in *Blijg.* bl. 108.

Met weglating van *moeten*, leest men bij Tuinman I. bl. 294: *oude koeyen worden wel weer uit de sloot gehaalt*, en bij v. Eijk II. bl. 54: *Hij haalt oude koeijen uit de sloot.*

In *Sermoen* bl. 51 wordt dit volgenderwijze ontraden: *wacht u, om oude koeijen uit de sloot te halen*, gelijk mede door Kerkhoven bl. 56, die *lang vergeten* voor *oude* heeft: *haal nooit reeds lang vergeten koeijen uit de sloot.*

Tuinman I. bl. 350 geeft het spreekwoord onbepaald op: *geen oude koeyen uit de sloot te halen.*

In *Bibliotheek* bl. 95 wordt hetzelfde gezegd, maar in tegengestelden zin: *Oude koeijen uit den sloot halen.* Zoo ook bij Loosjes *Vee* bl. 144, die er de *verdronken koeyen* mede bij opneemt: *oude of verdronkene koeijen uit de sloot halen.*

Met *ophalen* voor *halen* in de plaats heeft Tuinman I. bl. 244 deze redeneering: *'t Is zelden nut dat men oude koeyen, die lang verdronken en verzonken waren, weder uit de sloot ophaalt.*

Vervolgens is het geen *sloot*, maar eene *gracht*, waar de moeilijke verrichtingen plaats hebben. Bij Tuinman I. bl. 232 staat: *Men moet geen oude koeyen uit de graft halen. Graft* voor *gracht* is zeer gewoon, daar de *f* en *ch* wisselletters zijn. Op 13 *April* 53 vindt men: *Laet geen oude koeijen uit de gracht halen.*

Onbepaald en in bevestigenden zin zegt Sancho-Pança bl. 22: *Oude koeien uit de gracht halen.*

Met *trekken* voor *halen* leest men bij Servilius bl. 207: *Laet geen oude koyen wter grachten trecken*, en bij Gruterus II. bl. 155 en in 't *Mergh* bl. 31: *Laat geen ouwe koyen uyt de gracht trecken.*

bl. 425. *aanw.* 3.

Men sluit den stal te laat, als het paard (of: *de koe*) *gestolen is.*

Men sluit den stal te laat, als het paard gestolen is. Zoo bij v. Eijk II. bl. 72 en Bogaert bl. 105.

Met *spa* voor *laat* zegt Gruterus II. bl. 153: *t' Is te spa den stal gesloten alst paard gestolen is.* Zoo ook in 't *Mergh* bl. 29.

Gheurtz bl. 8 spreekt van geen tijd, en geeft daarenboven het spreekwoord onbepaald aldus op: *De stal sluyten alst tpeert ghestoolen is.*

Met *genomen* voor *gestolen* in de plaats gebracht, terwijl men een twee-, wellicht een vierspan machtig wordt, staat er in *Sel. Prov.* bl. 225: *Het is te laet de stal te sluyten, als de peerden genomen syn.*

Met *verloren* vindt men in *Motz* bl. 5: *Te spade sluytmen den stal als tpeert verloren is.*

Gruterus III. bl. 125 geeft het *paard* zelve de schuld van de moeilijkheid, als hij van *ontloopen* spreekt: *Alst peerd entloopen is sluytmen den stal.*

Men sluit den stal te laat, als de koe gestolen is.
De Brune bl. 328 geeft het spreekwoord aldus:
Men sluyt het stal te late toe,
Wanneer ghestolen is de koe.
Van den *os* zegt De Brune op dezelfde bladzijde:
't Is te laet, het stal te sluyten,
Als de osse is daer buyten.
In deze voorstelling heeft hij wellicht mede aan *ontloopen* gedacht.

bl. 425. *aanw.* 4.

Om eene oude koe: kleine rouw. Bij Cats bl. 530 staat: *Kleyn is de rou om een oude koe.*

In *Sel. Prov.* bl. 209 leest men: *Kleyn is den rouw om een doode koey.* Naar deze constructie moet de *oudheid* der koe verzwegen zijn, en als bekend ondersteld worden. Neemt men dat niet aan, dan wordt het spreekwoord onverstaanbaar. — Zoo heeft bij beide verzamelaars, die dit spreekwoord opgeven, eene weglating plaats; want in den vorm, zooals Cats het spreekwoord opgeeft, wordt ondersteld, dat de koe *dood* is.

bl. 427. *aanw.* 9. (Zie ook II. bl. XIII.)

Het is koekoek ééner zang. Zoo bij v. Eijk II. bl. 56. Ook Sancho-Pança bl. 42 heeft: *'T is altoos koekkoek eenen zang.*

Verder is 't de *koekoek* zelve, en niet zijn *zang*, die op den voorgrond treedt. Zoo bij Gruterus II. bl. 131 en in *'t Mergh* bl. 8: *De koekoec singt al eenen sanc*, bij De Brune bl. 278:
De koechoeck maect geen goede zangh,
Al zinght hy veel, en wonder langh,
bij v. Alkemade bl. 110, 148: *De koekoek zingt zyn oude zang*, en bij Tuinman bl. 9: *De koekoek houd het met den ouden zang.*

Vervolgens zingt de *mensch*, die zijne vroolijkheid lucht geeft op de wijze, even afwisselend als de eentoonige *koekoekszang*. Zoo zegt Servilius bl. 269*: *ghi singet al eenen sanck, ghi slacht den coeckoeck;* terwijl men op *Campen* bl. 107 leest: *Hy slacht den Kuyckuyck, hi singt al eenen sanck. Kuyckuyck* zegt men in den Overijselschen tongval voor *koekoek*. Ook Gheurtz bl. 23 heeft: *Ghy singt eenen sanck als de kuckuck. Kuckuck* is een Hoogduitsche vorm van ons *koekoek*. Sartorius *sec.* VI. 51 geeft mede op: *Ghy slacht de Koeckoeck, ghy singht al eenen sanck;* terwijl bij Tuinman I. bl. 195 gelezen wordt: *Hy zingt al eenen zang; 't geen de wijze der koekkoekken is*, en II. bl. 90: *Hy slagt den koekkoek, hy zingt al den ouden zang.*

Bogaert bl. 11 geeft de spreekwijze onbepaald aldus op: *koekkoek eenen zang zingen.*

Ook het *zingen* wordt weggelaten in *Adag. quædam* bl. 3: *Altyt Coeck Coeck eenen sanck.*

V. Alkemade bl. 169 doet de spreekwijze de laatste besnoeying ondergaan, als hij slechts zegt: *De koekoeks-zang.*

Van melodieeren kan er weinig sprake zijn, al verkiest men den *koekoek* niet tot metgezel in zijn *gezang;* want het lied zal toch op de wijze der *koekoeken* gezongen worden, als de vroolijkheid volgenderwijze door De Brune bl. 463 wordt aangegeven: *Zy zinghen al maer eenen zangh*, en door Sartorius *sec.* IX. 33 aldus: *Sy singen al een sangh.*

bl. 432. *aanw.* 11.

Hij moest stront of koning zijn. Zoo bij Sartorius *pr.* III. 46.

Met *willen* in plaats van *moeten*, en de beide uitersten in omgekeerde volgorde opgenoemd, leest men bij Servilius bl. 90: *Hi wilt coninc, of stront sijn.*

Gheurtz bl. 58 doet het spreekwoord eene aanmerkelijke besnoeying ondergaan, als hij slechts opgeeft: *Stront of köninck.*

Op *Campen* bl. 115 leest men: *Hy wil Koninck of Koetel wesen. Koetel* is voor *keutel* gezegd, zooals men oudtijds dat woord schreef, evenals men ook *koevel* of *kovel* voor *keuvel* placht te gebruiken, en vele andere meer.

Meijer bl. 55 heeft fout gelezen, daar hij *koeter* in plaats van *koetel* schrijft: *Hy wil Koninck of koeter wesen.* Zijne redeneering, om *koeter* door *hutbewoner* of *daglooner* te vertolken, moet dus vervallen.

Hetzelfde besnoeyen, straks bij Gheurtz opgemerkt, is ook het werk van Tuinman I. bl. 149, 213, als hij alleen maar zegt: *Drek, of koning.*

bl. 433. *aanw.* 6.

Het is een zeldzame vogel: hij zit al in de kooi. Op *Campen* bl. 108 en bij Meijer bl. 51 staat: *Ghy sijt een selsaem voegel, ghy sit al in muyten. Muite* was voorheen zeer gewoon voor *vogelkooi, volière.*

bl. 433. *aanw.* 16.

Het sop is de kool niet waard. Zoo in *'t Mergh* bl. 30, bij Sartorius *sec.* VIII. 10, Tuinman I. bl. 106, 283, Kerkhoven bl. 56, v. Eijk III. bl. 48 en Sancho-Pança bl. 23. Ook bij De Brune bl. 464 staat: *Het zop en is niet weert de koolen*, en bij Sartorius *pr.* IX. 25, *tert.* IV. 17: *'t Sop en is de koole niet weert.*

Gales bl. 43 geeft het spreekwoord een toevoegsel, waaruit blijkt, dat hij aan grooten omslag bij geringe zaken denkt, zooals ook de beteekenis van het spreekwoord is. Hij zegt: *de sop is de kool niet waardig om 'er zoo over te leggen janken.*

Vervolgens vindt men het spreekwoord juist om-

gekeerd opgegeven: *sop* en *kool* zijn voor elkander in de plaats gebracht. Dit geeft eveneens een goeden zin. *Sop* toch is *vleeschnat*, waarvan het Fransche *soupe*. Zoo staat er bij De Brune bl. 464: *De kool en is het zop niet weert*, bij Tuinman II. bl. 26: *dikwyls is de kool het sop niet waardig*, en op *Landbouwer* bl. 85 weder: *de kool is de sop niet waard.*

bl. 435. *aanw.* 8.

Sla den koop toe, eer het duurder wordt.

Gheurtz bl. 60 zegt: *Slaet Den coop tue eer hy verdierdt. Tue* is *toe.* Het werkwoord *verdieren* komt bij Kiliaan voor in de beteekenis van *duurder worden*, dat is: *in prijs toenemen.*

bl. 435. *aanw.* 26.

Het is geen koopman, die altijd wint. Zoo op 14 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 108. Ook in *Motz* bl. 38 staat: *Hy en is gheen coopman die altoos wint.*

De overige verzamelaars hebben eene andere gedachte. Bij hen staat het denkbeeld op den voorgrond: *er is geen koopman te vinden*, in plaats van: *het is niet met den aard van een koopman overeenkomstig.* Beide geeft een goeden zin, en komt, wat de gevolgen betreft, zelfs volmaakt overeen. Zoo zegt De Brune bl. 46:

Gheen Koopman op der aerd men vindt,
Die altijds met zyn handel wint,

gelijk mede bl. 476: *Gheen koopman, die daer altijds wint*, Tuinman I. bl. 135 en Bogaert bl. 97: *Geen koopman is 'er, die altyd wint*, en v. Waesberge *Geld* bl. 170: *geen koopman, die altijd veel wint.*

De Brune bl. 336 neemt mede het *verliezen* op, als tegenstelling van *winnen:*

Gheen koopman op der aerd men vindt,
Die noyt verliest, en altijds wint.

bl. 436. *aanw.* 8.

Nooit man werd er zoo vroom geboren, Of hij ging van de koorts verloren.

Gruterus III. bl. 164 geeft het spreekwoord aldus:

Noit man zo vroem geboren,
hy en ginc wel vande kortse verloren.

Vroem is *vroom*, de *e* als verlengletter gebruikt. De schrijfwijze *korts* voor *koorts* is nog niet zoo heel oud; althans mag ze als zeer bekend worden aangemerkt. De Zeeuwen spreken nog altijd zoo.

bl. 436. *aanw.* 13.

Daar is geen kop of staart aan te vinden. Zoo bij Tuinman I. bl. 212: *Daar is nauwelijks hoofd of steert aan te vinden*, alsmede I. bl. 341: *Men kan* [illegible] *hoofd noch steert aan vinden.*

S[illegible] *sec.* III. 28 stelt het spreekwoord vragenderwijze voor: *Waer salmer hooft of steert van vinden?*

Winschooten bl. 87 zegt: *ik weet hoofd of staart te vinden.* Uit den zin blijkt, dat *noch* in plaats van *of* de meening is. Stond er: *ik en weet*, dan was *of* voldoende, daar *en* dan *niet* beteekende. Schijnbaar zal hier dus één der beide lichaamsdeelen te vinden zijn. Aan eene drukfout kan men echter niet denken; want hetzelfde *of* met hetzelfde gemeende *noch* komt bij denzelfden schrijver andermaal voor. Bl. 284 zegt hij: *ik weet 'er hoofd, of staart aan te vinden*, en toch vindt hij andermaal niets op zijne plaats. Wellicht dat men vroeger *of* bezigde in den zin, waar wij thans *noch* gebruiken.

Bij Gales bl. 24, die ook zegt: *daar is kop en staart aan te vinden*, is het voor de beide deelen des lichaams oprecht gemeend, gelijk uit den zamenhang der rede blijkt.

Verder wordt *hebben* voor *vinden* in de plaats gebracht. Zoo bij Servilius bl. 109*: *Ten heeft hoot noch steert dat hy seyt*, alsmede bl. 225: *Ten heeft noch hoot noch steert. Hoot* wordt door onze vroegere schrijvers dikwijls gebruikt in den zin, waar wij thans *hoofd* bezigen. Het is eene verzachting in de uitspraak, die wij ook nog in andere woorden laten gelden, zooals in *stijsel* voor *stijfsel.* Ook Gheurtz bl. 67 zegt: *Ten heeft hooft noch steert.*

De Brune bl. 18 gebruikt *zijn:*

Het is een vremde beest ghewis,
Daer in noch hooft noch steert en is.

Vremd voor *vreemd* is dialectverschil.

Nog komt *weten* voor bij Sartorius *pr.* I. 40: *Ick weet noch hooft noch staert van 't geen hy seyt*, gelijk mede *tert.* VII. 10: *Ick weet daer hooft noch staert af.*

Eindelijk nog gebruikt Sartorius *quart.* 70 *zien: Ick sie daer hooft noch steert aen.*

Het verdient opmerking, dat wij tegenwoordig vrij algemeen het woord *kop* in het spreekwoord doen hooren, terwijl alle vroegere verzamelaars, Gales alleen uitgezonderd, van *hoofd* spreken. De schrijvers der 16e., 17e. en der eerste helft van de 18e. eeuw hebben *hoofd*, die der laatste helft van de 18e. eeuw heeft *kop.*

bl. 438. *aanw.* 1. (Zie ook II. bl. XIII.)

Hij slaat den spijker op den kop. Zoo bij Tuinman I. bl. 233 en Reddingius 16: *Hy slaat den spyker op 't hoofd*, en bij Modderman bl. 152: *er zijn velen, die den spijker op den kop weten te slaan.*

In onbepaalde uitdrukking leest men bij Sartorius *sec.* I. 1 en Winschooten bl. 276: *De spijcker op 't hooft slaen*, bij v. Alkemade bl. 182: *De spyker op de kop geslaagen*, in *Verkl.* 18: *Den spijker op den kop slaan*, en bij v. Lennep bl. 210: *Den spijker op zijn kop slaan.*

Met *treffen* voor *slaan* in de plaats gebracht, zegt Gheurtz bl. 22: *Ghy hebt die spycker up thooft ghetreft. Up* is dialectverschil met *op*.

Vervolgens is 't de *nagel*, en niet meer de *spijker*, die eerst *geraakt*, daarna *geslagen* en eindelijk *getroffen* wordt.

Met *raken* vindt men op *Campen* bl. 122 en bij Meijer bl. 59: *Ghy hebt den naegel lijck opt hoeft gheraeckt. Lijck* is wellicht genomen voor *gelijk* in den zin van *juist*, *precies*. *Hoeft* is *hoofd*, waarin de *e* als verlengletter voorkomt. Ook De Brune bl. 53 heeft: *Ghy raect den naghel op het hooft*, alsmede bl. 487: *Hy raeckt den naghel op het hooft.*

Met *slaan* zegt Sartorius *sec.* V. 68: *Ghy hebt de nagel op 't hooft geslagen.* Zoo komt het spreekwoord mede voor in *Adag. quædam* bl. 26 en *Adag. Thesaurus* bl. 28. Ook Bogaert bl. 96 heeft: *Zy slagen den nagel op het hoofd. Slagen* voor *slaan* is nog Vlaamsch.

Met *treffen* leest men bij Bogaert bl. 101: *men heeft den nagel op het hoofd getroffen.*

Onbepaald opgegeven, en wel voor *slaan*, staat bij Sancho-Pança bl. 34: *Den nagel op den kop slaen.*

bl. 440. *aanw.* 4.

Uit korenschoven komt de weelde voort.

Meijer bl. 71 geeft het spreekwoord aldus op:

Wte coyrebanden
comt de weelde van den lande.

Coyrebanden = *korenbanden* zijn *korenbussels* of *korenbundels*, dat is: *korenschoven.*

bl. 442. *aanw.* 17.

De kosten doen den lust vergaan. Zoo bij Tuinman I. bl. 107: *dikwyls doen de kosten den lust vergaan.*

Verder vindt men *kost*, dat is: *kosten* in het enkelvoud, dat thans bij ons niet gewoon is. Bij Gruterus II. bl. 131 en in *'t Mergh* bl. 8 leest men: *De kost doet de lust vergaan*, en bij De Brune bl. 482: *De kost die doet de lust vergaen.*

Doen vergaan wordt door *verdrijven* vervangen. Zoo bij Gruterus III. bl. 157:

Kost
verdryft den lost,

waar *lost*, om 't rijm, voor *lust* staat.

bl. 442. *aanw.* 24.

Wie in den oogst slaapt, die slaapt op zijne kosten.

In *Motz* bl. 60 staat: *So wie slaept inden Oost, die slaept op sijnen cost.* Voor *oost* zeide men mede *oest*, dat is: *oogst;* het werkwoord *oogsten* luidde ook *oesten*. *Cost* staat weder in het thans ongewone enkelvoud.

bl. 443. *aanw.* 6. (Zie ook II. bl. LVII.)

Als ieder zegt, dat gij een varken zijt, dan moet gij in het kot. Zoo bij Cats bl. 525: *Als yder seyt ick ben een varcken, soo moet ick in 't kot*, in *Sel. Prov.* bl. 101: *Als ieder seyt dat ick een vercken ben, soo moet ick int' kot*, bij Tuinman bl. 44: *Zegt men, dat gy zyt een zwyn: gy moet in 't verkenskot*, en bij Roodhuijzen bl. 94: *als iedereen zegt, dat ik een varken ben, dan moet ik wel in het kot.*

Het voorgevoegde *als ieder zegt* wordt verder niet bijgebracht. Zonder dat leest men bij Winschooten bl. 122: *die een Varken is, die moet in 't kot*, en bij Tuinman I. bl. 222: *Die een verken is, moet in 't kot.*

Met *heeten* voor *zijn* in de plaats gebracht, komt het spreekwoord mede zoo voor bij Tuinman I. bl. 173, 349, II. bl. 73: *Die een verken heet, moet in 't kot.*

Voor *kot* wordt vervolgens *schot* geschreven, een woord, waarmede men een *hok* voor varkens of schapen aanduidt; eigenlijk is 't eene door een *beschot* afgeperkte plaats, vandaar de naam. Zoo staat bij Gheurtz bl. 59: *Sydy een vercken so mucty int schot*, bij Gruterus I. bl. 92, die het spreekwoord vragenderwijze opgeeft: *Als alle de werelt seyt dat ghy een verken zyt, en moet ghy niet int schot?* bij Sartorius *tert.* VI. 78, mede als eene vraag ingekleed: *Als men een overtuyght dat hy een Vercken is, moet hy dan niet in 't Schot?* en bij Winschooten bl. 294, 325, eerstmaal met een uit den aard van 't spreekwoord voortvloeyenden recht naïeven tusschenzin: *die varken hiet* (*naa het bekende loopje*) *die moet op het schot.*

De Brune bl. 373 heeft *kot* noch *schot*, maar slaat een woninkje voor 't beest in *drek* of *modder* op. Zoo zegt hij:

Een die zijn zelven maeckt een swijn,
Moet in de dreck of modder zijn.

bl. 444. *aanw.* 2. (Zie ook II. bl. XIII.)

Monniken werken, dat zij koude krijgen, en eten, dat zij zweeten. Zoo bij Tuinman II. bl. 127.

Vervolgens komt het *eten* en *zweeten*, wellicht als de gewichtigste verrichting en alzoo te recht, voorop, en het *werken* en *koude krijgen* achteraan. Zoo bij v. Alkemade bl. 196, als hij van den man spreekt, die eveneens als de *monniken* handelt: *Hy slage de Monniken, hy eet dat hy zweet, en werkt dat hy koude kryge. Slage* voor *slacht* is alleen verschil in uitspraak.

Met *arbeiden* voor *werken* in de plaats, zeggen Tuinman I. bl. 29 en v. Duyse bl. 224 hetzelfde, maar thans weder van de *monniken* zelve: *Moniken eeten dat zy zweeten, en arbeiden, dat zy koude krygen.* Nog leest men bij Tuinman I. bl. 124: *Dus zegt men van de Moniken: Zy eeten dat zy zweeten, en zy arbeiden dat ze koude krygen.*

In *Adag. Thesaurus* bl. 41 worden de *monniken*

als *kloosterknechten* benoemd; terwijl de *koude* tot het *vriespunt* afdaalt. Zoo vindt men het spreekwoord opgegeven:

Klooster-knechten sult gy genoeg konnen bemerken,
Dat-se sweeten van eten, vervriesen van werken.

Gruterus III. bl. 130 maakt ook de *klooster-knapen*, mede een gebruikelijke naam voor *monniken*, tot het onderwerp van behandeling; doch spreekt alleen van hun *eten*, terwijl hun *werken* onvermeld blijft. Zoo heeft hij: *De kloster knapen eten datze sweeten. Kloster* is van *klooster* alleen in uitspraak onderscheiden.

Verder blijven de *monniken* onvermeld; alhoewel hun voorbeeld op de verrichtingen der navolgers van zulk een machtigen invloed is, dat deze eene afspiegeling hunner beeltenis kunnen heeten. Zoo zegt v. Zutphen II. bl. 54: *zij eten dat zij zweten, en arbeiden dat zij koude krijgen.* Modderman bl. 83: *de man eet, dat hij zweet, en arbeidt, dat hij koude lijdt*, en Bogaert bl. 87: *die eten dat zy zweeten, en werken dat zy koude krygen.*

bl. 445. *aanw.* 1.

Den weener hoort de kraag toe.

Gheurtz bl. 11 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *Den weyner hoord de craeg tue. Weyner* is een dialectische vorm van *weener*, dat is: *huilebalk.* Ook Sartorius *tert.* VIII. 20 heeft: *De weyner hoort de kraegh toe.*

bl. 445. *aanw.* 17.

Het kwaad komt uit, al zouden het de kraaijen (of: *de vogels uit de lucht*) *uitbrengen.*

Het kwaad komt uit, al zouden het de kraaijen uitbrengen.

Voor *kwaad* staat *boosheid* in de plaats; terwijl *uitkomen* door *niet verborgen blijven* is aangeduid, en *uitbrengen* door *klappen* wordt aangewezen. Zoo bij v. d. Venne bl. 172, die het spreekwoord aldus opgeeft: *Boosheyt blijft niet verborghen, al soudent de Krayen klappen.*

Vervolgens noemt men het *kwaad* niet dan in algemeene termen. Zoo bij Koning bl. 4 op deze wijze: *Het zal uitkomen al zouden het de kraayen uitbrengen*, bij Sancho-Pança bl. 37 als volgt: *Alles komt uit, al bragten het de kraïen uit*, bij v. Sandwijk 16 aldus: *Het moet uitkomen, al zouden de kraaijen het uitbrengen*, en op 14 *Nov.* 53 volgenderwijze: *'t Komt uit, al moesten 't de kraeijen uitbrengen.*

Verder wordt er geen *kwaad* genoemd, en dus natuurlijk ook van geen *uitkomen* gesproken. Zoo leest men bij Gales bl. 45: *de kraaijen mogten het uitbrengen*, en bij v. Eijk II. bl. 58: *Al zouden de kraaijen het uitbrengen.*

Het kwaad komt uit, al zouden het de vogels uit de lucht uitbrengen.

Tuinman I. bl. 12, v. Zutphen I. 12 en v. Duyse bl. 200 spreken alleen van *uitkomen*, zonder het *kwaad* er bepaaldelijk bij op te nemen; terwijl zij daarenboven de *lucht* onvermeld laten. Zoo zeggen zij: *'t Zal uitkomen, al zouden 't de vogelen uitbrengen.* V. Duyse voegt er bij: „In plaats van *vogelen* zegt men ook wel *kraeijen*, of *kranen*.”

Sartorius *pr.* IX. 91 gewaagt van geen *uitkomen*, en heeft dus natuurlijk het *kwaad* niet opgenomen. Zoo vermeldt hij het spreekwoord: *De vogelen van de lucht sullen 't uytbrengen.*

Van de *kranen*, waarvan v. Duyse spreekt, wordt verder geene melding gemaakt; maar de *raven* worden nog op de voordracht geplaatst, om de verrichte euveldaden aan 't licht te brengen. Zoo leest men in *Magazijn* 48 en bij Modderman bl. 115: *Het kwaad komt uit, al zouden het de raven uitbrengen.*

bl. 447. *aanw.* 8.

Die al zijn leed met leed wil wreken, Simsons kracht (of: *Salomo's magt*) *zal hem ontbreken.*

Die al zijn leed met leed wil wreken, Simsons kracht zal hem ontbreken. Zoo op 3 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 101:

Die zijn leet met leet wil wreken,
Samsons kracht sal hem ghebreken.

Voor het oude *ghebreken* zeggen wij thans *ontbreken.*

Op *Campen* bl. 29 en bij Meijer bl. 14 vindt men *macht* voor *kracht* in de plaats gebracht, en daarenboven aan het spreekwoord eene tegengestelde handeling als gevolgtrekking toegevoegd; terwijl de drie rijmregels van het spreekwoord door evenzooveel toepasselijke Latijnsche rijmregels worden afgewisseld. Zoo staat er:

Die al sijn leedt, mit leedt wil wreken,
Manu bellatoria,
Sampsons macht sal hem gebreken,
Nec erit victoria,
Dus leert v leedt mit lijden breken,
Sic viues in gloria.

Het *lijden breken* is *aan het lijden zijne kracht benemen.* En wat de beteekenis der drie Latijnsche rijmregels betreft, *Manu bellatoria* zegt: *met eene krijgshand*, dat is: *krijgshaftige hand; Nec erit victoria* beduidt: *er zal geen overwinning zijn*, en *Sic vives in gloria* geeft te kennen: *zoo zult gij in glorie leven.*

Die al zijn leed met leed wil wreken, Salomo's magt zal hem ontbreken. Zoo bij v. Duyse bl. 105, met weglating van het woordje *al.*

bl. 448. *aanw.* 16.

Twee kramers kennen wel den prijs van eene naald.

Met *weten* voor *kennen* zeggen Tuinman I. bl. 132 en Mulder bl. 436: *Twee kramers weten den prys van een naalde wel.*

De beide *kramers* worden evenzoovele *kooplieden*. Zoo leest men in 't *Mergh* bl. 40: *Twee koopmans kennen wel een penninghs waard naalden. Penningwaard* = *zooveel als een penning waard is* of *waarde heeft* = *zooveel waarde, als een penning doet.*

Gruterus II. bl. 164 spreekt van *komans*, en dat is het oude woord voor ons tegenwoordig *kooplieden;* nog hoort men hier en daar van *komenschap* voor *koopmanschap* spreken. Zoo wordt het spreekwoord opgegeven: *Twee koomans kennen wel een penning-waerd naelden.*

Gheurtz bl. 70 noemt de *coomens*, dat mede *komans*, en dus *koopmans* is. Zoo zegt hij: *Twe coomens kenne wel een penningwaerdt naelden.*

bl. 448. *aanw.* 20. (Zie ook II. bl. XIII.)

Goede wijn behoeft geen' krans. Zoo bij Tuinman I. bl. 123, op *Dec.* 15, bij v. Waesberge *Wijn* bl. 14 en Modderman bl. 146. Ook vindt men mede op *Campen* bl. 29: *Gueden wijn behoeft ghienen crans*, op 10 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 106: *Goe wijn behoeft gheen krans*, bij Tuinman bl. 19: *De goede wyn behoeft geen krans*, en op 11 *Nov.* 53: *Goede wyn behoeft geen kransen.*

Het *behoeven* wordt nog op verschillende wijze voorgesteld. Zoo zegt De Brune bl. 476: *Goe wijn en heeft gheen krans van doen*, Richardson bl. 87: *Goede wijn heeft geen krans van nooden*, v. Alkemade bl. 128: *Goe wyn heeft geen krans*, en Folqman bl. 127: *Voorgoeden wyn behoeft men geen krans uyt te steeken.*

Kerkhoven bl. 56 geeft het spreekwoord aldus op: *Een krans zet goeden wijn geen hoogre waarde bij.*

Door Tuinman II. bl. 8 wordt de soort van *krans* genoemd: *goede wyn behoeft geen' eiloofkrans. Eiloof* is *klimop*, verzachting van *eikloof* of *eikenloof*, dat ook voorkomt.

Gheurtz bl. 24 zegt: *Guede wijn behueft gheen stroowisch. Wisch* beteekent hier *gevlochten krans;* wellicht vlocht men zulk een krans van *stroo.* Het kan evenwel ook zijn, dat men op het gewone teeken van den verkoop het oog heeft, dat eene *wisch*, en wellicht hier of daar eene *stroowisch* is. Zoo dient de *wisch* of *stroowisch* tot een teeken, om eene zaak te prijzen, en kan dus op den *wijn*, mede eene koopwaar, zijn toegepast.

bl. 449. *aanw.* 12.

Die bij kreupelen woont, die leert wel hinken. Zoo bij Gheurtz bl. 76: *Wie by een krepel woont de leert wel hincken. Krepel* voor *kreupel* zeggen wij nog wel. Ook bij Cats bl. 410, in *Sel. Prov.* bl. 58 en bij Richardson bl. 25 lezen wij: *Die by de kreupelen woont, leert hincken.*

Vervolgens vindt men *omgaan* voor *wonen* in de plaats gebracht. Zoo staat op *Campen* bl. 87 en bij Meijer bl. 40: *Die mit de croepels omgaet leert wel hincken.* Dat hier *croepel* voor *kreupel* staat, is naar de oude schrijfwijze *oe* voor *eu*, van wat aard er meer voorkomen, gelijk reeds bij het schrijven van *koetel* voor *keutel* is opgemerkt. Ook op 4 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 99 leest men: *Die met kruepels omgaat leert wel hinken. Kruepel* is weder eene andere oude spelling voor *kreupel.* Nog hebben Tuinman I. bl. 360 en v. Eijk II. bl. 36: *Die met kreupelen omgaat, leert hinken;* terwijl mede in *Wijsheid* bl. 138 gelezen wordt: *Die met kreupelen omgaat, leerd haast hinken.*

Cats bl. 452 spreekt van *wonen* noch *omgaan*, en doet daarenboven met dit spreekwoord een ander zamenvloeyen; terwijl hij er nog eene zedeles voor de jonkheid bij voegt. Zoo zegt hij:

By een kreupel leert men hincken;
By een vuylen leert men stincken;
Jonge lieden! wie gy zijt,
Quaet geselschap dient gemijt.

Slechts met eene kleine verandering, zegt Willems III. 111 hetzelfde. Ook in 't *Mergh* bl. 47 en bij Modderman bl. 187 komt het spreekwoord zoo voor; alleen de zedeles ontbreekt.

Bij Zegerus bl. 6 vindt men het spreekwoord evenzoo; maar *mank gaan* heeft hij voor *hinken* in de plaats gebracht. Zoo staat er: *By cruepelen leertmen manck gaen.* Met de gewone spelling van *kreupel*, komt het spreekwoord mede zoo voor bij Gruterus II. bl. 128 en in 't *Mergh* bl. 5.

Wel weder met *hinken*, maar op den *manke* en niet op den *kreupele* toegepast, leest men bij Servilius bl. 59, Gruterus II. bl. 128 en in 't *Mergh* bl. 5: *Bi crommen leertmen hincken.*

bl. 452. *aanw.* 10.

Hij leest dat in zijn' krop.

Op *Campen* bl. 100 wordt de spreekwijze volgenderwijze opgegeven: *Hy lest dat in sijn krop. Lest* is een verharde dialectische vorm voor *leest*, zooals er bij den verzamelaar der te *Campen* gedrukte spreekwoorden meer voorkomen; zelfs de titel van zijn boek luidt: *Spreekwoorden* voor *Spreekwoorden.*

bl. 453. *aanw.* 5.

Rapen is een edel kruid: Al de wereld is om rapen uit. Zoo bij Tuinman I. bl. 76, 113. Ook bij v. Eijk II. bl. 5 leest men:

Rapen is een edel kruid:
heel de wereld is op rapen uit,

en Modderman bl. 84 heeft mede: *rapen is een edel kruid, omdat de geheele wereld op rapen uit is.*

V. Waesberge *Geld* bl. 162 heeft een ander eerste deel van 't spreekwoord; waardoor het echter meer

in een bespottelijk daglicht wordt gesteld. Hoewel ironisch voorgesteld, had het toch een *edel* aanzien. Zoo staat er:

twee rapen om een duit,
heel de wereld is op 't rapen uit!

Verder wordt het eerste deel des spreekwoords geheel gemist. Zoo heeft Gruterus III. bl. 144: *Elk is wt om rapen*, en v. d. Venne bl. 255: *Elck is om rapen uyt.*

bl. 453. *aanw.* 7.

Stinkende lieden hebben gaarne riekende kruiden. Zoo bij Sartorius *sec.* IV. 57: *Stinckende luyden hebben geern ruyckend kruytken*, en bij Tuinman I. bl. 361: *Stinkende lieden hebben riekende kruiden.*

Met *dragen* voor *hebben* in de plaats gebracht, leest men bij Gruterus I. bl. 119:

Stinkende luyden
dragen ruykende kruyden.

In *Adag. quædam* bl. 54 worden de beide deelen, waaruit het spreekwoord bestaat, niet alleen in tegengestelde orde opgegeven, maar is het geheele verband tusschen die beide deelen verbroken. Zoo staat er:

Rieckende Kruijden,
stinckende Luijden.

bl. 453. *aanw.* 17.

Hij heeft hier een kruikje gebroken.

Tappius bl. 106* zegt: *Du heffst hier een krüykesken tho brocken. Du heffst* is een Ouddnitsch dialect, waarvoor wij zeiden: *du hebst*, dat de oude 2e. persoon in het enkelvoud van den tegenwoordigen tijd is. *Kruykesken* = *kruikske* = *kruikje; tho* = *te; brocken* = *breken.* Het *kruikje* is dus niet reeds *gebroken;* maar het wordt als een voorrecht voorgesteld, dit *te mogen* of *te kunnen doen*, zonder daardoor in ongenade te vallen.

bl. 454. *aanw.* 3. (Zie ook II. bl. XIII.)

Die het kruis heeft, zegent zich zelven eerst. Zoo bij Tuinman I. bl. 20, 130, v. Duyse bl. 216 en Bogaert bl. 86.

V. Duyse bl. 216 heeft den *priester* voor het *kruis* in de plaats gebracht, dat wil zeggen: hij spreekt van den *priester*, maar laat het *kruis* weg. Zoo zegt hij: *Hy slacht den priester: hy zegent hemzelven eerst.*

In *Sel. Prov.* bl. 23 wordt aan het spreekwoord een toevoegsel gegeven, waardoor wordt aangetoond, hoe dit *zegenen* geschiedt. Zoo staat er: *Die t' Cruys heeft, die segent hem eerst eer hyt' overlangt. Overlangen* is *overreiken*, dat is: (aan een ander) *overhandigen.*

Met de weglating van het woordje *eerst*, blijft de *zegening* tot den eigen persoon bepaald, en gaat alzoo niet tot anderen over. Zoo komt het spreekwoord voor in 't *Mergh* bl. 49 en bij v. Alkemade bl. 39, 73, waar men leest: *Die 't kruys heeft segent sich selve.*

bl. 454. *aanw.* 10.

Hij geeft hem het heilige kruis achterna. Zoo bij v. Eijk II. *nal.* 91.

Verder is 't een *schrijven* in plaats van een *geven*, terwijl *heilig* wegblijft. Zoo zegt Tuinman II. bl. 193: *wanneer men hem een kruisje achter na schryft.*

Nog geeft Tuinman I. bl. 20 het spreekwoord mede zoo, maar onbepaald op: *Ymand een kruis naschrijven.* Ook v. Eijk II. *nal.* 91 en v. Duyse bl. 221 hebben 't op gelijke wijze.

In ontkennenden zin, maar met opgave van plaats, leest men eindelijk bij Tuinman I. bl. 162: *Daar word dan geen kruisje achter den rugge nageschreven.*

bl. 454. *aanw.* 23.

Het is, alsof zijn zieltje op een kruiwagentje reed. Zoo bij Tuinman I. bl. 157.

Sancho-Pança bl. 48 heeft: *Zyne ziel rydt op een kraeiwagen.* Of een *kraeiwagen* een *kruiwagen* is, of wat men er anders door verstaan moet, weet ik niet. De verklaring van 't spreekwoord wordt aldus opgegeven: „hy is zeer ongeduldig; men zegt ook: *op heete kolen zitten.*" Daaruit meen ik te moeten opmaken, dat de beteekenis anders is. Ofschoon Tuinman geene opheldering geeft, zegt hij toch van het spreekwoord: *Zijn karretje gaat op een zandweg:* „Dit wil zeggen, hy heeft alles naar zyn gemak en lust. Een kar rolt zonder schokken en hotzen op een zandweg zacht en stil voort. Daar van zegt men ook: *'t Is of zyn zieltje op een kruiwagentje reed.*" Moet men nu, wanneer *zyne ziel op een kraeiwagen rydt*, denken aan *het zitten op heete kolen*, en bij *het rijdende zieltje op een kruiwagentje* aan *een karretje, dat op een zandweg gaat*, dan kunnen wij gewis zooveel als zeker stellen, dat het spreekwoord, al gebruikt het dezelfde woorden, in de toepassing althans zeer moet verschillen.

bl. 456. *aanw.* 7. (Zie ook II. bl. XIII.)

Die een' kuil (of: *put*) *voor een ander graaft, valt er zelf in.*

Die een' kuil voor een ander graaft, valt er zelf in. Zoo bij Lassenius XXII op deze wijze: *wie een kuil voor een ander graaft die valt daar zelver in*, bij Gales bl. 15 als volgt: *hij valt wel eens in den kuil die hij voor een ander gegraaven had*, bij Everts bl. 347 aldus: *In den kuil, dien zij voor een ander graafden, zullen zy zelve vallen*, bij Kerkhoven bl. 56 volgenderwijze: *Die andren graaft een kuil,*

valt dikwijls zelf er in, in *N. Blijg.* 14 in deze woorden: *die een' kuil voor anderen graaft, valt zelf er in*, bij v. Eijk III. bl. 7 op deze wijze: *Die een kuil voor een ander graaft, valt er zelve ligt in*, bij v. Eijk bl. 12 als volgt: *die voor een ander een kuil graaft, zal er zelf invallen*, in *Spreuk* XVIII aldus: *Die eenen kuil graaft voor een' ander, valt er zelf in*, en bij Schaberg bl. 71 zoo: *Die een' kuil graaft voor een' ander', valt ligt zelf er in.*

Op *Campen* bl. 96 wordt de persoon niet in algemeene termen aangewezen, maar bepaaldelijk aangeduid: *Hy is in sijn selfs cuyle gheuallen, die hy enen anderen gegraeuen hadde. Sijn selfs cuyle* beteekent den *kuil, dien hij zelve gegraven had.* Het *graven* wordt dus in 't spreekwoord tweemaal genoemd, eene constructie, die men oudtijds meermaals gebruikte, om eene zaak destenadrukkelijker aan te duiden.

De Brune bl. 371 heeft *maken* en *geraken* voor *graven* en *vallen* in de plaats gebracht. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Hy hadd' een diepe kuyl ghemaect,
Maer hy is zelf daer in gheraect.

Die een' put voor een ander graaft, valt er zelf in. Zoo op 16 *Nov.* 53: *Wie een put graeft voor een ander valt er dikwyls zelf in.*

Sancho-Pança bl. 33 geeft het spreekwoord onbepaald aldus op: *Voor een ander eenen put graven, en er zelf invallen.*

Ook voor den *put*, zoowelals voor den *kuil*, heeft De Brune bl. 388 *geraken* en *maken* voor *vallen* en *graven* in de plaats gebracht, aldus:

De man is in de put gheraeckt,
Die hy voor ander had' ghemaeckt.

Op *Campen* bl. 96 en bij Meijer bl. 45 wordt van *kuil* noch *put*, maar van den *graven* gesproken. Zoo luidt het spreekwoord: *Hy sal noch in sijn selfs grauen vallen, die hy enen anderen toebereyt heft.* Dat *graven* Geldersch is, en *sloot* beteekent, is reeds opgemerkt bij het spreekwoord: *Iemand in den graven stooten, als hij op 't kantje staat.* Voor *graven* vindt men dezelfde uitdrukking als voor *kuil: sijn selfs graven;* dat dus beteekent: den *graven, dien hij zelve gemaakt had.* Ook in deze constructie vindt men om den nadruk dezelfde zaak op tweederlei wijze voorgesteld. Het werkwoord *graven* heet hier *toebereiden*, dat is: *gereedmaken.*

Nog spreekt De Brune bl. 388 van *gracht*, maar noemt die niet *gegraven* door den persoon, die er in valt, welke slechts voorgesteld wordt, een ander daar te brengen. Zoo staat er:

Hy valt en smoort wel in de gracht,
Die daer toe yemant anders bracht.

bl. 456. *aanw.* 13. (Zie ook II. bl. XIII.)

Die veel jagen en vinken, Zal 't vleesch in de kuip niet stinken. Zoo bij v. d. Hulst bl. 18. Ook Modderman bl. 46 zegt:

Die al verder veel jagen en vinken,
zal 't vleesch in de kuip niet stinken.

Tuinman II. bl. 92 stelt het *jagen* voor als een *zomer*werk, en het *vinken* als eene zaak, die in den *winter* plaats heeft. Zoo zegt hij:

Die 's zomers gaat jagen, en 's winters gaat vinken,
dien zal het vleesch in de kuip niet stinken.

V. Alkemade bl. 121 spreekt mede van *zomer* en *winter;* maar hij heeft de *jagers* en hun *jacht*vermaak t'huis gelaten, waarvoor hij de *visschers* met hun *vischtuig* in de plaats heeft gebracht. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

's Zomers vissen, 's winters vinken,
dan zal t' vleys inde kuip niet stinken.

Ook Cats bl. 461 heeft het spreekwoord zoo, maar met betoon van verwondering. Zoo leest men bij hem:

Wie in den somer vist, en in den winter vinckt,
't Is vreemt indien het vleysch hem in de kuype stinckt.

bl. 457. *aanw.* 4.

Wij zullen versteenen met een koel kuitje.

Sartorius *tert.* IX. 54 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *Wy sullen petreren met een koel kuytken. Petreeren* of *petrificeeren*, het Fransche *pétrifier*, is *versteenen.* Wij hebben de spreekwijze: *Ik ben zoo koud als een steen;* en die eigenschap van *koud* placht men vroeger niet alleen op de *steenen*, maar ook op de *versteeningen* toe te passen, — niet uitsluitend de eigenschap van *hard* of *verharding. Versteenen*, in de beteekenis van *tot groote koude overgaan*, op een *koel kuitje* overgebracht, zal wellicht eene groote mate van *verkoeling* der *kuit* moeten aanduiden. — Maar *petreeren* kan ook *pittereeren* zijn, dat voor *drinken* gebruikt werd. Zie De Jager's *Latere Verscheidenheden*, bl. 115 en 116. *Met een koel kuitje* zou dan *in de koelte*, dus: *zonder verhitting* kunnen beteekenen. — Nog zou *petreeren* voor *impetreeren* kunnen staan, dat is: *zijn' wensch verkrijgen*, dat als rechtsterm gebruikt, gelijk ook van wichelaars gezegd werd. Dit op *een koel kuitje* toegepast, zou dan de *koele*, dat is: de *onverschillige* of *bedaarde* gesteldheid van den persoon kunnen beduiden.

bl. 457. *aanw.* 20. (Zie ook II. bl. XIII.)

Hebben is hebben; maar krijgen is de kunst. Zoo bij v. Moerbeek bl. 256, Gales bl. 38, v. d. Willigen 17 en v. Waesberge *Geld* bl. 161. Ook v. Alkemade bl. 54, 116 heeft: *Hebben is hebben, krijgen is kunst;* terwijl Tuinman I. bl. 78, 126 mede zegt: *Hebben is hebben, krygen is de konst*, in *Euphonia* bl. 523 staat: *hebben is bij hen hebben, maar krijgen de kunst*, en bij Everts bl. 231, Mol-

derman bl. 43, Bogaert bl. 109 en op 5 *Mei* 53 weder gevonden wordt: *hebben is hebben, en krijgen is de kunst.*

Folie II. 35 laat eene woordspeling als tegenstelling vorafgaan. Zoo zegt zij:

Hadden is hadden (sey Kees) 't alles om sunst:
Maar hebben is hebben, en krygen is kunst.

Het Hoogduitsche *om sunst*, hier om 't rijm gebruikt, is het bij onze ouden meermalen voorkomende, en nog niet geheel verouderde *om zonst*, dat *te vergeefs* beteekent.

Tuinman II. bl. 176 heeft *ongereed* of *ongewis* voor *de kunst* in de plaats gebracht. Men zegt hier dus eigenlijk hetzelfde; want wat *ongereed* is, ligt niet voor de hand, en wat *ongewis* is, is onzeker. Zoo staat er: *Hebben is hebben, 't krygen is ongereed, of ongewis.*

Winschooten bl. 249 heeft wel *de kunst* behouden, maar spreekt niet van *krijgen;* hij heeft er *aanraken* voor in de plaats gebracht, dat genomen zal moeten worden voor *aan* (iets) *geraken*, dat is: iets *verkrijgen* of *bekomen*. Zoo leest men bij hem: *hebben is hebben, aanraaken is kunst.*

bl. 457. *aanw.* 23.

Het is eene kunst, partuur te maken.

Gruterus III. bl. 153 geeft het spreekwoord aldus op: *'t Is conste parture maken.*

Bij Meijer bl. 111 wordt als één spreekwoord voorgesteld: *Persoon ghefaelt, is al ghemist; tis conste parture maken.* Daar het eerste gedeelte mede afzonderlijk als spreekwoord bij Gruterus voorkomt, is het hoogst waarschijnlijk, dat *dit* spreekwoord weder een gewrocht is van Meijer's handelwijze, om twee spreekwoorden te doen zamenvloeyen.

bl. 458. *aanw.* 6.

Ik houd, wat ik heb: krijgen is de kunst.

Op *Campen* bl. 11 en bij Meijer bl. 6 wordt *misselijk* voor *de kunst* in de plaats gebracht. *Misselijk* is een verouderd woord, dat zooveel zegt als *hachelijk, onzeker;* men bezigde het dus voor zaken, *die missen kunnen.* Zoo staat er: *Ick beholde dat ick hebbe, het crijghen is misselick.*

Aanradenderwijze vindt men het spreekwoord mede zoo op 1 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 109: *Hout dat ghi hebt, het krigen is mislijk.*

In *Wijsheid* bl. 136 wordt van *moeilijk* gesproken. Weder aanradenderwijze leest men daar: *Houdt dat gy hebt, krygen is moeilyk.*

Vervolgens wordt er niet slechts van geene *kunst* gewaagd, en laat men het verouderde *misselijk* weg, maar komt zelfs *moeilijk* niet voor. Gevolgelijk blijft ook het *krijgen* weg, en vervalt alzoo het geheele tweede gedeelte des spreekwoords. V. Waesberge *Geld* bl. 162 en v. Eijk III. bl. 75 hebben alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord: *houdt wat gij hebt.*

Met *vasthouden* voor *houden* leest men bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 67: *houdt vast wat gij hebt.*

Zoo ook treft men het spreekwoord bij De Brune bl. 176 aan; maar bij *vasthouden* heeft hij *scheppen* gevoegd, dat wellicht alleen om 't rijm is bijgebracht. Zoo staat er:

Houd vast, en schept,
Het geen ghy hebt.

bl. 460. *aanw.* 1.

Een kusje is geene zonde, maar een afvegen.

Een pleonasme werd vroeger en later wel eens niet zonder gratie gebruikt, om daardoor eene zaak destenadrukkelijker voor te stellen, en te beter te doen uitkomen. Zoo zou het *kussen met den mond*, dat bij Gruterus III. bl. 157 voorkomt, kunnen zijn ontstaan, tenzij men wellicht op een ander *kussen* het oog had. Mogelijk ook komt *mond* alleen voor, om er mede te rijmen op *zond.* Zoo staat er: *Kussen metten mond, en is geen zond, maar een afvagen. Afvagen* voor *afvegen* wordt tegenwoordig nog wel eens gehoord, vooral in figuurlijken zin.

Verder worden de liefkoozerijen, door *kussen* aan den dag gelegd, niet meer als eene *zonde* voorgesteld, en alzoo van het eerste gedeelte des spreekwoords gezwegen. Met het werkwoord *kussen* leest men bij Gruterus III. bl. 157: *Kussen en is maar een afvagen*, en met het zelfstandig naamwoord *kusje* bij Pagenstecher III. en v. Hasselt bl. 2: *Een Kusjen is maer een afvegen.* De processen, om dit minnekoozen, vroeger op 't tapijt gebracht, en die thans nog wel eens voorkomen, behandelen voorzeker niet de gruwelijkste bedrijven, maar hebben zonder twijfel zoowel tot vroolijkheid aanleiding gegeven, als zij het den rechters wel eens moeilijk gemaakt zullen hebben, hunne gezichten in de vereischte plooyen te houden.

bl. 461. *aanw.* 9.

Van twee kwaden (of: *kwalen*) *moet men het* (*de*) *geringste kiezen* (of: *het* (*de*) *grootste vermijden*).

Van twee kwaden moet men het geringste kiezen. Zoo bij Hornstra 36.

Verder vindt men *minste* voor *geringste* in de plaats gebracht. Zoo bij Gruterus III. bl. 170: *Van twee quaden zalmen altyts t'minste kiesen*, en bij v. Hall bl. 309: *Men moet van twee kwaden het minste kiezen.*

De Brune bl. 112 geeft het spreekwoord aanbevelenderwijze op, en doet het van eene tegenstelling vergezeld gaan. Zoo zegt hij:

Kiest van twee quae'n het minste quaed,
Het ander voor uw vyand laet.

Bij Gheurtz bl. 72 komt het spreekwoord onbepaald voor: *Van twee quaeden tminste kiesen.*

Vervolgens wordt van het *lichtste* gesproken. Zoo vindt men het spreekwoord in *Magazijn* 22 opgegeven: *Van twee kwaden moet men het ligtste kiezen.*

Eindelijk gebruikt men een woord, dat hier, naar 't schijnt, onbestaanbaar is, *beste* nl. Bij de *keus* tusschen *twee kwaden* zijne toevlucht tot het *geringste*, het *minste*, het *lichtste* te nemen, is natuurlijk. Men heeft zich hier echter de zaak op zich zelve staande gedacht, zonder haar in verband tot andere dingen, die men toch niet onder zijn bereik heeft, te brengen, en nu kon de *keuze* zich tot het *beste* bepalen. Zoo staat bij Servilius bl. 142, op 5 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 120: *Van twee quade salmen tbeste kiesen*, in 't *Meryh* bl. 32 en bij Sancho-Pança bl. 30: *Men moet van twee quaden 't beste kiesen*, en bij Modderman bl. 114: *wij kiezen van twee kwaden het beste.*

Aanbevelenderwijze leest men bij Gales bl. 17: *kiest van twee quaaden het best*, en bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 59: *kiest dan van twee kwaden het beste.*

Onbepaald uitgedrukt, geeft Everts bl. 234 het spreekwoord volgenderwijze op: *kiezende van twee kwade dingen het beste.*

Op 18 *Aug.* 53 ondergaat het spreekwoord nog al eenigszins besnoeying, daar de zaak slechts wordt genoemd. Er staat alleen: *Van twee kwaln 't beste.*

Van twee kwaden moet men het grootste vermijden.

Met *meeste* voor *grootste* in de plaats gebracht, leest men in *Motz* bl. 13: *Van twee quade moetmen dmeeste vermijden.*

Van twee kwalen moet men de geringste kiezen (of: *de grootste vermijden*). In geen dezer beide vormen komt het spreekwoord bij een der verzamelaars voor.

BIJLAGE VAN HET TWEEDE DEEL.

bl. 2. *aanw.* 7.

Beter laat dan nooit. Zoo bij Tuinman II. bl. 177, Folqman bl. 122, in *Euphonia* bl. 524, bij Scheltema II. bl. 57 en Bogaert bl. 68.

Naar onze tegenwoordige begrippen is *nooit* de ware uitdrukking, die in de spreekwijze past; omdat men noodzakelijk aan den verleden tijd moet denken, naardien het eene handeling geldt, die reeds eerder moest geschied zijn, of een komen betreft, dat al vroeger moest hebben plaats gehad. Placht men vroeger *nimmer* voor *nooit* te schrijven, het was niet, omdat men een ander inzien in de spreekwijze had, maar wel, omdat men toen het sedert willekeurig ingevoerde onderscheid tusschen *nooit* en *nimmer*, evenals tusschen *ooit* en *immer*, niet inachtnam. Men dacht toen als nu aan den verleden, en niet aan den toekomenden tijd. Met *nimmer*, of eigenlijk *nimmermeer*, zooals men schreef ter versterking der uitdrukking, vindt men de spreekwijze bij Gruterus II. bl. 127 en in 't *Mergh* bl. 4: *Beter laate dan nemmermeer*, en bij De Brune bl. 327: *'t Is beter laet, als nimmermeer*, gelijk mede bl. 487, ofschoon meer taalkundig: *'t Is beter laet, dan nimmermeer.*

De Brune bl. 431 geeft de spreekwijze nog een toevoegsel als tegenstelling:

't Is beter laet, als nimmermeer,
Hoewel het uuaere beter eer.

In *Motz* bl. 38, 47 staat *spade* voor *laat*: *Het is beter spade dan nymmermeer.*

bl. 4. *aanw.* 23.

Al ben ik van het land — ik wil niet gesold worden. Zoo bij v. Eijk III. bl. 9.

Met *wezen* voor *worden* in de plaats gebracht, leest men in 't *Mergh* bl. 1: *Al ben ick van 't lant, ik en wil niet gesolt wesen.*

Gruterus II. bl. 124 zegt: *Al ben ik vant lant, ick wilt niet gepild wesen. Pillen* of *pellen* beteekende oudtijds *den doopeling kleeden* of *kleeden voor den doop;* zoodat men hier wellicht door *gepild wezen* zal willen zeggen: *als een klein kind behandeld worden.* Het zou echter ook kunnen zijn, dat men hier aan *den hals breken* te denken had, in welken zin *pillen* bij Vlaamsche schrijvers meermalen voorkomt; wellicht naar het Fransche *piler*, dat *stampen* of *kneuzen* wil zeggen.

bl. 5. *aanw.* 7.

De duurste schepen (of: *schippers*) *liggen langst aan land* (of: *wal*).

De duurste schepen liggen langst aan land. Zoo op *Campen* bl. 32, bij Meijer bl. 15 en Schrant bl. 276: *Die duyrste schepen liggen langest an lande. Langest* is eene verlenging van *langst*, ter verzachting der uitspraak.

Met weglating van *langst*, en *blijven* voor *liggen* leest men op 15 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 102, Witsen bl. 489, Winschooten bl. 233, Tuinman I. bl. 84 en Mulder bl. 417: *Dure schepen blijven an land*, en bij De Brune bl. 493: *Het diere schip, dat blijft aen land.*

De duurste schepen liggen langst aan wal.

Wederom is *langst* niet opgenomen, en *liggen* met *blijven* verwisseld. Zoo bij v. Eijk I. *nal.* bl. 49 en v. Lennep bl. 189: *Dure schepen blyven aan wal.*

De duurste schippers liggen langst aan land.

Nogmaals vindt men *langst* niet vermeld, en mede van *blijven*, niet van *liggen* gewaagd; terwijl daarenboven het spreekwoord aanprijzenderwijze in

Sel. Prov. bl. 30 schijnt te moeten worden opgenomen: *Ducre schipper blyft aent' landt.*

Ook Cats bl. 458 doet dat, maar laat eene redeneering voorafgaan, waaruit blijkt, dat het aanraden ironisch moet worden opgevat, en er alzoo veeleer aan een gevolg van eigen schuld gedacht moet worden. Zoo zegt hij:

Duyr te zyn is onverstant,
Duyre schipper blijf aen lant.

Wederom in den gewonen vorm, maar minder algemeen voorgesteld door de opneming van *veeltijds*, leest men bij Cats bl. 470: *Dan nogh soo gebeurt het veel, dat Duyre schippers veeltijts aan lant blijven.*

Met weglating van *duur* vindt men nog in *Sel. Prov.* bl. 189: *De schippers blijven veel tyts aen landt.* Wellicht heeft men het woord *duur* er bij gemeend; mogelijk ook heeft men met de *schippers* het oog op de *vasthoudende vrijsters*, aan wie het spreekwoord althans wil gedacht hebben, als men van *schepen* spreekt, en haar daarom bij *schippers* vergelcken, omdat ze door hare kieskeurigheid wel tot *schipperen* de toevlucht zullen moeten nemen, om *aan den man te komen.*

De duurste schippers liggen langst aan wal. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

bl. 5. *aanw.* 11.

De wijze teert, naardat zijn landschap groot is.

Met *wijd* voor *groot* leest men bij Meijer bl. 91: *Elck wyse teert, naer dat syn landschap wyd is.*

Gruterus III. bl. 144 drukt dit volgenderwijze uit: *Elk wyse na nering teert, na dat zyn landschap wyd is.* Blijkbaar heeft hij in 't begin zijner voordracht daarenboven aan het spreekwoord gedacht: *Men moet de teering naar de neering zetten.*

bl. 6. *aanw.* 4.

Ga zeilen langs het land, En rijden op het strand.

Cats bl. 457 geeft het spreekwoord aldus op:

Daer ick vermaeck in vant
Was seylen by het lant,
En rijden op de strant.

De Brune bl. 270 verwisselt *rijden* met *wandelen:*

'T is goed te zeylen langhst het land,
En wand'len by de zee op 't strand.

Nog vindt men bij De Brune bl. 417, ofschoon met eene tegenstelling daarbij, alleen het eerste denkbeeld opgenomen:

'T is beter roeyen langhst het land,
Als datmen hooghe zeylen spant.

bl. 6. *aanw.* 10.

Het is kwaad, in een kwaad land geboren te zijn; want men wil er altijd weder wezen. Zoo bij Servilius bl. 229: *Tis quaet in een quaet lant geboren te sijn, want men wil daer altijt wederom sijn.*

Bij Zegerus bl. 54, Gruterus II. bl. 152 en in 't *Mergh* bl. 29 vindt men alleen het eerste gedeelte des spreekwoords: *Tes quaet in een quaet lant gheboren sijn.*

Het *wee* wordt daarenboven uitgeroepen. Dat doet Gheurtz bl. 74 in deze woorden: *Wee hem de in een qvaet land ghebooren is*, en Tuinman I. bl. 158 en v. Zutphen II. 24 doen dat op deze wijze: *Wee! die in een quaad land geboren is.*

bl. 7. *aanw.* 24.

Men ziet aan zijn' neus wel, hoe na bij land. Zoo bij Sartorius *sec.* VII. 85: *Men siet wel aen u neus hoe nae by landt.*

De *neus* wordt als gezichtspunt verder weggelaten. Zoo bij De Brune bl. 459 op deze wijze: *Men ziet zeer licht, hoe na by land*, bij Winschooten bl. 133 en v. Lennep bl. 122 aldus: *hy kan wel sien, hoe naa bij land*, en bij v. Eijk I. bl. 96 volgenderwijze: *Hy ziet wel, hoe na het by land is.*

Modderman bl. 106 heeft *zien* met het sterkere *toezien* verwisseld: *die wèl toeziet, hoe nà het bij land is.*

Vervolgens vindt men *moeten weten* voor *zien* in de plaats gebracht. Zoo bij Tuinman I. bl. 150, op *Julij* 23 en bij v. Zutphen II. 23: *Men moet weten, hoe na by land.*

Nog gaat het *moeten weten* in een werkelijk *weten* over in *Euphonia* bl. 516: *Elk weet best hoe nabij land.*

bl. 8. *aanw.* 10.

Wijze van den lande Is geen schande. Zoo bij Gruterus II. bl. 168, III. bl. 174 en in 't *Mergh* bl. 44:

Wyse vanden lande
en is geen schande.

Gruterus III. bl. 175 zegt:

Zede van lande,
en is geen schande.

Daar *zede* (in het enkelvoud) vroeger voor *gebruik* of *gewoonte* gold, zooals het ook bij Bilderdijk voorkomt, en gelijk het nog wel in dien zin gebezigd wordt; terwijl men het almede als *wijze van doen* placht te gebruiken, dat nog heden niet vreemd is, — wordt hier dus volmaakt hetzelfde te kennen gegeven.

bl. 8. *aanw.* 14.

Zijn wil is geen landsregt.

Gruterus III. bl. 165 heeft: *Overwil en is geen lantrecht. Overwil* kan geene drukfeil zijn voor *uverwil*, want de spreekwoorden zijn alphabetisch gerangschikt; maar *over* werd oudtijds meermalen

voor *voor* in de plaats gebracht, en had dan de beteekenis van *eerste*, *voorste* of *voornaamste*, — zoodat men met *overwil* wellicht zal willen zeggen: *den wil bij uitnemendheid*, dat is: *de volstrekte begeerte ten hoogsten top gevoerd*, alzoo *willekeur* of *dwingelandij*. Thans zouden wij het door *overmoed* verklaren, dat evenzoo een *overdreven*, een *roekelooze moed* aanduidt, als *overwil* een *uiterste wilshandeling* aanduidt.

Meijer bl. 77 zegt: *Hueuerwille, en is gheen lantrecht. Hueuerwille* = *euverwil* is vrij waarschijnlijk hetzelfde woord als *overwil;* het zou echter ook kunnen zijn, dat *euverwille* als *uwentwille* moest verstaan worden, — in beide gevallen met de gewone voorgevoegde *h*.

bl. 8. *aanw.* 16.

Zoo menig land, zoo menigerlei zeden. Zoo in *Wijsheid* bl. 138. Ook in *Prov. seriosa* bl. 3 leest men: *also menich lant so menige zeden*, bij Hoffmann 47: *Also menich lant so menighe sede*, op *Delf* bl. 3: *Also menich lantso menighe zeede*, in *Motz* bl. 18: *In so menich lant, so menighe zede*, bij Gheurtz bl. 61: *So mennich landt so mennighe zeeden*, bij Zegerus bl. 50: *So menich lant so menighe seden*, bij Gruterus II. bl. 168 en in 't *Mergh* bl. 44:

Zede vanden lande
is menigerhande,

bij Gruterus II. bl. 169 en in 't *Mergh* bl. 45: *Zo menig land, zo menige zeden*, en in *Adag. quædam* bl. 58: *Soo menigh Landt, soo menigh zeden.*

bl. 10. *aanw.* 17.

Die verre gaat, is haast vergeten; die dikwijls komt, is gaauw tot last.

Gruterus III. bl. 139 en Meijer bl. 107 geven het spreekwoord aldus op: *Die vèrre gaat is haast vergeten, die dicwyls komt, is zaan onwaart. Zaan* placht voorheen de uitdrukking voor *spoedig* te wezen. *Zaan onwaart* wil dus zeggen: *spoedig in minachting;* want het verouderde *onwaard* zegt zooveelals *geminacht.*

bl. 10. *aanw.* 18.

Er kwam nooit man in last, of hij deed het zich zelven (ook wel: *of hij bragt er zich zelven in*).

Er kwam nooit man in last, of hij deed het zich zelven. Zoo bij Zegerus bl. 58 in deze woorden: *Ten quam noyt man in last, hi en deet hem seluen*, en bij Gruterus II. bl. 147 en in 't *Mergh* bl. 23 op deze wijze: *Het en quam noit man in last, hy en deet zy zelven.*

Er kwam nooit man in last, of hij bragt er zich zelven in. Zoo bij Gheurtz bl. 53: *Noyt qvam man in last of hy bruchter hem selven in.*

De Brune bl. 216 geeft het spreekwoord volgenderwijze op:

In last en quam-er oyt gheen man,
Of hy en deed 't hem zelven an.

V. d. Venne bl. 131 drukt hetzelfde denkbeeld eenigszins gewijzigd uit; ofschoon hij er de voorstelling bij voegt, dat men ook in de bedoelde moeilijkheid gebracht kan worden: *Daer komt niemant in last, of hy loopter selfs na toe, ofte wert daer aen listigh getrocken.*

bl. 11. *aanw.* 18.

Hij ziet er uit als een opgewekte Lazarus.

Gheurtz bl. 87 heeft: *Hy siet als een lazarus verweet. Verwekken* had vroeger mede de beteekenis, die wij thans uitsluitend aan *opwekken*, dat is: *uit den doode tot het leven terugroepen*, toekennen, zooals het ook menigmaal in dien zin in den bijbel voorkomt. Nog heden bezigen wij de uitdrukking: *iemand tot toorn verwekken*, dat wil zeggen: *hem er toe opwekken.* De plaatsing van een adjectief achter een substantief was oudtijds niet ongewoon; zoodat een *Lazarus verwekt* niet anders is dan een *opgewekte Lazarus.*

bl. 11. *aanw.* 20.

Lazarus opwekken.

Gheurtz bl. 46 zegt: *lazarum verwecken. Lazarum* is de vierde naamval in 't Latijn van *Lazarus. Verwekken* is hier vrij zeker het werkwoord *opwekken*, niet het bijvoegelijk naamwoord *opgewekt.*

bl. 12. *aanw.* 5. (Zie ook bl. LVII.)

Men moet roeijen met de riemen, die men heeft, zei de riemsnijder, en hij sneed riemen uit eens anders leêr. Zoo bij Modderman bl. 147.

Vervolgens komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor. Zoo staat op 28 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 104: *Elk moet roeyen met de riemen die hy heeft*, en zeggen Winschooten bl. 207, Tuinman I. bl. 266, 343, II. bl. 108 en v. Lennep bl. 176, 177: *men moet roejen met de riemen, die men heeft;* terwijl Everts 7, v. Eijk I. bl. 115 en Modderman bl. 81 hebben: *Hij moet roeijen met de riemen, die hij heeft.*

Met eenigszins veranderden vorm voor de verrichting leest men bij v. d. Venne bl. 245: *Men moet roeyen met de Riemen die by de werck zijn.*

Alleen met de aanduiding der verrichting, ofschoon het werkwoord *roeyen* als zelfstandig naamwoord wordt gebruikt, en er eene tegenstelling is bijgebracht, staat bij De Brune bl. 100:

Men moet zich helpen met de roeyen,
Alst niet en wilt met zeylen spoeyen.

In wenschenden zin leest men bij Cats bl. 479 en in *Sel. Prov.* bl. 134: *Elck roeye met de riemen*

die hy heeft, en staat in 't *Mergh* bl. 55: *Roeyt mette riemen die ghy hebt.*

Ook De Brune bl. 270 geeft het spreekwoord op gelijke wijze in deze woorden op:

Roeyt met riemen, die ghy hebt,
En daer naer uw' leven rept.

Bogaert bl. 83 heeft het spreekwoord mede zoo, maar met *roeyen* als werkwoord en zelfstandig naamwoord beide, daar de *riemen* door *roeyen* vervangen worden: *Elk roeije met de roeijen die hy heeft.*

Gales bl. 16 geeft het spreekwoord aldus op: *dan gebruiken zij natuurlijk de riemen, die zij hebben*, en Everts bl. 227 zegt: *het zal mij gemakkelijk vallen te roeijen met de riemen, die ik heb.*

In *Euphonia* bl. 518 staat bij zamentrekking: *geroeid met de riemen, die men heeft*, en Schaberg bl. 66 heeft evenzoo in onbepaalden zin: *roeijen met de riemen, die men heeft.*

V. Alkemade bl. 172 drukt het spreekwoord mede onbepaald uit; maar het *hebben* wordt door een *eigen* vervangen: *Met zijn eyge riemen roeyen.*

bl. 12. *aanw.* 14.

Die mij zegt, wat mij misstaat, is mijn vriend, al was het mij leed.

Zegerus bl. 10 geeft het spreekwoord volgenderwijze op:

Die my seyt dat mij misteet,
die is my vrint al ist my leet;

op 24 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 99 staat:

Die my zeit dat my missteyt,
dats mijn vriend, al ist my leit;

Sartorius *tert.* VIII. 90 zegt:

Die mij seet, dat my misteet,
Het is mijn vrient, al ist my leet,

en bij Tuinman I. bl. 203, II. bl. 168 lezen wij:

Die my zeit dat my missteit,
die is myn vriend, al is 't my leid.

Met een eenigszins veranderd slot leest men op *Campen* bl. 20: *Wye den anderen secht, dat hem misteet, dat is sijn vrent al weet hys niet. Misteet = missteet;* dezelfde letter gebruikte men vroeger wel als overgangsletter voor twee lettergrepen, dus zonder verdubbeling, gelijk wij thans bijv. met *lichaam* doen. *Missteet* is slechts eene andere uitspraak van *misstaat*, dat is: *staat leelijk* of *past niet. Vrent* is *vrind*, dus *vriend*, naar eene dikwijls voorkomende letterverwisseling. *Hys* = *hij des*, dat is: *hij daarvan.*

Meijer bl. 10 neemt het spreekwoord aldus over:

Wye den anderen secht, dat hem misstiet,
dat is syn vrent, al weet hys niet.

Meijer's *syn* voor *sijn* betreft eene letterverwisseling, die bij hem niet zeldzaam voorkomt. Dat zij eene verbetering is, durf ik niet bevestigen. Eene tweede verandering heeft plaats, door het woord *misstiet* voor *misteet* te nemen. Wat de verdubbeling der letter *s* aangaat, ze is gewis eene verbetering, ofschoon niet, als men eene oude spelling getrouw wil teruggeven; maar dat in 't gezegde woord *ee* door *ie* zou moeten vervangen worden, zou ik in de verste verte niet durven beweeren.

bl. 13. *aanw.* 2.

Hij kan zijn eigen leed niet zwijgen. Zoo bij De Brune bl. 219.

Servilius bl. 41* heeft *helen* voor *zwijgen* in de plaats gebracht; waardoor echter de spreekwijze in aard en beteekenis geene de minste verandering ondergaat. Hij zegt: *Hi en can zijn eygen leet nyet helen.*

bl. 13. *aanw.* 3.

Kan ik niet meer, dan wil ik toch, dat hij weet, dat het mij leed is.

Op *Campen* bl. 41 vindt men het spreekwoord met gewijzigde constructie en kleine uitbreiding aldus opgegeven: *Can ick niet meer, soe wil ick mi doch also tegen hem stellen, dat hy sien sal, dattet my verdrietet, ende leedt is.*

bl. 13. *aanw.* 7.

Vooraf gedaan, daarna bedacht, Heeft menigeen in leed gebragt. Zoo in *Vrijmoedige* bl. 86. Ook in *Winterv.* bl. 47 en bij v. Zutphen II. bl. 69 in deze woorden:

Eerst gedaan en dan bedacht,
Heeft menig een in leed gebragt,

en bij Hornstra bl. 7 volgenderwijze:

Eerst gedaan, daarna bedacht,
Heeft menigeen in 't leed gebragt.

Met *te vroeg* en *te laat* voor *vooraf* of *eerst* en *daarna* of *dan* in de plaats gebracht, leest men bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 59:

te vroeg gedaan en te laat bedacht,
heeft menig in het leed gebragt.

Ook spreekt men van *verdriet* in plaats van *leed.* Zoo op 2 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 104, in *Sel. Prov.* bl. 56 en op 2 *Maart* 53:

Eerst ghedaan en na bedacht,
heeft meenich in 't verdriet ghebracht,

in *Magazijn* 4:

Eerst gedaan en te laat bedacht,
heeft meenig een in verdriet gebragt,

in *Wijsheid* bl. 135 en bij Modderman bl. 43:

Eerst gedaan en dan bedacht,
heeft meenig in 't verdriet gebragt,

bij Everts bl. 232:

te ras gedaan, te laat bedacht,
zich zelven in 't verdriet gebragt,

en bij v. Waesberge *Wijn* bl. 15:

te vroeg gedaan en te laat bedacht,
heeft menig in 't verdriet gebragt.

Nog hebben De Brune bl. 321 en Willems III. 13 *nood* voor *leed:*

Voor ghedaen, en naer bedacht,
Heefter veel in nood ghebracht.

Sartorius *tert.* V. 6 heeft *last* voor *leed:*

Eerst gedaen, ende nae bedocht,
Heeft meenigh Man in last gebrocht.

Verder is er van *leed*, noch *verdriet*, noch *nood*, noch *last* sprake meer, maar van *lijden*, en dit als eene zaak gedacht. Zoo zegt Gheurtz bl. 71:

Voï ghedaen en na bedocht
heeft mennighen in lyen brocht,

leest men in 't *Mergh* bl. 41:

Voor ghedaen, en nae bedacht,
heeft menigh in groot lyden ghebracht,

en heeft v. Alkemade bl. 103:

Eerst gedaan en na bedagt,
Heeft 'er meenig in lyden gebragt.

Tuinman bl. 78 geeft de *bittere tranen* op als een gevolg van ondoordachte handelingen. Zoo geeft hij het spreekwoord te lezen: *Voorgedaan, en na bedacht, kost aan menig bitt're traanen.*

Vervolgens wordt door De Brune bl. 286 nog van *druk* gewag gemaakt; ofschoon hij van geen *doen* spreekt, en het *denken* als *niet vooraf* vermeldt. Het spreekwoord luidt bij hem:

Een zaeck te vooren niet bedacht,
Heeft menigh mensch in druck gebracht.

Eindelijk komt ter zelfde plaatse De Brune's voorstelling aldus voor:

Niet wel voor-dacht, nochtans beproeft,
Heeft dickwils menich mensch bedroeft.

bl. 13. *aanw.* 9.

Wat men niet weet, Doet ons geen leed (of: *Dat niet en weet, dat niet en deert*).

Wat men niet weet, Doet ons geen leed. Zoo komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Dat niet en weet, dat niet en deert. Zoo bij Gruterus III. bl. 129 in deze woorden: *Datmen niet en weet, en deert niet*, bij Tuinman bl. 12 op deze wijze: *Weet men 't niet, het deert ons niet*, alsmede I. bl. 273 als volgt: *'t Geen zy niet weten, deert hen niet*, in *Euphonia* bl. 515 aldus: *wat men niet weet, dat deert niet!* bij Everts bl. 347, die in plat dialect een monnik laat zeggen: *Woat men nie wet, doat dert nie*, en bij Sancho-Pança bl. 21, 31 volgenderwijze: *Niet en weet, niet en deert.*

De Brune bl. 386 voegt om het rijm *zien* bij *weten*. Zoo geeft hij de spreekwijze op:

Datmen niet en weet, of ziet,
Dat en kan ons deeren niet.

Bogaert bl. 29 doet eene gelijkbeteekenende spreekwijze met deze aldus zamenvloeyen:

niet en weet niet en deert,
niet en heeft niet en smeert.

Voor *deeren* wordt vervolgens *schaden* in de plaats gebracht. Zoo bij Zegerus bl. 12 op deze wijze: *Datmen niet en weet en schaeyt niet*, op 19 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 122 aldus: *Wat een niet en weet, dat schaat hem niet*, en bij Gruterus II. bl. 129, in 't *Mergh* bl. 6 en *Sel. Prov.* bl. 219 volgenderwijze: *Dat een mensch niet en wetet, dat en schaad hem niet.*

Met *duchten* en *zuchten* voor *deeren* leest men nog bij De Brune bl. 62:

Die niet en weet van niet en ducht,
Noch met geen droefheyd daer van zucht.

bl. 13. *aanw.* 19. (Zie ook bl. LVII.)

Leeringen wekken, Maar voorbeelden trekken. Zoo bij Tuinman I. bl. 229, in *Verz.* 35, bij Koning bl. 17, in *Sermoen* bl. 53, bij v. Waesberge *Wijn* bl. 13 en Roodhuijzen bl. 50. Ook Modderman bl. 7 geeft op:

leeringen mogen wekken,
voorbeelden trekken.

Voor *leeringen* heeft v. Alkemade bl. 112 *geboden* en *woorden* elk afzonderlijk in de plaats gebracht. Hij zegt:

Gebooden } *wekken,*
Woorden }
Voorbeelden trekken.

bl. 14. *aanw.* 5.

Het is op dezelfde leest geschoeid. Zoo bij Gales bl. 21: *het is ten minsten geschoeid op een en dezelfden leest.*

Met den bedrijvenden in plaats van den lijdenden vorm zegt Sartorius *sec.* IX. 26, *tert.* VI. 22: *Sy schoeyen al op eenen leest*, hebben v. Alkemade bl. 150, 156 en Tuinman I. bl. 166: *Zy schoeyen op een leest*, en geeft v. Moerbeek bl. 265 op: *Zy schoejen op ééne leest.*

Gheurtz bl. 59 heeft *schuyen* voor *schoeyen* naar een dialectischen vorm, vroeger niet ongewoon, gelijk ze thans nog wel voorkomt. Wij hooren bijv. nog *mui* voor *moei* (*tante*) zeggen. Zoo staat er bij Gheurtz: *Sy schuyen over eenen leest.*

Schoeyen, wel voor *schoenen aantrekken* in gebruik, is oorspronkelijk niets anders dan *schoenen maken*, gelijk men een *schoenmaker* oudtijds een *schoeyer* noemde. Zoo is dan te recht, naar de vroegere beteekenis van 't woord, *schoenen* voor *schoeyen* in de plaats gebracht. Zoo leest men bij Sartorius *sec.* III. 95 en in *Adag. quædam* bl. 57: *Sy schoenen al op een leest.*

bl. 14. *aanw.* 6. (Zie ook III. bl. 7.)

Schoenmaker! houd u bij uwe leest. Zoo bij Tuin-

man bl. 21, Lublink *Verh.* bl. 96,„v. Moerbeek bl. 265, Gales bl. 23, Lublink *Br.* bl. 86, v. d. Hulst bl. 8, De Graaff bl. 83-102 en Guikema I. 13. Ook in *Bibliotheek* bl. 93-94 staat: *Schoenmaker, houd u bij de leest!*

Met *blijven* voor *houden* leest men bij Witsen 53, Lassenius XXXV, Martinet 6, in *Magazijn* 67, *Euphonia* bl. 525, bij Braakënburg II. 2, Koning bl. 2, Modderman bl. 22, v. Sandwijk 10 en op *Gent* bl. 128: *Schoenmaker blyf by uw leest!* Ook Tuinman II. bl. 19 heeft het zoo; maar met *schoemaker* voor *schoenmaker*, gelijk men eertijds zei, toen men *schoe* voor 't enkelvoud, en *schoen* voor 't meervoud schreef. Wanneer men zich *een paar schoen* wilde laten maken, had men daartoe een *schoemaker* noodig.

V. Alkemade bl. 113 heeft *houden* noch *blijven*, maar zegt blootelijk: *Schoenmaaker by uw leest.*

Tuinman I. bl. 47 spreekt van *niet gaan* voor *houden* of *blijven*, en daarom ook van *boven* voor *bij*: *Schoemaker, ga niet boven uw leest.*

Zoo mede Sancho-Pança bl. 34, maar met *buiten* voor *boven* in de plaats gebracht: *Schoenmaker en ga niet buiten uwen leest.* Ook Bogaert bl. 83 zegt: *Schoenmaker ga niet buiten uwen leest.*

In *Adag. Thesaurus* bl. 19 maakt de toespraak plaats voor den verhalenden vorm: *Den schoenmaecker en gaet buyten zynen leest niet.*

Zoo mede in *Adag. quædam* bl. 13, waar evenwel het ambacht tot *lapwerk* wordt vernederd: *Den Schoenlapper en gaet buyten sijn leest niet.*

Voor de *leest* (den *schoenvorm*) heeft De Brune bl. 63 eenige andere schoenmakers-voorwerpen, als: de *schoenen* zelve, en voorts de *steken*, het *leder* en het *spinaal* (het *schoenmakersgaren* of den *pekdraad*) in de plaats gebracht. Hij zegt:

Schoene-makers dat zy spreken,
Van haer schoenen, en haer steken.
Van haer leer, en van spinnael,
Of zy springhen buyten pael.

Ook spreekt hij op dezelfde bladzijde alleen van de *schoenen*, en wel in deze woorden:

Die schoenen maect, wat dat hy doe,
En spreke niet, als vande schoe.

Nog hebben Lassenius XXXV en de Graaff bl. 83-102 het spreekwoord in 't Latijn, zooals 't nog menigmaal bij ons gehoord wordt. De eerste zegt met een paar taalfouten: *Ne futor ultra crepidum*, de andere goed: *Ne sutor ultra crepidam.*

bl. 14. *aanw.* 17.

Hij behoeft wel een' gepeperden leeuwerik. Zoo bij Sartorius *tert.* I. 75, De Jager *Bijdr.* bl. 109 en V. Eijk II. *nal.* bl. 83.

Sartorius *sec.* VII. 48 geeft nog op: *Maeckt reet een gepeperde Leeuwerck. Ge* werd vroeger menigmaal weggelaten, waar wij dat voorvoegsel thans gebruiken; daarom is *reet* eene verkorting voor *gereet*, en *gereedmaken* beteekent dus: *klaarmaken* of *bereiden*. *Leeuwerck* is eene zamentrekking van *leeuwerik*. Den naam diens vogels vindt men op zeer vele wijzen geschreven, als: *lewerik*, *leewerik*, *leeuwrik*, *leeuwerik*, *lewerk*, *leewerk* en *leeuweri*, zelfs *lauwerik* komt voor.

bl. 15. *aanw.* 1.

Raad, hoe sloeg de leeuwerik zoo.

In *Prov. seriosa* bl. 37 staat: *raet wye sloech den leweric so. Wye* = *wije* is Hoogduitsch, en staat gelijk met ons *hoe*.

Hoffmann 607 heeft: *Raet wie stoot den leweric so?* Ook met *wie* zal het Hoogduitsche *wije*, ons *hoe*, gemeend zijn. *Stooten* is wellicht genomen voor *korte* of *scherpe klanken voortbrengen*, en zal alzoo voor het *slaan* van den leeuwerik in de plaats zijn gebracht; mogelijk ook, dat het *slaan* vroeger algemeen, of althans bij dezen vogel, blootweg *stooten* genoemd werd. Ook op *Delf* bl. 36 staat: *Raet wie stoet den lewerc so. Stoet* is mede *stoot*, de *e* als verlengletter genomen.

bl. 17. *aanw.* 5.

Wat letsel toebrengt, dat leert.

Bij Gruterus II. bl. 130, III. bl. 129 en in 't *Mergh* bl. 6 staat: *Dat let, dat leert.* Het werkwoord *letten* had oudtijds de beteekenis van ons tegenwoordig *beletten*, en voor het oude zelfstandig naamwoord *lette* zeggen wij thans *beletsel* of *verlet*, waarmede het opgegeven *letsel* overeenkomt. Het onderscheid tusschen de opgegeven spreekwijze en de opgave der verzamelaars bestaat dus alleen in eene verwisseling van het zelfstandig naamwoord met het werkwoord. De spreekwijze: *Wat let, dat leert*, wordt mede bij Cats bl. 531 aangetroffen; hetwelk aangewezen is bij de spreekwoorden, waarin alleen *werkwoorden* en geene *zelfstandige naamwoorden* voorkomen; waar ik het, zoowel als hier, verzameld heb, omdat het voor beide vormen bestaat.

bl. 18. *aanw.* 3. (Zie ook bl. LVII.)

Een leugen om best wil is geene zonde (of: *schaadt niet*).

Eene leugen om best wil is geene zonde. Zoo bij v. d. Hulst bl. 6 en v. d. Willigen 8. Ook Roodhuijzen bl. 9 heeft: *een leugentje om bestwil is geen zonde.* In *B. Studeerk.* II. bl. 330 vindt men het spreekwoord mede in gelijken vorm, maar vragenderwijze.

In *Magazijn* I. bl. 3 wordt voor eene *leugen om best wil* eene *noodleugen* in de plaats gebracht: *Een noodleugen is geen zonde.*

Raven XXXI spreekt mede van *nood*, en heeft

daarenboven de *zonde* tot hare werking, dat is: tot *zondigen*, overgebracht: *Eene leugen uit nood zondigt niet.*

Eene leugen om best wil schaadt niet. Zoo bij v. Hall bl. 298, met den dialectischen vorm *logen* voor *leugen.*

Everts bl. 230 geeft het spreekwoord in onbepaalden zin op: *een leugen om best wil verzinnen.*

V. Alkemade bl. 55 doet het spreekwoord zoo groote besnoeying ondergaan, dat de zaak slechts ten halve genoemd is, zonder meer; — waardoor het spreekwoord zelfs onkenbaar wordt, en evengoed op andere zaken als de bedoelde kan worden toegepast. Hij zegt alleen: *Om best wil.*

bl. 18. *aanw.* 13.

Hij is van de eerste leugen niet gebarsten. Zoo bij Tuinman I. bl. 194, met den dialectischen vorm *geborsten* voor *gebarsten.* Ook in 't *Mergh* bl. 24 vindt men het spreekwoord op gelijke wijze, daarenboven met *logen* voor *leugen.* Bij Bogaert bl. 45 staat mede: *Gy zyt van de eerste leugen niet geborsten.*

Sancho-Pança bl. 49 geeft het spreekwoord onbepaald aldus op: *Van d' eerste leugen niet gebarsten zyn.*

Op *Campen* bl. 83 wordt *sterven* voor *barsten* in de plaats gebracht; en daar de redeneering voorwaardelijk is, blijft de *dood* niet achter. Zoo staat er: *Hadde hy sullen, an der eerste loegen steruen, hy weere langhe doot gheweest.* De constructie *hadde hij zullen sterven* is verouderd, waarvoor wij thans zouden zeggen: *hadde hij moeten sterven.*

bl. 18. *aanw.* 22.

Eenen leugenaar gelooft men niet, al spreekt hij de waarheid.

Met het bijwoord *waar* voor het zelfstandig naamwoord *waarheid* in de plaats gebracht, leest men bij Tuinman II. bl. 219: *Een leugenaar gelooft men niet, al spreekt hy waar.*

De Brune bl. 438 heeft het spreekwoord aldus:

Het is een straf der leughenaer,
Niet zijn ghelooft, al spreect hy waer,

en in *Vrijmoedige* bl. 86 vindt men het in deze woorden:

Een eens betrapte leugenaar
wordt nooit geloofd, al spreekt hij waar.

Het eenvoudig en gemoedelijk *waarheid spreken,* wordt door het doen van *eeden* in hoogste ressort vervangen. Zoo zegt De Brune bl. 188:

Een leughenaer wert niet ghelooft,
Al sweert hy, by zijn ziel, of hooft.

Ook Willems III. 126 geeft het spreekwoord zoo op; maar in nog sterker bewoordingen, door alles opeen te hoopen, daar het *zweeren* niet slechts bij *ziel* of *hoofd*, maar bij *ziel* en *hoofd* geschiedt.

Witsen 297 stelt de herhaalde werkzaamheid voor haar gewrocht in plaats, dat is: hij spreekt van *dikwijls liegen*, maar noemt den *leugenaar* niet. Zoo zegt hij: *Die dikwijls liegt, gelooft men zelden.*

In *Sel. Prov.* bl. 235 worden *liegen* en *leugenaar* zoozeer aaneenverbonden, dat het eerste slechts *eens* behoeft te geschieden, om den laatste voor *altijd* te doen bestaan. Zoo staat er: *Die eens lieght is altyt eenen leugenaer.*

bl. 20. *aanw.* 13.

Wat heeft geleerd de jonge man, Dat hangt hem al zijn leven an. Zoo in *Verz.* 50 en bij Modderman bl. 132. Ook Cats bl. 409 en Richardson bl. 23 zeggen:

Wat heeft geleert de jonger man
Dat hanght hem al sijn leven an,

waarin *jonger* de vroeger zeer gewone uitdrukking is van ons tegenwoordig *jong.*

In *Sel. Prov.* bl. 64 wordt de *tegenwoordige tijd* voor den *volmaakt verleden tijd* in de plaats gebracht:

Al wat nu leert den ionger man
Dat hangt hem al zyn leven an.

Sartorius *sec.* IV. 94 heeft het laatste gedeelte van het spreekwoord op eene andere wijze voorgesteld; ofschoon zijne redeneering op hetzelfde denkbeeld uitloopt. Zoo zegt hij:

Dat heeft geleert die jonger man,
Hanght oock geern den ouden an.

bl. 21. *aanw.* 7.

Zie wel toe: lever is geen vleesch. Zoo bij Gruterus III. bl. 175 en Meijer bl. 108 in deze woorden: *Ziet wel toe: levere en is geen vleesch;* waarin *levere* alleen eene verzachte uitspraak van *lever* is, en alzoo met het werkwoord *leveren* niets te maken heeft. In *Sel. Prov.* bl. 188 komt het spreekwoord volgenderwijze voor: *Siet wel toe, lever en is gheen vleesch.*

Met weglating van het eerste gedeelte van het spreekwoord, worden de beide zaken van het tweede gedeelte bij Gheurtz bl. 2 slechts aaneenverbonden, zonder meer; ofschoon er twee andere dingen op dezelfde wijze worden bijgebracht. Zoo staat er: *Als mosselen visch als lever vleysch.*

bl. 23. *aanw.* 11.

Arme lieden bedrijven arme zaken.

In *Prov. seriosa* bl. 5 leest men: *arme luyden driuen arme wijse*, en Hoffmann 72 heeft: *Arme lude driven arme wise.* Door het woord *wijze* gaf men vroeger, en nog heden, te kennen: de *manier van doen* of *handelen;* zoodat het van *zaken* alleen verschilt, dat het die zelve niet zoozeer aanduidt, als wel de manier harer behandeling. Bij *driven* =

drijven is alleen het voorvoegsel *be* weggelaten, gelijk men vroeger meermaals deed, om ons tegenwoordig *bedrijven* te verkrijgen. Eene *wijze drijven* wil alzoo eenvoudig zeggen: *te werk gaan.*

Op *Delf* bl. 5 staat: *arme lieden driuen arme voere*, en Gruterus III. bl. 126 zegt: *Arme luy bedryven arme voeren. Voeren* (enk. *voere*) had vroeger de beteekenis van *zaken* of *handelingen*. De *voeren drijven* is dus hetzelfde als eene *wijze drijven*, en was vroeger de echte uitdrukking, die mede in de beteekenis van den *meester spelen* gebezigd werd.

Meijer bl. 104 handelt hier weder, gelijk hij zoo menigmaal doet, zonder er zijne motieven voor op te geven, dat is: hij laat twee spreekwoorden toteenvloeyen. Zijn spreekwoord luidt: *Arme lieden bedryuen arme voeren; coecken dunnen bry.* Gruterus althans geeft mede afzonderlijk op: *Arme luy koken dunnen bry* (*coecken* = *koken*); en zóó zal het dus waarschijnlijk ook bij Goedthals voorkomen, de bron, waaruit Meijer put.

bl. 23. *aanw.* 22.

De bezette lieden zijn, om de onbezette te regt te helpen.

Cats bl. 510 zegt: *De besette lieden zijn om de wan-raeckte te recht te helpen.* Door *bezette* lieden verstond men voormaals *bedaarde*, of, gelijk wij nu zeggen, *bezadigde*, dat is hier: *wijze* mannen, en met *wanraakte* menschen meende men de *domme*, de *niet ingewijde* schaar, de *misdeelde* menigte. De *bezette*, dat is: *die* (de kennis) *hebben* of *bezitten*, en de *wanraakte*, dat is: de *ongeraakte*, *die niet* (door de kennis) *zijn aangeraakt. Wanraakte* lieden zijn alzoo de *onstandvastige*, de *wispelturige*, de *ongestadige*, of de *onbezette* mannen, dat is: *die niet* (kennis) *bezitten*, *die niet* (kennis) *hebben.*

bl. 24. *aanw.* 10.

Gedreigde lieden leven het langst. Zoo bij Gales bl. 14. Ook Tuinman I. bl. 279 en Bogaert bl. 79 hebben: *Gedreigde lieden leven langst.*

Gruterus III. bl. 146 laat alle vergelijking weg, als hij zegt: *Gedreigde liens leven lange.*

De Brune bl. 319 zegt hetzelfde, met eene tegenstelling daarenboven:

Ghedreyghde lieden leven langh,
Al maectm' het hun wat zomtijds bangh.

V. d. Venne bl. 132 drukt de zaak wat plomper uit, als hij *vleesch* voor *lieden* in de plaats brengt: *Gedreyght Vleys leeft lange.*

bl. 24. *aanw.* 16.

Haastige lieden zijn geene verraders. Zoo bij Tuinman I. bl. 275, II. bl. 183 en Mulder bl. 421. Ook in *'t Mergh* bl. 22 leest men: *Haastige luy zijn geen verraders;* terwijl bij v. d. Venne bl. 249 staat: *Men seydt: Haestighe Luyden zijn geen Verraers.*

Gruterus III. bl. 149 spreekt van *man: Haastig man en was noyt verrader.* Zoo vindt men mede in *'t Mergh* bl. 15: *Een haastigh man is geen verrader.*

In *Prov. seriosa* bl. 23 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *haestelic man en was nye verrader*, en bij Hoffmann 385 vindt men mede: *Haestelic man en was nie verrader;* terwijl op *Delf* bl. 23 weder gelezen wordt: *haestick man en was nie verrader.*

bl. 24. *aanw.* 22.

Het is kwaad voor de lieden, pijn te lijden.

Gruterus III. bl. 155 geeft het spreekwoord aldus op: *'t Is quaad voer lieden lyden pyn.* Deze constructie laat verschillende opvattingen toe, naarmate men het scheidingsteeken achter *quaad* of *lieden* plaatst, gelijk mede door *voerlieden* als één woord aan te nemen of de *e* van *voer* als verlengletter te gebruiken, en *voor lieden* gescheiden te lezen. De gestelde opgave is wellicht de eenige ware opvatting.

bl. 24. *aanw.* 24.

Het is verloren, malle lieden te slaan.

(Sartorius *tert.* VI. 7) zegt: *This verloren met malle lie op te slaen.* Men zou hier kunnen lezen: *Het is verloren, met malle lieden slag te leveren* of *Het is verloren, mallen lieden slag te leveren.* Het laatste komt vrij wel met de opgave overeen. Het zou evenwel ook kunnen zijn, dat *met malle lieden op te slaan* eenvoudig beteekende: (zich) *druk met malle lieden af te geven.* De latere drukken geven op: *Malle luy hebben malle grillen.*

bl. 24. *aanw.* 28.

Het zijn geene lieden, daar men naar wacht.

Gruterus III. bl. 150 en Meijer bl. 84 geven het spreekwoord volgenderwijze op: *Het en zyn geen lieden men beydter nae.* Met de woorden *men beydter nae* = *men beidt er naar* wil men zeggen: *naar welke men wacht.*

bl. 25. *aanw.* 6.

Jonge lui, domme lui, — oude lui, koude lui: 't is goed met hem te lijden.

Volledig geeft geen der verzamelaars het spreekwoord op. Sartorius *sec.* VIII. 49 laat het eerste gedeelte van het spreekwoord weg. Zoo zegt hij: *Oude luy, koude luy, 't is goet met hem te lijden.*

Hoeufft XXVII geeft het laatste gedeelte van het spreekwoord niet op. Hij heeft: *Jonge lui, domme lui; oude lui, koude lui.* Wassenbergh bl. 89 doet dat mede, maar in deze woorden: *Jonge menschen domme menschen: Oude menschen koude menschen.*

Vervolgens wordt het middelste gedeelte van het

spreekwoord mede weggelaten. Zoo op *Campen* bl. 3 en bij Gheurtz bl. 44: *Jonghe luyden domme luyden*, bij Zegerus bl. 37: *Jonghe lien domme lien*, en op 20 *Febr.* en 20 *Febr.* 53: *Jonghe luy, domme luy.*

Zoo wordt het mede door Gruterus I. bl. 111 opgegeven; maar hij laat er een ander spreekwoord mede zamenvloeien. Men leest bij hem: *Kalf vleis, half vleis. jonge luy, domme luy.*

Sartorius *sec.* IX. 44 eindelijk geeft slechts het middelste gedeelte des spreekwoords op: *Oude luy, koude luy.*

bl. 25. *aanw.* 22.

Oude lieden moeten het met de tanden houden (of: *moeten zich met de tanden weren*).

Oude lieden moeten het met de tanden houden. Zoo bij Tuinman I. bl. 72. Ook leest men bij Gruterus I. bl. 97:

De ouven,
moetent met de tanden houwen,

bij De Brune bl. 457:

De oude mans, en oude vrouwen,
Die moeten 't met de tanden houwen,

bij Sartorius *sec.* VI. 90:

Die ouden,
moeten 't met de tanden houden,

en bij Witsen 486:

De ouden
moeten het met de tanden houden.

Verder spreekt men alleen van den *man*, en geeft alzoo de voorstelling in het enkelvoud. Zoo zegt Gheurtz bl. 16: *Een oud man muetet mette tanden houwen*, en heeft Zegerus bl. 23: *Een out man moetet metten tanden houden.*

Oude lieden moeten zich met de tanden weren. Zoo bij Servilius bl. 175* in deze woorden: *De oude luden moeten haer metten tanden weeren*, bij Zegerus bl. 48 aldus: *Oude lieden moeten haer metten tanden weeren*, en bij Gruterus II. bl. 160 en in 't *Mergh* bl 36 volgenderwijze: *Ouwe luy moetent haar mette tanden weyren*, waarin *weyren* eene andere schrijfwijze is van *weren.*

De Brune bl. 8 spreekt van geen *weren*, maar van *sterkte halen:*

De oude moeten, sonder faelen,
Haer sterckte met de tanden haelen,

gelijk mede:

De oude moeten stercte haelen,
Alleen van dat de tanden malen.

In *Adag. quædam* bl. 52 wordt mede van geen *weren* gewaagd, maar *werken* er voor in de plaats gezet: *Oude lieden moeten met hun tanden wercken.*

Op 27 *Sept.* vindt men van *tranen*, niet van *tanden* gewag gemaakt, dat wel eene andere, maar toch eene goede beteekenis aan het spreekwoord geeft. Zoo staat er:

De ouwen
moetent met de tranen houwen.

bl. 26. *aanw.* 17.

Als aan den wil is voldaan, Is de liefde vergaan.

Gruterus III. bl. 175 geeft het spreekwoord volgenderwijze op:

Zo zaan de wille is gedaan,
is de liefde vergaan.

Voor het verouderde *zaan* zeggen wij thans *spoedig. Doen* heeft hier de beteekenis van *volbrengen;* zoodat *zijn wil is gedaan* zooveelals *zijn wil is volbracht* wil zeggen.

bl. 27. *aanw.* 1.

Daar ware liefde plagt te zijn, Daar blijft altoos een vonkelkijn. Zoo bij Tuinman II. bl. 60 op deze wijze:

Daar waare liefde plagt te zyn,
blyft altoos een vonkelkyn.

In *Sel. Prov.* bl. 18 heeft men het *vonkje*, dat natuurlijk op de *liefde* terugslaat, op de liefde*pijn* overgebracht, dat dus metterdaad hetzelfde uitdrukt. Zoo staat er:

Daer goede min plaghte zyn
Daer blyft wel een vonckskenpyn.

bl. 27. *aanw.* 9.

De liefde is blind: zij gaat, daar men haar niet zendt. Zoo bij Gruterus II. bl. 131 en in 't *Mergh* bl. 8 in deze woorden:

De minne is blend,
zy gaat daar menze niet send,

en bij Gruterus III. bl. 162 en Meijer bl. 84 volgenderwijze:

Minne is blent,
zy gaat daarmense niet send.

Blend of *blent* voor *blind* te schrijven, is eene niet ongewone klankwisseling, gelijk staande met het vroeger gevondene *vrent* voor *vrind.*

In *Sel. Prov.* bl. 16 wordt van *vinden* in plaats van *zenden* gesproken:

De minne is blindt,
sy gaet daer mense niet en vindt.

Het *niet gezonden worden*, eerst tot een *niet gevonden worden* overgebracht, komt eindelijk alle moeilijkheid te boven, als het tot een *overwonnen worden* stijgt. Zoo in *Adag. Thesaurus* bl. 43:

Liefde is blint,
veel overwint.

Verder vindt men het laatste gedeelte van het spreekwoord weggelaten, en zeggen Tuinman I. bl. 83, Modderman bl. 76 en Bogaert bl. 16 slechts: *de liefde is blind.* Zoo ook op 21 *Junij* 53.

Richardson bl. 32 geeft daarenboven in andere

bewoordingen hetzelfde denkbeeld nog eens herhaald: *Liefde is blindt, ende en kan niet sien.*

Door v. Waesberge *Vrijen* bl. 59 wordt het eigen *zijn* overgebracht tot de macht, om anderen zoo te *maken*: *de liefde maakt u blind.*

bl. 27. *aanw.* 10.

De liefde is uit, om trouw te halen.

Zoo vindt men het spreekwoord wel in 't *Mergh* bl. 9, maar met eene toepassing, die het eene uitgebreidheid geeft, als men naauwelijks in een spreekwoord kan toelaten. Zoo staat er:

De Liefd is uyt om Trouw te halen,
ick ducht sy sullen bey verdwalen:
en hierdoor ist volk so verwoet op malkander,
dat d'een op't hoogste haet de welvaert van den ander,
en datmen niet en lijdt dat zijn gebuurman hier
sijn Schepper eeren mach, als juyst op sijn manier.

bl. 27. *aanw.* 14.

Die vergaderen zonder liefde, scheiden zonder weten. Zoo bij Gruterus III. bl. 139 op deze wijze: *Die vergaren zonder liefde, scheyden zonder wete. Wete* of *weet* beteekende vroeger eene *afkondiging* of *bekendmaking;* wij spreken nog van *iemand de weet doen*, en zeggen mede: *ergens weinig* of *veel weet van te hebben.* In dezen laatsten zin, dien van *leedgevoel*, komt het woord wellicht in het spreekwoord voor; gelijk men dan ook van iemand, die een verlies geleden heeft, zegt: hij *weet* er veel van, dat is: hij *gevoelt* er veel *smart* over.

Meijer bl. 83 heeft *were* en niet *wete.* Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Die vergheeren sonder liefde, scheyden sonder were;* terwijl hij *were* door *tegenweer*, *tegenzin* verklaart. Dit *were* echter kan wel eene fout van Meijer zijn.

bl. 27. *aanw.* 16.

Gedwongen liefde en waterverw gaan spoedig uit. Zoo bij Tuinman II. bl. 65 in deze woorden: *Gedwongen liefde en waterverwe gaan ras af.*

Verder wordt de *waterverf* als eene *gemaakte verf*, dat is: eene *verf*, *die men zelve* gemakkelijk *maken kan*, dus eene *nagemaakte*, tegenover de *echte*, de *olieverf*, staande, voorgesteld, eene benaming voorts, vroeger aan *waterverf* gegeven. Zoo leest men bij Hoffmann 113: *Bedwonghen liefte ende ghemaecte verwe gaen al af.*

Op *Delf* bl. 7 komt geen *ras* of *al* voor, maar *zaan* = *spoedig*: *Bedwonghen liefde ende gemaecte verwe gaen zaen of.* Ook Gruterus III. bl. 126 en Meijer bl. 93 hebben: *Bedwonge liefde, en gemaacte verwe, gaat zaan af.*

Voor *gemaakte verf* vindt men in *Prov. seriosa* bl. 7 *gemaakte voorwaarden* in de plaats gebracht, dat mede een goeden zin aan het spreekwoord geeft: *bedwonghen lieft en gemaecte voorwarde gaen al af.*

Vervolgens maakt de *liefde* alleen het onderwerp der behandeling uit. Zoo zeggen Zegerus bl. 28, Gruterus II. bl. 144 en De Brune bl. 471: *Ghedwonghen liefde vergaet haest.* Ook in 't *Mergh* bl. 19 wordt het spreekwoord op gelijke wijze opgegeven.

bl. 28. *aanw.* 1.

In liefde en hoogen staat Wil niemand medemaat. Zoo bij Cats bl. 419 in deze woorden:

De liefd' en hoogen staet,
En wil geen medemaet,

en bij De Brune bl. 346 volgenderwijze:

De liefd' en oock een hooghe staet,
En lijdt niet wel een mede-maet.

In omgekeerde volgorde, terwijl de *metgezel* voor den *medemaat* optreedt, en de *macht* voor den *staat* in de plaats gebracht wordt, geeft Cats bl. 510 het spreekwoord aldus op:

Hooge maght en minnespel,
Dat en wil geen metgesel.

Macht of *staat* worden verder tot een *koninkrijk* opgevoerd door De Brune bl. 421, als hij zegt:

Het Koninckrijck, en echte staet,
En lijden bey gheen mede-maet.

Verder wordt de *liefde* of *min* gelijk mede het *echtelijke leven* buiten spel gehouden. Zoo bij v. d. Venne bl. 251: *Hooge Macht lijd geenen Met-gesel.*

bl. 28. *aanw.* 19.

Wie zijn het, die de schoonste oogen hebben: zijn het niet, die de liefde bezegeld heeft!

In *Sel. Prov.* bl. 19 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Wy synt die de schoonste ooghen hebben & en sien niet niet een steks? synt niet die de liefde besegelt heeft!* In de vroegere schrijfwijze kwam *wij* voor *wie* wel eens voor. Verder wordt in dit spreekwoord van den „*Amor malvs* (*Quaede Liefde*)" van *niet een steks* gesproken, om er eene kleinigheid mede aan te duiden: een *stek* is een *takje*, als *aflegger* eener plant. Zoo zonden daarmede de vele uitdrukkingen van dien aard uit het „Rijk der Planten," bl. 86-117, in Dr. De Jager's *Latere Verscheidenheden uit het gebied der Nederl. Taalkunde* voorkomende, te verrijken zijn. Maar met *steks* kan ook *steek* gemeend zijn; terwijl eindelijk de mogelijkheid overblijft, dat men er het Hoogduitsche *stikk*, dat is: *stip* of *punt* door te verstaan hebbe.

bl. 29. *aanw.* 26.

Men vindt al veel meer lijders Dan hooge paardenrijders. Zoo op *Campen* bl. 29 in deze woorden:

Men vindt al veele meer lijders,
dan hooghe Peerde rijders.

Ook Meijer bl. 14 heeft het spreekwoord op gelijke wijze, behalve dat hij *lyders* voor *lijders* schrijft, eene wijze van handelen, die hij menigmaal ten uitvoer brengt, zonder dat er de reden voor blijkt. Meijer's aanteekening op dit spreekwoord luidt: „*Lyders* is eene woordspeling met *lijden*, en *leiden*." Zou dit wel zoo zeker zijn? Ik althans vind dat woordspel niet. Het spreekwoord wil eenvoudig zeggen: het getal *lijdenden* (leed-gevoelenden of verdrukten) is grooter dan de *hooge rijders* (de voorspoedigen of zich verheffenden). Zoo verkrijgt men althans eene zeer natuurlijke verklaring.

bl. 30. *aanw.* 16.

Hij doet zijn lijf wat te goed.

Servilius bl. 176* geeft de spreekwijze aldus op: *Den lijf wz goets doen.* Daar *wz* eene oude wijze van schrijven voor *was* is, geeft de spreekwijze te kennen, dat *het lijf* en *goeds doen* vereenzelvigd worden, met andere woorden, dat al *het goeddoen* op *het lijf* overgaat. Zoo is de spreekwijze de voorstelling eener zaak, waarvan de opgave slechts een flaauwe afdruk is. Daar echter *wz* ook als verkorting voor *wat* niet zeldzaam is, verkrijgt men zoodoende eene uitdrukking, die met de opgave alleen daarin verschilt, dat ze onbepaald wordt opgegeven.

bl. 31. *aanw.* 4.

Hij schiet hem den pijl tot de veren in het lijf. Zoo bij v. Eijk II. *nal.* bl. 51.

De Jager *Bijdr.* bl. 115 geeft het spreekwoord onbepaald aldus op: *iemand de pijl tot de veren in 't lijf schieten.*

In *Sel. Prov.* bl. 67 wordt het spreekwoord eene beteekenis ten kwade gegeven, door de handelwijze op den *laster* toe te passen; terwijl er eene wederzijdsche werking plaats heeft. Zoo staat er: *Berispinghen der quaden zyn pylen diese malkanderen tot de veeren toe in 't lyf schieten.*

Op *Veer* bl. 270 wordt de *borst* voor het *lijf* in de plaats gebracht, en het spreekwoord eene beteekenis ten goede gegeven, door de werking aanprijzenderwijze voor te stellen, en op de *liefde* toe te passen. Men leest er: *Zoo schiet in Venus naem de pijlen tot de veeren In menschelijke borst.*

Verder vindt men de *pijlen* wel niet opgenomen, maar dit alleen, omdat ze als bekend verondersteld worden; terwijl de werking over en weder plaats heeft. Zoo zegt Sartorius *pr.* VIII. 41: *Sy schooten malkander tot de veeren toe in 't lijf*, gelijk mede *tert.* VI. 84: *Wy schieten malkander tot de veeren toe in 't lijf.*

In onbepaalde uitdrukking leest men nog bij Sartorius *tert.* II. 77: *Malkanderen tot de veeren toe in 't lijf schieten.*

bl. 32. *aanw.* 2.

Zalig is het lijf, dat voor de ziel arbeidt (of: *lijdt*).

Zalig is het lijf, dat voor de ziel arbeidt. Zoo in *Motz* bl. 16 met deze woorden: *Salich is dlijf dat voor de ziel arbeydt.*

Zalig is het lijf, dat voor de ziel lijdt.

Met het *lichaam* voor het *lijf* in de plaats, welke verandering zoo bijzonder groot niet is, heeft men daarenboven in *Motz* bl. 22 een ander spreekwoord met dit doen zamenvloeien: *Heden in figure, morghen int graf oft sepulture Salich is dlichaem dat voor de ziele lijdt. Sépulture* is het Fransche woord voor ons *begrafenis* of *graf*; wellicht om het rijm hier bijgebracht.

bl. 34. *aanw.* 5.

Vrouwen hebben te veel stonden, dat haar tot menige list brengt.

Gruterus III. bl. 172 geeft het spreekwoord volgenderwijze op:

Vrouwen hebben te veel stonden,
menigen nauwe list vonden.

De constructie is niet zeer duidelijk. Het spreekwoord zal zooveel willen zeggen als: *de vrouwen, omdat zij te veel stonden hebben, zijn tot alle list in staat.* Door *stonden* zal men wellicht de *maandstonden* te verstaan hebben, en dan zegt het spreekwoord: de vrouwen worden alle maanden van hare listen gezuiverd, en kunnen alzoo telkens op nieuw aanvangen, dat is: nieuwe listen bedenken. *Te veel stonden* zou evenwel ook *op menigen stond* kunnen beteekenen, en alzoo blootweg *dikwerf* willen zeggen, en *nauwe list* = *fijne list* zijn. Dan is het spreekwoord aldus te verstaan: *De vrouwen hebben dikwerf menige fijne list uitgevonden.*

bl. 34. *aanw.* 16.

Eigen lof stinkt, Eigen roem hinkt.

Zoo vereenigd komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor; allen spreken òf van den *lof* òf van den *roem* afzonderlijk, hoewel van den laatsten slechts één, en dan nog met *stinken*, niet met *hinken*. Lassenius IV zegt: *Eigen roem stinkt.*

Op *Campen* bl. 20 staat: *Eygen lof stinckt.* Zoo mede op 24 *Oct.*, bij Gruterus I. bl. 104, in 't *Mergh* bl. 18, bij Witsen 222, v. Alkemade bl. 123, Tuinman I. bl. 7, in *Wijsheid* bl. 138, *Winterv.* bl. 45, bij v. Zutphen I. 7, in *Verz.* 13, bij Hornstra 13, in *N. Blijg.* 11, bij Bogaert bl. 8 en op 10 *April* 53. Ook de Brune bl. 257 zegt:

Van eyghen lof,
Men stijncter of.

Op *Gent* bl. 127 vindt men eene tegenstelling mede opgenomen. Zoo staat er:

Eigen lof stinkt
hoewel het blinkt.

Nog vindt men, in plaats van het *stinken*, den *eigen lof* nader omschreven. Zoo door De Brune bl. 257 en Willems VIII. 64:

Eyghen lof,
Ydel stof.

Gruterus II. bl. 143 maakt eene woordspeling, die voorzeker recht naïef mag heeten. Bij zijn *Eyken loof stinct* hebbe men zich een dweper met eigen talenten voor den geest te brengen, die zich lichtvaardig gaat optooien, door de teekenen van roem en eer zich om de slapen te hechten.

bl. 36. *aanw.* 6.

Daar schuilt eene slang onder het loof. Zoo bij Tuinman I. bl. 1, v. Eijk II. bl. 81, v. Duyse bl. 197 en v. Sandwijk 5. Ook bij Bogaert bl. 102 staat: *Er schuilt dikwyls eene slang onder 't loof.*

De Brune bl. 490 heeft *loof* met *kruid* verwisseld: *Daer schuylt een slanghe in het kruyd.*

Tuinman I. bl. 115 neemt het *gras* als *schuil*plaats op: *daar schuilt een slang onder 't gras.*

Eindelijk nog spreekt v. Waesberge *Vrijen* bl. 55 van *loof*, noch *kruid*, noch *gras*, maar heeft er de *rozen* voor in de plaats gebracht. Hij geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *dan schuilt er een slang onder de roozen.*

bl. 36. *aanw.* 12.

De vijzel riekt altijd naar het look.

De Brune bl. 254 geeft het spreekwoord eene omschrijving, waardoor hetzelfde denkbeeld nog eens met andere woorden wordt uitgedrukt. Zoo luidt zijne opgave:

De vijzel rijckt altijds naer loock,
En laet zeer spae dien reuck of roock.

Rijken is slechts eene andere spelling van *rieken*.

In *Motz* bl. 78 wordt de *mortier* opgenomen, eene benaming, die in de apotheek mede voor den *vijzel* geldt: *Altijt rieckt de mortier na dloock.*

bl. 36. *aanw.* 14.

Look en rook, uijen en bruijen, waken en braken
Zijn zes zaken, die kwade oogen maken.

Gruterus II. bl. 155 doet zijne opgave in deze woorden:

Looc en rooc, vuyen en bruyen, waken en braken,
zyn ses zaken, die quade oogen maken.

Het eenige verschil met de opgave bestaat daarin, dat *vuien* voor *uien* wordt opgegeven; terwijl het schijnt, dat hier, in overeenstemming met *bruien*, een werkwoord bedoeld wordt, gelijk *waken* met *braken* zamenhangt, evenals de zelfstandige naamwoorden *look* en *rook* in verbinding gebracht zijn. Dit zou het werkwoord *vuën* kunnen zijn, dat in het Göttingsch dialect beteekent: elkander, op Vastenavond, met een struik of tak van een pijn- of jeneverboom, *vuebosch* geheeten, al plagende slaan. Dit komt althans met *bruien* overeen. Is het dat niet, dan is het eenigste, dat ik er op weet, als *vuien* geen drukfout is, dat *uien* met eene dubbele *u* gespeld zal zijn, dat zeer wel zou kunnen plaats hebben, ook in 't geval der *v*, daar deze meermalen als *u* geschreven werd, welke verwisseling over en weder veelszins placht te geschieden.

bl. 37. *aanw.* 22.

Het lot spaart niemand.

Gruterus III. bl. 156 geeft het spreekwoord aldus op: *Kavel en spaart niemand.* Ook Meijer bl. 82 heeft het spreekwoord zoo, maar met eene andere spelling. Door den *kavel* verstaat men het *lot*, dat bij de verdeeling van de erfenis geworpen wordt, en alzoo beslist, waar de erfgenamen verdeeld zijn.

bl. 39. *aanw.* 3.

Het kan wel varkens regenen: de lucht ziet zoo zwijnachtig.

Op *Campen* bl. 63 en bij Meijer bl. 30 leest men: *Het mochte wel Verckens reghenen, die lucht siet soe swijnachtich.*

V. Eijk II. bl. 87 heeft *zwart* voor *zwijnachtig* in de plaats gebracht, waardoor de woordspeling vervalt. Met eene *zwijnachtige lucht* heeft men misschien eene tegenstelling willen aanduiden van de *schaapjes* (de vlokachtige wolkjes). *Zwijnachtig* kan ook genomen zijn van het werkwoord *swijnen*, dat is: *zwinden*, *draaien*, *los zijn*. Dit klinkt als *zwijn*, dat is: *varken*. Het werkwoord *swijnen* komt bij Kiliaan nog voor. Maar v. Eijk „verstond het spreekwoord niet." Zijne opgave luidt: *Het mogt wel varkens regenen, de lucht ziet zoo zwart.* Zóó is 't dan ook minder te verstaan.

bl. 40. *aanw.* 7.

Beter eene luis (muis, of: musch) in den pot dan gansch geen vleesch.

Niet van de *muis* of *musch*, maar alleen van de *luis* is er sprake. Tuinman I. bl. 373 zegt: *Beter een luis in de pot, dan geheel geen vleesch*, en II. bl. 230: *Beter een luis in den pot, dan gantsch geen vleesch.*

Bogaert bl. 97 heeft het *vleesch* met *vet* verwisseld: *Beter een luis in den pot dan geen vet.*

bl. 40. *aanw.* 14.

Hij heeft eene luis (of: vloo) in het oor.

Hij heeft eene luis in het oor. Zoo bij Tuinman I. bl. 188, II. bl. 229 aldus: *Ik heb een luis in 't oor.*

Op *Campen* bl. 122 wordt er het *zitten* bijgebracht, om daardoor meer kracht aan de uitdrukking te geven. Zoo vindt men het spreekwoord

opgegeven: *Hy sitt of hy een Luys int oore heft.* *Heft* voor *heeft* is slechts verschil van uitspraak. Ook v. Eijk II. bl. 59 heeft: *Hij zit of hij een luis in zijn oor had.*

In onbepaalde uitdrukking zeggen Gheurtz bl. 19 en Sartorius *pr.* VI. 25: *Een luys int oor hebben*, en Idinau bl. 280: *De luys in d'oore hebben.*

Hij heeft eene vloo in het oor.

Met *zetten* voor *hebben* in de plaats, leest men in *Motz* bl. 31: *Hy heeft my de vloo in de oore gheset.*

bl. 41. *aanw.* 8.

Men behoeft geene luizen in den pels te zetten (of: *De luizen komen wel in den pels, al zaait men ze niet*).

Men behoeft geene luizen in den pels te zetten. Zoo bij Tuinman I. bl. 91 en v. Eijk II. bl. 60. Ook Cats bl. 450 zegt: *men hoeft noyt luysen in pelsen te setten*, en Sartorius *tert.* III. 75 en v. Alkemade bl. 154 hebben: *Men hoeft geen luys in de pels te setten.*

Servilius bl. 181* verwisselt *behoeven* met *zullen: Men en sal gheen luysen inden pels setten.* Ook Zegerus bl. 40 geeft op: *Men sal gheen luysen inden pels setten.*

Verder wordt *durven*, in de beteekenis van *mogen*, voor *behoeven* in de plaats gebracht. Zoo leest men op 11 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 113: *Men derf geen luys in de pels setten*, en bij De Brune bl. 477: *Men derf gheen luys in pelssen zetten.*

Op *Campen* bl. 87 vindt men een redegevend toevoegsel: *Men darf den Luys inden pels niet setten: hy compter van sich selfs doch wel in. Darf* is eene andere uitspraak van *derf*, de tegenwoordige tijd van *durven;* waarvoor wij thans *durft* zeggen.

Ook Gheurtz bl. 48 heeft het spreekwoord zoo; ofschoon hij het slot eenigszins heeft willen nuanceeren: *Men darf gheen luysen in die pels setten sy wassender selfs wel in.*

Nog vindt men het spreekwoord bij Gruterus II. bl. 168 en in *'t Mergh* bl. 44 evenzoo, met dit onderscheid, dat het als eene raadgeving voorkomt: *Zet geen luys inde pels, zy comter tyts genoech van selfs in.*

De luizen komen wel in den pels, al zaait men ze niet. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

bl. 42. *aanw.* 1.

Lukas schrijft daar niet van. Zoo bij Tuinman II. bl. 19. Ook in *'t Mergh* bl. 6 staat: *Daer en schrijft Lucas niet van.*

V. Duyse bl. 197 laat eene gelijkbeteekenende spreekwijze met het spreekwoord zamenvloeien: *Lucas schrijft daer niet van*, of: *'t Is juist geen Evangelie.*

Op *Campen* bl. 56 is een ophelderend slot aan het spreekwoord verbonden: *Lucas schrift niet also. Het wert sich anders vijnden. Schrift* voor *schrijft* is oud, evenals *vijnden* voor *vinden; werden* voor *zullen* is Hoogduitsch. *Wert sich vijnden* beteekent dus: *zal bevonden worden.*

bl. 42. *aanw.* 13.

Het verbod doet den lust ontstaan.

De Brune bl. 182 spreekt van geen *lust ontstaan*, maar van *weêr aangaan*, en wel in deze woorden:

Verbod ghedaen,
Elck gaet weer aen.

Nog spreekt hij ter zelfde plaatse van het *hart hitsen*, dat is: *aanhitsen*, en wel op deze wijze:

Wanneer ons yet verboden wert
't Verbod dat hitst veel meer ons hert.

Verder wordt het *verbod* weggelaten, en daarvoor het werkwoord *verbieden* in de plaats gebracht. Zoo leest men in *Motz* bl. 11: *Datmen verbiedt daer heeftmen meest lust toe.*

Ook de *lust* blijft weg, en wordt door *begeeren* vervangen. Dit mede in *Motz* bl. 11: *Een dinck dat verboden is, wordt meest begheert.*

Vervolgens spreekt De Brune bl. 339 van het *hart verwekken* en *trekken.* Zoo zegt hij:

Het gheen ons meest verboden wert,
Verweckt, en treckt veel meer ons hert.

Eindelijk drukt De Brune bl. 348 nog eens hetzelfde denkbeeld uit; maar met het *geoorloofde*, dat *mishaagt*, voorop, — alzoo met het tegenovergestelde, dat echter gelijke uitwerking heeft. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Wat God de mensche oyt toe-liet,
Dat is, daer hy wel meest van vliet:
En dat de mensch verboden wert,
Daer jaeght hy naer, met al zijn hert,

gelijk mede in deze woorden:

Al dat gheoorlooft is, mishaeght,
En dat verboden wuert, behaeght.

bl. 42. *aanw.* 18.

Te veel kussen verdrijft den lust.

Bij Gruterus II. bl. 132 en in *'t Mergh* bl. 9 vindt men deze opgave:

Den grooten kust
dick verdryft den lust.

Het spreekwoord is, volgens deze constructie, niet uitsluitend op *te veel kussen* van toepassing, maar kan evenzoo op elke andere *verkiezing* zien; want *kust* is *keus*, en kan niet wel tot *kus* of *gekus* overgaan. Wij spreken van *te kust en te keur*, dat is: bij een ruimen voorraad een vrij kiezen hebben, dus: *wat men kiest* en *wat men de voorkeur geeft.* Men heeft hier dus waarschijnlijk aan een ander spreekwoord te denken, tenzij men aanneemt, dat

geene grootere *verkiezing* bestaat, dan juist bij het toedienen van den *kus*, en daarbij vooral het *te veel* tot oververzadiging leidt.

bl. 42. *aanw.* 21.

Wat met moeite verkregen wordt, wordt met lust bezeten.

V. Waesberge *Vrijen* bl. 64 heeft *kosten* voor *verkrijgen* in de plaats gebracht: *al wat moeite kost, wordt met lust bezeten.*

De Brune bl. 280 spreekt van *van verre komen*, en heeft *achten* en *roemen* voor *met lust bezitten*. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Al dat van verr' met moeyte comt,
Wert meest gheacht, en meest gheromt.

Gheromt staat om het rijm voor *geroemd.*

V. d. Venne bl. 10 doet *van verre halen*, en heeft *zoeter zijn* voor *met lust bezitten* in de plaats; terwijl hij daarenboven het spreekwoord met eene tegenstelling sluit. Zoo luidt zijne opgave: *Dat verre werdt met moeyte gehaelt is soeter als dat men krijghi met gemack.*

bl. 42. *aanw.* 25.

Zwangere vrouwen hebben al wonderlijke lusten.

Gruterus III. bl. 155 geeft ons te lezen: *t'Is misselyc wat vrouwen lust, en maagden die kind dragen. Misselijk* zegt zooveel als *mogelijk* of *misschien*, en stelt alzoo iets *wisselvalligs*, iets *onzekers* voor. Zie de verklaring van de spreekwijze: *Misselijk is wonderlijk.* Met *vrouwen* geeft men de *gehuwde zwangere vrouwen* of de *zwangere vrouwen, die meermalen gebaard hebben*, met *maagden* de *zwangere vrouwen, die voor 't eerst zwaar zijn* of de *ongehuwde zwangere meisjes* te kennen. *Kind dragen* is een term voor *zwangerschap.*

bl. 45. *aanw.* 13.

Wat maagschapt, vrijt wel. Zoo bij Gruterus II. bl. 167 en in 't *Mergh* bl. 43 op deze wijze: *Wat maegscap, vrydt wel.*

Op dezelfde bladzijde van beide genoemde verzamelingen vindt men mede staan: *Weinich maagschap vrydt wel. Weinich* komt met *wat* vrijwel overeen; want *weinich* zegt hier waarschijnlijk zooveelals *niet veel* of *een weinig*, dat is: *eenig* of *wat.*

bl. 46. *aanw.* 3. (Zie ook bl. LXXIX.)

Het is mosterd na den maaltijd. Zoo bij Tuinman II. bl. 38 in deze woorden: *'t Is mostaard na de maaltyd.* Ook in *Euphonia* bl. 524 staat: *het is alles mosterd na den maaltijd*, en bij Everts bl. 347 en v. d. Hulst bl. 9 leest men: *het was mosterd na den maaltijd.*

V. Moerbeek bl. 271 neemt het *telaatkomen* tevens in het spreekwoord op. Hij zegt: *Dat komt te laat; als mosterd naatet eeten.* Zoo ook Andriessen bl. 220, die heeft: *Wij noemen datgene, wat te laat komt, mosterd na den maaltijd.*

Guikema I. 23 laat *te laat* weg, maar spreekt mede van *komen;* daarenboven heeft hij den persoon voor de zaak in de plaats gebracht: *Hij komt met den mosterd na den maaltijd.*

Verder doet men het spreekwoord nog al eenige besnoeiing ondergaan, door de zaak slechts te noemen. Zoo heeft De Brune bl. 491: *Mostert naer het middagh-mael*, v. Alkemade bl. 155, 184: *Mosterd na den eeten*, Bilderdijk XIV: *mostaart na de maaltijd*, en v. Eijk II. bl. 19: *Mosterd na den maaltyd.*

De Brune bl. 328 neemt de *ham* op als de spijs, die wordt voorgediend:

't Is mostert op den disch ghestelt,
Als d' ham is van het been ghepelt.

Gruterus III. bl. 156 spreekt van *maaltijd, middagmaal, eten* noch *disch*, maar geeft het *vleesch* op als 't gerecht: *t' Is te laat mostaard dienen als t' vleesch geten is. Geten* is eene verkorte uitdrukking van *geëten*, het oorspronkelijke deelwoord van *eten*, waarvoor wij thans *gegeten* zeggen.

bl. 47. *aanw.* 18.

Een woekeraar heeft dertien maanden.

Gruterus III. bl. 143 en Meijer bl. 68 geven het spreekwoord aldus op: *Een pussemier heeft dertien maanden.* Een *pussemier*, meesttijds een *persemier* of *perssemer* geheeten, is een bij onze oudste schrijvers zeer bekende naam voor een *woekeraar.*

bl. 48. *aanw.* 4.

Daar is eene maar aan (of: *bij*).

Daar is eene maar aan. Zoo bij Tuinman I. bl. 85, 108 en op *Mei* 10. Ook Tuinman II. bl. 168 heeft: *Dus is 'er een maar aan*, en Mulder bl. 420 zegt: *Er is een maar aan.*

Daar is eene maar bij. Zoo bij Bogaert bl. 20 in deze woorden: *er is maer by.*

Nog vindt men *maar* in 't meervoud opgegeven. Zoo bij Bogaert bl. 39: *daer was meer dan een maer by.*

Ook v. Waesberge *Vrijen* bl. 52 heeft de spreekwijze op dezelfde wijze, maar met *komen* voor *zijn: er komen altijd maren bij.*

Niet met *aan* of *bij*, maar met *in*, zegt Gruterus III. bl. 152: *In alle dingen is een Maer.*

De Brune bl. 225 laat het voorzetsel weg, en neemt *hebben* voor *zijn:*

gheen mensch die leeft,
of d' een, of d' ander maer en heeft.

bl. 49. *aanw.* 7.

Alles moet zijne maat hebben.

Met *zijn* voor *hebben* leest men in *Motz* bl. 18: *In alle dinghen is mate.* De Brune bl. 271 drukt dat aldus uit:

In alle dingh is eynd' en maet,
En buyten dat gheen dingh bestaet.

Verder vindt men er *goed* bijgevoegd. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 29: *maet is goet in allen dinghen*, bij Hoffmann 469 en op *Delf* bl. 28: *Mate is goet tot allen dinghen*, op *Campen* bl. 5: *Maete is tot allen dinghen guet* bij Zegerus bl. 43, Gruterus II. bl. 156 en in 't *Mergh* bl. 32: *Mate is in alle dingen goet*, bij De Brune bl. 269:

Al wat ghy doet,
De maet is goed,

bij Lassenius VIII: *Den Maet is tot alle dingen goet*, en bij Willems III. 36:

De maet is goed
In wat gy doet.

Niet met *hebben* of *zijn*, maar met *willen*, zegt De Brune bl. 271:

Yder zake wilt zyn maet,
Yder mensche weet zyn staet.

Op *Campen* bl. 5 eindelijk wordt de naam alleen maar opgegeven: *Al dinck by maten.*

bl. 49. *aanw.* 14.

Het is een wijs man, Die maat ramen kan. Zoo op 19 *April*, bij Gruterus I. bl. 110 en Sartorius *pr.* VII. 60. Ook zegt Sartorius *sec.* III. 36:

Dat is een wijs man,
die alle tijdt maet ramen kan,

gelijk mede *tert.* VI. 28:

Een wijs man,
die maet ramen kan.

Voor *maat ramen* heeft Gruterus III. bl. 135 *middelmaat houden* in de plaats gebracht:

Die de middelmate wel houden kan,
is verre de wyste man.

In *Adag. quædam* bl. 61 wordt wel opgegeven, wat de *man* is, maar niet, waarom hij dat is. Zoo staat er: *T'is een seer weijs Man.*

bl. 50. *aanw.* 6.

Maat Houdt staat; Onmaat Vergaat. Zoo bij v. Alkemade bl. 97. Ook in *Adag. quædam* bl. 46 leest men:

Maet houdt staet,
en onmaet vergaet,

en evenzoo in *Adag. Thesaurus* bl. 46:

Maet, die houdt staet,
onmaet vergaet.

Verder wordt *houden* weggelaten. Zoo staat op *Campen* bl. 5, bij Meijer bl. 4 en Schrant bl. 275:

Mate die staet,
onmate vergaet,

gelijk mede bij Gheurtz bl. 50, op 19 *April* en bij Gruterus I. bl. 113:

Maet staet
onmaet vergaet.

Vervolgens vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Zoo zeggen Sartorius *pr.* I. 4 en v. Alkemade bl. 80: *Maet hout staet.*

Met weglating van *houden*, zegt Cats bl. 459 mede: *Maet staet.*

Ook het laatste gedeelte van het spreekwoord komt afzonderlijk voor. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 34: *onmate en stont nye lanc*, bij Hoffmann 562: *Onmate en stont niet lanc*, op *Delf* bl. 34: *onmate en stont niet langhe*, en bij Gheurtz bl. 55: *Onmaete stondt nie lange.*

bl. 52. *aanw.* 14.

Als die man rijk wordt, zal hij wel oud zijn.

Door Gruterus III. bl. 125 en Meijer bl. 93 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Als een man rykt, so oudet hy.* Voor *rijk worden* zei men vroeger *rijken*, evengelijk men *ouden* zei voor *oud worden; hij rijkt*, beteekent dus: hij *wordt rijk*, en hij *oudt*, zegt zooveelals: hij *wordt oud*, gelijk ook het voorwaardelijke zoo hij *oudet*, wil te kennen geven: zoo hij *oud worde.*

In *Prov. seriosa* bl. 7 en bij Hoffmann 100 leest men: *als een man rijct so hont hi*, gelijk op *Delf* bl. 6 staat: *alseen man rijckt so hond hi*, en bij Zegerus bl. 5 gevonden wordt: *Als een man rijcket, so hont hi.* Om hier nu *hont* of *hond* als eene drukfout voor *hout* aan te nemen, en dan *hout* = *out*, met de voorgevoegde aanblazing, te lezen, is, uithoofde der overeenstemming niet alleen van drie verschillende drukken van een zelfde werk, maar daarenboven met nog een anderen verzamelaar, niet aan te nemen. Maar met *hond* te behouden, verkrijgt men wel een anderen, maar toch een goeden zin voor 't spreekwoord. Men denke slechts aan: *het zal er honden*, dat is: het zal op een kijven en schelden uitloopen, als bewijs van een onverstandig macht- en moed-betoonen, om hier een rijkaard te zien afgeschilderd, die zijne rijkdommen op eene ongewone wijze verwierf, en daardoor in een stand werd overgebracht, waarin hij zich niet op eene gepaste wijze weet te gedragen. *So oudet hy* zou zelfs eene verbastering van *so hont hi* kunnen zijn.

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat het spreekwoord aldus: *Als eyn man richt so hond he*, waarin *richt* een verhoogduitschte vorm is voor *rijkt*, van *richen* voor *rijken*, Hoogduitsch *reichen*, dat is: *rijk worden.*

bl. 54. *aanw.* 12.

De man moet winnen, Zal 't wijf wel spinnen. Zoo op *Campen* bl. 117 en bij Meijer bl. 56 in deze

woorden: *Als die man wel wint, soe spint die vrouwe wel*, op 5 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 92 en op 6 *Sept.* 53 volgenderwijze:

Als de man wel wint,
de vrou wel spint,

op 24 *Sept.* en *Man* bl. 333 aldus:

Als de man wel wint,
het wijf wel spint,

bij Cats bl. 500 en Bogaert bl. 19 op deze wijze:

Als de man wel wint,
't Wijf dan wel spint,

en bij Zoet bl. 238 als volgt:

De man moet winnen,
zel 't Wijf wel spinnen.

Wordt alzoo de handeling der vrouw afhankelijk gesteld van die des mans, in *Sel. Prov.* bl. 158 worden beider handelingen als de oorzaak opgegeven van een nieuw gevolg, daarbij gesteld. Volgenderwijze vindt men het spreekwoord opgegeven:

Als de man wel wint,
En de vrouw wel spint,
Dan ist geen wonder datmen daer gelt vint.

Nog geeft Bogaert bl. 28 den werkzamen man eene luie vrouw, als hij het spreekwoord aldus voorstelt:

De man wint,
De vrouw niet spint.

bl. 54. *aanw.* 15.

Den eersten man ziet men begraven, den tweeden besch.....

Gruterus III. bl. 132 geeft het spreekwoord in deze woorden op: *Den eersten man, zietmen begraven; den tweeden, schyten dragen.* Deze constructie is vreemd, en de beteekenis er van daardoor niet met zekerheid op te geven. Kan *schyten dragen* hetzelfde zijn als *beschijten*, zooals dit bijvoorbeeld in zeker opzicht het geval is met *helpen dragen* en *behelpen*, dan geeft het spreekwoord wellicht te kennen, dat een tweede huwelijk geene overeenstemming van gevoelen voor haren tweeden man bij de vrouw doet ontstaan, en dient alzoo, om aan te toonen, dat het huwelijk met eene weduwe niet is aan te raden. Maar *schyten dragen* zou ook kunnen beteekenen: *heendragen* (niet naar 't graf, als den eersten man, maar) *om te schijten*, en alzoo uit hulpeloozen ouderdom. Dan zou het spreekwoord dienen, om aan de weduwe een tweede huwelijk te ontraden; alzoo wel een gelijken raad inhoudende, maar voor de tegenpartij.

bl. 55. *aanw.* 16.

Een arm man is onverstandig.

In *Prov. seriosa* bl. 7 staat: *een arm man is onverstandel. El* was vroeger meer in zwang als adjectiefvorm dan thans; wij hebben nog *schamel* en *vermetel.* Het vroegere *verstandel* is ons tegenwoordig *verstandig*, evengelijk wij heden *onverstandig* zeggen, waar men voorheen van *onverstandel* sprak.

Hoffmann 107 heeft hiervoor, zooals het spreekwoord mede op *Delf* bl. 7 voorkomt: *Arm man is al om versteken. Versteken*, waarvoor wij thans *verstoken* zeggen, beteekent *verborgen* of *weggestopt.* Gelijk men met het spreekwoord in dezen vorm meer ten doel schijnt te hebben, om den *arme* in zijne afzondering te teekenen, en in genen, om aan te wijzen, dat hij niet geteld wordt, zoo geven beide vormen te kennen, dat de *arme* als handelend persoon in de maatschappij wordt uitgesloten, en zijn alzoo in den aard der zaak van gelijke beteekenis.

bl. 56. *aanw.* 6.

Een man, een man; een woord, een woord. Zoo bij Gruterus II. bl. 140, in 't *Mergh* bl. 16, bij Witsen 114, v. Alkemade bl. 115, Tuinman I. bl. 251, II. bl. 220, op *Man* bl. 334 en in *Vrijmoedige* bl. 79.

V. Hall bl. 298-299 keert de zaken om, als hij zegt: *Een woord een woord, een man een man;* ofschoon hij natuurlijk het spreekwoord op gelijke wijze begrijpt.

Bogaert bl. 10 is flaauwer in uitdrukking, daar hij de verdubbeling der beide woorden mist, die de kracht van 't spreekwoord uitmaakt. Hij zegt alleen: *een man een woord;* maar verstaat het spreekwoord almede op dezelfde wijze.

Op *Junij* 19 leest men: *Man en man, woord en woord.* Ook deze wijze van voorstelling acht ik eene afwijking of verbastering van den waren vorm des spreekwoords.

bl. 56. *aanw.* 9.

Een man kan niet meer dan met éénen mond eten. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 21 in deze woorden: *een man can niet meer dan met enen mont eten.*

Bij Zegerus bl. 20 valt de vergelijking weg. Hij zegt alleen: *Een man eet met eenen monde.* Zoo ook vindt men bij Gruterus II. bl. 140 en in 't *Mergh* bl. 16: *Een man etet met eenen monde.*

Op *Delf* bl. 21 leest men weder in vergelijking, ofschoon met den ouden, maar oorspronkelijken vorm voor ons tegenwoordig *eten: een man en can maer met enen monde gheeten.* Reeds in het oud Hoogduitsch luidde *eten: gaezan*, van *ga*, ons *ge*, en *ezan*, ons *eten;* zoodat het niet vreemd is, bij ons *geten* of *gheeten* aan te treffen. Het deelwoord *gegeten* laat zich uit dien vorm gereedelijk verklaren.

Bij Hoffmann 345 schijnt een woord te zijn uitgevallen; althans zijne voorstelling zou alleen den *doode*, en niet den *levende* passen, terwijl ze dan nog eene overtolligheid inhoudt. Zoo geeft hij ons

te lezen: *Een man en can niet meer mit enen mont eten.*

bl. 57. *aanw.* 5.

Geen man is gehouden, te doen, wat niemand kan.

In *Adag. quædam* bl. 60 leest men:

Tot iet dat men niet can,
wort niet gehouden voor den Man.

Er schijnt hier iets te haperen; althans zooals het daar staat, levert het spreekwoord geenen zin.

Met *aanzien* in de plaats van *gehouden*, en overigens dezelfde constructie, wordt de zin volstrekt niet duidelijker. Zoo is de voorstelling in *Adag. Thesaurus* bl. 64, waar het spreekwoord onder deze woorden voorkomt:

Tot iet dat men niet en kan,
Word niet aansien voor den man.

bl. 57. *aanw.* 14.

Hadden was een arm man; Maar hebben kwam er beter an.

Alleen op *Delf* bl. 23 vindt men het spreekwoord in zijn geheel, en wel in deze woorden:

haddic was een arm man
mer hebben wasser best an.

Haddic is eene zamentrekking van *had ik*, gelijk *wasser* van *was er*.

Verder komt het tweede gedeelte van het spreekwoord niet meer voor. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 23: *had ic is een arm man*, bij Hoffmann 381: *Haddic was een arm man*, bij Gheurtz bl. 39: *Had ick, was een arm man*, bij Zegerus bl. 34: *Hebben ghehat is een arm man*, op 15 *Oct.*, bij Gruterus I. bl. 105 en op 11 *Oct.* 53: *Ghehad hebben is een arm man*, bij Gruterus II. bl. 147 en in 't *Mergh* bl. 22: *Hebben gehad, is een arm man*, en bij Tuinman II. bl. 47: *Ik heb 't gehad, is een arm man.* In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Heddich is eyn arm man*, waarin het Hoogduitsche *heddich* voor *hadde ik* (*hätte ich*) staat.

De Brune bl. 163 heeft dat aldus gevariëerd:

Het is een zeer ellendigh woord,
Ick hebb' ghehadt, maer 't is nu voort,

gelijk mede bl. 436 volgenderwijze:

Ellendigh woord! ick hebb 't ghehad;
Nu is verloren al mijn schat.

bl. 58. *aanw.* 15.

Het is een man, die nooit onder de menschen geweest is.

Op *Campen* vindt men in ééénen adem zes verschillende voorstellingen voor ééne en dezelfde zaak bijeengebracht, en tot een geheel verbonden. De vierde dier voorstellingen is het opgegeven spreekwoord. Zoo leest men daar op bl. 85: *Het is een onbewandert man, Hy heft sijn leuenlanck niet gesien, Hy heft nergens gewest, Hy heeft nye onder den luyden gewest, Hy kijckt yerst in dye werldt, Hy compter yerst gaen. Wanderen* beteekende voorheen *reizen;* zoodat *onbewandert* dus *onbereisd* wil zeggen, welk *onbereisd* hier zooveel zegt als *onervaren* of *van geene ondervinding.* Naar eene andere uitspraak vindt men *heft* voor *heeft*, alsmede *gewest* voor *geweest.*

De eerste en vierde van deze zes voorstellingen worden door Meijer bl. 39 aldus bijeengebracht: *Het is een onbewandert man, hy heft nye onder den luyden gewest.*

bl. 58. *aanw.* 20.

Het is een man, om er een' man op toe te geven.

Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor. In deze opgave *wordt* nl. *een ander man* op den hier bedoelden man *toegegeven;* terwijl alle verzamelaars *den* bedoelden *man zelven toegeven.* De meening zal evenwel dezelfde zijn: een nietig, een onbeduidend man in het ware licht (zijne donkerheid) voor te stellen. Tuinman I. bl. 354 zegt: *'t Is een man om op een man toe te geven*, en op *Man* bl. 334 leest men: *'t is recht een man, om op een man toetegheven.*

Sartorius *pr.* VIII. 78 doet eene eenvoudige naamsopgave, als hij heeft: *Een Man op een Man toe te geven.*

Servilius bl. 23 en Gruterus II. bl. 151 spreken alleen van *toegeven*, zonder op te geven *op wien*, dat is: zij vermelden het *overwicht* als *toegift*, niet de *koopwaar.* Zoo staat er: *Tis een manneken om toe te gheuen.* In 't *Mergh* bl. 28 vindt men dezelfde voorstelling.

bl. 59. *aanw.* 4.

Het is een man, zeer weifelend op zijn roer.

Sartorius *pr.* IX. 90 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *'t Is een man seer wepel op sijn roer. Wepel* beteekende oudtijds zooveelals *wispel* (nog over in *wispelturig*), dat is: *licht bewegelijk, onbestendig, onstandvastig* of *weifelend;* ook *ijdel* en *zwervend*, zelfs *ambteloos* zijn woorden, die men vroeger bedoelde, als men van *wepel* sprak.

bl. 60. *aanw.* 8.

Hij heeft zijn' man in hem gevonden.

Alle verzamelaars spreken alleen van *vinden*, zonder dat bepaaldelijk op den *gevonden man* toe te passen, zooals in het opgegeven spreekwoord door de woorden *in hem* geschiedt, en die zijn weggelaten. Zoo zegt Servilius bl. 286: *Hi heuet ten lesten noch sijnen man gheuonden;* terwijl men op *Campen* bl. 14 leest: *Hy heft sijnen man wel geuonden*, bij Gheurtz bl. 35 staat: *Hy heeft recht*

syn man gheuonden, Sartorius *tert.* VII. 71 schrijft: *Hy heeft ten laetsten sijn man al gevonden*, en Tuinman II. bl. 146 heeft: *Hy heeft zynen man gevonden.*

Sartorius *pr.* VI. 31 geeft het spreekwoord onbepaald volgenderwijze op: *Sijn rechte man vinden.*

bl. 64. *aanw.* 7. (Zie ook III. bl. VII.)

Wie kan het allen man van pas maken (of: *naar den zin doen*)?

Wie kan het allen man van pas maken?

Niet in den vragenden vorm, maar verzekerenderwijze, zegt Gheurtz bl. 48: *Men cant alle man niet te passe maecken*, en Gruterus II. bl. 156 (gelijk het zoo mede in 't *Mergh* bl. 32 voorkomt): *Men kandt alle man niet te pas maken.*

Winschooten bl. 185 drukt dit nog sterker uit door de bijvoeging van het woordje *effen: men kan het alle man niet effen te pas maaken.*

Met *mogen* voor *kunnen*, gelijk men dat vroeger meermaals deed, zegt Zegerus bl. 42: *Men machs alle man niet te pas ghemaken.* Het oude *gemaken* is niets anders dan ons tegenwoordig *maken;* want *ge* werd vroeger als voorvoegsel niet altijd gebruikt, waar wij 't nu bezigen, evenals onze ouden 't wel eens plaatsten, waar wij 't thans weglaten.

Met *doen* voor *maken* in de plaats, leest men in *Adag. quædam* bl. 47 en *Adag. Thesaurus* bl. 47: *Men kan het alle Man niet van pas doen.*

Met meerder klem nog vindt men de voorstelling in *Adag. quædam* bl. 49 en *Adag. Thesaurus* bl. 51, als allen, door 't gebruik van 't woord *niemand*, zijn uitgesloten. Zoo staat er: *Niemant kant alle Man te pas doen.*

Ook met *maken* wordt het spreekwoord, ofschoon in anderen vorm, op dezelfde wijze voorgesteld. Zoo door Modderman bl. 35, als hij zegt: *Alle man van pas te maken, is wel eene onmogelijkheid.*

Minder sterk drukt Tuinman I. bl. 166 zich in deze woorden uit: *'t Is echter bezwaarlyk, 't elk van pas te maken.*

Sartorius *pr.* VI. 37 laat zich niet uit over 't min of meer moeilijke van 't geval, als hij op deze wijze het spreekwoord onbepaald opgeeft: *Alle man te passe maken.*

Vanpas of *te passe maken* wordt door Bogaert bl. 45 door *passen* aangeduid. Vragenderwijze luidt zijne opgave aldus: *Wie kan het altyd passen?*

Wie kan het allen man naar den zin doen?

Op *Campen* bl. 28 en bij Meijer bl. 13 is de constructie in vragenden of uitroependen vorm, ofschoon het teeken daarvoor ontbreekt. Men leest er: *Wie can alle man te dancke doen of spreken. Te dank* is *naar den zin*, eigenlijk zóó, dat *men er dank bij behualt.*

Gevarieerd staat op *Appel* bl. 510 vragenderwijze:

Wie kan maken, zeg het mij,
Dat het allen man ten danke zij?

bl. 66. *aanw.* 5. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

De gespaarde mond geeft eene goede rente, maar maakt ter markt slecht vertier.

Megiserus bl. 200, Gruterus III. bl. 148 en Meijer bl. 85 geven het spreekwoord aldus op:

Ghesparighen mondt, is een goede rente:
Maer maeckt ter marckt quade vente.

Gesparigen is *gespaard* of *sparende*, al naarmate de beteekenis meêbrengt, die het bijvoegelijk naamwoord in verbinding met het zelfstandig naamwoord verkrijgt. Men zou, in betrekking tot *mond*, kunnen zeggen: het *voedsel* wordt eigenlijk *gespaard*, dus niet de *mond;* zoo is 't dus *een sparende mond.* Ziet men evenwel op 't gebruik, dat de *mond* van *spijs* of *drank* maakt, dan zou men te recht van *een gespaarden mond* spreken. *Vente* is *verkoop;* nog zeggen wij *venten* of *uitventen* voor *verkoopen.*

Tuinman II. bl. 38 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord; terwijl daarenboven *sparen* voor den *mond*, die dat doet of gedaan wordt, in de plaats wordt gebracht. Zoo zegt hij: *Spaaren is een goede rente.* Ook in *Magazijn* 75 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor.

Met eene tegenstelling vooraf, terwijl daarenboven *wis* = *gewis* de plaats van *goed* inneemt, leest men bij Cats bl. 500:

Spillen is een quae gewente,
Sparen is een wisse rente.

Gewente is *gewoonte.*

bl. 67. *aanw.* 4.

Hij is goed ter markt geweest.

Hoffmann bl. XXXIX zegt: *ghi hebt emmer ter goeder merct ghesijn. Emmer* is eene andere uitspraak van *immer.* Gelijk *geweest* van het werkwoord *wezen*, zoo komt *ghesijn* van het werkwoord *zijn.* Onze vroegere schrijvers gebruikten het laatste deelwoord meermalen, waar wij alleen het eerste bezigen.

bl. 68. *aanw.* 4.

Daar dienen geene twee groote masten op één schip. Zoo bij Winschooten bl. 73 en Tuinman I. bl. 145. Ook in *Sel. Prov.* bl. 125 leest men: *Twee grooten masten op een schip en dienen niet;* terwijl Witsen bl. 491 zegt: *Geen twee groote masten dienen op een schip*, en Mulder bl. 419 heeft: *Er dienen geen twee groote masten op één schip.*

In *Scheeps-Spreekw.* bl. 135 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld:

Met twee groote masten, vriend!
Is geen vaartuig ooit gediend.

Cats bl. 510 noemt nog twee andere tweetallen,

die *niet dienen.* Zoo geeft hij zijne drie tweetallen op: *Twee kassen in één kerck, twee maters in één convent, twee groote masten op één schip, en dienen niet.*

Vervolgens wordt *voegen* voor *dienen* in de plaats gebracht. Zoo door Cats bl. 419 in deze woorden: *Twee groote masten op een schip en voegen niet.*

Nog spreekt men van *moeten zijn* voor *dienen.* Zoo doen Winschooten bl. 153, v. Moerbeek bl. 267 en v. Eijk I. bl. 102, en wel volgenderwijze: *daar moeten geen twee groote masten op een Schip zijn.*

V. Lennep bl. 138 geeft geen werkwoord op. Hij zegt slechts: *Geen twee (groote) Masten op een schip.*

Met opgave van de zegslui, heeft Cats bl. 458 insgelijks:

Dit leerd' ick lest van onse gasten,
Op één schip geen twee groote masten.

Zoo ook leest men in *Zeepl.* bl. 82:

Dit hoorde ik lest van onze gasten:
op een schip geen twee groote masten.

Eindelijk is 't *maar één* in plaats van *geen twee,* dat alzoo natuurlijk op hetzelfde uitkomt. Zoo zegt De Brune bl. 486: *Een schip wilt maer een groote mast,* en heeft Modderman bl. 44: *er past maar één groote mast op een schip.*

bl. 68. *aanw.* 10.

Hier liggen wij met de zeilen voor den mast. Zoo bij v. Eijk I. bl. 164. Ook Winschooten bl. 250 zegt: *hier leggen wij nu met de seilen voor de mast,* en Tuinman I. bl. 330 heeft: *Hy ligt met de zeilen voor de mast.*

Nog geeft Winschooten bl. 250 het spreekwoord onbepaald op: *leggen met de seilen voor de mast,* gelijk ook v. Lennep bl. 277: *Met de Zeilen voor den mast liggen.*

Met *slaan* in de plaats van *liggen,* bovendien in onbepaalde uitdrukking, leest men bij Witsen bl. 516: *Zeilen slaen voor de mast.*

Verder spreekt Winschooten bl. 250 van *inwachten: iemand met de seilen voor de mast inwagten.*

Eindelijk zegt v. Lennep bl. 277 in onbepaalde uitdrukking nog het tegenovergestelde: *Met de Zeilen tegen den mast liggen.*

bl. 68. *aanw.* 21. (Zie ook bl. LVII.)

Hij is deerlijk in de mat geweest (of: *geraakt*).

Hij is deerlijk in de mat geweest.

M[illegible] *deerlijk,* leest men bij Martine[illegible] en v. d. Vijver bl. 206: *H*[illegible]

[illegible] ng zegt Winschooten bl. [illegible] Schaberg bl. 66: *in de*

Hij is deerlijk in de mat geraakt.

Ook in dezen vorm wordt *deerlijk* weggelaten. Zoo staat bij Tuinman I. bl. 278, II. bl. 197: *Hy is in de mat geraakt,* en heeft Gales bl. 15: *hij raakt in de mat.*

In plaats van *zijn* of *geraken* wordt mede van *krijgen* gewaagd. Zoo leest men bij Everts bl. 230: *hij kreeg hem al schielijk in de mat.*

Nog heeft Winschooten bl. 154 *op het mat koomen,* dat „van deselfste beteekenis" is, zegt hij, „als: *op het slag koomen,*" en dat dus zeggen wil: juist vanpas, te rechter tijd.

bl. 70. *aanw.* 7. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Als de muis in den meelzak zit, denkt zij, dat ze de molenaar zelf is.

Met *vallen* voor *zitten,* en *meenen* voor *denken* in de plaats gebracht, geven v. Eijk II. bl. 63 en Bohn bl. 298 het spreekwoord aldus op: *Als een muis in den meelzak gevallen is, meent zij, dat zij de molenaar zelf is.*

V. Eijk zegt, dat men het spreekwoord zoowel van de *luis* als van de *muis* bezigt. Bij dit zijn beweeren grondt hij zich wellicht op Tuinman's voorgang, die van de *muis* zwijgt, en II. bl. 157 het spreekwoord aldus opgeeft: *Als een luis in den meelzak gevallen is, en zich wit bestoven ziet, meent zy, dat zy de molenaar zelf is.* De Brune is Tuinman voorgegaan; doch niet de *luis,* maar de *muis* neemt hij in het spreekwoord op, hoewel de *luis* tot veelvuldige vergelijkingen aanleiding had gegeven, waardoor het aantal spreekwoorden, dat onze taal van de *luis* kent, zeer groot is, en bijna gelijkstaat met dat van de *muis.* Van de *luis* tel ik 99 en van de *muis* 121 spreekwoorden. In dit spreekwoord evenwel komt mij de *luis* flaauw en onnatuurlijk voor; waarom ik twijfel, of zij hier de plaats der *muis* zou innemen, gelijk bij Tuinman, of nevens haar zou plaatsnemen, gelijk bij v. Eijk.

Alle latere verzamelaars spreken dan ook alleen van de *muis.* Zoo zegt v. Waesberge *Vrijen* bl. 62: *de muis gelijken die in een meelzak viel, en toen zij zich bestoven zag, dacht dat zij de molenaar zelf was,* Mulder bl. 411: *Als een muis in den meelzak valt, en zich bestoven ziet, meent zij, dat zij de molenaar zelf is,* en Modderman bl. 34: *Als de muis in den meelzak gevallen is en zich wit bestoven ziet, zoo meent ze de molenaar zelf te zijn.*

De Brune bl. 360 zeide reeds:

Wanneer de muys in 't meel eens comt,
Zy wilt de meul'naer zijn ghenomt.

Ghenomt is oud voor *genoemd,* hier wellicht om 't rijm. Nog gaf De Brune op dezelfde bladzijde het spreekwoord in deze woorden:

Wanneer de muys is in het meel,
Zy meent de meul'naer zijn gheheel.

bl. 70. *aanw.* 8. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Als de muis zat is, wordt het meel bitter (of: *zuur*).

Als de muis zat is, wordt het meel bitter. Zoo in *Wijsheid* bl. 138. Ook op 18 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 92 leest men: *Als de muis zat is, zo wertet meel bitter,* bij Tuinman II. bl. 222: *Als de muis zat is, dan word het meel bitter,* en bij Bohn bl. 298: *Als de muis zat is, zo wordt het meel bitter.*

Met *zijn* in de plaats van *worden*, vindt men op *Campen* bl. 19 en bij Meijer bl. 10: *Als de Muys sat is, so is dat meel bitter,* bij Cats bl. 542: *Als de muys sat is, dan is het meel bitter,* en bij v. Eijk II. bl. 63: *Als de muis zat is, is het meel bitter.*

Nog leest men bij Cats bl. 544 en Havius bl. 103:

Eet het muysje wat te veel,
Wat het proeft is bitter meel,

gelijk men mede in *Sel. Prov.* bl. 122 vindt:

Eet het muysje wat te veel,
Wat het siet is bitter meel.

Eindelijk geeft De Brune bl. 269 het spreekwoord volgenderwijze op:

Doen de muys was vol en zat,
't Meel was bitter, dat zij at.

Als de muis zat is, wordt het meel zuur.

Meijer bl. 76 heeft het bijvoegelijk naamwoord *zuur* tot een gelijkluidend werkwoord overgebracht: *Als de muys sat is, suert haer tmeel.*

bl. 71. *aanw.* 19. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Aan het werk kent men den meester. Zoo bij Gruterus II. bl. 126, in 't *Mergh* bl. 3 en *Sel. Prov.* bl. 50.

Met *toonen* in de plaats van *kennen*, staat bij Servilius bl. 88*: *Het werck thoont sinen meester.*

Nog vindt men *tuigen* opgenomen. Door Gruterus I. bl. 122 volgenderwijze: *Wat de meester was, tuygd na hem zijn werk,* en door De Brune bl. 478 aldus: *Het werck tuyght wat de meester was.*

Verder wordt de *werkman* genoemd, en van den *meester* gezwegen. Zoo in *Motz* bl. 3: *Aen dwerck kentmen den werckman,* en bij Bohn bl. 296: *Aan het werk kent men den werkman.*

Theysbaert bl. 371 noemt hem *goed: An dwerck kendmen den goeden weerckman.* Voor *weerckman* zal men wel *werckman* te lezen hebben.

De Brune bl. 6 en Willems VIII. 121 doen nog een gelijkbeteekenend spreekwoord voorafgaan:

Den voghel kentmen aen zijn vlerck,
Den werckman kentmen aen zijn werck.

bl. 72. *aanw.* 5. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Een groote schoen, een kleine voet, Die deden nooit zijn' meester goed. Zoo in 't *Mergh* bl. 50. Ook Cats bl. 501 en Havius bl. 83 zeggen:

Een groote schoen, een kleyne voet,
En dede noyt sijn meester goet.

De Brune bl. 18 zwijgt van den *meester*; ofschoon zijne voordracht een zelfde gezichtspunt aanbiedt:

Een cleyne voet, een groote schoen,
En is gheen zaecke van fatsoen.

Sartorius *tert.* VII. 45 hecht minder gewicht aan de dracht van 't kleedingstuk; maar strekt zijne bemoeiing tot zijn' maker uit, — dat is: hij beschouwt den schoenmaker, niet den schoendrager. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Een groote schoe tot een kleyne voet,
Die die maeckt en is niet vroet.

Schoe zei men vroeger voor *schoen*, en *vroed* beteekent voorheen en thans *wijs* of *voorzichtig*.

De Brune bl. 485 laat elke gevolgtrekking, van wat aard ook, achterwege; maar noemt de zaak slechts, als hij zegt: *Een groote schoe, een cleyne voet.*

De Brune bl. 161 vermeldt bij den *grooten* ook den *langen schoen*, evenals bij den *kleinen* mede den *korten voet*, daar hij vragenderwijze het spreekwoord aldus opgeeft:

Wat zullen groot' en langhe schoen,
Aen kleyn' en korte voeten doen?

Schoen zei men voorheen voor *schoenen*.

Verder wil De Brune bl. 33 de schoenen juist passend gemaakt en gedragen hebben, als hij het spreekwoord op deze wijze te lezen geeft:

De schoe' diem' aen de voeten doet,
En zy niet grooter als de voet.

Nog wil De Brune bl. 370, dat een te groote schoen belachelijk maakt:

De schoen niet grooter zijn en magh,
Als is de voet, of 't gheeft belagh.

bl. 72. *aanw.* 10.

Het is een slecht pand, dat zijnen meester begeeft.

Met *arm* in de plaats van *slecht*, leest men bij Gruterus III. bl. 154 en Meijer bl. 88: *t'Is een arm pand, die zynen meester begeeft.*

Wel met *slecht*, maar met *verlegen laten* voor *begeven*, zegt v. d. Venne bl. 184: *Het is een slecht Pandt dat sijn Meester laet verlegen.*

Met *kwaad* voor *slecht*, *heer* voor *meester*, en *bezwijken* voor *begeven* in de plaats, vindt men in *Prov. seriosa* bl. 41, bij Hoffmann 670 en op *Delf* bl. 40: *tis een quaet pant dat sinen heer beswijct.*

bl. 73. *aanw.* 24.

De ondervinding is de beste leermeesteresse. Zoo bij Hornstra 26. Ook Lublink *Verh.* bl. 120 zegt: *Ondervinding is de beste leermeestres,* gelijk Modderman bl. 8: *de ondervinding is voorzeker onzer aller beste leermeesteres,* alsmede bl. 94: *de ondervinding is te regt eene goede leermeesteresse genoemd.*

Men hoort in onzen tijd nog menigmaal van *leermeester* voor *leermeesteresse* spreken. Het volk zegt meer *hij*, waar het *zij* behoorde te zeggen, dan dat het een woord naar zijn geslacht zou benoemen:

het let er dus weinig op, of *ondervinding* een vrouwelijk woord is, en raadpleegt bij de uitspraak alleen eene instinctmatige overtuiging, die hier zeker meer voor eene manlijkheid pleit. Men schrijft echter *leermeestres*, *leermeesteres* of *leermeesteresse*, niet *leermeester*. Vroeger erkende men evenwel ook hierin het *meester*schap. Met *ervarenheid* voor *ondervinding* in de plaats gebracht, schrijft Witsen 117 dus: *De ervarenheid is de beste leermeester.*

Evenzoo vindt men dan ook in *Sel. Prov.* bl. 98: *D' Experienty maeckt goede meesters. Experienty* is eene verbastering van het Fransche *expérience*, dat is: *ondervinding*.

bl. 76. *aanw.* 3.

Het is een ongelijke twist: zoenen en ooren afsnijden, zei het meisje. Zoo bij Wassenbergh bl. 94 en Hoeufft LV in deze woorden: *'t Is een ongelijke twist: zoenen, of ooren af snijden, zeij het Meisje*, en bij Modderman bl. 100 volgenderwijze: *Het is een ongelijke twist, zei de meid, zoenen of ooren afsnijden.*

Sartorius *tert.* V. 15 geeft *minnen* op voor *zoenen;* terwijl hij daarenboven de zegster onvermeld laat. Zoo stelt hij het spreekwoord voor: *Minnen ende oor af snijden scheelen al te veel.*

bl. 77. *aanw.* 2.

Dat vrouwen weten, blijft gesloten Als melk, in eene zeef gegoten.

De Brune bl. 273 geeft het spreekwoord aldus op:

Wat vrouwen weten, blijft ghesloten,
Als water in een zift ghegoten.

In deze *zift* herkent men terstond de *zeef.*

Gruterus III. bl. 129 zegt:

Dat vrouwen weten blyft gesloten,
gelyc melc in sye gegoten,

en Meijer bl. 71:

Dat vrauwen weten, blyft ghesloten,
ghelyc melck in dsye ghegoten.

Dsye is de zee, zegt Meijer. De Jager, in zijne *Verscheidenheden uit het gebied der Nederd. Taalkunde*, bl. 283 in de noot, Meijer's verklaring aanhalende, vraagt te recht: „Wat zin zoude het hebben, *melk in de zee?*" en toont door afleiding en voorbeelden aan, dat *sye* of *zye* buiten twijfel door *zeef* moet worden overgebracht.

bl. 77. *aanw.* 6.

Ik ken wel vliegen in de melk. Zoo bij De Brune bl. 488.

In *Motz* bl. 49 wordt dit aldus uitgedrukt: *Een vlieghe in melck is goet om kennen.*

bl. 77. *aanw.* 7. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Wijn op melk Is goed voor elk; Maar melk op wijn: Dat is venijn. Zoo bij Tuinman I. bl. 74, II. bl. 44 en in *Verz.* 12. Ook Tuinman bl. 99 zegt:

De wyn op melk
Is goed voor elk.
Maar melk op wyn,
Dat is venyn;

terwijl men in *Fakkel* bl. 127 vindt:

Wijn op melk,
Is goed voor elk;
Maar melk op wijn,
Is groot venijn,

en bij Molema bl. 187 leest:

Wijn op melk,
is goed voor elk;
melk op wijn,
dat is venijn.

Cats bl. 545 en Havius bl. 109 geven het spreekwoord in tegenovergestelde orde aldus op:

Melck op wijn
Dat is fenijn;
Maer wijn op melck
Is goet voor elck.

Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 46; terwijl in *Veeteelt* bl. 123 de tweede rijmregel luidt: *is groot venijn.*

In plaats van *goed voor elk* heeft Gruterus III. bl. 158 de *medicijn* gebracht. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Melc op wyn,
is fenyn:
win op melc, medecyn.

Win is blijkbaar eene misstelling voor *wijn.*

Dit spreekwoord ziet op de behoorlijkheid, om zijne huishouding eenvoudig in te richten, — klein beginnen, om groot te kunnen eindigen. Er zijn er echter, die 't er vroeger voor hielden, en ook thans nog beweeren, dat het spreekwoord letterlijk moet worden opgevat, en als een gezondheidsmaatregel is te beschouwen. Tuinman en de schrijvers van *Verz.* en *Fakkel* zijn van mijn gevoelen, een gevoelen, dat in onze dagen minder voorstanders schijnt te tellen. Cats geeft het spreekwoord op onder het opschrift: „*Byspreucken en grontregels, tot onderhoudinge of verbeteringe van de gesontheyt,*" en zal het alzoo letterlijk opgevat willen hebben. Dit schijnt ook de meening van Gruterus te zijn: men mag dit uit zijne *medecyn* veronderstellen; ofschoon dat woord mede de aanneming van het andere gevoelen zou kunnen rechtvaardigen. Uit de verzameling, geteekend *Sel. Prov.*, is niets op te maken, en de verzamelaar der spreekwoorden, geteekend *Veeteelt*, heeft de zaak niet begrepen, althans hij zegt: „Wij gelooven, dat dit in geen geval bij elkander past." Is hieruit nu eene juiste gevolgtrekking te maken; of blijft men nog op twee gedachten hinken? Mij dunkt, dat de heeren medici eerst dienen uit te

maken, of het melk drinken, na 't gebruik van een glas wijn, werkelijk ongezond is; maar het wijn drinken, nadat een kopje melk is voorafgegaan, als medicijn kan worden aangemerkt. Mocht het blijken, dat in beide gevallen de maag nadeel ontwaart noch voordeel verwerft; dan zou men kunnen denken: laat ons toch maar met het kopje melk beginnen, als onze beurs het lijden kan, willen wij dan later een glas wijn schenken.

bl. 80. *aanw.* 8. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Een paard met vier voeten struikelt wel eens, ik zwijge van een' mensch, die maar twee voeten heeft (of: *hoeveel te meer de rijder, die erop zit*).

Een paard met vier voeten struikelt wel eens, ik zwijge van een' mensch, die maar twee voeten heeft.

Bij het *struikelen* het *vallen* voegende, is de constructie van het spreekwoord op *Campen* bl. 89 volgenderwijze: *Het struyckelt: ofte valt wel een Peert, heft vier voeten, Ick swijghe dan een mensche, die mer twee voeten heft.* Recht duidelijk moge al deze constructie niet wezen, zij geeft toch de meening van het spreekwoord op eene juiste wijze te kennen.

Een paard met vier voeten struikelt wel eens, hoeveel te meer de rijder, die erop zit. Zoo bij Gales bl. 43, die als verschil alleen *pooten* voor *voeten* heeft.

Met eene derde gevolgtrekking, maar die uitgebreider in hare toepassing is, vindt men bij De Méry *Holl.* 3 het spreekwoord op deze wijze: *Daar en is geen paard zoo goed of het struykelt wel eens, daar en is geen mensch zonder gebrek.*

Verder blijft de *mensch* buiten beschouwing, en is er alleen sprake van het *paard.*

Vooreerst *struikelt* het dier. Zoo zegt De Brune bl. 355:

Gheen peerd zoo goed
Dat noyt en struyckelt met de voet,

alsmede bl. 395:

Een kloeck en wel besleghen paerd,
Dat struyckelt wel op effen aerd;

terwijl in *Sel. Prov.* bl. 135 staat: *Een viervoetich peerdt struyckelt wel*, bij Tuinman I. bl. 280 te lezen is: *een paard met vier voeten struikelt wel*, door v. Moerbeek bl. 272 gezegd wordt: *Een paard met vier beenen struikelt wel eens*, v. Eijk bl. 69 en Bohn bl. 315 opgeven: *Een paard met vier pooten struikelt wel*, en Mulder bl. 409 heeft: *een paard heeft vier beenen en struikelt wel.*

Verder *valt* het beest. Zoo leest men bij Megiserus bl. 24: *Een perd heeft vier voeten, ende gheraekt wel te vallene*, staat bij Gruterus II. bl. 140 en in *'t Mergh* bl. 16: *Een paard met vier voeten valt wel;* terwijl De Brune bl. 354 heeft:

Een peerd, dat zelfs vier voeten heeft,
Valt zomtijds vvel, en ons begheeft.

Eindelijk raakt het paard aan *'t sukkelen.* Zoo stelt Bogaert bl. 94 het spreekwoord voor: *Een peerd met vier pooten sukkelt wel eens.*

bl. 80. *aanw.* 15.

Geen mensch zal de wereld verwerven door wenschen.

Gruterus III. bl. 146 geeft het spreekwoord aldus op:

Geen mensche,
heeft de werelt te wensche.

Te wensche is *tot* (zijnen) *wensch.*

Meijer bl. 103 geeft nog een toevoegsel: *Gheen mensche en heeft de weerelt te wensche, tsinen seghene. Tsinen*, eigenlijk *t'sinen*, is *te sinen*, en *te sinen segghene* is *tot zijn zeggen.* Voor *de wereld tot zijn zeggen hebben*, zouden wij nu zeggen: *over de wereld te zeggen hebben.*

bl. 81. *aanw.* 6.

Het is een arm mensch, die niets heeft.

In 't *Mergh* bl. 27 leest men: *'t Is een arm mensch, die geen en heeft. Geen en = niet;* 't is de dubbele uitdrukking, die men vroeger bezigde, om eene ontkenning aan te wijzen.

Gruterus II. bl. 151 zegt daarvoor: *t' Is een arm mensch, die gheen in heeft. In* zal wel eene fout voor *en* wezen.

bl. 81. *aanw.* 9.

Het is haast gedaan met den mensch, en hij kan toch zoo regt veel goed doen.

Op *Campen* bl. 26 en bij Meijer bl. 13 vindt men het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Het is haest gedaen om een menschen, ende hy cost doch so recht veele op te brengen.* Het woordje *om* had vroeger meermalen de beteekenis van ons tegenwoordig *voor; voor een mensch is 't haast gedaan* zegt dan: *'t is haast uit met den mensch* (naardien hem de krachten begeven). *Kost* hoort men nog dikwijls in de volkstaal bezigen voor *kon. Opbrengen* zal hier zooveel zijn als *teweegbrengen* of *voortbrengen*, of blootelijk *doen.*

De Brune bl. 224 heeft een ander slot, dat minder gemoedelijk is, maar meer van aanmatiging getuigt:

't Is met den mensch zeer haest ghedaen,
Hoe vast hy dickwils meent te staen.

bl. 83. *aanw.* 15.

Het eene mes houdt het andere in de scheede. Zoo bij Servilius bl. 191* in deze woorden: *Deen mes houdet dz ander in de scheye* (waarin *scheye = scheede* nog wel gehoord wordt), op *Campen* bl. 125 volgenderwijze: *Het ene mes holdt het ander in de scheyde* (waarin *scheyde = scheede* mede nog wel voorkomt), bij Gheurtz bl. 6 aldus: *Deen mes*

houdt dander in schee, bij Zegerus bl. 18 op deze wijze: *Deen mes hout het ander int schee*, op 15 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 104 als volgt: *'t Eene mes, houwt 't ander in sche*, bij Idinau bl. 70 in deze woorden: *D'een mes houdt d'ander inde schee*, bij Gruterus I. bl. 108 volgenderwijze: *d'Een mes hout d'ander in schee*, bij De Brune bl. 476 en in *'t Mergh* bl. 15 aldus: *d'Een mes hout 't ander in de schee*, bij Tuinman I. bl. 57, 280 op deze wijze: *'t eene mes hield het andere in de schede*, bij Gales bl. 42 als volgt: *hier zoude het eene mes het andere in de schede houden*, bij v. Aken 8 in deze woorden: *Het eene mes houdt dikwijls het andere in de schede*, en bij v. d. Hulst bl. 130 volgenderwijze: *veeltijds houdt het eene mes het andere in de scheede.*

De Brune bl. 112 geeft het spreekwoord aldus op:

'T een mes, vvanneer-men 't heeft gheree,
Het houdt het ander in de schee.

Sartorius *pr.* II. 46, 49 stelt het spreekwoord op deze wijze voor: *'t Een mes moet het ander in de schee houden;* terwijl het in *Adag. quædam* bl. 35 als volgt voorkomt: *Het een mes met het ander inde scheede houde*, waar men *houden* voor *houde* te lezen hebbe.

Gheurtz bl. 14 heeft een boerentwist tot een krijgsmansgeschil gemaakt, als hij het *zwaard* voor het *mes* in de plaats heeft gebracht: *Deen sweerdt houdt dander in schee.*

bl. 86. *aanw.* 1. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Middelmaat Houdt staat (of: *Liever middelmaat Dan hooger staat*).

Middelmaat Houdt staat. Zoo in *Magazijn* 8, bij Modderman bl. 49 en Molema bl. 243.

Verder wordt het *staat houden* weggelaten, en is 't de *middelmaat* alleen, die op verschillende wijzen voorkomt. Zoo leest men bij Gruterus II. bl. 131 en in *'t Mergh* bl. 8: *De middelmate, de beste*, bij Gruterus II. bl. 159 en in *'t Mergh* bl. 35: *Noch hoog, noch leeg: middelmate best*, bij v. d. Venne bl. 269: *Middel-maet is beter als te Veel en te Weynig*, bij De Brune bl. 268:

Den reghel van de middel-maet,
In alle dingh zeer wel bestaet,

alsmede bl. 440:

Gheen beter staet,
Als middel-maet,

in *Adag. Thesaurus* bl. 23:

En wenscht noyt 't hoog of leegen staet,
Maer houdt altyt de middelmaet,

bij Willems III. 40:

Geen beter staet
Dan middelmaet,

en op *Landbouwer* bl. 81:

Dus houde steeds de middelmaat,
Kom niet te vroeg en niet te laat.

De Brune bl. 440 heeft eene tegenstelling vooraf:

Al wat te hoog is, schaet en deert,
De middel-maet is meer in weerd.

De *middelmaat* wordt alzoo veelszins aangeprezen, maar niet door alle verzamelaars op dezelfde wijze.

Liever middelmaat Dan hooger staat. Zoo bij Sartorius *pr.* X. 66.

Vervolgens is er van *maat* slechts, niet meer van *middelmaat* sprake. Zoo vindt men bij Gruterus II. bl. 156, Cats bl. 479, 483, in *'t Mergh* bl. 32 en bij v. Waesberge *Wijn* bl. 12, 14:

Maat
houd staat.

In *Zeepl.* bl. 86 worden dezelfde woorden gebezigd, en vindt men blijkbaar hetzelfde denkbeeld uitgedrukt; en toch zou men, door het plaatsen van het eerste teeken, allicht op de gedachten komen, dat hier òf eene andere meening werd voorgestaan, òf eene andere toepassing gemaakt. Wie zou niet meenen, dat met de *maat* den *makker* bedoeld was! Zoo staat er:

Maat!
houd staat!

Nog komen eenige varianten voor. Zoo zegt Cats bl. 431 (wat men mede in *Sel. Prov.* bl. 192, bij Willems III. 35 en Bogaert bl. 90 vindt):

Maet hout staet,
te veel is quaet,

Cats bl. 479:

Kent staet,
en hout maet,

Sartorius *pr.* I. 4: *Houdt maet in alles*, en De Wendt-Posthumus I. bl. 57:

Alleen maat
houdt staat.

De Brune bl. 269 spreekt van *middelweg* voor *middelmaat:*

Houdt alle-tijd den middel-wegh,
Wat dat u yemant raed' of zeggh'.

Eindelijk wordt in *Sel. Prov.* bl. 192 de *middelstraat* opgegeven: *Hout de middelstraet.*

bl. 86. *aanw.* 7.

Dat gaat van mijl op zeven.

Zijn komt in de plaats van *gaan.* Tuinman I. bl. 184, II. bl. 170 zegt: *'t Is de myl op zeven*, en Mulder bl. 434 heeft: *'t Is een mijl op zeven.*

Bogaert bl. 28 spreekt van *loopen*: *wy liepen niet lang de myl op zeven.*

Zoo ook, maar onbepaald, vindt men bij Sancho-Pança bl. 25: *De myl op zeven loopen.*

bl. 86. *aanw.* 9.

De vossen hebben de mijlen gemeten; Maar zij hebben de staarten vergeten. Zoo bij v. Eijk II. *nal.* bl. IX.

Tuinman I. bl. 157 heeft *toegegeven* voor *vergeten* in de plaats gebracht. Ook spreekt hij van geen *mijlen*, maar doet aan het spreekwoord deze woorden voorafgaan: „Van lange mylen zegt men;" terwijl het spreekwoord zelf aldus door hem wordt opgegeven: *De vos heeft die gemeten, en den steert toegegeven.*

bl. 86. *aanw.* 10. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Een gehuurd paard en eigen sporen rijden wel (of: *maken korte mijlen*).

Een gehuurd paard en eigen sporen rijden wel. Zoo bij Gheurtz bl. 18 in deze woorden: *Eyghen spooren en ghehuerde peerden ryen wel.*

Met *scherp* voor *wel* in de plaats gebracht, zegt Tuinman II. bl. 173: *een gehuurt paard, en eigen spooren, ryden scherp.*

Sartorius *tert.* I. 37 en De Jager *Bijdr.* bl. 112 spreken van *best*, en hebben daarenboven *geleend* voor *gehuurd: Geleende paerden, ende eygen spooren rijden best.*

Nog vindt men *spoeden* voor *rijden.* Zoo op 17 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 102 in deze woorden: *Een ghehuurt paard, eighen sporen, spoet wel wegh,* en bij De Brune bl. 374 volgenderwijze:

Eyghen spooren, anders peerd,
Daer med' spoeyd-men, met een veerd.

Op *Julij* 31 komt *draven* voor: *Gehuurd paard en eigen sporen draaft best.*

Een gehuurd paard en eigen sporen maken korte mijlen. Zoo bij Tuinman I. bl. 161, v. Eijk II. bl. 70, De Jager *Bijdr.* bl. 112, v. Eijk III. bl. 98, Modderman bl. 110, in *Veeteelt* bl. 109 en bij Bohn bl. 313. Ook in *Prov. seriosa* bl. 21 staat: *eyghen sporen ende ghehuerde paerden maken corte mijlen,* bij Hoffmann 342: *Eighen sporen ende ghehuurde peert maken corte milen,* op *Delf* bl. 20: *eyghen spoeren ende ghehuerde peerden maken corte milen,* en in *Sel. Prov.* bl. 151: *Eyghen spooren frembde peerdt maken korte mylen.*

Nog rijdt men, zonder *eigen sporen*, alleen met een *gehuurd paard.* Zoo bij Zegerus bl. 25 in deze woorden: *Gehuerde peerden maecken corte mijlen,* en op 17 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 105, Cats bl. 492, in *Sel. Prov.* bl. 163, bij Richardson bl. 24 en Bohn bl. 319 volgenderwijze: *Ghehuurde paarden, maken korte mijlen;* terwijl De Brune bl. 374 dit aldus voorstelt:

Ghehuyrde peerden, met haer ylen,
Die maken wonder korte mijlen.

Verder is er geen sprake van den afgelegden weg, dat is: de *korte mijlen* blijven onvermeld; hoewel de *eigen sporen* weder zijn aangedaan. Alzoo bij Cats bl. 492, die enkel zegt: *Een gehuurt paert, eigen sporen.* Ook in *Sel. Prov.* bl. 163 wordt het spreekwoord op dezelfde wijze opgegeven.

bl. 87. *aanw.* 9.

Daar gestadige min plagt te zijn, blijft nog wel een worteltje van over. Zoo bij Meijer bl. 104 in deze woorden:

Daer ghestadighe minne plach te syn,
blyft so gheerne een wortelkyn.

Wortelkyn = *worteltje*, *kijn* was vroeger de verkleinings-uitgang.

Gruterus III. bl. 128 heeft *gestadig* met *goed* verwisseld:

Daar goe minne plagh te zyn,
blyft zo gern een wortelkin.

Kin was eene andere schrijfwijze van *kyn.*

Met *vonkelkijn* = *vonkje* voor *worteltje* in de plaats gebracht, leest men op 26 *Junij*, bij Gruterus I. bl. 95 en op 19 *Junij* 53:

Daar ghoe min plagh te zijn,
daar blijft wel een vonkelkijn.

bl. 87. *aanw.* 16.

Stil en dierbaar: heelen is het schild der min. Zoo bij Meijer bl. 71 in deze woorden: *Stille ende diere, helen is der minnen schilt. Diere* = *dierbaar.*

Het laatste gedeelte van het spreekwoord weggelaten, leest men op *Campen* bl. 122 en bij Meijer bl. 50 alleen: *Weest Stille ende duyr. Duyr* = *duur* = *dier* = *dierbaar*, „of *kostbaar*," voegt Meijer er bij, dat, naar 't mij voorkomt, hier minder tepaskomt. Meijer's verdere redeneering drukt evenmin, dunkt mij, de ware beteekenis dezer spreekwijze uit. Zoo vervolgt hij: „Dit gezegde moet waarschijnelijk wel beantwoorden aan onze spreekwijzen: *houdt u teruggetrokken, laat u aanzoeken*, enz." Voor *stil en dierbaar* zou men ook kunnen zeggen: *ingetogen en lief*, en dat is beide het beeld van *oprechtheid.* Dit nu in verband gebracht met het andere deel van het spreekwoord, dan zal het willen zeggen: *wees oprecht, maar houd u zelve op prijs.* Men hebbe zich daarbij eene minnende maagd voor te stellen. — Zou men die aanraden, *zich teruggetrokken te houden*, dat is: haar hartsgeheim niet te openbaren, dan diende men *helen* = *verbergen*, en niet *heelen* = *genezen* te lezen; maar dan krijgt het spreekwoord eene beteekenis ten kwade, en loopt meer uit op veinzerij, minder edel van de maagd, minder gewenscht voor den jongeling, wien 't om haar hart te doen is.

bl. 88. *aanw.* 2.

De Minnebroeders gaan (of: *Een goed monnik gaat*) *niet alleen.*

De Minnebroeders gaan niet alleen. Zoo bij Zegerus bl. 11 in deze woorden: *De minderbroeders en gaan alleen niet.* De *Minne-*, *Minre-* of *Minder-broeders*, onder welke genuanceerde namen zij voorkomen, behooren tot de orde der *Franciscanen.*

Ook bij Gruterus II. bl. 131 en in 't *Mergh* bl. 8 leest men: *De minnebroeders gaan alleen niet*, en in *Adag. quædam* bl. 20 staat: *De Mindebroeders en gaen alleen niet. Mindebroeders* houd ik voor eene verbastering van den naam.

V. Duyse bl. 226 zegt nog: *De capucienen gaen altijd getween.* Behalve *niet alleen* door *getween*, dat is: *met hun tweeën*, over te zetten, wordt hier mede eene andere monniken-orde genoemd, namelijk die der *Capucienen* of *Capucijnen*, dat, volgens hunn' naam, is: *kapmonniken* of *monniken, die de kap dragen.*

Een goed monnik gaat niet alleen. Zoo bij Tuinman I. bl. 28. Ook De Brune bl. 496 zegt: *Noyt goede Munnick ghingh alleen* (waarin *munnick* eene andere uitspraak van *monnik* is); terwijl Sartorius *tert.* II. 29 heeft: *Daer gaet noyt goet Monnick alleen*, en bij v. Duyse bl. 226 staat: *een goed monnik gaet nooit alleen.*

Gruterus II. bl. 162 laat eene enkele uitzondering toe, als hij zegt: *Selden gaet goeden monic alleen. Monic* is alleen eene andere schrijfwijze van *monnik*, waarin de *n* bij wijze van verkorting werd weggelaten, zooals oudtijds meermalen geschiedde. Ook in 't *Mergh* bl. 38 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor.

Vervolgens wordt *goed* weggelaten, en alzoo zijn de *kwade monniken* almede opgenomen, tenzij men *goed* hier voor een pleonasme placht te houden, omdat alleen de gelofte alle monniken *goed* deed zijn. Hoe dit wezen moge, in *Prov. seriosa* bl. 38 en bij Hoffmann 629 staat: *ten gaet geen monic alleen*, evenals v. Alkemade bl. 122 heeft: *Daar gaat noyt Monnik alleen.*

Op *Delf* bl. 38 leest men nog: *ten gaet een monick alleene*, waar *ten*, eigenlijk *'t en*, het oude ontkenningswoordje is, waarvoor wij thans *niet* hebben. Zoo zeide men ook: *ik en doe* voor: *ik doe niet.*

Eindelijk vindt men bij v. Alkemade bl. 197: *Daar gaan geen twee Monniken alleen.* De bedoeling zal zijn: *afzonderlijk* of *elk zijns weegs;* want *twee* zullen wel niet *alleen* = *al één* kunnen gaan.

bl. 88. *aanw.* 17. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Met tijd en stroo rijpen de mispelen. Zoo bij Cats bl. 528, in *Sel. Prov.* bl. 69, 213, bij v. Nyenborgh bl. 131 en Bohn bl. 334.

Voor *rijpen* vindt men hier zeer natuurlijk *zacht worden* in plaats gebracht. Dat geschiedt bij Cats bl. 528 en v. Hall I. bl. 10, die zeggen: *Met tijt en stroo worden de mispelen sacht*, gelijk het zoo mede op *Landbouwer* bl. 77 staat; terwijl men in *Sel. Prov.* bl. 69 vindt: *Door den tydt en met stroo so wort de mispel sacht*, en Modderman bl. 25 heeft: *met den tijd en stroo worden de mispels zacht.*

In *Sel. Prov.* bl. 70 gaat eene phrase vooraf, teneinde er het spreekwoord beter door te doen uitkomen. Zoo staat er:

De tyt verandert veel, den tijt geeft groote kracht,
Door tyt en met het stroo, so wort de mispel sagt.

Zeer eigenaardig nog wordt bij Tuinman I. bl. 174 het *rijpen* door *meuken* vervangen: *Met tyd en stroo meuken de mispelen.*

bl. 90. *aanw.* 7.

Is de tijd goed, Dit maakt den moed.

In 't *Mergh* bl. 40 leest men:

Tijt goed
maeckt den moed.

De druk van 1660 heeft *goed* niet als bijvoegelijk naamwoord, maar als zelfstandig naamwoord, dat mede een goeden zin maakt. Zoo staat er:

Tijt en goet
Maeckt den moed.

Gruterus II. bl. 164 schrijft het woord *tijd* zoo, dat men allicht aan *tij*, *getij*, denken zou; doch ook met *tij* is het spreekwoord zeer goed te verstaan. Zoo heeft hij:

Tye goet
maact den moet

bl. 90. *aanw.* 15.

Daar helpt geen lieve-moederen aan.

In *Prov. seriosa* bl. 18, bij Hoffmann 301 en op *Delf* bl. 18 staat: *daer en is gheen liefmoederen an*, en bij De Brune bl. 461 vindt men: *'Ten baet by hem gheen lieve-moertjen;* terwijl Sartorius *pr.* V. 30 zegt: *'t Baet geen lieff moeren*, gelijk nog *sec.* VIII. 40: *Ten baet by hem geen lief moeren.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 56 heeft *moederlief* voor *lieve moederen* in de plaats gebracht: *dan helpt geen moederlief meer.*

Everts bl. 232 spreekt mede van den *vader: er hielp geen lieve moeder of vader.*

Zoo komt het spreekwoord mede bij Sartorius *sec.* VIII. 14 voor, die daarenboven eene onverschilligheidsbetooning als gevolgtrekking opneemt:

Het en baet lieve Moeder noch lieve Vader,
Ick gae mijn gange, adieu al te gader.

bl. 95. *aanw.* 1.

Des zomers een wambuis en des winters eene pij doet den molen goed, en bakt op zijn' tijd.

Gruterus III. bl. 168 geeft op:

Somers een scabbe, swinters een pye:
doet ter molene, en bact te tye.

Scabbe = *schabbe* is *wambuis*, maar wordt ook wel voor *mantel* gebezigd; *doet* zegt zooveelals *voldoet; ter molene* is *op den molen*, en *te tye* beteekent *op zijn' tijd.* Gruterus' opgave doet door zijne dubbele punt in den tweeden regel des spreekwoords eene ophel-

dering van den eersten veronderstellen; vandaar de opgegeven constructie.

Meijer bl. 78 zegt:

Somers een scabbe, ende swinters een pye;
doet ter muelene, ende backt te tye.

Hiermede moge nu volmaakt hetzelfde gezegd zijn, Meijer's opgave doet door zijne puntkomma aan twee afzonderlijke uitdrukkingen denken. Bestaan die, dan zou men kunnen lezen: *'s zomers een* (licht) *wambuis* of *een* (lichten) *mantel, 's winters eene* (dikke) *pij; doet op den molen, en bakt op zijn' tijd*, waar *doet* en *bakt* dan gebiedende wijzen zijn.

bl. 96. *aanw.* 10.

De booze wijven voeren het zwaard in den mond; daarom moet men ze op de scheeden slaan.

Op *Campen* bl. 56 leest men: *Die wijuen, voeren dat sweert inden monde, daerom moetmensie op der scheyden slaen*, door Meijer bl. 27 aldus overgebracht: *Die boese wyuen voeren dat sweert in den monde, daerom moet mense op der scheyden slaen.* Behalve de overige veranderingen heeft Meijer hier *boese* = *booze* ingevoegd, een woord, dat hij een paar spreekwoorden vroeger vond staan. Daar *wijf* oudtijds voor *getrouwde vrouw* gebruikt werd, en men dus *goede* zoowelals *kwade* had, terwijl het spreekwoord toch wel van de *goede* niet gelden zal, heb ik *booze* hier mede opgenomen. *Scheyde* wordt nog wel voor *scheede* gebruikt; hoewel men *scheyden* vindt staan, is die achtergevoegde *n* om den verbogen naamval, zoodat het woord in het enkelvoud gemeend is. Ik heb het in 't meervoud genomen, omdat *wijven* mede in 't meervoud voorkomt.

Gheurtz zwijgt van de *wijven*, maar spreekt in 't algemeen; bl. 8 zegt hij: *Die tsweert inden mond draeghen salmen vp die scheede slaen*, en bl. 75: *Wie tsweerdt inden mondt vuerdt salmẽ up die schee sla.*

Op 16 *Maart* 53 leest men: *Die 't zwaerd in den mond voert zal men op de scheenen slaen*, waarin *scheenen* stellig eene fout is voor *scheeden.*

bl. 97. *aanw.* 17.

Gij behoeft uwen mond daar niet op klaar te houden.

Op *Campen* bl. 50 en bij Meijer bl. 24 vindt men: *Ghy en derft uwen mont daer niet op toe stellen. Toestellen* zegt hier zooveelals *klaarhouden* of *toezetten;* zoodat men, behalve de opgegeven constructie, nog lezen kan: *Gij behoeft er uwen mond niet toe te zetten.*

bl. 98. *aanw.* 3.

Het is een verwend mondje.

Op *Campen* bl. 76 staat: *Het is een verwent muyle*, gelijk mede: *Die mont is hem al verwennet.* Meijer bl. 35 heeft hier twee spreekwoorden doen zamenvloeien, waartusschen op *Campen* nog een ander gevonden wordt. Zoo luidt Meijer's opgave: *Het is een verwent muyle, men sal hem gebraeden pricken coocken.*

bl. 98. *aanw.* 4.

Het is een zuurmond: hij ziet niet anders, dan of hij zakken scheuren wil. Zoo bij Sartorius *pr.* VIII. 44 in deze woorden: *'t Is een Suyr-mondt, hy siet of hy sacken scheuren soude. Suyr-mondt* = *zuurmond*, de *y* als verlengletter genomen.

Verder wordt heer *zuurmond* niet genoemd, maar alleen zijn gedrag ten toon gesteld. Zoo leest men op *Campen* bl. 41 en bij Meijer bl. 20: *Hy siet niet anders: dan of hy sacken schoeren wil. Schoeren* is een dialectische vorm van *scheuren.*

Nog zegt Sartorius *sec.* VI. 15 in onbepaalde uitdrukking: *Sien ofmen sacken schuyren soude.* Ook *schuyren* is alleen dialectverschil met *scheuren.*

bl. 98. *aanw.* 28. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Hij luistert toe met neus en mond. Zoo bij Kobus bl. 99 in deze woorden: *die toeluisteren met neus en mond.*

Met *toehooren* voor *toeluisteren* zegt Sartorius *sec.* V. 69 in onbepaalde uitdrukking: *Met neus en mont toehooren.*

Het *toe* van *toeluisteren* wordt door Tuinman I. bl. 196 op *neus* en *mond* overgebracht: *Hij luistert met neus en mond toe.*

bl. 100. *aanw.* 14.

Zij blijven zitten, alsof zij op den mond geslagen zijn.

Op *Campen* bl. 122 vindt men: *Sy blyuen sitten, als of sy op den mont geslaeghen sinnen. of sy beswymt sinnen.* Het *sinnen* voor *zijn* is eene volksuitspraak, die voor hetzelfde woord tegenwoordig nog zeer gebruikelijk is. Onze volksspraak heeft nog: *zij zijne geslagen* voor *zij zijn geslagen*, enz. Het achtervoegsel: *of sy beswymt sinnen*, door eene punt voorafgegaan, toont, dat het spreekwoord zonder dat bijvoegsel ten einde is; maar daarenboven, dat het ook met hetzelve gebruikt wordt, zoodat men mede lezen kan: *Sy blyuen sitten, als of sy beswymt sinnen.* Zoo wordt tevens aangeduid, dat *op den mond geslagen zijn* en *bezwijmd zijn* hier als synonimen moeten aangemerkt worden. Het tweede spreekwoord verklaart alzoo het eerste.

bl. 102. *aanw.* 3. (Zie ook bl. LVII, LXXIX en III. bl. LXXVIII.)

Het is den moriaan gewasschen (of: *geschuurd*).

Het is den moriaan gewasschen. Zoo bij Tuinman I. bl. 177, in *Euphonia* bl. 519, *Verz.* 3, bij v. Eijk bl. 9, in *Verkl.* 22 en op 30 *Julij* 53. Ook v.

d. Hulst bl. 76 zegt: *Het was den Moriaan gewasschen;* terwijl Kerkhoven bl. 55 heeft: *'t is toch den moriaan gewasschen*, gelijk Guikema I. 29: *Dat is den Moriaan gewasschen.*

Dat dit noodelooze moeite is, wordt met het spreekwoord gemeend, maar door Tuinman I. bl. 15, 356 daarenboven gezegd, als hij het spreekwoord aldus opgeeft: *'t is vergeefs den Moriaan te wasschen.*

Met *moor* in plaats van *moriaan* leest men bij Bogaert bl. 95: *'t Is den moor gewasschen.*

De Brune bl. 211 noemt het gekkernij. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Zy wast de moor,
De zotte floor,

gelijk nog bl. 357 op deze wijze:

Wascht zoo ghy kont, met dat of dit,
Een moor en zal noyt werden wit.

Ook Zoet bl. 285 geeft op: *Al wascht hem de Moor, hy blijft egter zwart.*

Zoet bl. 27 doet zelfs het denkbeeld van aangeboren zwartheid uitkomen, als hij zegt: *'t Is verlooren de Moor gewassen, want 't is in de natuur.*

De Brune bl. 213 vereenigt een gelijkbeteekenend spreekwoord met het opgegevene:

Ghy doet een zaeck zeer zot en los,
Ghy wascht den moor, en melckt den os.

Zoo ook stelt Willems II. 23 het spreekwoord voor, behalve dat hij het in den derden, niet in den tweeden persoon vermeldt.

De Brune bl. 213 heeft nog een ander spreekwoord met het opgegevene doen zamenvloeien:

Het is een oordeel swack en kleen,
Ghy wascht een moor, of ticchel-steen.

Nog heeft De Brune bl. 213 drie spreekwoorden zelfs volgenderwijze tot één gebracht:

Met 't hooft niet door den muyr en boor;
Ghy melct den bock, en wascht den moor.

Het is den moriaan geschuurd. Zoo bij v. Eijk bl. 9, Modderman bl. 38 en Bohn bl. 323. Ook Gales bl. 12 zegt: *dat zoude de Moriaan geschuurt zijn;* terwijl Everts bl. 233 en Bruyn bl. 140 hebben: *het was den Moriaan geschuurd*, gelijk Manvis bl. 123 opgeeft: *men begon den moriaan te schuren*, alsmede Roodhuijzen bl. 133: *'t was met hem den moriaan geschuurd*, zoo ook Andriessen bl. 227: *wij spreken van 't schuren van den moriaan.*

V. Alkemade bl. 117 zegt alleen: *De Moriaan geschuert.*

Het vruchtelooze van den arbeid, dat het spreekwoord in zich sluit, wordt in *Sermoen* bl. 56 nog bepaaldelijk opgegeven: *Wie den moriaan schuurt, doet verloren arbeid.*

Het denkbeeld van aangeboren zwartheid wordt door v. Alkemade bl. 24 eindelijk nog volgenderwijze uitgedrukt: *t'Is vergeefs de Moriaan geschuert, t' is in de natuer.*

bl. 104. *aanw.* 10. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Een rollende steen gaart geen mos.

Cats bl. 502 geeft tevens op, bij welke gelegenheid het spreekwoord gebruikt wordt:

Wees in 't verhuysen niet te los,
Een steen die rolt, en gaert geen mos.

Zoo komt het spreekwoord mede voor in *Sel. Prov.* bl. 84 en op *Gent* bl. 126; terwijl Havius bl. 87 alleen als verschil *de steen* voor *een steen* heeft.

De Brune bl. 380 doet dat mede, maar op eene andere wijze:

De steen die rolt, gheen mos vergaert:
Die veel verloopt, geen goed en spaart,

gelijk nog op deze wijze:

De rollend steen vergaert gheen mos:
Die veel verloopt, die doet zeer los.

De Brune bl. 95 heeft het *keeren* met het *rollen* vereenigd, en bij het *mos* de *ruichte* tevens opgegeven:

De steen die rolt, en dickwils keert,
Geen most vergaert, of ruyght vermeert.

Bohn bl. 315 heeft *medenemen* voor *garen: Een rollende steen neemt geen mos mede.*

Het *groen* voor 't *mos* in de plaats gebracht, en van *bewassen* voor *garen* gesproken, staat bij Richardson bl. 32: *Een rollende steen wordt met geen groen bewassen.*

Op 21 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 103 vindt men *wentelen* voor *rollen: Een wentelende steen werdt niet moschachtich.*

De Brune bl. 66 spreekt bij *wentelen* daarenboven nog van *sollen*, welk werk bepaaldelijk de beweging uitdrukt, die men met den *bal* (ook wel *sol* of *solle* genoemd) maakt. Volgenderwijze geeft hij het spreekwoord op:

Een steen ghewentelt en ghezolt,
Wert noyt bemost, zoo langh hy rolt.

Het *mos*, dat eerst tot *mosachtig* en vervolgens tot het werkwoord *bemossen* is overgebracht, zien wij op *Campen* bl. 34 en bij Meijer bl. 16 tot het werkwoord *bewassen* overgegaan: *Een steen die men hen ende weder wentelt, bewasset selden.*

Voor *rollen* wordt eindelijk nog *verleggen* in de plaats gebracht; terwijl bij 't *bewassen* van het *groen* gesproken wordt. Zoo zegt Cats bl. 493: *De steen die men veel verleyt, wordt van geen groen bewassen*, en Bogaert bl. 107: *De steen die veel verlegd wordt, bewast door geen groen.*

bl. 108. *aanw.* 1.

Zie, hoe hangt hem de muil; ik wil hem de toornigheid afsnijden.

Op *Campen* bl. 43 en bij Meijer bl. 20 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Siet, hoe hangt hem den muyl, Ick wil hem den toorn braden afsnijden. Braden* zijn (wenk-)*braauwen;* zoodat

men door *toornbraden* de *uit toorn opgezette oogbraauwen* te verstaan hebbe.

bl. 108. *aanw.* 3.

Hij werkt als een muilezel.

Sartorius *tert.* X. 49 geeft de spreekwijze aldus op: *Hij werckt als een muyl.* Door een *muyl* verstaat men òf een *muilezel* òf een *muildier*, al naarmate het van een *hengst* en eene *ezelin* of van een *ezel* en eene *merrie* is voortgekomen. Doorgaans bedoelt men met *muil* den *muilezel.*

Gheurtz bl. 38 spreekt van *arbeiden* voor *werken: Hy arbeyt als een muyl.*

Op *Campen* bl. 82 wordt mede van den *hesse* gesproken, dat in het Platduitsch *hest* luidt, en voor *paard* gebezigd wordt: *Hy arbeyt als een Muyle, als een Hesse.*

bl. 109. *aanw.* 4.

Hij is zoo stil als eene muis. Zoo bij v. Eijk II. bl. 64. Ook Bogaert bl. 47 zegt: *die hielden zich zoo stil als muizekens.*

Sancho-Pança bl. 56 spreekt van geen persoon. Hij zegt alleen: *Zoo stil als een muis.*

Tuinman I. bl. 288 heeft *zwijgen* voor *stil zijn* in de plaats gebracht: *Hy zwygt als een muis.*

Everts bl. 314 spreekt op gebiedenden toon, om daardoor den boventoon te verkrijgen: *Zwijgt als een muis,* — eene uitdrukking, die, om hare mindere natuurlijkheid, weinig zal voorkomen.

bl. 110. *aanw.* 8. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Eene zwaan heeft zoowel hare pluimen noodig, als eene musch hare vederen. Zoo op 12 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 103 in deze woorden: *Een zwaan behoeft zijn pluymen zo wel, als een mosch zijn veren,* bij Tuinman II. bl. 43 en v. Eijk II. bl. 99 volgenderwijze: *Een zwaan heeft haare pluimen zo wel van doen, als een musch haare veêren,* in *Wijsheid* bl. 142 aldus: *Een zwaan heeft zyne pluimen zo wel noodig als een musch zyne veeren,* en bij Mulder bl. 419 op deze wijze: *Een zwaan heeft hare pluimen zoowel noodig als een musch hare veêren.*

Het *noodig* of *van doen hebben*, gelijk ook het *behoeven* wordt bij De Brune bl. 405 door een *niet kunnen ontberen* vervangen:

Een svvaen haer pluymen can ont-beren,
Zoo weynigh als een musch haer veren.

Verder krijgen *zwaan* en *musch* beide *pluimen*, en vallen alzoo de *vederen* der laatste weg. Zoo bij Zegerus bl. 52 volgenderwijze: *Soe veel heeft een swaen mz hare pluymen te doen, als een mussche metten haren,* en bij Meijer bl. 103 aldus: *So veel behoeft de swane met haer pluymen, als eene mussche.*

Vervolgens wil men *zwaan* en *musch* beide nog met *vederen* tooien; zoodat daardoor de *pluimen* der eerste vervallen. Zoo bij Cats bl. 487 op deze wijze: *Een swaen vallen haer veeren soo besig als een musch,* bij v. Alkemade bl. 118 als volgt: *De Swaan heeft zijn veeren zoo noodig als de musch de zijne,* bij v. d. Hulst bl. 11 aldus: *Een zwaan heeft zoo wel zijn vêren noodig als een musch,* en bij Alof 40 in deze woorden: *De zwaan heeft haar vederen zoowel noodig als de musch.*

Zoo ook leest men in *Sel. Prov.* bl. 79: *Een Swane vallen haer veeren soo besigh als en mussche,* waarin *en* wel eene schrijffout voor *een* zal wezen.

Nog wordt door De Brune bl. 281 de keuze gelaten tusschen *musch* en *hoen*, als hij op deze wijze het spreekwoord te lezen geeft:

Een svvaen heeft alzoo wel van doen,
Haer veren, als een mus of hoen.

Eindelijk zelfs wordt de *musch* geheel overgeslagen, en is het de *hen* of *haan*, die voor haar in de plaats treedt. Zoo bij De Brune terzelfde plaatse, en wel in deze woorden:

De veren vallen aen de swaen,
Zoo bezigh, als een hinn' of haen.

bl. 111. *aanw.* 20.

Het riekt naar den mutsaard. Zoo bij v. d. Vijver bl. 205. Ook v. d. Hulst bl. 88 zegt: *dat riekt naar de mutzerd* of *mutzaard.*

Met den *persoon* voor de *zaak* in de plaats gebracht, leest men bij v. Alkemade bl. 134, Tuinman I. bl. 31 en v. Duyse bl. 194: *Hy riekt naar de mutzaard.*

In plaats van den *mutsaard* in het spreekwoord op te nemen, liet men het voorheen wel eens op *mosterd* uitdraaien; thans mocht men evenwel die *mosterd*-historie wel laten rusten. Desniettegenstaande leest men nog in *Euphonia* bl. 523: *de adelijke namen vooral ruiken* (lees: *rieken*) *naar den mostaard.*

De overige verzamelaars nemen wel *mosterd* in het spreekwoord, maar òf nevens *mutsaard*, òf zij wijzen op dat woord. Zoo zegt Martinet 17: *Het riekt naar de mosterd,* maar voegt er bij: „*mosterd* is eigenlijk *mutzaard.*" Bij v. d. Hulst bl. 87 leest men: *het laatste brokje riekt een weinig naar de mostert* (*mutzaard*). Ook in *Fakkel* bl. 188, bij Koning bl. 15, v. Eijk I. bl. 5 en De Jager *Bijdr.* bl. 473 staat: *Het riekt naar de mosterd,* waarbij op den *mutsaard* of *mutserd* gewezen wordt.

V. Duyse bl. 194 heeft nog, dat men in gelijken zin zegt: *Het riekt naer de Noormannen.*

bl. 112. *aanw.* 18.

Hij naait zijn naadje. Zoo bij Servilius bl. 15' in deze woorden: *Hy naeyt vaste sine naet,* bij De

Brune bl. 458 volgenderwijze: *Hy naeyt daer wel zijn naeytjen onder*, bij (Sartorius *sec.* VII. 25) aldus: *Hy naijt daar sijn naeijken onder*, bij Tuinman I. bl. 130 op deze wijze: *Hy naait zynen naad*, bij Everts bl. 231 als volgt: *om toe te zien of elk zijn naadje naaide*, en bij Bogaert bl. 49 in deze woorden: *Hier wordt den naed genaeid*, gelijk nog bl. 93 volgenderwijze: *Dan zult gy uwen naed naeijen.*

Winschooten bl. 160 geeft het spreekwoord onbepaald aldus op: *sijn naadje naajen.*

Nog heeft Winschooten bl. 161 *maken* voor *naaien* in de plaats gebracht. In onbepaalde uitdrukking zegt hij: *een naad maaken.*

bl. 115. *aanw.* 10.

Hij slacht de uilen: hij vliegt in den nacht. Zoo bij Gheurtz bl. 26 op deze wijze: *Hy slacht den uyl de vliegt by nacht.*

Servilius bl. 212ᵛ zegt: *Hi slacht der vuylen, hi vliecht metten nacht.* Dat men hier *vuil* als *niet schoon* of *onrein* zou moeten verstaan, hoewel het spreekwoord toch een goeden zin zou opleveren, is niet waarschijnlijk, daar *vuylen* als *uylen* te lezen meer natuurlijk is, en daarenboven overeenkomstig de andere lezing van het spreekwoord. Evenals bij het spreekwoord: *Looc en rooc, vuyen en bruyen, waken en braken, zyn ses zaken, die quade oogen maken*, zullen we waarschijnlijk aan de spelling met *vu* = *uu*, dat is: met de dubbele *u*, te denken hebben.

bl. 116. *aanw.* 1.

Zij slapen allen nog niet, die eenen boozen nacht zullen hebben. Zoo op *Campen* bl. 64 en bij Meijer bl. 30 in deze woorden: *Sie sijndt noch niet al slapen, die huyden een boese nacht sullen hebben.*

Met *kwade* voor *booze* in de plaats gebracht, leest men bij Gheurtz bl. 29: *Hy slaept noch niet de hebben sal qvaeyen nacht.*

Zoo mede in *Motz* bl. 16, waar men daarenboven *gelegen zijn* voor *slapen* opgegeven vindt: *Noch en is hy niet gheleghen die eenen quaden nacht hebben sal.*

bl. 116. *aanw.* 4.

De nachtegaal moet voor den uil wijken. Zoo bij De Jager *Bijdr.* bl. 111 en v. Eijk II. *nal.* bl. 36. Ook bij Modderman bl. 92 leest men: *een nachtegaal nogtans moet voor een uil wijken.*

Sartorius *pr.* IX. 52 zegt: *Den Nachtegael moet den Vyl wijcken.* Het *vyl* van vroeger is niet anders dan ons tegenwoordig *uil.*

bl. 116. *aanw.* 10.

Dat zal u nog ten nagelen uitzweren. Zoo bij Tuinman I. bl. 294. Ook Sartorius *pr.* II. 32 zegt: *'t Sal u noch te nagelen uyt sweeren*, en v. Alkemade bl. 176: *Het zal u nog de nagel uitzweeren.*

In onbepaalde uitdrukking wordt door Zegerus bl. 54 en Idinau bl. 205 opgegeven: *Ten naghelen wt sweeren.*

Op *Campen* bl. 103 staat *willen* voor *zullen.* Zoo leest men er: *Dat wil hem ten nagel wtsweeren.*

Sartorius *sec.* IX. 53 schijnt in het gebruik van het woord *zweren* aan de vervulling van den wensch eener wraakzuchtige rechtvaardigheid gedacht te hebben, tenzij hij het *zuur laten opbreken* onder de verplichte middelen van verbetering stelt. Zoo toch luidt zijne opgave: *Godt gunne dat het u noch te nagelen uyt sweere.* Het hier opgenomen *noch* kan niet in ontkennenden zin, en dus voor *niet*, genomen worden: de tegenwoordige onderscheiding van *nog* en *noch* kende men vroeger niet. Dezelfde verzamelaar heeft in zijne andere lezing van 't spreekwoord mede *noch* geschreven, en daar, gelijk hier, in bevestigenden zin.

Behalve de *nagelen* worden de *teenen* door Winschooten bl. 160 mede opgenomen. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *het sal hem nog te naagelen, en te teenen uitsweeren.*

bl. 120. *aanw.* 5. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Men moet de tering naar de nering zetten. Zoo in *Magazijn* 81, bij De Wendt-Posthumus II. bl. 62, op *Landbouwer* bl. 70 en bij Molema bl. 151. Ook Servilius bl. 194ᵛ zegt: *Men moet sette zijn teeringhe nae zijne neringhe*, Winschooten bl. 193, 309: *men moet sijn teering setten naa sijn neering*, Tuinman I. bl. 105: *elk moet zyn teering naar zyn neering zetten*, en Fokke 2ᵉ. *dr.* bl. 214: *Je moet je tering naar je nering zetten.*

Op *Campen* bl. 27 wordt *willen* voor *moeten* in de plaats gesteld: *Ick wil mijn teringe na mijn neringe setten.*

Verder valt *moet* en *wil* beide weg, en houdt men zich alleen met *zetten* op. Zoo in 't *Mergh* bl. 25 op deze wijze:

Hy set zijn teeringh
na zijn neeringh,

bij Sartorius *pr.* VII. 52 en Richardson bl. 30 aldus:

Set u teeringh,
nae u neeringh,

bij Modderman bl. 45 in deze woorden:

zet de tering
naar de nering.

en bij Bohn bl. 345, met eenige taalfouten, als volgt:

Zet u teeringd,
na u neeringd.

Nog zegt Winschooten bl. 248 in onbepaalde uitdrukking: *sijn teering setten naa sijn neering*, en hebben Schaberg bl. 66 en Molema bl. 261 mede: *de tering naar de nering zetten.*

Eindelijk spreekt v. Waesberge *Geld* bl. 169 in ontkennenden zin. Zoo stelt hij het spreekwoord voor: *Hoe velen zijn er niet, die de tering niet naar de nering zetten.* Ook Alof bl. 35 zegt: *Velen zetten de tering ver boven de nering.*

Met *zijn* voor *zetten* zegt Tuinman II. bl. 26:

Teering
zy naar neering.

Vervolgens vindt men *stellen* voor *zetten*. Zoo zeggen De Brune bl. 185, 270, Winschooten bl. 164, Tuinman bl. 100 en Willems VII. 5:

Stelt u teeringh,
Naer u neeringh.

In *Sel. Prov.* bl. 134 komt eene gelijke opgave voor.

Tuinman II. bl. 103 geeft ontkennenderwijze op: *wanneer men teering niet naar neering stelt.*

Met *schikken* zegt Tuinman bl. 90 nog:

Schikt uw' teering
naar de winste van uw' neering.

Ook v. Moerbeek bl. 269 heeft, ofschoon in onbepaalde voorstelling: *Zyne teering naar zyne neering schikken.*

Met *willen voegen* leest men bij Kerkhoven bl. 53: *Wil uwe tering steeds naar uwe nering voegen.*

Alleen met eene opgave der zaken, en alzoo met eene aanmerkelijke besnoeiing van het spreekwoord, vindt men op 11 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 120, in *Sel. Prov.* bl. 205, bij v. Alkemade bl. 49, 119, in *Wijsheid* bl. 140, bij Sancho-Pança bl. 54 en op 9 *Sept.* 53:

Tering,
na nering,

of met dialectischen vorm in *Adag. quædam* bl. 61 en *Adag. Thesaurus* bl. 64:

Teiringe
naer neiringe.

Zonder het achtervoegsel *ing*, voor *teering* en *neering* beide, vindt men op 11 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 124 en Sartorius *pr.* VII. 52:

Zet u teer,
na u neer,

zegt Winschooten bl. 309: *men moet sijn teer setten, naa sijn neer*, en heeft Bogaert bl. 50: *wy trachten teer naer neer te stellen.*

Zoo komt het spreekwoord mede voor bij Idinau bl. 253, maar in onbepaalde uitdrukking: *Tere naer nere stellen.*

Bij Cats bl. 459, 501 staat, met groote besnoeiing, alleen:

Teer
naer neer,

gelijk nog bl. 479:

Teer
nae neer.

Sartorius *pr.* VII. 52 geeft, bij het spreekwoord, mede op:

Set u teer,
na u eer,

en Havius bl. 84 zegt:

Teer
Na eer.

Modderman bl. 82 maakt er van:

teer
naar smeer.

Zegerus bl. 39 heeft van de zelfstandige naamwoorden *teering* en *neering* gelijkluidende werkwoorden gemaakt:

Men moet teeren
naer gheneeren.

Gheneeren of wel *neeren* beteekent eigenlijk *voeden*; doch wordt hier gebruikt voor *het verwerven der middelen, om zich te voeden*, anders *broodwinnen*.

bl. 120. *aanw.* 7.

Niemand is met zijne nering tevreden. Zoo bij Gruterus II. bl. 159 en in 't *Mergh* bl. 35. Ook Zegerus bl. 45 heeft: *Niemant en is met sijnd' neringhen te vreden.*

Gruterus III. bl. 163 heeft *naring* voor *neering*, op zijn Hoogduitsch: *Niemand is met zyn naaring te vreden.*

Verder vindt men *het zijne* voor *zijne neering* in de plaats gebracht, zoodat de bemoeiing zich tot de gansche bezitting uitstrekt niet alleen, maar tevens tot elke levensomstandigheid; waardoor het spreekwoord alzoo eene ruimere beteekenis verkrijgt. Zoo zegt Servilius bl. 161: *Niemant en is met ten zijnen te vreden;* terwijl Gruterus II. bl. 159 en Sartorius *pr.* VII. 34 hebben (zooals het spreekwoord mede in 't *Mergh* bl. 35 voorkomt): *Niemand is met t' zijne te vreden.*

bl. 120. *aanw.* 13.

Die het nestje (of: *het vogeltje*) *weet, heeft het niet, maar die het rooft* (*vangt*).

Die het nestje weet, heeft het niet, maar die het rooft. Zoo bij Cats bl. 423 in deze woorden: *Hy en heeft het nestjen niet die het weet, maer die het rooft*, en in *Fakkel* bl. 194, bij v. Eijk II. bl. 65, Modderman bl. 145 en Bogaert bl. 108 volgenderwijze: *hij heeft het nestje niet, die het weet, maar die het rooft.*

Gruterus III. bl. 135 spreekt van geen *niet hebben*, maar vergelijkt het *weten* met het *weten* zelf: *Die den nest weet die weet hem: die hem rooft die heeft hem.*

Tuinman I. bl. 126 heeft *vinden* voor *niet hebben*, en *uithalen* voor *rooven: Die 't nestje vind, weet het; maar die 't uithaalt, heeft het.*

Die het vogeltje weet, heeft het niet, maar die het vangt.

Wederom wordt het *weten* met het *weten* zelf

vergeleken, en van het *niet hebben* gezwegen. Zoo zeggen Gruterus III. bl. 139 en Meijer bl. 89: *Die t' vogelken weet die wetet; diet vangt die heeft het.*

In *Sel. Prov.* bl. 159 spreekt men alleen van *vinden*, zonder er het *weten* aan te verbinden; terwijl het *rooven* voor het *vangen* in de plaats komt, maar door de bijvoeging van het woordje *dikwijls* als eene moeilijke zaak wordt voorgesteld: *Die de vogel vindt, en rooft hem dickwyls niet.*

bl. 120. *aanw.* 17. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Elke vogel prijst zijn nest. Zoo op *Gent* bl. 127.

Cats bl. 453 heeft de leering of gevolgtrekking mede in het spreekwoord opgenomen:

Elck vogel prijst sijn nest,
Gy dan vaert naer oost of west,
Eygen huys is alderbest.

Zoo ook doet Willems VIII. 7 zijne opgave, maar met de leering of gevolgtrekking mede in spreekwoord; zoodat hij er twee doet zamenvloeien:

Oost, west, T'huis best;
Elke vogel pryst zyn' nest.

Nog doet Cats bl. 502, door eene herhaling van dezelfde waarheid met andere woorden, de kracht van 't spreekwoord te meerder uitkomen:

Elck vogel prijst sijn eygen nest,
En die is hem toch alderbest.

Ook Havius bl. 88 zegt:

Elk vogel prijst zijn nest
En die is hem alderbest.

Het *prijzen* wordt door De Brune bl. 358 tot *minnen*, dat is: *beminnen*, overgebracht:

Yder voghel mint zijn nest,
En zijn natureel ghewest.

Natureel is *natuurlijk*, en door zijn *natuurlijk gewest* zal men de *luchtstreek*, *waar de vogel zich ophoudt*, moeten verstaan. Het moest een rijmpje zijn, en alzoo schijnt de tweede regel er bijgesleept.

Nog spreken De Brune bl. 463 en Modderman bl. 70 van *lieven*, als zij het spreekwoord volgenderwijze opgeven: *Een yder voghel lieft zijn nest.*

In *Motz* bl. 3 wordt het spreekwoord aldus voorgesteld: *Elcken voghel dunckt sijnen nest schoon sijn.*

Eindelijk vindt men door De Brune bl. 413 het spreekwoord in deze woorden opgegeven:

Elcks voghels nest,
Is hem wel best.

Ook Modderman bl. 52 zegt hetzelfde, maar met *'t best* voor *best.*

bl. 121. *aanw.* 1.

Het is een vuile vogel, die zijn eigen nest ontreinigt. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 41 op deze wijze: *tis een vuyl vogel die zijns selfs nest ontreynicht*, bij Hoffmann 677 aldus: *Tis een vuul voghel, die sijn nest ontreint*, op *Delf* bl. 40 volgenderwijze: *tes een vuyl voghel die sinen nest onreynt*, en bij Zegerus bl. 59, in *Adag. quædam* bl. 63 en *Adag. Thesaurus* bl. 65 in deze woorden: *Tis eenen vuylen vogel die sijnen nest beschijt.*

De Brune bl. 385 voegt *onnut* bij *vuil:*

Een vuyl, onnuttigh voghel ist,
Die daer bekackt zijn eyghen nist.

Nist is oud, en staat voor *nest.*

Verder vindt men *onrein* voor *vuil* in de plaats gebracht. Zoo bij Gheurtz bl. 63 in deze woorden: *Tis een onreyn vöghel de syn eyghen nest beschyt*, en op 24 *Aug.* 53 volgenderwijze: *'t Is een onrein vogel die zyn eigen nest bevuilt.*

Niet meer voorwaardelijk, maar met bepaalde verrichting, leest men in *Sel. Prov.* bl. 102: *Een vuylen vogel bekackt zyn nest.*

Vervolgens is 't niet de *vogel*, maar de *mensch*, wiens werkzaamheid wordt medegedeeld. Zoo zegt Tuinman I. bl. 344: *zo bestruift, of bevuilt, ymand wel zyn eigen nest*, staat bij v. d. Hulst IX: *Hij heeft zijn eigen nest bestruifd*, en heeft v. Eijk II. *nal.* bl. 37: *Hij bevuilt zijn eigen nest.*

bl. 121. *aanw.* 12. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Men kent den vogel aan zijne veren (ook wel: *aan zijn nest*).

Men kent den vogel aan zijne veren. Zoo bij v. Moerbeek bl. 269, Kerkhoven bl. 55, v. Eijk II. *nal.* bl. 54 en Modderman bl. 3, 121. Ook bij Gruterus II. bl. 126, in 't *Mergh* bl. 3 en *Sel. Prov.* bl. 51 leest men: *An de vedren kent men de vogelen*, bij v. Alkemade bl. 108 en Molema bl. 260 staat mede: *De Voogel kent men aan zijn veeren*, bij (Folie I. 182) evenzoo: *Aen de veren kent men de vogel*, gelijk in *Euphonia* bl. 522: *Men kent den vogel, buitendien, aan zijne veren*, en bij Everts bl. 344 nog: *men kent altoos een vogel aan zijne veren.*

Met *zien* voor *kennen* vindt men op *Campen* bl. 117: *Men siet wel an die veederen, wat Voegel dattet is*, op 10 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 115 en op *Veer* bl. 270: *Men ziet aan de veren wel, wat voor een voghel hy is*, bij De Brune bl. 401:

Aen de veren zietmen wis,
Wat hy voor een voghel is,

bij Sartorius *tert.* IX. 78: *Men siet aen de veeren wel wat vogel het is*, en bij Tuinman II. bl. 75: *Men ziet aan de veêren wel, wat vogel hy is.*

Vervolgens spreekt men van *pluimen* voor *veeren.* Met *kennen* staat bij Theysbaert bl. 373: *Men kendt de vueghel an zyn' plumen*, en in *Adag. Thesaurus* bl. 1: *Aen de pluymen kent men de vogelen.* Met *zien* zegt Zegerus bl. 2: *Aen die pluymen sietmen wat voghel dat is*, en heeft Megiserus bl. 93: *Men siet wel aen de pluymen, wat Vogel dat is.*

In *Adag. quædam* bl. 5 wordt het vroolijk ge-

zang mede als een *kenmerk* bij de *pluimen* des vogels gevoegd. Zoo staat er:

Aen den sanck en aen de Pluymen,
kent men den Vogel naer d'oude Costuymen.

Costuymen, hier om 't rijm geplaatst, is eene verbastering van het Fransche *coutume*, dat is: *gewoonte, zede.*

De Brune bl. 6 en Willems VIII. 121 nemen de *vlerken* op, en doen daarenboven een gelijkbeteekenend spreekwoord met dit zamenvloeien:

Den voghel kentmen aen zijn vlerck,
Den werckman kentmen aen zijn werck.

Sancho-Pança bl. 31 heeft juist het tegenovergestelde. Hij zegt: *Men kent geenen vogel aen zyne pluimen.* Dit kan mede een spreekwoord zijn, en een goeden zin uitdrukken. Er zijn meer spreekwoorden, die voor 't pro en contra evenzeer eene beeltenis leveren. Men heeft bijvoorbeeld zoowel:

De kap maakt geenen monnik,
En de mutse geen' kanonik,

als:

De kleederen maken den man:
Die ze heeft, trekke ze an.

Ook zeggen sommige verzamelaars met evenveel recht: *Een haastig man moet op een ezel rijden*, als andere: *Een haastig man moet op geen ezel rijden.* Van Oosterwijk Bruyn heeft, in zijne *Tegenstrijdige Spreekwoorden*, een dertiental spreekwoorden geleverd, die in beteekenis lijnrecht tegenover elkander staan.

V. Eijk II. bl. 88 spreekt niet van den *vogel*, maar brengt diens verrichtingen of zijn' tooi tot den *mensch* over: *Men kent hem aan zijn veren.*

Men kent den vogel aan zijn nest. Zoo bij Tuinman II. bl. 43. Ook bij Idinau bl. 282 vindt men: *Aen den nest kent-men den voghel.*

De Brune bl. 401 drukt dit aldus uit:

Ziet maer de nest, zoo kentje best,
Wat voghel dat daer inne nest.

Met *zien* voor *kennen* in de plaats gebracht, zegt Servilius bl. 48v: *Men siet aen den nest wel wat vogel dat daer inne is*, hebben Sartorius *pr.* X. 3, De Jager *Bijdr.* bl. 116 en v. Eijk II. *nal.* bl. 54: *Men siet aen 't nest wel, wat vogel daer in is*, leest men in *Adag. quædam* bl. 48: *Men siet wel aenden nest wat Vogel daer in is*, en staat bij Modderman bl. 81: *aan het nest ziet men wat vogels er in zijn.*

Zoo ook komt het spreekwoord vervolgens voor, maar daarenboven met *wonen* voor *zijn.* Zoo staat in *Prov. seriosa* bl. 41: *tis goet sien aen den nest wat vogel datter in woent*, bij Hoffmann 676: *Tis goet sien aen den nest, wat voghel daer in woont*, op *Delf* bl. 40: *tes goet te sien aen den neste wat voghel datter in woent*, bij Gheurtz bl. 43: *Ick siet aen den nest wat voghel datt' woont*, bij Zegerus bl. 41: *Men siet aenden nest wat vogel datter in woont*, en bij Gruterus II. bl. 157 en in 't *Meryh* bl. 33: *Men ziet an de nest wat vogel daer in woont.*

Eindelijk is 't noch een *kennen* noch een *zien*, maar een *toonen*, door De Brune bl. 401 voorgestaan, ofschoon wellicht alleen om 't rijm:

De nest van elcke voghel thoont,
Wat voghel dat daer inne woont.

bl. 122. *aanw.* 5. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Hij droogt zijne netjes. Zoo bij v. Eijk III. bl. 74. Ook bij Winschooten bl. 164 vindt men: *zij moeten haar netjes wat droogen*, gelijk mede bij Tuinman I. *nal.* bl. 23: *Hy moet zyn netjes wat droogen*, en bij v. Eijk I. *nal.* bl. 6: *dan moest hij zijn' netjes droogen.*

In onbepaalde voorstelling leest men bij Winschooten bl. 164: *netten droogen*, en bij v. Lennep bl. 146: *Netjens droogen.*

Cats bl. 544 doet, als tegenstelling, een ander spreekwoord vooráfgaan:

Wilt gy 'er somtijts een glaesjen op setten,
't Is wel mijn vrient! maer drooght uw netten.

In *Sel. Prov.* bl. 3 komt eene gelijke opgave voor; terwijl Havius bl. 102 mede heeft:

Wilt gy der somtijds een glasjen opsetten,
't Is wel mijn vriend, maar droog u netten.

Ook v. Waesberge *Wijn* bl. 12 zegt:

Wilt gij er soms een glaasje op zetten
't is goed, maar droogt in tijds uw netten.

bl. 122. *aanw.* 11.

Men vangt geen' papegaai in een vinkenet. Zoo bij v. Alkemade bl. 12.

Zoet bl. 13 heeft *nest* voor *net* in de plaats gebracht: *Men vangt geen Papegai in een Vinkke-nest.* Moeilijk is het uit te maken, welke der beide opgaven de ware lezing is, of dat het spreekwoord voor beide, *nest* zoowel als *net*, als spreekwoord gebezigd wordt. Ook voor *nest* heeft men een goeden zin. Het is blijkbaar, dat v. Alkemade Zoet heeft afgeschreven; het zou dus eene schrijffout van v. Alkemade kunnen zijn. Maar evenzoo kan 't eene drukfout van Zoet wezen; die toch niet veel gezag heeft. Op Zoet zal men zich althans niet kunnen beroepen.

bl. 124. *aanw.* 22.

Hij steekt overal zijn' neus in (of: *tusschen*).

Hij steekt overal zijn' neus in. Zoo bij Tuinman I. bl. 329 in deze woorden: *Hy steekt 'er zyn neus in*, en in *Neus-Spreekw.* 56 volgenderwijze: *Hij steekt overal den neus in.*

Met *willen hebben* in de plaats van *steken* gebracht, zegt v. d. Hulst bl. 16: *Hij wil overal den neus in hebben.*

Nog met *zitten* voor *steken* leest men in *Neus-Spreekw.* 55: *Hij zit overal met den neus in.*

Hij steekt overal zijn' neus tusschen, komt bij geen der verzamelaars voor.

Voor *in* of *tusschen* vindt men *bij*. Met *willen zijn* zegt Tuinman II. bl. 233: *Hy wil overal met den neus by zyn*, en met *staan: Hy stond 'er met zyn neus by.*

bl. 124. *aanw.* 23.

Hij steekt zijn' neus in den wind.

In onbepaalde uitdrukking leest men in *Neus-Spreekw.* 33 en bij v. Lennep bl. 146: *Zijn' neus in den wind steken.*

In *Neus-Spreekw.* 34 wordt het spreekwoord vragenderwijze aldus opgegeven: *Wat doet gij met den neus in den wind?*

bl. 127. *aanw.* 4.

Voor oud en nieuw betalen.

Niet met *voor*, maar met *van* zegt Sartorius *quart.* 25: *Van 't oud ende van 't nieuw betalen.*

De Brune bl. 472 geeft de spreekwijze in deze woorden op: *Hy zal nu 't oud met 't nieuw betaelen.*

bl. 129. *aanw.* 17. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Vrienden zijn goed; maar wee! die ze behoeft in den nood. Zoo op *Campen* bl. 9, bij Meijer bl. 5 en Schrant bl. 275 in deze woorden: *Vrenden sijn guedt, mer wee dem, diese behoeft inder noodt.*

Bij verzwijging van den *nood*, en daarenboven met *van doen hebben* voor *behoeven* in de plaats, zeggen Cats bl. 507 en Havius bl. 97: *Vrienden zijn vrienden, maer wee die se van doen heeft.* Zoo komt het spreekwoord mede in *Sel. Prov.* bl. 14 voor.

De *vriendschap* met de *vrienden* verwisselende, drukt De Brune bl. 37 dit aldus uit:

De vriendschap magh wel vriendschap voen,
Maer wee, die vrienden heeft van doen.

V. d. Venne bl. 174 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *Ach! die Vrienden moet gebruycken!*

bl. 131. *aanw.* 13.

Het ongeval doet somtijds nut.

Gruterus III. bl. 165 en Meijer bl. 90 geven het spreekwoord aldus op: *d' Ongeval doet somtyts stade.* Met *stade doen* gaf men oudtijds niets anders te kennen dan *nuttig* of *voordeelig zijn*. Nog zegt men: *te stade komen.*

bl. 133. *aanw.* 4. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Het is olie in het vuur. Zoo bij Tuinman I. bl. 232. Ook v. Aken 7 zegt: *Dat is olie in het vuur.*

V. Alkemade bl. 147 en Tuinman I. bl. 31 noemen de zaak slechts, en hebben alzoo het spreekwoord eenigszins besnoeid. Zij zeggen alleen maar: *Oly int vuer.*

Niet alleen eene bloote opgave, maar met de bijvoeging van *werpen*, ofschoon in onbepaalde uitdrukking, heeft Bohn bl. 336: *Olie in het vuur werpen.*

Ook Idinau bl. 115, Sartorius bl. 150, Tuinman I. bl. 370 en Sancho-Pança bl. 26 hebben, hoewel niet met *werpen*, maar met *gieten: Olie in t' vier ghieten.* Het gebruik van *vier* voor *vuur* ziet men nog dikwijls.

Zoo wordt het spreekwoord mede opgegeven in *Adag. quædam* bl. 51 en *Adag. Thesaurus* bl. 53; hoewel met een achtervoegsel, dat echter niet tot het spreekwoord behoort, maar alleen aantoont, bij welke gelegenheid men het gebruikt. Zoo staat er: *Olie int' Vier gieten, oft iemants Gramschap vermeerderen.*

De Brune bl. 396 neemt eene verklaring bij het spreekwoord op, of doet eene gelegenheid aan de hand, waarbij men het bezigt, als hij heeft:

De zotte mensch yet af te raen,
't Is oly in het vier ghedaen.

Tuinman I. bl. 291 geeft den handelenden persoon op, als hij zegt: *Hy giet oly in dat vuur.*

Servilius bl. 181* heeft eene tegenovergestelde voorstelling, als hij het spreekwoord ontkennenderwijze aldus opgeeft: *Men en zal gheen olye int vier gieten.*

bl. 134. *aanw.* 5.

Al verloren, wat men den onbekende doet. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 1, bij Hoffmann 13 en op *Delf* bl. 1 in deze woorden: *Al verloren dat men den onbekenden doet.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* leest men *onbekentlichen* voor *onbekende*, en heeft het wellicht alleszins grond, om het woord *onbekende* naar onze tegenwoordige begrippen er van te verstaan. Bedenkt men daarentegen, dat *onbekende* oudtijds de beteekenis van *ondankbare* had, zooals Kiliaen getuigt, en dat het Latijnsche spreekwoord daarmede overeenstemt, dan krijgt het eene hooge mate van waarschijnlijkheid, om dit *onbekende* als *onerkentelijke*, of liever als *ondankbare* te verstaan.

bl. 134. *aanw.* 7. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Onbekend maakt onbemind. Zoo bij v. d. Venne *Voorb.* bl. 10, Sartorius *pr.* III. 22, Witsen 61, in *B. Studeerk.* I. 7, *Euphonia* bl. 515 en bij Molema bl. 161.

Met *zijn* voor *maken* leest men nog bij Molema bl. 161: *Onbekend is onbemind.*

Sancho-Pança bl. 27 doet de spreekwijze eene kleine besnoeiing ondergaan; hoewel zijne opgave overigens alleszins overeenkomstig is. Hij zegt alleen: *Onbekend, onbemind.*

Met *onkunde* en *onmin* voor *onbekend* en *onbe-*

mind in de plaats gebracht, zegt Hoffmann 570: *Onconde macct onminne. Onconde* is eene andere uitspraak van *onkunde*. Ook op *Delf* bl. 34 vindt men eene gelijke voorstelling, en Gheurtz bl. 54 zegt mede: *Onkun maect onmin.*

In *Prov. seriosa* bl. 35 wordt niet *onmin*, maar *onvriendschap* opgegeven: *onkunde maect onvrienscap.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* leest men: *Onkunde magt onvrunschaff*, waarin de beide laatste woorden eenigszins verhoogduitscht zijn.

Tappius bl. 224 heeft niet *onkunde*, maar *onkennis: Onkennisse, maet onminne. Maet* zal eene drukfout zijn voor *mact* = *maakt*, zooals de spreekwijze dan ook voorkomt bij Gruterus I. bl. 117, die heeft: *Onkennis makt onmin.*

bl. 135. *aanw.* 6. (Zie ook III. bl. LXXVIII.)

Luttel onderwind brengt groote rust (of: *maakt veel vrede*).

Luttel onderwind brengt groote rust.

Met *veel* voor *groot* in de plaats, leest men bij Meijer bl. 72 en Schrant bl. 277: *Luttel onderwinds bringt vele rusten. Bringen* voor *brengen* is alleen verschil van uitspraak.

Ook Idinau bl. 251 heeft het spreekwoord zoo', maar met *inbrengen* voor *brengen*, ofschoon wellicht om 't rijm:

Luttel ondervvin,
brengt veel rusten in.

Brengen wordt verwisseld met *maken*. Zoo staat op 18 *Maart*, 6 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 113: *Luttel onderwints, maakt groote rust*, en bij Winschooten bl. 332: *luttel onderwinst maakt groote rust.* Die *t* van *onderwinst* zal waarschijnlijk vóór de *s* gemeend zijn.

Weder met *veel* voor *groot* in de plaats leest men bij Gheurtz bl. 46: *luttel onderwinds maect veel rusten*, bij Sartorius *pr.* III. 35, *sec.* V. 76: *Luttel onderwins maeckt veel rusts*, en bij Wassenbergh II. bl. 124 op zijn Friesch: *Lyts onderwyn mecket folle resten.*

Noch met *brengen*, noch met *maken*, maar zonder eenige werking, en alzoo met eene zamentrekking der beide deelen van het spreekwoord, zeggen Cats bl. 539 en Richardson bl. 35: *Luttel onderwints, groote rust.*

Met *klein* voor *luttel* in de plaats, en dit alzoo tegenover *groot* gesteld, heeft v. Nyenborgh bl. 129: *Kleyn onder-wint, groote ruste.*

De Brune bl. 268 geeft het spreekwoord aldus op:

Die zich niet veel en onder-wind,
Niet dan ghemack en ruste vindt.

Tuinman II. bl. 103 stelt het spreekwoord nog volgenderwijze voor: *Luttel beminds, veel ruste.*

Luttel onderwind maakt veel vrede. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 28. Ook Zegerus bl. 38 zegt: *Luttel onderwijnts maect veel vreets.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* leest men nog: *Luttel onderwindes magt vele vredens.*

Met *inbrengen* voor *maken* staat op *Delf* bl. 27: *Luttel onderwindens brengt veel vreden in.*

Vrienden wordt daarenboven nog voor *vrede* gebruikt door Hoffmann 458, die het spreekwoord volgenderwijze opgeeft: *Luttel onderwindes brenghet vele vrienden in.*

bl. 136. *aanw.* 4.

Wie wat ongelijks voorneemt, al te haast is het weder gescheiden.

Op *Campen* bl. 114 en bij Meijer bl. 55 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Weel wat onghelijcks voerneemt, al te haest datter een guet scheyden van comt.* Door een *goed scheiden* verstaat men een *scheiden, dat vaststaat*, waaraan *niet te twijfelen valt.*

bl. 137. *aanw.* 8.

Gemeen ongeval rust wel. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 22, op *Delf* bl. 22 en bij Sartorius *tert.* X. 5. Ook Hoffmann 363 heeft: *Ghemein ongheval rust wael. Gemein* voor *gemeen* = *gemeenschappelijk*, en *waal* voor *wel* is slechts verschil van uitspraak. *Rust* beteekent hier *doet rusten*, dat is: *berusten* of *gerust zijn.*

Op *Campen* bl. 10 en bij Meijer bl. 6 wordt de keuze gelaten tusschen het *ongeval* en zijn broèrtje, nl. het *oeuel* = *euvel*, dat is: het *kwaad* of de *ramp*. Zoo staat er: *Ghemeen oevel, oft gemeen ongeval dat rust wal. Wal* = *wel* staat hier wellicht, omdat het rijmt op *ongeval.*

Zegerus bl. 29 heeft zelf de keuze gedaan, als hij *ongeluk* voor *ongeval* in de plaats heeft gebracht: *Ghemeyn ongheluck rust wel.*

bl. 137. *aanw.* 12.

Ongevraagd, ongeweigerd.

In *Euphonia* bl. 525 wordt elk *on* met *niet* verwisseld. Zoo leest men er: *niet gevraagd is niet geweigerd!*

Gruterus III. bl. 165 heeft *ongeëischt* voor *ongevraagd: Ongeeyscht, is ongeweygert.*

Meijer bl. 100 heeft een ander spreekwoord met dit doen zamenvloeien. Hoe dit bij Goedthals staat, òf vereenigd òf gescheiden, kan ik niet beoordeelen. bij Gruterus komt het spreekwoord: *Wat schaadt het, verzocht te zijn!* niet voor. Zoo luidt Meijer's opgave: *Wat schaedt versocht oft besocht, ongheeyscht is ongheweyghert.*

bl. 138. *aanw.* 2.

De onkundige heeft eerst misdaan.

Gruterus III. bl. 131 zegt: *De vremde heeft eerst*

misdaan. Op dezelfde bladzijde vermeldt Gruterus mede het spreekwoord: ***De vremde is d'oorzaac van zyn selfs ongemac***, in welk laatste geval door den ***vremde*** = ***vreemde*** ongetwijfeld den ***onkundige*** of ***onwetende*** zal moeten verstaan worden. Heb ik daarom ook in het eerste geval voor den ***vremde*** den ***onkundige*** genomen, hoewel het spreekwoord mede op den ***vreemde*** zou kunnen worden toegepast, er kan geene gegronde bedenking tegen zijn, daar de ***vreemde***, dat is: ***die vreemd aan de zaak is***, van den ***onkundige*** of ***onwetende*** toch niet wezenlijk onderscheiden is.

bl. 139. ***aanw.*** 8.

Beter in den tijd dan ten ontijde.

Sartorius *pr.* II. 84 zegt: ***'t Is beter te tijdt dan t'ontijdt. Te tijdt*** = ***tijdig; t'ontijdt*** = ***ontijdig.***

Met ***liever*** voor ***beter*** in de plaats gebracht, zegt Sartorius *pr.* X. 36 nog: ***Liever te ty, dan t'onty.*** Ook ***te ty*** is ***tijdig***, evenals ***t'onty*** zooveelals ***ontijdig*** beteekent.

bl. 140. ***aanw.*** 7.

Door vragen wordt men wijs, maar onwaard. Zoo bij Gruterus II. bl. 138 en in 't *Mergh* bl. 14. Ook Tuinman I. bl. 29 en v. Zutphen I. bl. 54 hebben: ***Door vragen word men wijs, of onwaard.***

Gruterus III. bl. 130 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: ***Die veel vragt waer geern wys of onweert. Vragt*** is eene verharde uitspraak van ***vraagt.***

Tuinman II. bl. 171 ontkent het eerste gedeelte van het spreekwoord, dat is: hij heeft het in tegengestelden zin: ***Zulk vragen maakt niet wys; maar onwaard.***

In *Winterv.* bl. 47, *Euphonia* bl. 515, bij Braakënburg bl. 49, in *Blijg.* bl. 113-115 en bij Koning bl. 7 vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord in deze woorden: ***Door vragen wordt men wijs.*** Ook v. Alkemade bl. 1 zegt: ***Met vragen werd men wijs.***

Verder wordt het spreekwoord in tweeën gesplitst, en elk deel afzonderlijk als een geheel opgegeven, maar zoo, dat de deelen metterdaad als één te beschouwen zijn. In *Prov. seriosa* bl. 44 leest men: ***vele vragens onwaert seer***, en daaropvolgend: ***vele vraghens dat wijst nochtan.*** Daarin zijn ***onwaarden*** en ***wijzen*** werkwoorden, gemaakt van de bijvoegelijke naamwoorden ***onwaard***, dat is: ***geminacht***, en ***wijs.*** De beide spreekwoorden verbonden, zouden bijgevolg aldus luiden: ***Veel vragens brengt in minachting; nogtans maakt het ook wijs.*** Zoo leest men bij Hoffmann 734 en op *Delf* bl. 44 mede: ***Vele vraghens onweert sere***, en daarenboven bij Hoffmann 735 en op *Delf* bl. 44 ook: ***Vele vraghens wijst nochtans.***

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* is de opgave minder juist, daar van ***onwaarden*** gezwegen wordt, en ***wijzen*** dubbel voorkomt. 'Het eerste der beide spreekwoorden luidt er: ***Vele vraghens weijst seyr***, en het tweede: ***Vele vraghens wijst nochtans.***

Gruterus III. bl. 171 heeft eveneens de beide spreekwoorden afzonderlijk; maar neemt in het tweede het woordje ***nogtans*** niet op, waardoor de zamenvloeiing vervalt. Zoo luidt zijne opgave: ***Veel vragens onweirt zeere***, evenals: ***Veel vragens wyst zeere.***

bl. 140. ***aanw.*** 23.

Hij is wel onwijs, die van eenen zot wijsheid vergt.

Met ***vroeschip***, eene andere uitspraak van ***vroedschap***, voor ***wijsheid*** in de plaats gebracht, en met ***heescht***, een dialectvorm van ***heischt*** = ***eischt*** (met de ***h***, die zoo menigmaal vóór een klinker wordt gevoegd), voor ***vergt*** gebezigd, zegt Meijer bl. 75: ***Hy is wel onwys, die eenen sot vroeschip heescht.***

In *Motz* bl. 8 treedt de ***zot*** voor den ***onwijze*** op; terwijl de ***wijsheid*** blijft: ***Hy is wel sot die van eenen sot wijsheyt eyscht.***

Geen ***vergen*** of ***eischen***, maar ***begeeren*** is 't, dat Gruterus II. bl. 148 heeft: ***Hy is zot die van een zot wysheid begeert.*** Zoo komt het spreekwoord mede in 't *Mergh* bl. 24 voor. Ook De Brune bl. 198 zegt:

Hy is een zot, of wel verkeert,
Die wijsheyd van een zot begheert.

Nog vindt men het spreekwoord volgenderwijze door De Brune bl. 196 opgegeven:

Hy is ghewis wel dwaes en bot,
Die vvijsheyd vvilt van eenen zot.

Vervolgens is 't niet de ***zot*** zelf, die vermeld wordt, maar het merkteeken, waarmede men hem placht af te beelden. Met de ***zotskolf*** zegt De Brune bl. 201:

Hy is een ghecks-kolf zelve weerd,
Die wijsheyd van een zot begheert,

en met de ***gekskap*** heeft Willems II. 15:

Hy is de gekskap zelve weerd,
Die wysheid van een' zot begeert.

Eindelijk nog leest men bij Gruterus III. bl. 152: ***Hy is wel ongewis die eenen zot vroeschap eyst.*** Met ***ongewis*** heeft het spreekwoord zoowel een goeden zin als met ***onwijs*** of ***zot.*** Immers die eischt, wat niet te geven is, is wel ***onzeker*** van zijne zaak.

bl. 140. ***aanw.*** 30.

Rijp ooft, Haast geroofd.

In *Adag. quædam* bl. 54 vindt men opgegeven:

Reijp hooft
haest gerooft.

De ***h*** vóór eene klinkletter te plaatsen, is zeer gewoon; alzoo ***hooft*** = ***ooft.***

bl. 141. *aanw.* 14.

Die maar één oog heeft, wrijft het dikwijls (*bewaakt het naauw*, of: *trakteert het zacht*).

Die maar één oog heeft, wrijft het dikwijls. Zoo in *Motz* bl. 62 in deze woorden: *Die maer een ooghe en heeft, die wrijftse dickwils.*

Die maar één oog heeft, bewaakt het naauw. Zoo komt het spreekwoord wel bij geen der verzamelaars voor; en toch vindt men *wachten*, dat hier dezelfde beteekenis heeft. Zoo zegt De Brune bl. 494: *Die maer een oogh heeft, wacht die wel*, en heeft Meijer bl. 75: *Die maer een ooghe en heeft, wachtse nauwe.*

Die maar één oog heeft, trakteert het zacht. Zoo in *Motz* bl. 69 op deze wijze: *Die maer een ooghe en heeft, tracteertse saecht. Saecht* = *zacht.*

Verder wordt van *wisschen*, dat is: *uitvegen*, gesproken. Zoo zegt Hoffmann 287 en leest men op *Delf* bl. 17: *Die mer een oghe en heeft, wischet nau.*

In *Prov. seriosa* bl. 18 vindt men: *die mer een ooch en heeft visschet nau.* Voor *visschet* leze men *wisschet.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat: *Der neit dan ein oug en heuet der wischt nau.*

Vervolgens heeft men nog *bewaren* opgenomen. Zoo zegt Zegerus bl. 15: *Die nz dan een ooghe en heeft bewaer die nau*, staat op 23 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 99: *Die maar een oogh heeft bewaartet wel*, en heeft Cats bl. 421: *Die maer één oogh en heeft bewaert het wel.*

De Brune bl. 146 geeft het spreekwoord volgenderwijze op:

De mensch, die maer een oogh en heeft,
Bewaer die wel, zoo langh hy leeft.

bl. 142. *aanw.* 2.

Eene deugdzame vrouw heeft ooren noch oogen.

In *Motz* bl. 44 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *Vrouwen van eeren en hebben ooghe noch ooren*, door De Brune bl. 275 op deze wijze uitgedrukt:

Een vrouw met deughd en eer verzien,
Noch oor, noch oogh heeft, om te zien.

Verzien is hetzelfde als *voorzien*, dat is: *begiftigd met* of *in het bezit van.*

bl. 142. *aanw.* 5.

Geef hem een' wetsteen, dat hij de oogen droogt.

Op *Campen* bl. 66 en bij Meijer bl. 30 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Ey langet* [illegible] *wetsteen, dat hy die ogen droeghe. Langen,* [illegible] de volksspraak gehoord wordt, be- [illegible] *droeghe* is *droge*, de *e* als ver- [illegible]

bl. 144. *aanw.* 12.

Niet is goed voor de oogen, maar kwaad voor de tanden. Zoo bij Mulder bl. 435. Ook Tuinman I. bl. 71 heeft, gelijk 't op *April* 13 mede zoo voorkomt: *Niet is voor de oogen goed; maar quaad voor de tanden.*

Met *voor* in beide gevallen door *in* vervangen, en met den *mond* voor de *tanden* in de plaats gebracht, leest men bij Gheurtz bl 53: *Niet is guedt int oghe maer qvaedt inden mont*, bij Zegerus bl. 46: *Niet is goet in die ooge, maer quaet inden mont*, bij Gruterus II. bl. 159 en in 't *Mergh* bl. 35: *Niet is goet in d'oog, maer quaet in de mont*, en in *Adag. quaedam* bl. 50: *Niet is goet in d'ooge, maer quaet inden mondt;* terwijl De Brune bl. 10 het spreekwoord in deze woorden opgeeft:

Niet, is zeer goed in 's menschen ooghen,
Maer in den mond en wil 't niet dooghen.

Idinau bl. 277 heeft den *mond* met den *buik* vereenigd: *Niet is seer goedt in d'ooghe, maer seer quaedt in den mondt en de buyck.*

bl. 144. *aanw.* 14.

Poesje is 't oog uit. Op zijn Friesch geeft Wassenbergh II. bl. 124 het spreekwoord volgenderwijze op: *Puyske ist aeg uwt.*

Gheurtz bl. 52 heeft het spreekwoord onder deze woorden gebracht: *Nu is puys doog uyt.* Bij de gewone verwisseling der ouden van *oe* met *ui*, staat *puys* voor *poes.*

bl. 144. *aanw.* 15.

Schoon vóór het oog, maar valsch achter den rug. Zoo bij Winschooten bl. 122.

Met *kwaad* voor *valsch* zegt Zegerus bl. 53: *Schoon voor doogen, maer quaet achter rugge.*

Oog daarenboven met *aangezicht* verwisseld, heeft Gheurtz bl. 32: *Hy is schoon int aensicht quaet achterrug.*

Nog wordt het spreekwoord volgenderwijze door v. Nyenborgh bl. 181 opgegeven: *Fraey voor 't oogh, en leelijcke af-gangh.* Dat dit *afgang* met het Hoogduitsche *abgang* zamenhangt, en alzoo een *gebrek* zou kunnen beteekenen, is moeilijk uit te maken; anders zal *afgang* wellicht zooveel willen zeggen als *achteruitgang*, dat is: *rugwaartsche beweging.*

bl. 144. *aanw.* 16.

Twee oogen hebben van eenen valk, of niet eens een valk.

Meijer bl. 109 doet zijne opgave in deze woorden: *Twee ooghen hebben van eender valcke, oft gheen eene valcke.* De constructie van dit spreekwoord behoort niet tot de duidelijkste. Het eerste gedeelte laat zich goed verstaan: *van eender valcke* kan naar

onze buiging niet anders zijn dan *van een valk*. Het tweede gedeelte: *oft gheen eene valcke* is moeilijk met het eerste tot eene duidelijke voorstelling te maken. Wellicht zal het spreekwoord willen zeggen: *zijne zaak zich duidelijk voorstellen of haar niet machtig zijn*, teneinde alzoo twee uitersten te teekenen.

bl. 144. *aanw.* 19.

Vrouwen-rouw wordt klein geacht, Als 't eene oog weent en 't andre lacht. Zoo bij Gruterus III. bl. 172 in deze woorden:

Vrouwen rou is kleyn geacht,
als d'een oog weent, en d'ander lacht.

Meijer bl. 106 heeft den *mensch* voor de *vrouw* in de plaats gebracht, en daardoor aan het spreekwoord eene ruimere beteekenis gegeven, in 't midden latende, of het *weenen* en *lachen* het aangezicht van eene *juffrouw* of van een *heer* in de plooien brengt. Zoo leest men bij hem:

Smenschen rouwe is cleyn ghcacht,
als deen ooghe weent ende dander lacht.

Met weglating van het eerste gedeelte des spreekwoords, heeft Tuinman I. bl. 311: *schoon zy met het eene oog lachen, en met het andere schreyen.*

Gales bl. 36 past het spreekwoord alleen op den *man* toe, als hij zegt: *zijn rechter oog kan lagchen, en het andere weenen.*

bl. 145. *aanw.* 8.

Zijne oogen met straatsteenen droogen.

Meijer bl. 81 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *Syn ooghen met caudsydsteenen drooghen.* De *caudsydsteenen*, die Meijer niet weet te verklaren, zijn niets anders dan *keisteenen*. Zie De Jager's *Taalk. Magazijn*, II. bl. 506.

bl. 145. *aanw.* 20.

Korte takken, lange wijnoogst. Zoo bij Cats bl. 535, v. Eijk III. bl. 53 en Bogaert bl. 84.

In *Sel. Prov.* bl. 66 wordt aan dit spreekwoord een toevoegsel gegeven. Onder het opschrift: „*Verbeteringhe, Straffinghe* of *Berispinghe*," leest men daar: *Corte tacken, langhen wyn-oogst. maer Eer berispt als ghedaen.*

In *Motz* bl. 71 wordt *wijnsnijding* voor *wijnoogst* in de plaats gebracht. Als men door het laatste de inzameling van den wijn of wel den wijn zelven bedoelt, geeft men door het eerste, hoewel mede op dezelfde wijze te verstaan, de bereiding van den wijn door vermenging te kennen. Zoo staat er: *Corten ranck, langhe wijnsnijdinghe.*

bl. 146. *aanw.* 5.

Eéne zwaluw (of: *Eén ooijevaar*) *maakt geen' zomer.*

Eéne zwaluw maakt geen' zomer. Zoo bij Folqman bl. 124, Lassenius XXXVIII, Lublink *Verh.* bl. 97, in *Winterv.* bl. 47, bij v. Eijk II. bl. 100 en Bogaert bl. 94. Ook bij Manvis bl. 124 en in *Veeteelt* bl. 107 leest men: *ééne zwaluw maakt nog geen' zomer.*

Voor de *lente* kent men het spreekwoord: *Een spreeuw op 't dak maakt nog de lente niet*, en dat te recht; want deze trekvogel, de *spreeuw* namelijk, komt reeds in *Maart*, dus in de *lentemaand*, tot ons. De *zwaluw* daarentegen komt eerst in *April* uit zijn *winterverblijf* tot ons over, en kan dus geen *lente*, maar wel den *zomer* aankondigen. De Brune bl. 279 en Tuinman II. bl. 96 denken er anders over, daar zij beide de *zwaluw* tot heraut van de *lente* verheffen. De eerste zegt: *Een swaluw maect gheen' lent' alleen*, en de laatste heeft: *eene zwaluw maakt de lente niet.*

Een derde spreekwoord heeft de *kraai* tot het beeld van den *winter* gemaakt, als het zegt: *Eéne bonte kraai maakt geen' harden winter.* Terwijl De Brune bl. 280 dit spreekwoord met dat van de *zwaluw* toteen laat vloeien, doet hij al weder, evenals vroeger, de *zwaluw* in den *winter* reeds de tropische streken verlaten, om bij ons haar woning te bouwen. Zoo geeft hij het dubbelspreekwoord op:

Een bonte kraey gheen winter maeckt,
Een swaluw oock gheen winter staeckt.

Eén ooijevaar maakt geen' zomer, komt bij geen der verzamelaars voor.

bl. 147. *aanw.* 1.

Toevallig mijn oom.

Op *Campen* bl. 77 leest men: *Slump mijn Oem.* Waarschijnlijk is dit *slump* het Nedersaksische *slump*, dat *toevallig* beteekent, en toegepast wordt op alle handelingen, die op de gis of blindelings gedaan worden.

bl. 148. *aanw.* 4.

Hij heeft spek gegeten; daarom zit hem het zwoord achter (of: *in*) *de ooren.*

Voor *achter* komt het spreekwoord voor bij v. Eijk III. bl. IV, die *zwoerd*, eene andere uitspraak van *zwoord*, heeft; maar voor *in* bij geen der verzamelaars.

Tuinman I. bl. 193 spreekt van *voor*, en heeft daarenboven *schieten* voor *zitten* in de plaats gebracht. Volgenderwijze geeft hij het spreekwoord op: *Hy heeft spek gegeten, en de zwaard is hem voor de ooren geschoten.* Door *zwaard* verstond men oudtijds, wat wij thans *zwoord* noemen, een woord, dat in 't Hoogduitsch *schwärte*, in 't Engelsch *sward* is.

bl. 149. *aanw.* 16.

Ik laat mij geene ooren aannaaijen: ik heb er zelf twee, die goed zijn.

Het laatste gedeelte van het spreekwoord wordt bij geen der verzamelaars gevonden. Voor het eerste gedeelte zeggen Tuinman I. bl. 187 en v. Eijk III. 36: *Ik laat my geen ooren aannaayen*, heeft Lublink *Br.* bl. 87: *ik zal me geen ooren laaten aannaaijen*, en staat bij Everts bl. 344: *zij lieten zich zoo ligt geen oor aannaaijen.*

Gales bl. 16 spreekt van eene voorbestemdheid', als hij het spreekwoord aldus opgeeft: *deze lieden toonen, dat zij niet in de waereld gezet zijn, om zich ooren te laaten aannaaijen.*

Winschooten bl. 174 ontraadt de zaak in deze woorden: *men moet sig geen ooren laaten aannaajen.*

Toch zijn er, die een toeleg tot het werk aan den dag leggen. Zoo zegt v. Moerbeek bl. 240: *Gy wilt my ooren aannaayen*, en heeft Sancho-Pança bl. 43, ofschoon in onbepaalde uitdrukking: *Iemand willen ooren aannaeijen.*

Modderman bl. 92, in compagnie met het *afsnijden*, maakt van het *ooren-aannaaien* zelfs eene industrie. In deze woorden spreekt hij van de werkzaamheid op of in de fabriek: *het vindingrijk vernuft spitst zich nog dagelijks op de uitvinding en aanwending van veelsoortige middelen tot het afsnijden en aannaaijen van ooren.*

De nijverheids-mannen vindt men dan ook ijverig bezig, zoo bij Gheurtz bl. 31, die zegt: *Hy nayt hem ooren aen*, als bij Sartorius *pr.* IV. 18, die verzekert: *Ghy naeyt my ooren aen.*

Bij Sartorius *pr.* VI. 11 heeft eenige besnoeiing plaats, dat wil zeggen: niet met het ooren-aannaaien, maar met de uitdrukking van het spreekwoord. Hij geeft alleen op: *Ooren aen naeyen.*

Mede onbepaald uitgedrukt, maar met *aanzetten* voor *aannaaien* in de plaats gebracht, heeft Zegerus bl. 48: *Ooren aensetten.*

bl. 150. *aanw.* 5.

Als de zak vol is, zoo regt hij zijne ooren. Zoo bij Zegerus bl. 2, op 25 *April* en bij Gruterus I. bl. 92.

In *Sel. Prov.* bl. 123 vindt men de gevolgtrekking niet alleen van den *zak* uitgaande, maar daarenboven van den *mensch*. Zoo luidt de opgave: *Als den sack vol is dan recht hy zyn ooren.* of: *soo knooptmen hem toe.*

In *Prov. seriosa* bl. 6 en bij Hoffmann 96 leert men de *ooren* van den *zak* kennen: *als die sac vol is so richt hem die tap.* Door den *tap* verstaat men de *stop*, den *deuvik* of de *kraan*, die dient, om uit den zak te tappen, en die bij den vollen zak rechtop staat, zich omhoog richt. Ook op *Delf* bl. 6 leest men: *als den sac vol es recht hem den tap.*

bl. 150. *aanw.* 9.

Denk op het oordeel, Daar niemand zal hebben voordeel.

Gruterus I. bl. 98 doet zijne opgave in deze woorden: *Denkt op d'ordel daar niemand zal hebben voordeel. Ordel* voor *oordeel* is bij onze schrijvers niet vreemd. *Voordeel* beteekent *voorrecht, privilege.*

bl. 150. *aanw.* 10.

Een verkeerd oordeel geldt niet voor regt.

V. Hasselt bl. 9 geeft het spreekwoord aldus op:

Een oordeel boven het gebied
Gevelt, en gelt voor Recht niet.

Boven het gebied zal wellicht zijn *buiten de bevoegde macht* of *het rechtsgebied.*

bl. 150. *aanw.* 12.

Wat niemand kan, Daar geev' ook niemand oordeel van.

Sartorius *pr.* VI. 79 heeft het spreekwoord aldus:

Dat een niet kan,
Niemant geeff daer oordeel van.

Dit kan beteekenen: wat men niet kan, *kan men niet beoordeelen* of *moet men niet willen beoordeelen.* Het eerste is wellicht gemeend, geeft althans een goeden zin; ofschoon de constructie de waarschijnlijkheid van het laatste aantoont.

bl. 150. *aanw.* 16.

Klappen zijn geen oordjes.

Sancho-Pança bl. 37 heeft het eerste woord, dat tweederlei beteekenis heeft, door eene omschrijving verduidelijkt, en daardoor den waren zin aangewezen. Zoo luidt zijne opgave: *Klappen of praten zyn geen oorden.* De munt, die wij thans bijna uitsluitend in den diminutiefvorm benoemen, kwam vroeger meermalen met haren oorspronkelijken naam voor. Ofschoon *oord* thans meestal alleen in den zin van *plaats* of *streek* gebezigd wordt, had men vroeger als munt zoowel een *oord* als een *oordje*, dat is: een *kwart*, en niet bepaald juist van een *stuiver*, hoewel meest gebruikelijk.

Op 11 *Febr.* 53 leest men: *Klappen en zyn geen oden.* Dit *oden* zal waarschijnlijk eene misstelling voor *oorden* wezen; ofschoon 't ook zijn kan, dat men met *oden* werkelijk aan *oorden* dacht, daar de *r* achter een klinker menigmaal werd uitgelaten. Om bij *ode* aan *lierzang* te denken, gaat niet, 't zou eene wat al te flaauwe vergelijking geven.

bl. 150. *aanw.* 18.

Men absolveert wel, waartoe men geen oorlof heeft.

In *Prov. seriosa* bl. 33 staat: *men absolueert wel datmen gheen oerlof en heuet. Oerlof* = *oorlof* is *verlof* of *vrijheid.* Ook Hoffmann 536 heeft: *Men absolveert wael des men gheen orlof en hevet.*

Op *Delf* bl. 32 leest men: *men absolueert wel des*

men geen oorlof en gheeft. Dit *gheeft* is eene misstelling voor *heeft.*

bl. 152. *aanw.* 9.

Die in vrede wil leven, late zijne vrouw het opperhoofd.

Met *overheer* voor *opperhoofd*, leest men op *Campen* bl. 89: *Weel mit vrede wil leuen, die late sijn wijf sijn ouerheer wesen.*

Gruterus III. bl. 137 heeft *overhoofd*, en schrijft nog *pais* voor *vrede: Die met payse wil leven, laat zyn wyf zyn overhooft wesen.* Ook Meijer bl. 87 zegt: *Die met paeyse wilt leuen, late zyn wyf syn ouerhooft wesen.*

Eindelijk nog wordt op *Campen* bl. 89 het spreekwoord aldus voorgesteld: *Wie in sijnen huyse wil vrede hebben, die moet doen wat die vrouwe wil.*

bl. 154. *aanw.* 2.

Als het lukt (of: *wel wil*), *kalft de os.*

Als het lukt, kalft de os. Zoo bij Tuinman I. bl. 87, 124, 370, Loosjes *Vee* bl. 145 en v. Eijk II. bl. 67. Ook v. Alkemade bl. 167 en Sancho-Pança bl. 24 hebben: *Als 't wel lukt kalft den Os.*

Het werkwoord *lukken* wordt tot het zelfstandig naamwoord *luk* voor *geluk* overgebracht. Zoo zegt Sartorius *sec.* X. 64: *Als het luck mede wil, soo kalft den Oss,* en heeft v. Alkemade bl. 186: *Als 't luk wil, kalft den Os.*

Als het wel wil, kalft de os. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 8 en op *Delf* bl. 2 op deze wijze: *alst wel wil so calft die os,* bij Hoffmann 32 aldus: *Alst wael wil, so calft die os,* op *Campen* bl. 63 in deze woorden: *Alst wel wil, soe calft die Osse,* en op 1 *Nov.,* bij Gruterus I. bl. 93 en Sartorius *pr.* II. 6, *tert.* X. 56 volgenderwijze: *Alst wel wil, zoo kalft den os.*

Verder is 't geen *lukken* of *wel willen* meer, maar de *wil* van *God,* die als oorzaak wordt opgegeven. Zoo zegt Gheurtz bl. 2: *Als God wil so kalft de os,* en heeft De Brune bl. 460: *Alst God soo wilt, kalft oock een os.*

Met *believen* voor *willen* in de plaats gebracht, leest men mede bij Sartorius *sec.* II. 20: *Als het Godt belieft soo kalft oock den Oss wel.*

Eindelijk zegt De Brune bl. 125 nog: *Dien God wel wilt, dien kalft den os.*

bl. 154. *aanw.* 16.

Ja, wel zeker, 't is te snood, Als de os den slager doodt.

Zoet bl. 13 en v. Alkemade bl. 15 geven op:

Ja wel zeker 't komt te snood,
als de Os de Slager poot.

Poot kan bij Zoet eene drukfout zijn voor *doot*; wellicht eene omgekeerde *d,* die over het hoofd is gezien. Maar bij v. Alkemade dan? Deze heeft het spreekwoord zonder twijfel van Zoet overgenomen. Dat hij hem gedachteloos zal hebben nageschreven, mag niet verondersteld worden. Dat evenwel de os den slager, of de slager den os (want zóó kan men 't ook begrijpen) *poot,* weet ik niet te verklaren, of zelfs maar tot een eenigszins dragelijken zin te brengen.

bl. 155. *aanw.* 18.

Men is nooit te oud, om te leeren (of: *Zoo lang men leeft, leert men*).

Men is nooit te oud, om te leeren. Zoo op *Gent* bl. 125.

Hetzelfde denkbeeld, maar anders ingekleed, vindt men volgenderwijze bij Zegerus bl. 33: *Hoe out dat ick ben altijt leer ick,* in deze woorden bij Gruterus III. bl. 163: *Niemand is te oud om te leeren,* aldus bij De Brune bl. 431:

Gheen tijd, of jaeren zijn te laet,
Om yets te leeren, dat ons baet,

en op deze wijze bij Tuinman bl. 51: *Schoon hoe oud, men moet noch leeren.*

Zoo lang men leeft, leert men. Zoo op 14 *Febr.,* bij Gruterus I. bl. 124 en Witsen 85 in deze woorden: *Zo langh men leeft, zo leertmen,* en bij Sartorius *pr.* IX. 29 op deze wijze: *Soo langh als ick leef soo leer ick.*

Cats bl. 458 heeft de spreekwijze mede zoo, maar met de gevolgtrekking vóór de oorzaak opgenoemd: *Men leert soo langh men leeft.*

Zegerus bl. 5 zegt alleen: *Altijt leertmen.*

Het spreekwoord, in dezen vorm, is natuurlijk ook bij die spreekwoorden opgenomen, waarin een werkwoord ten grondslag ligt. De beide aanwijzingen dáár hadden echter hier behooren te staan. In *Sel. Prov.* bl. 151 wordt gelezen: *Men leert, soo langh' men leeft,* en in *Adag. quædam* bl. 37 vindt men: *Hoe lanck men leeft soo leertmen.*

bl. 156. *aanw.* 12.

Van ouder tot ouder.

Tuinman I. bl. 79 geeft op: *Van aver tot aver,* dat de oorspronkelijke vorm is van de spreekwijze: *Van ouder tot ouder.* Zie De Jager's *Taalk. Magazijn,* III. bl. 496.

In *Adag. quædam* bl. 65 leest men: *Van Over tot Over, van Ouder tot Ouder.* Het eerste gedeelte der opgave is eene verbastering der spreekwijze uit misverstand.

bl. 157. *aanw.* 3.

Het is te vergeefs, tegen den oven te gapen (of: *Hij moet wijd* (of: *lang*) *gapen, die den oven overgapen zal*).

Het is te vergeefs, tegen den oven te gapen. Zoo

bij Tuinman I. bl. 229 in deze woorden: *vergeefs word tegen een oven gegaapt.*

Hij moet wijd gapen, die den oven overgapen zal. Met *gapen* voor *overgapen* leest men bij Zegerus bl. 35 en in *Sel. Prov.* bl. 75: *Hy moet wijt gapen die teghen den ouen gaept*, en op 27 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 108: *Hy moet wijt ghapen, die tegens een oven ghapen sal.*

Hij moet lang gapen, die den oven overgapen zal. Zoo bij Hoffmann 402 op deze wijze: *Hi moet lanc gapen, die den oven overgapen sal*, op *Delf* bl. 24 aldus: *hi moet langhe gapen die den ouen ouergapen sal*, en bij Gheurtz bl. 39 in deze woorden: *Hy muet lange gaepen de den oven overgaepe sal.*

Met *zullen* voor *moeten* in de plaats gebracht, staat in *Prov. seriosa* bl. 24: *hi sold lanc gapen die den ouen ouergapen sal*, en in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes: He sal lang gapen, die den oven overgapen sal.*

Beide met verzwijging van *wijd* en *lang*, maar daarentegen met *gapen* voor *overgapen* in de plaats gebracht, vindt men nog in *Adag. quædam* bl. 36 en *Adag. Thesaurus* bl. 34: *Hy moet wel gaepen die tegen den hoven gaept. Hoven = oven*, met de gewone voorvoeging der *h*.

De Brune bl. 132 spreekt van een *wijden* of *grooten mond*, op deze wijze uitgedrukt:

Zijn mond die moet wel zijn ghekloven,
Die over-gaepen zal een oven.

Nog doet De Brune bl. 214 dat, met *gapen* voor *overgapen*, in deze woorden:

Hy heeft van doen een mond niet smal,
Die teghen d'oven gapen zal.

Vervolgens wordt de voorwaarde weggelaten, en alleen het gevolg opgegeven. Tuinman bl. 82 doet dat ontkennenderwijze als volgt: *Men overgaapt geen oven.*

Met *gapen* voor *overgapen* in de plaats gebracht, vindt men verder op *Campen* bl. 119 en bij v. Alkemade bl. 84: *Hy gaept tegen den ouen*, en bij Gheurtz bl. 21: *Ghy gaept teghen een oven.*

Meijer bl. 57 heeft weder zijn oud zamenvloeiingssysteem in werking gebracht, als hij twee spreekwoorden aldus vereenigt: *Hy gaept tegen den ouen. Hy calt teghen die muere.*

Vragenderwijze geeft Gheurtz bl. 74 het spreekwoord op als volgt: *Wildy teghen een oven gaepen.*

Eindelijk vindt men, in onbepaalde uitdrukking, bij Gheurtz bl. 66: *Teghens de oven gaepen*, en bij Idinau bl. 9: *Teghen den ouen gapen.*

bl. 157. *aanw.* 8.

Niemand zoekt een ander in den oven, of hij is er zelf in geweest. Zoo op *Campen* bl. 41 en bij Meijer bl. 20 in deze woorden: *Niemant en soeckt den anderen in den ouen, of hy hefter seluer in gewest.* Gheurtz bl. 52 heeft *bestoven zijn*. Zoo zegt hij:

Niemant sueckt een ander inden oven
of hy isser selve in bestooven.

De Brune bl. 370 spreekt van *geschoven zijn*, maar uitsluitend van de *vrouw*. Zoo luidt zijne opgave:

Gheen vrouwe zoect yemant in den oven,
Of is gheweest daer in gheschoven.

Met *achter* voor *in*, en *zitten* voor *zijn* in de plaats gebracht, terwijl de beschouwingen daarenboven ook tot de *deur* zijn uitgestrekt, leest men bij Lassenius XXVII: *Men zoekt niemant agter den Oven of agter den Deur, of men heeft daar zelver agter gezeten.*

bl. 158. *aanw.* 16.

Schrijf daar vrij eene P voor. Zoo bij Tuinman I. bl. 45, II. bl. 37, op *Sept.* 30 en bij Mulder bl. 436.

In *Fakkel* bl. 185 komt *zetten* voor *schrijven* in de plaats: *Zet daar vrij eene P voor.*

Het bevel gaat op *Campen* bl. 61 in den uitgedrukten wil over, en wel op deze wijze: *Ick wilder een P voer schrijuen.*

bl. 160. *aanw.* 7.

Aan meenen bindt niemand zijn paard. Zoo bij Tuinman I. bl. 148. Ook bij Zegerus bl. 1 leest men: *Aen meynen en bint niemant zijn peert*, bij Gruterus II. bl. 126 en in 't *Mergh* bl. 3: *An meynen bind niemant zyn paard*, en in *Sel. Prov.* bl. 112: *Aen meynen bindt niemant zyn peerdt. Meynen* is de oude spelling van *meenen.*

Met *vastbinden* voor *binden* in de plaats gebracht, staat in *Prov. seriosa* bl. 5: *an meynen en bint niemant zijn paert vast*, bij Hoffmann 68: *Aen meinen en bint nieman peerde vast*, en in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes: Aen meinen en bint nieman sin perd vast.*

Op *Delf* bl. 5 vindt men het zelfstandig naamwoord *waan* voor het werkwoord *meenen*. Zoo wordt er het spreekwoord opgegeven: *aen waen en bindt men gheen peerdevast.*

Gheurtz bl. 77 eindelijk doet het werkwoord *wanen* als het onderwerp der rede voorkomen, wanneer hij zegt: *Waenen bindt gheen peerden vast.* Dit *waan* of *wanen* drukt hetzelfde uit als *meenen*; maar de woordspeling met de stad *Meenen* gaat er door verloren.

bl. 160. *aanw.* 10.

Als paarden vol zijn, zoo treuren zij.

In *Prov. seriosa* bl. 1 leest men: *als perden vol sijn soe trueren sij*, welk *trueren* nog bij Kiliaen als *treuren* staat opgeteekend.

Hoffmann 4 heeft: *Als die peerden vol sijn, so*

truren si, en op *Delf* bl. 1 staat mede: *Als die paerden vol sijn so truren sy. Truren* voor *treuren* is wegens sommige Hoogduitsche dialecten. Bij Camphuyzen vindt men dit *truren* mede.

bl. 161. *aanw.* 8.

Die nooit een oud paard bereed, is geen goed paardrijder.

De *goede paardrijder* wordt alleen bij gevolgtrekking gekend, maar niet bepaald genoemd. Zoo bij Gheurtz bl. 40: *Hy bereedt noyt guedt peerdt, de gheen oudt peerdt en bereedt*, en bij Gruterus III. bl. 138 en Meijer bl. 102: *Die noit oud paard en bered, en red noit goet paard. Red* en *bered* voor *reed* en *bereed* is zeker naar een bovenlandsch dialect.

De Brune spreekt niet van 't *berijden* van een *goed*, in tegenoverstelling van een *oud paard*, maar van zijne *waarde*. Bl. 354 doet hij dat in deze woorden:

Die noyt en zat op 't oude peerd,
West niet, wat een goed peerd is vveerd,

en bl. 355 als volgt:

Die noyt op een oud peerd en zat,
Wat een goed peerd is, niet en vat.

bl. 162. *aanw.* 2.

Een goed paard is zoo haast verzuimd. Zoo bij Gruterus III. bl. 141: *Een goe paard is zo haast versuymt.*

Meijer bl. 80 geeft op: *Een goet peert is so vullincs verswymt. Vullincs* is *spoedig*, *aanstonds*, en *verzwijmen* is zoowel *verzuimen* als *in flaauwte doen vallen;* Meijer teekent *verswymt* als *ademloos gemaakt*. Heeft Goedthals werkelijk *verswymt*, en Meijer dus goed gelezen, dan kan Gruterus met zijn *versuymt*, hoewel niet onjuist overgebracht, toch wel eene te eenzijdige voorstelling aan 't woord gegeven hebben; want er zou dan meer grond zijn, om aan *bezwijmen* in den zin van *in flaauwte vallen*, dan in dien van *verzuimen* te denken.

bl. 163. *aanw.* 2.

Het is goed te voet (of: *langs den wagen*) *gaan, als men het paard bij den toom heeft.*

Tuinman I. bl. 143 neemt de beide voorstellingen van het spreekwoord bij elkander; maar laat de voorwaardelijke uitdrukking, in het laatste gedeelte van 't spreekwoord aangeduid, achterwege: *Neven 't paard, of den wagen, is 't goed te gaan.*

Sartorius *pr.* III. 36 heeft eene gelijke voorstelling; hoewel hij er een gelijkbeteekenend spreekwoord aan verbindt: *Nevens 't Schip ist goedt swemmen, ende nevens den Waegen of Rossen ist goet gaen.*

Het is goed te voet gaan, als men het paard bij den toom heeft.

De Brune bl. 269 drukt dat aldus uit:

't Is goed te voet te gaen, in 't land,
Wanneermen heeft den toom in d'hand,

gelijk mede bl. 354 op deze wijze:

Hy wandelt met ghemack en zoet,
Die 't peerd leyt by den toom, te voet.

Het is goed langs den wagen gaan, als men het paard bij den toom heeft.

Bogaert bl. 101 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord: *Nevens den wagen is 't goed gaen.*

Cats bl. 457 heeft het spreekwoord mede zoo; maar *zoet* heeft hij voor *goed* in de plaats gebracht, een gelijkbeteekenend spreekwoord daarmede doen zamenvloeien, en daarenboven eene negatieve voorstelling der moeilijkheden als voorafspraak. Zoo zegt hij:

Laet u in geen enghte klemmen,
Kiest veel eer de ruyme baen,
Nevens 't schip is 't goet te swemmen,
By den wagen soet te gaen.

Zonder de voorafspraak op te nemen, wordt het spreekwoord in *Sel. Prov.* bl. 150 gelijkluidend opgegeven.

Nog vindt men bij De Brune bl. 269 deze voorstelling:

Te voete gaen, dat is wel goed,
Als ons de waghen wachten moet.

bl. 164. *aanw.* 15.

Hij rijdt (*springt*, of: *is spoedig*) *op zijn paardje.*

Hij rijdt op zijn paardje. Zoo komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Hij springt op zijn paardje.

In onbepaalde uitdrukking leest men bij Sancho-Pança bl. 51: *Seffens op zyn peerdje springen*, waarin *seffens* zooveelals *tevens* is, dat wil zeggen: *te gelijker tijd.*

Hij is spoedig op zijn paardje. Zoo bij v. Eijk II. bl. 71, behalve het diminutief, dat wil zeggen: zonder het *paardje*, maar toch met het *paard.*

Voor *spoedig* vindt men verder *haast*, *lichtelijk*, *straks*, *ras* en *seffens* achtervolgens in de plaats gebracht, — woorden, wel niet alle synoniem, echter voor de uitdrukking van 't spreekwoord alsof ze 't waren. Met *haast* zegt Servilius bl. 161*: *Hy is zeer haest te paerde;* met *lichtelijk* geeft Sartorius *pr.* VII. 9 op: *Hy soude nu lichtelijck te Paerde wesen;* met *straks* heeft Tuinman I. bl. 275: *Hy is straks op zyn paard;* met *ras* leest men bij denzelfden verzamelaar I. bl. 352: *Hy is ras op zyn paard*, en eindelijk met *seffens* vindt men bij Bogaert bl. 39: *hy was seffens op zyn peerd.*

Nog treft men bij Tuinman I. bl. 197 *geraken* aan: *zy geraken te paarde.*

In *Sel. Prov.* bl. 145 wordt van *rijden*, *springen*, *zijn* noch *geraken* gesproken, maar daaren-

tegen eene gelijkbeteekenende spreekwijze opgenomen, hoewel mede in onbepaalde voorstelling. De zamenvloeiing luidt aldus: *Cort voor 't hooft, haest te peerde.*

bl. 164. *aanw.* 17. (Zie ook bl. LXXIX.)

Hij spant de paarden achter den wagen (of: *den wagen vóór de paarden*).

Hij spant de paarden achter den wagen. Zoo bij Tuinman I. bl. 158, Reddingius 12, v. Eijk II. bl. 72, III. bl. 25, Guikema I. 15 en Raven XXXIII. Ook op *Landbouwer* bl. 71 staat: *hij had de paarden steeds achter den wagen gespannen.*

In ontkennenden zin leest men bij Modderman bl. 105: *die spant de paarden niet achter, maar voor den wagen*, en bij Bogaert bl. 92: *men spant de peerden niet achter den wagen.*

Tusschen doen en laten houdt v. Eijk III. bl. 94 het midden, als hij zegt: *die zocht den dissel onder het achterkrat, even als of hij de paarden achter den wagen wilde spannen.*

Onbepaald voorgesteld, zegt Servilius bl. 5: *Het peert achter den waghen spannen*, en bl. 8: *De peerden achter den wagen spannen.* In eene andere spelling vindt men de eerste voorstelling van Servilius gelijkluidend bij Andriessen bl. 229, en evenzoo de tweede bij Tuinman I. bl. 342 en v. Moerbeek bl. 269.

Met *hebben* voor *spannen* in de plaats gebracht, staat in *Veeteelt* bl. 112: *Hij heeft de paarden achter in plaats van vóór de wagen.*

Hij spant den wagen vóór de paarden.

V. Nyenborgh bl. 134 geeft het spreekwoord aldus op:

't Gaet al verkeert,
daer de wagen gaet voor 't peert.

In onbepaalden zin leest men bij Servilius bl. 4*: *De wagen voer die peerden spannen*, en bij Sancho-Pança bl. 36: *Den wagen voor de peerden spannen.*

De *paarden* met *ossen* verwisselende, staat in *Motz* bl. 31: *Hy spant de waghen voor de ossen.*

bl. 165. *aanw.* 16.

Men mag bonte paarden wel overladen.

In *Prov. seriosa* bl. 30 wordt gezegd: *men mach bonten peerden wel verweghen. Verwegen*, eigenlijk *overwegen*, dat is: *te veel wicht opleggen*, is bij onze vroegere schrijvers zeer bekend. Ook in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat: *Men mach bonte pert wal verweghen.*

Zooals men tegenwoordig bij de benoeming van *bruin* of *bruintje* alleen aan een *paard* denkt, was dat wellicht met *bont* of *bonte* vroeger mede het geval; althans Hoffmann 490 heeft: *Men mach bonten wael verweghen*, en op *Delf* bl. 29 staat: *men mach bonten wel verweghen.*

bl. 166. *aanw.* 10.

Wacht u: het paard slaat achteruit. Zoo bij Gruterus II. bl. 166, in *'t Mergh* bl. 42, *Sel. Prov.* bl. 145 en bij Tuinman II. bl. 172.

Door Gheurtz bl. 75 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Wachter u voi als voi een slaende peert.*

bl. 168. *aanw.* 1.

Geen pak zoo klein, of het bezwaart den vermoeide op den langen weg.

Gruterus III. bl. 146 zwijgt van *den langen weg.* Hij geeft het spreekwoord in deze woorden op:

Geen pac zo klein, zo dichte,
het en vermoede den moeden lichte.

Vermoeden = *vermoeien*; wij zeggen nog: ik ben *moede* en *moei.*

Meijer bl. 74 heeft op gelijke wijze:

Gheen pack so cleyn, so dichte,
het en verweecht den moeden lichte.

Verwegen, dat hier voor *vermoeden* staat, wordt door Meijer verklaard voor *te zwaar worden*, dat eigenlijk de uitwerking is, door *verwegen* of *overwegen* aangebracht.

Gruterus III. bl. 143 laat den *vermoeide* weg, dien hij wellicht als bekend veronderstelt, en heeft *bezwaren* in de plaats van *vermoeden* of *verwegen*: *Een paxken kleyn beswaart op lange wegen.*

In deze woorden stelt De Brune bl. 67 het spreekwoord voor:

Een packjen dat-men langhe draeght,
Hoe cleen, op 't laetst, den rugghe plaeght.

bl. 170. *aanw.* 11.

Een wambuis is een goed pand.

Gruterus III. bl. 167 zegt: *Schabbeken is goet pand. Schabbe* en het verkleinende *schabbeke* bezigt men hier en daar tegenwoordig nog bloot voor *mantel*, vandaar dat men zoowel zegt: *Iemand op de schabbe komen*, als: *Iemand den mantel uitvegen* (of: *uitborstelen*). Vroeger verstond men er een *slecht manteltje* door, en gebruikte het mede voor verschillende *opperkleederen* in 't algemeen, en voor *lakkei-mantel* en *regenmantel* in 't bijzonder.

bl. 171. *aanw.* 3.

Die zijne pap gestort heeft, kan niet alles weder oprapen. Zoo bij Tuinman I. bl. 111 en Modderman bl. 137: *Die zyn pap gestort heeft, kan die niet altemaal weder oprapen*, en bij Tuinman I. bl. 178: *Die zyn pap gestort heeft, kan ze niet al op raapen.*

Cats bl. 435 geeft het einde der zaak op, in plaats van de verrichting zelve:

Wie sijn pap stort,
Komt yet te kort.

Tuinman bl. 94 heeft *omsmijten* voor *storten;* waardoor een grooter ongeluk wordt teweeggebracht, dat hij zooveel mogelijk tracht te herstellen: *Zoo gy uw pap hebt omgesmeten, o schept weêr op.*

Hoewel *pap* mede onder de *spijzen* te tellen is, spreekt men verder van *spijs* in 't algemeen, en dus niet van *lepelkost* alleen, en te recht; want van *vele spijzen* kan gezegd worden, dat zij, gestort zijnde, niet volkomen *opgeraapt* kunnen worden, zoodat daarbij altijd iets teloorgaat. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 16: *die zijn spijse stort en canse niet al op gherapen*, en bij Hoffmann 262 en op *Delf* bl. 16: *Die sijn spise stort, en canse niet al op gherapen.*

bl. 173. *aanw.* 3.

Gelijk partuur kaatst wel in 't spel.

Gheurtz bl. 21 heeft: *Ghelycke partueren kaetsty int tspel. Kaetsty* kan alleen zijn *kaatst dij*, zooals men vroeger zei, dat is: *kaatst gij*, gelijk men heden spreekt. *Kaatst gij in 't spel gelijke parturen*, er volgt uit: *ongelijke dus niet;* daarom zal het best zijn, zich bij de eerste te houden, en alzoo met de laatste niet te kaatsen.

bl. 175. *aanw.* 3.

Hij is naar Rome geweest, en heeft den paus niet gezien. Zoo in 't *Mergh* bl. 24: *Hy heeft te Romen geweest en heeft de Paus niet gesien.* Ook Tuinman I. bl. 30 en v. Duyse bl. 216 hebben 't eveneens, behalve *is* voor 't eerste *heeft*. Everts 8 zegt: *Zij zijn naar Rome geweest, maar hebben den Paus niet gezien.*

Vervolgens wordt, onder verschillende vormen, het nuttelooze opgegeven van 't een, indien aan 't ander niet voldaan wordt; waarmede het doel der reize tevens is aangewezen. Zoo heeft Servilius bl. 23*: *Wat maket me te Romen, als men den paus niet en siet*, en staat op *Campen* bl. 81: *Wat soldick te Romen doen als ick den Paeuwes niet en saghe. Paeuwes* is eene verbasterde uitspraak van *paus*, ofschoon men oudtijds ook *pawes* zei.

De Brune bl. 210 geeft het spreekwoord vragenderwijze aldus op:

Wat nut van Roomen, of gheniet,
Wanneer-men daer de Paep niet ziet?

Paap of *papa* is mede de naam van den *paus.*

bl. 175. *aanw.* 4.

Waar de paus is, daar is Rome. Zoo bij Hoffmann 751: *Waer die paus is, daer is Romen*, en op *Delf* bl. 45: *waer die paeus es daer es romen.*

In *Prov. seriosa* bl. 45 staat: *waer die paeus is daer is roem.* In *roem* voor *Rome* kan wel eene woordspeling schuilen: *Rome* voor de plaats van *roem* (*heerlijkheid, glans*) gedacht. In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat ook *roem*, dat Hoffmann blootweg door *Romen* overzet, dat metterdaad de echte beteekenis is van 't woord; zooals dan trouwens de canonieke regel, hier als het Latijnsche spreekwoord opgegeven, mede aangeeft.

bl. 176. *aanw.* 6. (Zie ook bl. LXXIX.)

Die met pek omgaat, wordt ermede besmet (of: *Grijp je pek, Daar blijft een vlek*).

Die met pek omgaat, wordt ermede besmet. Zoo in 't *Mergh* bl. 11, *Wijsheid* bl. 189, *Verz.* 9, *Sermoen* bl. 52, *Vrijmoedige* bl. 86, bij Guikema I. 9 en v. Lennep bl. 163. Ook bij Witsen 381 staat: *Die met pek omgaat! besmet zich daarmede*, bij Tuinman I. bl. 360, II. bl. 189 en v. Eijk II. bl. 36: *Die met pik omgaat, word 'er van besmet*, in *Winterv.* bl. 46: *Wie met pik omgaat, wordt er door besmet*, en bij Hornstra 28: *Wie met pek omgaat, wordt ligt besmet.*

Op *Campen* bl. 87 staat *kleven* voor *besmetten: Weel mit pick om gaet, an dien cleefdet geerne.*

Nog vindt men *bekladden* voor *besmetten.* Zoo staat op 4 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 99: *Die met pek omgaat, werter me beklad*, en op 4 *Julij* 58: *Die met pek omgaet wordt er meê beklad.*

Wel weder met *besmetten;* doch *omgaan* met *aangrijpen* verwisselende, zegt Lublink *Verh.* bl. 98: *Wie pik aangrijpt, wordt er mede besmet.*

Nogmaals met *besmetten*, of eigenlijk *smetten*, zooals er staat, maar met *behandelen* in plaats van *omgaan*, heeft Modderman bl. 5: *Wie pek behandelt zal zich smetten.*

Vervolgens wordt van *wandelen* gesproken. Zoo leest men op *Delf* bl. 15: *die byden picke wandelt wort daer af besmet*, bij Gheurtz bl. 15: *de by tpeck wandeldt wordt daer af besmet*, en bij De Jager bl. 418: *die by het pick wandelt, die wort daer van besmet.*

Hoffmann 254 heeft *wanderen*, dat voor *omgaan, rondgaan* vroeger niet ongewoon was, en alzoo met *wandelen* overeenstemt. Zoo luidt zijne opgave: *Die bi den pec wandert, wort daer af besmet.*

In *Prov. seriosà* bl. 16 leest men daarenboven van *bespit*, niet van *besmet.* Voor *bespit* zeggen wij tegenwoordig *bespet* of *bespeet*, van *bespeten*, dat is: *aan 't spit brengen.* Zoo wordt het spreekwoord opgegeven: *die biden pic wandert werter gheerne aen bespit.*

Grijp je pek, Daar blijft een vlek. Zoo in 't *Mergh* bl. 51.

Cats bl. 452 en Modderman bl. 137 laten *grijpen* weg:

Van het peck
Blijft een vleck.

Verder wordt *handelen* voor *grijpen*, en *krijgen* voor *blijven* in de plaats gebracht. Zoo bij Cats bl.

410, Richardson bl. 25 en Bogaert bl. 67:

Handelt gy 't peck,
Gy krijght een vleck;

terwijl in *Sel. Prov.* bl. 59 staat:

Handelt ghy met peck
Ghy kryght haest een vleck.

Eindelijk komt het spreekwoord nog bij Cats bl. 454 in deze woorden voor:

Noyt speelt 'er yemant met het peck,
Die niet en hielt een vuyle vleck.

bl. 177. *aanw.* 6.

Men moet niet willen vliegen, eer men slagpennen in de vleugels heeft.

Met een verplichtenden aandrang vooraf, luidt de redeneering van Tuinman I. bl. 129 aldus: *zy zullen moeten toezien, dat zy niet willen vliegen, eer zy slagpennen in de vleugels hebben.*

Met opgave der plaats als aanvangspunt der verrichting, en tevens met verwisseling der *vleugels* voor *vlerken*, dat is: met behoud derzelfde werktuigen, die alleen anders worden benoemd, geeft Tuinman I. bl. 166 het spreekwoord volgenderwijze op: *Men moet niet uit het nest willen vliegen, eer men slagpennen in de vlerken heeft.*

Gheurtz bl. 30 heeft de *vleugels* voor derzelver *slagpennen* in de plaats gebracht, en drukt daarenboven eene tegenovergestelde gedachte uit: *Hy wil vlieghen eer hy vlöghelen heeft.*

bl. 179. *aanw.* 8.

Hij is in windekens pers.

Sartorius *pr.* II. 22 doet zijne opgave in deze woorden: *Hij is in wijntkens pars*, waarin *wijntkens* voor *windekens* en *pars* voor *pers* beide gewone oude vormen zijn.

bl. 179. *aanw.* 12.

In den persoon gemist, is geheel gefaald.

Missen en *falen* hebben malkanders plaats ingenomen, ten aanzien van den *persoon* en 't *geheel.* Zoo bij Gruterus III. bl. 166, die zegt: *Persoon gefeilt, is al gemist. Feilen* en *falen* zijn synoniem.

Meijer bl. 111 heeft: *Persoon ghefaelt, is al ghemist; tis conste parture maken.* Bij de behandeling van het spreekwoord: *Het is eene kunst, partuur te maken*, is reeds de opmerking gemaakt, dat dit waarschijnlijk alleen een spreekwoord van Meijer, niet van Goedthals zal wezen.

bl. 180. *aanw.* 8.

Hij gaat zijne piek schuren. Zoo bij v. d. Hulst bl. 15. Ook Tuinman I. bl. 284 zegt: *Hy schuurt syn piek.*

De Jager *Bijdr.* bl. 499 geeft in onbepaalde uitdrukking op: *zijne piek schuren.*

V. Lennep bl. 5 heeft mede eene onbepaalde voorstelling. Maar zijne opgave: *Zijn Achterpiek scheeren*, zal wel iets anders zijn dan *zijne piek schuren;* ofschoon hij als de beteekenis er van opgeeft: „zich wegpakken.” Vooreerst is *achterpiek* naar v. Lennep's beschrijving: „*achterste schuinte van het schip,*” ook alleen *piek* genoemd, — en ten andere is *scheeren* kwalijk met *schuren* in overeenstemming te brengen. *Scheeren* kan evenwel in den zin van *heengaan* genomen moeten worden, en zoo kan *zijne piek scheeren* of *schuren* wel hetzelfde willen zeggen.

bl. 183. *aanw.* 1.

Liever de korte pijn dan de lange.

Gruterus II. bl. 155 heeft het historisch ontstaan van 't spreekwoord, zooals Tuinman althans opgeeft, mede er bij opgenomen. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Lange neus, dunne lippen? Hangen, hangen:
liever des korte pijne, dan de lange.

Ook in 't *Mergh* bl. 31 vindt men eene gelijke opgave.

Op *Aug.* 17 wordt de geïllustreerde *neus* en *lippen* weggelaten; maar het moedig besluit, in de verklaring van het spreekwoord gelegen, gaat als exceptioneel geval vooraf. Zoo staat er:

Hange, hange,
beter de korte pijn dan de lange.

En nu Tuinman I. bl. 65 en zijne historie. Vreemd genoeg neemt hij het spreekwoord alleen als verklaring op; terwijl zijn spreekwoord als Gruterus' voorafspraak luidt. Tuinman's spreekwoord is: *Scherp geneust, en dun gelipt. Hangen, hangen;* waarvan hij deze verklaring geeft: „Dit is eene kluchtvertelling van een Engelsman, die verwezen was tot de galg. Een vrouwmensch met een *scherpe neus*, en *dunne lippen*, quam om hem van die straffe vry te bidden, en met hem te trouwen. Hy voorspelde niets goeds uit die trony, sloeg haar af, en riep, *hangen, hangen. Beter de korte pyn, dan de lange.*”

bl. 183. *aanw.* 4.

Die in het riet zit, heeft goed pijpen maken. Zoo in *Wijsheid* bl. 139. Ook staat bij Gruterus II. bl. 134, in 't *Mergh* bl. 11 en *Sel. Prov.* bl. 80: *Die int riet sit heeft goet pypkens te maken.*

Verder wordt *goed* weggelaten, en daardoor het verband tusschen de beide deelen van het spreekwoord verzwakt. Zoo hebben Tuinman I. bl. 130, II. bl. 135, v. Eijk III. bl. 30 en Bogaert bl. 86: *Die in 't riet zit, maakt pypjes.*

Winschooten bl. 207 laat zelfs 't geheele verband verloren gaan, als hij zegt: *hij zit in het riet, en maakt pijpjes.*

De Brune bl. 143 doet het werk steelsgewijze, althans onmerkbaar verrichten. Zoo luidt het spreekwoord bij hem:

Een man ghezeten in het riet,
Maect pijpjens, datmen 't niet en ziet.

Op *Campen* bl. 100 en bij Meijer bl. 47 wordt het *maken* van *pijpen* of *pijpjes* in *pijpen* veranderd, dat is: het vervaardigen der speeltuigen tot het tonen er aan ontlokken overgebracht. Zoo staat er: *Hy heft guet pijpen: hy sit middels int riet.* Ook Gheurtz bl. 28 zegt: *Hy heeft guetpiepen de int riet sit.*

bl. 189. *aanw.* 13.

Hij komt van Plompardije, niet van Scherpenisse.

De gefingeerde naam *Plompardije* wordt door v. Alkemade bl. 169 genuanceerd, en tot *Plompenhuizen* overgebracht; terwijl het *komen* daarenboven in *zijn* overgaat. Zoo staat er bij hem: *Hy is van Plompenhuysen, en niet van Scherpenes.*

Met eene kleine wijziging van den tweeden naam, vindt men ook bij Sartorius *pr.* III. 86: *Ick ben van Plomphuysen, niet van Scherperes.*

Vervolgens is 't alleen de afkomst, en niet de tegenstelling tevens, die vermeld wordt. Zoo zegt Servilius bl. 151ᵛ: *Hi coemt wt plompardien*, alsmede bl. 283: *Hy coempt cortelingen wt plompardien geloopen*, De Brune bl. 62: *Het is een man uyt Plompardijen*, Sartorius *sec.* III. 81: *Hy is uyt Plomperdyen*, en Tuinman I. bl. 207: *Hy is van Plompaardyen.*

In *Adag. quædam* bl. 39 wordt de beteekenis van dit zeggen mede opgenomen:

Het Kint comt uijt Plompaerdien Landt,
want het is sonder memorie en verstant.

bl. 189. *aanw.* 18.

Het is een pluimstrijker (of: *Hij strijkt de pluim*).

Het is een pluimstrijker.

Tuinman II. bl. 215 en Gales bl. 35 geven alleen den naam op: *een pluimstryker.*

Tuinman II. bl. 216 geeft niet alleen de nietigheid dier personen, maar door een epitheton het verachtelijke tevens op: *verraaderlyke pluimstrykers.*

Tuinman I. bl. 187 heeft alleen eene werking: *Pluimstrijken*, hier alleen opgenomen, omdat er de bedoeling van eene spreekwijze in ligt.

Idinau bl. 215 voegt er een gelijksoortig werk aan toe: *Pluym-strijcken en vleyen.*

Verder vindt men de eigenaardigheid der bedoelde personen mede opgenomen. Zoo staat in *Prov. seriosa* bl. 36: *plumen strijckers zijn al geueynst*, bij Hoffmann 594: *Pluumstrikers sijn al gheveinst*, en op *Delf* bl. 36: *Pluym strikers sijn alle gheueynst.*

Gheurtz bl. 65 verheft den *strijker* tot den ridderstand, als hij zegt: *Tis een pluym riddere.*

Hij strijkt de pluim. In dezen vorm komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

bl. 190. *aanw.* 19.

Hij is er zoo mooi mede als poes.

Sartorius *sec.* IX. 2 geeft het spreekwoord eenige uitbreiding; waardoor de beteekenis er van meerder uitkomt: *Hy isser soo moy mede als puys, niemandt sijns gelijck. Puys* is van *poes* alleen in uitspraak onderscheiden.

bl. 190. *aanw.* 20.

Hij is niet voor de poes.

Met de *zaak* voor den *persoon* in de plaats gebracht, leest men bij Everts bl. 230: *dat was niet voor de poes*, en bij v. Eijk II. *nal.* bl. 42: *Het is niet voor de poes.*

V. Eijk II. bl. 43 geeft nog het tegenovergestelde op: *Het is voor de kat;* ofschoon hij er in dat geval (mij dunkt: te onrecht) eene andere beteekenis aan hecht, die nl. van *verloren*, in plaats van *eene kleinigheid.*

bl. 191. *aanw.* 7. (Zie ook bl. LVII.)

Spring niet verder, dan uw stok lang is (of: *uw pols vermag*).

Spring niet verder, dan uw stok lang is. Zoo bij Cats bl. 479, in *Sel. Prov.* bl. 130 (ofschoon met *veerder* voor *verder*), in *Adag. quædam* bl. 55 en *Adag. Thesaurus* bl. 60 (hoewel voor de beide laatsten met *voorder* voor *verder*), bij Martinet bl. 102, Koning bl. 24, op *Gent* bl. 127 (maar met het ontkennende *en* voorop) en bij Roodhuijzen bl. 127-134. Ook Bogaert bl. 83 zegt: *Wil niet verder springen dan uw stok lang is.*

Tuinman I. bl. 357 heeft het spreekwoord evenals Bogaert, maar voegt er de gevolgen bij, als de gegeven raad niet wordt opgevolgd, en wel in deze woorden: *of gy valt in de sloot.*

In *Sermoen* bl. 52 doet men een woord tot aandrang voorafgaan: *ik vermaan u, dat gij niet verder springt, dan uw stok lang is.*

In *Euphonia* bl. 524 wordt het *springen* niet afgeraden, maar als eene bloote kennisgeving aangeduid: *die springen verder dan hun stok lang is.*

In onbepaalde woorden zegt Idinau bl. 196 mede: *Voorder vvillen springhen, dan den stock lanck is.*

Zoo ook Sancho-Pança bl. 29, die *hooger* voor *verder* in de plaats heeft gebracht: *Hooger springen als zynen stok lang is.*

Met *kunnen reiken* voor *lang zijn* zegt De Brune bl. 270:

En springht niet verder, lieve man,
Als uwe stock wel reycken kan;

terwijl men alleen met *reiken* bij Schaberg bl. 67 vindt: *men moet niet verder willen springen dan de stok reikt.*

Met *mogen raken* eindelijk heeft Sartorius *pr.* VII. 53: *Springht niet verder dan u stock raken mach.*

Spring niet verder, dan uw pols vermag. Zoo bij Cats bl. 479: *Niemant springe verder als sijn pols vermagh*, en in *Sel. Prov.* bl. 131: *Niemandt en springhe voorder als synen pols vermagh.*

In den verhalenden vorm leest men op 28 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 116: *Niemand springht verder als sijn pols vermach*, en bij De Brune bl. 270:

Niemand verder springhen plach,
Als zijn eyghen pols vermagh.

Vermogen met *lang zijn* verwisseld, staat bij Winschooten bl. 193: *men moet niet verder springen, als de pols lang is*, alsmede bl. 309: *spring niet verder, als uw pols lang is*, en bij v. Waesberge *Geld* bl. 172: *Springt nooit verder dan de pols lang is.*

De Wendt-Posthumus II. bl. 62 heeft wel *pols*, maar voegt er tusschen haakjes *stok* achter; opdat men zich in dat werktuig niet vergissen zal: *Men moet niet verder springen, als de pols(stok) lang is, of draagt.*

Modderman bl. 3 spreekt bepaaldelijk van den *polsstok: menigeen, die ver wil springen, denkt niet hoe wijd zijn polsstok strekt.*

Niet met *pols* of *polsstok*, maar met *staf* leest men op *Campen* bl. 27: *Die veerder wil springen dan sijn staff vermach, moet vallen.*

bl. 193. *aanw.* 5.

Zijt gij uit de poort, Zoo raakt gij voort.

Cats bl. 457 zegt:

Waert gy uyt de poort
Soo rocht gy voort.

Rocht voor *raakte* is nog niet geheel verouderd; evenals men tegenwoordig nog menigmaal het verleden deelwoord *gerocht* voor *geraakt* hoort gebruiken.

In *Sel. Prov.* bl. 150 leest men:

Waer s'uyt de poort
Soo rockje voort.

Rockje is wellicht eene verminking van *rocht je* = *raak je;* ofschoon *ck* vroeger veelszins met *ch* verwisseld werd.

bl. 195. *aanw.* 6.

Het is kwaad te wrijven tegen den post. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 41: *tis quaet te wriuen tegen den post*, gelijk mede bij Hoffmann 686, met uitlating van *te.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat voor *tegen* of *teghen*, zooals Hoffmann heeft, *entghen* in de plaats, dat Hoogduitsch is.

Op *Delf* bl. 41 vindt men in plaats van dit spreekwoord veel eigenaardiger gezegd: *tes quaet wriuen tieghen den prekel*, dat afzonderlijk op het woord PRIKKEL is opgenomen.

bl. 198. *aanw.* 10.

Geen pot zoo krom, of hij vangt zijne schijven.

Gruterus III. bl. 164 heeft: *Noit pot so slim, hy en vand zyn schyve. Slim* is *krom* of *verdraaid*, dus *scheef.* Het oude *vanden* is *bezoeken*, in Meijer's *Woordenschat* bepaaldelijk op het komen bij een *zieke* toegepast, en in Bilderdijk's *Verh. over de Geslachten*, bl. 320, met *wandelen*, dat is: *wanden* of *wenden*, in overeenstemming gebracht. Indien *vanden* mede voor ons *vonden* van *vinden* kan genomen worden, zooals Bilderdijk in zijn zooeven aangehaald werk, bl. 337, verzekert, en in dien zin hier voorkomt, dan zou *schijve*, als eigenlijk een *platrond bord*, wel voor *potdeksel* moeten gelden, en het spreekwoord alzoo hetzelfde zijn als: *Er is geen pot zoo scheef, of er past een dekseltje op.* Als men echter de verschillende lezingen van dit spreekwoord, in de *Bijlage* bl. 156 opgenomen, aandachtig nagaat, waaronder zelfs die van Zegerus, van ouder datum dan die van Goedthals, Gruterus' bron, dan vindt men niet alleen geen *vanden*, of *vonden* als men wil, maar *vinden*, zoowelals de andere werkwoorden *passen*, *moeten wezen* en *krijgen* alle in den tegenwoordigen tijd. Dit geeft wel een gegronden twijfel, het genoemde spreekwoord in dezen vorm weder te vinden. Kan daarentegen *vanden* ook *vangen* wezen, waarvan ik echter geene voorbeelden ken, dan zal *schijve* voor *geld* genomen zijn, en aan het spreekwoord: *Geen pot zoo krom, of hij vangt zijne schijven*, gedacht moeten worden.

Meijer bl. 77 geeft het spreekwoord aldus op: *Noyt pot so slom, hy en vant syne schyue*, waar bij *slom* te recht door „*gedraaid* [eigenlijk *verdraaid*], *krom*" verklaart; maar bij *schyue* alleen van „*deksel*" spreekt, en alzoo aan het spreekwoord: *Er is geen pot zoo scheef, of er past een dekseltje op*, moet gedacht hebben.

bl. 201. *aanw.* 9.

Het is kwaad wrijven tegen den prikkel.

Op *Delf* bl. 41 leest men: *tes quaet wriuen tieghen den prekel.* Het werkwoord *prikkelen* luidt bij Kiliaen ook *prekelen;* alzoo het zelfstandig naamwoord *prekel* = *prikkel.*

bl. 202. *aanw.* 5.

Een profeet is niet geëerd in zijn vaderland. Zoo bij Schaberg bl. 71.

Witsen 363 heeft de werking zoowel als de plaats der gebeurtenis omgekeerd, waardoor hij hetzelfde

zegt: *Een profeet is niet ongeëerd dan in zijn vaderland.*

Met verwisseling van *achten* voor *eeren* staat in *Magazijn* 87: *Een Profeet is niet geacht in zijn Vaderland*, en bij Modderman bl. 115 evenzoo, maar met *nooit* voor *niet*.

Winschooten bl. 219 heeft *verheven* voor *geëerd* in de plaats gebracht: *geen Propheet is verheeven in sijn eige vaaderland.*

Met *land*, maar in de beteekenis van *vaderland*, staat in *Prov. seriosa* bl. 38: *ten is geen propheet verheuen in zijns selfs lant*, bij Hoffmann 635: *Tis gheen prophete verheven in sijns selfs lant*, en op *Delf* bl. 38: *ten es gheen prophete verheuen in sijn selfs lant.*

Nog vindt men *aangenaam* voor *geëerd* bij Cats bl. 543: *Geen Propheet is aengenaem in sijn vaderlant.*

Ook op *Campen* bl. 28 leest men: *Der en is ghien Propheet angheneem, in sijn vaderlandt. Angheneem*, in 't Hoogduitsch *angenehm*, is ons *aangenaam.*

bl. 205. *aanw.* 1.

Het zijn kwade putten, daar men het water in dragen moet. Zoo bij Gruterus II. bl. 148, in 't *Mergh* bl. 23 en bij Tuinman I. bl. 230. Bij Hoffmann 667 staat mede: *Tis een quaet put, daer ment water indraghen moet.* (Voor *indraghen moet* staat in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes: in mois dragen*, en *puts* voor *put.*) Ook op *Campen* bl. 77 en bij Meijer bl. 35 leest men: *Het is een quade putte, daermen t water in draghen moet*, bij Gheurtz bl. 67: *Tis een qvaede put daermen twater in draeghen muet*, bij Zegerus bl. 60, Gruterus II. bl. 169 en Cats bl. 432: *Tsyn quade putten daermen water in dragen moet*, en bij Winschooten bl. 198: *het is een quaade put, daer men het waater in draagen moet.*

Voor *kwade putten* heeft men *niet goede* in de plaats. Zoo zegt Cats bl. 432:

Men vint toch noyt de putten goet
Daer in men water dragen moet,

en De Brune bl. 112:

Die putten en zijn nimmers goed,
Daer in men 't water draghen moet.

Het *dragen* wordt door *gieten* vervangen op *Delf* bl. 40: *tes een quade put daer men twater al in ghieten moet.*

V. Alkemade bl. 137 spreekt van *pompen: t' Zyn slegte Putten, daar men 't waater in pompen moet.*

Door *dragen* voor *moeten dragen* te gebruiken, houdt de voorwaardelijke wijze van handelen op, en wordt er, minder natuurlijk, eene daadwerkelijke handeling voor in de plaats gebracht. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 40: *tis een quaet put daerment water in draecht.*

Gruterus II. bl. 151 maakt het nog onnatuurlijker, omdat hij daarenboven van een *bornput* spreekt. Naar den aard van 't woord *born*, dat door letterkeer *bron* is, moet er *water* voorhanden zijn: *een drooge put* toch kan geen *bornput* zijn. Zoo staat er: *t' Is een quaden bornput, daarmen water in draagt.* In 't *Mergh* bl. 28 komt het spreekwoord eveneens voor.

Bij Gheurtz bl. 42 heeft men nog deze onbepaalde wijze van uitdrukking: *In een put water draeghen.*

bl. 206. *aanw.* 6.

De raad vergadert te laat, Als men ten strijde gaat.

Gruterus III. bl. 169 geeft het spreekwoord aldus op:

Te laet scheirtmen raad,
alsmen te stryt gaat.

Den raad scheeren beteekende oudtijds *den raad spannen*, dat is: *raadsvergadering houden.*

Meijer bl. 84 geeft de voorwaardelijke uitdrukking onbepaald op:

Te late, scheeren raet,
alsmen te stryde gaet.

In deze woorden komt het spreekwoord bij De Brune bl. 331 voor:

De raed te langh wert uyt-ghestelt,
Wanneer men treden moet in 't velt.

bl. 206. *aanw.* 8.

De vrouwen drijven al haren wandel met den raad des spiegels (of: *Eene vrouw kan niet nalaten, zich zelve te zien, als zij voorbij den spiegel gaat*).

De vrouwen drijven al haren wandel met den raad des spiegels.

Op *Campen* bl. 81, bij Meijer bl. 37 en Schrant bl. 276 vindt men deze opgave: *Die wyuen drijuen alle haeren wandel, mit raedt des spiegels.*

De Brune bl. 360 heeft het *altijd* aldus tot een *veeltijds* teruggebracht:

De vrouwen nemen veeltijds raed,
Met 't gheen in 't glas van spieghels staet.

Eene vrouw kan niet nalaten, zich zelve te zien, als zij voorbij den spiegel gaat.

Op de volgende wijze wordt het spreekwoord op *Campen* bl. 81 en bij Meijer bl. 37 voorgesteld: *Een wijff en cans niet laten, wanneer sie voer een spiegel heengaet, sie moet het lelick ansien.* De uitdrukking: *het lelick ansien* zal zooveel willen zeggen als *naar het leelijke zien*, of *haar leelijk gezicht bekijken*, gelijk mede *met een leelijk oog bezien.* Elk dezer voorstellingen laat de constructie toe; welke de eenige ware is, is moeilijk te bepalen, maar alle moeten dienen, om de *spiegelkijkster* te begekken.

bl. 206. *aanw.* 12.

Eens gedronken, en daarna raad. Zoo bij Gruterus III. bl. 144.

Meijer bl. 93 heeft weder zijne gewone aaneenhechting bewerkstelligd, gelijk reeds bij het spreekwoord: *Veel kouten droogt de keel*, is opgemerkt. Zoo luidt Meijer's opgave: *Veel cautens drooght seere; eens ghedroncken, ende daernaer raed.*

bl. 207. *aanw.* 9.

Met velen ten strijd, met weinigen ten raad. Zoo op 22 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 115.

Op 20 *Julij* wordt aan het *raadvragen* boven het *strijden* de voorrang gegeven: *Met weinighe te raad, met velen te strijt.*

Het *ten strijd gaan* is vervolgens tot een daadwerkelijk *vechten* overgebracht. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 32: *met vele volcs salmen vechten ende met luttel te rade gaen.* Voor tweemaal *met* is de beide reizen *mit* geschreven door Hoffmann 531; terwijl daarenboven *to ra gaen* voor *te rade gaen* in de *Lesarten des Niederländischen druckes* in de plaats wordt gebracht, en in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* het geheele laatste deel der zamenstelling *ende met luttel te rade gaen* met *vnd mit wenig raden* verwisseld. Op *Delf* bl. 32 vindt men het spreekwoord als in *Prov. seriosa;* maar *lieden* staat voor *volcs.* Zegerus bl. 41 heeft: *Met veel salmen vechten, mz weynich beraden.*

bl. 207. *aanw.* 10.

Snelle raad had veel rouw.

Zoo staat in *Sel. Prov.* bl. 67: *Snellen raadt viel rouwen hat. Viel*, of eigenlijk *vil*, werd vroeger voor *veel* gezegd.

De Brune bl. 330 heeft het spreekwoord op deze wijze berijmd:

Een snelle raed,
Veel rouvve laet.

bl. 211. *aanw.* 19.

Reden is goed tot het spel.

Gruterus III. bl. 167 heeft het spreekwoord aldus: *Reden is goet t'allen spelen.* Voor *t'allen spelen* zouden wij zeggen: *bij elk spel.*

Meijer bl. 88 heeft waarschijnlijk weder twee spreekwoorden ineen doen vloeien; althans Gruterus teekent mede afzonderlijk op: *By bescheede is goet geleeft.* Zoo luidt Meijer's opgave: *By bescheede is goet gheleeft; redene is goet tallen spele. Bescheede* is bescheid.

bl. 212. *aanw.* 10.

Aan een zwak touw (*een krank zeel*, of: *een'* ... *men zachtjes trekken.*

... *moet men zachtjes trekken.*

Zoo in *Wijsheid* bl. 140: *Aan een zwak touw moet men zacht trekken.*

Zwak met *krank* verwisselende, heeft Cats bl. 458: *Aen een kranck toutjen moet men sachtjens trecken.* Zoo ook in *Sel. Prov.* bl. 8, evenwel met de spelling *toutien* en *sachtiens* voor *toutjen* en *sachtjens.* In *Zeepl.* bl. 78-79 komt het spreekwoord mede op gelijke wijze voor, maar in de tegenwoordige spelling.

Daarenboven met *zullen* voor *moeten* in de plaats gebracht, leest men op 23 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 93: *An een krank touw, zalmen zachtjes trekken.*

De Brune bl. 496 heeft *zullen* noch *moeten.* Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Treckt zachtjens aen een krancke touw.*

Tuinman II. bl. 152 spreekt van *verrot touw*, en brengt daarbij *niet te sterk* voor *zachtjes* in de plaats: *Men moet een verrot touw niet te sterk trekken.*

Verder wordt er geene eigenschap genoemd, maar is 't blootweg *een touw.* Zoo zegt Tuinman II. bl. 22: *Trek aan dat touwtje niet*, en II. bl. 152: *Trek dat touwtje niet te styf.*

Aan een krank zeel moet men zachtjes trekken. Zoo komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Aan een' kwaden reep moet men zachtjes trekken.

In *Prov. seriosa* bl. 31 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *met een quade repe salmen liselijk trecken. Met* of *aan iets trekken* kan beide van dezelfde zaak in gelijke beteekenis gezegd worden, al naarmate men zich de handeling voorstelt. *Liselijc*, of *lijzelijk*, zooals wij nu zouden schrijven, kwam vroeger meermaals voor als bijwoord in den zin van ons tegenwoordig *zachtjes.*

Met *kranken* voor *kwaden* in de plaats heeft Hoffmann 514 mede: *Mit enen cranken repe sal men liselic trecken.* Ook op *Delf* bl. 31 staat: *met eenen crancke repe salmen liseleken trecken.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* vindt men *seyl*, dat de Hoogduitsche benaming van *touw* is, voor *repe* in de plaats.

Cats bl. 532 eindelijk spreekt nog van *lijn*, en wel in deze woorden: *Aen een broos lijntjen moet men sachtjens trecken.*

bl. 213. *aanw.* 1.

Hij mijdt den regen, en valt in de sloot. Zoo bij Witsen 63 en v. d. Hulst bl. 12. Ook Winschooten bl. 262 heeft: *hij mijde den reegen, en hij viel in de sloot.*

V. Hall bl. 253 doet het een als een gevolg van het ander voorkomen: *die den regen wil mijden, valt in de sloot.*

Voor *vallen* heeft Tuinman I. bl. 298 *loopen:*

Om den regen te mijden, liep hy in de sloot.

Met *schouwen* = *schuwen* voor *mijden* leest men in 't *Mergh* bl. 25: *Hy schout den regen en valt inde sloot*, en bij Sartorius *tert.* IV. 67: *Hy schoude den regen, ende viel in de sloot.*

Met *schuwen* zelf heeft Everts bl. 344: *wij wilden den regen schuwen en zullen nog in de sloot vallen*, gelijk v. Eijk III. bl. 10: *Hij schuwde den regen en viel in de sloot.*

Nog spreekt Everts bl. 348 van *schuilen: zij wilden voor den regen schuilen, maar vielen per ongeluk in de sloot.*

Met *loopen* in beide betrekkingen, dus èn voor *mijden* èn voor *vallen*, heeft Lublink *Verh.* bl. 97: *Hij loopt uit den regen in de sloot.*

Voor de eerste werking met *ontloopen*, nog met *gracht* in plaats van *sloot*, en daarbij met redegeving voor de in het spreekwoord gevolgde handeling vooraf, vindt men in *Adag. Thesaurus* bl. 54: *Om niet nat te worden meynde hy den regen te ontloopen, en liep in de gracht.*

Evenzoo, maar daarenboven met vermelding der gevolgen aan 't slot, staat in *Adag. quædam* bl. 52:

Om niet Nat te worden meijnde hij eens den
Regen t'ontloopen.
hij liep inde Gracht, en moest dat met de doodt
becoopen.

Modderman bl. 48 spreekt van een herhaald *komen*, en wel voor drie verschillende plaatsen: *droogte*, *regen* en *sloot*, waarin voor den *regen* het *komen* eene dubbele rol vervult. Zoo luidt zijne opgave: *men komt uit de droogte in den regen, en uit den regen in de sloot.*

Nog deelt De Brune bl. 350 het spreekwoord aldus mede:

Zulck een die meent een plas te mijden,
En valt vvel in de gracht bezijden.

Bezijden in de gracht wil zeggen: *aan de zijde der gracht*, dus: niet *in het midden* derzelve.

bl. 218. *aanw.* 4.

Na regen komt zonneschijn. Zoo op 2 *Nov.*, bij Gruterus I. bl. 116, in *Sel. Prov.* bl. 9, bij Gales bl. 43, in *Magazijn* 59, *Wijsheid* bl. 139, *Euphonia* bl. 523, bij v. d. Hulst bl. 17, Kerkhoven bl. 53, v. Waesberge *Vrijen* bl. 63, Guikema I. 3, Bogaert bl. 51, op 3 *Nov.* 53, bij Raven XX, v. Lennep bl. 175 en in *Veeteelt* bl. 108. Ook bij Servilius bl. 101 staat: *Na regen coemt sonnenschijn*, op *Campen* bl. 105: *Na een reghen comt gemeenlick een Sonnen schijn*, bij De Brune bl. 221: *Nae reghen komter zonne-schijn*, alsmede bl. 477: *Naer reghen komt de zonne-schijn*, en bij Modderman bl. 3: *Na regen komt weer zonneschijn.*

In *Sermoen* bl. 51 staat *volgen* voor *komen*: *Na regen volgt wel zonneschijn.*

Ook Anton bl. 50 heeft het spreekwoord zoo, met nog eene verzekering tot aandrang vooraf: *altijd heeft in de natuur op regen zonneschijn gevolgd.*

In *Adag. Thesaurus* bl. 58 wordt het spreekwoord in deze woorden opgegeven:

Soo den regen is gedaen,
Siet men Sonne-schyn opstaen,

en bij Lassenius II in dezen vorm: *Na Regen schynt den Zonne.*

Lublink *Verh.* bl. 109 schrijft de vinding van dit spreekwoord aan Uilespiegel toe. Van dezen snaak ken ik wel 5 spreekwoorden, dat is: die de woorden *zei Uilespiegel* in zich opnemen; maar dit spreekwoord is toch waarlijk niet *op zijn Uilespiegels.* Dan *het is, zoo het was*, Lublink's opgave luidt: *Na regen volgt zonneschijn, zegt Uilenspiegel.*

De Brune bl. 415 heeft een raad vooraf, die juist uitdrukt, wat het spreekwoord zeggen wil. Zijn dubbel-spreekwoord luidt aldus:

Verliest gheen hoop, in druck of pijn;
Naer reghen comt een zonne-schijn.

Voor den *zonneschijn* wordt vervolgens *schoon weder* in de plaats gebracht. Zoo door Zegerus bl. 46: *Naer reghen coempt schoon weder*, en in *Adag. quædam* bl. 50 en *Adag. Thesaurus* bl. 51: *Naer regen komt schoonweder.*

Idinau bl. 69 laat *komen* weg: *Naer reghen, schoon vveder.*

Richardson bl. 36 spreekt over 't *mooie weêr.* Zoo zegt hij: *Na den regen komt mooy weer.*

Gheurtz bl. 53 doet zijne opgave in deze wel eenigszins vreemde constructie: *Na suet comt dat suet na reghen scoon weer. Suet* is *zoet.* De voorstelling leidt tot het denkbeeld, om aan den *regen* zoowelals aan 't *schoon weêr* eene *zoete*, dat is: *goede* eigenheid toe te kennen. Zoo is 't, alsof men zeggen wil: na *zoeten* (of *zachten*) regen komt *zoet* (of *mooi*) weêr. Het zou echter kunnen zijn, dat het eerste *suet* eene schrijffout was voor *suer* = *zuur;* en dan is de zin in orde.

bl. 218. *aanw.* 10.

Zelden gaat een hevige wind liggen zonder regen.

In *Prov. seriosa* bl. 47 wordt het spreekwoord in dezen vorm opgegeven:

selden ist gelegen
groot wint sonder reghen.

Die constructie wordt door alle verzamelaars volgehouden. Met veranderde spelling vindt men het spreekwoord evenzoo bij Hoffmann 786, op *Delf* bl. 47, bij Gruterus III. bl. 168, 175 en Meijer bl. 70. Ter verklaring van het zeldzame geval, dat de naauwkeurige Gruterus tweemaal hetzelfde spreekwoord in gelijken vorm heeft, dient, dat er eerst *selden* en later *zelden* staat, en Gruterus' verzameling alphabetisch gerangschikt is.

Vroegh valck, vroegh uyl.
Vroegh henghst, vroegh guyl.
Vroeg lief, vroegh leet.
Vroegh kout, vroegh heet.
Vroegh vyer, vroegh asch.
Vroegh somer, quaet gewas.
Vroegh te wijn, vroegh bedorven,
Vroegh dronckaert, vroegh gestorven.
Vroegh geleert, vroegh vergeten,
Vroegh gebroeckt, vroegh bedreten.

In 't *Mergh* bl. 57 komt dezelfde rij voor, maar niet als één spreekwoord opgegeven. Elke twee rijmregels vormen een spreekwoord, zoodat er daar 9 spreekwoorden achtervolgens worden opgesomd, waarvan, behalve het eerste en de beide laatste, elk spreekwoord eene combineering van tweeën, dat is: eene koppeling is.

Uit die 15 spreekwoorden, door Cats aaneengesmeed, zijn er in *Sel. Prov.* bl. 68 vrij willekeurig 5 genomen en toteengebracht, nl. het eerste (evenzoo opgegeven als door v. Alkemade bl. 34), derde, tiende, elfde (met de foutieve opgave *hout* voor *kout*) en twaalfde. Het verzamelde geheel is hiervoor in de *Bijlage* opgegeven bij het spreekwoord: *Vroeg meester, laat knecht.*

De Brune bl. 205 heeft voor elk *vroeg* evenzooveelmaal *haast* geschreven:

Haest rijp, haest rot;
Haest wijs, haest zot.

Het eerste gedeelte van 't spreekwoord: *Vroeg rijp, vroeg rot*, komt afzonderlijk voor bij v. Alkemade bl. 48, Guikema I. 7 en op *Appel* bl. 526-527.

V. d. Venne bl. 209 heeft mede het eerste gedeelte afzonderlijk als spreekwoord opgegeven, en wel in dezen vorm: *Wat vroegh rijpt, wil haest rotten.*

Ook het tweede gedeelte van 't spreekwoord: *Vroeg wijs, vroeg zot*, wordt als een geheel opgegeven bij Everts bl. 228 en op 5 *Febr.* 53.

Het tweede *vroeg* wordt eindelijk nog door *oud* vervangen. Zoo leest men bij Servilius bl. 95*, Zegerus bl. 64, op 5 *Febr.*, bij Idinau bl. 260, Gruterus I. bl. 121 en in *Adag. quædam* bl. 67: *Vroech wijs, out sot.* Men schijnt hier het tegenovergestelde te willen zeggen: *oud* voor *laat* genomen, alzoo het omgekeerde van *vroeg*. De beteekenis is echter voor beide uitdrukkingen dezelfde. Die *vroeg wijs* is, is niet verre van de *neuswijsheid*, en wordt alzoo als *wijsneus* begroet. Die *vroege wijsheid* heeft noodzakelijk ten gevolge, dat de *ware wijsheid* altijd uitblijft, en leidt dus tot eene *spoedige*, dat is: *vroege zotheid;* de *wijsneus* wordt alzoo *later*, dat is: als hij *oud* is, een *zot*.

bl. 223. *aanw.* 15.

Ik wil hem slaan met lange roeden.

Op *Campen* bl. 105 staat: ***Ick wil hem slaen mitter langer roeden.*** ***Mitter langer roeden*** is ***met de lange roede***, niet ***roeden***.

bl. 224. *aanw.* 2.

Het stinkt zeven roeden in den wind. Zoo bij Tuinman I. bl. 99.

In *Euphonia* bl. 523 is 't ***een uur***, niet ***zeven roeden;*** terwijl de zaken, die den ***geur*** van zich afgeven, bepaaldelijk worden opgegeven: ***de adelijke namen vooral ruiken, een uur in den wind.***

Verder is 't weêr de oude lengte; ofschoon thans de eer aan eene ***dame*** is. Tuinman I. bl. 82 noemt haar zelfs een „***Venusje*** of ***nettertje***," van wie hij zegt: ***Zy stinkt zeven roeden in den wind.***

bl. 225. *aanw.* 17.

Rust maakt roest (of: ***Dat rust, roest***).

Rust maakt roest. Zoo bij Cats bl. 502, Richardson bl. 31, Reddingius 25, Modderman bl. 84 en Bogaert bl. 100.

Scheltema II. bl. 21 heeft ***veroorzaken*** voor ***maken: Rust veroorzaakt roest.***

Dat rust, roest. Zoo bij Tuinman I. bl. 140 en v. Zutphen II. 22.

Niet van eene ***zaak***, maar van een ***persoon*** spreekt v. Alkemade bl. 47, 118: ***Rust ik, soo roest ik.***

De eerste vorm van 't spreekwoord heeft twee zelfstandige naamwoorden ***rust*** en ***roest***, en de tweede vorm van deze hunne werkingen ***rusten*** en ***roesten***, — v. d. Venne bl. 215 zeilt midden door: hij heeft het zelfstandig naamwoord ***rust*** en het werkwoord ***roesten***, als hij zegt: ***rust roest.***

bl. 225. *aanw.* 18.

Die in roet handelt, maakt zijne vingeren vet. Zoo bij Tuinman II. bl. 189: ***Die roet handelt, maakt zyne vingeren vet.***

Verder wordt van een liefhebberij-werk gesproken. Gruterus III. bl. 139 zegt: ***Die t'ruet handelt maact geern zyn vingren vet.*** Bij ***ruet*** heeft de gewone klankwisseling met ***roet*** plaats. Ook Meijer bl. 79 heeft: ***Die troot handelt, maect gheerne syne vingheren vet. Root*** is Nedersaksisch voor ***roet.***

Modderman bl. 137 heeft ***hanteeren*** voor ***handelen: wie roet hanteert, maakt de vingers vet.***

bl. 226. *aanw.* 1.

Men zal hem met roggestaarten buigen.

Op *Campen* bl. 4 vindt men eene combinatie van vier spreekwoorden, waarvan het opgegevene het laatste is, en waarvan Meijer de beide middelste als één geheel heeft opgenomen. Zoo luidt het viertal: ***Men solde hem mit vuyl eyeren smijten, mit gruepen dreck smijten, mit honden wtder stadt hessen mit Ruchchen sterten stupen.*** De ***gruep***, dat

is: de *groep* of *grup* of *grep*, is eene *goot* achter de koeien, waarin haar drek valt, en niet, zooals Meijer bl. 4 zegt, eene *greep* of *handvol*. *Hessen* is al *hes!* of *hus!* roepende wegjagen, anders *hitsen*, *aanhitsen*, het Fransche *hisser*. *Ruchchensterten* zijn *rugge-* of *roggestaarten*. *Stupen* of *stuipen* was vroeger zeer gewoon voor *buigen*; ofschoon ook voor *geeselen, slaan*, dat hier wellicht de bedoeling is.

bl. 227. *aanw*. 6.

Het klinkt zoo nieuw, alsof het te Rome donderde.

Op *Campen* bl. 59 en bij Meijer bl. 28 vindt men deze constructie van 't spreekwoord: *Het gift my wel so nye, als oft icket te Romen hoerde donderen.* De uitdrukking *gift nye* = *geeft nieuw* duidt een *vreemd treffen*, een *ongewoon klinken* aan.

bl. 230. *aanw*. 4.

Er spruiten zulke goede roosjes uit als er afvallen (of: *Zulke schoone rozen wassen, als er vergaan*).

Er spruiten zulke goede roosjes uit als er afvallen. De tegenstelling wordt in *Sel. Prov.* bl. 185 wel eenigszins weggenomen, als *bloeien* voor *afvallen* in de plaats komt; maar daar het *bloeien* spoedig in een *afvallen* overgaat, kan de tegenstelling tusschen *spruiten* en *bloeien* zoowel bestaan als tusschen *uitspruiten* en *afvallen*. Zoo staat er: *Soo goede roosjes spruytender alsser bloeyen.*

Zulke schoone rozen wassen, als er vergaan. Zoo bij Gheurtz bl. 8: *Also schoone roosen wassen als vergaen.*

Met *schoone* door *goede*, *wassen* door *spruiten* en *vergaan* door *uitgaan* vervangen, leest men bij Sartorius *pr*. X. 83: *Soo goede Rooskens spruytender alsser uytgaen.*

bl. 230. *aanw*. 8.

Onder de roos. Zoo bij v. Alkemade bl. 48, Lublink *Br*. bl. 94-95, 100, v. Eijk I. *nal*. bl. 46 en v. Lennep bl. 180. Ook op *Campen* bl. 122 staat: *Tis onder die Roese*, bij Tuinman I. bl. 36, op *Sept*. 10 en bij v. Zutphen I. 37: *'t Is onder de roos*, en bij Gales bl. 45: *dit onder de Roos.*

Gheurtz bl. 36 voegt er *zeggen* aan toe: *Hier onder die roose gheseyt.*

Nog heeft Gheurtz bl. 74 *blijven* er bij; terwijl hij daarenboven de gelegenheid opgeeft, waarbij men de spreekwijze bezigt:

Wat wy kouten ofte bedryven
Dat sal onder die roose blyven.

bl. 231. *aanw*. 1. (Zie ook bl. LXXIX.)

Strooi geene rozen voor de varkens. Zoo op 9 *Mei* 53. Ook op 9 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 119 vindt men: *Stroyt geen rozen voor varkens*, bij Sartorius *pr*. I. 11: *Stroyt geen roosen voor verckens*, en bij Tuinman bl. 83: *Strooit geen roozen voor een zwyn.*

Gheurtz bl. 51 heeft het spreekwoord mede op gelijke wijze, maar in dezen vorm: *Men sal gheen roosen voï die verckens stroyen.*

Verder is 't geene raadgeving meer, maar een bloot zeggen. Zoo op *Campen* bl. 50: *Tis al Roosen voer die verckens gestroijt*, bij Sartorius *pr*. V. 19: *Ghy strocyt Roosen voor Verckens*, bij Tuinman I. bl. 372: *'t Is roozen voor de verkens gestrooit*, bij (Folie I. 527): *Hy stroyd Roozen voor de Varkens*, bij Gales bl. 45: *het waren roozen voor de varkens gestrooit*, en bij v. Eijk II. bl. 87, III. bl. 52: *'t Is rozen voor de varkens gestrooid.*

Tuinman II. bl. 30 heeft vragenderwijze de voorstelling van een vergeefsch werk: *wat strooit men roozen voor verkens?*

V. Alkemade bl. 151 geeft dit als *onnoodig* op: *t' Is onnodig roosen voor Varkens gestroyt.*

Sartorius *sec*. X. 83 noemt het *verdrietig*: *Het is verdrietigh roosen by Verckens te stroyen.*

Nog wordt het werk onbepaald opgegeven. Zoo door Gheurtz bl. 57: *Roosen voï die verckens stroyen*, door Idinau bl. 61: *Roosen veur verckens stroyen*, en door De Jager bl. 419: *als roosen voor de verckens gestroyt.*

De Brune bl. 200 heeft *zaaien* voor *strooien* in de plaats gebracht, en daarenboven het werk voor *zotternij* verklaard:

Het is een zot, die 't hooft om-draeijt,
Die roozen voor de verckens zaeyt.

In *Veeteelt* bl. 129 spreekt men van *spreien* en van 't *hok* der *varkens*: *Dat zijn rozen in het varkenshok gespreid.*

Eindelijk vindt men de besnoeiing van 't spreekwoord door werker en werk beide weg te laten, en alleen een naam op te geven. Zoo bij v. Alkemade bl. 124: *Roosen voor Varkens*, en bij Tuinman bl. 8: *Roozen voor het zwyn.*

bl. 233. *aanw*. 4.

Hij heeft het in den rug.

Op *Campen* bl. 28 vindt men eene dubbele voorstelling der spreekwijze, waarvan de laatste tot opheldering of verklaring van de eerste schijnt te moeten dienen: *Die rugge doet hem wee, hy can sich niet bucken, Hy can niet arbeyden.*

bl. 234. *aanw*. 6.

Die zijn' tijd in rust wil leven, Moet hooren en zien, en 't beste geven.

Richardson bl. 26 zegt: *Die sijn tijdt in rust wil leven, Moet hooren en sien, en 't beste spreken.* Het *spreken* zal wel eigenlijk de meening zijn; ofschoon die ook door *geven*, in den zin van *er toe*

doen, kan worden uitgedrukt. Zoo ook in 't Engelsch, aangewezen door *and say the best.* Maar *best* rijmt er op *rest*, ons *rust*. Blijkbaar heeft Richardson een rijmpje willen geven, niet alleen, omdat hij *moet* met eene hoofdletter doet beginnen, maar vooral, omdat hij er een nieuwen regel meê aanvangt. Wellicht heeft hij den zin met *geven* niet begrepen.

bl. 237. *aanw.* 1.

Daar geene schaamte is, is geene vrees. Zoo bij Gruterus II. bl. 129: *Daar geen schaamte is, en is geen vreese.*

In *Sel. Prov.* bl. 236 wordt de *deugd* aan de *vreeze* toegevoegd: *Daer geen schaemt en is, daer is geen vreese, of deugt.*

bl. 237. *aanw.* 5.

Waar vrucht is, daar is ook schaamte.

Bij Gruterus II. bl. 166 en in 't *Mergh* bl. 42 staat: *Waar vrucht is, daar is ooc schaem. Schaam* voor *schaamte* was vroeger zeer gewoon, gelijk thans nog in de zamenstellingen *schaamachtig*, *-rood*, *-schoenen* en andere meer.

In den druk van 1660 staat in 't *Mergh vorcht* voor *vrucht*, dat hetzelfde woord is door letteromzetting. Dit *vrucht*, dat verouderd is, beteekent *vrees*, zooals nog in *godsvrucht*. In 't Hoogduitsch luidt het *furcht*. Het spreekwoord staat dus lijnrecht tegenover een ander, dus luidende: *Daar geene schaamte is, is geene vrees.*

bl. 237. *aanw.* 11.

Den wolf het schaap aanbevelen.

Gheurtz bl. 8 heeft *bevelen* voor *aanbevelen: Den wolf ist tschaep bevoolen.* Ook op 24 *Sept.* 53 staat: *Den wolf is 't schaep bevolen.*

Zoo ook bij Sartorius *pr.* IV. 64 en De Jager *Bijdr.* bl. 118, maar met *wolf* en *schaap* in andere volgorde opgenoemd: *'t Schaep den Wolff bevolen.* V. Eijk II. *nal.* bl. 44 heeft mede: *Het schaap is den wolf bevolen.*

Verder wordt gezegd, dat de genoemde verrichting *niet* geschieden moet. Met *aanbevelen* heeft Modderman bl. 137: *het schaap zij den wolf niet aanbevolen*, en met *bevelen* leest men bij Tuinman I. bl. 366: *men moet aan den wolf het schaap niet bevelen.*

Voor de laatstgenoemde verrichting heeft De Brune bl. 241 een woord tot aandrang vooraf. Zoo zegt hij:

Het oud' en goede woord ghebiet;
Beveelt het schaep de vvolven niet.

Eindelijk doet men een gelijkbeteekenend spreekwoord met dit toteenvloeien. Zoo bij Servilius bl. 233: *Der catten is den kase beuolen, ende den woluen dat schaep.* Gelijke vereeniging of zamenparing heeft v. Moerbeek bl. 246: *Hy heeft de kat den kaas, den wolf het schaap bevolen.*

bl. 237. *aanw.* 13.

De wolf eet wel getelde schapen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 19, op 24 *Jan.*, bij Gruterus I. bl. 97, Sartorius *sec.* V. 74 en Willems *Reinaert* bl. 297. Ook bij Hoffmann 316 staat: *Die wolf it wael ghetelde schapen*, op *Delf* bl. 19: *die wolf eet wel ghetelde scapen*, bij Servilius bl. 244: *Die wolf eet ooc getelde scapen*, bij Gheurtz bl. 10, in 't *Mergh* bl. 8, bij Tuinman I. bl. 236, 356 en v. Eijk II. bl. 97: *De wolf eet wel een ghetelt schaep*, bij Zegerus bl. 11: *Die wolf eet ooc wel ghetelde schapen*, en in *Sel. Prov.* bl. 116: *Den wolf eet oock ghetelde schapen.*

Willems VIII. 94 heeft een motief vooraf:

Gaet op 't getal niet liggen slapen;
De wolf eet wel getelde schapen.

Op *Campen* bl. 128 staat *ongetelde* voor *getelde*; zoodat de tegenstelling vervalt, en het geheele woord kan worden gemist. Wellicht is 't aan misverstand, mogelijk ook aan eene drukfout te wijten. Er staat: *Een Wolff eet wel ongetelde Schapen.*

bl. 239. *aanw.* 6.

Hij praat, alsof hij eene schapeschaar in zijn' zak had.

Alle verzamelaars hebben *schoer*, niet *schaar*. Zoo staat bij Folie I. 165 en De Jager *Bijdr.* bl. 118: *Hy praat of hy een schape-schoer in sijn sak had*, bij v. Eijk II. *nal.* bl. 45: *Hij praat als of hij een schaapsschoer in zijn zak had*, en in *Huisvriend* II. bl. 359: *Hij praat, als of hij een schaapschoer in zijn zak had.* Het woord *schoer*, dat oudtijds voor *scheur* gebruikt werd, en men tegenwoordig algemeen als *schouder* verstaat, bezigt men mede voor *vlaag*, hetzij *donder-* of *regenvlaag*. De verzamelaar der spreekwoorden in den *Huisvriend* verklaart *schoer* door *schaar*, wel zonder redegeving, maar toch te recht. Dit *schoer* kan alleen *schoor* zijn (de *e* als verlengletter gebruikt), dat is: *schaar.* Men denke slechts aan *scheeren*, *geschoren.*

bl. 239. *aanw.* 10.

Jonge schapen sterven zoowel als oude.

In *Motz* bl. 2 komt het spreekwoord aldus voor: *So gheringhe steruen ionghe schapen als oude.* Het Fransche spreekwoord heeft *aussi tost*, dat is: *evenspoedig*, voor *so gheringhe*, dat ook met de beteekenis van 't woord overeenkomt. Het oude *ghéring* toch (met den klemtoon op *ghé*) is een bijwoord, dat *spoedig* beteekent.

bl. 239. *aanw.* 13.

Men moet de schapen scheren, al naardat ze wel

hebben. Zoo bij v. Eijk II. bl. 80. Ook Cats bl. 515 heeft: *Men moet de schapen scheeren naer sy wolle hebben*, evenals men bij Tuinman I. bl. 140, 346 en in *Vesteelt* bl. 125 vindt: *men moet de schaapen scheeren, naar dat ze wol hebben.*

Gelijkbeteekenend, maar in anderen vorm, komt het spreekwoord bij v. Alkemade bl. 131 voor: *Scheert de schapen na ze wol hebben.* Zoo ook in 't *Mergh* bl. 56, met verzwijging van *hebben*: *Scheert de Schapen nae de wol.*

Niet aanradenderwijze, maar in den verhalenden vorm zegt v. Eijk III. bl. 31: *Hij scheert de schapen, al naar dat zij wol hebben*, en Guikema II. 18: *Hij scheert het schaap, naar dat het wol heeft.*

De Brune bl. 305 heeft *kunnen ontbeeren* voor *hebben*, dat in de gevolgen op hetzelfde neêrkomt:

Men moet de schapen altyds scheeren,
Naer dat zy konnen wol ont-beeren.

Bij Gheurtz bl. 50 is *ruig zijn* voor *wol hebben* in de plaats gebracht, dat almede hetzelfde denkbeeld uitdrukt. Zoo leest men er: *Men muet die schaepen scheeren na sy ruych syn.*

bl. 240. *aanw.* 13.

Die de schade heeft, heeft den spot toe (of: *behoeft voor den spot niet te zorgen*, ook wel: *Spot en schade gaan gaarne zamen*).

Die de schade heeft, heeft den spot toe.

Zoo leest men op *Campen* bl. 16: *Die den scaden heft, die heft den spot daer toe. Heft* is *heeft.*

Die de schade heeft, behoeft voor den spot niet te zorgen.

Op 6 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 98 staat *durven* voor *behoeven*, dat in 't gebruik als zoodanig niet vreemd is. Wij zeggen nog *nooddruft*, dat is: *nooddurft*, *wat de nood behoeft.* Zoo staat er: *Die de scha heeft, durf voor de spot niet zorghen.*

Sterker uitgedrukt, door *kunnen* voor *behoeven* in de plaats te brengen, heeft Lassenius XXX: *Die den schade heeft kan voor den spot niet zorgen.*

Verder staat *vreezen* voor *zorgen*, en zulks te recht; want *zorgen* heeft hier de beteekenis van *bezorgd zijn*, dat is: *vreezen* of *zich bekommeren.* Zoo in *Winterv.* bl. 45: *Die schade heeft, behoeft voor den spot niet te vreezen.*

Spot en schade gaan gaarne zamen.

Met *komen*, niet met *gaan*, leest men bij Gruterus III. bl. 168: *Spot en schade komen geerne te zamen.*

bl. 241. *aanw.* 2.

Door schade en schande wordt men wijs (of: *Men moet leeren met schade of met schande*).

Door schade en schande wordt men wijs. Zoo in *Magazijn* 43: *Met schade en schande wordt men wijs*, gelijk mede II. bl. 40: *men wordt door schade en schande wijs.* Modderman bl. 8 spreekt niet in 't algemeen, maar in 't bijzonder: *menigeen wordt slechts door schade en schande wijs.*

Verder is 't niet de *schade* en *schande* beide, maar eene van twee. Zoo op *Campen* bl. 17: *Men moet wijs worden, het sy mit schade oft mit schande*, en in *Adag. Thesaurus* bl. 48: *Met schaede ofte met schande word men wys.*

Zoo ook bij Zegerus bl. 42, maar met de beide ingrediënten in omgekeerde volgorde genoemd: *Met schanden oft mz schaden, worden wy wijs.* In *Adag. quædam* bl. 48 vindt men mede: *Met schande ofte met schaede worden wy weys.* Nog staat in *Sel. Prov.* bl. 73: *Met schand' of schade woortmen wijs. Woort* voor *wordt* is tegenwoordig nog de volksuitspraak.

Vervolgens is 't alleen de *schade*, die besproken wordt. Zoo bij De Brune bl. 327:

Wanneer de schade is ghedaen,
Elck wert dan wijs en wel bera'en,

bij Lassenius XXXIII: *Door schaden word men wys*, en in *Fakkel* bl. 188 en bij v. Eijk I. bl. 5: *door schade wordt men wijs.* Op de beide laatste plaatsen leeren wij, dat die opgave niet deugt, maar dat het zijn moet: *schade leert*, *onderwijst*, en dat dit N. B. zoo is, omdat „het in de *adagia* van Erasmus, waaruit het spreekwoord ontleend is, zoo niet staat." Twee stellingen worden hier voorop gezet, waarvan de eene, dat wij ons spreekwoord aan het Latijn ontleenden, waar kan zijn, de beteekenis van beide is althans gelijk; ofschoon de andere, dat wij bij de overneming van een spreekwoord (gesteld, wij deden zulks) aan eene letterlijke navolging zouden gehouden zijn, verre van bewezen is.

Folqman bl. 124 heeft het mede zoo, maar voegt er een gelijkbeteekenend spreekwoord als ter versterking bij. Zoo zegt hij: *Door schaade wordt men wys, harde smakken leeren wel.*

Nog geeft De Brune bl. 327 het spreekwoord in deze woorden op:

Naer 't verlies of naer de schaed,
Elck is wijs, maer 't is te laet.

In *Sel. Prov.* bl. 98 wordt gesproken van *goed*, maar dan van *anderer*, niet van *eigene schade*: *Het is goet aen een anders schade wys worden.*

Met *geleerd* voor *wijs* staat eindelijk bij Gheurtz bl. 49: *Met scha en schand wordtmen gheleert.*

Men moet leeren met schade of met schande. Zoo bij Servilius bl. 252*, Tuinman I. bl. 261 en Manvis bl. 124. Ook op *Campen* bl. 31 staat: *Men moet leeren, tsy mit schade, oft mit schande*, bij Tuinman I. bl. 176: *Zo moet men leeren, met schade, of met schande*, bij Reddingius 37: *Men moet leeren met schade of schande*, en bij Bogaert bl. 81: *men moet immers leeren met schade of met schande.*

Door het weglaten van *moeten*, wordt eene meer dadelijke verrichting opgegeven. Zoo bij Zegerus

bl. 42 en Gruterus III. bl. 159: *Men leert met schade oft met schande*, bij Zegerus bl. 44: *Niemant en leert dan met schade oft met schande*, op 15 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 116: *Niemand leert, dan met scha of met schand*, bij Cats bl. 585: *Niemant leert dan met schade of schande*, bij De Brune bl. 477 en Sartorius *pr.* IV. 52, *tert.* X. 15: *Men leert niet dan met schaed of schant*, en in *Sel. Prov.* bl. 7: *Niemandt en leert dan met schaed' of schande.*

Nog heeft Tuinman bl. 51 eene bijzondere, in plaats van eene algemeene toepassing, als hij zegt: *Menig leert met schaad', of schande.*

Idinau bl. 173 laat *leeren* weg, en heeft daardoor slechts eene bloote opgave van namen: *Met schade oft met schande.*

Eindelijk wordt niet één van twee, maar *schade* en *schande* beide opgenomen. Zoo door Tuinman II. bl. 174: *men moet leeren met schade, en met schande.*

Zoo ook door Everts bl. 282, maar met weglating van *moeten*, en alzoo met eene dadelijke verrichting: *hij leerde nu met schade en met schande.*

bl. 241. *aanw.* 12.

Spot en schade Komt niemand te stade.

Gheurtz bl. 60 heeft:

Spot en scaede
slaen niemandt in staede.

Slaen kan eene misstelling zijn voor *staan: in stade staan* is *helpen*, *te stade komen;* ofschoon *in stade slaan* de beteekenis van *ten goede komen* zou kunnen hebben.

bl. 241. *aanw.* 16.

Zoo gij leent, wacht dan schade of toorn.

Met *kiezen* in plaats van *wachten*, en alzoo met een ander werk, zegt Meijer bl. 104: *Naer leenen kiest schade, oft den toren.*

Gruterus III. bl. 162 heeft daarenboven een anderen hartstocht, *gramschap* voor *toorn: Na leenen; kiest schade, of gramschap.*

bl. 241. *aanw.* 18.

Hij vreest voor de schaduw zijner vingeren.

In *Motz* bl. 26 vindt men deze opgave: *Hy heeft vaer van de schaduwe van sijnen vinger.* Het Fransche spreekwoord heeft *peur*, dat is: *vrees*, voor *vaer*, en dat is ook de beteekenis, die *vaar* heeft. Zij mag als bekend verondersteld worden, al was het alleen door het nog altijd in gebruik zijnde *vervaard* voor *bevreesd.*

bl. 242. *aanw.* 9.

Een schalk wordt dikwijls verschalkt.

Op *Delf* bl. 36 staat: *Scalc wort nv dick verscalct*, waarin *nu* schijnt aan te duiden, dat andere tijden dan die, waarin men 't spreekwoord gebruikt, zijn uitgesloten, en de toepassing alzoo algemeenheid mist. Maar dit vervalt, als men bedenkt, dat het bijwoord *nu* vroeger en later als versterkingswoord gebruikt werd. *Dick* is *dikwijls.* Dit spreekwoord komt in den *Delfschen* druk alleen voor, en wordt in al de overige gemist.

De Brune bl. 124 neemt werkelijk de algemeene toepassing van 't spreekwoord weg door de invoeging van het bijwoord *somtijds*, en dit is minder juist. Hij zegt: *Een schalck wert somtijds ook verschalct.*

Verder vindt men steeds van een *kwaad' schalk* gewaagd, eene uitdrukking, die tegenwoordig niet meer past, daar *schalk* thans uitsluitend een *bedrieger* voorstelt; ofschoon men in den diminutiefvorm nog van een *aardig schalkje* voor een *schrander kind* spreekt. Maar vroeger had *schalk* niet alleen de beteekenis van *schelm*, maar ook van *dienaar. Schalk* voor *knecht* leeft nog in *Godschalk*, dat *Gods knecht* beteekent. Ook *maarschalk* of *veldmaarschalk*, een naam, dien wij tegenwoordig voor *opperste legervoogd*, dat is: voor *veldheer*, gebruiken, was oorspronkelijk *paardenknecht* (naar *mare*, dat *merrie* of *paard* is) of *stalknecht*, later bij uitbreiding van toezicht ook *stalmeester.* Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 21: *een quaet scalc wort dicwijl verscalct*, bij Hoffmann 351: *Een quaet schalc wort dic verschalct*, en op *Delf* bl. 21: *een quaet scalck wort dicke verscalct. Dicke*, zoowelals *dic*, is *dikwijls.* Ook Zegerus bl. 24 heeft: *Een quaet schalck wort dicwils verschalct*, gelijk Gruterus III. bl. 143 mede: *Een quaad schalk word dicwyl verschalct.*

bl. 242. *aanw.* 11.

Het is een stevige (of: *doortrapte*) *schalk.*

Het is een stevige schalk. In dezen vorm komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Het is een doortrapte schalk.

Sartorius *tert.* VII. 86 geeft alleen den naam op: *Een deurtrapte schalck.*

Op *Campen* bl. 93 en bij Meijer bl. 43 leest men nog: *Het is een doerneyt stucke schalcks. Doerneyt* is *doornaaid.* Voor een *doornaaid stuk* zouden wij nu zeggen een *doorgestoken stuk.* Dit nu op den *schalk* overgebracht, om er zijne beeltenis uit te lezen, beteekent, dat hij *door en door een schalk* is, dat is: een *schalk bij uitnemendheid* of een *doorwrochte*, een *uitgeleerde schalk.*

bl. 242. *aanw.* 19.

Die schande meent te wreken, vermenigvuldigt ze.

In *Motz* bl. 77 komt *vermeerderen* voor *vermenigvuldigen* in plaats: *Sulck meynt sijn schande te wreken ende hy vermeerdertse.*

Gruterus III. bl. 161 spreekt van *verdubbelen*

Menig meint schande wreken, diese verdubbelt.

Nog komt *vermenigen* voor, een werkwoord, dat regelmatig van *menig* gevormd is. Het is wel jammer, dat wij dit werkwoord thans missen. Zoo bij Meijer bl. 84: *Die schande meynt wreken, vermenighte.*

De Brune bl. 344 eindelijk heeft *uitbreken:*

Zulck een die meent zijn schand te vvreken,
En doet ze des te meer uyt-breken.

bl. 248. *aanw.* 15.

Wie weet, wat hij in zijn schild voert! Zoo op *Campen* bl. 3.

Verder komt het spreekwoord niet meer uitroependerwijze voor. In *Euphonia* bl. 515 staat: *Elk weet best wat hij in het schild voert*, en de *wetenschap* bepaalt zich tot den eigen persoon; terwijl Everts bl. 315 zegt: *ik weet wel wat hij in zijn schild voert*, en het *weten* wordt tot een ander overgebracht.

V. Lennep bl. 246 neemt de *vlag* bij het *schild*. Vragenderwijze laat hij ons aldus de keuze tusschen een van beide: *Wat voert hy in zijn vlag of in zijn schild?*

Tuinman I. bl. 37 spreekt onbepaald in deze woorden: *Iets in zijnen schild voeren.*

bl. 249. *aanw.* 4.

Daar men meê scheep is, moet men meê varen. Zoo in *Adag. quædam* bl. 12, 16: *Daermen mede Schepe is, moetmen mede overvaeren*, en in *Adag. Thesaurus* bl. 22: *Daer men mede te Schepe is moet men mede sien over te vaeren.*

Verder spreekt men meer bepaald van één persoon. Zoo bij Sartorius *sec.* V. 96: *Ick ben daer mede gescheept, ende moet daer mede over*, alsmede *sec.* VIII. 97: *Hy heeft gescheept daer hy mede overmoet*, gelijk nog bij Winschooten bl. 66: *ik ben daar mee' gescheept, daer ik mee' oover moet.*

Bij Everts bl. 232 is de persoon geen schipper, maar passagier: *Nu was hij in het schuitje en moest mede varen.*

Witsen bl. 493 spreekt onbepaald: *Heeft gescheept, daer mede voort moet.*

Vervolgens is 't alleen *gescheept zijn*, en geen *varen, overvaren, overmoeten* of *voortmoeten* meer. Zoo zegt Cats bl. 462 van een mannelijk' passagier: *hy siet hoe dat hy gescheept was*, gelijk v. Eijk I. bl. 118: *Ik ben met hem gescheept*, en Winschooten bl. 225 van eene juffrouw: *wij waaren met haar opgescheept.*

Onbepaald uitgedrukt, laten Winschooten bl. 66 en v. Lennep bl. 72 het geslacht der *gescheepten* in 't midden, als zij zeggen: *met iemand gescheept zijn.*

bl. 250. *aanw.* 2.

Groot schip, groot water. Zoo in 't *Mergh* bl. 51, *Sel. Prov.* bl. 79, bij Tuinman II. bl. 43, v. Eijk I. bl. 118, Mulder bl. 419 en v. Lennep bl. 189.

Met *zoeken* leest men in *Motz* bl. 21: *Een groot schip soeckt groot water.*

Cats bl. 458 heeft *willen hebben*, en toont daarenboven aan, dat het spreekwoord in alle omstandigheden van toepassing is:

Het magh vloeyen, het magh ebben.
t' Groot schip wil groot water hebben.

In *Zeepl.* bl. 82 komt het spreekwoord evenzoo voor.

De Brune bl. 405 neemt tevens de tegenstelling op, als hij van *noodig hebben* spreekt:

Groot schip groot water heeft van nood,
Een kleyne schuit hoeft maer een sloot.

Cats bl. 501 heeft *zee* voor *water*, en doet daarenboven een gelijkbeteekenend spreekwoord met dit zamenvloeien. In deze woorden geeft hij zijne combineering op:

Groote schepen, groote zee,
Groote wey voor maghtigh vee.

Ook De Brune bl. 310 heeft eene dergelijke combinatie, maar 't is een vreemdeling, die hij met den inboorling in gezelschap brengt. Zoo luidt zijne opgave:

Een groot schip wilt een groote zee;
Een groote vloot' een groote ree.

Het tweede *groot* wordt eindelijk nog door *grof* vervangen, maar toegepast op *water*, niet op *zee*. Zoo bij Cats bl. 458, 486 en Bogaert bl. 90: *Groot schip, grof water.*

bl. 251. *aanw.* 7.

Hij moet naar (of: *op het schip van*) *Sint Reinuit.*

Hij moet naar Sint Reinuit. Zoo bij Tuinman I. bl. 32 en v. Duyse bl. 212. Nog zegt Bogaert bl. 110: *Zy moeten naer S. Rhynuit* (*over den Rhyn*)*;* maar waar de bijvoeging: *over den Rhyn* aan eene verkeerde toepassing of afleiding haar aanwezen verschuldigd is, gelijk ik bij de verklaring van het spreekwoord heb aangetoond.

Tuinman bl. 102 heeft persoon en werk weggelaten, en geeft alzoo eene bloote opgave van naam: *Naer Sint Reinuit.*

Het *moeten* wordt een *brengen* bij Sartorius *quart.* 26: *Hy sal hem tot sinte Reyn-uyt brengen.*

Hij moet op het schip van Sint Reinuit.

V. Duyse bl. 457 heeft eene onbepaalde voorstelling van het spreekwoord: *Op 't schip van St. Reinuit moeten.*

In *Adag. quædam* bl. 51 komt een vreemde *heilige* voor, althans ik heb de eer niet, hem te kennen. Wellicht, dat men in *Brugge* zijne entiteit kan aantoonen, of dat hij ergens elders in *België* t'huis hoort. Op den naam af — hij heet *Sint Annuijt* — zou ik hem van hetzelfde regime houden als *Sint Reinuit*, en die staat *onder nul*. *An* zal het woordje

aan wezen, men gebruikt althans nog menigmaal *an* voor *aan*, en *aan* is 't *begin*, gelijk *uit* het *einde* is, alzoo een *heilige*, die *sterft* op het eigen oogenblik, als hij *geboren wordt*. Zoo wordt het spreekwoord onbepaald opgegeven: *Op t' Schip van sint Annuijt.*

bl. 251. *aanw.* 14.

Hij voert veel zeil op een klein schip.

Op *Campen* bl. 117 staat: *Hy voert voele seyls op een cleyn schip. Voele is vele.*

Meijer bl. 56 is hier weder aan 't combineeren geweest, zooals wij 't trouwens reeds lang gewoon zijn, en 't daarom volstrekt geene zeldzaamheid meer achten. Zijn spreekwoord luidt: *Hy voert voele seyls op een cleyn schip. hy wil voele begaepen.*

bl. 253. *aanw.* 15.

Dat is een schoen, die voor zijne voeten past.

De *schoenen* worden niet afzonderlijk genoemd, maar dadelijk met het *passen* in verband gebracht. Zoo bij Tuinman I. bl. 165 en Wassenbergh II. bl. 122: *Men zal hem schoenen naar zyn voeten passen.*

De Brune bl. 241 drukt dit aldus uit:

Het gaet dan wel, ghelijck het moet,
Wanneer de schoe past aen de voet.

Verder worden de *schoenen* niet meer *aangepast*, maar zijn vooraf reeds *pas*klaar gemaakt, en kunnen alzoo terstond worden aangetrokken.

Met *hebben* zegt Gheurtz bl. 30: *Hy heeft een schuen na synen vuet.*

Met zocken en daarenboven aanradenderwijze leest men bij Sartorius *pr.* VIII. 69: *Soeckt een schoen nae u voet.*

Zonder eenige werking op te geven, vindt men nog bij Gheurtz bl. 61: *Sulcken vuet sulcken schue.*

Nog heeft Sartorius *pr.* VI. 31 deze bloote opgave: *Schoen na de voet*, gelijk mede *tert.* IV. 28: *Schoen nae u voet.*

Om des lieven rijms wille wellicht laat De Brune bl. 271 wel niet alle wandelaars, maar toch zeker eenige van hen loopen met *schoenen*, die wel *omtrent pas* zijn, maar dan toch een weinig te wijd of te naauw; zoodat de goede slokkers of voor spot loopen of met likdorens t'huis komen. Zoo staat er:

Dat de schoen niet grooter zy,
Als de voet, of zeer na by.

bl. 253. *aanw.* 18.

De netste schoen wordt eens eene slof. Zoo bij Cats bl. 448 en op *Schoen* bl. 221, 222: *De netste schoen die wort een slof*, bij v. Alkemade bl. 33: *De netste schoe werd een slof*, en bij Modderman bl. 76: *de netste schoen wordt ook een slof.*

Bogaert bl. 19 spreekt van *beste*, in plaats van *netste*: *De beste schoen wordt een slof* (*slets*). In België schijnt men dus eene *slof* ook met den naam van *slets* aan te duiden. Wij spreken van *sletten*, wanneer we aan *vodden*, gelijk mede aan *verflenste*, *versleten* of *vuile* dingen denken, en passen het woord verder op zekere juffrouwen toe, die niet in den besten reuk van zindelijkheid of zedelijkheid staan.

Nog wordt van een *schoonen schoen* gesproken, en deze tegenover een *leelijken lap* gesteld. Zoo in *Motz* bl. 24: *Noyt en wasser so schoonen schoen Hy en werdt wel eenen leeliken lap.*

bl. 254. *aanw.* 4.

Het is ligter, oude schoenen te verwerpen dan oude zeden. Zoo op 7 *Jan.*, bij Gruterus I. bl. 111 en op *Schoen* bl. 221: *'t Is lichter ouwe schoen verwerpen, als ouwe zeden*, waarin *schoen* voor *schoenen* uit den tijd getuigt, toen men ook *schoe* voor *schoen* gebruikte. Ook Tuinman II. bl. 90 heeft: *'t Is lichter, zyn oude schoenen te verwerpen, dan zyn oude zeden.*

De tegenstelling wordt vervolgens niet door *lichter zijn*, maar door *mogen* aangewezen. Zoo op 7 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 114: *Men mach zijn ouwe schoen verwerpen, maar zijn oude zeden nemmermeer*, bij Cats bl. 409 en in *Sel. Prov.* bl. 64: *Men magh sijn oude schoenen verwerpen, maer niet sijn oude seden*, bij Sartorius *sec.* VII. 90: *Hy magh sijn oude schoenen verwerpen, maer sijn oude zeden nimmermeer*, en op *Schoen* bl. 221: *Men mach zijn ouwe schoen verwerpen, maar zijn oude zeden nimmer.*

Modderman bl. 104 heeft *wegwerpen* voor *verwerpen*, maar integendeel *lichter zijn* behouden: *'t Is ligter oude schoenen weg te werpen, dan oude zeden.*

In *Sel. Prov.* bl. 64 wordt nog van *uitdoen* voor *verwerpen*, en van *manieren* voor *zeden* gesproken: *T'is lichter schoenen wt te doen als oude manieren.*

Voor *zeden* is eindelijk op *Schoen* bl. 222 *guiterij* genomen, en daardoor aan het spreekwoord eene beteekenis ten kwade gegeven, dat bij elke andere voorstelling niet rechtstreeks werd uitgedrukt, maar in het midden gelaten. Zoo staat er: *Zijn ouwe schoenen, mach hij verwerpen, maer zyn ouwe guytery niet.*

bl. 254. *aanw.* 8.

Hij heeft zeevoeten (of: *zeeschoenen*). Zoo, maar de beide deelen der spreekwijze vereenigd, komt zij voor bij Tuinman II. bl. 113.

Hij heeft zeevoeten. Zoo bij v. Eijk I. bl. 161. Winschooten bl. 246 geeft de spreekwijze onbepaald aldus op: *Seevoeten hebben.*

Ook Witsen bl. 516 doet zulks, maar voegt de *handen* bij de *voeten*: *Zee-handen en voeten hebben.*

Hij heeft zeeschoenen. Voor dit deel der spreek-

wijze vindt men bij geen der verzamelaars eene afzonderlijke vermelding.

bl. 255. *aanw.* 4.

Niemand weet, waar een ander de schoen wringt. Zoo op 8 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 116, op *Schoen* bl. 221 en bij Wassenbergh II. bl. 122, maar met het oude enkelvoud, dat is: *schoe.* Ook Gheurtz bl. 52 heeft: *Niemant weet waer my de schuen wringt*, gelijk Modderman bl. 53 mede zegt: *Niemand weet, waar iemand de schoen wringt.*

Niemand wordt vervolgens tot *één* of *meer personen* overgebracht. Zoo bij Gheurtz bl. 21: *Ghy weet niet waer de schuen wringt*, en bij Tuinman I. bl. 165: *zy weten niet, waer hen de schoe wringt.*

Nog wordt daarbij het uitwendige *fraaie* als tegenstelling opgegeven. Zoo door Tuinman bl. 58: *Fraai is 't schoentje: maar gy voelt zyn wringen niet.*

Verder vindt men het spreekwoord vragenderwijze. Zoo bij Gheurtz bl. 75: *Wie weet waer hem de schuen wringt*, en in 't *Mergh* bl. 43 evenzoo, maar met *schoe* voor *schuen.*

Op *Campen* bl. 8 wordt tevens opgegeven *wie wel weten: Ten weet nyemant waer eenen die schoe wringhet, dan diese anheft. Anheft = aanheeft.*

Tuinman I. bl. 284 heeft het *gevoel* van den *mensch* tot dat van zijne *voeten*, als de wezenlijk gepijnigden, overgebracht: *Die voeten gevoelen niet waar hen de schoe wringt.*

Ook van *dwingen* voor *wringen* spreekt men. Zoo Wassenbergh bl. 92 van *een enkel persoon: Een ander weet niet, waar ons de schoe dwingt*, Hoeufft XXXIX van *niemand: Niemand weet waar iemand de schoen dwingt*, en Idinau bl. 185, die 't niet zegt, maar vraagt: *VVie vveet, vvaer den schoen dvvinght?*

De Brune eindelijk vraagt bl. 34 van *drukken:*

Wie weet, waer yemand druct de schoen,
Als dieze zelfs heeft aen te doen?

en zegt bl. 386 van *persen:*

Mijn schoen wel fraey en nieuw ghy ziet,
Maer waer hy perst, en ziet ghy niet.

bl. 255. *aanw.* 9.

Wie draagt er ergens slimmer schoen dan eene schoenmakers vrouw? Zoo bij De Brune bl. 382:

Wie draeghter erghens slimmer schoen,
Als vvel schoen-maeckers vvijven doen?

Verder wordt niet meer gevraagd, maar gezegd. Zoo door De Brune bl. 423 met *kwaad* in plaats van *slim:*

Schoen-maeckers vvijf heeft veeltijds aen,
De quaedste schoenen, om te gaen,

en op Schoen bl. 222 met *gescheurd: de schoenmakers vrouwen gaan met gescheurde schoenen.*

bl. 258. *aanw.* 16.

Die met de schop werkt, wil altijd steken.

Gruterus III. bl. 167 zegt: *Scheppers gaan altyts besteken.* De *scheppers* zullen de *aardwerkers* zijn, zij, die in de aarde *scheppen*, dat is: *steken*, met schop of spade. Den grond *besteken* kan ook niet anders zijn dan daar*in steken.* Wiens werk het is te steken, die steekt dus, dat wil zeggen: men kan van iemand niet anders verwachten, dan dat hij doet, waartoe hij eene hebbelijkheid heeft. Maar iets *besteken* beteekent ook iets *ondernemen*, of wel het *plan* (*bestek*) tot iets *maken.* Ook daarop zou het spreekwoord kunnen doelen. Nog kan *besteken* eene woordspeling zijn, en dan zou het spreekwoord op hen terugslaan, die *een steek* (onder water) *geven.*

bl. 263. *aanw.* 2.

Hij verzegt geene vracht, zoo lang zijne schuit niet vol is. Zoo bij Tuinman I. bl. 228.

Vervolgens wordt *zoolang niet* door *eer* in den zin van *eerder*, dat is: *alvorens*, vervangen. Zoo bij Tappius bl. 98*: *He ontseyt ghen vracht, eer sin schuitgin vol is*, waarin *schuitgin* voor *schuitgen* een naam is, die men in sommige streken onzes vaderlands nog wel hoort voor *schuitje.* Ook Gheurtz bl. 32 zegt: *Hy ontseyt gheen vracht eer syn schuyt vol is*, gelijk in *Sel. Prov.* bl. 30 staat: *Hy en ontsegt gheen vraght, eer zyn schuytien vol is*, alsmede bij Sartorius *sec.* V. 59: *Hy ontseyt geen vracht eer sijn Schuytken vol is.*

Onbepaald uitgedrukt leest men nog bij Zegerus bl. 27: *Gheen vracht ontseggen het schuyt en is vol.*

Eindelijk hebben Tuinman I. bl. 141, v. Eijk I. bl. 124 en v. Lennep bl. 194 aanradenderwijze: *Ontzeg geen vracht, eer de schuit vol is.*

Bij Gruterus I. bl. 117 vindt men: *Ontsegt geen vrucht, eer de schuyt vol is*, waar *vrucht* eene drukfout is voor *vracht.*

bl. 264. *aanw.* 1.

Met lang te borgen scheldt men de schuld niet kwijt (of: *Lang borgen is geen kwijtschelden*, ook wel: *Lang geborgd is niet geschonken*).

Met lang te borgen scheldt men de schuld niet kwijt. Zoo bij Meijer bl. 88: *Met langhe burghen en scheldtmen de schult niet quyte. Burghen*, een dialectvorm van *borgen*, hoort men in de volksspraak tegenwoordig nog wel.

Lang borgen is geen kwijtschelden. Zoo op 23 *Aug.*, bij Gruterus I. bl. 112, Sartorius *tert.* X. 52, Richardson bl. 37, v. Alkemade bl. 182, Tuinman I. bl. 137, II. bl. 150, Wassenbergh bl. 91, in *Magazijn* III. bl. 165, bij v. d. Hulst bl. 14, Manvis bl. 124 en Modderman bl. 82. Ook op *Campen* bl. 45, 110 staat: *Lange borghen is ghien quytschelden*, gelijk mede in *Sel. Prov.* bl. 154:

Langh borgen en is geen quytschellen, en bij v. Waesberge *Geld* bl. 165: *lang borgen is toch nog geen kwijtschelden.*

Bij Gheurtz bl. 46 leest men: *lang borghen en is niet qvijt ghescouwen. Geschouwen* of *geschouden* is een verouderde vorm voor *gescholden.*

Met het deelwoord, beide voor *borgen* en *kwijtschelden*, komt het spreekwoord voor bij Servilius bl. 288*: *Lange gheborcht, en is nz quijt gescholden*, bij Zegerus bl. 38 en Idinau bl. 86: *Lange geborcht en is niet quijt ghescholden*, en bij Tuinman I. bl. 25, in *Adag. quædam* bl. 45 en *Adag. Thesaurus* bl. 44: *Lang geborgt is niet quijt gescholden.*

Bogaert bl. 45 laat *lang* weg: *Geborgen is niet kwytgescholden. Geborgen*, dat Vlaamsch is, voor *geborgd*, wijst ons op het oude *bergen* voor *borgen.*

De Brune bl. 351 geeft het spreekwoord aldus op:

Of wat gheborght is langhen tijd,
't Is daerom niet ghescholden quyt.

Voor *borgen* vindt men *beiden*, dat nog voor *wachten* in gebruik is. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 8 en bij Hoffmann 121: *beyden en is niet quijt ghescholden.* Op *Delf* bl. 7 leest men: *beyden en es niet quite schelden.* Dit *quite* is niet het *quitte*, dat wij voor *vrij, onbelast, vereffend* kennen, maar slechts eene andere schrijfwijze van *quyte* voor *quijt* of *kwijt.* Het Fransch kent dat onderscheid niet.

Lang geborgd is niet geschonken. Zoo in *Magazijn* 14 en *Euphonia* bl. 517.

bl. 264. *aanw.* 7.

Schurft is ligt geraakt (of: *wil niet geraakt zijn*).

Schurft is ligt geraakt. Zoo bij Tuinman II. bl. 14, 169.

Voor *licht* staat *haast.* Zoo op 18 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 119, in *Sel. Prov.* bl. 7, 170 en bij Tuinman I. bl. 208: *Schurft is haast gheraakt.*

Ook vindt men *metterhaast.* Zoo bij De Brune bl. 489: *Schurft is metter haest gheraeckt.*

Nog heeft men *geroerd* voor *geraakt* in de plaats gebracht. Zoo op *Campen* bl. 100 en bij Meijer bl. 47: *Schorft is lichtelick geroert.*

Schurft wil niet geraakt zijn. Zoo bij Sartorius *tert.* IX. 47. Ook De Brune bl. 468 heeft: *Het schurft en vvilt niet zijn gheraect.*

bl. 264. *aanw.* 8.

Schurft leert wel kraauwen. Zoo bij Tuinman I. bl. 127, II. bl. 193. Ook v. Alkemade bl. 119 heeft: *Schurft leert wel krouwen.*

De Brune bl. 489 neemt een gedeelte voor het geheel, als bij *schurftig zijn* in plaats van *schurft* heeft: *Schurfdigh zijn leert zeer wel krouwen.*

Met *klouwen* voor *kraauwen* staat op 14 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 110: *Schurft leert wel klouwen.*

Nog wordt een andere naam van *schurft*, nl. *ruit*, tevens opgenomen. Ook Kiliaen verklaart *scharft* en *ruyd* voor dezelfde woorden. Zoo leest men op *Campen* bl. 114: *Schorft* (oft *ruyt*) *doet clouwen.*

V. d. Venne bl. 151 spreekt van *schrobben*, een woord, dat bij dergelijke kwalen, als de hier voorkomende, zeer gebruikelijk is. Zoo zegt hij: *'t Schurft leert sijn selven schrobben.*

bl. 264. *aanw.* 13.

Het is een goed schutter, die altijd het wit raakt (of: *in 't wit schiet*).

Het is een goed schutter, die altijd het wit raakt. Zoo bij Cats bl. 524 en Richardson bl. 31.

In *Adag. quædam* bl. 39 komt de tegenstelling mede voor. Het spreekwoord wordt er volgenderwijze voorgesteld:

Hy is een goedt schutter, die t'al wel geraeckt.
die eens mist waerom hy sal worden gelaeckt.

Door *'t al*, dat is: *alles*, wordt *het doel* gemeend, dat wil zeggen: *het wit. Geraken* heeft een voorgevoegd *ge*, dat thans in 't werkwoord *raken* in onbruik is geraakt.

In *Adag. Thesaurus* bl. 35 vindt men de variant der vorige lezing aldus opgegeven:

Hy is goet Schutter, die 't al wel g'raekt,
Die maer eens mist sal worden getaeckt.

Taken voor *tikken* is Vlaamsch.

Bogaert bl. 94 schiet niet op den doel, maar trekt ter jacht, dat is: hij heeft *wild* voor *wit* in de plaats gebracht. Zoo zegt hij: *Het is een goed schutter, die altyd het wild raekt.*

Het is een goed schutter, die altijd in 't wit schiet. Zoo bij Zegerus bl. 54, Gruterus II. bl. 151 en in 't *Mergh* bl. 28.

bl. 272. *aanw.* 2.

Slagen maken wijs. Zoo bij Servilius bl. 252*, op 15 *Febr.*, bij Gruterus I. bl. 119, Cats bl. 535, in *Sel. Prov.* bl. 7, bij Sartorius bl. 157 en in *Adag. quædam* bl. 57.

De Brune bl. 489 geeft tevens op, wie er wijs gemaakt worden: *Slaghen maken zotten wijs.*

Ook Servilius bl. 252* doet dat. In eenigzins anderen vorm geeft hij het spreekwoord aldus op: *De sot en wordet anders nz dan met slaegen wijs.*

bl. 273. *aanw.* 5.

Het is er een van de zeven slapers. Zoo bij Servilius bl. 262* en Sartorius *pr.* X. 34: *Tis een van den seuen slapers*, en bij v. Duyse bl. 211: *Hy is van de zeven slapers.*

Sartorius *sec.* X. 17 zegt juist het tegenovergestelde: *Hy is vande seven slapers niet.*

De Brune bl. 347 geeft het spreekwoord aldus op: *Hy slaept de zeven slapers slaep.*

bl. 273. *aanw.* 13.

Het slot is niet wel te bewaren, daar elk een den sleutel van draagt. Zoo bij Winschooten bl. 262 en Tuinman I. *nal.* bl. 24. Ook v. Waesberge *Vrijen* bl. 54 heeft: *het slot is niet te bewaren waar elk de sleutel van heeft.*

Met *kwalijk* voor *niet wel* staat bij Cats bl. 434, in *Sel. Prov.* bl. 107 en *Veeteelt* bl. 111: *'t Slot is qualijck te bewaren daer elck den sleutel van heeft.*

Met *kwaad* zegt v. Alkemade bl. 85: *t' Slot is quaad te bewaren, daar elk de sleutel van heeft.*

Met *dragen* voor *hebben* leest men bij Modderman bl. 115: *het slot is niet wel bewaard, waar elk den sleutel van draagt.*

Nog heeft Gales bl. 41 *meer dan een* voor *elk een* in de plaats: *Het slot is dooh niet wel te bewaaren, daar 'er meer dan een den sleutel van heeft.*

Folie II. 45 roept den *duivel* te hulp, ter verrichting van de zoo moeilijke zaak; terwijl zij een persoon opgeeft, die het spreekwoord zou gevonden hebben. Zoo zegt zij:

De Duyvel mach het Slot bewaren (sey van Schagen,)
Waar van dat alle man de sleutel komt te dragen.

bl. 275. *aanw.* 2.

Het is er slofje onder, en gaat er wel.

Meijer bl. 79 heeft: *Het isser al coppe gauwy, het ghater wel*, en zegt verder: „*Coppe gauwy*, een spel van jonge lieden, overeenkomende met ons *slofjes-* of *schuitjesspel;* zie Kiliaen op *kop koppe.*" Dit zal wel gegrond zijn. *Gauwy* kan zijn: *gaan wij.* Kiliaen noemt het spel: *koppe, comt uit den hoek*, en dit komt met *gaan wij* of *komt aan* zoowat overeen.

bl. 275. *aanw.* 8. (Zie ook bl. LXXIX.)

Hij helpt hem (of: *Hij valt*) *van den wal in de sloot.*

Hij helpt hem van den wal in de sloot. Zoo bij v. Eijk III. bl. 10. Ook bij Sartorius *tert.* I. 33 staat: *Ghy soudt hem van de wal in de sloot helpen,* en bij Tuinman I. bl. 301: *dien men van den wal in de sloot helpt.*

Sartorius *tert.* VII. 79 doet, door zijne wijze van voorstelling, aan eene tegenstelling denken: *Hy sal hem helpen soo ick u seyde, van de wal in de sloot.*

Nog doet Sartorius *pr.* IX. 8 het hulpbetoon over en weêr plaatshebben: *Sy helpen malkander van de wal inde sloot.*

In *Euphonia* bl. 524 worden daarenboven de personen opgegeven, die doorgaans als de verrichters der belangrijke werkzaamheid voorkomen: *zoo helpen vele dienstvaardigen in naam elkander van den wal in de sloot.*

Eindelijk wordt de verrichting onbepaald voorgesteld. Zoo bij Tuinman I. bl. 189 en v. Lennep bl. 201, 256: *Ymand van den wal in de sloot helpen.*

Hij valt van den wal in de sloot. Zoo bij Winschooten bl. 262: *hij viel van de wal in de sloot.*

Met *geraken* voor *vallen* leest men bij v. Waesberge *Wijn* bl. 11: *zij geraken van den wal in de sloot*, bij v. Eijk III. bl. 10: *Hij raakt van den wal in de sloot*, en bij Andriessen bl. 230: *men raakt van den wal in de sloot.*

V. Moerbeek bl. 272 geeft eene onbepaalde verrichting: *Van den wal in de sloot raaken.*

Winschooten bl. 350 heeft alleen maar: *van de wal in de sloot.*

Kerkhoven bl. 58 spreekt van *tuimelen*, waardoor de moeilijke positie nog vergroot. Zoo zegt hij: *anders tuimelt gij den wal af in de sloot.*

Met *loopen* wordt door Sartorius *pr.* V. 62 ten laatste de verrichting waarschuwenderwijze aldus opgegeven: *Loopt niet van de wal in de sloot.*

bl. 276. *aanw.* 2.

Dat sluit niet, zei slotje.

Slotje wordt door geen der verzamelaars als de maker van het spreekwoord opgegeven.

Sartorius *sec.* III. 21 zegt: *'t Sluyt niet*, en Tuinman I. bl. 230, II. bl. 211 heeft: *Dat sluit niet.*

Op *Campen* bl. 25 vindt men ter verduidelijking een toevoegsel: *Ten sluyt niet dat ghi seggen.*

bl. 276. *aanw.* 9.

Dat doet de smaak niet, dat men zoo lief water drinkt als wijn.

Gruterus III. bl. 145 en Meijer bl. 78 geven het spreekwoord in dezen vorm op: *En dede den smaak, zo lief dronkmen water als wyn.* Naar de vroegere voorstelling, om eene ontkenning aan te duiden, sluit *en* het woordje *niet* in zich.

Verder wordt de voorwaardelijke voorstelling op deze wijze door Tuinman II. bl. 47 opgegeven: *was 't niet om de smaak, zy zouden zo lief water drinken, als wyn*, gelijk mede door Modderman bl. 149 aldus: *hy zou, was het niet om den smaak, even zoo lief water drinken als wijn.*

Nog stelt Tuinman II. bl. 92 het spreekwoord in deze woorden voor: *ik zou zo lief water drinken als wyn, zo het maar dien smaak had.*

bl. 276. *aanw.* 10.

De smaak laat zich niet betwisten. Zoo bij Tuinman bl. 6: *Smaak en laat zich niet betwisten*, gelijk mede I. bl. 105, 231, 324, II. bl. 29: *Smaak laat zich niet betwisten.*

Tuinman bl. 16 brengt *niet willen* voor *niet kunnen* in de plaats: *'k Wil de smaaken niet betwisten.*

De Graaff bl. 70-78 heeft *oordeelen* voor *betwisten: Over den smaak valt niet te oordeelen.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 61 doet het maar met *zeggen* af: *er valt over de smaken niet veel te zeggen.*

bl. 276. *aanw.* 14.

Harde smakken leeren wel. Zoo bij Tappius bl. 19ᵛ, Gheurtz bl. 31, op 15 *Febr.*, bij De Brune bl. 494 en in *Sel. Prov.* bl. 7. Ook Gruterus I. bl. 107 heeft: *Herde smakken leren wel.*

Bij Folqman bl. 124 vindt men een gelijkbeteekenend spreekwoord vooraf: *Door schaade wordt men wys, harde smakken leeren wel.*

Zegerus bl 30 heeft de *smakken* tot *slagen* gemaakt: *Harde slaghen leeren wel.*

bl. 277. *aanw.* 7.

Het is beter, tot den smid te gaan dan tot het smeedje. Zoo bij Cats bl. 514: *'t Is beter te gaen tot smits, dan tot smeetjens*, gelijk ook in *Sel. Prov.* bl. 131, waar *smeetiens* staat.

De Brune bl. 311 geeft het spreekwoord aldus op:

'T is beter by de smits te gaen,
Als cleyne smeedjens aen te slaen.

Sartorius *tert.* IV. 56 laat het werkwoord *gaan* weg, en zegt alleen: *Beter tot een smit, dan tot smitkens.*

Beter wordt door *also goed*, dat is: *ruim zoo goed* = *veel beter*, vervangen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 3: *also goet gaetmen tot smees als tot smeeties huys.*

Nog wordt van *goedkoop* gesproken. Zoo bij Hoffmann 45: *Also goet coop gaet men tot smeets als tot smekens huus*, en op *Delf* bl. 3: *Also goet coep gaet men tot smeets als tsmekens huys.* Ook in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* leest men: *Also goden kouf geit men bi den smeit als bi dat smeitgen*, dat, volgens den titel des boeks, wel Nederrijnsch dialect zal zijn.

bl. 278. *aanw.* 12.

Het breekt al uit (of: *komt weêr boven*), *wat onder de sneeuw verborgen is.*

Het breekt al uit, wat onder de sneeuw verborgen is. Zoo op *Campen* bl. 62 en bij Meijer bl. 29: *Het breekt al wt, wat onder den snee verborgen is. Snee* was oudtijds zeer gewoon voor *sneeuw.*

Het komt weêr boven, wat onder de sneeuw verborgen is.

Al (dat is: *alles*) *uitkomen* staat voor *weêr bovenkomen.* Zoo in *Prov. seriosa* bl. 42, op *Delf* bl. 41 en bij v. Vloten bl. 369: *toomt al wt datmen onder den sne bercht*, en bij Hoffmann 695: *Dat comt al uut, dat men onder den snee bercht.* In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat *verbyrgt* voor *bercht*, naar *verbirgen*, zooals 't Hoogduitsch voor *verbergen* heeft. Ook Sartorius *sec.* IV. 91 zegt: *Het komt al uyt, dat onder de snee is verborgen.*

Nog leest men van *in den dag komen.* Zoo in *Sel. Prov.* bl. 234:

Het comt ten laetsten in den dagh,
Dat inde sneeuw verborgen lagh.

Ook *aan den dag komen*, zooals wij nu voor *in den dag komen* zeggen, wordt opgegeven. Zoo door De Brune bl. 191:

Het comt op 't laetst al aen den dagh,
Dat onder 't sneeuw verborghen lagh,

en door Willems III. 122:

Het komt op 't laetst toch aen den dag
Wat onder sneeuw verborgen lag.

Met *verholen* voor *verborgen* vindt men nog bij Cats bl. 516 en Richardson bl. 33:

Het komt ten lesten aen den dagh
Wat in de sneeu verholen lagh.

Bij Gheurtz bl. 62 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

Tcomt al uyt,
dat ond' die snee is ghehuyt,

gelijk mede bl. 76 op deze wijze:

Wat de snee huyt,
comt wel uyt.

Huiden is *hoeden, bewaren.*

bl. 278. *aanw.* 13.

Hij is zoo wit als sneeuw.

In *Motz* bl. 15 komt *gelijken* voor *zijn* in de plaats. Naar de vroeger zeer gewone wijze van uitdrukking, wordt er van *gesneeuwde sneeuw* gesproken, en, om te krachtiger te zijn, tevens opgegeven, dat zij uit de *locht* (de gewone oude benaming van *lucht*) voortkomt. Zoo staat er uitsluitend van eene juffrouw: *Sij ghelijckt een snee gesneeuwt wt der locht, soe wit is sij.*

Zonder een persoon of eenige werking op te geven, zegt Winschooten bl. 266: *soo wit als sneeuw, als eerstgevallen sneeuw: sneewit.*

Zoo ook doet Sancho-Pança bl. 58, die daarenboven twee andere zaken met de *sneeuw* vereenigt: *Zoo wit als sneeuw, als melk, als een doek.*

Bogaert bl. 48 spreekt van *dekken* in onbepaalden zin, en past het *sneeuwwit* op de *lakens* toe: *met lakens zoo wit als sneeuw gedekt.*

Op *Campen* bl. 74 wordt de vergrootende trap gebruikt: *Witter dan die snee.*

bl. 281. *aanw.* 4.

De eerste soppen zijn de beste; De eerste trouw gaat voor de leste.

Cats bl. 471 laat de toepassing van het spreekwoord vorafgaan:

Wie trouwen wil, of soppen eten,
Dien is het dienstigh dit te weten,
Dat d'eerste soppen zijn de beste,
En d'eerste trou gaet voor de leste.

Gruterus III. bl. 144 heeft alleen het laatste gedeelte des spreekwoords: *d'Eerste trouwe moet voren*

gaan. Het *vóórgaan* wijst natuurlijk op nog eene andere *trouw*.

bl. 282. *aanw*. 1.

Zij zijn met hetzelfde sop overgoten.

Everts bl. 232 voegt er nog andere personen als ter vergelijking bij: *die waren met hetzelfde sop als de eerste overgoten.*

Verder is het *één sop*, dat voor *hetzelfde* in de plaats wordt gebracht. Zoo bij Sartorius *tert*. V. 26: *Wy zijn al met een sop overgoten*, en bij Tuinman I. bl. 204: *Zy zyn met een sop overgoten*, waarbij II. bl. 76 *alle* wordt gevoegd, evenals bij v. Moerbeek bl. 270.

In *Euphonia* bl. 518 wordt hetzelfde van eene *zaak* gezegd: *het is alles met één sop overgoten.*

Nog spreekt men onbepaald. Met *hetzelfde* zegt Idinau bl. 217: *Metten seluen soppe ouer-goten*, en met *één* heeft v. Alkemade bl. 156: *Met een Zop overgooten*, gelijk mede Zegerus bl. 40: *Met eenen soop ouergoten*, waarin *soop* hetzelfde is als *sop*. In *Adag. quædam* bl. 48 wordt er *zijn* bijgevoegd: *Met een sop overgoten syn.*

Vervolgens komt *begoten* voor *overgoten* in de plaats. Zoo op *Campen* bl. 87 en bij Meijer bl. 40: *Sy sinnen altsaemen mit eener sop begoten. Sinnen* voor *zijn* is nog de gewone volksuitspraak. Ook De Brune bl. 239 heeft: *Zy zijn al met een zop begoten.*

Onbepaald uitgedrukt, zegt Gheurtz bl. 50: *Met een sop beyhooten.*

Eindelijk wordt in *Adag. quædam* bl. 65 *water* voor *sop* in de plaats gebracht: *Van het selve Waeter overgoten worden.*

bl. 282. *aanw*. 5.

Daar gehakt (*gekapt*, of: *gehouwen*) *wordt, daar vallen spaanders.*

Daar gehakt wordt, daar vallen spaanders. Zoo bij v. d. Venne bl. 258: *Daermen hackt valle Spaenders*, bij Winschooten bl. 273: *daar men hakt, daar vallen spaanders*, bij Tuinman II. bl. 144: *Daar men hakt, vallen spaanderen*, en bij Modderman bl. 116: *waar men hakt vallen spaanders.*

Daar gekapt wordt, daar vallen spaanders. Zoo bij Tuinman I. bl. 281: *Daar men kapt, vallen spaanderen*, en bij Sancho-Pança bl. 24: *Daer gekapt wordt vallen spaenderen.*

Daar gehouwen wordt, daar vallen spaanders. Zoo bij Gheurtz bl. 77: *Waer men houdt daer vallen spaenderēn. Houdt* staat voor *houwt* van *houwen, hakken*. De *ē* in *spaenderen* is eene fout, er is daar niets weggelaten. Ook bij Gruterus II. bl. 129 en in 't *Mergh* bl. 6 staat: *Daar men houd, daar vallen spaendren.*

De Brune bl. 109 neemt *kerven* mede op:

Daer-men kerft en dapper houwt,
Vallen spaenders van het hout.

In *Sel. Prov.* bl. 194 wordt van *kerven* afzonderlijk melding gemaakt: *Daermen kerft vallen spaenderen.*

Nog wordt *timmeren* opgegeven. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 11 en bij Gruterus III. bl. 128: *daermen tymmert vallen spaenderen*, gelijk mede op *Delf* bl. 11 met *spaender*. Ook Hoffmann 175 heeft: *Daer men timmert, vallen spane*. In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat *speen* voor *spane*. *Spaan* is in 't Hoogduitsch *span*, meervoud *späne* (spreek uit: *speene*); vandaar dus *speen*.

V. Lennep bl. 205 spreekt van *hakken, kappen, houwen, kerven* noch *timmeren*. Hij vermeldt alleen het laatste gedeelte des spreekwoords: *Daar zullen Spaanders vallen.*

bl. 282. *aanw*. 8.

Hoe slimmer timmerman, hoe meer spaanders. Zoo bij Cats bl. 521, in 't *Mergh* bl. 52, *Sel. Prov.* bl. 141 en bij Richardson bl. 27.

Met *slecht* voor *slim* deelt De Brune bl. 66 het spreekwoord in dezen vorm mede:

Hoe slechter timmerman ment vindt,
Hoe meer houd dat hy oock verslint.

Nog heeft De Brune bl. 220, met behoud van *slim*, den *meester* voor den *timmerman* genomen:

Hoe slimmer meester die daer houdt,
Hoe meerder spaenders van het houdt.

Verder wordt van *kwade werklieden* gesproken, en dus zonder vergrooting. Zoo bij Gruterus III. bl. 166: *Quaa werclien maken veel spaanderen*, en bij Meijer bl. 85: *Tsyn quade wercklieden, die veel spaenderen maken.*

Tuinman I. bl. 281 gewaagt van een *dommen hoetelaar*, maar weder in den vergrootenden trap. *Hoetelaars* zijn *knoeiers* in hun vak, werklui, die eene zaak niet meester zijn, maar haar bederven. Zoo luidt Tuinman's opgave: *Hoe dommer hoetelaar, hoe meerder spaanderen.*

Nog spreekt Tuinman I. bl. 299 van de *grootste hoetelaars*, alzoo in den overtreffenden trap. Zoo zegt hij: *de grootste hoetelaars kappen de meeste spaanderen.*

bl. 282. *aanw*. 11.

Na een' goed' spaarder komt een goed verteerder. Zoo op *Campen* bl. 33: *Nae een guet spaerer compt een guet verterer.* Meijer bl. 16 (en dus ook Schrant bl. 276) heeft *teerrer*, in plaats van *verterer*, en verklaart dat woord door *verteerder;* welke verklaring gewis onnoodig ware geweest, indien hij slechts naauwkeurig had nageschreven.

Met weglating der eigenschap *goed* voor de beide beheerders hunner bezittingen zegt De Brune bl. 496: *Naer een spaerder, comt een teerder.*

Wel met behoud der genoemde eigenschap, maar met verzwijging van het werkwoord *komen*, leest men in *'t Mergh* bl. 34: *Naer een goet spaarder een goet verteerder.*

Voor *spaarder* wordt nog *holder*, dat is: *houder*, gelezen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 34: *naden goeden holder comt een goet verteerder*, en bij Hoffmann 553: *Nae den goeden holder comt een goet verterer.* Op *Delf* bl. 33 staat mede: *Na den goeden houder comt een goet verterer.*

Gheurtz bl. 53 heeft het tweede *goed* in *kwaad* veranderd, dat ook eigenlijk de meening is; zoodat de beteekenis van het spreekwoord er niet door verandert. Zoo zegt hij: *Na den gueden houder comt een qvaedt verteerder.*

Geen *spaarder* en geen *houder*, maar een *bewaarder* komt bij Halbertsma bl. 31 als voorganger voor; hoewel aan dezen noch aan zijn' volger, den *verteerder*, eene eigenschap wordt toegekend. Zoo luidt Halbertsma's opgave: *Na een bewaarder komt een verteerder.*

bl. 285. *aanw.* 3.

Als het spel op zijn best is, (of: *Met gewonnen spel*, ook wel: *Met winst*) *moet men eindigen* (of: *zoo is het tijd*, *het te laten*).

Als het spel op zijn best is, moet men eindigen.

Met ophouden voor *eindigen* leest men op *Campen* bl. 5: *Wanneer tspeel op sijn beste is, soe salmen opholden*, bij De Brune bl. 45: *Hout op, alst spel ten besten is*, in *Sel. Prov.* bl. 14: *Alst' spel op t' besten is, hout op*, bij Tuinman I. bl. 268: *Als 't spel op 't best is, moet men ophouden*, en bij v. Eijk III. bl. 80: *Als het spel op zijn best is moet men ophouden.*

De Brune bl. 45 stelt het spreekwoord in deze woorden voor:

Terwijl het speeltjen nooh behaeght,
Hout op, en niet te langh en waeght.

Ook *staken* heeft men voor *eindigen* in de plaats gebracht. Zoo op 14 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 93: *Als 't spel op 't best is, zalment staken*, bij De Brune bl. 493: *Als 't spel op best is, zalmen 't staecken*, en op 14 *Maart* 53: *Als 't spel ten beste is zal men 't staken.*

Nog wordt van *uitscheiden* gesproken door v. d. Venne bl. 122: *Als het spel op sijn best is moetmen gemeenlijck uyt-scheyden*, door Tuinman II. bl. 15: *Als 't spel op zyn best is, moet men 'er uitscheiden*, gelijk mede II. bl. 215, waar *'t* voor *zyn* staat.

De Brune bl. 46 drukt dat aldus uit:

Wanneer het spel is op zijn best',
Scheyd uyt, en wacht niet op het lest.

Eindelijk komt *scheiden* voor. Zoo bij Wassenbergh III. bl. 100, die het spreekwoord op zijn Friesch opgeeft: *Ont 't spil op 't best iz heartme to schieden*, en bij Meijer bl. 68: *Twerdt goedt scheen, als tspel ten besten is. Scheen* is eene zamentrekking van *scheden*, dat is: *scheiden.*

Als het spel op zijn best is, zoo is het tijd, het te laten. Zoo bij Idinau bl. 150: *Als t' spel ten besten is, so ist tijdt te laten.*

Vervolgens wordt de *tijd* weggelaten bij Hoffmann 20: *Als dat spel best is, so sal ment laten*, en op *Delf* bl. 2: *Als tspel best es so salment laten.* In *Prov. seriosa* bl. 2 leest men: *als dat spil op zijn beste is so salment laten.* Het *spil*, waarvan hier sprake is, is niet anders dan eene andere volksuitspraak van *spel*, evenals *villen* van *vellen*, *schil* van *schel*, enz. *Spul*, tegenwoordig in de volkstaal nog zoo menigmaal gehoord, is mede eene gewone klankwisseling van *spel.*

De Brune bl. 46 geeft het spreekwoord aldus op:

Als het spel is op zyn best,
Moetm' het laten met de rest.

In *Motz* bl. 36 wordt *fraai* voor *best* in de plaats gebracht, en het spreekwoord in dezen vorm voorgesteld: *Het is goet tspel te laten te wijle dattet fraey is.*

Zegerus bl. 4 noemt het *spel* een *werk*: *Alst spel op sijn beste is, dan salmen were laten*, waarin *were* voor *'twere* staat.

Verder vindt men *aflaten* voor *laten.* Zoo in *Motz* bl. 36: *Als tspel tot sijnen besten is, salmen aflaten*, en bij Gheurtz bl. 3: *Als tspel up syn best is salmen aflaeten.* Ook in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat: *As dat spyl an dem besten is so salmen aff laissen. Afflaissen*, in 't gewoon Hoogduitsch *ablassen*, is *aflaten.*

Nog wordt door v. Alkemade bl. 105 van *loven* gesproken: *Als 't spel opt best is, moet men t' looven.*

Met gewonnen spel moet men eindigen.

Voor *eindigen* heeft men *uitscheiden* in de plaats gebracht. Zoo op 14 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 115: *Met ghewonnen spel, zalmer uytscheyen*, en bij De Brune bl. 477: *Met spel ghewonnen, scheyter uyt.*

Met winst moet men eindigen.

Met *uitscheiden* voor *eindigen* geeft Tuinman II. bl. 110 het spreekwoord in dezen vorm: *'t Is wysheid, met winst uit te scheiden.*

Ook *scheiden* komt voor, en wel bij Tuinman II. bl. 121: *'t Is best, met winst uit het spel te scheiden.*

bl. 285. *aanw.* 5.

Daar is het spel nu op den wagen. Zoo bij Tuinman I. bl. 39 en Mulder bl. 414.

Zonder bepaalde aanwijzing zegt Tuinman I. bl. 159, 268 alleen maar: *'t Spel is op den wagen.*

Met *komen* voor *zijn* en eene zeer naïeve voorafspraak heeft Bogaert bl. 23: *'t Onderste boven, 't spel komt op den wagen.*

bl. 285. *aanw.* 13.

Een goed spel wordt ook te veel. Zoo bij Zegerus bl. 25: *Goets speels wort oock te veel*, en bij Gruterus II. bl. 146 en in 't *Mergh* bl. 21: *Goet spelens word ooc wel te veel.*

Met *mogen zijn* (zeker in den zin van *kunnen zijn*, waarvoor het oudtijds menigmaal voorkwam) voor *worden* in de plaats, leest men in *Prov. seriosa* bl. 22, bij Hoffmann 370 en op *Delf* bl. 22: *goets speels mach wel te vele zijn.* In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat *goides spyls* voor *goets speels*. *Spel* is in 't Hoogduitsch *spiel.* Ook Gheurtz bl. 25 heeft: *Guedt spel mach wel te veel syn.*

Moede staat bij De Brune bl. 269 voor *te veel:*

Al is 't spel goed,
Men wert het moed'.

Te zamen van een *schoon spel* en een *zoet gezang* geeft De Brune bl. 128 het spreekwoord in dezen vorm op:

Een schoon spel, of een zoet ghezangh,
En wilt niet dueren al te langh,

en bl. 393 zonder omschrijving van beide volgenderwijze:

Of zangh, of spel;
't Verveelt ons vvel.

bl. 286. *aanw.* 29.

Na het spel komt de twist.

Bij weglating der werking, maar met eene uitbreiding van 'tgeen *komt*, en wel door de *hel* tevens op te nemen, leest men bij De Brune bl. 46:

Naer het spel,
Twist en hel.

Zoo ook bij Willems III. 188, behalve dat *na* voor *naer* in de plaats komt.

Op *Gent* bl. 128 wordt het spreekwoord in vraag en antwoord ingekleed:

Wat komt er van het spel,
niets, niets dan twist en hel.

bl. 287. *aanw.* 5.

Te weinig en te veel Bederven 't spel geheel.

Met eene omgekeerde opneming van zaken, en verwisseling van *geheel* met *gemeenig* (*ghemeynigh*, om het rijm) dat is: *gemeenlijk*, heeft De Brune bl. 281:

Te vele en te weynigh,
Bederft het spel ghemeynigh.

Nog heeft De Brune ter zelfde plaatse *verderven* voor *bederven* in de plaats gebracht:

Te weynich en te veel,
Verdervet spel gheheel.

Ook in *Sel. Prov.* bl. 192 leest men:

Te weynich en te veel
verderft alle speel,

waar *speel* hetzelfde woord als *spel* is.

Met *breken* leest men nog in *Motz* bl. 41: *Te veel ende te luttel breecht tspel.*

Zoo mede bij De Brune bl. 483, die echter de keuze laat tusschen *veel* en *weinig: Te veel of weynigh breeckt het spel.*

bl. 287. *aanw.* 6.

Verzien is 't best op 't spel. Zoo op 3 *Maart: Versien, is 't best op 't spel*, bij Gruterus I. bl. 121: *Ver zien, is t' best opt spel*, en bij De Brune bl. 479: *Verr' zien, is 't beste op het spel. Verzien*, ook voor *verkijken*, dat is: *miszien*, gebruikelijk, heeft hier den zin van *voorzien*, dat is: *voorzorg gebruiken* of *vooruitzien*, wat men door *verre zien* heeft willen aanduiden. Ook op *Campen* bl. 17 en bij Meijer bl. 9 staat: *Versien isset beste, oppet spoel. Spoel* is klankverschil van *speul*, dat ook voor *spel* gezegd werd.

bl. 287. *aanw.* 9.

Daar zullen wij maar een speldje bij steken. Zoo bij Tuinman I. bl. 223: *Ik steek daar een speld by*, en bij Kerkhoven bl. 58: *'k Wil er nu een speld bij steken.*

Door het weglaten van *bij*, gaat *daar* geheel tot bijwoord over, en is er alzoo geene sprake van eenig ding ter vereeniging met de *speld.* Zoo bij Gheurtz bl. 18: *Daer steeck ick een spelt.*

V. Alkemade bl. 63 heeft: *Men zal 'er een spelletje bij steken*, waar *spelletje* voor *speldetje* staat, zooals het woord nog dikwerf wordt gebruikt.

Speten, dat bijzonderlijk gebruikt wordt voor *aan een spit steken*, komt hier voor 't gewone *steken* in plaats, in welke beteekenis het tegenwoordig in Vlaanderen nog gangbaar is. Vroeger was *spitten*, voor *speten*, niet ongewoon, gelijk onder andere blijkt uit 1 *Sam.* XVIII: 11. Onbepaald uitgedrukt, leest men alzoo met *op* in *Adag. quædam* bl. 24: *Een spel daer op speten*, en met *voor* bij Sancho-Pança bl. 40: *Een spelleken voor iets speten.*

bl. 289. *aanw.* 1.

Dat elk gaarne mag, is zijne spijs.

Gruterus III. bl. 129 geeft het spreekwoord aldus op: *Dat elk bet mach, is zyne spyse*, gelijk Meijer bl. 71 op deze wijze: *Dat elck bet mach, is syne spise. Bet*, voorheen zeer dikwerf voor *beter* gebezigd, zal hier wellicht *het liefst* beteekenen.

bl. 289. *aanw.* 2.

De spijs, die men heeft zien bereiden, walgt dikwijls.

Bij Meijer bl. 77 wordt het spreekwoord in dezen vorm opgegeven: *De spyse, diemen heeft ghesien bereeden, verleedt dicknils. Bereeden* is eene andere uitspraak van *bereiden; verleeden* had oudtijds de beteekenis van *doen walgen.*

Onbepaald uitgedrukt, leest men bij Gruterus III. bl. 168: *Spys zien toebereyden, verleid t'eten.* Ook *verleiden*, zoowelals *verleeden*, is *doen walgen.*

bl. 289. *aanw.* 3.

Eene verborgene spijs smaakt ook goed.

Gruterus III. bl. 141 doet zijne opgave in deze woorden: *Een gemande spyse smaakt alderbest*, en Meijer bl. 101 zegt mede: *Eene ghemande spyse smaeckt alderbest. Gemand* heette men oudtijds *wat in de mand is*, evenals men nu nog spreekt van *gezakt* voor *in den zak gestoken.* Met *gemande spijs* bedoelde men wellicht de fruit, het ooft of de groente, pas geplukt en nog niet uitgezocht.

bl. 290. *aanw.* 1.

Het is goed, met de zilveren spil te spinnen. Zoo in 't *Mergh* bl. 28: *'t Is goet met de silvre spil spinnen.*

Gruterus II. bl. 151 heeft: *t' Is goet mette silvre spin spinnen. Spin* schijnt wel eene drukfout te zijn voor *spil;* nogtans zou *spin*, als wortel van *spinnen*, wel kunnen bestaan.

bl. 291. *aanw.* 6.

Daar de varkens veel zijn, valt de spoeling dun. Zoo bij Mulder bl. 418. Ook Tuinman I. bl. 82 heeft: *daar de verkens veel zyn, valt de spoeling dun*, en bij v. Waesberge *Geld* bl. 160 staat: *zijn nu de varkens veel, dan valt de spoeling dun.*

Met *is* voor *valt* leest men bij Gruterus I. bl. 95: *Daar de varken veel zijn, is de spoeling dun*, en bij v. Eijk II. bl. 87: *Waar de varkens veel zijn, is de spoeling dun.*

V. Alkemade bl. 126 heeft *worden* in plaats van *vallen: Daar de varkens veel zijn word de spoeling dun.*

Met *maken* zegt Gheurtz bl. 72: *Veel verckens maecken dun spuelinge;* terwijl op 23 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 121 staat: *Veel varkens maken dunne spoelingh*, bij De Brune bl. 479 en op 12 *Oct.* 53 gelezen wordt: *Veel verckens maken dunne spoelingh*, Winschooten bl. 264, 280, Everts bl. 231 en Manvis bl. 123 hebben: *veel varkens maaken de spoeling dun*, en men in *Euphonia* bl. 518 vindt: *Veel varkens maken dun de spoeling dun.*

Sartorius *sec.* VII. 83 geeft het spreekwoord vergelijkenderwijze in deze woorden: *Hoe meerder verckens, hoe dunner spoelingh.*

De Wendt-Posthumus II. bl. 62 verwisselt de *spoeling* voor den *drank*, en zegt alzoo in 't algemeen: *Vele varkens maken den drank dun.*

In 't *Mergh* bl. 40 wordt het spreekwoord alleen van *jonge varkens* gebruikt: *Veel biggen maken de spulingh dun.* Zoo handelt ook Gruterus II. bl. 165; ofschoon hij de *biggen* met den naam van *Viggen* aanwijst, zooals men voorheen wel deed, daar de lipletters *b* en *v* meermalen verwisselen.

bl. 291. *aanw.* 7.

Het is nu spoeling, het zal nog wel voedsel word

Op *Campen* bl. 19 en bij Meijer bl. 10 wordt spreekwoord aldus opgegeven: *Tis nu orte, t noch wel voeder worden.* Het zelfstandig naamwo *orte* wordt verklaard door *blijfsel*, dat is: *blijfsel*, gelijk het werkwoord *orten*, blijkbaar mede verwant, door *blijven.* Men past dit *orte* op het *voeder*, dat het vee *op zij schuift* of *werpt*, en *orten* op het *op zij schuiven* daarvan.

De Wendt-Posthumus I. bl. 52 doet zijne opga volgenderwijze in het Friesch: *Is it nou eart, sil wol foer wurde*, en zegt, dat „*eart*, *oafear* het *stroo* is, dat men des winters onder de bees weg haalt, nadat deze het eetbare er van gebrui hebben, om het op den mesthoop te brengen." D schijnt minder juist te zijn, en strookt ook volstre niet met het tweede gedeelte van het spreekwoord dat blijkbaar meer aanduidt dan een product, da men naar „den mesthoop brengt."

bl. 292. *aanw.* 9.

Ware spot, Zware spot. Zoo bij Gruterus III. bl. 173:

Waren spot,
swaren spot,

alsmede bij De Brune bl. 246:

Waere spot,
Swaere spot.

Dat Meijer bl. 80 in zijne opgave: *De schurfde is haest ghebloelaet; waren spot, swaren* hier wede op zijne manier twee spreekwoorden heeft doen zamenvloeien, is reeds aangetoond bij het spreekwoord: *De schurftige is haast adergelaten* (of: *heeft haast zijn bloed gestort*). Daarenboven is het laatste deel dezer combinatie: *waren spot, swaren* eene verminking; Gruterus voegt er dan ook *spot* achter.

Bij Hoffmann 752 en op *Delf* bl. 45 vindt men *kwaad* voor *zwaar: Waer spot quaet spot.*

In *Prov. seriosa* bl. 45 leest men daarvoor: *quader spot dat is quade spot*, waarin *quader* blijkbaar eene drukfout is voor *ware*, dat de plaats bewijst, waar het spreekwoord staat, namelijk op de *w.*

bl. 293. *aanw.* 3.

Er is geen spreker, die het eenen zwijger verbeteren kan (of: *Zwijgen kan niet verbeterd worden*).

Er is geen spreker, die het eenen zwijger verbeteren kan.

V. d. Hulst bl. 8 heeft *spreker* en *zwijger* van rollen doen wisselen, en daardoor eene tegenovergestelde beteekenis aan het spreekwoord gegeven: *Er is geen zwijger, die een spreker verbeteren kan.* Hij brengt dit spreekwoord onder de zulken, „die, zonder eenig beeld te ontleenen, zekere leering

voorstellen." Zeker valt er wat te „leeren," als de *spreker* ten gepasten tijde en goed het woord voert; want

Een woordje op zijn pas
Is als geld in de tasch,

en *een goed woord lescht veel meer dan een emmer water.* Toch betwijfel ik, dat het spreekwoord zóó bestaat.

In *Sel. Prov.* bl. 172 worden de handelingen der personen voor dezen zelven in de plaats genomen, dat is: *spreken* en *zwijgen* voor *spreker* en *zwijger*: *T'is een goet spreken, dat een goet swygen verbetert.*

Zwijgen kan niet verbeterd worden. Zoo bij Sancho-Pança bl. 25 en Bogaert bl. 93.

Met *zijn* voor *worden* in de plaats leest men op 28 *Mei* 53: *Zwygen en kan niet verbeterd zyn.*

bl. 298. *aanw.* 5.

Zonder staf (of: *Met een' korten stok*) *is 't kwaad ver te springen.*

Zonder staf is 't kwaad ver te springen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 40: *tis quaet veer te springen sonder staf.* Ook in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat: *It is quait vern springhen sonder staiff*, dat natuurlijk Nederrijnschen tongval is.

Bij Zegerus bl. 51, Gruterus II. bl. 163 en in 't *Mergh* bl. 38 wordt *ver* weggelaten: *Sonder staf ist quaet springhen.* Ook op de *z*, door *zonder* voor *sonder* te schrijven, neemt Gruterus II. bl. 169 het spreekwoord op.

In *Adag. quædam* bl. 59 vindt men den *stok* voor den *staf* in de plaats: *Sonder stock ist' quaet springen.*

Met een' korten stok is 't kwaad ver te springen. Zoo op *Delf* bl. 39 en bij v. Vloten bl. 369: *tes quaet verre springhen met enen corten stocke.*

Thans is het de *staf*, dien men, in plaats van den *stok*, ter hand neemt. Zoo bij Hoffmann 659: *Tis quaet veer springhen mit enen corten staf.*

bl. 298. *aanw.* 8.

Goed voêr en een warme stal Is het al.

Alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord wordt door Tuinman I. bl. 157 en v. Eijk III. bl. 104 opgenomen. De eerste zegt: *Goed voeder, en een warme stal*, en de laatste heeft: *goed voêr en eene warme stal.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 66 kleedt het spreekwoord in eene vraag: *kunt gij op goed voer en een' warmen stal rekenen?*

Modderman bl. 105 geeft eenige spreekwoorden als eene voorwaarde, waaronder dit: *Wie voor goed voeder en eenen warmen stal zoo veel mogelijk zorg draagt*, die .... en er volgen andere spreekwoorden als gevolgen.

Bogaert bl. 86 stelt „kost en wooning" als eene bezitting: *wy hebben goed voeder en warmen stal.*

Op *Campen* bl. 80 en bij Meijer bl. 37, waar *goed* met *zacht* verwisseld wordt, vindt men de ingrediënten, die het spreekwoord bevat, als eene wenschelijke zaak voorgesteld, waar trouwens nooit iemand aan heeft getwijfeld, en wel niemand immer aan twijfelen zal. Zoo lezen wij: *Hem dient wel een sacht voeder, ende een warme stal.*

bl. 299. *aanw.* 9.

De eene stamelaar verstaat den anderen wel.

Op *Campen* bl. 87 en bij Meijer bl. 40 leest men: *Die eene staemerboldt verstaat den anderen alder best. Staemerboldt*, dat ook bij Kiliaen voorkomt, is hetzelfde als het meer gewone *stamerbout* voor *stamelaar.*

In *Adag. quædam* bl. 11, 21 en *Adag. Thesaurus* bl. 22 vindt men: *Den eenen ackelaer verstaet den anderen t' best. Ackelaer* is blijkbaar hetzelfde als *hakkelaar* met de gewone weggelaten *h*, en dit woord geldt mede voor *stamelaar.*

De Brune bl. 429 heeft voor *verstaan*, wellicht om het rijm, het meer algemeene *kennen* in de plaats gebracht, en daarenboven aan het spreekwoord eene verklaring toegevoegd. Zoo zegt hij:

D'een stamelaer den ander kent;
Want elck is d'anders spraeck ghewvent.

bl. 300. *aanw.* 10.

Hij kent geene stegen voor straten. Zoo bij Tuinman bl. 79, v. Eijk III. bl. 95 en De Jager *N. Bijdr.* bl. 27-28.

Het spreekwoord geldt ook in bevestigenden zin. Zoo heeft het Sartorius *pr.* VII. 62; ofschoon hij van de *straten* de *kennis* doet uitgaan. Zoo luidt zijne opgave: *Hij kent straten voor stegen.*

Modderman bl. 105 neemt het met andere spreekwoorden onder de gunstige voorwaarden op, die op goede gevolgen hebben te rekenen. Hij zegt: *wie stegen voor straten kent*, die....

Verder wordt die *kennis* als een noodzakelijk vereischte opgegeven. Zoo leest men bij Tuinman I. bl. 156, op *Julij* 27 en in *Sermoen* bl. 56: *Men moet steegen voor straaten kennen.*

Daarom geeft Sartorius *pr.* II. 35 het spreekwoord als eene opwekking tot voorzichtigheid, als hij zegt: *Kent steegen voor straten.*

Aan de *straten* de eerste plaats gevende, zegt Cats bl. 469 in onbepaalde voorstelling: *straten voor stegen te kennen.*

Eindelijk gebruikt v. Waesberge *Vrijen* bl. 53, die van *onderscheiden* en niet van *kennen* spreekt, het spreekwoord, om „vaders en moeders" aan te wijzen, niet al te streng in de beoordeeling van een vrijer voor hunne dochter te zijn, als hij zegt: *men dient stegen van straten te kunnen onderscheiden.*

bl. 302. *aanw.* 1.

Dan zouden de steenen spreken.

De voorwaardelijkheid, die in het spreekwoord ligt, wordt als eene gebeurde zaak voorgesteld door Tuinman I. bl. 3 en v. Duyse bl. 198, als zij zeggen: *'t Is als of de steenen spraken.*

Sartorius *tert.* II. 24 neemt zelfs het voorwaardelijke weg; ofschoon hij op de toekomst blijft wijzen, als hij heeft: *Al begonden die steenen oock te spreecken.*

bl. 302. *aanw.* 5.

Gij hebt een' steen gezaaid.

Gheurtz bl. 23 doet zijne opgave in deze woorden: *Ghy hebbet een steen gheseyt*, waarin *gheseyt* hetzelfde is als *gezaaid.* De verwisseling der klanken *ei* en *ai* of *aai* is zeer gewoon geweest: *zweyen* voor *zwaaien*, *dreyen* voor *draaien*, enz. vindt men bij Hooft en anderen.

bl. 303. *aanw.* 2.

Hij zou wel straatsteenen verteren.

Servilius bl. 92* geeft deze spreekwijze aldus op: *Hi soude wel cassisteenen verteeren.* Deze *cassisteenen* zijn dezelfde aardsoort als de *caudsydsteenen*, die in de spreekwijze: *Zijne oogen met straatsteenen drogen*, gebruikt worden, en alzoo *keisteenen.* De *keisteenen* worden in 't Vlaamsch nog *cassi-*, *cassy-* of *kassij-steenen* geheeten. Zij worden ook *kalessi-* of *kalsije-steenen* genoemd. Zie voor 't eene De Jager's *Archief voor Nederl. Taalk.* II. bl. 165, en voor 't andere Hoeufft's *Bred. Taaleigen* bl. 282.

bl. 303. *aanw.* 3.

Hoe rein men geharkt heeft, nog vindt men steenen.

Gruterus III. bl. 151 en Meijer bl. 77 geven het spreekwoord in deze woorden op: *Hoe reyn datmen gelochtingt heeft, noch vintmen steenen. Lochting* is *tuin;* in de Zaanstreek is *lochthuis* voor *tuinhuis* algemeen. Ook Kiliaen heeft *lochting* voor *tuin* of *hof*, *lochting-man* voor *hovenier.* Een werkwoord *lochtingen*, bij hem niet bekend, zal zooveel willen zeggen als *hovenieren*, dus: *in den tuin arbeiden.*

bl. 303. *aanw.* 9.

Wie een' steen niet alleen opheffen kan, die zal hem ook andermaal wel laten liggen.

Op *Campen* bl. 37 en bij Meijer bl. 18 leest men: *Weel een steen niet alleen opheuen can, die sallen oeck self ander liggen laten.* Het woord *self-ander* is een germanisme, dat voor *met zijn tweeën* gebruikt wordt. Hoewel dus *andermaal* niet gemeend zal zijn, is het toch natuurlijker, dat eene zaak *ten tweedemaal* evenzeens mislukken zal, als wel, dat zulks het geval zal zijn, wanneer men 't *met zijn tweeën* beproefde.

bl. 304. *aanw.* 4.

De heler is zoo goed als (of: *niet beter dan*) *de steler.*

De heler is zoo goed als de steler. Zoo bij Lobr 3. Ook op *Campen* bl. 95 leest men: *Die heler is soe guet als die steler.*

Gheurtz bl. 61 zegt in omgekeerde volgorde: *So guedt is de steeler als de heeler.*

De heler is niet beter dan de steler. Zoo bij Folqman bl. 123: *De heelder is niet beeter, dan de steelder.*

V. Hall bl. 276-277 laat *zoo goed als* of *niet beter dan* beide weg, en heeft alleen:

Heelers
zijn Stelers.

V. Waesberge *Geld* bl. 161 gebruikt het spreekwoord, om twee gelijke benamingen voor eene zelfde zaak aan te wijzen, als hij zegt: *het is de heeler en de steeler.*

Kerkhoven bl. 54, die de gelijknamige *zaken* voor de *personen* neemt, laat mede alle vergelijking weg. Hij heeft:

het heelen
is als 't stelen.

De Brune bl. 218 noemt *heler en steler* beide *dieven.* Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Hy is een dief zoo wel die heelt,
Als een die met zijn handen steelt.

Nog spreekt De Brune bl. 219 van gelijke *straf:*

Zulcken straf, als heeft de steler,
Zulcken straf oock hebb' de heler.

bl. 306. *aanw.* 8.

Die zijnen vader niet hooren (of: *gelooven*) *wil, moet dikwijls zijnen stiefvader hooren* (*gelooven*).

Die zijnen vader niet hooren wil, moet dikwijls zijnen stiefvader hooren.

In *Prov. seriosa* bl. 16 vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *die zijn vader niet horen en wil hoert dic zijn stief vader*, bij Hoffmann 258 op deze wijze: *Die sinen vader niet horen en wil, hoort dic sinen stiefvader*, en op *Delf* bl. 15 in deze woorden: *die sijn vader niet horen en wil die hoert dick sijn stiefvader. Dic* of *dick* is *dikwijls.* In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* leest men mede: *Die sinen vader niet horen en wil der moisz sinen steiffvader horen. Moisz* is *moet*, Hoogduitsch *muss* (spreek uit: *moes*).

Die zijnen vader niet gelooven wil, moet dikwijls zijnen stiefvader gelooven.

Op *Campen* bl. 76 wordt *dikwijls* weggelaten, maar *vader* door het woord *rechte* versterkt. Zoo staat er: *Die sijn rechte vader niet geloeuen wil, die moet sijn stiefvader geloeuen.*

In dezelfde verzameling bl. 13 vindt men het spreekwoord op dezelfde wijze, alleen het laatste *gelooven* wordt ter versterking door *hooren* voorafgegaan. Daar leest men: *Weel sijn rechte vader niet gheloeft, die moet sijn stiefvader hoeren ende gelouen.*

bl. 307. *aanw.* 3.

Hij zit lang, die een ander van den stoel zit. Zoo op 23 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 108.

Zegerus bl. 31 heeft *ziet* voor *zit: Hij siet lange die eenen anderen vanden stoel siet.* Ook bij De Brune bl. 328 vindt men *ziet:*

Hy ziet wel langh, met kleyn verdriet,
Die van de stoel een ander ziet.

Dit *ziet* kan geen *zit* zijn, evenmin als *zit* tot *ziet* kan worden gebracht: *zit* en *ziet* zijn dezelfde woorden niet. Het spreekwoord levert evenwel met beide woorden een goeden zin; beide lezingen kunnen dus blijven bestaan.

bl. 308. *aanw.* 15.

Niemand durft aan zijn stokje bassen (of: *blaffen*).

Niemand durft aan zijn stokje bassen. Zoo bij Tuinman II. bl. 159.

Sartorius *sec.* VIII. 51 doet zijne opgave in den vorm eener loftuiting: *Ick wil sien wie aen u stock soude derven bassen.* Het woord *derven* is hier in de beteekenis van *mogen* te verstaan.

Niemand durft aan zijn stokje blaffen.

Sartorius *sec.* VII. 10 stelt eene bewezen zaak voor, als hij zegt: *Aen sijn stock is niet te blaffen.*

Winschooten bl. 314 stelt zijne opgave dreigenderwijze voor: *sij moeten aan mijn stokje niet koomen blaffen.*

bl. 309. *aanw.* 6.

De wijn smaakt altijd naar den stok. Zoo bij De Brune bl. 471.

Verder wordt *altijd* door *gaarne* vervangen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 18: *die wijn smaect gaern na sinen stoc.*

Ook wordt *naar* weggelaten, en dit door verbuiging aangewezen. Zoo bij Hoffmann 298: *Die wijn smaect gherne sijns stocs*, op *Delf* bl. 18: *die wijn smaect gheerne sins stocs*, en bij Gruterus III. bl. 133: *Den wyn smaakt gèrne zyns stocx.*

bl. 313. *aanw.* 9.

Die meest verdraagt, verwint den strijd. Zoo bij Meijer bl. 106. Ook Gruterus III. bl. 137 heeft: *Die meest verdraagt, wind den stryt.*

Verder wordt *meest* door *hoe men u jaagt* vervangen, en het spreekwoord zelf met eene zedekundige opwekking aangevangen. Zoo bij Gruterus II. bl. 155 en in 't *Mergh* bl. 31:

Leert verdragen
sonder klagen,
wie ghy zijt:
als ghy verdraecht,
hoemen u jaecht,
ghy wind den stryt.

Zoo ook bij Cats bl. 459 en Willems III. 141; maar met de drie laatste versregels aldus gevariëerd:

Die verdraeght,
schoon gejaeght,
wint den strijt.

In *Adag. quædam* bl. 17 gaat aan Gruterus' laatste opgave dit spreekwoord vooraf:

Die kan lijden en verdraegen,
die vint sijn vijanden al verslaegen;

terwijl de vijfde versregel wordt weggelaten.

Ook in *Adag. Thesaurus* bl. 20 vindt men een spreekwoord vooraf, namelijk:

Die kan lyden en verdraegen,
Weet dan alles sonder vraegen.

Dan volgen de drie eerste versregels; terwijl gesloten wordt met deze twee:

Als gy het verdraegt
gy sult winnen den strydt.

Eindelijk is er van *verdragen* geene sprake meer, maar wordt er van het sterkere *lijden* gewaagd. Zoo op 4 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 99:

Die lijt,
die wint de strijt.

Zoo mede bij De Brune bl. 122, die het *lijden* door het *mijden* volgen doet:

Die lijdt en mijd,
Die wint de strijd.

bl. 314. *aanw.* 4.

Het is binnen stront.

Gheurtz bl. 65 heeft: *Tis binnen bernes. Bern* en *berne* worden beide in Meijer's *Woordenschat* door *stront* aangewezen; *bernen* is anders *branden*, dus *bern* = *brand.*

bl. 314. *aanw.* 10.

Hij ruikt een' stront, eer ze gesch.... is. Zoo bij Folie I. 147. Ook Gheurtz bl. 27 heeft: *Hy can een stront ruycken eerse ghescheeten is.*

Gruterus II. bl. 152 verklaart het bedoelde *ruiken* voor eene *kunst;* terwijl hij verbloemd van *uit zijn* spreekt. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *t' Is kunst een stront rieken eer hy uyt is.*

Op *Campen* bl. 97 wordt van het meer fatsoenlijke *veesten* gesproken: *Hy ruyckt een strondt eer hy geueesten is.*

bl. 316. *aanw.* 23.

Hij moet tegen wind en stroom oproeijen (of: *opzeilen*).

Hij moet tegen wind en stroom oproeijen. Zoo bij Tuinman I. bl. 143, d'Escury bl. 20 en v. Eijk I. bl. 115.

Tuinman bl. 103 gewaagt op deze wijze van 's schippers moeilijkheid:

't Zal vermoeyen,
moet men roeyen
tegen stroom, en tegen wind.

Gales bl. 16 spreekt van den *stroom* alleen, en laat dus den *wind* liggen: *Zij moeten nu en dan tegen stroom oproeijen.*

Hij moet tegen wind en stroom opzeilen.

V. Lennep bl. 265, die geen persoon noemt, geeft een moeilijk werk op, als hij zegt: *Tegen wind en stroom is 't kwaad zeilen.*

V. Eijk I. bl. 152 verklaart in de volgende woorden het werk voor onuitvoerbaar: *Tegen wind en stroom kan men niet opzeilen.*

Modderman bl. 105 komt zelfs tot het onmogelijke, daar hij heeft: *het is niet mogelijk tegen wind en stroom op te zeilen.*

Cats bl. 465, die eene onbepaalde uitdrukking heeft, spreekt van *aandringen* voor *oproeien* of *opzeilen: tegen wint en stroom sottelijck aentedringen.*

Sancho-Pança bl. 51 heeft eene zelfde uitdrukking, maar voor *werken;* terwijl hij alleen van den *stroom* spreekt, en den *wind* alzoo niet laat waaien. Hij zegt slechts: *Tegen stroom werken.*

bl. 320. *aanw.* 3. (Zie ook III. bl. VII.)

De beste stuurlui staan aan wal, De slechte vindt men overal.

Het laatste gedeelte van het spreekwoord wordt door geen der verzamelaars opgegeven. Zoo staat bij v. d. Hulst bl. 15, v. Lennep bl. 222 en in *Bibliotheek* bl. 93: *De beste stuurlui staan aan wal,* bij v. Eijk I. bl. 134, Guikema II. 42 en Mulder bl. 415: *De beste Stuurlieden staan aan wal,* bij v. Dam bl. 138: *De beste stuurliën staan gewoonlijk aan den wal!* in *Vrijmoedige* bl. 78 en op 2 *Mei* 53: *De beste stuurliën staan aan wal,* en bij Modderman bl. 15: *De beste stuurlieden staan steeds aan wal.*

Sancho-Pança bl. 25 spreekt van *schippers: De beste schippers staen aen de wal.*

Door v. Lennep bl. 256 wordt nog van *loodsen* gesproken: *De beste loodsen staan aan wal.*

In *Euphonia* bl. 516 vindt men *zitten* voor *staan: de beste stuurlui zitten gewoonlijk aan wal!*

In *Scheeps-Spreekw.* bl 134 leest men van *zijn: 't Beste stuurvolk is aan wal.*

Ook Bogaert bl. 109 heeft *zijn,* en bezigt het van de *schippers: De beste schippers zyn aen den wal.*

Modderman bl. 6 eindelijk gewaagt van *vinden: De beste stuurlui vindt men zeker aan wal.*

De verzamelaars der 17e. en 18e. en slechts vier der 19e. eeuw (van wie nog één mede van *wal* spreekt) hebben eene grootere uitgebreidheid aan het terrein der betweters gegeven, als zij *land* voor *wal* gebruiken.

Met *staan* zegt v. Alkemade bl. 120: *De beste Stuerloij staan aan land,* heeft Tuinman I. bl. 308: *Dan plegen ook de beste stuurlieden aan land te staan,* alsmede II. bl. 162: *De beste stuurlieden staan aan land;* terwijl in *Zeepl.* bl. 79 staat: *De beste stuurlui staan aan land.*

Met *zitten* leest men op *Junij* 13: *De beste stierlin zitten aan land,* en heeft Gales bl. 18: *de verstandige stuurlieden zitten doorgaans aan land.*

Met *zijn* vindt men bij Cats bl. 458, 519: *De beste stuyrluy zijn aen lant* (de laatste maal *stuyrluyden*), heeft Winschooten bl. 304: *de beste stuurlui sijn aan land,* en zeggen Reddingius 28 en Bogaert bl. 109: *De beste stuurlieden zijn aan land;* terwijl op *Gent* bl. 127 staat: *De beste stierlien zyn aen land.*

De Brune bl. 34, die mede *zijn* opneemt, geeft daarenboven op, waar het bedilziek gepraat op uitloopt:

De beste stuyr lien zyn aen land,
En kouten van groot onverstant.

Eindelijk komt in 't *Mergh* bl. 49 *blijven* voor: *De beste stierluy blijven aen 't land.*

bl. 320. *aanw.* 11.

Is uw vriend van suiker, eet hem daarom niet op. Zoo bij Tuinman II. bl. 61. Ook bij Tuinman I. bl. 357 en in *Verz.* bl. 40 leest men: *Is uw vriend van suiker, eet hem niet op.*

In *Sel. Prov.* bl. 14 wordt geen raad gegeven, maar gezegd, dat men in dergelijke gevallen werkelijk *opeet,* en alzoo het tegenovergestelde doet van 'tgeen het spreekwoord wil te kennen geven. Zoo staat er: *Sommighe doen, ghelyck de hebraeck seggken: Als sy hebben eenen vriendt van suycker sy eten hem op.* Of met *hebraeck* de *Hebreën* bedoeld zijn, weet ik niet; maar zoo al, dan toch gewisselijk de Israëlieten niet, — wie kent er *gesuikerden* onder hen!

bl. 322. *aanw.* 11.

Hij heeft tafelvrienden (of: *al goede vrienden aan tafel,* ook wel: *Tafelvrinden Zal hij vinden*).

Hij heeft tafelvriënden (of: *al goede vrienden aan tafel*). In deze vormen wordt de spreekwijze bij geen der verzamelaars gevonden.

Servilius bl. 21, 156*, 216* en Zegerus bl. 54 geven enkel den naam op: *Tafelvrienden.* Zoo ook Gheurtz bl. 18, ofschoon hij er zijn' confrater in eenen adem bijvoegt: *Een taeffel of een coocken vriend.*

De Brune bl. 23 geeft op deze wijze eene beschrijving van den *tafelvriend:*

Een vriend, die gheeren smeert en leckt,
En mint een tafel wel-ghedeckt.

Nog geeft dezelfde verzamelaar, op bl. 35, zijn gemoed lucht in een trits van beschouwingen over dien *schijnvriend.* Vooreerst zegt hij:

Een tafel-vriend,
Ons niet en dient,

ten andere:

Een tafel-vriend, hoe zoet van schijn,
En kan gheen vriend ter deghen zijn,

en eindelijk:

Een vriend, verkreghen door den dis,
Gheen recht of vaste vriend en is.

Tuinman geeft op zes verschillende plaatsen evenzoovele aanwijzingen van de *tafelvrienden.* Hij zegt I. bl. 8: *Zo geschied van tafelvrienden*, I. bl. 42: *Men plaatze deze by de tafelvrienden*, I. bl. 103: *Men noemt tafelvrienden*, I. bl. 142: *Zo denk ik, zyne tafelvrienden*, I. bl. 374: *Dit past op tafelvrienden om den broode*, en II. bl. 34: *Dit zegt men van een tafelvriend.*

Tafelvrinden Zal hij vinden. Zoo in *Adag. Thesaurus* bl. 63: *Tafel Vrienden, sult gij vinden.*

Op *Campen* bl. 56 en bij Meijer bl. 27 vindt men nog: *Ick heb al guede vrenden by den brede. Brede* staat door letterverplaatsing voor *berd*, dat is: *bord.* Men kan hier dus gereedelijk aan *tafelvrienden* denken. Het is evenwel niet zoo zeker, dat *bord* hier door *tafelbord* moet overgezet worden, men kan er ook een *speelbord* door verstaan; waartoe eenige andere spreekwijzen, waartusschen dit geplaatst is, wel aanleiding geven. Mogelijk ziet de spreekwijze dus op dobbelaars.

bl. 323. *aanw.* 5.

Het is een takkebos, vol vloeken en zweren.

Sartorius *pr.* III. 29 geeft op: *Een blaecker bos, vol vloeckens en sweerens.* Een *blaeckerbos* is een *bos*, die — of waarmeê — men *blakert* of *brandt.* Men behoeft dus niet uitsluitend aan een *takkebos* te denken; waartoe echter eene andere spreekwijze: *Het is brandhout voor de hel*, wel aanleiding geeft.

bl. 325. *aanw.* 10.

De zeug is met den tap gaan loopen. Zoo bij v. Eijk III. bl. 20. Ook op *Campen* bl. 131 leest men: *Die Such is mit den tap gaen loopen*, en bij Idinau bl. 27 staat mede: *De sogh gaet met den tap loopen.*

Verder vindt men *wegloopen* voor *gaan loopen*, en dat heeft volmaakt dezelfde beteekenis. Zoo zegt Tuinman I. bl. 116, II. bl. 52: *het verken is met den tap weggeloopen.* Ook op *April* 5 staat hetzelfde, met *varken* voor *verken.* Nog heeft v. Waesberge *Wijn* bl. 14: *eer het varken met de tap wegloopt.*

Tuinman I. bl. 186 en Bogaert bl. 111 spreken van *doorloopen: 't verken is met den tap doorgeloopen.*

Sartorius bl. 161 heeft *doorzijn: De sogh is met de tap deur.*

Servilius bl. 235 vermeldt den aanvang der werkzaamheid, het *uittrekken* van den *tap* namelijk: *De soch heuet den tap wt getrocken.*

Nog wordt van de *kraan* gewag gemaakt, een werktuig om te *tappen*, evenals de *tap* zelf.

Met *wegloopen* zegt v. d. Venne bl. 185: *Ghemeenlijck loopt de Seugh met de Kraen wegh.*

Met *wegzijn* lezen wij bij v. Alkemade bl. 53: *t' Varken is met de kraan weg.*

bl. 326. *aanw.* 12.

Oude teekenen liegen nooit.

Hoffmann 583 heeft: *Olde teken lieghen nie*, en *nie* is *nooit.*

Op *Delf* bl. 35 staat: *oude teeken lieghen nv*, en in de *Lesarten des Niederländischen druckes* leest men: *Olde teken lieghen nu*, welk *nv* of *nu* ook *nie*, dat is: *nooit*, beteekent.

In *Prov. seriosa* bl. 35 wordt juist het tegenovergestelde opgegeven. Daar vindt men: *olde teycken liegen genoech.* Ik kan niet bepalen, of het spreekwoord ook zóó gangbaar is geweest, of dat *genoeg* voor eene vergissing moet gehouden worden.

bl. 327. *aanw.* 11.

In den tegenspoed is menige zaligheid gevonden.

Gruterus III. bl. 152 geeft het spreekwoord aldus op: *In tegenspoet isser menig zalig vonden.* Is *vonden* een deelwoord, en heeft men alzoo *gevonden* te lezen (*ge* werd menigmaal weggelaten), dan is *zalig*, wat wij tegenwoordig *zaligheid* noemen. Heeft men daarentegen *bevonden* voor *vonden* te lezen (ook *be* werd mede dikwijls weggelaten), dan is *zalig* de eigenschap eens persoons. In het eerste geval verkrijgt men het opgegeven spreekwoord, in het laatste geval zou men moeten lezen: *In tegenspoed is er menigeen zalig bevonden.* De constructie geeft tot beide lezingen aanleiding; zij komen echter met elkander in beteekenis overeen.

bl. 328. *aanw.* 4.

Men moet de tenten nu en dan verslaan, en de weide niet te zeer overladen.

Gruterus III. bl. 159 geeft op:

Men moet de tenten altemê verslaan,
en de weide niet te zeer verlaan,

en bij Meijer bl. 68 is te lezen:

Men moet de tenten altemet verslaen,
de weede niet verlaen.

Dat *weede* = *weide* is, zooals Meijer zegt, zal wel buiten twijfel zijn, Gruterus' opgave geeft reeds

weide te lezen. Maar dat *verlaen* = *verlaten* wezen zou, zooals Meijer mede opgeeft, is niet aan te nemen; waarom toch zou men den raad geven: *de weide niet te verlaten*, — indien men 't deed, ging immers het geheele doel te niet! Ook is *verlaen* een zamengetrokken woord, dus: *verladn*, dat wel van *verladen*, niet van *verlaten* gemaakt kan zijn. *Verladen* zal hier *overladen* beteekenen, dat is: *te veel last opleggen* of *te veel er van vergen*. In zulk een geval zou immers *de weide* uitgeput worden, en voor *het vee* alzoo niet meer van dienst kunnen wezen.

bl. 330. *aanw.* 4.

Alles moet zijn' tijd hebben. Zoo bij Bogaert bl. 41.

In *Adag. quædam* bl. 2 wordt het *moeten hebben* tot een enkel *hebben* overgebracht: *Alles heeft sijnen Tyt.*

Door eene tegenstelling mede op te nemen, geeft Bogaert bl. 82 te kennen, dat *de tijd* niet buitengesloten behoort te worden: *Niets met haest Alles met tyd.*

bl. 330. *aanw.* 8.

Als die tijden komen, dan als dan. Zoo bij Zegerus bl. 4: *Als den tijt compt, dan als dan*, gelijk mede bij Gruterus II. bl. 125, in 't *Mergh* bl. 2 en bij Tuinman II. bl. 96: *Als die tyt kompt, dan als dan.*

Met verwisseling van *als* in *is* zegt Gheurtz bl. 1: *Als de tijt comt dan is dan.*

V. Alkemade bl. 180 laat het eerste gedeelte der spreekwijze weg, en zegt alleen: *Dan als dan.*

Zoo ook Servilius bl. 253*, maar weder met *is* voor *als* genomen: *Dan is dan.*

Gruterus III. bl. 125 doet eene voorwaardelijke opgave: *Als dan is dan.*

bl. 331. *aanw.* 6.

De tijt Verslijt. Zoo bij Hoffmann 208:

Die tijt
verslijt.

In *Prov. seriosa* bl. 13 wordt de spoed van 't werk opgegeven: *die tijt verslyt haestelic.*

Op *Delf* bl. 18 leest men:

den tijt
die lijt.

Zoo *lijt* geen drukfout is, geeft deze spreekwijze slechts eene kleine wijziging aan de opgegevene.

bl. 331. *aanw.* 8.

De tijd vliegt heen, en komt nimmer weder.

Eén der beide hier uitgedrukte denkbeelden wordt door de verschillende verzamelaars slechts opgegeven.

Het niet terugkeeren van den verloopen tijd vindt men in *Motz* bl. 82 aldus voorgesteld: *Voorleden tijt en compt niet weder*, door Gruterus I. bl. 121 op deze wijze: *Voorleen tijt komt nemmer weer*, door De Brune bl. 479 als volgt: *Voor-leden tijt comt nimmers weer*, en door Richardson bl. 31 in deze woorden: *De tijdt die voorby is, en keert niet weer.*

De snelheid des tijds wordt door De Brune bl. 29 en Willems V. 16 aldus uitgedrukt:

De tijd heeft vleughels
Maer toom, noch teughels.

Bogaert bl. 70 heeft daarenboven eene nutte leering opgenomen, als hij zegt:

De tyd vliegt snel:
Gebruik hem wel.

bl. 332. *aanw.* 14.

Hij weet van uur noch tijd. Zoo bij Bogaert bl. 42: *wy weten hier niet van uer noch tyd.*

V. Alkemade bl. 50 spreekt niet van het *weten* eens *persoons*, maar het *zijn* eener *zaak;* dat echter op hetzelfde uitkomt, behalve een gemis van het corpus delicti. Zoo zegt hij: *Daar is uur nog tijd.*

bl. 332. *aanw.* 15.

Hij weet zich naar den tijd te voegen.

Behalve het *weten* zegt Tuinman I. bl. 215: *die zich naar den tyd voegt.*

In *Adag. quædam* bl. 36 wordt tevens de deugdelijkheid der zaak in deze woorden opgegeven: *Het betaemt den wysen Man, sigh te voegen naer den tijdt.*

Servilius bl. 253* stelt het spreekwoord als een plicht voor: *Na dz de tijt is so moetmen hem vueghen. Hem* ziet niet op den *tijd* maar op *men;* wij zouden er thans het wederkeerige *zich* voor schrijven.

Eindelijk wordt het spreekwoord in den vorm eener opwekking gekleed. In het enkelvoud zegt v. Alkemade bl. 100: *Schik u naar den tijd*, in het meervoud Witsen 149: *Schikt U naar den tijd.*

bl. 332. *aanw.* 17.

Iedere tijd komt, voor die hem kan verwachten.

In *Motz* bl. 73 wordt het spreekwoord volgenderwijze opgegeven: *Allen tijt compt, dien mach verbeyden.*

De Brune bl. 148 drukt dit aldus uit:

't Komt al te pas, en aen den dagh,
Die maer zijn tijd verwachten magh,

en op de volgende bladzijde op deze wijze:

Die maer verwachten kan zijn beurt,
Wat hy verhoopt, noch al ghebeurt,

gelijk mede daar in deze woorden:

Die maer en wacht, 't komt al te pas,
Dat van gheen schijn te vooren was.

bl. 333. *aanw.* 10.

Men moet zijn' tijd waarnemen.

In den vorm eener opwekking leest men op 10 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 116: *Neemt waar den tijd.*

In *Adag. quædam* bl. 69 wordt tevens het hoe opgegeven. Zoo staat er: *Wy moeten den teyt waernemen als wij connen, niet als wij willen.*

Met eene uitbreiding voor het wie en waartoe, benevens eene vermeerdering van het wat, zegt Tuinman I. bl. 230: *elk die wys is, neemt zyn tyd en gelegentheid tot gewin waar.* Bogaert bl. 108 doet dat op deze wijze: *Iedereen moet zynen tyd en de gelegenheid tot gewin waernemen.*

bl. 334. *aanw.* 3.

Tijds genoeg kwam te laat. Zoo bij Tuinman I. bl. 175 en Wassenbergh I. bl. 91. Ook in *Sel. Prov.* bl. 203 leest men: *Tyts ghenoech comt dickwyls te laet*, en Bogaert bl. 86 heeft: *Tyds genoeg komt te laet.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 54 geeft het tegenovergestelde op in deze woorden: *het is nog tijds genoeg.* Daar bij echter de spreekwijze door den raad: *denkt niet*, doet voorafgaan, zegt hij eigenlijk hetzelfde.

bl. 334. *aanw.* 9.

Wie is te allen tijde wijs!

Niet in den vorm van twijfelende bewondering, maar in den bloot verhalenden stijl, zegt Modderman bl. 93: *niemand is ten allen tijde wijs.*

De Brune bl. 290 drukt dit aldus uit:

De wijste lien, nu droef, dan blijd,
En zijn niet even wijs altijd.

Zoo ook Richardson bl. 28, maar met verwisseling van *tijd* in *uur: Niemant onder de menschen is t' aller uuren wijs.* Zoo ook staat in *Euphonia* bl. 523: *geen sterveling is ter aller ure wijs.*

Richardson bl. 31 zegt juist het tegenovergestelde: *Hy is wijs, die altijdt wijs is.*

bl. 334. *aanw.* 14.

Kwade tijding komt altijd vroeg genoeg. Zoo bij Witsen 64 en Tuinman II. bl. 96.

Met weglating van *altijd* leest men bij Tuinman I. bl. 162: *quaade tyding komt vroeg genoeg.*

Nog vindt men *tijds genoeg* voor *vroeg genoeg* bij Gruterus II. bl. 161 en in 't *Mergh* bl. 37: *Quaade tyding komt tyts genoech.*

In *Motz* bl. 3 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Hy compt tijts genoech, die quade nieumaren brengt.* Voor *tijding* zei men vroeger, en ook nog wel, *maar; nieumaar*, waarvoor men mede *niemaar* bezigt, beteekent alzoo *nieuwstijding.*

bl. 334. *aanw.* 15.

Men hoort thans geene goede tijding.

Gruterus III. bl. 159 heeft *hedendaags* voor *thans;* zoodat de tegenwoordige tijd meer nog tegenover een verder verleden tijd, die nl. van het voorgeslacht, gesteld wordt. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *Men hoort hedensdaags niet een goede tyding;* waardoor wordt te kennen gegeven, dat de tegenwoordige tijd altijd geneigd is, af te keuren, en den verleden tijd boven dien van heden te verheffen.

bl. 337. *aanw.* 1.

Eene volle ton bomt niet. Zoo op 1 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 103 en in *Sel. Prov.* bl. 171 op deze wijze: *Een volle ton en bomt niet*, bij De Brune bl. 483 aldus: *Een volle tonne niet en bomt*, alsmede bl. 492 als volgt: *Een volle ton bomt niet met al.*

Op *Campen* bl. 28 leest men van *vaten* voor eene *ton;* terwijl die *geen klank geven* in plaats van *bommen*, en er de *ledige vaten* als tegenstelling worden bijgebracht. Zoo staat er: *Die vaten die der vol sijn, en geuen ghienen clanck van sich, mer die ledighe vaten clincken seer.*

bl. 340. *aanw.* 1.

Veel spreken verwekt toorn, en heeft er menigeen bedorven.

Hoffmann bl. XXXVIII geeft op: *vele spreken heeft in meneghen stonden diewile beraden toren; bi vele spreken es die meneghe verloren. Beraden*, dat hetzelfde is als *bereeden*, beteekent zooveelals *bereiden*, dat is: *toeschikken* of *beschikken; meneghe* = *menige* werd oudtijds zoowel voor *veel* als *menigte* gebruikt.

bl. 341. *aanw.* 2. (Zie ook III. bl. VII.)

Hij draait als (of: *is ongestadiger dan*, ook wel: *staat zoo vast als*) *een weêrhaan op den toren.*

Hij draait als een weêrhaan op den toren. Zoo bij Everts bl. 313: *zij draaiden als den weerhaan op den toren.*

Tuinman bl. 109 geeft het spreekwoord eenige uitbreiding, als hij 't aldus opgeeft:

Die gelyk de weêrhaan draayen,
Al naardat de winden waayen.

Gales bl. 14 neemt tevens een gelijkbeteekenend spreekwoord op, als hij zegt: *die draaijen met alle winden, als de weerhaanen op de toorens.*

Mulder bl. 423 geeft niet diens handeling, maar den persoon zelven op; ofschoon hij er evenzoo een ander spreekwoord mede doet zamenvloeien, als wij bij hem lezen: *hij is een weêrhaan, hij draait met alle winden.*

In *Bibliotheek* bl. 94 zijn de uitwerkselen mede in het spreekwoord opgenomen: *sommigen bezitten, als de windhaan, een zóó draaijerig karakter, dat men onmogelijk precies kan uitvorschen, hoe zij bestaan.*

Hij is ongestadiger dan een weêrhaan op den toren.

In onbepaalde uitdrukking leest men bij Gheurtz bl. 80 en Zegerus bl. 47: *Onghestaedigher dan een weerhaen*, en bij Servilius bl. 132 en Idinau bl. 294: *Ongestadiger dan de weerhaen.*

Zoo ook bij v. Alkemade bl. 173; maar die spreekt niet in vergrootenden trap: *Ongestaadig als de weerhaan.*

Tuinman I. bl. 362 geeft op: *Dat zegt men van een ongestadigen weêrhaan.*

De Brune bl. 275, die het spreekwoord uitsluitend op de *vrouw* van toepassing maakt, spreekt van *veranderen:*

Een vrouw verandert als de haen,
Die elck ziet op den toren staen.

In *Adag. quædam* bl. 34 wordt het werkwoord *veranderen* tot het bijvoegelijk naamwoord *veranderlijk* (met de ingevoegde *h* tot *verhanderlijk* gemaakt) overgebracht: *Hy is verhanderlyck gelyck het haentien van den thoren.*

Hij staat zoo vast als een weêrhaan op den toren. In dezen vorm komt het spreekwoord bij geen der verzamelaars voor.

Verder wordt alleen op den *weêrhaan* gewezen. Zoo zegt Sartorius *pr.* II. 36: *Hy slacht die weerhaen*, en *sec.* III. 48: *Hy slacht de weerhaen.*

Vervolgens geven Witsen 403 en Tuinman I. bl. 10, 219, 248 alleen den naam op: *'t Is een weerhaan*, gelijkmede v. Alkemade bl. 109: *Hy is de weerhaan op den toorn.*

Eindelijk vindt men op *Campen* bl. 102 nog: *Het is een recht wendehoycke.* Eene *wendehoycke* = *wendehuik* is eene zoodanige *huik*, die zich naar alle zijden *wendt* of *keert.*

Ook Meijer bl. 48 heeft het zoo, maar doet er tevens een ander spreekwoord mede ineenvloeien, als hij dit toevoegsel heeft: *hy weeyt mit allen wynden.*

bl. 341. *aanw.* 9.

Daar is geen touw aan te beleggen (of: *aan vast te maken*, ook wel: *Geen touw kan het houden*).

Daar is geen touw aan te beleggen. Zoo bij Sartorius *sec.* III. 48, IV. 81, Winschooten bl. 19, Tuinman I. bl. 148, v. Moerbeek bl. 245, Fischer bl. 106, v. Eijk I. bl. 136 en v. Lennep bl. 24, 229. Ook Sartorius *tert.* VIII. 9 zegt: *Daer geen touw aen te beleggen is.*

Niet in algemeenen zin, en niet op eene zaak, maar op den *man* toegepast, zegt Sartorius *pr.* X. 33: *Een man daer geen touw aen te beleggen is*, en heeft hij mede *tert.* IV. 79: *Men magh geen touw aen hem beleggen.*

Ook op de *vrouw* vindt het spreekwoord zijne toepassing, als wij bij De Brune bl. 458 en Sartorius *sec.* VII. 65 lezen: *Men magh gheen touw aen haer belegghen.*

Sartorius *tert.* I. 90 eindelijk neemt *man* en *vrouw* te gelijker tijd in zijne beschouwing op: *Luyden daermen geen touw aen beleggen magh.*

Daar is geen touw aan vast te maken.

Met *vastknopen* voor *vastmaken* leest men bij Manvis bl. 123: *Geen mensch had aan het discours een touw kunnen vastknopen.*

Geen touw kan het houden.

Op *Campen* bl. 116 staat: *Ten conde ghien touwe ontholden*, waarin *ontholden* = *onthouden* zooveel als *uithouden* of *vasthouden* te kennen geeft.

Meijer bl. 56 heeft weder twee spreekwoorden zaamverbonden, als hij er op volgen laat: *het moste syn ganck gaen*, zooals vroeger is opgemerkt.

bl. 344. *aanw.* 1.

Met zeil en treil (of: *Zoo als het treilt en zeilt*).

Met zeil en treil. Zoo bij v. Eijk I. *nal.* bl. IV. Winschooten bl. 318 zegt: *ik verkoop uur de schuit met seil, en treil.*

Zoo als het treilt en zeilt.

V. Lennep bl. 175 heeft: *Zoo als het reilt en zeilt.* maar geeft in bedenking, *treilt* voor *reilt* te lezen.

Ook v. Eijk I. *nal.* bl. 48 heeft *reilt* (door hem verkeerdelijk *rylt* gespeld), zooals men ook dikwijls hoort zeggen: *Het is, zoo-als het rylt en zeilt.*

Winschooten bl. 318 geeft op: *soo als sij* [de schuit] *rijd, en seild*, en v. Eijk II. *nal.* bl. IV zegt mede: *Zoo als het rijdt en zeilt.* Dat dit wellicht de oorspronkelijke lezing is, heb ik in de verklaring van de spreekwijze zelve aangetoond.

bl. 345. *aanw.* 5.

Als de zog Tot den trog. Zoo bij Sartorius bl. 131. Servilius bl. 273* zegt: *Hij loopt daartoe gelijck de soch totten troch*, en De Brune bl. 385 heeft mede:

Hy loopt daer toe, en gragher noch,
Als loopt de zeughe naer den trogh.

Bij (Sartorius *tert.* IV. 38) vindt men juist het tegenovergestelde, en wel in deze woorden: *Niemant valt hier in als een soch in een soenij.* Met een *soenij* = *zeunij* = *zeunie* bedoelde men vroeger en later een *varkenstrog.*

bl. 347. *aanw.* 12.

Hij laat zich om den tuin leiden. Zoo bij Tuinman II. bl. 170: *men laat zich om den tuin leiden.*

Everts bl. 232 heeft *geleid worden* voor *laten leiden*, en dan in ontkennenden zin: *hij wilde niet langer om den tuin geleid worden.*

Nog vindt men alleen *leiden;* doch weder in bevestigenden zin. Zoo hebben v. Eijk II. 61, De Jager *Bijdr.* bl. 120 en v. Eijk III. bl. 11: *Hij leidt hem om den tuin.*

In onbepaalden zin staat bij Tuinman I. bl. 184 en in *Verz.* 29: *Ymand om den tuin leiden.*

Eindelijk zegt v. Alkemade bl. 125: *Bij de neus om de tuyn leijden.*

bl. 349. *aanw.* 9.

Haast u niet: men zal er nog twee nat maken, eer men u scheert.

Op *Campen* bl. 60 en bij Meijer bl. 28 staat: *Haest niet, men salder noch twee netten, eermen v scheeren sal. Netten* voor *natmaken* te nemen, betreft een gebruik, dat vroeger vrij algemeen in zwang was, en alleen eene gewone klankwisseling is, die wij bijv. in *pletten* voor *plat doen worden* nog kennen.

bl. 350. *aanw.* 5.

Vriendelijk heerschen doet veel twist stillen.

Op 10 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 107 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

Heerschen vriendelik, en met willen,
doet veel twist en hader stillen.

Hader voor *twist* of *gekijf* komt nog bij Kiliaen voor; doch is overigens meer Hoogduitsch dan Nederlandsch. Dat hier twee woorden van dezelfde beteekenis, *twist* en *hader* beide, voorkomen, is om met des te meer klem te spreken, of uit te drukken *groote* en *kleine*, dat is: *alle twist. En met willen*, zoo het er niet om 't rijm staat, dient, om het *vriendelijk heerschen* als oprecht gemeend aan te duiden.

bl. 352. *aanw.* 6.

Sterven is onze laatste uitgang.

Gruterus III. bl. 168 heeft deze opgave: *Sterven is ons leste issue*, waarin *issue* een zuiver Fransch woord is voor *uitgang.*

bl. 354. *aanw.* 7.

Men moet het vaantje niet laten liggen.

Op *Campen* bl. 4 leest men: *Man sal tvaenken niet ligghen laten.* (*die moet niet verloren gheuen*). Zoo *man* geene drukfout is, geeft *man sal niet* zooveel te kennen als: *geen man zal* of *niemand zal.* Wat tusschen haakjes staat, dient blijkbaar tot verklaring of opheldering van het spreekwoord. Meijer bl. 3 begrijpt dit anders, en doet het als deel van het spreekwoord voorkomen. In dat geval zijn er twee gelijkbeteekenende spreekwoorden vereenigd. Zoo luidt Meijer's opgave: *Men sal tvaenken niet ligghen laten. die moet niet verloren gheuen.*

bl. 355. *aanw.* 6.

De vader mag hem niet verloochenen.

De Brune bl. 469 geeft het spreekwoord aldus op: *De vader mach hem niet mis-saecken.* Ook Sartorius *tert.* X. 10 zegt: *De vader mach hem niet missaken. Missaken* is thans verouderd; wij zeggen nu *verzaken.*

bl. 356. *aanw.* 4.

Zoo de vader is, zoo is de zoon.

In *Prov. seriosa* bl. 26 staat: *hoe die vader is so is die soen*, gelijkmede in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes: Hoe die vader is so is die sone.*

Bij Hoffmann 421, op *Delf* bl. 25 en in de *Lesarten des Niederländischen druckes* vindt men de bijvoeging: *hoe moeder so dochter*, dat op zich zelf een spreekwoord is. Ook Gruterus III. bl. 150 heeft twee spreekwoorden toteengebracht: *Hoe de vader, zo de sone: hoe de moeder, zo de dochter.*

In *Motz* bl. 73 leest men: *Sulcken vader, sulcken sone*, en in *Sel. Prov.* bl. 97 komt het spreekwoord aldus voor: *Den soone doet den vader naer.*

bl. 358. *aanw.* 2.

Als men dat het varken biedt, zal de zak gereed zijn.

In *Prov. seriosa* bl. 6 leest men: *als men dat verken biet so sal die sac rede sijn*, bij Hoffmann 95 mede: *Als men dat verken biet, sal die sac reet sijn*, en op *Delf* bl. 6 staat: *als men tverken biet sal den sack reet sijn.* Van *dat* of *iets* het varken aan te bieden, is er dus geen sprake; *rede* of *reet* is *gereed*, en *zal* beteekent *moet.* Er wordt van de veronderstelling uitgegaan, dat de zak bevat, *wat* men aanbiedt.

bl. 360. *aanw.* 4.

Men kan geen varken met zemelen mesten. Zoo bij Hoffmann 508: *Men can gheen verken mit semelen mesten*, alsmede op *Delf* bl. 31: *men en can gheen verken met semelen mesten.*

In *Prov. seriosa* bl. 31 staat *draf* voor *zemelen*, en is de opgave alzoo onjuist; want met *draf*, dat is: met het *dik der spoeling*, kan men het varken *wel* mesten, het is de gewone spijs voor dat dier. Zoo luidt de opgave: *men kan geen verken met draf mesten.* Ook in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* leest men: *Men can gheen verken mit draferen mesten. Draferen* is hier een ongewone meervoudsvorm; naardien het een woord geldt, dat gewoonlijk slechts in 't enkelvoud voorkomt.

bl. 362. *aanw.* 5.

Het vat geeft uit, wat het inheeft. Zoo op 8 *Mei* 53, *Gent* bl. 127 en in *Veeteelt* bl. 130. Ook bij Servilius bl. 50 staat: *tvat geeft wt dat in heeft*, op 8 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 120: *'t Vat geeft uyt dattet in heeft*, bij Idinau bl. 45: *T'vat gheeft uijt, sulcks als 't in heeft*, bij Cats bl. 524: *Het vat geeft uyt, soo het in heeft*, bij De Brune bl. 483: *Het vat gheeft vyt, dat 't in zich heeft*, in *Sel. Prov.* bl. 167, bij Tuinman I. bl. 258 en in *Adag. quædam* bl. 34: *Het vat gheeft uyt, dat het*

in heeft, bij v. Alkemade bl. 150: *t' Vat geeft uit dat 'er in heeft*, bij Tuinman I. bl. 344: *het vat geeft uit 't geen het in had*, alsmede I. *nal.* bl. 35: *'t Vat geeft uit 't geen het in heeft.*

De Brune bl. 401 heeft eene verklaring vooraf laten gaan, als hij zegt:

Eens yders aerd zijn teecken gheeft,
Want 't vat gheeft uyt, dat t'inne heeft.

Witsen 441 zegt: *'t Vat geeft uit dan het in heeft*, waarin *dan* eene schrijffout is voor *dat*.

In *Adag. Thesaurus* bl. 32 lezen wij:

Het Vat geeft,
't gon 't in heeft.

Tusschen *'tgon* en *'tgeen* bestaat een bloot dialectverschil.

Niet bepaald, maar in 't algemeen vindt men vervolgens bij Gheurtz bl. 16: *Een vat gheeft uyt Dattet in heeft*, bij Zegerus bl. 21: *Een vat gheeft wt alst in heeft*, alsmede bl. 25: *Ghelijck een vat in heeft, so gheuet wte*, bij Gruterus II. bl. 145 en in 't *Mergh* bl. 20: *Gelyc een vat in heeft zo gevet uyt*, bij Sartorius *pr.* VII. 13: *Een Vat geeft uyt als 't in heeft*, gelijkmede *sec.* IX. 87: *Een vat geeft uyt dat het in heeft*, en in *Wijsheid* bl. 141: *Wat een vat in heeft, geeft het uit.*

Verder wordt het spreekwoord nog als een noodzakelijk of natuurlijk gevolg opgegeven. Zoo heeft Gales bl. 19: *het vat kan niet meer opgeeven als het heeft*, en zegt Everts bl. 316: *het vat kan niets anders geven dan het in heeft.*

bl. 363. *aanw.* 6.

Daar kan geen vogel voorbij vliegen, of hij moet er eene veêr van hebben. Zoo bij v. Eijk II. bl. 92: *Er kan geen vogel voorbij vliegen, of hij moet er een veer van hebben.*

Op *Campen* bl. 118 en bij Meijer bl. 57 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Daer en can niet en voegel ver by vliegen oft ghy moeten der een veere af hebben.*

Bogaert bl. 82 heeft *pluimen* voor *veêr*, en doet het werk van den *vogel* en niet van den *mensch* uitgaan; zoodat er van *laten* in plaats van *hebben* gewaagd wordt: *Er kan geen vogeltje voorby vliegen, of het moet er van zyne pluimen laten.*

bl. 364. *aanw.* 5.

Vogels met de schoonste veren hebben smakeloos vleesch.

V. d. Venne bl. 247 geeft het spreekwoord volgenderwijze op: *De Voghels met de schoonste Veeren hebben gaels Vleys.* Het nu verouderde *gaels* komt bij Kiliaen voor in de beteekenis van *zonder smaak.*

bl. 364. *aanw.* 6.

Vogels van eenerlei veren vliegen gaarne zamen. Zoo op *Campen* bl. 67 en bij Meijer bl. 40: *Voeghelen van eenre veeren, die vlieghen geerne tsaemen*, bij Zegerus bl. 65: *Vogelen van eend' veren vliegen geeren tsamen*, bij Cats bl. 427: *Vogelen van eener veeren vliegen gaerne t'samen*, in *Sel. Prov.* bl. 61: *Vogelen van eender veeren vlieghen gerne te samen*, bij Sartorius *pr.* II. 63 en Richardson bl. 83: *Vogelen van eender veere vliegen gern t'samen*, bij Tuinman I. bl. 360, II. bl. 75: *Vogels van eener veeren vliegen graag zamen*, in *Magazijn* 85: *Vogels van eender veren vliegen graag zamen*, bij v. Eijk II. bl. 92: *Vogels van gelijke veeren vliegen graag zamen*, en bij Modderman bl. 115: *vogels van eenerlei veren vliegen graag te zamen.*

Bij Gruterus II. bl. 166 en in 't *Mergh* bl. 41 staat: *Vogelen van eender veiren, vliegen gern t'zamen*, en in *Adag. quædam* bl. 67 leest men: *Vogelen van eender veiren, vliegen geirne te saemen.* De schrijf- en spreekwijze van *ei* voor *ee* bestond vroeger, en bestaat nog; men denke aan *meir* voor *meer*, aan *heir* voor *heer*. Alzoo *veiren* = *veren*; evenzoo *geirne* = *geerne*, dat wij thans meestal als *gaarne* schrijven en uitspreken, hoewel, nu zoowelals vroeger, mede als *geeren*, *geern*, *gerne*, *gern*, *gaarn* en *graag*.

Voor *veren* zegt men ook *pluimen*. Zoo Servilius bl. 255*: *Voghelen van eender pluymen vlieghen gheerne te samen*, en Bogaert bl. 67: *Vogelen van eener pluimen vliegen geerne samen.*

Met weglating van *gaarne* heeft Gheurtz bl. 71: *Vöghelen van eender veeren vlieghen tsaem.*

Cats bl. 462 neemt *dienen* in plaats van *vliegen*. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *vogelen van eener veeren dienen best te samen.*

Nog komt *verkeeren* voor. Zoo bij v. d. Venne bl. 242:

Vogels van eender Veeren
Te samen veel verkeeren,

en bij Folqman bl. 127:

Vogels van eenerley veeren
willen gaern by malkaar verkeeren.

Eindelijk spreekt Guikema I. 17 van *koppelen*: *Vogels van eenerlei veêren koppelen zich gaarne.*

bl. 365. *aanw.* 10.

Die van dreigen sterft, wordt met veesten overluid. Zoo bij Tuinman I. bl. 279.

De Brune bl. 320 heeft, om 't rijm, *het leven sluiten* voor *sterven:*

Die van dreyghen 't leven sluyt,
Moet met veesten zijn beluyt.

Op de volgende bladzijde luidt De Brune's opgave van 't spreekwoord:

Die-men moet, om 't dreyghen, laven,
Moet met veesten zijn begraven.

Verder vindt men *vijsten* voor *veesten*. Als werk-

'oorden hebben de beide woorden gelijke beteekenis, n worden over en weêr gebruikt; als zelfstandig aamwoord is *vijst* voor *veest* minder gewoon. Zoo indt men het spreekwoord door Gheurtz bl. 9 op-:egeven: ***De van dreyghen sterft salmen met vysten 'eluyen.***

Folie I. 325 vermeldt het meer onhebbelijke *cheten*, als zij zegt: ***Al die van dreygen sterven, ullen met scheten overluyd worden.***

Nog komt *drijten* voor, dat wij als werkwoord ennen, maar dat als zelfstandig naamwoord minler gebruikelijk is. Zoo leest men in *Prov. seriosa* l. 14: ***die van dreygen sterft die salmen met drijten eluyden.***

Op *Delf* bl. 14 leest men: ***Die van dreyghen sterft almen met dreeten ouerluden***, waarin het zelfstanlig naamwoord *dreten* gevormd is van den verleden tijd van het werkwoord *drijten*.

Vervolgens komt *driegen* voor *dreigen* in de plaats, en woord, dat alleen verschil in uitspraak heeft, n tegenwoordig nog wel gehoord wordt. Zoo op 16 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 100: ***Die van driegen sterft, zalmen met veesten beluyen.***

Eindelijk wordt *dreigen* door *druwen* vervangen, hetwelk een oude vorm van dat werkwoord is; in het Oudduitsch luidde het woord *drewuan*, in 't Hoogduitsch nog *drohen*. Zoo vindt men bij Hoffmann 236: ***De van druwen sterft, den sal men mit dreten overluden.*** In de *Lesarten des Niederländischen-* zoowelals in die *des Niederrheinischen druckes* komt mede het werkwoord *druwen* voor.

Op *Campen* bl. 101 en bij Meijer bl. 47, weder met dien ouden vorm van het werkwoord *dreigen*, wordt het spreekwoord aldus opgegeven: ***Die van druwen sterft, dien salmen mit vorten ouerluyden.*** Het hier voorkomende *vorten* komt met *veesten* nagenoeg overeen, zooals ook door Kiliaen wordt opgegeven. Zie verder over dit woord Dr. De Jager in *De Taalgids*, II. bl. 61.

bl. 365. *aanw.* 14.

Oude veete wordt ligtelijk vernieuwd. Zoo bij Gruterus III. bl. 166: ***Ouwe veete wert lichtelyc vernieut.***

In *Prov. seriosa* bl. 35 leest men: ***olde vede wert dicwijl vernieuwet***, en op *Delf* bl. 35 staat: ***oude veede wort lichtelijken vernieuwet.*** Voor ons *veete* zei men vroeger *vede* of *veede*.

Hoffmann 581 zegt: ***Olde vrede wort lichtelic verniewt.*** Dat dit *vrede* eene drukfout is voor *veede*, bewijst het daarmede overeenkomende Latijnsche woord *lites*, dat *twisten*, *geschillen* wil zeggen.

bl. 366. *aanw.* 4.

Het velleken is geen zotje: het weet, wanneer het rimpelen moet. Zoo bij Tuinman II. bl. 227. Ook Modderman bl. 76 zegt: ***Velleke is geen zotje, het weet, wanneer het rimpelen moet.***

Bij Gruterus II. bl. 165 en in 't *Mergh* bl. 41 staat: ***t' Velleken is geen zotken, het weet wannert romplen zal.*** ***Rompelen***, zoowelals *rumpelen*, schreef men voorheen voor *rimpelen*; *wanner* voor *wanneer* te bezigen, ligt in 't dialect.

Wijs zijn voor *geen zotje wezen* te gebruiken, geeft nagenoeg dezelfde uitkomst. Zoo zeggen Cats bl. 448 en Bogaert bl. 19: ***Het velleken is wijs, het weet wanneer het rimpelen moet***, leest men in 't *Mergh* bl. 52: ***Het velleken is wijs, 't weet wanneer 't rimpelen sal***, en heeft v. Alkemade bl. 37: ***Het velletge is wijs, t'weet wanneer 't rimpelt.***

bl. 367. *aanw.* 10.

Hij is zeer bedwongen, die niet vijsten durft op 't ruime veld.

Gheurtz bl. 40 zegt: ***Hy is seer bedwongen, de nz vysten derf up ruymen velde.*** Het werkwoord *derven*, waarvoor wij thans *durven* hebben, gebruikte men vroeger in den zin van *mogen*, en thans nog vraagt men: ***durft gij dat doen?*** als het eene zaak betreft, die men ***niet mocht bedrijven.***

Hoffmann 413 heeft: ***Hi is seer bedwonghen, die niet vijsten en der op rumen velde***, en op *Delf* bl. 25 staat: ***hi es seer bedwongen die niet vijsten en derre op ruymen velde.*** Voor ons *durven* zei men vroeger *derren*; alzoo ***niet en der = niet durft***, en ***niet en derre = niet durve.***

Indien het spreekwoord moest gekend worden uit zijne voorstelling in *Prov. seriosa* bl. 25, zou 't bezwaarlijk gaan, daar 't er aldus te lezen staat: ***hi is seer beduongen die niet vysten en der op rumen.*** Aan 't eind ontbreekt het woord *velde*.

bl. 371. *aanw.* 1.

Hij kan niet op zijn verhaal komen.

Men zegt dit van den *zieke*, die door Winschooten bl. 60 in de spreekwijze mede is opgenomen: ***de sieke Man kan op sijn verhaal niet koomen.***

Tuinman II. bl. 234 heeft: ***Hy kan op zyn haal niet komen.*** Dit „*haal* is," volgens Tuinman's opgave, „*herhaal*, *herhaaling*, wederkryging van volkomen gezondheid en krachten." De bijbrenging eener andere spreekwijze: ***Daar is geen verhaal op***, toont echter aan, dat hij mede aan *verhaal* denkt.

Met *tot geen* voor *op zijn* in de plaats leest men bij De Brune bl. 461: ***Tot gheen verhaal hy comen can.***

Sartorius *sec.* VIII. 62 zegt: ***Die tot geen verhael komen mach;*** welk *mach* men oudtijds in de beteekenis van *kan* gebruikte.

bl. 373. *aanw.* 6.

Het heeft hem het verstand en zijne zinnen gekost.

Op *Campen* bl. 91 en bij Meijer bl. 42 leest men:

Het heft hem wit ende sinnen geoostet. *Wit* is naar het Hoogduitsche *witz*, dat is: *verstand.*

bl. 373. *aanw*. 8.

Het is genoeg gezegd voor hem, die verstand heeft (of: *Den verstandige is haast genoeg gezegd*).

Het is genoeg gezegd voor hem, die verstand heeft. Zoo bij Zegerus bl. 54, Gruterus II. bl. 151 en in 't *Mergh* bl. 28: *Tis ghenoech gheseyt die verstant heeft.*

De Brune bl. 62 drukt dat aldus uit:

't Is haest ghenoegh voor hem ghezeght,
Die met verstand wat over-leght.

Den verstandige is haast genoeg gezegd. Zoo bij Tuinman II. bl. 14. Ook op 5 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 98 staat: *Den verstandighen is haast genoegh gezeit.*

Met *zijn* voor *zeggen* heeft Gales bl. 46: *'t geen den verstandigen genoeg zal zijn.*

Bij Gruterus II. bl. 130 en in 't *Mergh* bl. 7 wordt de *geleerde* voor den *verstandige* in de plaats gebracht: *De geleerde is haest genoeg geseyt.*

bl. 376. *aanw*. 14.

Men moet het veulen somtijds mennen.

Meijer bl. 98 heeft: *Men moet tvolene somwilen voeren.* Het *volene* of *volen* van vroeger is ons tegenwoordig *veulen*. *Voeren* werd oudtijds meestal voor *leiden* of *mennen* gebruikt, gelijk het thans nog menigmaal in dien zin voorkomt.

Gruterus III. bl. 160 zegt: *Men moet t'volene somwylen wtvoeren.* *Uitvoeren* komt hier in den zin van *vervoeren* voor, en heeft dan almede de beteekenis van *leiden* of *mennen*.

Vervolgens vindt men *met veulens voeren*, en alzoo het woordje *met* ingevoegd, dat alleen eene andere voorstelling, maar volstrekt geene andere beteekenis aan het spreekwoord geeft. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 32 en bij Hoffmann 530: *men moet mit vollenen somwilen voeren*, gelijk op *Delf* bl. 32 staat: *men moet met voelenne somwylen voeren.* Dit *vollenen* en *voelenne* is hetzelfde woord als *volen*, — het eerste is er eene andere uitspraak, het laatste eene andere schrijfwijze van.

bl. 378. *aanw*. 7.

Die kan lijden en verdragen, Vindt zijn' vijand voor zijne voeten verslagen. Zoo op 4 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 125:

Zoo wie kan lyen en verdragen,
vint zijn vyanden voor zijn voeten verslaghen.

Met *geslagen* voor *verslagen* leest men bij Gruterus II. bl. 134 en in 't *Mergh* bl. 11:

Die kan lyden en verdragen,
vind zijn viant voor zijn voeten geslagen.

V. Alkemade bl. 100 laat de woorden: *voor zijne voeten* weg. Zoo luidt zijne opgave:

Die kan lijden en verdraagen,
vind zijn Vijanden verslaagen.

In *Adag. quædam* bl. 17 vindt men met dit spreekwoord een ander vereenigd, waartusschen eene zedekundige les. Zoo staat er:

Die kan lijden en verdraegen,
die vint sijn vijanden al verslaegen,
leert verdraegen
sonder claegen
wie gij sijt,
als gij verdraeght, gij windt den strijt.

In *Sel. Prov.* bl. 7 wordt *hebben* voor *vinden* in de plaats gebracht:

Die kan lyden en verdraghen
Heeft zijn vyand voor syn voeten gheslaghen.

Nog wordt het *lijden* weggelaten, en *verjagen* voor *verslagen* genomen. Zoo bij Gruterus III. bl. 137:

Die kan verdragen,
zyn viant zal verjagen,

evenals bij Meijer bl. 107:

Die can verdraghen,
sal zynen vyant veriaghen.

bl. 378. *aanw*. 11.

Elk heeft vrienden en vijanden.

Op *Campen* bl. 46 vindt men de spreekwijze aldus opgegeven: *Een yeder heft vrenden ende vyanden.* *Heft* staat voor *heeft*, en *vrenden* voor *vrienden*.

Vervolgens blijven de *vrienden* weg, en wordt er alzoo alleen van de *vijanden* gesproken. Zoo zegt Witsen 152: *Niemand zonder vijand*, en heeft Tuinman I. bl. 94: *elk heeft zijnen vyand.*

bl. 379. *aanw*. 1.

Men moet zijnen vijand niet te gering achten.

De Brune bl. 307 geeft het spreekwoord aldus op:

Uw vyand noyt gheringh en acht,
Al waer hy noch zoo kleyn van macht.

Vervolgens spreekt men van *klein* en niet van *gering*. Zoo bij Zegerus bl. 45: *Niemant en sal sijnen vyant te cleyn achten*, bij Gruterus II. bl. 124 en in 't *Mergh* bl. 1: *Acht u viant niet te kleyn*, bij Sartorius *sec.* VI. 6: *Niemant acht sijn Vyandt te kleyn*, bij Richardson bl. 35: *En acht geen vyandt oyt te kleyn*, bij Tuinman I. bl. 70: *Niemand moet zijnen vyand te klein achten*, alsmede II. bl. 183: *men moet zynen vyand niet te klein achten*, en bij Sancho-Pança bl. 39: *Acht uwen vyand nooit te klein.*

V. d. Venne bl. 235 heeft de beide uitersten, door *groot* zoowelals *klein* op te nemen: *Acht u Vyandt niet te groot of te kleyn.*

Nog wordt *kennen* voor *achten* in de plaats gebracht. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 39: *ten sal niemant sine vianden te cleyn kennen*, bij Hoffmann

651: *Ten sal niemant sinen viant te clein kennen*, en op *Delf* bl. 39: *ten sal niemant sinen viant te cleen kennen.*

Ook *licht* komt voor; terwijl niet in 't algemeen van *men* of *niemand*, maar van den *man* gesproken wordt. Zoo op *Campen* bl. 101: *En man sal sijn vianden niet toe licht achten*, en op 26 *Febr.* 53: *Een man zal zyn vyanden niet te ligt achten.*

Door Willems VIII. 199 wordt van *weinig* gewaagd; terwijl bij de gevolgen der *geringachting* tevens in het spreekwoord opneemt:

Wie zynen vyand weinig acht,
Wordt er nog van omgebracht.

Eindelijk is 't geen *gering*, *klein*, *licht* of *weinig achten* meer, maar een *in 't geheel niet achten*, door De Brune bl. 199 en Willems VIII. 56 opgegeven, als zij in deze woorden den *zot* teekenen:

Hy wert, met recht, voor zot gheacht,
Die zijnen vyand niet en acht.

De Brune bl. 308 heeft het spreekwoord met *verachten* voor *achten*, dat eene tegenoverstelling aanduidt, maar waarmede hier hetzelfde denkbeeld wordt uitgedrukt:

Al is een vyand kleyn van macht,
Een wijze vorst hem niet veracht.

bl. 383. *aanw.* 9.

Hij laat violen zorgen. Zoo bij Gheurtz bl. 34, Tuinman I. bl. 9, v. Eijk I. *nal.* 78 en v. Duyse bl. 199.

Winschooten bl. 207 zegt: *hy laat fioolen sorgen. Fiool* placht men anders alleen voor eene soort van fleschen te gebruiken, niet voor het speeltuig, waarop ik meen, dat het spreekwoord ziet, of eene soort van bloemen, waaraan men hier mede gedacht heeft.

V. Waesberge *Geld* bl. 166 heeft: *dan laat men violen zorgen*, en Modderman bl. 25 zegt: *men laat in de huisselijke zaken violen zorgen;* terwijl Roodhuijzen bl. 53 opgeeft: *verder laat hij violen zorgen.*

In onbepaalde voorstelling leest men bij Sartorius *pr.* VIII. 88, *tert.* IX. 41, Winschooten bl. 50, 352, v. Alkemade bl. 148 en in *Adag. quædam* bl. 64: *Violen laten sorgen.*

Winschooten bl. 348, v. Alkemade bl. 171 en v. Lennep bl. 258 schrijven weder: *fioolen laaten sorgen.* Alzoo komt bij Winschooten en v. Alkemade *vioolen* en *fioolen* beide voor.

Violen te laten zorgen vindt doorgaans afkeuring, als gevende eene laakbare zorgeloosheid te kennen; ondertusschen wordt het ook van eene goede zijde beschouwd, als wij aanprijzenderwijze bij Tappius bl. 110ᵛ lezen: *Lath violen sorghen*, op *Campen* bl. 55 mede: *Laet Violen sorghen*, gelijk nog bij Gheurtz bl. 46: *laet vioolen sorghen*, en evenzoo bij Gruterus I. bl. 112: *Laat violen sorgen*, alsmede bij Tuinman I. bl. 320 en Everts bl. 346: *Laat violen zorgen.*

In denzelfden vorm, maar afkeurend, staat nog in *Sermoen* bl. 51: *laat dan toch niet langer violen zorgen.*

bl. 384. *aanw.* 4.

De visch bederft het water, het vleesch bevrijdt het.

In *Motz* bl. 43 leest men: *De visch bederft dwater, tvleesch bereydet.* Het Fransche spreekwoord heeft *lacoustae*, dat geen bekend woord, maar wellicht bedorven is van het Oudfransche werkwoord *agouster*, dat zooveelals *smaak aanbrengen* of *smakelijk maken* is; wat met *bereiden* vrij wel overeenkomt, en het tegendeel uitdrukt van *bederven.* De *l*, waarmeê 't woord aanvangt, staat voor *l'*, het voornaamwoord. Het zou evenwel ook het tegenwoordige werkwoord *accoucher* kunnen wezen, dat *verlossen* beteekent, en op eene barende vrouw wordt toegepast. *Verlossen* zou dan in den zin van *bevrijden* kunnen genomen worden, nl. van een hinderlijk voorwerp; *bereydet* voor *bevreydet* zou dan eene drukfout zijn.

bl. 384. *aanw.* 10.

Groote visschen eten de kleine. Zoo bij Koning bl. 39, v. Eijk II. *nal.* bl. 53, op 27 *Sept.* 53 en bij v. Lennep bl. 244. Ook bij Servilius bl. 245, Idinau bl. 48, in *Sel. Prov.* bl. 116, bij Winschooten bl. 332 en Tuinman I. bl. 77, II. bl. 197 staat: *De groote visschen eten de cleyne*, in *Motz* bl. 42: *De grooten visch eedt den cleynen*, op *Campen* bl. 88: *Die grote visschen eeten die cleynen*, alsmede op 14 *Aug.* en bij Gruterus I. bl. 96: *De grote visschen, eten de kleene.*

Cats bl. 490 zegt:

Sie kint! dit heb ick langh geweten,
Dat groote vissen kleinen eten,

De Brune bl. 311 heeft:

Het is een zaeck by elck gheweten,
Dat groote vissen kleyne eten;

terwijl v. d. Hulst bl. 11 en v. Eijk II. bl. 89 vragenderwijze opgeven:

Hebt gij niet geweten,
dat de groote visschen de kleine eten,

en bij Modderman bl. 146 gelezen wordt:

ze vergeten,
dat de groote visschen de kleinen eten.

De Brune's opgave behelst daarenboven eene gelijke handeling onder de menschen. Op bl. 310 lezen wij:

Groote vissen kleyne eten,
Kleyne lien zijn grooters beten,

gelijkmede op bl. 342:

De groote vis de kleyne eet;
De kleyne lien zijn grooters beet.

Nog staat in *Adag. Thesaurus* bl. 27:
De kleyne Visschen zyn 't broodt
Voor de groote in den noodt.

Eindelijk stelt De Brune bl. 310 het spreekwoord volgenderwijze voor, tevens in combinatie met gelijke handelingen van redelijke schepselen:
In groote vis men kleyne vindt:
De heer zijn onderdaen verslint.

bl. 385. *aanw.* 2.

Het is goede visch: ware hij maar gevangen. Zoo bij v. Eijk II. *nal.* bl. 52. Ook De Brune bl. 174 zegt:
het is goe vis,
Wanneer hy maer ghevanghen is.

Met weglating van *maar* hebben Sartorius *pr.* IX. 89 en De Jager *Bijdr.* bl. 116: *'t Is goede visch, waer hy gevangen.*

Het eerste voorstel wordt mede voorwaardelijk opgegeven door Servilius bl. 85* en Zegerus bl. 32: *Het waer goet visch waer hy geuangen*, gelijk door Gheurtz bl. 62: *Twaer guet visch waer hy ghevangen.* Op *Campen* bl. 121 vindt men mede: *Het weer goede Vis, weer hy geuangen*, waar *weer* eene andere uitspraak is van *ware.*

Modderman bl. 103 heeft eene bepaalde toepassing, als hij zegt: *dáár is de wetenschap der huishoudkunde een goede visch, was hij maar gevangen.*

Op *Landbouwer* bl. 84 wordt het *wild* bij de *visch* gevoegd; terwijl de voorstelling van 't spreekwoord alle voorwaardelijkheid doet vervallen:
Geen beter wild, geen beter visch,
Als dat al reeds gevangen is.

bl. 385. *aanw.* 7.

Het is noch vleesch, noch visch.

In omgekeerde volgorde opgenoemd, vindt men op *Campen* bl. 106: *Tis Vis, noch Vleysch.*

Verder wordt alleen een naam opgegeven. Zoo door v. Lennep bl. 211: *noch vleesch, noch visch.*

Zoo mede, de voorwerpen andersom vermeld, bij Zegerus bl. 46, Idinau bl. 240 en in *Adag. quædam* bl. 50: *Noch visch, noch vleesch.*

De Brune bl. 160 geeft dit aldus op:
Noch vis, noch vleesch,
Zo is den eesch.

Eesch voor *eisch* staat er om 't rijm.

Met eene gelijke tegenstelling er bij, luidt De Brune's opgave op dezelfde bladzijde:
Noch vis, noch vlees, noch wit, noch swert,
Ghelijcker nu ghehandelt wert,
waar *swert* voor *zwart* in de plaats is gebracht.

Van den persoon gesproken, zegt Tuinman I. bl. 215: *Hy is noch vleesch, noch visch.*

De Brune bl. 174 stelt dit volgenderwijze voor:
Hy is noch vlees noch vis,
Ghelijckmen nu veel is.

Wederom met de *visch* vóór 't *vleesch* genoemd, zegt Gheurtz bl. 22: *Ghy sijt visch noch vleysch*, en heeft men in 't *Mergh* bl. 24 en bij v. Eijk II. bl. 88 mede: *Hij is visch noch vleesch.*

bl. 385. *aanw.* 10.

Hij leeft als een visch in het water. Zoo bij Tuinman I. bl. 302 en op *Maart* 2.

V. Eijk II. bl. 89 heeft twee spreekwoorden aldus doen zamenvloeien: *Hij leeft of is zoo gezond, als een visch in het water.*

Te huis in zijn element zijn staat voor *leven* in de plaats. Zoo bij v. Zutphen II. bl. 84: *te huis is men in zijn element, gelijk de visschen in het water*, en bij Modderman bl. 46: *Te huis is men in zijn element, even als de visch in het water.*

Nog vindt men *frisch zijn* voor *leven* bij Bogaert bl. 49: *zy waren zoo frisch als vischjes in 't water.*

Sancho-Pança bl. 60 drukt dit onbepaald aldus uit: *Zoo frisch als een visken in 't water.*

bl. 389. *aanw.* 5.

Mal vleesch is ook te geef te duur. Zoo bij Tuinman I. bl. 87: *mal vleesch is ook ter geefs te duur*, en bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 60: *mal vleesch is, zelfs te geef, nog te duur.*

Cats bl. 428 spreekt van *koopen: Aen mal vleysch koopt men altijt te duyren koop.* Ook in *Sel. Prov.* bl. 189 leest men: *Aen mal vleesch komt men altyt te dieren koop.*

Met *kwaad* voor *mal* heeft Tuinman I. bl. 70: *quaad vleesch is ook ter geefs te duur.*

bl. 391. *aanw.* 1.

Men kan niet vliegen, voor men vleugels heeft (of: *Vlieg niet, voor gij vleugels hebt*).

Men kan niet vliegen, voor men vleugels heeft. Zoo bij Witsen 268 en v. Eijk II. *nal.* bl. 54: *Men kan niet vliegen voor datmen vleugels heeft.*

Met *eer* voor *voor* hebben Sartorius *tert.* VI. 62, De Jager *Bijdr.* bl. 116 en Modderman bl. 132: *Men kan niet vliegen eermen Vleugelen heeft.*

Op *Campen* bl. 43 en bij Meijer bl. 21 vindt men *vederen wassen* voor *vleugels hebben: Nyemant en sal vlieghen, ten sy die vederen sijn hem dan yerst gewassen.*

Verder verdwijnen alle middelen, om te kunnen *vliegen.* Zegerus 3*. *dr.* bl. 55 spreekt van *vliegen zonder vleugelen: Sonder vleugelen eest quaet vlieghen*, waarin *eest* voor *is het* eene vroeger zeer gewone wijze van schrijven is.

De Brune bl. 200 noemt het eene *zotheid.* Met *vlerk* voor *vleugelen* zegt hij:
't Is zotheyd van een dwaze klerck,
Te willen vlieghen zonder vlerck,

waarbij, bl. 434, de *veren* gevoegd worden; terwijl bij eene gelijksoortige uitdrukking vooraf doet gaan:

Men can met niet zich niet gheneeren,
Noch vlieghen zonder vlerck, afveeren.

Voor *afveeren*, dat eene drukfout zal zijn, leze men: *of veeren;* waardoor de zin duidelijk wordt.

Nog luidt De Brune's opgave, bl. 441, voor *veêr* afzonderlijk: *'t Is quaed te vlieghen, zonder veer.*

Vlieg niet, voor gij vleugels hebt. Zoo op *Gent* bl. 128: *En vlieg niet voor gy vleugelen hebt.*

Ook in dezen vorm wordt *eer* voor *voor* in de plaats gebracht. Zoo op 19 (of 20) *Maart* en bij Gruterus I. bl. 121: *Vliecht niet eer ghi vlogelen hebt.* De zachtlange *o* wordt menigmaal met *eu* verwisseld; vandaar *vlogelen* voor *vleugelen.* Ook De Brune bl. 479 zegt: *En vlieght niet, eer ghy vleughels hebt,* en op 19 *Maart* 53 staat mede: *Vlieg niet, eer gy vleugelen hebt.*

Kerkhoven bl. 54 drukt dit aldus uit: *Zorg dat gij vleugels hebt voor gij begint te vliegen.*

bl. 393. *aanw.* 3.

Die iemand zeer lief heeft, dien staat het tegen, dat zij over den kouden vloer gaat.

Meijer bl. 88 geeft het spreekwoord aldus op: *Die eenighe zeer lief heeft, hem is te weds dat sy ouer den cauden vloer gaet. Te weds* zal wellicht eene zamentrekking zijn van het Nedersaksische *toe wedders,* Hoogduitsch *zuwider,* ons *tegen;* zoodat *hem is te weds* zooveelals *hem staat het tegen* te kennen geeft.

bl. 394. *aanw.* 5.

Den vlugteling zal men volgen.

In *Prov. seriosa* bl. 11 leest men: *den vlyenden salmen volghen.* Zoo staat ook bij Hoffmann 173, op *Delf* bl. 11 en bij Gruterus III. bl. 133: *Den vlienden sal men volghen. Vliënde* is eene zamentrekking van *vliedende,* dat is: *vluchtende; vluchtig* gebruiken wij nog in *voortvluchtig.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat: *Dem vluchtigen sal men volghen.*

bl. 395. *aanw.* 5.

Rijd voort, voerman! maar zie om! Zoo bij v. Eijk III. bl. 94.

Verder laat men den *voerman* weg. Zoo bij Cats bl. 457, 512, in *'t Mergh* bl. 55, *Sel. Prov.* bl. 69, 150, bij Tuinman I. bl. 156, op *Julij* 26 en bij Bogaert bl. 85: *Rijt voort, maer siet om.*

De Brune bl. 289 heeft twee spreekwoorden vereenigd:

Een goeden om-wegh is niet krom:
Rijd altijds voort, maer ziet oock om.

Voort wordt door De Brune bl. 203 als *recht en krom* opgegeven:

Rijdt recht en krom,
Maer ziet vry om.

Vervolgens is het in de voorstelling van het spreekwoord geen raadgeving, maar eene dadelijke werking. Zoo zegt Modderman bl. 105: *wie voortrijdt, maar ook omziet.* Ik voeg daarbij eene opgave in mijne *beschouwingen over den Tijd* bl. 293, omdat er eene drukfout is ingeslopen. In *die niet voortrijdt zonder om te zien* is het woordje *niet* uitgelaten.

Met *kunnen rijden* voor *voortrijden* leest men bij Tappius bl. 99*: *He kanne rydene, ende vmme sienne,* op *Campen* bl. 88: *Hy can rijden ende omme sien,* en bij Gheurtz bl. 36: *Hy can ryden en ommesien.*

Ook door Tuinman I. bl. 83 wordt eene gelijke opgave gedaan; ofschoon hij de leisels aan eene *vrouw* in handen geeft, als hij zegt: *Zy kan ryden en omzien.*

Uit het opschrift: „*'t Vryen, huwelyk, kinderen, enz.,*" op *Mei* 6, blijkt, aan welke *rijdster* hier het mennen wordt toevertrouwd, als wij er mede lezen: *Zij kan ryden en omzien.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 66 denkt eveneens aan de *vrijster,* als hij het spreekwoord vragenderwijze aldus opgeeft: *kan uw lief rijden en omzien.*

Met *zullen* voor *kunnen* heeft Servilius bl. 95*: *Men sal ryden ende omsien.*

De Brune bl. 203 en Willems III. 4 hebben bij het *omzien* tevens het *mijden* gevoegd:

Men zal wel rijden,
Maer zien en mijden.

Nog komt *moeten* voor. Gruterus III. bl. 160 zegt: *Men moet zyden en omzien,* waarin *zyden* eene drukfout voor *ryden* is. Ook Sartorius *pr.* II. 35 heeft: *Ghy moet rijden ende omsien.*

In onbepaalde uitdrukking leest men bij Gheurtz bl. 57: *Rijen en ommesien.*

Eindelijk wordt er alleen van *omzien* gewaagd, zonder er het *rijden* bij te noemen. Zoo bij De Brune bl. 253:

Ziet, by tijds, voor-zichtigh om,
Eer dat komt de ouderdom.

bl. 397. *aanw.* 3.

Hij heeft er een' witten voet (ook wel: *Vier witte voetjes bij iemand hebben*).

Hij heeft er een' witten voet.

Mulder bl. 426 zegt: *Hij heeft een wit voetje.*

(Folie I. 93) spreekt van *twee: Hy heeft twee witte voeten.*

Vier witte voetjes bij iemand hebben. Zoo bij v. Eijk II. *nal.* bl. v.

Idinau bl. 114 spreekt van geen getal; ofschoon zijne verklaring op de *paarden,* en alzoo op het getal *vier* wijst. Hij zegt: *VVitte voeten hebben.*

Bepaald uitgedrukt, leest men bij Gheurtz bl. 26: *Hy heeft vier witte vueten*, en bij Sartorius *pr.* II. 19: *Ghy hebt vier witte voeten.*

Wederom het getal ongenoemd latende, heeft Tuinman I. bl. 43: *Hy heeft witte voeten.* Zoo ook op *Sept.* 25 en in *Adag. Thesaurus* bl. 31.

Tuinman I. bl. 43 stelt de *kunst* als handelend persoon voor, als hij zegt: *De konst heeft vier witte voeten.*

bl. 397. *aanw.* 9.

Hij krijgt (of: *geeft hem*) *veel voet.*

Hij krijgt veel voet. Zoo komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Hij geeft hem veel voet.

Met weglating van *veel* heeft Gheurtz bl. 22: *Ghy hebt my den vuet ghegheeven.*

In onbepaalde voorstelling leest men bij Idinau bl. 125: *Iemandt den voedt gheuen;* terwijl Winschooten bl. 340 en Tuinman I. *nal.* bl. 20 zeggen: *iemand een voet geeven.*

Servilius bl. 210*, Zegerus bl. 8 en Sartorius *pr.* IV. 56, *tert.* VII. 48 hebben enkel: *Den voet gheuen.*

bl. 398. *aanw.* 9.

Lang rijden rigt den krommen voet.

Bij Hoffmann 451 en op *Delf* bl. 27 staat: *Langhe riden richt den crommen voet. Riden* zal wel eene andere uitspraak van *rijden* wezen, waarop trouwens het in het Latijnsche spreekwoord voorkomende *equitis* mede wijst; zoodat er van geene *lange rijen* of *reeksen* sprake kan zijn, en evenmin aan de *koorts*, die men vroeger mede door *ride* of *ryde* aanduidde, kan gedacht worden. Ook in *Prov. seriosa* bl. 27 leest men: *lange riden richt een cromme voet.*

bl. 399. *aanw.* 3.

Zij is eens ieders voetwisch.

Op *Campen* bl. 15 leest men: *Sy is een yedermans voetsleth.* Eene *slet* is nog de benaming voor een *ouden* of *vuilen lap*, zoodat *voetsleth* door *voetlap* moet verstaan worden, hier te meer van toepassing, omdat het van eene vrouw gezegd wordt, die zelve ook in hare onreinheid als *slet* te boek staat.

bl. 399. *aanw.* 5.

Zonder voeten den weg overgaan.

Sartorius *pr.* VIII. 34 zegt: *Sonder voeten ondergaet hy hem de wech.* De zegswijze: *aan iemand den weg ondergaan*, gebruikte men vroeger, om aan te duiden, dat *men een korteren weg ging.* Deze uitdrukking is thans ongewoon; wij spreken alleen van *over den weg gaan* of *den weg overgaan.*

bl. 400. *aanw.* 1.

De vliegende vogel braadt snel, en de zwemmende langzaam.

In *Prov. seriosa* bl. 19 leest men: *den scarrende vogel braet snel ende den swemmenden lansem*, evenzoo bij Hoffmann 307: *Den scharrende voghel brat snel ende den swemmende lancsem*, gelijkmede op *Delf* bl. 18: *die scarrende voghel braet snel ende die swemmede lantsem. Scharren* is *schrafelen* of *krabbelen*, zooals de hoenders doen met de pooten in 't zand. *Lansem*, *lancsem* en *lantsem* zijn verschillende vroegere schrijfwijzen van ons tegenwoordig *langzaam*.

bl. 400. *aanw.* 2.

De vogel is gaarne daar, waar hij gebroed (of: *gekipt*) *is.*

De vogel is gaarne daar, waar hij gebroed is. Zoo bij Gruterus II. bl. 131 en in 't *Mergh* bl. 8: *De vogel is geern daar hy gebroed is*, bij Sartorius *tert.* IX. 11: *Het vogelken is geern daer het gebroet is*, bij Tuinman I. bl. 158: *een vogeltje is geerne, daar het gebroed is*, in *Wijsheid* bl. 141: *De vogel is gaarne, daar hij gebroeid is*, bij v. Zutphen II. bl. 76: *het vogeltje is gaarne, daar het gebroed is*, bij v. Eijk II. bl. 91: *De vogel is gaarne waar hij gebroeid is*, en bij v. Hall bl. 280: *Elk vogeltje is gaarne daar het gebroeid is.*

V. Alkemade bl. 164 heeft: *'t Vogeltje is geerne daat gebroet is. Daat* is eene schrijffout voor *daart*, dat is: *daar 't.*

Voor *zijn* komt *willen zijn* in plaats. Zoo bij Gheurtz bl. 16: *Elck vöghel wil syn daer hy ghebruyt is. Ui*'en *oe* werden vroeger en later menigmaal met elkander verwisseld, zooals blijkt uit *mui* en *moei*, uit *muil* en *moel*, en andere meer; alzoo *ghebruyt* = *gebroed.*

Nog komt *verkeeren* voor. Zoo bij Gruterus III. bl. 171: *t' Vogelken verkeert geern daart gebroed is*, en bij Meijer bl. 84: *Tvogelken verkeert gheerne daert ghebroet is.*

De vogel is gaarne daar, waar hij gekipt is. Zoo bij Witsen 267: *Elke vogel is graag daar hij gekipt is.*

bl. 400. *aanw.* 14.

Het zijn vogels, die opgemaakt zijn.

Sartorius *pr.* III. 45 heeft: *Deze vogel die is uyt gemaeckt. Uitmaken* is bij Kiliaen *toemaken*, dat is: *toebereiden;* maar *uitmaken* wordt bij onze oude schrijvers ook in den zin van *opmaken* gebruikt, dat in 't algemeen mede als *toebereiden* kan genomen worden, ofschoon nog als *opzetten.*

Ter zelfde plaatse luidt Sartorius' opgave in onbepaalde voorstelling: *Vogels die uyt gemaakt zijn.*

bl. 401. *aanw.* 9.

Men hoort aan den zang wel, wat vogel het is (of: *Men kent den vogel aan zijn kwinken en tirelieren*).

Men hoort aan den zang wel, wat vogel het is. Zoo bij Sartorius *tert.* IX. 78.

Men kent den vogel aan zijn kwinken en tirelieren.

Het *kwinken* en *tirelieren* wordt met den algemeenen naam van *zang* opgegeven. Zoo bij Gheurtz bl. 49: *Men kent den vöghel aen syn sang wel.*

De Brune bl. 400 neemt tevens eene gelijkbeteekenende uitdrukking op:

Men kent den voghel aen zijn zangh,
Ghelijck de pot oock aen zijn klanck.

Voor *aan* staat *bij* in *Sel. Prov.* bl. 167: *Den vogel kentmen by synen sanck.*

De Brune bl. 401 heeft weder eene gelijkbeteekenende uitdrukking met het spreekwoord verbonden:

Den voghel kentmen by zijn zangh,
Den mensche by zijn mond geklanck.

Gheurtz bl. 58 zegt enkel: *Sulcken voghel sulcken sang.*

In *Adag. quædam* bl. 5 worden de *pluimen* mede als een kenmerk opgegeven:

Aen den sanck en aen de Pluymen,
kent men den Vogel naer d'oude Costuymen.

Costuyme is eene andere uitspraak van *costume*, dat is: *gewoonte* of *kleederdracht.*

bl. 403. *aanw.* 6.

Zoo het weêr is, zoo is het volk. Zoo op 26 *April* en bij Gruterus I. bl. 124: *Zo't weer is, zo ist volck,* en op 24 *April* 53: *Zoo 't weêr is zoo is 't volk.*

Bij deze constructie van 't spreekwoord zal 't *volk* van 't *weêr* afhankelijk zijn, of, wat hetzelfde is, het *weêr* invloed hebben op het *volk*. En dat is vrij natuurlijk. Wanneer dus het spreekwoord door v. Eijk II. *nal.* 81 juist andersom wordt opgegeven, daar hij zegt: *Zulk een volk, zulk een weer,* zoodat het *weêr* zich naar het *volk* moet richten, dan kan dit niet anders dan tot bijgeloovige denkbeelden aanleiding geven.

bl. 404. *aanw.* 5.

Het is niet al voordeel, wat men voor voordeel rekent. Zoo op 5 *Oct.*: *'t Is niet al voordeel, datmen voordeel rekent.*

Gruterus I. bl. 111 geeft op: *t'Is niet al vordel, datmen vordel rekent. Vordel* voor *voordeel* is eene zeer gewone uitspraak van vroegeren tijd.

Voordeel met *profijt* verwisselend, leest men op *Campen* bl. 39: *Ten is niet al profijt, datmen profijt reeckent.*

Nog wordt door v. d. Venne bl. 264 het eene *voordeel* met het werkwoord *winnen*, en het andere met het zelfstandig naamwoord *winst* benoemd: *'Tis niet al ghewonnen datme winste rekent.*

Zoo vindt men het spreekwoord mede op *Campen* bl. 39 en bij Meijer bl. 19 voorgesteld, met dit onderscheid, dat in beide gevallen *voordeel* door *winning* wordt aangeduid; terwijl de bijvoeging: *voor de hand* aan een oppervlakkig oordeel doet denken, wat anders toch evenzeer de meening is. Zoo staat er: *Tis niet al winninghe dat voer die handt winninge schijnt.*

bl. 405. *aanw.* 6.

Voorspoed is verleidelijk.

Gruterus III. bl. 157 en Meijer bl. 73 geven op: *Kouverhede is verleydinge. Koever*, eene andere uitspraak van *kouver*, is bij Kiliaen *overvloedig*, en het werkwoord *koeveren*, met den bastaard-uitgang *koevereeren*, evenzoo *in welvaart vooruitgaan; koeverhede* is alzoo *een staat van aanwas* of *vooruitgang.*

bl. 407. *aanw.* 6.

Hij is zoo slim (*listig*, of: *loos*) *als een vos.*

Hij is zoo slim als een vos.

In onbepaalde uitdrukking leest men bij Sancho-Pança bl. 57: *Zoo slim als een vos.*

De Brune bl. 488 heeft: *De vos is vry een slimme beest.*

Hij is zoo listig als een vos.

Gheurtz bl. 78 geeft de spreekwijze onbepaald aldus op: *Listich als een vos.*

Hij is zoo loos als een vos.

Witsen 130 zegt: *'t Is een looze vos.*

Zoo leest men ook op *Campen* bl. 93, waar aan de *rat* mede dezelfde geaardheid wordt toegekend. Zoo staat er: *Het is een loose Rotte. Tis een loes Vos.* Dat hier de eene maal hetzelfde woord met *oo* en een andermaal met *oe* gespeld wordt, komt uit slordigheid of onachtzaamheid voort, tenzij men de tweede maal aan eene drukfout te denken hebbe, daar op dezelfde bladzijde nogmaals *loos* voorkomt; ofschoon *croenen* en *voer*, in den zin van *kronen* en *voor*.

V. Eijk II. bl. 93 doet den uitroep: *Welk een looze vos!*

V. Alkemade bl. 159, 176 geeft den naam slechts op: *Een loose Vos.*

Nog spreekt men van den *vos* in 't algemeen, zonder zijne *slimheid*, zijne *list* of zijne *loosheid* op te geven. Zoo zegt v. Eijk II. bl. 93: *Hij heeft een vossenaard.*

Op *Campen* bl. 67 staat: *Hy is tot een vos gheworden.*

Meijer bl. 31 neemt dat over, maar voegt er tevens de helft van een volgend spreekwoord bij. Dat volgende spreekwoord is: *Hy heft sich versteken.*

hi laet sich nummer sien. Meijer's opgave luidt: *Hy is tot een vos gheworden, hy heft sich versteken.*

De Brune bl. 389 geeft nog op:

Zulck een zijn zelven slecht ghelaet,
En is een vos, wel snood en quaed.

Zich slecht gelaten beteekent: *zich als slecht aanstellen.* Zie Bilderdijk's *Verkl. Geslachtlijst* op het woord *gelaat.*

bl. 413. *aanw.* 2.

Lieve vrienden schelden en verzoenen beide malkander.

In *Prov. seriosa* bl. 29, bij Hoffmann bl. 467 en op *Delf* bl. 28 leest men: *lieue vrienden schelden ende versoenen bi hem seluen. Bi* is *bij* of *door;* met *bi hem seluen* wil men geene andere personen aanduiden dan die, van wie gesproken is, van de *lieve vrienden* nl., — wij zouden thans zeggen: *door hen zelven. Bi* is geen *beide;* maar *beide* in de opgave ziet niet op de *vrienden*, maar op het *schelden* en *verzoenen.*

bl. 413. *aanw.* 9.

Oude vrienden zal men niet versmaden, want men weet niet, hoe de nieuwe gedijen zullen.

Op *Campen* bl. 18 leest men: *Olde vrenden salmen niet verkiesen, wantmen weet niet, hoe die nijen gheraden willen*, door Meijer bl. 9 aldus overgenomen: *Olde vrenden ſalmen niet verchisen; want men weet niet, hoe die nyen gheraden willen. Verchiesen* verklaart Meijer door *versmaden, verzaken* of *verlaten*; dit past mede op *verkiesen*, zooals men oudtijds dit woord verstond. *Nijen* = *nieuwen.* Het oude *gheraden* is ons tegenwoordig *slagen* of *gedijen*, dat in 't Hoogduitsch thans nog *gerathen* is. *Willen* voor *zullen* placht men vroeger wel te gebruiken.

bl. 420. *aanw.* 2.

Eene schoone vrouw is haast bemind, maar eene leelijke laat men links liggen: de schoone willen 't waard zijn.

Gruterus III. bl. 143 zegt: *Een schoon vrou is haast verzind: de leelike onlinx gemind: de schoone willent weirt zyn. Verzinnen*, eigenlijk *zijne zinnen op iets zetten*, beteekende *beminnen. Onlinx* is *on-lang*, dat is: *niet lang;* de *x*, die men vroeger wel gebruikte, waar wij thans eene *s* plaatsen, staat er als bijwoordsvorm. *Weirt* = *waardig.*

bl. 424. *aanw.* 11.

Hij kan zijn vuiltje met een ander uiten. Zoo bij Sartorius *tert.* X. 80: *Hy kan sijn vuyltken met een ander uytten.*

Met *willen* voor *kunnen* zegt Gheurtz bl. 38: *Hy wil syn vuyltgen met een ander uyten.*

Nog heeft Gheurtz bl. 44 *moeten;* terwijl hij *met een ander* weglaat. Zoo zegt hij: *Ick muet tvuyltgen uyten.*

bl. 428. *aanw.* 2.

Hoe nader bij het vuur, hoe heeter.

Gruterus III. bl. 151 heeft: *Hoe naerder den vier, zoo heeter;* waarin *naerder* de oorspronkelijke vorm van den vergrootenden trap van *naar*, die thans *nader* is.

Hoffmann 802 zegt: *So nare den vuur so heter. So nare* zegt: *geheel naar.*

In *Prov. seriosa* bl. 48 leest men: *so nader den vuer so beter*, gelijk mede op *Delf* bl. 48: *Zo naerder den vier so beter. Beter* maakt zoowel een goeden zin als *heeter.* Beide zou dus kunnen bestaan: ofschoon het overeenkomstige Latijnsche spreekwoord *fervidior locus* heeft, dat ons aan *heeter*, niet aan *beter* denken doet.

Deel III. bl. VII. kol. 2. *aanw.* 2.

Hij is niet waard, zich te ontschoeijen.

In *Motz* bl. 31 staat: *Hy en is niet weerdt hem te ontschoeyen. Hem* zal *zich* moeten beteekenen, dat met eene vroegere wijze van schrijven en spreken overeenkomt, en in 't spreken thans nog veelal plaats heeft. Ook geven de beide voorgaande en volgende spreekwoorden op dezelfde bladzijde het recht, om hier slechts aan één, niet aan twee personen te denken. Vóór gaan: *Hy en heeft niet een broecke aen sijnen eers* en *Hy en heeft noch huys noch dack;* achter volgen: *Hy en is dwater niet weert dat hy drinckt* en *Hy en wilt noch houden noch villen.* Het overeenkomstige Fransche spreekwoord: *Il nest pas digne de le deschasser*, waarin met *deschasser* wel *déchausser* gemeend zal zijn, sluit evenzeer een tweeden persoon uit.

bl. 433. *aanw.* 4.

De wagen gaat niet regt. Zoo bij Gheurtz bl. 13 en Witsen 388. Ook Winschooten bl. 273 heeft: *die waagen gaat niet regt*, en op *Junij* 18 staat: *De wagen gaat er niet regt.*

Op *Campen* bl. 60 staat: *Ick siet dat die wagen niet recht en gaet.*

Tuinman I. bl. 254 spreekt van den *kruiwagen*, dat zeker 't voertuig niet is, waarop het spreekwoord doelt. Hij zegt: *zulk een kruiwagen gaat niet recht.*

Sartorius *tert.* II. 6 drukt het tegengestelde denkbeeld uit, als hij van *recht laten gaan* gewaagt. Zoo lezen wij bij hem: *Soo langh als ick de wagen recht laet gaen.*

Nog drukt hij, *tert.* V. 94, hetzelfde denkbeeld uit, ofschoon in onbepaalden zin, daar hij zegt: *De wagen recht laten gaen.*

Tuinman II. bl. 135 spreekt van *recht gaan* of

voorwaardelijke wijze: *als maar de wagen recht gaat.*

bl. 433. *aanw.* 7.

Hij is altijd dwars in den wagen.

Zonder het bijwoord *altijd* op te nemen, zegt Tuinman I. bl. 227: *Hy is dwars in den wagen.*

Nog toont hij aan, I. bl. 342, wien het spreekwoord geldt, als wij bij hem lezen: *Zo een onverzettelijke werkop is altoos dwars in den wagen.* Den *twistgierige* wijzen wij aan met den naam van *werkop* = *warkop* of *wargeest.*

V. Alkemade bl. 163 heeft in onbepaalden zin: *Altyd dwers inde waagen.*

Gheurtz bl. 64 benoemt den persoon naar zijne handelwijze, als hij zegt: *Tis een dwers waghen.*

Vervolgens heeft men *willen* voor *zijn* in de plaats gebracht. Zoo bij De Brune bl. 470: *Wy vvillen steeds dvvars in de vvaghen*, bij Sartorius *quart.* 5: *Altijt willen wy dwars in de wagen*, evenals in *Adag. quædam* bl. 4 en *Adag. Thesaurus* bl. 7: *Altyt willen wy dwers in den waegen.*

Ook *zetten* komt voor. Zoo bij Everts bl. 344: *Zij zetteden zich dwars in den wagen.*

Voor *dwars* staat *verkeerd.* Zoo bij Sartorius *tert.* V. 92: *Ghy zijt recht verkeert in de wagen.*

Nogmaals komt het spreekwoord eveneens bij Sartorius *pr.* II. 53 voor, maar met *willen* voor *zijn: Ghy wilt al verkeert in de wagen.*

V. Alkemade bl. 71 zegt in onbepaalden zin: *Altyd verkeerd in de wagen.*

Met *averechts* in plaats van *dwars* leest men evenzoo in onbepaalden zin bij v. Alkemade bl. 156: *Averegts in de waagen.*

bl. 438. *aanw.* 11.

Krakende wagens duren het langst. Zoo bij Lublink *Verh.* bl. 116, v. Moerbeek bl. 263, in *Wijsheid* bl. 138, *Blijg.* bl. 115-116, bij v. Eijk III. bl. 94 en n°. 18, Modderman bl. 105 en in *Veeteelt* bl. 133. Ook Wassenbergh bl. 90 zegt: *Kraakende wagens duuren langst*, en Hoeufft xxx heeft: *Kraakende wagens duuren allerlangst.*

Met *gaan* voor *duren* leest men in *Sel. Prov.* bl. 194: *Krakende wagens gaen t' langst*, evenals bij Tuinman I. bl. 160, *nal.* bl. 8: *Kraakende wagens gaan langst.*

Nog komt *voortgaan* voor *duren.* Zoo op *Campen* bl. 113 en bij Meijer bl. 54: *Kraeckende waeghens die gaen oeck al voert*, evenals op 29 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 112: *Krakende wagens gaan alderlangst voort.*

Ook *meêgaan* komt voor. Witsen 47 zegt: *De krakendste wagens gaan 't langst meê.*

Vervolgens vindt men *loopen* voor *duren.* Zoo bij Sancho-Pança bl. 34: *Krakende wagens loopen het langst.*

Gheurtz bl. 66 teekent den persoon, door hem den naam van 't werktuig toe te kennen: *Tis een craeckwaeghen.*

bl. 434. *aanw.* 6.

En mitsdien wordt hij wakker.

Op *Campen* bl. 75 leest men: *Ende mit dien, wordt ick wacker. Mit dien* werd vroeger niet altijd in den zin gebruikt, waarin wij thans *mitsdien* bezigen; ook voor *daarmeê* of *daarop* komt het voor, en in deze spreekwijze beteekent het: *na dit of dat gedroomd te hebben.*

Sartorius *tert.* II. 44 heeft: *Doen wierde ick eerst wacker.* Dit *doen* is ons *toen.*

bl. 435. *aanw.* 6.

Het is een beschilderde (of: *gewitte*) *wand.*

Op *Campen* bl. 3 en bij Meijer bl. 3 komen de beide vormen der spreekwijze vereenigd voor: *Het is een vermaelde, of bewittede want. Vermalen* of eigenlijk *malen* voor *verven* of *schilderen* is nog niet geheel verouderd.

Gheurtz bl. 67 heeft in deze woorden de eerste vorm der spreekwijze: *Tis een vermaelde wand.*

Sartorius *tert.* VII. 1 en v. Duyse bl. 200 geven den naam slechts op, als zij zeggen: *Een vermaelde want.*

De tweede vorm der spreekwijze vindt men bij De Brune bl. 463 in deze woorden: *'Ten is maer een ghewitte wand.*

bl. 437. *aanw.* 8.

Als het water stil staat, stinkt het.

Bogaert bl. 100 zegt bloot: *Stil water stinkt.*

Zoo ook Cats bl. 502 en Richardson bl. 31; ofschoon zij een tegenovergesteld spreekwoord mede opnemen. Zoo zeggen zij:

Een ploegh die werckt, blinckt:
Maer 't stille water stinckt.

Met een bijgevoegd *eerst* voor *vroegst* of *spoedigst*, heeft Gheurtz bl. 15: *de stille wateren stincken eerst*, en bl. 60 weder: *Stille wateren stincken eerst.*

De Brune bl. 420 geeft het spreekwoord in deze woorden:

Zoo 't vvater niet gheroert en vvordt,
Het vvort gheheel, en stinct in 't cort.

Wat heeft De Brune met dit *geheel* willen te kenken geven? Dat het water dan geheel stil wordt of blijft, of wel, dat het geheel troebel wordt? Wie kan dat zeggen! En toch moet hij er iets bij gedacht hebben, dat hij niet noemt; want zoo is 't niet te verstaan. Hij zal toch, om de maat, het woord *gheel* niet tot *ghe-heel* = *ghe-eel* verminkt hebben! Geheel onmogelijk is het niet; Cats althans schreef wel *gelas* voor *glas.*

bl. 438. *aanw.* 4.

Dat is zoo goed als in het water geworpen.

Op *Campen* bl. 50 en bij Meijer bl. 24 leest men: *Ten is niet anders, dan oft ghijt int waeter worpen.* Oudtijds schreef men meermaals den uitgang van den tweeden persoon van 't werkwoord met *en*, gelijk wij thans alleen voor den eersten en derden persoon doen, bijv. gij *moeten* hebben voor gij *moet* hebben; alzoo *worpen* voor *worpt,* waarvoor wij nu meestal *wierpt* zeggen.

bl. 438. *aanw.* 5.

Dat kan al het water van de zee niet afwasschen.

Den persoon voor de zaak genomen, zegt v. d. Vijver bl. 219: *Hij kan het met het water van de zee niet afwasschen.*

Modderman bl. 152 geeft bepaaldelijk de zaak op, die men op 't oog heeft, als hij zegt: *ze kunnen al het verknoeide en verkeerde met het water van de zee niet meer afwasschen.*

Verder wordt er op den toekomenden tijd gewezen. Zoo zegt Winschooten bl. 247: *dat sal hem al het seewaater niet afwassen,* en hebben Tuinman I. bl. 14, v. Zutphen I. 14, Braakënburg IV. 2 en Koning bl. 5: *Hy zal dat met al het water van de zee niet afwasschen.*

Gheurtz bl. 3 heeft *schoonwasschen* voor *afwasschen: Al dwater van die zee sou hem niet schoon wassch.* Bij dit *wassch* voor *wasschen* heeft Gheurtz eene ē, dat is: *en*, vergeten bij te schrijven.

V. Lennep bl. 276 schrijft *afwisschen*, en dan voor de zaak, niet voor den persoon: *Dat zal al het zeewater niet afwisschen.*

bl. 438. *aanw.* 6.

De zee is zonder water. Zoo bij Sartorius *pr.* VI. 70, VIII. 26, X. 45, Witsen bl. 487, Winschooten bl. 244, in *Adag. quædam* bl. 17 en bij v. Eijk I. bl. 155.

Voorwaardelijk geeft Sartorius *pr.* IX. 53 op: *De Zee soude eer sonder water wesen.*

Mede zoo, maar met *vinden*, lezen wij nog bij Sartorius *sec.* III. 90: *Men soude eer de zee sonder water vinden.*

bl. 439. *aanw.* 4.

Die zich gebrand heeft, vreest heet water.

In *Motz* bl. 18 staat: *Die hem verschouwdt heeft ontsiet heet water.* Het overeenkomstige Fransche spreekwoord heeft *gebrand* voor *verschouwdt*, en inderdaad *verschouden* of *verschauden* is bij Kiliaen werkelijk *branden*, gesmeed naar het Fransche werkwoord *échauder*, van *chaud*, dat is: *heet.* En al wierde nu ook in het overeenkomstige Fransche spreekwoord *vreest* niet voor *ontsiet* gevonden, toch is het vrij natuurlijk, dat *heet water ontzien* en *heet water vreezen*, dat is: *vrees voor heet wat* *hebben*, zeer veel overeenstemming hebben.

bl. 439. *aanw.* 13.

Het is laag water (of: *Hij komt op laag water*

Het is laag water.

V. Lennep bl. 258 geeft tevens de plaats van 't voorval op: *Het is laag water aan boord.*

Zijn met *worden* verwisselend, wordt mede de persoon, wien 't betreft, opgegeven. Zoo bij D Brune bl. 472: *Het wert leegh water met die man* en insgelijks bij Sartorius *quart.* 27: *'t Wert leegh water met hem.*

Hij komt op laag water. Zoo komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

bl. 440. *aanw.* 11.

Hij is verdronken, eer hij water gezien heeft. Zoo in *Euphonia* bl. 524: *zij zijn al verdronken, eer zij water gezien hebben*, en bij v. Lennep bl. 258: *Hy is verdronken eer hy water gezien had.*

Onbepaald uitgedrukt, leest men bij Sancho-Pança bl. 25: *Verdronken zyn eer men water gezien heeft*, gelijkmede bij v. Lennep bl. 239: *Verdrinken eer men water gezien heeft.*

In *Blijg.* bl. 108 worden tevens de onbezonnen handelaars in figura opgegeven. Zoo staat er: *de jonge kalfjes zijn door hun wild spartelen ons verdronken, eer ze nog water hebben gezien.*

Vervolgens vindt men *kennen* voor *zien* in de plaats gebracht. Zoo bij Winschooten bl. 348: *hij is verdronken eer hij Waater kende*, en bij Tuinman I. bl. 87: *Hy was verdronken eer hy water kende.* Ook Modderman bl. 76 zegt: *men mag hem voor verdronken achten, eer hij nog water kende.*

Bogaert bl. 22 geeft het spreekwoord onbepaald op: *verdrinken eer men water kent.*

V. Waesberge *Vrijen* bl. 58 noemt tevens de personen, wien het spreekwoord geldt; ofschoon zijn beeldenaar niet door elk zal herkend worden. Zoo zegt hij: *Waaghalzen lopen gevaar te verdrinken voor dat zij water kennen.*

bl. 440. *aanw.* 12.

Hij kan de zon niet in het water zien schijnen. Zoo bij Boguert bl. 39: *hy kan niet zien dat de zon in 't water schynt.*

Zien met *lijden* verwisselend, zeggen Tuinman I. bl. 171, v. Zutphen II. 28 en Sancho-Pança bl. 25: *Hy kan niet lyden, dat de zon in 't water schynt.*

Modderman bl. 146 zegt juist het tegenovergestelde: *men kan lijden, dat de zon in het water schijnt.*

Nog wordt daarenboven *mogen* voor *kunnen* in de plaats gebracht. Zoo op *Campen* bl. 41: *Hy mach niet lijden dat de Sonne int water schijnt.*

Het tegenovergestelde denkbeeld wordt door v.

Eijk II. *nal.* 47 voorgestaan, als hij zegt: *Hij mag het wel lijden, dat de zon in het water schijnt.*

Van *kunnen* noch *mogen* bij *lijden*, maar van *lijden* alleen, spreekt Idinau bl. 97, en wel in onbepaalden zin: *Niet lijden dat de son in t' vvater schijnt.*

Ook *benijden* komt voor, en natuurlijk zonder *niet*, in *Adag. quædam* bl. 33 en *Adag. Thesaurus* bl. 33: *Hy benijt dat de Son in t'waeter schijnt.*

In onbepaalden zin zegt Zegerus bl. 5: *Benijden dat die sonne int water schijnt*, zooals ook in *Adag. quædam* bl. 7 te lezen staat: *Benijden dat de Son in t' waeter schynt.*

Eindelijk is *gepijnd zijn*, dat is: *gekweld* of *gehinderd zijn*, opgenomen. Zoo bij Gheurtz bl. 13 en op 29 *Julij* 53:

De sulcke isser meede ghepynt.
Dat de sonne int watere schijnt,

en bij Gheurtz bl. 50 mede:

Mennich is ghepijndt,
dat de son int wat' schyndt.

Water te schrijven met een teeken voor de afgebroken *er*, is zeker niet zeer gewoon; maar Gheurtz heeft meerdere eigenheden.

bl. 441. *aanw.* 19.

In troebel water is het goed visschen. Zoo bij Winschooten bl. 332, 352, Tuinman I. bl. 239, op *Febr.* 4, in *Adag. Thesaurus* bl. 37 en bij v. Eijk II. bl. 72. Ook bij Lublink *Verh.* bl. 111, in *Wijsheid* bl. 141, bij v. Eijk II. bl. 90 en v. Lennep bl. 230, 245 leest men: *In troebel water is goed visschen*, gelijk in *Euphonia* bl. 518 staat: *in het troebel water is het voor hen goed visschen*, bij Everts bl. 343 gevonden wordt: *het is in troebel water goed te visschen*, en men bij v. Eijk I. *nal.* bl. 4 lezen kan: *het is goed in troebel water te visschen.*

Cats bl. 458 schrijft *troebel* naar de wijze van het Fransche *trouble*, dat *oneenigheid, verwarring, onrust* of *beroering* aanduidt: *In troubel water is goet visschen.* Zoo ook leest men in *Sel. Prov.* bl. 25 en bij Richardson bl. 34: *In troubel water ist' goet visschen.*

Idinau bl. 272 schrijft *troebel* zelfs geheel als 't Fransche *trouble: In trouble vvaters, ist goet visschen.*

Met *best* voor *goed* heeft Folqman bl. 125: *In troebel water is best te visschen.*

Manvis bl. 123 geeft den visscher tevens op, als hij zegt: *hij had in troebel water gevischt.*

Verder vindt men het spreekwoord in onbepaalden zin. Zoo bij Sancho-Pança bl. 30: *In 't troebel water visschen*, en bij Schaberg bl. 66: *in troebel water visschen.*

Nog geeft Cats bl. 529 het spreekwoord aldus op:

Troubel water 's visschers sin;
Want daer light sijn voordeel in,

en drukt Modderman bl. 3 het in deze woorden uit: *ieder haakt, meest in troebel water, op zijn getij naar den visch.*

Vervolgens wordt *troebel* door *gestoord* aangeduid, daarin alleen van elkander onderscheiden, dat het eerste door de natuur ontstond, en het laatste zoo gemaakt is. Zoo zegt Gruterus III. bl. 154: *t' Is goet visschen daart water gestoort is*, en heeft Meijer bl. 91 mede: *Het is goet visschen, daer twater ghestoird is.*

Eindelijk komt ook *droevig* voor, mede eene benaming, hier voor *troebel* geldende. Zoo leest men bij Gruterus II. bl. 150 en in 't *Mergh* bl. 27: *In droef water ist goet visschen.*

De Brune bl. 88 heeft het spreekwoord mede zoo, en doet er daarenboven een gelijkbeteekenend zoozeer mede ineenvloeien, dat hij het eene als raadgeving gebruikt, opdat het andere worde verkregen. Zoo zegt hij:

Werpt in droevigh water 't net;
In de rom'lingh is het vet.

bl. 442. *aanw.* 2.

Tusschen twee kwade waters is het kwaad zwemmen.

Kwaad zwemmen is met *beklemd worden* door De Brune bl. 55 aldus aangeduid:

Een zulcken dickwils wert beklemt,
Die tusschen twee quae waters swemt.

Verder wordt ook *kwaad* bij *waters* weggenomen, en het *kwaad zwemmen* als eene *kunst* voorgesteld. Zoo door Gruterus III. bl. 155 in deze woorden: *t' Is kunst tusschen twee wateren doorswemmen.*

Idinau bl. 50 spreekt van geenerhande moeilijkheid. In onbepaalden zin geeft hij slechts op: *Tusschen tvvee vvateren svvemmen.*

bl. 443. *aanw.* 5.

Heiweêr Is geen schreiweêr. Zoo bij Gruterus III. bl. 150:

Heyweer
en is geen schreyweer,

en bij Meijer bl. 82 evenzoo, ofschoon in eenigszins andere spelling.

Tuinman II. bl. 115 duidt *heiweêr* door *hooiweêr* aan, en geeft daardoor eene verklaring van dat woord, of liever: hij toont aan, bij welke gelegenheid men het spreekwoord gebruikt. Wij lezen bij hem: *Hooiweêr is geen schreiweêr.*

bl. 444. *aanw.* 6.

Aan weduwen en weezen wil elk trekken en plukken.

Gruterus III. bl. 125 geeft het spreekwoord aldus op:

An weduwen en weesen,
wil elk toogen en teesen,

gelijk Meijer bl. 71 en Schrant bl. 277 mede zeggen:

Aen weduwen en weesen,
wilt elck tooghen ende teesen.

Togen is in Friesland nog gebruikelijk voor *trekken*, blijkbaar uit *tocht* = *trekking*, enz. *Teezen* is mede voor *plukken* in gebruik; waarvan wij nog hebben *teisteren*, dat is: *herhaaldelijk plukken* of *kwellen*.

De Brune bl. 216 laat *togen* weg, en heeft *teezen* dubbel, dat is: hij spreekt van *plukken* en *teezen* beide. Zoo luidt zijne opgave van 't spreekwoord:

De weduwen, en arme weezen,
Wilt elck een plucken ende teezen.

bl. 444. *aanw.* 11.

De eene week gedaan, Of de andere komt weêr aan.

Sartorius *sec.* IV. 7 heeft deze opgave:

d'Een weeck gedaen
d'ander komt daer in gaen.

Wij hebben ons, bij deze voorstelling, eene kamer of een schip voor den geest te brengen: de eene week is ze *gedaan*, dat wil zeggen: *schoon gemaakt*, of de andere (dat is: het water) komt *daarin gaan*, dat te kennen geeft: *doet ze weêr vuil worden*. Het overeenkomstige Latijnsche spreekwoord geeft althans de stof tot dit denkbeeld, daar het zegt: er vloeit in, wat er uitgehaald is. De constructie van ons spreekwoord, naar Sartorius' opgave, geeft anders wel aanleiding, om *de ander*, zoowelals *de een*, op de *week* toepasselijk te maken, en dan wil men er mede zeggen: zoo de moeilijkheid der eene week voorbij is, komt de andere week op nieuws hare zorgen brengen.

bl. 448. *aanw.* 5.

De beste wei dient gevroed, zal zij goed blijven.

De opgave van Gruterus III. bl. 129 luidt aldus:

De beeste wei gevroet,
die haar duecht doet.

De constructie van dit spreekwoord is niet zeer duidelijk, en geeft tot verschillende opvattingen aanleiding. Is *beeste* als eene andere uitspraak van *beste* te beschouwen, dan wil *de beste wei gevroed* zeggen: *de beste wei moet gevroed*, dat is: *nagevorscht* of *met zorg onderzocht worden*. Het werkwoord *vroeden*, waarvan wij echter nog *bevroeden* hebben, is verouderd, en beteekende onder andere *navorschen*. Het bijvoegelijk naamwoord *vroed* voor *wijs*, met zijne verschillende afleidingen en zamenstellingen, kennen wij nog. *Deugd doen*, voor *ten goede zijn*, is eene zeer gangbare uitdrukking; zoodat *die haar deugd*, dat is: *goed doet*, dan als gevolgtrekking geldt, en zeggen wil: *zoo zij haar* (*de wei* nl.) *goed zal doen*. — Moet het woord *beest* blijven, dan dient men *gevroet* als *gewroet* te verstaan, men zei ook *villicht* voor *wellicht*. En zoo zegt *de beeste wei gewroet* niet anders dan *het beest* of *de beeste* (want het woord *beest* was vroeger vrouwelijk) *heeft de wei gewroet*. *Die haar deugd*, dat is: *goed doet*, is dan als tegenstelling te beschouwen, zooveel zeggende als: *niettegenstaande die haar* (*de beest* nl.) *goed doet*.

bl. 449. *aanw.* 2.

Hij klaagt over weldaden.

In *Adag. quædam* bl. 34 lezen wij: *Hy claeght van welden*. Door *welde* verstond men vroeger *weelde*, en thans is *van weelde klagen* eene nog gebruikelijke uitdrukking. *Over weldaden klagen* geeft bijna hetzelfde te kennen; ofschoon het meer een *onvergenoegd* dan wel een *dartel* leven tot grondslag heeft. In *Adag. Thesaurus* bl. 34 staat: *Hy klaegt van wilde*. Dit *wilde* zal wel eene andere uitspraak van *welde* zijn, en dus mede als *weelde* te verstaan wezen.

bl. 449. *aanw.* 5.

Welkom zijn ze, die wat brengen. Zoo bij Tuinman I. bl. 255. Ook bij Servilius bl. 237* leest men: *Die wat brengt is willecoem*, gelijk op *Campen* bl. 100 staat: *Die wat brengt die is willecoem*, bij Zegerus bl. 33 gevonden wordt: *Hy is willecoom die wat bringt*, men in 't *Mergh* bl. 13 en bij Sartorius *sec.* VIII. 15 leest: *Die wat brengt is wellekom*, en Tuinman II. bl. 46 zegt: *Die wat brengt, is welkom*.

De Brune bl. 90 neemt tevens eene tegenstelling op:

Die wat ons bringht, is wille-kom;
Die niet en bringht, gae vry weer-om.

Op dezelfde bladzijde heeft De Brune *stê vinden* voor *welkom zijn;* terwijl hij er weder eene tegenstelling mede doet zamenvloeien:

Bringht ghy wat mê,
Zoo vind ghy stê:
Maer bringht ghy niet,
Men ziet u niet.

Gruterus III. bl. 173 heeft *wel gekomen*, dat is: *goede komst*, waarvan *welkom* eene zamentrekking is. Zoo zegt hij: *Wel gekomen, die brengen.*

bl. 455. *aanw.* 3.

Voorbereiden is het halve werk.

Op *Campen* bl. 34 en bij Meijer bl. 16 leest men: *Toereyden is half werck. Toereyden* is *toebereiden* of *gereedmaken*, dat, evenals *voorbereiden*, een voorafgaand werk is; hoewel het meer uitsluitend tot het *in orde maken der tafel* in betrekking staat.

Op 8 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 120 staat: *Toereden, is 't halve werk*, zooals ook Tuinman II. bl. 174 heeft: *Toereeden is 't halve werk*. Dit *toereden* of *toereeden* is geen ander woord dan *to*-

reyden, waarvan het slechts in uitspraak verschilt. Ondertusschen laat Tuinman dadelijk, na zijne opgave, volgen: „De beginselen plegen 't moeyelykst te zyn;" waaruit is op te maken, dat hij niet uitsluitend aan *toebereiden*, maar meer aan *voorbereiden* schijnt te denken.

bl. 459. *aanw.* 1.

Een oud wijf zal lang pronken, eer zij bevallig wordt.

Op *Campen* bl. 81 en bij Meijer bl. 37 leest men: *Men sal een oldt wijff lange proncken, eer sie suyuerlick wort. Suyuerlick = net = sierlijk.* Dat een ander een oud wijf zal *pronken*, dat is: *oppronken*, zooals hier staat, is minder natuurlijk, dan dat zij zelve pronkt; immers zegt een ander spreekwoord: *Eene vrouw versiert zich van nature gaarne.*

bl. 461. *aanw.* 3.

De wijn smaakt beter, al naardat het zilver is.

Gruterus III. bl. 133 zegt: *Den wyn smaakt bet naarst den silvere. Naarst* is òf een verouderde vorm van *naar*, òf het is de overtreffende trap van *nader*, dat is: *naderst*, waarvan *naârst* eene zamentrekking is; vroeger toch had men het werkwoord *naarren*, dat men voor ons *naderen* gebruikte. Het spreekwoord beteekent: al naardat de tafel rijker gedekt is, smaakt de wijn te lekkerder, gelijk een ander spreekwoord zegt: *Wat niet kost, dat deugt niet.*

bl. 463. *aanw.* 2.

Wijn drinkt, Wijn klinkt. Zoo bij Gruterus III. bl. 174:

Wyn drinct,
wyn klingt.

In *Prov. seriosa* bl. 46, bij Hoffmann 763 en op *Delf* bl. 45 staat: *wijn drinct wijn ghelt. Gellen* is hier het Hoogduitsche *gällen* of *gellen*, dat is: *klinken.*

Meijer bl. 102 zegt: *Wyn drinckt, wyn ghelt, oft wyn clinckt.* Hij neemt dus *gellen* en *klinken* beide op; ofschoon zijn *oft* zal willen zeggen, dat een van beide kan genomen worden, niet beide te gelijk.

bl. 463. *aanw.* 9.

Als de zot zwijgen kan, houdt men hem voor wijs.

Gruterus II. bl. 154 zegt: *Kost den zot zwygen men hielt hem voor wys*, gelijk men mede in *'t Mergh* bl. 31 leest: *Kost den sot swijgen men hielt hem voor wijs. Kost* voor *kon* hoort men tegenwoordig in de volkstaal nog wel.

Witsen 405 heeft *meenen* voor *houden: Dat een zot zweeg, men zou meenen dat hij wijs was.*

Tuinman I. bl. 270 geeft *aanzien* op: *Kan een gek zwijgen, men zou hem voor wijs aanzien.*

Meijer bl. 76 spreekt van *rekenen: Als den sot gheswyghen can, werty wys gherekent.*

Nog gewaagt men van *den naam krijgen.* Zoo De Brune bl. 103:

Een zot, wanneer hy swijcht,
Een wijs mans name krijght,

gelijk Willems II. 14 mede:

De zot, wanneer hy zwygt,
Eens wysmans name krygt.

In *Adag. Thesaurus* bl. 17 wordt van *lof verkrijgen* gesproken:

Die bot is, als hy maer en swygt,
Den lof van wys te zyn verkrygt.

De Brune bl. 327 vermeldt een negatieven *lof.* Eerst spreekt hij van *nergens uitlekken:*

Een dwaes die lijdt, en weynigh spreeckt,
Zijn zotheyd nerghens uyt en leeckt,

en dan van *niet licht uitbreken:*

Wanneer een zot gans niet en spreect,
Zijn zotheyd niet licht uyt en breect.

Eindelijk komt men tot het toppunt der opinie: de zot is wijs. In *Motz* bl. 79 toch leest men: *So langhe is de sot wijs, als hy swijght*, zooals ook Gruterus II. bl. 169 zegt: *Zweegen de sotten, zy waren wijs.*

bl. 465. *aanw.* 1.

Niemand is wijs in zijne eigene zaken. Zoo op 23 *Febr.*, bij Gruterus I. bl. 116 en op 23 *Febr.* 53: *Niemand is wijs in sijn eigen zaak.*

De Brune bl. 287 drukt dit aldus uit:

In eyghen zaeck hoe wel bedacht,
Is niemant wijs ghenoegh gheacht.

Met *zelf* voor *eigen* leest men op *Campen* bl. 97 en bij Meijer bl. 45: *Der is nyemant wijs, in sijn selfs saecke.*

Witsen 129 spreekt in 't algemeen; ofschoon *men is niet wijs* of *niemand is wijs* al een broêrtje met een zusje is. Zoo zegt hij: *Men is minst wys in zijn eigen zaak.*

V. d. Venne bl. 263 heeft hetzelfde voor *den eigen persoon* in plaats van voor *zijne eigene zaak: Men is noyt wijs ghenoegh voor sijn eyghen selven.*

Idinau bl. 249 zegt nog in onbepaalden zin: *Blindt in sijns selfs sake.*

V. d. Venne *Voorb.* bl. 9 eindelijk stelt het spreekwoord vragenderwijze aldus voor: *Is men wijs ghenoegh voor sijn selven om te doen of laten?*

bl. 467. *aanw.* 9.

Elk wat wils, deelt het schoonst. Zoo op 16 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 104 en Tuinman II. bl. 115: *Elk wat wils, dat deelt schoonst*, gelijk De Brune bl. 459 mede heeft: *Voor elck wat wils, dat deelt oock schoonst.*

Met *best* voor *schoonst* zegt Tuinman I. bl. 103: *Elk wat wils, dat deelt best.*

V. Alkemade bl. 46 heeft het laatste gedeelte van het spreekwoord niet. Hij zegt enkel: *Elk wat wils.*

In *Prov. seriosa* bl. 29 leest men: *malc wat dat deylt scoen.* *Malc* voor *elk* is thans verouderd; ofschoon *malkander* en *elkander* voor malkander in de plaats gesteld worden, en evenzoo elkander vervangen. Ook Hoffmann 470 zegt: *Mallic wat, deilt schoon*, en op *Delf* bl. 28 staat mede: *Mallic wat dat deylt schone. Mallic* is het uitgerekte *malc.*

Een ieder of *elk het zijne* komt ten laatste voor *elk wat wils* in de plaats. Zoo zegt De Brune bl. 463: *Een yder 't zijn, dat deijlt oock schoonst*, en heeft Tuinman II. bl. 115: *Elk het zyne, dat deelt best.*

bl. 468. *aanw.* 13.

Dat zijn ze niet, die Wilhelmus blazen. Zoo bij Witsen 101, Tuinman II. bl. 213, op *Aug.* 9, bij Martinet 72, in *Euphonia* bl. 517, bij v. d. Hulst bl. 16, Braakënburg III. 6, Koning bl. 5 en v. d. Vijver bl. 206. Ook Gales bl. 14 zegt: *zij zijn de geenen niet die Wilhelmus blaazen.*

Nog wordt, naar historiesche gronden, de persoon, die het spreekwoord deed ontstaan, mede in het spreekwoord opgenomen. Zoo zeggen Tuinman I. bl. 62 en Mulder bl. 415: *Dat zijn ze niet die Wilhelmus blazen, zei Hansken van Gelder.*

V. Sandwijk 21 zegt juist het tegenovergestelde: *Dat zijn ze, die Wilhelmus blazen.*

bl. 470. *aanw.* 16. (Zie ook III. bl. VII.)

Hij draait (of: *waait*) *met* (of: *naar*) *alle winden.*

Hij draait met alle winden. Zoo bij Tuinman I. bl. 248, (Folie I. 77) en v. d. Hulst bl. 12. Ook Gales bl. 14 heeft: *welke draaijen met alle winden*, Anton bl. 33 zegt: *die met alle winden draait*, Modderman bl. 116 geeft op: *die draaijen met alle winden*, en Roodhuijzen bl. 9 schrijft: *die draait met alle winden.*

Mulder bl. 423, een ander spreekwoord met dit vereenigende, zegt: *hij is een weërhaan, hij draait met alle winden.*

De Brune bl. 178 geeft eene verklaring vooraf; terwijl hij het *keeren* bij het *draaien* voegt. Zoo geeft hij het spreekwoord op:

Een ander huer hem anders vint,
Hy draeyt en keert, met alle wind.

Huer = *uur*, met de gewone voorgevoegde *h.*

Hij draait naar alle winden.

In onbepaalden zin leest men bij Sancho-Pança bl. 26, Bogaert bl. 34 en in *Bibliotheek* bl. 94: *Naer alle winden draeijen.*

Hij waait met alle winden. Zoo bij Sartorius *tert.* IV. 79, v. Alkemade bl. 109, Tuinman I. bl. 10, II. bl. 161, Martinet 22, Reddingius 50, Koning bl. 16, v. Eijk I. bl. 153 en v. Lennep bl. 265. Ook De Brune bl. 42 zegt: *Een die met alle winden waeyt*, en De Jager bl. 419 heeft: *die waeyen met alle winden.*

Op *Campen* bl. 102 leest men: *Hy weeyt mit allen wijnden. Weeyt* is dialectverschil met *waait*, evenals *wijnden* dat is met *winden.*

Ook Meijer bl. 48 heeft het zoo; maar doet een ander spreekwoord met dit toteenvloeien, gelijk reeds opgemerkt is bij het spreekwoord: *Hij draait als* (of: *is ongestadiger dan*, ook wel: *staat zoo vast als*) *een weërhaan op den toren.* Zoo luidt Meijer's spreekwoord: *Het is een recht wendehoycke; hy weeyt mit allen wynden.*

Verder vindt men eene onbepaalde opgave. Zoo zeggen Idinau bl. 28 en v. Lennep bl. 253: *Mit allen vvinden vvaeyen*, en heeft Winschooten bl. 345: *waajen met alle winden.*

Met bijgevoegd *plegen* lezen wij bij Tuinman I. bl. 219: *Deze plegen met alle winden te waayen.*

Nog geeft Tuinman I. bl. 362 tevens de plaats der bestemming op, of liever: hij noemt de oorzaak, waaruit de handeling voortspruit, als hij zegt: *Hy waait met alle winden naar alle hongerkampen.*

Eindelijk vinden wij bij Gruterus III. bl. 161 aangeduid, dat de handeling niet deugt. Zoo zegt hij: *Men zal nit wayen met alle winden. Nit* voor *niet* hoort men nog wel zeggen.

Hij waait naar alle winden. Deze vorm van 't spreekwoord wordt bij geen der verzamelaars gevonden.

bl. 472. *aanw.* 1.

Men kan van den wind niet leven. Zoo bij v. Lennep bl. 265. Ook Winschooten bl. 363 zegt: *ik kan van de wind niet leeven.*

In *N. Blijg.* 1 vindt men de uitdrukking versterkt. Men leest er toch: *niemand leeft van den wind.*

Tuinman I. bl. 100 begint wat bij te draaien, als hij zegt: *by na al zo wel kan men van den wind leven.*

Bogaert bl. 42 heeft zelfs het tegenovergestelde der opgave, daar hij opgeeft: *Men leeft daer van den wind.*

In onbepaalden zin leest men nog bij Winschooten bl. 363 en v. Alkemade bl. 143: *van de wind leeven.*

bl. 478. *aanw.* 9.

De eene wolf bijt (ook wel: *eet*, of: *aast van*) *den anderen niet; of het moest een koude winter zijn.*

De eene wolf bijt den anderen niet; of het moest een koude winter zijn. Zoo in *Sel. Prov.* bl. 61 *Den eenen wolf en bit den anderen niet, of het moest een koude winter syn. Bit* voor *bijt* te schrijven, geschiedt alleen om verschil in uitspraak.

Verder vindt men alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 13: *die een wolf bijt den anderen niet*, bij Hoffmann 211: *Die een wolf en bijt den anderen niet*, op *Delf* bl. 13: *deen wolf en bijt den anderen niet*, op *Campen* bl. 102: *Die eene Wolff en bijt den anderen niet*, op 15 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 104: *D'eene wolf bijt d'ander niet*, bij De Brune bl. 476: *De eene wolf bijt d'ander niet*, en in *Wijsheid* bl. 142: *De eene wolf byt den ander niet.*

De Brune bl. 242 laat den mensch *bijten*, en den wolf *lijden*, dat is: *verdragen.* Zoo zegt hij:

De mensche d'een den ander bijt,
Daer d'een wolf gheeren d'ander lijdt.

De eene wolf eet den anderen niet; of het moest een koude winter zijn.

De Brune bl. 242 geeft het spreekwoord in deze woorden:

't Moet zijn een winter koud en wreed,
Daer d'eene wolf den ander eet.

Daar met *als* verwisselende, vindt men bij Willems *Reinaert* bl. 299 eene gelijke opgave.

Gales bl. 42 zegt nog: *het wintert fel, daar de eene Wolf den anderen eet.*

Vervolgens wordt het laatste gedeelte van het spreekwoord niet opgenomen. Zoo bij Zegerus bl. 14: *Den eenen wolf en eet den anderen niet*, en bij De Brune bl. 481: *d'Een vvolf en eet den ander niet.*

De eene wolf aast van den anderen niet; of het moest een koude winter zijn.

In dezen vorm komt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord voor, en wel bij Gheurtz bl. 11: *Deen wolf aest van dander niet.*

De Brune bl. 346 spreekt nog van *niet verscheuren:*

Noyt en isser zulcks ghebeurt,
Dat een wolf een wolf verscheurt.

bl. 474. *aanw.* 7.

Die wel doet, zal geene wisch uitsteken.

In *Prov. seriosa* bl. 15 leest men: *die wel doet en darf gheen wisch wtsteken. Darf* is de tegenwoordige tijd van het oude *darven*, thans *durven*, doch voor ons *mogen* genomen. Ook Hoffmann bl. XXXIX heeft: *die wel doet en derf ghenen wisc uutsteken. Darven* en *derven* verschillen alleen in uitspraak; vandaar, dat men zoowel *derf* als *darf* zei.

Verder wordt *uitsteken* met *uithangen* verwisseld. Zoo zegt Hoffmann 246: *Die wael doet, en derf ghenen wisch uuthanghen*, en staat op *Delf* bl. 15: *die weldoet en derf ghenen wisch wt hanghen.*

bl. 475. *aanw.* 9.

Hij heeft zwart op wit. Zoo bij Tuinman I. bl. 237.

De Wendt-Posthumus II. bl. 60 heeft: *Het swart is op het wit.* Dit schijnt echter niet dezelfde spreekwijze te zijn; althans Posthumus geeft er deze verklaring van: „de huwelijksgeboden zijn aangeschreven.” Het kan ook zijn, dat het er eene bijzondere toepassing van is. Het komt althans op hetzelfde neêr, daar ook dan het bewijs in handen is, nl. het bewijs van trouwbelofte; welk in handen hebben bij de opgave zich tot elke zaak uitstrekt.

bl. 477. *aanw.* 3.

Een oude wolf verbetert zich niet. Zoo bij Gruterus II. bl. 160 en in 't *Mergh* bl. 36: *Ouwe wolf betert sich niet.*

Vervolgens wordt deze gesteldheid al gekkende op den mensch toegepast. Zoo zegt Tuinman I. bl. 115, 356: *Hy betert zich gelyk de oude wolven*, Koning bl. 3: *Hy betert zich als de oude wolven*, Modderman bl. 111: *menigeen betert zich als de oude wolven*, en Bogaert bl. 63: *Zy beteren zich als de oude wolven.*

bl. 478. *aanw.* 2.

Slapende wolven zal men niet wekken. Zoo bij Sartorius *tert.* VII. 61: *Men sal slapende Wolven niet wecken.*

Sartorius *pr.* I. 99 brengt dit tot eene dadelijke werking over, als hij zegt: *Ghy weckt een slapende wolf.*

Verder spreekt men van *wakker maken.* Zoo heeft Tuinman I. bl. 293: *Men moet geen slaapende wolven wakker maken.*

Sartorius *pr.* I. 96 drukt dit onbepaald aldus uit: *Slapende wolven wacker maken.*

Wat van de *wolven* gezegd wordt, past men eveneens op de *kinderen* en *honden* toe. Daarom vermeldt Zegerus bl. 41 de *honden* mede: *Men sal gheen slapende honden, oft woluen wacker maken.*

Nog wordt door v. d. Venne bl. 65 *gaande maken* voor *wekken* in de plaats gebracht; terwijl daarenboven *stille* voor *slapende* staat. Als raadgeving luidt zijne opgave: *Maeck gheen stille Wolven gaende.*

bl. 479. *aanw.* 2.

Die liegen wil, mag wel wat wonders koken. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 12: *die lieghen wil mach wonder koken.*

Verder wordt *koken* met *zeggen* verwisseld. Zoo bij Hoffmann 196: *Die lieghen wil, mach wonder segghen.* Ook op *Delf* bl. 12 leest men: *die lieghen wilt mach wonderseygghen;* terwijl Gheurtz bl. 15 mede heeft: *De lieghen wil mach wonder seggen.*

bl. 480. *aanw.* 2.

Een woord beurt op.

Gruterus I. bl. 123 heeft: *Wird, burd. Wird* is

in 't Friesch *woord*, en *burd* is een oud woord voor ons tegenwoordige *last*, zoowel voor eene zaak gebruikt als den tegenwoordigen tijd van het werkwoord *belasten*. *Wird*, *burd* zal dus willen zeggen: *een woord belast*. Dit kan evengoed bestaan, als *een woord beurt op*; hoewel er lijnrecht tegenover staande. Een enkel woord is genoegzaam, om iemands gezonken moed weder op te beuren; maar ook kan evenzeer een enkel woord volstaan, hem zijne gemoedsrust te benemen, of zijne schuld aan den dag te brengen.

Op 8 *Aug.* vindt men: *Staat belaat. Wird burd.* En daar *wird* in sommige Duitsche dialecten hetzelfde is als *würde*, dat is: *ambt* of *waardigheid*, zou *wird burd* niet anders willen zeggen dan *Staat Belaadt*, en er slechts eene herhaling van zijn.

bl. 481. *aanw.* 13.

Luttel woorden en veel zin. Zoo bij Zegerus bl. 38: *Luttel woorden ende veel sins*, gelijk bij Gruterus II. bl. 155 en in 't *Mergh* bl. 32 mede staat: *Luttel woorden, end veel sins.*

Gruterus III. bl. 158 geeft nog op: *Luttel woorden, en wel verstaan;* dat van het vorige daarin onderscheiden is, dat hier op den *juisten*, daar op den *verstandigen* zin der weinige *woorden* aangedrongen wordt, — alzoo metterdaad hetzelfde.

bl. 481. *aanw.* 16.

Men kan hem ligtelijk (of: *met één woord*) *gaande maken* (of: *houden*).

Men kan hem ligtelijk gaande maken (of: *houden*).

Alleen voor *maken*, niet voor *houden*, leest men op *Campen* bl. 57: *Ghy sult hem wel lichtelick gaende maken.*

Men kan hem met één woord gaande maken (of: *houden*).

Niet voor *maken*, maar alleen voor *houden*, staat op *Campen* bl. 57: *Ghy sult hem oock wel mit een woort gaende holden.*

bl. 481. *aanw.* 17.

Men zal om hem niet spotten alleen met woorden.

Op *Campen* bl. 6 staat: *Men sol sijnre niet spotte, alleen mit woorden*, en Meijer bl. 4 heeft: *Men sol synre niet spotten, alleen mit woorden. Sol* of *zou* is hier *moet*. *Sijnre* of *zijner* zal wellicht *om hem* beteekenen; anders zegt men: *met iemand spotten.*

bl. 481. *aanw.* 21.

Mijn woord is mijn zegel. Zoo bij Tuinman II. bl. 220. Ook Gheurtz bl. 59 heeft: *Syn woord is syn seghel*, Sartorius *pr.* VIII. 93 zegt: *Een die sijn woort sijn segel is*, en v. Alkemade bl. 171 geeft op: *Die zyn woord zyn zeegel is.*

Verder wordt de persoon, wien het spreekwoord geldt, genoemd. Zoo bij Gruterus II. bl. 142, in 't *Mergh* bl. 17 en *Sel. Prov.* bl. 110: *Een vroom mans woort, is zyn zegel.*

Daar alle menschen niet vroom zijn, voegt Tuinman I. bl. 251 er *moeten* bij: *zyn woord moet zyn zegel zyn.*

bl. 482. *aanw.* 7.

Veel (of: *Schoone*) *woorden vullen geen' zak.*

Veel woorden vullen geen' zak. Zoo in *Adag. quædam* bl. 65, 67, bij Hoeufft XX en Modderman bl. 92. Ook in *Prov. seriosa* bl. 47 leest men: *vele woerden en vollen den sac niet*, bij Hoffmann 783, Wassenbergh bl. 88, Scheltema II. bl. 17 en Wassenbergh II. bl. 119: *Vele woorden vullen den sac niet*, bij Zegerus bl. 62: *Veel woorden en vullen den sack niet*, alsmede op 4 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 121: *Veel woorden vollen gheen zack.*

Op *Delf* bl. 46 vindt men *buidel* voor *zak: veel woerden en vullen ghenen budel.*

Schoone woorden vullen geen' zak. Zoo bij Gheurtz bl. 58, 61. Ook op *Campen* bl. 6 staat: *Schoone woorden en vullen ghienen sack*, bij Zegerus bl. 51 en in *Adag. quædam* bl. 55, 59: *Schoon woorden en vullen den sac niet*, bij Gruterus II. bl. 162, in 't *Mergh* bl. 38 en *Wijsheid* bl. 142: *Schoon woorden vullen den sac niet*, en bij Sartorius *sec.* VI. 91: *Schoone woorden vollen geen sacken.*

V. Alkemade bl. 183 heeft *mooie* voor *schoone*: *Mooye woorden vullen geen zak.*

Vervolgens vindt men bloot van *woorden* gewaagd. Zoo zegt Idinau bl. 59: *De vvoorden en vullen den sack niet*, De Brune bl. 483: *Woorden vollen gheenen zack*, Winschooten bl. 162 en Tuinman I. bl. 78, II. bl. 218: *woorden vullen geen zak*, alsmede v. Waesberge *Geld* bl. 163 en Bogaert bl. 109: *woorden vullen geen zakken;* terwijl op 4 *Mei* 53 staat: *Woorden en vullen geen' zak.*

Tuinman I. bl. 127 heeft nog: *Zo vullen woorden geenen zak.*

Woorden en *zak* beide worden verder aangewezen, en op een bijzonder geval toepasselijk gemaakt. Zoo bij Tuinman I. bl. 170: *zulke woorden vullen geen bedelaars zak.*

Folqman bl. 126 heeft *praatjes* voor *woorden* in de plaats gebracht. Hij zegt: *Praatjes vullen geen zak.*

bl. 490. *aanw.* 3.

Men kan niemand regt kennen, zoo lang men geen' zak zout met hem gegeten heeft. Zoo bij Tuinman II. bl. 56. Ook bij denzelfden verzamelaar, I. bl. 150, leest men nog: *Men kent niemand recht, om hem te vertrouwen, of men moet 'er een zak zouts mede gegeten hebben.*

In *Motz* bl. 12 wordt het *kennen* tot den *vriend* uitgestrekt, en daarenboven een *zak* met eene *mudde* verwisseld: *Eer ghy eenen vrient kent Eedt een mudde souts met hem.*

Cats bl. 521, Richardson bl. 33 en Bogaert bl. 101 spreken van *betrouwen* voor *kennen:*

Al eer dat gy een vrient betrout,
Soo eet met hem een mudde sout.

Vervolgens wordt het spreekwoord oorspronkelijk aan Cicero toegeschreven; doch, hoewel de hoeveelheid *zout* grootelijks vermeerderd wordt, is men het over de soort van *maat* niet eens. Op *Campen* bl. 2 staat: *Men sal niemant tot enen vrent verkiesen men hebbe dan te voeren veele schepel solts mit hem gheyeten, secht Cicero*, en Gales bl. 13 heeft: *Men moet met iemand eenige zakken zouts gegeeten hebben, eer men hem zijnen vriend kan noemen, zeide eertijds Cicero.*

Het *niet vertrouwen* slaat eindelijk weder tot elkeen over, hetzij een *mueken*, dat is: een *muddeke* of een *mudje*, of wel een *maatje zout gegeten is.* Voor het eerste vindt men bij Gruterus III. bl. 163:

Niemand en vertrout,
gy en hebt met hem verdout
een mueken sout.

Naar onze tegenwoordige constructie zouden wij dit aldus schrijven: *vertrouw niemand, tenzij gij een mudje zout met hem hebt gegeten.* Voor het laatste zegt De Brune bl. 145:

Vertrout gheen mensch, of dat ont-houdt,
Eet met hem eerst een maetjen zout.

bl. 491. *aanw.* 3.

Als de zakpijp niet vol (of: *nat*) *is, zoo schreeuwt zij niet.*

Als de zakpijp niet vol is, zoo schreeuwt zij niet.

Op *Campen* bl. 83 en bij Meijer bl. 38 leest men: *Was die sackpijp niet vol is, soe schreeyt sie niet. Schreien* voor *schreeuwen* was oudtijds zeer gewoon. Het bewijs, dat beide woorden dezelfde beteekenis hebben, kan nog uit sommige hedendaagsche dialecten geput worden, waar het tegenovergestelde plaats heeft, dat is: men is aan 't *schreeuwen*, terwijl men elders hoort *schreien.*

Verder laat men de *ruispijp* haar *geluid* voortbrengen; ofschoon men enkel opgeeft: *ze gaat niet.* Zoo zegt Servilius bl. 177: *Als de ruispijp nz vol en is, so en gaetse nz*, en heeft Sartorius *sec.* IV. 71: *Als de ruys-pijp niet vol is, soo gaet die niet wel.* Met eene *ruispijp* bedoelt men een *doedelzak*, die er nog heden evenzeer voor gebruikelijk is als *zakpijp.*

Ook een derde, thans mede een nog zeer gebruikelijke naam voor den *doedelzak*, nl. dien van *moezel*, komt voor. De Brune bl. 170 geeft het spreekwoord aldus op:

De moezel die moet wezen vul,
Of anders maect zij gheen ghelul.

Gelul is hier *gezang* of *geluid*, naar *lul*, dat vroeger *zang* beteekende; zoodat wij daardoor aan een vierden naam van den *doedelzak* zijn gekomen, en *lullepijp* oudtijds ook bij beschaafde dichters zeer in gebruik was. *Vul* staat, om het rijm, voor *vol.*

De *lullepijp* komt voor bij Cats bl. 521 en Hoeufft bl. 87: *De lullepijp geeft eerst geluyt als se vol is*, alsmede bij De Brune bl. 171:

De lulle-pijp gheeft eerst ghelvyd,
Wanneer zy vol is tot den tuyt.

Als de zakpijp niet nat is, zoo schreeuwt zij niet.

Gruterus II. bl. 131 heeft de *lullepijp* voor de *zakpijp*, benevens *slaat* voor *geeft*, en daarenboven *geluid geven* voor *schreeuwen* in de plaats gebracht: *De lullepyp slaet geen geluyt, dan als zy nat is.* In 't *Mergh* bl. 8 komt het spreekwoord op gelijke wijze voor.

bl. 498. *aanw.* 1.

Onder een staand zeil is het goed roeijen. Zoo op *Campen* bl. 116: *Onder een staende seyl, is guet roeyen*, op 3 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 117 en Witsen bl. 501: *Onder een staande zeil, is goed roeyen*, bij Tuinman I. bl. 143, op *Julij* 6, bij v. Eijk I. bl. 115 en Modderman bl. 115: *Onder 't staande zeil is 't goed roeyen*, in *Sermoen* bl. 52 en *Verkl.* 8: *onder een staand zeiltje is 't goed roeijen*, en bij v. Lennep bl. 178: *Onder het staande zeil is goed roeien.*

Bij d'Escury bl. 20 leest men in onbepaalden zin: *goed roeijen onder het staande zeil.*

Met *gemakkelijk* voor *goed* zegt Everts bl. 227: *Onder een staand zeiltje zal het mij gemakkelijk vallen te roeijen.*

V. Lennep bl. 277 heeft *met* voor *onder: Met een staand zeil is 't goed roeien.*

Winschooten bl. 250 geeft het spreekwoord aldus op: *onder een slaand seildje is het goed roejen. Slaand* behoeft geene drukfout te zijn, 't geeft een evenzoo goeden zin als *staand.* Met het laatste geeft men enkel *een opgetogen zeil* te kennen, — met het eerste tevens, dat *er de wind in slaat.*

Gheurtz bl. 54 doet zijne opgave in deze woorden: *Onder een huyckent zeyl is guet ruyen.* Een *huikend zeil* is een *gedoken*, *gebogen*, een *rond staand zeil*, en alzoo geen *staand*, dat is: *opstaand zeil.* Daar *ui* vroeger voor *oe* in gebruik was, is *ruyen = roeien.*

Verder wordt het zeil niet bepaald omschreven, maar wel bepaald aangeduid. Zoo zegt Gales bl. 12: *onder zulk een zeiltje is 't goed roeijen*, alsmede bl. 31: *onder een zeiltje van dien aart is het goed roeijen.*

Vervolgens wordt alleen van een *zeil* gesproken,

maar daarmede gewis een *staand* bedoeld. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 34: *onder dat seyl is goet royen*, bij Hoffmann 563: *Onder dat seil is goet roeijen*, op *Delf* bl. 34: *onder tseyl eest goet royen*, bij Cats bl. 458: *'t Is goet roeyen onder 't seyl*, bij De Brune bl. 488: *Onder 't zeyl is goed om roeyen*, en bij v. Alkemade bl. 105: *Onder t' zeyltje is goed roeyen*.

Eindelijk wordt de verklaring van het spreekwoord bij de opgave opgenomen. Zoo zegt Cats bl. 503:

Onder 't seyltjen is t goet roeyen;
Want 't sal niemant light vermoeyen,

De Brune bl. 100:

't Is goed te roeyen, onder 't zeyl;
't Is dickwils ons behout en heyl,

en Tuinman bl. 103:

Iemand, die onder 't zeiltje roeit,
Raakt dus voort met weinig moeit'.

Bij *zeilen* het werk voor de zaak genomen, en daarenboven *riemen* voor *roeien* in de plaats gebracht, heeft v. d. Hulst bl. 15: *Onder het zeilen is het goed riemen*. Uit den aard der zaak geeft deze wijze van voorstellen geheel dezelfde beteekenis aan het spreekwoord.

bl. 502. *aanw.* 3.

Men kan niet altijd zijde spinnen. Zoo bij Gruterus III. bl. 159: *Men kan niet altyts sye spinnen.*

Op *Campen* bl. 80 wordt het spreekwoord vragenderwijze voorgesteld: *Weel can altijt sijde spinnen? Weel* is Saksisch dialect voor ons *wie*.

Meijer bl. 77 geeft op: *Men cant niet al te sye ghespinnen.* Daar *te* hier blijkbaar niet anders dan *tot* kan zijn, geeft dit wel een goeden, maar tevens een anderen zin aan 't spreekwoord. Heeft Meijer dus wel goed gelezen? blijft nog de vraag.

bl. 502. *aanw.* 7.

Hij hinkt op (of: *gaat mank aan*) *beide zijden.*

Hij hinkt op beide zijden.

In plaats van *beide* schrijft men *twee*. Zoo De Brune bl. 42: *Een man die op twee zijden hinct*, en Tuinman I. bl. 194: *die hinkt op twee zyden*.

Tuinman II. bl. 172 laakt de handelwijze, in de spreekwijze voorgesteld, als hij zegt: *'t Is niet fraai, als ymand op twee zyden hinkt.*

De Brune bl. 178 heeft *aan* voor *op*, en geeft daarenboven eene uitlegging aan het spreekwoord, dat hij het in deze woorden opgeeft:

Een man, die aen twee zijden hinct,
Die zoo by d'een, als d'ander stinct.

Hij gaat mank aan beide zijden.

Op *Campen* bl. 102 vindt men *kunnen* bijgevoegd, en daardoor het spreekwoord in een gunstig daglicht gesteld: *Hy can wel manck gaen, an beyden zijden.*

Modderman bl. 49 spreekt van eene zaak, niet van een persoon: *deze stelling gaat aan beide zijden mank.*

Met *op* in plaats van *aan* zegt Idinau bl. 262 in onbepaalden zin: *Op beyde sijden manck gaen.*

Op *Campen* bl. 102 staat *over* voor *aan* in de plaats, en daarenboven *hangen* voor *mank gaan*; terwijl er zoowel van de *boorden* als *zijden* gewaagd wordt: *Hy hangt ouer beyden zijden* (of *boorden*).

bl. 504. *aanw.* 2.

Plompe zinnen onthouden naauwkeurig (of: *houden vast*).

Plompe zinnen onthouden naauwkeurig. In dezen vorm komt de spreekwijze bij geen der verzamelaars voor.

Plompe zinnen houden vast.

Met *onthouden* voor *houden* vindt men de spreekwijze, ofschoon er hetzelfde mede gezegd wordt; daar *vasthouden* aan eene gezette meening, en die *vast*, dat is: *naauwkeurig onthouden*, op hetzelfde neêrkomt. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 36: *plompe sinnen die ontholden vast*, bij Hoffmann 597: *Plompe sinnen ontholden vast*, op *Delf* bl. 36: *Plompe sinne onthouden vaste*, en bij Gheurtz bl. 56: *Plompe sinnen onthouden vast.*

bl. 505. *aanw.* 1.

Zij moeten zoet en zuur met malkander deelen.

Op *Campen* bl. 32 leest men: *Sy moeten mit malcanderen, suet ende suyr op suypen moeghen. Suet ende suyr* = *zoet en zuur. Opsuypen* = *opdrinken*; *zuipen* placht voorheen een zeer gewoon zeggen te wezen, waarin niets onedels lag of gevonden werd. *Moeghen* = *mogen* is hier wellicht voor *lusten* in de plaats gebracht. Wij zeggen nog: *dat mag ik niet*, voor: *daar houd ik niet van*, en waarmede men te kennen geeft: *dat lust ik niet.*

bl. 507. *aanw.* 4.

Men bidt meest de opgaande zon aan, terwijl de ondergaande wordt gevloekt.

Met weglating van *meest* leest men bij Tuinman I. bl. 17, v. Zutphen I. 24, Braakënburg IV. 3, Koning bl. 18 en Mulder bl. 417: *De opgaande zon word aangebeden, en de ondergaande gevloekt.*

Modderman bl. 124 doet de *ondergaande zon* niet *vloeken*, maar slechts *minder aanbidden*. Zoo geeft hij het spreekwoord op: *men zal de opgaande zon eerder aanbidden dan de ondergaande.*

Zoo ook De Brune bl. 166, die van *nedergaan* voor *ondergaan* gewaagt:

Men ziet de zon meer bidden aen,
In 't op-gaen, als in 't neder-gaen.

Gruterus II. bl. 131 spreekt van *morgen-* en

avondzon: De Morgeson wert meer angebeden, dan d'avontson. Zoo wordt het spreekwoord mede in *'t Mergh* bl. 8 opgegeven. Ook in *Sel. Prov.* bl. 209 leest men: *De morgenson wort meer aanghebeden, dan d'avond-son.*

Scheltema II. bl. 26, die van *rijzende* en *dalende zon* spreekt, doet de laatste *schuwen: De rijzende zon wordt aangebeden, de dalende geschund.*

Bij De Brune bl. 428 eindelijk vinden wij een *ooster-* en *wester-zon;* welke laatste hij *vertreden* laat:

De ooster-zon wert aen-ghebe'en,
De wester-zon ghclijck vertre'en.

Vervolgens spreekt men alleen van de *opgaande zon.* Zoo zegt v. d. Hulst bl. 12: *Men bidt meest de opgaande zon aan,* en heeft Schaberg bl. 67: *de opgaande zon wordt aangebeden.*

Gales bl. 13 zegt juist het tegenovergestelde, en wel van de *klimmende zon: hij wilde maar in 't geheel niet de klimmende zon aanbidden.*

Nog vindt men eene onbepaalde uitdrukking bij Gales bl. 30: *de Zon die zij aanbidden.*

bl. 507. *aanw.* 5.

Niemand ooit zoo klein iets spon, Of het kwam wel aan de zon.

Op *Campen* bl. 62 leest men:

Het wardt noch nye so cleyn ghesponnen,
het quam an der sonnen.

Warden verschilt met *worden* alleen in uitspraak. *Noch nye* is *nog niet*, eigenlijk *nog nooit.*

Gruterus III. bl. 147 heeft *heimelijk* voor *klein,* en *met de zon uitkomen* in plaats van *aan de zon komen:*

Geen werc zo heimlyc gesponnen,
het en komt wel wt metter Sonnen.

BIJLAGE VAN HET DERDE DEEL.

bl. 1. *aanw.* 1.

Hij doet het zich zelven aan.

Met *doen* voor *aandoen* zegt Sartorius *pr.* VII. 15: *Wy doen 't ons selve.*

Servilius bl. 183* laat een der gevolgen, die de spreekwijze heeft, voorafgaan: *Hi en derf niemant clagen hi doe get hem seluen. Derf* is ons *durft*, de tegenwoordige tijd van *durven. Doeget* geeft eene onduidelijkheid aan den zin; voor *deuget* kan 't dus niet staan, waartoe anders als dialectvorm wel grond zou zijn. Wellicht is 't eene misstelling voor *doetet* = *doet het*, en dan is de zin in orde.

bl. 1. *aanw.* 12.

Het is mij langzamerhand aangekomen.

Op *Campen* bl. 127 en bij Meijer bl. 61 lezen wij: *Tis my van lieuer hant angecomen. Lief* is hier in de beteekenis van *zacht* te verstaan; zoodat *van lieuerhant* wel hetzelfde zal zijn als ons *van lieverlede*, dat is: *zachtjes aan.*

bl. 2. *aanw.* 1.

Hij laat het zich maar aanleunen.

Op *Campen* bl. 126 wordt juist het tegenovergestelde gezegd: *Hy latet an sich niet luenen* (of *blijuen*), waarin *anluenen* = *aanleunen.* Het tusschen haakjes geplaatste *blijven* toont aan, dat men in deze spreekwijze vroeger zoowel *aanblijven* als *aanleunen* gebruikte.

bl. 2. *aanw.* 14.

Hij ziet het maar aan.

Met overslaan van *maar*, leest men op *Campen* 107: *Hy siet het an.*

Tuinman II. bl. 111 heeft *slechts* voor *maar*: *...iet dat slechts aan.*

Op *Campen* bl. 125 wordt de spreekwijze in u... drukking versterkt, door de tegenovergeste... richting tevens op te nemen: *Nu wel an, Hebdy daer begeerte of lust toe? ick siet an. Hebdy* = *hebt gij; siet* = *zie het.*

bl. 2. *aanw.* 15.

Hij ziet niemand aan.

Met de oudtijds gebruikelijke dubbele ontkenning *en niemand* = *niet iemand* staat op *Campen* bl. 99: *Hy en siet nyemandt an.*

Op *Campen* bl. 6 beperkt men men zich tot éé... persoon slechts; terwijl het besluitend voegwoor... *derhalve* aantoont, in welk verband de spreekwijze moet genomen worden: *Ick en saeghe hem der haluen niet an.*

Nog bepaalt men zich op *Campen* bl. 106 tot de toekomst: *Ick wil hem voert an niet meer an sien. Voert an* is ons *voortaan*, dat wij in één woord schrijven; *voort* is hier *verder*.

bl. 3. *aanw.* 2.

Hij houdt nog wat achter voor het vragen. Lees op *Campen* bl. 98: *Hy holdt wat achter, voer tvraghen*, bij Sartorius *pr.* III. 43: *Men moet wat houden voor 't vragen*, en bij Tuinman II. bl. 130: *men houdt noch wat voor 't vragen.*

Meijer bl. 46 heeft weder twee spreekwoorden tot één gemaakt. Zoo luidt zijn spreekwoord: *Hy holdt wat achter, voer tvraghen; hy en schuddelt niet teffens wt.*

bl. 3. *aanw.* 4.

Ongaarne sterft hij, die meest moet achterlaten.

Gruterus I. bl. 117 geeft op: *Noiest sterft; die meest moet achterlaten. Noiest* is een oude vorm

voor *noi*, dat is: *noode*, en nog wel als *noô* gehoord, n dien vorm bij ons als *ongaarne* bekend.

bl. 3. *aanw.* 8.

Die nooit afdingen, verliezen gaarne.

Met *noode*, dat is: *ongaarne*, niet met *nooit*, vindt men 't spreekwoord opgegeven. Zoo zegt Gruterus III. bl. 138: *Die noy dingen, verliesen geerne*, en heeft Meijer bl. 102: *Die noyde dinghen, verliesen gheerne. Noy* is het zaâmgetrokken *noô*, gelijk *noyde* het gewone *noode* is.

bl. 3. *aanw.* 12.

Hij zal zich niet laten afdringen.

Op *Campen* bl. 44 vindt men een voorwaardelijk achtervoegsel. Er staat: *Hy sal hem niet laten afdringhen, kenne ik hem recht.* Ons wederkeerige *zich* werd vroeger door het persoonlijke *hem* aangeduid.

Op *Campen* bl. 47 en bij Meijer bl. 22 komt de spreekwijze zelve als de voorwaarde voor eener voorop gezette stelling. Zoo leest men: *Hy wol der toe tijde mede by wesen, Hy mocht anders afgedrongen hebben worden. Toe tijde = te tijde = bij tijds*, dat is: *vroeg.* Voor het oude *hebben worden* zouden wij thans zeggen: *geworden hebben* of eigenlijk *geworden zijn.*

bl. 4. *aanw.* 11.

Hij is te haastig (of: *te heet*) *gebakerd.*

In onbepaalde uitdrukking heeft Winschooten bl. 179 de beide vormen van het spreekwoord aldus vereenigd: *haastig, heet gebaakerd sijn.*

Haastig komt afzonderlijk niet voor; maar voor *heet* hebben Tuinman I. bl. 291 en v. Moerbeek bl. 242: *Hy is heet gebakert*, en zegt v. Waesberge *Vrijen* bl. 58: *die zijn wat heet gebakerd.*

Met *heet*, niet met *haastig*, leest men nog op *Campen* bl. 101, bij Gheurtz bl. 36 en Meijer bl. 47: *Hy is te heet gebaedt. Baden* zal ontleend zijn aan het *bad*, waar de kinderen onmiddellijk na de geboorte in gestoken werden. De spreekwijzen met *baden* en *bakeren* komen dus, wat den zin betreft, overeen.

bl. 4. *aanw.* 17.

Het moet buigen of barsten. Zoo bij v. Moerbeek bl. 243. Ook Tuinman I. bl. 149, II. bl. 201 heeft: *'t Moet buigen, of bersten.*

Onbepaald uitgedrukt, zegt v. Eijk III. bl. IV: *Buigen of bersten.*

Verder wordt de gelegenheid, waarbij- of de tijd, wanneer de details bestaan, tevens opgegeven. Voor de eerste zegt Wassenbergh III. bl. 100 op zijn Friesch: *ont yen ting opt heagst is soo môt it bwygge of borste*, en voor den laatste heeft v. Waesberge *Wijn* bl. 15: *in 't eind moet het toch buigen of bersten.*

Gales bl. 26 neemt den persoon op, wien het spreekwoord geldt. Aldus teekent hij den hoovaardigen heerscher of den heerschzuchtigen hoovaardige: *alles moet voor hem buigen en barsten.* Zijn *en* voor *of* toont de hoogste mate van onderworpenheid aan.

Modderman bl. 134 eindelijk stelt de tweede handeling van de eerste afhankelijk: *wat niet buigen kan, moet bersten.*

bl. 4. *aanw.* 19.

Hij liegt, dat het barst.

In onbepaalden vorm zegt v. Moerbeek bl. 271: *Liegen, dat het barst.*

Niet in afhankelijken toestand van malkander, maar voor de beide deelen der spreekwijze elk afzonderlijk gezegd, leest men op *Campen* bl. 57: *Hy moet lieghen, of hy moet barsten.*

bl. 4. *aanw.* 21.

Is het er niet in gewassen, Men zal het er niet in bassen. Zoo bij Gruterus III. bl. 156:

Isser niet in gewassen,
men zalder niet in bassen.

Isser, eigenlijk *ister*, is eene zamentrekking van *is het er*, gelijk *zalder*, eigenlijk *zalter*, van *zal het er.*

Meijer bl. 107 geeft op:

Ister niet in ghewasschen,
men salter niet in bassen.

Dit *ghewasschen* staat niet voor *schoongemaakt* of *gereinigd*, maar, evenals *gewassen*, voor *gegroeid:* men nam vroeger de thans van elkander verschillende schrijfwijze van *gewassen* en *gewasschen* niet in acht.

bl. 5. *aanw.* 1.

Pikken zonder krassen; Kluiven zonder bassen.

In *'t Mergh* bl. 54 staat:

Nutten sonder krassen,
kluyven sonder bassen.

Dit *nutten* leeft voort in het frequentatieve werkwoord *nuttigen* voor *spijs gebruiken.* Het komt dus met *pikken*, bepaaldelijk van vogels gezegd, in zin overeen.

V. Alkemade bl. 52 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord: *Nutten sonder krassen.*

In *Sel. Prov.* bl. 172 wordt het spreekwoord aldus opgegeven:

Picken sonder krassen,
byten sonder bassen.

Gelijk het *pikken* op het *eten der vogels* ziet, is het *kluiven* op het *eten der honden* toepasselijk; daarom komt *bijten*, hoewel mede van *honden* gezegd, hier minder natuurlijk voor, en zal waarschijnlijk aan een misbegrip of eene verbastering te wijten zijn.

bl. 5. *aanw.* 2.

Baat het niet, het schaadt ook niet. Zoo bij Witsen 296: *Baat het niet 't en schaadt niet*, bij Winschooten bl. 341: *baat het niet, het en schaad ook niet*, en bij Tuinman I. bl. 346: *Baat het niet, 't zal niet schaden.*

Tuinman I. bl. 172 en v. Zutphen II. 30 hebben alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord, maar nemen er den persoon bij op. Zij zeggen: *Dat schaad hem niet.*

Op *Campen* bl. 48 staat *helpen* voor *baten: Helptet niet, soe schaedet doch niet.*

bl. 5. *aanw.* 5.

Wat baat het kleven, als het niet vestigen wil!

In *Prov. seriosa* bl. 45 leest men: *wat baet gecleeft daert niet vesten en wil*, en bij Hoffmann 742 mede: *Wat batet ghecleeft, daert niet vesten en wil?* *Vesten*, nog niet geheel verouderd, wordt in de beteekenis van *vasthouden* of in die van *vastmaken* gebruikt. Het frequentatief werkwoord *vestigen* had oorspronkelijk dezelfde beteekenis, maar zegt in 't gebruik thans iets anders.

Op *Delf* bl. 44 staat: *wat batet gheclest daert niet vaten en wil. Klessen*, of eigenlijk *kletsen*, is *werpen* of *gooien*, zooals de kalk op de muren gedaan wordt, en is alzoo het middel tot *kleven. Vaten* voor *vatten* was voorheen zeer gewoon, en bevat dus almede het middel tot *vesten.*

bl. 5. *aanw.* 11.

Zuinig gezien is genoeg gebedeld.

Everts bl. 347 geeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord op, maar noemt tevens de personen, wie 't geldt. Hij zegt slechts: *de omstanders keken bitter zuinig.*

Verder vindt men *zundig* voor *zuinig*. Tuinman I. bl. 311, die slechts het eerste gedeelte van het spreekwoord in deze woorden heeft: *Hy ziet zundig*, geeft deze opheldering: „Dat wil zeggen, *zondig*, voor *schuldig*, als een *schuldige*, die een *overtuigt*, *beschaamt*, en *treurig gelaat* vertoont, om ontferming te verwekken.” Alzoo neemt hij *zundig* = *zondig.*

Later, II. bl. 101, waar Tuinman het spreekwoord in zijn geheel aldus opgeeft: *Zundig gezien, is genoeg gebedelt*, verklaart hij *zundig* door „*treurig* en *neêrslagtig*, als een verwezen misdaadige.” Het kan wel één woord zijn met *zuinig;* de trek tot *zuinigheid* doet toch vaak *benepen* of *treurig* zien.

bl. 5. *aanw.* 12.

Beschikken gaat voor bedenken.

Op 13 *Dec.* en bij Gruterus I. bl. 94 staat: *Bescheert voor bedacht. Bescheeren*, dat wij meesttijds alleen nog als verleden deelwoord in *beschoren* gebruiken, is *beschikken* of *toebedeelen*. Zie Dr. [illegible] Jager's *Latere Verscheidenheden*, bl. 180.

bl. 5. *aanw.* 18.

Dien 't misvalt, men bedreigt hem gaarne.

V. d. Bergh bl. 270 geeft op: *Dient mes[illegible] men mesbiet hem gherne. Mesvallen* = misva[illegible] (met den klemtoon op *mis*) beteekent *tegenloo[illegible] Mesbieden* = *misbieden* is *kwalijk bejegen[illegible] onbehoorlijk behandelen*, in welken zin het wo[illegible] in het Middelnederlandsch en Middelhoogduits[illegible] beide voorkomt.

bl. 5. *aanw.* 19.

Bij zien is menigeen bedrogen.

Hoffmann bl. XXXVIII zegt: *bi sien es die [illegible] neghe bedroghen. Menighe* is nu *menigte;* zoo [illegible] men *hooge* voor *hoogte*, gelijk *oude* voor *oudte.*

bl. 5. *aanw.* 20.

Die anderen meent te bedriegen, bestiert [illegible] zich zelven.

Gruterus III. bl. 184 geeft het spreekwoord [illegible] dus op: *Die andren waant bedriegen, bestie[illegible] hem zelven*, en Meijer bl. 109 zegt: *Die andr[illegible] waent bedrieghen, bestier al hem seluen.* De[illegible] opgaven zijn onderling en met opzicht tot het spree[illegible] woord aan 't hoofd volmaakt gelijk, behalve [illegible] den vorm. Volgens Gruterus' voorstelling verkrij[illegible] men den verhalenden, en naar Meijer's opgave de[illegible] opwekkenden of wenschenden vorm. De eerste [illegible] volstrekt onbestaanbaar, de laatste komt vrij wel m[illegible] den voorwaardelijken vorm overeen, en zal wel d[illegible] eenige ware uitdrukking van het spreekwoord [illegible] Dat Goedthals, de gemeenschappelijke bron be[illegible] van Gruterus en Meijer, niet kan worden nag[illegible] slagen, is hier geen verlies, daar men vroeger d[illegible] vormen der verschillende voorstellingen we[illegible] inachtnam.

bl. 5. *aanw.* 21.

Die ligt gelooft, wordt ligt bedrogen. Zoo bij Witsen 156, in *Adag. Thesaurus* bl. 12, *B. S[illegible] deerk.* II. 5 en *Veeteelt* bl. 111. Ook bij Servili[illegible] bl. 66, Gruterus II. bl. 167 en in 't *Mergh* bl. [illegible] leest men: *Wie lichtelijck ghelooft wort lichtelij[illegible] bedroghen*, op *Campen* bl. 2 staat: *Die lichteli[illegible] gheloeft, wort lichtlick bedroeghen*, Zegerus bl. [illegible] heeft: *Die lichtelijc gelooft, wort lichtelic bedrogen*, en v. Alkemade bl. 35 zegt: *Die ligt gelooft, werd ligt bedrogen;* terwijl in *Magazijn* 68, [illegible] Everts bl. 346, Hornstra 22 en Modderman bl. [illegible] gevonden wordt: *Wie ligt gelooft, wordt ligt bedrogen.*

Met *zijn* voor *worden* en verwisseling van het beide *licht* met *haast*, komt het spreekwoord op

Febr., bij Gruterus I. bl. 99, De Brune bl. 494, Sinman I. bl. 247 en op 8 *Febr.* 53 aldus voor: *Die haast gelooft, is haast bedrogen.*

Nog komt in *Wijsheid* bl. 135 de beide malen *schielijk* voor *licht* in de plaats: *Wie schielyk gelooft, is schielyk bedroogen.*

Eindelijk staat de eerste reis *ghéringe* of *ghéringe* (met het accent op *ghé*) = *spoedig*, *gaauw*, en den tweeden keer *haast* voor *licht*. Zoo in *Prov. iosa* bl. 19: *die gheringe geloeft is haest bedrogen*, op *Delf* bl. 19: *die gheringhe. gheloeft es est bedroghen*, en bij Meijer bl. 73 en Schrant . 277: *Die gheringhe ghelooft, is haest bedroghen.*

j Hoffmann 317 vindt men het spreekwoord eveno, alleen met *looft* voor *gelooft*, naar eene menigaal bij onze ouden voorkomende gewoonte, die ok thans nog niet uitgestorven is, het voorgeegde *ge* weg te laten.

Ook in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* omt het spreekwoord op gelijke wijze voor, maar et *bald*, niet *haast*, voor het tweede *licht* in de aats. *Bald* is Hoogduitsch, en heeft, evenals *ring*, de beteekenis van *spoedig*, *gaauw*. Zoo est men in bovengenoemden druk: *Der gering loefft der is bald bedroghen.*

Verder wordt *bedriegen* met *berooven* verwisseld. oo bij De Brune bl. 144:

Die licht ghelooft,
Wert licht berooft,

elijk bij Willems VIII. 150:

Die licht gelooft
Wordt licht berooft.

Hoffmann bl. XXXVIII heeft het spreekwoord o: *bi lichte gheloven es die meneghe bedroghen*, aarin *meneghe* weder *menigte* is.

De Brune bl. 189 drukt dezelfde gedachte in eze woorden uit:

Die nimmermeer en denct op quaed,
Wert haest bedroghen, tot zijn schaed.

Ook de tegenstelling wordt door De Brune bl. 44 tevens opgenomen. Men leest bij hem:

Die veel vertrouwt, die wert bedroghen,
Die veel mis-trout, 't kan ooc niet doogen.

bl. 5. *aanw.* 27.

Niemand wordt bedrogen, dan die betrouwt.

Met de vroeger zeer gewone dubbele ontkenning *iemand en* = *iemand niet*, vindt men in *Motz* bl. 2 het spreekwoord aldus voorgesteld: *Nyemant n wordt bedroghen dan die betrouwt.*

In *Sel. Prov.* bl. 111 wordt dit op deze wijze itgedrukt: *Niemandt wort lichelicker bedrooghen, ls die veel vertrouwt.*

Niet zoo algemeen, maar meer bepaald komt et spreekwoord voor in *Motz* bl. 61: *Die niet en etrouwt, en wordt niet bedroghen.* Zoo ook bij Richardson bl. 39, echter zonder de dubbele ontkenning: *Die niet vertrouwt, wort niet bedrogen.*

Nog wordt het spreekwoord in *Motz* bl. 49 volgenderwijze in een raad ingekleed: *En betrouwt nz, so en suldy niet bedrogen worden.* In elk der beide deelen van het spreekwoord komt eene dubbele ontkenning voor; want *nz* is de verkorte schrijfwijze van *niet*. *Suldy*, of eigenlijk *sulty*, is eene zamentrekking van *zult gij*.

Ook het tegenovergestelde wordt door Gruterus III. bl. 128 aldus opgegeven: *By wel vertrouwen werd menig bedrogen. Menig* is hier *menigeen*; eigenlijk bedoelt men er *menigte* mede.

Dit wordt in *Adag. Thesaurus* bl. 19 aldus uitgedrukt: *Die licht betrouwt, word licht bedrogen.*

Zoo mede in *Adag. quædam* bl. 13, ofschoon het laatste *licht* met *haast* verwisseld: *Die licht betrouwt, wort haest bedrogen.*

Het uitwendige tegenover het innerlijke stellende, laat Cats bl. 504 zich in deze woorden uit:

Veel spreeckt 'er stout,
en 't is gelogen,
Wie veel betrout,
wort licht bedrogen.

Zoo zegt ook Willems III. 25:

Veel spreken stout
En 't is gelogen;
Wie veel betrouwt
Wordt licht bedrogen.

bl. 5. *aanw.* 38.

Begeer genoeg; gij zult toch niet veel krijgen. Zoo in *'t Mergh* bl. 4: *Begheert ghenoegh, ghy sult doch niet veel krijghen.*

Gruterus II. bl. 127 zegt: *Begeert veel genoech, ghy zult doch niet veel krygen.* Voor *zeer weinig* zeggen wij thans nog *weinig genoeg;* alzoo staat dan ook *veel genoeg* voor *zeer veel.*

Consequent met de eerste gedachte, heeft Servilius bl. 195 werkelijk *weinig genoeg* voor *niet veel* in de plaats gebracht: *Begheert veel ghenoch, ghi sult weynich ghenoch cryghen. Genog* is nog de gewone volksuitspraak voor *genoeg.*

bl. 6. *aanw.* 18.

Hij zal hem nu wel goed laten begrazen.

Sartorius *tert.* III. 48 zegt: *Ghy soudt hem eerst te degen laeten begrasen.* Voor *te degen* zeggen wij *terdegen*, dat is: *degelijk.*

bl. 7. *aanw.* 12.

Blijven Doet beklijven. Zoo bij Cats bl. 493, v. d. Venne bl. 110, in *'t Mergh* bl. 48, *Sel. Prov.* bl. 177 en bij v. Moerbeek bl. 244, 247.

De Brune bl. 380 heeft het sterkere *vastblijven* voor *blijven* in de plaats gesteld, maar daardoor

tweemaal hetzelfde woord gebruikt; want *beklijven*, zooveelals *bekleven*, is mede *vastblijven*:

Vaste blijven,
Doet beklijven.

Verder wordt de zaak tot den persoon overgebracht. Zoo op 21 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 123:

Wie blijft,
die beklijft.

Gruterus III. bl. 139 doet een gelijkbeteekenend spreekwoord met dit zamenvloeien, als hij zegt: *Die weeldig wilt zyn, blyve t'huis: die blyft die beklyft. Weeldig*, gevormd van *weelde* met den uitgang *ig*, heeft eene zeer regelmatige vorming, die het meer gebruikelijke *weelderig* mist. Zoo ook leest men bij Meijer bl. 87: *Die weeldich wilt zyn, blyue thuys; die blyft, hy beclyft.*

Het hier zoo naïeve *beklijven*, dat is: *in welvaart toenemen*, geeft eene natuurlijke tegenoverstelling van *naar verandering streven*, die door Bogaert bl. 107 geheel wordt weggenomen, als hij er *verkrijgen*, dat is: *machtig* of *deelachtig worden*, voor in de plaats stelt. En toch wil hij door zijn *Blyven doet verkrygen* dezelfde gedachte uitdrukken.

bl. 8. *aanw.* 5.

Die weleer heeft leeren roeijen, Laat dien zich met varen moeijen. Zoo bij Cats bl. 466.

V. d. Venne bl. 159 geeft het spreekwoord niet in den vorm van een raad, eene opwekking of aansporing, maar als eene natuurlijke of gegronde gevolgtrekking: *Die best Rocydt sal mee Varen.*

De Brune bl. 64 heeft eene tegenovergestelde, dat is: eene ontkennende voorstelling, en laat daarenboven het *varen* weg; waardoor zijn *moeien*, hier zooveelals *bemoeien*, op *roeien* terugslaat:

Die niet can roeyen,
Moet zich niet moeyen.

bl. 8. *aanw.* 6.

Zoo elk zich met het zijne bemoeide, zoude het goed zijn.

Gruterus III. bl. 162 zegt: *Moyde hem elk metten zynen, t' waar beste. Moyde* = *moeide*, hier *bemoeide. Metten* is contractie van *met den; met* regeert den datief, alzoo *metten zynen* = *met het zijne.* Ook Meijer bl. 110 heeft: *Moeyde hem elck metten synen, twaer beste.*

De Brune bl. 33 laat het laatste gedeelte van het spreekwoord weg, maar heeft een gelijkbeteekenend spreekwoord met dit aldus vereenigd:

Een yder met het zyne moey',
En in zyn eyghen water roey.

In *Adag. quædam* bl. 47 en *Adag. Thesaurus* bl. 47 wordt een persoon voor de zaak in de plaats gesteld: *Moeyt u met u eygen selven.*

bl. 8. *aanw.* 17.

Gij moogt het niet beraken.

Sartorius *pr.* V. 2 geeft op: *Ghy mooght het niet begrayen.* Het woord *begraaien* is nog niet geheel verouderd; men bezigt het voor *beraken* of *betasten.* Wij spreken nog van *in iets graaien*, voor *er met de hand in roeren* of *grabbelen.*

bl. 8. *aanw.* 20.

Beter verkocht en berouwen, dan gehouden en berouwen. Zoo bij Tuinman II. bl. 123. Ook op 14 *Sept.* en bij Gruterus I. bl. 94 staat: *Beter verkocht en berouwen, als gehouwen en berouwen.*

V. Alkemade bl. 118 heeft: *t'Is beeter gekoft en berouwen, dan gehouden en berowen.* Dit *gekoft* = *gekocht* zal wel eene schrijffout voor *verkocht* wezen: met *gekocht* levert het geen zin. *Berowen* is wellicht mede eene schrijffout, omdat het woord in het eerste gedeelte des spreekwoords als *berouwen* opgegeven wordt; daar het, zoo als 't er staat, evenwel niet anders dan *berouwen* zijn kan, behoeft v. Alkemade de eenigste onzer vroegere schrijvers niet geacht te worden, die een zelfde woord op verschillende wijze spelt.

bl. 8. *aanw.* 21.

Haast getrouwd, Lang berouwd. Zoo bij Richardson bl. 32 en Modderman bl. 76. Ook Tuinman I. bl. 87 heeft:

't is haast getrouwt,
dat wel lang berouwt,

en op *Mei* 15 en bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 56 staat:

't Is haast getrouwd,
dat lang berouwt.

In verbintenis met een ander spreekwoord, leest men in *Adag. quædam* bl. 66:

Versint
eer gij begint.
want t'is haest getroudt,
dat langh berouwt.

Met *rouwen* voor *berouwen* vindt men op 23 *Sept.*, bij Gruterus I. bl. 110, in 't *Mergh* bl. 28 en *Sel. Prov.* bl. 184:

't Is haast getrout,
dat lange rouwt.

Voor *lang* staat *met stade*, en daar eene der beteekenissen van die uitdrukking *langzaam aan* is, geeft dat een onmerkbaar verschil. Zoo in *Motz* bl. 59:

Die met haeste trouwt,
met stade hem berouwt.

De Brune bl. 259 geeft het spreekwoord aldus op:

Een man die metter haeste trouwt,
Met moete zich daer naer berouwt.

Moete is een oud woord voor *gelegenheid* of *geschikten tijd;* hier zegt *met moete* zooveelals *bij stille gelegenheid, waarin men bedaard nadenkt.*

bl. 8. *aanw.* 24.

Vroeg getrouwd, Vroeg berouwd.

Meijer bl. 81 geeft op: *Tilick huwet, tilick gruidt. Tilick* is *tijdelijk*, dat is: *tijdig. Gruidt* is wellicht eene zamentrekking van het Hoogduitsche *gereuet*, ons *berouwd.*

bl. 8. *aanw.* 38.

Die planten wil, moet beschutten.

Bij Meijer bl. 67 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Die planten wilt, hy moet bevryden. Bevrijden* is eigenlijk *vrijwaren*, en zegt hier zooveel als *beschutten* of *beveiligen.*

Gruterus III. bl. 138 laat twee spreekwoorden zamenvloeien, waarvan het tweede als het redegevende van het eerste kan worden beschouwd: *Die planten wil, hy moet bevryden: als t' hecken af is, loopen de verken in.*

In *Motz* bl. 56 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Te vergheefs plandt hy die nz en heymt.* Het Fransche spreekwoord heeft *clost*, dat is: *omheint.* Kiliaen houdt dan ook *heymen* voor hetzelfde als *heynen*, dat is: *eene heining om iets zetten.* Het spreekwoord geeft dus volmaakt hetzelfde te kennen als de beide vorengenoemde, maar in ontkennenden zin.

bl. 8. *aanw.* 42.

Ik zal er mij eens op beslapen. Zoo op *Campen* bl. 110: *Wy willender ons op beslapen*, gelijk bij Gheurtz bl. 43: *Ick sal my daer up beslaepen*, bij Sartorius *sec.* III. 17: *Ick sal my daer op beslapen*, alsmede bij v. Moerbeek bl. 246: *Ik wil'er my op beslaapen.*

Tuinman I. bl. 173 wil dit als een voorzichtigheids-maatregel aangemerkt hebben, als hij zegt: *'t is wysheid, dat men zich ergens op beslaape.*

Onbepaald uitgedrukt, zegt Winschooten bl. 258: *sig ergens op beslaapen.*

Om zich te krachtiger uit te drukken, voegt men er *te nacht* of *een nachtje* bij. Voor het eerste leest men op *Campen* bl. 12: *Wy willen ons te nacht daer op beslapen*, en voor het laatste bij Tuinman I. bl. 41: *Ik zal my daar een nachtje op beslaapen*, zooals ook bij v. Zutphen I. bl. 75: *Ik zal mij daarop een nachtje beslapen.*

In 't *Mergh* bl. 26 worden twee spreekwoorden vereenigd, en zoo komt tevens uit, dat het hier opgegeven spreekwoord als eene voorzichtige handeling tot rijp nadenken leidt. Zoo staat er: *Ick salder my te nacht op beslapen, ick wil hem een wetscher met hoy vertrouwen, als ik borge voor 't leer hebbe. Wetscher of watscher* was vroeger de benaming voor een *valies.*

Vervolgens is 't alleen een *slapen*, geen *beslapen* meer. Zoo bij Servilius bl. 70*: *Hi sal daer noch op slapen*, bij Zegerus bl. 36: *Ick sal daer op slapen*, en bij Idinau bl. 270: *Ick sal-der op slapen.*

bl. 9. *aanw.* 1.

Wil u hier niet op beslapen.

Niet van *beslapen*, van *slapen* alleen is er sprake. Zoo op *Campen* bl. 115: *Wilt hyer niet op slapen.*

Meijer bl. 55 heeft een tweede spreekwoord met dit toteen doen vloeien. Zijn spreekwoord luidt: *Wilt hyer niet op slapen; der can lichtelick een swarte katte tusschen coemen*, zooals reeds vroeger is opgemerkt.

Tuinman I. bl. 173 geeft geen raad; het is eene bestaande zaak, waarvan hij spreekt, als hij zegt: *Hij slaapt daar niet op.*

bl. 9. *aanw.* 6.

Het is aan hem besteed.

Tuinman I. bl. 242 geeft het tegenovergestelde op: *'t Is aan hem niet besteed.*

Op *Campen* bl. 69 wordt de spreekwijze op het *eten* toegepast, en, ofschoon vooraf op eene zaak schijnt gedoeld te worden, toont het bijvoegsel, dat een persoon de meening is. Zoo staat er: *Tis der wel an bestadet, wat hy eet. Bestaden* is hetzelfde als *besteden;* de klanken *a* en *e* wisselen telkens in de verwante woorden. Men denke slechts aan ons *gestadig* en *steeds.*

Dat Meijer bl. 32 in zijn spreekwoord: *Tis der wel an bestadet, hy sette der vinger dicke speck van*, bij zijne vereeniging van twee spreekwoorden tot één het eene daarenboven heeft verminkt, is reeds vroeger aangewezen.

bl. 9. *aanw.* 17.

Greppen en delven Betaalt zich zelven. Zoo bij v. Hall II. bl. 2 en op *Landbouwer* bl. 73.

Tuinman II. bl. 114 stelt *karren* voor *greppen* in de plaats, waardoor wel iets anders wordt gezegd, ofschoon het spreekwoord dezelfde strekking blijft behouden:

Karren en delven
betaalt zig zelven.

bl. 10. *aanw.* 4.

Die hooger klimt, dan hem betaamt, Valt lager, dan hij had geraamd. Zoo bij Cats bl. 511:

Wie hooger klimt als 't hem betaemt,
Die valt wel laeger als hy raemt.

Verder vindt men dezelfde oorzaak, maar een gevariëerd gevolg. Zoo wordt het *vallen* tot *storten*, en het *ramen* tot *wanen* overgebracht op 5 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 99: *Die hooger klimt dan hem betaamt, stort ter neder eer hy 't waant.* Ook op 7 *Junij* 53 wordt het spreekwoord eveneens opgegeven, behalve dat *storten* tot *stooten* overgaat:

Die hooger klimt dan hem betaemt, stoot neder eer hy 't waent.

De Brune geeft voorts eenige *varianten*. Op bl. 156 zegt hij:

Die klimt verr' boven zijn bereck,
Valt licht om leegh, en breect den neck.

Bereck is hetzelfde als *bereik;* de werkwoorden *rekken* en *reiken* zijn naauw aan elkander verwant. En op bl. 157 staat:

Als-men nu is hoogh gherezen,
Komt een laghe val naer dezen.

Op dezelfde bladzijde vindt men mede eene compilatie van tweeën:

Hoogh ghetrooken, leegh ghehaelt:
Hoogh gheklommen, leegh ghedaelt.

Nog wordt ook dáár het spreekwoord *oud* en *wijs* genoemd:

Het is een oud' en wijs verhael,
Tot hoogh gheklim, een leegh ghedael.

Eindelijk verzwijgt De Brune bl. 167 de gevolgen wel, maar stelt hij de zaak zelve als *onrustbarend* voor:

Hy magh wel vry on-rustigh wezen,
Die al te hooghe is gherezen.

bl. 10. *aanw.* 11.

Eéns betrapt, negen- (of: *tien-*) *maal gedaan.*
Eéns betrapt, negenmaal gedaan.

Met *bevonden*, dat hier zooveelals *uitgevonden* of *ontdekt* zal beteekenen, voor *betrapt* in de plaats leest men bij Gruterus II. bl. 140: *Een maal bevonden, negen maal gedaan.* Ook in 't *Mergh* bl. 16 vindt men het spreekwoord eveneens.

Eéns betrapt, tienmaal gedaan. Zoo bij Tuinman II. bl. 214 en Modderman bl. 111.

Wederom met *bevonden* voor *betrapt* zegt Gruterus III. bl. 144: *Eens bevonden, is thien warf gedaan. Warf* = *werf*, door eene zeer gewone klankwisseling, is dus hetzelfde woord als *maal.*

bl. 10. *aanw.* 32.

Veel kraauwen zeert, Veel spreken deert. Zoo bij De Brune bl. 105 en Willems VIII. 152.

In omgekeerde volgorde geplaatst voor de beide deelen van het spreekwoord, en daarenboven met *schaden* voor *deeren*, en *smarten* voor *zeeren*, leest men in *Motz* bl. 79: *Te veel spreken schaedt, ende te veel crauwen smerdt.*

bl. 11. *aanw.* 6.

Bezoeken is 't naauwst. Zoo bij Hoffmann 136: *Besoeken ist nauste*, op 25 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 94: *Bezoeken ist nauwst*, en bij Cats bl. 458: *Besoecken is naeust.* Ofschoon wij nog van *bezoeking* spreken in den zin van *beproeving*, en ten aanzien van het Gods-oordeel *bezoeken* evenzoo voor *beproeven* gebruiken, is ons tegenwoordig *bezoeken* geheel wat anders geworden, dan er de ouden door verstonden; *bezoeken* heeft hier dan ook de beteekenis van *beproeven* of *onderzoeken.* In *Prov. seriosa* bl. 9 lezen wij mede: *besucken ist naauste*, waarin *besucken* een dialectische vorm van *bezoeken* is. Ook op *Delf* bl. 8 staat: *besueken oest naest.* Met de spelling *ue* voor *oe* is *besueken* = *bezoeken; oest* is een oudtijds gebruikelijke term voor *is het; naest* komt hier in beteekenis met *naauwst* overeen.

Op *Campen* bl. 114 vindt men: *Versoecken is tnauwste.* Ook *verzoeken* vooral, en meer nog dan *bezoeken*, was voorheen het gewone woord voor wat wij nu *beproeven* of *onderzoeken* heeten. Zie De Jager's *Taalk. Handl. tot de Staten-overz. des Bijbels*, beide op de art. *bezoecken* en *versoecken.*

Meijer bl. 55 volbrengt zijn vereenigings-werk van twee spreekwoorden toteen hier aldus: *Wat schadet versoch? versoecken is tnauwste.*

bl. 11. *aanw.* 14.

Bedrukt gezien, is half (of: *haast genoeg*) *gebeden.*
Bedrukt gezien, is half gebeden.

Met *deerlijk* voor *bedrukt* in de plaats heeft Meijer bl. 67: *Deerelick ghesien is half ghebeden.*

Zoo ook hebben Gruterus I. bl. 97 en De Brune bl. 493, maar daarenboven met *zien* voor *gezien: Deerlik zien, is half ghebeden.*

Op 30 *Sept.* leest men: *Deerlik zien, is half ghedaan.* Het is niet onwaarschijnlijk, dat *gedaan* vroeger mede de beteekenis zal gehad hebben van *gebeden*, dat is: *gebed gedaan.* (Ter aansporing van een gemeenschappelijk *bidden* tot God, hoort men wel vragen: *willen wij 't doen?* en *bidden* is ook gebruikelijk voor het vragen (*bedelen*) aan menschen). Niet alleen toch vindt men op 30 *Sept.* het spreekwoord mede opgeteekend: *'t Is duur ghekocht, dat met bede verkreghen is*, maar Gruterus, die zeer naauwkeurig is, tot in de spelling toe, schijnt dit spreekwoord overgenomen te hebben, daar het zijne, op het laatste woord na, er in volmaakte overeenstemming mede is. Stel ik mij de zaak naar waarheid voor, dan heeft Gruterus *ghebeden* voor *ghedaan* geschreven, òf omdat hij het spreekwoord dan meer verstaanbaar, òf meer overeenkomstig het toenmalig gebruik vond, òf eindelijk (en zoo zou 't wellicht kunnen zijn, als ik niet goed zag) omdat hij *ghedaan* foutief achtte. Een ander spreekwoord kan men 't toch moeilijk denken, als men het nevens dit geplaatste spreekwoord op denzelfden datum in aanmerking neemt.

Bedrukt gezien, is haast genoeg gebeden.

Met *jammerlijk* voor *bedrukt* staat op *Campen* bl. 98 en bij Meijer bl. 46: *Jaemerlick gesien, is haest genoech ghebeden. Jaemerlick* voor *jammerlijk* is verschil in uitspraak en schrijfwijze beide.

Met overslaan van *haast* vindt men mede in *Prov. seriosa* bl. 26: *iammerlic gesien is ghenoech ghebeden*, gelijk bij Hoffmann 428: *Jamerlic ghesien is ghenoech ghebeden* (waarin voor *jamerlic* = *iammerlijk* de *m* zich aan de beide eerste lettergrepen van 't woord mededeelt), op *Delf* bl. 26: *Jammerlick ghesien es ghenoech ghebeden*, en bij Gheurtz bl. 44: *Jammerlijck ghesien is ghenuech ghebeeden.*

Ook *onnoozel* komt voor bij Gruterus II. bl. 160: *Onnoosel gesien, is genoech gebeden.* In 't *Mergh* bl. 36 treft men het spreekwoord op gelijke wijze aan.

Cats bl. 464 heeft twee spreekwoorden aldus totéen doen vloeien: *Heuselijck toegesien, is genoegh gebeden, en een die wel dient, eyscht met stilswijgen*, met welk tweede spreekwoord hij kennelijk dezelfde gedachte wil uitdrukken. Is dit zoo, dan kan *toezien* niet in den zin van *opzicht houden* gebezigd worden, maar moet dan klaarblijkelijk in dien van *zien* genomen zijn. Of nu *toezien* vroeger ook de beteekenis van *zijn aangezicht tochouden of vertoonen* had, is mij onbekend; maar iets dergelijks dient men aan te nemen, om tot een gezonden zin te komen. *Heuschelijk* voor *oprecht* kan dan de ware gemoedsgesteldheid uitdrukken, in welke beteekenis het vroegere *onnoozel* mede kan genomen zijn, overigens in het spreekwoord door *bedrukt, deerlijk* of *jammerlijk* uitgedrukt.

bl. 12. *aanw.* 14.

Hij komt er met krabben en bijten.

Sancho-Pança bl. 21 geeft op: *Het gaat daar met habben en krabben. Habben* is eene verzachting van *happen*, dus eigenlijk *bijten*, in welken zin het woord dan ook bij Kiliaen voorkomt. *Krabben en bijten* geeft echter eene meer natuurlijke opeenvolging dan *habben*, dat is: *bijten*, en *krabben.*

bl. 12. *aanw.* 28.

Niemand genoemd, niemand geblameerd. Zoo bij Tuinman II. bl. 74 en in *B. Studeerk.* I. bl. 244, II. bl. 134.

Tuinman I. bl. 234 heeft een achtervoegsel, waardoor op eene bedekte wijze de waarheid, in het spreekwoord gelegen, te niete wordt gedaan. Zoo zegt hij: *Niemand genoemt, niemand geblameert, maar die heeft het gedaan.*

Bogaert bl. 10 geeft het spreekwoord aldus op:

niemand genommeerd
is niemand geblameerd.

Nommeeren, met bastaarduitgang, is *noemen*, in 't Fransch *nommer.*

Voor het kunstwoord *blameeren*, dat niet anders is dan het Fransche *blâmer*, wordt door Gruterus III. bl. 163 het Nederlandsche *lasteren* in de plaats gebracht: *Niemand genoemt, niemant gelastert.*

bl. 13. *aanw.* 3.

Hij weet van toeten noch blazen. Zoo bij v. Alkemade bl. 117: *Hy weet van toeten nog van blaasen*, bij Tuinman I. bl. 261: *Hy weet van toeten, noch van blaazen*, bij v. Zutphen I. bl. 31: *men weet eindelijk niet meer van toeten noch van blazen*, en bij Sancho-Pança bl. 22: *Hy weet nooh van toeten noch van blazen.*

Bij v. Alkemade bl. 178 leest men: *Hy weet van tuyten nog van blaasen. Tuyten* is door klankwisseling hetzelfde als *toeten.*

Modderman bl. 95 zegt in onbepaalden zin: *zonder van toeten of blazen te weten.*

Met *kunnen* voor *weten* staat op *Campen* bl. 106 en bij Gheurtz bl. 36: *Hy can tuyten, nooh blasen*, en heeft Zegerus bl. 30 mede: *Hy en can nooh tuyten nooh blasen.*

Everts bl. 234 spreekt op de volgende wijze van *hooren: eer zij van toeten of blazen hoorden.*

bl. 14. *aanw.* 28.

Het is haal op en breng meer.

Van *ophalen* is er geene sprake, waardoor de dubbele aanduiding voor de handelingen van den doorbrenger ontbreekt; ofschoon de wijze van uitdrukking van dien aard is, dat het *brengen* zich herhaalt. Immers, als wij op *Campen* bl. 84 lezen: *Ten is niet meer, dan: Haal meer*, hebben wij het eerste *meer* in den zin van *anders* te verstaan.

bl. 15. *aanw.* 7.

Het is voort een buigen.

Op *Campen* bl. 81 staat: *Tis voert een stuypen.* Daar de *e* van *voert* als verlengletter voorkomt, en *voert* dus *voort* is, terwijl *stuypen* voorheen algemeen gebruikt werd voor *buigen*, is de vroegere uitdrukking der spreekwijze in volmaakte overeenstemming met de tegenwoordige.

bl. 15. *aanw.* 23.

Kies of deel; die vooruit neemt, heeft reeds gekozen.

Men leest bij Gruterus III. bl. 156: *kiest en deelt, die nemt voren heeft gekoren*, en bij Meijer bl. 97 eveneens: *Kiest ende deelt; die neemt voren, heeft ghecoren.* Als men de verklaring, van het spreekwoord gegeven, eenigszins met aandacht nagaat, zal men lichtelijk inzien, dat het *en* voor *of*, dat de beide compilators van Goedthals zullen hebben overgenomen, waarschijnlijk aan eene vergissing zal te wijten zijn. Daarvoor pleit nog, dat het een rechtskundig spreekwoord is, en de overige verzamelaars, bij wie men twee rechtsgeleerden aantreft, allen *of*, niet *en*, opnemen. Ook hebben zij allen het laatste gedeelte van het spreekwoord niet, waardoor zij te minder van het *kies of deel* konden

worden afgeleid, om zich daarin te vergissen. Zoo moge dan Goedthals hier de oudste brieven hebben, toch heeft hij vrij waarschijnlijk het recht niet aan zijne zijde, als er met *of* en *en*, of *of* of *en*, een merkbaar onderscheid bestaat, ja men zelfs, *en* behoudende, tot eene tastbare ongerijmdheid komt.

Engelen 2 en v. Hasselt bl. 12 nemen de beide werkingen in 't meervoud. De eerste zegt slechts: *Kiesen of deelen*, en de laatste eveneens: *Kiesen of delen.*

Sartorius *tert.* I. 74, die geene onbepaalde uitdrukking heeft, voegt daarenboven *mogen* aan het spreekwoord toe: *Sy mogen kiesen of deylen.*

bl. 16. *aanw.* 1.

Het is goed achterwaarts te deinzen, om beter te springen.

In *Motz* bl. 36 leest men het spreekwoord in deze woorden: *Het is goet achterwaert deysen om bat te springen. Deysen* voor *deinzen*, gelijk *peisen* voor *peinzen*, zijn gewone verwisselingen der ouden, die nog bij Cats voorkomen, het laatste zelfs tegenwoordig nog. Het Fransche spreekwoord heeft *mieuly*, dat is: *beter*, voor *bat*, en werkelijk is ook *bat* voor *bet* alleen verschil van uitspraak, en *bet* voor *beter* te zeggen, oudtijds zeer gewoon.

bl. 17. *aanw.* 26.

Die voor een ander niet van sparen weet, zal het vervolgens voor zich zelven ook niet doen.

Gruterus III. bl. 139 heeft:

Die voor een ander niet sparen weet,
vind namaels voor hem selven niet bereet.

Bereet is *bereid;* nog zeggen wij *gereed*, en *bereid zijn* of *gereed zijn* is hetzelfde. Ook Meijer bl. 85 zegt mede:

Die voor eenen anderen niet sparen en weet,
vant namaels voor hem seluen luttel bereet.

Vant is de oude onvolmaakt verleden tijd van *vinden*, thans *vond.*

bl. 18. *aanw.* 7.

Het heugt mij wel, dat men 't plagt te doen.

Servilius bl. 107 heeft: *Mi ghedenct wel dz mens plach. Mi ghedenct* = *mij dunkt*, dat is: *ik herinner mij. Mens* = *men des; plegen* beheerschte voorheen den tweeden naamval.

bl. 18. *aanw.* 13.

Het is kwalijk gedaan, dat men dien draagt, die zelf (of: *alleen*) *kan gaan.*

Het is kwalijk gedaan, dat men dien draagt, die zelf kan gaan.

Met *niet wel* in plaats van *kwalijk* leest men op *Campen* bl. 73 en bij Meijer bl. 83: *Ten is* ... *gedaen, datmen dien draecht die seluer can* ...

Het is kwalijk gedaan, dat men dien ... *die alleen kan gaan.*

Men vindt het spreekwoord in dezen ... 14 *Mei* en bij Gruterus I. bl. 111: *'t Is* ... *daan datmen de derde draaght, hy kan allen* ... *gaan.* Voor *dien* wordt alzoo *de derde* ... Het is echter volstrekt niet uit te maken, ... persoon men hier met *den derde* op het oog ... daar hij bepaald wordt aangeduid als iemand ... *alleen wel gaan kan*, dat hier schijnt te ... zeggen: *hij kan alleen wel gaan*, omdat ... *derde* is. Zóó kan 't dan volstrekt niet in 't ... *drie* zitten.

Bij Tuinman II. bl. 167, die ook van *den* ... spreekt, maar overigens dezelfde constructie ... het opgegeven spreekwoord volgt, is dit iets ... ders. Zoo luidt Tuinman's opgave: *'t Is* ... *gedaan, den derden te dragen, die alleen kan* ... Naar die voorstelling toch zou men voor ... persoon (de *eerste* is natuurlijk *de drager*) ... aannemen *den uit behoefte gedragen wordende*, ... is: die *niet* alleen kan gaan; zoodat hij dan ... *derde* is, *die alleen kan gaan.* Volgens Tuinman's ... verklaring echter gaat dat ook niet op, daar hij ... redeneert: „Onnoodige en nuttelooze arbeid ... dient geen loon noch dank. Dus spelen de kinderen *pyp, pyp, kandelaar*, als 'er twee het de ... tusschen beiden op de armen dragen." Zoo ... 't dan *twee* personen, en niet *één*, die den ... dragen, en dan laat zich 't *onnoodige* en *nutte*... begrijpen; hoewel het bijgebrachte voorbeeld ... niet als juist gekozen kan beschouwd worden, ... 't opgegeven spel *het dragen van den derde* ... strekt schijnt te vorderen.

bl. 18. *aanw.* 32.

Men moet niet al doen, wat men mag (... *kan*).

Men moet niet al doen, wat men mag. Zoo ... *Wijsheid* bl. 135.

Met *zullen* voor *moeten* leest men op 28 *Jan* ... bij Gruterus I. bl. 115 en De Brune bl. 477: *Men zal niet al doen datmen magh*, gelijkmede in *Ada*... *quædam* bl. 68: *Wy en sullent' niet al doen dat* ... *wel mogen.*

In den vorm van eene opwekking of van een ... raad staat bij Gheurtz bl. 6: *Duet niet al dat gij* ... *mögt.*

Richardson bl. 35 heeft vier bestaanbaarheden, die *niet* tot uitvoering moeten worden gebracht, tot één geheel vereenigd. De laatste is ons spreekwoord, en ook de voorlaatste tellen wij onder de spreekwoorden. Zij worden opgegeven in omgekeerde volgorde voor de beide deelen, waaruit ...

bestaan, eene handelwijze, die hij ook voor de andere deelen volhoudt. Zoo luidt zijne combinatie:

Al dat ghy { *siet* / *hoort* / *weet* / *meugt* } *en* { *oordeelt* / *gelooft* / *seght* / *doet* } *niet.*

Meugt is de gewone volksuitspraak voor *moogt.*

Men moet niet al doen, wat men kan.

Wederom met *zullen* voor *moeten* staat op *Campen* bl. 106: *Men sal nummer al doen, dat men kan.* *Nummer* is slechts verschil van uitspraak met *nimmer.*

Evenals Richardson heeft ook De Brune bl. 387 eene combinatie van vieren, waarvan het derde deel ons spreekwoord is, gelijk het eerste de eene helft van een onzer zamengestelde spreekwoorden uitmaakt. Zoo geeft hij het gecombineerde spreekwoord op:

En zeght niet al, wat dat ghy weet,
Noch g'looft niet al, wat datm' uyt-meet,
Noch doet niet al, wat dat ghy kont,
Noch wilt niet al, dat lust de mond.

Uyt-meten staat wellicht voor *uit-verkoopen*, zooals de winkelier met de el doet; doch kan ook genomen zijn voor *breed uitleggen* of *uitweiden.*

Niet met *mogen* of *kunnen*, maar met *toegestaan worden* vindt men het spreekwoord nog door De Brune bl. 228 aldus voorgedragen:

Ten dient niet al ghedaen,
Wat ons vvert toe-ghestaen.

Ook Willems VIII. 60 zegt eveneens:

'Ten dient niet al gedaen
Wat ons wordt toegestaen.

bl. 18. *aanw.* 34.

Noode gedaan is ook gedaan. Zoo bij Gruterus II. bl. 159: *Noy gedaan is ooc gedaan*, in 't *Mergh* bl. 35: *Noo gedaen is oock gedaen*, en bij Sancho-Pança bl. 31: *Nooi gedaen, is ook gedaen.* *Noy* of *nooi* is *noode*, dat wij mede als *noô* gebruiken, en hetwelk *ongaarne* beteekent.

V. d. Bergh bl. 272 geeft het spreekwoord in dezen vorm: *Dat men doet noede wert dicke gedaen.* Ook *noede* is *noode; dicke* = *dikwijls.*

bl. 19. *aanw.* 13.

Zelf doen, zelf hebben. Zoo bij Hoffmann 787. Ook in *Prov. seriosa* bl. 47 leest men: *seluen doet selue heeft*, en op 10 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 124 staat mede: *Zellef doen, zellef hebben.*

De Brune bl. 369 heeft een toevoegsel, waardoor de zin versterkt wordt:

Zelf doen, zelf heeft,
En vaster kleeft.

Op *Delf* bl. 47 komt *doen* in den verleden tijd voor: *zelue dede zelue hebbe.*

Gruterus III. bl. 175 geeft daarbij ook *hebben* in den verleden tijd op: *Zelve dede, zelve hadde.*

Zegerus bl. 51 noemt de beide deelen der spreekwijze in omgekeerde volgorde, dat mede een goeden, maar geenszins denzelfden zin geeft: *Selue hebben selue doen.*

bl. 19. *aanw.* 21.

Zoo gij doet, Zoo ge ontmoet. Zoo bij Witsen 286, 428, met het verzachtende *je* beide voor *gij* en *ge:*

Zoo je doet
zoo je ontmoet.

Zoet bl. 242 zegt:

Zoo men doet,
Een ontmoet,

waar *een* voor *iemand* zal staan, en waardoor aan het spreekwoord dezelfde beteekenis gegeven wordt.

Sancho-Pança bl. 38 heeft:

Zoo ge doet
vindt ge goed,

waarin voorzeker slechts eene geringe wijziging aan het spreekwoord toegebracht wordt; daar het *goedvinden* of *goedkeuren* hier eene der *ontmoetingen* aanduidt, die men op zijne *daden* (zijn *doen*) ervaart.

bl. 19. *aanw.* 26.

Hij doolt (of: ***dwaalt***) ***niet geheel, die ten halve keert.***

Hij doolt niet geheel, die ten halve keert. Zoo bij Tuinman I. bl. 111. Ook v. d. Venne bl. 1 heeft: *Hy doolt niet heel die ten halven keert.*

Voor de beide deelen van het spreekwoord in omgekeerde volgorde opgegeven, lezen wij nog bij Tuinman II. bl. 171: *die ten halven keert, doolt niet geheel.*

Met *al* voor *geheel* in de plaats staat op 14 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 108 en Sartorius *pr.* X. 1: *Hy doolt niet al, die ten halven keert.*

Wederom in omgekeerde volgorde opgegeven voor de deelen des spreekwoords, vindt men op *Delf* bl. 13: *Die te haluen keert en doelt al niet.* *Doelt* = *doolt.* Ook Gruterus III. bl. 139 zegt: *Die ten halven keert, en doolt niet al.*

Noch met *geheel* noch met *al* vermeldt Gheurtz bl. 15: *De ten halven keerdt en doolt niet.*

Met het versterkte *verdolen* voor *dolen* alsmede het herhalende *wederkeeren* voor *keeren* genomen, heeft Idinau bl. 231: *Hy en is niet al verdoolt, die ten haluen vveder-keert.* Zoo doet Zegerus bl. 34 mede, doch alleen met *wederkeeren*, niet met *verdolen: Hy en doelt niet heel, die ten halue wege wederom keert.*

Hij dwaalt niet geheel, die ten halve keert.

Voor de beide deelen in omgekeerde volgorde

opgenoemd, hebben Tuinman I. *nal.* bl. 5, Gales bl. 18 en Bogaert bl. 68: *Die ten halven keert, dwaalt niet geheel.*

Met *al* in plaats van *geheel* genomen, leest men op *Campen* bl. 89: *Hy dweelt niet al, die ten haluen kiert. Dweelt* voor *dwaalt* en *kiert* voor *keert* zijn dialectverschillen. Meijer bl. 41 zag *kiert* voor *kirt* aan, dat hij evenwel door *keert* verklaart.

Met verplaatsing der beide deelen van het spreekwoord staat in *Prov. seriosa* bl. 13 en bij Hoffmann 215: *die ten halven keert en dwaelt niet al.*

Met *ten lesten* (nog de gewone volksuitspraak voor *ten laatste*) in plaats van *ten halve* heeft Gheurtz bl. 37: *Hy dwaelt niet al de ten lesten keert.*

Verder komt *geheel* noch *al* voor bij Servilius bl. 252*: *Hi en dwalet nz, die ten halue weder keert.*

Eindelijk geeft men in *Euphonia* bl. 524 het spreekwoord in dezen vorm: *half gekeerd is niet gedwaald.*

bl. 19. *aanw.* 33.

Hij laat veel ongemerkt doorgaan.

In den vorm eener opwekking, maar dan ook natuurlijk met weglating van *veel*, heeft Witsen 31: *Laat 'et ongemerkt doorgaan*, en Winschooten bl. 155: *laat het ongemerkt door gaan!*

Op *Campen* bl. 102 staat *overgaan* voor *doorgaan*, dat hier geene andere beteekenis aan de spreekwijze geeft: *Ick late al voele ouergaen. ongemerckt. Voele = vele.* Meijer bl. 48 heeft *ongemerckt* vóór *ouergaen* geplaatst.

Nog komt *hengaen = heengaan* voor *doorgaan;* terwijl er van *veel* gezwegen wordt, waarvoor echter *het* (*latet* is eene zamentrekking van *late het*) in de plaats wordt gebracht. Zoo op *Campen* bl. 28: *Ick latet ongemerckt hen gaen. Al hoerende dooff*, waarin *hoerende = hoorende.* De bijvoeging: *al hoorende doof* (mede als spreekwijze bestaande) zal hier wellicht tot verklaring moeten dienen.

bl. 20. *aanw.* 14.

Kwalijk verkregen, draagt niet ver.

Meijer bl. 69 geeft op:

Qualick vercregen,
onuerre ghedregen.

Onverre, vroeger zeer gewoon, is een thans ongebruikelijke vorm voor *niet verre; ghedregen* is dialectverschil met *gedragen.*

Bij Gruterus III. bl. 167 leest men:

Qualic bejaacht,
onverre draagt.

Iets *bejagen* voor *verkrijgen*, in den zin van *door eenige moeite bekomen*, is nog in gebruik.

De Brune bl. 426 drukt zich aldus uit:

Qualick vercreghen,
Qualick bedeghen.

Bedegen, als deelwoord van *bedijgen*, is ons *gedijd* van *gedijen.*

bl. 20. *aanw.* 17.

Die niet stappen kan, moet wèl draven.

In *Prov. seriosa* bl. 18 leest men: *die niet telden can moet wel drauen*, Hoffmann 294 heeft mede: *Die niet telden en can, moet wael draven*, en op *Delf* bl. 18 vindt men ook: *die niet telden en can die moet wel drauen. Telden* is *gaan*, zooals een *telpaard*, *telganger* genaamd, doet; welk *paard* oudtijds ook *telde*, *tel* of *telle* heette. *Telden* alzoo, op het *gaan* van menschen overgebracht, is *stappen.*

bl. 20. *aanw.* 24.

Iemand laten vlotten en drijven. Zoo bij Tuinman I. bl. 152.

Verder wordt de spreekwijze op eene *zaak* en niet op een *persoon* toegepast. Zoo bij Tuinman I. *nal.* bl. 28 en v. Eijk I. bl. 74: *Hy laat het vlotten en dryven.*

Modderman bl. 106 spreekt van een *vaartuig*: *die laten het vaartuig vlotten en drijven.*

Met *willen* voor *laten* en in ontkennenden zin zegt v. Eijk I. *nal.* bl. 54: *Dat wil niet vlotten en dryven.*

Bij v. Lennep bl. 61 wordt van een *schip* gewaagd, daarbij *zeilen* voor *vlotten* genomen, en de handeling in ontkennenden zin opgegeven: *Dat schip kan zeilen noch drijven.*

Zoo ook leest men bij Witsen bl. 496, maar in onbepaalde uitdrukking: *Kan zeilen noch drijven.*

Vervolgens wordt alleen van *vlotten* gesproken, en dan in ontkennenden zin. Zoo bij Gales bl. 35: *de zaak wil niet aanstonds vlotten*, en bij v. Eijk II. *nal.* bl. IV en v. Lennep bl. 248: *Het wil niet vlotten.*

Met *vloten* voor *vlotten* zegt Winschooten bl. 339: *dat sal niet willen vlooten.*

Ook *drijven* komt afzonderlijk voor. Zoo bij v. Eijk I. bl. 74: *Hy laat het maar dryven.*

Nog wordt het *drijven* omschreven. Zoo op *Campen* bl. 123: *Soe willen wijt soetelic laten drijuen. Soetelic = zoetelijk* beteekent hier *op zachte wijze.*

Met overspringing van een ander spreekwoord, heeft Meijer bl. 60 op deze wijze twee spreekwoorden ineen doen vloeien: *Soe willen wyt soetelic laten dryuen. Wy willender af wesen.*

In onbepaalden zin lezen wij nog bij v. Lennep bl. 61: *Het maar laten drijven.*

bl. 20. *aanw.* 31.

Het is nat: ik drink het, voor dat het is. Zoo bij Meijer bl. 10: *Het is nat, ick drincket voer dattet is. Drincket* en *dattet* zijn zamentrekkingen van *drink het* en *dat het; voer = voor.*

bestaan, eene handelwijze, die hij ook voor de andere deelen volhoudt. Zoo luidt zijne combinatie:

Al dat ghy	*siet* *hoort* *weet* *meugt*	*en*	*oordeelt* *gelooft* *seght* *doet*	*niet.*

Meugt is de gewone volksuitspraak voor *moogt*.

Men moet niet al doen, wat men kan.

Wederom met *zullen* voor *moeten* staat op *Campen* bl. 106: *Men sal nummer al doen, dat men kan. Nummer* is slechts verschil van uitspraak met *nimmer*.

Evenals Richardson heeft ook De Brune bl. 387 eene combinatie van vieren, waarvan het derde deel ons spreekwoord is, gelijk het eerste de eene helft van een onzer zamengestelde spreekwoorden uitmaakt. Zoo geeft hij het gecombineerde spreekwoord op:

En zeght niet al, wat dat ghy weet,
Noch g'looft niet al, wat datm' uyt-meet,
Noch doet niet al, wat dat ghy kont,
Noch wilt niet al, dat lust de mond.

Uyt-meten staat wellicht voor *uit-verkoopen*, zooals de winkelier met de el doet; doch kan ook genomen zijn voor *breed uitleggen* of *uitweiden*.

Niet met *mogen* of *kunnen*, maar met *toegestaan worden* vindt men het spreekwoord nog door De Brune bl. 228 aldus voorgedragen:

Ten dient niet al ghedaen,
Wat ons vvert toe-ghestaen.

Ook Willems VIII. 60 zegt eveneens:

'Ten dient niet al gedaen
Wat ons wordt toegestaen.

bl. 18. *aanw.* 34.

Noode gedaan is ook gedaan. Zoo bij Gruterus II. bl. 159: *Noy gedaan is ooc gedaan*, in 't *Mergh* bl. 35: *Noo gedaen is oock gedaen*, en bij Sancho-Pança bl. 31: *Nooi gedaen, is ook gedaen. Noy* of *nooi* is *noode*, dat wij mede als *noô* gebruiken, en hetwelk *ongaarne* beteekent.

V. d. Bergh bl. 272 geeft het spreekwoord in dezen vorm: *Dat men doet noede wert dicke gedaen.* Ook *noede* is *noode; dicke* = *dikwijls*.

bl. 19. *aanw.* 13.

Zelf doen, zelf hebben. Zoo bij Hoffmann 787. Ook in *Prov. seriosa* bl. 47 leest men: *seluen doet selue heeft*, en op 10 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 124 staat mede: *Zellef doen, zellef hebben.*

De Brune bl. 369 heeft een toevoegsel, waardoor de zin versterkt wordt:

Zelf doen, zelf heeft,
En vaster kleeft.

Op *Delf* bl. 47 komt *doen* in den verleden tijd voor: *zelue dede zelue hebbe.*

Gruterus III. bl. 175 geeft daarbij ook *hebben* in den verleden tijd op: *Zelve dede, zelve hadde.*

Zegerus bl. 51 noemt de beide deelen der spreekwijze in omgekeerde volgorde, dat mede een goeden, maar geenszins denzelfden zin geeft: *Selue hebben selue doen.*

bl. 19. *aanw.* 21.

Zoo gij doet, Zoo ge ontmoet. Zoo bij Witsen 286, 428, met het verzachtende *je* beide voor *gij* en *ge:*

Zoo je doet
zoo je ontmoet.

Zoet bl. 242 zegt:

Zoo men doet,
Een ontmoet,

waar *een* voor *iemand* zal staan, en waardoor aan het spreekwoord dezelfde beteekenis gegeven wordt.

Sancho-Pança bl. 38 heeft:

Zoo ge doet
vindt ge goed,

waarin voorzeker slechts eene geringe wijziging aan het spreekwoord toegebracht wordt; daar het *goedvinden* of *goedkeuren* hier eene der *ontmoetingen* aanduidt, die men op zijne *daden* (zijn *doen*) ervaart.

bl. 19. *aanw.* 26.

Hij doolt (of: *dwaalt*) *niet geheel, die ten halve keert.*

Hij doolt niet geheel, die ten halve keert. Zoo bij Tuinman I. bl. 111. Ook v. d. Venne bl. 1 heeft: *Hy doolt niet heel die ten halven keert.*

Voor de beide deelen van het spreekwoord in omgekeerde volgorde opgegeven, lezen wij nog bij Tuinman II. bl. 171: *die ten halven keert, doolt niet geheel.*

Met *al* voor *geheel* in de plaats staat op 14 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 108 en Sartorius *pr.* X. 1: *Hy doolt niet al, die ten halven keert.*

Wederom in omgekeerde volgorde opgegeven voor de deelen des spreekwoords, vindt men op *Delf* bl. 13: *Die te haluen keert en doelt al niet. Doelt* = *doolt.* Ook Gruterus III. bl. 139 zegt: *Die ten halven keert, en doolt niet al.*

Noch met *geheel* noch met *al* vermeldt Gheurtz bl. 15: *De ten halven keerdt en doolt niet.*

Met het versterkte *verdolen* voor *dolen* alsmede het herhalende *wederkeeren* voor *keeren* genomen, heeft Idinau bl. 231: *Hy en is niet al verdoolt, die ten haluen vveder-keert.* Zoo doet Zegerus bl. 34 mede, doch alleen met *wederkeeren*, niet met *verdolen: Hy en doelt niet heel, die ten halue wege wederom keert.*

Hij dwaalt niet geheel, die ten halve keert.

Voor de beide deelen in omgekeerde volgorde

opgenoemd, hebben Tuinman I. nal. bl. 5, Gales bl. 18 en Bogaert bl. 68: *Die ten halven keert, dwaalt niet geheel.*

Met *al* in plaats van *geheel* genomen, leest men op *Campen* bl. 80: *Hy dweelt niet al, die ten halven kiert. Dweelt* voor *dwaalt* en *kiert* voor *keert* zijn dialectverschillen. Meijer bl. 41 zag *kiert* voor *kirt* aan, dat hij evenwel door *keert* verklaart.

Met verplaatsing der beide deelen van het spreekwoord staat in *Prov. seriosa* bl. 13 en bij Hoffmann 215: *die ten halven keert en dwaelt niet al.*

Met *ten lesten* (nog de gewone volksuitspraak voor *ten laatste*) in plaats van *ten halve* heeft Gheurtz bl. 37: *Hy dwaelt niet al de ten lesten keert.*

Verder komt *geheel* noch *al* voor bij Servilius bl. 252*: *Hi en dwalet nz, die ten halue weder keert.*

Eindelijk geeft men in *Euphonia* bl. 524 het spreekwoord in dezen vorm: *half gekeerd is niet gedwaald.*

bl. 19. *aanw.* 33.

Hij laat veel ongemerkt doorgaan.

In den vorm eener opwekking, maar dan ook natuurlijk met weglating van *veel*, heeft Witsen 31: *Laat 'et ongemerkt doorgaan*, en Winschooten bl. 155: *laat het ongemerkt door gaan!*

Op *Campen* bl. 102 staat *overgaan* voor *doorgaan*, dat hier geene andere beteekenis aan de spreekwijze geeft: *Ick late al voele ouergaen. ongemerckt. Voele* = *vele.* Meijer bl. 48 heeft *ongemerckt* vóór *ouergaen* geplaatst.

Nog komt *hengaen* = *heengaan* voor *doorgaan*; terwijl er van *veel* gezwegen wordt, waarvoor echter *het* (*latet* is eene zamentrekking van *late het*) in de plaats wordt gebracht. Zoo op *Campen* bl. 28: *Ick latet ongemerckt hen gaen. Al hoerende dooff*, waarin *hoerende* = *hoorende.* De bijvoeging: *al hoorende doof* (mede als spreekwijze bestaande) zal hier wellicht tot verklaring moeten dienen.

bl. 20. *aanw.* 14.

Kwalijk verkregen, draagt niet ver.

Meijer bl. 69 geeft op:

Qualick vercregen,
onuerre ghedregen.

Onverre, vroeger zeer gewoon, is een thans ongebruikelijke vorm voor *niet verre*; *ghedregen* is dialectverschil met *gedragen.*

Bij Gruterus III. bl. 167 leest men:

Qualic bejaacht,
onverre draagt.

Iets *bejagen* voor *verkrijgen*, in den zin van *door moeite bekomen*, is nog in gebruik.

...rune bl. 426 drukt zich aldus uit:

Qualick vercreghen,
Qualick bedeghen.

Bedegen, als deelwoord van *bedijgen*, is ons gelijk van *gedijen.*

bl. 20. *aanw.* 17.

Die niet stappen kan, moet wel draven.

In *Prov. seriosa* bl. 18 leest men: *die niet telden can moet wel drauen*, Hoffmann 294 heeft mede *Die niet telden en can, moet wael drauen*, en ... *Delf* bl. 18 vindt men ook: *die niet telden en can die moet wel drauen. Telden* is *gaan*, zooals een *telpaard*, *telganger* genaamd, doet; welk paard oudtijds ook *telde*, *tel* of *telle* heette. *Telden* alzoo op het *gaan* van menschen overgebracht, is *stappen.*

bl. 20. *aanw.* 24.

Iemand laten vlotten en drijven. Zoo bij Tuinman I. bl. 152.

Verder wordt de spreekwijze op eene *zaak* en ook op een *persoon* toegepast. Zoo bij Tuinman I. nal. bl. 28 en v. Eijk I. bl. 74: *Hy laat het vlotten en dryven.*

Modderman bl. 106 spreekt van een *vaartuig*: *die laten het vaartuig vlotten en drijven.*

Met *willen* voor *laten* en in ontkennenden zin zegt v. Eijk I. *nal.* bl. 54: *Dat wil niet vlotten of dryven.*

Bij v. Lennep bl. 61 wordt van een *schip* gewaagd, daarbij *zeilen* voor *vlotten* genomen, en de handeling in ontkennenden zin opgegeven: *Dat schip kan zeilen noch drijven.*

Zoo ook leest men bij Witsen bl. 496, maar in onbepaalde uitdrukking: *Kan zeilen noch drijven.*

Vervolgens wordt alleen van *vlotten* gesproken, en dan in ontkennenden zin. Zoo bij Gales bl. 35: *de zaak wil niet aanstonds vlotten*, en bij v. Eijk II. *nal.* bl. IV en v. Lennep bl. 248: *Het wil niet vlotten.*

Met *vloten* voor *vlotten* zegt Winschooten bl. 330: *dat sal niet willen vlooten.*

Ook *drijven* komt afzonderlijk voor. Zoo bij v. Eijk I. bl. 74: *Hy laat het maar dryven.*

Nog wordt het *drijven* omschreven. Zoo op *Campen* bl. 123: *Soe willen wijt soetelic laten drijuen. Soetelic* = *zoetelijk* beteekent hier *op zachte wijze.*

Met overspringing van een ander spreekwoord, heeft Meijer bl. 60 op deze wijze twee spreekwoorden ineen doen vloeien: *Soe willen wyt soetelic laten dryuen. Wy willender af wesen.*

In onbepaalden zin lezen wij nog bij v. Lennep bl. 61: *Het maar laten drijven.*

bl. 20. *aanw.* 31.

Het is nat: ik drink het, voor dat het is. Zoo bij Meijer bl. 10: *Het is nat, ick drincket voer dattet is. Drincket* en *dattet* zijn zamentrekkingen van *drink het* en *dat het; voer* = *voor.*

Op *Campen* bl. 20 leest men: *Het is nat, Ick drincket voerdattet is. Ick eetet voer dattet is. Eetet* is mede eene zamentrekking van *eet het.* Het achtervoegsel: *Ick eetet voer dattet is,* door eene punt voorafgegaan, toont aan, dat het vóórdeel alleen als spreekwoord geldt, alsmede, dat ook dit als spreekwoord gebruikelijk is: *Het is nat, Ick eetet voer dattet is.* Het zal dan van lepelkost gezegd zijn.

bl. 21. *aanw.* 6.

Hij kan het wel droomen.

Op *Campen* bl. 75 leest men: *Het heft hem gedroomt. Droomen* was oudtijds een onpersoonlijk werkwoord; men zei: *het droomt mij*, voor: *ik droom;* dus: *het heeft* (*heft* staat er voor *heeft*) *hem gedroomd*, voor: *hij heeft gedroomd.*

Dat Meijer bl. 34 weder op zijne wijze aan 't fabriceeren is gegaan, als hij voor één spreekwoord opgeeft: *Het heft hem gedroomt; ja, ja, daernae worde het dach*, is reeds vroeger aangewezen.

Sartorius *tert.* IV. 59 geeft de spreekwijze aldus op: *Hy droomt daer slecht af.*

Tuinman I. bl. 325 zegt alleen: *Hy droomt.*

bl. 21. *aanw.* 8.

Ik wil het niet eeuwig laten droomen.

Gheurtz bl. 42 geeft op: *Ick wildt my niet ēēv laeten droomen.* De schrijfwijze *ēēv* voor *eeuwig* is waarschijnlijk weder ééne van die eigenheden van Gheurtz, die in meer dan één opzicht bij hem voorkomen. *Wildt*, eigenlijk *wild 't*, beteekent *wil het.* Overigens vindt men hier weder den onpersoonlijken vorm; zoodat er naar onze tegenwoordige woordschikking moet gelezen worden: *Ik wil het niet eeuwig laten droomen.* Wat het hier voorkomende *laten* betreft: ofschoon het een woord is, dat ter meerdere duidelijkheid beter ware weggelaten, zal wellicht *het laten droomen* hier willen zeggen: *aan droomen overgeven.*

bl. 21. *aanw.* 15.

Wilt gij niet geschoten worden, duik neder. Zoo bij Cats bl. 539.

In *Sel. Prov.* bl. 132 leest men: *Wilje niet geschoten worden, bockt neder;* en geldt de raad, door *duiken* aangeduid, aan hem, die zich op 't land bevindt, dan zegt men met *bokken* = *bukken* volmaakt hetzelfde. Is het *duik neder* = *duik onder* daarentegen tot iemand gericht, die zich te water bevindt, dan is 't eene andere jacht, en heeft de opgevolgde raad wellicht eenige meerdere veiligheid ten gevolge, het komt overigens overeen uit, dat is: het spreekwoord houdt altijd den raad in, dat het goed is, zich tegenover het geweld te buigen.

Halbertsma bl. 31 zegt alleen: *Leer duiken*, waarmede men echter evenzeer denzelfden raad wil uitdrukken.

bl. 22. *aanw.* 2.

Er is met hem eggen noch ploegen.

Gales bl. 25 bepaalt zich niet tot één persoon, maar neemt er duizenden, ja millioenen op, als hij zegt: *met de meeste menschen is geen eggen nog ploegen.*

Met *kunnen* voor *zijn* zegt van Eijk III. bl. 27: *Men kan met hem eggen noch ploegen.*

Verder vindt men *mogen*, dat voorheen in de beteekenis van *kunnen* gebruikt werd. Zoo heeft Sartorius *sec.* X. 30: *Men magh met hem eggen noch eeren. Eeren, eren* en *eriën*, alsmede *aaren, aren* en *aarenen* waren oudtijds voor *ploegen* in gebruik.

Nog geeft Sartorius *sec.* V. 56 de genoemde bedrijven in omgekeerde volgorde op; terwijl hij daarenboven van eene *zaak*, en niet van een *persoon* spreekt: *Men mach daer mede eeren noch egghen.*

bl. 22. *aanw.* 10.

Die zich niet zat eet, zal zich niet zat likken. Zoo bij v. d. Venne bl. 116: *Die hem niet sat eet, sal hem niet sat lecken. Likken* en *lekken* werden oudtijds door elkander en in dezelfde beteekenis gebruikt, en dit geschiedt nog meesttijds zoo. Ook De Brune bl. 9 zegt:

Die hem zelf niet zat en eet,
Leckt hem oock niet zat in steed.

In steed staat voor *in stede*, dat is: *in plaats.*

Gheurtz bl. 12 heeft: *De niet sat suypen can sal niet sat lecken. Suypen* had vroeger ook de beteekenis van *zuigen*, en dat geeft een goeden zin: *zuigen* is dan voor *weinig te gelijk drinken, likken* voor *weinig te gelijk eten* gezegd.

bl. 22. *aanw.* 23.

Elk ete, eer hij uitga.

Ten deele in opwekkenden of raadgevenden zin, ten deele mede in den verhalenden vorm, leest men op 4 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 104: *Elck eet eer hy uyt gha.*

Op *Campen* bl. 9 wordt opgegeven: *Tis een vrendeloes Jaer, elck sie wel toe, dat hy selfs wat hebbe. Elck eete eer hy wt gae.* Dat de twee door eene punt van elkander gescheiden deelen elk afzonderlijk een geheel uitmaken, is reeds vroeger opgemerkt. De thans opgegeven spreekwijze, zoo hier nog verklaring noodig ware, wordt door het spreekwoord, dat voorafgaat, in het helderste licht gesteld.

Dat Meijer bl. 5 van deze spreekwijze en het eerste gedeelte van het voorafgaande spreekwoord zijn spreekwoord fabriceert, is bij diezelfde gele-

genheid aangetoond. Zoo luidt Meijer's opgave: *Tis een vrendeloes jaer, elck eete eer hy wtgae.*

bl. 23. *aanw.* 21.

Daar gaat niets voor weldoen. Zoo bij Gheurtz bl. 14: *Daer gaet niet voñ welduen.* Met de dubbele ontkenning, zooals men vroeger schreef, leest men mede in *Prov. seriosa* bl. 10 en op *Delf* bl. 10: *daer en gaet niet voer weldoen*, gelijk bij Hoffmann 157: *Daer en gaet niet voor waeldoen.* Nog vindt men bij v. Alkemade bl. 98: *Niets gaat voor weldoen.*

De Brune bl. 362 voegt bij *zaak* ook *staat*, dat is: *gesteldheid eener zaak:*

Gheen zaeck, of staet,
Voor wel-doen gaet.

In *Prov. seriosa* bl. 45 en op *Delf* bl. 44 komt de spreekwijze in den vorm van eene vraag voor: *wat gaet voer weldoen.* Zoo heeft ook Hoffmann 741: *Wat gaet voor waeldoen?*

Gruterus I. bl. 116 en Sancho-Pança bl. 39 geven slechts op: *Niet voor wel doen.*

Dat Meijer bl. 84 twee spreekwijzen heeft doen zamenvloeien, als hij deze combinatie opgeeft: *Niet voor wel doen, meer goets dan tyts*, is vroeger reeds opgemerkt.

bl. 23. *aanw.* 31.

Die verre gaat, mag stijf liegen. Zoo bij Gruterus III. bl. 139 en Meijer bl. 91.

Met *reizen* voor *gaan* zegt De Brune bl. 189:

Een man die verre reyzen plackt,
Magh lieghen vry, met volle macht.

In omgekeerde volgorde voor de beide deelen des spreekwoords opgenoemd, leest men bij denzelfden verzamelaar op de volgende bladzijde:

Hy magh wel lieghen on-beschromt,
Die van een verre reyze comt.

Wederom met *reizen* voor *gaan*, maar met weglating van *mogen*, heeft Tuinman I. bl. 191: *Van verre reizen liegt men veel.*

Nog zegt Tuinman II. bl. 56, maar met *reizen* noch *gaan*, evenzoo: *Van verre liegt men veel.*

Eindelijk geeft De Brune bl. 187 het spreekwoord in deze woorden:

Een man, die komt van verre weghen,
Is met een leughen niet verleghen,

gelijk op dezelfde bladzijde ironisch aldus:

Komt ghy van een verre kust,
Lieght, en zeght al wat u lust.

bl. 24. *aanw.* 33.

Hij hindert wel, die 't niet gebeteren kan.

Vooreerst vindt men *gehelpen* voor *gebeteren*. Ofschoon wij nog van *gebeteren* voor *beteren* spreken, maar in de volkstaal, zoo missen wij het voorgevoegde *ge* thans in vele woorden, waarin 't voorheen voorkwam. Alzoo is *gehelpen* hetzelfde als *helpen.* Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 24: *hi hindert wal die niet gehelpen en can*, en bij Hoffman 395: *Hi hindert wael, die niet ghehelpen en can.*

Evenzoo ook komt ten tweede *gebaten* op gelijke wijze voor *baten* voor. Zoo staat op *Delf* bl. 24: *hi hindert wel die niet ghebaten en can*, en bij Gruterus III. bl. 151: *Hy hindert wel, die niet gebaten kan.*

Dat Meijer bl. 83 weder op zijne manier aan 't vereenigen, zelfs van twee ongelijksoortige deelen, tot één geheel, is geweest, als wij bij hem lezen: *Hy hindert wel, die nyet ghebaten en can; die haghen schutten windt*, is al vroeger aangewezen.

Met verzwijging van het eerste gedeelte des spreekwoords, wordt alleen het laatste gedeelte er van door Tuinman I. bl. 368 opgegeven, en wel met *gebeteren: die kan 't niet gebeteren.*

bl. 25. *aanw.* 1.

Die geboren is, om te hangen, verdrinkt niet. Zoo bij Tuinman I. bl. 353.

Gruterus II. bl. 134 geeft het spreekwoord aldus op: *Die geboren is om hangen darf geen vrees hebben van verdrinken. Darf* is eene andere uitspraak van *derf*, ons tegenwoordig *durf*, en het werkwoord *durven* kwam vroeger menigmaal voor in de beteekenis van *mogen*, zoo ook hier; alzoo is *darf* = *mag*. Ook in 't *Mergh* bl. 10 komt het spreekwoord op gelijke wijze voor.

Nog heeft Gruterus II. bl. 137 het spreekwoord in deze woorden: *Die tot hangen gaboren is, zal te water niet sterven*, waarin *gaboren* eene drukfout voor *geboren* is.

Eindelijk vindt men het spreekwoord in 't *Mergh* bl. 13 aldus: *Die tot hanghen gheboren is, sal in 't water niet verdrincken.*

bl. 25. *aanw.* 29.

Wilt gij 't niet gelooven, dan moet gij ongeloovig sterven.

Op *Campen* bl. 49 lezen wij: *Wildijs niet gheloeuen, so moety onghevrich steruen. Wildijs*, eigenlijk *wildij 's*, is eene zamentrekking van *wilt gij des*, evenals *moety* van *moet gij.* In *onghevrich* is op het einde van den regel de lettergreep *loe* zijn weggevallen; zoodat *ongheloevrich* = *ongeloovig* zal gemeend zijn.

bl. 26. *aanw.* 17.

Ik wist niet, wat mij geschiedde, noch hoe ik te moede was.

Op *Campen* bl. 52 staat: *Ick wust niet, wat my gheschach, hoe my te moede was. Wust* voor *wist* is Hoogduitsch; evenzoo staat *ghescach* (Hoogduitsch *geschah*) voor *geschiedde*; *wat* is *wat.*

Meijer bl. 25 neemt alleen op: *Ick wust nie, woe my gheschach*, en laat alzoo het laatste gedeelte van het spreekwoord weg.

bl. 26. *aanw.* 23.

Die mij geeft, die leert mij geven. Zoo bij Zegerus bl. 11, Gruterus II. bl. 135 en in 't *Mergh* bl. 11. Ook Servilius bl. 220* heeft: *Die mi geuet, leert mi gheuen*, alsmede Gheurtz bl. 13: *De my gaf de leerde my gheeven*, evenals De Brune bl. 115: *Die my wat gheeft, die leert my gheven*, gelijkmede in *Sel. Prov.* bl. 121 staat: *Die my gheeft, leert my gheven.*

Zonder op een bepaalden persoon te doelen, wordt vervolgens in 't algemeen gesproken. Zoo door Zegerus bl. 8: *Die gheeft, die leert gheuen*, evenals in *Adag. quædam* bl. 20: *Die geeft leert geven.*

Door De Brune bl. 115 en Willems III. 119 wordt eene voorwaardelijke tegenstelling tevens opgenomen:

Gheven leert ons weder gheven,
Zoo wy niet ondanckbaer leven.

Servilius bl. 223* spreekt in opwekkenden zin: *Geeft mij ick geue.*

bl. 27. *aanw.* 29.

Die meest grabbelt, die meest grijpt. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 31: *meest grabbelt die meest grijpt.*

Hoffmann 505 heeft *hebben* voor *grijpen*: *Meest grabt meest heeft. Grabben* of *grappen* is *grijpen*, het primitief van het frequentatieve *grabbelen*. Ook op *Delf* bl. 30 leest men: *meest grabd meest heeft.*

bl. 28. *aanw.* 5.

Haast u niet: gij komt nog vroeg genoeg.

Op *Campen* bl. 13 staat: *Haest v niet: ghi coemt noch al gaende vro ghenoech. Coemt* = *komt* is nog de volksuitspraak van *komt. Vro* = *vroeg*; of liever: ons *vroeg* is van dit *vro* gemaakt.

bl. 29. *aanw.* 12.

Die alles wil hebben, krijgt gemeenlijk niets.

Voor *alles* staat *het al.* Zoo op 6 *Oct.*: *Die 't al wil hebben, krijcht gemeenlik niet*, bij Gruterus I. bl. 98: *Diet al wil hebben, krijcht ghemeenlik niet*, in *Sel. Prov.* bl. 32: *Diet' al wilt hebben krygt ghemeenlyck niet met allen*, en op 3 *Oct.* 53: *Die 't al wil hebben krygt gemeenlyk niets.*

Witsen 382 heeft *gewoonlijk* voor *gemeenlijk* in de plaats: *Die 't al wil hebben krijgt gewoonlyk niet.*

Tuinman I. bl. 238 spreekt van *dikwijls*, en heeft daarenboven bij *het al* nog *te veel* gevoegd: *die 't al, of te veel wil hebben, krijgt dikwijls niet met al.*

Verder worden de bijvoegsels *gemeenlijk, gewoonlijk* en *dikwijls* allen verzwegen. Zoo zegt De Brune bl. 465: *Die 't al vvilt hebben, niet en krijght*, evenals Sartorius *tert.* IV. 14: *Die 't al wil hebben, die krijght niet.*

Op *Campen* bl. 15 treft men *te veel* voor *alles* aan, gelijk er het Hoogduitsche *gaer* = *gansch* voor *gemeenlijk* in de plaats is gebracht: *Weel te veel wil hebben, die crijcht gaer nz.*

De Brune bl. 150 geeft het *te veel* aan de eene zijde en het *niemendal* aan den anderen kant op deze wijze te kennen:

Die dickwils hebben wilt te veel,
Krijght niet met alle voor zijn deel.

In *Prov. seriosa* bl. 17, bij Hoffmann 270 en op *Delf* bl. 16 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *diet al wil hebben en sal niet hebben.*

Tuinman bl. 39 drukt zich over 't *begeeren* voor 't *hebben* op deze wijze uit:

Die 't al begeeren zal,
Verkrygt wel niet met al.

De Brune bl. 72 en Willems III. 41 hebben 't *ontbeeren* aldus tegenover 't *begeeren* gesteld:

Die 't al begheert,
Licht al ont-beert.

Eindelijk geeft De Brune bl. 339 nog een gemoedelijden aandrang vooraf, als hij zegt:

Niet al te veel men eyschen zal;
Die 't alles wilt, verliest het al.

bl. 29. *aanw.* 19.

Die meest plukt, die meest heeft. Zoo bij Sartorius *tert.* VIII. 71. Nog zegt Sartorius *sec.* X. 6: *Die daer meest pluckt, die meest heeft.*

Gruterus III. bl. 137 geeft aldus het spreekwoord op: *Die meest grabt, meest heeft. Grabt* van *grabben* (waarvan *grabbelen*) kennen wij voor *grijpt.*

bl. 29. *aanw.* 22.

Die niets heeft, wat kan hij verliezen? Zoo in *Prov. seriosa* bl. 15 en op *Delf* bl. 14: *die niet en heeft wat can hi verliesen*, gelijkmede bij Hoffmann 239: *Die niet en hevet, wat can hi verliesen?*

Niet vragenderwijze met *kunnen*, maar verzekerenderwijze met *zullen*, geeft Gruterus III. bl. 138 ons aldus te lezen: *Die niet en heeft, zal niet verliesen.*

In *Adag. Thesaurus* bl. 14 wordt het spreekwoord evenzoo, maar in dezen vorm opgegeven: *Die niet en heeft en vreest niet te verliesen.*

bl. 30. *aanw.* 3.

Had-ik komt altijd te laat (of: *Als hadden komt, is hebben te laat*).

Had-ik komt altijd te laat.

Met *veeltijds* voor *altijd*, daarenboven met *hadden* voor *had-ik*, zegt v. d. Venne bl. 55: *Hadde komt veel-tijds te laet*, en bl. 174: *Hadden komt veeltijts te laet.*

Zonder *altijd* of *veeltijds*, maar met behoud van *had-ik*, heeft Tuinman I. bl. 175: *Had ik quam te laat.*

V. Waesberge *Geld* bl. 165 heeft het spreekwoord evenzoo, maar in versterkte uitdrukking: *had ik komt dan voor den dag, maar had ik kwam te laat.*

Als hadden komt, is hebben te laat. Zoo op 15 *Oct.* en bij Gruterus I. bl. 92: *Als had komt, zo is hebben te laat*, bij Gruterus II. bl. 125: *Als hadde komt, ist hebbete laat*, in 't *Mergh* bl. 2: *Als hadde komt is hebbe te laat*, en in *Sel. Prov.* bl. 224: *Als hadde, comt, ist hebbe, te laet.*

Met *had-ik* en *heb-ik* voor *hadden* en *hebben*, daarenboven met *weg* voor *te laat*, leest men bij Tuinman I. bl. 175: *Als had ik komt, is heb ik weg.*

V. d. Venne bl. 186 zegt enkel: *Hadden heeft niet.*

bl. 30. *aanw.* 7.

Hij had gaarne, dat men veel van hem hield.

Op *Campen* bl. 43 vindt men twee gelijkbeteekenende spreekwoorden vereenigd, en aan het laatste, het hier opgegevene, *leede* aan *hield* toegevoegd. Dit *leede* zal wellicht voor *lede*, den verleden tijd van *lijden* staan, en dus *verdroeg* of *duldde* beteekenen. Zoo luidt het zamengestelde spreekwoord: *Hy weere geern nauwe geviert, Hy hadde geern, datmen veel van hem hielde, ende leede.*

bl. 32. *aanw.* 14.

Die elk zegt, wat hij wil, moet ook van elk hooren, wat hij niet wil. Zoo bij Tuinman I. bl. 198: *Die elk zegt wat hy wil, moet ook van elk hooren dat hy niet en wil.*

Met weglating van *elk* voor de beide deelen van het spreekwoord, daarenboven met *dikwijls* voor *ook*, heeft Folqman bl. 123: *Die seyd wat hy wilt, moet dikwils hooren dat hy niet wilt.* Evenzoo staat in *Adag. quædam* bl. 14 en *Adag. Thesaurus* bl. 19: *Die seght dat hij wilt, moet dickwils hooren dat hij niet en wilt.*

Zoo ook bij Zegerus bl. 13, maar in het eerste deel met invoeging van het versterkte *al: Die al seyt dat hy wilt, die moet diewils hooren dat hy niet en wilt.*

Gruterus II. bl. 133 heeft *dikwijls* weggelaten: *Die al zeit wat hy wil, moet hooren wat hy niet wil.* In 't *Mergh* bl. 9 vindt men het spreekwoord op dezelfde wijze.

Nog staat het spreekwoord bij Gruterus II. bl. 137 en in 't *Mergh* bl. 13 aldus: *Die wil seggen wat hy weet, moet hooren dat hy niet en wilt.*

Eindelijk wordt het spreekwoord op *Campen* bl. 21 in deze woorden voorgesteld: *Weel daer spreckt dat hem ghelieft, dye moet diewils hoeren, dat hy niet geerne hoort.*

bl. 32. *aanw.* 19.

Hij laat hooren, dat hij er is.

Op *Campen* bl. 42 vindt men door eene gelijkbeteekenende uitdrukking de spreekwijze versterkt. Zoo staat er: *Sy laten hem hoeren, dat sy noch leeuen, dat sy der noch sijn.*

bl. 32. *aanw.* 26.

Men moet hooren, wie het zegt. Zoo bij Fokke 2°. *dr.* bl. 122: *Men moet hooren wie 't zegt!*

Witsen 172 geeft de spreekwijze aldus op: *Men moet zien wie het zeit.* Ofschoon *zien* meermalen in den zin van *hooren* gebruikt wordt, komt zien hier wellicht voor *hooren* in de plaats, om de alliteratie met *zeit*.

Zoet bl. 4 geeft de spreekwijze in opwekkenden of aanmanenden zin: *Ziet wie 't zeid.* Zoo heeft v. Alkemade bl. 3 mede: *Siet wie 't seid.*

bl. 35. *aanw.* 10.

Die veel kalt, Dien veel ontvalt. Zoo op *Campen* bl. 28:

Die veele calt,
die vele ontfalt,

op 6 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 100, Cats bl. 477, in *Sel. Prov.* bl. 170, bij Tuinman II. bl. 212, Martinet bl. 70, in *Verz.* 26, bij Willems III. 17, Koning bl. 36 en Sancho-Pança bl. 39:

Die veel kalt,
veel ontvalt,

bij Sartorius *pr.* III. 44, Richardson bl. 26, v. Alkemade bl. 168 en Folqman bl. 123:

Die veel kalt,
die veel ontvalt,

bij Löhr 2:

Wie veel kalt,
dien veel ontvalt,

en in *Euphonia* bl. 514 en *Sermoen* bl. 56:

wie veel kalt
veel ontvalt.

In *Sel. Prov.* bl. 170 komt de spreekwijze in den tweeden naamvals-vorm voor:

Veel kals,
veel ontvals.

Cats bl. 459 heeft:

Veel kals,
veel onvals.

Zoo *onvals* geen drukfout is voor *ontvals*, dan zal 't wellicht *onbevalligs* beteekenen, dat is: wat niet *goed valt* of *bevalt*.

Gruterus II. bl. 137 geeft de spreekwijze aldus op:

Die veel wil kallen
moet ontvallen
menich word,
dat beter waer
int openbar
noit gehoort.

De beide drukfouten *word* voor *woord* en *openbar* voor *openbaar* maken wel geen slecht effect, omdat men *ze* terstond inziet, maar toch eene gekke figuur, omdat het rijmwoorden zijn. Van fouten gezuiverd, vindt men in 't *Mergh* bl. 18 mede:

Die veel wil kallen
moet ontvallen
menig woort
dat beter waar,
in 't openbaer,
noyt gehoort.

Het *dwaze* doen, waarvan de spreekwijze getuigenis geeft, wordt door Cats bl. 507 tot de beeltenis van den *dwaas* zelven overgebracht:

Hoe een dwaes meer kalt,
Hoe hem meer ontvalt.

Sartorius *tert.* VIII. 88 vraagt slechts: *Wat kalt ghy?*

bl. 35. *aanw.* 12.
Zelden kammen, zeer kammen.

Kemmen wordt in deze spreekwijze steeds voor *kammen* gezegd, eene gewoonte, die bij onze dichters nog wel voorkomt. Zoo leest men in *Prov. seriosa* bl. 47: *Selden kemt seer kemt*, bij Hoffmann 785: *Zelden kempt seer kempt*, en op *Delf* bl. 47: *zelden kempt zeer kempt.*

Gruterus III. bl. 175 zegt: *Zelden kompt, zeer kemt. Kompt* is waarschijnlijk eene drukfout voor *kemt* = *kamt;* ofschoon dit niet volstrekt behoeft, daar de spreekwijze met *komt*, in de beteekenis van *komt om te kammen*, zeer wel te verstaan is.

bl. 35. *aanw.* 17.
Hij kastijdt zich wel, die zich bij een ander kastijdt. Zoo in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes: Hi castijt sich wael, die hem bi enen anderen castijt.*

In *Prov. seriosa* bl. 26 staat *hem* voor *zich*, dat tot dezelfde constructie kan leiden, omdat men vroeger *hem* schreef, waar wij thans *zich* gebruiken; maar evenzeer in *kastijder* en *gekastijde* niet denzelfden persoon zou behoeven te zoeken. Het Latijnsche spreekwoord leidt ons echter op den rechten weg. Letterlijk zegt het: *Gelukkig is hij, dien eens anders gevaren voorzichtig maken. Eens anders straf is eene lichte boete.* Men zou het dus gelijk kunnen stellen met ons spreekwoord: *Die zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht.* Het laatste deel van het opgegeven spreekwoord, *die zich bij een ander kastijdt*, zullen wij dan aldus moeten verstaan: *die bij eens anders kastijding de zijne zoekt*, of meer letterlijk: *die zich bij* of *door middel van een ander kastijdt;* alzoo met behoud van *zich* voor de beide deelen des spreekwoords. Immers, die zich zóó kastijdt, voelt er zelf niets van. Aldus wordt het spreekwoord in *Prov. seriosa* opgegeven: *hi castijt hem wel die hem bi een ander castijt.*

Hoffmann 424 heeft mede *hem*, maar *zacht* staat er voor *wel*, dat hier dezelfde meening uitdrukt, ja wellicht beter nog; omdat het eerste deel juister op het laatste deel des spreekwoords overgebracht kan worden. Zoo luidt Hoffmann's opgave: *Hi castijt hem sacht, die hem bi enen anderen castijt.* Ook op *Delf* bl. 25 vindt men het spreekwoord evenzoo, alleen *sochte*, een dialectische vorm van *sacht*, staat voor dat woord in de plaats.

bl. 35. *aanw.* 18.
Beter kiezen dan kavelen.

Tuinman I. bl. 226 zegt: *Men moet kiezen of kavelen*, naar welke lezing men zich alzoo tusschen twee handelingen plaatst, in onderscheiding der opgave, waar gezegd wordt, dat de eene boven de andere de voorkeur verdient. Ook v. Waesberge *Geld* bl. 165 heeft: *nu moet men kiezen of kavelen.*

Gruterus III. bl. 127 stelt de spreekwijze aldus voor: *Beter keur dan kavele*, en Meijer bl. 72 zegt evenzoo: *Beter kuere dan cauele. Kuere* = *keur* is *keus;* wij zeggen nog: *te kust* (d. i. *keus*) *en te keur.*

bl. 35. *aanw.* 19.
Als gij op het naast zijt, zoo keer niet om.

Sartorius *pr.* I. 12 geeft op: *Als gy op 't naeste zijt, soo en keert niet aerselingh. Aerselingh* is, doch wat minder indecent, wat wij nu *rugwaarts*, oudtijds *ruggelings*, zouden noemen.

bl. 36. *aanw.* 3.
Leer wat, zoo kent gij wat. Zoo op 16 *Febr.* en bij Gruterus I. bl. 113: *Leert wat, zo kendi wat.* Ook Modderman bl. 132 zegt: *Leer wat dan kent ge wat.*

Op 16 *Febr.* 53 staat: *Leert gy wat, zoo kunt gy wat;* alzoo met *kunnen* voor *kennen* in de plaats, wellicht uit misbegrip, daar de overneming kennelijk uit Spieghel is, — ofschoon met behoud van *kunnen* de zin der spreekwijze vrij gelijk blijft.

bl. 36. *aanw.* 15.
Wilt gij vechten, eer gij kijft!

Tappius bl. 39 geeft op: *Wilt ghey smacken, er ghey keyffe. Smakken* voor *vechten* of *smijten* is thans nog niet onbekend.

bl. 37. *aanw.* 4.

Die veel klappen, liegen gaarne.

Gaarne met *veel* verwisselende, zegt Gheurtz bl. 14: *De veel clappen lieghen veel.*

Op 25 *Julij* 53 wordt *moeten* bij *liegen* gevoegd: *Die veel klapt moet veel liegen.*

Op *Campen* bl. 28 komt *gaarne* en *veel* beide voor; terwijl daarenboven *zeggen* voor *klappen* in de plaats wordt gebracht: *Weel veele secht, die liecht geerne veele.*

V. Hall heeft weder *veel* alleen. Met *spreken* zegt hij bl. 286: *Die veel spreekt, liegt veel*, en met *vertellen* bl. 297: *Die veel vertelt, liegt veel.*

Eindelijk leest men bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 53 in onbepaalde uitdrukking, en wel met *praten: van veel praten wordt veel gelogen.*

bl. 38. *aanw.* 12.

Die altijd vroeg genoeg komt, komt veeltijds te laat. Zoo bij Cats bl. 446, 478.

Bogaert bl. 86 voegt er als ter versterking van den zin het spreekwoord achter: *en dan vindt hij den hond in den pot.*

Met *dick* = *dikwijls* voor *veeltijds* leest men op 10 *Maart* en bij Gruterus I. bl. 98: *Die altijd vroech genoech komt, komt dick te laat.*

In *Prov. seriosa* bl. 15 vindt men het spreekwoord met *meenen* aldus opgegeven: *die altoes te vroech meynt te comen comt dic te laet.* Ook Hoffmann 241 heeft: *De altoos te vroech meinet te comen, comt dic te laet*, gelijk het zoo mede in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat, behalve *alwege* voor *altoos*, alsmede in de *Lesarten des Niederländischen druckes*, op *meinen* voor *meinet* na.

Nog komt *wanen* voor. Zoo op *Delf* bl. 15: *die altoos te vroech waent comen comt dicke te laet*, en bij Gheurtz bl. 15, maar zonder *altoos: de te vruech waendt te commen, comt dick te laet.*

bl. 38. *aanw.* 13.

Die eerst komt, die eerst maalt (of: *maant*).

Van *manen* is er bij geen der verzamelaars eenige sprake; terwijl het *malen* òf als *rechtspreken* òf voor *tot meel maken* voorkomt.

Met *malen* als *rechtspreken* zeggen Pagenstecher VII en v. Hasselt bl. 3: *Die eerst komt die maelt het eerst*, heeft v. Hasselt bl. 14 nog: *Die eerst komt, die eerst maalt*, en laat v. Hall bl. 304-306 zich aldus uit: *Die het eerste komt die het eerste maalt.*

De meeste verzamelaars brengen het spreekwoord enkel bij, zeggen er zoo weinig van of spreken in algemeene bewoordingen, dat uit hunne opgave geen besluit te trekken is aangaande de beteekenis, die *malen* heeft, en alzoo omtrent den oorsprong van het spreekwoord. Men zou ze onzijdigen kunnen noemen. Zoo leest men op *Campen* bl. 60: *Die yerst coemt, die maelt yerst*, heeft Gheurtz bl. 10: *De eerst comt eerst maelt*, alsmede bl. 15: *De voicomt voimaeldt*, zegt Zegerus bl. 16: *Die eerst coempt, die eerst maelt*, staat op 12 *Maart*, bij Gruterus I. bl. 90, in *Adag. quædam* bl. 15 (evenwel met *eerts* voor *eerst*) en *Adag. Thesaurus* bl. 20: *Die eerst komt, eerst maalt*, vindt men bij Idinau bl. 29: *Veur komt, veur maelt*, schrijven Winschooten bl. 33, Smids bl. 319, Folqman bl. 123, Wassenbergh bl. 87 en Zwitzers bl. 80: *die eerst komt, die eerst maald*, wordt in *Wijsheid* bl. 137 gevonden: *Die eerst komt, maalt eerst*, zegt Everts bl. 229: *deze of gene, als eerstkomende, zoude het eerste malen*, en heeft v. Lennep bl. 40, 176: *wie eerst komt, die eerst maalt.*

Heeft geen der verzamelaars, zooals in den aanvang bij dit spreekwoord is opgemerkt, *manen* voor *malen*, zoodat men *malen* altijd in 't spreekwoord aantreft, — toch komt *manen* voor *komen* voor; dat echter voor de oplossing der vraag naar de afkomst van 't spreekwoord niets afdoet. De verzamelaar der *Sel. Prov.* bl. 224, waar we lezen: *Die d'eerste maent, die d'eerste maelt*, kan dus mede onder de onzijdigen geteld worden.

Met *malen* voor *tot meel maken* leest men bij Tuinman I. bl. 141, 174, Hoeufft XI, in *Vers.* 19 en bij v. Eijk III. bl. 28: *die eerst komt, die eerst maalt*, zegt v. Eijk I. bl. 69: *wie eerst komt, die eerst maalt*, en heeft Wassenbergh II. bl. 120 op zijn Friesch: *Der aerst komt, der aerst mealt.*

Bij De Brune bl. 184 en Willems VIII. 48 geven de als ter verduidelijking bijgevoegde woorden genoegzaam te kennen, waar zij den oorsprong zoeken, daar zij het spreekwoord op deze wijze opgeven:

Eerst komt, eerst maelt,
Eerst bringht, eerst haelt.

Nog geeft De Brune bl. 81 het spreekwoord in deze woorden:

Eerst comt, eerst maelt,
Eerst comt, eerst daelt.

Wat meent hij hier met *dalen?* Tot den molen afklimmen? dat dan beteekenen zou: door den molenaar geholpen worden. Dit ligt voor de hand; omdat uit eene andere lezing van denzelfden verzamelaar blijkt, dat hij het spreekwoord bij den molenaar t' huis zoekt. Anders zou men bij *dalen* aan tot de rechters afklimmen evenzeer kunnen denken; waartoe het op dit bij De Brune volgende spreekwoord wel aanleiding geeft. Dat toch luidt:

Eerst van tijd, is eerst van recht,
Zoo de Keysers wet ons seght.

Eindelijk vindt men zelfs den *molen* in het spreekwoord opgenomen, en is 't dus wel niet twijfelachtig, aan welke afleiding er moet gedacht worden. Zoo

leest men in *Prov. seriosa* bl. 15: *die eerst ter molen comt maelt eerst*, bij Hoffmann 240: *Die ierst ter molen comt, sal ierst malen*, op *Delf* bl. 14: *Die eerst ter molen comt sal eerst malen*, en in *Motz* bl. 65: *Die eerst ter muelen compt, eerst maelt.*

bl. 39. *aanw.* 17.

Hoe wilt gij 't nog ontwarren, het komt u zoo zwart!

Gheurtz bl. 31 zegt: *Hue wildt noch onweeren, tcomt' so swert u.* Is *onweeren* hier als *ontwarren* te verstaan, waartoe de constructie van 't spreekwoord wel aanleiding geeft, dan kan de opgegeven lezing blijven bestaan, — is dit het geval niet, dan is *onweêren* zooveelals *onweêr geven.* Ook kan het zijn, dat achter *u* 1, 2 of 3 letters zijn weggesneden, en men *up* = *op*, of *uet* = *uit* te lezen hebbe. Daardoor wordt dan het spreekwoord: *Hoe wil het nog onweêr geven; het komt zoo zwart op* of *uit.*

bl. 39. *aanw.* 25.

Schuw, hetgeen gij behoort te schuwen, daar kome van, dat mag.

Zoo wordt in *Motz* bl. 20 het spreekwoord opgegeven: *Schout tghene dat ghy behoort, ende come daer af dat mach. Schouwen* is *schuwen; daaraf* = *daarvan.*

bl. 39. *aanw.* 26.

Stoot mij, daar ik wezen wil, ik kom er toch wel (of: *ik val er anders van zelf*).

Voor de eerste lezing van het spreekwoord: *Stoot mij, daar ik wezen wil, ik kom er toch wel*, komt eene afzonderlijke vermelding bij geen der verzamelaars voor. In vereeniging met de andere lezing vindt men op *Campen* bl. 48: *Stoet my daer ick wesen wil, ick coemer doch wel:* Off, *ick valle der selffs.*

Stoot mij, daar ik wezen wil, ik val er anders van zelf.

Met *of* voor *anders* leest men bij Gruterus II. bl. 163 en in *'t Mergh* bl. 39: *Stoot my daar ic wesen wil, of ic valder van selfs*, heeft Tuinman I. bl. 85: *Stoot my daar ik wezen wil, of ik val 'er van zelf*, zegt Folie I. 380: *Stoot my, daar ik wesen wil, of ik val'er van selfs*, en staat bij Meijer bl. 23: *Stoet my, daer ick wesen wil, off ick valle der selffs.*

Sartorius *sec.* VIII. 58 brengt het spreekwoord niet als directelijk plaatshebbend bij, maar als eene gebeurde zaak, wanneer hij zegt: *Het was stoot my daer ick wezen wil, of ick val daer selfs.*

V. Alkemade bl. 170 heeft den verhalenden vorm, en laat daarenboven het laatste gedeelte van het spreekwoord weg: *Hy stoot hem, daar hy weezen wil.*

Sartorius *pr.* II. 90 doet dezelfde opgave, maar in onbepaalden zin: *Een stooten daer hy wesen wil.*

Ook *daar ik wezen wil* wordt weggelaten, en *gaan* voor *vallen* gezegd. Zoo bij Sartorius *pr.* III. 97: *'t Was stoot my, of ick gae daer self.*

Verder komt *gooien* voor *stooten* in de plaats. Zoo bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 54: *gooi mij waar ik wezen wil of ik val er van zelf.*

Met weglating van het laatste gedeelte des spreekwoords, en daarenboven met *liggen* voor *wezen* in de plaats gebracht, leest men op *Liggen* bl. 286: *Gooi mij waar ik liggen wil.*

bl. 40. *aanw.* 4.

Daartoe heb ik al te veel gekost van wiegen.

Op *Campen* bl. 27 staat: *Hy heft veel meer te weghen gecost. Wiegen* zooveelals een *gestadig bewegen* zijnde, is het volstrekt niet vreemd, dat men vroeger deze twee zoo naauw met malkander verwante woorden voor elkander in de plaats bracht; zoo is *weghen* hier dan ook niet anders dan *wiegen.*

bl. 42. *aanw.* 6.

Die na lagchen, lagchen zoowel, als die vóór lagchen. Zoo bij Tuinman I. bl. 307.

Gruterus I. bl. 110 spreekt in 't algemeen, en laat de personen buiten spel, als hij zegt: *'t Is alzoo wel naa, als voor gelacht.*

Op *Campen* bl. 64 blijft alle vergelijking weg, als er niet van de *vóór-*, maar alleen van de *nalachers* gezegd wordt: *Sy lacchen oeck al, die naelacchen.*

V. d. Venne *Voorb.* bl. 3 spreekt niet van *vóór* en *na*, maar duidt de vroolijkheid door de voor *lachen* vóór en na gebruikte woorden: *ginneken*, dat tegenwoordig nog wel gehoord wordt, en *giocheren*, dat thans verouderd is. Zoo drukt hij zich uit: *Hy Lacht soo wel die na Ginneckt, als die voor Gicchert.*

bl. 43. *aanw.* 3.

Het is kwaad sterven, voor die het niet geleerd heeft. Zoo bij Gruterus I. bl. 111: *t'Is quaad sterven voor diet niet heeft geleert*, en in *Sel. Prov.* bl. 194: *T'is quaet sterven voor die t'niet gheleert en heeft.*

In *Motz* bl. 19 wordt de moeilijkheid door *noode* aangeduid, een woord, dat wij thans nog algemeen voor *ongaarne* gebruiken, als zijnde zooveelals *des noods* of *uit nood.* Zoo staat er: *Noode sterft hy diet niet gheleert en heeft.*

De Brune bl. 296 en Willems V. 11 geven het spreekwoord in deze woorden:

Zulck een van sterven schut en beeft,
Die 't sterven niet geleert en heeft.

bl. 43. *aanw.* 20.

Wel leven doet wel sterven. Zoo bij Tuinman I. bl. 320, in *Adag. Thesaurus* bl. 68 en bij v. Eijk III. 55.

Met *maken* voor *doen* leest men bij Gruterus II. bl. 167, in *'t Mergh* bl. 43 en *Wijsheid* bl. 142: *Wel leven, maeckt wel sterven.*

Beide *doen* en *maken* worden in *Motz* bl. 59 weggelaten: *Die wel leeft, sterft wel.*

Zoo ook doet De Brune bl. 16, die daarenboven *sterven* door *ontslapen* aanduidt, en eene gelijkbeteekenende uitdrukking met deze toteen doet vloeien:

Wel te eten, doet wel slapen,
Wel te leven, wel t'ont-slapen.

Nog drukt De Brune bl. 478 zich aldus uit: *Wel leven doet vvel over-leven.* Het onzijdige werkwoord *overleven*, dat buiten gebruik, maar hier als woordspeling aangewend is, zegt: *leven na het* (gewone) *leven.*

Gruterus II. bl. 137 heeft het spreekwoord als eene opwekking of aanmaning aangeduid, en daarenboven de beide deelen van het spreekwoord voor elkander in de plaats gebracht: *Die wel wil sterven, leef ook wel.*

In *'t Mergh* bl. 13 vindt men *leeft* voor *leef*, dat wel eene andere constructie, maar geene andere beteekenis aan het spreekwoord geeft, daar het laatste deel er van als een noodzakelijk gevolg van het eerste voorkomt: *Die wel wil sterven leeft oock wel.*

bl. 44. *aanw.* 4.

Die veel luisteren, plegen veel te liegen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 12: *die vele luysteren pleghen vele te lieghen.*

Hoffmann 193 heeft *gaarne* voor het laatste *veel: Die vele luusteren pleghen gheern te lieghen. Luusteren* voor *luisteren* is eene zeer gewone klankwisseling.

Op *Delf* bl. 12 staat *dicke* = *dikwijls* de laatste maal voor *veel* in de plaats; terwijl *luisteren* door *ruinen* is aangeduid, een woord, dat voor *fluisteren*, dat is: *in het oor blazen*, vroeger bij ons in zwang was; het Hoogduitsch heeft nog *raunen.* Zoo leest men er: *die veele ruijnen pleghen dicke te lieghen.*

bl. 44. *aanw.* 11. (Zie ook bl. XCVI.)

Van hooren zeggen liegt men veel (of: *Hooren zeggen is half gelogen*).

Van hooren zeggen liegt men veel. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 44, bij Hoffmann 730, op *Delf* bl. 44, *Campen* bl. 24, bij Gheurtz bl. 72, op 12 *Mei*, bij Gruterus I. bl. 120, Tuinman I. bl. 194, 201, II. bl. 219, Reddingius 55, in *Sermoen* bl. 50, bij Modderman bl. 66, op 12 *Mei* 53 en bij v. Hall bl. 297.

Molema bl. 177 heeft *veel* in *meest* veranderd: *Van hooren zeggen liegt men het meest.*

Gruterus II. bl. 137 heeft: *Die veel hoort, hoort veel liegen*, en blijft het *liegen* alzoo bij de uitvinders, en gaat niet tot de verbruikers over, hoe onschuldig die ook mochten zijn voorgesteld. Ook in *'t Mergh* bl. 13 komt de spreekwijze eveneens voor.

Hooren zeggen is half gelogen. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 24, bij Hoffmann 398, op *Delf* bl. 24 (ofschoon met *es* voor *is*), bij Gheurtz bl. 39, Zegerus bl. 83, Gruterus II. bl. 149, in *'t Mergh* bl. 26, bij Tuinman I. bl. 194 en Bohn bl. 329.

De Brune bl. 188 geeft het spreekwoord aldus op:

Yet zeggen datmen heeft ghehoort,
Het is een leughen, op mijn woord,

door Willems III. 124 op deze wijze overgezet:

Te zeggen wat men heeft gehoord,
Daer plant de leugen zich meê voort.

Nog leest men bij De Brune bl. 188:

Yet verhalen uyt ghehoor,
Stellet als een leughen voor.

bl. 44. *aanw.* 22.

Die overwinnen wil, die leere lijden. Zoo op 4 *Junij* en bij Gruterus I. bl. 101.

Met ter versterking bijgevoegd *ook* staat bij Gruterus II. bl. 137 en in *'t Mergh* bl. 13: *Die verwinden wil, die leer ooc lyden. Verwinden* kan eene verharde uitspraak van *verwinnen* of *overwinnen* zijn. Dat het zou zamenhangen met het oude *verweend*, dat de beteekenis had van *verwaand* in goeden zin, waardoor het spreekwoord eene wel eenigszins gewijzigde, maar zeer karakterestieke beteekenis verkrijgt, is niet waarschijnlijk.

Zegerus bl. 16 wil het *leeren* nolens volens, daar hij er *moeten* voor in de plaats heeft gebracht: *Die verwinnen wilt die moet ooc lijden.*

Gruterus II. bl. 136 stelt het *lijden* als zeker, en vangt er daarom mede aan; terwijl hij er daarenboven een met die eenigszins veranderde voorstelling gelijkbeteekenend deel eens spreekwoords mede doet zamenvloeien:

Die soect, die vind:
die lyd, die verwint.

Ook in *'t Mergh* bl. 12 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor.

bl. 45. *aanw.* 18.

Beter losbarsten dan scheuren.

In *Sel. Prov.* bl. 213 vindt men: *Beter losterrich als scheuren. Losterren* is *losternen* of *-tarnen*, als het *losmaken*, — *losbarsten*, als het *losworden* moet voorstellen. Men schijnt van dit werkwoord een bijvoegelijk naamwoord *losterrig* gehad te hebben, dat de eigenschap om *los te maken* of *los te worden* in hooge mate zal moeten aantoonen, even-

als wij *pocherig*, dat is: eene *overgegevenheid tot pochen*, nog wel hooren bezigen.

bl. 45. *aanw.* 22.

Hij mag hem zien noch luchten. Zoo bij Tuinman I. bl. 171: *Hy mag hem niet zien noch luchten.*

Winschooten bl. 146 en Gales bl. 44 hebben bijzondere personen op het oog. De een spreekt van *dien vent: ik mag die vent niet sien nog lugten*, de ander van *zijnen begunstiger: Zijnen begunstiger mag hij thans niet zien nog lugten.*

De zinnen in omgekeerde volgorde opgenoemd, leest men bij v. Waesberge *Vrijen* bl. 65: *men mag u niet luchten of zien.*

Met *luchten* alleen heeft Winschooten bl. 146 in onbepaalden zin: *iemand niet moogen lugten.*

Nog vindt men *luchten* niet vermeld, maar *hooren* er voor in de plaats gebracht. Zoo op *Campen* bl. 109: *Ick en mach hem niet hoeren oft sien.*

bl. 46. *aanw.* 7. (Zie ook bl. XCVI.)

Wat men zaait, zal men maaijen.

Met *iemand* voor *men* zegt v. Eijk III. bl. 28: *Wat iemand zaait, zal hij maaijen.*

Cats bl. 543 spreekt van den *mensch: Wat de mensche sal gesaeyt hebben, dat sal hy maeyen.*

De Wendt-Posthumus I. bl. 61 noemt de deelen van het spreekwoord in omgekeerde volgorde:

hij maait,
wat hij zaait.

Met *gelijk* voor *wat* zegt Zegerus 3e. *dr.* bl. 30: *Ghelijck ghy saeyt, soo sult ghy maeyen*, en evenzoo De Brune bl. 4:

Ghelijck men zaeyt,
Alsoo men maeyt.

De Brune bl. 388 spreekt nog van den *mensch*, en wel op deze wijze:

Een mensche maeyt,
Ghelijck hy zaeyt.

Ook met *zoo* voor *wat* heeft Gruterus II. bl. 169: *Zo gy sayt, zo zuldy mayen.* Bohn bl. 345 zegt eveneens: *Zoo gij zaait zoo zult gij maaien.*

Eindelijk blijft alle vergelijking weg, en worden alleen de werkingen opgenoemd. Zoo bij v. Hall bl. 306-307:

Die zaait,
die maait.

bl. 47. *aanw.* 9.

Hij zegt het regt uit, gelijk hij het meent.

Zoo het is voor *gelijk hij het meent* in de plaats gesteld, leest men bij Servilius bl. 173v: *Hi seghet recht wt soot is.*

Met *rond* voor *recht* heeft Winschooten bl. 213: *ik seg het rond uit, soo als ik het meen.*

Servilius bl. 96 spreekt van *recht* noch *rond*, maar geeft enkel op: *Hi seget gelijc hijt meent.*

Nog komt het minder welvoegelijke *uitstooten* voor *zeggen* in de plaats. Zoo bij Servilius bl. 172: *Hi stotet al wt soo hijt meynet.*

bl. 47. *aanw.* 23.

Schikken en mikken. Zoo bij Everts bl. 231.

Gruterus III. bl. 167 heeft de beide werkwoorden der spreekwijze tot zelfstandige naamwoorden gemaakt, en door *worden* aan elkander verbonden: *Schicken vverden micken.* Het zelfstandig naamwoord *schik* voor *beschikking* vindt men bij Kiliaen, en *mik* voor *treffing* is thans nog in gebruik. Men zegt hier dus: door goede *beschikking* worden de zaken juist *getroffen.*

bl. 48. *aanw.* 5. (Zie ook bl. XCVI.)

Niemand is zoo zeker, of hij kan missen. Zoo bij Gruterus II. bl. 159, in 't *Mergh* bl. 35 en bij Bohn bl. 335: *Niemand zo zeker of hy kan missen.*

Bij Gruterus II. bl. 159, III. bl. 163, in 't *Mergh* bl. 35 en bij Meijer bl. 96 leest men nog: *Niemand en is zo zeker hy en mach hem misgaan.* Daar men voorheen *mag* voor *kan* zeide, evenals men *hem* voor *zich* gebruikte, is de vroeger zeer gewone constructie *hy en mach hem misgaan* door *hij kan zich misgaan* over te brengen. Ook Megiserus bl. 25 zegt: *Niemant en is to seker, hy en mach hem miszgaen*, waarin *to*, anders voor *te* gebruikt, wel eene drukfout voor *so* zal zijn.

bl. 48. *aanw.* 8. (Zie ook bl. XCVI.)

Die zwijgt, miszegt niet. Zoo bij Tuinman II. bl. 212 en Martinet bl. 50. Ook bij Megiserus bl. 38 staat: *Die swiight, en miszeget niet;* terwijl men bij Gruterus II. bl. 138 en in 't *Mergh* bl. 14 leest: *Die zwygt en missegt niet*, alsmede in *Euphonia* bl. 514 vindt: *Wie zwijgt althans miszegt niet.*

Met *verbeuren* in plaats van *miszeggen*, en gedeeltelijk in onbepaalden zin, staat bij Gruterus II. bl. 157 en in 't *Mergh* bl. 33: *Met swygen verbeurtmen niet.*

De Brune bl. 324 geeft het spreekwoord aldus op:

Die niet en zeght,
Niet teghen-vecht.

In deze gedwongen uitdrukking, om een rijmpje te maken, is *tegenvechten* zooveelals *zich verzetten.*

bl. 50. *aanw.* 16. (Zie ook bl. XCVI.)

Doe wel en zie niet om. Zoo bij Tuinman II. bl. 169, in *Magazijn* 72, op 1 *April* 53 en bij Schaberg bl. 72. Ook in *Sel. Prov.* bl. 161, bij v. Alkemade bl. 98, Tuinman I. bl. 344 en in *Verz.* 11 komt het spreekwoord eveneens voor; alleen de goede raad wordt tot meerderen gericht, en niet

aan één persoon slechts gegeven, met andere woorden: *doet* en *ziet* staan in het meervoud van de gebiedende wijs.

Everts bl. 348, wel niet in den eigen vorm, spreekt mede van 't vervullen van een plicht, als hij zegt: *wij moeten weldoen en niet omzien.*

Als Modderman bl. 24 eenige spreekwoorden bijbrengt, om den man zijnen plicht door ervaring te leeren kennen, eindigt hij aldus: *waar de man immer wel doet, zonder om te zien*, en laat hij er andere spreekwoorden als gevolgen van 't ervarings-reces uit voortvloeien.

Nog vindt men het spreekwoord door Hoffmann 247 aldus opgegeven: *De wael doet, en derf niet omsien. Derf* komt van *durven* in den nu verouderden zin van *mogen*. Ook op *Delf* bl. 15 staat: *die wel doet en derf niet om sien*, gelijk bij Gheurtz bl. 15: *De wel duet en derf niet omsien*, evenals bij Zegerus bl. 15: *Die wel doet en derf niet ommesien.*

Ook *darf* komt voor, dat, evenals *derf*, van *durven* komt. Zoo in *Prov. seriosa* bl. 15: *die wel doet darf niet omme sien*, en bij Gruterus II. bl. 137 en in 't *Mergh* bl. 13: *Die wel doet, darf niet om zien.*

Voorts leest men op 1 *April* en bij Gruterus I. bl. 101:

Doet wel,
ziet niet el.

El, dat oudtijds voor *ander* in gebruik was, komt met ons tegenwoordige *elders* overeen.

Eindelijk spreekt Lassenius XII van *rechtdoen* voor *weldoen: Doet regt en ziet niet om.* Ook in *Hum. Album* 3 staat: *Doe regt en zie niet om.*

Dit spreekwoord vertoont ons de beeltenis der oprechtheid en rechtschapenheid, leert ons *recht door zee gaan*, toont ons aan, dat

Heusch van mond en trouw van handen
Vrij mag gaan door alle landen,

en dat *het beter is, onrecht te lijden, dan onrecht te doen*, daar *een goed geweten beter is dan duizend getuigen*, en dat gevolgelijk evenzeer aanbevelenswaardig is: *beproef alle dingen, en behoud het goede*, of met andere woorden: *Doe wel en zie niet om*, staat lijnrecht tegenover *doe alleen u zelven wel*, dat is: kuip, zooveel gij kunt, om u en de uwen er doorheen te werken, en tot het gewenschte eeredoel te leiden, niet angstvallig rondziende naar middelen, die u daartoe kunnen dienen. Gelukkig, dat tegenoverstaande spreekwoord, *tegenstrijdig* zou Van Oosterwijk Bruyn zeggen, kent onze taal niet, hoe men hier en daar, vroeger en later, bij ons evenals elders, zich op het kuipers-ambacht moge hebben toegelegd. Uit zijne spreekwoorden kan men den aard van het volk leeren kennen. Deze gedachte zweefde mij voor den geest, toen ik in *De Nederl. Spectator* van 1864, n°. 25, bl. 195, eene aanwijzing vond, door Prof. Fruin geciteerd, over het woord *kuipen* bijgebracht. Ze is van Willem Lodewijk, den stadhouder van Friesland, die, in 1617, aan prins Maurits schreef: „Tot Dockum is, nae 't stellen van den magistraet, ontstaen een tumult, veroorsaeckt door de kupperye, zoo als men hier noemt." Daardoor is vervallen het gevoelen van hen, die meenen, dat Starter's Hekeldicht van „den nieuwen Kuiper" aanleiding gaf, dat men 's kuipers handwerk, sedert onder den naam van kuiperij bekend, in de taal begon uit te drukken. Dat gedicht is van 't jaar 1621. Toen zocht ik onder de spreekwoorden van vóór dien tijd, maar vond geen kuipend-spreekwoord. Daar Winschooten de eerste verzamelaar is, die de kuiperij in zijn *Seeman* in spreekwoorden aantoont, mogen we minstens daaruit afleiden, dat men althans in 1681 met dit ambacht ook bij ons goed bekend was.

bl. 53. *aanw.* 12.

Die niet valt, behoeft niet op te staan. Met weglating van *behoeft* heeft De Brune bl. 485: *Die niet en valt, en staet niet op.*

Wel met *behoeft*; waar *hoeft* voor staat, zooals men dat nog menigmaal hoort, maar met *nooit* voor *niet*, zegt Folie I. 75: *Die noyt viel, hoefde nooyt weer op te staan.*

Dit *niet* treft men nog slechts eenmaal aan, en wel bij Hoffmann 238, waar we het spreekwoord aldus vinden voorgesteld: *Die niet en viel, en dorf niet opstaen. Dorf* komt van *dorven*, ons tegenwoordig *durven*, doch in den zin van *behoeven*, die nog heerscht in *nooddruft*, eigenlijk *nooddurft*, dat is: *wat de nood behoeft* of *eischt*. Ook in de *Lesarten des Niederländischen druckes* komt het spreekwoord eveneens voor. In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* staat daarenboven *velt* voor *viel*.

Verder is het algemeen *nooit* voor *niet*. Vooreerst met weglating van *behoeven*. Zoo staat bij Gruterus II. bl. 136 en in 't *Mergh* bl. 12: *Die noyt en viel, en stont noyt op*, heeft De Brune bl. 478: *Die noyt en viel, noyt op en stond*, en leest men op 1 *Mei* 53: *Die nooit viel stond nooit op.*

Ten tweede komt *hebben* voor bij De Brune bl. 321:

Die noyt en viel, is zoo daer aen,
Dat hy noyt heeft weer op te staen.

Moeten vindt men ten derde, en wel bij Idinau bl. 75, die zegt: *Die noyt en viel, en moest noyt op-staen.*

Eindelijk wordt er ten vierde van *durven* gewaagd, en wel in de beteekenis van *behoeven*. Zoo heeft Zegerus bl. 16: *Die noyt en viel, en dorst noyt opstaen.* Dit *dorst* voor *durfde* is een thans nog veelvuldig voorkomend woord.

Op *Campen* bl. 89 en bij Meijer bl. 41 komt het preekwoord op gelijke wijze voor, daarenboven iet het oude *nye*, Hoogduitsch *nie*, waarvoor wij ians *nooit* gebruiken: *Die nye viel, dorst nye op-'aen.*

Voor ons *dorst* zei men vroeger *dorft*, dat voor-omt op *Delf* bl. 14: *Die nye en viel en dorft nye pstaen*, gelijkmede bij Gheurtz bl. 77: *Wie nie en iel en dorf niet upstaen.*

Nog leest men van *dorren*, dat, evenals *dorven*, ns *durven* voor *behoeven* is. Zoo in *Prov. seriosa* l. 14: *die nye en viel en dorr nye opsten. Opsten* eene verzachtende uitspraak van *opstaan.*

bl. 56. *aanw.* 11.

Wat schaadt het geproefd, dat niet smart? Zoo ij Gruterus II. bl. 167 en in 't *Mergh* bl. 43: *Wat chadet geproeft dat niet en smert.*

Verder vindt men op *Campen* bl. 114 alleen: *Wat chadet versoch?* gelijkmede bij Gruterus III. bl. 73 slechts: *Wat schaadet verzocht*, en alzoo een emis van het laatste deel des spreekwoords; ter-vijl *versooh* zoowelals *verzocht* beide van *verzoeken* omt, dat niet *proeven*, maar *beproeven* wil zeggen.

Meijer bl. 55 heeft zijn gewone annexeerings-ysteem weder op deze wijze volbracht: *Wat scha-let versocht? versoecken is tnauwste*, gelijk reeds ij de spreekwijze: *Bezoeken is 't naauwst*, is op-emerkt. Dat hij dit wellicht mede deed, als hij ns, bl. 109, te lezen geeft: *Wat schaedt versocht ft besocht, ongheeyscht is ongeweyghert*, mag min-tens in twijfel getrokken worden, zooals bij de ehandeling van het spreekwoord: *Ongevraagd, ngeweigerd*, is gebleken.

bl. 57. *aanw.* 23.

Zij slapen allen niet, die ronken. Zoo in *Sel. Prov.* bl. 138: *Sy en sluepen niet, al die roncken.*

Verder voegt men het *snorken* bij 't *ronken*, of liever: laat men ons de keuze tusschen 't hooren naar een der beide neusgeluiden. Zoo zegt Zegerus bl. 51: *Sy en slapen niet al die snorcken oft roncken*, en leest men in *Adag. quædam* bl. 58: *Sy slaepen niet al die snorcken oft roncken.*

Ook heeft men zich alleen tot *snorken* bepaald. Zoo staat op *Campen* bl. 129: *Sy slapen niet al, die daer snorcken*, heeft Gheurtz bl. 58: *Sy slaepen niet al de daer snörken*, zegt Tuinman I. bl. 49: *Zy slaapen niet al, die snorken*, en vindt men in *Wijsheid* bl. 140: *Zy slaapen niet allen, die snorken.*

Nog wordt ons gehoor een derde geluid opge-drongen, en mogen we kiezen tusschen *snorken* en *snuiven*, welk laatste mede zeer eigenaardig gezegd is voor het hoorbare ademhalen door den neus. Zoo staat bij Sartorius *sec.* I. 30: *Sy slapen niet al die snorken of snuyven.*

Ten laatste worden we alleen op het *snuiven* ver-gast. Zoo leest men op 9 *Julij*, bij Gruterus I. bl. 124, De Brune bl. 479 en Sartorius *sec.* VII. 31: *Zy slapen niet al, die daar snuyven.*

De Brune bl. 160 heeft een toevoegsel, wel in gelijke beteekenis, maar van eene oogenwerkzaam-heid, niet van eene neusbeweging gezegd:

Zy slapen niet al, die daer snuyven;
Of die haer ooghen wat versohuyven.

Met den dialectischen vorm *snuven* voor *snuiven* vindt men in *Prov. seriosa* bl. 47: *sij en slapen niet al die daer snuuen*, zegt Hoffmann 790: *Si en slapen niet al die snuven*, en staat op *Delf* bl. 47: *zi en slapen niet alle die snuuen.*

bl. 57. *aanw.* 24.

Wel rooijen doet wel spoeden.

Gruterus III. bl. 174 zegt:

Wel royen
doet wel spoyen.

Dit *spoyen* voor *spoeien* is bloot dialectverschil.

bl. 58. *aanw.* 21.

Wel gewasschen is half geschoren. Zoo bij Tuin-man II. bl. 174.

In *Adag. quædam* bl. 68 staat: *Wel gewaschen is alf geschoren*, waarin *gewaschen* slechts eene andere schrijfwijze van *gewasschen* is, en *alf* eene andere uitspraak van *half*, alzoo met weglating der *h.*

Gruterus III. bl. 173 zegt: *Wel genet, is half geschoren. Netten* (eigenlijk *nat maken*) voor *was-schen* is nog bij de dichters niet geheel onbekend.

bl. 59. *aanw.* 2.

Die wis schiet, die slaat wis en zeker.

In *Adag. quædam* bl. 17 leest men: *Die wijs schiet, die slaet wijs en seker.* Wellicht is *wijs* voor *wis* gezegd om de woordspeling: die *wijs*, dat is hier: *verstandig*, schiet, slaat *gewis.*

bl. 60. *aanw.* 11.

Dun geslagen is haast geslepen. Zoo bij Hoffmann 278: *Dunne gheslaghen is haest gheslepen.* Ook in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* komt het spreekwoord op gelijke wijze voor, uitgezon-derd dat het Hoogduitsche *bald* (ons *spoedig, gaauw*) voor *haast* in de plaats staat. Op *Delf* bl. 17 vindt men mede: *dunne gheslcghen is haest ghe-slepen. Geslegen* en *geslagen* zijn alleen in uitspraak onderscheiden.

In *Prov. seriosa* bl. 17 wordt het spreekwoord juist tegenovergesteld opgegeven: *dunne gheslepen is haest gheslaghen.* Beide kan. Met een *dun ge-slepen* mes *verslaat* men spoedig, omdat het scherp is; een *dun uitgeslagen* mes is spoedig scherp *ge-*

slepen. Wellicht is de zin van het eerste eigenaardiger dan die van het tweede.

bl. 62. *aanw.* 8.

Hij spartelt ertegen.

Tuinman II. bl. 100 zegt: *Hy spinnevoet daar tegen*, en verklaart dit voor *spartelen;* terwijl hij *spinnevoeten* afleidt van de *spin*, die zich met hare pooten tegen de padden verweert. Staat *spinnevoeten* = *spartelen* vast, dan is die afleiding zeker niet ongepast; ofschoon men anders eerder zou kunnen denken aan de beweging met de voeten van degene, die het *spinnewiel* trapt.

bl. 62. *aanw.* 16.

Die kwalijk speurt, kwalijk vindt.

In *Motz* bl. 69 leest men: *Die qualijck spoerdt, qualijck vindt. Spoeren* voor *speuren* is door eene klankwisseling, die meermalen voorkomt.

bl. 68. *aanw.* 2.

Elk trekt van elk. Zoo bij v. d. Venne bl. 155.

Nog twee andere uitdrukkingen komen bij v. d. Venne voor; hoewel in geen van beide van *trekken* sprake is, zal het er wellicht in liggen opgesloten. Op bl. 11 heeft hij: *Elck wat voor elck*, dat zal willen zeggen: ieder behoort zijn rechtmatig aandeel te hebben, alsof men zeide: *elk wat* trekt *voor elk*. Op bl. 168 lezen wij enkel: *Elck voor elck*, waarmede men zal willen uitdrukken: iedereen moet den anderen ten dienste staan of te nutte wezen, alsof er stond: *elk* moet *voor elks* welzijn te velde trekken. Die spreekwijzen drukken dus geenszins een zelfde denkbeeld uit.

bl. 69. *aanw.* 10.

Het zal u nog uitgekorreld worden.

Voor *uitkorrelen* vindt men *uitkornen*, dat eveneens van *korrel* zal zijn afgeleid. Zoo zegt Gheurtz bl. 62: *Tsal hem wel uyt ghekornt worden*, en heeft Sartorius *tert.* VII. 62: *Het sal u noch uyt gekorrent werden*. Daar *uitkorrelen* of *uitkornen* wel zal moeten beteekenen: de *korn*, *kern* of *pit* ergens uithalen, zal de spreekwijze willen zeggen: eene bedoelde zaak zal dezen of dien persoon geheel, tot de kiem toe, worden ontnomen.

Nog spreekt Sartorius *pr.* VIII. 14 van *uitkorenen: 't Sal u noch uytgekorent werden*, en wijst daarmede voorzeker op dezelfde afleiding.

bl. 69. *aanw.* 22.

Hij schudt in eens niet alles uit.

Op *Campen* bl. 98 leest men: *Hy en schuddedet niet teffens wt*, waar *teffens* voor *tevens* staat, gelijk men *neffens* voor *nevens* zegt.

Dat Meijer bl. 46 weder twee spreekwoorden ineen deed vloeien, als hij heeft: *Hy holdt wat achter, voer tvraghen; hy en schuddedet niet teffens wt*, is reeds vroeger opgemerkt.

bl. 70. *aanw.* 10.

Het valt niet al, dat waggelt. Zoo op *Gent* bl. 128: *Al dat waggelt valt daerom niet.*

Gruterus III. bl. 150 heeft: *Het en valt niet al, dat lutst*, en Meijer bl. 78 zegt mede: *Ten valt niet al, dat lutst. Lutsen* is, volgens Kiliaen, hetzelfde, wat wij *leuteren* of *loteren* noemen, dat is: *los laten*, en alzoo: *wankelen* of *waggelen*.

bl. 71. *aanw.* 15.

Daar is wel naar te wachten, maar niet (dat is kwaad) naar te vasten.

Daar is wel naar te wachten, maar niet naar te vasten.

Tuinman II. bl. 200 heeft *zulker komst* voor *daar* in de plaats: *Naar zulker komst is wel te wachten, maar niet te vasten.*

Bogaert bl. 95 geeft het spreekwoord in den vorm van een bevel of eene opwekking: *Wacht daer naer, maer vast dder niet naer.*

Daar is wel naar te wachten, maar kwaad naar te vasten.

Met weglating van *daar*, en alzoo zonder plaatsopgave, zegt v. Alkemade bl. 102: *Wel ist wagten, maar kwaat te vasten.*

Everts bl. 233 brengt de beide deelen van het spreekwoord aldus tot één: *lang wachten is kwaad vasten.*

Op *Campen* bl. 110 wordt alleen van *vasten*, niet van *wachten* gewaagd: *Ick en vaste dar niet nae. Dar* is eene verharde uitspraak van *daar*.

bl. 73. *aanw.* 7.

Men vergaapt er zich aan, waar men aan wurgt.

In *Prov. seriosa* bl. 43 staat: *tlaet hem overgapen daermen an worcht*, wat dus uitgaat van den brok, dien men in de keel heeft, niet van den mensch. Men wil er eigenlijk mede zeggen: de brok, *waaraan men wurgt* of *worgt* (dat is: stikt), heeft *hem* (dat voor *zich* in de plaats staat) *laten overgapen*, met andere woorden: dien heeft men in den mond kunnen steken; zonder dat ware hij niet in de keel gekomen. Daar dit evenwel uit den aard der zaak voortvloeit, was 't overbodig, het te zeggen. Heeft men wellicht tegen gulzigheid willen waarschuwen, dán althans was de constructie der opgave meer natuurlijk geweest; nu zegt ze iets anders.

Met *verwurgen* of *verworgen*, zooals er staat, voor *wurgen* of *worgen* in de plaats, en alzoo met eene versterkte uitdrukking, leest men bij Hoffmann 711: *Dat laet hem overgapen, daer men aen verworcht*, en op *Delf* bl. 42 en bij v. Vloten bl.

:69 mede: *tlaet hem ouergapen daermen aen ver-vorcht.*

In de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* vordt het spreekwoord in den Nederrijnschen tong-'al aldus opgegeven: *Dat lais in ouergapen dar nen an worgt.*

bl. 74. *aanw.* 1.

Die zich vernedert, zal verhoogd worden; maar lie zich verhoogt, zal vernederd worden. Zoo bij '. Eijk bl. 14: *wie zich vernedert zal verhoogd: naar die zich verhoogt, zal vernederd worden.*

Met het versterkte *zelf*, ofschoon hij alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord opgeeft, leest nen bij Schaberg bl. 68: *wie zich zelven vernedert, al verhoogd worden.*

Nog komt het eerste gedeelte des spreekwoords ıfzonderlijk voor, maar thans in den vorm van pwekking of aansporing. Zoo bij Gruterus II. bl. 165: *Vernedert u, zo komdy hoog.* Ook in *'t Mergh* ol. 41 vindt men eene gelijke opgave.

bl. 75. *aanw.* 11.

Men moet zoeken, daar men 't verloren heeft.

Met *behooren* voor *moeten* leest men op *Campen* ol. 4: *Men behoerdet weder te soecken daerment verloren heft. Behoerdet = behoorde het; heft = heeft.*

Ook met *zullen* in den zin van *mogen*, zooals het vroeger en later meermalen gebruikt wordt, staat op 29 *Jan.* en bij Gruterus I. bl. 115: *Men zalt oeken daarment verloren heeft.*

Verder is 't geen *moeten*, *behooren* of *zullen* voor *nogen*, bij *zoeken* gevoegd, maar *zoeken* alleen, en wel in den vorm van een bevel. Zoo bij De Brune bl. 478: *Men zoecket, daer 't verloren is.*

Eindelijk geeft v. d. Venne bl. 198 het spreek-woord nog aldus op: *Daermen wat laet machmen t weer soecken.*

bl. 75. *aanw.* 12.

Niemand verliest, hetgeen een ander wint.

In *Motz* bl. 50 staat: *Nyemant en verliest een inder en wint.* Deze constructie is voor verschillende opvattingen vatbaar. Indien men 't scheiteeken ach-er *ander* plaatst, zou dat *ander* als overbodig ge-nist kunnen worden; dat zal dus de meening waar-schijnlijk niet zijn. Voegt men 't achter *verliest*, lan heeft men het laatste deel, evenals het eerste, op zich zelf te verstaan, omdat de verbinding ont-breekt, en verkrijgt men alzoo eene constructie, gelijk de opgegevene. Men zou evenwel een schei-lend of voorwaardelijk voegwoord tusschen de beide deelen van het spreekwoord kunnen brengen, en verkreeg dan de lezing: *Niemand verliest, of en ander wint*, of wel: *Niemand verliest, tenzij een ander wint.* Wellicht heeft eene der beide laatste constructiën de meeste kans, met de oor-spronkelijke meening overeen te stemmen.

bl. 75. *aanw.* 24.

Die wel is, verroere zich niet.

In *Motz* bl. 67 leest men: *Die wel is, en ver-porre hem niet.* Het Fransche spreekwoord heeft *remue*, dat is: *bewege* of *verroere*. Ook komt *ver-porren* voor *verroeren* bij onze ouden menigvuldig voor, hoewel thans buiten gebruik; wij kennen nu alleen *porren* en *aanporren*, ofschoon *opporren* somtijds mede gehoord wordt.

bl. 76. *aanw.* 12.

Laat mij toch vertellen.

Sartorius *tert.* VI. 27 zegt: *Leert ghy my doch tellen.* Daarnevens zet hij: *Leer mij liegen, ad mendacem*, tot een leugenaar gezegd. *Tellen* zal hier dus *vertellen* zijn, waarvoor het oudtijds ge-bruikt werd. Dat komt ook met den zin van de andere spreekwijze overeen; die is, evenals daar: (Leugenaar!) *leer gij mij toch* (leugens) *vertellen. Laat mij toch vertellen* is evenzoo te verstaan. Men zegt het tot den leugenaar, en biedt hem grover leugens voor de zijnen aan.

bl. 76. *aanw.* 25. (Zie ook bl. XCVI.)

Beter alleen dan kwalijk verzeld. Zoo bij Cats bl. 431, 525 en Bohn bl. 300. Ook Havius bl. 67 en Richardson bl. 26 hebben het eveneens, maar *als* staat voor *dan*. Nog zegt Modderman bl. 145: *beter daarom alleen, dan kwalijk verzeld.*

De Brune bl. 36 voegt, om het rijm, *gesteld* achter *alleen:*

Beter noch alleen ghestelt,
Als niet wel te zijn verzelt.

Op *Gent* bl. 126 staat *vergezellen*, dat even ge-bruikelijk is, en in deuzelfden zin, als *verzellen;* ook *vergezelschappen* zegt men zoowelals *verzel-schappen.* Zoo leest men ter aangeduide plaatse: *Beter alleen dan kwalijk vergezeld.*

Ook van een *schaap* wordt in *Veeteelt* bl. 126 ge-zegd: *Beter een schaap alleen, dan kwalijk verzeld,* waarbij men dit vers van Cats vindt aangehaald:

„'t Is best dat 't schaap in stilte eet,
Want als het blaat verliest 't een beet."
fig. De verstandige werkt en zwijgt,
En maakt dat hij de guldens krijgt. —
Hoe grasrijk men ook 't weiland ziet,
Gekoppelde schapen gedijen niet,
Geraakt er een van in den sloot,
Ligt vinden beide dan den dood.

Gekoppelde schapen zijn twee schapen, elk aan het einde van een touw vastgemaakt, om het wegloopen te beletten. Het geschiedt veel, waar men schapen

langs de wegen weiden laat. Het spreekwoord zegt dus te recht, dat de gekoppelde schapen aan meer gevaren dan de andere blootstaan. Het geldt dus van den *mensch* alleen niet, om liever zonder dan met een kwaad gezinden metgezel een korter of langer reisje te maken, maar is evenzeer op het *schaap* toepasselijk.

bl. 77. *aanw.* 2.

Laat een ander het zoo lang verzoeken, als ik het verzocht heb. Zoo op *Campen* bl. 61: *Aey laetet een ander so lange versoecken, als icket versocht hebbe.* Het hier voorkomende *verzoeken* is niet ons tegenwoordig, maar het oude *verzoeken*, in den zin van *beproeven* gebruikt.

Nog komt het spreekwoord op dezelfde bladzijde met eenige uitbreiding voor, daar er ook van *drijven* aldus gewaagd wordt: *Lieuer, versoecktet so lange, drijftet so lange als icket versocht ende gedreuen hebbe, dan segdet my weder. xc̄.* De aangesproken persoon is hier *Liever* genoemd, dat ons *Lieverd* is; *xc̄* is eene verkorte schrijfwijze van *et cetera, en dergelijke* of *enzóóvoorts.*

bl. 77. *aanw.* 7. (Zie ook bl. XCVI.)

Die waagt, die wint; Die zoekt, die vindt. Zoo bij Tuinman bl. 90.

Cats bl. 458 plaatst de beide deelen, waaruit het spreekwoord bestaat, in omgekeerde volgorde:

Wie soeckt die vint,
Wie waeght die wint,

gelijk het zoo mede bij Bogaert bl. 85 voorkomt, uitgenomen het eerste *wie*, waarvoor *die* is gezegd.

Verder komen de beide deelen des spreekwoords afzonderlijk voor. Wat het eerste deel betreft, Sartorius *pr.* II. 89 en Winschooten bl. 345 hebben: *Die waeght, die windt,* welk *windt* (Winschooten heeft *wind*) eene andere schrijfwijze van *wint* is, en alzoo van *winnen* komt, niet van *winden.* Ook v. Alkemade bl. 164, Tuinman I. bl. 125, 286, II. bl. 106, 110, Clarisse 71, Kerkhoven bl. 67, Martijn bl. 2—5, Sancho-Pança bl. 29 en Molema bl. 264 zeggen: *Die waagt die wint,* gelijk men 't zoo mede bij Tuinman I. bl. 213 vindt, bij gemis van 't tweede *die*, en in *Verkl.* 19, met *wie* voor 't eerste *die.*

V. Alkemade bl. 34 voegt *willen* bij *winnen*, en alzoo natuurlijk *moeten* bij *wagen: Die winnen wil, moet wagen.*

Op *Landbouwer* bl. 74 komt het tegenovergestelde, dat is: eene ontkenning, voor: *Die niet waagt die niet wint.* Ook in *Ned. Mag.* bl. 232 staat: *Die niet waagt, niet wint,* en Molema bl. 264 zegt op zijn Groningsch: *Dei nijt woagt, dei nijt wint.*

Cats bl. 503 stelt *bejagen* voor *winnen* in de plaats, met de straks genoemde bijgevoegde werkwoorden, evenals v. Alkemade bl. 34 heeft:

Hy moet wagen,
Die wil bejagen.

Het tweede deel des spreekwoords komt afzonderlijk voor op 27 *Jan.*, 9 *Dec.*, bij Gruterus I. bl. 123, v. d. Venne bl. 106 en op 5 *Dec.* 53: *Wie zoekt die vint,* evenals bij v. Eijk bl. 19, Bogaert bl. 28 en op 28 *Jan.* 53, maar ook met *die* voor *wie.*

V. d. Venne bl. 73 voegt *kunnen* bij *vinden: Die het soeckt, kan het vinden.*

Hoffmann bl. XXXVIII spreekt van *veeltijds*, niet van *altijd vinden*, en dat door de bijvoeging *dic = dikwijls: dic vint men dat men heeft gesocht.*

Eindelijk staat bij Gruterus II. bl. 136 en in 't *Mergh* bl. 12:

Die soect, die vind:
die lyd, die verwint,

in welks tweede gedeelte der zamenstelling het spreekwoord: *Die overwinnen wil, die leere lijden,* gekend wordt, zooals daar is opgemerkt.

bl. 77. *aanw.* 14.

Hij kan wel zoeken, maar kwalijk vinden.

Gruterus II. bl. 165 zegt: *Veele konnen wel zoeken maer qualic vinden.* Ook in 't *Mergh* bl. 41 komt het spreekwoord op dezelfde wijze voor.

In *Motz* bl. 23 wordt *kunnen* weggelaten, en daarenboven *kwalijk* met *niet* verwisseld, waardoor tevens het *vinden* niet slechts zeldzaam, maar onbestaanbaar wordt: *Ick soecke dat ick niet en vinde.*

bl. 77. *aanw.* 18.

Zij hebben malkander wel gevonden. Zoo op *Campen* bl. 15 en bij Meijer bl. 8.

Met weglating van *wel* zegt Sartorius *pr.* II. 89, *sec.* I. 44, VI. 73, *tert.* II. 82: *Sy hebben malkander gevonden.*

Nog stelt Sartorius *pr.* IV. 3 de spreekwijze in ontkennend vragenden vorm: *Hebben sy malkander niet gevonden?*

bl. 79. *aanw.* 7.

Te veel vragen is niet goed. Zoo in *Motz* bl. 79. *Te veel vraghens en is niet goet.*

Zegerus bl. 65 heeft: *Veel vraghens onweert sic.* *Onweerden* is een oud werkwoord, dat *veracht worden* of *mishagen* beteekent.

bl. 80. *aanw.* 4.

Moedig (of: *Stout*) *gewaagd is half gewonnen.*

Moedig gewaagd is half gewonnen. Zoo bij Martijn bl. 2—5.

Stout gewaagd is half gewonnen.

Met *gesproken* voor *gewaagd* leest men op 7 *Jan.* 53: *Stout gesproken is half gewonnen.*

bl. 82. *aanw.* 16.

Ik weet niet, of ik zal of niet zal.

Servilius bl. 224 zegt: *Ick en weet of ick sal, of en sal.* In plaats van *niet* staat hier het oude ontkenningswoordje *en*, zooals dat vroeger gebruikelijk was; alzoo *en weet* = *weet niet*, en *en sal* = *zal niet.*

bl. 83. *aanw.* 21.

Die mij goed wil, doet mij rood worden; die mij kwaad wil, doet mij wit worden.

In *Motz* bl. 64 leest men: *Die my goet iont, doet my root worden. Die my quaet iont, doet my wit worden. Jonnen* voor *gonnen* of *gunnen* komt nog bij Cats voor.

bl. 84. *aanw.* 2.

Hij weet hem niet te willen. Zoo bij Tuinman I. bl. 238: *Hij weet hem niet te wille.*

In bevestigenden zin plaatst Tuinman op dezelfde bladzijde nog een drietal andere spreekwijzen nevens de opgegevene: 1. *Ymand ergens in te wille zyn,* 2. *iets te wille doen,* en 3. *iets om zynen t' wille doen.*

bl. 84. *aanw.* 10.

Daar is niet op te winnen. Zoo bij Sartorius *sec.* VII. 7.

Nog heeft Sartorius *pr.* V. 6 *mogen*, in den zin van *kunnen*, zooals men dat vroeger meermaal deed, voor *zijn* in de plaats gebracht; terwijl hij er een koopman bij zet: *Ghy moocht daer niet op winnen.*

In onbepaalden vorm, waarbij de mensch als koopwaar geschat wordt, zegt Sartorius *tert.* V. 3 mede: *Op u is niet te winnen.*

Eindelijk leest men nog van den mensch, als slechte handelswaar, bij Sartorius *pr.* VIII. 10, en wel weder met *mogen* = *kunnen* voor *zijn: Een daermen niet op winnen mach.*

bl. 85. *aanw.* 7.

Het is er dun gezaaid. Zoo bij v. Eijk III. bl. 33.

Servilius bl. 245, 245* spreekt bij overdracht van menschen: *Si sijn dunne gesaeyt*, de tweede maal met *sij* voor *si.*

Nog zegt Sartorius *sec.* III. 24, zijne zaailingen bij vergelijking beoordeelende, met *luttel* voor *dun: Sulcks zijnder luttel gezaeyt.*

Eindelijk vindt men in *Adag. quædam* bl. 57 weder van 't zaaien van menschen gesproken; hoewel thans niet *dun*, maar *weinig*, voorkomt: *Sulcken sijnder weijnigh gesaeijt.*

bl. 85. *aanw.* 9.

Die het minst gereed zijn, zullen eerst zadelen.

Met *kwalijk* voor *minst*, alsmede met *gereden* voor *gereed*, gelijk daarenboven met *voor* voor *eerst*, staat in *Prov. seriosa* bl. 14: *diequalic ghereden is sal voer sadelen*, bij Hoffmann 228: *Die qualic ghereden is, sal voor sadelen*, op *Delf* bl. 14: *Die qualic ghereden es sal voer sadelen*, en bij Gheurtz bl. 15: *de qvaelijck ghereden is sal vofficeren sadelen.* Alleen in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* komt niet *voor*, maar *eirst* = *eerst* voor. Er is hier dus geen sprake van *weinig gereed* of *klaar zijn*, maar van *door het rijden eenig letsel bekomen hebben*, dat evenwel in beteekenis geheel overeenkomt.

bl. 87. *aanw.* 11.

Hij zet zich schrap.

V. Waesberge *Wijn* bl. 17 zegt: *een enkele zet zich schrap.*

In onbepaalde bewoordingen, maar met invoeging van *tegen iemand*, zegt Winschooten bl. 250: *sig teegen iemand schrap setten.*

Tuinman I. bl. 279 spreekt van *stellen*, niet van *zetten: Hy stelt zich schrap.*

Sartorius *pr.* I. 58 doet zijne mededeeling van eene *zaak*, niet van een *persoon;* terwijl hij *staan* voor *zetten* in de plaats heeft gebracht: *'t Staet al schrap.*

bl. 93. *aanw.* 1.

Hij zoekt zich zelven.

Zegerus bl. 37 heeft: *Ieghelijck soect hem seluen*, en Idinau bl. 247 zegt: *Ieghelijck soeckt sy seluen.*

Op 13 *Julij* en bij Gruterus I. bl. 105 staat: *Elck zoeckt hem selven.*

Sartorius *pr.* IV. 43 geeft slechts de eigenschap, de hartstochtelijkheid of eigendommelijkheid eens persoons op, dat wel niet voor spreekwijze kan doorgaan, maar hier alleen is bijgebracht, omdat het in eene verzameling van spreekwoorden is opgenomen. Zoo luidt Sartorius' opgave: *Eygensoeckelijck.*

bl. 93. *aanw.* 4.

Die niet zuurt, die zoet niet. Zoo bij Tuinman II. bl. 59. Ook Gruterus III. bl. 138 zegt: *Die niet en suert, en soet niet. Sueren* is alleen eene andere spellingswijze dan *zuren.*

Verder spreekt men van eene *zaak*, en niet meer van een *persoon.* Zoo leest men bij Zegerus bl. 19: *Dat niet en soert, dat en soet niet*, waarin *soeren* slechts in klank van *zuren* verschilt. Ook in *Adag. quædam* bl. 70 staat: *Wat niet en Suert, en soet niet.*

V. d. Bergh bl. 270 neemt het verband der deelen van het spreekwoord weg, door ieder deel op zich zelf te laten staan; terwijl hij die daarenboven in omgekeerde orde plaatst: *Niet en zoet, niet en surt. Surt* en *zuurt* is slechts dialectverschil.

bl. 94. *aanw.* 3.

Zwijgen best. Zoo bij Gheurtz bl. 61, in 't *Mergh* bl. 39, bij Witsen 241, Tuinman I. bl. 202, 360 en Gales bl. 14. Ook Hoffmann 800 heeft: *Swighen best;* terwijl op *Delf* bl. 48 mede staat: *zwighen best*, men in de *Lesarten des Niederrheinischen druckes* leest: *Tzwighen is dat best*, en nog bij Gruterus III. bl. 176 vindt: *Zwygen t' best.*

In *Prov. seriosa* bl. 48 wordt het *helen*, dat is: 't *verbergen*, aan 't *zwijgen* toegevoegd: *swigen ende helen best.*

Hoe waar in vele omstandigheden des levens, vooral waar er van de gebreken des naasten sprake is: *Zwijgen en helen best*, in de *Bijlage* tot het *Spreekwoordenboek* was het mijne zaak niet; en daarom heb ik dan ook in allen opzichte zwijgen opgebiecht. *Is er een tijd van spreken en van zwijgen*, de laatste is dan thans voor mij gekomen.

AANHANGSEL OP DE BIJLAGE.

I. bl. 1. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LIII, LXXIV.)
Een' schelvisch (*aal*, of: *spiering*) *uitwerpen, om een' kabeljaauw te vangen.*

Alleen voor den *spiering*, niet voor den *schelvisch* of *aal*, zeggen Bohn bl. 316 en Molema bl. 154: *Een spiering uitwerpen om een kabbeljaauw te vangen.*

I. bl. 2. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LIII.)
Tusschen den hamer en het aanbeeld. Zoo bij Bohn bl. 339.

I. bl. 2. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LXXIV.)
De beurze plooit wel, die eerst vol was; En 't aanzigt rimpelt, dat eerst bol was.

Havius bl. 95 geeft het spreekwoord aldus op:

Krijgt een beurs rimpels, die eertijds vol was,
Het aensigt krijgt rimpels dat eertijds vol was;

zoodat de *beurs* zoowelals het *aangezicht* met *rimpels* is bezet, en het *aangezicht* evenals de *beurs* als *vol* geteekend wordt.

I. bl. 3. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LIII.)
Een aanhouder wint (of: *Aanhouden doet verkrijgen*).

Met een paar taalfouten lezen wij den laatsten vorm van 't spreekwoord aldus bij Bohn bl. 296: *Aanhoude doet verkrigen.*

I. bl. 3. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LIII.)
Die aan den weg timmert, lijdt veel aanstoot (of: *heeft veel beregts*).

Met eene toevallige verbetering van het laatste woord, heeft Bohn bl. 308 den laatsten vorm van 't spreekwoord aldus: *Die aan den weg timmert, heeft veel berechts.*

I. bl. 3. *aanw.* 26. (Zie III. bl. LIII, LXXIV.)
Aanwenst (of: *Gewoonte*) *wordt* (of: *is*) *eene tweede natuur.*

Alleen de *gewoonte*, niet de *aanwenst*, komt voor. Voor *wordt* staat bij Bohn bl. 319: *Gewoonte wordt eene tweede natuur;* terwijl voor *is* Bohn bl. 305 zegt: *De gewoonte is eene tweede natuur*, en Molema bl. 269 heeft: *Gewoonte is de tweede natuur.*

I. bl. 3. *aanw.* 30. (Zie III. bl. LIII.)
Als apen hooge klimmen willen, Dan ziet men vaak hun naakte billen. Zoo bij Bohn bl. 297: *Als apen hoog willen klimmen, ziet men hun naakte billen.*

I. bl. 7. *aanw.* 28. (Zie III. bl. LXXIV.)
Groote aarzen hebben wijde broeken noodig.

De *mannen* zelven voor hunne *aarzen* nemende, heeft Alof bl. 56 daarenboven twee spreekwoorden aldus toteen doen vloeien:

Groote mannen, groote broeken,
Groote koppen, groote doeken.

I. bl. 9. *aanw.* 12. (Zie III. bl. LXXIV.)
Hij weet wel, waar Abraham den mutsaard haalt.

In het Groningsch dialect zegt Molema bl. 281: *Hij wijt, woar Abram de mosterd van doan hoalt. Abraham* is in de volkstaal altijd *Abram*, en de *mutsaard* kan nog maar niet in het spreekwoord doordringen, steeds is het *mosterd*, waarvan men spreekt; ofschoon Molema aanteekent: „*mosterd*, hier eene verbastering van *mutsaard* of *mutserd* = *brandstapel.*"

I. bl. 10. *aanw.* 23. (Zie III. bl. LIII.)
Toen Adam spitte en Eva span, Waar vond men toen den edelman? Zoo bij Bohn bl. 339.

I. bl. 12. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXIV, XCIV.)

Keulen en Aken niet te gelijk (of: *zijn niet op éénen dag gebouwd*).

Voor den laatsten vorm van 't spreekwoord zegt Clarisse 50: *Keulen en Aken is op geen eene dag gebouwt.*

Met *gemaakt* voor *gebouwd* heeft Megiserus bl. 233: *Colen en Aken en waren op eenen dach niet ghemaekt.*

I. bl. 12. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LIII.)

De beste mest op den akker is des meesters oog en voet. Zoo bij Bohn bl. 303.

Met *heer* voor *meester*, en weglating van zijn' *voet*, terwijl de *mest* in den *mesting*, dat is: den *mesthoop*, overgaat, heeft Bohn ter zelfde plaatse: *De beste mesting is des heerens oog.*

I. bl. 14. *aanw.* 29. (Zie III. bl. XCIV.)

Die het ambt kan, krijgt het verstand daartoe.

Met *kan* mede in *krijgt* overgebracht, leest men in *Ned. Mag.* II. bl. 136: *Die het ambt krijgt, krijgt ook 't verstand daartoe.*

In *Hum. Album* 19, waar *kan* wordt weggelaten, en *komen* voor *krijgen* staat, vindt men het spreekwoord aldus opgegeven: *Met het ambt komt ook het verstand.*

I. bl. 14. *aanw.* 35. (Zie III. bl. LIII.)

Nooit ambtje zoo klein, of het is beter dan geen. Zoo bij Bohn bl. 385 op deze wijze:

Nooit ambtje zoo kleen,
of het is beter dan geen.

I. bl. 15. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LIII.)

Die angst heeft van de bladeren (of: *alle bladeren ontziet*), *die jage* (of: *ga*) *niet in het bosch.*

Bohn bl. 311 geeft het spreekwoord aldus op: *Die voor de bladeren bang is, moet niet in het bosch gaan.*

I. bl. 15. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LIII, LXXIV.)

Keur baart angst (of: *Die de keur heeft, heeft de kwel*).

Met behoud van den *angst* uit den eersten vorm, die hij voor de *kwel* in de plaats brengt, heeft Bohn bl. 309, met misplaatsing van het leesteeken, naar den tweeden vorm: *Die keur, heeft heeft angst.*

Voor den tweeden vorm van 't spreekwoord heeft Molema bl. 256 op zijn Groningsch: *Dei de keur het, het de kwel*, en op zijn Drentsch: *Dee de keur hef, hef de kwelle.*

I. bl. 16. *aanw.* 50. (Zie III. bl. LXXIV.)

Zoo groet (of: *vraag*), *zoo antwoord.*

Voor den tweeden vorm van de spreekwijze zegt Molema bl. 188: *zoo de vraag zoo het antwoord.*

I. bl. 17. *aanw.* 34. (Zie III. bl. LXXIV.)

Men moet door een' zuren appel heen bijten.

Niet met het doordringende *er door heen*, maar met het oppervlakkige *er op*, dus minder krachtig leest men bij Molema bl. 279: *Hij moet op een zuren appel bijten.*

I. bl. 19. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LIII, XCII.)

Hoe meerder haast, hoe minder spoed, zei Arie Korse, en hij liep zonder schoenen langs straat.

Alleen voor het eerste gedeelte des spreekwoords staat bij Clarisse 111: *hoe meer haast hoe minder spoed*, en vindt men mede bij Bohn bl. 328: *Hoe meerder haast, hoe minder spoed.*

I. bl. 19. *aanw.* 28. (Zie III. bl. LXXIV.)

Groote heeren (of: *Koningen*) *hebben lange handen* (cf: *armen*).

In den Hoogduitschen tongval heeft Megiserus bl. 166, de beide vormen van 't spreekwoord vereenigende, doch alleen voor de *armen*, niet voor de *handen*: *Maen saell sich vor herrn end koenige hoeden, want sy hebben lang arm.*

I. bl. 22. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LXXIV.)

Des avonds 't zonnetje rood, Des morgens water in de sloot.

Het *rood* wordt door Molema bl. 160 met *avond* en *morgen* elk afzonderlijk tot één geheel gebracht, en van 't *zonnetje* zwijgende, spreekt hij van *mooi weêr*. In den Groningschen tongval geeft hij het spreekwoord aldus op: *Oavendrood brengt mooi weer an boord; Mörgenrood brengt woater in de sloot.*

I. bl. 23. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LXXIV.)

Wat van het avondmaal overblijft, is den volgenden morgen goed voedsel.

Molema bl. 163 geeft het spreekwoord op zijn Groningsch aldus op: *Ort zel wel vour worden*, en voegt er deze omschrijving van het eerste daarin voorkomende woord bij: „*Ort* = *overblijfsel*, brokken van brood of restes van ander eten; wordt zoowel van vee- als van menschenvoedsel gezegd. Wij hebben ook het meerv. *orten* = *overblijfsels* van verschillende soorten van spijs, en het diminut. *ortjes*; voorts het ww. *orten*, voor: *verwerpen*, *verstrooijen*, *vermorsen* van voedsel, door kinderen of dieren. Noordholl. *ort* = *stalvuil*; Oostfr. *ort*, *ört*, *örtsel*, *örtels* = *afval*, overgebleven of versmaad voeder, in 't bijzonder van hooi en stroo; Noordfr. *örte*, *aarte*, *urte*, *yrte*; Ouddnitsch *ürzen* = bij het eten *iets overlaten*. Nedsaks. *orten*, *verorten*, *het beste* uit het voedsel *uitzoeken en het overige* als onnut *wegwerpen of overlaten*, uit lekkerheid veel overlaten."

I. bl. 25. *aanw.* 21. (Zie III. bl. LIII.)
Wie tegen wind spuwt, maakt zijn' baard vuil.
oo bij Bohn bl. 344.

I. bl. 26. *aanw.* 13. (Zie III. bl. LXXIV.)
De kosten moeten vóór de baat uit.

Alof 49 geeft het spreekwoord in dezen vorm op: *)e kost komt voor de baat.* Dat men *komen* voor *itmoeten* gebruikt vindt, is bestaanbaar; want het rukt eene zelfde werking uit, hoewel als gevolg, iet als voorwaarde. Maar om *kost* voor *kosten* te eggen, steunt op eene vroegere gewoonte, die oor het tegenwoordige twijfelachtig is.

I. bl. 26. *aanw.* 27. (Zie III. bl. LIII.)
Snelle raad Doet zelden baat.

Bohn bl. 321 heeft twee spreekwoorden verbonen, die hij als één laat doorgaan: *Haast en is een spoed, snelle raad, zelden baat.*

I. bl. 26. *aanw.* 29. (Zie III. bl. LIII, LXXIV.)
Voor de ziekte is soms baat (of: *Voor alle ding is ıog eens baat*), *Maar voor den dood is geen raad.*

Alleen voor den laatsten vorm van 'tspreekwoord, ɪn met *remedie* voor *baat* en *raad* beide, leest men ›ij Theysbaert bl. 373: *Tot alle dync remedie, beıalfven de doot. Dync = ding*, de *g* en *k* zijn wisselletters.

Bohn bl. 317 stelt het spreekwoord op dezelfde wijze voor, uitgezonderd dat hij *hulp*, en niet *renedie*, beide voor *baat* en *raad* in de plaats stelt, als ıij zegt: *Er is hulp voor alles, behalve voor den dood.*

I. bl. 30. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LXXIV.)
Het is zoo vast als eene muts met zeven kelebanden.

Op zijn Groningsch geeft Molema bl. 253 het spreekwoord aldus op: *Dat is zoo vast as 'n muts mit zeuven keelbanden.*

Kobus bl. 95 maakt zijne toepassing op de *redeneering*, en neemt zijne vergelijking met de *slaapmuts;* terwijl hij daarenboven van *zitten* voor *zijn*, en van *drie* in plaats van *zeven kelebanden* spreekt. Vragenderwijze luidt zijne opgave: *Dat is immers eene redenering die zoo vastzit als een slaapmuts met drie keelbanden*?

I. bl. 34. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXIV.)
Droomen zijn bedrog: K.. je in je bed, je vindt het 's morgens nog.

Het eigenaardige slot van 't spreekwoord, dienende, om het eerstgezegde desteklaarder te doen uitkomen, wordt door Molema bl. 265 weggelaten, als hij alleen zegt: *Droomen is bedrog.*

Zoo ook spreekt Havius bl. 104 alleen van het eerste gedeelte des spreekwoords, dat hij omschrijvenderwijze aldus opgeeft:

Past op geen droom, het is bedrog
Soo is geweest, soo isser nog.

Isser is eene zamentrekking van *is het er.*

I. bl. 36. *aanw.* 3. (Zie III. bl. LIII, LXXIV.)
Bedclaars erf ligt in alle landen. Zoo bij Bohn bl. 300.

Megiserus bl. 155 heeft den *biderman* voor den *bedelaar* in de plaats gebracht. *Biderman*, dat echter ook voor *bedelaar* gebruikt wordt, staat meesttijds voor een *braaf* of *eerlijk man.* Op zijn Hoogduitsch geeft Megiserus het spreekwoord aldus op: *Eins Bidermans erb ligt in allen landen.*

I. bl. 36. *aanw.* 33. (Zie III. bl. LXXIV.)
Zoekers van kunsten zijn vinders van den bedelzak.

Verstegen *Gazette* VII geeft het spreekwoord aldus op: *Soeckers der consten, zijn vinders der bedelsacken.*

I. bl. 38. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LIII, LXXIV.)
Een hond, aan een been, kent geene vrienden. Zoo bij Bohn bl. 314.

Megiserus bl. 80 heeft het spreekwoord als volgt: *Eenen hont die tbeen cnaeght, en cent gheene vrienden.* Dat men hier *kent* als *cent* geschreven vindt, toont aan, dat men vroeger de *c* vóór de *e* ook wel als *k* uitsprak.

I. bl. 39. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LXXIV.)
De beenhouder heeft zooveel als de schaapviller.

Op zijn Vlaamsch, dat *vladen* voor *villen* gebruikt, zegt Theysbaert bl. 374 van 't *kalfje*, en niet van 't *schaap: Also veel doet hy die 't beenken haut als die 't calveken vlaet.*

I. bl. 40. *aanw.* 3. (Zie III. bl. LXXIV, XCIV.)
Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen. Zoo bij Clarisse 32, Alof 9 en Molema bl. 273.

I. bl. 43. *aanw.* 26. (Zie III. bl. LXXIV.)
Een goed begin heeft een goed behagen (of: *Het beginsel mag behagen*), *Maar het einde zal den last dragen.*

Noch voor den eenen, noch voor den anderen vorm komt het eerste deel des spreekwoords bij Molema bl. 272 voor. Slechts het laatste deel geeft hij aldus op: *Het einde draagt den last*, en op zijn Groningsch zóó: *'t Endje zel de last droagen.*

I. bl. 44. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LIII.)
Wapenen, vrouwen en boeken behoeven dagelijksche behandeling. Zoo bij Bohn bl. 342.

I. bl. 45. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LIII, LXXIV, XCIV.)
Men moet geen gegeven paard in den bek zien.

Zoo bij Bohn bl. 313 op deze wijze: *Een gegeevèn paard moet men niet in den bek zien.*

Met weglating van *moeten* zegt Clarisse 53: *Een gegeven paard ziet men niet in den bek.*

Ook Molema bl. 157 doet dat, ofschoon met *kijken* in plaats van *zien*. Op zijn Groningsch heeft hij: *'n Geven peerd wordt nijt in de bek keken.*

Mogen voor *moeten* gebruikende, zegt Megiserus bl. 194: *Men mach geen ghegeven Peerde in den beck sien.*

Zoo heeft ook Molema bl. 157, die daarenboven *kijken* voor *zien* gebruikt, op zijn Groningsch: *'n Geven peerd mag men nijt in de bek kieken.*

Theysbaert bl. 373 heeft *geschonken* voor *gegeven*, en daarenboven *zullen* voor *moeten*, ofschoon in dezelfde beteekenis, zooals wij nog menigmaal doen. Het *paard* als een edel dier beschouwende, en alzoo van *mond* voor *bek* sprekende, luidt het spreekwoord bij Theysbaert: *Een geschoncken peerdt en zuldy niet inden mont zien. Zuldy* is eene zamentrekking van *zult gij.*

I. bl. 49. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LXXIV.)

Van vogelen, honden, wapenen en vrouwen: Voor ééne vreugd wel duizend rouwen.

Megiserus bl. 146 laat de *wapenen* weg, en maakt zich aan geene overdrijving schuldig, als hij van de *duizend rouwen* slechts *zeven* in rekening brengt. Zoo lezen wij bij hem:

Van voghelen, van honden, en van frawèn,
vor eene vreugd seuen rauwen.

Frawen en *rauwen* zijn Hoogduitsche woorden, waarvan het eerste wel als *frauwen* te lezen zal zijn (het is een rijmwoord); wij schrijven *vrouwen* en *rouwen.*

I. bl. 51. *aanw.* 11. (Zie III. bl. XCIV.)

Hij gaat bij den drommel (of: *beul*) *te biecht.*

Alleen van den laatsten personage zegt Clarisse 97: *Hy gaat by de beul te biegt.*

I. bl. 52. *aanw.* 38. (Zie III. bl. LIV.)

Kleine dieven hangt men aan de keel, maar groote aan de beurs.

Met verwisseling van *keel* voor *hals* zegt Bohn bl. 330: *Kleine dieven hangt men aan den hals, de groote aan de beurs.*

I. bl. 59. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXIV.)

Men scheldt geene koe blaar, of daar is wat wits aan (of: *Men noemt nooit eene koe bont, of zij heeft wel een vlekje*).

Alleen de nieuwe vorm van 't spreekwoord, de laatst opgegevene, het *bont noemen*, komt voor; terwijl de oude vorm, de eerst genoemde, het *blaar schelden*, niet opgegeven wordt. Zoo zegt Molema bl. 152: *Men noemt geen koe bont, of zij heeft wel een vlekje*, en op zijn Groningsch: *Geen kou hijt bont, of hij het altied 'n vlektje.*

Tuinman kende den tegenwoordigen vorm van 't spreekwoord niet, evenmin als eenige verzamelaar vóór hem, en na Tuinman is 't alleen een Belgische verzamelaar, in den Gentschen *Volks-Almanak* van 1858 (want Loosjes en v. Eijk, die beide uit Tuinman geput hebben, kunnen niet medegerekend worden), die wel niet van *blaar schelden*, maar toch van *blaar heeten* gewaagt. Daarom meende ik, dat de oude vorm van 't spreekwoord onder ons was uitgestorven. Dit zie ik thans echter, dat 't geval niet is; want Molema teekent ter zelfde plaatse in den Groningschen tongval nog aan: *Gijn kou hijt bloar, of hij het wel 'n vlektje;* wat evenwel, op het enkele woord *blaar* na, geheel de tegenwoordige vorm van 't spreekwoord is.

I. bl. 62. *aanw.* 13. (Zie III. bl. XCIV.)

Hij slaat ernaar als de blinde naar het ei. Bij Clarisse 103 vindt men het spreekwoord aldus: *Hy slaat er na gelyk de blinden na het y.*

I. bl. 62. *aanw.* 18. (Zie III. bl. LIV, LXXIV.)

In het land der blinden is Eénoog koning. Zoo bij Bohn bl. 329 en in *Ned. Mag.* bl. 236.

I. bl. 64. *aanw.* 24. (Zie III. bl. LXXIV.)

De beste bode is de man zelf.

Kobus bl. 111 heeft *blijven* bij *zijn* gevoegd: *De beste bode is en blijft altoos de man zelf.*

Havius bl. 89 heeft *meester* voor *man:*

Geen bode wasser oyt soo goet,
Gelijk een eygen meester doet.

I. bl. 65. *aanw.* 39. (Zie III. bl. LIV, LXXIV.)

Hoe kwader schalk (*slimmer boef*, of: *snooder hoer*), *hoe beter geluk.*

Voor den *schalk* hebben Wassenbergh V. bl. 94 en Bohn bl. 328: *Hoe kwader schalk, hoe beter geluk.*

Wat den *boef* aangaat, die is door Wassenbergh V. bl. 94 door *erg*, niet door *slim*, aangeduid; terwijl hij van *avontuur* voor *geluk* spreekt: *hoe ergher boef, hoe beter avontuur.*

En wat de *hoer* betreft, Wassenbergh V. bl. 94 teekent haar mede als *erg*, niet als *snood: Hoe arger hoer, hoe beter luck.* Daar de *a* en *e* wisselletters zijn, is *arger* als *erger* te verstaan; *luck* is *geluk.*

Eindelijk geeft Wassenbergh V. bl. 94 nog op, wat mede op 9 *Nov.* en bij Gruterus I. bl. 105 staat:

hoe erger slok,
hoe beter lok.

Wassenbergh zegt, dat men door *slok* een *sloeg*

ɪf *doorbrenger* te verstaan heeft; het woord komt ɪf van het Hoogduitsche *schluck*, dat *tafelschuimer* ɛeggen wil. *Lok* = *luk*, dat is: *geluk*.

I. bl. 66. *aanw.* 31. (Zie III. bl. LIV.)
God beware mij voor iemand, die maar één boekje ɪelezen heeft. Zoo bij Bohn bl. 319.

I. bl. 71. *aanw.* 23. (Zie III. bl. LXXIV.)
Ieder zijn meug, zei de boer, en hij at paarden-ɛeutels voor vijgen.

Daar de *paardenkeutels* ook wel *paardenvijgen* ɛenoemd worden, is met het eten van *vijgen* alzoo ɪetzelfde gemeend. Zoo stelt Molema bl. 268 in len Groningschen tongval het spreekwoord voor: *Elk zien meuge, zee de boer, ik eet viegen.*

Alleen voor het eerste gedeelte des spreekwoords ɛegt Molema bl. 262 weder in het Groningsche dia-ect: *Elk zien meuge.*

Nog geeft Molema bl. 268 deze nuance van het ɪpreekwoord op zijn Groningsch op: *Elk zien meuge, zee de boer, mien vrouw et zijp* [eet zeep] *en ik eet ɪiegen*, gelijkmede: *Elk zien meuge, zee de jong* [jongen] *ik eet viegen en mien mouder et zijp, en ɛen der net zoo goud van slikkebekken as ik.*

I. bl. 77. *aanw.* 5. (Zie III. bl. LXXIV.)
Als de peer rijp is, valt zij van den boom. Me-giserus bl. 11 geeft dit aldus op: *Als de peere rype ɪs, so valt sy van den boom.*

I. bl. 77. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LIV, LXXIV.)
Buig het rijsje (of: *takje*), *terwijl het jong is; ɪls het een boom geworden is, is het te laat.*

Kobus bl. 106 geeft aan het spreekwoord een ɪoevoegsel, betrekkelijk het *hoe* der handelwijze. Voor het *rijsje*, niet voor het *takje*, zegt hij: *Zal ɪet rijsje tot een' fraaijen boom opgroeijen, dan noet het vroegtijdig worden gebogen; maar met een ɪlurreelen hand.*

Bohn bl. 330 geeft het spreekwoord in dezen ɪorm: *Jong rijs is te buigen, maar geen oude boo-nen.* Het *takje* wordt dus weder niet opgenomen.

Met weglating van het laatste deel des spreek-woords, en alzoo zonder van den *boom* gewag te naken, zegt Molema bl. 151 nogmaals alleen van ɪet *rijsje*: *Men moet het rijsje buigen terwijl het ɪong is.*

I. bl. 77. *aanw.* 20. (Zie III. bl. LIV, LXXIV.)
Een boom, die gedurig verplant wordt, gedijt ɛelden (of: *draagt zelden goede vrucht*, ook wel: *ɛan geene wortelen schieten*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord zegt Bohn bl. 302: *Boomen die men veel verplant ge-lijen zelden.*

De zaak met den naam harer werking benoe-mende, heeft Megiserus bl. 151 het *boomen ver-planten* tot een *planten verplanten* overgebracht. Weder voor den eersten vorm des spreekwoords leest men bij hem: *De planten de vake verplantet werden, beclyven nicht. Beklijven* of *bekleven*, nog niet geheel verouderd, zegt zooveelals *vastblijven* of *bestendig zijn*, en staat alzoo met *gedijen* gelijk. *Nicht* is Hoogduitsch, ons *niet*.

I. bl. 77. *aanw.* 27. (Zie III. bl. LIV, LXXIV, XCIV.)
Geen eikenboom viel ooit van éénen slag (of: *op den eersten slag*), *zei de specht, en hij pikte daarin.*

Alleen voor het eerste deel des spreekwoords en van elken *boom*, dus niet uitsluitend van den *eiken-boom*, is er sprake. Voor den eersten vorm van 't spreekwoord zegt Clarisse 9: *geen boom valt door eene slag;* terwijl Alof 25, tevens de eigenschap des *booms* opgevende, heeft: *Een goede boom valt niet met één slag.*

Voor den tweeden vorm leest men bij Theysbaert bl. 374: *Met den eersten slach en valt den boom niet*, staat bij Bohn bl. 304: *De boom valt ten eer-sten slage niet*, en wordt bij Molema bl. 254 ge-vonden: *De boom valt niet met den eersten slag.*

I. bl. 78. *aanw.* 22. (Zie III. bl. LXXIV.)
Wie keurboom zoekt, moet dikwijls met vuilboom tevreden zijn (of: *die vuilboom vindt*).

Voor den laatsten vorm van 't spreekwoord zegt Molema bl. 257 in het Groningsche dialect: *Dei Keurboom zöcht, dei voelboom vindt*, en in den Drenthschen tongval: *Dee Keurboom zög, dee voelboom vindt.*

I. bl. 79. *aanw.* 3. (Zie III. bl. LXXIV.)
Boontje Komt om zijn loontje. Zoo bij Molema bl. 252.

I. bl. 79. *aanw.* 4. (Zie III. bl. LIV.)
Dat is zooveel als eene boon in den brouwketel. Zoo zegt Bohn bl. 325: *Het is zoo veel als een boon in een brouw ketel.*

I. bl. 80. *aanw.* 32. (Zie III. bl. LIV.)
Eerst in de boot, keur van riemen. Zoo bij Bohn bl. 317.

I. bl. 81. *aanw.* 5. (Zie III. bl. LIV.)
Van de boot komt men in het schip. Zoo bij Bohn bl. 340.

I. bl. 82. *aanw.* 22. (Zie III. bl. LIV, LXXIV.)
De bosschen hebben ooren, en de velden oogen. Zoo bij Bohn bl. 304. Ook Megiserus bl. 39 heeft: *De Boschen hebben Ooren, ende de velden oogen.*

I. bl. 86. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LXXIV.)

Hoe ouder, hoe zotter Brabander; Hoe ouder, hoe botter Hollander.

Alleen voor het eerste gedeelte van het spreekwoord heeft Verstegen *Gazette* III: *Een recht Brabander, is hoe ouder hoe sotter.*

I. bl. 89. *aanw.* 10. (Zie III. bl. LXXIV.)

Ik laat het werk mij niet uit de hand nemen: mijn vader is geen Bremer geweest.

Alleen het laatste deel des spreekwoords geeft Molema bl. 153 in den Groningschen tongval aldus op: *Mien voader is gijn Bremer!* of: *is gijn Bremer west!* waarbij hij op deze wijze over den oorsprong spreekt: „De reden dezer zegswijze zou te zoeken zijn in de eenvoudigheid van zulke Bremers, die nooit buiten de grenzen dier [lees: hunner] stad geweest zijn, en zich bij de driestheid van andere lieden niet vrij genoeg weten te gedragen." Zoo Bilderdijk niet met zijn' *bramer*, en veel meer nog, indien Koning niet met zijn' *breeuwer* voor den dag gekomen ware, ik zou deze eenvoudige verklaring buiten allen twijfel stellen; wellicht is zij toch de eenige ware.

I. bl. 91. *aanw.* 3. (Zie III. bl. LXXIV.)

Die zien door brillen, Purgeren met pillen, En leven van medicijn: Het leven wordt hun pijn.

Havius bl. 113 heeft het *brillen* op den achtergrond geschoven, maar laat het gebruik van *medicijn*, uitgezonderd het *purgeeren*, varen; welke *malle grillen*, gelijk hij ze noemt, geen *pijnlijk leven*, maar een *spillen des levens* veroorzaken. In deze woorden drukt hij dat uit:

Al die haer billen,
Gewennen tot pillen,
Haar neusen tot brillen,
Die mogen wel stillen,
Haar malle grillen,
Ten zy sy willen,
Haar leven spillen.

I. bl. 95. *aanw.* 24. (Zie III. bl. LXXIV.)

Groen hout, heet brood en nieuwe wijn: Dat kan voor 't huis niet dienstig zijn. Havius bl. 83 geeft het spreekwoord aldus op:

Groen houd heet brood, en nieuwe wijn,
En kan voor 't huys niet dienstig zijn.

I. bl. 97. *aanw.* 28. (Zie III. bl. LXXIV.)

Neem brood van een' dag, meel van eene week (of: *maand*) *en wijn van een jaar.*

Vóór het noodige van een *dag* heeft Havius bl. 107 dat van een *uur* gebracht; terwijl hij tusschen de behoefte van eene *week* (voor het *meel* gesteld) en een *jaar*, de beide van eene *maand* en een *vierendeeljaars*, en aan het einde die van *twintig jaar* en eene *eeuw* plaatst. Zoo luidt Havius' opgave: *Ei van een uur, Brood van een dag, Meel van een week, Biggen van een Maand, Gans van drie, Wijn van een jaar, Een maagt van twintig, een vriend van honderd.* Het is dezelfde opgave als bij Cats bl. 545 en in *Sel. Prov.* bl. 47, uitgezonderd de *visch van tien jaar*, daar mede opgenomen.

I. bl. 100. *aanw.* 20. (Zie III. bl. LIV, LXXIV.)

Als de kat van huis is, dan hebben de muizen den vollen loop (of: *houden de muizen bruiloft*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Havius bl. 88: *Als de kat van huys is dan hebben de muysen haren vollen loop.*

Bohn bl. 298 geeft het spreekwoord naar den laatsten vorm: *Als de kat van huis is, dan hebben de muizen bruis.* Hoe is *bruis* = *schuim* hier bestaanbaar, vraagt men te recht, wanneer men het spreekwoord nooit gehoord heeft, en het uit deze opgave moet leeren kennen. Het zal toch het oude *bruisk*, dat de beteekenis van *wuft*, *wild* of zat had, niet wezen? want ook zóó wordt het spreekwoord niet duidelijker. Gelukkig, dat we niet lang behoeven te peinzen. Dat *bruis* hier een ergerlijke taalfout voor *bruiloft* is, is echter niet alleen aan te nemen, omdat dit woord in het spreekwoord past, maar op grond van andere grove fouten, in Bohn's verzameling ingeslopen, niettegenstaande de Nederlandsche tekst, blijkens het Voorbericht, door „Mr. John van Baalen of Rotterdam" is nagezien. En in dien vreemden en wonderlijken woordentooi deelt de matador der *bruiloft*, wat haar' naam betreft, in hooge mate. Op bl. 297 van dezelfde verzameling vinden wij het spreekwoord opgegeven: *Alle ding is wel: heeft de bruel geen geel haer, zy heeft een geel vel.* Wie is nu de *dame in 't geel*? Niemand anders dan de *bruid*. Men moet het maar weten!

I. bl. 103. *aanw.* 1. (Zie III. bl. LIV.)

Op eenen vollen buik staat een vrolijk hoofd (of: *Als het buikje vol is, is het hoofd blij*).

Met *zat* voor *vol*, en een *hart* voor een *hoofd*, heeft Bohn bl. 297 den tweeden vorm van 't spreekwoord; waarbij hij echter nog het *vroolijk* (dat hij verkeerdelijk als twee woorden opgeeft) van den eersten vorm voor *blij* gebruikt. Zoo zegt hij: *Als de buik zat is is 't harte vro lijk.*

I. bl. 108. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXIV.)

Hoe digter bij den paus (of: *bij Rome*), *hoe slechter Christenen.*

Voor den laatsten vorm van 't spreekwoord heeft Verstegen *Gazette* XIII: *Hoe naerder Romen hoe quader Christ.*

I. bl. 111. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LXXIV.)
Der ouden raad, Der jongen daad, Der mannen oed Is altijd goed. Zoo bij Kobus bl. 98.

I. bl. 112. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LIV.)
Al ligt de waarheid in het duister, zij komt toch in den dag.
Alleen voor het laatste gedeelte des spreekwoords :gt Bohn bl. 341: *Vroeg of laat komt de waarheid in den dag.*

I. bl. 113. *aanw.* 5. (Zie III. bl. LXXIV.)
De dagen, die lengen, Zijn dagen, die strengen.
[avius bl. 110 zegt dit aldus:

Dagen die lengen,
Dagen die strengen.

Molema bl. 244 heeft de laatste *dagen* met den *winter* verwisseld, maar dat dezelfde beteekenis an het spreekwoord laat:

Als de dagen beginnen te lengen,
begint de winter te strengen.

I. bl. 116. *aanw.* 13. (Zie III. bl. LXXV.)
Klein paard, kleine dagreize.
Megiserus bl. 145 heeft *dagvaart* voor *dagreize* n de plaats gebracht, dat evenwel hetzelfde denkbeeld uitdrukt; want *vaart* is *tocht* of *reis.* Zoo uidt zijne opgave: *Clein peert, cleyn dachvaert.*

I. bl. 117. *aanw.* 10. (Zie III. bl. LXXV.)
Rome, zoo oud, Is op één' dag niet gebouwd.
Met weglating van *oud* heeft Alof 18: *Rome is niet in één dag gebouwd.* Met *op* voor *in* zegt Molema bl. 243 hetzelfde.

I. bl. 117. *aanw.* 25. (Zie III. bl. LIV.)
Versche visschen en namagen Stinken al ten derden dage (ook wel: *Een gast is gelijk de visch: hij stinkt op den derden dag*).
Voor den laatsten vorm van 't spreekwoord zegt Bohn bl. 313: *Een gast, gelijk de visch, stinkt den derden dag.*

I. bl. 119. *aanw.* 13. (Zie III. bl. LXXV.)
Als het hek van den dam is, loopen de schaapjes (of: *koeijen*) *de wei uit.*
Alleen van de *schapen*, niet van de *koeien*, zegt Molema bl. 245: *Als het hek van den dam is, loopen de schapen overal.*

I. bl. 119. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LXXV.)
Een hond is stout op zijn' eigen' dam (of: *in zijn eigen nest*).
Alleen in den eersten vorm van 't spreekwoord, maar met *messynck* = *mesthoop* voor *dam* in de plaats (waardoor evenwel de eigenaardigheid van 't spreekwoord, zooals wij dat thans verstaan, verloren gaat), heeft Theysbaert bl. 372: *Den hondt es staudt up zynen messynck.*

I. bl. 120. *aanw.* 31. (Zie III. bl. LIV.)
Daar behoort meer ten dans dan een paar dansschoenen. Zoo bij Bohn bl. 302.

I. bl. 123. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXV.)
Assurante (of: *Onbeschaamde*) *menschen hebben het derde deel* (of: *de helft*) *van de wereld.*
In plaats van *assurante* of *onbeschaamde menschen* heeft Molema bl. 184 *de stoutmoedigen*, die hij daarenboven geen *derde deel* of *helft van de wereld* geeft, maar *alles.* Zoo luidt zijne opgave: *De stoutmoedigen bezitten de wereld.*

I. bl. 123. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LIV.)
De wereld is een schouwtooneel; Elk speelt zijn rol, en krijgt zijn deel. Zoo bij Bohn bl. 307; achter welke opgave bij volgen laat: „De vroegste verzameling in welke wij dit spreekwoord van Shakspeare vinden, is Winschooten's *Seeman*, Leyden, 1681." Winschooten spreekt daar niet van, maar merkt te recht op, waar bij dit spreekwoord bijbrengt, dat Vondel het „seid ter eeren van het Amsterdamse schouwburg."

I. bl. 123. *aanw.* 13. (Zie III. bl. LIV, XCIV.)
Elk zijn deel Is niet te veel (ook wel: *Elk het zijne* (of: *Alle man wat*) *deelt het best*).
Bohn bl. 317 heeft het eerste gedeelte van den tweeden of derden vorm van 't spreekwoord met het laatste gedeelte van den eersten vorm aldus vereenigd: *Elk het zijne, is niet te veel.*
In *Hum. Album* 12 wordt alleen het eerste gedeelte van de beide laatste vormen des spreekwoords in deze woorden opgegeven: *Ieder het zijne.*

I. bl. 124. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXV.)
Strek Naar 't dek.
Met verandering van *strekken* in *rekken* heeft Havius bl. 84 daarenboven twee spreekwoorden aldus vereenigd:

't Is dan best, Teer
Na eer
Reck
Na dek.

I. bl. 124. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LXXV, XCIV.)
Er is geen pot zoo scheef, of er past een dekseltje op. Op zijn Groningsch drukt Molema bl. 271 dit aldus uit: *Gijn pot zoo schijf of past 'n deksel op.*
Met *er voor zijn* in plaats van *er op passen* zegt Clarisse 25: *daar is zoo geen scheve pot of er is een deksel voor.*

I. bl. 127. *aanw.* 1. (Zie III. bl. XCIV.)
Achter de keukendeur (of: *spinde*) *ziek liggen.*

Alleen voor de *keukendeur* of liever voor de *keuken* zelve, en niet voor de *spinde*, en dan nog met *voor* voor *achter*, zegt Clarisse 94: *Hij heeft voor de keuken ziek gelegen.*

I. bl. 127. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LXXV.)
Dat is aan eens dooven mans deur geklopt. Zoo bij Molema bl. 253.

I. bl. 127. *aanw.* 22. (Zie III. bl. LIV.)
De open deur roept den dief. Zoo bij Bohn bl. 306.

I. bl. 128. *aanw.* 23. (Zie III. bl. LXXV.)
Hij wil visch voor eene visschers-deur vangen.

Havius bl. 90 toont de ongerijmdheid der handelwijze, in het spreekwoord gelegen, op de volgende wijze aan:

Wie vis voor vissers deur wil vangen,
Die moet zijn net wel elders hangen.

I. bl. 129. *aanw.* 5. (Zie III. bl. LXXV.)
Ongenoode gasten zijn zelden welkom (of: *zet men achter de deur*).

Voor den tweeden vorm van 't spreekwoord geeft Molema bl. 161 in den Groningschen tongval: *Ongenuigde gasten worden achter deur zet.*

I. bl. 129. *aanw.* 22. (Zie III. bl. LIV, LXXV, XCIV.)
De gelegenheid maakt een' dief. Bij Bohn bl. 305, in *Huisvriend* 1863 bl. 47 en *Hum. Album* 2 leest men: *De gelegenheid maakt den dief*, en Molema bl. 269 zegt: *Gelegenheid maakt den dief.*

I. bl. 130. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LIV, XCIV.)
Elk is een dief in zijne nering, zei de prediker, en hij stootte aan den zandlooper.

Alleen voor het eerste gedeelte des spreekwoords zegt Clarisse 104: *yder is een dief in zyn neering*, heeft Bohn bl. 317 evenzoo: *Elk is een dief in zijne nering*, en leest men in *Huisvriend* 1863 bl. 48 mede: *Ieder is een dief in zijn nering.*

I. bl. 131. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)
Tijd en plaats doen den dief stelen. Zoo bij Bohn bl. 338.

Megiserus bl. 187 geeft het spreekwoord aldus op: *Stende ende stont doet den dief stelen. Stende* zal wel eene fout voor *stede* = *plaats* zijn; *stond* is *oogenblik. Tijd* (waarvoor slechts een gedeelte is genomen) en *plaats* zijn dan alzoo in omgekeerde orde opgenomen.

I. bl. 132. *aanw.* 1. (Zie III. bl. LIV.)
Aangeboden dienst is zelden aangenaam.

Bohn bl. 296 spreekt niet van *zelden aangenaam*, maar van *onwaard* = *zonder waarde*. *Aangeboden dienst is onwaard*, zooals zijne opgave luidt, is alzoo eene redegeving van *het zelden aangenaam* van dien *aangeboden dienst.*

Tusschen haakjes doet Bohn zijne opgave volgen door de uitdrukking: *Aangeboden dienst stinkt*, dat wellicht voor opheldering of verklaring moet dienen, of mogelijk voor nuance gelden. De Brune althans spreekt mede van een *dienst*, die „*stinckt*, *als yemant die van zelfs aen-bringht.*"

I. bl. 134. *aanw.* 28. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)
Beloven en volbrengen zijn twee dingen.

Bohn bl. 300 heeft *houden* voor *volbrengen*: *Beloven en houden zijn twee dingen.*

Megiserus bl. 31 zegt:

Beloven en verleesten,
zijn twe gheesten,

waarin het oude *verleesten* ons *volvoeren* of *volbrengen* is, en de vroegere *gheesten* onze tegenwoordige *daden* of *bedrijven* zijn.

I. bl. 135. *aanw.* 34. (Zie III. bl. LIV.)
Goede dingen moeten tijd hebben. Zoo bij Bohn bl. 320.

I. bl. 137. *aanw.* 10. (Zie III. bl. LXXV.)
Vier dingen laten zich niet verbergen (of: *houdt men niet onder met geweld*): *vuur, geld, hoest en liefde.*

Megiserus bl. 220 noemt slechts *twee* dingen van de *vier*, de beide laatstgenoemde, en spreekt van *laten verbergen* noch *onderhouden*, maar van *gedekt blijven*: *Hoeste noch liefde en can niet ghedeckt blyven.*

I. bl. 138. *aanw.* 18. (Zie III. bl. LIV.)
De waarheid is eene dochter van den tijd. Zoo bij Bohn bl. 307.

I. bl. 140. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)
Beter een half ei (of: *een dojer*) *dan een ledige dop.*

Zonder van den *dojer* te gewagen, zeggen Bohn bl. 301, Alof 11 en Molema bl. 249: *Beter een half ei dan een ledige dop.*

I. bl. 145. *aanw.* 41. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)
Men kent den vriend in nood, Den rijke na den dood. Megiserus bl. 58 drukt dit aldus uit:

Men kent den vrient al in der noot,
Den rijcken naer de doot.

Verder is 't alleen de *vriend*, en niet meer de *rijke*, die *gekend wordt.* Bohn bl. 329 heeft: *In den nood leert men zijne vrienden kennen.*

Theysbaert bl. 371 omschrijft de *vrienden*, als hij zegt: *Inden noot kendmen zyn goede vrienden.*

I. bl. 146. *aanw.* 4. (Zie III. bl. LXXV.)

Niets is zekerder dan de dood, niets onzekerder dan het uur. Megiserus bl. 133 drukt dit aldus uit: *Niet secker dan de doot, onsecker de huire*, waarin *huire* = *uire* = *ure*, met de voorgevoegde *h*.

I. bl. 146. *aanw.* 10. (Zie III. bl. LXXV.)

Voor den dood (of: *die kwaal*) *is geen kruid gewassen.*

Molema bl. 269 spreekt slechts algemeen, en laat *dood* en *kwaal* beide weg. Hij zegt: *Er is geen kruid voor gewassen*, en op zijn Groningsch: *D'r is gijn kruud veur wössen.*

I. bl. 146. *aanw.* 29. (Zie III. bl. LIV, LXXV, XCIV.)

Heden rood, Morgen dood. Zoo bij Havius bl. 115, Bohn bl. 321, in *Huisvriend* 1863 bl. 48 en *Hum. Album* 20.

De Brune bl. 30 drukt dit aldus uit:

Heden is men groen en fris,
Morghen onder d'aerd' men is,

en bl. 297 op deze wijze:

Men zieter heden gaen en staen,
Die morghen zullen zijn vergaen.

I. bl. 148. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)

Die de pit wil hebben, moet den dop (of: *de noot*) *kraken* (of: *Die noten wil smaken, Die moet ze kraken*).

Alleen de eerste vorm van 't spreekwoord komt voor. Voor den *dop kraken* heeft Bohn bl. 308: *Die de kern wil hebben, moet de dop kraken*, waar dus de *pit* door de *kern* vervangen is.

Voor de *noot kraken* leest men in *Ned. Mag.* bl. 384: *Men moet de noot kraken, om de pit te krijgen*, waar alzoo *krijgen* voor *hebben* in de plaats komt.

I. bl. 155. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)

Veel handen maken ligt werk, maar zijn de droes in den schotel.

Alleen het eerste gedeelte des spreekwoords komt voor bij Bohn bl. 340: *Veele handen maaken ligt werk.* Zoo ook bij Molema bl. 178; doch zonder de beide taalfouten.

I. bl. 155. *aanw.* 26. (Zie III. bl. LIV, LXXV, XCIV.)

Kwaad ei, kwaad kuiken: of zou het ei beter wezen dan het hoen? Dat zou de drommel doen.

Bohn bl. 331 heeft alleen het eerste deel des spreekwoords: *Kwaad ei, kwaad kuiken.* Zoo ook Megiserus bl. 66, maar met *kieken*, eene andere uitspraak van *kuiken*: *Quat Ey, quat kycken.* *Quat* voor *kwaad* is volgens de gewone volksuitspraak.

Clarisse 56 heeft slechts het middelste deel des spreekwoords, maar niet in den vragenden toon: *Het ey is niet beeter als het hoen.*

I. bl. 156. *aanw.* 1. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)

Veel geschreeuw, maar weinig wol, zei de drommel, en hij schoor zijne varkens. Zoo bij Bohn bl. 340, die den oorsprong van het spreekwoord, waarop Lubliuk ons vergast, wel niet zal gekend hebben; hij zou ons de mededeeling er van voorzeker anders niet schuldig zijn gebleven, blijkens zijne citatie van „Shakspeare's spreekwoord." Zie hiervoor bl. 401.

Verder komt alleen het eerste gedeelte des spreekwoords voor. Zoo zegt Bohn bl. 340: *Veel geschreeuws, en luttel wol*, en Molema bl. 177: *Veel geschreeuw en weinig wol.*

I. bl. 159. *aanw.* 2. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)

De gebraden ganzen (*duiven*, *snippen*, *leeuweriken*, of: *patrijzen*) *komen u niet in den mond vliegen.*

Voor de *ganzen* zegt Bohn bl. 305: *De gebraden ganzen kommen u niet in den mond vliegen.*

Molema bl. 255 spreekt van de *duiven* op deze wijze: *De gebradene duiven vliegen iemand niet in den mond.*

Kobus bl. 112 noemt, als tegenstelling, de gefingeerde plaats op, waar beweerd wordt, dat de mysteerie inheemsch is, als hij het spreekwoord, in verbinding met een ander spreekwoord der *luie lekkerbekken*, aldus voorstelt: *Gij leeft niet in Luilekkerland, waar u de duiven gebraden in den mond komen vliegen en de huizen met pannekoeken bedekt zijn.*

De overige *gebradenen*, als *snippen*, *leeuweriken* en *patrijzen*, worden niet gepresenteerd.

I. bl. 162. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LIV, LXXV.)

Als men van den duivel spreekt, dan is hij nabij (of: *dan rammelt reeds zijn gebeente*, ook wel: *dan ziet men zijn' staart*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Molema bl. 246 op zijn Groningsch: *Als men over de dûvel proat is hij digt bie*, waarin *van* door *over*, *spreken* door *praten*, en *nabij* door *dichtbij* is uitgedrukt.

De tweede vorm wordt aldus door Bohn bl. 299 opgegeven: *Als men van den duivel spreekt, dan rammelt reeds zijn gebeente.*

Van den derden vorm van 't spreekwoord is geene sprake.

I. bl. 163. *aanw.* 22. (Zie III. bl. LIV.)

De duivel is zoo zwart niet, als hij wel geschil-

derd wordt (of: *Men moet den duivel niet erger afmalen, dan hij is*).

Alleen voor den eersten vorm van 't spreekwoord zegt Bohn bl. 304: *De duivel is zoo zwart niet, als hij wel geschilderd wordt.*

I. bl. 169. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LXXV.)

't Mag vloed zijn of ebben: Die niet waagt, zal niet hebben.

Havius bl. 89 voegt twee werkingen: *waaien* en *stil zijn* (mede als een doen uitgedrukt), aan twee bestaande toe: *vloeien*, voor *vloed zijn*, en *ebben*, voor *eb wezen*, welk laatste reeds als eene werking voorkomt:

't Mag waayen, stil zijn, vloeyen of ebben,
Die niet en waagt en sal niet hebben.

I. bl. 170. *aanw.* 28. (Zie III. bl. LXXV.)

Twee kunnen (*weten*, of: *zien*) *altijd meer* (ook wel: *zijn wijzer*) *dan één alleen.*

Van de vier vormen des spreekwoords heeft Megiserus bl. 239 alleen deze: *Vele lieden zyn wyser, dan eene*, waarin *twee* tot *vele lieden* is uitgebreid.

I. bl. 173. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXV.)

Eene goede vrouw is alle eer waard. Megiserus bl. 224 geeft dit aldus op: *Een goede vrauwe is aller eeren weerdeghe*, waarin het Hoogduitsche *vrauwe* voor ons *vrouwe* staat.

I. bl. 173. *aanw.* 27. (Zie III bl. LXXV.)

Goed verloren, niet verloren; Moed verloren, veel verloren; Eer verloren, meer verloren; Ziel verloren, al verloren. Zoo bij Bohn bl. 320.

I. bl. 174. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXV.)

's Lands wijs, 's lands eer. Zoo zegt Molema bl. 145: *Lands wijs, lands eer*, en op zijn Groningsch: *'s Lands wieze, 's lands eer.*

Megiserus bl. 153 stelt *zeden* voor *wijs* in de plaats: *Lands sede, landseere.*

I. bl. 176. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXV.)

Die met vossen te doen heeft (of: *Die vossen rondom zijn slot heeft*), *moet zijn hoenderkot sluiten, zei de wezel, en zij at de eijers op, omdat er anders kwade kiekens uit zouden komen.*

Alleen in den tweeden vorm, en slechts voor het eerste gedeelte des spreekwoords, zegt Havius bl. 72:

Siet gy een vos ontrent u slot
Treet toe, en sluyt u hoender kot.

I. bl. 178. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LXXV.)

Men moet geene struif om een ei bederven.

Met *pannekoek* voor *struif* zegt Molema bl. 152 in het Groningsche dialect: *Men mout gijn pankoek bedarven om en ai.*

I. bl. 181. *aanw.* 20. (Zie III. bl. LXXV.)

Zij trekken ééne lijn, maar ieder aan een eind.

Kobus bl. 102 heeft het achtervoegsel niet, en spreekt dus in een tegenovergestelden zin; terwijl hij de zaak opnoemt, waarbij het spreekwoord kan te passe gebracht worden, en daarenboven de handelende personen vermeldt: *Vooral is 's zaak in de huishouding, dat man en vrouw gelijkmatig aan ééne lijn trekken.*

I. bl. 184. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXV.)

Zend de kat naar Engeland, en ze zegt miau, als ze t'huis komt.

Megiserus bl. 150 geeft het spreekwoord aldus op: *Man vore een katte in Engeland, so werd ze doch mauwen.* Indien *man* geene drukfout voor *men* is, staat het voor *iemand* in de plaats; *vore* is eene andere uitspraak van *voere*, in den zin van *vare*, dat is: *brenge; werd* is Hoogduitsch voor *zal.*

Bohn heeft dit spreekwoord blijkbaar niet gekend; het was piquant genoeg voor een verzamelaar, die de spreekwijze: *Spreekt zij Engelsch?* niet onvermeld laat. Maar al ware het ook, dat hij het spreekwoord gekend, en dus opgenomen had, ik geloof niet, dat men in den tegenwoordigen tijd bij dit spreekwoord licht meer „eene satyre op eene mislukte zending van vader J. Cats naar Groot-Brittannie" zal debiteeren.

I. bl. 188. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LXXV.)

Een ezel stoot zich geen twee malen aan één' steen. Zoo bij Bohn bl. 313. Ook Alof 30 zegt: *Een ezel stoot zich geen tweemaal aan denzelfden steen.*

I. bl. 188. *aanw.* 21. (Zie III. bl. LXXV.)

Een haastig (of: *jagtig*) *man moet op geen' ezel rijden.*

Met *menschen* voor *man*, en alleen van de *haastige*, niet van de *jachtige*, zegt Molema bl. 271 in tegenovergestelden zin: *Haastige menschen moeten op ezels rijden.*

I. bl. 188. *aanw.* 31. (Zie III. bl. LXXV.)

Het is beter, met den uil (of: *ezel*) *gezeten, dan met den valk gevlogen.*

Alleen voor den *uil*, niet voor den *ezel*, zegt Wassenbergh V. bl. 93: *beter by een uyl gezeten, dan met een valck gevlogen.*

I. bl. 189. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LXXV.)

Hij springt van den os op den ezel.

In onbepaalden zin zegt Megiserus bl. 106: *Van den osse op den esel springhen.*

Molema bl. 176 heeft, behalve eene onbepaalde voorstelling, *springen* door *komen* vervangen: *Van den os op den ezel komen.* Hij haalt daarbij een Mindens spreekwoord aan, dat *paard* voor *os* heeft, en zegt: „Deze lezing bevestigt tevens de meening, dat ons *os*, staat voor: *ors* = *paard.*" Dat argument beteekent echter al bitter weinig. Hebben wij ons spreekwoord van Minden? En al ware dit zoo, zouden wij dan tot eene letterlijke overname verplicht zijn? Daar ik onzen *os* ten aanzien van den Nederlandschen verzamelaar Servilius, zooals ik meen, genoegzaam verdedigd heb, zullen de Heeren uit Minden wel geen gewicht meer in de schaal kunnen leggen.

I. bl. 189. *aanw.* 22. (Zie III. bl. LXXV.)
Men roept den ezel niet ten hove, dan als hij lasten dragen moet.

De *lasten* in het midden latende, en in het algemeen door *wat* uitdrukkende, zegt Megiserus bl. 174: *Men roept den esel niet t houe, dan als hy wat draghen moet.*

I. bl. 199. *aanw.* 35. (Zie III. bl. LXXV.)
Onder de galg is elk prediker. Bohn bl. 314 doet zijne opgave in deze woorden: *Een ieder is prediker onder de galg.*

I. bl. 210. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LXXV.)
Gedachten zijn tolvrij. Zoo bij Molema bl. 269.

I. bl. 211. *aanw.* 2. (Zie III. bl. LXXV, XCIV.)
Geduld overwint alles. Zoo in *Huisvriend* 1863 bl. 48 en *Hum. Album* 21.

I. bl. 211. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXV.)
Wijsheid in mans, geduld in vrouwen: Dat kan het huis in ruste houën. Zoo bij Havius bl. 77 en Bohn bl. 344.

I. bl. 212. *aanw.* 20. (Zie III. bl. LXXV.)
Een leugenaar moet een goed geheugen hebben.

Met *memorie* voor *geheugen* zegt Bohn bl. 314: *Een leugenaar moet een goede memorie hebben.*

I. bl. 213. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LXXVI.)
Als de kinderen vroeg wijs worden, leven zij niet lang, of daar worden gekken uit.

Megiserus bl. 124 geeft het spreekwoord in deze woorden op: *De Kinder de so tydtlich wysen, de leven nit lang, oder eth werden geeke darvyth.* Dat men vroeger *kinder* voor ons *kind* zei, heeft de meervoudsvorm *eren* of *ers* noodig gemaakt, die anders *en* of *s* is. *Tydtlich* = *tijdelijk* van vroeger is thans *tijdig*, dat is: *vroeg* of *bijtijds.* Het oude *wijzen* schijnt met ons tegenwoordige *wijs worden* overeen te komen. *Nit* is nog hier of daar de volksuitspraak voor *niet; oder* is Hoogduitsch voor *of; eth* is *het*, de *h* slechts weggelaten; *geeke* is eene drukfout voor *gecke.*

Bij De Brune bl. 410 vindt men het spreekwoord op deze wijze voorgesteld:

Het kind, dat vroegh zijn wijsheyd heeft,
Wert mal, of niet zeer langh en leeft.

I. bl. 216. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXVI.)
Twee hanen in één huis, De kat met de muis, Een oud man en een jong wijf Geeft eeuwig gekijf. Zoo bij Bohn bl. 339. Ook Megiserus bl. 228 zegt:

Twee Hanen in een huys,
de Catte end de muys,
een oudt man en jonck wijf,
is eewlick een ghekyf.

Omdat men *wijf* met eene *ij* gespeld vindt, kan men *ghekyf* voor *ghekijf* wel voor eene drukfout houden. Ondertusschen behoeft dat niet; want wellicht bestond er geene grootere verwarring (en bij overgebrachte oude woorden, als men eene fout meent te herstellen, tegenwoordig nog) dan bij de spelling van *ij* en *y.*

I. bl. 218. *aanw.* 18. (Zie III. bl. LXXVI.)
Geen geld meer, geene vrienden meer (of: *Geldeloos, vriendeloos*).

Alleen voor den eersten vorm van 't spreekwoord, en dan nog met *gezel* voor *vrienden* in de plaats, heeft Megiserus bl. 48, 58: *Nimmer Gelt, nimmer Gesell.* Daar evenwel *gezel* hier *metgezel*, dat is: *makker* of *vriend* beteekent, komt de beteekenis van het spreekwoord volmaakt overeen.

I. bl. 224. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LXXVI.)
Men vindt geen schoon gevangenhuis of leelijk lief.

Door het *schoone gevangenhuis* weg te laten, wordt wel de tegenstelling, in het spreekwoord gelegen, weggenomen, en toch is de voorstelling van het spreekwoord bij Bohn bl. 335 zeer naïef, daar hij zegt: *Niemand's lief is lelijk.*

I. bl. 224. *aanw.* 27. (Zie III. bl. LXXVI.)
Gelijk zoekt zich, gelijk vindt zich.

Molema bl. 269 heeft alleen het eerste gedeelte des spreekwoords, dat hij aldus opgeeft: *Gelijk zoekt gelijk.*

I. bl. 225. *aanw.* 27. (Zie III. bl. LXXVI.)
Ledige vaten geven het meest geluid (of: *gerammel*, ook wel: *bommen meest*).

Voor één der beide eerste vormen van 't spreekwoord, maar met *klank* voor *geluid* of *gerammel*, terwijl hij daarenboven *holle* voor *ledige* in de plaats

brengt, zegt Molema bl. 274: *Holle vaten geven den meesten klank.*

Den laatsten vorm vindt men bij Bohn bl. 331 en Alof 32 aldus: *Ledige vaten bommen het meest.*

I. bl. 226. *aanw.* 24. (Zie III. bl. LXXVI.)

Het geluk is rond: die het krijgt, die heeft het.

Alleen voor het eerste gedeelte des spreekwoords, maar met *fortuin* voor *geluk*, heeft Molema bl. 168: *de fortuin is rond.*

I. bl. 229. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LXXVI.)

Genoeg is meer dan overvloed. Zoo bij Bohn bl. 319.

I. bl. 230. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVI.)

Het slechtste rad maakt het meeste geraas. Zoo bij Bohn bl. 325.

I. bl. 231. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXVI.)

Een oude wolf is wel gerucht gewend.

Met *veel* voor *wel* zegt Bohn bl. 315: *Een oude wolf is veel gerucht gewend.*

I. bl. 237. *aanw.* 1. (Zie III. bl. LXXVI.)

Kwade gezelschappen (ook wel: *redenen*) *bederven goede zeden* (of: *doen dolen*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Alof bl. 7: *kwade gezelschappen bederven goede zeden.*

Met *booze* voor *kwade* geeft Bohn bl. 302 den tweeden vorm aldus:

Booze reden
bederven goede zeden.

De derde vorm van 't spreekwoord komt niet voor.

I. bl. 240. *aanw.* 26. (Zie III. bl. LXXVI.)

Als God niet wil, dan kan de sant niet.

Met den inheemschen *heilige* voor den buitenlandschen *sant* in de plaats gebracht, leest men bij Bohn bl. 298: *Als God niet wil, dan kan de heilige niet.*

I. bl. 247. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXVI.)

Goed Maakt moed.

Megiserus bl. 81 heeft:

Te goet
maeckt den moet.

Goed kan hier geen adjectief wezen, dat geeft geen zin, 't moet alzoo een substantief zijn; en daar *te* oudtijds *tot* of *naar het* beteekende, wil men door *te goed* eene *neiging tot* of *naar het goed* te kennen geven. Dezelfde verzamelaar geeft, bl. 170, het spreekwoord andermaal op, maar stelt daar *Tie* voor *Te*, dat evenwel voor eene drukfout zal te houden zijn.

I. bl. 248. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LXXVI.)

Of meerder goed, Of minder moed. Zoo bij Havius bl. 84.

I. bl. 248. *aanw.* 25. (Zie III. bl. LXXVI.)

Tusschen mal en vroed Wint men 't meeste goed.

Met eene verklarende omschrijving vooraf, geeft Havius bl. 89 het spreekwoord aldus op:

Al te wijs kan niet beginnen,
Al te gek kan niet versinnen;
Tusschen mal, en tusschen vroet,
Wint men wel het meeste goet.

I. bl. 248. *aanw.* 32. (Zie III. bl. LXXVI.)

Ver van huis (of: *van zijn goed*), *digt bij zijne schade.*

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord geeft Wassenbergh V. bl. 94 op zijn Friesch: *Fier fen huws, heyn by syn schae.*

Bij Molema bl. 178 leest men den tweeden vorm in den Groningschen tongval aldus: *Ver van je goud, digt bie je schoa.*

Havius bl. 87 neemt de verklaring van het spreekwoord mede op:

Verr' van zyn goet, na by zijn schade;
Want hoe men haast, men komt te spade.

Ook Wassenbergh V. bl. 94 doet een gelijke opgave.

I. bl. 249. *aanw.* 26. (Zie III. bl. LXXVI.)

Men kan een gewillig paard (of: *den goede*) *te veel vergen.*

Niet van *een gewillig paard*, maar van *den goede*, of liever van *goede lieden*, zegt Wassenbergh V. bl. 98: *men kan goede lieden wel te veel vergen.*

I. bl. 250. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVI.)

Die het goede ziet, en het kwade neemt, is zelf oorzaak zijner schade. Zoo bij Kobus bl. 101.

I. bl. 253. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXVI.)

Een koets vol gouds, een kar vol steens, Dat zal hiernamaals zijn al eens. Zoo bij Havius bl. 115.

I. bl. 253. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LXXVI.)

Er komt geen muis in 't land, Of zij laat een' gouden tand (ook wel: *Er is geen muizen-tand, Of zij brengt goud in 't land*).

Alleen voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Havius bl. 111:

Daer quam nooit een muis in 't land,
Of liever wel een gouden tand.

I. bl. 258. *aanw.* 23. (Zie III. bl. LXXVI.)

Men moet dat met een greintje zout opnemen.

Kobus bl. 96 geeft het spreekwoord voorwaardelijk aldus op: *als gij het* [een *lesje*, dat de ver-

handelaar aan zijne hoorders geeft] *met een greintje zout opneemt.*

I. bl. 260. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LXXVI, XCIV.)
Dronken mond Spreekt 's harten grond. Zoo bij Molema bl. 265. Ook Megiserus bl. 29 zegt:

Eenen droncken mont
spreekt wt sijner herten gront,

gelijk Clarisse 34 mede heeft:

Een dronken mond
spreekt uit s' hertens grond.

I. bl. 261. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LXXVI.)
Tusschen lepel en mond Valt het sop te grond. Zoo bij Bohn bl. 339.

I. bl. 261. *aanw.* 27. (Zie III. bl. LXXVI.)
Zoo gij geen roer hebt aan uw schip (of: *geen want hebt naar uw schip*), *Gij moet te grond of op een klip.*

Alleen voor den tweeden vorm van 't spreekwoord zegt Havius bl. 72:

Soo gy geen wand hebt na het schip',
Gy moet te grond', of op een klip.

I. bl. 262. *aanw.* 1. (Zie III. bl. LXXVI.)
Het is kwaad kersen eten met de grooten; want zij tasten naar de rijpste, en gooijen met de steenen.

Molema bl. 246 laat het *naar de rijpste tasten* weg, en neemt *niet goed* voor *kwaad* in de plaats. Zoo zegt hij op zijn Groningsch: *Mit de grooten is nijt goud karsen eten, zij gooijen joe mit de stijnen.* Nog geeft hij ter zelfde plaatse op: *Als men met groote heeren kersen eet, gooit men ons met de steenen*, waarin wel het *kwaad zijn* ligt opgesloten, maar niet direct wordt uitgedrukt.

Theysbaert bl. 371 neemt daarenboven het *met de steenen gooien* niet op; terwijl hij de *kersen* voor *kricken* verruilt. Zoo luidt zijne opgave in vereeniging met een ander spreekwoord: *'t Es quaed teghen u overhooft steken. ende met grooten heeren kriecken eten.*

I. bl. 262. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LXXVI.)
Die het kleine niet eert (of: *niet begeert*, ook wel: *keert*), *Is het groote niet weerd.*

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord, dus met *niet eeren*, heeft Molema bl. 264:

Die 't kleine niet eert,
is 't groote niet weerd.

Van de beide andere vormen, dat is: van *niet begeeren* en (wel) *keeren*, is geene sprake; waarvoor evenwel *niet sparen* en (wel) *versmaden* in de plaats zijn gebracht. Voor het eene zegt Alof bl. 29:

Die het kleine niet spaart
Is het groote niet waard,.

en voor het andere heeft Bohn bl. 310: *Die 't klein versmaad is 't groot niet waard.*

Nog vindt men *niet achten;* terwijl *niet waard zijn* door *gebracht worden* is uitgedrukt. Zoo leest men bij Havius bl. 92 in den vragenden vorm:

Die worter tot iets groots gebragt;
Die eerst het kleyntjen niet en agt?

I. bl. 266. *aanw.* 12. (Zie III. bl. LXXVI.)
Het is in huis een groot verdriet, Daar 't hennetje kraait en 't haantje niet. Verstegen *Gazette* bl. 106 drukt dit aldus uit:

Het is in 't huys een groot verdriet,
Daer 't hinneken craeyt, en 't haenken niet,

en Havius bl. 79 geeft het op deze wijze op:

't Is in het huys een groot verdriet,
Daar 't hintje kraayt, en 't haantje niet.

Megiserus bl. 228 laat *huis* weg:

Tis al te groot verdriet,
daer thinneken craeyt, ende thaenken niet.

Met *verdraaien* in plaats van *een groot verdriet*, maar met behoud van *huis*, zegt Havius bl. 78:

't Is in het huys geheel verdraayt,
Daar 't haantje zwijgt, En 't hintje kraayt.

I. bl. 268. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVI.)
Die van den hond gebeten is, moet van hetzelfde haar daarop leggen. Zoo bij Bohn bl. 310.

I. bl. 271. *aanw.* 12. (Zie III. bl. LXXVI.)
Die twee hazen te gelijk wil vangen, krijgt geen van beide (of: *den eenen verliest hij, den anderen laat hij*).

Alleen voor den eersten vorm van 't spreekwoord zegt Bohn bl. 343: *Wie op twee hazen te gelijk jaagt, vangt geen van beide;* zoodat hij *vangen* door *jagen*, en *krijgen* door *vangen* vervangen heeft.

I. bl. 271. *aanw.* 23. (Zie III. bl. LXXVI.)
Het is kwaad hazen (of: *vogels*) *met trommels vangen.*

Alleen voor de *hazen*, niet voor de *vogels*, zegt Bohn bl. 324: *Het is kwaad hazen met trommels vangen.*

Neemt men *kwaad* uit het spreekwoord weg, is 't geen *moeilijkheid* meer, maar besluit men stilzwijgend tot het *onuitvoerbare* of *onmogelijke.* Zoo doet Bohn bl. 333, als hij zegt: *Men vangt geen hazen met trommels.*

Weder met de uitdrukking der *moeilijkheid*, maar met verwisseling van *trommel* met *tamboer*, een woord, thans verouderd, vroeger algemeen in gebruik, leest men bij Megiserus bl. 109: *Tis quat hasen met tamboeren vanghen. Quat* = *kwaad*, naar de volksuitspraak.

I. bl. 275. *aanw.* 29. (Zie III. bl. LXXVI, XCIV.)

Die wat spaart, heeft (of: *vindt*) *wat; maar als het hammetje gekloven is, is het sparen gedaan.*

Alleen voor het eerste deel des spreekwoords, en wel voor *hebben*, niet voor *vinden*, zegt Molema bl. 264: *Die wat spaart, die heeft wat*, en op zijn Groningsch: *Dei wat spoart, dei wat het.*

Clarisse 31 heeft slechts het middelste deel des spreekwoords, daar hij zegt: *het hammetje is haast gekloven.*

I. bl. 276. *aanw.* 3. (Zie III. bl. LXXVI, XCIV.)

Als men iemand den vinger geeft, neemt hij de geheele hand. Bohn bl. 299 drukt dit aldus uit: *Als men hem den vinger geeft, neemt hij de geheele hand*, waarachter hij tusschen haakjes plaatst: *Geef hem een duim en hij neemt een el*, dat het spreekwoord is: *Geef hem een duim breedte, en hij zal naar eene el grijpen*, eene der varianten van het tegenwoordige spreekwoord.

Bij Clarisse 49 is het *geven* van den schenker al tot het *hebben* van den ontvanger overgegaan, als hij het spreekwoord aldus opgeeft: *die de vinger heeft wil dikwijls de geheele hand hebben.*

Nog heeft Bohn bl. 345 zijn *aanbieden*, dat hij voor *geven* in de plaats stelt, tot een bijzonder' persoon gericht, als hij zegt:

Zoo gij een gek de vingers bied,
't is vreemd neemt hij de vuisten niet.

I. bl. 276. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVI.)

Beter één vogel in de hand (of: *in 't net*) *dan twee* (of: *tien*) *in de lucht* (of: *over 't land*).

Van *in 't net* wordt niet gesproken, maar altijd van *in de hand. Twee* komt daarbij slechts eens voor, en wel bij Bohn bl. 316, die echter van *lucht* noch *land* gewaagt, maar van *vlucht* spreekt: *Eén vogel in de hand is beter dan twee in de vlugt.*

Verder zijn 't altijd *tien vogels*, waarop men wijst. Met *lucht* heeft Bohn bl. 301: *Beter een vogel in de hand dan tien in de lucht.*

Molema bl. 250 spreekt ook niet van 't *land*, maar voegt bij de *lucht* nog twee andere plaatsen: *Beter één vogel in de hand, dan tien in de lucht*, of: *dan tien, die in het bosch zijn*, of: *dan tien op het dak.*

Megiserus bl. 205 eindelijk spreekt van 't *land:*

Beter eenen Vogel in de hant,
dan thien over t' lant.

I. bl. 276. *aanw.* 10. (Zie III. bl. LXXVI.)

Daar het zeer is, daar is de hand.

Bohn bl. 302 spreekt van *wee doen* voor *zeer zijn*, alsmede van *hebben* voor *zijn.* Zoo leest men bij hem: *Daar 't een mensch wee doet, daar heeft hij de hand.*

I. bl. 281. *aanw.* 18. (Zie III. bl. LXXVI.)

Men lokt geene haviken met ledige handen.

Bohn bl. 334 spreekt eerst op deze wijze over de moeilijkheid van 't geval: *Met ledige handen is het kwaad havikken vangen*, waarachter hij den de onmogelijkheid er van tusschen haakjes aldus aangeeft: *Met ledige handen kan men geen havikken lokken.* Hij sluit met den naam Chaucer, dat de oude dichter zal zijn, bij wie het spreekwoord, in den laatsten vorm, voorkomt.

I. bl. 281. *aanw.* 25. (Zie III. bl. LXXVI.)

Men zaait met handen, En niet met manden.

In den vorm van raadgeving zegt Havius bl. 84:

Saayt met handen,
Niet met manden.

I. bl. 285. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXVI.)

Roep geen haring, eer gij ze in het net (of: *gevangen*) *hebt* (ook wel: *voor ze in de ton is*).

Alleen den eersten der drie vormen van 't spreekwoord heeft Bohn bl. 337, en wel met *zijn* voor *hebben: Roep geen haring eer hij in 't net is.*

I. bl. 288. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LXXVI.)

Het hart zinkt hem in de schoenen. Zoo bij Molema bl. 171, waarbij hij de nuance voegt: *De moed zakt hem in de schoenen*, ook in den Groningschen tongval: *'t Zakt hôm in de bijnen.*

I. bl. 290. *aanw.* 5. (Zie III. bl. LXXVI.)

Uit het oog, uit het hart. Zoo bij Bohn bl. 339.

I. bl. 296. *aanw.* 19. (Zie III. bl. LXXVI.)

Laat liggen, wat u te heet of te zwaar is.

Alleen met *zwaar*, niet met *heet*, zegt Bohn bl. 303: *Dat te zwaar is, laat liggen.*

I. bl. 299. *aanw.* 10. (Zie III. bl. LXXVI.)

Als het regent en de zon schijnt, is het kermis (of: *kermen*) *in de hel.*

Alleen met *kermis*, niet met *kermen*, geeft Molema bl. 249 het spreekwoord in Groningsch dialect, waarbij hij tevens de nuance opneemt: *As 't regent en de zun schient*, of: *as de zun schient en 't regent, bakken de heksen pankouken*, of: *is kermis in de hel.*

I. bl. 305. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVI.)

De kruik gaat zoo lang te water, tot zij breekt (of: *barst*, ook wel: *tot er het hengsel afvalt*).

De beide laatste vormen van 't spreekwoord blijven onvermeld. Voor den eersten vorm zegt Bohn bl. 305: *De kruik gaat zo lang te water dat zij eindelijk breekt*, en Molema bl. 259: *De kruik gaat zoo lang te water tot zij breekt.*

Megiserus bl. 12 heeft *kan* voor *kruik: De canne gaet so langhe te Water, dat se breect.*

I. bl. 305. *aanw.* 18. (Zie III. bl. LXXVI.)
De waarheid vindt zelden herberging.

Zelden vinden gaat tot *niet kunnen vinden* over. Zoo bij Molema bl. 261: *De waarheid kan geen herberg vinden.*

I. bl. 307. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LXXVI.)
De pot verwijt den ketel (of: *heugel*), *dat hij zwart is.*

Niet van den *heugel*, maar alleen van den *ketel*, zegt Bohn bl. 306: *De pot verwijt den ketel, dat hij zwart is*, en Molema bl. 260 op zijn Groningsch: *De pot verwit de ketel dat hij zwart is.*

I. bl. 310. *aanw.* 24. (Zie III. bl. LXXVI.)
De slapende vos vangt geene hoenders (of: *krijgt niets in den muil*).

Alleen voor den tweeden der beide vormen van 't spreekwoord heeft Theysbaert bl. 373, maar met *vallen* voor *krijgen*, en het verzachtende *mond* voor *muil: Den slapenden vosch en valt niet inden mont.*

In verbinding met een ander spreekwoord zegt Havius bl. 92:

Een stille moolen maakt geen meel,
Een vos die slaapt, een drooge keel.

I. bl. 314. *aanw.* 13. (Zie III. bl. LXXVII.)
Het is eene arme muis, die maar één hol heeft (of: *weet*).

Voor *hebben* zegt Bohn bl. 323: *Het is een arme muis die maar één hol heeft.*

Voor *weten* heeft Kobus bl. 111 *arme* in *domme* veranderd, en *hol* in *gat*; terwijl hij aan het spreekwoord een ophelderend slot toevoegt: *Men houdt het voor een domme muis, die maar een gat weet, waardoor zij kan ontsnappen.*

I. bl. 315. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LXXVII, XCIV.)
Alle blaffende (of: *keffende*) *honden bijten niet.*

Alleen van de *blaffende*, niet van de *keffende honden*, zegt Bohn bl. 301: *Blaffende honde bijten niet*, zooals 't ook in *Hum. Album* 11 staat (ofschoon zonder de taalfout in *honden*); terwijl men in *Huisvriend* 1863 bl. 48 leest: *Honden, die blaffen bijten niet.*

Clarisse 102 laat geen *blaffen* hooren, maar een *baffen*, waarvoor men ook wel *bassen* zegt: *Baffende honden bijten niet.*

I. bl. 317. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LXXVII.)
Die te laat komt, vindt den hond in den pot.
Zoo bij Kobus bl. 108, maar met *Wie* voor *Die.*

Alof 4 heeft alleen het laatste gedeelte des spreekwoords: *Hij vindt den hond in den pot.*

I. bl. 322. *aanw.* 10. (Zie III. bl. LXXVII.)
Twee kwade (of: *grimmige*) *honden bijten elkander niet* (of: *vreezen elkander*).

Alleen van de *kwade*, niet van de *grimmige honden*, en dan nog voor 't *niet bijten* slechts, maar niet voor 't *vreezen*, heeft Megiserus bl. 63: *Twe quade honden en bijten malcanderen niet*, en zegt Molema bl. 175 op zijn Groningsch: *Twei kwoaje honden bieten 'n ander nijt.*

I. bl. 323. *aanw.* 5. (Zie III. bl. LXXVII.)
Hij schermt in de lucht (ook wel: *in het honderd, in den wind*, of: *in het wilde*).

Van de vier vormen der spreekwijze komt alleen de laatste aldus in *Ned. Mag.* bl. 124 voor: *er wordt in het wild geschermd.*

I. bl. 325. *aanw.* 2. (Zie III. bl. LXXVII.)
Komt men over de Hont, dan komt men ook over den staart.

Niet aan de *Hont* of *Westerschelde*, maar aan den *hond* (het dier), wordt gedacht door Bohn bl. 330, als hij zegt: *Kom ik over den hond, zoo kom ik over der staart*, en evenzoo door Molema bl. 287, als hij heeft: *Kom ik over den hond, dan kom ik ook over den staart.*

I. bl. 326. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXVII.)
Een schurftig hoofd vreest den kam (of: *Schurft kan den kam niet aanzien*).

Alleen in den eersten der beide vormen van 't spreekwoord, en wel met *ontzien* voor *vreezen*, zegt Bohn bl. 315: *Een schurft hoofd ontziet de kam.*

I. bl. 329. *aanw.* 12. (Zie III. bl. LXXVII.)
Veel hoofden, veel zinnen. Zoo bij Bohn bl. 341 en Molema bl. 177. Nog zegt Bohn bl. 345: *Zoo veel hoofden, zoo veel zinnen.*

I. bl. 334. *aanw.* 2. (Zie III. bl. LXXVII.)
Dien de koe toekomt, die vat haar bij de hoornen (of: *bij den staart*).

Voor de *hoornen* leest men in *Ned. Mag.* bl. 242, maar met *pakken* voor *vatten: Die de koe toekomt, pakt haar bij de horens*, en bij Molema bl. 256 in het Groningsche dialect, nog daarenboven met *hooren* (in den zin van *behooren*) voor *toekomen: Dei de kou heurt, pakt höm bie de horens.*

Voor den *staart* staat bij Havius bl. 88, maar met *zijn* voor *toekomen*, en bovendien met *grijpen* voor *vatten: Die de koe zijn is, grijptse by den steert.*

I. bl. 337. *aanw.* 26. (Zie III. bl. LXXVII.)

Er komen meer (of: *zooveel*) *kalfsvellen dan* (*als*) *ossenhuiden ter markt.*

Noch met *meer* noch met *zooveel*, maar met *zoowel*, en de *vellen* ook tot *huiden* gemaakt, zegt Bohn bl. 302: *Daar komen zo wel kalver huiden als ossen huiden te markt.*

Wel met *zooveel*, maar met *coyen* = *koeien* (waarmede echter de *huiden* dezer dieren zullen gemeend zijn, de *huden* = *huiden* toch waren reeds bij de *kalveren* genoemd) voor *ossenhuiden* in de plaats gebracht, staat bij Megiserus bl. 136: *So vele calveren huden commen ter maerkt, als coyen.*

I. bl. 338. *aanw.* 15. (Zie III. bl. LXXVII.)

Hij hangt de huik naar den wind.

In onbepaalde uitdrukking zegt Molema bl. 255 (waarin hij niet alleen de *huik*, maar ook den *mantel* opneemt): *De huik*, of: *den mantel naar den wind hangen*, en op zijn Groningsch evenzoo in verkleinenden zin: *'t Huugje noa de wind hangen.*

I. bl. 344. *aanw.* 2. (Zie III. bl. LXXVII.)

In Luilekkerland zijn de huizen met pannekoeken gedekt, en met worsten ingeregen.

Kobus bl. 112 zwijgt van de laatste versiering; alleen voor de eerste zegt hij vergelijkenderwijze: *Gij leeft niet in Luilekkerland, waar de huizen met pannekoeken bedekt zijn.*

I. bl. 345. *aanw.* 2. (Zie III. bl. LXXVII.)

Rook, stank en een kwaad wijf drijven den man uit zijn huis. Megiserus bl. 228 geeft het spreekwoord zóó op:

Rook, stanck, ende quade wijven,
zijn die mans uten huyse driven,

en Bohn bl. 387 eveneens:

Rook, stank, en kwaade wijven
zijn die de mans uit de huisen drijven.

I. bl. 346. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LXXVII.)

Goed regt behoeft dikwijls goede hulp.

Door *dikwijls* weg te laten, neemt Bohn bl. 320 stilzwijgend *altijd* op, als hij zegt: *Goed regt behoeft goed hulp.*

I. bl. 363. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXVII.)

Dat oud is, knort graag; — dat jong is, speelt graag.

In omgekeerde volgorde opgenomen, en daarenboven met *brommen* voor *knorren*, zegt Molema bl. 184: *Wat jong is, speelt graag, wat oud is, bromt graag*, en in Groningsch dialeet:

Wat jonk is, dat speult geern,
wat old is dat neult geern,

waarin hij *neulen* door *brommen* of *pruttelen* verklaart.

I. bl. 363. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXVII.)

De jongen kunnen, maar de ouden moeten sterven.

Met *jonge* en *oude lieden* voor *jongen* en *ouden* in de plaats zegt Bohn bl. 330: *Jonge lieden kunnen, maar oude lieden moeten sterven*, en evenzoo Kobus bl. 99 met *jonge* en *oude menschen*: *Jonge menschen kunnen sterven, maar oude menschen moeten sterven.*

I. bl. 363. *aanw.* 12. (Zie III. bl. LXXVII.)

De jongen zal men leeren, De ouden eeren, De wijzen vragen, De zotten verdragen.

Kobus bl. 98 stelt de *ouden* vóór de *jongen* in volgorde, als hij zegt:

Daarom zal men de ouden eeren,
de jongen leeren,
de wijzen vragen,
en de zotten verdragen.

Megiserus bl. 126 geeft het spreekwoord aldus op:

De jonghe sal man leeren,
de oude eeren
de wijse vraghen,
de sotten vertragen.

Man is òf eene drukfout voor *men*, òf men meent er *iemand* meê, dat wij nog wel voor *men* in de plaats brengen; *vertragen* is eene verharde uitspraak van *verdragen*, of mogelijk alleen eene andere schrijfwijze van dat woord.

I. bl. 370. *aanw.* 4. (Zie III. bl. LXXVII, XCIV.)

De kaars, die vóórgaat, licht best. Zoo bij Clarisse 30: *de kaars die voorgaat ligt het best*, gelijkmede bij Bohn bl. 305: *De kaars die voorgaat die licht best.*

I. bl. 370. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVII.)

De mug (of: *vlieg*) *zwerft zoo lang om de kaars, totdat zij er ten laatste invalt* (*zich brandt*, of: *hare vleugelen zengt*).

Alleen van de *mug*, niet van de *vlieg*, en dan nog slechts voor de middelste der drie vormen van 't spreekwoord, waarbij nog *vliegen* voor *zwerven* staat, en *ten laatste* is weggelaten, zegt Bohn bl. 306: *De mug vliegt zoo lang om de kaars, tot dat zij zict brandt. Zict* is eene drukfout voor *zich*.

I. bl. 373. *aanw.* 4. (Zie III. bl. LXXVII.)

Met der tijd bijt de muis een' kabel in stukken. Zoo bij Bohn bl. 334, dat hij vreemd genoeg met de oude schrijfwijze *Metter tijt* aanvangt, en voor het overige deel naar de latere. Zulke inconsequenties komen evenwel bij Bohn meer voor.

I. bl. 374. *aanw.* 13. (Zie III. bl. LXXVII, XCIV.)

Als het kalf verdronken is, wil men den put dempen. Zoo bij Clarisse 8.

Met *zullen* voor *willen* zegt Alof 46: *Als het kalf verdronken is, zal men den put dempen.*

Noch met *willen* noch met *zullen* staat bij Bohn bl. 332: *Men dempt den put als het kalf verdronken is*, gelijk bij Molema bl. 245: *Als het kalf verdronken is, dempt men den put*, en op zijn Groningsch: *Als 't kalf verdronken is, wordt de put dempt.*

Nog heeft Theysbaert bl. 372 *vullen* in plaats van *dempen: Als 't calf verdroncken is, dan vultmen den put.*

I. bl. 375. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXVII.)

De vreemde koe likt het vreemde kalf.

Havius bl. 68 laat *vreemd* bij *koe* weg, en behoudt het alleen voor *kalf.* Daardoor ondergaat het spreekwoord geene verandering, evenmin als door de opname van het woordje *niet;* waardoor geene tegenovergestelde, door sommigen beweerde alleen juiste, uitdrukking aan het spreekwoord gegeven wordt, maar dat, gelijk vroeger is aangetoond, zeer goed kan wegblijven. Zoo luidt Havius' opgave: *De koe en lekt geen vreemd kalf.*

I. bl. 377. *aanw.* 22. (Zie III. bl. LXXVII.)

Het oog van den meester maakt het paard (of: *de kudde*) *vet, En dat van het vrouwtje de kamers net.*

Alleen van het *paard*, en niet van de *kudde*, zegt Bohn bl. 325:

Het oog van den meester maakt de paarden vet,
en dat van het vrouwtje de kamers net.

Havius bl. 80 heeft *heer* voor *meester:*

Het ooge van den heer dat maakt de peerden vet.
Het oge van de vrouw dat maakt de kamer net.

Molema bl. 178 heeft alleen het eerste gedeelte des spreekwoords: *Het oog van den meester maakt het paard vet*, gelijk het zoo mede in *Ned. Mag.* bl. 242 voorkomt.

Kobus bl. 105 daarentegen neemt slechts het laatste gedeelte van het spreekwoord op: *Het oog van de vrouw houdt de kamers net.*

I. bl. 379. *aanw.* 14. (Zie III. bl. LXXVII.)

De kap maakt geenen monnik, En de mutse geen' kanonik.

Alleen het eerste gedeelte des spreekwoords komt aldus bij Bohn bl. 305 voor: *De kap maakt de monnik niet.*

I. bl. 381. *aanw.* 12. (Zie III. bl. LXXVII.)

Hij heeft de klok hooren luiden; maar hij weet niet, waar het kapelletje staat (of: *waar de klepel hangt*).

Molema bl. 276 spreekt van *kapelletje staan* noch *klepel hangen*, maar bepaalt zich alleen tot de *klok*, beide in haar *luiden* en *hangen.* In den Groningschen tongval zegt hij: *Hij het 'n klokje heuren lûden, moar wijt nijt regt, woar 't hangt.*

I. bl. 385. *aanw.* 4. (Zie III. bl. LXXVII.)

Dat van katten komt, muist wel (of: *Kattenkinderen vangen graag muizen*).

Alleen de eerste vorm van 't spreekwoord wordt op deze wijze door Molema bl. 184 opgegeven: *Wat van katten komt, weet van muizen.*

Bohn bl. 330 doet het spreekwoord aldus met een gelijkbeteekenend zamenvloeien:

Jonge katten willen muizen,
jonge apen willen luizen.

I. bl. 385. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXVII.)

De kat wil de visch uit de tobbe wel; maar zij verkiest hare pooten niet nat te maken.

Havius bl. 90 geeft het spreekwoord aldus op:

De kat wou wel den vis genaken,
Maar vreest haar pooten nat te maken.

I. bl. 387. *aanw.* 3. (Zie III. bl. LXXVII.)

Hij koopt kat in den zak.

Bohn bl. 331 geeft het spreekwoord als een raad op: *Koopt geen kat in een zak.* Wat hij er echter tusschen haakjes bijvoegt, en daardoor als in gelijke beteekenis gangbaar zijnde voorstelt, nl. *Koopt geen big in een zak*, heeft de waarschijnlijkheid tegen zich, ooit als spreekwoord bestaan te hebben. *Kat in den zak koopen* is eene fopperij, aan den *duivel* gepleegd, waardoor men hem den *wisseldaalder* afhandig maakte. *Kat* heeft hier dus eene bepaalde beteekenis, en kan alzoo niet met een ander dier, al was 't gelijksoortig, dat *big* toch wel niet is, verwisseld worden. De vergissing dus, want dat moet het bepaald zijn, is wellicht ontstaan, omdat men *biggen*, zoowelals *katten*, in zakken vervoert, waardoor de *kat* door de *big* werd vervangen. Hij evenwel, die hier de wisselaar is, zal met de historie van den wisseldaalder niet bekend zijn geweest, daar de schreeuwende *big* weinig bevorderlijk is, om den duivel te verschalken.

I. bl. 389. *aanw.* 20. (Zie III. bl. LXXVII.)

Eene lekkere keel Kost veel. Zoo bij Megiserus bl. 215:

Leckere kelen
kosten vele.

Met verlies van *lekker* zeggen Havius bl. 83 en Bohn bl. 305:

De keel,
kost veel.

I. bl. 396. *aanw.* 20. (Zie III. bl. LXXVII.)

Kleine potjes (of: *keteltjes*) *hebben ooren; Kunnen ze niet veel zien, ze kunnen toch veel hooren.*

Slechts voor de *potjes*, niet voor de *keteltjes*, wordt alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord door Molema bl. 148 in 't Groningsch aldus opgegeven: *Lutje potjes hebben ook ooren.* Men zegt er ook *kleine* voor *lutje*, dat hetzelfde is; want *lutje* beteekent *klein*.

Met eene opvoedkundige grondstelling vooraf, waardoor, evenals door het tweede gedeelte van het opgegeven spreekwoord, de reden blootligt van zijn gebruik, zegt Bohn bl. 331:

Laat geen kind vuile reeden hooren,
want kleine potten hebben groote ooren.

De *groote ooren* aan de *kleine potten* hebben wel iets wanstalligs; dat er echter, om de tegenstelling des te grooter te maken, wel eenigszins voor door kan. De *groote ooren* zijn dan ook, behalve door Bohn, door Sancho-Pança aangebracht, zooals vroeger is gebleken.

I. bl. 400. *aanw.* 11. (Zie III. bl. LXXVII.)

Zet een' kikvorsch op een' stoel, Hij wil weêr naar den modderpoel.

Bohn bl. 307 geeft het spreekwoord aldus op:

De vorsch huppelt weder in de poel,
zat hij ook al op een gulden stoel,

door Megiserus bl. 71, 96 op de volgende wijze voorgesteld:

De vorsch huppet weder in den pol,
Wen he ockh sethe vper een gulden stol.

Huppen is het primitieve werkwoord van het frequentatieve *huppelen*; *pol* en *stol* zijn dialectvormen van *poel* en *stoel*.

I. bl. 401. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVII.)

Beter dat het kind weent dan de vader (of: *moeder*).

Niet voor den *vader*, alleen voor de *moeder*, zegt Megiserus bl. 126: *Beter is dat kind schrey, dan de moedere;* alzoo staat *schreien* voor *weenen* in de plaats.

I. bl. 402. *aanw.* 15. (Zie III. bl. LXXVII.)

Die niet oogluiken kan, en zien door de vingers, dient niet te heerschen over stad of kinders. Zoo bij Kobus bl. 106, uitgezonderd *of*, dat mede *en* is.

I. bl. 402. *aanw.* 22. (Zie III. bl. LXXVII.)

Een kind is gelijk wit papier: wanneer men er kwaad inprent, wordt het besmet. Kobus bl. 107 heeft het spreekwoord zoo, uitgezonderd den aanvang, die bij hem aldus luidt: *Het kind toch is als wit papier.* Ook het tegenovergestelde schijnt bij hem te gelden, blijkens zijn achtervoegsel: *en zóó anders om.* Dit zal echter alleen als opvoedkundige stelling, niet als spreekwoord zijn.

I. bl. 406. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVII.)

Kleine kinderen worden groot (of: *oud*).

Niet als *groot* of *oud*, maar als *mannen*, worden de *kinderen* in 't algemeen, niet de *kleine* alleen, door Megiserus bl. 128 aldus voorgesteld: *Kinderen werden Mans.*

I. bl. 411. *aanw.* 15. (Zie III. bl. LXXVII.)

De kleederen maken den man: Die ze heeft, trekke ze an.

Met *aandoen* voor *aantrekken* zegt Megiserus bl. 96:

De Clederen mäcken den Man,
diese heeft doe se an.

Bohn bl. 305 heeft alleen het eerste gedeelte des spreekwoords: *De kleederen maken den man.*

I. bl. 420. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LXXVII.)

Nood doet oude knollen (of: *een oud wijf*) *draven.*

Niet van de *oude knollen*, alleen van een *oud wijf*, zegt Bohn bl. 306: *De nood doet een oud wijf draven.*

I. bl. 422. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXVII.)

De beste koeijen (of: *paarden*) *vindt men op den stal, en slimme krengen langs den weg.*

Langs den weg wordt niets *gevonden*, alleen op *den stal*, en dan nog slechts *paarden*, geen *koeien*. Zoo in *Ned. Mag.* bl. 116: *De beste paarden vindt men op stal.*

Molema bl. 254, met *zoeken* voor *vinden*, zegt in den Groningschen tongval: *De beste peerden worden op stal zöcht.*

I. bl. 423. *aanw.* 3. (Zie III. bl. XCIV.)

Die koe geeft veel melk, maar stoot ze weder om.

Vragenderwijze geeft Clarisse 75 de nutteloosheid der handeling aldus op: *Wat baat het of de koe veel melk geeft zo zy ze weder om stoo.* *Stoo* voor *stoot* zal wel eene schrijffout wezen.

I. bl. 423. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXVII.)

Die pleit om eene koe, Geeft er eene toe.

Niet als gevolgtrekking, maar als raadgeving, wordt het laatste gedeelte des spreekwoords door Molema bl. 249 in het Groningsche dialect aldus opgegeven:

Dei plait om en kou,
geef lijver ijn tou.

I. bl. 425. *aanw.* 2. (Zie III. bl. XCIV.)

Men moet geene oude koeijen uit de sloot halen.

Op onbepaalde wijze geeft Clarisse 46 het spreekwoord aldus op: *Oude koeien uit de sloot haalen.*

I. bl. 425. *aanw.* 3. (Zie III. bl. LXXVII.)

Men sluit den stal te laat, als het paard (of: *de koe*) *gestolen is.*

Alleen van het *paard*, niet van de *koe*, zegt Bohn bl. 324: *Het is te laat den stal te sluiten als het paard gestolen is.*

I. bl. 433. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LXXVII.)
Het sop is de kool niet waard.
Door het spreekwoord om te keeren, verkrijgt men toch een goeden zin. Zoo doet Molema bl. 259, waarbij hij daarenboven het *sop* in de *saus* doet overgaan: *De kool is de saus niet waard.*

I. bl. 435. *aanw.* 26. (Zie III. bl. LXXVII.)
Het is geen koopman, die altijd wint. Zoo bij Bohn bl. 328.

I. bl. 442. *aanw.* 17. (Zie III. bl. LXXVII.)
De kosten doen den lust vergaan.
Met *kosten* in 't thans ongebruikelijke enkelvoud, en *verdrijven* voor *doen vergaan* in de plaats gebracht; terwijl *lost*, om 't rijm, voor *lust* staat, leest men bij Megiserus bl. 205:

Den cost
verdryft den lost.

I. bl. 443. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXVII.)
Als ieder zegt, dat gij een varken zijt, dan moet gij in het kot.
Met *al de wereld* voor *ieder*, *zien* voor *zeggen*, en *schot* = *varkenshok* voor *kot*, geeft Bohn bl. 297 vragenderwijze het spreekwoord aldus op: *Als alle de waerelt ziet dat gij een verken zijt, en moet gij niet in 't schot?*

I. bl. 448. *aanw.* 20. (Zie III. bl. LXXVII.)
Goede wijn behoeft geen' krans. Zoo bij Bohn bl. 320.
Met *teeken* voor *krans* zegt Theysbaert bl. 374: *Den goeden wijn en behouft gheen teecken.*

I. bl. 449. *aanw.* 12. (Zie III. bl. LXXVII.)
Die bij kreupelen woont, die leert wel hinken. Wassenbergh V. bl. 95 zegt: *Die by de kreupelen woont, leert hincken*, en Bohn bl. 308 evenzoo: *Die bij kreupelen woont, leert hinken.*

I. bl. 456. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVII, XCIV.)
Die een' kuil (of: *put*) *voor een ander graaft, valt er zelf in.*
Alleen voor *kuil*, niet voor *put*, leest men in *Huisvriend* 1863 bl. 48: *Die voor anderen een kuil graaft, valt daar zelf in*, en in *Hum. Album* 13: *Die een kuil voor een ander graaft, valt er zelf in!*

I. bl. 457. *aanw.* 20. (Zie III. bl. LXXVII.)
Hebben is hebben; maar krijgen is de kunst. Zoo bij Molema bl. 272, maar met *en* voor *maar.*

Verstegen *Gazette* VIII heeft alleen het eerste gedeelte van 't spreekwoord: *Hebben is hebben.*

I. bl. 461. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Van twee kwaden (of: *kwalen*) *moet men het* (*de*) *geringste kiezen* (of: *het* (*de*) *grootste vermijden*).
Alleen de tweede vorm van 't spreekwoord, en slechts voor de *kwalen*, niet voor de *kwaden*; terwijl *grootste* in *ergste* veranderd wordt, heeft Bohn bl. 340: *Van twee kwalen moet men de ergste mijden.*

II. bl. 2. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Beter laat dan nooit. Zoo bij Bohn bl. 301 en Molema bl. 250.

II. bl. 8. *aanw.* 10. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Wijze van den lande Is geen schande.
Met *costume*, van het Fransche *coutume*, dat is: *gewoonte*, voor *wijze* in de plaats, en alzoo in gelijke beteekenis, zegt Megiserus bl. 153:

Costume van den lande
en is geen schande.

II. bl. 8. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Zoo menig land, zoo menigerlei zeden. Megiserus bl. 153 geeft dit aldus op:

De sede van den lande,
is menegerande.

Menegerande = *menigerhande*, de *h* voor eene lettergreep weggelaten, gelijk zoo menigmaal plaats heeft.

II. bl. 12. *aanw.* 5. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Men moet roeijen met de riemen, die men heeft, zei de riemsnijder, en hij sneed riemen uit eens anders leêr.
Alleen voor het eerste deel van 't spreekwoord heeft Bohn bl. 317: *Elk moet roeien met de riemen die hij heeft.*

II. bl. 13. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Vooraf gedaan, daarna bedacht, Heeft menigeen in leed gebragt.
Met *te ras* voor *vooraf*, en *te laat* voor *daarna*, zegt Alof bl. 14:

Te ras gedaan, te laat bedacht,
Heeft menigeen in 't leed gebragt.

Zoo ook bl. 27; doch zonder *'t* op te nemen.
Met *eerst* en *dan* voor *vooraf* en *daarna*; terwijl *leed* daarenboven in *verdriet* overgaat, heeft Molema bl. 267:

Eerst gedaan en dan bedacht
Heeft menig in verdriet gebragt.

Hij teekent hierbij aan: dit spreekwoord wordt „meestal voorafgegaan door: *Bezint eer gij begint*, want:" Ondertusschen hebben geen der overige 21

verzamelaars dit voorvoegsel; terwijl de spreekwijze:

Verzint,
Eer gij begint,

bij 29 verzamelaars afzonderlijk voorkomt.

II. bl. 14. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXVIII, XCIV.)
Schoenmaker! houd u bij uwe leest. Zoo bij Clarisse 80 en Alof 48.

Met *blijven* voor *houden* zegt Bohn bl. 337: *Schoenmaker, blijf bij u leest,* gelijk het zoo mede in *Ned. Mag.* bl. 243 staat, doch zonder de taalfout *u* voor *uwe.*

II. bl. 18. *aanw.* 13. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Hij is van de eerste leugen niet gebarsten. Zoo bij Molema bl. 280 op zijn Groningsch: *Hij 's van de eerste leugen nijt börsten.*

II. bl. 25. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Jonge lui, domme lui, — oude lui, koude lui: 't is goed met hem te lijden.

Alleen voor de beide eerste deelen des spreekwoords heeft Bohn bl. 330: *Jonge lui, domme lui; oude lui, koude lui.*

II. bl. 27. *aanw.* 9. (Zie III. bl. LXXVIII.)
De liefde is blind: zij gaat, daar men haar niet zendt.

Met *min* voor *liefde* zegt Megiserus bl. 221:

De minne is blendt,
sy gaet daer men se nyet en sendt.

Blendt voor *blind* is alleen verschil in uitspraak.

II. bl. 27. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Gedwongen liefde en waterverw gaan spoedig uit.

Alleen van de *gedwongen liefde*, en niet van de *waterverf* tevens; terwijl daarenboven *uitgaan* door *vergaan*, en *spoedig* door *haast* worden aangeduid, zegt Bohn bl. 318: *Gedwongen liefde vergaat haast.*

II. bl. 34. *aanw.* 16. (Zie III. bl. LXXVIII, XCIV.)
Eigen lof stinkt, Eigen roem hinkt.

Bij Molema bl. 268 en in *Huisvriend* 1863 bl. 48 vindt men alleen het eerste der beide deelen des spreekwoords: *Eigen lof stinkt.*

Zoo ook in *Hum. Album* 10, maar in deze woorden: *Eigen lof ..... riekt niet lekker!*

II. bl. 40. *aanw.* 7. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Beter eene luis (muis, of: musch) in den pot dan gansch geen vleesch.

Op zijn Groningsch, maar alleen van de *luis*, niet van de *muis* of *musch*, ofschoon met *hijlendal* = *heel-en-al* = *geheellijk* voor *gansch*, zegt Molema bl. 251: *Beter 'n loes in de pot as hijlendal gijn vlijs.*

II. bl. 41. *aanw.* 8. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Men behoeft geene luizen in den pels te zetten (of: *De luizen komen wel in den pels, al zaait men ze niet*).

Alleen in den eersten vorm van 't spreekwoord, maar met *durven*, in de beteekenis van *mogen*, voor *behoeven* in de plaats gebracht, zegt Megiserus bl. 127: *Men derf de luys in de pelse niet setten.*

II. bl. 46. *aanw.* 3. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Het is mosterd na den maaltijd. Zoo bij Kobus bl. 93: *Dat is mosterd na den maaltijd!*

Bohn bl. 334 zegt in onbepaalden zin: *Mostaard na den maaltijd.*

Zoo ook heeft Molema bl. 153, maar met *komen* er bij gebracht: *Met mosterd na den maaltijd komen.*

Nog leest men bij Kobus bl. 108: *als wij hun* [den „jongeren van jaren, van beiderlei geslacht"] *ook niet iets opdisschen van den mosterd, die een te laat kon komen.*

II. bl. 54. *aanw.* 12. (Zie III. bl. LXXVIII.)
De man moet winnen, Zal 't wijf wel spinnen.

Met weglating van *moet* heeft Havius bl. 80:

Als de man wel wint,
't Wijf dan wel spint,

en Bohn bl. 298 evenzoo:

Als de man wel wint
de vrouw wel spint.

II. bl. 56. *aanw.* 6. (Zie III. bl. LXXVIII.)
Een man, een man; een woord, een woord.

Met de deelen van 't spreekwoord in omgekeerde volgorde opgenoemd, zegt Molema bl. 267: *Een woord een woord, een man een man.*

II. bl. 83. *aanw.* 15. (Zie III. bl. XCIV.)
Het eene mes houdt het andere in de scheede. Zoo bij Clarisse 64.

II. bl. 102. *aanw.* 3. (Zie III. bl. XCIV.)
Het is den moriaan gewasschen (of: *geschuurd*).

Met *wasschen* alleen, niet met *schuren*, zegt Clarisse 85 in onbepaalden zin: *Den Moriaan wasschen.*

II. bl. 120. *aanw.* 5. (Zie III. bl. XCIV.)
Men moet de tering naar de nering zetten.

Aanradenderwijze, en alzoo met weglating van *moet*, heeft Clarisse 73:

Zet u teering
na u neering.

II. bl. 133. *aanw.* 4. (Zie III. bl. XCIV.)
Het is olie in het vuur.

In onbepaaldèn zin, maar met een bijgevoegd *gooien*, zegt Clarisse 63: *Oly in het vuur gooyen.*

II. bl. 141. *aanw.* 14. (Zie III. bl. XCIV.)
Die maar één oog heeft, wrijft het dikwijls (*be-aakt het naauw*, of: *trakteert het zacht*).

In geen der drie vormen van 't spreekwoord, aar met *wel bewaren*, heeft Bohn bl. 310 in op-ekkenden of aanmanenden zin: *Die maar een oog eeft bewaar dat wel.*

II. bl. 144. *aanw.* 12. (Zie III. bl. XCIV.)
Niet is goed voor de oogen, maar kwaad voor de anden.

Clarisse 58 geeft het spreekwoord aldus op: *Niets goed in de oogen maar kwaad in de bu*, waarin lzoo het beide *voor* in *in* is overgegaan; terwijl de *anden* door de *bu* zijn overgebracht. Wat meent ij met de *bu*? Hoogstwaarschijnlijk niets anders an den *buik*, hier en daar ook wel *buuk* genoemd. Daar de *k* echter niet wordt weggelaten, ook in e volkstaal niet, zal *bu* wel eene schrijffout voor *uik* zijn. Eén der verzamelaars, nl. Idinau, heeft an hier ook *buik* bij *mond* opgenomen.

II. bl. 146. *aanw.* 5. (Zie III. bl. XCIV.)
Eéne zwaluw (of: *Eén ooijevaar*) *maakt geen' omer.*

Niet de *ooievaar*, alleen de *zwaluw*, vindt men ij Bohn bl. 313: *Een zwaluw maakt geen zomer.*

II. bl. 150. *aanw.* 5. (Zie III. bl. XCIV.)
Als de zak vol is, zoo regt hij zijne ooren. Bij Bohn bl. 298 staat: *Als de zak vol is, reegt hij ijn oren*, waarin *reegt* eene drukfout is voor *regt*.

II. bl. 152. *aanw.* 9. (Zie III. bl. XCIV.)
Die in vrede wil leven, late zijne vrouw het op-erhoofd.

De *man* genoemd, en daarenboven met *rust* oor *vrede*, *moeten geven* voor *laten*, en *overhand* oor *opperhoofd*, zegt Verstegen *Gazette* IV:

Daer den man in rusten vvilt leven,
Daer moet hy de vrouvv d'overhant geven.

II. bl. 155. *aanw.* 18. (Zie III. bl. XCIV.)
Men is nooit te oud, om te leeren (of: *Zoo lang nen leeft, leert men*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Molema bl. 150: *Men is nooit te oud, om te leeren*, en Kobus bl. 98 evenzoo: *waar men nooit te oud oor is* [nl. om te leeren].

Bij den tweeden vorm voegt Molema bl. 150 *moeten* in: *Men moet leeren zoo lang als men leeft.*

II. bl. 157. *aanw.* 3. (Zie III. bl. XCIV.)
Het is te vergeefs, tegen den oven te gapen (of: *Hij moet wijd* (of: *lang*) *gapen, die den oven over-gapen zal*).

Van het eerste deel van den tweeden vorm van 't spreekwoord (slechts voor *wijd*, niet voor *lang*) en het laatste deel van den eersten vorm vormt Bohn bl. 327 het spreekwoord: *Hij moet wijd gapen, die tegen een oven gapen zal.*

II. bl. 164. *aanw.* 17. (Zie III. bl. XCIV.)
Hij spant de paarden achter den wagen (of: *den wagen vóór de paarden*).

Bohn bl. 306 heeft den eersten vorm van 't spreekwoord aldus onbepaald voorgesteld: *De paarden achter den wagen spannen.*

Voor den tweeden vorm heeft hij ter zelfde plaatse *plaatsen* voor *spannen* in de plaats gebracht: *Hij plaatst de wagen voor het paard.*

II. bl. 176. *aanw.* 6. (Zie III. bl. XCIV.)
Die met pek omgaat, wordt ermede besmet (of: *Grijp je pek, Daar blijft een vlek*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Alof 2: *Die met pek omgaat, wordt er mede besmet*, en Molema bl. 182: *Die met pik omgaat wordt ligt besmet.*

Voor den tweeden vorm, maar met *handelen* in plaats van *grijpen*, zegt Bohn bl. 321:

Handelt gij pek,
gij krijgt een vlek.

II. bl. 183. *aanw.* 4. (Zie III. bl. XCIV.)
Die in het riet zit, heeft goed pijpen maken.

Met *snijden* voor *maken*, en niet in voorwaardelijken, maar in stelligen zin, heeft Molema bl. 284: *Die in 't riet zit, snijdt pijpjes.*

Nog zegt Molema ter zelfde plaatse in onbepaalden zin: *In 't riet zitten en maken pijpjes.*

II. bl. 191. *aanw.* 7. (Zie III. bl. XCIV.)
Spring niet verder, dan uw stok lang is (of: *uw pols vermag*).

Alleen voor den eersten vorm van 't spreekwoord, maar met *wijd* voor *ver*, en *polsstok* voor *stok*, zegt Molema bl. 151 in stelligen, niet in opwekkenden zin op zijn Groningsch: *Men mout nijt wieder springen as de polsstok lank is.*

Nog geeft Molema ter zelfde plaatse het spreekwoord aldus op: *Men moet niet verder willen springen dan de pols reikt.*

II. bl. 202. *aanw.* 5. (Zie III. bl. XCIV.)
Een profeet is niet geëerd in zijn vaderland.

Met *land* voor *vaderland* staat in *Ned. Mag.* bl. 96: *Geen profeet wordt in zijn land geëerd.*

II. bl. 205. *aanw.* 1. (Zie III. bl. XCIV.)
Het zijn kwade putten, daar men het water in dragen moet.

Met *wel* voor *put* zegt Bohn bl. 323: *Het is een kwade wel daar men water in draagt.*

II. bl. 212. *aanw.* 10. (Zie III. bl. xcv.)
Aan een zwak touw (*een krank zeel*, of: *een' kwaden reep*) *moet men zachtjes trekken.*

Alleen aan de eerste der drie vormen van 't spreekwoord, maar met *krank* voor *zwak*, of aan de middelste, maar met *touw* voor *zeel*, wordt eene plaatse gegeven, in beide gevallen met *zullen* voor *moeten*, dat oudtijds die beteekenis had; zoodat in dat geval de opgave dezelfde is. Zoo bij Bohn bl. 296: *Aan een krank touw zal men zachkens trekken.*

II. bl. 213. *aanw.* 1. (Zie III. bl. xcv.)
Hij mijdt den regen, en valt in de sloot.

Met *schuwen* voor *mijden* zegt Clarisse 86: *Hy schuuwde den regen en viel in de sloot.*

II. bl. 213. *aanw.* 4. (Zie III. bl. xcv.)
Na regen komt zonneschijn. Zoo bij Bohn bl. 335 en Molema bl. 156.

Nog komt *het mooie weêr* voor den *zonneschijn* plaats nemen bij Bohn bl. 334: *Na den regen komt het mooije weêr.*

II. bl. 222. *aanw.* 5. (Zie III. bl. xcv.)
Vroeg rijp, vroeg rot; Vroeg wijs, vroeg zot. Zoo bij Bohn bl. 341.

Molema bl. 181 heeft slechts het eerste gedeelte van het spreekwoord: *Vroeg rijp vroeg rot.*

II. bl. 225. *aanw.* 17. (Zie III. bl. xcv.)
Rust maakt roest (of: *Dat rust, roest*).

Alleen de eerste der beide vormen van 't spreekwoord komt voor. Zoo zeggen Havius bl. 72, Bohn bl. 337 en Alof 50: *Rust maakt roest.*

II. bl. 231. *aanw.* 1. (Zie III. bl. xcv.)
Strooi geene rozen voor de varkens. Zoo bij Bohn bl. 338: *Strooit geen rozen voor varkens.*

II. bl. 240. *aanw.* 13. (Zie III. bl. xcv.)
Die de schade heeft, heeft den spot toe (of: *behoeft voor den spot niet te zorgen*, ook wel: *Spot en schade gaan gaarne zamen*).

Alleen voor de eerste der drie vormen van 't spreekwoord, maar met *schimp* of *schande* voor *spot*, zegt Molema bl. 256 in den Groningschen tongval: *Dei de schoa het, het ook de schimp*; ook: *dei de schoa het, het de schimp*, of: *schande tou.*

II. bl. 241. *aanw.* 2. (Zie III. bl. xcv.)
Door schade en schande wordt men wijs (of: *Men moet leeren met schade of met schande*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Molema bl. 265 op zijn Groningsch: *Deur schoade en schande wordt men wies.*

Verder wordt de *schande* weggelaten, en alzoo van de *schade* alleen gesproken. Zoo bij Molema bl. 265: *Door schade wordt men wijs.*

Alof bl. 64 heeft een bijzonder' persoon op het oog, als hij zegt: *De onbedachtzame moet door schade wijzer worden.*

Voor den tweeden vorm laat Bohn bl. 335 moeten weg: *Niemand leert als met schade of schande.*

Door *of* met *en* te verwisselen, strekt Molema bl. 265 zijne beschouwing over beide genoemde eigenaardigheden uit. Hij zegt op zijn Groningsch: *Deur schoade en schande mout men leeren.*

II. bl. 250. *aanw.* 2. (Zie III. bl. xcv.)
Groot schip, groot water.

Havius bl. 84 heeft *zee* voor *water*, en paart het spreekwoord aldus met een ander samen:

Groote scheepen, groote zee,
Groote wey, voor magtig vee.

II. bl. 253. *aanw.* 18. (Zie III. bl. xcv.)
De netste schoen wordt eens eene slof. Zoo bij Havius bl. 68: *De netste schoen die wort een slof.*

II. bl. 255. *aanw.* 4. (Zie III. bl. xcv.)
Niemand weet, waar een ander de schoen wringt. Zoo bij Bohn bl. 335.

In *Ned. Mag.* bl. 87 wordt het spreekwoord aldus opgegeven: *Men weet niet waar de schoen wringt.*

II. bl. 264. *aanw.* 1. (Zie III. bl. xcv.)
Met lang te borgen scheldt men de schuld niet kwijt (of: *Lang borgen is geen kwijtschelden*, ook wel: *Lang geborgd is niet geschonken*).

Voor den middelsten der drie vormen van 't spreekwoord zegt Molema bl. 145: *Lang borgen is geen kwijtschelden.* Ook Megiserus bl. 10 geeft het spreekwoord in Hoogduitsche vormen aldus op: *Lang borgen ist nicht quit gescholten.*

II. bl. 264. *aanw.* 13. (Zie III. bl. xcv.)
Het is een goed schutter, die altijd het wit raakt (of: *in 't wit schiet*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Bohn bl. 323 *raken* met *schieten* verwisseld, of voor den tweeden vorm het woordje *in* weggelaten, als hij zegt: *Het is een goed schutter die altijd het wit schiet.*

II. bl. 275. *aanw.* 8. (Zie III. bl. xcv.)
Hij helpt hem (of: *Hij valt*) *van den wal in de sloot.*

Bohn bl. 340 drukt den tweeden vorm van 't spreekwoord onbepaald aldus uit: *Van de wal in*

e sloot vallen, waarachter hij tusschen baakjes laatst: *Door middel van de braadpan in het vuur*, at de gelijkbeteekenende spreekwijze: *Uit de pan n het vuur springen*, wel zal wezen.

II. bl. 276. *aanw.* 10. (Zie III. bl. xcv.)
De smaak laat zich niet betwisten.
Molema bl. 268 geeft het spreekwoord aldus op: *Over den smaak valt niet te twisten.*

II. bl. 276. *aanw.* 14. (Zie III. bl. xcv.)
Harde smakken leeren wel. Zoo bij Megiserus bl. 112.

II. bl. 278. *aanw.* 12. (Zie III. bl. xcv.)
Het breekt al uit (of: *komt weêr boven*), *wat nder de sneeuw verborgen is.*
Voor den laatsten vorm van 't spreekwoord, met *en laatste aan den dag* voor *weêr boven*, *in* voor *nder*, en *verholen liggen* voor *verborgen zijn*, zegt Bohn bl. 325:

Het komt ten lesten aan den dag,
wat in de sneeuw verholen lag.

II. bl. 282. *aanw.* 5. (Zie III. bl. xcv.)
Daar gehakt (*gekapt*, of: *gehouwen*) *wordt, daar allen spaanders.*
Alleen met *gehakt*, niet met *gekapt* of *gehouwen*, waarbij hij tevens een corpus delicti te voorschijn brengt, dat echter het eenige niet is, zegt Molema bl. 181: *Waar hout gehakt wordt, vallen spaanders.*
Nog geeft hij ter zelfde plaatse het spreekwoord aldus in 't Groningsch, maar met *vliegen* voor *vallen*: *Woar holt kapt wordt vlygen spoanen.*

II. bl. 282. *aanw.* 8. (Zie III. bl. xcv.)
Hoe slimmer timmerman, hoe meer spaanders. Zoo bij Bohn bl. 328.

II. bl. 282. *aanw.* 11. (Zie III. bl. xcv.)
Na een' goed' spaarder komt een goed verteerder.
Met *houder* voor *spaarder* zegt Megiserus bl. 86: *Naher den goeden hauder, comt een goet verteerer. Hauder* is alleen dialectverschil met *houder.*

II. bl. 291. *aanw.* 6. (Zie III. bl. xcv.)
Daar de varkens veel zijn, valt de spoeling dun.
Alof 10 heeft: *Veel varkens maken de spoeling dun.*
Nog zegt Molema bl. 179 op zijn Groningsch, waarbij hij *drank* in de plaats van *spoeling* stelt: *Veul swienen moakt dunne drank.*

II. bl. 316. *aanw.* 28. (Zie III. bl. xcv.)
Hij moet tegen wind en stroom oproeijen (of: *opzeilen*).
Alleen voor *opzeilen*, niet voor *oproeien*, maar met *niet kunnen* voor *moeten* in de plaats, zegt Bohn bl. 338 in onbepaalde uitdrukking: *Tegen wind en stroom kan men niet opzeilen.*

II. bl. 320. *aanw.* 3. (Zie III. bl. xcv.)
De beste stuurlui staan aan wal, De slechte vindt men overal.
Alof 8 heeft alleen het eerste gedeelte van het spreekwoord: *De beste stuurlieden staan aan wal.*
Met *zijn* voor *staan*, en *land* voor *wal*, zegt Bohn bl. 303 evenzoo: *De beste stuur-lieden zijn aan land.*

II. bl. 320. *aanw.* 11. (Zie III. bl. xcv.)
Is uw vriend van suiker, eet hem daarom niet op.
Havius bl. 67 geeft het spreekwoord aldus op:

Al is u vriend al suyker soet,
Weet dat gy hem niet eten moet,

en bl. 98 eveneens, maar met *als* voor het tweede *al.*

II. bl. 322. *aanw.* 11. (Zie III. bl. xcv.)
Hij heeft tafelvrienden (of: *al goede vrienden aan tafel*, ook wel: *Tafelvrinden Zal hij vinden*).
Havius bl. 97 heeft geen der drie vormen van 't spreekwoord, maar zegt:

Een tafel vrient,
Soo lang alst dient.

II. bl. 331. *aanw.* 8. (Zie III. bl. xcv.)
De tijd vliegt heen, en komt nimmer weder.
Bohn bl. 307 spreekt van *voorbijzijn* voor *heenvliegen*: *De tijd die voorbij is en komt niet weer.*

II. bl. 334. *aanw.* 14. (Zie III. bl. xcv.)
Kwade tijding komt altijd vroeg genoeg.
Voor *altijd vroeg* staat bij Bohn bl. 331 *tijds* in de plaats: *Kwade tijding komt tijds genoeg.*

II. bl. 344. *aanw.* 1. (Zie III. bl. xcv.)
Met zeil en treil (of: *Zoo als het treilt en zeilt*).
Voor den tweeden vorm van 't spreekwoord leest men in *Huisvriend* 1863 bl. 47: *zooals ze* [de wereld] *reilt en zeilt*, waarin dus *reilt* voor *treilt* in de plaats staat.

II. bl. 356. *aanw.* 4. (Zie III. bl. xcv.)
Zoo de vader is, zoo is de zoon.
Megiserus bl. 65 geeft op: *Hoe de vader is, so is die sone, hoe de moedere, so die dochtere*, waarin het eerste *zoo* door *hoe* vervangen wordt niet alleen, maar waarbij tevens twee gelijkbeteekenende spreekwoorden toteen worden gebracht.

II. bl. 364. *aanw.* 6. (Zie III. bl. xcv.)
Vogels van eenerlei veren vliegen gaarne zamen.
Bohn bl. 341 vervangt *eenerlei* door *gelijke*: *Vogels van gelijke veeren vliegen graag t'zamen.*

II. bl. 378. *aanw.* 7. (Zie III. bl. xcv.)
Die kan lijden en verdragen, Vindt zijn' vijand voor zijne voeten verslagen.

Met *geslagen* in plaats van *verslagen* zegt Bohn bl. 309:

Die kan lijden en verdragen,
vind zijn vijand voor zijn voeten geslagen.

Clarisse 40 laat *voor zijne voeten* weg:

Die kan lyden en verdragen
vind zyn vyanden verslagen.

Megiserus bl. 111 neemt daarenboven *lijden* niet op, en heeft *zal verjagen* voor *vindt verslagen* in de plaats gebracht:

Die kan verdraghen
sal zijnen vyant verjaghen.

II. bl. 383. *aanw.* 9. (Zie III. bl. xcv.)
Hij laat violen zorgen.

Onbepaald uitgedrukt, geeft Molema bl. 180 op: *Violen laten zorgen.*

II. bl. 384. *aanw.* 10. (Zie III. bl. xcv.)
Groote visschen eten de kleine. Zoo bij Bohn bl. 321.

II. bl. 389. *aanw.* 5. (Zie III. bl. xcv.)
Mal vleesch is ook te geef te duur.

Havius bl. 67 geeft, met weglating van *te geef* en bijvoeging van een dubbel *koopen*, het spreekwoord aldus op: *Aan mal vlees koopt men altijd dieren koop*, waarin *dieren* alleen verschil in uitspraak is met *duren.*

II. bl. 395. *aanw.* 5. (Zie III. bl. xcv.)
Rijd voort, voerman! maar zie om!

Bohn bl. 337 laat den man van beroep weg, waardoor hij aan elk gelegenheid geeft, om te mennen. Zoo zegt hij: *Rijd voort, maar ziet om.*

II. bl. 400. *aanw.* 2. (Zie III. bl. xcv.)
De vogel is gaarne daar, waar hij gebroed (of: *gekipt*) *is.*

Alleen voor *gebroed*, niet voor *gekipt*, zegt Theysbaert bl. 370: *'t Vogelken is gheerne daert ghebroet es*, heeft Clarisse 100: *Een vogel is gaarn daar hy gebroeid is*, en staat bij Bohn bl. 307: *De vogel is geern daar hij gebroed is.*

II. bl. 401. *aanw.* 9. (Zie III. bl. xcv.)
Men hoort aan den zang wel, wat vogel het is (of: *Men kent den vogel aan zijn kwinken en tirelieren*).

Voor den eersten vorm van 't spreekwoord heeft Clarisse 98: *men hoort aan de zang wat vogel tis.*

Voor den tweeden vorm vervangt hij het *kwinken* en *tirelieren* eenvoudig door het *gezang*, als hij ter zelfde plaatse zegt: *aan het gezang kend men den vogel.*

II. bl. 433. *aanw.* 7. (Zie III. bl. xcv.)
Hij is altijd dwars in den wagen.

Met *willen* voor *zijn* zegt Clarisse 93: *Wy willen altyd dwars in de wagen.*

II. bl. 433. *aanw.* 11. (Zie III. bl. xcv.)
Krakende wagens duren het langst. Zoo bij Bohn bl. 331 en in *Ned. Mag.* bl. 383.

Met *loopen* voor *duren* heeft Molema bl. 287 op zijn Groningsch: *Kroakwoagens*, of: *Kroakende woagens loopen 't langst.*

II. bl. 437. *aanw.* 8. (Zie III. bl. xcv.)
Als het water stil staat, stinkt het.

Bohn bl. 315 laat aldus twee spreekwoorden zamenvloeien, waarvan het eene lijnrecht tegenover het andere staat:

De ploeg die werkt, blinkt;
maar 't stille water stinkt.

II. bl. 441. *aanw.* 19. (Zie III. bl. xcv.)
In troebel water is het goed visschen. Zoo bij Bohn bl. 329.

Onbepaald uitgedrukt, zegt Alof 24: *In troebel water visschen*, gelijk het zoo mede in *Ned. Mag.* bl. 243 voorkomt.

II. bl. 463. *aanw.* 9. (Zie III. bl. xcv.)
Als de zot zwijgen kan, houdt men hem voor wijs.

Met *rekenen* voor *houden* zegt Megiserus bl. 27: *Als den sot geswijgen can, wert wijs ghereken*t.

Met den *zot* werkelijk *wijs* te heeten, is 't geen veronderstellen meer, maar een verzekeren. Zoo doet Bohn bl. 345, als hij zegt: *Zweegen de dwazen zij waren wijs.*

II. bl. 465. *aanw.* 1. (Zie III. bl. xcv.)
Niemand is wijs in zijne eigene zaken. Bohn bl. 335 zegt: *Niemand is wijs in zijn eigen zaak.*

Met *zelf* voor *eigen* heeft Theysbaert bl. 374: *Niemandt en es in zijn zelfs zaken wijs*, gelijkmede bl. 376, maar met *niemant* voor *niemandt*, en *zy* voor *zijn.*

Megiserus bl. 26 geeft het spreekwoord evenzoo op, maar met *stik*, eene andere uitspraak van *stuk* voor *zaken: Niemant en is wijs in zijns selfs stick.*

II. bl. 468. *aanw.* 13. (Zie III. bl. xcv.)
Dat zijn ze niet, die Wilhelmus blazen. Alof 15 zegt: *Het zijn ze niet die Wilhelmus blazen.*

II. bl. 472. *aanw.* 1. (Zie III. bl. xcv.)
Men kan van den wind niet leven.

Met *niemand* voor *men* staat in *Huisvriend* 1863 bl. 47: *Niemand kan van den wind leven*, en in *Hum. Album* 1 evenzoo: *Niemand leeft van wind.*

II. bl. 481. *aanw.* 21. (Zie III. bl. xcv.)
Mijn woord is mijn zegel.

Bohn bl. 318 spreekt van den persoon, op wien alleen het spreekwoord met recht is toe te passen: *Een eerlijk man's woord is zijn zegel.*

II. bl. 482. *aanw.* 7. (Zie III. bl. xcv.)
Veel (of: *Schoone*) *woorden vullen geen' zak.*

Met *veel* zegt Clarisse 14: *veele woorden vullen geen zakken*, en Bohn bl. 340: *Veele woorden vullen geen zak*, waarachter hij tusschen haakjes plaatst: *Pogcherijen vullen geen zak*, dat wellicht als voorbeeld van toepassing zal moeten gelden, of mogelijk ook voor nuance van 't spreekwoord moet dienen; want de *pocherijen* kunnen wel voor *vele woorden* doorgaan, en is van gene hetzelfde te zeggen, wat men van deze opgeeft; Folqman spreekt van *praatjes*, waaronder de *pocherijen* mede te tellen zijn. Ook Molema bl. 167 zegt op zijn Friesch: *Folle wirden follen nin seck.*

Met *schoone* heeft Bohn bl. 337: *Schoone woorden vullen den zak niet.*

II. bl. 490. *aanw.* 3. (Zie III. bl. xcv.)
Men kan niemand regt kennen, zoo lang men geen' zak zout met hem gegeten heeft.

In *Ned. Mag.* bl. 236 wordt het spreekwoord in tegenovergestelden, dat is: in bevestigenden zin aldus opgegeven: *Om iemand goed te kennen, moet men een zak zout met hem gegeten hebben*, waarmede men echter hetzelfde denkbeeld uitdrukt.

II. bl. 498. *aanw.* 1. (Zie III. bl. xcv.)
Onder een staand zeil is het goed roeijen. Bohn bl. 336 geeft op: *Onder een staand zeil is goed roeijen.*

Havius bl. 92 laat *staand* wel weg, maar verstaat er dat toch natuurlijk onder; terwijl hij de verklaring van het spreekwoord mede opneemt, als hij zegt:

Onder het zeiltjen is 't goet roeyen,
Want 't sal niemant licht vermoeyen.

III. bl. 4. aanw. 17. (Zie III. bl. xcv.)
Het moet buigen of barsten. Zoo bij Molema bl. 173.

III. bl. 5. *aanw.* 2. (Zie III. bl. xcv.)
Baat het niet, het schaadt ook niet. Molema bl. 249 zegt: *Baat het niet, zoo schaadt het niet*, en op zijn Groningsch: *Boat 't nijt, 't schoudt nijt.*

III. bl. 5. *aanw.* 21. (Zie III. bl. xcv.)
Die ligt gelooft, wordt ligt bedrogen.

Met het oude *ghéringhe*, dat als *spoedig* of *gaauw* geldt, voor het eerste *licht*, en met ons *haast* voor het tweede, zegt Megiserus bl. 43: *Die gheringhe ghelooft, is haest bedroghen.*

III. bl. 5. *aanw.* 27. (Zie III. bl. xcv.)
Niemand wordt bedrogen, dan die betrouwt.

Havius bl. 97 heeft een ophelderend woord vooraf, daar hij 't spreekwoord aldus opgeeft:

Veel spreekter stout,
en 't is gelogen,
Die veel betrout,
wort ligt bedrogen.

III. bl. 7. *aanw.* 12. (Zie III. bl. xcvi.)
Blijven Doet beklijven. Zoo bij Bohn bl. 301.

III. bl. 8. *aanw.* 21. (Zie III. bl. xcvi.)
Haast getrouwd, Lang berouwd. Zoo bij Bohn bl. 321.

III. bl. 8. *aanw.* 42. (Zie III. bl. xcvi.)
Ik zal er mij eens op beslapen. Bohn bl. 329 zegt: *Ik zal er mij op beslapen.*

III. bl. 13. *aanw.* 3. (Zie III. bl. xcvi.)
Hij weet van toeten noch blazen. Zoo in *Ned. Mag.* bl. 242. Ook Clarisse 90 zegt: *Hy weet van toeten nog van blazen*, en Molema bl. 280 heeft op zijn Groningsch: *Hij wijt van gijn toeten of bloazen.* Als Molema het spreekwoord met het woord *Tautologice* sluit, dan kan 't er inzooverre voor door, als beide *toeten* en *blazen* mondgeluiden zijn, maar dient men die woorden toch niet geheel eenzelvig te houden, tenzij men op den *hoorn* ook *blazen*, en op de *trompet* ook *toeten* kan, — het eerste toch alleen bestaat, en dan nog voor een geheel ander speeltuig dan voor den herders- of bakkers-*hoorn.*

III. bl. 22. *aanw.* 19. (Zie III. bl. xcvi.)
Die zich niet zat eet, zal zich niet zat likken.

Molema bl. 258 geeft het spreekwoord in den Groningschen tongval aldus op: *Dei zök nijt zat et, slikt zök ook nijt zat*, waar hij *slikken* en *met de tong aflekken* gelijkstelt.

III. bl. 23. *aanw.* 31. (Zie III. bl. xcvi.)
Die verre gaat, mag stijf liegen.

Bohn bl. 311 geeft het spreekwoord aldus op: *Die van verre komt heeft goed liegen.*

III. bl. 25. *aanw.* 1. (Zie III. bl. xcvi.)
Die geboren is, om te hangen, verdrinkt niet.

Voor *niet* heeft Bohn bl. 309 *behoeft geen vrees te hebben: Die geboren is om te hangen, behoeft geen vrees te hebben van verdrinken.*

Zoo ook komt het spreekwoord bij Megiserus bl. 189 voor, behalve dat het oude *derf*, ons *mag*, voor *behoeft* in de plaats staat: *Die gheboren is om hanghen, en derf gheene vreese hebben van verdrincken.*

III. bl. 26. *aanw.* 23. (Zie III. bl. XCVI.)
Die mij geeft, die leert mij geven. Zoo bij Bohn bl. 310.

III. bl. 29. *aanw.* 12. (Zie III. bl. XCVI.)
Die alles wil hebben, krijgt gemeenlijk niets.

Megiserus bl. 182 geeft het spreekwoord aldus op: *Diet al wilt, en salt niet hebben.*

III. bl. 30. *aanw.* 3. (Zie III. bl. XCVI.)
Had-ik komt altijd te laat (of: *Als hadden komt, is hebben te laat*).

Voor den tweeden vorm van 't spreekwoord heeft Bohn bl. 299: *Als had komt, zo is hebben te laat.*

III. bl. 36. *aanw.* 3. (Zie III. bl. XCVI.)
Leer wat, zoo kent gij wat.

Met *kunnen* voor *kennen*, waardoor men echter eene bijna gelijke beteekenis voor de spreekwijze behoudt, heeft Kobus bl. 111: *Daarom leert wat, dan kunt gij wat.*

III. bl. 38. *aanw.* 13. (Zie III. bl. XCVI.)
Die eerst komt, die eerst maalt (of: *maant*).

Voor *maalt* heeft Clarisse 37: *Die eerst komt, eerst maalt*, zegt Bohn bl. 309: *Die eerst komt, die eerst maalt*, en geeft Molema bl. 263 op: *Die het eerst komt, het eerst maalt*, die tevens het Friesche spreekwoord bijbrengt: *Deer aerst compt, deer aerst maelt.*

Megiserus bl. 235 heeft *voor* de beide malen voor *eerst* in de plaats: *Voren comt, voren maelt.*

Voor *maant* heeft Molema bl. 263 in het Groningsche dialect: *Dei eerst komt, dei eerst moant.* Dat *maant*, tegenwoordig vrij algemeen in het spreekwoord gehoord, maar dat bij geen der overige verzamelaars voorkomt, is al genoeg, om Molema onder de verzamelaars te scharen, die zich niet op den *molenberg*, maar op den *maalberg* met de *maalmannen* tot het *maal* begeven, met andere woorden: die in *malen* het *rechtspreken* zien, dat op de gewone verzamelplaatsen geschiedde, waar men r[echt] beraadslaging van 's lands zaken bijeenkwam, e[n] niet aan *meel malen* door den molenaar. Immers *manen* wordt wel voor *malen* in de plaats gebruikt, waar het *rechtszaken* geldt, maar niet, wanneer men zijn koorn bij den molenaar *tot meel laat malen*. In die meening wordt men versterkt, uit Molema's verwijzing naar *de Taalgids* van 1862 (lees 1861), bl. 315. Daar toch wordt met groote waarschijnlijkheid aan de afleiding van *malen* als *rechtspreken* de voorkeur gegeven. In de verklaring van 't spreekwoord heb ik mede op hetzelfde stuk in *de Taalgids* gewezen. Ondertusschen is het vreemd, dat Molema alleen het spreekwoord van Hoeufft (dat is: het Friesche) aanhaalt, zonder althans te vermelden, dat deze verzamelaar den *molenberg* beklimt. Nog vreemder, dat hij een Nederduitsch spreekwoord bijbrengt, waarin de meest voorkomt (twee onzer verzamelaars, en wel de oudste, hebben dat mede), zonder er iets bij te voegen. En allervreemdst klinkt het, dat hij zijn artikel aldus sluit: „Die eerst komt, krijgt eerst gemalen," waar men zeggen zou, dat hij akkoord met den molenaar gesloten had. Hij helt toch niet tot die gedachte over? Op den laatsten regel der aangehaalde bladzijde van *de Taalgids* begint eene opmerking van een der redacteuren, [Dr.] A. de J[ager], op de volgende bladzijde voortgezet, waarin kennis gegeven wordt, „dat voor bijna driehonderd jaar de lezing van het spreekwoord was: *die eerst komt, die eerst maalt*, en dat men dit *malen* van den *graanmolen* verstond," blijkbaar uit platen waarop 't genoemde spreekwoord wordt „afgebeeld door een *molen*, naar welken twee personen achter elkander op weg zijn, met den zak graan op den rug." Bij die kennisgeving wordt alleen een vroeger gevoelen geciteerd, geenszins eene eigene meening uitgedrukt. En Beckering Vinckens, van wien het stuk in *de Taalgids*, zegt te recht, als verdediging voor dat vroegere gevoelen: „Dat men bij 't spreekwoord: *die eerst komt, eerst maalt*, reeds vroeg aan 't *malen* op den *molenberg* alleen, en niet meer aan 't *malen* op den *maelberg* dacht, laat zich natuurlijk verklaren uit de reeds vroegtijdige wijziging der oude volksthümliche regtspleging [rechtspleging naar oud volksgebruik], en uit de door vele bewijzen te staven neiging van ons volk, om volstrekt te willen weten, wat het zegt." Zie verder mijne verklaring van het spreekwoord.

L IJ S T

VAN LETTERS EN WOORDEN, WIER VERBETERING, GEBRUIK OF BETEEKENIS IN DE *BIJLAGE* IS AANGEWEZEN (*).

A.

B.

(*) De eerste cijfers geven de bladzijde, de laatste de kolom derzelve aan.

C.

D.

E.

gemaken = maken. 290. 1.
gemand = wat in de mand is. 338. 1.
gemande spijs = de fruit, het ooft of de groente, pas geplukt en nog niet uitgezocht. 338. 1.
gemein = gemeen = gemeenschappelijk. 306. 2.
genoegen = vergeñoegen. 322. 2.
genog = genoeg. 371. 2.
genood = gedwongen of opgedrongen. 203. 1.
genuechte = genoechte = geneuchte. 193. 2.
gepeins = denken met eenige inspanning. 185. 2.
gepeins = gedachte. 185. 2.
gepild wezen = als een klein kind behandeld worden. 273. 2.
gepureerd = gezuiverd. 204. 1.
geraden = slagen of gedijen. 257. 1.
geraken = raken. 332. 2.
gerasse = rasse = vlugge. 168. 2.
gereedmaken = klaarmaken of bereiden. 278. 2.
gereedt = gereed geld. 188. 2.
gereed zijn = bereid zijn. 376. 1.
gerocht = geraakt. 318. 1.
gerucht = geraas. 193. 2.
gescheed = gescheid = scheiding of geschil. 194. 2.
geschend = geschonden. 255. 1.
geschouwen = geschouden = gescholden. 332. 1.
gesellet = vergezelschapt = verbindt. 190. 2.
geslaan = slaan. 249. 2.
geslegen = geslagen. 389. 2.
gesnar = gesnor, het geluid van het draaiende wiel. 194. 1.
gesondichye = gesondigheyd = gezondheid. 154. 2.
gesparigen = gespaard. 290. 2.
gesparigen = sparende. 290. 2.
gespin, fout voor gespan. 133. 2.
gespin (één) = eenerlei weefsel = dezelfde werkzaamheid of gelijken toeleg. 133. 2.
gestadig = steeds. 373. 2.
gestoord = troebel. 359. 2.
geten = ge-eten = geëten = gegeten. 242. 2 — 286. 2.
getween = met hun tweeën. 297. 1.
geven = er toe doen. 325. 2.
gevroed (de beste wei) = de beste wei moet gevroed, dat is: nagevorscht of met zorg onderzocht worden. 360. 1.
gevroet = gewroet. 360. 1.
gewacht = bewaakt of gehoed. 252. 1.
gewan, bijbeltaal voor geboren worden. 256. 1.
gewaschen = gewasschen. 389. 2.
gewasschen = gewassen. 369. 2.
gewassen = gegroeid. 369. 2.
gewente = gewoonte. 290. 2.
gewest = geweest. 289. 2.
gewinnen = geboren worden. 256. 2.
gewouw = gewoud = geweld = vermogen of macht. 126. 1.
gewroet (de beeste wei) = het beest of de beeste heeft de wei gewroet. 360. 2.
gezakt = in den zak gestoken. 338. 1.
gezel = metgezel = makker of vriend. 188. 1 — 405. 2.
ghebreken = ontbreken. 267. 2.
ghebruyt = gebroed. 354. 2.
ghedenct (mi) = mij dunkt = ik herinner mij. 376. 1.
ghedregen = gedragen. 378. 1.
gheeft, fout voor heeft. 311. 1.
gheenre = geener = van geene. 191. 1.
gheesten = daden of bedrijven. 402. 2.
gheestken = geestje = schim. 186. 2.
gheeten = geten = eten. 288. 2.
ghe-heel = ghe-eel = gheel. 357. 2.
gheherberghen = herberghen. 223. 1.
ghekyf, fout voor ghekijf. 405. 2.
gheleeck = gelek = gedruip = lekkage. 236. 2.
ghelooft = geloofd zijn of worden. 188. 2.
ghemeynigh = gemeenig = gemeenlijk. 337. 1.
gheneeren = neeren = voeden = het verwerven der middelen, om zich te voeden = broodwinnen. 302. 2.
ghenoechs = verzameling van voorwerpen, die men voor eene bepaalde zaak behoeft. 194. 1.
ghenomt = genoemd. 291. 2.
ghenuecht = geneuchte. 125. 1.
gheraden = gerathen = slagen of gedijen. 356. 1.
ghéring = spoedig of gaauw. 326. 2.
ghéringe = spoedig of gaauw. 371. 1.
ghéringhe = spoedig of gaauw. 371. 1 — 419. 2.
gheromt = geroemd. 286. 1.
ghesacht = gezegd. 149. 2.
gheschach = geschah = geschiedde. 380. 2.
gheseynden = zenden. 107. 1.
gheseyt = gezaaid. 340. 1.
ghesijn = geweest. 290. 2.
ghety = (water)getij = tij. 194. 2.
ghewasschen = schoongemaakt = gereinigd. 369. 2.
ghijer = gier. 196. 1.
giccheren = lachen. 385. 2.
Gielleken = gelleken. 189. 1.
gift nye = geeft nieuw = een vreemd treffen, een ongewoon klinken. 325. 1.
gijerig = gierig. 196. 1.
ginneken = lachen. 385. 2.
gloria (Sic vives in) = zoo zult gij in glorie leven. 267. 2.
Godeweet = God weet het! 190. 1.
Godschalk = Gods knecht. 328. 2.
godsvrucht = vrees voor God. 326. 1.
God woudts = God woud's = God wilde des = als God het wil. 192. 1.
goeds, tweede naamvals-vorm. 200. 2 — 201. 1.

I.

L.

M.

N.

O.

orte = *voeder*, dat het vee *op zij schuift* of *verwerpt*. 338. 2.
orten = *blijven*. 338. 2.
orten = het *op-zij-schuiven* of *verwerpen* van het *voeder* door het vee of door kinderen. 338. 2 — 396. 2.
orten = *overblijfsels*. 396. 2.
ou = *oe*. 203. 2.
oud = *laat*. 324. 1.
ouddé, fout voor *oudde* of *oude* = *oudte* = *ouderdom*. 238. 2.
oude = *oudte*. 370. 2.
oude lieden = *ouders*. 253. 2.
oudelui = *oude lieden*. 256. 2.
ouden = *oud worden*. 287. 2.
oude palen = *grenspalen*. 139. 2.
oudere (*zijne*) = *iemand, die ouder is dan hij*. 116. 1.
ouders = *ouden*. 239. 2.
ouders (*der*) = *der ouderen* of *ouden*. 149. 2.
oudet (zoo hij) = zoo hij *oud worde*. 287. 2.
oud man (*een*) = *vader*. 253. 2.
oudt (hij) = hij *wordt oud*. 287. 2.
ouel = *evel* = *euvel*. 180. 1.
over = *voor* = *eerste* = *voorste* = *voornaamste*. 274. 2.
overgewonnen, van *kinderen* gezegd. 254. 1.
overlangen = *overreiken* = (aan een ander) *overhandigen*. 269. 1.
overleven = *leven na het* (gewone) *leven*. 386. 1.
Over tot Over (*van*) = *van ouder tot ouder*. 311. 2.
overwil = *den wil bij uitnemendheid* = *de volstrekte begeerte ten hoogsten top gevoerd* = *willekeur* = *dwingelandij*. 275. 1.
overwil, fout voor *uverwil*. 274. 2.
overwil = *uiterste wilshandeling* = *overmoed* = *overdreven moed* = *roekelooze moed*. 275. 1.
ozen = *hozen*. 251. 2.

P.

paap = *papa* = *paus*. 315. 1.
paauwen = *maauwen*. 179. 2.
pace = *met verlof!* 251. 2.
paeuw = *maauw*. 180. 1.
paeuwes = *paus*. 315. 1.
paling, fout voor *taling*. 175. 1.
parochie = *kerspel* of *kerkelijke afdeeling*. 168. 2.
pars = *pers*. 316. 1.
patiënten = *dieven*. 182. 2.
pawes = *paus*. 315. 1.
peinzen = *denken*. 185. 2.
·*peisen* = *peinzen*. 376. 1.
pékens = *peerkens*. 141. 1 — 177. 2.
pelier = *pelletier* = *bontwerker*. 261. 1.
pelser = *pelsdrager* = *grijsaard*. 261. 1.
pelser = *pelswerker* of *bontwerker*. 261. 1.
penning-waard = *zooveel als een penning waard is* of *waarde heeft* = *zooveel waarde, als een penning doet*. 268. 1.
pensaard (een) = iemand, die *eene groote pens* heeft. 98. 2.
pens-zak (een) = iemand, die *eene groote pens* heeft. 98. 2.
pepel = *kapel*. 111. 1.
petreeren = *impetreeren* = *zijn' wensch verkrijgen*. 270. 2.
petreeren = *petrificeeren* = *petrifier* = *versteenen*. 270. 2.
petreeren = *pittereeren* = *drinken*. 270. 2.
peuw = *maauw*. 180. 1.
peuwen = *peeuwen* = *paauwen* = *maauwen*. 179. 2.
piereerzen = *pieraarzen* = *eene draaiende beweging met het achterlijf maken*. 146. 1.
pillen = *pellen* = *den doopeling kleeden* = *kleeden voor den doop*. 273. 2.
pillen = *piler* = *den hals breken* = *stampen* of *kneuzen*. 273. 2.
plaen = *geheel* = *volkomen*. 222. 2.
plakke (eene), eene kleine munt, zoo omtrent ter waarde van een *duit*. 219. 2.
pletten = *plat doen worden*. 347. 1.
pocherig = eene *overgegevenheid tot pochen*. 387. 1.
pol = *poel*. 253. 1 — 412. 1.
poot, fout voor *doot*. 311. 1.
porren = *aanzetten* = *aandrijven*. 203. 1.
posteriora = *achterste*. 100. 1.
pratten = *prutten* = *pruttelen*. 180. 1.
prekel = *prikkel*. 318. 2.
prekelen = *prikkelen*. 318. 2.
pronken = *oppronken*. 361. 1.
puel = *poel*. 253. 1.
puit = *kikvorsch*. 253. 1.
pussemier = *perssemier* = *perssemer* = *woekeraar*. 286. 2.
putz = *put*. 319. 1.
puur = *zuiver* = *klaar* = *louter*. 204. 1.
puys = *poes*. 308. 2 — 317. 2.

Q.

quader, fout voor *ware*. 338. 2.
quael = *last*, *moeilijkheid* of *kwelling*. 108. 1.
quaern = *handmolen*. 228. 2.
quat = *kwaad*. 403. 2 — 407. 2.
queen = *konings-vrouw* = *koningin*. 116. 1.
queern = *handmolen*. 228. 2.
quekelhoot = *quekenoot* = *vee*. 165. 1
quene = *vrouw*. 116. 1
quern = *handmolen*. 228. 2
quite = *quyte* = *quijt*. 332. 1
quitte = *vrij* = *onbelast* = *vereffend*. 332. 1

R.

S.

P.

Q.

R.

S.

den = *te veel last opleggen* of *te veel er van vergen.* 344. 1.
verlanc = *verleng.* 219. 2.
verleeden = *doen walgen.* 337. 2.
verleesten = *volvoeren* = *volbrengen.* 162. 1 — 402. 2.
verleggen = *beslaan* (?) 235. 2.
verleggen = *verliggen* = *verborgen zijn.* 255. 2.
verleggen goed = *verborgen goed* = *bezitting van ongekende waarde.* 255. 2.
verleiden = *verleeden* = *doen walgen.* 338. 1.
verleven = *beproeven* of *bezoeken.* 198. 1.
verlof = *oorlof* = *vrijheid.* 201. 1.
verlooven = *verbieden* of *weigeren.* 168. 1.
verlooven = *vervloeken.* 163. 1.
vermakelo = *vermakelijk.* 239. 1.
vermalen = *malen* = *verven* of *schilderen.* 357. 2.
vermenigen, regelmatig van *menig* gevormd. 329. 1.
verminkt = *gebroken.* 185. 1.
vermoeden = *vermoeien.* 202. 2 — 314. 2.
vernacht, fout voor *varnacht.* 238. 2.
veronwaarden = *verachten.* 203. 1.
verporren = *verroeren.* 391. 2.
verpratten = *verpruilen.* 180. 1.
verre, fout voor *voren.* 105. 1.
verrent = *verre.* 167. 1.
verre zien = *vooruitzien.* 337. 2.
verschieten = *verbleeken* = *kleur verliezen.* 259. 1.
verschouden = *verschauden* = *échauder* = *branden.* 358. 1.
verschouden = *verschauden* = *échauder* = *zich aan heet water branden.* 227. 2.
verschouwdt = *gebrand.* 358. 1.
versoch, van *verzoeken* = *beproeven.* 389. 1.
verstandel = *verstandig.* 288. 2.
versteenen = *tot groote koude overgaan.* 270. 2.
versteken = *verstoken* = *verborgen* of *weggestopt.* 288. 2.
vert = *tocht* of *reis.* 150. 2.
vertragen = *verdragen.* 410. 2.
verueeren = *vervaren* = *bevreesd* of *bang maken.* 130. 1.
vervaard = *bevreesd.* 328. 1.
verwachten, fout voor *wachten.* 252. 2.
verwe = *verve* = *verf* = *kleur.* 259. 1.
verwegen = *overwegen* = *te veel wicht opleggen.* 314. 1.
verwegen = *te zwaar worden.* 314. 2.
verwekken = *opwekken* = *uit den doode tot het leven terugroepen.* 275. 2.
verwekken (*iemand tot toorn*) = *hem er toe opwekken.* 275. 2.
verwekt (*Lazarus*) = *opgewekte Lazarus.* 275. 2.
verwinden, van *verweend* = *verwaand* (?) 386. 2.
verwinden = *verwinnen* = *overwinnen.* 386. 2.
verzien = *verkijken* = *miszien.* 337. 2.
verzien = *voorzien* = *begiftigd met* of *in het bezit van.* 308. 1.
verzien = *voorzien* = *voorzorg gebruiken* of *vooruitzien.* 337. 2.
verzinnen = *zijne zinnen op iets zetten* = *beminnen.* 356. 1.
verzocht, van *verzoeken* = *beproeven.* 389. 1
verzoek = *proefneming.* 122. 2
verzoeken = *beproeven* of *onderzoeken.* 374. 2 — 392. 1.
verzwijmen = *in flaauwte doen vallen.* 313. 2
verzwijmen = *verzuimen.* 313. 1
vesten = *vasthouden* of *vastmaken.* 370. 1.
vestigen = *vasthouden* of *vastmaken.* 370. 1
vghten = *vergeten.* 167. 1.
victoria (*Nec erit*) = *er zal geen overwinning zijn.* 267. 2
viel = *vil* = *veel.* 320. 1.
viel mij liever (*hij*) = *ik had liever, dat hij viel.* 164. 2
vier = *vuur.* 100. 1 — 305. 2
vierse = *varse* = *verse* = *veerse* = *vaars.* 223. 1.
vies, een adjectief in *viezevaze.* 231. 2
viger, fout voor *viger* = *vinger.* 214. 1.
Viggen = *biggen.* 338. 1.
vijand = *duivel.* 172. 1.
vijnden = *vinden.* 285. 2
vijst = *veest*, als zelfstandig naamwoord gebruikt. 349. 1.
vijsten = *veesten.* 348. 2
villen = *vellen.* 236. 2
villicht = *wellicht* = *mogelijk* of *misschien.* 109. 2 — 310. 1.
vin, fout voor *zin.* 143. 1.
visemetent = *nietswaardig voorwerp.* 231. 2
visepetent = *nietswaardig voorwerp.* 231. 2
viskens = *kleine visschen.* 261. 1
viskens = *krengen* of *slechte beesten.* 261. 1.
visschet, fout voor *wisschet.* 308. 1.
vizevaze, de beteekenis aangewezen. 231. 2
vladn = *vladen.* 235. 2.
vladen = *villen.* 397. 2.
vlaeden = *vladen* = *villen.* 119. 2
vliënde = *vliedende* = *vluchtende.* 353. 1.
vlocht = *vliegt.* 242. 1.
vloeien = *vloed zijn.* 174. 2
vlogelen = *vleugelen.* 353. 1.
vlooren = *verloren.* 176. 1.
vluchtig, in *voortvluchtig* gebruikelijk. 353. 1.
vnd = *und* = *ende.* 320. 1.
vnesel = *fnezel* = *fnazel* = *vezel* = *afgerafeld draadje* of *vlokje.* 127. 2.
vochtel = *degen* of *rapier.* 103. 1.
voele = *vele.* 330. 1 — 378. 1
voelenne = *volen* = *veulen.* 350. 1
voer = *voering.* 250. 1

(*) Dat hier een misverstand bestaat, is Deel III. bl. XCVIII aangetoond.

W.

X.

Y.

Z.

LIJST

VAN WERKEN OVER NEDERLANDSCHE SPREEKWOORDEN, IN HET *SPREEKWOORDENBOEK* GEBRUIKT (*).

1. *Incipiunt prouerbia seriosa in theutonico prima. deinde in latino sibi inuicem consonantia. iudicio colligentis pulcherrima ac in hominum colloquijs communia.* 4°. Aan het einde staat: *Finiuntur Prouerbia Communia.*

Dr. W. H. D. SURINGAR heeft over dit oudste aller werken over *Nederlandsche Spreekwoorden* eene *Verhandeling* geschreven, getiteld: *Over de* PROVERBIA COMMUNIA, *ook* PROVERBIA SERIOSA *geheeten, de oudste verzameling van Nederlandsche Spreekwoorden.* (*Leyden.* BRILL. 1864. 4°.) Deze allerbelangrijkste *Verhandeling* bespreekt (bl. 77-101) niet minder dan 10 verschillende drukken, waarvan de opgegevene de laatste is, de eerste, dien ik leerde kennen; en welks *spreekwoorden* onder den naam

Prov. seriosa

zijn aangewezen. De verzameling bevindt zich in de Kon. Bibl. te 's Hage, waaruit ik haar bekwam.

Later leerde ik een anderen druk kennen, den tweeden in de rij, door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN in zijn *Horae Belgicae*, pars nona, uitgegeven onder den titel van *Altniederländische Sprichwörter nach der ältesten Sammlung.* (*Hannover.* RÜMPLER. 1854. 8°.) Alleen waar verandering of bijvoeging met den vorengenoemden druk bestaat, heb ik dat aangewezen, door achter den naam

Hoffmann

het cijfer van het spreekwoord te voegen (HOFFMANN heeft de spreekwoorden genommerd).

Een derde exemplaar, den 9en. druk bij SURINGAR bekwam ik uit de Haarlemsche Bibl. Als titel (dien men vroeger voor de werken niet schreef, en die bij de vorengenoemde drukken alzoo ook gemist wordt — de opgave bevat alleen eene aanprijzing van het werk, zooals toen veelal gebruikelijk was) vindt men hier: *Ista sunt prouerbia communia*, versierd met eene houtsneêplaat, voorstellende JEZUS *op zijn twaalfde jaar*, waar Hij zich onder de wetgeleerden bevindt. Beide èn opschrift èn figuur zijn, ieder afzonderlijk, uitgeknipt, en op een blad, niet tot het boek behoorende, opgeplakt, doch te rechter plaatse ingelascht, zooals blijken kan uit vergelijking met het exemplaar van Dr. HALBERTSMA. Achter het boek staat, op een afzonderlijk blad, met groote letteren: *Delf in hollandia*, boven het wapen van Delft, mede in houtsnede. In den Catalogus der Haarl. Bibl. vindt men de volgende omschrijving van dit exemplaar: „Libellus constat 24 foliis s. 48 paginis impressis cum textu et 2 figuris xylographicis, illâ, de quâ jam dictum est, tituli loco, alterâ ultimo opusculi folio, insignia exhibente urbis Delphensis cum emblemate typographei HENRIC. ECKERT VAN HOMBERCH, a quo itaque librum typis expressum esse, dubitari nequit, quippe qui primum varia, 7 saltem cognita, scripta *Antverpiae* edidit, dein autem, seculo XV°. ad finem vergente, *Delphos* migravit, ibique suum exercitium typographicum continuavit, ut ex libris, a°. 1498 et 1499 illic ab illo editis, patet; quare et huic libello

(*) Op deze lijst komen niet voor die werken, welke slechts een enkel spreekwoord bevatten, hetzij verhandeling of min of meer uitgebreid stukje zijnde, noch dezulke, waarin een kleiner of grooter aantal spreekwoorden voorkomen, zoo deze niet onder een bepaald hoofd zijn gebracht.

idem circiter impressionis tempus adsignandum videtur. Egit de hoc opusculo DU PUY DE MONTBRUN, *Recherches Bibliographiques sur quelques impressions Neerlandaises du XVme. et du XVIme. siècle.* p. 71-74, KONING in Cat. II. p. 14, n°. 49." Het verschil met de beide genoemde drukken is alleen aangewezen, en wel onder den naam

Delf.

Naar SURINGAR's *Verhandeling* verwijzende, neem ik er alleen eene korte aanwijzing der 10 drukken uit over.

1°. druk. *Daventriae*, ap. RICHARD. PAFFRAET, cc. a. 1480, aanwezig in de Kon. Bibl. te Brussel; beschreven door Baron DE REIFFENBERG in de *Bulletins de l'Academie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles*, T. VI. 1re. Partie (1839) p. 125.

2°. druk. *Daventriae*, aut ap. RICHARD. PAFFRAET aut ap. JACOB. VAN BREDA, cc. a. 1483-1486, aanwezig in de Bibl. van het Kath. Gymnasium te Keulen, en insgelijks in de Bibl. van het Athenaeum te Deventer. Eerstgenoemd exemplaar is door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN in herdruk gegeven, met afwijkingen van het origineel, voor een gedeelte slechts aangewezen in de *Lesarten des Niederländischen druckes.* „Gedeeltelijk zullen deze wel als verbeteringen mogen beschouwd worden," zegt SURINGAR, „voor zoo verre zij zich bepalen tot het verwijderen van drukfouten, het gebruik van kapitale beginletters bij eigennamen, het plaatsen van leesteekens ter bevordering van de duidelijkheid en eindelijk het vasthouden van eene gelijkmatige orthographie, waar de grondeditie zich soms niet gelijk gebleven was; doch voor het grootste gedeelte moeten die veranderingen worden afgekeurd, omdat zij berusten op een systeem van orthographie, dat het voor deze editie aangenomen provinciaal dialect verdringt en onkenbaar maakt." Die oordeelvelling verwondert mij zeer, niet omdat ze gemaakt wordt, maar omdat ze gemaakt kan worden. Maar mijne verbaasdheid stijgt ten top bij eene uitspraak als deze: „Uit eene volledige opgaaf van de in dezen herdruk aangebragte veranderingen zou dadelijk blijken, dat bijna geen enkele regel onaangeroerd gebleven is." Zulk eene handeling van HOFFMANN is mij volstrekt onbegrijpelijk!

3°. druk. *Daventriae*, fortasse ap. RICHARD. PAFFRAET, cc. a. 1485, eigendom van Prof. C. P. SERRURE te Gent, en insgelijks aanwezig in de Stads-Bibl. te Lubeck.

4°. druk. *In Buscoducis*, ap. Gher. LEEMPT DE NOVIMAGIO, a. 1487, aanwezig in de Bibl. van het Museum Meermanno-Westreenianum te 's Hage, en insgelijks in het Britsch Museum te Londen; vermeld in den *Catalogus librorum seculo XV°. impressorum, quotquot in Bibliotheca regia Hagana asservantur ed.* J. G. HOLTROP, P. 1. p. 252, n°. 643, insgelijks bij PANZER in de *Annales Typographici ab artis inventae origine ad annum MD.* T. IV. p. 267, gelijkmede bij HAIN in het *Repertorium Bibliographicum*, Vol. II. P. 2. p. 163, n°. 13430.

5°. druk. *Daventriae*, ap. RICHARD. PAFFRAET, cc. a. 1490, eigendom van den Kreisgerichts-director A. M. OTTOW te Landeshut in Schlesien; aangekondigd door den Leipziger Antiquar F. A. BROCKHAUS in zijn *Antiquarischer Anzeiger* IV. 1860, n°. 871.

6°. druk. *Coloniae*, ap. HENR. QUENTELL, cc. a. 1490, aanwezig in de KK. Universiteits-Bibl. te Praag, onder n°. XLIII, G. 65; vermeld bij HAIN in het *Repertorium Bibliographicum*, Vol. II. P. 2. p. 162, n°. 13429, en bij BRUNET in het *Manuel du Libraire* (Paris, 1863) T. IV. p. 913; voor het eerst beschreven door I[GN]. P[ETTERS] in den *Anzeiger für Kunde der Deutschen Vorzeit*, 2ter. Jahrg. Neue Folge (1854) p. 83, en later nog eens door J. J. HANUS in het *Serapeum*, XVIII^er. Jahrg. (1857) p. 155-160, onder het opschrift: *Ueber die zwei Ausgaben der Incunabelen Sprichwörter-Sammlung in der Prager Kais. Universitäts-Bibliothek.*

7°. druk. *Coloniae*, ap. ULR. ZELL [apud Lyskyrchen], cc. a. 1490, eigendom van Prof. C. SIMROCK te Bonn. Hetzelfde exemplaar gebruikte HOFFMANN, waaruit hij de varianten medegedeelt onder het opschrift: *Lesarten des Niederrheinischen druckes.*

8°. druk. *Daventriae*, ap. RICHARD. PAFFRAET, cc. a. 1495, aanwezig in de KK. Universiteits-Bibl. te Praag, en insgelijks in de Kon. Bibl. te Brussel. Het Praagsche exemplaar is, evenals de 6°. druk, beschreven door PETTERS en HANUS in de geschriften, dáár genoemd, en vroeger reeds door Baron DE REIFFENBERG in de *Bulletins de l'Academie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles*, T. XI. 11me. Partie (1844) p. 92.

9°. druk. *Delf in Hollandia*, ex typographeo, ut aliis olim visum est, HENR. ECKERT VAN HOMBERCH, sive, ut nunc harum rerum periti suspicantur, CHRISTIANI SNELLAERT, cc. a. 1495, eigendom van Dr. J. H. HALBERTSMA te Deventer, en insgelijks aanwezig in de Stads-Bibl. te Haarlem.

10°. druk. *Swollae*, ap. TYMANN. PETRI DE OS DE BREDA, cc. a. 1497, aanwezig in de Kon. Bibl. te 's Hage.

Van al deze 10 drukken verklaart SURINGAR een exemplaar onder de oogen gehad te hebben; en de kenmerken, die hij uit elk derzelve opgeeft, zijn volkomen toereikend, om ons te overtuigen, dat het werkelijk alle verschillende edities zijn.

2. *Germanicorvm adagiorvm cvm Latinis ac Graecis collatorum, Centuriæ septem. Per* EBERHARDUM TAPPIUM *Lunensem. Ex Libera Argentina, in ædibus* VUENDELINI RIHELIJ. Anno M. D. XXXIX. kl. 8°. Een latere druk is van 1545. Beide drukken bevatten elk 29 *Nederlandsche spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Tappius.

3. *Annder theyl der Sprichwörter, Darinnen Niderlendische, Hollendische, Brabendische vnd Westphälische Sprichwörter begriffen. Zum theyl von* EBERHARDO TAPPIO, *vnnd* ANTHONIO TUNICIO *zusamenbracht. Inn gute Germanismos gewendt, Mit hochteutschen Sprichwörtern verglichen, vnnd auszgeleget. Durch* SEBASTIAN FRANCKEN. *Zu Franckenfurt, am Meyn, Bei* CHRISTIAN EGENOLPHEN. 4°. Op het laatste der 211 bladzijden staat het jaartal 1541. Volgens den Heer LATENDORF, behandelt FRANCK in de 148 eerste bladzijden de spreekwoorden van TAPPIUS in volgorde; van daar tot het einde volgt hij TUNICIUS. Maar van de 29 *Nederlandsche spreekwoorden*, die bij TAPPIUS voorkomen, heeft FRANCK slechts 4 overgenomen, de overige heeft hij òf vertaald òf overgeslagen. In de verzameling van TUNICIUS komt maar 1 *Nederlandsch spreekwoord* voor. „De 14 latere uitgaven,” zegt de Heer LATENDORF verder, „die dikwijls op FRANCK's naam doorgaan (van 1548 tot 1615) zijn slechts bij denzelfden uitgever EGENOLPH te Francfort ª/M. uitgegeven, doch niet door FRANCK zelven bezorgd. Integendeel is deze verzameling geheel uit AGRICOLA en FRANCK bijeengehaald.” Die 5 hier voorkomende *Nederlandsche spreekwoorden* zijn met den naam

Franck

aangewezen.

4. *Adagiorum Epitome post nouissimam* D. ERASMI *Roterodami exquisitam recognitionem, per* EBERHARDUM TAPPIUM, *ad numerum Adagiorum magni operis nunc primùm aucta. Appositæ sunt in iuuentutis studiosæ gratiam suo loco Phrases omnes vernaculæ, quæ aliquam Adagij speciem videbantur obtinere, opera studique:* IOANNIS SERUILIJ. *Antverpiæ.* Excudebat MICHAEL HILLENIUS in Rapo. An. M. D. XLV. kl. 8°. De Nederlandsche spreekwoorden, 1106 in getal, zijn in margine gedrukt; men vindt er op bijna elke der 289 dubbele bladzijden. Het werk berust in de Kon. Bibl. te 's Hage. SERVILIUS heeft de spreekwoorden aanmerkelijk vermeerderd. Een druk van het vorige jaar: *Antverpiæ ex officina* JOANNIS LOËI. *An.* M. D. XLIIII (een geschonden exemplaar, waaraan 6 dubbele bladzijden ontbreken) bevindt zich in de Bibl. van het Groothertogdom Meklenburg. Deze druk, niet door SERVILIUS bezorgd, bevat slechts 50 spreekwoorden, alle gelijkluidend; op de 6 ontbrekende bladzijden teekende SERVILIUS 21 *spreekwoorden* aan, die evenals de overige zijn aangewezen met den naam

Servilius.

5. *Seer schoone Spreeckwoorden, oft Prouerbia in Franchoys ende Duytsch, om wijselijck te leeren spreken ende antwoorden, voor die iongher ende eenen yegelijcken, so wel in Franchoys als in Duytsch. Motz tresbeaux ou dictons, et prouerbes en Franchoys et Flammeng, pour sagement apprendre a parler et respondre pour les Jeusnes, et pour vng chascun, aussy bien en Franchois comme en Flammeng. Tantwerpen.* DE LAET. M. D. XLII. 12°. De *Fransche spreekwoorden* zijn alphabetisch, elk derzelve door een gelijkluidend *Nederlandsch spreekwoord* gevolgd. Het werk, welks *spreekwoorden* voor het *Nederlandsch* zijn aangewezen door het woord

Motz,

is niet gepagineerd. Daar er waarschijnlijk uit het door mij gebruikte exemplaar 4 bladzijden zijn verloren geraakt, heb ik bl. 51–54 overgeslagen.

6. *Gemeene Duytsche Spreeckwoorden: Adagia oft Prouerbia ghenoemt. Seer ghenuechlick om te lesen, ende oock profijtelick om te weten, Allen den gheenen die der wijslick willen leren Spreken ende Schrijuen.* P. W. 1.5.50. kl. 8°. Achteraan staat: *Gheprent toe' Campen, in dye Broederstrate, By my* PETER WARNERSEN, *Woenende inden Witten Valck.* Het werk, welks *spreekwoorden* zijn aangewezen door het woord

Campen,

de plaats, waar het gedrukt werd, is zonder paginering. Wat ik bl. 1 genoemd heb, is geteekend Aij; zoodat het eigenlijk bl. 3 had behooren te zijn. De *spreekwoorden* worden opgegeven, zonder eenige volgorde ten grondslag te leggen.

7. *Adagia ofte Spreekwoorden, ghecopieerd van* REYER GHEURTZ *tamsterdam. Tgheloof maect wercken.* GHEURTZ, die zijne copie in 1552 ten einde bracht, heeft de 1932 spreekwoorden van dit kl. 8°. Handschrift, in alphabetische volgorde voorkomende, waarschijnlijk uit geene gedrukte verzameling genomen; waarvoor ik deze redenen heb: 1°. Het is geene *copie* van een der 6 voorgaande werken, en waarschijnlijk ook niet van eenige andere verzameling, daar GHEURTZ zijne bron zou vermeld hebben, evengoed als hij van de achter de spreekwoorden geplaatste *hondert parabolen ofte ghelyckenissen* zegt, dat hij die „uyt ERASMUS ghetroghen” heeft. 2°. Meer dan zulks in eenige andere verzameling voorkomt, vindt men hier een zelfde spreekwoord herhaald. Bij het drukken zou dit in het oog hebben moeten vallen, en het duplum wel verdwenen. 3°. Daar het aantal spreekwoorden, die elders niet voorkomen, hier grooter is, dan in

ige andere verzameling, heeft men er waarijnlijk niet uit kunnen putten. Deze verzameling, .ker *spreekwoorden* zijn aangewezen met den .m

Gheurtz,

ıoort aan Dr. F. A. SNELLAERT te Gent, en is ıter n°. 6 gebonden.

3. *Prouerbia Teutonica, latinitate donata, collectore et Interprete* T. NICOLAO ZEGERO *Bruxzno, accuratius iam recognita. Antuerpiæ.* LOËUS. D. LIIII. kl. 8°. De woorden *accuratius iam cognita* bewijzen, dat dit op zijn minst reeds een eede druk moet zijn. Waarschijnlijk verscheen *eerste* druk in 1550 of 1551; althans wordt met t eerstgenoemde jaartal de opdracht onderteekend, elke ook in den *derden* druk herhaald is. De *reekwoorden* worden in alphabetische orde opge-ımen, en zijn aangewezen met den naam

Zegerus.

'e derde druk, M. D. LXXI, telt 7 bladzijden meer, ıat 4 spreekwoorden weg, maar geeft 24 nieuwe in e plaats, waarvan 5 reeds waren opgenomen, die aardoor tweemaal voorkomen. Met de bijvoeging '. *dr.* achter den naam is alleen het meerdere aanewezen.

9. *Spreekwoorden, verzameld door* MICHIEL 'HEYSBAERT. 1594. Deze verzameling, welker preekwoorden zijn aangewezen met den naam

Theysbaert,

s een Handschrift, door Prof. C. P. SERRURE op-genomen in zijn *Vaderlandsch Museum voor Nederluitsche Letterkunde, Oudheid en Geschiedenis.* Vijfde deel, bl. 367-376 (*Gent.* HOSTE. 1863. 8°.). De 69 *Fransche spreekwoorden*, alle aanvangende net A, zoodat de verzameling in de geboorte is gestikt, worden gevolgd door evenzoovele *Nederlandsche.* Daarachter zijn er 12 herhaald, zonder dat blijkt waarom, ofschoon alleen voor 't *Nederlandsch.*

10. *Paræmiologia Polyglottos: hoc est: Proverbia et sententiæ complurium linguarum. Ex sacris videlicet Hebræorum fontibus, atque ex optimis ac probatissimis quibusque Græcæ & Latinæ linguæ scriptoribus, desumtæ, & in Locos Communes digestæ: & cum Italorum, Hispanorum, Gallorum, Germanorum, Belgarum, Sclavonum, Arabum, Turcarum denique, aliarumque Nationum sententiosis Proverbiis collatæ. Auctore* HIERONYMO MEGISERO. *Non omnino temere est, quod vulgò dictitant. Lipsiæ. Sumtibus* HENNINGIS GROSII, *Bibliopolæ Lipsiensis. Cvm Sac. Cæs. Maiest. Privilegio ad octennium.* kl. 8°. Achteraan staat: *Lipsiæ* MICHAEL LANTZENBERGER *excudebat. Anno* 1605. Het werk, welks *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Megiserus,

wordt in C rubrieken afgedeeld, waarvan de drie eerste zijn: I. DEUS, II. PIETAS ERGA DEUM, III. VIRTUS, en de drie laatste: IIC. CUNCTATIO: FESTINATIO: PROCRASTINATIO, IC. LABOR, DILIGENTIA; DIFFICILIA, QUÆ PULCRA. NOVITAS GRATA, C. NUMERUS. MULTITUDO. Bij de spreekwoorden, elk in zijne eigene taal opgegeven, staan de namen der landen, in den titel genoemd, voor het meerendeel op den kant aangewezen (ofschoon voor de *Grieksche* en *Latijnsche* spreekwoorden de namen der *schrijvers* daarvoor in de plaats komen), — uitgezonderd de *Germaansche, Belgische* en *Arabische.* Van de *Belgische* spreekwoorden worden er 220 opgegeven; alle door GRUTERUS (zie de n°. 13, 14 en 15) overgenomen, ofschoon er 4 aan de aandacht van den nauwkeurigen compilator schijnen ontsnapt te zijn.

11. H. L. SPIEGHELS *Byspraax Almanack.* De eerste druk is waarschijnlijk van 1606, blijkens de opgegeven *zondagsletter* voor 1606 tot en met 1636 (een getal van 28 + 3 jaren, om de overeenstemming te doen zien); de laatste en beste wordt gevonden in zijn' *Hertspieghel en andere Zedeschriften*, enz. door P. VLAMING. *Amst.* 1723. 8°. Op elken datum van 't jaar komt één of meer *spreekwoorden* voor, de *spreekwoorden* voor elke maand tot verschillende rubrieken gebracht. Deze zijn: *Jan.*: „*de zellefs kennis en diens aanhangh;*" *Febr.*: „*gheleerdheid;*" *Maart:* „*beradingh ende opmerkingh;*" *April:* „*het weldoen;*" *Mei:* „*spreken en zwijghen;*" *Junij:* „*ghedult ende ghevoeghzaamheyt;*" *Julij:* „*ghelijckheid ende gezellicheyt;*" *Aug.*: „*Landzorgh;*" *Sept.*: „*Huyszorgh;*" *Oct.*: „*rijkdom ende armoe;*" *Nov.*: „*Avontuur ende ghevallicheid,*" en *Dec.*: „*God ende natuur.*" De *spreekwoorden* zijn op den datum aangewezen, alzoo van

1 *Jan.* tot en met 31 *Dec.*

12. *Lot van VViisheyd ende goed Gelvck: op drije hondert ghemeyne Sprek-vvoorden: in rijme gestelt, deur* DONAES IDINAV [IOANNES DAVID], *Lief-hebber der dichten die stichten. T'antvverpen, Inde Plantijnsche Druckerye, By* JAN MOERENTORF. M. DC. VI. langw. kl. 8°. Elk *spreekwoord*, aangewezen met het anagram

Idinau,

staat op eene afzonderlijke bladzijde, en wordt gevolgd van eene uitlegging of verklaring, in vijfregelig vers.

13. *Proverbia Belgica, ferè omnia transcripta è Kalendario perpetuo,* HEN. LAURENTIJ SPIEGELIJ *V. C.*, voorkomende, bl. 91-125, in de 1°. Vol. van *Florilegivm ethico-politicum nunquam antehac editum; nec non* P. SYRI *ac* L. SENECÆ *sententiæ aureæ; recognoscente,* JANO GRUTERO *ad MSS. Palat. & Frising. Accedunt Gnomæ paroemiæque Græcorum, item Proverbia Germanica,*

Belgica, Italica, Gallica, Hispanica. Francof. RHODIUS. CIƆIƆCX. kl. 8°. Dit is n°. 11, ofschoon 5 spreekwoorden uit SPIEGHEL worden weggelaten, waartegen 161 nieuwe voorkomen. De volgorde der hier voorkomende 1237 *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Gruterus I,

is alphabetisch.

14. *Proverbia Belgica: ab amico non uno communicata, tali tamen, ut nesciam an nomina sua prodi velit; melioribus monumentis alioqui spectatissima*, uitmakende bl. 124-169 van *Florilegii ethico-politici nunquam antehac editi Pars altera: Procurante* JANO GRUTERO. *Accedunt Gnomæ paroemiæque Græcorum: Item Proverbia Germanica, Belgica, Britannica, Italica, Gallica. Francof.* RHODIUS. CIƆIƆCXI. kl. 8°. De volgorde der hier voorkomende 1123 *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Gruterus II,

is alphabetisch.

15. *Proverbia Belgica, ex* FRANCISCI GOETHALSII *libello selecta*, zijnde bl. 123-176 van *Florilegii ethico-politici nunquam antehac editi Pars Tertia: Procurante* JANO GRUTERO. *Accedunt Gnomæ paroemiæque Græcorum: item Proverbia Germanica, Belgica, Gallica, Italica. Francof.* RHODIUS. CIƆIƆCXII. kl. 8°. Deze verzameling is hoogst waarschijnlijk dezelfde, waaruit de Hoogl. G. J. MEIJER (zie n°. 112) het tweede gedeelte zijner verzameling van *Oude Nederlandsche Spreuken en Spreekwoorden* heeft zamengesteld, welker titel hij aldus opgeeft: *Les proverbes Anciens, Flamengs et François, correspondants de sentence les uns aux autres, colligés et ordonnés par* M. FRANÇOIS GOEDTHALS (*A Anvers, de l'imprimerie de* CHRISTOFLE PLANTIN. M. D. LXVIII). Volgens gegeven inlichting, was de verzameling van GOEDTHALS eertijds in zijn bezit, maar is later aan Prof. C. P. SERRURE te Gent overgegaan; door wien verschillende door mij aan hem gerichte verzoeken, om op eenigerhande wijze tot inzage dezer verzameling te geraken, steeds onbeantwoord zijn gebleven. De volgorde der hier voorkomende 1332 *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Gruterus III,

is alphabetisch. Een exemplaar der 3 deelen van GRUTERUS' *Proverbia*, in de n°. 13, 14 en 15 opgenomen, bevindt zich in de THYSIUS' Bibl. te Leiden; deel 1 en 3 in de Kon. Bibl. te 's Hage.

16. *Der oude vrye Friesen spreekwoorden, gelyk d'zelue huydendaegs by heur, ende niemant anders in haar eigen Vaderland gebruyct ende gesproocken worden, bij de letter A. B. C. gestelt* (*in den jare* 1614 *op Burmaniastate te Stiens opgesteld door* C. GEORG VAN BURMANIA). Het Handschrift met de eigen hand van den opsteller is in 't bez: van Dr. J. H. HALBERTSMA. De vertaling, o: mijn verzoek door Dr. E. VERWIJS ondernome:. is meerendeels naar eene copie, afkomstig van Pro:. E. WASSENBERGH. De *spreekwoorden*, 1133 a getal, zijn aangewezen met den naam

v. Burmania-Verwijs.

Op de *Provinciale Bibliotheek* te Leeuwarde: vroeger aan het Athenaeum te Franeker behoorende. berust een corrupt afschrift van de hand van J. A DE CHALMOT; ofschoon met verscheidene spreekwoorden vermeerderd, terwijl andere zijn weggelaten. Het wordt vermeld door Prof. WASSENBERGH in de Voorrede bl. III van diens *Taalkundige Bijdragen tot den Frieschen Tongval*, Stuk II.

17. R[ICHARDUS] V[ERSTEGEN]. *De Gaz: van Nieuwe-maren Van de gheheele wereldt. Ghemenght met oude Waerheden.*

Die weten wilt watse moghen wesen,
Die mach dit Boecxken koopen en lesen.
En soo den Drucker mach sijn vonnis gheven.
'Ten is voor bottericken niet ghesckreven.

Hier by is oock ghevoegt eene wederlegginghe v: eenighe onbequame Nederlandtsche spreuck-woord: t'Hantwerpen. VERDUSSEN. 1618. kl. 8°. Va: bl. 101-128 vinden hier XIX „onbequame *Nederlandtsche spreuck-woorden*," aangewezen als

Verstegen *Gazette*,

eene „wederlegginghe."

18. JACOB CATS, *Spiegel van den oude: e: nieuwen tydt, bestaande uit Spreekwoorden, o: leend van de voorige en tegenwoordige Eeuwe: verlustigt door een meenigte van Zinnebeelde:, m: Gedichten en Prenten daar op passende. Vermeerdert met een groote meenigte van Spreekwoorden, door het geheele Werk, met byvoeginge van nieu: Platen en Gedichten: alles in de Nederlandsch: Taale ten gerieve van de Liefhebbers der ze: 's Hage.* 1632. 4°, en een aantal andere uitgave: zoo afzonderlijk als in zijne werken. De spreekwoorden worden in 3 deelen gescheiden. Het eerste deel „begrijpt: *de opvoedinge van kinderen; jongelingen en hun bedrijf; reyslesse, soo te water als: lande; van gelijcken de jacht, paerden, honden: diergelijcke; 't beleyt van eerlijcke vryagie, bedrogene onteerde vrijsters, overspeelsters, lichte vrouwen, veroude maeghden, en de genen die haer ka: verkeken hebben, en ten lesten liefdes kortspra: het welck is een kort begrip van alderley minneplichten.*" Het twerde deel „hout in: *de grontregels voor gehoude lieden; van huyslijcke sake: winste, verlies, sparen, verteeren; gasten noo: grooten of kleynen staet houden.*" Het derde de: „omhelst: *saken van state; ampten, officien; p: ten van prinsen, persoonen van hooge state; l: van menschelijcke saken; Christelijcke bedenc:*

gen; den ouderdom, swackheden en sieckten rakende; menighte van bemerckingen, roerende onderhoudinge van de gesontheyt, en ten lesten nopende het eynde van alle vleysch." De *spreekwoorden* dezer verzameling zijn aangewezen met den naam

Cats,

naar den druk van gebr. DIEDERICHS (1828).

19. R[ICHARDUS] V[ERSTEGEN]. *Medicamenten teghen de melancolie. Gheleghen in seeckere Vraghen en Antvvoorden. In eenighe kluchtighe ende scherpsinnighe rescontres. Ende in 't Contradiceren van sommighe valsche, ydele, ende onstichtighe Nederlantsche spreeck-vvoorden. Antvverpen.* AERTSSENS. 1633. kl. 8°. Van bl. 67-94 worden hier XX „valsche, ydele, ende onstichtighe *Nederlantsche spreeck-vvorden*" behandeld, alleen aangewezen met den naam

Verstegen,

daar ik toen n°. 17 nog niet kende. De schrijver schijnt meer lust tot „wederlegginghe" en „Contradiceren" dan voorraad gehad te hebben; want 9 *spreekwoorden* heeft hij reeds in n°. 17 onder handen genomen, ofschoon de motieven eenigszins verschillen.

20. ADR. VANDE VENNES *Tafereel van de Belacchende Werelt, en desselfs geluckige Eeuwe, Goed Rondt, Met by-gevoegde Raedsel-Spreucken, aen-gevvesen in de Boer-achtige Eenvoudigheyt, op de Haegsche kermis. Verçiert met konst-rijcke Afbeeldingen. 's Grav. by den Autheur.* 1635. 4°. Die *by-gevoegde Raedsel-Spreucken*, overal op den kant geplaatst, zijn voor een goed deel *spreekwoorden*, die met den naam

v. d. Venne

zijn aangewezen.

21. J. DE BRUNES *Nievvve wyn in oude le'erzacken. Bevvijzende in Spreeck-vvoorden, 't vernuft der menschen, ende 't gheluck van onze Nederlandsche Taele. Middelbvrgh.* ROMAN. 1636. 12°. Het werk is in 269 afdeelingen verdeeld, waarvan de drie eerste zijn: *Advocaet*, *Procureur*, *Proces*, — *Feyten*, *daden*, *wercken*, — *Spijze*, *dranck*, *gulsigheyd*, en de drie laatste: *Occasie*, — *Ampten*, — *Ouderdom*. Door oorzaak en gevolg in dezelfde afdeeling op te nemen, gelijkmede het overeenkomende zoowelals het tegenovergestelde bijeen te plaatsen, vindt men in 't geheel 507 afdeelingen; waarvan velen in beteekenis overeenstemmen niet alleen, maar 106 zelfs door hetzelfde woord aangeduid zijn. Zoo komt bijv. *Ieloersheyd* eens op zich zelve voor, een andermaal in verbinding met *Yver*, en nogmaals in betrekking tot *Suspicie* en *achterdencken;* zoo vindt men *Ghedaente* en *Schoonheyd* vereenigd, en evenzoo *Ghestalte* en *Schoonheyd*. De Verzameling wordt gesloten met *Ghemenghde Spreucken* [lees: *Spreeck-vvoorden*], *op maet', maer niet op rijm ghestelt*, alle éénregelig, waarmede de 39 laatste van de 496 bladzijden worden ingenomen. Alle *spreekwoorden* zijn in versmaat, met tweederlei letterdruk, om den anderen, een getal van 7600 *spreekwoorden* uitmakende, waarvan de *Nederlandsche* met den naam

de Brune

zijn aangewezen. De overige, ruim 4000 in getal, en alzoo de grootste helft, zijn niet opgenomen, als behoorende tot andere talen *).

22. J. BVRCHOORNS *Nieuwe Werelt vol Gecken, Op-gepronckt Met een selfs-bedriegelijck Onverstandt door Den belagchelijcken Duyvel: Aen-wijsende Den handel der geveynsde Schijn-heyligen, hoof-aerdige Weet-nieten, gierige In-slockers, Faem-roovers, Liegers ende Bedriegers, &c. In 's Graven-Hage Gedruckt in des Autheurs Boeckdruckery, in t Jaer onses Heeren* CIↃ IↃ C xli. 4°. Op bl. 65 komt deze nieuwe titel voor: J. BVRCHOORNS *Nieuwe Werelt vol Schyn-wijsen. Tvveede Deel.* Van bl. 9-63, alsmede van bl. 67-87 komen 309 *spreekwoorden* in margine voor, aangewezen met den naam

Burchoorn.

Nog zijn de kanten gevuld met min of meer uitvoerige gezegden van HORATIUS, VIRGILIUS, OVIDIUS, JUVENALIS, CICERO, AUGUSTINUS, PLUTARCHUS, PLINIUS, ERASMUS en anderen, ook van den schrijver, meestal in 't Nederlandsch, somtijds in 't Latijn.

23. *Het Mergh van de Nederlandsche Spreekwoorden: Waer in* H. L. SPIEGELS *By-spraakx Almanack: Neffens het tweede en derde Deel der Spreeck-woorden zijn by-gevoegt. Noyt aldus volkomen ghedruckt. Amstelredam.* HARTGERS. 1644. 12°. De verzamelaar heeft bijna al de spreekwoorden, die hij bijeenbracht, uit andere verzamelingen overgenomen. Alleen van het 1e. Deel meldt hij zulks; 't is n°. 11, zooals op den titel staat. Het 2e. Deel geeft, in alphabetische volgorde, bijna 1300 spreekwoorden, alle (op 20 na, die hij overgeslagen heeft) uit n°. 14 overgenomen; ofschoon hij hier en daar nog 224 spreekwoorden heeft ingevoegd. Het 3e. Deel, wederom met A beginnende, bevat bijna 300 spreekwoorden, grootendeels aan n°. 18 ontleend. Het 2e. Deel begint weder bij bl. 1, het 3e. Deel vervolgt bij bl. 47. Op de *spreekwoorden* van het 1e. Deel na, is alles aangewezen onder den naam

Mergh.

Een andere druk is uitgegeven bij VAN DEN BERGH, in M. DC. LX.

---

*) Arrenberg, in zijn *Naamregister van Ned. boeken*, 2e. druk, geeft op: J. de Brune, *Oude Wijn in nieuwe Lederzakken*, of *Spreekwoorden*. 8vo. Of dit mede bestaat, of dat er eene vergissing met de woorden *oude* en *nieuwe* plaats heeft, is mij niet gebleken; maar de Schrijver geeft *Aan den Lezer van dit Boeck* de hoop, nog andere duizenden spreekwoorden in het licht te zullen geven.

24. *Selecta Proverbia*, een kl. 8°. Handschrift, bevattende eene verzameling van Nederlandsche, Fransche, Hoogduitsche en Latijnsche spreekwoorden. De uitstekend netgeschreven verzameling is in rubrieken afgedeeld, voor 't Latijn in alphabetische volgorde, in onze taal overgebracht, waaruit blijkt, dat de verzamelaar een Nederlander is. De beide eerste rubrieken zijn: ABSTINENTIA IN CIBO, POTUQE, *maticheyt* en ADOLESCENTIA, *ieucht*, en de beide laatste: VIRTVS, *deughde* en VOLVPTAS, *welluste*. Het plan schijnt bestaan te hebben, om sommige rubrieken later bij te werken, en andere bij te voegen, blijkbaar uit het hier en daar in blanco geblevene van de 238 bladzijden, waarop een getal van 1777 Nederlandsche spreekwoorden voorkomt. Daar geen jaartal opgegeven is, brengt de Heer Dr. A. DE JAGER, wien het toebehoort, het Handschrift, welks *spreekwoorden* aangewezen zijn onder den naam

Sel. Prov.,

aan het einde der eerste helft van de 17e. eeuw.

25. MATTHIAS HAVIUS. *Spreek-woorden, Passende op de gelegentheyd der Jonge-lieden*, gevolgd door *Huys-raad*, *Voor Nieuw gehouwde Jonge-lieden: Dat is: Gedenkweerdige Spreuken en spreekwoorden, rakende de Huyshoudinge met den gevolge van dien*, zijnde bl. 67-115 van het 2e. Deel zijner *Klagende Maechden ende raet voor deselve, beneffens eenige andere soo stichtige als innige gesangen. Dordrecht.* RAVIUS. 16°. Het 1e. Deel bevat niet dan *Maagde-klagten*, het 2e. Deel heeft vóór de *Spreek-woorden* nog *Liefdes Granaat-Appel* en *Nieuwe Maagde-klagten*, en daarachter *Gelukwensinge*, enz. De eerste verzameling der *Spreekwoorden* eindigt met de letters J. C., gelijk dan ook het grootste gedeelte der beide verzamelingen, welker *spreekwoorden* aangewezen zijn met den naam

Havius,

uit JACOB CATS is overgenomen.

26. JOANNIS SARTORI *Adagiorum Chiliades tres, sive Sententiæ Proverbiales Græcæ, Latinæ & Belgicæ, ex præcipuis Autoribus collectæ, ac brevibus Notis illustratæ. Ex Recensione* CORNELII SCHREVELII. *Lvgd. Batav. Ex Typogr.* HERCULIS. MDCLVI. kl. 8°. Eene andere kl. 8°. uitgave, geheel aan deze gelijk, is van CIƆIƆCLXX. *Amst.* RAVESTEINIUS. Eene vroegere uitgave heeft tot titel: *Adagiorvm Chiliades tres, quæ* JOANNES SARTORIVS *in Batavicvm sermonem propriè ac eleganter conuertit, & breui ac perspicuu interpretatione illustrauit. Antverpiae. Ex officina* JOANNIS LOËI. 1561. kl. 8°. Deze druk komt met de beide opgegevene geheel overeen; ofschoon enkele spreekwoorden zijn weggelaten, sommige veranderd en eenige bijgevoegd. De *spreekwoorden* zijn aangewezen naar den druk van 1656, en wel met den naam

Sartorius,

waarachter eerst het duizendtal met

pr., *sec.*, *tert.* of *quart.*,

dan het honderdtal in romeinsche, en eindelijk het laatste deel van 't getal met arabische cijfers. Van den druk van 1561 zijn alleen de veranderde en bijgevoegde *spreekwoorden* aangewezen, en wel op dezelfde wijze, maar ter onderscheiding tusschen haakjes, aldus:

(Sartorius).

27. JOHAN VAN NYENBORGH. *Eenighe Leersaeme ende vermakelijke Spreeck-woorden*, voorkomende, bl. 129-135, in zijne *Weeck-werken. der ghedenckwaerdighe Historien, Leer-gedichten, en Spreucken*, &c. *Gron.* CÖLLEN. 1657. 4°. Onder het opschrift: *Spreeck-woorden* worden, op bl. 324, nog 11 spreekwoorden opgenoemd, het een en ander aangewezen met den naam

v. Nyenborgh.

28. M. SCHOOCKIUS. *Notantur varia Belgarum proverbia, Turffas respicientia*, zijnde *Caput* XI. bl. 167-173, van zijn *Tractatus de Turffis, ex cespitibus bituminosis: Quo Multa, ab aliis hactenus aut neglecta, aut minus diligenter examinata, accuratius aliquanto excutiuntur. Gron.* CÖLLENUS. 1658. 12°. De 10 hier voorkomende *spreekwoorden*, aan den *turf* ontleend, zijn aangewezen met den naam

Schoockius.

29. *Linguæ Latinæ Phrases: vel selectissimorum orationum, Germanicè redditarum, delectissimus adversus barbariem exercitus, unà cum silvula quadam vocabulorum aliquot, in quorum peccatum est quantitate. Auctore* JOANNE SARTORIO. *Quibus accesserunt adagia quædam* SARTORII, *in Batavicum sermonem conversa & brevi interpretatione illustrata. Editio tertia prioribus emendatior & longè auctior. Amst.* PANTENUS. 1660. kl. 8°. De spreekwoorden, die hier, bl. 107-183, gevonden worden, komen geheel overeen met die van n°. 26, beide voor de Latijnsche en Nederlandsche taal, met dit onderscheid, dat de Latijnsche tekst daar uitvoeriger is en het aantal spreekwoorden grooter. Echter komen hier 54 *spreekwoorden* voor, die daar niet gevonden worden. Deze alleen zijn aangewezen met den naam

Sartorius,

waarachter de bladzijde, daar het spreekwoord staat.

30. [JAN VAN VLIET.] *Der oude Vrije Friesen Spreeckwoorden*, achter den *Bredaeschen Almanac en Chronijck* van 1664. 4°. Deze *Spreeckwoorden*, 57 in getal, komen, bl. 22 van de *Chronijck*, alleen in de Friesche taal voor, en zijn daarom niet aangewezen. De *Almanac* en *Chronijck* zijn afzonderlijk gepagineerd.

31. DESIDERIUS ERASMUS *van Rotterdam.* *lloquia familiaria, dat is, Gemeensame t' Samenspraken, waer by op nieuws gevoegt is Dulce llum inexpertis, dat is: De Krijgh is den onverhten soet: als ook Sileni Alcibiadis, of Schyn iriegt. Noch sijn hier achter by gedaen de verringen van tien spreekwoorden,* enz. *Uyt het tijn vertaelt. Utrecht.* VAN ZYLL. 1664. kl. 8°. e hier genoemde *spreekwoorden*, aangewezen met n naam

Erasmus,

men voor bl. 625-725. Er bestaan nog andere ukken, ook van vroegeren tijd, en in quarto rmaat, ofschoon in het laatste geval zonder drukr of jaartal.

32. ANTHONII MATTHÆI *Paroemiæ Belgarum urisconsultis usitatissimæ: editio altera, cui acesserunt Additiones post quamlibet Parœmiam, ontinentes jus et praxim, Tam in Bonis Allodiaibus quam Feudalibus, Circa easdem, non tantum n Foederato Belgio, sed & in Hispania, Gallia, axonia, Bavaria, Hannonia, Flandria, Braantia, Aliisque Provinciis observatum. Una cum ndice rerum et verborum locupletissimo. Bruxellis.* T'SERSTEVENS. M. DC. XCIV. 4°. De eerste druk s van 1667, uitgegeven te *Utrecht* bij SMYTEGELT n 8°.; doch zonder eene levensschets, waarvan de Brusselsche uitgave is voorzien. In 1775 verscheen eene Nederlandsche vertaling te *Amsterdàm* bij VAN ESVELDT in 4°. De 9 *rechtskundige spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Matthaeus.

33. NICOLAES WITSEN. *Verklaringen van scheeps Spreeck-woorden, en verscheiden eigen benamingen*, voorkomende, bl. 481-516, in zijn' *Aeloude en hedendaegsche Scheeps-bouw en Bestier:* enz. *Amst.* COMMELIJN, BROER en APPELAER. 1671. fol. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Witsen.

34. *Doctor* EDWARD RICHARDSON. *Seekere stichtelijke Redenen en Spreekwoorden, dienstig om beyde de Taalen te leeren*, voorkomende in *d'Engelsche ende Nederduytsche Academy.* 2°. Deel, bl. 23-39. *Amst.* SWART. 1676. 12°. De *Engelsche spreekwoorden* worden in *Nederlandsche* overgebracht, de laatste aangewezen met den naam

Richardson.

35. *Verschijden Spreekwysen en deszelfs oorspronck*, Handschrift van 242 folio bladzijden, bevattende de verklaring van 491 spreekwoorden benevens een alphabetisch Register. Eene aanteekening van eene andere hand zegt, dat het werk is *verzameld door* PIETER WITSEN, *die de tijtsnippeling in Verssen beschreven heeft.* Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Witsen,

waarachter het nommer van 't spreekwoord, zoodat het zich in aanwijzing onderscheid van n°. 33, waar de bladzijde, waarop het spreekwoord voorkomt, achter den naam is gevoegd.

36. W. A. WINSCHOOTENS *Seeman: behelsende een grondige uitlegging van de Neederlandse Konst, en Spreekwoorden, voor soo veel die uit de Seevaart sijn ontleend, en bij de beste Schrijvers deeser eeuw gevonden werden. Leiden.* DE VIVIE. 1681. kl. 8°. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Winschooten.

37. *Duo Proverbia Belgica exposita*, voorkomende, bl. 158, in TH. J. AB ALMELOVEEN'S *Opuscula Sive antiquitatum e sacris profanarum specimen, conjectanea, veterum poetarum fragmenta, & plagiariorum syllabus. Amst. ap.* WAESBERGIOS. CIƆIƆCLXXXVI. kl. 8°. *Het Katje van de baan zijn* en *Geen Kat zijn om sonder handschoen aan te grijpen*, beide *spreekwoorden* aangewezen met den naam

Almeloveen,

worden hier, als om van de baan af te brengen, van „de oude volksstam de Katten" afgeleid; wie zal dat willen aangrijpen, met of zonder handschoenen!

38. LUD. SMIDS, *M. D. Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 318-321, in zijne *Schatkamer der Nederlandsse Oudheden; of Woordenboek, behelsende Nederlands Steden en Dorpen, Kasteelen, Sloten en Heeren Huysen, Oude Volkeren, Rievieren, Vermaarde Luyden in Staat en Oorlogh, Oudheden, Gewoontens en Lands wysen.* 2°. druk. *Vermeerdert met Aanteekeningen door* PIETER LANGENDYK. *Haarlem.* MARSHOORN. MDCCXXXVII. 8°. De eerste druk is van 1711, waaruit de 25 daarin voorkomende *spreekwoorden* met den naam

Smids

zijn aangewezen. Het „vermeerdert met Aanteekeningen" van den 2en. druk is door PIETER LANGENDYK volstrekt niet van toepassing op de spreekwoorden gemaakt, daar hij, na de uitlegging derzelve, deze curieusiteit opneemt: „*een Tweede Druk sal hier moogelyk een meerder getal van Spreekwysen bybrengen.*" Ook de 3e. druk (*Amst.* BOM. 1774) wijst, voor de spreekwoorden, op den toekomenden 2en. druk, ofschoon er 1 spreekwoord is bijgevoegd. In het bij den 3en. druk afzonderlijk, bij denzelfden uitgever, in 1778, door TH. VAN BRUSSEL, bezorgde *Aanhangsel* wordt van geene spreekwoorden gewag gemaakt.

39. A. A. PAGENSTECHERI *ad Paroemias Belgicas Dissertatio quam Illo Praeside publice defenderunt* D. HENR. BLANCKENSTEIN. *Groninganus &* D. JOHANNES CAMERLING. *Cœvord.*

Drentinus, zijnde bl. 483-522 van zijne *Sylloge Dissertationum. Franequeræ.* PLUVIER. MDCCXIII. 12°. De 15 hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Pagenstecher.

40. JAN ZOET, *Amsterdammer. d'Uitsteekenste digtkunstige werken, bestaande in verscheiden Ernsthaftige en boertige Stoffen. Naa zijn leven byeen gebragt, door een liefhebber der Nederduitsche Digtkunst.* 2°. druk. *Amst.* VERBEEK. 1714. kl. 8°. De *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Zoet,

komen in margine voor bij het „digtkunstige werk:" *Hedensdaagsche Mantel-eer, voorstellende de groote Geldzugt deezer bedorven Eeuwen*, bl. 3-29, alsmede bij een tweede „uitsteekenste" dito: *Bacchus Hoogtijd, ofte Dronkerts Slempdag, vertoonende de zotte overdaaden, der verkeerde Vastenavond*, bl. 234-243. De 1°. druk is waarschijnlijk van 1675, blijkens een bijschrift van H. V. B.; maar hoe 't daarin met de spreekwoorden staat, is volstrekt niet te bepalen.

41. *Hollandse Spreek-wiisen in haar Oorsprong en Beteekenis nagespoort door* KORN. VAN ALKEMADE, P. VAN DERSCHELLING. gr. 8°. De *spreekwoorden* van dit Handschift schijnen grootendeels verzameld uit 8 verschillende werken, daar deze aan het hoofd worden opgeteld, zijnde n°. 6, 5 (dat op 1551 wordt gesteld), 11, 30 en 36, uitmakende het 1°., 2°., 4°., 5°. en 7°. der 8; terwijl de 3 overige worden aangeduid als „L. WS REAAL," „*Schat der Nederlandse Spraak-konst door* PLANTIJN, *gedrukt* 1573," en „JACOBUS BASELIUS *zijn Sulpitius Belgicus tot Leijden bij* LOPEZ DE HARO 1656. 12°." In dat geval is er nog al 't een en ander overgeslagen, zonder dat daarvoor de reden kan worden bevroed; terwijl 't uit het verzamelde blijkt, dat uit andere werken, niet genoemd, mede is geput, waarbij onder andere n°. 40 in den aanvang zelfs op den voet is gevolgd. De spreekwoorden zijn op halfblad geschreven, met het voornemen tot latere aanvulling, blijkbaar uit kleinere en grootere tusschenruimten, waarvan sommige zelfs bladzijden groot. Aan volgorde, van welken aard ook, schijnt niet gedacht te zijn. Bij sommige spreekwoorden zijn op het tweede halfblad aanteekeningen en verklaringen gevoegd. De *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

v. Alkemade,

zijn met Romeinsche letters zeer duidelijk en net geschreven, — de aanteekeningen en verklaringen met eene loopende hand, vaak met moeite leesbaar. Het Handschrift behoort aan den Heer Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS, die er van zegt: „V. ALKEMADE, als bekend is, schreef met tweeërlei handen."

42. C. TUINMANS *Zedenzangen*, [illegible] *gedeelte der Nederlandsche Spreekwoorden* [illegible] *dagelyks gebruik, nuttig uitgebreid* [illegible] *op verscheiden rymtrant en zangwyzen.* [illegible] LANGERAK. MDCCXX. kl. 8°. Men vindt [illegible] *Zedenzangen*, in elk van welke één of meer [illegible] *woorden*, aangewezen met den naam

Tuinman,

ten grondslag gelegd worden.

43. CAROLUS TUINMAN. *De* [illegible] *uitlegging van dagelijks gebruikte Neder*[illegible] *Spreekwoorden, opgeheldert tot grondig*[illegible] *der Vaderlandsche Moedertaal.* 2 Deelen. [illegible] *delburg.* SCHRYVER. 1726 en 1727. 4°. [illegible] het 1°. Deel vindt men eene *Nalezing* [illegible] *duitsche Spreekwoorden*, afzonderlijk [illegible] De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn [illegible] wezen met den naam

Tuinman,

waarachter, I, I. *nal.* of II; zoodat door [illegible] ming ook van het deel een kenmerkend [illegible] met het vorige nommer bestaat, waar [illegible] naam alleen de bladzijde is opgegeven. [illegible] is in XXVII afdeelingen verdeeld, waarvan [illegible] *Spreekwoorden uit de H. Schrift* 76 spreekw[illegible] bevat, II. *Spr. gesproten uit het Heiden*[illegible] III. *Spr. afkomstig uit het Pausdom* 73, IV. [illegible] *uit oude meeningen, en gewoonten* 67, V. *Spr.* [illegible] *oude of laater geschiedenissen* 57, VI. *Spr.* [illegible] *beurde of verzierde kluchtvertellingen* 43, VII. [illegible] *die spelen in dubbelzinnigheid* 68, VIII. *Spr.* [illegible] *'t Vryen, Huwelijk, Kinderen, enz.* 83, IX. [illegible] *van de Keuken* 107, X. *Spr. van de Kelder* [illegible] XI. *Spr. van kostwinning, en koophandel, enz.* [illegible] XII. *Spr. van de scheepvaart, en landreizen,* [illegible] 122, XIII. *Spr. van spaarzaamheid, gierigheid,* [illegible] *verquisting, naarstigheid en verzuim, enz.* [illegible] XIV. *Spr. van bedriegery, enz.* 68, XV. *Spr.* [illegible] *liegen, snappen, kijven, enz.* 75, XVI. *Spr.* [illegible] *smaad- en scheldnaamen* 114, XVII. *Spr.* [illegible] *ten, geschil hebben, enz.* 87, XVIII. *Spr.* [illegible] *schen, jagen, vangen, enz.* 46, XIX. *Spr.* [illegible] *regeerbewind, kuipery, enz.* 73, XX. *Spr.* [illegible] *zingen, dobbelen, kaatzen, enz.* 59, XXI. *Spr.* [illegible] *gekken, snoefshaanen, en vechters* 93, XXII. *Spr.* [illegible] *van geweldenary, onlusten, enz.* 99, XXIII. *Spr.* [illegible] *van wel- of qualijk vaaren, en gezint zyn* 57, XXIV. *Spr. van ziek zyn, ouderdom en sterven, enz.* [illegible] XXV. *Spr. van veelerlei soorten, in eenen* [illegible] 105, XXVI. *Spr. van allerlei slach onder een* [illegible] en XXVII. *Spr. mede van mengelstoffen* 103. De [illegible] 2056 verklaarde *spreekwoorden* staan daarachter [illegible] eene alphabetische „lyste," waarin zich echter [illegible] spreekwoorden minder bevinden; maar 7 spreekwoorden komen dubbel voor, zoodat de „lyste" [illegible] spreekwoorden bevat, die niet behandeld zijn. De

aropvolgende *Nal.* bevat nog 235 *spreekwoorden* et hunne verklaring, almede door eene dergelijke yste" gevolgd, waarin 2 worden gemist. Het . Deel is in XIV „*Vyftig-*"tallen verdeeld, waarin evenwel de X°. en XI°. „Vyftig" elk slechts 49 reekwoorden bevatten, gevolgd door een „Toeft," 6 spreekwoorden groot. Daar de daarachter olgende alphabetische „lyste" 707 spreekwoorden vat, zijn daar 3 meer, dan er worden verklaard. aar is door TUINMAN wel wat opgenomen, dat als reekwoord niet gelden kan, vooral zijne XVI°. afd. s eersten Deels vloeit er van over; maar de scherpe eroordeeling, door LUBLINK, D'ESCURY en anderen over hem uitgesproken, is minstens machtig verdreven, en onder zijne versmaders zijn er wel, ie het niet beneden zich achten, al was 't dan ter uiks, eens even een kijkje bij hem te nemen, — f die hem willende verbeteren, daarin niet mochten agen. Dit is zeker: deze verzameling van spreekoorden is de volledigste, die wij in onze taal bezitten, en als zoodanig van blijvende waarde. Door ijne bij de verklaringen tepasse gebrachte spreekoorden, is het aantal aanmerkelijk grooter, dan it zijne „lysten" blijken kan. Tuinman had dan ok verschillende bronnen te zijner beschikking, ie hij trouwens ook opgeeft, en die wij kennen nder de n°. 11, 13, 14, 15, 18, 21 en 26.

44. *Adagia quædam ac carmina magis obvia et ex optimis quibusdam auctoribus collecta nec non alphabeticè digesta. In gratiam studiosæ juventutis. Brugis.* VINCENT. M. D. CC. XXVII. kl. 8°. In alphabetische volgorde voor het Nederlandsch, welks *spreekwoorden* onder den naam

Adag. quædam

zijn aangewezen, komen er hier 919 van voor, elk door een Latijnsch spreekwoord gevolgd.

45. *Almanak van* 1740, kl. 8°. De spreekwoorden, 345 in getal, hier voorkomende, zijn, voor de maanden des jaars, tot afdeelingen gebracht, echter niet naar het aantal dagen, zooals SPIEGHEL doet: in ééne maand slechts is het getal spreekwoorden gelijk het getal dagen, voor drie maanden vindt men elk een spreekwoord meer, en bij de overige maanden één of meer minder. Die afdeelingen zijn: *Jan.: Van kostwinning, koophandel, enz.; Febr.: Spreekw. ontleent van visschen, jagen, vangen, enz.; Maart: Wel of kwalyk varen en gezind zijn; April: Dubbelzinnige Spreekw.; Mei: 't Vryen, huwelyk, kinderen, enz.; Junij: Van regering, kuipery, enz.; Julij: Scheepvaart en Landreizen; Aug.: Gebeurde en verzierde klugtvertellingen; Sept.: Oude meeningen en gewoonten; Oct.: Van oude of later Geschiedenissen; Nov.: Spreekw. ontleend van de keuken*, en *Dec.: Spreekw. ontleend van den kelder.* Men ziet het aan de opschriften reeds, dat hier alles uit TUINMAN geput is. De *spreekwoorden* zijn wel op den datum aangewezen, zooals die van SPIEGHEL; maar 't cijfer is hier uit den aard der zaak en ter onderscheiding tevens achter en niet vóór den naam der maand gebracht, alzoo:

Jan. 1 tot en met *Dec.* 27.

46. P. CARLOS FOLQMAN. *Portugeese en Nederduitse Spraakkonst, met eene wydloopige naamnoeminge, verscheide t' zamenspraaken, en eene verzamelinge van de uitgeleezenste spreekwoorden van beide talen. Lisboa.* GALRAM. M. DCC. XLII. kl. 8°. *De Collecçaõ de varios proverbios Hollandezes, e Portuguezes* komt voor bl. 122-127, voor de *Nederlandsche*, aangewezen met den naam

Folqman,

in alphabetische volgorde.

47. *Lyste van Spreekwoorden, op verscheyde voorvallen toepasselijk. Door een Liefhebber der selve by een vergadert. Gedrukt in de Brouwery van de Wereld, in de Drukkery van* KAKODEMUS. 2 Deelen. kl. 8°. Aan beide Deelen gaat vooraf: *Lyste van Rariteyten, die verkocht sullen werden*, voor het 1°. Deel *op den* 32 *van Bokkem-maand, in den Jare dat tweemaal drie soo veel doet als driemaal twee*, en voor het 2°. Deel *op den* 33 *van Haringmaand, in den Jare dat driemaal twee soo veel doet als tweemaal drie. Ten Huyse van* ANNA FOLIE. *Alwaar de selve Rariteyten drie dagen na de Verkooping van niemand konnen gesien werden. Gedrukt in Arabien, midden op de Sand-Zee, in 't vervalle Kasteel van den Rasenden* ROELAND. In het 1°. Deel vindt men 500, in het 2°. Deel 477 zulke spreekwoorden, die gebezigd worden met den naam van eenig mensch of dier of wel den duivel, die het zou uitgevonden hebben, bij de Duitschers *Spreekwoorden in Voorbeelden* (*) genoemd. Dat deze spreekwoorden echt zijn, toonen andere verzamelingen, waarin eenige, hier voorkomende, mede gevonden worden. De *Klucht van den Pasquil-maecker voor den Duyvel*, 2 Deelen, waarvan het 2°. Deel handelt over de *Uyterse Juffers, en haer wonderlycke Avontuur by de Fransen uytgestaen*, in welke beide Deelen men schier in elken regel een *spreekwoord* aantreft, is vooral rijk in die soort. Deze beide *Lysten van Rariteyten* en de eerste *Lyste van Spreekwoorden* hebben tot vignet de *Faam*, terwijl voor de tweede *Lyste van Spreekwoorden* een *Postbode te paard* gevonden wordt. Echter heb ik nog een werkje in handen gehad, dat wel de opgegeven vignetten bevat voor de *Lysten van Spreekwoorden*, maar waar *twee blaffende honden* als vignet voor de *Lysten van*

(*) Eene verzameling van zulke *Apologische oder Beispiels-Sprichwörter* geeft Albert Hoefer, uit de Hoogduitsche (in Nederduitschen tongval) en Engelsche taal, in von der Hagen's *Neues Jahrbuch der Berlin. Gesellschaft*, VI. bl. 95-106.

Rariteyten gevonden worden. In beide Deelen worden eenige spreekwoorden gevonden, die de grenzen der welvoegelijkheid overschrijden, en daarom niet zijn opgenomen; vele der hier voorkomende *spreekwoorden*, aangewezen met den gefingeerden naam

Folie,

missen allen historischen grond. — Er bestaat nog een andere druk van deze verzameling, waar de *Lyste van Spreekwoorden* niet door eene *Lyste van Rariteyten* wordt voorafgegaan. Plaats en drukker worden er aldus opgegeven: *Te Zeg-waardt. By* JOHANNES SILENTIARIUM, *in Momus.* Het eerste Deel bevat hier 580 spreekwoorden, waarachter het laatste nommer (dat is: 500) der vorige verzameling ongenommerd is bijgevoegd; terwijl het tweede Deel 481 spreekwoorden groot is. In het eerste Deel hier zijn 83 spreekwoorden meer dan in het andere eerste Deel; doch 2 van het andere komen er niet voor. In het tweede Deel hier komen 7 spreekwoorden voor, die in het andere tweede Deel niet gevonden worden; doch 3 van het andere staan er niet. Ofschoon de naam FOLIE hier niet voorkomt, zijn de *spreekwoorden* op dezelfde wijze aangewezen als daar, maar alleen voor het meerdere, en wel ter onderscheiding met den naam tusschen haakjes geplaatst, aldus:

(Folie).

48. *Adagiorum maximè vulgarium Thesaurus ex Probatissimis scriptoribus partim selectus, Carminibus partim redditus. In Gratiam Studiosæ Juventutis. Aldenardæ.* VERRECKEN. kl. 8°. Achteraan staat: *Imprimi poterit, Gandavi hâc 25. Martii* 1747, onderteekend door J. F. BRUYNSTEEN *Lib. Cens.* Vele van de 791 in alphabetische volgorde voorkomende *Nederlandsche spreekwoorden*, aangewezen onder den naam

Adag. Thesaurus,

elk door een Latijnsch gevolgd, worden mede in n°. 44 gevonden; ofschoon de verandering in woorden of constructie groot genoeg is, om eene overneming buiten te sluiten. Er bevinden zich eene menigte *spreuken* in, die zeer zeker alle waarschijnlijkheid missen, dat ze tot *spreekwoorden* zijn overgegaan, en die daarom niet zijn opgenomen.

49. *Zinryke Tydverdryver, aanwyzende eenige der besten en nadenkelykste Spreekwoorden. Met duidelyke Uitleggingen en Verklaringen na de hedendaagsche Waerelds-loop;* enz. *In het Hoogduits beschreven door* JOHANNIS LASSENIUS. 2°. druk. *Amst.* WETSKAMP en ELEVELD. 1760. kl. 8°. Het zijn zedekundige vertoogen naar aanleiding van 40 *spreekwoorden*, waaronder 23 *Nederlandsche;* de laatste alleen zijn opgenomen, aangewezen met den naam

Lassenius.

50. *De Boere Studeerkamer, of Rariteytkamer der zotten en zottinnen. Beschreven door een Genoodschap Boeren.* 2 Deelen. *'s Grav.* VAN CL. 1765 en 1767. kl. 8°. Eene verzameling van 2 en 12 vertoogen, naar aanleiding van evenzoovele *Nederlandsche spreekwoorden*, aangewezen onder den naam

B. Studeerk.

51. G. W. RABENER. ANTONI PANSA VAN MANCHA'S *Verhandeling van Spreekwoorden, waarin word aangetoond hoedanig dezelven te verstaan en te gebruiken zyn*, uitmakende, op eene Verhandeling na, het 4°. Deel zijner *Verzameling van Hekelschriften, uit het Hoogduitsch.* Amst. MEIJER. MDCCLXVII. 8°. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn ook *Nederlandsch*, en aangewezen met den naam

Rabener.

52. *Mr.* ZACHARIAS HENDRIK ALEWIJN *Mengelingen, behelzende verbasterde Spreekwyzen en een aanhangzel van verminkte plaatzen in onze schryveren*, gevolgd door II *Bijlagen tot deze Verhandeling, betiteld: Mengelingen door* NIKOLAAS HINLÓPEN, voorkomende, bl. 101-122, in de *Werken van de Maetschappy der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, 1°. Deel. *Leyden.* V. D. EYK en VYGH. MDCCLXXII. 4°. Wat hier als *spreekwoord* voorkomt, is aangewezen met den naam

Alewijn.

53. [E. WASSENBERGH.] *Verhandeling over de eigennaamen der Friezen. Met ses bijlagen, daartoe betrekkelijk. En eene toelage van Friesche spreekwoorden. Franeker.* LOMARS. 1774. 8°. Het zijn dezelfde 57 *Friesche Spreekwoorden* van n°. 30, in 't *Nederlandsch* overgebracht en opgehelderd, en daarom thans aangewezen met den naam

Wassenbergh.

54. WILHELMUS ENGELEN. *Specimen juridicum sistens paroemias quasdam juris Belgii illustratas. Trajecti ad Rhenum.* V. PADDENBURG. MDCCLXXVII. 4°. De 6 hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Engelen.

55. *Annotationes ad* ANTONII MATTHÆI *Paroemias Belgarum jurisconsultis usitatissimas. Auctore* JANO JACOBO VAN HASSELT. *Noviomagi.* VAN CAMPEN. MDCCLXXX. 8°. Behalve de 9 *spreekwoorden* van n°. 32, komen hier ook op een na de 15 *spreekwoorden* van n°. 39 voor, benevens de helft der *spreekwoorden* van n°. 54, gelijk mede nog een groote 100, alle *rechtskundige spreekwoorden*, het een en ander aangewezen met den naam

v. Hasselt.

56. JOANNIS CLARISSE. *Liber Proverbiorum quorundam Latinorum cum explicationibus et originibus.* Dit kl. 8°. Handschrift bevat 112 *Pro-*

verbia en *Explicationes*, de laatste alleen voor de *spreekwoorden* in 't *Nederlandsch*, aangewezen met den naam

Clarisse.

Het behoort aan den Heer Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS, die er van zegt: „Prof. J. CLARISSE, geb. 1770, schijnt dit in zijne jongelingsjaren vervaardigd te hebben. Ik heb 't, 1840, op zijne studeerkamer onder prullaria gevonden," en alzoo gered, voeg ik er bij.

57. JOANNES LUBLINK, *den Jongen. Verhandeling over de Spreekwoorden*, in zijne *Verhandelingen over verscheidene onderwerpen, voorgeleezen in het Genootschap, Concordia et Libertate.* Tweede Zevental, en daarvan de IV*. *Verhandeling*, bl. 83-121. *Amst.* MDCCLXXXVIII. 8°. De daarin voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen als

Lublink *Verh.*

Deze uitgave was alleen voor de vrienden des verhandelaars, en bevatte drie Zeventallen. Later verscheen dit werk in 2 Deelen, onder den titel: *Verhandelingen van* JOANNES LUBLINK, *den Jongen. Rott.* IMMERZEEL JR. MDCCCXXIII. 8°. De *Verhandeling over de Spreekwoorden* is de VIII*. des eersten Deels, loopende van bl. 231-274.

58. A. A. VAN MOERBEEK. *Sammlung einiger Holländischen Redensarten und Sprüchwörter*, zijnde de *Zweyter Anhang*, voorkomende, bl. 239-272, in zijne *Neue, vollkommene Holländische Sprachlehre.* Leipzig. JUNIUS. 1791. kl. 8°. De opgaven van spreekwoorden in Fransche en andere Spraakkunsten heb ik in den regel niet opgenomen; omdat die werden gegeven met het doel, om eene andere taal te leeren, zoodat de daarin voorkomende spreekwoorden meesttijds woordelijk vertaalde vreemde spreekwoorden zijn, of daarvoor moeten gehouden worden, en alzoo te recht te wantrouwen. Iets anders is het met deze „*Holländische Sprachlehre, verfertigt von* ADAM ABRAHAMSZ. VAN MOERBEEK, *Prediger bey der Taufgesinnten Gemeinde zu Dordrecht in Süd-Holland*," welker *spreekwoorden* alle vertrouwen verdienen, en die daarom, met den naam

v. Moerbeek

aangewezen, onder onzen *spreekwoordenschat* zijn opgenomen.

59. [*Mr.* G. J. GALES.] *Twee Redevoeringen of zoogenaamde Voorleezingen, veelal in Hollandsche Spreekwoorden, gedaan in het Letterlievend Genootschap Doctrina et Amicitia. In den jaare* 1790 *en* 1793, *binnen Amsterdam. Amst.* WIJNANDS. MDCCXCV. 8°. De daarin voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Gales.

60. J. F. MARTINET. *Verzameling van Vaderlandsche Spreekwoorden, opgehelderd, ten gebruike der jeugd en in de schoolen. Amst.* ALLART. 1796. kl. 8°. 2*. druk: *Amst.* 1807. 3*. druk: *Leyden.* DU MORTIER *en Zoon.* 1829. Vroeger waren deze 72 opgehelderde *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Martinet,

van tijd tot tijd geplaatst in het *Geschenk voor de Jeugd*, door MARTINET en VAN DEN BERG, in 12 Stukjes, uitgegeven.

61. *Oorspronglyke Nederlandsche Logogryphen, of de Verzameling van Vaderlandsche Spreekwoorden, opgehelderd door* J. F. MARTINET, *in beeldtenissen, muzyk-, gefigureerde- en andere letteren voorgesteld, ten einde dezelve als Logogryphen te kunnen leezen.* 1*. Afdeeling. *Amst.* VAN VLIET. Zonder jaartal. kl. 8°. Op voorgestelde wijze worden hier de 24 eerste spreekwoorden van het vorige n°. behandeld. De uitgever had het voornemen, nog in hetzelfde jaar van uitgave de beide ontbrekende Afdeelingen te leveren, waaraan echter niet schijnt voldaan te zijn. De aanwijzing dezer *spreekwoorden* was onnoodig, en is daarom niet geschied.

62. *Magazijn van Spreekwoorden en Zedenspreuken, opgehelderd door voorbeelden en vertellingen, tot een leesboek voor de jeugd. Met platen*, 3 Deelen. *Amst.* VAN VLIET. MDCCC-MDCCCII. kl. 8°. Hetzelfde werkje is mede uitgegeven bij WILLEMS, doch zonder jaartal. De Nederlandsche bewerker heeft het, door zijne vrije vertaling, geheel tot een Nederlandsch product gemaakt, en de „*Spreekwoorden, die bij onze Natie niet in gebruik zijn, weggelaten.*" Er worden 90 *spreekwoorden* opgehelderd; de n*. der *spreekwoorden* zijn doorloopend, en deze daarom slechts aangewezen onder den naam

Magazijn,

zonder daarbij het Deel te vermelden. Komt een *spreekwoord* in den tekst voor, dan is natuurlijk ook het Deel, waarin het staat, opgegeven.

63. CHRISTIAN AUGUST FISCHER. *Holländische Sprichwörter aus dem Seeleben*, voorkomende, bl. 106-108, in zijne *herausgegeben Reiseabentheuer.* Erstes Bändchen. *Dresden.* GERLACH. 1801. kl. 8°. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Fischer.

64. [K. F. LOSSIUS.] *Tafereelen uit het Daaglijksche Leven, benevens eenige Spreekwoorden, als Tooneelstukjes voor de Jeugd bewerkt. Amst.* VAN VLIET *en* VAN DER HEY. 1802. kl. 8°. De 2*. druk is van 1817, en dáár opgegeven: *door den schrijver van Gumal en Lina.* De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Lossius.

65. JOANNES LUBLINK, *den Jongen. Over eenige Spreekwijzen in de Nederduitsche taal*, zijnde, bl. 77-100, de vijfde en zesde *Brief* van zijne *Brieven en Briefwisseling. Amst.* ALLART.

MDCCCIII. 8°. De daarin voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen als

Lublink *Br.*

66. *Wysheid in Spreekwoorden*, te vinden, bl. 134-142, in *Aangenaam Kinder School*, 5°. uitgaave. *Amst. Wed.* DÖLL. MDCCCIV. kl. 8°. Hier worden 190 *spreekwoorden* opgenoemd, die onder den naam

Wijsheid

zijn aangewezen.

67. J. A. C. LÖHR. *Voedsel voor het kinderlijk verstand, bestaande in Gesprekken, Vertellingen, Fabelen, Raadsels, Charaden, Spreekwoorden, Zedespreuken en Verklaringen van een aantal veelbeteekenende, en dagelijks in het gemeene leven voorkomende woorden. Vrij gevolgd naar het Hoogduitsch.* 1°. Deel. *Leyden.* DU MORTIER *en Zoon.* 1804. kl. 8°. 2°. druk, 1832. De *Spreekwoorden en Zedespreuken* vindt men, bl. 70-79, in de 6°. Afdeeling, waar 8 *spreekwoorden* worden verklaard, en de 90 van n°. 62 opgegeven, welke laatste niet zijn aangewezen, de overige met den naam

Löhr.

68. *Leerzaam Geschenk voor de jeugd, bevattende eenige opgehelderde en toegepaste Spreekwoorden, versierd met fraaije zinnebeeldige platen. Sneek.* HOLTKAMP. Zonder jaartal. kl. 8°. De 8 hier voorkomende „opgehelderde en toegepaste *spreekwoorden*" zijn aangewezen onder den naam

Geschenk.

69. F. VAN AKEN. *Nederlandsche Spreekwoorden, door voorbeelden opgehelderd, voor kinderen. Met plaaten. Amst.* HOUTGRAAF. (1807). kl. 8°. Hier worden 12 *spreekwoorden* opgehelderd, die aangewezen zijn met den naam

v. Aken.

Het is waarschijnlijk een 1°. Stukje, de overige ken ik echter niet. Volgens [DE JONG'S] *Alph. Naaml. van Boeken, van* 1790-1832, bestaan er 4 Stukjes, wordende het 2°. en 3°. Stukje in de *Vad. Letteroef.* n°. 15, van 1808, beoordeeld, en dáár gezegd, in 1807 en 1808 te zijn uitgegeven.

70. F. FOKKE SZ. *Verzameling van eenige, hier te lande gebruikelijke, Spreekwoorden; op eene vrolijke, onderhoudende en gemeenzame wijze verklaard en opgehelderd. Met Caricatuurplaten. Amst.* SAAKES. MDCCCX. 8°. Elk der 6 behandelde *spreekwoorden* afzonderlijk MDCCCV-MDCCCX. 2°. druk: TEN BRINK en DE VRIES. MDCCCXXXI. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Fokke.

71. *Mr.* JACOB HENRIK HOEUFFT. *Taalkundige Aanmerkingen op eenige Oud-Friesche Spreekwoorden. Breda.* VAN BERGEN. MDCCCXII. 8°. 2°. uitgave, 1815. De hier behandelde *spreekwoorden* zijn dezelfde van n°. 30 en 53, en aangewezen met den naam

Hoeufft.

72. *Spreekwoordenspel*, in *Wintervermaak voor kinderen van verschillenden ouderdom, die zich o... hunne Medgezellen willen verlustigen, bestaande in Kunststukjes, Gezelschapsspelen, Raadsels, Charaden, Kwinkslagen, Anecdoten en Fabelen. Amst.* TIEL. (1813). kl. 8°. Een andere druk bij BRAVE, mede zonder jaartal. Een der genoemde *Gezelschapsspelen*'is het *Spreekwoordenspel*, waar, bl. 41-47, het *spreekwoord: Eén gek maakt tien andere gekken*, ten voorbeeld is genomen, en 2... andere ter behandeling worden opgegeven, als aangewezen onder den naam

Winterv.

73. W. G. REDDINGIUS. *Hollandsche Spreekwoorden, opgehelderd door leerzame voorbeelden. Gron.* ZUIDEMA. 1814. kl. 8°. De 56 *spreekwoorden*, die hier „opgehelderd" worden, zijn aangewezen met den naam

Reddingius.

74. *Derde half honderd Vaderlandsche Spreekwoorden en -wijzen; aan den Heer Redacteur van het tijdschrift Euphonia, in antwoord op de ... in n°. 30, waarmede de overige lezers niets te maken hebben, door* POST-STEENUS, voorkomende in n°. 33 en 34, bl. 514-519 en bl. 521-525, van het 6. Deel, 3°. Stuk van *Euphonia; een tijdschrift voor den beschaafden stand. Utrecht.* ZIMMERMAN. 1819. 8°. De daarin voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen onder den naam

Euphonia.

75. A. VAN ZUTPHEN. *Vaderlandsche Spreekwoorden, ten dienste van de hoogste klasse der Nederlandsche scholen, opgehelderd.* 2 Stukjes. *Gorinchem.* NOORDUYN. MDCCCXXI, en VAN DER WAL. 1823. kl. 8°. Op het voorbeeld van TUINMAN, waaruit veel, ook betrekkelijk het „opgehelderde," is overgenomen, zijn de spreekwoorden in afdeelingen verdeeld. Het 1°. Stukje heeft er 4, als: 1. *Spreekwoorden, uit de H. Schrift ontleend.* 2. *Spr., gesproten uit het Heidendom,* 3. *Spr., herkomstig van vorige gebruiken onder de Christenen* en 4. *Spr., uit oude meeningen en gewoonten*, te zamen met 38 verklaarde *spreekwoorden*. In het 2°. Stukje komen 5 afdeelingen voor, dus hoofdstukken genoemd, als: 1. *Spr., ontleend uit oude of latere geschiedenissen,* 2. *Spr., ontleend van de keuken,* 3. *Spr., ontleend van koetmans, koophandel, enz.,* 4. *Spr. van scheepvaart, landerijen, enz.* en 5. *Spr., ontleend van slechte herbergen*, te zamen met 30 verklaarde *spreekwoorden*, weder, als in 't 1°. Stukje, van 1 af genommerd. Alles is aangewezen met den naam

v. Zutphen.

76. *Verzameling van Spreekwoorden en Zegs...*

wijzen, opgehelderd en toegepast. Een leesboek voor de jeugd en scholen. Sneek. SMALLENBURG. 1822. kl. 8°. Hetzelfde werkje is in 1828 te *Gron.* bij SCHIERBEEK uitgegeven, die den titel heeft weggesneden, en door een' anderen vervangen, dat het eenigste is, wat het boekje anders heeft. De *spreekwoorden*, 50 in getal, zijn aangewezen onder den naam

Verz.

77. VINCENT LOOSJES. *Het Rundvee*, voorkomende, bl. 134-152, in zijne *Zedekundige Uitspanningen. Haarlem. Wed.* LOOSJES PZ. MDCCCXXII. 8°. Een vertoog over de aan het *Rundvee* ontleende *spreekwoorden*, aangewezen als

Loosjes *Vee.*

78. [C. O. F.] E[VERT]S. *Een verhaal uit den ouden tijd in Nederlandsche Spreekwoorden*, in het *Algemeen Letterlievend maandschrift*, 6°. Deel, 6°. Stuk, bl. 226-234, 8°. Stuk, bl. 313-317, en 9°. Stuk, bl. 343-350. *Amst.* VINK. 1822. 8°. Men vindt hier een 12tal spreekwoorden verklaard, door het bijbrengen van eene menigte andere. Dit *verhaal* is, volgens door den verhandelaar op mijn verzoek gegeven inlichting, „ontleend aan KEMP's *Leven der Doorluchtige Heeren van Arkel, ende Jaar-Beschrijving der stad Gorinchem*, enz., bl. 274-278, hetwelk zijne geboorte te danken heeft aan een toevallig gesprek, in eenen vriendenkring te Gorinchem, over het gebruik der *Nederlandsche spreekwoorden*," voor de hier voorkomende met den naam

Everts

aangewezen.

79. N. VAN DER HULST. *M. D. Luim en Ernst, of verklaring en uitbreiding van eenige Vaderlandsche Spreekwoorden, welke van Eijeren ontleend zijn.* 2 Stukjes. *Rott.* CORNEL. MDCCCXXIII. 8°. Van de XVI hier bedoelde Spreekwoorden, bij welke in het voorbericht van het 2°. Stukje nog II worden opgegeven, worden de VII eerste comisch beschouwd en uitgebreid. Als inleiding worden de *spreekwoorden* in het algemeen geklassificeerd en in voorbeelden opgenoemd, alle aangewezen met den naam

v. d. Hulst.

Die klassificeering, „systhematische rangschikking" geheeten, is: *α. Van beelden uit de natuur genomen*, verdeeld in vier „klassen," als: I. *Ontleend van de Dieren*, II. *Van de Planten*, III. *Van de Delfstoffen* en IV. *Van de gewone Natuurverschijnselen. β. Van beelden uit het gemeene leven en van alles, wat daartoe behoort, ontleend*, verdeeld in tien „klassen," als: I. *Van Volkszeden, Gewoonten en Godsdienst*, II. *Van Spijzen*, III. *Van Kleeding*, IV. *Van Nering en Handel*, V. *Aan Ambachten en Gereedschappen*, VI. *Van Spelen*, VII. *Van Reizen*, VIII. *Van het oorlog*, IX. *Van den Mensch zelve* en X. *Van algemeene of bijzondere gevallen of bekende Anecdoten of Fabelen.* Die van geene *beelden* ontleend zijn, worden verdeeld in drie „onderdeelingen," als: *α. Natuurkundige*, *β. Huishoudelijke* en *γ. Zedekundige.* Later, mede in 1823, ook bij CORNEL, verscheen van denzelfden schrijver een *Belangrijk woord aan het Letterlievend publiek, ten bewijze dat men geen onbepaald vertrouwen in Recensiën stellen kan*, waar in het *Naschrift* nog bepaaldelijk over de spreekwoorden van dit onderwerp wordt gehandeld, en gewezen op het voorbericht van een 3°. Stukje, waarin de rest zal worden opgegeven, „daar de *Spreekwoorden, van Eijeren ontleend*, reeds tot een vijftigtal zijn aangegroeid." De dood heeft 's schrijvers plan verijdeld.

80. J. F. WILLEMS. *Keur van Nederduitsche Spreekwoorden en Dichterlyke Zedelessen. Antw. wed.* SCHOESETTERS. 1824. 8°. Het hier geleverde aantal is bijna 600, waarvan omtrent 300 als *vreemde Spreekwoorden* of *Dichterlyke Zedelessen* wegvallen, de overige behooren tot onze *spreekwoorden*, welke alleen zijn aangewezen, en wel met den naam

Willems,

waarachter I, II, III, IV, V, VI, VII of VIII, naar de afdeelingen, waarin deze verzameling is verdeeld. Afdeeling I. handelt *Over God*, met 24 spreekwoorden, II. *Over wysheid en deugd, in het algemeen, en hetgeen daermede strydig is*, met de onderverdeeling: 1. *Wysheid*, 2. *Zotheid*, 3. *Deugd* en 4. *Ondeugd*, te zamen met 40 spreekw., III. *Over eenige byzondere deugden en tegenovergestelde ondeugden*, met de onderverdeeling: 1. *Voorzichtigheid*, 2. *Matigheid*, 3. *Naerstigheid* en *Spaerzaemheid*, 4. *Leerzaemheid*, 5. *Liefde* en *Weldadigheid*, 6. *Vriendschap*, 7. *Dankbaerheid*, 8. *Waerheidsliefde*, 9. *Vredelievendheid*, 10. *Verdraegzaemheid* en *Lydzaemheid*, 11. *Gelatenheid* en *Geduld*, 12. *Zedigheid* en *Nederigheid* en 13. *Vergenoegdheid*, te zamen met 177 spreekw., IV. *Over 's menschen aerd en ingeborenheid*, met 25 spreekw., V. *Over leven en dood*, met 24 spreekw., VI. *Over geluk en ongeluk*, met 37 spreekw., VII. *Eenige byzondere lessen van levenswysheid*, met 32 spreekw., en VIII. *Gemengde Spreuken* (lees: *Spreekwoorden*), 226 in getal. Onder de *Spreekwoorden* loopen overal de *Dichterlyke Zedelessen* heen, alle, zoowel de eene als de andere, berijmd.

81. VINCENT LOOSJES. *De Boter*, voorkomende, bl. 144-158, in zijne *Nieuwe Zedekundige Uitspanningen. Haarlem. Wed.* LOOSJES PZ. MDCCCXXIV. 8°. Een vertoog over de aan de *Boter* ontleende *spreekwoorden*, aangewezen als

Loosjes Boter.

82. VINCENT LOOSJES. De Katten, mede

voorkomende, bl. 182-199, in zijne *Nieuwe Zedekundige Uitspanningen. Haarlem. Wed.* LOOSJES PZ. MDCCCXXIV. 8°. Een vertoog over de aan de *Katten* ontleende *spreekwoorden*, aangewezen als

Loosjes *Kat.*

83. A. VAN ZUTPHEN. *Onze oude luidjes wisten ook zoo iets van den duivel*, in het *Alg. Letterl. maandschrift*, 8°. Deel, 10°. Stuk, bl. 415-425, en 16°. Stuk, bl. 698-709. *Amst.* VINK. 1824. 8°. Aan den *duivel* worden een *dertigtal spreekwoorden* ontleend, waarvan de *twintig* eerste „nader worden overwogen en der voorvaderen meening, in dezelve opgesloten, ontknoopt.” Waarom ook de overige *tien* dezer *spreekwoorden*, gelijk de andere als

v. Zutphen *Duivel*

aangewezen, niet op gelijke wijze zijn behandeld, blijkt niet.

84. *Vaderlandsche Spreekwoorden*, in het *Letterkundig Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak*, bl. 546. *Amst.* VAN DIJK. 1824. 8°. De 4 „van de veeteelt en den landbouw ontleende *spreekwoorden*” zijn aangewezen onder den naam

Lett. Mag.

85. *Mr.* WILLEM BILDERDIJK. *Proeve, by wege van uittreksel uit eene verklaring van meerdere Spreekwoorden en Spreekwijzen*, voorkomende in zijne *Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden.* 2°. Deel, bl. 199-209, 3°. Deel, bl. 181-198, en 4°. Deel, bl. 193-208. *Rott.* IMMERZEEL, JR. 1824 en 1825. 8°. De XVIII doorloopend genommerde *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Bilderdijk.

86. *De Spreuken des Tijds*, (*ter inleiding van Euphonia voor* 1825) *door* POST-STEENUS, voorkomende in n°. 1, bl. 1-13, en n°. 2, bl. 17-28, van het 1°. Stuk van *Euphonia; een tijdschrift voor den beschaafden stand. Utrecht.* ZIMMERMAN. 1825. 8°. De *spreekwoorden*, hier „*Spreuken*” genoemd, zijn aangewezen onder den naam

Tijd.

87. [J. P. SPRENGER] V[AN] E[IJK]. *Over het zinrijke en waardige van vele Oud-vaderlandsche Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 177-197, in de door hem verzamelde *Fakkel of Bijdragen tot de kennis van het ware, schoone en goede.* 1°. Jaarg. *Rott.* MENSING *en* VAN WESTREENEN. MDCCCXXV. 8°. De in deze verhandeling voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen onder den naam

Fakkel.

88. P. VAN DER WILLIGEN. *Een Spreekwoord niet altijd een waar woord, in voorbeelden. Uitgegeven door de Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen. Amst.* DE VRIES, VAN MUNSTER *en Zoon en* VAN DER HEY *en Zoon.* 1825. 8°. In 22 hoofdstukken worden 45 *spreekwoorden* behandeld, aangewezen met den naam

v. d. Willigen.

89. *Rapeling van Vaderlandsche Spreekwoorden, ieder met zijn alibi bewezen*, aan de woorden *Schoen, Veer, Lam, Liggen, Man* en *Hond* ontleend, geplaatst in den *Algemeenen Konst- en Letterbode*, 1825, n°. 39, bl. 221 en 222; 42, bl. 270 en 271; 43, bl. 286; en 46, bl. 333 en 334; en 1826, n°. 8, bl. 121-125. *Haarlem. Wed.* LOOSJES PZ. 8°. De hier bijgebrachte *spreekwoorden* zijn naar de woorden, waaraan ze ontleend zijn, aangewezen, en alzoo onder de namen

Schoen, Veer, Lam, Liggen, Man en *Hond.*

90. HENDRIK *Baron* COLLOT D'ESCURY. *Oude spreekwoorden*, zijnde bl. 9-22 der *Aanteekeningen en Bijdragen* over *de Taal*, voorkomende in zijn *Holland's roem in Kunsten en Wetenschappen*, met *Aanteekeningen en Bijdragen.* 3°. Deel. *'s Grav. en Amst. Gebr.* VAN CLEEF. 1826. 8°. De bijgebrachte *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

d'Escury,

zijn „zoo van de zee en het water, als van de scheepvaart ontleend.”

91. *Verhandeling over het nuttig gebruik der Spreekwoorden, aan Appelen ontleend. Uitgesproken in het departement *** der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, voorkomende in n°. 33, bl. 508-519, en n°. 34, bl. 521-536, van het 3°. Stuk van *Euphonia; een tijdschrift voor den beschaafden stand. Utrecht.* ZIMMERMAN. 1826. 8°. Deze aan *Appelen* ontleende *spreekwoorden* zijn aangewezen onder den naam

Appel.

92. PAULUS CORNELIS SCHELTEMA. *Verzameling van Spreekwoorden, Gezegden en Anekdoten, benevens belangrijke geschied- en oudheidkundige Aanteekeningen, enz., meerendeels Vriesland en de Vriezen betreffende; alsmede taalkundige ophelderingen omtrent den oorsprong en de ware beteekenis van oude Vriesche woorden en gezegden.* 2 Stukjes. *Franeker.* YPMA. 1826, en *Leeuw.* SCHIERBEEK. 1831. 8°. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Scheltema.

93. D. BRAAKËNBURG. *Verzameling van Nederlandsche Spreekwoorden, opgehelderd voor de jeugd, en tot schoolgebruik ingerigt. Haarlem. Erven* BOHN. 1828. kl. 8°. Evenals V. ZUTPHEN deed (zie n°. 75), heeft ook BRAAKËNBURG, op het voetspoor van TUINMAN, zijne verzamelde *spreekwoorden* in afdeelingen verdeeld, en wel in 6, waarvan afdeeling I. *Spreekwoorden, ontleend uit de Heilige Schrift* 9 spreekwoorden bevat, II. *Spreekw., ontleend uit de Algemeene Geschiedenis* 5, III. *Spreekw., ontleend uit de Vaderlandsche*

'eschiedenis 9, IV. *Spreekw.*, *gesproten uit het* *[H]eidendom* 6, V. *Spreekw.*, *afkomstig uit het* *[C]hristendom* 4, en VI. *Spreekw.*, *ontleend uit de* *[ge]woonten en handelingen der menschen* 7. Deze *[sp]reekwoorden*, voor elke afdeeling op nieuw ge[n]ommerd, zijn aangewezen met den naam

Braakëuburg,

[d]aarachter in romeinsche cijfers de afdeeling, en [m]et arabische het *spreekwoord* is opgeteekend.

94. M. C. DE MÉRY. *Proverbes Flamands et* *[P]roverbes Hollandais*, zijnde §§ XII en XIII van [zi]jne *Histoire générale des Proverbes*, *Adages*, *[S]entences*, *Apophthegmes*, *dérivés des mœurs*, *des* *sages*, *de l'esprit et de la morale des peuples anciens* *[e]t modernes*, *etc.* Tome second. *Paris.* DELONGHAMPS. 1828. 8°. De *Proverbes Flamands*, aan[g]ewezen als

de Méry *Flam.*,

[z]ijn 10 in getal, en de *Proverbes Hollandais*, aan[g]ewezen als

de Méry *Holl.*,

[b]evatten er 26.

95. J. V[AN] O[OSTERWIJK] BRUYN. *Tegen[s]trijdige Spreekwoorden*, geplaatst, bl. 137-140, [i]n den *Almanak voor Blijgeestigen*. *Brussel.* SACRÉ. [1]830. kl. 8°. De 13 paar *tegenstrijdige spreek[w]oorden* zijn aangewezen met den naam

Bruyn.

96. *Mr.* JACOBUS SCHELTEMA. *Forklearing* *[f]en twae Friesche Spreckwirden*, voorkomende, [b]l. 23-26, in het *Friesch Jierboeckjen*. *Lieauwerd.* [S]URINGAR. 1830. kl. 8°. In het *Jierboeckjen foar* *[i]t jier* 1831, bl. 22-24, wordt mede een *Spreck[w]ird forkleard.* Later, onder het opschrift: *Fri[s]iaca*, komen deze drie spreekwoorden vertaald [v]oor, Deel VI, bl. 214-218 en bl. 228-230, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*. *Utrecht.* VAN TERVEEN. 1836. 8°. De vertaalde *spreekwoorden* zijn met den naam

Scheltema

aangewezen, welke aanwijzing zich van die van n°. 92 onderscheidt, wáár, behalve de bladzijde, ook het Stukje met I en II is aangeduid.

97. *Spreekwoorden*, *geen kinderen der ondervinding*, *door* H. *te H.*, voorkomende, bl. 409-422, in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*. *Amst.* LEENEMAN, V. D. KROE *en* YNTEMA. 1830. 8°. De 4 *spreekwoorden*, hier voorgesteld als te *strijden* tegen den regel: „*Spreekwoorden* zijn kinderen der ondervinding,” zijn aangewezen onder den naam

Letteroef.

98. T. J. KERKHOVEN. *Iets in den trant van* CATS, *of Scheeps-spreekwijzen*, voorkomende, bl. 131-136, in den *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen* voor 1831. *Amst.* BREST VAN KEMPEN. 12°. De *spreekwijzen* en *spreekwoorden*, hier alleen *spreekwijzen* genoemd, zijn aangewezen onder den naam

Scheeps-Spreekw.

99. *Over sommige Spreekwijzen*, *derzelver beteekenis en rigtig gebruik.* (*Brokstuk uit eene voorlezing.*) Het stuk is geplaatst, bl. 102-116, in den *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen*. *Amst.* BREST VAN KEMPEN. MDCCCXXXII. 12°. De hier voorkomende *spreekwijzen* en *spreekwoorden*, allen *spreekwijzen* geheeten, en „in twee klassen, *bevestigende* en *vergelijkende*, verdeeld,” zijn aangewezen onder den naam

Blijg.

100. *Mr.* JACOBUS SCHELTEMA. *Lijst van eenige min bekende woorden*, *namen*, *gezegden*, *sprookjes*, *enz.*, achter de *Volksgebruiken der Nederlanders*, *bij het vrijen en trouwen*, voorkomende, Deel IV, Stuk III, bl. 321-327, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*. *Utrecht.* VAN TERVEEN. 1832. 8°. Aan het genoemde onderwerp ontleend, komen in deze *lijst* een 17tal *spreekwoorden* voor, aangewezen met den naam

Scheltema,

van n°. 96 daarin onderscheiden, dat achter de bladzijde der *lijst* eene andere bladzijde tusschen haakjes is geplaatst, die nl., waar de *spreekwoorden* in het *Werk* zelf worden bijgebracht.

101. P. HORNSTRA, JZ. *Voedsel voor verstand en hart*, *uit Spreekwoorden en Spreuken afgeleid*; *een leesboekje voor de middelste klasse eener lagere school.* *Sneek.* HOLTKAMP. 1832. kl. 8°. De hier voorkomende 87 *spreekwoorden*, „waaruit” het genoemde „*voedsel*” is „afgeleid,” zijn aangewezen met den naam

Hornstra;

de daarachter geplaatste „*spreuken* en *meeningen* ten besluite” zijn niet opgenomen.

102. L. KONING. *Verzameling van honderdveertig Spreekwoorden*, *opgehelderd*, zoowel afzonderlijk als vereenigd met zijne overige *Schetsen ter herinnering en oefening*. In kl. 8°., doch zonder vermelding van den drukker, zijn deze *Schetsen*, naar op mijn verzoek gegeven inlichting van den verzamelaar, in 1838 ter perse gelegd. De daarin voorkomende 118 *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Koning.

103. *Sermoen van pater* PROVERBUS, voorkomende, bl. 47-57, in den *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen* voor 1834. *Amst.* BREST VAN KEMPEN. kl. 8°. De vrucht van *'s paters* ijver, evenals hij zelf geheeten, is aangewezen onder den naam

Sermoen.

104. J. H. HALBERTSMA. *Friesche Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 29-32, in zijne *Voorafspraak* van *De Lapekoer fen* GABE SCROAR.

tredde jefte. *Dimter*. DE LANGE *van* DE BRINK. 1834. 8°. Hier worden 44 *spreekwoorden* uit n°. 16 bijgebracht. Op mijne uitnoodiging heeft de schrijver deze *spreekwoorden* in 't *Nederlandsch* overgebracht, waarom er aanwijzing van kon worden gedaan, en dat met den naam

Halbertsma

is geschied.

105. *Zevental Vaderlandsche Spreekwoorden*, gelijkmede II, III, IV en V *Zevental Vaderlandsche Spreekwoorden*. kl. 8°. Het zijn stukjes uit oude Almanakken, te Rotterdam bij ZWAAMEN *en* THOMPSON uitgegeven. De Heer Dr. A. DE JAGER, die ze mij leerde kennen, denkt, dat ze uit de jaren tusschen 1830 en 1840 zijn. Ik heb de daarin voorkomende *spreekwoorden* onder den naam

Vad. Spreekw.

aangewezen, waarachter I, II, III, IV of V, naar het *Zevental*, waarin ze voorkomen.

106. THEOD^s. JOH^s. KERKHOVEN. *Levenswijsheid, of een honderdtal Hollandsche Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 52-58, in den *Nederlandschen Muzen-Almanak*. *Amst.* IMMERZEEL. 1835. 12°. Het *honderdtal spreekwoorden* is aangewezen met den naam

Kerkhoven.

Die hier *Levenswijsheid* gaf, leverde in n°. 98 (dat ik eerst later leerde kennen) *Scheeps-spreekwijzen*.

107. C. VAN DER VIJVER. *Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 205-220, in zijn verzameld *Letter- en Geschiedkundig Allerlei; of Verpoozingen in ledige oogenblikken*. 2°. Jaarg. *Amst.* VAN DER VINNE. MDCCCXXXV. 8°. Een 25tal *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

v. d. Vijver,

wordt hier uitgelegd.

108. J. P. SPRENGER VAN EIJK. *Handleiding tot de kennis van onze Vaderlandsche Spreekwoorden en Spreekwoordelijke Zegswijzen, bijzonder van de Scheepvaart en het Scheepsleven ontleend*. *Rott.* MENSING *en* VAN WESTREENEN. 1835. 8°. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen als

v. Eijk I.

Hierop kwamen, in 1836, *Nalezingen en Vervolg*. (*Waarin ook de opgegevene donkere Spreekwoorden en Spreekwoordelijke Zegswijzen, meerendeels worden opgehelderd.*) Deze zijn aangewezen als

v. Eijk I. *nal.*

109. A. WASSENBERGH. *Friesche Spreekwoorden*, in den *Frieschen Volks-Almanak*. 1836, bl. 89-95, 1837, bl. 113-124, en 1838, bl. 95-101. *Leeuw.* SCHIERBEEK. De beide eerste 12°., de laatste kl. 8°. Deze *Friesche Spreekwoorden* zijn voortgezet in den *Nieuwen Frieschen Volks-Almanak*. 1860, bl. 97-101, en 1863, bl. 93-102. *Leeu*[...] KUIPERS. kl. 8°. De *spreekwoorden* zijn al[...] aangewezen met den naam

Wassenbergh,

waarachter I, II, III, IV of V is gevoegd, al na[...] mate de *spreekwoorden* uit den *Almanak* van 183[...] 1837, 1838, 1860 of 1863 zijn opgenomen; wa[...] door eene onderscheiding met n°. 53 ontstaat, wi[...] alleen de bladzijde achter den naam is gevoegd.

110. G. J. MEIJER. *Oude Nederlandsche Spre*[...]*ken en Spreekwoorden; met taalkundige aantee*[...]*ningen uitgegeven*. *Gron.* OOMKENS. 1836. 8[...] Men vindt hier n°. 6 benevens eene andere ou[...] verzameling, (in n°. 15 opgegeven, en achter de[...] *lijst*, waar de mij ontbrekende werken zijn opgeno[...]men, herhaald) de spreekwoorden van GOEDTHA[...] bevattende, — doch daarvan weggelaten die *spre*[...]*ken* en *spreekwoorden*, „*welke, of nog dagelijk*[...] *onveranderd onder ons gehoord worden*, *of*, wel[...] *niets opmerkelijks voor taal of spelling opleveren*,[...] zooals de Aanteekenaar, bl. VI van het *Voorberi*[...] zegt. Wat van het hier medegedeelde als *spree*[...]*woord* is opgenomen, is aangewezen met den naa[...]

Meijer.

Op meer dan ééne plaats in de *Bijlage* is gebleken, dat deze „belangrijke verzameling," zooals ze [...] recht door den Aanteekenaar is „genoemd," me[...] weinig naauwkeurigheid en groote willekeur i[...] zamengebracht.

111. J. F. WILLEMS. *Nederlandsche Spree*[...]*woorden van den Vos, den Wolf, enz.*, zijnde Bij[...]lage V, bl. 295-301, van zijn' *Reinaert de Vo*[...] *Episch fabeldicht van de twaelfde en dertiende eeu*[...] *Gent.* GYSELYNCK. 1836. 8°. Onder de hier bij[...]eengebrachte *spreekwoorden* komen eenige vreemd[...] voor, die dus niet zijn opgenomen: dezulke a[...] die uit n°. 21 zijn overgenomen, en elders nie[...] worden vermeld. De *Nederlandsche spreekwoorden*, in deze verzameling gevonden, zijn aangewezen a[...]

Willems *Reinaert*.

112. *Proeve ter opheldering van eenige Spree*[...]*woorden*, geplaatst, bl. 621-624, in de *Boekzaa*[...] *der geleerde wereld*, enz. voor *Mei*. *Amst.* Erv[...] ONDER DE LINDEN *en Zoon*. MDCCCXXXVII[...] kl. 8°. De 7 hier „opgehelderde *spreekwoorden*" zijn aangewezen onder den naam

Opheld.

113. *Voorlezing over de waarheid*, vervat i[...] *sommige Spreekwoorden*, *welke van de Zee*, *of he*[...] *Scheepsleven ontleend zijn*, voorkomende, bl. 69-8[...] in de *Zeeplanten*, *of Voorlezingen uit het Noord*[...] *Sneek.* HOLTKAMP. 1837. 8°. De 22 aan 't ge[...]noemde onderwerp ontleende *spreekwoorden*, wie[...] „waarheid" aan het licht wordt gebracht, zij[...] aangewezen onder den naam

Zeepl.

114. R. POSTHUMUS. *Eene Lijst en korte op-*
'ldering van eenige Friesche Woorden, Spreek-
ijzen en Spreekwoorden, in *De Vrije Fries. Men-*
lingen, uitgegeven door het Provinciaal Friesch
enootschap, ter beoefening der Friesche Geschied-,
udheid- en Taalkunde. 1e. Deel, 1e. Stuk, bl.
-92, 1e. Deel, 3e. Stuk, bl. 233-248, 2e. Deel,
. Stuk, bl. 93-116, 3e. Deel, 2e. Stuk, bl. 200-
7, vervolgd in *De Vrije Fries. Mengelingen,*
tgegeven door het Friesch Genootschap van Ge-
hied-, Oudheid- en Taalkunde. 4e. Deel, 1e.
:uk, bl. 94-104, 4e. Deel, 3e. Stuk, bl. 306-320,
rder *Nieuwe Reeks:* 2e. Deel, 2e. Stuk, bl. 204-
)8, 2e. Deel, 3e. Stuk, bl. 241-254, 2e. Deel, 4e.
tuk, bl. 388-397, en 3e. Deel, 1e. Stuk, bl. 78-
). *Leeuw.* SURINGAR. 1837, 1838, 1840, 1843,
)45, 1846, 1858, 1859 en 1860. 8°. Alphabetisch
de *lijst* slechts tot in de J voortgezet, waarmede
esloten is; want de schrijver is overleden — en
e werden bij de laatste „*ophelderingen*" niet, ge-
jk vroeger, op een „*vervolg*" gewezen. Gelijk
e opgave luidt, zijn in de vier eerste bijdragen van
e *lijst* de *Spreekwijzen* te recht vóór de *Spreek-*
woorden genoemd; — zonder dat blijkt waarom,
zulks bij de zes laatste bijdragen juist andersom
edaan. De *spreekwoorden*, in deze *lijst* opgeno-
nen, zijn aangewezen met den naam

Posthumus.

115. P. VAN WAESBERGE. *Sermoen over Geld*
n Geldzaken, zamengesteld uit Vaderlandsche
Spreekwijzen en Spreekwoorden, voorkomende, bl.
60-172, in den *Schiedamschen Almanak. Schiedam.*
GOUDE. 1838. 12°. De *spreekwoorden* over *Geld*
n Geldzaken, hier voorkomende, zijn aangewezen
ls

v. Waesberge *Geld.*

116. *Gemodernizeerde Spreekwoorden, door*
L. O, geplaatst, bl. 58-64, in den *Nieuwen Alma-*
ak voor Blijgeestigen. Amst. Gebr. DIEDERICHS.
838. kl. 8°. De 24 hier voorkomende *spreekwoor-*
den, die quasi „*gemodernizeerd*" worden, benevens
le 3 aan het eind staande, „alleen (en altijd) ware
preekwoorden," zooals ze geijkt worden, zijn aan-
gewezen onder den naam

N. Blijg.

117. E. W. VAN DAM VAN ISSELT. *Eenige Zee-*
spreekwoorden. (*Getrokken uit een meer uitgebreid*
gedicht over dat onderwerp.) Het gedicht komt
voor, bl. 135-139, in den *Nederlandschen Muzen-*
Almanak voor 1838. *Amst.* IMMERZEEL JR. kl. 8°.
Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

v. Dam.

118. J. P. SPRENGER VAN EIJK. *Handleiding*
tot de kennis van onze Vaderlandsche Spreekwoor-
den en Spreekwoordelijke Zegswijzen, bijzonder
uit het Dierenrijk ontleend, en eenige andere op-
gegevene. Rott. MENSING *en* VAN WESTREENEN.
MDCCCXXXVIII. 8°. De hier voorkomende *spreek-*
woorden zijn aangewezen als

v. Eijk II.

Hierop kwamen, in MDCCCXXXIX, *Nalezingen en*
Vervolg. (*Waarin ook de opgegevene donkere Spreek-*
woorden en Spreekwoordelijke Zegswijzen, meeren-
deels worden opgehelderd.) Deze zijn aangewezen
als

v. Eijk II. *nal.*

119. M. H. DE GRAAFF. *Spreekwoorden*, voor-
komende, bl. 69-130, in zijne *Luimige en Ernstige*
Gedachten. Utrecht. BOSCH. 1838. 8°. Deze
spreekwoorden zijn aangewezen met den naam

de Graaff.

120. H. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN.
Niederländische Sprüchwörter, Densprüche und
sprüchwörtliche Redensarten, voorkomende bl.
XXXVIII en XXXIX der *Einleitung* van zijne *Horae*
Belgicae, pars sexta, ook onder den titel: *Altnie-*
derländische Schaubühne. Abele Spelen ende Sot-
ternien. Breslau. ADERHOLZ. 1838. 8°. De onder
elk der opgegeven benoemingen hier voorkomende
29 *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Hoffmann.

Het kenmerk van onderscheiding dezer aanwijzing
en die van eenige spreekwoorden van n°. 1 bestaat
in het n°., dat achter den naam gevoegd is in n°. 1,
daar hier, in n°. 120, de bladzijde daarvoor in de
plaats komt.

121. P. VAN WAESBERGE. *Sermoen over het*
Vrijen, zamengesteld uit Vaderlandsche Spreuken
en Spreekwoorden, voorkomende, bl. 51-67, in
den *Schiedamschen Almanak. Schiedam.* GOUDE.
1839. kl. 8°. De *spreekwoorden* over het *Vrijen*,
hier voorkomende, zijn aangewezen als

v. Waesberge *Vrijen.*

122. *Spreekwijzen en Spreekwoorden, welke in*
Drenthe gebezigd worden, geplaatst, bl. 206-210,
in den *Drenthschen Volks-Almanak. Koev.* V. D.
SCHEER. 1839. 12°. De 38 hier verklaarde *spreek-*
wijzen en *spreekwoorden* zijn aangewezen onder den
naam

Drenthe.

123. *Pachter* MARTIJN. *Over Spreekwoorden*
en Spreekwoordelijke gezegden, voorkomende, bl.
1-9, in het *Avondonderhoud voor den huisselijken*
kring, naar Pachter MARTIJN, STARKE, *enz.*
's Grav. VAN STOCKUM. 1839. 8°. De 3 hier ver-
klaarde *spreekwoorden* zijn aangewezen met den
naam

Martijn.

124. P. VAN WAESBERGE. *Sermoen over den*
Wijn, zamengesteld uit Vaderlandsche Spreuken
en Spreekwoorden, voorkomende, bl. 10-19, in het
Rotterdamsch Jaarboekje. Rott. WYNANDS. 1840.

12°. De *spreekwoorden* over den *Wijn*, hier voorkomende, zijn aangewezen als

v. Waesberge *Wijn*.

125. D. H. VAN DER MEER. *Iets over Spreekwoorden in het Algemeen en bijzonder over die, welke aan de Scheepvaart ontleend en van Frieschen oorsprong zijn*, te vinden, bl. 121-133, in den *Frieschen Volks-Almanak*. *Leeuw.* SCHIERBEEK. 1840. kl. 8°. De aan 't genoemde onderwerp ontleende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

v. d. Meer.

126. A. DE JAGER. *Bijdragen tot de kennis der Nederduitsche Spreekwoorden*, in het door hem bijeenverzameld *Taalkundig Magazijn of Gemengde Bijdragen tot de kennis der Nederduitsche taal*. 3°. Deel, bl. 81-128 en bl. 457-499, en 4°. Deel, bl. 695-697. *Rott.* WIJNHOVEN HENDRIKSEN. 1840, en *Deventer*. TER GUNNE. 1842. 8°. De in deze *Bijdragen* voorkomende *spreekwoorden*, aangewezen als

de Jager* *Bijdr.*,

dienen hoofdzakelijk, om het in n°. 118 voorkomende te verbeteren en aan te vullen.

127. *Iets over Spreekwoorden en derzelver gebruik bij het onderwijs*, voorkomende, bl. 76-92, in *De Vrijmoedige. Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding*. 2°. Jaarg., n°. 2. *Amst.* SCHALEKAMP, V. D. GRAMPEL *en* BAKKER. 1840. 8°. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen onder den naam

Vrijmoedige.

128. J. F. WILLEMS. *Spreekwoorden, die van Jan en Hans komen*, te vinden, bl. 167-169, in het door hem uitgegeven *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands. Gent.* GYSELYNCK. 1840. 8°. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen als

Willems *J. en H.*

129. J. P. SPRENGER VAN EIJK. *Handleiding tot de kennis van onze Vaderlandsche Spreekwoorden en Spreekwoordelijke Zegswijzen, bijzonder aan het Landleven ontleend. Rott.* MENSING *en* VAN WESTREENEN. MDCCCXLI. 8°. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen als

v. Eijk III.

130. A. DE JAGER. *Toelichtende Bedenkingen op het Naschrift van den Heer* J. P. SPRENGER VAN EIJK, *geplaatst achter zijne Handleiding tot de kennis van onze Vaderlandsche Spreekwoorden, enz., aan het Landleven ontleend. Rott.* WIJNHOVEN HENDRIKSEN. 1841. 8°. „Het „*Naschrift*" [van n°. 129], dat aanleiding gaf tot het opstellen en uitgeven dezer *Toelichtende Bedenkingen*," zegt de schrijver, „moest eene *Beoordeeling* heeten der *Bijdragen over de Spreekwoorden*, in het *Taalk. Magazijn* voorkomende," en als n°. 126 opgeteekend. Voor aanwijzing is dit geschrift niet vatbaar.

131. [J. AUWEN JR.] *Gedachten over Spreekwoorden*, te vinden, bl. 751-758, in de *Boekzaal der geleerde wereld*, enz. voor *Junij*. *Amst.* ERVEN ONDER DE LINDEN *en Zoon*. MDCCCXLI. kl. 8°. Ik kende toen den naam des schrijvers niet, evenmin als van n°. 135; daarom zijn de hier voorkomende *spreekwoorden* slechts aangewezen onder den naam

Gedachten.

Zij bevatten toelichtingen op eenige spreekwoorden, in de n°. 108, 118 en 129 geplaatst.

132. PR. VAN DUYSE. *Spreekwoorden aen geestelijke zaken ontleend*, voorkomende, bl. 192-233 en bl. 454-458, in het *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands, uitgegeven door* J. F. WILLEMS. *Gent.* GYSELYNCK. 1841. 8°. Eerst worden de spreekwoorden opgegeven, waarbij „het tydstip der wording" met zekerheid is op te geven, „is het niet wegens 't *wanneer?* dan toch wegens 't na wat *tydstip?*" Vervolgens bevatten de spreekwoorden de volgende opschriften: 1. *De H. Schrift*, 2. *Op Bijbelplaetsen schynen te zinspelen*, 3. *God*, 4. *Jezus*, 5. *H. Geest*, 6. *Engelen*, 7. *O. L. Vrouw*, 8. *Helle*, 9. *Hemel*, 10. *Vagevuur*, 11. *Heiligen*, 12. *Kerk*, 13. *Geestelyke orden* en 14. *Duivel*. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

v. Duyse.

133. *Over sommige vergelijkende Spreekwijzen, door* D. N. V. N., *te L........*, voorkomende, bl. 63—69, in den *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen* voor 1842. *Hoorn.* VERMANDE. 12°. De 6 hier behandelde *vergelijkende Spreekwijzen* zijn aangewezen onder den naam

Vergel. Spreekw.

134. H. GUIKEMA. *Vijftig leerzame verhalen, ontleend uit de Nederlandsche Spreekwoorden; ten dienste der scholen. Gron.* SCHOLTENS. 1842. kl. 8°. *Tweede Vijftigtal*. 1843. De „voorrede" van de [eerste] *vijftig leerzame verhalen* geeft recht, het *tweede vijftigtal* aan denzelfden schrijver toe te kennen, ofschoon zijn naam op den titel niet is opgenomen. De *spreekwoorden* van het laatste zijn daarom, zoowel als die van de eersten, met den naam

Guikema

aangewezen.

135. [J. AUWEN JR.] *Over eenige Groninger Spreekwoorden*, in *De Huisvriend. Gemengde lectuur voor Burgers in Stad en Land, verzameld door* J. J. A. GORVERNEUR. 1°. Deel, 1843, bl. 393, en 2°. Deel, 1844, bl. 128, 359 en 360. *Gron.* VAN BOLHUIS HOITSEMA. 8°. De 7 + 7 + 11 *spreekwoorden*, die hier in drie bijdragen worden verklaard, zijn aangewezen onder den naam

Huisvriend.

136. *Opmerkingen, betreffende eenige Spreekwoorden,* voorkomende, bl. 57-80, in *Ernst en Luim, of Uren aan de beschouwing van verschillende onderwerpen gewijd, door* V. D. M. *'s Grav.* KLOOTS *en Comp.* 1843. 8°. Men vindt hier 9 verklaarde *spreekwoorden*, aangewezen onder den naam

Ernst en Luim,

welke hun aanwezen aan 's menschen *handen* verschuldigd zijn.

137. *Zaanlandsche Spreekwoorden, door* X., in het *Zaanlandsch Jaarboekje.* 1844, bl. 152, 1846, bl. 122-124, en 1849, bl. 137-140. *Zaandijk.* HEYNIS TSZ. 12°. Aangewezen onder den naam

Zaanl.,

waarachter I, II of III, naarmate de 2 + 2 + 5 *spreekwoorden* in den Almanak van 1844, 1846 of 1849 voorkomen, worden deze verklaard.

138. J. P. SPRENGER VAN EIJK. *Het spreekwoordelijk gebruik van bijbeltaal in de burgerlijke zamenleving, beoordeeld. Rott.* MENSING *&* VAN WESTREENEN. (1844.) 8°. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

v. Eijk,

welke aanwijzing zich van die van de n°. 108, 118 en 129 onderscheidt, daar hier alleen de bladzijde van 't werkje achter den naam des schrijvers staat.

139. *Gemeenzame Nederlandsche Volksspreuken, voorgesteld in Leerzame Verhalen, ten dienste der lagere scholen. Amst.* LEEPEL *&* BRAT. 1844. kl. 8°. De 21 verklaarde *spreekwoorden*, hier *spreuken* geheeten, zijn aangewezen onder den naam

Spreuk.

140. *Spreekwoorden en Spreekwijzen van den Neus*, voorkomende, bl. 140-143, in de *Humoristische schetsen over den Neus. Devent.* DE LANGE. 1844. 8°. Deze *spreekwoorden* en *spreekwijzen* zijn aangewezen onder den naam

Neus-Spreekw.

141. SYMEON ANTON [ANTONY MOENS]. *Korte verklaring en uitbreiding van twee Vaderlandsche Spreekwoorden, aan Katten ontleend. Eene voorlezing*, voorkomende, bl. 1-29, in zijn *Allerlei. Lectuur voor Rijken en Armen, Ouden en Jongen, Blijgeestigen en Zwaarmoedigen, enz. enz. Rott.* MENSING *&* VAN WESTREENEN. 1845. 8°. De genoemde *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Anton,

een gedeelte van het anagram, waaronder de schrijver zich deed kennen.

142. SYMEON ANTON [ANTONY MOENS]. *Verklaring en uitbreiding van drie Vaderlandsche Spreekwoorden, aan de Kleeding ontleend. Eene voorlezing*, voorkomende, bl. 30-52, in zijn *Allerlei. Lectuur voor Rijken en Armen, Ouden en Jongen, Blijgeestigen en Zwaarmoedigen, enz. enz. Rott.* MENSING *&* VAN WESTREENEN. 1845. 8°. De hier behandelde *spreekwoorden* zijn, evenals die van n°. 141, met den naam

Anton

aangewezen, door eene andere achtergevoegde bladzijde van het vorige nommer onderscheiden.

143. G. C. M[ULDER]. *Over de Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 406-437, in de *Nieuwe Nederlandsche Spraakleer, naar de beste bronnen bewerkt en gestaafd door het gezag der voornaamste hedendaagsche schrijvers. Nijm.* HASPELS. 1846. 8°. Hetzelfde werk werd, in 1848, te *Dordr.* bij LAGERWEY uitgegeven. De titel is 't eenige onderscheid, dat men aantreft; de naam des schrijvers staat er, die vroeger alleen aan 't einde van het „voorberigt" door de letters G. C. M. werd aangewezen. Er wordt gehandeld over den *Aard en oorsprong der Spreekwoorden*, waarna een aantal van 262 *Nederlandsche Spreekwoorden* volgt, in alphabetische orde opgegeven, die alle worden „opgehelderd." Ze zijn aangewezen met den naam

Mulder.

144. *Prof.* L. G. VISSCHER. *Spreekwoorden*, te vinden in de *Kronijk van het Historisch Gezelschap te Utrecht.* 3°. Jaarg., bl. 210-215. *Utrecht.* KEMINK *en Zoon.* 1847. 8°. De 14 *spreekwoorden*, die hier worden verklaard, zijn aangewezen met den naam

Visscher.

145. *Mr.* L. PH. C. VAN DEN BERGH. *Spreuken en Spreekwoorden voorkomende in den Roman van* HEINRIC *en* MARGRIETE VAN LIMBORCH, *gedicht door* HEINRIC, zijnde bl. 270-272 van het 3°. Deel der *Nieuwe Reeks van Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Leiden.* LUCHTMANS. 1847. 8°. De 29 hier opgenomen *spreekwoorden*, waaronder ook, die als *spreuken* betiteld worden, zijn aangewezen met den naam

v. d. Bergh.

146. MANVIS. *Een Spreekwoord in Spreekwoorden bewerkt*, geplaatst in de *Honigbij, of Bloemlezing op het gebied van Kunst, Wetenschap en Smaak.* 6°. Jaarg., bl. 123 en 124. *Amst.* LAARMAN. 1847. fol. De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Manvis.

147. P. J. HARREBOMÉE. *Twaalftal Nederlandsche Spreekwoorden*, voorkomende, 1°. Deel, bl. 373-392, in het door *Dr.* A. DE JAGER verzameld *Archief voor Nederlandsche Taalkunde. Amst.* PORTIELJE. 1847-48. 8°. *Tweede twaalftal*, aldaar: 2°. Deel, bl. 243-260, in 1849-50. *Derde twaalftal*, aldaar: 3°. Deel, bl. 169-183, in 1851-52. *Vierde twaalftal*, aldaar: 4°. Deel, bl. 337-356, in 1853-54. *Vijfde twaalftal*, voorkomende, bl.

283-310, in het door *Dr.* A. DE JAGER verzameld *Nieuw Archief voor Nederlandsche Taalkunde. Amst.* PORTIELJE. 1855-56. 8°. De hier behandelde *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Harrebomée,

waarachter in Romeinsche cijfers het nommer van het *twaalftal* is geplaatst, gevolgd door het nommer van het *spreekwoord* in Arabische cijfers.

148. *Verklaring van een vijfentwintigtal Vaderlandsche Spreekwoorden, voor de Nederlandsche jeugd. Met Afbeeldingen. Amst. Erven* VAN MUNSTER *en Zoon.* 1848. kl. 8°. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen onder den naam

Verkl.

149. H. C. VAN HALL. *Landbouwkundige Spreekwijzen*, geplaatst in den *Almanak voor Landbouwers en Veehouders.* 1849, bl. 1-10, 1851, bl. 1-6, en 1852, bl. 1-6. *Leeuw.* EEKHOFF. kl. 8°. Deze *spreekwoorden*, hier *spreekwijzen* genoemd, zijn aangewezen met den naam

v. Hall,

waarachter I, II of III, naarmate de spreekwoorden in den Almanak van 1849, 1851 of 1852 voorkomen.

150. *De Antwerpsche* SANCHO-PANÇA. *Verzameling van ongeveer* 700 *spreekwoorden, uitdrukkingen en vergelykingen, die dagelyks onder het volk voorkomen. Almanach* voor 1849. *Antw.* BUSCHMANN. kl. 8°. De „tweede uitgaef" verscheen in den *Almanach* voor 1850. Deze *spreekwoorden* en *spreekwijzen* (tot de laatste behooren de hier genoemde „*uitdrukkingen* en *vergelykingen*") zijn aangewezen met den gefingeerden naam

Sancho-Pança.

151. J. A. M. MENSINGA. *Spreekwijzen en Spreekwoorden, aan den Haan ontleend*, voorkomende, n°. 5, bl. 210-219, in *De Recensent, ook der Recensenten. Amst.* V. D. HEY *en Zoon.* 1849. 8°. De hier bijeengebrachte *spreekwoorden*, voor zooverre zij niet tot den vreemde behooren, zijn aangewezen met den naam

Mensinga.

Dat ik eenige als vreemde heb moeten verwerpen, is buiten schuld van den schrijver. Op vereerend aanzoek had ik de bedoelde spreekwoorden afgestaan, ook die uit n°. 21, zonder te kunnen bepalen, of toen reeds mijne aanvrage omtrent dit n°. heeft plaats gehad. (Zie *Alg. Konst- en Letterb.* n°. 25 van 1848.) De schifting is althans van later datum.

152. [*Dr.* J. VAN] V[LOTEN]. *Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 369, in zijne *Verzameling van Nederlandsche prozastukken, van* 1229-1476, *naar tijdsorde gerangschikt. Leiden* en *Amst.* GEBHARD *& Comp.* 1851. 8°. Deze *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

v Vloten,

zijn getrokken uit het exemplaar van n°. 1, dat te *Delf in hollandia* is gedrukt.

153. J. M. SCHRANT. *Ghemeene Duytsch Spreeckwoorden*, voorkomende, bl. 275-278, in het door hem verzameld *Oud- Neêrlandsch Rijm en Onrijm. Leiden.* V. D. HOEK. 1851. kl. 8°. De hier gegeven *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Schrant,

bevatten een uittreksel van de beide gedeelten, waaruit n°. 110 is samengesteld.

154. *Eenige Friesche Spreekwijzen en Spreekwoorden, verzameld en opgeteekend door* W. DE WENDT, *in leven Schoolmeester te Ternaard. Uitgegeven en opgehelderd door* R. POSTHUMUS, opgenomen in den *Frieschen Volks-Almanak* van 1852, bl. 49-61. *Vervolg*, opgenomen in den *Nieuwen Frieschen Volks-Almanak* van 1854, bl. 60-65. Nogmaals *Vervolg*, opgenomen in den *Nieuwen Frieschen Volks-Almanak* van 1858, bl. 129-133. *Sneek.* V. DRUTEN & BLEEKER, *Franeker.* IPPIUS FOKKENS, en *Leeuw.* KUIPERS. kl. 8°. Deze *spreekwijzen* en *spreekwoorden* zijn aangewezen met den samengestelden naam

de Wendt-Posthumus.

155. *Mr.* A. MODDERMAN. *Bijdragen tot de Huishoudkunde, in voorlezingen, meerendeels zamengesteld uit Spreuken, Spreekwijzen en Spreekwoorden. Gron.* SCHIERBEEK. 1852. 8°. De hier voorkomende *spreekwijzen* en *spreekwoorden* (ook als *Spreuken* opgegeven) zijn aangewezen met den naam

Modderman.

156. P. BOGAERT. *Toegepaste Spreekwoorden. Een boek voor het volk. Uitgaven van het Willems-fonds. N°. 5. Gent.* V. DOOSSELAERE. 1852. 8°. Deze *toegepaste spreekwoorden* zijn onder de volgende opschriften gebracht: 1. *Huishoudelijke Zaken*, 2. *Opvoeding der Kinderen*, en 3. *Ambachten, Neringen, Koophandel, Staten, Beroepen en Ambten.* De hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Bogaert.

157. G. VAN SANDWIJK. *Spreekwoorden aanschouwelijk voorgesteld en verklaard. Een lees- en prentgeschenk voor de jeugd, versierd met* 48 *plaatjes. Purm.* SCHUITEMAKER. (1852.) 4°. De hier voorkomende *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

v. Sandwijk,

zijn, evenals TUINMAN dat deed, en waarin v. ZUTPHEN en BRAAKËNBURG hem zijn gevolgd, in 7 afdeelingen verdeeld, waarvan de 1°. *Spreekwoorden, ontleend uit de Gewijde geschiedenis* 8 spreekwoorden bevat, de 2°. *Spreekw., ontleend uit de Ongewijde geschiedenis* 8, de 3°. *Spreekw..*

ontleend uit de Fabelleer 4, de 4e. *Nederlandsche spreekw.* 8, de 5e. *Spreekw., uit Nederlandsche volksspelen ontleend* 4, de 6e. *Spreekw. uit het scheepsleven* 4, en de 7e. *Algemeene spreekw.* 12.

158. *Volks-Almanak*, voor 1853, *bevattende Verhalen, Liedjes, Anekdoten enz., en een Spreekwoord per Dag. Uitgaven van het Willems'-fonds. Nr. 6. Gent.* V. DOOSSELAERE. kl. 8°. Op het voorbeeld van SPIEGHEL (n°. 11), van wien zelfs veel is overgenomen, vindt men hier de *spreekwoorden* naar den datum geplaatst; doch thans maar één *spreekwoord* voor elken dag, en niet, zooals SPIEGHEL deed, in rubrieken naar de maanden verdeeld, maar zonder daarbij eenige volgorde in acht te nemen. Ook hier zijn de *spreekwoorden* op den datum aangewezen, alzoo van

1 *Jan.* tot en met 31 *Dec.*,

maar thans, ter onderscheiding, met het jaartal 53 daarachter gevoegd.

159. T. RAVEN, HZ. *Toegepaste Spreekwoorden, Gezegden en Voorvallen. Een leesboek voor de scholen. Gron.* FOLKERS. 1853. kl. 8°. De *spreekwoorden* en *spreekwijzen* (de laatsten hier *Gezegden* genoemd, en als *Voorvallen* aangeduid), XXXVI in getal, zijn aangewezen met den naam

Raven.

160. *Dr.* A. DE JAGER. *Nieuwe Bijdragen tot de kennis der Nederduitsche Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 23-50, in zijn verzameld *Archief voor Nederlandsche Taalkunde.* 4e. Deel, 1e. Stuk. *Amst.* PORTIELJE. 1853. 8°. De hier bijeengebrachte *spreekwoorden* zijn aangewezen als

de Jager *N. Bijdr.*

161. *Mr.* M. C. VAN HALL. *De Nederlandsche Spreekwoorden, tot het Regt betrekkelijk*, voorkomende, bl. 247-314, in de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving, verzameld en uitgegeven door Mr.* C. A. DEN TEX *en Mr.* J. VAN HALL, 3e. Deel, n°. 2. *Amst.* MÜLLER. 1853. 8°. Hiertoe behoort mede het spreekwoord: *Kerkegoed heeft ijzeren tanden*, geplaatst in het 2e. Deel, n°. 2, bl. 260-264, van dat Tijdschrift. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

v. Hall,

welke aanwijzing zich daardoor onderscheidt van die van n°. 149, dat alleen de bladzijde van de verzameling achter den naam is gevoegd.

162. P. J. HARREBOMÉE. *Eenige beschouwingen over den Tijd, in betrekking gebragt tot het Lager Onderwijs, in spreekwoorden, aan den Tijd ontleend*, voorkomende, bl. 284-312, in *De Zuid-Hollander, Tijdschrift voor Opvoeding en Onderwijs*, 2e. Jaarg., 4e. Afl. *Leiden.* NOOTHOVEN V. GOOR. 1853. Er zijn in deze *beschouwingen*, welker *spreekwoorden* zijn aangewezen als

Harrebomée *Tijd*,

vele, zelfs zinstorende fouten ingeslopen; maar ik heb geene correctie gehad.

163. *Spreekwoorden en Zegswijzen historisch toegelicht*, in *De Huisvriend. Gemengde lectuur voor Burgers in Stad en Land, verzameld door* J. J. A. GOEVERNEUR. 13e. Deel, bl. 287. *Gron.* V. BOLHUIS HOITSEMA. 1855. 8°. Om 4 *spreekwoorden* (hier ook als *Zegswijzen* opgegeven), die aangewezen zijn als

Huisvriend 1855,

toe te lichten, worden evenzoovele feiten uit de algemeene historie bijgebracht.

164. P. J. HARREBOMÉE. *De Zedeleer, voorgesteld in Spreekwoorden, aan God ontleend, afgedeeld naar de maanden en dagen des jaars* 1856. *Purm.* SCHUITEMAKER. Evenals in n°. 11 zijn de hier voorkomende *spreekwoorden*, naar de maanden des jaars, in 12 afdeelingen verdeeld, als: *Jan.: Geluk; Febr.: Werkzaamheid; Maart: Geloof en hoop; April: Pligtsbetrachting; Mei: Zoo gaat het in de wereld; Junij: Voorzigtigheid; Julij: Gods goedheid; Aug.: Gods wil; Sept.: Gods hulp; Oct.: Gierigheid, zelfzucht, traagheid en hoogmoed; Nov.: Straf*, en *Dec.: Dubbelzinnige handelingen.* Gelijk SPIEGHEL's verzameling, en zooals in n°. 158 is geschied, is elk *spreekwoord* op den datum aangewezen, alzoo van

1 *Jan.* tot en met 31 *Dec.*,

waarachter het jaartal 56 is geplaatst, waardoor eene onderscheiding met n°. 11, evenzeeráls met n°. 158, ontstaat.

165. *Spreekwoorden*, voorkomende, bl. 125-128, in den *Volks-Almanak*, voor 1856. *Uitgaven van het Willems'-fonds. Nr.* 16. *Gent.* V. DOOSSELAERE. kl. 8°. De 134 *spreekwoorden*, hier samengebracht, zijn aangewezen onder den naam

Gent.

166. *Spreekwijzen en Opmerkingen betrekkelijk den Landbouwer en zijn bedrijf*, voorkomende, bl. 68-91, in den *Landhuishoudkundigen Almanak, ten dienste van land- en buitenman*, voor 1856. *Gron.* OOMKENS. kl. 8°. De hier bijeengebrachte *spreekwijzen* en *spreekwoorden* (alleen als *Spreekwijzen* opgegeven, en waarbij tevens ook *Opmerkingen* zijn gevoegd) zijn aangewezen onder den naam

Landbouwer.

167. P. J. HARREBOMÉE. *Het is eene kraai in paauwen-vederen, en andere spreekwoorden, aan Esopus' fabelen ontleend*, voorkomende, bl. 242-246, in *De Nederlandsche Taal, Tijdschrift ter bevordering van Nederlandsche Taalkunde, voor beoefenaars der Taal.* Eerste Jaarg. *Gron.* OOMKENS. 1856. 8°. De hier verzamelde *spreekwoorden* zijn aangewezen als

Harrebomée *Esopus.*

168. *Mr.* J. VAN LENNEP. *Zeemans-woordeboek, behelzende eene verklaring der woorden, by de Scheepvaart en den Handel in gebruik en een opgave der algemeene Wetsbepalingen, daartoe betrekkelijk, en der Spreekwijzen, daaraan ontleend, een en ander voorzien met taalkundige opmerkingen en aanhalingen uit onderscheidene schrijvers. Amst.* BINGER. 1856. 8°. Het is eene nieuwe uitgave van n°. 36: WINSCHOOTENS *Seeman.* Bij de verdienste, die dit werk ontegenzeggelijk bezit, schijnen echter drie dingen nog niet uitgemaakt te zijn: waar vindt men den ervarensten *loods*, op welks *kompas* kan men veiligst varen, en waar is de rijkste en beste *lading* scheep — bij het (nieuwe) *Zeemans-woordeboek* of bij den (ouden) *Seeman?* De *spreekwoorden*, die in 't werk voorkomen, zijn aangewezen met den naam

v. Lennep.

169. *Spreekwijzen en Opmerkingen, betrekkelijk de Veeteelt en eenige Landbouwers-gereedschappen,* voorkomende, bl. 104-135, in den *Landhuishoudkundigen Almanak, ten dienste van land- en buitenman,* voor 1857. *Gron.* OOMKENS. kl. 8°. De hier bijeengevoegde *spreekwijzen* en *spreekwoorden*, waarschijnlijk van denzelfden verzamelaar als die van n°. 166, worden, evenals dáár, slechts *Spreekwijzen* genoemd, met bijgevoegde *Opmerkingen*, en zijn aangewezen onder den naam

Veeteelt.

170. A. E. ZWITZERS. *Elementarbuch der Niederländischen Sprache. Hannover.* HAHN. 1857. 8°. De XXI in deze grammaire bijeengebrachte *Spreekwoorden* komen hoofdstuk XXI, bl. 79 en 80, voor, en zijn aangewezen met den naam

Zwitzers.

171. P. J. HARREBOMÉE. *Eenige opmerkingen over de Opvoeding der jeugd, naar aanleiding van de spreekwoorden, aan het Kind ontleend,* voorkomende, bl. 95-105, 180-189 en 214-231, in het *Nieuw Nederlandsch Tijdschrift voor Opvoeding en Onderwijs, ten dienste van Ouders, Onderwijzers, Schoolbesturen en allen, die in het Onderwijs en de Opvoeding dér jeugd belangstellen.* Nieuwe serie. Derde Jaarg. *Gron.* SCHOLTENS. 1857. 8°. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen als

Harrebomée *Kind.*

172. J. P. SCHABERG. *Spreekwijzen, Spreekwoorden, Spreuken,* voorkomende, bl. 65-76, in *De Nederlandsche Paedagoog. Tijdschrift voor gevestigde en aankomende Onderwijzers. Wageningen.* V. HATTUM. 1857. 8°. De *spreekwijzen* en *spreekwoorden* (hier ook *Spreuken* genoemd), die in deze verzameling staan, zijn aangewezen met den naam

Schaberg.

173. HENRY G. BOHN. *Dutch Proverbs,* voorkomende, bl. 296-345, in 's verzamelaars *A Polyglot of foreign Proverbs comprising French, Italian, German, Dutch, Spanish, Portuguese, and Danish, with English Translations and a general index. London.* BOHN. (1857.) kl. 8°. Het aantal *Nederlandsche spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Bohn,

bedraagt 949, in alphabetische volgorde geplaatst. Blijkens het Voorbericht is de Nederlandsche tekst nagezien door „Mr. JOHN VAN BAALEN, of Rotterdam," en toch zijn er vele, zelfs zoo groote fouten in, dat men, in sommige gevallen, het spreekwoord moet kennen, om het hier terug te kunnen vinden, waarvan de *Bijlage* enkele voorbeelden heeft opgenomen. Naar het aantal bladzijden (ik heb de spreekwoorden der overige natiën niet geteld), dat hier door de spreekwoorden wordt ingenomen, te oordeelen, zouden de Engelschen 3½ maal zooveel spreekwoorden hebben, dan wij bezitten, en 2½ maal zooveel dan de Spanjaarden, die in rang op de Engelschen volgen; terwijl, na de Engelschen en Spanjaarden, wat het aantal spreekwoorden betreft, al verder de Italianen, Franschen, Duitschers, Denen, Nederlanders en Portugeezen in volgorde voorkomen. In de schatting van den Engelschman schijnt dus het aantal onzer spreekwoorden, in vergelijking met dat van andere natiën, niet bijzonder groot te zijn; en toch is het bijna als zeker te stellen, dat het *Spreekwoordenboek der Nederlandsche Taal* voor den Engelschen verzamelaar of voor „Mr. JOHN VAN BAALEN, of Rotterdam" niet gesloten bleef.

174. *Dr.* A. DE JAGER. *Gemengde spreekwijzen en spreekwoorden*, voorkomende, bl. 418-420, aan het slot van de *Verklarende woordenlijst op de kantteekeningen van den Statenbijbel*, geplaatst in zijne *Latere Verscheidenheden uit het gebied der Nederduitsche Taalkunde. Dev.* TER GUNNE. 1858. 8°. Deze *spreekwijzen* en *spreekwoorden*, 25 in getal, zijn aangewezen met den naam

de Jager.

175. H. G. ROODHUIJZEN. *Lessen van Levenswijsheid, geput uit eenige Nederlandsche Spreekwoorden. Een leesboek voor de Scholen. Amst.* HASSELS. (1860.) kl. 8°. De 16 hier voorkomende *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Roodhuijzen.

176. P. J. HARREBOMÉE. *Tiental Nederlandsche Spreekwoorden*, voorkomende in *De Taalgids. Tijdschrift tot uitbreiding van de kennis der Nederl. Taal*, onder redactie van *Dr.* A. DE JAGER en *Dr.* L. A. TE WINKEL. 3°. Jaarg., bl. 40-57. *Utrecht.* V. D. POST. 1861. 8°. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Harrebomée.

177. P. J. ANDRIESSEN. *Over het verband tusschen het karakter eener natie en de spreekwijzen en spreekwoorden harer taal*, zijnde het tweede gedeelte zijner Verhandeling *Over het verband tusschen volk en taal*, voorkomende, bl. 226-232, in *De Nieuwe Recensent. Tijdschrift voor Wetenschap en Smaak. Amst.* IPENBUUR *&* V. SELDAM. 1861. 8°. Onder de *Fransche*, *Duitsche* en *Engelsche spreekwijzen* en *spreekwoorden*, in het tweede gedeelte der Verhandeling met de onzen vergeleken, worden er 25 *uitsluitend* aan hen toegeschreven, die werkelijk *ook Nederlandsche* zijn. De overige *Nederlandsche spreekwijzen* en *spreekwoorden* zijn aangewezen met den naam

Andriessen.

178. ALOF. *Spreekwoordenboek voor scholen en huisgezinnen. Alkmaar.* COSTER. 1861. kl. 8°. Het aantal hier behandelde *spreekwoorden*, aangewezen met den naam

Alof,

is 50; zij worden voor de jeugd opgehelderd.

179. *Spreekwoorden*, door I. L. I. H., voorkomende, bl. 91-96, in het Tijdschrift: *Bibliotheek voor het huisgezin. Gezellig en nuttig onderhoud aan den huiselijken haard. Leeuw.* SURINGAR. 1862. 8°. De 6 hier besproken wordende *spreekwoorden* zijn aangewezen onder den naam

Bibliotheek.

180. H. MOLEMA. *Nederduitsche Spreekwoorden*, voorkomende in *De Taalgids. Tijdschrift tot uitbreiding van de kennis der Nederl. Taal*, onder redactie van L. A. TE WINKEL en J. A. VAN DIJK. 4°. Jaarg. 1862. bl. 236-288, en 5°. Jaarg. 1863. bl. 145-189. *Utrecht.* V. D. POST. 8°. Bij de *Nederduitsche Spreekwoorden* worden de gelijkluidende *Nederlandsche*, aangewezen met den naam

Molema,

tevens opgegeven. In de eerste afdeeling komen evenwel 45, en in de tweede 34 *Nederduitsche Spreekwoorden* voor, die niet voor *Nederlandsche* worden verklaard, maar die het toch werkelijk zijn.

181. *Te verbeteren Spreekwoorden*, voorkomende in *De Huisvriend, Gemengde lectuur voor Burgers in Stad en Land, verzameld door* J. J. A. GOEVERNEUR. XXI^ste^. Deel, bl. 47 en 48. *Gron.* V. BOLHUIS HOITSEMA. 1863. 8°. Het is n°. 116, op de dáár behandelde n°. 4, 13, 16, 18, 20, 22 en 23 na, die, naar mijn inzien, evenveel recht hadden als de overige 17, om *overgenomen* en ironisch behandeld te worden. Ook dat ironische is grootendeels *nageschreven*. Van de aan het eind van n°. 116 geplaatste „drie *alleen* en *altijd* ware spreekwoorden" worden twee overgenomen, en voor het derde drie andere in de plaats gebracht. De hier behandelde *spreekwoorden* zijn aangewezen als

Huisvriend 1863.

182. *Geschiedenis en uitlegging van Spreekwoorden*, voorkomende in het *Nederlandsch Magazijn* van 1863, bl. 87, 96, 104, 110-111, 116, 124, 207, 224, 232, 236-237, 242-243, 288 en 383-384. Het eerste der XIII stukken is geteekend D, het laatste B. *Amst.* V. ES. fol. Voortgezet in hetzelfde Tijdschrift van 1864, bl. 88, 136, 200, 208, 223, 240, 304 en 334-335; waar alle stukken ongeteekend bleven, maar wel van de hand van D of B zullen zijn. De hier behandelde *spreekwoorden* zijn aangewezen onder den naam

Ned. Mag.,

waarachter voor de spreekwoorden, welke in 1864 worden opgegeven, II is geplaatst.

183. P. J. HARREBOMÉE. *Utrechtsche Spreekwoorden*, in den *Utrechtschen Volks-Almanak* voor 1864, bl. 223-229. *Utrecht.* BOSCH *en Zoon.* kl. 8°. *Vervolg* in den *Utrechtschen Volks-Almanak* voor 1865, bl. 136-138. Deze *spreekwoorden* zijn aangewezen als

Harrebomée *Utrecht.*

184. J. C. K[OBUS] (*). *Mijne Nieuwjaarswenschen, meestal vervat in Nederlandsche spreekwoorden en spreekwijzen*, voorkomende in den *Gelderschen Volks-Almanak* voor 1864, bl. 92-115. *Arnhem.* NIJHOFF *en Zoon.* kl. 8°. Dat zoovele spreekwoorden van dezen schrijver, die zelf zegt, ze in mijn *Spreekwoordenboek* gevonden te hebben, op zijnen naam staan, is, omdat een groot deel er van nog door geen' verzamelaar was opgenomen. De *spreekwoorden*, in deze *wenschen* bijeengebracht, zijn aangewezen met den naam

Kobus.

185. *Gemoderniseerde Spreekwoorden*, voorkomende in het *Humoristisch Album* van 1864, bl. 51. *Rott.* NIJGH. 4°. Hoewel de mededeeler dezer *Gemoderniseerde Spreekwoorden* aan het einde zegt: „Ik zou deze serie tot in het oneindige kunnen voortzetten," is niets van 'tgeen er staat door hem geleverd; men vindt hier toch, evenals in n°. 181, op twee *spreekwoorden* na, n°. 116 terug, ofschoon somtijds genuanceerd; terwijl thans het opschrift zelfs van n°. 116 is overgenomen. Over deze *Gemoderniseerde Spreekwoorden*, aangewezen onder den naam

Hum. Album,

wordt in 1864 weinig anders gezegd dan in 1838. Het 9°. en 22°. *spreekwoord* van n°. 116 vindt men thans niet.

(*) Van denzelfden genialen schrijver komen in de vroegere *Geldersche Volks-Almanakken* dergelijke stukjes voor, die echter niet zijn aangewezen, omdat zij in het hoofd onvermeld laten, dat er *spreekwoorden* in voorkomen. *Eene aardige ontmoeting in eene trekschuit*, in dien van 1849, en *Zeemansbrief, medegegeven aan Jong Getrouwden*, in dien van 1854, behooren daartoe.

ALPHABETISCH REGISTER

VAN DE AANWIJZINGEN DER WERKEN OVER NEDERLANDSCHE SPREEKWOORDEN (*).

(*) De achtergevoegde cijfers zijn de nommers der werken.

De breede of lange *lijst* (*'t is zoo breed, als 't lang*, of *zoo lang, als 't breed is*) van werken over *Nederlandsche spreekwoorden*, hiervoren geleverd, en waarvan de inhoud het *Spreekwoordenboek* heeft gevoed, is, hoe rijk ook, niet voldoende, zoolang er nog andere werken bestaan, die niet geraadpleegd zijn. Zie hier daarvan een 15tal (*), welks titels alleen mij bekend zijn.

1. S. ANDRIESSOON. *Duytsche Adagia ofte Spreeckwoorden. Thantwerpen*. 1550. 8°. *Catalogus van* TE WATER. bl. 373, n°. 2627.

2. *Enchyridion scolasticum, in quo Flandrorum vernaculo idiomati celebres paroemiae et orationes quamplurimae ex* CICERONE, TERENTIO *aliisque — in communem puerorum usum — redduntur*. (*Winnoxbergen*.) 1553. 4°. Volgens MONE, *Uebersicht der Niederl. Volks-liter*. S. 317, berust een exempl. van dit werkje in de Univ. Bibl. te Leuven, dat echter bij onderzoek gebleken is, onwaar te zijn.

3. *Les Proverbes Anciens, Flamengs et François, correspondants de sentence les uns aux autres, colligés et ordonnés par* M. FRANÇOIS GOEDTHALS. *Anvers*. PLANTIN. M. D. LXVIII. 12°. Thans in bezit van Prof. C. P. SERRURE te Gent.

4. *Flammische und Französische Sprichwörter. Antwerp*. 1568. 8°. NOPITSCH, *Literat. der Sprichw*. S. 100.

5. *Morale Spreeckwoorden, gestelt in Muzyck bij* JAN RYSPOORT. *Antw*. 1617. 4°. Vermeld op den *Catal. van* LE LONG, bl. 175. In het tweede gedeelte van den *Catal. van* J. F. WILLEMS, n°. 4857, komt dit werkje voor als zonder titel, en wordt daar vermeld als bevattende: *Spreekwoorden op muzyck gedrukt*.

6. *Nederduytsche Spreekwoorden, met* 96 fig., langwerp. 12°. Vermeld op den *Catal. van* LE LONG, bl. 171.

7. *Englisch, French, Dutch, Italian and Spanish Proverbs*. 1659. 8°.

8. *Duytsche en Fransche Spreekwoorden, uit de beste Schrijvers*. 1738. 8°. HS. van 210 bl. in de Univ. Bibl. te Leuven, volgens MONE, S. 316. Het onderzoek heeft echter doen zien, dat het hier eveneens gesteld is als met n°. 2, zooeven gemeld.

9. JAN SCHUT. *Twee duizend zinryke beknopte Spreuken, Spreekwoorden en Sententien. Rott*. MARONIER. 1740. 8°.

10. *Eene considerable Verzaameling van Nederduytsche spreekwoorden, zoo als dezelve van over 1000 jaren zijn in gebruik geweest, alle op 't Alphabet gebragt ende met zeer veele moeyte bijeenverzameld, te zaamen in* 3 *banden gebonden*. fol. Dit werk komt voor op den *Catal. van* GRITTI. 1763. I, 159, en is waarschijnlijk een handschrift.

11. *Patria of de Nieuwe Boere Studeerkamer*, enz. *gevolgd in de smaak van de Oude Boere Studeerkamer*. (Zie hiervoor n°. 50.) N°. 1. *'s Grav*. 1773.

12. *Reedevoering, geschikt geweest om te doen in het genootschap der Malcontenten, binnen Amsterdam, tusschen den* 15 *Maart en den* 13 *Juny* 1789. *Veelal in Bataafsche spreekwoorden. Amst*. 1789. 8°.

13. *Recueil de proverbes françois, latins, espagnols, italiens, allemands, hollandois, juifs, américains, russes, turcs etc. à l'usage des écoles publiques et des maisons d'éducation, par le cit*. D'HUMIERES. *Paris*. 1800. 12°.

14. *Gedachten-raadsel-spel in vaderl. Spreekw. of geheim om door middel van kaarten iemands gedachten te zoeken. Amst*. VAN ARUM *en* KRAIJENBRINK. 1821. 2°. druk, 1827. [DE JONG,] *Alph. Naaml. van boeken, van* 1790-1832.

15. *Quelques six mille Proverbes*, etc. *Paris*. 1856. 12°. Van n°. 3769-3861 zijn *'t Vlaamsche Spreekwoorden*, vergezeld van eene *Fransche* vertaling.

Dat het getal der onbekenden niet grooter is, heb ik aan de ijverige hulp van vele Nederlanders te danken. Ook Duitschland en België zijn mede niet achtergebleven; daar heeft het aan ijver in dezen geenszins ontbroken. Hoe jammer, dat *Parijs en Londen door eigen wetten gebonden zijn*! Maar Prof. SERRURE dan? *Waardoor is die gebonden?*

Elk, die belang stelt in eene zooveel mogelijk volledige verzameling van *Nederlandsche Spreekwoorden*, zij het opgegeven 15tal, en al, wat verder tot dat doel leiden kan, met allen aandrang aanbevolen. Nu we 't zoover gebracht hebben in het ten-toon-spreiden van den rijkdom onzer taal, mogen we niet rusten; maar dienen we met vereende krachten alle pogingen in 't werk te stellen, die strekken kunnen, om *de taal, zeden, gewoonten en gebruiken onzer vaderlanders te leeren kennen*, en dat doen we, door *onzen nationalen schat van spreekwoorden aan 't licht te brengen*.

(*) Deel III. bl. CV gaf ik dat tal 2 grooter op; doch het daar genoemde n°. 3 is te verdacht, om opgenomen te worden, en n°. 4 is thans geen onbekende meer, maar staat als n°. 3 op de *lijst van werken*, in het *Spreekwoordenboek gebruikt*.

SPREEKWOORDEN,

DIE OP ANDERE PLAATSEN ÒF GEHEEL ÒF NADER VERKLAARD OF OPGEHELDERD WORDEN.

VOOR DEEL I.

AAL.

Een schelvisch (aal, *of:* spiering) uitwerpen, om een kabeljauw te vangen. III. bl. IV, 48.

AANGEZICHT.

Hij heeft eene sneê door den neus (*of:* het gezicht). II. bl. 148, 278.

Hij heeft een gezicht van eene el lang. III. bl. CX.

AANVAL.

Zoete aanval maakt zoet antwoord. III. bl. 4.

AAP.

Aap! wat hebt gij mooie jongen. II. bl. 253.

Een zot is een zot (*of:* Een aap is een aap), al ware het paaschdag. III. bl. LXXXIV.

Het is, alsof er een os (*of:* aap) in den bijbel las. I. bl. 394.

AARD.

Reist vrouw of maagd in bedevaart, Zij krijgt allicht een kwaden aard. II. bl. 76.

AARDE.

Het water holt een aarden steen, En dat maar door een drup alleen. I. bl. XLVIII.

AAS.

Het is een raven-aas. II. bl. XLIX.

———

Het is volkje van deux aas. I. bl. 361.

ABRAHAM.

God zal er in voorzien, sprak Abraham. I. bl. 9, 48.

Hij leeft als in Abraham's schoot. I. bl. 9.

Hij speelt Abrahammetje. I. bl. 9.

ABT.

Hij is abt en voogd (III. bl. LXXXII). III. bl. XCII.

ACHTERSTE.

Hij heeft geene schoppen genoeg onder zijn achterste gehad (II. bl. LXVI). II. bl. LXVII.

AFGOD.

Hij maakt een afgod van zijn' buik. III. bl. CXII.

AFKOMST.

Hij is van hooge afkomst: hij is op de vliering geboren (III. bl. CX). III. bl. CXXXV.

AKEN.

Keulen en Aken niet te gelijk (*of:* zijn niet op éénen dag gebouwd). I. bl. 99.

Van Aken tot Paschen. III. bl. CX.

AKKER.

Gij zult den akker niet bewerken met een os en een ezel te zamen. I. bl. 188.

ALLOOI.

Hij is van al te laag allooi. I. bl. 361.

ALMANAK.

Het is geen heilige: hij zal geene roode letter in den almanak krijgen. II. bl. 228.

ALMKERK.

Het blinkt als verroest Almkerk, dat zeven jaar in den rook heeft gehangen (I. bl. IV). III. bl. CX.

AMBACHT.

Twaalf ambachten, dertien ongelukken. I. bl. 36.

AMBASSADE.

Hij gaat, daar de paus (*of:* keizer) te voet (*of:*

DRAGONDER.

Het is een wildeman (*of:* wilde Wouter, *ook wel:* wilde robbedoes, *of:* wilde dragonder). II. bl. 78.

DRIE.

Driemaal is scheeps- (*of:* schippers-) recht. I. bl. 373.

DRIEDEKKER.

Het is een driedekker. II. bl. 344.

DRIES.

Het is een kouelijke Dries. II. bl. 64.

DROMMEL.

Twee gelooven op één kussen: Daar is de drommel tusschen. I. bl. 225.

DRONKAARD.

Wat de nuchtere denkt, dat spreekt de dronkaard. II. bl. 262.

DROOG.

Hij heeft zijne koetjes (*of:* schaapjes) op het drooge. III. bl. 66.

DRUIF.

De druiven zijn zuur, zei de vos; maar hij kon er niet bij. I. bl. 395.

DUBBELTJE.

Keer eerst uw dubbeltje nog eens om. I. bl. 158.

DUC D'ALVA.

Hij is zoo paapsch als duc d'Alf's hond: die at vleesch in de vasten. III. bl. LXXXV.

DUIF.

Het is eene wilde duif (III. bl. LXII). III. bl. LXVII.

DUIM.

Het schiet hem van den duim (I. bl. LXV). I. bl. 420.

DUIN.

De wouwen vliegen zoo hoog (*of:* hoog boven de duinen). II. bl. 231.

DUINKERKEN.

Van Duinkerken ten haring varen. I. bl. 185.

DUIT.

Dat is leelijk (*of:* bitter) goed: — geef mij nog voor een oordje (*of:* vier duitjes). II. bl. 327.

Hij komt ook nog een duit in het zakje leggen, om er een oordje weêr uit te halen. III. bl. XLIV.

Hij wil ook een duit in de veêl steken. III. bl. CXIX.

DUIVEL.

Als men van den duivel spreekt, dan is hij nabij (*of:* dan rammelt reeds zijn gebeente, *ook wel:* dan ziet men zijn' staart). II. bl. XXVI.

De duivel is in de tarwe. II. bl. 372.

De duivel ziet hem de oogen uit. II. bl. 141.

Hij doet niet gelijk Sint Maarten, die aan den duivel zelfs gaf. I. bl. 455.

DUREN.

Duren is eene schoone stad, die aan het Sparen ligt. I. bl. 167.

Duren is eene schoone stad, en blijven duren nog eene schoonere. I. bl. 167.

DUT.

Zij heeft den dut (I. bl. LXV). III. bl. LXXXIX.

DWARSFLUIT.

Dat is eene aardige dwarsfluit, zei Tiribus, en hij zag eene wijnverlaters pomp liggen (I. bl. XXIII). II. bl. 326.

EELT.

Ik geloof, dat gij eelt voor de ooren hebt. II. bl. 149.

EÉN.

Ik ben één, zei de hond. I. bl. 387.

———

Het komt op nommer één aan (*of:* Nommer één is er mede gemoeid). I. bl. 171.

Hij past op nommer één. I. bl. 171.

Honderd om één. I. bl. 171.

EER.

Die veel roode vossen heeft, leeft in de meeste eer. II. bl. 407.

Die veel stelen wil met eere, moet een lepelmaker worden. I. bl. 442.

Eer en trouw is in nobiskroeg verzopen. I. bl. 451.

's Lands wijs, 's lands eer. II. bl. 6.

EGYPTE.

Hij moest de vleeschpotten van Egypte verlaten. I. bl. 175.

EI.

Een onzeker (*of:* ongelegd) ei is een onwis kuiken. II. bl. 357.

Het is koek en ei met hem. II. bl. XXVII.

Rompslomp, twaalf eieren, dertien kiekens. II. bl. 228.

EIK.

Hij kan wel zien door eene eiken plank, daar een gat in is. I. bl. 205.

EINDE.

Als de kooper zich wendt, Heeft de koop een end (II. bl. LXX). III. bl. CXXVI.

ELF.

Hij zet zijne muts op half elf (*of:* half zeven). II. bl. 499.

ELF-EN-DERTIG.

Dat is op zijn elf-en-dertigst. I. bl. 182.

ELIZABETH.

Malkander geen Elizabeth te noemen: dat is een vrouwenaam. II. bl. 76, 86.

EMMER.

Hij zou geene raaf merken in eenen emmer melk. I. bl. 430.

ENGELAND.

Zend de kat naar Engeland, en ze zegt miau, als ze t'huis komt. I. bl. 367.

ERFGENAAM.

Die wil zalig sterven, Make zijn goed den rechten erven. II. bl. 234.

Hier zullen onze erfgenamen niet om kijven. II. bl. 237.

ESOPUS.

Esopus' kraai. I. bl. 443.

Voor Deel II.

VOOR DEEL III.

NASCHRIFT.

Aan den Weledel Zeergeleerden Heer
Dr. A. de Jager.

Amicissime!

Zoo is dan waarlijk het Spreekwoordenboek tot een goed einde mogen komen. Dat had ik nooit lacht en ook niet verwacht; wellicht velen met mij niet. Gij echter maakt hierop eene uitzondering. j zijt het toch, die, steeds vol moed, voortdurend naar nieuwe middelen hebt uitgezien; opdat zou nnen gebeuren, wat thans geschiedt. Gij zijt het dan ook, die van 25 Februari 1842 af (toen ik uw twoord ontving, en uw oordeel vernam over mijne toenmalige verzameling van Nederlandsche Spreek-orden) tot de uitgave er van hebt aangemoedigd. Wat is die verzameling sedert uitgedijd; tot welk ıe hoogte is zij thans gestegen! Staat men niet te recht verbaasd over het getal van Spreekwoorden, t onze taal heeft aan 't licht gebracht! Van den beginne af, bij voortduring en nog steeds heb ik veel-dige en gewichtige ondersteuning in mijnen arbeid ondervonden. De breede lijst van mannen, die mij gebouw hielpen optrekken, dat thans voltooid is, zou in staat zijn, mij hoogmoedig te maken, indien niet de nederige rol van verzamelaar vervulde. Maar aan U, mijn vriend! heeft mijn werk zijne ıcht, zijnen gloed, zijne vastheid ontleend. Zonder U bestond er geen Spreekwoordenboek der Neder-ıdsche Taal. Het moge nu een meerder of minder nuttig boek zijn. Naar mijne beste krachten heb er aan gearbeid, en Gij hebt mij bij voortduring de hand geleend. Zeker is 't, dat het boek minder ıreken zou hebben, als Gij alleen het gemaakt hadt. Vooral wat de verklaring der Spreekwoorden reft, moge mijn werk verre van volmaakt wezen. Waar ongebaande wegen zijn te effenen, worden t altijd de geschiktste middelen aangewend. Zoowel in de keuze van het Spreekwoord, dat verklaard est worden, als in de meerdere of mindere juistheid der verklaring zelve, moge mijn boek te wen-ıen overlaten. Als ik dus deze aan U gerichte letteren tot een open brief maak, dan kan ik daarmede t bedoelen, de leemten, die in mijn boek zijn, de fouten, die het nog aankleven, gedeeltelijk op uwe ıouderen te leggen, en er U mede aansprakelijk voor te maken. Gij kent mij; voor U behoef ik geene rontschuldiging. Maar elk moet dit weten, opdat wij beiden, door deze mijne handeling, in geen rkeerd daglicht geplaatst worden. Daarom herhaal ik 't ook hier, wat ik vroeger heb gezegd: ik leen blijf aansprakelijk voor 't geheel, — wat er is verzameld en verklaard, en hoe al de verschillende

